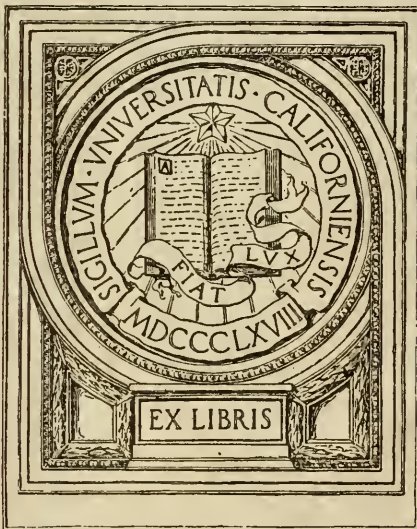

San Cristobal, 7 v. 1817.

*M. Fr. Miguel de San Cristoval,
Abad, y Cura de San Martin.*

SCHOOL OF JURISPRUDENCE
LAW STUDENTS' LIBRARY FUND

EX LIBRIS

9 K26 K
548 267
1553 56
A3

1552
KARE

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Biblioteca Europea di Informazione e Cultura

Soto, Domingo

FRATRIS DOMINICI

Soto Segouienfis, Theologi, ordinis

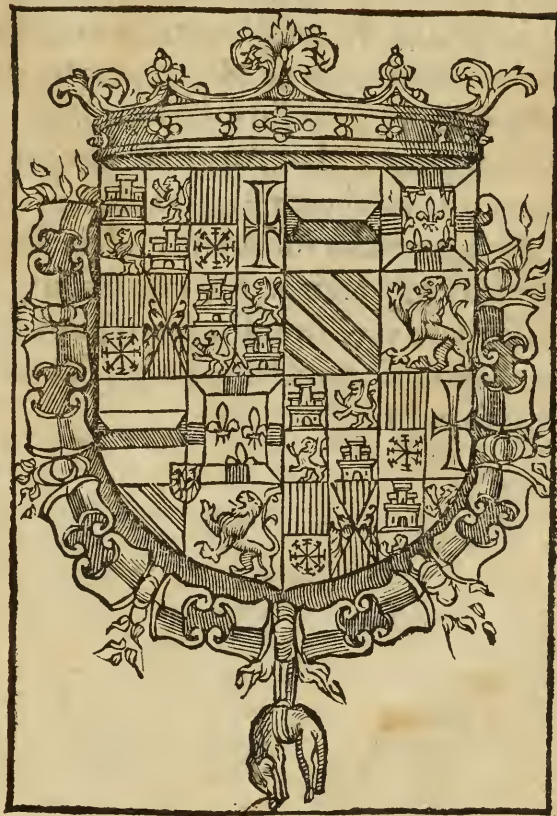
Prædicatorum, Cæſareæ Maieſtati à facris

confefsionibus, Salmantini Profef-

ſoris, De Iuſtitia & Iure

Libri decem.

Es de D^{no} Martin R^oo cap^oue & P^ortorariis

M

M^o Martin R^oo

Es de D^{no} Nicolas J^oh^o & P^ortorariis

Cum Priuilegio.

SALMANTICAE,

Excudebat Andreas à Portonariis.

M. D. LIII.

Andreas à Portonariis

9 Privilegij summa. *10*

PRæfens hoc Opus cū Cæsareo Privilegio imprefsū est: quod Serenissimus Princeps de consilio Curiāe Matriti, Anno præsentis Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo tertio, vigesima septima Maij, Autori in decenniū sua gratia concessit: videlicet nè quis absq; eius facultate aut cudat aut vendat sub pœna mulctę librorum instrumentorumq; artis ac triginta milium dupondiorū. Aestimata verò sunt singula diplomata pretio trium dupondiorum. Nemo ergò sibi rei huius ignorantiam prætexat.

CAROLO MAGNO, SERENISSIMI PHILIPPI SECUNDI

Hispaniarum Principis primogenito,
suus Frater Dominicus Soto,
fœlicitatem.

PVS HOC, CAROLE MAGNE, QVOD DE Iustitia & Iure in publicũ iam penè inuitus prodire sino, nõ fuit quod diu anceps hærerẽ cui nam potissimũ nuncupare: adeo Celsitudo tua initio statim cogitationis meæ præsto fuit. Nam cum in hoc te Deus rerumq; natura tam longa Regum Cæsarumq; stirpe in hanc lucis vsuram ediderit, vt tibi hanc cœlo genitam Virginem, Iustitiam inquam desponsaret: quem nam consultius quàm Serenitatem tuam ex toto orbe deligerem; cui eius imaginem dedicarem? Nempè vt quam virtutem toto vite curriculo persanctè culturus es, eandem protinùs ab incunabulis de facie nosses, identidem inspectares, eiusq; te pulchritudine illectares, & oblectares amplexibus: eius ingenio penitissimè insuesceres, & consultissima monita toto pectore haurires. Deniq; vt tuum istum lanæ candorem, dum pro ætatis teneritudine albescit, eius coloribus imbueres. Memini me in Tridentina Synodo de Natali tuo cõcionem à sanctis illis patribus habere iussim: nam tunc fœlix ille faustusq; dies nobis illuxit: multa de te pollicitum, illamq; sanctam Ecclesiam, vota Deo pro tua salute, incolumitate, ac fœlicitate nuncupantem, in magnam de te spem misisse. Ecquid enim de te Inchyte Princeps polliceri cunctarer; pro quo nobis tam numerosus auorum proauorumq; tuorum ordo tam innumeris rebus clarissimè ac religiosissimè gestis fidei iubeat? At verò non meam tantum fidem, quam priuatus homo pro te obstrinxit, verum & tuam publicam quam tot regnis ac gentibus obligatam habes, vt re ipsa liberet, Deum Immortalem deprecamur. Discere proinde ab ista tua ineunte ætate incipe, quãris sis nationibus fessurus iudex, ad quem adeo ceu ad iustum ipsum viuens, vt ait ille magni nominis Philosophus, ab omni ferè mundi orbe confluxus est futurus: vt cum in tua ista instituenda Casarea indole tam multam mortalium salutem periclitari noueris, intelligas quanta sit à tua modestia præstanda facilitas, vt tum alijs virtutum dotibus, tum præsertim Iustitiæ, quam hîc tibi pro captu nostro suis graphicè depinximus coloribus, exorneris. Scripsit Xenophon Cyropædiam, instituit Aristoteles Alexandrum, Neronem Seneca, & Traianum Plutarchus, atq; alios alijs. Ego verò, quanuis ea vtaris sapientum pædagogia, vt à mea pusillitate nullus egeas obsequij, hanc interim tamen Carolopædiam Claritudini tuæ non sum offerre veritus: vbi, vt dicere cœperam, decorem Iustitiæ, ac perinde fœlicissimi Principis vultum contempleris. Hîc enim, dum lux tibi visq; rationis inoleuerit, perspectum cum primis habebis quantum à Tyranno, quod nomen maiores tui execratissimum semper habuerunt, Rex distet. Vt scilicet ille publica cuncta in priuatam suam libidinem vertat: hic verò contra vni communi bono continenter prospiciat: eius solius gratia leges condat, magistratus creet, triuta exigat, præmia ponat, supplicia decernat, bella gerat, pacem componat: in

nat: in summa, nil unquam aut animo secum reputet, aut rebus gestis de se præstet, quàm
 quod in hunc referatur scopum: Quocirca & hic identidem doceberis, tantam Deum regi-
 bus potestatem, per quem illi quotquot sunt regnant, cuiusq; sapientia iusta decernunt,
 non in hoc utiq; contulisse, ut vel eius iura violant, vel ulli mortalium iniuriam consent:
 Verùm ut iniurias ipsi propulsent, ac nè inferantur obstant, & illatas reuellant: id nimi-
 rum intelligentes quod uti ab omni sunt humana coërtione absolutissimi, ita viuere eos
 decet, tum rationi, tum præsertim Dei legibus deuictissimos. Deinde & hic tua fiet
 Serenitati compertum, quàm sancto fœdere iustitia & misericordia, quæ secum vulgò
 pugnare existimantur, in optimo principe maritentur: quippe qui ea esse debet seueritate
 quæ non in sanctiam vergat: ea clementia quæ in segnitiam non degeneret: vultu graui,
 non toruo: verborum lenitate placidus, zelo iustitiæ terribilis: qui non tam armorum stre-
 pitu quàm morum integritate sese suis exhibeat amore ac timore colendum: atq; prorsus,
 quod cecinit ille, ΠΟΙΜΕΝΑ ΛΑΩΝ: hoc est, qui non se feras insectari censeat, sed
 gregem ductare. Ad hæc demùm quod in hoc iustitiæ exemplari omnium meditatisimè ac
 consideratisimè specularandum tibi Princeps optime incumbit, est, quàm sanctè debeas reli-
 gionem suscipere, adorare, & colere: nempe nè sacra prophanis commisceas, sed sacrosan-
 ctam Ecclesiam ob cuius Deus fidem, & Reges, & homines, & mundum ipsum condidit,
 cunctis post habitis secularibus, summa estimatione ducas, omniq; veneratione & reue-
 rentia prosequaris. Nam secularis fœlicitas, nisi ad illam sempiternam referatur, nequic-
 quàm instituitur: tantum abest ut ullo queat pacto prosperari. Nulla fulgentius gemma
 Christianum diadema decorat, quàm Crucis insigne. Quas non virtutum imagines, ut
 cunctas summatim denotent, speculum hoc iustitiæ tibi remittat, si eius assuescas obitu-
 tu? Sed vereor tum epistola modum excedere, tum istam tuam nondum maturam
 etatem prematuris monitis onerare. Erit fauente Numine, quo tuorum Regnorum
 salus plurimum agitur, quando sapientes, sed tamen eos in primis qui spectatæ sint
 vitæ, frequenter consulas, attentè audias, ac tanti pendas quanti Principis
 interest habere oculos. Interim hoc tuæ Celsitudini precamur ut pa-
 ternis tuiq; aui Caesaris votis moribus respondeas: sanè quem
 intimè noui quàm anxius exoptet ut tanta te Deus
 Maximus virtutum supellectile ditet, quanti
 nostra refert ut sis illarum ditissimus.

Fratri Dominici Soto Segouienſis, Theologi, ordinis Prædicatorum, Cæſareæ Maieſtati à ſacris confeſſionibus, Salmantini Profeſſoris, De Juſtitia & Iure Libri decem.

P R O E M I V M.

Juſtitia Encomium.

IL LVSTRISſIMA Juſtitia virtus, Fidei noſtre legitima proles, ſpei robor, charitatis pediffe qua, cæterarumq; virtutum clariffimum iubar: quam cū profana, tum cum primis Diuina oracula ſuper æthera tollunt: vt pote quæ hoïes, ciuile animal, in vnū congregat, ab iniurijs vindicat, amore conciliat, in pace retinet, virtutibus ornat, ad æternā deniq; fœlicitatem diuino munere ſubuehit: hæc in quā virtus eſt, quā præſenti Opere elucidare, ac pro noſtra ingenij tenuitate pertractare inſtituimus. At quoniam huius fulgentiſſimi ſyderis manus eſt (vt ipſa nos Iura docent) ius ſuum iuxta legum normas vniciq; tribuere, legitimum duxi titulum Operi, de Juſtitia & Iure inſcribere. Fert nāq; animus augetur virtutis huius dignitatem amplificare, & elementa cōſtabilitate, eiusq; leges, membra, ſpecies, & quotquot illi aduerſantur iniquitates, fraudes, & violentias, pro eis quæ mihi diuinitus vires ſuppertunt, quā latiſſimè patent, perluſtrare, ac ſuis cuiusq; numeris depingere, Nam etſi haud me lateat, quanta cum dignitate & copia Theologorum Iurisq; prudentiū plurimū argumentum hoc locupletauerint: peperit tamen humana libido per temporū iniquitatem, parturitq; in dies nouas fraudulentiaſ formas, quibus contra ius & fas ſuam quiſq; expleat inſatiabilem auaritiā. Quapropter nihil aliud quàm operæ pretium arbitrandum eſt ſi iniqua pacta & cōuenta, & cambia, tamq; adeò multa uſuræ ſimoniaq; recentia genera in animum nobis induxerint, noua de veteri volumina edere. Præterquàm q̄ quanto plura à præceſſoribus in re quaq; inuenta ſunt, tanto poſteris, ſi villo valent ingenio, vberiore ſyluam ſubminiſtrant excogitandi noua. Accedit q̄ nemo tam fœliciter ſcholasticam rem, quæ implexa per ſe eſt, tractauit, quin poſſit vigilantiori diligentia (nō de

Auſtoris inſtitutum.

mea loquor) firmiùs exactiusq; conſtabilitari, ordinatiùs diſponi, atq; emunctiùs perpoliri. Hac igitur de cauſa, cū me, qui poſt multos annos in hiſce Scholarum Cathedris inſumptos alijs publicis negotijs diſtraet⁹ Vaſ le huic prouinciæ renuntiaueram, ab illiſq; poſt negotijs extricatus ſacris me literis addixeram, iam nunc Scholariū vota, nihil minus cogitantē, ad eandem prouinciā repetuerint, meq; Patres Conſcripti omninō remittentem accerſuerint, meiq; maiores inuitū coëgerint: ac deinde publico ſuffragio hæc mihi prælectio de Juſtitia obtigerit, poſtulare ex me inſtantiffimè cœperunt, vt quæ in Scholis diſtaſſem, prælo cōmitterem, quò & præſentes ſcribendi labore leuarentur, & abſentes ſudore fruereſt^r noſtro, annui lubentiſſimè: nam iam diu hunc ipſe parturiebam partum: tanta erat eorū improbitas qui me diuerſis ſcrupulis ac nouorum in dies cōtractuū conſultationibus frequentabant. Neq; verò eſt quòd Theologis vitio detur, hæc ſibi aſſumere prouinciā quæ Iuris peritis accomodatior videri pōteſt: quandoquidem Canonica iura ex viſceribus Theologiae prodire: Ciuilia verò ex media morum Philoſophia. Theologi ergò eſt iuris Canonici decreta ad normā Euangelicā exigere: philoſophiq; Ciuilia ex principijs philoſophiaſ examinare. Vnde Cic. deleg. lib. i. nō a prætoris edicto, neq; à tabulis, ſed penitus ex intima philoſophia hauriendā cenſet iuris diſciplinam. Imò verò litigioſa, inquit, legū ratio, ignoratio iuris potiùs eſt quàm ſcientia. Et Iuriſcōſul. ff. de Juſt. & Iure. l. i. Veram inquit philoſophiam, nō ſimulatam affectamus. At quanuis inſtitutum proſtendi meū in ſcholis ſit, Sententiarum Magiſtrum Diuiniq; Thomam Commentarijs illuſtrare, conſultius tamen duxi rationem paululū mutare ſcribendi. Non q̄ diuerſam ab hoc inter Diuos diuino autore doctrinā moliar: fanè quem, tum de cunctis alijs, ſed præfertim de hiſce moralibus diſciplinis meritiſſimò tanq̄ emicantiſſimum ſyduſ Scholæ vniuerſim adorant: ſed q̄ cū eius aliorumq; docu

Cicero.

mentis imbutus multa fuerim alia commentatus, congruentius existimauerim nouum conflare opus, in quo dispositius cuncta componerem, quam si eius textui mea seorsum circumscriberem. Distribuius autem opus in libros decem: quorum duo primi sunt de Iure, hoc est, de legibus, quae suprema sunt Iustitiae regula. Tertius de Iure, quatenus obiectum est Iustitiae, deque virtutis huius substantia & sibi annexis, usque ad Iustitiam distributiuam: nempe de dominio ac de restitutione. Quintus, de iniustitia quae ex iniuriosa actione nascitur: nempe de homicidio & reliquis: Sextus, de usura & contractibus. Septimus, de cambijs. Ac deinde octauus, de voto. Nonus de decimis ac de simonia. Decimus denique, de statu deique residentia Praetorum. Ut opus de Iustitia quae decem praecipue Decalogi mandatis comprehenditur, librorum etiam Decade absoluetur. Libros autem singulos per suas quaestiones atque articulos Scholastico stylo distinctos curabimus: ut quam possimus rarissime, & praeter rerum amplificationem, minime ab ordine sancti Thomae discedamus. Cuncta tamen asserta nostra censuram subeant sacrosanctae matris Ecclesiae, ac subinde sincere iudicantium limam. Deus ergo maximus conatibus aspi-ret nostris ad suam ipsius gloriam.

Partitio operis.

Titulus operis.
Nomen Iustitiam usurpatur.
Isido. lib. 5. cap. 3.

Primus liber de legibus.

De Iustitia ergo & Iure sermonem fauente Deo ineuntibus nobis a Iure inchoandum est. Bifariam namque usurpatur nomen hoc: vno scilicet modo pro eo quod est lex: quemadmodum Isidorus lib. 5. Etymol. inter decreta dist. 1. relatus ait, Ius, generale esse nomen legem autem, iuris speciem: altero autem modo accipitur ut obiectum est iustitiae: nempe pro aequitate, quam iustitia in rebus constituit. Et alterutro accipias modo, ad notitiam iustitiae, eius notio praerequitur. At quia virtus quaeque ad suas regulas exigenda est, concedet eas primum omnium praeforibus affigere, atque adeo duobus primis libris de legibus ante omnia dicere. In priori, scilicet, de lege aeterna, naturali, & humana: & in posteriori de Diuina. Liber autem primus septem quaestionibus absoluetur. Et quoniam (ut saepe in Officijs citatus Cicero auctor est) a rei substantia, quae definitione comprehenditur, omnis est auspicanda ordinata institutio: prima quae mouetur quaestio est de lege in communi.

QVAESTIO PRIMA,
De lege in communi.

Sanctus Thomas. 1.2. quaestio. 90.

ARTICVLVS. I.

Vtrum aliqua definitionum legis quae a Doctoribus constituuntur legitima sit.

V M M V L T A E *Varia definitiones legis.*

varieque definitiones tam apud Oratores quam apud Theologos ac Iureconsultos reperiantur, nullam tamen aut vix ullam comperio, quae legi, quatenus vniuersale genus est, congruat, praeter illam quam Diuus Tho. 1.2. q. 90. arti. 4. colligit si paululo componatur limatius. Nam illa Ciceronis libro. 2. de leg. Lex est aeternum quoddam, quod vniuersum mundum regit imperandi prohibendique sapientia: sempiterna Dei legi peculiaris est: illa vero quam praeposuerat libro. 1. Lex est ratio summa insita in natura, quae iubet ea quae facienda sunt, prohibetque contraria: extra leges naturales non extenditur: sed illa. ff. de leg. & sena. con sul. 1. 1. Lex est commune praecceptum, viro-rum prudentium consultum. &c. legi tantum adscribitur humanae. Sicuti & illa Arist. in Rhetoricis ad Alexandrum. c. de gen. de lib. Lex est communis ciuitatis consensus qui scriptis praeceperit quomodo vnumquodque agendum sit. Quo alludit illa Isidori libro. 5. Lex est constitutio scripta. Igitur si vastam eius amplitudinem, quam late patet species, Lex est nihil aliud quam quaedam rationis ordinatio & praecceptum in commune bonum, ab eo qui curam reipublicae gerit promulgata. In hac enim oratione & genus legis exprimitur, & finis & causa, & positionis forma. At vero ad eiusdem definitionis explicationem de singulis quatuor particularum quibus constituitur ex ordine disputare opus est. Quatuor ergo articulos quaestio haec desiderat. Horum primus erit de genere definitionis, quo scilicet examinandum est, vtra in potentia existat lex: nempe vtrum intellectus sit, an voluntatis actus. Asserere enim visum esse opus intellectus, vbi diximus quod sit rationis ordinatio ac praecceptum. Sunt autem in contrarium argumenta nonnulla.

D. Thom. 1.2.

Cicero.

Aristot.

Isidorus.

Legis definitio.

Primus quaestiones articulus.

¶ Pri-

Argument. 1. ¶ Primū: Cum in intellectu non sit nisi habitus & actus, non apparet vter nam istorum sit lex. ¶ Secundō: Legis est mouere subditos: nam Rex per leges mouet: voluntatis autem est mouere: quoniam animal non mouetur, nisi ab appetibili sub aliqua ratiōe boni, vt. 3. de Anima, text. 49. author est Aristot. bonum verò obiectum est voluntatis.

Aristot. ¶ Accedit huc tertio loco & auctoritas quorundam recentium authorum non infimæ note, sic definitium legis substantiam: Lex est recta voluntas eius, qui vicem populi gerit. &c. Quibus nimirum ad stipulari sibi videtur, tum August. lib. 4. de Ciuitat. dicens, antiquitatis arbitria Principum pro legibus fuisse: & Iuriconsultus. ff. de const. Prin. l. 1. quæ & refertur Insti. de iure na. & gen. vbi ait, quod Principi placuit legis habet vigorem. ¶ Quartō & reclamare Paul. videtur Rom. 7. vbi inquit: Video aliã legē in membris meis repugnantem legi mentis meæ: etenim quæ in membris est lex, non modò in intellectu non extat, verum & ratione caret. ¶ In contrarium tamen pugnat legis virtus, quæ est præcipere, vt ait L. legis virtus. ff. de legibus. hoc nauq; prudentiæ munus, est ac subinde intellectus.

Nomen Lex
varie a scri
ptoribus de
ducitur.
Isidorus.

D quæstionem istam duabus conclusionibus respondetur. Prior est: lex in intellectu tanquam proprium eius opus insidet. Hic autem de nomine statim adnotandum est quòd nomen legis ob rei varias virtutes & qualitates ab alijs aliter atque aliter deducitur. Isidorus enim libr. 5. Etymo. cap. 3. à legendo illud trahit: eò quòd scripto profertur, vt legatur ab omnibus. At verò cum hoc illi accidentarium sit, cògruentius Diuus Tho. & Theologorum schola à ligando dici autumant: vtpote quæ vi polleat obligadi. Quãuis Cic. 1. de legib. à legēdo sentit derivari: pro eo quod est, eligere. Ait quippe quòd etsi Græci legem à tribuendo appellent: (nam quod nos legem, ipsi nomen appellat à nemine, quod est tribuere: idē quòd vniciq; quod suum est tribuat) ego tamen inquit, à legendo, id est, deligendo eam nomen. Et subdit: Nam vt illi æquitatis, sic nos, hoc est Latini, delectus vim in lege ponimus: & proprium tamen vtrunq; legis est. Hæc ille. Igitur cum istæ omnes virtutes legi competant, parum refert à qua illarum nomen deducas. Attamen etsi Theologorum

D. Thomas.
Cicero.

Etymologiam minime repudiam, perplacet tamen Ciceronis sententia: vt lex idem sit quod legendi, hoc est, eligendi regula. Nam regula dirigendo docet eligere. Vnde cumq; autem nomen trahatur, patentissimum est, re esse intellectus. Id quod ex vtraq; eius virtute cõmonstratur. Habet enim & qd sit regula, & quòd sit obligatoria præceptio. Quapropter cū S. Tho. tantū vnū in eius definitione ponat, non tamē ambo loco generis cõposuimus: videlicet ordinatio & præceptio. Haud enim simpliciter ordinat, aut dirigit, veluti qui tantum viam monstrat, sed ordinando præcipit, præcipiendoque ordinat. ¶ Ex priori ergò membro arguitur. Lex est æquitatis iniquitatisq; regula, agendiq; mensura: sic enim ferme habetur. l. nã. ff. de legib. vbi lex dicitur iustorum regula & in iustorum: regula autem mensurãq; nostrarum actionũ, est ratio: nã regula actionũ est quæ in finem dirigit, quod solius est oculatæ rationis munus: ad quem finem voluntatem, quæ cæca potentia est, ducit: ergo rationis functio est legem ponere. Adde quòd sicut in naturalibus, id quod est primum est ceterorum mensura, vt vnitas in numeris, & motus primi mobilis respectu motuum inferiorum: sic quia finis (vt Philosophus. 2. Phy. docet) principium est humanarum actionum, fit vt rationis actio, ordinantis actio in finem, sit mensura atque adeo lex. ¶ Ex posteriori autem membro arguitur secundò sic: Legis munus est præcipere & prohibere, vt habetur. l. legis virtus. ff. de legib. & senat. consul. & forma ipsa legis præ se fert. Vnum cole Deum: Nē iures vana per eũ. quin adeo hoc receptissimum est atq; omnibus in confesso, vt hac ratione leges, præcepta atq; madata nuncupemus: imperare autem est rationis: ergo lex à ratione elicitur, atq; adeo in intellectu consistit. Minorem huius syllogismi, scilicet, præcipere esse intellectus actum per prudentiam, edocet S. Thomas 1. 2. quæst. 17. articulo. 1. & quæst. 57. articulo. 6. At parum considerantium est hanc opinionem impugnare tanquam sancti Thomæ: quippe qui non videant non esse eius inuentum, sed planissimam atque constantissimam sententiam Aristot. 6. Ethicorum, cap. 10. distinguit enim tres virtutes intellectus practici: scilicet, eubouliam: quæ est virtus bene consultandi, hoc est, iudagandi media ad finem accommodata: nam de fine nulla consultatio est, eò quòd omnes suapte natura

Magis probatur legis
Etymologia tradita à Cicerone.

Primum argumentum pro conclusionē.

Confirmatio.

Secundum argumentum.

S. Thomas.

Aristot.

tura fœlicitatem suam expetunt: & synesiu, quam Latini vocant sagacitatem: quæ est virtus rectè iudicandi. Sunt enim qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media, non tamen ita iudicio valent, vt illis inuentis rectè de optimo sentiant. At præter hos requiritur postremus prudentiæ actus, qui est imperium: in quo differt ratio practica ab speculatiua. Illa enim quia non ordinatur ad opus, præcisè habet duos actus, qui sunt discurrere & iudicare: practica verò insuper opus habet imperio: ad quod præcedentes duo actus ordinantur. Et ideo Arist. ait inter omnes hunc esse summum ac perfectissimum, à quo potissimum prudentia nominatur virtus. Neq; verò solius est Arist. sententia, imò philosophorum omnium quotquot eum, vel præcesserunt, vel subsequuti sunt. Quin verò rerum ipsa natura & mos humanus hanc nos planè veritatè edocet. Clarum enim est imperare, esse loqui: videlicet, fac, nè facias: loqui autem intellectus negotium est: quippe cuius conceptus voce & scripto significantur: ergò ad ipsum pertinet præcipere. Etenim cum vel Deus angelis, vel alius eorum inter se alijs quicquã præcipit, profectò non voluntatis, sed intellectus loquela id efficit. Pari ergo lege, si in potentij nostris intimis præceptum est, quod negari non potest, ad intellectum pertinet, nõ vtique ad voluntatem. Et confirmatur hæc ratio. Cùm quis mente orat Deum: Fiat voluntas tua: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: planum est non voluntate sed intellectu loqui: ergò si aliqua potentia alijs imperat, illa sanè intellectus est per similia verba. ¶ Tertio ex humano vsu arguitur, legem, non voluntatis, sed intellectus esse proprium opus. Volitio & nolitio, qui tantum actus in voluntate sunt, nullum secum afferunt imperium. Enimuerò licet ego certò sciam prælatum meum optatisimè velle, vt ego prædicem, aut quidpiam aliud faciam: parère tamen non teneor, quousq; id mihi loquens præcipiat: loquutiones autem signa sunt cœceptum. Atque hiñc fumitur ad interna nostra opera analogia. Quauis enim quis post rationis iudicium eligat bonum opus: nihilo minùs experimur post talem electionem esse homines vecordes & segnes ad idem incundum opus. Multi enim mente elegerunt vitam per sanctè instituire, qui tamen segnitia imperantis prudentiæ tardissimè id aggrediuntur. ¶ Præterea arguitur.

Tenantur homines cõformare se & obedientes esse sempiternæ legi Dei, vt in.1. Sentent. dist. 45. latè disputatur: non tamen tenemur confirmari eius voluntati beneplaciti: nam etsi ego sciam Deum velle mortem patris mei, licet mihi, quin etiam honestum est, de illa contristari. Et vice versa Præcepit Abraham filium immolare, cui legi Patriarcha ille obtemperare astrictus erat: & tamen Deus non habebat voluntatem beneplaciti vt id exequeretur: ergò lex Dei non in eius voluntate, sed in intellectu est præcipientis aut prohibentis. ¶ Per hæc & commentum contrariæ opinionis retunditur, quo aiunt voluntatem non esse ancillam intellectus, sed reginam: intellectum verò seruum. Longè quippe secus se res habet. Nam regere, est functio illuminantis ac dirigentis: lumen autem nõ in voluntate, quæ cæca est potentia, sed in intellectu existit. Siquidem non voluntatis lumen, sed intellectus dicitur. De quo nimirum David: Signatus est super nos lumen vultus tui Domine. vnde Arist. 1. Poli. cap. 3. expressè ait mentè imperare appetitui: quo etiam nomine voluntatem complectitur: licet non imperio dominico, vt anima corpori: sed politico, vt Rex ciuibus imperat. Vnde sapienter. 3. de leg. Plato: Non, inquit, precandam conandumq; vt voluntatem nostram cuncta sequantur, sed vt prudentiam nostram voluntas. Ad hæc: Rex à regendo dicitur, qui est actus prudentiæ, cuius ideo virtutis functio est leges sancire: hoc enim est potissimum eius munus, qui ad regni gubernaculum sedet. Quocirca Cicero lib. 1. de leg. post illam legis diffinitionè suprã citatam, scilicet, Lex est ratio insita in natura. subdit, Itaque arbitrantur prudentiam esse legem, cuius ea vis sit, vt rectè facere iubeat, vetet de linquere. Et Arist. 10. Ethi. cap. 9. Lex, inquit, vim habet cogentem: quæ quidem est sermo ab aliqua prudentia atq; mente profectus. Ecquis ergo vnquam ambigere quiuerit legem esse prudentiæ, ac subinde intellectus opus, quod vniuersi dictamen practicum appellant. Atque hic est legitimus sensus illius, Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum cõditores iusta decernunt. Nam in hoc quòd ait, regnant, potestas regum designatur: quoniam omnis potestas à Domino Deo est, vt ad Rom. 13. refert Apostolus. In hoc autem quòd subdit, & legum. &c. intelligitur eiusdem potestatis vsus. Vnde, Per me, inquit, id est, per prudentiæ virtutem, quæ de meo fonte di-

Præcipere est actus intellectus.

Suadetur hoc ipsum facili ratione.

Tertium argumentum principale.

Quarta ratio.

Detegitur error contrariæ opinionis.

Prima ratio.

Psal. 90. Arist.

Plato.

Secunda ratio.

Cicero.

Arist.

Per me Reges regnant. Prouerb. 8.

*Secunda Cō-
clusio.*

te dimānat, Reges, & leges condunt rectas, & ritē illis vtuntur. ¶ Secunda conclusio: lex est vniuersalis propositio ac dictamen rationis practicæ quæ per modum habitus inest. Conclusio hæc assertio est S. Thomæ. 1.2. q. 90. Hanc verò sic expostam accipito: In intellectu sunt & simplices apprehensiuæ propositiones atq; aliæ iudicatiuæ: lex autē non est tantum apprehensio, verū præceptio quæ iudicium sequitur, nō qualecunq;, sed quod de moribus fertur. Illud quippe iudiciū appellatur practicū. Prius enim per primam prudentiæ virtutem, scilicet eubouliam, conquiruntur illa quæ expediunt: mox per synesin, quæ secunda virtus est, iudicio probantur: tertio voluntate eliguntur, ac subinde sequitur imperium prudentiæ: quod non est propositio indicatiui modi, sed certē imperatiui: faciendum est, aut vitandū. Hæc enim verba si vim nominis habeant, puta dignum est vt fiat, factiue indignū, speculatiuæ propositiones sunt, & nondum vim legis obtinent. Dum verò vim habent participij futuri, tunc censentur dictamina practica. Et si sint in Principe promulgenturque populo, tunc leges existunt. Requiritur tamen prætereà vt per modum habitus insint: hoc est fixæ sint & perpetuò permanentes. Nam temporales præceptiones quæ per modū actus transeunt, quia vniuersales non sunt, sed singulari personæ, loco, & temporis accommodatæ, fac, nē facias, nō habentur pro legibus, sed legū sunt applicationes: vt articulo proximo videbitur.

*Soluntur
argumenta.*

PER hanc ergò conclusionem ad primū argumentum ante quæstionem respondetur: quippe qua assertum est legem esse propositionem per modum habitus inhaerentē: nam etsi lex actū feratur, manet tamē habitu impressa scriptaq; in mente. ¶ Atq; hinc proditur quorundam Neotericoꝝ fallacia contententium contra sanctum Thomam nullo opus esse intellectus præcepto ad operandum: neq; attendentium nō Thomæ sed Aristoteli se apertē contradicere. Arguit enim quidam in suis Morali. cap. 2. de prudent. hoc pacto: si præceptum, propositio intellectus est, tunc aut apprehensiuā aut iudicatiuā. Apprehensiuā quidem non sufficit ad opus: si verò sit iudicatiuā, ipsa per se sufficit absq; alio imperio: nam cum primū quis iudicat bonum esse hoc aut illud facere, statim eligere potest: in qua electione iam est

*Neoterico-
rū fallacia.*

meritum: atque adeo statim potest operari, absq; alia imperandi vi. Quapropter vel ipsa voluntatis electio imperium est, vel nullum est aliud. Et addit, nescio vnde motus hanc esse communem opinionem: cuius tamen authores vllō pretio æstimandos non memini me vidisse. Bino nanq; peccato ostendit se Aristotelem de hac re non consuluisse. Primum enim negamus imperium propositionem esse aut simpliciter apprehensiuam aut iudicatiuam. Istæ nanq; propositiones indicatiui modi differentia sunt: imperatoria verò non iudicatiua est, sed iudicium prærequirens. Atq; inde detegitur altera horum fallacia. Imperium enim (vt Aristot. planè docet,) non est iudicium illud quod electioni antecedit, sed iussio, quæ electionē subsequitur. Concedimus ergo iudicium, quod est synesis actus, sufficere ad electionē, in qua quippiam inesse potest meriti: electio tamen non satis est ad vsum & opus, nisi ipsam subsequatur imperium. ¶ Sed tamen exurgit hoc argumentum tertium eiusdem authoris: si electionem consequitur intellectuale imperium, aut sequitur ex necessitate, aut liberè. Non ex necessitate: nam tunc nulla opus esset virtute prudentiæ ad imperandū, quod est contra Aristotelem & veritatem. Si autē sequitur liberè, tunc cōsequi videtur, solam electionem voluntatis non sufficere vt moueat intellectum, sed requiri prætereà alium actum: quem tamen neq; Arist. neq; sanctus Thomas, neq; vllus philosophorum vnquā posuit. Imò omnes fatentur quod electionē subsequatur imperium. Hoc argumentum plus iusto nos cōtorfit. 1.2. q. 17. ar. 3. Diluere tamen illud iam mihi facile videor, respondens quod imperium neq; sequitur necessariò ex electione, neq; tamen alium prærequirit in voluntate actum præter eandē electionem. Sed est notandū quod cum vt aliqua potentia ab altera moueatur, opus sit vt vtraq; sit bene disposita: cōsequens sit vt nisi electio sit satis radicata, atq; intellectus per prudentiam bene paratus, non sequatur ex electione imperium. Igitur vbi electio solida ac valida fuerit, & intellectus per prudentiā satis obsequēs, sequetur protinus ad electionem imperium: aliàs vel morosè vel nunq;. ¶ Ad tertium argumentum concessio regis esse mouere, conceditur quoq; voluntatem esse motricem tam intellectus quam reliquarum potentiarum. Haud tamen inde colligitur, aut ipsam esse reginam, aut intellectum

*Soluitur p̄t-
num mot-
uum Neote-
ricorum.*

*Aliud argu-
mentum eius-
dem autho-
ris.*

*Diluere præ-
terita ratio.*

*Solutio ter-
tiū argumen-
ti principa-
lis.*

feruum. Voluntas etenim non mouet tanquam dirigens & cognoscens, quod requisitum est vt esset regina. Hoc siquidem nomē ipsum, regina, auribus exhibet: sed mouet impellendo adinouendoq; potentias ad sua officia. Quam quidem ob causam actiones humanae, voluntariae dicuntur, hoc est à voluntate promanantes. Exempli gratia. Praefixa intentione finis, vt puta volo ditari, voluntas applicat intellectum vestigandis medijs. Postquam autem hæc iudicat, illa porrò eligit, ac subinde per electionem commouet eum rursus ad imperandum, in quo ratio regendi consistit. Quò planè alludit, verbum legis secundæ. ff. de legib. quam legem Martianus non erubuit à Chrysippo Stoico mutuari: vbi ait qd lex est omnium diuinarum ac humanarum rerum regina. ¶ Existit ergo satis illis factum qui aiunt legem esse voluntatem eius qui vicem populi gerit: nam, vt supra ostendimus, nulla Principis voluntas obligat nisi edicto præcepta sit. Et hunc in modum intelligendum est verbum legis supra citata de const. princip. Quod Principi placuit legis habet vigorem. Insinuatur enim hoc duntaxat, quod nulla existit in intellectu lex, nisi in voluntate præcedat electio: attamen neq; voluntas est lex, sed si id quod Principi placet, mēte prius, deinde voce præcipiat, illud est lex. Est ergo sensus hic: Quod principi placuit edicere, legis habet vigorem: quo pacto eadem lex seipsam statim sub his verbis exponit. Quod etiā; igitur Imperator per epistolam vel subscriptionē statuit, vel cognoscens decreuit, vel de plano interloquutus est, vel edicto præcepit, legem esse constat. Quare neq; erat cur Cicero ex libro. i. de legib. accerferetur ad probandum legem esse in voluntate, propterea quòd secundum ipsum dicatur ab eligendo. Haud enim censet electionē esse legē, sed qd lex electio nē Principis sequitur, & eligere docet subditos inter æqua & iniqua. vnde statim subdit, quòd lex est mens ratioq; prudentis, Iurisq; atq; iri iura regula. ¶ Quartum autem argumentū alterius est negotij. Vocat enim Paulus membrorum legem alio longè significat. Distinguit inquam leges quatuor: scilicet legem peccati repugnantem legi Dei, & legem membrorum in legi mentis aduersantē. Et quanuis quibuspiam videri eadem possit lex peccati & membrorum, sicuti & inter se lex Dei & lex mentis, non nihil tamen visum nobis est in Comm. etarijs differre. Lex enim

mentis est effectus legis Dei, eiusq; impref-
sio in mente nostra, sicuti vestigium in pulu-
re est effectus pedis. Lex autem membrorū
est naturalis inclinatio sensualitatis in sua
obiecta, secundum totum nature pondus &
impetum: qui effectus est amissionis iustitiæ
originalis, qua eadem sensualitas in rationis
obediētia insignata retinebatur. Lex autem
peccati vel est effectus eiusdē inclinationis,
puta facere contra Dei voluntatem: vel fuit
prima parentum præuaricatio, per quā disso-
luta sunt membra, ex qua dissolutione pro-
cedunt peccata. Lex ergo membrorum non
est vera lex: quia nō inclinatur ad bonum, sed
dicitur lex per metaphoram: quia est natura
iustitia originali destituta, ac subinde obli-
qua regula à recta nos via desectens. Sed ar-
guis: Si est regula, quomodo est extra intel-
lectum? Respōdetur legem per se primò tan-
quam in regulante & mensurante existere
in intellectu: dicitur nihilo minùs esse per
participationē in potentijs & membris quæ
mouet, tanquam in regulato. Sicuti Sol dicitur
esse in statua. Pari ergo modo lex peccati est in
membris.

ARTICVLVS. II.

Vtrum Lex semper ad bonum commune ordinem habeat.

Onsequitur articulus secundus, quo secunda definitionis particula exponenda venit, quæ legis finē designabat. Sunt enim argumenta qd legem non sit necessarium in bonum commune ordinari. ¶ Primum, vt ait Isid. lib. 5. Etymo. Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione constiterit: ratione autem constat, nō solùm quod in bonum commune dirigatur, sed & quod in particulare refertur: nihil ergo derogat rationi legis si non in commune bonum ordinetur. ¶ Secundo. Præcepta (quemadmodum supra dictū est) vim habent legis, vt potè cuius virtus est præcipere & prohibere: præcepta autem dantur etiam de singularibus actionibus in quibus mores nostri constituntur: ergo satis est leges in particulare bonum ordinari. ¶ In contrarium autem est idem Isid. eod. 5. lib. vbi ait, quòd lex est nullo priuato commodo, sed pro communi vtilitate ciuium conscripta.

cap. Epistol.
ad Rom. 1. in
illa verba, vi
deo o in le
gem. etc.

Obligatio.

Solutio.

Solutio po-
strema de le-
ge cū cōfir-
mationibus.

Cicero.

Explicatur
locus Pauli.

Vide Autho-
rem super. 7

Argument. 2.
Istius.

Argument. 2.

Cōclusio re-
sponsiuâ.

AD quæstionem vna conclusione respō-
detur. Lex omnis, quò solida sit &
firma, in commune bonum debet subditos
promouere. Conclusio hæc duplici ratio-
ne affirmatur, secundum quod cōmune bo-
num aut pro naturali foelicitate vsurpatur,
quam hoc sæculo adipiscimur, quæ est quie-
tus tranquillitasq; & pacificus reipublicæ sta-
tus: aut pro illa supranaturali, quæ in altero
sæculo veluti supremus finis noster nos ma-
net, in quem & sæculare omne bonū suapte
natura refertur. Enimuerò si rationem pri-
mam communis boni spectes, hoc modo de-
monstratur conclusio. Pars omnis ad suum
totū naturali ordine dirigitur sicuti imper-
fectū ad perfectum: quicumq; autem ciuium
partes sunt ciuitatis, lex ergo illis præscripta
in bonum commune totius ciuitatis debet
eos instituere: veluti partes vnus corporis
quæ ad seruitium totius ordinem habent.

Argument. 1.

Aristo.

Concinit huic rationi Aristot. Ethicor. 9. vbi
ait: Iusta legalia, hoc est ciuiles leges, facti-
ua esse conseruatiuaq; foelicitatis particula-
rumq; eius. Et Plato dialogo primo de legi-
bus, vbi ait: Legumlatorem pacis publicæ
gratia debere omnes leges cōdere. Quapro-
pter Lacedæmoniorum morem refellit, qui
leges omnes in eum scopum dirigebant, vt
bella strenuissimè gererēt. illis enim pruden-
tius Arist. Ethico. 10. Bellum, inquit, gerimus

Plato.

vt in pace degamus. Et Cicero lib. 2. de legi.
Constat, inquit, profectò ad salutem ciuium
ciuitatumque incolumitatem, vitamque om-
niū quietam & beatā, conditas esse leges.

Aristot.
Cicero.

¶ Si verò summam beatitudinē, quæ Deus
est, altius speculemur, secundam possumus
eandemq; optimam rationem subnectere.
Lex enim (vt nuper dicebamus) regula pri-
ma est nostrarū actionum: regulæ verò mu-
nus ac potissimum primæ est in supremum
finem & scopum regulata dirigere: reliquū
ergo sit vt in commune bonum & legillato-
ris propositum, & lex ipsa debeat intendi.

Secunda ra-
tio.

Tertia ratio
Philosop⁹.

¶ Sumitur & tertia ratio ex alia conditione
legis. Ait enim Philo. 5. Ethico. legē omnem,
vniuersalē esse, hoc est, in vniuersum omni-
bus hominibus positam, ac de omni virtute.
Idemq; ab illa citata lege docemur: Lex est
commune præceptum. ff. de legib. & l. iura
eo. Iura non in singulas personas, sed genera-
liter constituuntur. Inde ergo fit consequēs
vt in supremum finem, qui omnibus com-
munis est, sit dirigenda, & non ad particula-
res accommodanda. Bene igitur ait eodem

lib. cap. 1. Arist. Ipsæ leges de omnibus dictat, Aristot.
coniectantes, aut communem omnium vtili-
tatem, aut optimorum, aut Principum. Vbi
tres insinuat respublicas. scilicet democratiā, ari-
stocratiam, & regnum. Quo fit vt legalis iusti-
tia, vniuersas cōplectatur virtutes. ¶ Adde: Posrema ra-
tione. Fōs & origo legū
omnium æterna lex est diuinæ mētis: Deus
autem cuncta in seipsum ordinauit ac retu-
lit: leges ergo vniuersæ sic lege illa regulandæ
sunt, vt in eundem tēdant scopum. Id quod
& diuinum Platonem Dialog. 1. de legib. mi
nimè latuit: vbi ait, oportere vt legumlator
eum ordinem sequatur, vt humana ad diui-
na vbiq; referantur. ¶ Ex his fit consequēs, Primum co-
quò dum legislator leges in suum particu-
rollarium.
lare commodum constituerit, tyrannum se
esse intelligat. ¶ Sequitur subinde quòd in
Secundum.
vnaqua; republica, vt puta in toto vno re-
gno leges omnes ad finem totius sint refe-
rendæ. Non quòd non singulis ciuitatibus
pro earum conditione permittendæ sint par-
ticulares, sed quòd debent omnes ciuitates
veluti mēbra vnus corporis sibi opitulari.
At verò regna diuersa, etiam si sub vno sint
rege, non debent sic gubernari, vt vnus res,
diuitiæ scilicet & politia, in vtilitatem al-
terius inæqualiter pertrahantur: sed per se
quodlibet ob suum ipsius commodum ad-
ministraretur. Verbi gratia: Si non alia ratio-
ne transmarina regna acquirerentur, nisi vt
omnia eorum bona Hispaniæ obuenerent,
eorumq; leges in rem nostrā deflecteremus:
videlicet, vt si nostra essent mancipia, non
seruaretur æquitatis decor: secus si cōmercio-
rum ratione vicarijs sibi operis inferuient.
Hæc de legum fine: nam de eius effectibus,
qui sunt facere ciues bonos; ac de alijs qui-
bus ipsa foelicitas nobis agitur, quæstione
tertia dicturi sumus.

AD primum igitur argumentum respon-
detur, quod etli contingat legem quæ ad
singulare cuiuspiam bonum ordinatur, ra-
tione consistere: illa tamen consistentia illic
connititur quòd illud singulare bonum ad
cōmune refertur: veluti in speculatiuis nul-
la veritas particularis cōclusionis solida est,
nisi quæ in prima principia resoluitur. ¶ Et
per idem soluitur argumentum secundum:
nempe quòd præcepta circa singularia bo-
na inde vim habent legis quòd singularia il-
la in commune bonum ordinantur. Haud
tamen præcepta huiusmodi leges proprie di-
cenda

Ad primum

Ad secundum.

cenda sunt; sed legum applicationes ad particularia. Leges enim (vt dictum est, legibusq; monstratum) vniuersales esse debent. Exempli gratia: Lex est, Vnum cole Deum, quæ neq; tempus neq; locū præscribit, neq; verò singularè alloquitur personam. Præceptū autem esset, si prælatus hodie cuiquam iusta ratione iuberet sacrū facere, aut urbem preces fundere cogeret. Item lex est, charos honorare parentes, & vt parentes filios alant. Præceptum autē est, cum iudex te iubet aut parenti, aut filio in tali necessitate alimoniam suppeditare. Itaq; cum lex in genere de actionibus nostris generaliter iubeat, quæ sunt circa singularia, inde fit vt præcepta sint earum applicationes ad singula. Quocirca etsi lex vna specialius alteram explicet, non illicō definit esse lex, quatenus semper manet vniuersalis. Est enim lex vt dies Dominicos atq; Apostolicos ab opere feriemur, licet sit explicatio illius generalioris, Sabbathata sanctifices.

ARTICVLVS. III.

Virum cuiuslibet ratio sit legis effectrix.

De authoribus legum.

Primum argumentum.

Secundū argumentum.

Tertium argumentum. Arist.

Isidorus.

Rticulus tertius tertiam definitionis particulam occupabit quæ erat de authoribus legum. Arguitur enim qd vnicuiq; priuatum competat leges suo ordine condere. Primum ex dicto Apostoli ad Romanos. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: ipsi enim sibi sunt lex. hoc autē de singulis mortalium asseuerat quatenus nature luce ducti sibi quisq; nouit bonum & malum discernere. ¶ Secundo arguitur. Intentio legislatoris est vt suos ciues ad virtutem inducat: vnusquili bet autem potest alium ad virtutem inducere: ergo vniuscuiuslibet ratio legem ferre potest. ¶ Et tertio loco accedit eiusdem Arist. sententia. 10. Ethicor. circa finem, vbi patrem familiam in sua domo comparat Principi in sua republica: vt velut hic ciuitatē, ita & ille domū gubernet: ergo sicut Princeps ciuitati, ita & pater familiam suis leges ponere valet. ¶ In contrarium est Isidorus eodem libro. 5. Etymol. & refertur dist. 2. vbi ait: Lex est constitutio populi secundum quam maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. Quibus verbis docere videtur nō esse cuiuslibet scribere leges.

Quæstio præfens vnica, velut superior, cō clusione absoluit. Leges condere, nō cuiusq; sed reipublicæ est eiusq; vicem gerētis seu curam habentis. Conclusio hæc ex ea quæ proximè cōstituta est faciliè hoc modo colligitur. Lex est regula dirigens in commune bonum: dirigere autem in commune bonum proprium est reipublicæ cuius cuiusmodi bonum proximus finis est: ergo penes ipsam tantum ac penes illum qui eius habet curam potestas est ferendarum legum. Minorem per Arist. doctrinam. 1. Ethicor. facile intelligas. Effectrices enim causæ proportionem habet ad finales: vt quo effectrix est altior, sit & eius quoque finis sublimior. Finis enim proximus militis est singularem locū defendere: Ducis verò, victori: Regis autem pax: & ideo ad regē pertinet inferiora cuncta in illum supremum finem ordinare. Eadem ratione quia fræfatiuæ artis finis ad equestrem refertur, fit vt ars etiam equestris fræfatiuæ operationē dirigat. Igitur quia commune bonum, peculiaris est reipublicæ finis, & leges illuc nos ducunt: propriū erit reipublicæ illas condere, quibus nos eodē perducatur. Vnde Plato in Dialogo de reipublica: Regis, ait, munus esse leges condere. Idemq; Arist. Ethico. 10. constituit, & l. si Imperialis. C. de legib. & consti. soli Imperatori concessum legitur leges, vt in condere, tum ad eō interpretari. ¶ Subnectitur autem & secunda ratio: lex enim vim habet coercitiuā, vt author est Arist. Ethico. 10. & Papinianus in l. 1. de legib. vbi legē appellat coercionē. Vis autem hæc & vigor in sola republica & Principe existit: sicuti totius animalis virtus est, membra mouere. ¶ Est autē cōsideratione discernendum inter eos qui leges sciscere possunt, & illos quorum consilio sciscuntur. Iuris enim consulti leges ex visceribus naturalis philosophiæ ratione & iudicio eliciunt: firmitatem tamē & coercendi vigorem nemo illis, nisi qui iurisdictione pollet, valet apponere. Vnde vt prudentium consulta pondus per se non habent legum, ita neq; Princeps sine eorum maturo consilio eas debet edicere. ¶ Obuium tamen in promptu fit huic conclusioni argumentum. Deus Princeps omnium est legumlatorum: & tamen neq; reipublica est, neque eius vicem gerēs: quippe qui non à republica auctoritatem mendicauit. Responso tamē est: Non eo sensu in presentiarum asseri quemcumq; gubernatorē vices reipublicæ gerere, ac si vicarius eius

Solutio quæstio proposita vnica conclusio. De iusticia cōclusio ex antecedente.

Aristot.

Plato.

Aristo.

Secunda ratio.

Pulchra cōsideratio.

Obiectio.

Solutio.

eius existat: sed satis est curam illius habere, seu tanquam vicarium, seu tanquam eius autorem ac dominum cui curæ est publica gubernatio. Pariformiter & de Christo, etiam in quantum homo erat, sentiendum est, ut pote qui ceu Redemptor ac rex regni cælorum, legum cōditor noster fuit. Ac subinde eius vicarius Pontifex maximus. Is enim nō gerit ecclesiæ vices quasi ab illa auctoritatem nactus, verū quasi Christi vicarius, cuius vice fungitur: a quo utique solo, licet per ecclesiam eligatur, auctoritatem suscepit. Idemq; est de episcopis iudicium ac prælati ab ipso institutis. Sæculares autem reges ac monarchæ sæcūs habent. Haud enim à Deo proximè, & quod aiunt, immediatè creati sunt præter Saūlem ac Dauidem, eiusq; profapiam, cui sceptrum ipse commisit: sed vt habetur. l. quod placuit. ff. de consli prin. reges ac principes à populo creati sunt, in quos suum transtulit imperium ac potestatem: vt infra. q. 6 & copiosius libr. 3. q. 4. patebit. Vnde verbum illud apud Sapientē ex Proverb. 8. supra citatum, Per me reges regnāt, &c. non aliter intelligēdum est, quā quod ab ipso tanquam naturalis iuris autore donatum mortalibus est, vt vnaqueque respublica seipsam regendi habeat arbitrium: ac subinde, vbi ratio, quæ spiram etiam est diuini numinis, postulauerit, in alium suam transtulit potestatem, cuius legibus prouidentius gubernetur. ¶ De primis autem legislatoribus, variè referunt sæculares historiar. Plinius nanque libr. 7. Naturalis historiar, cap. 56. ait Cererem inter omnes primā leges dedisse: vt autem alij putauere Rhadamantum. At verò Iosephus aduersus Apionem apertissimè ac disertissimè veritatem ostendit. Nempe inter mortales Moysen prius sacras promulgasse leges, vt diuinitus sibi traditas. Nam post multo tempore illi extiterunt legislatores quos Isidorus initio. 5. libr. refert. Phoroneus enim, inquit, rex Græcis primus leges constituit: Mercurius Trismegistus Aegyptijs: Atheniensibus Solō: Lycurg⁹ Lacedæmonijs: ac deniq; Romanis Numa Pōpilius, qui successit Romulo.

Quid senserint scriptores d. primis legislatoribus Iosephus.

Isidorus.

Ad argumētum scripturæ negatiuæ. Ad primum.

AD primum igitur argumentum respondetur legem in homine bifariam existere: vno modo tanquam in regulante, quo pacto est in legislatore: atque altero tanquam in regulato: quemadmodum esse contingit in singulis hominibus: iuxta ver-

bum Psalm. Signatum est super nos lumen vultus tui. Vnde & illic Apostolus subdit, Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: scriptum scilicet à Deo ipso summo legum conditore. ¶ Ad secundum verò respondet Philosophus. 10. Ethico. cap. 9. vbi ait legem vim habere coercitiuam. Potest ergo priuatorum quisque vnūquemlibet ciuium ad virtutis officia consilij ac monitis inducere: haud tamen perfecte, scilicet ipsum cogendo: ob idq; talia monita non habebunt legum virtutem acrobur. ¶ Ac simili fermè modo extemplō ibidem respondet ad tertium: fatetur enim patrem familiars nonnulla statuere posse in sua domo præcepta, eademque sub aliquibus poenis, quas exigere paterna auctoritate poterit, etiam vsque ad verbera. At verò sicuti dominus non est perfecta respublica: ita neque eius præcepta absoluta habent vim legis: vt puta cū neq; in carcerē cōijcere potest suos, neque in exilium mittere, neq; alijs id gen⁹ supplicij afficere: vt lib. 5. q. 2. fusi⁹ patebit, vbi de patria potestate copiosius.

Ad secundum argumentū.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum promulgatio sit de ratione legis.

Vperest demū vt quartus articulus postremā definitionis particulam patefaciat, qua legis ponendi forma notabitur. Arguitur ergo nō esse necessariam promulgationē legis vt suam sortiatur vim. Primum lex naturalis obligat vniuersos, quæ tamen nulla indiget promulgatione: cum neque statu innocentie neque post naturam corruptam ante Moysen talis fuerit lex promulgata. ¶ Secundo: Lex vetus diuina, vt. 1. 2. q. 103. ar. 4. autor est sanctus Thom. cessauit illo Christianæ mortis articulo quo Redemptor dixit, Cōsummatum est. ac subinde tum nouæ obligatio cœpisse credenda est: nam cessatio vnius fuit alterius inchoatio: aliās mundus absque lege obligate diuina per aliquam temporis moram existeret. Et tū promulgatio legis non fuit facta, sed sub festum Pentecostes: ergo obligatio legis non pendet ex promulgatione. ¶ Et tertio: Lex ciuilis obligat loco absentis coram quibus non promulgatur, & pariformiter tēpore futuros, apud quos non est

Prima ratio ad partē negatiuam.

Secunda ratio. S. Thom. 2. 2.

Tertia ratio.

est

est ampliùs necessaria promulgatio. ¶ Con-
trarium autem legimus, distinctio. 4. cap.
in istis. vbi habetur leges tunc institui, dum
promulgantur.

Prima con-
clusio.

AD quæstionem respondetur duabus cõ-
clusionibus. Prima. Nulla lex vllum
habet vigorem legis, ante promulgationem:
sed (vt citatum decretum asserit) tunc in-
stituitur, dum promulgatur. Itaque nul-
lam (vt quidam arbitrantur) exceptionem
conclusio hæc permittit. Et probatur ex
natura ipsius legis. Est enim regula &
mensura nostrarum actionum: regula au-
tem nisi operantibus applicetur, vana est:
applicari autem nequit nisi per eius noti-
tiam: nam qui regula vtitur, eam intueri
necesse habet. Fit ergo consequens vt an-
te promulgationem qua subditis inno-
tescit, non eos obligando perstringat, sed
tunc præcipi quando promulgatur. Vn-
de. l. leges. C. de legib. & constit. Leges sa-
cratissimæ quæ constringunt hominum vi-
tas intelligi ab hominibus debent. Et in
Auctenti. vt factæ nouæ constit. & c. tunc
valère leges iubetur, cum in commune fa-
ctæ sunt manifestæ. Idem habetur iure ca-
nonico; vt extrâ, de postulation. præl. cap.
ad hæc. & de constitutio. c. cognoscentes.

Parua dubi-
tatio.

Dubitas autem quid nomine promulgatio-
nis censendum sit. Vtrum nondum lex ve-
lut promulgata sit habenda quousque in
omnium notitiam fuerit dispersa. Appa-
ret enim ratio modò facta id persuadere.
Enimuerò si lex per sui notitiam applicat,
fit vt quousq; sit cunctis nota, non obliget:
atque adeò nec promulgata censeatur. Et

Cõfirmatio.

cõfirmatur inde quòd ille quem lex la-
tet, ignorantia excusatur: quod non con-
tingeret si legis vinculo innodaretur. ¶ Hu-
ius argumenti gratia statuitur secunda con-
clusio. Lex vt promulgata censeatur, non
exigit vt in omnium notitiam perueniat:
sed tunc promulgatur dum solenniter in
principis curia vel in prouincia primo præ-
conio vel alia legitima via edicitur. Sic ha-
betur cap. i. citato, de postulatio. præl. Et in
allega. Aucte. Et ratio est: quia tunc promul-
gatur lex, dum sub præcepti forma consti-
tuitur. Tunc autem fit præceptum, cum pri-
mum publicitè edicitur: ergo vbi primum
solenniter fit manifesta, censeatur promulga-
ta, vimque induit præcepti. ¶ Restat autem
scrupulus, Nūquid cum primum, verbi gra-

Scrupulus.

tia, in Curia Cæsaris promulgatur lex, tenen-
tur illa omnes regni indigenæ? Videt enim
hoc rationi contrarium: nam tunc neque
remotissimi, ad quos nondum potuit fama
pertingere excusarentur ignorantia: quod
asserit nescarium est. De hoc, licet ad nomen
videatur spectare, tamen iuris vtriusque do-
ctores secus loqui videntur quàm ratio do-
cet. Panormita. enim & reliqui super dicto
cap. cognoscentes. extrâ, de constit. & Ioã.
Andr. sup. illo verbo, data Romæ. librisexti
postremo. Et Bald. super. l. etiã citata, Leges
sacratissimæ. C. de legib. licet fateantur tunc
legem promulgari, quando solenniter edici-
tur: neminẽ tñ obligari ea putant antequã
illam audierit, nisi crassa culpabiliq; igno-
rantia hominem accuset. Et ratio eorum est
q̃ putant idẽ esse quempiã ignorantia excu-
sari, & non obligari lege. ¶ Contra hos
autem statuitur tertia conclusio. Cum pri-
mum lex solenniter est promulgata, in Cu-
ria vel in regni Metropoli, obligat vniuersos:
tameñ citra culpam ignorantes à culpa
excusentur. Probatur vtraque pars conclu-
sionis. Nam lex in vniuersum promulga-
tur. Haud quippe dicit, Præcipimus ciuib⁹
istius vrbis, sed, vniuersis sub ditione nostra
degentibus: ergo vniuersos tunc obligat.
Secundò arguitur dum concionator, verbi
gratia, vel alia persona priuata admonet me
legis posita, tunc iam deinceps non me excu-
saret ignorantia, & tamen nuntius ille nõ
me obligauit: ergo promulgatio solennis quæ
præcesserat, me obligauerat. Et tertiò argui-
tur. Si non statim à solenni promulgatione
essent vniuersi lege ligati, sequeretur quòd
neque ignorantes propriè dicerentur excu-
sari: excusatio enim est à obligatione quã
quis habet: & secundum contrariam opinio-
nem ignorantes nondum obligantur: dicit
dum ergo vtrunque est, vt nostra asserit cõ-
clusio: videlicet quòd lex statim cunctos tam
audientes quàm absentes obligat, à cuius ni-
hilo minus nexu in se excusantur. ¶ At ve-
rò presius quæsi fortè percontetur, vtrum sa-
tis sit vno loco solenniter legem promulga-
ri, vt vniuersi illius iurisdictionis statim legi
subdantur. Exempli gratia: Si Cæsar plu-
rium regnorum dominus legem Toleti pro-
mulgaret, qua Belgas, Flandros, atque Ita-
los Indosque comprehenderet. Atque si Pa-
pa Romæ, vel vniuersale Concilium solenni-
ter ferret legem, vtrum inde tunc protinus
stringeret vniuersos. Et quòd dubitationis

Panormita.
Ioan. Andr.

Baldus.

Tertia con-
clusio aduer-
sus præfatos
autores.

Prima pro-
batio.

Secunda.

Tertia.

Quæstio in-
cidens.

neruus lucidiùs pandatur, proferamus exemplum legis irritantis inualidantisque materiam contractus. Si nunc Papa prohiberet quintum gradum matrimonij, vel fac non dum esse positam legem irritatam actiones pupilli, alienantis sua bona, sed nunc primū poni: Vtrū ex illo tunc irriti essent tales contractus, etiā inter ignorantes celebrati. Nam quantum ad culpam & poenam, iam satis dictum est, eos qui per inscitiam postmodum contraherent excusari: sed vtrū valerent matrimonium, pariter & contractus pupilli.

Solutio.

¶ Ad hoc primū respondetur, non satis esse Cæsarem in vno regno legē edicere vt omnia obliget quousq; in singulis promulgetur, ac si diuerforum essent regum: quoniam ob id quòd in eiusdem ditionem inciderint, non censentur vna respública. Quin verò si sint diuersæ prouinciæ longè separatae, non existimatur lex promulgata, antequàm in singulis edicatur. Nō enim æquum esset vt lex Toleti promulgata ex tunc perstringeret Indos. Saluberrima ergo est, sanctio Auctē. citati, vt factæ nouæ &c. vt Romanorū Imperatorū leges post duos menses valere inciperent in respública, & tractari. Quòd si, valere, idem sit quod, vigorē tunc præcepti obtinere, sit vt neq; antea scietes obligarētur: si verò intelligat iuxta formā tertiæ nostræ cōclusionis, scilicet q; licet à tēpore promulgationis obliget, nihilominus vsq; ad duos mēses possit se quisq; ignorātia protegere: tunc intelligendū est quantū ad forū exterius: nā quantum ad conscientiā, & illi qui antea rescisissent, continuo excusatione nudarentur: & illi qui citra culpam diutius ignorassent, excusarentur. De legibus autem eorum qui sunt principibus inferiores cum angustioribus prouincijs præsideāt, non est censendū tam longas inducias requiri vt sint obligatoriae. ¶ At verò de summo Pontifice asseruit Panormita. de sen. ex com. satis esse si eius leges Romæ publicentur: quem nonnulli sequuntur, dicentes Pontificem Sūmum plūbeos habere pedes, quib⁹ discurrere nequit. Et Syluest. verbo, lex. q. 6. dicit sic seruari in practica. Verū est tamē eundē Panor. super c. cognoscentes. de cōstit. sic se secundū cōmunem opinionem exponere, vt asserat legem, nō quantum ad culpam & poenā, sed tamen quantum ad rescisionē contractus ab articulo statim promulgationis vigorē habere. Vt si in Concilio lata esset lex, nè deinceps illegitimè nati sacerdotia reciperēt: aut

q; tales præbendæ nō nisi tali hominum sortu prouiderentur: omnes ex illo in omēto cōtractæ collationes haberent irritæ. Quòd ego faciliè credo. Attamē quia matrimonia non possunt dissolui sine iniuria, & si quæ sunt alia id genus pacta, certè non debent lege interdici, nisi quæ vigere incipiat dū fuerit in prouincia promulgata: aliàs esset periculis plena. De cæteris autem quæ irritatoriaræ nō sunt, parū refert si dicamus statim Romæ latas obligare. Hoc si quidem nō obstante, ignorantes excusantur à culpa & poena. Crediderim tamen, nisi Papa aliter sua lege expresserit, nunquàm intendere obligare nisi à tempore promulgationis in prouincia. Etenim quando ob culpam vel aliū defectum vult inhabilem personā reddere, expressè addit ex nunc, vel ex tunc: vt ca. cum promulga. de præben. lib. 6. constituit duas obstantem præbendas ex tunc reddi inhabilem. Et simile habetur, Clementi. nolentes. de hæretic. ¶ Hoc autē pro certissimo hic admonitum sit, quòd leges priuilegiorū reuocatoriaræ vim non habent quoad usq; promulgatae sint, non solum in prouincia, verū in diocesi. Exempli gratia, dum indulgentiaræ reuocantur aut suspenduntur, quousq; in Metropoli Ecclesia sit reuocatio promulgata, quicunq; potest concessis priuilegijs citra culpam vti. Neq; hoc tantū, verū etiā si quis vsq; ad illum articulum priuilegio indulgentiarum fuerit à referuatis sacramentaliter absolutus, absolutio est valida. ¶ Ecce definitionem legis in fronte quæstionis propositam, cunctis ex partibus, quæ quatuor erant, expositam: ac subinde illam. ff. de legib. & sena. conf. quam sapientissimè Papiā. ex alijs quatuor membris constituit. Ait enim, Lex est commune præceptum: vbi eius substantia primusque actus exprimitur: quoniam præceptio actus prudentiæ est, & in commune omnibus debet poni. Virorum prudentium consultum: quibus verbis declaratur quemadmodum præceptio nulla est in intellectu, quam non consilium antecedar: quare neque Rex sine prudentium consultatione debet leges concedere. Delictorum quæ sponte vel ignorantia contrahuntur cōcēctio. Ecce virtutem eius ac vim cōcēctiam malefactorum, qui vel scientia vel ignorantia vincibili delinquant. Communis respUBLICÆ sponso: qua tandem particula eleganter ingenium legis exprimitur. Per leges nanque respública & princeps

*Papa nō ir-
redit obligare
sua lege
nisi à tēpore
promulga-
tionis, nisi aliter expref-
serit.*

*Leges reuoca-
toriar priuilegiorum
nullam vim
habēt quoad
fuerint promulgate nō
solū in prouincia, sed
in diocesi.*

*Epilogus an
delictorum.*

*Explatur
alialeger de
finitio.*

Panormita.

Syluester.

princeps constituitur fideiussor, vt securè tutoque vbique viuatur. Spondet enim nulum fore pacis perturbatorem, neque vllum qui iniuria aufurus sit ciuem lædere. Quòd si vllus exiterit, ipse princeps pœnas repofcet.

Ad primum argumentū.

AD primum igitur argumentum de lege naturæ, respondemus, naturali luce & instinctu esse promulgatam: nēpe in scriptā mortalium mentibus. Quapropter in statu innocentie clarescēte naturæ luce nulla fuit alia opus promulgatione talis iuris. Neque verò postea quousque caligine iam obducta hominū mens necesse habuit vt per legē scriptā explicaretur ei Decalogus. Quo fit vt de primis principijs naturalibus nulli mortales per ignorantia prætexere sibi poterunt excusationem. De alijs verò quæ attentiori discursu indigent, vt de libera Venere, forsan se poterant excusare. Pari ratione, Si qui Barbari matrimonia vsq; adeò contra naturam fœda cōtraxisse inuenirentur, vt etiam se parētes filiabus commiserēt, talia matrimonia dirimerētur: quia non poterant nisi crassa incitia nefaria illa turpitudine ignorari. Secus si cōtraxissent in secundo & alijs gradibus, qui Iudæis dūtaxat olim, Christianisq; præcisē modò interdicūtur. ¶ Ad secundū de diuina lege respondetur, non censi promulgatam eò quòd Deus singulari personæ eam reuelauerit, quousq; idem eius minister solemniter eam euulget. Exēpli gratia: Abrahæ præcepit Deus vt suos masculos circumcideret, quæ lex posteris suis esset solennis. Hæc autem lex non omnes (præter ipsum) statim obligabat vsquequo Abraham nomen Dei eam promulgauit. Idem pariformiter de lege Mosaiica, quantum ad ceremonias iure naturæ adhibitas & iudicialia, existimandum: videlicet quòd nullus contrahe ret cum vxore patris aut patruī: qui enim postquam lex reuelata est Moyfi ante eius promulgationem contraherent in tali gradu, non modo à culpa excusarentur, verum neque separarentur. Secus post promulgationem: postmodum enim etiam ignoranter contrahentes, licet à culpa liberi essent, dissociarentur. Ratio huius est quòd Deus hominibus secundum eorum naturam &

Quo tempore lex Christi cepit obligare.

ingeniū per homines sui generis cōstituit leges promulgare. ¶ At verò lex Christi vbi primū fuit Hierosolymis post eius Passionē ac Resurrectionē promulgata, vniuersum obli-

gauit orbē: quonia prædicatio Discipulorū non obligabat de nouo, sed ostendebat legē cui Christus mundum subiugauerat: atque adeò tollebant ignorantiam illuc usque excusantem. Vt autem ad formam argumenti tertij respondeamus, conceditur illo tūc articulo quo Christus animam expirauit mortuam esse legem veterem, licet non fuerit statim mortifera, ac subinde vim statim habuisse sacramenta nostra. Quin verò baptisimus iam antea baptizato Christo virtutem habebat: vt. 3. part. quæstio. 66. author est sanctus Thomas. At verò de legis totius euangelicæ obligatione, et si Scotto in. 4. distinct. 3. q. 4. visum fuerit non inesse nisi à die Pentecostes, quando Apostoli confirmati virtute ex alto eam prædicare cœperunt: tamen aliter fortè est sentiendum. Enimverò antea iam Christus Apostolis iusserat, *Ite prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit.* Ex quo idcirco tēpore ait, loco modò citato san. Thom. vim habuisse præcepti. Et quia susceptio baptisimi profectio est totius legis, dicendū forsan secundum eundem sanctū Doctorem, ipsum tunc primò Christum suam promulgasse legem. At tamen hoc concessio consequens fit ab articulo passionis vsq; ad illud temporis momentum mansisse orbem sine obligatione vilius diuinæ legis: nam vetus expirante Christo cessauit. Cui autem duriusculè hoc insonuerit, dicere vero proximè potest quòd Christus in mortalib⁹ agens suā promulgauit legem, quæ tunc inciperet obligare quando ipso expirante veterem cōsummauit. Nam tunc in Ara Crucis nouo sacerdotio vetus antiquauit: & trās lato sacerdotio, ait ad Hæbræos Paulus, necesse est vt legis translatio fiat. Quauis nihil absurditatis habeat q̄ in triduo tantilloq; tempore post Resurrectionē nō obligaret lex noua. At verò prior mihi respōdēdi mod⁹ multò probatior est, vt lib. proximo. q. 5. mōstraturi sum⁹: vbi materia hæc à cessationis legalium ad amissim est examināda. ¶ Ad tertium argumentū respōdetur, quòd cum lex scripto debeat promulgari, illa scriptura absentibus & futuris loquitur: qua ratione ait Isid⁹. legem esse constitutionem scriptam, & à legendo vocari: eò q̄ legenda proponitur. Quauis illud de civili tantum intelligatur: nam lex naturæ in mente scripta est: & eius gentium eadem mente collecta.

S. Thomas Scotus.

Ad tertium argumentū.

QVAESTIO SECVN-
da, de legis effectibus.

S. Thom. 1. 2. quæst. 92.

ARTICVLVS. I.

*Virum effectus legis sit præcipiendo
ac vetando facere homines bonos.*

Væstio præfens duos ha-
bet articulos, alterũ de
effectu legis, atq; alterũ
de eius actu. Oportet
enim in præsentiarum
quatuor cõsideratẽ dis-
cernere: finis enim leg-
is est adeptio communis boni in quo posi-
ta est fœlicitas: de quo. 2. articul. dictũ est:
effectus autem est probitas & honestas per
quam illuc tenditur: actus verò quẽ legis vir-
tutem appellant, est præcipere & vetare: sed
potestas & neruus est obligare & coërcere:

*Quatuor in
lege aduer-
tenda.*

Prima ratio

de quo quæst. 6. dicendũ est. ¶ Arguitur ergo quòd legis effectus non sit facere homines bonos: virtus enim est secundũ Philo-
sophum. 2. Ethic. quæ bonum facit habentẽ
& eius opus bonũ: virtus autem munus Dei
est, vt illa celebris habet definitio Augustini
quæ ex. 2. lib. de liber. arb. colligitur: Virtus
est bona qualitas mentis. &c. quam Deus in
nobis sine nobis operatur: lex ergò non est
quæ bonos facit habentes. ¶ Secundò, lex
nõ facit bonos nisi qui sibi sunt obedientes:
illud ergò obedientiæ bonum non est à lege
sed ei præsupponitur. ¶ Tertiò, lex vt dictũ
est, in bonum commune reipublicæ refer-
tur: ergò effectus eius solũ est facere bonos
ciues, puta obedientes legibus & magistrati-
bus in commune bonum: hoc autem non sã-
tis est vt simpliciter sit homo bonus: nam po-
test esse malus in his quæ lege ciuili permit-
tuntur. ¶ In contrarium autem est, ipse idẽ
Philosophus qui in initio. 2. Ethic. ait volunta-
tem cuiuslibet legislatoris esse vt faciat ho-
mines bonos.

Aristot.

Augustin.

*Secunda ra-
tio.*

Tertia ratio

Aristot.

*Prima con-
clusio.*

Prima ratio

AD quæstionẽ hanc respondetur duabus
cõclusionibus. Prima est. Effectus legis
quem potissimẽ aspiciere habet legislator est
bonos facere homines sibi subditos, per quã
bonitatem finem humanum adipiscantur,
quæ est nostra fœlicitas. Conclusio hæc faci-
lẽ ex decisione superioris quæstionis col-

ligitur. Finis enim legis est commune bo-
num in quo nostra consistit beatitudo: il-
lum autem nemo nisi per virtutum exerci-
tium assequitur quæ bonum faciunt habentẽ:
eo vel maximẽ quod (vt Philosophus docuit)
fœlicitas ipsa huius sæculi in virtutum vsu
posita est: ergò legis effectus est homines fa-
cere studiosos & probos. At verò quoniam
ratio hæc de lege tantũ procedit quæ verã
habet legis rationẽ, S. Tho. 1. 2. q. 92. aliam ex-

S. Thomas.

*Secunda ra-
tio.*

Aristot.

*Obicitur cõ-
tra proximã*

*rationem S.
Thom.*

Aristot.

*Caietanus nũ
tur defen-*

cogitauit rationem quæ legem omnẽ etiam
metaphoricam amplexatur. Lex, inquit,
cũ rationis dictamen sit quo præfident
subditos gubernat, ad hoc ordinatur vt ei
subditi bene obtemperent: hinc enim est cuiusq;
præceptionis propositum: virtus autem
eius propria qui alteri subditur est bene-
superiori obtemperare (vt in calce. 1. Poli.
authior est Arist.) quemadmodũ virtus ap-
petitus sensitiuũ est vt probẽ & promptẽ ra-
tioni obediatur: ergò intentio legis est subdi-
tos ad suam ipsorum propriam virtutẽ indu-
cere: vt pote per quam ei obsecundent: hæc
autem virtus bonum facit habentem & eius
opus bonum: ergò cuiusq; legis effectus est
facere homines bonos. Quòd si intentio leg-
islatoris ad id quod est verè ac simpliciter
bonum feratur, tunc lex ipsa pari modo im-
buet subditos vera bonitate: sin verò nõ fue-
rit simpliciter bonum sed vtile aut delectabi-
le sibi, repugnans autem iustitiæ, tunc lex fa-
ciat subditos, non bonos simpliciter, sed in
ordine ad illum finem: vt si sit lex conqui-
rendi diuitias, instruet illos probẽ ad illum fi-
nem: & si fuerit lex latrociniandi, faciet illos
bonos latrones: nam & in malis inueniuntur
obediẽtia legis, quæ effigiẽ habet boni, nõ ho-
nesti, sed vel delectabilis vel utilis. ¶ Hæc au-

tem ratio non satis videtur rem demonstra-
re: conclusio enim nostra est, legem efficere
bonos homines: ratio verò solũ concludit
quòd efficiat bonos subditos, quod minus
est. Arist. enim Polit. 3. cap. 3. dignoscit bonũ
ciuẽ a viro bono. Ciuis enim inde dicitur
bonus quòd sit bonus subditus, hoc est legis
dicto audiens: vir autem bonus plus obti-
net probitatis: nam cùm multa ciuili le-
ge impunẽ permittantur, potest quis bene
auscultare legibus, & nihilo minus prauus
esse, puta auarus, fornicarius. &c. vt supra ar-
gumentabamur. Igitur non sat est legem fa-
cere bonos subditos vt faciat simpliciter bo-
nos homines. Caietan. eodem loco defende-
re conatur rationem Sancti Thomæ, hoc pa-

de ratione Et o: quòd licet qui subditus est vnicuilibet
S. Thom. particulari legi, vt puta humanae, non illicò
 fit vir bonus: tamen qui bene paret omni in
 vniuersum legi, puta naturali & diuinæ, non
 potest non esse simpliciter vir bonus: eò
 quòd tales leges de omni virtute præcipiunt.

Solutio Caic Hæc autè expositio, nisi ego hallucinor, non
tani non est est menti sancti Thom. germana. Etenim
ad mentem si hoc ipse cogitasset, collectim simul dixisset,
S. Thom. legum vniuersitatem facere homines bonos: cum tamen non hoc tantum asserat, sed
 quòd ille sit effectus cuiuscunq; per se legis.
 Sic enim ait: Ad hoc enim ordinatur vna-
 quæq; lex vt obediatur ei à subditis. Genui-
 nus ergò sensus Sancti Thom. est, effectum
 cuiuscunq; legis esse facere homines bonos
 suo ordine & gradu, scilicet respectu pecu-
 liaris finis eiusdem legis: vt puta legis iusti-
 tiæ facere iustos: legis fortitudinis, fortes: &
 temperantiae, temperatos, &c. Et ideo opti-
 ma erat collectio quòd si facit bonum subdi-
 tum facit bonum hominem in tali materia.
 Ex quo fit vt lex æterna & naturalis quæ om-
 nem docent iubentque virtutem, faciant

Dubitatio. homines vndequaque absolutos. ¶ Hære-
 bit hic autem forsàn de hac cõlusione quif-
 piam, vtrum vsque adeò sit vniuersalis, vt
 legislatorem sæcularem eiusq; leges suo am-
 bitu complectatur, an videlicet principum
 regumque munus sit bonos secundum ani-
 mam facere ciues. Existit enim contra ap-
 parens argumentum, quòd hoc differat inter
 Ecclesiasticos antistites & sæculares prin-
 cipes, quòd illi spiritualibus attendentes, cu-
 ram gerere debeant animarum: isti verò tan-
 tum pacis quieti pacatiq; status reipublicæ.
 Sic nanque vulgus arbitrari fortè poterit.

Argumen. 2. Mox arguitur ex Aristot. 1. Polit. cap. 2. vbi
Aristot. ait, constitutam esse ciuitatem viuendi gra-
 tia, scilicet, propter sufficientiam vitæ. Ex
 domo enim propagatur pagus, & ex pa-
 gis coalescit ciuitas, vt scilicet diuersis arti-
 bus diuersisq; mercimonijs sibi ciues mu-
 tuo sufficient: ergò à sæcularibus legibus
 non est quidpiam altius desiderandum.

Satis sit dubi His tamen nihil obstantibus proculdu-
tationi pro- bio auscultanda est conclusio vniuersaliter:
fit. a. philosophi enim affirmantes scopum legis-
Probatio. latoris esse ciuium probitatem atque ho-
 nestatem morum, nihil de ecclesiastica in-
 stitute cogitant, sed de regibus id asse-
 rebant. Quam obrem meminisse oportet
 discriminis inter alias virtutes & intellectu-
 ales artes & scientias. Ars enim facere potest

pietorem bonum & bonum statuarium, &
 scientia Theologum bonum, bonumque
 Iureconsultum, bonum autem virum sola
 perficit moralis virtus. Quapropter leges om-
 nes ciuiles siue de reliquis artibus siue de
 rebus alijs edicantur, omnes ad bonum ani-
 mæ, quòd nostra felicitas agitur, instituendæ
 sunt: obidq; loco modò citato Aristot. pere-
 gregiè dixit quòd ciuitas constituta quidem
 est gratia viuendi: existit verò bene viuendi
 gratia. Enimverò non modò ciuium con-
 gregatio ad vitam corporalem emolumenta
 affert, atque commoda, sed præcipue ad
 spiritualem. Nequirent enim dispersi homi-
 nes ac solitarij ignorantes docere, coërcereq;
 malefactores, consilijsq; & salutaribus mo-
 nitis mutuò se ad felicitatem iuare, vt fa-
 ciunt congregati. Etenim qua ratione ho-
 mo ad felicitatem natus est, eadem est ciui-
 le animal: obidque solitarius nisi angelicam
 degat vitam, bestia est. Atque eandem ob
 causam qualem antiqui felicitatem statue-
 bant, tales & ferebant leges: vt Epicurei, eas
 quæ voluptati capessendæ deseruirent, atq;
 alij alias quibus vel diuitiæ, vel honores ac-
 cumularentur. Et Lacedæmonij (vt. 1. de legi-
 bus. author est Plato) qui illic felicitatem
 collocabant, vt omnium essent victores ac
 domini, eas excogitabant leges, quæ ad bel-
 la felicius gerenda accommodatiores essent.
 Igitur principes qui veram felicitatem syn-
 cere norunt, ad eandem debent cunctas re-
 ferre leges. Ait enim Aristot. Ethicor. 9. iusta
 legalia factiua esse felicitatis. Haud quippe
 externis actionibus decorum possunt ciues
 seruare reipublicæ statum, nisi internis vir-
 tutum habitibus vigeant. Et postremo ac-
 cedit quòd omnis potestas à Domino Deo
 est: propter quòd eidem potestati admonet
 Paulus omnem animam esse subditam: De-
 us autem ad se cuncta ordinauit ac retulit:
 ergò in ipsum debent Principes suas leges re-
 ferre. Haud ergò hac parte sæcularis pote-
 stas ab spirituali differt, sed hoc tantum,
 quòd cum ambæ eundem suis legibus de-
 beant scopum supernæ salutis præfigere, spi-
 ritualis supereminet sæculari: nempe vt fa-
 crorù leges instituat: & si sæcularis Princeps
 leges à vera felicitate deflexerit, eas emend-
 et & corrigat, principesq; ipsos cohibeat.
 Tùc enim locù habet illud. 1. ad Corin. Paul.
 Animalis homo nõ percipit ea quæ sunt spi-
 ritus Dei: spiritualis autem iudicat omnia, &
 ipse à nemine iudicatur. Adde hic demum
 quòd

Aristot.

Secunda ra-
tio.

Plato.

Aristot.

Postrema ra-
tio.

Paulus.

Aristot. quòd causa huius assertæ veritatis Aristot. eodem loco. 3. Pol. cap. 3. postquam distinxit ciuem bonum & virum bonum, subiunxit, Principi necessarium esse vt sit vir bonus, hoc est, omnibus virtutibus exornatus. Et ratio est, quòd regere munus ac functio prudentiæ est: quæ nisi omnibus virtutibus associetur, vera esse non valet: iudicat enim prudens de omnibus: & quia qualis vnusquisq; est talis sibi finis videtur, necesse est vt bene sit affectus ad omnia de quibus iudex sedet.

Obiectio. Sed arguis, videtur non opus esse maiori virtute in Principe ad operandum quam in ciue ad obediendum. Nam vt tota subditi probitas quatenus subditus est, consistit in bene parendo, ita & tota principis in bene imperando: quæ enim alter iussa dat, alter capessit: ergò cum in republica ciuili nõ omnia mala prohibeantur, fit vt sicut neque ad bonum ciuem, ita neque ad bonum principem requiratur omnis virtus.

Solutio. Respondetur disparem esse rationem: quoniam Princeps debet de omni virtute leges ferre, & (vt ait. 1. Pol. Philosophus cap. vltimo) quomodo si imperans non est temperatus & iustus & fortis, huiusmodi virtute rectè imperabit? Et quanuis nonnulla impunè permittat, vt meretricia, mendacia, & epulationes: hoc tamen non debet libidine facere, sed iudicio. Debet enim esse adeo castus vt ad euitandas peiores turpitudines meretricia vbi oportet permittat: & tam liberalis, vt ad euitanda latrocinia permittat quempiam vsurarum modum. In summa: veluti medicus, salutis est corporis moderator, ita & Princeps qui gubernaculum reipublicæ tenet, veluti animarum medicus ad illum finem debet cuncta moderari.

Aristot. Secunda conclusio huius articuli fit. Licet princeps mentis oculos semper debeat habere ad bonitatem ciuium attentos, debet nihilo minus & legibus artes opificiaq; reipublicæ prosperare, annõnam & reliqua temporali vitæ tam ad bellum quam ad pacem necessaria prouidere. Quinverò & ciuium facultates & honores augere: eate nùs tamè quatenus præfentis vitæ ornamenta futuræ sunt felicitatis adminicula.

quidem infusam Deus nobis se solo donat, non tamen adultis sine ipsorum consensu & dispositione. Acquisitæ autè, licet Deus donator sit tanquam author nature, nostra nihilo minus consuetudo causa etiam est: inde enim dicitur acquisita, quòd nostris moribus conficitur. At verò quia neutrius opus rem habet virtutis simpliciter dictæ, nisi Deo per gratiam sit acceptum, cuius quidem primæ gratiæ nos non sumus causa per meritum, rectè ait August. omnem virtutem dari nobis sine nobis. Nihilo minus quia leges opera nostra dirigunt, per quæ fauent Dei numine morum probitate decoramur, per leges dicimur boni effici. Eo scilicet pacto quo Arist. 2. Polit. ait, q̄ legislatores assuefacientes faciunt bonos. Ad secundum autem respondetur, non semper qui legi obedit, id facere ex bono virtutis, sed timore quandoq; pœnæ, quam lex cõminatur: per quam subinde adducitur vt prompto animo rationi obtemperet. Quanuis sint etiam quædam à natura virtutis semina, ante legem nobis insita, vt quis possit obedire legi, per quam obedientiã perfectè cõmparet virtutes. Ad tertium autem iam responsum est. Lex enim quæcunque ciuilibus facere duntaxat intendit bonos subditos, hoc est promptè obsequentes: quoniam reipublica, nisi ex partibus constet, quæ toti obtemperant, non potest consistere: sicuti neque corpus cui membra non seruiunt. Satis ergò est ad firmitatem reipublicæ si princeps omni polleat virtute, & ciues bene sint subiecti. Licet non omnes sint viri absolutæ virtutis: vt Aristot. 3. Polit. docet. Attamen qui legi naturali ac diuinæ auscultant, illi sunt & boni ciues, & viri integerrimi: vt iam supra dictum est. De legibus autem tyrannicis, cum veræ non sint leges, non opus est argumentum inde obijcere quòd non faciunt bonos ciues. Id enim tantum bonitatis habent quòd faciunt subditos obedientes, vel timore pœnæ vel alia corrupta via.

Ad secundum.

Ad tertium.

Aristot.

ARTICVLVS. II.

Virum legis actus cõgruenter assignentur.

Vbsequitur articulus secundus de legis actibus. Videntur enim non esse quatuor, scilicet imperare, vetare, permittere, & punire. Lex enim idem

Legis actus quatuor.

Argumentum.

est quod præceptum & imperium, vt supra

Ad primum argumentum. Ad primum igitur argumentum conceditur omnem virtutem munus esse ac donum Dei: haud tamen quod nobis sine nostra opera donetur, sed nobis quidpiam agentibus: licet non pariformiter. Est enim virtutum alia infusa, alia verò acquisita. Et

monstratum est: non ergò opus fuit discernere inter imperare & vetare. ¶ Secundò, effectus legis est subditos ad bonum inducere: consilium autem ad idipsum conducit, ac pariter præmium: ait enim Iuriscòsul. l. r. de Iustitia & Iure. ff. quòd bonos non solum metu pœnarum, verumetiam præmiorum exhortatione efficere cupit ergò & consule- re & præmiare, nihilo minùs quàm præcipere & punire actus sunt legis. ¶ Quin verò tertio valentiùs arguitur. Effectus legis est homines bonos facere: ille autem qui metu duntaxat pœnæ legi obtemperat, non est simpliciter bonus: metus nanque feruillis, quanuis sit moraliter bonus, nondum tamè lineam virtutis attingit: ergò punire, nõ est legis actus. ¶ In contrarium autem est inter Iureconsultos Modestini. ff. de legibus & fenat. consul. vbi ait, legis virtus hæc est, im- perare, vetare, permittere, & punire.

Argumentum. 2.

Argumentum. 3.

Conclusio responsiva.

Isidorus.

AD quæstionem istam conclusione hac respondetur. Legis actus ac virtus quadripartitus est: vt lege citata Iureconsult. docuit. Neq; verò obstat Isidori sententia lib. 5. Etymol. vbi de tribus tantum meminit. Ait quippe: Omnis lex, aut permittit aliquid: vt vir fortis præmium petat: aut vetat, vt sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt qui eadem fecit capite plectatur. Nam permisi appellatione consultorù more præcepta etiam comprehendit. Sic enim habetur. C. de legib. & consil. leges sacratissimæ. Vniuersi præscripto legum vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Haud enim est credibile vt potissima legis functio cum præterierit. Enimuerò cum tres sint differentia humanarum actionum: Prima scilicet earum quæ genere suo bonæ sunt: alia verò quæ genere suo sunt malæ, ac tertie quæ sunt indifferentes. Respectu primorum legis virtus est præcipere: vt Vnù cole Deû: charos venerare parentes. Vnde Arist. 5. Ethicor. Lex, inquit, de omnibus præcipit virtutum actibus. Respectu verò aliorum secundi generis est vetare: vt, Ne iures vana per eum. Non occides. Sed respectu actionù tertij ordinis est pmittere vt, Cui libuerit, negotiari fas sit lucri gratia. At verò quoniã lex dictamen rationis est quo homines ad officium inducuntur, fit vt instar rationis speculatiuæ, quæ per vnum aliud concludit, subditos per pœnam à vetitis arceat, atq; in officio contincat: hac ergò ratione & quartus ei actus ad-

iungitur, qui est, punire. ¶ Sed tamen contra singula huius inductionis membra obijciuntur. Primùm, legibus non ea solum præcipi consuecunt quæ genere suo sunt bona, verumetiam ea quæ per legem constituuntur virtutum loco: neq; solum vetantur ea quæ genere suo sunt mala, verum quædam per legis prohibitionem efficiuntur mala. Hinc enim illa celebris distinctio orta est: Alia sunt prohibita, quia mala: alia verò mala, quia prohibita. Diem enim, verbi gratia, cuiquam Diuo festiuiter dicere, quem priùs feriarum indifferens erat, lege sola fit religionis virtus. Et armatos noctu ciues obambulare, quod priùs erat indifferens, prohibitione legis fit vitium. ¶ Respondetur autem qd vbi diximus præcipiendi actum circa ea versari quæ sunt genere suo bona, ampliandum verbum est & ad illa quæ certa ratio indicat esse bona: nihil enim lex præcipere debet nisi quod ratio pro tempore & loco ostendit esse bonum. Et pariformiter neq; quicquã vetat, nisi quod vel genere suo vel circumstantijs loci aut temporis ad bonum finem ordinatur. Sed rogas, Quæ illa quæ genere suo sunt bona vel mala quidnam alia opus habent aut præceptione aut prohibitione? Respondetur. Ea quæ genere suo iusta sunt lege naturæ præcipiuntur: & quæ genere suo sunt mala eadem lege prohibentur. Nihilo minùs causa amplioris luminis voce etiam in mandatis proferuntur, scriptisq; referuntur: vt Decalogus exemplum est. ¶ Præterea aduersus tertium membrum est argumentum: quia lex humana non eam tantum permittit quæ indifferentia sunt, vt otia ri & quatenus eutrapeliæ virtus indulget, ludere & venari: verum & quæ mala sunt, vt scortari, & ioci causa mentiri, atq; id genus reliqua. Respondetur qd quantum ad legem humanam indifferentia quoq; dicuntur ea quæ non sunt valde mala: vt potè ex quibus nulla emergit iniuria aut grauis absurditas: quæ quidè bona causa vt impunè fiant permittit: haud tamen approbat, quasi licita: id enim facere nequit: quoniã lex diuina & naturalis nihil tale permittit. ¶ Item arguitur. Permittere conuenit personis etiam priuatis, quibus cum incumbat filios vel proximos corripere, cõtigit eis tñ cõnuere: ergò non est proprium vel principis vel legis. Respondetur qd id permittere quod commodè vindicari non potest, hoc conuenit legi: permittere autem ex ignauiã aut iniqua indulgentia, quod vetare quis tenetur, hoc priuatum

Quæstio parua.

Solutio.

Argumentum.

Solutio.

Altera ratio adidem.

Solutio.

tim

tim accidit. Qui verò corripere non obligatur, is permittere non censetur.

QVÆSTIO TERTIA
de lege æterna.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 93.

ARTICVLVS. I.

Vtrum lex æterna à naturali humanaq; & diuina distinguatur.

Onstituta legis definitione, effectu & actu, debita series poscit vt de legū diuersitate dicamus.

Prima ratio ad labefactā dam partino nem legis.

Arguitur autem à parte negatiua quòd non sint quatuor legum species quas Doctores connumerant: scilicet, æterna, naturalis, humana, & diuina. Lex idem est quod ius, ius autem non diuiditur nisi in naturale & positium: vt libr. tertio, quæstione statim. 1. videbimus. Vnde cum ius positium diuidatur in ius gentium & ciuile, hæc tantum tria distinguuntur iura, scilicet, naturale, & gentium, & ciuile, vt est videre Inst. eodem titulo, & ff. de iust. & iu. & in Decretorum dist. 1. Non ergo quatuor sunt legis species. ¶ Præterea est & lex fomitis quā Paul. (vt suprā citauimus ad Rom. 7.) appellat legem membrorum repugnātem legi mentis nostræ: plures ergo sunt quatuor. ¶ In contrarium est quòd ait Sapiens, Proverb. 8. de lege æterna, quæ sapientia Dei est. Dominus possedit me ab initio viarum suarum: antequā quicquā faceret à principio ab æterno ordinata sum. Et infra: Quando lege ponebat aquis, cum eo eram cuncta componens. Et de naturali ait Paul. ad Rom. 2. Genes. 1. ¶ Et de diuina Hierem. 31. Dabo legem meam in visceribus eorum & in corde eorum scribam eam.

Secunda ratio.

Sapiens.

Paulus.

Hieremias.

Pro quæstionis huius intellectu recolendum est discriminē illud quod in capite huius libri adnotauimus inter ius, acceptū pro lege quæ est iustitiæ regula, & acceptū pro iusto, quod est eiusdem virtutis obiectum. Hoc enim supposito facile ad præsentem quæstionē duabus cōclusionibus respōdetur. Prior est: Quatuor sunt legis species, quæ in titulo quæstionis proponuntur. Lex enim (vt suprā

Prima conclusio.

Ad primum argumentū principale. Ad primum igitur argumentum respondetur quòd etsi largo modo præcepti appellationi prohibitio etiam supponatur: eo quòd cessare à malo, quod prohibitio curat, inchoatio est boni, quòd præcepto tendit: nihilo minùs clarioris explanationis gratia distinguuntur.

Ad secundū. Ad secundum respondetur quòd consulere cum vim non habeat coercitiuam, non habet rationem legis: & ideo non est proprium principis munus, sed cuique priuatæ personæ competere potest. Quare ineptè Accursius super eandem legem, Legis virtus. adnotauit, consulere esse quintam virtutem legis: oculatiùs enim Bart. id negauit. Apparentior autem ratio suasisset quintam virtutem legis esse præmiare: nam vt Solon & Democritus aiebant, duo diuina lumina cuncta gubernant, præmium scilicet & pœna. quod Iurisconsultus. l. 1. de Iustitia & iure. cōsultissimè animaduertit. Et ratio naturalis est quòd, vt author est Aristot. Ethic or. 10. duobus homines maximè afficiuntur, scilicet voluptate & dolore: quare ex vna parte alliciendi sunt homines præmijs, ex altera

Solon. Democritus

Prima ratio terrendi supplicijs. Attamen propterea punire potius legi tribuitur quàm præmiare quòd punire coactiuam vim habet quæ idgis opus quā circo soli principi conuenit: præmiare vero non est cogere, & ideo priuatis etiam per sonis conceditur. Tametsi & alteram possimus causam subiicere, quòd virtus honestatis gratia est persuadenda, & satis est ipsa sui ipsius præmium: pœna autem prauis eò necessaria est quòd cum sint voluptatibus mācipati, contrarijs doloribus sunt arcendi.

Ad tertium argumentū. Ad tertium autem argumentum iam supra responsum est, quòd etsi metus pœnæ non sit simpliciter virtus, est tamen (vt ait August. veluti seta quæ amoris silum inducit: & ideo expedit timore pœnæ corruptos homines & à tramite deuios in viam retrahere, vt inde virtutum assuetudine earum officia illis dulcescere incipiant. Præterea quando perditis illis qui supplicia perpetiuntur nihil soluta pœna proderit, cedit tamen in aliorum commodum, qui illius admonitione temperatiùs viuunt.

exponētes dicebamus) nihil aliud est quàm regula & præceptio prudētiae per quam qui curam gerit reipublicæ illam gubernat & administrat: gubernatorum autem primus supremusq; est Deus, vnde omnis potestas deriuatur. Secundus verò, homo qui eius minister est perque eius autoritatem institutus: ergò secundùm conditiones & modos gubernandi tam in Deo quàm in homine rimandus est fumendusque legum numerus. Quòd autem hac ratione quatuor distinguatur legis species sic patet: Deus in primis vniuersalis gubernator, ab æterno vniuersorum ordinem ac dispensationem & regimen mente concepit: cuius conceptionis instar leges omnes constituendæ sunt: illa ergò ordinatio & præceptio lex æterna secundùm naturam suam nuncupatur. Mox quia idē Deus author est naturæ singulis rebus suos indidit instinctus & stimulos quibus in suos fines agerentur: sed homini præcipuè naturalem normam mente impressit qua se secundùm rationem quæ illi naturalis est gubernaret: atq; hæc est lex naturalis: eorum scilicet principiorum quæ absque discursu lumine naturali per se nota sunt: vt, id facias alijs quod tibi fieri vis: & similia. Deinde & eidem homini facultatem tribuit vt pro temporum, locorum, ac negotiorum qualitate per eandem legem naturæ quia alias expedire iudicaret, ratiocinando cōstitueret: quæ ideo leges ab authore suo humanæ nuncupantur. Attamen quia non ad finem tantum naturalem qui est pacificus quietusq; reipublice status conditi sumus, ad quem finem prædictæ leges sufficerent: verum & ad supernaturalem foelicitatem creati, aliam Deus nobis insuper posuit supernaturalem legem, tam veterem scilicet quàm nouam, quæ ad illum supernaturalem finem nos perduceret. Et hæc est lex diuina. At quia de horum singulis seorsum perspicatius faciuri sumus sermonem, satis est hic numerum explicuisse. ¶ Adhibetur tamen secunda conclusio quæ superioris corollaria est. Non eodem modo species istæ legum differunt: æterna enim differt à cæteris tribus quòd ipsa fons illarum est & origo: nō vtique lata sed ferens, non impressa sed imprimens: nō deniq; alterius participatio, sed lux cuius aliæ sunt participationes. Reliquæ verò inter se hoc distant q̄ lex naturalis est impressio facta in ipsa creatione naturæ: lex verò humana est regula ab homine posita per facultatem

Secunda Cōclusio.

sibi diuinitus collatam: lex verò diuina est lumen infusum homini: quam ideo Ieremias vocat legem scriptam in cordibus. Igitur quauis lex æterna, diuina etiam sit, differt tamen à diuina positiua: quòd illa in Deo ab æterno existit: hæc verò in nobis ex tempore.

Responso ergò primi argumenti ex his quæ dicta sunt facile colligitur. Etenim quia ius pro eo quod est iustum, æquitas illa est quæ in temporarijs rebus constituitur, nullum est ius hoc modo æternum: licet sit lex æterna. Iustum autem hoc aut constituitur à rerum ipsa natura in qua lex naturalis versatur: vt mutuum aut depositum reddere: aut constituitur à lege positiua. Et hoc appellat Arist. 5. Ethicor. iustum legale: scilicet quod antea nihil referebat, sed postquæ positum est refert. Hoc autem legitimum iustum aut à lege humana instituitur aut à diuina, de qua neq; Isidorus in initio Decretorum, neq; Ius ciuile meminit. Et ideo non dignoscunt nisi ius naturale, & humanum, quod in ius gentium & ciuile subsecatur. ¶ Ad secundum respondetur legem fomitis nō esse propriè legem: vt quæ suapte natura rationi non subditur: neq; est in mente sed in membris. Dicitur autem per metaphoram lex quia inclinat in sensualia obiecta: de qua articulo tertio latius.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

ARTICVLVS. II.

Virum lex æterna sit summa ratio in Deo existens.

STAT ergò ad singulas legis species descendere. Et primò in hoc secundo articulo exponitur æternæ substantia & natura: an videlicet sit ratio summa in Deo existens. Arguitur ergò in primis: nullam esse legem æternam. Lex enim illis ponitur quibus promulgatur: nulli autem æterni fuere homines, quibus aut poneretur, aut promulgaretur: ergò. ¶ Prætereà lex importat ordinem in finem: nihil autem æternum ordinari potest in finem, quia referri nequit in aliud: ergò nulla est lex æterna. ¶ Tertio arguitur, non existere in Deo. Si lex vlla æterna est in Deo, idem est quod rerum ratio: rationes autē in ipso

Lex æterna.

Argument. 1. à parte negatiua.

Argument. 2.

Augustinus. ipso non vna sed plures sunt, dicente lib. 83. quæst. August. quòd Deus singula fecit proprijs rationibus : ergò lex æterna non est vna : vel negandù est idem esse in Deo quod ratio. ¶ In contrarium est August. lib. 1. de libero arbitrio : vbi ait , lex quæ summa ratio nominatur , non potest cuiquam intelligenti non incommutabilis æternaq; videri : cui semper obtemperandum est : æternum autem & incòmutabile in solo Deo existit.

*Conclusio
responsiva.
Elegans ratio
S. Thom.
pro conclusio-
ne.*

AD istam quaestionem hacvnicam conclusionem respondetur , quam August. modo citatus affirmat. Scilicet æternam legem esse rationem summam in Deo existentem. Eandem quippe S. Thom. 2. 2. q. 93. lucidè vt pleraq; omnia, hoc pacto demonstrat. Deus vt author est primus omnium, ita & vniuersorum summus gubernator: in artifice autè necessarium est rationem ordinis rerum faciendarum præformari, quæ ars seu exemplar est: & in gubernatore rationem quoq; præexistere eorum quæ agenda sunt, quæ sit veluti omnium regula & norma : ergò in Deo necesse est & rerum omnium creandarum faciendarumq; sapientiam extare, & omnium etiã gubernandarum regulã. Atqui vt sapientiæ ratio, qua cuncta creat, rem nomenq; habet artis & exemplaris & idearum: ita & eiusdem sapientiæ ratio quæ cuncta in suos debitos fines ordinat, disponit ac promouet, rationem legis obtinet. Igitur cum lex (vt suprã dictum est) nihil aliud sit quàm dictamen rationis practicæ in Principe qua cuncta sibi subdita gubernat, fit vt lex æterna in Deo nihil aliud sit quàm sempiterna ratio suæ sapientiæ, qua mundi vniuersitatem regit. Etenim vt i sua substantia & natura, sic & quicquid attributorum in ipso existit æternum est: vt ipsa de se sapientia, Prouerb. 8. prædicat. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequàm terra fieret. &c. vsq; adeò hæc fuit semper conclusio lumine etiã naturali resplendens vt ipsis etiã Philosophis innotuerit. vnde Cicero lib. 2. de legib. Hanc, inquit, video sapientissimorum esse sententiã, legem neq; hominũ ingentijs excogitatam, neq; scitum esse ali-quod populorũ, sed æternũ quiddam quod vniuersum mundũ regeret, imperandi prohibendiq; sapientia. Itã principem legẽ illam & vltimam, mentem esse dicebãt, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei, ex qua il la lex (naturalem adnotat) quam Dij huma-

Cicero.

no generi dederunt, rectè est laudata. Hæc ille. Ex hac conclusione fit consequens nõ cõuertit legem æternam ac diuinam, quam vocant politiuam : vt articulo proximo expositum reliquimus. Qualis fuit, tam Moyssi quàm Euangelica.

Deductio.

AD primum igitur argumentum respondetur rationem illam, quæ lex est, ab æterno extitisse in Deo, sola scilicet ratione ab eius substantia differentem, quã futura cuncta, vt sibi presentia inspectabat. Etenim vt ad Rom. 4. Apost. author est, vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. Promulgatio autem eius & verbo præcellenti ordine, & scripto fit. At quoniam promulgatio & loquutione denotat promulgantis, & subditorum auditũ, ratio prioris æterna fuit: nempe diuinum verbum expressa mentis conceptione genitum, & liber vitæ sempiterna quoq; mente conscriptus. Ratio vero posterioris esse nequiuit nisi temporalis : nam æternus nemo fuit qui audiret. Cæpit ergò lex illa innotescere in mundi primordio per legẽ naturalem, & antiquis patribus præscriptã; ac deniq; nobis per Euangelicam, quã Verbum ipsum, homo factũ, nobis promulgauit. ¶ Ex hoc fit consequens, legem æternam solis post angelos hominibus, eisdemq; vniuersis esse notam : illis scilicet foelicibus coelicolis per essentiam, quam facie ad faciẽ intuentur : nobis autem per irradiationem, sicuti sol videtur in aula, eandemq; plus minusve susceptam. Nulli enim mortaliũ existunt quibus non cognitio quepiam veritatis effulgeat: veritas autem omnis (vt lib. de vera relig. autor est August.) irradiatio quædam est & participatio legis æternæ: omnibus ergò est, licet gradibus inæqualibus, nota. ¶ Et per hæc concordia conciliatur inter illud Pauli. 1. ad Corinth. 2. Quæ sunt Dei nemo nouit nisi spiritus Dei. atque alterum ad Roman. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Diuinorum enim cognitio in seipsis soli Deo propria est: & beatis quibus ipse præsens refulget : nobis autem eandem donatur æternam legem per effectus conspiciere. Nemo autem præter ipsum potest ea comprehendere. Quare de isto comprehensario iudicio loquebatur eodem libro de vera relig. August. vbi aiebat, Lex æterna est de qua homines iudicare non possunt. Sunt enim iudicia eius (vt ait Paulus) incomprehensibilis abyssus.

Corollarium.

Augustinus

*Conciliatur
duo Pauli lo-
ca.*

Ad secundū. ¶ Ad secundum autem principale argumen-
tum respondetur non esse legi necessarium in
finem alium referri: sed vt per ipsam sub-
diti referantur in finem: Lex ergo æterna
nō refertur: sed per ipsam Deus cuncta quæ
fecit in seipsum refert, qui est. A. & .Ω. princi-
pium & finis. ¶ *Ad tertium.* ¶ Ad tertium deniq; respon-
detur quod sicut in Deo ars factibilium rati-
one differt ab æterna lege, qua agibilia gu-
bernantur: sic & rationes rerum quæ sunt
ideæ, hoc est exemplares formæ, quas diui-
na mens contuetur in rerum fabrica, ab ea-
dem æterna lege ratione differunt. Est ergo
lex vna: rationes verò istæ de quibus Aug-
ust. loquebatur, tot quot sunt rerum spes-
cies. Differunt enim ratione in ordine ad
ipsarum effectus.

ARTICVLVS. III.

*Virum leges vniuersæ ab æterna
promanent.*

¶ Onsequitur hoc tertio articulo
vt videamus vtrū leges reliquæ
omnes ex hoc fonte luminum
deriuentur: & arguitur à parte
negatiua. Est lex fomitis quam
(vt suprâ audiuimus) ait Paul. repugnare
legi Dei: suntq; & iniquæ hominum leges de
quibus Esai. 10. Vx qui condunt leges ini-
quas. Leges autem legi æternæ aduersantes,
atq; ab illa deflexæ nequeunt ab illa deriuari:
ergo non omnis lex ab æterna deriuatur.
¶ *Secundò* arguitur. Leges humanæ (vt. i. de
liber. arb. author est August.) multa permit-
tunt quæ æterna lege prohibentur: vt me-
reticia & mendacia: ergo eiusmodi leges
non possunt ab illa emanare. ¶ *In contra-*
rium autem est illud Prouerb. 8. Per me Re-
ges regnant, & legum conditores iusta de-
cernunt.

*Primario ratio
ad partem ne-
gatiuam.
Paulus.*

Esaius.

*Secundò ra-
tio.*

*Satisfit que-
stioni agita-
te vnica cō-
clusionem.*

Augustin⁹.

AD quætionem, hac verissima eademq;
alumine naturali compertissima conclu-
sione respondetur. Omnis in vniuersum lex,
preter æternam, qua ratione iusti quidpiam
continet, ab illa æterna deriuatur. Assertio
est August. eodem lib. i. de lib. arb. vbi ait: Ni-
hil est iustum ac legitimū quod non ex æter-
na lege homines deriuauerunt. Atqui nati-
uam huius causam partim superiori quæstio-
ne, articulo de legis latoribus attigimus, &
nunc emunctius exprimamus oportet. Est

enim ordo in natura causarum ita dispositus
vt inferiores non nisi superiorum virtute
admotæ moueant. Vnde (vt. 8. Phys. au-
thor est Aristot.) necesse est primum moto-
rem confiteri, à quo inferiores reliqui depen-
deant. Si enim primus non moueret, reliqui
neutiquam mouere valeret. Eundem ordi-
nem & .i. Ethicor. inter artes ostendit. Illa
enim quæ maximè est architectonica reli-
quis veluti Princeps imperat: igitur in legi-
bus quibus mundus gubernatur, idem est
ordo meditandus & confitendus. Nempe
vt omnium sit vna suprema quæ caput ea-
rum sit & origo. Hanc autem appellamus
(vt ipsa est) æternam. ¶ Quod si fescite-
ris an eò præcisè dicatur æterna, quod ne-
que initium habuit, neque habitura sit fi-
nem: Respondetur non idcirco solū, ve-
rū ob hoc maximè quod nulla sit ratio-
ne mutabilis, nec vlli varietati subiecta: sed
sicut in naturalibus primus motor, qui im-
mobilis est, causa est motorum sub se longè
differentium: sic lex æterna, immota perli-
stens, causa est vt mortalium leges, eorum
variabili conditione mutata, permutentur.
Ipsa enim vniformis ac maximè vna iussit
vt natura integra, omnia essent communia:
corrupta verò, inter diuersos dominos distri-
buerentur. Quo fit vt lex hæc à nulla sit alia
deriuata, nec verò à seipsa: talis enim asser-
tio secum pugnaret. Quod si quis arguat
contrà, non omnem legem ab illa deduci:
nam lex Diuina puta Evangelica non appa-
ret quomodo inde descendat: cum non vi-
deantur esse duæ. Iam proximo articulo re-
sponsum est, diuinam positiuam, esse effe-
ctum ac participationem illius æternæ. Ob
id enim dicitur positiuam, quod posita est no-
bis: hoc differens à naturali, quæ eiusdem
æternæ est etiam participatio, quod natura-
lis ordinat nos proximè ad finem naturalē:
diuina verò ad supernaturalem, vt paulò in-
ferius euidentius fiet.

*Aristot.
Ratio cōclu-
sionis.*

Quæstio.

Responsio.

Obiectio.

Solutio.

AD primum igitur argumentum de lege
fomitis quam Paul. existere in membris
ait, legiq; mentis repugnare: iam suprâ dixi-
mus existere in ipsis, non tanq̄ in regulante,
sed tanquam in subiectis naturali appetitus
inclinatio. Quæ dicitur lex fomitis seu fo-
mes ex priuatione iustitiæ originalis dereli-
ctus: qui quidem nihil aliud est q̄ sensualita-
tis pondus. Bifariam nanq; inclinatio aliqua
dicitur lex. Vno modo in quantū per ipsam
directè

*Ad primum
argumentū.*

directè legifer promouet subditos in finem honestam, atq; altero modo in quantum in poenam eos destituit permittitq; naturæ impetu ferri. Vnde ille sensualitatis insultus in sua obiecta, quæ brutis animalibus esset naturalis lex, nempe naturæ suæ cõsonans, hominibus est obliquitas ac deflexio naturæ suæ quatenus est rationalis, cui quidem rationi motus ille recalcitrat. Et quia per iustitiam originalem idem sensualis appetitus quasi fræno continebatur nè à ratione exorbitaret, & eandem iustitiam homo per peccatum amisit, ac subinde à Deo destitutus est, dicitur inclinatio illa, fomes ac fauilla ignei peccati, atq; adeò distorta lex per quã similibus bestiis factus est homo: secundum illud Psalm. Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Hoc est, legi subiectus quæ illum bestiis cõmunis est.

¶ Vt ergo ad argumentum adaptetur respectio, distinguitur prior præmissa. Cõceditur inquam fomitem peccati esse legem, non directè inclinantē in verum bonum: sed in id quod est sensuale bonum, hoc est, quod est delectabile aut vtile. Et pariter distinguitur cum subsumitur, non deriuari à lege æterna: fatemur id inquam quatenus à ratione deuia: negatur verò quatenus inclinatur in bonum quodpiam, scilicet sensuale. Ac præcipue qua ratione est poena peccati: nam intentio Dei fuit per illam desertionem liberi nostri arbitrii punire peccatum Adæ.

Ad secundū. ¶ Ad secundum eodem propè modo respondetur. Leges enim iniquæ quatenus à ratione declinant (vt. 2. de legibus ait Cicero) non modò leges habendæ non sunt, sed nec appellandæ quidem. Quare hac ratione ab æterna non emānt. At verò quatenus non nihil similitudinis legis retinent: videlicet in quantum potestatem imperandi designant, quodammodò influxus sunt diuinæ potestatis. Nam (vt ait Paul.) Omnis potestas à Domino Deo est. Vnde vt. q. 6. & latius lib. 3. q. 4. innotescet etiam potestas infidelium principum à Deo deriuatur: iuxta verbum Christi ad Pilatum, Non haberes aduersum me potestatem vllam, nisi tibi datum esset desuper. ¶ Ad tertium deniq; respondetur qd lex humana quæ malum permitteret approbando vt bonum: vt illa quæ fornicationem pronuntiare esse bonam, nequãquam ab æterna deflueret. Illa autem quæ impunè eam permittit, quia omnia non potest coër-

cere flagitia, in hoc quòd non conatur ad id quod perficere nequit, recta ac prudens est, atque ideo à lege æterna descendit: licet eam tanquam debilior perfectè non adæquet.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum creata cuncta, tam necessaria quam cõtingentia æternæ subijciantur legi.

Vbsequitur vt quarto huius quæstionis articulo explorem⁹ an tota creaturarū vniuersitas subdita sit æternæ legi. Et quidē de affirmatiua cõclusione non solum sacrosancta fides, verū nec ratio Physica ambigere finit. Vt enim Domini est terra & plenitudo eius, quantum ad creationē: sic & quantum ad gubernationem (vt ait ipsa Sapientia) attingit à fine vsq; ad finem & disponit omnia suauiter. Et cap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. Vnde nõ modò Iob eos irridet, qui Deum negabant nostra curare, sed aiebant inter cardines cœli contineri: verum & Cicero initio de Natu. Deorum vehementer eosdem obiurgat Philosophos neq; eos suo nomine dignos censet. Nam si diuinam prouidentiam de medio sustuleris, nulla in nobis inesse potest erga Deum amicitia, pietas, sanctitas, aut religio. At interrogata hæc quæstio est vt quorundam dubietates explanemus. Sunt autē tria hæc de quib⁹ dubitatur, scilicet necessaria, contingentia, & humana: nimirum homine superiora, eodemq; inferiora, & sua ipsius opera. Arguitur ergo quòd necessaria non subsint æternæ legi. Lex omnibus imponitur, vt à malis cohibiti recta incedat, ac subinde reliquis rebus humilioris ordinis vt trahitem quoq; naturæ suæ non deserant: necessaria autem, cum impossibile sit aliter se habere, nequeunt à natura sua declinare, aut deficere: atque adeò nulla indigent cohibitione: ergò legi æternæ nõ subijciunt.

¶ Et secundò arguitur. Diuina nõ sunt subiecta eidem legi, videlicet neq; persona diuina nec attributa: quia vbi est summa æqualitas nulla esse potest subiectio: ergò non omnia necessaria subduntur eidem legi.

¶ Tertio arguitur, qd neq; omnia cõtingentia mutabilia & caduca hoīe inferiora supponantur eidē legi. Lex nõ ponitur (vt supra visum est) nisi quibus promulgatur: rebus autem rationis expertibus nulla valet pro-

Cicero.

Ratio per motu quæstionis. Triplex genus rerum que in præsentē veniūt quæstionē. Primum argumentum.

Secundum argumentū.

Tertium.

mulgarilex: quippe quam cognoscere nequeunt: imò neq; legi parere possunt. Nam

Philosophus

vt autor est. i. Ethic. Philosophus, ea quæ legi parent ratione participat: ergò illa nulli sub sternuntur legi. ¶ Quarto ad idē arguitur: eiusmodi cōtingētia sepe à sua deficiūt regula, vt patet in mōstris naturæ, & in fortuitis casibus: ergò non omnia eadē gubernantur

Quarta ratio.

Quinta.

lege. ¶ Quintò arguitur de humanis nostris actiōib⁹. Homines enim aut iusti sunt apud Deum aut iniqui. Iusti autem, quia filij Dei sunt, spiritu Dei aguntur (vt patet ad Roman. 4.) & vt legitur ad Galat. 5. qui spiritu Dei aguntur nō sunt sub lege: iniquos verò prudentia carnis exercet: quæ (vt eodem loco ad Roman. subditur) cum inimica sit Deo, legi eius non est subiecta: nulla ergò restat mortaliū fors quæ subdita sit æternæ legi. ¶ Sextò denique arguitur: lex æterna (vt lib. i. de liber. arb. ait August.) est illa qua mali miseriam, boni autem vitam beatam merentur: beati autem & damnati exempti sunt ab statu merendi ac demerendi: ergò non subiacent æternæ legi. Ex quo consequens apparet vt nullas angelorum subiectus eidem sit: siquidem nullus est nisi aut beatus aut damnatus. ¶ In contrarium autem est illud Hester. 13. Domine Rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati.

Paulus.

Sextatio.

Vnde August. 9. de Ciu. Dei: nullo modo aliquid legib⁹ summi Creatoris ordinationiq; subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur.

Augustinus.

AD quæstionem hanc tribus conclusionibus secundum dubitatorum numerum respondetur. Prima est: cuncta necessaria præter Deum eiusq; attributa æternæ legi subiecta sunt. Conclusio fidei nostræ documentis satis comperta est: atq; eiusdem sapientia præconio Prouerb. 8. Quando præparabat cœlos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyssos: quando æthera formabat fursum, & librabat fontes aquarum &c. Vbi necessaria, nempe elementa & cœli legis æternæ dispositioni subiungantur: sed tamen & natura magistra id Arist. 2. Metaph. tex. 4. & lib. 5. perscrutatus est: Vbi ait æternorum esse causam. Et. 12. Metaph. text. 24. vbi ait primam causam esse omnium causam. Et. 8. Physic. vbi vnum summumq; motorem constituit ex quo omnia pendunt, non solum in mouendo & operando, verum

Prima cœliferæ responsionis.

Prima probationis.

Aristot.

in essendo. Necessaria enim non idcirco talia censenda sunt quòd causam non habeat, sed quòd natura sua sic procedunt ex necessaria causa, vt sint prorsus per naturam incorruptibilia: veluti angeli & cœli. Exemplum Arist. profert in scientijs. Huius enim quod est, hominem esse risibilem, causa existit quòd est animal rationale: etsi tam necessarius sit effectus quàm causa. Et sicut habet res ad esse (ait ibidem) sic ad veritatem. Hæc gratia interpretandi Aristot. dixerim: qui cum opinatus fuerit cœlum atq; intelligentias, imò verò mundum, ab æterno fuisse, sunt qui intelligere nequeant quo modo quantum ad esse, primo motori subijciantur. Nam secundum fidem, Deum confitemur creatorem cœli & terræ, peruiū est quo pacto eius gubernatui cuncta obtemperent naturalia vt cœlorum elementorumq; motus, quæ sic manu omnia tenet ac dispensat, vt si dimitteret in nihilum abirent cuncta.

¶ Sed arguis contra: veritates perpetuæ, vt hominem esse animal rationale, quatuor & tria esse septem, quæ ait August. antequàm fieret mundus vera fuisse, non subduntur æternæ legi: ergò conclusio non est vniuersalis. Probatur antecedens: per nullam potentiam aut vera esse cœperunt, aut desinere esse vera possunt: ergò non reguntur illa lege. Respondetur. Primum, in hoc sunt à Deo dependentia quòd existere in rerum natura cœperunt per diuinam creationem, & per annihilationem possunt esse hoc existentia amittere: nam quantum ad huiusmodi existentia re vera creaturæ sunt. Attamen quantum ad perpetuam veritatem, quæ dicit connexionem indissolubilem prædicati ad subiectum ea præcisa ratione procedunt ab æterna veritate, qua radius luminis perpetui à perpetua luce: veluti hominem esse risibilem, germen illius est quòd est esse rationale. Excepimus autem Deum ac diuina ab hac subiectione æternæ legis propter rationem supra factam: quia vbi nihil ex cogitari potest inæqualitatis, neq; comminisci quicquam possumus subiectionis. Quare filius & si à patre procedat nullatenus ei subditur, nisi in quatum homo: qua scilicet ratione minor est patre. vnde. i. ad Corinth. i. Paul. subiectus erit Deo patri cum tradiderit ei regnum. ¶ Quòd si quis de voluntate pariter diuina argumēdetur: Quicquid est rationale rationi subditur: voluntas diuina est rationalis, lex autem eius est summa ratio,

Obiectio.

Solutio.

Nihil diuinum subest æternæ legi cum non sit ibi aliqua inæqualitas.

Obiectio secunda.

tio,

Solutio S. Thomæ.
 tio, vt dictum est: ergò voluntas eius eidem rationi subditur. Perdoctè S. Thom. respon- det, de diuina voluntate bifariam nos loqui: vno modo secundum suam in qua subsistit naturam: & sic non est tam propriè rationa- bilis, quàm ipsa ratio per essentiam: rationa- bile enim participationem dicit rationis. Altero modo quantum ad illa quæ circa nos disponit: & in ordine ad tales effectus conce- ditur esse rationabilis: quia cuncta secundum suam rationem ordine dispensat & admini- strat. ¶ Secunda conclusio: omnes creaturæ irrationales insensibilesque & vitæ expertes quæ continuo mutabilitatis fluxu oriuntur & occidunt, æterna Dei lege aguntur. Hanc S. Tho. dilucidat per intercapedinem inter hu- manam diuinamque legem: quam sic exposi- tam accipito: Creaturæ irrationales, quia non agunt per cognitionem finis, nequãquam se in ipsum mouent: sed impulsæ aguntur ab alio. Quapropter cum homo legem subdi- tis non ponat nisi regulam eorum mentibus sigillando per quam se moueant, sit vt eius leges non se extendant nisi ad homines rationis participes. Cætera verò humanis suis actionibus mouet & gubernat, nempe fræno & calcariibus: & reliqua inanima per alia instrumenta. Ridiculus enim esset qui iumentis legem præscriberet quando & quomodo debeant comedere, dormire, arare, curre- re &c. Ac multò magis stupidus, qui herbis crescere imperaret: aut arboribus fructus fer- re: aut lapidi quo se pacto in ædificio collo- caret. Tum etiam ciures animantes, vt canes & simiæ, soleant in star quadatenus legis ad iocos assuescieri: Deus autem non solum regulam tam rationali quàm intellectuâ creaturæ mente imprimit, qua se moueant, verum & toti rerum vniuersitati suos indidit appul- sus & instinctus quibus aguntur in suos sin- gulorum fines: vt api ad mellificium: hirun- dini ad struendum nidum: & terræ proferendi fruges: & reliquis suas pariter virtutes agendi. De quo rerum omnium instinctu & vir- tute intelligitur illud Psalm. Præceptum po- suit & non præteribit. Ex quo fit Deum non omnia pari modo administrare ac dispo- nere, sed actiones hominum & angelorum per regulas quibus se in finem moueat: reliqua verò per virtutes & instinctus quibus mouentur. In quibus & homines connumerandi sunt quantum ad naturales actiones: vt sunt nutritio, & augmentatio, & similes. ¶ Tertia conclusio. Actiones humanæ, vide

Secunda conclusio.
S. Thomas.
Apertio S. Thomæ.
Psalm. 148.
Tertia conclusio.

licet liberæ omnes subijciuntur legi æternæ: ac longè meliùs ac perfectiùs sub eius ordi- ne comprehenduntur, quàm reliqua deie- ctioris ordinis. Conclusio hæc patentiore est quàm præcedentes. Actiones enim humanæ sunt quæ ex cognitione finis procedunt, in ipsumque referuntur: ex vtrâque autem parte, scilicet tam cognitionis quàm appulsus, substernuntur æternæ legi: ergò perfectiùs quàm alij illi subduntur. Probatur secunda præmissa. Veritas omnis (vt supra dicebamus) participatio quædam est veritatis sem- piternæ diuinæ, ac subinde quæcumque cog- nitio finis. Præterea sicut cæteris rebus ad suos fines, sic homini, imò præstantiùs indita est à natura, quæ opus Dei est, inclinatio quædam & pondus ad id quod legi æternæ consonat. Sumus enim (vt 2. Ethico. Aristot. docuit) ad virtutes nati: hoc inquam natiuum est rationali creaturæ, vt secundum rationem viuat: ergò tam secundum cognitionem, quàm secundum propensionem in bonum, liberis motibus necessariis, actiones huma- næ substrate sunt æternæ legi. ¶ Est tamè discrimen inter iustos atque iniquos: quod in malis ac prauis vtrumque principium corruptum ac deprauatum est. Nam & sydus agnitionis naturalis terrenis affectibus tene- brescit, & naturalis affectio boni corruptis habitibus obteritur ac debilitatur. Tameñ neutrum profus extinguitur. In bonis autem ac iustis, cum nemo hoc nomine, nisi qui in gratia Dei agit, dignus sit, vtrūque augetur ac vegetatur. Nam & naturali luminis adhibetur fidei radius, & naturali inclinatio ni speciale Dei auxilium. Quo fit vt quantum ad actionem longè perfectiùs ac excel- lentiùs iusti subijciantur æternæ legi quàm iniusti. Consideratè hoc tamen S. Tho. ad- notauit quod quanto deficientiùs atque im- perfectiùs per actionem se summittunt im- peratrici legi æternæ, tanto per passionem atrocius subiecti sunt eidem vltici. Nam quantum facere omiserunt in meritis, tantum in tormentis patiuntur acerbius. Vnde Augu- lib. de catechizandis rudibus: Deus, inquit, ex iusta miseria animarum se deserentium conuenientissimis legibus inferiores partes creaturæ suæ nouit ordinare.

Probatio.
Alteratio.
Aristot.
Aliter probi atque improbi sunt sub iugo legis æternæ.
S. Thomas.
Augustin.

AD primum argumentum respondetur quod etiam necessaria aliter per naturam se habere nequeant, tamen & producta sunt & annihilari à Deo possunt. Præterea & quod à sua

Ad primum argumentum.

à sua natura neq; deficere neq; deuiare possint, cohibitio est & coërtio legis aeternæ, ea demq; multò vehementior quàm cohibitio voluntatis humanæ, quæ à tali lege exorbitare solet. ¶ Secundum autem conclusio conceditur: nempe in diuinis nihil esse subiectum legi: sed cuncta esse eandem per essentiam legem.

Ad secundum.

Ad tertium.

¶ Ad tertium respondetur quod brutis & insensibilibus rebus quantum ad sua naturalia opera promulgatur lex aeterna per sigillationem instinctuum & virtutum ad agendum: sicuti nobis promulgatur lex naturalis per consignationem luminis in mentibus nostris. Sed tamè quantum ad earundem rerum usus hominibus posita est lex, qua debent illi uti. Et per hoc respondetur ad secundam partem eiusdem argumenti. Nam etsi creaturæ irrationales rationem humanam non participant, ut possint humanis legibus obtemperare: participant tamè rationem diuinam quæ latius patet. Vnde sicuti membra dominio despotico obediunt animæ, ut autor est in Poli. Arist. sic irrationales obediunt Deo. Hoc tamen verum est quod quia non sunt per se rationis compotes, instinctus illis impressi non habent propriam naturam legis, velut in nobis lex naturalis.

Aristot.

Ad quartum.

¶ Ad quartum respondetur quod nec monstra neq; casualia præter ordinem diuinæ regulæ accidunt: sed dicitur monstrum respectu causæ particularis quæ rem integram intendebat: & casuale respectu hominis, cui præter intentionem imprudenti ac nescienti contingit: diuinæ autem rationi causæ ipsæ monstrorum & casualium prospectæ sunt. Quare Deo nihil est casuale nec fortuitum. ¶ Ad quintum autè iam responsum est, hominum tam iustorum quàm iniquorum actiones diuinæ legi subditas esse. Quod autè adducitur, Qui spiritu Dei aguntur eos non esse sub lege, in hoc sensu legendum est, quod legis pondere non premuntur: quia non serui, sed filii timore legis dicto audientes sunt, atq; ad eò Spiritus sancti ductu potius quàm legis coactû, viuunt, quasi à lege liberi: Vnde illud, Iusto non est lex posita: & illud. 2. Corin. 3. vbi spiritus Domini, ibi libertas. Ad aliud autem de carnis prudentia itidem concessum est iniquos quantum ad actiones non subijci diuinæ legi imperanti, recidere tamen per passionem in eandem vindicantem. ¶ Ad sextum demum respondetur quod cum eisdem causis res & moueantur in finem & in ipso con-

Ad postremum argumentum.

seruentur, consequens fit ut non modò in hac militatium vita, verum & in alia omnes sub eadem diuina lege degant: nempe dum beati seu homines consideres, seu angelos, illa sempiterna felicitate diuina ordinatione perfruantur: damnati verò tam demones quàm homines in illis carceribus ordinationem diuinæ iustitiæ perpersi durent.

¶ QV AE T I O QV A R ta de lege naturæ.

S. Thom. 1.2. quæstio. 94.

ARTICVLVS. I.

Virum lex naturalis sit habitus in nobis existens.

OST legem aeternam consequitur ut de alijs quæ ab illa deriuantur dicamus. Et primùm hac quæstione quarta de lege naturæ. Atq; hoc primo articulo de eius sub-

stantia, an sit habitus nobis inherens. Arguitur ergò cõtra id quod supponitur, Lex aeterna secundum August. lib. 1. de liber. arb. est, quia iustum est ut omnia sint ordinatissima: ergò per illam satis homo abundèq; gubernatur: cum ergò natura in superfluis nõ redundet, non opus est nobis alia lege præter aeternam. ¶ Secundò arguitur: Homo aliter in suum finem tendit quàm bruta, utpote qui se in finem liberè mouet per eius cognitionem, rationis ductu: bruta autem nulla se ratione agunt, sed aguntur naturali instinctu: ergò homo non mouetur lege naturæ, sed tantum bruta. ¶ A parte autem affirmatiua quæstio arguitur tertio quod sit habitus. Tria (vt. 2. Ethic. autor est Philosophus) sunt in anima nostra, scilicet potentia, habitus, & passio: lex autem naturalis neq; potentia est, neq; passio, ut liquidò constat: quia tam potentia quàm passio indifferens ad contraria est, scilicet ad bonum & malum: lex verò dictam boni est: ergò est habitus. ¶ In cõtrariu autè est quod supra quæstione prima ostendebamus, lex est rationis dictamen: quod sonat actum, videlicet hoc aut illud faciendum est.

Primum argumentum patet negatiue.

Secundum.

Tertium.

Ad

Prima conclusio.
Suadetur conclusio.
AD quæstionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima, Lex naturalis in mentibus nostris insculpta est & impressa. Probat, Lex quæ (vt dictum est) regula existit & norma actionum nostrarum, duplex (vt dicebamus) habet subiectum. Inest enim & in regulante, & in regulato: in altero tanquam mouente & in altero tanquam motor: actiones autem humanæ (vt proxima quæstione definitum est) subduntur legi æternæ: ergo Deus, qui cuncta suauiter disponit, veluti naturæ autor impressit mentibus nostris lumen, per quod legem eius æternam participantes, actiones nostras ad debitum finem, quod suapte natura feruntur, dirigeremus. De quo lumine Dauid interrogatibus, quis ostendit nobis bona, ad Deum conuersus, respondet: Signatum est super nos lumen vultus tui. Dicitur enim significantissimè Dei vultus, lumen suæ sapietæ & rationis facies, per quæ, sicuti homo de vultu, cognoscitur. Hæc autem naturalis impressio appellatur lex naturalis: secundum illud Paul. ad Rom. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt. Vbi gloss. si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit, & cõsciens est quid sit bonum & quid malum. ¶ Secunda conclusio. Lex naturalis neque potentia neque passio est, neque secundum substantiam est habitus. Conclusio est sancti Tho. 1. 2. q. 94. quam, quia rari percipere curant, rari credunt. Arbitrantur enim vulgo recentiores Philosophi habitus intellectuales esse propositiones ac iudicia habitualia: ob id quod ex assensibus frequentatis relinquuntur habituales assensus, quibus postea efficiantur actuales. Sed re vera Philosophia hæc nõ est sincera: quoniam habitus nõ est iudicium, sed qualitas quædam & virtus eliciendi iudicia. Ex hac ergo veritate probatur conclusio nostra: Lex est dictamen (vt supra dictum est) quod ratio de agendis constituit: vt Non fueradum, Non mœchandum &c. Veluti iudicia speculatiua, sunt etiam opus intellectus: habitus autem (vt diximus) neque est iudicium neque propositio, sed virtus talia efficiendi: lex ergo non est habitus per essentiam: sed dictamen quod formam habet præcepti.
 ¶ Ex quo fit legem naturæ non esse idem quod synderesis. Hanc enim idem Doctor sanctus. 1. p. q. 79. docuit esse habitum: nempe virtutem mentis quæ nos inclinât ad assentiendum principiis practicis: sicuti

habitus intellectus est propensio & appulsio ad assentiendum principiis speculatiuis. Atque hac ratione synderesis dicitur instigare ad bonum & murmurare de malo. In summa, sicuti habitus intellectus non est principiorum collectio, sed virtus assentiendi illis, sic neque synderesis est lex naturalis, sed est virtus assentiendi illis principijs ac diætaminibus practicis, quæ sunt lex naturalis. Vnde vbicumque legatur synderesis esse lex intellectus nostri, vt est apud Basilium, intelligendum est non per essentiam, sed quod synderesis est habitus continens legem naturæ: quippè cuius virtute principia illa iudicamus. Hæc in gratiam eorum dixerim qui Physicæ meditationi dediti sunt. ¶ Secunda conclusio. Lex naturalis inest nobis per modum habitus. Probat. Præcepta naturalia non solum actu à ratione considerantur dum actu quis præcipit, aut præceptum auscultat: sed per modum habitus, hoc est, per modum permanentis in absentia actus. Itaque sicuti scriptura sacra dicitur fides nostra: quia est collectio eorum omnium quibus per habitum fidei assentimus, ita collectio principiorum agendarum rerum dicitur habitus: quia virtute synderesis illis assensum præbemus. ¶ Quod si quæras quidnam est hoc quod per modum habitus permanet præter synderesim? Respondetur, esse species in memoria derelictas. Contra hoc tamen Philosophicæ studio susurget: Lex naturalis indita est naturæ nostræ in ipsa eius conceptione: tunc autem nullæ ingenerantur species rerum, sed illas postmodum sensum adminiculo acquirimus. Respondetur, propterea legem naturæ dici nobis à natura inditam & impressam, quod apprehensis terminis boni & mali illic virtute synderesis intellectus efformat iudicia hæc & dictamina: Bonum est amplectendum, & malum repudiandum, ac similia, quæ scilicet eiusdem intellectus lumine innotescunt. Quare nulla opus fuit specierum infusione: sed illa postea nullo negotio acquiruntur. ¶ Emergit nihilo minus argumentum aliud contra hanc synderesis impressionem. Habitus enim (vt in lib. de bon. coniu. autor est August.) est quo aliquid agitur cum opus est: synderesis autem non est huiusmodi, quoniam paruuli ante usum rationis, neque verò damnati vti possunt naturalibus principiis. Respondetur Augustinum solum depromere habitus naturam,

Secunda conclusio. Probatio.

Quæstio incidens. Solutio. Obiectio.

Responsio.

Altero obiectio.

Augustin.

Solutio.

Paulus. Glossa.

Secunda conclusio.

S. Thomas.

Inimiorum placitum.

Probatio conclusionis.

Corollarium.

S. Thomas.

turā, vbi non impeditur. Nihilominus quādo ratio ligata est, vt in dormientibus, nequit habitus suo fungi munere. ¶ De hac autem synesi de quē habitu intellectus erga principia speculabilia per se nota vinci hoc sæpe argumento soleo, quod non sint qualitates ab intellectu distinctæ: nam habitus ad hoc adhibentur, vt cūm potētia indifferens sit ad duo contraria, determinetur per eisdem & coarctetur ad vnum. Hoc enim pacto appetitus cōcupiscibilis per tēperantiā determinatur ad bonum virtutis: intellectus autem per se ipse determinatus est ad illa quæ lumine naturali sunt nota: vt pote qui suapte natura tales veritates amplexatur: nō ergo opūs habet aliqua qualitate vestiri, sed ipsæ forsan inclinationes naturales dicuntur inditi habitus. Cui autem oppositū probatius fuerit, aliam rationem medietur. At iam plus iusto in Metaphysicam mergimur.

Ad primum
argumētum
principale.

AD primum igitur argumentum respondetur, quod etsi æterna lege gubernemur, id tamen fit per naturalem, quæ participatio illius est: sicuti lux Solis per lumen nos nobis irradiat: igitur cūm lex naturalis non sit ex æquo ab æterna distincta, sed eius participatio, nequāquam superfluit. ¶ Ad secundum, concessio antecedenti, puta quod nos liberè, bruta verò naturaliter moueantur, negatur tamen consequentia, dum infertur hominem non moueri lege naturali: nam actionum libertas in aliquo principio naturali fundatur: nihil enim homo appetit nisi sub ratione boni: ne illo subnixo naturali principio, Bonum est appetendum. Attamen proposito hinc bono secundum rationem, inde altero sensuali, liberè potest quod maluerit alteri præferre. Quin verò (vt proxima quæstione dicebamus) inde Lex naturalis in nobis; præ brutorum instinctu, legis rationem habet, quod ratione nos ipsi ducimur: illa verò per impetum forinsecus aguntur. ¶ Ad tertium respondetur q̄ Arist. loco illo Ethic. 2. non recessit omnia quæ insunt in anima: quia nihil de actu vel intellectu vel voluntatis, nec verò de speciebus meminit: sed tantum connumeravit principia quorum virtute intellectus operatur. Lex autem naturalis non est talis virtus sed opus ipsum, scilicet rationis dictamen, quæ modo expositio per medium habitus inest.

Ad tertium.

ARTICVLVS. II.

Virum lex naturalis plura contineat præcepta.

Onsequenter articulo secundo interrogat S. Thom. vtrum lex naturalis plura contineat præcepta. Quem titulum qui oscitanter audierit, ridiculam iudicabit quæstionem: nam cūm Decalogus aliaq; illi multa annexa præcepta à lege naturæ ortum ducant, quifnam ambigere poterat plurima esse præcepta iuris naturalis. At verò S. Thom. meditatè vbique secundum Philosophiā loquitur. Præcepta enim illa absolutè dicuntur legis naturæ, quæ illius sunt propria quatenus ab humano diuinoq; iure distinguitur: nempe illa principia quæ nullo indigent discursu, sed per se sunt lumine naturali nota. Illa videlicet de quibus modò definitum est, esse nostræ naturæ congenita. De his ergo non est vanum querere sintne plura. ¶ Arguitur enim nō esse nisi vnum. Lex (vt supra dictum est) in genere præcepti collocatur: si ergo plura sunt præcepta naturæ, plures sunt eiusdem legis: cūm tamen vulgò non ponamus nisi vnam legem naturæ. ¶ Secundò arguitur. Humana natura est vna, vnaq; humani generis ratio: ergo vnicū est primum eius præceptum. Quod si dixeris præcepta multiplicari secundum naturarum numerū ex quibus homo constat, vt aliud sit eius naturale præceptum in quantum est ens, aliud in quantum animal, atque aliud in quantum homo: tūc inde sequeretur, ea etiam quæ ex inclinatione cōcupiscibilis appetitus nobis contingūt ad legem naturæ pertinere, quod cūm intra rationis lineam non contineantur, absurdum videtur. ¶ Tertio arguitur contra præcepti nomen. Lex nulla obligat nisi qua ratione à superiore edicitur: natura autem non est nobis superior nec index noster, sed Deus atque eius ministri homines: ergo lex nature, nisi a deo sit diuinum ius aut humanum, nullam haberet vim obligandi, vt eius transgressio esset peccatū. ¶ In contrarium est quod perinde se habent huiusmodi præcepta legis naturæ circa principia agibiliū, vt principia in speculabilibus: sed hæc sunt plura, ergo & illa.

Primum argumētum pro parte negatiua.

Secundum.

Tertium argumentum.

ANte quæstionis huius responsum, cūm iam præmonitum sit sermonem hūc haberi

Duplex genus propositiois per se nota.

haberi de præceptis legis naturæ, non quibuscunque, sed proprijs, puta quæ nullo discursu, vt ius humanum: nec superiori reuelatione, vt diuinū indiget: sed per se ipsa nota sunt, adnotandum est dupliciter dici propositionem per se notam: vno modo secundum se & altero relatione ad nos. Illa enim propositio est priori modo per se nota, cuius prædicatū est de intrinseca ratione subiecti: vt Deus est, homo est rationalis. Etenim qui naturam subiecti penetraret nullo indigeret medio vt propositionis veritatem deprehenderet. Quo ad nos verò tales propositiones non sunt per se notæ: quoniam extremorum naturam non plene percipimus.

Boëtius. Vnde iuxta sententiam Boëtij in libr. de Hebdom. Quædam sunt propositiones simpliciter per se notæ, quippè quarum termini omnibus sunt patentes: vt omne totum est maius sua parte. Aliæ verò sunt per se notæ solis sapientibus qui terminos percipiunt, vt, Angelus non est circumscriptus loco. Intelligenti namq; non esse corpus, illico patet nullo circumscribi loco. Ad propositum descendendo sicuti primum quod rationi speculatiuæ offertur, est ens (hoc enim de rebus vniuersis primum percipimus) sic primum quod rationi practicæ de appetibilibus & agibilibus offertur, est bonum: nam sicuti primum obiectum intellectus est ens, sic & primū voluntatis, est bonum. Quare sapienter Philosophus Ethicorū initiū ab hoc sumpsit principio: Bonum est quod omnia appetunt. ¶ His præiacis duabus conclusionibus ad quaestionem respondetur.

Prima conclusio.

Prior est: Præcepta propria naturalis iuris, hoc est, prima per se nota principia, sunt plura. Probatur: principia naturalia (vt nomen auribus insonat) sunt illa quæ natura nobis impressit: natura autem hominis ex pluribus partialibus constat. Est enim ens, quæ vtiq; natura cōmunis illi est cū vniuersis rebus. Mox est cum viuentibus viuens, deinde inter animalia animal, ac demū homo, ergo secundū omnes hos naturæ gradus peculiaria habet prima præcepta. Exempli gratia, quatenus est ens, hoc est generalissimum ei omnium præceptorum: Bonum est expetendum & prosequendum, malum autem respuendū ac fugiendum. Hoc enim præceptum cunctis mundi rebus commune est, dūq; adeo omnium finis appetibilibum in quod suafabilia omnia tanquam in primum principium reducuntur: sicuti in spe-

Primum principium practicum id est; generale cōgruens homini quatenus est.

culabilibus, quodlibet esse aut non esse, vt 4. Meta. tex. 9. autor est Arist. Mox quia primum naturalium bonorum est esse, inde statim cadit particularius aliud principium quod est, Esse proprium cuique conseruandum.

Aristot.

Secundū principium practicum

quod est, Esse proprium cuique conseruandum est. Omnia enim appetunt se conseruare, suisque contrarijs obfistere, Et ratio est illa generalis: quia illud est cuique bonum: hoc verò malum. Neque alia expetenda est causa: siquidem hoc (vt modò dicebamus) est primum principium in quod omnes appetitiones resoluuntur. Quicquid enim homo vel quæuis res mundi appetit, id concupiscit sub ratione boni vel veri vel apparentis. Atque hoc vtiq; appetitu hominem, cū sit omnium perfectissimus quæ sub cælo sunt, inferiorem cæteris modo quodam video, eò quòd ex duabus constet diuersis naturis. Nam res vniuersæ id solum bonum appetunt, quod illis verè est bonum: homo verò illud etiam, quod licet sensui est bonū, rationi tamen, quæ sua est natura, existit malū. ¶ Deinde descendendo deriuatur aliud principium legis naturæ ac præceptum hominis in quantum est animal, quod ad commixtionem masculi ac feminae attinet. Hic enim existit animalibus peculiaris modus conseruandi speciem. Nam etsi in arboribus, vt in Palmis & Lauris quædam deprehendatur imago masculi & feminae, atque in herbarum quibuspiam: tamen veram masculi feminationem in solis animalibus agnouit Philosophia. ¶ Ex his demū trahitur aliud principium hominis in quantum est rationalis, quæ vtiq; ratione inclinationem habet ad cognitionem Dei ac virtutis bonum. Ex quo rursus ei conuenit appetentia ad societatem & ciuilitatem: vnde illud: Id facias alijs quod tibi fieri vis: idque nē facias, quod non tibi vis fieri. In summa: generalissimum illud, bonum est appetendum ac malum repudiandum, in homine fit peculiare legis naturalis principium: scilicet honestum virtutis bonum expetendū est & amplectendum, contrariumque vitiorum malum refellendum, vt ad felicitatem perueniatur. ¶ Secunda conclusio. Lex naturalis nihilo minus est vna. Probatur: quia vnitatis legis à fine desumitur: est autem hominum præceptorum, vt vnum principium, quod est ratio: ita & finis vnus & scopus, qui (vt diximus) est bonum in genere.

Quid sit causa vt homo nō tantū verum bonum sed speciem boni expetat: cū id in cæteris rebus seculis euenire cōperit sit. Terrium hominis principium quatenus animal est.

¶ Per hæc ergo iura tam Canonica quam Ciuilia innotescunt, quæ de iure naturali loquuntur.

Postremum atq; peculiare hominis principium.

Secunda conclusio.

Ratio conclusionis.

Explicatur aliqua iura

ciuilia & canonica.

quantur. Ifidò. enim (vt habetur distinct. i. can. ius naturale. nihil de generalissimo me minit, quod rebus vniuersis commune est: sed de illo tantum quod est còmune omnium nationum, vt viri & foeminae coniunctio. Quamuis & hoc certius expressit Ius ciuile, Inst. de iu. na. & ff. de iust. & iure. scilicet Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Doctrinam enim appellat naturalem instin etum à natura inditum. Alioquin docere proprie discursum denotat rationis, quod ad ius gentium proprie attinet & ad ciuile.

quòd sola quidem natura obligaret vt transgressio esset mala, licet non culpa: verum tamè quia natura effectus est Dei, lexq; naturalis deriuatio diuina legis aeternae, fit vt praecipua natura obliget vt transgressio eorum sit, non solum mala, sed vera culpa.

ARTICVLVS. III.

Vtrum omnes virtutis actus sint de lege naturae.

Vabus còclusionibus superioris articuli duos alteros adhibere operepretium est: vt inspiciamus, tum qualiter ex illis principijs naturalibus virtutes oēs veluti earum conclusiones promanent: tum etià quo pacto vna sit lex naturae, eademq; apud omnes. Interrogatur ergò in hoc tertio articulo, Vtrum omnes virtutes sint de lege naturae. Arguitur enim à parte negatiua. Lex aeterna iam supra constituta est origo & fons omnium legum: virtutes autem lege aliqua diriguntur: omnes ergò inde virtutes ortum dicunt: sed lex naturalis alia est quam aeterna: ergò actus virtutum non sunt omnes de lege naturae, sed de lege aeterna.

Prima ratio

¶ Secundo arguitur: ea quae sunt secundum naturam cunctis conueniunt: quippe cum

Secundaria ratio.

vna sit omnium natura: virtutes autem non omnes omnibus congruunt: nam abstinentia & inedia quae vni est temperantiae moderatio, in altero qui imbecillior est, eide aduersatur virtuti: ergò non omnes virtutes sunt eiusdem legis germina. Eò vel maxime quòd lex omnis (vt dictum est) in commune bonum ordinatur: virtutes autem quae praequam, vt temperantia, non ordinantur nisi in particulare bonum personae. ¶ Tertio, officia quae secundum leges ciuiles fiunt, sunt verae virtutes: leges autem ciuiles non sunt eadem apud omnes: nam optima quaeq; res publica suis peculiaribus legibus communitur: illae ergò virtutes non legis naturae, quae vna est apud omnes, sed iuris humani sunt.

Tertia.

¶ Quarto arguitur. Lex Diuina, vt Euangelica, non descendit à naturali, quippe qua excelsior est: ergò virtutes illi conformes, vt susceptio baptismi & sacramentalis confessio, neuti quae dici possunt de lege naturae.

Quarta.

¶ Quinto, si virtutes omnes humanae riuuli essent ac conclusiones iuris naturae, consequens protinus fieret cuncta vitia esse contra naturam: sunt autem

Quinta.

Ad primum argumentum.

Ad primum igitur argumentum respondetur non esse idem prorsus praecipuum quod lex. Diximus enim legem esse quid vniuersalius: quare ratione vnius finis & principij, plurium praecipitorum collectio & ordo pertinent ad vnam legem: sicuti tota scriptura sacra ad vnam fidem. ¶ Ad secundum autem conceditur, inclinationes omnes, etiam appetitus sensitiui ad legem naturae pertinere, ratione tamè diuersa: nam quatenus considerantur, non vt rationi obediens, sed tendentes in sua sensualia obiecta, dicuntur praecipua naturalia ea ratione qua in brutis: sed quatenus ratione gubernantur, sunt peculiariora praecipua hominis. Ex quo fit quòd in homine, vt duae sunt naturae diuersae, sic & duae leges: sed quia sensuualis sumitur à generali animalis quae materialiter se habet in homine respectu rationalis naturae quae est eius forma, speciem còstituens, inde fit quòd peccata omnia, quia sunt rationi contraria, licet sint secundum sensualem naturam, dicantur simpliciter contra naturam hominis, vt cap. 4. de diu. nomi. autor est Dionysius.

Ad tertium.

¶ Ad tertium argumentum, quod praecipuum est, per distinctionem respondetur. Enimvero in prauis moribus, licet re vera connexa sint ambo, duo tamen considerantur: scilicet ratio mali, & ratio culpae. Et quidem ratio naturalis mali, etiam si per impossibilis cogitationem loquendo nec Deus esset neq; alius superior, solus ipse peruersus rationis ordo esset causa vt homicidium & furtum & similia essent mala moralia: sicuti claudicatio est malum naturale: quia obliquitas est à gradiendis regula. Attamen ratio culpae, quae dicit inimicitiam & supplicij meritum, non intelligitur nisi vbi est superior cui obedire tenemur. Vnde optime definit August. peccatum per hoc quod fit contra legem Dei. Responso ergò argumeti est

autem quædam, quæ peculiariter censentur contra naturam: non ergò omnes fiunt secundum legem naturæ. ¶ In contrarium autem est sententia Damasceni lib. 2. vbi ait virtutes omnes esse secundum naturam: virtia verò vniuersa contra naturam.

Damascenus

In quo sensu differatur quæstio proposta.

AD eundem modum quo supra definitum est, leges omnes ab æterna deriuari eidemq; subinde actiones humanas subdi, disputamus modò an virtutes omnes humane ad normã naturalis legis fiant. Et seruit quæstio hæc ad explicãdam radicẽ distinctionis virtutũ de lege naturæ, & de humana, & de diuina. Est ergò hîc secundum argumentorũ exigentiã opus distinctione. Virtus enim & secundum eius generalẽ rationem ac formam cõsiderari potest, & secundum particulare obiectũ. Virtus inquam inde habet generalẽ virtutis formã & nomen quod opus est secundum rationẽ. Et iuxta hanc cõsiderationem constituitur hîc prima conclusio.

Distinctio virtutis.

Prima conclusio.

¶ Omnes humane virtutes sunt secundum hominis naturã. Probat: Virtus est nihil aliud quàm habitus operatiuus secundum rationis normã: naturalis autẽ hominis propõsio, in quantum est animal rationale, ad operandũ tẽdit secundum rationẽ. Nam cum forma à qua res specie fortitur, tribuat ei naturalem inclinationẽ, fit vt ficut grauis natura est secundũ suam formã ad cẽtrũ cadere, natura verò ignis, secundum suã sursum ascendere: sic natura animalis, cuius anima rationalis existit, fit secundum rationẽ viuere. Vnde Cicero lib. 2. de Inuẽ. Virtus, inquit, est animæ habitus, naturæ modo (hoc est ad naturæ modũ) cõsentaneus rationi. Et de offic. lib. 3. Magis, inquit, secundum naturã est virtus, puta comitas, iustitia, liberalitas, quàm voluptas, quàm vita, q̃ diuitiæ. Deniq; virtus nullo significatiũ pacto definiri potest (vt. i. de Legib. ipse ait Cicero) quàm quod sit perfecta & ad summum perducta natura & c̃.

Cicero.

Secunda conclusio.

Prima ratio

¶ Secunda cõclusio: si virtutũ actus secundum earum materias & species cõtempleris, non omnes sunt de lege naturæ. Prima statim huius cõclusionis ratio est hæc: Lex humana à naturali, vno omniũ consensu, distinguitur: virtutes autẽ ratione generali sunt omnes de lege naturæ, vt priori cõclusionẽ patet: necesse ergò est virtutes legis humane, & illas quæ sunt legis naturæ ratione peculiarium obiectorum distingui quibus fortiuntur species. Probat autẽ secundò, vt legitima pãdatur

Secunda ratio.

causa. Illæ virtutes dicuntur de lege naturæ, ad quas statim natura inclinatur: nõ solũ tantũ ad prima principia, verũ tanq̃ ad conclusiones ex eisdẽ principijs absq; humano discursu pullulantes: illæ autem sunt humane, quæ secundum leges pro temporum locorum ac negotiorum varietate humana ratione inuentas, fiunt. Peruia sunt exempla. Præcepta Decalogi sunt de iure naturæ: nõ ex illo principio q̃ bonum est diligendum, atq; ex altero q̃ vnaquæq; res suũ esse & vitã diligit, statim absq; lōgo ratiõis discursu prodeunt præcepta primæ tabulæ: scilicet q̃ Deus Optimus Maximus cuius beneficio & sæculari vita donati sumus, & sempiternam expectamus, amemus, neq; cum iurãdi abusu cõtemnamus, sed feriatas diebus colamus & veneremus. Ex alio autem, Id facias alijs quod tibi fieri vis: idque nõ facias, quod tibi nõ cupis. deducuntur mãdata cuncta secundæ tabulæ, quæ omnia in officijs iustitiæ posita sunt. Quare (vt infra dicemus) nulla super his fieri potest dispensatio: nullaq; obtentio excusatio per ignorantiam. Sed hæc inferius sunt emunctiũs perpendenda. Præter hæc autẽ secundum diuersas rerum circumstantias humana ratio diuersas excogitauit leges. Vt post naturam corruptam ius gentium fecit rerum diuisiones: & vnaquælibet respublica pro suæ gentis, ac loci qualitate instituit suas leges: vt puta præscriptionis, veditutionis, aliorumq; humanorum cõtractũ: ad quæ non nuda natura primũ inclinabat. Hæc duo scitẽ Arist. dignouit Ethic. 7. vbi distinguit iustum naturale ac legitimum: puta humanum seu ciuile: neq̃ quod naturale sit quod vbiq; vim habet eandẽ, non quia videtur vel nõ videtur, id est, non quia humana ratio itã de circũstantijs ratiocinatur: ciuile autem quod à principio nihil refert sic aliter habeat: cum verò positũ fuerit, refert: quale est, mina captiuos redimi, vel capram Dijs, sed non duas oues macrare. Idem de legibus ecclesiasticis, vt potẽ de delectu ciborum, deq; his aut illis diebus festiuiter feriandis. Tametsi his instituendis ius diuinũ radices iccit. Hæc in genere dicta sint, in quæstione proxima & subsequẽtib⁹ collimãda.

Aristot.

AD primum igitur argumentum respondetur minimẽ secum pugnare q̃ leges omnes ab æterna dimãnent, & tamen virtutes humane sint de iure naturæ, quatenus omnis virtus rationi concors est: nam lex naturalis

Ad primum.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum lex natura cunctis sit moralibus vna.

ON satis est constituisse legē naturalem in singulis vnam esse, vt arti. 2. dictum est, nisi exploremus an eadem sit apud omnes. Arguitur enim non esse

in toto humano genere eadem. Ait enim Gratian. in capite statim Decreti, ius naturale esse id quod in lege & in euangelio continetur: Euangelio autē nō omnes obediūt, vt ait ad Rom. 10. Paul. ergo lex naturalis nō est eadē apud omnes. ¶ Secundō arguitur. Lex est secundū quam aliquid iustū esse dicitur. Arist. autē 5. Ethic. c. 7. ait nullum esse tam naturale iustum, quin aliquo modo sit apud diuersos variabile: nā & dextra manus natura validior est leua, & tamē in quibusdā hoc defecit. ¶ Tertiō, quodcūq; bonum ad quod natura propēdet, ad legem attinet naturā: inclinationes autē ac propensiones naturā vasta inter homines varietate distāt: alij nanque ad honores nati sunt, alij ad voluptates, atq; alij ad res alias: lex ergo naturā non est eadem apud omnes. ¶ In cōtrarium autem est Isidorus lib. 5. quod quidem Decretum extat dist. 1. Ius naturale est cōmune omnium nationū: nam quod. ff. de iusti. & iure. l. 1. scribitur, scilicet, ius naturale est quod natura omnia animalia docuit: nō de iure tātū hominib; proprio, sed de cōiūctio ne maris & fœminę generaliter intelligitur.

Primum argumentum. Gratianus 4

Secundum argumentum. Aristot.

Tertium.

Isidorus.

Prima cōclusio.

turalis nō est ab æterna diuersa, sed eius participatio. ¶ Ad secundum autem respondetur quod etsi diuersę virtutes diuersis congruant personis, omnes tamen pensatis circumstantijs sunt secundū rationem: atq; hac generali causa censentur de iure naturę. Neq; obstat aliquas ordinari in bonum personarum: nam in indiuiduis conseruatur bonū vniuersale nature. Per rectum enim eduliorum vsum ac venereorum sustentatur natura. Et præterea per particulares virtutes fit ad communem fœlicitatem progressus.

Ad tertium. ¶ Ad tertium respondetur, Quod etsi virtutes humanarum legum secundū suum genus, scilicet quia secundū rationem sunt, dicantur de lege naturā: simpliciter tamē appellantur de lege humana: quia vniūquodq; ad suam atoma specie denominatur. ¶ Et ad eundem penē modum respōdetur ad quartum. Virtutes enim conformes diuinę legi non dicūtur simpliciter de lege naturā: sed potius supranaturales: licet quodam pacto etiam secundū genus dicantur de iure naturali. Non quidem sicuti humanę, quia lex diuina nullatenus deriuatur a naturali, sicut humana: sed quia ratio naturalis diuina luce illustrata quodam modo etiam inclinatur ad virtutes diuinas. Supposito enim qd homo sit creatus ad fœlicitatem supranaturalem, consentaneum rationi est, vt officijs etiam exerceatur supranaturalis legis.

Ad quintū. ¶ Ad quintum respondetur secundū superiorum doctrinam. Etenim cum in homine duplex sit natura: altera propria, quę est secundū rationem viuere: altera verō generica, scilicet cunctis animalibus communis, quę est, per commixtionem maris & fœminę speciem propagare: consequitur vt sicuti omnes virtutes secundū propriam naturam nostram, hoc est secundū rationem sunt, ita & omnia vitia sint contra naturā, hoc est contra rationis præscriptum. Attamen ea quę non solum contra rationem, nobis propriam patrantur, verū & contra genericam naturam animalium, dicuntur per antonomasiam contra naturam. Itaque simplex fornicatio est contra naturam, hoc est contra rationem, quę dicitur patrentibus cognoscendas esse proles, vt debite ab illis educentur & moribus instituantur, quod homini proprium est: nefandum verō crimen, eo insuper quod inuclitur contra fundamentum generationis cunctis animalibus communis.

Ad huius quæstionis enodationem recollenda est superior distinctio inter naturalia principia, atque eorum cōclusiones: secundū enim hęc distinctionē duabus cōclusionibus facile respōdetur. ¶ Prior est. Lex naturalis quatenus ad sola principia extenditur, eadem est apud omnes mortales: non modō quantum ad rectitudinis veritatem, verū & quantum ad cognitionem. Principia nanq; rationis practicę similia hac parte sunt principijs speculabilium, quę vbiq; & inconcussa pollent veritate, & lumine naturali perspicue clarescunt. Nusquam enim vllus esse potest mortalium eouique syluestris ac barbarus, si modō compos sit mētis, cui nō sint huiusmodi veritates peruia: Bonum est appetendum, ac malum vitandum. Id facias alijs &c. ac reliquæ, quas articulo secundo

Secundacō- secūdo denarrauimus. *clausio.* **Posterior cōclusio:** Lex naturalis quantū ad eius conclusiones, et si plurimū sit eadē apud omnes, & quantū ad rectitudinem, & quantum ad cognitionem: deficit tamē & respectu prioris propter particularia quorundam impedimenta, & respectu posterioris, propter rationis nubila quibus ob consuetudinem prauam excæcatur. Demonstratio huius conclusionis sumitur ex discrimine inter rationem practicam & speculatiuam: nam et si principijs vtraque per se notis vtatur, non tamē simili ratiocinatione discunt. Etenim ratio speculatiua, quia circa necessaria plurimū ac potissimū negotiatur, puta circa ea quæ nequeūt aliter se habere, absque vilo defectu veritatem comperit in conclusionibus, quam in principijs intuebatur. In ratione autem practica, quia ex necessarijs principijs discunt ad contingentia in quibus actiones humanæ consistunt, necesse est quandoque defectus contingere: ac tanto plures quanto inferiūs ad particularia descenditur. Ex his ergo deducitur nostra conclusio: nempe quod licet in conclusionibus demonstrationum speculabilium eadem sit rectitudo veritatis apud omnes: in conclusionibus verò operabilium contingit quandoque defectus. Exēpla patēt. Ex illo nāq; per se noto principio, Id facias alijs quod tibi vis fieri: ratio practica elicit hanc legem: Depositem cum primum petatur reddendum est. Quæ quidem lex plurimū verū habet: deficit tamen deficiente petitionis oportunitate ac rectitudine: puta dum qui pēnes te arma deposuit, furore correptus, vt faciat homicidium ea repetit. Pari modo ex illo principio, In pace & tranquillitate hominibus viuendum est, quod cunctis tanquā per se bonum notissimum est: sequitur hæc lex, Abstinentum est armorum strepitu. Deficit tamen quando hostis rempublicam inuadit. Similiter ex eodem principio colligitur lex, vt quisque promissorum fidem seruet. Deficit tamē, dum causa emergit ob quam promissum implere turpe est.

Quæstio. **At quæris fortē vtrum quantum ad cognitionem earundem cōclusionum, quidpiam sit discriminis inter rationem practicam & speculatiuam. Nihil enim apparet quo differant: nam sicuti conclusiones practicæ nō omnibus sunt æquē notæ: ita neque speculatiuæ. Tam vera inquam est illa conclusio: Omnis triangulus habet tres angulos æqua**

Responsio. les duobus rectis, quā illud principium, Omnes duæ linee, vbi cōcurrunt cōstitunt angulū: tamen non est æquē nota. Respondet. Hactenus nullum esse discrimē: differt tamē, q̄ speculabilium necessariorū ignorantia accidit ob defectū doctrinæ: scilicet quia nō didicisti: ignoratiā verò in practicus contingit (vt dictū est) ex praua consuetudine ratione obtenebrāte. Ex his fit cōsequens postrema cōclusionis particula: nempe q̄ quanto cōclusiones practicæ magis ad particularia coaptantur, minū innotescūt. Patet exēplo. Ex illo principio: Id nē facias alijs, quod tibi nō vis fieri: proximē inferitur mandatū illud Decalogi, Non mœchaberis. nā id fieri nō potest sine cōiugis iniuria. Si tamē rem arctius perstringas, videlicet, Nec simpliciter fornicaberis: hoc licet illic pariter prohibeat: tamen quia nō habet connexā iniuriā, non est tam vniuersaliter notū, quin inter gētes incultas, licet non pessimē institutas, ignorari queat. Imō nescio an apud aliquos barbaros fidei nostræ infcios, ignoratiā esse posset prorsus excusatoria. Similiter ex eodē principio palam sequitur: Non falsum testimoniū dices: quod cum iniuriā veter, omnib⁹ est cōpertissimū. Si autē strictiūs inferas, Neq; vllū proferas mendaciū: non est ita notum. Imō inuenies in plebe qui putant iocosum & officiosum nullā afferre culpam. Atq; hæc est ratio ob quā omnes prohibitiones secūde tabule, quo patētiores essent, illorū sint expressè criminum, quibus iniuria proximis irrogatur. Tacti vt homicidij noie omnis læsio prohibetur: sic & nomine adulterij omnis turpitudinis: & nomine falsi testimonij omne mendacium. Preceptorū autē Decalogi ignorantia nulli mortalī excusari vnquā potuerūt, et si sua scelera fūco aliquo linirent. Sicuti illi qui religionis gratia cōtra interdictū homicidij humana cede cogitabāt Deos suos placare ac venerari. De quib⁹ Psal. Immolauerūt filios suos & filias suas dæmonijs. Et Cicero in oratione quadā cōmemorat sua ætate Gallicas gētes eodē ritu pollutas: eadēq; feritatis immanitas fertur & populis Noui orbis esse solēnis. Demones enim humani generis hostes illa cæcitate homines demētant, vt humano sanguine suā expleāt inuidiā. Et Iulius Cæsar lib. 6. de bello Galli. narrat olim apud Germanos atrocina nullā habuisse infamiam, quæ extra fines cuiusq; ciuitatis erant. Sed tamen facinori obtinebant quod iuuenes illo exercitio desidiā & torporem

excuterent, bellisq; se gerendis adparent.
De his autem in præfentiarum satis.

*Ad primum
argumentum.*

AD primū igitur argumētum respōdetur
nō esse Gratiani verba sic truncatē legen-
da, Ius naturale est quod in lege & in euāge-
lio continetur. Ac si doceat quicquid est in
euāgelio ad ius naturale pertinere. Sed iun-
ctim cum verbis sequētibus, Ius naturale est
quo quisq; iubetur id facere quod sibi vult
fieri &c. id qd' in euāgelio cōtinet. vt verba
hęc, parēthesis sint, docēs ius naturale plenē
in euāgelio cōtineri: non tamē id solū, sed &
ius insuper diuinū. ¶ *Ad secundū* quod est
Arist. iam respōsum est. Nō quidē principia
naturæ, sed cōclusiones nōnunquā deficere.
¶ *Ad tertium.* ¶ *Ad tertiu* autē cōceditur inclinationes na-
turæ quę homini cōpetunt, in quantū sensi-
bili animali, ad legem attingere somitis: hoc
est appetitus sensitiuū, originali iustitia de-
stituti. Si autē cōsiderentur quatenus homi-
nis sunt proprię, tunc legi naturæ subdūtur,
puta rationi, ceterarum potentiarum mo-
deratrici: quæ cunctos affectus debet intra
suas lineas continere.

ARTICVLVS. V.

*Vtrum lex naturæ mutari abole-
ri ve possit.*

POST hæc facile est hoc quin-
to articulo duo perspicere quæ
superiorū corollaria sunt: nēpē
vtrum lex naturæ aut mutabi-
lis sit: aut ab humana mente e-
radicabilis. Arguitur ergō quod sit mutabi-
lis. Legitur enim Ecclesiast. 17. Addidit eis di-
sciplinā, & legē vitæ. vbi circūscribitur glos-
sa, legē scilicet literæ quantū ad correctionē
legis naturalis. Et Isidō. li. 5. (quod est dist. r.
cius naturale.) ait cōmunem omniū possessi-
onē & libertatē esse de iure naturæ: cum ta-
mē iam iure gentiū, tū rerū diuisio, tum etiā
seruitus inducta in orbē sit: est ergō lex natu-
ræ mutabilis. Sed & qd' à nostris cordib⁹ auel-
li possit, arguit primō ex his quę dicta sunt.
Multe enim fuere gētes adeo hebetes & mo-
rum prauitate tabefactæ, vt leges naturæ cō-
trarias ediderint. Vnde super illud ad Rom.
2. Cū gentes quæ legem non habēt &c. ait
glossa, quod in interiore homine per gratiā
innouato lex iustitiæ inscribitur, quā deleue-
rat culpa. Et quartō arguitur. Lex gratiæ ef-

ficior est quàm lex naturæ: gratia verō de-
letur per culpam: ergō multo facilius deleri
potest lex naturæ. ¶ In contrariū autem est
decretum Gratia. distin. 5. cap. 1. Ius naturale
nō variatur tēpore, sed immutabile semper
permanet. & sententia August. 2. lib. Confes. Augustin.
Lex tua scripta est in cordibus hominum,
quam nec vlla quidem delet iniquitas.

AD hanc quæstionem facilima est per di-
stinctionem responsio: supposito enim

primo interuallo quod inter principia e-
iusque conclusiones interiectum est, bifari-
am lex naturæ cenferi potest mutabilis.

Vno modo per additionem, quæ ei fiat: at-
que altero per distractionē. ¶ Statuitur er-
gō prima conclusio. Nihil vetat legem natu-
ræ priori modo esse mutabilem. Adiecta e-
nim est illi lex diuina tam vetus quàm noua
duobus præcipue commodis. Vno scilicet,
quia iam obscurata erat in mortaliū menti-
bus & caligine obducta, vt innouaret. Nēpē
vt cōstaret nō solūm externos actus, verūm
& internos esse ad legis normam cōponen-
dos: neq; solūm iura naturæ amicis deberi,
verūm & inimicis. Altero vt ea consilia quę
illi decrant supplerentur. Et hoc est quod
gloss. Ecclesiast. 17. in primo argumento ci-
tata appellat correctionem legis nature, quę

facta est per legem literæ. ¶ Secunda con-
clusio. Lex naturæ non est quantum ad pri-
ma principia posteriori modo mutabilis, vt

scilicet quod prius fuit legis naturæ desinat
esse talis iuris. At verō quantū ad secūda præ-
cepta quę sunt velut proximę cōclusiones,
licet plurimū immutabilis sit, potest nihilo-
minus quādoq; sed raro, mutari propter hu-
mana impedimēta, vt articulo proximo ex-
positum est. Nam & circa necessarias cōclu-
siones speculabilium cōtingit ob mentis lip-
itudinē nōnunquā hallucinari. Quocirca
mutatio hæc non tam in lege fit, quam in re-
bus ipsi: veritas enim illius generalis præ-
cepti, Depositi reddendum est, aut illius
fides promissa custodienda: non mutatur
nisi mutatis rebus ex quarū mutatione con-
traria nascitur veritas. Quoniam & hæc lex,
Esus carniū vniq; potus salubris est ho-
minibus, ob id in particulari mutatur, qd'
homo febris correptus est, cui talis victus no-
cuius fit. Vnde Aristot. 5. Ethico. c. 7. Ius in-
quit naturæ immutabile est, sicut ignis v-
bique vrit: quod de primis principijs intelli-
git: de conclusionibus autem subdit, posse
mutari,

*Primum argu-
mentū a par-
te negatiua.
Secundū ar-
gumentum.
Isidorus.*

*Tertium.
Tentatur al-
terum mem-
brū quæstio-
nis duobus
argumentis.*

Glossa.

*Quartum ar-
gumentum.*

*Prima con-
clusio.*

*Secunda con-
clusio.*

QV AESTIO QVIN-
ta, de lege humana in
genere.

S. Thom. 1.2. quæstio. 95.

ARTICVLVS. I.

Vtrum præter legem naturæ neces-
saria nobis fuerint humanæ.

Tertium legū genus est humanarum, de quibus maiores extant disputandi rationes: quaritur ergo primò an præter legem naturalem necessaria sint etiam hu-

mana. Et arguitur à parte negatiua: Primò, *Primum argumētū par- tis negatiuæ. Augustin.* quia (vt August. quem ex. 1. delib. arb. q. pro- xima citauimus, ait) per legem æternam suf- ficienter omnia sunt ordinatissima: illa autē *Augustin.* factis ab uideq; nobis per naturalem commu- nicatur: ergo humanæ redundant. *Secundum.* Secun- dò, lex mensura est (vt suprà diximus) nos- trarum actionum: ratio autem non est rerū mensura: sed ipsa potius rerum natura, quā ratio inspicit, vt. 10. Meta. autor est Arist. ergo cum leges humanæ à ratione proficiſcan- tur, non habent legitimam rationem legū. *Tertium.* Tertio mensura, qualis est lex, debet esse (vt ibidem Arist. docet) certissima: certitudo autem humanæ rationi derebus gerendis, quæ singularia sunt ac mutabilia, compete- re non potest, secundum illud Sapientia. 9. Cogitationes mortalium timida; & incertæ prouidentia; nostræ: ergo à ratione humana nulla proficiſcitur lex. *Quartum ar- gumentum.* Quarto altera via arguit. Esto humana ratio certa esse posset regula nostrarum actionum, multo commo- dius respublica uiua hominum uoce guber- naretur quàm positis legibus. Enim uerò cū iudex (vt. 5. Eth. cap. 4. autor est Arist.) sit ani- *Aristot.* matum iustum, facilius cōgruentiusq; fieret ad illū recursum, quàm ad legē surdā & mu- tam. Nam cum actiones in singularium usu cōsistant, nō potest humana lex (vt. q. sequē- ti uidebimus) de omnibus prouidere, singu- laresq; circumstantias prospicere, vt faceret sua prudentia iudex. *Istidorus.* In contrarium autē est Iſidō. lib. 5. Etymol. cap. 20. & refertur inter Decreta distinct. 4. ubi ait, factas esse le- ges vt earum metu humana coërceatur au- dacia, tutaq; sit inter improbos innocen-

mutari, non tamen apud Deos, qui inmutabiles sunt: sed apud nos, qui mutari possu- mus. Quo fit, leges triumphantium in re- gno cœlorum nullatenus mutari posse: quia neque fœlices illi mutantur. Autoritas au- tem Iſidōri non sic intelligenda est, vt libr. 3. q. 4. dicturi sumus, ac si communem pos- sersionem præcipiat aut seruitutem interdicit: aliàs ius gentium non potuisset tales le- ges reuocare: sed dicuntur hæc negatiuè de lege naturæ: quia illa nec diuisionem fecit, nec seruitutē iussit. Restat hinc tamen tra- ctare an huiusmodi præcepta naturæ sint dispensabilia, cuius nimirum inde conie- cturæ fiunt, quòd Deus Abrahæ necem filij præcepit, & Osæ vt fornicaretur, & filijs Iſraël vt deprenderentur Aegyptios: hæc autē dubitatio inferius. q. 2. art. 8. propriā habitu ra est sedem. *Tertia conclusio* similis est huic proximæ. Lex naturæ quantum ad pri- ma principia & præcepta non potest ab hu- mana mente stirpitus eradicari: potest tamē licet non plurimum, sed rarò quantum ad conclusiones & secunda præcepta in aliqui- bus hominibus deleri. *Conclusio* non alio indiget testimonio, quàm quòd à superiori- bus petitur. Possunt enim Barbari tāta mor- rum uitiōsitate peruerti atq; errorū peruer- sitatibus offuscari, vt pro peccatis non du- cant, quæ lex naturæ uetat. Neque id solum in conclusionibus quæ longè à principijs di- stant, vt est officiosum mendacium, & sim- plex fornicatio: uerum & in his quoq; quæ propinquoires, subindeq; lucidiores exi- stūt. Sunt enim (vt à fide dignis accepimus) reperti inter illos mortales Noui Orbis qui nefandam turpitudinem contra naturā non solum impune pernitebant, uerum nulla culpa denotabant. Qua utique ratione fieri potest vt respublicæ & principes leges con- tra naturam instituunt secundum uerbum Iſaia: Væ qui condunt leges iniquas. Et se- cundum hoc intelligenda est illa glossa ad Rom. 2. quæ ait culpam deleuisse legem iusti- tiæ ab infidelium cordibus. *Restant* ergo duo superiorum argumenta soluta. Ad ter- tium autem respondetur, quòd etsi gratia sublimior sit atque efficacior quàm natura, non est tamen nobis ingeniata, & innata, atq; adeò neque tam penitus infixata: & ideo faci- lius per culpam nostram eradicatur, quàm lex naturæ.

Tertia con-
clusio.

Sua datur cō-
clusio.

Ad tertium
argumentū
principale.

tia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur audacia, & nocendi facultas.

Questionis huius solutio facile ex ipsa rerum natura, & humana conditione colligitur. Respondetur ergo duabus conclusionibus. Vna est: Necellarius prorsus fuit præter legem naturæ alias humanas pro rerum varietatibus, emergentibusq; casibus ac negotijs cõdi. Cõclusio hæc ex duabus radicibus constat: videlicet & ex discursiuo ingenio nostro, & ex rerum indigentia. Enimuerò sicut in speculabilibus, sic & in practicis innata nobis vis est ex vniuersalibus principijs & indemonstrabilibus conclusiones deducere: eademq; in duplici differentia. Alias quippè necessarias demonstramus, vt in Mathematicis: alias verò propter incipientiam consequentiæ sub opinione colligimus pro qualitate cuiusq; sciētie. Pari modo in practicis ex primis principijs (vt dictũ est) præcepta Decalogi, quasi necessarias conclusiones exprimimus: & id eò sunt de iurè naturæ. Sed tamen quia actiones nostræ in singularibus versantur, necesse est ex eisdẽ principijs obseruatis circumstantijs loci & temporis ad particularia descendere. Quapropter illæ regulæ hunc in modum constitutæ, quia nõ necessariò ex solis principijs naturalib⁹ pululant, sed rationis adminiculo cõstituuntur, humanæ leges nuncupantur. Vt sunt leges quæ in venditionibus & cæteris rerum commutationibus positæ sunt: sine quib⁹ genus nostrũ vitã nequiret transigere. ¶ Sed exurgat hinc quispiã fortasse aduersus Dei naturãq; prouidentiam. Nunquid nõ prouidentius nobis fuisset consultum si lex ipsa naturæ vsque ad singularia doceret nos omnia. Arguitur enim hoc fuisse cõsultius: eò quòd ratio affectibus sæpe obscuratur: cum tamẽ

Obiectio.

Solutio.

lex naturæ semper sit perspicua. Respondetur omnia esse disposita secundum naturam nostrã. Rationis enim ingenium ac natura est discurrere: & id eò sapiens Deus, naturãq; sagax femina in nobis tantum posuit: quæ rationis cultura veniret ad frugem. Idq; tam in speculabilib⁹ quàm in practicis: videlicet tã in artibus, quàm etiã in moribus. Hinc ergo secũdò colligitur nostra cõclusio. Etenim vt quantum ad sciētias creatus intellectus est cũ principiorũ lumine ex quibus ad diuersas sciētiarũ proles & opiniones discurreret, diuersasq; artes in lapide, ligno, & lana, alijsq; materijs, nobis conducentes meditando ex-

cogitaret: nempe quibus vestimur, tegimur, nutrimur & oblectamur. Pari modo (vt auctor est initio. 2. Ethic. Arist.) semina virtutũ moralium in nobis iecit, quæ nostra disciplina & consuetudine culta ad messem albescerent. Disciplina autem morum potissima ac efficacissima est legum humanarum positio: ergò præter legem naturæ, quæ semtem facit necessaria: sunt leges humanæ, quibus vberius proueniant segetes. Tertio eadem conclusio comprobatur. Lex naturæ licet regula sit morum vniuersalis, non tamen pœnas adhibet compulsorias, quæ tamen hominibus pro statu naturæ lapsæ necessariae sunt: ergò præter legem naturæ operæpretium est pœnales leges adhiberi. Doctrina est Arist. 10. Ethic. cap. 9. vbi ait alios natura, & alios cõsuetudine, atq; alios disciplina fieri bonos. Natura quidem non est in nrã potestate, sed Dei dono quãdã tales nascuntur, quales virtutũ chorus genuisse videt. Alij verò cõsuetudine statim ab infantia boni fiunt. Sed tamẽ disciplina non omnes fatis in stitui possunt, nisi illi tantũ qui cõsuetudine sunt præmolliti. Sicuti nouale anteq̃ excipiat femina, curuo opus habet aratũ: ergò aduersus illos qui ad malum procliuēs sunt, ad bonum verò duri ac proterui, qui scilicet honesti gratia adduci non possunt, necessarius est metus vt vi cohibeantur à malo: & sic alij vitam quietam relinquunt, & sibi mens inquietam, metu cauere iubet. Est enim homo (cuius. 1. Polit. cap. 2. auctor est Arist.) vt perfectione susceperit optimum cunctorum animalium: ita si alienus fiat à lege, & à iudicij, omnium pessimum. Seuisima enim est iniustitia tenens arma: homo verò arma tenet per innatam prudentiam: quæ id eò legibus dirigenda est, metuque coercenda. Atque hac de causa (vt. q. 1. diximus) leges condere non potest nisi vel respublica vel qui eius fungitur autoritate. Eademque ratione natura hominem genuit ciuile animal: nempe vt in societate legibus sepius viueret.

AD primũ igitur argumentũ respondet q̃ Ad primũ argumentũ.
 Atsi lex naturæ participatio sit æterna; haud tamen humana ratio totã virtutẽ principiorũ naturalium apprehendere potest: nisi, quæ sua natura est, discurrendo. Haud enim quæ in principijs vniuersalibus delitescunt simpliciter intuitu, veluti intellectus angelus cernit: sed ratiocinando aliud ex alio diducit. Ob idq; vt in speculabilibus æterno lumine:
 sic &

Prima cõclusio.

Prima ratio

Tertia.

Aristot.

Probatio.

Obiectio.

Solutio.

Secunda ratio pro cõclusione.

fic & in practicis aeterna lege dupliciter illuminamur. Primum suscipiendo generalia principia: secundò, vt discurrendo ex eisdem principijs alias particulares leges eliciamus: quæ cum in eadem aeterna lege præminenter existant, non satis per naturalem explicantur. Et hoc quantum ad vim directiuam legum. Sed & quantum ad coerciuam eadem penè ratio est. Lex enim naturæ malefactorum conscientias exulcerat, corroditq;

Paulus.

& percellit: atque vt ait ad Roman. Paulus: cogitationibus satis accusat, vt possent cordati homines metu illo percussi & turpitudinis horrore deterriti satis emendari. Ait enim.

Augustin.

Confes. Augus. Insuper Domine & sic est, vt poena sua sibi sit omnis inordinatus animus. At quia sunt alij vsque adeò sensuum voragine submersi, vt non nisi quæ oculis obijciuntur extimescant, accumulari debuerunt humanis legibus sensuualia supplicia. Ob idque ait Paul. iusto non esse legem positam: nimirum quòd lex naturæ, fidei radio illustrata ei abundat vt à malo retrahatur, alliciatur ad bonum.

Paulus.

Solutio secundæ argumenti.

Atq; hinc planè colligitur solutio argumenti secundæ. Concedimus enim rationem non esse regulam primam, sed naturalem legem, quæ est aeternæ imago: nihilo minùs illud exemplar ratio prospiciens leges exprimit humanas.

Ad tertium.

Circa tertium autè diffiteri nõ possumus leges humanas nõ ea vigere certitudine, qua speculatiuas cõclusiones: eò qd non circa necessaria, sed circa singularia contingentia, varietati subiecta statuuntur. Neque opus est omnè mēsuram infallibili certitudine pollere: sed satis est vt vnaqueq; secundum ingenium suæ materiæ fida sit. Et hæc est ratio quare leges humanæ non sunt, vt naturales, immobiles.

Ad quartum.

Aristot.

Quartum argumentum grauioris est pōderis. Quæstio enim est quam Arist. 3. Poli. c. 11. tetigit: An scilicet respublica melius ab optimo homine, quam optima lege gubernetur. Definit autem melius legem quam hominè dominari. Id quod & 5. Eth.

Prima ratio quare melius vnum aut paucos prudētes inuenire legum cõditores, quam iudicū multitudinem. Etenim qui leges ferant, pauci in vno sæculo satis sunt: qui verò ius dicāt, impendio quāplurimi sunt necessarij. Deinde quoniã leges longi tēporis consideratione feruntur: iudicia vero breuissimè cogitatur: & idèò facilius hic, quam illic error cõtingit. Præterea maximè qd cum leges de vniuersalibus & futuris con-

Secundaria ratio.

Tertia ratio

stituatur, neq; personas singulariter tagant, non conduntur personarū respectu: senator verò & iudex, quia cum singularibus personis agit, odio percelli potest & amore: ac potissimum avaritia corrumpti. Quare melius est vt quàm maximè fieri possit cuncta legibus explicetur: iudicibus autè non nisi minima, quæ lege determinari nequeunt, relinquatur. Vnde ait qd qui legem præesse iubet, Deum præesse iubet & leges (vt potè à quo ipse permanant:) qui autè hominem iubet præesse, adiungit bestiam sæuam: quia libido atq; ira obliquos agit etiã viros optimos, dum sunt in potestate. Iudices ergò nõ leges ipsi, sed vt 5. Eth. ait Arist. legum debent esse fidei custodes. Et per hæc respondetur ad quoddam argumentum, quod sibi Arist. ibidem de artificibus opponit. Conducētius enim, ait, ad corporis salutē appareat vt medicus prudētia suam quam literarū præscriptis alligatus aegroto medeatur. Nã multò satius particulares circumstantias morbi sic habebit perspectas: ergò eadē ratione salubrius singulari hominū prudētia, particularibus euentibus informata, poterit gubernari respublica, q̄ præscriptis legibus. Resposum in quã duplex est. Primum enim negatur, medici prudentiã quicquã valere nisi per artē medicã fuerit instructa: certius enim per artē quàm sine ipsa fit curatio. Deinde medicis nõ tam crebro accidere potest vt corrupti habeant animū ad necadum infirmum, q̄ iudicibus ad sententiã ferendū vel in fauorē vnius partis vel in perniciē alterius. Et idèò periculosius est iudicis arbitratui iudicia permittere, quàm medici. Nihilo fecius cum de fide medici timeatur, nepe dū in suspitionē venit qd pretio corruptus vel odio saluti infirmi insidiat, oculatiuus obferuādus est vt artis præscripta ad vnguē seruet. Quin verò addiderim periculosum esse maximè & temerarium vt medici suas proprias opiniones & existimatiões scientiæ & arti anteferat. Sed quò ad iudices reuertamur: Accedit huc quartò qd (vt idem ait Philo sophus. 10. Eth.) lex dum probitate iubet, licet hominē à voluptatibus cohibeat, nemini molesta est aut odiosa, quæ admodum iudex, qui facile in suspitionem venit, an odio aliõve affectu fuerit infectus. Quapropter (vt hinc ego colligo) principū pædagogij & cõsiliarij hac vti debet cautela, vt quado ipsi non audet patros suos repræhendere, leges virtutum historiasq; legendas porrigat, quæ iniudiam non generat, & mores instituant.

Aristote.

Argumentum Aristot. vbi supra.

Solutio prima.

Secunda solutio.

Periculosum & temerarium est medicum suas proprias opiniones atq; existimatiões arti anteferre. Quarta ratio.

¶ Ad reliquam autē argumenti difficultatē respondentes fatemur minuitiora illa, quę legibus cōprehendi non valent, iudicis esse arbitratui relinquēda, vt. ff. de legib. l. non possunt. sancit. Eo q̄ dum oīa legib⁹ cōplecti nō possumus, quārdā negligimus, nē cunctōrū iacturam faciamus: eorū instar, qui ingruente tēpestate, quārdā in aquas insanas exonerant, vt nauī reliqua seruet. Quocircā iudex p̄ter animi rectitudinē apprimē sciētīe ac prudētīe indiget, vt legū vniuersalia dextrē valeat ad singularium euentus accommodare.

ARTICVLVS. II.

Vtrum omnis humana lex à naturali deriuetur.

Secundus articulus est, vtrum omnis humana lex à naturali deriuetur. Arguitur enim primò à parte negatiua: Iustū ciuile (vt. 5. Ethic. c. 7. ait Arist.) est illud qd' à principio nihil differt sic vel aliter fiat: id autē quod ex lege naturę dimanat, etiam ante legem humanā referebat: nō ergò omnis lex humana à naturali deriuatur. ¶ Secūdo, ius positium (vt illic ait Arist. & 5. lib. Isid.) cōtra naturalem diuiditur: ea autē quę à naturali lege descendūt nō diuiduntur contra ius naturale, imò sunt eius germina: ergò leges humanę minimē à naturali deriuantur. ¶ Tertio, lex naturę (vt ibidē ait Arist.) eadē vim habet apud omnes: leges autē humanę non item: sed vnaquęq; reipublica suis proprijs fulcitur: ergò non omnes à lege naturę oriūtur. ¶ Quarto, omniū quę à lege naturę fluunt naturalis ratio reddi potest: nō autem omniū quę à maioribus cōstituta sunt: vt Iulianus ait. ff. de legib. l. non omniū. Nō ergò omnes humanę leges à naturali deriuantur. ¶ In contrarium autē faciunt Ciceronis verba libr. 2. de Inuentio. Res à natura profectas & à consuetudine probatas legū metus & religio sanxit.

tum participat rationē iustitię. Ex hoc sic arguitur: iustū & rectum in rebus humanis secūdum rationis regulā existimandū est: rationis autē regula (vt nuper dicebamus) est rerum natura, quā veluti exēplar intueri in suis cunctis actionibus debet: ergò leges humanę, vt quę ab ipsa ratione fabricantur, à naturali cūctę nascūtur. Neq; verò (vt suprà diximus) vetat leges humanas duabus mensurari regulis, æterna scilicet & naturali: quarum hæc participatio illius est. Enimvero vt architectus ex cōcepta forma domus lineas in lapide aut ligno ducit quā ministro regulę sunt, quas cūdēdo & ferrādō sequi debet: sic Deus æternā suam legem nobis imprefit quę esset sicut certum illius signū. Quapropter dum legē naturę imitamur, æternā tenemus. Vnde Cicero libr. 2. de legib. lex inquit est iustorū, iniustorumq; distinctio, ad illam antiquissimā & rerum omniū principem expressa naturā, ad quam leges hominum dirigūtur, quę supplicio improbos afficiūt, defendunt ac tuētur bonos. ¶ Secūda cōclusio. Bifariā quippiā à lege naturę deriuatur. Vno modo ceu cōclusio ex principijs deducta: atq; altero vt specifica determinatio alicuius cōmunis generis. Ex illo enim principio, Quod tibi non vis, id nemini facias, sequuntur illę conclusiones: Non occides, non furtū facies &c. sed ex illo quod est, Omnis virtus premio digna est, & vitiiū pœna: lex humana sanxit ficiariū latronemq; suspendi, hæreticumq; cōburi. Vbi cōmune supplicij genus ad particulare trahit. Quę admodum artifex formam domus in cōmuni conceptam ad peculiare fabricas accomodat, vt hæc sic, illa aliter construat. Et patet inter hos deriuationis modos latū discrimē. Prior enim fit per viā syllogismi. Cuius vtraq; præmissa est naturaliter nota: scilicet, Quod tibi nō vis, alteri nē facias: nolles occidi, neq; tuis bonis expoliari, nec in tua vxore iniuriā pati: ergò non homicidiū, non furtum, non adulteriū facies. Posterior verò nō fit hoc pacto. Ex hoc enim quod omnis malus est puniendus, rectē instruitur syllogismus, quod si iste est malus, iste puniatur. Hoc tamen vniuersale, id est, sumptum cum distributione non est illud quod per legem positiuam secundo modo determinatur: sed vniuersale genus, quod ad suas applicatur species. Vt si improbus pœna plectendus est, talis, scilicet fur, puniatur tali pœna: quod non sequitur per similem syllogi-

Argumentū
pro conclusio-
sione.

Cicero.

Secunda cō-
clusio.

Declaratur
conclusio.

Primi argu-
mentum à
parte negati-
ua.
Aristot.

Secundam.
Arist.
Isidorus.

Tertium ar-
gumentum.

Quartum.

Cicero.

Prima con-
clusio.

Augustin. Augu.) in tantū habet legis virtutē in quan-

sylogisimum, sed per humanam existimationem qua culpæ admetitur poenam. Fit enim sic collectio. Omnis malus est puniendus: latroni autem congruens supplicium est suspendium, hæreticoque incendium: ergo sic sunt puniendi. Posterior verò assumpta non est naturalis cognitio, sed humanū arbitramentum. **H**inc sequitur conclusio tertia. Deriuatio legis humanæ ex naturali quæ fit per viam conclusionis non est constitutio noua talis operis in genere virtutis, sed explicatio virtutis quæ in principijs naturalibus latebat. Etenim, Non fornicaberis, Depositu redde, & Decalogus, ante humanam rationationem erant virtutes, latentes tamen in principijs naturalibus: sunt autem expliciter posita ne quis sibi eorum ignorantiam prætexeret. Secunda verò deriuatio est noua constitutio operis in esse virtutis. Iure enim naturæ nõ erat virtus latronem occidere aut hæreticam: nam lex naturæ tantum dicebat vt punirentur: sed lex humana fecit eorum interfectionem esse virtutem. Pari modo lex naturæ, veluti generale principium est. Temperatè & frugaliter viuendum est, quatenus corpus expeditius possit animo inferuire: ex quo non propalam sequitur abstinendum esse à carnibus, aut semel tantum in die reficiendum: sed tamen lex humana inde id arbitrando deduxit qualis debet esse temperantia: & ideo humana lex constituit abstinentiam, carniū sub virtute temperantiæ, vbi antè non erat. Eodem modo, Sabbathæ sanctifices: determinauit ad hoc vel illud festum colendum, atq; ad sacra audienda. Quo fit vt quemadmodū ait S. Tho. leges humanæ prioris generis vigorem habeat suum in lege naturæ: illæ verò posterioris ordinis, minimè. Quod si supremam huius rationem perscruteris, hæc est, vt reor, quod conclusiones in suis principijs actu cõtinentur: species autè in genere non nisi in potentia: vt patet in Prædicab. Animal enim non cõtinet omnes species actu, aliàs quodcunq; animal esset omnium specierum. Obidq; leges illæ quæ per contractionem generis ad speciem cõstituuntur vigorem non habent nisi in illa minori, quam ratio humana constituit: scilicet viuendum est temperatè: huic autem tempori & genti hæc temperantia congruit: ergo in Quadragesima à carnibus abstinendum est.

Ad primam argumentū.

Primum igitur argumentum per hanc proximam sententiam dissoluitur. Ap-

Tertia conclusio.

Explatur conclusio.

D. Thomas.

Absolutissima ratio conclusionis.

pellauit enim Philosophus. 5. Ethico. iustum legale id quod est merè ciuile, id est, quod secundo modo deriuatur ex naturali: quod ideo antequam stabiliretur non erat virtus: ac subinde neq; referebat sic vel aliter fieri. Secus de altero deriuationis modo. Vnde per hanc distinctionem articulo quarto diuidemus ius humanū in ius gentium & ciuile.

Pariq; modo respondetur ad secundum argumentum, ius humanum, non quodcunq; sed ciuile quod secundo modo deriuatur à naturali, diuidi contra ius naturale.

Ad tertium autem respondetur, ius naturale, quod Aristot. ait eandem habere potentiam apud omnes, consistere in principijs: nam conclusiones, & præsertim specificas determinationes, ipse ibidem agnouit variari apud varias nationes.

Ad quartum respondetur quod Iuris peritus in lege citata non negat, eorum quæ à iure naturæ per modum conclusionū eliciuntur, posse rationem reddi: eorum autè quæ secundo modo deriuantur, quia seniorum consultatione per experientiam & prudentiam statuta sunt, veluti vniuersaliū specificæ determinationes, non est semper exigenda ratio, sed eorum experientiæ, & prudentiæ habenda fides: vt. 6. Ethicor. author

est Aristoteles.

ARTICVLVS. III.

Verum legis humane qualitates rectè ab Isidoro describantur.

IR C A alias legum species nihil opus est qualitates perscrutari in quibus earum restructio posita sit: videlicet circa legem æternam, naturalem, & diuinam.

Nam illæ innata natura sua bonæ & rectæ sunt. At verò de humana, quia ratio nostra hallucinari solet, explorare necesse est quibus debeat lex conditionibus exornari, vt sit bona. Easdem autem Isidò. lib. 5. cap. 21. hoc ordine ponit: Erit, inquit, lex honesta, iusta, posibilibus, secundum naturam, secundum patrię consuetudinem, loco temporiq; cõueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoq; ne aliquid propter obscuritatem in captione cõtineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Et refertur dist. 8. 4. can. Erit autem. **A**rguitur autem nõ esse necessariam tam longam qualitatū seriem: nam supra cap. 3. compendiosius dixerat, lex

erit omne quod ratione cōsiterit duntaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod salutē proficiat: superuacanea ergo fuit prolixior oratio. ¶ **Secundò**, consuetudo distinguitur à lege scripta, vt auctor est idem Isidò. dist. 1. ergo lex non fertur secundum consuetudinem. ¶ **Tertiò**, necessariū dupliciter vsurpatur. Vno modo pro eo quod impossibile est aliter se habere, de quo non est necessaria lex. Ridiculum enim esset legem sancire, vt quæ in vtero habet partum ædat: necessarium autem ad consequutionem finis idem est quod vtile: repetitio ergo eiusdem fuit dicere, Vtilis & necessaria. ¶ **Quartò** denique arguitur. Nonnunquam iniquum est ad legis rigorem iudicare: sed est operæpretium eam veluti Lexham regulam ex æquo & bono ad rerum euentus inflectere, vt. 5. Ethicor. cap. 10. auctor est Arist. ergo non est vsque adeo legi necessarium vt sit iusta. ¶ **In contrarium** autem facit auctoritas Isidòri.

Argument. 2

Argument. 3

Argument. 4

Conclusio responsiva

Aristot.

Plato.

Plato.

AD questionem respondetur vnica conclusione. Optime Isidò. bonitatem legis suis numeris circumscripsit: prius quidem cōpendio, post verò explicatius. Duo namq; est in lege considerare penes quæ conditiones bonæ legis exigendæ sunt, & examinandæ. Est enim lex & præscripta forma quæ humanas actiones in debitum finem ducit: & præterea mensura & regula ad exemplar æternæ naturalisq; legis posita. Si autem consideretur vt forma ducēs in finem, necesse est vt talis sit, qualis ad eundem conduit finem secundum Philosophū. 2. Physi. scilicet namq; talis est necessaria forma, qualis fuerit ad seruandum aptissima. Si autem consideretur vt regula & mensura, debet esse ad æternam & naturalem expressa. Finis autem humanæ legis est hominum vtilitas: vt. ff. de legib. l. Nul la. refertur: hoc est salus corū, morumq; futurū institutio vt tranquillè & feliciter viuunt. Prima ergo bonæ legis conditio ad legem spectat æternam, quæ fons est totius re cōtitudinis. Et hoc est quod ait Isidò. religioni congruens: nempe qua Deus colitur, qui primus statuendus est finis nostrarum actionum. Hoc enim ipsum & Plato. 1. de legibus, agnouit. Secundum quod legi humanæ tribuitur, est in ordine ad naturalem, quæ alterum est eius exemplar. Et hoc est quod illic subdit, dicens, Quod disciplinæ conueniat: Disciplina enim (vt Plat. 2. Dialogo de legib.

docet) est puerorum educatio, morumq; nostrorum institutio. Idem ergo est disciplinæ conuenire, quod regulam esse moribus componendis appositam. Quæ quidem disciplina tradenda hominibus est secundum eorū naturam. Restat ergo tertium respectu finis vt lex salutē incolumitatiq; hominum proficiat. Vocatur enim hic salus optima animi dispositio, qua ab ingrumentibus affectionibus & morbis, qui nostra sunt calamitas, preseruamur incolumes. Sic enim ait Paul. Nūc enim propior est nostra salus quàm cum credidimus. ¶ **Ad** has tres qualitates (vt auctor est S. Thom.) reducitur aliarum numerus. Explicatius tamen oratorum more per illum depingitur legis figura & pulchritudo. Enimuerò cum regula sit virtutum quarum D. Thomas. præmium est honor, nihil est legi antiquius quàm quod sit honesta. Et quia verus virtutis honos diuinitus expectendus est, optime quod dixerat, religioni congruens, honestatis verbo explicuit. Tametsi & hoc quoq; eadem voce doceatur, vt ne sit turpis: videlicet quæ oculos & aures offendat: vt irant apud miseros illos Ethnicos ritus & leges suorum tēplorum. Videlicet lex Bacchanaliorū, quæ crapula celebrabatur, & obscena hominum nuditate. Esset præterea inhonesta lex quæ ingenuos ac illustres magnates eodem infami supplicio quo latrones puniret. Deinde, vt quod dixerat, disciplinæ conueniens, declararet; quod ad legem naturæ diximus pertinere, subiungit: iusta, possibilis. &c. In tribus enim humana disciplina posita est. Primum vt rationi sit adæquata, eius in cunctis lineam tenens: in quo ratio iustitiæ consistit: Quod si arguas nihil esse honestū quod nō sit iustū; & ideo esse frustraneā repetitionem; honesta & iusta: Respondetur, si iustū vniuersaliter accipias pro omni virtute, idem est quod honestum: at tamen iustitia, specialis virtus, est pars, hoc est, vna ex quatuor speciebus honesti: vt secundum Aristot. ait Cicero. 1. de Offic. Est enim honestum idem quod moralis virtus, quæ in quatuor diuiditur cardinales: Dicere ergo honesta & iusta, specificatio est generis per speciem. Secundò, Humana disciplina in hoc cōsistit, quod sit in nostra facultate more & vsu legum præscripta sequi. Et hoc est quod ait, possibilis secundum naturam: hoc est secundum conditionem eorum quibus lex ponitur. Sed ais Nomine ipso iustitiæ includit possibilitas: Nam quod impossibile est, iustū esse nequit.

Legis omnes est S. Thom.) reducitur aliarum numerus. Explicatius tamen oratorum more per illum depingitur legis figura & pulchritudo. tres.

Explicitur quam quod sit honesta. Et quia verus virtutis honos diuinitus expectendus est, optime quod dixerat, religioni congruens, honestatis verbo explicuit. Tametsi & hoc quoq; eadem voce doceatur, vt ne sit turpis: videlicet quæ oculos & aures offendat: vt irant apud miseros illos Ethnicos ritus & leges suorum tēplorum. Videlicet lex Bacchanaliorū, quæ crapula celebrabatur, & obscena hominum nuditate. Esset præterea inhonesta lex quæ ingenuos ac illustres magnates eodem infami supplicio quo latrones puniret. Deinde, vt quod dixerat, disciplinæ conueniens, declararet; quod ad legem naturæ diximus pertinere, subiungit: iusta, possibilis. &c. In tribus enim humana disciplina posita est. Primum vt rationi sit adæquata, eius in cunctis lineam tenens: in quo ratio iustitiæ consistit: Quod si arguas nihil esse honestū quod nō sit iustū; & ideo esse frustraneā repetitionem; honesta & iusta: Respondetur, si iustū vniuersaliter accipias pro omni virtute, idem est quod honestum: at tamen iustitia, specialis virtus, est pars, hoc est, vna ex quatuor speciebus honesti: vt secundum Aristot. ait Cicero. 1. de Offic. Est enim honestum idem quod moralis virtus, quæ in quatuor diuiditur cardinales: Dicere ergo honesta & iusta, specificatio est generis per speciem. Secundò, Humana disciplina in hoc cōsistit, quod sit in nostra facultate more & vsu legum præscripta sequi. Et hoc est quod ait, possibilis secundum naturam: hoc est secundum conditionem eorum quibus lex ponitur. Sed ais Nomine ipso iustitiæ includit possibilitas: Nam quod impossibile est, iustū esse nequit.

Lex honesta

Iusta lex est possibilis.

Argumentū

Solutio.

Cicero.

Alter seruus pulus.

Respon-

Responsio. Respondetur quòd hoc etiam concessio, necesse fuit depromere qualis sit possibilitas legis. Nempè quæ sumi debet ex ciuium ingenio & conditione: Vnde possibile hoc loco accipitur pro eo quod est non difficile. Bifariam enim Philofophus. i. de Coel. accipi ait

Aristot. impossibile. Vno modo simpliciter: & altero pro eo quod non bene non facile factibile est. Debetq; possibilitatis ratio pro personarum qualitate pensari quam Isidô. naturâ vocat. Non enim pueris & etate nondum firmis seniove confectis eadem imperari exercitia debêt & laborum grauamina, quæ alijs firmioribus & validioribus. Neq; tot ieiunia aut spiritualia officia sunt lege à secularibus exigenda, quot à religiosis monachis. Tertio requiritur ad debitam disciplinam, vt lex sit omnibus circumstantijs vestita. Circumstan-

Lex debet esse se loco & tempore conueniens. Nam cum rerum natura mutari non possit, quæ in diuersis regionibus diuersa fert hominum ingenia & mores & morbos, debent leges moribus regionis adaptari. Sunt enim Germani (vt verbi gratia dixerim) minus mortis timidi, feriq; magis & truces: & ideo inter illos nonnulla scelerum genera atrocissimis supplicijs vindicatur, q̄ Hispanis non sunt præ nimio eorû horrore congruenta. Cætera verò q̄ sequuntur ad finem legis, humanam scilicet salutem spectant. Debet enim lex homines & à malo retrahere, & in bonum promouere.

Lex necessaria & utilis Propter primum, dicitur necessaria, scilicet ad cauendum incommoda, & nocuenta quibus peruertimur: propter secundum dicitur, vtilis. Vtile enim idem est quod mediû ad finem accõmodum. Quare, necessarium, in proposito non vsurpatur simpliciter, sed hoc pacto differt ab utili, quòd respectu sunt diuerforum effectuum. Vnde id maximè legiferi deberent considerare nè legum multitudine subditos obruerêt: sed illis essent tantum contenti, quæ sunt penitus necessariae: nam ipsa multitudo fit statim impossibilis.

Legum multitudo, vitio sua. Vnde illicò efficiuntur veluti araneorum telæ, quibus muscæ arcentur, non leones. Legum inquam immodica turba hoc solum præstat, vt boni & mites, qui legibus nõ indigent, circumsepti viuant: peruicaces autè & indomiti leges plures habeant, quas pefundent ad suas explendas libidines. C Sed ad eundem finem legis perquam maximè decens est, vt nulla sit obscuritate obuoluta,

nè ad captandos ignorantes muscipula fiat: sed sit vsq; adeò manifesta, vt transgressorû nemo possit non eam intellexisse. Vnde eodem titulo de legib. & constitu. legimus, Leges sacratissimæ quæ constringunt hominû vitas, intelligi ab hominibus debent: vt vniuersi præscripto earum manifestius cognitio, vel inhibita declinent, vel permissa sceterentur. Deniq; vt eundè legû finè palàm Isidorus indicaret, quasi omnium compendium conclusit dicens: Nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Etenim vt inter regem ac tyrannum hac sola ratione interest, quòd ille in commune bonum, hic autem in suum priuatum cuncta refert: sic & inter legem bonam & malam hoc idem est interstitium. At verò cum alijs modis & respectibus leges possint pro priuato commodo constitui, ille esset omnium pefsimum ac peflilentissimus si lucri gratia conderentur. Videlicet, vt vel transgressorû mulctis, vel dispensationum frequentia, legislatorum ararium ditesceret, aut aulicorum res augerentur. Optimè ergò ait. i. de lib. arb. August. quòd lex iniusta non est lex. & eleganter. 2. de legib. Cice. Constat professò ad salutem ciuium, ciuitatumq; incolumitatè, vitamq; hominum quietam & beatam, condita esse leges: eosq; qui primùm eiusmodi scita sanxerunt populis, ostendisse ea se scripturos atq; laturos, quibus illi scriptis susceptisq; honestè, beatèq; viuere: quæque ita composita, stataq; essent, eas leges videlicet nominârunt. Ex quo intelligi par est eos qui perniciofa & iniusta populis iusta descripserint, cum contrà fecerint quàm polliciti profefsioq; sint, quiduis potuisse quàm leges: vt perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim & sententiam iusti & iuris colendi. At quid opus est testibus? Lex, regula est: regula autem nisi recta sit, suam non retinet naturam: lex verò iniusta, obliqua est: nihil ergò minus q̄ lex.

Primum igitur tertiumque argumentum quæ supra obiecimus, planè soluta sunt. Ad secundum autem respondetur. Quòd consuetudo antequàm scripta sit vim habet legis, vt ff. de leg. l. diuturna. & l. sed ea ait Iurifconsultus. differt tamen à lege quæ reipublicæ cõsensu scribitur. Debet autem lex poni quæ cû patriæ consuetudine non pugnet: nisi cõsuetudo abiectu digna sit. Ad quartum argumentum respondetur, quòd cum humana

humanarum rerum casus tantæ sint varietati subiecti, nullatenus queunt leges tanta cõstitui certitudine, quin quandoque sint ex æquo & bono interpretandæ. Nam & lex ipsa naturalis de reddendo deposito deficit dũ ab eo petitur qui nocere parat. Pari modo lex quæ capite punit homicidam, deficit cum quis uxorem occidit in adulterio deprehensam. Quapropter (vt eodem citato loco ait Aristot.) defectus huiusmodi non sunt in lege, sed in rebus ipsis humanis, quarum casus nequeunt certius comprehendendi. Qua vtique de causa appositissimè lex comparatur regulæ Lesbicæ. Erat enim in sula vbi lapides, præ sua intrastabili duritie, nequibant eudendo quadrari vt adaptarentur ad regulã. Et ideo vice versa regula, quæ idcirco non ferrea sed plumbea erat, flectebatur vt gibbositati lapidis adaptaretur: quò secundum regulã curuitatem deprehenderetur in muro sedes, vel sterneretur locus cui aptius insideret. Vnde fit consequens vt cum lex ob necessitatem ex æquo & bono accommodatur rebus, illam Aristot. obliquitatem non tribuerit vitio, sed laudi, propter inconstantiam rerum humanarum. Sed tamen extra talem necessitatem meritò malè audit regula lesbica. Putandum lex vel ad principum voluntatem inflectitur, vel alias ob causas nõ mores ad legem collimantur, sed lex ad morum corruptelam detorquetur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum conuenienter Isidò. & qui illum sequuntur ciuiles leges usq; humanum diuidat.

IANDEM in hoc postremo questionis articulo videndum est vtrum diuisiones humani iuris conuenienter fiant. Et arguitur à parte negatiua: Ius humanum diuidunt tam Isidò. quam leges ciuiles in ius gentium & ciuile: vt patet dist. 1. & ff. de Iust. & Iure. vbi post ius naturale quod contra humanum opponitur, subsecatur ius gentium & ciuile. Ius autem gentium potius ad naturale pertinere videtur quàm ad ciuile: quandoquidem conclusio est naturalis iuris: quare Isidò. ipse qui dixerat, ius naturale esse commune omnium nationum, subdit ius gentium inde sic appellari quòd ipso omnes ferè gentes vtuntur: ergo inepta est diuisio. ¶ Secun-

dò arguitur. Fit alia legum diuisio in leges factas *Secunda ratio.* cerdotum & militum, quæ quidem sumitur ex diuersis officijs: igitur cum penè innumera sint officia opificiaq; reipublicæ, in infinitum producenda esset illa diuisio. ¶ Tertiò *Tertia ratio* arguitur: ius ciuile diuiditur in Senatufconsultum, & plebiscita, & alia id genus: hæc autè tantum materialiter differre videntur, videlicet tanquam leges à pluribus vel paucioribus positæ: non autem formali ratione iubendi. materialis verò diuisio non cadit sub arte, quia procedere potest in infinitum: sicut si dicas leges Atheniensium vel Lacedæmoniorum vel Romanorũ: illa ergo nequam est artificiosa diuisio. Et eodem modo impugnatur partitio alia, qua leges diuiduntur in Corneliam, Iuliam, Semproniam, & alias quæ à solis authoribus fortiuntur diuersa nomina. Cum enim absq; numero sint authores, absq; arte fit talis diuisio. ¶ In contrarium facit tum Isidò. tum etiam legis prudentium autoritas.

QUÆSTIO præsens vnica conclusione dissoluitur, quæ est hæc: Ius humanum, vt idem sit quod lex humana, quadrifariam ex arte diuiditur. Vnumquodq; enim genus secundum id quod in eius ratione continetur per se diuiditur, & (quod aiunt) formaliter: non autem penes id quod sibi forinsecus accidit: sicuti animal, quia in se continet animam, quæ ratione intrinseca, vel rationalis est, vel irrationalis, per se diuiditur in rationale & irrationale: non tamen in album & nigrum, sicut coloratum: in ratione autem legis humanæ quatuor per se includuntur: ergo tot modis potest in species diuidi. Primum namq; quod legi humanæ per se competit, est deriuari (vt arti. 2. diximus) à iure diuino: idq; dupliciter contingit: scilicet & per modum naturalis illationis, & per modum arbitrarie determinationis: igitur penes has differentias primum omnium distribuitur ius humanum in ius gentium & ciuile. Dicitur enim ius gentiũ quicquid mortales ex principijs naturalibus per modum conclusionis ratiocinati sunt. Exempla sunt manifesta. Statuamus illud naturale principium: Vita humana in pace & tranquillitate sustentanda est & conseruanda. Inde, subsumpta altera præmissa quòd natura corrupta in communi viuens neq; agros coleret diligenter, neque in pace viueret, gentes intulerunt diuidendas esse possessiones. Ex eodem itidem *Conclusio responsiua.* *Ostenditur conclusio.*

Prima ratio à parte negatiua.

princi-

principio elicuerunt seruitutis legem: nam aliter seruari nequiebat hostis in bello. Rursum ex eodem principio, subiuncta altera premissa, scilicet quod homines, civile animal, sustentare se nequeunt nisi vicarijs se operis mutuo iuuent, intulerunt leges omnes venditionis, locationis, impignoracionis, aliarumque; commutationum, pactorum & conuentorum: ut habetur. ff. de Iust. & Iure. l. Ex hoc iure. quibus humana societas colligatur & sustinetur. Quicquid verò per modum determinationis generis per speciem constitutum est, ius appellatur civile. Vnaqueque enim ciuitas, aut res publica sua sanxit particularia scita. Ut ex illo naturali principio, Deo sacraficijs colendus est, diuersa instituta sunt sacraficia, bouum scilicet aut caprorum: & (vt ait

Aristot.

5. Ethico. Arist. cap. 7.) capram dijs, sed non duas oues mactare. Sacraficia verò antiquæ legis diuinitus instituta sunt: & sacrosanctum nostrum Eucharistia, ab ipso redemptore, qui factus est pro nobis hostia & sacraficiu. Leges etiam (vt dicebamus) poenarum quibus diuersis malefactorum generibus diuersa sunt supplicia decreta, ad ius civile pertinent. Itaque ius naturale absque vlla ratiocinatione scriptum est in mentibus nostris: ius autem gentium naturali ratiocinatione, absque hominum conuentu, & longo consilio inde elicatum: ius autem civile arbitrato hominum in vnum coeuntium concilium constitutum.

Discrimen inter ius naturale gentium, ac civile.

Isidorus.

Vnde Isid. lib. 5. cap. 5. quod refertur dist. 1. Ius, inquit, civile est, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium diuina humanaque; causa constituit. ¶ Vnus hinc tamen obortur scrupulus, responso dignus. Consequens enim ex his fieri videtur præcepta Decalogi esse de iure Gentium: quandoquidem (vt supra visum est) ex principijs naturalibus, seu conclusiones eruntur. Consequens autem hoc falsum est: nam quantum ad radicem de iure naturæ censetur: quantum verò ad explicationem & positionem, de iure Diuino, tum antiquo, tum etiam Euangelico. Ad hoc tamen respondetur quod ratione originis omne ius gentium dicitur de iure naturæ licet ratione illationis ac positionis nuncupetur ius gentium. Ob idque; nihil vetat si ante legem scriptam Decalogus censeretur posteriori modo de iure gentium. Tametsi propter euidentiã proximæ illationis, forsan non sortiretur nomen nisi iuris naturæ. Nam est Decalogus adeo patens, vt principijs naturalis iuris sit proximus. At verò quoniam ca-

Solutio.

ligante iam mortalium mente præcepta illa digito Dei in tabulis exarata sunt, nomen obtinuerunt diuini iuris. Non quod supra naturalia sunt, sed quia Deo authore exposita. ¶ Per hæc soluitur argumentum primum. Ius enim gentium sic non negatur quodam modo esse naturale, vt tamen censeatur ab illo differre propter illationem: tunc præsertim, dum longius conclusio à principijs distat. ¶ Secunda conditio humanæ legis est ordo ad commune bonum. Et secundum hunc ordinem diuiditur respectu diuersorum officiorum ac ministrorum, qui egregias operas nauant communi bono: vt est lex sacerdotum, qui religionis cultui consecrantur. Et leges militum, qui publici sunt custodes: legesque; magistratuum, qui iustitiæ administranda præficiuntur. Haud tamen inde fit consequens (vt secundo loco ante questionem arguebatur) multiplicandam esse hanc diuisionem ad opificum numerum qui sunt in re publica. Nam alij non sunt publici eius ministri communi bono deputati, sed particularibus necessitatibus inseruientes. ¶ Tertio conuenit legi humanæ ab illis institui, qui publica funguntur administratione rei publicæ: generis autem rei publicæ (vt supra iam secundum Aristot. in Polit. diximus) multæ sunt species. Alia enim est Aristocratia, id est optimatum principatus: quare leges quæ ab istis eduntur nuncupantur Senatus consulta, responsa prudentum. &c. Secunda regiminis species est, Oligarchia, id est, paucorum diuitumque; & potentum principatus. Et secundum hoc sumitur ius prætorium, quod etiam dicitur honorarium. Tertium regimen est Democratia, hoc est, popularis potentia: cuius leges dicuntur plebiscita. Aliud autem distinguitur regimen tyrannicum, de qua specie propter eius corruptionem nullum sumitur legum nomen. Sed quartum regiminis institutum, est regnum. Et secundum hoc sumitur species legum quæ dicuntur constitutiones principum. De quibus extat titulus. l. lib. Digestorum: Cuius prima lex est, Quod Principi placuit legis habet vigorem. Arist. autem ex his videtur aliud comminisci, quod ei forsan optimum iudicatum est. Et ex hoc (vt author est Isid.) natæ sunt leges, quas maiores natu simul cum plebibus sanxerunt. ¶ Et per hæc satisfactum est tertio argumentum. Haud enim harum differentia legum ob numerum tantum legumlatorum discernuntur, imò ob species regiminis diuersas. Quo-

Ad primum argumentum

Secunda humana: legis conditio.

Soluitur secundum argumentum.

Tertia, vnde iuris humani tertia diuisio ducit.

Prima Aristocratia

Secunda Oligarchia

Tertia Democratia

Quarta regiminis species.

Aristot.

Isidorus:

Ad tertium argumentum

circà non est eadem ratio diuisionis legum in Romanas, Athenienses, Lacedæmones. &c. Hæc enim non specifica, sed prorsus nuenerica est. ¶ Quartū, quod lex humana sua ratione includit, est componere humanos mores, diuersosq; animi insultus compescere. Ex hac ergo parte fimitur diuisionem legum in legem Iuliam de adulter. & Cornel. de Sica. & Aquili. & alias: quæ licet à suis authoribus nomina traxerint, tamen non solum hac ratione discrepant: (quod quarto argumento impugnabatur) sed propter specificam actionum distantiam, de quibus latæ sunt. Restat ergo omnia argumenta soluta. Hæc autem satis dicta sint ad exponendum iuris diuisiones. De quibus, præter loca citata, copiosa fit mentio. ff. de orig. iuri.

Quarta con
ditio legis
humana.

Ad quartū.

QVAESTIO SEXTA, De potestate legis humanæ.

S. Thom. 1.2. quæst. 96.

ARTICVLVS. I.

Vtrum lex humana in communi debeat constitui.

OST legis humanæ necessitatem, qualitatēq; & diuisiones, sequitur de eius potestate, & virtute. Et initio ab eius generalitate sumpto quaeritur primo, vtrum debeat in communi constitui.

Argument. 1. ¶ Et arguitur à parte negatiua. Primum ex Philosopho. 5. Ethicor. cap. 7. vbi ait: de singulis etiam lege iuberi, vt sacra Brasidæ faciendi; distinguit contra ea quæ publicis decretis instituuntur. Inde enim colligitur, leges non in communi tantum, sed in singulari quoq; poni.

Argument. 2. ¶ Secundò, leges sunt de actionibus nostris quæ tamen in singulari fiunt: ergo debent in singulari ferri.

Argument. 3. ¶ Tertiò, lex est mensura nostrarum actionum: & mensura, vt. 1. Metaphysi. docetur, debet esse certissima: actiones autem nostræ, lubricæ incertæq; sunt: congruentius ergo leges de singularibus casibus decernerentur quàm in communi. ¶ In contrarium est Pomponius Iuriconsultus. ff. de legib. vbi ait: Iura constitui oportet in his quæ accidunt, hoc est, in his

Pomponius.

quæ vsu venire solent: non tamen in his quæ præter opinionem & in speratò contingunt. Idq; tribus subsequentiis legibus inculcatur.

Responso facile per vnicam conclusionem instituitur. Lex debet in communi constitui. Hoc est non debet præcipere, Si talis aut talis occiderit, vel tali de causa, aut cum tali circumstantia, capite plectatur: verum in communi, Quicumq; occiderit. Accidentariæ enim illæ circumstantiæ nequeunt lege concludi, at per prudentiam legem postea perpendendæ. Enimvero vt in speculatiuis, quemadmodum iubet Plato, quiescendum in speciebus est: eò quòd de singularibus, quæ caduca sunt, nulla est scientia sed experientia: sic & in practicis de singularibus quæ fortè accidunt nulla esse potest lex, sed sola prudentia. Probatur autem præterea conclusio

Conclusio
vnica respō
sua quæstio.

Probatio cō
clusionis.

tum ex fine legis, tum ex alijs quæ illi adhaerent. Iam enim in questione proxima assertum est legem debere pro communi utilitate ciuium scisci. Inde ergo fit vt debeat talis conditio, qualis communi expediat bono: commune autem bonum ex multis constat, tam personis quàm negotiorum varietate. Sunt inquam qui legibus parere coguntur, senes & iuuenes, potentes & debiles, sapientes & ignorantes: quibus multa possunt negotia contingere. Debet ergo legifer hinc omnibus prospicere: quod fieri aliter nequit quàm si lex in communi ponatur. Deinde ponitur (vt. 1. de Ciuita. Dei, ait August.) non vt paruo tempore duret, sed vt longis sæculis. Graue enim respublica accipit detrimentum frequenti summatione legum: si autem de singularibus casibus poneretur, illis demutatis mutari & ipsa subinde deberet. Ex præfenti conclusione elicitur illud axioma, Lex non respicit ea quæ raro, sed ea quæ plurimum contingunt. Quod Iurisconsultus verbis citatis pronuntiat. ¶ Contra hanc igitur legum naturam

Augustinus

Primum peccatum coris qui singulis casibus peculiaribus legibus subueniunt.

ipso obambulent, nè vllus cum altero colloquatur. Quòd si scholaris contra fecerit, iure suffragandi priuetur: si verò candidatus ipse, ius quoq; amittat petendi Cathedræ. Re vera hoc plus iusto est irretire humanos animos. Secundum peccatum coris qui

Secundum peccatum coris

*qui in cõden-
dis legibus
ad id solim
quod adest
prospiciunt.* qui in condendis legibus non alia tempora longius prospiciunt quàm quod præfens est. Sunt inquam qui exiguum numerũ personarum considerantes charitate feruentium graui legum onere religionum familias premunt, quas cum posteri ferre nequeant, ceruicibus executiunt. Verissima ergo doctrina est q̄ leges debent sic in cõmuni ferri, vt multo tempore, personarumq; qualitatis & casibus coaptari possint.

*Ad primum
argumentũ.* **A**D primum igitur argumentum respondetur tres gradus in præfentiarũ distinguendi præceptionum ac prohibitionũ humanarum. Primus est omnino generalis: nempe quando instituta nõ in gratiam alicuius singularis, sed in bonũ totius reipublicæ fiunt, & hæc propriè dicuntur leges: vt, Qui cædẽ fecerit, capite plectatur. Magistratus nõ pretio creentur. Iudicia iudices nõ pretio vendant. Et istę sunt propriè leges. Alia verò sunt quæ in gratiam singularis personæ cõceduntur. Et istæ nõ tam leges quàm priuilegia seu dispensationes dicuntur: vt cum rex militi strenuè in bello gerenti iura nobilitatis cõfert. Et eleemosynas in subsidium belli cõtra Turcas largientibus singularia Pontifex impartitur priuilegia. Hoc autẽ perspectè audiendũ est. Potest enim vera lex in gratiã singularis personæ ferri, vt sunt leges Festorum quæ in honorem Virginis sacre, aut alius cuiusq; Diui solenniter feriamus: nam istæ etiam in cõmuni omni populo indicuntur. Priuilegia autem nõ præferunt talẽ vniuersalitatẽ speciei: aliàs iam induceret formam legis. Vt est illa quæ totam nobilitatem à soluendis tributis eximit: & illa generalis, Qui tot annis militauerit, emeritus fit miles. In postremo autem gradu sunt sententiæ iudicum (quę vt supra dictum est) non leges, sed legum sunt applicationes ad singularia. ¶ Secundi autẽ argumenti. Mentis responso facilima est. Nam cum lex mensura sit, non debent esse tot leges quot actiones: sed sicuti vna regula artifex plurimos disponit lapides, & eadẽ vna plurimas metimur quantitates: sic vna cõmuni lege plurimas regulamus actiones. ¶ Tertio autem argumento fatemur non posse humanas leges tanta pollere certitudine quanta est in naturali: sed tamen neq; in omnibus exigenda est eadẽ certitudo: vt. i. Ethicor. ait Aristot. Et ideo satis est humanis legibus si plurimum sint vsu rectæ, licet non nunquam deficiant.

*Secũdus gra-
dus.*

*Potest vera
lex ferri in
gratiã singu-
laris perso-
næ.*

*Postremus
gradus.*

*Ad secundũ
argumentũ.*

Ad tertium.

Aristot.

ARTICVLVS. II.

Vtrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohiberi.

Quoniam de generali forma legis visum est, in cõmuni esse ferendam, sequitur vt de eius latitudine videamus, an omnia vitia debeant humanis legibus prohiberi. Existit enim statim in foribus ratio affirmatiua. Enimvero si leges (vt supra nos Isid. docuit) in hoc humanitũs positæ sunt, vt earum metu coërceatur iniquorum audacia, cum aliter coërceari nequeat, quàm fit omnia prohibeantur vitia, consequens fit vt omnia humanis legibus vetari debeant. ¶ Secundò, cum etiam ex Aristotele iam audivimus illud esse legislatoris propositum, vt bonos studiososq; faciat ciues: id autem nequeat nisi homines ab omnibus vitijs refrenando: fit vt debeat legibus omnia compescere vitia. ¶ Tertio, lex humana (vt etiã visum est) à naturali deriuatur: legi autem natura cuncta repugnant vitia: ergo legibus humanis omnia caueri debent. ¶ In contrariũ est August. lib. i. de libe. arb. vbi ait humanam legem multa concedere, ac impunita relinquere, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur.

*Primario
Isidorus.*

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Augustinus.

Responso huius quæstionis more & vsu patentissima est, quæ duabus conclusionibus constat. Prior est: Leges humanæ non omnia prohibent vitia. Falcitur autem hac naturali ratione: Lex (quod identidem resumimus) mensura est humanarũ actionum: mensura autem (vt. io. Metaphys. author est Philosophus) homogenea esse debet, hoc est eiusdem rationis rebus ipsis quas metimur. Enimvero quantitates continuas vna metimur, aut pede, aut palmo, quæ quantitates itidem cõtinuæ sunt: liquores verò & grana metimur modio: sed pondera libra: idq; in singulis generibus obseruamus: fit ergo consequens vt leges hominum humanę sint conditioni adaptandę. Id quod Isid. illic admonuit, vbi iussit legem debere esse possibilem secundum naturam & secundum consuetudinem patriæ. Conditiõ autem humana id postulat, vt leges non sint summo rigore vitiorum vindices: ergo tales debent institui. Quod autem hoc nostra cõditio & ingenium expostulet, sic accipito: Leges toti multitudinũ

Prima conclusio.

Suadetur cõclusio naturali ratione.

itudini ponuntur: in multitudine autē longē plures sunt qui virtutum habitibus non sunt imbuti, sed cum prauis corruptisq; affectibus colluctantur, quiq; adeo potentes nō sunt præclara virtutum opera assequi: nam studiosi habitus sunt, quibus facultatem nanciscimur studiosè agendi: ergo sicuti leges nō eadem pueris quæ viris, neq; eadem sæcularibus quæ religiosis ferendæ sunt: sic neq; toti multitudini illa sub pœnæ interminatione prohibenda sunt à quibus tota multitudo pro humana fragilitate abstinere non potest, sed ea prorsus quæ plurimi cauere possunt.

Postrema conclusio.

¶ Posterior conclusio. Ea potissimum vitia, flagitia, & scelera, debent leges humane prohibere, quæ rempublicam de sua pace & quiete deturbant: qualia sunt crimina quæ iniuriã habent annexam: puta illa quæ sunt contra commutatiuam iustitiam, vt homicidia, furta, adulteria, fraudes, & insidias, atq; id genus reliqua. Enimvero tranquillitas hæc & reipublicæ serenitas, scopus est & finis omnium qui leges condunt. Quin verò alia quæ impunè permittunt, vt hæc euitentur sinunt: nempe meretricia, vt adulterijs obuietur: vsura, vt caueantur furta. Hinc fit criminosa & scelera non quo grauiora sunt coram Deo durius in republica vindicari: sed quo paci sunt magis inimica. Periuria enim quæ peiora sunt furis, & blasphemia quæ homicidia sua irmanitate exuperant, non prohibentur capitali supplicio, sed Deo referuntur castiganda. Veruntamen illa quæ substantiã religionis cōcutiunt, vt hæreses & apostasiæ: atq; illa quæ sua fœditate aures inheciunt, licet non sint hominibus iniuriosa, acerbius nihilo minùs sunt vindicanda.

Corollarium.

Ad primum argumentum.

AD primum igitur argumentum respondetur, quod Isidorus dum ait, legum metu coercendã esse hominum audaciã, seipsum exponit, quod debeant legibus prohiberi iniuriæ quas cōtra iustitiam impuri audacesq; homines reipublice inferunt: haud tamen arbitratu necessariũ cunctas subinde culpas in quas debilitas humani generis collabatur, earundem vigore vlciscendas. ¶ Ad secundũ autem respondetur, homines ad virtutem alliciendos esse ac promouendos more suo, vt scilicet gradatim eorũ imperfectione ad perfectionem appulsa, promoueantur. Obidq; non sunt legibus, quæ omnibus debent esse communes, illa instituenta egregia officia, quæ solis integris viris, & virtute progressis

Ad secundũ argumentum.

possibilia sunt: sed illa prorsus quæ etiam imperfectiores adire ferreq; possunt, vt illis facilioribus imbuti ad alia quæ ardua sunt valeant sua sponte conficere. Ac non citius vsu veniat, vt dum nimia legum angustia sepiuntur, in deteriora profiliant. Nam (vt legitur Prouerb. 30.) qui nimis emungit elicit sanguinem. Et Matth. 9. Si vinum nouum, id est ardua & calore feruentia mandata, mittatur in vtres veteres, id est, in homines impuros corruptisq; affectibus laceros, vinum effunditur, hoc est, præcepta contemuntur, & ex contemptu iniqui in peiora prorumpunt. ¶ Ad tertium respondetur quod et si lex humana à naturali deriuetur, non tamen illam ad vnguem adæquare debet: neq; ideo (vt loco citato ait August.) quod nō omnia vetet, quæ vetat & iubet improbanda sunt.

Prouerb. 30. Matib. 9.

Ad tertium argumentum.

ARTICVLVS. III.

Vtrum lex humana omnium virtutum actus præcipiat.

T circa malorum prohibitionem sic & circa virtutum præceptionem videndũ est quã latè lex humana se extendat, vtrum scilicet omnium virtutum actus debeat præcipere. Et arguitur à parte negatiua.

Virtutum officia vitiorumq; opera contraria sunt: lex humana nō oĩa prohibet vitia: ergo nec omnes præcipit studiosas actiones. ¶ Secundò, virtutis opus à virtute procedit: Virtus autem finis est legis: nam vt diximus finis legislatoris est bonus studiososq; facere ciues: præcepta verò legis nō finis, sed media sunt ad consequendum finem: ergo virtutum opera nō cadunt sub præcepto legis. ¶ In contrarium autem est authoritas Philosophi. 5. Ethicor. cap. 1. vbi ait: leges ob communem omnium vtilitatem de omnibus dicuntur. Quare præcipit, inquit, lex & ea agere quæ ad virũ pertinet fortem, & item ea quæ sunt temperantiæ, & etiam ea quæ sunt mansueti, & in cæteris identidem virtutibus atq; vitijs alia iubens atq; alia vetans.

Argument. 1. partis negatiuae.

Argument. 2.

Aristot.

AD præsentem quæstionem perinde atq; ad præcedentem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Nulla est virtutis species, de cuius actibus non aliquos præcipiat lex humana. Conclusio est non solum Aristot. Arist. loco citato, verũ & Platonis Dialog. 1. Plato de legib.

Prima conclusio.

Aristot.

Plato de legib.

Ratio cõclu-
sionis.

de legibus. vbi ait eos qui de diuina republi-
ca differunt, non ad particulam virtutis &
præsertim ad degetiorem, sed ad vniuersam
ipso virtutem respexisse putandum, & per
singulas earum species leges quæssisse. Ratio
autem quam nos natura docet, quamq; san-
ctus Thom. dilucidat, hæc est. Virtutum spe-
cies ratione obiectorum distinguuntur: nul-
lum autem est virtutis obiectum quod non
ad bonum referri possit commune, quin ve-
rò sæpissimè idem etiam ad priuatam: vt ea
quæ fortitudinis sunt, & ad protectionem,
seu propriæ personæ, seu amici accommo-
di contingit, & rursus ad tutelam reipubli-
cæ. Et quæ sunt temperantiæ ad bonam pri-
uati hominis valetudinem, & rursus vt habi-
lior ciuis ad contemplationem fiat eorum
quæ bono publico conducunt. Et simile est
in cæteris. Cùm igitur lex omnis humana
(vt dictum est) ob communem mortalium
vtilitatem constituatur, consequens fit vt
nulla sit virtutis species de cuius actio-
nibus lex humana non iubeat. Quòd si des
fortè priuatam aliquam, infra tibi respon-
debitur. ¶ Posterior conclusio. Leges hu-
manæ non de singulis actibus singularium
virtutum præcipiunt. Itaque præcipiunt
de singularum virtutum aliquibus actio-
nibus: non tamen de singulis omnium.

Vltima con-
clusio.

Vt si verbi gratia dixerimus, in materia for-
titudinis præcipit lex humana rempubli-
cam defendere, etiam cum mortis pericu-
lo: non autem sic defendere amicum: sed
hoc relinquit legi naturæ. In materia tem-
perantiæ præcipit Ecclesia certis diebus ie-
iuniam: non autem in reliquo temporis anno
moderatè comedere, quod facit lex natu-
ræ. In materia religionis iubet certos dies Di-
uis dedicare, ac sacris interesse: non autem
ad alias cogit orationes liberas. In materia
iustitiæ & liberalitatis præcipit in graui ne-
cessitate & parentibus alere filios secundum
suum statum, & nonnunquam filijs vice
versa parentes. Extra illos autem casus re-
liqua ad legem naturæ & diuinam remittit
de honore parentibus deferendo. In sum-
ma, lex humana ea duntaxat præcipit offi-
cia quæ ad bonum commune referuntur:
vel per se, & proximè, vt ad publicum bel-
lum arma indui: vel mediatè (vt aiunt,) vt
illa quæ ad bonam attinent disciplinam per
quam ciues ad bonum iustitiæ & pacis in-
stituuntur. Quæris ergò quid si aliqua esset
virtutis species quæ nullatenus ad bonum

Explicatur
conclusio.

publicum referri posset? Respondetur nul-
lam esse prorsus cuius non saltem aliquis
actus ad idem bonum quandoque referri
valeat. Neque verò generalis hæc conclu-
sio morales tantum virtutes amplexatur, ve-
rùm & intellectuales. Legibus nanque hu-
manis, & artes iubentur in republica & scien-
tiarum contemplationes. ¶ At verò si ita res
habet, vt etiam virtutes intellectuales cõclu-
sio cõprehendat, emergit statim argumen-
tum quòd non sit in vniuersum vera. Nam
obiectum supremæ virtutis intellectualis in
qua summa posita est nostra felicità, cùm
Deus ipse sit per essentiã, in nullũ aliud com-
mune bonũ est referibile. Respondetur autè
q̄ etsi per se Deus in nullum aliũ referatur fi-
nem, eò quòd ipse sit vniuersalis omnium,
idemq; summus: tamen quatenus facili vi-
sione a nobis attingitur & possidetur, refer-
tur quidem, tum in nostram felicitàtem ac
beatitudinem, tum etiam in suam ipsius glo-
riam, quæ per eandem visionem fit in bea-
tis illustrior.

Solutio.

Argumentũ.

Responsio.

AD primum igitur argumentum respon-
detur quòd sicut lex humana non pro-
hibet singulos vitiosos actus, ita neque præ-
cipit studiosos vniuersos. Sed est tamen diffe-
rentia quòd quantum ad virtutes nulla est
species cuius non aliquem præcipiat actum:
tamen quantum ad vitia, nihil vetat aliquã esse
speciem cuius nullũ actũ prohibeat. Et pro-
pterea præcedenti articulo respõsum est ad
vniuersalitatem negatiuè: præsentis verò affir-
matiue. Nullũ enim prohibet aut iocosum
aut officiosum mendaciũ, neq; vllam simpli-
cem fornicationem, nisi circumstantiam ha-
beat speciem variantem in genere moris: vt
adulterium, incestum. &c. ¶ Ad secundum
respondetur quòd actus bifariam dicitur vir-
tutis: vno modo quantum ad substantiam:
quia scilicet fit secundum rationis normam:
siue ex habitu procedat, siue ab eo fiat qui
non est habitu præditus. Alio verò modo
quia ex habitu proficiscitur, atq; adeò prom-
ptè & delectabiliter fit: lex ergò nihil de ha-
bitibus præcipit, sed de actibus, qui media
sunt ad comparandum habitum. Præcipit
inquam pro republica pugnare, nihil cu-
rans an ex habitu id fiat: agere autem ex ha-
bitu, non est præceptum legis, sed finis:
nam iubendo nobis operari, intendit legi-
fer habitus in nobis ingenerare quibus stu-
diosi efficiamur.

Ad primum
argumentũ.

Ad secundũ
argumentũ.

Quæstio.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum lex humana imponat subditis necessitatem in foro conscientia.

OSTQVAM visum est de potestate legis humanæ quantum ad extensionem, videre restat quantum ad eius vim, an vsq; ad conscientias attingat, quas li

Argumen.1.

gare possit. Est enim statim in propatulo argumentum a parte negatiua. Potestas inferioris non attingit vsq; ad superioris forum: vt in eius iudicio obligare possit: potestas leges ferendi humana est inferior diuina: ergo non potest conscientias ligare quantum ad diuinum forum.

Argumen.2.

Secundò arguitur quòd inde sequeretur & patrem familiàs suis liberis posse itidem leges sciscere, quæ conscientias obligarēt in foro Dei. Nam sicut præceptum est obedire superioribus, ita & honorare parentes, vbi & obedientia comprehenditur: consequens autem videtur esse contra id quod suprà dictū est: nempe citra vim coërcitiuā, quæ in patrefamiliàs nõ existit, leges nõ posse cõdi. Tertio, iudiciū cõscientiæ ex diuinis pendet mādatis quæ indicia sunt & documenta diuinæ voluntatis: cõtigit autem leges humanas cū diuinis pugnare, secundū illud Matth. 15. irritum fecistis mandatū Dei propter traditiones vestras: ergo non ois lex humana obligat in foro cõscientiæ.

Argumen.3.

Quin verò quartò arguitur. Sententia iudicis (vt supra diximus) est quedā legis applicatio: eius modi autē sententiā nõ semper obligat, etiā si in foro exteriori iusta sit: vt puta dū iudex secundū allegata & probata contra veritatem innocentem condemnat. Imò quandoq; cõdēnatus nullatenus potest sententiæ parēre: vt si clam quis duxit vxorē vnā, & palām alterā: tunc enim iustē & iuridicē debitū iubetur reddere secundæ, & tamen potius mori debet quàm obtēperare: esset namq; fornicatio: ergo neq; lex iusta obligat in cõscientia.

Argumen.4.

Quintò, leges humanæ frequēter solent ca luminiā, ac subinde iniuriā hominibus irrogare, secundū illud Isaiæ. 10. Vx qui cõdunt leges iniquas, & scribētēs, iniustitias scripserūt, vt opprimerēt in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei. oppressionē autē actyrannidē repellere cuiq; fas est. In contrarium est Apostolus Petrus in sua prima Canō. cap. 2. Vbi postq̄ omnes Christianæ familiæ admonuit, vt subditi essent

Argumen.5.

dominis, nõ tantū bonis, sed etiam discolis; quia sic erat voluntas Dei, subdit: Hæc est enim gratia si propter Dei cõscientiam iusti net quis tristitias, patiens iniustē. dicens autē propter conscientiam Dei, insinuat conscientiam ciuilibus legibus ligari.

Petrus.

QVæstio est in qua aliquāto plus dubietatis, ac difficultatis q̄ in superioribus inest. Ad cuius vtq; intellectu distinguedū est inter leges iustas atq; iniustas. Tribus ergo cõclusionibus ad quæstionē respõdetur.

Prima, lex humana tam ciuilis q̄ canonica, si iusta sit, autoritate viget vtq; pollet obligādi subditorū conscientias. Probatur. Lex ois humana (vt dictū est) ab æterna per naturalem deriuatur: secundū illud Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legū cõditores iusta decernūt: vbi (vt supra discernēdo notauimus) priori membro designatur regnādi potestas diuinitus principib; collata: iuxta illud Pauli: Omnis potestas à Domino Deo est: posteriori verò prudentia per quā leges cõdunt & executioni mandant: ergo ex eadē æternale

Prima conclusio. Probatio.

ge virtus ad easdem subinde leges deriuatur, qua sint in cõscientia apud Deū ipsū obligatoriæ. Existimatur autem legis iustitia ex omnibus eius causis: scilicet finali, efficiente, materiali, atq; formali. Finali inquam, vt pro communi bono sit cõdita: eadem enim differentia (vt diximus) quæ inter tyrannū & regē, inter leges quoq; dignoscitur. Nempe vt qua pro cõmuni utilitate sit lata, iusta habetur: quæ verò pro particulari, tyrannica. Secundò, ex parte agentis: vt potē q̄ qui illā tulerit, suam nõ fuerit facultatem transgressus.

Paulus.

Ad legis iustitia omnes eius causas cedant necessesse.

Tertio, ex parte materiæ. Quoniam, vt quæ pro tempore & loco bona sunt, prohiberi nõ debent: ita neq; opera mala materia præceptionis sunt. Quartò ex parte formæ. Nam cum lex, regula sit, ea debet rectitudine & æquitate splendere, vt tale seruet tam in honoribus q̄ in oneribus proportionem ad ciues, qualem ipsi habent ad corpus reipublicæ: sunt quippe ceu partes in toto: obidq; sicut partibus diuisa sunt à natura munera, sic & onera secundum proportionem facultatum ciuium imperanda lingulis sunt, atq; honores secundum proportionem dignitatem impartendi. Igitur quæ lex his fuerit numeris absoluta, obligatoria erit.

De castro. lib. 1. Depreh. l. penaly 692

l. 2. in c. celsia. l. 2. in c. qui in celsia. de libit. tom. 97. c. 2. de iudicijs.

Secundā conclusio: lex humana iniusta non obligat in foro conscientia. Conclusio ex superioribus fit notissima. Nam lex iniusta, cum

l. 2. lex. r. d. propositum de q. 1. in c. et q. 97. l. 2. de libit. m. 2. de iudicijs.

Secundā conclusio: lex humana iniusta non obligat in foro conscientia. Conclusio ex superioribus fit notissima. Nam lex iniusta, cum

Secundā Conclusio.

obligat in foro conscientia. Conclusio ex superioribus fit notissima. Nam lex iniusta, cum

Probatio. cum

cum recta non sit, regula esse nequit, atque adeo neque lex: quæ autem non est lex, obligat neminem. Legis autem iniustitia duobus pensatur unde fit satur modis. Primum, si bono aduerfetur humano: ut puta ratione aliqua cuiuspiam prædictarum quatuor contraria, videlicet ex defectu aut debiti finis, aut agentis, aut materiæ, aut formæ. Altero modo si contraria sit bono diuino. Et quantis nequeant Deo esse contrariæ nisi ratione pariter materiæ, vel aliarum prædictarum causarum, notatur tamen distinctio hæc ut ad tertiam conclusionem sternatur aditus, quæ talis est. ¶ Leges illæ quæ humano tantum bono aduersantur, licet in conscientia de se non obligent, ligant tamen quandoque ratione scandaliz: quæ verò diuino bono impiè repugnant, nullatenus: sed aperte est illis obuiandum. Prius membrum patet: nam in his quæ præ se non ferunt manifestariam tyrannidem, resistere potentibus non est citra scandalum possibile: & ideo ferendi interim sunt quousque, lenioria in mentem saniorum adducantur. Huc enim pertinet Christianum consilium, Matthæ. 5. Qui angariauerit te mille passus, vade cum eo & alia duo: & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium. At verò si tyranni vel ad idololatriam nos suis legibus inducerent, vel à nostris arcerent sacramentis, vel ad alios mores aut ritus fidei contrarios propellerent, nullum esset formidandum scandalum, sed illud esset grauissimum, si illis non statim posthabita vita obfisteremus. Hic enim est legitimus sensus illius, Actu. 5. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Sic namque respondit Petrus principi Sacerdotum præcipienti ne in nomine Christi prædicarent. Hisce iniustitiæ formulis ex arte dispositis vniuersæ comprehenduntur quas iuris interpretes ad duodecim vel plures congestim multiplicant: ut est tum apud alios Summistas videre, tum apud Syluester. ¶ Ubi autem hæc accuratius collimentur, speculandum primum de prima conclusione est, quo sit gradu tenenda. Ad quod respondetur non esse tam sublimi tamque firmo certitudinis gradu constabilitam de ciuilibus legibus, quam de ecclesiasticis: ob idque de Ecclesiasticis, Papæ potissimum ac Conciliorum, adhibetur quarta conclusio. ¶ Tanquam fides catholica consistendum est Ecclesiasticas sanctasque leges obligare in foro conscientie genere suo sub reatu mortalis maculæ. Irreplit enim olim Valdensium er-

ror, postque Ioannis Vvicleff, eorundemque tandem legitimi hæredis Lutheri, quod neque in Pontifice maximo, neque in tota Ecclesia potestas vlla est cõdendi aut articulos fidei, aut morum leges. Sic enim habet vigesimoseptimus eius articulus inter exhibitos ad Leonem: Quare (ut aiunt) sola illa mandata obligant in conscientia, quæ in Euangelio explicita sunt. Extant autem apertissima testimonia, quibus isti cõfutantur. Ut est illud Luce. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Et Matth. 18. Si peccauerit, &c. dic Ecclesiæ, si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Vbi cõperitissimum est iurisdictionem Ecclesiæ designari. Itè, quodcũque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis. Et Ioan. 20. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: sicut misit me uiuens pater, & ego mitto vos. Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis retenta erunt. Quid evidentius quàm illic (ut ait Chrysofost.) collatam fuisse à Christo Apostolis ac subinde Ecclesiæ potestatem quam ipse attulerat à Patre: Eò præcipue quod retinere peccata, functio est habentis potestatem obligandi. Et Deut. 17. lex extat quæ qui non obediret sacerdoti mortemoreretur: morte autem nemo plectitur nisi ob graue peccatum mortale: ergo fortiori ratione lege noua, quam & Christus instituit, & Spiritus sanctus gubernat, eadem est authoritas consistenda. Idque verba illa palam ostendunt Actuum. 15. Visum est Spiritui sancto & nobis nihil ultra imponere vobis quam hæc necessaria. &c. Re vera cum Ecclesia suis legibus obligare nos intelligat sub reatu mortalis culpæ, & Christus suam sit curam pollicitus, & Spiritus sancti regimen quæ ad hoc se missurum promisit à Patre, ne in rebus tam arduis falli posset, certissima colligitur fides, in hoc eandem ecclesiam non desereri, sed certa pollere autoritate obligandi. Nam id demum de ratione finis conuincitur. Enimvero cum mortalium status nunquam sit fixus, sed per temporum locorumque diuersitate lubricè varietur, non satis Christus legibus à se positis Ecclesiæ in perpetuum consulisset, nisi potestatem reliquisset in Ecclesia nouas pro tempore cõdendi, quæ in suo ipsius diuino foro obligare valerent. Hæresis autem hæciam in Concilio Viennensi, ut habetur Clem. ad nostram. de hæret. & in Constãtientiensi, Concilio ac deinceps à Leone. 10. merito suo cõdemnata est. ¶ At verò de potestate ciuili non est tan-

Legis iniustitia unde fit pensanda.
Tertia conclusio.
Matthæus.
Actu. 5.
Syluester. Quæstio.
Solutio.
Quarta conclusio.
Vvaldenses.

Ioannes Vvicleff.
Lutherus.
Refutant hæretici sacrarum literarum oraculis.
Luce. 10.
Matthæi. 18.
Ioan. 20.
Chrysofost.
Deutero. 17.
Actu. 15.
Ratio in hæreticos.
Concilium Viennense.
Concilium Constãt.
Leo decimus

to robore cōclusio firma, quin sunt in cōtra-
 rium argumenta nonnulla. ¶ *Primum*, obli-
 gare ad culpā in foro conscientia, cū animas
 vulneret, videtur spiritualis potestas, qualis
 in Ecclesia est: non autem in potestate ciuili.
 ¶ *Secundum*, potestas ciuilis nō illucsq; proten-
 ditur, vt possit peccata remittere: cōsequens
 ergo apparet vt neq; possit in peccata conij-
 cere. Iniquū enim censere quis posset vt qui
 religare nequit, ligare valeat: Ecclesia nanq;
 vtrunq; potest. ¶ *Tertio*, finis proximus ciuilis
 potestatis est temporarius reipublicæ status:
 ergo ad æterna supplicia nō se dilatat. Quar-
 to, Potestas quæ in conscientia reum culpæ
 punire nequit æterna pœna, non potest sub
 reatu talis culpæ obligare: potestas autē ciui-
 lis in foro conscientia nullam potest imponere
 pœnam, sicuti spiritualis, quæ illas in sacra-
 mento decernit pœnas, quas si hic nō perfol-
 ueris, patieris in altero sæculo. Postremò ar-
 guitur vt articulus neruusq; materiae detega-
 tur. Aut obligatio ad culpam est in arbitrio
 principis ferentis legem, aut præter suam vo-
 luntatem sequitur ex natura legis. Si prius
 dederis, fit vt nunq; lex ciuilis obliget sub rea-
 tu culpæ: quia nulla est lex quæ talem circū-
 stantiam exprimat. Si autē posterius cōcesse-
 ris, scilicet, vt obligatio sequatur ex natura le-
 gis, cōsequitur vt Princeps nullā possit cōde-
 re legem, quæ non obliget sub reatu culpæ,
 quod tamen creditur durum est: quandoquid-
 em in religionibus, præcipuè in nostra mul-
 tæ sunt leges nullo nos ligantes culpæ reatu.
 ¶ Veruntamen his nihil obstantibus cōclu-
 sio quæ secundum mentem D. Tho. primo
 loco asserta est, suam etiam inconcussam reti-
 net veritatem in ciuilibus legibus: quippe quæ
 ad culpam obligat, & de genere suo ad mor-
 talem. Enimuerò sicut reipublicæ ecclesiasti-
 cæ, sic & ciuili necessaria fuit ratione finis po-
 testas seipsam gubernandi, atq; adeò leges
 pro temporum regionumq; varietate insti-
 tuendi: licet hæc potestas (vt lib. 4. sub titu-
 lo de dominio. fusiùs disserendum est) ali-
 ter quàm ecclesiastica à Deo defluerit. Illā
 enim Christus per se contulit ecclesiæ diuina
 lege: hæc autem per legem nature descendit,
 qua quælibet respublica seipsam administrā-
 di autoritatem habet, quam & regibus con-
 ferre potuit. Itaq; quia respublica ciuilis, fa-
 milia quoque Dei est, fit vt sicuti qui contra
 suas leges proximū offenderit, ante eius tri-
 bunal reus habeatur: qui verò secundū easdē
 fuerit erga eosdem proximos beneficus, di-

gnus habeatur præmio: sic prorsus & qui le-
 ges humanas per potestatem ab ipso collatā cō-
 ditas, vel violauerit, vel custodierit. Et hoc est
 obligare in cōscientia. Sed cōfirmatur etiam
 num eadem cōclusio. Facere cōtra legē Prin-
 cipis est malum morale: ergo peccatū apud
 Deum. Antecedens est notum: quoniā si lex
 iusta est, regula rationis existit: prætergredi
 autē rationis lineam, obliquitas est, ac subin-
 de peccatū. Consequencia nihilo minus inde
 claret, quòd quicquid mali in moribus est,
 peccatū existit, vt egregiè S. Tho. 1.2. q. 21. dif-
 feruit. ¶ Deinde lex humana à naturali (vt di-
 ctū est) deriuatur, quæ cōstituit id quod gene-
 rale est in particulari specie virtutis, vt genus
 pacis ad hoc quod est armis non vti noctur-
 nis: ergo leges humane obligat in foro cōscie-
 tia. Ac demū postremū adhibetur argumen-
 tū peculiariter de lege ciuili. Principis finis, li-
 cèt proximus sit, quietus status reipublicæ,
 supremus tamen est sempiterna fœlicitas ad
 quā ille temporalis finis tendit: ergo potest
 suis legibus per virtutē sibi cœlitus donatā
 in illo supremo foro obligare. Colligamus er-
 go qd licèt non sit manifestaria hæresis hanc
 authoritatē & vigorem ciuilibus legibus, veluti
 ecclesiasticis denegare: esset tamen profectò
 temerariū & cōtra doctorū consensum, qui
 præcipuū habent nomē. ¶ At verò vnus Ioan-
 nes Gerson, vir aliàs egregiè notæ, reuocare
 nos huc cogit in disputationē vtrū huiusmo-
 di humane leges per seipsas obligēt in quan-
 tū humane sunt, id est, in quantū potestate
 hominibus cōcessa conditæ: an verò eatenus
 prorsus quatenus diuina lege stabiliuntur.
 Sustinet enim tract. de vit. spe. lect. 4. opinio-
 nem de hac re singularē: nempe qd nulla lex
 neq; ciuilis neq; ecclesiastica, imò neq; natu-
 ralis vim habet obligandi in conscientia ad
 culpam, sed sola lex diuina est quæ obligat:
 humana verò in quātum est illius interpretis.
 Quæ quidem opinio nō tantum nomine (vt
 quidam putant) à cōmuni differt, sed re cer-
 tē latissimè. Non inquam hoc tantum ait qd
 leges humane idcirco obligēt quòd tales po-
 testates diuinitus sunt hominibus collatæ:
 hoc enim nos fatemur: sed ait nullā esse pote-
 statē creatā à Deo cōcessam obligādi sub rea-
 tu culpæ: sed tantum exponendi & declarā-
 di diuinum ius. Itaq; Papa, secundum ipsum
 annalem præcipiens confessionem, nō obli-
 gat potestate sua, sed ius duntaxat declarat
 diuinum: quoniam, inquit, ante eius san-
 ctionem lex Dei erat annuatim confiteri:
 sed

*Confirmatio
 eiusdem con-
 clusionis.*

*S. Thomas.
 Altera ratio
 ad idem.*

*Postremum
 argumentū.*

*Gersonis
 placitum.*

*Leges ciuiles
 ligant in cō-
 scientia.*

Probatio.

sed quia nobis erat ignota, excusabat nos ignorantia. Pari modo nisi ius, inquit, fuisset diuinum Quadragesimā ieiunare, præceptū Papæ non obligaret ad culpam: at quia tale ius erat, illud per Papam declaratū nos ligat. Et multo (vt censet) vehementiori ratione leges principum, nisi declarationes sint diuini iuris antea ignorati, nullatenus ad culpā obligant. Sicuti præceptum medici qui decumbentem iubet à nocuo cibo abstinere, nō est obligatoriu ad culpam: sed propterea ægrotus illā incurrit, q̄ transgreditur diuinā prohibitionē homicidij, quod Medicus declarat esu talis cibi perpetrari. Atq; isto ordine infert vsq; ad quatuordecim mirabilia corollaria. In summa vult, q̄ sicut Ecclesia articulos fidei cōdere nequit, nisi illos explicādo qui in sacra scriptura latitabant: ita neq; potest condere leges. Quin verò ait neq; legem naturalem vllō pacto obligare, nisi ius explicādo diuinum. Ecce opinionem Gerfonis à quā paucissimis intellectam: & ideo ab ali-

Motiū Gerfonis.

Alia ratio eiusdem.

Gerfonis positio parum differt ab hæresi Lutherana.

Prima ratio in Gerfonic.

Secunda ratio.

Tertia ratio

Postrema ratio.

quibus creditā. Ratio illius est: quia sicut nemo nisi solus Deus potest conferre gratiā, ita neq; illā auferre, atq; adeo neq; obligare ad culpā per quam tollitur. Item sicut Ecclesia legem de actibus internis ferre nequit: quia neq; illos punire valet: sic quia æternā poenā infligere nō potest quæ culpæ debetur, fit vt neq; valeat ad culpam obligare. Atq; hac inquit de causa August. definiuit peccatū q̄ sit dictū vel factū. &c. contra legē Dei: quia scilicet cōtra nullā aliā peccare cōtingit. Attamē si fas est sic de doctore Catholico loqui, per parū differt ab hæresi Lutherana modò impugnata, quæ omnē aufert ab Ecclesia potestātē cōdendi leges. Imò Gerfonē sibi Lutherani cōtra Catholicos patronū obtendunt: licet hoc mitius dicat q̄ potest Papa diuinas leges declarare. Præterea dicit q̄ ante sanctiones Ecclesiasticas annua cōfessio, quadragesimalisq; abstinentia, esset de iure diuino, gratis sanē dictū est, quin verò temerariē: quia nullo est pacto suauisibile. Erat qd̄ præceptū cōfessionis, sed tamen temporis præscriptio, Ecclesiæ prudentiæ erat cōmissa. Ad hæc cū Ecclesia hoc aut illud sub poena ex cōmunicatiōnis præcipit, vt puta cōparere in iudicio, & similia, quis dicere ausit illud fuisse ius diuinū, nisi quia à Deo data erat Pontifici talis cogendi potestas? Itē Ioan. 20. Propterea præmisit Christus, Data est mihi oīs potestas: vt subdens, Accipite Spiritū sanctū: intelligeretur eandē Ecclesiæ cōferre. Ac postremo quo

modò Papa esset vicarius Christi, nisi leges eius familiæ & vrgētia præcepta ponere posset? Est ergò certo certius in Ecclesia exillere potestatem nō solum declarandi diuinū ius, verum condendi humanum: quod ideo sic nuncupatur, quòd à potestate humana proficiscitur, licet diuinitus recepta. Etenim sicuti licet arbores & animalia à Deo receperint virtutes generandi, nihilo minùs creaturæ ipsæ per propriam virtutem generant & operantur: pariter homines per suam potestātē condunt leges, quæ antea nō obligabant: sed propterea obligant, quia positi sunt ab hominibus: vt. 5. Ethico. cap. 7. ait Arist. Iam verò ius naturæ: ecquis neget per se obligare?

Aristor.

Almain.

¶ Almain in. q. de potesta. Ecclesia. cap. 12. cōcedit potestātē Ecclesiasticā obligare posse ad culpam mortalem, quia Papa est vicarius Christi: negat id tamē de ciuili nisi Gerfonico modo. Nihilo minùs verissimū etiā est de ciuili, vt suprā exposuit est ac demonstratū.

Ad primum argumentū Gerfonis.

¶ Vnde ad argumēta Gerfonis & ad ea quæ nos adiecimus facile est respondere. Etenim licet Deus solus gratiā conferat, nō tamē ipse aufert, sed nos per scelera nostra: & ideo nihil obstat quo minùs homines ex sua ipsius institutione leges cōstituunt, quarum transgressores de gratia eius decidāt, cō quòd suis ministris nō obtemperarunt: obidq; quā homines nequeunt æternam poenam infligere, ipse, veluti summus omnium iudex, infligat.

Ad secundū argumentū.

¶ Neq; obstat quòd potestas ciuilis nō se extendat ad remittenda peccata: quia diuersa sunt ministeria Dei, vt ait Paul. vbi autē August. dixit peccatum esse contra legem Dei, legem æternam insinuauit, à qua omnes deriuantur, etiam humanæ: quo ideo vno latissimo nomine omnes cōprehendit. ¶ Ad intellectū autē aliū argumentū, videlicet quomodo leges principum obligent ad culpam: vtrum scilicet pro arbitrio suo, an verò ex natura legis. Notandum est discrimen inter Ecclesiasticam potestatem & ciuilem. Ecclesiastica enim Prælati, quia spiritualium iudices sunt, possunt leges condere: non modò constituyendo opera in specie certa virtutis aut vitij, verum etiam discernendo inter veniale & mortale, atq; adeo decernendo transgressiōnem suæ legis esse mortale crimen: sæculares autem principes id nequeunt definire, scilicet vt leges suæ sub culpa veniali aut mortali seruentur, sed duntaxat constituunt opera in specie virtutis aut vitij. An verò transgressio vel omisio mortalem labem tran-

Ad postremū argumentū.

Discrimē inter Ecclesiasticā potestatem & Ciuilem.

gressori impingat, ex rerum natura examinandum est. Dicamus exempli gratia: Præcipit Rex tempore famis frumentū nō asportari à regno, aut tempore instātis belli arma indui. Cōstituit ergo illa opera in specie obedientiæ: & secundum speciatim in virtute fortitudinis. Et quia magni referunt, mortale est tunc nō obtemperare. Præcipit autem aut nō equitare mulas, aut fericis non indui, quod inde incipit esse temperantiæ virtus: aut non ferre arma, quod iam inde est virtus pacis: si parui referunt, erit inobediencia nō grauior quàm venialis. ¶ Sed soluenda tunc restat alia superior obiectio: nempe q̄ tunc Princeps non posset leges ferre quæ nō obligarent ad culpā: quod est falsum: cū in religionibus tales sint leges in vsu. Negatur autem cōsequentia. Sed sciscitaris iam signum quo dignoscendum est quænam lex obliget ad culpam, quæ verò minimè. Sunt inter iuris interpretes qui aiunt leges quibus subnectitur pœna, nō obligare ad culpam: hoc autem statim articulo proximo repudiabitur.

Quæstio.

Iurisconsultorum sententia.

Caietanus. Caieta. autem in materia de ieiunio ait non satis constare legem ieiunij obligare ad mortales: quia non est lata cum illo additamento sub mortali reatu: vbi insinuat legem quæ id non explicat, non obligare ad culpam. Porro autem (nisi ego fallor) grauisimè de hoc ipse falsus est. Leges enim nunquàm ferri cōsueverunt cum tali accessione, Præcipimus sub reatu culpæ mortalis vel venialis. sed ex operis natura & grauitate illud est perpendendum. Quocirca fidissimā regula est: Omnis lex quæ absolute fertur, hoc est quæ contrarium nō explicat, obligat ad culpam, vel venialem vel mortalem secundum pretium operis. Et ratio est liquida: quoniam lex secum affert obedientiæ præceptum: obedientia autem per se est virtus, & inobediencia, peccatum. Quo fit vt quicumq; legem ferre voluerint, siue sæculares Principes, siue Ecclesiastici præpositi, quæ non obliget ad culpā, illud debent explanare. Neq; aliud potest cōstitui signum. Documento sunt constitutiones nostræ: in quarum capite sic habetur, Regula nostra & constitutiones non obligant nos ad culpam sed ad pœnam: nisi propter præceptum vel contemptum. Quod quidè, documentum est, q̄ nisi illa fieret adiectio, non posset non obligare ad culpam. ¶ Supremum autem dubium in calce quæstionis superest. Vtrum eatenus leges humanæ sub reatu lethalis maculæ obligare valeant, vt

mors etiā sit antea subeūda, quàm vel omissione vel transgressione violeetur. Apparet enim non tantum inesse virium in legislatoribus humanis: cū non sint dominii vitæ & mortis. Caieta. 1.2. q. 96. art. 4. constituit regulam quòd omnis lex humana quæ obligat ad mortale, obligat subinde pro sui obseruatione mortem perpeti, nisi casus aliquis benignitate legum excipiat. Ratio eius est, quòd mors animæ fugienda est profus antequàm corporis: obidq; cū lex humana obliget ad mortale, citius succumbendum est gladio, quàm legi obuiandum. Imò, inquit, perinde est dicere, legem humanam non posse obligare ad mortem pro sui obseruatione, ac non posse constituere actum in culpa mortali. Appendet deinde aliqua exempla. Potius enim debet homo interire, quàm cum sanguinea matrimonium cōtrahere. Et in cap. Sacris. de his quæ vi met. ve caus. fiunt, ait Innocent. quòd cū pro nullo metu debeat quis peccatum mortale incurere, nullo obstantē metu licet cum excommunicatis communicare. ¶ Arbitror tamen sic verum esse humanam legem valere tanto cum rigore obligare, vt tamen Caieta. responsio censura indigeat. Igitur primū omnium certum est tanti referre posse reipublicæ id quod præcipitur, vt lex pro sui obseruatione ad mortem vsq; obliget. Etenim cū Princeps in bello militi præcipit locum feruare, vnde præstanteum periculum reipublicæ existit, vitam potius quàm locum deserere debet. Imò quoties quidpiam sub pœna capitis iubet, periculū subeundum est capitis pro legis custodia. Nam etsi Princeps nō sit absolute dominus vitæ, vt Deus: tamen accidente causa potest subditos exponere morti, sicut totū partes. Nihilominus nō est vsq; adeò vniuersalis regula Caietani. Neq; idè est obligare ad mortale, & obligare nō obstante periculo mortis: nā lex ieiunij proculdubio sub reatu mortali obligat: & nihilominus si tyrannus mortem alicui minaretur nisi ieiunium frangeret, nulla porro esset culpa illud frangere: nisi dum tyrannus in cōtemptum legis ad id cogeret: tunc em̄ teneretur Christianus potius mori. Enimverò quāvis potius sit moriendū, q̄ peccandū, nihilominus nō præsumitur lex tā rigidè semper cogere. Et ideo an lex obliget ad mortem oppetendā necne, examinandū est ex operis grauitate. Quin verò neq; lex diuina cum illa acrimonia nos vbiq; obligat.

Nemo

Ratio dubitandi.

Caietanus.

Fundamentum Caieta.

Quo sensu Caietani opinio verum habeat.

Error Caietani.

Palabra regula.

Ratio regula.

Postremum dubium.

Regula Caietani non est vniuersalis. Soluitur ratio Caietani.

Leges Ecclesiasticae non obligant cum discrimine mortis.
Ratio disti.
 Nemo enim tenetur vel se vel filium cum periculo mortis baptizare, aut alia suscipere sacramenta. Quin verò crediderim Ecclesiasticas leges nunquam obligare tanta cogendi vehementia, nisi quando vel contemptus eiusdem legis interueniret, vel iniuria fidei.

Satisfit aliis Caetani.
 Et ratio est: quia qui metu mortis contra legem facit, non delinquit ex inobedientia, sed metu: sicut qui fame frangit ieiunium, non formaliter peccat contra obedientiam, sed contra temperantiam. Quod autem nullo metu possit quis contrahere cum consanguinea: hoc est, quia non est materia matrimonij, nec fieri potest per metum: sed talis concubitus esset fornicatio. Illud autē caput, Sacris citatum omnes intelligunt de communicatione in sacris & interueniente scandalo. Si enim dum sacerdos coram notorijs excommunicatis celebrat plebs acciperet scandalū, suspiciens leges Ecclesiasticas nullius esse valoris, aut illum esse manifestariū inobedientem: in tali casu potius deberet mori, quam id facere. Aliās communicare cum excommunicatis ad fugiendum periculum mortis, non esset lethale crimen.

Ad primum argumentū.
Restat ergò respondere ad argumenta in capite quaestionis proposita. Primū autem iam solutū est sic, scilicet, quod licet homo per se potestatem non habeat in foro Dei, tamen tanquam eius ministerio fungens praecipere id potest: cui qui resistit, resistit eius ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit secundum Paul. ad Rom. 13. ¶ Secundo autē

Paulus.
Ad secundū argumentū.
 argumento conceditur patrem familiās obligare posse suos liberos ad mortale. Vt si rem illis eximij poderis æquissimè & seuerissimè praeciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est: nimirum praecipiente liberis honorare parētes. Vnde August. super Psal. 70. Vbi iubet pater quod contra Dominum non fit, sic audiendus est quomodo Deus. Et Salom. Prouer. 6. Conserua fili mi praecpta patris tui. Et Apostolus ad Ro. 1. alijs criminibus annumerat non obedire parētibus. Super quibus verbis Ambr. Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, ut neque parētes suos quos aures in natiuitate habent agnoscerent: hoc enim est esse sine intellectu: sine charitate scilicet Dei: peccatum autem charitati Dei aduersum, mortale est. Et Deute. 21. Poena mortis decernebatur filio qui contumax esset & proteruus, neque audiret patris aut matris imperiū, & coercitus obedire cōtemneret. Ver-

Augustin.
Salomon.
Paulus.
Ambrosius.

ba sunt legis. Quin verò & inter omnes naturales obedientias (vt. r. Poli. Arist. docet) haec est prima quae parētibus debetur. At & vxor quandoque teneretur sub tali reatu obedire marito, tamen si eius praecpta, quia vi coercitua carent, vim non habeant legum. An verò in famulos & reliquam familiam eadem fungatur autoritate, non facile crediderim.

¶ Ad tertium responsum est in tertia conclusionē, quod leges diuinae aduersantes, non habent legum robur, sed sunt potius cōculandae. ¶ Et ad eundem prope modum respondetur ad quartum, quod sententiae, quae ideo penitus iustae sunt quod secundum tantum exterum forum in falsa praesumptione fundantur, non obligant in conscientia: quia cum sint veritati contrariae, lex naturalis ac diuina aliud continet. Diuersimodè tamen considerantur. Nam dum sententia diuinae legi non est omninò contraria, tunc condemnatus, licet possit quomodo cūq; citra scandalum & vim iudici illatam, iudicio se eximere, potest nihilominus & eadem ascoltare. Vt contingit quando innocens cōdemnatur. Quando verò diuina lex omninò est contraria, vt dum quis cogitur illam cognoscere quae verè non est sua, citius debet mori quam obedire.

¶ Et pari modo respondetur ad quintum. Quando enim leges humanae iniuae sunt in subditos, si citra scandalum fieri potest, non est in conscientia eis obediendum: secus si tale scandalum oriretur.

¶ Et pari modo respondetur ad quintum. Quando enim leges humanae iniuae sunt in subditos, si citra scandalum fieri potest, non est in conscientia eis obediendum: secus si tale scandalum oriretur.

ARTICVLVS. V.

Verum ois poenalis lex obliget ad culpam.

DVOS hic articulos adhibere est opererepretium de lege poenali, in qua non nihil subest singularis ambiguitatis. Et primò queritur vtrū humana lex quae obligat ad poenam, pariter obliget & ad culpam. Et arguitur à parte negatiua. In primis leges poenae irregularitatis continent, non omnes obligant ad culpam: nam iudex qui iuste est causa sanguinis, irregularis fit, vt patet in titulo de homicid. voluntario. & Can. aliquatos. dist. 51. Et bigamus fit similiter irregularis, vt patet. 34. dist. cap. si cuius. & tamē nulla illie inest culpa. Nam haec vna fortè est causa, ob quam regula iuris exceptionē fecit: Sine culpa (nisi subbit causa) non est aliquis puniendus. vnde illud collectum est axioma: Et si sine causa non potest infligi poena, potest tamē

Prima ratio.

Secunda ratio
110.

sine culpa. ¶ Secundò in religionibus (vt de nostra iam suprà dictū est) extant leges obligantes ad pœnam sine culpa: ergò quotiescunq; princeps pœnam adnectit legi nō est cēsendus obligare ad culpā, sed pœna esse cōtentus: nē oraculo illi aduerferet Naum Propheta: cap. 1. Non confurget duplex tribulatio. ¶ Tertiò innumeræ sunt leges tã diuinæ quàm humanæ quæ nullam induūt præcepti formā, sed tantum pœnæ: vt illa Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem. &c. quinq; boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue restituet. Et. 2. q. 3. Qui nō probauerit quod obiecerit, pœnam quam ipse intulerit patiat. Et. l. capitali. ff. de pœnis. Sic habēt leges: Incendiarij capite puniūt. Fœnerarij capite puniendi sunt. & multæ sunt similes quibus nihil profus præcipitur, aut prohibetur, sed pœna tantum statuitur: illæ ergò nō obligāt ad culpā, sed profus ad pœnā. ¶ In contrariū est Canonicū ius: Can. Satis peruersum. 56. dist. vbi habetur, satis esse peruersum vt quis suis officijs priuetur, quæ sua culpa vel facinus à suo gradu nō deicit. Et idem notatur. l. si putator. ff. ad. l. Aquil.

Conclusio
repositiua.

Questio hæc, si natura pœnæ satis penderetur, nō erat cur reuocaretur in dubiū: adeò res per se ipsa liquet. Sed quia vulgus nescio quo colore ait legem quæ obligat ad pœnā nō obligare ad culpā, necesse est errorem hūc elidere. ¶ Respōdetur ergò vnica generali cōclusionē. Nulla profus est lex pœnalis, si legitimè sit pœnalis nominanda, quæ nō obliget ad culpā: nisi contrariā intentionem expresserit, dicendo, nō intendimus obligare ad culpā, aut quid simile: vt superiōri quæsti. expositū est. Cōclusio est S. Tho. 2. q. 108. ar. 4. vbi eam, vt plerūq; oīa luculenter dilucidat: Et est lumine naturali notissima. Pœna enim, vel ipso attestante nomine, tam cognatā habet cōnexionem ad culpā, vt pœnæ, neq; rem habeat, neq; iustum nomē, nisi sit pro culpa posita. Loquimur enim hīc de pœna iuridicā pro eo quod est vltio & vindicta. Nam accipitur pœna quoq; Physicè pro cruciatu quæ quis patitur, vel à febre, vel ab alio quouis morbo afferente dolorem. Neq; opus porrò est alia probatione præter nominis significationē. Vindicare enim & vlcisci, & supplicii pōscere, atq; adeò pœnā infligere, neutiq; nihil pro culpa fas est. Quocirca nisi culpa ad sit improprie, & præter verborum significatū vsurpatur. Fit enim per pœnā iu-

S. Thomas.

Ratio qua-
sionis.

sta repensio culpæ: nempè vt qui suæ obsequens voluntati deliquit (nam secundū Augustinū: vbi nō est voluntariū, nō est peccatum.) cōtra eandē suā voluntatem patiat. ¶ Secundò id probatur. Leges humanæ (vt

Secunda ratio
110.

proximo articulo constitutū est) si absq; pœnæ cōminatione absolutè ponantur, ad culpā obligāt: at cōminatio pœnæ legi apposita nō est cōtrarij signum: ergò tunc etiā eadem manet obligatio ad culpā. Probatur minor: quia cōminatio pœnæ natura sua illuc spectat, vt obseruantius lex custodiatur. Ea nanq; ratione in illo articulo de legis actibus dictum est vnū esse punire, q̄ sicut in speculabilibus per principia inducuntur cōclusiones: ita & in practicis per cōminationem pœnæ inducitur obseruatia præcepti: ergò nō solum pœna nō est indicij ablata culpæ, verum cōtrā, apertū est testimoniū grauitatis ipsius, quæ de trāsgressione omissioneq; legis contrahitur. ¶ Tertiò arguitur. Huius causa quod maior minorve aut maxima assuatur legi pœna, nō alia afferri potest, q̄ proportio culpæ: iuxta illud Deut. 25. iuxta mensuram delicti erit & plagarū modus. cuius simile est. c. Exiuit. extra, de his quæ fi. à ma. par. cap. & c. Fœlicis. de pœn. lib. 6. ergò quæcunq; pœna testimoniū est culpæ. ¶ Accedit quartò & diuinum exemplū. Illa enim lege quæ Deus primā posuit parentibus nostris in statu innocentia, quia eius præuaricatio tam lōgè grauiissima erat, & enormissima, truculentissima pœnā cōminatus est, dicens: In quacunq; hora comederis ex eo, morte morieris. Quo factū est vt mors, morbiq; ac cætera calamitates & ærumnæ, quæ si in puris elementis naturalibus cōditi, nō pœnæ, sed natura nobis essent: iam nūc ob culpā Adæ expoliātis nos originali iustitia, quæ nos ab his seruasset incolumes, pœnæ & dicuntur & sunt: Propterea q̄ modo quodam eius nos parentis voluntate peccauimus. Punitur ergò nemo nisi ob culpā, siue suā propriā, siue suorum parentum, quorū pars quodammodo existit. Vnde illud Exod. 20. Ego sum Deus zelotes visi tans iniquitatem patrum in filios, in tertiā & quartā generationē. Fateor nos quidē quandoq; à Deo flagellari, nō solū ob delicta præterita, verum vt in futurum cautiore viuamus: illa verò flagella non tam pœna sunt

Tertia ratio

Quarta ratio

Roboratur
conclusio
exemplis sacra-
rū literarū.
Exod. 21.
Leuit. 20.
iuxta

iuxta grauitates scelerū pœnas statuit: Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur. Si moechatus fuerit quis cum vxore alteri, morte moriatur &c. Quapropter etsi in euāgelio præceptis Decalogi nulla sit adiuncta pœna, tamen per humanas leges adhibite sunt: vt scilicet homicida, & fur, & reliqui nequam impuriq; homines mortis metu ab illorum violatione cohibeantur. Et est profectò cauillosum diuerticulum dicere, aliud esse in legib⁹ diuinis quàm in humanis: cum potius leges humanæ diuinarum esse debeant imitatrices. ¶ Ecquis præterea dubitet, quin cum Rex pœnam capitis comminatus militi iubet nè locū deserat, mortalis sit culpa inde referre pedē? Quin verò infallibilis regula est q̄ in neminē potest princeps pœnā capitis, aut mutilationis, aut exilij, aut omnium bonorum publicationis discernere, nisi pro transgressione vel omisione legis quæ sit lethalis culpa. Profectò non video vnde hæc plusquàm vulgaris opinio prodire potuit, q̄ leges obligantes ad pœnā non obligent ad culpam. Cum pœna suaapte natura, tum genuinus effectus, tum & apertum iudicium sit culpæ. Sed tamen qui eam inuexerunt non sunt illi qui de natura rerū philosophātur. ¶ At verò alij Doctores hac parte doctiores, licet conclusionem nostram non profus denegent, moderantur tamen hac distinctione, quam ex Henrico Gandensi quolib. 3. q. 22. desumunt. Ille nanque fortasse fuit qui vulgari opinioni quam modò impugnabamus, ansam porrexit. Tametsi ipse moderatius opinatus est. Distinctio eius est hæc: Legum pœnalia aliq̄ sunt quæ præceptum explicat vel prohibitionem, cui pœnæ cōminationem adiungūt: & has, qui illum defendunt, appellāt pœnales mixtas, hoc est obligātes ad culpā pariter & pœnā: sed aliæ sunt quæ nullam expriment neque præceptionem, neque prohibitionem, sed tantum pœnam sub conditione: quarum figuram in tertio argumēto proposuimus. Atq; has appellant purè pœnales. Aiunt ergò illas mixtas obligare ad culpam: has verò puras, minime. Veruntāmen (vt salua id auctorum exiflimatione dixerim, qui digni sunt pretio) callere mihi nõ videor vim huius distinctionis. Imò inconcussam arbitror vniuersalem veritatē nostræ conclusionis: nempe quòd nihil habere potest rationem pœnæ, nisi vbi subest culpa, propter rationes factas. Sed absente culpa id quod fert imagi-

nem pœnæ, potius erit pretium, vel pactum, vel quid aliud, vt statim in solutione ad tertium patebit.

AD primum igitur argumentum respon- *Ad primum argumentū*
detur quòd irregularitas, quæ non delicto ponitur (nā de illis secus res habet) nequāquam rationem induit pœnæ, sed indecentiæ cuiusdam, quæ hominem ad sacros ordines facrorumq; functiones reddit inhabilem. Ecquis enim dicat si iudex iustissimè addixit hominem supplicio, veluti pœnā illi statui nè possit ad sacros ordines promoueri? ecquis inquam egregiæ virtuti pœnam vnuquam opposuit? Sed est indecorum atq; indecens (vt lib. 5. q. 1. dicitur) sumus vt qui sanguine contaminatur, sacramēta innocentissimi Agni dispenset. Pari nanq; ratione bigamus, non in pœnam, sed propter significationem, quia Christus vnicam sibi ecclesiam desponsauit, sit irregularis. Quæadmodum & consanguinei contrahendo matrimonio inhabiles sunt & inidonei: non certè in pœnam, sed propter rei absurditatem. Quapropter regula iuris vniuersalem continet veritatē, quòd sine culpa non est aliquis puniendus. Nam interiecta parenthesis (nisi sub sit causa) si glossam auscultes, solū docet, vbi interuenerit citra culpam causa, contingere posse vt homo propter indecentiam, quam irregularitatem vocant, ab aliqua dignitate repellatur. Quanuis eadem parenthesis aliter à dicitō Tho. loco citato quàm à glossato re intelligatur: videlicet de flagellis iam memoratis diuinis, quæ non tam in pœnā commissorum criminū, quàm cum medicinæ in futurum infliguntur. ¶ Ad secundum *Ad secundū argumentū*
responsum satis est quòd vbi lex suam expressit intentionem non obligādi ad culpam, salua res erit. Inde tamē non sequitur vt vbi absq; tali expressione subiūgitur pœna, tollatur subinde culpa. Nam verbum prophetiæ Naum nihil ad rem attinet: haud enim duplex illic tribulatio idem est quod culpa & pœna. Sed illa sententia misericordiam Dei designat, qui pœna semel ad iustū perfoluta, nunquam alteram reposit. ¶ Circa *Ad tertium*
tertium argumentum. Illi qui distinctionē Henrici defensant, contendunt leges illas commemoratas non obligare ad culpam. Neq; illarum vllam quæ extant Leui. 20. Si moechatus quis fuerit cum vxore alterius, moechus & adultera morte moriantur &c. Breuiter, nullam seu Canonicā seu ciuilem
d 5 quæ

Aliorum opinio.

Henricus.

Explo ditur præterita opinio.

quæ ponitur sub hac cõditionis figura, obligare putant ad culpam: sed illas præcisè quæ iubendo explicant quidpiam fieri aut non fieri sub pœnæ comminatione: vt est illa, Omnis vtriusque sexus. de pœni. & remis. Qua præcipitur vt omnis semel in anno peccata sua confiteatur, & saltem in die Paschæ Eucharistiæ sacramentum suscipiat: alioquin & viuēs ab ecclesiæ ingressu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura. Hic autē duo adnotauerim. Vnum quod etsi vera sit hæc opinio, nihil veritati conclusionis nostræ detrabitur: quoniam illæ pœnæ non statuunt nisi pro culpis, quæ, vel illis, vel alijs legibus vetatur. Alterum est quod illas ego leges pœnales, siue diuinas, siue canonicas, siue ciuiles, quæ delictis pœnas decernunt, negare non audeam quin obligent ad culpam. Nam quauis illa delicta alijs mandatis nõ essent prohibita, in illis certè satis exprimitur, pœnas illas & maximè capitales ad cohibendas culpas illic insinuat institui, quæ ideo culpæ illic virtualiter prohibentur. Vtendum ergo arbitror hac distinctione: Quando pœna applicatur culpæ, vt in dictis legibus, obligatio fit sub reatu culpæ: quando verò lex formam habet potius concessionis aut dispensationis, tunc talis lex non obligat ad culpam, sed tamen neque id quod sub imagine pœnæ subiungitur, habet veram rationem pœnæ, sed pretij aut cõuentionis. Subdamus exēpla. Hæc lex: qui frumentū è regno euexerit, illud perdat aut talem luat pœnam: re vera obligat ad culpam. Attamē si intētio Regis non esset distractio nēm frumenti prohibere, sed illa ratione pecuniam colligere, lex tunc non obligaret ad culpam: sed tamen conditio subiuncta non esset pœna, sed cõcessionis pretium, vt qui vellet euehere, tantum contribueret. Sicut & respublica potest, & vetando legem hanc ferre, Qui ligna in nemore cæciderit, tali ple statur pœna: & rursum sinendo pro pretio, Qui cæciderit, tantū soluat. Eodem modo, Si quis mulā equitauerit, illam perdat: profectò (vt reor) ad culpam obligat: sed si post latam legem ciues dispensationem procurarent, vellētq; eam pretio redimere, tunc lex hæc, Qui mulam equitauerit tātum soluat, non est pœnalis: quia neq; prohibitoria, sed potius concessoria. ¶ Quod si contrā nobis obijciantur institutiones nostræ, aliarumque religionum, in quibus sic habetur: Nolumus obligare ad culpam sed ad pœnā:

vbi pœna sine culpa nominatur: Respondetur tales nõ esse propriè ac legitimè pœnas, sed sunt quasi conuentiones & pacta: quia monachi tali se volunt voto astringere, vt si hæc fecerint, illa patiantur. Dicuntur autem non ineptè pœnæ, quia propter res vetitas exiguntur, ac rependuntur. Cuius instar in nostro libello de Abusu iuramentorum cauedo, dicebamus quod citra obligationem ad nouam culpam potest quisq; se astringere vt quotiescunq; iuramento fuerit abusus, tantum pendat. Allèget hic etiā contra nos forsan leges aliquas ciuiles statuentes pœnas vbi non apparet subesse culpa. Quales sunt illæ de effraCTORIBUS carcerum vt fugiāt ff. de effraCT. l. de ijs. & ff. de cust. & exhib. reor. l. in eos. cum tamen liceat citra culpam cuiuscunq; vincto id facere. Sed de his lib. 5. q. 6. respondebimus, quod vel est illic, vel præsumitur culpa.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum lex pœnalis in foro conscientie ante iudicis condemnationem obliget ad pœnam.

RTICULUS proximus quo definitum est legem pœnalem & ad culpam simul & ad pœnā obligare, in hæc nos disputationē mittit eidem agnatam, vtrum

sicuti ad culpam ita & ad pœnam ante iudicis cõdemnationem obliget. ¶ Et arguitur à parte affirmatiua: Leges huiusmodi (vt dictum est) non habēt minorem vim obligandi ad pœnam quàm ad culpam: & ideo legis virtustam est punire (vt supra dictum est) quàm imperare: ad culpam autem absq; iudicis sentētia obligant: ergo & ad pœnā pari modo obligare possunt. ¶ Secundo arguitur. Iudex vigore legis per suam sententiam obligat ad pœnam: ergo maiori ratione lex per se ipsa. Aliter minoris esset vigoris lex quàm iudex: cum tamen contrā tota sententiæ virtus à lege dimānet. Quin verò quisq; etiam potest se ad pœnam obligare quam absq; vlla sententia tenetur exoluere, vt dū quis vouit si certum admiserit crimen, tali se pœna vltum ire: cur ergo lex id non possit? ¶ Tertiò arguitur, leges diuinæ ante iudicis

Primum argumentum affirmatiuum.

Secundum.

Tertium.

bat

Duo aduersenda.

Primum.

Secundum.

Distinctio.

Obiectio.

Responsio.

Altera obiectio.

Solutio.

bat enim antiquitùs Leui. 15. lex, vt qui mulierem tetigisset fluxu sanguinis pollutam immundus esset vsq; ad vesperam: quæ quidem immundicies absq; vlla sententia contrahebatur. Et similes ferè extabant leges de leprosis alijsq; infectis hominibus qui ipso facto tenebantur ab aliorum se arcere contubernio. Item & sacrificia quæ ad expianda piacula iuebantur offerri tenebatur delictores in conscientia sacerdotibus exhibere. Et modò eadem ratione ecclesia potest pro aliquibus peccatis statuere pœnas, sicuti quadragesimale ieiunium indixit: quas nos meritò pœnitentias tenemur perpeti: ergo lex obligat in conscientia. His accedit & lex Christi Matth. 19. Qui dimiserit vxorem suã excepta fornicationis causa, facit eam mœcham. qua insinuat licere dimittere adulteram quantum ad tori separationem in conscientia antequàm causam in iudicio deferatur: quam quidem pœnam ipsa tenetur pati. ¶ Quartò & de legibus multis humanis arguitur. In primis potest defunctus vsum fructũ prædij legare vxori ea lege si pudicè vixerit, aut si ad secundas non transferit nuptias: quam idcirco cõditionem cum primum fregerit tenetur legatum hæredi remittere. Et potest pari ratione qui collegiũ aliquod de sua substantia instituit leges condere vt quicunq; collegarum hoc aut illud admiserit crimen, priuatus sit collegij iuribus, aut quod à collegio receperat restituat. quæ quidem leges absq; alia iudicis sententia in conscientia obligant. Et potest Rex tali lege iudices ministrosq; iustitiæ ad munera reipublicæ assumere vt quicunq; iudiciũ vendiderit, aut munuscula susceperit, eo ipso nulla alia spectata sententia tali aut tali pœnæ subiaceat. Quales sanè leges in Hispania alijsq; bene institutis prouincijs extant. Quæ quidem profectò conscientiam perstringunt. Et in nostra Vniuersitate statutum est vt scholaris qui in petitione Cathedræ præfauerit seu ambierit, quod subornare vocant, ipso facto sit suffragatoria voce priuatus. ¶ Præterea quinto, cum Rex lege pretium statuit frumenti vel quarũcunq; aliarũ mercium, adijciēs trãsgressori pœnam, obligat ad eãdem pœnam in conscientia. Et inter omnes extant leges præscriptionis quarum virtute possessores bonæ fidei absq; vlla iudicis sententia in cõscientia acquirunt in decennio rerum mobilium dominium, & numero quadraginta annorum rerum etiam im-

mobiliũ: vt latè patet vtroq; Iure, sub eisdẽ titulis de præscripti. hæc autem lex est pœnalis: ob negligentiam quippè illius qui tanto temporis interuallo rem suam neglexerit priuatur eius dominio: ergò lex pœnalis ante iudicis sententiam obligat in conscientia.

¶ Sextò arguitur ex. c. si qui. de præscrip. lib. 6. vbi duo distinguuntur modi quibus potest quispiam rebus possessis priuari: scilicet aut per sententiam aut ipso iure. Etenim nisi lex per se ante iudicis sententiam reum mulceteret, inanis esset illa distinctio: quia non superesset nisi vnus finiendi modus, scilicet per sententiã. ¶ Septimò leges in iure sub diuersa forma statuuntur pœnales. Aliæ quipè sunt quæ explicant sententiam ferendam: illæ scilicet quæ tantum sunt monitoriæ, vt habetur in gloss. super. c. vnico de sagitta. videlicet quoties dicitur, Præcipimus sub pœna seu sub interminatione, vel excommunicationis, vel anathematis, vel suspensionis. Vnde illud verbum capituli Dolentis. de celebr. Mis. sub pœna suspensionis penitus inhibemus, sic glossatores legunt, vt ipsum intelligant solum illic ferendam sententiã comminari. Et expressius. c. relatum. de iure patro. post verbum, sub anathematis interminatione prohibere curetis, continuo subnectitur: Si quis autem prohibitionis vestræ cõtempitor extiterit, excommunicationi subdatis. Aliæ verò extant vrgentiores leges: puta quæ pœnas non admonendo comminantur, sed castigando infligunt. Quarum vtiq; quatuor habentur cap. cum secundum leges. de hæret. lib. 6. Prima, vt contrahentes incestas nuptias naturæ nefarias, hoc est turpitudine se contra naturã polluentes, ipso facto suarum rerum dominium perdant. Secunda vt rapta mulier quæ contra voluntatem parentum raptori nupsit, omnia bona ipso iure amittat. Tertia vt illi etiã qui arma vel species ad hostes fidei transfuerint, earundem specierum & rerũ proprietate hoc ipso priuentur. Ac præ omnib⁹ Quartò, vt hæretici ipso facto priuentur bonis suis, quæ fisco adiudicentur: quæ quidem priuationes ipso facto (vt illic refertur) fiunt secundum ciuiles leges. His insuper Quint⁹ adhibetur casus in crimine lesæ Maiestatis, vt habetur l. fin. C. ad legem Iuli. maiest. Et sextus iure Can. aduersus eos qui vel Romanæ ecclesiæ Cardinalem percuesserint, vel ceperint, vt patet in. c. Foelicis. de pœnis. Nam hi reputantur ecclesiæ maiestati læsisse. Et septima est

Sextum argumentum.

Septimum.

Quartum argumentum.

Quintum argumentum.

libr. 6

lex

lex similis in eos qui mutilant, vulnerat &c. Romipetas, vel peregrinos in Hierusalem: ut patet ex more Romano quo in cœna Domini omnes illi declarantur excommunicati atq; suis priuati bonis. Vniuersos inquam hoc genus criminofos legibus sancitum est ipso facto rebus suis multari. Vnde fit consequens leges obligare ad pœnã in foro conscientia: nam aliã nullum superesset interstitium inter huiusmodi leges atq; alias monitorias. Et confirmatur ratio: quia pœna excommunicationis, suspensionis & irregularitatis ipso facto ante iudicis sententiã incurrit. ¶ O Et auò lógè vrgentiùs arguitur ex cap. pro humani. de homi. volunt. lib. 6. Illic enim in eos qui per Assassinos quempiã occiderint, illa profertur sententia ut excommunicati omni honore & ordine & officio & beneficio ipso facto priuentur, eademq; liberè alijs conferantur. Itãq; postquam scelus probabilibus argumentis cõstiterit, nullatenus alia sententia requiritur. Verba legis sunt. Accedit & vehemētor tenore Pauli secūdi Decretalis Extrauagans, Ambitiosè, in qua aduersus illos qui ecclesiastica bona alienauerint truculētior denuntiatur censura: nempe vt ipso facto absq; declaratione aliqua sint suis beneficijs & dignitatibus priuati. ¶ In contrarium autem facit quod in eodem cap. cum secundum leges, post illud verbum, Bona hæreticorum ipso iure decernimus confiscata: subiungitur, Confiscatio nistamen huiusmodi executio, vel bonorū ipsoꝝ occupatio fieri nõ debet per principis, aut alios dominos temporales (iuxta Gregorij Papæ prædecessoris nostri declarationem) antequam per Episcopum loci vel aliam personam ecclesiasticam, quæ super hoc habet potestatem, sententia super eodẽ crimine fuerit promulgata.

Quæstionem præsentem pluribus quàm forte par esset dissertam curabo: eò quod viri egregie docti illã cõtrouertunt. Quorum est Alphons. Castro Franciscanus, de literis certè & religione benemeritus, ac mihi perinde obseruandus. Nam quanuis tum in alijs, tum etiam forsan & in hoc certius me rem coniectauerit, videor mihi tamè paulò aliter sentire. Respondebo ergò more nostro ad quæstionẽ quinq; cõclusionibus: ac perinde rationibus ac testimonijs quæ cõtrã obijciuntur pro meo captu satagam respondere. Neq; verò tanti disputationem fecissem

nisi tanti familiae Christianæ referret conscientias de hac re informari. Quò autè perspicua sit lucidaq; oratio, ex multis quæ de lege pœnali disputantur, hoc solum ad rem potissimum scire pertinet. Vtrum eo ipso quòd quis transgreditur legem, quæ ipso facto transgressorem suis bonis priuat, teneatur in conscientia fisco eadẽ bona mancipare: an verò citra culpã possit ea retinere vsq; ad iudicis sententiã: vel ob id quòd illuc vsque dominium retinet: vel quia possessionis seu cõcessionis iure potitur. Hæc namq; quæ causam interrogat, noua est quæstio.

¶ Prima ergò esto conclusio. Lex pœnalis ob id quòd dicat ipso facto, vel ipso iure, aut quid simile, nõ obligat ad pœnam antefententiã à iudice latam, sic vt reus teneatur in conscientia bona sua statim cõmissa culpa à se abalienare. Sed si quæ lex taliter obligat, aliud è arbitrãdum est. Hanc ergò cõclusionem Abbati Panormitano, salua eius autoritate, è regione contraponimus. Cuius regula est super. c. Canonũ. de constitu. & c. dilecti, de arbit. quòd ille cuius bona sunt ipso facto confiscata, non potest illa cum bona conscientia retinere: quia statim sunt, inquit, acquisita fisco. Verba eius sunt in dict. c. Canonũ. Et quoniam testimonia naturalibus rationibus elucescunt, ab eiusmodi rationibus exordiar. Eò præsertim quòd patroni contrariæ sententiæ illi principio nituntur, quod nullum (vt aiunt) ius, vel humanũ, vel diuinum, vel naturale sententiam nostrã adstruit: cum tamen licet lex nulla, humana aut diuina, expressè hoc asserat, naturales rationes legis naturalis sint interpretes. Quare prudenter idem religiosus author Theologos curauit admonitos, nè citationibus Doctorum essent contenti.

¶ Ratio ergò prima est hæc. Pœna (vt nomen ipsum sonat) inde dicitur, quòd passio est: natura autem abhorret vt idem sit agens & patiens: ergò lex quæ ministrum me ipsum faceret executorem meæ pœnæ, non esset naturæ conformis: atque adeo cum (vt supra dictum est) humanæ leges à naturali deriuentur, nulla sic est obligatoria. At quoniam patroni cõtrariæ opinionis perquam debilis apparet hæc ratio, perpendamus quanti sit poderis. Lex, regula est inanimis nostrarum actionum, quæ per iustitiæ ministros applicanda subditis est: ergò ad ministros pertinet suos subditos ad legis obseruantiam cogere: cõtractio autem fit per pœnæ inflictionem: ergò

talis

Primum argumentum.

Paulus secūdus.

Fit planus quæstionis titulus.

Prima cõclusio.

Panormitanus.

Præfata cõclusionis naturales rationes asipulã iur.

Prima ratio pro cõclusionis.

Explicatur præscripta ratio.

talis animaduersione ad iudicem pertinet : & contra naturam reo in se ipsum committeretur. Ob id namq; Aristot. 5. Ethic. appellauit iudicem iustum animatum, qui debet ex lege agere in reum. Quapropter si ego bene conijcio, lex pœnalis duobus membris ad diuersos loquitur. Cùm enim iubet nè quis quid faciat, subditos alloquitur: cùm verò addit contrà faciens eo ipso dominium rerum perdat, aut ipso iure bona amittat, aut bona eius sint confiscata, non tam cum subditis loquitur, quàm cùm iudicibus, iustitię executoribus, quibus talē imperat animaduersionem. ¶ Secundo (quod mihi virgens argumentum est) quantumuis lex pœnam cõminetur, æquissimum tamen naturæ ius illatum seruat: quod est vt delinquens audiat. Hinc namq; illa emanauit constitutissima firmissimaq; sententiã Greg. de caus. pos. & propri. c. susceptis. Nos contra inauditã partem nihil possumus definire. Non ait solum, non volumus, sed non possumus: Natura scilicet id vetante. Enimuerò cùm lex (vt supra monstratum est) in communi feratur, neque singulares contingentias circũstantias potuerit prospicere, munus hoc delegatum est iudici, vt eisdem perspectis sententiam ferat. Potest siquidem reus allegare vel ignorantiam, vel infirmitatem, vel vehementissimam occasionem, vel fortasse quòd nõ tam grauius in legem impegit, vt dignus sit totius pœnæ acerbitate. Quapropter etiã in crimine hærescos, quod omnium est impietissimum, & execrabilissimum, auditur hereticus quouis modo voluerit suum factũ excusare. Et contingit sæpissimè tam tenuē esse delictum, vt non agatur in ipsum toto rigore iuris, atq; adeò neq; expolietur omnibus suis bonis. Et pari ratione, imò æquiori in crimine læsæ Maiestatis atq; in alijs quibuscunq; perpendenda est causa in particulari, & secundum grauitatem aut leuitatem iudicandũ: etiã si lex millies dicat ipso iure & ipso facto & eo ipso: quoniã epieikeia nulla potest lege à iudicijs ablegari. Quapropter quòd lex ait, ipso facto, idem est quod ex natura, & genere facti: cui nõ obstat quominus de quantitate & modo facti sit rursus expendenda pœna: quemadmodum ab ipso legislatore si præfens esset, fieret. Et inde quoq; alia sanctissima lex dimanauit, vt nemo nisi vel confessus cõdemnetur, vel conuictus: vt habet Can. Nos in quenquam. & Can. Iudex. 1. q. 7. Quòd si ratio hæc suscipi,

vide in quas angustias miserum delictorem conijcias, si ante sententiam iudicis teneatur bona ipse sua (vt habet contraria opinio) fisco tradere. Profectò non solum eum cogis vt executor sit legis aduersum seipsum, quod natura non fert, verum & iudicem cõstituis: nempe vt ipse perpendat an delictum suum tantam mereatur pœnam. Fac exempli gratia, hominẽ scientẽ ac prudentẽ leuicẽ hæresin secum, tum mente concepisse, tum etiam protulisse ore, in qua diem tantum vel præcisam horam priuatim durauit: Vtrum statim eum in conscientia cogere debes, vt amplissimã suã substantiã, etiã dum ditissimus est, fisco offerat: quantumuis in mentem redactus firmus sit iam in fide. Re vera atrocissima esset cõsura: neq; vllus, neu secularis neu ecclesiasticus iudex talem pronuntiasset sententiam, tantum abesse vt esset priuatim in cõscientia cogendus. Et tamẽ si vera esset contraria opinio, maximè eorum qui tenent etiam pro occulto crimine quod nullatenus probari potest, incurri in pœnam iuris, cogendus esset: quoniam qui nullam sibi potest ignorantiam prætexere, verè hereticus est. Imò vt ex vsu aliud capiamus argumētũ, quis vnquam sacerdotũ in illas angustias pœnitentem adigit, vt ante condemnationẽ sua publicaret bona? ¶ Accedit præterea tertio, quòd leges humanæ (vt supra ab Iddoro docti sumus) debent esse tolerabiles atq; ad hominum imbecillitatẽ accommodatę: quas etiã illi qui non sunt adeo virtute progressi ferre possint: si tamen lex homines sic distringeret, vt sua substantia, quantumuis locupleti, sua se spõte nudaret, intolerabilis esset, & suauis leuig; iugo Christi lögẽ dissimilis. Neq; aduersariorũ ratio cõcludit, q̄ aiunt hoc modo cautius obseruari leges: nam talis debet adhiberi cautela custodiendę legis, vt tamen non fiat obseruatu impossibilis. ¶ At quoniam de occulto heretico tetigimus cuius nullus est testis, inde sumamus argumētum quartũ, quod sit hoc Dilemma: Aut vis occultum hereticũ, scilicet qui absq; vllò teste protulit exteriori hæresin incurrere ciuiles pœnas iuris: (nam de excommunicatõne à nemine dubitatur:) vel secus: prius durissimum sanè est opinatu: si tamen non iucurrit nisi quando protulit coram testib; inde sumitur manifestum argumentum, qd ante condemnationem non tenetur pœnas luere: nam cùm testes nullatenus sunt necessarij, nisi propter iudicium: qui negat sententiam

Aristot.

Secundum argumentũ.

Gregorius.

Alterum argumentum.

Tertia ratio.

Ratio aduersariorũ debilis.

Quartum argumentum.

tiam iudicis esse necessariam ad priuationē bonorū, gratis dat testes esse necessarios vt hæreticus sit reus pœnæ iuris. Hoc argumētum licet non fecerit prænominatus autor oculatè tamen prospexit, dum. q. 15. 2. libri concessit cum suo Panormitano occultum hæreticum incurrere pœnam iuris: nam secundum suam opinionem ad hunc effectū superflui sunt testes. Fundamentum autem quod huic assertioni suæ subiecit, nō solum non videtur solidum, verum cōtrariæ potius sententiæ suffragatur. fundamentum sumitur ex. c. accusatus. de hæret. lib. 6. vbi Papa præcipit confiscationem fieri bonorum hæretici defuncti, cuius hæresis, ipso viuente nōdum innotuerat. Attamen ex illo apertius colligitur hæresin illam non fuisse occultā: siquidem post mortem patuerunt testes. Et reuera condemnare hominem delinquentem simpliciter occultum, contrarium esse videtur nō solum capitulo, Secundum leges, confiscationem vetanti ante sententiam iudicis, verum & toti ordini Iuris: quo sancitū est vt nemo nisi via vel inquisitionis, vel denūtiationis, vel accusationis puniatur: quia semper iura id quod probari nequit, nō esse sui fori reputarunt: excepta excommunicationis censura, quæ natura sua cognitionem causæ non requirit, sed solam iuris præmonitionem. ¶ Sed quintum hic peculiariter argumentum adhibeam, vt dicta præfati doctoris intelligam. In secundo suorū lib. quibus egregiè de Iusta hereticorum punitione disputauit. c. 6. dixit quod non omnis proferens hæresin incurrat pœnam iuris, sed tantum hæreticus: vt habetur in dicto. c. secundum leges: Puta ille qui hæresis pertinax est. Aut ergo appellat pertinacem eum qui contra solam legem rebellis est, puta qui consulto negat id quod scit esse cōtra scripturam, vel contra sanctam ecclesiam: aut nondum reputat pertinacē quoad usq; in iudicio admonit⁹ mordicū hæresin retineat. Si prius dicat, non intelligo cur adhuc in dicto. c. 6. quod illis qui admoniti statim reuocant & damnāt errorem suum, non pœna iuris, sed arbitranda puniendi sunt. Nam illic propalam loquitur de admonitione, non iuris sed iudicis. Si autem illic intellexit, vt planè videtur intellexisse, non incurrere hæreticum pœnam iuris nisi in illo articulo quo in iudicio admonitus non respiscit, tunc tota eius machina ruit. Primum enim falsum est occultum hæreticū cuius nulla haberi potest

probatio priuatum esse suis bonis. Quin verò palam sequitur neminem ipso iure & factō priuari quousque in iudiciū trahatur: vbi non solum de hæresi sed de pertinacia cōdemnetur. Præterea tota practica inquisitionum negatur. Nam quicumq; manifestari hæresin secum absq; arbitris affirmauit, nisi ignorantia excusetur, censetur hæreticus, scilicet excommunicatus tāquam pertinax contra admonitionē legis. Et ideò licet nunquam fuerit admonitus ab homine, si in iudicio post conuinceretur, iure possent eius omnia bona confiscari, & confiscari: nisi ob hæresis leuitatem aliqua ei remittantur. Tametsi dum veniam petit non relaxatur sed reconciliatur. Secus de illo qui tantum est suspectus de hæresi, in quem non habet pœna iuris locum, sed arbitraria. Hæc dixerim non ad reuincendum autorē, sed ad hoc per eius dicta confirmādum quod occultus hæreticus nō tenetur tradere bona sua quoad usq; sit in iudicio de crimine conuictus.

¶ Id quod præterea sexto inde maxime confirmatur, quod si quis nemine sciente, hæresin consulto secum ore asseruit, & absque vlla denuntiatione, sua sponte se patribus sancti tribunalis offert, licet excommunicatus ipso factō sit, multari nō solet omnibus suis bonis nec diffamari. Re vera ad hoc nescio quomodo responderi posset. ¶ Accedit septimo loco & famigerata illa sententia Chrysofostomi super epistolam ad Hebræos, quæ refertur de pœn. dist. 1. Can. Quis aliquādo. Non dico vt te prodas: ex qua fit consequens quod nemo tenetur se prodere, nisi quæ infamia, vel indicia, vel accusatio, iudicis autoritate compulsus prodiderit: si tamen occultus reus teneretur bona sua fisco offerre, coggeretur subinde se prodere: nam si esset insignis persona, quā aliter fieri posset vt illa traderet? ¶ Sed trifariam contendunt aduersarij hanc rationem debilitare. Primò, illam in nos ipsos recutientes. Nam pariter inquirunt, sequeretur q̄ neq; fur qui clam fiscū compilasset, teneretur restituere nē se proderet. Secundò aiunt quod debent tunc restituere secretè per tertiam personam. Et tertio, q̄ si nō potest citra infamiam, cessat necessitas restitutionis. Prima autem responsio, fuga est potius quàm solutio. Lata est enim differentia inter pœnam & restitutionem: quod enim ait Chrysof. toto concordante iure, est quod nullus reusa causa vt puniatur, tenetur se prodere: illa nimirum ratione quod

Aliteratio

Sextum argumentū.

Septimum argumentum. Chrysof.

Triplex eua si oportet rationis.

Refelluntur aduersariorū rationes.

Præfata assertionis fundamentū parū solidū.

Quinta ratio.

quòd nemo esse tenetur agens & patiens. Quod autem tu alteri surripuisti, nõ in pœnam, sed ratione iustitiæ commutatiuæ perstringeris restituere: etiam si necesse fuerit te ipsum cū aliq̃ infamia proderet: si secretò nõ potes. Illa quippè regula vt nemo cum detrimento suæ famæ debeat restituere pecuniã, lib. 4. sub titulo de restitu. patebit quàm sit fallax, quamq; intolerabilis & perniciofa, si sic vniuersaliter vt iacet absq; temperamentis & exceptionibus intelligatur. Nam certè qui expilasset fiscũ aut magnam pecuniã, cum detrimento etiam famæ deberet restituere. Secus de periculo vitæ. Ad rem ergò, profectò si nemo tenetur vt pœnam subeat se proderet, consequitur, vt neq; illam in conscientia debeat. Huc accedit argumentum ex leg. aut facta. ff. de pœn. §. nonnunquam. vbi habetur quòd supplicia exacerbantur quoties opus sit exemplo esse multis. Debèt ergò pœnæ exemplares esse, & non occulte. ¶ Octauò denique arguitur. Lex (vt in. c. Scẽdũ leges. persistamus) permittit reo sua bona possidere vsque ad condemnationem: quin verò vetat illa surripi: ergò idem reus bona fide possidet. Scio fautores contrariæ opinionis & hoc argumētum imbecille existimare. Congerūt enim fallentias cõplures cõsequentiæ huius, Fiscalis iudex nõ potest exigere rei bona: ergò reus ipse non tenetur sua sponte conferre. Vt enim habetur. ff. de alea. l. 1. qui furatur in domo vbi alea publici tũs luditur, restituere quidem tenetur domino, sed tamen domino in pœnam, quia receptat lufores, non datur actio in iudicio. Atque inde inferunt q̃ permittitur reo ipso iure damnato sua possidere, non illa permissione quæ culpam tollit, sed illa quæ pœnã non exigit: sicut meretrices permittuntur. Attamen fallentiæ in primis quas adducunt fallere nequeunt argumenti vim. Debet enim natura permissionis ex subiecta materia perpendi. Etenim cum quisq; antequàm crimen admittat dominus sit legitimusque suorum bonorũ possessor, & lex statim post positionem pœnæ priuationis subiungat nõ confiscatio ante sententiam iudicis executioni mandetur, apertè videtur reo concedere suorum bonorum vsum. Secus si furaris. Neque opus est aliam adducere legem aut rationem huiusmodi cõfessionis, vt reus bona fide possideat. Qua vtiq; ratione, vt habetur de præscrip. lib. 6. cap. vlt. hæredes defuncti bona ipsorum præscribunt. Quauis

hoc bene videam perpartim vrgere. Nam etsi hæretici bona fide non possiderent, posent illam habere hæredes ad præscribendũ: propter ignorantiam criminis. Sicuti & latronis hæredibus vsu venire potest. Profectò licet non sim vsq; adeo mei amator iudicij, tamen rationes istæ, vbi vel scriptura sacra vel expressus textus iuris mihi non obstaret, vt re vera non obstat, efficacius mihi rem persuaderēt, quàm lōga Doctorũ phalanx, qui simplices aliorũ assertiones absq; vlla perspicentia perlustrant. Quauis neq; probatissimorum testimonia nobis defunt. Est enim in primis S. Thom. 2. 2. q. 62. arti. 3. qui expressè ait neminem ante condemnationem per iudicem ad pœnam teneri. Cui & Conrad. tracta. 1. de contract. q. 7. subscribit. Et Adria. quol. 6. art. 1. Neq; verò vt quidam putant oppositum censuit in. 4. vbi de his quæ ludo acquiruntur quæstionem disputat. Illic enim hoc ait duntaxat quòd quæ ea quæ ludo iure prohibito perdidit soluitq; potest ante sententiam iudicis recuperare si potest: cuius quidẽ ratio longè diuersa est. Quia lex ludorum non est pœnalis, sed putat Adrian. impedire dominij translocationem. Caieta. item & eodem loco. 22. & in sua summa, verbo, pœna: & Syluest. in verbo, heresis. l. §. 8. sed latius in verb. Assassinus. & inter Iuriconsultos Archidiaconus super eod. c. cum secundum leges. lib. 6. eadem probat sententiam. Cui Anchar. & Philip. Franc. & alij adhærescunt. Quin verò & Ioannes Andre. c. pro humani. de homi. lib. 6. & Bart. l. Francus. c. qui delatorem. ff. de iure fisc. Et Glossa c. Fraternitas. 12. q. 2. At parum ad rem refert quàm sit numerosa citatio, vbi ratio nõ adhibetur noua. ¶ Hoc tamen vnum admonere non negligam, quòd licet quantum ad alia puncta, an videlicet quãdo lex dicit ipso facto, statim reus priuetur rerum vel dominio vel possessione, alia sit plurimũ opinio, alia verò pauciorum: tamen quòd teneatur protinus ea reddere, non solum non est opinio communis Iuristarum, verum neque est cur inter eos habere debeat autoritatem. Primum, quia ad ipsos non attinet de foro conscientie cõferre. Secundo, quòd inter antiquos vnus tantum fuit Panormitani opinatio. Nam Felinus & alij non alia ratione eam amplectuntur, q̃ quòd ille dixit. Quare non opus est plures citare: quia vno nominato omnes connumerasti. Et tertio, Syluest. solertissimus Doctorum iuris explorator in verbo,

Aduersarium solutio.

Impugnatio

S. Thomas

*Conradus.
Adrianus*

*Caietanus.
Syluester.
Archidiaconus*

*Ancharan.
Philippus
Francus.
Ioannes Andre.
Bartol.
Glossa.*

Felinus.

Syluester.

verbo, Assafinus, ait Abbâtem in hoc nõ teneri. ¶ Secunda conclusio: sententia ex cõmunicationis, vt potè quæ spiritalis est & ecclesiastica, ligare ipso iure potest & solet. Conclusio hæc solenni ecclesiæ vsu propatu la est. Excõmunicantur enim ipso iure clericorum percussiores, vt patet. 17. q. 4. & Assa sinorum receptores: vt cap. proximè citato de homicid. volunt. lib. 6. Et cum primis hæretici, vt. c. ad abolendam. de hæreti. sed non opus est in re non dubia testibus vti non necessarijs. Trahiturq; cõclusio ex forma euan gelicæ: Si Ecclesiã non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quare qui vel à iudice vel à iure præmonitus inobediens est, ipso iure ab Ecclesiæ suffragijs excluditur.

Matth. 18. Sunt autem (vt Caietan. loco citato) qui inter hanc atq; alias ciuiles pœnas hoc tantũ discriminis constituunt, vt hæc liget, illa verò non. Item quòd hæc est mera priuatio & pœnsio ad quam reus ipse non debet veluti agens concurrere: alia verò vt pœna corporalis aut pecuniaria requirunt actionem, ac subinde executorem. Haud tamen arbitror hanc discriminis rationem satis esse: quoniã sequeretur inde condemnari reum posse, nõ de carcere aufugeret, & paratum cibum nõ gustaret, quouique fame strangularetur: quia non fugere & comedere non est agere. Quòd si dicas eòdem reduci non comedere & se hominẽ occidere, vt ait S. Tho. sequeretur saltem quòd posset delinquens ipso facto priuari ante sententiam iudicis priuilegio aliquo aut iure quod habet eligẽdi, vtẽdi, vel fruendi re aliqua: quoniam non eligere, & non vti, non est agere: quod tamen, si nostra vera est opinio, falsum est. Ratio ergò quare Ecclesia excommunicare potest ipso facto absq; causæ cognitione & iudicis sententiã, est quia dum priuat hominem suis suffragijs aut susceptione sacramentorum, non priuat eum bonis suis proprijs quæ iure peculiari possidet, & tradere per actionẽ teneatur: sed communibus quorum ipsa est dispensatrix. Ac si dixisset, Quitalẽ admiserit culpam, nõ sit nostrorum sacrificiorum, ac sacramentorum, ac consortij particeps: Veluti si paterfamiliã suos admoneret dicens: Quicumque me odio prosequitur, nolo illum meo vesci pane. Et ex hoc capite multa quæ contra nos facere videntur argumenta paulò post diluentur. Atque hanc ob causam diximus in prima conclusione legẽ quẽ ipso facto obligat in conscientia, non inde

habere illam virtutem quia dicit, ipso facto, sed aliunde. ¶ Tertia conclusio. Quando ipso facto pœnã decernit, tunc sententiã iudicis nõ est necessaria vt feratur super pœnã, sed super crimen: satis inquam erit vt hæreticus condemnatur de crimine: puta quòd sciens & prudens id asseruerit quod nouerat scripturæ sacrae aut Ecclesiæ determinationi aduersari. Nam tunc (vt modò dicebã) iam condemnatur tanquã transgressor legis, per quam fuerat admonitus. Et ideò ex tali cõdemnatione sine alia noua expressione pœnæ oritur ex natura rei cõdemnatio ad pœnam iuris. Conclusio hæc expressa iacet in vltimis verbis dicti cap. ^{Ceterum} secundum leges. scilicet confiscationis executio fieri non debet antequã sententia super eodem crimine fuerit promulgata. Quasi dicat, Inde enim sequit cõdemnatio pœnæ taxatã à iure: nisi criminis leuitas (vt diximus) supremo iudici misericordiã aditum pandat. Et hinc mihi est legitimus sensus verbi ipso facto, scilicet ipso facto per sententiã prodito. Nam quantum ad pœnam, quandiu latet, non habetur pro facto: ex damnatione autem facti incurritur pœna huiusmodi legũ. ¶ Quapropter non mihi displicet eorum loquẽdi modus, qui aiunt sententiam huiusmodi facti esse tantũ declaratoriam criminis: sed tamẽ minimè subinde concesserim cum Panorm. in. c. cum nõ ab homine. de iudic. quòd vbi crimen est notorium non opus est expectare iudicis sententiam: quoniam non alia manifestatio criminis sufficit, q̃ iuridica per sententiam: vt præcipitur eodem cap. & rationes à nobis factæ ostendunt. Et per hoc etiã proditur imbecillitas argumenti quod contra nos fit: videlicet quod si tantũ requiritur sententia tanquã criminis declaratoria, quid opus est reo cui competentissimũ est, sententiam expectare, vt teneatur bona sua reddere? Hærent enim semper isti in eadem salebra: quibus ideò respõdemus non requiri sententiam solũ propter declarationem, sed propter talem declarationẽ, scilicet condemnatoriam. Alioquin lex ipsa illam fecisset exceptionem. ¶ Quarta conclusio. Cõdemnatio illa retrò agitur vsq; ad articulum quo hæreticus omni ignorantia nudatus hæresin studio asseruit: quoniam nulla alia admonitio ab homine (vt dictum est) requiritur vt censeatur hæreticus. Nam quantum ad veritatẽ articuli satis erat admonitus vel per notam sibi scripturam, vel per determinationem

Tertia conclusio.

Probatio cõclusionis.

Panormita-nus.

Quarta conclusio.

Secunda cõclusio.

Probatio cõclusionis.

Matth. 18.

Caietanus.

Exploditur discriminẽ Caietani.

Ratio quare excommunicatio ligat ipso facto absq; præuia causæ cognitione.

nationem Ecclesiæ. Assertio est Ioannis An
Ioan. Andr. dre. in diç. cùm secundum leges. sed nulla
 opus est autorū citatione: nā lex est expres-
Probatio. sa. Post diui Marci. C. ad. l. Iul. maiestatis, cō-
 tra illiusmodi impios. Et vniuersalis vsus &
 practica sancti senatus Inquisitionis sic ha-
 bet: nempè secundum normā directorij, lib.
 3. tit. 9. Habetque eouf; vim talis sententia,
 vt omnes contractus, nempè donationis, vē-
 ditionis, atq; alij, etiā causa dotis, quos hæ-
 reticus ab illo articulo fecerit, habeātur pro
 infectis. Et si apud hæreticum non inuenian-
 tur pretia, nihilo minus fiscus nullo empto-
 ribus restituito pretio sibi adiudicat dicta bo-
 na. Dixerim si hæreticus vendiderit, donaue-
 rit &c. nam si cibum vestitumq; citra fraudē
 emerit, talia pretia à venditoribus non repe-
 tuntur: quia iure naturæ sibi licebat vitam
 suam sustentare. Hæc autem non sunt præ-
 sentis loci presius tractare. ¶ Ex hac autē
 quarta conclusionem, sustinentes alteram opi-
 nionem, ineluctabile, vt putant, informāt ar-
 gumentum aduersus nostram primā. Sup-
 ponunt enim cum Arist. 6. Eth. c. 2. ad præ-
 teritum non esse potentiam: quoniā neq; in
 Dei potestate est ingenita facere quæ facta
 sunt. Dilemma ergo suum est hoc, Aut hære-
 ticus ab articulo patris criminis priuatus
 est suorum bonorum dominio, aut secus.
 Prius si dederis, iam ipso facto ante iudicis
 sententiā priuatus est. Si autem vsq; ad sen-
 tentiam erat verè dominus, non potuit per
 sententiā effici vt dominus non fuerit: quia
 nulla est ad præteritum potentia. Si autem
 sententia id facere nequit, fit vt neq; potue-
 rit contractus illos libera hæretici voluntate
 celebratos, infectos reddere: vtpote qui veri
 domini voluntate bona fide firmati sunt. Et
 quò vrgentius argumentum appareat, simi-
 le fieri potest de possessione. Si enim respon-
 derimus, ab illo hæreticum articulo caruisse
 dominio, retinuisse tamen legitimam pos-
 sessionem: Arguitur similiter: Sententiā face-
 re nequit, vt vsq; ad illum articulum non ha-
 buerit legitimā possessionem: ergò neq; po-
 test cōtract⁹ sic rescindere, vt emptores frau-
 dentur suo pretio. Nam qui à legitimo pos-
 sessorē emerit, non est cur pretium perdat. Ar-
 gumentum autem certè non est tanti mo-
 menti quanti à suis authoribus æstimatur.
Solutio ar- Do enim in primis hæreticum verè fuisse do-
gumentū. minum vsq; ad condemnationem, ac subin-
 de sententiā non posse facere vt non fue-
 rit dominus. Negatur tamen cùm infer: er-

gò non potest præteritos contractus rescin-
 dere, ac pro infectis pronūtiare: quoniam ab
 articulo cōmissi criminis impediabatur bo-
 na sua alienare. Veluti possessor primogeni-
 ture, & pupillus ante legitimam ætatē, & col-
 legium ac monachorū cōuētus, licet domi-
 ni sint suorum bonorum, sunt tamen lege liga-
 ti nè possint illa abalienare: quod si fecerint
 contractus non valēt, casiq; habentur. Secū-
 dò prætereà nihil repugnabo, si quis dicat ab
 illo articulo amissum esse dominium, dūmo-
 dò hoc non negetur quin iure fuerit hæreti-
 co permissa possessio, ab alienatione tamen
 cohibita. Sed instas, Postq̃ dominiū perdi-
 tum est ex cuius natura sequitur in re obli-
 gatio restituendi, qua lege fingitur concessā
 possessio? Respondetur ipsa, eadem quæ exe-
 cutioem vsq; ad prolatam sententiā vetat,
 dicens: confiscationis autem executio non
 fiat &c. Neq; opus est aliam disquirere: nam
 si lex voluisset sic ipso facto reos punire, vt
 ex tunc tenerentur tradere sua bona, id pro-
 fectò expressisset. Etenim cap. Cùm singula.
 de præb. lib. 6. quia retinentem duas præben-
 das vult Papa inhabilem esse, vt eligatur: ait,
 Extunc eo ipso efficiatur ineligibilis. Nam
 inhabilitas (vt infra dicemus) ipso facto con-
 trahitur. Attamen licet habens vnam præ-
 bendam cum cura animarum, & alteram re-
 cipiens ipso facto priuetur priori, nihilo mi-
 nus priuatio non est faciendā nisi reus au-
 diatur, vt ibidem cauetur cap. Licet Episco-
 pus. vnde non debile à nobis stat argumen-
 tum. ¶ Rursus autem sciscitaris: Vnde col-
 ligitur impeditum esse hæreticum abalie-
 nando si vel dominium habet, vel legitimā
 possessionem. Respondetur. Ex comminatio-
 ne ipsa peccati, cui lege decreta est pœna.
 Quòd si inde inferas, iam nos ergò concede-
 re aliquo modo puniri reum ipso facto ante
 sententiā prolationem, id nos ingenuè fate-
 mur. Id enim tantum hæctenus negauimus
 quòd sic punitur ipso facto vt teneatur ipse
 in conscientia executor esse: & ideo simplici-
 ter non punitur. Si tamen cum temperamē-
 to dicas, punitur quodammodo, verum ais.
 Et hanc arbitror esse mentem legis vltimæ
 C. ad. l. Iul. Mai. vbi habetur quòd Maiesta-
 tis læsor etiam defunctus condemnatur, suc-
 cessoriq; eius eripiantur bona. Cuius causa
 his verbis exprimitur: Nam ex quo scelera-
 tissimum quis cōsiliū cœpit, exinde quo-
 dammodo sua mente punitus est. Quæ au-
 tem sit illa quædam punitio, declaratur se-

*Solutio secū-
da.*

Instantia.

Responsio.

Quæstio.

Solutio.

cundū diuos Severū & Antoninū. Nē aliena re neq; seruos manumittere possit, neq; debitores ei soluere teneatur. ¶ Vnū hīc autē adnotato opūs est & admonito, q̄ vbi male factorē quēpiam vel infamia denotatum vel infinuatū indicijs, vel semiplena probatione p̄quā iudex interrogaret, ille verò negaret; quia iam tūc fateri tenebatur, & ideo iudiciū per iniustitiā impediuit, inde fieret reus p̄næ cuius iustē condēnandus esset. Attamē si fiscalis, dum solus ipse criminē nouisset quod probare non posset, neq; verò infamia notatū esset, bona h̄retici dāculū acciperet (q̄d aliud est aduersariē partis argumentū) certē cōtra ius faceret & ad restitutionem teneret.

Quinta conclusio. ¶ At nē hoc in p̄sentiariū desideret, quin tam adhibeamus conclusionē eandemq; generalē de sentētia iudicis. Quotiescūq; iudex iusta, iuridicāq; sentētia reum condēnat ad p̄nā quæ nō est mortis, corporalisve læsio nisi inflictiua, tenetur reus parēre, etiam si aliquid debeat agere: vt puta vel pecuniā soluere, vel in exilium secedere, vel in carcere, etiā perpetuò permanere. Secūs autem si corporali supplicio addicatur. Tunc enim tātum tenetur pati: agere verò minimē. Prior pars inde patet quòd vnusquisq; debet potestati bus obedientiā, nisi iure aliquo diuino aut naturali excusetur: illic autē nulla est excusatio. Quare nō alius requiritur legis executor q̄ iudex ipse sentētiā pronuntians: illa nanque, vbi non est de corporali supplicio, legitima est executio. Posterior autē ratione cōtraria comprobatur. Nam ius naturæ nobis concessum tuendi vitam propriā, excusatos nos habet, nē vlla nos obedientia cogere possit vt in nos ipsos vltrices manus cōijciamus. Neq; hīc Caiet. protegere dissimulabo, cui falsō imponitur negasse in art. 3. 22. q. 60. postq̄ quis à iudice pecuniaria multa cōdemnatus est, teneri eā soluere. Id quippe nunquam negauit, sed q̄ à lege ipso facto nemo potest ad hoc condemnari, neq; ad id profum ad quod requirit eius actio. Quare nullatenus sibi cōtradicit dum. q. 69. ar. 4. ait q̄ condemnatus vt vel in exiliū abeat, vel multam soluat, syncerē obtemperare tenetur.

Falsa causa praterite conclusionis. ¶ Neque verò hoc praterendū hīc silentio arbitror q̄ causa quare nullus dānari potest vt se ipsum vel interimat, vel alio supplicio afficiat, nō est quia nemo est dominus propriæ vitæ. Ridiculū enim esset si hāc causam iudici tunc obijceres dum tibi id iuberet. In promptu enim ipse hoc haberet respōsum:

Neq; ego idcirco tibi iubeo vt te ipse interficias, quòd tu sis dominus vitæ tuæ, sed quia ego potestati eius habeo & arbitriū. Etenim carnifex nihilo plus habet dominij in reū, q̄ ipse in seipsum: & tamē iudicis autoritate illū interficit. Ratio ergò vt nemo sic potest obligari est, quòd non potest illo beneficio naturali priuari, quod homo habet protegēdi vitā suā. Idcirco enim licet vi nemo potest tali casu resistere, non tū potest cohiberi nē aut fugiendo aut alia via mortē sibi caueat. Ob idq; quādo supplicii ex eorum esset numero, quē homines religionis ac poenitentiæ gratia sumere ipsi solēt, nulli aduersaretur iuri: quāq; p̄fectus in religionib⁹ monacho, vel Episcopus sacerdoti p̄ciperet, vt idem ipse suis manib⁹ susciperet: puta vt à seipso flagello vapularet.

Vera ratio eiusdem conclusionis.

SVperest ergò ad argumentorum seriem, quæ tum longa est, tum etiam nodis difficilibus implexa, respondere. Primum autem iam solutum est. Nam etsi lex tam ad p̄nā obliget quā ad culpā, diuersimodè tamen. Quoniam cum sit regula, eo ipso quòd quis ab ipsa deflexit, peccat: culpa enim non est aliud quā deflexio à lege quæ ab æterna diuināque deriuatur. Ad p̄nā autem obligat, illam statuēdo: & in hoc sensu legis virtus dicitur punire. Applicare tamen p̄nā pertinet ad iudicem. ¶ Ad secundum respōdetur quòd etsi obligatio ad p̄nā ante iudicis sententiam non emergat, non inde fit maioris esse virtutis iudicis quā legem: tum quod iudex operatur tanquā minister legis per eius virtutem: tum potissimum quòd lex per se obligat ad culpam. Sed id solum sequitur, quòd virtus punitiua legis non pertingit ad reum nisi ministerio eius ad ministri. Qua ratione ab Arist. appellatur iustum animatū. Quod autem de cuiusq; voluntate in calce argumēti subditur, per quam potest homo transferre suorum bonorum dominium, nihil ad rem. Habet enim quisque suarum rerum liberam facultatem vt possit seipsum sua sponte obligare: resp̄ publica tamen non, nisi p̄scriptis formis & modis, videlicet, vt dum legi rebellis extiteris, possis à iudice cogi. ¶ Ex legibus autē diuinis tertio argumēto allatis nullum aduersum nos extruitur validū argumētū. Etenim mulier quæ fluxū patiebatur, iure naturæ tenebatur abstinere à viro nē illū morbo inficeret, licet flux⁹ nō esset culpa: iunnu-

Ad primum argumentū.

Ad secundū.

Ad tertium argumentum.

Quinta conclusio.

Probatio prioris partitis.

Probatio alterius partis.

Protegitur Caietanus.

Falsa causa praterite conclusionis.

immundities autem legalis eius qui illam cognoscebat, per culpam ipsam contrahebatur. Quare sicut modò ille qui peccat eo ipso coinquinatur, teneturque poenitentiae fructibus satisfacere: sic ille qui antiquitatis inquinabatur. Nam illa corporalia, figura nostrorù erant spiritualiù. ¶ Et per hæc patet responsio ad leges diuinas quibus pro diuersis peccatis diuersæ statuebantur sacrificiorum ac purificationum ceremoniæ. Deus enim in quem offensa committitur, repossere potest quam voluerit satisfactionem: quam absque alio iudicio tenetur peccator exolvere. Parique ratione nunc Ecclesia potest ieiunia, eleemosynas, & orationes instituire, quibus quisque tenetur sua expiare peccata. Quod autem additur de leprosis, nihil ad rem: nam iure naturæ tenentur mortiferi homines ab aliorum cœtu sese abstrahere ne illos contagione inficiant, licet morbus culpa non sit: neque talis abstractio, poena. ¶ Neque permissio euangelica quæ sit viro separandi torum ab adultera rem contra nos vrget: nam separatio illa non tantùm exstimanda est vt poena, sed tanquàm conuenientialis licentia, quæ ex fracta coniugis fide nascitur: est enim pactum inter coniuges, data vtrique acceptaque fide, vt vterque alterius torum immaculatum seruet. Et ideo dum vnus suam fidem fregit, liber fit alter à vinculo soluendi ei debiti. Sicut i ego tibi ea lege meas operas pollicerer vt tu mihi tuas obstringeres, cadete te à fide tua, nõ teneor ego amplius stare mea. ¶ Et pari fermè modo respondetur ad membra omnia quarti argumenti. Primum enim de illo qui vxori quidpiam legauit sub cõditione, nõgè à nostro proposito distat: neque opus fuerat Caietano in sua Sum. verb. poena, talem exceptionem facere: quoniam eiusmodi cõditio neutiquàm est lex poenalis: Defunctus enim, si persona erat priuata, non poterat legem condere: sed est conditionale pactum, Do vt facias. Ob idque, si tu conditionem non impleas, teneris mihi meum restituere. ¶ Similis est ad secundum membrum responsio. Enimuerò qui collegium suis bonis instituit statuta facere potuit, vt si Collegiarù quisque aut foris pernoctaret, aut matrimonium duceret, aut aliud quiduis faceret, ipso factò in conscientia iura collegij perderet: quæ quidem lex vim haberet in cõscientia: quia institutor potuit, si libuit, sub illa cõditione bona sua largiri. Tametsi profectò nemini con-

sulerem tales condere leges: sunt enim conscientiarum illaqueatrices. Hoc est enim nimium emungendo sanguinem elicere. Satis nanque familiæ consulitur si huiusmodi leges particulares instar cõmunium cõstitutantur, vt scilicet delinquentes via regia cõpertunianitur. At quoniã presumitur præfectorù negligetia, huiusmodi rigor permittitur. ¶ Atque huic præterea affine responsum est tertij membri de legibus quibus Reges solent manus ministrorù iustitiæ vincire, ne munera captent. Enimuerò cum illos sua libera voluntate & tanquam suos ministros eligant, ac de suo ærario stipendia illis decernant, suoque mandato illis iura soluatur, possunt tali conditione illos eligere, vt in conscientia obligentur peccata suorum delictorù pendere. Et ideo si cõditionem voluerint accipere, tenentur implere. Atque eam ob causam iure iurando stringuntur, quod aliàs lex per se illos nõ possit cogere ad poenam ante cõdemnationem. Quãuis verbum illud, In cõscientia teneatur soluere, fateor me approbare nõ posse: quia nullum in iure cõmuni reperitur eius exemplum. Nam principes seculares non debent de cõscientia iudicare. Neque verò illo aureo auct. vt iudices sine quoquo suffragio fiant, quo acerrimè inhibetur iudicij auaritia, vlla sit de conscientia mētio. Tametsi vbi eorù corruptio adeo esset inuerecūda, nõ omninò huiusmodi rigor legum reprobassem. ¶ De legibus autem poenalibus nostræ Vniuersitatis, quibus prescriptores & ambitores seu subornatores ipso factò priuatum eligendi voce, semper arbitratum sum non obligare in conscientia ad poenam illam ante cõdemnationem. Nisi illud quod de ea re infamia laboras, dum iuridice interrogatur veritatem negat. Nam de hoc perinde hac parte censeret, ac si esset cõdenatus: vt supra de hæretico dictum est. Atque idem censeo de alijs electoribus in Ecclesijs & collegijs. Et præter rationes supra declaratas est hic alia particularis, quod alioqui vix vlla esset tuta electio, quod perniciosissimum esset reipublicæ. Et ideo si eiusmodi leges condenderent in conscientia ante cõdemnationem ligare: tanquàm periculosæ non essent ferendæ. ¶ Ad quintum respondetur oculatè perspicendum esse in lege quidnam habeat propriè rationem poenæ, quid verò pretij, aliùsve rei. Enimuerò cum lege pretium statuitur vel frumenti vel alius mercis, adiecta poena, si quis carius vendat ad restitutionem excessus ipso factò tenetur in cõscientia, quo-

Ad cõfirmationes eius de argumenti.

Ad tertium membrum.

Ad quartum argumentum cum suis membris.

Caietanus.

Iudicium auctoris de legibus poenalibus Salman-tinae Vniuersitatis.

Collegiorum fundatores.

Ad quintum argumentum.

legitimum pretium excessit: non tamen ad pœnam antequàm condemnetur: vt ait sanctus Thom. loco citato. q. 62. ¶ Ad alterum

Ad alterum membrum eius de argumentis.

verò membrum de legibus præscriptionis responderetur eiusmodi leges non esse merè pœnales: licet pœna diu negligentis bona sua, sit, vt eorum ius perdat: sed præcipuè in bonum pacis condita sunt, & vt viæ litibus occludantur. Hac enim de causa princeps potestatem habet transferendi dominia. Quocirca lapsus ipse legalis temporis absq; vlla sententia possessorem bonæ fidei dominum reifacit. Quare nulla fit inde consequentia, vt lex merè pœnalis velit vt reus suis rebus ante causæ cognitionem expoliet. ¶ Ad sextum responderetur, differentiam illius citati capituli inter pœnam ab iure & illam quæ est ab homine liquidam esse. Pœna enim iuris est illa quam ius ponit quamq; iudex tenetur infligere nisi patentissima ad sit ratio misericordiæ arbitranda ex æquo, & bono. Pœna autem ab homine posita est, quã iudex arbitrato suo, vel suis adhibet mandatis, vel post patratum delictum reo infligit. ¶ Ad septimum responderetur hanc esse differentiam inter leges monitorias atque alias, quæ dicunt, ipso facto, quod qui contra priores inobediens est, non solum declarandus est facto deliquisse, verum & ad pœnam condemnandus: cum autem quis in alteras secundi ordinis impegerit, satis est si condemnetur illas fuisse transgressum.

Tunc enim absque vlla alius sententiæ explanatione pœnæ censetur addictus. ¶ De excommunicatione autem iam dictum est cur ipso facto obliget. Suspendio verò & irregularitas, quia non est nisi contaminatio quædam & commaculatio, ac subinde indignitas (vt superiori artic. dicebamus) ad tractandum sacra, actu ipso culpæ contrahitur. Quin verò aliquando citra culpam, vt patet in iudice qui spontanea causa est mortis. Quare nulla indigent sententia iudicis.

Ad octauum.

¶ Sed leges quæ octauo argumento citatæ sunt, fateor vehementiorem aculeum adhibere: nihilo minus responderetur quòd neq; in cap. citato de homicid. li. 6. simpliciter habetur q; qui Assassinorū crimen incurrit, teneatur ante sententiam pœnam soluere, præter excommunicationem quam ipso facto patitur: sed ait quòd postquam probabilibus constiterit argumentis, nullatenus alia excommunicationis vel depositionis etiam sententia requiratur. Nò ergò negatur quin

sententia requiratur super crimine. Quia verò propterea præmittitur, Postquam probabilibus constiterit argumentis, id est quibus res probari in iudicio possit. Nam vlla priuata persona iudicare potest an sint probabilia argumeta nisi solus iudex. Quapropter sinistra est eorum gloss. qui aiunt propterea dici, probabilibus argumentis, q; nulla alia exigitur sententia. Imò dexteriùs censet Archidia. (vt ait Syluest.) quòd etiam tunc requiritur declaratoria sententia facti. Textus autem solum dicit quòd non requiritur sententia super pœnam. Et quòd hæc sit eius mens, egomet mihi sic lucidè persuadeo. Extat & Assassinorum pœna, vt quisque possit eos liberè interficere: at verò si cui priuatim id liceret antequàm cõdēnari essent de crimine, occasio daretur cuiunque fingēdi hunc aut illum esse Assassinum, vt quem vellet interimeret: exitiosa ergò esset talis licentia: ideo quæ certo certius est ante iudicis sententiam nemini id liberum esse: ergò neque expoliare suis bonis eos fas est, aut alios qui eorum ministerio vtuntur, ante eandē sententiam. ¶ Restat igitur postrenus scrupulus ex Extrauagan. Ambrosiose: Pauli secundi. vbi habetur quòd clericus qui bona Ecclesiæ alienauerit duntaxat, ipso facto priuatus existat beneficiorū Ecclesiasticorum: illa quæ absque declaratione aliqua vacare censeantur. At verò ex his verbis solidissimum in primis à nobis stat argumentum. Etenim exprimes Sum. Ponti. declarationē in hoc casu nò esse necessariam, palàm docet quòd si hoc verbum non adiecisset, non satis illi fuisset dicere, ipso facto, vt teneretur reus in conscientia relinquere ante sententiam sua beneficia. Quod nos hætenus constituere contendimus. Secundo responderetur illo modo quo de principe diximus, posse illum, priuare quem eligit, si fecerit contra conditionem quam cum ipso pepigit. Videlicet si acceperit munera. Enimvero cum Sum. Ponti. collator dispensatorque sit beneficiorum, declarat per illā Extrauagan. illa lege & tacita conditione quemcunque sacerdotum sacerdotia Ecclesiæ recipere, vt dum eius bona alienauerit, eisdem sacerdotijs priuatus censeatur. Tam etsi porrò nescio an super crimine requirenda sit etiam tunc aliqua declaratio ad pacandas conscientias. Attamen de hoc ad vsum me refero ecclesiasticum.

Sinistra quòd rundam interpretatio.

Archidia. Syluester.

Postrenus scrupulus.

Dissolutio prima.

Secunda.

ARTICVLVS. VII.

Vtrum omnes subijciantur legi.

IN autoritate & virtute legis etiamnum persistentibus scire præterea restat hoc septimo loco, vtrum omnes subijciantur legi. Et arguitur à parte negativa ex Apostolo. 1. ad Timotheum. 1. Iusto non est lex posita. quòd Urbanus Papa confirmat. 19. q. 2. Canon. Duæ sunt: vbi ait, qui à lege priuata ducitur, scilicet Spiritus sancti, nulla ratio exigit vt lege publica, puta humana, quæ vniuersis posita est, constringatur: non ergò omnes lege tenentur. ¶ Secundò ad idem facit lex, princeps. ff. de legibus vbi ait Vlpianus Iurisconsult. quòd princeps legibus solutus est. ¶ In contrarium est quòd Apostolus ad Roman. 13. ait: Omnis anima potestati bus sublimioribus subdita sit: nemo autem potestati subijcitur nisi eius sit legibus subiectus.

PRæsenti quæstioni secundum duas legis virtutes tribus conclusionibus fiet factis. Monstratum enim iam supra est legem regulam esse actionum directricem, tum etiam vi pollere coërciua. Et vtroque modo contingit quempiam legi submitti. Sit ergò prima conclusio: Vniuersi qui subditi sunt potestati, legibus subinde ipsius, quin vero & princeps quantum ad vim directiuam subijcitur. Res est clara: nam alteri subditi idem est quòd parere eius mandatis: ac subinde legibus. De principe autem confestim dicemus. Dixerim vniuersi subditi: quoniam nullius lege illi comprehenduntur qui ab eo extranei sunt. Lex quippè Gallorum nihil ad Hispanos. Et præterea si qui superioris priuilegio ab inferiori exempti sunt, non summittuntur inferiori mandato, quæ se priuilegium extendit. Hac enim ratione clerici sæcularium legibus subditi non sunt: tunc præcipue, dum lex de rebus Ecclesiasticis decernit quæ principibus non subduntur: vt patet cap. Ecclesia. de constitutio. aut si in ordium Clericorum posita sit, aut si non pari iure pertineat ad Clericos: vt prohibitio vtendi fericis, non obstat quo minus in sacris possint illis indui. Et prohibitio equitandi mulas ciues, belligeri vt fiant, nihil ad sacerdotes. Cæterum leges de rerum pre-

tij, & nè merces distrahantur à regno, atque aliæ id genus ex æquo Clericos cum sæcularibus obligant. De hoc autem Summistas consule in verbo, lex, & verbo, Clericus. ¶ Secunda conclusio. Quantum ad vim coërciuam iusti qui virtutum habitibus ducuntur, legi non subduntur: quia nihil coactè quòd ad virtutem attinet, sed omnia sua sponte perficiunt. Enimvero vt 2. Ethicor. author est Aristote. Virtus facit vt studiosus promptè & cum delectatione operetur. ¶ Huic autem subijcimus similem ei tertiam. Princeps quantum ad vim coërciuam non subditur legi. Conclusio est aperta: quoniã coactio, eiusdem ad seipsum esse non potest: non enim est intellectu possibile, vt vim quispiam sibi ipsi inferat, atq; adeò se sua lege cogat. Quapropter vnus idemq; non pœnitendus est sensus illius Regij verbi: Tibi soli peccaui. vt Deum illic solum agnouerit superiore. Quasi dixisset, in terris nullum habeo cui rationem erratorum meorum debeam: & ideò tibi soli peccaui. Quauis & alter genuinus etiam sit, quòd nullum malum esset peccatum, nisi quia contra legem Dei. ¶ Est ergò similem conclusionum, ratio dissimilis. Quòd enim iustus non sit legi subditus, ab ipso eòdem sumitur ratio, qui scilicet coactione non indiget. Intellegitur enim conclusio non de quibuslibet iustis, sed de illis qui sunt iam absoluta virtutis. Nam quandiu colluctatio quæ nobis cū affectibus est, persistat, pariter durat pœnarum metus, ac perinde nonnulla coactionis ratio. Et est secunda hæc conclusio sic Pauli testimonio fulcita, vt Philosophos non latuerit. Aitenim Arist. 10. Ethic. c. 9. ob id legibus in omni vita omnino opus esse, quòd multitudo necessitati potius, & pœnis quàm honestati pareat. Et ideò legislatores & honestatis gratia ad virtutem prouocare debent. Nam ij qui probi sunt, ob consuetudinem præcipue obtemperabunt. Aduersus autem inobedientes & hebetiores ingenio castigationes pœnasque instituire. Et. 5. Polit. c. 9. Excellentes, inquit, virtute & potentia non sunt legibus astringendi: quòd tam ad secundam quàm ad tertiam conclusionem referri potest: nempe vt virtus ad moralem probitatem: potentia verò ad principatum referatur: sed sunt, inquit, ipsi lex: ob idq; inter homines vt Dij estimandi. Quòd autem sua principè lex nõ cogat nõ

Primum argumentum à parte negatiua. Paulus. Urbanus.

Secundum argumentum. Vlpianus. Paulus.

Prima conclusio. Probatum conclusio.

Corollarium.

Secunda conclusio.

Probatum.

Aristote.

Tertia conclusio.

Probatum.

Ratio dissimilis secundæ ac tertie conclusionis.

Aristote.

Ratio tertie conclusionis.

ra sua nequeat. At verò hanc principes exēptionē nō inter priuilegia ducere debēt, imò est illis iniqua conditio. Subditi enim qui non solū legis luce ducūtur, verū etiam eius pœnis stimulantur, duobus subsidijs ad virtutem vtuntur: princeps autem altero destitutus est dum nullus est qui illum cogere possit, aut reprehendere audeat: imò vix vllus qui veritatem doceat. Quocirca illius Prouerb. 21. Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini. dexter sensus est, quod cum priuatorū corda sic in manu Dei sint, vt per suos iustitiam ministros ea gubernet & cogat: cor tñ Regis in solis diuinis manib⁹ positū est. Vt sicut ipse solus posset ingētē amnē & rapidū supra naturā aliorum diuertere quā alueus ducit: sic solus ipse Regem, qui suā mācipatus est voluntati, potest vel remorari, vel in aliam vertere mentē.

Quapropter Rex quo cum Deus liberiorē fecit, legumq; coactioni lōgius exemplum, eo debet ipse rationi vigilantius, diuinoq; nutui audiēs esse, ac subinde legibus quas alijs ponit ipse auscultare: nē in illum Christi improprium impingat: Qui dicunt & non faciunt: & qui alijs onera graua imponūt, ipsi neq; digito volunt ea mouere: Matth. 23. Vn de extrā, de cōsti. c. Cū omnes. quod quisq; iuris in alterum statuit, ipse debet vti eo. vbi & citatur Sapientis autoritas: Pātere legem quam tu ipse tuleris. Et. C. de leg. & constitutio. l. 4. aiunt Imperatores ipsi: Digna vox est maiestatis regnantis, legibus alligatum se principem profiteri. ¶ At nondum tota rei difficultas exhausta est. Statuimus namque sic in vniuersum conclusionē primā, vt vnā & iustos quoq; & principē ipsum comprehendat, qui veluti reliqui vi directiua legum obligantur. Enimuerò licet princeps sibi subdit⁹ nō sit, nil tñ vetat quo minūs suā subdat legi: nam dū alios illuminat & sibi ipsum quoq; lumē prebet. Haud tñ hoc dubitatione caret ad intelligendū. Videt enim secum pugnare vt princeps legi sit subditus absq; eo quod lege cogatur. Ponit Papa leges de ieiunijs, de audiendis sacris, de annuali confessione, easdemque sub pœna excommunicationis. Et Cæsar pariter nē quis sub certa pœna peieret. Arguit ergo sic: Si princeps subditus est legi quantū ad vim directiua, fit vt dū ipsam transgreditur, peccet: ergo ipsum obligat: obligatio autem vis est coerciua. ¶ Secundò, si vim coerciuam a lege excluderis, rationem legis sustulisti. Nā

(vt suprā definitum est) propterea leges a solo fungente reipublicæ vicibus condi possunt, quod sine vi coerciua nō sunt leges: igitur si princeps nō subditur coëctioni legis, nec subditur legi. Sed potest ipsam sequi ac si esset sententia alicuius sapientis, puta aut Platonis aut Senecæ, que nō obligāt ad culpā: & sicut sua lex obligaret extraneos qui suæ non sunt iurisdictionis, & nos possumus Gallorum scita auscultare. ¶ Tertio quæritur a quo princeps obligatur cum legē condit. Non enim a Deo: quia lex illa non est diuina: neq; a seipso: quia lex ipsa non est votum, quo homines obligare se solent. Et quò argumento roboretur, demus illum nolle sua lege illigari. ¶ Hæc autem conclusionē licet oppugnent non tamen expugnant. Cōsiderandum enim primū est quod princeps non est extra rempublicam, sed membrum eius, puta caput. Secundò, id ex superiorib⁹ recolendum est, quod lex humana obligat in conscientia, eo qd ab æterna per naturāle deriuatur. Ex his potest statim deduci vis obligatoria. Ex illo scilicet naturali principio: lus quod tibi nō vis, alteri nē statuas. Cōtrariū enim repræhēdit Christ⁹, dicēs: Quod imponūt alteris onera quæ ipsi nō tāgunt. eò ergò quod princeps statuit legē, iure naturæ illi summittitur. Sed fortè clariùs id sic deducitur. Legissator (vt dictum est) legem condens opus tale constituit in certa virtutis specie: vt ferens Papa legem ieiunij, constituit illud, virtutem obligatoriam abstinentiæ: Et præcipiens seruare aliquod festum, illud collocat in virtute religionis. Cōstituto autem virtutis opere, tota res publica, atque adeò ipsum caput tenetur secundum illam agere. Quòd si scisciteris cur non subinde & pœna cogat principem: Perfpice latum discrimen. Lex enim eo quod regula est facit vt deflexus ab ipsa sit culpa absque alia executione vel legis applicatiōe: pœna autē adhibet legi obseruationis causa, quæ idcirco executione & applicatione indiget: executor autē est princeps ipse, cui repugnat vt seipsum cogat: licet possit pœnā si voluerit soluere. ¶ Quādo autē statuimus, principē legibus subdi suis, intelligimus de legib⁹ q̄ ex equo ad ipsum perinde atq; ad subditos spectant. Præcipit Rex neminem gladio succineto incedere, aut feris indutū: nō est par ratio cur ipse eisdē abstineat. Indicit autem Pa pa ieiunium aut festi solennitatem: eadem est æquitas in ipso: nisi iusta de causa se-

Tertia ratio

Diluitur proxima dubitatio. Primum documentum. Secundum. Probat rursus primā conclusionē principis.

Quæstio.

Solutio.

Pulchra interpretatio loci sacri.

Apposita similitudo.

Salutiferum consilium.

Dubitatio.

Prima ratio dubitandi.

Secunda.

cum

cum, veluti cum alijs, dispensauerit. ¶ At verò vt ad secundam reuertamur conclusio nem, absit vt quis inde Lutheranism imbi bat sensum. Fuit enim ille hæresiarcha eò vs que vesania collapsus in suo libr. de Libert. Christiana, vt iustum hominem cum pri mùm Deo fidem præbet, cui soli ipse iu stificationem tribuit, docere contenderet ab omni esse lege liberum: quia per fidem, inquit, totam impleuit legem. Itaque nul lo ampliùs alligatur legis vinculo: sed om nia deinceps ex amore perfecit. Hanc autem erroris absurditatem lib. 3. de Natur. & gra. cap. 1. suis depictam coloribus abundè expugnauimus. Nemo enim in hac vita, etiam si sit vt Apostoli confirmatus, liber est à lege. Quin verò si per impossibile ipsi Apostoli contra legem fecissent, peccassent: licet confirmati erant vt non facerent. Nam & iustis illis dictum est: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Imò vt ait ipse ve ritatis Magister, Seruus qui cognouit vo luntatem domini sui & non fecit vapula bit multis. Præterea sic hominem à lege exi mere, est ipsum impeccabilem facere: quæ absurdissima est hæresis. Paulus enim qui alibi putabat nullam esse potestatem quæ illum posset à charitate Dei separare, ali bi nihilo minùs fatebatur se corpus castiga re suum & in seruitutem redigere, nè cum alijs prædicabat, ipse reprobis efficeretur. Et nè magnitudo reuelationum eum in superbiam extolleret, angelum Sata næ qui eum colaphizabat sustinebat. Non enim sic Paulus intelligit iusto non ef se legem positam, quin si illam transgre deretur eandem iustitiam amitteret, sed in genium gratiæ fauorisq; Dei duntaxat ex plicuit: nempe quòd vbi charitas foras mit tit timorem, hominem quem possidet ob sequentissimum legi facit. ¶ Atque hic est sensus verborum Pontificis in dict. distinct. 19. q. 2. Appellat enim legem priuatam sin gularem dictum Spiritus sancti, contra quæ nemo tenetur obedire legibus communi bus. Ille tamen est etiam Spiritus sancti ductus, vt subditorum quisque suis præfe ctis obtemperet: neque omni spiritui cre dat contra prælatorum obedientiam intus obloquenti: nè sit fortè angelus Satanæ quem lucis esse putat.

Lutheri er ror.

Autor lib. de Natura & gratia. Prima ratio in Lutheri.

Secunda.

Mens Pauli.

ARTICVLVS. VIII.

Vtrum subdito liceat præter verba legis agere.

Ostremus articulus virtutis leg is est, vtrū omnis epicikeia sit subditis interdista, an verò liceat subdito contra verba legis agere. Et arguitur quòd ne mi ni subditorum id liceat. Ait enim Augusti. lib. de ver. religio. In temporalibus legibus quanuis homines iudicent de his cum eas instituunt, tamen quando sunt instituta & firmata non licebit de ipsis iudicare, sed se cundùm ipsas: qui autem legis verba præ termittit arbitratus intentionem legisla toris seruare, is de lege iudicare videtur: ergò subditis id non licet. ¶ Secundò: Ei pro fusus competit legum esse interpretem, qui est earum conditor: solus autem princeps po test leges condere: nemini ergò aliorum li berum est illas interpretari, sed secundùm eas agere. ¶ Tertio: qui leges condiderunt sapientiæ lumine illustrati censendi sunt: Quæ ait Proverb. 8. Per me Reges regnant & legum conditores iusta decernunt. ergò de intentione legislatoris non aliter iudica relicto quàm per legis verba. ¶ In contra rium autem est Hilarius. 13. de Trinit. Intel ligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei de bet esse sermo subiectus. Ex quibus verbis colligitur prudentius esse ad causam attēde re quæ legislatores induxit, q̄ ad legis verba.

Primum argu mentum. Augustin.

Secundum.

Tertium.

Hilarius.

Quæstio præsens materiam epicikeie in disputationem producit: an videli cet aliquo casu subditis ea sit licita. Nam quòd principi competat ambigit nemo, iuxta doctrinam Aristotel. 5. Ethicor. cap. 10. Ad quam idcirco quæstionem tribus con clusionibus respondendum est. Prima est generalis: Lex quæ à communi bono defi cit, nullam habet obligandi vim. Hæc iam suprà ex eo demonstrata est, quòd lex om nis debet esse pro communi salute ciuū instituta. Vnde. ff. de legib. l. Nulla. ait Mo dest. Nulla iuris actio aut benignitas pati tur, vt quæ salubriter pro hominum vtili tate introducuntur, ea nos duriore interpre tatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. ¶ Secunda con clusio. Quanuis lex in communi lata casi bus plurimùm contingentibus utilis sit, ni

Aristot.

Prima cõclu sio genera lis.

Probatio.

Secunda cõ clusio.

S. Thomas. hilo minùs quo casu noscitur aduersari communi salutì, non est obseruanda. Exemplum diuì Thomæ est: In ciuitatis obsidione salutiferum est lege caueri nè portæ aperiantur: nihilo secius si tunc ciues quorum vita salutì reipublicæ conducit, hostes fugientes in urbem se volunt recipere, contra legis verba aperiendæ sunt illis valuæ: quoniam illa est legis mens, quippè quam si adesset legislator, haberet. Conclusio hæc protinùs ad primam consequitur.

Deducitur conclusio ex priorc. Enimuerò lex (vt suprà dictum est) idèò ponitur in communi quòd casibus particularibus prospicere satis nequit: vt habetur. l. Neque leges. & l. Non possunt. ff. de legib. fit ergò inde consequens, vt quoties casus occurrerit quem si legislator prospexisset, exceptum iudicaret, non sit obseruanda. ¶ Tertia conclusio. His duabus assertionibus nihil obstantibus huiusmodi legis epieikeia more & ordine ad solum principem spectat, nisi illis duntaxat casibus quibus adeò instat subitum periculum, vt si ad principem vel ad eius vicem gerentem recurrendum esset, damnum interim timeretur. Tunc enim licitum est subdito contra verba legis agere. Illa quippè necessitas est, quæ legem non habet. ¶ Atqui in conclusione prima nihil dubitationis latet, in secunda verò non nihil. Videtur enim sanctus Tho. nimium illam stringere, dum ait illo præciso casu quo legis obseruatio in exitiù vergeret cõmunis salutis, nõ esse seruandã, cū tamè neq; in priuatã interniciè sit seruanda. Etenim ille cui palàm esset, obseruationem legis esse sibi lethalem, constaretque ex natura legis non esse eius mentem in tantum periculum adigere subditos, neutiquã teneret legem custodire. Vt si mihi constaret hostes mihi in via insidias parasse, non teneor die festo ire ad sacrum. Respondetur neque hoc negare sanctum Thom. sed loqui in reipublice periculo. Obsessa enim ciuitas non tenetur vniciilibet ciui fugienti portas pãdere cum suo periculo: & idèò neque ianitori, aperire fas est. Imò licèt essent personæ quàm plurimum tuendæ vrbi viles, si certum esset quòd hostium turma simul cum illis intrò irrueret quæ ciuitatem caperet, non tenentur. Secus vbi non esset tantum periculum: nam tunc iminenti periculo clauiger ipse posset aperire. ¶ Tertia verò conclusio non est vsque adeò clara. Dū enim asserit subitò imminente periculo licere

subdito agere cõtra legem inconsulto magistratu, alioqui verò ad ipsum recurrèdū: aut intelligit quãdo subditus de legis mète ambiguus est, aut quãdo proculdubio certissimus est: nõ quãdo hæret in dubio: nam tunc (vt ait in solutione secundi) debet absq; vlla interpretatione verba legis seruare. Quãdo verò omninò est certus, etiã si nullum sit in mora periculū, nõ tenetur Prelatum cõsultare. Cui enim in die ieiunij nullus alius suppetit cib⁹ q̄ carniū, absq; vlla superioris cõsultatione potest, nè fame pereat, illas comedere: etiã si citra periculū posset ipsum adire. ¶ Ad rei huius intellectum, et si Caiet. quatuor hinc mēbra dignoscat, perspicior tamè hæc fuerit trimembris diuisio. Aut enim subdito (de hoc enim loquimur) palàm liquet occurrerit casu non esse legis mentem vt feruetur, & tunc nulla opus est subdiuisione: sed siue subitum sit periculum, siue tempus suppetat adeundi præfecti absque illius prorfus cõsilio licet facere contra legem: vt casibus proximis à nobis explicitis patet. Aut per aliud extremum eiusmodi subditus in dubio hæret vtrinque æquali. Itaque neutrius partis assensum habet, licèt nec facere contra legem nec ne. Et tunc si vacat ad superiorem recurrere, recurrendum est: si verò repentinum periculum id nõ permittit, ad literam seruanda est lex. Atque hic est casus sancti Thomæ in solutione secundi: quoniam subdito in tali casu legem interpretari non licet. Si verò medio modo se habeat, ita vt neque certus omninò sit, neque prorfus ambiguus, sed in illam partem propèdat, q̄ potest facere contra legem. Itaque illius partis opinionem habet cum formidine alterius: tunc si mora datur qua possit magistratum cõsultare, id facere tenetur: sin verò per subitanum periculum id non licet, tutò facere potest contra legem. Atque hic est casus tertie conclusionis. ¶ Quod si scisciteris vtrum illa sit sufficiens ratio epieikeie vt subditus faciat contra legem, quòd ratio legis in particulari persona & casu deficiat: Respondetur q̄ si tantū deficit in particulari, nõ sufficit: si autè in toto genere causa cessauerit, tū & lex quoq; cessare debet. Verūtamen anteq̄ princeps vel consuetudo illam abroget, vim suam nõ amittit. Lege (vt exemplum proferram⁹) cautū est, nè quis arma noctu deferat: quantumvis ergò pacificus sis neq; vllum à te timeatur digladiationis periculū, nõ potes contra legem facere. Attamen quoniam

Solutio. Caietanus.

Partitio trimembris. Primum mēbrum.

Secundum.

Tertium mēbrum.

Questio nãdicens.

Responsio.

Dubitatio in casu secūdã cõclusiõne.

Ratio hæretici.

Explicatio S. Thomas. Solutio.

Obiectio in tertia conclusiõne.

S. Thomas. de epieikeia alibi doctor sanctus disputat, nē pē. 22. q. 102. extra chorum hic saltaremus si longior nos disputatio remoraretur. ¶ Hæc autem sunt hic adnotatu propria. Primum: et siliceat nonnunquam propter epieikeiam contra verba legis secundum eius mentem agere, tamen vice versa extra tales casus seruare in cortice verba, corrupta legis mente, prauaricatio legis est. Sic enim habet lex cōtra. ff. de legi. In fraudem legis facit qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit. Et l. sequenti: Fraus legi fit, vbi fit quod fieri no luit, fieri autem non vetuit. Prohibet lex nē adulter filium spurium hæredem instituat: concedere ergo alteri hæreditatem qui det filio, est verba legis, non autem mentem seruare. Prohibet & altera lex nē sacerdos sacer dotium in fauorem filij renuntiet: alter autē cōfert alterius filio, vt ille suo vices rependat: iniq̄uitas est, epieikeiæ è regione aduersa.

Primum aduertendum. et siliceat nonnunquam propter epieikeiam contra verba legis secundum eius mentem agere, tamen vice versa extra tales casus seruare in cortice verba, corrupta legis mente, prauaricatio legis est. Sic enim habet lex cōtra. ff. de legi. In fraudem legis facit qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit. Et l. sequenti: Fraus legi fit, vbi fit quod fieri no luit, fieri autem non vetuit. Prohibet lex nē adulter filium spurium hæredem instituat: concedere ergo alteri hæreditatem qui det filio, est verba legis, non autem mentem seruare. Prohibet & altera lex nē sacerdos sacer dotium in fauorem filij renuntiet: alter autē cōfert alterius filio, vt ille suo vices rependat: iniq̄uitas est, epieikeiæ è regione aduersa.

Exemplum. luit, fieri autem non vetuit. Prohibet lex nē adulter filium spurium hæredem instituat: concedere ergo alteri hæreditatem qui det filio, est verba legis, non autem mentem seruare. Prohibet & altera lex nē sacerdos sacer dotium in fauorem filij renuntiet: alter autē cōfert alterius filio, vt ille suo vices rependat: iniq̄uitas est, epieikeiæ è regione aduersa.

Ad primum argumentū. ¶ ET per hæc, argumentorum patent solutiones. Ad primum enim respondetur, q̄ qui in illo postremo necessitatis casu agit contra verba legis non iudicat de lege ipsa, sed singulari casu, in quo cernit non esse seruandam. ¶ Et pari modo respondetur ad secundum. Hic enim idem subditus non interpretatur legē simpliciter, sed in casu quo manifestū est legislatorem aliud intendisse: secus si anceps hæsitet, vt dictum est in secundo casu. ¶ Ad tertium autem respondetur q̄ quantacunq; legiflatores sapientia vigeant, nulla tamen sufficit vt casus omnes occurrentes proficiant.

Ad secundū argumentū. Hic enim idem subditus non interpretatur legē simpliciter, sed in casu quo manifestū est legislatorem aliud intendisse: secus si anceps hæsitet, vt dictum est in secundo casu. ¶ Ad tertium autem respondetur q̄ quantacunq; legiflatores sapientia vigeant, nulla tamen sufficit vt casus omnes occurrentes proficiant.

Ad tertium argumentū. ¶ Ad tertium autem respondetur q̄ quantacunq; legiflatores sapientia vigeant, nulla tamen sufficit vt casus omnes occurrentes proficiant.

QVAESTIO SEPTIMA, de mutatione & varietate legis humanæ.

S. Tho. 1. 2. q. 97.

ARTICVLVS. I.

Vtrum lex humana debeat quoquo pacto mutari.

OSTREMA DEMUM quæstio legis humanæ est vt explicetur quàm debeat esse firma & fixa. Et ideò primo queritur an debeat aliquo pacto mutari. Apparet enim id minimè licere: lex enim huma

na (vt suprâ diximus) à naturali deriuatur: hæc autem immutabilis est: ergò & illa. ¶ Id etiam secundò colligitur ex natura regula, qualis est lex: quæ secundum Arist. 5. Ethico. cap. 5. solida esse debet, & p̄stās: lex autem regula est, ergò immobilis. ¶ Item tertio, lex iusta & recta esse debet: quod autem iustum semel est, semper tale existit. ¶ Accedit & testimonium Nicolai Papæ, dist. 12. Ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitūs à patribus suscepimus infringi patiamur. ¶ In contrarium verò sunt argumenta nihilo pauciora. Ratio enim exposcere videtur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanæ, veluti & cæteræ artes, humana ratione excogitatae sunt & inuentæ: reliquæ verò artes occurrente eo quod melius est summutantur: ergò idem est & in legibus obseruandum. ¶ Secundò, de præteritis sumenda est ratio & cautio futurorum: cōtingit autem leges antiquas rudiores esse, minusq; politas, quàm succedentibus moribus conueniant: ergò nisi quotiescunq; meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquitatis aliq̄ innoarentur, incommodum esset. ¶ Tertio, leges humanæ quia circa lubricum singularium fluxum versantur nequeunt nisi temporis experientia exactè influi. Experientia enim (vt 2. Ethic. author est Arist.) tempore indiget: ergò quoties temporis curriculum melius quid attulerit, expediens est leges submutari. ¶ Accedit demū & August. 1. de lib. arbi. vbi ait, lex temporalis quâuis iusta sit, cōmutari tamen per tempora iustè potest.

na (vt suprâ diximus) à naturali deriuatur: hæc autem immutabilis est: ergò & illa. ¶ Id etiam secundò colligitur ex natura regula, qualis est lex: quæ secundum Arist. 5. Ethico. cap. 5. solida esse debet, & p̄stās: lex autem regula est, ergò immobilis. ¶ Item tertio, lex iusta & recta esse debet: quod autem iustum semel est, semper tale existit. ¶ Accedit & testimonium Nicolai Papæ, dist. 12. Ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitūs à patribus suscepimus infringi patiamur. ¶ In contrarium verò sunt argumenta nihilo pauciora. Ratio enim exposcere videtur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanæ, veluti & cæteræ artes, humana ratione excogitatae sunt & inuentæ: reliquæ verò artes occurrente eo quod melius est summutantur: ergò idem est & in legibus obseruandum. ¶ Secundò, de præteritis sumenda est ratio & cautio futurorum: cōtingit autem leges antiquas rudiores esse, minusq; politas, quàm succedentibus moribus conueniant: ergò nisi quotiescunq; meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquitatis aliq̄ innoarentur, incommodum esset. ¶ Tertio, leges humanæ quia circa lubricum singularium fluxum versantur nequeunt nisi temporis experientia exactè influi. Experientia enim (vt 2. Ethic. author est Arist.) tempore indiget: ergò quoties temporis curriculum melius quid attulerit, expediens est leges submutari. ¶ Accedit demū & August. 1. de lib. arbi. vbi ait, lex temporalis quâuis iusta sit, cōmutari tamen per tempora iustè potest.

na (vt suprâ diximus) à naturali deriuatur: hæc autem immutabilis est: ergò & illa. ¶ Id etiam secundò colligitur ex natura regula, qualis est lex: quæ secundum Arist. 5. Ethico. cap. 5. solida esse debet, & p̄stās: lex autem regula est, ergò immobilis. ¶ Item tertio, lex iusta & recta esse debet: quod autem iustum semel est, semper tale existit. ¶ Accedit & testimonium Nicolai Papæ, dist. 12. Ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitūs à patribus suscepimus infringi patiamur. ¶ In contrarium verò sunt argumenta nihilo pauciora. Ratio enim exposcere videtur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanæ, veluti & cæteræ artes, humana ratione excogitatae sunt & inuentæ: reliquæ verò artes occurrente eo quod melius est summutantur: ergò idem est & in legibus obseruandum. ¶ Secundò, de præteritis sumenda est ratio & cautio futurorum: cōtingit autem leges antiquas rudiores esse, minusq; politas, quàm succedentibus moribus conueniant: ergò nisi quotiescunq; meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquitatis aliq̄ innoarentur, incommodum esset. ¶ Tertio, leges humanæ quia circa lubricum singularium fluxum versantur nequeunt nisi temporis experientia exactè influi. Experientia enim (vt 2. Ethic. author est Arist.) tempore indiget: ergò quoties temporis curriculum melius quid attulerit, expediens est leges submutari. ¶ Accedit demū & August. 1. de lib. arbi. vbi ait, lex temporalis quâuis iusta sit, cōmutari tamen per tempora iustè potest.

na (vt suprâ diximus) à naturali deriuatur: hæc autem immutabilis est: ergò & illa. ¶ Id etiam secundò colligitur ex natura regula, qualis est lex: quæ secundum Arist. 5. Ethico. cap. 5. solida esse debet, & p̄stās: lex autem regula est, ergò immobilis. ¶ Item tertio, lex iusta & recta esse debet: quod autem iustum semel est, semper tale existit. ¶ Accedit & testimonium Nicolai Papæ, dist. 12. Ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitūs à patribus suscepimus infringi patiamur. ¶ In contrarium verò sunt argumenta nihilo pauciora. Ratio enim exposcere videtur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanæ, veluti & cæteræ artes, humana ratione excogitatae sunt & inuentæ: reliquæ verò artes occurrente eo quod melius est summutantur: ergò idem est & in legibus obseruandum. ¶ Secundò, de præteritis sumenda est ratio & cautio futurorum: cōtingit autem leges antiquas rudiores esse, minusq; politas, quàm succedentibus moribus conueniant: ergò nisi quotiescunq; meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquitatis aliq̄ innoarentur, incommodum esset. ¶ Tertio, leges humanæ quia circa lubricum singularium fluxum versantur nequeunt nisi temporis experientia exactè influi. Experientia enim (vt 2. Ethic. author est Arist.) tempore indiget: ergò quoties temporis curriculum melius quid attulerit, expediens est leges submutari. ¶ Accedit demū & August. 1. de lib. arbi. vbi ait, lex temporalis quâuis iusta sit, cōmutari tamen per tempora iustè potest.

na (vt suprâ diximus) à naturali deriuatur: hæc autem immutabilis est: ergò & illa. ¶ Id etiam secundò colligitur ex natura regula, qualis est lex: quæ secundum Arist. 5. Ethico. cap. 5. solida esse debet, & p̄stās: lex autem regula est, ergò immobilis. ¶ Item tertio, lex iusta & recta esse debet: quod autem iustum semel est, semper tale existit. ¶ Accedit & testimonium Nicolai Papæ, dist. 12. Ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitūs à patribus suscepimus infringi patiamur. ¶ In contrarium verò sunt argumenta nihilo pauciora. Ratio enim exposcere videtur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanæ, veluti & cæteræ artes, humana ratione excogitatae sunt & inuentæ: reliquæ verò artes occurrente eo quod melius est summutantur: ergò idem est & in legibus obseruandum. ¶ Secundò, de præteritis sumenda est ratio & cautio futurorum: cōtingit autem leges antiquas rudiores esse, minusq; politas, quàm succedentibus moribus conueniant: ergò nisi quotiescunq; meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquitatis aliq̄ innoarentur, incommodum esset. ¶ Tertio, leges humanæ quia circa lubricum singularium fluxum versantur nequeunt nisi temporis experientia exactè influi. Experientia enim (vt 2. Ethic. author est Arist.) tempore indiget: ergò quoties temporis curriculum melius quid attulerit, expediens est leges submutari. ¶ Accedit demū & August. 1. de lib. arbi. vbi ait, lex temporalis quâuis iusta sit, cōmutari tamen per tempora iustè potest.

na (vt suprâ diximus) à naturali deriuatur: hæc autem immutabilis est: ergò & illa. ¶ Id etiam secundò colligitur ex natura regula, qualis est lex: quæ secundum Arist. 5. Ethico. cap. 5. solida esse debet, & p̄stās: lex autem regula est, ergò immobilis. ¶ Item tertio, lex iusta & recta esse debet: quod autem iustum semel est, semper tale existit. ¶ Accedit & testimonium Nicolai Papæ, dist. 12. Ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitūs à patribus suscepimus infringi patiamur. ¶ In contrarium verò sunt argumenta nihilo pauciora. Ratio enim exposcere videtur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanæ, veluti & cæteræ artes, humana ratione excogitatae sunt & inuentæ: reliquæ verò artes occurrente eo quod melius est summutantur: ergò idem est & in legibus obseruandum. ¶ Secundò, de præteritis sumenda est ratio & cautio futurorum: cōtingit autem leges antiquas rudiores esse, minusq; politas, quàm succedentibus moribus conueniant: ergò nisi quotiescunq; meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquitatis aliq̄ innoarentur, incommodum esset. ¶ Tertio, leges humanæ quia circa lubricum singularium fluxum versantur nequeunt nisi temporis experientia exactè influi. Experientia enim (vt 2. Ethic. author est Arist.) tempore indiget: ergò quoties temporis curriculum melius quid attulerit, expediens est leges submutari. ¶ Accedit demū & August. 1. de lib. arbi. vbi ait, lex temporalis quâuis iusta sit, cōmutari tamen per tempora iustè potest.

Argumenta præsentis quæstionis rem in duo diuersa extrema distrahunt. Nam illa prioris ordinis contendunt humanam legem prorsus esse immutabilē. Reliqua verò per alterum extremum, quòd vbiuis melius aliud occurrerit, sint mutandæ: & ideo duabus conclusionibus respondendum est, quibus ambo extrema moderemur. ¶ Prior est, licitum quandoq; est, decens, & sanctum, legem humanam mutari. Veritas conclusio- nis huius ex duabus nascitur radicibus: vide licet tam ex natura rationis humanæ, qua leges conduntur, quàm ex natura nostrarum actionum de quibus statuuntur. Etenim cū natura nostra rationalis sit, hoc est, discursiua & successu quodam veritatis indagatrix: non potest, ccu intellectualis angelus, qui naturalia

Argumenta præsentis quæstionis rem in duo diuersa extrema distrahunt. Nam illa prioris ordinis contendunt humanam legem prorsus esse immutabilē. Reliqua verò per alterum extremum, quòd vbiuis melius aliud occurrerit, sint mutandæ: & ideo duabus conclusionibus respondendum est, quibus ambo extrema moderemur. ¶ Prior est, licitum quandoq; est, decens, & sanctum, legem humanam mutari. Veritas conclusio- nis huius ex duabus nascitur radicibus: vide licet tam ex natura rationis humanæ, qua leges conduntur, quàm ex natura nostrarum actionum de quibus statuuntur. Etenim cū natura nostra rationalis sit, hoc est, discursiua & successu quodam veritatis indagatrix: non potest, ccu intellectualis angelus, qui naturalia

Prima ratio ad partem negatiuam.

Prima conclusio. Suadetur conclusio dupli- cibus.

Primario.

turalia omnia simul nouit, subito intima ueritatis penetrare. Vnde quemadmodum in scientiarum speculatione defluxu quodam temporis Philosophi ex imperfecto ad perfectum scientias promouerunt: vt .i. Physico, primoq; de Anima alijsq; libris Aristot. testimoniū extat: sic & in morū cōpositione ratio practica negotiatur. Quapropter sicut Thales ille Milesius alijsq; illius ætatis sex sapientes, scientias illucufq; rudes & incōptas contemplatione polire cœperunt, quas post Plato & Arist. expoliuere: sic & Lycurgus, & Solon, & apud Romanos Numa Pomp. suas respublicas, antea barbaras & agrestes, politionibus legibus instituerunt: quæ deinceps temporum incrementis exactius sunt accuratiusq; & emunctius cultæ. ¶ Accedit ratio secunda ex nostrarum actionum conditione: quæ & regionum diuersitati & temporū sic subiecta est, vt nunquam in eodem statu permaneat. Exemplum est Augustini, lib. i. de libe. arbi. ubi ait, quod si populus bene sit moderatus, & grauis, communisq; utilitatis diligentissimus custos, recte lex fertur qua tali populo liceat creare sibi magistratus: per quos respublica administraretur: porro si paulatim ille populus deprauatus habeat uenale suffragium, & regimen flagitiosis sceleratisq; committant: recte adimitur populo talis potestas dandi honores: & ad paucorum bonorum redit arbitrium. ¶ Secunda conclusio quam D. Tho. sanctissimè constituit, quæq; legislatoribus perspectissima esse debet, est: Non ob quamcunq; causam melius quidpiam asserentem mutanda est lex, sed tunc penitus quando usq; adeo excellat, vt damna detrimentaq; compenset, quæ legis mutatio suapte natura affert. Ratio conclusio sic habet. Cùm leges humanæ pro cōmuni utilitate & salute (vt dictum est) sint institutæ, eadem prorsus ratione mutandæ sunt: nempe quando mutatio in augmentū est communis boni. Mutatio autem suo pte ingenio per seipsam detrimentum affert: quia cū consuetudo seruandæ legis fuerit quodam pacto in naturam uersa: (nam consuetudo, altera natura est) mutatio ipsa legis, quædam est mutatio naturæ. Quo fit vt quæ contra consuetudinem fiunt, etiam dum leuia sunt, grauiã exsistimentur. Atq; eandem ob causam ueneranda legis canices amore retinet humanos animos, qua idè extincta nouitas alterius nescio quid inuidiæ secum trahit. Dum igitur de legis mutatione agi-

tur, hæc debent in statèra pendì: nè scilicet mutetur nisi tâta ab ea parte propèdeat causa, quæ hæc valeat mala compensare. Quod quidem tunc prorsus continget, quando uel maxima, euidentissimaq; utilitas ex noua lege prouenerit: aut ingens necessitas consuetam legem ob manifestam eius iniquitatem antiquare cōpulerit: vnde. ff. de const. prin. l. 2. ait Vlpian. In rebus nouis constituendis euidens esse utilitas debet, vt recedatur ab eo iure quod diu æquum uisum est. ¶ Hæc ergo regula tum in seculari republica, tum maximè in Ecclesiastica, ac potissimū in his quæ ad sacra pertinent obseruantissima esse debet. Nè scilicet ratio persoluendi officium qua clerus affluet, pro quacunq; ratione demutetur: etiam si egregia uideatur. Et multò minùs sacrorum ratio, quæ ad cultum diuinum attinet: quibus uidelicet populus oculos habet immerfos, & affectos animos. Haud enim id absq; detrimento & scandalo fieri posset. Nihil aduersus nouitatē Breuiarij obmurmurandum est, postquam sanctissimus Papa id permittit: tamen finis ille ob quem mutatio facta est, uidelicet vt statas soluentes horas memoriter Psalterium discant, non est ille quem sancti patres horis dicendis canonicis præfixere. Cantus enim Ecclesiastici non studij gratia, sed tantum diuinæ laudis instituti sunt, vt melodia militantis Ecclesiæ instar triumphantis instituerentur. Vbi non cessatur clamari quotidie, Sanctus, Sanctus. &c. Atq; huic scopo admetiebantur patres Antiphonas, Responsoriasq; & Psalmodiam. Imò (vt est in priscorum historijs) angelos eas etiã de cœlo attulisse fertur. ¶ Præterquam quod sacerdotibus permittere, vt aliter officium domi pendant, quàm in Ecclesia, est illis manifestam porrigere occasionem, nè in Ecclesia cum alijs cōcinant, sed uelut muti stipendia sua faciant. Adde quod periculum inde imminet vt eadem horarum ratio in Ecclesiam publicitùs inducatur: quod grauiter populi aures offenderet. Hæc mihi in presentiarum in mentem uenire: quia pro mei captu ingenioli ardentèr desidero, vt uicã esset ratio Breuiarij in toto Christianismo. Nam uarietas Ecclesiæ, qua tanq; regina circumamicta à dextris sponsi fedet, in uarietate religionum aliarumq; ceremoniarum Christianæ familiæ satis splendet. Quod autem ad horas canonicas in lingua Latina tanta diuersitas obtinuerit, nullum forsani, si fas est dicere, decus est. ¶ Cate-

Regula proximarum in seculari tū in Ecclesiastica republica obseruanda est.

Cantus Ecclesiasticus studij gratia sed tantum diuine laudis instituti sunt.

Authoris cœsura de Breuiarii pluralitate.

Dubitatio.

rūm

Aristot.

Secunda ratio.

Augustinus.

Secunda Conclusio.

D. Thomas.

Ratio conclusio.

rùm nõ ab re huc dubitatio occurrit, vtrùm legislator pro suo libito absq; vlla intercedente causa, leges valeat commutare. Et apparet à parte negatiua argumentum quòd non aliter licet leges mutare, quàm condere: si autem non pro communi vtilitate conderentur, non essent leges: ergò neq; si alia ratione mutent, valida erit mutatio. ¶ In respõsione autem multa sunt membra. Primum si legislator penes quem summa est potestas legem sine causa tolleret, factum teneret: hoc est, nullam haberet deinde vim legis, nisi qua tenens vim retineret iuris, seu naturalis, seu diuini. Tametsi dum lex reipublicæ conduceret, graue crimen committeret. Videlicet, si Papa tolleret annuam confessionem, maneret ius tantùm diuinum cõfessionis: & si Cæsar abrogaret legem suspendendi fures, maneret duntaxat naturale ius vt punirentur

Argumentũ parvis negatiuæ.

Prima assertio quæ partim satisfit dubitationi propositæ.

Probatio præfata assertions.

Secunda assertio.

Ratio.

Tertia assertio de potestate Ecclesiastica.

faltem. Res est clara: quia lex nisi vim habeat cõerciuam, non est lex: hanc autem vim habet à Principe vel à republica. Quapropter sicuti etiam dum reipublica legibus indigeret, tamen nisi eas poneret, nulla esset: ita si quam tolleret, non esset amplius lex. Secundum membrum est. Lex quam nouam conderet vel in quam alteram mutaret, si nõ esset pro communi bono, vel esset intolerabilis, nõ haberet vim legis. Enimuerò licet quã ipse abrogaret, re vera esset abrogata: non tamẽ tantùm potest in legumlatione, vt quam ipse tulerit, statim sit firma & valida: nisi (vt dictum est) iusta fuerit. ¶ Hæc autem de omni potestate tam sæculari quàm ecclesiastica dicta sunt, quibus tamen de ecclesiastica tertium peculiare adhibemus membrum.

Nempè quòd neq; Papa neq; Concilium in his legum positione & mutatione, quæ familiæ Christianæ necessariæ sunt, vtpotè quòd Spiritu sancto reguntur, errare nõ poterunt. Nunquàm scilicet permittetur diuinitus Papa aut cunctas leges ieiuniorum tollere, aut legem confessionis in decennium prolatare: quia inpendiò quàm maximè huiusmodi leges reipublicæ referunt. Neq; rursus præcipe repermittetur, vt cum primum quisq; conficius sibi fuerit mortalis culpæ ad aures sacerdotis confessurus aduolet: quia lex esset intolerabilis.

Ad primum argumentũ eorum quæ prioriori ordi-

Respondere autem restat ad vtrang; argumentorum seriem. Ad primũ ergò prioris ordinis respondetur quòd lex naturalis, quæ participium quoddam æternæ legis est,

immobilis perseuerat: quia deriuatur ab illa per diuinam rationem, illam instituentem: quæ quidem diuina ratio etiam est immobilis. Lex autem humana deriuatur à naturali per rationem humanam trahentem genus ad speciem. Et quia ratio humana nõ omnia futura satis prospicit, ex hac parte fit lex ipsa mutabilis. Accedit præterea quòd lex naturalis continet principia vniuersalia quæ abstrahunt à singularibus: leges autem humanæ fundamētis nituntur particularibus, quæ in actionibus contingentibus & caducis litæ sunt. ¶ Et per hoc respõdetur ad secundum quòd mensura debet esse immutabilis quatenus fert natura materiæ: mensura autem mutabilium rerum solidiorem non suffert perpetuitatem. ¶ Ad tertiuẽ eodem ferè modo respondetur, quòd rectitudo in quantitatibus corporeis non dicitur respectiue in ordine ad aliam, sed est in se absolutè recta, quia eius extrema non exeunt à medio: rectitudo autem humanæ legis non est absolutæ, sed sumitur in ordine ad commune bonũ, cui non semper res eandem habent proportionem. Quocirca illis mutatis mutatur rectitudo & iustitia legis. ¶ Authoritas autem iuris. id est. solùm admonet in fauorem secundæ conclusionis, ridiculum esse citra causam vrgentissimam patrum sanctiones infringere: secus dum causa adest legitima. ¶ Nihilominus & reliqua in contrarium argumenta temperanda sunt & enervanda quatenus cum secunda conclusione pugnant. Ad primum ideo consideratissimè respondet S. Thom. aliud esse artium ingenium, aliud verò legum. Artes enim ex sola ratione vigorem habent & efficaciam, & ideo quotiescunque melius quidpiam intellectui occurrerit, mutari debent: nam nullum est periculum quin mutentur in melius: eò quòd totum negotium in intellectu contineatur. Leges autem vim maximam obtinent ex cõsuetudine, vt Philosophus. 2. Politicor. ait. adeò vt diuturna consuetudo (vt ff. de legibus Vlpian. ait) pro iure sit habenda. Ob idq; non tantùm perpendendum est in mutatione legis illud bonum quod noua assert, verũ & detrimētũ quod veteris cõsuetudo patitur. Reliqua verò duo cum Augustini sententia id tantùm comprobant quòd leges mutare liceat: non id tamen quòd quacunque de causa, etiam si aliquo pacto conuenientius quidpiam suadeat.

ne tactata sunt.
Ad secundũ argumentũ.
Ad tertium argumentũ.
Ad postremũ argumentũ.
Ad argumẽta posterioris ordinis.
Ad primum S. Thom. S. Thomas.
Aristot.
Faciles solentio caterorũ argumentorum.
A R-

ARTICVLVS. II.

Vtrum consuetudo vim legis ob-
tinere valeat.

NON est impertinens sermone de mutatione legum articulum intexere de consuetudine, per quam & mutari solent. Quæritur ergo, vtrum cõsuetudo vim queat obtinere legis. Existunt enim à parte negatiua argumenta. Primum: lex humana ab æterna per naturalem deriuatur: contra illas autem nulla præualere potest consuetudo: ergo neque vlla valet humanas mutare. ¶ Secundo egregie arguit D. Tho. Ex multiplicatis malis nullum consilari potest bonum: imò malum, quo multiplicatius, eo peius: qui autem primò contra legem agere incipit, male facit: ergo similibus aceruatibus nihil boni confici potest: lex autem, cum regula fit nostrarum actionum, egregium bonum est: nulla ergo consuetudo migrare in legis naturam potest. ¶ Tertiò: Leges condere munus est solius publicæ potestatis: consuetudo autem priuatis ciuium actibus inualefcit: nulla ergo cõsuetudo authoritatem legis abrogare potest. ¶ In contrarium autem est Augustinus in epist. ad Casulanum: vbi ait: Mos populi Dei & instituta maiorum pro lege sunt tenenda: & sicut præuaricatores legum diuinarum, ita & contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.

Argumen. 1.
à parte negatiua.

2. in 6. si. Argumen. 2.
D. Thomas.
ne lex in hi
15 q 3 it v.
ita it vto. i fer-
to:

Argumen. 3.

Augustinus.

Satisfit qua-
stioni vnica
conclusionem
trimembri.

Probatio.

QUÆSTIONI præsentis vnica, sed tamen trimembri conclusione fit satis. Conclusio autem est: Consuetudo trina virtute pollet: videlicet vt & antiquam legem, tum interpretetur, tum etiã immutet, ac subinde vim obtineat nouæ. Probatur. Ratio voluntasq; legislatoris promulgata nõ solum interpres legis est, verum & veteris abrogatio, & nouæ constitutio: cuiusmodi autem rationis voluntatisq; promulgatio, non solum verbo, verum & facto fieri consuevit: nam quod quis opere foris præstat, intus mente probare censetur: quando autem princeps quos subditos cohibere potest, identidem longoq; temporis interuallo operari sinit, permissu illo rationem suam & voluntatem aperit: ergo si cuti verbali promulgatione edictum ponit, sic & cuiusmodi permissione ciuium consuetudinem pro lege ducit: quæ subinde aut vultat interpres sit, vel certè abolitio. ¶ Ad

pleniorum rei intellectum nosse operari pretium erit quid nomini consuetudinis supponatur. Subobscurus enim apparet Isidorus lib. 5. Etymolog. qui refertur in Decretis dist. 1. vbi ait: Mos est longa cõsuetudo de moribus tantum tracta. Videtur quippe in definitione repetitionis vitium committere, Mos de moribus. Notato ergo vocem, mos, trifariam vsurpari. Accipitur enim primò pro singulari humano actu, puta libero: actiones enim brutorum, nisi per metaphoram, mores non dicuntur. Et ab hac acceptione dicitur philosophia moralis, id est, humanorum actuum. Secundo accipitur pro habitu ex frequentia similium actuum genito: quem admodum dicimus hominem bene aut male morigeratum. Et istæ acceptiones ad rem non faciunt. Tertiò ergo accipitur vt idem sit quod cõsuetudo: & hoc modo nihil aliud est quàm frequentia longi temporis similium actuum in aliqua republica: puta vel in regno vel in vrbe aut in collegio. Nihil ergo inceptè dicit Isidò. Dicens enim morem esse consuetudinem de moribus tractam, priori loco accepit tertio modo: posteriori verò, primo. Consuetudo ergo rationi cõsona atq; à principe concessa, vim habet legis. Quin verò eotantum à lege differt, quòd lex scripto traditur: consuetudo verò, vsu. Sic enim ait Isidò. Lex est constitutio scripta: mos autem longa cõsuetudo. Et subdit: Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege accipitur vbi deficit lex. Et lege, diuertitur. ff. de legib. consuetudo pro iure & lege in his quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet. Atq; inferius Paulus Iuris cõsul. Imò magna authoritatis, inquit, hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, vt non fuerit opus scripto comprehendere. ¶ Hoc ergo memoriæ commendandum est, quòd consuetudo de se ipsa vim legis nõ habet, sed quatenus à principis cõsensu dimanet. Itaq; vt Aristot. Platonisve aut alius philosophi, quin verò omnium Iurisconsultorum saluberrimæ essent sententiæ, nunquam vim legis haberent nisi cõsensu principis stabilirentur: sic neq; cõsuetudo eandem aliter obtineret virtutem. Exempli gratia, nunquam Baldi opinio quòd pro triplici furto suspenderetur fur obtinere potuit vim legis, nisi princeps illam scripto sanciret, vel per consuetudinẽ approbaret. Quapropter vbilex exprimeret, nullam consuetudinem contra legem valituram, decretum hoc consuetudinent

Quid veniat nomine consuetudinis. Isidorus.

Moris nomine trifariam vsurpatur. Prima acceptio.

Secunda.

Tertia.

Isidorus.

Quid intersit inter morem & consuetudinem.

Doctrinæ memoriæ commendanda.

nem irritat, vt per illam lex nunquam abrogetur: quia tunc consuetudo nihil operatur, eò quòd nunquam iudicium est talis voluntatis principis. Tametsi tam longa potest esse in contrarium, maximè in sæculo aliorum principum, vt decretum etiam illud irritans euincat. Sed est præterea animaduertendum quòd consuetudo nõ solum obligat tanquam signum promulgationis legis noxæ: verum aliquando est signum actus testimonium quòd olim talis fiterit lex: licet nõ reperiatur scripta.

¶ Quam verò longum tēpus consuetudine spectandum sit, antequam vim obtineat legis, non est iure certum. In aliquibus (vt aiunt) duo actus sufficiunt, in aliquibus tres, in aliquibus decem. Sed reuera nulla esse potest cordatior regula, quam quæ. c. cum tanto. de consue. statuta est: vbi habetur quòd nunquam consuetudo positio iuri præiudiciū generare debet, nisi fuerit rationalis & legitime præscripta. Vbi in verbo, rationalis, animaduertendū est quòd ad hoc vt robur nanciscatur legis, habere debet conditiones bonæ legis, supra constitutas. Et secundò, in verbo, præscripta, cōsiderandum quòd tunc consuetudo vim adipiscitur legis quando cōmuni hominum iudicio & arbitrato peccatum esset facere contra illam. ¶ Quapropter admonere hīc nõ præteribo quantum creetur periculi dum in aliqua republica semel aut bis quippiam permittitur. Enimverò ad id persuadendum quòd nouum petitur, in causam adducitur, quòd vnus actus nihil nocere potest: postea verò similitudine illius alter persuadetur, ac subinde consuetudo vires nanciscitur. Idem existit periculum inter viros potentes. Vt si semel Vasalli vrbanitatis ac benevolentia gratia domino ac patrone suo munuscula obtulerint, statim vrbinitas in consuetudinem rapitur, & gratia in ius debitum. ¶ Sed nunquid quæcunq; inueterata cōsuetudo legem abrogat. Ratio enim id videtur persuadere. Nam dum Princeps dissimulat, suam existimatur interpretari voluntatem. Respondetur nihilo minus minimè sic esse. Imò quando vsus contra legem non aliunde quam ex negligentia principis oritur, aut ex eo quòd potens non est adsumendam de malefactoribus vindictam, nunquam contra legem præscribit: sed tunc penitus quando & potens est abusum cohibere, & non ex vecordia, sed oculata dissimulatione illū permittit. Neq; verò antequam longæuus mos autoritatē nanciscatur: nam

cum lex prudentia & iudicio condi debeat, iudicium autem tempus requirat, fit vt consuetudo breui tempore nõ vsq; ad vigorem legis irroborecat. Hac enim fortasse ratione inoleuit mos in Gallijs vescendi carnibus in Sabbathis inter Natale Domini & Purificationem Virginis: & in Hispanijs animalium intestina. Quando autem dicimus dissimulationem Prælati in causa esse vt consuetudo lex fiat, intelligitur de illo Prælato qui est legislator: nam etsi Prætor in vrbe, vel Prælati in conuentibus, aut prouinciæ dissimulent legum transgressiones, eiusmodi consuetudo nunquam vires legis consequitur: quia non est signum voluntatis supremi Prælati, qui est legislator. ¶ Vtrum autē quicunq; vsus in consuetudinem versus obligatoriam legem constituat, ambigere quisq; posset. Solet enim vsus venire vt homines pietatis gratia incipiant, vel diem festum colere, vel ieiunium seruare: non quidem tanquam de præcepto sed ex animi pietate, & (vt aiunt) ex deuotione: vt si modo in aliqua prouincia inciperent feria quarta à carnibus abstinere, vtrum propterea postea præceptum esset. Respondetur perpendendum esse quomodo talis religio fuerit seruata. Si enim tantum ex deuotione libera, nunquam illud vertitur in præceptum: nisi postea religio crebescere incipiat tanquam præceptū. Suspicio enim me semper tenuit, morem soluendi statis horis officium Dominae nostræ in initio non habuisse vim præcepti, neq; illam vim obtinuisse ante quadringentos hinc annos. Alioqui in ordine nostro non esset nobis iustum surgentes in dormitorio illud soluere. Veruntamen postea adeò religio inualuit, vt vix iam sit qui audeat negare præceptum.

Ad primum igitur argumentorū frontis quæstionis respōdetur longè esse aliam rationem legum naturalium ac diuinarum quam sit humanarum. Illæ enim à voluntate diuina statuta sunt, cui nulla humana voluntas neq; consuetudo obistere valet. Imò verò quanto consuetudo contra diuinam legem & naturalem fuerit inueteratior, tanto grauioris est causa peccati: tantum abest vt consuetudo quidpiam vigoris detrahat illis legibus. ¶ Ad secundum autem respōdetur. Quòd cum, vt sæpè dictum est, leges humanæ in aliquibus casibus deficiant, potest cōsuetudo cōtra legē per actus licitos inchoari: qui quidem frequentati actus vim obtinebunt

Regula.

Sana admonitio.

Quæstio. Ratio.

Solutio.

Gallorum mos.

Alia quæstio.

Solutio.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.

bunt legis: eò quòd per illos ostenditur legem antiquam fuisse inutilen. Quandiu verò ratio legis durauerit nequibit eam vlla còsuetudo superare: quia consuetudo tunc nõ erit rationalis, sed lex potiùs erit semper victrix: nisi forsã consuetudo ostenderit legem, licet non inutilem, tamen non conformem naturæ patriæ: hoc enim etiam sufficet ad ipsam abolendam. ¶ At verò S. Tho. videtur curtè respõdissè. Docuit enim quem admodum consuetudo possit per actus licitos inchoari, non tamen respondit, quid si inchoetur per illicitos. Caietan. respondet quòd etiam dum per illicitos incipit, potest temporis lapsu auctoritatem obtinere. Arbitror autem operæpretiũ distinguere. Nam quantum ad hunc effectum, vt lex pristina antiqetur, consuetudo etiam illa quæ illicitum habuit ortum, potest, licet nõ apud eosdem homines, tamẽ apud posteros vim obtinere. Cœperunt inquam (vt exempli gratia dixerim) antecessores nostri prauè agere contra aliquam legem, nos autem in nostro sæculo inuenimus còsuetudine abrogatam: non tenemur scrutari de consuetudine illa, qualia habuerit initia, sed liberi sumus ab eadem lege. At verò quantum ad alterum effectum, qui est obligare, consuetudo non fortietur vim legis quàm diu per actus illicitos increbuerit, ob rationem iam supradictam: quia lex debet esse æqua & iusta. ¶ Ad tertium respondetur quòd multitudo priuato- rum hominum introductionem consuetudinem, duplicis conditionis esse potest. Aut enim liberam constituunt rempublicã, quæ seipsam sine principe gubernat: & tunc mos populi erit constitutio legis. Si tamen sub rege aut alio principe degat, tunc (vt dictum est) consuetudo non per se est lex, sed quatenus interpretatio est voluntatis principis.

ARTICVLVS. III.

Virum rectores multitudinis in legibus dispensare possint.

ostquã in calce superioris questionis definitum est, non licere subditis nisi in repentino periculo epieiecia vti, videre nũc restat vtrum saltem gubernatores multitudinis dispensare possint in lege illis casibus quibus iudicauerint expedire. Et ar-

guitur à parte negatiua. Lex (vt suprà ex Istidoro monstratum est) fertur pro bono communi: bonum autem commune non est pro priuato intermittendum: siquidem (vt Philosophus. i. Ethicor. author est) bonum gentis diuinius est quàm bonum vnius hominis: ergò non licet cum aliquo dispensare vt cõtra legem faciat. ¶ Secundo, Deuter. i. præfctis hoc ponitur documentum: Itã paruũ audietis vt magnum: neque accipietis cuiusquam personam: quia Dei iudicium est. alicui autem id indulgere quod toti reipublice denegatur, acceptio est personarum: ergò id minimè licet. ¶ Tertio, in legem diuinam & naturalem nulla cadit dispensatio: lex autẽ humana debet illis esse cõformis, vt potè quẽ ab illis deriuatur: ergò neque in ipsa cadit. ¶ In contrarium ait Apostolus. i. ad Corin. 9. Dispensatio mihi credita est.

AD questionis intelligentiam notandum cum sancto Tho. quòd dispensatio pro priè importat commensurationem alicuius communis ad singula: hac enim ratione pater familiã dispensator dicitur, quòd vnicuiq; pondere quodam & mensura tum operas imperat, tum & necessaria ex communi penu distribuit. Pari ergò modo ille in republica dicitur dispensator, cui incumbit ordine & ratione disponere qualiter communis lex sit à singulis obseruanda. ¶ Duabus ergò conclusionibus ad quæstionem respõdetur. Prima est. Ille qui regimen incumbit multitudinis potest atq; habet dispensandi super lege humana in casibus certis & cum certis personis. Conclusio ex illo principio sæpe antea resumpto colligitur: lex enim humana quia in communi posita est comprehendere non potest casus omnes singulares: ob idq; vsu venire potest, vt quæ in communi ac plurimũ congruens est, in persona certa & casu deficiat: quippe quòd eius obseruantia vel obstaculum sit meliori bono, vel alicuius mali occasio. Quamobrem cum ille qui curam reipublicæ gerit vnius cuiusq; salutis debeat confulere, efficax ratio præcipit vt facultatem tunc faciat tali personæ faciendi contra legẽ. ¶ Secunda conclusio. Quando causa nõ occurrerit rationi consentanea atq; in bonum communerelata, tunc Prælatus pro suo libito dispensare, peccatum est, aut infidelitatis aut imprudentiæ. In fidelitatis in quã, dum bono communi non prospicit, sed suo aut alterius priuatæ personæ: imprudentiæ autem si ze-

D. Thomas.

Caietanus.

Consuetudo auctoritatis.

Distinctio.

Ad tertium.

Primum argumentum partis negatiue. Aristot.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Paulus.

S. Thomas.

Prima conclusio.

Sua datur conclusio.

Secunda Conclusio.

si ze-

si zelum quo affectus est boni publici, prudentia non exornat, nè antequam exploratam habeat perspexitamq; causam contra legem dispeset. Quam ob rē Christus redemptor noster, vt Luce. 12. scriptum est, difficile arbitratur vt ambæ virtutes in dispensato re coniungerentur. Aiebat enim: Quis putas est fidelis dispensator & prudens quem constituit dominus super familiã suam? ¶ Quò hæc autem lucidiora fiant, nonnulla hîc sunt

Quorundã fallacia confundentium epieikeiam cum dispensatione.

consideranda. Insinuat se enim hîc primùm omnium fallacia quæ nonnullos deuincit. Nempe idem esse dispensationem, quod est epieikeia: eò qđ dispensator nihil eis aliud videtur efficere, quàm legē in tali casu ex equo & bono interpretari. At verò secus res habet. Differunt enim significato quatuor hæc respectu legis: Irritare, abrogare, epieikeia interpretari, & dispensare. Irritare enim est legem aut votum impedire & cassare, nè robur obtineat obligãdi. Vt si legem à ciuibus constitutam Rex non probaret, neq; confir maret, sed cassaret. Quemadmodum & pater potest votum filij irritare: super quo, si solidum esset, dispensare non posset. Legem vero abrogare, est postquàm vim habet, in totum tollere. Quauis si vsq; ad præfinitum duntaxat tempus posita erat, tunc non tam propriè dicitur tolli, quàm impleri. Quo utiq; inter alios sensu ait Christus: Non veni legem soluere, sed adimplere. Interpretari autem per epieikeiam est ipsam declarare, in tali casu locum non habere. At verò dispensare est quempiam subditorum à lege excipere: concessa illi licentia & facultate sine qua legi esset obnoxius. Patet ergò discrimen qđ epieikeia nõ est subditum per licentiam eximere casu quo teneretur, sed explicare quod in illo casu non tenebatur: dispensatio autem est licentiam cõcedere. Quare epieikeia non solùm Prælati, verùm subditis (vt dictũ est) competit: dispensatio verò tantum Prælati.

Quid irritatio.

Quid abrogatio.

Quid legis interpretatio.

Quid dispensatio.

Obiectio.

Solutio.

¶ Sed arguis contrã: si Prælatus non potest sine causa dispensare, fit vt dispensatio nihil aliud sit quàm declaratio causæ ob quam ratio legis in tali casu deficit. Negatur consequentia. Nam etsi ratio legis in hac persona deficiat, non ideo protinùs à vinculo legis enodatur. Aliud enim est quòd obseruatio humanæ legis rationi sit contraria, vbi epieikeia locum habet: aliud verò quòd ratio legis in hac persona deficiat, vbi nihilo minùs necessaria est dispensatio. Exempla sunt. Si carnes die vetita non comedere cau

sa mihi esset vt fame perirem, possum epieikeia vsus comedere: tamen licet ego castigatione carnis non indigerem, ob quam ieiunium indictũ est, imò abstinentia & inedia aliquod mihi esset impedimentum studij, non ideo liber à lege fio, sed est causa vt mecum Prælatus dispeset: non quidem interpretando quòd tunc me lex non comprehendit, sed etiam si me comprehendat, præbendo mihi gratia maioris commodi licentiam, vt non sit mihi culpa nõ ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines & infames equos ascendere, si occurreret eorum cuiquam casus, vt nisi se equo eriperet, in manus hostium incideret, tunc epieikeia cum docet lege se illo casu non obligari. At verò etsi contingeret quempiam illius classis hominem vtilem esse bello, non subindè equo liceret vti, sed tamē ratio dispensationis emergeret. Et pari modo loquendum est de voto. ¶ Ex quo fit quòd dispensare non solùm est mutare vnã obligationem in aliam, sed potest etiam fieri per remissionem ac relaxationem, saltē in parte. Alioqui nõ esset dispensatio, sed mera cõmutatio. Vouisti difficilem peregrinationem Hierosolymitanã: occurrit autē causa publica Ecclesię in cuius subsidium elemosynis opus est: potest illud votum Papa in aliquam pecuniam commutare, etiam minorem quàm essent itineris expensæ. ¶ At verò sciscitaris fortè vtrum

Corollarium.

Quæstio.

Argumentum.

Responsio.

penes solum Principem & Legislatorem futurum sit dispensandi munus. Est enim hoc argumentum à parte affirmatiua, quòd dispensatio legis, est quædam particularis eius abrogatio: abrogare autem legem eiusdem est functio cuius est condere. Respondetur nihilo minùs eiusmodi potestatem in leges, licet plenaria ad solũ legislatorem pertineat, nihilo minùs, vt præfata ratio persuadet, in casibus nonnullis penes inferiores quoq; gubernatores sitã esse. Primũ potestate à superiore delegata: quã vel iura inferiorib; cõcedunt, vel cõsuetudo interpretatur. Vt dispesare in voto simplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in suis proprijs legibus quàm etiam in legibus superioris. Potest inquam, Episcopus in legibus Papæ dispensare, vel iuris concessione, vel consuetudine. Prætereà in triplici rerum ordine. Nempe si vel materia leuis est, vel frequens casus, vel lex proprium bonum suæ ciuitatis vel diocesis respicit. Sententia est Caietan. 1.2. quæst. 97. articu. 4. quam suo sale conditam credo

Caietanus.

credo esse veram. Nam & hac de causa Di.
 D. *Thomas.* Thom. non interrogauit strictè, an princeps
 & legislator, sed latius, an rectores multitu-
 dinis possint in legibus humanis dispensa-
 re. Rectores enim non solum principes sunt,
 verum & qui ad gubernaculum cuiusq; mul-
 titudinis sedent. Leuia autem censentur illa,
 quæ non præcepto propriè dicto obligan-
 te ad mortale, sed statuto posita sunt. Qua
 ratione Prælati nostri etiam Priores cõuen-
 tuales dispensare possunt in esu carniũ, in in-
 duediis lineis, & in id genus cæteris. Frequen-
 tia deinde casuum causa est vt possit Episco-
 pus dispensare. Vt in ieiunijs: licet sit lex su-
 perioris: quoniam grauiusimum esset onus
 quoties quis dispensatione ieiunij egeret, ad
 re Papam. Hoc autem sic temperarem, quod
 possit Episcopus in diem aut in breue tem-
 pus cũ assilente causa, super eiusmodi legi-
 bus dispensare: tamen pro vita tota, nescio.
 Et eadem ratione si alter coniugum per in-
 cessum cum alterius consanguinea, inhabi-
 lis ad exigendum coniugale debitum fiat.
 Atque tunc præsertim dum vel ob personæ
 pauperiem vel alia de causa non pateret ad
 Urbem accessus. Secus si impedimentum an-
 tecederet matrimonium quod subinde con-
 trahendum impediret: in quo solus Papa dis-
 pensare potest. Præterea, si peculiaris lex vr-
 bis extat nè vel vinum vel frumentum ex-
 trinsecus aduehatur, vt propriij vbis fructus
 dispensantur, possit credo Prætor dispen-
 sare: secus tamen Episcopus in matrimonijs
 & ordinibus ad bonum publicum pertinen-
 tibus. ¶ Causas verò quibus dispensator ad-
 duci ad dispensandum debet, explicant fan-
 cta Decreta. i. quæst. 7. per totum: scilicet tem-
 pus, utilitas, persona, qualitas. In summa
 quò cunctas conplectaris, dispensatio fieri
 non debet nisi in commune bonum cedat,
 pro quo lex omnis constituitur. Nam quan-
 tum periculi reipublicæ inde confletur, vn-
 de legum dispensatio, alijs priuatis respecti-
 bus & silendis causis fieri cœperit, locus in
 quo Ecclesia Dei iacet apertissimo documẽ-
 to est. Nam si leges nihil aliud emolumenti
 in rempublicam conferant, quàm quòd sint
 principi fructuosæ, pernicijs sunt potiùs &
 labefactatio boni publici. Fit enim inde vt
 soli pauperes legibus cõerceantur: sed qui il-
 lis indigent, subiiciantur nulli. Absit ergò
 (quod antea diximus) leges in hoc condi-
 ti, vt sint legislatori peculium. Sed cùm pri-
 mum ratio ob quam latae sunt, cessauerit,

abrogandæ sunt nè à ciuibus sit pretio di-
 spensatio redimenda. ¶ At si perconteris
 vtrum causa sit dispensandi satis idonea, q̃
 qui votum fecit nequit illud sine graui diffi-
 cultate & molestia implere: hæc enim est
 quæ frequentius obtendi consuevit. Respon-
 detur quòd si difficultas, in re ipsa sit: quia
 scilicet quis inconsulta prudentia nec re fati-
 sis perpensa, longum ieiunium in pane &
 aqua vouit, aut pedestrem peregrinationem,
 suis cruribus imparem, temeritas illa causa
 est dispensandi. At verò dum difficultas nõ
 ex rei natura, sed ex prauo habitu vouentis
 proficiscitur, cùm difficultas ipsa abstinen-
 di ab iniqua consuetudine causa fuerit vou-
 endi, non est eadem in causam dispensatio-
 nis reuocanda. Si verò postquam votum (vt
 exempli causa dicamus) aut Hierosolymita-
 næ peregrinationis aut etiam religionis emi-
 sisti, perpetuus tibi accidit morbus, aut de-
 bilitas, quæ tibi impedimento sit iuris, ab-
 solutus à voto es. At verò de voti dispen-
 satione peculiaris nobis institutus est octa-
 uus liber. ¶ Postremum ergò dubium re-
 stat, vtrum ille cùm quo sine causa dispen-
 satio, tutus in conscientia maneat. Respon-
 dent Iuriconsulti, vt ex Innocentio colligi-
 tur in cap. Cùm ad monasterium. de statut.
 mona. Et ex Panorm. in cap. non est voti. de
 voto. quòd si Pontifice Summo inferior sine
 causa dispensat, dispensatio non tenet: quia
 sub hoc limite illis concessa est dispensandi
 facultas. Si verò Papa dispenset, tunc distin-
 guendum est: nam in his quæ de iure diui-
 no pendent, quale est votum & iuramen-
 tum, si absq; causa dispenset, dispensatio nõ
 tenet. Secus in his quæ sunt meri iuris positi-
 ui, quæ à suo prorsus arbitrio pendent. Et qui
 dem prior distinctio forsan non tanta verita-
 te pollet: nam in leges quæ à sua merè pen-
 dent ordinaria potestate, non est cur Episco-
 pus nõ fungatur facultate qua Papa in suas.
 Posterior verò distinctio impendiò quàm
 maximè probabilis est. Et ideo in his quæ
 pendent de iure diuino non solum dispen-
 sans peccat, verum & fornicanda dispen-
 satio est, veluti cassa & nullius apud Deum va-
 loris. Quapropter dum in pluralitate bene-
 ficiorũ dispensatur, & dum infans aut puer
 curam permittitur gerere animarum, & lai-
 cus monachis in Abbatem præficitur, & so-
 lenniter professus (vti Panor. infert) ad laxio-
 rem ordinem, illum præsertim qui tantum
 habet ordinis nomen, reuocatur: verendum
 est ra-

Dubitatio.

Dissolutio.

Temperatio
superioris
asseritiois.

S. Thomas.

Postremum
dubium.Solutio Iuris-
consultorũ.

Innocentius

Panormita-
nus.Reselluntur
præfati au-
thores.Probatum po-
sterior di-
stinctio Iu-
risconsulto-
rum.

est ratum non esse & validum apud Deum. Quocirca tam qui eiusmodi dispensationes alijs procurant, quam ipsi qui petunt graviter delinquant. Imò etiam si dispensatio sine causa teneret, non solum dispensare, verùm & petere & procurare peccatum est graue. In his autem quæ meri sunt positivi iuris dispensatio sine causa à peccato non excusatur, veruntamen dispensatio tenet. Tametsi Caietani. loco citato & in sua Summa, verbo, dispensatio: neque in his pacatas censet eorum conscientias, cum quibus sine causa dispensatur. Et ratio eius est, quod licet tollatur ius positivum, superest nihilo minus legis naturalis vis, quæ est nè quis absque causa reipublicæ se oneribus subducat. Hoc autem non dum equidem mecum constitui quantum valeat. Enimvero si exoneratio mea oneratio esset aliorum, ut cum quis privilegiū procurat quo se tributis soluendis absque causa subtrahat, unde aliorum vergit aggravatio, peccatum esset mortale. In ieiunijs autem non est tam planum: nisi ubi exemptus scandalum daret. Illo autem cessante forsan culpa non esset peior quam venialis.

Caietanus.

Nō satis cert.
Caietani
sententia.Ad primum
argumentū.

AD primum igitur argumentum iam responsum est quòd nihil dispensatio cum priuata persona legi obstat: etiam si pro bono communi sit lata: quia talis dispensatio

fieri non debet: ut bono communi noceat, imò ut in eius augmentum cedat. ¶ Ad secundum verò respondetur quòd nulla est exceptio personarum, licet non semper æqualia personis inæqualibus imperentur. Imò verò nihil iniquius æqualitate, ubi personæ non sunt æquales. ¶ Ad tertium iam supra responsum est de legum mutatione. Lex enim naturalis quantum ad præcepta communia & generalia nullam potest habere fallentiam: & ideo indispensabilia sunt: in conclusiones autem naturales epieikeia vim habet: cuius utique virtute qui in deposito arma custodit furibundo domino non confert. Dispensare autem in eisdem soli Deo competit qui antiquitus dispensauit, ut plures vnus matrimonio sibi coniungeret. In legibus autem diuinis positivis quæ non sunt de iure naturæ ipse quoque dispensare potest, vel cui ipse specialiter commiserit. Specialiter inquam, quia Papa, licet sit Christi vicarius potestate ordinaria non potest super iure diuino dispensare. Apostoli verò speciali ipsius commissione dispensarunt in forma baptismi ut fieret in nomine eius. Et Actuum. 15. tolerarunt, ut Christiani abstinerent à suffocato & sanguine: cum ritus illos iure diuino Christus abrogasset: qui salus est & redemptio nostra, benedictus in sæcula.

Ad secundū
argumentū.Ad tertium
argumentū.

 FINIS LIBRI PRIMI

DE IUSTITIA ET IVRE.

f LIBER

LIBER SECVNDVS

De Iustitia & Iure.

PRO O E M I V M.

Argumentum hoc quod de legibus institutum, non modo quod non potest non esse prolixum, verum quod hac ratione erit distinctius, in duos libros distribuendum duximus. Igitur cum in primo de lege naturali & humana, ab aeterna derivatis, per quas homo ad finem naturalem ordinatur satis disputatum pro captu nostro à nobis fuerit: sequitur ut in hoc secundo de lege diuina differamus, per quam ad supernam felicitatem promouemur. Nam quauis materiam hanc, potissimum legis veteris, Diuus Thom. peregre, ut pleraque solet omnia, lo cupletauerit, non tamen erit omnino superuacanea, si Deus dederit, opera nostra.

Materia secundum libri.

QVAESTIO PRIMA, De lege veteri.

Sanct. Thom. 1. 2. quaestio. 98.

ARTICVLVS. I.

Virum praeter naturalem legem & humanam quae ab aeterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria.

RIMO ergo quaeritur in genere utrum necessaria fuerit hominibus lex aliqua diuina supernaturalis. Hanc enim quaestionem D. Tho. q. 91. disputauit: nos tamen in hunc locum, ubi de lege diuina initium dicendi facimus, reposuimus. Arguitur ergo à parte negatiua. Lex naturalis est quaedam, ut dictum est, aeternae participatio: lex autem aeterna est diuina: ergo praeter naturale non opus erat alia diuina. ¶ Secundo: Deus, ut Eccles. 15. legitur, Dimisit hominem in manu consilij sui quod est rationis actus: ergo non opus habuit lege quae ratione sua esset superior: sed satis humanis gubernari poterat, quae per rationem constituuntur.

S. Thomas.

Primum argumentum partis negatiuae.

Argumentum 2.

Eò praesertim quod humana natura, cum sit irrationabilibus praestantior, sufficientior sibi est quam brutis suis: irrationales autem creaturae praeternaturalem sibi inditam non indigent altiori lege: ergo neque homines. ¶ Ter-
tio arguitur. Est diuina lex opus nobis fuerit, abundabat tamen una: tum quod regnum caelorum vnum est, ac regis vnius, secundum illud Psal. Rex omnis terrae Deus: & intentio legis una. vult enim per eam Deus (ut ait 1. ad Timoth. 2. Apostolus) omnes homines saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Atque ob id maxime quod lex naturalis ab aeterna descendens, una est: ac perinde diuina, quo propinquior est aeternae, deberet esse magis una. ¶ In contrarium est postulatio illa Dauidica: Legem pone mihi Domine illam iustificationum tuarum. Vbi indignitatem humanam designauit, quae cum naturali lege sibi non sufficit, altiore exoptat. Sed & quod fuerit bipertita ait Heb. 7. Paul. Translato sacerdote, necesse est ut legis tractatio fiat.

Cōfirmatio.

Argumentum 3.

Paulus.

Psal. 118.

Paulus.

AD intelligentiam quaestionis ex superioribus recolendum est, quemadmodum diuina lex, duplex dignoscatur: videlicet aeterna & positiua. Aeterna enim est sua ipsius essentia: quae fons est abyssusque luminum, unde de omni scientia, lexque promanant: diuina vero positiua, est illius participatio, nobis porro data, inque nostris cordibus, ut ait ad Corint. Paulus, scripta. Et de hac instituitur praesens quaestio. ¶ Ad quam duabus respondetur conclusionibus. Prior est. Praeter naturalem legem & humanam necessarium fuit ut altior alia nobis poneretur (ut ait Dauid) quae ideo dicitur positiua: & significantius diceretur posita. Hanc conclusionem quatuor rationibus fundauit S. Tho. quas ex illo Dauidico oraculo luculenter elicit in Psal. 18. Lex Domini immaculata: conuertens animas paruulis. Prima enim ratio sumitur ab homine sine. Enimvero si nostra natura altius non fuisset sublimata quam ad finem naturalem, qui eius non exuperat vires, neque sublimiori alia indigeret speculatiua cognitione, neque lege: attamen cum eo

Partitio diuina legis.

Prima conclusio.

D. Thomas.

Primatio.

cum eo quòd nos Deus ad suam imaginem creauit, atq; adeò capaces suiipsius per eius visionem fecit, quem scopum nostris viribus contingere nequimus, necessaria nobis fuit, primum in intellectu speculatio fidei cognitio, quæ scopum nobis illum, sperandaq; bona (vt ait Paul.) ostenderet, quò nostra est dirigenda vita: sicuti fagittario necesse est signum intueri, quod ferire parat: mox & in intellectu practico lex quoq; naturali excellentior, quæ nobis esset officiorum regula quibus eandem fœlicitatem adipisceremur. Ac perinde in volûtate specialius singulariusq; auxilium, quàm quo rerum natura gubernatur, per quod affectus nostros illuc valeremus referre ac promouere. Atque hanc intentionem tetigit Psal. membro illo postremo, Sapientiam præstans paruulis. Homo siquidem in sua existimatus natura, pusillus est, atque imbecillior quàm vt possit metam illam pertingere, nisi supernè suffecta nobis esset supranaturalis sapientia. ¶ Secunda conclusionis ratio sumitur ex necessitate informandi humana iudicia. Enim uerò cum actiones nostræ circa singularia contingentia versentur, quæ lubrica fallentiaq; sunt, ac subinde diuersis ingenijs varia iudicia progignunt, inde nascitur legum humanarum diuersitas apud diuersas nationes: vt aliud fuerit Atheniense ius, aliud Romanorum, atque aliud Hispanorum sit, & Gallorum aliud. Igitur necesse fuit vt diuinitus nobis illuc fœceret lex, quæ fidissima esset certissimaq; norma ad quam omnes humanæ exigerentur & collimarêtur. Et per quã scire homo tertò posset quid sibi cõgruens esset, quid verò nocens. Talis enim est decalogus, in tabulis à Deo insculptus, ac Euangelium in nostris impressum mentibus. Atque hac de causâ Dauid appellauit legem testimonium fidele. Etenim humana lex, nulla existit vsq; adeò certa & stabilis. ¶ Tertio, eadem lex fuit nobis necessaria propter absolutam nostram iustitiam. Hæc enim nõ tam in externis officijs posita est, quàm intus in animo. Nã ex corde, vt ait Christus, exeunt cogitationes prauæ, atque inde opera: puta adulteria, homicidia. &c. homines autem, quia alienorum cordium latebras nequeunt inspectas habere, non valent suis legibus internos actus repurgare. Necesse ergò fuit lex Dei, quæ non solum manum, verum & animum prohiberet, vt potest quæ non furtum tantum atque adulterium, verum & isto-

rum concupiscentiam compekeret. Et hoc significat illo secundo membro Dauidicæ sententiæ, conuertens animas: nimirum quòd diuina lex, non modò operum prauitatem cohibet, verum & penetralia cordium perpurgat. ¶ Quarta demum causa diuinæ legis fuit, quòd, vbi author est. i. libro de libe. arbit. August. leges humanæ nequeunt vitia cuncta, quantumvis extera, cohibere: imò neq; debent. Nam si cuncta supplicijs coercere satagerent, tum multa impedirent bona, tum & ciues in peiora truderent flagitia. Videlicet si omnia mendacia acri supplicio vindicarent, non esset qui loqui aude- ret: & si meretrices abigerent, anam porrigerent ad peiora. Necessaria ergò fuit lex quæ ante Dei tribunal vniuersa vetaret: quippe quem vniuersa punire, nullum est periculum: sed equissima iustitia. Atqui hoc sonat primum eiusdem Psalmi verbum: Lex Domini immaculata: id est, neq; minimas turpitudinis fordes admittens, sed cunctas detergens. ¶ Posterior conclusio: Hanc diuinam legem in duas esse diuisam, quæ non prorsus duæ essent species, sed veluti imperfectum ac perfectum eiusdem speciei distarent, conuenientissimum fuit, ac diuina sapientia dignissimum. Ratio autem conclusionis, licet sanct. Thom. eam missam fecerit, tamen & ex legis celsitudine, & ex hebetudine naturæ nostræ planè colligitur. Enim uerò cum lex diuina, tam longè pusillitatem ingenij nostri exuperet, genusq; nostrum veluti per omnes ætates adoleuerit, non debuerunt tam alta mysteria humano generi pueritiam agenti concedi: nam illa tunc non caperet. Sed operæpretium fuit Prophetarum oraculis, futurorumq; figuris, ac demum ceremoniarum significationibus, quasi sub pedagogo imbuti, donec illis assuetum ad iustam perueniret ætatem quæ Deum factum hominem tam longa expectatio ne optatum agnosceret, ac de Trinitatis arcanis prædicantem idoneè audiret, ac demum tanquam olim sibi promissum, susciperet. Expediens ergò fuit vt umbratilis illa lex veritate nouæ antecederet. Atque hæc est Apostoli doctrina ad Galat. 3. Itaq; lex pedagogus noster fuit in Christo. At vbi venit fides, iam non sumus sub pedagogo: omnes enim filij Dei estis per fidem. Et cap. 4. Cum essemus paruuli sub elemētis huius mundi eramus seruientes: at vbi venit plenitudo temporis misit Deus filium suū. &c.

Quarta ratio.
Augustinus.

Vltima conclusio.

Ratio conclusionis.

Paulus.

Secunda ratio.

Tertia ratio

Matthæi. 15.

Hic autem ab imperfecto progressus ad perfectum ex triplici capite penditur. Nempe ex fine, quò lex ducit: ex iustitiæ ordine, quem constituit: & ex modo quo subditos cogit. Ex fine inquam, quòd illa bonum sensibile ac terrenum pro brauiò proponebat. Sed de hoc discrimine luculentius quæstione proxima, arti. 3. ¶ Secunda distantia qua lex illa veluti puerorum ac seruatorum pædagogia à nostra, Euangelio fruuentium, elongabatur, est quòd illa non sicut nostra internà cordium iustitiã explicabat. Non quòd malas cupiditates non refræssasset: erat enim in Decalogo: Non concupisces rem proximi tui, non uxorem. &c. Verùm quòd Euangelium cogitationum prauitatem explicatiùs retundit: Qui viderit mulierem ad concupiscendũ eam, iam mœchatus est. Et qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Obidq; ait: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & Pharisaorum, non intrabitis in regnum cœlorum. ¶ Tertium interuallum est in modo cogendi. Illa enim pœnarum potissimè metu, veluti pueros ac seruos vrgebat: nostra verò amore quo pectora nostra Christus infundit, nos allicit. At verò & de hoc pariter articulo citato. q. seq. commodior dabitur dicendi locus.

Ad primũ argumentũ.

AD primum ergò argumentum iam respõsum est quomodo hæc positua Dei lex differat ab æterna, & qua ratione sit præter naturalẽ nobis necessaria. Nempe quòd naturalis, quæ naturã nostrã capacitatem non excedit, ordinet nos in finem naturalem: sed diuina per quam æterna altiori modo nobis participatur, euehit nos ad supernaturalem. ¶ Et pariter respondetur ad secundum, quòd licet consilium, opus sit rationis, necesse tamen est supernaturali lege informari. Atq; in hoc præclarius nobiscum & excellentius factum est quàm cum irrationabilibus animantibus. Nam illæ ad naturalem duntaxat finem, qui humilis est, ordinem habent: quæ etsi suis viribus adipiscantur, nihil egregium est. Nos verò ad supernaturalem felicitatem creati sumus: quod qui dem ineffabile beneficium præ cunctis corporeis creaturis Deo debemus. Quòd idè per se natura nostra pertingere nequit. Sed tamen, cum, Aristotele auctore, id quod per amicos possumus per nos ipsos quodammodo possimus, hoc quoq; hominis excellentia patefcit, quòd sic est Deus paratissi-

Ad secundũ argumentũ.

mus nobis suppetias ferre, vt nunquam nisi ob nostram culpam nobis desit. ¶ Tertium autem argumentum id præcisè probat quòd incongruens fuisset duas ab vno dimanare Deo leges, sic prorsus distinctas, vt sunt leges diuersarum gentium. Fuit nihilo minùs expediens, ac decòrum vt vnus Deus ad eundem finem alia præcepta poneret imperfectis hominibus, quibus pueritiam quasi sub pædago conueniebat degere: alia verò ad ætatem iustã prouectis. Eò potissimũ quòd salus nostra, quæ finis est legis, per Christum nobis erat obuentura, cui periunde compete- bat perfectam legem ponere. At nihilo minùs oportebat & per alteram mundum ad eius susceptionem (vt dictum est) præparari. Lex autem naturalis, quia vniuersalia continet præcepta, eademq; adeò cunctis mortalibus cuiuscunq; sint conditionis communia, nequit nisi vna esse.

ARTICVLVS. II.

Virũ lex vetus fuerit bona.

NONIAM eousq; solet humana natura labefactari, vt nõ defuerit Manichæorum caterua, qui contra veterẽ legem ceu malam, à maloq; Deo cõditam oblatrasset, quæritur an fuerit bona. Et arguitur à parte negatiua. Multa scripta sunt in veteri lege, nouæ repugnantia: vt primum ipsum verbũ. In principio creauit Deus cœlum & terram. Cuius contrarium asseritur Ioan. 1. Mundus per ipsum, scilicet verbum, factus est, & sine ipso factum est nihil. Mox & illic legitur requieuisse die septima Deum ab omni opere quod patrauerat: & tamen Ioan. 5. ait Christus, Pater meus vsq; modò operatur, & ego operor. ¶ Secundo, Deus ipse fatetur Ezech. 20. dicens: Dedi eis præcepta nõ bona, & iudicia in quibus nõ viuunt: lex autem de præceptorum qualitate existimatur: ergò lex illa non fuit bona. ¶ Tertio, Ad bonitatem legis duo sunt potissimum requisita, vt supra nos Isidò. docuit. Primum vt communi animarum saluti cõsular: mox vt sit obseruatu non difficilis, humanæq; cõsuetudini accommoda: neutrum autem istorum erat in illa lege. Ait enim quantum ad primum Paul. ad Romanũ. 5. Lex subintravit vt abundaret delictum. & cap. 7. Sine lege peccatum mortuum erat: ego autem viuẽbam sine lege aliquando: sed cum venisset manda-

Secunda ratio.

Tertia ratio

Paulus.

manda-

Petrus. mandatū peccatum reuixit: ego autem mortuus sum. Et de secunda qualitate ait Petrus Actuum. 15. Quid tentatis ponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neq; nos neq; patres nostri portare potuimus? Lex ergo illa non erat bona.

Quarta ratio. ¶ Quarto: Si lex illa bona fuisset, eò maximè quòd Dei sanctio fuit: Deus autem non apparet fuisse eius cōditor. Primùm, quia vt habetur Deutero. 32. Dei perfecta sunt opera: lex autem nihil ad perfectum adduxit, vt ad Hebræ. 7. author est Paul.

Paulus. Mox quod deberet esse perpetua: Lex autem illa cessauit, vt ibidem Paul. docet, propter eius infirmitatem. Imò quia (vt dictum est) occasio erat peccati: ergò non fuit à Deo lata, atq; adeò neque inde eius potest probitas colligi.

Quinta ratio. ¶ Quintò: Si Deo latore bona esset, condecens fuisset, vt per Angelos, qui (vt est in Psal.) sunt Dei ministri fuisset lata: at verò non per Angelos, sed ore Dei prolata fuit. Legitur enim Exod. 20. Loquutus est Dominus sermones hos. Et statim, Ego sum Dominus Deus tuus. Quòd si uilius ministerio usus est, ille fuit Moyses: secundum illud Ioan. 1. Lex per Moysen data est. Et illud Exod. 33. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem: nil ergò restat vn de probitas illius legis elici possit.

Paulus. ¶ In contrarium autem est Paulinum oraculum ad Roman. 7. Itaque lex quidem sancta est, (loquebatur autem de veteri) & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.

Paulus. ¶ In contrarium autem est Paulinum oraculum ad Roman. 7. Itaque lex quidem sancta est, (loquebatur autem de veteri) & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.

Prima conclusio. AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima: Lex vetus (vt ait Paul.) fuit sancta & iusta & bona, atq; omnibus suis causis congruentissima. Tametsi nõ vn de quaq; absoluta & perfecta. Conclusio hæc per omne causarum genus asseritur & confirmatur.

Probatio. Primùm, ex ratione vtriusq; obiecti, scilicet tam materia de qua præcipiebatur, quam formæ & figuræ præcipiendi. Fuit enim tum morum compositorum, tum & futurorum umbra, & vtrinq; bona. Enimverò cum duplex sit in nobis ratio, sicuti veritas speculatricum scientiarum inde perpenditur quòd sit rationi speculatiuæ consona: ita & legis bonitas eò quòd sit concors rationi præctiæ: lex autem vetus qua parte erat morum regula, egregiè propellebat tum operum prauitatem, tum & cupidines cum ratione colluctantes. Decalogus enim ille quem Deus Moyse in tabulis exarauit, cõpendium fuit substantiarumq; & flos totius naturalis legis:

quippe qui (vt quæstione. 3. latius patebit) hominem & ad Deum referebat: cum hominibus conglutinabat: neq; solam manum, verum & cor etiam illo mandato compecebat: Non concupisces rem proximi tui, nõ vxorem. &c. Vnde Paul. ad Rom. 7. Con-

Paulus. sentio, inquit, legi quoniam bona est. Et rursum, Condelector legi Dei secundum interio rem hominem. Quo sanè verbo ostendit legis virtutè eam fuisse, vt sensualibus cupiditatibus obsisteret, quæ exteriorem, hoc est, sensualem hominem deuexant. At verò quoniam legis sanctitas per ordinem ad finem expenditur: finis autem diuinæ legis non est sicuti humanæ, temporalis tranquillitas & quies reipublicæ, sed sempiterna felicitas, quæ in eius conspectu posita est: illa censetur perfecta lex quæ vsq; ad illum perducit finem: illa autè, bona quidè, non tamen simpliciter absoluta, quæ licet illuc dirigendo ducat, nõ tamen perducit: hoc autè discrimine vetus illa nõ nostra differebat. Enimverò cum finis ille vires excedat naturæ, nullius legis opera nisi gratia supernè iuuante sufficiens illuc quinquæ perferre: secundum illud ad Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Et quoniam gratia per Christi redemptionem, qui fuit Euangelicus legislator collata fuit vniuerso mundo, lex vetus quæ per se gratiam hanc non continebat, eatenus bona erat, nimirum præcipiens virtutum officia, vt tamen nõ esset perfecta, sicut nostra: quæ per eandè legisferi nostri gratiam ad suum finem nos perducit: vn de Paul. ad Titum. 3. Cum benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus, sed secundum suam misericordiã saluos nos fecit per lauacrum generationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè. Et Ioannis. 1. Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Christum facta est. Et eòdem attinet quòd ait ad Hebræ. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. ¶ Hanc differentiam iam diximus repetendã nobis. q. 7. Tantisper tamen, nõ pendulus Lector hæreat, rem aperiãmus. Est enim intellectu non facilis. In contrarium quippè est argumentum hoc. In circuncisione antiquæ legis conferebatur gratia virtutis fidei Christi illic protestate, qua gratia remittebatur originale, sicuti in nostra per baptismum virtute eiusdem Christi. Rursum qui opera legis per eandem gratiam tunc implebãt, condignè merebantur æternam vitam, sicuti nos. Et sicuti illi extra gratiam implentes le-

Discrimen inter veterem & nouam legem.

Paulus.

Paulus.

Obiecto aduersus traditum discrimen.

gem solùm præstabant opera moraliter bona, non tamen quæ essent beatitudinis meritum & nobis accidit. Quid ergò discriminis restat inter illam & nostram? Respondetur nõ hoc esse, sed aliud. Nempè quòd causa illius gratiæ qua illi in amicitiam Dei recipiebantur, non fuit exhibitæ nisi per Christum lato rem legis nostræ: nam causa illa, vna eius fuit passio, secundũ illud Paul. ad Coloss. 1. Nunc per mortem & sanguinem suum reconciliauit vos cum essetis aliquando alienati, & inimici eius. Itaq; vt de contrito inter Theologos fertur, quod licet ante confessionem à suis sit per gratiam Christi absolutus delictis, nihilo minus quia virtute propositæ confessionis, quæ sacramentum est passionis eius, contritio illa operatur, sit vt quando ad pedes confessarij accedit, tunc verè absoluitur: sic deiustorum vniuersitate, Christi passionem præcedentium, censendũ est. Videlicet quòd erant veluti in deposito quoadusq; Christus veniret qui pretium redemptionis soluens, cuncta expiaret piacula. Et ideò oclusæ illis erant cælorum valuæ: quasi nõ essent digni qui admitterentur in possessionem filiorum Dei. Atque hoc est quod ait Paul. ad Rom. 3. Deus proposuit Christum propitiatorem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum in sustentatione Dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore. Ecce quomodò fons totius gratiæ fuit Christi passio etiam respectu præcedentium. Est ergò differentia quæ illi nõ per legis opera salui fiebant, sed per fidem Iesu Christi futuri, cuius passione mitebantur iustorum merita. Nos verò per fidem eiusdẽ Christi præsentis in nostra lege: nempè qui gratiã nobis eo tẽporis articulo meruit qua idoneè digneq; implem legem: quo articulo lex nos eius obligare cœpit. Et hæc est perfectio qua lex nostra veteri præstat quantum ad moralia præcepta. ¶ Mox bonitas eiusdẽ legis ratione causæ finalis ostenditur. Fuit enim condita vt viam in terris venturo Messia prepararet & cõmuniret. Hæc autem preparatio in duobus consistebat. Primum, vt esset futurorum præconium & præfagiũ: mox & Euangelicæ quasi inchoatio. Præconium scilicet per Prophetarũ oracula: vnde Christus Luc. vltimo: Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, & in Psalms, & Prophetis de me. Et Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi. Præfagium verò per ceremonialia quæ vmbra erant futu-

rorũ, secundum illud. 1. ad Corint. 10. Omnes *Paulus.* patres nostri in Moyse baptizati sunt, & in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt: & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Hæc enim oĩa in figura facta sunt nostri. Fuit deinde quasi inchoatio Euangelicæ, quatenus sub illa lege semotus est peculiaris ille populus à reliquo orbe, & ab idolorũ cultura coercitus, atq; culti vnus Dei addictus. Vnde Paul. ad Gal. 3. *Paulus.* Priusq; veniret fides sub eadẽ lege custodiebamur, cõclusi in eam fidẽ q̄ reuelanda erat. Et hæc de prima cõclusionẽ. ¶ Sed vt ratione quoq; efficientis causæ bonitas eiusdẽ legis corroboretur, apponitur secunda. Deus *Secunda Cõ-* fuit author eiusdẽ legis: vt patet Matth. 15. Ir- *clusio.* ritũ fecistis mãdatũ Dei propter traditiones vestras. Erat quippe Christo tũ sermo de illo mandato: Honora patrem tuũ & matrẽ tuã: quod scriptũ erat in lege. Et ratio colligitur ex superioribus hæc. Lex illa, vt dictum est, *Ratio quæ-* præparamentũ erat Euangelicæ, cuius porro *stionis.* neq; Manichæi negare poterant Deũ fuisse authorẽ: igitur cum eiusdem sit, & finem proponere, & disponere media, idem Deus per se suosq; ministros legem illam tulit. Diabolus enim nunq; vt diabolico ore Manichæus blasphemauit, legem illam constituisset, per quam Christus præsignabatur colebaturq; à quo erat ipse victus expellendus. Atq; hunc sensum exhibebat ipse Redẽptor Matth. 12. Si Satanas Satanam eijcit, diuisum esset regnũ eius. Animaduerteda tamẽ est assertio huius conclusionis, quippè quæ non tantum Manichæorum blasphemiam retundit, delirantium ac mentientium fuisse opus principis tenebrarum: verum & docet nõ fuisse legem alicuius angeli vel hominis, sicuti sunt leges humanæ, sed sicuti noua: ita illã à Deo latam esse ac subinde diuinã censerẽ. Itã enim ubiq; habet: Loquutus est Dominus ad Moysen dicens. Et Exod. 24. Postquã Moyses retulit ad populum legem, responderunt: Omnia quæ loquutus est nobis Deus faciemus. Et infra dum sanguine asperisione eandem legem ceu testamentum stabiliret in figuram Christi qui suo sanguine cõfirmaturus erat nouum, ait: Hic est sanguis scederis quod pepigit vobiscum Deus. Id quod & Paul. ad Hebræos. 9. retulit. Quando ergò ait Ioannes: Lex per Moysen data est, non intelligit fuisse suã, sed eius ministerio promulgatã: sicut lex Euangelica nõ fuit Apostolorũ, sed Christi, ipsoꝝ diuulgata prædicatione. ¶ At verò

*Solutio.**Paulus.**Paulus.**Quo sensu
proposita dif-
ferentia sal-
uetur.**Ostenditur
bonitas legis
diuinæ ex ra-
tione causæ
finalis.**Ioan. 5.*

¶ **C**Ac verò, quò nihil legis illius defensionum prætermittatur, tertia adhibetur conclusio. Lex illa à Deo per Angelos posita est, secundum verbum Paul. ad Galat. 3. Lex data est per Angelos in manu Mediatoris. Id cuius Stephanus testimonium perhibet Actū. 17. dicens: Accipistis legem in dispositione Angelorum. Et Dionys. 4. cap. Cœlestis Hierarchiæ congruere docet, vt diuinorum arcana ad homines Angelorum ministerio deferantur. Hęc autem ratio non peculiariter de antiqua, sed & de lege nostra curreret: quæ tamen nõ per Angelos, sed per Christum lata est. Et idẽ S. Tho. peculiarem adhibet eiusdem prouidentię analogiam, quam ab architectis mutuatur. Architectus enim nauis nõ per se, sed per suos ministros ligna dolat, ac preparat: ipse tamen compingit nauis fabricam. Idẽmque videre est in architecto domus. Condecens ergo fuit vt Deus legẽ illã quẽ ad Euangelij perfectionem sternebat viam, per cœlestes suos ministros præmitteret: Euangelicã verò ipse factus homo conderet; suoq; sanguinẽ consecraret. Atq; hoc interuallum dignouit Apostolus ad Hebræ. 1. vbi excellentiam Euangelij inde commendat, qd per illud loquutus Deus est nobis in Filio: qui melior est Angelis, quos fecit spūs ministrosq; suos in ministerium missos propter eos qui hæreditatem capient salutis.

Tertia conclusio. Paulus.

Dionysius.

S. Thomas.

Paulus.

Manichei.

Augustinus.

Cerdo.

Argumenta Manicheorum contra legem veterẽ.

Primum ratione finis, qui omnium est causarum prima, improbabant illam, quò non nisi terrena promitteret. Vnde Faust. lib. 4. eò ait testamentum vetus nõ accipere, quòd in eo non est hæreditas sicuti in nouo. Ob idq; negabat esse ambas eiusdem Dei leges. Ad hoc tamen iam superius responsum est, Deum illis tanquã pueris terrena fuisse pollicitum: tum vt in illis futura delinearet, tum vt palàm faceret quàm esset fidus suorum promissorum seruator. ¶ Secundum caput argumentorum suorum erat, quòd dictis multis lex illa cum Euangelio pugnabat, vt primo nos argumento tetigimus. Ad quod tamen August. latissimè in libr. contra Adimantum respondet: ea nimirum conciliando quæ pugnantia videri poterant. ¶ Haud enim repugnat, cuncta esse à Deo facta: quare ait Moyses, Creauit Deus. Et tamen illa condidisse per verbum, ceu per suam artem: quare ait Ioãnes, Per ipsum facta sunt. Neq; obstat vt factus fuerit homo ad imaginem Dei secundum naturam, vt illic habetur: & tamen secundum morum malignitatem dixerit Christus Iudæis Ioãnis. 8. Vos ex parte diaboli estis. Neq; aduerfantur vt quiescit die Sabbatho ab opere creationis mundi: & tamen semper operetur, ipsum seruando & gubernando. ¶ Tertio inculpabant legem, vt in secundo argumento insinuabamus, quòd contineret præcepta mala. In primis crudelia: vt est illud, Oculum pro oculo: dentem pro dente. quod idcirco Christus Matthæ. 5. ceu iniquum respuit, dicens: Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros. Mox & charitati aduerfantia: qualis erat libellus repudij & vfurarum permisso: nam Deuterono. 23. permittebatur foenerari alienigenis. Et illud quod refertur Matth. 5. Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Quæ quidem testimonia sunt, non esse legem vtranq; eodem Deo latam. Ad hæc verò eodem fermè modo respondetur: nempè quòd cum populus ille tam iniuriarum esset tenax, tamq; diuitiarum sitiens, atque ad charitatem durus, permisit illis Deus illam talionis vindictam, & vxorum repudiationem, atque vfurarum modum, vt ab immanioribus illos arceret. Adueniente autem lege gratiæ superstruxit Christus celsiores charitatis gradus. Tamen si illud verbum, Odio habebis inimicum tuum, non extabat in lege: vt patet Levit. 19. Sed erat Pharisaorum interpretatio. Qua-

Argument. 1.

Faustus.

Solutio.

Argument. 2.

Solutio Augustini.

Ad primum argumentũ principale.

Ad cõfirmationes.

Ad secundũ argumentũ.

Adnotatio Fabri minime tuta. propter Fabri Stapulensis adnotatio super eundem locum Euangelij minime tuta est. Ait enim quod illud ex veteribus scripturis aperte cognoscebatur, quæ passim mala imprecantur inimicis: vt in Psal. 53. Auerte mala inimicis meis. Et .82. Erubescant & conturbentur in seculum seculi. Est enim impius error hanc notam legi inurere, quod præciperet inimicorum odium. Nam quod iuberentur illi Chanaanos & Iebusæos perdere, non erat odij iussio, sed executio iustitiæ. Imò Prouerb. 25. præcipiebatur: Si euerierit inimicus tuus, ciba illum. Illæ autem Psalmorum phrasæ, expositæ vbiq; Augustino, non sunt malorum imprecationes: quasi David optasset mala inimicis suis: sed futurorum prophetiæ. Ac si dixisset: Auertere mala inimicis meis. Igitur ad secundum argumentum responderet, quod quando Deus fatetur dedisse eis præcepta non bona, ceremonias denotat, quæ non appellauit mala, sed non bona: id est, non perfecta, neque ad vitam per se sufficientia: quia non conferebant gratiam peccatorum lotricem, quæ quidem peccata eisdem ceremonijs illi consistebantur: nam gratia in circumcisione à sola promanabat fide. Et ideo subiunxit, & iudicia in quibus non viuunt, scilicet vita gratiæ. Ac postea: Et pollui eos in muneribus suis: hoc est, Per illa munera quæ pro peccatis offerebatur ostendi eos esse pollutos. Quarto deniq; hoc super omnia idem Manichæi improperabant legi, quod tum obseruatu erat difficilis: tum & peccatorum existeret causa: quod tertium nostrum argumentum tendebat. Verum tamen super eisdem locis Pauli ad Romanos. 5. & 7. citatis satis à nobis expositum est, legem non fuisse causam, vt peccatum viueret, & homo gratia emoreretur, veluti effectricem & positiuam: quin verò hanc miraculam abstergit eisdem legi idem Paul. dicens quod esset sancta. Et .1. ad Timoth. 1. Scimus autem quod bona est lex, si quis ea legitime vtatur. At quia malum vetabat, docebatq; adeo quid esset peccatum, ex hac parte, primò tollebat excusationem: secundo, quia, vt ait Lyricus nitimur in vetita, inde homines occasione captabant, vt maiori impetu ferrentur in malum: & quia gratiâ non conferebat, ex hac parte negatiue erat causa peccati: id est, non satis iuuans ad illud cauendum. Vnde non ait, Occasione data, sed occasione accepta: id est, quâ non lex dedit, sed homines inde acceperunt: peccatum scilicet origi-

nale, cuius fomes carnis in nobis relictus est, per mandatū operatū est in me omnem concupiscentiam. Quare cap. 5. vbi dixerat peccatum intrasse vt abundaret delictum, particula, vt, non dicit causam. Haud enim illa fuit voluntas Dei ferentis legem vt per eam cōtaret homines ad malum, sed tantum dicit consequitionem. Ex hominum namq; infirmitate cōsequutum est vt data lege, peccata cumulerent. Ad quartum satis responsum est vbi rationē exposuimus tam imperfectionis legis, quàm etiam cessationis. Cum enim esset figurā legis gratiæ, nihil vctat, quin à Deo fuisset lata, & nihilo minùs non absolutam obtinisset perfectionem. Erat enim præparamentū Messiæ, authoris gratiæ, quæ est legis perfectio: quapropter consequens erat, tum vt vsq; ad ipsum non adipisceretur suam perfectionem, tum vt per eiusdem Dei præsentiam illa antiquaretur. In quinto autem argumento non vna tantum dubitatio dissoluenda petitur. Vna enim est de locutionibus illis antiquis, qua Deus dicebatur loqui Moysi: vt rum scilicet per se ipse loqueretur, an verò angelus non inue ipse. August. namq; .2. de Trini. cap. 12. & 13. super Genes. ad literam cap. 27. huc propendet quod vnus angelorum per dispensationem personam domini sui gerebat. Quemadmodum scriba dum nomine iudicis sententiam refert, Nos. &c. mandamus. Et quo pacto sacerdos ait loco Christi, Hoc est corpus meum. Et stipulatur eius assertioni modus loquendi scripturæ. Enimuerò Exod. 3. vbi nos legimus quod apparuit de rubo Dominus Moysi in flamma ignis, Septuaginta habent, apparuisse Angelum Domini. Et sic legit August. Nihilominus tamen qui apparuit dixit: Ego sum Deus patris tui. &c. Et Genes. 32. Ille qui luctabatur cum Jacob, ait ad illum: Cur quæris nomen meum quod est mirabile? Angelus ergo loquebatur in persona Dei. Et causa est huiusmodi. Cum voces ille sensibiles essent, liquidum est fuisse factas in aëre verberato quo homines audiunt, atque adeo Angelorum ministerio, quo Deus vtitur, in tonuisse. Et ideo censetur Angelus loqui in persona Dei. Tametsi nos super illo paterno verbo Ioannis. 3. Hic est Filius meus dilectus, non sumus veriti dicere vocē fuisse Dei propriam patriq; attributam: nempe quod vel Deus se solo verberasset aërem, vel quod Angelico fuerit sanctus obsequio, quasi instrumēto, ceu nos vtimur

Ad quartū argumentū.

Ad quintū argumentū. Duplex dubitatio.

Prima.

Roboratur sententia Augustini.

Ratio assertionis præstata.

vtimurlingua. Hac ergo ratione dicitur lex data per angelos seu in dispositionem angelorum, quod dum Deus Moyfi in monte loquebatur, vox illa angelorum opera auribus eius insonabat. Sed tamen hinc secunda emergit quaestio quod Exod. 33. asseritur Dominus facie ad faciem Moyfi loquutus. Respondetur tamen secundum Augustin. lo eis citatis, hoc esse intelligendum secundum opinionem vulgi. Nam paulo post optatissime cum Deo expostulabat, dicens: Ostemde mihi gloriam tuam: nempè quam nondum viderat. Igitur vtrum post viderit Dei faciem, vt Paulus in raptu, an solum posteriora, hoc est, aliquid in quo ei gloria illius illuxit, sub iudice est. Veruntamen quando in monte legem suscepit voce per angelos fabricata loquebatur ei Deus: Quid ergo est quod ait Ioannes, Lex per Moysem data est: qua sanè de causa dicitur Mosaica. Respondetur quod sicut Christus per se ipsum reuelauit Apostolis legem, quam ipsi orbi promulgarèt, sic Deus per angelos tradidit Moyfi, vt ipse denuntiaret populo. Et ideo dicitur Moyfis, tanquam promulgatoris.

Secunda
quaestio.
Solutio.

Alta obiectio.
Dissolutio.

ARTICVLVS. III.

Virum lex illa soli debuerit populo
Israël poni, illumq; duntaxat obligare.

Ostquam de bonitate causisq; vetulitæ legis satis à nobis dictum est, subsequitur vt de eius subditis sermonè adhibeamus.

Queritur ergo an fuerit expediens populo Israël peculiariter poni, eumq; duntaxat obligare. Et arguitur à parte negativa. Lex illa, vt dictum est, figura fuit præparatioque euangelicæ: figura autem & via debet suo fini similitudine respondere: sed lex euangelicæ non Iudæis tantum, verum & Gentibus vniuersis futura erat in salutè, secundum oraculum illud Isaia. 49. de Christo præcantatum: Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & facies Israël conuertendas: dedi te in lucem Gentibus, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ: ergo & lex vetus debuit vniuerso mundo promulgari. Eò vel maximè quòd vt legitur Actu. 10. Non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi. ¶ Secundò, si lex illa Iudæos tantum obligaret,

Primum argumentum à parte negatiua.

Secundum.

deterima fuisset grauissimaq; eorum conditio inter omnes mortales. Illi enim non poterant sine legis obseruantia obtinere salutem. Extat enim Deuter. 27. Maledictus omnibus qui non permanfit in sermonibus legis huius, neque eos opere perficit: reliqua verò Gètiū vniuersitas: extra illam legem solo iure naturæ seruari poterat: amplior ergo salutis via patebat Gentibus quàm Iudæis. ¶ In contrarium autem est sententia. Pauli ad Rom. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Et: Dauid non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.

Quaestio, vt inter arguendum in sinuatum est, duo petit. Primum an singulari illi populo congruens fuerit legem illam edici. Alterum an solum illum obligabat. Nam posset quis cogitare, quòd licet Iudæis fuerit promulgata, nihilo, secius cum lex Dei esset, qui Rex est vniuersi orbis, ad quoscunque fama illius penetraret, tenerentur illam suscipere. Quinq; ergo con-

clusionibus constabit responsio. Prima: Conueniens fuit legem illi tantum populo dari. Conclusio hæc ex superioribus colligitur. Nam cum opus Dei fuerit, cuius summa sapientia attingit à fine vsq; ad finem, & disponit omnia suauiter, dubium nullum relinquitur quominus fuerit consultissimè ac de-

centissimum. Attamen quia ratio hæc nimis generalis est, ex ipso rerum fine exploranda est alia, cui animus acquiescat: puta quæ rationem diuinæ sapientiæ referet. Est autè aliud quærere cur selectus est aliquis populus, cui daretur lex illa, & non potius toto mundo inuulgaretur. Aliud verò cur ille Hebræorum. ¶ Sit ergo secunda conclusio. Ratio cur delectus alicuius populi ex cunctis mortalib' factus est, sumitur à fine eiusdem legis, qui fuit aduentus Messie.

Indè enim duplex accipitur ratio. Vna quòd cum sublimitatem tam excelli mysterij totus mundus capere non posset: quippè in quo quàm plurima essent hominum ingenia, tum naturali hebetudine, tum morum peruersitate caliginantia, condecens fuit vt pusillus quidam populus peculiariter seligeretur, cui tam alta, tamq; recondita mysteria initio concederentur. Nam si sparsim fuissent statim per orbem euulgata, ludibrio citius haberentur, quàm eis adhiberetur fides. Sic enim fo-

Gemina
quaestio clarificatur in quaestione propria.
Prima.
Secunda.
Prima conclusio.
Prima conclusio.
Prima conclusio.

Secunda conclusio.
Duplex ratio conclusio.

lent cordati homines & prudentes arca sua non temerè publicare, sed illos deligere quorum fidei cōmittant. Iuxta illud Eccl̃i. 6. Multi pacifici sint tibi, consiliarius vnus de mille. Quin verò nuntium rei grauissimæ nō audes in initio in vulgus propalare, nè deridiculus videaris: sed in quorundam aures primùm suffurās, quousque fama vires accipiat. Poterat quidem Deus talia facere hominum ingenia, vt omnes statim caperent, sed tamen more naturæ cuncta suauiter disponit. Docuit enim nos experientia mille quingentorum annorum, non dicam quàm sint mysteria nostræ fidei captū diffici-
Secūda ratio
 cilia, sed quàm sit humanum ingenium tardum, quamq; ad optima capeslenda indocile: cum minimus orbis angulus fidem retineat, eandemq; tam multis ex partibus lace-
Tertia conclusio:
 ram. ¶ Altera ratio est ex eodem itidem fine sumpta, quòd decuit selectam esse stirpē, ex qua Christus genus duceret. Quemadmodum enim Romanorum gens & Atheniensium, vt verbi gratia dicamus, sua celebrarunt nomina, ita condecuit Christi profapia ac genealogiam, illustrem in mundo fuisse. Atqui vtrāq; ratione circuncisionis characterē insignitus ille populus fuit, vt à reliquo dignosceretur orbe. Fuitq; in signe illud in membro illo iussum vt illius genitura significaretur, qui vnā cum reliquis delictis labē generatione contractam erat absterfurus. Et quemadmodum inter Romanos illustres res familiarē: vt Cæsares, Camilli, Scipiones &c. sic etiam ex illo populo selectus est Dauidicus truncus ex quo diuinus flos germinaret. Quapropter vt super primū cap. ad Roma. recolimus, nuncupatus est Christus filius Dauid. ¶ De alio verò proposito mēbro, scilicet cur ille potius Hebræorum populus fuerit electus, statuitur Tertia conclusio. Ratio huiusmodi electionis neq; potest neq; debet ex aliqua causa vel merito illius populi captari, sed in meram Dei misericordiam est referenda. Duas quippè causas cōminisci posses populo illi congruentes. Quarum vna esset quod cum reliquis orbis Gentibus in idololatriæ impietatis immerisibiles illa Abrahamæ in vero cultu vnus Dei perfliterit, iustum erat illam peculiariter in peculium Dei eligi. Sed tamen ratio hæc nō est conuincens. Nam post susceptam legem in eandem idololatriam irruerunt: quod multo illis iniquius absurdiusq; fuit quàm Gentibus. Vnde Exod. 33. & Amos. 5. Nun-

quid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israël? Et portastis tabernacula Molochi Deo vestro & imaginem idolorum vestrorū sydus Dei vestri quæ fecistis vobis? Secundam ergo rationē effingere quis fortè posset quòd licet fuissent postea idololatra, tamen aliquibus iustitiæ officijs vel ante vel post legem floruerunt, quorum merito data est illis lex. Veruntamen planè legitur Deuter. 9. Scito quòd non propter iustitias tuas Dominus tuus dedit tibi terram hæc in possessionem, cum durissima ceruicis sis populus. ¶ Ratio ergo proxima fuit promissio facta Abrahamæ, Isaac, & Iacob, vt eodē cap. legitur. Vbi adnotandum est Abraham antecessisse legi & Moyse quingētis annis. Cui vt legitur Gene. 12. & 22. promissa est Chanaanorum terra, simul & futurus Messias. Et quoniā lex præfagiū erat, vt diximus, præparatioque eiusdem Messias, in eadem promissione includebatur lex eius soboli promulganda. Obidq; loco citato Deute. Non propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui ingredieris vt possideas terras earum, scilicet Gentium: sed quia illæ egerunt iniquè, introeunte te deletæ sunt, & vt compleret verbum suum Dominus quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. Itaque expulsio Gentium fuit propter eorum peccata, sed tamē introductio Iudeorum atq; adeo collatio legis fuit propter promissiones Dei. Idq; Apollolus ad Gala. 3. docens, ait: Abraham dictæ sunt promissiones & semini eius. Et non dicit seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Et semini tuo qui est Christus: ergo lex data est illi populo propter promissiones. Illæ autē ob id factæ sunt vt populus ille ex quo Christus carnem induturus erat reliquo orbi sanctitate præstaret: secundum illud Leuit. 19. sancti eritis quia ego sanctus sum. ¶ Veruntamen licet hæc fuerit proxima causa, non tamen in illa animus quiescit. Nam respondendum restat, cur selectiorē Deus habuit Abraham ac suā progeniem cui mysteria Christi reuelaret, atq; ex suo sanguine gignendum polliceretur, quàm vnumquemlibet alium mortaliū: vtrum merita eius fuerint in causa. Re vera minimè, sed, vt conclusio asserit, Dei misericordia. Hoc nanq; in primis astruit oraculum illud Isaia. 41. Qui suscitauit ab Oriente iustum, vocauit eum vt sequeretur se. Nā de terra Chaldaeorū vocatus fuit: vt Gene. 11. legitur,

*Expoditur
secūda causa*

*Ratio vera
cōclusionis.
Expplanatur
posita ratio.*

Paulus.

Obiectio.

*Merita A-
brahe min-
nē in causa
fuerunt præ
legitur,*

*Duplex ra-
tio non satis
apta.*

*Refellitur
prima.*

ceteris illi⁹ legitur : quæ quidem regio terræ promissæ popul⁹ seli- orientalis erat. Mox & ratio idē demonstrat. geretur vn- Nam cūm gratia qua grati Deo reddimur de Christus non cadat sub meritum, fit vt neque eius ini- origi⁹me du- ratiū & caput promereri vlla possit creatu- ceret: sed hoc rum: initium autem fuit Christus: ergō eius ad ipsū in mi- uentum neq; intemerata Virgo mereri va- sericordian- luit: quanto minū Priscorum quispiam. Et diuinam re- cūm lex fuerit Christi figura, neq; illam vel ferendū est. Abraham, vel eius progenitores, aut posterī meruerunt. Quocirca mera fuit Dei clemen- Ratio presu- tia quōd ipse eiusq; profapia inter omnes te assertio- mortales eligeretur. Neq; vlla potest huma- nis. na designari causa, sed in radicem prædesti- nationis, quæ nullam præter Dei voluntatē habet, referenda est talis electio : iuxta illud celebre August. axiōma super Ioan. Quare hunc trahat, & illum non trahat, nolivelle iudicare, si non vis errare. Veruntamē quod de Deipara Virgine confitemur, & de Abra- ham quoq; suo gradu censendum est. Ete- nim etsi Virgo non meruit Christum incar- nari, tamen fixo illo diuino proposito, fecit eam Deus dignam quæ ipsū conciperet: secundū illud quod Ecclesia canit : Quæ Dominum omnium meruisti portare. Et simili modo in suo inferiori gradu fecit Abra- ham inter mortales dignum, cuius sanguinē nascituro filio suo deligeret. ¶ Hæc autem electio primū in sacro Canone designatur: Genes. 10. Vbi cūm peruentum est ad enar- randum progeniem Sem filij Noc, ait scri- ptura : Sem quoq; nati sunt patre omnium filiorū Heber. &c. Quod vtique verbum cō- sideratissimē meditatus est. 16. de Ciuita. Dei August. Filij enim Heber dicti sunt Hebræi. Ob idq; quāuis non fuerit primogenitus eiusdem Sem, tamen ob hanc dignitatē pri- mus nominatus est. Non ergō ab Abraham quasi Abrahæi, vt quidam Iudæorum autu- mant: sed ab Heber nomen traxerūt. Vixit nanq; pater ille sub atatē Nemrod quan- do facta est linguarum diuisio: ob idq; ap- pellauit nomen filij sui Phaleg, vt ibidem legitur, quod est diuisio: eō quod in dieb⁹ eius diuisa sit terra. Inde ergō diuinitus separa- tus est Heber à reliquis, qui cūm Nemrod aduersus Deum ipsū cōiurauerant. A quo Heber sextus fuit Abraham, quem Deus (vt legitur Gene. 12.) præcepit exire de terra sua & de cognatione sua. ¶ Et hæc de priori quæstionis membro. De posteriori verò pu- ta de legis obligatione an extenderetur ad Gentes, subiunguntur duæ aliæ conclusio-

Augustin.

Electio A- braha in sa- cro Canone designatur.

Augustin.

nes: hac distinctione præmissa. In lege quæ- Distinctio dam erant præcepta de lege naturæ, vt Deca præceptorū logus & moralia reliqua: quædam verō eidē legis anti- naturali iuri adiecta, vt ceremonialia & quæ- legis anti- dam legalia. Sit ergō conclusio ordine quar- Quarta con- ta. Cuncti mortales tenebantur seruare illa- clusio bimē- quæ sunt legis naturæ, non quidem ob vin- bris. culum Mosaicæ, sed id eadem iubente natu- ra. Reliquorum verō obseruatiā nemini extra illum populum necessaria erat ad salutē. Prior pars notissima est: quoniā & ante ad- uentū legis totum humanum genus lumine Probatio prioris mem- diuini vultus illustratum seruare stringeba- bri. tur cuncta quæ natura docebat, tum ad cul- tum diuinum, tum & ad humanam societa- tem referre : lex autem scripta neminem ab huiusmodi iugo exenit. De his ergō nature præceptis in lege conclusis ait ad Roman. 2. Paul. Gentes quæ legem non habent, natu- raliter quæ legis sunt, faciunt. Posterior au- tem pars ex dictis planē colligitur. Etenim qui ad sublimiorem religionis ordinē assu- muntur pluribus religantur quā reliqui laxioris vitæ, vt in clericis & monachis vide- re est: populus autem ille selectus fuit ad ex- celliorem sanctitatis gradum : qualis dece- bat populum, ex quo erat Christus nascituru- s, & qui figuram eiusdem Christi gerebat: ergō ad peculiaria illa instituta, legi naturæ superaddita, solus ille populus erat obligat- us. Vnde Deut. 18. Perfectus eris & absque macula coram Domino Deo tuo. Quam ob- rem veluti arctioris religionis cultorib⁹ quæ- dam professiois imago illius legis erat in- iuncta: secundū illud eiusdem lib. cap. 26. Profiteor hodie corā Domino Deo tuo &c. ¶ Hinc demū colligitur quinta conclusio. Quinta con- clusio. Tam corrente illa lege, quā ante ipsam po- tuerunt sub lege naturæ homines salutē ob- tinēre. In lege inquam naturæ: non tamen per eiusdem naturæ vires. Nam Dei gratia res est supernaturalis: quam idcirco sine in- tellectus aliqua fide, ac subinde diuina ope voluntatis motrice adipisci nemo vnquā valuit. Et in hoc sensu intelligitur Dionysi. Dionysius 9. cap. cœlest. Hierarch. vbi ait multos Genti- les per angelum fuisse in Deum reductos. Et Eccles. 17. In vnamquāq; gentem proposuit Deus rectorem : ac perinde ea quæ ad salutē sufficiebant. Nam in omni lege voluit omnē Quid sentit dum de exi- quæ omnibus est necessaria. Igitur si de So- tu Socratis, crate, Platone, Aristotele, Catone, Seneca & Platonis, at- id genus ethnicis præcipui nominis explo- que Aristot. rare

rare cupis, fuerintne ingressi salutis viam, perpendendum tibi primum est an aliqua vitia admiserint, tam apertè cum naturali ratione pugnàtia, vt nullum sibi possent ignorantix clypeum obtendere. Nam quos tales inueneris, impietas esset suspicari fuisse seruatos. Quare nullus idololatrarum excusari potuit. Neq; eorum qui adulteria & furta ac peiora flagitia ignorarunt. Secus de fornicatione simplici: cuius ignorantia probabile est ethnicorum aliquos ante scriptam legem potuisse excusari. Sicuti & Socratem, etsi venenum epotauit, quod reuera non est licitum, potuit tamen ignorantia excusari, nimirù credens legem illam qua condemnatus est, fuisse bonam. Et simile dicendum de Seneca, cui data à tyranno fuit mortis optio. At neque Catonem, neque aliorum quempiam qui mortem sibi conscuerunt, legitima ignorantia excusat: lumen enim naturæ planè docet nemini licere sibi mortem consciscere. Platonem autem August. in lib. de Ver. relig. laude commendat quòd perpetuam seruauit abstinentiam. Et certè est perquam verisimile in Dei gratiam fuisse receptum. Hæc autem quæ in coniecturis posita sunt, nõ est quòd nos remorentur.

August.

Verisimile est Platonem in Dei gratia fuisse.

Ad primum argumentum.

AD primum igitur argumentum capitis quæstionis respondetur, quòd nõ oportuit legem, quæ figura erat nostræ, tanta similitudine ei respondere, vt esset tam vniuersalis. Imò decuit ratione iam dicta peculiarari populo præscribi, ex quo Christus nasceretur: secundùm illud ad Rom. 9. Quorù, scilicet, Iudæorum, est adoptio filiorum Dei, & testamentum, & legislatio: quorù patres, ex quibus Christus est secundùm carnem. Neq; subinde Deus fuit personarum respector. Nam cum nemini debitor sit, cui vult miseretur: & quem vult indurat. Vnde August. lib. de Prædest. sanctorum: Omnes, inquit; quos Deus docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet: hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis. Suppositis autem nostris meritis quæ ex eius gratia pululant, citra personarum acceptionem reddit vnicuiq; vt ait Paulus, secundùm opera sua. ¶ Ad secundum negatur deteriorè fuisse Iudæorum conditionem, quàm Gentium. Imò tanto fuit præstatiior populus ille, quanto Dei legi & cultui districtius mancipatus. Quemadmodùm & inter Christianos quo

Paulus.

Augustin.

Ad secundum.

arctius se homines religionù votis præstringunt, foelicius viuunt. Vnde Deuter. 4. Quæ est alia gēs sic inclyta vt habeat ceremonias iustaque iudicia? Quocircà vt Exod. 12. scriptum est, quicumque Gentilium voluisset in Iudæorum familiam commigrare ac nomē suum in legem illam ascribere, circumciscus admittebatur: Vt in vsu illis nunc est qui religiones profitentur. Quòd si quis hîc hæreat vtrùm poterant Gentilium quicq; particulam legis recipere absq; totius profefsione: & præcipue an poterant circumcisci extra legē viuentes. Videtur nanq; ratio partē affirmatiuam persuadere. Nam inter Abraham & Moysen durauit quingentis annis absque lege circumciscio. Respondetur quòd nihil Gentiles vetabat quo minus possent ceremonias aliquas quæ sibi placerent à Iudæis mutuari. Sicuti Romani nonnullas leges ab externis Gentib⁹ receperunt. Attamē nisi profiterentur legem, non esset illi propriè diuina. Quin verò arbitror post datam legem, circumciscionem nemini ad salutē conduxisse, nisi totam profiteretur. Erat enim sicut nobis baptismus, profefsio legis. Quod apertè ad Gala. 5. docet Paul. sub illis verbis, Testificor omni homini circumciscienti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.

Hesitatio.

Suadetur pars affirmatiua.

Responsio.

Paulus.

ARTICVLVS. IIIII.

Virum lex vetus congruenter data fuit tempore Moysi.

Estat postremò, temporis datæ legis rationem reddere. Et ideo quæritur vtrùm tempus illud quo data fuit Moysi, negotio conueniret. Et arguitur à parte negatiua primò ex his quæ dicta sunt. Erat enim salutis præparamentum, quæ erat per Christum conferenda: statim autem homo lapsus remedio indiguit salutis: ergò illicò debuit in mundi primordijs ferri. ¶ Secundò: Data fuit in sanctificationem eorum ex quibus Christus progignendus erat: illa autem sanctificatio cœpit in Abraham: vt legitur Gene. 12. ante Moysen quingentis annis, cui facta fuit promissio, quicq; vt ait ad Roma. Paul. Credidit Deo & reputatū est illi ad iustitiam. ergò illi, vt circumciscio iussa est, ita & lex poni debuit. ¶ Tertio: Quemadmodùm nuper dicebamus, sicuti Abraham ex vniuerso orbe selectus fuit vnde Christianos originem

Primum argumentum.

Secundum.

Paulus.

Tertium.

ginem traheret: sic postea ex illo populo Dauid unde peculiare genus duceret: quare nunc cupatus est filius Dauid: ergo sub Dauid qui post Moysen annis pluribus quam quædringentis natus est congruentius fuisset lata.

Paulus.

¶ Contrariū autem colligitur ex Paulo ad Gala. 3. ubi ait Legem fuisse ordinatā per Angelos in manu mediatoris: ordo nanq; Dei temporis quoq; opportunitatem denotat.

Quæstio perfacili negotio expeditur, si ex sola Dei voluntate ratio petatur. Nam cum illa non habeat priorē causam neq; quicquid humano generi debeat, legem dedit quando per suā sapientiā decere cognouit. Attamen exploranda restat causa ex parte hominum, ob quorū salutē data est. Et ideo statuitur conclusio affirmatiua. Illo temporis articulo data est quod in rem erat maximē humano generi. Etenim tanq̄ iniquorū medela condita est ad emolliendā eorū duritiā eorumq; edo mandā superbiā: & tanq̄ bonorū iuuamen, ad promouendā eorū salutē. Atq; ex his duabus radicibus duæ cōclusionis rationes ducunt. Enimuerō si priorē spectes humana superbia de duobus extollitur, naturali scilicet sapientia, & potētia: id quod uersutus serpens in sua posuit suggestionē dū Eua adort⁹ est. Eritis enim, inquit, sicut dii scientes bonū & malū. Eadem enim procella eū caelo depulerat. Ex re ergo humani generis fuit, ut Deus illud longis sæculis suo fauore desereret: porro ut lōgo experimento cognosceret quā esset suapte natura & ad cognoscendū, quod sibi expediret, ignarū: atq; ignauū ad agendum. Hac ergo de causa mortales destituit duabus integris ætatibus, una scilicet, annis mille quingentis, & eo ampliū ante diluuiū, quo mundū scelerū flagitiorumq; fœtore perfuiferū submersit. At uerō non sic prorsus destituit quo minū in linea quæ Christi genealogiam ducebat nonnullas egregie sanctitate insigniret: ut Abel, Enoch, & tandem Noë, in cuius suorumq; iustitia seruatum est mundi semen. Atq; inde quasi nouas ei inducias indulgens expectauit hominem secunda ætate ferē annorum quingentorū vsq; ad Abraham quem pefsimus Nemrod, cōtra Deum rebellans centum quinquaginta annis antecessit: Ninus autem Babylonicus, per quem idololatria in orbem irrepfit, quinquaginta. Et quia peccatum cōtra naturam idololatriæ atq; infidelitatis pœna est, ut ad Rom. 1. disertē Paul. docuit, paulō post nefanda So-

Conclusio. responsiua.

Prima ratio cōclusionis.

Prima mundi ætas.

Secunda ætas.

Paulus.

domorū turpitudine aërem infecit, sub quod utique tempus delegauit Deus Angelos ad Abraham, ut Genes. 18. refert historia, qui Christum in salutem humani generis suo illi nomine pollicerentur. Vbi non est mysterium illud prætereundū: nempe quod Angeli ipsi qui ueluti inferno igni vrbes illas incessum uenerunt, nuntium simul attulerunt futuræ salutis. Itaq; clamor & fumus Sodomorū cœlum ascendentes, Deum & ad iustitiam irritauit, ut de nefandis illis uolitione fumeret, & unā ad misericordiam conuouit, ut hominibus in futurū prospiceret. Unde ut iudex Dei legati mundo patefacere quā sit Dominus ad misericordiam quā ad iustitiam propensior, propter decem quos inuenirent iustos ueniam corruptissimis urbibus promittebant. Nam ob octo animas quas tempore diluuii iustas inuenit, non prorsus uniuersum deleuerat orbem. ¶ Inde tamē characterē circumcisionis obsignatam Abraham familiam, tertiam aliam ætatem aliorū quingentorum annorū assuescit, ut ad suscipiendā legem esset parator. Tanti eris periculi statim diuina illa præcepta orbi concedere. Enimuerō cum ei tantum suæq; soboli facta fuerit promissio: lex autē quæ non uni familiæ, sed iusto hominū numero qui populum faceret tradi debuit, expectauit quousq; eadē progenies augetur in populū. Et prætereā nē de repente susceptam legem ueluti rem nouam non facile susciperent: Ecce mo-

Mysterium.

Tertia ætas.

Sub initium quartæ ætatis uetus lex lata est.

Paulus.

Mundus fuit sub lege scripta tribus ætatibus.

PER

*Soluuntur ar-
gumenta.*

PER hæc soluuntur argumenta in cõtra-
rium, quãdoquidem reddita est ratio cur
non decuit statim in mundi primordijs legem
ferri, neq; eandem dari Abrahæ. Quod
autem non debuit differri vsq; ad Dauid, in-
de constat quòd non solum familiæ ex qua
Christus nasciturus erat, sed toti circunciso
populo descendenti ab Abrahâ fuerat promissa.
Quãuis illis qui præcisi fuerant à tru-
co & recta linea, vt Ismaëlitis, & Idumæis de-
scendentibus ab Esau, lata nõ fuerit. ¶ At verò

*Argumentũ
contra baste-
nus asserta.*

cõtra hæc quæ dicta sunt restat argumen-
tum simile illi quod fit de aduentu Christi.
Ait enim ipse Matth. 11. Quòd si in Tyro &
Sydone factæ essent virtutes quas ipse facie-
bat inter Iudæos, poenitentiam egissent. Et
ideò remissius futurum esset illis gentibus in
die iudicij. Simile inquam quis cogitare pos-
set de lege veteri: videlicet quòd si vel alium
populũ Deus elegeret, vel alio tempore scri-
psisset eis legem, obseruantior fuisset ei præ-
stita obedientia, quàm tunc ab illo populo,

Solutio.

qui statim ad idololatriã peruersus fuit. Res-
pondetur autẽ quòd illas nos rationes signo-
ramus sicuti mysterij illius quod refert Paul.
ad Romã. 11. nempe cæcitatem contigisse in
Israel donec plenitudo gentium intraret. Ob
idq; causas reddimus quas congruere conie-
ctamus. Et nõ est dubium, quin licet alij for-
tasse fuissent tunc obedientiores, tamẽ ad fi-
nem vniuersalis redemptionis ex alia parte
cõcurrerint congruentiores causæ, cur Deus
illam gentẽ & tempus elegerit. Tamen si de-
mum causæ omnes ad fontem prædestina-
tionis referendæ sint. Ex quo primum argu-
mentum præcedentis articuli dissoluimus.

Paulus.

QVAESTIO SECVN- da, De præceptis legis ve- teris in genere.

S. Th. 1. 2. q. 99.

ARTICVLVS. I.

*Vtrum lex vetus vnicum tantum cõ-
tinuerit præceptum.*

Argument. 1.

Paulus.

SEQVITVR quæstio
secũda de legis antiquæ
præceptis in genere. Et
arguit qd nõ fuerint plu-
ra, sed vnũ tantũ. Tum
ex illo ad Romã. 13. Si
quod est aliud manda-
tum, in hoc verbo instauratur: Diliges proxi-

um tuum sicut teipsum: quod vnicum est.
Tum ex illo Matth. 17. Omnia quæcunque
vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos
facite illis: hæc est enim lex & Prophetæ. Lex
nanq; vetus non erat amplior quàm quæ le-
ge & Prophetis concluderetur: ergo tota
lex vetus vnicum erat præceptum. ¶ In con-
trarium est Apostolus qui ad Ephes. 2. appel-
lat illam legem mandatorũ quam Christus
decretis Euangelicis euacuauit.

Paulus.

IN ingressu statim præceptorum legis ge-
neralissimus articulus est, an fuerint plu-
ra. Similem nanq; suprà de lege naturæ quæ
suimus, similiq; hinc modo cõclusionem dissol-
uatur, quæ est hæc: Præcepta veteris legis
vnũ quodammodò sunt ratione ordinis ad
eundem finem: simpliciter tamen plura, se-
cundum peculiare obiecto-
rũ rationes quæ
eiusdẽ finis assequendi media existũt. Et ratio
est per se lucida. Cùm enim præcepta de
actionibus sint humanis earum rerum quæ
fieri debent: necessitas autem cuiusq; operis
& officij à fine sumatur: finis verò legis (vt su-
prà monstraui-
mus) sit bonos facere ciues, sit
vt per ordinem ad hunc finem cuncta præ-
cepta quodam modo dicantur vnum, sicuti
lex vna. At verò quoniam ad hunc eundem
finem multa sint officia necessaria, de quo-
rum singulis speciebus operæ pretij est edici
singula præcepta, sit vt simpliciter sint plura.

*Conclusio
responsiua.*

*Ratio cõcla-
sionis.*

¶ Sed porrigit nihilo minus nobis vtrunq; membrum dubitandi ansam. Prius inquam
quòd legis veteris non vnus tantum, si præce-
dentium memineras, constitutus est finis: sed
vnus præceptorum moralium, qui erat subdi-
torum probitas, atq; alter ceremonialiũ, pu-
ta Christus qui illis præsignabatur. Quare
neque ratione finis vnus erat præceptum.
Respondetur tamen quòd finis diuine legis,
vt articulo proximo patebit, nõ est sicuti hu-
mana, amicitia tantum & charitas inter ho-
mines: sed illa quæ nobiscum est cum eodem
ipso Deo: de qua vtiq; legitima charitate il-
lud. 1. Timot. 1. intelligitur, finis præcepti cha-
ritas. Hanc autem amicitiam nulla legis ope-
ra (vt dictum est) conciliare absq; Dei gratia
possunt. Concedimus ergo duos fuisse parti-
culares fines legis, ad vnum tamen relatos.
Finis enim moralium erat mores componere:
finis autem ceremonialiũ, venturus Chri-
stus, author gratiæ: quorum vtrunq; ad verã
salutem animæ exigitur, qui vnus est legis
finis. Nam per Christi gratiã eius efficitur
membra:

*Prima dubi-
tatio.*

Solutio.

membra: in ipso autem compaginati per legis officia progredimur ad vitam æternam. ¶ Alterum verò dubium est huic contrarium. Apparent enim omnia præcepta, non solum (vt aiunt) secundum quid per ordinem ad vnum finem, sed simpliciter esse hoc vnum: Diliges Dominum Deum tuum. Enimverò dilectio Dei nihil aliud est quam eius seruire mandata: iuxta illud Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruiabit, & Pater meus diliget eum. Et. 1. Ioan. 2. Qui dicit se nosse Deum & mandata eius non custodit, mendax est. Qui autem seruat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est. Et confirmatio sententiæ huius est quòd per cuiusq; præcepti, quod verè est præceptum, transgressionem amittitur Dei charitas. Quod certè non contingeret, nisi cuiusq; transgressio in transgressionem dilectionis Dei incurreret: omnia ergò præcepta simpliciter vnum sunt. Nanq; si hoc neges, cū negare nequeas quin cuiuslibet præuaricatio sit etiã violatio huius præcepti diuinæ dilectionis, consequens tibi fit, vt nullum sit simplex peccatum, sed cuncta sint dupla: vt cū hominē occideres, vnū esset contra charitatem proximi, puta occidere: & alterum contra charitatem Dei. Et cū furtum vel adulterium faceres, similiter. Respondetur ergò, non vnum, sed plura esse, quorum distinctio à distinctis rationibus obiectorum sumitur: vt quaestione sequenti patebit. Sed tamen omnia sunt quædam explicationes illius generalis, quod est diligere Deum. In hoc enim constituit nostrum erga ipsum amorem, vt ipsum in primis coleremus, mox nos diligeremus inuicem. Quocirca conceditur, hominem occidere esse quandam transgressionem diuinæ dilectionis, sed tamen non sunt duo peccata, sed vnum quod à proximo obiecto nuncupatur homicidium: sicuti aliud, furtum: atq; aliud, adulterium. Itaq; ratio illa generalis diligendi Deum contrahitur per diuersas species: sicut ratio animalis. Vnde sicut homo & animal non sunt duo, sed vnum, quod est homo: sic occidere, ac dilectionem Dei violare. An verò præter hoc generale sit speciale dilectionis mandatum quod suum habeat peculiare obiectum, S. Th. docet. 2. 2. q. 44. & quaest. sequenti recolendum nobis super est.

Secunda dubitatio.

Cōfirmatio.

Alia confirmatio.

Responsio.

S. Thomas.

Ad primum argumentū.

AD primum igitur membrum argumenti in contrarium respondetur, quòd sicut modò dicebamus, generale diuinæ dile-

ctionis mandatum specialibus cunctis præceptis participari: ita & hoc, Diliges proximum tuum sicut teipsum, finis est omnium quæ erga proximum implentur: quin verò genus per reliqua speciatim expositū. Nihil enim aliud est diligere proximum, quam illum non ledere, puta non occidere, non furari. &c. quod verbum Paulinum, instaurari, designat. Inter alios nanq; significatus, quos nos illic agnouimus, hunc præcipuè probauimus, quod est, recapitulari, ac repeti. Qui enim iubet proximum diligere, in virtute præcipit non mœchari, nō furari. &c. In dilectione autem proximi includitur dilectio Dei: cò quòd cū vniuersos mortales pro filijs ducat, in hoc vult amorē nos sibi exhibere, vt nobis inuicem exhibeamus. Vnde. 1. Ioan. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suū. Atq; hac ratione hoc solo mandato, Diliges proximum tuum sicut teipsum, complexus est Paulus ambo illa quæ Christus Matth. 22. distinxit de dilectione Dei & proximi, in quibus duobus pendere docuit omnem legem & Prophetas. ¶ Et eòdem relabitur solutio secundi membri. Cū enim. 9. Ethic. cap. 8. auctore Aristot. ab ipso eodem homine ea omnia quæ ad amicitiam attinent ad cæteros perueniāt, quod est, ex eo quòd se quisq; deamat, alios subinde amare, cuncta amicitia iura ac perinde præcepta quæ inter amicos ac proximos seruantur, hoc vno concluduntur, vt ita se quisq; ad alios habeat quemadmodum ad seipsum: idq; comprehenditur illo generali principio, Omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis.

Author in cap. 13. Epistolæ ad Romanos.

Ad secundum argumentū Aristot.

ARTICVLVS. II.

Virum præceptorū legis veteris tria sit differentia, videlicet moralium, ceremonialium, atq; iudicialium.

MONSTRATUM nobis fuerit, præcepta moralia esse plura, ordo poscit vt exploremus vtrum eiusdem sint speciei, an verò tria differentia distinguantur, vt alia sint moralia, alia ceremonialia, alia verò iudicialia. Et arguitur contra hanc trimembrem diuisionem. Præcepta moralia, vt in subsequenti bus visuri sumus, omnia sunt de iure nature: ergò non opus fuit in tabulis legis veteris scribi. Probatur cōsequen-

Argumentū.

tia:

tia: quoniam lex diuina illic debet nobis suppetias ferre, vbi natura succūbit: si ergo ratio naturalis decalogū mortales docebat, quidnam opus erat lege diuina explicari? Eo potissimè quòd lex vetus dicitur litera occidēs:

Paulus.

vt patet. 2. ad Corinth. 3. morum autem præcepta, nō occidunt, sed viuificant: secundū illud Psalmi, In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.

Argumen. 2.

¶ Secundò arguitur, si præcepta moralia scriptu necessaria erant, nihil opus erat ceremonialia adijcere. Moralibus enim vt nomē sonat humani mores informantur, inter quos præcipua pars est diuini cultus: vt gentes vniuersæ sub lege naturæ agentes more & vsu vbiq; docuerunt: ceremonialia autem, ad diuinum cultum pertinent: vnde Cicero

Cicero.

in sua Rheto. Religio, inquit, diuinæ naturæ cultum ceremoniamq; affert. concluduntur ergo religionis ceremoniæ sub moralibus

Solutio.

præceptionibus. Quòd si dicas, gratia præmonstrandi Christi fuisse instituta, id sanè

Replica.

potius verbis demandari deberet q̄ rebus: quippè cūm verba, 2. de Doctri. Christ. au

Augustinus.

thor est August. principem teneant significandi locum. ¶ Tertio ex eodem fonte arguitur. Iudicialia præcepta ad iustitiam prorsus pertinent: nam iudiciū actus iustitiæ est:

Argumen. 3.

quod & Dauid in Psalmo significat vbi ait: Quoad usq; iustitia cōuertatur in iudicium: officia autem iustitiæ, perinde atq; aliarum virtutum sub moralibus præceptionibus cōprehenduntur: nulla ergo necessitas postulabat, iudicialia mandata moralibus adhiberi.

Argumen. 4.

¶ Quarto arguitur, si oportuit tres istos præceptionum ordines distinguere, necessarium quoq; fuerat plura adijcere: nempè testimonia. Nam Deut. 16. legitur, custodi præcepta Dñi Dei tui, & testimonia, & ceremonias. Deinde mādata: quoniam eodem lib. cap. 11. quatuor distinguuntur: vbi legitur, Obserua præcepta, & ceremonias, & iudicia, & mandata. Ad hæc & iustificationes: iuxta illud Psal. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas. Item quia præcepta moralia, vt infra de Decalogo videbitur, omnia pertinent ad virtutē iustitiæ: debuerūt subinde alia adhiberi de virtute & temperantia & alijs virtutibus. ¶ In contrarium est illud Deut. 6.

Deutero. 6.

Hæc sunt præcepta, nempè moralia, per antonomasiam, ceremoniæ, atq; iudicia. Et capit. 14. Decem verba scripsi in duabus tabulis lapideis: & mihi iniunxit in illo tempore, vt docerem vos ceremonias & iudicia quæ fa

cere debeatis: quibus locis tria hæc præceptorum genera designantur.

¶ Quoniam de singulis præceptorum generibus singulæ inferius repetendæ sunt quæstiones, ad præsentem, quæ generalis est, quatuor conclusionibus breui compendio respondetur. Prima est, necessarium fuit præcepta moralia lege illa veteri explicari, vt Exod. 20. vbi decalogus scriptus habetur: & alijs locis, quibus alia scribuntur, comprobatur. Enimuerò vt præcipua humanæ legis intentio est homines mutua inter se benevolentia deuincire, ita & Dei propositum est per suas leges eisdem secum arctissima amicitia copulare. Quare non est eius intentio, vt cunq; bonos nos efficere humano more, sed sibi gratos: cūm autem similitudo sit mutui amoris fons, secundū illud Eccles. 13. Omne animal diligit sibi simile, fit vt optimo Deo nemo gratus acceptusq; esse possit, nisi ei suo gradu sit bonitate similis. Et cūm

Prima conclusio.

Probatio.

Aristot.

autore Aristot. 2. Ethico. Virtus sit quæ bonum facit habentem, & eius opus bonum, intentio diuinæ legis est, homines virtutibus sibi gratis imbucere morumq; ornamento decorare: hoc autem non fit nisi per morū præcepta, nam inde dicuntur moralia: ergo illa fuerunt in lege necessaria. Atq; hinc fit lucidus earum monitionū sensus, quibus amantissimus noster Deus ad virtutes nos, diuinarum imitatrices allicit. Vt Leuit. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Et in Euangelio Christus: Estote misericordes, sicut Pater vester misericors est: Luce. 6. Et Matth. 5. Estote ergo & vos perfecti, sicut & Pater vester celestis perfectus est. Ac si dicat: vltimo ei chari esse non valetis, nisi sitis imitatrice virtute assimiles. ¶ Quòd si contra præceptorum istorum numerum arguas quòd nō fuerit sufficiens, propterea quòd, vt patet in Decalogo, præcisè sunt præcepta iustitiæ, quæ est ad alterum: cūm tamen sint & alia hominis virtutes in ordine ad seipsum: vt fortitudo, & temperantia, atque id genus plures. In subsequenti quæstione tibi affulgebit responsio, vbi patebunt præcepta alia: quæ tamen omnia ad Decalogum reducuntur. ¶ Secunda

Lucidus sensus monitionum diuinarum quibus mortales ad virtutes diuinarum imitatrices allicit.

Secunda Conclusio.

Præter moralia concedens fuit ac necessarium vt lex vetus ceremonialium præceptiones explicaret. Nomen enim ceremonia, siue à Cerere dicatur, quam frugum deam colebant, quo Cicero. i. iii. Verrem, his verbis annuere videtur: Sacra Cereris, summa

Cicero.

Valerius. ma maiores nostri religione confici,ceremoniâq; voluerunt.Siue(quod Valerius libentius recipit)à Cere oppido,vbi Roma à Gal-
lis direpta, religionis sacra recondita sunt:
tamen eos significat ritus, qui ad diuinum
attinent cultum. Veruntamen diuinus cul-
tus,vt Diuus Tho. hoc loco scienter docuit,
differenter altiusq; diuinis legibus instituitur
quàm humanis. Etenim cum lex huma-
na, vt nuperrimè dicebamus, rebus dun-
taxat humanis consulat, (nil de Ecclesiasti-
cis in præsentia definimus) non altiorem cul-
tum Dei instituit quàm quem ad commune
temporarium bonum conducere iudicat :

S. Thomas.

Deus autem homines ad seipsum pertrahēs
eum sui cultum suis legibus edocet, quo ho-
mines, terrenis posthabitis, ad ipsum animis
subleuentur. Et cum nō solum per internos
actus credendi, sperandi, & amandi, verum
& per exteras protestationes profiteamur
nos eius famulos, necessarium fuit ceremo-
nias illas diuina lege instituit. ¶ Emergunt
autem ex hac cōclusionē dubia duo. Primū
quod negare videmur ceremonialia ad mo-
rum informationem pertinere: quando quidem
à moralibus huiusmodi præcepta fecer-
nimus. Cum tamen in morum compositione
pars illa præcipuum habeat momentum,
quæ diuino cultui dedicatur. Quapropter fi-
cuti nos orantes, psallentes, thurificantes, atq;
hoc genus cultus offerentes, sic & patres illi
suis ceremonijs, cū per alios mores, bene de
Deo merebatur. Secundum dubiū est quod
quasi iustum, approbamus morem humana-
rum legum, diuinum cultum ad suum ciuilem
finem referentium. Cum tamen peruer-
sitas appareat, qua fruendis vtimur. ¶ Du-
bii autem prioris responsio est, ceremonialia
præcepta non sic esse à moralibus diuer-
sa, vt species ex æquo distincta: sed differunt
vt generis determinatio ad speciem. Id quod
facile perspicias si discrimen memoria repe-
tas quod lib. i. q. 5. constituimus inter ea quæ
sunt iuris merè positiui, & ea quæ sunt iuris
naturæ. Nam licet omnis lex & præceptum
à naturalibus principijs deriuetur: aliàs, vt il-
lic monstrauimus, neq; legis vigorem habe-
ret, neq; præcepti: est tamen deriuatio diuer-
sa. Nam ex eisdem vniuersalibus principijs,
quædam deriuantur per modum conclusio-
num, perinde atq; in scientijs speculatiuis:
quædam verò per modum determinationis
formæ vniuersalis ad specialem. Ad hunc ergo
modum moralia ceremonialiaq; manda-

*Prima dubi-
tatio.*

*Secunda du-
bitatio.*

*Moralium, ce-
rimonialium,
ac iudicialium
discrimen.*

ta differunt: nempe, vt illa deriuentur priori
modo: hæc verò posteriori. Exempli gratia.
Id nè facias alijs quod tibi fieri non vis, prin-
cipium est per se notum. Mox quod occidi
ab altero nolis, aut tua dispoliari substantia,
aut torū tuū cōmaculari, eodem etiā lumine
naturali clarescit. Ex quibus naturali itidem
cōsequētia colliguntur moralia præcepta:
Non occides, Non furtum facies, Non adul-
terabis. Et ad hunc fermè modum dicemus
infra de alijs quæ sunt extra Decalogum:
nam sunt plures gradus. Lex autem humana
& omnis positiua, non naturali collectio-
ne, sed humano arbitramento determinat ge-
nus ad speciem. Exemplum. Deum esse col-
endum, principium est naturale. Quod au-
tem hoc vel illo modo, natura non docet, sed
ab Ecclesia Euangelica per humanas leges
puta cauonicas ab apostolis deriuatas sancit-
ur. Puta quod talia feriemur festa, hisq; aut
illis ritibus religionem profiteamur. Quod
autem negotium ecclesiæ iam sanctitate pro-
uectæ Christus commisit, hoc Deus rudi illi
populo quem ex toto orbe volebat esse illu-
strē, per se exhibuit. Cuncta in quæ veluti pue-
ris delineauit. Quare idem naturale cultus
principium speciatim exposuit per illa ani-
malium sacrificia, aliosq; ritus quos natura
non clarè docebat. Et hæc sunt ceremonialia
præcepta. Tamet si hoc fuit legi illi peculiare,
quod cum esset vmbra futuri Messia, qui
futurus erat verus Deus, talia decuit iubere
sacrificia & ceremonias, quibus sub nube &
figura eundem Messiam cultores eius profi-
terentur. ¶ Ad secundum verò dubium re-
spondetur bifariam cōtingere, diuinum cul-
tum ad ciuilem finem & humanum referri.
Vno modo vt humanus, tanquā supremus
existimetur. Et hæc esset peruersitas vt en-
di fruendis, fruendiq; vtendis. Attamen diui-
num cultum referre ad temporalem finem,
non tanquā ad supremum, sed tanquā
ad illum qui rursus refertur in Deum, nulla
est peruersitas. Quin verò per hoc profite-
mur cuncta nobis diuinitus obuenire. Qua
ratione Ecclesia preces fundit, sacrificiaq; &
missarum solennia offert pro temporalibus
bonis: lex ergo humana hoc modo refert di-
uinum cultum ad suum finem. Quauis Ca-
nonicæ & Ecclesiasticæ, diuinarū sequaces, ci-
uilibus debēt hoc præstare, vt animos homi-
num à terrenis diuulsos ad Deum promo-
ueant. ¶ Gentilium autem superstiosa re-
ligio eatenus est inculpanda, quod ritus in

*Ad secundū
dubium.*

primis suos dijs falsis dicabant. Mox quòd demoniacis illusionibus seducti extorum inspectione animalium, aliorumq; superstitione auguriorum cõtendebant futura prænoscere. Tertio, quòd spurcis ceremonijs utebãtur. Ac demum quòd quasi fœlicitatẽ in terra prosperitate collocantes non alia ratione deos videbantur colere, quàm quòd eorũ ope indigebant. Quare aliam colebant frugum deam, alium vini, atq; alium bellorum, qui cum ipsis egebant, tunc præcipuè placare curabant. ¶ Tertia conclusio. Præter hæc duo præceptorum genera necessariũ rursus fuit iudicialium tertium. Huius enim ratio similis illi est quam de proximis ceremoniis informauimus. Cum enim lex diuina homines primum in ordine ad Deum, mox ad suam inuicem amicitiam pacemq; instituat: quorum utrunq; naturalis lex in genere præcipit: consequens fuit vt ambo in specie Deus explicaret. Atq; adeò sicuti ceremonialia præcepta peculiariter de diuino cultu instituit: sic etiam debuit & iudicia constituit, quibus beneuolentia & pax inter ho-

Tertia conclusio.

Primũ discrimen inter inimes constaret. Collige ergò differentiam horum trium generum præceptionum: reliqua genera qua enim duo à moralibus deriuantur quæ præceptionũ dictamina sunt iuris naturæ: nempe ceremonialium, respectu diuini cultus: iudicialia verò respectu tranquillitatis humanæ. Quocirca ut in solutione primi author est S. Tho. lex vetus aliquid addebat supra ius naturæ: nimirum eo modo quo leges humanæ adiectiones sunt ad idẽ ius. Habemus etenim & sub noua lege ceremonialia, vt dictũ est: vt Psalmodiã, processiones, thurificationes, & alia huiusmodi. Et iudicialia, vt excommunicationes, suspensiones atq; irregularitates. &c. Et antiquas Canonum pœnitentias: Sicuti & iure civili iudicialia supplicia malefactoribus decreta. Nisi quòd ratione suprã dicta Christus hæc in Euangelio nõ expressit, sed Ecclesiæ & reipublicæ civili commisit. Deus autẽ in lege veteri cuncta explicuit. ¶ Hinc subsequitur alterum discriminẽ. Nempe quòd præcepta moralia sunt simpliciter de iure naturæ, puta præcepta, quia bona: aut prohibita, quia mala. Reliqua verò, de iure positio diuino, sicut ceremonialia & iudicia nostra, de positio humano: nempe bona, quia præcepta: vel mala, quia prohibita. Quemadmodum Aristot. 5. Ethicor. cap. 7. distinguit iustum naturale, hoc est natura sua tale: & legitimum, quod antè quàm positum esset

Secundum discriminẽ.

Aristot.

nihil referrebat, sed postquàm positum est. Atqui ad hæc tria genera fortè alludit Paulus ad Roman. 7. dicens quòd lex est sancta, *Paulus.* quantum ad ceremonialia: eò quòd illud est sanctum, quod Deo dicatum est. Et mandatum iustum, quantum ad iudicialia: & bonum, hoc est honestum, quantum ad moralia. ¶ His denum adiungitur quarta conclusio. Quauis alia inueniantur in veteri lege nomina, scilicet mandata, testimonia, & iustificationes: cuncta tamen ad hæc tria genera reducuntur. Ratio conclusionis sic habet. Quædam in lege existunt quæ ceu agendorum præcepta edicuntur. Alia verò adhibentur quasi robur ad eorum custodiã. Illorũ ergò sunt tria genera iam posita: horũ autem altera tria. Nam quod ad legis obseruantiam conducit, primum est legislatoris autoritas: secundum verò legis utilitas: quæ est vel consequutio præmij, vel supplicij cautio. Illa ergò quibus autoritas maiestasque legislatoris commendatur, dicuntur testimonia. Vt Deuterono. 17. Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est. Et legis caput, quo pronuntiatur creator coeli & terræ. Et in Psalm. Tu terribilis es: & quis resistet tibi? Et Omnipotens nomen eius: & similia. Illa verò quibus vel præmia vel supplicia proferuntur, dicuntur iustificationes. Vt Deute. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celsiorem cunctis gentibus. Et Isai. 1. Si audieritis, bona terræ comedetis: Quod si nolueritis & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Nam per hæc diuina iustitia commendatur. Mandatum autem forsã idem est quod præceptũ. Sed quoniam loco citato videntur ab inuicem fecerni, fortasse præcepta referuntur ad ea quæ ad salutem sunt necessaria: mandatum verò ad illa quæ per charitatem super erogantur, cuius generis sunt & Evangelica consilia. Atq; illud Exodi. 2. Si pignus acceperis vestimentum à proximo tuo, ante solis occasum reddas ei. Vel fortè præcepta sunt, quæ Deus in tabulis scripsit: vt Decalogus: mandata verò, quæ Moyssi reuelauit, vt populo promulgaret. Tametsi & ipse iustificationes, testimonia etiam sunt diuinæ iustitiæ. Vniuersa autem reducuntur ad tria priora generalia. Quandoquidem alia (vt dictum est) non tam præcepta sunt, quàm ad eorum custodiam pertinentia.

Quarta conclusio.

Ratio conclusionis.

HIS

HIS hoc pacto constitutis ad primum argumentum in contrarium respondetur, quod etsi præcepta moralia nihil aliud sint quam quod lex naturæ dicat, & serena ratio docere potest, operæpretium nihilo minus fuit ut Deus non tantum in supernaturalibus, verum & in naturalibus tali prudentiâ illis opem ferret. Nam etsi nunquam rationis syndereis eousq; extingui valeat, quin prima principia naturalis iuris ei resurgant; tamen ea potest caligine obduci, ut circa eorum conclusiones hallucinetur oberetq;. Idq; non solum in speculabilibus, verum & in moribus: Mirabile enim est dictu quantâ de speculabilibus sapientium vetustorû deliramenta memoriæ prodita sunt. Et in moribus non solum fornicatio simplex, verum & grauiora pro licitis ducebant. Atq; illo maxime tempore quo lex data est, hanc menti nebulam, credibile est mortales obtenebrasse: Eadem enim de causâ & supernaturalis fides non solum de supernaturalibus articulis nos erudit, verum & de alijs quos natura docet. Ut quod Deus est vnus, atq; omniû causa, quodq; anima sit immortalis, & de similibus. Id autem quod in eodem argumento adiectum est: nempe id quod est literam legis occidere: moralibus præceptis non competere, negatur. Imò, ut August. lib. de Spiritu & littera, cap. 14. author est, nosq; ab ipso instructi super tertium caput ad Rom. fusè tractauimus, præcepta ipsa Decalogi sunt, de quibus Paul. ait literam occidere, atq; iram operari. Non quidem quod id directa intentione (ut iam dictum est) facerent, sed quia ostendendo peccatorum opera nudabant subditos omni excusatione: & tamen lex illa gratiam non conferbat: Attamen qui ex fide venturi Christi iustificati illa præstabant, iustitiam suam augebant apud Deum. Et ideo appellabat eadem opera David iustificationes.

Ad confirmacionem eiusdem argumenti.
Augustinus

Autor in cap. 3. Epist. ad Roman.

Ad secundum argumentum.
¶ Secundum etiam argumentum solutum est vbi declarauimus quemadmodum ceremonialia ad mores quoq; & merita pertinent: sed tamen quia naturali lumine non eliciuntur ex dictamine naturæ, sed humano arbitramento vel diuino, à moralibus fecernuntur. Itaq; Deum colere principium morale est: hoc autem vel illo ritu, ceremoniale.

Ad confirmacionem.
Dionysius.
¶ Ad aliud autem quod illic subijcitur respondetur quod etiam si verba commodiora sint ad significandum, nihilo minus, ut Dionys. 1. cap. Cœlestis Hierar. author est, natium est hominibus rerum similitudinibus sensibili-

bus spiritualia intelligere. Obidq; decuit tales illi populo ceremonias iuberi, quibus venturum Christum profiterentur. ¶ Ad tertium pariter, ut de ceremonialibus, respondetur, quod & si actus iustitiae in genere ad moralia præcepta pertineant, tamen hæc vel illa in particulari iudiciorum præcepta dicuntur iudicialia. Quemadmodum quod omnis malefactor puniendus sit, præceptum est morale: quod autem fur sit suspendendus, & hæreticus coburendus, iudicialia sunt. Vnde cum iudicialia partim cum moralibus conueniant, scilicet quod à ratione deriuantur, ad moresq; pertinent, & partim cum ceremonialibus, in hoc scilicet quod vtraq; speciales sunt determinationes generalium præceptorum, consequens factum est, ut nonnuncquam connumerentur inter moralia: uti Deut. 5. Audi Israel ceremonias atq; iudicia: quandoq; verò inter ceremonialia, ut Leuit. 18. Facietis iudicia mea & præcepta mea seruabitis. In priori enim loco iudiciorum nomine comprehenduntur moralia: & in posteriori ceremonialia. ¶ Quartum verò supra solutum est: præter illam particulam de virtutibus moralibus distinctis à iustitia: quarum utiq; præcepta statim quæstione proxima constabit quomodo ad iustitiam reducantur: eo quod præceptum dicit semper rationem debiti.

Ad tertium argumentum.

Ad quartum argumentum.

ARTICVLVS. III.

Virum lex vetus ad sui obseruantiam per temporalium promissiones & comminationes debuit suos subditos inducere.

PROST veteris legis præcepta sequitur in. 3. articulo, ut dicamus de eius præmijs & poenis, quibus eius cultores & alliciebantur ad eius obedientiam & à transgressione deterrebantur. Quæritur inquam vtrum decuerit promissiones illas & comminationes esse temporales. Et arguitur à parte negativa. Intentio diuinæ legis est homines Deo amore & timore subijcere, secundum illud Deut. 10. Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum: temporalis autem cupiditas à Deo animos longe abducit: secundum illud Augustini libr. 83. quæstionum. q. 36. venenum charitatis est cupiditas: ergo illectamenta illa ac terrimenta minime diuinam legem decebant. ¶ Secundò. Leges humanæ inde apparere deiectiones quod

Argumentum 1.

Augustinus

Argumentum 2.

per hæc lubrica, pereuntiãq; temporalia ad bonũ ciues promouent: lex ergo diuina quæ ad immortalem foelicitatem mortales ducit, nõ debet similibus munusculis ac deterriculis vti. Atq; eò minimè quòd temporalium prosperitas cõmunis est iniustis cum iustis, atq; aduersitas iustis etiam cum iniustis: secundum illud Eccles. 9. Vniuersa temporalia hæc eueniunt iusto & impio: bono & malo: mundo & immundo: immolanti victimas, & sacrificia contemnerenti: ergo temporalia bona vel mala incõgruenter statuuntur vt præmia vel poena mandatorum legis diuinæ.

¶ In contrarium autem est illud nuperrimè citatum Isai. 1. Si uolueritis & audieritis me, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

ADnotandus est in primis quæstionis titulus. Haud enim in dubium reuocatur quin custodes illius legis per fidem & gratiã Iesu Christi præmia consequerentur æterna: transgressoresq; afficerentur perpetuis supplicijs, sicut Euangelicis professoribus cõtingit. Effulserat namq; antiquis illis alterius vitæ lumen: vt patet Gen. 37. Descendam ad filium meum lugens in infernum. Sic enim appellabant decessum vitæ præsentis: propterea quòd illis nondum cõlestes fores patebãt: quare etiã iusti descendebãt ad limbum. Et Ezech. 37. aperta extat futurę resurrectionis propheta in campo illo quem propheticè cernebat plenum ossibus. Nam dictum est ei, Putãsne uiuent ossa ista? Et sequitur: Ecce ego mittam in uos spiritum & uiuetis. Et Iob. 19. Credo quod Redemptor meus uiuit. Et Act. 23. mentio fit opinionis Sadducæorum negantium resurrectionem mortuorum contra fidem quam reliquus populus sustinebat. Et Dauid Psal. 101. In memoria æterna erunt iusti. Et Sapi. 5. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. Et de miseris supplicia luentibus subditur: Videntes turbabuntur terrore horribili. &c. Igitur quod in quæstionem producit, nõ est cur non fuerint illi patres aut præmiati aut puniti nisi temporaliter: sed cur, cum eadem illos, sicuti nos, præmia & supplicia manerent semperpiterna, non fuerint in lege scripta nisi temporalia. ¶ Respondetur ergo vnica cõclusionem. Cõcedens fuit & illi populo congruentissimum, vt illis pollicitationibus & comminationibus temporalium adduceretur. Iam

Sensus propositæ quæstio.

Conclusio responsiua.

enim superiori libro monstratum est leges ad sui obseruantiam suppliciorum metu præmiorumq; spe homines attrahere: instar scientiarum speculatiuarum, quæ per principiorum cognitionem ad cõclusionum assensum permouent. Quapropter ea esse debet legislatoris prudentia, vt secundum ingenia ciuium tam præmia statuat quæ supplicia: populum autem illum Paul. ad Galat. vt. q. præcedenti meminimus, puerum cõfert dum sub pedagogo cruditur: sed naturalis ingenium est solis illis munusculis allici, quæ sunt ante oculos: nam ea quæ absunt, mente percipere nequeunt. Et eadem ratione præsentium timore deterrentur. Expectatissimum ergo fuit, vt lex illa quæ, vt dictum est, tanquam imperfectio quædam ad perfectionem Euangelij gentem illam præparabat, infimo illo præmiorum poenarumq; genere vteretur. Quapropter Paul. ad Philip. 3. Euangelicam familiam veluti filios iam Dei charitate prouectos atq; in hæreditatem missos exemplo suo commonefacit, dicens: Quæ quidem retrò sunt obliuiscens, ad ea quæ priora sunt extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ uocationis in Christo Iesu. Quicumq; ergo perfecti sumus hoc sentiamus. &c. Ecce ergo cur Exod. 30. ubi Deus apparuit Moysi, quem ad seniores populi in Aegyptum delegaret, quibus daturus erat legem, hoc tantum eis pollicetur quod adducet eos in regnum Chananæorum, terram scilicet fluentem lacte & melle. Christus autem Matth. 4. lator legis nouæ nõ inferius regnum quam cœlorum nobis proponit. Illic bona terræ promittuntur: in Euangelio uerò uita æterna. Et Deut. 28. Si audieris, inquit, uocem Domini Dei tui. &c. faciet te Dominus Deus tuus excellentiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra: uenientq; super te uniuersæ benedictiones istæ. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. &c. Matth. autem. 5. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Non utique infernam Chananæorum, lacte & melle fluentem: sed supernam Angelorum, diuino necitare exuberantem. ¶ At uero huic quæ canonica ratio est, alteram eisdem proximam subiungamus ex eadem pululantem radice. Cum illa inquam quæ Christus mundo promissurus erat uix præ sua celsitudine ab hominibus credi poterat, quia neque in cor hominibus ascenderant, consulto Deus uoluit fidelitatem suam in illis temporalibus declarare, vt certiore arrogaret

Probatio prima conclusionis.

Paulus.

Paulus.

Altera ratio cõclusionis.

arrogaret apud nos fidem dum postmodū inuisibilia promitteret. Hac enim de causa populum illum in exilium Aegyptiacū ire fuit, vt inde eum postea in terram promissam optima fide cum tam ingentibus signis & portentis reuocaret: nempe vt in illis, tum cœlestium futurarum promissiones depingeret, tum etiam, vt quàm esset in suis pollicitationibus fidelis, humano generi persuaderet. Atq; hac, vt reor, de causa August. 4. lib. contra Faustum illud appellat testamentum vetus, hoc verò nouum: scilicet nō ob id tantum quòd illud huic præfuit: verum & quòd illius promissiones rerum erant cum tempore senescentium: in nostro verò illa promittuntur, quæ sunt æternum præmanentia.

Augustinus.

¶ Simile est & inter supplicia illius nostræq; legis discrimen. Patet enim tum alibi sæpe, tum luculèter Leuit. 26. Vbi post temporalia præmia, videlicet, Si in præceptis meis ambulaueritis, &c. dabo vobis pluuias in temporibus suis vt terra germinet semen suum: & id genus plurima: subdit, Quòd si nō audieritis me visitabo vos velociter in egestate & ardore qui conficiat oculos vestros, & consumat animas vestras. Frustra seretis semen quod ab hostibus deuorabitur. At verò non sic de hoc interuallo hallucinandū est, vt quis credat neminem illic opera fecisse nisi metu pœnæ. Sancti enim illi patres, vt Moyse & Abraham & prophete timore filiali Deum reueriebantur. Et vice versa in Euāgelio multi timore seruili pertrahunt. Quin verò vt Apostolus ad Rom. 1. nos admonet, longè apertius nobis Christus in Euangelio cōminatus est Dei iram de cœlo reuelatam: nempe in inferno tormenta. Sed discrimen est q̄ illic non comminabatur Deus nisi temporalia supplicia: nobis autem cōminatur æterna. Ait enim Deus per Esaiam: Si audieritis, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, gladius deuorabit vos. Ait verò Christus: Et ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam. Præterea, lex illa plena erat timore, quare data est in monte cū tonitruis & coruscationibus. quod Exod. 20. exponens Moyses ait: Vt probaret vos veniet Deus, & vt terror illius esset in vobis. Nostra verò lex in igne amoris effulsit in die Pentecostes. Quod qui dem discriminē edisserit ad Hebr. 12. Paul. Quare in illam legem peccantes, statim in supplicium rapiabantur: vt patet in conflatione vituli: vel tradebantur Philistæis aut Babylonijs, aut alijs hostibus, quibus vindicibus

Paulus.

Paulus.

iratus Deus vtebatur. Vnde David Psal. 77. Cū occideret eos, quærebant eum & reuertebantur. Nobis autem (quod notatu dignū est) nullum in Euangelio comminatus est Christus temporale supplicium: Sed cuncta nos manent in altero sæculo. Qua de causa multò quàm illi deberemus acerbius expauescere. Sed de discrimine inter ambas leges accuratiorem habebimus quæstione. 7. lucu lentio remq; sermonem vbi de lege Evangelica dicendum nobis restat.

AD primum igitur argumentum respondetur tres esse hominum ordines quantum ad temporalium cupiditatem distinctos. Vnus enim est perfectorum, qui neutrum oculū ad huiusmodi fluxibilia bona conijciunt, sed illis prorsus abiectis, Deo infixi sunt. In quo ordine non erat ille populus: licet quidam rarissimi hunc gradum pertingerent: quorum ait ad Hebr. Paul. dignum nō fuisse mundum. Alius est extremus ordo peruerorum qui finem suum in huiusmodi lubricis bonis statuunt. Atq; horum cupiditatem asferit August. esse charitatis venenū: quibus ideò periculosa esset lex, quæ temporalia promitteret. Sed tertius est medius imperfectorum gradus: qui scilicet bona temporalia sic cupiunt, vt viam iudicent ad æternorum fruitionem: quare istis salutare est per hæc temporalia ad amorem Dei pellicere. Nam vt est in Psalmo, confitebitur tibi cū benefeceris illi. ¶ Ad secundum respondetur q̄ præstantia diuinæ legis præ humana inde deprehenditur, quòd humana proponit præmia ab hominibus conferenda: Deus autem, illa quæ ipse est collaturus. Ob idq; optimo iudicio illa largitur iustis & subtrahit iniustis. Nisi quandoq; ratio contrarium poposcerit. Vnde si historias veteris instrumenti perlustras, semper ille populus quandiu Deo legiq; parebat, temporalium prosperitate affluebat: & contra dum ab eius gratia decidebat, tunc cœli atq; hostium aduersitatem experiebatur. Quòd si iustos aliquos, quos ait ad Hebr. Paul. angustiatos & afflictos mala fuisse perpestos, eiusmodi aduersis exercebat, hoc faciebat, vt eis ad maiorem coronam cederet. Quauis & nōnullos qui exterius legem colentes internum cor in temporalibus sentiebat infixum, secundum illud Esa. 9. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sinebat quidem ad cumulationem ipsorum condemnationem illis frui.

Ad primum argumentū.

Paulus.

Augustinus.

Ad secundū argumentū.

Paulus.

QVÆSTIO TERTIA, De moralibus præceptis.

S. Thom. 1. 2. quæst. 100.

ARTICVLVS. I.

Vtrum omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

MACTENVS DE legis præceptis in genere, descendendum ergo iam est ad species singulas. Inter hæc autem primum ac principem locum moralia obtinēt. De

quibus duas adornamus quæstiones: nempe hæc de omnibus in genere, atq; alteram speciatim de singulis. De his ergo primū interrogatur vtrum omnia pertineāt ad legem naturæ. Et arguitur à parte negatiua. Primò, Ecclesi. 17. Præcepta moralia dicuntur disciplina: de illis enim dicitur, Addidit illis disciplinā: & legem vitæ hæreditauit illos. Disciplina autem, cum per doctrinā acquiratur, contra legem naturæ diuiditur: quæ potè nō addiscitur, sed naturali instinctu percipitur: non ergo omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ. ¶ Secundo: lex diuina perfectior est quàm humana: Lex autem humana legi naturali multa accumulata bonorū operum documenta. Vnde fit, vt cum ius naturæ idem sit apud omnes, humana tamen morum instituta sint apud diuersos diuersa: ergo multò fuit æquius vt diuina lex aliqua naturali in super adderet. ¶ Tertio: Non solum naturalis ratio, verum & fides ad morum institutum conducit. Vnde Paul. ad Gal. 5. Fidem ait per dilectionem operari: fides autē sub naturæ lege non cōprehenditur: quippè quæ super naturā rationē extollitur: ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ ad legem naturæ spectant. ¶ In contrarium est illud Apostoli ad Romā. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter eorum quæ legis sunt faciunt: vbi moralia præcepta designabat.

QVÆSTIO præfens non tantum mouetur de præceptis Decalogi, verum vniuersum de cunctis quæ per se ad mores pertinet.

Ad quam duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Vniuersa moralia præcepta non solum quæ veteri testamento scripta sunt, imò si quæ sint alia, sunt de lege naturæ. Probatur conclusio: Præcepta moralia, sic definitum est, à ceremonialibus iudicialibusq; distare, quod per se, hoc est natura sua, quacumq; seclusa positua lege, ad mores pertinent: nam ceremonialia atq; iudicialia non per se, sed quia per arbitriam legem posita sunt, ad mores attinent. Probitas autem morum per ordinem ad rationem naturalem, quæ humanarum actionum proprium principium est, existimari debet. Sicuti lapidis aut ligni reſtitudo per hoc quod normæ cōmensurantur. Nempe vt illi mores dicantur, sintq; probi, qui rationi cōcordant: reprobi autē qui ab eadem discrepant: ratio nis autem iudicium, tam practicum quàm speculatiuum ex principijs ad conclusiones procedit: hoc enim ipsum est ratiocinari. Fit ergo consequens vt omnia præcepta moralia, siue principia sint, siue conclusiones, sint de iure naturæ: ius enim nihil aliud est, quàm regula. ¶ Secunda conclusio. Præcepta id genus moralia in triplici gradu sunt de iure naturæ, secundum tres diuersos modos quibus ab eisdem primis naturæ principijs descendunt. Quædam enim sunt conclusiones quæ protinus nullo ferè negotio, sed qualicumq; consideratione quicquæ per eadem vniuersalia principia approbat aut reprobatur. Et hæc sunt in primo gradu. Sicuti, Honora patrem tuum & matrem tuam, Non occides, Non furtum facies: & huiusmodi. Ex illo nanque principio, Id facias alijs quod tibi fieri vis, subsumpta hac, naturaliter quoq; per se nota, quod velles à filijs tuis honorari, sequitur quod & tu debes honorare parentes: Nisi maior ex illo id deduceres, quod qui beneficium recipit, beneficium debet: summum quippè temporalium beneficium est quod à parentibus recipimus. Rursus ex illo, Id nē facias alijs quod tibi fieri non vis: subsumendo statim quod nolles ab alio lædi vel in persona vel in bonis: colligitur, Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis. Alia verò sunt quæ non statim cuiusque ratio ex eiusdem principijs colligit, nisi subsidio adiuta sapientium, quorum est penitus res meditari. Veluti illud Leuit. 19. Coram cano capite surge & honora personam senis. Hoc enim non est adeò notū, quàm debitum

Argumen. 1.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

Paulus.

Paulus.

Secunda Cōclusio.

Triplex modus quo moralia præcepta à natura descendunt.

Primus.

Secundus.

debitum honorandi parentes. Et illud Euan-
gelij: Nè dicas fratri tuo Racha: quod non
tam manifestum est quàm prohibitio non
occidendi. Sed alia sunt quæ licèt sint ratio-
ni naturali consentanea, tamen non potest
per seipsa ratio nisi diuinitùs illustrata attingere.
Cuius ordinis multa sunt quæ ad diu-
inum cultum pertinent: Non facias sculpti-
le: Non assumes nomen Dei tui in vanum.
Hæc enim & similia eadem ratio naturalis
nisi diuino fulgore irradiata, nõ medullarùs
callet. ¶ Quò autem hæc plusculum lucis ac-
cipiant, arguitur cõtrà primò. Præcepta mo-
ralia atq; iudicialia, vt quæstione proxima
dictum est, deriuentur quoq; à iure naturæ:
nam sunt etiam rationi congruentia: aliàs nõ
haberent rationem legis, vt superiori libro
monstrauimus: debent ergò collocari in
aliquo gradu iuris naturæ. ¶ Mox præcep-
ta Decalogi, vel censentur principia vniuer-
salia iuris naturæ, vel conclusiones. Primum
dici non potest: quoniam, vt S. Tho. docet,
non sunt nisi cõclusiones inde proximè pul-
lulantes: si ergò sunt cõclusiones, quomodò
collocantur in primo gradu? Item illa quæ su-
per naturam Deus nos docet, non sunt de le-
ge naturæ: cur ergò illic constituimus tertiu
gradum? ¶ Ad primum ex superioribus col-
ligitur responsio. Etenim etsi ceremonialia
ac iudicialia à iure naturæ descendant, non
tamen per consequentiam & illationem natu-
ralium, sicut conclusiones ex principijs: sed
per determinationem generis ad speciem, le-
gislatoris arbitratu. Et ideò potiùs ponitur
in altero ordine à lege naturæ semoto quàm
collocetur in eius recta linea. Obidq; hæc nõ
permanserunt sub lege Evangelica, sicuti
moralia: sed abolita sunt. ¶ De materia vero
secundi argumenti, variè à doctõribus opi-
natur. Nam in. 3. sent. dist. 37. Scotus & Scho-
lasticorum nonnulli vniuersalia principia natu-
ræ constituunt primum gradum: conclu-
siones autem tam secundæ tabulæ Decalogi
quàm alias, in secundo. De istorum autè opi-
nionè infrà articul. 8. presius disputandum
est. Interim tamen perspectè animaduerten-
da est sententia S. Thomæ nè quis fallatur, ar-
bitratus Decalogũ cõstituere inter vniuersa-
lia principia: pro eo quòd ipsum statuit in
primo gradu. Enimuerò prima per se nota
principia nõ faciunt gradum, sed sunt radix
& fons: gradus enim idem est quod gressus
vnde sicut in linea consanguinitatis stirps &
radix non est gradus, sed fratres: inde proxi-

mè cadentes sunt in primo: sic in iure nature
principia non sunt gradus, sed quæ inde cõ-
sequencia descendunt. Et per elongationem
ab eis dē principijs cæteri gradus discernun-
tur. Itaq; cum in Decalogo sint duæ tabulæ,
septem posteriora quæ sunt in secunda collo-
cantur in primo gradu. In secunda verò illa
quæ sunt extra Decalogum. Qualia sunt præ-
cepta honorandi seniores, & alia quæ non
pertinent ad iustitiam. Sed in tertio confi-
stunt præcepta primæ tabulæ. Igitur nõ sta-
tuuntur in tertio ordine, proptereà quòd nõ
sint omnium dignissima, imò proptereà iu-
dicantur à principijs naturæ elongatiora,
quòd ob suam sublimitatem ratio nostra il-
la nõ plenè inde elicit nisi diuinitùs adiuta.
Sicuti & in illis secundi gradus sapientiu in-
diget disciplina. Alter igitur dignoscitur in-
ter hæc dignitatis ordo, alter verò cognitio-
nis. Quid enim naturæ amitiùs consentiens,
quidve dignius, quàm præcepta primæ tabu-
læ: quippè quæ ad cultũ vnus Dei spectant?
Et tamen quia ab humana cognitione sunt
remotiora, nullum inter Ethnicos scelus tam
latè percrebuit, quàm idololatriæ impietas.
Nam circa alia præcepta secundæ tabulæ mi-
nimè erratum est. Et circa illa quæ sunt in se-
cundo gradu minùs quàm circa primam ta-
bulam. Atq; hic ordo cognitionis est quem
scientissimè S. Thom. per gradus distribuit.
¶ Quærat autem hic fortasse Lectõr vtrum
omnes gradus illi prohibiti Leui. 8. essent de
iure naturæ. Respondetur verò qd illi qui per
lineã rectam ascendebant, iure naturæ erant
prohibiti: vt, turpitudinem matris tuæ non
reuelabis. Et cum filia & cū nepte: præterea
cum nouerca & cum sorore. Alia verò ad la-
tus posita, vt cū sorore matris aut patris, aut
cum vxore fratris non erant prohibita, quia
mala: sed mala, quia prohibita iure diuino
positiuo. Quocirca illa quidem erant mora-
lia: hæc verò iudicialia. Ac proinde isti poste-
riores gradus non sunt in Euangelio prohi-
biti: essentq; iure naturæ liciti, nisi Ecclesia
humano iure illos interdixisset propter de-
formitatem quam præ se ferunt: sed de his la-
tiùs articulo octauo inter agendum de isto-
rum dispensatione.

ET per hæc patent argumentorum solu-
tiones. Dicuntur enim præcepta mora-
lia, disciplina: proptereà quòd non sunt pri-
ma vniuersalia principia per se nota, sed que
dilucidatione nonnulla indigent. ¶ Et ad se-
cundum

Quæstio.

Solutio.

Ad primum
argumentũ.

Ad secundũ.

Tertius.

Obicitur
aduersus p-
fasam veri-
tatem.

Primæ ratio.

Secunda ra-
tio.

Tertius ratio

Ad primam
obiciuntur.

Ad secundã.

Scotus.

cundum respondetur, quòd sicuti leges humanae aliqua adijciunt iuri naturæ, sic & diuina adiecit ceremonialia & iudicialia. Atq; ad tertium respondetur quòd etsi fides sit lumen supernaturale, nihilo minus necessaria est ad dilucidandum nonnulla naturalia præcepta: quæ licet colligantur ex iure naturæ, tamen propter suam celsitudinem indigent supernaturali radio, vt vniuersis mortalibus clarescât. Qua ratione fides articulum vnius Dei inter alios connumerat, qui tamen naturali lumine sapientibus innotuerat. Ex quo fit, in illo superius asserto, nempe præcepta moralia esse, quæ per se ad bonos mores attinent, vocem, per se, supernaturale lumen non excludere: sed duntaxat positiuam aliam legem: vt expositum est. Itaq; etsi nulla esset lex positiuam naturalem ius præciperet vnum colendum, & reliqua primæ tabulæ: tamen nisi lumē fidei mortalibus irradiasset, non omnes ea planè perspexissent.

ARTICVLVS. II.

Virum præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.

SEQVITVR in secundo articulo, vt sufficientiā corundem præceptorū perpendamus. Et arguitur quod non sint de omnium virtutum actibus. Observatio

illorum dicitur iustificatio, secundum illud Psalmi, Iustificationes tuas custodiam: iustificatio autem est actus iustitiæ: ergo in sola hac virtute versantur cuncta. ¶ Secundo ad id arguitur ex nomine ipso præcepti, quod rationem debiti significat: debitum nanque ad nullam aliam virtutem attinet quàm ad iustitiā, per quam vnicuique ius suū redditur.

¶ Et accedit huc tertio quòd lex (vt supradictum est) ob bonum commune ponitur: quod vt. 5. Ethicor. author est Aristot. obiectum est iustitiæ. ¶ In contrarium est quòd August. ait, peccatum nihil aliud esse quàm dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei.

¶ Et Ambrosius. transgressionem esse legis diuinæ & cœlestium inobedientiam mandatorum: peccata verò cunctis virtutibus aduersantur: ergo & moralia præcepta legis ad vniuersas protenduntur.

Articulus præsens non solū ob id in questione prolatus est, vt constet quàm la-

tè virtus diuinæ legis protèdatur, quæ de vniuersis virtutibus iubet: verum vt humanarum collatione eius prælatia innotescat. Tribus igitur conclusionibus dissoluitur. Prima: leges humanae de solis iustitiæ actibus primaria intentione præcipiunt: de reliquis verò virtutibus non nisi quatenus ad iustitiam referuntur. Conclusio hæc superiori libro. q. 6. sua fuit genuina ratione demonstrata: quæ hic tamen in gratiam diuinæ legis recolenda est. Legis inquam cuiusque præcepta (vt supra ostensum est,) ad commune bonum ordinem habent. Quapropter (vt. 3. Polit. Aristot. docet) secundum diuersas politias diuersæ statuuntur leges: aliæ scilicet in democratia, aliæ in aristocratia, atque aliæ in regno: quoniam diuersimodè sibi proponunt commune bonum: lex autem diuina & humana, iam supra monstrata sunt sine differre. Nam humana solū proponit humanum bonum, quòd ad pacem amicitiamque inter homines spectat: homines autem amicitiaæ fœdera per sola externa illa officia retinet, quæ sunt virtutis iustitiæ: per quam scilicet vnicuique quòd suum est tribuitur: lex ergo humana primario proposito ad iustitiæ virtutem attendit. Et si quæ alia de fortitudine, deque temperantia iubet, non nisi quatenus ad suum commune bonum referuntur. Præcipit inquam fortitudinem, non quæ tibi necessaria est ad tuas propulsandas iniurias, sed quæ rei bellicæ necessaria est: puta nò locum in acie deferas. Iubet item temperantiaæ moderamen: non tamen quò non sis aut tecum aut cum tua vxore intemperans, sed quò adulteriū non committas. Sententia est Aristot. 5. Ethicor. cap. 1. vbi ait leges de omnibus dicere, coniectantes aut communem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut principum: vbi tria genera politiaæ distinguit.

¶ Secunda conclusio: Lex diuina non de iustitiæ tantum actibus, sed de vniuersarum virtutum operibus ex æquo præcepta ponit. Probatur ratione contraria: finis diuinarum legum non est illa quæ inter homines est benevolentia, sed ipsorum cum Deo amicitia, ac subinde familiaritas, tum in presentia sæculo, tum demum in futura æternitate: homo autem non solū per officia iustitiæ specialis virtutis fit Deo charus, verum & per vniuersas studiosas actiones quibus homo secū rectè viuunt: non modò extere, verum etiam interna mente in qua Deus suā impressit imaginem. Præcipit ergo lex diuina actus fortitudinis, temperantiaæ, mansuetudinis. &c.

non

Ad tertium argumentū.

Prima conclusio.

Suadetur cōclusio.

Secunda conclusio.

Probatio.

Argument. 1.

Argument. 2.

Argument. 3.

Aristot.

Augustinus

Ambrosius.

non solum in ordine ad iustitiam inter homines, in super quatenus in homine ipso diuinam imaginem exornant. Quare ex aequo primariaque; intentione tam intellectuales virtutes, quae sunt rationis lumina, quam morales, quae appetitum eidem rationi subiiciunt, iubet. Nempe tres in primis Theologicas, fides, spes, & charitatem: mox & quatuor morales, secundum illud Sapient. 8. de eadem diuina lege & sapientia assertum. Sobrietatem & sapientiam docet, & iustitiam, & virtutem: quibus vtilius nihil est in vita hominibus.

Tertia conclusio.

¶ Tertia conclusio. Non omnia virtutum opera eodem cogendi rigore proponit: sed illa quae ad necessarium rationis ordinem spectant, sub reatu culpa iubet: reliqua vero, quae ad cumulatiorem virtutum perfectionem ornatumque; attinent, sub forma consilij admonet. Qualia sunt illa quae pertinent ad inimicorum dilectionem: vt Prouerb. 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illi. Et reliqua praecipua misericordiae, vt cap. 3. De primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus.

Gemina dubitatio.

Prima ratio dubitandi.

¶ Duplex autem, licet exigua, dubitatio ex his fit reliqua. Vna scilicet de differentia inter humanam legem ac diuinam constituta. Apparet enim in contrarium quod diuina perinde atque humana principem intentionem dirigat ad iustitiam. Nam praecipue exigit obedientiam, quae est generalis iustitia. Praeterea quicquid iubet, eo refert, vt vel particularem iustitiam, quae est inter homines confoueat: vel illam, qua appetitus rationi subditur: ergo nunquam exit iustitiam tramites.

Secunda ratio.

Ad primam dubitacionem.

¶ Ad hoc autem facile respondetur, in hoc discrimen consistere, quod humana lex habet pro fine iustitiam specialem virtutem qua humana societas fidesque; constat. Lex autem diuina simpliciter cuiusque; perfectionem. Nam obedientia quae pertinet ad legalem iustitiam, non est finis legis, sed est virtus quae subijcit ciues principi: finis enim legis est per obedientiam facere bonos ciues. Illa autem subiectio appetitus ad rationem, etsi ad finem legis pertineat, eo quod in illa consistit humana perfectio, tamen cum non ordinet hominem ad alium, sed ad seipsum, non habet proprie rationem iustitiae, sed (vt ait. 5. Ethico. Philosophus) metaphoricam: pro quanto appetitus & ratio eiusdem suppositi considerantur vt duo. ¶ Altera vero dubitatio est quod non videtur lex vetus vniuersas instituisse virtutes. Nam (vt legitur Matth. 6.) Christus collatione facta inter ambas leges ait: Audistis

Aristot.

Secunda dubitatio. Ratio huiusmodi.

quia dictum est antiquis, Non occides: Ego autem dico vobis, Qui irascitur fratri suo. &c. Et ideo praemisit: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Respondetur quod quicquid Christus expressit; quod veram habeat rationem praecipiti concludebatur in lege veteri, sed Pharisaei erant qui eam obnubilauerant. Nam si Christus prohibuit inimicorum odium, idem etiam prohibebatur Leuit. 19. vbi legitur: Non oderis fratrem tuum in corde tuo. Et si Christus concupiscentiam cordis conpescuit, idem scriptum erat Exod. 28. Non concupisces uxorem proximi tui.

Solutio.

AD primum igitur argumentorum respondetur quod vbi diuina mandata appellantur iustificationes non trahitur nomen a iustitia speciali virtute quae est inter homines: sed a iustitia qualis esse debuit inter hominem & Deum, quae est legalis generalisque; virtus. Inde scilicet quod debemus proprias voluntates rationi semper ac perinde diuinis eius iussis habere conformes, qua ratione in eius amicitia persistimus. ¶ Et pari modo respondetur ad secundum. Nam etsi omne praecipitum rationem debiti praeseferat, non tamen debiti specialis iustitiae, sed debiti quod est voluntatis ad rationem, atque hominis ad Deum: quicquid enim obedientiae rationi debitu est, debetur & Deo, qui rationis est author. Et haec est obedientia generalis. ¶ Tertium denique iam solutum est. Nam etsi omnis lex in bonum commune referatur, commune tamen bonum aliter lex humana prospicit, aliter vero diuina.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

ARTICVLVS. III.

Vtrum omnia praecipua moralia veteris legis ad decem Decalogi reducantur.

VM definitum sit legem veterem de omnium praecipuisse virtutum actibus, & tamen in Decalogo non extent nisi decem praecipua iustitiae, quaerendum supererat vtrum reliqua aliarum virtutum ad haec decem reducantur. Et arguitur a parte negatiua. Prima omnium capita, vt Matth. 22. legimus, sunt: Diliges Dominum Deum tuum: & Diliges proximum tuum: haec autem nec sunt in Decalogo posita, nec videtur ad ipsum posse reduci: ergo non omnia reducuntur

Argumentum.

Argument. 2. cuntur ad ipsum. ¶ Secundo arguitur. Tertium præceptum, Memento ut diem Sabbathi sanctifices, apparet ceremoniale: moralia verò non reducuntur ad ceremonialia, sed potius e converso: cum moralia sint conclusiones naturalis iuris, ceremonialia verò, minime: ergo non omnia reducuntur ad Decalogum.

Argument. 3. ¶ Tertio: præcepta moralia non solum sunt de actibus iustitiæ, sed patent præterea ad reliquas virtutes, quæ ad mores pertinent: in Decalogo autem non extant nisi iustitiæ præcepta: ergo non omnia illuc reducuntur.

Glossa. ¶ In contrarium autem est glossa super illud Matthæi. 5. Beati estis cum vos maledixerint homines: dicēs quòd Moyse decem præcepta proponens postea per partes explicuit.

Questio hæc inferiùs articu. ii. vbi in particulari aliorum numerus præceptorum refertur, lucidiùs patebit: nunc ergo tantum in genere duabus conclusionibus absoluetur. ¶ Prior est, discrimen inter Decalogum ac reliqua præcepta, hoc est potissimū, quòd decem illa Deus Angelorum ministerio, ut dictū est, in tabulis Moysei insculpsit: alia verò dedit per Moysen. Est ergo meditata respectu differentia quòd solum Decalogum homo à solo dectus est Deo: reliqua verò ab hominibus. Rationi autem consonantissimum erat, ut Deus tanquam naturæ author illa per se duntaxat doceret, quæ vel naturalis ratio per exigua adhibita consideratione exprimis naturæ principijs elicit: vel ex infusa fide protinus innotescunt: quorum hæc sunt in prima tabula, illa verò in secunda, ut inferiùs patebit. Et quoniam inter omnes virtutes patentissima est iustitia, in hac explicanda virtute totus Decalogus versatur. Quapropter duo præceptorum genera prætermisit. Illa scilicet quæ tanquam per se nota principia in mentibus nostris cõsignauerat: hæc enim nulla præterea editione indigebant: ut, id facias alijs. &c. Mox & illa quæ vigilantorem exigunt sapientum indagatiõnem. Quæ scilicet Moyse & alijs deinde sapientibus docenda reliquit.

Prima conclusio.

Ratio cõclusiõnis.

Secunda Cõclusio.

¶ Hinc ergo colligitur posterior conclusio: Nempè quòd omnia ad Decalogum reducuntur. Nam illa generalia principia continentur in Decalogo sicut principia in proximis conclusionibus: quoniam, Non occides, Non furtum facies. &c. nihil aliud est quam id. ne facias alijs, quod tibi fieri non vis. Re-

liqua verò continentur in eodem Decalogo, sicuti conclusiones in suis principijs. Ut illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge: virtute continetur in illo quod est Honore parētes: & Non fornicaberis, ad id quod est, Non mœchaberis: & illud, Non scœnori dabis, ad id quod est, Non furaberis. Attamen quia copiosius ac luculentius articu. ii. explicanda hæc sunt, illuc vsq; reliqua sunt expectanda.

AD primum igitur argumentum respondetur, ideo illa principia de dilectione Dei & proximi non esse in Decalogo expressim posita, quòd nulla editione opus habebant: eò quòd sint per se nota: sed Decalogus fuit illorum explicatio. Prius enim statim per fidem fit notum: ut articulo proximo patentius fiet. Quicumque enim fatetur esse Deum, eadem ipsa confessione comperitissimum habet eundem à se esse diligendum. Neque quicquam esse potest rationi naturali apertius cõsentiens. Attamen quia diligendi modus, cum res sit supernaturalis, non sit cunctis mortalibus in comperito, eundem expressit in præceptis primæ tabulæ, ad quæ ideo præcepta reducitur, tanquam principium in suis conclusionibus contentum. Ac pari modo secundum de dilectione proximi reducitur ad præcepta secundæ tabulæ. ¶ Ad secundum argumentum iam supradictum est præceptum sanctificandi festi in genere, puta ut tempus aliquod diuinis meditationibus offeramus, non esse ceremoniale, sed morale: in particulari autem esse ceremoniale. ¶ Tertij quoque responsio itidem explicata est. Enimverò cum Decalogus illa tantum contineat præcepta quæ Deus per se tulit: ipsum autem non nisi manifestas naturæ cõclusiones exprimere decuerit, & præceptū omne præ se ferat rationem debiti, quæ quidem ratio in virtute iustitiæ patentior sit, in reliquis verò latentior, consequens est ut Decalogus ea tantum præcepta complectatur, quæ pertinent ad iustitiam. Reliqua verò de fortitudine deq; temperantia ac de cæteris, qua parte includit rationem debiti, ad eundem Decalogum reducuntur.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum præcepta Decalogi cõuenienter distinguantur.

POST

OST tres superiores articulos de præceptis moralibus in genere disputatos descendendū est peculiariter ad Decalogum. De quorum dispositione adhibentur alij quatuor: nempe de distinctione eorū deq; numero, ordine, & traditionis figura.

Quæritur ergo vtrum præcepta Decalogi vti iacent Exod. 26. sint conuenienter distincta in tria primæ tabulæ, & septem secundæ. Et arguitur à parte negatiua. Fides quæ intellectualis est habitus, & Latrìa quæ est religionis adoratio, duæ sunt virtutes distinctæ: ergo distincta sunt præcepta fidei, & latrïæ. Vt illud: Non habebis deos alienos coram me, pertineat ad fidem: quod autem subditur, Non facias sculptile, spectet ad latrïam. Ex quo fieret consequens esse quatuor primæ tabulæ. ¶ Secundò: Illud primum verbum, Ego sum Dominus Deus tuus, est affirmatiuum: quod autem sequitur, Non habebis deos alienos coram me, est negatiuum: præcepta autem affirmatiua distinguuntur à negatiuis: ergo sunt duo: ac perinde resultabunt quatuor primæ tabulæ. Nempè ad iuramentum duobus alijs: Nè iures vana per eū: & Sabbatha sanctifices. ¶ Tertio: Concupiscentiam nõ nisi vnam ponit Apostolus ad Roman. 7. vbi ait, Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces: ergo vnica est concupiscentiæ prohibitio, atque adeo distinguui non debet in vnam concupiscentiæ vxoris alienæ, & alterum aliarum rerum. ¶ In contrarium est autoritas Augustini super eodē loco Exodi, distinguentis tria præcepta primæ tabulæ, & septem secundæ.

propter duas iniquitates suas: eodem modo duo hæc secreuit. Tertiu ponit Isychius, Non facies tibi sculptile: & quartū, Non assumes nomen Dei in vanum. Illud autem de obseruatione Sabbathi, illic insertum, non censet connumerari inter præcepta: neq; intelligendum esse secundum literam: eo quod cum mutatum fuerit apud Christianos in diem Dominicam, non illud connumerat inter præcepta moralia. Illa namq; immota permanferunt. Sed ait intelligi secundum Spiritum: vt nullum mundi huius opus vnquā faciamus. In præceptis autem secundæ tabulæ nonum ac decimum compingit in vnum. Quare nõ facit nisi sex. ¶ Secunda opinio est Origenis eodem loco, itidem distinguentis quatuor primæ tabulæ: paulò tamen differentiùs ab Isychio. Illud enim: Ego sum Dominus Deus tuus, non facit distinctum præceptum, sed pro eodem illud existimat atq; subsequens, Non habebis deos alienos: secundum verò arbitratur, Non facies sculptile: ac tertium, Non assumes nomen Dei tui in vanum: ac deniq; quartum, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Reliqua verò sex cogitur velu Isychius connumerare. ¶ His tamen non obstantibus statuitur certa cõclusio quæ est Augustini eodem loco. Præcepta Decalogi distinguuntur in tria primæ tabulæ, & septem secundæ. Ad horum autem perspicuam intelligentiam notandum est duarum tabularū primā haberi mentionem Exod. 31. vbi postquam enarrantur præcepta quæ Deus dedit Moyfi in monte, subditur: Dedit quoq; Dominus Moyfi completi huiusmodi sermone in monte Sinai duas tabulas lapideas scriptas digito Dei. Vbi neq; nominantur prima & secunda, neq; memoratur quid in alterutra fuerit scriptum: Hebræorum autē confessio est in vtraque fuisse sculpta quina præcepta. Est quippe sententia Iosephi legis peritissimi, lib. 3. antiqui. cap. 6. Illic inquam ait in vtraq; quina verba fuisse scripta: in vna scilicet quatuor de dilectione Dei: seiungit enim in duo, Ego sum Dominus Deus tuus: & Non facies sculptile: ex quo Origenes & postea Hierony. illam opinionem ebiberūt. Et in eadem priori tabula quintum collocat mandatum de honore parentibus deferendo. Eam fortè ob rem quod cum Deus sit ex quo omnis paternitas deriuatur, voluit, vt sui instar parètes nostros honore coleremus. Atqui est vero quàm similitimum, sic fuisse distributa pariter præcepta: quoniam tabulæ, æquales

Primum argumentum partis negatiuæ.

Argument. 2.

¶ quatuor primæ

Argument. 3. Paulus.

Augustinus.

Gemina assertio de qua inter omnes constat.

Triplex opinio. Prima Isychii.

Hieronymus.

Secunda opinio Origenis.

Tertia conclusio.

Tertia opinio Augustini.

Primum documentum.

Iosephus.

æquales

æquales erant. Et est nō exilis coniectura, in secunda tabula non extitisse nisi quinque; negatiua: Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces. Nam præfata hæc consulto connumerat Paul. ad Rom. 13. vbi ait: Hæc omnia instaurari illo verbo, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Nam quod addit: Et si quod est aliud mandatum, nō adhibuit nisi propter illa quæ extra Decalogum vagentur. At verò quoniam duo isti ordines in duo capita de dilectione Dei & proximi resoluuntur, non tam ad numerum, quam ad mysterium alij patres attendentes, illa quæ dilectionem Dei referunt, appellant primam tabulam: illa verò quæ dilectionem proximi,

Paulus.

Alterum documentum.

Probatio prioris membri posita conclusionis.

Prima ratio in Isycibū.

Secunda ratio.

Tertia ratio

Quarta ratio.

Solutur fundamentū prædicti auiboris.

Argumentū Augustini in Originē.

secundam. Mox & hoc recolendum, quod primum præceptum trina habet in Exodo membra. Scilicet, Ego sum Dominus Deus tuus. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile. Atque hoc ansam præbuit varia de ipso opinādi. ¶ His ergo præhabitis quia asserta conclusio duo habet membra, probatur quod in prima tabula tria sint tantum præcepta. In primis Isychius violenter nimis à Decalogi numero præceptum de truncauit obseruandi Sabbathi. Primum quod cum reliqua in sensu literali, ceu ad mores pertinentia, fuerint illic conscripta, absurdū est dicere illud solum in sensu spirituali fuisse permixtum: cum tamen eadem serie sint omnia disposita. Deinde quod cum in illa tabula de diuino cultu homines erudirentur, curta fuisset nisi tempus aliquod eidem diuino cultui dicasset: quem cultum præceptum illud explicat. Præterea quod cum illa fuerit explicatio naturalis iuris, & nulli essent mortalium qui dijs suis nō statos dies ferias essent, necessarium erat, vt Deus suæ familiæ & festum, & eius rationem explicaret. Ad hæc quod sensus spiritualis abstinēdi à peccatis, parū illic ad rē attinebat: de quo latius. q. sequen. Argumentū autē in cōtrariū supra in simili solutum est. Enimuero cum præceptū diuini cultus, morale sit, ritus verò in particulari, ceremoniales, sit, vt vnum seruare festum, sit morale: quod autē hic aut ille dies, pertineat ad ius Ecclesiasticum. ¶ Contra opinionem verò Originis arguit August. quod idem sit, vnum colendum esse Deum, & non habere deos alienos. Nam, cum nemo possit duobus dominis seruire, vnum cole Deum, accipitur exclusiue. Quod autem adijcitur, Non facies tibi sculptile, perfectius id expli-

cat quod dixerat, Non habebis deos alienos: Facere nanque sculptile, non est interdictum, nisi quatenus idololatriæ impietas est. Nam Exodi. 25. imagines seraphin præcipiebantur in templo collocari. Igitur cum totum illud, vnum sit: & secundum, Non assumes nomē eius in vanū: ac tertium, Memento dici Sabbathi: fit vt secundum trinitatem personarum, tria quoque sint præcepta illius tabulæ. Rursus merito arguit quod prohibitio concupiscendæ vxoris alienæ diuersa sit ab alia concupiscendi res alienas. Nam secundum Peripateticum principium actus distinguuntur per obiecta: & clarū est muliebrem vsus diuersum esse obiectū à rerum possessione: quare alterum ad luxuriam pertinet: alterū verò ad auaritiam.

Alia eiusdem ratio.

HIS nihilo minùs constitutis dubium ingerunt argumenta initio quæstionis obiecta. Est enim primum in fauorem dicentium duo esse præcepta: Non habebis deos alienos: & Non facies sculptile. Nam prius apparet fidei: posterius verò latræ. Ad quod non ita multum perspicue S. Tho. respondet. Ait quippè non fuisse necessariū, vt præceptū fidei exprimeretur in Decalogo: nam illud præsupponitur tanquam principium. Sicuti articulo præcedenti dictum est de generali præcepto dilectionis. Vnde Paul. ad Hebræ. 2. Accedentem, inquit, ad Deū oportet credere quia est. Quare non indigebat noua promulgatione: sed tamen oportuit adde re præceptum latræ, quæ est protestatio fidei. At verò non explicat vtrum illorum duorum sit habendum pro præcepto primæ tabulæ. Neque verò explicat sitne illud præceptum negatiuum, an affirmatiuum. Et ideò certè solutio eius videtur mutila. Nam inferiùs articulo septimo ad primum, in præceptis primæ tabulæ solum vnum agnoscit affirmatiuum, de sanctificatione Sabbathi: insinuās duo priora esse negatiua: & tamen in forma communi ecclésiæ primum præceptum est: Vnum cole Deum. Sic ergo accipito mentem eiusdem sancti Doctoris, quam arbitrator esse verissimam. Ex illis inquam tribus membris primi præcepti illud quod est in capite, Dominus Deus tuus vnus est, non est morale præceptum: sed fidei veritas, quā confiteri tenetur quicunque, ad eum accedit. Quapropter cū illi qui legem Dei accipiunt iam tunc se profiteantur eius subditos, præsupponere debent confessionem fidei, vt ait

Ad primum argumentū. S. Thomas.

Solutio Sæthi Thomæ videtur mutila.

Mens S. Thomæ.

Paul.

Paul. Atq; hoc est quod S. Tho. dicit fidem præsupponi ante Decalogū. Secundum autem, scilicet: Non habebis deos alienos, licet sit expressio eiusdem fidei, pertinet nihilo minus ad latrām & cultum. Igitur licet sanct. Thom. in argumento duo illa proposuerit, Non habebis deos alienos, Non facies tibi scūptile: quasi prius ad fidem pertineret: posterius vero ad latrām: responsio tamen eius est, eiusmodi distinctionē negare. Imò prius censet esse primum mandatorum Decalogi ad latrā pertinens: posterius verò, nihil aliud quam eius explanationem. ¶ Sed arguis: Ergò secundum eum nullum est præceptum fidei: quando quidem à Decalogo illud excludit. Negatur consequentia: imò expressè. 22. q. 1. arti. 8. illud affirmat. Quin etiam hic: sed ait quòd tale præceptum non est intra Decalogum, sed eius præambulum, sicut præceptū dilectionis. Quo quidem præcepto & antiqui etiam tenebantur: quin verò & omnes in lege naturæ quantum ad illam fidem qua ait Paul. Quia Deus est, & quia remunerator est. ¶ Quò fit vt primum Decalogi præceptum, sit in forma negatiuum: sed tamen affirmationem comprehendens, vt ait statim in solutione secundi. Quare non fuit operæ pretium duo secerni, sicuti: Honora patrem & matrem: & Non occides. Quocirca non repugnat vt affirmatiuè quoq; proponatur, Vnum cole Deum. Tamen si huius peculiaris consideratio quæstione sequenti redibit. ¶ Ad tertium iam respòsum est, vbi designata est discriminis ratio inter cōcupiscentiam mulieris, & auaritiā aliarum rerum. Attamen quoniam ambæ in vnam generalem rationem appetendi cōeunt, sub eodem nomine Paulus vtrāq; complexus est.

ARTICVLVS. V.

Vtrum præceptorum Decalogi numerus congruat.

N articulo præcedenti de distinctione tantummodò præceptorum primæ & secundæ tabulæ definitum est: quod illicò subsequitur de numero disputare: videlicet, an denarius congruerit. Et arguitur à parte negatiua. Peccatum, vt supra ex definitione tam Ambros. quam August. patuit, est transgressio diuinæ legis: peccata autem triformia sunt: nempè, quibus quis pec-

cat, aut in Deum, aut in proximum, aut in se ipsum: cum ergò in Decalogo nullum præceptum tertij generis existat, puta quo homo in seipso componatur, diminutus est. ¶ Secundò: & in præcepto tertio primæ tabulæ apparet curtos: cum ex tam multis solennitatibus ac sacrificijs quibus Deus colebatur, de vno tantū Sabbatho mentionē fecerit. Atq; idem fit argumentū contra secundum, vbi tantum cautum est, Nè nomen Dei assumatur in vanū: cum tamen præter perurium passim oboriatur blasphemia, falsaq; doctrinæ, quibus Deus ab hominibus deonestatur. Atq; adeò simile obijcitur contra quartum præceptum. Nam vnusquisq; naturali fœdere non solum parentibus dilectionem debet, verum & filijs ac cæteris, seu sanguine, seu quauis alia necessitudine coniunctis: ergò cum auctore Paul. 1. ad Timoth. 1. Finis præcepti sit charitas, de horum singulis debuerunt singula scribi præcepta. ¶ Tertio arguitur. Quodcūq; peccati genus prius corde quam opere committitur. Nam vt ait Christus, Ex corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria. &c. sed in moechia & furto seorsum post operum prohibitiones, Non moechaberis, Non furtum facies: explicatur peccata cordis: Non concupisces rem proximi tui: & Non cōcupisces vxorem proximi tui: & Non cōcupisces vxorem proximi tui: ergò eadem regula debuit & in reliquis obseruari. ¶ Et quartò postremoq; arguitur. Appetitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem diuiditur, quarum vtrāq; pars sedes est corrupti affectus: ergò sicut cōcupiscibilis singularibus præceptis infrænata est, ita debuit & irascibilis compesci. ¶ In contrarium est illud Deuter. 4. Ostendit vobis patetum suum quod præcepit vt faceretis. Et ecce verba quæ scripsi in duabus tabulis lapideis. Quæ quidem decem sunt profus.

Quæstio facilima est: nempè ad hoc tantum mota vt argumentorum dubia dilucidentur. Est ergò conclusio, competentissimum esse numerum Decalogi, quæ non solum generali illa ratione patet, quòd Dei perfecta sunt opera, verum & peculiaribus, a fine legis oblati. Dictum enim est finem diuine legis esse, hominē, tum in ordine ad Deū instituire, tum deinde in ordine ad proximos: Deo autem cum primis fidelitatem debemus: quæ in hoc consistit, vt eius honorem nemini præter ipsum deferamus: hoc ergò primo præcepto cauetur, Non habebis deos alienos.

Argumentū 2.

Argumentū 3.

Postremum argumentū.

Conclusio responsiua. Prima ratio pro conclusione. Secunda ratio.

D. Thomas.

Paulus. Primum Decalogi præceptum licet negatiui formam præ se ferat affirmatione tamen completur. Ad tertium argumentū.

Argumentū 1. Ambrosius. Augustinus.

alienos. Mox debemus eidem reuerentiam: quæ in hoc posita est, vt nihil in eum iniurię iaciamus: quod cauetur præcepto secundo: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Præterea ob beneficia quæ in nos tam ampliter collocauit, debemus ei obsequium, ac famulatum. Nempè vt tempora quædam fucida mus quæ eius meditationi donemus: de qua re tertio præcepto commonemur. Et quoniam inter beneficia hæc primum fuit creationis opus, designatus fuit dies Sabbathi quo, illo opere absolutore quieuit Deus: Ordo autem hominis ad hominem, vel peculiaris est, vel generalis. Peculiare autem debitum, atq; omnium illustrissimum est quo filij tenentur parentibus obsequi, à quibus, secundum Deum, vitam, quæ bonorum omnium basis est, susceperunt. Et ideo statim post tertium de famulatu, qui Deo debetur, subsequitur quartum de honore parentibus deferendo. Adeo, vt sicut paulò antea dicebamus, non sit vero dissimile in priori tabula fuisse conscriptum. Generalem autem hominem ordinem habet ad reliquã mortaliũ vniuersitatẽ quibus iure naturæ socius est, quibusq; perinde id debet, vt nemini, neq; opere, neq; ore, neq; corde sit nocuus. Opere autẽ primo nocuentum infert quis alteri in propriã personã, adimendo ei vitã, quæ omniũ est temporalium bonorum maximum. Idq; adeo prohibetur præcepto quinto: Non occides: vbi læsio omnis corporea interdicitur. Secundo in personam sibi coniunctam: quod prohibetur sexto, Non mœchaberis. Tertio in bona exteriora: quod inhihetur septimo: Non furtum facias. Ore autem nocet qui ciuis famã lædit: quod vbiq; vetatur præcepto octauo, Non loqueris contra proximum tuum falsum testimoniũ. Sed corde iniurius quisq; est in quemlibet per concupiscentiam: siue quæ ad luxuriam pertinet, quæ nono præcepto, sexto respondentem infrænatur, Non concupisces vxorem proximi tui: Aut secundum avaritiam: quæ decimo tandem præcepto compescitur, Non concupisces rem proximi tui. Nam tales cupidines iniuriosæ existunt: vtpotè quæ radices externorũ operum sunt, secundum verbũ Christi: De corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria. &c. Atq; vt sci

S. Thomas.

th. Thom. adnotauit, tres isti ordines in præceptis primæ tabulæ dignoscuntur. Nam primum, Non facies tibi sculptile, opus exterius inhihet: Non assumes nomen Dei tui in vanum, oris impudentiã: sed, Memento dei

Sabbathi, pro fine habet internam mentis contemplationem. Et quoniam statim articulo. ii. videndum est quemadmodum alia præcepta ad hæc decem reuocentur, & quæstione sequenti de singulari est resumendus explicatior sermo, satis in præsentiarum fuerit summam cuncta verbis fermè sancti Thomæ retulisse.

AD primum igitur argumentum quo du-
bitabatur cur in Decalogo nullum fuerit præceptum adhibitum de virtutibus quæ hominem in seipso peculiariter componunt, sed tantum illa quæ ad iustitiã, qua humana societas retinetur, fuerint illic expressa. Prior responsio D. Thomæ eademq; bifor-
mis est, quod cum præcepta cuncta sint ad dilectionem relata, illa opus fuerit profus exprimere quæ caligans ratio non clarè perspiciebat: proprius autem amor nemini vnquam mortalium non innotuit: adeo est naturæ inditum, vt res omnis seipsam diligit, seq; omnino conseruet. Vel fortè quod cum in Decalogo iubeatur homo Deum & proximum diligere, illic satis planè præcipitur sua cuiq; dilectio. Nam rectus hominis sui ipsius amor, est debitum ordinem ad Deum tenere & ad proximum. Qui enim Deum diligit, cunctas in se passiones extinguit, siue concupiscibilis siue irascibilis appetitus quibus ratio perturbatur, quæ nos Deo subiectos cõtinet. At vero posterior responsio plausibilior est. Nempè quod Decalogus, vt supra diximus, hoc à reliquis præceptis distat, quod ipsum Deus per se nos docuit: iuxta illud Deute. 10. scripsit in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba decem quæ locutus est ad vos Dominus. Deum autem, ceu naturæ authorem illa nobis decuit per se profus iubere, quæ statim naturali lumine humanæ menti promicant, vbi idem lumen non est caligine obductum: vnde cum præceptum omne rationem habeat debiti: ratio autem debiti ad iustitiã spectet, quæ est hominis vel ad Deum vel ad alium hominem (nam iustitia est ad alterum) congruentissimum fuit vt præcepta tantum iustitiæ quæ primæ sunt naturæ conclusiones, Deus nobis in Decalogo exprimeret. Ratio namq; debiti hominis ad seipsum non ita naturaliter luce clarescit. Primo enim aspectu apparere cuiq; potest in his quæ ad seipsum pertinet liberam habere potestatem: ob idq; virtutes fortitudinis ac temperantia, quæ hominem respectu sui ipsius moribus instruunt,
Moyfi

Ad primum argumentum.

Prior solutio.
S. Thomas.

Altera solutio.

Moyſi & reliquis ſapientibus cõmiſit, quas mortales docerent. De his nimirum eos erudientes quæ ſibi quisq; propriè debet. ¶ Ad ſecundum eadem ratione reſpõdetur, quod non fuit concedens vt vniuerſa Deus particu- latim exprimeret, ſed per capita: ad ſanctifi- cationem autem Sabbathi reliquæ omnes ſolemnitatũ obſeruatiões referũtur: Omnes enim erant inſtitutæ, tum in memoriam ali- cuius præteriti beneficij, tum in figuram ali- cuius futuri. Præteritorum autem caput fuit creatio mundi, quæ per ſabbatha in memo- riam reuocabatur: & inter futura præcipuũ eſt mentis quies in Deo, quæ in præſenti ſæ- culo fit per gratiam, atque in futuro per glo- riam: ſecundũ illud Iſaiæ. 58. Si auerſis à ſabbatho pedem tuum, vocaberis ſabbathũ Domini delicatum, & ſanctum Domini glo- rioſum: hæc autẽ quiete ſabbathi præſigna- bantur. Reliqua verò, vt celebratio Phasæ quæ cõmemoratio erat beneficij liberationis po- puli de Aegypto, & ymbra futuræ paſſionis Chriſti: atq; id genus cuncta ad hunc ordinẽ referẽbantur. Et pariter ad aliud membrum reſpondetur quod prohibitione aſſumptio- nis diuini nominis in vanum, reliqua omnia vitia, ſeu falſæ doctrinæ, ſeu blaſphemix cõ- prehenduntur. Ac ſimili ſubinde modo re- ſpondetur ad tertium membrũ eiusdem ar- gumentũ, quod omnia alia amoris debita in quarto præcepto quodammodo continentur. Explicatum enim eſt cur in Decalogo ea tantum continentur præcepta quæ mani- ſtam repræſentat rationem debiti. Quod au- tem homo neminem lædat, manifeſtum de- bitum eſt: & ideo vniuerſaliter nocumenta ſex præceptis prohibita ſunt: videlicet vt ne- mini nemo illa inferat. Attamen quod quis quidpiam alteri, ceu debitum conferat, non ſic eſt lumine naturali notum. Sed id tantũ quod parentibus liberi genituræ lege debet, rationeq; educationis & diſciplinæ. Quapro- pter Deus illud in Decalogo expreſſit. Reli- qua verò beneficia quæ ob alias neceſſitudi- nes & naturæ cõiunctiones debentur, Moyſi & prudentibus cæteriſ, vt ſuprà dictum eſt, explicanda demandauit. Vt quod parentes debent filijs: quæ quidem debiti ratio nõ eſt quaſi aliquid ab illis fuſceperint, ſed q̄ ſunt aliquid ipſorum, & amando ſeipſos ſuas amant proles, vt. 8. Ethicor. author eſt Ariſt. Sed de his reductionibus aliorũ præceptorũ in Decalogum, articulo. ii. ¶ Ad tertium verò

Ad ſecundũ argumentũ.

Ad tertium argumentũ.

ne condemnetur opus, vnã interdicitur & eius affectus, nihilo minùs differentia eſt q̄ in his quæ natura ipſa exhorreſcit, vt homicidium & falſitas: quia eorum cupido nõ eſt per ſe allectiua, ſed propter alias paſſiones, puta propter vindictam vel auaritiã, ſatis fuit opus ipſum inhiberi. In illis verò quæ ſunt ſenſui læta, vt ſunt venera & rerum aſ- fluentia, quoniam eorũ appetitus per ſe ipſe delectat, decuit non ſolũ opera prohiberi, verũ ſeorſum appetitus: vt potè in quo vin- cendo peculiaris eſt difficultas, ſed de hoc ite- rum quæſtione proxima. ¶ Ad quartũ de- niq; reſpondetur quod cum ex paſſionibus concupiſcibilis appetitus illæ reſultent quæ ſunt in iraciſibili, nam ex amore illius quod oblectat naſcitur contrariorum repulſio, ſe- dato concupiſcibili nulla præterea opus fuit prohibitione iraciſibilis.

Ad quartũ argumentũ.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum præcepta Decalogi debito ſint ordine diſpoſita.

O S T diſtinctionem & nume- rum præceptorum ſequitur de eorum ordine meditari an fue- rit lucidus. Arguitur ergo à par- te negatiua. Primum quod cum cognitio noſtra à ſenſu incipiat, & dilectio proximi expoſitor ſit ſenſui quàm dilectio Dei, ſecundũ illud. 1. Ioannis. 3. Qui fratrem ſuum quem videt non diligit, Deum quem non videt quomodo poteſt diligere? poſte- rior tabula quæ ad dilectionem proximi ſpe- ctat, debuit loco præſeſſe priori quæ pertinet ad dilectionem Dei. Mox quod cum præcep- tis negatiuis prohibeantur mala, affirmati- uis verò inſtituantur bona, & via naturæ (vt comment. prædicam. author eſt Boëtii.) priùs ſint extirpanda vitia, quàm inferantur virtu- tes: ſecundũ illud Pſalmi: Declina à malo & fac bonum. Et illud Iſai. 1. Quiſcite agere peruerſe, diſcite benefacere, vnde & Lyricus, Vitiũ fugere prima virtus eſt: cõſequitur vt præcepta negatiua deberent affirmatiuis an- teire. Ac perinde præcepta, cordium cogita- tionibus arcet: quando quidem radix operum, cor eſt. ¶ In contrarium eſt quod Decalogi ordo diſpoſitio Dei fuit: cuius, vt ad Ro- mã. 13. ait Apoſtolus, ordinata ſunt opera.

Primum ar- gumentum partis negatiuæ.

Argumentũ 2.

Boëtius.

Argumentũ 3.

Paulus.

Facilima

Prima conclusio. **Ratio pro conclusione.** **Cōfirmatio.** **Secunda Conclusio.** **Probatio.** **Tertia conclusio.** **Ratio cōclusionis.** **Quarta conclusio.** **Serues prace**

Facilima est quæstio, sed tamen scitu digna, ad quam quatuor cōclusionibus respōdetur. Prima est: Præceptorum ordo exigebat vt prius homines respectu Dei instituerent quàm ipsos inter se inuicem. Probat̃ur ex illo præiactō fundamento: nempe quòd Decalogum ea prorsum debuit continere mandata, quæ naturali lumine illucescūt. Inde enim protinus colligitur, vt quo ordine sunt quæq; rationi propinquiora, eorumq; cōtraria eidem magis dissona, eodem deberent in serie esse priora: finis autem supremus nostrarum actionum primum se omnium rationi offert: & peccatum in ipsum grauius est quàm circa media: fit ergò consequens, vt præcepta quibus Deo, qui finis est noster, proximè subdimur, primæ sedi congruant. Qualia utiq; sunt tria prioris tabulæ. Et cōfirmatur analogia ab exercitu sumpta. Prius enim debent milites in ordine ad principem institui, quàm inter se: nam & grauius peccatur in ipsum quàm si miles in militem delinquat. ¶ Secunda conclusio. Inter præcepta prioris tabulæ illud debuit esse primū quod ad latrām, id est, ad culturā vnus Dei attinet: secundū quo ei reuerētia exhibetur: ac perinde tertiu quo eidem impenditur famulatus. Primum enim fundamentū & basis militiæ est vt fide à milite data, sacramentoque firmata, soli principi militet, pactum omne & cōuentum cum inimicis abiurans. Quare hoc est grauißimum omnium scelus si tali fracta fide ad hostes desciscat. Quocirca primum præceptum est, nè habeamus deos alienos. Huic autem proximum dereuerentia quæ soli Deo debetur: ac tertium de famulatu eidem præstando. Grauius enim in honorem principis peccat qui cum dehonorat, quàm qui ei non obsequitur. Quapropter secundū præceptum est, nè nomen Dei vanè vsurpetur: ac demum tertium, vt eius Sabbathathā celebremus. ¶ Tertia conclusio. Ex præceptis, quibus inter se homines amicitia conglutinantur, illud debuit esse primū, quo iubentur parentibus honorem exhibere. Ratio iam supra tacta est. Nempe quòd licet nemini vllus debeat nocere, tamen beneficium conferre non omnis omnibus debet, sed solis parentibus. Quapropter ratio debiti quæ in omni præcepto inest, apertior est respectu parentum, atq; adeò præceptū illud debuit cæteris negatiuis præponi. ¶ Quarta conclusio. In negatiuorum serie ille seruari debuit ordo, qui est inter malorum grauita-

tes, quæ eisdem prohibentur: grauius autem *ptorum ne-* homo læditur opere, quàm verbo, & verbo *gatiuorum.* quàm corde. Atqui opere tunc maximè cū vita priuatur, quæ omnium est bonorū temporalium summum. Mox si lædatur in persona coniuncta vnde prolis certitudo perit: ac tertio si dispendium bonorum patiatur. Obidque quintò prohibetur homicidium, sextoq; adulterium, ac septimò furtum, atq; octauò falsum testimonium: nonò verò concupiscentia alieni tori, sed decimò auiditas aliarum rerū. De quibus sigillatim quæstione proxima dicendum est.

Ad primum igitur argumentorum quæ- *Ad primum* stionis respondetur, quòd etsi ad sensum *argumentū.* notior nobis sit dilectio proximi quàm Dei, tamen vice versa hæc est illius ratio & causa: & præceptorum series debuit sequi dignitatis ordinem. ¶ Et eodem modo respondetur ad secundum, quòd etsi circa eandē materiam quantum ad executionem prius sit à vitijs cellandum quàm studiosè agendum, neq; possit studiosus habitus generari, nisi vitioso depulso: tamen in intentione legislatoris prior occurrit virtus propter quam expelluntur vitia: atque adeò dignitatis ordine etiam in eadem materia debuerūt præcepta virtutum anteferri prohibitionibus contrariorum vitiorum. Sed præterea quando præcepta in diuersis materijs instituantur, excel lentior debet præferri: præcepti autem de honorandis parentibus diuersa materia est ab illis quæ præceptis negatiuis subijciuntur, ea demq; præstantior, atq; adeò suo merito est prælata. ¶ Sed ad tertiu respondetur, quòd *Ad tertium* etsi peccata cordium causa sint operum, atq; *argumentū.* adeò priora in executione: tamen quoniam opera grauius offendunt, eorum prohibitio citius occurrit rationi.

ARTICVLVS. VII.

Vtrum præcepta Decalogi congruenti modo tradantur.

LN hoc deniq; articulo septimo adhibetur sermo de forma & figura præceptorum, vtrum scilicet perspicuus fuerit ac debitus tradendi modus. Et arguitur à parte negatiua. Affirmatiuis præceptis institui mur ad colendas virtutes: negatiuis verò ad vitia cauenda: in quacunq; autē materia

Primum argumentum à parte negatiua.

tertia

teria opponitur virtuti vitium : in quacunq; ergo debuerunt congeminari præcepta affirmatiua & negatiua : videlicet vt non solum iuberemur non occidere, verum & vitæ proximî consulere, atq; in alijs pari modo.

Argumen. 2. **¶** Secundo: cum lex omnis ratione constet, non erat cur tantum primo atq; tertio præceptis subderetur præceptionis ratio, sed debuit omnibus pariter subferri. **¶** Tertio: cum præceptorum obseruatio sit præmiorum meritum, nulla apparet ratio quare solis primo & quarto propositum fuerit præmium.

Argumen. 3. **¶** Tertio: cum præceptorum obseruatio sit præmiorum meritum, nulla apparet ratio quare solis primo & quarto propositum fuerit præmium.

Argumen. 4. **¶** Quarto: & poena vt dictum est causa est obseruandæ legis: præsertim apud priscos, cum testamentum illud lex esset timoris: debuit ergo omnibus supplicij cõmemoratio adhiberi: quæ tamen nõ nisi primo & secundo adhibita est. **¶** Ac deniq; quinto arguitur: Cuncta diuina præcepta sunt altissima memoria retinenda, secundum illud Prouerb. 3. Describere ea in tabulis cordis tui. Respondendum ergo est cur non nisi tertium præceptum sempiternæ memoriæ fuerit inter cetera singulariter commendatum. **¶** In contrarium autem est quod Deus, vt Sapient. 2. legimus, omnia fecit in numero, pondere, & mensura: id ergo præcipue de eius præceptis credendum est.

Argumen. 5. **¶** Ac deniq; quinto arguitur: Cuncta diuina præcepta sunt altissima memoria retinenda, secundum illud Prouerb. 3. Describere ea in tabulis cordis tui. Respondendum ergo est cur non nisi tertium præceptum sempiternæ memoriæ fuerit inter cetera singulariter commendatum. **¶** In contrarium autem est quod Deus, vt Sapient. 2. legimus, omnia fecit in numero, pondere, & mensura: id ergo præcipue de eius præceptis credendum est.

Præfens quæstio nihilo obscurior est præcedenti, ad quam ideo indubitata conclusione hæc respondetur. Decalogum, vt est cõgruentissima distinctio, numeroq; & ordine digestus, ita esse & luculentissima forma traditum. Splendet namq; in præceptis diuinæ legis sapientia maxima: secundum illud Deuter. 4. Hæc est vestra sapientia & intellectus coram populis: sapientia autem est cuncta & ordinis luce disponere, & congruenti forma adaptare. Quæ (vt ex præcedentibus liquet) in Decalogo sunt luculenter obseruata. At verò commota est quæstio vt ad argumentorum quæstia, quæ quinque sunt numero, responderetur.

Conclusio responsiua.

Difficultas primo argumeto prætacta. **¶** In primo igitur argumeto quæritur, cum suum unicuiq; virtuti opponatur vitium, cur non in vnaqualibet materia combinatum est negatiuum præceptum cum suo affirmatiuo. **¶** Responsio autem est quod omnis affirmatio negationem includit: sequitur namq;, si est album, non est nigrum: eo quod cõtraria non sunt composibilia. E conuerso verò non omnis negatio infert affirmationem.

Solutio.

Haud enim quod non est nigrum, statim est album: eo quod inter cõtraria interstant media. Pari ergo ratione & modo nõ omnibus quibus tenemur nõ nocere, subinde obligamur lege iustitiæ benefacere. Nam latius patet malorum prohibitio, quam bonorum præceptio. Atque hæc de causa nulli sex prohibitionum secundæ tabulæ apponitur affirmatiuum præceptum. Tenemur inquam neminem occidere, neminemq; suis bonis expoliare, nõ tamen alienam vitam aut bona omnibus conseruare: nisi vrgens ingruat necessitas: quæ non comprehenditur lege iustitiæ, sed misericordiæ. Hæc ergo præcepta, quia non sunt naturæ luce adeo peruia, sapientibus docenda commissa sunt. Quibus autem obedientiam obsequiumq; debemus & honorem, sunt Deus & parentes, à quibus suo vtriusq; gradu esse recepimus. Et ideo suppositis duobus negatiuis præceptis respectu Dei, quibus cauetur, ne fidem quam illi soli debemus in falsos Deos traducamus, & ne reuerentiam illi debitam vanis iurationibus obscuremus, adhibetur tertium affirmatiuum de die seruando Sabbathi, quo famulatum Deo exhibeamus: & quartum de honoratione parentum. Quibus non opus fuit negationes cõtrarias adiungere: eo quod affirmatio obsequendi & honorandi, negationem infert dehonestandi ac rebellandi. **¶** Hic autem multa nos dubia occuparent nisi quæstione proxima accommodatiorem nanciscerentur locum quibus disputentur. Enimvero dum S. Tho. in priori tabula vnum tantum agnoscit affirmatiuum præceptum, docet duo priora esse negatiua. Attamen iam super teretigimus, & postea perspectius videbimus quemadmodum primum, scilicet, Non habebis deos alienos, affirmationem includat vnius colendi. Item dubitatio hinc emergit de tertio præcepto quod adstruit esse affirmatiuum: cum tamen si Ecclesiasticam sanctionem de sacro audiendo excluderis, quantum ad ius diuinum attinet, non videatur esse nisi negatiuum, quo scilicet opere seruili interdicitur: sed de his & similibus quæstione sequenti. **¶** In secundo argumento percontabamur cur non sua singulis præceptis annexa fuerit ratio. Ad quod respondetur quod moralia patentes secum afferunt rationes, quam vt eas oportuerit explicare. Sed tamen vbi vel aliquid ceremoniale cõmifcitur, vel cõmune præceptum morale, ad aliquid peculiare speciatim applicatur: tunc operæ-

Prima dubitatio.

Solutio.

Ad secundum argumentum.

pretiū fuit rationē illius subnectere. Obidq; cum primo præcepto eliminaverit Deus alie nos deos, omnemq; proscripterit idolorum sculpturam & ceremoniā, cōcedens fuit vt rationem subiungeret, dicens, Ego enim sum Dominus Deus tuus. Et pariter in tertio, vbi morale præceptū sibi seruiendi ad requiem Sabbathi cōtraxerit, necessarium fuit rationem subdere: q̄ tali scilicet die à mundi structura requieuerit. ¶ Tertium argumentum adiectū est ad explorandū cur nō omnibus præceptis sua proposita sint præmia: quādo quidem sua singulis debentur. Ad quod pari modo respōdetur, q̄ in quibus res ipsa perse lucefcit, nō opus erat præmia adhibere, sed vbi res latet. In præceptis autem negatiuis secundæ tabulæ manifestum est quod qui ab iniurijs inferendis se cohibet, supplicia cauet quæ in propatulo est malefactoribus decerni. At verò dum non solum caueri mala iubemur, sed bona etiam facere: quia natiuū nobis est nihil nisi intuitu præmij & commodi agere, opus fuit vt vbi nulla vtilitas apparebat, vel commodum impediri videbatur, id Deus nobis exprimeret. In honorandis autē parentibus nullum videbatur nobis emolumentū agi: propterea q̄ cum in recessu sint vite, potius videntur nobis impedimento esse suis fruendis bonis. Hac ergo de causa præcipiens nobis honorare parentes, non satis duxit in memoriam nobis reuocare suscepta generationis & educationis beneficia: sed nouū quoq; sæculare præmiū pollicitus est: vt sis inquit longæuus super terrā. Et habet præmiū hoc energia plurimum. Nam cum vitā à parentibus recipiamus, debemus eis suam sustentare & prolatare. Quare qui obedientiam eisdem non rependit, eiusdem punitur breuitate vitæ, quam parentibus vel imprecatur, vel molestijs fatigat. Pari modo quia primo præcepto quo hōmines à cultu quæ deorum arcentur videri poterant beneficijs orbari, quæ falsi dij apparent hominibus impertiri, subiungit præmiū, dicens se facere misericordiā in milia his qui ipsum diligunt, & custodiunt præcepta eius. ¶ Similiter ad quartum respondetur de pœna, q̄ cū nō sit eius cōminatio necessaria, vt Ethic. 10. author est Arist. nisi vbi procliuior est ad malum pronitas, in illis peculiariter apponi debuit pœna, in quibus patientior est præcipitatio in culpam. Et quia tum ob consuetudinē cum gentilibus proni erant Hebræi ad idolatriam: tum etiam propter esirænā iu-

Ad tertium argumentū.

Ad quartū argumentū.

Aristot.

randi consuetudinem erant quoq; ad periuuria proni, primo tertioq; præceptis annexa fuit supplicij comminatio. ¶ Ac deniq; ad quintum respondetur, q̄ cum præceptum Sabbathi in memoriam statutum sit celeberrimi beneficij creationis, peculiariter sub illa forma positum est, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Vel fortē q̄ illa determinatio singularis diei non erat de iure naturæ, sed ceremonia eidem iuri superaddita: atque adeo metus erat nē facilius quàm moralia memoria decideret.

Ad quintū argumentū.

ARTICVLVS. VIII.

Virum præcepta Decalogi sint dispensabilia.

OST hæc examinare superest Decalogi vim: vt r̄m scilicet su per aliquo eius præcepto sit possibilis dispensatio. Et arguitur à Primum parte affirmatiua: Si non essent gumentum à parte affirmatiua. cap. 7. autor est Arist. nonnulla sunt de iure Aristot. naturæ quæ variari possunt, ac perinde sunt dispensabilia. ¶ Secundò: sicut legislator humanus se habet ad suas leges, sic & Deus: manus autem princeps super suis dispensare potest: ergo & in suis Deus. Eò præsertim q̄ Apostolus. 2. Corinth. 2. tanq̄ Dei dispensator ait: Nam & ego si quid donauī propter vos, donauī in persona Christi. Vnde fit non solum Deum, verum & eius prælatos posse in diuinis legibus dispensare. ¶ Tertio: In Decalogo vetitum est homicidiū, sed in hoc præcepto dispensat iudex malefactorū vindex: Dispensauitq; Deus cum Abraham vt charissimum filium immolaret. Et cum Samsonē, Iudic. 16. vt sese cū Philistæis occideret. Et cum Eleazaro. 1. Macchab. 6. qui ab elephante quem occidit oppressus, occubuit. Subinde extruuntur argumenta de fornicatione & de furto. Permissit enim, quin verò præcepit Osee vt vxorem fornicariam acciperet: & filijs Israël vt Aegyptiorum vasa surriperent: ergo huiusmodi præcepta dispensabilia sunt. ¶ Quarto arguitur: Conubium inter fratres iure naturæ prohibitum est: super quo nihilo minus in instrumento veteri legimus dispensatum: vt inter Adæ filios vsu venisse certum est, & inter Abraham & Saram perquam probabile.

Primum gumentum à parte affirmatiua. Aristot.

Argumen. 2.

Paulus.

Argumen. 3.

Argumen. 4.

¶ Deniq;

Argument. 5. ¶ Deniq; quinto arguitur: Obseruatio Sabbathi est vnū præceptorū Decalogi, idemq; Iudeis sanctissimum: sed in hoc fuit cum Macchabæis olim dispensatum. Sic enim legitur lib. 1. cap. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes: Omnis quicumq; venerit ad nos in bello in die Sabbathorum, pugnemus aduersus eū: ergo præcepta Decalogi, sunt dispensabilia. ¶ *Isaias.* ¶ Contra rīū perhibetur apud Isai. testimonium, cap. 24. vbi quidam id eodē reprehenduntur quod mutauerunt ius & dissipauerunt fœdus sempiternum: quod de illo potissimum iure intelligitur, quod in Decalogo continetur.

Quæstio est inter eas quæ de Decalogo disputantur scitu digna: vtpotè per quam cōstat quanta sit eius autoritas. Etenim sensus eius non est hic tantum, vtrum homo aliquis autoritatem habeat super huiusmodi præceptis dispēfandi: sensus enim hic nemini in dubium cadere potest. Quippe cum publica confessio sit, neq; penes sumum Pontificem talem esse ordinariam potestatem: quia inferior superioris leges mutare nequit, ac multo minimè naturales, quæ in nostris sunt peccatorib; impressæ. At dubiū est vtrum simpliciter eō sint vsq; indispensabilia, vt neq; ab ipso Deo per eius absolutam potestatem fieri talis possit dispensatio. Vbi ex postremo articulo superioris libri recolendum diferimen est inter tria hæc, legem interpretari, & in lege dispensare, quod nihil aliud est, quàm manente in genere eius ratione & vigore, eandem in particulari casu, certisq;ue personis relaxare. ¶ De hoc ergo quæstionis intellectu tres, vt plerunq; solet, versantur opinioniones: duæ scilicet extremæ, & vna media. Prima per vnum extremum opinio est Occham. 2. sent. distin. 19. vbi ait non modo omnia præcepta Decalogi esse dispensabilia, verum & Deum posse contraria præcipere. Quo id eodē contra præcipiente laudabile, inquit, esset ac meritoriu cōtra illa operari. Quin verò ait Deum & se solo posse in nostra voluntate sui ipsius odium ingignere, & nobis quoq; vt odio eū prosequamur, præcipere. Et vtroq; modo fatetur idem odiū esse laudabile. Neq; verò tā insignia dogmata aliter quàm ex suo familiari Achylle sibi habet persuasa: videlicet, Quicquid non implicat contradictionem Deus potest facere: secundum illud Angeli, Lucæ. 1. Non erit impossibile apud Deū omne verbum: hæc au-

tem, inquit, nullā implicant. At verò opinio hæc adeo se apertè rationi aduersam objicit ac subinde absurdā, vt sit repulsu facilissima. In primis articulus Parisiensis eos condēnat, qui affirmauerint posse quenquā per odium Dei mereri. Neq; eiusmodi articulus illam glossam admittit, vt intelligatur de potentia Dei ordinaria. Nam de illa nulla vnquam potuit esse controuersia: articulus autem nō est definitus nisi ad aliquam dirimendam. ¶ Sed præter articulum arguitur. Illud in primis Nominalium axiōma, Quicquid nō implicat contradictionem Deus potest facere, perperam à nonnullis illorum defenditur. Nam si intelligatur quod quicquid nō apertè duas cōtradictorias intulerit, Deus facere possit, falsum est. Negant enim iidem ipsi duas inde colligi cōtradictorias, quod sit homo equus: & tamen id Deus non potest facere. Neq; verò Angelicus sensus alius fuit quàm quod quicquid Deus pollicetur, seu quod quicquid factibile sit, Deus potest perficere. Hoc nanq; dicitur Dei verbum: vtpotè qui dicendo operatur. ¶ Secundò arguitur: Id re vera dicitur implicare contradictionem, quod, supposita natura vnus partis cōtradictionis, ex concessis infert alteram. Et quia immutabilis natura rationalis animalis est, non esse inhibibile, si concederetur Deum facere posse hominem esse equum, esset inhibibilis, & non esset inhibibilis. Ad propositum ergo, Deum odio haberi, tam intrinseca ratione est malum, puta sempiternæ eius legi absouum, quàm est intrinsecum hominem esse rationale: ergo tam repugnat id esse licitum, quàm hominem esse, eundemq; irrationalem. Atque adeo repugnat, Deum odiū sui vel efficere vel præcipere. ¶ At quod res perspectus deprehendatur, fac, verbi gratia, virū iustū iussu Dei cum ipsum odio habere: sequeretur tūc simul esse in eius gratia atq; in eiusdem inimicitia: qua nulla esse potest apertior cōtradictio. Nam quod permaneat in eius amicitia, palam est, postquā nihil aliud facit quàm eius obsequi voluntati: quod autem sit pariter inimicus, docet eius odium, quo Deum prosequitur. Nam hoc negare est negare naturam ipsius actus, cum amicitia ab amore dicatur. Itē Deus se ipsum odisse non potest. Quis nanq; intellectus cōtrarium capere posset? Et tamen tota ratio repugantiæ est quod odium Dei adeo habet innatam malitiam vt nulla recta voluntate possit illud optari: ergo similis repugnā-

Articulus Parisiensis.

Prima ratio aduersus priorem opinionem.

Secunda ratio.

Tertia ratio

Quæstionis sensus.

Triplex opinio de quæstione.

Prima opinio Occham.

Ratio vulgaris Occham.

tia est vt Deus idem alteri præcipiat. Eset enim præcipere vt alter faciat secundum suam regulam & voluntatem, & simul potest contra. Nam quid aduersantiam esse potest diuinæ regulæ, quam summam bonitatem odio haberi? Negatur ergo hoc non implicare contradictionem. ¶ Est igitur secunda opinio Scoti. 3. Sententiar. distinct. 37. non quidem tam extrema, sed medio incedens modo. Ait quippe bifariam quippiam esse iuris naturæ. Vno modo tanquam principium practicum ex terminis notum, vel conclusionem quæ inde fit necessariò consequens. Alij eius scholares in duos distinguunt hos gradus: sed tamē eorū præceptor pro eodem ducit ambos quantum ad rationem dispensationis. Et in talibus, inquit, quæ strictissimæ sunt de lege naturæ, nulla esse potest dispensatio. Alia verò sunt quæ neq; principia existunt necessaria, neq; conclusiones inde necessariò illatæ: atq; adeò neq; necessariam habent connexionem ad consecutionem vltimi finis. Secundum eius assertum est: Præcepta secundæ tabulæ sunt istius secundi ordinis, ob idq; sunt per diuinam auctoritatem dispensabilia: præcepta verò primæ tabulæ sunt prioris ordinis: quæ ideo dispensari neq; à Deo ipso valent. ¶ Tertia nihilo minus opinio est sancti Thomæ loco præsentis: eademq; fuit Altissiod. lib. 3. tracta. 7. quæst. 5. & antiquior: secundum quam statuuntur duæ conclusiones quibus soluitur quæstio. Prior est. Vniuersa præcepta Decalogi tam secundæ quàm primæ tabulæ sunt prorsus indispensabilia: vsq; adeò, vt neq; Deus possit su per illa dispensare. Hæc enim plana mens est sancti Thomæ, vt tum toto articulo, tum clare in solutione secundi patet. Aliàs quæstio non esset digna tanta disputatione. ¶ Posterior conclusio. Alia præcepta quæ extra Decalogum vagantur, neq; in ipso implicite continentur, etiam si sint iuris naturæ, nihil vetat quo minus sint dispensabilia. Deniq; neq; vlla principia, neque verò conclusiones primi, secundi, aut tertij gradus, qui supra articulo primo sunt designati, vllā dispensationem admittunt. Illa verò præcepta quæ intrinsecè non continent rationē ipsam iustitiæ, sed speciales modos ipsam seruadī, dispensari possunt: puta illa quæ in Decalogo neque explicitè sunt neque implicitè: vt infra luculentius liquebit. Quarta si vis opinio est Durandi in. 1. Sent. dist. 47. quæst. 4. qui tenet quartum duntaxat & quintum præceptum esse

dispensabilia. Cuius hallucinationem infra reprobabimus. Probantur ergo ambæ conclusiones S. Tho. ista bimembri ratione: In illis præceptis, vt arti. vlt. primilibri monstra uimus, fieri potest dispensatio, per quæ si tali casu ad literam seruari non possent, obuiaretur intentioni legislatoris: sed per nullum præceptorum Decalogi vllò vnquam casu & ratione potest intentioni Dei obuiari: quin verò quotiescunq; contra præceptum fieret, contradiceretur eidem intentioni: ergo nullatenus eorum dispensatio est licita. Maior vsq; adeò nota est, vt neq; aduersarij ipsis sit dubia: sed probatur Minor de qua est controuersia. Intentio legislatoris præcipue tanquā in finem fertur in bonum commune: hoc enim est ab eius intentione inseparabile. Deinde respicit ordinem iustitiæ & virtutis quæ media sunt assequendi tenendiq; eundem finem. Igitur quando præcepta per se intrinsecè continent eandem ipsam rationem & consecutionem boni communis, vel ordinem ipsum iustitiæ ad idem bonum: eadem subinde præcepta per se intrinsecè ratione sic continent legislatoris intentionem, vt non sit ab ipsis semouibilis: atq; adeò nec sint dispensabilia: quia nunquam contingere potest vt facere contra illa non aduersetur intentioni legislatoris. Exempla rem ipsam patefaciunt, si iusio legis reipublicæ esset hæc, Nemo destructor sit labefactorq; reipublicæ: vel hæc, Nullus iniuste agat. Profectò rationi intrinsecè & natiuæ talium legum repugnaret dispensatio: implicatio enim est contradictionis, licet euipeiam iniuste agere, aut bonum cōmune impugnare, ad cuius custodiam omnes leges referuntur. Si autem lex diceret, nemo fores vrbs (dum obsessa est) pādat, quia hoc non est salus ipsa reipublicæ, sed modus ipsam seruandi, nulla esset repugnātia vt aliqua de causa fieret dispensatio: puta dum fugiēs dux se illuc vellet recipere. Præcepta autem Decalogi sunt prioris ordinis. Nam præcepta prioris tabulæ innatum ordinem habent ad bonum cōmune, quod est Deus: præcepta verò secundæ, ad bonum commune hominum: vt scilicet nenūni iniuria fiat, sed cuiq; ius seruetur suum: quod licet non sit tam perfectum, est nihilo minus tam intrinsecè bonū q̄ quod debetur Deo: imò cū rationē ipsam iustitiæ expressè contineat, in Deū ipsum intimè refert. Qui enim dicit, Nō furtū facies: idē dicit quod, Non iniuste, aut illicite, aut male facies. Sic enim, vt i

Secunda opinio Scoti.

Tertia opinio S. Tho. Altissiodorensis.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Prima pro-
batio vtri-
usq; conclu-
sionis.

ait

ait sanct. Thom. intelligenda sunt præcepta Decalogi. Atq; in hoc hallucinatus est, salua eius exultatione, Doctor subtilis, discriminans quantum ad hoc inter præcepta primæ ac secundæ tabulæ. ¶ Secundò quò rationis vis luculentius pandatur, arguitur sic. Hoc quod est adulterium facere, quod est in Decalogo: & mentiri aut fornicari quæ implicitè illic latitant (nam de ambobus intelligitur prior conclusio) tam intrinsicè mala sunt (vt de odio Dei proximè arguebamus) quàm est homini esse rationalem: ergò naturæ suæ iustitia repugnat ac probitas: Deus autem dispensare nequit nisi vbi aliqua est ratio æqui & boni: ergò in his dispensare non potest: aut, quò temperatius loquamur, dispensabilia non sunt: perinde atq; homo non est factibilis irrationalis. Et hoc est quod S. Th. cogitabat dum dixit huiusmodi præcepta per se continere rationem communis boni, atq; ad eò intentionem legislatoris. Nam naturale est Deo, nihil nisi bonum velle: & naturale est huic, quod est furari aut mentiri esse malum. ¶ Atqui vt opposita iuxta se posita fulgentius elucescant, probatur secunda conclusio. Illa præcepta quæ non per se continent bonum commune, quod est legis finis, sed medium aliquod, puta ordinem iustitiæ ad ipsius consequutionem, possunt quãdoq; deficere ab intentione eiusdem boni cõmunis: ergò tunc eorum dispensatio nihil eidem fini officeret, essentq; subinde dispensabilia. Exempli gratia. Lex ad seruandum fidelitatis bonum est vt reddatur depositum: ni hilo minus dum vesano domino suū gladiū denegas, nõ utiq; eidem fini aduersaris, sicuti in exemplo nuperrimè posito patet de aperienda obsessã vrbe contra legis verba. Et pariter si lex sit vt ciues per vices excubias sustineant, dispensare iusta de causa cum aliquo, non est contra cõmune bonum. ¶ Præterea ad eandem cõclusionem arguitur argumentum eiusdè Scoti, quod reuera minimè soluit: Præcepta secundæ tabulæ omnia secundum Paulum ad Rom. 5. includuntur in illo principio, Diliges proximū tuum sicut teipsum: dilectio autem proximi sequitur ex præcepto dilectionis Dei. Nam vt ait Ioãnes: Si hominem quem vides nõ diligis, Deum quem non vides, quomodo potes diligere? Præceptum autem dilectionis Dei, vt Scotus fateatur, est indispensabile: ergò & præceptum dilectionis proximi, atq; ad eò præcepta secundæ tabulæ. Ad hoc argumentum prætermis-

sis alijs solutionibus respondet Scotus distinguendo de dilectione proximi. Hæc enim dilectio qua tenemur, inquit, velle proximo vt Deum diligat, sequitur ex dilectione Dei. Nam qui verè diligit Deum, omnes velle debet vt eundem ipsum diligant: ac perinde dilectio hæc proximi indispensabilis est. Attamen dilectio, inquit, qua proximo volo temporalem vitã & honorem, temporaliaq; bona, & immaculatum torum & similia, non sequitur necessariò ex dilectione Dei, neq; habet connexionem necessariam ad consequutionem ipsius vltimi finis. Quapropter dispensare Deus mecū potest vt occidendo, furando, in honorando parentes. &c. non peccem: imò assequar vltimum ipsum finem. ¶ Contra solutionem autem est argumentum, ex contrarijs principijs ortum. Dilectio enim proximi quæ est de iure naturæ, est illa quæ ex dilectione Dei sequitur, qui est author institutorq; naturæ: hæc autem non solum est illa qua ei volumus vt Deum diligat: nam hæc plus habet dilectionis ipsius Dei: sed illa quoque qua illi cupimus bona naturalia quæ ad mutuum vicariumq; amorem pertinent. Equis enim dicat non aliud nobis præcepisse naturam, ac Deum ipsum, quàm vt ipsum diligereamus? Imò verò cum omnes simus factura Dei, sic nos cõglutinauit, vt inter nos ipsos custodiremus iustitiam ac fidem: vnde Ioãnes: Qui viderit fratrem suum necesse habere & clausit viscera sua, quomodo charitas Dei manet in illo? ¶ Respondetur ergò Scoto qd hæc dilectio proximi necessariã habet inseparabilemq; iustitiam: ac proinde tanq̃ ex dilectione Dei necessariò consequens necessariam habet connexionem ad consequutionem vltimi finis. Quare perinde esset Deū dispensare in homicidio, aut furto, atq; si dispenseret, vt iustitia ipsa iustè perturbaretur: quod est cõtradictionis implicatio. ¶ Ac per idem soluitur aliud Scoticum argumentum. Nẽpẽ qd si præcepta secundæ tabulæ nõ essent dispensabilia, sequeretur quòd Deus necessariò aliquid extra se vellet, sic vt nõ posset velle contrarium: vt puta honorare parentes: & nõ quis bona aliena furaretur. &c. Respondeatur inquam per distinctionem quòd Deum extra se quidpiam velle, stat dupliciter. Vno modo vt velit existentiam illius rei: & hoc modo nihil necessariò extra se vult: quia vniuersa liberè, tum cõdidit, tum etiam sustinet ac seruat. Alio modo vt velit connexionem extremorum. Atq; hoc pacto necessariò fa-

Solutio Scoti.

Contra solutionem.

Responsio ad Scot.

Solutio ad aliud argumentum Scot.

Deum velle aliquid extra se stat dupliciter.

Deus aliqua necessario vult.

Secunda ratio.

Probatio peculiaris secundæ conclusionis.

Altera ratio ad idem.

Paulus.

tendum philosophis est, aliqua necessariò vel le:puta cuncta illa quæ sunt perpetuè veritatis: vt hominem esse animal rationale: & vt ait August. quatuor & tria esse septem: quæ quidem, etiam si mundus non fuisset nec res existerent, vera essent. Hoc ergò pacto, nõ est occidendum, non est furandum, nõ est mœchandum. &c. necessaria sunt diuinæ voluntatis obiecta: quia perpetuè veritatis: quorũ ergò contraria neq; præcipere potest, neque permittere, vt iuste fiant. Quod Scotus ipse necessitate cõpulsus concedere habet de primis principijs naturæ quæ ipse agnouit esse indispensabilia: vt, Id alijs faciendum quod sibi homo vult fieri: & de dilectione qua homines Deum diligunt, quæ res creata est: ex qua sequuntur præcepta primæ tabulæ quæ ipse indispensabilia fatetur.

Ad primum argumentũ. **E**T per hæc soluuntur argumenta in contrarium. Ad primum enim respondetur quòd Arist. loco citato loquitur de iusto naturali quod non includit finem ipsum ordinemq; iustitiæ, sed determinatum modum ipsam seruandi. Exempli gratia: quòd fides ciuibus seruanda sit, ad eò est intrinsicè bonũ, vt in ipsum nulla cadat dispensatio: quòd verò hoc vel illo modo seruetur, variari potest ac super ipso dispensari. Qua ratione furiosus non est reddendus suus gladius. Quoniam per hoc nõ perueritur humana fides.

Ad secundũ argumentũ. **A**d secundum respondetur latam esse differentiam inter humanum legislatorem & Deum: nam leges humanæ non habent intrinsicam natiuamq; à natura iustitiæ, sed sunt bona quia per legem posita: & mala quia vetita: obidq; etiam si in aliquo casu relaxentur, non peruertitur finis. Vt si die per Ecclesiam vetita non ieiunet, aut si fur iusta de causa nõ suspendatur. Et pariter Deus potest dispensare in suis legibus posituius. Potest enim quemlibet à præcepto baptismi absolueret & à præceptis aliorum sacramentorũ. Ac perinde potuit super omnibus ceremonialibus & iudicialibus antiquis dispensare: sed tamen præceptis naturalibus quæ innatam habent iustitiæ repugnat ex parte rei dispensatio. Et ideo quia ipse est ipsissima iustitia, si super ipsis dispensaret seipsum negaret: eò quòd ordinem iustitiæ subuerteret: & tamen vt. 2. Timoth. 2. ait Paulus: Deus fidelis est, qui seipsum negare non potest. **T**ertium autem argumentum est, quod rem presius vrget: videtur

Ad tertium argumentũ.

enim Deum homicidium Abrahæ, & filijs Israël vt Aegyptios deprædarentur, & Oseæ fornicationem præcepisse. Et iudex præcipit malefactorem occidere. Ad hæc ergò Caietañ. distinguens respondet: Nempè quòd præcepta Decalogi secundum ordinem iustitiæ quem continent sunt indispensabilia. At verò secundum applicationem ad aliquè singularem actum sunt per Deum dispensabilia. Illa tamen inquit dispensatio non est præcepti relaxatio, sed est facere quòd iste actus nõ sit homicidium. Videlicet quòd præcepit Abrahæ vt filium immolaret, non relaxauit naturæ ius: veluti cum Papa dispensat in ieiunio, suam relaxat legem in tali casu: sed fecit vt ille actus non esset homicidium, propterea quòd à suprema autoritate iubebatur sine qua fuisset homicidium. Nam homicidium non quancunq; occisionem significat, sed iniustam. **R**esponso autem hæc obscura est & lubrica, & quæ subinde videtur principium petere. Primum enim dicere quòd præceptum nõ est dispensabile in quantum includit ordinem iustitiæ, nihil aliud sonat quàm si dicas, Non est dispensabile permanens contra iustitiæ: sed quòd ait loco citato Durand. coniunctim, id est, non potest Deus præcipere aut permittere vt iuste fiant mala, dum mala sunt in sensu composito. Quod quidem cū nullatenus sit dubitabile, nihil ad rem attinet. Dubitatio autem solùm est, vt rùm hoc quòd est accipere alienum inuito Domino aut hominem occidere, qualiter id natura negat, possit permissione Dei fieri licitum. Et respondere quòd est dispensabile per applicationem ad singularem actum, est principium petere nisi lucidius explanetur. Nè ergò rem offuscatus obnubilemus, hæc vna distinctio meditata audienda est, quam nemo, vt arbitror, qui perspexisset, potuisset, neq; Scotus ipse sententiam nostram inficiari. Deus inquam duas habet potestates in vniuersum orbem: vnã quòd iure creationis est Dominus, non solùm bonorũ omnium exterorum, verum & corporũ & ipsius etiã humanæ vitæ: & Angelorũ quos tanquam sua opificia in nihilum redigere potest. Altera verò est quæ est legislator atq; ad eò vniuersalis omnium iudex. Et claritatis causa opus est alteram ab altera seorsum considerare. Hoc supposito dicimus quæ si non esset rerum Dominus, sed tantum legislator & iudex, neutiquam posset dispensare vt quis rem alienam

Caiet. in. solutio.

Solutio Caieta. obscura.

Deus duas habet potestates.

intuito

inuito domino, si innocens esset licitè vsurpar-
ret: quia hoc adeò est intimè iniquum vt fieri
iuste nequeat. At verò quia est Dominus
potest cuiuscunq; rem alteri tradere ipso in-
uito. Quod quidem nullam habet dispensa-
tionis rationem. Cùm enim tu rem tuam al-
teri tradis, nõ dispensas in furto: quia capi-
ens non furatur. Et si pater vestem paruuli filij
eo inuito traderet amico, nõ dispensat in fur-
to: licet inuitus filiolus expolietur: quia pater
est verus Dominus: sicut neque prælatus
meus dispensaret in furto, si me vel infcio vel

Aegyptii.

libros. Pari ergò modo licet Deus vasa Aegy-
ptiorum tanquàm Dominus tradidisset He-
bræis, eisdemq; postea terram promissam,
neutiquàm dispensasset in furto. Neq; illud
esset furtum: nam licet peculiare Domini
inuiti fuissent priuati, à supremo tamen Do-
mino fuisset facta donatio. Idq; inde confir-
matur, quòd licet per impossibile Deus non
fuisset legislator, neq; vlla in leges potestate
fungeretur, legitima fuisset vsurpatione illa:

*Deus legiti-
ma iudicis
authoritate
vsus est, va-
sa Aegyptio-
rũ Hebræis
tradendo.*

quod testimonium est nihil illic dispensatio-
nis interuenisse. Locutus tamen hic sub con-
ditione sum: quoniã Deus in traditionibus
illis nõ absoluta potestate Domini vsus est:
sed legitima iudicis authoritate. Nam quo-
niam de laboribus quos Aegyptijs Hebræi
impenderat nullam receperunt mercedem,
iusto iudicio illam eis Deus persoluit. Et, vt le-
gitur Deutero. 9. propter execranda Chana-
næorum scelera pepulit eos suis sedibus, in
quas Israëlitas induxit. Et quando iudex cri-
minosus, licet inuitus suis bonis priuat, neu-
tiquàm in furto dispensat: prohibitione enim
illa furandi solũ interdicitur id quod ius na-
turæ vetat. Nempe innocenter inuitum au-
thoritate priuata suis bonis nudare, vt. q. 3.
lib. 5. patebit. Pari modo Deus tanquàm cor-
porum Dominus, non tanquàm legislator
potuit meretricis facultatem facere Osee, vt
illa vteretur etiam inuita. Nam licet consen-
sus particularis iure ordinario requiratur ad
matrimonium: tamen vbi Deus duos renuen-
tes coniungeret, tam legitima esset coitio,
imò multo magis quàm si ipsi consentirent.

Osee.

Tametsi neq; illic Deus credendus est abso-
luta potestate vsus, sed cùm omnia disponat
sua uiter, forsan conciliauit amborũ animos
vt in matrimonium consentirent. Sed in hoc
sensu iussus est Osee facere filios fornicatio-
nis, quòd illius iussus est suscipere prolem,
quæ tunc fornicaria erat. Nam etiam si nul-

*Credit Au-
thor Deũ cõ-
ciliasse ani-
mos Osee et
mulieris for-
nicariae vt
in matrimo-*

lum aliud fuisset per particulares consensus *nũ consen-
titent.*
matrimonium, cõcessio Dei, quia Dominus
est corporum, fat esset vt copula illa nõ fuisset
fornicaria. ¶ Similiter ergò dicendũ est
de historia Abrahæ: iubet namq; ei Deus im-
molandum filium, neutiquàm in homicidio *Abraham.*
dispensauit: quia si nõ esset nisi legislator, id
neutiquàm potuisset facere: sed quia est Do-
minus vitæ potuit illam tradere in potesta-
tem Abrahæ, sicuti pecoris Dominus potest
eius vitam cui uoluerit concedere. Atq; hæc
ratione illic non fuit homicidium: quia, vt
dictum est de prohibitione furti, interdicto
homicidij solũ prohibetur id quòd lex natu-
ralis abhorret. Quare cùm iudex tradit
reum carnifici non dispensat in homicidio:
quia prohibitio nõ extenditur ad occisionem
illam: imò illam præcipit. Sicuti neq; est dis-
pensatio quòd quisq; in culpa tutela inua-
forem interficiat: quia id natura non vetat.
Vnde si homo esset Dominus vitæ suæ sicut
vitæ pecudis, citra dispensationem posset al-
teri facere facultatem vt se occideret. Et quia
isto modo Deus est Dominus, citra dispen-
sationem potuit filium patri tradere iugu-
landum. Quin verò vt peracute Diuus Tho-
mas tetigit, non solũ tanquàm Dominus, *S. Thom. per
acusa semen-
tia.*
sed tanquàm iudex potest innocentem à cul-
pa actuali occidere. Nam ratione præuarica-
tionis Adæ omnes incurrimus penam mor-
tis: quam idcirco morbis & fortuitis casibus
à nobis in dies poscit. Veruntamè & de hoc
quoque diuina laudatur misericordia quòd
noluit vt Abraham trucem illam innocen-
tis necem executioni mandaret. ¶ Discrimen *Discrimen in
inter Thomam & Scotum*
hoc est, quòd Scotus putat furtum per-
manens sub ratione furti posse dispensatio-
ne diuina licitè fieri, sicut fractionem ieiunij:
sed sanct. Thom. id negat: concedit tamen
quòd ceu Dominus facere potest acceptio-
nem rei quæ antea non erat tua non esse fur-
tum. ¶ Per hæc planè proditur deceptio Du-
randi negantis dispensationem furti factam
fuisse à Deo cum Hebræis in expoliatione *Durand. de
ceptio.*
Aegyptiorum, aut cùm Osee in fornicatio-
ne: & tamen concedentis quòd cùm Abra-
ham dispensauerit in homicidio filij. Dece-
ptus inquam inde fuit: quòd non perspexerit,
quemadmodum sicuti bona Aegyptio-
rum potuit tanquàm Dominus tradere He-
bræis, ita & patri tradere vitã filij: atq; adeò
sicut illud non erat furtum, ita neq; hoc ho-
micidium, à natura vetitum: quod in malum

Dicitur. fal se arbitrat in quartum proceptum posse cadere dispensationem. sonat. ¶ Neq; verò minori mentis lippitudine captus est dum concessit in quartum præceptum cadere posse dispensationem, arbitratus non inesse in illo mandato tam intrinsicè secam iustitiæ rationē quàm in cæteris. Cum tamen contrà stet veritas. Est enim naturæ intimū vt à quibus esse receperis eisdem honorem debeas: cuius idèò contrarium non magis fieri iuste potest quàm furtum. ¶ At

De Samson.

verò de Samson, vel dicendū est quòd tanq̄ vir fortis absq;e vlla, seu reuelatione seu dispensatione potuit, vt hostes perimeret, periculo sese obijcere extremo: vel, quod libentius cū Augustino adstruxerim, id reuelatiōe Dei fecit: quippè cuius fortitudo naturalis nō esset, sed supernaturalis in coma latitans: quam quidem fortitudinem, vt eius historia refert, in illo aggressu à Deo repetijt. De Eleazarō autem faciliè id fatebor quòd veluti strenuus miles elephantem posthabita propria salute impetiuit. ¶ Quartum argumentum nihil mirum si maioris apud quospiam habeatur momenti. In primis de Abraham &

De Eleazaro

Sara mihi cum Caietano & quibusdam alijs longè fit probatiùs fuisse fratres, quàm fratruelles: primū quòd non solum Genes. 12. verū & cap. 20. maritus appellauit coniugem forem: cum ad cauendum periculum satis fuisset ei persuadere vt diceret se suam esse fratruellem. Quin verò secundo loco littera Hebræa habet, verè soror mea est. Et quanuis fratruelles dicerentur etiam fratres, vt Iacobus frater Domini: tamen, verè soror maiorem habet emphasin. Illud autem potissimum est argumentum quòd si tantū significare voluisset esse fratris filiam, non tanta verborum explicatione vteretur dicēs, Filia patris mei & non filia matris meæ. Filia enim patris, durū est, pro eo vsurpare quod est, Neptis aui mei. Maximè cum tam significanter subiungatur, Et nō filia matris meæ. Hoc enim totum positum esse videtur ad explicandum rationem qua esse soror. Nam fortè quando soror erat, non vterina, sed tantū paterna, non erat interdictum coniugium. Attamen Iosephus, quia hoc forsan nō intellexerat, primus fuit qui lib. 2. Antiquita. cap. 15. dixit Saram fuisse filiam Aram sororemq; Loth, ac subinde fratruellem Abraham. Quem authorem Diu. August. super Genes. sequutus est, ac deinceps alij. At verò non est hic locus hoc vel præsiùs discutiendi, vel certiùs definiendi. Nam quantum ad rem attinet præsentem satis est filios Adæ inter

Probabilius

de Abraham

et Sara fuisse

fratres

quàm fra-

truelles.

Iosephus.

Augustinus.

se fratres matrimonia contraxisse, quòd certo certius est: atq; adeò in hoc naturæ interdicto fuisse dispensatum. Respondetur ergò quòd S. Tho. solum negat posse fieri dispensationem, aut super Decalogo, aut super aliquo præceptorum quæ illic implicantur, continentiu in se rationem ipsam iustitiæ vel iniustitiæ: qualia sunt, honorare maiores, fornicatio. &c. Prohibitio autē connubij inter fratres nō est propter iniustitiam aut iniuriam quam alter eorum pateretur, sed propter naturalem indecentiam. In qua quidem ratione finis etiā naturalis, puta propagandi humani generis, qualis fuit in filijs Adæ, aut propter alium, poterit absq; vlla absurditate dispensari. Nam etiam secundus gradus con sanguinitatis quoddam præ se fert indecorum naturale ad matrimonium contrahendum: siquidem propter hoc est ab ecclesia vetitus: & tamen dispensationem admittit. Patrem autem filia aut filium matri matrimonio commiseri vsq; adeò foedum est, vt non sit dispensabile. Quanuis si contingere posset, vt totum humanum genus in patre & filia fieret superstes, non prorsus probabilitate caret, quin possent connubio iungi. ¶ Deniq; ad quintum sanctus Thom. nihil aliud respondet quàm q̄ illa Macchabeorū cogitatio in Sabbatho pugnandi nō fuit dispensatio sed epieikeia, de qua supra loquuti sumus: non enim tenemur festum seruare cū mortis periculo, vt Matth. 12. Christus nos docuit: nempe q̄ opera charitatis diem festū nō violat. Haud tamē rei satis videtur facere. Quicquid enim hoc præcepto continetur, nempe cessare à seruii opere & audire sacra, dispensationem recipit: nō solum quæ à Deo fiat, verū quā potest etiam facere Ecclesia. Qua ratione, vt superiùs vidimus, Iſychius nō annumerat hoc in Decalogo tanq̄ ius naturæ. De hoc autē quaestione proxima art. 3.

Fieri potest ut et pater filia, et filius matri licite possent coniugio iungi. Ad quintum argumentum.

ARTICVLVS. IX.

Vtrum modus charitatis cadat sub præcepto.

OST hæc quæ de præceptorum firmitate dicta sunt, consequitur vt videamus de eorum vi obligandi: An scilicet virtutis modus cadat sub præcepto legis. Et arguitur à parte affirmatiua. Modus virtutis est iuste quæ iusta sunt operari: iuxta illud

Primum argumentum à parte affirmatiua.

illud Deut. 16. Iustè quæ iusta sunt exequèris. atq; eadem ratione strenuè ac fortiter quæ sunt fortitudinis, & temperatè quæ sunt temperantia: iustè autem & strenuè facere, non contingit sine virtutis habitu: ergò talis modus cadit sub præcepto. ¶ Secundo: nihil magis ad vim attinet præcepti quàm quò fertur legislatoris intentio: hic autem, vt. 2. Ethicor. ait Arist. intèdit studiosos efficere ciues: sed studiosus nemo est quousq; habitū genuerit: ergò agere ex habitu cadit sub præcepto.

Argumen. 2.

Aristot.

Argumen. 3.

¶ Tertiò: Modus virtutis est prompto lætoq; animo virtutis officia præstare: hoc autem in Psal. 99. iubemur, Seruite Domino in lætitia. Et. 2. Corinth. 9. Non ex tristitia: hilarem enim datorem diligit Deus: ergò omnes isti modi cadunt sub præcepto. ¶ In contrarium est argumentum quòd studiosus (vt modò dicebamus) nequit nisi habitu imbutus virtutum munera dignè perficere. Quapropter si hic modus virtutis caderet in præceptum, quicumque absq; tali habitu legem impleret, censeretur eius trāsgressor, ac perinde reus esset pœnæ legis: consequens tamen inde constat esse falsum, quòd ob id lex comminatur pœnam vt eius metu custodiatur, & sic ciues consuetudine habitum generent.

Sensus quæstionis explicatur.

AD intelligentiã huius quæstionis discernendus primùm est modus virtutis de quo hic agitur à modo charitatis, de quo in subsequenti articulo. Charitas enim est habitus infusus, gratiæ gratum faciens in diuiduus comes: habitus autem virtutis esse potest acquisitus ac informis: nõ ergò hic quæritur vtrùm ad satisfaciendum præcepto requiratur habitus gratiæ, sed vtrùm requiratur vt operetur homo ex habitu, saltem informi. Secundo meminisse oportet triũ conditionum quas Aristoteles. 2. Ethicorũ, cap. 4. in studioso requirit: quæ sunt, vt sciens faciat. Deinde eligens propter hoc: puta ex electione in ordine ad finem. Et tertio vt firmo ac immutabili animo id eligat. In doctè enim quidam in duo dissecant eligens & propter hoc. Nam sine coniunctione vnica est conditio eligere propter virtutis finem. Atq; hæc simul tria, non sunt tres, sed vnus virtutis modus: vna enim deficiente deficit modus. ¶ His ergò præhabitis perspectè notandum est quòd modus iste virtutis, vt tres habet partes, ita trina differentia consideratur à diuina lege & humana. Nam partim ab vtraq;

Tres conditiones requiritur in studioso, ex Arist.

perpenditur: partim verò à sola diuina: non autem ab humana: sed partim ab vtraq; illarum. Eapropter tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est, scientiam, quæ prima pars est modi virtutis, tam humana lex quàm diuina respicit ac iudicat. Quod enim quis ignorans facit, id non simpliciter volens facit. Quocirca ignorantia vtròq; iudicio tam diuino quàm humano culpã, vel in totũ, vel in partem excusat. ¶ Secunda conclusio. Illa conditio secunda, vt opus fiat ex electione propter finem, non quidem ab humana lege, sed tamen à diuina consideratur. Radix autem huius discriminationis est distantia cognitionis humanæ à diuina. Enimverò lex quælibet, vt supra dictum est, & 10. Ethicor. cap. 9. Arist. meminit, pœnæ metu ad sui custodiam vrget: pœnam autem legislator à nemine exigere potest, nisi de illa re, quæ in suam potest venire notitiã. Nam de alijs iudicare non valet: homines autem qui, vt. 1. Reg. 16. legitur, ea dūtaxat quæ patent vident, de intimis cordiũ censere nequeunt: sed, vt est in Psal. Solus Deus corda ferutatur & renes. Hinc ergò palàm fit quòd neq; de hominis intentione, neq; de eius voluntate lex humana iudicium ferre potest, atq; adeò neq; obligare, vt opera tali intentione aut voluntate fiant: lex autem diuina non solum illam, verum eam potissimũ suis bilancibus pendit, ac pro illis præmia suppliciaq; decernit. Lex inquam humana internã iram, etiam si firmum pariat nocendi propositum, punire nequit: secus autem diuina. Ait quippe Christus Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: &, Qui viderit mulierem ad cõcupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Pari ratione qui creditori debitam pecuniam vel gladium corrupta intentione reddit: nempè vt vel vsuram exerceat, vel homicidium faciat, legi humana nõ est aduersus: perfoluet tamen Deo supplicium. ¶ Tertia conclusio. Tertium illud quod ad virtutis modum requiritur, puta firmo stabiliq; animo operari, quod propriè ad habitum pertinet, & de quo præsens præcipuè quæstio instituta est, sub præcepto non comprehenditur, neq; humanæ legis, neq; verò diuinæ. Qui inquam parentibus honorem debitum impendit, etsi habitum non habeat pietatis, legi nihilo minùs satisfacit humanæ: & nisi alia circumstantia vitietur actus, similiter satisfacit diuinæ, vt peccatum effugiat. ¶ Emergunt autem ex his

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Ratio cõclusionis.

Tertia conclusio.

Primum dubium circa primam conclusionem. nonnulla dubia explicatu digna. Et primū circa primam conclusionem, qua asseritur scientiam & ignorantiam vtrāq; lege ad culpā pondus atq; ad leuam existimari. Est dubium an idein sit prorsus quantum ad rationem virtutis, vtrū scilicet qui ignorans facit opus legis, eidem satisfaciāt. Vt si quis exempli gratia in ebrietate audiret sacra, nesciens prorsus quid faceret, vtrū præceptū expleret. Videtur nanque ratio id suadere. Nam postmodū rationis luce potitus nō censeretur reus culpæ, quantuis iterum non audiret. Et confirmatur ratio. Nam qui obnixē reluctans inuitus pertraheretur in ecclesiam, cogeretūq; interesse sacris, videtur præceptum implere. Sicuti & ille qui in die ieiunij per vim arceretur à cœna. Et rem facit probabiliorem quòd si pœna vlla, seu excommunicationis seu alius generis decreta esset in huiusmodi præceptorum transgressores, istos non ligaret. Respondetur nihilo minùs, Nullum præceptum vt reor, impleri, per actū qui nullam habet libertatis rationem. Nam aliās & puerum ante rationis vsum censes implere præcepta. Cū tamen hac ratione nulla eos lex comprehendat, quòd cū non sint arbitrij sui compotes nondum capaces sunt legalis vinculi: lex nanq; hominibus ponitur: & ideò humano more non brutorum implenda est. Et hoc arbitror S. Thom. punctim designasse, vbi ait scientiam ab vtrāque lege considerari. Nam ignorantia sicut ob id quod voluntarium tollit excusat à culpa: eadem ratione tollit impletionem præcepti.

Nullum præceptū impleretur per actū nullam libertatem habentem. ¶ Sed arguis contrā, vel disputationem esse tantūm de nomine, vel sic ignorantem implere legem. Nam qui præcepti tempore vel somno vel inero captus est, vel alia ratione mētis inops, illo temporis articulo non transgreditur præceptum: ergo perindē est ac si impleret. Negatur consequentia. Neq; est disputatio de solo nomine. Nam & si illo tempore per ignorantia excusetur, tenetur nihilo minùs si antequam tempus præcepti labatur in mentem redeat, ipsum implere: aliās reus esset pœnæ iuris. Et idem est de illo qui inuitus facit. Quauis iste quia vsum habet rationis, liber esset à pœna iuris. Ille autem qui metu implet, legi satisfaciāt: id est, nouam eūtat culpam: quoniam talis impletio, actus hu-

S. Thomas. ¶ Quòd si rursus insurgas: Si cui in pœnitentiam iniunctus esset dies ieiunij, & vi, vt pœnitentiam impleret, priuaretur cibo, verè debitum solueret. Nam

si pecuniam alia ratione deberet & creditor vi ab illo eriperet, satis restitueret: ergo eadē est ratio de aliorum præceptorum debito. Fortasse sint qui primum antecedens concedant: ego verò id minimè faciam: quoniam impletio præcepti pœnitentiæ deberet esse humanus actus. Quare si flagella essent mihi iniuncta & ab alio inuitus vapularem, non facerem satis: quia illa non est actio, sed solū passio: præcepta verò affirmatiua per actionem implenda sunt. Neq; est simile de illo qui tantum debet pecuniam: quoniam quomocunq; illa in manus creditoris veniat, liberatur debitor. ¶ Contra secundam conclusionem, qua diximus intentionē non pensari, neq; existimari à lege humana, binū exiit argumentū. Primum, quòd exemplū sancti Thomæ quod adduximus non apparet ad propositum pertinere: videlicet quòd qui mente proponit nocere, sed re nō nocet, non punitur lege. Nam hoc est considerare actum interiore per se absolute: & tamen quæstio est de ipso quatenus causa est externi operis, quod re vera fit. ¶ Ad cuius claritatem secundò arguitur. Si quis hominem occidat non plenè deliberata intentione sed subitaneo motu: vel si metu cesset Ecclesiam adire: vel aliud præceptum implere: isti actus interioris voluntatis perpenduntur humano iudicio ad remittendam vel augendam pœnam: ergo conclusio secunda non est omninò vera. Ad prius istorum respondetur quòd exemplum sancti Thomæ optimum fuit ad explicandum quomodo peccatum interius lex humana non affert in suum tribunal. Nam inde colligitur quòd quando re vera est causa operis, non punitur nisi ratione eiusdem operis. Et quando externū opus est iustum, nihil de actu interiori curat: vt dicebamus de illo qui mala intentione debitū soluit. Et idem est de iudice si ex odio latronem suspendat: solus enim Deus illius cor iudicabit. Ad aliud verò respondetur, quòd si ille qui ex metu vel subita ira peccat aliquatenus humana lege excusatur, non est quia non intendit facere, sed quia quodammodo facit ignorans, vel quia causa faciendi libertatem minuit.

Ad primum argumentū. ¶ Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur quòd modus virtutis qui præcepto iubetur est vt officium secundum ordinem iuris præstes. Hoc enim est iuste quod iustum est exequi: nempè vt de latrone,

Qui inuitus vapulatur non satisfacit nisi illi in pœnitentiam flagella sint iniuncta.

Primum argumentum contra secundam conclusionem.

Argumentum 2.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.

Ad primum argumentū.

trone aut homicida nemo nisi iudex publicus vindictam sumat, idemq; legitimè cognita causa. ¶ Ad secundum superiori libro cum de legis actibus ageremus respondebamus quòd intentio legislatoris primū fertur in finem, quī est bonos facere ciues: id quod nemo nisi firmato habitu assequitur: medium verò & via ad eundem finem consistit in actuum exercitio: nam ex actibus gignitur habitus: finis autem legis non cadit sub præcepto, sed medium quo ad eundem peruenitur. Quæ quidem regula inter canones moralis philosophiæ egregia est. Quare præcepta non de habitibus, sed de actibus instituuntur, in quibus ratio peccati & meriti consistit. Negatur ergò primū antecedens, scilicet id cadere sub præcepto quòd præcipuè intentio legislatoris fertur. ¶ Ad tertium respondet sanct. Thom. quòd virtutis officium absque tristitia fieri, sub præcepto continetur: eò quòd agens ex tristitia non agit simpliciter volens: Item læto hilarique animo operari, si lætitiā denotet quæ ex dilectione dimānat, ad vim etiam præcepti pertinet: sicuti & dilectio ipsa: si verò illam quæ procedit ex habitu, non ad præceptum, sed ad finem eius virtutisq; spectat. Et nè cui obscura appareat responsio, prius membrum de sola lege diuina intelligendum est, quæ interiorum etiam actuum rectitudinem exposcit. Qui enim ex tristitia operatur, intus remurmurat aduersus legē: quod porro Deo ingrātū est: lex autem humana non se item cordibus scrutandis immergit: & ideo licet ex tristitia illā impleas, eidem satisfacis. Et eodem modo intelligitur secundum: videlicet sub præcepto comprehendit lætitiā quæ ex dilectione manat. Nam quòd diuinæ legi satisfacias, requiritur vt ex electione in ordine ad finem opereris: scilicet propter honestatē virtutis: quæ quidem electio hilaritatem quandam habet annexam: eò quòd nō fit coactē. Hilaritas autem quæ ex habitu enascitur, alius est generis. Nempè quòd cum habitu reluctantes passiones compefcant, tristitiā pellit, promptumq; reddit animum, atque adeò lætum. Quod iam dictum est non præcepto iuberi, sed finem illius esse & ad genitam pertinere virtutem.

ARTICVLVS. X.

Vtrum modus charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis.

VONIAM negatum est modum virtutis cadere sub præcepto, inuestigare subinde restat, an præcepto diuinæ legis charitatis modus comprehendatur.

Et arguitur à parte affirmatiua. Ait enim Christus Matth. 18. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Vbi astruere videtur mandatorum custodiam per se sufficere ad obtinendam æternā vitam: virtutum autem officia minimè ad id sufficiūt nisi ex charitate oriatur, secundum illud. 1. ad Corinth. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas: & si tradidero corpus meū ita vt ardeā: charitatem autē nō habuero, nihil mihi prodest: ergò modus charitatis cadit sub præcepto. ¶ Secundò: Præceptū est omnia nostra opera in Deum referre, iuxta illud. 1. ad Corinth. 10. Omnia in gloriam Dei facite: hæc autem relatio pertinet ad charitatis modū: quippè cuius proprium obiectum est Deus quò cuncta refert: ergò ad talem modum vis extenditur præcepti. ¶ Tertio: Si modus charitatis sub præceptū non veniret, posset quisq; præcepta extra charitatem implere, atq; adeò extra gratiam quæ eius est indiuiduus comes: hoc autem in Pelagianorū errorem impingit: vt August. lib. de hæres. cap. 88. docet: ergò absq; tali charitatis modo nullum impletur diuinum præceptum. ¶ In contrarium autem est, quòd si modus charitatis necessarius esset ad implendum præceptum, quicumq; eadem esset orbatus charitate, quæcunq; opera, etiam genere suo bona exerceat, transgredereetur præceptum, ac perinde mortaliter peccaret: quod est concessu absurdissimum.

Quæstio præsens non sicuti præcedens, de omni virtute tam humana quàm diuina, sed peculiariter de diuina mouetur: quoniam de humana nulla est controuersia. Nam cum (vt modò definitum est) ad intrinsecos voluntatis motus, quæ sedes est charitatis, non pertingat, nō obligat ad talem charitatis modum qui nos Deifacit amicos: sed illum habet proximum scopum vt pax inter homines extrinsecus cōstet. At verò cum proximus finis diuinæ legis sit amicitia Dei quæ in actibus interioribus consistit, & ipse paratissimus sit tali charitate, nisi per nos steterit nos suffundere, meritò quæritur an suarum obligatio legum eò pertingat vt teneamur

Ad secundū argumentū.

Egregia regula.

Ad tertium argumentū. S. Thomas.

Primum argumentum partis affirmatiue.

Argumentū 2.

Argumentū 3.

Augustinus

Sensus quæstionis propositæ.

mur illas ex charitate implere. Modus nāq; charitatis est, Dei iussū ceu eius filij facere: vel per actum quo constituamur eius filij.

D. Thomas.

¶ Et sanct. Tho. recitatis duabus opinionibus contrarijs easdem reconcilians respōdet duabus conclusionibus: quæ hac distinctione clarescunt. Actus charitatis bifariam consideratur. Vno modo vt est quidam singularis actus peculiaris virtutis amandi: sicuti est alius actus sperandi atq; alius credendi: nempe cuius contrarium est formaliter odisse. Et iuxta hunc modum statuitur prior conclusio.

Prima cōclusio.

Actus charitatis cadit sub singulari præcepto. Nempe sub hoc: Diliges Dominum Deum tuum, & proximum sicut teipsum. Altera verò ratione consideratur non vt est singularis obiecti, sed vt est vniuersalis conditio & modus omnium virtutum. Paulò enim antè explicuimus, Non habere deos alienos, Nō peierare, Sabbatha sanctificare, nil aliud esse quàm Deū diligere: sicuti honorare parentes, non furari, nō occidere. &c. nihil aliud quàm diligere proximum: non quidem formaliter, vt aiunt, sed materialiter. Exemplū est in virtute iustitiæ: nam alia est singularis commutatiua, atq; alia generalis, quæ est modus vniuersalis obedientiæ, omni virtuti cōmunis: ac proinde dicitur legalis: quoniam per omnem virtutē obediū legi. De hac ergò charitatis ratione statuitur posterior cōclusio. Modus talis charitatis non cadit sub præcepto: quod est dicere, In hoc præcepto, Honora patrem & matrem, non includitur vt sint parentes ex Dei charitate honorandi: sed quod exhibeatur eis exterior reuerentia. Quare licet eam præstes in peccato mortali non ideo sis præcepti transgressor. Probatur cōclusio. Charitas Dei ideo est generalis modus omnium virtutum, q̄ est finis ad quem lex diuina ordinat, iuxta illud suprà citatum i. ad Timoth. 5. Finis præcepti, charitas. Et ad Rom. 13. Plenitudo legis est dilectio: finem autem iam definitū est nō cadere sub præcepto legis, sed actiones, quibus illuc tenditur. Quare bene ait S. Thom. intentionem finis esse modum formalem superioris ordinis. Quod est dicere, non includi in præceptorū substantia. Et hoc pacto conciliat dictas opiniones: nempe vt quæ affirmat modum charitatis cadere sub præcepto, intelligenda sit de singulari dilectionis præcepto: negans verò, interpretanda sit de alijs. ¶ At verò quoniam ista quæstio plurimis scætet ambiguitatibus, accuratiorem postulat, ac perinde pau-

Secunda Cōclusio.

Ratio cōclusionis.

Paulus.

lò ampliorem disputationem. Et quòd faciliter prius expediamus, præter opiniones duas quas hīc D. Tho. recitat existit tertia quæ in istarum cōcordiam pertrahi non valet. Sunt enim qui secundā conclusionem sancti Thomæ auerferunt, dicentes singula præcepta Decalogi atq; omnia diuina includere modum charitatis. Itaq; legis officia nisi in gratia fiant, non solum non sunt meritoria, verum sunt peccata: vt potè eorumdem præceptorum transgressiones. Hæc inquam opinio non modò est Lutheranorum, vt lib. 3. de natura & gratia, adnotauimus: & infra hīc lib. 8. repetituri sumus: verū & fuit olim opinio doctoris aliàs celeberrimi Dionysij Cisterciensis in suo. 2. Sententiarū, dist. 17. Is namq; hallucinatus ex fallaci illa consequentia est: Quibuscumq; nos Deus præceptionibus suis intendit ad sui ipsius amorem pertrahere: ergò ex eodem amore tenemur cuncta perficere. Et adducit pro se illud Petri Apostoli, Omnia opera vestra in charitate fiant: atq; aliud Bernar. Omne quod præcipitur, in sola charitate solidatur: atq; Augustini similia. ¶ Hæc autem opinio nō solum falsa, verum & errori quàm proxima est, Tridentina Synodo, can. 7. aduersus Lutheranos damnato: nempe cuncta opera quæ extra gratiā Dei fiūt, esse peccata. Contra quem nos errore lib. 1. de natu. & gratia, cap. 19. & quatuor subsequentibus depugnauimus. Nam vt illa mitamus opera quæ ex obiecto & circumstantijs sunt mala, cætera aut sunt præcepta, aut consilia, aut indifferentia: puta comedere & ambulare, quæ bene malq; fieri possunt. Si ergò præceptorum obsequia cuncta extra gratiam peccata sint, illa quæ; erunt peccata quæ sub consilio militant. Nam si præcepta Deus nos obligat ex charitate implere, videtur id pariter & de consilijs iussisse: atq; adeò de alijs naturalibus operibus, quæ iure nobis ad vitam viuendā licent. Nam omnia sunt à Deo veluti à naturæ parente instituta. Atq; adeò omnia opera quæ in peccato fiūt peccata essent. ¶ Deinde arguitur. Si vniuersa mandatorum officia teneremur ex charitate exhibere, vel hoc esset ob communem illorū obligationem, vel ob singularem charitatis præceptionem. Non quidem ob generalem omnium: nam per illa non imperantur nobis aut prohibentur nisi opera: vt paternus honor, & ab iniurijs abstinere quibus amicitia violatur. Quòd si in honore parentum charitas aliqua includatur, certè illa factus erit

lò ampliorem disputationem. Et quòd faciliter prius expediamus, præter opiniones duas quas hīc D. Tho. recitat existit tertia quæ in istarum cōcordiam pertrahi non valet. Sunt enim qui secundā conclusionem sancti Thomæ auerferunt, dicentes singula præcepta Decalogi atq; omnia diuina includere modum charitatis. Itaq; legis officia nisi in gratia fiant, non solum non sunt meritoria, verum sunt peccata: vt potè eorumdem præceptorum transgressiones. Hæc inquam opinio non modò est Lutheranorum, vt lib. 3. de natura & gratia, adnotauimus: & infra hīc lib. 8. repetituri sumus: verū & fuit olim opinio doctoris aliàs celeberrimi Dionysij Cisterciensis in suo. 2. Sententiarū, dist. 17. Is namq; hallucinatus ex fallaci illa consequentia est: Quibuscumq; nos Deus præceptionibus suis intendit ad sui ipsius amorem pertrahere: ergò ex eodem amore tenemur cuncta perficere. Et adducit pro se illud Petri Apostoli, Omnia opera vestra in charitate fiant: atq; aliud Bernar. Omne quod præcipitur, in sola charitate solidatur: atq; Augustini similia. ¶ Hæc autem opinio nō solum falsa, verum & errori quàm proxima est, Tridentina Synodo, can. 7. aduersus Lutheranos damnato: nempe cuncta opera quæ extra gratiā Dei fiūt, esse peccata. Contra quem nos errore lib. 1. de natu. & gratia, cap. 19. & quatuor subsequentibus depugnauimus. Nam vt illa mitamus opera quæ ex obiecto & circumstantijs sunt mala, cætera aut sunt præcepta, aut consilia, aut indifferentia: puta comedere & ambulare, quæ bene malq; fieri possunt. Si ergò præceptorum obsequia cuncta extra gratiam peccata sint, illa quæ; erunt peccata quæ sub consilio militant. Nam si præcepta Deus nos obligat ex charitate implere, videtur id pariter & de consilijs iussisse: atq; adeò de alijs naturalibus operibus, quæ iure nobis ad vitam viuendā licent. Nam omnia sunt à Deo veluti à naturæ parente instituta. Atq; adeò omnia opera quæ in peccato fiūt peccata essent. ¶ Deinde arguitur. Si vniuersa mandatorum officia teneremur ex charitate exhibere, vel hoc esset ob communem illorū obligationem, vel ob singularem charitatis præceptionem. Non quidem ob generalem omnium: nam per illa non imperantur nobis aut prohibentur nisi opera: vt paternus honor, & ab iniurijs abstinere quibus amicitia violatur. Quòd si in honore parentum charitas aliqua includatur, certè illa factus erit

S. Thomas.

Dionysius Cisterciensis.

Ratio Dionysii.

Author lib. de naturæ & gratia.

Prima ratio in Dionysij.

Secunda ratio.

tis erit, quæ naturaliter inter homines initur. Singulare autem charitatis Dei mandatum, cum affirmatiuum sit, non obligat (vt aiunt) pro semper, sed certis opportunisq; temporibus: extræ quæ ideo tempora nõ est cur obli- gemur cætera ex charitate præstare. ¶ Insuper arguitur. Si illud singulare præceptum in cunctis alijs esset obseruatu necessarium, sequeretur quòd cuiusq; transgressio duplicatum esset delictum. Scilicet & contra peculiare obiectum: verbi gratia, furari: & contra diuinam charitatem. Præterea sequeretur quòd ubiuis in materiã cuiuscunq; præcepti incideremus, teneremur conscientiam discutere, vt in Dei gratiam reciperemur. Quin age sequeretur insuper quòd nemo ad sacramentum confessionis dignè accedere posset, nisi qui gratia iã potiretur. Nã illud etiã cõfessio nis præceptum deberemus implere in gratia. Imò neq; ad baptismum posset dignè accedere adultus nisi iam factus membrum Christi. Quare neutiquam sacramenta pos- sent primam conferre gratiam. At non opus est pluribus contra huiusmodi opinionem dimicare: quippe contra quam loco citato de natura & gratia, plurima coniecimus. ¶ Sed concludamus cum Theologis distinguentes bifariam posse Dei præcepto satisfieri. Vno modo quantum ad substantiam operis: quod est, sic ipsum implere vt transgressio nis peccatum aut omissionis caueatur: altero verò modo quantum ad intentionem præcipientis: id est eum finem & metã attingendo, quòd præcipientis intentio dirigitur: quæ est vita æterna. Illuc nanq; nos Deus per suas leges perducere proposuit, secundũ illud, Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Vnde vt legi priori modo satisfaciamus non est necessaria charitas, sed vt eam posteriori ratione impleamus. ¶ Quo fit vt ad illũ priorem implendi modum nulla sit opus relatio ne operis in Deum per speciale eius succursum, ceu in finẽ supernaturale: quod Gregorius Ariminen. in. 1. Sentent. dist. 26. & sequentibus placitum fuit: sed satis est in ipsum referri tanquam in finem naturalem: in quem sanè quòd cunq; per se opus, quod nulla pra- ua circumstantia vitiatur, natiuam habet relationem. Deus nanq; naturæ conditor ad se cuncta dum condidit, retulit. Quocirca eiuf- modi mādati impletio naturali Dei influxu fieri potest: iuxta illud Pauli ad Rom. 2. Gen- tes quæ legem non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt. Tameñ si tota lex absq; spe

ciali gratiæ subsidio impleri nequeat, vt lon- go tempore absq; peccato viuamus. Hæc au- tem lib. 2. de natura & gratia, cap. 20. satis dis- cussimus. ¶ De priori autem conclusione sancti Tho. nõ de singulari præcepto cha- ritalis aciora sunt dubia: scilicet tam de eius necessitate, quàm de eius materia, & modo. Dicitur enim finem legis non cadere sub præcepto: cum ergò charitas & Dei amicitia, finis sit diuinæ legis, non oportebat singula- re de illa præceptum institui. Est enim bra- uium quod per aliorum præceptorum ob- seruantiam obtinetur. ¶ Mox arguitur: cha- ritas est donum supranaturale Dei: præcep- tum ergò illius assequendæ nequit à nobis naturali facultate impleri: quia neque ipsam ualemus naturaliter assequi: cum ergò fidelis Deus nihil nobis impossibile præci- piat, nõ debuit nobis tale mandatum iniun- gere: atq; ideo minimè, quòd cū nemo feiat an odio vel amore dignus sit, nullus posset certior fieri an illud impleuerit. Quare neq; ullus posset conscientia de hac suam pacare. ¶ Præterea cum sit affirmatiuum, dignoscen- da tempora restant quibus obligat: hæc au- tem nõ sunt deprehensu facilia. Nam si dix- ris satis esse semel in vita, idq; in articulo mor- tis implere, profectò longè à natura eiusdem præcepti aberras. Cum enim præceptũ hoc cæterorum omnium sit præambulum, & vt ait Paul. finis: nam finis præcepti charitas: ri- diculum esset dicere quòd liceat transigere totam vitã antequàm nos obliget. Præterea si ab humanis exemplum petamus, miles dum nomẽ suum in militiam dat, tunc se in amicitiam principis addicit: præceptum ergò, si vllum est charitatis, ab initio statim vi- tæ obligat. Quòd si dicas statim elucente ra- tionis lumine obligare, certè hoc non est om- nibus, sed paucissimis notum. Imò neque ullus vnquam huiusmodi omissionem facer- doti confessus est. Ad hæc S. Tho. loco præ- senti alia tempora huic præcepto consignat: vt pote qui in fine articuli docet transgressio- nem eiusdem præcepti contingere posse, vbi alia violantur. Quòd si cum Scoto in. 3. dist. 27. respondeas tempora huius præcepti esse omnes dies festos: sanè quibus homo tene- tur se Deo commendare & gratias agere: in contrarium est argumentum quòd hoc non exprimitur in præcepto sanctificandi festũ: quippe quo duntaxat iubemur à seruii ope- re cessare. Et quãuis finis eius sit vacare Deo, tamen finem, iam dictum est, nõ cadere sub præcepto

Tertia ratio

Quarta ra-
tio.

Quinta ra-
tio.

Distinctio.

Gregorius
Ariminensis.

Paulus.

Discutitur
prior cõclu-
sio.

Prima ratio

Secunda ra-
tio.

Tertia ratio

Paulus.

Cõfirmatio
prima.

Solutio.
Refutatio.

Cõfirmatio
secunda.

Scotus.

præcepto, quod in talem ordinatur finem, de qua re. q. sequenti ar. 4. latius. In summa, hoc in præsentiarum desideratur, quidnam tali præcepto nobis iubeatur, vtrum videlicet intraria sola dilectio, an verò extrarium etiam opus. ¶ Responso horum argumentorum à postremo auspicanda est. Præceptum inquam dilectionis non præcisè ad internum affectum obligat, sed certè ad externum opus. Affectus enim bonus propter bonum opus est. Obligat enim primum omnium charitatis lex, si diuo Thomæ fidem tribuas, vt dum quis primum rationis lineam ingreditur, se & sua in Deum referat. Cum primum, inquam, non eodem temporis momento, sed cum incipit homo plenè deliberare & vnum esse primum rerum parentem nō scit. Et certè non absque ratione hoc adstruit. Nam cum ad hoc nos Deus creatos duxerit, ratioq; naturalis eū nobis, vnam fuisse omnium primam causam ostēdat, quam maximè sit rationi consentaneum, vt tunc homo ipsius amore à malo recedere debeat proponere, atque agere bonum. Hoc enim est Deum pro tunc super omnia diligere. Quare præsentè tunc eius speciali auxilio, si dem homo & gratiam reciperet, qua ab originali mundaretur. Quicquid autem de hoc sit, arbitror, vt cum homo rationis compos baptismo intingitur, vitam in Deum suam referre debeat: sicuti enim tunc præcepto si dei tenetur credere, ita & quæ credit sperare, & à quo illa sperat diligere: vt lib. 2. de natu. & gra. cap. 12. & subsequenti monstrauimus: instar illius qui in militiā nomen suum dat principi. Ac subinde crediderit quòd qui tunc non se ad gratiam disponeret, peculiari ter contra charitatem delinqueret: veluti cōtra fidem si non crederet. Neq; in his tantū modò casibus, verum fortè quoties opus ali quod egregiū inceptamus, vel causa subeundi martyrii nobis offertur, vel illustre aliquod beneficium à Deo suscipimus, vt dum nos à præsentissimo mortis periculo eripuit: non esset temerariū asseuerare, sed certè prudentia, vt eodem quoq; præcepto teneamur Deum diligere: etiam quantum ad modum: hoc est apparere nos quātū in nobis est ad inuendam cum Deo gratiam. ¶ Hoc tamē hic adnotato opus est, quòd vt reliqua, sic & singulare quoq; præceptū charitatis potest quantum ad substantiam operis impleri absq; eius modo, Exempli gratia: Arbitror præceptum hoc hominem perstringere vt

quoties nomen Dei blasphemari viderit, exceptum obligat. iusq; honorè pessundari ac lacerari, à parte ipsius stet, eiusq; tueurit inaccessam maiestatem. Quo tamen articulo nō subinde crederim teneri suorum criminum poenitere vt Dei sibi amicitiam conciliet. Quare neq; hoc præceptum vniuersim obligat ad suum ipsius modum, sed quando occurrit articulus internè diligēdi: nam in hoc commemorato casu solum est necessitas exterioris protectionis. Et per hæc soluta restant penultimum vltimumq; argumenta. ¶ Ad primum autem respondet sanctus Tho. 2. 2. q. 44. q. et si charitas finis sit aliorum præceptorum, atq; adeò non cadat sub ipsorum vinculo, nihilo minùs decuit singulare eius præceptū cunctis alijs præmitti, tanquàm eorum præambulū. Et ideo illud, sicut neq; alterū dilectionis proximi, non est in Decalogum inclusum, sed extra in radice præfixū, in quod reducuntur præcepta primæ tabulæ: sicuti in alterum, præcepta secundæ. ¶ Ad secundum autem facile respondetur per illud Aristotelicū axiōma: Quæ per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur. Nam quamuis per nos ipsos præceptum & modum charitatis nequeamus implere, tamen Deus paratissimus est, nisi per nos steterit, opem nobis ad id perficiendum ferre. ¶ Verum tamen minimè prætereunda est vltima clausula sancti Tho. in respōsione quæstionis. Ait enim quòd qui parentes ex Dei charitate non honorat, non est transgressor præcepti de honorandis parentibus: licet sit transgressor præcepti quòd est de actu charitatis, propter quam transgressionem meretur poenā. Ex his enim verbis nōnulli ex nostris hanc inferunt mentem sancti Thomæ, quòd vbicumq; occurrit materia aliorum præceptorum, concurrat pariter charitatis mādaturum, contra quòd subinde peccatur si cætera nō impleantur ex charitate. Intellectus autem iste cōtrarius est diuo Thomæ. Quippe qui definiens modum charitatis non includi in alijs præceptis, docet neque semper cum eis concurrere: sed, cum sit affirmatiuum, habere sua definita tempora, vt in solutione secundi euidentiùs edocet. Mens ergo eius est qd si illo tempore quo præceptū charitatis, eiusq; modus obligat, concurrere accidat aliorum quodlibet, tunc illud aliud implendum sit ex charitate: non propter illius obligationem, sed propter huius vinculum.

Superest

Ad postremum argumentum.

Opinio sancti Thomæ.

Ratio sancti Thome.

Quando præceptum dilectionis Dei laget.

Documentum

Casus alter quo id præceptum

Ad primum argumentum. S. Thomas.

Ad secundum.

S. Thomas.

*Ad primum
argumentū
principale.*

Superest autem vt argumentorum in capi-
te quæstionis obiectorum responsa subij-
ciamus. Respondetur ergo ad primum q̄ cū
vnum præceptorum sit ipsum charitatis &
modi eius, quicumq; vniuersa seruat, est in
gratia. ¶ Sed arguis cōtrā. Stat homini exi-
stenti in peccato nunquam afferri tēpus præ-
cepti dilectionis: tunc ergo cuncta ille pote-
rit seruare quantum ad substantiam operis,
& tamen non ingredietur vitam. Propter
hoc argumentum sunt qui affirmant existē-
ti in peccato præceptū esse conuerti in Deū:
quod quia peccator non implet, non ingre-
ditur vitam. Attamen licet hoc, problēma
sit, nunquam mihi tamen persuasum est plu-
ribus præceptis ob id præcisē hominem ten-
neri q̄ lapsus est, quam obligatur dū existit
in gratia. Sed est ei necessarium conuerti ne
cessitate finis, si vult habere vitam æternam.

Solutio.

Quicquid autem de hac re teneas, argumen-
tum præsens non vincit. Respondetur ergo
quod verbum Christi intelligitur de illo qui
est in gratia. Ille enim si seruat cuncta man-
data, saluus erit. Qui autem per vnus trans-
gressione[m] à gratia decidit, ille non seruauit
mandata. Et ideo non fatis habet deinde ser-
uare cætera quousq; violati poeniteat. ¶ Ad
tertium respondetur quod hoc quod est om-
nia in Deum referre, ad præceptum pecu-
liare charitatis pertinet. Ob idq; quoties tē-
pus eiusdē præcepti occurrit, tenemur cun-
cta quæ tunc facimus in Deum tanquam in
finem supernaturalē referre. Quare illo
temporis articulo qui parentibus extra cha-
ritatem obsequeretur, licet non esset viola-
tor quarti præcepti, esset tamen transgres-
sor præcepti charitatis. ¶ Subdit autē diuus

S. Thomas.

Thom̄. q̄ cū hæc sint duo præcepta affir-
matia nō obligātia ad semper, possunt pro
diuersis temporibus obligare: & ita potest
contingere quod aliquis implens præceptū
dilectionis non tunc transgrediatur præcep-
tum modi charitatis. Vbi planissime dilu-
cidat quod super proximis verbis in calce
quæstionis nuperimē adnotauimus. Tunc
ergo secundūm ipsum non est peccatum nō
referre illud opus in gloriam Dei tanquam
supernaturalis finis. Igitur verbum Pauli du-
plicem exhibere potest sensum: videlicet &
præcepti & consilij. Si sit præceptum, non
obligat pro semper: si autem consilium, sen-
sus est vt procurem⁹ nos semper in Dei gra-
tia per impletionem omnium mandatorū
asserere. Tametsi & qui in peccato opera

exequitur moraliter bona, eadem in gloriā
Dei facit naturali modo. Quare tertius sen-
sus eorūdem verborum est vt nulli operi a-
lium finem quam Deum præstituamus: sed
cuncta eo fine exequamur ad quem creata
sunt: quod vtique præceptum quantum ad
substantiam operis etiam extra gratiam im-
pletur. ¶ Ad tertium respondetur quod
cū nemo valeat complere præcepta, nisi &
ipsi quoque charitatis quando occurre-
rit expleat, & hoc absque gratia perfici ne-
queat, fit vt neq; sine illa possimus implere
omnia. At verò quāuis hic, vbi de modo cha-
ritatis sancti Thom̄. tractabat, hac fuerit con-
tentus solutione, nihilo minus neq; alia vni-
uersa mādata potest homo post lapsum natu-
ræ per peccatum Adæ absq; speciali Dei
munere implere. Sumus enim sicuti infir-
mi qui possunt aliquot passus gradi, non ta-
men plurimos progredi. Et ideo licet possi-
mus vnum aut alterū nostrapre natura mo-
rale bonum præstare, diu tamen stare non
valemus, quin decidamus. Hoc autem lib. 1.
de Natu. & gratia, cap. 22. latissimē ex dictis
Augustini Conciliorumque Mileuitani &
Arausiacani constabiliuimus, perque doctrin-
am eiusdem sancti doctoris. 1. 2. quæstione
109. explicauimus.

Ad tertium.

*Solutio S.
Tho. c. 22. de
natu. & gratia.*

*Author lib.
de natura &
gratia.
August.
Con. Mileu.*

ARTICVLVS. XI.

*Vtrum alia præcepta moralia quæ
extra Decalogum vagantur, cōgruen-
ter, tum distinguantur, tum etiam ad
eundem reducantur Decalogum.*

IC articulus in superioribus se-
pe desiderat⁹ est ac insinuatus,
quod explicetur numeri sufficiē-
tia Decalogi, eiq; annexarum
moralium præceptionum. Ar-
guitur ergo q̄ non fuerint alia moralia præ-
cepta præter decem illa necessaria. Omnis
enim lex & prophetæ, vt Matth. 22. asseruit
Christus, ex duobus illis pendēt, charitatis
Dei & proximi. Prius autem illorum abun-
dē priori tabula explicatur: posterius verò
posteriori: ergo nulla sunt insuper necessa-
ria. ¶ Secundō arguitur. Si alijs opūs fuis-
set præceptis, hoc esset vel tanquam genera-
libus vel tanquam specialium ipsorū deter-
minationibus: non quidē tanq̄ generalibus,
quia maxima illa duo nō erāt explicitu ne-
cessaria: sed sunt, vt dicebamus, decalogi
præua

*Primum argu-
mentum ad
partem nega-
tiuam.*

Secundum.

præuia principia: conclusiones autem generales, omnes sunt in Decalogo. Neque verò opus erat moralibus alijs tanquã generalium determinationibus: nam, vt antea ostensum est, determinationes moralium præceptorũ ad ceremonialia pertinet, atq; ad iudicialia:

Tertium. ¶ Tertio arguitur contra sufficientiam eorundem præceptorũ. Præcepta moralia (vt supra constitutum est) debent institui de vniuersis virtutum actibus: ergo sicuti in lege extant præter Decalogum præcepta pertinentia ad liberalitatem, misericordiam, castitatem & latritiam: ita etiam deberent adhiberi præcepta de fortitudine, de temperantia, & de huiusmodi virtutibus quæ sunt hominis ad seipsum: & tamen non inueniuntur: ergo non satis legetur de omnibus cautum est.

Psalm. 18. ¶ In contrarium facit Dauidicum illud testimonium: Lex Domini immaculata conuertens animas. Quo docetur, vniuersa prohibuisse mala quibus anima maculatur: vniuersaq; præcepisse bona quibus conuertitur: ergo cum non sint cuncta in Decalogo, sit vt ipsarum alijs in locis habeantur, quæ in ipsum reducuntur.

INitium huius soluendæ quæstionis ex superioribus sumendum est. In primis supponenda est distinctio ceremonialium, iudicialiumque à moralibus. Nemp̃ q̃ ceremonialia & iudicialia ex sola diuina institutione vim habent: sicuti in republica leges humane. Non enim sunt de illis quæ sunt iussa quia bona, aut prohibita quia mala: sed de his quæ antequã iubeantur aut prohibeantur nihil referebant. Sed (vt ait, 5. Ethic. Aristot.) quia constituta sunt, referunt. i. eò sunt bona, quia iussa: & mala, quia prohibita. De quibus ideo in præsentiarum nullus habetur sermo. Moralia verò nõ ex institutione solùm sed dictamine naturalis rationis, seculi sua alia lege, vim habent & energiam ligandi. Sunt autem in triplici ordine. Quædam enim existunt communissima ac perinde patentissima principia, quæ ideo nullius indigent editionis: sicuti mandata de dilectione Dei & proximitate; illud, Id facias alijs, quod tibi fieri vis, & similia. Quæ ideo non sunt in Decalogo: sed sunt sicuti eius finis. Alia verò sunt non vsq; adeò vniuersalia, sed eorundem principiorum conclusiones: quæ quisq; per se etiam plebeius facile potest perspicere. Veruntamen quia ob morum peruersitatem & rationis nebulam potest nonnunq̃

eorum iudicium peruertere, editione indiget. Atq; huius secundi ordinis sunt cuncta præcepta Decalogi. Quauis illa secundæ tabulæ, quia nullo indigent fidei lumine, constituta suprã sunt in primo conclusionum gradu: præcepta verò primæ, quia illo indiget, in tertio. Sed tertius ordo est eorũ quæ non ita quisq; facile rationis luce perspicere potest, at sapientum indiget adminiculo. Quæ ideo art. i. in secundo conclusionum gradu collocauit. Et hæc sunt extra Decalogũ per Moysen & Aaron suggestione diuina superaddita. At quoniam ea quæ minùs cognoscuntur, per illa quæ patentissima sunt innotescunt, præcepta huiusmodi tertij ordinis ad Decalogum, quo implicita sunt redduntur: singulis scilicet ad singula respondentibus. Exempla patent. Cum enim primo Decalogi præcepto alienorum Deorum cultus proscriptus condemnatusq; sit, cuncta quæ ad idololatricam superstitionem spectant, ad ipsum referuntur. Quale est illud Deuter. 18. Non inueniatur in te qui iustret filium suum aut filiam suam, ducens per ignem: nec sit maleficus atque incantator, neq; qui Phytones consulat, neq; diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Rursus quia secundo mandato periurium cauetur, eodẽ

Secundum. reducitur prohibitio blasphemiarum: quæ Leuit. 24. extat, vbi blasphemus iubeatur lapidibus obrui. Et prohibitio falsæ doctrine: cuius Deut. 18. fit mentio: vbi falsi prophætæ refelli iubentur. Ad tertium autem præceptum de sabbathi sanctificatione cuncta redduntur ceremonialium instituta. Sicuti & ad quartum de honore parentibus deferendo applicantur omnia quibus iubemur seniores & magistros honestare. Quale est illud Leuit. 19. Coram cano capite confurge: & honora personam senis. Pari iure quintũ

Tertium. præceptum, quo homicidium cõdemnatur, iura omnia comprehendit quibus corporea quæuis proximi læsio inhietur: quin verò & internum odium. Qualia illa sunt eiusdẽ capitis, Non stabis contra sanguinem proximi tui. Et rursus, Nè oderis fratrem tuum in corde tuo. Ad eundem modum sexto præcepto, quæ prohibitio est adulterij, implicatur genus omne luxuriæ. In primis, simplex scortatio, & nephandum crimen, atq; bestialitas: secundum illud Deute. 24. Non erit metrix de filiabus Israël: neq; fornicator de filijs Israël. Et Leuit. 18. Cum masculo non cõmiscaberis: cum omni pecore non coibis.

Quartum. *Quintum.* *Sextum.*

Atque

Triplex ordo moralium.
Primus ordo.

Secundus ordo.

Atq; eodem tenore septimo præcepto , quo furtum vituperatur , affine est aliud , Deuterono. 18. quo prohibetur vsura : Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram . Et prohibitio fraudis , secundum illud Deuteron. 25. Non habebis in sacculo diuersa pœdera . Ac perinde vniuersa technarum & calumniarum genera . Denique eodem pacto ad octauum præceptum , quod prohibitio est falsi testimonij , adiungitur & prohibitio falsi iudicij , atque omnis mendacij species ac detractio nis . Legitur enim Exod. 23. Neque in iudicio , plurimorum acquiesces sententiæ , vt à veritate deues . Et infra , Mendacium fugies . Et Leuitic. 19. Non eris criminator & sursuror in populis . Postremis autem duobus , vt-

Octauum.

Nonum & decimum.

Dubiolū vnicum.

Ratio Caiet.

pote quibus omnis cohibetur sinistra cupido , nullum aliud superest quod adhibeatur . ¶ Circa hæc non nisi vnicum simplex dubiolū restat . Etenim in hac reductio num serie multa recensita sunt grauiora quæ ad leuiora reducuntur : vt blasphemia , ad periurium : & ad adulterium , infanda bestialiaque flagitia : ac denique rapina ad furtum . Cùm tamen ratio suadere videatur , vt quæ leuiora sunt ad acerbiora re ducantur . Huius autem rationem Caieta. hanc subiungit , quod cùm illa leuiora , com muniore , vt inquit , sint & frequentius in vsu , ad illa referuntur alia , quæ rarius con tingunt . At verò ratio hæc non plenè vide tur dubium diluere . Nam illa ratione fornicatio simplex , quæ latius inter homines serpit , deberet in Decalogo prohiberi ad quam reduceretur adulterium . Ratio ergo non est nisi quam supra sæpenuerò adno tauimus . Nempe quod cùm in Decalogo illa deberent penitus conscribi , quæ sunt pa tentissima , & inter virtutes omnes iustitia , atque adeò inter iniquitates iniuria sit cun ctis notissima , in prima tabula posita sunt illa quæ palàm est nos Deo debere . In se cunda verò non nisi illa quæ iniuriam in proximum annexam habent . Quale est mœchia . Nefandum enim crimen & be stialitas , & si sint foedissima ac subinde gra uiora : tamen non sunt peccata contra iusti tiam , sed in corpus proprium . Tametsi in furto & rapina verum sit quod per minoris cautelam prohibetur maius .

Ad primum argumentū.

Per hæc igitur , argumenta facilè solun tur . Ad primum enim respondetur quod etsi tota lex pendeat ex illis duobus man-

datis , nihilo minùs alia euidentius ex il lis inferuntur : & hæc in Decalogo co pilata sunt . Alia verò minùs euidenter : & hæc commissa sunt sapientum doctrinæ .

¶ Ad secundum autem respondetur quod ceremonialia & iudicialia , vt dictum est , sunt generalium determinationes : non per viam illationis , sed per viam arbitramen ti quo generalia speciatim determinantur : quare illa non reducuntur ad Decalogum : sed illa prorsus quæ vi naturalis instinctus inde sapientes ratiocinando eliciunt .

Ad secundū.

¶ Ad tertium autem per id quod sæpe dictum est respondetur : videlicet quod in Decalogo illa tantum sunt prohibita quæ manifestariam inferunt iniuriam : seu in per sonam præsentem , vt homicidium : seu in futuram prolem , vt adulterium . Reliqua verò quæ hominem in ordine ad seipsum cõponunt , vt fortitudo & temperantia , quia eorum contraria non sunt adeò manifesta crimina , commissa sunt alijs edocenda : vt ducibus in bello , qui doceant non esse fugiendum : Deuteronom. 20. Nolite metuerè : nolite cedere . Et patribus familiâs qui suos instruant temperatè viuere : vt eodem lib. cap. 21. Monita nostra audire contemnit , comestationibus vacat & luxuriæ , atque conuiujs . Est enim hæc reprehensio atque correctio qua parentes in filios vii debent .

Ad tertium.

ARTICVLVS. XII.

Virum præcepta moralia veteris legis iustificarent.

V M quæstio præsens in præ ceptis moralibus legis veteris dilucidandis versetur , quæritur postremo articulo de corû vigore , vt rûm videlicet eorum obseruantia iustificaret . Videtur enim Paulus ad Roman. 2. id affirmare : vbi ait , Non auditores legis iusti sunt apud Deum , sed factores legis : hoc est , legis mandata complentes iustificabuntur . ¶ Secundò & id ipsum assertum esse videtur verbis illis Leuitic. 18. Custodite leges meas , atque iudicia quæ faciens homo viuere in eis : vita scilicet spiritali : in qua iustitia apud Deum consistit . ¶ Et ratio id tertio persuadere videtur . Lex enim vetus , vt pote diuinitùs lata , excellioris erat virtutis quàm huma-

Primum argu mentum ad partem affirmatiuam. Paulus. Secundum.

Tertium.

na: lex autem humana iustos facit homines. Nam vt suprà dictum est, propositum legillatoris est bonos facere ciues: boni autem non sunt nisi per virtutes, quarum vniuersitatem Aristoteles appellat legalem iustitiam: ergo lex vetus iustificabat. ¶ In contrarium est illud Pauli. 2. ad Corinth. 3. Litera occidit. Quod secundum Augustinum in lib. de spiritu & litera, cap. 4. & proximis, de præceptis moralibus ad literam intelligitur.

Augustinus

Questio hæc tempore sancti Thomæ licet contra Pelagianos satis fuisset, tum ab alijs tum præcipue ab Augustino discussa: tamen postquam Lutherani eatenus fidei iustificationem asserere moliti sunt, vt operibus omnem denegauerint iustitiæ vim, celebrior facta est. De quo penè argumento triperitum nos opus de Natura & gratia ad sanctum Concilium Tridentinum edidimus. Hic ergo nimis operosum esset tam vastam disputationem ingredi: sed satis erit præsentis loco inferuire. Et quidem diffiteri non possumus quin articulus hic apud sanctum Thomam præfior sit atque implicator, quam sua esse solet lux ingenij: quia cum illo tunc temporis res erat constitutissima, non duxit necessarium præsentis loco eam euoluere. Accedit quòd vniuersa eius exemplaria expositio tum chalcographorum quæ subinde negligentia mendosa hoc loco sunt. Igitur vt tum S. Thomam, tum res ipsa aperiatur, notandum est quod sicuti iustitia duplex est, scilicet in fusa & acquisita, sic & iustificatio altera sit apud Deum, atque altera apud homines. Quare dicendum prius de illa quæ est apud Deum, quæ simpliciter est iustitia: ac deinde de altera, quæ tantum dicitur iustitia humana. Iustificatio ergo (vt 2. lib. citato. c. 6. dicebamus) si proprie & per se primò nomen accipias, idem est quod iustitiæ factio, puta opus quo quis ex iniusto fit iustus. Sicuti calefactio est actio, qua frigidum fit calidum. Nam huiusmodi nomina mutationem inter duo extrema significant. Accipitur nihilo minus paulò extensius pro augmento, & quod Physici dicunt, intensioe eiusdem iustitiæ. Nam in formis quæ latitudinem habent, non solum inceptio, verum & progressio idem sortitur nomen. Dicitur enim aqua calefieri quanto tempore fit calidior. De priori significatione

S. Thomas.

Autor lib. de naturæ & gratiæ.

ait Paulus ad Roman. 4. *Credenti in eum Paulus.* qui iustificat impium: hoc est ex iniusto iustum efficit. Et cap. 6. Qui mortuus est iustificatus est à peccato. Est ergo iustificatio priori modo nihil aliud quam peccatorum remissio per gratiam Spiritus sancti: secundum illud ad Corinth. Iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Quapropter iustificatio in proposito non deriuatur à iustitia particulari virtute, qua vnusquisque alteri ius suum tribuit: sed vt importat totius hominis rectitudinem respectu Dei. Enimuerò sicuti in rebus corporeis illud dicitur alteri iustificari quod eidem adæquatur, vt lapis normæ: sic ille apud Deum iustificatur, qui eius voluntati subiectus ad eius legem & regulam sua opera admetitur. De secundo autem iustificationis modo ait Ioan. Apoc. 22. qui iustus est iustificetur adhuc. Et Eccle. 18. Nò verearis vsq; ad mortem iustificari. Et Iaco. 2. Videtis quoniã ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Quibus verbis aduersatus fuisse Paulo dicenti: Arbitramur hominem iustificari per fidem, & non ex operibus: nisi Paulus de infusione diuinæ gratiæ loqueretur: Iacobus autem de eius incremento. Quo fit vt utroque prædictorum modo iustificatio cum ope sit supranaturale, non nisi per gratiam Dei perq; infusam iustitiam fiat. Sed est differentia quòd prima iustitiæ infusio in paruulis quidem per solum fit sacramentum: in adultis verò per proprias dispositiones: puta vel per voluntariam susceptionem baptismi, vel per contritionem, quæ licet non sit meritum gratiæ, aliàs, vt ait Paulus, nõ esset gratia: est tamen præparamentum absque quo nemini eam Deus confert. Quare ad cõuersionem prima dispositio requiritur fidei: nam, Accedentem ad Deum, ait Paulus, oportet credere quia est. Deinde requiritur spes, iuxta illud ad Roman. 8. Spe salui facti sumus. Deniq; motus caritatis, secundum illud Ioannis, Translati sumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Et secundum illud Saluatoris, Qui diligit me diligetur à patre meo. At verò postquam diuinitus iusti facti sumus ac Dei filij constituti, per infusam ab ipso cum gratia virtutes, ac per diuinum eius fauorem operamur opera, hoc est merita vitæ, augendo iustitiam. Prior ergo iustificatio est acquisitio seu assequitio iustitiæ:

Differentia inter paruos & adultos quantum ad iustitiæ infusionem.

Iustitia acquisita apud homines. Iustitiæ posterior verò est eiusdem executio. Iustitia autem acquisita quæ est apud homines, vna est secundum reuerentiam: quantum scilicet homo re vera facit legis operam, quam appellat Paulus ad Romanos. 3. legem factorum. Et dicitur iustitia operum, ut illic nos adnotauimus, quia est humana rectitudo quæ per naturalem facultatem in moribus constituitur secundum legum normam. Ac differt à iustitia fidei, quòd talis rectitudo, licet substantiam operum faciat moraliter bonam, non tamen personam iustificat per remissionem præteritorum peccaminum: iustitia verò quæ fundatur in fide, ideoque nuncupatur iustitia fidei, per gratiam iustificat prius personam à delictis præteritis, ut deinde iusta exequatur opera quæ sint Deo grata. Sed est præterea humana iustificatio in foro exteriori, quando secundum allegata & probata iudex reum absoluit. Quo sensu ait Sapiens Prouerbiorum. 17. Qui iustificat impium, & condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. De hac autem acceptione nihil ad præsens. Quapropter & respectu etiam acquisitæ iustitiæ apud homines, vno modo vsurpatur iustificatio pro acquisitione & affectu: ne habitus iustitiæ, puta cuiuscunque virtutis: nam generali etiam nomine accipitur hic iustitia: atque altero modo pro executione & exercitio studiosorum operum. Hæc igitur præmeditati ad literam sancti Thomæ descendentes, quinque conclusionibus ad quæstionem respondeamus. Mouet enim peculiariter quæstionem de præceptis moralibus legis veteris: propterea quod de illis peculiariter tractatur in hac quæstione: videlicet vtrum iustificarent, hoc est hominem facerent iustum apud Deum, ac dignum vitæ æternæ. Pro cuius decisione supponit, quòd sicuti sanum proprie accipitur pro animali quod sanitate formaliter est sanum: secundario verò pro signo vel causa sanitatis, quemadmodum vrinam dicimus sanam ac medicinam, sic iustificatio proprie & formaliter accipitur pro receptione & custodia iustitiæ quæ est peccatorum remissio: secundario verò pro dispositione atque adeo pro significatione eiusdem iustitiæ. Quo supposito statuitur prima conclusio. Præcepta legis secundo improprioque modo iustificabant, tum in quantum disponebant homines ad gratiã

Christi iustificantem, tum etiam in quantum eandem futuram Christi misericordiam significabant: nam ut ait contra Faustum Augustin. vita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua, secundum illud. i. ad Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis. Percontaris autem vtrum hoc peculiare erat præceptis illius legis, ac moralibus singulari. Nam & opera nostra, præparamenta etiam sunt ad gratiam. Respondetur in hoc nihil interesse discriminis inter opera illius legis & nostra, quòd pertinet ad cuiusque personæ iustificationem. Imò sicuti opera nostra extra gratiã possunt esse moraliter bona, atque adeo cum auxilio speciali dispositio ad gratiam: sic opera illorum tam ceremonialia & iudicialia, quam moralia. De hoc autem est differẽtia, quòd cum gratia & misericordia per solum Christum nobis obueniat, per opera illius legis disponebatur populus ad suscipiendum eundem Messiam, eiusque legem euangelicam, quam & ceremoniæ etiam significabant: ob idque conclusio cuncta legis opera comprehendit. Opera verò nostrę legis non disponunt ad suscipiendum significandumve Christum: sed quem iam suscepimus, per ea colimus. Si autem loquamur de iustificatione proprie dicta, puta de receptione & cultura iustitiæ, tunc, ut paulò antea admonebamus, distinguendum est. Nam iustificatio vel vsurpatur pro acquisitione & affectu iustitiæ, vel pro executione eiusdem acquisitæ, puta pro exercitio operum viri iusti. At verò virtutum aliarum sunt acquisitæ, aliarum infuse: quarum priorum nostrorum operum vsu & consuetudine secundum Arist. 2. Ethic. ingenerantur: posteriores verò diuinitus cum gratia infunduntur. In quibus simpliciter vera iustitia consistit, quæ est apud Deum, puta remissio peccatorum: secundum illud Pauli ad Rom. 4. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, scilicet apud homines, sed non apud Deum. Atqui de hac vera iustificatione queritur in presentiarum. De qua idcirco statuitur secunda conclusio negatiua, eademque generalis. Præcepta moralia quibus humani actus instituuntur nequaquam efficere tunc poterant: neque verò in nobis modo possunt eiusmodi iustitiam. Haud enim conclusio peculiariter intelligenda est de præceptis illius legis, sed de omnibus generaliter, etiã nostræ quæ ad mores pertinent. Atqui hoc est argumentum

August.

Aristote.

Paulus.

Secunda conclusio.

Suppositum pro decisione quæstionis.

Prima conclusio.

quod Paulus tum in alijs epistolis, tum præfertim ad Romanos atque ad Galat. demonstrandum curavit aduersus Iudæos, qui suã salutem suis legis operibus ascribebant.

Ratio cõclusionis.

Cõstituit inquam nemini vnquam salutem nisi per fidem Iesu Christi, obtigisse. Et rationem sæpe assignauimus: Nempe quod cum iustificatio opus sit supranaturale, vigorem nostrorum operum excedit, vt ab ecclesia contra Pelagium iam pridem sancitum est. Quare altera, vt diximus, nuncupatur iustitia, operum quæ est apud homines: altera verò fidei, quæ personam à piis emundat. At verò diuus Thomas con-

S. Thomas.

clusionem ad præcepta moralia eò coërcuit quod de ceremonialibus sacramentis dubiũ restabat, an sicuti nostra, gratiam efficiant.

Ab hac statim conclusionem litera S. Th. non solum implexa est, verum & mendosa. Subduntur nanq; duo membra eorundem verborum: hæc scilicet. Si verò accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ. Quæ rursus verba statim repetuntur. Quare necesse est vt in priori legamur, pro acquisitione vel assecutione. Nam illud fuerat prius mēbrũ superioris distinctionis. At verò nõ subinde patet litera. Nã cum negasset opera moralia iustitiam apud Deũ efficere, cõsequens fit vt neq; eisdem eandẽ acquiramus aut assequamur iustitiam: & tamen protinus subiūgit quod præcepta moralia iustificabant in quantum continebant id quod est secundũ se iustum. Dicendum ergo est S. Th. tria membra insinuare: scilicet efficere iustitiã, assequi iustitiam, & exequi iustitiã. Et de primo statuit secundam conclusionem negatiuam. De secundo autem subiicit tertiam. Præcepta moralia iustificant si iustificatio accipiat pro assecutione & acquisitione, hoc est, Per eorũ opera omnes assequantur iustitiam, tum naturalem, quæ generatur assuetudine operum bonorũ moraliter, tum etiã illam quæ est apud Deũ. Non quidẽ in ratione merito rũ, hoc enim est Pelagianũ & secunda cõclusionem negatũ: sed tamẽ in ratione dispositionis per speciale auxiliũ. In quo (vt nuper dicebam) opera nostra ab illis nõ differebãt. Sũt enim vtraq; moraliter bona ex obiecto. Et hoc est quod ait D. Th. In quantum continebant id quod est secundũ se iustum.

Tertia cõclusio.

Quarta cõclusio. Ceremonialia legis opera, nẽpe priscorum sacramenta non conferebãt gratiam sicuti nostra. Cõclusio hæc nõ est propria præsentis loci, sed ad doctrinã

Quarta cõclusio.

cõplementũ inserta. Constituit eam tamen D. Th. 3. p. q. 62. ar. 6. iuxta verbũ Pauli ad Gal. 4. Cõuertimini iterũ ad infirma & egena elementa, hoc est secundũ glossam, ad legem. Quæ quidẽ dicebatur infirma eò qd perfecte non iustificabat. Vbi non negatur in circuncisione conferri fuisse tunc solitam gratiam: attamen non conferebatur vi sacramenti, sed per fidem quam per illam ceremoniam populus ille protestabatur. Et ratio discriminis est quod tunc, cum nondum fuisset exhibitã passio, sola intentione per modũ finis applicabatur per fidem. Quare ceremoniæ illæ non erant passionis instrumentum, sed præcisẽ testimonium. At verò cum per euangelium exhibitã iam passionem profiteamur, nostra sacramenta non tantum eiusdem testimonia, verum & instrumenta censentur, in quorum perinde applicatione virtus latet, effectrix gratiæ.

S. Thomas Paulus.

¶ Igitur vt ad rem redeamus, si iustificatio pro exercitio & executione iustitiæ vsurpetur, adiungitur quinta conclusio: Omnia præcepta legis iustificabant. Nam extra gratiam erant moraliter bona iustificantiã apud homines. In his autem qui per gratiam Dei iustitiam fuerunt apud ipsum adepti, vera erant merita digna felicitatis æternæ. Neque in hoc vllum erat interual- lum inter nostra & illorum opera. Agnosceat autem sanctus Thomas non nihil discriminis inter ceremonialia præcepta & reliqua, seu moralia, seu iudicialia: quod ceremonialia, inquit, idẽ iustificabant, hoc est erant meritoria, quod continebant iustitiã secundũ se in generali: ob id scilicet quod per ea exhibebatur Deo cultus: sicuti nos modò per purificationem & alias ecclesiasticas ceremonias Deum colimus. At verò in speciali, id est propria ratione obiecti, nõ continebãt secundũ se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis diuinæ. Quod est dicere, litare certa animalia, nempẽ vitulos, aut capros, aut agniculos, aut passeris destinato numero, linirẽque altaris cornua sanguine, & id genus alia, secundũ eorum naturam nihil iustitiæ continebant, magis quàm occidere canes aut certẽ inures. Continebant tamẽ iustitiam ex determinatione diuinæ legis: porrò quia diuinitus erant instituta. Et idẽ inquit de huiusmodi præceptis dicitur qd nõ iustificabant, nisi ex deuotione & obedientia facientium. Attamen præcepta moralia generaliter continebant id quod erat secundũ

Quinta cõclusio.

dum

Aristo. dùm se iustum: nēpe Dei proximiq; amorē, quæ est generalis iustitia, omnem virtutem secundum Arist. 5. Ethic. comprehendēs. Præcepta verò iudicialia cōtinebant specialē iustitiam, hoc est determinatōnē generalis rationis præceptorū moralium ad aliquā speciem, modo suprà exposito. Est enim genus moralis præcepti vt malefactor in supplicium adigatur: iudiciali autē in particulari decernebatur, vt qui furaretur ouem, quatuor solueret: & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

Ad primū argumentū. **P**ER hæc ergo clarescunt argumentorū solutiones. Verbum enim Pauli ad Rom. 2. q̄ factores legis iustificabuntur, intelligitur secundum sententiā quintæ conclusionis de executione iustitiæ: nempe q̄ implētes legē extra gratiam exequabantur opera moraliter bona: in gratia verò opera de condigno meritoria. Aliud autē Leuit. 18. nēpe q̄ faciēs homo iudicia legis viueret in eis, non intelligitur q̄ per se ipsa opera vitam donaret spiritualement: sed q̄ qui legem custodiret nō incurreret mortis poenam, quam semper lex cōminabatur. Quauis & in eis ob id viueret spiritualiter, quòd iustus seruando legem conferuaret Dei amicitiam. *Tertium.* Tertium autem argumentū solūm probat q̄ opera humanarum legū iustificanc iustitia acquisita quæ est apud homines. Conclusio verò secunda quæ est principalis huius articuli negat vlla per se opera iustificare apud Deum.

QVAESTIO QVARTA.

De præceptis Decalogi in singulari.

S. Tho. 2. 2. q. 122.

ARTICVLVS. I.

Virum præcepta Decalogi sint præcepta iustitiæ.

Væstioni præcedenti, qua de mandatis decalogi in genere disertū est, hanc quartam subnectendā duximus de singulis præceptorum in particulari: vt de co-

rum cognitione nihil ampliùs desideretur. Nam species & indiuidua suo generi supposita lucidiora fiunt. Quam ob rem eandem quæstionem ex sancto Tho. 2. 2. vbi est. 122. nēpe postrema de iustitia huc accersiuimus. Decalogus etenim quatenus pars est veteris legis, ad legum tractatum in communi atinet, quem diuus Thom. in. 1. 2. collocavit: quatenus verò ad iustitiam spectat, in. 22. in particulari tractatur. Nos verò propter in tantam affinitatem quam species habent & genus, simul ambas coniunximus. Igitur quauis superiori quæstione satis hoc fuerit inculcatum, nihilo minùs quia hic proprius est locus, quaritur primò vtrum cuncta præcepta decalogi partes sint speciesque iustitiæ. Et arguitur à parte negatiua. Propositū legislatoris, vt Aristot. 2. & 5. Ethic. autor est, huc fertur vt ciues faciat bonos: hoc autem perficere nequit nisi omnium illos virtutum officijs imbuat: ob id enim dictū est de vniuersis virtutibus præcipere: decalogus ergo qui totam legem complectitur, non solum iustitiæ præceptiones debuit continere. *Secundū.* Secundo lex etiam præcepta iudicialia tradidit, & ceremonialia, ac demum alia de actibus iustitiæ pertinentibus ad commune bonum: puta de publicis magistratibus: vt quomodò essent creandi sacerdotes templi & iudices populi: hæc ergo debuerunt quoque in numerum redigi, & non illa solum decem quæ virtutes instituunt priuatas. *Tertium.* Tertio duæ decalogi tabulæ in dilectionem Dei & proximi, vt suprà dictum est, resoluantur: ergo sub charitate potius quam sub iustitia continentur. *In contrarium* est quòd sola iustitiæ virtus est, aut illi annexa per quam vnus ad alterum ordinatur: præcepta autem decalogi, si illa inspexeris, cuncta respectum habent vnus ad alterum: ergo omnia pertinent ad iustitiam.

QVæstio facilima est, ac satis superque soluta. Respondetur ergo vnica conclusio. Omnia præcepta decalogi ad iustitiam oportuit pertinere. Probat. Decalogus continere debuit non nisi prima Ratio cōclusiōis. Ratio cōclusiōis. *Ratio cōclusiōis.* legis principia: nam conclusionum multitudo vsque adeo est numerosa, vt nequeat certo numero comprehendi: principia autem decet sic habere manifestam rationem debiti: (nam præceptum, debiti rationem dicit) vt quam facilimo negotio vnusquisq;

quisque id videat: ratio autem debiti in sola ratione iustitiæ luculentissimè apparet: debitum enim respectum ad alterum partem affert. Nam cum vnusquisque sui sit suorumque dominus, non ita compertum est hominem sibi ipsi aliquid debere: fit ergo consequens vt cuncta decuerit ad iustitiam pertinere. Quocirca præcepta primæ tabulæ ad religionem Dei attingent, quæ potissima est pars iustitiæ: quartum verò ad pietatem, quæ illi est proxima: sed tñ subsequenti ad iustitiam quæ est inter æquales. ¶ Hic nihil adnotandum superest quod superiori quæstione non fuerit definitum, nisi si quis hoc fortè ambigeret quòd videtur sanctus Thomas sibi ipsi contrarius. Etenim superiori quæstione articul. i. præcepta Decalogi non dixit esse prima principia, sed proximas conclusiones: quare præcepta secundæ tabulæ eò posuit in primo gradu, quòd modica consideratione approbantur per illa communia & prima principia. Nempe, Id facias alijs quod tibi fieri vis. idque &c. hic autem ait esse prima principia. At verò nulla est cōtradictio. Non enim hîc ait præcepta Decalogi esse simpliciter prima principia, sed cum restrictione, prima principia legis: hoc est intrinseca legi. Lex enim est præceptorum numerus quæ ædita sunt & posita: præcepta autem quæ ponuntur ex primis eliciuntur principijs naturæ per viam conclusionis: ob idque nihil repugnat vt Decalogi mandata conclusiones sint primorum principiorum naturæ quæ sunt legi extrinseca, quasi fons eius & origo: & tamen eadem præcepta sint primò per legem lata, ex quibus alia deducuntur, quæ sunt extra Decalogum. Quo fit vt sicut in speculatiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus: conclusionum autem scientia, quæ ad discursum rationis pertinent: sic & vniuersalia morum principia nullo rationis discursu egeant, sed in simplici sint intellectu conscripta, simplici que actu visa. Decalogus verò non nullo opus habeat rationis negotio. Ob idque sanctus Thom. non ait quòd Decalogi præceptis statim intellectus assentit, sed ratio quæ illa ex primis principijs colligit. ¶ Rursus vbi ait religionem, potissimam esse iustitiæ partem, id intelligito propter excellentem obiecti dignitatem: tam etsi hoc deficiat à iustitia quæ per ipsam æquale non reddimus. Hic enim defectus potius

excellentia est. Nam propter eminentissimam Dei excellentiam & beneficiorum exuberantiam quæ ab ipso suscipimus, æquale ei debitum reddere nequimus.

AD primum igitur argumentum respondetur, quod etsi intentio Dei fuerit homines bonos facere, id tamen ordine quodam executus est: Dedit quippe nobis per se decalogi mandata, ceu legis capita: sapiētibus autem commisit, vt de alijs nos erudirent. ¶ Ad secundum quatum ad iudicialia & ceremonialia, iam artic. i. superioris quæstionis dictum est cur non ad decalogum pertineant: quia scilicet non eliciuntur ceu conclusiones ex primis principijs naturæ: imò neque ex ipso decalogo. Quare ad ipsum non reducuntur, sed sunt determinationes generalium ad ius posituum pertinentes. Ceremonialia scilicet quantum ad diuinum cultum: & iudicialia quantum ad ciuiles mores. Alia verò de publicis magistratibus ob id non erat opus in decalogo explicari, quòd cum non ad omnes pertinerent, sed ad quosdam hominum status, aptius iudicialium albo adscribuntur. ¶ Tertium autem argumentum id tantum conuincit quòd præcepta decalogi ad charitatem quasi ad finem referantur: sunt tamen proprie de operibus iustitiæ.

ARTICVLVS. II.

Vtrum primum præceptum Decalogi congruenti sit modo traditum.

Onstituto ergo Decalogo sub virtute iustitiæ, seriatim singula eius præcepta exploranda sunt ac perpēdenda. Quæritur ergo de primo an sit congruēter traditum. Et arguitur à parte negatiua. Homo arctiori vinculo tenetur Deo quam patri secundum carnem: iuxta illud ad Hebræ. 12. Quanto magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus: sed præceptum paternæ pietatis constituitur affirmatiue: vide licet, Honora patrem tuum & matrem tuam: ergo & primum religionis præceptum, qua Deum colimus, debuit affirmatiue poni: eò præsertim quod affirmatio est prior negatione. ¶ Secundo. Primum præceptum decalogi ad religionem spectat: quæ cum vna sit virtus, vnū habet actum: vnico ergo debuit & non

Dubium subortum ex S. Th. doctrina.

Concordantia loca S. Th.

Ad primum.

Ad secundum.

Ad tertium.

Primum argumentum pro parte negatiua.

Secundum.

& non trino illo verbo designari: Non habebis Deos alienos coram me: Non facies tibi sculptile: Non adorabis ea, neq; coles. ¶ Tertio. Per hoc præceptum, vt Augustin. in lib. de decem chord. autor est, excluditur superstitionis vitium: multò autem plures sunt superstitionum peruersitates præter idololatram: ergo truca fuit forma illa eiusdem præcepti. ¶ In contrarium est scripturæ auctoritas, Exod. 20.

Tertium.

Vnica cõclusio.

AD quaestionem vnica conclusione respõdetur. Forma primi præcepti per trinam negationem congruentissimè fuit expressa: scilicet, Non habebis Deos alienos: Non facies tibi sculptile: Non adorabis ea, neq; coles. Probatur conclusio: si illud prius substernamus sæpissimè assertum: videlicet, legislatoris finem esse bonos facere ciues. Hic nanque bonitatis progressus naturalem generationis ordinem imitari debuit: in ordine autem generationis duo sunt attendenda. Primum vt pars illa quæ est initium vitæ primò constituatur. Nam si naturam cõsulas, prima pars quæ in anima viuit, est cor: si verò artem, primũ struendę domui iacitur fundamentum: in morum autem de cursu fundamentum primum est recta volũtatis intentio circa finem: inde enim omnes actiones circa media suã sortiuntur bonitatẽ: cum ergo finis noster supremus, Deus sit, primum in nostra institutione fundamentũ iacere debuit religionis, qua Deum coleremus. Secundũ autem in ordine generationis animaduertendũ est, qd naturaliter prius impedimẽta tollenda sunt quàm virtutũ semina iacienda: agricolarum porrò more qui prius agrum expurgant, q̄ serant: secundũ illud Hierem. 4. Nouate vobis nouale & nolite serere super spinas & tribulos. Fit ergo ex his duobus consequens, primũ omnium præceptum legis illud esse debuisse quo religionis impedimentũ amoueretur: quod cum potissimum sit Dijs falsis addici, cõgruentissima ratione primum illud præceptum fuit positum sub forma trinæ negationis. ¶ Hic igitur primũ omnium error vulgi repellendus est. Existimant enim plebei primũ mandatum esse illud maximum dilectionis, vt scilicet vnus diligatur Deus: cum tamen, vt supra dictum est, non sit Decalogo inclusum: sed ante illud suppositum tanquàm finis fundamentumq; omnium primę tabulæ: quę certè nõ sunt nisi quędã illius explicationes:

Ratio cõclusio.

sicut sex secundæ tabulæ explicationes alterius de dilectione proximi. Rursus neque est præceptum fidei. Nam & hoc præmissum est toti legi, secundũ verbum Pauli; Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quia remunerator est. Quocirca, vt supra articul. quarto adnotauimus, Exod. 20. in capite Decalogi habetur: Ego sum Dominus Deus tuus: Nõ habebis Deos alienos &c. Cuius primum verbum non habet formam præcepti, sed admonitionis. Ac si dixisset, Accedens ad legem meam admonitus sit me esse Dominum Deum suũ. Qua præfixa fidei confessione, inde exorditur legem, subdens, Non habebis Deos alienos &c. Igitur vt artic. quarto superioris quaestionis docuit sanctus Thomas primũ Decalogi præceptum est latræ, hoc est diuini cultus: qui non modò religionis Christianæ, verũ & naturalis iuris primum est caput. Quare nulla fuit vnquàm inter ethnicos tam barbara natio, quæ non primum suarum legum fundamentum & basin in Dei cultura posuerit. Cultus hic autem in hoc consistit vt vnicus tantũ credatur, habeatur, adoretur, venereturque Deus. Huic igitur primo præcepto è regione opponitur impietas idololatræ. Obidque sub forma negatiua ponitur: Nõ habebis Deos alienos. Cũ enim meridie sit cunctis mortalibus perspectius, Deum esse, non opus erat affirmatiuè illud ponere, sed negatiuè: puta non esse vno plures. Ex quo fit formam huius præcepti esse negatiuam: vt superiori quaestione artic. 4. & 7. secundũ sanctum Thomam adnotauimus, & hic expressè docet. ¶ Huic autem doctrinæ contraire cuiusdam apparebit Ecclesiasticus Cathicis: quippe cũ in nonnullis ecclesijs affirmatiuè exponatur: Vnũ cole Deũ: Nẽ iures vana per eum &c. Ad hoc autem eodem art. 4. citato respondit sanct. Thom. negatiuum hoc præceptum includere affirmationem vnus Dei: Vnde diuus Bonauentura in. 3. distinet. 37. ait quod licet secundũ formam sit negatiuum, tamen secundũ rem est affirmatiuum. Id quod illo à nobis modò constituto syllogismo fit notum. Supposito nanque ex naturali lumine Deum esse, negatio plurium Deorum est vnus affirmatio: vt tantũ valeat, Non habebis Deos alienos, ac si dixisset, Vnum Deum tantũ proprium domesticũ quẽ habebis.

Dubium ortum ex Cathicismo Ecclesiastico. Solutio dubii ex S. Thom. articulo 4. Bonauentura.

Ad primum.

AD primum igitur argumentum respondetur, quod sicut in secunda tabula vñ est præceptum affirmatiuum, sic & in prima circa religionem Dei: ordine tamen inuerso. Nam in secunda secundum ordinem dignitatis, quo affirmatio prior est negatione, affirmatiuum reliquis præpositum est: in prima autem seruatus est ordo executionis, quo negatio affirmationem antecedit. Quocirca prioribus duobus præceptis expurgatur animus, scilicet ab infidelitate, nè plures agnoscat Deos: atque ab irreuerentia, nè nomen eius indignè vsurpet: demum tertio loco adiectum est affirmatiuum præceptum sabbathi, quo famulatus Deo debitus instituitur. ¶ Et sunt qui ordinem trium horum mandatorum secundum diuinarum personarum attributa meditentur. Nempe vt primum respondeat Patri, cui attribuitur vnitatis maiestas. Est enim principium sine principio: cui ideo maiestati hæc fides debetur, vt nullus cum ipso admittatur Deus. Secundum autem respondeat Filio, cui tribuitur veritas, atque adeò debetur nè testis falsi producat. Tertium verò Spiritui sancto, cui tribuitur bonitas & sanctitas, debeturque adeò per famulatum sanctificatio. Quod si ad tria nostra officia spectare lubet, primū respōdet fidelitati cordis: secūdū veritati oris: ac tertiuū operis probitati. ¶ Ad secundum respōdetur, q̄ etli verè religionis actus vnus sit, eius tamen violatio non vno sed pluribus fit modis. Fuere nanq; inter gētes qui absq; vlla imaginis effigie creaturas pro Dijs mēte colebāt. Refert enim. M. Varro Romanos absq; simulacris aliquandiu Deos coluisse. De quib⁹ Paul. ad Rom. 1. ait, Diuinos honores ad volucres, serpētes, & lapides deuoluissē. Et contra hos dicitur, Non habebis Deos alienos. Alij verò suis delūbris imagines ponebant quas adorabant: contra quos subditur, Non facias tibi sculptile, Neque coles ea. ¶ Ad tertium deniq; respondeatur quod cuncta superstitionum figmenta eodem præcepto abacta intelligūtur & explosa. ¶ Circa secundum autem membrū huius præcepti, Non facias tibi sculptile: dubium tractari assolet de imaginibus, sicut religioni germanæ. Videntur enim hic, veluti idololatriæ materia prohiberi. Et Deutero. 4. explicatissimè: vbi ait Moyses, Non vidistis aliquam similitudinem in die qua loquutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis: nè fortè decepti faciatis vobis

sculptam similitudinem aut imaginem masculi vel foeminae &c. vbi sanctissimè illi populo vetitum fuit similitudinem aliquam astrorum rerūve aliarum cœli aut terræ adorandam efformare. Horum igitur similitudinūque occasione oraculorum sacrę scripturæ non defuerunt hæretici qui imaginum religionem ab Christiana familia relegendam proscribendamque contenderint. Quæ quidem hæresis adeò fuit antiqua, vt non satis constet quisnam eius fuerit primus parens. Quod enim Platina in vita Adriani primi hanc hæresin Fœlicianam appellat, intelligi non potest ac si Fœlix illius temporis fuerit primus eius author: nā antea præcesserat Leo tertius Imperator imaginum destructor: & multo prius Damascenus eiusdem hæresis confutator. Primus ergo quem de hac re legerim est ante Hieronymi ætatem antiquissimus Epiphanius. Is enim tom. 2. libr. 3. in hæresi Collyridianorum statuas & imagines humanas earumq; adorationem acriter flagellat: Quas & in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum iterum vellicat. Hic autem forsitan quod ignorantia excusatur, eò quod contra idololatrias id scriberet, non annumeratur hæreticis. At verò Damascenus illi ætati propinquus, libr. 4. cap. 17. hunc errorem, ceu hæreticum expugnat. Post illam autem ætatem annis fermè trecentis, quippe anno .720. Leo tertius Imperator Romanus eandem hæresin suscitauit: ingenti nimirum edictorum rigore omnes imagines id est templi excludens. Quem tunc errorem, Gregorius tertius in Concilio Romano nonagintatium Episcoporum, vt Sigisbertus refert, cōdemnauit. Ac postmodum de eadē re indictum fuit secundū Concilium sub Hirene Augusta, vbi à trecentis Episcopis eadem fuit hæresis anathematis mucrone perempta: posteaque ab Adriano, vt refert Platina, in Concilio Franconie contra Fœlicem explosa: ac deinde in sexta synodo Constantinopolitana, vt refertur de consecration. distinct. 3. Cano. Venerabiles. sanctum est venerabiles imagines esse colendas: quam Synodus Adrian. suscepit vt ibidem patet, Can. Sextam Synodum. Post multa verò sæcula pestilentissimus ille Ioannes Vuicles, in Concilio Constantiē. condemnatus, eandē hæresin inducere molitus est. Contra quem solemniter Vualdeñ. tomo. 5. de sacram. cap. 150. multa congestit

*Platina.**Damascenus**Ad secundū**Varro.**Ad tertium.**Dubium de imaginibus.**Gregorius tertius.**Vuicles.*

refli-

Lutherus. testimonia. Deniq; temporibus nostris Lutherani templa sua, quod non sine ingenti animi angustia & molere vidimus, cunctis imaginibus expoliârunt. ¶ Igitur de imaginibus adorandis triplex habenda est consideratio. Prima si adorentur adoratione latrîcè: hoc est cultu Deo debito, ac si numen in ipsis diuinum insit. Et hæc est idololatrîcè impietas: quæ hîc & loco citato Deu. prohibetur tanquàm infandum crimen, primo præcepto contrarium. Obidq; simul componitur, Non facies tibi sculptile: neq; adorabis ea: id est, non facias vt tanquàm Deum adores. Et hoc pacto intelligendus est tex. Gregorij ad Serenum Mafsiliensem episcopum: qui refertur de cõsecra. dist. 3. can. Perlatum. vbi laudat Serenum quòd imagines adorare vetuerit: insinulat autem quòd illas infregerit. Adorabantur enim tanquàm dij, ideoq; munus erat episcopi docere non sic esse adorandas: frangere autem, nequâquam. Secundo huiusmodi adoratio cõsideratur tanquàm periculo exposita idololatrîcè. Et hac ratione Deus antiquû populum ab huiusmodi imaginibus vehementissimè absterrendû duxit: quippe quem nouerat ad id vitium propensissimum: nõ ob id solum quòd leuiserat ac sensibus deditus, atq; adeò sensualibus simu lacris: verum quòd tum in Aegypto fuisset nutritus, vbi astra cœli & infima terræ animalia adorabantur, tum & inter Chananæos & Iebuseos aliosq; idololatræ vitam ageret. Item quia illo tunc temporis cùm Deus non sicut nobis in forma humana apparuisset, nulla tunc vt Damas. lib. 4. cap. 17. adnotauit exprimi poterat sensuali effigie. Et ideo neq; sacrorum simulacrum vllum tunc permittebatur, sed tantum illa quibus diuina maiestas cum terrore cõspectui illius sensualis populi obijceretur. In hoc enim munus illa Cherubin Exo. 25. præcipiebantur ex vtrâq; parte oraculi effingit: non inquam vt sicuti à nobis modò angelorum imagines tanquàm aduocati nostri adorâtur, suspicerentur: sed vt tremenda diuina maiestas fieret illis venerabilior. Tertia deniq; imaginum consideratio est quatenus in illis Deus ipse & sancti re præsentantur. Sunt namq; veluti quædã vulgarium scripturæ, diuos ipsos in memoriam nobis reuocantes: vt tum ipsos de suis claris gestis veneremur, tum etiã vt nos ipsos eorû exemplis informemus. Atq; hac ratione nihil aliud est quàm officium, bonaq; religionis pars, imagines adorare: nobis præcipue

Tex. Grego. interpretat.

qui Deum ipsum hominem factum colimus & profitemur. Etenim postquam nobis sensuali forma apparuit, fas est & diuos ipsos sensualibus imaginibus exprimere. Neq; vltus est metus vt tanq; dij à nobis adorentur: quemadmodum in suprâ citato Can. Venerabiles, sancta Synodus ait. ¶ At verò hoc in præsentiarum silendum non est quòd non tantum nobis seruiunt quasi scripturæ, in memoriam nobis diuos ipsos reducentes. Nam scripturas & sanctorum nomina non adoramus, sed Deum & sanctos qui per illa representantur. De imaginibus autem longè aliter sentiendum. Non enim nos tantum eleuant, vt diuos adoremus: In huc enim vsu nullus hæreticorum imagines abnegauit: sed easdem ipsas debemus adorare. Haud quippe tantum ait Ecclesia, Te Christum adoramus: sed, tuam crucem. Eidemq; cruci ait, O crux, aue spes vnica. Non autem adorantur in quantum lapides sunt, aut ligna, aut quæuis alia materia: sed in quantum Dei sanctorumve formæ in illis existunt. Quo fit vt vnaquæque imago eodem sit cultu adoranda, quo res ipsa. Vt imago Dei & Christi adoratione latræ: imago verò Virginis aliûsve cuiusq; Diui, adoratione dulci.

ARTICVLVS. III.

Vtrum secundum præceptum conuenienti sit forma positum.

SECUNDVM LOCVM

obtinere præceptum, quo prohibetur assumptio diuini nominis vana. Et arguitur quòd non sit congruenti modo positum.

Primum argumentum ad partem negatiuam.

Illud præceptum aliter exponit glossa Exod. 22. scilicet non existimes creaturam esse filium Dei: qua vtiq; glossa error prohibetur circa fidem. Aliter verò Deute. 5. Non assumes nomen Dei tui in vanum: hoc est nomen Dei ligno & lapidi tribuendo: quo prohibetur falsa confessio, quæ est infidelitatis actus: fides autem præstantior est religione, cùm sit eius fundamentum: & infidelitas prior superstitione: ergo secundum illas expositiones, non secundo, sed primo loco debuit cõstitui. ¶ Secundo arguitur: Eodem loco Exod. 20. exponitur idem verbum, Non assumes nomen Dei in vanum: hoc est pro nihilo: vbi ideò tantum videtur vana iuratio caueri: hoc est illa quæ absq; iudicio fit & prudentia

Argumentum 2.

dentia: sed multò grauius est periurium, hoc est falsa iuratio quæ veritate caret: & iniquū iuramentum, quod iustitia vacat: ergo curta fuit forma illa prohibēdi. ¶ Tertio: Blasphemia scelestior est impietas & enormior quàm vana iuratio: ergo illa expressius prohiberi debuit, quàm vanum iuramentum. ¶ In contrarium autem est scriptura sacra.

Argumenta. 3.

Vnica conclusio.

Ratio cõclusiõnis.

AD quæstionem vnica conclusio respondetur. Præceptū hoc optimo est modo & loco positum. Conclusionem autem pulchra ratione explicat D. Thom. Enimuerò cum, vt iam præloquuti sumus, prius decuerit obstacula veræ religionis excludi, quàm affirmatiuum eius præceptum æderetur, secundum numerum eorum quæ religioni obstant, ponenda erāt negatiua præcepta. Eiusmodi autem impedimenta, duo sunt. Alterū scilicet per excessum: vt si religionem soli Deo vero debitam, falsis communices. Alterum verò quasi per defectū: vt si Deo quem solum adoras, non pro eius dignitate reueraris. Primo ergo præcepto exclusum est vitium prius: scilicet nè plures colamus deos: qui enim cum vero falsum deum colit, non verè eum colit, qui verus est. Vnde Isaia. 28. Coangustatum est stratium, scilicet deorum, ita vt alter decadat, videlicet de corde hominis: nempe aut verus aut falsus: & palliū breue, hoc est, iusta religio, vtrunq; operiri non potest. Restabat ergo vt secundo præcepto irreuerentia caueretur qua agnitus verus Deus quantum in nobis est dehonoreretur. Prius enim est vnum Deum colendum suscipere, quàm eum non dehonefere. ¶ De iurandi autem vsu & abusu, præter commentaria super illud Matthæi, Nolite iurare omninò, libellum ædidimus quo pleraq; ferè omnia disputauimus, quæ ad rem hanc pertinebant. Nihilò minùs necessarium est expositioni præfatis loci satisfacere. Animaduertendum hic ergo primùm omnium secundum hoc præceptum non esse sic prorsus negatiuum, vt nullatenùs diuinum nomen in testimonium veritatis liceat vsurpare, sed nè id assuinamus in vanum. Imò verò sicuti primum præceptum duo in se contraria amplectatur membra, expressam scilicet negationem idololatriæ, quæ affirmationem veri cultus, vti expositū est, includit: ita & hoc sic excludit iurandi abusum, vt simul implicet iurandi religionem. Quocirca sicuti deiciens hanc transgreditur prohibitionem: sic

De iuramento vsu & abusu.

Secundum præceptum non est prorsus negatiuum.

legitimè iuràs virtutem exercet, quæ ad hoc reducitur præceptum. Quòd enim legitimè iurare religio fit, patet Deuter. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruias, ac per nomen illius iurabis. Et Hier. 5. non cõqueritur Deus quòd filij Israël iurassent, sed quod iurassent in his qui non erant dii. Colligamus ergò, iurare, si legitimè fiat virtutem esse nõ vnquam libet, sed re vera religionis: quippe qua Deum profitemur supremum veritatis fontem, cuius vtique testimonio omne verum constat. ¶ Obijcies tamen nobis verbū Christi Matth. 5. vbi citans antiquam legem videtur eã omninò aut reprobasse aut emendasse: dicens, Audistis quia dictum est antiquis, Non periurabis. (nam sic erat scriptum Leuit. 19.) reddes autem altissimo vota tua: (hic quippe erat sensus illius Deut. 6. Et per nomen illius iurabis.) Ego autem dico vobis Nolite iurare omninò: vbi omne prorsus iuramentū videtur condemnare. Hieronym. respondet, non prohibuisse omninò iurare, sed iurare per creaturas idololatrarū more: qui in ipsis diuinum numen inesse putabāt. Sed re vera, vt in libello illo cap. 3. satis discussimus, sensus non est nisi simplex vt iacet, vt neq; per Deū neq; per creaturas iuremus, nisi si vbi ratio naturalis religioq; expoposcerit: vt patet ex verbo Iacobi. 5. Ante omnia fratres mei nolite iurare, neq; per cœlum, neq; per terram, neq; aliud quodcunq; iuramentum: hoc est, neq; per Deum neq; per creaturam. Ad intelligentiam ergò mandati Christi, id quod supra tetigimus recolendum est: nempe præcepta omnia Decalogi cunctaq; moralia quæ in illis sunt implicata, nihil aliud esse quàm explicationes naturalis iuris. Quapropter naturæ luce veniūt illustrandæ. Præcepit, verbi gratia, Non occides: illic autem non prohibetur nisi homicidium, quòd natura vetat. Vnde deum vel iudex reum patibulo affigit, vel se quisq; legitimo tutamine defendens aggressorem occidit, quoniã lex naturæ alterum iubet, alterumq; permittit, nulla pro tunc fit mandati exceptio: quia neq; istos casus vetabat. Pari modo dicens Christus, Nolite iurare omninò, neutiquàm nobis interdixit nisi iurantentorū abusum, Nam vbi ratio iusurandum exigit, natura est mandati interpret. Adiecit autem, omninò, ad abstergendum ignorantiam, nè quis falso crederet iurare per creaturas, etiam vanè, non esse periurium. Itaq; vocula, omninò, non exclusit casus omnes iurandi: sed for-

Hieronym.

mas

mas vniuersas vanè iuradi. Id quod per sub-
iunctam expositionem Christus ipse expla-
nauit: neq; per coelum, neq; per terram. &c.

*Iurandi offi-
cium nō est
per seipsum
virtus.
S. Thomas.*

¶ Est autem deinde animaduertendum iu-
randi officium non per seipsum virtutem esse,
veluti est charitas & iustitia: sed necessitas il-
lud intra lineam virtutis constituit. Illud enim
S. Tho. 22. q. 39. iuramentum secundum felici-
tatem est & honestum, intelligendum est secun-
dum suos indiuiduos comites, scilicet verita-
tem, iustitiam, & necessitatem. Enimvero si
status ille innocentiae, de quo nos parens no-
ster eiecit perdurasset, quia nulla illic potuis-
set esse fraus, sed sancta esset inter homines
fides, nulla fuisset virtus, iurare: sed tamen
quia inde deiectus, factus est omnis homo
mendax, fidesq; subinde humana adeo est
debilitata, vt non per se satis sit ad animum
creditoris confirmandum, beneficio Dei cō-
cessum nobis est iuramentum, quod eidem
fidei nostrae roborandae necessarium erat.
Vnde quod ait Christus, Sit sermo vester est
est, non non: id est, quod verum est, simplici-
ter affirmate: & quod falsum, simpliciter ne-
gate: sinceritatem in qua Deus naturam no-
stram creauit, & quam nos semper debere-
mus imitari designat. Quod autem subie-
cit, quod amplius est, à malo est, Augustino
interprete, non sonat malum culpae, quasi ci-
tra delictum nunquam iurare liceat: sed ma-
lum poenae, id est iuramentum ab illa origi-
nis labe descendere per quā homines autho-
ritatem suam perdiderunt vt non illis habeat
tur citra iuramentum integra fides. Quocir-
ca iuramentum, vt ait August. à iure dicitur.
Nam qui iurat, ius, inquit, veritatis Deo red-
dit. Vel quod forsan nomini germanius allu-
dit, iurandi nomen inde deriuatur quod
id quod iuratur pro lege habendum est, ac
velut ius, sic sanctè seruadum, eo quod Deū
ipsum pro teste veritatis constituis. Quo fit
vt Deo ipsi iniuria fiat si post iuramentum
testimonium aliud exquiras. Vnde Paulus
ad Hebr. 6. Iuramentum, inquit, est omnis
controversiae finis ad confirmationē. Qua-
re Iurisconsult. in cap. tituli, de iure iurando.
ff. Maximum inquit remedium expediēda-
rum litium in vsum venit iusiurandi religio.
Et in lib. de Offic. Cicero: Nullum vinculum
ad stringendum fidem iure iurando maiores
arctius esse voluerunt. ¶ Habemus ergo sen-
sum huius praeccepti sic esse negatiuum vt le-
gitimam iurandi religionem permittat. Su-
perest ergo explicare comites qui iuramen-

Augustinus

*Iuramentum
à iure trahit*

Paulus.

Cicero.

tum intra lineam virtutis atq; honestatis cu-
stodiunt. Hi namq; tres sunt numero, quos
Hierem. cap. 4. diuinitus afflatus deprom-
psit: vbi ait, Iurabis, Viuit Dominus in veri-
tate, & in iudicio, & in iustitia. Vbi Hierony-
mus, animaduertendum inquit quod iusiur-
randum hos habet comites, veritatem, iudi-
cium, atq; iustitiam. Obidq; vbiq; istorum
aliquod abfuerit, periurium est, tametsi di-
uersa ratione. Enimvero iusiurandum cui
deest veritas, maximè proprie est periurium:
cui autem abest iustitia, id, licet verum sit, ni-
hilo minus est iniquum: ideoq; subinde per-
iurium, quod qui rem iniustam sub iura-
mento pollicetur, id iurat quod non debet
implere: eademq; fit ratione periurum, siue
postea adimpleat, siue secus. Attamen iura-
mentum quod absq; discretionem & iudicio
fit, quanuis sit verum ac de re iusta, est nihi-
lo minus temerarium: quod ob peierandi
periculum nomen etiam meretur periurij.

¶ Ad rem ergo vt proximè accedamus vbi
assumptio diuini nominis vana prohibetur,
tres vanitatis gradus certo ordine subnotan-
tur. Vanum enim est quod fit frustra, hoc
est quod suo caret fine: iuramentum ergo fal-
sum in primo est gradu vanitatis: caret enim
veritate, quae medulla est, & substantia iura-
menti: atq; adeo sic vanum est, vt auellanae
testa, nucleo vacua. Iuramentum autem ini-
quum, nempe cum res iuras te facturum ini-
iustas: vt homicidium, aut furtum: eò vanum
est quod ornamento iustitiae vacat. Quocir-
ca non solum non obligat, imò peccatum est
illud implere. Obidq; tota eius iniquitas de
qualitate iustitiae quae est in obiecto penfan-
da est. Vt si iurasti peccatum mortale patra-
re, iuramentum est mortale, siue id perpetres
siue non perpetres. Si autem iocose mentiri
iurasti, iuramentum est veniale: eò quod
illud implere non peius quam veniale est.
Quod si arguas: Si quis non implet, falsum
iurauit: iurare autem falsum in quocunq; indi-
uiduo est mortale: ergo iuramentum de re ve-
niale erit mortale. Negatur Minor. Nam iura-
mentum promissorium non implere, tunc
prorsus est peccatum, quando est obligato-
rium: quando verò non obligat, licet non im-
plens tunc ostendat & efficiat iuramentum
fuisse falsum: tamē quia tunc nullatenus pec-
cat, non inde pensanda est malitia iuramen-
ti, sed ex ipso actu iurandi. qui si eius obie-
ctum, peccatum est veniale, non erit peior
quam veniale. At verò iuramentum temera-
rium,

*Tres comi-
tes iurandi
Hieronymus.*

*Tres gradus
vanitatis.*

Obiectio.

Solutio.

Series & ordo grauitatis inter variaperiuria.

rium, scilicet quod & verum est & de re iusta, sed iudicio prudentiaq; vacat, ea ratione vanum est quod necessitate caret, quæ iuramentum facit esse virtutem. Sed ob hoc solum dicitur periurium, quod qui vanè iurat, in periculo versatur iurandi falsum. ¶ Per hoc grauitatem culpæ trium horum peierandi graduum trimari quisq; facillè potest. In primis periurium primi generis, hoc est asseritorium iuramentum falsi, non modò genere suo & obiecti ratione lethale crimen est, verum in quocunq; indiuiduo. Quod enim genere suo fit mortale, commune illi est cum reliquis Decalogi mandatis. Nam cū omnia ad iustitiam pertineant, reipublicæ necessariam, fit vt omnium obseruantia sit de necessitate salutis. At verò quòd in quocunq; indiuiduo fit etiam mortale, singulare illi est inter omnia. Etenim licet furtum genere suo fit mortale: tamen leuitate materiæ, vt si obolum fureris, fit veniale. Attamen falsum iurare, etiam in re minima, vt si peieres te nò tangere calamum quem manu tenes: & pro quacunq; necessitate id facias, vtpote pro salute totius mundi, peccatum nihilo minus mortale est: nam tam falsum est te nò tangere calamum, quam si iurasses rem aliam grauissimam falsam. Adducere autem Deum in testem falsi, mortalis irreuerentia est. Iuramenti autem promissorii grauitatem iam nuper diximus ex obiecto esse perpendendam. Iuramentum autem temerarium, id est quod nullam habet aliam vanitatem quam quòd citra necessitatem & circumspectionem fit, non est genere suo mortale, sed tantum veniale: vt si dum in conspectu omnium pluit, cum iuramento id affirmes: aut cum res est leuissima, quam credere aut non credere nihil refert: aut dum alius citra iuramentum tibi adhiberet fidem. ¶ In iuramentorum autem frequentia presentissimum inest periculum peierandi. Obidq; omni cura & vigilantia cauenda est immanis hæc bestia. At verò per falsos iurare deos, quantuncunq; veritas & humana iustitia in sit, peccatum est idolatriæ. Vti autem infidelium iuramento,

Augustinus. vt ait ad Publi. August. in casu necessitatis licitum est.

Ad primum argumentum.

AD primum igitur argumentum respondetur, expositiones illas interlineales nò esse literales, sed mysticas. Vnde in odium Arrianorum expositum est, nomen Dei in vanum vsurpari, cum Verbum incarnatum,

quod per substantiam est nomen Dei, asseritur esse creatura. Altera verò expositio Deut. 5. ad infideles refertur, quorum impietas illa retunditur, quòd per saxa & ligna iurant, ac si sint dij. ¶ Ad secundum iam responsum est nomen Dei nò tunc solum pro nihilo vsurpari, quando temerariè citra iudicium & prudentiam iuratur, verum & tunc peius, dum falsè aut iniuste deieratur. ¶ Ad tertium deniq; respondet S. Tho. quòd sicut ei qui scientia aliqua primùm eruditur, communia triuialiaq; documenta primùm exhibentur: sic & ordo requirebat vt communia statim & quæ in vsu frequentiora sunt, prohiberentur, per quæ homines sese intelligerent grauioribus interdicitos. Imò verò arbitror Deum idcirco exhorrendas blasphemiarum formas non expressisse, quòd illas tacendo apertius expressit eò vsq; esse abominabiles vt neq; in lege essent nominandæ. Etenim qui Deum verum non cognoscit, nihil mirum si ad falsos peruertatur: quòd tamen qui verum adorat, blasphemias illas de honeste, citra vllam legis positionem patet quam sit nefandū. Quin adde & hoc in verbis huius præcepti meditandum, qd ad exagrandam maiestatem diuini nominis non solum prohibetur vt per ipsum non peieretur, verum nè vanè ore assumatur. Quare nò solum sub forma iurandi, verum neq; in triuialibus colloquijs obloquendum de Deo est vanè, eiusve nomen sine causa deprimendum. Et quanuis multa sint diuina nomina: tamen quia omnia sunt eiusdem virtutis, singulari numero dictum est, Non assumes nomen Dei in vanum. Tametsi Hebræi alium sensum ex hoc præcepto eruant. Nempè qd illud nomen lege celeberrimū, Adonai, adorandum esset: nò tamen proferendum. Quade causa illud nuncupabat græcè Tetragramaton, id est, nomen quatuor literarum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum tertium præceptum de sanctificatione Sabbathi sit rectè positum.

Onsequenter de tertio præcepto, quod est vltimum primæ tabulæ, pari modo quæritur an sit congruenter positum. Et arguitur à parte negatiua. Aut intelligitur secundum spiritualem sensum, aut secundum literalem: secundum spiritualem

Primum argumentum à parte negatiua.

nō est speciale, sed generalis omnium ratio. Ait enim Ambro. Lucæ. 13. de Archifynago- go qui indignabatur Christum curare Sabbatho: Lex in Sabbatho non prohibet hominem curare, sed feruilia opera, id est, peccatis grauari: quod omni præcepto prohibetur. Secundum autem literalem sensum est ceremoniale. Legitur enim Exod. 31. Videte vt Sabbathum meum custodiatis: quia signū est inter me & vos in generationibus vestris: hoc est rememoratiuum conditi à me mundi. præcepta autem Decalogi non sunt generalia aut ceremonialia, sed specialia & moralia: ergò hoc præceptum minimè Decalogo congruit. ¶ Secundò: Præcepta Decalogi omnia tanquam iuris naturæ lege etiā Euangelica obseruantur: Euangelici autem neque Sabbathum seruamus, neque verò Dominicū diem Iudaico more: quippe qui & cibos paramus & alia huiusmodi exercemus, quæ illis non licebant: ergò non propriè præceptū hoc ad Decalogū pertinet. ¶ Tertio: Cuiuscunq; præcepti Decalogi transgressio est genere suo mortale piaculum: in veteri autem lege licebat citra Dei offensam Sabbathum violare: circumcidebantur enim die octaua, etiam si incidisset Sabbathū. Et Helias dum iter quadraginta dierum perfecit, non cessauit Sabbathis. Aliaq; id genus fiebant licitè: ergò non est præceptum Decalogi. ¶ Contra verò stat scripturæ sacræ testimonium.

AD quæstionem tribus cōclusionibus respondetur. Prima est: Præceptum sanctificationis Sabbathi cōgruenter tertio loco positum est, idq; affirmatiuum est. Probat. In institutione religionis, vt dictum est, prius debuerunt negatiui præceptis impedi- menta veræ religionis radicētis cōuelli: quæ quidem impedimenta sunt idololatria atq; irreuerentia: illis autem cōuulsis consequens erat vt præceptum religiosi famulatus adhiberetur: hoc autem est præceptum sanctificandi Sabbathi: ergò congruenti loco collocatum est. ¶ Secunda conclusio: Eodem tertio mandato præcipitur exterior Dei cultus, puta corporalis requies ad famulandū Deo. Probat. Diuinus cultus, tā interior est, vt meditatio & mentalis oratio, q̄ etiam exterior, vt sacrificiorum oblatio: interior autē sub exterarum rerum similitudinibus nobis qui sensibiles sumus proponitur: vt per ceremoniam thurificandi instruihur quemadmodum orantis mens sit in Deum eleuāda:

secundum illud Psal. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: ergò & exterior cultus decuit pari modo per aliquod signum nobis significari. ¶ Tertia conclusio. Præceptum idem tertium appositissimè propositum nobis est sub signo, creationis mundi commemoratiuo: vt scilicet quemadmodum tunc die septima requieuit Dominus ab opere quod patrauerat: sic nos septima quoq; die ab operibus feruilibus cessantes, tempus feriemus quod recolendis diuinis beneficijs sit dedicatum. Probat. Nam cum bonorum omnium fundamentum sit, esse, fit vt beneficiorum primum, vnde reliqua omnia nobis prouenēre, fuerit nostri plasmatio, mundiq; fabricatio, nostri gratia cōditi. Quapropter eiusdem memoria beneficij viā nobis pandit ad reliqua commemoranda. Vnde Exod. 20. præmissò præcepto de sanctificatione Sabbathi, pro causa subditur: quia sex diebus fecit Deus coelum & terram; & septima die requieuit. ¶ Verum tamen haud desunt circa harum singulas conclusiones dubitandi argumenta. Etenim cōtra primā, quatenus asserit præceptum hoc esse affirmatiuum, offertur forma ipsa præcepti, quæ videtur non affirmatiua, sed negatiua: sicuti duorum præcedentiū. Iubemur namq; per illud in sensu literali nihil aliud quàm cessare ab opere feruili: cessare autem est abstinere ab opere, id est, non operari: sicuti ieiunare, est abstinere à cibo, quod est non comedere. Sed ad hoc respondetur præceptum esse affirmatiuū, scilicet diem sanctificare, id est, sancto famulatuui dedicare. Vnde Exod. 20. affirmatiuè ponitur: Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Sed forma sanctificandi subditur: Non facies omne opus in eo, scilicet feruile, vt diuinis vacare queas. Idq; Ecclesiæ instituto confirmatur quæ generalem illum sanctificandi modū speciatim expressit: iubens vt festis diebus audiremus sacra. ¶ Difficiliores autem ambigendi occasiones nobis offert secunda conclusio. Est enim prima omnium dubitatio vtrum hoc præceptū exteriorem nobis tantum cultum iubeat, an verò simul internum opus. Est enim Scotus qui lib. 3. dist. 37. sentire videtur hoc nos præcepto iuberi diebus festis bonū habere mentis actum circa Deum: nempe eius dilectionem. Id quod explicatiū asseruerat eodem libro, dist. 27. dicens, singulare tempus implendi præceptum dilectionis Dei contineri isto præcepto: vt scilicet tali tempore manere vnus-

Ambrosius.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

Prima conclusio.

Probatio.

Secunda conclusio.

Ratio pro cōclusionem.

Tertia conclusio.

Offenditur conclusio.

Ratio cōtra primam cōclusionem.

Solutio.

Prima dubitatio.

Scotus.

vnusquisq; debeat apud se, recolligendo se, & ascendendo ad Deum suum. Vnde fit cōsequens vt teneatur tunc quisq; conteri: vt modum etiam charitatis seruet: Consequiturq; subinde secundum hanc opinionem, vt nomine seruilis operis à quo requiescendum est, non solum intelligantur mechanica opera, idq; genus alia quibus homo homini seruit: verum potissimè peccata quibus homo mancipium fit dæmonis. Nam qui facit peccatum, seruus est peccati. Opinio fuit Iſychij quam superiori articulo impugnabamus quod hoc præceptum solum faciat spirituales sensum de cessatione à peccatis: Isti autem & si non illum tantum, tamen illum putant esse præcipuum. Itaq; qui in die festo peccat, præter culpam quam in alio profesto die contraheret, peccat rursus festum contaminando. Quare duplici peccati macula inficitur: ac perinde vtrinq; confiteri tenetur, perinde ac ille qui in Ecclesia homicidium facit, atq; ille qui Monialem vitiat. Sententia est Alexan. Haleñ. 3. parte, quæst. 32. membro 5. art. 2. vbi expressè in solutione ad quartum ait fornicationem in die festo duplicem habere malitiam. Atqui ab illo egregio doctore hanc opinionem discipuli eius docti sunt.

D. Thomas. Imò eadem apparet esse sententia Diui Thomæ in hoc articulo, inter soluendum tertium argumentum: vbi distinguit triplex seruile opus: scilicet quo homo seruit peccato, & quo secundum corpus seruit homini, & quo seruit Deo. Et subdit quod opera seruilia primo & secundo modo contrariantur obseruantia Sabbathi, in quantum impediunt applicationem hominis ad diuina. Et subinfert quod quia magis homo impeditur à rebus diuinis per opus peccati quam per opus corporale aliàs licitum, magis contra hoc præceptum agit qui peccat in die festo quam qui aliud corporale opus licitum facit. Cui præterea sententiæ patrocinari aperte videtur

Et certè ratio eidem opinioni non tenuiter apparet fauere. Primum quod cum sit affirmatiuum, vt dictum est, ad famulatum pertinens: famulatus autem Deo gravior sit ille qui intus in mente exhibetur, ad hunc potissimum nos obligare videtur. Adde quod cum iure diuino aliquam sanctificationem, vt nomen sonat iubeat, necesse est illam etiã seclusa Ecclesiæ sanctione designare: quæ tamè alia designari commodius nequit, quam diuina dilectio per quã iustus sanctificatur.

¶ His veruntamen nihil obstantibus responsio dubitationis huius legitima est, vim istius præcepti non ad internam dilectionem aut contritionem, sed ad exteriorem cultum extendi, vt conclusione. 2. quæ S. Thom. est adstruximus. Probatur. Reliqua cuncta Decalogi præcepta, præter octauum & nonum in quibus cōcupiscentiæ nomen expressum est, externa tantum opera iubent & prohibent: ergo & hoc pariter. Nulla enim est ratio cur istud à generali regula excipias: quandoquidem hic nulla fit mentio interni motus.

¶ Secundo id aperte monstrat Ecclesiasticum institutum quo cultus hoc præcepto iustus per hoc determinatur, quod est missas audire: vt patet de consecr. dist. 1. can. Missas. Quæ quidè præceptio à traditione vsq; & Canone Apostolorum originem duxit, vt ibidem patet, can. Omnes fideles. cum ergo Ecclesiæ cultum hoc præcepto inclusum perinde suo statuto exprimeret atq; diuini præcepti confessionis tempus vt semel in anno fieret determinauit, & hæc sua præceptio ad cultum nos tantum externum arctet: palam est iure diuino non esse illicitum contentum: quoniam aliàs, nisi illum explicaret, non fuisset fida diuini iuris interpretis. Dixerim, Ad cultum tantum externum, vt illum tamen interiorem actum non excludam, à quo exterior proficiscitur, scilicet velle audire Missam cum decenti reuerentia & attentione, vt sit actus humanus: Non tamen nos cogit ad aliam seu dilectionem seu contritionem. Et confirmatur hæc ratio: quia vt receptissimus Ecclesiæ vsus habet, præter cessationem ab opere seruili nullus cultus est in præcepto diebus festis præter illum quem Ecclesiæ exprimit: temerarium ergo est ligamen aliud superaddere.

¶ Tertio arguitur: Præceptum dilectionis Dei, vt supra dictum est, non est in Decalogo inclusum, sed extra in fronte præfixum tanquam omnium finis: ergo præcepta Decalogi distincta sunt prorsus à præcepto dilectionis.

*Prima ratio**Secunda ratio.**Solutio prioris dubii.**Probat assertio præfata.**Alteratio eiusdem assertio.**Cōfirmatio.**Argumentum 3.**¶ Quartò**Alexander Halensis.**D. Thomas.**Ambrosius. Augustinus.*

Argumen. 4. ¶ Quarto arguitur. Finis præcepti, vt supra monstratū est, non cadit sub præcepto: quia præcepta non dantur nisi de medijs: sicuti præceptum ieiunij non obligat ad carnis macerationem, sed ad abstinentiæ modum ab Ecclesia præscriptum, licet maceratio illa sit finis: cum ergo finis præceptorum Decalogi sit diuina dilectio, sit vt illa sub nullo illorū

Argumen. 5. comprehendatur. ¶ Et quinto eadem confirmatur conclusio: quia eiusmodi præcepta non obligant ad charitatis modum, sed possunt quantum ad substantiam operis extra charitatem impleri, ita vt euitetur peccatum: absq; vlla ergo ratione, imò contra rationem singulare hoc adscribitur huic præcepto, q̄ obseruari non possit sine modo charitatis: & tamen contraria opinio id contendit, asseuerans quòd in die festo tenetur se homo ad

Argumen. 6. gratiam disponere. ¶ Sexto arguitur quòd hoc præceptum non obliget ad contritionē.

Est enim citra cōtrouersiam religionis mandatum: contritio autem nō est actus religionis, sed pœnitentiæ quæ singularis est virtus, iustitiæ annexa.

Argumen. 7. ¶ Præterea septimo occurrit sanè mihi ingentissimum argumentum cōtra hanc opinionem, quòd si hoc nos præceptum ad contritionem obligaret atq; ad veram dilectionem Dei, impendiò quàm periculosum esset quòd tot Ecclesia multiplicaret festa: esset enim hoc Christianorum animos irretire & in arctissimas angustias conijcere: nempè quòd tam crebrò ad rem tam arduam teneremur.

Argumen. 8. ¶ Deinde octauo arguitur quòd hoc præceptum non obliget ad nō peccandū in die festo, obligatione alijs mandatis adiecta. Præcepta omnia moralia non in sensu spirituali & metaphoricò, sed secundum planā literam intelligenda sunt, vt cunctis est cōfessissimum: quia stylus mores instituendi nō debet esse translaticius, sed planus: peccata verò non dicuntur seruilia opera in sensu literalī, sed per metaphoram: cum ergo iubemur cessare ab opere seruilī, nō prohibemur nisi ab operibus quæ cōmuni vulgo seruilia nuncupantur: puta quibus homines hominibus seruiunt. Et hoc inde confirmatur quòd quantum ad ius diuinum atinet eadem est substantia præcepti huius nobis modò quæ olim Hebræis: illi autem ad nullum actum interiorem obligabantur, sed ad illos externos cultus: ergo neq; nos nisi ad nostros.

Euasio. ¶ Sed ais, Propterea q̄ dies festus tempus est sacrum, quocunq; peccato contaminatur: sicuti & locus sacer. At contra hoc

est manifestum argumentum quòd sacrilegium non committitur nisi vel in personā ratione voti: vt si monachus vel sacerdos fornicarius fuerit: vel ratione Ecclesiastici statuti, vt si in loco sacro vel sanguis vel semen effundatur. De tempore autem nulla extat lex. Accedit præterea quòd neq; locus sacer quo libet peccato contaminatur, nisi duobus his modis nominatis. Nam etsi in Ecclesia blasphemus vel peieris non committis sacrilegium: cur ergo si id perpetres in die festo? Colligamus ergo, peccatum in festo cōmissum non esse sacrilegium, atq; adeò circumstantiam festi non esse confessu necessariam: licet accidentariè aggrauet, & ideo consilium sit eam confiteri. Neq; tale præceptum obligat ad alium actum interiorem quàm ad illum qui propter exteriorem est necessarius: scilicet verè audire Missam ea attentione vt sit actus humanus. Tametsi cum internus amor & diuinorū meditatio, finis huius præcepti sit, ad hoc maximè sunt Christiani festis diebus animandi & alliciendi: & vt à peccatis caueant. ¶ Sunt hīc autem qui claritatis (vt censent) gratia duos fines præcepti huius dignoscant: nempè alterum immediatū, qui est audire Missam, ad quem tenemur: alterū verò mediatum, qui est mentis eleuatio per charitatē: ad quem minimè obligamur. Ego verò, licet disceptatio in nomine videatur versari, illum priorem, non finem appellaue- rim, sed substantiam præcepti. Habet enim duo membra: alterum negatiuum, quod est cessare à seruilī opere: alterum verò affirmatiuum, quod est, cultus ab Ecclesia præscriptus. Et hoc secundum est finis, nō tam præcepti, quàm prioris eius membri. ¶ Igitur ad authoritatem S. Tho. respondetur quòd *S. Thomae.* cum ait peccata aduersari obseruantia Sab- bathi, non intelligit quantum ad substantiā præcepti, sed quantum ad eius finem: refertur enim præceptum hoc ad vacandum Deo & diuinis, cui quidem fini pugnatius obstitit peccatū quàm opus seruilē: ob idq; peius est fornicari in die festo quàm cauere. Non quòd per fornicationem violetur festū, sed quòd peius per se peccatum sit & intentioni Dei repugnantius. Et hoc ipsum est quod ait August. Quod autem ibidem subdit, scilicet Christianis obseruandū esse Sabbathum spiritualiter, non dicit quasi illa sit substantia præcepti, vt qui sic non seruauerit transgressor eius sit: sed quòd ille sit modus, si seruandum est ad intentionem præci- pientis,

pientis vt seruetur in spe futuræ quietis, quæ nobis promittit Dominus. Et quod iste sit sensus, patet manifestè: quoniam confert Christianum illic cum Iudæo, dicens quod Iudæus seruabat illud in figura: nos autem seruare debemus in spiritu. Et tamen quantum ad substantiam præcepti, eodem modo tenebantur illi sicut nos: sit ergo vt ille sensus spiritalis non sit de substantia præcepti. Ad verbum autem Ambrosij patebit suo loco responsio, vbi & mens D. Thom. a prior fiet. Ratio autem prior quam contrariæ opinionis subiicimus, id tantum euincit quod internus famulatus per charitatem sit finis præcepti, inde tamen non consequitur vt cadat sub præcepto. Ad posteriorem autem negatur, alium sub hoc præcepto contineri cultum, quam quem Ecclesia determinauit.

Tertium Decalogi præceptum partim est morale, partim ceremoniale.

¶ Circa tertiam conclusionem id tantum animaduertendum est quod hoc præceptum partim morale est, partim verò ceremoniale. Iam enim supra dictum est morale præceptum elici vt conclusionem de iure naturæ. Vnde cum eodem iure teneantur quicunq; mortaliū Deum colere, consequens inde fit vt tempus aliquod debeant de alijs negotijs succidere, eidemq; muneri dedicare. Nā secundam sapientem cuiunq; rei, naturæ iure, suū debetur tempus: vt refectio, somno, & alijs officijs. Quin age, suauitatem perpende & lenitatem præceptorum Dei. Et si nulla nos lex colendi Deum requiem indixisset aliquorum dierum, ratio ipsa naturæ, quæ lucem ad laborem retulit, & tenebras ad quietē, deposcebat, vt dies aliquot feriaremur, quibus labores interpellando recrearemus animos. Cui ergo dies illos negotio mācipare melius valuissemus, quam Deo nostro colendo? Et ideo super hoc nulla potest esse Ecclesiæ dispensatio. Potest inquam Ecclesia, quæ iure positio dies festos stabiuit, omnes, vt supra diximus, vel tollere vel mutare: saltem factum teneret, licet Spiritus sanctus id non permitteret: quia perniciēs esset. Haud tamē vlla fieri vnquam potest dispensatio quin homo tempus aliquod seu dies seu horas teneatur diuino cultui deputatos impendere. Quod autem dies isti aut alij, festi fiant, ceremoniale est: in quod subinde Ecclesia ius habet. Ceremonia autem omnis, figura est, aut commemoratiua aut præfiguratiua. Significabat ergo præceptum hoc in sensu literali creationis beneficiū, tanquā illius memoriale. In sensu autē allegorico præ-

signabat requiem Christi in sepulchro: quæ dies etiam fuit Sabbathi: quasi tunc ab opere redemptionis requieuerit. Sed & in sensu tropologico, qui ad mores per metaphoram pertinet, significat cessationem à peccatorū operibus. Quare secundum illum sensum nō erat speciale præceptum: sed referebat generalem rationem omnium, quibus ab hac feruitute peccati arcemur. Ac demum in sensu anagogico significabat sempiternā requiē quæ nos manet in cælo. Constituitur ergo in Decalogo secundum literalem moralēq; sensum. Vnde ob tam multiagā Sabbathi significationem, cum aliæ complures essent in lege festorum solennitates, de hac sola in Decalogo mentio habita est qua reliquæ cōprehenduntur. Nam cæterarum singula ob particulare beneficium fuerunt instituta: illud autem creationis fuit vniuersale. De festis autem illius legis, & quemadmodum illorum singulis singula nostra respondeant, videbimus quaestione proxima. ¶ Atqui per hæc ratio liquet cur fuerit ab Ecclesia catholica à sæculo vsq; Apostolorum in diem Dominicam mutatum. Nam ratio illa literalis commemorandi beneficium creationis, alitius mutata est in beneficium recreationis, quæ facta est à Christo per gratiā: hoc enim beneficiū Dominica die resurgendo absoluuit, quæ fuit in statu gratiæ lux prima, infinitum præstantior illa de qua tunc dixit Deus, Fiat lux. Præterquam quod & dies illa prima creationis mundi, Dominica etiā fuit: quando quidem septima fuit Sabbathum. Figura autem allegorica Christi quiescentis in sepulchro, præsentē veritatem cessauit. Sensus autē anagogicus perpetuæ quietis cœlestis multo aptius cōgruit Dominicæ diei. Volubilitas enim huius mundi curriculo hebdomadæ significatur: immutabilis autem felicitatis æternitatis significantiū exprimitur Dominica die.

Ratio abolitionis Sabbathi & mutationis in diē Dominicā.

Alter ratio

AD primum igitur argumentū quod de authoritate Ambrosij procedebat respondetur, patrem illum mysticorum sensuum amatorē, intellectum eius: odi Iudæis obiecit, propterea q̄ opera misericordiarum in Sabbatho fieri non ferebant: & ideo cum dixit illo præcepto peccatorum opera prohiberi, nō id intellexit in sensu literali, in quo sita est specialis præcepti substantia: sed in sensu tropologico, qui generalis est omnium præceptorum virtus. ¶ Ad secundū respon-

Ad primum argumentū.

Ad secundū.

detur quòd Sabbathi obseruatio apud Iudæos erat figuralis: & ideo strictiore religio ne illud seruabant: adeò vt neq; cibos igne possent parare: vt patet Exod. 16. & 35. Nempe vt illa cessatione Dei à mundi fabrica ad viuū exprimerent. Nam figura, cùm sit rei signum, debet veritatem vsq; ad minima fidelissimè referre. Nos autem non ob illum figuralem ritum, sed institutione Ecclesiæ tum dies Dominicos, tum festos alios feriamur. Quapropter congruentius naturali iuri eiusmodi festa colimus: nempè vt & victui necessaria naturali more paremus. Et nobiscum super reliquis quæ necessitati naturæ feruiunt, facilius dispensetur. ¶ In tertio igitur argumento vastissimus aperitur campus eorum quæ nobis diebus festis, tum licitè permittuntur, tum dispensatione indulgentur. Sunt enim vsque adeò multa, vt vix queant sub numero comprehendi: ideoque tantummodò eorum capita teneri memoria possunt. Et primum cùm in hoc præcepto aliquid sit negatiuum, vt dictum est, id est cessare à seruii opere: atque alterum affirmatiuum, quod est sacrum audire. Circa vtrūque perpendenda illa sunt, quibus citra iniuriam violatur præceptum. Vnde primum omnium supponenda est illa supra tæta distinctio sancti Thom. quòd operum seruilium alia sunt peccata, quibus dæmoni seruitur. Et hæc sunt per omnia mandata vetita: significata verò hoc singulari in sensu morali metaphorico. Alia verò sunt quibus secundum corpus homo homini seruit: vt mechanica. Et hæc sunt isto præcepto ad literam interdita. Sed alia præterea sunt, quibus seruiamus Deo, nempè quæ ad eius cultum attinent. Et hæc adeò non respuuntur isto præcepto, vt sint ad eius finem impediendò còducentia. In hoc enim ab alijs seruilibus abstinemus, vt in seruiamus Deo. ¶ Sex ergò capita sunt per quæ illa iudicare possimus quæ Sabbathis licent. Primum est hoc quod modò diximus: scilicet, si sit ad Dei cultū pertinens. Inter hæc autè sunt gradus. Primum obtinent spiritualia quæ ab spiritu increato supernaturaliter nobis donantur: vt est sacramentorum administratio: quibus gratia confertur, in qua vita spiritualis consistit. Quapropter & antiqui circumcisionem ministrabāt in Sabbatho, si octaua tunc incidisset dies. Vnde Christus Ioannis. 7. Circumcisionem homo accipit in Sabbatho, vt nō soluatur lex Moysi. Et nos quoq; omnia

administramus sacramēta. Atq; illa in super quæ ad altaris ministerium attinent exeremus: scilicet prædicamus, oramus, & ea legimus quæ ad meditationem & animi refectiōnē conferunt. In secundo gradu sunt illa corporalia in quibus cultus etiam per se cōsistit: vt erat antiquis arcam testamenti deferre: & nobis baiulare sanctorum statuas, crucem, & huiusmodi in processionibus. Ad hæc organici canere & alijs instrumentis, de quibus operibus illud intelligitur Matth. 12. Sacerdotes in templo Sabbathum violāt, id est corpore labores exercent: & sine crimine sunt. In tertio gradu locantur illa quæ sacrorum sunt præparatoria. Sed hæc tripertita. Nam quædam adeò sunt propinqua cultui vt sine illis fieri nequeat: vt antiquitūs sacerdotis anima lia, quæ Deo litabantur, iactabant & torrebant: & nunc campanæ pulsantur. Alia verò sunt quæ possunt præcedenti die fieri: & hæc non sunt sine causa in festo faciendæ, sed antea præparandæ: vt hostias coquere, & monumentorum apparatus extruere: nisi forsitan continuatio festorum exigat vt in festo fiāt. Sed tamen alia sunt, non quidem per se, sed accidentariè ad diuinum cultum spectantia, vt colere agros pauperum Ecclésiæ vel hospitalis: aut ad eius structurā vectare lapides. Et hæc neq; sine necessitate fieri in festo debent, neq; sine Prælati facultate: quādoquidē opera sunt verè seruilia: ideoq; licet lex misericordiæ in causa sit dispensandi, fieri tamē nō debent absq; episcopi dispensatione: vel saltē Paroeciani, vbi sic habet vsus. ¶ Secundū autem genus operum quæ in festo licent est spiritualium actionū, quæ ab spiritu nostro proficiuntur: vt docere, consulere, & id genus alia. Seruile enim opus idē est quod corporale. Nam corpus est quod animæ seruit: quare quæ ad animam attinent, non connumerantur seruilibus. Attamen nō inde inferitur mechanicum artium exercitium in festo esse permissum, & si artes illæ intellectuales quoq; sint. Quoniam non de suo tantum principio, verum & de fine pensanda est spiritualiū ratio. Scientiæ ergò quarum finis est intellectū illuminare, spirituales sunt: illæ verò quarū finis in fabricato opere positus est, quod manibus cōficitur, ob idq; mechanice dicuntur, seruiles habentur. At verò sunt nōnulla spiritualia quæ ecclesia bona causa in festis interdixit, vt ius dicere, & causas agere, & iuramentum solenniter in iudicio nisi causa pacis præstare: vt patet extrā, de ferijs,

Ad tertium argumentū.

Distinctio.

Sex capita vnde possis inuenire que liceant diebus festis.

Primum.

Secundū genus operum que in festo licent.

cap. omnes dies. & cap. conquestus. Tameñ si hæc ingruenti atroci extraq; ordinario crimine dispensationem quoq; admittant. Vt si publicus latro, aut maiestatis læsor caperetur in festo, liceret eum subito in supplicium rapere. Et religionis gratia hæretici in solèni festo solent igni admoeri. ¶ Tertiū genus & caput eiusmodi licitorū operum est quæ quanq̃ sint corporalia, non tamen sunt propriè seruilia. Nam inter corporalia quædam extat genere suo seruilia, quorum exemplū in mechanicis positum est: quædam verò genere suo libera, vt artium liberalium opera, qualis est musica, & figuras geometricas in abaco ducere: quæ certum est licère in festis. Quædam autem sunt & liberis & seruis communia: de quibus dubium est an liceant: vt sunt scribere, itinerari, venari. &c. Et quidem si scribere ad id duntaxat reducat quod est cum absentibus loqui: vt scribere epistolas, aut orationes habendas ad populū, aut prælegendas lectiones, liquet esse licitum: si autem ad opus seruile vergat, vt stata merce de transcribere, aut alia ratione calamo mereri, id minime fas est: itinerari autem audita Missa, maxime illis qui in itinere sunt, mos quarūdam prouinciarum admittit. Sed ani mi gratia venatū ire, claret non esse seruile opus. ¶ Quarta causa perquam nefas nō est operari in festo, subiungitur necessitas. Primum illorū quæ ad diuinū victum pertinet, hoc est ad condiendos cibos igneq; parandos: qualis est coquorū opera, & eorum qui pastillos faciūt, & laniorū ac macellariorū. Pistorum autē non excusantur, neq; furnarij: nā panis potest pridie festi cōfici. Nisi tātus esset festorū cōkursus, qui id exigeret. Secundo & necessitate salutis corporeæ excusantur medici, pharmacopolæ, & sanguinis missores. Et qui fugiūt propria pericula, exemplo Helix qui fugit in Sabbatho à facie Iezabel. Vnde Christi⁹ Ioā. 7. Mihi indignamini quia totū hominē sanū feci in Sabbatho. At verò pharmacopolæ nō excusantur nisi secundū necessitatem diei præsentis. Est enim seruilis ars quā sola necessitas facit in festo licitam. Tertio & necessitas cōmunis salutis reipublice excusat milites in bello: & qui illic aggeres & vallū ducunt. Et qui quosuis alios labores perferūt. Qua ratione vt legitur. 1. Maccha. 2. Macchabæi hostile præliū sabbathis propulsare prudēter decreuerūt. Deinde & propter particulares necessitates licita sunt opera in festo. Vnde Deut. 22. Non videbis ouē fratris

tui aut ouē errantē & præteribis, sed reduces fratri tuo. Cui alludit Christus Matthi. 12. Quis erit ex vobis homo qui habet vnā ouē: & si ceciderit in sabbatho in foueā nōne teuebit & leuabit eā? Et per id excusamur dū conflagrationibus occurrimus, & inundationibus. Quin etiā tēpore mēsis flate aura iussē purgātur grana. Imò verò vbi aëris inclementia timetur possunt & arce teri: atq; etiā, licet hoc nō tam facillè sit permittendū, & segetes meti. Quāuis in his casibus, vbi ambigitur an necessitas vrgeat, cōsultius est Antiflutē adire vel saltē parocianū, per quē hæc liceant. Atq; ex hoc capite excusantur etiā illi qui munia reipublice necessaria exercēt, quæ nō possunt sine graui iactura festis oibus interpolari. Qualia exercēt nautæ, cursores, muliones, & qui istis seruiunt, vt mareschalci veterinarij, qui soleis ferreis bestias calceāt. Et qui furnos cōstandi vitri accendunt. Sunt qui & eandē facultatē illis faciūt, qui lateres coquūt & calcē. Sed in his nō tantū video necessitatis. Adde q̃ & propter reipublice ornatū licet opificibus in festis operari, vt in torneamentis. Tameñ salubrius semper sit dispensationē procurare. At qui sicut necessitas immunes facit à trāsgressione legis cōmunis, sic & à trāsgressione particularis. Licet em̃ aduocatis in festo iudices informare: & instante necessitate etiā scribis aliquos actus agere. ¶ Quinta causa quæ à trāsgressione festi operarios excipit est Ecclesiæ cōcessio. Indulget enim Alexā. 3. ca. licet de ferijs, vt possint in festis piscatores haleces piscari. Et idē est de thynnīs atq; alijs piscibus qui solo vno anni tēpore eodēq; breui capiūtur. ¶ Sextū deniq; excusationis caput est cōsuetudo. Prohibetur in diēt. ca. oēs. de ferijs, mercatus fieri in festo. Sed iā creberima cōsuetudo est nundinas in festo celebra ri. Consuetudines autē tūc à culpa liberant, quādo sunt rationi cōgruentes, & prælatorū cōsensu introductæ, & antiquitate receptæ. ¶ Ecce de mēbro negatiuo huius præcepti, quod est cessare ab opere seruili. Affirmatiuum autem, quod est audire sacrū, venerantiū obseruandū est, neq; quacunq; de causa omittendum, nisi sit valde vrgens: vt si causa sit fugiendi periculum mortis: aut seruiendi infirmis, qui citra periculū relinqui soli nētere esse sacris

Tertium genus.

Quarta causa.

Quinta causa.

Quibus de causis possit quis citra noxam die festo nō interesse sacris

Quin

Quin verò si mater aduersum quidpiam filia timeret, posset domi manere eius custos. Et præterea si maritus zelotypia æstiuans vxorem cohibeat nè in sacrum progrediat, parère ipsa tenetur. Et pariter serui & famuli dum herus vel iter eis imperat, vel aliud negotium, licet sacrum non audiant. In ipsum autem herum refundetur noxia si absque causa seruum impediatur, quod minus

Quorundam scrupulus.

Missam audiat. ¶ Id autem quod in præfentiarum occasionem quibusdam hæsitandi offert, est vtrum illa omnia quæ dicta sunt in die festo licere, illicita ob id fiant, quod pro mercede exhibentur. Inuenias enim nonnullos hac opinione captos, quod qui præcipua intentione ob mercedem operantur in festo, ipsius sunt transgressores: si autem officium suum propter necessitatem potissimè præsentent, licet eis accessorium stipendium recipere. Imò alij censent quod qui diues est, tenetur in festo gratis opera misericordiam facere. Istorum autem scrupulus hoc habet, si vllum habet, fundamentum, quod opus seruile est illud quod fit in obsequium alterius: qui autem mercede operatur, alteri ceu seruus obsequitur: fit ergò illud opus seruile. Nam quando necessitas in causa est vt opera in festo sint licita, eò est quod illa tunc opera liberis cum seruis communia sunt. Si ergò pacta mercede efficiuntur seruilia, fient subinde illicita. ¶ At verò citra vllum scrupulū, quod articulo præfenti etiā Caietan. agnouit, quod uis opus quod vel propter necessitatem, vel propter consuetudinem, vel propter quamcunque causarum quæ modò à nobis recensitæ sunt, licitum in festo est, manet perinde iustum: quanuis non fiat nisi præcipuo mercedis intuitu. Spes enim lucri non facit opus seruile: siquidem & liberorum opera, qualis est negotiatio, & musica, & venatio, & militatio, & similia, propositam sibi habent mercedem. Et vice versa, seruile opus gratis etiam impendi consuevit: vt opus mechanicum. Neque hoc quod est alteri obsequi, constituit seruile opus. Nam & liberorum opera fieri solent in obsequiū alterius. Et conuersò seruilia in obsequium ipsius artificis. ¶ Præterea arguitur. Famuli stipendia recipiunt pro famulatu etiam in festo impenso: Quin verò musici præcipuè seruiunt in festis atque in Ecclesijs pro mercede. ¶ Post hæc arguitur. Quāuis opera in die festo sint necessaria, non ta-

Ratio dubitandi.

Solutio. Caietanus.

Prima ratio

Secunda ratio.

men opifices & artifices tenentur illa gratis præstare: quia non sunt necessaria propter inopiam personarum, sed ex natura rei, vt in superioribus exemplis patet: ergò illa licite possunt solum propter mercedem exequi, aliter non facturi. Possuntque perinde de pretio pacisci. Nullatenus ergò ratione mercedis aut præmij perpendendū est quòdnam sit seruile opus, quod verò minime: sed per capitales causas paulò antè commemoratas. Itaque si docere scientiam licitum de se est in festo, licet etiam operarum pretium exigere. Et pariter aduocatus si consilium respondeat in festo. Idemque censeto de Medicis & de alijs infirmorum administris. ¶ Ex quo fit neque studere in die festo lucri causa, illicitum esse. Nam aliàs etiam scholares ius violarent si in festo literis vacarent: nam plerique id faciunt spe lucri. Et nihil refert lucrumne post longum tempus expectes, an in præfenti recipias. Neque refert doctor ne & aduocatus diues sit, an pauper. Tame si diuitibus consilium fit dies festos aut diuinis dicare, aut causis pauperum largiri.

ARTICVLVS. V.

Vtrum quartum præceptum de honorandis parentibus congruè tradatur.

DIVTIVS nos præcedentes quæstiones remoratae sunt. Hæc autem de quarto præcepto facilitatæ expeditionis est.

Arguitur nihilo minus de more quod non fuerit congruè positum. Præceptum quantum ad pietatem attinet quæ est pars iustitiæ, non quidem directa eius species est, sed potentialis. Sunt autem multæ aliæ similes iustitiæ partes, vt hæc apud sanctum Thomam. 2. 2. quæstio. 80. vt ob-
 D. Thomas.
 Argumen. 1.
 Argumen. 2.
 Argumen. 3.
 Argumen. 4.
 k 2 iuncta,

iuncta, videlicet quòd parentibus morigeri erunt longæui super terram, vt legitur Exodi. 20. in vniuersum verum habet: inuenias enim parentibus obedientes, eosdemque te nera ætate luce sublato: videasque contrà multos rebelles qui longo fruuntur senio: non ergò congruenter positum est. ¶ In contrarium facit scripturæ autoritas.

Conclusio responsiua. **Q**uestioni vna satis est conclusio breuissima. Congruentissimè tribus præceptis dilectionis Dei, proximè quartum de reuerendis parentibus subiunctum est. Probatur. Præcepta primæ tabulæ dilectionem Dei, vt dictum est, commendant: & præcepta secundæ, dilectionem proximi: inter proximos autem maximè proximi sunt parentes, quippe quibus id quod sumus secundum Deum debemus. Sunt enim particulare principium nostri: sicuti Deus vniuersale omnium: ergò locus huic præcepto debitus, proximus loco est diligendi Deum. Est enim pietas in parentes illi quæ Deo debetur adeò affinis, vt. 8. Ethicorum Aristot. compositè dixerit, Dijs & parentibus neminem posse æqualia rependere. Et Cicero in Oratione post reditum: Parentes, inquit, charissimos habere debemus, quòd ab his nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est. In primis autem Deum, cuius beneficio hæc omnia tenemus.

Ad primum argumentū. **C**IRCA materiam ergò primi argumenti id animaduertendum est, quod in capite libri octauo luculentius exposuimus: videlicet partes iustitiæ alias esse specificas, vt distributiuam, & commutatiuam: alias verò potentiales, hoc est illi annexas: vt puta quæ cum non integram habeant rationem iustitiæ, non directè ei subduntur, sed tamen propter aliquid vtrique commune reducuntur ad illam. Ratio namque iustitiæ est esse ad alterum, cui æquale debito redditur: religio ergò conuenit cum iustitia, quia est ad alterum, puta ad Deum: cui tamen nequimus æquale reddere. Atque in hoc deficit à iustitia. Ad religionem autem spectant præcepta primæ tabulæ, quæ est virtus annexa iustitiæ. Pari ratione pietas quæ est ad parentes, quibus æquale reddere non possumus, est pars potentialis iustitiæ. Et similiter obseruantia: quæ est reuerentia hominibus ob virtutem exhibita. Nam neque virtuti æquale præ-

mium reddi ab hominibus valet, vt. 2. Ethicorum est apud Aristot. Quare hæc virtus ad quartum præceptum reducitur: sicuti supra in illo verbo adnotauimus, Leuit. 19. Coram cano capite confurge. Liberalitas autem alio poplite claudicat nè sit prorsus iustitia: nempe quòd in beneficijs conferendis versatur quæ non sunt debita: sicuti & gratia quæ non ratione debiti, sed ratione honestatis beneficia repensat. Hæc ergò omnia reducuntur ad hoc præceptum. Iam enim superiori quæstione dictum est in Decalogo illa præcisè debuisse locari, quæ absque vilo sapientum officio elicere ex naturæ principijs ratio posset, nisi vbi nubila esset: hæc autem nonnullo sapientum adminiculo opus habent, quò plenè percipiuntur. Præterquam quòd filiorum debitum ad parentes cunctis est mortalibus commune: reliqua verò, specialia: sub generali verò specialia militant. ¶ Ad secundum ad eundem propè modum respondetur, quòd ratio quare patriæ, & sanguine agnatis, atque alijs necessarijs nostris debitores sumus, parentes fuere, qui nos tali loco & sanguine genuerunt: & idèò cum præcepta Decalogi, vt dictum est, sunt prima legis principia, abundè parentes pro cunctis nominati sunt. ¶ Et eòdem reducitur solutio tertij argumenti, nempe quòd honor parentibus à cunctis filijs per se debetur, siue locupletes sint siue egeni. Sustentatio verò accidit vt debeatur dum parentes egent: ad ea autem quæ sunt per se ea reducuntur quæ accident. ¶ Ad quartum demum respondetur, congruentissimum, vt superiori quæstione exposuimus, propositum fuisse huic mandato præmium longæuæ vitæ: transgressoriq;e, supplicium breuis. Vnde Paul. 1. ad Timoth. 4. Pietas ad omnia utilis est: promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futura. Nam cum vitam à parentibus secundum Deum susceperimus, qui gratus illis est, meretur non solum æterna potiri, verum & temporalem sibi augeri: qui verò ingratus, illa orbari. Obidque adeò Solon, vt Cicero pro Sexto Amerino refert, nullum parricidij supplicium constituit: cuius causam interrogatus respondit, se id neminem facturum putasse. Romani autem intelligentes, nihil esse tam sanctum, quod aliquando non violaret audacia: supplicium in parricidas, quam maximè congruens excogitarunt: nempe vt in culcum insuti

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

Ad quartū argumentū.

insuti

infuti in flumen deijcerentur : vt his rebus omnibus de repente carerent : nempe elementis ac bestijs, ex quibus omnia nata esse feruntur . Videlicet nè cœlum viderent, nec solem, neq; verò aquam tangerent, neq; aërem ad respirandum : neque terræ eius cadauera mandarentur, neque adeò obijcerentur feris aut bestijs, nè videlicet tactu suo aut elementum aliquod aut bestiam polluerent , qui sese immanissimo scelere polluisent . At verò quoniã neq; præsentia hæc labentiaque bona sub merito cadunt, neque aduersa mala satis sunt ad expianda piacula, fit vt Deus occulto iudicio quandoq; finat vt & boni exiguo hoc præmio careant, & mali, supplicio: quippe quibus auctiora in altero manent sæculo.

ARTICVLVS. VI.

Virum sex reliqua præcepta conuenienti ordine & modo tradantur.

E reliquis sex præceptis satis prædictum est : sed nè ab ordine illa excludamus , arguitur quòd non sint sufficienter tradita. Primum sic: Alia sunt præter homicidium, adulterium, furtum, & falsum testimonium nocumenta quæ cuiuslibet inferuntur : diminutus ergò fuit numerus.

¶ Secundò. Concupiscentia in nono & decimo præceptis aut accipitur pro sensualitatis motu, secundum illud Iacobi. 4. vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentijs, quæ militat in membris vestris: aut pro voluntatis consensu, vbi peccati ratio consummatur, & pariter virtutis ac meriti, secundum illud Sapien. 6. Concupiscentia sapientia perducit ad regnum perpetuum : sed prior quidem prohiberi non potuit: quia natura corruptæ naturale est cum ratione pugnare: secundum illud Pauli, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: aliàs sensualitatis commotiones essent mortalia peccamina: quod est falsum. Secunda vero vno quodlibet præcepto prohibetur. Qui enim prohibet homicidium, vnà prohibet & eius voluntatem: nihil ergò opus habuit peculiari mandato.

¶ Tertio denique, Homicidium adulterio & furto grauitate antecellit: non autem seorsum prohibita est eius cupiditas: non er-

gò erat cur aliorum concupiscentia seorsum inhiberentur. ¶ A parte contraria pugnat authoritas ipsa legis.

AD quæstionem post ea quæ superius explicata sunt perfacilis est responsio, quæ vnica conclusione continetur. Sex præcepta debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. Probat. Duæ sunt partes iustitiæ, facere bonum, à maloq; recedere. Primum autem non cunctis promiscuè per se debetur, sed personis certis: cui autem potissimum debetur, est Deus, & secundum illum parentes: sed tamen iniurijs & vi minime lædere, omnibus debitum est: obidque post primam tabulam quartumq; mandatum, quibus ea præcipiuntur quæ Deo parentibusque debentur, optimè nocumenta respectu omnium in vniuersum prohibentur. De distinctione autem, numero, ordine, & traditione eorum, deque singulorum grauitate, satis superque quæstione superiori dissertum est. Quòd si de numero adhuc he-

Conclusio responsua.

Probatio.

Scrupulus.

Solutio.

reas, eò qd cum alia multa præterquam parentibus & consanguineis, alijs etiam debeantur, secundum verbum Pauli, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributū. &c. debuerint & alia adhiberi affirmatiua præcepta. Respondetur quòd cum Decalogus primordia solummodo contineat legis, non decebat in ipso nobis tradi nisi ea quæ vniuersis mortalibus communi ratione debita sunt: & talis est honor quem debemus parentibus. Ad reliquos verò non vna, sed diuersis rationibus contrahuntur debita, & ideò non erat illis opus speciali præcepto: sed satis erat generalis iustitia, quæ præcipit vnicuique ius tribui suum. ¶ Atq; per hoc documentum liquet id quod quæstione. 3. contra Burgensem super Leuit. 19. adnotauimus: qui contra sanctum Thomam, imò contra planam veritatem præceptum dilectionis proximi negat esse omnibus commune atque notissimum: propterea scilicet quòd amicitia non fuit philosophis compta respectu omnium, sed tantum respectu studiosorum. Est enim mens Diui Thomæ & rei veritas, quòd cum præceptum dilectionis proximi includat, & benefacere, & non malefacere, prius est notissimum: non quidem respectu omnium proximorum, sed respectu certi generis, scilicet parentum: posterius vero respectu omnium: & ideò ex eodè principio solum elicitur quar-

Argument. 1.

Argument. 2.

Argument. 3.

Argument. 3.

tum præceptum affirmatiuum, & reliqua negatiua.

Ad primum igitur argumentum respon-
detur quòd cum nocumenta, atque in-
iuriæ quibus alter in alterum nocuus & in-
iurius est non potuerint certo numero col-
ligi, consultum fuit, ac perinde decòrum,
capita tantum poni, quibus alia coherent
membra. Quicquid enim detrimenti alte-
ri inferas, aut personæ illud impingis: &
id rerum genus ad homicidium reducit:
aut personæ coniunctæ per modum libidin-
is: & hæc referuntur ad adulterium. Da-
mna autem in rebus data, siue per vsuram,
siue per aliam fallaciam, omnia ad furtum
propendunt. Sicuti & iniuriæ omnes qui-
bus infra verba peccatur: vt sunt menda-
cia, & detractiones, & verbales contume-
liæ, ad falsum testimonium. ¶ Ad secun-
dum respondetur, nomine concupiscentiæ
non prohiberi sensualitatis insultus atque
illecebras: sed voluntatis consensus, vbi
subest peccatum, secundum verbum Chri-
sti, Qui viderit mulierem ad concupiscen-
dum eam, iam mœchatus est eam in corde
suo. Et quanuis vno quolibet præcepto vnà
& res & eius cupidò prohibeatur: exposce-
bat tamen singularis necessitas vt specia-
tim concupiscentia alienæ vxoris, atq; alie-
narum rerum exprimeretur propter ratio-
nem quam superiori quæstione, articulo. 5.
declaramus: nempe quòd aliorum pecca-
torum obiecta non per se ad concupiscen-
tiam illectant: sed ob alias affectiones cu-
piuntur: vt homicidium propter vindictam,
quæ ex odio nascitur: & propter iram. Qua-
re in illis sufficit res ipsas prohiberi: ea verò
quæ ad concupiscentiam carnis & oculo-
rum spectant, per se animum pelliciunt: at-
que adeò non solum in abstinento ab illis
difficultas est, verum & noua in refrænanda
concupiscentia: obidq; præter opus, consul-
tum fuit & cupidines singularibus prohibi-
tionibus interdici.

Ad secundum
argumentum.

QVAESTIO QVINTA,

De præceptis ceremonialibus.

S. Thom. 1.2. q. 101. & 2. & 3.

ARTICVLVS. I.

*Vtrum ceremonialia præcepta qua-
drifida fuerint, scilicet sacrificia, sacra-
menta, sacra, & obseruantia.*

ETSI FVNCTIO
nostra fuerit Diuū Tho-
mam explicando ampli-
ficare, tamen in his cere-
monialium ac iudicia-
lium quæstionibus di-
uerfa erit. Adeò enim co-

prose & disertè cuncta ipse explanauit, vt ne-
queat doctrina eius vel extendi amplius vel
elucidari. Igitur vt summam compendium
faciamus, primò quæritur an ceremoni-
alia quadrifida partitione diuidantur, scilicet
in sacrificia, sacramenta, sacra, & ob-
seruantias. Et arguitur à parte negatiua: Si
hac ratione distribuerentur, id maximè esset
quod ceremonialia ad diuinum atinebant
cultum, vt nomina ipsa sacrificiorum & sa-
crorum designant. Erant autem aliqua cere-
monialia quæ nihil ad cultum Dei referre vi-
debantur, vt abstinentia ciborum quæ præ-
cipiebatur Leuit. 11. & abstinentia à vestimē-
tis, scilicet nè vestem duobus còtextam, hoc
est lana & lino, vllus indueret, vt Leuitic. 19.
cautum erat: ergò non omnes ceremoniæ
cultui seruibant. ¶ Secundò si sacrificia il-
la, & sacramenta, atque obseruantia alicui
erant vsui accommoda, maximè vt rerum
aliquarum essent figura, secundum verbum
Pauli, omnia in figura contingebant illis: id
autem nequâquam legi congruebat: vt pote
quæ vt August. 4. de doctrina Christiana au-
thor est, & supra citatus Ildòrus, manifesta
esse debet & cunctis peruia: cum illa quæ fi-
gurarum mysterijs tecta sunt theatricam po-
tius ænigmaticamq; repræsentationem præ-
ferant, quàm legis claritudinem: haud er-
gò decuit esse figuralia. ¶ Tertiò, legis syn-
ceritas simplicitatis præceptorum amatrix
est, multitudinisq; expultrix. Est enim præ-
ceptorum multitudo sarcina potius & ruine
occafio quàm adminiculum ad virtutem:
secundum

Primum ar-
gumentum.

Argumen. 2.

Paulus.

Augustinus.

Argumen. 3.

secundum illud Petri Actu. 15. Quid tentatis demum imponere iugum super cervicem discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus: cauere ergo illa debuit ceremoniarum turba. ¶ Quarto, ceremoniarum illarum, Christi erant umbra & prognosticum: sacrificia autem abunde præsignabant Christum, qui secundum Apostolum ad Ephes. 5. sacrificium se obtulit & oblationem & hostiam: in noua autem lege sacrificium ipsum altaris simul est & sacramentorum, idemque potissimum, atque id ipsum dicitur sacrum, omniaque sacrificia & sacramenta sunt quædam obseruantiarum: non ergo opus illa est quadrifaria distinctio. Alias deberent & alia superaddi membra: puta solennitates, oblationes, atque id genus multa. ¶ In contrarium autem est quod lex illa de his omnibus meminit.

AD quæstionem iuxta numerum argumentorum quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. Ceremonialia illa cuncta ad Dei cultum pertinebant: sic enim. q. 2. tres præceptorum ordines secreuimus, quod moralia ex principijs naturæ, seu conclusiones eliciuntur. Ceremonialia verò & iudicialia, non conclusiones, sed speciales determinationes sunt generalium præceptorum quæ arbitramento quodam statuuntur. Ceremonialia quidem circa religionem quæ nos ordinat in Deum: iudicialia verò circa pacem & tranquillitatem ciuium secundum charitatem proximi. Est enim naturale præceptum, vt Deus colatur. Quod autem vel hoc vel illo modo, arbitramentum est humanum vel diuinum: sicuti ait Arist. 5. Ethicor. Litare enim hæc aut illa animalia, nihil natura sua refert nisi quia lege positum. ¶ Secunda conclusio. Cultum illum diuinum in lege veteri condicens fuit prognosticam figuram Christi eiusque; Euangelicæ legis prætulisse. Probatur. Sicuti homo, & anima constat & corpore, ita & cultus tam interior est quam exterior: secundum illud Psal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Et sicut corpus ad animam relatum est, sic & exterior ad interiore refertur. Cultus autem animæ in hoc positus est, vt Deo suo coniungatur: ob idque secundum diuersam eius coniunctionem diuersum esse congruit externum cultum. Quo fit vt in statu sempiternæ beatitatis, vbi anima secundum intellectum atque affectum Deum habet præsentem, nullo opus

sit umbratili figuratiuoque cultu, sed omnia perficiuntur laude: secundum illud Esai. 51. Si gaudium & lætitia inueniuntur in ea, gratiarum actio & vox laudis. In statu autem præsentis vitæ, vbi absentes ab illo conspectu exulamus, necesse habemus radijs eiusdem diuinæ veritatis sub sensilibus figuris illustrari: vt. i. cap. Cœlest. hierar. author est Dionysius. ¶ Tercia conclusio. Veterem autem populum, cui non solum diuina per se veritas, verum & via quæ futurus erat Christus, vt ad Hebr. 7. ait Apostolus, nondum erat præpalata, quam maxime decebat in illo versari exteriori cultu, qui non solum figura esset sempiternæ veritatis in patria contuendæ, verum & Christi etiam qui futurus erat via, veritas, & vita: nempe vt tam diuturno tamque celebri rerum vsu populus ille assuetus & admonitus venientem postea veritatem promptissimè reciperet. Vnde Paul. ad Hebr. 10. quod discrimen antiquæ legis & nostræ insinuaret, umbram, inquit, habens lex (scilicet vetus) futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum: videlicet qualem nos habemus. Elongatior enim à veritate est umbra, quam imago, quæ eam germanius exprimit. ¶ Tertia conclusio: Condecens etiam fuit vt non vna tantum ceremonia, sed multiuga earum varietate populus ille occupatus esset, diuinoque cultui mancipatus. Congruitas enim huius tam exiniquorum necessitate quam ex iustorum perpenditur. Illi enim qui ad idololatriam procliues erant, quoniam iam idololatrarum superstitiones multitudine erant, necesse habebant e contrario ceremoniarum multitudine institui, vt in illis occupati non illa auerent quæ inter Ethnicos cernebant. Sed & boni atque ad diuinorum contemplationem acciues, nihilo minus congeminitas ceremoniarum erant imbuendi: tum vt assiduitate illa in diuina contemplatione persistenter, & varietate recrearentur: tum etiam vt Christi multiuga mysteria multiplici ceremoniarum cultu identidem prospicerent. ¶ Quarta conclusio: Et si varietate fuerint multiplicesque; priscorum ceremoniarum, ad quatuor tamen capita reducuntur, quæ sunt sacrificia,

Dionysius.

Paulus.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Ratio cōclu-
sionis.

cia, sacramenta, sacra, & obseruantia. In cultu nanque tria est considerare. Primum quidem in quo eius substantia posita est: videlicet sacrificium quod in Dei reuerentiam offertur. Secundò instrumenta: vt templum, vasa, aliaque eiusmodi. Et hæc dicuntur sacra, hoc est anathemata: puta diuino cultui mancipata & consecrata. Tertio, cultores ipsi in quibus duo dignoscuntur: videlicet cōsecratio vel totius populi, vel singularium ministrorum. Et hæc sunt sacramenta, quibus vel populus sanctificatur, vel consecrantur ministri. Et rursus singularis eorum habitus & famulatus: qua ab exteris secernuntur, qui non sunt eiusdem religionis, tum quantum ad cibos, tum etiam quantum ad vestimenta. Atq; hæc dicuntur obseruantia. Hæc igitur quatuor species sub vno ceremoniarum genere concluduntur.

Ad primum
argumentū.

ET per hæc patet argumentorum solutio. Ad primum enim respōdetur quòd illa ciborum abstinentia vestimentorumq; habitus ad diuinum cultum conferbant. Non quidem per se primò vt sacrificia, sed quasi præparatoria ornamenta: quamobrem sub genere etiam ceremoniarum continentur. ¶ Ad secundum respondetur quòd diuinorum arcana non sunt quibuslibet inulganda. Quocirca à musitando atque à labiorum compressione mysteria dicuntur. Aliàs, vt Christus admonuit, esset margaritas porcis inculcandas proijcere. Nam quæ homo non capit, illico spernit. Obidque figurarum schemata & rerum typi non sunt scripturæ sanctæ incongrui. Imò sicuti in theatris homines sensibili representatione cōtinetur quæ nudo intellectu capere nequeunt: sic & in scriptura est operæ pretium. ¶ Ad tertium respondetur quòd sicuti ægroto corpori dum vna non sufficit medicina, alia ac sub inde alia adhibetur: ita & in illis ceremonijs, quæ vt supra diximus, de se non iustificabant, sed egena erant & infirma elementa, fieri necessum erat. Et ideo tanquam sapiens legislator consultius Deus duxit transgressiones aliquas multitudinis ceremoniarum permittere, quam vt si otio populus ille vacaret, in idololatriam collaberetur. ¶ Ad quartum denique iam reddita est ratio distinctionis illorum quatuor. Nostrum enim sacrificium Christum ipsum continet: quod est proinde sacramentum: non sic autem sacrificia veteris legis. Ideoq; alia erant sacra-

menta, quibus suo gradu purgabatur expiaturq; populus, atque alia sacrificia. Item solennitates quodammodo ad sacra pertinebant: sicuti templa sacra. Offerebantur enim sacrificia, sicut in loco certo, ita & statibus temporibus.

ARTICVLVS. II.

Vtrum singulis istis ceremoniarum speciebus reddi possint legitima causa.

VBSEQUITVR IN secundo articulo vt de causis ceremoniarum cursum saltem dicamus. Quæritur ergò an causas habuerint vllas. Et arguitur

Primum ar-

gumentum.

Glossa.

à parte negatiua. Super illud ad Ephes. 2. Legem mandatorum decretis euacuans: ait glossa, decretis Euangelicis ob id esse euacuatæ obseruatias antiquæ legis, quòd ex ratione sunt: illa ergò per contrarium sensum ratione carebant. Præsertim quòd si ratione pollerent, moralia fuissent. Nam quicquid ratione constat ex principijs naturæ deducitur, ex quibus morales præceptiones oriuntur. ¶ Secundò arguitur, quòd saltem nulli habuerint literalem causam. Enimuerò si ceremoniæ vniuersæ non nisi signi, figuræq; rationem habebat, non alia in illis existerat ratio quam per res illas futura præsignare, atque adeo nullam habebant causam quæ secundum primæum significatum literæ existeret. Idque ex ipsis legis verbis cōfirmatur. Nam si qua erat ceremonia quæ causam haberet literalem, maximè vel circumcisio vel Phasæ Paschæ. De priori autem legitur Genes. 17. Vt sit in signum fœderis inter me & vos. De posteriori verò Exod. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos: ergò alia multò minùs habebant literalis causæ. ¶ In contrarium autem est quòd non solum sacramenta & sacrificia figuram gerebant Christi, verum & historiæ ipsæ: vt transitus maris rubri, peregrinatio deserti, atq; id genus reliqua. De his quippe ait Paul. 1. ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebat illis: sed in historijs præter mysticum intellectum inerat etiam literalis: ergò & ceremoniæ causam habebant literalem.

Argumentum 2.

Paulus.

Ad quartū
argumentū.

Prima conclusio.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: vniuersus ceremoniarum ritus Mosaycæ legis ex debito fine ducebat suas causas. Conclusio hæc in comperito cuiunque est qui crediderit legem illam opus fuisse Dei: quod suprà contra Manichæos iam constitutum est. Nam cum Deus cuncta sua sapientia gubernet, sapientis autem secundùm Philosophum. 1. Meta. sit res ordinare, fit vt quæcunque à Deo procedunt, vt Apostolus ad Roman. 13. inquit, ordinata sint: ordo autem cuiusque rei duo exigit: prius vt debito sit fine instituta. Nam illa quæ vel non seriò fiunt, sed iocò: vel non consultò, sed præter finis intentionem eueniunt, ob defectum ordinis ad finem, dicuntur inordinata & temerè facta. Secundò etiã oportet & id quod ad finem quempiam refertur, proportionem ad illum habere debitam. Quemadmodùm enim. 2. Physicor. ait Aristo. formam dentatæ ferræ ex fine sumi, sic in practicis mediorum ratio ex fine ducitur. Igitur cum lex opus sit diuinæ sapientiæ, fit vt vtrumque rationis ordinè habeat. Quapropter Deuterono. 4. Hæc, inquit author ipse legis, est sapientia vestra, & intellectus coram populo. ¶ Posterior conclusio. Nullam credibile est fuisse ceremoniam antiquæ legis quæ non habuerit vtrūque sensum & causam: nempe & literalem & mysticam. Ad cuius intellectum notandum est, vt inter prologia super Matt. fusiùs explicuimus, sensum literalem & mysticū sic differre quòd literalis est quo literæ ex sua institutione vel primæua vel metaphorica res ipsæ significant: mysticus verò est quem res per literas significata rursus significat. Exempla sunt. Historia illa Genesis quòd Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla & alterum delibera, ad literam res gestas enarrat. Rerum autem historia Paulo ad Galat. interprete, duo per allegoriam significabat testamenta. Rursus illud Esaia. 7. Ecce Virgo concipiet, &c. in sensu literali proprio conceptum prænuntiabat Deiparæ Virginis. Illud autem cap. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in sensu itidem literali, sed tamen improprio, hoc est per metaphoram, eundem Virginis partum significabat. Sed virga Aaron, quæ vt refertur Numer. 17. effloruit, in sensu mystico & allegorico typus erat & figura eiusdem rei. Hoc præhabito interpretamento probatur conclusio. Cultus antiquæ legis hoc,

Suadetur conclusio.

Philosophus.

Paulus.

Aristote.

Vltima conclusio.

Discrimine inter sensum literalem & mysticum.

Probatio conclusio.

vt suprà dictū est, à nostro differebat, quòd noster non est vmbra, tamen si imaginè gerat triūphantis Ecclesiæ: ille verò ad duos erat institutus fines: nempe & ad exhibendū Deo honorem debitum, & ad prænuntiandum futurum Messiam. Quemadmodùm enim prophetaurum oracula prædicationes futurorum erant: sic & tota legis illius historia nihil aliud apparebat quàm theatrum quoddam vbi futurorum comœdia agebatur. Hinc ergo fit totum illum ceremoniarū apparatus, & causam habuisse sensumque literalem, seu ad cuitandam idololatriæ impietatem, siue ad commemorandum beneficium aliquod: vt obseruatio sabbathi. Et præterea figuralem. Quemadmodùm esus agni & beneficij liberationis ex Aegypto præfigurū vmbraque erat, & occidendi Christi figura.

AD primum igitur argumentum respondetur, eatenus ceremonias illas cum nostris collatas censerī nō habuisse rationem, quòd natura sua nihil referebant: impertinens enim erat hæc aut illa maculari animalia, vestemque non texti ex lino & lana: sed totam causam habebant ex institutione. Lex autem nostra, quia in charitatis officijs posita est, à natura ipsa rerum rationem ducit. Ob idque illa non dicuntur moralia: nō quòd nullam habuerint rationem, sed quòd eorū probitas & laus non fuerit de natura rerum deprompta. ¶ Ad secundum respondetur quòd sicut sensus metaphoricus nihilo minus est literalis, quàm proprius: quia vterque per literam significatur: sic quòd res instituta sint ad beneficium commemorandum non tollit literalem sensum. Quapropter nil vetat, quo minus causa literalis circumscriptionis illa fuerit, vt monumentum esset fœderis patet cū Abraham, causaque esus agni, vt esset memoria liberationis populi: licet per allegoriam aliqd præterea in nra lege futurū præmonstrarent. Causas ergo vtriusque generis doctissimè ac locupletissimè diuus Thom. sigillatim in singulis ceremoniarum enarrat. 1. 2. q. 102. arti. 3. & tribus sequentibus: discurrendo per quatuor suprà dispositos ceremoniarum ordines: sacrificiorū enim literalis causa duplex erat: videlicet vt per illa mens humana in Deum subleuaretur ad repensanda beneficia de eius largitate suscepta: ideoque offerretur genus ferè omne victualium, nempe animalia, panis, vinū, oleum, & mel. Thus præterea & sal quibus nos Deus pascat: secundū

Ad primum argumentū.

Ad secundū.

D. Thomas.

Duplex causa literalis sacrificiorū antiqua legis.

illud. 1. Paralipo. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Sed quia donorum omnium maximū fuit Christus: sic enim Deus, vt est apud Ioan. dilexit mundum vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam: causa mystica illorū sacrificiorū idē erat Christus. Vnde ad Heb. 10. sacerdos veteris legis eisdem proferebat hostias, quæ nunquā possunt auferre peccata. Christus autem pro peccatis obtulit vnam in sempiternum. Offerebātur autem ex animalibus tres quadrupedum species, scilicet, oues, boues, & capræ. Ex auibus verò turtur & columba. sed ex piscibus, quia extra aquas viuere nequeunt, nullus reputabatur sacrificio idoneus. Occidebantur autem in figuram Christi qui in cruce erat immolandus. Quare & modus præscribebatur occidendi, vt à Gentilibus differret. Offerebanturq; tum vt holocausta in honorē Dei, tum etiam ad expianda peccata, eundemq; ipsum pacandum ac propitiandum. Vnde illæ dicebant hostiæ pacificæ, hæ verò pro peccato. ¶ Sacrorum quoque, nempe templi, vasorūq; ac solennitatū, in quibus sacrificia offerebantur, causa quoq; vtraq; assignatur. scilicet tam literalis quā mystica. Habuit enim populus ille quando per desertum vagabatur portatile tabernaculum: postea verò in possessionem missus terræ promissæ, templum. Nam ad literam neq; oberrantes fixum habere poterant templum, neq; quiescentes decebat tabernaculum habere mutabile. Sed quantum ad figuram, tabernaculū significabat militantium peregrinantiumq; in hoc mundo Ecclesiam: templum verò sempiternum cœlestium cœtū. Vbi, sicuti neq; in extruptione templi nullus vel mallei sonitus vel securis audiebatur, nullus erit luctus neq; clamor neq; strepitus: sed quemadmodum in hac militia, charitatis iustitiæq; officijs ac penitentię fructibus per Dei fauorē se quisq; exercuerit, dolaueritq; & expoluerit: sic omnes diuina dispositione collocabuntur. ¶ Quod autē non nisi vnicum illis templum concessum fuerit, rationem sancti Thomæ. assignat vt à diuersis lucis atq; aris diuersorum Deorum, quos ethnici colebant, abstinentes, vnum verum profiterentur. At verò subicienda alia non est, quam Chrysostomus. in homi. aduersus Iudeos disertē meditatus est. Prohibebantur enim pascha & festa nisi Hierosolymis vnoq; templo celebrare,

Ratio litera
lis pariter ac
mystica sacrorū
templi.

Alia ratio
templi scđndū
Chrysostom.

vt Deuterono. 16. & apud Iosephum libr. 3. Iosephus. cap. 13. constat: eam inter alias ob causam, vt eodem postea per Titum & Vespasianum diruto, neq; vnquā deinceps reedificato, palam fieret legem illam cessasse. Hac enim de causa dum in Babylone captiui rogarentur Hebræi sua celebrare festa, respondebāt, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? quasi dicerent, Nefas nobis est alibi quā Hierosolymis solennitates nostras peragere. Id nunc ergo si meditentur Iudæi, facile adducerentur vt crederent legē illam esse abolitam: quippe cuius sacrificia, sublato templo, antiquata sunt. ¶ De vasis candelabrisq; ac reliquis, vide apud S. Tho. S. Thomas. ac subinde de solennitatibus: quæ præter quotidianum festum quo manē & vesperē immolabatur agnus, vt Num. 28. & 39. legitur, septem erāt: videlicet, Sabbathū hebdomadibus singulis. Et Neomeniæ in singulis mensium inijs: & solennissima celebratio paschalis agni, quæ fiebat in memoriam liberationis de Aegypto. Et quinquagesimo inde die Pentecoste, in memoriā datæ legis. Et quinta, festum tubarum in mense septimo, scilicet Septēbri. Nam Martius erat primus, in memoriam liberationis Isaac per arietem, quem Abraham vidit inter vepres, vt legitur Gene. 22. cornibus hærentem: illa quippe cornua tubis illis referebant. Et festum scenopægiæ: hoc est tabernaculorum, ad commemorandum beneficium diuinæ protectionis per desertum. Ac demum septimum collectarū festum: quādo scilicet colligebantur expensæ diuino cultui necessaria. ¶ Tertio loco & sacramentorū quoq; causas est ambas facile assignare. Nam per circumcisionem totus populus ab originali mūdabatur instituebaturq; ad Dei cultum. Quare & quod nobis baptismus, illis erat circumcisio: nempe legis professio. Mox succedebat esus agni paschalis, quo nostrum refectionis sacramentum significabat. Et præterea victimarum solutio, esusque panum propositionis, quæ peculiaris erat sacerdotū cultus. Atq; in figuram aliorum quæ nobis sunt sacramenta, erant purificationes & abluutiones. ¶ Demum neque obseruantiarū, scilicet ciborum delectus ac vestium tam populi quā sacerdotum, deerant suæ causæ, siue literalem cōsideres, siue mysticam. Hæc autem omnia peregregia mentis attentione vigilantissimaq; diligentia & explicatione diuus Thom. loco citato edisserit. Quapropter

S. Thomas.

Numerus veterū solennitatum.

Sabbatum.

Neomeniæ.

Pascha.

Pentecoste.

Festum tubarū.

Festum Scenopægiæ.

Festum collectarum.

Causæ sacramentorum.

Causæ obseruantiarum.

pter cùm nihil nos ei lucis adhibere valeamus, molestiæ potiùs onerique lectori esse-
mus quàm oblectamento si longiorem hîc
moram traheremus.

ARTICVLVS. III.

*Vtrum legis antiquæ ceremoniæ, vel
ante legem extiterint, vel sub lege iu-
stificarent.*

Vbsequitur vt de ceremoniarũ
tam tempore quàm virtute cõ-
siderationem superioribus ad-
iũgamus. Arguitur enim quòd
ceremoniæ fuerint ante legem.

Primum quòd, vt legitur Genes. 4. Cain &
Abel obtulerunt munera Domino: quod ge-
nus sacrificij erat atq; holocausti in honorẽ
Dei. Item & Noë, vt legitur Gene. 8. & Abra-
ham, vt habetur ibidem cap. 22. Et quatum
ad sacra, Abraham etiam Genes. 13. & Iacob
Gene. 28. extruxerunt altaria. ¶ Item tertio:
Circumcisio, quæ fuit sacramentorum sum-
mum ante legem datam præcepta fuit Abra-
hæ Genes. 17. & Melchisedech in lege natu-
ræ, vt legitur ibidẽ cap. 13. erat sacerdos Dei
summi. ¶ Præterea quòd sub lege ceremoni-
æ illæ iustificarent, videtur colligi ex illo
Leuit. 10. Quomodo potui placere Domino
in ceremonijs mente lugubri? Vbi Aarõ ex-
cusauit se apud Moysen quòd propter mœ-
stitiam occisorum filiorum non poterat sacri-
ficio suo Deo placere. Colligitur ergo cõ-
trarius sensus, q; aliquando placebat. Qui au-
tem Deo placet, iustificatur apud ipsum. Ac
ceditq; & verbum Dauidicum: Lex Domini
immaculata conuertens animas. ¶ In con-
trarium autem est Apostolus ad Galat. 2. Si
data esset lex quæ posset iustificare, Christus
gratis mortuus esset, id est sine causa. Quod
blasphẽmum esset concedere.

AD quæstionem quatuor conclusioni-
bus respondetur: dum modò duo ante
legẽ discernamus tẽpora: scilicet quod A-
brahæ antecessit, & qd' ab ipso vsq; ad Moysen
successit. Duæ enim illæ ætates quæ de-
fluxere ab orbe condito vsq; ad Diluuium,
& inde vsq; ad Abraham, statum Gentium
continebant merè naturaleni: nam cum A-
braham coepit Deus peculiari ter de salute
humani generis tractare. Sit ergo prima con-
clusio: Nulli fuerunt vnquam mortaliũ qui-

bus non suæ essent diuini cultus ceremoniæ
& ritus. Non inquam auctoritate positæ su-
pernè diuinæ legis, sed ratione naturali ma-
gistra. Cùm enim natura genus nostrum do-
ceat Deum esse colendum, inde diuersæ na-
tiones diuersos cultus pro ratione suæ fidei
quam de ipso concipiunt instituunt. Sicuti
ex instinctu quo illectantur ad quietum sta-
tum reipublicæ, iudicia quoque legibus sanc-
ciunt. Jam enim sepe supra dictum est, ceri-
monialia & iudicialia non concludi ex pri-
mis principijs naturæ sicuti moralia, sed ar-
bitramento humano constitui. Atq; inde fit
vt cùm ius naturæ atq; gentium idem sit a-
pud omnes, ceremonialia tamen ad iudicia
non sint nisi varia. Et cùm cultus non ni-
si per sacerdotes administraretur ac dispen-
setur, iuxta verbum Pauli Heb. 8. Omnis pon-
tifex ad offerendum munera & hostias con-
stituitur: nulla fuit perinde natio quæ suos
non haberet sacerdotes. Quod quidẽ sacer-
dotium vel iure primogenituræ succedebat:
vt de Melchisedech fertur, qui fuit Sem pri-
mogenitus Noë: & in historia Iacob adnota-
tur, qui ab Esau primogenito ius primoge-
nituræ ob id coëmit quòd sacerdotium illi,
tametsi minori, Deus tribuerat: iuxta illud
Malachiæ. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio
habui. Quin verò non esset inutilis cogitatio
si & hanc quoq; causam meditaremur indi-
gnationis Cain aduersus fratrem, quòd cùm
ipse esset maior natu, ac perinde legitimus
sacerdos, nihilo minùs fraterna oblatio præ-
sua haberetur Deo grata. Inter Romanos au-
tem non ita constat iure primogenituræ sa-
cerdotes successisse: nam creabantur à po-
pulo. Et de Aegyptiorum insuper sacerdoti-
bus retulit historia sacra Genes. 41. Quod au-
tem de cultu affirmamus, de quatuor subin-
de ceremoniarum speciebus intelligimus.
Habuit enim vnaquælibet gens sua sacri-
ficia quibus diuinum honorem profiteban-
tur: suaq; altaria, & aras, & lucos eisdem sacri-
ficijs sacros. Insuper & sacramenta: saltem
illud commune quo ab originali se & suos
pueros emundabant. Non inquam sic com-
mune vt vnus esset cunctis gentibus: nam
cùm illud neq; diuinitùs fuerit toti orbi reue-
latum, neq; ex principijs naturæ illatũ, cùm
originis labes, vt. 1. lib. de natura & gratia di-
ximus, non fuerit naturaliter cognita: sed ce-
rat ceremoniale, consequens fit vt non fue-
rit idem apud omnes: sed vbi ratio natura-
lis suam obtinebat lucem, oblationes insti-
tutæ

*Ratio cõclu-
sionis.*

Tertium.

Quartum.

*Prima con-
clusio.*

tutæ erant pro paruulis. Vbi verò erat obnubilata, nullum habebant tale sacramentum. ¶ Ad hæc & suas quoq; religionis obseruantias vnaquæq; natio habuit: vt ethnicorum quoq; historix perpetuæ memoriæ prodiderunt. ¶ Quin verò secunda subnectitur conclusio. Supra naturalem instinctū fuerunt insuper nonnulli proceres inter gentes quibus præclariùs diuinus radius affulsit. Vt de Iob nos confitemur, & de Sibyllis, & de Hermète Trismegisto traditur: quorū vtique sapientia eiusmodi ceremoniæ instituebantur. Hæc nihilo minùs, quia non diuina lege scripto sancita erant, non simpliciter censentur ceremoniarum nomine: sicuti

Secunda conclusio.

Ad primum argumentū.

sacramētā scriptæ legis. ¶ Et per hoc respōdetur ad primum argumentorum ordinem de Cain & Iacob & Abraham. Præterquàm ad illud circumcisionis, quod quidem sacramentum fatēdum est, non pertinuisse ad legem scriptam quā tum ad eius institutionē, sed quantum ad eius tantū obseruantiam. Nam institutum fuit ætate Abrahæ multò ante Moysen. Vnde Christus Ioannis. 7. Nō ex Moysen est circumcisio, sed ex patribus.

Tertia conclusio.

¶ Tertia conclusio: Sacramenta legis veteris à folis carnis fordibus &, quas dicūt, irregularitatibus corpus emundabant: non tamen à culpīs animam. Erant quippe legales immūditia plurimæ, vtputa leprosus, & qui morticinum tangeret, & puerpera, & quæ profluuium sanguinis pateretur: & similes in quorū abluitionem illa erant sacramenta instituta: ob hoc enim appellat illas Paulus ad Hebr. 9. iustitias carnis: quæ vsq; ad tempus correctionis imponebantur. Nam sanguis, inquit, hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Secundum autem conclusionis membrum vltimo articulo quæstionis tertij attackum est. Illic enim rationē ostendimus cur præcepta moralia illius legis non iustificabant: in quo & nostra cum illis conueniunt: id est per se non remittebāt peccatoris delicta: quoniam opera sunt naturalia: remissio verò peccatorum per gratiā Dei fit supra naturam. Illius tamē nostræq; legis sacramenta hoc distant, quòd cū Christus tunc nondū fuisset passus, cuius mors fons perennis est totius gratiæ, sacramenta illa non erant instrumēta quibus realis passio applicaretur: sed applicabatur per fidem per modum finis, in quem omnia illarū opera referebantur. Ob idq; non circūcisio, sed

Paulus.

fides per illā protestata sanctificabat. Neq; oblationes hostiarum, sed eadem ipsa fides, secundum illud Leuit. 4. & 5. vbi dum earūdem oblationum habetur mentio, subditur: Orabit pro eo sacerdos & dimittet ei. Quasi noxia non sacrificiorum vi, sed per fidem & Dei gratiam condonaretur. Et ideo appellabatur ad Galat. Paul. sacramenta illa, infirma egenaq; elementa. Nempe quòd non illa sed fides iustificabat. Atq; hoc mihi Paul. illo verbo docuisse videtur. Creditit Abraham Deo, & reputatū est illi ad iustitiam. Ostendit inquam quemadmodum iustitia illius legis non circuncisione, quæ Abrahæ præcepta fuit, sed fidei nitebatur per illam profectæ. Nobis autem passio iam exhibitæ per sacramenta applicatur: quibus ideo ceu eius instrumentis iustificamur. At verò gratia illi iustificati, perinde atq; nos, per cuncta legū opera merebant, seu ceremonialia essent, seu moralia, seu iudicialia. ¶ Quarta conclusio: Expurgatio illa sacramētorum illius temporis à lue corporalium fordium, et si rationem aliquam haberent naturalem, tamē potissima erat in nostri mysterio posita. Lateralis inquam in leprosis atq; alijs qui venenosis morbis inficiebātur, erat vt eorū caueretur cōtagio. Hac enim ratione è castris pellebantur, neq; recipiebantur nisi iudicio sacerdotum essent mundi. Illi autem qui morticinum tangebant, licet non eijcerentur è castris, propter horrorem tamen non admittebantur in templo, nisi loti. Attamen princeps profectō causa fuit præmōstrare mundationem per Christum futurā à peccatorū tabe: vt Apostolus ad Hebr. 7. vsq; ad 10. latè disserit. Est enim in illo ritu complura animaduertere, quæ nisi figura essent nostri, pro miraculis haberentur. Primum leprosurū, aliorumq; contagione laborantium frequentia, qualis non est inter nos. Mox diuina cura impensaq; cautio in illis abigendis atq; euitandis. Tertio q̄ illorum iudiciū sacerdotibus esset mandatum, sine quorū sententia non admitterentur in templū. Quod Christus adeò duxit sanctum, vt quibus ipse medebat, ad sacerdotes nihilo minùs remitteret. Cū tamē negotiorum illud Medicorū potius q̄ sacerdotum munus esse videretur: Atque eò potissimum quòd ceremoniæ illæ nullam vim habebant naturalem curandi lepram aut sanguinis fluxum. Quin verò nō adhibebātur quousq; leprosus mundus iam censebatur. Sic enim audiendū est verbum

Paulus.

Quarta conclusio.

Paulus.

Per plurares in ritu veteris legis que nisi figura esset nostri prodigio censebantur.

Leuit. 14. Hic est ritus leprosi quando mundandus est, id est quando iudicandus est esse mundus. Subsequitur namq; cum sacerdos egressus de castris inuenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur, id est, pronuntiatur esse sanus, vt offerat &c. Quare non constituebantur vt medici ad sanandum, sed vt iudices ad ferendum sanitatis sententiam: in quo ideo credendi sunt testimonio medicorum fuisse vsi. Quare leprosi nõ nisi naturali via sanabantur & medica opera. Rarissimè autem per miraculũ: vt de Maria Moyse sorore legitur Num. 12. quæ septẽ diebus cooperta fuit lepra vt niue. Quod enim vulgari opinione fertur, quando sacerdotes errabant iudicantes quẽpiam nõ esse leprosum, tunc, licet nõ virtute oblationis, tamen beneficio Dei cum miraculose sanari, apocryphum est. Ille ergo sacramentorum ritus ad significandum munus Christiani sacerdotij in expiãdis piaculis fuit institutus. ¶ Ad postremum igitur argumentum respondetur quòd opera legis si ex gratia fiebant, tanquã Deo placita conuertebant animas: tamen legales ceremoniæ neq; adhibebantur ad mūdandum corpora neq; ad animas purificandas.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum ceremoniæ veteris legis sic in Christi morte cessauerint vt in- de citra mortale crimen nequeant obseruari.

Equitur in hoc quarto articulo de ceremoniarum abolitione. Et arguitur quòd ceremoniæ illæ cessare nõ debuerint in morte Christi: ita vt deinceps citra mortale crimen nequeat obseruari. Legitur Baruch. 5. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum: in qua tamen legũ ceremoniæ etiam comprehendebantur. Id item documento Christi comprobatur: qui etiam dum legem nouam prædicabat, leprosum mundatum (vt modò dicebamus) quasi veteres ceremonias approbans, ad legales sacerdotes remisit. Præterea ceremoniæ antiquæ, vt dictum est, non modò mysticas, verum & literales causas habebant: illa ergo ratione erant permansuræ. ¶ Secundo arguitur quòd post ipsum euãgelium licet illa ser-

uare. Apostoli quos post confirmationem Spiritus sancti ex alto nõ est credendũ peccasse, more seruãrunt prisca legalia. Nã, vt legitur Act. 16. Paulus circumcidit Timotheũ. Et vt. 21. cap. habetur, conciliũ auscultãs Iacobii assumptis viris purificatus est. Et Petr⁹; vt ad Galat. 2. idem Paul. refert, subtraxit se Gentilium consortio: de quo non veretur affirmare Paul. eum vt reprehensibilem insinulasse. Quin verò vt Act. 15. memoriæ proditum est, Apostolorum conciliũ imposuit Ecclesiæ, vt abstinerent ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, quæ inter ceremonias illius legis habebantur, ergo nefas Christianis non est illiusmodi ceremonias obseruare. ¶ In contrarium tamen est admonitio Apostoli ad Galat. 5. Si circumcidimini, Christus nihil vobis proderit, Christi autem redemptioni obicem ponere, non potest non esse lethale peccatum: ergo circumcidi aliasq; subinde ceremonias facere post Christi passionem, peccatum est: idẽq; graue, vt pote Christo iniuriosum.

Superiores articulos, tum quòd prolixũ postulabant sermonem, tum præcipuè quæ apud diuum Tho. optima erant & luce conspersi, & amplificatione ditati, cursim perfunctorieq; tetigimus: hinc autem ampliorẽ exigit scholasticam disputationem: cui ideo explicando impensiorẽ nauabimus operam. Ad plenam ergo quæstionis responsionem quatuor sunt conclusiones necessariæ. Prima. Lex Moyse per legem Christi cessare debuit, atque adeo omninò cessauit. Cõclusionem hanc multis in locis asseruit Paulus, Cui Deus inter Apostolos negotium interpretandi legem veterem potissimè demãda uit: vt ad Hebr. 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Et cap. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Et ad Ephes. 2. legem mandatorũ decretis euacuã. Sed non opus est in articulo fidei testimonia multiplicare. Rationem autem iam supra ar. 2. aperire cõpimus inter reddendum rationem cur debuit lex illa esse figuralis. Cũ enim exterior cultus causa interni declarandi ac profitendi sit institutus, secundum triplicem statum trifarius est cultus. In patria namq; vbi nihil speratur futurum, nihil opus est cultu futurorum prognostico. Legi verò euãgelicæ, cui præsens est Christus, qui nobis illuc communiuit viam, ille tantũ cõpetit qui imaginem illius triumphantis

Ad postremum argumentum.

Primum argumentum.

Prima cõclusio.

Ratio cõclusionis.

Secundum.

phantis Ecclesiæ gerat, quò fide & spe tendimus. Sed tamen antiquis, quibus non præfens, sed promissus Messias erat, ille cõgruebat cultus, qui vmbra illius esset, per quem erant ad eandem beatitudinem promouendi. Quo utiq; affluet idonei essent atq; prõpti ad ipsum suscipiendum. Igitur sicuti præfente veritate cõlesti fides prorsus spesq; cessabit, atq; adeò figuræ noster cultus: ita præfente veritatis sole, nempe Christo, necesse fuit eius vmbra aboleri. Enimverò lex illa non erat in perpetuum posita, sed quousq; veniret plenitudo temporis, vt autor est ad

Paulus.

Gala. Paulus. Quare vt lib. i. q. vlti. diximus, ille vnus est sensuum Christi in illo verbo, Nõ veni soluere legem sed adimplere: id est non veni illam abrogare aut infringere aut tollere, quasi esset perpetua: sed adimplere, id est ad complendum tempus quousq; erat posita, perficiendasq; veritates quarum gerebat vmbra, vt exoleuisse noscatur. ¶ Secunda conclusio. Non modò lex quantum

Secunda conclusio.

ad ceremonialia & legalia cessauit, verum si vim illius obligatoriam spectes, tota tunc tẽporis antiquata fuit. Enimverò absque villo exceptionis modo ait Christus, translato sacerdotio, trãssatam esse legem: & nouum testamentũ prius inueterasse. Et Christus simpliciter dixit, Consummatum est. Hanc secundam conclusionem in hoc buliccerim, vt plana fiat intelligentia illius vulgati axiomatis. Lex cessauit quantum ad ceremonialia & iudicialia: non autem quantum ad moralia. Etenim si hunc sensum inde hauseris quòd obligatoria vi antiquæ legis tenemur nos seruare decalogum vel præceptũ aliud morale, falsissimum est. Illa enim lex illi dũtaxat populo posita fuit, à cuius vinculo nos

Paulus.

Christus liberauit, vt Apostol. ad Roman. 7. docuit, Exemplo viduæ quæ mortuo coniuge iure matrimonij libera est. Vbi nullam facit moralium exceptiõnẽ. Sensus ergo illius vulgaris asserit est quòd moralia non cessarunt ob id quòd erant de iure naturæ, quæ vniuersos obligat mortales: quibus etiam tenentur olim gentes: licet non virtute Moysæ legis. Itaq; nullum testimonium veteris legis potest adduci Christiano quantum ad vim obligandi: sed tanquam testimonium legis nostræ. Ob hoc nanque vetus instrumentum in sacro canone reueremur ac veneramur. ¶ Tertia conclusio: Ceremonias legis veteris nullatenus iam modò licet post euangelij promulgationem obseruare: sed ef-

Tertia conclusio.

set mortale peccatum, atq; adeò hæresis contrãfacere. Conclusio ex superioribus plana illatione colligitur. Ceremoniæ enim, vt diximus, protelationes quædam erant venturi Messias. Nam confelsio fidei non modò verbis, verum & significatorijs factis fit: fides autem quam nos de Christo cõfitemur eadem est prorsus quam profitebantur antiqui: non modò quia de eodem est Christo, verum quòd eadẽ veritates ambo populi cõfitemur. Nemp̃e eius natiuitatem, passio- nem, resurrectionem &c. tamen per enuntiationes diuersi temporis. Fatebantur enim illi veritatem illam Isaie, Ecce Virgo concipiet & pariet filium. Nos autem similit̃ euangelicam, q̃ concepit & peperit. Igitur sicuti qui modò adstrueret Christum nasciturũ, passurum, & resurrecturum, impius esset in fidem, quoniam falsitatem fidei cõtrariam affirmaret: sic & ille qui ceremoniarum gestis idem assereret. Vnde contra Faust. August. Iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodam modo personabant: sed annuntiat̃ q̃ natus sit, passus sit, & resurrexit: quod hæc sacramenta quæ à Christianis aguntur, iam personant. ¶ At verò de hac legalium cessatione multa meditãda sunt, de quibus neq; inter antiquos patres, neq; inter scholasticos vndequãq; conuenit. Versatur enim in lite quo temporis puncto & lex vetus fuerit abolita, & euãgelica suam fuerit vim naeta. Rursus vtrum legalia illa cùm primũ fuerint mortua, fuerint perinde mortifera. Et vtrum lex nostra antea fuerit in cõsilio, quã vim obtinuerit obligatione cogendi. Augu- nanq; vt in epistola. 19. videre est, Hieronymum de hac re in litem euocauit. Inter quos hoc deprehenditur discrimen q̃ Hieron. duo tantum dignouit tempora antiquæ legis. Alterum scilicet quod vsq; ad passionis articulum defluxit, quo legalia cuncta vitam habere, vigoremq; suum obligandi retinebãt. Alterum verò ab eodem passionis momento vsque ad finem sæculi decurrens, quo & mortua sunt & mortifera. Itaq; cùm primũ extincta sunt, lethifera esse ceperunt. Quapropter negauit vllum Apostolorum post Christi ascensum seruasse legalia: sed id tantum asserit simulasse. Augustin. verò tria discernit tẽpora: Primũ quo cum Hieronymo cõuenit, scilicet quòd ante passionẽ viuẽtia fuerint ac perinde obligantia. Secũdũ verò quo fuerunt mortua, sed tamen non morti-

Colligitur conclusio ex superiorib⁹.

August.

Prima dubitatio.

Secunda

Tertia.

Disiidiũ Augusti. & Hieronymi.

fera:

fera: puta intercapedinem illam à passione vsq; ad diuulgationem euāgelij. Tunc nāq;, vt omni erant vi ac virtute destituta: tamen non erant seruatu illicita. Non quidē quòd in eis spem liceret salutis statuere, sed quòd mortuam iam tunc synagogam honore illo humari deceret. At verò post sufficientē euāgelij promulgationem, quod secundum August. tertium tempus est vsq; ad finem mundi, & mortua sunt & lethifera. Atq; hæc Augustin. sententia non solum in scholis plurimum obtinuit (licet Adria. 4. senten. q. 1. Hieronymū pro virili defendat) verum & à Florentin. Concilio ad litteram videtur recepta. Vbi postquam sancitur legalia cessasse in aduentu Christi, subditur: Non tamē negat (scilicet sancta synodus) à Christi passione vsque ad promulgatum euangelium illa potuisse seruari: dum tamen minimē ad salutē necessaria crederentur: Quod miror Adrianon inspexisse antequam ab Augustino desisceret. ¶ Ex eodem ergo August. documento quod D. Thomas cum Theologorū cœtu complexatur, inferuntur de mente eiusdem S. Thomę quatuor asserta. Primum. Et si à baptismi institutione vsque ad Christi mortem circuncisio & tota lex vetus permaneret in præcepto, nihilo minùs baptismus erat in consilio. Baptismus nanque, viuent Christo, non solum institutus fuit, verum & in vsu habitus. Nam Ioan. 3. & 4. refert quòd discipuli Christi baptizabant: & non baptismo Ioannis, vt notum est. Quoniam de hoc murmurabāt discipuli Ioannis quòd plures discipulos Christi faceret & baptizarent: sed baptizabant Spiritu sancto: de quo ipse Dominus dixerat Nicodemo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quauis tūc illum non instituit: quandoquidem priuatum id Nicodemo dixit: Sed est mihi per se verisimile, sacramentum illud instituisse dū baptizatus est à Ioanne. Non quidem facto illo, vt aliqui putant: nam ille baptismus nō erat sacramētū euāgelicū, sed tñ verbo: licet non fuerit in euangelio scriptum. Et mouet me verbum illud Baptistę, Ioan. 1. Ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem videris Spiritum sanctum descendentem, & venientem super eum, ipse est qui baptizat Spiritu sancto. Et ego vidi & testimonij perhibui, quia hic est filius Dei. Si ergo tunc Ioan. cognouit quòd Christus baptizaturus esset in Spi-

ritu sancto, verisimile fit tunc instituisse baptismum. At satis nobis in præsentiarum est, fuisse tunc in vsu. ¶ Secundum assertum. Statim à passione Christi vel à resurrectione (nam hoc inferius explicabimus) sicut circuncisio & tota lex, neq; in præcepto supfuit, neque in consilio, neq; vllam vim retinebat ad salutem, quia iam erat extincta: sic baptismus & tota lex noua non solum in consilio, verum in præcepto esse cœpit: sicuti est modò. ¶ Tertium assertum. Nihilo minùs vsq; ad sufficientem promulgationem licitē seruabantur legalia saltem inter conuersos ex Iudaismo, vt ait S. Tho. vt synagoga honorificè traderetur sepulture: Nam inter Gentiles non erat eadem ratio. Sed & de hoc inferius rursus fiet mentio. ¶ Quartum assertum est, post sufficientem promulgationem legem veterem nulla prorsus ratione citra impietatis crimen seruari posset. Atq; in his omnibus assertis schola ferè doctorum diuum Tho. sequitur, vt Richard. in 4. distin. 3. art. 5. q. 3. & Duran. distin. 1. q. 9. atque alij. ¶ Veruntamen Scotus lib. 4. sen. distin. 3. q. 4. non prorsus cum ipso consentit, sed quadatenus ab eo discrepat. Nempe in tribus. Primum quātum ad baptismum: Quod enim nos dicimus ab eius institutione vsq; ad passionem Christi fuisse in consilio: à passione verò illic cœpisse esse præceptum, ipse negat. Imò ait ab eadem institutione vsq; ad promulgatum euangelij mansisse in consilio. Itaque in articulo passionis nihil de baptismo discriminatū est, sed cœpit esse in præcepto post promulgationem. Secundo differt quantum ad legalia. Nam quòd nos dicimus perdurasse quantum ad vim obligandi vsq; ad passionē, ac tunc fuisse, & quantum ad virtutem & quantum ad obligationem mortua, ipse abnegat: sed ait circuncisionem non obligasse nisi vsque ad institutionem baptismi: & exinde simul in consilio ecurrisse cum baptismum vsque ad promulgationem euangelij. Itaque quibus Iudæorum audiens euangelium posset filium suum vel circuncidere vel baptizare: & vtrūlibet ei sufficeret. Qui verò nihil de euangelio audisset, tenebatur circuncisionis lege ac perinde omnium legalium. Et in hoc tertio differt à diuo Thoma, quòd negat legem veterem fuisse in passione extinctam: imò ait obligasse vsque ad sufficientem promulgationem euangelij: quæ quidem promulgatio cœpit, inquit, in Pentecoste, & durauit per

Adrianus.
Concilium
Florentin.

Quatuor as
serta de men
te S. Thom.
Primum.

Verisimile
est baptismum
institutum à
Christo cū
à Ioanne bap
tizat^o est,
non ipso fa
cto sed ver
bo.

Secundum
assertum.

Tertium asser
tum.

Quartum.

S. Thomas
Richardus
Duranus
Scotus in tri
bus punctis
deuat a sa
cto Tho.

per aliquod tempus. Itaq; vbiq; tenebantur Iudæi seruare legalia quouſq; ad illos euangelicum præconiū personaret. In summa, cum antiqua lex secundum ipsam non fuerit antiquata vsq; ad promulgationem euangelij, neq; noua cœpit nisi tunc esse in præcepto.

Quarta conclusio.

¶ His ergo prænarratis quarta est conclusio nostra: Legum cōfinitū, quo vetus desijt ac noua cœpit, fuit tempus passionis. Est autē intelligenda conclusio cum suis annexis: cū cæteris scilicet assertis quæ ei proximè circumscriptissimus. Probatur conclusio. Legalia figura erant & umbra futuræ per Christum redemptionis: umbra autem, si de visibilib⁹ documentū petamus, non durat nisi ad vsq; veritatis lucem: veritas verò redemptionis, in morte & resurrectione Christi perfecta fuit: ergo tunc vmbra illæ legalium, dicēte Christo, Cōsummatum est, virtutem suam expirauerunt, vniq; exhalauēre obligādi. Quin verò tota lex, vt paulò antea dicebam⁹. Huc nanq; refertur secundū omnes expositores, illud Ioannis. 19. Consummatum est: & velū in duo scissum, vt Matth. 27. legitur. Omnes inquam illic agnoscunt confinium vtriusq; testamenti. Nempè abolitionis alterius, atq; alterius obligationis. Indecens enim erat & diuinæ prouidentię absonum, vt mundus absq; vlla legis obligatione per tempus aliquod duraret: atq; adeò si in morte Christi ruptum est antiquæ vinculum, illic cœpit ligare noua: vel in resurrectione. ¶ Secundò & vis argumēti irroboratur ex illatione Pauli ad Rom. 7. vbi ex eo quòd sumus liberati à peccato, infert q̄ sumus pariter & à iugo legis exempti. Cū ergo in morte Christi liberi facti simus à peccato, fit vt tūc fuerimus etiam liberi à lege. ¶ Tertio loco accedit eius illic exemplum. Ait enim quòd sicut mulier in morte viri libera fit matrimonij lege: ita & synagoga in morte Christi à legis obligatione. ¶ Quarto deniq; id confirmatur verbo eiusdem Apostoli supra citato. Trāssa to sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat, vbi rerum consequentiam denotaui: Christus autem in morte transulit sacerdotium Moysay cum in sacerdotium euangelicum secundū ordinē Melchisedec: vt ibidē Paul. edisserit: docens quemadmodū Christus assisens pontifex futurorum bonorū introiuit semel in sancta, aeterna redemptione inuēta. Quod quidem sacrificium in ara crucis obtulit: ergo tunc facta est legis trāssatio. Per hæc ergo labefactantur omnia tria

membra opinionis Scoti: videlicet (vt à secundo exordiamur) q̄ circumcisio non obligauit nisi vsq; ad institutionem baptismi, quā ipse institutōne fatetur antecessisse passionē: nam si lex non fuit extincta vsq; ad passionem, atq; adeò cætera omnia legalia illuc vsq; obligabant, falsum est circumcisionem non eò etiam vsq; eandem vim retinuisse. Id quod præterea confirmatur ex verbo Christi, Non veni soluere legem sed adimplere. Nam cū eam vsq; ad mortem non impleuit, si antea rupisset circumcisionis vinculū, iam legē antequā impletet defregisset. Atq; inde pariter repellitur tertium eius dictum: Nēpē q̄ eadem circumcisio & lex post passionem Christi obligabat Iudæos in scios euangelij. Nam tota lex fuit in passione & resurrectione consummata. Item & primum eius assertū refutatur: scilicet q̄ baptismus post

Refutatio assertiones Scoti.

Prima ratio in Scotum.

Secunda.

Glossa.

Prima ratio cōtra fundamentū Scoti.

dcin

de in festo Pētecostes non fuit data lex orbi, sed virtus facultasq; Apostolis ad illam promulgādā. Nā antea dixerat Christus, Ite prædicite Euangeliū: docete omnes gētes, baptizātes eos. quod signū est iam tunc obligasse

Secunda

baptismū. ¶ Item ad idē arguitur: Si lex neminē obligaret quoad usq; legē audiret, impropiā ignorantia diceret excusare: nā excusatio nō est nisi ab eo ad qd' homo tenet: si ergo ignorantia excusat, signum est, vinculū de se legis ad omnes extendi: sed ignorantia protegit ignorātē à culpa. ¶ Et tertio ad idē arguitur. Sequeretur si qui nondū audiuit nō obligatur, q; neq; dum ignorantia sic retvincibilis, itā vt sua culpa nō audiret, obligaretur. Nā quæro quando cœpit obligari?

Tertia.

Ad quod certē respōderi nō potest nisi, Quādo data est lex. ¶ Et quartō ex eodē modo opinādi seq̄retur q; postq̄ quis religatus esset à lege veteri & obligatus nouæ, contingere posset sine nouæ mutatione legis, vt rursus absolueretur à noua & teneretur veteri.

Quarta.

Enimuerō si Iudæus à Hierosolymis distans post Pētecosten audisset legem Christi obligare, cui anteq̄ signa sufficientia videret fidē daret, non tamen leuiter: quod fieri poterat: iam tunc non obligaretur ad antiquam & teneretur nouæ. Si verò postea pseudopropheta contrarium ei dicerent, adhibendo signa & testimonia falsa, itā vt citra culpam rediret ad priorem fidem, rursus eximeretur à nouæ obligatione & subditus fieret veteri. ¶ Et per hoc dissoluitur eius argumentum quo ait: Nullus aliter se habet ad aliquam legem quā prius, nisi quia est sibi aliter promulgata: sed ante passionem non tenebantur homines ad baptismum: ergo neq; tenebantur quousque eis fuerit promulgatus: quod vsū nō venit statim à passione. Distin-

Solutio argumētū Sco.

guitur namq; prior præmissa: si enim intelligat, nullum ante promulgationem aliter se habere ad legem quantū ad vinculum obligandi, id abnuendum est. Imò statim vt lex solenniter à principe edicitur, obligat. Si autem intelligat quod nemo cōstituitur in culpa antequam legem sciat, equidē fatemur: cum temperamento tamen, nisi per se steterit quo minū illam audiret. ¶ Sed contra aliud assertum Scoti, nempe quod post passionem vsque ad sufficientem promulgationem, vt rursus, scilicet circuncisio & baptismus sic concurrerint sub consilio, vt optio fieret Iudæo vtrum suscipere mallet, vrgentissimē (vt arbitrator) arguitur. Aut enim id

Ratio vrgētissima contra aliud assertū Scoti.

intelligit de Iudæo ignorante euangelium, aut de audiente, qui illud tenebatur suscipere: de priori id non potest dici: nam ille manifestē tenebat circuncisio. Præsertim secundum ipsum Scotum qui ait legem veterem obligasse vsque ad nouæ promulgationem. Si autem id intelligat de posteriori, ratio contrarium demonstrat. Nam cum ille iam nulla excusaretur ignorantia, tenebatur profiteri Christianam religionem: professio autem Christiana fit in baptismo: ergo tenebatur baptizari, atque adeo baptizare paruulos suos sicut modò tenentur Christiani. Alioquin manifestē sequitur quod nullus vnquam Iudæorum etiam si post biennium fidem susciperet teneretur baptizari, neque suas baptizare proles, quod esset concessu absurdissimum. Profectō fateor me opinionem Scoti in hac parte non deprehendere. ¶ Sunt nihilo minū contra istas assertas veritates argumenta non modò Scoti, verū & alia solutu digna. Et vt ordine successione temporū procedamus, arguit Scot. q; ante passionem cum primum baptismus cœpit esse in consilio, obligatio circuncisionis versa est pariter in consilium. Præceptū inquit baptismi totaliter aufert circuncisionem, reddendo eam profus inutilem ac perniciosam: ergo & consilium eiusdem baptismi tollit eius necessitatem, relinquēdo eam sub consilio. Consequentiam inde probat, quod si alicuius rei præceptum, prohibitio est alterius rei, eiusdem consilium tollit saltem necessitatem eiusdem rei. Consequentia autem fallacissima est. Tenet enim illic profus vbi res ille secum pugnant: vt in virginitate patet & matrimonio. Cui enim præcipitur virginitas, omninō interdicitur nuptiæ. Et ideo consilium virginitatis tollit nuptiarum præceptum. At verò vbi res vtraque alteram secum patitur, consequentia non valet. Haud enim orationis consilium in Quadragesima tollit præceptum ieiunij. Cum ergo lex vsque ad veritatem redemptionis esset posita, non est cur peculiariter circuncisio dicatur per consilium baptismi vim amisisse obligandi.

Primum argumētum Scoti.

Solutio.

¶ Secundō ad idem arguit: si Iudæus paruulum suum ante passionem fide nostrā imbutus baptizaret, non autē circūcideret, paruulus ille euolaret ad cœlū: ergo circūcisio non erat in præcepto. Sed neque hæc consequentia valet: quia pater ipse peccaret non item circūcidēdo. Non quidem propter necessitatem

Secundū argumētū eiusdem Scoti.

fitatem gratiæ filio conferendæ, sed propter necessitatem implendæ legis. Quemadmodum & Scotus ipse probè cõcedit, quòd etsi puer Hebræus ante octauum diem per sacrificium naturale in mortis periculo adhibito obtineret gratiam, nihilo minùs si in octauo esset superstes, erat v̄ legis circumcidendus. Sicuti etsi quis modò per baptismũ flaminis Spiritu sancto suffundatur, nihilo minùs habita copia aque tenetur ipsa tingi.

*Argumentũ
alterum.*

¶ Sed restat argumētũ cõtra illud nostrũ asertum q̄ baptismus ante passionem tantũ erat in consilio. Iudæus tunc sufficientia expertus miracula & verborum Christi energiam, teneretur eius legem suscipere: Nam si non venissem, inquit, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberet. Christiani autẽ effici non poterant nisi per baptismum: ergo tenebatur baptizari, atq; adeò baptismus iam tunc erat in præcepto, subindeq; circumcisio prorsus cessauerat. Ad argumentũ hoc

Responsio.

respondetur: illa præmissa perempta q̄ non posset tunc Iudæus percipere legem euangelicam sine baptismo: quandoquidẽ non percipiebatur nisi pro tempore succedente passionẽ. Et ideo Iudæi omnes qui legem priùs susceperant, statim post resurrectionem ad prædicationem Apostolorũ tenebantur baptizari. ¶ Sed arguis: ergo Gentiles si ante passionem conuerterentur non tenebantur statim baptisinate abluui. Negatur consequentia. Imò cum illi circumcidi non poterant, tenebantur baptizari. Quauis indubiè credẽdum sit Iudæos quoq; ante passionem conuersos illicò sacro fonte intingi vt Christianorũ caractere insignirentur. Id quod euãgelico testimonio supra citato comprobatur, quo habetur Apostolos Christi, viuentem Magistro, baptizasse. ¶ Alia verò Scoti argumenta ad probandũ legem veterem post passionem vsq; ad promulgationem euãgelij durasse, post illa que dicta sunt, nullum retinent vigorem. Si enim arguas, Iudæos post passionem inculpabili ignoracione euãgelij laborans, tenebatur suos liberos circumcideret: ergo circumcisio, atq; adeò lex tota obligabat. Negatur prior cõsequetia, si obligandi rigorem perpendas. Nam cum simpliciter posset citra culpam nõ circumcideret, vtputa si euãgelium audisset, non simpliciter cõsensu erat obligatus. At si non placet tam stricto rigore loqui, adhibetur altera responsio, quòd tenebatur, non quidem vi præcepti, sed propter ignorantiam: qua laborabat, si-

cuti qui hodie crederet feriam esse sextam, teneretur à carnibus abstinere quauis feria secunda sit. ¶ Et dilucidatur perspicacitius responsio hæc. Si lex dum Deus Abraham circumfisionem præcepit sic iussisset: Omnes tui posterì circumcidentur vsque ad punctũ temporis quo Messias passus resurrexerit: Certè nemo asseuerare posset post illũ tẽporis articulum legem obligare, & nihilo minùs qui articulum eum ignorassent deberent etiam postea circumcidi propter ignorantiam. Figurauerim easum sub conditione, quæ vera ita in virtute contigit. Non enim posita fuit lex vetus nisi vsque ad illud tẽporis momentum, quo Christus dixit: Consummatum est: & resurrexit. ¶ Quòd si vrgentiùs arguas: Si Iudæus post passionem vel leuiter motus, vel ex malitia credens legem veterem abrogatam, nollet suum circumcideret infantulum, peccaret quidem: & non contra conscientiam: ergo contra legem qua tenebatur. Respondetur

*Elucidatio
præterita
soluionis.*

Replica.

quòd peccaret contra conscientiam quam ante sufficientem promulgationem euãgelij tenebatur habere. ¶ Veruntamen esto circumfisionis statim à passione obligatio esset extincta, videtur tamen retinuisse sanctitatis virtutem. Nam si Iudæus euãgelij ignarus filium circumcideret, fieret infans ille falsus. Respondetur quòd fieret falsus non circumfisionis virtute, quæ iam vanida erat, sed parentum fide. Itaque circumcisio tunc nihil ampliùs valebat quàm signum quo lege naturæ protestatio fieret sancte fidei: & quo Iudæi ante octauum diem utebantur. ¶ Dubium autem quod molestius hic premit est, Si Iudæus tunc qui euãgelij prædicationẽ audisset, & miraculorũ intuitus esset virtutẽ, quem iam ideo culpabilis ignorãtia non excusaret, persistens nihilo minùs in sua perfidia puerum circumcideret, vtrum puer ille ab originali macula ablueretur. Facit enim pro parte affirmatiua q̄ si ab alio inuincibiliter ignorante idem applicaretur sacramentum, puer, vt modò dicebamus, salutem obtineret: & tamen iniquitas circumcidentis nõ est cur misero infantulo noceret. Nã si quis modò puerum baptizaret, intendens id facere quod Christiani perficiunt, licet minimè in baptismum crederet, prodesset puero. Nihilominus respondetur nullatenus circumfisionem illam puero quicquam profuisse. Et ratio est plana: nam circumcisio de se nihil iam tunc proderat nisi per fidem applicantis:

Solutio.

Alterã ratiõ

Solutio.

Replica.

Solutio.

Argumentũ

Solutio.

tis: qui autem tenebatur credere euangelio, inique applicabat fidem. Alioqui conceden- dum esset quod etiam nunc Iudei circumcidetes liberos suos, illis ad salutem profunt: quod cõcedere absurdissima esset hæresis. Qui autem inuincibiliter ignorans illo sacramento utebatur, rectè suam fidè applicabat. Negatur ergo quod in tali casu iniquitas circumcidentis nihil noceret puero. Aliud autem est de baptismo nostro qui in se continet sanctificandi virtutem à quouis applicetur. ¶ At verò præter istas rationes alia superest maioris energix. Christus in passione nullam tulit legem: ergo tunc lex euagelica nõ cõcepit obligare. Legitima verò respõsio huius est, ipsum dum inter mortales ageret legem tulisse pro illo tunc temporis articulo quo mysterium salutis perficeret, in alteraque resurgeret in mortali vita. Sed tamen restat nihilo minus dubitatio utrùm lex ab eodem puncto obligare cõcepit quod moriens antiquam aboleuit. Nam si id concesseris, videberis euangelio contrarius: quando quidem post resurrectionem præcepit Apostolis, Ite prædicare & baptizantes eos. Matth. 28. ubi videtur legem quasi ex tunc obligantem tulisse. Item neque ratio permittit videtur ut statim à momento passionis lex cõcepit obligare. Nam mysteriũ salutis quæ duos habet terminos, scilicet mori peccato, & resurgere in nouã vitam, non in puncto passionis absolutũ fuit, sed in resurrectione, secundũ illud Pauli ad Rom. 4. traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostrã: quæ admodum illic à nobis expositum est. Si autem concedamus quod lex vetus cessauit dicente Christo, Consummatum est: noua tamẽ nõ cõcepit nisi post resurrectionẽ, incidimus in hæc foueam quod tẽpore aliquo fuerit orbis sine obligatione legis præter naturalẽ. Sicut erat ante legem scriptã. Quod tamen mihi durissimum fit, imò videtur nature amborũ testamentorũ palàm repugnare. Nam sicut in naturalibus corruptio vnius est generatio alterius: ita & antiquũ non fuit abolitum nisi per obligationem noui, sicuti aboletur vmbra per præsentia solis. Hoc enim exemplum vniuersis scripturæ interpretibus celeberrimũ est. Quin verò Paul. ad Hebr. id ex professo, cap. 7. & 9. & 10. videtur cõstituerẽ. Respondetur ergo quod sancti, quin verò Apostolus articulũ cessationis vnius legis & obligationis alterius non in puncto cõstituerũt, sed totũ tridũ pro vno reputarũt articulo.

At verò ad rigorem loquendo, Primũ præcerto habendum est propter rationem modò factam quòd obligatio vnius quassauit alterã. Quare si altera cessauit ubi Christus dixit, Consummatum est, inde incepit noua: nam tunc persolutum est redemptionis pretium, apertumq; regnum cœlorum. Statim enim patres viderunt Christi diuinitatem. Sed enim quia lex vetus nõ solum illud, sed resurrectionem quoq; in nouã vita præfigurabat, dicere optimè possumus quod non cessauit vsque ad resurrectionem, & inde incepit noua. Vnde sanctus Tho. 3. parte. q. 66. ar. 2. Baptismus, inquit, virtutem accepit quando Christus baptizatus fuit. Sed necessitas vtendi hoc sacramentò in dicta fuit hominibus post passionẽ & resurrectionem: tum quia in passione Christi terminata sunt figuralia sacramenta quibus succedit baptismus & alia sacramenta nouæ legis: tum etiam quia per baptismum cõfiguratur homo passioni & resurrectioni Christi: in quãtum moritur peccato & incipit nouam iustitiæ vitã. Et ideo oportuit Christum prius pati & resurgere quàm hominibus indicetur necessitas se configurandi passioni & resurrectioni eius. Vnde quòd post resurrectionem dixit Christus, Ite prædicare &c. non est signum latæ tunc legis, sed Apostolis tunc iussit vt illam quæ iam obligabat, vniuerso orbi promulgarent: vt. 4. sen. dist. 3. ar. 5. ait sanctus Tho. Imò Christus id ipsum significat, subdens, Docentes eos seruare omnia quæcunq; madaui vobis. Itaq; Christus antè passionem legem condidit, quæ post eius mortẽ obligaret: sed post resurrectionem præcepit Apostolis ipsam diuulgare: & in Pentecoste misit eis virtutem ex alto quæ ad eandem functionẽ erat necessaria. ¶ His tamen sic constitutis respondendum est ad aliud dubium quod sententia Augustini secũ affert. Enimvero si statim post passionẽ vel resurrectionem lex mortua fuit, consequitur vt continuo esset mortifera: quare nequiesceret eam vlla ratione seruare. Cõsequencia probatur per rationẽ qua probauimus cõclusionẽ tertiam, quæ est S. Tho. Ceremonialia illa iam inde tunc erant mendacia, ergo qui illa seruaret factò ipso mentiretur: sicuti qui assereret quod Christus foret nasciturus, passurus, aut resurrecturus: mēdaciũ autẽ semper est peccatũ. Et dum est perniciosum, sicuti hoc, fit lethale: atq; adeo sententia Hierony. est præferenda quod non licebat ea seruare. At nihilo minus

Dubium alterum.

Solutio.

Responsio.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Paulus. Responsio.

standū est Augustino, cui cōcilium Florentinum (vt dictum est) subscript: & respondēdum q̄ ceremoniarū tunc non seruabātur tanquā futurorum signa, sed in honorē sepulchræ synagoge. Quod si scisciteris quēnam esset illius honoris causa: responderetur q̄ vt internosceretur inter legem veterem & Gentilitatem. Nam si lex vetus sic de repente, vt Gentilitas fuisset eiecta, in suspicionem veniret q̄ non fuisset Gentilitate sanctorior. Et fuit hoc eousq; congruens vt illa, quod arbitror, ratione celauerit Deus aliquanto temporis. Apostolos ipsos mysterium illud q̄ legales ceremoniarū essent per euangelium abigēde: nempē vt securius illa seruant. Id quod historia illa Actu. 10. contestatur, qua narratur Petrum ostenso sibi vase linteo, de cœlo summissio, communium animalium pleno, manducare iussim, respōdisse: Absit Domine, quia nunquā manducaui omne cōmune & immundum. Illa autem causa honorandæ synagoge cessante iam nullatenus licet easdem ceremonias obseruare. Quod si interrogas quantum tēporis durauit sufficiens euangelij promulgatio qua licuit illa seruare legalia: Respōdetur certū esse à Pētecoste cœptū esse promulgari. Quo autē tēporis pūcto omnino fuerit lex extincta, & mortifera, nō cōstat. Forfan, vt ait Sco. durauit vsq; ad destructionē Hierosolymitanam: quæ quadraginta ferē annis cōtigit post Christū passum. Crediderim nāq; viuētes ipsos Apostolos omnimodā abolitionem legis prædicare cœpisse. Quidquid autē de tēporis pūcto sit, certū est q̄ lōgissimē ante tēpus Aug. omnino cessauisse: vt eadē ipse epistola. 19. aduersus Hieron. docet. Quocirca iam inde nefas est ad illas regredi ceremonias. Neq; in sententiam profectō huic contrariā consentire cū Caietano possum, qui. 3. part. super. q. 37. approbare non renuit Indorū morē: qui sese baptizatos circūcidunt: non tanq̄ antiquū seruātes ritum, sed vt religione illa Christum imitētur. Enimuerō patres nunq̄ ausi sunt id post passionem concedere, nisi ob causam Augustini. Et Concilium Florentinum simpliciter id negat licēre. Et Paulus simpliciter dicit: Si circūcidimini, Christus nihil prodest. Et imitari in hoc Christum, est imitari legem, cuius gratia id passus ipse est. Neque excusari potest quin habeat speciem mali. Neque verō ad hæc abundē Caietanus respondet. Secūs si fanitatis gratia pelliculam illam quis tolleret.

Sententia
Caieta.

Prima ratio
in Cate.

Secunda.

Tertia.

Postrema.

Restat igitur ad argumēta in capite quaestionis obiecta respondere. Et quidē autoritas Baruch Propheta: id tātū sibi vult q̄ lex esset in eternū secundū moralia præcepta per se duratura: secundū verō ceremonialia, nō nisi per futuras veritates quas præfigurabāt. ¶ Factū autē Christi, qui leprosos à se mundatos ad sacerdotes misit, non probat post passionē legē fuisse permanfurā, sed illic vsq; duraturā: atq; adeo ante passionē, prædicante Christo, vnā cum euangelio cur rebat: quod à nobis iam suprā assertum est. ¶ Et ad tertium eiusdem argumenti membrum responderetur q̄ rationes literales ceremoniarum ad diuinum cultum referebantur: qui tamen cultus in passione Christi erat in alterum migraturus. Vnde circūcisio mutata est in baptismum, & sabbathū (vt dictum est) in diem Dominicam: & festum Paschalis agni in festum Resurrectionis. Festum autem Pentecostes permansit. Nam & eodem fuit nobis quodāmodo lex data, hoc est Apostolis facultas eiusdem promulgandæ collata: sicuti & antiquæ Moysi. ¶ Ad duo autē priora mēbra secundi argumenti per sententiam suprā expositam Augustini respōsum est. Illa enim ratione licuit Paulo Timotheum maternē Iudæū circūcidere, & seipsum purificare: nepe nē videretur perinde legē atq; Gētilitatē abiecitē cōsepelire. Et nē teneris conuersis nōdumq; factis instruetis scandalum offerret. ¶ De tertio verō mēbro, puta de lite quam Paul. ad Gala. 2. commemorat sibi intercessisse cum Petro, discordes, vt diximus, fuere proceres illi, diui Hiero. & August. historia notissima est & solennis quæ Antiochiæ contigit, vbi Petrus cum Christianis è Gētilitate neophytis cōmunicabat: nontātū colloquio, quia inde nullā scandali occasionem nanciscerentur Iudæi: sed etiam mensa, vescendo cum illis suillis carnibus alijsq; communibus cibis lege vetitis: quod iam in linteo sibi ostenso cognouerat esse licitum. At cū quidam illuc peruenissent recentes ex Iudæis Christiani, quos Iacobus ad illum miserat, nē scādalum eisdem obijceret, subtrahebat se à cōmercio Gētiliū, abstinebatq; eisde illegitimis cibis. Vnde cū tūc fortē cōtingeret vt illic Paul. applicuisset, reficiuissetq; tumultū Christianorū ex gentilitate, qui ex facto Petri colligebant, legalia in Christianismo esse seruanda, in conspectu omnium eum reprehendit: quia, inquit, reprehensibilis erat.

Ad primum
argumentū.

Ad tertium
mēbrū eiusde
de argu.

Ad duo mēbra
secundi
argumenti.

Ad tertium
eiusde mem
brum.
Paulus.

Hiero.

*Hieronymus*². Hieronymus ergo opinatus legalia protinens à passione fuisse lethifera, negat Petrum illa seruasse: sed tantum ait simulasse: ac subinde ait Paulum non verè, sed simulatore cum in gratiam Gentilium obiurgasse.

Augustinus. Augustinus autem contrà in utroque opinioni Hieronymi reclamationat. Primum in hoc quòd ait Petrum licitè potuisse seruare, seruasseque adeò legalia. Secundò & in hoc quoque quòd ait verè fuisse, tum reprehensibilem, tum perinde reprehensum. Sunt autem qui Hieronymi patrocinium suscipientes, inter quos est Adrianus in. 4. distincti. i. adducunt in eius tutelam id quòd Paulus ipse ait: scilicet Iudæos & Barnabam cõsensisse in illam Petri simulationem: quo verbo excludi videtur verà fuisse obseruantiam. Quocirca duplex, aiunt, vsu venit simulatio. vna quando fingitur aliquid fieri quòd non fit: qualis est in comedijs: vt si quis fingeret se circumcidere & non circumcideret. Et hæc si fiat intentione fallendi, est peccatum: quoniam mendaciū. Alia verò accidit simulatio quando res verè fit: non tamen ea ratione qua alij putant: Vt si quis pelliculam sibi abscederet sanitatis gratia: quam circumstantes abscondi crederent religione Iudaica. Et isto modo, aiunt, Paulus finxit circumcidere Timotheū ad euitandum scandalum: & Petrus à communibus cibis abstinuit. Et ait Adrianus nunquam Augustinum à Hieronymo differiturum fuisse si cum intellexisset. Ego verò dixerim minus fuisse Augustinum ab hoc doctore intellectum, quam ipse Hieronymum intellexerit. Augustinus enim non arbitratur culpam Petri fuisse, mendacium: nempe quòd simulauit id quòd non fecit: Imò credidit absque simulatione verè potuisse seruare legalia, & seruasse, modo supra exposito: sed quòd plus iusto illa seruasset. Et facit pro Augustino quòd Paulus non incusabat Petrum quòd legalia seruasset: sed quòd Gentes cogere iudaizare. Puta quòd vsque adeò nimiam in eorum obseruatione adhiberet diligentiam, vt cõuersos ex gentilitate in eam opinionem pertraheret, quòd essent seruanda ea ratione & sine quo in lege veteri, ac si non cessassent. Et primum, quòd seruare legalia nullum esset crimen, probatur: nam aliàs vera propter solum euitandum scandalum nunquam Paulus circumcidisset Timotheum, neque se suasu Iacobi purificasset. Imò potius docuisset non

esse licitum. Porro autem quòd Petrus fuerit reprehensibilis, reuera citra grauissimam iniuriam scripturæ negari non potest. E-nimvero si tantum Paulus eum simpliciter reprehendisset, potuisset vtunque com-mentari id fecisse simulante: vbi autem tanta cum emphasi dixit, In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat: negare fuisse verè reprehensibilem ac proinde reprehensum, est sacræ scripturæ contradicere. Quod enim Ioannes Maio in. 4. distincti. 3. q. 1. ait in scriptura non haberi quòd Petrus esset reprehensibilis, sed quòd hoc Paulus dixit, cauius est nihilo minus scripturæ iniurius, quam scripturam abnegare. Nam cum id fides catholica confiteri cogat, quòd quicquid Apostoli affirmarunt sit diuinum oraculum, fit vt tam verum sit, Petrum fuisse reprehensibilem, quam est, Paulum illud affirmasse. Alioqui si permitteretur, vt ait Augustinus, negari scripturæ sensum, qui plane est literalis, tota eius autoritas illic deperiret. Quòd si quis inferat, culpam Petri fuisse mortalem, nam pertrahere alios in tam falsam opinionem graue erat peccatum in fidem: quòd tamen Apostoli post confirmationem committere non poterant: Respon- detur quòd Petrus non putauit tantum oriturum scandalum: & ideo inconsideratio illa fuit culpa venialis. ¶ Quid ergo ad illud pro Hieronymo adductum respondebimus, quòd Paulus actionem illam Petri appellauit simulationem? Respon- detur non sic ideo appellasse quòd non fuisset verum opus Iudaicum, sed quòd non fuit factum intentione ac sine Iudaico, tanquam futurorum signum retinens virtutem suam. Et est discernendus effectus quem Petrus fecit in conuersis è iudaismo, & in conuersis è Gentilitate. Illos enim & Barnabam adduxit vt in eius simulationem consentirent, id est simul se subtraherent Gentilium confortio: Gentiles autem cogebat iudaizare: hoc est credere quòd tenerentur & ipsi abstinerere à suilla, atque ab alijs communibus cibis. Quapropter exaggerationis gratia dixit, & Barnabam eum secum duxisse. Nam cum ille esset ad euangelizandum Gentibus segregatus, minus ei licebat Gentilium se conturbatio subducere.

¶ Vnus tamen ex his fit reliquus scrupulus, quòd distinctio. 15. can. Sancta Roma. Hieronymus honorifice suscipitur, eiusque dogmata approbantur que aduersus

Duplex simulatio.

Perperâ intellectus ab Adriano Augustinus.

Canillus Maior.

Ratio in Maiorem.

Augustinus.

Obiectio.

Solutio.

Ad argumētū retro crasi nati in gratiam Hiero.

Ruffinum atque alios definiuit. Quomodo ergo Augustinus de hac re per censuram etiam Concilij Florentini præfertur? Respon- detur nullatenus secum ista pugnare. Etenim in Canone, Sancta Romana. meritissime delata est Hieronymo Palma aduersus illos quos, ceu errantes in fide, adbellauerat. Et ideo tanquam solennis Ecclesiæ doctor receptus est. Haud tamen in his cunctis quæ contra August. cuius illic etiam doctrina simili honore suscipitur, disputauit, prælatus est illi. ¶ Ad postremum autē mē-

Ad postremū mēbrum secūdi argumēti principi- pulis.
Triplex solutio D. Tho.
 brū eiusdē secūdi argumēti, quo sensus queritur Apostolici cōcilij Actu. 15. Diuus Thotres attulit solutiones. Prima est quorūdam qui arbitrabantur sanctiones illas Concilij minimē in sensu literali intelligendas, sed in spirituali: vt scilicet in prohibitione sanguinis intelligatur prohiberi homicidium: in prohibitionem verō suffocati inhiberi violentiā & rapinam: sed in prohibitionem immolatorum, idololatriā. Hic autem interpretandi modus, vanus est. Nam cū illa crimina, tum apud Gentiles illicita haberentur, tum etiam in Decalogo essent explicata, non erat cur rursus super illis Concilium cogere. Secunda ergo erat aliorum opinio, quòd in sensu literali sunt illic prohibita: non quidem ad legis obseruantiam, sed ad reprimendam gulam. At verò cū alia essent maiora irritamenta gulæ, quorū illic non est habita mētio, non est credendum illam fuisse prohibitionis causam. Ecquod enim gulæ illectamentum in suffocatis & idolo immolatis reperitur? Legitimā igitur solutionem historia nos ipsa docet. Enimverò cū conuersi è Iudaismo & præcipue Pharisei mordicus contenderent circuncisionem & reliquas ceremonias vnā cum euangelio retinere, in Concilium Apostoli de re illa confidentes decreuerunt circuncisionem & legalia non esse à Gentilibus obseruanda, neque honoris gratia sepulture synagogæ deferendi: sed tamen ob improbitatem Iudæorum quatuor illa eisdem Gentibus interdixerunt: non quidem quasi necessaria esset legalium obseruantia, sed vt posset inter Christianos vtriusque populi iniri commercium. Prohibitum ergo illis est vt à carnibus idolis immolatis abstinerent: videlicet nè apud cōuersos è iudaismo in suspicionem venirent idololatriæ. Quare falsò nonnulli opinati sunt prohibitam illic esse idololatriam. Nam illam in cōfesso cun-

Vana interpretatio eorum qui sanctiones apostolice cōcilij spiritualiter intelligunt.
Exploditur secunda expositio.
 tis erat esse euangelio execrabilem. Verum tamen quia sacerdotes Gentilium macellū habebant immolatorum idolis, prohibiti sunt Christiani illis vti escis. Secundò prohibiti sunt vesci sanguine & suffocato: quæ quidem ad eò Iudæi exhorrebant, vt nauseam illis faceret. Quicunq; in eorum conspectu talibus vterentur epulis. Fornicatio autem vetita illis est peculiariter: non quòd non esset lege naturæ interdicta, sed quòd illi caligine mentis obtekti nullam in libera Venere agnoscebant culpam, neq; erat in Decalogo expressa. ¶ Contra hanc autem solutionem existunt argumenta. Primū, quòd si non erant illa ad legis obseruantiam prohibita, non satisfiebat quæstioni Iudæorum, qui contendebant vt legalia cum euangelio simul current. Secundò quia in ipso Cōcilio habetur: Visum est Spiritui sancto & nobis nihil vltra imponere vobis q̄ hæc necessaria. Si ergo erāt necessaria, necessitas ex lege procedebat. Tertio quia si illa ratione prohibebatur sanguis & suffocatum, pariter deberet prohiberi esus suillarum carnum & aliorum communium. Ad hæc autem respondetur, Apostolos Phariseis non ad eorum mentem respondisse: sed illa ad ipsorum pacandum seditionem ac tumultum indulserunt: atque ad hunc finem censuerunt illa esse necessaria. Prohibuerunt autem illa duo, scilicet sanguinem & suffocatum, quæ magiserant Iudæis exosa: non autem suillas carnes atque alia venationum ac piscium genera: quia esset Gentibus perquam molestum propter Iudæos illorum vsu priuari. Et ideo ait sanctum Concilium nihil vltra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria. Atqui tota hæc doctrina ex verbis Pauli facile colligitur. .i. ad Corinth. 8. vbi docet quòd esus carnum idolis immolatarum non est de se illicitus, sed propter scandalum infirmiorū: quo pacto sanctionē Concilij declarauit. Idemq; edocet ad Roman. 14. vbi ait omnes cibos esse mūdō nisi propter scandalū aut conscientiam. Et Mat. 15. ait Christus: Nō quod intrat per os coinquinat hominē. ¶ Et ex his sequi illā prohibitionē nō fuisse in perpetuū factā, sed in tēp^o, idēq; per exiguū dū Christian^o popul^o coalesceret, & Iudæorū gēs horrore illū ciborū deponeret. Quare vel sæculo ipso Apostolorū vel proximē vis expirauit illi^o Cōcilij. ¶ Huic nihilominus sententiæ obstare videt Canon Concilij Gangrensis, si quis. dist. 30. vbi habetur

Vera interpretatio ex historia deprehsa.
 etis erat esse euangelio execrabilem. Verum tamen quia sacerdotes Gentilium macellū habebant immolatorum idolis, prohibiti sunt Christiani illis vti escis. Secundò prohibiti sunt vesci sanguine & suffocato: quæ quidem ad eò Iudæi exhorrebant, vt nauseam illis faceret. Quicunq; in eorum conspectu talibus vterentur epulis. Fornicatio autem vetita illis est peculiariter: non quòd non esset lege naturæ interdicta, sed quòd illi caligine mentis obtekti nullam in libera Venere agnoscebant culpam, neq; erat in Decalogo expressa. ¶ Contra hanc autem solutionem existunt argumenta. Primū, quòd si non erant illa ad legis obseruantiam prohibita, non satisfiebat quæstioni Iudæorum, qui contendebant vt legalia cum euangelio simul current. Secundò quia in ipso Cōcilio habetur: Visum est Spiritui sancto & nobis nihil vltra imponere vobis q̄ hæc necessaria. Si ergo erāt necessaria, necessitas ex lege procedebat. Tertio quia si illa ratione prohibebatur sanguis & suffocatum, pariter deberet prohiberi esus suillarum carnum & aliorum communium. Ad hæc autem respondetur, Apostolos Phariseis non ad eorum mentem respondisse: sed illa ad ipsorum pacandum seditionem ac tumultum indulserunt: atque ad hunc finem censuerunt illa esse necessaria. Prohibuerunt autem illa duo, scilicet sanguinem & suffocatum, quæ magiserant Iudæis exosa: non autem suillas carnes atque alia venationum ac piscium genera: quia esset Gentibus perquam molestum propter Iudæos illorum vsu priuari. Et ideo ait sanctum Concilium nihil vltra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria. Atqui tota hæc doctrina ex verbis Pauli facile colligitur. .i. ad Corinth. 8. vbi docet quòd esus carnum idolis immolatarum non est de se illicitus, sed propter scandalum infirmiorū: quo pacto sanctionē Concilij declarauit. Idemq; edocet ad Roman. 14. vbi ait omnes cibos esse mūdō nisi propter scandalū aut conscientiam. Et Mat. 15. ait Christus: Nō quod intrat per os coinquinat hominē. ¶ Et ex his sequi illā prohibitionē nō fuisse in perpetuū factā, sed in tēp^o, idēq; per exiguū dū Christian^o popul^o coalesceret, & Iudæorū gēs horrore illū ciborū deponeret. Quare vel sæculo ipso Apostolorū vel proximē vis expirauit illi^o Cōcilij. ¶ Huic nihilominus sententiæ obstare videt Canon Concilij Gangrensis, si quis. dist. 30. vbi habetur

Argumentū primū cōtra proximā solutionem.
Secundum.
Tertium.
Ad argumētū factū.
Corollarium.
Argumentū Concilium Gangrensis.
 etur

tur omnia manducare licere præter idolothyta : vbi glossa expressè tenet quòd nunquam licuit, neq; modò quidem licitum est idolothytis vesci: quamvis nulla detur scādali occasio. Imò nō magis licere eorū esum, q̄ in Quadragesima carnū. Et allēgat pro se dictum August. in De bono cōiug. quod referatur 22. q. 4. can. sicut fatius. vbi inquit fatius esse fame mori, quam idolothytis vesci. Ad textum autem Concilij respondetur illud fuisse habitum proximè tempus Apostolorum, quando nondum eorum concilium prorsus cessauerat: ob idq; glossator falsissimè inde intulit opinionē quod modò non licet illa edere. Imò Paul. 1. ad Timoth. 4. generaliter absque vlla exceptione cōdemnat eos qui in nouissimis temporibus loquētes mendaciam, prohiberi erant à cibis quos Deus creauit abstinere. Et forsā tempore Augustini nonnulla durabat eiusdem concilij obseruātia: nisi dicere malueris quod fortè respexit ad elapsū tēpus, quando vigor Concilij durabat.

Augustinus

Solutio.

Paulus.

nam quæ ad ipsum singulariter hominem pertineret: nō ergo omnia ad iustitiam attingebant, quæ est vnicus ciuis ad alterū. ¶ *Secundū* arguitur cōtra aliam differentiā, quæ inter hæc præcepta constitui solet: nēp̄ q̄ ceremonialia cōstituta erant vt signa figurāq; essent & vmbra futurorū iudicialia verò minimè: nam glossatores iudicialiū, Exod. 21. & 22. cūcta etiā interpretātur allegoricè & moraliter. ¶ Atq; inde tertium colligitur argumentū aduersus tertiam differentiā quæ adhiberi cōsuevit: scilicet ceremonialia non licere amplius obseruare: secus autem de iudicialib;: nam si erant futurorū signa, pari modo debuerunt cessare sicut & ceremonialia. Vnde Apostolus generaliter ait ad Hebr. 7. Trās lato sacerdotio necesse est vt legis trās latio fiat. ¶ In cōtrarium autē est q̄ tres istas differentias interpretes legis solent inter eiusmodi præcepta internoscere.

Tertium.

Paulus.

QVAESTIO SEXTA.

De iudicialibus mandatis.

S. Tho. 1. 2. q. 104. & 105.

ARTICVLVS I.

Vtrum præcepta iudicialia rectè à ceremonialibus distinguantur.

Tertium præceptorum genus, vt in superioribus cōstitutum, est iudicialium. De quibus primò quæritur quib; modis à ceremonialib; distinguantur. Et primò arguitur non in hoc differre, vt supra dictū est, q̄ ceremonialia pertineant ad diuinū cultum: iudicialia verò ad pacificum conuictū qui est inter ciues: tum q̄ iudicialia, vt nomē sonat, sunt illa quæ in foro tractantur coram iudice: & tamen extra forū sunt alia quæ ad eundem pacificum statum conferunt: tum etiam q̄ sicut inter ceremonialia aliqua erāt quæ hominem ad seipsum ordinabāt, vt delectus ciborum & vestimentorum: itā & inter iudicialia decebat esse aliquā præceptio-

Primum argumentum.

HAEC fermè omnia in superioribus discussa sunt & definita: sed vt eorū summa oculis obijciatur, repetuntur. Supponamus ergo discriminē, non semel in præcedētibus explicatum inter moralia ex vna parte, atq; alia duo genera ex altera. Moralia enim iam diximus esse illa quæ ex principijs naturalibus per modū illationis colliguntur: ceremonialia verò ac iudicialia quæ non nisi arbitramento quodam ex generali præcepto per modum specificationis cōstituantur. vt si exempli gratia dicamus, Deus est colendus: ergo, hoc vel illo modo. Malefactor est puniendus: ergo, tali aut tali supplicio. ¶ Ad quæstionem ergo tribus conclusionibus respondetur, trinum experimentibus discriminē inter ceremonialia & iudicialia. Prima conclusio. Ratio iudicialium præceptorum in duobus consistit: primū vt non inferatur ex principijs naturæ tanquam eorum conclusio: & in hoc differunt à moralibus, conueniuntque cum ceremonialibus. Secundò vt ad cōuictum hominum inter se inuicem spectent: & in hoc à ceremonialibus elōgantur. Enimuerò sicut ex illo principio, quòd Deus est colendus, arbitratu diuino instituta sunt hæc & illa sacrificia, quæ natura sua nihil ad mores referebant: sic ex illo quòd pax est in republica pro viribus custodienda, collecta sunt iudicialia: vt qui vnā firraretur ouem, quatuor solueret: & quòd fur nocturnus in flagranti delicto interficeretur: diurnus verò, minimè &c. Hæc autem

Prima conclusio.

conclusio adeò est hætenus frequentata, vt permolestū sit in ipsa, veluti in salebra diutiùs hærere. ¶ Secunda conclusio. Præcepta iudicialia secūdò à ceremonialibus hoc discriminantur, quòd ceremonialia instituta erant in figuram vmbrae; futurorum: iudicialia verò non nisi ex consequenti. Discrimen nanque hoc ex prima conclusione originem ducit. Etenim cū cultus ille p̄r scorum patrum ad populi sanctitatem pertinere, quæ quidem sanctitas ex mediatore Christo dependebat, condecens erat ac necessariū, qd̄ supra expositum est, vt per eadē ceremonias eundem venturum profiterentur. Attamen cū iudicialia non ad diuinum cultum, sed ad iustitiam & æquitatem inter ciues conciliandam instituerentur: ratio non postulabat vt prognostica essent eiusdem futuri Mesiæ. Nihilominus quia totus ille status populi in expectatione erat eiusdē v̄turi Dei, ex consequenti eadē iudicialia aliquam eius præferebant vmbrae: iuxta verbum Pauli. ad Corin. 10. Omnia in figuram contingebant illis. Exempla. Decimarum solutio significabat perfectionem, quæ vltima denarij vnitate designatur, Christo tribuendam. Atq; illud Exodi. 21. quòd seruus Hebræus post seruitium sex annorum esset septimo annolibet, figurabat post militiam huius mundi subsequituram fore libertatem cœlestem, quæ erit perfectum sabbatum. Quapropter Gentilium iudicia, vtp̄ta Græcorum & Romanorum, nullum recondebant mysterium, sicuti Hebræorum leges.

¶ Tertia conclusio. Etsi iudicialia præcepta sic prorsus fuerint euacuata & extincta vt post Christi resurrectionem nullatenus sint obligatoria, differunt tamen & in hoc tertio à ceremonialibus quòd quæuis ceremonialia nullatenus iam seruare licuerit, nihilo minùs liceat iudicialia iteratò instituire. Prima pars conclusionis huius iam satis supra demonstrata est: vbi ostendimus totam prorsus legem quantum ad Mosaicam vim cessasse. Secunda verò pars ex secunda conclusione, sicuti secunda ex prima, colligitur. Ratio enim quare ceremonialia reuiuificare modò non licet, illa supra assignata est, quòd cū signa fuissent prognostica futurorum, præfente veritate, facta sunt falsa mendacia. Cū ergo hæc ratio in iudicialibus non reperiat, quia non per se instituta sunt

ad significandum, nihil periculi inest si iterum constituantur in noua lege. Hæc igitur ratione constitutæ ab Ecclesia sunt decimæ, quæ quantum ad quorundam iudiciales erant: institutæque sunt quandoque talionis leges, & reddere quadruplum pro simplici furto, & similia. Hæc omnia facilissima sunt, & ex superioribus liquida.

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd licet iudicialia à iudicio nūcupentur, propterea quòd rempublicam instituere ad principem attinet, penes quæ potestas est iudicandi, nihilo minùs quia eidem principi incumbit non modò litigia dirimere, verum & quæ ad spontaneos contractus attinent deliberanter sancire, fit vt non solùm illa quæ in foro tractantur, verum & quæ in doino & in ciuium commercijs, iudicialia nuncupentur. ¶ Ad secundum autem membrum eiusdem argumenti respondetur diuersam esse rationem ceremonialium ac iudicialium. Nam cū cultus ad Deum pertineat, ad quem homo tanquàm in proprium finem ordinatur, fit vt ad eundem cultum referatur, vt minister ipse seipsum componat in cibo & vestitu: quare & de hoc erat ceremoniale præceptum: homo autem non ordinatur ad proximum sicut in finem, sed sunt sicut duo membra: & ideo nullo opus erat iudiciali præcepto hominis ad seipsum: sed omnia ipsum ordinabant in alterum. Aliorum autem solutiones satis ex superioribus clarescunt.

ARTICVLVS. II.

Vtrum iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispersita.

OST distinctionem iudicialium à ceremonialibus subsequitur vt de ipsorum ab se inuicem partitione dicamus. Vtrum scilicet quadrifariam fuerint distributa: nempe vt alia extiterint quæ principes in ordine ad subditos informabant: alia verò quæ inter se inuicem subditos: & tertia quæ populum in ordine ad exteras gentes instituebāt: atq; alia demum quæ domesticam inter se familiã cõciliabāt.

Arguitur

Secunda conclusio.

Deducitur conclusio ex prioribus.

Ad primum argumentum.

Ad secundum.

Tertia conclusio.

Probatio cõclusionis.

Primum argumentum. Arguitur enim primò. Suprema potestas rei publicæ est in spiritualibus summus sacerdos cum alijs sibi assistentibus, & in temporalibus, rex: nam secundùm Aristot. 7. Polit. hoc est regiminum optimum: utpote quòd in vnitate maximè resolutur, atque adeò expressissimam diuinæ gubernationis similitudinem gerit: ergò circa has duas potestates debuerunt primùm omnium congruentes leges institui: hoc autem non sic institutum legimus in lege veteri. Nam sicut Aarò Deus ipse per se elegit, vt patet Exod. 28. Leuitisq; decimas in eorum sustentationem solui iussit, vt Leuit. vltimo scriptum est: sic debuit & per seipsum regem creare: quod tamen non fecit, sed populo id commisit. Habebat enim Deuter. 27. Cùm dixeris, Constitutam super me regem, eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit. Neq; regibus stipendia designauit. Imò populus à Moysè vsq; Saulem quadringentis annis mansit cù sacerdotibus absq; rege: quem tunc demum in malum ipsius populi Deus permisit: vt. 2. Reg. 8. commemoratur. **Secundò** arguitur quòd neq; de conuictis inter se ciuium congruenter fuerint iudicialia instituta. Præcipiebatur enim Num. 27. vt hominis absq; filio defuncti hæreditas transiret ad filiam: & tamen Arist. 2. Polit. cap. 7. ait, Regna inde & possessiones perditum iri, quòd ad mulieres transeunt. Et Leuit. 22. habebatur quòd anno Iubilei omnes venditæ possessiones ad pristinos possessores remearent: quod firmitati contractuum obstare videbatur, sine quibus tamè mortales cõuiuere nequeunt. Et Exod. 21. instituta fuit talionis pœna: vt oculũ pro oculo reus redderet, ac dentem pro dente: cuius nimiam acerbiter denotauit Christus Matth. 5. Atq; aliæ erant in illo populo legales sanctiones quæ videbantur absurdæ. **Tertiò** & erga exteras gentes incongrua videntur illa quæ illic extant iudicia. Habebatur enim Deute. 23. Ammonites & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt in Ecclesiam Domini in æternum. Et tamen econuersò subditur, Non abominaberis Idumæum: quod certè videtur ad respectum personarum attinere: qui tamen, vt habetur Actu. 10. non est apud Deum. Et Exod. 20. cautum est, Aduenam non contristabis, neq; affliges eum. Et nihilo minùs. 23. permittebatur idem populus pecuniã alienigenis ad vsurã mutuari: quæ quidem duo præcepta sibi inuicem videntur repugnare.

Quartò neq; circa domesticas personas videntur iudicialia præcepta satis esse rationi consentanea. Nam cuni primis de feruis legitur Exod. 21. Qui percussit feruum suum vel ancillam virga, si vno die superuixerit, nõ subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est: permittere autem homicidam impunem, natura ipsa abhorret: quare leges humanæ etiam dominos feruorum occisores grauius puniunt. Et de filiis videtur dura illa lex Deut. 21. videlicet quòd pater duceret filium suum ad seniores ciuitatis puniendum. Ac demum de vxoribus lex, quæ vt Deut. 24. habetur, libellum repudij permittebat, videtur in naturã matrimonij perniciofa: utpote quòd ad educandas proles debet esse perpetuũ. **In contrarium** autem est quod sapiens diuina Proverb. 8. ait: Isti sunt omnes sermones mei. Non est in eis prauum quid, neque peruersum. Et David, Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa.

Questionem istam nõ intelligas in hoc à nobis summotam, vt quã amplè ipsa patet, sit nobis differenda: id enim diuino pene ingenio D. Thom. quod omnibus est in confesso, absoluit. 2. q. 105. Sed tamen nõ filium dicendi nostrũ rumperemus, transitum per hæc summam nos facere decuit. Vnica ergò conclusione duximus respondendum. Præcepta iudicialia legis veteris in quatuor oportuit membra distribui. Enimverò cùm prudentia ferendarum legum, ars quædã sit illustrissima: ars autem ordine ac dispositione præluceat, condecens fuit vt iudicialium numerus quibus respublica instituebatur, secundum insignes eiusdem reipublice partes atq; ordines disponeretur. Ordines autem isti quatuor sunt numero: Principis scilicet ad subditos, subditorumq; inter se, totiusq; reipublice ad exteros, ac partium inter se vnus familia. Igitur de principibus latæ sunt diuinitus leges, quemadmodum, tum creandi essent, tum etiam & se erga populũ gererent: ac subinde quemadmodum vicissim à populo colerentur. Mox circa ciues latæ sunt leges emptionum & venditionum, aliorumq; contractuum qui liberè inter homines fiunt: decretaq; perinde iudicia in malefactores, qui iura violarent. Deinde leges adhibitæ quemadmodũ se populustum in bellis gerendis, tum in suscipiendis peregrinis erga externas gentes deberent cõuersari. Ac demum circa domesticam familiam

S. Thomas
2. 2. q. 105.

Conclusio
responsiua.

Quadruplex
ordo inter
reipublica
partes.

superadditæ sunt & aliæ de seruis, deq; vxoribus & filijs.

*Ad primum
argumentū.*

AD primum igitur argumentum respon-
detur quòd cum in gubernanda repu-
blica duo sint habendi respectus: prior scili-
cet, vt ciues omnes creandorum magistratu-
um gerendæque publicæ curæ participes
fiant. Nam hac ratione vt. 2. Polit. author est
Aristot. Arist. æquitas constat, ac subinde pax in re-
publica. Posterior verò, vt regimen eligatur
optimum: quod secundum eundem Philoso-
phum. 3. Politic. ex tribus speciebus, scilicet
Aristocratia, Democrazia, & Regno, hoc vl-
timum est præstantissimum, diuina Deus
prudentia hæc omnia circa populi princi-
pes custodiunt. Primum enim quia peculiarem
curam illius populi gerebat, iuxta illud
Deut. 7. Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis
ei populus peculiaris, sibi metipso electionem
regis referuauit. Vnde sicut summum ipse
creauit sacerdotem, sic & de rege ait loco
citato Deuter. Cum dixeris, constituam super
me regem, eum constitues quem Dominus
Deus tuus elegerit de numero fratrum tuo-
rum. Qua ratione diuino mādato à Prophe-
tis vngebantur. At verò quoniam regnum,
vt est optimum regimen, dum rex idoneis
virtutibus pollet: sic fit & pernitentissimum
dum in tyrannidem corrumpitur: & popu-
lus ille, tum crudelis erat, tum etiam auarus
ac libidinofus, quibus potissimum vitijs rex
corrumpitur, quadringentis annis distulit
regem illis dare cum plenitudine potestatis.
Gubernauit tamē populum instar regni per
vnum, puta per Moysen, perq; eius successō-
res iudices: quousq; populus, quasi excutiēs
diuinum regimen, voluit sibi creare regem.
Vnde. 1. Reg. 8. ait Deus ad Samuēlem, Non
te abiecerunt, sed me, nē regnem super eos.
Ecce quā fuerit Deus solers in sustinendo
optinio regimine regni. Quocircā quā cō-
tra eius voluntatem fuerit absoluta regis po-
testas introducta, ipse rei euentus ostendit.
Nam statim sub Roboam diuisum regnum
suis ipsius desolandi causam attulit, iuxta ver-
bum Christi, Omne regnum in seipsum di-
uisum desolabitur. ¶ Quantū verò ad Ari-
stocratiam, quæ est optimorum potentia,
iussit eligi septuaginta viros de senioribus
Israël: vt patet Num. n. vnde Deut. 1. Tuli de
vestris tribubus viros sapientes & nobiles, &
constitui principes. Democraziam verò, quæ
est popularis potentia, catenus seruari voluit

quòd & totus populus magistratus crearet,
& de omnibus tribubus eligerentur. Vnde
Exod. 18. Prouide de omni plebe viros sapien-
tes. Et Deutero. 1. Date ex vobis viros sapien-
tes. &c. Quòd autem sacerdotibus decimæ
fuerint adiudicatæ, non autem principibus,
illa ratio fuit quòd sacerdotes vt in maiori ha-
berent reuerentia decuit ex vna singulari
tribu institui, quæ ideo ab alijs alenda erat.
Principes verò sæculares ex omnibus prom-
iscue tribubus eligebantur, quibus posses-
siones erant decretæ. Et præterea eorum sti-
pendia pro bellorum indigentia crescebant:
& tunc natura ipsa docebat populares con-
tributiones esse illis augendas. ¶ Circa ma-
teriam secundi argumenti notandum sequi-
tur, iudiciales leges, ciuibus ad humanum cō-
uictum inseruientes, in duos ordines secari,
secundum duas, quæ in populo sunt, cōm-
municationes rerum ac commutationes. Alia
enim communicatio fit publica autoritate
principis: alia verò priuata cuiusq; volūtatē:
homines quippe subditi sunt principi: pos-
sensiones autem ad dominium priuatorum
pertinent. Quare iudicia quibus homines
iura seruare coguntur, & supplicia quibus
maleficia vindicantur, principis autoritate
instituantur: donationes autem rerum & cō-
mutationes, priuata cuiusq; voluntate cele-
brantur. Et de vtroq; ordine leges Deus opti-
mas iudiciales edixit antiquo populo. Con-
stituit enim quantum ad primum iudices &
magistros, vt patet Deut. 16. ac testium nume-
rum, poenasq; diuersas pro diuersis delictis.
Et quantum ad secundum vt pax firmiūs in
ter illos stabiliretur, diuisit eis terram prom-
issionis. Vnde Num. 34. Ego dedi vobis terrā
in possessionem quam forte diuidetis vobis:
pluribus dabitis latiore, & paucioribus au-
gustiore. Sed quantum ad vsum voluit quo-
dammodò fructus esse cōmunes: secundum
illud Deut. 23. Ingressus vineam proximitui
comedere vas quantum tibi placuerit. Aliaq;
deinde multa pulcherrimè confluunt, vt est
apud D. Thom. videre. ¶ Ad formam ergò
argumenti respondetur quòd catenus in hæc
reditatis successione legem Deus naturæ ser-
uauit quòd noluit foeminas, nisi deficiente
masculo, ius hæreditarium adire. Successio
nanq; patrimonijs sequi naturam debet gene-
rationis, per quam species propagatur: gene-
rationis autem virtus in lumbis viri residet:
cui vtique foemina, ceu natura subternitur.
Quapropter ratio naturalis docet vt in ma-
sculinam

*Ad secundū
argumentū.*

*Ad formam
argumenti.*

fulinam prolem, in quam virtus generatiua traducitur, transeat hæreditas, quam cū sanguine ad suos posteros transmittat. Et hanc arbitror omnium causarum naturalium primam quare iura primogenituræ in rebus publicis bene institutus masculina serie transfunduntur, neq; foemina nisi masculorū defectu admittuntur. Cui accedit & ratio secunda q̄ viri prudentia, muliebri præstat: tum in alijs, tum etiam in augenda re familiari. Vnde Arist. 3. Polit. cap. 3. viri inquit est acquirere, mulieris autem seruare. Quocirca Ethic. 2. censuratur regna in manu foeminae deperire. Accedit tertio quod cū viro competat substantiæ administratio, quando hæreditas filia obuenit, tunc gener nō est tam solers ad augendam substantiam foceri, eiusq; amplificandum nomen, quàm si esset filius. Quapropter dum res quæ transit in filiam, subinde transeat in generum, quodammodo censetur in alienum sanguinem transmigrare. In lege autem veteri illud fuit necessarium, vt possessionum partitio quæ facta est inter tribus non confunderetur. Quauis tali euentu cautum erat nē hæres foemina alij quam viro suæ tribus nuberet. Neq; verò inter Christianos vsq; adeò longè à successione eijci filia debent, vt neq; deficientibus filijs admittantur. Nam hac ratione longius solent ab alienari primogenituræ, quàm si mulieres succederent. ¶ Eadem ratione adiecta fuit & lex alia anni Iubilei: Nam si venditiones in perpetuum fierent, non fuisset perpetua diuisio possessionum inter tribus. Quin verò & ratio naturalis profecto ab hoc nō abhorret: nam illa ratione, vt loco proximè citato admonet Aristot. nempè si possessiones in perpetuum diuendantur, solent diuitiæ in vnū acruatæ alios deserere pauperes. ¶ Lex autem talionis vindicatrici illi genti minimè fuit incongrua: vt per illam, quæ duriuscula videbatur, coërentur, nē acrius sese de hostibus vindicarent: licet Christus docuerit benignitati Christianæ non competere. De reliquis autem vide apud S. Tho. ¶ Circa tertium argumentum itidem adnotandum est bifariam se rempublicam gerere posse erga extraneos: nempè aut iure pacis, si commercium cum illis necitat: aut iure belli, si sint hostes. Et iure quidem pacis tripliciter exteræ nationes ad Iudaicum populum accedebat. Primò vt transitum quasi peregrini facerēt: erga quos lex extabat Exod. 23. Peregrino molestus non eris. Secundo modo vt tanquā

aduenæ apud illos habitarent: de quibus etiam cap. 20. præmissum erat, Aduenam nō contristabis. Tertio modo quia volebant prorsus in eorum ritum & consortiū admitti. Inter quos secundum naturalem rationē ordo dignoscebatur. Admonet enim tertio Polit. Philosophus, extraneos nō esse temerè in rempublicā recipiendos, nisi sint vel abauo vel ab attauo oriundi: aliàs multa ab illis pericula imminerēt reipublicæ. Obidq; quia Idumæi ab Esau fratre Iacob descenderant, & ipsi Israëlita apud Aegyptios peregrini plures ducentis annis egerant, iuebantur pacificè illos recipere, & proselythos qui velent eorum religionem profiteri caractere circumcisionis insignirent. At verò quoniam Amalechitæ perpetui hostes eorum erant, secundum illud Exod. 27. bellū Dei erat cōtra Amalech à generatiōe in generatiōe. Et pariter Ammonites & Moabites de terra p̄misionis fuerāt expulsi, citra personarum acceptionem potuit eos Deus à sua republica abigere. ¶ Sed & de bello contra hostes tam offerendo quàm sustinēdo, sanctissima erat scripta lex, Deut. 20. vt primò pacem eis offerrent. Secundo fiduciam suam in ipsū Deū reijcerent. Tertio vt in idoncos, qui impedimento esse possent, domum remitterent. Quarto deniq; vt victoria modeste vteretur: foeminis parcentes ac pueris. ¶ Ad quartū deniq; argumentum respōdetur quod cū familia in tribus ordinibus consistat, scilicet viri ad vxorem, parentis ad filios, ac domini ad seruos: de omnibus tribus sancitas Deus curauit optimas leges. Et primò de seruis, quod ad mitigandos eorum labores pertinebat, præceptum erat Deut. 5. vt die Sabbathi sicuti & domini requiescerent. Item in memoriam liberationis ex Aegypto, vbi ipsi seruerant, & in præsagium Christianæ libertatis, & præcipue propter fraternam charitatē, cautum erat Exod. 21. vt ex filijs Israël nemo esset perpetuo seruus: sed septimo anno egrederetur liber, cum omnibus quæ asportauerant, adhibito insuper viatico: vt Deut. 15. legitur. Neque quantum ad eorum vindictam fuit Deus negligens: imò & eodem cap. 21. statuit vt Dominus qui seruum mutilaret liberum dimitteret, & ancillā quam in vxorem duceret. Illud autē quod in argumento obiectum est, scilicet occisorem serui impunem euadere, intelligebatur quando correctionis gratia virgula, non intentione vulnerandi percussisset: neq; postea certum esset an ob

tale

Potissima ratio quare primogenitura masculina serie transfunditur.

Aristot.

Ratio legis annuubiles

Ratio legis talionis.

Ad tertium argumentū.

Ad quartū argumentū.

Leges seruorum.

tale vulnus obijisset mortē. Nam si protinus moreretur, tunc dominus reus fiebat. ¶ Et erga filios etiam Exod. 22. iuebantur parentes vt eos religioſe inſtituerent, quos etiam paternè caſtigare poterant. At verò quia, vt *Aristot.* Philosophus. 10. Ethicor. docet, pater vim nō habet cōerciuam in filium, quando eorum crimen id poſtulabat, iuebatur, vt argutum eſt, filium publicæ poteſtati puniendū permittere. ¶ Sed & de vxoribus tam ducendis quàm gubernandis optimæ extabant leges. Attamen libellus repudij ob eorum duritiā, qui perpetui erant odiorum memores, permiſſus illis fuit, vt per illud minus malum à maiori continerentur: videlicet nē vxores enecarent.

QVAESTIO SEPTIMA, De lege Euangelica quantū ad eius ſubſtantiam.

S. Tho. 1. 2. q. 106.

ARTICVLVS. I.

*Vtrum lex noua ſit lex ſcripta, an po-
tius cordibus indita.*

QVATVOR LEGUM genera circa initium ſuperioris libri diſtinctè monſtrauimus: videlicet aternā, naturalem; atq; humanam: de quibus libr. 1. diſſertum eſt:

ac demum diuinā, quam in hoc ſumpſimus elucidandam. Hanc autem in veterem partiti ſumus, ac nouam. Vnde cū de priori haecenus dictum ſit, ſubſequitur vt de noua, quæ Euangelica eſt, ſermonem ſubtexamus. Hæc enim, ſi aternā excipias, lex legum eſt, cuius gratia mundus creatus fuit, ad quam ferendā Deus ipſe de cœlo deſcendit, quæq; eiufdem Dei digito ſcripta eſt in cordibus noſtris, per quam deniq; ſolam vniuerſo orbi & inferi clauduntur, & ad aternam felicitatem cœli referantur. Vt ergò hanc ſupra cœleſtem legem de cunctis ſuis numeris ac dignitatibus perpendamus: Quaritur primò ſine ſcripta dicenda, vt leges humanæ & vetus diuina, an verò ſicut naturalis, à natura, ſic ſupernaturaliter mentibus noſtris

impreſſa. Nam q̄ ſi ſcripta ſunt argumenta nonnulla. Primum: lex hæc, ipſiſſimum eſt Euangelium: de quo tamen Ioan. 20. cap. ait, Hæc autem ſcripta ſunt, vt credatis. ¶ Secundò. Si lex hæc non eſſet ſcripta ſed indita, nihil à naturali diſtaret: quippe de qua ait Propheta, Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. ¶ Tertio. Lex Euāgelica, Chriſtianorum eſt propria: lex verò indita vniuerſis communiter nationibus patet. Legitur enim Sapient. 7. quòd diuina ſapientia per nationes in animas ſanctas ſe transfert: amicos Dei & Prophetas conſtituit: ergò lex noua non eſt lex indita. ¶ Contrarium autem atteſtatur Hieremiæ vaticinium cap. 31. Vbi Deus noſtram deſignās legem, ait: Ecce dies venient dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſraël & ſuper domum Iacob teſtamentū nouum. Quod quidem teſtamentum declarans ſubdit, Dabo legem meā in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam. Idq; Paulus ad Hebræ. 8. ad hoc ipſum propoſitum allēgat. Et. 2. ad Corinth. 3. latius ediſſerit.

QVæſtio hæc ex his modò citatis ſcripturæ teſtimonijs inter catholicos doctores originem duxit, qua prima legis noſtræ excellentia commendetur. Statuamus ergò conſuſionem quæ cunctis eſt catholicis receptiſſima. Lex noſtra hoc à veteri diſſert, quæ cum ipſa ſcripta eſſet in tabulis lapideis: noſtra tamen in cordibus inſculpta eſt. At verò conſuſionis ſenſum patefacere, non eſt vſq; ad eò peruium. Auguſt. enim lib. de ſpiritu & liter. cap. 21. huc tantum pertinere arbitratur, quòd charitas Dei, quæ ſecundum Paulū, & plenitudo & finis legis eſt, per Spiritum ſanctum, vt ait idem Apoſtolus, diſfuſa eſt in cordibus noſtris. Quem quidem D. Tho. ſecutus, ſic cōcluſionem interpretatur. Vnaquæq; inquit, res, vt. 9. Ethicor. author eſt *Aristot.* illud eſſe videtur, quod in ea eſt potiſſimum: hoc autem in lege noui teſtamenti eſt gratia Spiritus ſancti, quæ datur per ſidem Chriſti, virtusq; eſt implendi legē: iuxta illud ad Rom. 8. Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis: cū ergò gratia hæc intus inſundatur à Deo in corda noſtra, ſit vt lex ipſa principaliter ſit in cordibus inſixa. Tameñ illa quæ credenda ſunt & agenda in ſacra nobis pagina proponantur. Qua ratione ſecundario poteſt dici ſcripta. ¶ Opus eſt tamen hæc locupletius

Primum argumentum.

Argumentum 3.

Hieremias.

Paulus.

Concluſio catholica.

Auguſtinus.

D. Thomas.

Aristot.

tius exponi: quoniam statim offerentur è regione argumenta. Primum quòd legis virtus est intellectû inſtruire ac dirigere, mentesq; illustrare: hæc autem virtus per ſcripturam pateſcit in Euangelio, ſicuti antiquis in ſuo canone: non eſt ergò cur noſtra non dicatur ſcripta, ſicut illa.

Argumentum 2.

Secundum argumentum eſt quòd & charitas & gratia tam antiquis quam nobis diuinitus inſundebatur in corda, cuius virtute legem obſeruabant: non eſt ergò cur illa minus dicatur indita q̄ noſtra.

¶ Ad huius ergò pleniorẽ intellectû diſcernendæ ſunt duæ legis virtutes: altera directiua, quæ ſcilicet intellectus illuminat, vt reſta ire ſciat, atq; altera voluntatis affectiua & motiua ad operandum. Et ſecundû vtranq; lex Euangelica ſingulariter eſt intus menti inſculpta. Doceri enim homo poteſt legem dupliciter. Vno modo ſcripturam legendo, atq; altero viuam audiendo vocem. Atq; hic eſt præſtantior modus: quoniam auditus, vt

libri. de ſenſu & ſenſ. ait Philoſophus, ſenſus eſt diſciplinæ. Et quidem antiquis priori modo data eſt lex: nempe in lapideis tabulis ſcripta, quam illic ſubditi intuentes ſequerentur: noſtram verò non ſic ſcriptam Deus nobis de cælo miſit, ſed ipſe in deſelapsus viuã voce in aures mortalium inuulgauit, mentiq; imprefiſit: hoc eſt ſermonis energia, miraculorumq; potentia perſuaſit. Neq; verò humano tantû more illã nobis in dies inſculpit, verû & aſſenſum fidei, quæ ſuperna nobis in dicat, ſupernaturaliter nobis in generat. Itaq; cum generanda fides duo exigat, ſcilicet, & vt proponantur credenda, & vt intellectus aſſenſum illis præbeat, vtranq; nobis Chriſtus abſq; ſcripto perfecit. Tametsi ad illud prius officium adminiſtros ſibi adiunxit: nempe Apoſtolos eorumq; ſucceſſores, qui adminiculo illi eſſent ad prædicandam eandem fidem & legem. Et hoc eſt quod. 2. ad

Corinth. 3. ait Apoſtolus: Epiftoła noſtra vos eſtis, ſcripta in cordibus noſtris: hoc eſt per charitatem cordibus noſtris inſixa. Quemadmodum autem eſſent epiftoła, explanans ſubdit: Manifeſtati quòd epiftoła eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis. hoc eſt: Quauis nos vobis credenda propoſuerimus, Chriſtus tamẽ eſt qui fidei aſſenſum in vobis inſculpiſit. Igitur quantum ad intellectus illuminationem, quæ prima legis eſt virtus, propterea per ſe primò lex noſtra ſcripta eſt nobis in mente, quòd aſſenſio fidei opus eſt Dei. At quia illa quæ intellectui proponuntur in ab-

ſentia Chriſti & Apoſtolorum, labi memoria poſſent, per accidens eſt ſcripta. Si enim vox Domini ſemper auribus noſtris inſonaret, nulla nobis opus eſſet ſcriptura. Quare vt Chryſt. in prologo ſuper Matth. author eſt, librorum vice gratia Spiritus ſancti debe remus vt: ſed quia illam excuſſimus, literæ ſunt inuentæ. Chriſtus nanq; nihil Apoſtoliſ ſcripto tradidit. ¶ Sed & quantum ad al teram legis virtutem, quæ eſt voluntatem ad agendum afficere ac perimouere, pariter ſcripta eſt intus: quoniam legem ad finem præcipientis implere, niſi per gratiam & fauorẽ Dei, non poſſumus. Lex etenim tantû oſtendit quid agere debeamus: tollens ſubinde, vt ſuprà diximus, excuſationem: qua ratione ait Paul. literam occidere: ſed virtus operandi per gratiam nobis & charitatem ſuppedi tatur. Qua de cauſa ſubdit, Spiritus ſanctus viuificat. Et hoc eſt quod ait Ioãnes, Lex per Moſen data eſt, puta ſcripta in tabulis, in quibus nulla inerat agendi vis: ſed gratia & veritas (ad purificandum corda, qui finis eſt legis) per Ieſum Chriſtum facta eſt.

HIS ergò conſtitutis facilitæ ſunt argu Ad primũ argumentũ.
mentorũ ſolutiones. Ad primũ enim reſpondetur quòd tam in lege veteri quam in noua ſcripta ea ſunt quæ ad fidem gratiamq; Spiritus ſancti attinent: nempe tum illa quæ ad cognoscendum diuinitatem Dei, & humanitatem Chriſti conducunt, quam agenda quibus charitas conſouetur: quæ quidem fides & charitas tam ſub illo teſtamento illis donabatur in cordibus, quam ſub noſtro imprimitur. Attamen cum tã illic quam hic virtute vnus mediatoris illa fiebat imprefſio, differentia eſt quòd cum illic nondũ ille mediator præſens eſſet, nempe neq; per ſe ipſe prædicafſet, neq; ſacramenta illius legis virtutem paſſionis eius nondum exhibita ad conferendam gratiam iuuiſſent: noſtram verò & ipſe Chriſtus tradidifſet nobis, & Spiritus ſanctus Apoſtoliſ declarafſet, ac perinde ſacramenta eandem charitatem nobis & gratiam inſundant: lex noſtra meritò præ illa cenſetur in cordibus ingeniã: ſicuti illa erat in tabulis. Vnde Paul. non ait ſimpli citer in cordibus, ſed in cordibus carnalibus: vt alluderet ad lapideas tabulas, duritiem cordium illius populi ſignificantes: cum tamen per charitatem nouæ legis corda, vt carnea, remolleſcant. ¶ Ad ſecundum autem argumentum reſpondetur quòd lex naturæ indita

Primum argumentum contra prædicta.

Duæ virtutes legis.

Ariſtot.

Paulus.

Ad ſecundũ argumentũ.

indita est in cordibus naturalia : lex verò gratiæ supernaturaliter. ¶ Atq; ad tertium iam responsum est quòd non solum sub lege scripta, verum neq; sub lege vnquam naturæ quispiam recepit Spiritus sancti gratiã, nisi per fidem Christi. Et ideò licet eadem sapientia fidei cunctos qui ab Adam vsq; iusti fuere, iustificauerit : peculiariter tamen propter præsentiam eiusdẽ authoris gratiæ, censetur cordibus inscripta.

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex noua iustificet.

ECVNDA excellentia legis nostræ ab eius effectu petitur : atq; ideò queritur vtrum virtutem habeat iustificandi. Arguitur nanq; à parte negatiua. Nemo nisi per diuinæ legis obedientiam fit iustus, secundum illud ad Hebræ. 5. Factus est Christus omnibus obtemperatibus sibi causa salutis aternæ: Euangelium autem non id vnuersum præstat, vt ei obediatur, testante ad Rom. 10. Paul. non omnes obedire Euangelio: ergò lex noua nullam præ antiqua virtutem habet iustificandi. ¶ Secundò per id Paul. ad Rom. probat legem veterem non iustificasse, quòd ea adueniente præuaricatio creuit. Ait enim cap. 4. Lex iram operatur. Vbi enim non est lex, neq; præuaricatio: sed multò peius lex noua præuaricationem aggrauat: eò quòd maiori poena dignus est, qui post legem nouam, diuinã voluntatem apertius notificantem, delinquit: secundum illud ad Hebr. 10. Irritã qui faciebat legem Moy si sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit: ergò lex noua minus quàm vetus iustificat. ¶ Tertio, iustificare munus est peculiaris Dei, secundum verbum Pauli ad Rom. 8. Deus est qui iustificat: lex autem vetus perinde ac noua Deo auctore lata fuit : ergò non est cur noua excellentius quàm vetus iustificet. ¶ In contrariũ autem est idem ipse Apostolus ad Rom. 1. Non erubescio Euangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Vbi singulare quidpiã in Euangelio agnouit: salus autem & iustificatio idem est: fit ergo vt virtus Euangelicæ legis sit iustificare, ac perinde saluos facere credentes.

Questio hæc diuini locupletata est, apertiusq; explicata. q. 3. articulo vlt. cuius solutio tribus conclusionibus cõtinetur. Est enim in lege, secundum id quod proximè dicebamus, duo considerare: nempe documenta ipsa, & mandata exterius ad credendum & operandum scripta : & præterea interna gratia fauorq; Spiritus sancti ad opera eiusdem legis exequenda, atq; ad eius assequendum finem. Quo habito prima cõclusio est: Lex Euangelica, si pura documenta & mandata atq; operum substantiam consideres, non magis per se iustificat quàm vetus, vel lex ipsa naturæ. Iam enim loco citato expositum reliquimus quemadmodum verbum Pauli, Non ex operibus, sed ex fide & gratia hominem iustificari: non tantum de operibus legis veteris, verum etiam de nostris intelligi. Sicuti & id quod ait, Literam occidere, Spiritum autem viuificare, interprete in Deo Spiritu & lite. Augustino, de Decalogo etiã ipso esse intelligendum. Nam de ipsa concupiscentia in Decalogo prohibita subiungit, Cõcupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupisces. Lex enim nihil aliud præstat quàm docere quid sit peccatum : mundare autem à peccato, quia virtus est supernaturalis, soli gratiæ per fidem Christi adscribitur. ¶ Secunda cõclusio. Lex Euangelica, si internam eius virtutem mediteris, hominem iustificat. At verò quoniam eadem virtus non solum Euangelicos, sed & antiquos patres & qui sub lege nature iustè viuebant, iustificabat, adhibetur Tertia cõclusio. Lex Euangelica ob id præ alijs censetur iustificare quòd author ipse gratiæ, cuius fide olim agebatur salus, lator fuit nostræ legis quam suo sanguine confirmauit, cuius pretio saluificam gratiam per eius sacramenta obtinemus. Hæc autem iam satis supra exposita sunt.

Quocirca primæ obiectioni conceditur nemini obuenire salutem nisi per obedientiam Euangelij: inde tamen solum colligitur legem nouam quantum ad substantiã operum externaq; mandata & documenta non per se iustificare: sicut neq; antiquam, quod prima conclusione concessimus. ¶ Ac perinde respondetur ad secundum. Gratia enim Euangelica eatenus subditos iustificat, vt tamen minimè illos sic confirmet, vt peccare nequeant: imò qui contra eandem gratiã legem violauerit, eo fit maioris reus supplicij

Ad tertium argumentũ.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Paulus.

Prima conclusio.

Augustinus.

Paulus.

Probatio cõclusionis.

Secunda cõclusio.

Tertia conclusio.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

plicij quo apertius nouit voluntatem domini sui. Nihilominus hoc est adnotatu dignū, quod uerbum Pauli, scilicet, Lex iram operatur, non perinde Euangelicæ conuenit, atq; Mosaycæ. Nam lex uetus communi nomine, non gratiam, sed meram literam significat: quæ tantum ostendit quid sit peccatum, atq; adeo occasio sit peccandi, unde nascitur ira Dei. Lex autem Euangelica non tantum literam, sed gratiam, eiusq; sacramenta comprehendit. Quare non est lex iræ, sed benignitatis ac misericordiae. ¶ Ac subinde ad tertium eodem penè tenore respondetur. Nempe quod etsi idem Deus utriusq; fuerit autor legis, diuersimodè tamē. Nam illam tantum scripsit in tabulis: nostram uero, modo exposito, ut ait Paulus, in cordibus carnalibus. Quare expositore eodem, lib. de Spiritu & Lite. Augustino, legem illam extra hominem scriptam appellat idem Apostolus ministrationem mortis & damnationis: nostram uero, ministrationem spiritus & iustitiæ.

ARTICVLVS. III.

Vtrum lex noua debuerit dari à principio mundi.

Ubi sequitur ut quemadmodum de veteri disputauimus, sic de Euangelica inuestigemus, cur non fuerit statim in mundi primordijs posita. Arguitur enim id maximè condecuisse. Deus ut habetur ad Rom. 2. non est personarum acceptor: & tamen ut habetur statim cap. 3. Omnes homines peccauerunt & egent gratia Dei: ergo debuit Euangelico lumine, statim homine lapsō, orbem perfundere, ut omnes uiam salutis ingrederentur. ¶ Secundò arguitur. Legem Euangelicam non minùs congruit fuisse uniuersalem quo ad tempus, quam quo ad locum: uult enim Deus omnes homines saluos fieri: uoluit autem hac ratione, ut patet Matth. & Marc. vlti. Euangelium prædicari in uniuerso mundo: ergo debuit illud uniuersis sæculis notum facere. ¶ Tertio deniq; arguitur. Consultius fuerat homini ad spiritualem uitam & æternam, quæ præstantior est, necessaria prouidere, quam ad corporalem, quæ temporalis est: ab initio autem in temporalibus prouidentissimè homini prospexit, tradendo ei cuncta quæ creauerat in suam ditionem, ut patet Genes. i. ergo debuit

& lege Euangelica, quæ maximè necessaria erat ad spiritualem salutem, mortales illicò ab initio mundi instituere. ¶ In cōtrarium faciunt Apostolica testimonia. Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Et ad Galat. 4. Cùm uenit plenitudo temporis misit Deus filium suum. &c.

Paulus.

AD quaestionem facilima negatione respondetur. Non decuit statim ab initio mundi Euangelicam legem mortalibus asfulgere, sed multò fuit consultius per tot differri sæcula. Ad intelligentiam autem cōclusionis huius prænotandū est, duplicem esse quaestionis sensum: unum scilicet, supposito quod ædi non debuit nisi per Christū, cuius sanguinis effusione erat cōfirmanda. Et tunc idem est quærere ac si quaeratur utrum debuit Christus statim in mundi exitio carnem induere. Hunc autē sensum non est præsentis loci discutere. Disputatur nanq; à Diuo Tho. 3. par. q. 1. Nosq; art. vlt. huius lib. rationes eiusmodi dilati tēporis adducens. Alter uero sensus est, utrum decuit legē Euangelicam dari ante Christi aduentum, uel ante eius redemptionem. Et in hoc sensu respōdetur non expedisse. Cuius tres rationes assignat D. Thom. Prima est: Lex noua, ut iam modò dicebamus, potissimum est gratia Spiritus sancti: quam scilicet, ut ait Paul. Spiritus sanctus abundè in nos effudit: abundantia uero gratiæ effundi non debuit nisi impedimento sublato quod per peccatum ei obstat: unde Ioannis. 7. Nondum erat Spiritus datus (videlicet exundans) quia Iesus nondū erat glorificatus: impedimentum autem illud per Christi mortem sublatum est: ergo usq; ad ipsum passum non decebat legē gratiæ dari. Atq; hanc rationem Paul. ad Rom. 8. edisserit: ubi ait, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati de peccato, hoc est de carne, quæ licet non in suo supposito, infecta tamen erat peccato, damnauit peccatum in carne, ut iustificatione legis impleretur in nobis. Est enim illa mirabilis antithesis per quam diuina potentia patet: nempe quod Deus non quomodocunq; damnauit peccatū, sed per carnem ipsam cuius natura peccatum, & commissum fuit, & serpebat in omnes. Lex ergo gratiæ, qualis est Euangelica, à morte Christi debuit uigorē sumere. ¶ Secunda ratio sumitur ex perfectione legis. Seruauit nanq; Deus naturæ ordinē

Conclusio responsiua.

Duplex quaestionis sensus.

Triplex ratio conclusiua.

D. Thomas.

Paulus.

Secunda ratio cōclusiua.

uis.

ficuti

Ad tertium argumentū.

Paulus.

Augustin⁹.

Primum argumentum.

Argument. 2.

Argument. 3.

sicuti per puerilem ætatem progreditur ad virilem. Ad quod alludit Apostolus in illo citato verbo, Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Nam embryo, ut ait Phi-

Aristot. Iosophus, prius viuit vita animali quàm rationali. Et hanc rationē declarat idem Apo-

Paulus. stolus ad Galat. 3. Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur. At ubi venit fides, iam non sumus sub pædago. Itaq; sicut magister præstantior est pædago, sic & lex nostra lege veteri. Pædagogus quippe clientulum in tenera ætate quæ non est doctrinæ idonea, metu terrorēq; arcet à malo: magister verò prouectiorem discipulum docendo veritatem allicit ad bonum.

Tertia ratio Tertia ratio inde sumitur quòd lex nostra est lex gratiæ: & ideo oportuit ut homo sub lege veteri relictus collabendo in peccatum suam agnosceret infirmitatem, ac subinde quàm esset gratiæ indigens. Quam quidem causam aperuit nobis Pau. ad Rom. 5. ubi ait,

Paulus. Lex subintrauit ut abundaret delictum: ubi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. At qui hæc ratio nõ solum de Euangelio probat quòd esset differendum, verùm de ipsamet Christi redemptione.

Ad primum argumentū. Ad primum igitur argumentum respondetur quòd cum humanum genus per peccatū Protoplasti nostri iuste fuerit auxilio gratiæ spoliatum, nihil ei amplius Deus debuit: & ideo quos non seruaui, ex iustitia perierunt: quibus autem per gratiam opitulatus est, per misericordiam succurrit. Vnde

Augustinus August. in lib. de perf. iusti. infert nullam esse personarum acceptationem apud Deū: utpote quòd ubi nulla est ratio debiti, nullū obinet locum. ¶ Ad secundum respondetur quod diuersitas locorum, status hominum non variat: & ideo dum Christus legem dedit, in omnem locum prolatari voluit: diuersitas verò temporū diuersas distinguit in genere nostro ætates: quorū non omnes fuerunt Euangelij capaces. Tametsi suis singulari legibus fuerint institutę, quibus potuerunt obtinere salutem. ¶ Ad tertium deniq; respõdetur aliã esse rationem prouidentię in his quæ ad naturam pertinent: alia verò in his quæ ad gratiam. Bona enim naturæ non ordinantur ad tollendum peccatum, sed ad sustentandã vitam: ideoq; homini statim in eius creatione debuerunt conferri: at verò quoniam gratia ad tollendum peccatum confertur, lex abundantis gratiæ dari non debuit nisi peccati impedimento submoto.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. IIII.

Verùm lex noua sit vsq; ad finem mundi duratura.

M lex vetus aduentu nouæ fuerit repudiata, meritò quis dubitet utrū alia sit præterea superuentura, per quam Euangelica aboleatur. Et arguitur à parte affirmatiua. Dominus, Ioan. 16. pollicitus est discipulis venturum spiritum sanctū qui docturus eos esset omnem veritatem: at non dum ecclesia cuncta cognouit diuina mysteria: nam multa in dies sanctis Concilij reuelantur: ergò expectanda est alia lex, per quã Spiritus sanctus nos omnem doceat veritatē.

¶ **Secundò**, Matth. 24. ait Christus: Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe: & tunc veniet consummatio: sed Euangelium Christi iam prædicatum est, neque tamen consummatio peruenit: ergò aliud nobis est opperendum Euangelium Spiritus sancti, aliãq; lex, qua peruulgata, continuo fiat consummatio. ¶ In cõtrarium facit verbum eiusdem Redemptoris eodem cap. 24. Dico vobis quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant. Quod Chryf. de generatione fidelium interpretatur: quorū ergò status ad finem vsq; mundi perdurabit.

Ad quæstionem tribus cõclusionibus respondetur, quæ ex hac distinctione dimanant. Duobus modis status mundi variari contingit. Vno secundum legis diuersitatem, atq; hoc pacto non amplius variabitur lex nostra, sed vsq; ad finem mudi persistet. Probatur conclusio. Si Euangelica hæc nostra antiquę succedit, eò fuit quòd perfectior est illa: nulla autem esse potest hac Euangelica in hoc mundo præstantior: ergò nulla est illi successura. Prior præmissa iam satis supra declarata est: lex enim tanto est perfectior, quanto suo propinquior fini: legis autem finis, ut habetur ad Rom. 10. Christus est: & ideo quo lex vetus elongatior erat à Christo quàm nostra, eo erat imperfectior: nostra autem adeò est propinqua eidem fini ut ipsum habeat præsentem: ergò nulla esse potest perfectior. ¶ At ne quis cauilletur Christū posse aliam perfectiorem ferre, arguitur secundo. Legis perfectio ex fine tandem ultimo existimanda est: puta ex coelesti felicitate ad quam lex omnis nos ducit: nulla autem

Argument. 1.

Argument. 2.

Chryfost.

Prima conclusio.

Probatio.

Paulus.

Secunda cõclusio.

tem

tem in hoc sæculo perfectiùs nos illuc ducere potest, quàm quæ homines omni labe per purgat, quæ impedimento nobis est ingrediendi regnum, Deiq; ipsius corpore pascit, ac sanguine potat, subindeq; valuas eiusdem regni cunctis expandit: hæc autem est lex nostra: idq; Christi ipsius testimonio cõstat, qui initio suæ prædicationis agentibus poenitentiam regnum cœlorum pollicetur: ergo nulla testat alia præstolanda.

Obiectio.

Solutio obiectiois.

Quod si verbum huc nobis Apostoli obijcias. 1. ad Corinth. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, nihil obstat: quoniam illic de perfectione quæ nos in patria manet sermo habetur ab Apostolo: vbi fidem propter suam obscuritatem appellat cognitionem ex parte, quæ visionis fulgore euacuabitur. Videmus enim nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. ¶ Secundo modo potest status hominum variari per hoc quod diuersimodè se habeant ad eandem legem. Et de hoc modo adhibetur secunda conclusio. Nihil vetat quo minus status legis nouæ, perinde atque status veteris, mutetur. Quod est dicere: Sicuti lex vetus quandoque accuratiùs obseruabatur, quandoque verò segnitiùs ac negligentius, sic & in statu Euangelico vsu venit. Aliquando enim latius multò ac fusiùs patuit Christianus cultus: quandoque verò idem Christianismus strictior fuit & angustior. Ratio autem huius conclusionis, non quidem Deus est, qui paratissimus est omnes homines saluos facere, sed humana libertas. Nam cum gratia Euangelica, vt dictum est, habentes non confirmet in bono, sed suo relinquat arbitrio: vsu illis proinde venit vt eandem gratiam abijcientes ac despicientes carnalibus desiderijs mancipentur. ¶ Tertia conclusio. Esti status Christianismi latior patentiorque exactetur, nullus tamen futurus est, vbi gratia copiosior sit & abundantior quàm hætenus præcessit. Prior pars inde patet quòd, vt Christus testatus est, quousque Euangelium in vniuersum mundum prædicetur, non erit finis. Et ad Romanos. 11. Apostolus ait cæcitatem in Israël contigisse vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fietur. Quo loco declaratum reliquimus quemadmodum ante finem mundi ab omnibus sit lex Christi exosculanda. Posterior verò conclusionis pars probatur. Nam quando nulli antecessissent sancti præter Deiparam Vir-

Secunda conclusio.

Ratio cõclusionis.

Tertia conclusio.

Probatio prioris partis.

Paulus.

Probatio posterioris partis.

ginem atque Apostolos, qui Spiritus primitias acceperunt, non est cur alios expectemus tam ingentis sanctitatis. Quibus nihilo minus numerosissima Martyrum, Confessorumque atque Virginum copia adhuc per Dei gratiam successit. Quocirca etsi sub Antichristi tyrannide defuturi non sint sanctitate proceres, qui eius truculentissimam rabiem perpessi, pro fide Christi atrocissimas mortes oppetant: tamen priscorum excellentiam non adæquabunt.

CIRCA primum igitur argumentum notandum est non defuisse hæreticos qui negarent missionem Spiritus sancti, quam Christus pollicitus est, completam fuisse in die Pentecostes. Vnde Manichæi aiebant in die Pentecostes. Vnde Manichæi aiebant (vide blasphemiam) Spiritum paracletum appellabant. Montanus autem & Priscilla non vsque adeò blasphemabant: dicebant nihilo minus in illis fuisse completam: vt Augustinus contra Faustum meminit in suo magistro fuisse completam: Attamè incõcussa stat catholica veritas, in illis fuisse cõpletam: neque aliam deinde sperare licere. Iussi nanque fuerunt sedere in ciuitate, donec induerentur virtute ex alto: vt patet Lucæ. 24. promissumque illis est, vt baptizarentur Spiritu sancto, vt Actuum. 1. legitur: quod completum est cum illis idem Spiritus linguis igneis affulsit. Vnde Ioannis. 6. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus. Vbi rerum consequentia denotantur: nimirum quòd protinus Christo per resurrectionem & ascensionem glorificato, Spiritus fuerit plenissimè datus. Ad argumentum ergo vt respondeamus, negatur Ecclesiam nondum cognouisse omnem veritatem iuxta Christi pollicitationem. Intelligitur nanque promissio illa de omni veritate quæ est ad salutem necessaria: quam quidem plenè fuerunt Apostoli docti, ipsique Christianam familiam docuerunt: secundum illud, Ite & baptizate omnes gentes, docentes eos seruari quæcumq; dixi vobis. Quocirca vbi Petro Christus promissit quòd sua fides non foret vsque ad finem sæculi Ecclesiam defectura, illic pollicitus est quòd esset necessariam omnem veritatem cognitura. Vbi tamen illius cognitione indigeret. Quare non simul omnia nouit, sed nouis obortis hæresibus, temporum curricula, sicut aurora confurgens, magis ac magis illu-

Manichæi.

Montanus.

Augustinus. Veritas catholica.

Ad primum argumentum.

gis illuminatur. Sunt tamen alia quæ non sunt de necessitate salutis. Et hæc non decuit Apostolos, aut doceri, aut docere. Vnde de eodem capitu. Actuum. 1. Non est, inquit, vestrum nosse tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate. ¶ Ad secundum

Ad secundum argumentum.

respondetur quod cum Christus Euangelium suum appellauerit Euangelium regni coelorum, stultissima hæresis esset aliud præstolari. Verbum autem Christi August. in epistola. 3. ad Esycium, quæ est. 80. multis modis exponit. Primum enim Redemptor nihil aliud sibi voluit quam quod non esset finis mundi venturus, antequam Euangelium prædicaretur in vniuerso mundo: quanto autem tempore post eiusmodi prædicationem esset venturus, non declarauit. Secundò, vt

Augustinus.

Chrysofomus & alij interpretantur, non tam de fine mundi quam de Hierosolymitana euerfione illic loquebatur. Vnde statim subdit: Cum ergò videritis abominationem desolationis. &c. tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes. Quocirca idem Chrysofomus ante illam subuersionem opinatur Euangelium fuisse prædicatum in vniuerso orbe: secundum Propheticum verbum quod ad

Prima inter prætato citati loci.

Romanos. 10. citauit Apostolus: In omnem terram exiuit sonus eorum. Nam si non intelligeretur tunc iam completum, nullum esset argumentum Pauli, quo volebat Iudæos excusatione denudare, quam sibi prætexerint, quod non receperint fidem, quam non audissent. Tamen si Augustinus in eadem epistola cõtendat nondum tunc temporis Pauli impletum fuisse vaticinium illud: quanuis per verbum præteriti fuerit prolatum. Quoniam & Propheta similiter illud protulit: & tamen etate sua nondum erat impletum. Cui simile & illud est alterius Psalmi, Foderunt manus meas & pedes meos. Et certè citra stupendum miraculum non potuisset in totum terrarum globum tuba Euangelica tam breui intonuisse: vt latius loco citato super Paul. scriptum curauimus. Hieronymus autem super eundem locum Matthæi litem per hanc distinctionem conatur dirimere. Euangelium dupliciter intelligi potest diuulgari: vno modo ita vt fama Christiani nominis euolet. Et hoc modo fieri potuit, vt Apostolorum sæculo eadem fama à gente in gentem per ora delata in vniuersum permanuerit orbem: non tamen cum illa energia vt Christi fides vniuersis perfuaderetur. Alio ergò modo contingit

Secunda. Chrysof.

vt cum effectu sic prædicetur fides, vt in culpa omnes constituat, qui eam non recipiunt. Et hoc modo tenendum est cum Augustino quod nondum fuerit Euangelium vniuerso orbi euulgatum. Vnde infert sanctus Thomas, quod si priori modo prædicatio Euangelij intelligatur, subintelligendum est cum Chrysofomo tunc subsequutum esse finem, hoc est, Hierosolymorum excidium. Postquam verò posteriori modo vniuersum orbem compleuerit, tunc demum subsequetur mundi consummatio. Nam negari nõ potest, quin eodẽ loco Christus de vtroque fine & termino permistim loqueretur.

Paulus.

¶ Ad secundum argumentum. Respondetur quod cum Christus Euangelium suum appellauerit Euangelium regni coelorum, stultissima hæresis esset aliud præstolari. Verbum autem Christi August. in epistola. 3. ad Esycium, quæ est. 80. multis modis exponit. Primum enim Redemptor nihil aliud sibi voluit quam quod non esset finis mundi venturus, antequam Euangelium prædicaretur in vniuerso mundo: quanto autem tempore post eiusmodi prædicationem esset venturus, non declarauit. Secundò, vt

Augustinus.

Chrysofomus & alij interpretantur, non tam de fine mundi quam de Hierosolymitana euerfione illic loquebatur. Vnde statim subdit: Cum ergò videritis abominationem desolationis. &c. tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes. Quocirca idem Chrysofomus ante illam subuersionem opinatur Euangelium fuisse prædicatum in vniuerso orbe: secundum Propheticum verbum quod ad

Hieronymus.

Romanos. 10. citauit Apostolus: In omnem terram exiuit sonus eorum. Nam si non intelligeretur tunc iam completum, nullum esset argumentum Pauli, quo volebat Iudæos excusatione denudare, quam sibi prætexerint, quod non receperint fidem, quam non audissent. Tamen si Augustinus in eadem epistola cõtendat nondum tunc temporis Pauli impletum fuisse vaticinium illud: quanuis per verbum præteriti fuerit prolatum. Quoniam & Propheta similiter illud protulit: & tamen etate sua nondum erat impletum. Cui simile & illud est alterius Psalmi, Foderunt manus meas & pedes meos. Et certè citra stupendum miraculum non potuisset in totum terrarum globum tuba Euangelica tam breui intonuisse: vt latius loco citato super Paul. scriptum curauimus. Hieronymus autem super eundem locum Matthæi litem per hanc distinctionem conatur dirimere. Euangelium dupliciter intelligi potest diuulgari: vno modo ita vt fama Christiani nominis euolet. Et hoc modo fieri potuit, vt Apostolorum sæculo eadem fama à gente in gentem per ora delata in vniuersum permanuerit orbem: non tamen cum illa energia vt Christi fides vniuersis perfuaderetur. Alio ergò modo contingit

vt cum effectu sic prædicetur fides, vt in culpa omnes constituat, qui eam non recipiunt. Et hoc modo tenendum est cum Augustino quod nondum fuerit Euangelium vniuerso orbi euulgatum. Vnde infert sanctus Thomas, quod si priori modo prædicatio Euangelij intelligatur, subintelligendum est cum Chrysofomo tunc subsequutum esse finem, hoc est, Hierosolymorum excidium. Postquam verò posteriori modo vniuersum orbem compleuerit, tunc demum subsequetur mundi consummatio. Nam negari nõ potest, quin eodẽ loco Christus de vtroque fine & termino permistim loqueretur.

D. Thomas.

QVAESTIO OCTA- ua, De collatione legis nouæ cum veteri.

Sanct. Thomas. 1. 2. quæst. 107.

ARTICVLVS. I.

Virum lex noua sit veteris complementum.

OST QVAM lex diuina in veterem & noua est distincta, scire expedit quibus modis hæc ab illa distinguatur. Et arguitur primo à parte negatiua quod

Primum argumentum.

nullo distinguantur modo. Vtraque lex data est colentibus Dei fidem: vt pote sine qua, vt ad Hebræos. 11. ait Paulus, impossibile est placere Deo: eadem autem est nostra antiquorumque fides, vt supra expositum est: ergò eadem est lex. ¶ Secundò arguitur quod noua non sit veteris complementum. Complere enim huic opponitur quod est euacuare, & in veteres: lex autem noua euacuauit antiquam, secundum illud ad Ephesios. 2. Legem mandatorum decretis euacuans: eamque inueterauit, hoc est antiquauit, secundum illud ad Hebræos. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Quod præterea & Christus factus ipso monstrauit: nam multa contraria illi legi,

Argumentum 2.

tum

tum docuit, tum etiam fecit: vt illud Matthæi. 5. Audistis quia dictum est antiquis. &c. Ego autem dico vobis: vnum autem contrarium non complet alterum: ergò noua veterem non compleuit. ¶ Tertio: Si noua esset veteris complementum, sequeretur quòd in illa fuisset contenta tanquam veritas in figura: multa autem credenda nobis tradita sunt & agenda in noua lege, vt sunt sacramenta & consilia, quæ in veteri non extabant: ergò nostra non continebatur sub illa: atque aded neque illam compleuit.

¶ Contrarium asseruit Christus Matthæi. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. Vnde & subdit, Iôta vnum aut vnus apex non præteribit donec omnia fiant.

ET hæc quoque quaestio in superioribus tacta fuit & bona ex parte definita: Sed vt recentes adhibeantur rationes, tribus etiamnum conclusionibus secundum argumentorum numerum diluetur. Prima. Lex Euangelica neque prorsus est alia ab antiqua, neque omninò eadem: sed sic ab illa distans, vt perfectum ab imperfecto. Probantur partes omnes. Cum vnaquælibet lex finem habeat peculiarem, illæ sunt omninò diuersæ quæ in diuersos tendunt fines: sicuti leges reipublicæ per Regem administratæ aliæ essent à legibus alterius quæ per Aristocratiam gubernaretur, atque à legibus illius quæ regeretur per Democratiam. Illæ autem leges quæ ad eundem ordinantur finem, quarum tamen vna propius ad eundem accedit finem quàm altera, non latius differunt quàm sicut perfectum ab imperfecto sub eodem fine: vt leges quæ adultis perfectisque viris ponuntur, atque illæ quibus instituuntur pueri. Exemplum est in motibus naturalibus. Motus enim sursum alius est à motu progressiuo: sed tamen intensior calefactio non est omninò diuersus motus à remissiori. Ad propositum ergò, cum lex noua & antiqua ad eundem tendant finem: nam idem est Deus vtriusq; testamenti, qui illos vt pueros sub pædago ad vitam æternam educabat, nos verò tanquàm viros prouectos ad eandem beatitudinem instituit, secundum illud ad Roman. 3. Vnus Deus est qui iustificat circumcissionem ex fide, & præputium per fidem: non sunt omninò diuersæ: sed differunt sicuti lex timoris, quasi ferula coercens pueros, vt ad Ga

lat. 3. significat Apostolus: & lex charitatis, quæ est vinculum perfectionis, qua nos Christus peculiariter instituit, vt expositum est. Hanc conclusionem quaest. 1. artic. 1. huius libri fusiùs luculentiusq; expositam reliquimus: nempè quemadmodum lex nostra eo sit antiqua perfectior, quòd modò per eius sacramenta gratia conferatur, per quam solam supremum finem legis adipisci possumus. Nam illi non per legem, sed per fidem & gratiam eiusdem nostri auctoris seruebantur. Et ideo non opus hic nobis est amplius immorari. ¶ At verò quia diximus illam fuisse legem timoris: nostram verò charitatis & amoris, qua breui differentia ait Augustinus contra Adaman. Manichæ. legem nouam à veteri diuersificari, non est in memoria prætereundum, quòd in præcedentibus adnotauimus, non defuisse in illa lege quosdam, qui ducebantur amore. Nam illis etiam præceptum erat Leuit. 19. Diliges proximum tuum. Et Deutero. 6. Diliges Dominum Deum tuum. Et in nostra aliqui contrà trahuntur timore: nam & nobis comminatus est Christus ignem æternum. Discrimen ergò non est sumendum ex conditione singularum personarum, sed ex conditione statuum ambarum legum in genere. Et enim quoniam ille erat puerorù status qui metu potius arcentur à malo quàm ratione ducantur ad bonum: noster verò status sit liberorum, quos Christus à lege & morte, vt habetur ad Roman. 8. liberauit, & liberi amore potius filiali quàm seruili metu ducantur, nostra dicitur lex amoris: illa verò, timoris.

¶ Ac pari modo de alia censendù est differentia, quam idem Augustinus contra Faustum libro. 4. inter easdem leges constituit: nempè quòd illud testamentum ideo dicatur vetus quòd præmia tantum temporalia caducaque promittebat quæ senescunt: nostrum verò, nouum, eò quòd sempiterna pollicetur quæ semper virescunt: non inquam sentiendum est discrimen inter personas: nam & illic aliqui alliciebantur æterno præmio: & hïc vice versa nonnulli pelliciuntur temporalibus. Etenim & Marci. 10. promittitur relinquuntibus domos & fratres, quòd centies in hoc tempore accipiant, præter vitam æternam: sed hæc differentia inter status est dignoscenda. Nam pueri præsentibus munusculis inescantur, quæ ideo illic erant frequentissima: nobis autem rarissima: vt pote qui tanquàm viri ad absentia potius, sed ta-

Qualiter discernendum sit accipiendum.

Paulus:

Augustin⁹:

men sempiterna inhiamus. Horum etiã instar intelligendum est discrimen aliud quod Apostolus ad Roman. 4. internoscit: vbi legem antiquam appellat legem factorum: no-
Quaratione
lex vetus ap-
pellatur lex
factorum, no-
ua verò lex
fidei.
 uam verò legem fidei. Haud enim denegandum est quin & illic locum etiam haberet fides Christi, per quam tam illi quàm nos iustificamur. Neq; vice versa negandum quin & lex nostra contineat facta, tam moralia, se-
Secunda cõ-
clusio.
 cundum illud Matthæi. 5. Benefacite his qui oderunt vos, quàm ceremonialia: vt sunt sacramenta, secundum illud Lucæ. 20. Hoc facite in meam commemorationem. Sed tamen quia lex illa plurimum præfertimque in factis illis, puta in ceremonijs posita erat, quæ non, vt nostra sacramenta, iustificabát: neque verò moralium opera, sed sola fides Christi salutem operabatur: nostra verò lex præcipue, vt expositum est, consistit in interna fide & gratia, quam abundè Spiritus sanctus in nos effudit, Lex illa dicebatur lex factorum: nostra verò per antonomasiam lex fidei & gratiæ. ¶ Secunda conclusio.

Lex nostra fuit antiquæ complementum. Omne enim perfectum id quod imperfectum est complet, eius supplendo defectus. Hunc autem supplendi modum in calce expositionis cap. 3. ad Roman. super illo verbo, Legem ergò destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus, fusè dilucidauimus. Est enim in lege duo considerare: scilicet & finem & præcepta: finis autem legis illius duplex erat. Vnus communis illi & nostræ, qui est per iustitiam perducere in vitam æternam: alter verò illi peculiaris, puta futuras veritates præfigurare. Præcepta verò erant in triplici genere, morali scilicet, ceremoniali, ac iudiciali. Et quantum ad hæc omnia, absolutissimè lex nostra cõpleuit veterem. Primùm omnium quantum ad finem illum supremum, qui est, iustificare, illam compleuit, id quod illa non valebat, perficiendo. Nam cum opera illa de se non iustificarent nisi in fide Christi: quare quotquot iusti vita defungebátur, in limbo, ceu in deposito tenebantur reconditi, aduentum eius præstolantes, qui aditum illis ad regnum panderet, & lator nostræ legis beneficium illud quod illi expectabant, exhibuit, meritò lex nostra hac ratione illam compleuit. Vnde Paulus ad Romanos. 8. Quod impossibile erat legi, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati damnauit peccatum in carne: vt iustificatio legis (id est,

quam expetebat lex) impleretur in nobis. ¶ Deinde & alterum eiusdem legis finem, scilicet significare, quod proprium erat ceremonialium, impleuit, exhibendo veritatum lumina, quarum lex illa vmbra gerebat. Vnde ad Colossen. 2. ait Paulus ceremonias illas fuisse futurorum vmbra, corpus autem, Christi: hoc est eorum veritatem pertinere ad Christum. Obidq; lex illa dicebatur lex vmbra & figura: nostra autem lex veritatis. ¶ Secundò & præcepta ipsa perfecit compleuitque Christus lege noua, & facto & verbo: facto scilicet, seruando legem: nam & circumciscus est & oblatus templo, & alia persoluit legalia, iuxta illud ad Galat. 4. Factum sub lege. Verbo autem tripliciter eadem impleuit, hoc est perfecit præcepta. Primò scilicet legitimum intellectum depromendo: vt homicidij & adulterij, quorum sensus Pharisei deprauauerant, docentes tantum prohiberi illic manum, non animum. Christus namq; docuit animi etiam affectiones illic compefci. Secundò & cautelas adhibuit tutius illa seruandi: vt non iurare omnino, neque per cælum, & c. nisi necessitate intercedente. Et tertio superaddendo consilia: vt patet Matthæi. 19. vbi iuueni asserenti seruasse præcepta, consuluit vt si esse perfectus vellet, diuenditis quæ haberet, sequeretur se. Cum ergò Christus his modis legem impleuerit, meritò illam absoluit, ac subinde ostendit per Euangelium esse exclusam: nõ tamen destructam, vt ait Paulus: quia permanet in testimonium nostræ.

¶ Tertia conclusio. Lex noua continebatur in veteri: non quidem actu, sicuti locatum in loco: sed virtute, vt perfectum continetur in imperfecto, puta animal in embryo-
Tertia con-
clusio.
 ne, & actus in potentia: videlicet species in genere, & arbor in semine. Conclusio ex dictis palàm fit manifesta. Quo quidem sensu intelligitur illud Ezech. 1. Rota erat in rota, hoc est, Gregorio interprete, nouum testamentum in veteri. Vnde Chryostomus exponens illud Marci. 4. Vtrò terra fructificat, primùm herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica, ad tria id genera legum accommodat. Lex enim naturæ tantum herbescere valuit: Lex verò Moyfi, spicas protulit, quas Euangelica pleno frumento compleuit.

Ad primum
 argumentum.
 & noui

Vide Authorem in ca. 3. Epistolæ ad Roman.

Quot modis lex noua fuit complementum veteris.

Paulus.

& noui testamenti, inde tamen solum colligitur quod fuerint *via* lex ex parte finis : at tamen quia fides eadem alterum tunc habuit statum, quo scilicet sperabantur futura: alterum vero in nostra, quo illis potitur praesentibus, quadantenus sunt diuersae leges. ¶ Ad secundum vero negatur impletionem, quemadmodum expositum est, euacuationem & antiquationem esse contrariam: imò ceremonialia per hoc quod veritate impleta sunt, fuerunt euacuata : hoc est mendacia deinde facta: Moralia vero non fuerunt euacuata: sed neque iudicialia sic, quin institui rursum possint. Praecepta vero Christi, ut Augustinus Faustum docuit, non erant antiquis contraria. Lex enim, verbi gratia, libelli repudij, non praecipiebat uxorem repudiare. Tunc enim contraria esset ei repudiandi prohibitio: sed id permittebat: docens tamen, ut non facile dimitterentur uxores. Cui quodam modo concinuit lex Christi, docens ut non dimitterentur nisi fornicationis causa. Correxerunt tamen antiquam legem ut non dimitterentur nisi quo ad torum. Pari modo dicendum de prohibitione iuramenti, & de mitigatione legis talionis: aliqua enim duro illi populo & perniciosa indulgentia erant quae Euangelicis non decebat permitti.

¶ Ad tertium denique respondetur quod omnia quae in nouo testamento proponuntur explicitè credenda, implicita latitabant in veteri: imò & omnia quae praecipuntur agenda, quantum ad substantiam illic omnia penè recondebantur. Sed quia non ab omnibus erant percepta, luculentius sunt ac locupletius per Christum expofita.

ARTICVLVS. II.

Verum lex noua grauior sit quam antiqua.

POSTREMUM comparanda est lex nostra ad veterem in grauitate: & arguitur quod sit grauior, tum quod non solum externos actus, verum & internos

prohibet in quibus comprimendis angor & labor est: tum etiam quod illa accedentibus ad Deum prosperitatem temporalem pollicebatur, nostra vero tribulationes, se-

cundum illud .2. ad Corinth. 6. Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus & angustijs. In contrarium autem est testimonium Christi Matth. 6. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis: nempe, secundum expositionem Hilarij, Hilarij. oneribus legis, quorum meminit Petrus Act. 15. Vnde & subdit, Iugum meum suauis, & onus meum leue.

AD quaestionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur.

In lege enim duplicem est considerare difficultatem & laborem, scilicet tam ex parte obiecti, quam ex parte modi agendi. Sit ergo prior conclusio: Si difficultas ex parte obiecti perpendatur, multo erit grauior antiqua lex quam noua: nempe quae non solum Decalogum, verum & numerosissimam importabilemque, ut ait Petrus, ceremonialium iudiciorumque sarcinam humeris illius populi imponebat. Sic enim congruens erat indomitam illam gentem & ad nouitates procliuem exercere, ne otium eis malorum occasionem offerret. Cum tamen nostra, praeter ipsissimam naturae legem nisi sacramenta, eademque in bonum nostrum imperauerit. ¶ Posterior conclusio.

Si difficultatem ex modo agendi existimes, & illa quae Christus expressit animaduertas, grauior est quodammodo nostra: illis tamen praecise qui non sunt virtutum habitibus imbuti. Expressit enim nobis utanimitiam motus componeremus, quos ut. 5. Ethicorum author est Aristot. reprimere earentibus habitu, quam difficilimum est. Ait enim operari iusta, facile esse: sed tamen operari iuste, hoc est, animi promptitudine & alacritate, perquam difficile, quouisque per ingenitos habitus virtutes dulcescant. Vnde super illud Matthaei. 5. de minimis mandatis ait Chrysostomus, Mandata Moyfi in actu facilia sunt: ut, Non occides, Non adulterabis: mandata vero Christi, scilicet, Non irasceris, Non concupisces, in actu difficilia sunt. At vero Augustinus super illud. 1. Ioannis. 5. mandata eius graua non sunt. Graua, inquit, non sunt amanti, sed non amanti sunt graua. ¶ Circa priorem conclusionem hoc non est, quin ad moneamus, dissimulandum, quod et si in Euangelio facultatem Christus Ecclesiae reliquerit superaddendi sanctiones nouas: eadem.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

Argumentum I.

dem tamen facultate Antistites quàm temperatissimè & moderatissimè vii debent, nè Magistri iugum, quod leue suaueq; ipse esse voluit, molestum atque acerbum reddant. Quare primùm omnium in hisce legibus cõdendis id debet sanctissimè eis esse perspectum, vt nulla condatur lex nisi quam ad tuiorem custodiam Euangelij duxerint necessariam. Est enim Euangelij, murus Syon, quem Ecclesia circundare debet antemurali. Mox cauendum est nè legum multitudo ipfas vilipendio exponat, atque adeò causa sit vt non opere expleantur, sed pretio redimantur, ac subinde diruto antemurali conctiatur murus. Vnde August. ad inquisitiones Ianuarij de eiusmodi legum multiplicationibus, Ipsam, inquit, religionem nostram quam in manifestissimis & paucissimis celebrationum sacramentis Dei voluit misericordia esse liberam, feruilibus premüt oneribus, adeò vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis, non humanis præsumptionibus subijciuntur.

Augustinus

Illustratur posterior cõclusio.

¶ Circa posteriorem verò conclusionem & hic quoque notato quòd non adstruximus etiam quantum ad modum operandi grauiorem simpliciter esse legem nostram, sed quo ad expressionem, quàm antiquam: tum quòd etiam illa sanè intellecta internos quoque animos compescebat. Dum enim homicidium prohibebat & adulteriũ, affectiones quoq; eorum admonerat ex animo cõuulsas iri: tum maximè quòd qui in compositos corruptosque patitur animi motus, multò difficilimè potest à prauis operibus abstinere. Vnde licèt rigida videatur prohibitio interni motus, suauior tamen est ad cauendum opus. ¶ In summa, vide quàm fuerit lex Christi leuis ac dulcis. Tria tantùm continent: moralia scilicet præcepta, sacramenta, & consilia. Et moralia quidem idcirco iussit, quòd cum sint de iure naturæ, nequiuert non iubere: sacramenta verò, licèt superaddita videantur, in hoc tamen præcepta nobis sunt, vt per gratiam quam conferunt, optulerent nobis ad implendum legem: quam porro per nos implere non sufficimus. Quare & in hoc lex nostra leuior est quàm vetus: quãdoquidem ad eleuandum legis onus, sacramenta nobis adhibuit, quæ illis erant onera. Sed consilia sic nos Christus docuit, saluberrima nobis esse, vt tamen noluerit præcepti necessitatem habere.

Lex Christi leuis ac dulcis.

AD argumentum igitur in contrarium *Argumentum factum.* responderetur quòd aduersitates & angustias res quos lex noua diligentibus Deum offert, & spe regni iam nobis patentis & filiali amore dulcescunt. ¶ Est igitur operepretium in calce quæstionis præsentis quæ de differentijs inter legem veterem & nouam *Epilogus differentiarũ scripturarũ leges veteris ac noue.* instructa est, omnium pro nostra facultate Epilogum colligere: quæ sunt numero duodecim. Prima sumitur à dignitate legislatoris ministrique legis. *Prima differentia.* Vetus enim per Moysem data est: noua verò per Deũ ipsum hominem factum lata & inuulgata. Quare illa dicitur lex Moyfi: hæc verò Christi. *Secunda.* Secunda attenditur ratione subiecti. Illa nanque, vt proximè dicebamus, extra hominem in tabulis scripta est: hæc verò intus in anima. Quapropter illa dicitur corporalis & scripta: hæc verò spiritualis atque indita. *Tertia.* Tertia consideratur ratione temporis. Illa quippè temporalis est, id est, per tempus duratura: nostra verò vsque ad finem mundi. Quocircà illa dicitur temporalis: nostra verò perpetua. *Quarta.* Quarta, ratione vniuersalitat. Illa siquidem vniuersali populo data erat: nostra verò vniuerso mundo: *Quarta.* Quamobrem illa dici potest particularis: nostra verò vniuersalis. *Quinta.* Quinta differentia patet ratione figuræ. Quandoquidem illa, umbra erat & figura nostræ: nostra verò, illius veritas: qua de causa illa vniuersalis erat: nostra verò patens. *Sexta.* Sexta ratione significationis: nam etsi eadem fides esset illis nobisque necessaria ad salutem: tamen quæ illi implicite credebant futura, nos gesta iam explicitè confitemur. *Septima.* Septimum vtique differimen idemque potissimum ex parte perfectionis atque effectus expenditur. Nam etsi neque nostra neque antiquorum opera sine gratia iustificent, tamen quia passio illis non erat exhibita, neque sua sacramenta gratiam, vti nostra, conferebant, lex Evangelica iustificat: quod illa de se præstare non poterat. Quapropter illa dicitur lex operum: nostra verò lex fidei & gratiæ. Vnde octaua differentia sumitur ex natura præceptorum. Illa quippe grauior erat, nostra verò leuior ac suauior. *Octaua.* Nona differentia. *Nona.* Lex nostra explicatiora atq; adeò ampliora continet præcepta quàm illa: vt putæ quæ actus interiores expressius prohibet. *Decima.* Ac decima quòd consiliorum perfectionem illi superaddit. *Vndecima.* Vndecima quòd illa temporalia promittebat & comminabatur: quare dicitur

Duodecima. re dicitur Lex timoris & seruatorum: nostra vero sempiternam hæreditatem nobis pollicetur. Quare dicitur Lex filiorum ac libertatis. Sed duodecima supremaq; differentia est, qd illa cœli portas non aperiebat: nostra verò id nobis præstat. Quocirca illa lex temporalium regnorum dicebatur, quæ Deus promissit contulitq; illi populo: nostra verò lex regni cœlorum.

vbi homo ad exteriora opera vel facienda vel cauenda obligatur: ergo nil debuit de exterioribus officijs decernere. ¶ Secundò principaliter arguitur cõtrario modo, quòd manca fuerit & minùs sufficiens circa eiusmodi exteriora opera. Lex enim Euangelica ad fidem pertinet quæ per dilectionem operatur: secundum illud ad Gala. 5. In Christo Iesu neq; circuncisio aliquid valet, neque præputium: sed fides quæ per charitatem operatur. De fide autem plura explicuit credenda quæ non erant explicita in lege veteri: ergo debuit etiam de charitate moralia superaddere mandata: quod tamen non fecit: quia solum Decalogum sicuti illa nobis iussit. Item & circa ceremonias ad diuinum cultum pertinentes angustior videtur & breuior: quia tantum sacramenta nobis tradidit: cultus autem Ecclesiæ reliquit instituentos, sicuti & cum iudicialia multa illic per se Deus edixerit: nulla tamen nobis tradidit, sed reipublicæ tam ciuili quàm ecclesiasticæ hoc permisit: est ergo circa exteriora minùs sufficiens minusq; prouida quàm antiqua. ¶ In contrarium est illud Matth. 7. Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domum suam supra petram: sapiens autem ædificator nihil eorum prætermittit, quæ sunt ad fabricam conducentia.

QVAESTIO NONA,

De his quæ in lege noua continentur.

Sanct. Thom. 1.2. quæst. 108.

ARTICVLVS. I.

Virum lex noua actus exteriores sufficienti ordine instituerit.

POSTREMA QVAESTIO de lege noua, atque adeò de tota legum materia mouetur de his quæ eadem Euangelica lege constituta sunt: quorum sunt tria genera: nempe præcepta, sacramenta, & consilia: quibus instituiamur, tam quantum ad externa opera, quàm etiam quantum ad internos animi motus. Quæritur ergo primò, utrũ exteræ actiones probè instituerit. Et arguitur à parte negatiua quòd circa huiusmodi actiones nihil debuit Euangelium constituere. Lex Euangelica est lex Regni cœlorum, vt patet in Christi prædicatione, Appropinquauit regnum cœlorum. Et Matth. 24. Prædicabitur Euangelium regni: regnum autem huiusmodi nõ consistit in externis operibus, sed in intimis, secundum illud Luc. 17. Regnum Dei intra vos est. Et ad Roman. 14. Non est regnum Dei esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Quare inter leges veterem & nostram illa supra posita internoscitur differentia, quòd illa cohibebat manum, hæc verò animũ. Accedit quòd & ad Rom. 8. dicitur lex spiritus. Et. 2. Corin. 3. vbi Spiritus Domini, ibi libertas: non est autem libertas

IN hac quæstione altissima est meditanda Dei prudentia ac benignitas in condenda Euangelica lege. Primum igitur omnium ex superioribus hoc recolendum est fundamentum, quòd lex Euangelica non solum altior est quàm humana, quippe quæ nõ ad finem tantum naturalem, sed ad supranaturalem nos instituit: verum & quàm Mofayca inde præstatur quòd fidem & gratiam, quam illa præfigurabat, per Christi passionem exhibet: per quam gratiam introducimur in regnum cœlorum. Ex hoc enim fundamento colligitur, nihil de operibus nostris eandem legem stabilire, quàm quæ ad eandem gratiam ordinantur ac referuntur. Atq; eo gradu & ordine vnũquodq; prohibet ac confulit, quo ad eandem gratiam confert. ¶ Hoc præhabito, ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. In operibus exterioribus primum omnium lex Euangelica ceu fundamenta prouidentissimè dicit septem sacramenta. Tria enim operum

Primum argumentum à parte negatiua.

Fundamentum.

Prima conclusio.

in 4 genera

genera in fronte quæstionis tetigimus: scilicet sacramenta, & moralium præcepta, & consilia. Probat̃ conclusio. Gratia in qua legis substantia consistit, bifariam consideratur: videlicet quantum ad eius generationem & acquisitionem: & rursus quantum ad eius usum & exercitium: generatio autem eius & infusio, munus supernaturale est, quod nobis Deus per mediatorum, puta per filium suum, hominem factum communicat: quare ipse prius secundum humanitatem plenus fuit gratia absq; mensura: eandemque subinde per eandem humanitatem in pondere & mensura nobis impartitur: secundum illud Ioannis. i. cap. Verbum Caro factum est. & Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et quoniam Deus supernaturalia ipsa ea suauitate disponit vt ad modum naturæ nostræ nobis participantur, nostra autem cognitio à sensibus incipit, decuit eandem gratiam per exteriora nobis signa suppeditari: vt per illa tum certi pro captu nostro efficeremur nostræ salutis: tum etiam noster excitaretur animus ad diuinum cultum. Et hæc sunt septem sacramenta de quorum sufficientia nõ est præsentis loci dicere. Quapropter necessarium fuit vt Christus ipse tanquam autor gratiæ, per se, tum illa institueret, vt Baptismum, Eucharistiam: tum perinde crearet eorum sacramentorum ministros: nempe Apostolos ac discipulos totumque subinde sacerdotalem ordinem. ¶ Secunda conclusio. Non decuit maiestatem ac libertatem Euangelicæ legis vt alia sacra, & obseruantia, & ceremoniæ per ipsam instituerentur, quàm quæ eisdem administrandis sacramentis necessariæ erant: sed hoc debuit Ecclesiæ prudentiæ committi. Probat̃ conclusio ex differentia inter statum antiquæ legis & nostrum. Populus enim ille, vt identidem ex Apostolo adnotauimus, erat sicut in puerili ætate sub pædago, nondum virili prudentia præditus: & præterea figuris vmbraque gerebat futurarum veritatum: vtriusque ergo ratione condecens erat vt Deus per se illum de cunctis etiã minutioribus per suas leges erudiret, neque reipublicæ eorum institutiones committeret. Christiana vero familia, tum ætate & prudentia proeclior, atque adeo idonea cui traderetur hæreditas, tum etiam qui per suas ceremonias non alium Messiam debe-

ret præfigurare, non erat cur de eiusmodi ceremonijs tam peculiariter erudiretur, sed id muneris Ecclesiæ concederetur. Atque eò potissimum quod munus illud Christus Spiritui sancto dimisit, quem venturum pollicitus est, vt eandem sanctam Ecclesiam doceret omnem veritatem. ¶ Ecce de operibus quibus gratiam diuinam assequimur. Illa autem quæ ad eius usum pertinent, sunt charitatis officia, quæ erga Deum & proximum exercemus, quibusque adeo per diuinum fauorem eadem nobis augetur gratia. Horum autem operum quædam sunt vel ad eius custodiam necessaria, vel eidem necessariò contraria: alia verò libera sine quibus in eadem Dei gratia permanere possumus. ¶ Sit ergo tertia conclusio. Necessarium fuit vt lex Euangelica opera quæ necessaria habent connexionem ad gratiam per se præciperet, & quæ illi obstant prohiberet: hæc autem sunt quæ Decalogus nobis exhibet, & quæ ibi impliciter continentur: hoc est necessaria consequentia inde colliguntur, quorum quæstio. 3. tres gradus distinximus. Conclusio est manifesta: nam legislatoris prudentia in necessarijs nõ debet deficere. ¶ Quarta conclusio. In alijs autem quæ hanc non habent necessariam connexionem ad gratiam, non fuit congruens Euangelicæ legi vt illa in particulari per se Christus definiret: sed, sicut dictum de ceremonialibus est, ita & iudicialia reipublicæ tam ciuili quàm Ecclesiasticæ committeret. Iam enim sæpè dictum est, ceremonialia & iudicialia à moralibus differre quòd non eliciuntur ex principijs naturæ, sed arbitramento quodam generale præceptum ad speciale contrahunt. Et sicut ceremonialia ad cultum diuinum attinent, ita & iudicialia ad quietum reipublicæ statum. Ratione ergo iam proximè assignata, nẽpè quòd Euangelicus populus prudentia progressus est, & quasi liber ad hæreditatem admiffus, relinquendus in his iudicialibus erat suæ reipublicæ: vt contractuum leges & malefactorum supplicia, quæ illic per se Deus constituebat, Antistites Euangelici & sæculares Principes suo arbitratu sancirent. Accedit & altera huius ratio quòd lex illa vni eidemque pusillo populo posita est: nostra verò vniuerso orbi: ille ergo populus cuncta illa seruare poterat: Christianis verò pro diuersitate temporum, regionum, atq; hominum sunt iudicia constituenda. Quare Christi-

Probatio cõ-
clusionis.

Tertia con-
clusio.

Quarta con-
clusio.

Secunda cõ-
clusio.

Ostenditur
conclusio.

Ratio cõclu-
sionis.

Alteræ ratio
cõclusionis.

re Christus nihil nobis comminatus est ne que pollicitus nisi inferna, & cœlestia, & sufficientiam vitæ: hoc enim illud sonat, Cœ-
tuplum accipietis, & vitam æternam possi-
debitis. Alia verò supererogationis opera,
neq; præcepit, neque omninò voluit, vt cun-
cta ab Ecclesia præciperentur: sed aliqua: vt
ieiunia quadragesimæ, & quædam festa. Re-
liqua verò consuluit & vniuscuiusq; optio-
ni reliquit, vt art. 3. videbimus. ¶ Ex his er-
go trina ratio colligitur cur legem nostram
Iacob. cap. 1. appellauerit legem perfectæ li-
bertatis. Primò, quia tanquam adultis filijs
& iam à pædagogia exeuntibus hæreditatis
possessionem nobis tradidit. Secundò quòd
neq; ad ceremonialia aut iudicialia Christus
nos, vt antiquos, coarctauit: sed liberè illa re-
liquit præfectis ac magistratibus pro condi-
tione locorum ac temporum instituenda.
Sed tertio quòd illa noluit vt quasi serui me-
tu impleremus: sed ex habitu gratiæ, vt li-
beri filij.

Trina ratio
quare lex eu-
angelica ap-
pellatur lex
libertatis.

Ad primum
argumenti.

AD primum igitur argumentum respon-
detur, quòd etsi regnum Dei in intimis
cordium præcipue consistat, puta in iusti-
tia, pace, & gaudio spirituali: nihilo minùs
ex consequenti & ad illud regnum illa per-
tinent exteriora opera, quæ vel extrinsecis
motibus foras promânant, vt Dei cultus, &
parètum: vel sine quibus cõseruari nequeût
eadē spiritualia, vt homicida, furta &c. Quo-
circa etsi lex nostra præcipue prohibeat ani-
mum: eum nihilò minùs cohibere debet ab
illis actionibus quæ ipsum perturbât. Sicuti
vice versa prohibendo antiquis manum, ex
consequenti prohibebat animum. Ea verò
quæ necessariam non habent cõnexionem
ad gratiam, lex euangelica per se non con-
stituit vt vetus. Qualia sunt esca & potus, de
quibus Paulus loquitur: vt puta delectus ci-
borum & ieiunia: quæ non Christus sed Ec-
clesia, eius autoritate fanciuit. Ad aliud autē
membrum eiusdem argumenti satis respon-
sum est vbi explicuimus cur lex euangelica
dicatur lex perfectæ libertatis. ¶ Ad secun-
dum verò principale respondetur diuersam
esse fidei rationem ac moralium præceptorum:
nam cum fides naturali rationi excel-
lat, quam ideo nisi per gratiam apprehende-
re non possumus, necesse fuit vt lex abun-
dantioris gratiæ cumulatiùs nobis expres-
susq; mylteria eiusdem fidei detegeret: mo-
ralia autem præcepta sunt de iure naturæ:

Ad aliud mē-
brū eiusdem
argumenti.
Ad secundū.

quæ ideo iactis in decalogo fundamētis po-
tuit respública Christiana intelligere. ¶ Ad
aliud quoq; eiusdem argumenti membrum
respondetur, q̄ cum sacramenta nouæ legis
gratiam conferant, necesse fuit vt autor ipse
gratiæ illa institueret; sacramentorum autē
ritus atq; ecclesiasticas ceremonias, quia nō
sunt ad gratiam necessariæ, ecclesiæ Christus
commisit, cuius suprà rationē adduximus.
Quòd si obijcias redemptorem ipsum cere-
monias aliquas Apostolis tradidisse: vt patet
Lucæ. 9. & 10. Nolite possidere aurum, neq;
argentum, neq; pecuniam in zonis vestris.
Respondetur illa ad ceremonias non perti-
nere, sed fuisse vel permissiones, vel institu-
tiones pro illo tēpore Apostolis necessarias.
Permissiones, inquam, secundum exposi-
tionem Augustini in lib. de consen. Euang.
Nam cum Apostoli & verbi prædicatores
ius habeant exigendi alimēta, illud, Sine pe-
ra sine pecunia &c. non tam præcepti formā
habet, secundum Augustinum, quàm con-
cessionis: hoc est, Non opus est vobis viati-
cum providere, siquidem ius habetis alimē-
ta petendi. Vnde subdit, Dignus est enim
operarius cibo suo. Reliqui verò sancti dicūt
esse præcepta, non ceremonialia sed mora-
lia: necesse enim tunc habebant qui in disci-
pulatu Christi recentes erant, neque in pau-
peritate fatis assueti, ad eandem mendicita-
tem erudiri. Vnde iam prouectioribus ait
idem Redemptor Lucæ. 22. Quando misi vos
sine sacculo, & pera, & calciamentis, nun-
quid defuit aliquid vobis? & respondentibus,
nihil, adiecit: Sed nunc qui habet saccu-
lum, tollat similiter & peram. Quasi iam tūc
statum perfectæ libertatis essent ingressi,
quando iam relinquendi erant arbitratu
suo viuere.

Ad aliud mē-
brū secundū
argumenti.

Obiectio.

Solutio.

Augustinus.

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex euangelica interiores no-
stros actus sufficienter composuerit.

POST actus exteriores subse-
quitur de interioribus cernere
quemadmodum per legem eu-
angelicam Christus illis provide-
rit. Arguitur ergo de more q̄
non fuerint ab ipso abundè compositi. Pri-
mò, vt Matth. 5. videre est, etsi decē sint præ-
cepta decalogi, tria tamen præcisè quantum

Primum ar-
gumentū.

ad corū internas affectiones exactē expref-
 seq; emendauit: videlicet homicidium, pro-
 hibēdo irasci in fratrem: atque adulterium,
 vetando mulieris conspectum ad concupi-
 scendum eam: & circa periuria omnem refe-
 cansiurandi voluntatem, Dico vobis non iu-
 rare omninō: igitur cū septem alia subti-
 cuit; ab nondantiam iustitiæ nouę legis super
 illam veteris. ¶ Secundò arguitur. Præter

Secundum.

præcepta decalogi quæ moralia sunt, erant
 & iudicialia & ceremonialia: de iudicialibus
 autem tria tātū eodem capite correxerit, sci-
 licet repudium vxoris, talionisq; pœnam, &
 iniuicorum odium. sed de ceremonialibus
 nihil meminit: ergo non satis humanas affe-

Tertium.

ctus composuit. ¶ Tertio ad legitimam ani-
 mi compositionem pertinet vt nihil homo
 præter humanum finem faciat: sunt autem
 alij humani fines præter inanem gloriā atq;
 mūdānam fauorem, item & alia multa ope-
 ra præter ieiunium, orationem, & elemosy-
 nam: Christus autem, vt eodem loco videre
 est, hæc tantū tria fieri cauit, ob inanem
 mūdā gloriā: ergo breuis nimis in eiusmodi
 institutione fuit. ¶ Quartò, sollicitudo

Quartum.

humana circa ea quæ necessaria sunt adeo
 est à natura indita, vt sit etiam brutis animā
 tibus nobiscum communis. Vnde Sapiens
 Prouerb. 6. ad formicā mittit pigrum à qua
 doceatur providere in æstate quæ sibi sint
 in hyeme necessaria: institutio autem fidei
 naturam non tollit sed perficit: nō ergo de-
 buit nobis Christus tam sollicitē humanam
 sollicitudinem interdicerē vt neque in crasti-
 num nobis prospiciamus. ¶ Quintò deni-
 que ac postremo arguitur quod cū iudi-
 cium sit actus iustitiæ, secundum illud Psal.

Quintum.

Quousq; iustitia conuertatur in iudiciū, nō
 erat cur nos tantoperē abstererēt nē iudi-
 caremus. ¶ In contrarium autem est sen-
 tentia Augustini in Sermon. Domini in mō

Augustinus

te: vbi super illis verbis, Qui audit verba
 mea hæc, ait, illis Christum verbis significaf-
 se, sermonem illum diuinum omnibus præ-
 ceptis quibus Christiana vita formaretur,
 esse perfectum.

Conclusio-
 sponsiua.

AD quæstionem quam alia conclusio-
 ne respondeam quàm q̄ in illo Sermo-
 ne, quo Christus leges vniuerso orbi tulit, v-
 niuersos humanos mores intūs & in cute
 perfectissimē informauerit? Singula autem
 verba singula deposcebant capitula quib⁹

exponerent. Verū cū eorū expositio tam
 latē apud sanctos pateat, quib⁹ nos pro mo-
 dulo voftri ingenij in eorum commentarijs
 meditationes nostras appendimus, perfun-
 ctoriē tenuiterq; hic transibimus. Dominus
 enim illic vt sapientissimus architectus pri-
 mum fundamentum totius Christianæ fa-
 bricæ iecit, qd̄ in moralib⁹ est finis quē cū-
 cti referunt mores. Finis autē nostrorum
 morum est beatitudo & fœlicitas: quē ideo
 primū omnium contra vanam philoso-
 phorum opinionem constituit. Beati paupe
 res spiritu: contra illos qui fœlicitatem, vt. i.

Explanatur
 conclusio.

Ethic. ait Aristote. in diuitijs collocauerit.
 Beati mites: contra illos qui illam statuerūt
 in honoribus. Beati qui iugent: aduersus eos
 qui illam posuerant in diuitijs. Mox consti-
 tuto fine, Apostolorum pectora instruxit,
 quos orbi præfecerat, vt tanquā duces &
 lumina mundi ab vniuersis terrenorum af-
 fectib⁹ tam essent abstracti, quā illis opūs
 erat, qui, ceu sal terræ & lux mundi, vniuer-
 sum orbem deberent, & ab infectione tem-
 poralium præseruare, & ad cœlestem patriā
 perducere. Deinde intus nros animos, vnde
 operū radix procedit in ordine ad seipfos,
 quātū ad duo q̄ virtuti sunt necessaria, in-
 stituit. Primū ex parte obiecti: nempe vt

Aristot.

non solū à malis operibus, qualia sunt ho-
 micidium, adulterium, & similia, abstinere-
 mus: verū & ab ipsorum affectibus finis
 perurgati. Qui irascitur fratri suo: & Qui,
 viderit mulierem &c. nam scrutator cordiū
 Deus, interna pectora præ cunctis operibus
 habet grata. Præterea & intentionem finis,
 vnde laus maximē aut vituperium operis e-
 māt, reificauit: nimirū cauere iubens
 nē quid causa humanæ gloriolæ agamus, nē
 mercedem, quam ipse nobis optat cumula-
 tissimam conferre, ab hominibus præstolan-
 tes, potissimo frustreremur præmio. Præterea
 descendit ad inbuendum homines quib⁹
 officijs erga proximum se debeāt gerere. Pri-
 mū nē officium vsurpantes Dei, de occul-
 tis eius gestis iudicemus: quod quidem iudi-
 cium cū causam nobis offerat proximum
 nostrum aut odiendi, aut contemnendi, in iu-
 rium est ac nocuum. Mox vt neque in sacro-
 rum iniuriam, quæ ad Deum pertinent, ne-
 gligentes simus: nempe nē ineptis illa atque
 inidoneis, ceu porcis cōmittamus. Et super
 omnia adeo curauit nostram dilatare chari-
 tatem, vt vsq; ad inimicos pertingeret. Po-
 stremo deniq; docuit quæadmodum absq;
 diuino

diuino fauore sanctissimæ legis mādāta implere nequimus. Vnde ait, Petite & accipietis: pulsate & aperiet vobis. Cautelāq; adhibuit, vt contendamus per angustam portam intrare: nā virtutis semita, quippe quæ media est inter duo extrema, angusta est: deuiandi autem campus, latissimus. Vnde Aristoteles scopum, inquit, pertingere, vno tantum contingit modo: aberrare verò, infinitis. Quapropter & à falsis prophetis cauere etiam nobis iussit, qui nos à recta diuertunt. Multa denique alia illic resplendent mandata, quæ angustia præsentis loci exponenda non capit.

Aristot.

Ad primum argumentū.

Ad primum igitur argumentum respondetur, illa tria peculiariter præcepta ob id Christum explanauisse, quod illa perperam Pharisei populo interpretabantur. Censebant nanque in solo opere inesse culpam: non autem in affectu: eò (vt ait sanctus Thomas) quod apparebat illis motus iræ ac Veneris esse naturales. Et præterea forte (vt reor) quia cum non viderent per internas animi commotiones, quæ in opus non prorumpunt, vllum irrogari proximo damnum, nullam in illis agnoscebant iniustitiam. Christus autem edocuit illas esse prauas: non modò quia causa sunt operum, verum quia per se sunt iniuriosæ. Odiò enim habere proximum, iniuria est. Prohibitioni autem periurij adhibuit etiam iurandi frantum: forte quia iurare verum, nullum putabant esse peccatum: etiam si temerè & absque iudicio fieret: imò id pertinere ad reuerentiam Dei, vt aliqui nunc blasphemiam autumant, inquiens quod qui bene, id est, multum iurat, bene credit. ¶ Ad secundum pari modo respondetur, supposito illo discrimine superius inter ceremonialia & iudicialia constituto: nempe quod iudicialia non sic prorsus lex noua reiecit, quin rursum possint institui: sed ceremonialia sic consopiuuit, vt nullatenus valeant reuiuiscere. Hac enim de causa iudicialia quidem Christus correxit, ceremonialia verò minimè, sed ablegauit. Bisariam autem Pharisei circa iudicialia hallucinabantur. Primum nanque nonnulla, quæ permissiones erant, arbitrabantur esse per se iusta & imperata: vt repudium vxoris: & yfuras ab extraneis corradere. Quare vtrunque illos dedocuit. De repudio enim declarauit non esse præceptum, tanquam æquum: sed ob

eorum duritiem permissum, quasi minus malum. Sed & yfurarum exactionem inhibuit Luca. 6. inquires, Date mutuum: nihil inde sperantes, quem tamen locum lib. 6. emunctius sumus exposituri. Secundo modo errabant, existimantes quæpiam quæ lex facienda propter iustitiam instituerat, eadem exequenda fore vel appetitu vindictæ, vel temporalium cupiditate, vel odio inimicorum. Quocirca tria præcepta in contrarium sensum Christus operæpretium dixit explanare. Iudiciale enim illud talionis, quod datum fuit vt iustitia seruaretur, ipsi vindictæ causa putabant exequendum: quem ideo Dominus errorè ex eorum animis reuulsit: docens paratos debere nobis esse se animos vbi charitas poscerit, nō redde re malū pro malo: sed percutienti vnā maxillā, alterā, si oportuerit, p̄bere. Pari modo iudiciū aliud repēdēdi quatuor oues pro vna, animos eorū ad cupiditatē irritabat: & ideo docuit vt prōpti firmus animo, volenti nobiscū in iudicio de tunica cōtendere, pmittere & pallium. Tertiò deniq; ex legib; illis quæ ipsis bella aduersus Chananæos & Iebuscos gerere præcipiebāt, colligebāt odiū aduersus inimicos, esse præceptum. Et ideo docuit leges illas iam cessauisse, sed inimicos potius esse diligendos. De ceremonialibus autē, causam iam dictā, nihil meminit: sed vnicò verbo cū etā cōfodit. Nam vbi Ioan. 4. Samaritanæ dixit, Venit hora quando neq; in monte hoc neque in Hierosolymis adorabitis patrem: sed veri adoratores adorabūt patrem in spiritu & veritate. docens templum destructum iri: docuit pariter omnia illa temporalia sacrificiorum impedimenta in spirituale cultum abitura. ¶ Ad tertium huiusmodi responsio subiungitur. Cuncta quæ in mundo expetere mortales possunt, ad illa tria reducuntur quæ Ioannes in .i. cap. 2. adnotauit, inquires, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, hoc est corporales deliciae ac voluptates: concupiscentia oculorum, puta diuitiarum auiditas: & superbia vitæ, puta honoris ambitus, & gloriæ cupido. In antiqua autem lege non promittebātur deliciae: imò ab illis populus arcebat. Quare Christus non opus habuit populum ab illis absterrere. Promittebatur tamen honoris celsitudo, diuitiarūq; exuberantia. Legitur enim Deuterono. 28. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celsiorē cunctis Gentibus. Et infra, Abundare faciet te omnibus

Ad tertium

Duplex error Phariseorum circa iudicialia.

omnibus bonis. Hæc ergo duo cōsultū Christo fuit corrigere: ob idq; vanam gloriam à tribus operum generibus expulit, ad quæ cuncta officia reducuntur. Quicquid enim homo facit, aut sui ipsius gratia peragit: & id significatur ieiunij nomine, quo homo suas sedat voluptates: aut amore proximi, cuius generis est elemosyna: aut propter diuinū cultum, qualis est oratio. Ex his enim tribus, eò quòd opera sunt supererogationis, solent homines mundi auram ambire. Nè autem aliquid facerēt auaritiæ causa, prohibuit statim, dicens, Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. ¶ Ad quartum respondetur, Deum nō interdixisse nobis necessariam sollicitudinem, sed superflua: quæ in quatuor consistit: scilicet, dum quis finē in rebus temporalibus constituit, Deo propter temporalia seruiens, pluris scilicet ea æstimans quàm ipsum. Et ideo ait, Nolite thesaurizare vobis. Nam qui thesaurizat, in thesauro finem constituit: ob idq; subdit, Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum: id est intentio, qui est æctus circa finem. Secundò nè simus sic circa temporalia solliciti, vt de auxilio diuino diffidamus: cui cura est nostræ etiã in temporalibus. Ideo quæ adiecit, Scit enim Pater vester quid opus sit vobis antequàm petatis eum. Tertiò nè homo sic sit sollicitus quasi sibi ipsi cōfissus: ob id quæ ait, neminem posse ad staturam suam quidpiam adijcere. Quartò nè plus iusto, sollicitudo nos futurorum præocupans, angat. Propter quod ait, Nolite solliciti esse in crastinum. Pari modo neq; iudicium publicum prohibuit sine quo homines vitam transigere nequeunt: sed temerarium: puta nè de occultis sine causa leuiter præcipitetur.

ARTICVLVS. III.

Virum congruè lex euangelica consilia nobis quedam adiecerit.

Ultimum quod in lege euangelica considerare restat, est consiliorum ordo quo nos Christus super omnes mundi nationes ad beatitudinis culmine euexit. Quæritur ergo vtrum congruè sint consilia per legem euangelicam nobis adhibita. Et arguitur primo quòd nulla sint consiliorum opera. Vniuersa enim quæ homo reddere Deo potest, eidem virtute præcepti dilectio-

nis, quo ipsum super omnia tenetur diligere, debet: vt pote quòd ex nihilo nos condidit: qua ratione quicquid sumus, ac subinde possumus, illi debemus. Vnde. i. Paralip. 29. Tua sunt, inquit Sapiens, omnia: & de his quæ de manu tua accepimus dedimus tibi: nullum ergo restat supererogationis opus, quòd sit consilij. ¶ Secundò arguitur. *Secundum.* Si in rem mortalium erant cōsilia, non eratur Deus non eadem antiquis traderet, sicuti nobis: in antiqua autem lege talia consilia non legimus: non ergo Christus ea debuit superaddere. ¶ Tertiò. Consilia dantur de his quæ sunt ad finem expedientia: non autem eisdem hominibus omnia expediunt: ergo non debuit Dominus noster consilia determinare: sed vel cuiusque arbitrio relinquere, vel sapientū prudentiæ, qui quos nos sent idoneos, consiliorum opera admoneant. ¶ Quarto. Si aliqua essent cōsilia, maxime illa quæ ad perfectionem vitæ pertinent: illa autem inter præcepta Christus posuit Matth. 5. vt inimicorum dilectionem, & præbere alteram maxillam vnã percutienti. ¶ In contrarium est illud Sapient. Prouerb. 27. Vnguento & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici consilij anima dulcoratur. Christus autem, vt est sapientissimus, ita & nobis maxime amicus: ergo eius consilia maximum nobis afferunt emolumentorum pondus. *Tertium.* *Quartum.*

Solutio quæstionistibus conclusionibus continetur. Prima est. Multa sunt consilia, de iure naturæ, quæ non solum sub lege scripta, verum & ante illa semper fuerunt virtutis officia. Probatur: nam miseris, etiam citra casum grauis necessitatis occurrere, semper fuit officium: & voluptatibus mundi parcius vti quàm lex permittit ob aliquam bonam causam. In summa illis renuntiare quæ licet homo posset facere, cōsiliū semper sapientes duxerunt. ¶ Secunda conclusio. Congruentissimè in lege noua non modò naturalia illa consilia explicita sunt, verum & alia recenter adhibita quæ non erant in veteri. Probatur. Hoc inter consiliorum opera & ea quæ sunt in præcepto inter est, quòd præceptorum opera sunt de necessitate salutis: opera verò consiliorum sunt supererogationis officia, per quæ expeditius ad charitatis perfectionem peruenitur: cum ergo inter legem veterem & nouam hoc fuerit interstitium, quòd illa erat lex seruitutis &

Ad quartum.

Prima conclusio.

Probatio cōclusionis.

Secunda conclusio.

Primum argumentum.

& timoris: nostra verò, lex libertatis: fit cõse-
quens, vt & illi congruerit non ponere nisi
præcepta: & nostræ, vt consilia adhiberet,
quæ liberè quisque exequi possit. ¶ *Tertia conclusio.* Consilia euangelica atque a-
deo omnia naturalia ad tria reducuntur ge-
nera: scilicet, paupertatis, continentia, &
obedientia. Probatur. Consilia, vt proxima
conclusione asseruntur est, sunt illa per
quæ homo expeditius ad charitatis perfe-
ctionem progreditur: est autem homo inter
spiritualia bona, quibus charitas compara-
tur, & temporalia, quibus eiusdem charita-
tis via impeditur, sic constitutus, vt quo illis
propius accedit, à temporalibus longius ab-
sit: & vice versa: temporalium autem, vt ru-
perrimè adnotabamus, tria sunt genera: scilicet,
concupiscentia carnis, concupiscentia
oculorum, & superbia vitæ. Quapropter
qui in huiusmodi sic finem constituit vt re-
gulas vitæ secundum istorum affectum in-
stituatur, prorsus sit charitatis expertus: ob idq;
per præcepta instituumur vt debitè ac iustè
illis ex præscripto vtamur: animos verò ab
illis prorsus euellere, non est cunctis, imò
neque multis in hoc sæculo possibile. Qua-
re sub consilio Christus id cuiuncunq; reli-
quit, vt qui capere possit, caperet. Per pau-
peratatem autem abdicamus à nobis oculo-
rum concupiscentiam, hoc est facultates ac
diuitias: per continentiam verò concupisci-
bilia oculorum, hoc est tactus delicias: sed
per obedientiam, oculorum superbiam, hoc
est honores, & mundi fastus. Illa ergo tria
in capite statim suarum legum Christus pro-
posuit: videlicet, Beati pauperes spiritu, Bea-
ti mites, Beati qui lugent. Quæ quidem A-
postolis ratione status, vt super eisdem ver-
bis scriptum reliquimus, necessaria erant:
reliquis autem relicta sunt in consilio. Vn-
de, vt Matth. 19. legitur, ait Petrus: Ecce nos
reliquimus omnia & secuti sumus te, quid
ergo erit nobis? Quam ob rem Apostolici
viri, hoc est qui apostolicum institutum imi-
tari contendunt, hæc tria vota suscipiunt:
iuxta documentum Christi ad iuuenem, Si
vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ
habes & da pauperibus, & sequere me. Vbi
verbo sequelæ, obedientiam expressit quæ
votorum supremum est, atque aliorum fi-
nis. Ob hoc enim sæculo valedicimus, vt
Christum expeditiores sequamur. Hæc igitur
simpliciter sub consilio collocantur: ad
quæ capita cuncta reducuntur. Nam elec-

*Tertia con-
clusio.*

*Suadetur cõ
clusio.*

mosynam extra causam necessitatis eroga-
re, ad consilium attinet paupertatis: & lici-
tis voluptatibus abstinere, ad consilium con-
tinentia: & aliquando hominem suam non
sequi, vbi licuerit, voluntatem, ad consilium
quodam modo obedientia: vt offensam re-
mittere, cuius posses vindictam exigere.

¶ Quod si interrogas quæ sint noua illa quæ
adhibita sunt in noua lege? In primis virgi-
nitas vsque ad Deiparam virginem non le-
gitur fuisse in consilio. Et præterea vt pror-
sus homo cuncta confirmato voto relinque-
ret: quod cū Christus iuueni obtulit, quasi
de re noua stupuit. Quò alludit & illud Pe-
tri, Quid ergo erit nobis: quasi, qui fecimus,
quod nemo haftenus fecit. Tametsi & in le-
ge naturæ, licet nõ religionis gratia, sed phi-
losophandi, de Diogene & multis Pythago-
reorum, historia tradunt opulentiam splen-
doremq; humanum abiecit. Et vt nos su-
per cap. 3. Matth. in descriptione deserti quo
Ioannes pœnitentiam prædicauit enarraui-
mus. Fuit etiam inter Iudæos Aessenorum
collegium, quorum Iosephus lib. 18. antiqui-
tatum meminit. Et Solinus cap. 48. qui à cõ-
muni hominum conuictu semoti, absque
vxoribus anachoretarum vitam degebant.
De his autè latiùs in lib. 8. sub titul. de voto.

*Quæstio
Solutio.*

*Iosephus,
Solinus.*

AD primum igitur argumentum negan-
dum est, quicquid nos facere possumus
Deo deberi ratione præcepti. Cõsultissimus
nãq; & in nos pientissimus Deus in obligan-
do nos suis legibus non tantum eorum ra-
tionem duxit quæ nos illi deberemus: sed e-
ius quòd imbecillis nostra natura præstare
posset. Vnde Paulus, De virginibus, inquit,
præceptum non habeo: consiliu autè do. Quin
verò præter sacramentorum præcepta nihil
amplius nobis iussit, quàm quod in iure na-
turæ positum est: hoc autem iure nemo te-
netur quantum potest semper facere: sed cõ-
silia non contemnere, & nihil animo admit-
tere quod dilectioni Dei sit aduersum: hoc
est enim diligere eum ex toto corde & ex to-
ta mente. Et sic est intelligendum illud Ec-
clesi. 9. Quodcunq; potest manus tua, in-
stanter operare. Nam si sensum faciat consi-
lij, nihil cõtra nos. Si autem vim habeat præ-
cepti, intelligitur vt quicunq; pro suo sta-
tu faciat quod debet: Neq; verò ex contem-
ptu & consiliorum vilipendio omittat ad
perfectionem tendere: vt sanctus Thom. 2. 2. q. 186. artic. 2. expofitor est. Quocirca
neque

*Ad primum
argumentum.*

Paulus.

S. Thom. 2.

neque qui consilia sequuntur ad altiorem gradum charitatis obligantur quam alij: sed præstantiori via secundum suam professionem ad charitatem tendere: quæ est præceptorum finis. Sed hæc non sunt præsentis speculationis: lib. enim octavo, qui est de voto, iterum hæc præsius attingemus. ¶ Secundum autem argumentum secunda conclusio dissolvit: ubi reddita est ratio cur decentius lex evangelica quam vetus consilia tradiderit. ¶ Ad tertium respondetur, quod Christus proponens consiliorum opera ob

idea nemini præcepit, quod videbat non cunctis expedire: sed reliquit cuiusque optioni, vt Matthæ. 19. Si vis perfectus esse, &c. Et rursus: Qui potest capere, capiat. ¶ Ad quartum demum respondetur quod illa consilia quæ sunt de iure naturæ sæpe accidunt vt sint in præcepto. Ob idque quantum ad animi præparationem, tenemur prompti esse, ubi necessitas exegerit, illa implere. Quam ob rem Christus præceptorum numero eadem adscripsit: sed tamen extra necessitatis casus sunt in consilio.

Ad secundum.

Ad tertium.

Ad quartum.

FINIS LIBRI SECUNDI

DE IUSTITIA ET IURE.

LIBER

LIBER TERTIVS

De Iustitia & Iure.

QVAESTIO PRIMA, De Iure.

S. Tho. 2. 2. q. 57.

ARTICVLVS. I.

Vtrum ius sit obiectum iustitiae.

DIVSTITIAM,

de cuius virtute praesens a nobis opus institutum est, ius pertinet: quapropter de Iustitia & Iure illud inscripsimus. Ius autem bifariam, ut in fronte

primi libri dicebamus, vsurpatur: videlicet & pro rationis regula, prudentiaeque dictamine, per quam regulam aequitatem iustitiae perpendimus: quales sunt leges: praeterea pro aequitate ipsa quae obiectum est iustitiae: nempe quam iustitia in rebus constituit. Igitur cum de Iure priori modo, hoc est de Legibus duos haecenus libros absolutos dederimus, subsequitur ut ad definitionem Iustitiae propius accedentes, de iure dicamus, posteriori modo accepto nomine, ut pote per quod eadem constituenda est iustitiae definitio. Continet enim liber praesens, ordine tertius, iustitiae tractatum in genere, eiusque diuisiones in legalem & particularem, inque distributivam & commutativam: prioremque eius speciem, scilicet distributivam: ubi de acceptione personarum disputamus. Quam materiam edidit S. Tho. 2. 2. q. 57. & infra.

¶ Quae ritur ergo primò vtrum ius sit obiectum iustitiae? Et arguit à parte negativa ex verbo Celsi Iuriscòsulti lib. 1. de Iustis. & iure. Ius est ars boni & aequi. ars enim nò est obiectum virtutis iustitiae, quae est in voluntate: sed per se virtus intellectualis, ut 6. Ethic. autor est Arist.

¶ Secundò, Iustitia praecipue nos Deo subijcit: secundum illud Augustini in lib. de morib. Ecclesi. Iustitia est amor tantum Deo seruiens: & ob hoc bene imperans ceteris, quae homini

subiecta sunt: ius autem ad diuina non pertinet, sed ad humana. Sic enim Isidorus lib. 5. cap. 2. distinguit inter fas & ius, quod fas sit lex diuina: ius autem, humana: ergo ius non est obiectum iustitiae. ¶ In contrarium autem est tam idem Isidorus quam Philosophus. Ait enim ille ibidem quod ius dictum est quasi iustum. Et refert dist. 1. canon. ius. Et Philosophus in principio 5. Ethic. Omnes, inquit, talem habitum volunt dicere iustitiam, à quo operatiui iustorum sunt.

Isidorus.

Aristot.

IN vestibulo statim quaestionis primum omnium supponendum est, iustitia vno modo accipi generali nomine pro omni virtute.

Sic enim acceptam Philo. 5. Ethic. cap. 1. appellat illam, totam virtutem. Vnde & iustus idem est quod studiosus, quacumque sit insignis virtute. Et ratio amplissimi huius significatus est quod in omni virtute extat obediencie ratio, legi debite. Qui quid autem rationem debiti claudit, iustitiae formam induit. Quo utique significato accepit Christus Mat. 5. & 6. iustitiae nomen, Nisi abudauerit iustitia vestra &c. Et attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus. & Paul. 1. ad Timot. 1. Iusto non est lex posita. Atque hoc pacto non tractamus hic de iustitia, neque habet peculiare obiectum, sed suum cuique virtuti est proprium: nempe id quod legitimum est: sed accipitur ut est particularis virtus moralis atque vna quatuor cardinalium, cuius officium est facere iustum. Secundò ne quis nobis ordinis peruersionem impropere, quod prius de iustitia, quam de iure dicendum nobis esset, nouerit doctrinam esse Aristote. 2. de anima, text. 33. quod qui de potentia vel habitu tractaturus est, exordium auspicari debet ab obiecto: vnde habitus speciem fortitur & per quod describi debet: ut qui de sensibus disputationem inquit, prius debet de sensibili disputare. Oculus enim non per hoc proprie definitur quod sit sensus sic aut sic compositus: sed quod sit sensus percipiendi colores: & pariter auditus quod sit sensus percipiendi sonum: & serra est instrumentum secandi ligna: & temperantia, habitus quo recte delectabilibus tactus utimur. Pari ergo modo loco citato. 5. Ethic. Aristote. definit iustitiam

Diuisio iustitiae.

Philosophus.

Paulus.

Solutio tacite obiectio.

Aristot.

Gemina ac-
ceptio iuris.

Partitio li-
bri.

S. Thomas.
Primum ar-
gumentum
partis ne-
gatiuae.

Aristot.
Secundum ar-
gumentum.
Augustinus.

flitiam per iustum: nempe quòd sit habitus quo iustum volumus & iustum operamur. Et Vlpian. ff. de iustit. & iur. Iustitia est, inquit, constans & perpetua voluntas, ius suum unicuique tribuens. Cum ergo iustitia per ius definiatur, merito à iure est nobis proficiendum. ¶ His ergo præhabitis, ad quæstionem vnicam conclusionem respondetur. Ius est obiectum iustitiæ. Conclusio ex auctoritatibus Isidori, & Philosophi, & Iuris consulti modò citatis, appellantium ius, iustum illud, quod iustitia in rebus constituit, satis constat: nihilo secius ratione amplius demonstratur quæ sumitur ex differentijs iustitiæ à reliquis virtutibus. Sunt enim ordine tres.

Cōclusio responsiva.

Ratio cōclusionis.

Primum dicitur iustitia singulariter dicta à ceteris virtutibus.

Prima, quòd cum proprium sit omnium virtutum rectum perficere opus, rectitudo tamen reliquarum virtutum existimatur in ordine ad ipsum agentem: iustitia verò in ordine ad alterum. Et ratio est quòd iustitia est virtus ordinans habentem ad alium: reliquæ verò ipsum ordinant ad seipsum. Exempli gratia. Temperantia versatur circa rectum usum delectabilium tactus: & ideo ponit medium inter duas affectiones ipsius temperati: scilicet nē in ciborum venerorumve usu à ratione exorbitat: neq; verò minus sumat quàm sustentatio vitæ postulat. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciam modum constituit. Iustitia verò facit æqualitatem inter debentem & alterum cui quidpiam debet. Vt si vterque nostrum habeat quinque, mutuo verò mihi dedisti vnum, cuius causa tantum habes quatuor, ego verò sex, iustitia postulat vt tibi vnum refundam vt vterque nostrum habeat quinque, quod est medium inter quatuor & sex. Pari modo si tuas mihi operas locasti, iustitia postulat vt merces mea eisdem adæquet. Quocirca

iustificari

& res dux iustari dicuntur dum adæquantur: vt puta cum architectus lapidem ad normam iustificat, & sutor calceum ad pedem. Secunda ex hac nascitur differentia quòd in materia reliquarum virtutum nihil verè ac legitime censetur rectum, nisi respectu agentis. Exempli gratia. Si auarus parca vtatur mensa, non vt temperatè viuat, sed nē pecuniam dispendat: opus illud non censetur rectum, neq; virtui ad mensuratum. Si verò debitor quantum aris debet tantum creditori persoluat, sinistra tamen intentione: nēpe vt illud dilapidet: vel si gladium quem in deposito habet, domino restituat, sciens in malum usum esse ab illo repetitum: tunc ta-

le opus iustum simpliciter censetur: quia est debito æquale: licet nō opus virtutis, neq; quod soluit sit studiosus. ¶ Atq; ex hac rursum exoritur tertia differentia: nempe quòd merito Doctores virtuti iustitiæ per se obiectum ascribunt, quod ius appellant & iustum: non autem reliquarum vlli: eò videlicet quòd in virtute iustitiæ iustum ipsum ex natura rei constituitur: in reliquis verò non nisi ex recta intentione agentis. Quapropter diuus Tho. (quod meditatè considerandum est) tractatus aliarum virtutum, nimirum fortitudinis aut temperantiæ, non ab earum obiectis exorditur, sed à virtutibus quæ faciunt rectitudinem in opere: tractatum verò iustitiæ ab obiecto: quod in rebus ipsis consistit. Quin verò in alijs virtutibus non tam proprie dicitur obiectum quàm materia circa quam versatur virtus: vt materia fortitudinis est periculum belli: & materia temperantiæ, delectabilia tactus: in quibus virtus medietatem inter duos affectus constituit: sed virtutis iustitiæ proprie est obiectum, æqualitas ipsa rerum in quam virtus tendit, sicuti visus in colores. Habemus ergo conclusionem quòd ius est obiectum iustitiæ. ¶ Veruntamen non desunt qui hoc discrimen superficie tenens cernentes impugnent. Buridanus inquam. 5. Ethicor. q. 1. aduersus hanc doctrinam sic insurgit. Aut loquitur, inquit, diuus Thomas de rectitudine operis quatenus est rectitudo virtutis, aut de eius rectitudine absolutè, licet non fiat à virtute. Si prior modo, tunc vti officia aliarum virtutum, sic neq; opus iustitiæ rectum est, nisi in ordine ad agentem. Docet enim Arist. 2. Ethicor. cap. 4. nullum esse opus virtutis nisi fiat electione propter legitimum finem: quare, vt modò dicebamus, qui gladium reddit vero dño vt homicidium faciat, non est studiosus. Si verò loquatur de operis rectitudine absolutè, non quatenus à virtute proficiscitur, tunc in materia quoq; aliarum virtutum eiusmodi reperitur rectitudo sine ordine ad agentem: vt si quis per hypocrisis ieiuniorum legem obseruet, aut propter vanam gloriam strenuè se gerat in bello. Respondetur tamen differentiam constitui in rectitudine absolutè considerata. Et est hæc, quod cum rectitudo iustitiæ in rebus ipsis natura sua sit reperiibilis, qui soluit æquale debito mala intentione & sine, facit quidem opus iustum, cum ius alteri suum tribuat, licet non sit iustus, id est studiosus: quia non operatur quando

Tertia differentia.

S. Thomas.

Buridanus.

Ratio Buridani contra D. Thomam.

Aristo.

Solutio rationis factæ.

quādo, vbi, & quomodo oportet. In reliquis verò virtutib⁹, si vnāquālibet tollas virtutis circumstantiā nulla restat moralis reſtitutio: hoc est ieiuniū illud nō erit opus tēperatum: neq; aggressus in bello, opus strenuū: quia talia opera non habent aliam reſtitutionem quā in ordine ad virtutis habitum.

Ad primum argumentū. **I**gitur, vt ad obieſta capitalia reſpōdeam⁹, Circa materiā primi argumētū idem Buridanus & nōnulli min⁹ nominis significatum callētes, negant nomē ius accipi pro obieſto iuſtitiae, sed aiūt idē esse qd' legē: secūdū verbū Isidōri qd' reſertur dist. 1. Ius generale nomen est: lex autē iuris species. At verò qui hoc negat, veritati se autoritate omnīū arma-
Buridanus.

Refellitur Buridanus. tae, contrarium obijcit. Enimuerò quod Philosophus appellauit iustum, vbi dixit iuſtitiam esse habitum iuſtorū effectricem, Iuriconsultus planē nuncupauit ius, dicēs, Iuſtitiam esse virtutē ius suum cuiq; tribuēdi. Si ergo iuſtitia facit ius & iustum, quis abnuat ius esse obieſtū iuſtitiae? Imò crediderim per Apocopen, hoc est per amputationem syllabae in fine dictionis, iustum, dictum esse, ius: sicut pro eo quod, potestis, dicimus, potes. Vnde Graecè Δίκαιοσ, idem promiscuē significat, quod iustum, & ius. Quare idem ipse Isidōrus eo dē loco statim subdit, ius dictū esse quia iustū est. Quapropter lex ipsa ideo dicitur iusta, quia iustū in rebus constituit. At verò quoniā opificiorū artificiatorūq; nomina ad significandum quoq; artes trāſferuntur, sicuti nomē medicine, quē est res per artē cōposita ad artē ipsam accommodatur, nomen iuris deriuatum est: primum ad significandum artem cognoscendi quidnam sit iustum: & exinde rursus ad significandum legem. Cauendum nanque tibi est idem esse censeas artem boni & æqui, & legem: ars enim nou est dictamen, sed scientia potius moralis, qualis est in iureconsultis ad inuestigandum quidnam æquum sit lege sancire. Lex autem est regula prudentiae, seu dictamen practicum inde constitutum: puta, fac, nē facias. quae quidem est in principi, vt lib. 1. q. 1. declarauimus. Quocirca vbi ait Isidōrus legem esse iuris speciem, non accipit speciem quasi quid generi directē subiectum: vt est homo, animal: si quidem subdit, ius id esse quod iustum. Sed quia est regula praecceptioque iuris scripta. Ius enim aliud est naturale, mētī nostrae inditum, atq; aliud scriptū: & secūdūm Isidōrū lex est con-

stitutio scripta. ¶ Et per hoc detegitur sensus verborū Celsi: Ius est ars æqui & boni. Vbi hallucinatus Accursius ait non idem esse æquū quod bonum: fingens nescio quid discriminis inter illa membra: cum tamē æquum & bonum, vt docēt illic Budeus adnotauit, & nos suprà lib. 1. q. 6. ar. vlt. declarauimus, loco simplicis nominis accipitur pro eo quod est epicikeia: puta legis interpretatio, casu quo palam est legiflatorem si adesset, noluisse legem secundum scripturæ rigorem seruari: vt colligitur ex. l. nulla. ff. de legib. Nam leges nō possunt in omnes singulares casus prospicere, vt habet. l. neq; leges. & l. non possunt. cod. tit. Quo fit vt cum ait Iuriconsultus ius esse artē boni & æqui, ius accipitur, nō pro scripto, sed pro naturali: vt pote quod epicikeia faciēs cōtra verba scripti iuris mētē ei⁹ seruat illeſam, in qua ius naturale cōseruat. Quare ars æqui & boni idē est quod ars tuendi naturale ius vbi scriptū apparet iniquū. Habetur enim Insti. de success. libert. l. 1. Prætoris edictio hæc legis iniquitas emēdata est. & ff. quod quisq; iu. & c. l. si quis. ait Vlpia. Si quis iniquū ius aduersus aliquē impetrauerit, ipse eo iure vtatur. Vnde etiā illud emanauit axiōma, Summū ius, summa iniuria. ¶ At qui ex his ipsiſue dicta sunt colligitur intellectus Vlpiani in eadē lege: vbi ait ius à iuſtitia appellatū est. Enimuerò si ius pro obieſto iuſtitiae, vt dictū est, accipias, falsum quidē est. Nam pot⁹ e cōuersò iuſtitia dicitur à iure. Quandoquidē habitus ab obieſto sortiatur speciē. Præterq; qd' per grammaticorū regulam longior dictio à breuiori deriuatur. Accipit ergo Iuriconsultus ius pro arte & scientia de iure naturali iudicandi. Illa enim ob id nascitur ex iuſtitia, quod ille solus qui iustus est prudentia viget, vt ait. 6. Ethi. Arist. ad rectē de agēdis iudicandū. ¶ Vt ergo dictorū faciamus epilogū, ius est in rebus: ars verò æquū & bonū in intellectu docente iustum operari: sicuti ars fabrilis. Sed lex est regula intellectus practici per prudentiā constituta: atq; ad eō ratio iusti, hoc est factiua & constitutiua iuſti: iuſtitia deniq; , virtus voluntatis quæ secundūm legem iustum in rebus constituit. Quo fit vt cum dicitur ius alicui reddi, non aliter accipitur quā vt est obieſtum iuſtitiae. Tamen si sanctus Thom. non nihil discriminis inter noscat: nempe quod ius reddere sit sententiam in fauorem alicuius pronuntiare, siue secundūm rei veritatem, siue

Accursii lapsus.
Budeus.

Vlpiani sensus.

Epilogus autem dictorum.

S. Thomas.

secundum allegata & probata: etiã dũ secundum veritatem iniquum sit. Quod autẽ subdit, ius quoque accipi pro tribunalis loco, vt dum reus dicitur in iure comparere, fortẽ ex Paulo iure consulto accepit, qui. l. pen. ff. de iust. & iur. ait ius accipi pro loco. Nescio tamen an satis aptẽ dictum sit: nam quando quis dicitur in iure comparere, eodem modo videtur ius accipi, quo quãdo dicitur in ius vocari: in ius autem vocari, vt ait Iureconsultus. ff. de in ius vocan. est iuris experiendi causã vocari: nempe vt actor rei nomen deferens experiatur an ius sibi patrocinetur. Vbi ius accipitur pro iure ipso vel pro lege.

¶ Ad secundũ. Augustinum, vbi ait iustitiam esse amorem Deo feruentem, non denotare iustitiã substantiam: Imò verò cum Deo æquale reddere nemo possit, nulla est inter nos & Deum propria ratio iustitiã: sed dicit iustitiam esse amorem, id est ex amore feruendi Deo nasci, & ad eundem tendere finem. Quapropter, fas, idem est quod pium & religiosum: nempe fari dignum: quod quid excelsius est quã insum.

ARTICVLVS. II.

Vtrum diuisio iuris in ius naturale & positium, sit generi congruens.

DOSTQVAM visum est quidnam sit ius, sequitur de ius diuisione, vtrum congruẽ hoc genus, ius, in has duas species, naturale scilicet & positium, diuidatur. Et arguitur à parte negatiua. Nullum est in hominibus ius naturale: ergo diuisio supponit falsum. Probatur antecedens: Ius naturale est immutabile atque idem apud omnes, vt habetur distinct. i. can. ius naturale. in rebus autem humanis nihil est immutabile: quia omnia humana in aliquibus casibus deficiunt: ergo nullum est ius naturale. ¶ Secundò arguitur: Nullum est ius positium: ius enim positium est quod humana voluntate & arbitrio ponitur: vt. 5. Eth. cap. 7. ait Philo. & eadẽ dist. Isidor. vbi inquit, ius ciuile esse quod quisq; populus sibi cõstituit. Ex hoc autẽ quòd humana voluntate ponatur, nõ sequitur id esse rectũ, atq; adeò, neq; vt sit ius: ergo nullũ est ius positium.

¶ Tertio, ius diuinũ neq; positium est, cũ humana autoritati nõ innitatur: neq; verò na-

turale: quia naturã excedit: ergo diuisio non est sufficiens. ¶ In contrarium autẽ est autoritas Philosophi loco citato 5. Eth. cap. 7. Aristot. vbi ius politicũ, puta ciuile, diuidit in naturale & positium quod appellat legitimum.

Hic primũ oĩm nosse oportet eisde pro fus diuisionib⁹ ius distribui, siue illud pro lege accipias, siue pro iusto, qd' est iustitiã obiectũ: nõ ex iure qd' iustitiã obiectum est, & iustitia rationẽ habet virtutis, & lex rationẽ regulã. Quapropter cũta quã lib. i. q. 5. de diuisionib⁹ iuris accepti pro lege dicta sunt, & in hũc quoq; locũ cõpetunt, ac perinde breuior hũc erit disputatio. Secundò & hũc quoq; cautẽ obseruãdũ qd' ius non statim ex æquo, vt ferẽ iuris peritorũ schola arbitrat, diuidendũ est in tria, scilicet in ius naturale, & gentiũ, & ciuile: licet id Isidorus videat cẽfere, vt sequenti articulo patebit. Neq; vt alij putãt, in quatuor, scilicet in hæc tria & ius diuinum. Sed si artem diuidendi cõsulas, ius, vt cõmune est ad diuinum & humanũ, diuiditur in duo, scilicet naturale & positium: & pariter ius diuinũ: ac deinde ius positium humanum, in ius gẽtium & ciuile. Vnica ergo conclusio ad quæstionem respondet. Ius primò diuiditur in naturale & positium. Probatur cõclusio. Ius seu iustum, idem est quod æquale & ad æquatũ: hoc aut fieri nõ potest nisi altero duorum modorum: videlicet aut ex natura rerum, aut ex condicẽto humana voluntatis: dimittamus enim tantisper diuinã legẽ, de qua statim similiter cõfendum est. Exempli gratia. Vt quialiquid credito recepit, tantundẽ restituat, natura rerum docet: & ideo ius naturale est: sicuti & quòd fœmina viro generationis gratia adiungatur. Quòd autem frumenti modius quinque siclis vaneat, certẽ non natura fecit, sed humanum condicẽtum: puta reipublicæ consensus aut principis. Nam cũ ad rationem legis vis requiratur cõcercia, non omne condicẽtum vim nanciscitur legis: sed quod est reipublica. Vnde quod priuatim inter ciues intercedit, non lex, sed pactum est. Parimodo quòd confanguinci in quarto gradu matrimonium in-cant, natura non vetuit, sed humana voluntas. Cũ ergo his tãtũ duobus modis vsu venire possit quũ & iustũ, fit vt duo membra genus ipsum iuris absoluant. Igitur cũ audis ius naturale esse illud quod est à natura, biferiã id intelligito: nempe & à natura id docente,

Ius nõ satis aptẽ accipitur pro loco tribunalis.

Ad secundũ.

Primũ fundamentum.

Secundum.

Cõclusio re- sponsiua. Probatio.

Primũ argumentum.

Secundum.

Aristot. Isidorus.

Tertium.

cente, & ab eadē ad id ipsum instigante. Vn de Vlpia. l. i. ff. de iust. & iur. Ius, inquit, naturale est cōmune omnium: eò q̄ vbiq; institutu naturæ nō cōstitutione habetur aliqua. Vbi è regione opponens naturalē institūtū & cōstitutionē, nostrā bimēbrem diuisionē insinuat. Eodēq; refertur Ciceronis diuisio; lib. de Inuent. inquit: Natura ius est quod nobis nō opinio, sed quedā innata vis affert. Oēs itaq; definitiones istę per causam efficiētē cōstituūtur. At verò Arist. 5. Ethic. cap. iam citato per causam id formalē philosophico more definit, dicēs: Ius naturale est qd' vbiq; eādē vim habet, & nō quia videt: id est qd' vbiq; natura sua necessarium est, & nō quia humano iudicio & arbitramento ponit. Etenim vt qui decē accepit, totidē reddat, nō est iustū quia hominib' ita existimatū: sed natura sua, sicut ignis est calidus: q̄ autē frumētū tāi vēdatur, vinū verò tanti, atq; hoc vitū tā livindictur supplicio: & hoc aut illud offeratur sacrificiū, & similia: nō natura, sed humana volūtas iustū fecit. Quare ait illic Philosopho, iustū legitimum anteq̄ esset positū nihil referre, sed postq̄ positū est. In summa, diuisio hæc præsens in idē cum illa cōcidit, quia Doctores distinguūt, alia esse vel iussa, quia bona: vel prohibita, quia mala: alia verò vel bona, quia iussa: vel mala, quia prohibita.

Cicero.

Aristo.

Prima obiectio aduersus definitionē iuris naturalis.

Secunda.

Ad primam obiectiōnē.

Ad primum argumentum principale.

¶ Offert se nihilo minùs nō nihil ambiguitatis circa definitionē illam iuris naturalis per causam efficientē: Si enim ius naturæ est qd' natura docet, nemo illud posset ignorare: & tamē multa sunt de iure naturæ quæ barbara gētes ignorāt, vt de fornicatione simplici ex cōcilio apostolico adnotauimus, Act. 15. quę ideo prohibita fuit cōuerſæ gētilitati, nē per ignorantia excusarētur. Rursus: si ius naturæ est illud ad quod natura instigat, fit ius omne naturale esse necessariū: quod tamen videtur esse falsum: cum super aliquo, vt supra diximus, dispēsari possit. ¶ Ad horum prius respōdetur q̄ nō quicquid natura docet, omnes capiūt, sed illi prorsus qui serenā habent rationem & ab omni nebula liberā. Nam qui in vitia immersi, caligine illam obdlexerunt, naturæ radios non satis perspiciunt. Posterior verò dubitatio tacta est inter arguendum in fronte quæstionis.

denti libr. q. 3. diximus esse indispensabile. Quin verò Scotus ipse quanuis cēseat præcepta secūdæ tabulę dispensabilia esse, negare non debet quod sint natura sua necessaria. Sed fortē diceret q̄ Deus natura superior poterit super illis dispēsare: sicuti angeli et cœli, licet sint res natura sua necessaria, possunt supnaturaliter annihilari. Tactis satis demonstratum sit neq; id de eisdem præceptis esse possibile: vt pote cū prorsus corū naturę repugnet esse licita, sicuti homini esse irrationalē. At verò id quod natura sua est necessarium, potest mutatis reb' mutari. Necessitas quippe vniuscuiusq; rei secūdū eius naturā perpēdenda est. Si enim natura rei immutabilis est, tunc & ius eius erit simpliciter immutabile: vt, quia cœlū res est immutabilis, eius mot' est immutabilis: sed quia aqua est res mutabilis, licet simpliciter illi sit naturale infrigidare, nihilo min' quādo est calida, calefacit. Pari modo q̄ depositū sit domino reddendū, per se cōsideratum est simpliciter necessariū: sed quia homo est mutabilis, dū dominus prauē affectus suū gladium petit ad occidendum, non est illi reddēdū: quia si cut' si sanus existeret, ius esset ei reddere, ita dū insan' fit, ius est nō reddere. Eodē modo ius per se simpliciter necessariū est, quęqd' de bes vt soluas: quando verò soluendo non es, ius non teligat. Hęc ergo mutatio nō tam fit in iure, q̄ in hominib' ipsi. Atqui ex hac radice in fine primi libri rationem deduximus quare expedit leges humanas nōnunq̄ mutari: nempe quia res mutantur. Et lib. 2. q. 3. cōmonstrauimus, in illas leges quę ratio nem ipsam iustitiæ & finem continent dispensationem cadere non posse: in illas verò quæ non finem, sed media secum afferunt, cadere posse: hoc enim naturalium genus est quod Arist. loco citato ait posse mutari. Arist. Nam etsi dextera naturaliter validior sit, ali quando deficit: & est sinistrum brachium robustius. ¶ Ad secundum respondetur, Ad secundū. concessio non esse regulam generalem vt quicquid voluntas constituat continuo sit iustum. Nam si quid contra ius naturæ constituat, nunquam vim legis obtinebit, vt supra dictum est: reclamante propheta Isai. 10. Væ qui condunt leges iniquas. Sed quando res est non solum natura non repugnās, verum pro loco & tempore congruens: tunc voluntas humana, si publica autoritate polleat, id potest constitucere: quod quia constitutum est, fit iustum: & vt ait Arist. quod

Aristo.

Ad secundū.

Ad tertium. non referebat, iam inde refert. ¶ Ad tertium denique respondetur, vt supra insinua uimus, quòd ius diuinum non con diuiditur eadem diuisione contra ius naturale & positium. Imò verò similiter diuiditur. ¶ Itaque, vt perspicua sit diuisio, primùm omnium diuiditur ius in diuinum & humanum, deinde vtrumque membrum eadem profus diuisione subsecatur: vt ius diuinum alterum sit naturale, atque alterum positium. Vniuersum enim ius naturale est diuinum: eò quòd Deus est author naturæ, ac subinde cuiuscunque eius iuris: sed ius diuinum positium est quod supra naturam est ab ipso positum, vt sacramentorum iura Christianæ familiæ: & ceremonialia ac iudicialia antiquæ legis. Præcepta autem primæ tabulæ decalogi non simpliciter dicuntur ius diuinum positium, licet, vt supra dictum est, per fidem sint explicita: quia ex rerum natura pullulant: licet, nisi opitulante fide, non ab omnibus agnoscantur.

ARTICVLVS. III.

Vrùm ius gentium sit idem cum iure naturali.

VM duo tantum membra in proxima diuisione posuerim, dum genus iuris in naturale tantum & positium distinxi mus, dubium de iure gentium restat: vtrònam illorum membro comprehendatur. Et arguitur quòd cõtineatur sub iure naturali. Ius enim illud in quo omnes homines conueniunt, esse non potest nisi naturale, quod, vt proximè dicebamus, commune est omnibus: iure autem gentium omnes gentes conueniunt, secundum illud Vlpian. l. i. ff. de iustit. & iure: Ius gentium est quo gentes humanæ vtuntur. & Instit. de iure naturali & c. Ius gentium omni humano generi commune est: ergo ius gentium & naturale idem sunt. ¶ Secundo arguitur. Seruitus est de iure gentium, vt habetur distinctio. i. can. ius gentium. & Institutio. modò cita. & ff. de iustit. & iure. l. manumissiones. sunt autem, vt Philosophus ait. i. Politicor. multi naturaliter serui: ergo ius gentium est naturale. ¶ Tertio, Ius diuiditur per naturale & positium: sed nunquam vniuersæ mundi gentes conueniunt vt ius aliquod statuerent: ergo natu-

ra idem ius docuit, atq; adeò est naturale.

¶ In contrarium autem est Isidorus distinct. *Isidorus.* i. can. ius autem. vbi distinguit ius gentium à naturali, dicens, ius autem naturale est, aut ciuile, aut gentium.

AD quæstionem vnica conclusione respondetur. Ius gentium & à iure naturali distinguitur, & sub iure positio comprehenditur. Hanc conclusionem, etsi expressè hîc sanctus Thomas non ponat, tamen argumenta eius quibus initio quæstionis arguit ius gentium esse naturale, insinuant eius esse mentem id negare, affirmareq; subinde esse ius positium. Præterquàm quòd. l. 2. q. 95. artic. 4. id planè affirmat: vbi ius positium diuidit in ius gentium & ciuile: quod nos lib. 1. q. 5. exposuimus. Et ratio quam hîc adducit id ipsum patefacit. Probat ergo conclusio. Ius naturale (vt art. proximo diximus) est illud quòd ex rerum ipsa natura adæquatū est & alteri cõmensuratū. Hoc autè dupliciter cõtigit: Vno modo secundum absolutam rerum cõsiderationem: sicuti masculus & foemina absoluta natura sua coaptantur in vnū generationis officium: & pater curat filium alere. Alio modo quidpiam est alteri commensuratum, non secundum absolutam eius naturam, sed in ordine ad certum finem & per certas circumstantias consideratum. Exempli gratia. Quòd hoc prædium ab hoc proprio domino possideatur, & aliud ab alio, natura rerum absolutè existimata nõ magis exigit quàm vt omnia in cõmuni possideantur. Attamen si ager idem cõsideretur, vt ad ferendos fructus colendus atq; in pace possidendus: & pro statu naturæ corruptæ in quo homines segniores existunt, ad impendendas proprias operas, quæ in cõmune bonum cessuræ sunt, & alienorum tunc auidi, ratio statim colligit omnino conducere vt possessionum diuisiones fiant. Quæ admodum Philo. 2. Poli. docet: & lib. nos. 4. quæst. de rerum diuisione, monstratur sumus. Ex hac ergo distinctione elicit cõclusionis ratio. Rẽ nãq; absolutè apprehendere non solum hominibus, verum & cæteris etiã animantibus naturali instinctu conuenit: & ideo ius quod simpliciter est naturale, vt societas masculi & foeminae, ac prolium nutritio, cunctis est animalibus cõmune. At verò de rebus in ordine ad finem sub certisq; circumstantijs iudicare, nõ omnibus animalibus cõpetit, sed peculiariter homini virtute rationis, cuius est vnum

Conclusio responsiua.

S. Thomas.

Probatio cõclusionis.

Philosophus.

Primum argumentum.

Secundum.

Aristo.

Tertium.

vnum ad aliud cōferre. Id ergo ius quod per talē collatiuam rationem cōstituitur, dicitur ius gentiū, id est ius quo gētes vniuersæ, quatenus rationales sunt, sibi cōstituerūt. ¶ Per horū ergo intellectu clarescūt Iuriscōsultorū verba, quorū explanatio morali philosopho incūbit. Ait enim Vlpia. l. i. ff. de iust. & iur. ius gentiū à naturali recedere: idq; inde licēre faciliē intelligere, q̄ illud omnib⁹ animalibus, hoc solis hominib⁹ inter se cōmune est. Et Caius. l. omnes populi. qd' naturalis, inquit, ratio inter omnes homines constituit, id apud oēs peræquē custodit: vocaturq; ius gentiū. Non ait, Quod simplex lux naturæ: sed, Quod ratio, quæ hominib⁹ propria est, cōstituit, id est ponit. Atq; hinc denuo argumentū sumitur aliud conclusionis. Ius enim naturale est simpliciter necessariū, id est qd' nō dependet ex humano cōsensu: ius autem gentiū obligat, quia videt, id est qd' ab hominibus sic iudicatur: nunq̄ autē rerū possessio nes diuidentur, nisi homines consentirent vt isti illas, alij verò alias possiderēt: ergo ius gentium non est simpliciter naturale, sed positium. ¶ Quod si cōclusionem nostram hoc argumēto concutias q̄ inde fieret consequens, ius gentiū idem esse quod ciuile: vt luculētiō tibi fiat responsio, differētiam accipito inter has iuris species. Primum omnium ius gentium & ciuile à naturali differunt, eò quod naturale simpliciter est necessariū secundum absolutam rerum considerationē, vt dictum est: & ideo cunctis animātibus cōmune: ius verò tam gentium q̄ ciuile humana ratione est positum. Ius autem gentium & ciuile in primis hoc basilari discrimine differunt, quod lib. i. q. 5. ar. 4. ex mēte D. Thomæ deprompsimus. Nempe q̄ ius gentium ex principijs naturalibus rerū cōsideraturū in ordine ad aliquē finē & circūstātiās per viā cōclusionis elicit: vt si dicas, Agri colēdi sunt: & homines negligētiores sunt ad cōmunia q̄ ad propria: ergo priuatim possideātur. Ius autē ciuile colligitur ex vno principio naturali, & altera præmissa arbitrato humano posita: & ideo nō colligit per viam illationis, sed per determinationem generalis principij ad specialē legē: vt de ceremonialibus & iudicialib⁹ identidē dictū est. vt si dicas, Res iusto pretio vendantur: iustū autem tritici pretium pro ratione præsentis loci & temporis est quinque siclorū: minor enim nō est de iure naturæ. Et pariter malefactor est plectendus: ergo suspendēdus latro. Ex hac

prima differentia sequitur secunda, q̄ ad cōstituentū ius gentiū nō requiritur hominū conuentus in vnum locum: quoniā ratio id singulos per se docet: sed ad cōstituentū ius ciuile requiritur reipublicæ cōciliū, aut principis autoritas: vt vtrò citroq; habito consilio cōstituitur. Atq; ex hac rursus sequitur tertia, videlicet q̄ ius gētium est gentibus omnibus cōmune, vt dictū est: ius autē ciuile est, vt ait Isidorus, quod quisq; populus vel ciuitas sibi propriū cōstituit. Quare aliud est ius Atheniēsium, aliud verò Romanorū &c. vt habetur Insti. de iure natu. & gent. §. sed ius. De iure autem gentium omnes penē contractus introducti sunt, vt emptio & venditio, locatio &c. sine quibus humana societas constare non potest, vt patet eodem, Institu. §. ius autem. & ff. de iust. & iur. l. ex hoc iure. Isidorus ergo quia nouit ius gentiū & à naturali differre, & à ciuili, nē tot faceret diuisiones, distinxit ius in hæc tria mēbra. Artificiosius ergo diuidit in ius naturale & positium: ac deinde ius positium humanum, in ius gētium, & ciuile. ¶ Est autē admonito opus nē quenquā diuisio Aristotelica fallat, lib. 5. Ethic. cap. 7. vbi ius politicum diuidit in naturale & legitimum. Haud enim politicū pro eo prorsus vsurpat quod iuris prudentibus est ciuile: nam ius naturale non est species ciuilis, sed illi contrā positum. Appellauit ergo generaliter ius politicum, ius omne quo ciuitas vtitur: quo nomine tam naturale quàm gentium q̄ etiam ciuile comprehenditur. ¶ At verò non omnes scrupuli extinētī sunt qui ex hac conclusione succrescunt: videntur enim iura contrā extare. Ait quippe Pomponius. l. veluti. ff. de iust. & iur. religionem erga Deum, & vt parentibus & patri pareamus, esse de iure gētium. Et Florentinus. l. vt vim. iniurias propulsare ad idē spectare ius: hæc tamen omnia sunt de iure naturæ. Nam præceptū religionis & honorādi parentes in decalogo sunt: qui, vt supra satis demonstraui, germē est naturalis iuris. Et propulsare iniurias, conclusio est illius principij, Vnaquæq; res appetit se conseruare: ergo ius gētium idem est quod naturale. ¶ Et secūdo id ipsum arguit. Lib. proximo hanc sepe repetituum ius differētia inter moralia præcepta ex vna parte, & ceremonialia atq; iudicialia & ius ciuile ex altera, q̄ moralia inferūtur ex principijs naturæ per modum conclusionis: nō autem reliqua, vt modò declarabamus. Qua de causa diximus

Secunda differentia.

Tertia.

Contra Ausferē oēs iure gentiū introducti sunt.

Primum argumentū contra prædicta.

Secundum.

Elucidantur varia terifconsultorū verba.

Alia ratio pro conclusionem.

Scrupulus.

Solutio.

Primum discrimē iuris ciuilis ac gētium.

decalogum esse de iure naturæ: si ergo ius gē-
tium inferatur ex eisdem principijs per mo-
dum cōclusionis, fit vt fit pariter de iure natu-
ræ. ¶ Ad primum argumentum respon-
detur iuris prudentes nimium extēdere ius
gentium. Censent nanque tali appellatio-
ne comprehendi quidquid cunctis mortali-
bus est commune: & ius naturale id duntaxat
esse quo etiam bruta cum hominibus
conueniunt: cūm tamen multa sint natura-
lia iura quæ peculiariter conueniunt huma-
næ naturæ & non brutæ: vt est decalogus, &
quæ ibi implicita sunt. Differētia ergo non
est illa, sed quā nos posuimus: scilicet quòd
ea quæ inferuntur ex absoluta rerum natu-
ra, & consequētia necessaria, pertineant ad
ius naturale: illa verò quæ non ex absoluta
consideratione, sed modo exposito in ordi-
ne ad certū finem, sint de iure gētiū. Quare
Decalogus nō de iure gētiū, sed de iure natu-
ræ est. ¶ Et ex hoc elicitur solutio secūdi argu-
menti.

Ad primum.

Ad secundū.

Quando enim diximus ius gētiū
elici ex principijs naturæ per viā illationis,
non intelligitur quod illatio sit omninō neces-
saria: sed rei naturæ in ordine ad talem finē
conueniens. Haud enim ex necessitate col-
lendi agros vel pacificę eorum possessionis
consequitur tam necessariō dominiorum di-
uisio, quā ex illo principio. Id nē facias a-
lijs &c. elicitur, Non occides: sed quia est illi
fini congruentissimum atq; expedientissi-
mum. ¶ Hinc autem oboritur postremum
dubiū, vtrum in ius gētiū cadat dispensatio,
an perinde atq; ius naturale sit indispensa-
bile. Respondetur sub distinctione: Aliqua
enim sunt de iure gētiū ad eōdē conducentia
ad humanum conuētum, vt nullatenus fas
sit super illis dispensari: imō forsan dispensa-
tio esset irrita, vt diuisio rerum de qua mo-
dō dicebamus. Nanque, nisi inter religio-
sos, intolerabilis esset communis rerum pos-
sessio. Alia verò sunt eiusdem iuris quæ sunt
pro causa dispensabilia. Scruius enim est
de iure gentium: & tamen dispensatum est
nē Christiani capti in bello, pro seruis ha-
beantur. Et nonnulli contractuum ciuiliū,
etiam qui sunt de iure gentium, possunt dis-
pensari. Est enim de iure gentium seruare
fidem hostibus, vt seruare legatos in bello:
tamen si causa fidei contrarium posceret,
non esset seruandum: imō si corrupta do-
gmata disseminarent, exurendi essent. Neq;
dispensatione opus esset.

Po streum
dubium.

Solutio.

Primum igitur argumētum capitale iam
solutum est: negatur enim omne illud in
quo omnes gentes conueniunt, esse ius natu-
rale. ¶ Et ad secundum respondetur quod Phi-
losophus quādo ait homines esse iure natu-
rę seruos, non accipit ius naturæ simpliciter:
nam absolutē humana natura pensata, non
est cur magis vnus seruiat quā alter: sed si per-
pendatur in ordine ad finē: puta vt doceatur
quis ab alio: & vt seruet in bello. Et ideo po-
tius est iuris gētiū, tametsi seruitus illius qui
rudior est, vt à sapiētiori morib⁹ imbuatur,
non est libertati cōtraria, vt lib. 4. in propria
quæstione dicturi sumus: & ideo est magis
naturalis: id est naturæ indiuidui cōgruens.
¶ Ad tertium itidem responsum est quòd li-
cēt ad ius gentium requiratur consensus ho-
minum, non tamen conuentus vt ad ius ci-
uile: nam dispersim vniuersæ gentes ratione
naturali id iuris perdocentur.

Ad primum
argumentū
capitale.
Ad secundū.

Ad tertium.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum ius paternum ac dominati-
uum & iusto politico & inter se v-
la ratione distigantur.

Estat ex superioribus dubium
circa quasdam iuris species, qua-
lis est paterina & dominatiua,
quæ non videntur sub rationi-
bus superiorum profus cōpre-
hendi. Quæritur ergo vtrum ius paternum
& dominatiuum & à politico & inter se di-
uidantur. Et arguitur vt moris nobis est à
parte negatiua. Ad iustitiam in genere per-
tinet vnicuique quod suū est reddere: cum
ergo ius sit obiectum iustitiæ, fit vt pari mo-
do vnumquenque æqualiter aspiciat. Qua-
re non est distinguendum aut inter patrem
& filium, aut inter dominum & seruū. ¶ Se-
cundō: Lex quæ, vt ar. 1. diximus, ratio est &
regula constitutiua iusti, ad bonum cōmune
totius ciuitatis spectat: nō ad vllius perso-
næ priuatum: pater autem & filius, domi-
nusque & seruus ad priuatam pertinent fa-
miliam: non ergo distinguitur ius pater-
num & dominatiuum à politico. ¶ Ter-
tiō: Si hæc species iuris essent discernendæ,
pari ratione & dignoscendæ essent aliæ
plures secundum gradus diuersos qui sunt
inter ciues: vt puta ius militare & sacerdot-
um &c. ¶ In contrarium autem est auto-
ritas

Primum argū
mentū à par-
te negatiua.

Secundum.

Tertium.

Arist.

ritas Philosophi. s. Ethic. cap. 6. distinguentis ius paternum ac dominatum à politico.

Articulus hic in hoc solum adhibitus est ut locus hic citatus Aristot. exponatur. Ad quem igitur tribus breuissimis conclusionibus respondetur, quibus sententia Arist. summam exponitur. Prima est. Inter patrem & filium non est simpliciter iustum politicum, sed secundum quid. Et memento non vsurpare nos hic politicum pro eo quod est civile, ut distinguitur à iure naturali & gentium: sed, ut proximè dicebamus, pro eo quod est ius inter ciues custoditum. Sic enim accipit Aristote. ut etiam naturale comprehendat. Probat ergo conclusio. Iustum, ut hætenus dicebamus, idem est quod adæquatum & commensuratum alteri. Intercedit enim iustitia, non nisi inter duos aut plures: est tamen vnus homo alter ab altero dupliciter: Vno modo quia simpliciter ab illo distinguitur, ut cuius quilibet ab altero ciue: Alio modo secundum quid: nempe quia quodammodo est alter, puta alterum suppositum: quodammodo verò idem, videlicet pars alterius. Filius autem non est simpliciter alter à patre, sed secundum quid: utpote pars eius: ut habetur Ethicor. 8. nempe semen ab illo decisum: ergo inter patrem & filium non est simpliciter iustum, sed secundum quid: quod peculiariter dicitur iustum paternum. ¶ Pari ratione constituitur secunda conclusio. Inter dominum & seruum non est simpliciter iustum: Quoniam, vt. 1. Politicor. ait Philosophus, Seruus non est simpliciter aliud à domino: imò quicquid est, domini est: puta instrumentum: ergo sicut inter instrumentum & artificem non est propria ratio iusti, neque artifex iniuriam facit instrumento si ad libitum suum illo vtatur: sic neque inter dominum & seruum, sed secundum quid, id est herile. ¶ Tertia conclusio. Inter virum & vxorem maior est ratio iusti quàm inter patrem & filium, & quàm inter dominum & seruum. Conclusio hæc adiecta superioribus est ad conciliandum cum Apostolo Philosophum. Si enim Apostolum audias ad Ephes. iniquentem, virum & vxorem ad idem pertinere corpus, secundum illud Genes. 2. Erunt duo in carne vna: facile inde tibi colligere videberis minorem, rationem iusti interesse inter virum & vxorem quàm inter patrem & filium: eò quod mi-

nus videantur esse duo. Nihilò minùs Aristote. loco citato plus inter eos iusti interno-
 uit. Et ratio est quòd ambo, licet non ex æ-
 quo, ordinem tamen habent ad communẽ
 familiæ dispensationem. Quare & filij & ser-
 ui eodem penè iure obedire tenentur matri-
 familiâs quo & patri. Nam etsi vxor obedi-
 re teneatur viro, cui ad eiusdem prolis gene-
 rationem coniungitur, ob idque dicatur ef-
 se quòdam modo idem corpus, id est idem
 corporale principium, qua ratione prima
 mulier de costa viri plasmata fuit: tamen
 non quæcunque singularis mulier eo modo
 pars est mariti quo filius patris. Imò, si ita lo-
 qui liceret, comparis eius est: nam ambo sunt
 partes vnus carnis: ob idq; dicuntur duo in
 carne vna. Ac multò minùs se habet ad vi-
 rum, vt seruus. Quare Philosoph. 1. Polit. bar-
 barici tribuit vt femina & seruus eodẽ grã-
 du habeantur: ob idque inter virum & vxor-
 em æconomicum iustum est. ¶ Circa pri-
 mam conclusionem in primis notandum qd
 cum asseritur inter patrem & filium non ef-
 se simpliciter iustum, sed secundum quid: il-
 lud secundum quid, quauis rationem iusti
 diminuat, non tamen minuit rationem debi-
 titi & naturalis virtutis, sed potius auget.
 Etenim cum iustitia & ad alterum sit, & de-
 bitum insinuet, & æqualitatem constituat,
 ex defectu cuiusque illarum trium rationũ
 deficit à ratione iustitiæ. Nam inter patrem
 & filium deficit ratione prima: quia non est
 simpliciter ad alterum. Præterea ratione ter-
 tia, qui parentibus æquale reddere non pos-
 sumus: non autem ratione fecunda, quia plus
 patribus debemus quàm cæteris. Quocirca
 caue putes ius paternum minus habere na-
 turæ q̃ politicum: imò magis naturale est:
 etsi minus habeat iustitiæ. Atqui rationes
 istæ multo iustius nobis competunt respec-
 tu Dei. Primum quia quodammodo ali-
 quid ipsius sumus, non quidẽ partes, sed ta-
 men effectus: & ideo multò minùs suffici-
 mus ei æquale reddere quàm parentibus.
 Liberalitas autem deficit à ratione iustitiæ;
 quia nõ verfatür circa debitum. Fit ergo ex
 his consequens, illud secundum quid ius-
 tum quod est patris ad filium, quidpiam
 excellentius esse quàm est simplex iusti-
 tia, vtputa pietatem. ¶ Sciscitaberis autem
 forsàn utrũ cum diximus inter patrem & fi-
 lium non esse simpliciter iustum, intelligat-
 ur ex vtroque termino: scilicet tam patris
 ad filium, quàm filij ad patrem. Responde-

Prima cõclu-
sio.

Probatio cõ-
clusionis.

Secunda con-
clusio.
Ratio cõclu-
sionis.

Tertia cen-
clusio.

Paulus.

Ratio cõclu-
sionis.

Aristot.

Explicatio
prima cõclu-
sionis.

Quæstio.

Solutio.

tur vtrinq; intelligi, licet non æqua ratio-
 ne. Filij enim ad patrem nō est iustum sim-
 pliciter: non solum quia pars est, sed quia
 æquale reddere non potest: patris autem ad
 filium, non propter rationem secundam,
 sed propter primam: nempe quia se habet
 sicut totum ad partem. Vnde sicut inter ho-
 minem & sua membra non est propria ra-
 tio iusti: quia non sunt simpliciter duo: sic
 neque patris ad filium. Nam quicquid in il-
 lum confert, sibi ipsi quodammodo cōfert:
 & prosperitas atque aduersitas filij patrem
 ipsum attingit. Vnde Seleucus Locren-
 sium monarcha, vbi filio vterque erat eru-
 endus oculus, supplicium ex æquo partiti-
 tus est, vt vtrique alter erueretur, quasi quōd
 vnus essent homo. ¶ Huic autem veritati
 forsan quis hoc obmoliatur argumentum.
 Esto ita sit quōd filius quandiu est sub cura
 parentum aliquid sit patris, tamen postquā
 emācipatus est, iam inde, sua quadra viuēs,
 fit ciuis sicuti est pater: cui deinceps publici
 magistratus pariter decernuntur. Imō quā-
 doq; est patre superior, puta, vel prætor, vel
 consul, vel dux belli. Item inter patrem & fi-
 lium possunt tunc celebrari contractus em-
 ptionis, venditionis, & alij, in quib⁹ iuris ra-
 tio æqua libra vtrinq; pendet: ergo inter pa-
 trem & filium interuenire potest perfecta ra-
 tio iusti. Atqui huc annuere videtur D. Tho.
 in solutione securi argumenti: vbi ait q̄ pa-
 ter & filius, dominus & seruus, considerari
 possunt vt sunt homines: & vt vnus est ali-
 quid alterius: & ideo etiam dantur aliqua le-
 ges de patribus quomodo se debeant habe-
 re erga filios. Caietanus cōtēdit quomodo-
 cunq; considerentur filij, non esse ius simpli-
 citer inter ipsos & parentes, sed secundum
 quid. Nā ius, inquit, quod est inter eos qua-
 tenus homines, modificatur per illud quōd
 vnus est pars alterius. Et ideo fit ius secundū
 quid, puta paternum. At verō si meum iudi-
 cium vllius est momēti, distinguere potiq̄
 quōd quantum ad naturalia iura semper in-
 ter filios, etiam emācipatos, & parentes, ma-
 net ius paternum: puta quantum ad hono-
 res illis deferendos, & quantū ad aliqua ob-
 sequia & iuuamina, dum opūs illis fuerit fi-
 liorum opera: sed quantum ad ciuilia, ius
 simpliciter & iustum est inter illos.

Argumentū
primum.

Secundum.

D. Thomas.

Caietani so-
lutio.

Autoris re-
sponsum.

Ad primum
argumentū.

AD primum igitur argumētum concedit̄
 ad iustitiam pertinere reddere vniciq;
 quod suū est: supposito tamen q̄ sit alterius

simpliciter ad alterū. Cū enim quis sibi ipsi
 quidpiā tribuit quod sibi debetur, puta cibū
 aut vestitū, nō facit simpliciter iustū, ac per-
 inde cū pater alit filiū. ¶ Secundi quoq;
 respōsio ex superiorib⁹ elicitur. Nam etsi iu-
 stitia ad bonum cōmune spectet, nō obstat
 quōd minūs inter patrē & filiū non habeat ra-
 tionē perfectā. Attamen quia partes domus
 ad bonū etiam cōmune referuntur, iustitia
 quoq; leges ponit tam patrib⁹ respectu libe-
 rorū, q̄ dominis respectu seruorū. ¶ Ad ter-
 tiū nō negatur quin etiā in republica distin-
 guatius militare, & ius sacerdotū, vt lib. i. in-
 ter exponēdas legū diuisiones cōcessum est,
 & declaratum. Tamē illa iura nulla ratione
 deficiunt à perfecta iustitia: sicuti paterna:
 quia est alteri⁹ simpliciter ad alterū. Omnia
 enim reipublice mēbra immediatū ordinē
 habent ad bonū cōmune: & ideo tam iustū
 est inter principem & ciuem, & inter quem-
 cunq; magistratum & subditum, q̄ inter reli-
 quos ciues: sed differūt illa iura penes diuer-
 sa officia: vt loco citato declaratum est.

Ad secundū

Ad tertium.

**QVAESTIO SECVN-
 da, de iustitia.**

S. Thom. 2. 2. q. 58.

ARTICVLVS. I.

*Vtrum definitio iustitiæ à Iurisperi-
 tis sit rectē constituta.*

IURIS igitur natura
 præfinita, sequit̄ vt vir-
 tutem ipsam iustitiæ, de
 qua præsens opus cōsti-
 tuimus, & definitione
 mōstremus, & omnib⁹
 suis numeris circumscri-
 bamus. Quarit̄ ergo vtrū definitio Vlpiani
 ff. de iust. & iur. qua ait, Iustitia est cōstās &
 perpetua volūtas ius suū vniciq; tribuēdi,
 naturā iustitiæ absolutē declaret. Et arguit̄ à
 parte negatiua. Phil. 7. Eth. ait iustitiā esse ha-
 bitū quo iusta operamur & volumus: nō er-
 go est volūtas quæ est potentia. ¶ Secūdo:
 Sola Dei volūtas est perpetua: ergo vel iusti-
 tia nō est ppetua volūtas, vel nō est in homi-
 nib⁹. ¶ Tertio: Perpetuū & cōstans idē est:
 alterū ergo in definitione redundat. ¶ Quar-
 to. Ius reddere, munus est principij propriū:
 non ergo id habitui iustitiæ competit. ¶ In
 contrarium est autoritas Iuriconsulti.

Primum ar-
gumentum.
Arist.

Secundum.

Tertium.
Quartum.

Ad

Conclusio
responsiva.
Probatio.
Aristot.

AD quæstionem vnica respondetur affirmatiua conclusione. Definitio illa sanè intellecta bona est. Etenim cū virtus omnis sit habitus electiuus, vt. 2. Ethicorum ait Aristot. & habitus ab actū fortiaur speciem, sicuti & actus ab obiecto, illa est optima vniū cuiuslibet virtutis definitio, quæ per propriū actum & obiectum naturam rei exprimit. Quoniā sicut anima rationalis forma est hominis, sic & actus est forma habitus: iustitia autem, vt supra sæpè dictum est, & inferius est demonstrandum, est virtus quæ habitentem ordinat ad alterum inter quos æqualitatem constituit dati & accepti. Quare actus proprius iustitiæ est reddere ius vnicuique suum. Sunt autem & tres conditiones omni

Aristot.

virtuti communes, quas Aristot. 2. Ethicorū declarat: scilicet vt sciens quis operetur, atq; eligens propter finem, & tertio vt perpetuò & cōstanter in omnibus actionibus, vt oportet, operetur: nā vnus aut alter virtutis actus non facit studiosum: sicut neq; vna hirundo ver. Vbi ergò Iurisperitus ait, Iustitia est voluntas, nō accipit nomē pro potentia, sed pro eius actū: nā nomē potentiæ aliquādo tribuitur actū, quemadmodū principiorū cognitio dicitur intellectus. Neq; verò est prædictio identica, sed causalis: iustitia enim est habitus quo fit voluntarius actus: quemadmodū August. super Ioannē ait, Fides est credere quod non vides: id est, est habitus credendi. Quare voluntas ponitur loco generis. Oratorio autem modo iurisperitus vsus est nomine voluntas, ad exprimendū in primis proprium virtutis subiectū: sanè quod, vt illicò dicturi sumus, est voluntas. Deinde ad exprimendum virtutis opus, quod debet ad sciente & eligente spontaneè proficisci: nam quod per ignorantiam vel per violentiā fit, quia non est voluntarium, non est officium.

Anselm.

Et eadem ratione Anselmus quando in libere veritate, dixit, quod iustitia est rectitudo: non fecit propositionem quam dicunt identicam: sola enim diuina voluntas est sua rectitudo: sed vsus est propositione causali: propterea quod iustitia efficit in opere rectitudinem. Quod autem Vlpian. adiecit, perpetua, seruit ad depromendam tertiam conditionem virtutis. Perpetuum enim dupliciter sumitur: Vno modo ratione actus, qui nunquam interrumpitur: atq; hæc perpetuitatis ratio soli Deo competit. Alio modo ratione obiecti, vt scilicet quisq; proponat in omni euentu debite & secundum legem operari:

& hæc conditio necessaria est omni virtuti. Sapienter tamen apposuit, constans, quod non est idem quod perpetuum. Nam perpetuum solum dicit propositum atq; intentionem sic semper operandi: cōstans autem addit eiusdem propositi firmitatem: nempe vt homo tali proposito nō nutet & vacillet, sed fixum id gerat. Quæ quidem constantia nemini obtingit antequam omnē sit adeptus virtutem: scilicet vt neque propter avaritiā, neq; propter metum, neq; propter aliquam voluptatem, aliāne vllam affectionem ad iustitiæ rectitudine desleat. Vnde, constans, idem est quod vndiq; quasi tessera quadratus stans. Quot enim reperias habentes propositum semper studiose agendi, qui tamen quia firmis radicibus virtutis non nituntur, identidem dilabuntur? Hactenus ergò genus virtutis iustitiæ definitum est. Quod autem adhibuit, ius suum vnicuiq; tribuendi, differentie locum obtinet, iustitiam à cæteris virtutibus discernens, atque adeo eius speciem complens. ¶ Ex quo fit Buridanum præter rationem. 5. Ethicorum. q. 2. negare prædictā definitionem congruere iustitiæ quantum ad omnes suos actus. Subdit namq; ibidem Iurisperitus: Iuris præcepta sunt hæc, honestè viuere, alterum non lædere, suum cuiq; tribuere. Ait ergò Buridanus definitionem hanc soli tertiæ parti iustitiæ conuenire. Porro autem hoc falsum est: imò exprimit totā iustitiæ substantiā. Est enim propria eius functio ius cuiq; tribuere, ac perinde neminem lædere. Nam, Non occides, Non furtū facies. &c. rationes iustitiæ explicat. Prima autem pars Iurisperiti, scilicet, honestè viuere, non est peculiaris actus iustitiæ, sed generalis omnium virtutum. Nam iam dictum est omnem virtutem, generalem habere rationem iustitiæ, vt inferius hic ampliùs explicabim⁹. Et ideò illa pars non includitur in definitione quæ particulari iustitiæ ascribitur. Est ergò optima definitio Iurisperiti, imò explicatior quàm illa Aristot. scilicet, Iustitia est habitus iustorum operatiuus: quia hæc non explicat specialem rationem iusti, quæ est, ius alteri reddere. Si autem conciliare ambas libet & luculentiùs elucidare, colligito cum sancto Thoma definitionem hanc, Iustitia est habitus quo quisq; perpetua constantiq; voluntate ius suum vnicuiq; tribuit. ¶ Neq; obstat quod & hoc principi etiam & iudici cōperat. Nam princeps ius reddit imperando & dirigendo tanquam custos iusti: virtus au-

Buridani lab
lucratio.

Ab soluta de
finitio Iustit
tiae.
Obiectio.
Solutio.

Dupliciter
modus per
petuitatis.

tem iustitiæ, cuiusq; animum promptū reddi, siue princeps sit, siue subditus tanquā obediens rationi & legi, vt reddat vniciuique quod debet. Per hæc ergo soluta restant argumenta in capite quaestionis obiecta.

ARTICVLVS. II.

Vtrum Iustitia sit virtus qua habentem ad alterum ordinat.

Onstituta iustitiæ definitione subsequitur vt eius substantiam atq; innatas qualitates singularem exploremus: idq; examinādo singulas definitionis particularas. Queritur ergo circa eius vltimam differentiam, quæ est ius suum vniciuiq; tribuere, vtrum iustitia propriè sit ad alterum. Et arguitur à parte negatiua, ex illo Apostoli ad Roman. 3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi: fides namq; non dicitur per comparationem vnus ad alterum. ¶ Secundo, iustitia Dei est æterna: & tamen ab æterno non habuit à se alium ad quem eadem referretur: ergo iustitia non est ad alterum. ¶ Tertio, officia iustitiæ etiam si ad alterum sint, moderamine nihilo minus egent & rectificatione in ordine ad agentem: nam auarus ægrè ab se abdicat res quod habet alienum. Quare vt est Prouerb. 11. iustitia simplicis dirigit viam eius: ergo iustitia nō solūm circa ea quæ sunt ad alterum, verūm & in moderandis affectionibus ipsius habentis versatur. ¶ In contrarium est Cicero lib. de Offi. in quibus iustitiā eam esse rationem, qua societas hominū inter ipsos & vitæ communitas cōtinetur. Qua porrò descriptione insinuat ordo ac respectus vnus ad alterum.

Quæstio facilima est, duabusq; conclusionibus contenta. Prior est. Iustitia propriè dicta duo requirit diuersa supposita, inter quæ æqualitatem constituat. Conclusio est Philosophi. 5. Ethicorum, cap. vlti. quæ porrò ex ipso nominis significato dilucidè patet. Iustitia enim idem est quod equalitas seu equalitatis habitus: æqualia autem, nisi abusiue aut per metaphoram, non nisi duo dicuntur, vt patet in quantitativis ad eandem normā iustificatis. Rursus iustificari, si ad mores accōmodetur, nō cōuenit nisi humanis actionibus: actiones verò, vt. 2. de anima author est Philosophus, non conue-

niunt naturæ vel partibus, sed tantūm supposito: humanitas enim inquit non net, neque verò digiti aut manus, sed mulier: neq; verò manus aut per iniuriam propriè percucit, aut per iustitiam debitum soluit, sed homo: nisi fortè per similitudinem, seu tanquā instrumenta coniuncta. Consequens ergo fit vt iustitia nō solūm inter duo qualitercunq; distincta, sed inter duo supposita sua exerceat munera. ¶ Posterio conclusio: Nihil vltima conclusio. inter partes eiusdem suppositi existat. Et hæc quoq; conclusionem subdit eodem loco Philosophus. Et patet exemplum inter duas hominis partes. Primum enim iustitia est inter membra: dum scilicet oculi pedes suo lumine ducunt, & vicissim pedes sua opera illos portant. Præterea pars sensualis, puta irascibilis & concupiscibilis, dum rationi obsequio despotico obediunt, iustitiam custodire dicuntur: & dum rebellant, iustitiam perturbare. Vnde August. in lib. de morib. Eccles. Ad iustitiā, inquit, pertinet ob hoc quòd quis Deo seruit benè imperare cæteris quæ sunt homini subiecta. Est autem rationi appetitus subiectus, secundum illud Gen. 4. Super te erit appetitus eius, scilicet peccati, & tu dominaberis illius. ¶ Res est facilima quæ nullius eget amplificatione, nisi forsā si quis in terroget an tanta sit ratio iustitiæ inter has partes eiusdem hominis, quāta inter patrem & filium. Apparet enim ita esse: nam quia filius est aliquid patris, diximus non reperiri inter illos iustum nisi secundū quid. Respondetur tamen diuersam esse rationem. Nam cum pater & filius duo sint supposita, verè ac propriè constituitur inter eos ratio iustitiæ: licet quodammodo minuens intra latitudinem eiusdem rationis: sed tamen inter rationem & appetitum, quippè quæ non sunt duo supposita, non est iustitia nisi metaphorica.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd cum ait Paulus iustitiā esse per fidem, non accipit iustitiā, vt est specialis virtus moralis quæ facit opus iustum, id est, ad æquatum alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitum, vt sit rationis obsequens. Et secundum hanc rationem est iustitia metaphorica. Tameñ, vt supra diximus, eadem pariter hominem iustificat respectu Dei reddendo eum illi subditum, gratum, & acceptū, eiusq; voluntati

Primum argumentum a parte negatiua.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Cicero.

Prima conclusio.

Aristot. Ratio conclusionis.

Aristot.

Vltima conclusio.

Explicatur conclusio.

Augustinus

Quæstio.

Ratio basilaris. Solutio.

Ad primum argumentum.

voluntati cōmensuratum. Et secundūm hoc proprietatem dici potest iustitia. ¶ Ad secundūm verò argumentū respondetur iustitiam Dei esse æternam secundūm propositum, in quo eius substantia cōsistit: tametsi secundūm effectū ab æterno non haberit in quibus eam iustitiam exercuisset, sed postquā mundum condidit. ¶ Ad tertium argumentū. deniq; articulo. 4. patebit fulgentius responsio. Interim autem respondetur, quòd passiones quæ operibus iustitiæ obfistunt per alias virtutes reprimuntur, quibus mitigatis per iustitiam fit electio recta, vt loco citato elucidabitur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum Iustitia sit Virtus.

IRCA genus definitionis, quod dictum est esse habitum iuste operandi, queritur vtrum iustitia sit virtus. Et arguitur à parte negatiua. Ait Christus, Cūm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus: opus autem virtutis non est inutile. Ait enim Ambrosius. 2. de Offic. vtilitatem nō pecunialis lucri æstimationem dicimus, sed acquisitionem pietatis: ergò facere quod quis debet, in quo iustitia cōsistit, non est opus virtutis. ¶ Secundò, quod fit ex necessitate non est meritorium: reddere autem cuiq; suum, quod est opus iustitiæ, est necessarium: ergò non est meritorium, atq; adeò neq; virtus: quandoquidem virtutibus omnibus per Dei fauorem meremur. ¶ Tertio, omnis virtus moralis est circa agibilia: ea autem quæ exterius cōstituuntur, non sunt agibilia, sed factibilia, veluti sunt artium opificia, vt 9. Metaphy. author est Aristot. cūm ergò iustitiæ munus sit, exterius opus iustū perficere, fit vt non sit virtus. ¶ In contrariū est Grego. 2. Moral. vbi quatuor cardinales virtutes distinguit: scilicet, temperantiā, prudentiam, fortitudinem, atq; iustitiam. Quin verò & sapientia ipsa, vt patet cap. 8. easdem se virtutes docere prædicat.

Ad secundū argumentū.
Ad tertium argumentū.
Argumentū. 1.
Ambrosius.
Argumentū. 2.
Argumentū. 3.
Aristot.
Gregorius.
Conclusio responsiua.
Probatio cōclusionis.

est virtus. Probatur Minor. Bonum hominis est operari secundūm rationis regulam: nam cūm homo natura sua sit rationalis, secundūm rationem actiones nostræ probæ iudicantur: iustitiæ autem hoc ipsum munus incumbit vt secundūm rationis lineam æquitatem constituat inter duos: fit ergò vt sit virtus: eademq; vt Aristot. ait, non qualiscunq; sed tanto cæteris rutilantior, quanto Hesperus reliquis astris firmamenti splendore antecellit. Quod & Cicero. 1. de Offic. repetit, vbi ait in habitu iustitiæ virtutis splendorem esse maximum, ex qua viri boni nominantur. ¶ Posset quis in præsentiarum hæsitare an à virtute iustitiæ aliter dicantur viri boni, q̄ à cæterarum qualibet. Virtus enim quæcūq; facit bonū hominem simpliciter. Ars in quā pictoria facit bonum pictorem: & ars medica, bonum medicum: neutra tamen bonum virum. Et virtus intellectualis, puta scientia, efficit virum doctum: non tamen pertingit vt constituat virum bonum: sed sola est virtus moralis, quæ cūm faciat hominem, cuius natura est rationalis, viuere secundūm rationem, constituit virum bonum. Sed præter hanc acceptionem, vsurpatur etiam bonitas, vt idem sit quod benignitas & fertilitas, quæ scilicet homo est alteri beneficus: sicut terra dicitur benigna & bona quia fertillis. De iustitia ergò posset quispiam affirmare vtrāq; ratione hominem denominare bonum: eò quòd iusti, non solum studiosi sunt, sed & alijs boni & vtilis. At verò res medullitus inspecta non sic habet. Bonitas enim, hoc est benignitas & fertilitas, non est quomodocunq; tribuere: sed tribuere non ex debito, quod liberalitati & magnificentiæ conuenit. Quin verò Aristot. etiam prodigum, quod est nomen vitij, non veretur appellare bonū: hoc est benignum & frugi, quia sua effundit. Iustitia verò non tam dat, quā reddit. Vnde Cicero eodem loco, secundā bonitatem, non iustitiæ, sed beneficentiæ tribuit. Ait enim, Et huic, scilicet iustitiæ, coniuncta est beneficentia: quam eandem vel benignitatē vel liberalitatem appellari licet. Vnde iustitia solum facit bonum habentem, & bonum opus, bonitate eiusdem generis quo reliquæ virtutes. Et ideo vbi ait Cicero à iustitia bonos viros nominari, accepit iustitiam, vt est generale nomen omnium virtutum: licet iustitia inter cardinales fastigiū ob hoc teneat quòd ordinat hominem ad alios, atq; adeò non potest non se protinus exerere, atq; in publicum

Aristot.
Cicero.
Hæsitatio.
Cicero.
Vera solutio dubitationis proposita.

publicum prodire. Et reuera qui iustus est, vt vniciuque quod suum est promptissimè reddat, is proximus est vt sit beneficus ac liberalis.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum Iustitia sit in voluntate.

IRCA aliã definitionis particulam, qua dictum est iustitiã esse voluntatem, quæritur vtrũ voluntas sit eius subiectum. Est enim argumentum quod sit in

Primum argumentum.

intellectu. Subiectum veritatis est intellectus: iustitia verò sepius dicitur veritas, vt in Psal. Misericordia & veritas obuauerunt sibi: iustitia & pax osculate sunt. Eò vel maxime quod iustitia, vt dictum est, dicitur ordinem: ordinare autem opus, rationis est. ¶ Et secundo arguitur. Si non est in intellectu, illa est causa quod non est virtus intellectualis, sed moralis: at verò inde colligitur neque esse in voluntate, sed in appetitu irascibili vel concupiscibili, quos Aristot. i. Ethicor. docet esse sedes virtutum moralium: ergò non est in voluntate. ¶ In contrarium est Anselmus, qui definiens iustitiam, ait esse rectitudinem voluntatis propter se seruatum.

Argumentum 2.

Aristot.

Anselmus.

AD quæstionem vnica conclusione respondetur. Iustitia est in voluntate tanquam in subiecto. Conclusionem hanc insinuat

Conclusio responsiva.

Aristot. in initio. 5. Ethicor. vbi ait iustitiam esse habitum quo homines iusta agunt, & volunt iusta. Et Iurisconsultus, vt diximus, vbi ait: Iustitia est voluntas. designauit enim habitum per proprium subiectum. Et ratio est

Aristot.

hæc, quæ per sufficientem exclusionem aliarum potentiarum procedit. Vnaquæque virtus in ea est potentia cuius est actus quem rectificat: iustitia autem nõ rectificat actum intellectus aut alicuius alterius cognoscitiue potentie. Haud enim iusti dicimur quia iusta cognoscimus: id siquidem etiam prauis commune est: sed quia iusta, vt ait Arist. operamur & volumus: in nulla ergò est potentia cognoscitiua. Fit igitur vt sit in aliquo appetitu, qui principium est proximum volendi & agendi: appetitus autem alter est sensitiuus, in irascibile & concupiscibile diuisus: atque alter rationalis, qui est voluntas: in sensitiuo autem existere nõ potest. Iustitia namque ordinem, vt dictum est, ad alterum dicit: ordinem autem eiusmodi nullus sensus cognoscit, quem sequitur appetitus sensitiuus: colligitur ergò ex hac inductione nullam super esse potentiam in qua iustitia consistere possit præter voluntatem. ¶ De hac conclusione

Ratio cõclusionis.

Aristot.

nemo

Ad primum argumentum.

AD primum igitur argumentum optimè S. Tho. respondet, quod qui facit quod debet nihil utilitatis affert, hoc est nihil auget lucri ei cui debitum reddit, sed tantum ab eius damno manus abstinet: at sibi ipsi utilis est, quatenus sponte sua faciens quod debet, præmium meretur apud Deum. Sumus ergò respectu Dei non sicut serui respectu mortalium dominorum: serui quippe quicquid sunt, dominorum sunt: & ideo quicquid operis exequantur, domino accrescit in lucrum. Ob idque sunt utiles: nam vile est bonum propter aliud. Obsequia verò quæ nos Deo impendimus nihil ei lucri accumulamus: quia bonorum nostrorum nõ indiget: sed in nos ipsos utilitas redundat: Deo autem, non nisi gloria. Et ideo dicimur serui inutiles, hoc est nihil accumulantes Deo, propterea quod non facimus nisi id quod de iustitia debemus. Attamen quia id quod debemus, virtus iustitiæ est, quã Deus nobis præcepit, fit vt facientes quod debemus, apud ipsum promeremur præmium. ¶ Ad secundum respondetur duplicem esse necessitatem. Alia quippe est coactionis: & hæc tollit meritum & laudem ac pariter vituperium: vt in fine. 5. Ethicorum ait Aristot. Altera verò est necessitas præcepti & finis, quem sine tali medio consequi nõ possumus. Et hæc rationem virtutis non extrudit: quatenus id homo quod debet sua voluntate agit, vnde ratio laudis exoritur. Excludit tamen meritum supererogationis, quale est in operibus consilij. Vnde Paul. i. ad Corinth. 9. Si Euangelizauero, non est mihi gloria.

Ad secundum argumentum.

Paulus.

Ad tertium argumentum.
S. Thomas.

AD tertium argumentum respondet S. Tho. quod iustitia non consistit circa exteriora res res quantum ad hoc quod est eas facere: quod pertinet ad artem: sed quantum ad eorum usum, qui alteri est debitum. Hæc autem verba quidã adeò multis elucidare satagunt, vt potius obnubilent: res enim est clara. Iustitia inquam non est ars factibilium: quia finis suo non est pecuniam cudere, aut fabricare domum: sed vt pecunia, soluendo illam debitori. Vnde cum architectus recepto pretio ædes ædificat, & si per artem eas extruat quales debet, tamen iustitia est quæ eum applicat ad ædificandum vt debitum soluat.

Meis sancti.
Thome.

nemo est qui dissentiat : de hoc autem inter Doctores disputatur, virtutes propriè sit iustitiæ inter cardinales virtutes, esse in voluntate : iustitiæ inquam & aliarum sibi annexarum : quales sunt religio, liberalitas, & similes. Scotus nanq; (quod in superioribus tetigisse meminimus) in 3. Sent. dist. 33. atq; Ockham. q. 10. quos neotericorū pleriq; sequuntur, & præcipuè Burid. 1. Ethic. q. vltima, mordicus tenent, non modò iustitiam, verum & fortitudinem & temperantiam in voluntate residere. Quorum ratio ea est potissima, q; cum proprium virtutis opus sit rectam facere electionem circa finem, vt. 2. Ethic. cap. 4. Aristot. docet, in illa potentia insidere debet, cuius proprium est electionem facere : hæc autem est volūtas, ex qua laus vituperiumq; operis proficiscitur: ergò illa est omnium virtutū sedes. ¶ At verò quanuis disputatio hæc apud D. Thom. non hic, sed. 1. 2. q. 56. sita sit: tamen quantum ad rem attinet præsentem istorum doctrina Aristoteli è diametro obuerfatur: qui quidem. 2. Ethic. cap. 3. ex professo demonstrare contendit virtutes morales, nempe fortitudinem & temperantiam in reprimendis voluptatibus ac doloribus & tristitijs versari: cuius fundamentum contrariū illi est quo isti vtuntur. Enimverò voluntas, cū proprius sit appetitus hominis: & cuiusq; rei appetitus per se sit in bonum ipsius rei, nisi aliudè impediatur, propensus: & rectè agere secundum fortitudinem & secundum temperantiam, bonum sit proprium ipsius hominis: nullo ad hæc prorsus indiget virtutis habitu: sed cū virtus sit circa difficile, illi est potentia necessaria, ex qua animi perturbationes oriuntur electioni virtutis obistentes: quas quidem perturbationes ipsa per se potentia compescere nō sufficit: ob id enim indiget opitulante sibi habitu: cū ergò tota difficultas rectè aggrediendi expectādīq; in bello à timore & nimia audacia existat, irascibilis est quæ virtute indiget. Et pariter concupiscibilis ad reprimendas voluptates, quibus pacatis affectibus voluntas rectam faciat electionem. Negatur ergò istorū maxima: putain ea potentia debere esse virtutem, quæ rectam facit electionem. Nam quando per se potentia id potest, nō indiget virtute, sed illic est necessaria vnde nascitur difficultas atq; obstaculum rectè eligendi ac subinde agendi. Quo fit vt præter rationem negauerit illic Sco. habitus appetitus sensitiui meri propriè virtutum nomen: cū sint car-

dinales. Quoniam per illam repressionem sensualium affectionum sunt verè principia & causæ rectæ electionis. ¶ Et per hoc produntur omnium argumentorū fallaciæ quas Buridan. accumulatur, quorum vnum est: Voluntas sepe inclinatur versus appetitū, neq; sine difficultate consentire potest rationi: ergò indiget habitu inclinante eam versus rationem. Negatur quippe antecedens: per se enim non vergit in appetitum, sed propensissima est in bonum ipsius suppositi, quod est bonum rationis. Quòd si quandoq; sequitur appetitum, est quia ab eo prauè affecto pertrahitur: non ergò ipsa in se, sed in appetitu habitu indiget, affectionem extrudente per quam vincitur. ¶ At tentatur sententia hæc isto argumento: Intellectus per se inclinatur ad verum, & nihilo minùs scientiarum habitibus eget. Respondetur tamen; diuersam esse rationem. Propositio nanq; nostra intelligitur quando potentia inclinatur ad bonum per modum appetitus, hoc est per modum potentia actiue, quia fertur in ipsum. Tunc enim quia per se propendet in obiectum in nullo instigante indiget: potentia verò cognoscitiua nō est actiua, vt fertur in obiectum: sed passiuua, id est, apta in se obiecti imaginē recipere. ob idq; sicut cognoscere ipsum non potest nisi per species ab ipso profusas: ita neq; rectè iudicare nisi per habitus, veritatem rei demonstrantes, atq; adeò applicantes intellectum ad iudicandum. ¶ De iustitia autem diuersa est ratio, vt supra diximus: nam per se voluntas non est perinde in bonum alienum propensa atque in proprium. Ob idq; quanuis nullam pateretur affectionum violentiam, indiget nihilo minùs habitu inclinante ipsam ad reddendum alteri quod suum est. Quocirca paulò inferiùs monstraturi sumus iustitiam nō versari circa passionem. ¶ Quòd si arguas, ius alteri tribuere est bonum proprium tribuentis: nam virtus est bonum studiosi, cū bonum faciat habentem: ergò neq; ad hoc voluntas eget habitu. Respondetur quòd quanuis iustitia sit formaliter bonum habentis, tamē eius obiectum est bonum alienum: versatur enim circa hoc quod est reddere alteri quod suū est. Et in hoc stat aliarum dissimilitudo.

AD primum igitur argumentum respondetur quòd iustitia non est veritas quæ dicit ad æquationem rei ad cognitionem, sed vt significat rectitudinem, quam ratio, quæ veritas

Ad aliud argumentū Buridani.

Argumentū.

Solutio.

Alia ratio.

Ad primum argumentū.

Quæstio celebris.

Scotus.

Buridanus.

Ratio potissima.

ma Sco. atq;

Buridani.

Aristot.

D. Thomas.

Sententia præ-

serta Aristoteli è diam-

etro obuersatur.

Ad argumen-

tū præsertim

opinionis.

veritas dicitur, in appetitu constituit, atq; in
 primit: nam propter propinquitatē effectus
 ad causam, nomen causæ per Synecdochen
 effectui tribuitur. ¶ Ad secundum respon-
 detur. Ob id quod voluntas sequitur ratio-
 nis ordinem, velle aliquid in ordine ad alte-
 rum: quare non obstat quin ordinare sit pro-
 prium actus rationis, & nihilo minus com-
 petat iustitiæ quæ est in volūtate. ¶ Ad ter-
 tium autem iam responsum est quod Philo-
 sophus loco citato. 2. Ethic. solum constituit,
 virtutem moralem esse in subiecto, quod est
 rationale per participationem: id autem nõ
 solum conuenit irascibili & concupiscibili,
 in quibus sunt fortitudo & temperantia: ve-
 rum & voluntati quatenus rationi obedit,
 ad quod iustitia inclinatur in ordine ad alterũ,
 modo exposito. Tametsi voluntas plus ratio-
 nis participet: quia propinquius illi ad-
 iungitur.

ARTICVLVS. V.

Vtrum Iustitia sit generalis virtus.

NON satis est constituisse iusti-
 tiam esse virtutem, nisi exami-
 netur sitne specialis virtus, an
 generalis. Et arguitur quod nul-
 la sit iustitia generalis. Iustitia

est vna cardinalium virtutum, vt patet Sa-
 pient. 8. sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam
 & virtutem: hoc est fortitudinem: generale autem non
 condiuiditur speciebus. Et confirmatur: quia temperantia
 eò quod est cardinalis virtus, nõ est generalis, sed spe-
 cialis. ¶ Secundò arguitur. Iustitia est ad al-
 terum: fortitudo autem & temperantia homi-
 nem componunt in ordine ad seipsum: istæ autem sunt
 rationes diuersæ: ergo iustitia non sic est generalis vt
 ad temperantiam & fortitudinem pretendatur. ¶ Ter-
 tiò arguitur. Si iustitia esset generalis virtus, esset
 omnibus eadem per essentiam, quod 5. Ethic. cap. 1. in-
 sinuare videtur Arist. vbi ait, iustitiã esse totani
 virtutem: hoc est eadem omni vir-
 tuti: hoc autem est falsum: nam tunc iustitia
 diuideretur in fortitudinem & temperantiã,
 de illisq; prædicaretur sicuti animal de homi-
 ne & equo: quod tamen absurdum est dictu:
 quoniam ratio iustitiæ, quæ est, esse ad alterũ,
 non potest sic esse per essentiam genus
 omnium virtutum, quæ non sunt ad alterũ.
 Quare absurdissima esset diuisio iustitiæ in

alias virtutes cardinales tanquã in suas spe-
 cies. ¶ Quartò arguitur. In virtutibus, vt po-
 te quæ ex inclinatione naturæ procedunt, ni-
 hil est superfluum, sicuti neq; in alijs naturæ
 operibus: si ergò generalis iustitia abunde
 hominem in bonum commune refert, super-
 flua erit particularis iustitia. Atq; eò potissi-
 mum quod vnum & multa non diuersificat
 speciem: instituere autem hominem in ordi-
 ne ad bonum commune, est instituere in ordi-
 ne ad multa: instituere verò in ordine ad
 particularem personã, est ordinare ad vnũ:
 non est ergò quod duas iustitiæ species hac
 ratione distinguamus. Alioqui & tertiam
 effingere deberemus mediã, quæ partes eius-
 dem familiæ ad bonũ domus instituatur, quip-
 pe quod medium est inter commune & pri-
 uatum. ¶ In contrarium autem est verbum
 citatum Arist. nempè, Iustitia est tota virtus,
 hoc est, Omnis virtus est quedam iustitia.
 Cuius sententiæ accedit nõ modò vulgaris ser-
 mo, verum & Euangelicus: Nisi abundauerit
 iustitia vestra. Vbi omnis virtus censetur ius-
 titiæ nomine. Vnde fit vt omnis studiosus
 dicatur iustus.

AD plenam quæstionis responsionem
 quinq; opus est conclusionibus. Nam
 arbitrati sumus tres articulos S. Thomæ sub
 vno titulo luculentius ac subindè cõmodius
 posse decidi. Prima. Optimè iustitia primũ
 omnium diuiditur in iustitiam generalem &
 particularem. Probatu conclusio. Iustitia,
 quod identidem repetere oportet, est homi-
 nis virtus per comparationem ad alium: cõ-
 paratio autem hæc duobus modis fieri po-
 test. Confertur enim homo vel ad alium, ceu
 singularem ciuem consideratum: vel ad
 alium consideratum, vt publica præditus est
 autoritate, qua bonum commune admi-
 nistrat. Nam res publica, ac princeps eam ad
 ministras respectum habet ad omnes ciues,
 atq; ad ipsum singuli. Itãq; sicut in corpore
 humano membrum vnum cõparatur, & ad
 alterum & ad totum, ad quod partes ipsæ or-
 dinantur: sic & in republica se habent ciues.
 Ex vtraq; ergò comparatione sumi potest ra-
 tio iustitiæ. Quocirca iustitia quæ ordinat ci-
 uem ad ciuem, tanquã vnã partem ad
 alteram, est particularis: sub qua militant cõ-
 tractus omnes emptionis, locationis, restituti-
 onis mutuari, solutionis mercedis. &c. Alte-
 ra verò quæ ordinat ciues in bonum cõmune,
 est iustitia generalis: quæ quidem sic no-
 minatur,

Ad secundũ
 argumentũ.

Ad tertium
 argumentũ.

Argumen-4

Aristor.

Primum ar-
 gumentum.

Cõfirmatio.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

Aristor.

Probatio.

Prima con-
 clusio.

minatur, tum ab obiecto & fine: nam bonū commune est omnino generale: tum etiam ab effectu & proprio munere: nempè quòd virtutes omnes ordinat ad tale commune bonum: videlicet vt vir fortis strenuè agat in bello ob cōmune bonum, & vir temperatus abstineat ab alieno toro ob cōseruationem eiusdē cōmunis boni. Et quoniam ordo iste partium ad commune bonum fit per leges quibus princeps vniuersos ad idem bonum instituit, eadem iustitia nominatur etiam legalis. ¶ Restat autem dubium quod tertio argumento quærebatur, vtrū scilicet hæc generalis virtus sit singulis virtutibus eadem per essentiam. Itaq; sicut animal quod est genus per essentiam prædicatur de singulis speciebus, sic & prudentia & fortitudo sit iustitia. Ob idq; subiungitur secunda conclusio. Iustitia legalis ac generalis nō est eadem per essentiam singulis virtutibus, sed est specialis virtus, cunctas per proprium imperium referens in commune bonum. Dilucidatio conclusionis abundè illam demonstrat. Bisariam enim res dicitur generalis: Vno modo per prædicationē, sicut animal est genus ad suas species: & quod hoc modo est generale, ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale. Quare essentialiter de singulis prædicatur: nam genus est de essentia specierū. Alio modo quidpiam dicitur generale secundū virtutem: videlicet quia causa est inferioribus influēs: quemadmodū sol respectu omnium inferiorum causarū. Et quod hoc modo est generale, non est particularibus idem essentialiter, neq; de illis prædicatur. Ignis namq; non est sol. Ex hac diuisione colligitur conclusionis ratio. Iustitia generalis seu legalis nullatenus est genus respectu aliarum virtutum: sed hac duntaxat vi pollet vt cunctas referat in bonum commune: ergo nō est idem illis essentialiter, sed est quædam specialis virtus cæteris imperans. Exemplum nobis accommodatissimum elucet à charitate. Hæc enim, virtus specialis est, secundū propriā rationem à fide atq; spe distincta, nihilo minus per eius imperium vniuersa aliarum virtutum opera refert in Deum tanquā in finem supranaturalem. Dum enim quis aut strenuè agit in bello, aut cum moderamine tangibilibus vitur propter naturalem honestatē, opus illud fit à solis virtutibus. Si autem eadem exhibeat opera propter Deum, relatio illa fit à charitate. Quemadmodū vbi quis furatur propter fornicationem, furtum

elicitur ab iniustitia: imperatur autē à luxuria. Pari ergo modo, si quis in officiis particularium virtutum sese exerceat propter peculiare earundem fines, officia illa non excedunt limites illarum virtutum: dum verò eadem præstat officia propter custodiā & cultum boni communis, & vt publicis legibus obtēperet, relatio illa fit à iustitia legali, quæ ideò dicitur generalis. Quòd si interrogetur quidnam sit vnā virtutem alijs imperitare: respōdetur nihil aliud quàm eam causam vniuersalem illas ad opus admouere, atq; vnā cū ipsis ad idem opus concurrere. ¶ Tertia conclusio. Iustitia hæc generalis & legalis potissimū residet in principe quasi architectonicè, ac deinde in subditis, qua probè afficiuntur vt promptè legibus ac principi obtemperēt. Enimuerò sicuti architectus lapides omnes & ligna disponit qualiter ad fabricā est necessarium: sic debet princeps ciues omnes ad bonū cōmune inlituere ac referre. ¶ Quarta conclusio. Vnaquæq; virtutū cōsiderata vt à iustitia legali imperatur, potest denominationem suscipere, vt legalis dicatur: quemadmodū oīs virtus secundū rationē qua à charitate imperatur, dici potest quodāmodo charitas. Hæc cōclusio ad interpretandū Aristotelē adicēta est. Quòd enim ait, Iustitiā esse totā virtutē, hunc exhibet sensum, qd quælibet virtus imperata à iustitia legali quodāmodo est iustitia legalis. ¶ Quinta cōclusio. Præter iustitiā legalem quæ modo exposita generalis est, requiritur particularis. Probatu sic. Virtutes, vt sepe dictū est, per obiecta discernuntur: præter rationē autē obiecti iustitiæ legalis, quæ est reliquarū virtutum opera in bonum cōmune referre, est alia particularis ratio reddēdi vnicuiq; quod suū est: ergo ad hoc necessaria est particularis iustitia. Et cōfirmatur hæc ratio. Præter legalem iustitiam requirūtur alie virtutes particulares, scilicet fortitudo & temperantia ad eliciendos actus circa sua particularia obiecta: non obstante ijdem actus ab eadem legali iustitia referantur in bonū cōmune: ergo pari iure requiritur iustitia particularis ex qua eliciatur opus circa suum obiectum: quod quidem aliquando imperatur ab eadē iustitia legali, aliquando verò minimè. Potest enim quis mutuum reddere, aut mercedē soluere operario: non propter obedientiam legis, neq; propter bonū cōmune, cuius nullū habet amorē: sed vt feruet suā fidem propter seipsum: & iunctalis actus emānat à sola iustitia particulari.

Si autem

Tertia conclusio.

Probatu cōclusio.

Quarta conclusio.

Quinta conclusio.

Probatu cōclusionis.

Cōfirmatio.

Dubitatio.

Secunda conclusio, qua satisfir dubitationi iam modo posita. Dilucidatio conclusionis.

Ratio cōclusionis.

Si autem id faciat propter bonum commune, & ut legi auscultet, tunc imperatur à legali. Qua ratione non solum Philosophi, locis supra citatis duas species ponit iustitiæ: & 5. Ethico. cap. 2. expressè ait sermonem facere de iustitia quæ est pars virtutis: hoc est particularis iustitia: verum & sacri Doctores eandem ubiq; notant distinctionem. Vnde

Aristot. Chrysofost. super illud Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiâ: aut vniuersalem virtutem ait illic designari, aut particularē, avaritiæ contrariam. ¶ Prima conclusio extra vllam controuersiam cunctis est doctoribus receptissima: nam omnia tam sacra quam prophana appellant quemcunq; studiosum iustum, ac perinde quemcunq; virtutem quodammodo iustitiam. De secunda autem non omnes neoterici D. Thomam auscultant, imò ab ipso resilientes negant iustitiam generalem ac legalem, esse specialem virtutē: sed aiunt esse rationem quandam omnivirtutis per essentiam communem. Inter hos est Buridan. qui. 5. Ethico. q. 4. hanc statuit sententiam aduersus S. Thomam. Itaq; secundum istos temperantia, quatenus hominem mouet ut moderato vtatur cibo & potu propter particularem honestatē aut ratione studij aut sanitatis, rem habet & non temperantiæ: sed quatenus ad id ipsum hominem inclinât ut legi obediat & principi, est iustitia legalis. Et æqua ratione fortitudo atque aliarum vnaque libet. Arbitrantur namq; singulas per se virtutes illam habere innatam rationem obediendi legi. Probationem suam Burid. ex penu Nominalium deprimit. Superflue enim, inquit, multiplicantur virtutum habitus, vbi non sunt necessarij. Singule autem virtutum suo pte ingenio appellant hominem ad studiosè agendum, non solum ob particulares fines, verum & propter bonum commune, & ad parendum legibus: ergo superuacanea est alia specialis virtus, cui hoc muneris tribuatur. Secundam præmissam videtur sibi ipse colligere ex Aristot. 2. Ethico. cap. 4. vbi docet omnem virtutem id perficere ut fiat opus ex electione propter finem honestum: bonum autem commune & legis obedientia est honestissimū: ergo quæcunq; virtus in illam rationem finis inclinât. Mox onnis virtus perficit habentem, ut perpetuo operetur, quando, vbi, & quomodo oportet: sed sæpenumerò occurrit agendum esse propter bonum commune, atq; ad obedientiam legis: ergo quælibet tunc virtus, si

virtus est, id per se præstare poterit. Accedunt huc & Aristotelica testimonia: ait quippe. 4. *Aristot.* Ethico. cap. de Magnificencia, magnificum non esse in seipsum sumptuosum, sed in communia. Et lib. 3. de Fortitudine ait, illam virtutem potissimum versari circa pericula belli: bellum autem, ut iustum sit, geri non potest nisi ob commune bonum: ergo particulares virtutes rationem habent generalis iustitiæ, atq; adeo non est alia specialis necessaria. ¶ At verò argumenta hæc non sunt tanti roboris quam isti existimant. Imò & ratio cum primis, & deinde Aristot. documenta è regione illis obsistunt. Primum enim hoc ipsi nobiscum postulatum suscipiunt, quod ratio legalis generalisq; iustitiæ est agere propter bonum commune, & propter obedientiam legis. Ex hoc autem loco emergit contra istos manifesta ratio. Statenim quempiam probè esse virtute affectum ad operandum propter particularem finem, non autem propter cōmunem: & vice versa: vbi autem sunt difficultates diuersæ agendi, diuersis opus est virtutibus: ergo iustitia legalis alia est à particulari. Antecedens experientia cōpertum est. Videas namque abstinentem hominem qui propter honestum particulare bonum frugaliter viuit, & tamen nullo ducitur legis respectu. Imò forsan odium eius habet: quia odio habet prælatum. Obidq; si opus aliam non haberet honestatis rationem, nunquam propter legē illud exqueretur. Rursus, opus virtutis facere propter obedientiam, aliam rationem habet quam illud facere propter aliū honestum finem: sicuti & ieiunium frangere propter famem, aut ex contemptu legis, diuersa sunt vitia: ergo & obedientia & temperantia diuersæ sunt virtutes. Alias profectò si quam impugnamus opinionem vera esset, nulla opus esset speciali virtute obedientiæ: sed sufficerent virtutes aliæ in quarum materijs obedientia versatur. Accedunt & Aristot. *Aristot.* testimonia. Primum ait. 5. Ethico. complures in proprijs posse uti virtute, qua tamen nequeunt in ordine ad alterū. Et. 3. Polit. cap. 3. ait non esse eandem virtutem viri boni & boni ciuis: bonus autem ciuis est qui bono publico probè inseruit. Alia est ergo legalis virtus, quæ ad hoc inclinât, ab alijs particularibus. Quin age Arist. expressè. 5. Ethico. cap. 1. duas distinguit iustitiæ virtutes, legalem & particularem ex diuersitate obiecti: quarum prioris obiectum dicit esse iustum legitimū & legale: posterioris verò, æquum quod est ad pri

*Aristot.**Chrysofost.**Neotericoꝝ
sententia.**Buridanus.**Motivū
primū
Buridani.**Aristot.**Secunda
ratio eiusdem
auctoritatis.**Primum
argumentum
contra Buridani.**Secunda
ratio.**Aristot.*

ad priuatam personam. Sicuti in nauī alia est virtus remigari, puta industriè remigare, etiā si de salute nauis nihil cogitet: alia verò gubernatoris eandem procurantis salutem: ergo iustitia legalis non solùm dicit rationem generalem omnium virtutum, sed specialem virtutem.

Ad primum argumentū Buridani. ¶ Vnde ad primum Buridani argumentum negatur particularē virtutem ad bonum commune per se suum referre opus, sed hoc illi præstat iustitia legalis: sicuti particularis virtus nō est charitas nisi quatenus à charitate refertur in Deū. Et ad priorem Arist. auctoritatem respondetur ipsū non affirmare q̄ magnificentia operetur ob bonum commune, sed ait esse vtilem multitudini. Neq; verò fortitudo in idē per se inclināt commune bonum. Aliud enim est q̄ bellum nō sit principi indicendum aut suscipiendum nisi propter commune bonum: aliud verò quòd cuiusq; militis fortitudo ad idem se referat bonum.

Ad aliud ex Aristot. ¶ Non affirmare q̄ magnificentia operetur ob bonum commune, sed ait esse vtilem multitudini. Neq; verò fortitudo in idē per se inclināt commune bonum. Aliud enim est q̄ bellum nō sit principi indicendum aut suscipiendum nisi propter commune bonum: aliud verò quòd cuiusq; militis fortitudo ad idem se referat bonum.

Ad primum argumentū principale. ¶ Ex his ergo facilis fit descensus ad principium argumentorum solutiones. Ad primum enim respondetur, iustitiā quæ numero ponitur cardinalium, nō esse legalē & generalē, sed specialē. Quòd autem aliarum nullam, puta neq; temperantiā neq; fortitudinem diuidamus in generalem & particularem, ratio est q̄ sunt, vt supra diximus, in appetitu sensitiuo, qui non se extendit ad commune bonū, sed circa particularia versatur: iustitia verò quæ est in voluntate intellectualem sequente cognitionem, ad idem protenditur cōmune bonum. ¶ Ad tertium respondetur, q̄ quia peculiare cuiusq; bonum referri in cōmune & publicum potest, fit vt legalis iustitia omnibus imperet singularibus virtutibus, ac perinde omnium opera dicantur æquitates, sicut & cuncta vitia, iniquitates: secundum illud. 1. Ioan. 3. Omne peccatum est iniquitas. ¶ Ad quartū tripertitū argumentū respondetur q̄ etsi legalis iustitia abundē sufficiat per suum imperium cuncta virtutū opera referre in bonum cōmune, nihilo minus requiritur iustitia particularis ad eligendum actum respectu sui proprii obiecti: sicuti & requiruntur virtutes aliæ particulares. Neq; verò bonum cōmune & priuatū ea sola ratione differunt, qua vnū & multa: sed quia alia est ratio cōmunis boni, atq; alia singularis: sicuti alia est ratio totius atq; alia partitis. Quare Arist. 1. Poli. eos subsannat, qui putabant ciuitatem nō aliter à domo differre,

quàm differunt multū & paucum. Attamen quia inter partes eiusdē familiæ, vt supra dictum est, non est propria ratio iusti, non distinguitur tertia species iustitiæ.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum Iustitia particularem habeat materiam, an verò circa aliarum passionum & materias versetur.

VONIAM dictum est particularem iustitiam esse specialem virtutem, habet peculiarem rationē obiecti. Quæritur vtrū peculiarem sibi quoq; vendicat materiam. Et arguitur à parte negatiua. August. lib. 83. quæst. vbi virtutes animi quibus in hac vita spiritualiter viuunt distinguitur in quatuor, quæ sunt temperantia, prudentia, fortitudo, iustitia, subdit q̄ iustitia per omnes diffunditur: cui consonat glossa super illud Gen. 2. Fluius quartus ipse est Euphrates, quod interpretatur frugifer: quæ dicit ob id non meminisse scripturā contra quos perfluat, sicut dixit de cæteris tribus, quòd iustitia quæ quartum locum inter virtutes tenet, ad omnes animæ partes pertinet.

Primum argumentum. Augustinus.

¶ Secundò arguitur. Si iustitia peculiarem sibi vendicaret materiam, eò esset quòd proprio circa operationes versatur: reliquæ verò circa passionum. Attamen Philosophus. 2. Ethicorum, moralem virtutem circa voluptates & tristitias versari docuit: ergo & iustitia versatur circa easdem. Eò potissimum quòd operationes iustitiæ, vt supra dictum est, corruptis affectionibus impediuntur. Nam turpis concupiscentia originem & fomentum adulterio ministrat quod est iniustitia: & audivitas pecuniæ impedimento est virtuti iustitiæ nē debitum persoluat: ergo iustitiæ non est ascribenda particularis materia.

Glossa.

Argumentum 2.

Aristot.

Aristot.

¶ In contrarium est quod Aristot. 5. Ethicorum, ponit iustitiam quæ est pars virtutis, hoc est specialis virtus quæ versatur in actionibus, puta in commercijs hominum emendandis.

Quæstio hæc nihil ad legalem iustitiam attinet: nam si cunctis virtutibus imperat, inde fit consequens vt omnium materiarum sint sibi subditæ: quauis eius oculus ad operationes potius aspiciat. Ait enim. 5. Ethicorum Philosophus, quòd lex fortia opera

Aristot.

præcipit, & quæ temperati, & quæ mansueti, &c. Sed quæstio est de iustitia particulari. De qua duæ conclusiones statuuntur. Prior est, iustitia non versatur circa totâ materiâ omnium virtutum, sed solum circa externas actiones & res. Probat. Vniuersa rerû sylua quæ nostro subsunt arbitrio atq; ad rationis normâ emendari possunt, est materia moralium virtutû. Inde enim virtus dicitur moralis, quod morum est cõpositrix & cultrix. Sunt autem tria genera quæ nostræ subduntur voluntati: nempe affectus animi, actionesq; externæ, ac demum res ipsæ, quæ in nostrum veniunt vsus: homo verò ad alterum per actiones tantû ordinatur & res: nam passionum moderatio & mitigatio ad hominis in seipso propriè rectitudinè pertinet. Cùm ergo iustitia hoc à reliquis virtutibus distet, quod reliquæ hominem in seipso componunt, iustitia verò inter plures æquitatem constituit, sit vt propria materia iustitiæ sint operationes & res: puta honorem debitum alteri deferre, & a contumelijs abstinere, & pecuniam vel quamcunq; aliam rem creditori debitam reddere. ¶ Posterior cõclusio. Iustitia non versatur circa passiones internasq; animi affectus. Hæc ex superioris ratione colligitur: explicatur autem duabus alijs. Primo ex parte sui subiecti, quod est voluntas. Enim verò voluntatis actiones neque rem habent neq; nomen passionum, vt. 1. 2. q. 22. ar. 3. inde S. Tho. ratiocinatur q passio secum affert corporalem transmutationem, quæ propriè in solo est appetitu sensibili: cum ergo iustitia non sit nisi in voluntate, non versatur circa passiones. Item quia materia iustitiæ, vt modò diximus, in eo posita est quod est erga alterum: cum ergo latentes passiones non proximè ordinantur in alterum, sit vt hæc virtus non sit circa passiones. ¶ Conclusiones istæ non tantum apud Diu Thomam, verum & planè apud Arist. 5. Ethicorum inuenias. Quare illorum qui eius doctrinam studio contemplati sunt, nemo est qui eas inficiatur. Nihilominus nonnulli Nominalium, vt Buridan. 5. Ethicorû. q. 1. miratur quòd Diu. Thom. talem constituat differentiam inter materiam iustitiæ & aliarum virtutum. Imò vt omnes, inquit, virtutes in voluntate sunt, ita & omnes ac pariter iustitia reprimere habent passiones quæ suâ cuiusq; electionem impediunt. Et vice versa ceteræ virtutes circa operationes quoq; ac res versantur. De quo tamen doctore magis

esset mirandum quòd tam in superficie legerit Arist. Turma autem argumentorum eius ad illud principium resoluitur cuius iam supra falsitatem aperuimus. Principium verò est hoc, Cuiusque virtuti incumbit rectam facere electionem circa suum obiectum: sunt autem passiones multæ iustitiam perturbantes nè debitum cuiq; reddat: vt amor, odiû, auaritia, turpis cupido, & similes: ergo iustitiæ munus est passiones has reprimere. Versatur ergo iustitia circa passiones. Et vice versa, fortitudo & temperantia non solum circa passiones, verum & circa actiones ipsas exteriores & res versatur: nam comedere ac bibere, quando & vbi oportet, sunt operationes exteriores: & tamen sunt temperantiæ. Atq; adeo esca & potus sunt res circa quas eadem virtus versatur: non ergo tantum circa internas illecebras, verum circa operationes vice sua fungitur. Pari modo strenuè pugnare est exterior operatio, quæ tamen à fortitudine proficiscitur: ergo permista est materia iustitiæ & aliarum virtutum: atq; adeo defendi non potest, vt iustitia versetur circa operationes externas, aliæ verò circa passiones. ¶ Et arguitur præterea in gratiam istorum contra fundamentum sancti Thomæ. Si iustitia non versaretur circa passiones, maxime quia per illas homo ordinem non habet ad alterum: hoc autem est falsum: quia ira & concupiscentia alienæ vxoris sunt iniuriôsæ proximo, vt supra diximus: ergo illa reprimere pertinet ad iustitiam. Partem argumentum currit de temperantia & fortitudine. Etenim si virtutes illæ non versarentur circa exterius operationes, maxime quia per illas non benè homo afficitur erga seipsum: hoc autem est falsum: quia cibo & potu ex virtutis præscripto vti, hominem respectu sui ipsius adornant: ergo temperantia versatur circa illas operationes. ¶ Hinc ergo isti colligunt vnâquamque virtutem in duas esse secandam: videlicet vt vna iustitia sit in appetitu ad reprimendum passiones, atq; altera in voluntate ad faciendam electionem. Et simili ratione vna sit temperantia in concupiscentiâ, & alia in voluntate: vnaq; similiter fortitudo in irascibili, atque in voluntate altera. At verò quàm isti pugnantè Aristoteli aduersantur, oculatissimus quisq; index esto. Etenim 2. Ethicorum nullum adseribit subiectum temperantiæ & fortitudini nisi appetitum sensitium: & libro. 3. capitul. 10. expressè

Prima conclusio.
Probatio cõclusionis.

Vltima conclusio.

Prima ratiocõclusionis.

Secunda.

Buridanus.

Ratio Burdani.

Alteratio in S. Thomæ

Aristot.

expressè id de temperantia cõfirmat. Et lib. 5. cap. 1. non aliud designat subiectum iustitiæ quàm voluntatem: vbi ait esse habitum volendi iusta. Sed quando Arist. id nõn docuisset, ratio ipsa efficax est, quam iam supra declarauimus. Enimuerò temperantia vniuersas affectiones appetitus concupiscibilis reprimere sufficit, quomodocunq; illas consideres: siue vt sint impedimenta ipsius temperantiam, siue iustitiæ, siue cuiuscunq; alius virtutis: quapropter superuacaneum est aliã illic ponere virtutem ad easdem sedandas. Et idem est de fortitudine respectu irascibilis: nulla ergò illic collocanda est iustitia: quando quidem reliquæ ei satis ancillantur. Quod profectò nemo inficias ire possit, qui Aristotelem intellexerit. 5. Ethicorũ: vbi medium iustitiæ non ait esse medium rationis inter affectus: sed medium rei, vt illicò dicturi sumus. Item manifestissimè arguitur cõtra istos. Affectiones appetitus concupiscibilis sicut sunt virtuti iustitiæ impedimento, ita & nonnunquam virtuti fortitudinis: ergò si illaratione ponenda est iustitia in concupiscibili, eodem iure ponenda est & illic fortitudo: & æqua ratione in irascibili temperantia: quod esset cunctas indoctè commiscere virtutum sedes. Igitur vt semel istorum Achillem in ipsos obuertamus, nihil in virtutum ordine admitti debet superuacaneum: temperantia autem sufficit in concupiscibili, & fortitudo in irascibili: ergò illic nulla opus est virtute iustitiæ. Rursus, sedatis passionibus appetitus sensitiuũ voluntas se sola rectam facit electionem, quia per se inclinatur ad opus bonum: ergò in voluntate ad hoc munus non opus est aut temperantia, aut fortitudo: sed tantum iustitia respectu alieni boni. ¶ At verò nè vllus tibi reliquus fiat scrupulus, Quando dictum est nullas per se passiones ad iustitiam attingere, intelligitur tanquam eius materiam: nam tanquam eius effectum & quodammodo finem, certum est quòd illam sequitur gaudium, sicuti iniustitiam tristitia. Ait quippe Arist. 5. Ethicorum: Non est iustus qui non gaudet iustis operationibus. Et lib. 8. Delectatio, inquit, est virtutis finis, ob quam studiosi operantur: sicuti & qui prauè agunt, tristitia illicò premuntur. Ex quo fit illud. 2. Ethicorum quòd aduersarij nobis obijciunt, videlicet moralem virtutem circa voluptates & iustitias esse, si intelligatur tanquam circa materiam, solis virtutibus appetitus sen-

sitiui congruere: si tamen sic intelligatur quòd nulla sit moralis virtus quæ non latitiam generet & mœstitiam pellat, iustitiæ etiam commune est.

VT autem solutiones argumentorum cõtrariæ opinionis clarescant, respondetur ex ordine ad vniuersa. Ad primum ergò in fronte quæstionis positum respondetur quòd iustitia particularis, licet essentialiter ad vnã partem animæ; puta ad voluntatem in qua sita est, pertineat: tamen quia voluntas reliquas partes mouet atque ad sua officia applicat, fit vt iustitia, non quidem directè, sed tamen per quandam redundantiam ad omnes effundatur. Et hoc quantum ad glossam, de Euphrate, qui comparatur iustitiæ ad omnia diffluenti. Nam Augustinus loco citato aliter secundum intellectum Diui Thomæ distinguit illas quatuor virtutes animi. Virtutes enim cardinales dupliciter vsurpantur: Vno modo vt sunt speciales virtutes, suis obiectis distinctæ: Alio verò vt quatuor designant modos vnicuique virtuti competentes. Ait enim quòd prudentia est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum: Temperantia verò est refrenatio cupiditatis ab his quæ temporaliter delectant; Fortitudo est virtus animi aduersus ea quæ temporaliter molesta sunt: Iustitia est quæ per ceteras diffunditur, dilectio Dei & proximi. ¶ Secundi argumenti responsio materiam luculenter dilucidat. Enimuerò inter internos affectus atq; exterar actiones & res ipsas talis est ordo quòd actiones medio sunt loco inter affectus, qui earum sunt principia, & res quæ sunt earundem materia. Passiones ergò, scilicet ira, cupiditas, auaritia. &c. per se ipsas neque profunt quidem proximo neq; nocent, atque adeò sic consideratæ nihil attinent ad iustitiam: ob id quæ diximus talium per se mitigationem affectuum ad ipsum habentem in seipso attingere: nocent autem aut profunt proximo per externas operationes. At verò quòd quis alteri nocuus sit aut iniurius, ex quòd defectu oriri asolet: nempe vel ex voluntatis iniquitate, vel ex praua affectione sensitiuũ appetitus. Exempli gratia: Potest quis alteri rem aliquam surripere aut damnum dare, non quidem ex cupiditate habendi, sed ex voluntate nocendi. Imò posset quis isto modo violare alterius torum, non ob voluptatem carnis, sed tantum vt noceat. Et econ-

Ad primum argumentũ.

Augustinus.

Ad secundũ argumentũ.

Ratio efficax
contra præ-
fatã opinio-
nem.

Altera ratio
ad idem.

uerfò, vt plurimum confueuit, potest quifpiam rem eripere alterius, non quidem ex animi iniquitate, quia mallet nõ nocere: sed ex cupiditate. Discerne ergo virtutum officia, suumq; cuiq; tribue. Emendatio rectificatioq; operationis quatenus æquitatem ad aliterum important, functio iustitiæ est. Quatenus vero ex corrupto affectu iniquitas oboritur, pertinet ad alias virtutes: vt ad liberalitatẽ, quæ auaritiã moderatur: & ad temperantiam, quæ restinguit cupiditatem. &c. At tamen quoniam exteriorẽs actiones non sortuntur speciem ab internis motibus, sed à sebus ipsis, fit vt eadem actiones potiùs sint materia iustitiæ, quàm aliarum virtutum.

Obiectio.

¶ Quod si demum scisciteris quid opus erat accumulare actiones & res: nõ cum in actione intelligatur obiectum, & per obiectum designetur actio, satis erat alterum ponere. Respondetur non esse otiosè dictum: nam aliqua sunt actiones quæ non propriè versantur circa res, hoc est, circa possessiones: vt honoratio & de honoratio, murmuratio, laudatio. &c. atq; alia quæ consistunt in rerum vsu, sicuti pecuniæ donatio, ablatio, rerumq; quarumlibet restitutio: & omnia hæc sunt iustitiæ materia.

Solutio.

ARTICVLVS. VII.

Vtrum medium iustitiæ sit medium rei: eiusq; actus, ius vnicuique suum tribuere.

QUONIAM definitum est iustitiam esse virtutem, & virtus omnis consistat in medio quod suo actu constituit: consequitur vt perferutemur an medium iustitiæ sit medium rei: eiusq; actus, ius suum vnicuiq; tribuere. Et arguitur à parte negatiua. Definitio generis, scilicet moralis virtutis vniuersis speciebus æquaratione conuenit. Aristot. verò. 2. Ethico. cap. 6. definit virtutẽ esse habitum electiuum qui in mediocritate consistit ea quæ est ad nos definita ratione. Et subdit hanc mediocritatem consistere inter duo vitia, puta inter duas affectiones quarum altera exuperans est, altera verò deficiens: ergo & medium iustitiæ inter passionibus constituitur. ¶ Secundò arguitur. In his quæ sunt simpliciter bona non est accipere superfluum aut diminutum, atq; adeò neq; medium: cuius exemplum Aristot. 2. Ethico.

Argumen. 1.

corum in virtutibus ponit: virtus enim quomaior, eo melior: iustitia autem, vt habetur 5. Ethico. cap. 1. versatur circa id quod est simpliciter bonum: hoc est absolute in se bonũ, quales sunt honores ac diuitiæ: ergo tale obiectum iustitiæ non consistit in medio. ¶ Tertiò: in prædicta definitione virtutis, propterea dixit Aristot. virtutem esse habitum in mediocritate consistentem, prout in ordine ad nos ratio definierit, quod non respectu quorumcunque hominum idem est medium: nam quod alteri in cibis multum est, alteri est parum: hæc autem discrepantia pariter iustitiæ conuenit: non enim eodem supplicio plectitur qui in principem manus coniecit, quo qui plebecium vulnerauit: ergo medium iustitiæ non est rei, sed rationis. ¶ Quartò denique arguitur. Si medium iustitiæ esset medium rei, maxime quia eius actus est reddere vnicuique quod suum est: hoc autem non est in vniuersum verum. Nam Augustinus. 14. de Trinitate, tribuit ei etiam subuenire miseris. Et supra citatus Cicero libro. 1. de Offi. ait beneficentiam ac liberalitatem ad iustitiam pertinere: per misericordiam verò & per liberalitatem non ius tribuitur, sed beneficium impenditur. ¶ Contrarium autem docet Philo-
sophus. 5. Ethico. cap. 3. & 4.

Aristot.

losophus. 5. Ethico. cap. 3. & 4.

Argumen. 3.

¶ Vastio hæc perfacilis est breuissimisq; diluitur duabus conclusionibus, quæ ex proximè dictis planè colliguntur. Prior est medium rationis vt in cæteris, sed mediũ rei. Loquimur enim hic de iustitia particulari: nam generalis nõ ad hoc obiectũ peculiariter angustatur, sed vastè ad omnes diffunditur virtutũ materias, vt dictũ est. Oportet autẽ priùs terminos intelligere. Sunt enim quires in præsentia distinguunt cõtra passionibus: nempe qd ceteræ virtutes moderentur passionibus: iustitia verò cõstituat mediũ in rebus. At tamẽ & si per parum ad rem referat, nõ distinguit nisi cõtra rationẽ: vt per probationẽ fiet liquidum. Probatur ergo cõclusio ex his quæ dicta sunt. Hoc nanq; discrimẽ inter iustitiã & reliquas passionibus cõstitutum est, qd illæ versantur circa passionibus: hæc verò circa actiones & res: inter passionibus autem non constituitur medium virtutis ex ipsa natura rerum, sed rationis iudicio. Exempli gratia: Temperantia consistit in mediocritate passionum: nempe vt non plus minusve

Argumen. 4.

Augustinus

Cicero.

Aristot.

Prima conclusio.

Aperitur titulus quaestionis.

Probatio cõclusionis.

sumas

sumas quàm oportet: hoc autem plus & minus non perpenditur ex natura rerum, vt sci licet libram omnes fumant, aut tali certa hora. &c. sed prout expedit cuiusq; valetudini pro loco & tēpore. Quare quod parcissimo Diogeni multum erat, voraci Miloni, qui, vt est in fabulis, integrum edebat bouem, erat parùm. Medium autem iustitiæ, quia consistit in rerū æqualitate ad alterū, nō ex illo rationis perpendiculari & arbitramento, sed ex ipsa natura rerum sumitur. Emis domū, verbi gratia, aut conducis operas alienas: debet pretium rebus ipsis æquari. Sicut duæ quantitates natura sua sunt æquales. Deniq; iustitia non dicitur constituere medium rei vt res distinguitur contra rationem, eò quòd tale medium non sit rationi consonum: imò est maximè. Nihil enim magis docet aliud ratio q̄ vt debito æquale creditori reddas: sed quia ratio pendet à rerū natura. Propterea in quā quòd constituitur æquale in rebus, illud sit rationi conforme. Neq; verò medium aliarū virtutū ideo dicitur medium rationis, quòd non constituatur in rebus: imò constituitur inter appetitum sumendi multum, & appetitum sumendi parum: sed quia, vice versa, tale medium à ratione dependet tanquam à causa. Non enim librā panis comedere est mihi medium, nisi quia ratio prudentiæ, pensata natura & conditione mea, arbitratur hoc mihi congruere. Vide ergò quàm ex arte Diuus Thomas quasi mathematico more tractet. Videri enim poterat, sicuti impugnatōribus suis visus est, ineptè cōstituere differentia quòd reliquæ virtutes versentur circa passiones: iustitia verò circa operationes & res: & tamen id necessarium fuit vt subterneretur via ad demonstrandum discrimen inter medium iustitiæ & medium aliarū virtutum. ¶ At vnum tamen posset quispiam ex Theologiæ tyronibus cogitare cōtra hoc argumentū. Videtur enim temperatā quandoq; constituere medium rei modo exposito: videlicet dum cōiunx operam dat liberis, quando & vbi oportet: ne impetendo sua & non aliena: nam in hoc seruat illi fidem quā debet, & vtendo aliena irrogat ei iniuriam, eandem frangendo fidem. Ex superioribus autem facilis est responsio, quòd dum quis alieno toro abstinet concupiscentiam refrænando, pertinet ad temperantiam: dum verò id facit, vt ius coniugi seruet, pertinet ad iustitiam. Hanc autem iustitiæ mediocritatem quæstio quinta latius explicabit, & ideo

hic superfedendum est. Illic enim elucidabimus quemadmodum hoc medium rei aliter in distributiva iustitia constituitur, atq; aliter in commutativa. Illa namq; sequitur medietatem Geometricam: hæc verò Arithmetica. ¶ Posterior conclusio præsentis articuli est de actu iustitiæ. Proprius in quā eius actus est reddere vniciuiq; quod suū est. Conclusio hæc annexa est, germana q; superiori. Si enim obiectum iustitiæ est medium in rebus constituere, quo æqualitas inter homines constet: æqualitas autem idem est quod iustum, iustum verò, vt supra diximus, idem profus quod ius, consequens apertissimè fit vt actus iustitiæ sit, ius suum vniciuiq; tribuere, vt Iurisconsultus in definitione supra posita affirmavit. Cui & Ambrosius. i. de Offic. concinit: vbi ait, Iustitia est quæ vniciuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communitatem æquitatem custodiat. Quod, vt in subsequentibus patebit, vtriq; speciei iustitiæ particularis conuenit, scilicet tam distributivæ quàm commutativæ. Nam iustitia generalis, vt supra diximus, multò habet latius officium: quippe quæ nō habet peculiare obiectum: atq; adeo actus eius, non est hic tantū, sed, vt dictum est, virtutes omnes in commune bonum referre. ¶ In hoc autem quod dicimus, ius vniciuiq; tribuere, includitur & hoc quod est, neminem lædere, quod Ambrosius ait, alienum non vendicare. Iustitia namq; licet prius conueniat commutationibus voluntariis in quibus vterq; contrahentium alteri tribuit: deriuatur tamen ad voluntaria, quibus alter tantum ab altero inuito quidpiam aufert.

AD primum igitur argumentum principium respondetur, quòd cum mediū rei, vt expositum est, sit etiam rationi consonum, hac ratione definitio virtutis moralis in iustitia quoq; seruatur. ¶ Ad intellectum autem secundi, meditare prius, bonum duobus modis simpliciter dici bonum. Priori scilicet, quia sic est omnimodè bonū, vt nullam possit admittere rationem mali. Quemadmodum est gratia, & gloria, ac subinde virtutes. Et isto modo quanto bonum maius est, tanto excellentius. Quare sicut modus amandi Deum est ipsum sine modo de amare, quia amatur tanquam finis: sic & ista bona concupiscenda sunt & procuranda. Id quod & Philosophi de sanitate sentiunt, quæ

Secunda conclusio.

Ratio conclusio.

Ambrosius.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.
Gemma accipio boni.

Argumentū.

Solutio.

non, vt medicina præscripto modo sanitati commensurato, sed absolutè est deamanda. Quocirca virtus non dicitur sic simpliciter bona, vt in suo obiecto non possit contingere res superfluum & diminutum: sed quòd augmentum ipsius habitus nunquam erit superfluum. Alio verò modo aliquid dicitur simpliciter bonum, quia absolutè secundum suam naturam consideratum est bonum. Et hoc modo ait Aristot. iustitiam versari circa simpliciter bonum. Nam honores & possessiones secundum suam naturam sunt bona vtilia: nempe ad fœlicitatem conducentia. Attamen bonum vtile debet commensurari fini secundum dispositionem subiecti: sicut medicus pharmacum ægroti commoditati admetitur. Hac ergò ratione res ipse, vt per se sint bonæ, tamen dum veniunt in nostrum vsum, excedere possunt ac deficere. Quamobrem iustitia medium in illis consistit: vt scilicet nõ min⁹ reddas quàm debes: neq; verò plus petas, quàm est id quod tibi debetur. ¶ Ad tertium respõdetur quòd etsi iustitia medium rei consideret, tamen quia iniuria ratione personæ cui irrogatur crescit, qualitates etiam personarum contemplatur, vt secundum quantitatem debiti, repositio fiat. ¶ Ad quartum deniq; argumentum respondetur, quòd vbi August. iustitiæ ascribit subuenire miseris, nõ censet iustitiæ, quatenus dicit rationem debiti, per se id propriè competere, sed liberalitati & misericordiæ: quæ ea ratione qua sunt ad alterum, reducantur ad iustitiam tanquàm partes eius potentiales: vt alibi supra diximus, & lib. 8. explicatiùs dicturi sumus. Id quod Cicero loco citato significantiùs asserit, dicens iustitiæ cõ iunctam esse beneficentiam, quam eandem, vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet.

ARTICVLVS. VIII.

Virum Iustitia inter morales virtutes sit eminentissima.

POSTREMÒ deniq; articulo quæstionis huius conferenda est iustitia cum reliquis moralibus virtutibus, quærendûq;, adeò sitne oim præstantissima.

Primum argumentum. Et arguitur à parte negativa. Largiri hominem de suo id quod nemini debet præstantius est & rarius quàm id reddere cuius est

debitor: tũ quòd vbi minus est obligationis, maior est virtutis vis ad conferendum: tum quòd in hoc maximè assimilamur Deo, qui non ex debito, sed ex benignitate confert: liberalitas ergò præstantior est quàm iustitia, ac potissimum magnificentia: quæ vt. 4. Ethicorum ait Philosoph. omnium virtutum ac pariter iustitiæ ornamentum est. ¶ *Argument. 2.* Secundò arguitur quòd neq; cardinalium virtutũ sit iustitia illustrissima. Prudentia namq; est vna quatuor cardinalium virtutum: & tamè est excellentior quàm iustitia: quod ex parte obiecti penditur, atq; adeò ex parte subiecti. Edocet enim ex professo Aristot. 10. Ethicorum, cap. 7. intellectum esse potentiarum omnium excellentissimam, atq; adeò voluntate excellentiorem, eò quòd, verum, dignius est obiectũ quàm bonum: nempe vniuersalius, ac subinde à materia abstractius. ¶ *Argument. 3.* Tertiò arguitur. Temperantia quæ vna est virtutum cardinalium, multò est nobis vtilior quàm iustitia: ergò & eminentior. Probatur antecedens. Nam plura nobis commoda affert: videlicet & corporis salubritatem, & mentis tranquillitatem, voluntatisque libertatem. Hæc enim omnia nobis intemperantia vitiat: quæ tamen tria commoda omnium virtutum fundamenta sunt: scilicet tam intellectualium ad contemplandum, quàm iustitiæ ad legibus obsequendum, quàm etiam aliarum omnium, quæ corporis exercitio exhibentur. ¶ *Argument. 4.* Quartò & de Fortitudine arguitur. Proprium namq; virtutis ingenium, vt. 2. Ethicorum author est Philosoph. est ad difficile ac bonum conniti: Fortitudo autem circa pericula mortis, quæ omnium est terribilium maximum: ergò Fortitudo iustitiæ præstat. ¶ In contrarium autem est loco citato Cicero, vbi ait, In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Primum omnium expendendus est quæstionis titulus. Haud enim iustitiæ vel ad omnes virtutes fit comparatio, vel tantum ad cardinales, sed ad omnes præcisè morales. Primum enim omnium virtutis amplissimum genus diuiditur in illas quæ ratione obiecti supernaturales sunt, quales habentur Theologicæ: atq; alias, quarum obiectum est naturale. Et quidem theologicæ, puta fide, spem, ac charitatem, esse omnium optimas atq; maximas, citra controuersiam est cunctis confessum: quippe quæ Deum habent pro

Prima virtus partitio.

Subditio. pro obiecto. Sed naturalium virtutum alie sunt intellectuales, alie verò morales: quarum moralium multitudo ad quatuor reducitur cardinales. Quæstio ergò ad sui elucidationem quatuor exposcit conclusiones. Prima est. Virtutes intellectuales dignitate moralibus antecellunt. Conclusio est S. Tho. 1.2. q. 66. arti. 3. Et probatur primò ratione subie-

Prima conclusio.

S. Thomas.

Prima ratio

cti. Nam cum virtutis proprium sit rationales actiones dirigere, illa quæ est in potetia, quæ per suam essentiam est rationalis, præstantior est illa cuius subiectum est rationale per participationem: intellectus autem est essentia ipsa rationis: voluntas autem eò est rationalis quòd rationem participat ei obediendo, vt. 1. Ethic. planè Arist. docet: ergò intellectuales virtutes præstantiores sunt. Secundò id patet ex obiecto. Etenim quod verum præstantius sit bono inde patet quòd verum abstrahit à rerum existentia: perficitur enim satis intellectus per veritatis cognitionem, siue res sint, siue nulla existat: bonum autem nemo appetit nisi vt habeat quòd existensiam secum affert: existentia autem conditio est materialis: recipitur quippe natura in supposito dum esse incipit: quo autem quidpiam defecatus est ac purificatus à materia, eo præstantius est. Cum ergò verum, sit intellectualium virtutum obiectum: bonum autem moralium, sit vt intellectuales sunt dignitate sublimiores.

Aristot.
Secunda.

Elucidatur proxima ratio.

Argumentum

Solutio.

Aristot.

At verò hanc rationem, quia rari intelligunt, rari credunt. Haud enim negamus quin intellectus singularia etiam & rerum existentias cognoscere possit, neq; negamus quin vice versa voluntas possit quoq; appetere bonum in communi: sed in hoc positum est discrimen, quòd cum intellectus sit potentia apprehensiva & iudicativa, in hoc perficitur quòd est verum cognoscere: appetitus autem, quia fertur in obiectum, nihil appetit nisi illo fruatur, illudq; possideat. Fallax ergò argumentum est si arguas: Melius comparatum est boni: cum ergò bonum sit obiectum voluntatis, sit vt suum obiectum sit melius quam verum. Fallax inquam paralogismus est: quoniam verum ipsum est quoddam bonum, idemq; omnium præstantissimum. Quare in patria in illa intuitione Dei, qui est omnium veritatum abyssus, posita est nostra felicitas. Accedit huc & doctrina Philosophi. 10. Ethicor. cap. 10. vbi sex rationibus constituit supremam felicitatem in rerum contemplatione consistere: halucinando nanque odorabatur legitimam

beatitudinem: licet rem punctim non attingebat. Probat inquam felicitatem in intellectualium fruitione consistere: quoniam virtutes intellectuales, primum in potentia sunt nobiliori, nobiliorisq; sunt obiecti. Secundò, quia intellectualis operatio magis est continua: nam morales, quæ in rebus corporeis versantur, perdurare nequeunt. Tertio, quia contemplatio suauiter dulcedine delectat quam moralium exercitium. Item quia contemplatio perpetuò manebit in patria, non autem moralis virtus. Accedit præterea, quòd ob easdem rationes vita contemplatiua actiua præcellit, pulchriorq; adeò est, veluti Rachel quam Lia, atq; adeò constantior atq; vberior, paucioribusq; indigens: cuius Maria sedens secus pedes Domini documento fuit, cum Martha erga plurima disturberetur. Conclusionem hanc eò tam multis confirmatam studuerim, quòd mirari eos satis nequeo, qui plus dignitatis moralibus virtutibus deferunt, quam intellectualibus. Quibus ansam opinio illa porrexit, quam Scot. in. 4. dist. 49. q. 4. asseuerare pertendit: nempe voluntatem potentiam esse intellectu præstantiorem. Vnde inferunt non modò morales virtutes esse antefendas: ex quo palam sequitur neq; vitam contemplatiuam actiua præferre, neq; felicitatem in contemplatione consistere: verum subinferunt & ex moralibus, iustitiam altioris esse gradus quam prudentiam. Cum tamen corollarium nostræ cõclusionis sit, prudentiam inter morales virtutes primas obtinere, vt D. Tho. eadẽ quæstione 66. arti. 1. affirmat. Et profectò præter rationem generalem aliarum intellectualium virtutum, prudentia etiam si cõsideretur qua parte moralis est, pretiosior est alijs. Virtus enim moralis à ratione tanquam à primæua radice probitatem suam ducit. Cum ergò prudentia rationem ipsam perficiat, cetera verò appetitum, optima omnium est. Secundò prudentia est ceterarum omnium dux atq; imperatrix. Nam cetera virtutes etsi rectam pariant intentionem finis: vt fortiter, temperate ac iuste agere: tamen eundem finem solo prudentiæ officio, media disponentis, assequuntur: vt 6. Ethic. cap. 12. autor est Arist. Excellit ergò alias ratione simili, qua dux ceteris militibus imperat. Imò verò adeò illi cetera sunt cõnexa, vt sine illa nulla obtinere possit virtutis gradum. Antea verò quam hinc progrediamur, operæ pretium est conclusionem hanc argumentis tentare, minimè inidoneis.

Prudentia inter omnes virtutes morales primas obinet.
S. Thomas.

Ratio sancti Thomæ.

Primum argumentum.

Primum, propria ratio virtutis, vt vel de nomine ipso deprehenditur, est applicare potentiam ad vsum: hoc autem non conuenit intellectuales, sed moralibus. Nam, intellectualis virtus tantum præstat facultatem agendi, puta cognitionem, vt. i. 2. q. 57. ar. 1. scienter Doctor sanctus docuit: virtus autem quæ est in appetitu, applicat scientiam ad vsum, tam speculandi quam operandi: habitus autem est propter vsum: nam sine vso otiosus est & superuacaneus: ergo intellectualis virtus est propter moralem, atque adeo moralis, vt quæ rationem habet finis, præstantior est. Secundò, virtus moralis est, vt ait

Aristot. Arist. 2. Ethic. quæ bonum facit habentem. Vnde, vt supra diximus, neque artes, neque scientiæ simpliciter faciunt hominem bonum, sed sola moralis virtus. Quare maiori est laude digna: vt potest per quam apud Deum meremur, atque ad beatitudinem gressus facimus. Cum intellectuales virtutes esse possint sine vso, per seque atque improbis communes. Est ergo virtus moralis intellectuali perfectior. ¶ Argumenta hæc eos qui rem in cortice summis labijs attingunt, permultum mouent: est tamen peregrina D. Tho. distinctio in eadem quaestione citata, per quam facile diluuntur. Ait enim nihil ob stare quo minus id quod simpliciter melius est, secundum quid non sit alicui propter necessitatem melius. Philosophari namque melius est simpliciter quam ditari: inopi verò melius est ditari. Pari ergo ratione, licet virtutes intellectuales meliores sint ratione obiecti, penes quod simpliciter excellentia gradus existimatur: virtutes tamen morales plus participant generalis rationis virtutis, quæ est in ordine ad actum & vsum: propterea que sunt in appetitu, cuius est alias potentias mouere appelleretque ad opus. Vnde. 2. 2. q. 47. ar. 4. elicit prudentiam præstantior esse hac ratione ceteris virtutibus intellectuales: nempe quia non tantum verum considerat, quod est intellectus obiectum: sed illud ordinat ad bonum sub ratione boni, puta ad vsum operum: quo homo fit bonus. ¶ At verò arguat quis fortè: Si virtus moralis plus habet de ratione virtutis, fit vt sit nobilior virtus. Hoc enim mate nonnulli discipuli D. Thomæ seducti, arbitrantur eius mentem fuisse, virtutes intellectuales esse nobiliora entia, nobilioresque habitus: sed tamen morales esse nobiliores virtutes. Hic autem sensus manifestè reluctatur eius menti: quippe qui ait intellectuales esse simpliciter nobiliores virtutes: nam de virtutum substantia & natura loquebatur. Et ratio est aperta: quia si sunt nobiliores habitus, cum

sint habitus virtutis, fit vt sint quoque nobiliores virtutes. Respondetur ergo consequentiam hæc nullam esse, Ratio generalis virtutis plus conuenit moralibus: ergo sunt simpliciter nobiliores virtutes: quoniam virtutis nobilitas non ex ratione virtutis simpliciter penditur, sed ex ratione obiecti. Exemplum tibi esto. Docet nos Arist. 1. de Anima, scientiam de anima esse nobiliorè ceteris: quia de nobilitate obiecto: & tamen ratio scientiæ, quæ est euidencia, illustrior est in mathematicis: quæ ideo non simpliciter, sed secundum quid sunt nobiliores scientiæ. Et pari ratione Theologia est nobilior simpliciter scientia quam musica. ¶ Argumenta ergo facta hoc tantum concludunt quod virtutes morales plus habent de ratione virtutis: & ideo faciunt habentem simpliciter bonum: & sunt magis viles, ac subinde cumulationis laudis. &c. ¶ Sed contra: Dignitas simpliciter virtutis per ordinem ad supremam felicitatem pendenda est: ad eam autem nos propinquius morales permouent: ergo sunt digniores. Concessa maiori cum minori, negatur consequentia: Nam etsi in ordine ad felicitatem sint virtutes æstimandæ, tamen digniores sunt illæ in quibus consistit felicitas, quam illæ per quas illuc tendimus. Et licet per virtutes morales illuc progrediamur, tamen contemplatione Deo perfruimur. Itaque, in hac vita intellectuales sunt propter morales: nam cognoscere est propter operari: sed tamen simpliciter morales sunt media, quibus ad supremam contemplationem progredimur. Ob idque, etsi morales sint magis laudabiles, tamen intellectuales sunt præ illis honorabiles. Laus namque debetur vtilibus medijs, honor verò fini. ¶ Ex quo fit quod intellectuales moralibus præferimus, intelligendum est comparando genus ad genus, supremumque intellectuale, puta visionem Dei ad supremum morale, videlicet ad amorem. Sed si comparatio in indiuiduo fiat, pretiosior est charitas, imò & iustitia, quam vna scientia naturalis. ¶ Secunda conclusio. Iustitia generalis & legalis earum omnium moralium est præclarissima quæ in appetitu consistit. Quod apposerim vt prudentiæ suus seruetur honos. Probatur ex illa sententia Arist. 1. Ethic. Bonum commune diuinius est particulari: legalis namque iustitia, vt supra dictum est, omnes virtutes quæ ad particularia bona hominem instituunt refert in commune bonum: est ergo architectonica virtus, perindeque ceteras omnes gubernans atque architectus ministros, duxque exercitum ac princeps reipublicam. Quapropter de illa loquitur Cicero, *Cicero.* vbi ait

Ad argumentum.

Distinctio S. Thomæ.

Alterum argumentum.

Solutio quorumdam.

Refellitur proxima solutio.

Replica.

Responsio.

Collatiua.

Secunda conclusio.

Probatio Aristot.

vbi ait quòd in iustitia est splendor maximus. Et Arist. vbi inquit quòd est sicuti Hesperus inter caetera astra. Quin verò ceu sol est inter humanas virtutes, iustar charitatis inter vniuersas: nam vt sol reliquis lumen infundit, sic & iustitia legalis, per hoc quod ad bonum commune cunctas refert, ad quod oēs referendæ sunt partes, maximè illas illustrat. Qua vtiq; ratione, vt supra diximus, vniuersæ virtutes nomen sibi vendicant iustitiæ.

¶ Ex quo fit vt extra rerum naturam philosophentur, qui conclusioni huic maculam impingere moliantur: in quibus est Buridani. 5. Ethic. q. 6. Contendit enim præstantiorem esse per se virtutem, quæ hominem behe afficit in ordine ad seipsum, quàm illam quæ in ordine ad bonum commune eum instituit. Natura enim, inquit, & charitas plus inclinat hominem diligere seipsum quàm commune bonum. Quòd si pars, puta manus, appetit conseruare totum, hoc, inquit, est quia inde dependet sua ipsius conseruatio. Est enim hæc philosophiæ adulteratio. Imò sagax natura, cui maior incumbebat totius cura quàm partium, eas propter totius conseruationem produxit, quibus adeò instrictum impressit conseruandi totum potius quàm seipsum. Vnde experientia docet, brachium ictum excipere qui in caput dirigebatur, etiam si ipsius abscissio subsequatur. Quo fit vt Deus sit à nobis plus quàm nos ipsi diligendus: quia est totum respectu nostri: atque adeò in republica ciuili plus laudis meretur qui bonum commune curat, quàm proprium: ac perinde illa virtus præstantior est & apud Deum & apud homines. ¶ Tertia conclusio. Virtus iustitiæ etiam particularis omnium est moralium præstantissima, quæ sunt in appetitu: vt semper prudentiam habeamus exeipit. Probatur medijs quæ plurimis. Primò ratione subiecti. Insidet enim rationali appetitui, puta voluntati, quæ sensitiuo, cui alia insunt, supereminet. ¶ Secundò ex parte obiecti: nam virtus est circa arduum ac difficile: difficilius autem est probè esse hominem affectum ad alienum bonum conseruandum, ad quod natura nostra non est adeò propensa, quàm ad custodiendum bonum proprium, ad quod, nisi vbi præcepta est, per se est inclinata. Cum ergo caeteræ virtutes circa proprium versentur bonum, iustitia verò circa alienum, fit vt sit robustior ac præstantior. Vnde Arist. 5. Ethic. cap. 1. Complures in proprijs, inquit, vti quidem virtute possunt: sed in his quæ sunt ad

alium nequeunt: quia res est magis ardua. Quapropter sententiam illam Biantis probat: Magistratus virum respectum & ad alios. Quia iam inde homo habet respectum ad alios. Experientia enim constat còplures priuatim agentes vitam studiosos esse: qui tamen ad episcopales functiones, ad aliòsve magistratus assumpti, vbi iustitiam administrare debent, indigni habeantur. Vnde infert Arist. illum esse pessimum qui ad seipsum & ad amicos vtitur prauitate: illum verò esse optimum, non qui ad seipsum tantum, sed qui ad alium vtitur ipsa virtute: hoc enim, inquit, est opus difficile. ¶ Tertiò id ostenditur ex effectu iustitiæ. Cum enim homo sit politicum animal, natum scilicet in societate conuiuere, illa in eo fulgentius emicat virtus, per quam pax & tranquillitas publica tutius protegitur: hoc autem omnium maximè præstat iustitia, atque adeò conuentorum pactorumque; fides: quæ, vt. 1. Offic. ait Cicero, eius fundamentum est. ¶ Quocircà, vel ob hoc præcipuè iustitia Hespero assimilatur, quòd fulgentissimam reipublicæ pulchritudinem affert. Enimverò cum lubrica hæc temporalia bona per exigua sint perque angusta, possideri nisi per partes nequeunt, atque adeò nisi auiditates humanæ legibus, ceu limitibus circumscribantur: vt vnusquisque; intra suum ius coercitus manus ad alienum non porrigat, ex quo legitimum possessorem deturbet. Facit ergo iustitia ceu quadratos lapides, sic homines dignitatis, ordinibus, diuersisque; iuribus distinctos speciosissimam rem publicam extruere. ¶ Atque; hinc quarta elicitur ratio. Illa est præclarior virtus, quæ omnibus atque in omni tempore est necessaria, quàm aliarum magis particulares: iustitia autem, vt. 7. Politic. cap. 15. & 1. Rhet. ait Philosophus, necessaria est in bello & in pace: cum fortitudo in bello tantum suis fungatur vicibus. ¶ Quintò, illa est nobilior ac magis necessaria virtus, qua seruata omnes possiderentur: hæc autem potissimum est iustitia. Nam cum temperantia & fortitudine necessaria nihilo minus est iustitia. Si tamen hæc nullibi vulneraret, omnes aliarum incoleres essent. ¶ Sextò & illa est pretiosior virtus, & ex re maximè mortali, cuius maior esse debet cura legislatoris in republica: hæc autem est iustitia, vt loco citato. 7. Politic. ait Philosophus. ¶ Et quòd summam cuncta complectamur, inde maximè res confirmatur quod in decalogo, vt supra monstratum est, nulli Deus præceptum

Opinio Buridani.

Exploditur Buridani.

Tertia conclusio.

Prima ratio pro còclusio.

Secunda.

Aristo.

Tertia.

Cicero.

Quarta ratio.

Aristo.

Quinta.

Sexta.

Còfirmatio.

posuit præterquam iustitiæ. Et in republica civili nullis vitijs tanta sunt, tamque acerba supplicia decreta, quam criminibus iniustitiæ, si hæresin modo nefandumque scelus excipias. ¶ Vnus autem ex his scrupulus ena sci potest, vtrum scilicet couisq; cõstituumus iustitiam perfectiorem esse ceteris moralib; vt quicunq; eius actus sit excellentior quocunq; aliarum. Nam multi ex nostris citra scrupulum ita censent. Quod profectò nulla probabilitate defendi potest. Ecquis enim dicat q; vendere pisciculos iusto pretio, aut misera holera, eò q; sit actus iustitiæ, maioris sit laudis & meriti, quam maximus fortitudinis actus aut temperantiæ: profectò ridiculus meritisimò habeatur. Quando ergo comparamus virtutem vnã ad aliam, collatio tãtum fit, vt nuperrimè dicebamus, inter genus & genus: aut inter maximum actum vnus, & maximũ alterius. Quod tamẽ nihil vetat, quo minùs propter rei tenuitatẽ, id quod est genere superius, in indiuiduo sit inferius. ¶ Quarta conclusio. Aliarũ duarũ virtutum moralium fortitudo est præstantior quam temperantia. Cõclusio est S. Thomæ loco citato. 2.2. q. 66. arti. 4. Quæ primò probatur ratione obiecti & subiecti. Nam temperantia versatur circa delectabilia tactus, qui omnium est sensuũ maximè materialis, vtpote omnium fundamentũ. Præterea ex parte actus. Fortitudo nanq; versatur circa pericula vitæ in bello, à qua cõta temporalia bona promãnant: temperantia verò circa illa ex quibus quidem vita dependet, vel indiuidui, quãtum ad efcas: vel speciei, quãtũ ad venerea. Sed tamẽ quia in illis nõ imminet adeò præfens atq; horrendum periculum mortis, nõ inest tantũ difficultatis, neq; virtutis, quæ circa difficile versatur.

Ad primum argumentũ.

Primum igitur argumentũ trimembri responsio diluit S. Thomas. Esto enim liberalitas hoc iustitiam exuperet, quòd liberalis id tribuit quod non debet: tamen iustitia propinquiùs accedit ad cõmune bonum: tribuit enim cuique quod suum est, quo seruetur publica pax, ad quam liberalitas nõ est tã necessaria, sed respicit bonum priuatũ, qd' est diffusiuũ sui. Secundò: Iustitia latius extẽditur: nã respectu omnium est necessãria: quòd liberalitati non conuenit. Item quia liberalitatis fundamentũ, iustitia est. Nemo enim liberalitatis nomen meretur largiẽdo quod non debet, nisi iustus priùs sit soluẽdo

quod debet. Et idem est de magnanimitate.

¶ Dubium autem híc superest de misericordia: quæ etsi sit moralis virtus, præclarior tamen apparet quam iustitia: vt sanctus ipse Doctor. 2.2. q. 30. ar. 3. confitetur: eò q; sit propria Dei virtus. Ad hoc autem respondetur S. Thomas. q; si misericordia accipiatur vt est tristitię alienæ miserię moderatrix, inferior est quam iustitia: quandoquidem in appetitu est concupiscibili. Si verò accipiatur vt nõ dicit ordinem ad sensualem affectum, puta ad commiserationem: sed tantũ volũtatem leuandi alios à miseria, multo est præclarior quam iustitia, eò q; est virtus suo pte ingenio diuina: velle enim ac posse miserijs cunctis & defectibus tã publicis q; priuatis succurrere, subiectũ supponit, qd' nulli esse possit calamitati defectiue obnoxium, quod soli potest inaccessã maiestati Dei congruere. Quã ob rem & eius quoq; effectus est omnium præclarissimus: nempe absq; vllò debito indigentias subleuare ac proflum tollere. Nam si liberalitatem inferiorẽ iustitia fecimus, ratio erat q; in iustitia fundatur, neq; ad commune bonum tam propinque accedit, neq; ad omnes extenditur: misericordia autem in suo culmine, puta vt in Deo existit, iustitiam non præsupponit: imò priùs per misericordiam res produxit, quam illis aliquid deberet, & ad publicum spectat bonum, ad totamque rem publicam prolata. Et ideo cum virtus sit diuina, comparatio iustitiæ non extenditur ad illam. Quòd si obiecias iustitiam etiã esse virtutem diuinam, atq; ideo non excedi à misericordia: negatur consequentia: nam iustitia sic est diuina, vt secundum propriã rationem, puta debitum soluere, possit esse humana: misericordia verò quatenus nullã secum patitur miseriam, ob id quòd omnes tollit, est Deo maximè propria, atq; adeò in ipso illustrior ac rutilantior quam iustitia.

¶ Secundo autem argumento sua est cõclusio concessã: nempe prudentiam dignitate esse superiorem. Comparamus enim tantũ iustitiam ad virtutes morales, quę sunt in appetitu.

¶ Ad tertium de temperantia respõdetur, q; etsi illa nobis cõmoda afferat, quã ob rem Arist. 7. Politi. cap. 15. tali ratione iustitiæ illam adæquet: vbi temperantia, inquit, sicuti & iustitia tempore belli & pacis est necessaria: simpliciter tamen propter allatas supra rationes iustitia est anteferenda. ¶ De quarto argumẽto contendebatur iustitiæ præponi, maior superest

Scrupulus.

Quorũdam placitum. Ratio in præteritam opinionem.

Quarta conclusio. S. Thomas. Probatio cõclusionis.

Obiectio.

Responsio.

Ad secundũ.

Ad tertium.

Aristot.

Quæstio quarto argumẽto præterita.

Ratio prima dubitandi. superest ambigendi ratio. Habet enim strenua hæc ingenuaq; virtus argumeta multa, sibi in hac causa patrocinantia. Primū, si à nomine eius encomiū auspiceris, fortitudo nomen virtutis videtur per excellentiā obtinere. Sic enim legitur Sapien. 8. Sobrietatē & iustitiam docet: prudentiam & virtutem, id est fortitudinē. Et ratio ipsa virtutis, quæ est animum ad vsum applicare, eximio fulgore splendet in illa: puta quæ hominem præsentissimæ morti omnium horrendissimæ obijcit. Et tertio eius excellentiā splendor commendat, quo habetur in republica. Magnates enim & sanguine præclarissimi inde maximis facultatibus cumulantur atq; honoribus suspiciuntur, quod fortitudinis virtute rempublicam tuentur. Ob idq; nunquam profapia consueverunt compendiosioria in republica nobilitari, quam per bellicam fortitudinem. Id quod vel Gentium, nempe Lacedæmoniorum, Romanorum, & Græcorū Historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. Hæc enim virtus, vt Hercules, ac Theseos, & quos poëtæ fabulantur, mittamus: Alexandros, Casares, Scipiones, atque alios id genus toto orbe celeberrimos fecit.

Quarta. ¶ Quin age vt profana missa faciā, virtutis maiestatem, vt paulo antea dicebamus, ex maximo eius actu debemus pendere: optimus autem fortitudinis actus, quale est martirium, & laude & merito excellentior est quam supremus iustitiæ. Nam maiorem charitatem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis, ac potissimum pro Deo in testimonium fidei: ergo fortitudo fastigium inter morales virtutes obtinet. Ad hæc cum summum hominis bonum naturale, sit libertas, illa erit virtus omnium maxima, per quam libertas præsertim vindicatur: hæc autem est fortitudo. Nā vt. 7. Polit. ait Arist. qui pericula belli non susperant, serui fiunt. Adde illam esse pretiosissimam quæ est rarissima: hæc autem est fortitudo: rariū enim fortes inuenias, quam alij virtutibus præditos. In summa, fortitudinis ingenium & vis est alios vincere sibi que suppeditare, quod Dei virtutem & potentiā proximè præ se fert: vnde fortes atq; animi robustos cuncti pertimescunt, omnesq; venerantur ac reuerentur. ¶ His veruntamen nihil obstantibus, incunctanter est in sententia persistendum. Satis enim pro sua laude fuerit fortitudini, iustitiam in litere de prælatura vocasse. Quando enim rationes

alias supra cōmemoratas sileremus, hæc pro iustitiæ victoria abūdat, quod fortitudo nulatenus est, nisi ad iustitiæ præsidium & custodiam necessaria. Sciētissimè nanq; apud Plutar. Agesylaus, dum ceu iudex hanc quæstionem interrogaretur, vtra scilicet harū virtutum alteri præstaret, respondit: nihil vtiq; fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus. Enimvero nisi iustitia violaretur, nevtiquam bellis daretur occasio, in quibus fortitudo reipublicæ seruit. Respondetur ergo ad principale argumentum qd et si fortitudo sit circa diffidius, tamen iustitia est circa id quod est melius. Præclarius nanque est, vt pax & tranquillitas humani generis per iustitiam seruetur, quam vita priuati hominis. Quare iustitia, vt diximus, vtroq; tempore & pacis & belli refulget. Neq; ad pacem necessaria est fortitudo, nisi iustitia profligata. Pari modo respondetur ad id quod de nomine obiectum est. Vedicauit enim sibi fortitudinis virtutis nomen, non simpliciter per excellentiam, sed quia qualitas illa, ac vis virtutis, quæ animum robustum efficit, & constantem, præclit in ipsa. Ad aliud autē de nobilium splendore, quibus nomina fortitudo fecit præclara: Respondetur, qd si fortitudo tales illis honores pepererit, id tamen non fecit nisi tāquam miles ministratq; iustitiæ: quia neq; virtutis rationē assequi valet, nisi quatenus est iustitiæ custos ac propugnatrix. Enimvero cū honos soli virtuti, vt Arist. 1. Ethic. inquit, debeatur, ac potissimum iustitiæ, vbi homines aliter qd iustitiam tuendo animi robur exercent, non sunt aliter fortes, quam truces tauri, feroesq; vrsi, atq; immanes tigres. Cōstituit ergo respublica magnates atq; illustres, vt sacrosanctā iustitiæ virtutē sua fortitudine strenuè protegerent: nepe non vt sua potētia iniuriam alijs offerret, sed vt vndiq; propulsaret. ¶ Ad aliud autem quod de martyrum fortitudine maiori cum probabilitate obiectū est, respondetur qd et si actus martyrij, qui apud Deum præclarissimus est, à virtute fortitudinis sit elicitus, non tamen inde totam suā laudem nascitur: sed quia à supremo charitatis conatu imperatur, qua nemo maiorem habet qd vt animam suam ponat pro Deo suo. Quare & religionis virtus, quæ præstantior est qd iustitia, suis illic vicibus fungitur. Quo fit vt ponere vitā pro alio quolibet amico, nō adæquaret supremum actum iustitiæ. Ad aliud negatur, fortitudini maximè esse proprium liberta-

Plutarchus

Ad primum argumentū.

Ad secundū.

Ad tertium.

Ad quartū.

Ad quintū.

Quinta ratio.

Postrema.

*Solutio propo-
sitiæ con-
clusionis.*

libertatem asserere. Imò hoc præ cunctis virtutibus iustitiæ competit, quæ, vt suprà diximus, parens est pulcherrimæ pacis: sed iustitia perturbata, necessaria est ad libertatē fortitudo. Ad aliud etsi concederem, hac ratione raram esse fortitudinis virtutē, quòd circa truculentissimam mortem, quam homines maximè extimescūt, versatur: tamē profectò si ingentissimam mortalium auiditatem honoris atq; splendoris spectes, quem per fas atq; nefas persequuntur, multò crediderim esse rariorem iustitiæ virtutem: quæ non modò in minimis aut in mediocribus, sed in his quæ ad amplissimas dignitates maxime referūt, còstantissimè vigeat. ¶ Ad postremum denique negatur per fortitudinē maximè nos Deo assimilari: licet fortes victos suos suppeditent. Non enim hoc est in Deo summū: sed cuncta per iniustitiā subiugare: ac potissimū per misericordiam creare ac recreare.

Ad sextum.

Ad vltimū.

QVÆSTIO TERTIA de iniustitia.

S. Thom. 2. 2. q. 59.

ARTICVLVS. I.

Virum iniustitia sit speciale vitium.

Aristot.

CVM contrariorum, vt 1. Topic. autor est Arist. eadem sit disciplina, o- pus hoc nostrum quod de iustitia & iur. inscripsimus, non solūm circa iustitiæ virtutem, sed plurimūm circa iniustitiæ vitia in subseque- tibus versabitur. Ob idq; post explicatam naturam iustitiæ, necesse est de còtraria iniustitia proximū adhibere sermonem. Quæ- ritur ergo vtrum iniustitia sit speciale vitium. Et arguitur more nostro à parte negatiua. Omne peccatum, vt. 1. Ioan. 3. habetur, est iniquitas: iniquitas autem idem est quod iniustitia: vt pote inæqualitas: ergo iniustitia nō dicit speciale vitium, sed generale omnium conditionem. ¶ Secundo arguitur: Nullū speciale peccatum vniuersis opponitur virtutibus: iniustitia autem opponitur cunctis virtutibus: nam iniustitia quæ in adulterio

Primum argumentū.

Secundum.

committitur, opponitur castitati: & quæ in homicidio, mæfuetudini: & q̄ in contumelia, vrbantati &c. ergo non est speciale vitium. ¶ Tertio: Iniustitia opponitur iustitiæ quæ est in voluntate, sed omne peccatum, Augustino autore, est voluntariū: ergo omne peccatum est iniustitia. ¶ In contrarium est q̄ iniustitia contrariè opponitur iustitiæ: hæc autem est specialis virtus: ergo iniustitia, speciale vitium.

Tertium.

QUÆSTIO quam facilima est. Nam per regulam topicā, quor modis dicitur vnum contrariorum, dicitur & reliquum. Quo fit vt sicut iustitia alia est generalis virtus ac legalis, alia verò specialis: sic & iniustitia alia sit generalis, alia verò specialis. Quapropter duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior. Iniustitia illegalis quæ iustitiæ legali è regione aduerfatur, est vitium, speciale quidem per essentiam: intentione autē atq; imperio, generale. Vtraque pars similima ratione patet qua idem est de iustitia demonstratum. Enimuerò sicut legalis iustitia bonum habet commune pro obiecto, ob idq; specialis virtus est per essentiam: nihilo minùs ceteris omnibus imperat, omnesq; ad suum refert finem: sic & de iniustitia censendum. Est enim illegalis iniustitia legum inobedientia, boniq; communis despectio: & ideo est speciale vitium. Sed tamen per reliqua omnia grassatur. Potest enim quis adulterari ex contemptu legis, occidere, furari, &c. ¶ Posterior còclusio. Iniustitia quæ æqualitatem, quæ ad alterū est corrumpit, inq; inæqualitatē peruertit, puta prout homo plus habere vult aut rerum aut honorum, minùsq; malorum: carius scilicet vendendo, aut vilius emendo &c. speciale vitium est. Idq; inde patet quòd materiam habet speciale & obiectum. Conclusiones ambæ expressè apud Arist. 6. Ethic. cap. 1. cò-

Prima còclusio.

Ratio còclusionis.

Secunda còclusio.

Aristot.

RESPONSIO autem primi argumenti rem amplius elucidabit. Respondetur enim q̄ sicut iustitia legalis dicitur per comparisonem ad bonum còmune humanum, sic &

Ad primum argumentū.

& iustitia diuina dicitur per comparationē ad bonum diuinum : cui cū omne peccatum repugnet, meritō in genere definitur quōd sit dictum vel factum contra legem Dei. Atque hac subinde ratione omne peccatum est iniquitas. ¶ Dubitas autem an iniquitatis ratio illegalis formaliter cōueniat vniuersis peccatis: Apparet nanque ita esse: quandoquidem peccatum nullum sit nisi contra leges fiat. Respōsio nihilo minus est, quōd et si commune peccatum materialiter sit illegalis iniquitas: non tamen id vniuersis eis conuenit formaliter. Exempla enim suprà iam sæpe posita sunt. Enimuero si furtum facias, non ceu Dei leges despectui habens, sed vt cupiditati tuę obsequaris: vel homicidium perpetres, non vt bonum perturbes commune, sed quia potis non es tuæ cedere iracundiæ: materialiter quidem illegalis es, quia diuinæ legis transgressor: non tamen formaliter, quia id non habes in intētionē: sed es nihilo minus iniquus atq; iniustus cōtra particulārē iustitiā. Si autem hæc scelera in contemptum legis & cōtra cōmune bonum cōmitteres, tunc illegalis esses ac peruersus ciuis. ¶ Ad secundū respōdetur, iniustitiam, quia circa omnes actiones, peculiari nihilo minus ratione versatur, non quidem directē, sed tamen indirectē & materialiter omnes virtutes oppugnare: quippe quę per diuersas corruptas affectiones, ius alienū violat. ¶ Ad tertiū deniq; respōdetur, qđ et si voluntas, sicuti & ratio ad materiam omnium virtutum se dilaret, nihilo minus iustitia suam habet peculiarem rationem: ideoque non omne peccatum est iniustitia.

Dubitatio.

Solutio.

Ad secundū.

Ad tertium.

ARTICVLVS. II.

Vtrum quicūq; iniustum facit, continuo censeatur iniustus.

VM virtus, autore Aristot. sit quæ bonum facit habentē, seruari decet vtrum vice versa quicunq; iniustum facit, cōtinuō sit cēsendus iniustus & prauus. Et arguitur à parte affirmatiua. Habitus à suis obiectis nanciscuntur speciem: propriū autem obiectum iustitiæ est iustum: propriūq; ad eō iniustitiæ, iniustum: ergo & ex hoc qđ quis iustum facit, iustus est habendus: & ex hoc quōd iniustum, iniustus. ¶ Secundō ar

Primum argumentum.

Secundum.

guitur. Omnis virtus eodem se habet modo ad propriū actum: eadem ergo erit ratio de omnibus vitijs: quicūq; autem facit aliquid intemperatum, est intēperatus: ergo & quicūq; facit iniustum, erit iniustus. ¶ Tertio: Quicunq; iniustum facit, peccat genere suo mortaliter. Nam facit cōtra æquitatē, vel occidēdo, vel adulterādo, vel furando, &c. quæ omnia sunt genere suo mortalia: peccatū autem mortale reddit hominē iniustum apud Deū, sicuti gratia reddit eum iustū: ergo quicūq; facit iniustū, est iniustus. ¶ In cōtrariū est Philosophi. 5. Ethic. cap. 8. vbi edisserit quē admodū cōtingat, vt quis iniustum faciat qui tamen non subinde fiat iniustus.

Tertium.

Aristot.

Quæstio hæc in gratiam Arist. mota est: nēpe vt eius hic locus modō citatus exponatur. Cuius quidem doctrina vna bimbri conclusione summatur. Cui alterā adhibebimus, vt quartum articulum sancti Thomæ, huius germanum, simul absolua- mus. Sit ergo prior cōclusio. Non quicūq; iniustū facit dicēdus est subinde per se iniustus: puta si vel ex ignorantia, vel ex passione id faciat: sed ille tantū qui ex habitu & electione id audet. Quō autem conclusionis sensum tyrunculus etiam percipiat, meminerit ad rationē virtutis exigī vt quis sciens ex electionēq; faciat propter honestum & perpetuū, vt ex. 2. Ethic. suprà citatum est. Quare si quis vel casu vel quadā repentina affectione vnum de se prælet virtutis actum, non subinde studiosus est: quia non per se, sed per accidens bonū facit. Id ergo ipsum Arist. docendū duxit & in vitijs. Requiritur enim vt quis iniustus dicatur, non tantū qđ iniustum faciat, sed quōd id ex animi morbo efficiat: puta ex habitus corruptione. Patefacit autem rationem hanc diuus Thomas hoc modo. Sicuti obiectum iustitiæ est iustum, ita & obiectum iniustitiæ, iniustum: puta inæquale: radix autem propria, vnde iniustum oboritur, est habitus, quo potentia afficitur ad obiectum. Quare qui ex electione & habitu operatur, ille propriē iniustus est. Potest ergo duobus modis vsu venire vt quis iniustum patrandō, non sit iniustus. Primō propter defectum relationis actus ad obiectum: scilicet quia operans illud non intendit: nam actus ex intentione fit spontaneus, ac subinde humanus. Vnde quomodolibet quis non vltro faciat, excusatur nē sit iniustus: & cū voluntariū igno-

Prima conclusio.

Fundamentū.

Ratio cōclusionis.

Bisaria cōtingere potest quępiam iniustum patrare neque tamen sit iniustus.

igno-

ignorantia, visque tollat, si quis, inquit Aristoteles. per ignorantiam iniustum faciat, vel vi compulsus, nemini iniurius est: ut si quis tuam manum moueat qua alium pulses: tunc enim neque animus neque verò actio refertur applicaturque ad iniustum: sed fit iniustum per accidens. Quare nullum est vituperium: sicuti neque quicquam comparares laudis si illo modo iustum faceres. Secundo verò modo contingit ut iniustum faciens non sit iniustus ex defectu relationis actus ad habitum: nempe quod licet obiectum sit voluntarium & intentum, atque adeo operatio refertur ad obiectum, tamen actio non nascitur ex habitu. Ut si quis alioqui mitis homo & probus subitanea iracundia procella alium vulneret, tunc non operatur ex electione: quippe quam necesse est ut deliberatio præcedat: atque adeo neque ex habitu. Colligitur ergo ex his nostra conclusio: nempe, ad hoc quod quis merito nominetur iniustus, requiri, ut per se faciat iniustum: nam ubi id per accidens fecerit, non erit iniustus. Et cum habitus per actionem referatur ad obiectum, duplex est relatio & applicatio necessaria ut per se faciat quisque iniustum, fiatque iniustus. Videlicet ut operatio per intentionem referatur ad obiectum, hoc est quod obiectum sit volitum: & præterea ut eadem operatio per electionem referatur ad habitum, hoc est non ex passione sed ex habitu procedat. ¶ Hic nihil ambiguitatis superest si modo mens Aristotelica pateat. Enimvero quod qui aut ignoranter aut vi coactus quidpiam admittit, neque iustus sit, neque iniustus, euidentiam rationis habet: quia actio, quæ spontanea non est, minimè est humana. Attamen quod qui sciens & prudens ex animi aegritudine, puta ira vel alia passione delinquit, non sit iniustus, falsum apparet. Triplex enim peccatorum genus distinguitur: scilicet ex ignorantia vincibili, puta quæ non in toto excusatur: & ex passione, quod peius est: & ex malitia, puta studio & electione: quod genere suo pessimè habet. Aristoteles ergo male non admittit hunc tertium gradum. Respondetur, aliter Philosophum cenferi de homine iusto atque iniusto, quam apud Deum existimatur. Deus namque, non habitus, sed actus ponderat: & ideo qui cumque delinquit, quantumvis alioqui iustissimus, fit, habeturque apud ipsum iniustus. Sicuti quicumque vnico actu bene faciat, etiam si nullo sit virtutis habitu præditus, bene de ipso meretur. Neque verò Aristoteles negat quin a-

Argumentū.

Responsio.

ctus à passione profectus sit vituperandus: sed hoc tantum censet quod nomina hæc, iustus & iniustus, non cōnotat nisi habitus. Quocirca ait, id quod extra rationem, id est, per ignorantiam fit, infortunium esse: quod autem malum ex scientia procedit, sine tamen vitio, hoc est sine habitu, peccatum inquit est: vitium autem non actus sed habitus nomen est. Et profectò vulgari sermone ita loquimur. Etenim sicut vna hirundo non facit ver, ita neque vno aut altero actu dicitur, quis studiosus, aut prauus: sed quando ex habitu operatur, ac perinde studio & electione. Quæ ratione & Theologorum scholæ huic dum taxat, censeant peccare ex malitia: atque adeo propriè hunc solū haberi dicique malū. ¶ Ex his ergo colligitur posterior conclusio. Quicumque sciens ac prudens iniustum facit, hoc est non per ignorantiam quæ prorsus sit operis causa, quantumvis ex passione id sine habitu faciat, mortaliter genere suo peccat. Clarissima est conclusio. Est enim peccatum mortale quidquid charitati aduersatur: peccatum autem iniustitiæ, quia virtutem iugulat, quæ ad pacem reipublice necessaria est, charitati generale suo reluctat: est ergo suo opte ingenio mortale. Dixerim, si non procedat ex ignorantia quæ prorsus est causa operis: hoc est quæ omnino tollit culpam. Nam ignorantia iuris non tolleretur, Neque omnis ignorantia facti: licet digna sit venia: ut. 7. Ethicorum. autor est Aristoteles. Quin verò Paulus. Misericordiam, inquit, cōsecutus sum, quia ignorans feci. Adiecerim, genere suo, tum ad differentiā prodigalitatibus, & gula, atque aliorum peccaminū, quæ genere suo non sunt mortalia nisi ex circumstantiis: tum etiam ad denotandum, contingere posse contra iustitiam ob materiæ tenuitatem, peccare venialiter. Horum autem examinatio ad alium pertinet locum. ¶ Ac per ista quæ dicta sunt intelligendum est quod illic ait Aristoteles. cap. 9. nempe falsam esse eorum opinionem qui existimant in potestate hominis esse, ut statim faciat iniustum: videlicet ex electione: & quod iustus non minus quam iniustus possit facere iniustum: scilicet per se. Errant, inquit, quoniam qui optimus est habitibus imbutus, etiam si velit non potest facillè iniustum eligere: tametsi posset ignoranter aut subito motu iniustum facere. Vnde illud ortum habuit axioma, Nemo repente pessimus.

Postrema conclusio.

Probatio.

Aristot.

Interpretatio Aristot.

Ad primum igitur argumentum respondetur, habitus & actus speciei sortiri ex obiectis

obicētis formaliter, vt aiunt, ac per se volitis: quando autem materialiter ac per accidēs, hoc est ex accidenti ignorantia aut passionē id fit, non sufficit actus hominem philosophorum idiomate aut iustum denominare aut iniustum. ¶ Ad secundū responde tur latam esse differentiam inter iustū, quod est obiectum iustitiæ: & temperatū aut strenuum, quæ sunt obiecta aliarum virtutum. Iustum enim & iniustum, quia per se inuenitur in rebus, licet per accidens fiat, dicitur iustum & iniustum. Quapropter in hac peculiariter virtute ingeniosè constituit Aristot. posse quencquam facere iniustum etiam si non sit iniustus: obiectum autem temperantiæ, quia non est in rebus secundum earum naturam, sed per ordinem ad agentem, quando per accidens fit, nullatenus dici potest temperatum: ob idque in illa virtute nulla opus erat distinctione: sed quicumque facit temperatum, est temperatus: quia non erit opus temperatum, nisi per se sit intentum. Quare si quis casu abstinere, vt nō est temperatus, ita neq; facit opus temperatum: quoniam nō facit quando, & vbi, & quomodo oportet. Et pari ratione quando Loth, verbi gratia, præbriate cognouit filias, vt non fuit intemperatus, ita neq; fecit opus intemperatum. In summa, distinctio hæc siue iusti siue iniusti materialis ac formalis locū nō habet in obiectis temperantiæ vel fortitudinis.

¶ Ad tertium. Tertiū autem argumentum satis solutum est: vbi ostendimus quod etsi quocumque actu iniustitiæ perdatur Dei gratia, atque adeo apud ipsum fiat homo iniustus, hoc est peccator: non tamen inde sequitur, vt inter morales philosophos, apud quos formales denominationes non ex actu, sed ex habitu perpenduntur, dicatur omnis peccator iniustus aut prauus.

ARTICVLVS. III.

Vtrum quis possit iniustum pati volens.

Ostquā visum est de eo qui iniustum facit, sequitur vt de illo dicamus qui iniustum patitur: vtrum scilicet quis possit iniustum pati volens. Et arguitur à parte affirmatiua. Iniustum idem est quod inæquale: recedit autem quisq; seipsum sua sponte lædendo perinde ab æqualitate ac si

alium læderet: ergo & volens potest iniustū atq; adeo iniuriam pati. ¶ Secundò. Nemo supplicio plectitur nisi ob iniustitiam. Plectuntur autem ciuilitur illi qui sibi mortem consciscunt. Aitenim Arist. 5. Ethic. cap. vlti. quod ignominia quædam instituta erat aduersus eos, nēpe q̄ sepultura interdicebant: ergo volens quis patitur iniustum. ¶ Tertio. Facere patiq; iniustū relatiua sunt, atq; adeo nemo iniustum facit nisi alius iniustū patiat. Contingit autem vt quis iniustum faciat volenti illud pati, vt si carius iusto vendat aut pecuniam sub fœnore mutuet: ergo potest quis volens iniustum pati. ¶ In contrarium est q̄ iniustum pati contrarium ei est quod est facere iniustum: sed vt præcedēti arti. definitum est, nemo iniustū facit nisi volens: ergo nullus id nisi nolens patitur.

ET hic quoq; articulus gratia interpretandi Arist. adhibitus est, qui. 5. Ethic. cap. 9. & sequentibus cōstituit, neminē iniustū pati seu iniuriā dum sua id sponte patitur. Doctrina autem eius per duas conclusiones patet. Prior est. Nemo per se & formaliter loquendo iniustum neq; facere potest, nisi volens: neq; pati, nisi nolens. Cōclusio est quæ luculenta fulcit naturali ista ratione. Quæadmodum de ratione intrinseca actionis est vt ab agente procedat, sic & de intrinseca ratione passionis vt ab alio fiat, passio non conferente vim. Ex quo Arist. 3. & 8. Phisic. colligit non posse idem esse omninō agens & patiens: imò omne quod mouetur, ab alio moueri. Principium autem hominibus agendi proprium est voluntas. Vnde illud propriè dicitur homo facere quod à sua egreditur voluntate: idq; e contrario pati quod renuente eius voluntate de ipso fit. Nam pati est vinci ac superari. Vbi autem quis volens patitur, vim ad id confert & causam, ac subinde agere potiùs dicitur quàm pati: fit ergo vt per se formaliter loquendo nullus nisi nolens quidpiā patiat. Imò hoc ipsum est pati quod violētæ obnoxiiū esse. ¶ Posterior cōclusio. Nihil vetat quo minuus quilibet per accidēs ac materialiter loquendo volens patiat in iniustum: sicuti & nolens per accidens potest facere iustū. Probatur conclusio. Vt si quis ignorans id fieri de se consentiat quod sibi malum est, vt cum ebrius Loth à suisq; filiabus deceptus incestum perpetravit: & Iacob ignorans stuprum admisit: aut cum necessitate coactus, mutuum sub fœnore recipit.

¶ Circa

Prima conclusio.

Ratio cōclusionis.

Aristo.

Secunda cōclusio.

Probatio cōclusionis.

Primum argumentum.

¶ Circa has conclusiones primū omniū adnotauerim, quòd licèt ius & iustum idem sit: tamen vsitato more loquendi, iniuriam pati, non eandem ferre videtur distinctionē quā iniustum pati. Non inquam ita propriè quis dicitur iniuriam pati materialiter sicut iniustum pati. Imò iniuriā pati semper pro eo vsurpari videtur quod est iniustum per se patitur: puta nolentem ac reuentem. At qui hinc originē duxit illud iuris axiōma, Sciētī & volenti non fit iniuria. Sicuti neque iniuriam irrogare nemo dicitur nisi qui sciens ac prudens iniustum facit. ¶ Contra hanc autem conclusionem offert se illicò argumentum, quòd si nullus volens iniuria afficeretur, consequens inde fieret, vt nemo quauis metu in aliquod pactum consentiret, posset de iniuria conqueri: quod tamen falsum est. Nam matrimoniū quod per consensum metu mortis exortum contrahitur, iura propter iniuriam dissoluunt. Quòd si quis vim argumenti repellere cogitauerit, dicens eum qui metu consentit sub cōditione id nolle, contra eum stare videtur Arist. qui 3. Ethic. ait, Eum qui in genere nollet, in particulari tamen vult, si impliciter velle: vt qui in naufragio merces eijcit, licèt nollet, nihilo minùs simpliciter vult. Respondetur nihilo minùs conditionem illam, quam Scholasticus inolleitatem appellat, satis esse vt quis censetur iniuriā passus: tametsi simpliciter velit: dum modò consensus ille contra ius extorqueatur. Nam iniuriā pati idē est quod proprio iure priuari. Quocircà dum quis iure in supplicium rapitur, quantunuis sit nolens, nullam patitur iniuriā. Et si tunc optio illi offerretur, vt si vellet, exempli gratia, meretricem ducere aut triremibus addici, donaretur vita, nulla ei fieret iniuria, etiam si mallet mortem absque illa conditione euadere. Ex quo rursus fit vt qui astu & fraude seductus iniustum patitur, iniuriam quoque per se patiat, ac si vi consentiret: quia non facit vltroncus.

Ad primum argumentū. AD primum igitur argumentum respondetur quod nemo sua sponte sua erogās bona, quæ non debet, vllam facit iniustitiam neque inæqualitatem: nam cum sua sit voluntate suorum dominus, eandem potest & donare sua, & pati vt expolietur. Sed arguis: Si quis bona sua decoquat: videlicet si alendā habēs familiā prodigē suā substantiā effundat, illi qui accipiūt iniuriam ei irrogare vi-

dentur: & tamen ipse absolutissima voluntate eam elargitur. Respondetur quod quauis prodigus ille delinquat, nihilo minùs accipiens nullam illi facit iniuriam, sed fortè familiæ ad quam quodā modo illa bona pertinebant. At verò non his prescius tractādis locus est hic accōmodus. ¶ Secundi autem argumenti vulgata responsio est, si ngulare personam bifariā posse considerari: vno quidē modo secundū se absolutè. Quā vtique; ratione nullam sibi potest iniustitiam facere. Cum enim seipsum quis spīa, vel infamat, vel mutilat, vel occidit, facit quēdē cōtra charitatem, quā seipsum diligere tenetur: minimè tamen contra iustitiam: tum quòd iustitia non est nisi ad alterum, tum quòd sciēs ipse ac volens patitur. Secundo modo potest considerari in quantum est reipublicæ mēbrū, Deiq; figmentum & imago. Atque; hac ratione qui seipsum occidit, iniuriam irrogat, tū ciuitati, tum præcipuè Deo. Ac proinde tam ciuili quàm diuina lege supplicium pendit. Sententia est Arist. 5. Ethic. cap. ii. Attamen non inde inferendum est, reipublicam dominium habere vitæ & mortis perinde ac Deum: neminem namque; ceu dominus occidere potest, quemadmodum vnusquilibet sine causa suum potest armentum aut pecudem mactare: sed tanquā iudex propter culpam: de quo latius lib. proximo sub titulo, De dominio. & rursus lib. 5. sub titulo De homicidio. Eodem modo qui alium, id qui dem optatē ac deprecantem, interfecerit, cuius exēplum in armigero habes, qui Saūlis iussu ipsum interemit, iniuriam etiam facit, non id iubenti, sed Deo qui vitæ dominus est: & reipublicæ, quæ custos est vitæ. Sed nūquid poterat Rex ille alteri iubere, vt se occideret? quando quidem supremam habet potestatem. Respondetur neutiquā principem potestatem habere interficiendi innocentem, ac multò minùs præcipiendi homicidium sui: si tamen tantam exercuisset tyrannidem, posset iudicem super se constitutere, qui se iure perimeret. ¶ Ad tertium denique; respondetur quod agere patique; iniustum, si materialiter accipiatur, vbiq; se vt correlatiua consequuntur. Nemo enim facere iniustum potest, nisi alicui qui id patiat: neque; verò pati, nisi ab aliquo qui id faciat. At verò si locutio sit formalis: quoniam hoc pendendum est ex voluntate agentis & renitentia patientis, potest contingere, vt quispiam iniurius alteri sit, & tamen alter nullam

*Solutio.**Ad secundū.**Argumentū.**Solutio.**Replica.**Responsio.**Quæstio parua.**Solutio.**Ad tertium.*

lam patiat in iuriam. Vt si quis, verbi gratia, aliquid alteri faciat animo lædendi & nocendi quod tamen alteri nihil nocet: vt si alteri vendas rem pluris quam valet animo fallendi: tamen alter sciens & prudens vult ex sua liberalitate illud dare. Nam si ex egestate emere cogitur, aut ad vfuras accipere, licet simpliciter dare velit, tamen quia dare nollet, iniuriam, vt dictum est, patitur.

❧ QVAESTIO QVAR-
ta, de iudicio.

S. Tho. 2. 2. q. 60.

ARTICVLVS. I.

Vtrum iudicium sit actus iustitiae.

Vandoquidem de habitu iustitię dictum est, deque eius cōtrario iniustitię: habitus verò sit propter habitum: subsequitur vt de eius potissimo actu dicamus,

qui est iudicare, vtrum sit actus iustitię. Et arguit à parte negatiua. Vnusquisq; inquit

Primum argumentum. Aristot. i. Ethic. Aristot. bene iudicat quæ cognoscit: ergo iudicium ad vim cognoscitiuam attinet: Vis autem cognoscitiua in moralibus per prudentiam perficitur: ergo iudicium, functio est intellectus prudentię potius quam iustitię, quæ est in voluntate. ¶

Secundum. Secundò Apostolus. i. ad Corin. 2. Spiritualis, inquit, iudicat omnia: homo autem per charitatem fit spiritualis: quæ per Spiritum sanctum cordibus nostris infusa, illa à terrenorum affectu per purgat: ergo iudicium officium est potius charitatis quam iustitię. ¶

Tertium. Tertio: vniuscuiusq; virtutis proprium est rectum in sua propria materia iudicium perficere. Nam, vt. 3. Ethic. cap. 4. ait Philosophus, studiosus quisq; est regula eorum quæ faciēda sunt. Illæ nāq; res, inquit, iustæ ac temperatæ dicuntur, quæ tales sunt quales vir iustus agit ac temperatus. Non ergo iustitię proprium est iudicare. ¶

Quartum. Quarto, iudicare non nisi ad iudices & principes spectare videtur: iustitia autem vniuersalis etiam subditis cōmunis est: ergo iudicium non est proprię iustitię munus. ¶ In cōtrariū est illud Psalmi. Quousq; iustitia conuertatur in iudicium.

Quaestio vnica dissoluitur conclusione. *Conclusio responsiua.* Iudiciū actus est maximè proprius iustitię. Cōclusio ex ipso nominis sonitu & cōpositione fit manifesta. Iudiciū enim idē est qd' dictio iuris: & iudicare, idē quod ius dicere: & iudex, idē quod ius dicens. Quo fit vt iudicare propriū sit actus circa ius. Ius autem, vt supra dictū est, est obiectum iustitię, puta iustū illud quod per iustitiam cōstituitur in rebus: ergo iudicare secundū suā primariam ac natūā significationē, idem est quod decernere ac definire id quod iustum est & ius: rectè autem censere ac definire rem aliquam procedit ex recto affectu atq; habitu, quo quis se habet erga eandē rem. Nam vt. 3. Ethic. cap. 5. ait Philosophus, qualis vnusquisque est, talis sibi videtur finis: vt qui castus est, bene iudicat de venerorum abstinentia: & qui sobrius, de abstinentia ciborum: ergo eādē ratione proprius actus iustitię est iudicium rectum, hoc est recta determinatio iusti. Vnde Aristot. 5. Ethic. cap. 4. ait, omnes ad iudicem tanquam ad iustū animatum confugere. Est enim iudex quasi viuens ac loquens iustitia.

Probatio. *Aristot.* *Ad primum argumentū.* *Due virtutes requiruntur ad rectū iudicium.*

NVlla in conclusione latet dubitanti ratio præter illas quas argumenta facta petunt. Primum igitur sciolos atq; ex Dialecticis emergentes fallere posset: vt pote quibus re in cortice aspecta apparere posset iudicium secundū suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quam iustitię: cō quod iudicare idem est quod ius dicere: dicere autem est loqui: quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atq; adeo quales loquutiones voce proferunt, tales intellectus prius format. At verò res penitus inspecta aliter se habet. Enimverò cum nomen iudicij à iure descendat, fit vt primū fuerit impositum, ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniuersum rectam definitionem aliarū virtutū circa propria obiecta, tam in speculatiuis, q̄ in practicis. Puta rectā definitionē in materia temperantię ac fortitudinis &c. Ac perinde in sciētijs id qd' dicit ad quationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectū iudicium duæ sunt virtutes requisitæ, scilicet & quæ iudicium proferat, & quæ potentiam iudicantis disponat vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium

est rationis, cuius est loqui, ut modò ostēdebamus: posterius verò proprium est habitus bene efficientis potētiam ad obiectum. Qui quidem habitus de rebus speculatiuis est speculatiuis existens in intellectu: in practicis autem est habitus afficiēs appetitum. Nempe in materia temperantiæ, habitus temperantiæ: in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissimè iudicabit aggredi quando oportet, esse bonum, nisi qui fortis est: neque censebit meliùs, moderamine ciborum uti quàm illis immergi, nisi qui temperatus sit. Eadem ergo ratione iudicium est opus iustitiæ tanquam inclinantis hominem ad rectum iudicium: prudentiæ autem, tanquam proferentis. Hæc enim virtus in omnium virtutum materijs iudicia profert. At verò ut recta sint, habitus morales affectum preparant. Quòd si rursus scisciteris, utri ergo harum virtutū magis est proprium munus iudicare? Respondetur quòd propinquius conuenit rationi & prudentiæ à qua profertur: sed tamen potissimùm conuenit iustitiæ, unde habet ut sit rectum. Quocirca Philosophus. 6. Ethic. cap. 12. Virtus, inquit, moralis est quæ propositum ipsum efficit rectum: prudentia verò quæ circa media negotiatur. ¶ At qui virtutes cum per hæc ratio claret cur omnes virtutes prudentiæ cōnectuntur. Nam cum prudentiæ sit, recta in omni materia morali iudicia profert: quam rectitudinem à morali virtute recipit: non potest esse prudens nisi qui sit omnibus virtutibus præditus: neque, vice versa, vlla moralis virtus statum habebit virtutis sine prudentia: quippe sine qua nequit suum exequi propositum. ¶ Secundū argumentum, hoc euincit quòd charitati cōpetit rectè iudicare circa diuina, erga quæ afficit appetitum, ut per donum sapientiæ rectum feratur iudicium: iustitia verò afficit erga iustum naturale & humanum voluntatem, ut iustus per prudentiam idoneum quoque proferat de ipsis iudicium. ¶ Ad tertium verò respondetur, quòd etsi omnibus sit virtutibus cōmune affectum parere ad rectum iudiciū circa sua propria obiecta: est tamē differētia quæ cum reliquæ virtutes, ut crebrò dictū est, hominē ordinent ad seipsum: iustitia verò ad aliū: & vnusquisq; sit suorum dominus, nō autē eorum quæ sunt ad alterū: fit ut in ceteris virtutibus nō sit requisitū iudicium nisi particulare ipsius studiosi: in materia autē iustitiæ necessariū sit præterea

superioris, qui inter duos litigatores iudicet. Quapropter iudicium peculiariùs virtuti iustitiæ adscribitur, quæ aliarum cuiuspiam. ¶ Ac perinde respondetur ad quartū, quod etsi priuatim iudicare etiam conueniat subditis iustitia pollētibus: tamen quia hæc virtus architectonicè in principe præsidet, in suisq; ministris, eis propriè cōgruit eiusdē virtutis potissimū actus, qui est iudicare, iusq; dicere.

Ad quartū.

ARTICVLVS. II.

Virum iudicare sit licitum.

Onstituto cuiusnam sit virtutis iudicare, subsequitur ut per scrutemur an sit licitum. Et arguitur à parte negatiua. Pœna non infligitur nisi pro culpa: decernitur autem iudicantibus ea pœna quòd iudicabuntur, secundū illud Matthæ. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini: ergo iudicare illicitum est. ¶ Secundo: Peccatori iudicare non licet, secundū illud ad Roman. 2. Inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas: in quo enim alterum iudicas, te ipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Nemo autem est à peccato immunis. Nam si dixerimus, ait Ioannes, quòd peccatum non habemus, nos ipsos seducimus: nemini ergo licitum est iudicare.

Primum argumentum.

Secundum.

¶ Contrarium nos autem cohortatur illud Deutero. 16. Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, ut iudicent populū iusto iudicio.

Cum articulo proximo definitū fuerit, iudicium esse actum iustitiæ, inde fit cōsequens iudicare esse licitum. At verò non ideo otiosus est præfens articulus: quippe qui non tam adhibetur ad id demonstrandum, quàm ad enarrandas constituendasq; cōditiones, quæ ad iudiciū requisitæ sunt ut sit rectū. Quapropter cōclusio non tã titulo ad formā respōdet, quæ ad æquitatē recti iudicij. Cōclusio autē est. Ut vnū quodlibet iudiciū rectū sit, tria exiguntur: nempe ut procedat & ex iudicis auctoritate, & ex iustitiæ affectione, & ex prudentiæ rectitudine: quorum quolibet deficiente iudiciū erit vitiosum, ac subinde illicitū. Probatur cōclusio. Iudiciū, ut dictum est, eatenus est rectum ac perinde licitum, quatenus actus est iustitiæ: ad hoc autem ut sit actus iustitiæ, tria hæc commemorata

Cōclusio: responsiua.

Probatio cōclusionis.

Questio.

Solutio.

Philosophus.

Ratio quare virtutes cum prudentiæ cōnectuntur.

Ad secundū.

Ad tertium.

morata

morata requiruntur: ergo eadem omnino sunt ad rectum iudicium necessaria. Probat-
 tur posterior præmissa. Propria enim iusti-
 tiæ vis est coactiua: cogere autem nemo po-
 test alterum nisi illi sit subditus. Quod natu-
 rali exemplo constat. Agens namq; pas-
 sum non vincit nisi sit sibi intra suæ actiui-
 tatis periodum subiectus: requiritur ergo prin-
 cipis iudicisquæ autoritas. Vnde Paulus ad
 Roman. 14. Tu quis es qui iudicas alienum
 seruum? domino suo stat aut cadit. Atque
 adeo cum sit vniuersalis omniû Dominus,
 nemo inter mortales legitimus est iudex, ni-
 si qui ab ipso iudicandi autoritatem rece-
 perit. Quocirca ad Roman. 13. Non est, in-
 quit, potestas nisi à Deo: & qui potestati re-
 sistit, ordinationi Dei resistit. Et infra quæ-
 cunq; iudicem ait esse Dei ministrum, vindi-
 cem in iram ei qui malè agit. Quomodo au-
 tem hæc potestas à Deo in homines per le-
 gem naturæ deriuetur, Libro proximo sub
 titulo De dominio elucidabitur. Secûdum,
 vt proximè dicebamus, quod ad rectitudi-
 nẽ iudicij requiritur est vt proficiatur ab
 affectione & inclinatione iustitiæ: quod nul-
 la alia indiget probatione, quàm quòd iudi-
 cium est proprius huius virtutis actus, tan-
 quàm animum ad iustum afficientis. Quo-
 circa si quis iudicium iuri alterius partis quid-
 piam adimat, quod alteri tribuat, substan-
 tiam iustitiæ subuertit. Tertium autem quod
 iudicij rectitudo postulat, est officium pru-
 dentia: cuius munus est, iudicium proferre.
 Quapropter qui ius dicit, iustitiamque inter li-
 tigantes constituit, non tamen quando, vbi,
 & quomodo secundum leges oportet, hac
 parte demolitur iustitiæ virtutẽ. Vnde iudi-
 cium, cui autoritas deest præsentis, dicitur
 vsurpatum: cui autem iustitiæ substantia, nun-
 cupatur iniquum: sed quod fit absque pru-
 dentia, si absit iuris ordo censetur suspectum:
 si verò ex leuitate & absque legitimis proba-
 tionibus proferatur, est temerarium. ¶ Cir-
 ca harum autem conditiones singulas hoc
 primum animaduertito quod singularum defe-
 ctus genere suo facit mortale peccatum: Iu-
 dex inquam qui vel nullam habens autori-
 tatem vel alienam vsurpans, eum iudicat
 qui sibi non subditur, lethaler peccat: vt
 si iudex sæcularis in clericorum causas se
 inferat: etiam si à iure excommunicatus
 non esset, ipso facto mortali culpa com-
 macularetur, perinde ac si priuata esset per-
 sona: Imò & eo grauius, quòd obtentu pu-

blicæ autoritatis id facit: Et si clericum bo-
 nis suis priuaret, verè esset latro: et si oc-
 cideret, verè homicida. ¶ Secunda etiam *Aliud aduer-*
 conditio est oculatè perpendenda. Asser- *tendum.*
 tum enim illud quòd iudicium debet ex
 affectione & inclinatione iustitiæ procede-
 re, amphibolum est, trinumque potest ex-
 hibere sensum. Primus est vt non fiat con-
 tra iustitiam. Atque hic est legitimus: vt sci-
 licet vniciquæ syncerè tribuatur quod suum
 est. Cuius idcirco defectus reddit iudicium
 iniquum. Secundus est vt iudicium procedat
 ex affectu iustitiæ. Atqui huius defe-
 ctus nunquam est peccatum mortale. E-
 nimuerò si iudex iustam ferat sententiam,
 licet hoc non faciat ex habitu vel amore ius-
 titiæ, quia improbus homo est, non pec-
 cat mortaliter, sed esset veniale delictum.
 Nam iudex cum sit iustitiæ custos, eius af-
 fectum debet semper iudicare. Tertius deni-
 que sensus est vt iudicium non feratur ex
 alio prauo affectu: scilicet odio, amore, vel
 cupiditate. Atque huius defectus, pecca-
 tum erit secundum affectum ex quo procedit.
 Exempli gratia. Si iudex eum qui verè
 latro est, ac legitime talis comproba-
 tus patibulo affigit ex odio, non quidem
 peccat contra iustitiam, sed tamen contra
 charitatem: & si cupiditate pecuniæ id fa-
 ciat, non quidem iniquus, sed auarus eri-
 rit: & si cupidine inanis gloriæ, tunc erit va-
 nus, & venialiter peccabit. Quocirca licet
 ex odio occidat, non censetur homicida:
 sicuti si esset priuata persona: quandoqui-
 dem ius habet occidendi. ¶ Defectus e-
 tiam tertie conditionis erit peccatum mor-
 tale. Vt si regulas & circumstantias iuris præ-
 termittat: & dum persona priuata leuiter ac
 temerè de occultis iudicat. Potest autem fie-
 ri veniale ex leuitate materia: vt si iudex le-
 ues aliquos terminos iuris missos faciat: aut
 si quis quempiam de re leui leuiter iudicet:
 vt in articulo proximo dicturi sumus.

AD primum igitur argumentum variè à
 sanctis patribus respondetur. Augusti-
 nus enim in sermone Domini in monte, ait
 illic prohiberi iudicium temerarium: quod
 est de cordium intentione, aut de rebus in-
 certis & occultis: de qua temeritate articulo
 proximo ineundus est sermo. Hilarius verò *Hilarius.*
 ait prohiberi diuinorum iudicium: quæ cum
 captum exuperent nostrum, non sunt à no-
 bis humanis regulis iudicanda, sed simplici-

Chrysof. ter credenda. Sed Chrysofostomus ait prohiberi iudiciū ex animi amaritudine, de quo modò dicebamus. Et quanuis istæ omnes expositiones osculanda sint, illa tamen Augustini genuina esse censetur textui. ¶ Ad secundum argumentum diuus Thomas distinguens respondet, videlicet iudicem qui est in graui peccato publico non posse iudicare alios qui similibus aut minorū rei sunt: præcipuè quando illa peccata sunt publica. Et allègat pro se Chrysofostomum id exhortantem super illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Si verò iudicis peccata occulta sint, poterit quidem similes peccatores condemnare si id cum humilitate faciat. Quod sententia Augustini confirmat, qui in libro de Sermone Domini in monte, ait: Si inuenerimus nos in eodem vitio esse, congemiscamus & ad pariter conandum nos inuitemus. ¶ In hac autem responsione primū adnotandum est fuisse Vicleffius eiusque assèclas qui assèauerunt per quodcūque mortale peccatū vnà cum Dei gratia amitti & rerum dominium & omnē iudicandi potestatem: quæ Dei largitate recipiuntur: de qua hæresi libro sequenti sub titulo de Dominio, nonnullam sumus facturi mentionem. Sed hac tamen prætermissa hæresi, fuerunt, suntque catholici, qui aiunt ei iudici qui delictis fordescit, crimen esse sententiam in alium ferre peccatorem: non solum si in peccato sit publico propter scādalum, verum etiam si sit in occulto: quia officium iustitiæ ex affectu eiusdem virtutis non præstat. Qui enim in vno est scelere, omnibus orbus est virtutibus, atque adeò iustitiæ habitu caret. Vnde citatus Paulus, Inexcusabilis es ô homo (scilicet peccator) ois qui iudicas: &c. Et secundò ad idē arguitur: Cùm iudex sit Dei minister, debet eidem alium iudicat, assimilari: secundum illud Leuitic. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Inò & ratione naturali id ipsum constabitur. Docet enim Philosophus. 2. de Anima, visum qui de coloribus iudicat ab omni esse colore alienum: aliàs colorem quo inficeretur in nullo posset obiecto percipere. In summa, quicumque sacerdos in peccato existens, quantumuis occulto, si munus sacerdotale in administrandis sacramentis exerceat, mortaliter peccat: vt cum alijs Theologis diuus etiam Thomas consentit. 3. part. q. 64. articu. 6. ergo eodem modo qui in peccato potestatem iurisdictionis

exercet. Nam sicut potestas ordinis, ita & iurisdictionis, vt ait Paulus ad Roman. 13. à Domino Deo est. Accedit & cap. quæsi. Postrema ratio. id admoneri videmur. Fuit ergo adeò celebris hæc opinio vt etiam sanctus Thomas ei aliquando subscripserit: nempe in. 4. distinct. 19. q. 2. articu. 2. vbi indiscriminatim siue peccatum iudicis publicum sit, siue occultum, asserit peccatum esse mortale alium peccatorem solenniter condemnare. Quapropter & Caietanus quolib. 2. q. 14. de hac re disputauit. Veruntamen his nihil obstantibus meritò diuus Thomas sententiam in Summa emendauit: hinc scilicet & loco citato. 3. part. q. 64. vt occultum peccatorem qui iudex est, non censeat mortaliter delinquere iudicando. ¶ Colligimus ergo sententiã hisce propositionibus. Prima: Iudici qui occulto irretitus est scelere, quātūcūque grauisimo, nisi excommunicatus sit vel suspensus, subditos cōdemnare, siue de eodē crimine siue de alio dissimili, licet. Ratio est, quòd nihilo minùs eiusmodi iudex habet iudicandi titulū. Est enim hæresis id negare. Itē potest habere prudentiam & animū seruandi vnicuique ius suū: nihil ergo illi deest quo minùs potestate iudicandi utatur. Secus si esset hereticus qui ratione excommunicationis iudex sedere non potest. Neque est simile de sacerdote qui in peccato sacramenta administrat: nã ad hoc munus requiritur potestas ordinis, in cuius collatione confertur gratia per quam dignus efficiat atque idoneus administrandi sacramenta, quibus gratia confertur. Et ideo sanctitate, vt aiunt, quam alijs præstat, vigere debet. Et hoc præcisè decretū est in cap. quæsitum. Aliter autē censendū de potestate iurisdictionis. ¶ Reliqua verò argumenta id tantum euincunt quod sit quædam decentia vt qui alios iudicat talem se gerat quales subditos vult esse quos condemnat: & ideo forsan erit veniale peccatum cùm peccator peccatorem condemnat. Nam, vt supra diximus, facere iustum non ex habitu iustitiæ non est peccatum, si fiat ex affectione eiusdem virtutis, perque eius actum: & peccator quanuis careat iustitia infusa, potest tamen habere acquisitam. Sed erit veniale peccatum, eò quod cùm quis alium iudicat, profitetur se mūdum esse à crimine: & ideo si non est talis, est quodammodò hypocrita: quæ taxat illic Christus: Quid vides festucā in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo nō vides?

*Paulus.**Postrema ratio.**S. Thomas.**Caietanus.**Prima propositio de mēte. S. Th.**Ratio præfata assertio.**Solutio quar ti argumēti.*

des: Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo &c. Sed quia iuiriã non facit, nõ peccat mortaliter. Illud autem Apostoli ad Roma. 2. In quo alterum iudicas, te ipsum condemnas: non sic intelligitur (vt ait sanctus Thomas) ac si simile peccatum committat: sed quòd alium condemnando ostendit se dignum esse qui simili sententia condemnaretur, iuxta verbum Domini, Lucæ. 19. Ex ore tuo te iudico serue nequam. ¶ Postrema propositio sancti Thomæ est, quòd publicus peccator alios condemnans mortaliter propter scandalum peccat: nam tunc iustitia in vilipendium venit apud populum: nõpe qui videt non habere eandem vim in iudice quã exercet ipse in subditos. At verò licet genere suo peccatum sit mortale, potest nihilo minus fieri veniale ex leuitate materiæ. Et ideo adiecit S. Tho. si sit in grauioribus criminibus: & præcipuè si sit in similibus: vt si esset ipse publicus latro, & nihilo minus latrunculos persequeretur: Aut si publica admitteret adulteria, & adulteros nihilo minus iudicio premeret. Nam si esset, verbi gratia, fornicarius, & latrocinia homicidiaq; vlcisceretur, non esset mortale scandalum: imò quando crimen non esset infame, nullum esset scandalum: vt si præ avaritia non esset cleemosynarius quando deberet.

Ad alterum argumentum eiusdem opinionis.

Postrema propositio.

Ratio.

ARTICVLVS. III.

Vtrum iudicium temerarium, puta ex suspitione procedens, sit licitum.

IN superioribus articulis de iudicio iudicis, quemadmodum sit licitum, disputatum est. In hoc autem sequitur vt de iniquo iudicio, quod non solum publico iudici, verum & priuatis vniuersis contingere vbiq; assolet, dicendum sequitur, vtrum scilicet dũ temerè ex suspitione procedit sit illicitum. Stant enim à parte negatiua argumenta. Primum. Suspicio videtur esse opinio incerta de aliquo malo. Ait enim Philosophus. 6. Ethic. suspitionem se habere & ad verum & ad falsum: de singularibus autem contingentibus haberi à nobis opinio nequit nisi incerta. Cũ ergo humanum iudicium de humanis actibus singularibus & contingentibus concipiatur, si nullum licitum est iudicium ex suspitione, nullatenus iudicare licet. ¶ Secundò. Per omne iudicium illicitum irrogatur alteri iniuria: nam cũ iudicium rectum sit actus iustitiæ, fit vt corruptum, sit actus iniustitiæ: per suspitionem autem quæ intus in mente latet, nulla proximo irrogatur iniuria: ergo non est illicita. ¶ Tertio. Si iudicium ex suspitione esset illicitum, atque adeò, vt modo dicebamus, actus iniustitiæ: cũ iniustitia genere suo sit peccatum mortale, fieret vt omne temerarium iudicium esset genere suo lethale crimen. Consequens tamen est falsum: nam vt glossa Augustini habet super illud. 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare: suspiciones vitare non possumus: ergo iudicium ex suspitione non est illicitum. ¶ Contrarium autem vnanimiter Doctores cõfitentur cum Chrysofostomo super illud Matth. 7. Nolite iudicare, &c. vbi ait, Dominus hoc mandato non prohibet Christianos benevolentia alios corripere, sed nõ per iactantiam iustitiæ suæ Christiani Christianos despiciant, solis plerunque suspitionibus odientes ceteros & condemnantes.

Primum argumentum.

Aristo.

Secundum.

Quæstio hæc præcipua est & ad humanos vsus intellectu necessaria: quam ideo vt perspicuè definiamus, animaduertendum est, temerarium iudicium multis nominibus esse existimandum. Primum de sua ipsius substantia: scilicet vtrum de alterius malo addubites: an verò suspitionis per incertam opinionem, vel fortè certam sententiam feras. Secundò de causis quibus ad sic iudicandum affectus es. Tertio ex coniecturis quæ in talem te suspitionem pertrahunt. Et quartò denique ex obiecto: nempe ex quantitate illius mali quod alteri iudicando impingis. Hæc ergo vt lucidè euoluamus, rem ab ipsa iudicij substantia exordiamur. Igitur et si D. Tho. tres duntaxat dignoscat: tamen, quòd perspicacior sit oratio, quatuor gradus operæpretiũ est discernere temerarij iudicij: si tamè dubietatem illi annumeres. Primus est dubietas, dũ scilicet animus pendulus est, neutri parti contradictionis assensum perhibens. Vt si anceps hæreas, an proximus tuus aliquo sordescat crimine: nullum tamen proferens assensum aut affirmatiuum aut negatiuum. Quare gradus hic non eò attingit vt sit iudicium temerarium, quoniam nullum secum affert iudicium. Secundus gradus est suspicio, quæ est assensus vnus

Tertium.

Glossa.

Chrysofost.

Fun damẽtũ diluẽda que stioni appri me vtilẽ.

Quatuor gradus teme rarij iudicij

Quid suspicio-
nis nomē
designet.

partis contradictionis cum formidine alterius: quam Dialectici cum Philosopho. 6. Ethicor. appellant opinionem. Attamen in præsentiarum tria connotat suspicionis nomen. Primum, ut dictum est, assensum cum formidine, id est quod ita assentias vni parti ut non sis omninò firmus, sed vacilles circa alteram. Secundò qualitatem obiecti. Nam etsi opinio indifferens sit ad bonum & malum, tamen suspicio Latine in malum sonat. Dicitur enim quis in suspensionem venire, aut suspitione laborare: quando sinistra de illo concipitur habeturve opinio. Etenim si sit de re bona, potius dicitur bona existimatio. Tertiò connotat eandem nasci ex leuibus causis: puta cum de secretis cordium aut de occultis tenuis coniecturas habemus, quæ suspensionem generare per se non possunt nisi ob nostram leuitatem, aut infectum animum: quæ ideo suspicio lineam iam inde ingreditur temerarij iudicij. Temerarium enim prudentiæ opponitur: ob idque idem est quod sine legitima causa inconsultò conceptum iudicium. At verò diuus Thomas hos duos gradus absque discrimine sub primo complexus est. Discernit nanque, uti dicere cœpimus, tres solos suspicionis gradus. Quorum primus, inquit, est dum homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipit. Et hoc ait esse veniale peccatum. Veruntamen inter dubitare & suspicari profectò non parùm interstat interualli: nam dubitare est pendulum absque vllò assensu habere animum: suspicari autem, si Philosophum. 6. Ethic. auscultes, est vni assentiri contradictionis parti cum alterius formidine. Dubitamus nanque certum astrorum numerum: de quo minimè suspicamur. Igitur sanctus Thomas eò non tam anxie verborum rigorem obseruauit, quod cum neutrū sit peccatum mortale, idem est vtriusque morale iudicium. Atque adeò siue nullus habeatur assensus, siue formidolosus sit, vtrunque & dubitationis & suspicionis appellatione denotauit. Terti⁹ ergo gradus, qui apud sanctum Tho. secundus habetur, est cum quispiam pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indicijs. Atque hunc gradum, quauis generali nomine appellet diuus Thomas suspensionem, plus tamè est quam suspicio. Quartus deniq; gradus, qui illi est terti⁹, peculiariter ad publicum spectat iudicè: nēpe dū ex tali suspitione absq; legitimis testi-

monijs sententiā cōdemnationis in quēpiā profert. ¶ His ergo præmissis, trib⁹ cōclusionibus, ut literā D. Tho. non egrediamur, ad quæstionē respōdet. Prima. Suspicio primi ac secūdi generis, ut nomine suspicionis dubietatē, breuitatis gratia cū S. Tho. cōplectamur, est genere suo peccatū: non tamē peius quā veniale, nisi ex suis causis vel aliunde vsq; ad mortale procedat. Etenim quod sit peccatū, inde patet quod vnusquisq; iure hoc gaudet naturali, ut bonā apud quosq; habere debeat sui existimatiōē, quousq; legitima testimonia sua prodant delicta. Quare eiusmodi suspicio, quippe quæ tale ius quadatenus, hoc est sub dubio, violat, nō nihil habet iniuriæ: etiā dū citra assensum dubitas: ut inferi⁹ fiet euidentijs. Adde quod est etiam hoc quodā modo nocua: tum quod causa est ut minoris æstimes proximum quàm decet: & quem despectui habes, periculū est nē & odio prosequaris: tum etiam quod periculosa est ut eundē infames. Alias autē causas inferius subiiciemus. Quod autem genere suo nō sit mortale, ex his liquet, primū quod genere suo non expellit charitatem: mox quod ad humanā tentationem pertinet, sine quā vita nostra non ducitur: ut glos. citata habet super illud. 1. ad Corin. 4. Nolite ante tēpus iudicare. Vnde August. infert eiusmodi suspensiones vix nos posse vitare. Quapropter leuior est culpæ sine assensione hæsitare, quā per illam suspicari. ¶ Quod autē ex causis fieri possit mortalis, probatur. Triplici enim de causa eiusmodi suspensiones quas legitime cōiecturæ non generat, oriūtur in homine. Primum ex sua ipsius prauitate. Qualis enim quisque est, tale fert de alijs iudicium: nimirum de sua conscientia alios æstimans: secundum illud Ecclesiast. 10. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Secunda radix eiusmodi suspensionis esse potest odium, quo quis alterum habet. Est enim ingens vis qua voluntas in intellectum viget ad ipsum labefactādum. Quemcunq; enim in quem vel odio, vel ira, vel inuidia affectus sis, continuo spernis: contemptus autem paratissima est causa ut sinistrum quodlibet de illo facile credas. Tertia deniq; causa sic suspicandū est lōga experientia. Qua vtiq; ratione Philosophus. 2. Rhetoric. ait senes impendiò esse quàm suspiciosissimos: eò quod multoties sint hominum defectus experti. Et quauis tertia hæc causa non tantum habeat culpæ, pro eo quod experientia

Prima conclusio.

Prima pro-
batio.

Secunda.

Triplex radix vnde vniuersæ suspensiones oriuntur.

Philosophus

gradus.

gradus

tia certitudinem auget, quæ est contra suspitionis naturam: nihilo minus leui saltem culpa non caret. Attamen aliæ priores ambæ manifestariam continēt peruersitatem. Atque adeo secunda potissimum sapenumerò facit vt suspicio sit peccatum mortale, quale est odium, vel inuidia, vel ira quæ illi fomentum ministravit. An verò etiam ex obiecti grauitate peruenire etiam possit ad mortalem culpam, statim disputabitur.

Secunda cōclusio. Ratio cōclusionis.

¶ Secunda cōclusio. Suspicio tertij gradus; quā diuus Thomas secundo loco cōstituit; genere suo est peccatum mortale si sit de re graui. Probatur. Quoniam eiusmodi certus assensus, si temerarius est, hoc est ex leuibus indicijs emanans, non infimam affert iniuriam: pro quanto qui certò de aliquo malè iudicat non potest non ipsum contemnere ac subinde odijse. Et confirmatur mortale esse crimen eò q̄ suspicio prioris generis tentatio sit quam ægrè recutare valemus: firmitatem tamen assensus facilè vitare possumus quando coniecturæ non nimiū vrgent. Vnde Augustin⁹ in cominemorata glossa: Et si suspiciones, inquit, vitare non possumus, quia homines sumus: iudicia tamē, id est definitiuas, firmasq; sententias cōtinere debemus. Ob idq; tale iudiciū suo pte ingenio ad uersat charitati, in quo cōsistit ratio mortalis criminis: & nō nihil prætereà præ se fert lætētis iniustitiæ.

Cōfirmatio.

¶ Tertia cōclusio. Suspicio tertij gradus apertissimū est peccatum mortale iniustitiæ, tantoq; grauius quanto iudici, qui iustus est iustitiæ, scelestius est quæpiā nisi legitimis testimonijs cōdēnare. ¶ Circa has autem cōclusiones etsi veridicas, nihilo minus primū omnium ambigitur, vtrum testimonio euāgelico satis apertè corroboretur. Afferunt enim in hanc sententiam pleriq; Doctorū illud Mat. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Qui tamē locus nō ita multum perspicuus est ad cōdemnandū internum iudiciū temerariū, de quo in præferentiā sermonem habemus. Illic namq; Dominus eos tantū subnotare videtur, qui cū maioribus illaqueati sint criminib⁹, suos proximos minorum redarguant. Subsequitur enim protinus, Quid vides festucam in oculo fratristui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratristui. Infāmata ergo illi hypocrisim eorum qui ceteros reprehendentes profitentur se virtutibus pollere, quas non habent. Vnde

Tertia cōclusio.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Hieronymus: De his, inquit, loquitur qui cū ipsi mortali crimini sint obnoxij, minorā peccata fratribus non cōcedunt: culicem quidem liquantes, camelum verò deglutientes. Profectò si Doctorum sententias perlustrares, hunc sensum omnes agnoscunt: tamen conclusiones nostræ aduersus iudicia temeraria, non solū sensum illum, sed & hunc faciunt quòd iudicare de occultis in vniuersum peccatum est, etiā illis qui non sunt hypocritæ: sed alioq; probi. Imo verò Chrysolom. Opere imperfecto. (si illius fuit Diui) aiteo loco euangelij, iudicare, pro eo accipi quod est, iniurias vindicare. Quod quidem nō abs re asseruit, si verba attentè aufcultes, Nolite iudicare, & non iudicabimini: quib⁹ non iudicanti præmium proponitur quòd non iudicabitur. Enimverò si iudicare illic, vt nos volum⁹, vsurparetur pro eo quod est non suspicari, non cohereret tunc præmiū: scilicet q̄ nec de nobis habebitur suspicio. Egregius namq; quidpiam videtur ibi Christus polliceri: nempe q̄ si nostras iniurias remiserimus, condonabuntur etiam nobis & nostræ. Vnde apud Lucā simul componuntur, Nolite iudicare, & nō iudicabimini: Nolite condemnare, & nō condēnabimini: Dimittite, & dimittentur. ¶ His tñ nihil obstantibus, conclusio non solū verissima est, etiam extra hypocrisim, verū eodem loco asseritur: qui etsi alias permittat expositiones, tamen August. lib. 2. de Sermonē Domini in monte expositore, & hunc quoq; graueranter admittit. Ait enim id ipsum illic præcipi vt facta quæ dubiū est quo animo fiāt, in meliorē partē interpretemur. Quin verò & hoc ipsum verba ipsa, Nolite iudicare, & nō iudicabimini: ostēdūt. Iudicare enim cōdemnationē includit. Exhortatur ergo nos Christus vt neminē cōdemnemus, nē in iudicio finali nos ipsi cōdēnemur. Imò si ab hoc iudicio abstinuerimus, misericordiam promercamur. Adiungitur & illud ad Rom. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Vbi non solū hypocrita qui in maioribus sunt criminibus, verū & vniuersi alijs probi iudicare prohibentur: id enim sonat, nō māducās nō iudicet. Et vt cōnexionē denotaret horū quæ sunt iudicare, & cōtēnere. Prius dixit, Is qui manducat, non māducantē non spernat: deniq; subiunxit, Et qui nō māducāt, māducantē nō iudicet. Quātū non sine causa in priori loco dixit, spernere: & in posteriori, iudicare: vt illic adnotauimus.

Hieronym⁹

Chrysolom.

Solutio.

Augustinus

Paulus.

mus. Accedit deniq; & in eodem sensu illud i. ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoad usque veniat Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum: vbi causam, nè iudices, non illam designat q̄ & tuipse delictor sis: sed quòd incerta sunt & obscura quæ tu pro certis ducis & claris. Fulcitur ergo conclusio non solum rationibus quas de rerum natura deproptimus, verum & sacrorum oraculis. ¶ Superfunt autem circa singulas conclusiones dubiola minoris momenti. Et primùm circa secundam, qua assertum est iudicium temerarium genere suo esse peccatum mortale, animaduertendum est tria esse ad id requisita. Primum vt sit certum: secundum, vt ex leuibus colligatur coniecturis: & tertium, vt sit de re graui. Certum autem iudicium vnam tantum conditionem in speculatiuis dicit: vt puta quòd nihil prorsus habeat formidinis aut ambiguitatis admixtum, quod ad sciẽtiã spectat & ad fidem tam humanã quàm diuinã: in moralibus autem, parùm pro nihilo reputatur: & ideo vbi ita firmus es in sententia vt ferè nihil dubites, quasi certum iudicare censeris: ob id què mortaliter peccas. Dum tamen tale iudicium non sit repentinum, quod certè in moribus etiam est perpendendum. Enimuerò si cum vides iuuenem cum puella absque arbitris colloquentem, subito ad iudicandum raperis, nõ est cur culpam mortalem timeas: sed quando sedato animo & facta reflexione eandem deliberando sententiam confirmas. De causarum autem leuitate quæ culpam facit mortalem, nulla potest stabiliri certa regula. Et quidem sanctus Thomas in solutione ad primum, nullas alias causas videtur approbare excusantes iudicium à culpa, nisi quando quis per idoneos testes probatur malus: tunc enim ait licitè iudicare quempiam posse, alterum esse malum. At verò id intelligendum est respectu iudicis, qui non debet rei euidentiam expectare: sed humanam certitudinẽ, quæ habetur per idoneos testes: citra quam tamen neutiquam debet præcipitare sententiam. Nihilo minùs citra talia testimonia potest quisque tam iudex quàm priuatus excusari à culpa, etiam dum mente apud se certum fert iudicium. Laudi nanq; Salomoni tribuitur. 3. Reg. 3. quòd ex verbis mulierum quarum altera annuebat puerum medium discindi, altera verò renuebat, iudicium elicuit, vtra illarum puerum

Tria requiruntur vt iudicium temerarium sit peccatum mortale

D. Thomas.

peperisset. Haud tamen ob tale iudicium alteram puniuit, sed veræ matri suum natum tradidit. Nulla ergo regula dari potest certior quàm quòd illæ coniecturæ & iudicia à culpa excusant, quæ virum prudentem & probum ad sic iudicandum perducerent. Video hominem noctu scala fenestras conscendere, profectò absque culpa possum de illo certò malum iudicare. Vides etiam iuuenem & puellam secreto obscuroque loco petulanter se amplexantes: nulla est culpa sinistrum de illis ferre iudicium. Nam vti. 2. de anima author est Aristoteles. Cogitare possumus cum volumus: opinari verò non: hoc est, abstinere à iudicando non est semper in nostra potestate. Tametsi iudex ex tali iudicio, quantum vt priuatus homo possit illud absque culpa concipere, non debeat ad punitiõnem procedere: sicuti nec Salomon processit. Poterit tamen princeps atque prælatus abstinere nè talem suspectum ad magistratum & ad Ecclesiæ administrationem assumat. Quo fit vt quanto coniecturæ sunt leuiores, tanto cæteris paribus peius ingruescit peccatum: & quanto sunt ipsæ grauiores, tanto magis attenuatur. Atque inde fit rursus consequens quandoque nõ potest certò definiri vtrum iudicium, mortale sit an veniale. ¶ Pari modo censendum est de grauitate illius mali quod alteri iudicando inuris. Etenim Summistæ illud solum iudicium esse censent de graui malo, quando quis iudicat quempiam esse in peccato mortali. At verò quantumuis regula plurimum vera sit, non tamen est omnimodè certa: sed potiùs aspiciendum est ad infamiam. Nam inde perpenditur iudicij grauitas. Quocirca vbi peccatum non esset tam infame, iudicare quempiam esse in illo, non esset mortale: vt si facile certòq; iudicares aulicos vel alios perditos iuuenes turpes amores cum mulierculis gerere: aut militè duello aliũ interfecisse. Quoniam ipsos hæc comississe nullatenùs pudet. Et econuersò quãuis malum illud nõ esset peccatũ, sed naturale: nihilo minùs iudiciũ illiº posset esse delictũ. Vt si de viro qui egregio loco & existimatione habet, leui de causa certò iudicares esse infami sanguine natũ. Nã & in hoc grauius illi iniurius. Quare neq; de hoc potest certa cõstitui regula, sed speculadũ est an tale sit malũ, quod alter egriº ferret de se audire q̄ si esset peccatũ mortale. ¶ Ex his ergo gradũ retrò faciamus

Aristote.

Summistarũ regula non est vniuersalis.

Altera dubitatio.

mus

mus ad primâ cōclusionē: inuestigantes utrū vsq; adeo sit verum, suspicionem citra certitudinē non esse genere suo mortale crimen, vt nunquā illuc vsq; possit crescere. D. enim Thom. sic sentire videtur, & Caiet. sic sentit, dicens nullum iudicium citra certitudinem esse nisi veniale. Porro autem contrarium videtur persuadere ratio: nam etsi id pro regula meritō sit habendum, est nihilo minūs excipiendum quando grauissimum malum de honestissima persona suspicaris. Regulæ enī morales non sunt tenore metaphysico expendendæ: sed ex iniuriæ quantitate. Et re vera si prudentium iudicium consulas, plus iniuriæ irrogas Petro si cum formidine opineris incestuosum esse cum matre, aut cum filia, aut cum sorore, quā si certō crederes esse fornicarium: multoq; vilius eum sperneres, qui apud te in suspicionem veniret hæreticæ prauitatis, aut conditionis reipublicæ, aut alius immanis sceleris, quā eum quem certō crederes minoribus criminibus irretiri.

Solutio. Deniq; postrema dubitatio est de illo qui citra assensum de bonitate alterius dubitat, quem in prima cōclusionē complexi sumus sub nota peccati venialis. Nulla enim apparet huius sententiæ ratio: quandoquidē ille nullū fert mali iudiciū. Imò verò virtuti potius dandum est quòd quis animū suspensum teneat, vbi aliquæ coniecturæ proximū notant. Respondetur nihilo minūs quòd etsi non sit tanta culpa quā suspicari, imò sæpenumerò, vbi coniecturæ ad prauum iudicium inclinant, laude dignum sit iudicium suspendere: tamen tam leues esse possunt vt illa etiam animi suspensio sit culpa. Nam, vt suprâ diximus, ius habet quisq; non solum vt non habeatur de illo sinistra suspicio, verum vt quisq; de illo existimationem habeat bonam. Et confirmatur hoc inde, quòd certē si Petro qui de Ioanne bonam habet existimationem, eandem illi adimeres, malefaceres: malum ergò est & te ex leuissima causa merè neganter habere circa proximū. Quin verò posset non nunquā esse peccatū mortale. Ecquis enim ambigat quin si videntes honestatem vitamq; integerrimā Ioan. Bap. sacratissimæ Virginis, vt de Deo eius filio flicamus, de eius bonitate dubitarent, graue committerent peccatum? re vera non est in dubium reuocandum.

Postrema dubitatio.

Responsio.

Ad primum argumentū. **A**D primum igitur argumentum iam responsum est, quòd licet humanum iudicium

nō possit de singularibus omninò esse certū: potest tamē quisq; humano more, scilicet dum idonea sunt testimonia, citra iniuriā male de altero iudicare. **¶** Ad secundum re-
Ad secundū. spondet D. Thom. nihil aliud quā quòd iudicium temerarium, licet non prodeat in publicum, nihilo minūs in mente est perniciosum: quia est causa contemptus. At verò quòd res apertius pateat, causas perferemur malignitatis eiusmodi interni iudicij, utrū quādo est certum genere suo, sit per se peccatum mortale. Apparet enim pars negatiua inde vera quòd cum proximus per illud nihil detrimētū patiatur, neq; in sua persona neq; in rebus suis, nō est cur tāta nota cōdemnetur. Reperias respōdentes satis esse vt sit mortale peccatū quòd est à Deo prohibitū: qui pro sua libertate potuit quæcūq; voluerit prohibere. Isti autem non perpendunt hoc non esse malum quia prohibitum, imò cō prohibitum quia malū. Est enim ex his quæ sunt contra ius naturæ, quæ quidem in Euangelio præter sacramenta quæ ad religionē pertinent Christus nobis duntaxat præcepit. Neq; satis est si respondeas, iudicium esse illud malum, quia ordinem habet ad exterius damnum, puta ad infamandum. Enimverò cum sit speculatiuum, non habet ordinem proximū ad opus: & ideo respondetur quòd
Solutio vera quanuis nunquā exiret foras, in suis lateribus per se malum est mortale. Primum, vt diximus, quia causa contemptus & odij. Secundò id patet, quia per ipsum infamas proximū tuum apud te ipsum: quandoquidē malam de ipso concipis existimationem. Ex quo subsequitur argumentum ad id tertium. Si enim suspicio quam de Petro habeo sinistram, peccatum mihi nunquā esset mortale, sequeretur quòd neq; illam in aliorum mentes dispergere, dum modò nullum aliud sequeretur damnum: nam si mihi mentalis suspicio non est peccatum, neq; illis esset sua, atq; adeo nec mihi esset peccatum illam seminare. Quod tamen falsum est. Præterea est argumentum quòd iudicare de occultis est id vsurpare quòd est Dei propriū: secundum illud Pauli, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? **¶** At verò dubium restat si tale iudicium, peccatum est genere suo mortale, utrū sit contra iustitiam, an verò solum contra charitatem. Quod quidem D. Tho. tractat in solutione tertij argumenti: quo quærebat an genere suo sit mortale: & respōdet subobscurè. Ait enim quòd cum iniusti-

Ad secundū.

Quæstio circa malignitatem secundam.

Argumenti.

Suadetur pars negatiua.

Solutio quod non est peccatum.

Reprobatio.

Solutio vera.

Solutio vera.

Solutio vera.

Solutio vera.

Solutio vera.

Solutio vera.

Solutio vera.

Alterum de peccato.

S. Thomas.

tia sit circa exteriores operationes, tunc iudicium suspiciosum directè ad iniustitiam pertinet quādo ad actum exteriorem procedit: & tunc est, inquit, peccatū mortale. Subdit verò, Iudicium autē interius pertinet ad iniustitiam secundū quod comparatur ad exterius iudicium: vt actus interior ad exteriorem: puta sicut concupiscentia ad fornicationem: & ira ad homicidium. Manet ergò obscura ac subinde dubia hæc litera: quia non clarè ait, iudicium quod non procedit ad exteriora esse peccatum mortale. Nihilominus proculdubio tenendum est eiusmodi iudicium esse genere suo mortale peccatum, idq; contra iustitiam. Distinguit autem D. Tho. duo illa membra q̄ iudicium imperatiuum actus exterioris, scilicet infamandi aut condemnandi, est directè contra iustitiam, vt in tertia conclusione expressum est. Sicut volitio efficax occidendi reducitur ad homicidium: iudicium autem speculatiuū quo non imperatur exterius opus non pertinet directè ad iniustitiam exteriorem. Et in his stat differentia, videlicet, directè, & indirectè. Sed nihilominus est peccatum mortale, vt in secunda conclusione dictum est. Sicut ira & concupiscentia vxoris alienæ cum consensu in delectatione, licet nō procedatur ad opus, est mortale. Enimuerò nō solum efficax volitio occidendi, mortalis est, verū & internum desiderium mortis proximi aut grauis detrimenti: licet tu nolis damna illa dare.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.

NON satis est nosse, iudicium temerarium iniquum esse, sed explorare oportet vtrum dubia debeamus semper in meliorem partē interpretari. Et arguitur à parte negatiua. Iudicium cum sit rationis opus, cuius perfectio in veritate consistit, de illis potius ferri oportet, quæ plurimum accidunt, vt rariùs fallamur: sed pluries accidit homines improbè agere, quàm probè: nam cum sensus hominis ad malum ab adolescentia sua proni sint, vt Genes. 8. legitur, fit vt, quemadmodum habetur Ecclesi. 1. stultorum infinitus sit numerus: consultius ergò est dubia in malum quàm in bonum interpretari.

Argument. 2. ¶ Secundo: Ille piè & iustè viuuit, authore Au-

gustino, qui rerum integer est æstimator, in neutram partem declinando: ille autem qui rem dubiam in partem faniorem decernit, in alteram inclinat partem: ergò minimè id licet. ¶ Tertiò: Homo eo modo debet diligere proximū, quo seipsum: sed circa seipsum salubrius est dubia in deteriorem partem iudicare, secundū illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea: ergò & pariter nos debemus erga proximum gerere. ¶ In contrarium autem est illud ad Romā. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet: cuius glossa est, dubia in meliōrē partem esse interpretanda.

ARTICULUS hic adeo est superiori annexus, vt per illū sit plurimū intellectus. Respondetur ergò vnica conclusione quæ ex superioribus colligitur. Vbiq; manifesta iudicia non apparent, quæ malum proximi iudicent, debemus cuiusque bonam habere existimationem, atq; adeo in meliorem partem id quod dubium est interpretari. Conclufio. ¶ Vnusquisq; ius habet vt bona de se vbiq; habeatur existimatio, quousq; sua delicta eum legitime prodant: ergò qui citra idonea testimonia sinistra alterius concipit opinionem, iniurius illi est, atq; adeo in meliōrē partē tenemur ambigua signa decernere. ¶ Conclusio nulla præter superiorem indiget disputatione, nisi hoc forsan scisciteris, vtrum dubia teneamur in meliorem partem positiuè interpretari, id est assentiri meliori parti: an satis est negatiuè, id est nō male iudicare. Enim uerò cum aliqua experior ambigua iudicia alieni vitij, difficile profectò est contrarium habere assensum. Si autē dicas satis esse animum suspendere, in contrarium emergit statim argumentum, quòd intellectum continere difficile quoq; est. ¶ Caietan. hic arbitratur satis esse negatiuè nos habere. Nihilominus id nemini suadere auderem. Imò vix potest regula constitui certa, sed confugiendum est ad prudentiam. Distingendum inquam in primis an illum cuius dubia signa apparent, antea noueris, an verò sit tibi ignotus. Si enim in bona est apud te existimatione, peccatū esset propter signa dubia illā mutare, maius scilicet minùsve secundū signorum conditionem. Si autem eum nō noscis, tunc arguit hic Caietan. q̄ non est prudentia in tali casu assensum melioris partis concipere: eò quòd illa neutra signa natura sua talē assensum nō generant: & ideo nulla, inquit, est

*Explicatur
S. Thomas.*

Argument. 3.

Paulus.

*Conclusio
responsiua.*

*Probatio cō
clusiōnis.*

Dubitatio.

Caietanus.

*Solutio pro
positæ dubi
tationis.*

*Reprobatio
Caietani.*

est obligatio bene assentire. Quare consultò, ait, negatiuè dixit Christus, Nolite iudicare: & nò dixit, bene semper iudicate. ¶ Attamen còtrarium citiùs crediderim, responderimq; illi quòd et si tales coniecturæ bonum assensum non generent, ius tamen naturæ nos cogit non solum nè male de homine vllò opinemur propter dubia signa, verùm vt de omnibus, non obstantibus amphibolis indicij, opinemur bene. Igitur conclusio intelligenda est positiuè, nisi casu quo indicia vsq; adeò vrgerent in sinistra partem, vt fatis esset vtriusq; assensum cauere: Tunc enim consilium est mentem ab eiusmodi cogitationibus dimouere. Quando verò indicia iam nò sunt dubia, sed consq; efficacia vt virum prudentem & probum mouerent, nulla est obligatio in meliorem partem illa interpretari. Christus ergo non ideo dixit negatiuè, quia fatis sit assensum suspendere, sed quia bonam existimationem quam iure naturæ tenemur de vno quolibet habere, non debet in nobis leuibus causis extinguì.

*Ad primum
argumentū.*

AD primum igitur argumentum respondet S. Thom. quòd etsi qui dubia in meliorem partem interpretatur frequentius fallatur, tamen melius est frequentius falli per bonam opinionem de aliquo malo homine, quàm rariùs falli habendo malam de aliquo bono: quia ex hoc nascitur iniuria: ex illo autem, nulla. ¶ Sed còtra, Falsitas est malū intellectus: vt puta qui ad omnium veritates iudicandas natus est: nemo autem tenetur malū sibi proprium, seu procurare, seu incurrere ad euitandum malum proximi: ergo consultius est in sinistram partem iudicium deflectere. Caietan. putat se per hoc fatis respondere, quòd S. Tho. non absolutè ait cum qui in partem sanjorem iudicando propendet, in pluribus casibus falli: sed quòd pluries fallitur quàm si in sinistram partem vergeret: cum quo stat quòd non frequenter fallatur bene iudicando. ¶ Hanc ego tamen solutionem non intelligo. Nam ad vim argumenti fatis est id quòd ipse cum D. Tho. concedit: nēpè quòd pluries fallimur bene iudicando quàm falleremur iudicando male: & ideo responsio est q̄ bonum virtutum moralium nò est pensandum secundum bonū intellectus simpliciter, sed in ordine ad agendum, cuius proximum principium est appetitus: homo enim, vt supra diximus, non dicitur bonus propter virtutes intellectuales absolutè cōsi-

Replica.

Solutio Caietani.

*Refellitur
Caietanus.*

Solutio auctoris.

deratas, sed propter morales quæ circa actiões versantur. Quo fit vt non nunq̄ iudicium falsum speculatiuū generet verum dictamen practicum: veluti Iacob ex illo falso, Hæc est Rachel, intulit illud verū, Hæc est à me cognoscenda: quòd quidē ob ignorantiam inuincibilem verū fuit. Quocirca dum iudico Petrum esse bonū, licet speculatiuè fallar, tamen quia iudicium est conforme appetitui recto, fit vt moraliter atq; adeò simpliciter bonum sit. Obidq; cum homo secundum moralem regulam iudiciū intellectus informat, nò eligit simpliciter malum, sed secundum quid: simpliciter autem bonum. Hanc enim ob causam supra diximus iudicium esse actum potius iustitiæ, bene afficientis animi ad proximum, quàm rationis illud proferentis. Quocirca nò fatis digna responsio illa mihi apparet Caietani & aliorum, quòd quia ex duobus malis minus est eligendum: etsi falsa opinio malum proprium sit, nihilo minus quia minus est, ea est eligenda. Non inquam verum est esse simpliciter minus malū. Nam bonum intellectus, puta intellectualis virtus, vt supra demonstrauimus, simpliciter est melior bono voluntatis: sed tamen quantum ad mores attinet, iudicium cum periculo falsitatis formare ad cauendam iniuriam, non solum minus est malum: imò simpliciter non est malum, sed secundum quid: scilicet malum speculatiuum. Eò potissimum quòd error circa singularia contingentia nò est simpliciter malū intellectus: sicuti neq; ad eius perfectionem simpliciter attinet cognoscere eorum veritates, sed vniuersalium, quibus non potest subesse falsum: vt statim ait S. Thom. in solutione secundi. Adde quòd neque eligitur tale malum. Nam quando iudicia sunt clara, non est prudentia bonum formare iudicium: sed quando sunt dubia, id tantum est verum, quòd intellectus exponitur falsitatis periculo. ¶ Ad secundum respondetur diuersam esse rationem iudicandi de rebus ab illa quæ est iudicandi de personis. Cum enim de rebus speculatiuè iudicamus, nihil nocenti imminet proximo: obidq; simpliciter est tunc veritas indaganda, quæ bonum est intellectus. Ac perinde in rebus dubijs suspendendum est iudicium, nè precipitio falsitatis intellectum obijcias. Et de hoc loquitur August. Quando autem iudicium est de personis, tunc quia bonū malumq; attenditur secundum illud de quo iudicatur: nempè de eius honore

*Noua ratio
in Caietan.*

*Ad secundū
argumentū.*

Augustinus.

aut

aut contemptu, ad cauendam citius iniuriã debemus esse attenti: Præsertim quòd error circa singularia, vt iam modò dicebamus, nõ è regione opponitur bono simpliciter intellectus. Ex his prudentiam collige, qua discer nas iudicium rei merè speculatiuum, nõ esse morale peccatum, nisi dum illud ad personam applicas: licet enim dum videas cadauer occisi hominis, iudices mortale fuisse peccatum illum occidere: & quanquam dum ad distalem propositionem, quæ hæretica est, fuisse assertam, iudices peccatum fuisse illam ex animo asseruisse, nullum tamen peccatũ admittis: sed quãdo sine causa legitima iudicas hunc fuisse aut homicidam aut hæreticũ.

Ad tertium
argumentũ.

¶ Tertium argumentum peregrinam regulam qua sibi respondeatur ex postulat. Interpretari nanq; quidpiam in deteriore parte, suspicando scilicet ex leuibus causis, bifariam vsu venit: scilicet, vel definitiuè vel suppositiuè. Prior modus est quem dicimus esse illicitum. Posterior verò scilicet nõ definiendo sententiam, sed ex suppositione, si fortè ita est: non ad lædendum, sed ad obuiandũ periculo vel proprio vel proximo: non iniustitiæ, sed prudentiæ opus est. Vides hominem quem suus habitus subindicat esse furẽ, etsi non debeas definitiuam sententiam id credere, neq; verò suspicari ad nocendum, licet tibi tamen non illi tuam domũ credere. Sicuti dum filiam habes virginem, licet tibi iuuenes ab eius colloquio abigere. Et pari modo in re propria. Dum videntur tibi opera tua nitida esse in cõspectu Dei, quæ quidem opinio periculosa semper est, debes illa timere nõ aliqua macula sint infecta. Aliena verò opera, bona iudicare, nulli nos offert periculo. ¶ Ex his sequitur quòd etsi dum male de aliquo suspicaris qui in promptu est vt ad aliquam dignitatem eligatur, posses tu illi refragari tuam subticendo suspicionem: tamen illam in aures aliorũ disseminare vt hominẽ infamia respergas, minimè fas est, nisi suspicio legitimis de causis esset tibi certa, & videres in perniciem reipublicæ talem electionem vergere: tunc enim, nisi secretum esset sacramentalis confessionis, liceret illam impedire. Et vice versa, tam leuis esse potest tua suspicio vt neque te ipsum debeat cohibere quo minùs eum eligas si aliàs idoneus est.

Corollarium.

ARTICVLVS. V.

Vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

V V M iudicium, vt dictum est, actus sit iustitiæ: regulæ autem iustitiæ sint leges: meritò quæritur vtrum semper sit secundum leges scriptas iudican-

dum. Et arguitur à parte negatiua. Iudicium *Primum ar-* iniustum vbiq; cauendum est & vitandum *gumentum.* quandoq; autem scriptæ legis iniquitatem continent: secundum illud Isa. 10. Væ qui cõdunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias inscripserunt: ergo non semper est secundum scriptas leges iudicandum. ¶ Secundò: Iudicium oportet esse de singulis euentibus: lex autem scripta, vt Philosophus. 7. Ethic. cap. 10. *Aristot.* author est, non potest singulos comprehendere: ergo quandoq; necesse est contra legis verba agere. ¶ Tertio: Lex ad hoc scribitur, vt legislatoris mens fiat subditis manifesta: quandoq; autè vsu venit vt si legislator præfens ad esset, aliter iudicaret: ergo tunc licet cõtra scripturam mentem legislatoris sequi. ¶ In contrarium est sententia Augustini in *Augustinus* lib. de ver. relig. vbi ait, In istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent cum eas instituerint: cum tamen fuerint institutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare.

Q Væstionem hanc plenariè lib. 1. discussumus. q. 6. ar. 8. Sed quoniam præsentì loco congruenter iterũ eam mouet S. Tho. opus est ad idem respondere: quoniam non deerit quod præter illic definita adnotari etiam hic possit. Respõdetur ergo per distinctionem duabus conclusionibus. *Distinctio.* Supponendum nanq; in primis, iudicium nihil aliud esse quàm quãdam iusti definitionem & cõstitutionem. Est autem iustum duplex, vt in superioribus sæpè dictum est: & Aristot. 5. *Aristot.* Ethicor. cap. 7. docet: scilicet aliud naturale, nempe quod ex natura rerum absolutè consideratarum pullulat. Aliud verò positium quod Philosophus appellat legitimum: nempe quod humano condicito & arbitramento positum est. Sit ergo prior conclusio. *Prima conclusio.* Quando lex scripta vsu naturale continet, nequãquam licet neq; principi neq; subditis cõtra illam agere, sed semper est secundum eam iudicandum. Et ratio est in promptu. Quoniã *Ratio cõclusio.* eiusmodi

eiusmodi leges non sunt illius iusti constitutivæ, sed tantum declarativæ. Quare earum iustum, non ex legibus, sed ex rebus ipsis totum suum habet robur. Ut patet in præceptis Decalogi, & in his quæ necessaria consequentia illic implicantur: ideoque adeo sancta sunt & firma, ut neque Deus, quatenus legislator, super illis valeat dispensare: ut lib. i. q. 3. disputabimus. Atqui hac de causa non huc simpliciter in quaestionem profertur, utrum sit semper secundum leges iudicandum. Nam de naturalibus quarum lumen Deus consignavit in mentibus nostris, nequaquam hæsitare licet, quo minus sit semper secundum illas iudicandum: sed peculiariter quaesitum est de legibus scriptis inter quas connumerantur humanæ. ¶ Subditur ergo posterior conclusio. Quando lex scripta, est humana, necessarium nihilo minus est tam principi quam subdito secundum illam iudicare, quatenus iuri naturæ non repugnat. Probatur: quoniam leges eiusmodi etiam non sint declarativæ naturalis iusti, sunt tamen constitutivæ iusti quod humano condito secundum regiones temporumque conditiones visum est expedire. Et ideo inquit Arist. quod quavis antea quam ponerentur nihil referebant, tamen postquam positæ sunt, iam referunt.

Ultima conclusio.

Probatio conclusionis.

Explanatio superiorum conclusionum.

¶ Conclusiones istæ non solum inferiores iudices, sed & principem ipsum comprehendunt: qui quidem secundum leges iudicare tenetur: non solum secundum naturales, verum & secundum illas quas ipse sui; maiores sanxerunt: quoad causa non incidit ut mutantur. Tametsi discrimen inter sit, quod inferiores iudices neque dispensare in legibus possunt, neque illas interpretari. Quod tamen in facultate principis positum est. Unde quocumque super legem dispensare, potest etiam & contra legem iudicare. Ut si capitis condemnatus, quam commodissimus esset reipublicæ, posset ob illam publicam commoditatem illum donare vita. Hæc autem omnia lib. i. satis ac super pro captu nostro, tum discussa sunt, tum etiam definita. ¶ Quod autem hinc dubium Theologicum, cum in proprio loco dirimendum restat, est utrum sententia iniusta, hoc est contra leges lata, obliget in conscientia: hoc est ut tamen reum verè absoluat, quam actorè iure suo despoliet. Est enim argumentum à parte negatiua, quod cum iudex sit iusti custos, ad quem. 5. Ethico. ait Philosophus tanquam ad vinentem loquentemque iustitiam confluitur: & hæc omnia quæ in

Dubium Theologicum.

Ratio basitanda.

foro exteriori peraguntur ad pacem reipublicæ ac perinde ad pacandas conscientias referantur, consequens fieri videtur, ut solennis sententia eius qui publica pollet autoritate, tutas sedatasque reddat easdem conscientias. Eo vel maxime quod sapè humanum ius in conscientia obligat, tametsi mera lex naturæ non obligaret: ut patet in lege prescriptionis, qua dominium transfertur in possessorem. ¶ Nihilominus respondetur, nullam sententiam quæ contra leges iustas profertur obligare in conscientia. Conclusio est manifesta, & iuris etiam doctoribus confessa, ut apud Inno. & Panor. videre est. c. quia plerique, de immunit. ecclesi. quia cum sententia nullam habeat robur nisi quia est iuris declarativa, ubi non est recti iuris interpres, nulla est in conscientia. Dixerim iniustam contra leges: nempe quæ ab uno auferit quod re vera suum erat, & alteri tribuit cuius non erat. Nam si alicui id adiudicetur quod verè erat suum, licet alter prætermisso toto ordine iuris fuerit priuatus, bona conscientia possidebit quod sibi adiudicatum est: siquidem re vera suum erat. Et præmissio ordinis iuris, quanuis peccatum sit in iudice, & iniuriosa parti, tamen non constituit in mala conscientia eum qui quod verè est suum possidet. Idque planissimo exemplo patet. Si tu quod tuum est aut fraude surripias, aut vi auferas à possessore, quavis delictum mortale fortè committas dum priuata auctoritate exqueris quod publica deberes, nihilominus ad restitutionem non obligaris illius quod accepisti. Reuertamur ergo ad principale assertum: quod iniusta sententia ius neque tollit neque confert. Fit enim ex illa consequens ut etiam si dum litigabas bona fide faciebas, nihilominus cum primò certò rescueris sententiam in tuum fauorem latam non fuisse iustam, restituere teneris quod tibi adiudicatum est: licet non expensas, si bona fide litigasti: idque siue reus fueris, siue actor. Et dico iniustam contra rei veritatem, etiam si iudex secundum allegata & probata in foro exteriori rectè iudicauerit. ¶ Quid autem si pars læsa non appellauerit? Videtur enim eo ipso consensisse, atque adeo suum à se ius ablegasse: quapropter postea non admittitur in iudicio ad repetendum. Respondetur quod etiam si non appellauerit non censetur renuntiare iuri suo. Sed hoc tantum patitur quod in foro exteriori non amplius repetens audietur. Atque hæc veritas non solum ratio naturalis comprobatur, verum & ex Iulius.

Solutio.

Argumentum.

Responsio.

lang verum. Iulius de condic. in deb. colligitur. Quòd autē nō appellans præscripto tempore à tribu-
nali postea repellatur, sunt qui dicant cau-
sam esse in pœnam eius negligentia. Ego verò
nō hanc tantum crediderim, verum illam
potiorem, quæ est ad obuiandū litibus: ad
quod leges sanctissimæ fuerūt semper atten-
tæ. At verò si quis rem sibi aut suis maio-
ribus iniusta sententia adiudicatam, bona
fide legitimoque tempore præscripserit, bo-
na deinceps conscientia possidebit: quia titu-
lum habet legitimum, hoc est lege præsum-
ptum. ¶ Dubium autem molestius est in be-
neficiis ecclesiasticis: quādo quis scilicet per
iniustam sententiam expoliatur sacerdotio
quod alteri confertur, vtrum possessor deinceps
tuta conscientia possideat. Id quod inter
ceteros iuris interpretes Panormita. cap. i.
de const. præbend. & Innocen. cap. quia ple-
risq; de immunit. Eccles. scienter tractant.
Distinguendum ergò est de sententia: nam
altera est declaratiua: nempe dum inter par-
tes de iure aliquo, aut alia de re, aut de præ-
benda litigatur: & sententia declarat vtrum
illorum sit. Et tunc citra dubium, sicuti neq;
in alijs secularibus rebus, sententia nō ligat.
Et ideo dum possessor sciuerit non fuisse ius-
tam, tenetur renuntiare. Alia verò est sen-
tentia priuatiua quādo prælatus officio pro-
pter crimen quempiam sacerdotio multat,
quod alteri confert: & tunc censent præfati
doctores quòd si reus non appellauerit, quia
eo ipso consentire videtur, alter tuta cōscien-
tia possidet. Secus si reus appellauerit: nam
tunc licet iniuste non fuerit auditus, nō cen-
setur consensisse. Ego verò profectò, salua eo-
rum existimatione, non sic absolūtè credide-
rim, sed cum distinctione. Si inquam præla-
tus sciens & prudens illum iniquè cōdemna-
uit, arbitror sententiam non tenere. Et ideo
quotiescunq; possessor id intelligit, renuntia-
re tenetur, & prælatus alteri restituere. Si ve-
rò bona fide secundum allegata & probata
illum condemnauit, etiam si falsò fuerit ac-
cusatus, sententia tenet, ac perinde alter tutò
possidet: nisi tamē ille fuerit criminatus qui
falsò accusauit. Nam tunc omnes doctores
Canonici iuris meritò tenent inhabilem esse
ad possidendum. Item hoc solum credide-
rim in beneficiis ecclesiasticis quæ Prælato-
rum autoritate conferuntur. Nam in alijs
etiam si secundum allegata & probata sen-
tentia sit iusta, si tamen processit ex falsa
præsumptione, non ligat in conscientia, vt

*Dubium alte-
rum de bene-
ficiis Eccle-
siasticis.*

*Panormita-
nus.*

*Innocentius
Solutio du-
bii.*

Innocent. probè adnotauit in eodem cap.
quia pleriq; Quo fit vt si cuius nomen de hē
resi falsò defertur, suis bonis priuetur: cum
primùm fiscus rescouerit, per calumniā fuisse
delatum ac cōdemnatum, tenetur cum in
suorum possessionem restituere. Hæc ergò
de hac re satis dicta sint.

AD primum igitur argumentum respon-
detur, quòd sicut lex scripta nihil robo-
ris præstat naturali iuri, imò ab illo ipsa vim
accipit: sic neque potest eius robur quoquo
pacto diminuere: nam homines, qui eas le-
ges scripserunt, nō sunt nature domini. Quo
fit vt quando lex scripta legi nature aduer-
satur, nullam habeat vim, atq; adeò neq; sit
secundum illam iudicandū. Quare tunc non
leges, sed legum corruptiones censentur. At
verò quando lex scripta ab iure nature per-
mittitur, scilicet quia ei non obstat, tunc iu-
dicandū est secundum leges, etiam si forsan
melius esset contrarium esse lege positum.
Hoc enim maximè notandum est, vt loco su-
prà citato explicauimus: nempe quòd non
est necessarium ad vigorem scriptæ legis, me-
lius id esse quod ipsa decernit, quàm con-
trarium. Hoc enim pensandum est & consi-
lio agitandum quando ponitur: sed quando
posita est, & vsu firmata, nō debent hoc sub-
diti arbitrari: sed secundum illam agere, quo
usque principes aut respública illam mutet.
Imò verò neq; mutandæ sunt leges, vt supra
diximus, quacunq; de causa quæ meliorem
rationē præ se ferat. Est posita lex, verbi gra-
tia, nè merces foras euehantur è regno, & for-
tassè iam cessat causa, quare posita fuit, tunc
etsi principi incumbat illam mutare, tamen
subditis non licet contra facere, dum ius na-
ture id permittit: nisi iam esse inciperet con-
tra ipsum aut contra religionem, scilicet, si le-
gibus Ecclesiasticis aduersaretur. ¶ Ad secun-
dum pari modo respondetur, qd sicut potest
lex quandoq; iuri repugnare nature, & tunc
non est seruanda: sic quamquam rectè sit po-
sita, si tamen in euentibus particularibus est
contra ius nature, licet contra illam facere.
Nam, vt ait Modestinus. ff. de legibus & fe-
con. nulla ratio iuris aut æquitatis benigni-
tas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate ho-
minum introducta sunt, ea nos duriore in-
terpretatione producamus ad seueritatem.
Tunc enim legislator si adesset, aliter cense-
ret quàm scripsit. Et per hoc dissoluitur ar-
gumentum tertium.

*Ad primum
argumentū.*

*Ad secundū
argumentū.*

ARTICVLVS. VI.

Vtrum vsurpatum iudicium sit semper peruersum.

RIA suprà diximus ad rectum iudicium esse requisita, nempe & iudicis auctoritatem, & iustitiae aequitatem, & prudentiae ordinem. Et quidem de hoc ter-

tio, puta de ordine & processu iuris, nihil ad Theologum, sed res est caufidica. Igitur cum de secundo in proximis articulis dictum sit, subsequitur vt de primo disputemus: Vtrum vsurpatum iudicium, scilicet ab eo qui non est iudex, sit vbique peruersum. Et arguitur à parte negatiua. Iustitia est quaedam agendorum rectitudo, nihil autem veritati deperit à quocunq; pronuntietur, sed à quocunq; est amplectenda: ergò neque quicquam iustitiae officit à quocunq; sententia proferatur. ¶ Secundo: Bona pars iudicij est peccata punire: cum laude autem referuntur nonnulli priuati qui peccata aliena vindicârunt: vt Moyses qui, vt legitur Exo di. 2. Aegyptium interfecit: & Phynes Eleazari filius qui Zambri occidit, vt Nume. 25. scriptum est. quod, vt habetur Psalm. 115. reputatum est ei ad iustitiam: ergò licet priuatis citra auctoritatem publicam iudicare.

Primum argumentum.

Argumentum. 2.

Argumentum. 3.

Paulus.

Conclusio responsiua.

Probatio.

AD quaestionem vnica conclusione respondetur. Iudicium vsurpatum, hoc est, absque legitima auctoritate super eum in quem fertur prolatum, non solum peruersum est, verum & nullum. Probatur. Iudicium est legis ad personas applicatio cum vi coactiua: hæc autem fieri non potest absque publica auctoritate: ergò si aliter fiat, vitiosum est & nullum. Probatur Minor. Eiusdem est legem condere atque eam interpretari & declarare: sed applicatio legis ad personas est quaedam eius interpretatio, id est, declaratio, quòd talem personam in tali casu ligat: ergò sicut lex ab illo solo cõdi potest qui publica pollet auctoritate ad cogendum ciues, ita & eius solius est, habentisq; eius auctoritatem, ius dicere. Conclu-

sio clara est, & .3. libro, quaestio. 1. decisa. ¶ Hoc tamen est hic animaduertendum, quòd inter ea quæ ad rectum iudicium publicum exiguntur, primum est auctoritas iudicantis. Nam etsi alia deficient, nempe prudentia & iustitia, nonnunquam sententia tener, saltem dum fertur secundum allegata & probata, vt proximè dicebamus, & semper timenda est: & tamen si emanet à non iudice, adeò nulla est vt neque sit timenda. Vnde scitè Gregorius: Sententia, inquit, pastoris siue iusta siue iniusta, timenda est: 11. quaestio. 3. Duo enim ponit vt sit timenda, etiam si sit iniusta: videlicet vt sit pastoris, & vt sit sententia, id est quæ non manifestarium intolerabilemque errorem contineat. ¶ Ex quo fit primum quòd qui per tyrannidem regnum inuasum occupauit, neque legem ferre vllam potest, neque ius dicere quòd vllò pacto ciues in cõscientia obligent, nisi forsan præscriptione aut reipublicæ consensu legitimi fuerint tandem principes: vt de Francis apud Gallos legitur, & apud Hispanos de Gothis. ¶ Secundo subsequitur, quòd qui semel legitime magistratum adeptus est, etsi postea crimen commiserit ob quod meritò sit illo abdicandus: tamen quousque iuris ordine priueter sententia eius ligat, nisi sit ipso facto excommunicatus. Vt quãuis prætor crimè læsæ maiestatis admiserit, ob quod à magistratu expellendus iure est, nihilò minùs quoad usque iuridicè priueter, sententia eius tenet. Secus si esset hæreticus: nam tunc ipso facto est excommunicatus, atque adeò licet non priuatus officio, tamen eius functione suspensus. ¶ De arbitris autem forsan quis dubitet: nã iudicium eorum ligat tam in foro exteriori quàm in conscientia. Tamen nulla videntur pollère auctoritate publica: quia nõ habent nisi quam à partibus acceperunt: quæ tamen non habebant nisi priuatam. Respondetur autem quodammodo habere publicam. Nam cum vnusquisque tenenatur fidem alteri seruare, iure gentium conditum est vt qui sequeltris fuerint ab aliquibus cõstituti, vim habeant per suam sententiam ligandi, licet executio ad principem pertineat, qui vim habet coactiuam, & eius ministros.

Gregorius.

Primum corollarium.

Secundum.

Dubium de iudicibus arbitrariis.

Solutio.

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi pronuntiatio veritatis à quocunq; sit suscipienda: tamen vis coactiua

Ad primum argumentum.

actiua

ad iura non nisi à principe, quam iudicium importat. Et ideo nisi ab habente autoritatē proferatur, liberum est unicuique eam suscipere aut repudiare. ¶ Secundum argumentum. Quantum ad historiam Phinees, nullā habet difficultatem. Nam cū Moyses, ut illic legitur, autoritate diuina iussisset ut unusquisque fratrem suum quem reum sciuisset interimeret, eādem ille autoritate usus est. Historia verò Moyse anceps est. Legitur enim quòd cū uidisset Aegyptium percutientem quendam de Hebraeis, eum enecauit. Quocirca cū illum Aegyptium in flagranti delicto occuparet, potuit eum occidere per modum defensionis: nam unusquisque ius habet vim vi repellendi, non solum à se ipso, sed à fratre suo. Et hac via Ambrosius libro de Offi. Moysen excusat à culpa. Si autem vel iam cessauerat Hebraeum percutere, vel occisio non erat ad defensionem necessaria, necesse est dicere quòd in vindictam illum occidit. Et re vera huc gratius annuere videtur historia. Sed tunc cum publicam non haberet autoritatem, non potest à culpa excusari: nisi dicatur id reuelatione diuina fecisse. Atque hanc rationem approbare videtur illud Act. 7. quòd percusso Aegyptio existimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem in Israel. Et quanuis non expressè dicatur percuisionem illum iussisse, sed Moysen sic existimasse seruaturum populum: tamen profectò videtur illic percussio excusari: quare vtraque istarum solutionum potest optimè defendi. At verò sanct. Tho. Augustini sequacissimus eū libentiùs amplexari videtur, qui in quæst. super Exod. non excusat illum à culpa, sed eum potius confert cum benignissimo nouali, quod cū primò feritur, de herbarum quoque inutilium luxurie ac fertilitate laudatur, propter spem quam promittit futuræ frugis. Et sic interpretatur illud Act. 7. quòd cū animo plenus esset, ad liberandum populum, illa ratione arbitrabatur rem perfecturum. ¶ Ad tertium denique respondetur, quòd cū spiritualis potestas supereminet sæculari, potest Ecclesiasticus Prælatuſ sæculares iudicio cogere in his quæ ad gratiã & ad gloriam pertinent.

Ad secundū
argumentū.

Ambrosius.

D. Thomas.
Augustinus.

Ad tertium
argumentū.

QVAESTIO QVINTA, De diuisione Iustitiæ.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 61.

ARTICVLVS. I.

Vtrum particularis Iustitia rectè in
distributiuam & commutatiuam di-
uidatur.

POSTQVAM DE Iustitia in genere, deq; suo cōtrario, iniustitia, atque de eius annexis, iure scilicet & iudicio, quantum res postulabat, disertū est: superest ut ad illam eius celeberrimam diuisionē descendamus, qua in distributiuam & commutatiuam dispartitur. Est ergo quæstio ordine quinta huius libri, vtrum particularis iustitia rectè in distributiuam & commutatiuam diuidatur. Quæstio hæc autem quatuor articulis absoluetur. Quorū primus diuisionis rationem doceat: secundus, vtriusq; medium: tertius, materiæ diuersitatem: quartusq; tandem formam. A parte ergo negatiua quæstionis arguitur primò. Cū tres sint rei publicæ ordines: nempe totius ad partes, partium ad totum, & partium inter se, pulchrius atq; ad artem propius fieret ex æquo trimembris diuisio: nimirū in legalem, quæ primū instituit ordinem: & distributiua, quæ ad secundum spectat: & commutatiua, quæ circa tertium versatur: in eptè ergo fit bi membris. ¶ Secundò arguitur. Si vlla esset huius diuisionis ratio, ea vel inde oriretur quæ habet distincta subiecta: nempe quòd distributiuam est in principe, cui incumbit bona publica distribuere: commutatiua verò in subditis, quorum pax & tranquillitas hac ratione cōtinetur quòd quisq; ius suum alijs seruat: hoc nanq; discrimen prima fronte videtur hæc diuisio insinuare: at verò quæcunq; iustitiæ species tam in subditis est quàm in principe, in hoc nimirum ad gubernandum, atq; in illis ut gubernentur, ut quæst. 1. de legali diuisione est: nam commutatiua eadem ratione est in omnibus: ergo ex hac differentia non potest sumi diuisionis ratio. Quòd si dicas differentiam inde sumi, quòd distributiuam iustitia pensatur in ordine ad plurimos, quibus fa-

Primum ar-
gumentum.

Argument. 2.

bus faciendâ est distributio: cõmutatiua ve-
rò est vnus ad alterum: contrâ facit, q̄ vnus
& multa speciẽ non mutant. Eiusdem quip-
pẽ speciẽ est vnus homo cum duobus atque
cum tribus. ¶ Deinde arguitur tertio quòd
diuisio manca sit. Iustitia enim vindictiua
neq; sub distributiua neq; sub cõmutatiua
comprehenditur: nam si respondeas cõ-
tineri sub distributiua eò q̄ princeps, vt præ-
mia probis, sic & supplicia reprobis decer-
nit, in contrarium est: tum q̄ & persona par-
ticularis potest licitè vindictam petere, tum
etiam q̄ vindicta debet fieri ad æqualitatem
delicti, quod officium est commutatiuẽ iusti-
tiæ. Quòd si hac ratione victus pertinere dixe-
ris ad commutatiuam, reclamare hæc ratio
videtur q̄ soli principi incumbit poenas exi-
gere pro culpis, quod specimẽ gerit distribu-
tiuæ iustitiæ. ¶ In contrarium est autoritas

Argumen. 3.

Aristor.

Philosophi. 5. Ethico. distinguentis duas iusti-
tiæ species, quarum altera est distributionũ
directiua, altera verò commutationum.

QUO respõsio quæstionis lucidior fiat,
à terminorum expositione proficis-
ca. Cum iustitia in genere, autore Aristote-
le. 5. Ethic. sit virtus qua quisq; iustus dicitur,
fit vt iuxta nomina sua, iustitia distributiua
dicatur particularis iustitia, qua homo in bo-
norum cõmunium distributione iustus fit.
Commutatiua verò sit illa itidem particula-
ris, qua quisq; in cõmutationibus iustus est.
His faciliẽ intellectis tali respondetur affirma-
tiua conclusione. Iustitia particularis suapte

Conclusio
responsiua.

Aristor.

Probatio cõ-
clusionis.

natura in hæc duo diffecatur membra, spe-
cie differentia, quæ sunt commutatiua & di-
tributiua. Conclusio est Arist. 5. Ethic. cap. 2.
cuius ideo autoritate fulcitur. Probatum ni-
hilo minus & ratione. Distinctio habituum,
si specifica sit, ab obiectorum natura deriuat-
ur: nam habitus distinguuntur per actus, &
actus per obiecta: est autem in republica, in
qua iustitia æquitatem constituit, duplex or-
do, idemq; particularis ac diuersus: videlicet
totius ad partes, & partium inter se: ergò per
illos duos ordines duæ etiam species iustitiæ
discernuntur. Illa autẽ quæ est totius ad par-
tes, puta quæ cõmunia bona ciuibus bene
dispensat, nominatur distributiua: altera ve-
rò quæ æquitatem seruat inter partes, inunc-
patur cõmutatiua: sunt ergò duæ distinctæ
species. At licet conclusio hæc non solum S.
Thomæ, verum & Aristotelis sit plana con-
fessio, non desunt Aristotelis interpretes qui
contrarium opinentur. Buridanus enim in

eundem locum. 5. Ethic. q. 7. non arbitratur
virtutes has specie distare. Neq; vllò profus
argumento vtitur præterq̄ quòd rationes, in-
quit, partis contrariæ non sunt satis validæ.
Hæc autem argutio nullum philosophum
hominem contra Aristotelem mouere debe-
ret, nisi validioribus ipse niteretur. Præterq̄
q̄ ratio hæc facta abundè rem monstrat in
philosophia morali, à qua nõ est extratenda
mathematica demõstratio, vt statim in prin-
cipio Ethico. Arist. docuit. ¶ Arguitur autẽ
secundò ad eandem conclusionem. Iustitiæ
munus est debitum vniciq; reddere: est au-
tem diuersa ratio debiti in distributiua iusti-
tia ab illa quæ est in cõmutatiua: ergò virtu-
tes ipse specie differunt. Minor patet. Duplici-
ter res aliqua dicitur hominis. Vno modo
simpliciter, quia propria eius possessio: altero
verò secundum quid, vt aiunt: quia scilicet
non est sua propria, nisi quatenus est totius,
cuius homo est pars. Etenim quæ sunt totius,
quodammodò sunt partium. Et ex his nasci-
tur diuersa ratio debiti: alia quippe ratio est,
quia res propria erat creditoris: alia verò,
quia erat totius reipublicæ. Igitur cum com-
mutatiua iustitia circa debitũ posterioris ge-
neris versetur: distributiua verò circa prius,
fit consequens esse virtutes diuersas. ¶ Et ex
hoc secundo argumento informatur tertium.
Illic opus est distincta virtute specie, vbi ope-
rãdi difficultas est etiam specie distincta: sed
experimur esse gradũ difficultatis in
effundendis bonis cõmunibus, quæ prin-
ceps habet in sua potestate, neq; vnquã fue-
runt ciuium, q̄ sit in refundendis illis quæ ab
alijs recepimus: ergò distinctè exiguntur vir-
tutes. Minor patet: nam quòd quisq; reddat
quod ab alio accepit, ratio hæc protinus &
inclinatio naturalis deprecatur: Non erat
tuum, sed alter tibi dedit, pessimus esses si nõ
redderes. Attamen quando princeps aut cõ-
munium dispensatores penes se habent illa
bona, ægerrimè adduci possunt vt distribuãt
si sibi vsurpare possunt. Hoc porrò nos lon-
ga experientia edocet in principibus & in
præfæctis. Et confirmatur hæc ratio autorita-
te Aristotelis. 2. Polit. dicentis, homines pro-
pensius affici ad bona propria quàm ad cõ-
munia. Altera ergò virtus est distributiua, &
altera commutatiua.

Secunda ratio in Buridanum.

Tertia ratio ad idem.

Cõfirmatio Aristor.

AD argumentum ergò primũ ante quæ-
stionẽ sic respõdetur. Diuisiones vt ex-
actè fiãt debere fieri in paucissima membra,
atq; adeò inter se opposita. Obidq; cum obie-
ctum

Ad primum argumentũ.

Buridani sententia.

Et iustitia sit bonū, idq; primò diuidatur in cōmune & particulare, sit vt iustitia primū omnīū diuidatur ab Aristotele in legalem, quæ est vniuersalis, & particularē: vt iustitia legalis sit illa quæ respicit ordinem partium ad totum, ordinando ciues in cōmune bonum: particularis verò quæ versatur circa particularia bona. Et hæc est quæ subsecatur in distributiua & commutatiua. Sed nunquid distributiua iustitia nō versatur etiā circa cōmune bonum? Respondetur, quòd etsi circa illud versetur, tamē nō habet illud pro obiecto vt legalis, quæ illud curat augere. Sed materia distributiua est, illa bona distribuere ac diffundere inter particulares ciues: & quia habitus denominatur à termino ad quē, sicut calefactio à calore qui gignitur, nō à frigore quod abijcitur, ideo distributiua iustitia est particularis: vt pote quæ cōmunia bona facit particularia: legalis nanq; particularia ordinat in cōmune. Atqui veluti legalis iustitia nō solū in principe est ad regendū, verūm & in subditis ad obtemperandū: sic & distributiua est etiā in ciuibus, vt citra responsationem sint contenti. Præterq; q̄ potest & priuato cuiuspiam, puta patrifamiliās alicuius amplæ familię vsu venire, vt ipse etiā

Ad secundū argumentū.
inter suos distribuat bona sua. ¶ Ad secundum autem quo indagabatur differentia raddix inter has species, per hæc quæ dicta sunt satis responsum est. Haud enim differentia hæc colligitur vel ex parte subiecti, vel ex parte numeri: sed illam præscrutamur, tum ex ordine diuerso, vt dictum est, tum ex diuersa ratione debiti: quia commutatiua reddit id quod est simpliciter debitum: distributiua verò id quod est quodammodo debitum.

Ad tertium argumentū.
¶ Ad tertium argumentum respondetur, bifariam contemplari posse iustitiam vindictiuam: vno videlicet modo quatenus ad publicam iustitiam pertinet, quæ ciues ordinat in bonum cōmune. Et hac ratione actus est à cōmutatiua iustitia elicitus: imperatus autē à iustitia legali, quæ est in principe, eiusq; ministris. Iudex enim nō tantum accusante reo, verūm ex proprio (vt aiunt) officio ob tranquillitatem rei publicæ crimina vlciscitur. Aio autem esse hoc munus iustitiæ cōmutatiuæ, propterea q̄ nulla sit ibi bonorū distributio: nec propriè malorū: quia mala nō sunt deposita vt distribuantur: sed sit vindictio ad æqualitatem sceleris infligendo supplicium: quæ quidem forma est commutatiuæ iustitiæ, vt confestim videbimus: licet

hanc habeat imaginem distributiua, quòd nequiores acrius puniuntur. Imperatur autē à iustitia legali, cuius est per leges & beneficiorum collationem, pœnarumq; inflictionem rempublicam administrare, & particularibus virtutibus in hunc finem imperando vt. Si autem vindictio cōsideretur respectu particularis personæ ad tollendum eius noxamentū qualiter vindictiua nō solūm est in principe, sed & in particulari ciue iniuria affecto, cui licitum est more & ordine vindictam petere: nō vt malum pro malo reddat, sed vt repensatio sibi fiat, quantum illam, nisi per publicā potestatem exequi nequeat: tūc vindictio nō est iustitię actus, sed specialis pro se virtutis, quæ ad cōmutatiua iustitiā reducitur. Doctrina est S. Th. 2. 2. q. 108. ar. 2. ¶ Sed in terrogas, cur vindictiua ob cōmune bonū, cōmutatiua est iustitia, siue in principe siue in ciue: illa autē vindictio quæ ad bonū particularis personæ refert, sit specialis virtus. Respondetur. Quòd respectu per vltionē æquale crimini, & reddit malefactori quodammodo æquale, & suū recuperat honorē, quæ vera est iustitiæ cōmutatio. Quādo verò persona particularis vindicatur, nihil pro amisso honore vel fama recipit: sed alter patitur sicuti & ipse fuerat perpeffus: ideoq; nō attingit metas iustitię cōmutatiuę: sicuti attingit cū virtute restitutionis refarcitur eius honor, vel eius loco rependitur vel alius fauor vel pecunia. Vnde S. Tho. cōparat hæc virtutē alteri speciali virtuti gratiarū actionis pro beneficio suscepto. Illa nāq; neq; simpliciter liberalitas est, quia aliqui illic subest imago debiti: neq; verò simpliciter iustitia, quia nō est debitū legale, sed morale: ob idq; est virtus specialis quæ iustitiæ adhæret. ¶ Est hinc demū principibus adnotandū circa distributiua iustitiā, q̄ cū sit virtus inter duo extrema, vtrinq; coarctatur. Quare neq; tantā finit bonorū effusionē, vt publicū arariū, quod q̄ maximè necessariū est, exhauriat: neq; verò p̄mittit principē ea esse paritate in bonis distribuendis, vt nullā habeat apud ciues gratiā, quibus necesse est sapiensimè indigere. At verò hoc cū primis caudum vbiq; esset, nē publica tributa & vestigalia quæ in publicos vsus stata sunt & populo decreta, ab alienarentur. Inde nāq; tum respublica grauius periclitatur, tum etiā & miser populus molestissimè aggrauatur & premittur: quippè cū illud in causa sit, vt tributa in dies auctior exigantur. Sed hoc in fine quæstionis sequenti latius.

ARTICVLVS. II.

Vtrum idem sit medium distributiue ac commutatiue Iustitiæ.

Equitur hoc secundo articulo de medio inuestigando harum virtutū: vtrum videlicet eodem modo in vtrâq; accipiatur. Est enim argumentum à parte as-

Primum argumentum.

firmatiua quòd cùm moralium virtutū medium secundū rationem inter duo extrema limitetur, vt in fortitudine & prudentia cernitur: & iustitia sit earum potissima, consequens esse videtur & ipsum eodem pacto in

Argumentum. 2.

omni iustitia designari. ¶ Mox cùm vtrâq; tam distributiua quàm commutatiua sit particularis iustitia, vtpote quæ ad particulares personas refertur ac terminatur, apparet medium in vtrâque sumi secundum æqualitatem rei ad rem, puta in distributiua meriti ad præmium, & in commutatiua rei quæ

Argumentum. 3.

redditur ad eam quæ recepta fuit. ¶ Tertio deniq; arguitur. Distribuire communia bona idem esse videtur officium, quod collatis beneficijs compensare obsequia & seruitia quæ ciues in reipublicam impendunt, hoc autem iustitiæ commutatiuæ munus est: vt eodem loco. 2. 2. q. 108. astruit Diuus Doctor:

Aristot.

cò quòd fieri debeat secundum æqualitatem rei ad rem, sicuti & suppliciorum inflictio, licet vtrunq; per imperium fiat iustitiæ legalis: ergò nihil restat quo differat iustitia distributiua à commutatiua. ¶ Contraria est

Arist. sententia, eodem loco còstituentis medium in distributiua secundum proportionem Geometricam, & in commutatiua secundum Arithmeticam.

Prima conclusio.

AD quæstionem hanc respondetur duabus conclusionibus. Prior est. Vtriusq; iustitiæ tam distributiue quàm commutatiue mediū secundū æqualitatem, quæ in rebus exterioribus fit, còstituitur. Conclusio est Aristot. 5. Ethico. cap. 3. & 4. Hanc enim differentiam q. 1. huius libri inter reliquas morales virtutes & iustitiam secundum earū naturam meditati sumus, quæ cùm reliquæ mores componant hominis in ordine ad seipsum: iustitia vero in ordine ad alium, mediū aliarū virtutū inueniatur inter duas extremas affectiones, quas virtus moderatur & rectificat. Vt fortitudo inter timores & audacias: & temperantia inter exorbitantes concupiscentias & tristitias, quæ de absentia delectabilium tactus

Aristot. Ratio cœlestis.

oboriūtur. Iustitia verò, quia in voluntate refidet, vbi nullæ sunt passiones, nõ est earum moderatrix, sed solum illi incumbit mediū ponere in rebus quæ alijs debentur. Etenim licet quandoq; cupiditas & auaritia impedimento sint officijs iustitiæ, non tamen ad ipsam pertinet illam auaritiã reprimere: sed ad liberalitatem, quæ circa tales verfatur affectiones. ¶ Posterior conclusio est eiusdem Arist. eodem loco. Aequalitas quæ medium est iustitiæ distributiue nõ est eiusdem prorsus rationis atq; in còmutatiua: imò in distributiua est Geometrica: & in commutatiua Arithmetica. Aequalitas enim Arithmetica sumitur secundum excessuum æqualitatem numerorum: sumiturq; minimum in tribus terminis: quorum tamen medius bis resumitur. Habet siquidem respectum duplicem. Qualis enim est proportio Arithmetica duorum ad quatuor, talis est quatuor ad sex: quoniam excessus sunt pares, licet maior sit proportio Geometrica quatuor ad duo, quàm sex ad quatuor: nam illa est dupla: hæc verò sesquialtera. Et dicitur proportio Arithmetica, quia est inter numeros tanq̃ inter proximos propriosq; terminos: nam arithmos numerus est: licet sit pariter inter còtinuas quantitates. Aequalitas autem Geometrica attenditur per æqualitatem proportionū: vt proportio quæ est inter octo & quatuor, æqualis est illi quæ existit inter quatuor & duo: quia vtraque est dupla: tamen si excessus sint inæquales. At quoniã medius terminus bis sumitur, ait Arist. hanc proportionem habitudinem consistere minimū in quatuor terminis: vt qualis sit proportio. a. ad. b., talis sit c. ad. d. Nam Arithmetica proportio inter tantum duo fit, vt inter vnū & duo: licet proportionalitas, hoc est, proportionum æqualitas (vt dictum est) tres postulet. Vnde in còmutationibus per resum duarum æqualitatem æquantur duæ personæ. Patefit ergò còclusio hoc pacto. Vbi princeps decreuerit de cæm talenta ciuibus distribuere, debet in tot partes illa parti, quot sunt ciues: tali tamen ratione, vt qualis sit proportio meritorū Petri ad merita Pauli, talis sit & proportio præmij illius ad præmium huius. Si enim merita Petri sunt vt sex, & Pauli vt tria, quæ est dupla proportio, & conferretur Paulo præmiū vt duo, debetur tunc Petro præmium duplum; scilicet vt quatuor. Nam tunc fiet, vt qualis sit proportio meriti Petri ad suū præmiū, putata sesquialtera, talis sit quoq; meriti Pauli ad suum

Postrema còclusio.

Aperitur còclusio.

suum præmium à permutata proportione. Videlicet, si. a. se habet ad. b. sicut. c. ad. d. tunc sicut. a. se habet ad. c. se habebit & .b. ad. d. Fac a. & .b. esse merita: c. verò & .d. præmia. Et hoc est inuenire mediū geometricū. Sed quæris cur non statuimus talia exempla vt præmiū esset æquale merito? Respondemus hoc nos cōsulto fecisse: quoniam accidentariū est iustitiæ distributiue, & quod aiunt, impertinens, vt præmium sit merito æquale: Aliter hac ratione nō differret à cōmutatiua. Enimuerò nō semper æqualis bonorū summa distribuitur ciuibus, etiam si semper haberent paria merita: quoniam respublica humana quandoq; in bonis plus, quandoq; minus habet. Nunc enim, verbi gratia, distribuit triginta talenta quam ab hoste prædam eripuit, alio tempore viginti, atq; alio decem. Et ideo nō potest semper militi obuenire æquale præmium suo merito. Atq; idem comperitur in publicis fructibus, qui nunc benignius, nunc verò malignius proneniunt. Et in lege Agraria de diuidendis agris. Quocirca non debet haberi respectus nisi ad geometricam æqualitatem. At verò in distributione diuinorum bonorum quæ à Christo in die iudicij futura est, quia infinita illa sunt, & quæ exhauriri nequeunt, distributio fiet, non solum secundum proportionem geometricam, vt quo quisq; longius antecellet alteri meritis, excedat & præmio: verum etiā secundum Arithmeticam, vt quisq; tantū recipiat in præmio quantum habuit in meritis, quæ ex diuina gratia processerūt. ¶ Ecce de distributiua iustitia. In commutatiua verò alia est habenda ratio: nempe vt sit æqualitas inter rem acceptam & eā quæ redditur. Verbi gratia. Antequā duo mercatores societate inirent vterq; habebat quinq;. Petrus verò per cōtractum aut mutuo aut quomodocunq; dedit Paulo vnū, habet ergò tunc Paulus duo plura q̄ Petrus: itaq; est proportio Arithmetica: puta quatuor quæ habet Petrus, ad quinq; quæ ambo habet: & quinq; ad sex quæ modo habet Paulus: quorū medium est quinq;: est ergò facienda per cōmutatiuam iustitiā taliter restitutio vt Paulus quoq; reddat Petro vnū, qua ratione ambo sint in medio: nulla personarum qualitate aut cōditione existimata. Enimuerò siue inter magnam & plebeū, siue inter probum virum & reprobum, siue inter amicos, siue inter inimicos contractus & conuenta more & lege celebrentur, nihil subinde cōmutatiuæ iustitiæ variatur. ¶ Hac

præmissa declaratione probatur conclusio. *Suadetur cōclusio.* Medium iustitiæ cuius munus est, debitum cuiq; suū reddere, attendendū est & perpendendū per formalē rationē debiti, à qua virtus speciē fortitur: rationē verò debiti distributiua & cōmutatiua variam esse monstratum est: ergò secundum illam varietatem variatur & medium. Varietas autem hæc est, qd id quod debetur in distributiua, nō deberur quia propriū possessum fuit à ciue: sed quia pars ille est reipublicæ: & quod est totius, quodammodo est partis: ergò quo quisq; principalior est pars, eadē proportione plus debet bonorum recipere. Exemplum nobis natura perhibuit in stomacho, qui cōmune est corporis membrū: haud enim idem alimentū subministrat pedibus, quod oculis: neq; idē iccori, quod spleni: sed vnicuiq; pro sua natura & dignitate. Debitū autē in commutatiua inde exurgit, qd res fuit possessio alterius: ergò nullo habito meritorū personarū respectu, debet vnicuiq; tantū referri quantum ipse cōtulerat. ¶ Quod si cōtra sic arguas: In cōmutatiua iustitia perinde atq; in distributiua pensatur nonnunq; personarū cōditio & dignitas. Nam sicuti qui alapa percutit principem, in maiori per vindictiuam iustitiā supplicio plectitur quam si percuteret popularē, vt Arist. quoq; adnotauit. 5. Ethic. cap. 5. ita dum per restitutionem cōpensatio fit, plus debet qui honestū ciuem & nobilem cædit, q̄ qui simili plaga plebeium læderet: ergò hac parte nō differūt istæ iustitiæ. Respondetur, qualitatem personæ in vtraq; iustitia perspicui: attamen in distributiua per se: vt scilicet per augmentū personæ augeatur proportio ad aliū: cumulatoris nanq; meriti est in viro ingenio comitas & humilitas, q̄ in homine inferioris fortis: sed tamen in iustitia cōmutatiua duntaxat attenditur persona quantum inde augetur quantitas iniuriæ, quæ ad æqualitatem refarcienda est.

PER hæc ergò superiorum argumentorū solutio clarescit. Ad primum enim priori conclusionem responsum est secundum differentiam iustitiæ à reliquis virtutibus. Et pariter secundū solum est cōclusionem posteriori. Concedimus enim vtriusq; iustitiæ medium constituit secundum æqualitatem in rebus quæ inter duas personas vel plures componitur: diuersimodè tamen: quia medium in distributiua attenditur secundum æqualitatem inter duas proportiones, scilicet

*Obiectio.**Solutio.**Argumentū**Aristot.**Responsio**Ad primum argumentū.**Ad secundū argumentū.*

cet

Ad tertium
argumentū.

cet meritorū inter se inuicem, & pariter præ-
miorum: cōmutatiua verò secundū æqua-
litate inter res acceptam & redditam. Ad
tertium autem respondetur q̄ beneficiorum
collatio non fit nisi pro receptis obsequijs &
laboribus: obidq̄; habet quandam mercedis
rationem, atq; adeò cōmutatiuæ iustitiæ mu-
nus est. Vt cum quis strenuè egit in bello seu
egregium consilium principi dedit, vel infi-
dias coniurationesve detegit. Is nanq; etiam
si nullum talibus institutum esset stipen-
dium, dignus est cui iusta beneficia pro obse-
quio conferantur. Distributio verò bonorū
communium nō est compensatio, sed nuda
attributio eorum quæ totius corporis sunt
ad partes. Quapropter partium merita non
eodem pacto in omnibus rebus publicis æsti-
mātur, vt Aristot. loco citato meminit. Nam
vbi res publica per Democratiam, id est, per
popularem potentiā gubernatur, nulla alia
merita librantur q̄ libertas, vt scilicet quia
omnes æqua libertate fruuntur, æqua susci-
pian. Nisi forsan libertinis, qui mancipia
erāt, minus: illis autem qui ingenuitate clario-
res sunt, plus obtingat. Sed in *Oligocratia*,
hoc est, paucorū potentia, secundū diuitiarū
quantitatē fit æstimatio: vt quo quisq; plus
habeat, eo plus recipiat: quæ iniquissima est
omniū distributio. At verò in *Aristocratia*,
hoc est, optimorū potentia, vsus distributio-
nis est secundū virtutū merita. Et talis de-
bet in regno perspicui, quod rex optimus re-
git. Nam cum honos alat artes, nullum inter
mortales valentius est virtutum incitamen-
tum & fomentū, q̄ cuiq; pro meritis honores
deferre. Etenim qui solo virtutis amore, futu-
rum inspectantes sæculum, ad officia accen-
duntur, impendio q̄ rarissimi sunt. Ob idq;
Cato admonere Patres Conscriptos cōsueue-
rat, vt benè consultarent quibus virtutibus
præmia ponerent: quoniam nō aliās poterat
iuuentus persequi, quàm quibus possent sta-
tos sibi honores assequi.

ARTICVLVS. III.

Vtrum eadem sit materia distributi-
ua & commutatiua.

DE materia autem harum specie-
rum quæritur hoc tertio articu-
lo, vtrum eadem sit vtriusq; ius-
titiæ, quæ in has tantūm spes-
cies specialissimas diuiditur. Ap-
paret enim primum esse eandem materiam:

aliās essent vsq; adeò virtutes ipsæ diuersæ, vt
non continerentur sub vna cardinali virtute
iustitiæ: diuersitas enim materiæ temperan-
tiæ, & fortitudinis, constituit duas per se vir-
tutes cardinales: cōsequens autem est falsum
& contra Aristot. sententiam, atq; omnium,
quatuor duntaxat discernentium cardinales
virtutes. Mox arguitur cōtra id quod quæ-
stio latenter etiam interrogat. Iustitia cōmu-
tatiua diuiditur in species multas: ergo istæ
non sunt specialissimæ atq; atomæ. Antece-
dens patet. Aristoteles connumerat diuersas
materias, quin verò formas cōmutatiuæ iusti-
tiæ: altera quippe est cōmutatio voluntaria,
atq; altera inuoluntaria: quæ rursus diuidit-
tur in inuoluntariā per vim, & in inuolunta-
riā per fraudem: nō ergò vtraq; specialissima
species est. In cōtrarium est Arist. eo loco
vbi ait distributiua distributiones dirigere:
cōmutatiuam verò commutationes: cuius ta-
men commutatiuæ nullas distinguit species.

Aristot.

QUÆSTIO duas habet particulas, ad quam
perinde duabus operepretium est cō-
clusionibus respōdere. Prior sit hæc. Materia
quam remotam appellat eadem est vtriusq; iustitiæ:
iustitiæ: proxima verò, diuersa. Prior pars sic
ostenditur. Materiæ remotæ harum virtutū
sunt tam personæ inter quas, q̄ res in quibus
fit distributio & commutatio: hæc autem eæ-
dem sunt: fit enim tam distributio q̄ commu-
tatio exteriorum rerum, nempe frumenti, vi-
ni, olei, & pecuniæ inter eosdem ciues. Poste-
rius itidem cōclusionis membrum est etiam
liquidum. Materia siquidem proxima est, re
rum vsus: & constat distributiua iustitiam
dirigere vsū illum, qui est res adjudicari ci-
uibus ratione debiti: non quòd propriū erat
singulorum, sed quòd erat totius reipublice:
ad quam (vt diximus) functionem alia ratio
exigitur, aliaq; existit difficultas q̄ in cōmu-
tatiua. Facultas autem cōmutatiuæ est vsū
rerum moderari in reddendis debitis singu-
lorum peculiaribus. Vnde patens fit ad
prius argumentū responsio: hæc nanq; vsuū
diuersitas, est diuersitatem specierum virtu-
tis constituat: nō tamen tantam quo minus
ambæ contineantur sub specie iustitiæ parti-
cularis, quæ in rebus versatur extrinsecis, ea-
rumque vsibus circa particulares personas.
Secus autem de temperantia & fortitudine:
quippè quarum altera versatur circa tactus
delectationes, eorum sensibilem, quæ nos
ad se alliciunt & pertrahunt: altera verò cir-
ca obie-

Prima con-
clusio.

Probat
prior pars
cōclusionis.

Probat
partis poste-
rioris.

Ad primum
argumentū.

ca obiecta irascibilis appetitus, quæ sua nos arduitate & horrore conterrant & à seipsis uterfantur. Est enim hæc tanta diuersitas vt diuersas constituat cardinales virtutes.

Secunda conclusio. Posterior conclusio est. Materia varietas quæ commutatiuæ iustitiæ subijcitur, neutiq; eandem virtutem in species plures disingit: sed est vnica eademq; atoma. Huius autem veritatem conclusionis hac diuisionum serie venari sanè possumus. Prima enim diuisio sumitur ex commutationum diuersitate per ordinem ad voluntatem. Commutationum nanque altera est voluntaria: altera verò inuoluntaria. Inuoluntaria quippe commutatio est quando quis rem sibi alienam vsurpat, vel personam, vel opus inuito domino: vt in furto: voluntaria verò quando quis rem à domino volente & consentiente suscipit: vt in mutuo. Vbi adnotandum subinde est commutationis nomen non simplicem denotare, vel dationem, vel receptionem: vbi enim res gratis datur, donoq; recipitur, nulla est commutatio: sed tunc datio propriè est commutatio (vti nomen clamat) quando alter dat vt recipiat, alter verò recipit vt reddat: vt patet in mutuo, in deposito, in venditionibus, conductionibus, reliquisq; id genus ciuilibus pactis. Quocirca commutatio

voluntaria spontaneam quampiam atq; voluntariam actionem ex vtrâque parte significat: videlicet tam conferentis quam recipientis. Contraria ratione inuoluntaria commutatio inuoluntariam supponit actionem, tam ex parte patientis quam ex parte auferentis. In furto nanque neque dominus dat vt recipiat, neque fur capit vt reddat: sed ille contra suam voluntatem patitur: hic autem liberè accipit quod nollet vnquã rependere. Attamen dum postea restituit, nihil refert, vtròne reddat pœnitentia ductus, an à publica potestate compulsus. A priori nanque radice acceptionis, puta ab inuoluntaria ablatione nuncupatur commutatio inuoluntaria vel voluntaria. Nam & vbi fuit acceptio voluntaria, potest etiam redditio esse inuoluntaria: vt puta quando infidus emptor vi cogitur pretium soluere. De donatione autem dubium est vtrum vtriusq; partis exigatur assensus, videlicet non solum dantis, verum & accipientis: an scilicet si Petrus animo suo vel verbo inficio Paulo quippiam donaret, donatione illa teneretur antequam alius acceptaret. Et videtur teneri: quia cum quis Deo apud se quippiã vouet,

illicò obligatur: pariformiter ergò ligari videtur qui donauit. Respõdetur tamen quòd cum datio relationè dicat ad accipientè, non videtur oriri obligatio anteq; alter acceptet. Et ideo reuocari fortè potest, etiã absq; vlla iusta causa. Secus de voto Deo factò: quia ipse, si iustum est, semper acceptat. Si autem solenniter coram testibus donatio fiat absenti, tunc standum est iuri ciuili. Arbitror enim absq; donatarij consensu vel legitima causa iura reuocationè non sinere. Quòd si ita est, nec cõscientia id permittit. At verò quoniam Arist. 3. Ethic. duabus de causis accidere docet inuoluntarium: scilicet aut vi & metu, aut ignoratiã: subdiuidit in 5. lib. inuoluntarias commutationes in duo: scilicet in eas quæ occultè & ignorante domino per fraudem fiunt, & eas quæ per violentiã manifestè. Atq; vtrasq; denarrat illic Arist. locupletius autem S. Thom. 2. 2. q. 61. ar. 3. vtraq; enim cadere potest, aut in rem tuã aut in tuam personã, aut in tuos, scilicet in eos qui aliqua sunt tibi necessitudine coniuncti. Res igitur tuã aut subdolè tibi & occultè surripitur, quod vocatur furtum: aut manifestè, & id appellatur rapina. In tuam autem personæ substantiam committi potest homicidium, læsiõve alia: aut occultè, vt per veneficiũ seu per insidias: manifestè autem per apertã vim. Et rursus personæ dignitas impeti potest aut clanculũ: vt per falsa testimonia, perq; latentes detractiones quibus fama aestimatioq; deterritur & corroditur: manifestè autè aut per calumniã in iudicio, aut per cõiuitia quibus honori detrahitur. In persona aut sibi cõiuncta potest cuiquam iniuria fieri, vel in vxore per occultũ adulteriũ, vel in seruo, qui vt fugiat seducitur. In quibus etiã potest & manifestarijs quis iniurijs onerari. Tametsi quod de seruo dictum est, rapinæ habeat aut furti rationem. Commutationes itidem voluntariæ per sua quoq; mēbra articulatim subsecantur. Enimuerò primum dum quis rei suæ dominiũ in alium transfert nõ animo quicq; recipiendi, vt puta dono aut legato, non est propriè commutatio, vt iam modò dicebamus. Quapropter neq; ad iustitiam commutatiuam hæc actio pertinet, sed ad virtutem liberalitatis: quoniã nulla illic subest ratio debiti. Commutationũ ergò diuisio quæ spõte fiunt, sic in genere habet. Aut enim est mutuatio, puta vbi quis rei vsũ gratis alteri concedit pacto recuperandi rem: nam si præter rem aliquod pro vsũ recipiat, tunc in his

Solutio.

Multiplex genus commutationum.

Aristot. S. Thom. 46.

Diuisio spontanea commutationis.

quæ

quæ vsu consumuntur, vt pecunia, frumento, & similibus, vsura est, ad rapinam perti-
nens: in his autem quæ vsu non consumun-
tur, locatio aut cõductio. Si autem quis rem
suã tradit non ad alterius vsu, sed vt ipsam
rursus recipiat, tunc si id fiat conseruationis
gratia, depositum est: si autem vt alterum tu-
tum reddat, tunc aut impignoratio est aut
fideiussio. Dum autẽ quis rem suã in alterius
dominiũ transfert, nõ animo eam rursus re-
cipiendi, sed eius tantũ pretiũ, tunc est vendi-
tio. ¶ His ergo præcuris probatur secunda

*Probatio cõ-
clusiõis.*

cõclusio. Species virtutũ, vt dictum est, distin-
guuntur per obiectõrũ rationes & formas: ra-
tio autem debiti, quod obiectũ est iustitiæ cõ-
mutatiuæ, eadẽ in his oibus materijs existit:
ergo vnica est species iustitiæ ad omnes pa-
tẽs. Probatur minor: quoniã iustitiã cõmuta-
tiua tantũ hoc respicit in radice debiti q̄ res
sublata, propria fuerit possessio domini: hoc
enim differt à distributiua: quod autẽ res illa
iustẽ vel iniuria, per fas aut per nefas fuerit
sublata, nihil ad ipsam. Etenim quantũ ad re-
stitutionẽ spectat, ad eandẽ æqualitatẽ fieri
debet. ¶ Et per hoc patet secundi argumenti
solutio. Negatur enim antecedẽs. Neq; Arist.
ait voluntarium & inuoluntariũ in cõmuta-
tionibus duas discernere species iustitiæ, sed
duas partes. Nã et si illæ differentia duas spe-
cies distinguat in genere morũ respectu volũ-
tatis, eõ q̄ inde nascitur distinctio inter iniu-
riam & iustitiã: tamen ratio iustitiæ cõmuta-
tiuæ minimẽ in illam diuersitatem fertur.

*Ad secundũ
argumentũ.*

ARTICVLVS. IIII.

Virtũ eadẽ sit vtriusq; Iustitiæ forma.

Vperest deniq; vt quarto loco
exploremus an forma iustitiæ
perinde ac remota materia, eadẽ
sit in vtrãq; virtute. Id quod po-
tissimũ in gratiã Arist. interro-
gamus: quippe qui 5. Ethic. ca. 5. disputat an iu-
stitiæ forma sit quẽdã repassio. Et arguitur à
parte affirmatiua ex finali iudicio, vnde ma-
ximẽ sumenda est regula. Illic enim (vt ait
Paul.) debet vnusquisq; recipere prout gessit
in corpore: & Christus Matth. 7. In quo iudi-
cio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mẽ-
sura mensi fueritis, remetietur vobis. Quibus
verbis colligitur vnũquẽq; repassione ple-
tendũ secundũ quantitatem actionũ quibus
prauẽ egit. ¶ Item arguitur secundo loco. In

Argumen. 1.

Argumen. 2.

vtrãq; iustitiã attenditur repensio quãdã, sci-
licet in distributiua præmij ad meritũ & di-
gnitatẽ personę: & in cõmutatiua rei ad rem:
siue iniuria aliqua intercesserit siue nulla: vt
in superioribus dicebamus: idem autẽ esse vi-
detur repassio, quod repensio, siue boni siue
mali, pro eo quod quisq; recipit, seu vi abstu-
lerit, seu dñi voluntate: consiluit ergo cuiusq;
forma iustitiæ in repassione: vel quod minus
latine dicitur in cõtrapassione. ¶ Contrarius
est Arist. cod. 5. Ethic. cõtra Rhadamanthum
asserens, nõ quodlibet iustum in simplici re-
pensione consistere.

Aristot.

VT responsio quæstionis huius lucidiũs
instituat, præmeditanda cum S. Tho.

est nominis significatio repassio: seu vt *Quid repas-
io significet.*
ipse ait, cõtrapassio. Prima enim huius
verbi significatio ad id tantũ accõmodatur
cer.

quod quis cõtra suã voluntatem patitur: pa-
ti enim, violentiã sonat: est autẽ violentũ, se-
cundũ Aristotelem Ethic. 3. cui passum non
cõfert vim. Obidq; in moribus iniuriã signi-
ficat: quã quis inuitus accipit. Quapropter
repati idẽ est quod tantundem pati quantũ
quis vi aut fraude alteri intulit: siue fiat in
persona, quod maximẽ propriũ est: siue in
rebus, quod suã etiã propter inuoluntarium
proprietatem habet. Id quod antiqua lege

Aristot.

utroq; modo iustũ erat, secundũ illud Exod.
21. Reddet animã pro anima, oculũ pro oculo.
&c. Et cap. sequenti: Si quis furatus fuerit
bouẽ aut ouem, & occiderit vel vendiderit,
quinq; boues pro vno boue restituet, & qua-
tuor oues pro vna oue. repassio ergo furis nõ
erat reddere simplũ: nam hoc simplex restitu-
tio postulabat: sed vt pro iniuria penã lue-
ret. De hac autẽ propria significatione nomẽ
ad spontaneas cõmutationes decidit: in qui-
bus nomen passio nõ seruat suã iustã signifi-
cationem: sed est abusus quidã, disputatio-
nis tamen gratia vsu receptus. His leuiter præ-
habitis, Arist. vnica respõdet cõclusiõne quæ
negat iustitiã vniuersim sub repassiois for-
ma seruari. ¶ At verò explicatiũs tribus con-
clusiõibus fiet quæstioni satis. Prima, In di-
stributiua iustitiã nulla est repassiois for-
ma: quoniam (vt dictum est) nõ habetur illic
ratio, vt cuius quantum contulit recipiat, aut
quantũ iniuriã intulit, luat: nam etsi ciues ni-
hil in rem publicã cõtulissent, præterq; quòd
viri sint probi, confertur singulis secundũ
proportionem suorũ meritorũ (vt expositũ
est) nulla pensata qualitate inter rem & rem.

*Conclusio
respõsua de
mense Arist.
Altera con-
clusio.*

Secunda cõclusio. Neq; in cõmutatiua iusti-
tia sic

tia fieret semper iusta reparsio, vbi idem præcisè perpeteretur reus quod autor ab illo perpeffus fuerat: potest nihilo minùs vtriusque æstimata qualitate fieri iusta. Conclusio est Aristot. vbi sententiam Rhadamanthi corrigi. Aiebat enim ille:

Si quæ fecerit, hæc etiam patietur & ipse: Iudiciū fuerit perrectū, atq; exitus æquus.

Aristot. Redarguit eum tamen Arist. qd si quis magistratū gerens percusserit quempiā, aut si rex etiam cōtra iustitiā ciuem vulnerauerit, non est rationi consentaneū vt idem ipse vulnus accipiat. Et cōuersim vbi priuatus homo temerarias manus in regem conijceret, nō satis supplicij solueret si par illi plaga infligeretur: sed qui regi, verbi gratia, manum amputaret, capite plectendus esset: & si quem ipse capite truncaret, non ideo corporis deberet vllō mutilari membro: nō ergo iustum comutatione iustitiæ in eiusdem recōpensatione consistit. At verò forsan Rhadamanthus nō iret huic æquitati inficias. Enimuerò res ipsa quæ aufertur, qualitate personæ augmentum suscipit aut decrementū. Etenim vt atrocior iniuria est quæ principi irrogatur, ita leuior est corā hominibus quā ipse infert. Qua propter cum iustum in æqualitate consistat, augeri debet supplicij in percussente principi: in ipso autem principe poena diminui. Neq; in iniurijs tantū corporalibus res sic habere debet, verum & in exterioribus rebus. Qui enim vi alteri in suis rebus incommodauit, nō facit satis idem simpli reddendo, ac si per eiusdē domini voluntatē res suscepisset eisdem: sed lege insuper in ipsum agendū est pro iniuria: quemadmodū fit in fure. *Tertia conclusio.* In cōmutationibus voluntarijs (eo modo quo illic reparsionis vtimur noie) nō seruabitur iustū si quis, cōferens rem suā aut suum propriū opificiū, recipiat ab altero id simpli quod ipse habet, vel quod sua arte præstare potest. Conclusio etiā est Arist. nam fieri potest vt res diuersorū ciuium & artificū nō sint æqualis pretij. Exempli gratia: Sutor indiget domo quā alius sibi artifex ædificat: non satis est pro ædium fabrica vt reddat vni duove calceorū paria, sed deberet tot illi accumulare quanti erat domus fabrica. Pari modo: Indiget vnus agricola, qui frumento abundat, vino vel oleo alterius: non semper vsu venit vt modius frumenti eiusdē sit æstimationis cum modio vini: debent ergo illa quæ vilioris sunt æstimationis, per multiplicationē adæquare rei quæ præstabilior est.

Atq; hac ratione poterit iustū in reparsione consistere: aliās niuimè. *¶* Ex his ergo inquit *Numismatū origo.* Arist. orta est nummorū necessitas. Est enim nummus seu numisma quasi id quod lex & norma: *vbi* enim græcè idē est quod regula & lex. Duo ergo sunt numismatis vsus: prior *Duplex pecunie vsus.* vt sit mēsurā, res oēs adæquās. Nō poterat fabrica vnus domus ad amussim calceis vel caligis vel alijs opificijs æstimari: vedit ergo tot calceos futor vt pecuniā cōficiat qua possit domū cōemere. Præterea iste qui modò reb⁹ alteri nō indiget forsan indiget alijs, vt legebit eiusdē futuro tēpore, vel in alio loco: nummus ergo illi est p̄ vade qui ei fideiubet. Nā vbi cūq; & quādo cūq; talē exhibueris nummū, rē habebis indigētiæ tuæ accōmodā. Qua propter & moneta dicitur quasi monitoria lex: *Vnde dicta moneta.* & pecunia à pecude, quā Romani autore Plinio li. 33. pecudū nota signārūt: eō qd pecuniæ (vt ait Sapiēs) oīa obediūt: & in mūdi primordijs mobilia bona & cōmutabilia plurimum pecus, & pecora, armētāq; erāt. Ex his rursus cōsequitur nummi valorē (vt eodē loco Philosophus ait) non prorsus ex natura rei æstimandū esse, sitne videlicet æs, argentū, an aurū: sed statuto & signo reipublicæ, aut principis, qui suā in tali nummo sculpsit autoritatē: tanq̄ fideiussor pro oibus. Vnde necessitatis tēpore in quacūq; materia, etiā vilissima, vt in ferro, & in corio cudi potest, aut sculpi. Tametsi pro regionis natura & facultate metallū illud deligendū huic muneri est, quod solidius sit & quadam vigens perpetuitate. Hac enim ratione Plinio. lib. eodē selectū esse aurū asserit inter metalla: nō quidē ratiōe coloris, qui in argēto, inquit, clarior est, magisq; dici similis: neq; ratione pōderis, aut materiæ facilitate, cū cedat per vtrūq; plumbo: sed quia rerū vni nihil igne deperit, tutō etiā in incendijs rogisq; durāte materia. Hæc ille. Etenim cū ignis sit qui inter omnīū maximè actiuorū, edax voraxq; sit rerū, eo præstātius est aurū quo ab hoc periculo tutius est. Fit etiā cōsequens (quod Arist. illic prudenter adnotauit) vt quāuis vlla ingruēte necessitate augeri minuiq; possit nummorū æstimatio, id tamē impendit q̄ rarissimè fieri fas sit. Quin verò hac ratione debet pecunia legis naturā imitari, vt fixa semper firmāq; sit. Enimuerò cum per nummū (vt diximus) res publica & princeps cunctis fideiubeat, nō parū de tenitur eiusdē principis ac reipublicæ fides, quā cum ciues huiusmodi summutationibus absque ingenti necessitate defraudantur.

Ad primum
argumentū.
S. Thomas.

AD primum igitur argumētum quod de finali iudicio factum est, respondet sanctus Tho. arti. 4. q. 61. futurum esse secundū rationē commutatiuæ iustitiæ prout scilicet recompēsat præmia meritis, & supplicia peccatis. Caietanus autem obijciens argumentum ad hominem, videlicet qui. 1. p. q. 21. ar. 1. & 4. sen. dist. 46. ar. 1. negat in Deo iustitiam commutatiuam, respondet tam punitiōnē quàm remunerationem illic fieri secundū iustitiam distributiua: nam (vt legitur de Iuda, Actu. 1.) Vnusquisque illic mittetur in suum locum. Habebit autem, inquit, & formam quandam commutatiuæ iustitiæ pro quāto res pro re datur: puta præmium pro merito, & pœna pro offensa. Veruntamen non idem ego, nisi fallor, arbitror sentiendū, neq; secundū sanctum Thomam, neq; secundū veritatem de remuneratione bonorum, & de malorum vltione. Collatio nanq; præriorum procul dubio iustitiæ distributiua: functio est: tamen si vt ar. 2. dicebamus, hæc illic conspiciatur ratio commutatiuæ q̄ cum diuina bona infinita sint, ita redditur omnibus secundū proportionem meritorum geometricam, vt adæquetur quoq; ad vnguem præmium merito, quod in re publica humana, vbi curta nōnunquā sunt bona, obseruari semper nequit. At verò non idem est de iustitia vindicatiua in delinquentes. Talis enim iustitia neutiquā ad distributiua pertinet. Id quod expressè affirmat sanctus Thomas. 2. 2. q. 108. ar. 2. elicitur enim vindicta à iustitia commutatiua: imperatur autem à legali: vt art. 1. huius quæstionis nos supra adnotauimus. Nam punitio non est sicut bonorū distributio. Distributiua nāq; iustitia non attendit quid ciues contulerint vt repēdatur eis, sed quid in se quisq; mereatur: punitio verò per se aspicit quam quisq; iniuriam irrogauerit vt pari plectatur supplicio. Quare non primū attendit ad delictorum proportionem, sed ad cuiusq; quantitatem: quod munus est commutatiuæ iustitiæ: ex consequenti autem seruatur in supplicijs eadem proportio quæ erat in criminibus. Itaq; vindictio (vt loco citato ait sanctus Tho.) respondet non distributioni bonorum, sed collationi beneficiorū pro susceptis seruitijs, quæ actio pariter est iustitiæ commutatiuæ, imperatæ tamē à legali. Quapropter diuersa est ratio remunerationis & punitiōnis: illa nanq; per se seruatur proportionem geometricam inter proportionem me-

ritorum & alteram præriorum. Sed ex cōsequenti, vbi est bonorū copia, quemadmodū in Deo, custoditur æqualitas rei ad rē: scilicet præmij ad meritum: punitio autem è diuerso prius vbiq; respicit æqualitatem supplicij ad delictum: ex consequenti autem seruatur proportionum habitudinem geometricam. Atq; huic cōsonat quod ait Paulus, *Paulus.* In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ: quā reddet mihi in illa die iustus iudex: scilicet per iustitiam legalem, quæ cum sit generalis virtus, imperat cæteris: atque adeo tam commutatiuæ iustitiæ quàm distributiua. At verò probè denegat S. Thom. iustitiam commutatiuam esse propriè in Deo, pensata eius formali ratione: idcirco q̄ nihil ipse à nobis accipit, quod illi accrescat. Nam quis prior, inquit Ioānes, dedit illi & retribuetur ei: neq; nos quicquam ab ipso qui immutabilis est, propriè adimere possumus. Sed si boni sumus, nobis ipsi, inq; rem nostrā boni sumus ad gloriam Dei. ¶ Ad secundum autem argumentum satis perspicuè per conclusionem responsum est. Prima enim declarauit quemadmodū in iustitia distributiua nulla est repasio, propterea quod nulla illic habetur consideratio ciuis, an quicquā præstiterit aut egerit, cuius æquale recipiat. In commutationibus autem potest seruari repasione figura, modo iam exposito.

Ad secundū

Exploditur
Caietani re-
sponso.

S. Thomas.

Q V A E S T I O S E X -
ta, de acceptione personarum.

S. Thom. 2. 2. q. 63.

ARTICVLVS. I.

Vtrum personarum acceptio iustitiæ distributiua contraria, crimen genere suo sit mortale.

RO S T diuisionem iustitiæ in distributiua & commutatiua, rebus ordo poscit vt de iniustitia prius, quæ distributiua aduersatur, disputemus. Nam iustitia distributiua, vt pote quæ in principe potissimū prominet, qua bona cōmunia sin

gulis ciuibus adiudicat, præstatio est quam commutatiua. Quapropter ab ordine diuini Thomæ digressi sumus. Habebit autem quæstio articulos septem. Primus ac præcipuus est de hac iniustitia quam acceptionem per sonarum appellant, sitne genere suo mortale crimen. Et primum omnium vt à diuina lege, quæ fons nostrarum est & exemplar, exordiamur, Deus in gratia & gloria dispensandis videtur personas respicere: nam personarum respectus tunc accidit, dum nullus meritorum habetur. Deus autem neminem ob nostra merita in gratiam suam recipit, vt Pelagij impietas cogitauit: Vnde Matt. 24. Duo erunt in læto, & vnus assumetur & alius relinquetur: ergo neq; inter homines vitium est personas respicere. ¶ Secundo arguitur. Paupercola quæ duo minuta in gazophylacium contulit, ideo cæteris, ampliora mittentibus, ore Christi prælata est, quæ indigna erat: & qui publicum magistratum gerens, præcipue spirituale, idem admittit crimen quod populares, acriori erit supplicio dignus ob suam ipsius dignitatem: personarum ergo acceptio non est ceu iniqua vituperanda. ¶ Contraria est Dei sententia Deuterono. 10. de seipso Deus magnus, fortis, & terribilis &c. qui personas non accipit neq; munera. & Paulus ad Rom. 2. Non est acceptio personarum apud Deum. Vnde & Deus ipse (vt eodem lib. Deuter. cap. 1. patet) idem cautum etiam esse voluit hominibus, dicēs, Nulla erit distantia personarum. Itaque auditis paruum sicut magnum: neque accipietis cuiusque personam.

Nomen hoc, personarum acceptio, tamen si Ciceroni & prisceorum Latinis non sit ita vsu frequens, est iam nihilo minus apud sacrorum interpretes latinitate donatum. Neq; verò à Græca compositione abhorret: est enim Græcè προσωποληψία, ἀλαβάνω seu λίβω, quod est accipio. Vnde ad Gala. 2. Deus personam hominis non accipit. vbi idem est verbum Græcum. Quauis cum idem quoque polleat, præsertim in compositione, quod, respicio, optime dicitur personarum respectus, vt persona pro facie accipiat. Est ergo decora metaphora dum iudex inhibetur facie personarum in iudicio spectare, vt super Paul. Rom. 2. adnotauimus: nempe nè vel à genere, sexu, ætate, alijsve id genus qualitatibus suum sinat animum affici in iudicio. Eodẽque alludit illud Leuit. 19. Non consideres perso-

nam pauperis, neq; honores vultum potentis. Et de Areopagitis refert in Hermotimo Lucianus, ideo noctu & in tenebris iudicare fuisse solitos, nè ad dicentes respicere possent: sed ad ea quæ dicerentur. Et Socrati ad æquitatis cumulum apponitur quod neq; uxorem neq; liberos in iudicium voluit adducere ad excitandam iudicium commiserationem. Et Arist. Rhet. 1. illam Oratoriæ partem quæ ad commouendos affectus exposita est, condemnat: Areopagum Atheniensem hac maxime ratione commendans, quod illam partem à suo iudicio relegatam haberent. Ex his ergo de nomine prænotatis colligitur acceptionis personarum descriptio. Est enim iniustitiæ crimen quo in distributione non causæ ad rem pertinentis, sed personæ aliarumque eius qualitatum habetur ratio. Quod alludit glossa super illud Ephe. 6. Personarum acceptio nõ est apud Deum. Deus iustus iudex, causas, non personas discernit. Et ratio nominis est quod cum iustitia distributiua nuda syn ceraque meritorum momenta suis bilâcibus perpeditat: merita autem sint quæ ex voluntate re etè instituta procedunt, quicquid ad huiusmodi meritorum cumulum nihil cõfert, ad natiuas personæ conditiones attingere censetur. Itaque personæ nomine, natura intelligitur contra rectam voluntatem distincta, atque adeo actiones alias quæ extra causam sunt. Conclusio ergo quæstionis sit. ¶ Acceptio personarum genere suo est peccatum mortale. Probatur. Quicquid aduersatur iustitiæ est genere suo lethale scelus, vt supra. q. 34. huius libri cum sancto Thoma definitum est: nam cum iustitia necessaria sit virtus, quicquid illi obsistit, contrarium est charitati, atque adeo genere suo mortale: acceptio personarum obsistit iustitiæ: quippe quæ impedit legitimam seruari rationem debiti: ergo est mortalis. Quocirca licet sanctus Thom. q. 63. ar. 1. tantum asseruerit personarum acceptionem esse peccatum, reliquerat tamen. q. 59. ar. 4. constitutum, peccatum iniustitiæ censeferi in mortalium genere. Tametsi in rebus exigui momenti contingat esse tantum veniale: vt si quis amicum minus dignum præstantiori præferret in electione ad officium quod parum reipublicæ refert. Nam & qui minutam pecuniam furaretur, non subinde esset mortalis criminis reus. Quavtiq; ratio ne temperamento hoc vsi sumus, genere suo. Hinc sit consequens, cunctas causas & qualitates quæ nihil ad dignitatem referunt illius

Lucianus.

Aristo.

Definitio acceptionis personarum.

Glossa.

Conclusio responsiua. Probatio.

S. Thomas.

Corollarium.

rei

Primum argumentum.

Secundum.

Paulus.

rei, magistratus, vel sacerdotij, aut præfecturæ, quæ per distributionem confertur, connumerari cum personis, vt ad earū acceptio- nem attineant. Potest nanq; eadem causa in vna distributione legitimè animaduerti, quam in distributione alius rei minimè pen- dere licet. Qui enim consanguineis ratione generis aliquid bonorum suorū donat aut legat, non est personarum respector: qui au- tem illa causa sacerdotium ei conferret, in ta- le crimen impingeret. Pari modo qui virum egregiè doctum, non tamen vsq; ad eò com- positorem morū, sancto viro, ignaro tamē, in optione ad Cathedram anteferret, nō ha- beretur personarum acceptor: veluti si illum præferret in alia electione vbi vir exigeretur probitate cōspicius. Sed de huiusmodi me- ritis in sequentibus articulis emunētius.

Ad primum
argumentū.

PER hæc ad primum argumentum patet responsio. In Dei nanq; distributionib⁹ altera habenda est consideratio dum homi- nē (sue in puris eum naturalibus cōtemple- mur, sue peccati labe maculatum) in suam gratiā primū recipit: altera verò dum iam in eandem admissio eius perpendimus virtu- tum officia. In priori nanq; modo cū nul- la illic subsit ratio debiti, nullum locum ha- bet iustitia distributiua, quæ (vt dictum est) debitum quodā pacto præsupponit: & ideo neq; illic subnotari potest personarum acce- ptio: sed est mera liberalitatis donatio: sicut si princeps bona sua propria quibus libēret impartiret. Nemo enim (vt ait Ioānes) prior dedit Deo vt retribuere ei. Vnde in euan- gelica parabola Matth. 20. An non licet mi- hi quod volo facere: Tolle quod tuum est & vade. Quod quidem Paulus in altitudinem incōprehensibilem diuitiarum scientiæ Dei refert. In posteriori autem modo iustitia ef- fulget distributiua: de qua ideo ait Paulus, Qui reddet vniciuique secundū opera sua. Et alibi: Omnes nos manifestari oportet an- te tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonū si- ue malum. Nam qui per Christi gratiā eius facti sunt mēbra, bene subinde de Deo me- rentur. Quapropter neq; illic Deus est per- sonarum acceptor: sed reddet vniciuiq; secū- dū meritum pretium quæ de diuina gra- tia promanant. ¶ Ad secundum autem re- spondetur quòd quando personæ qualitas meritum auget aut crimē, tunc nulla est ac- ceptio personarum illam inter causas præ-

mij adscribere. Paupertas enim illius euan- gelicæ viduæ in causa fuit vt tenuis eius elec- mosyna maioris esset pretij quàm si diues tā- tumdem largiretur: ob idq; cumulatori præ- mio digna fuit. Et vice versa quoniam delin- quentis præminetia & locus culpam delin- cti aggrauat, fit vt dignitatis illius conside- ratio nihil vindici Dei iustitiæ officiat si a- crius in eum animaduertat.

ARTICVLVS. II.

*Vtrum in spiritualium dispensatio-
ne possit acceptio personarum con-
tingere.*

Ræmissa natura & qualitate ac- ceptionis personarū, quæ cū iustitiæ sit cōtraria delictū mor- tale est, subsequitur vt videam⁹ in quibusnā materijs verset. Et primò in hoc secundo articulo, vtrum in spi- ritualium dispensatione locum habeat. A parte em̄ negatiua arguit. Sacerdotia & spi- rituales præfecturæ nō tam sub iustitia sunt distributiua quàm sub commutatiua: acce- ptio autem personarum, vt dictum est, di- stribitiue aduersatur: nō ergo in huiusmodi spiritualibus locum habet. Prior assumpta probatur: quoniam sacerdotia hæc & eccle- siastica præbendæ, & vt aiunt, personatus nō habent rationem præcisam bonorum com- muniū, sicuti proventus reipublicæ, qui eò quòd sunt totius, sunt quodammodò par- tium: sed sunt stipendia populi ministris ec- clesiarum constituta: debentur ergo perso- nis dignis non propter seipsas, sed quia per- sonæ tales debentur ecclesijs: hoc est dispen- santur personis in mercedē pro seruitio per eam iustitiam qua dignus est operarius mer- cede sua: hæc autem iustitia, non distributi- ua, sed planè commutatiua est. ¶ Secundo arguitur: Christus redēptor noster visus est in suorum Apostolorum optione, quæ ad vitam spiritualem quàm maximè referebat, personas respexisse & accepisse: quoniā nul- la eorum merita perpendens, à piscatoria, & campforia, alijsq; id genus vilibus artibus, veluti infirma abiectaq; huius mundi, vt ait Paulus, eos euocauit. Quin verò in hoc præ- tercà visus fuit personarum acceptor, q̄ non nisi Galilæos ex patria sua, cognatosq; suos assumpsit: nam vt legit Act. 1. de hoc turbæ mirabantur quòd varijs linguis loquentes Galilæi

Primum ar-
gumentum;

Secundum.

Ad secundū.

Paulus.

Tertium. Galilæi essent: Christi autem opera exēpla nobis sunt: nullum ergo hoc vitium est. ¶ Tertio arguitur: Iure etiā Canonico videtur non solum permissa, sed iussa in electionibus, personarum acceptio: vt patet eod. titul. cap. cū nobis olim. vbi licet electus non esset eminentis literaturæ, probatur electio. Et cap. cū dilectus. pariter approbatur, licet fuissent in eadem ecclesia (vt illic legitur) alij digniores.

Quartum. ¶ Quarto arguitur: Ecclesiasticis etiam decretis sancitum est vt non fiat electio nisi ex personis eiusdem ecclesiæ, dummodò illic dignus inueniatur: etiam si alibi foris inueniatur digniores: vt patet distin. 61. cap. nullus. & cap. obitum. & dist. 63. cap. metropolitano. Quin verò, vt ait glo. in cap. cū inter canonicos. de elect. non valet postulatio ex aliena ecclesia nisi duabus partibus consentientibus. Et debet fieri à Pōtifice Maximo, vt latè patet in titu. de postu. præl. Non ergo explorandi sunt semper digniores, et si facile in alienis ecclesijs inueniri possent. Ad hæc & nobis hoc vsus ecclesiasticus palàm facit.

Cōfirmatio Cernimus enim in Episcoporum electionibus non tam meritorium quàm personarū, aut generis, aut potētiae rationem duci. Adde q̄ & in suprema electione Pontificis Maximi iam pridem vsus inoleuit vt nemo nisi è reuerendisimis Cardinalibus assumatur: cū tamen possent quandoq; extra illum ordinem alij disquiri, quorum fortè electio gratior Deo esset & acceptior. ¶ Quintò ac postremò arguitur, Papa, vt aiunt, est beneficiorum, bonorumq; ecclesiæ dominus: ergo non arceatur digniores eligere, sed potest quibus libuerit eadem largiri. ¶ In contrariū autem est Iacobus Apostolus. 2. cap. suæ Canonice: Nolite in acceptione personarum habere fidem Domini nostri Iesu Christi.

AD quætionem hanc decem conclusionibus respondetur. Si tamen prius adnotemus quid hic nomine spiritualiū intelligam⁹: qd' lib. sub titul. de Symonia emūcti⁹ dilucidabim⁹. Haud em̄ intelligim⁹ cūcta q̄ in intellectu sunt: nam scientia & artes doceri pretio possunt: sed intelligimus illa quæ gratis nobis à Deo donantur: non peculiariter tantum in utilitatem recipientium, sed in utilitatem cōmunem: de quibus ait Christus, Gratis accepistis, gratis date: vt sunt sacerdotia, sacerdotales ordines, & sacrorum vsus. Prius ergo circa materiam primi argumenti prænosse oportet, ista ecclesiastica

sacerdotia nō solum ratione distributiæ iustitiæ pendenda esse, verū commutatiæ lineam ingredi. ¶ Sit ergo prima conclusio: *Prima cōclusio.* Negari non debet quin sacerdotia & ecclesiæ præfecturæ specimen habeant distributiæ iustitiæ pro eo q̄ illis honorificentiora & pinguiora debentur, qui præstatoribus sunt meritis: & ideo in nona conclusione adstruendum nobis est in huiusmodi electionibus digniorem esse ceteris anteferendū. ¶ Huic nihilo min⁹ cōclusioni subtexitur secūda. *Secunda cōclusio.* De ecclesiasticis beneficijs, sacerdotilibusq; muneribus, ac dignitatibus quæ ad ecclesiarū obsequia pertinent, per iustitiæ cōmutatiæ regulas præcipuè cōsendum est. Probat. Decimæ quas populus Christianus per soluit nō cōtribuit vt præmia sint meritorū personarū, instar bonorū quæ in rei publicæ deposito existunt: sed vel ad hoc solum, vel ad hoc præcipuè institutæ sunt, vt stipendia sint ministrorum ecclesiæ. Itaq; religio Christiana, nisi ecclesias haberet necessarias, nunquàm Christianos cogeret decimas contribuere. Idemq; inferiùs dicturi sumus de secularib⁹ tributis, inter quæ & sacerdotia hoc solum discriminis interstat, q̄ illa, stipendia sunt pro secularibus administrationibus iustitiæ: hæc autem pro spiritualibus ecclesiarum functionibus. Fit ergo ex hoc consequens rationem illam distributiæ iustitiæ, quæ in hisce dispensationibus reperitur, ad cōmutatiuam ordinari quæ est inter pontifices tam Maximum quàm reliquos dispensatores ac prouisores bonorum ecclesiæ ab vna parte, & ecclesias ex altera. Enimvero quia ob id ciues decimas pēdūt vt sibi sacramenta administrēt, Verbū Dei exponat, & ecclesiastica iustitia seruetur: per iustitiā cōmutatiuam debentur eis idonei horū munerum administrari, veluti operarij vineæ Domini. Neq; obstat decimas (nō dico quotā) esse de iure diuino. Nam censendū hic arbitror instar principis qui certa stipendia perpetua statuit famulis ac ministris dom⁹ suæ: præcipiens vt digniorib⁹ qui haberi possent dispensarent. Hic enim profectò plus cōmutatiuæ iustitiæ subest q̄ distributiæ. Sicut facta beneficij collatione, eadem iustitia constituitur inter ministrum & suam ecclesiam. Itaq; vt explicationis gratia dicam, ratio distributiæ iustitiæ in istis habet se materialiter ad rationem commutatiæ. Nam ideo electores tenentur secundum merita personarum sacerdotia distribuere: non quia præmia

*Suadetur cō
clusio testi-
monij sacra-
rū literarū.*

nia sunt meritorum ipsorū, sed quia & electores tales ministros debent ecclesijs, & ministri talia eisdem obsequia, pro stipendio sibi repēto. ¶ Coclusio hæc sic exposita nō solūm ratione, quæ manifesta est, verūm & sacris oraculis comprobatur. Et primò, vt à lege veteri initiū sumamus, Leuitis simili ratione decimæ erant decretæ. Sicut enim legitur Num. 18. Filij Leui dedi omnes decimas in possessionem pro ministerio quo seruiūt mihi in tabernaculo fœderis. Sic & paulò in ferius de decimis subditur: Quia pretium est pro ministerio quo seruitis in tabernaculo testimonij. Et Luc. 10. dum Christus Aposto- lo tanquàm operarios & messores dimisit in orbem, subiūxit: In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt: Dignus est enim operarius mercede sua: Merces autem per iustitiam cōmutatiam redditur. Et Apostolus. 1. ad Corin. 9. in eandem sententiā ait, Neminem suis stipendijs militasse vnquàm: citans illud Deuter. 25. Non alligabis os boui trituranti: dicens propter nos illud fuisse scriptum: vnde subdit, Si nos vobis spiritualia feminamus, magnū est si nos carnalia vestra metamus? Quibus verbis commutatiuā iustitiam insinuaui. Et. 1. ad Timo. 5. Qui bene, inquit, præfunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Non ait, qui boni sunt: nē quis fallatur q̄ personis ipsis ob sua merita per iustitiam tantūm distributiua debeat honoris ac præbendæ: sed qui bene præfunt, vt discamus beneficium dari potissimūm propter officium: quasi ad normam commutatiuæ iustitiæ: secundūm verbum eiusdē eodē loco, Qui in sacratio operatur, quæ de sacratio sunt edunt: & qui altario deseruiūt, cū altario participant. ¶ Idq̄ confirmat ex iure Canonico. Nam cap. secūdūm Apostolū. de præben. Innocen. iij. hæc fermè Pauli verba citans, ait: Cūm secundūm Apostolum, qui altari deseruiūt, de altario viuere debeāt: & qui ad onus eligitur, repelli non debeat à mercede: patet à simili, vt clerici viuere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur. Accedit & verbum iam modò citatum toto iure solēnissimū, scilicet, Beneficium nō dari nisi propter officium. de rescrip. cap. fin. Igitur ecclesiæ bona non intuitu personarum vt ipsis tanquàm præmia suarum virtutum ac literarum instituta sunt, ceu per meram distributiua iustitiam illis deputanda: sed reuera tāquàm mi-

*Cōfirmatio
prima.*

nistrorū merces pro obsequio ecclesijs impēso. Ex quo infra illaturi sumus eligendorū qualitatem, meritorumq̄; momēta non absolute, sed in ordine ad prouinciam suam & functionē esse pensanda. ¶ Accedit & huc proxime q̄ Christus in ecclesia (vt habetur ad Ephes. 4.) quosdam dedit Apostolos, alios autem Pastores & Doctores &c. in opus ministerij, in edificationē corporis Christi: ergo ecclesiastici ceu ministri recipiunt subsidia stipendiaque populi. Atqui conclusio hæc reuivenda est, dū lib. seq. sub titul. de restitutione, in disputationem protulerimus, is qui prætermisiss dignioribus aut dignis per acceptionem personarum sacerdotia cōfert, cui debeat damnū restituere, ecclesijs ne an personis ipsis prætermisiss. ¶ Tertia cōclusio ad quaestionis titulum: Acceptio personarum in spiritualibus genere suo peccatum mortale est, tantoq̄; grauius ac pestilentius quanto spiritualia temporalibus antecellunt. Conclusio hæc clariū liquet, quā vt multis egēat testimonijs. Spiritualium enim nomine censentur ecclesiastica sacerdotia quib⁹ Christiana respublica ad sempiternam foelicitatem promouetur: sacerdotum em̄ ministerio sacris Christiani iniant⁹, per quæ diuinā gratiā, tum ineūt, tum etiā recuperant, eorumq̄; ope & auxilio eandem gratiam colunt. Igitur cū nihil nobis tantū referat quā per eandem gratiā ad Dei gloriam promoueri, nihil nobis in exitium esse potest præsentius crimine illo per quod in hoc progressu vel impedimur vel remoramur, quale est personarum acceptio in huiusmodi sacerdotibus & ministris optandis. ¶ Attamen quoniam non satis est huiusmodi personarum acceptionem condemnare, nisi eligendorum merita explicentur: Notā dum est cum diuo Thoma duob⁹ modis cōsiderari posse cuiusque merita ac dignitatis excellētiam: videlicet aut absolute & simpliciter secundūm indiuiduam personam: quemadmodū Arist. 5. Ethi. cap. 3. considerat virum bonum. Secundo. modo quemadmodū illic considerat bonum ciuem: vt puta si personam contempleris in ordine ad munus illud & magistratū ac functionem ad quam assumitur. ¶ Sit ergo quarta conclusio. Dignitas personæ perpendenda est & exigenda in ordine ad talem finem qui electionis scopus est. Hoc clarissimum est: quia à fine sumenda est mediour ratio: & 1. Corint. 12. ait Apostolus, Vnicuiq̄; datur manifestatio

*Confirmatio
secunda.*

*Tertia cō-
clusio.*

*Documentū
S. Thomæ*

Aristot.

*Quarta cō-
clusio.*

festatio

Quinta con-
clusio. festatio spiritus ad utilitatem: scilicet ad com-
modum Christianæ reipublicæ. ¶ Adnecti-
tur autem conclusio quinta. Primum ac po-
tissimū quod in eo qui in spiritualibus præ-
ficiendus est populo, æstimandum venit, est
morum compositio, virtutumque ornamen-
tum. Hanc eandem conclusionem de reli-
quis ciuilibus magistratibus in subsequenti-
bus cōstituemus: est enim omnibus commu-
nis: at verò præcipuum robur habet in eccle-
siasticis prælatis, cuius ratio patētissima est.

Ratio con-
clusionis.

Enimuerò finis proximus ciuiliū magistra-
tuum est tātū naturalis: nempe tranquillo
statu & pace rem publicam cōseruare: licet
ille ad diuinam quoq; foelicitatem ordinem
habeat: finis autem & scopus proximus præ-
latorum spiritualium est sempiterna foelici-
tas, ac subinde eorū munus, auxiliares esse

Paulus.

Christi ministros, iuxta verbū Pau. Sic nos
existimet homo sicut Dei ministros. Quib⁹
idcirco vna cura esse debet, Christi sangui-
nem colere, eiusq; redemptionem promoue-
re, atq; ad diuinū amorem subditos prouo-
care, & ad Dei charitatem referre omnia: ni-
hil eorum cogitantes, quæ cum mūdo dispe-
reunt, sed sempiterna illa quæ nos in cœlis
manent. Hæc autem nemo curare potest &
pro dignitate administrare, nisi in quo idē
Christi sanguis feruescat, idēq; inardescat
amor.

Sexta cōclu-
sio.

¶ Sexta conclusio. Præter charitatē
& honestatem morum requiritur statim sa-
crorum scientia, prudentiaque, & solertia, &
reliquæ animi vires, ac dotes ad gubernādū
necessariæ: iuxta verbum Domini, Quis pu-
tas est fidelis seruus & prudens? Matth. 24.

Adeo vt liceat nonnunquam expeditaq; hu-
ius gratia, eo qui simpliciter moribus præ-
stantior est posthabito, alterum vita inferio-
ri præeligere: dum tamen prauus non sit &
corruptis moribus: nam cui refragatur vita,
nulla alia ratio satis suffragatur vt fas illum
sit ad ecclesiæ gubernaculū admouere. Hoc
planè cōstat. Est enim primū prælati sacra

Probatio cō-
clusionis.

docere, & per eorum doctrinam & exempla
subditos ad diuinorū amorē allicere ac pro-
mouere. Mox quia regimen, opus est pru-
dentia, vt. 6. Ethic. Arist. autor est: & vt ibidē
subdit, cum prudentia virtutes omnes con-
nectuntur, cunctis huiusmodi dotibus præ-
stare debet. Enimuerò vt nisi quod ignitum
est calefacere nequit, ita nisi qui charitate ar-
det vel lucere alijs potest vel virtutum calo-
rem excitare. ¶ At verò quoniam ex his du-
bium hoc loco præcipuum relinquatur, an

scilicet vt ab hoc crimine acceptionis perso-
narum caueatur, necessarium sit præstantio-
rem dignioremq; semper eligere, statuitur se-
ptima conclusio. Acceptio personarum tūc
affert manifestarium crimen, quando præ-
termisso idoneo eligitur indignus: tūc enim
impudēter & contra iustitiam cōmutatiuā
in ecclesiam peccatur, & contra distributi-
uā in eum qui dignus est. Conclusio est omni-
bus extra controuersiam in confesso. Vnde
de præbē. cap. graue. Alexand. 3. in concilio,
Graue, inquit, nimis est & absurdum qd qui-
dam ecclesiarum prælati cum possint viros
idoneos ad ecclesiastica beneficia promoue-
re, assumere non ventur in dignos: quibus
neq; morum honestas, neq; literarum sciētia
suffragatur: carnalitatē sequētes affectū, nō
iudiciū rationis: vnde quāta ecclesijs dāna
proueniant, nemo sanæ mentis ignorat.

Septima con-
clusio.

Probatūr cō-
clusio.

¶ Subtextitur deinde huic octaua cōclusio.
Ad hoc vt secundū exterum ius fori cano-
nica solidaq; sit habenda ac valida electio, sa-
tis est eligere dignum. Conclusionem hanc
confirmant Canones tertio argumento an-
te quæstionem adducti: eorum autem ratio-
nem S. Thom. & Doctores hanc reddunt, qd
aliās vnaquælibet electio calumniam patere-
tur: haud enim tali foro facillē expendi pos-
sunt librariq; meritorum momenta, vt con-
stet quis est optimus. Vnde dū Rex aut qui-
uis alius iure patronatus eum eligit dignum
cui iura non refragantur, nequit vel Papa,
vel inferior Prælatu electio in fauorem
dignioris perimere. Ad diderim hic, qd qui di-
gnum elegerit, nō tenetur ad restitutionē
nec digniori, nec ecclesiæ: vt lib. sequenti sub
titul. De restitutione, videbimus.

Octaua con-
clusio.

¶ Nona conclusio. Quo ad culpam, in foro conscien-
tiæ & poli præceptum est eligere digniorē.
Et primū ne quæ existimet solius esse opi-
nionem S. Tho. qui eam incunctanter, velu
rem constitutissimā adstruit. 2. 2. q. 63. ar. 2.
& in quotlib. q. 6. & 8. quem sui sequuntur.
Fuit quoq; Alexan. de Hales. 2. p. q. 136. mem-
bro. 2. & Nicolai de Lyra, Ioan. 21. Neq; verò
Mendicantiū vtriusq; ordinis, verū & Hæri.
& Godof. in suis quodlib. Fuitq; Hadrian.
postea Papæ in materia de restitu. & ex Do
ctorib. iuris Can. Arch. & aliorū. Hos deniq;
Maioris postmodum in. 4. distin. 24. q. 8. &
9. sequitur. Patroni autem contrariæ sentē-
tiæ, si tamen contrariam tueantur, sunt Hu-
go & Apparatus super cap. licet ergo. 8. q. 1. &
cap. Monasterium. 16. q. 7. quibus, referente
Adriano

Nona con-
clusio.

S. Thomas.

Alexander
Halen.

Nicolaus Ly-
ranus.

Henricus.
Adrianus.

Archidaco.
Maioris.

Hugo patro-
nus contrarie
opinionis.

Ioan. Andr. Adriano, accessit Ioānes Andreas. Dixerim si cōtrariam tueant: quia illi forsā id duntā xat cōtendunt, q̄ in foro exteriori non sit electio refellenda: nam de foro interiori nihil decernere debuissent. Quod si sententia diuini Tho. vera est, per nullā potest defuetudinem vel cōtrariā consuetudinē abrogari. Est em̄ de iure diuino: cōtra qd' vsq; adeo nullō tēpore p̄scribit, vt quo lōgior fuerit eius abusus, eo fiat delictū graui⁹. Neq; in his satis est autores numero aestimare, aut dicere, hoc tenent Canonistae, hoc verò Theologi: sed auctatādā sunt sacrōrum autoritates, rationesq; examinādē. ¶ Arguitur enim primò ex iure naturā. Ecclesiastica beneficia (vt secūda cōclusiōne asserēbam⁹) ex bonis cōmunib⁹ populi, veluti stipēdia instituta sunt, & ecclesiae ministris proposita: ex hac ergo parte cōtra iustitiā cōmutatiuā fidē populo & ecclesiae frangit qui nō optimū ei ministrū absq; fraude & dolo prouidet. Mox peccat & contra iustitiā distributiua: eadē enim virt⁹ quae iubet seruare in praemijs proportionē quae est in meritis, subinde admonet vt optim⁹ q̄ rationabili diligētia inueniri potest, ceteris praefatur. ¶ Deinde accedit tertio q̄ Antistites tenētur beneficia gratis cōferre: qui autē meliori posthabito cōfert min⁹ digno, ille certē alia causa mouetur humana: alioqui illud non faceret: atq; adeo neque dat gratis: neq; ab acceptione personarū inane in colūmis.

Prima ratio in gratiā pri me opinio nis.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Paulus.

¶ Ad hęc qui ex duob⁹ sacerdotijs pingui⁹ cōfert sacerdoti min⁹ digno, manifestē iustitiā distributiua acceptione personarum prauearicat: nā id patrare nō posset nisi respiciendo personam, puta qualitatem extra causam: ergo eadē labe contaminaretur, qui vnicum beneficium min⁹ idoneo adiu dicaret. ¶ Praeterea horum collatores munerū, dispensatores sunt, vt ait Paulus. 1. ad Corin. 4. ministeriorū Dei: in quibus, vt inibi subiūgit, fides sincera requiritur secūdū verbū Dominicū citatū: Quis putas est fidelis dispensator & prudēs? principis autē economus & dispensator qui quos posset optimos seruos eodē stipēdō non ascisceret in seruitiū domini, reus profectō esset aut defra ct⁹ fidei, aut neglectae prudētiae. ¶ At verò ius diuinū est quod huic cōclusiōni firmiorem adstruit fidem. Atq; in primis exemplū Christi, Ioā. 21. in electione Petri qd' abū dē remi patefacit. Ille quiippe qui nemini iniuriam irrogare potuit, neimpe qui non merus dispensator, sed dominus rerum erat,

non alium selegit qui suus sibi vicarius succederet, q̄ omnium tūc temporis Apostolorum optimū. Neq; verò satis duxit eum instituire quem ipse nouerat esse praestantissimum, sed id prius voluit vt omnibus innotesceret. Hac enim, vt arbitror, tantum de causa ter publicē Petrum rogauit an se plus ceteris diligeret (qui numerus iudicialibus mentionibus solennis est) vt cunctis liquidum fieret, iure & ordine optimum eligere: doce retque perinde eos vt eandem legem in similibus electionibus sanctissimē custodirent. ¶ Quapropter absque vlla cunctatione asserere soleo illo tunc tēporis articulo quo Petrus electus est in Christi vicarium: omnium fuisse Apostolorum optimum: neq; tutum arbitror hoc denegare. Liqueat enim solam Dei Charitatem, esse normam per quam iudicare licet bonitatis gradus apud Deum: praeterea neq; hoc negari licet, quin eo gradu quo quis diligit Deum, diligitur ab illo. Si ergo Petrus Christum plus tunc ceteris Apostolis amabat, plus & ab ipso amabatur: atque adeo optimus erat. Quod enim praeter ceteris tunc Christum diligeret, ambigi nequit: quoniam Christi interrogatio nō oriebat ex dubio, q̄ppe quo ipse nō tenebatur: sed erat velut assertio. Et quauis Petri⁹ ad comparationem respondere citra temeritatem non valuit, eò quod neque suorum erat, neq; alienorum meritum pōderator: tamen suum responsum, Tu scis quia amo te, Christus pro comparatioe iuxta suam ipsius interrogationem accepit: & ideo ad tertio responso continuo subiunxit, Pasce agnos meos. Dico stetit optimum tunc simpliciter: quia nihil obstat quo min⁹ Ioannes indulgenti⁹ diligeretur, alioq; fortē tēpore fuisset melior: nam de intemerata Virgine hēstare nefas esset, longē meritis cunctos antecessisse Apostolos. ¶ Secundo loco accedit & apostolicum testimoniū. 1. ad Timo. 3. Qui episcopatum desiderat, bonū opus desiderat: hoc est sibi consultē videat, quantum sibi oneris imponat: quia omnium est optimū munerum quae in ecclesia sunt: atque adeo gubernatu difficilimum. Vnde subdit, Oportet enim Episcopū irreprehensibile esse, &c. Vbi tā amplā tāq; diuinitū virtutū supellectilē ab Epō desiderat, vt licet nullā faciat cōparationē, vix ille possint, nisi in eo qui praestantissimus est, aceruari. Quapropter inferi⁹ cap. 5. eūdē admonet discipulū vt nemini citò manus imponat. Vbi porro docet

Secundus locus ad idem.

docet quantum debeat examinis præcedere antequàm huiusmodi sacerdotia distribuatur: utpote quæ illam finalis iudicij imitari pro humana fragilitate deberet, vbi æquissimi meritorum trutina vnicuique remetiendū est. ¶ Accedit tertio loco Ius canonicū sanctorumque decreta. Est in primis Hieronymus super Leuit. cap. 8. qui refertur. 8. q. 1. cap. licet ergo. Refert namque illic Leuitica historia quòd quando Aaron iussu Dei in sacerdotē vnctus fuit, congregata fuit omnis turba ante fores tabernaculi. Super quibus verbis ait Hieronymus quæ licet Dominus de constituendo principe præcepisset, singularemque elegisset, tamen conuocatur etiam Synagoga: requiritur ergo, inquit, in ordinando sacerdote etiam populi præsentia: ut sciāt omnes & certi sint quod qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium: & hoc attestante populo: secundum illud Pauli, Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt. Hæc Hieronymus. Et est allusio ad exemplū Christi qui in præsentia Apostolorum testimonium tulit excellentiæ Petri. Hac tamen non obstante verborum inculcatione Hieronymi, temperat illic eius sententiam, inò denegat Hugo, dicēs satis esse eligere dignū. Cui Apparatus adhærescit. Veruntamen nisi intelligant in foro duntaxat exteriori, nõ sunt contra textum audiendi. Sunt & verba acerbissima Augustini super verbo Iacobi citato, dicentis, Non est putandum leue esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Domini gloriæ. Quis enim ferat eligi diuitem ad sedē honoris gloriæ ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore? Aufculata verbū, ad sedem honoris gloriæ ecclesiæ. Consentit & Leo Papa, can. Metro politano. dist. 63. vbi docet quod sit eligendus optimus. Sed est Chrysostomus. sententia lib. 2. de sacerdotio, quàm maximè meditanda. Admonet enim de suo nomine ecclesiasticos pastores, quod tanto debet meritorum interuallo antestare gregi, quanta præstat excellentia pecori pastor. In cuius sententia Bernardus. De consideratione ad Euge. p. multa, eadēque peregrina congerit. His vnicuique illustreque adiungitur capitulum, extrã, ut ecclesiastica benef. line. dist. conf. vbi in reprehensionem Episcopi apponitur quod non ex affectu carnali, sed stricto iudicio debuit ecclesiastica beneficia in persona magis idonea dispensare.

Hieronymus.

Augustinus.

Leo Papa.
Chrysostomus.

Bernardus.

dimi.

Atqui in pragma. concil. Basiliens. habetur Conciliū Basiliens. hæc forma iuramenti eligentium. Ego. N. i. u. s. i. l. i. c. ro & promitto omnipotenti Deo & sancto, cuius nomini dedicata est hæc ecclesia, eum eligere quem credam esse in spiritualibus & temporalibus meliorem. Neque tantum Canonicum, verum & Ius Imperatorium idem sanctissimè admonet, ut est videre in Auth. de monachis. §. ordinationem. Iubet quippe eum Imperator qui prius optimus inter monachos apparuerit, præfici in pastore. Quòd si monachus optimus est præficiendus, profectò multò est sanctius eadem regula in episcopis obseruanda: ut quorū ordo sit instituto monachorum excellentior. Atqui argumenta hæc si in primordijs etiã ecclesiæ, & quando illustribus pollebat personis suam tenebant, quãto nunc maiore, quãdo illa laboramus personarum inopia, ut vix optio permittat: imò citra dignissimū vix possit reperiri dignus. Tẽpore Augusti. Ambr. Marti. Nicolai, atque id genus mortalium, nõ esset immane scelus non perquirere digniorem: modò autem ut digno conferas, dignissimum debes inquirere: ad eò omnia iacent. ¶ Et quando eorum quæ facta sunt argumenta nullum existeret, hoc rem ineluctabiliter conuincit, quòd postquam in dispensatione beneficiorum non habetur exacta meritorum ratio, nemo est qui literarum studia sequatur, nemo qui alijs imbuatur moribus, quàm qui ad Curiam fuerint aptiores. Vnde quanta detrimenta ecclesiæ Christi eius sanguine fundatæ succreuerint, & hæresum pestes & animarum neglectus aperitissimè testantur. ¶ At verò antequàm decimam conclusionem statuamus, operè pretium est nõnulla dubiola quæ hinc emergunt diluere. In primis nõ cõtendimus in has angustias Primæ limitatio cõclu. nus ad quod persona eligitur exigui momentis est, censetur peccatum mortale digniorè prætermittere. Mox neque est tale peccatum timendum etiam in rebus maioris momenti quando meritorum excessus non est tantus, ut videatur ad rem multum referre: quoniam & furari exiguum monetam non est peccatū mortale: neque nos Deus cogit tam anxie personas explorare, sed secundum prudentiam pro rei qualitate & conditione. ¶ Præterea maximè adnotandum, non esse Secundæ attendendum ad causas metaphysicæ possibilitatis: sed ut materia moralis exigit, ad id quod secundum prudentiam speratur futurum.

Postrema ratio.

Primæ limitatio cõclu.

Secundæ.

rum. Enimuerò licet occurrat vir literis clarissimus & prudētia cōspiciuus, est tñ vecors, vel alijs implicitus negotijs, de quo nō est tāta spes q̄ prædicabit aut gubernabit secūdū suas dotes: vel fortè etsi sit optimè moratus, publicistamē est negotijs ineptus: huiusmodi certè hominib⁹ ille præferēdus est, qui licet huiusmodi dotib⁹ nō sit tam potēs, speratur tamē curā sollicitius habiturū, diligētiaq; adhibiturū ad suum exequendū munus. Euentus autē rei qui præter eligentiū spē subsequitur, nihil electionē vitiant: vt si negligens postmodū reperiatur, qui diligens credebatur. ¶ Emergit autē ex superiorib⁹ cōtra hanc nonā conclusionē argumentū primū. Dicitū est iustitiā distributiūā in his sacerdotijs ad cōmutatiūā referri: dū autē prælatus tribuit ecclesiæ curatū vel aliū ministrū rationē suarū decimarū dignū, quia scilicet habet exilia subsidia, per illū satisfacit iustitiæ cōmutatiuæ: nō ergo tunc tenetur alium eligere qui cumulatorib⁹ meritis polleat. Respōdentur duo. Primū non seruare tunc ratio distributiūā iustitiæ, nisi fortè in breui expectaret locupletior præbēda pro illo digniori. Deinde quātū ad iustitiā cōmutatiūā, cū dignitas personæ nō habeat certā præscriptā mēsuram, fit vt vbi alius est dignior, vix inferior censendus sit dignus. Præterq̄ q̄ fides dispēsatoris ministeriorū Christi exoptulatur vt cuiuscūq; ecclesiæ ascribat ministrū optimū illorū qui illo stipendio haberi potest: nam ecclesia si loqueret, talē eligeret: licet hæc culpa non sit tanta vt ad restitutionē obliget, si secundū exilimationē dignus eligat: vt suprā diximus. ¶ Hinc autē exurgit argumentū secundū cōtra eandē nonam cōclusionē, quod sequitur ex ea nonnūq̄ vt elector esset perplexus. Verbi gratia. Duob⁹ vacatibus beneficijs quorū qd' vberius est & pinguius nullā habeat animarū curā: alterū verò quod fructib⁹ est sterile, eandē habeat annexā, vel plures habeat sub se parocicos, plusq; doctrina indigētes: vt ecclesia nūc Toletana, quæ locupletissima est, vacante: & simul Granatēsi, quæ licet sit pauperior, habet tamē multos ex Mahometismo neophytos, pplexus tūc esset & Papa & Rex. Nā si distributiūam iustitiā spectes, debet tūc illud qd' est ditius digniori attribui: si autē publicam ecclesiæ necessitatē, potius deberet illi maior cura animarum demādari. Ad hoc respōdetur, pluris semper esse habendam rationem publicæ necessitatis, ad quā nos Christi cha-

ritas arctius astringit. Et ideo animarū cura digniori est cōmendanda, neq; inde dānum de sua dignitate reportare cōsetur. Nam etsi bene præsidētes presbyteri, auctore Paulo, duplici sint honore digni: ille tamen qui apud Deū nos manet in primis æstimandus est: eò vel maximè, q̄ (vt dictū est) hæc sacerdotia in ecclesiarū cōmodū sunt instituta. An verò ille dignior acceptare teneret, alterius disputationis est. Et tāta esse posset necessitas vt teneret. ¶ Verū ex hoc tamē aliud enascitur dubiū, vtrū lex hæc eligēdi dignioris vsq; ad illos etiā extendatur qui iam sunt suis ecclesijs collocati: videlicet vtrū vacante pinguisimo beneficio vel episcopatu debeat Rex & Papa quospiam suis locis dimouere, vt omnes per gradus euehat. Videt enim nonā cōclusioni concurs. Respōdet de hac re nō posse certā stabiliri regulā. Enimuerò mutatiōes istæ & ascēsus q̄ fieri possit maximè cauendi sunt: tum q̄ sōmētum ambitioni subministrat: sunt enim in causa vt ep̄i semper sint animi pendētes: & sicuti prima materia, nunq̄ sua forma contēti: Quare neq; charā habere possunt sponfam, neq; iustam illius gerere curam: tum quòd non est pastori ætas in cognoscendis summutandisque nouis ac nouis gregibus transigenda. At verò neque hoc nimium cauendum est: quandoquidem expediens nonnunquā sit & condecens vt episcopus ad aliam sedē commigret. Non enim vanus est titulus de postula. prælat. ¶ Sequitur post hæc dubium de electionibus, siue dum religiosi & Canonici prælatum eligunt, siue dum Scholasticus publicum prælectorem Cathedræ, vtrū teneatur quisque semper eligere meliorem: etiam si videat nihil se suo suffragio profuturum. Ad hoc respondetur, semper in electionibus animaduertendum fore, opus vanum non esse opus charitatis: omnesque ideo leges ad mores, prudentiæ iudicio esse applicandas. Sit ergo prima responsio. Indigno nemo debet suo calculo suffragari: etiam si constiterit illum à reliquis omnibus optari: quoniam talis non nisi per nequitiam obruditur, cui nullo colore fauendum est, neque assentiendum. Si tamen qui eligendus speratur, dignus est, tunc licet ac decet dignissimum qui eligi non potest prætermittere, vt dignior eligatur. Sunt tres, quorum Petrus dignissimus est, Paulus medius, Ioannes verò infimus. Quòd si ego in Petro persisto, neque ipse

Dubium.

Dilutio.

Dubium alterum de electionibus.

Responsio.

Primū argumentum.

Solutio.

Secūdum argumentum.

Responsio.

neque Paulus, sed Ioannes eligetur: me autem accedente ad Paulum, ipse vincet: hoc ergo consilium sequi debeo: etiam si iure iurando me astrinxerim eligere digniorem. Intelligitur nanque iuramentum inter possibiles. Hoc autem, similique cessante casu, semper eligendus est dignior: nam præterquam quod ei seruandus est honor, & legi dignitas, ad hoc etiã prodest, vt electus admonetur æquos electores non eis fuisse.

Primum argumentum.

Sic enim fiet in regendo cautior. ¶ Contra hæc tamen cõtinuò se offert argumētum: quod si semper dignior eligēdus esset, sequeretur quod si minus dignus electionem acceptaret, perinde peccaret atque collator: quoniam videtur causa esse rei illicitæ. Ad hoc autem respondetur non esse rationem parē: nam recipienti non incumbit conferendi cura: ob idque neque censetur iniquæ collationis causa, perinde atque conferens. Et maximè si sit dignus. Quin imò in re dubia non tenetur ipse seipsum examinare: sed ille qui confert. Quare licet episcopatum ambire, delictum sit: oblatum tamen citra culpam suscipi potest. Enimuerò licet quis prætermisso charitatis ordine eleemosynam porrigat, non patri indigenti, sed extraneo: vel præteritis pauperibus prodigat in histriones, ob idque delictum faciat: illi tamen qui recipiunt non irretiunt eodem delicto.

Secundum argumentum.

¶ Mox alia via arguitur ex cap. monasteriū. 16. quæst. 7. quo habetur quod vbi quis dominus instituerit Oratorium vel Capellaniam, possit cuiunque presbytero dare. Arguitur ergo. Potest quis ea lege sacerdotium instituere, vt solis suis agnatis aliusve designatæ profapix in perpetuū obueniat: nam quicunque quorumlibet bonorum domini potest ea pro suo libito dispensare: ergo tali casu nõ est necessariū, imò nõ licet digniorem exquirere. ¶ Sunt qui dicant etiam in tali casu inquirendos esse digniores, si opus fuerit, extra illam familiam.

Solutio quorundam.

Reprobatio.

Attamen & vsus & ratio in contrariū reclamant: satis enī est inter illos designatos & vocatos præstatoriẽ eligere: nisi vnus sit tantū, vtputa sanguine proximus appellatus. Nã cū tali institutori ac fundatori non incubat munere suo & officio distributionẽ facere, & illa sint sua bona, non stringitur rationẽ habere dignioris. Haud tamen erat cur Hostiensis & Abbas ex hoc dissimilimo textu inuitum argumentum traherent ad distributiones bonorum cõmunium ecclesiæ: nẽ

Hostiensis Abbas.

pe quod satis semper sit eligere dignum.

Duo hinc tamen illius textus moderamina recolenda sunt. Prius quod si qui designatus est, fuerit omninò indignus, alius substituendus venit: quia nemo neque de sua substantia potest sacerdotium contra naturale ius ac diuinum creare. Secundum est, quod si institutio illa annexam habeat curam aliquam animarum vel gubernationem, tunc iniquissima est, & non ferenda, quatenus obstitit vt dignior eligatur.

Duo moderamina textus citati.

Vt si quis prouentibus suis monasterium fundaret eo vinculo vt Prior vel Abbatissa non nisi ex suo genere aut patria crearetur, non est in contumeliam Euangelij lex illa seruanda. ¶ Enascitur autem hinc præterea dubium de beneficijs patrimonialibus, ad quæ nõ recipiuntur nisi ciues, vel qui inde sunt oriundi. Videtur enim sententiæ nonæ cõclusionis derogare: siquidẽ possent præstantiores aliudẽ quãdoq; acciri. Respõdetur leges illas æquissimas esse, quas vtinã de beneficijs saltẽ parocchialib⁹, quibus annexa est animarū cura, vbiq; sanciret ecclesia: quæadmodum & in Triditino Cõcilio summo omnium cõsensu, me præsentẽ, cõsultabatur.

Alterũ dubium.

¶ Esset enim illis decretis conforme quæ in quarto argumẽto accersita sunt, decernẽtib⁹ vt electio ex eadẽ ecclesia fieret. Nam vt modo dicebam, nõ paruo æstimãdus est in genitus amor quẽ quisq; ad natium solũ habet. Præsertim quẽ licet possent nõnunq̃ inueniri extranei meritis præstantiores, multo esset tamẽ ecclesiæ conducentius, vt ambitionib⁹ & litib⁹ sibi molestissimis ac pestilentiis obuiaret: præterea vt incolæ spe illa animarentur, liberos & literis & moribus informare.

Responsio.

¶ His ergo absolutis dubijs ad decimã cõclusionẽ descẽdamus, qua ad illã triuialẽ respõdeamus quæstionẽ, vtra scilicet facultas alteri præferẽda sit in deligendo ep̃o, Canonici scilicet iuris, an Theologia. Neque verò erat cur assertio hæc in controuerſiam vocaretur: sed Hostien. cui Abb. Panormi. subscripsit super cap. 1. de consan. & affinit. fuit qui nescio quo iure hanc contestatus est litem. Aiunt enim quod vbi hæreses pullulant, præferendus est Iuriscõsulto Theologus: alibi vero econuersò. Et quanuis mea me professio in suspitionem de hac re adducere possit, haud tñ idcirco his maximè temporibus, disimulãda est rei veritas: ego enim minimè de me ipso ignoro quã sit talium merito expers. ¶ In primis si mea opinio illius esset

Quæstio triuialis.

esset momenti, quæ in consilium admitti deberet, mallem vt post morum honestatem prudentia viri, roborque animi mansuetudine insignitum, atq; in agilibus dexteritas perpenderetur, quàm scientiæ eminentia: dū modò illa doctrinæ mediocritate polleret, quæ pòdus ei auctoritatis adiungeret. Itaque persona æstimanda cum primis est, nò hæc aut illa scientiæ facultas. Tæcti ille in quo hæc omnia excellētia doctrinæ illustraret, maiori iure esset super ecclesiæ candela-brū erigendus. ¶ Sed tamē quòd cæteris pariter concurrentibus Theologia sit peculiaris Episcopi scientia, quā hîc conclusionem decimam facimus, nescio quis ambigat. Nam vt ab ipso pastoris nomine, qd' Episcopi propriū est, exordium sumamus, ecquis dubitet præcipuū pastoris munus esse sacrorum eloquia reuoluendo recollere ac meditari, vnde doctrinæ pabulū gregi subministrat. Sententia est Hieron. in Leuitico. 36. dist. can. si quis. vbi ait: Duo sunt pōtūficis opera, vt à Deo discat legēdo scripturas diuinas, & sepiùs meditādo: vt populū doceat. Et dist. 38. can. oēs. admonetur Antistes vt in prōptu legē habeat: videlicet tā sacros Canones & sanctum Euāgeliū, q̄ diuinū apostolorū librū & oēm diuinā scripturā. Canones scilicet Cōciliorū, vt statim subdit. c. placuit. Vnde August. in epistola ad Paulinū, quæ est. 59. illud Pau. ad Ephe. Quosdā autē dedit pastores & Doctores, pro eodem vsurpat: nempe qd' Ep̄i eò sint pastores, qd' doctores. Quid nī? nunquid non Apostolorū successores sunt? ergo propriū eorū est vt quā fidē ipsi diuulgāru, populū doceant: eiusq; mores secundū euangelicas normas cōponant, & veluti canes cōtra vitia indefessè oblātrent. Sed quid in re nò dubia testib' vtimur nò necessarijs? Non interrogabātur olim dum insula insigniebātur an ius nossent vtrūq; sed an vtrūque scirent testamentum: vt Richard. quotlib. 4. & Syluest. in verbo, ep̄s, adnotāru. licēt iam collapsis rebus, non interrogentur nisi an velint se diuinā scripturæ sensibus accōmodare, & quæ inde hauserint, plebē docere. In cuius signū conferē eis euangeliū, quod admonentur populo sibi cōmissio p̄dicare. ¶ Adde qd' ex prius ep̄is neminem nisi theologum cōperias. Nam iura canonica theologi in cōcilij sanxerūt, & pontifices maximi ex sacris collegerūt oraculis. Quapropter si nominis etymologiam inspicias, quā August. (vt refertur. 8. q. 1. c. qui episcopatū.) interpretatus est: nēpe

vt idem sit ep̄s quod superintendens: in hoc etiā deberet superintendere canonico iuri, licet non illud memoria retineret. Enimuerò cum ex Theologia ius ecclesiasticū promanauerit, per eandē facultatē debent legitimi sensus canonū examinari. Præsertim q̄ illa iura quæ ad mun' episcopale quicq; referūt, Theologi, si modò secundū nomē scientiæ polleāt, oculati' emūctiusq; callere debēt. Quòd si minùs calleant, multò est ep̄o dignius, vt veluti de Moyse, Exo. 18. legi't, viros idoneos audiendis sæcularibus causis exponat, quòd ipse sacrosanctæ meditationi & Christianæ doctrinæ incūbat, q̄ vt, vice versa, à dulcedine scripturæ auulsus sæcularibus cōplice't. ¶ Vi de ergo q̄ lōgè ab scopo aberrēt qui ep̄i munus nò aliud existimēt q̄ hæreses extirpare: cū alia præterea sint multò illis magis peculiararia, q̄ causas audire. Eò vel maximè qd' si tūc sunt necessarij quādo hæreses pullulant, fit subinde vt magis sint semper necessarij: nè vnq̄ serantur. Chirurghi sunt & caudicij, qui cū litibus victitēt, nollent iurgiorū causas præscindi. Cura autē episcopalis lōgè alia esse deberet: nēpe vt populus adeò esset semper fide instruetus, moribusq; cōposit', vt neq; hæresib' neq; litibus vlla relinquere't ansa. Quapropter nò solū vbi hæreses pullulant, sed vbi litū desidia serpūt, illic optatior esset Theologus ep̄s, aut certe vir probitate insignis, qui lites absq; prolixis terminis iuris cōponeret ac rescinderet. Video em̄ proli dolor plures foueri lites in foro ecclesiastico q̄ in ciuili: cū totus conat' ep̄i esse deberet in ternas hominū cōscientias sarrire, discordiarū graminaq; cōuellere, & nò illuc curā extēdere, vt pueros poma ficusq; hortorū suffurātes (quia hæc est officialiū sagina) ex cōmunicationis internecone ferire: quod adeò est absurdū vt excusare se iam ecclesiastici iudices nequeāt nisi affirmātes propositū nò gerere ligādi. Sed & ob hoc deberēt esse Theologi vt cognoscerent quanto illis esset habenda maior ratio nè populus inobediētia crimine q̄ excōmunicatione feriret: nā quātis iudices tale nò habeant propositū, populus tū qui illud nescit, nihilò minùs consciētia sibi vulnerat, dum fictæ non paret excōmunicationi. Sed de hoc fatis in præsentia. Nā & Theologos ep̄os eandem video ire viam.

AD primum ergo argumentum quæstionis prima conclusio respondit: nimirū concedens personatus istos, quos vocant, & sacerdotia plūs commutariæ iustitiæ respe

Decima conclusio.

Hieronymus.

Augustinus.

Prima ratio pro conclusione.

Richardus Syluester.

Secunda.

Augustinus.

Postrema ratio.

Ad primum argumentum.

Etu ecclesiarum habere, quam distributiua.
Ad secundam. ¶ Ad secundam inter probandam nonam
 conclusionem responsum est: ubi common-
 strauimus, vsq; adeo à Christo abfuisse per-
 sonarum acceptationem, vt Petrum tunc Apo-
 stolorum optimum, atque ad regimen acco-
 modatissimum, elegerit: & matrem filiorum
 Zebedæi petentem filijs suis sedes ad dextram
 & ad sinistram repulerit. Quod autem ple-
 beios homines & literarum rudes ad functionem eu-
 angelicam asciuerit, bina fuit causa. Prior quod
 ipse eos & docere potuit, & tales efficere qua-
 les ad rem decebat electores autem humani,
 quia dignos eos facere nequeunt quos eligunt,
 eos debet ad eligendum conquirere, quos dignos
 inuenerint. Mox quod expediebat supranatura-
 lem fidem non ab hominibus promulgari, qui essent
 humana doctrina illustres, ne in suspitionem
 veniret, quod de humana scientia procederet.
 Ideo enim iussu funt coram regibus ac presidi-
 bus non cogitare quomodo aut quid loquerentur: sed
 que Spiritus sanctus suggereret, illa diuulgaret.
 Quod autem Galileos egeris mortalibus preter-
 lerit, mysterium fuit, de quo fuerat Isaias vaticinatus:
 cuius ideo prophetiam Matt. c. 4. citauit:
 Terra Zabulon & terra Neptalim, &c. Galile-
 eam gentium. Populus qui ambulabat in tenebris,
 vidit lucem magnam. Et Dauid: Principes Zabu-
 lon & principes Neptalim (hæc enim erat
 Galilea) duces eorum. ¶ Ad tertium, quod ad-
 uersus nonam conclusionem interdicti videbatur, itidem
 satisfactum est dum concelsimus secundum forum exte-
 rium satis esse digno conferri ad succidendas cal-
 lumnias: secundum autem in foro interiori. ¶ Ad quar-
 tum respondet, iura sanxisse, dignitates & præ-
 bendas personis eiusdem ecclesie concedi ob hæc
 causam (vt ait Celestinus eo. c. nullus. 61. dist.)
 quod vnusquisque suum fructum militie habeat in ec-
 clesia in qua sua per omnia officia transigit æta-
 tem. Cui & alterum S. Tho. causam subnectit, quod
 mihi est probatissima: videlicet quod plurimum
 vnusquisque propensior habet animum ad suam
 propriam ciuitatem & ecclesiam in qua nutritus est:
 qua vtiq; ratione vtilior esse poterit. Vnde
 Deut. 17. Non poteris alterius gentis hominem
 facere regem, quod non sit frater tuus. Et ideo licet
 non exquirat extraneum dignum, per hæc fit con-
 pensatio. ¶ Quintum autem argumentum omnia que di-
 cta sunt concutit. Etenim si vera est quorundam
 opinio, ne dicam assentatio, cui sanctis-
 simus Papa vnquam assensisse credendus est, vi-
 delicet quod est dominus beneficiorum, pugnantissi-
 mum extruitur inde argumentum quod non teneatur
 digniores eligere: imò quod possit super

hoc cum inferioribus prelatibus dispensare.
 Responso ergo non est alia quam quod nul-
 latenus est dominus. Alias profecto sicuti de
 illo dictum est qui de suis proprijs bonis sacer-
 dotium creat, liberum ei esset tanquam
 vero domino conferre cui mallet: quod nemo
 auderet asseuerare. At nullo opus est ar-
 gumento ubi apostolica tuba canit: Sic nos
 existimet homo vt ministros Christi, & dis-
 pensatores ministeriorum Dei. ad Corint.
 4. Quin verò & Christus Luca. 12. Quis, in-
 quit, putas est fidelis dispensator & prudens
 quem constituit Dominus super familiam suam?
 ¶ Neque verò sacri Canones transuersum vn-
 guem ab hoc euangelio discrepant: quia ne-
 que discrepare possunt. Quare non pigebit
 iuris hæc verba audire. De præbendis. libr. 6.
 cap. 2. sic habet, Licet ecclesiarum, personarum,
 dignitatum, aliorumque beneficiorum ec-
 clesiasticorum plenaria dispositio ad Roma-
 num noscatur pontificem pertinere. Non di-
 cit dominium, sed plenaria dispositio. Et Cle-
 vt lit. pend. nihil in no. cap. si duobus. hoc mo-
 do, Salua tamen in præmissis omnibus Ro-
 mani Pontificis potestate: ad quem ecclesia-
 rum, personarum, dignitatum, aliorumque
 beneficiorum ecclesiasticorum plena & libe-
 ra dispositio ex suæ potestatis plenitudine
 noscitur pertinere. Perfpice ergo quod perti-
 git pontificie potestatis plenitudo: certè non
 vt dominus sit, sed vt plenariam habeat dis-
 positionem. Nam, quod ait, libera, hoc tan-
 tum significat quod nullum agnoscat in ter-
 ris superiorem. Idem patet ex superioribus.
 Commonstratum enim reliquimus hæc bo-
 na ecclesiastica, stipendia esse populi pro mi-
 nistris, quorum idcirco Papa merus est dis-
 pensator. ¶ Imò arbitrari illos qui dominum
 beneficiorum cum appellant, propriam vo-
 cem ignorare. Nam si dominus est, retinere
 sibi potest, & in proprios vsus conuertere, ac
 pro libito eis vti: quod tamè nemo sanæ mē-
 tis admittet: si autem pro libito non potest
 vti, sed tenetur ratione dispensare, non est
 dominus. Quocirca sanctus Thomas. 2. 2. q.
 63. ar. 2. ubi ait prælatum ecclesiasticum non
 esse dominum, sed dispensatorem, Pontificem
 etiam maximum complectitur: vt Cardina-
 lis etiam Caieta. Lateralis Papæ scitè adnota-
 uit. Sed heu quanta mala ex contrario, eod-
 demque falso principio ecclesia quotidie pa-
 titur! Cum tamen quo sanctissimus Papa
 cæteris honore & dignitate in ecclesia Dei
 præstat, fortiori nexu teneatur digniores
 semper

S. Thomas.

Caietanus.

semper optare. Nisi forte (vt ad calcẽ quarti argumenti respondeamus) Cardinales in Pontificis electione ob eandem summam vicarij Christi dignitatem sanctiori fide perstringuntur optimum eligere. Quapropter nunquam rumorem illum persuadere mihi potui: videlicet statutum illis esse, nõ posse deligere nisi ex suo gremio. Et tandem ab ipsis Dominis Cardinalibus audiui, falsum esse. Enimuerò quòd actiuas voces ad ipsum sacrum senatum ecclesia retulerit, decentissima ratio persuasit. 23. distin. cano. In nomine Domini. & cap. licet. extrà, de electi. & vbi periculum. eod. lib. 6. videlicet, nõ tantus episcoporum cœtus à remotissimis regionibus Romam ad eligendum cogeretur. Attamen cum tanti referat optimum episcoporum orbis ad summam sedem euehere, quòd intra paucos vrbis passua electio coërceatur, licet sit credibile inter eos nõquam defore dignũ, certè synceritas euãgelica nõ permittit. Vnde in eo cap. In noie Dñi. si in Romana ecclesia nõ inueniat idoneus, ex alia sumi iubetur. ¶ Igitur conclusio nona suis radicibus fixa perstat, q̄ nõ solum in antistitibus creandis, verum & in alijs dispensandis sacerdotijs quibus iniuncta est animarum cura, sanctè seruanda est: nam in alijs qui tali cura vacant, licet præteritis dignioribus contra iustitiam distributiuam delinquatur: non tamen subest tantum periculi. Atqui eam ob rem aut nunquam aut perquam raro peccatum illic mortale committitur: dum modò non concedantur indignis. ¶ Ex hac autem definita conclusione dubia nonnulla suboriri videntur, quæ idcirco necesse est vt per ordinem examinemus. Primum est q̄ proximis verbis de beneficijs cura animarum carentibus appendet, an scilicet pensiones annuæ quæ à quinquaginta hinc annis pererebuerunt in ecclesia, tutò & imponantur beneficijs, & recipiantur ab ijs quibus exhibentur. Ad hoc primum omnium respondetur, pensiones huiusmodi non habere annexos ecclesiasticos titulos: quia pensionarius nõ fit beneficij possessor: sed tantum possidenti imponitur onus soluendi. Et potest imponi vel personæ quãdiu possederit, vel quòd multò est vsu frequentius, ipsis fructibus beneficiorum. Qua de re neque aliam habent annexam curam, neque canonicum persoluendi officium. Atque hac vtique ratione huiusmodi reditus tutissimi ex illis

tur: nempe quòd nulla sint cura onusti. Ego verò, licet de plenaria Pontificis potestate in dispensandis beneficijs nihil ambigam, *Autoris li- ma de propo sita quæstio ne.* semper tamen arbitratus sum hæc esse periculosissima omnium beneficiorum: idque propter eandem rationem qua alij censent esse tutissima. Nam si verum est quòd paulò ante commonstrare nitēbamur: nempe summum pontificem non esse dominum, sed dispensatorem beneficiorum, quæ sunt ecclesiarum stipendia: consequens inde fit, vt illa adiudicare nequeat nisi pro altaris (vt ait Paulus) ministerio: vel tãq̄ mercedē pro aliquo seruitio ecclesiæ, etiã si non esset spirituale: vt puta duci aut militi, qui ecclesiam tempore necessitatis propugnat: qua de causa decimarum tertie Regi Hispaniæ tributæ sunt. Et congruentius possent illi concedi qui negotia ecclesiæ gereret, vel in concilio, vel in curia, vel alibi: sicuti olim mos erat his qui prælatis in adiutorium adhibebantur, prouentuum quotam impertiri. Præterea quando dubialis super aliquo sacerdotio dirimi aliter non posset, liceret aliquam portionem parti cedenti in bonum pacis addici: de quo vnò pensionum genere vnicus est textus in toto iure, Nisi essent, de præben. At quòd citra hunc casum absq; vllò titulo & obligatione bona ecclesiæ possint hoc modo dispendi, non apparet quomodò intra limites dispensationis contineatur. Et re vera rei nouitas eam in suspiciõne vehemēter adducit. ¶ Alterũ dubium est de illis qui neque eligunt neque beneficia cõferunt, nihilo minùs sunt causa vt vel dignitate inferioribus vel prorsus indignis conferantur, vtrum delictum illis sit. Et peculiari ter fit interrogatio de resignatoribus. Resignat quis sacerdotium suũ in manibus Prælati, sed tamen in fauorem consanguinei, vel alterius certæ personæ indignæ, & non aliàs: videtur ille extra culpam esse: nam Prælatus est cui collatio incumbit. Respondet tñ Prælati delictum non excusare resignantem: vt pote qui verè est causa iniquæ collationis. ¶ Vbi de hoc maxime admonere nõ præteribo, videlicet quàm sit cauendum ne pueris beneficia præbeantur: nam etsi contingat, vt optima sint indole, non solum ius Canonicum, verum neq; naturale reputat eos dignos. Dignitas enim non spem, sed rem dicit. Atqui plurimum vsu venit, vt qui de se pueri bonam fecerunt spem, quam, si absq; diuitijs ecclesiasticis manerent, ad vberem

Falsum est nõ posse eligi pontificem si è Cardinalium caru.

Prima dubitatio de annuis pensionibus.

Dubium alterum.

Responsio.

Beneficia pueris minime cõferenda.

frugem perducerent, cum primum ditantur, superbire ac ferocire incipiunt. Per multa alia dubia in præsentiarum præterimus, nē extra rem & causam distrahi videamur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum beneficiorum pluralitas sit iure permissa.

Vperiori articulo annexum est in hoc tertio de beneficiorum pluralitate disputare, vtrū sit quoquo pacto iure permissa. Pugnāt enim à parte nega-

tua Canones plurimi, tam Conciliorum q̄ sanctorum patrum. In primis est decretum Synodi. 7. Constantinopolitanæ, vt refertur 21. q. 1. cap. clericus. Clericus ab instanti tempore non connumeretur in duabus ecclesijs: negotiationis enim hoc est & turpis lucrī propriū commodum, & ab ecclesiæ cōfuetudine alienum. Vbi citatur verbum Domini, Nemo potest duobus dominis seruire. Et. 70. distinc. cap. sanctorum. ait Vrbanus, Omnino in duabus ecclesijs aliquem intitulare non liceat, sed vnusquisque in qua intulatus est, in ea tantum canonicus habeatur. vnde extrā, de præben. cap. quia. perhibetur præbendarum multitudinem canonibus esse inimicam. ¶ Secundo allegantur à sancto Thoma quoli. 9. ar. 15. sanctorum dicta. Ait enim Chrysofom. Quod tenebra erubuit, lumen erubescat: quod figurā non fuit concessum, rei reor esse illicitum: figurā autem, hoc est, legi veteri, non fuit inter Leuitas concessum vt qui capiebat in Bethlehem, caperet in Hierusalem: cum nos ergo perfectiores esse debeamus, qui capit in Tyro non capiat in Damasco. Hæc Chrysofomus. & Bernardus. Qui non vnum sed plures est in beneficijs, non vnum sed plures erit in supplicijs. ¶ Item id esse videtur contra rationem, & ius naturale, & diuinum iam modo citatum: Nemo potest duobus dominis seruire. Cui insuper accedit iuramentū quo quisque iure antiquo fidem suam astringit seruire ecclesiæ, cui se mancipare constituit. ¶ In contrarium faciunt iura quæ plura beneficia eidem personæ indulgent: vt tum alibi, tū. 21. q. 1. frequentes Canones docent.

Quæstionem hanc discriet diuus Tho. quolibet. 9. citato articulo. 15. At quia rei huius abusus nimium in perniciem ec-

clesiæ obrepfit, nō erit superuacaneum rem denuo ac sedulo examinare. Nam cum (vt ait illic sanctus Thomas) ius hīc naturale ac diuinum implicetur & humanum, quantum ad duo priora, rei huius definitio ad Theologos pertinet: licet quantum ad tertium, spectet ad iuriconsultos. Placeat ergo veluti primum fundamentum distinctio illa sancti Thomæ: Triplex est actionum ordo: scilicet aut quæ deformitatem habent inseparabilem, vt mendacium: aut quæ indifferentes sunt, vt deambulare: aut tertio quæ licet per se nudæ & absolute consideratæ, deformitate in quantum representent: circumstantijs tamen vestitæ licite fieri possunt: vt hominem occidere, quod iudici, & defendenti se licet. ¶ His præiactis respondetur ad quæstionem septem conclusionibus. Prima. Habere plures præbendas non est res primi ordinis. Hæc conclusio inde fit liquida, quod multis casibus super hoc sancta iura dispensant, vt statim patebit. ¶ Secunda. Neque est secundi ordinis. Non enim est perinde indifferens atque habere plures vestes: hoc quippe absolute consideratum, nullam implicat aut malignitatem aut indecentiam: habere autem plures præbendas, si nudè spectetur statim sonat quasdam ordinis peruersiones. Primum, quia ratio docet vt vnique ministerio suus proprie deputetur minister: aliās vnus plurium personarum induit. Secundo, cultus diuinus detrimentum patitur. Et tertio, cum bona hæc (vt diximus) stipendia sint ecclesiarum, suo defraudantur iure. Id quod rerum vsus & experientia docet. Aggeratis siquidem præbendis multis ad personarum paucitatem, vix vlla restat ecclesia, cui pro ratione suarum decimarum seruiatur dignè. Et quarto inde sequitur distributiue iustitiæ præuaricatio, videlicet vt digni multi egeant: alij verò exūdēt. Quinto esca & fomentum ambitionis inde subministratur: nam interdicta præbendarum accumulatione, sacerdotes non tam auidè sitirent atque ambirent bonis ecclesiæ ditari. Et sexto id in causa est vt literarum studia neglecta iaceant: vtrinque etenim spes bonorum debilitatur: scilicet & quod auida ditiorum auaritia impedimento est nē inopes promoueantur. Quin verò septimo, & transgressio quædā est illi Paulini

Primum argumentum.

Secundum.

Chrysof.

Bernardus.

Tertium.

D. Thomas.

Prima conclusio.

Suadetur conclusio.

Secunda. Probatio.

lini

lini præcepti, Vnusquisque in ea uocatione qua uocatus est maneat. Atq; illius præterea ad Rom. 12. Sicut in vno corpore multa membra habemus: quod Gregor. ad hoc propositum citauit. 89. distin. cap. singula. vbi ait, Singula ecclesiastici iuris officia singulis quibusque personis sigillatim committi iubemus. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra non vnum actum habent: ita in ecclesiae corpore multa membra sunt: & ideo distincta officia esse debent, & ecclesiae diuersis personis commendanda: alias totum corpus esset oculus: aut totum auditus: aut vnus multorum corporum oculus.

¶ Tertia conclusio. Habere plures præbendas res est tertij ordinis: scilicet quod licet per se absolute librata in malum sonet, ut proxime nunc rationes comprobabant: potest nihilo scilicet talibus circumstantiis exornari, ut fiat licitum. Ad huius autem lucidam intelligentiam distinguere de beneficiis operæpretium est. Alia enim sunt quæ residentiam habent annexam: alia verò quæ liberiora sunt, ut simplicia sacerdotia quæ præfamerè vulgò dicuntur. Atque illorum quibus residentia annectitur, alia sunt quibus iniuncta subinde est animarum cura: ut episcopatus & parochiae: alia verò quæ hoc onere sunt immunes. De his ergo non arbitrator eodem esse pacto censendum. Hoc superposito sex casus notantur. 21. q. 1. in Summa, iuridici, quibus licetè compati se duas præbendas valent in eadem persona.

¶ Primus ratione tenuitatis: quia non possunt singula singulos alere sacerdotes, ut habetur. 10. q. 3. vno. Qui quidem casus verus est etiam in his sacerdotiis quæ curæ subduntur animarum. Quinetiam posset idem & in episcopatibus licere. Possent inquam esse adeo tenues (quales frequenter sunt in Italia) ut neuter posset episcopum pro sua dignitate sustentare: possentque esse tam proximi, ut ab eadem valerent persona administrari. Et est textus. 21. q. 1. cap. illud. vbi conceditur ut idem sit Archiepiscopus Tarracoenus. & Episcopus Fundanus.

¶ Secundus casus, quando vna est ecclesia ab altera dependens: ut legitur cap. eam te. extrâ, de ætat. & qualitat. & ordi. præfici. Quomodo autem fiat ecclesiarum vno, patet extrâ, de rel. dom. c. quia monasterium. Neque quis fallatur, arbitratus in eundem casum recidere: nam primus intelligitur etiam vbi ecclesiae non sint vnita. Potest siquidem Papa sine vnione adiudicare

duas ecclesias propter tenuitatem vni sacerdoti: etiam cum titulo vtriusque. Est tamè hic *Adnotatio.* consulte animaduertendum quòd in hac tenuitate meditanda, non est respectus habendus personæ, sed communis utilitatis ecclesiae in quem cuncta hæc referenda sunt. Enimvero si persona supra dignitatem suam & conditionem cõten dit amplam familiam splendoremque vitæ sustentare, non illa læcæ æstimanda est prouentuù tenuitas, sed ad hoc spectandum quid ecclesiae cõducat. Præterea cauendum maximè nè præbendarum vno in fauorem personæ fiat, & fraudè ecclesiae. Est illustris quispiam pluralitate beneficiorum pressus, qui ad eximendū sibi scrupulum cõscientiæ procurat per annexionem cuncta in vnum coadunare. Profectò is arbitrato meo, dum hoc sophismate fascinare cogitat diuinos oculos, grauius turpiusque delinquit, quàm si plurium figuram retineret: debet enim vno ecclesiarum in emolumentum ipsarum absque dolo malo fieri, ut sit legitima.

¶ Tertius casus est propter paucitatem clericorum: ut. 21. q. 1. c. clericus. adnotat. Quauis illic non dicatur nisi propter inopiam hominum, quod referri potest ad incolarum raritatem. Veruntamè raritas etiam sacerdotum, necessitate inducit demandandi vni plures ecclesias. Atqui iudicanda est paucitas quando rari sunt digni. Quae porro de causa non inhiberè in prouincijs probitate & doctrina sacerdotum destitutis, vnum pluribus ecclesijs deputari, etiam cum cura animarum: quippe quod in re ecclesiae foelicius cederet, quàm sacerdotes penitus in idoneos populo Christiano præficere.

¶ Quartus casus pluralitatem excusans occurrit, quando quis vnâ habet præbendam in titulo, atque alteram cõmendatitiam: ut habetur eadem causa & q. cap. qui plures. Admonendum tamen est de intellectu huius textus. Enimvero iuris prudentes, qui ad forum iudiciale penitus attendunt, tutam forsitan arbitrantur cuiuslibet conscientiam hoc pacto possidentis duas præbendas: at verò qui penitus iudicium diuinum introspiciunt, aliter censebunt. Etenim eadem causæ, imò (ut reor) iustiores coire debent ut quis dignè in conspectu Dei altera fruatur præbenda sub titulo: altera verò sub commendatione, quàm si ambas haberet in titulo. De commendationibus quippe loquor per petuis, quæ hoc ætatis habentur in usu. Est lex prohibens nè Cardinales qui Romæ resident, fiant Episcopi: & nè huius fiat præuaricatio legis, commendantur illis eccle-

Gregorius.

Tertia conclusio.

Distinctio.

Sex casus.

Secundus.

Tertius casus

Quartus casus

Qualiter præfatus casus sit intelligendus.

fiæ perpetuò, nihilo differentiùs q̄ si titulus illis inscriberetur. Profectò si fas esset ita loqui, hic commendationis prætextus præuaricatio est legis, et si personata: & fortè eorum criminiosior, quo fit magis in fraudem legis. Nam in fraudem legis facit, qui saluis legis verbis, sententiam eius circumuenit. l. cõtra. ff. de legibus. & C. eodem titulo. Non dubium est in legem committere eum qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem. l. non dubium. Etenim si causa ferendæ legis fuit necessaria Episcopi residentia in sua ecclesia, quidnam quæso refert commendatariùsne absens sit, an verus Episcopus? Ratio nanque quæ iustam faciat ac legitimam commendationem, hæc esse debet, quòd haberi tunc persona non potest cui legitimè sub titulo adscribatur: non autem commendatarium ditare.

Haud quidem inficias ierim quin possit Episcopus Romæ à Pontifice Maximo ob publicas causas acciri: tamen quòd illic perpetuò maneat, nihil obmurmuro: sed tamen neque ambigo quin multò sanctiori fide & diuino mandato teneatur Episcopus Cardinalis præsens esse ecclesiæ suæ q̄ Romæ: siquidem episcopi iure diuino inscripti sunt: Cardinales verò post Apostolorum sæculum creati. ¶ Quintus casus est quando Papa pluralitatem concedit: vt habetur eadem quæst. cap. relatio. Et sextus si dispense episcopus: vt habetur. 70. distinct. canon. sanctorum. Hi autem duo casus ad normam quarti modò expositi auscultandi sunt, videlicet quòd quantum ad forum exterius censentur legitimè possidere: tamen vt Deo dispensatio sit accepta, debet legitimis causis circumuerti. Quauis iam non est in vsu vt episcopus possit super præbendarum pluralitate dispensare: quia cap. dudum ecclesiastica. extrà, de election. videtur ius antiquum abrogatum: nempe vt solus Papa dispense: vt illic notauit Panormitanus. Tametsi hoc intelligendum sit sub ambarum titulo: quia commendare ob necessitatem bene potest episcopus dum non patet ad curiam aditus. ¶ Septimus casus additur extraordinarius propter sublimes & literatas personas, quæ maioribus beneficijs sunt honorandæ: vt verbis vtamur cap. de multa. de præbend. sublimes enim (vt aiunt) refertur ad sanguinem. Attamen neque illud ad illustrium commodum est referendum, sed ad ecclesiæ splendorem. Ec-

clesia enim dum vagiebat in cunis, & potentia seculari premebatur, opus habebat illustrium viribus suffulciri: quæ de causa indulgebatur vt aliquanto plus stipèdiorum sortirentur. Iam verò hoc ætatis, si fas est dicere verum, nescio an eadem dispensationis causa tam legitima existat: porrò cum rerum vsus palam doceat sublimium potentatum ita grassatum esse in ecclesiastica sacerdotia, vt hæc fuerit non minima causa ruinæ in qua modò iacet ecclesia. Tametsi nunquam negabo, quin si ingenui & natalibus præclari, moribus sint cū primis, mox literis ornati, plurimum splendoris ac roboris reipublicæ ecclesiasticæ afferant.

¶ Subsequitur hîc tandem dubitandi ratio, an præter hos casus licitum sit Papæ dispensare, & compatibles facere plures præbendas & personatus. Hoc in disputationem produxerim propter multa & varia quæ à Doctoribus iuris Canonici affirmantur: vt videre quisque poterit apud Syluestrum, in verbo, beneficium. 4. Ait enim in primis Archidiacon. casus istos superiores coercendos esse ad præbendas quæ absque cura sunt animarum, sed profectò nulla hoc ratione probatur: quin verò episcopatus pro causa, vt supra citauimus, cap. illud. 21. q. 1. possunt eidem permitti, nè dum parocciæ si proxime sunt & tenues: quauis tunc decentius esset vniri. Alij dicunt extra hos casus nemini licere plures habere præbendas. Intelligendum est tamen absque legitima dispensatione: alioqui dubitari non licet, quin eadem potestas quæ superioribus casibus dispensauit, si occurrerint alij nondum cogitati, æqui tamen & iusti, possit dispensare. Consule si lubet de hac re Syluestrum & alios Summistas.

¶ Duo tamen hîc restant dubia. Prius, vtrum absque dispensatione duo possint beneficia ab eodem possideri: Posterius, vtrum vbi dispensatio requiritur, ille qui absque legitima causa dispensationem nactus est, tutam habeat conscientiam. De priori dubitatione distinguendum est inter beneficia, quæ quantum ad residentiam & curam: quæ distinctione præhabita statuitur cõclusio quæ sit huius articuli ordine quarta: nam tres supra præmissimus. In beneficijs simplicib⁹, scilicet, neq; habetib⁹ curam, neq; residentiam exigentibus, qualia sunt præstameræ, nulla est necessaria dispensatio, vt plura eadē persona obtineat. Scio glossas sacrorum Canonum multas

Dubitatio.

Syluester.
Archidiacon.

Solutio.

Alterum dubium.

Distinctio.

Quarta conclusio.

Quintus casus.

Septimus casus.

Probatio cō
clusionis.

multas in contrarium ire: sed tamen non solum iam receptus vsus, verum & ratio nostrā conclusionem edocet. Est enim adnotandū fundamentum quod ex sancto Thoma supra desumpsimus: videlicet in his spectandū esse trinum ius, scilicet diuinum, naturale, & humanum: quorum hoc vltimum per defuetudinē legis aut contrariam consuetudinē abrogatur: quod autē quia duo habeat simplicia beneficia, non est vsq; adeo contra naturale ius & diuinum, vt cōsuetudo illud nequeat abrogare. Hoc patet: quoniam licet habendus etiam oculus in istis sit ad iustitiam distributiuam, potissimum tamen ad cōmutatiuam, per quam ecclesijs de ministris prouidendum est: vbi autem residentia non est requisita, ibi ecclesia non læditur ob prebendarum pluralitatem. Verum est Adrianum mitigare verbum, dicendo hanc non esse propriē abrogationem, sed derogationem: propterea q̄ talis prouisio non potest fieri absq; vlla prorsus causa, sed aliqua interueniente. At verò iam nunc profectò licet nulla interueniat ratio, cōferuntur ab inferioribus Prælati sine vlla dispensatione. ¶ Quinta propositio. In his quæ residentiam requirūt, sed curam nō habent, vt sint canonicatus, nondum ius abrogatum est: sed manet vsus vt absq; dispensatione non aceruentur eidem: facilius tamen potest in istis procurari concediq; dispensatio, quàm in habentibus curā. Quin verò in beneficijs canonicatu minoribus quæ seruitio etiam interessendi sacris obnoxia sunt, nullus est dispensandi vsus.

Quinta con
clusio.

¶ Addiderim autem conclusionem sextam, quòd huiusmodi beneficiorum coaceruationes, siue per dispensationem fiant, siue secus, carere non possunt culpa, etiam quandoq; mortali, atq; graui scandalo, in ecclesiarum detrimentū: idq; potissimè vbi nimium accumulantur, & personis deputantur indignis. Conclusio hæc inter probandam conclusionem secundam constituit. Iam enim nulla spectantur aut desiderantur merita, sed perinde, quinetiam turpius atque impudentius quàm secularia & profana, ambiuntur, ambiuntur, vaneunt, hæreditantur, regressantur, profanantur, ac dilapidantur. ¶ Septima conclusio. Parœciæ & id genus sacerdotia quæ in animarum curam iustituta sunt, vsq; adeo non possunt absq; legitima dispensatione ab eadem obtineri persona, vt si legitima non fuerit, nequeant tū in foro conscientiæ apud Deum possideri. Non fo-

Sexta cōclu-
sio.

Contra abu-
sum in cam-
biendis bene-
ficijs.

Septima con-
clusio.

lūm sententia est sancti Thomæ quolib. cita D. Thomas
to, atq; Adriani in De plural. beneficio. ve- Adrianus.
rūm & sacri Canonēs id insinuāt, eiusq; in-
terpretes apertè pronuntiant. Quin verò do-
ctores conclusionem non moderantur, vt de
illis solis intelligatur, sed de cunctis (quod ve-
rissimum est) quæ dispensatione indigent vt
possideantur. Est tamen enormitas turpior
in his quæ curam habent animarum. Itaq; &
Papa sine legitima causa dispensans, grauius
delinquit, & eius delictū non liberat ambien-
tem, obtinentem, & retinentē, à culpa. In pri-
mis quòd Papa delinquit sententia est Apo-
stoli supra citati: Sic nos existimet homo vt
ministros Christi, & dispensatores ministe-
riorum Dei. Et subdit: Hic iam quæritur in-
ter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.
Quin verò Christus Lucæ. 12. Quis putas est
fidelis dispensator & prudens? Et re vera nul-
libi tanta fides exigitur quàm in committen-
dis cōcredendisq; animis, Christi sanguine
redemptis, illius curæ, qui præsens semper
gregi suo prospiciat. Vnde Bernar. de confi.
ad Eugenium lib. 2. cap. 6. ait, potius Pontifi-
cem summum, qui spiritalis est, omnes iudi-
cans & à nēmine iudicatus, debere non sua
voluntate pro lege vt: sed Christū præ omni-
bus imitari, qui non suam, sed patris volun-
tatem venit facere: vt omnia non pro sua uti-
litate, sed pro communi commodo dispen-
set. Aliàs vt dissipator censendus est. Nam et-
si iura supra citata plenariam ei tribuant po-
testatem dispensandi, id tamen intelligunt
quia non habet superiorem in terra à quo
possit iudicari: mittimus concilium in causa
hæresis. Attamen apud Deum exactissimè
respondere tenetur si fidem in dispensatio-
ne defegerit. Ratio ergò cōclusionis est hæc,
Sacerdotia quæ curam habent annexam, re-
tētè nequeunt administrari sine præsentia: tā-
ta est vigilantia quæ animabus curandis ac
prospiciendis necessaria est: residere autem
simul nemo potest in ecclesijs pluribus: ergò
sine vrgentissima causa eademq; ecclesiæ ne-
cessaria, non potest citra atrocem culpam su-
per hoc dispensari. Sed ait fortè ille cum quo
dispensatum est, Papa dispensauit: ipse sibi
viderit: ego immunis sum. Hic tamen cau-
lus securus multos reddit, tutum verò nemi-
nem: quoniā Papa non est dominus, vt iden-
tidem dictum est, sed dispensator: ideoq; qui
iniquam dispensationem petit, iniquitatis
causa est: & qui ea vtitur, eadem semper irretit-
tatur iniquitate. Accedit ius Concilij Latera-

Papa delin-
quit sine cau-
sa dispensans.
Paulus.

Bernardus.

Sensus illi-
Papa plena-
riā habet ad
dispensandi po-
testatem.

Ratio cōclu-
sionis.

Inanis ac
stulta obie-
ctio.

Concilium neñ. de quo extrà, de præben. cap. De multa.
Lateranèn. & cap. Dudum ecclesia. de election. vbi nulla
 tenus permittitur duas simul possideri pa-
Hostiensis. rocciales ecclesias. Et Hostien. & Panor. & re-
Panormita. liqui super cap. extirpandæ. de præben. indu-
 bic consentiunt, residentiam similibus cura-
 torum non posse per vicarium suppleri. Et

ratio est, quia cum beneficium cõferatur in-
 tituitu personæ, ob suam scilicet ipsius digni-
 tatem, illa suppleri non potest per paupe-
 rem mercenarium, qui plurimum indignus est.
 Et quamlibet dignus esset vt locum haberet
 mercenarij, non tamen pro ratione fructuum
 beneficij. Soluit ecclesia iusta stipendia pro
 viro docto & graui, qui si præsens adesset,
 suis elemosynis, consilijs, fauoribusq; &
 auctoritate posset suo gregi prospicere ac
 deseruire: non ergò hæc possunt per mercenarium
 perfici. Miraculum est quòd liceat curato ob
 eam solam curam & onus quod vicarium vilius
 quàm potuit sibi substituit amplitudinem fructuum
 percipere: reclamante Paulo, Qui non laborat,
 nõ manducet. Sed ais, satis est laborare per
 alium: profectò si non debet manducare nisi
 qui laborat, fit vt qui non per se sed per
 aliũ laborat, non debeat ipse manducare, sed
 contentus esse si loco illius alius manducet. Ait
 forsasè paroccius, beneficij possessor, satis
 est huic ecclesiæ hunc vicarium substituire.
 Responderet autè Ecclesia si fari sciret, Ergò
 satis est ei hæc, quam tu illi tribuis, merces:
 cur ergò reliquum ex me absque vllò seruitio
 surripis? Inlinuabat se huc de residentia
 Episcoporum sermo: sed hic adeò amplius est,
 vt illo totum ferè librum nonum cõpleuerimus.
 Audiant ergò interim supremum Pastorem
 suum, qui animam suam dedit pro ouibus
 suis, eos admonentem, quemadmodum mercenarius
 & qui non est pastor, cuius non sunt oues
 propriæ, videt lupũ venientem & dimittit
 oues & fugit.

Paulus.
 2. *Timoth. 3.*
 Qui per aliũ
 laborat per
 aliũ manducet.

Sententiã au-
thoris de re-
sidentia Epi-
scoporum.

Ad argumẽ-
ta.

AD argumenta ergò in contrarium con-
 clusiones respondent. Commonstrant enim
 illa iura naturam & ingenium rei, vbi
 nudè præbendarum aceruus consideretur:
 vt secunda conclusione explicuitur: cui
 tamen tertia non repugnat: nempe vt ob
 legitimas circumstantias id fieri possit licitè.
 Et pariter respondetur ad sanctorum dogmata,
 ac subinde ad rationem tertio loco adiectam.

ARTICVLVS. IIII.

*Vtrum in collatione sæcularium magistratum subesse possit crimen acceptio-
 nis personarum.*

POST hæc quæ de Ecclesiasticis bonis dicta sunt, continuo in hoc quarto articulo similis se insinuat disputatio de sæcularibus magistratibus, publicisque officijs ac muneribus, quæ administrandæ iustitiæ creati consueuerunt in republica: nempe vt in illis conferendis ac dispensandis subesse quoq; possit crimen acceptio-
 nis personarum. Arguitur enim primò à parte negatiua. Bona hæc (veluti de ecclesiasticis diximus) sunt stipendia crecta & stata ministris rei publicæ: qui illa mercede sua quisq; obsequia impendit: ergò non pertinent ad distributiua iustitiæ: sed res publica vel rex in quem publica potestas translata est, veluti propria bona potest cui libuerit elargiri, veluti conductis operarijs: ac subinde fit cõsequens vt nullum ibidem locum habeat personarum acceptio. ¶ Imò apertius ex eadem radice secundò arguitur. Res publica atq; adeò rex non solum illa publica stipendia, verum & iura quæ quisq; soluit ministris iustitiæ pro suo placito instituit: ergo nulla ratio vetare videtur quin magistratus ipsos & officialium loca vendere possit: tantum abest vt in eorum prouisione peccare possit personarum respectu. ¶ In contrarium reclamant vox populi.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argumentum 2.

Questio huius articuli per ea quæ in proximo dicta sunt perquam faciliè definitur. Est enim prima conclusio secundæ superioris similima. Bona hæc sæcularia ministrorum iustitiæ, licet imaginem, & rei nõ nihil gerant iustitiæ distributiua, nõ tamen tali solum ratione aestimada sunt, sed velut materia iustitiæ commutatiua. Enimuerò non sunt ea lance libranda ac si essent rei publicæ bona: ea tantum ratione applicanda ciuibus quòd sint prouentus publici: aut tali ratione ac si sint præmia proposita honestis viris, probis, & sapientibus, pro suis virtutibus & exhaustis laboribus per literarum studia: sed tanquam stipendia publicis ministris iustitiæ decreta, pro suis obsequijs quæ rei publicæ impendunt. Hæc cõclusio patentior etiã est quàm quæ de ecclesiasticis bonis asserabatur. Enimuerò nisi necessaria esset iustitiæ admi-

Prima conclusio.

admi-

administratio, nunquam ob præmium virtutum aut literarum contributa essent à populo, vel impensa ex ærario regis. Quapropter rex per iustitiam commutatiuam debet tales ministros regno pro tributis quæ populus illi numerat. Debet enim suis ciuibus protectionem ab extero hoste: mox iustitiæ custodiam aduersus internos malefactores.

Secunda conclusio.

¶ Hinc subsequitur conclusio secunda. Licet in collatione huiusmodi magistratum atq; officialium illa inspicienda sit facies distributiua iustitiæ, vt dignioribus maiora conferantur: illa in super seruanda est iustitia commutatiua vt tantum stipendij cuiq; reddatur quanti penditur eius labor, cura, & functionis qualitas. Conclusio hæc compertior per superiorem fit quàm vt alio præterea egeat testimonio. ¶ Tertia conclusio superioribus agnata. Personarum merita quibus publicæ administrationes & munera demandantur, non sunt æstimanda præcisè sicut in distributiua iustitia secundum eorum absolutam considerationem in ordine ad seipso: sed respectu finis & functionis ad quam assumuntur. An scilicet sint ad subditos accommodati, & ad magistratum illum gerendum idonei. Ex his fit cõsequens, qd si indigna sit assumptio huiusmodi classis hominum, nõ tam pensanda est iniuria quæ fit dignioribus, quàm illa quæ fit ciuitati, vel genti cui talis persona præficitur, vel toti regno, si sint Regiæ curiæ, vel præsidentes, vel assistentes.

Propter populi necessitatem instituti sunt magistratus.

Etenim sola (vt inculcantes repetam) populi necessitate instituti illi sunt honores, & stipendia decreta quæ illis obueniunt: & non propter personas ipsas quibus deferuntur: si cuti bona quæ per distributiua iustitiam communicantur. ¶ Ex hoc ergo consequitur quarta conclusio. Quando digni non obtinent istos honores & stipendia, acceptio nis personarum crimen committitur, vinculumq; inde adeo restitutionis oritur: non tamen quæ facienda sit ipsis qui obtinere deberent, sed certè populo qui damnum accepit & incommoda. Hæc inquam conclusio ex superioribus liquidò patet: quia in populum tunc peccatur contra commutatiua, quæ militat sub legali vniuersaliq; iustitia principis. Licet denegandum non sit quin contra iustitiam distributiua iniuria fiat etiam & dignioribus: porrò qui cum illo intuitu literis virtutibusq; insudent, quodam pacto defraudantur. Benè enim consuleteq; & Solon & Democritus aiebant duo hæc di

Solon. Democritus

uina numina cuncta gubernare, præmium scilicet & pœnã, quibus ideo omnis res publica cõtinetur. Secundũ quos philosophos VI *Vlstanus.* pian. de Iusti. & Iure, lib. 1. Bonos, inquit, non solũ metu pœnarũ, verũ etiã p̄niorũ quoq; exhortatione efficere cupimus. Illud tamen personarum qualecunq; ius non inducit restitutionis ligamen quæ illis sit facienda. Habet nihilo minus (vt dicebã) locũ & in istiusmodi distributionibus personarũ acceptio. Vt, verbi gratia, si Rex Salmãtinus tantũ ad publica munera accerferit aut ad alias præbendas, ea tantũ ratione qd Salmantini sunt. Secus autẽ si hoc argumento vteretur ad explorandũ eorũ merita. ¶ Sed roget quis fortè quænã merita librãda sunt & cõquirenda tam in publicis magistratibus q̄ in alijs ministris inferioris ordinis: vt sunt scribæ, & alij huius classis: vt rũ sola eorũ probitas. Hanc interrogationẽ pernecclesiã hic duximus, cuius ideo gratia hæc appõdimus lõgiusculã meditationem. Statuitur ergo quinta cõclusio. Nemo qui improbis est moribus, quacunq; vel scientia vel prudentia, quæ potiũs in viro prauo erit astutia, præpolleat, ad huiusmodi prouincias est promuendus. Enim uerò artes quæ solo intellectu confident, potest quidem vir nequam probè exercere: vt fidibus dulciter canere, pulchrè pingere, ad fabrè sculperè: illam verò practicam quæ in iustitiæ administratione posita est, nemo nisi virtutum vniuersitate præditus exequi valeat iustè. Cuius ratio in promptu est quòd (vt. 6. Ethico. Arist. autor existit) regere atq; imperare prudentia munus est: prudentia autem secũ habet cunctas virtutes connexas: & potissimũ prudentia iudicis. Est nanq; (vt. 5. Ethico. docetur) iustitiæ custos: haud tamèn iniquitates omnes reipublicæ exagitare potest, ac secundũ leges vindicare, nisi fuerit virtutum omnium decore perornatus: nam qualis vnusquisq; est, talis sibi finis esse videtur: ob id què de officijs non potest quis iudicare bene qui malignè illis affectus est. Quin verò (vt rerum vsu & experientia constat) corruptus animus non potest nõ æquitatem iustitiæ labefactare. Qua vtique, de causa Arist. Polit. 3. postquam disseruit nõ idem esse, vt quis bonus sit ciuis, atq; vir bonus, exceptionem statim subdit: videlicet eum cuiẽ qui præsidēs est & princeps virtutibus omnibus viri boni indigere. Quin age hac ratione 5. Ethico. asseruit magistratum ostendere virum, quòd cum virtutes reliquæ hominem

Quinta conclusio.

Ratio cõclusionis.

Illustrat. Sæp̄s cõclusio. Aristot.

Aristot.

in seipso

in seipso component: iustitia verò ipsum ad alios ordinet, facilius est virtutes reliquas colere quam iustitiam: obidq; non satis virtus dignitasq; personæ habetur explorata, quousq; magistratum incat. Ad hæc cum iustitiæ ministri, membra sint principis, in ipsis debet suam ipsius pulchritudinem exhibere cuius oculis. Nulla enim de re certius perpenditur qualis sit princeps, quam de ministrorum integritate aut corruptela. Neque enim quicquam illi aliud, seu diuinum ius spectes seu naturale seu humanum, arctius iniunctum est, quam vt iustitiam custodiat: quæ nõ tam legum vi quam ministrorum prudentia, & cum primis charitate & probitate custoditur, tuetur, & vegetatur. Adde quòd dum hominis iniquitas autoritate publica coarctatur, nihil esse reipublicæ pestilentius potest. Ecquid enim iniquius atq; peruersius quam eadem autoritate quæ in custodiam iustitiæ diuinitus creata est, in eius exitium & interitum abuti? Quam hæc omnia prudenter vnico verbo, 5. Ethico. Arist. conclusit: vbi iudicem pronuntiauit debere esse iustum ipsum viuens, hoc est iustitiæ spiritu cuncta disponens. Quare leges vt sint ipsæ sanctissimæ, tamen sine recto iudice cadauera sunt defectæ rationis. Præterquam quòd dum subiectus populus videt iustitiæ custodem impune delinquere, nõ solum iustitiam despectui habet, delinquendiq; ansam inde nascitur, verum in odium virtutum pertrahitur, quæ sic pestum ire videt. ¶ Inter iudicis autem vitia auaritia est pestilentia. Quod auct. Iustitiani, vt iudices sine quoquo suffragio fiant, disertissimè pandit. Vbi ait Imperator se nõ sufficere considerare & exponere quanta ex furto prouincialium iudicum fiant pessima. Sanctissimū Oratoribus fuit vt nemo in illū ordinem admitteretur, nisi in primis vir bonus esset, ac mox dicendi peritus: quãto ergo Christianis hoc debet esse sanctius in iudicibus creandis? Scopum profectò optime ille coniecit Moyses focer, dum genero huiusmodi consiliū dedit, Exod. 18. Proinde ex omni plebe viros potentes & timentes Deū in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam: & constitues eos tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populū omni tempore. ¶ Huic autem propositioni sextā adhibeamus. Non solum præter morum honestatem scientia, prudentia, & solertia, atq; in primis animi robur necessaria sunt ei qui sessurus est iudex,

Aristot.

Auaritia inter iudicis delicta primas tenet. Iustitiani.

Ictbro.

Sexta cõclusio.

verum etiã expedit nonnunquam eum qui non est tam ornatis moribus, alteri qui illis abudat antequam propter alias dotes quibus præditus est, ad regendum accommodas. Atq; hoc suo gradu in inferioribus etiam ordinibus ministrorum iustitiæ obseruandum est. Quin verò in magistratibus nonnullis creandis & generis nobilitas æstimanda est, quæ non solum splendorem, verum & autoritatis pondus secum affert.

PER hæc solum restat argumentum *Ad primum argumentum.* Conceditur enim stipendia publica ministrorum iustitiæ, esse reipublicæ, vbi seipsa gubernat, atq; adeo regis vbi regnum est: nihilominus rex debet reipublicæ per iustitiam commutatiuam idoneos ministros propter tributa quæ illi contribuunt: quos si non dederit, tenetur illi damna facere.

¶ Sed ingerit se statim dubitatio secundæ argumenti non facilis, an videlicet rex possit huiusmodi magistratus & officia vendere. *Argumentum.* Obijcere se enim videtur statim verbo ipso venditionis, horribilis quædam turpitudine ac deformitas: quæstionè igitur opus est euoluere, de suisq; principijs deducere. Est enim Diuus Thomas qui (vt legitur opusculo, quod inter sua est. 21.) interrogatus a scemina Duce Brabantie an liceret illi huiusmodi officia vendere, vel mutuo à Baliiis & Officialibus aliquid certū recipere donec ex officijs suis eandē summā reficeret: respondit, licere quidem, minimè tamen expedire aut decere. *D. Th. interrogat a Duce Brabantie.*

In quam sententiam Caietan. propendet in Summa, verbo, vernalitas. At quia solutio quæstionis huius in diuersa extrema trahitur, dum alij existimant ex natura rei esse illicitam venditionem, ac si stipendia illa iuraq; officialium sua essent propria iure hæreditario acquisita vel acquirenda. Alij verò rem minium relaxantes eadem officia vernalia perinde arbitratur, atq; prædiorum fructus. Mediam sententiam, nescio an falsus, constituere curabo: quæ subiectis conclusionibus patebit. ¶ Prima. Si munia hæc, magistratus & officia per se nudè absq; circumstantijs, quæ vsu veniunt speculatiuè tantum, vt aiunt, existimentur, scilicet vt verè dignis personis venderentur, qui iustitiam recta, bonaq; fide administrarēt, neq; vllum eis offerretur periculum petendi quicquā aut recipiendi præter ius suum, nihil in se habent quo minus licitè vernalia sint. Probatur. Venditionis huiusmodi iniustitia aut inde existeret quòd *Prima conclusio.*

Prima conclusio.

¶ Probatio cõclusionis. Spiritus

spiritualia sunt, & ideo veluti ecclesiastica bene-
 ficia gratis cōferenda: impedimentum au-
 tem hoc palam est nihil loci in presentiarū
 obtinere: si quidem merè secularia sunt. Aut
 quia sunt bona communia, veluti præmia
 eorum qui literis & probitate pollent, atque
 adeò illis propter seipos peculiariter debita,
 sicuti prouentus rei publicæ, vel sicuti in die
 iudicij bonis debentur præmia. Et hoc iam
 modò exclusum est: nimirum dum monstra-
 uimus non esse nisi stipendia & mercedem
 pro seruitijs & obsequijs eorum qui reipubli-
 cæ inseruiunt. Alia autem ratio non appa-
 ret iniquitatis huiusmodi venditionis, si nul-
 lus aliarum circumstantiarum habeatur res-
 pectus: ergò est per felicitatem. ¶ Secundò &
 maioris claritatis gratia arguitur. Demus
 rempublicam quæ seipsam, verbi gratia, per
 consules regit. Illa facultatem habet & arbi-
 trium cōstituendi ex suo ærario singulis ma-
 gistratibus & officialibus stipendia, tâta vel
 tanta: ergò quando personam quamlibet huic
 aut illi officio deputat, cum illa persona nul-
 lum prorsus habeat acquisitum ius, potest
 ei stipendiū vel augere vel minuere: ergò cā-
 dem ratione poterit illi imponere in tribu-
 tum quotam partem eiusdem stipendij quā
 soluat reipublicæ. Et eadem ratione potest
 illam quotam pretio taxare, atque adeò offi-
 ciū illi vendere. ¶ Possent autem hanc nostrā
 cōclusionem quis hoc pacto inficiari: Respubli-
 ca debet equa iura cōstituere ciuibus quæ sol-
 uat officialibus. Verbi gratia, pro tali scripto
 tantū, pro sigillo tantū, pro subscriptione. &c.
 Quod si pretiū exuperat qualitatē officij, im-
 perare debet ciuibus minora iura: & ideo ni-
 hil eximere potest ab illo stipendio, atque adeò
 neque illud vendere, sed remittere ciuibus. Por-
 rò autem exceptio hæc & responsio nõ ener-
 uat argumentum nostrum. Enimuerò con-
 tingere potest vt expediens ac decens sit tan-
 ta iura imponere litigantibus ad rescandas
 lites atque ad arcēdos a tribunalibus ciues: vel
 quia illud est vnum iustum tributum pro re-
 publica. Hoc autem supposito fortè ex alte-
 ra parte nimium crescunt scribæ, verbi gra-
 tia, aut prætoris prouentus, ita vt pro digni-
 tate personarum redundent. Illo ergò casu
 non video cur nequeat respublica in suā pro-
 priam utilitatem quotam illorum stipendio-
 rum vertere, atque adeò vel locare officij, vel
 vendere. Exemplum in hisce nostris scholis
 patet. Iura scribæ ampla sunt, & aucta Vni-
 uersitate decet illa persolui: factum est tamē

plus nimio fructuosum officium: obidq; cō-
 stituit Vniuersitas sibi capere iura illa, & ta-
 bellario certam consignare pecuniam. Pro-
 fectò non video dum officium prouidetur,
 quidnam iniuriæ sit, illa cōditione ministrū
 suum recipere, Si vis tantū: sin verò, ab alijs
 accipiet. Quòd si hoc licitum est, licuit etiam
 totum officij cum sua amplitudine, vel loca-
 re, vel vendere. ¶ Aliam verò præterea exce-
 ptionem forsan quispiam obijciat. Esto respu-
 blica quæ per se regitur hoc posset, rex tamē
 non item: quoniam merus est dispensator of-
 ficiorū. Et ideo nõ poterit quasi sua illa ven-
 dere, sed tenetur quasi reipublicæ officia di-
 spensare. Attamē obiectio hæc, nisi fallor, nul-
 latenus cōclusionem nostrā expugnat. Rex
 enim non tanq̃ dispensator, sed tanq̃ ipsa ea-
 dem respublica reputandus est. Enimuerò nõ
 est æstimandus tanq̃ reipublicæ vicarius, sicuti
 Venetorū Dux, qui semper est è republi-
 ca pendens: sed tanquam plenissimā habens
 potestatem reipublicæ, eandem scilicet quā
 ipsa habebat. Sic enim expressè habet Lex il-
 la, Quod principi. ff. de cōst. prin. Quod prin-
 cipi placuit, legis habet vigorem: vt potè cum
 Lege regia quæ de imperio eius lata est, popu-
 lus ei & in eum omne suū imperij & potesta-
 tem cōtulerit. Hac enim lege atque hac de cau-
 sa nõ potest illum villo pacto dimouere, neque
 filios iure hæreditario regnandi expoliare, si
 illud semel illi cōtulerit, nisi vbi aperta tyran-
 nide regnū pessundaret. Et tunc solo benefi-
 cio naturalis iuris quo vni vi repellere licet.
 Itaq; regnum est suum sicut cuiusq; ciuis sua
 est domus: atque adeò quæcūq; facultas & ius
 rei publicæ penes ipsum est: licet nõ respubli-
 ca propter ipsum, sed ipse propter republi-
 cā sit institutus: & ideo omnia debet in publi-
 cū cōmodum referre. Hinc fit quod magnates &
 domini qui sub ditione regia sunt nõ habeant
 ex natura rei eandē facultatē officia venden-
 di: quia Ducatus, verbi gratia, vel Marchio-
 natus non censentur tanq̃ per se respublica:
 neque ad illū absolutè pertinent iura quæ subdi-
 ti soluunt instituire, sed dependenter à rege.
 At tenentur ministros iustitiæ decenti sti-
 pendio conducere. Verum est quòd opida
 & Valli sunt vera eorum possessio:
 & ideo si expedierit in bonum commune
 populi sui quotam aliquam eximere ab il-
 lis officijs, nulla esset iniquitas. Sed est dif-
 ferentia inter regem & illos, quòd quic-
 quid rex reciperet vel exciperet ab istis of-
 ficijs reputatur esse in bonum publicum:
 siquidem

Argumentū
 princeps pro
 auctore.

Obiectio.

Dilutio obie-
 ctionis.

Alia obie-
 ctio.

Solutur de
 binatio.

Qui possunt
 vendere hæc
 officia.

Discrimen
 inter regem
 et alios pro-
 ceres repu-
 blica.

siquidem illi incumbit regnum protegere facti si ipse esset respublica: secus autē dñi inferiores: nō enim quicquid sibi vsurparēt ex huiusmodi officijs reputarēt cedere in bonū publicū, nisi ipsi ad tale bonū applicarēt: puta ad reparationē murosū aut pontium. &c. Igitur nullam iniustitiam apprehendere inde valeo si dum rem nudē speculemur, rex iura officialium pro bono publico venderet: vt præturam, verbi gratia, aut scribæ officium suis aulicis donaret, qui possunt alios substituere à quibus aliquam partem susciperēt, si fructuū vbertas id ferret: dum modò cunctis incōmodis bona fide obuiaretur: scilicet vt qui officium administrarent digni essent, neq; fraudes neq; latrocinia facerent, quibus pretium quod impenderant corraderent.

¶ Secunda conclusio. Si res hæc non ita speculative, sed practicè & per applicationem ad vsus atq; ad effectuum absurditatem, qui fermè necessariò inde sequuntur, consideretur: non solū nunquàm aut expedit, aut de cet. verū secundū moralem prudentiam neq; licet. Conclusio hæc multis modis demonstratur. Primū eo ipso quòd officium res sit venalis, non penditur persona cui venditur meritū, sed pecunia: quo nihil potest iniquius esse. Obueniunt enim tunc plurimū magistratus viris ambitione & auaritia corruptis, sanguine infimis, absque prudentia & literis: quo nihil in republica pestilētius est. Præterquā quòd magistratus inde vilescunt. Mox & hac ratione via sternitur ad diripienda ciuium bona: nam eadem de causa auaritiæ vitium palliatur. Etenim qui gratis officium receperunt, nisi impudentia insignes fuerint, non audent vltra suum ius pro suo ministerio petere: qui verò cōincurrunt, occasione, saltē fucata habent dicendi quòd quæ prius emerant vendere iure possunt ad redimendam vexationem suam. Quauis re vera nullam habeant excusationem. Nam cū iura taxata sint, sua culpa est si officium emunt, ex quo legitimè non possunt & pretium & victum cōficere. Quòd si officiales huiusmodi & iustitiæ ministri re petundis pecunijs ac rebus, quas contra ius extorquent, sint populo graues, quomodò audebit qui laesus est principem aut dominū cōquesturus adire? imò quomodò dominus non erubescet ministrū corripere, à quo ipse pecuniam prius expressarat, quam ille à plebe deprædatur? Existit præterea & aliud damnum quod huiusmodi venditiones afferunt:

porrò quod homines diuertit ab alijs artibus quas exercere possent vt splendidius de rapina viuāt. ¶ Præterea & leges ipsæ & iura hac ratione violantur & pessum eunt. Nam scriba, aut prator, aut quiuis alius officialis qui pretium empti officij extorquere debet à miseris ciuibus, quoniam putas modo non violabit fidem suam? quam non iniuriam intabit, vt miserorū pecuniam emungat? ¶ Præter hæc demum, quando hæc scilicet cuncta cessarēt, cū princeps inferioresq; domini pro stipendijs quæ à populo recipiunt, iustitiam administrare teneantur, ita se gerere, vt non solū non eam gratis administrarent, verū neq; contenti litigatorum contributionibus pro ministris imperare: nouū quoq; lucrum ex administratione iustitiæ sibi extorqueat: profectò nō potest culpæ absurditate vacare. ¶ Hæc oīa sanctissimè Imperator Iustinianus in Authen. illo aureo, Vt iudices sine quoquo suffragio fiant. quo maxime ambæ nostræ cōclusiones irroborentur, luculentissimè disseruit. Illic enim persanctè iubet vt personæ quæ publicis officijs ad dicuntur, singula sine mercede percipiant: nihil omnino dantes neq; occasione suffragiorum. Verba sunt Authentici. Tamen in causam nō adducit quòd illa, natura sua vendibilia non sint, sed omnibus, inquit, manifestum est: quoniam qui aurum dat & ita administrationem emittit, non hoc solū, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi. Et sic vno principio illicito dato, multæ subsequuntur rapine. Legitur præterea iure communi eadem prohibitio. l. Hæc lex. ff. ad. l. Iuli. de ambi. Quapropter & secundū ius commune Catholici Hispaniarum Reges lege etiam prohibent (vt inter eorum Pragmaticas extat) ne electiones officiorum & potissimū scribarum, pretio fiant: eademq; Pragmatica, auctoritate etiam Inuictissimi Cæsaris confirmata est. ¶ Tertia cōclusio. Cunctis alijs hoc esset pestilentius decorem reipublicæ turpius offendens, atque adeò scandalosum si iudicatus venderentur, aut loca eorum qui regi sunt à publicis consilijs: vt audiui in quadam pronuncia extra Hispaniam fieri: nam inde præsentissimum periculum existeret iugulandi præuaricandiq; omnia iura. In locis autem Senatorum vendendis, quos vulgò Rectores vocant, eò minus absurditatis apparet quòd non vsque adeò sunt iustitiæ administratores. At verò quia & urbem suo ordine regunt, & multa publi-

Authenticū aureum Iustiniani.

Reges Catholici.

Cæsar. Tertia conclusio.

Quæ officia turpius venduntur.

Secunda cōclusio.

Ostenditur conclusio.

publica munia gerunt, aliâq; dispensant, & nonnunquam in cõsiliũ iustitiæ adhibentur: non potest non esse incongruum, si non meritorum sed pretij æstimatione eligantur. ¶ Hoc autem est hic apprime considerandum, quòd etsi necessitas, legis nescia, principem quandoq; compulerit huiusmodi loca diuendere: emptores tamen neq; vllus alius vendendi ius habet. Hoc enim esset munus eligendi senatorem vsurpare: quod rex nemini committit. Quapropter nisi facultate regis obtenta, ad quem electio pertinet, nemini licet quantumvis pretio emerit, in alterum, vel nũmis vel gratis transferre. Neq; translatio, nisi post regis assensu rata haberetur, vllius esset valoris. Quòd si quis à rege facultatem transferendi locum suum petierit, non explicando venditionem, arbitrò sic peccare vendendo vt ad restitutionem pretij teneatur: quia nemini fas est vendere nisi regi. Vbi autem rex eandem largiatur facultatem, cessat restitutionis obligatio: non tamen ratio peccati: postq̃ venditio nõ fit in bonum publicum. ¶ Subiecerim præterea quartã conclusionẽ: Senatores vrbium, quibus cõcessum est scribarum functiones eligere, non solum propter incommoda quæ secunda ac tertia conclusione expressa sunt, nequeunt vllò pacto pretio suffragia vendere, verum naturæ & conditioni suæ functionis illud repugnat. Itaq; etsi regi iuxta tenorem primæ conclusionis aliquando fortè liceret, illis tamen nequãquam pretium recipere fas est. Ratio est, quia ipsi non sunt in quos respectiva potestatem publicam transtulit, veluti in regem: sed sunt meri dispensatores, & ex priuilegio simpliciter electores: quorum ideo singulariter talem ausum cohibet Pragm. illa regni citata. Ex quo fit vt neq; possint stipendia iuraq; scribarum per modũ pensionis disperdiri: aut cogere scribam vt tantum alteri soluat. Itã enim solet inter istos senatores cõuenire: Eligamus tuum hominem, qui tamen meo aliquid rependat. Re vera non auderem tutas asserere talium conscientias: hoc enim est pretio æstimare suffragium. Quapropter tota pecunia restitueda est electo scribæ, tanquã per iniquitatem extorta. ¶ Quinta postremaq; nostra conclusio sit. Inter hos omnes iniustissimè ac fœdissimè ecclesiastici Antiflites huiusmodi munia venundant. Nã præter absurda quæ superius numerata sunt, scandalo Christianos oculos offendunt. Grati enim acceperunt, gratis dent: non solum

spiritualia, sed secularia quæ ad custodiam spiritualium instituta sunt. Haud equidem me latet, neq; verò negauerim, quin aliqua iura & munera Antiflitibus obuenire possint quæ antiquissima cõsuetudine bona fide firmata sunt: vt cap. statutum. Clem. de electio. adnotatur: vbi habetur, quicquid inolumẽti episcopo prouenerit ex iurisdictione & sigillo curiæ Ecclesiasticæ vel secularis, futuro successori fideliter reseruandum. Neq; denegandum quin fortè litigantibus etiam in curia ecclesiastica æquum sit aliqua minutissima iura imperare ad obuiandum litibus. Id tamen multò est moderatius faciendum q̃ in foro seculari. Fieri enim nõ potest citra scandalum, imò forsan neq; citra iniuriam vt sigilli prouentus & subscriptionũ tam immo-dici sint: cum illa testimonia, si amplius episcopatum fructus spectentur, episcopi videantur gratuito debere subditis. In illos enim multò vehementius militat argumentum superius, quòd cũ gratis debeãt administrare iustitiam; contenti sint exiguam pecuniam pro ministris à litigantibus extorquere, absq; eo quòd inde sibi aliud lucrum augeant. In calce deniq; quæstionis postremum hoc verbum adhibuerim, quòd auctiora iura litigantium vel imponere vel dissimulare & permittere eo intuitu vt officium pluri vendatur, scelestius esset iniustitiæ crimen. ¶ Ex his ergò solutum restat argumentũ secundũ.

Ad secundũ
argumentũ.

ARTICVLVS. V.

Vtrum in iudicijs dicendis interuenire possit personarum acceptio.

OST hæc quæ de magistratibus, deq; alijs reipublicæ muneribus, atq; adeo de iudicibus institutis ac dispensandis dicta sunt, cõsequitur in hoc quinto articulo vt examinemus an etiã in iudicijs dicendis crinẽ quoq; acceptionis personarũ committi accidat. Videtur enim nullum illic locum attingere. Nam dictũ est vitium hoc iniustitiæ distributiæ contrapugnare: dictio autem iuris ad iustitiam cõmutatiuam pertinet, siue illam partem spectes qua inter particulares personas æquitas feruatur, vt quisq; quod contulit recuperet, siue alteram malorum vindicatricem quæ ad æqualitatem viciscitur mala, vt suprã quæstione proxima declarauimus. ¶ Præterea secundò arguitur.

Primum argumentum
a parte generalia.

Argumentũ
Arist.

Pragmatica
regni.

Quinta conclusio.

Arist. 5. Ethic. præcipit vt iniuriæ magistratibus irrogatæ acriori animaduersione vindicentur, quàm quæ in personas inferioris classis inferuntur. Et Eccl. 4. iubetur, In iudicando esto pupillis misericors. Vtraq; autem præceptio videtur personas respicere: non ergo in huiusmodi, personarum acceptio vitium æstimatur.

Argument. 3.

¶ Tertiò si in iudicij acceptio personarum versari possit, nunquàm debet reuocari quicquid illuc admitti quod ad gratiã attineret: nã certè cùm iudex gratuito quidpiam concedit alteri partium, videtur personæ respectu illud facere: consequens tamen falsum apparet: nam primùm videtur ratio postulare vt vbi iudici competentum est innocentem dolo malo deferri, possit in eius fauorem multa, tum indulgere, tum dissimulare, quæ in fauorem nocentis non posset legitimè. Adde quòd & extra hunc casum in arbitrio iudicis apparet esse positum vt infra latitudinem iuris possit terminos quãdoq; protendere, quandoq; perstringere hisq; & alijs modis, & parti vni præ altera fauere in his quæ lex non vetat. Et tertiò, supremus princeps potest vitam nonnunquam vni reo donare, quam alteri simili denegat: esto vterq; condemnatus esset capitis.

Argument. 4.

¶ Quartò demùm arguitur. Occurrit nonnunquam ius dubiũ de quo variè inter doctores opinatur: tũc ergo facultatem videtur iudex habere vt amicitie causa nunc secundùm vnã opinionẽ sententiam ferat, post verò contrariè secundùm alterã, intuitu etiam personæ: ergo personarum acceptio non semper est in iudicij illicita. ¶ In contrarium autem est illud Proverb. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum.

Vnica conclusio.

Quæstio hæc facilis expeditionis est: porro quæ vnica absoluitur conclusione. Acceptio personarum in iudicij secundis sæpenuerò cõmittitur: eademq; scelus est, & immane crimen. Probat. Iudicium est recta iudicatio iusti atq; iniusti, puta qua rei duntaxat causis, syncera & candida ratione perpensis, æqualitas tam inter personas quæ per dationem & receptionem inæqualia habebant constituitur, quàm inter crimina atq; supplicia. Hoc autem iudicium corrumpi consuevit quoties non ad causam, sed ad personam, cuiusve preces aut pretium, aut ad odiũ vel fauorem conijcitur oculus: sed hoc est personam accipere seu respicere: potest ergo tale vitium in huiusmodi iudicatus

Probatio conclusionis. Iudicij quid sit.

obrepere. Quocirca præiudiciũ inde nomen trahit, quòd iudicium ante causarum legitimam cognitionem præcipitatur. Immanitas autem huius criminis inde proditur, quòd cùm iudex (vt. 5. Ethico. author est Arist. vnde id Cicero lib. de Legib. defumpfit) custos sit vsq; adeò iusti, vt eundem iustitiam ipsam appellauerit animatam: nulla esse potest portentosior peruersio, quàm à iudice iustitiam corrumpi. Est enim perinde ac si ipsa se iustitia suis manibus dilaniaret, aut certè si ratio ipsa contra se ipsam ageret. Debet enim iudex (vt ibidem ait Cicero) non vt homo, sed vt ratio dominari: vt pote ad quem ita cõcurritur, vt ad viam ipsam rationem, atq; adeò ad loquentem æquitatis normam. Obidq; (vt in art. 1. ex eodem Aristotele dicebamus) neq; admittenda est in iudicium ratio illa cõmouendi affectibus iudicis animum, neque ille debet nisi clausis corporeis oculis iudicare: nè personarum aspectus eum cõmoueat. Tantũ abest vt vel aures precibus, vel largitionibus manus ei liceat aperire. Quapropter nulla est bene instituta res publica, in qua non sint acerrimæ poenæ in iudices decretæ, qui largitionibus vitari se corrumpiq; sinunt.

Immanitas criminis huius.
Aristot.
Cicero.

Ad primum argumentũ.
D. Thomas.

Ad secundũ argumentũ.

Ad tertium argumentũ.

AD primum ergo argumentum respondetur cũ D. Thoma, quòd iudicium, si rem ipsam iudicatã spectes, vtiusq; iustitiæ rationi cõmune est: potest enim iudicio defini & quemadmodũ bonorũ cõmunium faciendã sit restitutio, & quo quisq; pacto aliena repenset: sed tamen li formã consideres, & ipsa etiã iustitia cõmutatiua imaginẽ quandã distributionis gerit: quatenus iudex ab altero capit quod alteri tribuit: & ideo illic potest acceptio personarũ latitare. ¶ Secundũ autem argumentũ iam superius dilutum est: nam acerbior vindicatio iniurię, principi magistratiue illatę nihil eum acceptance personarũ habet cõmune: imò cùm personę dignitas quantitatẽ iniuriæ augeat, æquitas est, vt supplicij cumulatiu sit. Sententiã verò Ecclesiastici per alteram Exod. 23. moderanda est. Debet enim iudicem cõmiseratio pauperũ nõ nihil mouere: hoc tamen intra iustitiæ limites: nempe vt tanta sit misericordia in pauperẽ, quanta sufficit eum à potentia diuitis protegere. Sed quia potest etiã cõmiseratio exorbitare, admonemur Exod. 23. Pauperis quoq; non misereberis in iudicio. ¶ Solutio autem tertij argumenti meditationẽ desiderat cõ-

rat considerationem: haud enim dubium est quum vsq; ad gratuita valeat non nunq̄ inferre personarū acceptio. Gratuita nāq; appellamus illa quæ iudici iure licēt. Sunt autē huiusmodi nonnulla: nēpē quæ cum lege nō sint determinata, suo arbitrio relinquuntur.

Ad primum membrum.

Prima propositio.

Igitur ad primum membrum illuc designatum respondetur primum quod re dubia an accusatus, innocens sit, nō licet iudici in eius fauorem contra tenorem iuris propendere: tum q̄ aliās periculo se errandi exponeret: tum etiam q̄ esset ansam iudicibus porrigere ad libitum suum arbitrandi, ac subinde callidē innectendi fraudē. Vbi verō rei innocentia in propatulo illi sit, nō solum poterit, sed enim decebit in gratuitis, quæ iure non sunt cohibita, innocenti q̄ fieri maximē poterit, citra scandalum tamen, fauere. Non tamen liberum illi erit legis necessaria prætermittere aut dissimulare: propterea q̄ cum sit legū custos, debet secundum allegata & probata iudiciū ferre. ¶ Adiecerim tamen huic secundam propositionem, q̄ prætermittendo aut violando iura in fauorem manifesti sibi innocentis, licet delinquat & nonnunq̄ mortaliter, tum contra officium suū legem præuaricando, tum etiam propter scandalū: ad restitutionem tamē nequāquam tenetur actori: quia nihil quod suum esset illi abstulit. ¶ Tertia propositio. Nunq̄ neq; in gratuitis inclinare liberum est iudici contra innocentem: hoc enim esset iniquitatem fouere.

Secunda propositio.

Tertia propositio.

At verō ubi iustitia vtrinq; dubia sit, tunc nō est apertum vitium in his quæ merē sunt gratuita alteram partium alteri anteferre: dummodō citra scandalum fiat, & citra alterius damnum. Nam si in fauorem amici tempus probationis, aut alios terminos prorogaucrit, vt alter expensas maiores faciat, aut temporis diurnitate lassatus litē abeat, iniuria est. Quod si gratuitū huiusmodi beneficium pecunia vendat, hoc quidem, præterq̄ q̄ semper est iniquum, insigniter fecdum est. Quin verō addiderim, nisi id quod lege conceditur temperatissimē fiat, illicō in acceptionē personarū vergere. Quod si contra arguas, huiusmodi vitium non existere nisi contra iustitiam id negatur: imō & cōtra æquitatem committitur: & iniquitate non caret q̄ gratuita omnia in fauorem vnūs partis congerantur: restitutio autem non habebit locum nisi vbi lex concutiatur. ¶ Ad tertium deniq; membrum respondetur, neq; carere semper acceptione personarum vbi princeps gratis

quibuspiam condemnatorum vitam, aliūde supplicium remittit, quod similibus deneget. Enimverō quanuis non iustitiæ rigor, æquitas tamen violatur, atq; id cōsideratiū prælati præfectisq; Ecclesiasticis, & maximē in religionibus animaduertendum est, nē in legum dispensationibus etiam quæ iure illis licent, aut in pœnis relaxādis sint personarum acceptores: nam profectō & in his quoque culpa hæc obrepere assolet. ¶ Ad quartum argumentum eodem fermē pacto respondetur: haud enim dubiū quā & vsus ille impingere possit in acceptionem personarum. Igitur in primis necessarium semper est, sententiam secundū probabiliorem opinionem subscribere, etiam si altera sit probabilis. In speculabilibus nanq; scholarum disputationibus nullum inde constat periculum quod quispiam minūs probabilia ingenij gratia defendat: in practicis verō quæ aliena iura respiciunt, nefas est iudici infirmo opinionem sectari: sicuti & medico in practica ex qua salus pendet infirmi: ac multo magis Theologo in his quæ sunt fidei. Quin verō iudex aliter faciens, restitutio ni fieret obnoxius. Ex quo fit, pessimē sibi communiq; bono consulere iudices, atque etiam medicos, qui postquam semel vnā opinionem imberint, nulla ratione possunt ab illa dimoueri: cum tamen nē iniuriam alijs intentarent, possint habere tenerentur honorem proprium: & ad alteram, cum primū probabilior appareret, commigrare. ¶ Secunda propositio fit: Vbi pariles esse omnino contigerit opiniones, nō est aper tum scelus nunc vnā nunc alteram opinionem amplecti: vix tamen carere potest caendalō. In his autem cunctis vigilanter cauendum est nē vel amicitia vel quicunq; alius affectus caliginem intellectui offundat, vt eam opinionem probabiliorem iudicet, quā pro sua libidine mallet.

Ad quartum membrum.

Prior propositio.

Posterior propositio.

ARTICVLVS. VI.

Verum in priuatis honoribus deferendis, interuenire possit personarū respectus.

NON satis est de publicis cōmunibusq; honoribus dixisse, nisi in hoc sexto articulo de illis etiā sermonē subijciamus, qui à priuatis personis sibi inuicem deferuntur. Videtur enim nulla in his posse vfu venire

Primum argumentum

Ad primum membrum.
Prima propositio.
Secunda propositio.
Tertia propositio.
Obiectio.
Dilutio.
Ad tertium membrum.

venire personarum acceptio. Enimvero cum hoc vitium solius sit iustitiae inimicum, videtur non protendi vsque ad gratuita: qualis est vrbantitas & comitas in mutuis honoribus. Quonia si quis dignis honorem deferat, nemini iniuriam facit: dum tamen eosdem honoris natus ac titulos erga indignos quoque vrbantitas gratia ostendat. ¶ Secundò arguitur. Etsi honor, ut omnis philosophia proclamatur, soli debeatur virtuti: tamen multi sunt pravi quibus honor lege defertur: ut praelati, parentes, senes & illustres: etiam si corruptis sint moribus. ¶ Contra haec nihilo minus nos Iacobus 2. cap. suae Canonicae, sub hisce verbis instituit: Si introierit in conuentum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida: intrauerit autem pauper in sordido habitu: & intendatis in eum qui indutus est veste praecleara. &c.

HAnc quaestione ob hunc praecipue loco Iacobi submouimus, ut exploremus quale peccatum sit indignis personis ob humanas secularesque causas honorẽ exhibere. ¶ Sit ergo prima conclusio. Etsi honores reuerentia sit cuique ob suam excellentiam exhibita, tamen id cui proprie & singulariter honor debetur, est virtus. Huius sententiae. 4. Ethic. cap. 3. auctor est Aristoteles. vbi ideo subiunxit, honorem, maximum esse externorum bonum quo re vera solus bonus dignus est. Atque eandem ob rem, lib. 1. docuerat à viris probis elegantes honorem expetere in testimonium virtutis. Ob idque honor à voce, honestum, descendit: honestas autem vni coepetit virtuti. Quapropter Romanus ille Marcus Marcellus ea lege Honori in media vrbe templum erexit, ut nemini illuc nisi per aedes Virtutis pateret aditus. Et de Christo praecinuit regius Psalter: Gloria & honore coronasti eum Domine. Et Paul. 1. ad Timotheum, 1. Regi saeculorum, immortalis. &c. honor & gloria. Atque eiusdem duobus membris Romanus. 2. sempiternae illius foelicitatis qualitatem expressit dicens: His qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem. ¶ Secunda conclusio. Nihilo secius praeter virtutem sunt quoque aliae excellentiae, quarum ob causas hoc saeculo mortalibus honores debentur: nempe primum propter diuinam representationem: veluti principibus & magistratibus qui Dei personam gerunt. Vnde Aristoteles eodem loco 4. Ethic. cap. 3. honore digni censentur, qui in potestatibus sunt constituti. Et lib. 5. cap. 6. Honor est merces & praemium magistratus.

Eundemque dominis serui debent: iuxta verbum Pauli ad Timotheum. 6. Quicumque sunt sub iugo serui, dominos suos honore dignos arbitrentur. Mox debetur honor in testimonium alienae virtutis. Qua ratione honoramus illustres & sanguine ingenuos: quippe quorum maiores arbitramur virtutis gradibus sublimem conscendisse locum. Et multo iustius parentibus qui nos genuerunt, & senibus: Nam Leuit. 9. praecipitur, Coram capite conserue: &, Honora personam senis. Tametsi legamus Sapientiae. 4. Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & aetas senectutis vita est immaculata. His igitur honorem deferre, est virtus eiusdem abitis, nulla est personarum acceptio: quia causa non deest honoris. Quocirca Proverb. 26. sicut qui mittit lapides in acerum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Id quod non modo S. Tho. verum & alij sui ordinis egregij auctores sic interpretantur, ut aceruus Mercurij calculorum congeries censetur, quibus in subducendis rationibus dati & accepti negotiatores vtuntur: propterea quod eiusmodi rationum Mercurij habebatur Deus. In huiusmodi namque supputationibus pro libito, imò casu vt manus occurrerit, lapillus qui modo valet vnum, instituitur in denarium, ac subinde vt centum valeat aut mille. Sic licet quispiam absque meritis ad magistratum euehat, locus tamen facit eum honore dignum. Tametsi secundum Hebraicam lectionem sensus longè sit diuersus. Habebatur enim apud Hebraeos. Sicut qui mittit lapidem in palma fundae, videlicet vt vi eum sursum contra eius naturam eiciat: sic qui insipienti, hoc est meritis vacuo honorem tribuit. ¶ Tertia conclusio, quae mentis Iacobus interpretis sit. Etsi diuites ratione loci honorare quem in republica sublimem habet, officium sit: tamen intuitu tantum diuitiarum eiusdem honorem deferre, peccatum est acceptionis personarum. Prior pars tum ex superioribus colligitur, tum etiam & Aristoteles asseritio est. 4. Ethicorum cap. 3. vbi coniunctum affirmat honore dignos censeri eos qui in potestatibus sunt, & diuites. Secunda tamen particula asseritur à Diuo Thomae. 2. 2. q. 63. articulo. 3. vbi tamè nullam subiunxit causam quam quod ei elici videtur ex verbis Iacobus, licet quotlibet. 10. ar. 12. enunciat eam exponat. Sed re vera neque ratio deest naturalis quae illi patrocinetur. Enimvero diuitiae seorsum existimantur

Explicatur loc^o Proverborum elegantissime.

Altera explicatio iuxta elegant.

Tertia conclusio.

Prior pars probatur. Aristoteles.

Posterior pars probatur. D. Thomas.

Argumentum 2.

Prima conclusio.

Aristoteles.

Marcus Marcellus.

Paulus.

Secunda conclusio.

Aristoteles.

existimata nullam præ se ferunt excellentiã honore dignã: honorabile enim & laudabile
Aristor. (vt. i. Eth. cap. 12. Arist. disserit) penes hoc dif-
In quodiffe ferunt, q̄ sola illa quę sunt per se bona, quippe
rur laudabi quę honesta dicuntur, honore sunt digna: vt
le & hono- lia verò, sunt illa quę nõ per se, sed ad aliud re-
rabile. lata, bona sunt: & idẽo laudari quidẽ possunt:
 honorari verò, nõ itẽ: diuitiã autẽ nihil boni

obtinẽt præter vsum. ¶ At verò expedit acer-
 bitatem cõclusionis temperare. Intelligenda
Temper. ppo quippe est nõ de his extrinsecis quibuslibet
sterior pars honoris signis, sed de veris honorib⁹. Honor
cõclusionis. enim legitimus est quando signa hæc extrin-
 seca, vt capitis detectio, & humiliatio, tanq̄ te-
 stimonia exhibentur intrinsecæ existimatio-
 nis: atq; hæc esset personarũ acceptio: videli-
 cet si diuiti aliorũ omniũ meritorũ vacuo, ta-
 liter ex animo haberemus honorem. Et hoc
 est quod Iacobus condemnat. Vnde subdit,
 Nõne iudicatis apud vosmetipsos, scilicet
 dũ pauperibus diuites præferitis, & facti estis
 iudices cogitationũ iniquarũ? Ecce ergò pec-
 catum, iudicare diuitem ob suas diuitias pau-
 peribus vera dignitate præstare. Ostendere
 autẽ diuitibus extrinsecis citra internũ iudi-
 ciũ talia signa, vt loco cedere, caput aperire,
 inuitare. &c. nullã habet rationẽ culpæ: sed
 est triuiali vt banitati cõnuerere. Quod nisi fa-
 ceres, insolẽs habereris. Vnde Augustini glos-
Augustinus. fa ibidem, Si hanc distantia sedendi & standi
Expl. cat. plu ad honores Ecclesiasticos referamus, vt diuites
ne locus Di pauperibus (in cõferendis scilicet sacerdo-
ui Iacobi. tijs) anteferantur, nõ est, inquit, putandũ le-
 ue esse peccatũ. Et infra: Si autẽ de quotidiana
 cõfessibus loquitur, quis non id peccat?
 Non tamẽ peccat nisi cùm apud semetipsum
 intus ita iudicat, vt ei tanto melior quãto di-
 tior videatur. Hoc enim videtur significaf-
 se, subdendo, Nõne iudicatis apud vosmet-
 ipsos. &c. Hæc in glossa.

Ad primum AD primum ergo argumentũ respõdetur
argumentũ. primò q̄ nõ est in gratuitis habendum,
 sed cõtra iustitiã interpretandũ, q̄ diuites vel
 alios quoslibet in quibus nihil virtutis aut le-
 gitimæ excellentiẽ existit, quispiã animo re-
 putet secundũ rei veritatẽ alijs anteferendos,
 qui virtute pollent, aut alia dignitatis excel-
 lentia. Secundò, & hoc quoq; mente specu-
 landũ est, q̄ & in gratuitis honoribus ac-
 ceptio cõtingere potest personarũ. Nam illos
 honoris titulos qui dignis debentur, sic euul-
 gare ac demittere vt indignis quoq; ascribã-
 tur, non caret iniuria quę dignis irrogatur.

Enimuerò cũ honor in excellentia consistat,
 quãdo honoris nomen ex æquo in cõmune
 oibus inuulgas, facis tunc illud nõ esse hono-
 ris nomẽ, ac subinde dignos iure suo depel-
 lis. Verbi gratia, si eodẽ titulo & Antistitẽ fa-
 luitares quo simplices sacerdotes: eodẽq; ma-
 gnate atq; plebeiũ, magistrũ ac discipulũ, no-
 bilem & ignobilẽ. ¶ Secundum autẽ argu-
 mentũ cõclusio secũda abundẽ dissoluit. An
 verò regi honores pro libito inter ciues im-
 partire liceat, & quartus partim articulus de-
 clarauit, & subsequens id faciet pleniũs.

Ad secundũ
argumentũ.

ARTICVLVS. VII.

Vtrum in tributis exigendis peccari
 possit acceptione personarum.

Vperest postremò in hoc. 7. ar.
 de tributis verbũ adijcere, Vtrũ
 & in illis quoq; vsu venire pos-
 sit personarũ acceptio. Existit
 enim à parte negatiua primũ ar-
 gumentũ. Acceptio personarũ in bonorũ di-
 stributione cõmittitur: tributorũ autẽ ex-
 actio bonorũ cõmunium collectio est & accu-
 mulatio: potiũs ergò (vt nomen sonat) est cõ-
 tributio q̄ distributio. Atque adẽo illic nulla
 esse videtur personarũ acceptio. ¶ Secundò
 arguitur: Cap. licet multũ. extra, de censib. iu-
 betur rationẽ haberi cæci, nè tributorũ iugo
 affligeretur: & ff. eodẽ titul. l. ætatem. sancitur
 quoq; & ætatẽ esse considerandã. Nempe vt
 neq; pueri, neq; senes census soluãt. ¶ Et ter-
 tiò arguitur. Nobiles tributorũ exactione li-
 berantur, quos rex pro suo arbitrato creare
 potest: ergò acceptio personarum non est in
 huiusmodi tributorũ exactionibus illicita.
 ¶ In contrariũ tamen est q̄ principes popu-
 lũ tributis vexãres, neq; tam ob causas legiti-
 mas q̄ propter odia vel fauores eadẽ exigentes,
 nõ solũ apud philosophos & seculares hi-
 storiographos, verũ & in sacris pessimẽ au-
 diunt. Hanc enim obrem (vt. 3. Reg. 12. sacra
 refert historia) Roboam maxima fuit regni
 portione mulctatus, quòd præ patre suo mo-
 liebatur plebi graue iugum imponere.

Primum ar-
gumentum
à parte nega-
tia.

Argument. 2.

Argument. 3.

Roboam.

QVãm plurima tributorũ nomina iuris
 prudentes multiplicãt: quæ inter alios
 Syluest. sub verbo, Gabella, propemodũ
 connumerant: vt pensio, quæ dicitur à pen-
 dendo, hoc est soluendo: guidagiũ. &c. Qua-
 tuor tamen ad rem spectantia huc accersiu-
 mus.

Quatuor tributorum nomina. Censūs.

Quod tributū rēeratā quo se Iudei exonerare cupiebant.

David.

Tributum.

Differentia inter tributum & censum.

Vectigal. Interstitium inter vectigal, censum, atq; tributū.

Vectigal à vehendo dicitur.

Cicero.

Pedagium.

mus. Primū est census, quod à censendo deriuatur: eò q̄ recenseri facultates debēt, quò inde tributa pro earum ratione soluantur: vt habetur. l. forma. de censib. At verò vt peculiare nomen sit ab alijs distinctum, pensionē illam singulariter significat, quam ciues viri- tim pro capite principi pendunt. Hoc enim est de quo Iudæi Christum sciscitabatur, vbi quærebāt, an liceret Cæsari censum soluere. Tributa enim quæ pro defensione & guber- natione reipublicæ imperabant, nihil tribue re recusabant: sed illud quod iugū subiectio- nis designabat, à qua ipsi se liberos arbitra- bantur tanq̄ filij Abrahæ. Vnde alibi, Nos fi- lij Abrahæ sumus, & nemini seruiumus vn- quā. Huiusmodi autem census inter Christia- nos principes non est vsu frequens, eò q̄ ad superbiæ tumore potius & ad auaritiæ sitim attineat, quam ad publicorum sumptuū ne- cessitatem. Satis nanq; se ciues subditos pro- fitentur, cum alia iussu capessunt. Illam ergò ob causam Cæsares describi orbem iubebāt. Vnde David (vt. 2. Reg. 24. memoria proditu- tum est) inde tam acerbas dedere pœnas nu- merati populi. Atque huc referebatur quod Christus interrogauit, Cuius est imago hæc? scilicet numismatis, quasi solū in signum subiectio- nis & adoratiōis Cæsaris, illud exol- ueretur. ¶ Tributū autem (vt nomē ipsum sonat) à tribuendo seu cōtribuendo dicitur: eò q̄ quisq; stipem tribuat. Et quoniam an- tiquitūs illa stipum contributio non fiebat nisi ad alendum publicū militem, inde etiā stipendium deriuatum est. Vtrunq; habetur lege, Ager. ff. de verb. & rer. signif. Differt ergo tributum à censu tam ratione materiæ q̄ ratione finis. Tributū enim de terræ nascen- tibus in subsidium regis vel reipublicæ con- tribuitur: census verò de capite ad profiten- dam subiectio- nem. ¶ Tertium autē genus pensionis est vectigal, ab vtroq; differēs sine pariter & materia. Soluitur enim de mercimonijs quæ vehuntur negotiationis gratia, ad murorum, pontium, aliorumq; id genus publicorum operum refectionem. Dicitur ergò à vehendo vectigal, idemq; à portu, por- torium: quia portitori soluitur. Quare in ora- tione de prouincijs consularibus vtrunq; Ci- cero cōiungit, vectigal ac portorium: indeq; Hispanē Portazgo. ¶ Quartum tributum est pedagium, materia idem vectigali, quia ex mercimonijs soluitur: sine tamen distans: quia custodiæ viarū, quæ latronibus aut ho- stibus sepiuntur, dicatum est. ¶ De his ergò

cunctis sit prima conclusio. Hæc omnia pen- sionum genera si ob prædictas causas impo- nantur, iustæ sunt, debenturq; adeò princi- pibus à ciuibus in conscientia, iuxta verbum Pauli ad Roman. 13. Ideo necessitati subditi estote, non solūm propter iram, sed etiā pro- pter conscientiam. Ideo enim & tributū præ- statis: ministri enim Dei sunt. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Et refertur ad hoc proposi- tum in decreto Augustini, extrā, de censib. c. Omnis. Adiecit ergò Paul. Dei esse mini- stros: vt intelligamus ab eius numine deriu- ri legem soluendi tributa ad alendos princi- pes. At verò (vt illic bene Diuus Thomas ad- notauit) nihil in præmium debent expectere: sed solū ad sustentationem status & neces- sarios sumptus. Nam (vt ait Aristot. 5. Ethico. cap. 6.) proprium præmium principis est ho- nor, quo qui non est cōtensus, tyrannus est. Honorem autem illum Christiani nō ad hu- manum, qui vanus est, sed ad diuinum, qui in cœlis nos manet, referre debent. ¶ Secun- da conclusio est. Si tributōrū onera non pro- ratione cuiusq; facultatis & substantiæ, aut pro ratione vecturæ aut negotiationis, aliū- ve legitime causæ: sed alius intuitu quæ ad rem non pertinet exigatur: acceptio est per- sonarum. Id quod non tam crebrò princi- pi contingere potest, quam ciuitatis quæsto- ribus & senatoribus: qui ideò restituere te- nentur si fraude aut vi vtantur vlla. Principi enim aliud periculum imminet: nempe au- ctiora exigendi quam pro regni necessitate. Hæc enim semper pensanda est, vt cessante tributi causa cesset & tributum. ¶ At quò aliquod speciem legitime formæ tributō- rum exhibeamus, sit tertia conclusio. Tribu- ta facultatibus potius, possessionibus, ac ne- gotiationibus imponenda sunt, quam per- sonis: nempe vt quo quis bonis locupletius abundat, aut plus lucratur, plus soluat: non quo plus indiget. ¶ Causa autem huius ex- plicandæ conclusionis, illud tributi genus, quod non modò Hispaniæ, verūm & in alijs quoq; prouincijs in vsu est, explicem⁹. Id no- strates Alcaualā vocāt. Hæc enim tributi for- ma à centū paulove plurib⁹ hinc annis ortū apud nos habuit: idq; iusta de causa: nimirū dū Rex Alphōsus regnū Granatæ bello pete- bat. Pōst verò non modò durantibus, verūm crescentibus bellorū malis, factum est perpe- tuum. Et habet quidem nonnullam vectigali- lis imaginē pro eo q̄ ex mercimonijs quoq; soluitur.

Prima con- clusio.

Paulus.

Augustin⁹.

D. Thomas.

Aristot.

Secunda cō- clusio.

Tertia con- clusio.

Tributum quod apud Hispanos Alcaualā vocatur.

Rex Alphon- sus.

Interest in- ter hoc tri- buti genus & vectigal. soluitur. Differt tamen latiori materia: quia nō solū ex illis quæ à loco in locū trāsuehun- tur, sed ex rebus quibusq; venditis corradit: à cuius præterea solutione neq; nobiles eximuntur. Quin & sine quoq; differt. Quoniā nō tantū reficiendis muris ac pōtibz ascrip- tū est, sed publicis regis sumptibus. Haud tamē inde iniquitatis cōdemnandū est, q̄ no uū sit. Nam dum tributa alia facultatibus ci- uū & negotiationibus imposita alendo regi sustentandēq; rei publicē nō sufficiūt, neces- se est alia via id providere. Neq; verō ideo ar- guendū est iniustitiæ q̄ nobiles etiam cōpre- hēderet. Enimverō cum plebs reliqua potis nō sit tā immodicos ferre sumptus, æquitas fit vt nobiliū auxilio eleuetur. Hoc tamē iniustitiæ specimē præ se fert, quā lex, Vniuersi. C. de vectiga. cauere in tributis iubet. Nepe nē pro his rebus quæ ad vsum propriū perti- nēt exigantur. Enimverō q̄ coemptores, qui vt reuendāt coēmūt, quotā venditionis exol- uāt, rationi profectō consentaneū est. Illis eīd- em est lucrū, quod agricolis, fructus: sed ta- mē q̄ qui vt propriē necessitati succurrat, do- mū suā, aut rem aliā vedit, tributū pendat, & lex illa, & ratio reclamare videntur. Nam tūc non qui plus habet plūve lucratur, sed qui pluris eget ampliū soluit. ¶ Cæterū re vera nisi bellorū necessitas in causa fuisset vt fru- ctus huius tributi diuenderentur, via erat pa- ratissima sustentādī regni, regisq; ærariū. Id tamē nō potest nō monstrū apparere q̄ ciues ciuibz tributū soluāt, illudq; maxime quod regi penditur in cōmune bonū. Cui & aliud adiungitur incōmodum: videlicet q̄ miseri ciues, quibus seruitia imperātur, inde graui⁹ premūtur. Nam quantū venditur, tantū ipsi replere cogūtur. Etenim cū sumptūū neces- sitas in dies magis ac magis regi crescat, neces- se est populū multis noībz in dies molestiūz vexari. Adde q̄ dñi quibus huiusmodi tribu- tū veditur, ad rigore illud exigūt, vt decimū quenq; nummū exactissimē exposcāt: cum tamen rex vix vnquā vigesimū percipiat. Et profectō quāuis decima regi sit cōsignata, ta- men nisi vbi vrgens regni necessitas illud po- stularet, nimis graue esset, tributū hoc ad ri- gorem exigere. Quod quidē rex sanctē ani- maduertēs, de huiusmodi quota solet cū re- gno cōponere ac pacisci, vt remissior fiat pē- sio ac tolerabilior: quod tamē inferiores do- mini nō faciūt. Huic autem & aliud accedit damnū q̄ cum leges exigendi huius tributi, si regij tantum quæstores existerent, tolera-

biles sint: tamen reliqua quæstorū turba in fraudē populi illis abutitur, vt illa vexatione nō decimā tantū, sed plūsq̄ octauā extor- queāt. Nihil contra regū necessitatē obmur- muro, quæ legē nō habet, & eorū iustos ani- mos cogere potest: sed rei tantum naturā ex- plico, vt si possibile esset alijs vijs publicæ ne- cessitati prospici, ab huiusmodi alienationi- bus publici ærarij caueretur. Puteus em quo tiescūq; opūs fuerit exhauriendus est: venas tamen fontū præfciendat, hoc ius nature nō finit. Quōd si quis instantiūz sciscitetur an hæc tributa sic in conscientia debeantur, vt quisq; neq; à quæstore neq; à portitore re- quisitus teneatur vltro ea offerre: Responde- tur primū, nemini licere latenter exacto- rem eludere, nisi vbi patentissima esset vecti- galis iniuria. Secundū membrū respōsionis sit, q̄ dum hæc magno cū rigore exiguntur, satis est q̄ quisq; dum tributū petitur soluat obediēter. Maxime vbi debitū nō est magni momenti. ¶ Quarta cōclusio. Nulla est per- sonarū acceptio si nobiles & ingenui à tribu- torū solutione eximātur: tum ob maiorū cla- ra gestorum stemmata, tum quia reipublicæ tuendę designati sunt. Quin verō & assertio- ni huic subiecerim, q̄ potest rex vrgente re- gni necessitate huiusmodi honores vendere: si tamē duo caueātur. Primū nē adiuctā ha- beāt iustitiæ functionē aut administrationē aliā, aut gubernationē: vt arti. 4. de senatori- bus dicebamus. Mox nē id fiat in seniorū iniu- riā. Potest in quā tali ingruente necessitate ru- sticos & humiliter natos pretio tributorū li- bertate donare. Nihil enim inde iniustitiæ cō- trahitur. Et fauere videtur. l. hoc iure. ff. de do- nati. & l. si pollicitus. ff. de pollicit. quib⁹ per- mittitur pollicitatio quæ gratia obtinendi publici honoris fit: sed tamen hoc cauendū est, nē tributū quo vnus leuatur, onerentur reliqui opidani: sed excipiantur à summa quam opidum soluit.

PER hæc ergo solutū est primū argumen- tū in frōtispicio añ q̄stionē obiectū. Enim- uerō vt in distributionibus, sic & in cōtribu- tionibus existere potest personarū acceptio. Ac subinde diluta sunt reliqua duo argumē- ta: quoniā æquitas misericordię cecis ac trun- cis patrocinatur, nē miseris afflictio addatur. Et de nobilibus quarta conclusio respondit.

FINIS LIBRI

TERTII.

f 3

LI-

*Per quā apta similitudo.**Dubitatio.**Solutio.**Quarta con- clusio.**Ad primū argumentū.**Ad alia duo argumenta.*

LIBER QVARTVS

De Iustitia & Iure.

PRO OE M I V M.

DE altera iustitiæ specie quæ è re-
gione ad distributiua ponitur,
nempe de iustitia cõmutatiua
sermonẽ nobis ineuntibus ope-
repretium prius est de duobus
eius præambulis, videlicet primũ de rerum
dominio, mox de earũ restitutione hoc quar-
to libro disserere. Enimverò dominũ huius-
modi rerũ, eorumq; diuisio, basis fundamen-
tumq; est omnium contractum conuento-
rumq; & pactorum, quæ per commutatiua
iustitiam celebratur. Ac perinde cuncta quæ
huic virtuti aduersantur vitia, violationes
quædam sunt & corruptelæ dominiorum,
rerumq; possessionũ. Quæ subinde iniuria-
rum genera contractaq; debita restitutionis
beneficio repensari debent. Quinque ergò
conuenit de rerum dominio disputare quæ-
stiones. Primã de re ipsa, deq; eius subiecto.
Secundã de eius obiecto: nempe quotplex
sit & quarum rerum. Tertiam de dominiorũ
diuisione ac legitima translatione. Quibus
subinde de singularibus quorundam domi-
nij, quarta adhibebitur disputatio. Ac de-
mum quinta de dominiorũ translationibus.
Sit ergò primus quæstionis titulus.

QVAESTIO PRIMA, De dominio in genere.

ARTICVLVS. I.

*Virũ dominium idem sit quod ius
& facultas rerum.*

QVAESTIO præsens
in duos articulos secari
se postulat: quorum al-
ter definitionem domi-
nij, alter verò subiectum
nobis constituat. Quæ-
ritur ergò an dominũ
idem sit quod ius facultasq; rerum. Et ar-
guitur à parte affirmatiua. Ius idẽ est quod
facultas disponendi de rebus, libereque illis

vtendi: idem autem prorsus videtur esse do-
minium. ¶ Secundo, mendicantes mona-
chi quoniam ius habent vtendi cibis, vesti-
mentis, atque alijs vtensilibus vsque ad re-
rum ipsarum consumptionem, dicuntur esse
earundem rerum domini, vt Ioan. 2. 2. in *Ioan. 2.2.*
Extrauagant. ad conditorem, concludere sibi
videtur: nulla ergò restat ratio discrimi-
nis inter ius & dominium. ¶ In contrarium
autem est quòd dominus & seruus sunt cor-
relatiua: Institut. autem de iure personarũ,
distinguntur homines in liberos & seruos:
ergò illic denotatur quòd qui liberis præest;
licet habeat ius illis imperandi, non tamen
habet eorum dominium.

DVO propofita argumenta duo nobis
membra designant. Est autem illicò in
quæstionis introitu adnotandum, hanc vo-
cem, dominium, non esse tam vsu frequen-
tem apud oratores & præfatos Latinos, quàm
dominatus, ac dominatio: quæ quidem duæ
voces in malum crebrius apud illos, quàm
in bonum vsurpantur. Significant enim
quandã tyrannidis effigiem: videlicet quan-
do quis in rem suam abutitur sibi subditis.
Vnde Cicero Tuscul. quæst. lib. 5. de Diony-
sio: Dum, inquit, duo & viginti natus an-
nos, dominatum occupauisset. &c. Et lib. 2.
de Oratore: Brutus populum Romanum do-
minatu regio liberauit. Nam illa quorũ ho-
mines domini sunt, facultates dicuntur Lati-
nè, ac substantiæ, & possessiones. Sed iurisco-
ulti sunt qui hac voce vtuntur, ad significan-
dũ id quod pariter vocat proprietatẽ rerum:
quæ ab earum possessione distinguitur, atq;
ab vsu & vsufructu. Neq; verò vox hæc secũ-
dũ hunc significatum, ceu barbara aut in-
usitata habenda est. Verfatür nanq; inter il-
lustres Latinos: vt apud Varron. de re rusti-
ca, lib. 2. In mercando & in emptionibus &
traditionibus dominium mutant. Et habe-
tur in sacris literis, vt Thobix. 8. Fecit hanc
scripturam vt pars dimidia quæ supererat
Thobix dominio deueniret. Etiã. Macchab.
11. Rex Ptolemæus obtinuit dominũ ciuita-
tum. In iure autem vsurpatissimum verbum
est.

*Partitio li-
bri.*

*Dominium
dominatus
dominatio.*

Cicero.

Varro.

*Primum ar-
gumentum.*

est. Extant quippe in Digesto Nouo, libr. 3. distincti tituli, de acqui. rerum dominio. & de acquirend. vel amit. possessione. ¶ At verò circa vocis descriptionem plus operæ insunt iuniores quàm opus esset: vt puta Gerson de Potestat. Eccle. considera. 13. & tractatu De vita spiritali, lect. 3. cui plurimū astipulatur Conrad. tract. 1. de contract. & aliorū nonnulli in. 4. dist. 15. Primū enim omnium aiūt isti, ius bifariam accipi. Primò pro lege: quo significatu dicimus, Ius Ciuile, & Canonicum. Secundò pro legitima potestate, qua quis fungitur in personam aliquam vel rem. Deinde aiunt dominium idem esse profus quod ius secundo modo acceptum. Quapropter dominium, inquit, est potestas seu facultas propinqua assumendi res alias in suā facultatem vel vsum licitum secundum iurationem instituta. Sic isti de dominio loquuntur: an verò propriè, id perpendamus. Primò pro eodem vsurpari iuris nomē ac dominij, re vera voces ipsæ ægrè ferunt. Ius nanq; (vt suprà visum est) idē est (vt ait lib. 5. Isid.) quod iustum. Est enim obiectum iustitię: puta æquitas quam iustitia inter homines constituit: dominium autem facultas est domini (vt i nomen sonat) in seruis vel in res quibus suo arbitratu, ob suumq; cōmodum vtitur. Fit ergò vt ius non conuertatur cum dominio, sed sit illi superius & latius patēs. Habet enim vxor ius quoddam in maritum: iuxta illud Pauli. 1. ad Corint. 7. vir sui corporis potestatem nō habet, sed mulier. Et filius in parentes: qui curam suorum habere tenentur: ac serui in dominos, à quibus pasci sustentariq; debēt. Et eādē ratione subditus ius habet in prælatus à quo est instituendus & gubernandus: & tamen nullus istorum quantumuis nomen extendas, dominus est, appellari uero potest sui superioris. ¶ Sed ait Conrad. Saltem negari non debet quin propriè ius quodcunq; superioris in inferiorem, dominium sit censendum: ita vt dominium vltra ius præcisè addat superioris rationē. At profectò neq; hoc ego iltis facillè concedā. Enim uerò pater ius habet in filios: dominium autem, si proprièandum est, non item. Est inquam æquum & iustum atq; adeò ius vt pater filijs imperet ob suum ipsorum bonum, quos propter ipsos diligit, instituit, & educat. Dominium autem non quodcunq; ius & potestatem significat, sed certè illam quæ est in re qua vti pro libito nostro possumus in nostram propriam vtilitatem, quamq; ob

nos ipsos diligimus. Id quod palam nomen ipsum auriibus exhibet. Domini siquidem correlatiuum est seruus: qui quicquid est, totum est domini, veluti pecus. Nisi q seruus occidi nō potest: quia solus Deus est vitæ dominus. Vnde Aristo. 1. Polit. cap. 3. distinguit Aristot. inter imperium ciuile seu regium, & despoticum, quod est dominicum: dicens animam habere in corpus dominicum principatum: mentem verò in appetitum, non nisi ciuile & regium: quod non est dominium. Et. 5. Ethic. cap. 6. distinguit inter ius herile & paternū: pater nanq; possidet filium ante legitimam ætatem, non tanquam dominus seruum, sed tanq partem sui: & ideo ius illud non est dominicum: herus autem possidet seruum tanquam instrumentum quo vtitur. ¶ Arguit verò contra Richardus. Si quis aut filium patri, aut marito vxorem raperet, diceretur furtum: autem non committitur nisi inuito domino: ergò & pater filij dominus est, & maritus vxoris. Ad hoc tamē lib. sequenti, quæstione de furto respondebitur, raptum filiorum, aut vxoris non esse propriè furtum: sed captiuitatem, vel aliam iniuriæ speciem: sed seruum furripere, propriè est furtū. Præterea satis est ad rationem furti, quod fiat vel inuito domino, vel eo inuito ad quem res pertinet, etiā si non sit dominus, sed alio iure possidens. Quapropter Institut. de iure persona Solutio. rum, distinguuntur statim homines in liberos & seruos: quoniam ius in liberos nō propriè dicitur dominium, sed in seruos. Princeps enim licet dominus sit vrbium ac possessionum, ciuium tamen non est dicendus nisi Rex, aut Dux. &c. Imò verò cum dominatu agit in subditos, vtendo scilicet illis ad suā propriā vtilitatem, tyrannus fit. Quare neq; iudex neq; prælatus, etsi ius habeat in subditos, dicitur propriè eorum dominus. Et hoc notauit Christus Matth. 20. Principes gentium dominantur eorum. &c. non ita inter vos. Etenim (vt in summam iam dicimus) Dominium. dominium solum est ius, quo quis vtitur ad suū proprium commodum: ius autem non hoc solum significat, sed amplectitur ius etiam quo superior ac præfectus in subditorū rem & bonum ipsius vtitur. Quocirca ius tanquam superius genus ponendum est in definitione dominij: tantum abest vt conuersim dicantur. ¶ De viro autē respectu vxoris mouere quempiam fortè posset illud Genes. 3. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Haud tamen hoc ad dominium ciuile re Solutio. ferendū

Quid sit do
minium.
Gerson.

Conradus.

Aliena domi
nii definitio
impugnatur

Paulus.

Obiectio.

Dilutio.

Definitio
propria domi
nii.

Obicit Ri
chardus.

Solutio.

Dominium.

Dubitatio.

Solutio.

ferendum est. Imò Arist. loco citato illud ius viri in vxorem innominatum esse ait. Sed dicitur dominari, primùm quantum ad vsum coniugalem: quia cum natura integra sine vlla fuisset turpitudine laborisq; molestia: post peccatum, quia in dolore paritura mulier erat, dicta est esse sub viri potestate. Præterea quia innocentia superflite nullus esset ignorantia locus, utpote quæ peccatum subsequuta est: ideo quantum ad regimen domini dicitur vir vxori, quam docere debet: sicut infra dicturi sumus, elegantiores rudibus dominari: non quidem legali dominio, in bonum proprium dominorum: sed vrbano, in rem ipsorum, disciplina egentium. ¶ Hinc sequitur neq; istorum definitionem quam dominio ascribunt, legitimam esse, neq; exactè cõstructam. Et quia (vt. i. de Anima tex. 87. author est Arist.) recto ipsum & obliquè cognoscimus, rectam pro captu nostro statuamus definitionem, per quam de altera iudicemus. Dominium ergo, si secundùm artè describas, est propria cuiusq; facultas & ius in rem quamlibet, quam in suum ipsius com modum vsurpare potest quocunq; vsu lege permisso. Positum est ergo loco generis, facultas, potius quàm, potestas: non utiq; ratione illa Ioan. Gerson cap. 3. De vita spirituali, videlicet quia facultas dicitur à fas, quare potestas latronis vtendi aliena re, non est facultas: Etenim facultas non à fas, sed à facile deriuatur: vt sit quasi facilitas. Sunt etenim contraria, facultas & difficultas. Ob idq; potestas genus est plura comprehendens, quàm facultas. Potest quippe tyrannus abuti ciuium bonis, non tamen habet facultatem, id est, facilitatem: quia id sine licentia & facultate domini aut iusta intercedente causa, non potest. Quare minimè opus est addere, propinqua: nam facultas hoc ipsum sonat. Potestas si quidem remota vtendi aliena re, non est facultas. Addiderim autem, propria, vt dominium distinguatur à mera possessione, vsu, & vsufructu. Etenim qui tantum habet vsu, aut vsufructum, non habet propriam facultatem, sed dependentem à vero domino, vel à iudice id permittente. Itaq; qd non soli barbari, verum & latinissimi iuris prudentes more iam proprietatem dicunt, id magis latinè dicitur propria facultas. Neq; opus est addere cum Gerson, assumendi res alias. Nam & homo per propriam voluntatem, quæ motrix est omnium potentiarum, vtitur etiam suis proprijs membris: in quæ (vt paulò antè ex

Arist. citatum est) habet anima dominicum imperium. Adiectum tamen est definitioni, qd dominium sit facultas ad proprium vtentis comodum, quò differat ab alijs iuris speciebus, quibus superior inferiores ob sui ipsorum bonum gubernat. At dictum est deinde vniuersaliter in quemcunq; vsu, vt distinguatur dominium ab vsu & vsufructu. Est enim dominium facultas non solum vtendi fruendiq; re, verum & ipsam distrahendi, donandi, vendendi, negligendi. &c. Verum tamen adhibitus est modus, vt vsus ille sit lege permisso ad dissoluendam obiectionem, qua quis tentaret infirmare definitionem. Enim uerò pupillus ante ætatem legitimam dominio rerum suarum pollet: quarum tamen potiundi liberam facultatem non habet, cum talia bona neq; donare valeat, neq; vendere: quoniam lege humana prohibetur ea dilapidare. Nam cum dominium fundetur in libertate, licet ante vsu rationis verè sit dominus, quia verè liber, & non seruus: vsus tamè dominij ei ob bonum suum interdicitur, quoad usq; rationis lux illi affulgeat. Vnde vt ait Paul. quãdiu hæres paruulus est nihil differt à seruo: non quidem quantum ad dominium, sed quantum ad vsu: & ideo est sub tutoribus. Et simile sit argumentum de illo cuius bona vinculo primogenituræ obligata sunt: qui cum sit verè eorum dñs, illa tamè nõ potest ratione aliqua alienare, eò qd ciuili sit lege prohibitus. Nam qd verè sit dñs, inde patet qd aliàs illa bona carerent dño. Præterea cum rex, cuiuspiã postulationi annuës, bona eiº vinculo primogenituræ alligat quæ prius erant libera, nullum ei adimit dominium: neq; postmodum quando possessori facultatè cõcedit alienandi, nouã illi cõfert proprietatè aut dominium: ergò semper est dñs, prohibitus tamè sicut pupillus. ¶ Ab sit autè de illis hinc nãijs meminisse vtrum dominium sit res ipsa quæ possidet, an dñs, an potius relatio. Hoc veritatem admonere nõ pteribo, vt philosophi caueat barbaras illas Terministarum loquutiones. Ecquis em̄ audire ferat, dominium equi, esse, vel equum, vel equitè? Est em̄ dominium illa rerum habitudo inter possidentem & possessum: puta facultas possidentis in re possessã. Ob idq; definit per suum actum: qui quidè modus definitis potètijs peculiaris est. Etenim vt visu est potètia sentiendi colores, & auditº potètia sentiendi sonos: sic dominium est facultas vtendi re, fruendiq; &c. ¶ Ad hæc adnotandum est diuersam re esse titulum dominij ab ipso dño: id qd negligentiùs quidã

Obiectio cũ
sua dilutio-
ne.

Statuitur ac
declaratur
domini defini-
tio.

Facultas vni
de deriuatur

Titulus à do-
minio distat
bis per oia.

Parificen-

Parisiensiu considerant : arbitantes cu suo
 Cancellario eandefacultate que est dominiu,
 esse & titulu. Enimvero titulus, basis domi-
 nij est: seu radix ex qua pullulat. Est autē do-
 miniorum titulus, vel natura, vel lex, vel con-
 tractus, vel electio, &c. Exempli gratia: Titu-
 lus dominij naturalis quod homo habet in
 terrae nascencia, est naturalis vita, quae sine il-
 lis conseruari nequit, ratione cuius Deus &
 natura homini dedit vnā cum appetitu fer-
 uandi se ius etiam vtendi necessario alimen-
 to: veluti titulus iuris (non dicā dominij) qd'
 parentes habent in suas proles est naturalis
 genitura. Titulus autem quo quisq; propria
 possidet est ius gentium, quo facta est rerū
 diuisio. Titulus verō episcopi est electio. Et
 titulus quo quis possidet domum est, vel na-
 tiua hereditas, vel emptio, vel praescriptio,
 &c. ¶ Ex hac constituta definitione domi-
 nij colligitur differentia inter ipsum, & vsum,
 atq; vsum fructum. Dominium enim est fa-
 cultas in substantiam rei: vsum fructus verō nō
 nisi in eius qualitates & accidentia. In substā-
 tiam inquam rei quia si est vsu cōsumptibilis,
 veluti cibus & vestitus, potest eam domi-
 nus cōsumere: sin minus, potest illam dona-
 re & vendere, vt domum & seruum: quin ve-
 rō & occidere, vt pecudem. At verō vsum fru-
 ctus est ius alienis vtendi ac fruendi rebus,
 salua eorum substantia: vt habetur. ff. de vsu
 fruct. & Insti. eod. tit. Nam qui habet vsum
 fructum agrī vel hortorum potest non solū
 fructus edere, verū etiam & vendere: quin
 verō & agrum alteri locare. Nudus autem v-
 sus est ius rebus alienis vtendi salua earum
 substantia, non tamen fruendi. Quocirca vt
 habetur Insti. de vsu & habi. minus iuris
 est in vsu, q̄ in vsu fructu. Fruitur enim ille re,
 qui in fructus habet plenam potestatem: quos
 scilicet non solū edere, verū quomodo-
 cunq; alienare potest: vt titur autem, cui tan-
 tū illis vesci licet: vel sua alere armenta: haud
 tamen illos aliter distrahere: vt qui habet nu-
 dum vsum agrī potest illuc intrare, comedere
 poma, & sceno iumenta sua & pecudes pa-
 scere: vendere tamen fructus aut locare non
 item. Quapropter in vtrāque definitione di-
 ctum est alienis rebus, quoniam verus domi-
 nus nō dicitur vsuarius aut vsufructuarius:
 sed ille qui praesens habet vsum vel vsum
 fructum. Taetsi emphyteuta dicatur habere
 dominium vile: ad differentiam dominij
 directi, quod simpliciter est dominium. Hęc
 autem nō sunt nostrae modō speculationis.

¶ Attamen quoniam mendicantiū religio-
 nem profitemur, institutio nos admonet no-
 stra circa hanc constitutam definitionē qua
 dantenus disputare, an in rebus vsu cōsum-
 ptibilibus possit vsus à dominio distingui. Res
 enim vsu non consumptibiles sunt, quarum
 vsus non est cōsumptio: veluti praedium, do-
 mus & huiusmodi. Res autem vsu consum-
 ptibiles sunt illae quarum vsus nō est nisi di-
 stractio rei vel cōsumptio: veluti est pecu-
 nia cuius vsus est illam in alienum dominiū
 transferre: & panis, cuius vsus est ipsum co-
 medere. De his enim quae vnico actu consu-
 muntur (vt grauius sit dubium) sermo no-
 bis est in proposito: nam in veste, licet vsu
 atteratur, tamen quia non vnico actu con-
 trita perit, posset vt cunq; discerni vsus à do-
 minio. Mouemus autem potissimē dubiū
 propter institutum eorum qui sub sancta
 Regula diui Francisci degunt, & eorum qui
 ex nostris in eodem instituto perseuerant.
 Aiunt enim Minores omne abdicasse domi-
 nium: adeo vt neq; pecuniae, neq; panis, neq;
 eduliorum quibus vescuntur dominio fun-
 gantur vt possint dici (si suo vt illicet verbo)
 proprietarij. Neq; verō tantū inter Theo-
 logos sic hęc controuersa est & contestata,
 verū & à Summis Pontificibus variæ sunt
 de hoc pronuntiatæ sententiae. Extat enim
 Constitutio Nicolai. iij. in cap. exij qui se-
 minat. de verbor. significa. lib. 6. vbi decla-
 rando dicta Gregorij aliorumq; Pontificū
 luculenter affirmat, permultisq; adiectis ver-
 bis confirmat, Fratres Minores nullum ha-
 bere dominium, neq; in cōmune, neq; in parti-
 culari vtensilium, aut victualium: sed meros
 esse vsuarios. Dominium autem pecuniae
 semper apud erogantes remanere, cibario-
 rum verō & vtensilium apud Summum Pō-
 tificem. Eadem ferē extat sententia Clemen-
 tis. v. Clement. Exiui de paradiso. eod. titul.
 Contrariam verō sententiā his obiecit Ioan-
 nes. xxij. in Extrauagantibus, Ad cōditore.
 & Cum inter nōnullos. & quia quorūdam.
 de verbo. significa. vbi in dubius asserit, in re-
 bus vsu consumptibilibus vsum minimē di-
 stingui à dominio: neq; vllō pacto posse ab
 illo separari. Res certē est difficilis. Et pri-
 mū, vt ab ipsa natura rerū initium contrā
 arguendi sumamus, apparet quod cū vsus
 huiusmodi rerum sit earum cōsumptio, ne-
 mo possit re vtī nisi tanquā verus domi-
 nus. Verum enim dominium, si eius defini-
 tionem supra constitutam respicias, in hoc

Quid sit titu-
lus.

Discrimē in
rer dñiū v-
sum ac vsum
fructū.

Vsum fructus

Vsum nudus.

Emphyteuta

Quaestio gra-
uis.

libilibus.

Nicolaus. 3.

Clemens. 5.

Ioannes. 22.

Primum ar-
gumentum à
parte affir-
matua.

consistit q̄ in omnem vsū res possit assūmi: postquam autem consumitur, nullus fit eius reliquus vsus. Vnde sanctus Tho. 2.2. q. 78. ar. 1. pro cōstitūti habet, in vino, & in pecunia, & in rebus huiusmodi ne utiquam computari seorsum posse vsū præter rē ipsam: sed cuiuscūq; conceditur vsus, eidem concedi rem, atq; adeo eius dominium. Et tamen si vsus huius generis rerum à dominio feceretur, fieret inde apertè consequens, posse locari vsū distincto pretio ab illo quo res æstimatur, vt quis mihi daret pro esu tantū, & insuper pro capone quantum valet. ¶ Secundo loco iuris auctoritate arguitur: nam ff. de vsufr. earum rerum quæ vsu consu. l. 2. cautio fit, pecuniæ vsufructum non posse legari absq; ipsa pecunia, neq; aliarum rerum, puta vini & olei, quæ vsu consumuntur: quia nemo potest his vti nisi consumendo: ob idq; quantum ex illo titulo sincere colligitur, vsufructus harū rerū ad genus quoddam mutuationis spectat. Ille enim cui vsufructus pecuniæ vel frumenti legatur, tenetur cautionem dare quod totam rem restituet legitimo hæredi. Et ff. de vsufr. & quæ ad mod. quis vtatur. l. omnium. §. constituitur. prohibetur vsufructum perpetuum esse, nè inutilia sint dominia: nā frustra esset rei dominium, qua nunquam liceret vti. Ex his ergo sumitur argumentum: Si panis & vini mendicantium vsus est apud illos: & talis vsus vt nunquam rem teneantur restituere: compertissimum fit & dominiū esse penes eosdem. Respondent autem hac distinctione vsus. Aiunt inquam, vt habetur in dicto cap. exijt. duplicem esse rerum vsū: alterū videlicet iuris: atq; alterum facti. Vfus iuris est concessio legis: & hic in hisce rebus non separatur à dominio: hoc tamen aiunt care remedicantibus. Vfus autem facti est actio ipsa comedendi & bibendi: atq; hic tantum illis concessus est. Sic ait Nicolaus Pontifex eodem cap. exijt. At verò distinctio hæc nõ est intellectu tam facilis, quam dictū. Nam vsus iuris non alius intelligitur quam quod ius ex voluntate domini permittit: Legauit mihi quisquam vsufructum pecuniæ, inde fit vsus esse mihi legitimum. Si ergo legitimus, est ergo iure concessus. Pari modo si erogas mendicanti panem, cur vsus ille mendicantiū non erit iuridicus? Accedit huc qd̄ eodem loco ait Papa, perinde illis concedere vsū, ac si essent verè domini: quin verò Ioannes. 22. palàm ingenuèq; fatetur nullum se

habere dominium rerū mendicantium: & si quod habet, libētissimè renuntiare. ¶ Hisce tamen minimè obstantibus, si quæstio non tantum de nomine est, statuitur. cōclusio in gratiam Mendicantium, quæ fit huius articuli secūda. Vfus rerum. comeftibilium & vtenfilium distinguitur quodam pacto à dominio: ita vt mendicantes absq; vlla (vt aiūt) proprietate illis vtantur. Probat. Ad verū dominium non sufficit vt cui liceat rem cōsumere: sed requirit præterea vt possit ipsam (quod in definitione positum est) in omnē vsū absumere: puta alienare, vendicare in iudicio, legare, negligere, &c. Minoritè autē non possunt neque conuentu iuncti talibus modis reb⁹ suis vti. Quin verò qui pecunias illis largiuntur, possunt pro libito amouere quoties libuerit tanquam veri domini. Aliorum verò vtenfilium, atque alimētorum Papa se dominum pronuntiat. Itaque quemadmodum dum quis amicos conuiuio excipit non facit eos dominos esculentorum & poculentorū, quibus mensa extruitur: quia neq; illis facit facultatem illa surripendi vt in proprias domos importent: sed tantum vt sedentes vescantur illis: eodem pene modo Papa inuitat quotidie fratres quibus tantum facit facultatem edendi ac bibendi, vesciendi, &c. Quare etsi eis illa de medio tolleretur, nullam eis faceret iniuriam: neq; esset habendus tanquam fur & latro, sed tanquam dominus qui sua repetit. Facit in fauorem huius conclusionis illud Act. 2. vbi habetur, Omnes credentes habuisse omnia communia: quod de illis intelligendum est qui Hierosolymis agebant: omnia ergo vsq; ad alimenta erant illis communia, & gerebant se veluti conuiuæ ad mensam conuiuatoris. ¶ Præterea egomet mihi hac ratione idem adstruxerim. Fatentur nanq; impugnatores huiusmodi paupertatis, posse monachos habere proprium in communi, licet nemo illud habeat in particulari. Vtatur ergo conuersione sua: Possū ego particularis monachus vesci cōmunibus quantum non sim particularis eorum dominus: potest ergo pari modo totus conuentus & totus ordo eiusdē vtī, tametsi omni careat dominio. Neq; multum mouere debet verbum Ioannis. 22. dicentis se abdicasse tale dominium. Primū quia id non fecit legitime, & si fas est dicere, nec iuste: sed certè in odium forsan Occhā & aliorum sui ordinis qui fuerunt ei infestissimi. Deinde quia suam renuntiationē successores

Secunda cōclusio.

Probat. cōclusio.

Similitudo quæ apposta

Secunda ratio cōclusionis.

S. Thomas.

Secundum argumentū.

Ioannes. 22.

cessores eius in eadem sede nondum probârunt: sed exemplo suorum antecessorū idem retinent dominium. ¶ Eandem conclusio- nem corroborat Lex, Deutero. 23. qua ingre- dientibus vineā proximi permittēbatur vua- rum vñs absq; dominio. Ait enim, Ingre- sū vineam proximi tui comedere vvas quan- tum tibi placuerit, forās nō efferas tecū. Nō ergo faciebat vuarum dominum, vt posset vendere aut pro alia re cambire: sed tamen vt tanquā coniuia pascēretur. Item Insti. de vsu & habita. ei qui fundi nudum habet vsū, nihil vltērius cōceditur quā vt holeri- bus, pomis, floribus, &c. ad vsūm quōtidia- num vtatur: videtur ergo vsūm illic distin- gui à dominio. Ad idem pertinet quōd qui extrema laborat necessitate potest alieno pane sibi succurrere, non tamen vt illum vēdat: quare profectō non videtur illic trans- ferri dominiū, sed alieno legitime vti. Tam- etsi vbi quispiā laboraret inopia panis, pos- set rem aliam capere quam cum pane per- mutaret. Et sumitur coniectura quōd non transferatur dominium in extrema necessi- tate, ex eo quōd aliās ille qui sub illum arti- culum misero non succurreret, maneret re- stituitio obnoxius: nam si tenebatur trans- ferre dominium in alterum, perinde habuit ac si retineret rē alienā. ¶ Hęc profectō rem faciunt multūm probabilem, ex quibus mo- do aliquo clarescit id quod ait Nicolaus Pa-

In extrema necessitate nō transferri dominium.

Vsus facti: vsus iuris.

Ad primam rationem.

Obiectio.

Dilatio.

Ad secundam rationem & ad D. Tho.

pa: scilicet q̄ Minores habent vsūm facti, & non iuris: puta vsūm in actū, & non in habi- tu. Vñs enim iuris seu in habitu est quando talis vsus nō potest à domino impediri: qua- liter non est apud Mendicātes: sed tantū dū actu vescūtur. Secūs autē res habet in pecu- nia: nā cū talis vsus sit illā alienare, assumi- vtitur nisi verus dñs. ¶ Et per hęc respōdēt ad rationes in cōtrarium. Ad primum enim dicendum, q̄ etsi post cōsumptionem harū rerum nullus alius restet vsus, non tamē con- tinuō sequitur vt assumatur in omnē vsūm: quod ratio dominij desiderat. ¶ Sed arguis. instantiūs. Si medicātes nō possunt illas alie- nare, illud est quia sunt lege prohibiti, sicut pupilli & primogeniti: non ergo obstat quo minus sint veri domini sicuti illi. Negatur antecedens: quoniam nulla civili lege pro- hibent illa vendere vel donare, &c. Sed quia verus dominus eiusmodi facultatem eis non permittit. Ad iura autem superiūs allegata, ad D. Tho. & ad autoritatem diui Thomæ, negantis in

in hisce rebus posse seorsum computari vñ- sum ac dominium, respondetur, solū illis iuribus constitui quōd non possit seorsum pretium sumi pro vsu aliud à pretio rei. Haud tamen negant quo minus dominus possit vsūm restringere vt alter illo dunta- xat modo vtatur, & non omnibus modis quirequiruntur ad verum dominium.

Argumentum in capite quæstionis obie- cta satis liquidō soluta sunt. Primi enim secunda præmissa, falsa est: nempe dominiū & ius æquipollere: imō ratio dominij plus ponit quā ratio iuris: & inde, ius, genera- lior vox est. Et pariter responsū est ad aliud: nempe non sufficere ius illud Men- dicantium in cibis & vtensilia, vt sint eorū domini. ¶ Secūdi autē vtrāq; præmissa vera est, vt secunda conclusio ostendit: scilicet mē- dicantes alimenta vestimenta q; consumere, quorū tamen non sunt dñi: non tamen inde fit consequens definitionem nostram nō esse legitimam. Imō per eandem docetur non esse illarum rerum dominos: quippe cū ne- queant illa abalienare.

Ad primū argumentum principale.

Ad secundū argumentū.

ARTICVLVS. II.

Vtrum tantū Deo, intellectu- alibusque ac rationabilibus creaturis cō- petant rerum dominia.

Ræfixa ergo dominij definitio- ne subsequitur articulo secūdo eius subiectum explorare: vide- licet inquirere quibus propriē competat rerum dominium: an

scilicet solis post Deum angelis atq; homini- bus. Arguit enim q̄ brutis animalib⁹ suo or- dine cōgruat dñi in, vt puta herbarū: quę, vt legit Genes. i. cōcessa illis sunt in pabulum. Quin videtur Dux apum dominij in suam gregē obtinere: & inter grues illa quę aciem ducit apparet cæterarū esse regina. Et inter feras ferocissimus Leo dominari videtur re- liquis bestijs: & accipiter dominatum pari- ter gerere in miseris aues. ¶ Secundō ad idem arguitur de inanimis cœlis qui huic sub lunari mundo dominantur: vt pote cui calorem, virtutemq; influant quibus fo- uetur ac vegetatur. Vnde Aristotel. i. Me- teor. Necessē est mundum hunc inferiorem subiectū esse lationibus superioribus, vt eius inde virtus gubernetur. Vnde Gene. i. creat⁹ legitur esse sol vt præsit diei, lunaq; vt præsit nocti.

Primum ar- gumentum partis negatiuæ.

Secundum argumentū.

Aristo.

nocti. ¶ In contrarium tamen est quod eodem loco Gene. i. solis hominibus adiudicatur orbis dominiū. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostrā: & præsit piscibus, &c.

1047. Gcrf.

DE hac quæstione Neoterici, Gersonē ducenti sequuti, multa comminiscuntur rationi parum consona. Ille nanq; grauis aliqui autor, cōplures dominiorum species locis suprā citatis multiplicauit. Inter quas & multa tribuit dominia brutis, multaque subinde insensilibus rebus: vt argumētis suprā formatis explicatum est. Hæc autē (bona venia dixerim) an tam ratione & iudicio inuenta sint, quàm pro libito asserita, examinare oportet. Etenim rerum naturam consulentibus illicò fiet compertum rationem dominij non tam latè patere. ¶ Sit ergo hæc prima conclusio. Solis illis qui intellectu & libero arbitrio vigent, conuenit dominandi ratio: illisq; adeò solis habere rerum dominium. Nempe cum primis Deo, mox intellectuali naturæ angelicæ, deinde rationali homini. Deus inquam, cuius (vt ait Psalm.) terra est, & plenitudo eius, iure creationis dominium gerit ac principatū rerum omnium, quas ipse condidit: vt habet Sapientis illa cōfessio: Dominus vniuersorū tu es. Fuit quidem ab æterno, potestate Dominus: ab orbis tamen condito, vsu & actu. Nam antea nullæ erant res quæ illi parerent. Est enim nefas eousq; abuti nomine (quod quosdam non depudet) vt dominium inter diuinas Personas nominetur: quippe cum nihil in Deo sit eodē ipso inferius, sed quicquid illic est, infinitum existit. Neq; verò filius vllō pacto subijcitur patri: vt pote cui summè æqualis est: Ob idq; tota Trinitas par habet dominium, idemq; absolutum creaturarum: non solum quantum ad vsum, verum & quantum ad earum naturas: vt puta cui nō modò pro suo arbitratu cunctis vti liceat, verum & earum naturas creare, annihilare, ac præter naturæ leges alterare: vt ignem nē calefaciat impedire: aquam absq; igne calefacere: & tanquam dominus vitæ & mortis, non solum re liqua animalia, verum & hominem vita priuare. Angeli autem dominium habent suarum tantum naturalium actionum: mundi verò huius nō perinde atq; homines. Quandoquidē propter ipsos, qui nullo egent corpore, nequāquam creatus est: sed propter solos homines quibus angeli sunt administra-

Quarum re
rū Deus ha
beat domi
nium.

Angeli qui
bus reb⁹ do
minentur.

torij spiritus. Tametsi ipsorum Hierarchiæ per suos Principatus ac Dominationes sint distributæ: alijque adeò alijs imperent. Hoc autem perpariū ad rem nostram attinet. Descendamus ergo ad genus nostrum, cui soli competere demonstremus sublernariū dominium. Primò: Dominus, nisi ineptissimi me voce abutatur, ille solus est in cuius facultate est situm, re sic, aut aliter in suum cōmodum vti: hoc autem nisi per intellectum ac voluntatem nemini congruit: solus ergo homo in terris dominij ratione fulget. ¶ At quò res clariùs eluceat arguitur secudò: Dominium exterarum rerum nemini nisi hac ratione conuenit, quòd sit ipse suarū actionum dominus: dominij enim quod quisq; habet in suos actus causa est & radix eius quod habet in alias res: est autem solus homo suarum actionum dominus (vt. i. 2. q. 1. autor est sanctus Thom.) per intellectum & voluntatem: eadem ergo ratione illi soli conuenit vt dominus sit aliarum rerum. Minorem huius argumenti præter S. Tho. vel vsus ipse loquendi hominum demonstrat. Dum enim quis mente capitur, dicitur non esse sui ipsius dominus, sed sui impotēs. Maior autem in ratione naturali posita est. Etenim qui sui non est dñs, esse nequit aliorū, ¶ Sed & testimonio suprā citato scripture sacre, quæ interpretatur naturæ est, eadem conclusio tertiò comprobatur. Dixit enim Deus Gene. i. Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostrā: & præsit piscibus maris, & volatilibus coeli, & bestijs, &c. Hoc est, in hoc eum faciamus ad nostram imaginē, vt reliquæ creaturarum vniuersitati, quæ nostra caret imagine, dominus cōstituatur: fieri autem hominem ad imaginem & similitudinem Dei, est fieri intellectu & voluntate liberum: hæc enim est facies Dei. In reliquis nanq; creaturis vestigium eius tantum relictum est, sicuti humani pedis relinquitur in puluere, per quod eiusdē hominis facies agnoscitur nequit. Igitur quia duæ istæ potētiae, intellectus & voluntas, communicatæ sunt homini, per hoc conditus est ad imaginem Dei: indeq; adeò ius sortitus est dominandi in ceteras animantes, rationis expertes. Haud equidem ignoro quosdam distingueret inter dominium regale & naturale: dicentes ad priorem speciem libertatem requiri: non autem ad secundam. verum tamen hoc gratis dictum est: quia natura ipsa nemo est dominus rerum, nisi qui dominus est actio-

Conclusio
ostēditur.

D. Thomas.

Tertia ratio
cōclusionis.

num

Quarta ratio - num suarum, & ideo neq; rerum. ¶ Quarto
ratio conclusio - arguitur. Dominium quempiam rei gerere
nis. (vt supra ostendimus) est ipsa vti: brutæ au-
tem animantes vti neuti quàm possunt: ergo
neq; vllum habere dominium. Minor est

S. Thomas. S. Thom. 1.2. q. 16. vbi docuit brutis non cõ-
Augustinus. petere vsum, secundùm illud August. lib. 83.

q. Vti aliquod non potest animal, nisi ratio
nis particeps. Et ratio est, quòd vti est rem in
finem ordinare, quando quidem volũtas est
finis: vsum autem mediatorum ad finem: & pe-
cudes nihil agunt propter finẽ, quippe quẽ
non cognoscunt: sed agunt propter potius nature
instinctu. ¶ Et simili in super ratione id cõ-
firmatur. Domini enim est imperare: hoc au-
tem idem est quod rem in alium finem ordi-
nare: quod ideo à brutis alienissimum est, vt

S. Thomas. idem sanctus Thom. q. statim. 17. common-
strauit. ¶ Quinto ad eandem conclusionẽ
arguitur. Quicumq; dominium habet cuiuslibet
rei, iniuria afficitur dũ illi aufertur. Bru-
ta autẽ animantia neq; iustitiæ capaces sunt,

*te. animan-
tes.*

Aristot.

neq; iniuriæ, neque quam non cognoscunt
foelicitatis. 10. Ethico. cap. 8. Cuius ratio est,
quòd cum non sint libera, non sunt sui iuris:
sed quicquid sunt, hominis sunt, propter quẽ
Orbis conditus est. Et ideo qui iumento &
armento vel pabulum sustulerit, vel vitam,
nullam ei irrogauit iniuriam, sed domino: &
qui equo regis loco cedit, nullum ei honorẽ
desert, sed regi: nullum ergo pecudes habent
dominium neq; ius in herbas, sed tantum ap-
petitum naturalem: atq; etiam potestatem.
Quòd si brutis nullum potest dominium cõ-
petere, liquidò fit multò minùs cõelis ac reb⁹
inanimis conuenire posse. Est ergo homo
hac ratione medius inter Deum & bruta.
Nam irrationale animal nullum habet do-
minium. Deus verò supremum: nempe &
quantum ad vsum, & quantum ad naturas re-
rum: sed homo quantum ad vsum: attamen
quantum ad naturam, minimè: vt pote quas
mutare non potest, nisi applicando actiua
palsiuis.

Ad primum
argumentũ.

Ad primum igitur argumentum respon-
detur perimendo totũ anteedẽs. Haud
enim bruta vllum habent herbarum domi-
nium, quod eadem ipsa Gen. autoritate cõ-
tra citata comprobatur. Haud enim legun-
tur ibi herbae pecoribus & iumentis concessa,
sed solis hominib⁹. Ecce enim, inquit, de-
di vobis herbam afferentem semẽ super ter-
ram, &c. vt sint vobis in escam & cunctis ani-

mantibus terræ. Ius ergo herbarum non est
concessum brutis, sed nobis pro illis quæ no-
bis feruũt. Neq; in apibus est nisi metapho-
ricus rex: quia neque examen in finem ordi-
nat, sed in istinctu naturæ vna preit, reliquusq;
exercitus sequitur. Multoq; minùs aut feræ
bestiæ aut rapaces aues dominantur cæteris,
licet illis velut alimento vtantur. ¶ Mox ad
secundum pariter respondetur, cõelos longè
minùs propriè dominium habere eo signifi-
catu quo nomen in præsentiarum vsurpa-
mus: sed dicuntur prædominari: quia eorũ
influxu hæc inferiora alescunt, fouentur, al-
terantur, ac summutantur. Sicuti & in sin-
gulis elementis illa qualitas dicitur prædo-
minari, quæ alteri præeminet.

QVAESTIO SECVN

da, de rebus quarum ho-
mo est dominus.

ARTICVLVS. I.

Vtrum rerum omnium quæ sunt in
mundo, sit homo iure aliquo dominus,

Postquam constitutum
nobis est homini solũ
in creaturis corporalib⁹
dominium rerum con-
gruere, consequens est
vt disputemus quotu-
plici quarumq; rerum
dominio fruatur. Et habebit quaestio duos
articulos. Prior erit generalis: posterior verò
de duobus dominijs peculiaris. ¶ At argui-
tur à parte negatiua, quòd non omnium pror-
sus quæ condita sunt in terrarũ orbe sit ho-
mo dominus. Etenim aut illi naturali iure
conueniret, aut diuino, aut humano. Nõ na-
turali: quia vniuersale dominium cõcessum
est ei à Deo in eius creatione. Neq; pror-
sus diuino: quoniã tunc iure charitatis esset ho-
mo dominus cuiuscũq; rei in digeret: eadẽq;
charitate amissa, eodem decideret iure: nam
Deum solis amicis suis condecet bona sua e-
largiri. Consequens autem est falsum & cõ-
tra humanum morem, etiam Christianorũ,
in quibus multi iusti rerũ egestate premun-
tur, omnium dominio orbat: multiq; con-
trã iniqui & prauis huius mundi, se-
cundum

cū dūm leges, quæ à diuina regula non exorbitant, potiūtur. Quòd autem iure merè humano non sit homo dominus, patet: quoniã antequã leges essent humanæ, Deus nostro generi indulserat rerum dominium, quod fundamentum est humani iuris quo carum dominia diuisa sunt. ¶ Secundo arguitur. Homo non est dominus elementorum neq; cœlorum: quia illa non sunt nominata Genes. i. vbi homo constitutus est rerum dominus. ¶ In contrarium est quòd omnia facta sunt propter hominem: vt. i. Politi. autor est Aristot. Et David Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius.

In hac quæstione illi recentiores Magistri, quorū superiori quæstione meminimus, quam plurima confarcinant dominiorum genera. Ioannes enim Gerson sex connumerauit: alij verò vsq; ad nouem. Sed Conrado tractat. i. q. 6. vīgintitria collibuit recensere. Aiunt enim aliud esse dominium beatificū, quo beati potiuntur gloriæ: & aliud gratificum, quod habet iusti in res omnes creatas, vt illis iure charitatis vtī possint: iuxta illud ad Roma. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Et aliud est naturale: & aliud euangelicum, &c. Isti autem (vt salua eorum exiltimatione dixerim) duplici sinistra causa hæc dominiorum genera gratis multiplicant. Primò, quia persecuerant credentes, idem esse dominium, quod ius: mox, quòd dominia ex parte materialium obiectorum dissecant: quæ quidem sectio, quia arte caret, in infinitum posset abire. Discerni quippe debent duntaxat secundum titulos ex quibus oriuntur. ¶ Sit ergo prima rei huius conclusio. Dominium quadruplex tantum est: scilicet naturale, diuinum, & humanum: quod diuiditur in duo, scilicet in illud quod de iure gentium oritur: & alterum quod acquiritur iure civili. Conclusio hæc firmior per se apparet, quam vt pluribus cōfirmari indigeat. Dominia enim iure aliquo introducta sunt: ius autem (vt superioribus libris ambobus visum est) non est nisi naturale, & gentium, & civile: quibus & diuinū additur positium: hoc est, quod non conuenit homini ex debito suæ naturæ, sed est ei diuinitus ad naturam superadditum. Hoc enim dicitur diuinum positium contra naturale distinctum: cuius etiam Deus autor est. Igitur quòd nō sint plura quam hæc dominiorū genera, inde patet quòd nullo præ-

ter hæc potest iure quispiam vllum obtinere dominium. Nulla ergo ratio permittit distinguere dominium originale, & beatificū, &c. Nam ius quo Adam defunctus est in lignum vitæ, quod isti vocant originale, diuinum erat positium, hoc est supra naturam concessum. Tameris statui illi naturale quodammodo existeret: nēpe quo possent homines non mori. Multo autem debiliore occasione noua species fingitur dominij Gratiifici: operum enim gratiæ non habemus dominium: quia nō per nos, sed Dei fauore supernaturali ea exequimur. Et idem est de iure beatorum. Nam primū, licet ius habeat gloria perfruendi: illud tamen non proprie est dominium, sed ius merum concessum à Deo, qui dominus est gloriæ. Aliàs cum gloria in Dei visione consistat, eādem facilitate diceretur beatus, dominus esse Dei. Secūdo & ius illud, quando permittitur dominium dici, diuinum est positium. Ius enim huiusmodi diuinum in rebus præcipue est supernaturalibus: vt hoc nunc dictum: & ius euangelicum, quo ministri ecclesiæ habent absoluedi à peccatis, conferendiq; alia sacramenta, docendiq; fidem. Quod re vera dicitur dominium, sed est ius ministrorū Dei. Quis enim mortaliū dicatur sacramentis dominari? Extenditur etiam ius diuinum positium ad res naturales. Quale est ius decimarum, quod iidem habent sacerdotes: scilicet metendi (vt ait Paulus) temporalia pro spiritaliū seminacione. Quauis & hoc ius fundamentum innitatur naturali, q̄ dignus est operarius mercede sua. Ideo nanq; exemplū à tritūrāte boue Apostolus attulit. Ius item ac dominium quod Dauid habuit ad regnū, diuinum etiam fuit positium: quippe cum à Deo fuerit electus, non sicut ceteri Reges à republica. Et dominium quo populus Israël in terram promissam potitus est. Quin verò & in angelos sunt qui cogitēt nos dominio fungi, propter assertū Pauli ad Heb. 1. Nōne omnes sunt administratores spiritus, in ministeriū missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? At verò abusus esset vocis, homines angelorum dominos appellare, quod vni homini Christo propriū est: sed funguntur hac parte ministerio Dei. sicuti neq; inferorum dæmones tam domini sunt animarū quas cruciant, q̄ diuinæ iustitiæ executores per supplicia quæ ipsi quoq; perferūt. ¶ Secūda conclusio. Homo dominium habet naturale, non solum in omnes terræ fructus, verum

Prima conclusio.

Dominium tantum quadruplex.

Secunda conclusio.

verum etiam quodam pacto in elemēta cœ-
 lesesque orbis, qui velut tectum sunt sui do-
 micilij. Deterrenorum dominio patet Ge-
 nesis. i. Faciamus hominem vt præsit, &c. Et
 rursus: Crescite, & multiplicamini, & reple-
 te terram, & subijcite eam: & dominamini
 piscibus maris, &c. Illud enim dominium
 non censetur posituum diuinum, sed natu-
 rale. Hæc enim iura & dominiorum genera
 non differunt ratione auctoris: nam hæc de
 causa omnia dominia dicerentur diuina: cū
 omnis potestas à domino Deo sit: sed dif-
 ferunt per hoc quod naturale, est naturæ
 debitum: alterum verò, super naturam ad-
 hibitum: & dominium rerum congruit ho-
 mini priori modo. Nam quatenus homo,
 corporeus est, debentur illi ea quæ ad vi-
 tam eius sunt necessaria. Hæc enim ratio-
 ne collegit Aristoteles, omnia corporea esse
 facta propter hominem. Itaque quemad-
 modum licet Deus per miraculum creauerit
 homines, nihilo minus membra & po-
 tentiæ naturales naturæ suæ debita sunt:
 sic illa collatio dominij rerum fuit explica-
 tio quædam naturalis iuris, veluti debiti hu-
 manæ naturæ, supposita eius existentia,
 quæ ei per creationē gratis contulerat. Et pa-
 riratione dominium habet quodam modo
 in cœlos, qui sunt veluti tecta suarum ædiū:
 atque in elementa, inque solis calorem, &
 lucem qua vitur: & in alias influentias: at-
 que in pluuiam & niuem quæ illi naturali
 iure seruiunt ad vitam seruandam, atque ad
 alimentaterrena ope paranda. Dicitur est
 autem cum moderamine, dominium nos
 habere in cœlos, & elementa: quia non pos-
 sumus, aut illa consumere vt terræ nascen-
 tia, aut eis vt in animalibus. ¶ Tertia con-
 clusio. Iure etiam humano, quod superiori
 libro in ius gentium & ciuile partitum est,
 multis abundat homo dominij. Iure enim
 gētium (vt paulò post dicemus) propria do-
 minia diuisa sunt: vt meum & tuum audire-
 tur in orbe. Iure autem ciuili, hoc est cuiusq;
 ciuitatis seu regni proprio, multa quoque
 mortales possident: vt iure præscriptionis,
 iure hæreditario, iure primogenituræ, &c.
 Hæc autem omnia clara sunt & patentia.
 ¶ Illud autē quod Gerson, & latius Richar-
 dust tractat. i. q. 2. de dominio gratifico disse-
 runt, animaduersione opus habet. Bisariam
 enim & per vtrunque extremum peccare de
 hac re contingit. Isti quippe nominati auto-
 res aiunt, eos qui in amicitiam Dei per eius

gratiam recipiuntur, dominio fungi in res,
 quæ alio ab ipsis titulo non possidentur: vt
 puta in res oēs cuiuscunq; possessoris, quia
 iure charitatis possint omnibus vt. ¶ Con-
 tra hos autem statuitur quarta conclusio.
 Qui est in gratia Dei nihilo plus habet aut
 dominij aut iuris vtendi re aliena, quàm qui
 est in peccato: vterque enim in extrema ne-
 cessitate vt potest rebus sibi necessarijs, cu-
 iuscunq; sint possidentis: neuter tamen ci-
 tra illam. Cuius porro contrariū, & falsum
 est, & asseru periculosum. Enimuerò titu-
 lus quo mortales dominio rerū donati sunt,
 non est charitas, vt Vicleff: & lib. 10. Arma-
 chanus, falso arbitrati sunt: sed ius (vt dixi-
 mus) naturale aut humanum. Deus nanq;
 solem suum oriri facit super malos & bo-
 nos, & pluit super iustos & iniustos: & ideo
 quantumuis quisque charitate polleat, nul-
 lum tamen ius nouum in res has caducas &
 lubricas acquirit: sed in regnum cœlorū: de
 cuius tantum hæreditate ait Paulus, Si filij,
 & hæredes per Christum. Neq; mos & vsus
 reipublicæ Christianæ admittit vt charita-
 tis titulo quis valeat aliena rapere: imò verò
 per hoc ab eadem charitatis virtute decide-
 ret. Quin etiam Christus hæc omnia con-
 temnere nobis iussit. Neq; Paulus ipsis san-
 ctis euangelij cōcionatoribus alio titulo cō-
 cedit posse temporalia metere, quàm velut
 laboris mercedem, quia spiritalia semināt.
 ¶ Illud autem quod pro se illi adducunt, Di-
 ligentibus Deum omnia cooperantur in
 bonum: nullo colore eis patrocinator: quo-
 niam Paulus nihil aliud voluit quàm quod
 diligentes Deum, nullis superantur turbu-
 lentis incurfionibus huius mundi, sed cun-
 ctis vtuntur ceu virtutum suarum admini-
 culis. Et quod adijciunt, amicis omnia esse
 communia: hoc tantum cōiungit quod ami-
 cis Dei communia sunt eius sempiterna bona.
 Nam hæc tēporalia non sunt digna quæ
 velut præmium ipse charis suis impartiatur.
 Tametsi iustos (vt ait Pfaltes) in necessa-
 rijs non derelinquat. Hoc autem per ele-
 mosynas prouidet, aut alia via legitima. Nā
 si charitatis titulo ius cuiuspiam faceret vsur-
 pandi res alienas, paci tunc & tranquillitati
 reipublicæ offendiculum poneret. Horum
 enim temporalium tituli debent esse
 in foro exteriori patentes: vt quisque pa-
 lam sciat quid à se iure, quidque iniuria
 petatur. Charitas autem in peccatore delite-
 scit. Parū profectò hæc abest opinio ab illa

Quarta con-
clusio.

Charitatem
nō esse rerū
possessā: nisi
tulum.

Tertia con-
clusio.

Gersonis opi-
nionem impugna-
tur.

Luthe-

Lutheranorū, quam. c. 4. super epistolam ad Romā impugnauius: sanè qui ex illo verbo Pauli de iusto Abraham & semine eius, vt haeres esset mūdi, illum exprimūt sensum q̄ liceat iustis quocunq; mūdi cibo, & veditu, ornatuq; ac delitijs frui. Sed de hac falsitate nihil ad præsentem locum. ¶ Ex eadem radice, nempe charitatem esse rerū posse scissarū titulū, Vniuersi fuisse in quos (vt dicebamus) Armachanus lib. 10. cap. 4. impetit, illū exprimūt sensum, q̄ nemo extra charitatem vllū retinet vel spiritualium ius, vel temporalium dominiū. Est autem hæc facta hæresis, sæpe ac sæpius condēnata. Nam licet iniquus per modum meriti non sit dignus pane quo vescitur, neq; qua viuit vita (vt Augustinus & reliqui Sancti aiunt) perstat tamen in eo naturæ ius, vt sole fruatur, quem Deus oriri facit etiam super malos. Celebrat enim scriptura sacra multos reges, etiam dum erant in peccato, nō solum, Gentium, vt Nabuchodonosor, & alios tam Chaldæorum quàm Persarū: verū & Hebræorum, vt Saulem, Salomōnem, quin & ipsum Dauidem. Missum præterea facimus quantā incertitudinis nebula obtenebratam sanctam ecclesiam susq; deq; vesania hæc confunderet. Nam huiusmodi oppugatio non est præsentis loci. Haud tamen eadem nota Gersoni & Richardo inurenda est, qua denotantur hæretici: quoniam secūdum illos, licet ille qui gratia Dei decidit, ius charitatis amittat fruendi alienis reb; retinet tamē naturæ ius, quo suas proprias possidet, atq; alia iura, siue ecclesiastica, siue ciuilia.

Ad primum argumentū.

Ad secundū.

Argumenta igitur non alia noua indigent responsione. Iam enim negata est illa consequentia primi argumenti: videlicet, Dominiū rerum fuit homini à Deo donatū: ergo non est ei naturale: quoniam fuit, nō tanquam naturæ adhibitū, sed tanquam naturæ debitum. ¶ Et ad secundū etiam respondetur, quòd licet substantiæ cœlorum non sit homo dominus, vt possit eos alterare: est tamen dominus, quia eis vtitur tanquam domicilio, & ad alia naturalia comoda. Et multo melius est elementorū dominus: vt aëris ad respirationem, & maris ad navigationem, & terræ ad culturam, & ignis pariter ad meteoras impressiones.

ARTICVLVS. II.

Verū homo homini dominus esse possit.

Onsequitur in hoc secundo articulo de hac singulariter dominij specie dicere: an videlicet esse possit homo alterius hominis dominus. ¶ Et arguitur contra affirmatiuam partem. Nullum ius potest naturali derogare: naturali autem omnes homines nascūtur liberi: id legis ipsi latoribus planè consentientibus, Institū. de iure perso. & ff. de sta. homi. l. libertas. quòd seruitus sit qua quis dominio alieno cōtra naturam subijcitur. Et Gregorio idem asserente, vbi ait contra naturam esse homines hominibus dominari: rationeque idem mōstrate: nam homo eo ceteris animantibus præstat, quòd ratione viget & libertatis arbitrio: ergo nullo iure in genus nostrum obrudi seruitus potuit. Fecit enim Deus hominem rectum, vt habetur Ecclesiast. 15. & posuit eum in manu consilij sui. Atque hac de causa homo, cum primū creatus fuit, ceteris ore Dei prælatas est creaturis: non autē homini. ¶ Secundò id præcipuè confirmatur in Christianis. Haud enim decet vt quos Christus in filios Dei adoprans libertate donauit, serui esse permittantur: nam vt ipse Dominus intulit Matth. 17. Liberi sunt filij. ¶ Contrarium decernunt iura titulus citatis de statu homin. & in Institū. & præterea Arist. Poli. 1. quibus locis multiplex seruitutis species distinguitur & approbatur.

AD hanc questionem quatuor cōclusionibus respondetur. Prima est. Homo tā iure naturæ quā iure gentium potest esse alterius hominis dominus. Duplicem enim seruitutē scitè Arist. dignouit. 1. Poli. Alteram quidem naturalem, alteram verò legalem. Naturalis est qua homines elegantioris ingenij reliquis hebetib; ac rudib; dominant. Enim uerò vt in eodem hominē anima corpori: ita & in toto humano genere, homo homini (vt ait Comicus) longe præstat. Quocirca sagax ipsa natura alios homines ingenio ad imperandum dotaui, alios verò corporeis neruis ac membris irroboraui ad seruiendum. Et q̄ ista dominatio naturalis, recta sit, probatur: nam hominis natura est vt secundum rationem viuat, atque adeò eidem obtemperet:

Prima cōclusio.

Duplex seruitus ex Arist.

peret: ergo sicut perfectio appetitus sensitiui in homine est rationi parè: ita & inter homines perfectio agrestium scientiarumque rudium est, sapientium gubernatui subdi.

Seruitus legalis duplex

¶ Altera est seruitus legalis. Et hæc est duplex, vt Institui. de iure person. refertur. Alij enim sunt serui qui liberè cum ætatem viginth annorum excefferint; vendunt sese, causa participandi pretium. Cuius quidem seruitutis vsus fait in lege veteri. Legitur enim Exod. 21. Si emeris Hebræum, sex annis seruiet tibi: in septimo autem egredietur liber. Et Leuitic. 25. Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non opprimes eum seruitute famulorum. & infra, Seruus & ancilla qui in circuitu vestro sunt, hoc est ex Gentilibus, hos habebitis famulos & hæreditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in ætænum. Fratres autem vestros, filios Israël, non opprimatis per potentiam. Interiectum ergo erat discrimen quòd serui ex Gentibus esse poterant perpetui: Hebræi verò minimè: sed temporarij. ¶ De hac ergo seruitute ponitur secunda conclusio. Talis seruitus est licita. Nam etsi homines facti sunt à Deo liberi: tamen tam innatum est animantibus cunctis desiderij ac ius seruandi vitæ, vt possint se eius gratia miserij in seruitutem adigere. Nā licet

Secunda conclusio.

Non bene pro toto libertas vendit auro: vendi tamen pro vita fas est, quæ omni est pretiosior auro. Imò & parentes egestate cõpulsij, liberos suos antiquo iure venundare permittebantur: vt eodem loco Leuit. 25. memorat proditum est. Et cap. de patribus qui filios suos distraxerunt. l. 2. & Inst. de patria potest. in glossa: licet iam inter Christianos huiusmodi leges non sint in vsu. ¶ Aiunt tñ apud Aethiopes eundem adhuc vigere morem: quò ad eorũ mercatum Lusitani adnauigant. Quòd si liberè veniunt, non est cur mercatura illa crimine vllò denotet. Verũ tamen si, quæ iam precrebuit, vera est fama, diuersa est ferenda sententia. Sunt enim qui affirmant fraude & dolo calamitosam gentẽ seduci: inescariq; nescio quibus iocalibus, & astu pellici versus portũ, & nonnunq; cõpelli: & sic neq; prudẽtes, neq; quid de illis fiat opinantes, huc ad nos transmitti & venundari. Quæ si vera est historia, neq; qui illos capiunt, neq; qui à captoribus cõmunt, neq; illi qui possidẽ tutas habere vnq; cõscientias possunt, quousq; illos manumittat: etiam si pretium recuperare nequeant. Nam si qui

rem alienam possidet, etiam si mercatu vel alio iusto titulo eam acquiserit, cum primũ alienam esse rescuerit, tenetur cum pretij etiam dispendio domino reddere: quãto magis liberum natum hominem, per iniuriam manu captum, astringitur in suam restituere libertatem? Quòd si quis id sibi pratextere cogitauerit, q̄ præclarè cum illis agitur dum pro seruitute beneficium eius Christianismi repẽdimus, iniuriam se nouerit esse in fidẽ, quæ summa est libertate docẽda ac per suadẽda: tãtũ abest vt eorũ excusationẽ Deo admittat. ¶ Tertia seruitutis species est etiã legalis. Vnde (vt lege citata & ff. de stat. ho. l. libertas. docemur) seruitutis nomen deriuatum est. Videlicet quòd Imperatores bello captos vendere, neq; occidere solent, sed seruare. Et isti dicuntur mancipia: quia victores, quos gladio transfigere possent, manu capiunt, vt seruent. ¶ Ac de ista seruitute subditur tertia cõclusio. Non modò est licita, verũ de misericordia profecta. Si enim quis gratia sustinendæ vitæ libertate se priuare potest, satius quisq; ducere debet seruituti q̄ morti tradi. ¶ Est autẽ latũ inter has seruitutis species interuallũ. Nam genus illud dñij seruitutisq; naturalis non plenã attingit rem, quã nomẽ sonat, secundũ ea quæ præcedẽti quæstione explanata sunt. Seruus enim secundæ ac tertiæ speciei, quia liber nõ est, quicquid est, domini est: neq; dñs eo vtitur in bonum ipsius serui: sed ad suam propriã vtilitatẽ, sicuti iumento. Vnde Institutio. Per quas perso. nobis acqui. §. itẽ vobis. & de acquirẽdo rerũ dominio. l. etiam inuitis. quicquid seruus acquirit, adiudicat dño.

Tertia conclusio.

Quãuis & inter duas istas seruatorũ species nõ nihil mihi videar discriminis inspicere. Illi enim qui se inopia presij seruituti mancipant, quia liberè se pretio vendidẽre, fugere iure nequeunt: sicuti neq; furari quem vendidissent equũ: seruos autẽ bello captos non auderẽ in has cogere angustias. Est quidẽ glossa super. c. ius gentiũ. d. 1. quæ ait seruos in genere non posse aufugere: quam sententiam elicit ex cap. si quis seruus. 17. q. 4. sed tamen illud caput solum prohibet nẽ quis seruum vt recedat sollicitet: quod de emptiõis intelligi potest. Neq; (vt reor) discrepãtia est inter Christianos atq; infideles: quoniã ius gentiũ gentiõ cunctis æq̄le est. Quãuis Christianis etiã à Christianis captiuis congruẽtiori ratione fugere liceat: nisi pollicite quis nõ fugere, suã impignorauerit fidẽ: quã

Quando liceat seruis fugere.

t porro

parò seruare constringitur. Pariformiter mihi videor verè ac legitimè inter has feruorum species distinguere quantum ad ea *Quibus reb' possint serui* in quibus tenentur dominis seruire. Christiani nanque à Christianis bello capti, non proprius: & tenentur vt mancipia seruire: neque eorum qui serui bona, nisi quæ tunc in bello in prædã deuenierint, sunt dominorum. Imò neq; mancipia quæ ab infidelibus Christiani iure belli arripiunt, sic arbitror quicquid sunt dñorū esse, vt quicquid vel dono susceperint, vel hæreditario iure, vel licito ludo fuerint lucrati, teneantur in conscientia dominis exhibere: quoniam cum non sua spõte in illam conditionem inciderint, non est eorum miseria tāta afflictione coërcēda: quandoquidē, vt est in Regulis iuris, Fauores ampliandi sunt: pœne verò restringēdæ. De illis autē qui se ipsos vendiderint, aliquantulo est ratio apparatus, q̄ quicquid sint, dñi sint, iuxta præscriptū legū, quas nuperrimè citauim⁹. Tãcti de horū omnium iudicio, iuris prudētib⁹ deferendū est. ¶ Verū tamē de prima specie seruitutis lōgè aliter speculandū est. Etenim qui natura est dñs, nequit natura seruis veluti rebus possessis in suum ipsius cōmodū vtī: sed tanquā liberis suiq; iuris hominibus in rem ac bonū ipsorū: eos scilicet docēdo moribusq; institūdo. Quapropter neq; illi tenent, veluti mancipia eis seruire: sed equitate quadã & honestate naturali, nisi vbi essent mercede conducti. ¶ Et per hæc satisfieri illis debet, qui sciscitantur vtū iure naturalis dñij possimus Christiani infideles armis infestare, qui pro suorū morū ruditate, naturales videntur esse serui. Nullū enim inde ius cōtra eos acquirimus vi illos subiugandi. Eò q̄ seruitus illa libertatem non tollit, veluti illorū capti sunt. Et cum fundamentum domini sit libertas, nullum amittunt suarum rerum ius. Aristoteles enim non solum constituebat illam seruitutem inter vnā nationem & aliam: verū inter personas eiusdem vr̄bis, & eiusdem domus. Sunt enim in eadem Christianorum vr̄be natura serui, qui tamē non subinde possunt suis expoliari: etsi parēre natura dominis renuant. In eo autem quod idem ait Aristoteles eodem. 1. Politicor. cap. 3. scilicet quòd siccut bestias venari, ita contra eos homines qui ad parendum nati sunt possumus bellum moliri: eatenus audiendus est, quòd illos qui ferarum more palantes oberrant,

nulla seruantes gentium fœdera, sed aliena petentes quocunq; grassantur, possumus vi abigere & subigere, & in ordinem cogere. Sed de hoc latius in libello nostro De ratione promulgandi Euangelium: vbi de dominio & iure quo catholici Reges in Nouum Orbem oceanicum funguntur, amplior patebit dicendi locus.

AD argumentū ergo in contrariū respondetur per seruitutem non contrariū aut propriè derogari naturali iuri. Haud enim ius naturæ prohibet seruitutem, tanquā peccatum: aliàs nunquā esset licita. Sed (vt. 4. senten. dist. 36. author est sanctus Tho.) biferiã aliquid est à natura intentum: Vno modo secundum intentionem primam, quemadmodum generationem intendit, corruptibilis naturæ conseruatricem: Altero modo quantum ad secundam intentionem: quo pacto corruptionem intendit vt generet. Vnde Arist. 2. cœli, tex. 37. seniu ait esse præter naturam. Simili ergo ratione aiunt iura, seruitutem esse contra naturam: nempe contra primam naturæ intentionem, qua cupit omnes homines secundum rationem studiosos esse. Attamen illa deficiente intentione, ex culpa subsequuta est pœna, quæ est conformis naturæ corruptæ. Atque inter pœnarum genera vnum est legalis seruitus. Nam ex peccato originali subsequuta est egestas & bellorum turba, quæ homines in seruitutem adigunt. ¶ Quare neq; Christianis eiusmodi seruitus repugnat. Christus enim liberos à lege nos tantum peccati & mortis fecit, vt ad Roma. 8. ait Paul. Nulli tamen nos iuri gentiū exemit. Imò ad Titū. 3. admonet seruos obedire dominis: & Petrus addit, etiam dyscolis: scilicet infidelibus, qui extra ecclesiam vagantur. & 1. ad Corint. 7. monet vt qui seruus vocatus est, seruus maneat. Verum est tamen quòd propter decetiam Christianæ libertatis consuetudo iam pridē obtinuit ne Christiani bello capti more mancipiorum seruiant: vt Barto. adnotauit. l. hostes. de capt. & postl. reuer. Seruitus autem naturalis non incidisset in statum innocentie, vt modò existit: quia nulli essent rudes & ignari. Tãcti infantes & pueri non oia scirēt q̄ adulti. Neq; fuissent oēs eodē ingenij acumine nati. Fuit ergo seruit⁹ per idē peccatū ingressa, per qd' (vt ait Paul.) introiuit mors. Quòd autē Amb. ait (vt refer. d. 35. can. sexto die.) per ebrietatem obrepisse feruitutem

Ad argumen-
tum.

Intentionū
distingtio.

uitutem in orbem, fateor me nõ intelligere: nisi seruũ appellet ebrium, qui rationis vſu ra orbatus, ſit ſicut iumẽtum. ¶ Videri autem cuiſciam poſſunt iura ſuprà citata ſecũ pugnare. Aſſerunt quippe ex vna parte ſeruitutem iure gentium eſſe conſtitutam: ex altera verò Imperatorum eſſe ſanctionem. Haud tamen vllam habent contrapugnantiam. Exiſtit enim ſeruitus deiure gentium, vt expreſſè habet Canon Gregorij, cum Redemptor. 12. q. 2. vbi ait, homines quos ab initio natura liberos protulit, ius gentiũ iugo ſubſtituit ſeruitutis. Dicitur enim ius gentium, propterea quòd ratio naturalis omnes gentes illud ius docuit. Dicitur verò & imperatoria conſtitutio, eò quòd Imperatores tum ratum illud habuere, tum more & vſu confirmârunt.

ARTICVLVS. III.

Vtrum homo ſit vitæ ſuæ ac famæ dominus.

Estat in hoc tertio articulo de dñio proprię vitæ ac famæ tâtil ſermonis adijcere. Vtrũ ſcilicet homo ſuæ proprię vitæ ac ſubinde honoris & famæ dñio fungat̃. Agitur enim de vita q̃ ſit ſuæ qſq; dñs, ex illo Eccleſiaſti. 15. Deus ab initio conſtituit hominẽ, & reliquit eũ in manu ſui cõſilij. Relinquere nãq; in manu cõſilij ſui nil aliud eſſe apparet q̃ facere eum dñm ſui, atq; adeò ſuæ proprię vitæ. ¶ Secũdò. Propter qd' vnũquodq; tale (vt eſt in Poſte. Analyticis) & illud magis: eſt autem homo dñs reliquorũ bonorũ propter vitã: ergo excellenti⁹ eſt dñs vitæ. ¶ De fama autẽ arguitur tertio à parte negatiua, qd' nõ ſit homo ſuæ proprię dñs, ex illo Sapiẽtis præcepto, Eccleſ. 41. Curã habe de bono noie. vbi cuſtodes inſtitui videmur famę: nõ dñi, vt pecunię. Cui & illud accinit Prouerb. c. 22. Melius eſt bonũ nomẽ q̃ diuitiã multa. ¶ Quarto arguitur autoritate Auguſtini de bono viduitatis, ca. 20. quod refertur. 11. q. 3. c. Non ſunt audiẽdi. vbi in reprehentionem eorum qui propriã negligunt famam, ſubdit, Quia nobis neceſſaria eſt vita noſtra, alijs verò fama noſtra. Quib⁹ verbis inſinuare videtur dominium famæ noſtrę non eſſe penes nos, ſed penes rem publicam. Item. 1. de Ciuita. Dei, cap. 20. ait, illo præcepto, Non falſum dices teſtimonium: prohiberi quẽq; aduerſum ſe falſe te-

ſtari, ſicuti aduerſus proximum. Quemadmodũ alio præcepto, Non occides: vnã & proximi homicidium & proprium prohibetur. Ex hoc ergo arguitur. Pariter hæc duo præcepta prohibent tâ teſtimonium aduerſus propriam famam, quã propriũ hominidum: & ex hoc ſecundo colligitur hominem non eſſe dominum vitę: ergo ex altero pariter elicitur neminem eſſe dominum ſuę proprię famæ. ¶ Contra partem autem affirmatiuam prioris membri extat illud Sapient. 16. Tu eſ Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatẽ: & deducis ad portas mortis, & reducis. vbi ſolus Deus inſinuatur vitæ dominus. De fama autem in contrarium facit, quòd ipſa & honor connumerantur in bonis proprijs acquiſitis, quibus ad felicitàtem vtimur: ergo ſicut quiſque vti poteſt facultatibus ſuis & poſſeſſionibus, ſic vt in alienando nemini faciat iniuriam: ita vti poteſt honore & fama: at que adeò ſimilimodo talium bonorum homo eſt dominus.

ETſi duo hæc quæſita cõtrarijs reſpõſionibus diſſoluatur, coniugauimus tamẽ ambo ſub vna diſputatione, vt cõtrarię ipſorum rationes è regione oppoſitę apertius res ambas elucidarent. Ad quæſtionem ergo reſpondetur quatuor conſuſionibus. Prima eſt. Homo non eſt ſuæ vitæ dominus. Probatur primò tam autoritate Sapientię modò citata, quã ex illo Deuteron. 22. Ego occidam, & ego viuere faciam. Quibus locis probatur dominium vitæ noſtrę Deũ ſibi reſeruaffe. Deinde ab effectu probatur ratione quæ à definitione dominij ſuprà expoſita colligitur. Dominus rei cuiuſque ille eſt qui citra iniuriam quæ cuiſciam irrogetur, poteſt illa, vt libuerit, vt, etiam vſque ad eius diſpendium & conſumptionem: homo autem occidere ſe non poteſt, lege iuſtitię id vetante: ergo nemo eſt ſuæ vitæ dominus. Meminerim legis iuſtitię, nè quis obijciat legem etiam prohibere, nè quis bona ſua exteriora abſque vllò fructu dilapidet, quorum nihilo minus eſt dominus. Enimuerò licet lex charitatis, qua ſe quiſque & ſua diligere tenetur, id prohibeat: non tamen lex vlla iuſtitię: & ideo citra iniuriam poteſt talia bona effundere tanquã verus dominus. Præterea pupillam alienare vetatur bona quorum eſt dominus: non tamen lege iuſtitię, vt qua prohibetur aliena furari: ſed vt propria cuſtodiat. Secũs autem de

Prima cõcluſio.

vita: lege enim iustitiæ prohibetur homo se occidere, sicut & alios: quia non est magis dominus suæ quam alienæ vitæ. Sed ais, hoc est principium petere. Unde enim monstratur, præceptum ne se homo interficiat, esse præceptum iustitiæ prohibentis rem alienam auferre: dicere enim quis potest esse tantum iustionem charitatis similem alteri qua prohibemur bona nostra per prodigalitate decoquere. ¶ Arguitur ergo secundò ne petitio principij censeatur. Si homini dominium concessum est propria vitæ, hoc esset ut aliquando posset illam dispendere & à se alienare, sicut potest iustis de causis alia bona: nam frustra est potentia & facultas quæ nunquam exire potest in actum: homo autem nullam ob causam, quouis colore censeatur iusta, potest se vita priuare: ergo signum est non esse dominium. ¶ Tertio arguitur à priori & à legitima causa. Si aliquo iure homo esset vitæ dominus, id esset naturale, aut diuinum, aut humanum: naturale autem non: quoniam primum naturalium appetituum, atque adeò temporalium summum est, quo vnaquæque res appetit se conseruari in esse iuxta illud dæmonis, sed tamè verum apud Iob, Pelle pro pelle, & cuncta quæ habet, dabit homo pro anima sua. Quare nulli rei natura tribuit, seu qualitates seu instrumenta quæ in suam essent interniciem: sed illa quibus conseruaretur: ut igni calorem, & aquæ frigiditatem: & cunctis animantibus suas debitas qualitates: ergo ius naturæ neutiquam permisit homini se interimere, atque adeò nec ei tribuit vitæ dominium. Cum autem ius naturæ effectus munusque Dei sit, fit ut nec iure diuino positio concessa sit talis facultas. De iure autem humano clarum est. Eò vel maximè quod nec diuinum nec humanum de hac vsumquam legitur verbum. Nam Genesis. i. ubi factus est homo omnium dominus, etiam animalium, quæ ideo in suos usus macerare potest: non simul tradita ei est suæ vitæ potestas. Ecce conclusio nis origo. Cum vita sit fundamentum bonorum omnium temporalium, quæ quidè vitam homo non pro se acquirat, sed Dei beneficio parentumque opera recipit: non decuit illi concedi eius dominium, sed ut Deus eius autor id retineret: ut nefas homini esset, iniussu ipsius de vita, in quam ipse per se non ingredi, exire. Id quod & lumine naturali notum fuit. Sic enim ait Lyricus, Nemini iniussu Regis de vita exeundum. Sed de hoc iterum lib. sequenti, sub titulo De ho-

micidio. Constitutus ergo iure naturali ac diuino homo esse suæ vitæ custos: porro quæ sit stentare tenet, non autè dominus. ¶ Quod si contra obijcias, hominem posse etià priuata autoritate vitam pro amicis exponere, imò etià defendendum sua propria bona: possèque membra salutis gratia abscindere, cum tamen membra sint pars vitæ: quæ omnia attestari videntur dominum penes hominem esse suæ propriæ vitæ. Respondeatur, nequàmquam id cõsequi: nam membra abscindere non licet nisi in custodiam vitæ: & vitam exponere pro amico vel bonis temporibus non ad hoc reduci quod est hominem se occidere: id quippe illic non intèditur: sed ad hoc quod esse mortem perpeti, nè homo defecet virtutis officia: quod tam diuinum quam naturale ius approbat. ¶ Secunda conclusio. Non solum homo priuatim, verum nec respublica nec princeps absolutum habet dominium vitæ subditorum, sed solus Deus. Hoc patet, quoniam principes non potest innocentes vlla ratione interficere: sed solum nocentes: aut qui tales fuerint legitimo testimonio probati ad vindicanda crimina: id quod non arguit principem esse dominum vitæ: sed iudicem malefactorum. Potest pretereà in bello ciues obijcere periculo mortis ad defensionem rei publicæ: sed nec hoc indicium est dominij vitæ: sed huius prorsus quod sit rei publicæ custos. Igitur quoties audieris qui se vel alterum necauerit iniuriam facere rei publicæ, quod Aristoteli lib. 7. Ethic. c. 11. neutiquam id eò referas quod dominum vitæ sit penes rem publicam: sed eò quod ei custodia ac tutela vitæ ciuium commissa est: ipsaque sola potest homines vitam multare. ¶ Tertia conclusio. Deus est absolutus vitæ dominus, nèpe quod non solum tantum iudex puniendo, vel tantum custos defendendo: sed absolute tantum humanæ vitæ autor potest homines morti tradere, sicut vnusquilibet iumentum suum. Sua tamen inenarrabilis misericordia est, quod nunquam hac absoluta dominij potestate vsum est, nec in vitam nostram, nec in reliqua bona. Etenim si Hebræos iussit ut expoliaret Aegyptios, iusto id iudicio fecit: quoniam Aegyptij mercedem eis debebant pro seruitio luti ac lateris. Et si Osæ præcepit ut ex meretrice filios tolleret, quod tantum dominus corporum poterat: credibile tamè est Prophetam illam prius duxisse in vxorem, ut eam iure etià humano cognosceret. Et si Abraham tantum dominus vitæ præceperit ut filium in sacrificium immolaret: id tamen post non permisit. Et si Exo. 32. præcepit per Moysen ut vnusquisque occideret fratrem suum: id iussit tantumquam vindicem committi vituli. Vide ergo quæ contra natura

Secunda conclusio.

Solus Deus est dominus vitæ.

Respublica tantum vitæ custos.

Tertia conclusio.

turam

turā sit inmanitas illa (si vera fama est) Turca, & quorūdam barbarorum principum: qui in ea sunt cecitate, vt se dominos existimēt vitæ subditorū: ita vt possint illos absq; vlla vel culpa vel causa, veluti pecora, trucidare. ¶ De fama autē, quia id copiosius in nostra relectione tegēdi & detegēdi secretū, traētauimus, vnica hic cōclusionē, quæ sit ordine q̄rta, satis est respōdere, cōtraria illi quæ asserta est de vita. Homo dñum obtinet honoris sui & famæ: nēpe vt possit illis veluti pecunijs vti, licet pretio sint maiori aestimāda. Scio equidē multos, etiam ex nostris, vt Caieta. diuersam. 2. 2. q. 73. & in sua Sūma, sequi sententiam: semper mihi tñ hæc gratius arri sit. Ad intelligentiam autem huius conclusionis adducenda est in iudicium contraria sententia, vt opposita iuxta se, posita magis elucescant. Triplex est nostrorum bonorū genus: Primum est vita, postremum tēporalia bona, mediū honor & fama. Et quidē de extremis nulla est disceptatio, quin omniū est confessio, neminē esse vitæ suæ dominū, vt possit se vllam ob causam citra iniuriā necare: sed esse iniustitiæ scelus. Et per contrarium extremum fatentur esse quēcūq; bonorum exteriorū dominū: sanē quæ potest citra cuiuspiā iniuriam alienare ac dispendere. Opinio ergo nostræ cōtraria, collocat honore & famā in ordine vitæ: nos autem in ordine bonorum exteriorū. ¶ Et ratio nostra prima est superiori contraria. Homo verē ac legitimē est suorū bonorum omnium dominus, vt citra cuiuspiam iniuriā, quæ proprie fit cōtra iustitiā, possit illa dispendere ac negligere, illisq; vti: honor & fama sunt propria hominis bona, ei iure naturali cōcessa; atq; ab ipso acquisita & aucta: neq; vlla iustitiæ lege, si est priuata persona, prohibet illa dispēdere: ergo nemini iniuriā facit, si illa reijciat: atq; adeo est verē eorum dñs. Dixerim nulla iustitiæ lege, quo verbo res tota detegitur. Prohibemur enim charitatis lege, quā nos & nostra diligere tenemur, prodigos esse honoris & famæ (sicuti & externarū facultatū) nē absq; causa ea negligamus, vt patet locis suprā citatis, Curā habet de bono nomine, &c. nulla est tñ lex iustitiæ quæ nos vetet ad e expēdere tanq̄ aliena. Atq; hoc est qd' probare intēdimus. Enimuerō de vita extat (vt nuperrimē dicebamus) Deu. 23. Ego occidā, & ego viuere faciā. & Sapi. 16. Tu es Dñe, qui vitæ & mortis habes potestātē. Ex quibus colligitur minimē nos esse vitæ dños. Atq;

his accedit naturalis ratio. Vita nāq; fundamentū est omniū bonorū tēporalium, quā homo ipse non acquirit: sed diuino beneficio, parētūq; opera recipit. De honore autē & fama nullibi tale legitur. Imō ratio naturalis cōtrariū docere videtur. Honorem enim & famā, vt proximē dicebamus, nos ipsi post receptā vitā acquirimus & cōparamus. Adde quod honor, vt. 1. & 10. Ethic. ait Arist. præmiū virtutis est: virtus autē naturalis saltem proprium opus est nostrum, per cōcursum generalē Dei: sicuti & virtus supranaturalis, quodāmodō etiā nostra per eius singulare auxilium. Item honor & fama, vt ibidem ait Arist. pars sunt felicitàis: felicità autem proprium nostrum bonū est: sumus ergo eorum domini, vt si velimus illa prodigere, nemini faciamus iniuriā. Nisi quis persona esset publica. Loquimur enim secundū rei naturam omnib⁹ circumstantijs nudam. ¶ Et cōfirmatur hæc nostra sentētia auctoritate diui Tho. 2. 2. q. 64. art. 5. vbi ait quod occidens seipsum non solum facit contra charitatem, sed contra iustitiā respectu reipublicæ, cuius est vita hominis. De fama autē nihil simile subinfert. Quin verō in solutione ad tertium contrarium de ipsa sentire videt. Ait quippe licitē posse hominem de seipso disponere quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam, quæ hominis libero arbitrio regitur: sed transitus de hac vita ad aliam feliciorē non subiacet libero arbitrio hominis, sed potestati diuinæ: & ideo nemini mortem oppetere licet. Videtur ergo vniuersa hominis bona subiecisse eius dominio præter vitam. ¶ Secundō cōclusio habet lucidius probatur ex his proximis verbis sancti Thomæ: Si non essemus aliter domini famæ & honoris quā vitam, sequeretur quod nullo fine neque propter ipsam vitam spiritualem ad euitandum peccata & consequendum vitam æternam possemus honorem famamq; postponere & abijcere: quod planē absurdum est. Cōsequētia patet, quoniam (vt loco modō citato autor est diuus Thomas, & lib. 1. de Ciuit. Dei. cap. 20. Augustin.) nec causa fruendi æterna felicitàte liberum est homini mortem sibi consciscere: atq; adeo neq; qui cognosceret vitā tēporalem esse sibi pestiferam ad salutem animæ, manifestamq; inferni causam, posset se illa priuare. Longē tamen secūs de honore & fama. Equis enim ambigat quin si persona priuata rescisceret famam sibi & hono-

Fera cecitas

Quarta conclusio.

Opinio Cai.

Opinio auctoris.

rem impedimento esse ad vitam æternam, posset talia bona subterfugere, & oblata negligere? Quin verò etiam si esset persona in dignitate constituta posset magistratu excedere, honoresq; ac famam posthabere: ergo est homo dominus honoris & famæ, aliter q̄ vitæ. Iam idem diuo Ambrosio teste confirmatur: si eius vera est historia, vbi legitur foeminas in cubiculum inclusisse vt per illam infamiam eriperet se nè in antistitem eligeretur. Et Augustin. multa suorū peccatorū detegit: & Anselm. amissam virginitem lamentabiliter deplorat. qd̄ illis profectò nefas esset, nisi propriæ essent famæ domini. ¶ Tertiò idē patet: quia vitam nemo potest, vbi inuadetur, sibi adimi permittere, saltem vbi illā seruare posset sine alterius detrimento: puta fugiendo vel alia simili via: famam verò quibus potest, modò sit persona priuata, cum sibi aufertur relinquere ac deferere: etiam vbi illam possit tueri. Sententia est sancti Thom. 2.2. q. 73. artic. 4. ad primum, vbi ait quòd in cuiusque arbitrio est detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Nequiuerat profectò apertius affirmare hominē esse dominū suæ famæ. ¶ Quarto arguitur. Et si fama & honor præstantiora sint bona quàm pecunia, tamen ingens acceruis pecuniæ pluris æstimatur humano vsu quàm tenuis honor & fama: quare potest repensatio honoris & famæ fieri per pecuniam: ergo si homo est pecuniæ dominus, est etiam & famæ. ¶ Quintò id confirmatur Redemptoris autoritate, qui nos splendorem omnium bonorum temporalium, honorum scilicet & gloriæ humanæ, despectui habere admonuit: nempe vt honores, & primas sedes, & sæcularem fastum fugeremus: tantum abest vt nos illa obligaret seruare, perinde atque vitam. ¶ Hunc articulum in hac materia dominij adhibere operæpretium duximus, qui esset plurius aliorum locorum huius nostri operis fundamentum. Hinc enim quæstione. 6. elicienda est responsio illius quæsti, an liberum sit homini restitutionem remittere suæ famæ, quod contra aduersam sententiam concedemus. Item libr. sequenti in materia de detractione, per hoc examinabim⁹ quale quantumque committat crimen qui seipsum infamat: & vtrum id aliquando liceat. Enimvero vt perfunctoriè in præsentiarum hæc prælibemus, cum persona priuata per sui criminis detectionem se infa-

mat, nullatenus contra iustitiam peccat, neque vlli iniuriam irrogat: quare genere suo non est nisi veniale contra sui ipsius charitatem: licet grauius quàm pecuniam prodigere: quia fama pretiosius bonum est. Potest tamen fieri mortale si de sua se inctando turpitudine id faciat. Vnde David, Quid gloriaris in malitia? &c. Et Esaię. 3. obiurgantur qui peccata sua sicut Sodoma prædicant. Item si sit persona publica, qui famam suam & bonam existimationem in bonum subditorum obligatam habet, contra iustitiam mortaliter peccaret. Attamen qui non in vanum, sed bona causa tale occultum crimen suum prolaparet: vt si latro quòd acerbiter tormentorum euaderet, certè nihil delicti committeret, quin fortè probè id ageret. Imò verò si mentiendo se tunc infamaret, quanuis culpa mendacij admitteret, non tamen esset perniciosum, atque adeò neque genere suo mortale. Secludimus tñ semper personas publicas: præterea absurdissima nefandaq; flagitia quæ aures exhorrescunt: nam de illis se hominē infamare, vix posset à lethali scelere excusari.

AD primam igitur Ecclesiast. authoritatem respòdetur sensum esse, quòd Deus fecerit hominem dominum suarum actionum: hoc est enim relinqui in manu sui cõsiliij: non tamen inde sequitur esse dominum vitæ. ¶ Ad secundum negatur illud axiõma Philosophi, Propter quod vnum quodq; tale, &c. aptè ad rem præsentem accommodari. Esse enim nos rerum dño s propter sustentandam vitam, solū arguit nos esse custodes vitæ, non autē dños. Sumus etenim domini actionū propter amicitiam Dei cõparandā: tamen non sumus eiusdem gratiæ diuinæ & amicitiæ Dñi. ¶ Authoritas autem Ecclesi. tertio loco allata de fama id profus cõuincit q̄ tenemur præcepto charitatis nostri curam habere, honoris, & famæ: nõ tamè q̄ cõtrarium delictum in persona priuata sit iniuria contra iustitiam, sicut si quis se occiderit: quo vtiq; scelere & in Deum iniurius esset, penes quem dñum est vitæ: ac subinde in rem publicam, quæ eiusdem est custos. Adde q̄ modus procurandi bonum nomē; ille est penitus vt curam habeas colendi virtutes, quas, veluti vmbra sequi honor & famam. Et ideo in bonū virtutis possumus illa, si opus est, dispendere, tanquam veri illorū dñi. ¶ Authoritas autē prior argumēti nihil

Ad primum argumentū.

Ad secundū

Optimus inquirendi bonorum mod⁹. Ad priorem argumēti locum.

Factū Amb. dubium.

Priuatus potest famam relinquere, & eam tuere potest.

nos oppugnat: nam si ex illo secūdo mēbro quòd fama nostra est alijs necessaria, inferre contēderes dominium eius non penes nos, sed penes rempublicam esse: pariter ex prior quo ait vitam nosstram esse nobis necessariā, inferres dominium vitæ nostræ penes nos esse, quod Augustinus non concederet. Hoc ergo præcisè nos admonet vt nō simus negligentes propriæ famæ, qua possumus reipublicæ seruire, vt sine legitima causa illam despiciamus. Et maxime quando sine scandalo non possumus illam prodigere. Loquebatur enim mulieribus quibusdam quæ cūm egregio sanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur humilitatis prætextu sinistram de se suspicionem generare vt vilius æstimarentur: per quod scandalum dabant. ¶ Posterior verò eius autoritas. 1. de Ciuitat. Dei, quæ paulò vrgentior est, hoc solūm cōuincit, quòd illo præcepto, Non falsum dices, prohibemur testimoniū aduersus nos ipsos dicere: quia hoc est cōtra charitatem, vt subiuncta eius verba docent: non tamen inde consequitur vt sit perinde peccatum iniustitiæ ac si te occideres, aut falsum testimoniū proximi proferres, detegeresve secretum crimen. Quocirca ex illa præcisa forma præcepti, Non occides, non colligitur proprium homicidium esse contra iustitiam, sed esse peccatum. Aliæ nāq; nos rationes erudiunt, quas supra instruximus, nō esse nos dominos vitæ: ex quibus concludimus esse contra iustitiam.

Q V A E S T I O T E R T I A, de rerum diuisione.

ARTICVLVS. I.

Virum humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa.

ROST constitutū tam subiectum quàm obiectum dominiorum, ordo postulat vt tertio loco de eorum diuisione disseramus. Atq; à parte negatiua more nobis consueto agitur vt suprā de seruitute. Iuri naturali nullum humanum contrahere potest: quòd autem bona huius mun-

di in cōmune possideantur, constitutio est naturalis iuris: vt patet Gen. 1. vbi homini in commune concessa est rerū possessio. Idēq; affirmat Isidōrus, lib. 5. quod refertur dist. 1. c. ius naturale. Neq; verò tunc tantum integra natura, verū & postea iam corrupta, simile legimus Gen. 9. Noë dictum & filijs eius: Crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Vbi Deus nihil videtur voluisse fore diuisum. ¶ Secundo id apertius confirmatur sententia Clemētis in epistola. 4. quæ refertur. 12. q. 1. can. dilectissimis. vbi legitur, Communis vsus omnium quæ sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit: sed per iniquitatem alius hoc dixit esse suum, & alius illud: & sic inter mortales facta est diuisio: iniquitas autem contraria est iuris æquitati. ¶ Tertio loco accedit & charitatis ratio. Nam si omnia in commune possiderentur, multo esset firmior inter mortales amoris nexus. Nā cūm vbi est thesaurus tuus, ibi sit & cor tuum, si nihil haberent diuisum, nihil restaret cur animis diuiderētur. Vnde in primordijs Hierosolymorum ecclesiæ, quò seruentiū omnium amor coalesceret (quod in Acta Apostolorum relatum est) in communi vivebant: atq; hoc exemplo monachorum vitæ instituta sunt. Quare August. in Regula, Sit vobis anima vna & cor vnum in Deo, & non dicatis aliquid proprium: sed sint vobis omnia communia. Innuens cordium vnitatem non aliter vegetari posse quàm ablegatis, meum, ac tuum. Id quod nec Christianum illum Poëtā latuit, qui ait,

Si duo de nostris tollas pronomina reb⁹,
Prælia cessarent, pax sine lite foret.

Atq; hac de causa illud axiōma celebratissimum semper fuit, Amicorum omnia sunt communia. Quæ vtiq; ratione sancti patres illo idiomate semper loquuntur, vt omnia sint communia: vt August. super Ioan. tract. 6. & habetur dist. 8. can. quo iure. Et Ambr. 47. dist. sicut hi: Nemo dicat propriū, quod commune est. Chrysolto. super Lucam. c. 6. A Deo percepimus omnia: quod autem dicimus, meum & tuum, mendacij sunt verba. Neutiquam ergo licuit diuisionē rerum facere. ¶ Contraria est sentētia Christi Redēptoris nostri, Matthæ. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.

DE hac quæstione etiā inter philosophos depugnatum olim fuit. Enimverò Pla-

to (cui Aristot. hanc rempublicam in fronte
 1. Polit. ascribit) omnia contendeat debe-
 re esse communia: non modò possessiones,
 verùm & vxores & natos. Quauis Socra-
 tes apud alios feratur talis reipublice primus
 autor, quem Plato in Timæo inducit loquē-
 tem: idemque ipse Aristoteles statim cap. 4.
 insinuat. Meminit quoque idem Plato de
 huiusmodi republica. 5. dialogo de republi-
 ca. Hanc autē nīmā rerum communitatē
 ea ratione conabantur persuadere, quam
 modò nos formabamus. Nempe vt omniū
 corda in vnum maxime coadunarent ac cō-
 pingerēt. Isti autē cō non erant digni qui au-
 direntur, q̄ naturam nostram in ea profus
 innocentie sinceritate cōtemplabantur, in
 qua à Deo per misericordiam creata fuit: ne
 scientes à parēte nostro per iniustitiā fuisse
 inde depulsam. ¶ Responsum ergo huius
 quæstionis quinque conclusionibus constat.
 Prima est. Vt statui innocētiæ cōcors erat re-
 rum possessio iū cōmuni, præterq̄ vxorum,
 quā possessionis figurā ius naturæ docebat:
 sic & conditioni naturæ corruptæ vsq; adeò
 congruens est dominiorum diuisio, vt citra
 miraculum neutiquam posset aliter genus
 humanū lōgo sæculo durare. Prior pars per
 se ipsa liquet. Tunc enim temporis, terra, vel
 inculta, sua sponte fructus tulisset: vel illa in-
 dignisset per parua cultura, quam refugisset
 nemo: vt sic illud intelligamus Gen. 2. Tulit
 Deus hominem, & posuit eum in Paradiso
 voluptatis, vt operaretur & custodiret illū.
 Et præterea neminem rerum tunc auiditas
 exerceuisset. Nā post peccatū dictū est, In la-
 bore vultus tui vescēris pane tuo. Illū quip-
 pe etatis florē olfaciebat illic Ethnicus ille,
 Ipsa quoq; imunis, rastrōq; itacta, nec vllis
 : Saucia vomerib⁹, per se dabat omnia tell⁹.
 Contentiq; cibis, nullo cogente, creatis.
 Quapropter nullum exiticisset periculū aut
 quòd fructus terræ deficerent, aut quòd vlla
 inter foelices illos oriretur discordia. ¶ Po-
 sterior autem pars ex duabus contrarijs ra-
 dicibus probatur. Illam enim seu Socrati-
 cam seu Platoniam vxorum natorumque
 communiatem non opus est multis hic
 conuicti, vt eius appareat absurditas. Pri-
 mum enim eadem charitas quæ per illam
 curabatur fulciri, per eandem labefacta-
 tur. Aiebant enim illi Philosophi quòd tunc
 omnes viri vocarent quamcunque mulie-
 rent, mea vxor: & pueros omnes, mei filij:
 & iuvenes seniore[m] quemlibet, meus pa-

ter. Id autem optimè Aristoteles redarguit.
 Si enim intelligerent nomen, omnes, colle-
 ctiue, verum esset: complexim namque om-
 nes senes essent patres illorum filiorum.
 Attamen perparū id ad charitatem refer-
 ret. Esset enim tunc tenuis exilisque ille a-
 mor in tota republica, sicuti mellis tantillum
 in multa aqua, quam dulcorare nequiret.
 Imò inde citius languesceret amor, quā
 nemo cognosceret suum proprium, seu fi-
 lium, seu patrem. Si autem intelligerent di-
 uisue de singulis: nempe quòd singuli es-
 sent singulorum filij, id certè plurimum ad
 amorem conduceret: sed tamen est impos-
 sibile: quia vnus nequit esse nisi vnus ma-
 tris filius: & fortè nisi vnus patris. Quin
 etiam inde fieret neglectus filiorum: quòd
 rarò quis cognosceret suum proprium.
 Ad hæc sæpe de lineamenti vultus depre-
 henditur proles, cuius sit patris: ob idq; tunc
 non posset non esse propēior animus illius
 hominis in suos liberos q̄ in alienos. Itaq; na-
 tura ipsa illi cōfusæ cōmunitati reclamabat.
 Præterq̄ q̄ post collapsam naturā fieri non
 posset minus quin inter hoīes iurgia obo-
 rarent: ac subinde inter incertos patres & na-
 tos, tum impiæ fierent cedes, tum nefandi
 inirentur amores & coitus. In summa, adeò
 est naturale vxorum natorumque distin-
 ctio, vt etiam natura integra, vbi nullus pa-
 tebat locus prauis istis affectibus, non fuisset
 intrusa absurda illa vxorum permissio, sed
 quisque haberet suam. Nam erunt, inquit,
 duo in carne vna. Expediebat nāque etiam
 tunc, vt quisq; nosset qua esset necessitudine
 & sanguinis glutino cum alijs coniunctus.
 Et quāuis lex præca, gratia propagandi pe-
 culariẽm Dei populum in hoc dispensaue-
 rit: nunquam tamē vt vna vxor duobus nu-
 beret viris: sanē vt caueretur pròlium incer-
 ta turba. ¶ Hac ergo delira comunuitate
 prætermissa, reuertimur ad demonstnan-
 dum quā sit congruens naturæ corruptæ,
 possessionum diuisio. Idque ex duabus
 corruptis radicibus: nempe ex humana ne-
 gligentia, & ex cupiditate. Etenim dū terra
 ex vna parte ob hominis rebellionem ei ipsi
 rebellās, spinas & tribulos ferre cœpit, sudo-
 req; humani vult⁹ indigere, vt hoīem ipsū a-
 leret: atq; homo ex altera post efum ligni ve-
 titi tā multis fuit cupiditatibus oppletus: ea
 fuit rerū possessio necessaria q̄ rei vtriq; cō-
 modissimè feruiret. f. & terrę colēdę, nē fructus
 deficerēt: & reprimēdę humanę auaritię

Vxores & li-
 bere scōmu-
 nes esse vo-
 luit in repu-
 blica Plato.

Prima con-
 clusio.

tie quæ vix satiri potest: talis autē possessio esse non potuit in communi: ergo necessaria fuit diuisio. Probatur hæc possessio subsumpta. Nam (vt ait loco citato Arist.) trifariam intelligere possumus hanc in communi possessionem: nempè quod velfundicessent proprii, fructus vero cōmunes: vel contrā, vt agri essent communes, post verò fructus diuisi: aut quod & agri & fructus essent cōmunes. Si primū largiris, tunc an fam porrigris discor dijs: quia tunc labores essent impares: nam qui plus haberet soli, plus laboraret, fructus tamen pariter cunctis pro cuiusq; necessitate obuenirent: & tamen nemo æquanimiter ferret, non tanto plus fructuum percipere, quāto plus hauisset laboris. Si autem agros vellent esse communes, inde occasionem homines nanciscerentur ignauia & socordia: nam ineffabile est quāto sit ardens amor ad propria, quātoq; deses & languens ad cōmunia: sicuti dum multi sunt serui, eò peniùs seruitur, quod quisq; alio expectat vt faciat quæ ipse erat facturus. Hunc quippe in modum tali reipublicæ vsu veniret. Quātoq; ratione malignè prouenirent fructus. Idemq; sequeretur in commodum si & fructus & fundi essent communes. Ac subinde alter quod præ humana rerum siti tunc pro se quisq; contenderet, quantum posset fructuum arripere. Per quam viam necesse erat pacem & tranquillitatem ciuium, & quā illi philosophi fouebant, amicitiam perturbari. ¶ Secunda ratio sumitur ex debito ordine in republica, qui aliter nequiret cum decore seruari. Necessarij quippe sunt diuersi ordines, diuersaq; classes hominum, vt Socrates ipse agnouit. Tres enim ordines constituebat: scilicet agricolarum, quibus cōnumerandi sunt opifices: & custodū, nempè militum ac nobiliū, tutamini reipublicæ adscriptorum. Et tertio legum prudentum, qui ius dicāt, & de rebus dubijs respondeant. Hinc ergo arguitur. Si omnia essent communia, vnū quisq; recusaret agricolarum onus, anhelaretq; vt esset miles. At imminenti bello, nisi propria essent ita præmia, omnes se periculo subducerent: quotquot deniq; possent ad gubernacula inhiarent. Mox cum isti supremae classis pluribus indigerēt, succederet vt alijs maiora onera, alijs verò maiores honores decernerentur. Quod, nisi essent dominia diuisa, non posset non vehementer rempublicam inquietare. ¶ Tertio eadem patet conclusio. Quemadmodum concessa vxorum communitate tol-

litur temperantiæ virtus, qua quis abstinet ab alieno toro: sic concessa possessionum cōmunitate tollitur & virtus liberalitatis: quod non infimū est rei publicæ lumen. Qui enim proprium non habet, liberalis esse non potest: & qui omnia possidet, alienæ liberalitatis non eget. Et sic periret virtus suscipiendi hospites, & peregrinos, succurrendiq; miseris: ac subinde animorū gratitudo pro susceptis beneficijs. Est ergo assertio diuisionis rerum eo gradu certa, vt eius negatio hæretica sit: vt ait August. in lib. de hære. Vbi. 40. loco Apostolicorum hæresin refert, qui illo se nomine iactabāt, eò quod in suam communionem non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes. Et in Concilio Constantiā. de hoc etiā damnatus est Ioannes Hus: qui clericos posse negabat propriam quippiam possidere. ¶ Quod si agros, per rerū diuisionem non satisitum fuisse obuiā huius modi malis ac reipublicæ in commodis: nam & sunt modo propter hominum ignauiam incultæ terra: & homines ambitione, ac rerū siti inferentes se in aliena iura: & id genus reliqua mala. Respondetur non esse necessariū ad æquitatem legis vt perfectè finem assequatur suum: satis quippe est illa pro sua facultate stabilire quæ ad illum finem accommodantur: nam effrænis hominum libertas nullis potest haberi in totum cōpesci. ¶ Secunda

Hæresis est negare rerū diuisionem.

¶ Secunda conclusio. Etsi cōueniant res quantum ad proprietatem & dominium diuisim possideri, vt suum quisq; iustitiæ lege cognoscat, ab alienoq; manus abstineat: tamen quantum ad vsus, debent per misericordiæ & liberalitatis benignitatem esse communes: vt qui abundat, det egenti: & qui eget, gratias illi referat. Hæc enim ratio mortalium amicitia facilius coalescit quā si omnia communi dominio possiderentur. Hinc nanq; elicatum illud axiōma est, Amicorum omnia sunt cōmunia. ¶ Tertia conclusio. Prima rerū exter-

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

ternarum diuisio facta fuit iure gentium: licet et postea iure ciuili plures accesserint. Iam enim. i. lib. q. 5. ius humanum in hæc duo sectum est. Patet hæc ratione conclusio. Porro dominium ab orbe condito (vt supra diximus) cepit. Tunc enim primum Deus habere cepit quibus dominaretur, ac perinde tunc tam angeli quā homines suapte natura & iure ceperunt esse domini suarū actionum, vt illa libertate creatori seruirent. Quo fit vt aliqua dominiorum diuisio iure naturalifaceta fuerit: nempè hæc actionū, & quod

Dominium cepit a principio orbis.

Dominiorum diuisio iure naturæ constat.

Tripliciter rerū communitas impugnatur.

Tres hominum ordines secundum Socratem necessarij

homo habet proprii honoris & famæ. Haud enim iure gentium, sed naturali factum est cuiq; proprium. Possessionum autem (vt prima conclusio docuit) non fuit facta distributio ante peccatum, sed post statim: nam inde (vt diximus) enata est ratio diuisionis. Quocirca cōfestim legimus inter duos fratres diuisa esse peculia: obtulit quippe Cain de fructibus terræ, & Abel de optimis sui gregis. Quod si sua non essent cuiq; propria, nullā mereretur, vel Abel laudem, vel Cain vituperationem. ¶ Dicitur autem diuisio facta iure, nō naturali, sed gentium: propterea quod ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptum est in cordibus: vt coniunctio maris & fœminæ: ius verò gentiū est illud quod collatis principijs ratio cuiusq; infert. Et ideo dicitur gentium, id est hominū: quibus proprium est ratiocinari. Enimvero ex principijs naturæ corruptæ docta fuit statim familia Adæ ac deinceps in vniuersum gentes, vt suum cuiq; possideret. ¶ Quod si quæras quis primū huiusmodi diuisionem fecit: sunt qui respondeant, Adam primū fuisse diuisorem: verū tamen alij cōtrā arguunt, ipsum non habuisse regiam potestatem, auctoritatēve rei publicæ coercitiuam: sed tantū fuisse patrem familiās, qui non potuit filijs distribuere nisi proprium peculium. At tamen argumentum hoc nō est ita multū vehemens: tum quod forsā (licet nulli libi legatur) auctoritatem habuit principis, ipso forsā iure quod fuit primus solusq; parens humani generis. Nam verisimile non est vt aliquo esset tempore mundus absq; humano principe, qui posset malefacta vlcisci: tum etiam quod iure etiam paterno potuit suas facultates, quibus amplissimis affluebat, distribuere filijs. Imò, neq; esset absurdum dicere, fuisse dominum totius orbis: quandoquidem mundus propter hominem factus est, & tū ipse fuit solus. Neq; erat mundus tam frequens hominibus, quin posset illos per suos ministros regere. At verò quantum ad diuisionem de iure gentium, non est nobis necesse hisce angustijs coerceri. Illa enim quæ tali iure statuuntur, neq; indigent principe, neq; vllō rei publicæ conuentu. Hac namque ratione ius gentium differt à ciuili, quod scilicet ratio ipsa singulos seorsum homines illud docet. Quare ex conditō poterant fratrum singuli, ac deinceps nepotes ac pronepotes singulos fundos & agros occupare, & peculium augere: ipsa docente ratione, vt res

dominorum nescire, primo occupanti cedere, ab eisdemq; alij abstinerent: vt habetur Inst. de ~~_____~~ §. feræ. Quod enim, inquit, *res dominij* antè nullius fuit, id naturali ratione occupanti conceditur. Et in hoc quod dicit, naturali ratione, intelligit ius gentium, id ex principijs naturalibus colligentium. Sic enim legitur, Cain vrbe ædificasse: & Genes. 10. dispersam esse propaginem Noë ad diuersas regiones & insulas orbis. Sic statim cap. 11. disgregatam progeniem Nemrod, & eorum multitudinem, qui cum eo conspirauerant vt turrim extruerent. Sic & statim Genes. 13. legitur diuisio pæcto facta inter Abrahā & Loth: Ecce vniuersa terra coram te est: recede à me obsecro: si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo: si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. Ex quo fit non solum diuisionem in genere, verū & quod istæ nationes hanc regionem possideant, & aliæ aliam, esse de iure gentium. Contra quam Caietan. 2. q. 66. art. 2. opinatus est. Etenim quia S. Tho. dicit in solutione ad primū, quod diuisio rerum pertinet ad ius positium. Et tamen questio ne. 57. dixerat esse de iure gentiū: existimās Caiet. diuersa esse dicta, intulit quod diuisio in genere est de iure gentium: appropriatio tamen in particulari, de iure positio, hoc est ciuili. Attamen S. Tho. ius positium extendit ad omne ius humanum, vt includat ius gentium. ¶ Secundum autem conclusionis membrum, nempe iure postmodum ciuili, hoc est singularium ciuitatum & regnorū, multa esse adiudicata particularia dominia, clarissimū est. Inde namq; temporum lapsu respublice imperium suum & regnorum dominia in reges transtulerunt, vt habetur. l. Quod principi placuit. ff. de const. princip. Atq; inde per legem Agrariam communes agri diuisi: & iure diuino positio (vt suprā diximus) promissa est, donataq; Chananaeorum regio Israelitis ac Saūli Davidiq; regnū. Et post Leuitis decimæ: & nūc Ecclesiasticis. ¶ Quarta conclusio. Complura manserunt cōmunia iure naturæ, quorū dominia ius gentium dispertiri nequiuit: Puta locus, vt ait illic Arist. nempe ciuitas, itinera. &c. Et (vt refertur eodem, Inst.) elementa: videlicet aër, aqua, littora, & portus, pisces, feræ, aues, &c. Iure enim naturali, & permissioe iuris gentium, piscatio & venatio cōmunes sunt: licet iura postea ciuilia, forsā non tam æquitate q̄ licentia & cōsuetudine, plus nimio interdicta sint. ¶ Quinta conclusio eademq; facilis est.

Quid ius gentium.

Adam princeps eo ipso iure quo & primus parens: quia et dominus totius orbis.

Quarta conclusio.

Quinta conclusio.

lis est. Translatio dominiurum omni iure fieri potest. Primum enim suppositis per rerum diuisionem peculiaribus dominijs & possessionibus, iure naturali libertatis, quo liber est homo, suorum dominiũ in alium transfert: Tum spontanea donatione, tum etiam quacunq; alia libera commutatione: scilicet vendendo, cãbiendo. &c. vt lib. proxime præcedenti adnotauimus: & in subsequenti bus fusiũs expandetur. Præterea & hæreditariã successiõnem filiorum in bona paterna iure gentium arbitror fuisse cõstitutam. De hoc enim ratio naturalis statim vniuersitatẽ gentium erudiuit: scilicet vt in filijs & substantia quodammodo patris permaneret, & nomẽ, et bonorũ ius. Deinde ius ciuile particulariũ regionũ adhibuit iura priuilegiõrum, præscriptionis, & alia, quibus dominia transferuntur. Præterea contra domini voluntatem transferuntur dominia in vindictã & vltionem criminũ. Priuantur enim homines suis bonis, ob hæresis impietatem, ob crimen læsæ maiestatis, & ob alia id genus multa. Item causa rescindendarũ litium, vt in præscriptione.

ti non derogat, vt perdurante innocentia cõmunis possessio perduraret. Responso ergo legitima extat apud S. Thom. q. 66. ar. 2. licet emunctiũs per distinctionem respõdebitur. Est enim in rebus considerare & dominium, & vsum. Et quantum ad dominium, ius naturæ nunquam præcepto inhiuit rerum diuisionem, quod per contrariam legem fuerit derogatum: sed eo sensu negatio dicitur cõmunis possessio de iure naturæ, q̄ nunq̄ lex naturalis eandẽ præcepit diuisionẽ, sed permisit hoc vel illo modo possideri, quo pacto diuersis hominum statibus cõmodius esset & expeditius. Quare ius naturale nõ est mutatum, sed res. Sententiã est Augustini lib. i. conf. quam optimo exemplo clarificat. Est, inquit, medicinalis regula, vintum esse hominibus cõgruum: hæc autẽ minimẽ derogatur dum infirmo potus vini interdicitur: sed mutatio fit in homine, cui perpetua illa regula nõ congruit. At verò quantum ad vsum, potest quodammodo affirmari ius naturæ præcipere omnia esse communia in necessitate. ¶ Ad secundum argumentum, quod ex dictis Clement. in can. Dilectissimis, factũ est, mirabilis est expositio glossæ Iõannis Teuthonici. Ait textus vsum omnium rerũ omnibus esse debuisse communem, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud. Ait verò gloss. per iniquitatẽ, id est per consuetudinem iuris gentium, sequitur in naturali contrariam. Profecto si ius gentium iniquitas esset, nequiquã iuris appellatione censeretur. Planus ergo sensus est, per iniquitatem, id est, quod per originale peccatũ: quo dissoluta libertas contineri non poterat, nisi facta rerum diuisione. ¶ Ad tertium negatur q̄ corrupta natura, firmitior fuisset amoris nexus inter mortales rebus in communi possessis: vt conclusionum serie satis liquet. Exiguus enim monachorum numerus, monasteriorum claustris circumseptus, potest quidem pacificẽ in communi viuere: valde tamen mortalium respUBLICÆ, quarum ciues ad res seculares tam anhelant auidẽ, non itẽ. Dicitur autem Poëtã, quod duo pronomina, meum actuum, litium præliorumq; semina existunt & fomenta, ingenuẽ fatemur: multo tamen oborirentur plura si omnia in communi possiderentur. Sancti verò loquuntur de rerum vfu quando proximi pauperes indigent: tunc enim iam dictum est, vsum debere esse communem, quatenus ad liberandam miserorum inopiam satisfuerit.

Ad secundũ argumentũ

Ad tertium argumentũ

Ad primum argumentũ.

Ad primum argumentũ varij existunt respondẽdi modi. Sunt enim qui axiõma illud, Iure naturali omnia sunt cõmunia, nõ vniuersaliter, sed strictim intelligant: scilicet aut in necessitate extrema, aut inter amicos. Huic autem sensui neq; res ipsa neq; Iuris cõsulti applaudunt. Intelligunt enim illud de illa generali cõmunitate, quæ postea iure gentium diuisa fuit: vt patet loco citato apud Isidorũ, & dist. 8. cap. differt. apud Gratianũ. Scotus autem. 4. dist. 15. q. 2. scitẽ illud vniuersaliter recipiẽs, ait post naturam corruptã idẽ ius naturæ derogatum esse. At verò, salua Dõctoris autoritate, minũs hoc rationi cõgruẽs apparet. Primum, quia naturale ius immobile est: vt patet per Isidõ. dist. 6. can. Non est peccatum. 9. Isitaq; inde enim colligit præcepta Decalogi esse immutabilia, q̄ sunt de iuræ naturæ. ¶ Item aut fuit præceptũ iuris naturæ q̄ res in cõmuni possiderentur: aut nulum fuit tale. Si prius dederis membrũ, tunc vel illud præceptum vniuersale fuit pro quo cunq; statũ: & hoc nemo sanæ mentis fatebitur: nã error esset sic dicere, vt in natura lapsa perseueraret idẽ possessiõnis modus: aut fuit particulare pro illo statu innocentia: & illius nulla est facta derogatio: nam quod diuisio fiat in nostro statu, illi aquita-

Scotus.

Isidorus.

QVAESTIO QVARTA,
De peculiari quorundam dño.

ARTICVLVS. I.

*Virum hominum quispiam totius sit
orbis dominus.*

POST disputationem de dominio in genere, sequitur vt peculiariter de singulariū quorundam dominijs differamus. Primum enim de Christo Seruatore nostro arguere pro parte affirmatiua possemus. Extat enim Ioannis authoritas Apōcalyp. 9. Qui vidit in vestimento & in scemore sedentis super equum album: hoc est super eius innocentissimam, eandemq; candidissimam humanitatem, cuius virtute veluti scemoris, filios progeniit cœlestis regni hæredes: scriptum, Rex regum, ac Dominus dominantium. Mox & de Pontifice Maximo idem sentiendum apparet: vtpotē quē idem Redemptor vicariū in terris sibi substituit, qui sua fungeretur potestate. ¶ Attamen quia in præsentia de Imperatore peculiariter disputatio instituitur, arguitur primò quòd nullus sit legitimus rex. Deus (vt ex Ecclesiastico citatū est) reliquit hominē in manu cōsiliij sui, hoc est liberum: quem vtiq; ab initio constituit rerum dominum, nemini autem subiectum: ergo nemo esse legitimè potest aliorum princeps. Mox arguunt, qui hoc sequuntur commentum: Neq; ante diluuium, neq; pòst aliquo tempore vilius sit memoria principis vsq; ad Nemrod, qui pertyrannidē & vim, potestatem regnandi obtulit in orbem: nulla ergò regnandi est via legitima. Quare eos qui Reges Roma exegerūt, & qui Iulium Cæsarem enecarunt, laudibus Romani Annales efferunt. ¶ Accedit, aiunt, deinde quòd præter Saūlem & Dauidem, quos Deus creauit reges, atq; Dauidis successores, nemo legitur diuino iussu ascitus in regnū: intrusi ergò sunt oēs cōtra ius. Adiungū deniq; in suū patrociniū peculiariter de Christianis illud Christi, Matth. 17. Reges terræ à quibus accipiūt tributū vel cēsum? nā respōdēte Petro, ab alicnis, intulit Dñs: Ergò liberi sunt filij. ¶ In contrariū autem est ad Ro. 13. Paulus: Omnis potestas à Domino Deo est.

IN hac quæstione de tribus esset nomina tis personis disputandum: nempè de Christo Redēptore nostro, deq; eius vicario Pontifice Maximo, ac demum de Imperatore. Enimuerò de Christo, qui rem superficie tenus cogitant, inficias ire non audent, quin fuerit in quantū homo in temporalibus orbis dominus. Neque tamen alia ratione mouentur, quàm quòd erat Deus. Sic habet Ioānes Faber egregius autor super lege, Cūctos populos. C. de sum. Tri. Et Burgē. additione 3. super cap. 1. Matthæi. Ex quo principio doctores plurimi canonici iuris idem Summo Pontifici tribuunt temporalium dominium ac plenissimam potestatem: addentes in super eundem Imperatorem ab illo imperiale suscipere, ac fubinde reges omnem regalem. Attamen de Christo hic non disputabimus, neq; de eius vicario: eò quòd in commentarijs nostris super Matthæum suis (vt reor) numeris eadē quæstiones pro exiguitate nostra absoluiimus. Nempè de Christo super cap. 1. & de Summo Pōtifice super 20. In præsentiarum autem non de spiritualibus illis quæstionibus, quæ Euangelij commentarijs aptius accommodantur, sed de secularibus differendum instituiamus. ¶ Quòd si iudiciū nostrum, quod illic abundantius ac locupletius patefecimus, summam audire libet: Persuadere ibi cōtendebamus vtriusq; quæstionis, scilicet tam de Christo, quàm de Papa, negatiuam partem. Primum inquam sup-

*An Christus
fuerit totius
orbis domi-
nus.*

*Neq; Chri-
stus neq; Pa-
pa est totius
orbis domi-
nus.*

*Exponitur
quomō Chri-
stus fuerit
rex in quan-
tum homo.*

merc. Caterum quantum ad saecularem potestatem contrarium arbitrati sumus: videlicet quatenus hominem, non fuisse regem: non quod non potuit: erat quippe Deus: sed quia neque eum decuit, neque subinde voluit. Enimvero cum non venerit in mundum (vt confessio habet catholica) nisi tanquam Redemptor propter nos homines, & propter nostram salutem, nullam huius mundi potestatem assumpsit, nisi quae illi negotio deferuiret: nihil enim honoris illi qui Deus erat, futilia haec & lubrica regna accumulabant: sed omnia contempsit vilipensaque; abiecit.) ¶ **Regnum** autem quod illi tribuunt hereditarium, per Dauidis profapiam descendens, illud quidem particulare erat super tribus Israel, idque iam prorsus in Ioachim filio Iechoniae, seu in eius patruo Sedechia cessauerat, iuxta vaticinium Hierem. 22. Deinceps namque non in regibus, sed in sacerdotibus, & in Macchabaeis perstitit sceptrum Iuda usque; ad Christum: atque hac ratione (vt illic meminimus) impleta est propheta Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux. &c. (dux inquit non rex) donec veniat qui mittendus est. Constat praeterea nullam talem potestatem usu exercuisse, vt contrarij fatentur: in vanum ergo eam assumpsisset. Et ideo in Psal. 2. Ego, inquit constitutus sum rex ab eo super Syon montem sanctum eius: id est super ecclesiam: praedicans praecipuum eius. & Matth. 28. Data est mihi omnis potestas, in caelo & in terra. Eunt ergo docete omnes gentes. &c. Regnum ergo eius fuit praedicare & docere fidem. Vnde ad Pilatum, sic non negauit se regem, vt tamen fateretur, non esse regem veluti reges mundi. Regnum enim, inquit, meum non est de hoc mundo. Docens (vt Ihsaias cap. 9. praedixerat) regnum suum in sempiternum duraturum: & (vt est in Psal.) regnum omnium saeculorum: nullum ergo habuit caducum ac temporale. Erat nihilo minus (vt ait Ioannes) Rex regum, & Dominus dominantium: quia spiritualis eius scopus fini temporali omnium regum praeminet, & ideo cunctis poterat ad illud finem vti. ¶ Quod si ipse tale regnum non assumpsit, citra controuersiam certissimum est neque illud reliquisse vicario suo Pontifici Maximo, sed illam prorsus potestatem, qua ipse functus est, illi commisit. Nempè vt quoties ad illum finem necessarium esset, regibus cunctis imperaret, leges eorum corrigeret, vniuersa denique temporalia usurparet. Sunt nihilo secius spiritualis, saecularisque po-

testates usque; adeo distinctae, vt saecularis non deriuetur ab spuali, sed illa praecisa ratioe ab illa dependeat: quod si ab illa per rebellionem exorbitauerit, possit coerceri ne diuinas & ecclesiasticas praeruaricetur leges: quod quam proximè declarabitur. Et haec est plana sententia ipsius Summi Pontificis eodem cap. Solitae. vbi ait se esse Solem, qui spiritualium dici praestit: Imperatorem vero, Lunam, quae praestit saecularium nocti. Quare in spiritualibus asserit se illic superiorem: praecellere autem Imperatorem fatetur in temporalibus. Et idè fermè habetur. 96. dist. can. Duo sunt. Horum omnium fundamenta, cui placuerit, vbi praedictos commentarios nostros in Matthaeum citauimus, fuisse firmiterque corroborata potest inaspicerere. ¶ His ergo non tam in praesentiarum praetermissis quam alibi pro virili nostra constabilitatis, duobus articulis quaestio haec absoluetur. Prior est vtrum ciuile, tam Imperialis scilicet quam Regia potestas diuinitus sit instituta: posteriori autè explorabimus, vtrum Imperator vniuersale dominium habeat totius orbis. Et quidem quantum ad primū, dux sunt inter se per extrema diuersae sibi opiniones, de quibus non est cur hic latè disputemus. Sunt inquam qui Imperatori non solum iurisdictionem orbis tribuunt, verum & dominium ac proprietatem bonorum omnium, eumque; adeo appellantes proprietarium dominum. Quin verò Hoflien. in titulo de praescripti. §. quae autem omnes principes facit hoc modo proprietarios. Et afferunt pro se verbum. l. Bene à Zenone. C. de quadri. praes. Omnia sunt principis. Et aliud in Authen. vt de caetero. &c. colla. §. vbi habetur quod Imperium potest aliquando aliquid accipere venerabilium domuum dum voluerit. Est tamen inopinabilis opinio. Quare, vt bene adnotauit Ioannes Fab. super eadem. l. Codicis, communis opinio est in contrarium. Et haec sit prima nostra conclusio. Neque Imperator neque principum vllus est hoc pacto proprietarius. Turca enim est qui, vt fertur, illa dominatur tyrannide, vt cunctas subditorum substantias, tanquam suas proprias sic possideat, vt prohibito, vniuersa sibi, vt putat, possit usurpare. Iure autem naturae, etiam transtulit res publica in principem potestatem suam, & imperiū, ac iurisdictionem: non tamen proprias facultates: quibus ideo princeps vti nequit, nisi quando eidem reipublicae tuenda & administranda necesse fuerint. Quod autem lex

Articulus. 2.

Prima conclusio.

ait,

ait, omnia esse principis: de his quæ fisco aut publico ærario obueniunt, intelligitur. ¶ Aliorum præterea Christianorum opinio est per aliud extremum, Quod principes omnes per tyrannidem respublicas obtinent: Illis scilicet rationibus arguentes, quas à parte negatiua quæst. obiecimur. ¶ Hic autem, non opinio, sed manifestarius error est, totiusq; reipublicæ peruersio. Quin verò contraria veritas ut meridies lucida est, quam secundam hic ideo conclusionem statuimus. Nempe regiam Imperatoriamq; potestatem, cæterorumq; principum auctoritatem non hominum esse inuentum, sed Dei sanctissimam ordinationem: aliam tamem à potestate spirituali. Hanc enim per se ipse Christus immediatè instituit, cui ceu caput vicarium suum præfecit, eidemq; subinde vicario potestatem suam contulit, perpetuò in ecclesia duraturam. Itaq; potestas illa neq; facta est à re publica, neq; per rempublicam deriuata, sed à solo per se Christo. Potestatem autem ciuilem Deus per legem naturalem, quæ suæ sempiternæ participationis est, ordinauit. Hoc autem sic patet. Deus per naturam dedit rebus singulis facultatem se conseruandi, suisq; resistendi contrarijs: non modò quantum ad incolumitatem temporalis salutis, verum & per eius gratiam quatum ad prosperitatem spiritualis. Hanc autem homines facultatem cum exequi commode dispersi nequiret, adiecit eis instinctum gregatim viuendi, ut adunati alij alijs sufficerent: congregata verò respublica ne utiquam se poterat gubernare, hostesq; propulsare, malefactorumq; audaciam cohibere, nisi magistratus deligeret, quibus suam tribueret facultatem: nam aliàs tota congregatio sine ordine & capite, neq; vnum corpus representaret, neq; ea prouidere posset quæ expedirent: ergo eadem ratione doctæ diuinitusq; instruetur respublica, aliæ annales Consules, aliæ alias publicarum administrationum formas sibi instituerunt. Atq; eodem iure quælibet potuit ac debuit, vbi expedire cognosset, totam suam potestatem & imperium in vnum regem (qui secundum Arist. optimis genere suo est principatus) transferre: vti lege sæpè citata, Quod principi placuit, sancitur: penes quem summa esset rerum. Ecce quemadmodum publica ciuilis potestas, ordinatio Dei est. Non quòd respublica non creauerit principes, sed quòd id fecerit diuinitus erudita. Vnde illud Sapient. 14. Tua Pater prouidentia ab initio cuncta gubernat: per leges naturales

intelligendum est, tam per illas quas rebus irrationalibus ingenuit, ut mari & ventis, quæ per illas quas indidit hominibus. Et ideo Paul. ad Rom. 13. auctoritatem principum non in rem publicam tantum, sed in Deum ipsum refert. Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt: itaq; qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et ad Titum. 3. Admone illos, principibus & potestatibus subditos esse, dicto obediētes. Neq; verò potestates tantum Christianorum principum: verum & quæ sunt penes infideles, à Domino Deo sunt: quia fides naturam non destruxit, sed perficit. Et per illas potestates gubernare possunt plebes in his quæ sunt naturalis iuris. Sic enim Dauid. 2. legitur, Deum cœli regnum & imperium tradidisse Nabuchodonosor. Sic & Christus ait ad Pilatum, Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datu esset desuper. Vnde etsi in primordijs Ecclesiæ omnes ferme principes, infidelitate tenerentur, præcipit nihilo minus Petrus Christianis. 1. Pe. 2. ut subiecti essent omni humanæ creaturæ propter Dominum: siue regi, inquit, quasi præcellenti. &c. Et infra: serui subditi estote in omni timore dominis: non solum bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Atq; hinc fit, ut lib. 1. q. 6. dicebamus, principem potestate fungi ferendarum legum quibus rempublicam coercet. Fitq; præterea ut non solum singulis reipublicæ membris superior sit, verum & totius collectim corporis caput: totique adeo sic eminens, ut totam etiam simul punire valeat. Quare neq; per rempublicam Rex potest regni iure expoliari, nisi fuerit in tyrannidem corruptus. ¶ Per hæc demum id quod supra diximus clarescit: videlicet potestatem ciuilem non sic dependere ab spirituali, ut ab illa instituatur, suamq; accipiat facultatem: ab illa uero possit, vel amoueri rex vel cogi, vel corrigi, nisi quando à diuinis legibus sineq; spirituali rebellaret. Nam etsi ambæ à Deo procedant, non tamen altera per alteram, sed modis varijs: prior scilicet à Deo immediatè: posterior verò mediante lege naturæ per ciuilem rempublicam. Atq; hoc pacto intelligendum est verbum Authent. de instru. caut. & fid. coll. 6. Imperium Deus de cœlo constituit. Atq; aliud Authēt. quomodo oportet episcopos. &c. vbi legitur, sacerdotium & imperium dona esse Dei à superna collata clementia. Hæc ergo non animaduertentur qui

Respublica non potest regno spoliare nisi ob tyrannidem.

Secunda conclusio contra secundam opinionem.

Potestatem ciuilem lege naturali constituta re optime probatur.

qui aiunt rempublicam ciuilem ab spiritua-
li, scilicet à Summo Pontifice facultatem suā
mendicare. Quorum est Bart. super Extraua-
gan. Ad reprimendum.

ARgumenta ergò in contrariū nullo sunt
pondere: nam etsi homines naturaliter
liberi creati fuerint: eiusdem tamen naturæ
instinctu, ceu ciuilia animalia, quò se pro na-
turali appetitu conferuent, Reges ac Princi-
pes sibi præficiunt, quibus obtemperantes,
tutiùs fecliciusq; uiuant. Et quāuis in Biblijs
ante Diluuium nullus legatur princeps: est
tamen uero proximum illos Patriarchas il-
lic recēditos, monarchas extitisse, vt lib. 15. de
Ciuitate Dei, ait de Cain August. qui ciuita-
tem condidit: vel gentes illas Aristocratiam,
aliā uero gubernationem habuisse. Quod au-
tem de Nemrod subijcitur, fatemur & à ty-
rannis in uasas respublicas. Nam etsi pote-
stas principum, ordinatio Dei sit: vsurpatio
tamen earum, quando uoluntate iure fit, non
est à Deo præcipiente, sed tamen id in puni-
tionem subditorum permittete. De quibus
per Oseam cap. 4. ait Deus: Regnauerunt, &
non ex me: principes extiterunt, & non
cognoui. Et Iob. 34. Qui regnare facit ho-
minem hypocritam propter peccata populi. Et
Prouerb. 28. Propter peccata terræ, multi
principes eius. Quemadmodum & potesta-
tis usus, quando legitime fit, in spiramen Dei
est. De hoc enim vsu peculiariter illud intelli-
gitur Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & le-
gum conditores iusta decernunt: nam de
alijs (quod lib. 1. citauimus) lamētatur Isaias
cap. 10. vbi ait, Vx qui cōdunt leges iniquas:
quæ re uera Deo non auctore, sed permissore
instituantur. ¶ Ad aliud de Saule & Da-
uide conceditur, quòd etsi illos tantum diui-
no iure positiuo Deus instituerit, ordinauit
tamē iure naturæ vt alij à republica eligeren-
tur. Quod autem de Christo afferunt, qui af-
feruit filios esse liberos, neutiquam sic audi-
ri potest, vt Christianos omnes principum
potestate liberauerit: quando quidem eius
Apostoli nos ad monitos curauerunt vt eisdē
obsequeremur: sed id peculiariter sacerdoti-
bus competit: quod ad præsens nihil attinet
negotium.

ARTICVLVS. II.

Vtrum Imperator sit dominus orbis.

Ostquam fundamentare i publicæ
ciuilis perfectione iecimus; sequitur vt hoc articulo secun-
do ad id quod de Imperatore
propofuimus descendamus: an
scilicet sit dominus totius orbis. Et arguitur
à parte affirmatiua. In primis (vt extrà de
maio. & obed. c. solitæ. habetur) Sumus Pon-
tifex & Imperator duo sunt in orbe lumina-
ria magna. Summus autē Pontifex vnus est
totius orbis in spiritualibus: quia decuit vni-
uersæ corporis Ecclesiæ vnum esse caput: er-
gò eādē fuit ratione congruens vt in tem-
poralibus esset vnum caput: quod nequit
aliud fingi quàm Imperator. ¶ Accedit huic
tam ius canonicum quàm ciuile. Est enim
tex. Hiero. 7. q. 1. can. In apibus. vbi ait, quòd
sicut in apibus vnus est princeps, & inter-
grues dux vna: sic Imperator vnus. Et cap. de
bonis quæ lib. & c. l. cū multa. Imperialis for-
tuna omnes supereminet alias. Et ad l. Rhod-
diam de iactū. l. deprecatio. ait Antoninus,
Ego mundi dominus. Et Extrauagan. Ad re-
primendum. quomodò in læsæ maiest. & c.
ait Henricus Cæsar: In tranquillitate Romani
Imperij totius orbis regularitate requiesce-
re. ¶ In contrarium autem facit lex, Cunctos
populos. C. de sum. Tri. & fide catho. vbi Iu-
stinianus ait, Cunctos populos quos clemen-
tiæ nostræ regit Imperium. quibus uerbis li-
mites Imperio suo circumscribit.

C. de bo.

DE hac quaestione bipertiti sunt utriusq;
iuris doctores. Nam Hostiæ. & Ioā. An-
dreas, & (vt fertur) Itali opinionem sustinent
q̄ sit vniuersalis orbis dominus. Et peculiari-
ter Bal. super lege citata, cunctos populos. Et
Bart. l. Hostes. ff. de capt. & postli. reuerf. Vbi
addit, forsan qui negauerit, hæresin incurre-
re: eò quòd Lucæ. 2. legitur edictum à Cæsare
Augusto exisse vt describeretur vniuersus or-
bis. Et in frōte trac. super Extrauagan. Ad re-
primendū. idem repetit veluti de fide. At ve-
rò Faber super eandē. l. Codicis & Ultramon-
tani, contrariā tuentur sententiam. Verūm
tamen quia de hac sola legū citatione con-
trouerfant, quæ amphibolis loquitur uerbis,
opus est, rationibus earū mentē eruere. ¶ Est
ergò hui⁹ articuli cōclusio. Licet imperatoria
maiestas donū institutioq; Dei sit: tñ q̄ toti⁹
orbis imperio fulgeat, nulla fit ratio credibi-
le. Prius mēbrū satis supra cōfirmatū est: po-
sterius ergò cōmōstrare restat. Et nē uerbi si-
gnificatio ancipites nos teneat, orbē appella-
mus

Sententia ubi
ihorns.

mus totū terrarū aquarūq; globū & ambitū: nam orbem Romani appellabant illam terræ portionem sibi cōgnitam, quam suo Imperio subiugauerant: de quo alia est quæstio: sed in sensū quem verba faciunt probatur cōclusio. Et loquimur (vt suprà diximus) de dominio iurisdictionis: nam de rerum proprietate iam id priore conclusione superioris articuli negatum est. Igitur quantū neganti hanc imperij infinitatem, opinionem suam probare nō incumbat: sed qui asseruerit, prouinciam subeat tale ius demonstrandi: nihilo minū pro asserta conclusione arguitur. Si Imperator esset vniuersi dominus: aut id sibi iure diuino cōpeteret, aut naturali, aut humano, gentiū videlicet aut ciuili: nulli autem istorum: ergō. Primū quo de iure diuino positio: vt à naturali distinguitur arguamus. Saūli quidem, Dauīdīq;, & eius pro sapia sacra referunt oracula concessa fuisse regna: quippe quos Deus ipse ore suo instituit: præterea nemini. Ius autem naturæ nudè consideratum nullum mortalium cæteris dominio prætulit. Omnes enim nascuntur liberi, vt iam monstratum est. ¶ Confirmatur autē hæc veritas. Si vagi homines dispersiq; viuerent, nullus esset cæterorum dominus: dum ergō in vrbes & opida sese receperūt, nullus iure naturæ reliquis superior legali dominio, quo relictus posset legibus cogere: sed tantū naturali, quo ingenio præstantes rudibus dominātur: qui (vt dictū est) vi non vigent cōerciuæ: ergō si aliquis est dominus orbis, is creatus est autoritate & concessu reipublicæ: quo pacto dictum est diuinitus esse ordinatam potestatem ciuilem. Quod autem hoc modo non fuerit creatus, probatur. ¶ Ad hoc quod aliqua reipublica Regem sibi vel Imperatorem instituat, in quem suam trāsferat potestatem, requiritur publicus eius cōuentus vt saltem maior pars in talem consentiat electionē. Vniuersus autem terrarum ambitus nunquā talem fecit conuentum, nec verò pars decima, si mentis oculis Antipodas, cunctasq; nationes in gyrum lustraueris: ergō nunquā vnus extitit dominus orbis. Neq; Romanorum Cæsarium nomen & fama vsq; ad Antipodas & Infulares à nobis repertos vnquam penetrauit. ¶ Secundò arguitur: dato, vniuersas mundi nationes vel in vnum locum conuenire possent, vel per literas conueniri vt vnum eligerent Monarcham: id tamen minimè iure naturæ expediebat. Arist. nanq; Polit. 7. cap. 4.

Aristot.

docuit rempublicam non esse meliorem eò *Princeps in eos tantū re*
quod maior: sed tantā debere sub vno principe agere, quantam ipse per se vel per suos possit commodè administrare. Veluti nauis neq; iusto minor nauigationi apta est, nec si duorum esset stadiorum possit cōmodè gubernari. Et August. lib. 4. de Ciuita. Dei, cap. 15. Iniquitas, inquit, ampliora fecit regna. Et per domitis gentibus dilatare regnum, malis videtur foelicitas, bonis necessitas: nempè qd hostium iniquitas cogit vt bello supprimatur, nostroq; adhibeantur Imperio. Hæc ferme ille. Est enim Rex anima regni: vnde sicut autore. 2. de Anima, eodem Philosopho, non potest quæuis anima quantumcunque animare viuificareque corpus: sed quorumcunque; natura constantium præfinita est methodus & mensura: quia neq; formica ad hominis proceritatem augeri potest, neq; homo ad illam quæ est elephantis: sic neq; princeps calore suo totam potest rempublicam nationibus ac regionibus vastissimè dispersam fouere, vt valeat, quæ quaq; prouincia fiunt, nosse, emendare, corrigereq; ac disponere: vnus nanq; non potest vnde cunq; orbis nuntios breui tempore suscipere: neque quocunq; gentiū prætores suos ministrosq; alios dimittere, & quæ vbique fiunt castigare: imò neq; eius metus ad tam vasta locorum spatia potest pertinere. Igitur cum potestas sit propter vsum, si vsum amplissimè huius potestatis non est possibilis, fit vt vana fuerit talis institutio: Deus autem & natura nihil faciunt frustra. ¶ Sed sit qui contra hoc infurgat. Christus prouidētissimè instituit vniuersalem vicarium mundo, vt in primo argumento dicebamus: cur ergo non potuit per vnum idem mundus in temporalibus gubernari, sicuti in spiritualibus? Respōdetur multò esse rationē disparem. Nam Christus fuit vniuersalis Redemptor, ac subinde Rex vniuersi Regni cœlorum toto orbe diffusi: qui sua in finita virtute cuncta disponit. Et ideo potest per vnum vicarium totum regere orbem. Eò vel maximè quod sub illo vicario instituit ordinarios Patriarchas, Archiepiscopos, aliosq; Antistites, ac sacerdotes qui afflatu Spiritus sancti spiritualia administrarent: de quibus rebus non est necesse tam crebrò in vnū vniuersale Concilium omnes coire, sed satis est eius sanctiones quocunq; dimitti. Reges autem quia à suis regnis potestatem recipiunt, non est cur ab vno omnes dependeat in toto orbe. ¶ Tertiò arguitur. Si vnus est orbis

Notanda differentia inter principatū Ecclesiæ & Ciuilem.

est orbis vniuersalis in temporalibus monar-
chia, vel hoc introduxum fuit iure nature an-
te Christianismum, vel iure Evangelico: non
primum, quia ante natum Christum vige-
runt tres illæ monarchiæ, scilicet, Chaldæo-
rum, Persarum, & Græcorum: quibus, sæculo
propemodū Christi successit quarta Roma-
norum: has quippe in illa statua inspexerat
Daniel, vt legitur cap. 2. sup. prophetiæ. Nulla
autem illarum fuit totius orbis domina, sed
nationum quæ certiserant limitibus circun-
septæ. Christus autem in Euangelio de ciuili-
bus monarchis nihil disposuit, aut mutauit:
quare neq; Papæ hoc commisit, nisi ratione
prædicta in quantum spiritualium finis id
exigeret. ¶ Quartum ego mihi sumo validū
argumen. ex cap. Per venerabilem. qui filij

*Nemo super-
rior rege in
temporalibus.*

sunt legit. Vbi Innocentius Tertius fatetur,
Regem, superiorem in temporalibus minimè
recognoscere: quicquid gloss. id de facto intelli-
gat, non autem de iure, profectò nō probat:
quia caput quod citat, in apibus, id non con-
cludit: vt confestim patebit. Et quanuis inter
pretes verbum peculiariter intelligant de Re-
ge Franciæ, textus tamen hunc non patitur
limitem: nam absolutè de re loquitur qua-
tenus rex est. Haud quidem negauerim Im-
peratorem Christianis regibus esse superio-
rem. Est enim fidei protector ac propugna-
tor, per Pontificem ad hoc coronatus: &
ideo in causis fidei, scilicet tam ad inimicos
crucis ardens & abigendos, quàm ad re-
stinguenda schismata, potest Christianos Re-
ges conuocare. Quòd autem in ordinarijs
causis ad illum fiat prouocatio, non est in
vsu nisi in ciuitatibus, nationibusq; ac pro-
uincijs imperialibus. ¶ Existit autem argu-
mentum quod cæteris virgentius censetur
contra hanc (quam arbitror) veritatem: idq;
sumitur ex August. libro, 5. de Ciuitate Dei,

*Quomò Im-
perator sit
Christianus
regibus su-
perior.*

cap. 12. & 15. Vnde multi existimant elici de
iure diuino Imperatorem esse mundi domi-
num. Ait enim quòd cum diu fuissent regna
Orientis illustria, voluit Deus & Occiden-
tale fieri, quod tempore esset posterius: sed
Imperij latitudine & magnitudine illustrius:
idque Romanis contulit, qui pro suo modo
boni erant. Deus ergò illis dedit Imperium
(vt etiam Opuscu. de regimin. princip. libro
3. ait Sanct. Thom.) ob suas scilicet morales
virtutes: quanquàm illis non promeruisent
fœlicitatem æternam. Potissimum propter
amorem patriæ, zelumque iustitiæ, ac ciui-
lem beneuolentiam. Accedit autem, veluti

huius sententiæ robur, quòd neque Syluest.
Christianissimo Constantino, neque Theo-
dosio Ambrosius scrupulum iniecerit vl-
lum, vt Imperium abdicassent. ¶ Ad hoc au-
tem non vno respondetur modo. In primis
sepe adnotauit quàm fuerit August. hoc lo-
co sinistrè vulgò intellectus: haud enim as-
serere cogitauit quòd Deus quasi præmium
suarum virtutum Imperium Romanis ad-
iudicauerit. Ex professo nanque ambobus
capitulis citatis monstrare contendit, quic-
quid illi faciebant, intuitu mundanæ glo-
riæ, sui que nominis ampliandi gessisse: qua-
re aut neminem aut vnum aut alterum cen-
set fuisse verè studiosum: pro eo quòd ap-
petitus ille peccatum erat, saltem veniale.
Quapropter licet Catonis, inquit, virtus
propinquier esset veræ virtuti quàm virtus
Cæsaris: neutra tamen fuit propriè virtus:
ob peccatum autem Deus nullum repen-
sat præmium. Sed ait Deum illud iusto iu-
dicio permisisse, eo modo quo ait Christus
eos qui iustitiam suam faciunt coram ho-
minibus, recepisse mercedem suam: nem-
pe ab hominibus ipso permitte ac res na-
turali cursu disponente. Vnde post verba
citata in calce cap. 12. ait: Quia pro vno isto
vitio, id est amore laudis, pecuniæ cupidita-
tem & alia multa vitia comprimebant,
concessit illis Deus illud Imperium: si ergò
pro vitio, non aliter intelligitur concessis-
se quàm permittendo. Denique ad idem
propositum cap. 15. sic concludit. Non est
quòd de summi & veri Dei iustitia conque-
rantur: quia perceperunt mercedem suam.
Ad Euangelium nimirum alludens: de his
qui ob vanam gloriam operantur. Haud er-
gò eos Deus fecit dominos, vt Saulem aut
Dauidem reges: sed vel iure belli, vel per
suam tyrannidem id permittente. ¶ Præ-
tereà quanuis prauè super hoc intelligere-
tur Augustinus ac si vellet Deum tanquàm
legitimarum virtutum mercedem contulisse
Romanis Imperium, non de alio loque-
batur Imperio quàm de illo quod antea fue-
rat Orientale, in Chaldæis scilicet, & Persis,
& Græcis: illud autem nunquàm fuit vni-
uersale totius orbis, sed regionum quarun-
dam. Et ideo subdit Romanorum Imperium
fuisse extensius: nō tamen totius globi. Scio
Bart. tracta. illo citato supra, extra, Ad reprimen-
dum. contrariam tenere sententiam, sci-
licet, regem Nabuchodonosor, regem fuisse
vniuersalem orbis: citans illud Danie. 2. Tu

*Romanorū
dotes.*

rex regum es. Deus coeli regnum, & fortitudinem, & Imperium, & gloriam dedit tibi. Illud autem hoc tantum significat quod erat regum tunc cognitorum maximus, vti ait Nicolaus. Haud tamen quod dominium & Imperium in totum haberet mundum. ¶ Profecto si fundamentum Imperij Christiani firmius non esset quod Orientales subindeq; Romani vsurparunt in orbe, exilius esset & infirmius, quam vt tutas reddere posset Imperatorum conscientias. Ambigere nanq; ne

Ius Imperatorum antiquorum potissimum in armis fuit.

Christus non probavit dominatum in Iudeos.

Iulius Caesar per iniuriam dominatus est.

Ius Christiani Imperii.

Imperatoris electio a Graecis in Germanostris fuit.

mo potest quin ius potissimum habuerint in armis: atq; adeo potentatu potius quam iure perterritas gentes suppeditauerunt. Nam etsi aliquae nationes legantur ob foedera rupta, bello ab ipsis laesita: fuerant tamen foedera illa extorta, quae frangere nefas non erat. Quid enim iuris habebant in remotissimas gentes? & vt alias inuitamus, in terram Israel: quam Deus illis promiserat & concesserat, & quibus lege prohibuerat (vt legitur Deut. 17.) ne regem facerent alienigenam. Neq; vero Christi verbum, Quod est Caesaris, date Caesari: in contrarium vilo aculeo pugnat: illic enim non approbavit Caesaris dominatum: sed eximere se volens ab illo iudicio, ius tantum naturae retulit: Si quid Caesari debetis, soluite: sed in primis Deo, quod illi debitum est. Sed hoc est quod multi non animaduertunt: nempe quod cum ob peccata forsan illarum nationum permisisset eas Deus sub iugum Romanorum venire, inferant iure ipsos illas subegisse: cum reuera nulla sit consequens via. Tradidit enim Deus saepe Israeliticum populum in manum Philistinorum & Chaldaeorum: & tamen error esset apertissimus affirmare ius factum fuisse illis debellandi illum populum, & in captiuitatem redigendi. Ad haec Iulius Caesar priuata autoritate rem publicam peruasit, ac subinde per iniuriam eius obtinuit dominatum, de quo supplicium capitis pertulit. ¶ Ius ergo legitimum Christiani Imperij, hoc est quod vel in Augustum, vt fertur, vel in Christianos post successores, vt in Constantinum respublica consensit: cuius concessu legitimum est Christianorum Imperator. Hic ergo prius a Graecis eligebatur: postea vero anno Domini septingentesimo sexto pontificia autoritate translata est electio ad Germanos: vt ad perpetuam memoriam scriptum est, cap. venerabilem. de elect. Igitur vt rem suuinnatam concludamus, iure optimo est vnus Christianorum Imperator, foelicissimus & inuidiosissimus. Quod tamen totius sit or-

bis dominus, neq; ratio neq; ius patrocinetur: nam pars quae consensit perexigua erat respectu totius orbis. Quare iure reclamante naturae non potuit illa antipodibus reliquisq; regionibus Imperatorem praeficere. Papa vero, quia vt arti. proxi. dicebamus, autoritate Christi non est rex in temporalibus, nisi quatenus ad finem spiritualem sunt necessaria, nusquam legitur tale Imperium ampliasse.

Ad Argumenta in contrarium, vt doctores *Ad argumenta.* bus respondere incipiamus, reuera Bal. (si quae dicta sunt respexeris) nequicquam conatus est contrariam sententiam in iure naturae fundare: neq; verò mirum hoc est, cum ad iuris prudentes non attineat ius naturae perpendere. Sed multo (vt cum bona venia dixerim) absurdius Bar. ad ius Euangelicum supra suam facultatem gressum fecit: vbi haesum censuit, negare, propter verbum Lucae, Imperatorem esse dominum orbis. Euangelista nanque hanc tantum historiam nudè retulit quod exierit edictum à Cesare Augusto vt describeretur vniuersus orbis: nullatenus tamen affirmat edictum illud legitimum iure prodixisse. Perinde est ac si inferas: Regius Psaltes affirmauit, Dixit in spiritibus in corde suo, non est Deus: ergo affirmauit, non esse Deum. Quin imò si mysterium mediteris, apertius videtur Euangelista edictum illud condemnasse. Apparet nanque spumofam illam Augusti insolentiam in hoc retulisse, vt admoneret, non ipsum (vt se iactabat) sed illum qui nascebatur, esse orbis Dominum: quippe quem, & legibus vniuersum obligauit, & in iudicium est demum conuocaturus. Praeterea neque illic nomine vniuersi orbis intelligitur totus globus. Haud enim tam fuisset Augustus mentis inops, vt iuberet describi Antipodes atque alias, tot miliaribus à se distantes, sibiq; inauditas nationes: sed vocabant vniuersum orbem vniuersam ditionem suam quae latissimè patebat. Quo idiomate & nos Insulas & continentem vastissimis spatijs iacentem, Nouum orbem, Nouumq; mundum appellamus. Sic enim frequèti erat Latinis in vsu appellare orbem, orbis portionem: Vt Lucanus in 3. Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem. Peius autem in supradicta Extraua. idem Bar. Ad reprimendum, impingit in Paulum. Aitenem Apostolus Ro. 1. nihil aliud quam, Ois aia potestatis sublimioribus subdita sit. Refert verò ipse eos qui Romano Imperio

non obtemperant, diuina praecepta demoliri: utpote quibus iubetur, Omnis anima Romanorum principi sit subiecta. Paulus enim non loquebatur de Romano principe, sed in genere de omnibus potestatibus, ut suis singuli praefectis obtemperarent: adiectio ergo illa, praeraticio fuit sacrae scripturae. ¶ Ad illud autem in fronte quaestionis citatum, cap. solita. iam satis responsum est. Vbi explicuius quomodo potestas spiritualis, ac ciuili, duo sunt luminaria: Sol tamen totius orbis immediatè à Christo oriens diuino iure positiuo. Luna uero ab eodem Deo mediatè iure naturae per reipublicam dimanans: quae tamen non potuit unum eligere totius orbis, sed Christianismi. Illud autè Hieronymi, can. in apibus. hoc tantum docet quod sit vnus Imperator vnus reipublicae. Haud tamen affirmat vniuersum orbem sub vno Imperatore degeri in temporalibus: sed quod in toto Christianismo est vnus, ad quem etiam Imperia Turcarum & Sarracenorum regna, quae Christiani iuris fuerint, attinent. Quia neque inter apes vnus est dux omnium quae sunt in orbe: sed cuiuslibet aluearis vnus. Quod autem ex. l. cum multa. citatur Imperialem fortunam ceteris antecellere, id fatemur ingenuè: quia est omnium praestantissima: haud tamen inde fit cunctis totius orbis vnicum dominari. Est enim regalis dignitas excellentior Ducatibus, ac Marchionatibus omnibus: non tamè Rex vnus cunctis praestit ducibus orbis, sed illis qui in regno suo vitam viuunt. Verbum autè Antonini in. l. deprecatio. negari non potest arrogantiam redolere: quis enim citra talem notam dicere potuit, Ego mundi dominus: vni nanque Deo est illud proprium. Et ideo illius assertio nullam facit fidem. Modestius nanque longè ait in contrarium citatus Iustinianus: Cunctos populos quos clementiae nostrae regit Imperium: qui quicquid glossematum comminiscantur interpretes, syncerus tamen sensus est quod voluerit suum Imperium non solum de iure, sed de facto limitibus circumscribere. Et. l. In noie Domini. C. de offi. praef. praet. Afri. terminos quoque nominat regionum suarum. Et Inst. qui. mo. ius patr. potes. solu. si ab hostibus. ponitur limen imperij, unde deriuatur nomen postliminium. & l. Mercatores. C. de commer. distinguit inter suos & regis Perfarum subiectos. Et Clem. Pastoralis. de sententia & re iud. videtur Papa praescribere terminos Imperij. Illi ergo qui respondent quosdam aut praescriptione aut pri-

uilegio esse exemptos, deberent prius fundare vniuersale eius dominium in totum orbem, ut inde inferrent quotquot modò extra Imperium agunt, particulari iure esse exemptos. Super alia verò lege citata in Extraua. Ad reprimendum. multa Bart. comminiscitur: Imperatore in affirmans esse vniuersalem Orbis dominum: atque hoc per Pontificis summi institutionem: quod profectò neque vnquam vllus Caesarum admisit neque docet ratio: nam, ut supra dictum est, per electionem ciuili reipublicae descendit ciuili potestas. Sed eodem modo intelligendus est hic totus orbis, quo supra dictum est: scilicet amplitudo portionis illius mundi tunc notae, quae Romano Imperio parebat. Vel fortè vult dicere Caesar quod per regularitatem Imperij Romani non solum eius subditi in tranquillitate erant: verum & extranei reges metu eius deterriti concouescebant. Haud enim oculatè inspexit Barto. quemadmodum ciuili potestas per ius naturae, perque ideo reipublicae constitutionem à Deo descenderit, atque adeò neque ante aduentum Christi vnum fuisse totius orbis monarcham: neque verò eundem Seruatorem nostrum ius gentium hac parte demutasse. Deposcere hic series videbatur, ut de singulari dominio quod Catholici Reges erga infideles illos occidentales à quinquaginta hinc annos inuentos habent, quaestio adhiberetur: fuisset tamè nimis longa: quae ideo in libello de Ratione promulgandi Euangelium, quem paratum habemus, disputandè repositimus.

QVAESTIO QVINTA, De translatione dominiorum.

ARTICVLVS. I.

Vtrum sua quisque voluntate, naturali iure valeat rei suae dominium in alterum transferre.

QVAESTIO haec de-
mum postrema de do-
miniorum translatione,
ad materiam iam resti-
tutionis proximè ap-
propinquat. Obligatio
nanque restituendi ex ra-
tione & modo quo translatum fuerit domi-
nium

nium dependet. Queritur ergò primò vtrum sua quisq; voluntate naturali iure rei suæ dominium valeat in alterum transferre. Et arguitur à parte negatiua primò. Si pro sua quisq; voluntate transmittere posset dominium, sequeretur actu quoq; solo mentis interno id posse: quia mentalis conceptus vera loquutio est, cuius voces secundum Aristot. 1. Perihier. sunt signa: qua vtiq; ratione votum Deo mente factum validum est: si ergò voce quisq; donare potest, sit vt & mente possit: consequens tamen videtur falsum: nam matrimonialis consensus per quem vterq; coniugum alteri se tradit, nisi voce extrà aut nutibus explicetur, minimè solidus est. ¶ Secundo. Si id vnicuique ius naturale indulgeret, vt suæ esset arbiter voluntatis in rerum suarum dominij transferendis, sequeretur eiusmodi voluntatem neutiquàm ciuili lege posse cohiberi: nam humanæ leges, vt lib. 1. & 3. monstratum est, nullum obtinent contra ius naturæ vigorem: consequens autem creberrimum vnicuique bene institutæ reipublicæ ostendit esse falsum. Prohibentur namq; minores ætate viginti quinque; annorum sua alienare bona: vt patet. ff. eodem titulo. l. 1. Item legibus quorundam regnorum particularibus sic sunt maioratum iura instituta, vt eorum possessores nequeant vinculata bona dispendere. Item neq; ecclesiæ bona alienare pro libito potest aut Prelatus, aut Capitulum, nisi certis de causis, certisq; præscriptis modis, vt patet ex decreto Leonis. 12. q. 2. can. sine alienatione. & toto titulo de reb. Eccle. non alien. ¶ Tertio: Si vnusquisque posset suo arbitrio rem suam alienare, sequeretur eundem perinde posse pretij mercedisq; dominium pro re turpi in alterum traducere. Consequens tamen est falsum. Nam qui corumpendo iudici aut assassino vt hominem occidat, aut per vsuram, aut per Symonias quicquam confert: etiam si vitrò id faciat, dominium non transfert: vt iura sanctè decernunt: ergò ius naturæ non est vt quisq; possit liberè sua donare. Neq; verò defunt qui idem de meretrice sentiant quæ merito sui corporis nullius potest mercedis dominium recipere. ¶ Quarto arguitur: Iura nonnulla particularia in Hispania atq; in alijs quibuspiam regnis animum cohibent parentum ac præcipue sacerdotum nè spurij suis filijs quicquam suorum bonorum impertiantur: & tamen si ius naturale libertati cuiuscunque concederet suam distrahere substantiam,

leges illæ nulla se aequitate protegerent: ergò libera alienatio non est iuris naturæ. ¶ In contrarium est iuris autoritas, Instit. de rerum diui. §. Per traditionem. & ff. de acqui. rer. dom. l. qua ratione. §. litera. qua habetur, nihil esse tam conueniens naturali aequitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.

Questio, vt dicebamus, perquam necessaria est cognitu ad materiam, nõ modò restitutionis, verum totius iustitiæ commutatiuæ. Ad cuiusigitur intellectum primum omnium nosse operæpretium est, duobus tantum modis posse transferri dominium: nempe aut domini voluntate, aut lege. Dico duobus tantum: nam loquor, non de acquisitione quacunque; dominiorum, sed peculiariter de translatione. Dominium nanque non solum per translationem ab vno in alterum transit, sed iure quoque; gentium per diuisionem atque per inuentionem, vt titulis modò citatis. ff. & Instit. patet. Enimvero res quæ primo occupanti cõceduntur, non acquiruntur per translationem. Quapropter nullam hic mentionem facturi sumus de rebus inuentis, in cuius veniant dominium: sed vsq; ad quintum librum, sub titulo de furto, id nobis est differendum. Translatio ergò dominij est transmissio rei ab eo qui prius legitime possidebat in alterum: qui perinde incipit esse dominus. Hæc ergò nõ fit nisi aut voluntate legitimi domini, aut lege in ipsum potestatem habentis. ¶ Secundo notandum quod lex non solum diuina, verum & humana dupplicem vim habet in translationem dominiorum. Potest enim translationem impedire tam cohibendo domini voluntatem, nõ det, quam adimendo alteri facultatem, nõ recipiat. Et secundo potest translationem facere inuito domino, tam in poenã criminis, quam in subsidium tuendæ reipublicæ. De his itaque; tribus membris dicendum est quæstione præsentis: videlicet de voluntaria translatione, deq; legali impedimento, ac de translatione itidè legali. ¶ His ergò præhabitis, duabus cõclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior. Vnusquisque mortalium ius habet naturale donandi & quomodocunque; alienandi res quarum verè ac legitime dominus est. Conclusio hæc ex superioribus elicitur. Diximus nanque fundamentum dominij rerum naturale ac diuinum esse humanam rationem ac liber-

Primum argumentum.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Argumentum 4.

Domini voluntate, aut lege transferatur dominium: alijs vero titulis acquiritur de nouo.

Definitio translationis dominij.

Prima conclusio.

ac libertatem. Enimuerò quia Deus hominem ad sui imaginem condidit, hoc est rationalem ac liberum, per quam rationem & voluntatem dominium habet suarum actionum: inde factus est rerum dominus: secundum illud Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ut praesit piscibus maris. &c. Qua utiq; de causa soli homini demonstrauius inter sublunares creaturas competere ut sit rei alicuius dominus. Si ergò per voluntatem constituitur dominus, per eandem potest dominium ab se quodcumque abdicare. ¶ Secundò id probatur. Res vniuersae propter hominem còditae sunt, atq; adeò illis quas ipse possidet ad libitum potest uti. Quin verò, ut in definitione dominij supra posita videre est, nihil aliud est dominium rei quàm facultas & ius eadem uti, quocumque vsu lege permisso: puta donandi, vendendi, consumendi, & quomodocumque alienandi. Res est clarissima. Quin verò non modò res quilibet suas, verum & seipsum potest vendere, ut supra assertum est. Nam etsi nemo sit vsq; adeò sui dominus, ut vita se valeat iure priuare: est tamen eius custos, vt quò vitam seruet, seipsum vendere queat. ¶ Posterior conclusio. Eodem naturali iure nihil obstante, lex potest tum voluntatem domini cohibere, tum etiam ipso inuito suorum dominio priuare. Conclusio hæc nihilo obscurius quàm superior ex naturæ principijs colligitur. Est enim homo naturaliter animal ciuile: coalescere autem in vnum mortaliū vita non potest, nisi à publica autoritate in pace contineantur: quæ quidem autoritas tum custos est rei publicæ, tum & iustitiæ iudex. Ad legitimam verò custodiam primùm necessarium est, vt ciuibus prospiciat, nè antequàm eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, sua bona dilapident. Quam obrem prohibentur pupilli de bonis suis dispo-
nere: sic vt eorum alienatio irrita sit & nulla. Secundò & necessarium est, sumptus eidem reipublicæ necessarios à ciuibus colligere. Nam iure naturæ, partes sunt propter totū. Ac demum tanquàm iudex custosq; iusti ad eum spectat maleficia vlcisci. Quare sicuti vita, ita & bonis potest quemlibet ciuiū expropriare. Vide ergò duas conclusiones quæ primo aspectu secum pugnare videntur, quàm sint eodem naturali iure parente progenitæ. Est inquam ius naturale, vt quisq; sua voluntate possit de suis bonis disponere. Sed tamē

quando voluntas possit ratione duce non errare. Quocirca ead. l. i. de minoribus. Prætor, inquit, naturalem æquitatem secutus. &c. cauit, nè pueri quorum consilium infirmum est, multorumque in sidijis expositum, suam dispensarent substantiam. Quare etsi. l. i. de pact. idem Vlpian. æquitatem quoq; naturalem appellasset, vt pactorum fides seruaretur: subdens, Quid enim tam congruum fidei humanæ quàm ea seruare quæ inter homines placuerunt: non est tamen veritus & æquitatem quoq; appellare naturalem: vt qui in tenera ætate de rebus suis pacificatur, fidei suæ stare non obligentur.

AT verò quanuis conclusio vtraq; liquidò constet: argumenta tamen in contrariū ambiguitate non carent. Et quidem primò *Dubium.* dubium est quo fortè quispiam moueatur, vtrum per actum interioremem possit transferri dominium: hoc autem lib. 8. sub titulo De voto, vbi Di. Thomas ait promissionem non fieri inter homines nisi per actus exteriores, emunctiūs examinabitur. Interim autē per hæc dicta ad argumentum respondetur. Primùm translatio est duplex: Alia scilicet quæ per transactionem fit & contractum, nempe quo, vt ait Iuriconsultus. l. Labeo. 2. ff. de verb. sig. vltro citroq; nascitur obligatio. Et de hac nemini dubiū quin absq; exteriori significatione fieri non possit: quando quidem illic non est simplex datio, sed hypothetica: mutua scilicet, do vt des: vt patet in emptio-
Ad primum argumentū. ne & venditione, & similibus. Ac præcipuè in contractu matrimoniali, cuius ideo consensus nullus est nisi extrinsecus explicetur. Alia verò est simplex translatio, qualis est donatio quæ nullam ab altera parte obligationem ex postulat. Et de hac est dubium. Etenim si ego firmato còsensu mente do aut polliceor rem aliquam, postquam illa est vera assertio videtur hominem ligare. Quare nullum est quorundam argumentum (inter quos est Almayn in. 4. distinct. 15. quaest. 2.) qui ex hoc quòd coniugalis consensus expressionem externam requirit, inferunt nullum posse dominium per mentale donationem in alterum traduci. ¶ Sed arguis: Dare, correlatiuum huius est, quod est accipere: ergò vsquequò alter accipiat, nulla fit translatio. Respondetur, argumentationem hæc verissimè concludere: hoc tamen est de quo controuertimur, vtrum qui mente apud se dixit, Do tali inopi puellæ hanc dotalem elec-

Secunda conclusio.

Quarta res publica ciues in rebus vsibus continetur.

mosynam, aut tali hospitali tantam pecuniâ: teneatur postea illis quibus interest mentem patefacere suam: quam si acceptauerint, obligetur implere. Nam si votum fieret Deo, nõ est dubium quin teneret: vnde aliquanta cū probabilitate inferitur vt teneatur etiam patefacere hominibus, qui illis pollicitus est. Teneatur inquam lege natura in conscientia. De iure nanq; ciuili palam est no minem cogi posse per actum interiorum quoadusq; foris explicitus sit. Tametsi perquam probabile quoq; sit vt talis metalis donatio antea quam alteri innotescat, possit mutari forte pro libito. Id quod loco citato, li. 8. pluribus rationibus vtrinq; disputabimus. ¶ Ad secundum secunda cõclusionem responsum est: vbi reddita est naturalis ratio cur expedierit nõ in ætate pupillari committeretur puero suorum dispensatio. Sed neq; de primogenituris ratio deest naturalis, cur fuerint illo vinculo colligatæ nõ dispendi possent. Nam etsi ex vna parte argumentum sit haud infirmum iuri naturæ repugnare, propterea qd omnes liberi eorundem parentum æqua sorte nascuntur, ac perinde æquo iure nutrirî debent atq; educari: propter quam rationem multæ respUBLICÆ iura primogenituræ non sic augent, vt in totam substantiam paternam primogeniti succedant: tamen ex alia parte id non solum in decorem reipublicæ, verum & in eius emolumentum & firmamentum cedit. Haud ergo arbitrentur magnates ipsorum causa maioratus esse institutos: scilicet vt eorum profapia perpetuo duraret, sed in bonum reipublicæ. Expediit nanq; vt eius commune corpus ossa habeat & nervos quibus fulciatur. Ob idq; decretum est vt tanquam reipublicæ roborata aliquæ persisterent illustres domus, tum vt à consilijs essent, tum etiam vt tempore belli eius essent sustentacula. Et quoniam, vt ait Lyricus,

Horatius. 2. Et genus & virtus, nisi cūre, vilior alga est:
Serm. Saty. 5. visum meritò est regibus domorum perpetuitati sic consulere, vt domus in primogenitum descenderet: reliquæ verò proles suis essent alimentis contentæ. Similis nanque est agricolarum prudentia qui arbori & viti minores ramunculos circumquâq; amputant, vt præcipuū germen in truncum excrescat. Fit ergo vt tam primogeniti, quam illi qui legitimum non sunt ætatem ingressi, sic iure & merito cohibeantur bona sua abalienare, vt alienatio irrita nullaq; sit: vt pote per quã

De bonis Ec nullum transfertur dominium. ¶ De Ecclē

siasticis autem bonis aliæ sunt non inferiores rationes: nam cum Ecclesiasticum seruitium, non minus necessarium quam religiosum, sine bonis quæ hominum pietas huic muneri mancipauit perdurare nequeat: & ex vna parte Capitulum & Prælati non tantam illorum curam gerant, quam si essent propria: sed ex altera sæcularis auiditas quocunq; se inferat, consultissimum fuit arctissimè cauere, nõ eiusmodi facultates Ecclesiasticæ, nisi iustissimis causis, consultissimisq; formis alienarentur. ¶ Ad tertium paulò differentius respondetur: Princeps enim sicuti quia reipublicæ custos est cogere potest ciues vt vbi opus fuerit contribuant: sic quia iustitiæ iudex, potest & propter crimina tum dominos bonis suis priuare, tum alios, nõ recipiant, inhabiles efficere. Atque hac ratione & qui vel corrumpendo iudici vel assassino pecuniam offert, eadem multatur: & quibus offertur, inhabiles meritissimò fiunt, nõ eius dominium acquirant. De qua re quæstione septima explicatio habebitur sermo. Et idẽ censendum de Symoniacis, nisi quod ratio restituendi paulò est differentior, vt in calce sexti libri disputabitur. De lucro autem meretricio, quæstione eadem. 7. idq; diuersa ratione dicendum nobis restat. ¶ Quartum autem argumentum præcipuam mihi ambiguitatem offert, saltem de filijs sacerdotum. Sunt enim spuriorum atque eorum qui non ex legitimo matrimonio nascuntur quatuor genera: quæ notantur capitul. Nisi cum pridem, de renuntiatione. sunt inquam manzeres, qui ex ignoto scorto, puta ex vaga meretrice quæ omnibus exposita est, nascuntur. Spurijs autem qui ex peculiari concubina sustolluntur. Et isti dicuntur naturales: quauis si Etymologiam græcam sequamur, spurij idem est quod sine certo patre natus: atque adeò melius conueniret illis qui vago concubitu generantur. Nothus verò, vt Quintilian. libro. 3. inquit, est ille qui ex vxore non legitima natus est, nempe ex adulterio. Nam quia Latinum nomen non habemus, peregrino vtimur. Græci nanque quicquid illegitimum est, id est legem non seruat, nothum appellant: vt febrem notham dicunt illam quæ legitimam periodum & terminum non seruat. In præsentiarum autem manzeres & spurij eodem gradu æstimantur, quantum ad successione hæreditatis. Enimvero eiusmodi spurij

clericalis non alienandis.

Ad tertium argumentum.

Ad quartum argumentum.

Spuriorum quatuor genera.

spurijs nõ succedunt in hæreditatē neq; patris neq; matris, si filios habeãt legitimos. Nam testator nõ videtur alienas successiones proprijs antepone. l. cum acutissimi. ff. de fide com. i. vnde. l. 9. Tauri originē duxit: quæ spurijs ab hæreditate repellit. Potest tamē illos mater ex quinta parte assis hæredes institue. Si autem mater legitima crearet prole, succedunt illi ab intestato: nõ tamen patri, quia nõ est certus. Si verò sint ex damnato cõcubitu nati ex parte matris, puta ex incestu, aut stupro, & potissimum ex adulterio, non succedunt neq; ex testamento neq; ab intestato. Non tamen prohibetur quin tam mater q̄ pater possit illis quintam etiã partem legare. Hæc autem extra vllam sunt cõtrouerfiã.

¶ Quod autē in litē huc vocamus est, vtrũ pater vel mater extra testamentũ possit illis aliquid in conscientia relinquere cõtra legis prohibitionem: vel amici fidei cõmittere qui illis postea tradat. Et de vtroq; respondendũ est, scilicet an sit peccatũ mortale, tam patri q̄ amico, q̄ etiam filio recipienti. Et vtrũ eiusmodi bona sint restituenda, & cui. In eiusmodi ergò casibus discernendũ est naturale ius à ciuili. Si enim ad merum ius naturale spectemus, dubium nõ est, quin pater possit sua bona notho filio, sicuti cuiuscunq; donare citra culpã: & alter etiam potest illa absq; culpa possidere: nisi forsan alios haberet liberos quos illa causa in pauperiem adigeret: quod ad præsens negotiũ nihil attinet. Sed dubiũ est vtrũ lex ciuilis sic fecerit inhabiles eiusmodi nothos ad fruendũ paternis bonis, vt nullatenus possint dominium acquirere: vel vtrũ solũ per modũ poenæ eiusmodi bonis illos priuet. Per multũ enim refert: nam si inhabiles fiunt quemadmodũ pupilli ad dandum, & simoniacus ad suscipiendũ: nulla spectata sententia tenentur illa restituere. Si verò lex tantũ est poenalis, tunc, vt lib. 1. latissimè disputauimus, ante latam in iudicio sententiã potest ea filius cũ bona cõscientia possidere. ¶ Et nõ lógicus disputationē protrahamus, arbitror sub distinctione respondendũ de filijs nothis sæculariũ, & de filijs clericorum aut religioforum. Enimuero de iure cõmuni nihil expressum reperitur quo prohibeantur parentes extra testamentũ ali quid illis, aut viuentes donare, aut moriētes relinquere. Sed leges particulares regni sunt quæ rem in dubium reuocant. In legibus autem regni nihil arctius contra filios nothos sæcularium decretum inuenitur q̄ quod lege

3. definitur, titu. 15. par. 4. Nempe q̄ non possunt hæditario iure succedere in bona paterna. Et. l. 1. fori, titulo de hæredi. successi. itē prohibentur nõ possint in hæreditatē succedere: quod & lege. 9. Taur. citata cõfirmatur. De istis ergò asseruerim q̄ si pater aliquid fidei amici cõmittit quod det suo filio ex adulterio suscepto, amicus ille tenetur ius naturale seruare, hoc est dare filio: & filius potest recipere perinde ac si esset extraneus. Itaq; oĩa sua bona potest illi pater dare, si filios nõ habet legitimos: si autē legitimos habet, nõ potest illos ex hæredare, nisi vsque ad quintam. Neq; arbitror vllũ interuenire peccatũ. Cũ autē fiscus petierit, standũ est iuri exteriori. Conclusionē hanc mihi cõpersuadeo q̄ lex illa, cũ sit in odium filiorũ, non est vltius dilatanda q̄ sonat: nõ autē prohibet nisi esse hæredes: ergò pater extra testamentũ bona sua donãs nõ facit cõtra rigorē legis: neq; verò in eius fraudē: quia lex poenalis tantũ ad id obligat quod sonat. ¶ Dubiũ autē intricatius restat de filijs clericorũ; hoc est sacris initiatorũ, & de filijs religioforũ. De his naq; licet nõ in iure communi, tamen in iure particulari regni verba habentur multò significantiora atq; strictiora. Extat enim lex. 22. li. 1. titu. 3. & l. 2. titu. 3. lib. 5. regaliũ ordinamenti. in hanc formam: Quò nulla offeratur occasio vt vlla mulier clericorũ cõcubinatui ad dicatur, si clericorum filij in eorum bona hæditario iure succederent, constituimus & præcipimus vt eiusmodi clericorum filij (& l. 9. Tauri extenditur perinde ad filios religioforũ) neq; habeant, neq; hæreditent neq; hæditare possint bona suorum parentum, neq; aliorum cõsanguineorum. Et sequitur, Neque suscipiant. hoc enim Hispanè sonat vox, Ni ayan: neq; potiri possint quocunq; legato, aut donatione, aut alia collatione quæ illis fuerit facta. Quæ quidē verba nõ solũ eos excludunt nõ hæredes esse possint, verũ etiam videntur eos facere inhabiles & incapaces ad vllò pacto possidenda paterna bona: nisi peculiari regis concessione. Et q̄ tam strictã legem rex possit facere, non est ambigendũ: nam vt lib. 1. decisum est, leges humanæ obligant in foro cõscientiæ quando sunt iustæ: eiusmodi verò odium in clericorum solem, æquum est. Quare profectò mihi est probabile, eandem legem nõ modò esse poenalem, verũ impeditiã translationis dominiij, sicut si vel pupillus donaret, vel Simoniacus vel assassinus susciperet. Nihilo mi-

De filijs clericorum & religioforũ.

Quid possit pater iure nature cum filijs nothis.

nus pater tenetur cum alere quoadiu uiuit & educare: quia ius illud naturæ non est reuocabile. Potestq; adeo ei uiuens donare unde uita sustentet. ¶ Ad casus ergo cõsuetissimos ut respõdeamus, nempe cum sacerdos vel clericus in sacris bona sua amici fidei concedit ut det suo filio, primùm quantum ad culpã fortasse mortaliter peccat contra legem illo rigore obligantem. Secundò pro captu meo censuerim, illum fideicommissarium nullatenus teneri eadem bona filio clerici adiudicare: etiam si pollicitus fuerit id facere. Nam fidem contra ius ciuile impignoratam, lex natura seruare non cogit. ¶ Queritur ergo quantum ad restitutionem quid de illis bonis agendum sit? Respondetur, si meum iudicium uilius est momenti, q̃ si clericus amico det, nõ sub conditione ut reddat filio, sed absolute: neq; alter sub illa cõditione recipiat loco filij, sed tanquã sua: etiam si clericus fiduciam certam conceperit quòd amicus esset traditurus filio, & aliã non illi relinqueret, nihilo minùs ille amicus potest tũdò in conscientia bona illa possidere tanquã sua. Et ratio nostra est quòd etsi lex filium inhabilem fecerit ad suspiciendum illa quæ nondum possidebat: priuare tamẽ clericum suis bonis non potuit nisi in pœnam, quæ ante iudicis condemnationem, ut libro. i. dictum est, non obligat: & ideo donatio facta amico tenet quoad usq; per condemnationem priuetur. Imò nec per fiscum cõdemnari ille potest nisi probetur p̃sumptio quòd recepit ut redderet filio clerici. Quòd si tunc amicus tanquã propria bona uult donare eidem filio clerici, etiam tenebit donatio. Si uerò clericus dedit amico non absolute, sed sub conditione ut daret filio: neq; ille suscipit nisi sub illa conditione: tunc neq; donatio facta amico tenuit: quare ipse retinere nõ potest, neq; uerò ipse potest dare filio clerici. Arbitror ergo de illis bonis antequã condemnation fiat, in cõscientia censendum esse ac si ab intestato relinquerentur: nam fiscus non habet ius quoad usq; fiat condemnatio. Et ideo si clericus hæredem ab intestato legitimum reliquit, sua sunt: sin minùs, eroganda essent in pios usus: si modò ille fideicommissarius tutus esset, nunquã id in notitiam fiscalis peruenturum: nam si id metueret, cõsultius esset fisco patefacere. Hæc tam multis expresserim, quia creberrima de hoc cõsilia petuntur.

ARTICVLVS. II.

Virum per ludum dominium transferatur.

IRCA hoc membrum ciuilibus potestatis, qua dominiorum translationem irritare potest, disputandum sequitur de his quæ ludo acquiruntur. Videtur nanq; nullum earum rerum acquiri dominium: sed nulla expectata sententia restitutioni esse obnoxias. Est enim ludus, potissimum alearum: ac perinde quicunq; id genus fortunæ subiectus, utroq; iure prohibitus clericis, uidelicet iure canonico, ut patet, De uita & honest. cleric. cap. cleric. 2. & distinct. 35. can. episcopus. ubi & laicus iubetur aut à ludis desistere, aut cõmunionem priuari. & in Authentica de sanctissimis episcopis. §. interdicitur. Ac perinde laicis iure ciuili: ut uidere est. l. alearum usus. C. de religio. & l. solent. ff. de aleatoribus. Et præterea particularibus regni legibus. Hæc autẽ prohibitio eiusdẽ arguitur esse generis quo pupilli vetantur sua alienare bona: & quo, ut proximo articulo dicebamus, clericorum filij ad eundis hæreditatibus redduntur inhabiles. Nam pariter in odiũ ludi illę sanctę sunt leges. ¶ Secundò id cõfirmatur. In ludo tot cõeunt uitiorum genera ut meritò sit dominiorum per ipsum translatio interdicenda. Quoniam ut habetur eãdem. l. alearum. licet res esset antiqua, prodit tamen pro tempore in lachrymas: nam quidam ludere nescientes, proprias substãtias perdiderunt: consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare conantur. Et præter illa quæ illic cõmemorantur, ille qui ludit, tam suorum profusus est ac prodigus, q̃ alienorum auidissimè cupidus: generat enim ludus insatiabilem lucrandi sitim: quod adeo ad auaritiam attinet, ut in furtum uergeri uideatur. Vnde Aristot. 4. Ethicorum, cap. 1. aleatores cum latronibus cõponit, deq; auaritia infamat & illiberalitate: quippe qui ab amicis eripiunt quod potiùs illis deberent elargiri. ¶ Deniq; tertio arguitur ex uerbis legis citata, Alearum. C. de religio. ubi habetur quòd si contrã factum fuerit, id est, si quis ludo fuerit quidpiam lucratus, nulla sequatur condemnatio qua scilicet cogatur qui perdidit soluere: quòd si soluerit, solum reddatur. ¶ In contrarium autem est quòd

quòd iure naturæ quisq; potest per ludum sua bona alteri tradere: quare non est civilis cohibitio latius extendenda quàm ratio per suadet, & legum verba sonant, & iudiciorũ vsus habet. Hæc autem non aliud videntur contendere, quàm quòd qui perdidit, repetitionem habeat in iudicio, vt illicò monstrabitur. Ob idq; dũ ille non repetit, lucrator le gitimè possidet, atq; adeò verũ habet dñũ.

fortitudinis exercẽdæ causa sunt: quæ quidem exercitia. I. alearum. nominibus Græcis iterum referuntur. Quare & pila ludere nulla respublica prohibuit. Quin verò ad nervorum consolidationem membrorumq; agilitatem comparandam nobilibus decori est. Hæc autem ad rem modò nihil attinẽt.

Quæ ludum dehonestant.

¶ Accidentia verò quæ ludos illicitos constituunt, quamplurima sunt. Primum est periculum: quia ratione prope titulum de homicid. adhibiti iure Canonico & alij sunt quibus torneamenta & sagittariorum ars sub anathematis interminatione vetantur. Secundo præcipue ludus dehonestat ex gestibus aut verbis turpitudinem præferentibus: quales potissimum gēribus in vsu erāt. Quavtique ratione in sacris literis malè audiunt ludi. Vnde Tob. 3. Nunquam cum ludendibus miscui me. & Hieremi. 17. Non sedi cum ludentibus in cõsiliũ. Quare passim apud sanctos conuitia legas quibus ludos vituperant. Adeò vt Chrysostom. hom. 6. super Matth. in hæc verba proruperit, Nõ Deus dat ludere, sed diabolus: sedit enim, inquit, populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Tertio accidit vt ludus sit peccatum propter scandalum personæ: quia ratione clericis ob eorum honestatem interditi sunt ludi alearum: debent namque esse luctui potius dediti quàm effulsis gaudijs. Hæc autè atq; his similes circũstantias, puta loci, vt si in ecclesia fiant: aut temporis, veluti ad rem præsentem parum attinẽtia, missa hinc faciamus. ¶ At id quod modò in controuersiam ascimus, non est nisi vt de ludo acquisitis examinemus, quidnam iuris in se habeant. Aliud ergo accidens quod ludos facit esse reprobos, est, quod & homines facit & sua propria prodigere & alienis inihiare. Vnde multa alia suboriuntur mala: atq; id potissimum vbi nihil artis aut exercitamentum est, sed multum desidiũ, & secundum humanum iudicium fortunæ plurimũ. ¶ De hoc ergo ludi genere sit ad nostrum propositum tertia cõclusio. Alea ludere reliquisq; lufibus lege prohibitis quæ a populo recepta est, neq; per consuetudinem abrogata, est peccatum. Probatur conclusio. Nam lex iusta nihil, vt libr. 1. diximus, prohibere potest, nisi quod ita decere iudicatur: quod ergo lex prohibet, illicitum facit, atq; adeò culpam ad quam absq; dubio lex civilis obligare potest. Huiusmodi autem ludi prohibiti sunt, quia perniciosi reipublicæ iudica-

Prima conclusio.

AD quæstionem hanc, de qua plus forte Docto. iusto reperias cõtrouersos, quatuor cõclusionib; respondet. Prima: Ludus, si in genere nomen accipias, rem de se licitã iure naturæ sonat: quin & virtus esse potest, vt sanctus Tho. 2. 2. q. 168. autor est. Enimvero et si homo ad laborẽ natus in sudore vultus vesci debeat pane suo: haud tamen, cum corruptibilis sit, in labore durare potest nisi animi nonnunquam recreatio labore interpolet, sudoremq; abstergat: licet ergo animi leuandi gratia nonnunquam ludere: dummodò moderamen non ablit. Quo fit vt sicuti alias animi recreationes moderato pretio licet pro cuiusq; statu procurare, vt ventionem, & similia: sic nonnunquam liceat, quin verò & virtus etiam esse possit in pecuniam ludere. Hoc patet: quia sicut in cibis honestos quibus corpus refocillat licet sum ptuserogare: sic cũ & lufibus quoq; & animus vegetetur & corpus, nõ est cur & in illis non liceat aliquid expendere, quod maiori necessitati non subtrahas. Vnde Aristo. 2. Ethic. cap. 6. vt in cæteris virtutibus, sic & in ioco mediocritatem constituit, quam eutra peliam vocat: nos autem iucunditatem dicere possumus: quare & deficere quoque censet nonnunquam homines à lufibus: quos ideo agrestes appellant. Et Cicero libr. 1. de offi. ait, ludo & ioco vti quidem licere, sed sicut somno & quiete: quæ ob seipsa nõ sunt necessaria, sed vt recreati vegetiores ad laborem resurgamus. ¶ Secunda conclusio. Ludus vt ex multis accidentib; honestatur, sic & ex plurimis vitiatur. Prior pars probatur. Primum, vt ea mittamus quæ in solennitatibus ecclesiasticis, vt in festo sacratissimi Corporis Christi, instar Dauidis corã Arca Domini saltantis, quod. 1. Regum. 6. legitur, permittuntur, leges etiam ipsæ id contestantur. Lex enim citata, Solent. qua ludus in pecuniã prohibetur, permittit hastiludium, luctu nuina, atq; alia pugnæ simulachra, bellorũq; meditationes: quod virtutis, inquit, hoc est

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

ti: ergo peccatum est huiusmodi leges violare. Neq; obstat quòd pœnæ sint transgressoribus positæ: quin verò, vt illic abunde, vt reor, commonstrauimus, pœna si id nominis mereatur, poni nõ potest nisi pro culpa. Et quãuis iure cõmuni cartharũ ludus nõ sit interdicitus: prohibet tamẽ iure regni, vt patet eo. ti. de collusorib⁹. ¶ An verò genere suo sit peccatum mortale, nõ facillè decreuerim. Hoc enim ex natura & grauitate operis, vt eodẽ lib. dicebamus, perpẽdendũ est. Et quidem eiusmodi ludi, si cũctis suis prauis qualitatibus eos denudes, cùm non sint genere suo aut contra charitatem aut contra iustitiam, non apparẽt mortali charactẽre denotandi. Quin verò vel ad conuiuia ludere, vt habetur. l. quod in conuiuiõ. de alea. vel in paruam pecuniam, virtus esse potest. Vix tamẽ dum ampla pecunia exponitur, absq; prauitate exerceri possunt: puta absq; litibus, periurijs, atq; blasphemijs. Præterquã quòd illa vna est omnium paratissima via ad dilapidanda bona, demoliendasq; illustres domos. Vnde Lyricus,

Quẽ dãnosa Ven⁹, quẽ præceps alea nudat.
Quam ob rem vsq; ad eò receptores aleatorum inuidiam in republica odiumq; cõtraxere, vt olim qui eos, aut verbo, aut verberè, aut alio damno dato læsissent, impunẽd facere permitterentur: vt habetur. l. prætor. de aleator. Sacerdotibus autem vix citra mortale vti licet ludis vetitis: ac præfertim religiosis, & Antistitibus: quoniã ludus illis nõ qua ratione sæcularibus, sed quia contra eorum est honestatem, prohibitus est. ¶ Vt autẽ simul amba mutuò se dilucidant, subiungitur quarta conclusio. Illa quæ ludo acquilita sunt, in dominium lucrantis transeunt: quapropter antequã qui perdit repetat, non sunt restitutionis vinculo alligata. Ad conclusionis euidentiã ius prius naturale consulendum est: vt inde fiat ad ciuile descensus. Enimverò quòd iure naturali vnusquisq; possit per viam ludi bona sua in alterius dominium trajicere, nemini potest in dubium cadere. Nam vt suprà diximus, nulla est dominiorum translatio, nature germanior, quã quæ libera domini voluntate fit. ¶ Sed secundò id explicatiũs probatur. Si eiusmodi dominij traductio iure naturali esset inhibita, id maximè vel ex forma, vel ex obiecto, vel ex affectu, vel aliudẽ. Primùm ex forma non viciatur iure nature: nam præterquã quòd posset vterque luden-

tium gratis donare, illa non est simplex donatio: sed quædam pactio, Do vt des. Nempe meã pecuniã periculo expono, vt tu vicissim exponas tuã. Et tanti æstimat periculũ vnus, quanti alterius. Neq; verò condẽnanda est: quia res ancipiti fortunæ committitur, hoc est euentui, cuius causa nescitur nisi à Deo: hoc enim modo nihil absurdi sonat inter Christianos fortunæ nomen. Enimverò multa sunt alia humana negotia licita, quæ dubiæ illi varietati committuntur. Primùm diuisoriæ sortes, videlicet cùm qui de re qualibet diuidenda cõuenire non possunt, rem forti committunt: quod sanctus Thomas ex sententia Augustini. 2. 2. q. 95. licitum censet. Mox & depositiones, videlicet dum de aliqua re decertantes sequẽtrũ faciunt, quòd illi obueniãt à quo steterit veritas. Atq; aliud sortium genus dum pecunia multorum congesta iocalia cõmuntur, quæ inter eos fors prolata distribuit. Et (de quo lib. 6. dicturi sumus) contractus assicurationis maritimarum mercium vno Doctõrum consensu tanquã licitus habetur: in quo tamen plurimùm dominatur humano loquendi more fortuna. Neq; obstat quòd in ludo ille qui perdit nihil recipit emolumẽti pro sua pecunia. Nam, vt diximus, illud sua sponte dedit pro spe si sibi alea caderet. ¶ Quod autem rem quibusdam magis facit dubiam, est auaritia: puta immanis cupiditas rei alienæ. Sed neq; ista peccati per se est causa mortalis: tantum abest vt oneri restitutionis lucrantem subiiciat. Auaritia nãq; vt diuus Thomas. 2. 2. q. 118. doctẽ admonuit, duplex est. Altera quæ opponitur iustitiæ: videlicet quando quis contra ius appetit alienum. Et hæc genere suo mortale est. Altera verò, quæ opponitur liberalitati, Latineq; dicitur illiberalitas: scilicet ardens illius cupiditas, qui tamen nihil contra ius vult recipere: & hæc non est genere suo peccatum mortale, nisi eousque animum occuparet vt opera charitatis necessaria impediret. Ad propositum ergo quòd collusor lucrari exoptet, nullum est peccatum, non solùm eò qd pugnanti victoria dulcis est, verum & amore lucri. Neq; si ardentissimè id cupiat, dum tamen iustitiæ iura non violet, peccatũ mortale est: vt pote dum cum illo non ludat, qui sui iuris nõ est, ad alienandũ bona sua: neq; vim inferat, nec fraudem necet: vt S. Tho.

2. 2. q. 32. art. 7. autor est. Quocirca non aliter necesse est moderari cupidinẽ quã secundum

*Diuisoria
sortes licite.*

*Assuratio-
nis contra-
ctus licitus
secundũ oēs
Doctõs.*

*Auaritia du-
plex.*

*Lucricupidi-
tas si citra
fraudẽ se cõ-
tineat nõ est
mortalis.*

*Quarta con-
clusio.*

*Iure naturali
si potest quis
bona sua per
ludũ in aliũ
trãsferre.*

dum iustitiæ limina, vt non sit genere suo lethale crimen. Quauis eximia litis bonorū temporalium de se sit peccatum veniale. Neque verò ludentium prodigalitas genere suo est peccatū mortale, nisi ea prodigantur quæ vel alēdæ familiæ necessaria sunt: vel ad implendum præcepta Dei. ¶ Igitur secundum merum ius naturæ, neq; peccatum est mortale ludere, neq; vlla inde nascitur restituendi obligatio. Quocircà sæculares, si qui sunt imperialibus legibus exempti, ludendo non peccant. Nam, vt ibidē sanctus Thomas de hac ipsa re loquens, ius ciuile non omnes obligat: neq; illi apud quos eiusmodi leges per contrariam consuetudinem abrogatæ sunt. Quo fit vt si aliquod interueniat peccatum aut restituendi vinculum, hoc à iure ciuili pendeat, vel communi, vel particulari. De quibus igitur videndum est quomodo prohibeant ludum. Etenim si traductionem dominij vetant, clarum est eum qui lucratur perinde ac vsurarium nulla expectata sententia, restitutionis lege teneri. Si autem lucrans non nisi per modum poenæ lucro priuetur, aut ad alterius repetitionem: tūc ad nullam antea restitutionem tenetur: quia verè acquirit dominium. Et quidem q̄ prohibitio illum faciat priorem sensum, hoc vnicum inuenio verbum iuris quodammodo insinuare in citata. l. alearum. quod in ter arguendum retulimus: videlicet si contrà factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, scilicet perditis vt soluat: sed solum redatur. Si ergo reddendum est, videtur dominium non transferri. ¶ Hoc tamen verbo nihil obstante, certò credo non esse tantū rigorem legis. Primùm quia hoc quod dicit, solum reddatur, statim Imperator exponit, subdens: & actionibus competentibus repetatur ab ijs qui dederunt: debet ergo reddi si petatur: aliàs qui perdidit, verum dominium transtulit. Et ratio id profectò egregiè persuadet. Nam cum illic nulla interueniat vis aut fraus, sed libera pactio, non est cur cohibendi essent animi colludētium nē possent in se mutuo transferre dominium. Satis enim est q̄ dētur perdeti induciæ ad repetēdū. Itē si lucrans teneretur ad restitutionem, vel teneretur domino qui perdidit, vel pauperibus. Paludanus in. 4. dist. 15. q. 3. astruit q̄ debet restituere pauperibus anteq̄ sit à iudice condemnatus. Nam iure, inquit, naturaliteneretur pauperibus: & solo iure ciuili repetenti. Quare si prius dedit pauperibus, potest

postea in iudicium vocatus excipere coram iudice, se iam ius naturæ seruasse. Quòd autem iure naturæ teneatur indiguis, probat ipse: quia colludentes dant operam rei illicitæ: & ideo qui perdidit amisit dominium, & alter non acquisiuit. Verū tamen opinio hæc nullius est prorsus probabilitatis: Imò iure naturæ nemo prohibetur illa via omnino alienare sua bona. Quare lucrans nulli teneretur restituere. Et si teneretur, id deberet facere vero domino: nam mendici iure naturæ non succedunt, nisi vbi non habetur copia domini. Cum ergo ipse sua sponte dederit, nulla restat restitutionis obligatio, nisi idem ipse iure ciuili repetat. ¶ Hęc demū omnia liquidò confirmantur, tum lege particulari regni, tum etiam vsu. Extant enim leges titu. 10. regalium ordina. qui est de collusoribus: nempe prima de militibus dum sub vexillis agunt: q̄ quicunq; ab illis quicquā tunc lucratus fuerit, teneatur eisdem proportionè restituere: vbi certè insinuatur impediri translationē dominij: qd' non videtur ab æquitate longè distare, in fauorem militis agentis in bello. De alijs autem generaliter sequitur secunda lex Ioannis secūdi, verbis à priori differens sub hac forma: Præcipimus vt quicunq; aliquid ludo perdiderit, possit illud ab eodem repetere qui fuerit lucratus: dum tamen id faciat intra terminum octo dierū: quòd si illo termino non petierit, possit quicunq; alius id petere: atq; alio deficiente, iudex ipse & prætor officio suo id repetat. Et hæc est lex quæ vsu habetur. Ex quo fit vt si non repetatur, optimè, qui lucratus est, possidere potest, neq; restituere tenetur. ¶ Restat hęc tamen ambiguitatis non nihil ex verbis sancti Thomæ loco iam bis citato 2. 2. q. 32. ar. 7. Ait quippe quòd circa illa quæ per aleas acquiruntur, aliquid est illicitum iure diuino & naturali: scilicet q̄ aliquis lucraretur ab his qui rem suam alienare nō possunt: vt sunt minores & furiosi: & quòd aliquis trahat aliquem ex cupiditate lucrandi ad ludum: & q̄ fraudulentè ab eo lucratur. Et in his, inquit, casibus tenetur lucrator ad restitutionem. ¶ Adnotandum hęc tamen primū de minoribus & pupillis: quia id Scholasticis sæpe vsu euenit, q̄ illi quos patres in studio vel in curia sustentant, credibile est posse paruam aliquando quātitatem respectu sui status lucrare: vt qui centum ducatos quotānis exponit, si quatuor aut quinque ludo dispendat, vero similitum est patrem

Secundū ius nature in ludo nec peccatū est mortale nec restituendi obligatio.

Quòd pauperibus rei illicitus dominium acquiritur.

Leges quæ de collusoribus extant.

Dubium ex verbis sancti Thomæ.

Sentētia Pal. de restitutione lucri.

trem suum habere ratum: nam probè sciunt vix iuuenes posse sine illis dispendijs viuere. ¶ An verò Scholasticè, hoc est scholarū magister, qui est non solum cōstitutionum, sed legū omnium custos, possit rē hāc arctius cōstringere: prohibet quippe, verbi gratia, nē cui vltra duos argenteos ludo p̄dere liceat, vtrūm obliget. Ad hoc non simplex, sed multiplex est responsio. Primū enim penes huiusmodi magistratum nulla est potestas cōdendi leges: hoc enim ad solam pertinet Vniuersitatem: sed hoc tantū iuris habet, vt leges, tam Vniuersitatis quā alias custodiri ab Scholarib⁹ faciat. Quo fit vt non possit ipse nouā legem facere de ludo: nempe prohibere nē Scholaris qui sui iuris est, vltra quā ipse p̄scribit, dominiū ludēdo transferat. Imò si iure communi, & regni id licet, nō obstante eius lege fiet translatio: etiam si bona sua cūcta ludat. Habebit autē repetitionē. At verò potest per suā legem nouas p̄enas legib⁹ tam Vniuersitatis quā alijs adhibere: vt cautius feruetur (puta excōmunicationes atq; alias pecuniarias). Quare si quis vltra eius p̄scriptū ludat, ad solam tenebitur p̄nam si condemnetur: quāuis & non nullam contrahet inobedienciā culpam. Et quidem mortalē, si p̄na adhibeatur excōmunicationis: sed tamen qui lucratur quantāuis maiorem quantitatem, ad nullam tenetur restitutionem, nisi fiat repetitio: aut nisi ille qui p̄dit fuerit filius familiās. ¶ Aliud dubiū est, vtrū si filius familiās aliq̄ ab alio lucret plus quā ipse p̄dere poterat, teneatur ipso facto ad restitutionem? Apparet enim non teneri: nam scienti & volenti non fit iniuria: quare cum ille qui cū illo ludebat probè sciret se non posse quippiam à filio familiās legitimo iure lucrari, & nihilo min⁹ ludere voluit, visus est sua sponte donationem illius facere quod ipse perderet. Et ita forsitan res potest sustineri. Nihilo min⁹ probabilius est quòd nisi reuera alter extra cōditionem ludi donationem fecerit, filius familiās non acquirit dominiū illius quod lucratur. Debet enim colludentium vtriusq; conditio par esse: quare nulla est æquitas vt filius familiās plus possit in conscientia lucrari, q̄ perdere. ¶ De illo autem qui alium ad ludū trahit, an restituere teneatur, licet id D. Thomas affirmet, meritò ambigitur. Vnde

Adriani sen Adrian. qui in. 4. in materia de restitutione. cap. quia in superioribus, hactenus nobiscū *seria D. Tho.* consentit: videlicet quòd lucrans non tenea-

tur ad restitutionem: in hoc tamen deserit diu Thomam. Quoniam qui aliū trahit, nihil facit contra iustitiam. Respondetur autem *Exponit sen* *seria D. Tho.* tem sanctū Thomam non id censere de quocunque tractionis genere. Nam propterea quòd quis alium inuitet, & quadātenus ad ludum moueat, nullo se grauat restituendi opere, dū modò alter sua sponte veniat: vt pote qui aliās paratus erat, vel facili negotio adductus est. Sed tractionis nomine intelligit quando quis alterum inuitum trahit: scilicet aut vim ei infert aut fraude eum inescat. Tunc enim clarū est ad restitutionē teneri: quia ab inuito lucratur. Neq; solus censendus ille est inuitus trahi qui simpliciter vi illata ludit: sed ille etiam qui improbis precibus & verbis eoufq; instigatur, vt nisi ludeat pudore suffunderetur, & haberetur tanquam inurbanus & ignobilis. Est verbi gratia ingenuus quispiam vel optima existimatione habitus, & homo qui aliquo splendore vitæ viuit, quem alter cum verborum improbitate pudore suffundit nisi ludat: qui tamen constitutissimum habebat non ludere: profecto tenetur tunc tractor ille ad restitutionem. Nam ludus debet esse prorsus liber, vt qui perdit, transferre dominiū videat.

¶ Aliud verò verbum quod illic subdit sanctus Thom. scilicet q̄ qui legibus ciuilibus sunt astricti, tenentur restituere, contrarium videtur nostræ quartæ conclusioni. Attamē vel intelligit quando lex ciuilis exprimeret non transferri dominium. Aut intelligit q̄ restituat si repeterat. Aliās profecto durissimum verbum esset. ¶ Vnum autem non est hīc in calce silendum, videlicet vtrū qui non in p̄sentem pecuniam, sed in absente *Dubiu debet* *qui ludat in* *absente pecunia* *data fide* & creditā impignorata fide ludit, teneatur soluere. Apparet enim pars affirmatiua vera iure nature: postquā pollicitus est: neq; verò lege ciuili prohibetur dare. Respondet nihilomin⁹ q̄ dum nō nisi simpliciter pollicitus est, nō est censendus renuntiare iuri suo, quod habet beneficio ciuilis legis, repetendi. Et ideo sicut si soluisset nihilo min⁹ potuisset repetere: ita qui pollicitus est potest in conscientia iudicio se defendere vt nō soluat. Neq; facit contra ius naturæ, licet inter nobiles daretur ei opprobrium. Si autē expressè pollicitus est se non vsurum beneficio legis repetendi, credo potuit sua sponte ab suo abscedere iure: ad minus, si iurauit, tenetur stare iuramento: nisi tanta esset bonorum iactura, vt posset dispensationem petere.

tere. ¶ Sit autem postremum verbum: Est verbi gratia qui amplam pecuniam ludo perdidit, veretur tamen publico iudicio id repetere: vtrum posset latente via id ab altero suffurari aut recõpensationem sibi facere aliorum debitorum quæ aliàs illi forsan debet? Et quidem loco citato Adrianus, id licere censet: nam postquam ille potest publico iudicio petere, potest, inquit, & alia via recuperare. Nescio tamen, falsa auctoritate viri, an adeò sit certum vt ipse arbitratur. Nam postquam vera fit translatio dominij, non potest alia via recuperare quæ vtendo beneficio legis: in primis infra terminum lege præscriptum: puta infra octo dies in Hispania. Nam quòd lege aleorum iubet vt horum præscriptio ante quadragesimũ annum non fiat, nullibi est iam in vsu. Dein de forsan debet repetere in iudicio. Aliàs alter in conscientia non teneretur: quia leges nihil aliud decernunt, nisi quòd detur illis iudicialis actio. Quauis de hoc non sum vsque adeò certus. Et forsan si perditor infra terminum iuris priuatim petat, tenetur lucrator reddere: tamen si in alteram partem libentius propendèrem.

Dubium notandum.

nim homo cum amicis ludere: quibus potius debet elargiri sua, quàm eorum bona ab illis corradere. ¶ Ad tertium denique etiam responsum est, vbi exposuimus verbum illud iuris: solutum reddat: scilicet si repetatur.

Ad tertium.

ARTICVLVS. III.

Vtrum per contractum qui nullus est iure ciuili, transferatur dominium.

I R C A idem membrum ciuilis potestatis quo volũtas domini cohibetur transferre dominium, examinare pertinet, vtrum contractus qui est nullus iure ciuili, sit etiam in conscientia nullus: ita vt verè dominij translationem impediatur. Et arguitur à parte negatiua. Vbi finis ciuilis legis cessat, lex ipsa vim suam amittit, atque adeò standum est tunc naturali iuri: finis autem legum, contractuum solennitatem iubentium est, vt fraudibus & dolis eatur obuiam: ergo vbi constat nullam interuenisse fraudem, contractus tenet in conscientia.

¶ Secundò ad declarationem prioris præmissæ arguitur. Lex diuina cessante sine non obligat: ergo tanto minus humana, quanto inferior est. Probatur antecedens in præcepto correptionis fraternæ: quòd, vbi nulla est spes correptionis quæ correptionis finis est, non obligat. Ait quippe Augustinus de poenit. distinct. 7. canon. si quis. 2. si scirem non tibi prodesse, non te terrerem, non te admonerè. Pari ergo modo, vt exempli gratia dicamus, vbi ciuilis solennitas testamento defuit, constat tamen testatoris voluntas, standum est iuri, non ciuili, sed naturali, vt eadem impleatur voluntas. ¶ Tertiò arguitur. Si illo rigore seruandum esset ciuile ius, vsu sæpe veniret, vt nullatenus morti proxima suam posset explere voluntatem: vt puta si legitimi testes haberi non possent. Quod tamen concessu videtur absurdum. ¶ In contrarium tamen est quòd leges ciuiles, vt libro. 1. dictum est, obligant in foro conscientia: per quas tamen absolute stabiluntur contractuum solennitates, sub illo verborum rigore, vt aliàs contractus pro infecto habeatur: vt de testamento patet. l. hac consultissima. C. de testamen.

Ad primum argumentum.

AD primum igitur argumentum: nempe ad iura, iam satis responsum est: quo modò id prohibeant. Neque clerici, si lucrètur, neque alij qui lucrantur ab illis, aliter teneri videntur ad restitutionem, quàm fit inter sæculares. Nam etsi propter scandalum ac propter suam honestatem grauius peccent: tamen obligatio restitutionis non est alia quàm inter sæculares. Quæ enim sacerdotes ludendo perdunt, facultatem habent perdidendi: etiam Episcopi, vt libro. 9. patebit. Sunt enim suorum bonorum domini. De religiosis autem diuersa est ratio. Negatur ergo leges prohibentes ludere perinde prohibere translationem dominij atque pupillis & symoniacis. ¶ Ad secundum autem respondetur, quòd etsi illa vitia quæ ludis permiscetur mortalitas esse possint, nulla tamen inde oboritur restituendi obligatio, nisi modo exposito. Enim uerò licet prodigalitas nonnullum peccatum sit, prodigus nihilo minus dominium transfert. Et ad verbum Aristotelis coniungentis aleatores cum latronibus, respondetur, non id fecisse quasi eadem sit vtriusque ratio: sed quia aleatores, illiberales sunt, & contra ius amicitia delinquentes. Debet e-

Sacerdotes, Episcopi possunt rē ludere, vt alij.

Ad secundum.

Quæstio

Sciētia Imo. **Q**uæstio præsens non est magnoperè in ter Doctores agitata: sed Innocēti^o in. c. quia pleriq; de immun. ecclesia. vnū ait obiter verbū, scilicet q̄ qui per contractum, cui deficit solennitas iuris, aliquid possidet, tenetur ad restitutionem. Vbi docet contractum minū solennem esse nullū in conscientia. Subdit autem exemplum de contractu qui per voluntatem pupilli sine assensu tutoris factus est. Panormi. verò super eodem capitulo, Antonio de Butrio adhærens, contrariam est sententiam amplexus: videlicet quòd vbi fraus abest & dolus, standū est naturali iuri, vt contractus teneat, non obstantē ciuili lege. Atq; in hanc sententiā subscripsit Syluest. in verbo, Alienatio. §. 12. & verbo, testamentū. 1. §. 5. Et postea Adria. quotlib. 6. ar. 1. propter rationes quas modò in frōte quæstionis recitauimus. Et quidem Antonius de Butr. sic asserit consuluisse vt legata illegitimi testamenti nihilo minū seruentur. In quorum consequentiam addit in suo tractatu Minoritano, quòd legatum minoritæ factum, licet iure humano inhabilis ille sit ad recipiendum, est nihilo minū persoluumendum in cōscientia. Hæc ergo est opinio communis. ¶ Sunt tamē profectò argumenta in contrarium adeò multa, eademq; non infirma, vt contrariam sententiam maiori cum probabilitate confirmant. Audiui ergo iam pridem in his nostris scholis contrariam sententiam, ceu multò probabiliorem defensari: nempe contractum nullum iure ciuili, esse etiam in conscientia nullū. Haud tamen ego tam absolutè opinionē hanc asserere audeo, vbi casus huiusmodi mihi occurrunt. Sed mediam sententiam vtrinq; temperatam pro captu meo amplector. Ad cuius explicationem notandum est, rem publicam & Principē sæcularem bifariam posse dominiorum translationem impedire. Vno quidem modo absolutè: cuius exempla in pupillo ante legitimam ætatem & in maioratus possessore produximus: per quos idcirco procul dubio dominium nō transmittitur. Altero verò modo non simpliciter & absolutè, sed modum contractus ad obuiandum fraudibus præscribendo: sicut respublica ciuili iubet testamentorū solennitates: & ecclesiastica, formas cōtractuum quibus ecclesiæ bona alienantur. Et de istis ad quæstionem hac conclusionē respondetur.

¶ Contractus cui deest essentialis solennitas iuris, licet in conscientia non sit ipso facto

simpliciter nullus, veluti ille qui fieret à pupillo illegitimæ ætatis: eatenus tamē est nullus, vt bona conscientia possit quisque legis beneficio in tali casu vtī. Exponitur conclusio. Vbi frater meus liberis orbus per testamentum minū solenne, puta cui ea solennitas iuris deest, cuius defectu in iudicio merito pronuntiabitur tanquam nullum (nam cui minor solennitas defuerit, pro legitimo est habendum:) vbi inquam frater meus, cuius ego ab intestato hæres sum, per tale testamentum extraneum nūcupauit heredem: ego tuta conscientia possum hæreditatem adire, & defendere me nullitate testamenti, quanuis sciam absq; fraude id fratrem meū aliter disposuisse. Ac proinde dum mihi in foro exteriori adiudicabitur, possum optima fide hæreditatem possidere. Eodem modo si pater meus per huiusmodi testamentum legata fecit (pia modò missa faciamus) ego nō teneor in conscientia legata implere. Cur autem fuerim conclusionem sic moderatus q̄ non penitus translatio dominij in his euentibus ipso facto irritatur & annullatur, dicam in calce probationum conclusionis. Neq; verò cōclusionem sic audeo asserere vt contrariam omninò existimauerim improbabilem: quoniam vbi assertiōnem nostram apud alios non inuenio, paulò soleo esse cunctantior ad asserendum. Nihilo minū argumenta subijciam quæ mihi profectò multò probabiliorem hanc faciūt opinionem, quàm est contraria. Et si ego inter theologos vllius essem autoritatis, profectò iudicium iuris naturalis, ac potissimum conscientiæ, non alijs quàm Theologis est deferendū. Supponamus ergo ciuiliū legū tenorē. In testamento, verbi gratia, nūcupatiuo, puta vbi sine tabellionis subscriptiōe verbo nūcupantur hæres & testes, requiruntur septem testes: vt habetur Instit. de testat. §. fina. Et pariter in testamento subscripto, sed tamen ocluso & obsignato: vt habetur l. citata, Hac consultissima. C. de testam. & l. peculiari regni. 3. Tauri. Tametsi in testamento aperte scripto sufficiat tres testes cum tabellione, & quinque sine illo. Quanuis antiquo iure quandoq; requirantur plures, quandoq; pauciores: vt in testamento Imperatoris, & in testamento militis, & in testamento cæci &c. vt in glossis super eisdem titulis Institui. & C. & ff. late à Doctorebus adnotatum est. Requiritur etiam testes legitimi: puta vt neq; mulier, neq; surdus, neque imatus,

Solennitas testamentorum describitur.

Documentū auctoris.

Sententia auctoris.

inutus, neq; infamis admittatur: vt in eodē Institutio. §. testes cauetur. Quauis de hoc nihil hic definimus: sed id ad iudicium saeculare deferimus. Similiter iure pontificio cautionsimum est nē res ecclesiae sine tribus contractib⁹ distrahatur: vt. 10. q. 2. can. ea cō. & 12. q. 2. can. sine exceptione. & de reb⁹ eccles. non alien. à Doctōribus adnotatur. Ait ergo contraria opinio q̄ etiam si in foro exteriori testamentum pronuntiaretur nullum, standum tamen est in conscientia voluntati testatoris, vbi non interfuit fraus. Et pariter dum in alienatione bonorum ecclesiae defuerit contractuum solennitas. ¶ Nos autē in contrarium hęc subijcimus argumenta: Supponam⁹ enim primò ex lib. 1. leges ciuiles obligare in conscientia: vt ipse idem Panormi. eodem loco cum eodem Innocentio planissimè consentit. Tunc inquam arguitur sic. Leges eiusmodi nullam prorsus exceptionem faciunt, sed absolutè aiunt, vbi cunque defuerit talis solennitas nullum esse contractum. Sic enim cōcludit dicta lex Codicis, Hac consultissima. vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi conuenit. Et rursus. Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti nō volumus: nisi inter solos liberos à parentibus vtriusq; sexus habeatur: videlicet nisi liberi in sola diuidenda hæreditate voluntatem habeant patris: vt ait glossa. Et Institutio. quib. mod. test. instrumentur. §. ex eo. ait Iustinianus: Imperfectum testamentum sine duobus nullum est. Et postea ait se velle eisdem ll. viuere. Et. l. regni citata. 3. Tauri, habetur quòd vbi testium numerus iustus non fuerit, testamentum nullam fidem faciat, neq; in iudicio neque extrà. Et in can. citato, sine exceptione, habetur quòd alienatio inconsulto facta rerum ecclesiasticarum, sit irrita: cum ergo lex eandem vim habeat quam verbis personat, fit vt sine villo interpretamento sit illi obediendum. Sed ais, Leges non adhibent verbum, in conscientia. Hic autem cauillus est: nam non est in more legislatorib⁹ talia adijcere verba: sed ex natura legum sequitur obligatio in conscientia. ¶ At quò rei punctum patentius fiat, arguitur secundo sic. Lex, vt solennissimum habet Doctōrum axioma, accidentarios casus non respicit: sed ea quæ plurimum contingunt. Iura enim, vt. ff. de leg. Pomponius ait, cōstitui debent in his quæ accidunt, & vsu venire possunt: non tamen in his quæ præter opinionē

& insperatò contingunt. Igitur licet ratio istarum legum fuit vt fraudibus dolisq; obuiaretur, nihilo minùs et si in aliquo casu finis ille deficiat, lex suum retinet vigorem. Exempla sunt frequentissima ac patentissima, quæ demirandū est Panormitanum & suos non inspexisse. Prohibet lex, vt art. 1. dicebamus, pueros sua propria sponte bona sua alienare: cuius vtiq; finis est nē per eorū imprudentiam malè dilapidentur. Contingit esse puerum decem vel duodecim annorum qui sapienter & in rem suam possit de suis bonis disponere, vtrum propterea contractus inconsulto tutore ab ipso factus, tenebit in conscientia? Profectò non tenebit. Item legis icuiunij finis est corporum maceratio: Vtrum propterea quòd quis illa maceratione non indigeat, fiat exemptus à lege? minimè gentium. Prohibet etiam lex arma nocturna: vtrum qui pacificus est possit illa deferre? Nequāquam. Eodem ergo modo in proposito, licet in aliquo casu nullus interfuerit dolus, nihilo minùs vis legis non extinguitur. Et ratio huius est patentissima: quia alioqui leges scrupulorum pusillorū conscientijs iniicerent. Sæpe enim obscurū & ambiguum esset vtrum tanta esset fraus vt sufficeret ad parendum ciuili legi: an verò tam parua vt propendendum esset in ius naturæ. Noluit ergo legislator ciues esse horū iudices, sed quòd sincerè auscultarent legi quandiu non esset contrariū naturæ. ¶ Sed ais: Contra ius naturæ est vt si quis siue voluit disponere de suis bonis propter defectū solennitatis non impleatur eius voluntas. Profectò non est. Imò quàm maximè eidē naturæ cōsentaneum: nempe vt fraudes tollantur & deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extrueret. Hac enim de causa artic. 1. dictum est, posse rem publicam naturalem voluntatem ciuium cohibere in suis dispensandis rebus: atque ad eò modum illis præscribere. Imò verò ai bitror quòd si ex occulto modo soluendi debita fraudes crebrescerent, posset princeps leges sancire vt solutio quæ coram testibus non fieret non valeret: ad eò vt in conscientia posset, quòd contra leges solutum esset, iteratò peti. Sed quicquid hoc veritatis habeat, ambigendū non est quin possit in conscientia pro infecto haberi illegitimus contractus, etiam si fraus non interfuerit, ob id quòd interesse potuit. Quòd si id potest, nescio quānam efficacius verborum significatione efficere potuit

Potest lex solutionib⁹ modo dū statuere.

tuit

Opinio antea
vix patet.

Ratio secundada.

tuit quàm istorum: Sic testamentum nullū: habeatur pro infecto. Et si fuerit imperfectum, voluntatem defuncti non teneat, sit irritum, nullam fidem faciat, neq; in iudicio neq; extrā. ¶ Tertio arguit. Qui testamentum relinquit illegitimum, perinde decedit ac si absq; vllō prorsus morerēt: quādoquidem iure illud nullum est: ergo sic prorsus de tali defuncto censendum est ac si intestatus decessisset. Si autem quis absq; vllō testamento legata fecisset, aut hæredem nuncupasset, profectò hæres ab intestato non teneatur in conscientia illa implere, etiam si nulla interfuisset fraus: ergo neq; vbi testamentum non est iudicium. Exempla gratia. Si quis absq; liberis moriens præsentē fratrem diceret, Ego constituo talem hæredem extraneum, aut tale facio legatum, quod non esset donatio: frater tamen non polliceretur id ratum habere: imò renueret, & haberi nō possēt copiam tabellionis neq; testium vt secundum leges condiceretur testamentū: profectò ille frater legitimus hæres licet optimè nouisset defuncti voluntatē, neq; vllam iniuriam fuisse fraudem, non teneretur in conscientia aut alteri hæredi cedere, aut legata implere. Non obstante iure naturæ: Nempe quia lex iustè ad euitandas fraudes voluit nē defuncti voluntas vlla esset nisi per testamentum constaret. Quin verò & id iustè potuit facere in pœnam negligētiae testatoris, vt statim de præscriptione dicemus: ergo vbi testamentum non fuerit iudicium, idem erit iudicium. ¶ Quarto arguitur. Idem est penitus iudicium in foro conscientiae quod in foro exteriori vbi cunq; res gesta constat, vt iudicium exterius non procedat ex falsa præsumptione: si quis autem intestatus decederet, licet legitimus hæres ab intestato fieretur in iudicio alium fuisse institutum hæredem: aut talia defunctum fecisset legata, sine testibus tamē: talis hæres ab intestato nō cōpelleretur hæreditatē alteri cōcedere, neq; legata implere: ergo idem debet iudex pronuntiare quando testamentum est illegitimum: quandoquidem iure est nullum: atq; adeo ille ab intestato hæres manet tutus in conscientia: quandoquidem sententia non emanauit ex falsa præsumptione. Scio equidem de hoc variatum non nunquam esse inter iudices: quando scilicet hæres fatetur voluntatem defuncti, sed profectò crediderim perinde pronuntiandū esse ac si nihil defunctus disposuisset. Sed ais, tales sententiæ solū

tenent in foro exteriori, non autem in foro conscientiae. Imò verò si non obligarent in conscientia, tunc leges illæ conscientiarū essent illaqueatrices, nec deberent ab ecclesia tolerari: secundum verbū illud in cap. quoniam. de præscrip. Quod absq; peccato mortali non potest obseruari, derogandum est. Enimuerò si dum iudex nō ex falsa præsumptione procedens, sed secundum eius cōfessionem qui reus fit eum absoluit, non manet in cōscientia tutus, iniqua est lex: cum tamen meritò non sint abrogata, sed approbata. ¶ Quinto arguitur. Ex contraria huic Quinto ratiō. nostre opinione consequitur vlti venire posse, vt quispiam absq; vlla sua culpa nullaque alia illata vi, sed ob solū tenorem legis euitare aliter peccatū mortale non possēt, quàm grauissimam faciendo suorum bonorum incerturam. Sit enim pupillus ab intestato defuncti hæres, qui alium extraneum per testamentum illegitimum hæredem nuncupauit. Tunc tutor si hæreditatē pro suo pupillo non petat, reus ipse fiet in iudicio: & ob negligentiam condemnabitur vt pupillo refundat quæ sua causa perdidit. Si autē petat, manifestè peccat secundum opinionē nobis aduersam: quandoquidem sciens & prudens petit quod non est pupilli. Supponimus enim ei constare nullam interfuisse fraudem. Hoc autem non est concedendū. ¶ Sexto deniq; ac postremò arguitur. Nisi eiusmodi leges in conscientia obligarent, nō fatis esset illi fini prouisum ob quem instituta sunt. Prouidit exēpli gratia ecclesia nē ei bona nisi tali solēnitatē & cautione alienarentur: si ergo ab illo qui aliter emit non possent rursus clerici ac religiosi bona conscientia repetere, frustra ea fuisset cautio legis. ¶ Nunc igitur explicato opus est, cur dixerimus, non prorsus per tales contractus impediri dominij translationem. Causa enim est quod tunc si ille nuncupatus hæres per inuvalidum testamentum fortè hæreditatem possideret, deberet absq; vllō iudicio & petitione illa restituere hæredi ab intestato. Et pariter si legatarius legatum possideret, deberet illud protinus eidem hæredi reddere: quod tamen esset nimio rigore leges intelligere. Crediderim ergo quod qui possidet re aliquam per contractum minus sollemnem sibi acquiritā, dum modò fraus omnīs, vis, & dolus abfuerit, nō tenetur restituere nisi vocatus in iudicium & condemnatus. Et eodē modo si quis iusto pretio emit bona ecclesie sine

Tertiaratio

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Postrema ratio.

sine dolo & fraude, licet nõ interuenisset solennitas contractus, iustè potest, ecclesia tacente, possidere: sed & ecclesia etiam potest bona conscientia repetere. Et ratio mea est quod iura humana nihil aliud volunt quod in iudicio tales contractus habeantur nulli: non autem quod ipso statim facto translatio sit nulla.

Quare etsi ille cui cõpetit repetitio ob ignorantiam non petit: nepe quia nescit testamentum aut contractum non fuisse legitimum, quamuis possessor id sciat, nõ tenetur ei reuelare. Si autem exempli gratia (de quo casu ego ipse cõsultus fui) defunctus per illegitimum testamentum nuncupauit extraneum hæredem, & neque ille neque frater ab intestato succedens possessionem adiuit, sed uterque; ea est probitate ut nolit possessionem capere nisi sibi ius faueat, absque dubio nuncupatus hæres debet cedere & post haberi: & succedens ab intestato hæreditate potiri. Hæc etsi nõ pro demonstratis duxerim, crediderim tamen esse verissima. Si quis autem contraria teneatur opinione, illam aut respuat, aut sequatur: quoniam qui contra conscientiam agit, prauus est, secundum illud, Quod non est ex fide, peccatum est.

¶ Verumtamen nihilominus huic nostræ assertioni nõ nihil ambiguitatis obmoliiri quispiam posset. Primum Panormi pro se in contrarium adducit regulam eiusdem Innocentij, cap. quod sicut. de electio. Vbi ait electionem quæ iuri naturæ consentit, licet non seruentur iuris solennitates, tenere. At verò profectò, salua existimatione solennis Abbatis, eiusque sequacium, non est ab illis sincere & candidè intellecta, neque verò citata, regula Innocentij. Ipse enim non loquitur ubi electio nulla est iure positio: sed ubi esset infirmenda, ut ait text. si in iudicium deferretur. Subdit enim exemplum, ut si aliquis electorum ex contemptu non fuisset vocatus: tunc enim si electio fit à maiori parte, illo connumerato, tenet quidem iure tam humano, quam naturali. Quamuis contemptus ille possit agere ad infirmendam electionem. In tali inquam casu ait electum tutum esse in conscientia quousque; qualsetur electio. Quæ quidem sententia adeo nõ est contra nos ut sit etiam pro nobis: nam licet iure naturæ fateatur Innocentius electionem valere, dicit quod potest iure humano infirmari. Haud ergo credendus est Innocentius sibi ipsi contradixisse. ¶ Neque alia regula eiusdem illic Panormitani quidpiam contra nos in presentiarum agit: nempe quod quan-

do ius ciuile aliquid disponit contra ius naturæ, standum est iuri naturæ. Hæc enim legis dispositio non est contra ius naturæ, sed eius moderatio & restrictio pro bono pacis.

¶ Quod autem omnium vehementissimè contra nos pugnare videtur, est cap. cum esset. de testa. ubi Alexander. iij. videtur contrarium decernere. Fuit enim de consuetudine interrogatus quæ erat in episcopatu Hostiensi, ubi nullum testamentum nisi secundum leges humanas, puta septem aut quinque testibus subscriptum, admittebatur: & respondit, tales leges à diuina lege, & sanctorum patrum institutis, & à generali ecclesiæ consuetudine esse alienas: & ideo standum esse contra illas iuri naturali, secundum quod In ore duorum vel trium stat omne verbum. Et ideo ubi quis parocianorum coram presbytero suo & tribus vel duobus alijs testibus testamentum ediderit, valere decreuit. ¶ At verò, ut cum debita reuerentia ad textum respondeamus, licet ius naturæ sit ut duo vel tres testes sufficiant: nam ubi homines naturali sinceritate viuerent ille sufficeret numerus: tamen nullatenus negari potest quin ubi humana fraudulentiæ reipublicam inseperent, neque tuta esset fides, sanctissimum sit numerum testium lege augere. Nam ius naturæ non est prohibitorium, scilicet ne plures exigantur testes, sed sinceritatis humanae expressiuum: nempe quod vel tres sufficiant: qui ideo numerus, licet plurimum in causis tam ciuilibus quam ecclesiasticis sufficiat, tamen meritò in aliquibus requiruntur plures, ut libr. nos. 5. tractabimus. Vult enim eadem ipsa ecclesia, ut patet. 2. quæstio. 5. cano. Præsul. in nonnullis causis plures testes esse necessarios. Nempe ad condeemandas personas Curia insignes: ut puta Cardinales, presbyteros, &c. ergo eadem sancta ecclesia quæ ob personarum dignitatem quorum crimina difficilè creduntur, voluit augeri testium numerum, nõ est cur leges repellat ad confirmandam defuncti voluntatem: qui, si cauilletur, pro se loqui nõ potest: ampliore quoque numerum requirit: præcipue ubi testamenta aut non sunt subscripta, aut sunt occlusa: nam in apertis ius naturæ seruatur trium testium cum tabellione. Igitur illic Pontifex summus non est credendus leges eiusmodi abrogasse: quia nõ habet auctoritatem in leges principum nisi quatenus sunt contra ius diuinum, ut ipse Papa fatetur, can. cum ad verum. & can. duo sunt. 96. d. neque; abrogationis

Tertium ex c. cum esset. de testamen.

Exponitur illud, in ore duorum vel trium etc. Respondet ad c. cum esset.

Argumentum contra sententiam auctoris.

Personæ in dignitate constitutæ nõ facile crimibus notantur.

Secundum.

tionis verbo illic vitur: neq; talis abrogatio recepta vniquam à principibus fuit. Igitur licet alijs prætereà duobus modis glossa illic textum interpretetur, satis sit nobis altero duorum in odorem respondere, scilicet aut quòd id restringendum est ad pia legata, vt explicatur cap. Itatim proximo, relatū. quæ quidem legata minorem exigunt solemnitate. Velfortè meliùs quòd cum episcopus Hostiensis esset in territorio ecclesiæ, potuit Papa præcipere vt non seruarentur leges ciuiles. Nam profectò neq; in pijs causis vbiq; admittitur iure legatum illegitimi testamenti. Tametsi hæredes de honestate illa doceat implere.

*Alia solutio
nes. c. cū ef-
ses.*

*Ad primum
principale
in principio
cōclusionis.* Argumenta autem in capite quæstionis obiecta nullius sunt ponderis. Respondetur enim ad primum, finem legis dupliciter cessare posse: scilicet aut generaliter in republica, aut in particulari casu: & quando cessat primo modo, cessat lex: quando verò non nisi in particulari, non cessat, vt latè expositum est. Quod autè Adrianus subdit de correptione fraterna, nulla similitudine pugnat. Præceptum namq; correptionis fraternæ non habet pro fine commune bonum, sed particularem emendationem fratris: & ideo quando ille cessat, superuacanea esset correptio. Finis autem legum annullatium illegitimos cōtractus, est bonum commune: quod nunquam cessat. Item præceptū correptionis fraternæ, est affirmatiuū: quod non obligat nisi quando & vbi oportet: leges autem illæ sunt generales. *Ad tertium.* Ad tertium demū respondetur nullum esse inconueniens vt quis citra suam culpam & negligentiam ob fortuitum euentum cohibeatur de suis bonis disponere, vt pax tota sit in republica. Leges namque non valent singularia cuncta cauere.

ARTICVLVS. IIIII.

Vtrum præscriptio dominium in possessorem transferat.

Expediuius membrum prius publicæ autoritatis, quæ cohibere potest legitimum dominium nè sua bona pro suo libito dispendat. Sequitur ergo secundum, quod est ad auferendum quoque ciuibus eadem ipsa bona. Et peculiariter id

disputabimus in præscriptione: de qua quæritur vtrū præscriptio dominium ab inuito domino auferat, & cōferat possessori. Et arguit de more à parte negatiua. Respublica, nisi quā ipsa indigerit, neminè ciuium expoliare potest inuitū sua substantia, præterquæ ratione delicti: vsu autem venire potest vt absque vlla prorsus dñi culpa aut negligentia quispia triginta quadragintaq; annis possideat alienū: ergo tunc nulla est causa cur eiusmodi possessor dñum acquirat. ¶ Secundo. Si præscriptio tāta polleret vi, sequeretur vt possessor malæ fidei præscriberet. Nā si causa legis fuit dñi culpa aut negligentia punire, non est dignus minori poena dum possessor mala fide possidet, quæ dum possidet bona. ¶ Tertio arguitur. Si mala fides intra tēpus præscriptionis ad restitutionem obligat, sequitur quod etiā quā possessor dubitat an res quā possidet sit aliena, ius præscriptionis impediatur. Cōsequens tñ videtur esse cōtra Augustinum. 34. q. vnica: can. si virgo. vbi ait, Tam diu quæq; possessorem bonæ fidei rectissimè dici, quā diu se possidere ignorat alienum. ¶ In contrarium autem est autoritas Gelasij. 16. q. 3. can. Præfulū. & can. quicunq; can. placuit. i. quibus decernit, præscriptionem triginta annorum, etiam inter episcopos & ecclesias vim obtinere.

Secūda pars humanæ potestatis qua princeps reipublicæ tã ecclesiasticæ quæ ciuilis potest ab inuitis tum bona sua auferre, tum etiam in aliorum transferre dñum, Primū ratione subueniendi reipublice, vt ar. i. dictū est, vim suā exercere potest: nèpe vt dum ei opus est ciuium subsidio, eos ad cōtributionem cogat: quoniā sumus, vt ait Paulus ad Rom. 2. mēbra vnus corporis: & ideo tene mur succurrere corpori nro: Secūdo prætereà ratione delicti potest malefactores bonis suis multare. Etem quod per quodcūq; peccatum mortale ipso facto delictor suis sit priuatus bonis, iam suprā tanquā hæreticum reiectum est. De alijs autem modis quibus princeps hac fungitur potestate nihil ad præsentem locum: solum enim de præscriptione nobis est quæstio. ¶ Igitur præscriptio nomē iuris est: idem nimirū significans quod, per possessionem præscripto à lege tēpore protractam dominium rei acquirere. Et quāuis nō solū inter Doctores, verū & quādoque in iuris cōtextu explanationis gratia distingui consuecat inter præscri-

Quibus titulis possit reipublica ab inuitis ciuibus bona auferre.

Præscriptio nis definitio.

praescriptionem & vsucapionem, quod praescriptio sit rerum immobilium, vsucapio vero mobilium: tamen crebro etiam iura ambabus promiscue vtuntur vocibus. Vsucapere enim nihil aliud est quam vsu vendicare: hoc est per vsum legitimo tempore continuatum rei dominium acquirere: vt legitur. ff. de vsucapi. l. vsucapio. idque ipsum est praescribere. Loquendum autem est vt plures, & sentiendum vt pauci: & ideo non est cur non eadem vtamur distinctione. Ita que vsucapio duobus modis differat a praescriptione, scilicet & ratione materiae, vt modo dicemus: & ratione temporis, vt dicere pergitur. ¶ Igitur quoniam hic tantum de foro conscientiae disputamus, supponamus tam Imperatorum quam Pontificum leges. Vsucapio nanque rerum immobilium triennio fit, aut quadriennio: vt habetur Instituti. de vsucap. & C. eod. l. quas actiones. Praescriptio vero altera est longi temporis: altera vero longissimi. Praescriptio longi temporis per decennium inter praesentes, & per viginti annos fit inter absentes: vt eod. Instituti. subsequitur: & ead. l. C. & C. de praescrip. l. gi temp. l. male fidei. Ratio enim postulat vt praesentium negligentia, neque in eadem provincia, vel in eadem vrbe commorantur, breuiori tempore puniatur, quam absentium, ad quos non tam cito penetrare potuit rerum notitia. Praescriptio autem longissimi temporis est triginta annorum inter praesentes, & quadraginta inter absentes: quae in rebus ecclesiasticis est necessaria. De qua ideo praescriptio

Quaeritur tempore fiat vsucapio.

Praescriptio longi temporis & longissimi

Quod in rebus ecclesiae licet non habeat nisi quae dragenalis praescriptio.

Contra ecclesiam Romanam non praescribitur nisi sexcentis annis

ne plura extant capitula. 16. q. 3. Et. l. citata, quas actiones. haec omnia distinguunt: scilicet quod decennalis & vicennalis praescriptio in saecularibus sufficiat: tricennalis autem & quadragenalis competat religiosiis rebus. Vsucapio vero triennio fiat inter praesentes, aut quadriennio inter absentes. Atque hoc proprio loco vsucapio a praescriptione distinguitur. Romanam vero ecclesia, vt illic subiungitur, gaudere debet tempore centum annorum: itaque contra illam breuius non praescribitur. Quocirca etsi Imperator praecedente lege, vt inter omnibus ecclesijs hoc tempus centum annorum indulgisset: modo tamen sola ecclesia Romana illa gaudet, iuxta tenorem eiusdem authenticae, quas actioes. vt habet. 16. q. 3. cap. nemo. ¶ His ergo praenotatis quaestio nostra est an in conscientia qui praescriptis temporibus rem possidet, quanuis postea resciverit eam esse alienam, tuto illam possideat. De qua re tres sunt diuersae opinio-

nes: duae nimirum extremae: quarum altera tenet quod semper est iudicandum secundum leges concedentes praescriptionem cum mala fide. Et haec est glossa cap. finalis de praescriptionibus. Altera vero quod quanuis bona fide toto tempore legis quis rem possideat, nihilo minus quotiescunque resciverit eam esse alienam, & etsi in foro exteriori res sibi possessa adiudicetur: tamen in conscientia nunquam est tutus quousque eam restituat. Et haec est Summae Rosellae, in verbo, praescriptio. ¶ Inter has ergo nos media via incedentes, duabus conclusionibus ad quaestionem respondemus. Prior est. Nemo beneficio humanae legis sana conscientia praescribit, nisi toto praescriptionis tempore bona fide possideat. Conclusio est expressae asserta in illa regula Iuris, Possessor male fidei non praescribit. Est autem recolendum, secundum ciuiles leges olim possessoribus etiam male fidei rem possessam fuisse adiudicari solitam, vt Gratianus adnotauit. 16. quaest. 3. cano. dilectio. §. potest. Et expressae habetur cap. vigilanti. de praescrip. vbi refertur Ephesinum legislatorem propter vitandam miserorum segnitiem, & longi temporis errorem & confusionem, primum omnium tricennale vel quadragenale praescriptionem lege sanxisse. Alexand. vero tertius, eod. capite easdem leges vel conmutat, vel saltem moderatur, quantum ad hoc quod possessoribus male fidei non faueant: eandemque reuocationem seu moderationem Innocentius tertius in Concilio Lateranensi confirmauit eod. titulo. cap. fina. Et ratione probatur. Possessor male fidei dicitur ille qui conscius est aut dubius rem quam possidet non esse suam. Accipitur enim hic fides pro conscientia, secundum illud Pauli, Quod non est ex fide, id est conscientiae concors, peccatum est. Qui autem contra conscientiam rem alienam possidet, in peccato perdurat: & qui addubitat, scrutari tenetur veritatem: peccatum autem nemini suffragatur: ergo eiusmodi possessori nullum patrocinatur ciuile ius. Atque hanc rationem huius conclusionis assignat eod. cap. Innoc. Quare glo. quae dicit non credere Papam potuisse leges illas reuocare, nullius profecto est probabilitatis. Nam etsi potestas Imperialis distincta sit a Pontificia: neque sit, vt illi aiunt, quos supra refellimus, simpliciter & absolute illi per omnia subdita: tamen quia quantum ad animarum regimen, spiritualis temporali

Opiniones duae extremae.

Prior conclusio.

Olim possessor male fidei praescribat secundum leges.

Corrigitur ius antiquum.

Quis possessor male fidei.

diuinitus est prælata, potest leges ciuiles delictorum fauores de medio tollere: qualis certe est q̄ possessoribus malæ fidei faueret. ¶ At quò res patentior fiat, vel glossa illa vult leges ciuiles possessoribus malæ fidei in conscientia tradere rem possessam. Et iste est intolerabilis error: esset enim contra naturam quòd latro aut qui mutuum accepit, propterea quòd decem aut viginti annos in mora sit soluendi, dominium acquirat. Aut vult id tantum, vt sentire videtur, & sanctus Thomas quotlib. 2. ar. 25. interpretari, quòd negligenti domino post illud tempus non datur petendi ratio: quemadmodum decepto citra dimidium iusti pretij denegatur in iudicio actio, licet alter teneatur in conscientia excessum iusti restituere. Sed neque hic sensus vlli est æquitati consonus: quoniam in emptionibus & venditionibus præsumptio legis est quòd cum pretia rerum non sint ita planè omnibus cõperta, posset quis ignoranter & bona fide sequialtero pretio rem vendere vltra iustum: &ideo denegatur alteri actio ad rescindendas lites. Quòd autem nefarius latro, aut vsurarius, aut qui mutuum accepit, per manifestum diurnumq̄ peccatum ius acquirat, vt legum beneficio protegatur nè cogatur soluere, nulla fert ratio: etiam si alterius negligentia id committeretur. ¶ Posterior cõclusio. Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore, tuta conscientia rem tanq̄ propriã possidet: quoniã lex ciuilis dominum ipsum reuera cõstituit. At, nè per ignota vterius progrediamur, explicare congruit quænam sint ad bonam fidem requisita. Ad quòd respõdetur, exacta esse quatuor. Primum omnium requiritur substantia ipsa fidei: hoc est scientia vel credulitas quòd res sit tua. Vbi enim fundamentum hoc non adest, tota præscriptionis machina labascit. ¶ Secundo requiritur possessio. Nam vt habet Regula iuris, sine possessione nõ præscribit, neq; vsucapitur: vt. ff. de vsuc. l. sine possessione. Quapropter cū ius spirituale laicus nõ cõpetat, licet laicus ius allèget possedisse exigedi decimas quadraginta vel quinquaginta annis, nunq̄ præscribit: quia non est possessionis capax: neq; res illa est præscriptibilis. Potest in quã laicus decimas recipere ex concessione: non tamen q̄ penes ipsum sit ius exigedi, hoc est imperãdi earũ solutionem. Pariter neq; seruus, neq; Medicantiũ religiosus possidere potest: atq; adeo neq; præscribere. ¶ Tertio depõsit titulus

vel naturalis, vel iure legitimus, vel præsumptus. Quia ratione fur, & vsurarius nullo tempore præscribit: quia possidet sine titulo per vim. Eãdẽ ratione neq; mutuatarĩ. Nã licet titulo mutationis acquisiuit dñium, illo tamen pacto vt redderet. Si autẽ latronis filius bona fide hereditatem paternam adiuit: nimirũ credens bona illa legitime fuisse acquisita, & toto tempore præscriptionis illa fide possidet: transacto illo, quanuis innotescat fuisse aliena, tutus manebit in conscientia. Et pari modo qui a latrone bona fide rẽ alienam emit: vt habetur. ff. de vsucap. l. si aliena. Nam licet ille titulus non sit verè naturalis, est tamen lege præsumptus. Eãdem ratione in calce superioris libri diximus, q̄ cū sententia iniqua nemini in conscientia ius auferat aut conferat, fit vt qui per talem sententiam mala fide rem acquisiuit: nempe quia quando lata fuit, sciebat esse iniustam: nullo tempore præscribat. Nam perinde recipit ac latro. Si autem arbitratus esse iustã, possidere cõp̄it: sed tamen infra tempus præscriptionis in notitiam sibi venit sententiam fuisse iniquam, tenetur restituere. At tamen vbi legitimum tempus præscriptionis transierit, licet postea id nouerit, non tenet. Nam postq̄ legitimo titulo, hoc est lege præsumpto rẽ bona fide possedit, factus est eius dominus. ¶ Quarto requiritur eandẽ bonã fidem toto tempore absq; interruptione cõtinuari, vt expressè habetur. c. fina. de præscrip. Nam si interrupta fuerit: nempe quia dñs petijt, aut alia via: tũc tẽpora illa interrupta non censentur vnum legitimum cõstituerẽ. An verò qui de re illa quam possidet ambigit sitne sua, præscribat, quia longiuscula est disputatio, post conclusionis demonstrationẽ adiungit. ¶ Reuertamur ergo his suppositis ad secundã cõclusionem, quã, vt dicebã, Summa Rosella simpliciter negat in verbo, præscriptio: & vt Syluest. eodem verbo, §. 13. refert: Anton. quoque de Bu. in. cap. vigilati. quia credere nequeunt, leges vero dño legitimas dños priuare posse eò q̄ inleui sint negligentia culpa: esset enim, vt arbitrat, contra ius naturæ: sed tantum denegatur eis petitionis actio. Et aiunt isti more suo hanc esse opinionem Theologorũ: quos tamen si vidissent, secus pronũtiasent: cum diuus Thomas quotlib. 12. articu. 25. & Scotus. 4. dist. 15. & omnes conclusionẽ a nobis assertam meritisimò teneant. Adria. autẽ eò modo, pcedit quo superiori articulo: nẽ-

quicquã præscribere.

Qui a latrone rem emittit potest illam præscribere.

Posterior cõclusio.

Quæ requiritur ad bonam fidem.

Laicus nõ potest præscribere ius exigendi decimas.

Medicantiũ religiosus non potest

Nequeunt. 2. secundũ aliquos veros dños dño priuare propter negligentia

Opinio Adriani.

pe

pe q̄ ubi negligētia veri domini ad culpam pertingit mortale, tunc qui præscripsit tutus est in conscientia, etiam si postea intellexerit rem esse alienam. Cui quidem iuri illud supponit fundamentum, quod Imperator est dominus orbis: & ideo potest dominium ab vno in alterum transferre. Attamen si ille non fuit mortaliter negligens, tunc licet in foro exteriori res præscribenti adiudicetur, tenetur tamen in conscientia restituere. Ratio eius est illud suum axioma perperam intellectum: Cessante causa legis, cessat subinde eius vinculum: cum ergo lex præscriptionis in culpa negligentis rem suam fuerit condita, illa cessante, cessat præscriptionis causa. ¶ His veruntamen non obstantibus absolute asseritur conclusio, quod qui bona fide præscripserit, siue dominus negligens fuerit, siue secus, tutus manet in conscientia, quanuis transacto præscriptionis tempore, rescuerit alienum esse quod possidet. Conclusio probatur non solum autoritate diui Thomæ, & Scoti, & Theologorum, vt modò dicebamus: verum & sacrorum Canonum Gelasij & concilij Toletani. 16. quæstio. 3. & Augustini loco citato. cano. si virgo. 14. quæst. vnica. & de præscriptione. can. sanctorum. & multis alijs. Et quod dictæ leges non solum approbentur à Pontificibus in foro exteriori, sed etiam conscientia, solidissimum sumitur argumentum ex cap. vigilantia. & cap. fina. de præscriptio. Nam postquam illic consultissimi Pontifices præscriptionem duntaxat malæ fidei irritauerint, à contrario sensu illam cõfirmant quæ bona fide subnititur. ¶ Sed quò ad rationes descendamus, nulla est illa Adriani, nempe quod Imperator sit dominus orbis: tum quod illud falsum est, vt supra cõmonstrauimus: tum quæ etiam si dominus esset regnorum orbis, non tamen rerum habet dominium, vt pro suo libito possit res alienas usurpare: quod supra quoq; ostensum est. Præterea quia non solum Imperator, verum & reges & inferiores principes possunt facere leges de translatione dominiorum, etiam si non sint rerum domini. Ratio ergo est quam ar. 1. declarauimus: nēpe quæ reipublicæ princeps, tanq̄ pacis custos, vt potest criminosos suis bonis mulctare, ita & ab ipsis inuitis pro bono pacis suorum dominia in alios traducere, idque lege, vt supra diximus, in foro poli cogente, atque adeo possidentis conscientiam pacante. Alioqui, vti supra argueba-

mus, si conscientiam possidentis eiusmodi leges non quietarent, tum frustraneæ essent, tum etiã iniquæ: quãdoquidem ei rem adiudicarent, qui tamen eam tuta conscientia possidere nequiret: idemq; per sententiã, quæ, non ex falsa præsumptione, sed ex certa scientia procederet. Isti enim talem principibus negantes in conscientia facultatem tanti faciunt hæc bona exteriora, vt arbitrentur esse ceu supremum reipublicæ finē: cum tamen nos Christus tantoperè contra admonitos curauerit, vt ad redimendum tempus contententibus nobiscum de tunica, relinqueremus & palliũ. Hæc quippe sancta meditatio antiquis legislatoribus altius in corde insidebat quàm iudicibus modò: & ideo huiusmodi coniderunt præscriptionis leges. ¶ Hinc ergo gradum aduersus Adrianum faciamus. Quatuor enim inter alia argumentis eius opinio confutatur: hæc scilicet quæ si dominus non fuit mortaliter negligens, dominium non amittit. Primum, quod in iure nulla eiusmodi legitur exceptio: quam tamen sancti Pontifices conscientiarum consultores, non prætermisissent. Secundũ, quæ etsi vulgò non alia præscriptionis causa circumferatur quàm culpabilis dñi negligentia: si iura tamen & rationes consulas, nõ hæc est potissima, sed certè bonum publicum: vt scilicet certa sint dominia, & error longi temporis tollatur, & tranquilla sit rerum possessio. Audi legem primam. ff. de vsucap. Bono publico introducta est vsucapio, ne scilicet quarundam rerum diu & fere semper incerta dominia essent: cũ sufficeret dñis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. Et cap. vigilantia. de præscriptio. Ephesinus, inquit, legislator, solum propter vitandam miserorum segnitiam, & longi temporis errorem & confusionem, primus tricennali & quadragenali præscriptioni vigorem legis imposuit. Non ergo lex punitiua fuit alienæ culpæ, sed consultiua communis boni. Atque adeo non ille, sed hic fuit potissimus finis. Quapropter illo cessante, nihilo minus lex præscriptionis ius tribuit in conscientia. ¶ Tertiò, in corroborationem huius arguitur. Si culpa domini finis fuisset legis, profectò vel iniqua fuisset, vel quæ rarissimè suum assequeretur effectum. Nam culpa negligentis bona sua per quæ rarissimè, quod isti nõ aduertunt, est peccatum mortale. Enimuerò prodigalitas, vt omnibus in cõfesso est, genere suo non est mortale. Ob idq; neque

*Sententia a
thoris.*

*Quatuor argu
mentis cõ
futatur sen
tentia Adri.*

*Respondetur
Adriano.*

qui sua bona negligit, mortaliter vnquã pec-
cat, nisi accidētariē: nēpe in casu grauis neces-
situdinis familiæ aut pauperum quos sibi alere
incūbit: ergo propter illā culpam raro cōtin-
geret præscriptionis iustitia: nō ergo illa fuit
causa. ¶ Quarto deniq; vt superius argueba-
mus, etsi ille fuisset finis, nihilo minùs illo in
euētu particulari cessante nō subīde legis vi-
gor extinguit: sed si in cōmuni cesset. Est er-
go tutus in conscientia qui legitime præscri-
bit, etiã si postea illi innotuerit rem posside-
re quæ fuit aliena. ¶ Superest ergo tandem
id examinare quod supra in lite reliquimus.
Diximus enim ad bonã fidem exigī, vt neq;
possessor dubitet rem esse suam: sed id certò
credat: aliàs possessor esset malæ fidei. Enim
uerò gloss. cap. fina. de præscripti. aliter fen-
tit. Nēpe quòd dubitans, etiã si iustam
habeat dubitandi causam, nihilo minùs est
in bona fide. Et citat pro se. §. bonæ fidei. l.
qui scit. ff. de vsur. Eòdemque vergit Panor-
mitan. quòd ait ad literam probari, ex cap.
si virgo. supra citato. 34. quæst. vnica: vbi ait
Augustin. tam diu bonæ fidei possessorem
rectissimè quenquam, dici quàm diu posside-
re se ignorat alienum: cum verò sciuerit,
tunc esse malæ fidei. Qui enim dubitat, vt cē-
set Panor. ignorat. ¶ Et arguitur prætereà
in fauorem huius opinionis. Qui dubitat
rem quam possidet esse suam, potest illam
bona cōscientia in iudicio defendere, donec
à se euincatur: hoc est iudicio subtrahatur:
manet ergo semper in bona fide. ¶ At ve-
rò absq; dubio cōtrariã sententiã crediderim:
nēpe q̄ tempus quo quis, non quidem ten-
nui scrupulo, sed probabili coniectura dubi-
tat rem esse suam, non annumeratur præ-
scriptioni: imò tempus eius legitimum inter-
rumpit. Et ratio est quòd iam habet con-
scientiæ vulnus, atque adeò fides eius non
est bona: nam bona idem est quod sana &
quieta: atque adeò ille iam non ignorat rem
esse alienam, vt vult Augustinus, quod re-
vera Panormitan. vt probè Adrian. in. 4. in
quæsti. de præscripti. ait, non attentè ani-
maduertit: quia non erat dialecticus. Ignor-
antia enim, altera est puræ negationis, id
est carentia scientiæ, quæ stat cum dubio:
altera verò prauæ dispositionis, quæ est con-
trarium iudicium. Augustinus ergo non lo-
quitur de hac posteriori, vt putat Panormi-
tanus, sed de priori. Haud inquam vult pos-
sessorem in bona fide manere quàm diu
ignorat, hoc est quàm diu non certè iudi-

cat aut opinatur rem esse alienam, sed quã
diu ignorat, id est, nullam habet vel pro-
babilitatem vel coniecturam, sed certò cre-
dit esse suam. Id enim sonat bona fides,
id est illa conscientia. Neque illud. §.
citatum. ff. de vsuris. contrarium infi-
nuat. Illic enim tantum habetur, quòd si
quis fundum bona fide ab vsurario emit,
sed antequàm fructus perciperet agnouerit
esse alienum, hoc est probabiles habue-
rit coniecturas: potest quidem fructus per-
cipere quoadusque fundus euictus sit, hoc
est publico iudicio sublatus. Non autem
habetur quòd illa conscientia tempus præ-
scriptionis legitime continuet. ¶ Ad rati-
onem autem quam nos adiecimus Adrianus
respondet, nemini esse licitum rem il-
lam possidere quam dubitat esse suam, ni-
si quantum temporis sibi conceditur ad
inquirendam veritatem. Quin verò sub-
dit paulò inferius regulam, videlicet quòd
sicut iniuste quis capit rem de qua dubi-
tat an sit sua: ita & iniuste tenet & possidet.
At verò profectò regula hæc in primis fal-
sa est, totique iuri aduersa. Enimuerò cum
melior sit possidentis conditio, non tan-
ta scientia requiritur ad retinendum id quod
possides, quanta ad capiendum priuata au-
thoritate id quod non possides. Et ideo sub
dubio tueri possum quam habeo possessi-
onem rei, quam sub eodem dubio non
possem à alio suscipere. Quando ergo
rem habeo de qua dubito, hoc est sub for-
midine iudicio esse alienam, si nemo ex
me petat, explorare teneor veritatem: quã
si assequi neutiquàm possum, non ideo te-
neor totam dimittere: sed pro ratione dubi-
ij, vel cum illo diuidere quem dubito esse
dominum, vel partem erogare in pauperes.
Ratio ergo quare dubium tollit bonam fi-
dem, non est quia sub illo non possum rem
in iudicio defendere, vel illa vti: sed quia, vt
diximus, facia tunc conscientia non meret
nomē bonæ fidei ad præscribendum. ¶ Post hæc
autē nō est silētio prætereūda opinio quam
Adrian. ex his modò dictis sibi elicicit: nēpe v-
xori quæ hæsitat an vir cui coniungitur ve-
rè ac legitime suus sit, non solum non lice-
re officium debitum ab illo exigere, verum
neque ipsi exactum reddere. Et ad cap. dñs.
de secund. nuptijs. vbi præcipitur reddere,
respondet id intelligendum esse in foro ex-
teriori: cogetur enim habitare cum illo,
tamen ei non licet cum ipso se amplexu
maritali

Opinio,
quòd iure
dubitans au-
res sit suo bo-
na in fide
possidet.

Cōtraria sen-
tentiæ autoris

Ad argumen-
tū primam
opinionem.

Regula A-
drian.

Regula impa-
gnatur.

Quare du-
bium tollit bo-
nam fidem.

Opinio A-
dria. de red-
ditiōne debi-
ti.

*Impugnatur
opinio Adri.*

maritali commiseri: perinde ac si post clancularias nuptias, viuento priore viro cogere-
tur habitare cum secundo. Ratio verò eius
codē sen per peccato delinquit. Putat enim
quòd sic ut dubius de re sua non potest illā
possidere: ita & dubia illa nō potest ad virū
accedere. Quæ profectò cōclusio, sicuti & ratio,
falsissima est: & illi. c. dominus. planissimè
contraria. Illic enim nō dubitatur de foro
exteriori, sed de cōscientia. Obidq; discrimen
interponitur inter debitum reddere & postulare.
Et ratio est plana. Nam maritus legitimam
habet possessionem vxoris: qua ideo nō potest
vxor eum expoliare per hoc quod habeat
dubium quousq; sit certa: sicuti ego nō possum
surripere ab alio sua bona per hoc quod dubitem
esse mea. Et ideo illa legitima possessio vxorem
excusat à fornicatione dum debitum reddit. Idq;
expressè habetur cap. laudabilem. nē lite pend. longeq;
apertius cap. inquisitioni. de sententia excō.
à quibus profectò capitulis Adri. in omne se
vertens latus, neutiquam extricare valet.
Quòd enim in cap. inquisitioni. de sedandis
cōsciētis habeatur sermo, planè inde colligitur
quòd sit trimembris diuisio: nempe vt qui
coniugū certus est, coniugium non esse legitimum,
potius sententiam excommunicationis humiliter
sustineat, quàm vt reddat vel petat: qui verò
leui temerariaque credulitate id credit, confessario
suo parens, respuo scrupulo, & reddat & petat.
Qui verò probabili credulitate laborat, non
reddat, sed petat. ¶ Hoc autem mihi profectò
maiores iniicit scrupulum quòd in illis capitulis,
Dominus. & Inquisitioni. ille qui dubius est,
petere cohibetur. Ex quo statim fit consequens,
vtroque hæsitante neutrum posse debitum petere.
Et ratio scrupuli mei est, quòd si qui dubitat
indagandæ veritati diligentiam adhibuerit
sufficientem, neque tamen illam possit assequi,
non est cur arceatur à petendo: aliàs maneret
absque sua culpa semper ligatus, vt neque
præsente coniuge vti posset, neque ad alterum
transmeare. Quod concessu durum esset. Et
ideo existimo dicta cap. sic intelligi, quòd ille
qui probabiliter dubitat, dum non facit diligentem
inquisitionem, reddere quidem potest, sed non
petere: quia est in mala fide: illa tamen facta,
arbitror, sub aliorum censura, posse etiam petere:
quia iam est in bona fide. Nam tunc vanum
est habere positivè assensum, virum il-

lum non esse suum. ¶ Argumenta quæ o-
mnia in assertis cōclusionibus planè soluta
sunt. Primi enim antecedens negatur: nēpe
non posse rem publicam quenquā nisi propter
crimen suis bonis priuare: imò potest propter
pacem. Et quantum ad secundum, iam satis
explicatum est quæadmodum possessor malæ
fidei non prescribat. Et circa tertium pariter
quemadmodum dubitatio bonam etiam fidem
interrumpat.

¶ QVAESTIO SEXTA de restitutionis substantia.

S. Tho. 2. 2. q. 62.

ARTICVLVS. I.

Vtrum restitutio sit actus commutatiuæ iustitiæ.

Alterum præambulum quod vitij pertractandis, iustitiæ commutatiuæ contrariis debet quisq; prænoscere, est restitutiōis necessitas, eiusdemq; legum modus & forma: nempe vt quæ in subsequenti-
bus libris ostēderim⁹ aut sublata per iniuriā
esset aut retineri, constet qua lege sint redhibenda. Prima ergo quaestio, est de restitu-
tionis substantia: in cuius primo articulo inter-
rogatur an restitutio sit actus commutatiuæ
iustitiæ. Primum enim quod ad inuestigandam
definitionem inquiritur, est genus. ¶ Arguitur
ergo à parte negatiua: Primum sic. Restitutio
nihil à satisfactione distat: promiscuè nanque
vtimur vtroque nomine: quin verò & iura pro
eodem vtrunq; videntur accipere: vt extrà,
de iniur. & da. dato. c. si culpa. vbi cum iubetur
tam pro dāno dato quàm pro iniuria satisfactio-
nem fieri, vtraque eodem nomine, scilicet tam
damni restitutio, quàm satisfactio pro iniuria,
comprehenditur: satisfactio autem est pars
pœnitentiæ pro offensâ in Deum cōmissa: inter
Deum autem & nos non est ratio iustitiæ
cōmutatiuæ: quia (vt. 5. Ethic. Aristo. autor est)
Dijs & parentibus æquale reddere nō
valemus: restitutio ergo nō proprie ad
cōmutatiuā attinet iustitiā. ¶ Secundò
arguitur. Restitutio non tantū locū
habet in cōmutationibus, verū etiam in
distributionibus: vt dum quis non distribuit
præmia secundum

meritorū pōdera, refundere ei tenet qui minus iusto recepit: ergo non tantum cōmutatiua, sed & distributiue etiam actus est. ¶ In cōtrariū est q̄ restitutio ablationi opponit: ablatio autem alienæ rei, peccatū est iniustitiæ circa cōmutationes: restitutio ergo eiusdem est iustitiæ actus quæ in cōmutationibus dirigendis versatur.

Restitutio - nis etymologia. Pro solutione quæstionis notandum est, restituere (vt nominis compositio præ se fert) idem esse quod iterum quempiam in suum locum & ius statuere: haud enim huiusmodi nominum allusiones & etymologia vilipendendæ sunt: quoniam cum nomina sint conceptuum notæ, talia curare debet linguarū conditores rebus indere, qualibus rerū natura explicetur: primū imitates parētem nostrū, qui idem obseruauit: secundū illud Gene. 2. Omne quod vocauit Adam animæ uiuentis, ipsum est nomē eius. Est autem restitutio, uerbum Latinis celebre. Dicitur enim quisque in suum locum, dignitatem, ac ius restitui, perinde atque homini restitui bona sua. Vnde. ff. de verb. & rer. signific. l. plus est. habetur plus esse in restitutione q̄ in exhibitione. Nam exhibere est præsentiam corporis præbere: restituere est etiā possessore facere, fructū reddere, &c. Vt si quis vi raptus est, aut per iniuriā in carcere intrusus, suisq; bonis expoliatus, non restituitur, licet exhibeat, hoc est, liberè permittat ad proprios lares remeare, nisi in locū suum pristinū statuat. ¶ Hinc ergo colligitur conclusio huius quæstionis. Restitutio est actus iustitiæ cōmutatiua. Probat. Cōtraria ad idē gen^o pertinet, vt in Præd. c. 8. Arist. docet: auferre autē rem alienā inuito dño, est uitiū iniustitiæ circa cōmutationes: restitutio autem est recompensatio contraria: est ergo eiusdem generis iustitiæ. Secundō. Restitutio, vt legitima sit, fieri debet ad æqualitatem rei quæ ablata est: siue per iniuriam sublata sit, vt furto & rapina: siue per domini uoluntatem, vt mutuo & ceteris contractibus: æqualitas autem rerum (vt. 5. Ethico. Arist. docet) per iustitiam cōmutatiuam constituitur: hac nanque ratione à distributiua distat, q̄ illa non constituit æqualitatem, nisi inter proportionales meritorū & proportioes præmiorū: est ergo restitutio actus cōmutatiuæ iustitiæ. Ex quo fit vt restitutio proprie locū nō habeat nisi ubi ratio debiti intercedit. Si enim quis dono mihi dedit cētū: post

verò ego, vt gratiā illi referam, tātundē reddo: nō est cēlenda hæc mea gratiæ relatio restitutionis nomine. Nā etsi similitudinē quādam restitutionis habeat materiale, vt aiunt: idcirco quod res eadem redditur: deest tamē restitutionis forma, puta obligatio à qua restitutio & speciē & nomen sortitur. Ob idq; donatio illa non ad iustitiam cōmutatiuā, sed ad liberalitatem potius spectat. Neq; uerò opus est ad restitutionis naturam vt eadem numero aut speciē res quæ accepta fuit, reddatur: tametsi primæ uæ eius significatio id uideatur auribus exhibere: sed satis est q̄ tantundē ualeat. Enim uerò sicut cōmutationis appellatio, quæ proprie in rebus fit, vt cōmutatio uini pro oleo, & merces pro pecunia, ad actiones & passiones est more & usu translata: sic & restitutionis nomē extensum est. Vt si quis mihi contumelioso uerbo iniurius fuit, quem ego postea fuste cæcidi, quædam fieri potest cōmutationis compensatio. Et paritate que iniuriam irrogauit, potest eam pecunia refarcire.

Argumenta uerò in cōtrariū obiecta nō nihil afferunt difficultatis. Ad primū ergo respōdetur, q̄ etsi nonnunq; duo hæc nomina, satisfactio, & restitutio, uis confundantur, quando scilicet res in controuersiam nō ueniunt: longo tamē interuallo actiones ipsæ differunt. At uerò quæ differre monstrant, ostendi prius debent quo pacto conueniant: nam (vt initio huius ex Arist. 5. Ethic. c. 1. citatū est) quo res æquiuocæ uiciniore sunt & propinquiores, eo magis æquiuocatio latet. Sit ergo primū nostrum assertū. Satisfactio perinde atq; restitutio ad iustitiam pertinet cōmutatiuam: nam utraq; sit secundū æqualitatem rei ad rem, in quo cōmutatiua iustitia à distributiua se iungit, qua præmia secundū dignitatē personarū distribuuntur. Enim uerò, qui iniuria alium læsit, ad æqualitatis mēsurā debet ei satisfacere. Scio equidem Scotum in. 4. dist. 14. q. 2. cōstituere pœnitentiam sub iustitia uindictiua, quam speciem esse putat distributiue. Considerat enim pœnitentē nō solū tanq̄ reū, uerū tanq̄ ministrū iustitiæ Dei: qui quidē pœnitens de seipso suppliciu sumit. Quapropter cū satisfactio sit pars pœnitentiæ, subsequēter cōcederet ad eādē iustitiā pertinere: ut puta cū quis ieiunijs & uigilijs se affligit. Atq; hanc sententiam amplexus uidetur S. Tho. 4. dist. 15. q. 1. ar. 1. Attamē multò fortē congruentius pœnitens

Ad primū argumentū.

Opinio Scoti de pœnitentiā.

Restitutio - nis etymologia.

Conclusio.

Iustitia cōmutatiua & distributiua quomodo differant.

Restitutio non est ubi

nitens non consideratur eum minister iustitiæ vindicatiuæ, sed tanquam offensor, qui de iniuria lata se accusat & pro eadem satisfacit ei in quem commisit offensam: puta Deo, vel homini, vt iudicis vindictam effugiat.

Opinio Diuini Tho. de pœnitentiâ alia ab Scot. sententiâ.

Quam ob causam idem S. Doct. 3. p. q. 87. ar. 3. pœnitentiâ sub iustitiâ commutatiua collocat: etiam quantum ad satisfactionem si bene inspiciatur articulus: nam afficere quenquam iniuria, eodem reedit, ac si rem illi abstuleris: & ideo satisfacere pro offensa eiusdem est iustitiæ, ac si rem ablata rependas. At verò quoniam Deo corporeum aliud post contritum animum reddere gratius nõ possumus quam corporis castigacionem, apparet in satisfaciõne respectu ipsius quædã punitionis forma: secundum famosam illam Augustini definitionem, Pœnitentiâ est quædam dolentis vindicta, semper puniens in se quod dolet commisisse.

Septem differentia inter restitutionem & satisfaciõnem.

¶ Huic igitur ratio nõ qua restitutiõ cum satisfaciõne cõuenit, subiiciuntur septem differentie inter easdem duas virtutes. Atqui prima sumitur ex parte materiæ: quã differentiam cõstituit S. Tho. 4. dist. 15. q. 1. ar. 5. Inequalitas namq; quæ iustitiæ commutatiuæ contraria est, duobus modis vsu venit. Vno in rebus exterioribus, vt dum quis rem alienam occupat: altero verò in actionibus & passionibus iniuriõsis, vt cum quis ciuem violenter verberat, aut conuitijs aspergit. Modus prior restitutionem exigit, qua in rebus ablatis æqualitas constituitur: posterior verò expostulat satisfaciõnem: vt videlicet de commissa culpa fiat proximo compensatiõ. Itaq; satisfactiõ nõ est nisi vbi iniuriõsum crimen adfuit: restitutiõ verò etiã vbi nulla interfuerit ablationis culpa. Hoc autem discrimen vel ex ipsis vocibus innotescit. Restituere nãq; est reddere quod ablatum est: satisfactiõ verò quia pars est pœnitentiæ, est iniuriam resarcire. Consequitur ergo ex hac propositione tanta disgregatiõ inter satisfaciõnem & restitutionem, vt licet quãdoq; ambæ concurrant, possit tamen altera absq; altera reperiri. Exemplum accipe. Latrones & fures qui vi aut furto alienam domum compilauerint, tenentur in primis ad restitutionem eorum quæ rapuerint: & præterea de illata iniuria satisfacere: puta aut petendo veniam, aut alia via. At verò cum quis nihil furripuit, sed tamen aut conuictiõ aut manuum iniectiõne iniuriam fecit, satisfacere potest per supplicem submissionem, vel per alia grata officia citra restitutionem. Et

De quibus re situr et de quibus satisfactiõ.

ecõuersò qui res creditori debet quod ab illo mutuatus est, restituere quid tenetur: satisfacere verò non item: quia nullum commisit crimine, quo ad usq; in mora est soluendi. ¶ Secunda differentia ex hac prima nascitur, respectu illorum quibus fit satisfactiõ & restitutiõ. Illa enim non solum hominibus, verò propriè solis hominibus. Prior pars est certa. Quoniam licet in proximos contingat etiam peccare, quos diligere vt nos ipsos tenemur, atque adeò illis ratio vlla satisfaciõnis debeat: propriè tamen in Deum solum peccatur: dicente Augustino, peccatum esse dictum vel factum &c. contra legem Dei: & regio Propheta confitente, Tibi soli peccaui. Haud enim proximorum læsiones scelera essent, nisi Dei autoritate fuissent inhibita. Nam etsi lex nature obliget, illa etiam obligatiõ ab authore Deo dimittitur: sicut & lex humana: nam per me, inquit Sapientia, Prouerb. 8. Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Ex quo fit consequens vt ei propriè debeat ad iustum satisfactiõ: quæ vel hic vel in purgatorio persoluenda est. Vnde Leuit. 6. cautum erat vt ille qui vi aliquid extorsisset, aut fecisset calumniam, aut quidpiam simile commisisset, omnia integra primùm restitueret: mox pro peccato offerret Deo arietem immaculatum. Fit ergo propriè satisfactiõ Deo. Haud quidem negandum, vt quidam contendunt, quin suo quoq; gradu fiat hominibus: sed tamen maximè fit Deo. Restitutiõ verò non illi, sed solis hominibus. Et ratio est in promptu: quia Deo nihil propriè auferimus, neque auferri vllõ modo potest: licet per analogiam ad nos, dicamus illi per peccatum honorem adimi: sicuti ait Paulus Roman. 2. Tu autem Iudæus cum sis, Deum inhonoras? Præterea neque ei possumus quicquam reddere quod illi accrescat. Etenim quia Deus est, nostrorum bonorum non indiget. Quauis per eandem analogiam satisfactiõ quæ illi fit, dicatur esse honoris restitutiõ. ¶ Ex his rursus sequitur tertia differentia inter has virtutes, ab effectuum diuersitate percepta. Per restitutionem nõ remittitur peccatum, sed tantum cessatur à peccando: per satisfaciõnem verò remittitur quantum ad pœnã, remissa culpa: eò quod est solutiõ pro peccati debito. Huc autem effectum sortitur virtute passionis Christi. Quo idcirco caret si extra eius gratiã fiat. Restitutiõ

Secunda differentia

Quibus fiat restitutiõ: quibus satisfactiõ.

Propriè in solum Deum peccatur.

Omnis obligatiõ legum ab authore Deo est.

Tertia differentia

Extra gratiam, per satisfactionem.

*satisfactio
nil pœne re
mittitur.
Quarta dif-
ferentia.*

autem legitime fieri inter homines extra gra-
tiam Dei potest, quin etiam extra amicitiam
humanam: quod satisfactioni repugnat. Et
hec est quarta differentia. Enimvero qui ini-
mico, quod ab illo mutuo receperat, integrum
reddit, perfecte restituit: licet eum in suam
amicitiam non recipiat: ei autem qui iniuria
affectus est non fit satis, nisi per amicitiam re-
conciliationem: nisi forte per ipsum quo mi-
nus fiat, stet. Hæc quippe ex diuersis debi-
torum radicibus pensanda sunt. Restitutio-
nis inquam debitum non nascitur ab iniu-
ria, sicuti satisfactionis. Et ideo licet illa non
habeat pro fine amicitiam: hæc nõ fit legiti-
me nisi illa recuperetur, quæ amissa fuit, gra-
tia. At verò etsi ob satisfactionem quæ Deo
fit, pœna ab ipso condonatur peccatori: non
tamen ideo censenda est proprie restitutio:
vt in .4. dist. 15. ar. 5. placet Richardo. Arbitra-
tur enim quòd peccator restituit quod Deo
debet. Est enim hæc verbi abusus: quia, vt
diximus, neq; Deo quicquam adimimus, neq;
illi acquiritur quod in remissionem culpæ ei
offerim⁹. Imò fit tunc debiti remissio. ¶ Huic
ergò quartæ subnectitur quinta intercape-
do: videlicet restitutionem non esse pœniten-
tiæ partem, veluti est satisfactio: sed dütaxat
est præambulum vt quis à peccato desistat.
Etenim si quis alienum æs contraxit, quod
dum est soluendo, inuito domino, retinet:
vel iniuriam quam illi intulit diluere recu-
sat: non potest dignè ad pœnitentiam acce-
dere, nisi ab illo delicto per restitutionem eue-
latur. Itaq; restitutio contritionem, quæ ordi-
ne prima est pœnitentiæ pars, antecedit: sa-
tisfactio verò etiam cõfessionem, quæ secun-
da est, subsequitur. ¶ Ex quo deniq; collig-
itur sextum discrimen. Satisfactio arbitrio
sacerdotum virtute clauium constituitur, ea-
demq; in illis tribus generibus, scilicet in ora-
tione, ieiunio, & elemosyna: restitutionem
verò ad æqualitatem quisq; tenetur sua spon-
te facere, vel sententiæ parère iudicis. ¶ Septi-
mum præterea si libet interuallum accipito.
In purgatorio nulla fit, fieriue expectatur re-
stitutio: sed tantum fit satisfactio, seu potius
satispassio. Hoc dixerim ad depellendum er-
rorem vulgi, quod arbitratur defunctos in
purgatorio remorari quousq; restitutiones
quas hîc suis cõmendârunt, executioni man-
dentur. Est enim deridiculum. Haud siqui-
dem lex esset digna Deo si sanxisset vt quis
pro ea culpa pateretur quæ nullatenus in sua
est iam libertate. Alioqui si hæredes nunq; re-

*Quinta dif-
ferentia.*

*Sexta diffe-
rentia.*

*Septima dif-
ferentia.*

*Nulla hic re-
stitutio fa-
cienda homi-
nem in Pur-
gatorio re-
moratur.*

stituerent, nunquã miser ille exiret illos pur-
gatorios carceres: qua vtq; ratione purgato-
rium verteretur in infernum. Viderit sibi sci-
licet quisq; quomodò in hoc sæculo restitue
re mandauerit. Nam si negligens fuerit, etiã
si culpa remittatur, luet in purgatorio pœ-
nas: quanuis post eius obitum illico fiat resti-
tutio: illis autem pœnis persolutis, etiam si
nunquã restitutio fiat, liberabitur. Ineptis-
sime enim in contrariũ adducitur, quod ego
meis auribus audiui, illud Augustini, quod
statim articulo proximo audiemus, Non di-
mittitur peccatum nisi restituatur ablatum.
Illud nanq; de remissione culpæ intelligitur
in hoc sæculo: quia qui non restituit, reus est
semper culpæ. Ecce quanta intercapedine sa-
tisfactio & restitutio distent. Ex qua dilutio
colligitur prioris arguementi. ¶ Ad poste-
rius autem probè respondet S. Tho. quòd re-
stitutio illius quod per iustitiam distributi-
uam conferri omnium est, ad iustitiam spe-
ctat cõmutatiuam. Nam quanuis illud nun-
quam fuerit ab illo cui dandum erat postes-
sum, fuit tamen debitum: & ideo quodam-
modò sublatum: ac subinde functio commu-
tatiuæ iustitiæ est, idem rependere. Quo fit
(vt scitè Caieta. colligit) quòd si princeps aut
dominus aliquot annis distributionem præ-
termiserit, quam inter conscriptos ciues face-
re tenebatur, & postea pœnitentia ductus re-
stituere constituerit, non debet præsentibus
tunc ciuibus restitutionem facere: sed eorũ
defunctorum hæredibus, quibus viuentibus
debeatur.

Ad argumẽ-

140

ARTICVLVS. II.

*Virum sit ad salutem necessariũ, rei
quæ ablata est, restitutionem fieri.*

ECVNDO articulo, qui apud
S. Thom. primus est, supposita
restitutionis interpretatione, de
eius est necessitate responden-
dum. Vtrum scilicet ablati resti-
tutio sit ad salutem necessaria. Et arguitur ad
negatiuam partem. Ad salutem animæ, hoc
est ad vitam æternam consequendam, satis
est seruare mandata: secundum verbum Do-
mini, Matthæi. 19. Si vis ad vitam ingredi, ser-
ua mandata. Quòd si quis in culpam fuerit
collapsus, satis est quòd per pœnitentiam,
quæ secunda est tabula post naufragium,
conscientiam abluat: restitutio autem neq;
inter

inter præcepta neq; inter partes pœnitentię, vt suprà dictū est, cōnumeratur: ergò non est hoibus necessaria. ¶ Secūdò arguitur. Si restitutio esset necessaria, maximè q̄ aliquo est præcepto imperata: id autē in Decalogo nullū extat, præter illud, Nō furtū facias, hoc verò negatiuū est: præceptū autē restitutōis affirmatiuū esse deberet, vt nomē ipsum sonat: ergò nullū est tale præceptū. ¶ In cōtrariū est August. in epist. ad Macedo. quæ referē. 14. q. 6. Si res aliena propter quā peccatū est, red di possit & nō redditur: pœnitētia nō agitur: sed simulatur. Si autē veraciter agitur, non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum.

Questio hæc nemini dubia esse potest. Vnica ergò conclusione absoluitur.

Conclusio. Ablatorū restitutio sic necessaria est, vt absq; illa durare nemo possit in gratia Dei, illamve recuperare. At verò in gratia S. Tho. exponēdi sunt termini: eò q̄ hic secūdus articulus sub obscurus, quin truncatus etiā nō nullis videt. Ait enī, id quod iniuste ablatū est restitutio- ni esse obnoxium: quod verò iuste, minimè. Cū tamen tā mutuātū, quod quis iuste sustulit, q̄ pretiū rei credito emp̄tæ sit etiā restitue-ndū. Notandū ergò est quemadmodū

nos S. Tho. proprias rerū locutiones docue- rit. Illius enim quod quis vel mutuovel quo- libet ciuili contractu accepit, nō propriè ad restitutiōē cōiungitur, quo ad usq; sit in mo- aliquo ciuili ra & culpa: nā mutuū vel pretiū ante statutū tempus reddere, nō est necessariū. Et dum in tēpore redditur, nō dicit propriè restitutio: eò q̄ cū creditor illuc vsq; sua sponte careret illa re, nondū cōsebatur minùs iusto habere, aut suo iure & statu esse deiectus: sed dicitur illa vel simplex redditio mutui, vel solutio pretij. Quāuis largo modo restitutio dicat̄.

Restitutio so- Nomen igitur restitutiōis strictè solum in lum locū ha- bet in rebus iniuriā surreptæ sunt: vel si iuste fuerint acce- ptæ, iniuste tamen vltra cōstitutum tempus retinentur. Et ideo ait August. non dimitti peccatum, nisi restituatur ablatū. Quòd autem ait D. Tho. id quod iuste ablatum est, in æqualitatē esse restitui, non intelligas de mu- tuato, aut de pretio rei futura moneta vendi- tæ, aut de similib; quæ iuste accipiuntur, sed vt reddantur: at de illo quòd quis, quia suum erat accepit: vt depositum suum, aut laboris mercedem, aut dono datum, aut quid simili. His præhabitis probatur conclusio. Iusti- tia commutatiua est ad salutem obseruatu necessaria: restitutio autem importat reddi-

tionem illius rei quæ iniuste vel aufertur vel retinetur: quæ quidem redditio opus est iustitiæ commutatiuæ: ergò illa est necessaria. Hinc fit cōsequens, præceptū extare restitutiōis, idq; sub reatu mortalis culpæ obli- gans. Aliter non esset ad salutem simpliciter necessaria. Etenim qui rem detinet alienam inuito domino, & iustitiam violat, & subin- de proximi charitatem. ¶ At pro exactiori eiusdem conclusionis examine intelligamus in primis quo gradu certitudinis habenda est: an scilicet sit pro veritate Catholica repu- tāda. Hoc pro eo interrogauerim quòd Gui- do Carmelita inter Græcorum alias, hanc quoq; hæresin connumerat, quòd eorum sa- cerdotes nullam furibus & latronibus resti- tutionem pro manifesta rapina iubebāt: sed oleo simplici illos inungentes absoluebant. Illa duntaxat iniuncta pœnitētia, vt sibiipsis furtorum partem impartirent. Nescio tamē qua essent infania illi correpti, qui ita desipe- rent. Lutherani namq; (vt est art. 5. Lutheri ad Leonem videre) satisfactionem inficiantur: hoc tamen colore quòd Christus abundè de- licitū totius mundi satisfecit: nesciētēs discer- nere inter satisfactionem quo ad sufficien- tiam, & quo ad efficaciam. Quòd autem resti- tutio non sit necessaria, non solum hæresis, verūm phrenesis est. ¶ Hic autē lectorem ad monitum facere non præteribo, vt si incid- rit in Erasmi adnotationes, vsq; ad quartam editionem, caueat ab illo adnotamēto quod Luc. 11. super verbo illo, Quod superest, date eleemosynam. subiecit tale: Illud adnotan- dum, cū modò fecerit mentionem rapinæ, non fieri in remedium mentionem restituti- onis: tantum pollicetur eleemosyna data, omnia fore munda. Quo sanè loco visus est restitutiōis necessitatem, vel infirmare, vel negare. Pòst tamen æditione quinta, notam hanc, quam sibi ipse inusserat, abrasit. Ad rem igitur vt redeamus meritò dicebam huius- modi hæresim in phrenesim incidere. Caui enim in Decalogo est: Non furtū facies: qui autem rem alienam inuito domino retinet, perinde habet ac si furtum faceret: pro eodē enim prorsus recidit, rem alienam subriperè, eandemq; retinere. Vnde Paul. ad Rom. 13. Reddite oib; debita: cui tributū, tributū. &c. Et vt cūcta expressiori emphasi cōplectere, subdit negatiuè: Nemini quicq; debeatis, nisi vt inuicè diligatis. Huius autē voculæ, nisi, il- le nobis sensus placuit, qui non est excepto- rius, sed potiùs expositorius. Nam cū rem

Græcorum
anentia ex
Guidone.

Lutherani sa-
tisfactionē
inficiantur.

Erasmi do-
cumentū reci-
tatur: quod
et ipse reci-
cit.

Exponitur

D. Thomas.

Quādo quis
in tempore
reddis quod
ex contractu
aliquo ciuili
debet, nō di-
citur resti-
tuere.

Restitutio so-
lum locū ha-
bet in rebus
iniuste abla-
tis vel retē-
tis.

Iam probat̄
conclusio.

alienam vsurpare dilectioni proximi obuertetur, admonet nos vt nihil debeamus, videlicet vt syncerè diligamus. Tametsi Chrysof. & August. veneranter sint aufcultandi: qui exceptionis gratia illud Pau. aiunt addidisse. Quasi admonuisset vt dilectionem semper deberemus: quippe cuius debitum quatumcunq; soluatur, nunquam cessat. Item Christus Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Imò verò qui rem non abstulit, sed bona fide possidet, quoties constiterit esse alienam, naturali ratione doctus, tenetur illam domino tradere. Vnde Thobias, vt eius tradit historia, cap. 2. cum vocem balantis hedi, quem vxor attulerat, audisset: Videte, inquit, nè fortè furtiuus sit: reddite eum dominis suis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. In summa, Deus Ezech. 33. nemini poenitentiam veniam pollicetur, nisi prius pignus rapinamq; reddiderit. Adde quòd eodem iure quisquis rem nouit furto sublatam, tenetur eam domino indicare. Sic enim intelligendum est verbum Hieronym. super illud Prouerb. 29. quod refertur extrà, de furtis. c. qui cum fure. vbi ait, qui cum fure partitur: vel secundum aliam literam, participat, scilicet, in crimine, occidit animam suam. Non ergò fur solus, verum & ille reus tenetur, qui furti confcius, querente possessore non indicat. Haud tamen tenetur occultū furem prodere, sed furtum pandere.

Ad argumē-
ta

PER hæc ergò ad primum argumentum contra quæstionem respondetur, concessa priori assumpta: nempe satis esse ad salutē si quis innocenter viuat per expletionē mandatorum: posterior vera perimitur. Etenim qui furto commisso aut illata iniuria corruerit in culpam, nunquam inde refurgit nisi præuia restitutione: nam aliàs semper tenebitur reus furti, aut illatæ iniuriæ: quod est contra Decalogi prohibitionem. ¶ Contra hanc autem solutionem non desunt argumenta. Primum enim statim præ foribus extat huiusmodi. Nemo reus est furti aliūsvs detentionis, cui constat legitimum dominum consentire, aut consentire debere: lex autem charitatis hoc vinculo videtur mortales & maximè Christianos conglutinare, vt corporalia hæc & temporalia quisq; propria salutis spiritali proximi possideat: ergò quisque cōsentire tenetur vt alius possideat bona sua, nè iniuste alius retinendo occidat propriam

Arguitur cō-
tra solutio-
nem.

animam. Hoc argumentum sunt qui arbitrentur alicuius esse ponderis: cum tamē nullius sit profusus. Respondet enim Adrianus quòd etsi dominus rei fortè consentiat, hoc tamen non constat ei qui iniuste possidet: & ideo contra conscientiam retinet. Solutio autem non enervaret argumenti vires, si vllas haberet: nam satis esset quòd illi constaret, debere dominum consentire. Respondetur ergò faciliè quòd quauis quisq; teneatur salutē animæ proximi ordine charitatis proprijs bonis corporis & vitæ etiam temporali anteferre (vt S. Tho. 2. 2. q. 26. arti. 5. autor est) attamen hic charitatis ordo solium obligat exponere corporalia bona pro tuenda salute animæ proximi, quando vel talia bona sunt illi simpliciter necessaria, vel quis ex proprio officio curam gerit animæ illius. Alioqui solùm ad perfectionē charitatis hoc pertinet. Vnde cum ille qui alienam rem iniuste vsurpat, non id propterea facit quòd extremam necessitatem illorum bonorum patiatur: sed ex sua libidine & corrupta voluntate, non tenetur dominus consentire in illā iniustam possessionem. Simile est in mortis articulo cum quis alium inuadit occidendi animo. Aiunt enim quidam nimium misericordes, quòd inuafus potius debet permittere suū occisionem, quàm alium mortaliter delinquentem interficiat, vt sua temporali morte æternam euitet in proximo. Sed re vera nulla hoc ratio probare poterit: quia vita illius qui inuaditur, non est inuadenti necessaria: & ideo quia iniuste illā petit, potest alius illam defendere: etiam si sciat alterum in peccato mortem obire. An verò sit consilium suam ipsius mortem permittere pro salute alterius, non est præsentis negotij disputare: maiorem enim charitatem nemo habet quàm vt animā suam ponat pro amicis suis. ¶ Secundo argumento petitur dubitationis solutio, quæ forsitan non ad rem tantum spectat, quàm ad nomen. Videlicet an diuersa sint præcepta, quo furtū prohibetur, & quo restitutio præcipitur. Etenim quòd eadem sit præceptio, est argumentum primum, quòd idem pollere videtur: Non furtum facies. & præcipiatur restitutio. Sic enim negatiuè ait Paul. nemini qui quàm debeatis. Et S. Tho. 2. 2. q. 66. ar. 3. detinere, inquit, id quod alteri debetur, eandem rationem nocumētū habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio. Mox arguitur: quòd si præceptum restitutions

Ad secundū
argumentū.
Dub. an eodē
præcepto
prohibeatur
furtum &
præcipiatur
restitutio.

tutionis

tutionis singulare esset, non posset nisi affirmatiuum existere: præceptum autem affirmatiuum non obligat pro semper: restitutio verò faciendâ est absq; mora: nam quandiu quis in ære alieno manet inuito domino, quasi fur reputatur. Vnde fit vt semper & pro semper teneatur restituere. Nihilò secius exactior loquitur erit si dicamus duo esse quodam modo præcepta. Illud scilicet abstinenti à furto, merè negatiuum: hoc autem restitutionis, affirmatiuum, implicans in se negationem, quo prohibemur rem alterius detinere: vt. 2. 2. q. 66. ar. 8. author est S. Tho. Et hoc patet ex obiectorū diuersitate. Actiones enim malæ prohibentur negatiuis præceptis: bonæ autem affirmatiuis mādantur: furari autem malum est: restituere verò, bonum. Idem patet ex forma Christi: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Quare Paulus ambo copulauit, scilicet, Reddite omnibus debita: & nemi nisi quicquam debeatis. Falsum ergo est idem esse prioris vel obiectum vel præceptum: reducitur tamen hoc ad illud Decalogi, Non furtum facies. Et per hoc responsum est principali argumēto. Ad illud autē quod modò de præceptis affirmatiuis subijcibamus, respondetur, quòd licet mandatū restituendi affirmatiuum sit, nihilò minùs propter id negationis quod includit non habet circumstantiam temporis, sicuti alia, definitam: sed sua substantia est vt statim & absq; mora fiat. Hęc autem mora accipiendâ est secundum ciuiliū morem. Dicitur enim quis esse in mora cum rei opportunitatē nactus, non statim operatur. Quapropter (vt postremo articulo huius libri repetendum est) obligatio huius præcepti quantum ad actum animæ interiorē, est, vt cum primū cuiq; cōstitit rem possidere alienam, animo proponat reddere, non tamen est in culpa si statim non reddat, quousq; habitatum creditoris copia, tū opportunitate soluedi, soluere amplius distulerit. An verò quā diu quisq; in mora durat, tam diu crescat culpa: & an aliquando eadem in nouetur: ad eundem postremum articulum huius libri pertinet satisfaciendo respondere.

ARTICVLVS. III.

Verūm omnia in vniuersum quæ quis vel ab alio abstulit, vel inuito domino retinet, teneatur restituere.

POST substantiam necessitatēq; restitutionis videre tertio loco restat amplissimā eius obligandi vniuersalitatem. Queritur ergo vtrum omnia in vniuersum ablata & retenta, teneatur homo restituere. Et arguitur à parte negatiua. Duo sunt bonorum genera in quibus quis alteri nocere potest, scilicet spiritualium & temporalium; spiritualium autem non est necessaria restitutio: ergo cum sint temporalibus præstantiora, fit vt neq; temporalium sit necessaria: Minor exemplo monstratur. Enimvero qui alterum ad peccandum induxit, nihil illi restituere tenetur: tum quòd ille liberè fecit, tū quòd & ipse se potest in pristinum statum restituere. ¶ **Secundò.** Si quis à monachus professione vel cohibuit, vel abstraxit, eisdē prorsus rationibus modò adductis, nihil ei restituere cogitur: ergo neq; in hoc casu restitutionem facere est operæ pretium. ¶ **Tertio.** In bonis temporalibus maximum est vita: sed qui vitam alteri, vel membrum abstulit: nulli restitutioni manet obnoxius: quia ad impossibile nemo obligatur: quale est vitam aut membrum restituere. ¶ **Quartò.** Nemo ad peccatum obligatur: quandoq; autem fieri nequit restitutio citra culpā. vt puta cum quis alienam famam reuelatione occulti criminis denigrauit: ergo eiusmodi restitutio ne utiquam est necessaria. ¶ **Quintò.** Honor quem quis alteri contumelijs deturpat, nullatenus restitui potest: quia ad præteritum non est potentia: ergo illic locum non habet restitutionis vinculum. ¶ **Sextò.** Dum quis cupiam impedimento est nè aliquod spirituale sacerdotium assequatur, auferre id illi censetur: nam (vt Philoso. 2. Phys. text. 56. author est) quod parū distat à re, nihil distare videtur: & tamen nullo innotatur restitutionis nexu: quia præbenda non debet ab altero auferri, vt priori conferatur: ergo nõ est omnium in vniuersum necessaria restitutio. ¶ **In contrariū est diuina sententia, Ezech. 33.** Si impius egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritq; iudicium & iustitiam, & pignus restituerit, rapinamq; reddiderit. &c. vita viuet. vbi omnium insinuaturnecessaria restitutio.

Questionis huius conclusio statuitur affirmatiua. Omnium in vniuersum quæ *Conclusio.* quis vel iniuste sustulit, vel iusto aliquo ciuili contractu accepta retinet, præceptum est, restitutionem fieri. Neq; verò nouis opus est te-

est testimonijs aut rationibus post ea quæ proximo articulo dicta sunt. Enimvero vt prohibitio furti, sic & restitutiois præceptio, generalis est, vniuersa complexens. Et ideo nisi aliqua de causa excusatio contingat, aut attenuatio culpæ, semper est mortalis eius transgressio. Excusatio autem fit aut per ignorantiam, aut per impossibilitatem: absolutio verò ab obligatione pro domini voluntatem, illam remittens: sed attenuatio cōtingit ratione tenuitatis materiæ. Nam qui parū retinet, nihil retinere videtur: ideoq; leui tangitur culpa.

AT verò argumenta quæ obiecta sunt nõ parum cōsiderationis postulant. Et quoniam tria sunt mortalium bona (vt. 7. Polit. cap. 1. Arist. meminit) scilicet animæ & corporis: atque illæ facultates quæ extrinsecus possidentur, decere existimauimus secundum eorum dignitatem ordinem sequi dicendi.

Trila boim bona.

Bona anime subdividit.

Bonorum autem animæ alia sunt naturalia vt intellectus: alia verò acquisita, sed tamen temporalia, vt scientia: alia deniq; simpliciter spiritualia, vt virtus & gratia. At verò de prioribus nulla est necessaria peculiaris disputatio: sunt enim simpliciter temporalia bona: & idcirco qui hominem (vt exemplū ponam) vel præstigijs vel alia via dementaret, vel per vim aut fraudem à literarum studio diuerteret, teneretur ad arbitrium prudentium damnum, sicuti in alijs temporalibus, reficere. Restat ergò vt ab spiritualibus exordium capiamus, qualis est gratia, & quibus ipsa nutritur, virtutes. De his enim primum argumentum propositum est. Ad quod Scotus. 4. dist. 15. q. 3. art. 1. & Richardus eadē dist. ar. 4. q. 2. quem ibidem sequitur Paludanus: & in materia de restitutione Adrianus: respondent affirmando quòd quicumq; alteri est causa peccati, ipsum scilicet inducendum, obligatus fit restitutioni, sic vt cōmodiori qua poterit via eum teneatur in Dei gratiā reuocare, suadendo illi vt respiscat, orandoq; pro eo, eumq; pro posse iuuādo. Quin verò addit Adrianus neminem posse suorum restitutionem bonorum spiritualium remittere veluti corporalium: vt pote quorum nemo præter Deum dominus est. Et quidem si iacturam tantum inspexeris quam homo facit cum de diuina gratia decidit, hoc certissimum est quòd tanto exitalius perniciosiusq; nocet qui proximum consulto in talibus bonis nocet, quàm si noceret in corpore, quan-

Ad primum argumentū. Scotus.

Adrianus.

to anima pretiosior est corpore, & gratia Dei vniuerso orbe. Vnde Gregorius, quòd refertur. 6. q. 1. cap. ex merito. Deteriores, inquit, sunt qui vitam, moresq; bonorum corrumpunt, his qui substantias aliorum prædiq; diripiunt. ¶ Attamen licet alij prudentius me forsan iudicet, nihilo minus nullam mihi videor rationem videre quæ hanc sententiam confirmet, quam præfati doctores affirmant. Et primum omnium quantum ad culpam. Qui dedita opera idq; ex odio contendens proximum procurat de gratia Dei expellere, & in eius inimicitiam conijcere, enormius peccat quàm si vitæ temporali pareret insidias: quia longè nocentius malum intendit. At verò cuius propositum non est proximo sic enormiter in spiritualibus nocere, sed vel suum commodum assequi, vel suam explere voluptatem: non tanta gravitate delinquit, quàm si eius diriperet bona temporalia. Ecquis enim asserat eum qui liberam mulierculam corruptam, absq; vlla vi & fraude folicitet, etiam si vel prece vel pretio vrgeat, tã graui crimine cōplicari, q̄ si bonorum eius copiā deprædaretur? Re verà nulla est in tali assertione apparentia rationis: Fallax ergò est argumentum: Plus nocet: ergò grauius peccat. Cætera enim non semper sunt paria. Enimvero qui aliena bona furripiunt, id faciunt inuito domino: vnde iniuria ac subinde culpa suscipit incrementum: qui verò alium allicit ad malum, nullam infert vim aut necessitatem, atq; ad eò neq; iniuriam. ¶ Sit ergò secunda conclusio superioris expositio. Qui alterum in crimen conijcit vi aut fraude, tenetur eatenus illi restituere, vt quem seduxit veritatem doceat: & si vim intulit, liberum relinquat vt in bonam redeat mentem. Deceperit quis fortè hominem, docens non inesse culpam vbi erat: puta quempiam contractum non esse vsurarium, qui tamē erat, ob quam deceptionem exercet ille talem contractum: in tali casu tenetur fallax ille homo docere alium veritatem, nè falsus male agat. Quapropter hæresiarca qui hærefes feminavit, tenetur recantare palinodiam, & quantum in se fuerit cōuellere iniqua femina. Eodem iure si ego quempiam induxi vt inimicitias gereret cum inimico meo, & mea causa illas exerceret, teneor illum liberum relinquare nè sim illi causa mali. Conclusio manifesta est: quoniam ego sum causa nõ solum ob quam deliquit, verum ob quam in delicto persistit. ¶ Tertia conclusio.

Non semper qui plus nocet grauius peccat.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

conclusio.

conclusio. Si quis alium absq; vi & fraude in duxit in peccatum, etiam si consultò & ex animo induxit, alius autem scit se esse in peccato, estq; ei liberũ exire dum voluerit: tunc inducens non tenetur peculiari præcepto iustitiæ commutatiuæ restituere, sed generali præcepto correctionis fraternæ sicut cæteros. Prior pars probatur. Primum, iste inducens proprio loquendo nihil ab altero sustulit: nam aufert nemo quidpiam nisi ab inuito: qui autem sciens & prudens peccat, quantumuis precibus alterius succumbat, non facit inuitus: aliter non peccaret, dicente Augu- stino in De vera relig. & i. lib. retrahit. Peccatum ad eò est voluntarium vt nisi sit voluntarium, non sit peccatum. 15. q. 1. c. quod autem. Respondent autem Scot. & sui, quòd licet taliter inducens non sit tota causa peccati, existit nihilo minùs pars causæ & occasio, & ideo manet quoddã pactò restitutioni obnoxius. Contra hoc tamen est argumentum. Quando ego precum improbitate donũ ali quod ab amico citra vim & fraudem extorqueo, nullatenùs illi teneor vt restituam vi iustitiæ: nisi mea liberalitate illi decreuero esse gratus: pari ergò iure qui à muliere vel prece vel pretio consensum expresit in malũ, postquam illa vltro consensit, liber est qui extorsit à restitutione: scienti enim & consentienti non fit iniuria: de regul. iur. in. 6. Et facit ad idem tex. eod. titulo, cap. nullus. eodemq; titulo. ff. l. cõsilij. quibus nimirum docetur neminem ex consilio quod fraudulentum non sit, restitutioni obligari. ¶ Secundo aliter idẽ comprobatur. Nemo ei restituere tenetur, in cuius potestate non est restitutionem fieri: Deus autem solus est author gratiæ: homo ergò eodẽ vinculo est solutus. Quòd si virgeas saltẽ obligari ad id quod potest, aliter arguitur. Nemo ei adstringitur restituere, qui sua sponte condõnat quod sibi ablatũ est: sed ille qui non vult resipiscere à peccato, virtualiter condõnat quod ablatũ sibi est: quoniã cum in sua potestate per solius Dei auxiliũ positũ sit diuinã gratiã recuperare, si nõ recuperat, videt illã sua culpa negligere: atq; adeo alter fit à debito liber, qã nõ retinet alienũ. Etenim si ego furto sustuli auri pòdus quod expositũ manifestumq; relinquo dño, vt quando ei li buerit possit line mea vlliusve alterius opera capere: profectò si nõ capit, censetur illud renuere: atq; adeo ego nõ ampliùs teneor facere. Etenim neq; obligor illum admonere vt capiat, neq; rogare: Ecce quod tuum est: aut

cape, aut abi. Ad nostrum propositũ: Vnde quaeso obligor iniquum in bonam mentem reuocare, si cum ipse absq; opera mea possit, minimẽ vult emẽdari: ¶ Accedũt & argumẽta alia minorã: nam secundũ authores contrariæ sententię consequens fit primum, vt si quis mulierẽ quæ in sordibus iacebat ad sordidum actum induxit, teneretur eam emendare: quod nulla suadet ratio. Item quòd qui non potest eum qui corrumpit in viam reuocare, teneatur saltem pecunia pro posse ei satisfacere: licet diuina gratia nulla sit existimatio pẽdenda. nam in honoribus ita vsu fit: quod tamen in spiritualibus nusquã obseruatur: nulli enim cõfessariõrum tales restitutiones iniungunt. Tertiò sequeretur vt qui publicè peccauit singulis eorũ quibus fuit occasio ruinæ teneretur restituere. Et accedit profectò (vti ait Syluest. in verbo, restitutio) non debile argumentum in fauorem huius sententiæ, qd cum S. Tho. solertissimus omnĩ scrutator de hoc genere restitutionis nihil vsq; meminerit, nullatenùs iudicauerit esse necessariũ. ¶ Adieciimus autem in secundo membro quòd ligamine correctionis fraternæ, quod est charitatis, tenetur talis homo corripere fratrem: & forsã arctiori vinculo q̄ reliquos, cæteris paribus: nam alioqui quẽ in maiori periculo video, citiùs teneor corripere. Atq; eũ maximẽ quem quis illata vi in peccatum compulsi: vt puta si quis mortis comminatione virgini stuprum obtulit. At neq; vinculum hoc exit lineas correctionis fraternæ. Non inquã ingreditur iustitiæ limites: vnde Exo. 22. solũ sancitur vt qui dormierit cum virgine dotet eam, ducatq; in vxorẽ: quòd autem procuret eam emendare, nõ adhibetur. Hæc dicta sunt non vt habenas perditis hominibus laxemus: est enim enorme scelus hominem alienos mores veluti iniqui tatis magistrum dæmonisq; administrũ deprauare. Nam etsi postmodũ tanta adhiberetur cura, vt errantem in viã reduceret, peccatum tamen ipsum & tempus quo in peccato quis durat resarciri vix potest. Sed tamẽ admonita sunt vt quisq; intelligat quousque Lex restitutionis obligando pertingat.

In secundo argumẽto tãgitur aliud dubiũ huic affine de illo qui quenq; à religionis profectiõ retraxit, aut inde detraxit. De hoc em̄ pari iure, vt eis apparet, isti suprà citati autores pronuntiat. Palud. nãq; eodẽ loco citato adstruere nõ formidat eũ qui alteri propositũ religiõis sic dissuasit vt nõ intraret persuaderet,

*Defecundo
argumento.*

Palud.

deret, vel alia via cū vitę monasticę subduxit, teneri ad restitutionē in integrū: nēpē aut illi ingressum rursū persuadēdo, aut alterū eius loco substituēdo, aut, si neutra istarū viapatuerit, obstringitur, inquit, idem ipse intrare. In eandem sententiam subscribit Antonius Florentinus. 2. parte, titulo. 2. cap. 2. Et nē opinio hęc monachorū tantū censetur propria, sequitur eandem Adrianus in. 4. in eādē citata. q. de bonis animę restituendis. Et præterea Maior. q. 17. & adducit Palud. exemplū Raimundi celeberrimi generalis ordinis nostri, qui eādē de causa habitum nostrum induit. Argumentum isti venantur ex cap. si seruus. primo, dist. 54. vbi iubetur episcopo ordinanti seruum nesciente domino duplū eidem reddere. Inde ergō & fortiore (vt putant) ratione colligunt obligationem restituēdi religioni in eo exurgere, qui eidem religioni monachum subtraxit. Verum est tamen Adrianū & alios sententiā mitigare, dicentes tunc esse veram, quando quis vel religionis odio vel alio malo animo id fecit: secus autem si amicitia ad id adductus est, aut parentum commiseratione. Nam tunc & si peccatum committatur, restitutionis tamen lex nō ligat. ¶ At verō neq; opinio hęc multum probabilitatis habet. Prima ergō cōclusio sit secundū moderationē Adriani. Qui bona intentione impedimento est volenti monasticum institutum capessere nullam facit religioni iniuriam: quippe quę nullum dum ius acquisierat. Cui præterea accedit qd licet monachatus professio in genere, adeo sit Evangelicū consilium, vt nullo sit alio opus particulari: tamē quod hic & modō & cum cæteris circumstantijs tale institutum suscipiat, res est quę citra iniuriam in consul-tationem potest ascisci. ¶ Sit autem secunda conclusio. Nemo qui alteri, etiā iniquo animo monachatum dissuasit, vel alia illi ratione obstitit quo minū monachus fiat, obnoxius subinde sit restitutioni vel eidem faciendę vel conuentui de rigore iustitię: sed tantū tenetur charitatis lege & correptionis fraternę. Conclusio hęc perinde atq; superior, quin verō firmiūs demonstratur. Primū enim illi qui à religione retractus est nulla debetur restitutio: quia neq; vi cohibitus est, neq; fraude seductus, atq; adeo neq; iniustitiam passus: nam vbi non inuenitur inuoluntarium sed spontanea concessio, nulla subest iniustitia: atq; adeo neq; iustitia restitutionem iniungit. Sed tantū esse illic po-

test peccatum contra charitatem: quę ideo charitas postmodū admonet correptionē fraternē fieri. Enimverō qualem radicem habuit peccatum, scilicet vel contra charitatem vel contra iustitiā, talis est & virtus cui emendatio competit. Secundum argumentum est superioris simile. Ille qui à religione est impeditus, in sua pōst habet libera potestate suū prius propositum exequi: si autem nō vult, tūc ille qui eum abduxit exoneratus est onere restitutionis. Et sunt argumenta hęc inde fortiora quod perniciosius est hominem in peccatum contra legem adducere, quā à consilio religionis reducere. ¶ Neq; verō restitutio necessariō est religioni faciēda. Nam nullo pacto vrget argumentum quod religio illa & ordo ius quoddā habebat, saltem proximum. Enimverō illud semper dependebat à voluntate illius qui poterat à proposito retrocedere. Quod si sua sponte inuauit, nulla restat obligatio restituendi. Imō eādē ratione addiderim quod etiam si quis à professione neophytū, puta qui habitu indutus est & catechumenus, absq; vi & fraude abduxit, licet graue committat peccatum, tamen cū non sit nisi contra charitatem, nulla iustitia eum obligat ad restitutionē. Nam si ego istum iam adornantem intrare hanc religionem ad aliam diuerterem, non fio debitor priori cōuentui: ergō nullum habebat ius quod me obligaret etiā si simpliciter extraxissem. Quin verō neq; ille qui iniquissimo animo professo per-suaserit exire, planē video quo iure ad restitutionem teneatur. Neq; argumentum quod à serui similitudine deducitur prorsus in contrarium cogit. Etenim quicquid de seruo sit, de quo idem iudicium erit in cōscientia, quod secundū leges ciuiles fuerit: non tamen eadem apparet ratio de monacho. Mancipium enim dominus in suam propriam vtilitatem veluti equum suum possidet: de monacho autem non sic censendum. Nam qui se diuino obsequio manciparunt, etsi strictissimi sint religionis voto, non tamen possidentur vt serui ob Prælatorum temporale commodum, sed ob suum ipsorum spirituale. Quare serui illa libertate plena est. Qua licet monachus abutatur, habitū exuens, tantū obligatur lege obedientię redire, vt dignus efficiatur regno cœlorum. Et ideo si sua sponte exierit, nulla inde nascitur ciuilis obligatio ad restitutionem. ¶ Tertia conclusio est. Si quis aliū vi, vel minis, vel fraude, seu retraxerit seu

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Ad argumētum aliorū.

Tertia conclusio.

rit seu extraxerit à vita monastica: utpote dicendo non esse bonam: ille, quia contra iustitiam fecit; inuoluntarium hominem per mouendo, tenetur, fateor, detecta fraude veritatem docere, & vim amouere, ut liberè possit redire: teneturq; forsitan propter illatam iniuriam procurare ut iterum in cõuentum recipiatur. Si tamen non redit, nullum tamẽ superest restituendi ligamen. ¶ *Quarta conclusio.* Quãuis quis iuuenem vel impedierit vel abduxerit, vel vi à monasterio expulerit, etiam illum qui fuerat professus, neq; tenetur alium loco ipsius subrogare, neq; ipse intrare. Hanc conclusionem præterq; superioribus rationibus, hac præsertim mihi persua deo. Consilium religionis nemo nisi cõ omni libertate sequi tenetur. Est enim religio, quippe qua homo ab se abdicat propriam libertatem, perdifficilis: obidq; lege sanctè decretus est annus integer probationis. Nullo ergo aut metu aut cõmissione delicti potest quis in religionem obtrudi, etiam si quis monachos plures ut exiret peruerteret. Neq; vllus potest casus dominicum illud verbum mutare, quo ait: Si vis perfectus esse, vade. &c. sed vniuersim hoc relinquendum est libero cuiusq; arbitrio. Nemo ad fidem nisi spontaneus admittitur: qua ergo lege possumus ad opera consilij inuitum cogere? Contrariũ porrò nos canonicę leges docent, quę licet vel aduertas, vel hæresiarchas, vel scelestissimos alios intra monasteriorum septa, atq; in arctissimas cellulas occludant, neminem tamen ad professionem religionis cogunt. Isti ergo qua ratione putant institutis monasticis fauere, sunt fortè in religionis vota, quæ liberrima esse debent, iniurij: eaq; dum homines eõ cogunt, odiosa reddunt. Accedit huc, quod forsitan retrahenti alium, minimè illud congruit institutum religionis: neq; fortè conuenit expedire. Hac enim de causa statutus est professionis annus ergo si ante ingressum scit sibi non esse salutarem, neutiquam intrare tenetur. ¶ Pugnatur in super aduersum istos validũ argumentum. Sequitur enim ad eorum opinionem q; qui professum monasterio ademit, profiteri cogatur. Consequens tamen est cõtra ius concedens probationis annum: quo qui expertus fuerit non sibi ex re esse tale institutum, liberè recedat. Accedit præterea q; non semper est personarum paritas. Vtrum vir illustri aut egregiè doctus teneatur ideo religioni se mancipare q; religioni vel parum vel nihil vtile extraxerit? Extat deinde ar-

gumentum q; restitutio in foro conscientie non obligat nisi illis casibus, quibus si veritas publicè constaret, obligatio secundum leges oriretur in foro exteriori: at verò neque Papa neq; Prælatorum vllus talis reum criminis compelleret illo pacto restituere: nulla ergo est obligatio in conscientia. ¶ *Quinta conclusio.* Qui cõuentum aliequam aut religionem persona aliqua expoliavit, quę religioni erat frugi (nam de inutilibus nullus subesse potest scrupulus) fortè teneretur de damno dato: neq; verò in integrum, sed ad prudentium arbitriũ: ut qui rectorem Cathedralis vel fraude deintertaret, vel vi exire constringeret, teneretur de damno cessantium prouentuum. Haud tamen hoc tanq; mihi cõpertissimũ statuerim. Imò standũ arbitror tũc foro exteriori: nam (vt dixi) nõ eadem est hũc prorsus ratio quæ de seruo. Hæc autẽ disputata sint de iustitia: nam de cõsilio aliud est. Peregrege nanq; fecit Raimundus, per suũ ipsius ingressum damnnum cõpensando, quod religioni dederat.

¶ *Tertium argumentum* iam nos in considerationem mittit restituendorum temporalium bonorũ. Hæc autem triplici sunt differentia. Alia quippe sunt corporis, alia verò exterioris facultates, ac tertia inter hæc media, puta honor & fama. Quod Ioãnes in sua Canonica dixit: Omnia quæ sunt in mũdo, aut sunt cõcupiscentia carnis, aut cõcupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Inter hæc autem illa sunt nobis congenita penitiũs, ac natia, atq; adeo potiora, quæ ad corpus attinent. In quibus prima est vita quę per homicidiũ tollitur. De qua re S. Tho. ac Theologi summo consensu respondent in tali casu, quia æquiuales restitui nequit, sat esse ut fiat possibilis repensatio: veluti quia Deo & parentibus reddere ad iustum non valemus, ut potè à quibus suscepimus vitã, sufficit eis reddere quantũ possumus. ¶ At verò operã præteritum est hoc presius explicare. Atqui in primis recolendum est ex superioribus necessariam esse homicidæ & restitutionem facere damni dati, & satisfactionem de iniuria: & ideo de vtrãq; est dubium in foro conscientie: nam in foro exteriori posita est talionis poena: ut iuxta verbum Domini, Qui gladium acceperit, gladio pereat. Hoc autem nihil ad nos: qui tantum instituimus confessarios ad poenitentias iniungendas. Dicamus ergo prius de damno dato. De quo est omnium conclusio, quod si occisus familiam

casus quãdo in conscientia quis ad restitutionem tenetur.

Quinta conclusio.

De tertio argumentum.

Tria bonorum temporalium genera.

Qualis debeat fieri pro vita ablata cõpensatio.

sudore proprio alebat, tenetur tunc homicida illud damnum compensare, alendo eandem familiam. Et ratio fit illis comperta ex natura commutatiuæ iustitiæ. Sustulit ille uix & orphanis alimoniam: reddat ergò. Sic enim decretum est. c. fin. de iniur. & dam. da. to: Si tua culpa datum est damnum, iure super his satisfacere te oportet. Hi autem sermones uniuersales, sunt magis veri & minus vitales. Opus est nanque respondere an quicumq; sit ille homicida: & quantacumq; fuerit defuncti familia, debeat illam perpetuo sustentare. Maioris. 4. distin. 15. q. 19. dubio postremo ait teneri homicidam tantum reddere hæredibus defuncti quantum ipse iudicio prudentium lucratus fuisset tota uita: deductis laboribus. quia non tantum, inquit, debetur quiescenti homini, quantum laboranti. Hoc autem nihil est dicere: quoniam si illi qui suis manibus uictitat laborem ademeris, nihil relinquis: cessans. quippe ab opere nihil lucraretur. Item argumentum est contra hoc urgentissimum. Si enim quis quenquam ab opere & labore cohibet; in integrum tenetur de damno, ac si ille laboraret: nam ille accensus est operi. Si tu ergò illi obstas, adstringeris ei quod ipse lucraretur refundere. Et ideo Scotus dist. 15. q. 3. ait talem homicidam teneri ad sustentationem familie defuncti: non solum uxoris & liberorum, uerum si ille matrem quoq; & propinquos nutrebat, uniuersos quoq; cogitur ipse pascere. Et sequitur eum Adrian. eadem distin. citatq; in eandem sententiã Speculatorem & Panor. dicentes q; quisq; hæredum potest agere pro operis defuncti, quas posset exercere toto sue uite tempore. Hæc autem regula nõ est admissim certa; sed dura ualde circumspectorã cõscientijs. Sequitur enim q; homicida ante iudicis condemnationẽ in summã paupertate redigi deberet, & talẽ deberet imponere cõfessarius pœnitentiã. Unde si homicida pauper est, qui tantum lucratur quantum ille lucrabatur defunctus, teneretur totum dare, & nihil sibi reliquum facere. Quod si forte ille occisus erat mercator, cui ampli prouentus proueniebant, & homicida itidem est mercator, teneretur tantundem hæredibus refundere. Adrianus concedere uidetur: Maioris uero negat. nam dicit quod postquam familia habet aliunde victum, non tenetur homicida illum ei suppeditare. At uero hoc nihil refert: nam si nudam commutatiuam iustitiam cõsideres; nil interest sint

ne hæredes diuites, an pauperes. Etenim (vt 5. q. superioris libri dicebamus) nõ hoc attendit: sed præcipit ut quantum ablatum est, redatur, modo qui abstulit soluendo sit. His ergò prætermisis, certissima quæ huc potest conclusio stabiliri, est hæc. In his quæ secundum speciem reparari nequeunt, restitutio est ad arbitrium prudentium facienda. Neq; particularius aliud S. Thomas respõdet: nimirum intelligens nihil posse certius constitui. In hoc autem arbitramento habenda est ratio personarum, tam occisi quam occidentis, quam etiam hæredum: nam (vt modò disputabamus) nulla aliarum regularum est solida. Quapropter hæc est quæ prudentibus habetur in usu. Atq; ad eò plus huc concludit prudentium sententia, quam Theologorum scientia, uel Iuriscõsultorum. Quando enim homicida est diuitijs præpotens, maior est ei restitutio iniungenda, quam si egeret. Et si occisus inutilis erat suis, minor quam si erat frugi. Est præterea in hisce iniurijs considerandum quod qualitas defuncti nõ tantum pefari habet ex utilitate ipsius, indigentiaq; suorum, uerum etiam ex valore & dignitate personæ. Nam qui uirum ingenuum literis uel alia ratione insignem occidit, ad maiorem multo restitutionem tenetur quam si personam inferioris classis trucidaret. Falluntur ergò qui arbitrantur ob id quod non reliquit familiam in opem non esse restitutionem necessariam: quoniã talis persona multo pluris erat quam alia. Quin uero & occidendi modus, si per insidias, aut fraudẽ, aut per insignem atrocitatem homicidiũ perpetratum est. Hæc in quã omnia venire debent in cõsiliũ ut restitutio legitimẽ fiat, dum modò hæc omnia iniurijs possit soluere, etiã cũ graui detrimento suorum bonorũ. Tametsi, ut ad superius quoddã uerbũ respõdeamus, nõ sit propter restitutionem in foro cõscientiæ in extremam aut grauem necessitatem quisquam cõiiciendus. Sed & restat in super in huiusmodi casibus animaduertendum, id quod in spe est tantum; non æquipollere ei quod est in re: nam poterat defunctus citò mori, aut languere; ita ut non posset familiam sustentare. Idem prorsus dicendum de mutilatione membri: ut qui manum alteri abscidit tenetur soluere operas medici, & damna, cessantesque labores in integrum: ad arbitrium tamen sapientium uirorum. Quod si quis sententiæ huic obijciat illud Exod. 21. quod iure etiam Canonico de

*Conclusio
austhoris.*

iniur.

iniur. & dam. dat. cap. si rixati. pro lege susceptum est: nempe quod si percusserit alter proximum firum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ille qui percusserit, opera eius & impensas in medicos restituat, ceterum innocens erit. Respondetur quod erit innocens respectu homicidij: & si ille qui læsus est, plene cõualuit, euadet tunc & percussor prolixus liber. ¶ Ex his fit consequens quod non debet æstimari pretium huiusmodi læsionum ad libitum illius qui damnum accepit. Amputauit quis manum alteri, aut eruit oculum: utrum teneatur tantum reddere quantum ipse peteret, si ante mutilationem ipse vellet vendere membrum suum? Minime gentium. Est plebeius qui pro mille aureis nollet orbari oculo: & tamen postquam auulsus ei est, non tenetur qui eum eruit tantum reddere. Non enim est eadem hæc habenda ratio quæ in rebus recuperabilibus. Si furto surripit equum, debeo vel ipsum reddere, vel simpliciter quantum valet: at quia membra non possunt eadem restitui, non debent tanti æstimari quantum homines illa faciunt quando habent. Quauis etiam deformitas quæ in mutilo restat, sit etiam reprehensanda. Sed est tandem adnotandum quod inter illustres istæ restitutiones non petuntur. Nam damna facile condonant: iniuriæ enim sunt, quas nunquam obliuioni tradunt. ¶ Secundò, præter damna data tenentur iniurius satisfacere pro iniuria: sed de hoc quoque diuersæ versantur opiniones. Est inquam Scoti grauis seueraque sententia loco citato. Ait inquam quod ubi lex talionis iure sancita est, illa est sancta & legitima: & ideo iuste inquit debet illic homicida patienter soluere illam poenam. Quod si intelligat dum captus fuerit supplicioque destinatus debere patienter tolerare, verisimum est. Attamen si intelligat quod ipse se debeat offerre prætori, hoc profectò nulla probabilitate sustineri potest: quoniam nemo reus esse tenetur, ac simul actor, ut sponte se patibulo obijciat: esset enim hoc contra ius naturæ, quod tam truces leges & præcepta non admittit. Haud tamen credibile est grauem doctorem ita sensisse. Id quod ex subiunctis statim verbis conijcitur. Subdit namque quod ubi lex talionis non fuerit statuta, reus non tenetur sibi eam inferre: quia nullus debet esse homicida sui. Hinc enim colligitur quod neque ubi statuta fuerit tenetur reus obijcere se iudici. Hoc enim eodem recideret, ac si

eam sibi inferret. Adijcit nihilo minus expedire, tunc tali homicidæ ut exponat vitam suam in causa iusta, ut pote in bello contra inimicos ecclesiæ pro restitutione faciendâ illi cuius vitam abstulit. Et subdit quod si neque tantam restitutionem velit facere, non potest omnino esse immunis à restitutione. Est satis seuera & rigida censura: quam videtur sibi satis corroborare verbo Christi: Qui gladio occidit, gladio peribit. Et Adrianus consentit cum illo. Ego verò fateor quod neminem possem sic obligare. Christus namque de vindice gladio reipublicæ loquebatur, quo malefactores pereunt. Imò verò probo viro qui ira successus vnus homicidium fecit, non subinde consilium esset illa de causa committere se bello: secus si esset eouisque perditis moribus ut esset velut publica pestis. Aliter ergò faciendâ est satisfactio pro iniuria, petendo videlicet suppliciter veniam, vel arbitraria poenitentia. ¶ Quando verò nulla alia patet restituendi via, commoda restitutio est si interfecto orationibus & precationibus mortuum suum apud Deum adiuuet. Idque salutare est ut in sacramentali confessione poenitentia loco iniungatur. Tamen si, ut verum fatear, iustitiæ obligatione de huiusmodi spiritali restitutione planè non video. Neque S. Thom. illius meminit. Quamlibet Scot. loco citato necessariam existimet. Neque verò in foro iudiciali compulso fit nisi de dano temporali dato, deque compensatione iniuriæ. Sed est nihilo minus saluberrimum consilium, quando interfectus indiget. Nam si à fide catholica alienus vixisset, ridicula esset talis restitutio. ¶ Restat autem dubitationis non nihil, qui sint illi hæredes quibus faciendâ est restitutio de necessitate. Ait enim Scot. quod si ille defunctus alebat parentes & alios cognatos & propinquos, omnes tenetur interfecto pariter sustentare. Et eum sequitur Adrianus, & alij. Respondetur tamen per temperamentum huius sententiæ. Sunt enim aliqui hæredes necessarii: nempe qui tale ius habent ut nequeant in totum ab hæreditate excludi: sicut sunt vxor & maritus, parentes & filij: hos enim tenebatur pater sustentare si egerent. Quapropter & hic hæredum ordo succedit in ius defuncti: quibus ideo de iustitiâ faciendâ est restitutio. Et ratio est quod homo est quoddam bonum, non solum suum, sed vxoris, & prolium, & parentum. Et ideo qui hominem gladio sustulit, illis sustulit. Alij verò sunt hære-

Improbatio

*Quomodo
facienda
satisfactio
iniuriæ.*

*Dubium
quibus
debeat
ferri
restitutio.*

*Sententia
aut
thomæ.*

*Præter
dãna
etiã
iniuriã
cõpensanda.
Scotus.*

*Nemo
reus
esse
tenetur
actor.*

des solum ab intestato, qui tamen non sunt necessarii; vt fratres, & inferiores cognati. Et his rigore iustitiæ in conscientia non tenetur homicida: nam licet defunctus sua liberalitate illos aleret, non ideo illa obligatio transit in homicidam. Aliàs teneretur pariter alere amicos & famulos, & quoscunque ille in domum receperat. Verum est tamen quod in foro exteriori fratribus & reliquis agnatis, quia ius habent agendi de iniuria, solet, vt eam remittant, pecunia de pendi: non tamen quod pro damno dato illis quicquam debeat. ¶ Quod si super his percõteris, vtrũ hæredes homicidæ si ipse viuens non satisfecit, teneantur de damno in conscientia? Respondetur ipsos teneri si defunctus bona reliquit: aliàs minimè. Iniuriam autè compensare, nõ item conuincuntur. Nisi viuens homicida cõdemnatus esset transfretq; in rem iudicatam vt pro iniuria tantum solueret.

Dubium, an obligatio restituti trãseat ad hæredes.

De quarto argumento.

Sequitur vt in quarto argumento de fama & honore læsis, quomodo debeant restitui. Qualiter autem fama & honor differant, libro sequent. quæstio. 9. vbi eorum tractatus proprium habet locum, explicabitur. Nunc autem satis est nosse famam, quæ bona est existimatio de homine publicitatis habita, per detractiõnem denigrari: ob idq; infamator commodiori aptiorque possibili modo, restituere, refarcireque eam tenetur. Est enim in bonis temporalibus post vitam præcipuum. Neque verò est, sicuti ablata vita, irrecuperabilis: potest enim in integrum restitui. Attamen præstituenda est statim in fronte regula, Quod læsa fama non est de necessitate salutis restituenda, nisi quæ contra iustitiam aufertur. quæ regula vniuersalis est in omnibus bonis. Vnde cum S. Thomas tres assignet infamandi modos: Primus, inquit, cum quis scilicet verum dicit & iuste non obligat ad restitutionem. ¶ At quia de hac re variè circumsferuntur opiniones, nõ tanta authorum citatione stylum obnubilemus, subiectis notabilibus rem aperiamus. Primum, vt obligatio restitutionis famæ oriatur, requiritur vt verè fuerit ablata, vel obscurata: nam quandoque ratione obiecti appareat auferri, quæ tamen revera non aufertur. Id quod quatuor modis contingere potest. Primò, si qui diffamatur talis homo est, cui secundum humanam reputationem illa non est infamia. Dixisti aulicum hominem seruire, vt ipsi aiunt, aulicæ etiam fœminæ: licet suspicio

Regula de fama restituenda.

Primum notabile.

Quatuor modis obiecto crimine homo non diffamatur.

inde oriatur si modò fœminam nullatenus infamares: profectò viro non teneris ad restitutionem. Neque si diceres descendisse in duellum cum alio: quanuis hoc secretum esset, & forsan mendacium: quia tali hominũ ordini nulla aut perquam exilis oboritur ex his infamia. Secundò neque aufertur fama quando persona iam publicè erat infamis. Mentitus es, verbi gratia, meretrici tali nõ esse admisisse lenonem, quem non admiserat: re vera non esset peccatum mortale non restituere ei famam: quia nullam inde maculam ipsa contraxit. Tertiò si infamia est de re leuissima. Vt si quis alium infamaret quod esset negligens in studio: & quod non ieiunaret Quadragesimam totam, quanuis mendacium esset: si persona illa erat vulgaris, pro nihilo ducit. Quartò si infamator vel non est fide dignus, vel ioco videtur dixisse: quoniam cui nulla datur fides, etsi delictum incurrat, quia tamen nullam generat infamiam, nullo se illaqueat restitutionis nexu. ¶ Prætèrà requiritur vt alius fa-

Secundum notabile.

nam obnubilet per iniustitiæ delictum. Etenim qui more & lege verum crimen propalat, nihil aufert quo restituere teneatur. Vt si quempiam in iudicio rectè accusasti: aut si per fratrem correptionem ad maiorem emendam prudenter plures accessisti testes, quibus proximi delictum patefaceres: aut si bono amici tui consulens, qui criminofum aut malè fidum seruum recipere in suam familiã adornabat, id nõ faceret admonueris: nullus istorum casuum iugo restitutionis hominem subdit. Mox si quis quempiam infamem contra claritatem non violando iustitiam, neque sic necesse est restitutionis necessitate. Detulisti criminofum in iudicium qui re vera dignus erat supplicio, & testibus conuinci poterat, non tamen ad bonum suspiciens, sed iniquo animo, puta ex odio aut ex auaritia, vt illi in sua dignitate per ambitionem succederes. Deliquisti quidem contra charitatem & liberalitatem: non tamen restituere conuinceris: quia non fecisti contra iustitiam. Pari ratione si prælatus proderet reum quem licitè condemnauit: proderet autem quibus illud erat ignotum. Impingit quidem in charitatis iura: haud tamen restituere tenetur. Neq; verò qui legitime diffamatũ in vno loco traducit in alio, vbi res nõ dũ erat audita:

¶ Ad hæc requirit tertio qd læsus est nõ alia via famã recuperauerit: nõ tunc immunis fit

tertium notabile.

ille

ille qui infamauit à restitutione: quippe cum alter iam habeat quod perdidit. Vt si ille quem de concubinato traduxi, adeo se com purgavit vt nulla mihi amplius habeatur fides, onere sum restituendi exoneratus. Ecce ergo tres conditiones ex quibus obligatio conflat ad restitutionem: scilicet vt auferas famam, & contra iustitiam, & quam alter non iterum in integrum reparauit.

Duobus modis quis contra iustitiam infamatur.

Dubium.

Solutio.

¶ Post hæc ergo ad singularia descendenti- bus dicendū restat quod duobus modis (vt ait sanctus Thomas) vsu venit contra iustitiam infamatio: scilicet quando quis falsum crimen imponit atq; iniuste: secundo quando imponit verum, sed iniuste. Sed nunquid fieri potest vt impositio falsi criminis sit vnq̄ nisi iniusta? Quid ergo opus erat post falsum, addere iniustè. Respondetur fuisse necesse: nam (vt libr. sequent. quæst. 4. visuri sumus) iudex ante cuius tribunal ille legitime probatur nocens, quem ipse nouit esse innocentem, tenetur ipsum supplicio addicere: quo utiq; casu falsum illius crimen factò ipso affirmat, iustè tamen: & ideo ad nullam cogitur restitutionem. At verò neque iudex extra illum casum, neque vlla priuata persona sciens ac prudens falsum de alio crimen adstruere valet citra iniustitiam. Tunc ergo ille non faciet idoneam restitutionem antequàm asserat se esse mentitum, nisi forsàn inter illos conuenerit, vt alia sit remuneratione contentus. In quo statim verbum alterum adhibemus. **¶** *Quin verò & hoc obseruandum est documentum, quod nõ satis est coram eisdem, quibus mendacium dixeras, te mentitum asserere: verum teneris contrariam quã feceras fidem facere: videlicet quia homines procliuiores sunt ad credendum mala quàm bona, iure iurando si opus fuerit, adhibitisq; insuper testibus, mōstrare te debes falsum dixisse: vt qui tua culpa fuerat infamia respersus, tua quoq; diligentia repurgatus euadat.* ¶ Secundo modo, obscuratio alienæ famæ fit contra iustitiã, quando quis verum crimen detegit: tamen contra iuris necessarium ordinem. Vt si quis occultum crimen vel extra iudicium propalauit, vel in iudicium accusando detulit, quod tamen probare nequiuerat. Quando verò aliàs prætermisit ordinis minutias, non fit subinde restitutioni obnoxius. vt puta si accusauit die festo, aut loco indecenti, aut non seruatis alijs ceremonijs, quæ rei substantiã non mutant. ¶ Veruntamen hic restitutionis casus, perq̄

difficilis est, si fieri ritè debet ac reuè. Enim- uerò hoc certum est non licere illi infamatori dicere se fuisse mentitum: esset enim hoc ipsum mendacium: quod pro salute totius mundi neutiquàm dicendum est. Atqui id quod sanctus Thomas & Scotus & plerique Doctorem aiunt, debere scilicet illum tunc dicere se peperam illud dixisse, atque iniquè proximum diffamasse, neque esse sibi adhibendam fidem, vsque adeo vel parum vel nihil ad restitutionem confert, vt citius ac sæpius noceat. Alij ergo recentiores aiunt infamatorem tunc debere vti amphibolis verbis, vt sic ipse non mentiar, vt tamen alij arbitrari possint, fuisse mentitum. Sed re vera præterquam quòd hoc, genus esset mendacij, nihil utilitatis afferret. Ob idque fatius mihi semper visum est, quod & hic Caiet. ait, non amplius talem detractorem coram eisdem de re illa fari debere: sed bonam vbiq; eiusdem hominis existimationem dispergere, videlicet quantum citra mendacium valet. Et quauis inde alij quòd non se ipse retractat, colligant verum dixisse, non tamen ipse amplius facere valet. At verò tenetur ei, cuius infamiam vniueravit de damno dato: nempe si causa illius iniuriæ aliquam iacturam suorum bonorū fecit. Non tamen in integrum, ac si per mendacium eum diffamasset, sed ad arbitrium sapientum prudentumq; virorum. ¶ Verum tamen in his restitutionibus faciendis pensanda est rei possibilitas. Equis enim restituere valeat si ei quem diffamauit impedimento fuit ne episcopatum aut egregiam cathedram amplamve dignitatem obtineret? Debet ergo in hisce casibus consilium teneri sapientum. ¶ Tertius verò modus qui ab Scoto & Richardo & cæteris adijcitur iniuste infamandi, vsu venit quando quis negat occultum suum crimen, quod alter iniuste detegit, siue in iudicio siue extrà. Vt dum occultus concubinaris aut fur præter ius denuntiatus, ait denuntiantem fuisse mentitum. Dubium enim est teneaturne illi restituere famam quam ei fauciat, dicendo illum esse iniquum delatorem. Et quidem Caietan. hic: & in Summa, in verbo, restituito, vtrunq; eorum ait teneri alteri restituere: quandoque mutuo sunt sibi inuicem iniurij: & nullus, vt ipse arbitratur, potest suam famam remittere. Scotus verò & Richardus mitius respondent: nempe illum concubinarium non teneri sic denuntiatori re-

Notandum documentum in restitutione famæ.

Secundus modus.

Tertius modus infamandi iniuste.

Caietanus.

Scotus.

*Sententia au-
thoris.*

stituere famam, vt occultum suum crimen pateatur: sed alijs verbis eum excusando: nempe dicendo bona intentione & zelo illum fuisse adductum. ¶ Crediderim tamen, si meū est auscultandū iudiciū, quòd licet hoc quod Scotus admonet salūbre sit cōsiliū: tamen secundū iustitiæ rigorem ille iniuste infamatus nullatenus tenetur denuntian- ti vel accusanti restituere: etiam si suum crimen negauerit, ex qua negatione colligatur alium fuisse vel mentitum, vel falsum locutum. Id quod & ante nos Syluest. adstruxit, in verbo, restitutio. 3. §. 3. Nam qui suo vitur iure, nemini iniurius est, atq; adeo rigore iustitiæ non cogitur illi quidpiam restituere: ille autem qui tali casu suum celat crimen, suo vitur iure. Quòd si arguas, illum dum negat crimen quod fecit, mentiri: & si cū iuramento id negat, peccare mortaliter: ex quo consequens apparet, alteri ad restitutionem teneri. Respondetur primum quòd potest celare tacendo, scilicet neque affirmando neq; negando. Secundò responde- tur quòd etiam si negando citra iuramen- tum peccet, non tamen mortaliter: quia non perniciosè mentitur: quandoquidem ius ha- bet celandi. Et quanuis deierans mortaliter peccet contra Deum, non tamen iniustitiam contra reuelatorem committit. Neque verò, vt Scotus putat, contra rem publicam: quoniam quandiu ipse habet ius suum con- tegendi crimen, non est inobediens iudici: atque adeo neque ad restitutionem cogitur. Est enim alta mente, illa supraposita regu- la seruanda, Nullum peccatum ad restitu- tionem obligat nisi sit contra iustitiam. Quocircà metaphysica hæc distinctio Caietani, scilicet quòd accusator potest conside- rari vel tanquàm iniuste accusator: & tunc alter crimen negando, non facit ei iniuriam: sed tamen potest etiam considerari tanquàm homo, & tunc fit illi iniuria. Metaphysica inquam hæc distinctio, profectò nihil ad mores refert: nam cum ipsissimus homo sit qui accusat, nullam ei irrogat iniuriam, qui se suo iure ab illo tuetur. Præterea inanis est ille modus mutæ restitutionis. Nam si qui accusauit non potest dicere falsò se ac- cusasse, quia mentiretur: sed accusasse iniuste, per hoc non refarcit alterius famam: imò potius cōfirmat rem veram affirmasse. Item postquàm alter non tenetur crimen suum occultum confiteri, si diceret, vt vult Caietanus, alterum non fuisse calumniatorem,

Caietanus.

illa esset quasi confessio proprii criminis: Ille ergò infamatus non tenetur restituere accusanti: sed si alteruter, potius accusator qui priorem intulit iniuriam tenetur accusato. ¶ Præter hæc quãdo vterq; teneretur, certum est, contra quam Caietanus censet, locum habere compensationem: vt scilicet iniuria pro iniuria remitteretur. Potest enim quisq; suam famã & remittere & commutare, vt statim videbimus. ¶ Quartus deniq; modus iniuste infamandi est tanto pernicio- sior, quanto vsitator & minoris æstimatus. Nèpe dū quis quæ audiuit reulit. Audisti sci- licet vicinam tuam amicū receptare: id autem, vt ingenium est hominum, statim in aures vicinæ hisce verbis susurras: Hoc aut illud audiui: ego quidem non credo, sed audita refero. Est profectò ingenio- sus, sed pestilens detrahendi modus. Nam quo tu te ipsum sanctius iustificas, maio- rem tibi arrogas fidem, & ideo peius infamas. Sic enim fama, vt ait ille, vires acquirit eundo. Quare etsi Scot. loco citato distinct. Scotus & Caietanus. 15. q. 4. & Caietani. 2.2. quæstione. 73. articu. 2. illam censeant non esse directè infamatio- nem, quia ex natura rei non aufert famam, neque obligare putant ad restitutionem nisi ratione scandalii: profectò ego non sic au- derem tutas reddere conscientias. Imò qui sic infamat, licet non teneatur dicere se esse mentitum, quandoquidem id audiuit: tenetur tamen non solum dicere leuiter se esse locutum, verum & operam dare, vt opi- nionem quam alij conceperunt illis adimat. Nisi forte res sit tam publica, vt alia via in- serperit. Cauendum ergò est maximè ab huiusmodi susurris. ¶ Præter hæc autem de hac famæ restitutione multa doctores con- trouersantur dubia, quæ sunt ordine discuti- enda. Primum est vtrum cum detrimen- to propriæ famæ restituenda sit aliena. Ap- paret enim id non esse necessarium: tum quòd vnusquisque debet potius suæ famæ consulere quàm alienæ: tum etiam quòd fa- ma quam ego alteri abstuli, non mihi accre- uit. Debeo inquam quos deprædatus sum nummos eò restituere, quòd mihi accre- uerunt: ob id autem quòd famam alterius obscuravi, mea non fuit facta clarior. ¶ Respondetur, nihilo minus procul dubio cum propriæ famæ detrimento eam tene- mur, quam lacerauimus, reficere. Nam licet nostræ propriæ quàm alienæ accurati- us debeamus prospicere: haud tamen vlli licet

*Quartus mo-
dus infamæ
diuini.*

*Scotus &
Caietanus.*

*Primum du-
bium.*

licet cum alterius iniuria sibi consulere. Neq; dissimile est in alijs bonis temporalibus. Si enim alienam domum incendio absumpsisti, aut hominem coëgisti suas merces in vindasia cetera, licet nihil tibi accreuerit, teneris nihilo minus restituere. Vnde acutè profectò Aristot. 5. Ethicorum docuit in huiusmodi iniurijs, licet non proprium, tamen metaphoricum esse lucrum: nempè quòd tuâ explens voluntatem aliù deiciisti: od idq; perinde teneris restituere ac si quod abstulisti tibi esset appositum. ¶ Hoc autem dubium, alterum parturit: vtrum scilicet vsq; adeo hoc sit verum vt nullam exceptionem admittat. Est enim praegræue, vt si Antistes, vel alter egregiæ existimationis, famam priuati hominis maculauerit, teneatur cum tanta iactura suæ alienam reficere: dicendo se esse mentitum, vel quid simile. Respondetur leges has morales nõ esse tanto cum rigore aufcendas, sed vt sapientissimus quisq; ponderata personarum qualitate censeret: & ideo personæ illustri satis est si quam obtinebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione compenset. Quòd si alter noluerit, non tenetur infamator amplius facere: nam etiam in pecunijs si debeo decem, quæ soluere non possum nisi cū miliū detrimento, profectò differre possum solutionem, vel aliam viam indagare soluendi. ¶ Grauius autem dubium, huic affine, est, vtrum fama sit cū detrimento propriae vitæ restituenda. Caiet. nanq; 22. q. 62. ar. 6. quem iuniores nonnulli sequuntur, tres rerum ordines distinguit: nempè pecuniam, honorem ac simul famam, & tertio vitam. De quibus hanc constituit regulam. Rem inferioris ordinis nemo tenetur cum detrimento rei superioris restituere: vt pecuniam cum detrimento seu famæ seu honoris: nec famam vel honorem cum detrimento vitæ: sed rem cuiuscunq; ordinis cum detrimento rei eiusdem ordinis. ¶ Regulas autem huiusmodi ex visceribus metaphysicæ expressas, multò plus nimio Caietanus ad morum philosophiam accommodauit: quæ ideo non possunt non esse fallaces. Profectò non est quòd ambigi possit, quin pecunia debeat nonnunquam cum detrimento famæ restitui. Primùm enim nemini fas est cum detrimento & iniuria alterius suū protegere honorem & famam: neque alter qui læsus est tenetur iuri suo etiam pecuniario cedere, vt qui iniuriam intulit, suam protegat famam. Suffuratus es, verbi gratia, am-

plam pecuniam: haud dubium quin debeas omnem adhibere diligentiam vt secretò restituas. Si tamen neuiquam sine famæ & honoris periculo potes, non ideo debet alter sua denudari substantia: maximè cum damnum illius graue est. Haud enim negamus quin debeat respectus haberi famæ & pecuniæ: sed tamen, cæteris paribus, maius est ius innocentis, qui à te iniquè læsus est. Secundò, quanuis metaphysicam rationem inire velimus, & si fama genere suo præstantior sit quàm pecunia: tamen tantum potest æris accumulari, vt cumulus ille multò sit pretiosior fama tua. Est quidem aurum suo genere argento pretiosius, sed tamen tantum esse potest argenti pondus, vt multò æstimetur pluris, quàm minus auri. Porro ergò illa regula valde perniciofa est in rem publicam: quàm idcirco absit vt vllus credat qui suæ studet conscientiae consulere. ¶ De vita autem quòd quis cum eius periculo aliquam teneatur restitutionem exequi, vrgentius dubium est. Etenim cum, vt supra diximus, non modò nemo sit dominus vitæ, verum neque ob vllum delictum teneatur se morti offerre, vt libro proximo dicturi sumus, aut mortem sibi ad quam condemnatus est asciscere: cõsequens esse apparet vt cum eius periculo nemo ad restitutionem teneatur. Respondetur ergò quòd secundum communem legum ordinem & morem nullus tenetur cum periculo mortis restituere, non solum pecuniam aut famam, verum neque vitam quam alteri abstulit, etiam si insignem virum occiderit. Et in hoc etiam fallit regula posita, scilicet quòd res debeat semper restitui, etiam cum periculo rei eiusdem ordinis. Secundò nihilo minus, saluo meliori iudicio, crediderim singularem posse euentum contingere quo quis cum periculo propriae vitæ teneatur restituere, non solum famam & honorem, verum etiam fortè rem pecuniariam. Exempli gratia. Si quis illustrem familiam de heresi aut de crimine læsæ maiestatis mendaciter diffamasset, ita vt nisi mendacium retractasset, eadem profapia perpetua illa labe maneret infecta: deberet quidem omnem adhibere diligentiam vt vitam propriam in tuto constituendo testimoniū peremisset. At verò etiam si non posset sine periculo vitæ, credo nihilo minus teneretur. Veruntamen prudenter discernendum est, delictumne & damnum iam transierit, an

An cum periculo vitæ teneatur quis restituere.

Alterum dubium.

Tertium dubium.

Bonorum distinctio.
Regu. Caiet.

Reprobatio

verò sit semper dependens. Occidisti hominem, vt dicebam, quem iam in lucem restituere non potes, nò teneris vt pecuniã pro illo restituas periculo te mortis exponere: neque si famam denigrasti quàm infamatus recuperare non potest. Sed tamen de illo casu loquor quando ex te fama actus pendet vt recuperari possit. Idem censuerim de vitã: vt si ob tuum solum falsum testimonium vincens quispiam est qui morti addicitur: profectò teneris etiam cum periculo tuã vitã illum morti eripere, in quam tu illum adigis. Secus si tu crimen cõmisisti ob quod ille falsò condemnatur. Enimuerò si tu illi non imposuisti, nihil tua refert: ob idque nulla lex te ipsum tũc prodere cogit. ¶ Quid autem dum quis famam restituere non potest? Diuus Thomas ait debere aliter recompenationem facere: idemq; Scotus in. 4. distinctione. 15. secundum tenorem illius glossulæ super cap. ecclesia. vt lite pend. nih. inno. Cum res restitui non potest, in alio æqui ualenti fieri debet restitutio. Syluest. verò in verbo, detractio. §. 4. affirmare audet contrarium: Illa nimirum similitudine ductus, quòd sicut pecunię debitor dum non est sol uendo, nò tenetur honorem aut famam exhibendo recompenare: ita neq; qui famam restituere nequit tenetur pecunia satisfacere. Et habet probabilitatis non nihil. Nam aliàs qui neque per pecuniam potest restituere, deberet eam orationibus vel alia via repensare. Nihilominus non est ab opinione regia diuertendum. Enimuerò cum pecunia pretium sit omnium rerum, illa æstimatur & honor & fama. Et ideo per illam aut per aliud pecunia æstimabile, faciendã est horum restitutio. Quando verò illa defest, non est cur per orationes vel per honores restituatur: quia hæc non sunt rerum pretia. ¶ Super his autem omnibus potissima hic quæstio de hoc disputatur, vtrum fas cuiq; sit suã remittere famã restitutionem. Cuius vtq; partem negatiuam tuetur Caiet. 2.2. quæst. 73. articulo. 2. & in sua Summa, verbo, detractio: cui non defunt alij recentiores sequaces. Atqui fundamentum eius est hominem non plus esse famã suã & honoris dominum quàm vitã: atq; adeò sicuti occidere se non potest, neq; eandem facultatem alteri facere, ita neque famã suã restitutionem remittere. Sed tamen hæc quæstio non est q̃ magnum nobis negotium hic cessat: quippe qui suprã quæst. 3. contrarium fun-

damentum iecimus, & vt arbitror constabiliuimus: nempe quòd homo est honoris sui & famã dominus sicuti pecuniã. Tamen si in eodem ordine pluris habenda sit quàm pecunia: secundum illud Prouerb. 22. Melius est bonum nomen, quàm diuitiã multã. Ex quo quidem contrario fundamento contrariam modò elicimus conclusionem: videlicet remittere famã restitutionem atq; honoris, genere suo non esse peccatum mortale: nisi circumstantia personã, scilicet quia est in publica dignitate aut magistratu constituta: aut fortè alia ratio mortale illud efficiat. At si absq; vlla causa illã quis remittat, aut se nò grauius infamet, erit ei peccatũ veniale: sicuti prodigalitas pecuniã quã genere suo nò est mortale: vel saltè in eodẽ ordine paulò deformius. Et ratio est: quia eiusdem ad se ipsum in his quorum homo est dominus nulla intercedit ratio iniustitiã: sed erit peccatum præter charitatem qua quisque tenetur se & sua diligere: quod quidem in temporalibus non attingit ad mortale. ¶ Ex qua quidem conclusione subinfertur secunda: scilicet quòd si quis aliqua bona & honesta causa ei qui se infamauit citra aliquam restitutionem parcat: nempe vt illius qui aliàs probus est, honori consulat: aut propter aliam pietatis rationem: non solum nullam contrahet culpam, verum & officium præstabit charitatis. Loquimur enim semper absque circumstantia personã publicã. Conclusio est non solum nostra, verum Adriani, authoris non infamã notã, in. 4. quæstio ne penultima, de restitut. quinticim Sancti Thomã expressè, quicquid Caietã. contra conetur. Ait siquidem. 22. quæstio. 64. articulo. 5. hominem esse constitutum dominum sui ipsius per liberum arbitrium, & ideo licitè de seipso disponere posse quantum ad ea quã pertinent ad hanc vitam. Neq; quicq; excipit præter transitum huius vitã ad aliã. vbi palam asserit omnium præter solam vitam esse hominem dominum. & q. 73. ar. 4. absq; vllò enigmatè explicatissimè ait, in arbitrio hominis positum esse detrimentũ suã famã pati: nisi hoc vergat in periculum aliorum: vt pote si quis persona sit publica: secundũ illud Greg. homi. 9. super Ezech. Linguas detrahentiũ sicut nostro studio nò debemus excitare, nè ipsi pereant: ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimitè tolerare, vt nobis meritum crescat. Quin verò non solum ex doctoribus, verum ex Euangelio

Notanda distinctione.

D. Thomas. & Scotus.

Syluester.

Sententia auctoritatis.

Caietanus.

Gregorius.

Solutio dubie. Prima conclusio.

Secunda conclusio.

geliō id non est illatu difficile. Haud enim Christus tātam honoris & famæ curam nobis commendauit, vt declararet non habere nos illorum dominium. Imò Matth. 5. & alibi sæpe, honores omnes cum splendoribus huius mundi impendit nos admonet vt abijciamus. Et alibi, ne optemus primas cathedras. Et de fama ait Paulus, pro minimo habere, iudicari ab hominibus: Non ait pro nihilo, sed pro minimo: quia fama aliquod bonum est, sed non de præcipuis. His adiecim⁹ loco citato sanctorum exempla: puta Ambrosij, Augustini, & Anselmi, qui seipsum in suis scriptis humilitatis gratia diffamârunt. Quod certè non fecissent nisi intra limē virtutis id illis licuisset. At si fundamentum illic fati demonstrauimus, quod arbitror demonstrasse: nempe hominem esse dominū suæ famæ: nulla est ratio cur hic in confirmandis his conclusionibus inuoremur. sane quæ inde planè colliguntur. At verò quādo infamia esset hæresis aut apostasiæ quæ contra fidem & religionem è regione militant: talis infamia non est ferenda, sed omninò repellenda, & quàm fieri maximè potest abstergenda. Exemplo Christi, qui, vt legit̃ Matth. 4. cum alias sibi illatas à dæmone iniurias æquanimitè tulisset, vbi de idololatria eum tentauit, acerbitate vsus in eum est. Istæ autem conclusiones apertius etiānum dilucidabūt lib. proxime sequenti, quæst. 10. Vbi ex eodem fundamento collecturi sumus non esse homini contra iustitiam seipsum infamari permittere: quin verò quandoq; virtutem. Et re vera contraria huic nostræ opinio turpiter derogat iuribus amicitia. Possum enim pro amico vitam exponere, quanuis illius non sim dominus: cur ergo non possim exponere famam & honorem? ¶ At verò non defunt in contrarium nonnullæ obiectiones. Prima videlicet quæ ex Sapiente asciscitur, Curam habe de bono nomine: bonum enim nomen melius est quàm diuitiæ multæ. Respōdetur tamen curam q̄ habenda est boni nominis eādē esse, q̄ nobis virtutis incūbit: vtpote cuius præmium est bonum nomē. Debemus ergo bonum procurare nomen insequendo virtutē. Est enim eius vmbra. Quapropter sicut eum qui recta pergit ad solem vmbra sequitur: sic & qui virtutem colit subsequitur honor. At quia, vt ait Aristot. honor non est in potestate honorati, sed honorantis: non est tanta cura facienda per se boni nominis. Pro-

pter quod dicebat Paulus, perparuifacere iudicari ab hominibus. Et Augustin. 11. q. 3. Cari. senti. ait Secundino Manichæo: Senti de Augustino quicquid libet: sola me in oculis Dei conscientia non accuset. Imò qui bonum nomen nisi per virtutē procurat, nunquàm illud attingit: sicuti qui Soli terga vertit, vmbra quam persequitur nunquam assequitur. ¶ Quòd si nobis eundē Augustinum obijciamus. 11. q. 3. can. nolo. vbi homines crudeliter ait propriam famam contemnere. Nam vita, inquit, nostra est necessaria nobis, sed fama nostra necessaria est alijs. Respondetur non insinuasse Augustinum dominium famæ nostræ non esse penes nos ipsos. Imò id potius de vita debuisset asserere, cuius non sumus domini: & tamen ait quòd vita nobis est necessaria. Sed tātūm ait quòd licet fama res sit propria nostra sicut nostra pecunia: vbi tamen opūs illa fuerit reipublicæ, debemus per bonā nostram famam ei seruire: sicuti qui diues est, suis pecunijs. Attū inde hoc tātūm sit consequens q̄ homo in dignitate cōstitut⁹, aut reipub. necessari⁹, famā propriā suæ functioni mācipatā habeat & obligatā: vtpote sine q̄ gubernare nequit subditos: & ideo non ita possit eam negligere. Haud tamen inde sequitur quòd priuatus homo teneatur suam seruire famam, sicut neq; alia bona temporalia. Præterquàm quòd August. loquebatur quibusdā mulierculis, quæ consultò humilitatem venditantes, diffamabant se se, admittentes ad se viros: quod certè non erat licitum. ¶ Hinc ergo ad præfectos gradum faciamus. De quibus prima sit nostra assertio, quòd prælatus quādiu prælatus est contra iustitiam mortaliter peccaret, si in re præcipui momenti suam negligeret famam: quoniam, vt modò dicebam, habet illam officio mancipatam. Attamē si non esset persona adeo egregiè vtilis reipublicæ, & vellet magistratum abdicare, nō magis teneretur seruire famam quàm persona priuata: secus si vult in loco publico perseverare. ¶ Ex his autem pleriq; colligit, eum qui prælati famam dilacerat, non illi tātūm obligari ad restitutionem: sed etiam subditorum collegio. Nam fama, inquit, non sua est tantū, sed & collegij. At verò absq; moderatrice distinctione non id crediderim. Fama enim prælati sua est propria, ac si persona esset priuata: licet ad suam functionem illa indigeat. Ob idq; dum infamia, de prælato tantūm di-

Prælat⁹ negligens famam peccat mortaliter.

Quorūdam opinio.

Argumenta contra conclusionem.

Colēda virtus quam se quis honor.

spersa est, puta quòd concubinam habet, vel aliud crimen in quo subditi cum illo nò participant, illi satis est restitutionem fieri: licet maior sit faciendi obligatio quàm si persona esset priuata. Si tamen ipse ab restitutione infamatorem absoluat, profectò crediderim, licet ipse malè faciat, aliù nihil minus tutum manere: neq; quidpiam amplius debere collegio: sicuti si suam prodigeret pecuniam, qua egebat vt erogaret in pauperes. Nam ipse est dominus suæ famæ, licet malè dispenset. Secùs si crimen totum collegium subnotaret: vt puta si infamaretur de symonia, aut de hæresi, vnde subditi infamiã participij contraherent. Tunc etenim & collegio debetur restitutio. ¶ Ex his quæ dicta sunt dubiolum aliud solutum euadit. Nempe vt rùm possit compensatio fieri in fama. Planè eñ colligitur fieri posse. vt si tu meũ de re aliq̃ corrolisti nomẽ, atq; ego vicissim tuũ, nò solũ conuenire possumus vt vterq; cum suo maneat vulnere, si personæ sumus priuata: verũ etiam mihi licebit non tibi velle restituere nisi eandem tu mihi solutionem facias. Probat: quoniam, vt diximus, fama potest per pecuniam repẽfari: & ideo sicut in nummis, ita & in fama locum habet huiusmodi cambium. Haud tamen infamatus potest per modum vindictæ infamatoris nomen lædere: sed tunc dantaxat vt vim vi repellat: prodendo scilicet aliquod verum eius crimen, quod ad labefactandũ illius testimonium necessarium est. ¶ Quintũ argumentum: Vbi de honoris restitutione inquisitio fit, nò est tantæ ambiguitatis. Differunt autem honor & fama, vt q. 9. latius dicturi sumus, q̃ bona fama est bona existimatio & opinio quæ de homine habetur: quæ ideo per detractiõẽ denigratur: nempe aut per impositionem criminis falsi, aut per veri pro palationem. Honor verò est reuerentia quæ alteri fit propter aliquam excellentiam, aut virtutis, aut generis, aut magistratus, aut doctrinæ, &c. qui quidem honor deteritur auferturq; per conuitia aut contumeliam. Ob idq; facilius restitui potest q̃ fama: scilicet per contrariã reuerentiam. ¶ Sed de hac tñ reuerẽtia hestitari assolet, vtrũ ad honorẽ repẽdendũ satis sit veniã petere. Ad quod Caieta. q. citata. 22. q. 72. art. 3. impertinentem esse censet ad honoris restitutionẽ, veniam petere. Haud tamẽ tam absolutum verbum proferre auisim: sed per hæc documenta potiùs ineunda est responsio. Primũ,

petere veniam, decentsissimus est & rei accõ. *Primũ documẽtum.*
 modatissimus modus honoris restituendi: quãdo quidem restitutio per antidotum fieri debeat, hoc est per contrarium: vnde cum contumelia & conuitium signa sint contemptus, videlicet q̃ contumeliatior vt superiorẽ se gerit, alterum subigens: proprium antidotum est cõtraria humiliatio: etiam corporis inflexio. Secundum assertum est, hoc neq; sufficere semper, neq; semper esse requisitũ: sed prudenti arbitramento opus esse. Quòd enim nò semper sufficiat, patet: nam aliquãdo contumelia est tanta vt id non sufficiat, sed alia sit compensatio requisita. Quòd autem neq; id requiratur, liquet ex regula beati Augustini, qui ait, non decere prælatos veniam à subditis petere. Quare neq; plebeius homo iusta ratione à viro illustri tantam humiliationem exigeret: sed aliter fieri posset restitutio. Quin adde cum mos inter nobiles & illustres non sit huiusmodi venias petere, non sunt à confessoribus ad illas cogendi: sed more suo, qui tamen ab euangelico non exorbitet, eiusmodi restitutiones facere. ¶ Ad hæc discerniculo quoque opus est quantum ad illos qui sunt contumelias passif, quomodo sit eorum conscientia ad remittendum iniuriam stringenda. Tenentur enim non habere animum vindicandi se priuata autoritate. Nam, vt habetur Deutero. 32. & ad Roma. 12. Mihi vindictam, & ego retribuam. sed tamen non tenentur aut danũ acceptum aut iniuriam remittere: dum tamen more & ordine per publicam potestatem eam exequantur.

Secundum

De his quẽ passi sunt iniuris.

Ad sextũ argumentum.

Ad sextum argumentum de eo qui obstaculum est alteri nẽ beneficium adipiscatur, sanctus Thomas respondet tribus dictis. Primum. Si quis iustẽ, puta intendens honorem Dei, vel ecclesiæ commodum, minus dignum impediatur, vt sacerdotiũ digniori conferatur, nulla inde emergit restitutionis obligatio: quia nulla interuenit culpa. Secundum dictum est. Si quis iniustẽ, odio scilicet eum, consilio, vel alia via qui dignus est & idoneus impediuerit, antea tamen q̃ prælatus aut electores firmatum habeant animum ei conferendi, tenetur ei compensationem aliquam facere, conditionibus personarum per pensis & propinquitatem in qua erat ad obtinendum, secundum Sapientis arbitrium. Non autem tenetur in totum, eò q̃ prouisio illa impediri poterat. Tertium as-

Tertium.
 sertum.

Infamando vim vi repellere licet. De quinto argumento. Differentia famæ & honoris.

Dubium.

Opinio Cai.

fertum. Si autem eum quis impediatur ne beneficium obtineat cui prelati firmiter iam conferre constituerat in totum, per regulam Aristotelicam argumeto citatam: Quod parum distat à re, nihil distare videtur: secundum tamen possibilem facultatem. ¶ Antea vero quam ad istorum examen descendamus, quæ de impediendo asserta sunt, explorandum est de conferente, an si non conferat digniori, aut saltem digno ad restitutionem teneatur, & cui sit illa faciendâ. Hoc enim hic à diuo Thoma desideratur: cum tamen inde res tota pendeat. Et quidem Caietan. hic, art. 2. in dubio tertio pro indubitato habet, quod non conferens digniori teneatur eidem ad restitutionem. Nam peccat, inquit, contra iustitiam distributiua: & certum est huiusmodi iniustitiam obligationem parere restituendi: nam distributor tenetur id quod est totius rei publicæ, partibus applicare. Quare si alicui pro merito non conferat, deinceps distributiua iustitia vertitur in commutatiua, secundum quam restituere ei tenetur: ut planè diuus Thomas ar. 1. huius quæstionis in solutione tertij docuit. Et quidem si Caietani fundamentum esset veritatis germanum, indubitabilis esset conclusio. Arbitratur namque bona ecclesiastica perinde omnino habere ac bona reipublicæ, quæ sola distributiua iustitia debentur civibus: utpote quæ in bonum eorum instituta sunt. At verò fundamentum hoc pro nostra virili falsitatis redarguimus libr. proximo, quæ. vltima: ubi & sacris oraculis & bonis rationibus contrarium cõstabiliuimus: nempe quod quauis negandum non sit quin beneficiorum collatio instar fieri debeat distributiua iustitiæ, finis tamen eius est æqualitatem constituere commutatiua. Eo quod decimarum non sunt institutæ in præmium per sonarum pro eo quod litteris & moribus polent. Nam si ecclesiæ non essent nobis necessaria, nunquam fuissent Christianis decime imperatæ. Sunt ergo mera stipendia ecclesiæ, ministris pro eorum ministerio instituta: quæ dantur illis non quia boni sunt presbyteri, ut illic adnotauimus, sed quia bene præfunt: iuxta verbum Christi, Dignus est operarius mercede sua. Et illud Pauli, Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum si carnalia vestra metamus. 1. Corin. 9. Eadem ratione imperatæ fuerunt olim Leuitis. Hæc autem omnia iam illic fatis explicuimus: quæ ideo repetitione non indigebunt. Meditanda er

go hic est potissimum commutatiua iustitia per quam pontifices electoresque; ministrorum ecclesiæ debent eisdem ecclesijs idoneos ministros pro ratione stipendiorum quæ singula illis perfoluunt. Contemplandis enim est Christus tanquam institutor Christianæ familiæ, qui ministeria ecclesiæ instituit & ministris decimarum mercedem proposuit, & fidelitati prudentiamque; dispensatorum commisit ut idoneos ministros suis prouiderent ecclesijs. ¶ Ex his ergo planè, ni fallor, duæ colliguntur conclusiones. Prior. Prouisor tenetur per iustitiam commutatiua dignum ecclesiæ prouidere: quod ideo qui non facit, sed illo repulso præfert indignum, tenetur, non illi quæ prætermisit, sed ecclesiæ restituere. Atqui hoc ipsum Adrian. postea Pontifex censuit in illa restitutionis quæstione quæ est De collatione beneficiorum. Tametsi rem non usque; adeo disseruit. Conclusio est nota: quia ille non peccat contra iustitiã commutatiua nisi in ecclesiam quæ stipendia soluit. Nam dignus nullum habet ius acquisitum, neque; eius causa, quæ præcipua fuerit, institutæ sunt decimæ. ¶ Et confirmatur similitudine iam insinuata. Si enim patrefamilias œconomum suum conductum operarios mitteret, ille autem illos studio cõduceret qui non essent ad operas idonei: restituere profecto teneretur, non illis idoneis, quos prætermisit, sed domino cui damnum dedit. Atque; huic porro sententiæ communis animorum conceptio applaudit. Si enim Rex aut Pontifex in idoneo atque; indigno ecclesiã aliquam desponsaret, consensus populi non conferret eum teneri ad restitutionem illi cui non dedit, sed reuera ecclesiæ. Cui idcirco deberet alium episcopi adiutorẽ adhibere: vel alia ratione prospicere ut damnum illi in detrimentum animarum datum, alleuiaret.

¶ Posterior conclusio est, quod ubi digno sacerdotium confertur, digniore prætermisso, quauis grauius elector aut prouisor peccet, tamen non est quod rigore iustitiæ ad restitutionem condemnentur. Prior pars iam satis illic à nobis demonstrata est: ubi malorum turbam protulimus quæ inde nascuntur quod digniores non eliguntur. Posterior tamen inde veritatem sortitur, quod tunc non peccatur contra iustitiam commutatiua: appellamus enim dignum pro ratione præbendæ. Si ergo ecclesiæ minister applicatur pro quantitate sui stipendij, non sit ei iniuria cõtra rigorem iustitiæ commutatiua, vt debetur

An qui non
conferat di-
gniori vel
digno teneat
ad restitutio-
nem.

Opinio Cai.

Fundamentum
Caietani.

Prior con-
clusio.

Adrianus.

Posterior cõ-
clusio.

tur

tur ei restitutio. Dixerim contra rigorem: quia semper fit ei aliqua iniuria contra fidelitatem, postquam alius dignior poterat ei prouideri. ¶ Contra hæc autē est argumentum quod vulgus nobis obmoliri potest: isti nanque qui ad hæc sacerdotia anhelant, sibi potius cum Caietano arbitrantur faciendā esse restitutionem: quia peccatur contra iustitiam distributiuam. Eisdem autē non sic est restituendum vt negetur iniustitiam distributiuam obligari ad restitutionem illis faciendam quibus malē distribuitur. Sed tamen id intelligitur quando illa est mera iustitia distributiuā: scilicet qua distribuunt bona quę ciuibus ob suam ipsorum causam sunt instituta. Hæc autem iustitia nō est in proposito, vt expositum est: quoniam etsi sacerdotia & præbendę debeantur dignis, & ditiora dignioribus: hoc tamen non est propter ipsos, sed propter ecclesias quibus ministeria debentur. Haud tamen diffidendum quin ob violatam distributiuam iustitiā debeat prælatus illius dignioris prætermisiss, vbi alia electio occurrerit, accuratiorem rationem habere. ¶ Idem affirmatiuū & clariū asseruerim de conferendis magistratibus secularibus, qui administrandę iustitię seruiunt. Debentur inquam dignioribus per distributiuam iustitiam: sed tamen si illi prætermittantur, restitutio non est faciendā prætermisiss, sed populo qui stipendia contribuit, & damnum accipit iniurięq; afficitur. ¶ At verò statim contra hæc insurgit argumentum: nimirū quod si hæc vera sunt, inferri inde protinūs apparet, vt neq; qui alterū à consecutione beneficii per iniuriam impediuit, teneatur eidē ad restitutionem: cuius tamen contrarium & S. Thom. & vniuersi Theologi docent. Respondetur nullam esse cōsequentiam. Nam etsi qui malē eligit, commutatiuam iustitiam aduersus ecclesiā violat: nihilo min⁹ qui capax est sacerdotij, atq; ad illud idoneus, ius habet peculiare petendi & procurandi: atq; si ei concedatur, possidendi: ob idq; qui cōtra hoc ius illum obtinere conantem impedit, eidem facit iniustitiam, atque adeò restituere debet. Quocirca falsa est illa regula ac seductrix Geraldus Odonis, quam recitat Adrianus. illo cap. de restitutione: Consequenter quæro, videlicet quod impediens aliquem ab eo quod nondum erat sui iuris, sed dependebat ab alterius mera voluntate, non fit ei ad restitutionem obnoxius. Falsa inquam est: Nam etsi in arbitrio

prælati sit dare huic vel alteri, nihilo min⁹ alter expoliatur iure particulari quod habet petēdi. Sicuti qui pauperē per vim aut fraudem impediret elemosinā petere, tenetur illi ad restitutionem. Nam licet alij gratis cōferant, ille tamen ius habet petendi. ¶ Hęc ergo præmeditati ad literam sancti Tho. descendamus. Atqui circa primū eius assertum, scilicet quod qui alicui impedimento est vt detur digniori, restitutionis funiculo non ligatur: dubitas fortē an idem de illo sit pariter intelligendum qui digno obstat, vt detur alteri digno. Respōdetur idem esse iudicium: quia cum ambo habeant ius petendi, possum ego ei fauere cui voluero. Eò vel maximē quod tunc distributiuā iustitia nō violat. ¶ In his tamen omnibus hæc apprimē regula meditanda est, nē vis aut dolus interueniat. Si enim ego vim intulero aut fraudem digno nē obtineat, haud dubium quin iniuriam illi irrogauerim: atq; adeò ad restitutionem illi tenear: quantum si in gratiam alterius digni id fecerim, fortē nō tenear in totum. ¶ Neq; refert vtrum alium impediās vt detur alteri digno, an vt tibi ipsi, qui etiā dignus es. Quicumq; enim ius habet pro se petendi illa quorum dignus est. Et quantum procurare beneficia quę habent annexam curam animarum peccatū sæpenuerò sit, non tamen ideo restitutionis nexum iniicit. ¶ Illa tamen sententia Scoti. in. 4. distinct. 15. ibidemq; Richardi non est hic absq; examinatione prætereunda. Aiunt enim quod si quis sibi vel alteri præbendam procurās sit alteri obstaculo nē obtineat: idq; faciat non vt alteri noceat, sed vt sibi vel amico profit, ad nullā tenetur restitutionem. Si verò facit alterius procurans nocumentum, tunc tenetur. Cui quidem sententię & Caieta. in dubio hic secundo videtur subscribere. Atq; in eandem sententiam citant. l. 2. de noui oper. denunt. quę tamē illic non est, sed est. l. 2. ff. de aqua pluuiā arcend. §. idem Labeo. 2. vbi habetur quod qui non animo nocendi aqueductū qui per suum fundum ad vicini possessionē deriuatur rumpit, non est iniurius. Si verò id faciat non vt sibi profit, sed vt obsit vicino, iniurius est illi. At profectò regula illa iuris malē ab istis intellecta est. Animus enim nocendi potest quidem esse peccatum contra charitatem: sed tamen obligare ad restitutionem, vt supra sæpe diximus, nō potest nisi vbi fuerit contra iustitiam. Videndum ergo est quantum ad restitutionem res atti-

Littera sancti Tho. exponit

Dubium.

Regula.

Sententia Scoti & Richard.

Caietanus.

Quomodo tenet prælatus digniori prætermisiss.

Regula Geraldus falsā.

net,

net; non quo animo id facias, sed quo iure. Et sic est intelligenda lex: nam qui non vt sibi proficit aquam vicini arceat, videtur non facere iure proprio: & ideo potest in foro prohiberi. Si autem vult fundamentum muri ducere per aquæ ductum, qui per suum transit fundum, ob id que venas aquæ rumpit, licet ex odio faciat inimici & charitatem violet, nihil ei tamen restitutionis debet. Ad propositum igitur nostrum qui suo vtens iure præbendam absque vi & fraude sibi vel amico procurat, etiam si ex odio alterius id faciat, & contra charitatem delinquit, ad nullam tenetur restitutionem.

¶ Et per hoc claret ratio secundi dicti sancti Thomæ: nempe quod qui impedit eum qui in via erat ad obtinendum, si iniuste id faciat, tenetur ad restitutionem: puta quia intendit eius nocumentum propter odium aut vindictam. Facere enim ex odio aut vii dicta, non te onere restitutionis grauat, sed facere iniuste: scilicet nullo tuo iure, sed violando alienum: facere tamen ex odio, est signum aliquod nullo tuo te iure vt. ¶ In tercio vero dicto explicando multum operis Caieta. insinuat: nempe ad explicandam illam regulam Aristo. 2. Physic. text. 56. Quod parum distat a re, nihil distare videtur. Obijcit namque exceptiones multas in materia morali. Qui enim parum abest vt peccet, non ideo peccat. Et multo minus qui parum absuit vt hominem occideret, non punitur tanquam homicida, neque ad restitutionem tenetur. Sicut neque ille qui parum absuit vt furaretur: sed qui re vera furatur. Quæ admodum si parum absuit vt rex in insidias incideret, licet fortunatus ipse fuerit: non tamen qui illas te tenderant, tenentur ei ad restitutionem. Hisce ergo, nisi ego fallor, obiectionibus falsus plane Caieta. aduersatur menti sancti Thomæ. immemore regulæ eius inficiens. Has vero omnes exceptiones potuisset excusare, si mentem diuini Thomæ tantisper fuisset speculatus. Laborauit enim amphibologia. Lógè quippe aliud est parum abesse vt damnum des, quàm dānum dare in eo quod parum abest vt sit. Et diuus Tho. non somniauit quod qui parum abest vt dānum det teneatur ad restitutionem, vt Caieta. putat: sed qui re vera damnum dedit in re quæ parum abest vt sit. Exempli gratia. Est vinea aut sunt fata quorum fructus iam iam mature fecerunt: si parum absuit vt venator cum suo comitatu circumcurrēs illa pessunderet, ad nullam tenetur restitutionem: quia nul-

lum dedit damnum: sed si medius transiens illa pessunderet, tenetur in totum: quia damnum dedit in fructu qui perparat abeat vt esset. Pariter in proposito. Si parum absuit: set vt impedires hominem a præbenda, certe nulli esses restitutioni obnoxius: quia nullum dedisti damnum. Si tamen re vera impediuit fuisisti quare ille non est assequutus, damnum dedisti in re quæ parum abeat vt ipse haberet: atque adeo secundum tuam facultatem teneris in totum. Addidit tamen prudenter hoc verbum diuini Thomæ. secundum suam facultatem: quia profecto in huiusmodi impediuitibus vix potest contingere vt fieri possit in integrum restitui. ¶ At vero quoniam hæc in usum venire possunt, non te pigeat si rem vrgētius exprimamus. Quando ait sanctus Tho. tunc impeditorem teneri in totum quando firmatus est animus electoris huic dare: aut intelligit quædo iam dedit: & hoc non esset impedire, sed auferre. Aut intelligit quando nondum dedit: & tunc apparet quod non est perinde ac si dedisset vt impeditor teneatur in totum: nam poterat elector mentem mutare. Quin vero iuste, si alter postea occurreret dignior aut æquè dignus. Respondetur non esse intelligendum quando iam dedit. Tres enim gradus discernit diuus Thomas. Primus est quædo elector nondum animo constituerat huic dare, sed erat tamen in via: & tunc restitutio est faciēda ad arbitrium prudentis. Tertius est quando iam contulit, & de hoc nihil meminit: quia hoc non esset impedire, sed tollere. Quare si quis collatione facta possessionem iniuste impediret, manifestum est teneri in totum. Medius autem casus est de quo S. Tho. loquit, quoniam scilicet prelati constituerat illi dare. Et tunc ait Caieta. in quarto dubio, ideo impeditur teneri in totum, quia iam elector tenebat dare illi. Hoc autem nescio vnde intulerit ex S. Tho. neque secundum veritatem. Nam diuus Tho. radicem restitutionis non illic collocat quod elector tenebatur dare, sed quod constituerat iam dare. Quare licet ille non fuisset dignior, sed dignus: si impediens per vim vel fraudem mutauit animum collatoris, profecto tenetur in totum. Nam licet collator sua sponte conferret, neque teneret illi dare: nihilo minus ipse ei per fraudem abstulit quod iam penè habebat. Et istud significat D. Tho. quoniam dicit, iniuste & propter indebitam causam. Ex quo ego infero quod si non per vim aut fraudem id impediens faceret, sed precibus patfacien-

Explicatur secundum dictum S. Thomæ.

Explicatur veritatem.

Caieta. 479.

Explicatio authoris.

Caieta. expostio.

Reprobatio.

Corollarium primum.

do

Corollarium
secundum.

do veritatem: licet mutaret eius voluntatem in fauorem alterius digni, non teneretur ad restitutionem. ¶ Atq; inde secundò infertur idem esse censendum in legatis testamentorum. Caietanus enim & nonnulli alij discrimen constituunt inter impediendum aliquem à consequutione beneficij, & impediendum legatarium nè testator illi faciat legatum: dicentes quòd impediens legatarium nullo modo teneretur ad restitutionem. Mihi autem, ni fallor, diuersa arridet dicendi ratio. Utendum inquam arbitror distinctione posita, an videlicet per vim & fraudem impediatur, an precibus. Si enim vim facias aut fraudem nè ille qui paratus erat legare sua bona Petro id perficiat, restituere teneris. Nam licet testator sua sponte id faciebat, tu tamen per iniuriã abstulisti ab illo ius quod habebat recipiendi: id est facultatem, & capacitatem, & proximam aptitudinem. Si tamen neque vim intulisti neq; fraudem creati, non teneris, licet id precibus feceris.

De Scholari-
bus suffra-
gia præstan-
tibus.

¶ Postremum denique in gratiam nostrarum Scholarum operæpretium est verbum in præsentiarum adhibere. Quomodo scilicet aut Scholares qui suffragia præstant, aut alij aliter quempiam impediens nè cathedram assequatur, teneantur ad restitutionem. Ad cuius vtique ineundum responsum hoc primùm omnium non est cur in dubium reuocetur, quin Scholares suffragia præstantes non testes, vt aliqui opinantur, sed verè electores sint. Etenim si essent testes, non opus esset vniuersos auditores accersere, sed satis esset iustum numerum sciscitari: neque opus esset suffragiorum numero stare: neq; per secretos calculos sententias rogare. In summa, non solum suffragandi forma, sed ratio ipsa ostendit esse electores: quandoquidem Rector stare omninò teneretur eorù suffragijs. Quo fit vt compelli ceu testes nõ possint ad suffragandum, sed possunt renuntiare iuri eligendi: nisi quãdoq; Rectori, & qui ei sunt à cõsilijs: vel propter paucitatem, vel ad rescindendas alias fraudes ratio apparet vt cõpellerentur. Hoc supposito sic de illis omninò censendum est, ac de præbendis diximus: nempe quòd qui prætermisso digniori dignum eligit, licet mortaliter contra iustitiam distributiua peccet: nullo tamè restitutionis nexu illaqueatur: quia Vniuersitati dat quod ei de rigore iustitiæ commutatiuè debet. Sin verò prætermisso digno eligat indignum: atq; ea, quod arbitror, vera sunt

quæ suprà diximus, restitutioni tenetur: nõ illi prætermisso digno, sed Vniuersitati, si id modò posset restituere. Nam stipendia Vniuersitatis non sunt instituta in rem ipsarum personarum, sed sunt mera stipendia quæ Vniuersitas soluit suis ministris. Vnde sicut Rex qui non præficit dignum ministrũ reipublicæ, nihil debet digno prætermisso, sed reipublicæ: ita qui eligit indignum, dånnum non dedit nisi reipublicæ, quæ suum soluit stipendium. Et ideo elector licet Cathedrã debeat digniori, hoc non est propter ipsum: sed quia per iustitiam cõmutatiua debet Scholis talem ministrum. Haud tamen negauerim quin aliquam ei faciat iniuriam: & ideo teneretur in alia Cathedra, cæteris paribus, illi fauere. De impediendis autem alia est ratio. Qui enim per vim vel fraudem aliquem impediret nè obtineret Cathedrã: non dico alteri suffragium suum præstãdo, sed si arceret eum nè Cathedrã peteret, quã certum erat se alioqui obtenturum: aut si deciperet electores nè illum eligerent: quia spoliat ipsum eo iure quod ad petendum habet, teneretur ei vel in partem vel in totum pro ratione fraudis aut vis. ¶ At de priuatione suffragantium, lib. 1. tetigimus: & nunc amplius dicere repetimus. Bifariam namque Scholares iniustitiam faciunt suffragando. Vno modo dum furtim se ingerunt, cum nõ sint eiusdem Cathedræ auditores: atque isti si damnum dent, statim restitutioni tenentur: quia re vera nullum habent suffragandi ius. Alio modo quia auditores sunt: tamen suffragandi iure propter delictum, verbi gratia, ambitus, & quod aiunt, subornationis, sunt priuandi. Et tunc antequam condemnentur, suffragari vtique possunt. Quo circã si Rector eos delictum non interrogat, non sunt suffragando iniqui: si autem interrogantur, fateri tenentur veritatem: maxime si sunt suspecti: & condemnati tenentur parere. Nam si nulla infamia aut indicijs laborant, iniuriosa est interrogatio: & ideo, dum citra mendacium id valent, tacere possunt. Si autem iuste interrogati veritatem celant, tunc perinde ac si condemnarentur iniquissimè faciunt, & contra iustitiam si suffragium præstant: quandoquidẽ per iniuriam rectum iudicium suffugerunt. Et idem de illis censendum qui Scholarium albo non sunt adscripti. Haud enim ipso factò suffragandi iure carent, si re vera sunt ordinarij auditores. Et ideo nisi per sententiam

Nota de
finitio.

tiam priuentur, eodem possunt iure vti. ¶ De his quæ ludo acquiruntur quemadmodum sint restitutioni obnoxia si petantur, aut si vis dolusve interuenerit, satis quæstione præcedenti dictum est. De iniustis autem, lib. sequenti quæst. de furto dicendum.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum satis sit id simplicium restituere quod iniuste sublatum est.

ON satis est definiisse omnia quæ ablata sunt restitutionis onere esse grauata, sed & id quoque perferendum vtrum satis semper sit simpli restituere. Et arguit à parte negatiua. Legitur naq; Exod. 22. Si quis furat^r fuerit ouem aut bouem, & occiderit aut vendiderit, quinque boves pro vno boue restituat, & quatuor oves pro vna oue. Illud autem fuit iudiciale: cuius instar similia sunt sub lege gratiæ à principibus constituta. Simile enim dixit Zachæus, vt se apud Christum commēdaret, Lucæ. 19. Si quid fraudauit, reddo quadruplum. Similisque est fori exterioris praxis: quippe quare non ad simplicium tantum condemnatur, sed vt multiplicatum reddat, vel supplicium pendat: cum ergo leges ciuiles obligent in conscientia, fit vt non semper sufficiat simplicium restituere. ¶ In contrarium autem est quod restitutionis obiectum non est nisi inæquale illud quod per ablationem factum est, per æqualitatem ad iustum reuocare: quod fit si quantum abstulisti, tantum reddas.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondet, iuxta duo huius distinctionis membra. Duo namq; in ablatione rei alienæ est considerare. Primum scilicet substantiam ipsam ablationis ex qua inæqualitas resultat, vt min⁹ ille habeat à quo res sublata est: plus autem ille qui sustulit. Et hoc ipsum commune est tam iustis quam iniustis ablationibus. Nam siue rem mutuato, siue furto accipias, siue credito emas: tanto alter minus habet, quanto tu plus. Secundum quod in ablatione consideratur, est modus ipse auferendi: puta si quis per fraudem aut vim quidpiam vel auferat, vel auferre conatur. Et hoc vbi que habet conuolutam iniustitiam: seu reuera rem auferat, seu nihil auferat: vt ille qui in conatus suo quo præualere non potuit

succubuit. ¶ Sit ergo prior conclusio. Quæ Prima conclusio. tum ad naturam attinet ac finem restitutionis, satis in vniuersum est illud simplicium restituere quod sustuleris: siue per fas id feceris, siue per nefas. Enimvero restitutionis nomen officium est præcisè iustitiæ commutatiuæ, nil attinens ad vindictiuam. Ob idq; nihil ei refert iustane fuerit: ablatio, in vero iniusta: sed solum æqualitatem constituere. Accepisti quatuor siue per mutuam siue per furtum totidem ergo via restitutionis debes. Conatus autem es furtum facere, nihil tamē potuisti surripere, nihil via restitutionis debes. Quo fit vt restitutionis obligatio quando debitum certum est, nullam expectet iudicis sententiam: sed ex lege ipsa oriatur. De hac autem auctuaria restitutione, nempe si aliquando quis plus secundum conscientiam debeat restituere quam abstulit, lib. sequenti sub titulo de furto redibit sermo. ¶ Posterior conclusio. Ad poenam quæ debetur ratione iniustæ acceptionis nemo ante iuris condemnationem tenetur: sed tunc quando facta fuerit condemnatio. Conclusio hæc in latissimum hic nos campum disputandi mitteret, nisi tam longa tamq; accurata disputatione lib. 2. q. 6. fuisset à nobis pertractata. Illic enim eius veritatem longa rationum acie constabiliuimus. vbi deciarauimus quæ ad modum si sententia sit pecuniaria, illico fit à reo soluenda: si autem sit corporalis supplicij, non teneatur se offerre, sed satis fit si absq; illata ministris iustitiæ iniuria, eam patiatur. Quocirca de hac secunda conclusione nullum hic verbum addendum à nobis est, ne simus nostra repetitione molesti. Illic enim cuius interfuerit inspicat. Sed neq; de priori conclusione dubium restat vllum post illa quæ hæctenus dicta sunt. ¶ Quod ergo ad hunc articulum spectat, id tantum est vt discernere discas quando res ad meram attineat restitutionem: quando verò ad poenam iuris. Illa enim illico nulla spectata sententia restitutionis oneri subiicitur: hæc verò non nisi post latam sententiam. Exemplum vnū pro pluribus esto. Dicebamus enim illic quod iura lege fumento, aut vino, aut cuius aliarum mercium pretium statuitur, tunc qui carius vendit, statim etiam fur tenetur ad restitutionem excessus iusti pretij: ad poenam verò non nisi condemnatus. Pari modo qui ouem aut bouem furatur, statim tenetur valorem pecoris restituere. Quadruplum verò aut septuplum non nisi condemnatus. Per quod vtiq; satisfacta-

lib. 2. q. 6.

Secunda conclusio.

Distinctio notanda.

Duo in ablatione rei alienæ consideranda.

*Leges vcti-
galium obli-
gant in con-
scientia.*

satisfactum est primo membro capitalis argumenti. Horum ergo instar de cæteris conijcitur. Perspicuum inquam est an leges, pœnales sint: & tunc non obligant nisi post latam sententiam: secus autem si alius generis extiterint. Quo fit vt vctigaliũ leges & tributorum quæ publicitũ regi rãquã stipendia contribuantur, in conscientia obligent ad soluendum ante sententiam: quia nõ sunt pœnales. Dico enim tributa iusta sunt. Atqui vbi res est dubia, tunc iudicium non pertinet ad subditos: sed recurrendũ ad principem, & interim seruandæ sunt leges: nisi a-pertissimam præ se ferrent tyrannidẽ. ¶ De illo autem tributo quod nostris Alcaualam nuncupant, iam in calce superioris libri disputatum à nobis est: vbi quanta polleat iustitia, pro captu nostro diximus. Est enim, si cum moderatione exigatur, æquum & iustum. Diximus tamen inter alia hoc forsitan moderamine vti in conscientia licere, quòd dum res venduntur quæ non sunt grandis pretij, non tenentur venditores publicanos ad soluendum quærere: satis enim est soluere dum ab illis petitur. Dum modò venditorum res non vtantur fraude & dolo vt se occultent. ¶ Leges autẽ quibus transitus mercium prohibetur è regno, pœnales sunt: & ideo neq; si frumetum, equos, vel aurum efferas, pœnam teneris soluere nisi captus. Quauis, vt in superioribus tetigimus, peccatum sit mortale eiusmodi res quæ in regni commodũ euehi vetantur, foras asportare. Neq; in contrarium vrget qd publicani qui sua pecunia eiusmodi fiscales pœnas redimuntius habent recipiendi: & ideo qui non soluit, damnum illis dat. Non inquam hoc vrget: quoniam illa se conditione intelligere debet eadem redimere fiscales pœnas, vt ab eis præcisẽ, quos ceperint extorqueant. Quin verò hoc in præsentiarũ obiter addiderim, quòd in regnorum confinibus quæ eiusdem sunt regis non deberent hæ mercium extractiones & commercia prohiberi: quippe quæ nõ tam in regnorum bonum prohiberi videntur, quàm in quæstum. Sed nolo in publicas leges oblatrare. ¶ Dubium autem hic proprium est de his qui furtim in alienis nemoribus ligna cædunt: aut in alienis pascuis furtim suas pascunt. Putat enim vulgus ob id quòd qui capiuntur pecunia multantur, quæ pœnali lege decreta est, eos qui euadunt ad nullam teneri restitutionem. Quod tamẽ manifestè falsum est: imò eãdem regula vten-

Nota.

*Dubium de cæ-
dentibus li-
gna in alie-
nis nemori-
bus. 01129*

dum est, scilicet vt pœnam à pretio rei furto sublatæ discernas. Hac enim ratione claritatis gratia vti pro meo captu soleo. Aut em̃ *Distinctio.* cædua sylua, eiusdẽ vrbs aut castri propria est: cuius qui ligna cædunt, sunt ciues aut incolæ. Et tunc arbitror nisi insignem stragẽ faciãt, ad nullam teneri restitutionem, neq; pœnæ neq; pretij nisi capiantur. De pœna enim res est certa, sed & de pretio: inde id mihi suadeo qd oppidũ videt suis oppidanis illa lege ligna distribuere, vt qui capiatur pœnam luat: qui verò euaserit, gratis sibi prædam acquirat. Id quæ censuerim si vtrunque duorum oppidorũ quæ propinqua sunt nemora habeat: tunc enim videtur etiam & si bi mutuo illa lege ligna condonare. Quare non tenentur ad restitutionem nisi insignẽ aliquam deprædationem, vt dicebamus, faciant: sed si capiantur, tenentur subire pœnã. Aliter verò contingit ligna furtim ex nemoribus euehere quæ prorsus aliena sunt. Nempe quæ neq; sunt tui oppidi, neq; alterius vicini, cuius oppidani vicissim nemora tui oppidi participant, vt modò dicebamus: quia fortè tuum castrũ nullum possidet nemus. Et hoc est quod in quæstione versatur. Sunt enim qui illam amplexi regulam, quòd vbi lex pœnam adhibet non obligat ad peccatum, securas eorum conscientias reddunt, qui ligna furantur, vt nisi capiantur, non sint restitutioni subiecti. Hæc tamen, vt libr. i. latè discussimus, deceptoriam est regula. Imò propterea lex pœnã imponit, quòd culpa subest. Pœna enim nisi pro culpa nõ potest poni: ob id quæ; qui ligna ab eiusmodi nemoribus deprædantur, tenentur omninò ad restitutionem pretij lignorum. Nam verè committunt peccatũ furti, genere suo mortale. Atq; idem de pascuis censendum. Ad pœnam autem non, nisi capiantur & condemnentur. Secus si fortè qui nemus vetat suam explicet voluntatem, quòd sub illa lege & conditione vult dare ligna: quod tamen nõquã audiui contigisse. ¶ Nonnulla autem in præsentiarum admonito opus est. Primum licitum esse cætionem syluæ vetari in bonum reipublicæ: nempe nõ in eius perniciem diffusetur. Secundò est notandum quòd domini quibus rex opida cum nemoribus clarigatur non possunt alia ratione illa custodire quàm rex fecisset. Non enim aliud eis ius cõcedit quàm habet. Et ideo, si nemora hoc ferunt, non sunt oppidanis vetanda ad necessarios vsus. Imò verò etiam si nemora pro-
*Regula al-
quorum.*
*Nobile pri-
mum.*
Secundum.
pria

pria sint domini, non sunt eo rigore vetanda vt corporalis infligatur poena: neq; verò grauis pecuniaria. Enimuerò arbores & ligna quæ absq; cultura terra progeniuit, iure gentium communia esse deberent. Nequit enim vita humana siue quotidiano lignorū vsu transigi. Ob idque eorum furtum non est ea lance æstimandum ac si quis ab arca tua, aut de tua domo nummos aut supellectilem furaretur tuam. Quocirca qui ligna cadunt, nusquam gentium infamia latronum aut furum denotantur. Satis ergo est moderatas exigere pœnas. Et re vera vbi domini tam acerba animaduersione miseros subditos à nemoribus arcerent, vt prægrauem pateretur inopiam, fortè sine mortali culpa possent illa suffurari ligna quæ quotidianis vsibus saltem foci essent sibi necessaria. ¶ Pari fermè modo est de venatione arbitrandum. Venatio enim primùm omnium iure gentium communis est: nempe vt fera & quis quæ à nemine capta prius fuerat, in ius transeat capientis: vt patet Instiit. & ff. de rerum diuisio. Vnde Aristoteles. i. Politico. cap. 5. venatoriam, partem esse vult rei bellicæ. Et fundatur hęc ius in illo dominio Gene. i. hominibus datum in cuncta animalia terræ, & volatilia cœli, atque aquarum natatilia. Nihilominus verò triplici de causa iure venatio vetatur. Primùm etsi venationis locus communis sit ciuitatis aut opidis, vetaricitè potest à principe, & à domino per viam gubernationis: nam feræ ac pisces non solum ornamento sunt & decòri reipublicæ, verùm & necessitati seruiūt. Ob idque non est vulgi temeritati venatio committenda: sed debet ordine ac lege fieri, nè dispereat. Secundò, princeps etiam cõmunia loca reipublicæ potest aliquot proprio vsui dicare: neq; ad hoc, vt quidam autumant, requiritur consensus populi. Iustū quippe est vt pro sua dignitate gratia recreandi animi venationem habeat paratam. Præterea quoniam apros ac ceruos, & id genus bestias, non concedet à plebeis venatu impeti: sed vt referuntur in genuis, qui præliorum simulacra aduersus eas meditentur. ¶ Hoc autè non est hinc absque admonitione silendum, quòd non est eadem ratio in magnatibus ad custodiendam sui gratia vetandamque venationem, quanta in principe: etiam si cum suis iuribus ea fuerit ipsis largitus. Nam Rex potest, exempli gratia, in toto regno decem aut duodecim loca sibi

referuare: & forsàn non posset bis aut ter centum. Si autem magnatum singuli in suis opidis aut territorijs plura haberent loca custodita, grauamen regno fieret intolerabilius. Sunt enim feræ aues & pisces de iure gentium communes: vt locis Insti. & ff. de rer. diuis. citatū est: & ideo nō est nimium populus à venatione cohibendus: quandoquidem libertatem etiam habeat illo modo tum animum recreandi, tum & quæritandi victum.

¶ Sed tertio modo, quod ad rem pertinet, custoditur venatio: nempe quia est in loco, non communi opidi, sed proprio ipsius domini, quo suam custodit venationem. Nam, vt habetur locis proximè citatis de rerum diuisio. potest fundi dominus prohibere nè quis venationis gratia illud ingrediatur. At verò in his omnibus primùm omnium, vt de syluis dicebamus, cauendum est nè pœnæ acerbæ statuatur: quia illud nō existimatur furtum aut latrocinium, perinde ac dum domus aut burse compilantur. Quare profectò crudele est pœna corporali plesti ingredientes loca vetita venationis gratia: sed satis est si duplū aut triplū soluerent, & plagas instrumētāq; perderent. Præterea hoc sanctissimè admonendū, vt qui feras custodiūt dāna data in integrū soluāt: quod q̄ rarissimè fit. ¶ At quò tandē prætermisissis pœnis, q̄ absq; dubio ante cõdēnationē nō debētur, ad restitutionē valoris bestiolæ aut piscatus descēdamus, dicendū q̄ vbi venatio in loco cõmuni seruat, & qui venat ciuis est, arbitror ad nullā restitutionē teneri: tametsi fortè aliqua culpa sit facere cõtra legē: quoniā cū venatio illa sit totius reipublicæ, non præsumit flex obligare ad restitutionē, sed ad pœnā si cõdemnet. Id enim iustius sanè est, q̄ quod delignis diximus. Quando verò locus est proprius dñi, si locū ipsum ingrediaris, species est furti: & tūc maximè dū muro est cinctus: & ideo ad restitutionē dāni teneris. Dixerim, si locus muratus fuerit, quoniā si fuerit patulus, non video cur restitutionis obligatio emergat. Enimuerò etsi fundi dñs id iuris habeat illic venandi, vt alios inde arce re valeat: nō tamē inde fit cõsequens dñum habere ferarū, quæ illic nutriuntur, perinde atq; arborū aut terræ nascentium. Primùm q̄ feras terra nō fert, vt cæteros fructus, sed ipsæ se animātes progignūt: tū etiā q̄ eadem animalia, vaga sunt, & ad quocūq; diuagant dū libera: si ergo dñs fundi nō est syluestriū animalium dñs, fit vt qui illa occiderit, non

Terria.

Qui feras custodiunt ad dāna data se uentur.

Aristot.

De venatione quib' cau-
sis veter.

Prima.

Secunda.

fiat restitutionis reus. Atq; huic definitioni maximè consonat. l. 6. Partit. 3. titul. 28. quæ fancitur, vt qui à dño fundi non præmonit^o quippiam fuerit in fundo alieno venatus, sibi quod cepit acquirat. Quod certè iniustū esset, si id sub dominio esset dñi. Qui autem præmonitus bestiolam ceperit, non sibi, sed domino fundi obueniat: in pœnam scilicet q̄ ingressus est alienum fundum. Quare forte ante cōdemnationem in nihilum tenetur. Si autem extra domini locum feram transfixeris, aut laqueo ceperis, certum est te ad restitutionem nō teneri: præsertim si in prædio tuo illam fueris venatus: ac multò minus si feram damnum tibi dantem repereris. Nisi forsan inter opidanos ac dominum conuentum stato pretio fuerit, quod dominus constituit, vt nullibi venatione nocerēt, sed suo venandi, quod gentium est, iuri renuntiarent. Fortè quia dñs & damna bona fide soluit, & tributorum remissionem illis nonnullam facit, vt eidem iuri renuntient.

¶ Aues autem in triplici sunt differentia: nā alix sunt merè syluestres: & harum aucupium defendere, etiam in fundo proprio iniquitas est: quandoquidem nullibi nisi per modum transitus commorantur. Præterquam si pretiosissimæ essent, vt accipitres: de quibus plusculum dubij esset. Sed tamen nec auerem ad istam restitutionem obligare venantes. Alix sunt in alio extremo cicures ac domesticæ. Quas surripere absque vlla controuersia, furtum est. Sed alix sunt mediæ: vt columbæ: quæ nec prorsus domesticæ sunt, nec prorsus syluestres. Et de his haud dubito, quin standum sit municipalibus legibus sicuti de alnearibus: nempe quòd si lege præscripta est periodus, vt scilicet intra tot passus nemo illas capiat, censendum est vsq; ad illam lineam esse domesticas. Quare extra illam potest eas quifque captare: modis tamen lege permissis. Nam potest etiam Rex vetare nē certis laqueis aut plagis irretiantur: tunc autem nō emerget restitutionis obligatio, sed pœnæ. post cōdemnationē. Si autem infra spatium lege præscriptū capiant, forè nō sunt captores à restitutione immunes: quandoquidem vsq; ad limitem illum factæ sunt columbæ domesticæ. Tamen si nec summo sunt rigore vrgendi ac si de ipso columbario illas furarentur. Vbi autem nullæ extant ciuiles leges, si solum naturale ius consulas, apparet nemini reclamantibus illis qui lata cicumeircà

De columbis

habentes damna sunt accepturi, licitū esse colūbarium extruere. Quin vero si Caietanum in sua Summa auscultes, peccatum est mortale columbas in aliorum perniciem alere. At verò licet quando ingens esset detrimentum id fortè verum habeat, si tamen domini pabulum sufficiens pro columbarum numero in columbario suppeditent, non tantum agnosco criminis. Est enim hoc genus auis non solum in escam, verum ratione stercoreationis reipublice vtilis: quare nō est cur prorsus à ciuili republica abigantur.

Argumenta igitur in fronte quæstionis obiecta, solutione non indigent: sed attentione eorum quæ dicta sunt. Lex enim illa quadrupli aut quintupli, iudicialis erat: & ideo furem, quantum ad restitutionem, satis erat reddere simplicem: sed condemnatus deberet soluere pœnam. Zachæus autem inter alia supererogationis opera hoc ponebat quòd reddebat sua sponte quadruplum, si quid furaretur: non quòd ante condemnationem obligatus esset. Ad tertium verò mēbrum negatur consequentia: iuste enim iudex in vindictam condemnat reum ad aliquid quod antea non tenebatur.

ARTICVLVS. V.

Virum debeat aliquis id quod non abstulit restituere.

N quinto articulo, qui apud diuum Thomam quartus est, quaritur, vtrū id debeat quifpiam restituere quod non abstulit. Et arguitur à parte affirmatiua. Primum de illo qui semina effodit nē venirent ad messem: qui videtur grana debere quorum damnum dedit, quæ sibi tamen non vsurpauit. ¶ Secundo de illo qui mutuatum res aut aliter debitum vltra præfixum terminum retinet: qui tenetur tam de lucro cessante quàm de damno dato: cum tamen id sibi ipse non acceperit. ¶ Et tertio arguitur autoritate Redemptoris, Matthæ. 23. Sciebas quod merito vbi non semino, & cōgrego vbi non sparsi. Vbi insinuat quòd Deo debemus plus quàm ab illo accepimus: & cum humana iustitia à diuina deriuetur, id etiam videtur inter homines obseruandum. ¶ In contrarium autè est quòd restitutio ibi perficitur

vbi

ubi æqualitas constituitur inter acceptum & datum: si ergo quis plus rependere tenere tur quàm accepisset, restitutio illa à iustitia exorbitaret.

Prima conclusio.

Quæstionis respõsio tribus facilimis cõclusionibus cõstat. Prima est ceu superiorum repetitio. Vnusquisq; tenetur datum quod alteri dedit ad iustum restituere. Probatur. Damnum quæpiam alteri dare idem est quod quidpiam ab ipso auferre: siue pecunia sit, siue aliud bonũ illa æstimabile: nam damnum quempiam accipere, vt ait. 7. Ethic. c. 4. Arist. nihil aliud est q̃ minus habere quàm habere debuit: qui autem alteri quidpiam abstulit, virtute iustitiæ cogitur tantũdem, neq; plus neq; minus reddere. ¶ At verò bifariam contingit vt quis quid alteri auferat: nẽpe aut illud qd' ille actũ habebat, aut quod habebat in potetia. Est ergo secunda conclusio. Quicumq; id alteri adimit qd' actũ habebat, tenetur ad æqualitatem idem repensare: vt si domum abstulisti, teneris de iusto pretio: & si honorem & famam, eandẽ, vt dictũ est, secundũ facultatem tuam reficere. Res est iam in superioribus liquida.

Distinctio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

¶ Tertia conclusio. Quicumq; alteri in eo damnũ dat quod nõdum actũ, sed potentia habebat, non tenetur id ad æqualitatem restituere ac si actũ illud habuisset, sed ad æqualitatem illius potetia: pensata scilicet q̃ esset actũ proxima, perpenisq; personarum atq; negotiorũ cõditionib;. Vt si fata tuis equis conculcans effodisti semina, pensari debet potentia vsq; ad messem. Si autem iam albescentes segetes dissipasti, tãto plus debes, quãto iam fruges propinquoeres erant. Probatur conclusio. Id enim quod nondũ actũ est, sed in via & virtute, non tanti æstimatur, quanti si esset in actũ: quare si secũdũ illum actũ valorem reddendum esset, non simplum, sed præter iustitiam auctum restitueretur: ad quod vtq; ratio iustitiæ nõ obligat. ¶ De duabus prioribus cõclusionibus nihil est quod in dubium vocari possit. Porro autem contra tertium argumẽtu se statim offert, non vt cũq; validum. Enimuerò si ille qui rem habet in spe, nõ vult illa in sola spe vendere, sed expectare pericula oĩa vsq; ad rem: tunc ille qui contra eius voluntatẽ rem illam diriperet, non solum teneretur restituere quãtum in spe valebat, sed, vt apparet, quãtum erat res ipsa valitura: ergo cõclusio falsa. Accipe antecedentis exempla. Est mi-

Argumentũ contra tertiam conclusionẽ.

ser agricola qui semina sua terræ cõcredidit, & mauult omnia coeli terræq; pericula subire, & euẽtus expectare, q̃ iacturã seminis certo pretio facere. Et meritò quidẽ. Nam vt habetur Ecclesiast. 11. Qui obseruat vêtũ, nõ se minat: & qui considerat nubes, nunq̃ metet: ergo si isto inuito fata eius tu destruas, certè ratio persuadere videtur qd' tenearis in totũ. Est verbi gratia totum vinum opidum aut castrum, quod, si semina omnia effoderent, aut cùm herbescerent eradicarentur, nõ possent non graui postea inopia laborare: quæ si non destruerentur, locupletissimas meteret messes: & volunt opidani pericula expectare: cur ergo priuandi sunt inuiti illa sua expectatione. Item habet quis tenerrimum pullũ equinũ, qui de se magnam promittit spem: nunc verò non æstimatur nisi decem, valiturus tamen centũ: res vera non apparet iustitiæ cõsonum, vt res tunc sit compẽsanda solum secundũ potetiam, & nõ secundũ actum. Respõdetur ergo qd' cõclusio S. Tho. est intelligenda, primum quando damnum datur casu, & non consulto per iniuriam, renuente domino. Tunc enim deducendã in primis sunt impensã quas facturus erat dominus: quãdoquidem illæ non sunt ei sublata, sed penes ipsum manet. Et deinde pericula pẽsanda si q̃ sunt ad arbitriũ prudentiũ qui bona fide id iudicent. At verò quando renuente domino damnum per iniuriam datur, multò est auctior æstimatio faciendã: & maximè quando damnum est graue: vt si latissimum vinetum destrueres aut vastissimum segetum campum, ita vt prouincia vel ciuitas graue detrimentum pateretur.

Expositio conclusio S. Tb.

PER hæc ergo liquet solutio primi argumenti. Circa secundum verò dubitationem nobis offert doctrina Caietani. Ait enim diuus Thomas quòd qui in mora est soluendi mutuũ, aut alia ratione debitum, tenetur non solum quod accepit refundere, verum & damnum quod creditor ex dilata solutione patitur, & quod illi cessat lucrum. Quod quidem iustitia præcipit postquã alteri inuito totum illud auferatur. Caietanus autem inde infert eadem ratione & à principio posse inter mutuãntem & mutuãtarium conuenire de lucro cessante. Quod quidem si intelligat à temporis articulo quo in mora ceperint esse, bona fortè est illatio. Mutuo, verbi gratia, tibi vsque ad festum Ioannis decem: quæ si tunc non

De secundo argumento.

Sententia Caietani de restitutio ne lucri cessantis.

Distinctio authoris.

solueris, quia me inuito deinceps retinebis; & sum ego mercator, cui tua culpa cessaturum est lucrum: dabis ergo mihi tantum. Si autem intelligat lucrum cessans statim à tempore mutationis persoluum, profecto illatio nulla est. Tota enim ratio quare ab illo qui est in mora potest negotiator lucrum cessans exigere, non est ea precise; quod pecunia negotiatoris in virtute plus valet quam si non esset negotiationi exposita; sed hæc iuncta cum alia causa, quod præter voluntatem ipsius mercatoris retinetur. Quare dum sua ipse sponte alienata à se habet pecuniam, perniciosum est cōcedere ut possit lucrum cessans exigere. Hoc autem libr. 6. sumus fustius disputatūri. Et ideo de hoc modo satis. ¶ Solutio tertij argumētij, expositio est illius loci euāgelici, Sciebas quod meto ubi non semino, & congreco ubi non sparsi. Cuius duplex est expositio. Primum enim hoc nos certissimū catholica fides docet, quod radix nostrorum omnium meritum est gratia Dei, per quā illi sunt accepta: & ideo quicquid illi meritum offerimus, ipse in nos prius seminavit. Vnde alibi, seminanti semen suum sese comparauit. Et ideo prior expositio est, quod verbum Christi nō intelligit secundum veritatem, sed secundum existimationem illius ferui nequā, qui ex odio arbitrabatur Deum petere quod seminauerat: & ideo ait Christus, ex eius ore eum iudicare: quasi non ex rei veritate. Posterior verò solutio est quod aliquid præter gratiam quā ipse nobis confert, exigit à nobis, scilicet assensum nostrū ut sinamus nos ab illo moueri: & præterea vsum eiusdem gratiæ, quo per meritum incrementa ipsa augetur. Porro autem sincerior apparet prior solutio. Nam & ipse nos mouet ad assentiendū: & fruges meritum nostrorū ipse in nobis seminavit per gratiam. Vnde Paulus: Ego plantavi, scilicet prædicādo, & Apollo rigauit: Deus autē incrementum dedit. ¶ Est hic autem ab illo Lutheranorum dogmate cauendum, quod nos lib. 3. de Natu. & grat. cap. 8. expugnauimus. Aiunt enim, opera nostra nō esse nostra merita, sed Deum per nos mereri. Quia quidem falsitate nihil ineptius dici potuit. Meritum enim non dicitur nisi vnus ad alterū. Quare cum mereri non sit nisi de Deo & erga ipsum, non potest ipse mereri. Decipiuntur autē falso intellectu verbi Augustini in De gratia & liber. arbit. quo ait Deum in nobis coronare dona sua, ubi August. non dicit quod

opera nostra sunt merita Dei, sed quod sunt dona Dei: & simul vtrunq; verum est, quod sunt & dona Dei, & merita nra. Nam quia nō sunt merita nisi quatenus è radice gratiæ Dei prolulāt, eius dona dicuntur, & sunt. At quia quatenus ex consensu libero voluntatis nostræ diuinitus morā fiūt, sunt merita nostra. Coronat ergo Deus merita nostra, quatenus dona eius sunt: & ideo quodāmodo illi. damus quod non accepimus, puta auctum quod in radice accepimus: sed tamē nihil damus, quod ipse non seminavit & incrementum dedit.

Q V A E S T I O S E-

ptima, de circumstantijs restitutionis.

S. Thomas. 2. 2. q. 62. ar. 5.

ARTICVLVS. I.

Vtrum semper oporteat ei restitutionem fieri à quo res sublata fuit.

Voniam quæstio præcedens substantiam nobis restitutionis patefecit, decet ut in hac septima circumstantias eiusdem exploremus. Nēpe cui, quis, quomodo; quando restituere debeat.

Est ergo primus articulus qui apud D. Tho. est quintus: vtrum sit semper restitutio ei faciendā, cui res sublata est. Apparet namq; id non semper oportere. Primum quia restitutio nō debet illi esse nocua, cui fit, neq; alteri iniuriosa: Si autem ei cuius res est, esset semper restituenda, vfu quandoque veniret, ut in eius perniciem esset vel aliorum: vtputa dum domino petenti suum gladium vt homicidium faceret, redderetur: ergo nō semper est vero domino restitutio faciendā. ¶ Secundō: quæ quisq; iniuste prauoque fine dat, indignus sit qui eadem recipiat: solent autē homines aliquid symoniacè dare, vel ad corrupendū iudicem, vel ad hominē euicandū: quæ quidē largitiones iniquæ sunt: ergo non est illis faciendā restitutio. ¶ Tertio. Nemo ad id cogitur quod impossibile est: quandoq; autem restitutio non est factu

Cur licet cessans exigere.

Ad tertium.

Paulus.

Dogma Lutheranorum

factu possibilis, si ei fieri debeat à quo res ablata est: nèpe vel quia est vita defunctus, vel peregrè profectus, vel prorsus ignotus: ergo tunc nõ est necesse restitutionem eidem fieri. ¶ Quarto. Iustius homo cogitur ei beneficium repensare à quo maius accepit, q̄ ei à quo recepit minus: ergo ingruẽte simul parentum inopia, dum tempus restituendi alteri occurrit, si vtrunq; simul non est possibile, citius rependendum est parẽtibus beneficium quàm debitum extraneo restituẽdum. ¶ Quinto. Frustraneũ esset ac perinde vanum id restituere quod rursus in possessionem restituendis esset reuertendum: dũ autem prælatus quidpiam ecclesiæ debet, si eidem ecclesiæ restituitur, in suam ipsius regreditur potestatem: quãdoquidem ipse est bonorum ecclesiæ administrator & custos: ergo tunc non decet restitutionem ecclesiæ fieri. Atq; adeo non semper ei debet fieri restitutio à quo res ablata est. ¶ Cõtrariũ autẽ nos Paulus admonitos curauit ad Roma. 13. inquit, Reddite omnibus debita: cui tributũ, tributũ: cui vectigal, vectigal &c.

Paulus.

Quæstio huius articuli præcipua est in materia restitutionis: ad quã pleriq; Doctorũ conclusionum multitudinẽ respõdet: nempe q̄ bonã defuncti restituãtur hæredi: & quæ ignoto debẽtur, restituãtur pauperibus: & horum instar fiat de alijs. At verò licet forsan ad rem non ita multũ differat, tamen si loquendi proprietatem obserues, multo sinceriũs & ad rem propiũ vnica cõclusione diuus Tho. respondet: quæ sit vniuersalis hæc, Necessarium vbique & semper est restitutionem eidem fieri à quo res subla ta est. Enimverò hæredes personam defuncti gerunt, & ideo quod eis confertur datur defuncto: & quod restituitis pauperibus, vero domino reddis: nam illi per se nullum acquirunt dominium nisi quia loco veri domini subrogantur. Probatur ergo conclusio: Restitutio, vt supra dictum habemus, est actus cõmutatiuæ iustitiæ, per quam æqualitas cõstituitur inter personas quæ inæqualia habent: hæc autem rerum adæquatio legitime constitui non potest nisi eidem ipsi id reddas quod ei abstulisti: siquidẽ ille est qui propter tuam ablationem minus habet: ergo vero domino facienda est semper restitutio. ¶ Antea tamen quã ad argumentorum solutionem faciendam explicanda est conclusio. Consulto quippe di-

Aliorũ sententia.

Conclusio.

Explicatur conclusio.

ctum est restitutionem fieri debere vero domino. Nam si rem ab eo sustuleris qui eius non erat verus dominus, vtpote à latrone, non est ei reddenda, sed domino, cui ipse furripuerat: ac perinde rem filio familiaris ademptã, suo patri: & quam monacho eripuisti, eius prælato. Enimverò vt articulo proximo dicturi sumus, duplici ex fonte oritur restitutionis obligatio: nempe & ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ. Ob idque in hisce casibus, etsi nihil ab eiusmodi dominis acceperis, nihilo minus quia eorum res penes te sunt, teneris in eorum potestate tradere. Est autẽ operæ pretium tria in eiusmodi restitutionibus obseruare. Primum, vt tibi citra vllam dubietatem cõstet rem quam Petro eripuisti, nõ esse suam, sed Pauli. Nam dum res tibi dubia est, tũ quoniam melior est conditio possidentis, eidem debes reddere: vt ipse videat cuius est. Quãdoquidem in foro iudiciali, nisi tu planè probaueris rem non esse illius, eidem à quo abstulisti compelleris reddere. Et cõsultò dixim, non esse illius, puta quia nunquã eius habuit dominium, sed per iniuriam furripuit. Nã si ille à quo sustulisti ratione mutui vel alius legitimi contractus rem illam debet alteri, non tu potes priuata auctoritate ei reddere, sed ei ipsi debes qui dominium habet. Secundò vt teneris dare domino, requiritur qd̄ id possis absque magno tuo detrimento facere. Quoniam si latronem timeas, aut filium familiaris, à quibus nisi eis reddas vapularis, aut graue aliquid damnum accipies, non teneris cum tuo incommodo reddere nisi eis. Et tertio, quando restituis vero domino teneris tam latronem admonere quàm etiam dominum: illum scilicet nõ postea poenitentia ductus iteratò restituit quod semel restitutum est: hunc autem, nõ alia via procuret illud recuperare. ¶ Arguitur autem contra secundam moderationem: nempe quòd restunc restituenda est domino, si fieri illud potest sine restituentis detrimento. Ille qui rem sustulit à latrone tenetur restituere vero domino, non solùm charitatis iure, verùm & iustitiæ rigore: ergo non solùm absque detrimento, verùm etiam cum illo debet talis restitutio fieri. Probatur primò antecedens. Nam qui rem alienam habet inuito domino, res ipsa accepta, vt modò dicebamus, in causa est vt restitutio iustitiæ vinculo fiat. Item verus dominus pos-

Triam restitutione obseruanda. Primum.

Secundum.

Tertium.

Argumentum cõtra secundã moderationẽ

set possessorem in foro iudiciali compelleret sibi conferat: ergo tenebatur de iustitia. Nam ad id ad quod sola charitate tenemur, non possumus in iudicio cogi. Itē quia, ut articulo proximo dicturi sumus, etiam qui furtum à latrone emisisset, teneretur illud domino restituere: ergo quomodocunque accipiat. Consequentia autem prima inde probatur quod iustitia etiam cum detrimento restituere obligat: ut supra diximus. Ad hoc respondetur quod non solum charitas, sed iustitia obligat ad reddendum vero domino, quomodocunque ab iniquo possessore acceperis. Negatur tamen consequentia, qua infertur etiam cum detrimento esse restitutionem perficiendam. Quando enim teneris ratione acceptionis: nepe vel quia iniquē à domino eripuisti, vel mutuato: tunc restituere etiam cum aliquo detrimento, ut diximus, cogeris: haud tamen cum detrimento vitæ. Quando verò non ratione acceptionis, sed tantum ratione rei acceptæ: tunc nulum cogeris subire periculum: si re vera periculum est alicuius momenti: sed satis est tunc ut eidem reddas à quo accepisti: admonendo, si potes, verum dominum. Quandoque autem egregium officium præstabis amico si periculo te objicias ut rem suam serues. De hoc autem iterum expressius articulo proximo.

Ad primum
principale.

AD primum igitur argumentum respondet diuus Thomas, quod casu quo restituo grauius ei nocet cui fit, vel in nocumētum alterius vergit, non ei tunc fieri debet, eò quod restitutio in utilitatem eius fit cui debetur: sed debet in tempus cōgruum prolatari: vel apud alterum res deponi, qui tutius custodiat. Hæc autem responsio nonnullas parturit dubitādū ratiunculas. Et quod omnibus fundamentum subijciamus, queritur quo iure depositarius teneatur in tali casu seruare depositum, atq; id domino denegare: charitatisne an iustitiæ: nultum enim refert. Nam si iustitia illud seruare cogit, cōsequens fit ut si restituat, teneatur ad restitutionem damnorum quæ ipse intulerit: si autem solo charitatis vinculo, nulli inde fit restitutioni obnoxius. Responsio huius in distinctione posita est. Aut enim ille qui petit vult re sua in iniuriam sui vel aliorū abuti: & tunc de iustitia teneor ei illam negare. Ut si gladium à me insanus petat ut se vel alterum occidat. Si modò tamē id sine meo

Dubium.

Responsio sub
distinctione

incōmodo possum. Non enim teneor subire periculum quod mihi ille offert si non reddo. Sicuti non teneor exponere me periculo ad defendendum vitam proximi: & quod qui potest sine periculo teneatur de iustitia negare, inde patet, tum quod reddēdo causam dat iniuriæ, tum quod si reddat condemnabitur in iudicio: licet non ad totum. Missam hinc semper faciamus ignorantiam quæ homines potest excusare. Et eādē ratione, imò maiori denegare debeo quando in præiudiciū rei publicæ id petitur: ut qui amplam pecuniā deberet tyranno, quæ ipse exercitū in interniciem rei publicæ armat petit, teneor ei tunc temporis de iustitia denegare. Si verò dominus rem suam petat in aliquem abusum qui non habet annexam iniuriam: ut si pecuniā quam illi debeo ad scortandum, vel ad ipsam prodigendum ex me reposcat, tunc de iustitia non teneor non reddere: quandoquidem reddendo nullius sim iniuriæ causa: imò ipse petit suo vtens iure. Teneor tamen ex charitate rei proximi consulere, atque adeo, si possum restitutionem differre in aliud tempus. ¶ At verò emergit à contraria parte argumentum. Nemo habet ius peccandi: ergo quomodocunq; ille petat ad peccandū, etiam citra aliorum iniuriam, denegandum illi est de iustitia. Quod si respondeas licitū illi esse dare scorto pro re illicita: & ideo petere vtatur iure suo, instruat argumentum de datione quæ intrinsecè est peccatum. Ut si petat ad exercendam symoniam, quæ quidem datio intrinsecè mala est. Caietanus hinc ingenuè fatetur tunc etiam non licere ei dare. Nam dicit non licere pecuniā depositam domino reddere ut Cardinalatum emat: & multo minus illi pecuniā in talem vsu mutare. Sed reuera, quicquid sit de mutatione, in quo maior cōtrā esse videtur ratio culpe: quia mutuans cum minus compellatur, magis videtur esse causa: depositum tamen tunc reddere, nullam videtur iniustitiam afferre. Nam ipse petit quod suum est, non ad irrogandam iniuriam alicui tertio, neque sibi, sed solam ad peccandum: sicuti si peteret ut mala causa daret amicæ. Et ideo alij volunt eludere argumentum propter vitium appellationis. Non enim sequitur, nemo habet ius peccandi: & iste petit pecuniā suam ad peccandū: ergo non petit ut se vel iure suo: quia petit ad dandū ad quod habet ius: licet non ad culpam

Secunda pars
distinctionis.

Argumentū
cōtrā secundā
partē distinctionis.

Responsio
Caietani.

quæ

que rationi adiungitur. At verò profectò illo modo quo non habet ius ad peccandũ, neq; ius habet ad dandũ, si datio ipsa sit peccatũ. Secũs de meretricia mercede: quia dare non est peccatum: licet fornicatio sit peccatum.

Duobus ergo modis congruentius respõdetur. Primò, quicquid sit de illo vsu ad quem suam à me pecuniam petit, tamen petẽdo vtitur iure suo: quia petit suum. Sed ais, Petit tamen vt ea vtatur contra ius suum. Respõdetur ergo secũdò, quòd vti queq; iure suo, bifariam intelligitur. Si enim ius accipiatur pro lege, nemo habet ius peccandi: quoniã neminẽ lex peccare permittit. Si autem ius vniuscuiusque accipiatur pro eo quod est suũ, scilicet quo citra iniuriã vtitur: tunc ille qui dat pecuniam simoniacẽ, vel ad corrum pendum iudicem, vtitur iure suo: hoc est dat quod suum est: atq; adeò nemini iniuriam facit, sed legi: quam quidem ego qui habeo eius depositum, non teneor vitare.

Prima solutio.

Solutio secũda.

Ad secundũ. Illicita datio duplex.

Sententia Ioan. Medina.

Impugnatur Medina.

AD secundum argumentum respõdet diuus Tho. sub distinctione. Bifariam enim contingit aliquem quidpiam illicitè dare. Vno modo quia datio ipsa est contra legem: sicut simoniaca: & tunc, quia dans meretur dominium perdere, quod alter nihilo magis acquirit, restitutio fieri debet, non ei, sed pauperibus. Si verò datio ipsa non sit illicita, sed causa propter quam datur, vt scortum merces: non est restitutio debita. ¶ Et quidem secundum membrum adeò liquidũ est, vt nullo indigeret examine, nisi quidam nuperrimus autor Complutensis hanc sententiam sancti Thomæ, quæ omnium ferè est Theologorũ, inficias iussit. Ait quippe meretricem nihil in pretium & mercedẽ suã turpitudinis recipere posse: sed tantũ donationis via. Itaq; si in pretium reciperet, restituere teneretur. At verò, salua egregij Doctoris existimatione, ratio eius tam debilis est, quàm cõclusio falsa. Inquit enim duo esserent genera quæ diuersa ratione non sunt pretio æstimabilia: nempe spiritualiũ, quæ ideo pretio non æstimantur, quòd omne excedunt pretium: & operum quæ delicta sunt, quæ propter eorum vilitatem nullo sunt pretio digna. Porro autem vtrũque mēbrũ falsum est. Spiritualia nãq; nõ illa ratione iniustè venduntur. Nam et si supernaturalia sint, nihilo minus quantum ad humanos vsus attinent, emerent illa homines quanto pretio possent. Vita enim omne

pretium excedit: & tamen homicida condemnatur, vt vitam quam abstulit ad arbitrium prudentum restituat. Prætercã spiritualia quæ habent fructus temporales annexos possent tunc illa ratione emi: vt sunt sacerdotia. Ratio ergo quare spiritualia vana non sunt, non est nisi quia gratis sunt diuinitus collata. Et ideo dispensatores illorum cùm non in peculiare suum commo dum, sed in bonum commune ea receperint: debent quæ gratis acceperunt, gratis dare: vt libro nono latius patebit. Quare scientia quam quis proprie acquirit, vendibilis est: At verò de peccatis, licet ratione culpa non solum vilia sint nulloque pretio digna, imò abhorrenda & execranda: nihilo minus ratione cõsensus illi, qui suas locat operas, ratioeq; voluptatis illi, quod cõducit, quatenus ad humanos vsus accomodant, possunt mercede & pretio redimi. Quapropter mulier quæ sui corporis copiam facit, mercedem recipere potest pro voluptate quam vir captat, sicut posset vt prolem illi gigneret. Imò vtrũque ratione posset etiam masculus à femina pretium recipere: quin verò æquius: quia plus præbet. Sicuti Alexander iure nature potuit à duce illa Amazone que illum gratia recipiendæ prolis inuisit: quod & prece & pretio, vt fertur, impetrauit. Nã illi fœminarum generi in more erat pretio accersere viros qui ad illas ingrederentur. At verò quia fœminis maior inest pudor, ob idque rariores sunt que illi turpitudini vacent quàm viri, pretium ipse iustus recipiunt. Item si causa salutis quispiam emissionem illa egeret, posset amplexũ illum pretio cõmere: non obstante iniuriam haberet flagitium. ¶ Et quòd non solum donationis via, sed loco pretij id possint recipere, manifestè probatur: quia respublica non solum miseras illas fœminas permittit, sed & pretium eis taxat: id quod nomen ipsum meretricis admonet. Dicitur enim à merendo. Et qui illis statum pretium non persolueret, cogeretur in foro iudiciali: quod non contingeret si donatio esset. Idque. l. idem si ob stuprum. ff. de cond. ob turp. caus. adstruit: quippe quæ ait meretricem iustè recipere id quod pro iniusto actu accipit. Meretrix enim, inquit, turpiter facit, quòd sit meretrix: non tamen turpiter accipit, cùm sit meretrix. ¶ Item arguit contra huius Doctoris assertum, quo ait: si prostituta quidpiam animo recipiendi pretium

Quare spiritualia vana non sunt.

Potest vir à fœmina pretiũ recipere. Alexander & Amazon.

accipiat, ad restitutionem teneri: si verò animo recipiendi donationem, minime teneri. Arguitur in quâ: quia non tam eius mens existimari debet quàm ipsa traditio: & revera consuetissimo vsu nemo illis donat, sed pretium solvit: atq; ipsæ id planè intelligunt: quare semper tenentur ad restitutionem.

¶ Neque contra nos quidpiam facit. l. syn cere. C. de donatio. inter vir. & vxor. vbi miles donare prohibetur quidpiam meretrici. Illic enim non iustum pretium prohibetur, sed larga donatio: idq; in fauorem militis. Nam alij donare etiam illis possunt: vt patet. l. affectionis. ff. de dona. ¶ Maiori tamen apparentia obijci nobis illud possit Deutero. 23. Non offeres mihi turpelucrum: nempe meretricis. Sed tamen neque hoc quicquam euincit. Ibi enim non condemnatur meretricis pretium, sed propter foeditatem prohibebatur in templo offerri. Sicuti & pretiū caninis: quia nō erat animal vile. Vel, quod veri similis est, vt ait illic Iosephus, in more erat vendere coitum canis ad impregnandū caprâ: ad nullā ergo meretrices restitutionē tenentur. ¶ Maius autē dubiū est an aliæ quæ non sunt publicitūs expositæ, sed maiori cū verecūdia copiā sui faciunt, possint pretium recipere. Sunt enim qui hoc propterea negent, q̄ lex non permittit nisi illas quæ sunt in fornicibus, neque alijs pretiū taxat. Porro autē crediderim has multo iustius posse recipere pretiū: quippe quæ ob maiorem honestatem pluris sint æstimandæ. Quod si de alijs etiā scisciteris q̄ neq; publicit⁹ sunt profuturæ, neq; se tradere cōsueuerūt: sed sunt puellæ aut maritæ quæ semel aut bis collabuntur. De his enim maior est apparatus q̄ nō possint pretiū recipere, sed teneantur ad restitutionē: eò q̄ non modò nō sunt lege permissæ, verū lege agitur contra illas, aut de stupro, aut de adulterio. neq; in iudicio audiretur, si promissum sibi pretium peterent. Nihilominus & illis quoq; liceret pretium recipere: tenebitq; in foro cōscientiæ qui illis promisit soluere: nisi excessus iustæ æstimationis pro ratione personarum immodicus esset. Et ratio est eadem sancti Thomæ. Nam licet flagitia illa sint lege vetita, datio tamen non est prohibita. Et ideo iuri naturali standum est: quo utique iure concessio illa corporum æstimabilis est pecunia. Atque ad hoc facit. l. supra citata, idem. ff. de condi. ob turp. causam. vbi ei qui aliquid ob stuprum obtulit denegatur repetitio. ¶ Sed tamen

quantum ad forū iudiciale, est differentia inter has mulierū species, q̄ meretrici datur in iudicio actio petendi pretium: ei autem quæ non est publico loco exposita, denegabitur: quia illis solis lege decreta sunt pretia. Vxorēs autē & virgines non solū à iudicio arcent nē petant, verū in pœnam sui criminis priuabuntur acquisito pretio: sed tamē ante condemnationem iure naturæ illas debet. Quod autē adduci potest ex. l. Lucius Titius. ff. de iure fil. vbi mulier quæ marito venenū propinauerat cōdemnatur vt quæ turpiter in adulterio receperat fisco applicetur, nihil ad rem facit. Primū q̄ ante cōdemnationem iure naturæ poterat id recipere: deinde q̄ cōdēnata est, nō solū in odium adulterij, sed homicidij. ¶ Vtrū autē marita teneatur pretium reddere viro si id saluo pudore suo possit, & filia patri: respondetur idem esse iudicium atq; de alijs quæ operis manū suarum acquisierint. Potest enim clam marito, & filia clam patre, illa in suos vsus vertere: nisi si amplā supellectilē illa via acquisiuisset q̄ idcirco in vsum mariti venire deberet. Haud ergo eiusmodi mulieres ad restitutionem tenentur: nisi ab eo receperint qui nō erat sui iuris, vt tam amplā pecuniā possit illis vsib⁹ expendere. Nam si res est modica pro qualitate personæ, etiā si à filio familiās recipiat, retinere potest. Nam præsumitur pater scire, ratasque subinde habere eiusmodi expensas. ¶ An verò, vice versâ, qui puellam vitiauit teneatur in cōscientia in totā dotē: Respondetur quòd si ipsa consensit non tenetur de rigore iustitiæ ad aliud nisi ad id qd pollicitus est. Nam scienti & volenti non fit iniuria. Tametsi æquitas honestatis sit, vt si illā ob causam nuptui tradi nō potest, aliquid elargiatur. Neq; verò si sit sub cura parentum tenetur illam dotare: secūs si inuitam rapuit. ¶ Adiecit tamen præterea hoc verbum sanctus Thomas, quòd si mulier superfluum per fraudem & dolum extorserit, tenetur amasio restituere. Vbi notandum q̄ etiam si superfluum recipiat, dum tamen neq; fraus ad sit neq; dolum, nulla est necessaria illi restitutio. Fraus autem est si, verbi gratia, diceret se esse viro incognitam, aut non nisi semel, idque à magnate: qua fraude plus extorqueret: restituere profectò teneretur. Sed si falsò dicat se perditè illum deamare: aut factijs & illecebramentis quidpiam extorserit, fraus illa non obligat ad restitutionem: quoniam probè omnes

An marita
teneat pretiū
sui corporis
viro reddere.

De eo qui
puellā vitiauit.

Iosephus.

Aliquorum
sententia.
Sententia au
toris.

Aliud dubiū

Solutio.

omnes nõrunt illas esse meretricum technas. ¶ An verò contrà, si quis illis superfluum aliquid polliceretur, teneatur promissum solvere: Respondetur teneri in conscientia: quia ius hoc naturale docet: nisi excessus ad prodigalitatẽ pertingeret. Nam tunc, male promissum esset, in quo rescindenda esset fides; etiam si cù iuramento esset promissum: nam

Dubium.

Iuramentũ de re illicita nõ obligat. iuramentum de re illicita non obligat. Neq; simile est de illo qui iuravit latroni pecuniã se largiturum ad redimendam vitam: quoniam illud licitè potuit iurare. Consultius est tamen in eiusmodi euentibus relaxationem iuramenti procurare. ¶ Retrocedendum ergo est ad prius responsionis membrũ: quando scilicet datio ipsa est illicita, cui nam sit restituito faciendã: vt in Symonia. Harum ergo quæ illicitæ sunt, datio nã triplex est differentia. Vno enim modo datio potest esse mala solum ex parte recipientis: vt si cupiã pecuniam porrigeres, nõ peccatum committeret. Et tunc ille qui dat, potest repetere: eò qd alter tenebatur id gratis facere. De quo extat. l. vt puta. ff. de cond. ob tur. caus. Ex qua infert gloss. quam Summistæ sequuntur, illum qui recipit ad restitutionem teneri. Haud tamen cõsequentiẽ vim intelligo. Imò crediderim tali esse distinctione vtendum.

Triplices dationes illicitæ. Primus modus.

Distinctio notanda.

Aut inquam vitium à quo illum donario meo cohibere procuro, perniciosum est alteri: aut nullam habet annexã iniuriam. Si enim est iniuriosum ac perniciosum: vt puta cù amico munus aliquod offero nõ homicidiũ aut furtum faciat: tunc mihi postea repetitio dabitur. Atqui hoc tantũ exemplũ est in lege. Nihilominus si ego non repeto, crediderim ad nullam illum teneri restitutionem. Nam & si ille gratis teneretur abstinere, nihilominus quia in gratiam meã abstinet, alioqui mala illa facturũ, potest iure naturæ pro sua illa voluntate pretium ex me recipere. Quare lex translationem dominij nõ prohibet, sed repetitionem concedit: vt in ludo diximus: idq; in odium illius criminis, nõ homines iniurias quas in alios meditantur pretio venderent. Quando verò vitium non est contra iustitiã: vt si ego amico quidpiam dari nõ scortaretur, profectò non solum ille recipere potest, neq; ad restitutionem teneri: verũ, vt credo, neq; daretur mihi repetitio: quoniam lex illa pœnalis restringenda est ad sum ipsius exemplum: quod non profert nisi in vitijs habentibus iniuriam annexam. ¶ Secundus ergo modus dationis iniuste

mitur ex parte vtriusq;: scilicet tam dantis quàm recipientis: nõ quidem quia actio pro qua munus offertur non sit natura sua pretio æstimabilis, sed quia habet annexam iniuriam contra iustitiã. Vt si litigator aut iudici, aut scribæ, aut testi corrumpendo munera offerret: aut aslãno vt hominem interficeret. Tunc enim vterq; delinquit: & ideo tam qui dedit quàm qui recepit eodem pretio iure mulètur: ac proinde largitio illa fisco iure addicitur: vt patet. l. Mulcta. C. de mod. mulct. Non quòd actiones illæ, puta hominem occidere, aut sententiam in tuum fauorem proferre, non sint natura sua pretio æstimabiles: sed quia actiones iniuriosæ sunt, indignus iure sit ille qui accipit vt dominium acquirat. Qua perinde ratione intelligenda est lex illa. ff. de verb. oblig. Generaliter noui mus turpes stipulationes nullius esse momenti. Intelligitur inquam quando vtrinq; iniusta est (vt lex statim proxima declarat:) veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat: quia homicidium & sacrilegium sunt delicta contra iustitiã. De quibus etiam restitutionibus habetur iure Canonico. 14. q. 5. can. Non sanè, qui est Augustini. ¶ Interrogas autem cum leges istæ, pœnales sint, vtrum qui recepit teneatur ante sententiam restituere. Videtur enim ex his quæ diximus lib. 1. non teneri. Respondetur nihilo minus, teneri. Et ratio est, quia lex fecit eum inhabilem ad recipiendum in odium delicti, quod est contra iustitiã: & ideo nullum acquisiuit dominium. Haud tamẽ tunc tenetur restituere fisco: nam etsi ille, inhabilis fieri potuit ad recipiendum quod nõ erat suum, alter tamen qui dedit, non potuit resua, nisi per iudicis sententiam expoliari: ob idq; antequàm condemnatio fiat, restitutio debet fieri domino qui dederat. Nihilominus facta etiam restitutione vbi fiscus rescuerit, recuperabit. Quando verò delictũ non est iniuriosum, optimè transfertur dominium: quia, vt supra diximus, datio non est illicita. Vnde, vt supra citatum est. l. Idem. de condi. ob turp. caus. danti ob stuprum pecuniam, non conceditur repetitio. ¶ Sed nunquid licebit munera iudici aut alteri iustitiæ ministro ad redimendam vexationem largiri: apparet enim id licere, eò quòd cuiq; fas est suũ protegere ius. Respõdetur autem nemini id licere: quoniam iuste quod iustum est exqueris: & quoniã lex eiusmodi largitiones vetuit, subinde cohibuit illa via redimere

Turpes stipulationes nullius esse momenti, exponitur.

Dubium.

Dubium.

iniuste

vexationem. Illo enim palliamento multæ fierēt corruptiones. Nam cū quisq; in propria causa iniquus sit iudex, cuique apparet ius habere certum, atq; ad eō suam vexationem redimere: quæ quidem in litibus maxima perniciēs est: nempe dum vterq; litigantium vt vexationem redimat, vexando præuenit alterum: datq; illi causam vt & ipse suā redimat. Idq; vtiā non vsq; ad principum

Tertius modus dationis illicitæ.

palliandas discordias procederet. ¶ Tertio modo dationem contingit esse illicitam, etiā ex parte vtriusq; tam dantis quā recipientis: tamen ratio non est ei similis quæ in proximo membro signabatur, videlicet quod actio quæ emittitur est iniuriosa: sed quia non est pretio æstimabilis, qualis est datio simoniaca. Quod enim mihi detur pretio sacerdotium si sum dignus, non est alterius iniuria: veruntamen quia res illa quæ emittitur, nō est pretio æstimabilis, propterea quod Antistites gratis acceperūt vt gratis dispēcent, fit vt qui pretium pro respirituali recipit, nullum adipiscatur dominium: obidq; statim tenetur ante sententiam id relinquere. ¶ At verò vtrum tunc teneatur restituere pauperibus, an ei qui dedit erat, dubiū est. Nā à priori parte facit q; iura in pias causas iubēt fieri restitutionem: vt can. Qui habetis. 14. q. 5. & can. De hoc. de simo. cautum est. Et in foro exteriori eodem modo fieret condemnatio: eō q; qui dedit, meretur dominio priuari: imò iustius quā qui dedit ad labefactandum iudicem. Sed ab altera parte est argumentum quod nemo expoliandus est re sua nisi per iudicis sententiam. De hac ergò re, loco proprio, libr. 9. differendum est. Interim tamen stando in iure naturali, dicendum quod ante condemnationem facienda est restitutio ei qui dedit. Caueat sibi tamen restituens, nē postea cū in notitiam venerit ecclesiæ, denudò condemnetur.

Ad tertium argumentū.

Solutio tertij argumenti trimembris est. **S**Aut enim creditor cui restitutio debet functus est, aut absens, aut profusus ignotus. Et quidem loco defuncti hæredes subrogantur. Qui in triplici sunt differētia. Aut enim sunt necessarii: vt puta quos testator, nisi legitima rarissimaq; de causa, ex hæredare non potest. Quales sunt parentum filij, ac filiorū parentes. Alij verò succedunt ab intestato: vt fratres & consanguinei. Sed alij ex testamento: vt alieni. Et quomodocunq; quis sit alterius hæres, eidem est faciēda restitutio. Quin imò, vt dicebamus, in hærede fit ipsi defun-

Hæredes triphocis sunt.

cto. ¶ Pulsare autem cuiuspiam cōscientiam potest, an qui inuestigatis hæredibus nulloq; inuento, restitutionem in pios vsus confert: postea reperto hærede qui inuentus nō fuerat, eidem nihilo minus debeatur restitutio. Apparet enim id ratio poscere: quoniam ille non debet inscius & inuitus priuari iure suo. Ad hoc respōdetur quod quando restitutio alicuius est ponderis, hæresq; non inuenitur coram publica potestate, debet fieri diligentia: & penes ipsam deponendum est debitū. Si autem eius autoritate vel in pauperes vel in pios vsus dispendatur, tunc restitutor tutus manet, tam in conscientia quā in foro iudiciali. In rebus autem leuioris momenti non est tam anxia indagatio necessaria.

¶ Quando verò creditor absens est, tūc quo commodius fieri posset, trāsmittenda illi est restitutio. Quid autē si transmissio sine magno sumptu fieri nō potest? Scotus quidem & Richard. in. 4. distin. 15. aiunt quod quando ingentibus opus est sumptibus, non tenetur debitor illos facere: sed potest tunc in pauperes quantum debet erogare. At verò S. Tho. de sumptibus nihil meminit: sed consulto id contuit: quia simplicem constitue regulam non poterat. Est ergò discretione opus: nēpē perpēdēdum vtrum id quod debes per iniuriam retinueris, an verò per cōtractū licitum: puta aut venditione, aut mutuo. &c. Si enim per contractum licitum in tuum ius res illa venit, & ante solutionis tempus ille restituit, nullatenus facere expensas ad restituendum: quia non plus debes quā acceperis. At si sine illis transmittere nequis, vel custodire debes, vel apud iudicem deponere. Nam in pios vsus non licet dispendere, nisi longo expectetur tempore. Si autem per iniuriam id illi debes, puta si furatus es: aut si quis iuste accepisses, tū ante solutionē peregrē profectus in mala es fide: absq; dubio teneris sumptibus tuis restitutionē illi mittere: quādoquidem eū stringeris in dēmnē seruare: quia absq; sua culpa tuo caret iure. ¶ De illo verò qui profusus ignotus est, grauius est vtitatusque dubium. Hic enim articulus ad istos coëmptores, & negotiatores, ac falsamē tarios spectat: qui minutatim quoslibet defraudant, atq; expilant: ac subinde ad illos qui vrbem aliquam iniusto bello in prædam dederunt. Præterea ad illos qui inueniunt thesauros: de quibus sub titulo De furto dicturi sumus. Huiusmodi nanq; debitoribus ignoti sunt sui creditores. Primum ergò omniū admo-

Dubium.

*De restitutio
re creditori
absenti fa-
cienda.*

*Scotus &
Richardus.*

*Sententia au-
thoritas.*

*Dubium quan-
do creditor
ignotus est.*

admonendi isti sunt quisnam dicatur igno-
tus. Haud enim quicumq; censendus est de-
bitori ignotus, qui in sua nõ est notitia, neq;
memoria: sed ille prorsus qui facta pro ratio-
ne debiti solerti diligentia, inueniri non po-
tuit. Quapropter antequam hæc fiat indago,
nõ licet in pios vsus restituenda dispensare:
neq; compositionem facere autoritate Cru-
ciatæ Bullæ. Illa enim præcisè dicuntur debi-
ta incerta, quorum domini post vigilantem
indaginem quæ bona fide fuerit facta inue-
niri non possunt. **Quin** verò qui per iniu-
stam acceptionem æs alienum cõtraxerunt,
suis proprijs sumptibus tenentur eandem fa-
cere inuestigationem. Quocirca ubi sub du-
bio compertum fuerit, isti aut illi certò de-
beris: nempe cum duo ad tuam tabernam ac-
cesserint, & certus sis alterutriù defraudasse:
licet scire nequeas vtrum eorum: teneris nihi-
lo minus inter illos aut. suos hæredes debitũ
æs dispertiri: quoniam tunc creditor non est
omnino ignotus. **Qua** utiq; ratione sunt qui
censeat eum qui certus est cuius ciuitatis fue-
rit ille cui restitutionem debet, si ille neq; hæ-
redes haberi possunt, restitutionem debere
pauperibus eiusdem loci. At verò nulla ap-
paret huius necessaria ratio: sed forsan distin-
guere est operæ pretium. Dum enim exerci-
tus ciuitatem communi nomine fuerit de-
prædatus, tunc fortè si ignoti sunt domini, fa-
cienda est vrbe restitutio, vt res publica ipsa
eum distribuat. Quando verò nõ illo modo
per iniuriam toti reipublicæ illatam contra-
ctum est debitum, sed per iniuriam singula-
rium ciuium: non est necessarium in eodem
opido fieri. Est ergò conclusio doctorum om-
nium, q̄ ignoto dño, faciēda est pauperibus
restitutio: vel potiùs ipsi in pauperibus, vt su-
prà dicebamus. ¶ Veruntamen quò modus
hic restituendi de sua radice innotescat, que-
ritur quo iure pauperibus elargiēda sint que
incertis dñis debentur. Vtrum sit naturale, di-
uini vne, an humanũ. Quis inq; illis fecit hu-
iusmodi creditorũ hæredes? Et arguitur sic.
Obligatio restituendi iure nature vniuersos
obligat mortales, siue Christiani sint, siue so-
la lege nature viuētes: natura autē nõ docet,
ignoto dño, pauperibus, id deberi: imò videt
tunc res transire in ius possidentis. Habetur
enim Inst. de rerũ diuis. q̄ res cuius nõ est do-
minus, occupanti cõceditur: quando autem
dñs non cõparet, perinde habet ac si nõ esset.
Præterea q̄ restitutio fiat pauperib⁹, sola lege
canonica introducẽti est: vt patet cap. Cum

tu. de vsur. & can. Non sanè, & Qui habetis.
14. q. 5. Pontifices autem nõ potuerunt inuitis
dominis præter ius nature debita incerta in
vsũ pauperũ addicere. Nam ante illa sanc-
ta decreta, non apparet eiusmodi restituendi
modus fuisse necessarius. ¶ Ad hoc primum
omniũ respõdetur, eiusmodi incerta debita,
si ius tantũ cõsula; naturale, in vsus commu-
nes reipublicæ cedere. Nam cũ res vniuersæ,
vt lib. præcedenti dictũ est, traditæ in comu-
ni sunt humano dño; quãrũ diuisio iure gen-
tium facta est, fit vt dũ expectatur legitimo
tempore dñs, non cõparet, iterato veniant in
vsũ publicũ. At verò quoniã Christi vica-
rius toti reipublicæ Christianæ curã paupe-
rũ gerit; iure & merito potuit hæc bona quasi
cõmunia reipublicæ pauperibus applicare:
qui eiusdẽ reipublicæ sunt egena membra.
Idq; Alex. sub anno Domini. 1170. faciendũ,
Salernitano Archiepiscopo iussit: vt patet
dicto cap. Cum tu. de vsur. Non tamẽ q̄ ipse
fuerit primus rei huius autor: sed exẽplo ad-
ductus est antiquissimorũ sanctorũ, Augusti-
ni scilicet, vt can. citatis. 14. q. 5. constat: atq;
aliorum. **Quin** verò & naturali iure edoctus
& Euangelio. Nam quod cuiq; superest, erog-
andũ est in pauperes: huiusmodi autē bona
redundare censentur in republica. ¶ Ex quo
sequitur primò dominiũ harum rerum non
transire in pauperes, ac si creditorũ hæredes
essent: sed dũ ipsis datur quasi creditoribus
ipsis soluitur. Et tunc per dationem ipsam ac-
quirunt verũ dominiũ: quasi Papa tunc do-
minorũ nomine illis tribuat. Subsequit deinde
secũdò q̄ dũ res publica in alios vsus pios illis
debitis eguerit, cessat tunc ius erogandi pau-
peribus. Et potest res publica illa in tales vsus
cõsumere. Nam ius positiuũ nõ potuit natu-
rali derogare. Ob idq; princeps tunc secularis
fortè potest incerta ipsa debita exigere &
cõpositionem facere: putã pro certa quota re-
liquũ remittere, vt facit Papa: vt illicò dice-
mus. ¶ Quòd si scisciteris an quisq; priuatim
possit illa quæ debet, vt liberet, in pauperes
diffundere: D. Tho. nihil hìc de hac re passus
est: tñ in. 4. dist. 15. q. 1. ar. 5. ait debere fieri resti-
tutione secũdũ arbitriũ ep̄i, vel illorũ ad quos
pertinet cura ciuitatis. Vbi insinuare videtur
republicã ipsam talẽ habere facultatẽ. Sco.
verò eadẽ distin. q. 2. negat id esse necessariũ:
imò ait per se quẽq; id exequi posse. quẽ Ri-
char. ibidẽ sequit, ar. 5. q. 4. Crediderit tñ, vbi
modica est restitutionis quãtitas, per se quẽli-
bet restituere id posse. Cũ verò res est cumula-
tiois

Responsio

¶

¶

Bulla Cru-
ciata.

Distinctio.

Dubium.

Dubium

D. Thomas.

Scotus.

Richardus.

Sententia an

thorn.

tiois

tioris pretij, consiliū est vt arbitrio prudentis cōfessarij fiat: imò posset tam ingēs esse, vt cōsulendus etiam esset episcopus, vt eius prudentia commodius restitutio fiat. Haud tamen id ceu de necessitate salutis asseruerim. Neq; S. Thom. diuersum docuit. Maxime cū in Summa de hac re siluerit. ¶ Vtilior autem erit responsio, vt r̄m ipse qui æs habet ignoti domini posset sibi partem capere, dummodò sit pauper: sit suis consanguineis & familiaribus largiri. Caietan. quidem id absolutè affirmat: ego verò absq; temperamento nō auderem. Si enim hanc facias vnicuique licentiā, illicò sibi suisq; effinget paupertatem pro ratione sui status, vt aiunt. Igitur vbi necessitas non fuerit patentissima & clarissima, nemo tutò potest sibi vsurpare quod restituere debet: licet possit restitutionem differre. At si cogitat sibi capere, id debet facere autoritate epi; aut sui parociani curati, aut cōfessarij, si prudens est & sapiēs. Idq; tunc fieri licet quando grauiores aliæ miserix pauperum non se oculis obijciant. Quod verò autoritate prælati aliqua sibi elemosyna ex ijs quæ debebat applicatur, verè fit eius dominus: neq; veniēs in pinguiorem fortunam tenetur id ampliùs restituere. ¶ Percontaris autem de compositionibus istis quas nuperrimè nominauimus, sint nec licet, vt Cruciatæ forma habet: nempe vt qui incerta debita contraxerit, certam soluens portionem liber fiat à reliquo debito. In huius responsione interrogationis illud semper optima fide cauendū est, nè quispiā se ipsum seducat, arbitratus quidpiā censei incertum antequam diligens peragat in dagatione ad compediens debitorem. Hoc autem supposito nulla esse videtur ambigendi ratio, quin si legitima adsit causa possit Summus Pontifex eiusmodi compositiones facere: quando quidem iure naturæ, vt dictū est, illa bona sunt reipublicæ: quæ tunc in tales vsus illis indiget. Quin verò vt proxime in sinuabam, quando reipublicæ necessitas esset apertissima, rex quoq; fortè posset id facere. Tametsi quia Summus Pontifex iustior est elemosynarum iudex, neq; causa ita semper est euidens, ille adeundus est, cuius autoritate id fiat. Quòd si quis arguat, ignotos creditores forsan nō consentire: id negatur: imò cōsentire videntur: quia illa habet pro amissis: & liberiùs quisq; ac gratantiùs cōtribuet centum quæ pro perditis omninò ducit, q̄ quatuor quæ habet in crumena. Et quanuis

non cōsentirent, respublica id potest facere: Sed rursus arguis: quanuis illa Papa colligere possit, quam tamen habet facultatem remittendi partem? Respondetur quòd tanq̄ legitimus iam tunc bonorum administrator propter ingruentem instantemq; publicam necessitatem, vt faciliùs expeditiusq; fiat collectio, potest partem cōdonare vt reliquum soluatur. ¶ Hactenus de iure. De factò nanq; & executionis modo nihil loquimur. Aequitas enim iuris huius hæc est vt per eiusmodi compositiones tanta conficeretur pecunia publica, quæ vel alia tributa vel bonam eorum partem posset excusare: idq; sic fieret, vt non offerretur iniquis suæ iniquitatis ansa: & tamen ex centum & quinquaginta argenteis quæ reipublicæ pauperibusq; debentur, tantum colligere duo, ac remittere reliqua, plus detrimenti offert pauperibus, quorum Papa est pater, rexq; patronus, q̄ emolumentum in bonum publicum conferat. Præterea præsentissimū creatur periculum istis cōemptoribus & raptoribus, vt huius fiducia nihili faciant quoscuq; passim defraudare. Atq; idem periculum fit inde præsentius, q̄ certi sunt tertio quoquo anno eiusmodi indulgentias prouenturas. At verò bellorum frequentia quæ non tantum ab infidelibus nobis indies ingruūt, huius inter alia nobis sunt causa mali, vt in cōquirendis vndiq; subsidijs modum non permittat. Quocirca neq; nos in quenquā obloquimur: quia neq; nostra est autoritas tāta neq; audacia. Sed tamen postquam ius probamus, admonere subinde cogimur fraudatores istos publicos, cōemptores inquam ac negotiatores nè fiducia istiusmodi immodicæ remissionis freti contrahere fraudibus pergant æs alienum: quòd si fecerint, restituere nō tardent. Nam qui propositum non habet restituendi quousq; veniat indulgentia, in peccato mortali se sciat perlitere: quoniam habita restituendi opportunitate, per nullum tempus licet alienum retinere.

AD quartum argumentum respondetur *Ad quartū argumentū.* vnūquenq; de his quæ sibi propria sunt arctiùs stringi parentibus succurrere, quam alijs: ea verò quæ aliorū sunt, potiùs illis sunt rependenda quam impendenda parentibus: nisi forsan, vt ait S. Tho. in casu necessitatis extremæ, in quo posset & deberet quisq; etiā auferre aliena, vt patri subueniret. ¶ Contra hoc autem postremum verbum de tempore extremæ necessitatis dubia existūt nonnulla.

Atqui

Atqui ut inde exordiamur, ubi patentior est dubitandi ratio, quæritur utrum debitore & creditore extrema necessitate coactis teneatur debitor creditori præ seipso succurrere, an potius sibi ipsi illo neglecto? Et quidæ Scotus. 4. dist. 15. q. 2. hac vitur distinctione. Si creditor in necessitatem prius incidit, tenetur tunc debitor illi solvere: si verò prius debitor, tenetur sibi providere. Atqui ambo hæc mēbra adeo sunt certā ut de neutro possit vllus dubitare. Nam etiam si nihil extrema patienti deberes, cogis illi succurrere: & quādo tu eādē necessitate strangularis, quānuis nihil tibi alius deberet, teneretur tibi. Quando autem simul eadē necessitas ambo occupat, tunc ait Scotus debitorem, vita propria posthabita, debere creditori quod suum est reddere: quare homicida, inquit, esset, si sibi tunc vsurparet. Neque desunt alij, quorum est Richard. qui in eius sententiam subscribant. Et ratio eius est hæc, quòd cum ambo necessitate pares sint, hoc iure creditor debitorem superat, quòd res illa necessaria, nempè cibus aut pecunia quam debitor retinet, ipsius est, scilicet, creditoris. Et potuisset suam præterea opinionem inde suffulcire, quòd in tali necessitate neuter posset ab altero quod ei necessarium erat eripere. Ex quo fieri videtur consequens ut neq; debitor tūc retinere id posset quod alterius est. Idem enim esse videtur ac si ab ipso id eriperet. Nihilominus contraria sententia nō solum multo est probabilior, verum proculdubio complectenda. In primis S. Tho. licet nō id expressè asserat, in sinuare tamen illam videtur: quando quidem absq; vlla exceptione ait quòd casu extremæ necessitatis, citius debitor deberet præsidio esse parentibus: & à fortiori, sibi. Quare Caieta. eandē amplexus est sententiam. Ratio autem est hæc, ab illa Scoti diuersa. Ambo sunt necessitate pares: & possidentis cōditio quæ melior semper est, plus debitori fauet, quān fauebat creditori rem sibi esse debitam: ergò sibi potius debitor consulere debet, saltem, potest, quān creditori. Enimverò tam intimè innatū est homini generalissimum illud rerum omnium desiderium, ac subinde ius seruandi sese, ut nulli quicquam tunc plus debeat q̄ sibi ipsi. Quocirca siue per contractum licitum id ab altero acceperit, siue per furtum aut rapinā: siue in mora sit soluendi, siue secus: in summa, quomodocunq; illud alteri debeat, ius sibi retinendi natura ipsa concedit. In tali

enim casu vniuersa cessant alia debita. Quare etiā si iure iurando te astrinxisses solvere illa die, iure naturæ intelligebatur facta exceptio extremæ necessitatis. Et confirmatur sententia hæc ratione, ni fallor, manifesta: Iura naturæ, ut dictum est, omnia sunt communia, sed iure gentium, rerum dominia diuisa sunt: ius autem gentium nequit extremæ necessitati præiudiciū facere: atq; adeo, illa præsentē, quantum ad vsum, omnis cessat vis peculiariū dominiorum; ac subinde debitorum. Quocirca etsi dominus prius in necessitatem illam extremam impegisset, quæ ratione sub reatu homicidij teneret illi quòd debebam solvere. Si tamen non solui, & postea ego in eandem incidi necessitatem, iam tunc nō teneor. Respondetur ergò ad argumentum quod faciebamur, diuersam esse rationem; tūc rem possideas quādo extremè pateris, an alter qui simile patitur. Si enim ille possidet, tu non posses illi surripere: eò quod tunc surripere esset occidere: quia esset vera actio, qua vitam alteri directè adimis, ac si hominem strangulares. Quādo verò tu possides, id est penes te rem quomodocunq; habeas, non agis, sed tantum cessas succurrere cum possis. At verò non succurrere cum possis, non est directè occidere: neq; verò per accidens, nisi quando teneris succurrere: & in tali casu non teneris. Sic enim intelligendū est Ambrosianum verbum, Quem pascere potuisti, si nō pavisti, occidisti. Intelligitur enim quādo nō te aliud ius excusabat. An verò parente tuo ac tuo pariter creditore in eandem extremam necessitatem coniectiste nearis potius patri quān creditori, arbitror problēma esse in vtrāq; partem probabile. Et qui dixerit, creditori, bona quidem ratione tuebitur. Nam solū illud ius quod vnusquisq; habet seipsum seruandi, videtur in tali casu vsum alienæ rei debitori vindicare. Qui verò crediderit parenti potius, & ipse quoq; pictatis officium prætexere sibi poterit. Nam ferè idem est, patris ac tuam ipsius vitam seruare. Sed tunc idem crediderim de vxore & filio. Nam ad fratres minimè liceret idem protendere ius. Vtrum verò qui extrema suppressus egestate rem infumit quā alteri vel antea debebat vel tunc arripit, debitor absoluator: an verò post tunc soluere nihilominus obligetur, decidere superest. Nā quòd profus absoluator, argumentum est: quòd si tunc ab altero eriperet, non teneretur. Ad hoc sciēt Scotus loco citato per hanc

Dubium.

Scotus.

Sententia authoris.

D. Thomæ.

Caietanus.

Ad argumētum.

Ambrosius.

Dubium.

Problēma.

Dubium.

Scotus.

distin-

distinctionem respondit. Si ille virtute alius contractus rem illam ante extremam necessitatem debebat, non fit à restitutione immunis: sed si tunc accipiat, nō fit restitutioni obnoxius. Et ratio est in promptu: quia cū in extrema necessitate omnia sunt communia, tunc qui capit nullum contrahit debitum. Nihilominus si debitum erat contractum; non est cur dissoluatur præcedens vinculum: manebit ergo. ¶ At verò Adrian. in materia de restit. huiusmodi distinctionem nō admittit: sed absolute tenet, illum qui extremæ subditus necessitati aliena capit pinguiori aridente fortuna ad restitutionem teneri. Cui & sui asseclæ non desunt. Quin verò eius opinionem corroborant. Et pondus suorum argumentorum huc propendit quòd in extrema necessitate non omnia sunt communia, quantum ad dominium. Nam aliàs qui tunc indigenti non succurreret, ad restitutionem postea teneretur: quòd re vera nō est credendum: eò quòd succurrendi præceptum non est iustitiæ, sed charitatis. Sunt ergo nō aliter communia quàm ad vsum: quò fieri videtur vt transacto vsu, tenearis ad restitutionem rei. ¶ Secundò arguit. Extremè indigenti abundè subuenitur per rem mutuam: nemo ergo tenetur simpliciter dare: atque adeò qui rem consumit, subiectus manet restitutioni. Et tertio. Extremè indigenti non tenetur mercedis suas gratis impedere operas, neq; pharmacopolæ sua donare pharmaca. Satis enim est si solutionem expectent. Accedit & tex. can. si quis. de furt. Vbi habetur quòd qui propter necessitatē famis aut nuditatis aliena occupauerit, si postea oblatū reddiderit, non cogatur ieiunare. Vnde à contrario sensu colligitur quòd si non reddiderit, ieiunare cogatur. ¶ His nihilominus nihil obstantibus persistendum est in priori sententia: dū tamen rectè explicetur. In primis quādo res est parui momenti omnes fatentur nullam restare restituendi obligationem: sed si res qua extremè ille indiget maioris est estimationis, considerandum est sitne ille simpliciter indigens: nempè qui nulli sibi habeat unde soluere possit: an verò licet id hic non habeat, forsan habet alibi, vel ei debetur. hic enim non est censendus simpliciter indigens: & ideo satis est si quis ei credito mutuet unde suæ necessitati occurrat. Sola enim absoluta necessitas ius in tali casu accipiendi alienum facit: Si autem sit simpliciter indigens, citra controuersiam esse debet quòd ille nul-

li manet obnoxius restitutioni si rem quam indigebat insumpsit. Enimverò licet ita sit quò tunc solum sint omnia communia quantum ad vsum: tamen quia in his quæ vsu consumuntur, ad vsum lege naturæ sequitur dominium: vt puta si sit cibus, aut potus, aut pecunia: qui accipit, fit dominus. Et in hoc, si nos non fallimur, contraria opinio suos decipit. Esse enim communia omnia quo ad vsum, est quòd tunc possit indigens res alienas insumere ac si suæ essent. Atq; adeò non tenetur creditò recipere, sed alter tenetur gratis dare. Si verò res esset quæ non vsu consumitur, tunc cessante necessitate teneretur illam reddere. Vt si quis equo alieno vteret vt periculum mortis effugeret: aut si indigeret lecto tempore infirmitatis. Per hoc respondetur ad argumentum de Medico, deq; Pharmacopola. Porro nanq; si alter extremè indigeret sua opera vel sua medicina, teneretur sub peccato mortali: licet circumstantes tenerentur nihilominus eodem ligamine contrahere, si res esset adeò pretiosa. Tamest in his medicinis subtrahendis nō adeò frequens contingit culpa sicuti in cibo, ac in alijs rebus: quia non ita esse solent necessariae: neq; misericordiæ vinculum obligat vt morti pauperis admodum pretiosa medicina occurratur, tantæve medici solertia. ¶ Quod autè ex cap. si quis. de furt. adductum est, nihil sanè ad rem pertinet: planū quippe est illic mentionem non fieri necessitatis extremæ, vt bene ait gloss. sed leuioris. Ait siquidem tex. Si quis propter necessitatem occupauerit, &c. poeniteat hebdomadas tres. & liquidum est quòd cū in extrema necessitate alienū occupare, nulla sit culpa, nulla imponeretur poenitentia.

Solutio quinti argumenti in longam nos hinc transmitteret disputationem de restitutione bonorum clericorum, quæ non ritè expenduntur, sed in malos vsus dissipantur: nisi latissimus esset de hac nobis habendus sermo, libro. 9. & 10. à quo ideo in præsentiarum supersedendum est. Quod autem ad rem præsentem attinet, trifariam prælati res ecclesiæ usurpat. Vno quidem modo si res illa non sibi deputata est, sed alteri: puta capitulo: Et tunc qui res illas ab illo præfecto receperit, siue dono siue pretio, teneretur eas ratione rei acceptæ restituere vero domino. Si verò res ecclesiæ quæ sub sua sunt administratione: vt si exemplum ponamus in fabrica, vel in alijs, alienauerit in consanguineos

De Medico
& Pharmaco-
pola.

De quinto
argumento.

Trifariam
potest præla-
tus res eccle-
siæ occupa-
re.

Adrianus.

Explicatur
opinio Scoti

guineos vel in alios, illi tenentur restituere, non episcopo: nè illas iterum dissipet: sed ecclesiæ, vt in deposito essent vsq; ad futurũ possessorem. Sed si penes se illas retinet & veluti proprias possidet, satis est vt animum illum deponat.

ARTICVLVS. II.

Vtrum ille qui accepit, teneatur semper restituere.

POST circumstantiam cui, sequitur quis: de qua sunt duæ quæstiunculæ. Prior huius secũdi articuli est, vtrum vniversim qui accepit, quisquis ille fuerit, teneatur restituere. Et arguitur à parte negatiua. Restitutio (quod identidem repetimus) est æqualitatis constitutio: qua scilicet ab eo subtrahitur qui plus habet, & ei apponitur qui habet minus. Vsu autem sæpè numerò venit vt qui rem sustulit, citra suam culpam sit illa priuatus: vt si quis ab eo eandem furripiat: ergò tunc non tenebitur eandem restituere. ¶ Secundo. Nullus tenetur suum prodere crimen: secundum illud Chrysosto. Non tibi dico vt te prodas. contingit autem quandoque vt debitor citra suam infamiam restitutionem facere nequeat: ergò tunc iugo restitutionis liberatur. ¶ Tertio. Vna res vna simplici restitutione contenta est: cõtingit autem nonnunquam vt quàm multi furati sunt, vnus in integrum restituat: ergò alij tunc ad nullam ampliùs restitutionem tenentur: atque adeò non omnis qui rem sustulit, ad restitutionem obligatur. ¶ In contrarium autem est quòd ille qui peccat satisfacere pro culpa tenetur: culpa autem, vt ait Augustinus, non dimittitur nisi restituatur ablatum: ergò eidem incumbit restitutionem facere.

QUÆSTIO hæc in materia restitutionis egregium obtinet locum. Ad quam ideo distinctione præmissa quatuor conclusionibus responderetur. In eo nanque qui rem occupat alienam duo est considerare: scilicet & actionem qua eam accepit, & rem ipsam. Est ergò prima conclusio. Quicunque penes se rem habet alienam, ratione rei ipsius quæ accepta est, tenetur eandem vero domino restituere. Probatur. Quicunque enim habet ultra id quod suum est, de-

bet illi reddere cuius est: hoc enim ratio iustitiæ commutatiuæ exigit: quippe cuius officium est æqualitatem inter eum constituere, qui minus habet, & eum qui plus.

¶ At verò acceptio ipsa triplex esse consuevit. Quandoque nanque est iniuriosa: nempe quæ inuito domino fit: qualis est furtum & rapina: de quo membro statuitur secunda conclusio. Quicunque rem per iniuriam accepit, tenetur eandem ratione acceptio-

Acceptio triplex.

nis restituere: etiam si illam iam apud se non habeat, sed fortè sibi furto sublata sit. Probatur. Quicunque alteri iniuriam intulit, tenetur eandem resarcire: etiam si nulla sibi fuerit inde lucri accessio facta: cõ scilicet quòd alteri vel famam vel honorem abstulit: ergò eadem ratione qui rem iniuste eripuit, quandoquidem in re illa damnum dedit, restituere iure cogitur. ¶ Secundo modo: actio illa citra donationem accipiendi iusta esse potuit, atque in vsum & commodum ipsius qui accepit: vt eum quis rem suscepit mutuam, vel credito emptam: de quo subijcitur conclusio tertia, superiori similis. Quicunque hoc modo rem accepit, tenetur eam vel pretium restituere: non solum ratione rei acceptæ si apud se perseueret, verum & ratione acceptio-

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

nis: etiam si illam qualitercunque amiserit. Conclusio est clara: nam qui alienam rem iuste citra donationem in vsum suum accepit, non solum propter beneficium acceptum, sed de iustitia obligatur illum indemnem seruare. ¶ Tertio modo: Acceptio etiam iusta esse potest ex voluntate domini, quæ tamen non vergit in vtilitatem recipientis: sed in rem ipsius qui dedit. De quo adhibetur quarta, eademq; bimembris conclusio. Nemo qui ceu depositarius rem alienam seruat, tenetur ratione acceptio-

Quarta conclusio.

nis illam restituere: sed ratione rei quam habet acceptam. Quare si citra suam culpam illam perdiderit, nulli restat restitutioni subditus: secus autem si magna sua culpa illam amiserit. Probatur prior pars contrario modo quàm tertia. Qui illo modo rem accipit, nisi pretio custodiæ suscipiat, vel aliter se seruare constrinxerit, non fit eiusdem rei custos ratione iustitiæ: sed ex gratia & beneuolentia: & ideo si absq; sua culpa res perdat, non ipsi sed domino perijt. Secundæ verò partis probatio est. Quòd iure naturæ (vt regula habet iuris) qui causam damni dat, damnum dedisse videtur. Quare si tua grauis culpa in causa fuit

vt res

Distinctio.

Prima conclusio.

vt res periret, reus inde fis damni repensandi. ¶ Vt autem conclusiones istæ suo ordine examinentur ex duabus prioribus regula cum primis colligenda hæc est. Omnis restitutionis obligatio ex altero duorum capitum enascitur: videlicet aut ratione acceptio- nis, etsi rem non habeas, & ratione rei acceptæ quam habes licet illam non acceperis. Quare si accepisti & habes, utroque es funiculo colligatus. Nomine autem acceptio- nis quæcunq; actio intelligenda venit per quam damnum dedisti, aut iniuriam irrogasti: etiã si nihil filis lucratus: vt si incendisti alienas ædes, aut cõtumeliatus es. ¶ Quo fit rursus vt quomocunq; res in tuam potestatem venerit, scilicet iustè, aut iniustè pretio aut gratis, cum primùm rescueris esse alienam, teneris domino reddere: non solum charitatis iure, sed etiam iustitiæ. Vt si ab illegitimo posses- sore: verbi gratia, à latrone, vel furto, vel dono, vel mutuo, vel in depositum receperis, vel pretio emeris, reperto domino teneris illi cõ- ferre: nisi ius tibi fortè fauerit præscriptionis. Probatur cõclusio. Duobus tantum medijs quæstione. §. diximus rem legitimè posside- ri: scilicet aut domini voluntate, aut legis per- missu: quomocunq; autem ab illegitimo posses- sore rem susceperis, neutra istarum cau- sarum interfuit: quia neque verus dominus annuit, nec lex concessit: nullatenus ergò do- minium nactus es, atq; adeo reddere dño co- geris. Quod si non feceris, cum sine tuo ma- gno detrimento, vt supra diximus, id exequi possis: sed illegitimo reddideris possessori, re- stituitio manes obnoxius: quando quidem de iustitia tenebaris. Crediderim tamen in hisce restitutionibus accidere posse ignoran- tiam iuris: quæ si excusat à culpa, excusabit subinde à restitutione. Haud enim tenetur plebeius quisq; has iuris subtilitates scire. Et ideò qui id quod à latrone receperit ignoras, & bona fide eidem reddiderit, non est in con- scientia restituere cogendus. Exceperim præ- terea ius præscriptionis: quoniam postquam emptionis titulo aut donationis, qui legiti- mus est, rem bona fide iusto legis tempore possideris, licet tibi postea innotuerit esse alienam, immunis es à restitutione. Secus si furto eam sustuleris: quia semper caruisti ti- tulo, ideoq; nunquam præscripsisti. ¶ Ratio hinc tamen dubitandi exurgit, quidnam hic rei nomine sit intelligendum: vtrum scilicet res ipsa præcise, an verò etiam fructus. Et lo- quamur, exèpli gratia, de illo qui non ratio-

ne acceptio- nis: sed solù ratione rei acceptæ tenet. Emi fundum à latrone qui mihi fructus tulit: vtrum teneat etiam fructus restituere. Ad hoc respondetur per regulam iure solen- nem ac celeberrimam. Quicunq; solum ra- tionem rei acceptæ restitutioni subijcitur, tene- tur rem, seu id quod illius habet, & quicquid quo per ipsam factus est ditior, restituere: nõ tamen illud quod bona fide consumpsit per quod non est factus locupletior. Regula est iuris. ff. de peti. hæred. l. item veniunt. §. Pra- ter hæc. qua regula ait gloss. nulla esse verio- rem. Et. l. sed & si lege. eodem titulo. Exem- pli gratia, teneris restituere fructus arui ali- eni: non solum quos habes, sed quos illis con- sumpsisti vsibus: in quibus nisi illos haberes fructus, alios insumpsisses. Deductis tamen expensis & laboribus. Si tamen illos ideo cõ- sumpsisti quòd, verbi gratia, amplius fundus tibi donatus est, cuius donatione ductus sta- tum mutasti & splendidius vixisti: tunc sanè non teneris nisi in eo quod aliàs consumptu- rus eras. Pari modo si vestem sericam vili à la- trone emisisti, qua ratione illam vsu attriueris: cum aliàs non induereris serico: non teneris nisi ratione vestis quam indui solebas. Simi- liter si donato tibi à latrone equo vsus es nõ in necessarijs casibus ad quos equum vel emis- ses vel conduxisses: nihil pro vsu teneris resti- tuere: quia non es factus locupletior. Secus autem si eius operas locasti, quibus factus es ditior: tunc enim deductis sumptibus in reli- quum teneris. Pari modo si furtiuas escas in- uitatus à latrone bona fide insumpsisti, in ni- hilum postea teneris, nisi domi eras aliquid insumpturus: Ex quo fit quòd si rem illam quam ab illegitimo possessore bona fide ac- cepisti citra magnam culpam tuam amisisti, nulli manes restitutioni subditus. Vice ver- sa, si rem furtiuam quã dono receperas, pre- tio vendideris, teneris postea idem pretium restituere: vt pote per quod factus es ditior. Intellige autem si factus es locupletior ex re ipsa: nam si ex tua industria id tibi accreuerit, ad illud restituendum non perfringeris. Vt si pecunia aliena negotiando tuã auxisti substantiam, de solo capitali teneris. Per hæc ergò de cæteris conijcito. ¶ De illo autem qui per iniuriam rem alienam retinet, alia est ratio: tenetur quidem de damno emer- gente, & de lucro cessante: vt sub titulis de furto & de vsur. iterum videbitur: atq; de omnibus fructibus quomocunq; illos con- sumpsit. Non autem de illo lucro quod per suam

Regula no-
tanda.

Quis excuse-
tur. a restitu-
tione.

Dubium, quid
rei nomine
intelligatur.

De retinente
per iniuriam
rem alienam.

*Argumen-
tum contra.*

suam industriam perfurtivam pecuniam ac-
quisierit: vt locis citatis locupletius monstra-
bitur. ¶ Contra hanc autem decisionem est
fide emit, non teneri gratis reddere vero do-
mino. Dicitur enim est articulo præcedenti,
ratione rei acceptæ neminem ad restitutio-
nem cum magno suo detrimento obligari:
nemo ergò tenetur sine sua culpa secundum
consentiam dispendium pati pretij quod
expendit. Sifurto inquam, vel mutuo, vel do-
no accepit, bene quidem: de emptore au-
tem alia esse videtur ratio. Ob hoc fortè non
deerit qui arbitretur licè tunc emptori rem
latroni reddere vt pretium recuperet: Nihilo
minùs id falsum est. Licitum quidem ei est
si fieri potest latronem conuenire, & capere
à quo pretium extorqueat: tamen periculo
rem exponere vt in manus domini non veniat,
non est licitum. Res enim ipsa in cuius-
cunq; potestate sit, reum cum facit reddendi
legitimo domino: quòd si non faciat ad resti-
tutionem obligatur: vt supra dictum est. Et
confirmatur hæc veritas. Nam si latro dispa-
ruisset, vt cõparère non posset, tunc qui rem
emit debitor esset domino: cuiq; in foro iudi-
ciali compelleretur rem cum iactura pretij
exhibere: quod, vt supra diximus, signum
est teneri illum de iustitia: ob id autem quòd
reperiri latro possit, idem dominus nullum
ius amisit: ergò etiam tunc tenetur domino.
Et confirmatur: nam si in foro iudiciali com-
pertum esset illum emptorem postquam cer-
tò sciuit rem esse alterius domini tradidisse
latroni, conuinceretur domino soluere. Quo
circa quando diximus non teneri possessio-
nem rei alienæ, ratione solùm rei acceptæ re-
stituere cum suo detrimento, intelligitur
de illo detrimento quod ab alio timet, vide-
licet quo impeditur ipsa restituendi actio:
non autem de iactura quam ipse fecit emen-
do. Quicunque enim sibi videat dum emit:
sciens illo periculo emere, vt si res aliena sit
pretium amittat. ¶ Quid autem iuris si il-
le qui à latrone rem mercatus est alteri bo-
na fide vendidit: vtrum sciens postea esse
alienam, contractum teneatur rescindere,
reddereq; pretium suo emptori & rem do-
mino. Apparet enim non teneri quando-
quidem neque tenetur ratione acceptionis:
quippe cum neque ipse rem accepit, nec frau-
de vendidit, neque ratione rei acceptæ: si
quidem neque eam habet, neque per eam
factus est ditior. Supponamus enim tanti

vendidisse quanti fuerat mercatus. Nam si
pluris vendidit, haud dubium quin illum
pretij excessum teneatur domino reddere;
eò qd pars illa rei penes se est. Argumentum
sanè est quod posset multos decipere. Nam
si res illa, vt supra diximus, primo emptori
citra suam culpam fuisset furto sublata, vel
bona fide consumpta, taliter vt non esset fa-
ctus ditior, in nihilum teneretur: cum ergò
bona fide vendidit: idem apparet iudicium.
Nihilominùs respondetur quòd etsi domi-
no eiusdem rei non maneat obligatus, vt
argumentum conuincere videtur: tamen
tenetur emptorem suum indemnem serua-
re. Et ideo cum sciat nullum in eum tran-
suluisse dominium, sed iure restituendi peri-
clitari, iure cogitur suum ei restituere pre-
tium. Perinde ac si à latrone vitrum pro pre-
tiosa gemma magno emisset, eodemq; pre-
tium bona fide rursus venderet: sciens nanque
tum postq̃ rei falsitatem, teneretur contra-
ctum rescindere. ¶ Ex quo sequitur quòd
si emptor ille secundus non comparet: ne-
que vllus sit metus quòd sit ab illo exigen-
da res illa: tunc ille qui bona fide illi vendi-
derat, licèt tunc sciat fuisse alienam, ad nul-
lam restitutionem tenetur: quoniam à do-
mino rei liber est, postquam nec rem habet,
nec factus est per eam ditior: & alteri nul-
lum dedit damnnum. ¶ Horum instar cen-
sendum de illo est, qui bello iniusto res de-
prædatus est: bona tamen fide: quia puta-
bat esse iustum. Tunc enim sciens postea
non fuisse iustum, tenetur illa restituere qui-
bus factus est ditior: non autem ædes quas
incendit, aut animalia quæ occidit. ¶ De ne-
gotiatoribus autem qui crebros fecerunt
contractus, quos legitimos esse censebant,
postea verò intelligunt fuisse vsurarios, vtrū
satis eis sit illam præcisam pecuniam resti-
tuere quam per vsuram lucrati sunt: an ve-
rò etiam illam quam rursus negotiatione
eiusdem pecuniæ acquisierunt, sunt qui du-
bitant. Apparet enim eis pecuniam vsura-
riam cum lucris etiam esse restituendam: il-
lo adducti simili quòd res aliena cum fructi-
bus est restituenda. Sed absq; dubio satis est
si vsurariam pecuniam restituant. Nam cum
pecunia de se non sit fructifera, sed per ne-
gotiantis industriam, nulla à rebus adduci
potest similitudo quæ per se fructificant. De
hoc autem rursus libro. 6. Atque hæcenus
de primis duabus conclusionibus. ¶ In ter-
tia verò exiguum latet dubium. Designaba-

Solutio dub.

*Depræda bel-
li iniusti.*

*Dub. de ven-
dite bona fi-
de re à latro-
ne emptam.*

*Dub. circa 3
conclusioni.*

tur enim secunda acceptionum species, quādo quis iuste quidpiam recipit in suum proprium commodum & vsum: vt in mutuum: & assertum est tunc ratione acceptionis, etiam si res citra culpam perdat, necessariam esse restitutionem. ¶ Apparet tamen contrarium esse cap. vnicum de commod. vbi habetur quod qui sine sua culpa commodatum perdidit, ad nihilum tenetur. Res tamen est facilis. Commodatum quippe & mutuum differunt, si ad nomina spectes, quod illud restituendum est in propria specie: vt si equum vel vas commodato receperis quæ vsu non consumuntur: mutuum autem non est necesse in eadem specie restituere: vt si pecuniam, aut vinum, aut grana mutuo receperis, quæ vsu consumuntur, factus est reddere pretium. Reale tamen discrimen est quod rei commodatæ non transferatur dominium, sicuti rei mutuatæ. Et per hoc deregitur spiritus legis. Rem nanque tibi commodatam non debes ratione acceptionis: quandoquidem non es eius constitutus dominus: ob id quæ dum sine culpa tua perit, non tibi sed domino perit: sicuti si penes ipsum deperisset. At verò commodationis iure teneris, etiam de leui culpa, vt text. ipse ait. Non quidem in totum, sed in partem pro ratione culpæ. Et quod de accommodato dicimus, de locato quoque intelligito. Nam si mihi vel domini velequum locasti, quanquā in cōmunem vtriusque vtilitatem cesserit, si tamen res sine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi enim se periculo locator subijcit: teneor tamen de leui culpa, in partem: & de graui, in totum. Quando verò res tibi mutuat, quia dominus eius constitueris, ratione acceptionis efficeris restituendi debitor. Quare licet citra tuam culpam pereat, tibi, qui dominus es perijt, oneræque, adeo restitutionis non exoneraris. ¶ Atque hinc commodè transitus fit ad quartam cōclusionem de deposito. Nempe quod depositarius non tenetur rem restituere, si citra magnam suam culpam illam amiserit. Itā ill. habent. 1. & 2. de deposito. Itaque inter accommodatum & depositum differentia est quod commodatarius tenetur de leui culpa: eò quod in suum commodum rem petierat: atque adeo de iustitia tenebatur eam custodire. Depositarius verò non nisi de magna: quia non in suam vtilitatem illam custodiebat: & ideo solum charitatis beneficio tenebatur eam seruare. Intelligen-

ter ergo est depositarius, vt supra diximus; qui merè est depositarius, hoc est qui nō pretio se obligauit custodire: nam huiusmodi custos etiam si citra suam culpam rem perdat, de iustitia tenetur: sicuti qui contractum assicurationis, periculum mercium subit. Quod autē magna culpa eum obligat ratio est quod causam damni dat: & ideo Iuriscōsulti appellant eam latam culpam: & aiunt talem teneri de dolo. ¶ Dubium autem est quænam culpa dicatur leuis, quæ verò grauis. Et quidem primo aspectu videtur culpa leuis, illa cenferi, quæ apud Deum venialis est: atque illa grauis quæ apud ipsum est lethifera. At verò non est isto Theologo more differentia hæc pensanda, sed iuridico, secundum humanum arbitramentum. Crediderim nanque in foro conscientie leuem culpam commodatarij non obligare eum ad restitutionem, nisi sit mortalis apud Deum: nam à venialibus vix homo liberari potest: quare propter illas non est homo tanta pena plectendus aut multandus: sed dicitur arbitrato humano & iuridico leuis, respectu alterius qui in depositario cumulatior requiritur vt condemnetur. Hæc autem omnia existimanda sunt secundum iudiciale forum: cuius sententia in conscientia standum est.

AD primum igitur argumentū respōsum est quod qui tenetur ratione acceptionis, nō solum æqualitatem tenetur facere: quia plus ipse habet, sed quia alter habet minus. Quocirca et si quomocumque rem amiserit, debitor nihilo minus manet. ¶ Secundum argumentum exquirebat quomodo sit facienda ab eo restitutio qui secreto delicto rem vsurpauit alienam: nam ille non se tenetur proderi. Ad quod D. Thom. nil ampliùs respondit quam quod tunc id per cōfessarium secreto peragi debet. Si autem illo fieri non potest secreto modo, quid tunc faciendū supersit, nil respondet. Caietanus autē arbitratur nunquā cum periculo famæ necessariam esse restitutionem. Hanc autem suā vniuersalem regulam superiori quæstione planè ac plenè arbitror esse consuetam: imò verò prudenti discretionem vtendum est, vt pretium famæ cum iniuria & damno quod datum est conferas, ac perinde iudices an aliqua sit facienda famæ iactura vt restitutio fiat: tum præcipuè quando res pendens, & (quod aiunt) in fieri est vt possit recuperari. ¶ Dubium autem inter Doctores vulgarissimum est de adultera

Differunt inter commodatum & mutuum.

Alia differentia.

Dubium.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

S. Thom.

Caietanus.

Dubium de adultera.

De quarta cōclusionem.

adultera quæ nothum filium marito suppo-
suit, vtrum se prodere teneatur nō legiti-
mos hæreditate defraudet. Multa enim tam
Theologi doctores in. 4. distinct. 15. quàm
iuris interpretes eademq; varia de re ista cõ-
mentantur. Extat enim casus in. c. officij. de
pœniten. & remiss. Et quidẽ vt à certioribus
rem aucupemur, operæ pretiũ distingue-
re. Aut enim mulier illa, vel dotem vel bo-
na alia habet propria, eademq; libera qui-
bus damnum compensare possit vero hære-
di: & tunc communis confessio est quòd ne-
quaq; se infamare tenetur, sed satis est alia via
restitutionem facere. Si verò non habet vnde

Distinctio.

restituat, tunc subdistinguedum. Aut enim
credit se reuelando profuturam, aut secus: si
enim nil ipsam prodesse speratur, certissi-
mum est nullatenus teneri: quoniam opus
vanum, neq; opus est charitatis neq; iustitię:
quare temeraria esset tunc illa infamatio,
quia frustranea: sed reputanda illa tunc mu-
lier est ac debitor qui non est soluendo. Ait

Scotus.

nihilominus Scot. eadẽ dist. quaest. 2. quòd
debet tunc quantum potest facere vt hæredi-
tas spurio filio non obueniatur: vt puta consu-
lendo ei religionis ingressum. At verò de ius-
titiã non est cur ad hoc teneatur. Si verò pu-
tat se profuturam quia nothus filius ei fidẽ
perhibens hæreditatem recusabit, vel fortẽ
probare taliter poterit vt in iudicio faciat fi-
dem: tunc si id potest sine aliquo detrimen-
to aut vitæ aut famæ, constantissimum est te-
neri: si autem non potest sine periculo famæ
& honoris, Scot. tunc huc inclinãt quòd nō
tenetur: & Caiet. in sua peruehens regula
id certò asseuerat: Adrian. verò. 1. q. de restit.

Scotus.

Caietanus.

Adrianus.

contrarium censet: nemp̃ ipsam teneri cum
detrimento famæ. ¶ Attamen iudicio meo
(si vilius est ponderis) per prudentiã libran-
da est tunc adulteræ fama cum iactura quã
verus hæres facit. Si enim pretiosior est mul-
ta fama mulieris, aliã nobilis & honestã,
quàm hæreditas, quæ fortẽ tenuis est, consu-
lendum illi est vt taceat. Si autem hæreditas
contrã maioris æstimatur: nemp̃ si est illu-
stris maioratus, & illa non est tanti nominis,
detegere se tenetur: saltem sub mortis articu-
lum vt periculum homici dij non subeat. Cæ-
teris tamen paribus, melior est conditio legiti-
mi hæredis. Hoc tamen contrã q̃ Adrian.
censet, arbitror. Ait enim ille nunquàm esse
desperandum quin adultera rem detegendo
prodesse possit: & ideo plurimum in hanc
partem inclinandum esse, vt se prodatur. Ego

*Sententia au-
toris.*

verò contrarium pro meo tenui captu credi-
derim: videlicet nunquàm eiusmodi detectio-
nem quicquam prodesse, nisi tunc quando
euidens est tempore conceptionis abfuisse
maritum: aut quãdo probari alia via possit,
tunc non fuisse ab illo cognitam: vt habetur
l. filium. ff. de his qui sunt sui vel ali. iur. Nam
spurius nullam tenetur matri, quamlibet iu-
rãti, adhibere fidem: sed in iudicio existimã-
dus est legitimus: vt eadẽ iubetur lege. Neq;
suam alleganti turpitudinem vlla debetur fi-
des: ob idque vix offerri potest necessitas vt
ipsa se teneatur infamare. Nam in casu præ-
dicto euidenti, non opus est sua confessio-
ne: & in alijs nihil prodest. ¶ Tametsi & hoc

Nota.

non est in præsentia silentio prætereundum,
quòd tam vehemens esse possit matris per-
suasio, vt adulterinus filius credere intus mē-
te conuincatur: & tunc licet in foro exte-
riori sibi adiudicetur hæreditas, crediderim
nihilominus secundum conscientiam teneri
à se illam abdicare: nam tunc sententia fun-
datur in falsa præsumptione. Neq; in contra-
rium vrget argumentum, quòd si quis mihi
legasset centũ, credens me esse suum filium:
sua tamen leuitate deceptus, vel ab alio citra
meam culpam: ego possum iure optimo illa
possidere. Vnde a simili videtur colligi, quòd
licet relatione matris ego sciam me spurium,
si pater mihi sua bona relinquat, possum
possidere. Haud inquam argumentum solide
vrget, neq; adducit simile: quoniam in il-
lo allato casu ego non fui per iniuriam causa
illius ignorantia: in nostro autem præfenti,
pater non sua me sponte hæredem instituit:
sed lege coactus: nimirum putans me esse le-
gitimum. Et ideo quod legis vigore agit, nil
mihi suffragatur, scienti non esse legitimum.

*Quando adul-
terinus tene-
tur a se hære-
ditatem ab-
dicare.*

¶ Grauius autem existit dubium an teneatur
eadem adultera etiã cum periculo mor-
tis se prodere. Ad hoc Innocent. Hostien. &
Panor. super dicto cap. officij. incunctanter
negant illam teneri: nam reuelando, pericu-
luni animarum excitat, puta mariti qui de
eius nece meditabitur. Atqui secundum cõ-
munem legis rationisq; ordinem ita indubiè
censendum est. Nam, vt supra diximus, vita
non est pro restitutione temporalium bo-
norum morti offerenda. Nihilominus egre-
gius extraq; ordinarius casus contingere po-
test, vt aliud forsitan cõsulendum esset. Enim
verò si regnum aliquod aut præclarissima
domus silente adultera ad alienos deberet
transire, vix posset aut deberet eiusdem adul-

*An cõper-
culo mortis
teneatur adul-
tera se pro-
dere.*

*Quando
cõpericulo
mortis tene-
tur se pro-
dere.*

terę conscientia pacari, si res esset certa quòd esset omninò suo testimonio profutura, nisi se etiam cum periculo vitę proderet: dummodò priùs nullus non lapis esset motus vt tale periculum caueretur: nam peccatum mariti ipsa non tenetur cum tanta iniuria ve ri hęredis euitare. ¶ Capitulum ergò officij citatum ad hęc applaudit quę dicta sunt. Delatum quippè illic est ad Pontificem, mulierem quandam sterilem, veritam nē mariti hęreditas ad alienos transnigraret, sese grauidam finxisse, alienumquę pro legitimo supposuisse marito filium, consultus ergò Innocent. an deberet absolutionis beneficio gaudere antequam fraudem detegeret, affirmando respondet, scilicet absoluendā. Et subditur exemplum de adultera cum qua similiter est agendum. Cogitauit enim Pontifex aut quòd nihil esset reuelando profutura, aut quòd sibi fortè periculum mortis immineret, aut quòd non erat egregius casus in quo deberet se pro hęreditate infamare. Eò præsertim quòd cūm maritus legitima careret prole, non offerebatur tantum periculum si effectus filius succederet. Iubetur nihilo minùs vt competens illi satisfactio per confessarium iniungatur. ¶ Sed molestior atque vtrinq; vrgentior fuit mihi semper in præsentiarum dubitandi ratio de adultero: nempe de illo qui ex aliena vxore prolem sustulit, vtrū teneatur tum eius marito ea restituere quę in alendo educandoq; supposititio filio expendit: tum etiā legitimo hęredi eam, qua defraudatur, hęreditatem. Pugnat enim à parte affirmatiua hęc ratio, quòd ipse causam aliquam illius damni dedit: à parte verò negatiua quòd ipse non supposuit filium marito. Faciamus enim eum nunq̄ mulieri suasisse vt maritū de re illa deciperet, dicens esse suum. Ad hoc igitur pro captu nostro respondemus, adulterum huiusmodi nō tanto restitutionis vinculo illigari, quanto adulteram, de qua facti sumus: præsertim si ipsa sua sponte in adulterium consensit. At quò rem à prima linea exordiamur, si soluta mulier cum duobus conuerfetur, neuter eorum tenetur credere ex se habuisse in vtero. Imò licet Petrus suum esse credat, & Paulus eum suscipiat, & nutriat, & ditet: non tenetur Petrus rem detegere: quandoquidem alter vel sua leuitate, vel mulieris impostura deceptus est: neque ipse eum decepit. Pari ergò ferè iure se potest adulter defendere nē credere addu-

catur suum esse filium. Haud enim scit an alium secum illa admiserit: quę enim vnum recipit, absque iniuria credi potest alium pariter admittere. Quocircā, vt lege, Lucius. scriptum est. ff. de conditionibus & demonstrationibus. nemo cuius patris filius sit, satis probare potest. Hęc ergò prior est ratio cur adulter non vsque adeò restituere teneatur sicut adultera. Posterior verò est quam proximè faciebamus: nam etiam si defacie vel alia via ei conslitterit prolem esse suam: tamen ipse non supposuit marito. Enimverò etsi fuerit causa remota, quia adulterium commisit, ipsa tamen sibi vidisset, postquam sua sponte fuit adultera, quid sibi esset de suo prole filio disponendum. Quocircā si domi nutrit, sibi imputetur. Reuera non planè video cur adulter ad aliquam de iustitia teneatur restitutionem. Nihilo minùs adiecerim quòd dum certissimum est filium genuisse, potens quę est aliquam facere aut marito aut hęredi cōpensationem: aut filium citra periculum atque scandalum nutrire: tenetur id ob honestatem ac decenciam facere. ¶ In tertio argumento postulatur regula modi restituendi, dum plures in idem furtum conuerunt. Diuus enim Thomas solūm respondet quòd vno restituente cæteri non tenentur domino, sed illi pro rata qui restituit. Indiget hoc tamen ampliori explicatiōneque responso: quippè quod non simplex, sed multiplex est. Attamen quia articulo proximo eadem regressura est materia, illic exactiùs decidetur.

De tertio ar
gumento.
D. Thomas.

ARTICVLVS. III.

Vtrū illi etiam qui nihil acceperunt restituere teneantur.

DE CIRCUNSTANTIA, quis, non solūm examinare oportet vtrū quicumque accepit restitutionis lege tenetur: verū etiam vtrū & ille quoque qui non accepit. Arguitur enim à parte negatiua. Restitutio, quædam pœnæ species esse videtur: pœnæ autem nemo subditur nisi ratione culpæ: ergò qui nihil accepit, nihil debet. ¶ Secundò. Lex restitutionis non exigit vt plus refundatur, quàm fuerat sublatum: si autem qui nihil accepit nihilo minùs teneretur, vsu venire posset vt auctior

Dubium de
adultero
ipso.

Responsio.

auctior quam fas esset fieret restitutio: tum quod saepe plures eum qui accepit vel consilio vel fauore iuuant, à quibus ideo pluries debet fieri restitutio: tum etiam quod non nunquam dare id damnum connituntur, quod re tñ dare non possunt. Quare si tunc necessaria esset restitutio, conferretur alteri quod non fuerat ei sublatum. ¶ Tertio. Si ille qui non accepit propterea quod aliquam dedit causam, restitutioni esset obnoxius: pari modo & qui iniuriarum acceptio non obstat, dum potest, restituere cogetur. Hoc autem falsum est: quia nemo propter seruandum rem alienam tenetur se periculo obijcere: & tamen saepe se obijceret si in latrones proclamaret, aut illis se contra opponeret. ¶ In contrarium tamen est illud ad Roman. i. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Enimvero si consentientes digni sunt poena, pariter & alij quomodo libet iuuantes.

dit. Et hoc tripliciter, scilicet quia praecipere cessat, aut ne faciat consulere, vel qui auxilium quo obistere posset subtrahit, vel factum occultat. ¶ Tertia conclusio. Ex his nouem modis quinq; genere suo ad restitutionem obligant. Primus scilicet ac potissimè iusio. Enimvero qui iubet, princeps caufarum est, ac subinde praecipue restitutionis legi se subdit. Secundo loco est illius consensus, sine quo res non fieret: vt si domus custos furem intus admittat. Tertio, recursus: qui enim latronum receptator fautorq; est & protector, magnam damni causam dat: quippe quibus latrones potissimum confisi, suam nutriunt audaciam. Et quarto, qui vel in crimine, vel in praeda participat. Ac deniq; quinto ille qui cum obstatre debet, non obstat: vt princeps, aut eius minister: sane qui in hoc tributa stipendiaq; recipiunt, vt malefactoribus rempublica expurgent. Conclusio haec pro suis omnibus partibus vnica ratione innititur, quod isti omnes iuxta tenorem primae conclusionis verè sunt actionis causae.

Tertia conclusio.

Prima conclusio.

AD quaestionem quatuor conclusionibus responderetur. Prima sit generale ceterarum fundamentum: Quicumq; causa est iniuriae acceptio, ad restitutionem tenetur ratione eiusdem acceptio: licet nullatenus fuerit acceptae rei particeps. Conclusio iam supra probata est: vbi ostendimus ex duplici radice oriri obligationem restituendi, scilicet ratione acceptio & ratione rei acceptae: qui autem causa est acceptio, sit eiusdem reus. ¶ Secunda conclusio. Nouem modis accidere potest vt quis sit acceptio causae: qui hoc versu explicari solent,

Secunda conclusio.

Iusio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participas, mutus, non obstat, non manifestas. Numerus quippe iste hisce distinctionibus colligitur. Bifariam potest esse quis causa vt alter quid agat vel accipiat, videlicet directe & indirecte. Et quidem directe tripliciter, videlicet aut ex parte acceptio: mouendo scilicet ad ipsam vno quatuor modorum: nempe praecipiendo, consulendo, consentiendo, & factum laudando. Secundo modo ex parte accipientis: nempe quia ipsum quis ad se recurrentem receptat, aliove modo fouet ac protegit: quod vno recursus nomine significatur. Tertio id modo contingit ex parte rei acceptae: nempe dum eiusdem furti vel rapinae particeps sit, vel maleficij socius: & hoc significatur voce, participans. Indirecte verò quis dicitur esse causa, cum quem impedire potest ac debet, non impe-

Distinctio.

dit. ¶ Quarta conclusio. Ex alijs quatuor receptis casibus non semper restitutionis vinculum emergit, eo quod non perinde atq; superiores in causam actionis semper veniunt. Qui enim consilium praestat, non semper est actionis causa: sicut neq; ille qui adulatur & laudat. Quare nisi quando causa verè extiterint, non fiunt restituendi debitores. Pariterq; & de muto, qui dum res sit non clamat: & de non manifestante postquam factum est, sentiendum: quia non semper manifestare tenentur. ¶ Ad examen autem accuratius harum conclusionum descendentes, primum circa basilarem primam conclusionem exploremus, quisnam sit actionis causa censendus. Et quia id dupliciter contingit, scilicet directe atq; indirecte, de ambobus dicamus modis: Idq; à participatibus exordientes, in quibus res est clarior. Adrianus nanq; illa quaestionem de concurrentibus cum fure, quo Syluester in verb. restitutio. 3. cum quibusdam Iuriscōsultis super cap. sicut dignum. de homicidio. alludit, hanc sibi habet regulam persuasam, qd ille tantum sit acceptio causa sine quo illa non fieret. Vnde isti inferunt, qd si fur nihilo minus sine vilo socio facturus erat furtum, ille quem sibi adiunxit, non tenetur in solidum, sed pro parte quae sibi obuenit: quia non fuit alteri causa furti. Addit autè eorum interpretes Adria. qd si alter non erat nisi cum aliquo socio facturus, licet absq; isto fecisset cum

Quarta conclusio.

De prima conclusionem.

Distinctio.

Adrianus. Syluester.

alio: nihilo minus iste comes tenetur in solidum: quia verè est causa. Sed profectò nulla isti probabilitate tueri se possunt: quod bene Caieta. hic autem nos agnouit. Sequeretur enim in primis eadem ratione, q̄ si quis plures habens seruos qui sibi essent ad nutū obsequi paratissimi, cupiam illorum homicidium aut furtum iuberet facere, quod per se ipse paratissimus erat facere: vel si seruus videns herū iam iam scelus adornantem eum sua sponte præuenisset, tunc patrator ille sceleris non teneretur in solidū, neq; in partem: quoniam herus per se solus fecisset: quod tamen cōcessu absurdissimum esset. Quod autem cōsequencia concedenda sit, patet. Nam perinde est te pro alio facere quod ipse per se iam iam erat facturus: ac si cum ipso tali casu concurras: quare si concurrens nō tenetur, certè nec faciens. Igitur siue alter cum quo Petrus concurrat facturus fuisset sine illo cū alio, quia sine comite non fecisset, siue omnino esset absq; vllō socio facturus: nihilo minus Petrus si concurrit, tenetur in solidum. Quare in huiusmodi moralibus euentis non requiritur illum qui ad restitutionem tenetur fuisse causam sine qua res non fieret. Quocirca nulla regula ab huiusmodi negationibus sumenda est, quòd sine socio fecisset: sed ad affirmationē tantum perspicendum est: nempè vt quicumq; ceu causa efficax cum altero concurrat vt vnā efficiant causam, censetur causa vt teneatur in solidū. Id quippe ratio naturalis ostendit. Dum enim duo ignes eidem admoventur passo, licet vterq; per se illud exureret, nihilo minus dum simul coeunt vterq; est causa. Idq; inde præcipue cōfirmatur, quòd in foro iudiciali nulla auditur eiusmodi exceptio, si alter esset facturus necne: sed vterq; in solidū cōdemnatur: cum ergò leges obligent in foro conscientiae, sit secundum illas de conscientiae securitate iudicandum esse. Præterea conditionales istae nihil ad mores attinent: videlicet neque virtutes augent, neq; attenuant peccata. Forsan domus quam diruisti, casura statim erat: & quas destruxisti segetes, turbo statim transiens erat euulsurus: nihil te tamen à restitutione liberat. Atque eodem pertinet illud Matthæ. 18. Necesse est vt veniant scandala: sed vae homini per quem scandala veniunt: id est, quanuis scandalū per aliū venturū esset: ille tamē solus per quē venit in culpa est. Ratio ergò qua percipiendū est an aliquis sit alteri auxiliarius causa, hæc sola est, si fecit ali-

Quando alii quis sit alteri auxiliarius.

quid quod alicuius esset momentū ad reperiendum. Obuios noctu habuisti fures, quibus admouentibus muro scalā tu quoq; illā tetigisti: nihil tamen ex te illud pendeat: nam ipsi iam faciebant: non es ergò secundū conscientiam causa censendus. Sicuti neq; vsurarij famulus qui non aliter quā tangendo vel seruando pecuniam est causa: quia nihil moraliter loquendo illud ad rem attinet. Illi autem qui sunt eorum agentes, qui scilicet contractus peragunt & negotia tractant, verè sunt causa: vt libro. 6. patebit. ¶ Dixerim dum ambo vel dum plures coeunt in vnā causam: nam si seorsum, exempli gratia, furati sunt: vnus scilicet vnus scutum, & alius postea alium, & sic ærarium expilassent, nemo tenebatur in totum: vt habetur. l. Vulgaris. ff. de furt. ¶ Contra hanc tamen sententiam aduersarij obijcere nobis possunt verba eiusdem legis. §. qui furari. quæ etiam habentur. l. ita vulneratus. ff. ad legem Aquil. Nempè quòd si duo aut plures simul eandem trabem, aut tignum, aut quiduis aliud ponderosum furtum important, quod singuli baiulare non possent: tunc vnusquilibet tenetur in solidum actione furti. Ex cuius contrario sensu eliciendum videtur, quòd si singuli totum portare possent, nemo teneretur nisi pro parte: nempè quia nemo videtur totum capere voluisse, sed partem. Respondetur non hanc esse textus mentem: imò contrariam. Studuit enim Iuriconsultus tacitæ obiectioni respondere. Enimverò dum pondus singuli portare non possunt, non singuli sed collectim omnes sunt causa: nè ergò quis inde eliceret non singulos, sed omnes simul teneri pro rata ad restitutionem, exit obuiam Iuriconsultus, admonens singulos nihilo minus teneri in solidum. Quare licet quisque per se portare possent, arctiori vinculo teneretur quisque in solidum. ¶ Ecce ergò de participante in crimine quomodò sit causa, teneaturque in integrum. Nam si non in crimine, sed solum in præda bona fide participat, iam supra dictum est, non teneri nisi ratione rei acceptæ: pro eo quòd habet, & factus est ditor. Et per hoc de militibus censendum est qui bello iniusto simul domum deprædantur. Nam etiam si singuli per se id facerent: imò mallet vnusquisq; solus domum aggredi, vel duo, vel tres: quia non pluribus indiget auxiliariis: nihilo minus quotquot ceu vna manus eā expoliāt, tenentur in

Argumentū
contra.

Dubium.

tur in solidum. Neq; contrarium, quicquid alij dicant, assertu tutum est. ¶ *Dubium* autem restat de illis qui non simul vt vna causa, sed disiunctim magnum damnum dederunt, quomodo culpae labem, restitutionisq; obligationem contrahant, si ad eò minutim furati sunt vt nulla eorum actio fuisset peccatum. Exempli gratia: Singuli transeuntium diuersis diebus prope vineam acceperunt duos aut tres racemos: tandem verò totam illo modo praematurè vindemiarunt: vt rùm postea singuli in integrum ad restitutionem teneantur. Videntur enim sic teneri: quia si restitutio sub poena excommunicationis tunc praecipitur, tenentur ad illà sub reatu mortalis culpae. Cum tamē si nullus teneretur nisi pro sua parte, nemo peccaret mortaliter nò restituendo: quia re tã parua furari nò est mortale. Respondetur eiusmodi furatiunculas non fuisse peccata mortalia. Neq; propter damnum quod postea ingens emerfit, vllius actio fuit facta mortalis. Nihilominus cum postea ratione enormis nocumenti restitutio sub poena excommunicationis praecipitur, quicunq; sub poena peccati mortalis tenetur vel respondere, vel soluere id tantum quod accepit. Quare qui partem suam soluerit, non tenetur se proder. Quòd si arguas, excommunicationis comminationem non esse licitam nisi pro peccato mortali: Respondetur id esse per se verum ratione culpae: secus autem ratione emergentis damni quando fit graue. ¶ Haecenus de causa directa: ad hoc autem quòd quis indirectè sit causa quã vocant etiam per accidens, tria sunt requisita. Primum, vt malo non obstes: Secundò, quòd ob stare possis: & tertio, quòd ob stare tenearis: vt. 1. 2. quaest. 6. artic. 3. Diuus Thomas cum Aristot. docuit. Ad hoc enim quòd alterius actio mihi indirectè fiat voluntaria, requiritur, quòd cum debeam impedire non impediam. Nauis quippe gubernator dum illam seruare potest quae sub sua est cura, causa est eius submersionis. Attamen si altera quae sibi commissã non est, submergatur, licet ei potuisset succurrere, non censetur eius naufragij causa. Quin verò adde non satis esse vt malum quod non cohibes cohibere debeas, vt restitutionis nexu irretiaris: sed requiritur vt ad id te iustitia obliget: nam solum charitatis praecipit, vt saepe in superioribus admonuimus, ad restitutionem non obligat. ¶ His igitur praehabitis examinandum restat discrimen quod tertia quartaq;

conclusionem positum est: nempe quinq; causarum species ad restitutionem obligare: reliquas verò quatuor, minime. Videtur enim neq; iubentem neq; consentientem semper ad restitutionem esse cogendos: quia nò semper sunt efficax causa. Respondeatur ergò, per praedictas conclusiones illud discrimen S. Th. duntaxat constituisse, quod est de per se: cui ideo non obstat: quin & illa, quandoq; non obligent. Exempli gratia, dictum est participantem in crimine, hoc est cum altero còcurrentem per se teneri: nihilo minus quando non est efficax causa, non tenetur. Similiter iubens per se quidem est causa motiua: imò omnium potissima: applicans ministrum ad opus: nihilo minus non nunquam contingere possit vt iubens nihil ad rem faciat. Primum quando non subsequitur damnũ. In his enim omnibus haec est infallibilis regula obseruanda, quòd vbi re vera iussio, & cõsiliũ, & reliquae causae non fortiuntur effectum: licet peccatum committatur: nulla tamē oritur restitutionis obligatio. Item quando alter sic est certus rem facere, & in proclitu est operis vt impediri non possit. Tunc qui diceret, Abi ergò & fac: non esset causa efficax quae ad restitutionem obligaret. Secus si iubendo moueret. Prudentia enim hoc perpendendum est. Nam etsi nequam meus seruus certus esset homicidium facere, nihilo minus si ego qui impedire possem iuberem, aut iubendo quodammodo mouerem, non sum à restitutione liber. Pari modo receptans per se sonat causam. Neque obstat quin verè sit causa: licet alius receptasset, vt dictum est. Sed tamen si illa receptatio non esset efficax causa: quia tantum hospitio recipio latronem: neque illum moueo: imò dissuadeo, neq; quicquam furti participo, & sunt circum multa diuersoria paratissima illum recipere, non sum in foro secreto conscientiae condemnandus. ¶ Similiter iudicandum de consentientibus, & non obstantibus, & tacentibus. Si enim non possunt ob stare, vel de iustitia non tenentur, non sunt causa. Quapropter illi cui ex officio incumbit, vt princeps & praetor, consentiens in malum & non ob stans, semper est in causa, & tenetur ad restitutionem. Pariter famulus qui custos est domus, vel ex qua latro exit ad furandum, vel quam adit, si consentiat, siue vnus vt exeat, siue alter vt intret, verè causa est: nam de iustitia tenetur resistere. At verò si vicini domum

*De iubente & consentiente.**Regula nota.**De tacentibus & non obstantibus.*

latronibus impeti vides, aut à furibus perforari; licet non obstitas dum possis, peccas quidem grauius contra charitatem: nulli tamen secundum conscientiam te subiugas restitutionis iugo. Si autem quispiam prauo animo faciat: nempè quia odio vicinum habet, cuius ideo nocuentum gratum ei est: Richardus & quidam ex Summistis arbitratur eiusmodi hominem teneri. Melius tamen Scotus & reliqui id negat. Persistendum nanque est in illa superius asserpta regula, quòd sola contaminata charitas, nisi iustitia violetur, necessitatem restitutionis non inducit. Imò verò censuerim quòd etiam si latro tunc in flagranti delicto munus vicino offerret, qui de iustitia non tenetur inclamare, vt taceret, non fieret ille secundum conscientiam restitutionis reus. Tametsi in foro exteriori propter præsumptionem condemnaretur. Dico non fieri reum in conscientia si non pecuniam furto sublatam, sed aliud pretium reciperet. Et ratio est: quia iste non facit contra iustitiam; sed duntaxat contra charitatem. Quinimò etsi postea interrogatus sit priuatim ab eo qui damnum accepit, an latrones vel vidisset vel audisset, non tenetur de iustitia respondere. Secus si interrogetur à iudice: tunc enim si negat, ad restitutionem tenetur: vt sequenti libro sub titulo de testibus, dicturi sumus. ¶ Ad hunc ordinem restituendi reducantur illi quorum culpa aut damnum datur aut irrogatur iniuria: vt extra de iniur. & damno dato, cap. fin. iubetur. Vnde Exo. 21. Si quis aperuit cisternam in quam bos aut asinus cecidit, reus damni fit. Cui consonat. I. qui foucas. ff. ad. l. Aquil. Et Exod. 22. Si egressus ignis inuenerit spicas. &c. reddet damnum qui ignem succenderit. ¶ At verò de alijs causarum speciebus: nempè de illo qui malefactorem laudat, deque alio qui consulit, ait Diuus Thomas non semper ad restitutionem obligare: quia non semper sunt efficaces causæ. ¶ Veruntamen de consiliario dubium se offert non dissimulandum, vtrum scilicet qui minus consulit malum ad illud euitandum quod nocentius est, laqueo restituendi innodetur. Vides latro nem pretio sum equum furantem, quem nulatenus cohibere vales: consulis vt strigoso alio minoris pretij sit contentus: vtrum tenearis illum restituere. De iure quidem & culpa, an vlla scilicet sit, minus malum consulere quando ad obuiandum grauiori ne-

cessarium mediū indicatur, libro sexto, sub titulo de vstur. disputaturi sumus: atque in illam partem propensuri quòd nulla sit culpa: imò sit quandoque virtus. Modò autem quicquid sit de culpa, dicendum de restitutione existimo ad nullam prorsus cofulentem teneri. Id quod & Adrian. merito opinatur: nam consulere minus malum, non est consulere simpliciter malum: sed comparationem illam quæ habet rationem boni. Neque intentio tunc fertur in malum quod minus est: sed in hoc quod est maius impedire. Quare non solum non est nociuū, imò est commodum. Et hoc profectò ex communi animi consensu patet. Quis enim eiusmodi hominem ad restitutionem obligaret. Quin verò neq; rei dominus talem restitutionem reciperet: quippe cuius negotium optimè gestum est. Intelligenda enim responsio hæc est quando tam res minoris pretij quàm res maioris, eiusdem sunt domini: nam tunc citra vllius alterius iniuriam rem eius seruas. Etenim si ad euitandum damnum quod Petro datur consulis vt minus detur Paulo, citra dubium teneris: quandoquidem illum læsisti. ¶ Circa hanc totam materiam disputandum hic fuisse quis cogitet quomodo teneantur aut fures aut testes secreta debita detegere, quando sub generalis excommunicationis comminatione præcipitur. Sed tamè de hoc libro proximo, q. 6. & 7. latius habendus est sermo.

Primum igitur argumentum iam satis solutum est. Haud enim ille tantum qui in scelere princeps est, delinquit: verum & quicumq; illum vel iussu mouent, vel consensu, vel consilio, vel alia quacunque ope iuuant: & ideo homines eodem restitutionis nodo complicantur. ¶ Circa solutionem autem secundi notandum est, quòd dum plures ad idem damnum aut iniuriam concurrunt, ille præcipuè ac præ omnibus qui princeps fuit, & alios mouit, restituere obligatur. Præcipuè inquam quantum ad culpam: hoc est grauius peccat si non restituat: siue iussor fuerit siue quomodoq; aliter mouens. Nihilominus illo non restituente, singuli, vt dictum est, tenentur in solidum. Illo autem vel quouis alio restituente, cæteri nõ ampliùs tenentur vero dño, sed illi. ¶ Indiget hoc tamen, vt supra insinuauius, ampliori explanatione. Vbi notandū est qd non eodem modo cæteri cõplices tenentur primo restituenti, quo oēs

Adrianus.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.

antè

Richardus.

Scotus.

Nota.

De eo qui laudat.

D. Thomas.

De eo qui cõsulit minus nocuentū volenti mai⁹ infirre.

anteâ tenebantur domino: nam illi debito- res erant, non solùm ratione rei acceptæ, verùm & ratione acceptionis, etiâ si rem iam non haberent: restituenti verò nihil ratione acceptionis debet: quoniâ ab illo nihil acceperunt: sed ratione rei acceptæ, scilicet pro ea parte qua quisq; potitus est. Sint igitur, verbi gratia, latrones tres, quorû primus pœnitentia ductus totû restituit: tunc clarû est nihil alios in cõscientia debere domino. postq; ei redhibitum est quod ei fuerat ablatum: & ad pœniam non tenentur nisi condemnati. Vtrûm verò ceteri teneantur pro rata ei qui restituit, distinguendum est. Si enim eorum quilibet parte prædæ potitus est, citra dubiû singuli tenentur pro sua præcisè parte. Quo sit vt frille qui restituit, totum insumpserat, reliqui nihil illi debent. Si verò ille nullum furti perceperat fructum, sed alius vel alij, ille qui consumpsit debet ei totum ratione rei acceptæ. At verò si nulli eorum quicquam ex illo damno dato accreuit lucri: nempe quia diruerunt domum, aut quam eripuerant prædam proiecerunt in flumen nè caperentur: tunc etiam discernere oportet, an ille qui restituit alios prorsus sic adduxerat vt sine suo persuasu illi non fecissent: & tunc existimauerim, vt hîc ait Caieta, reliquos nihil ei debere: quia non ratione rei acceptæ, postquam nullum perceperunt fructum: neque ratione acceptionis, quia ille fuit tota causa. Tametsi & hoc negandum non sit quin si ille absque sociorum comitatu rem non aggrederetur, teneantur etiam ei de aliqua portione. Si denique omnes sua sponte sese sceleri obtulerunt, tunc singuli aliorum debent primo restitutori singulas tertias partes. ¶ Ex dictis colligitur solutio alterius dubitacionulæ: vt in duobus qui furtum commiserunt in solidum obligatis, possit dominus alteri remittere, & ab altero totum exigere. Planum enim est id in præiudicium restituentis non posse. Si enim totum ab vno extorquet, facere non potest quin alter teneatur restituenti pro rata, modo exposito. Si ergo alterutri donare libuit, debuit tanto minùs ab altero extrahere, quantum alteri condonauit. ¶ Ad tertium demum respondetur, illum qui non de iustitia, sed ex charitate aut resistere malefactori tenetur, aut cum proderet: neque teneri, vt diximus, sed periculo obijcere: neque si non resistat, restituere cogi. Secûs autem

de illis quibus ex officio incûbebat: vt iam explicatum est. ¶ De istis autè forsân sciscitari pergis, vt rûm ad id etiâ teneantur cû *Dubium.* periculo mortis. Vt si prætor noctu latronicus domû inuadentibus occurrit, vt rûm teneatur illos aggredi etiam si aggressu ipso periclitetur ei vita. Videtur enim ratio id postulare, cum istis ex officio incumbat custodia. Sed nihilò minùs responderetur p̄sandum esse damnum, & cû periculo conferendum. Haud enim semper tenetur prætor quocunq; casu obijcere morti vitam: sed vbi detrimentum reipublicæ id exposcit, & ipse iustum recipit stipendium, & vbi citra temeritatem potest obijcere.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrûm qui debet, statim restituere teneatur.

Ostrema restitutionis circumstantia est, tēpus: de quo idcirco queritur, vt rû statim teneatur quisque restituere. Et arguitur à parte negatiua. Præcepta

affirmatiua non obligant pro semper, vt aiunt: sed præceptum restitnendi est affirmatiuum: ergo non obligat nisi occurrente temporis circumstantia: atque adeo non semper. ¶ Secundò: nullus ad impossibile obligatur: sed accidit quòd quis debet non statim potis sit restituere: ergo tunc non tenetur. ¶ Tertiò: restitutum est actus virtutis: tempus autem est vna circumstantiarum quæ sunt ornamenta virtutum: sit ergo vt quemadmodum reliquæ circumstantiæ non sint lege designatæ, sed per prudentiam reliquantur determinandæ: ita neque lex sit vt statim fiat restitutum, sed quatenùs fuerit per prudentiam vbiq; definitum. ¶ In contrarium est quòd eadem est ratio generis restitutionis quæ in aliqua eius specie: opus autem mercenarij statim reddendum est: iuxta illud Leuitic. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane: ergo omnis in vniuersum restitutum illico faciendâ est.

AD quæstionem vnica respondetur conclusionè. Vnusquisque tenetur, quàm primùm sibi fuerit possibile, vel restituere, vel tēporis inducias ab eo cuius interest de-

Aa 5 poscere.

Caietanus.

Solutio a-
liud dubiû.

Ad tertium.

Conclusio.

poscere. Probatur conclusio. Quemadmodum rem alienam surripere peccatū est contra iustitiam, ita & eam inuito domino detinere. Nam similiter impeditur eius vsus, qui finis est dominij: in peccato autem remorari neq; per minimum tempus fas est: imò licere esse in peccato, implicatio est contradictionis: unde Ecclesiast. 21. Quasi à facie colubrífuge peccatum: est ergo res aliena, ubi primùm adfit possibilitas, restituenda.

¶ Iam suprà, quæstione præcedenti, artic. 2. explicuimus quemadmodum præceptū restitutionis, quanuis formam habeat affirmatiuam, ut hic in solutione primi ait sanctus Tho. nihilo minùs negationem include re non retinēdi, quæ ad illam reducitur quæ est, Nō furaberis. Et hac ratione nō perinde atq; alia affirmatiua præcepta aliquā fert circūstantiā temporis, puta ut fiat quādo oportet, ut honorare parentes: imò licet cætera negatiua omne excludit tempus: ac subinde nullam permittit moram. Unde Paulus vtrunq; coniunxit, Reddite omnibus debita: & nemini quicquam debeatis. Illic ergo si lubet reuise. ¶ Ex quo fit ut hoc quod dictū est, statim, aliter de actu mentis interno intelligendum sit: aliterque in extremo opere arbitrandum. Nam quantum ad internum propositum, cum primùm in mentem cuiq; venerit, in debito esse rei alienæ, proponere debet habita opportunitate restituere. Quoniam si, doctore Augustino, non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum: absque tali proposito nulla esse potest vera poenitentia. In actu verò exteriori id quod est, statim, non est iudicandum mathematicè, quasi in puncto indiuisibili: sed moraliter ac ciuilitate. Dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad mensam recumbenti occurrat aliquid debere, non iure perstringeris statim surgere: sed expectare potes absq; fraude & dolo opportunitatem: qua transacta incipis esse in mora, ac subinde in culpa. ¶ Quod si arguas: ergo habet hoc præceptum circūstantiam temporis, sicuti cætera affirmatiua: Negatur consequentia. Nam materia honorandi parentes, aut audiendi Missam, non semper occurrit: & pariter contingit in actibus fortitudinis, & in præceptis misericordiæ: & ideo non obligant pro semper: sed secundū prudentiam arbitrandam in illis est circūstantia temporis. In materia verò restituēdi, semper existit necessitas per legem posita: sed quia requiritur actio quæ subito fieri non

potest, permittitur opportunitatem expectare. ¶ Ad perspicuorem autem rei euidentiā quaeritur quo sensu intelligendum sit restitutionem esse statim necessariam. Potest enim esse duplex: scilicet vel quod sit necessaria ad excūdum à priori peccato, vel quod sit necessaria sub reatu noui peccati. Et quidem in primo sensu nulla est controuersia quin sit statim necessaria, ut modò dicebamus, quantum ad propositum. Enimuerò si cut qui in proposito persisteret furandi, semper esset in peccato: sic & qui sciens se habere alienum, non statim proponeret restituere. Quod inde etiam confirmatur, quod si dominus statim peteret, statim reddere teneris. Præterea quod si non statim esses redde re obligat⁹, eadē ratione neq; tenereris cras, neq; postridie. De hoc ergo sensu nulla restat dubitatio. ¶ Sed tamē de altero est dubium. Et arguitur quod fur, verbi gratia, præter peccatum quod eripiendo commisit, recens quocunq; momento committat quo restituere nō proponit. Diximus enim quæstione præcedenti præceptum restituēdi esse distinctum à prohibitione furandi: quod patet tam ex obiecto quàm ex forma. Nā prohibitio furti est prohibitio mali: præceptum autem restituendi, est iussio boni: est enim bonū restituere, sicuti & satisfacere. Quare Christus affirmatiuè dixit, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. & Paulus, Reddite omnibus debita. Ex hoc ergo arguitur. Hoc præceptum est affirmatiuum, cuius circūstantia est, statim: ergo quocunq; momento tenetur quisq; id proponere aut tale continuare propositum. Aliàs nouum semper erit peccatum omissionis. Ad hoc, concessio esse distinctum præceptum, ut loco citato expositum est, respondetur primum, præter peccatum furti dum sit, non illicò committi nouum omissionis si nō fiat restitutio: illud tamen ipsum continuò crescit quando maior est restituendi mora. Etenim quod non statim committatur peccatum omissionis, patet primum: quia nō protinus debet homo, imò neq; moraliter loquēdo, semper ad peccatum attendere: tum etiam quod quanuis attendat, si continuat antiquum propositū retinēdi, illud impedit contrarium restituendi: atq; adeò non est aliud nouum peccatū omissionis boni propositi, quàm sit illud continuationis antiqui. Et confirmatur hoc: quia neq; Deo tenetur homo statim sub reatu noui peccati mortalis per poenitentiam satisfacere:

Dubium.

An peccet no peccato qui nō restituit cum potest.

Paulus.

Præceptū restituēdi nō omnino affirmatiuum est.

Exponitur quomodo statim restituendum.

cere: sed manet in priori reatu. Quòd autem peccatum crescat, liquidum est, tum quòd peccatum eo peius quo diuturnius: tum etiam quòd damnum semper in dies datur maius ac minus domino: quippe quem vsu rei suae diutius tenet priuatum. Quin verò tanta esse potest restituendi mora vt sit de necessitate confessionis. Nam licet peccatū continuatum, in esse naturæ non mutet speciem: tamen in genere moris grauior augeatur: sicuti augeri potest ex parte obiecti. Qui enim decem milia Ducatorum furatus est, non legitime confitetur nisi quātitatem exprimat. At verò hoc grauitatis augmentum non fit per quācunq; momenta. Perparū enim refert si rem detineas duas trēsve horas aut certè dies, nisi grauis sit domini necessitas. ¶ Petrus quidem de Palude in 4. distin. 15. q. 2. ait, quòd qui per annum retinet alienum grauius peccat, licet vnū sit induratum peccatum, quàm si pluries identidemq; per annū pluribus actionibus id furaretur. Nam in priori casu semp est in peccato: at in posteriori, aliquando cessat. At tamen quāuis hoc probabilitate non careat, contrarium tamen est probabilius. Primū quia, vt modò dicebam, non quācunq; horaria aut diurna habitualis continuatio auget culpam augmento notabili: tum etiam quòd illi iterati multiplicatiq; conatus ad furandum, peiores esse videntur q̄ habitus continuatio, quæ sæpe ex desidia & negligetia cōtingere potest. ¶ Secūdo nihilo minus addiderim, quandoq; nouum committi peccatum contra præceptum restituendi, quatenus affirmatiuum est. Primū scilicet quoties proponis non restituere: ille enim actus prauus est. Mox quoties creditor legitime petit. Imò verò dum cum vides graui premi necessitate. In his inquam casibus nouum peccatum est nō restituere. ¶ Post hæc proximè sequitur vt videamus an liceat quandoq; restitutionem differre. De hac enim re varia apud Doctores inuenias. Multa enim hic p̄sanda sunt antequam id permittatur.

Scotus.

Et quidem Scotus in 4. distin. 15. & aliorum pleriq; pro regula habet, quòd vbi debitor absq; ingenti detrimento suo restituere nequit, differre eam possit. At verò prudenter quidem in præsentiarum distinguere mihi videt Caieta. de detrimento triplici. Si enim detrimento id appellaueris quòd ingens substantia est restituenda, nihil hinc prorsus iuuat vt proroganda sit restitutio. Aliàs me-

lior esset conditio eorum qui æs alienum ingentius per iniuriam contraxerunt, quàm qui minora debent. Secundum detrimenti genus est lucrum quod debitori cessabit si rem toluat. Et re vera neq; hoc excusat quominus illicò sit facienda restitutio. Nam nemo ius habet lucrandi aliena pecunia inuito domino. Tertius ergo detrimento ordo est damnum emergens: nempe si qui centum debet, restituere non potest quin plurius insuper dispendium faciat: quin scilicet merces vilissimo pretio intempestiue distrahat: aut domum fundumve vendat unde viuit: idq; cum maiori iactura quàm sit es quod alteri debet. Atque hoc est, ratione cuius, si quando licitum est, differre licet restitutionem. Et ratio inquit Scot. est, quia dominus malle debet ingens dānū debitori cauere, q̄ vt sibi debitum restituat. At verò hæc causa non prorsus rem conuincit: quoniam nemo tenetur iuri suo cedere ad euitandum alterius damnum, nisi in extrema necessitate, aut tam graui vt deberet id quod habet porrigere: & ideo graue debitoris detrimentum non iure stringit creditorem solutionē expectare. Ratio ergo si vlla est prolatandi tunc restitutionem, aliunde sumenda est: in de videlicet quòd debitor pro illo temporis articulo non est simpliciter soluendo: quia moraliter, quod fieri nisi cum tanto detrimento non potest, nō reputat possibile. ¶ Quin verò pluribus est vestienda circumstantijs tunc prorogatio, vt sit iusta. Animaduerten da enim in primis est acceptio, fueritne iniqua an iusta: nam si per latrocinium aut per vsuras, aliàsve iniurias debitor ille in ære est alieno, profectò qualecunq; citra extremam necessitatem patiatur detrimentum, tenetur illicò restituere: etiam si statum perdat. Hoc enim non est de suo statu cadere, imò in suū ab illo descendere qui non erat suus. Si autè per acceptionem iustam debita contraxit, tunc etiam existimādum est qua via in pauperiem incidit: nam si citra suam culpam aliqua eū aduersa fortuna suis nudauit bonis, facilius indulgenda illi est restitutionis prorogatio. Atq; id demum etiam librandum, an creditor ferre dilatacionem possit, an verò etiam ipse inopia labore. Nam citra extremam necessitatem melior est multò creditoris conditio quàm debitoris. ¶ Vnum hic autem silendum non arbitror, quod Syluester. verbo, restitutio. 5. §. 5. affirmat, quod, bona eius venia, non crediderim. Ait enim inquam

Ratio pro
trahedi resti
tutionem.

Circūstātie
huius prorog
ationis.

Syluester.

Paludanus.

An liceat re
stitutionem
differre.

Caieta. egre
gia distin
ctio.

Director.

inquam quòd in huiusmodi arbitrandis casibus deferendum est cōfessario. Quod opinionem Directoris sequutus affirmat: videlicet si creditor non vult restitutionem expectare, & debitor induci non potest ad restituendum statim: tunc inquit sacerdos potest eum absolueri, si cautionem capiat quæ certo post tempore soluet. Et ratio inquit est, quia tunc vtiliter gerit creditoris negotium: nam si pœnitens non absolueretur, forsitan ille nūquam debitum suum recuperaret. Et adducit. l. soluendo. ff. de nego. gest. & alias nescio quas. Attamen regula hæc quòd vtiliter geratur creditoris negotium, licet in foro exteriori iuuet, tamen in conscientia, nulla est. Sacerdos namque non est inter creditorem ac debitorem sequester, aut creditoris procurator: sed nomine Dei conscientiarum expurgator. Et ideo in hoc tātum debet esse intentus vt secundum causas & merita quæ modò explicabamus, perpendat an debitor sit soluendo necne: nam si soluendo est, nullatenus inuito creditore est absolueudus, nisi restituat. Quauis periculū immineat vt nunquam sit restitutio faciendā. Ipse enim pœnitens sibi viderit. Potest tamen accidere, vt satisfaciatur, si per partes statis temporibus restituat. Quin verò, vice versa, in casibus implicatis & iure dubijs non est necesse vt semper pœnitens confessario auscultet, nisi doctrina polleat. ¶ Ex his ergo facile colligas in quam aperto versentur periculo, imò in quam manifestario iaceant peccato, qui restitutionem vsq; ad mortis articulum procrastinant. In primis enim hoc certum est quod quicumque pro comperto habet se are grauari alieno, & non habet propositum restituendi vsq; ad mortem, licet firmissimum illud habeat tunc restituendi, aut restitutionem in testamento præcipiendi, perdurat in peccato mortali: neque est absolutio beneficio donandus. Et ratio est, quia habita opportunitate, per nullum tempus licet retinere alium inuito domino. Quare si subita fuerit morte correptus, qualis plurimum eiusmodi hominibus accidere solet, in statu discedit damnationis. Et idem est censendum de illis qui ambigentes an id quod habent alteri debeant, nolunt superstiti illis vita id iudicio decernere: sed satis ducunt si proponant in testamento id hæredi suo demādere. Atque idem omninò de illis iudicandum, qui sub mortis articulum, cum ipsi per se possint restitutionem facere, id renuunt: arbitantes

*Impugnatur Syluest.**Procrastinātes restitutio nē in quanto versentur periculo.*

fatis esse id hæredibus iubere: quoniam illi re vera non habent syncerum & candidum animū restituendi: nam qui tūc nō restituit, indicium apertum perhibet, quod neque si vixerint restituent: atque adeo restituendi intentio non illis est nisi conditionalis, si moriantur: quæ profectò ad pœnitentiam non sufficit. Atque hoc potissimum periculum magnatibus imminet, quorum testamenta nunquam, aut vix vnquam hæredes complent: sed satis se fecisse arbitrāt vt quam restitutionem auus patri, & pater sibi testamento præcepit, eandem ipse, alijs recentibus onustam, filio iubeat, quam ipse postea committat nepoti. Nescio ergo an hic sit legitimus illius verbi euangelij sensus: Impossibile est diuitem intrare in regnum cœlorum.

Primum igitur argumentum satis solutū *Ad primum argumentum.* est, vbi exposuimus præceptum restitutionis includere negationem: ratione cuius restitutio prorogari nō potest. ¶ Ac per in *Ad tertium argumentum.* do præfinitur circumstantia temporis in restitutione, atque in alijs præceptis affirmatiuis. ¶ Secundum autem est quod nonnullas *Ad secundū argumentum.* secum affert ambiguitates. Conceditur nanque ad impossibile neminem obligari: ideoque qui nunc nō potest, ius habet prorogandi: & qui nullatenus potest, omninò est absolutus. Subdit autem diuus Tho. quod debet *S. Thomas. Obiectio cōtra S. Thom.* nihilominus debitor aut dilationem petere à creditore, aut omninò remissionem. Contra hoc autem statim se offert argumentum quod eiusmodi inops nullatenus teneatur: nam impossibilitas eum in conscientia absoluit. Quare licet creditor remittere abnuat, tamē ipse non tenetur amplius facere: superuacanea ergo est illa postulandi ceremonia. Respondetur, diuum Thomam non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At verò quoniam rarissimè est ita liquida, salūbre consilium est, vbi quidpiam dubitationis superest, illo vti remedio. ¶ Interrogas autem quænam cautela necessaria est, vt qui remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnico breuissimo verbo. Ea prorsus, vt remissio fit verè libera: itaque neque requiritur vt sit liberrima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis intersit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut persuades minus debere quam debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multo egestate

*Dilutio.**Interrogatio.**Solutio.*

state comprimi quam premeris, donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat: aut licet non comminaris, id tamen sub significas, pariter est coacta. Idque cauere quam maximè debent magnates à subditi remissionem petentes. Cautio tamè illa quã aliqui scrupulosi putant esse necessariam, vt scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nã praterquam quod raro accidat vt debitor eam habeat, vt bene adnotauit Caieta. præfens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandè ergo sunt rei circumstantiæ, vt remissio sit libera.

Caietanus.

Dubitatio.

¶ Postreimum hinc denique dubium est de hac impossibilitate: quando scilicet restitutio arbitranda est impossibilis. Quod est que rere, vt rrum debeat homo in quacunque necessitatem citra extremã adigi vt restituat. Nam quod in extremam nemo fit iniiciendus, non est qui ambigat: quoniam (vt supra diximus) in tali necessitate omne debitum cessat. Sunt autem qui astruant, citra illam in quacunque esse debitori, descendendum, vt soluat. Ita vt debeat etiam ille qui est nobilis manibus laborare: & si opus est, etiam mendicare. Quia vt nemini citra extremam necessitatem fas est alienum rapere: ita neque alienum retinere. ¶ Attamen quia hæc moralia sunt, ciuili more sunt arbitranda. Perspicendum inquam in primis id quod nuperimè dicebamus, quibus modis & artibus fuerint debita constata. Nam qui per iniuriam, videlicet per latrocinium & fraudes illa fecit, profecto ad inopiam redigendus est. Qui uero bona fide negotia contrectabat: neque ganeis & lusu atque immodicis pompis sua dilapidauit bona, sed resstante fortunafactus est non soluendo, non est ita rigide cogendus. Neque si nobilis est manuales operas debet exercere, neque mendicare: satis est vt uilius uiuat & abiecius, denique misere, atque omnem deponat pompam: nam etsi in tali necessitate non posset aliena rapere, non inde sequitur vt nequeat particulam illius retinere vt uiuat, quod bona fide acquisiuit. ¶ Vltimum autem miserorum remedium, quod leges miserabile ac flebile uocant,

Dubii submotio.

est bonis cedere. De quo sciscitatur quis forsitan, vt rrum tuta conscientia possit quisque bonis cedere, idque à republica permitti. Ad hoc cum eadem prorsus distinctione respondendum est. Etenim qui negotiationes subdole & uasfrè vel ingrediuntur vel exercent, reuera non essent permittendi. Sunt enim qui cum nihil in bonis habeant, credito uindiq; corradunt, unde fidem aliquam sibi arrogent, & (quod ipsi uocant) creditum. Neque ea fraude contenti, uiuere lautè atque in dies lautius persequerant. Qua ratione as alienum ingens constant, quo postea prefi in sacrum aliquod se recipiunt. Hoc profecto pestilentissimum est latrocinij genus: neque essent isti à republica ferendi (vt libr. 6. iterum dicturi sumus) sed ceu latrones plectendi. Qui autem bona fide negotiantur, sed calamitose sunt in pauperiem reiecti, optima conscientia possunt legum beneficium uti, nè carceribus absumantur: ob hoc enim beneficium instituta est ceremonia cedendi bonis: vt habetur l. i. C. qui bon. ced. poss. Ac subinde possunt licite illa retinere quæ sibi leges permittunt: puta instrumenta suæ artis, quotidianaque alimenta, & mensrua, atque annua: vt habetur l. qui bonis. ff. cod. tit. Est enim habenda ratio nè egeant: vt sanctè cauetur. l. in condemnatione. ff. de regu. iur. Quocirca bona etsi aliqua postea lucrentur, quæ quotidiano victui sibi sunt necessaria, retinere illa possunt: quandoquidem eadem lex, Qui bonis. iubet non esse illis uedenda. ¶ Vtrum uero ueniens ad pinguiorem fortunam teneatur secundum conscientiam restituere, forte dubitas. Apparet namque per illam ignominiam, legi, ac subinde creditoribus satisfecisse. At uero leges ipsæ eandem dubitationem abstergunt, decernentes omnino tunc teneri: nam beneficium illud eatenus (vt dictum est) illis suffragatur nè carceribus sint intrusi. Vnde. l. i. citata in. C. Qui bonis, inquit, cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. Et. l. cum & filij. cod. tit. si quid pinguius postea eis accesserit, hoc iterum usque ad modum debiti potest à creditoribus legitimo modo auelli. Idemque. l. is qui bonis. 2. ff. cod. tit. sancitur.

Cedere bonis quando licet.

Quodoteneantur restituere qui bonis cesserunt.

FINIS LIBRI QUARTI

DE IUSTITIA ET IURE.

LIBER QUINTVS

De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

Xpeditis libro quarto duorū disputationibus, scilicet domini ac restitutionis: quæ ad commutatiuam iustitiã, eiq; subinde contrariam iniustitiam cognoscendam uiam cõmuniunt: iam nunc ex ordine de uitijs dicere aggredimur eiusdem iniustitiæ. Porrò autem Aristot. 5. Ethic. cap. 2. humana cõmercia in duo partitus est: scilicet in ea quæ homines sua sponte faciunt, atque ea quæ ipsis in uitis fiunt. Et quoniam in hoc secundo cõmutationum genere plus multò inest iniustitiæ, cõgruit ut Quintus hic liber de huiusmodi uitijs, per quæ in uitis hominib⁹ iniuria eis fit, instituat. Quæ sextus ac subinde septimus subsequetur de iniustitia quæ in liberis spontaneisque contractibus usu venire solet. Irrogatur autem homini iniuria quoties illi contra ius nocumentum infertur: idq; aut factò, vel in personam suam, vel in sibi coniunctam, vel in res suas: aut denique uerbo. Et quoniam bonorum omnium temporalium primum inaximumque est uita, prima quæ interrogatur quæstio, est de homicidio.

Aristot.

Biperit. 1. bu
mana cõmer
cia.

Ordo libro-
rum.

Partitio li-
bri.

QVAESTIO PRIMA de homicidio.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæst. 64.

ARTICVLVS. I.

Vtrum aliquod uiuentium quæ perfecta sunt, occidere liceat.

S. Thomas.

VONIAM diuus Tho. Peripatetico ubique more ab vniuersaliorib⁹ rem auspiciatur, in ingressu statim tractatus de homicidio minime ineptum ducit disputare vtrum liceat brutas animantes inte-

rimere: perfectas scilicet: nam de his quæ per corruptionem generatur, quid opus est meminisse? Haud enim desunt à parte negatiua argumenta. Horum autem primum est hoc: Vita est nobis cum cæteris animantibus communis: quam ob causam commune patulum nobis ipsisque initio statim Genes. Deus contulit: ubi ait, Ecce dedi uobis omnem herbam &c. ut sint uobis in escam & cunctis animantibus terræ, omniq; uolucris cæli: ergo & natura ipsa, & eius autor Deus, prohibuisse uidentur cunctorum animalium occisionem. ¶ Secundo arguitur. Si illa fas esset occidere, unus eorum usus foret, ut nobis essent in cibum: hoc autem uidetur crudelitatem quandam ac fœditatem animorū arguere: ut scilicet carnibus, in quibus fuit anima uiuens, uescamur: nam hac de causa fertur ante diluuium non fuisse talis usus permissus: quia neque in principio Genes. cõcessus alius eius legitur, quam herbarum: ergo non omni culpa vacare uidetur, animalia in talem usum interficere. ¶ In contrarium est quod Gene. 9. ait Deus Noë: Omne quod mouetur & uiuit, erit uobis in cibum. in cibum autem nisi mactata venire non possunt.

Primum ar-
gumentum
partis negati-
uæ.

Secundū ar-
gumentum.

AD quæstionem hanc duabus conclusio- nibus, iuxta numerum argumentorum, respondetur. Prima. Licita est tum naturali iure, tum ad eò concessione diuina animalium brutorum occisio. Conclusio primum statim patet ratione, ordineq; natura, quæ Aristote. 1. Politico. agnouit: ubi docuit inferiora creata fuisse propter ea quæ sunt perfectione præstantia: scilicet herbas propter animalia: reliquos uero fructus terræ, & animalia ipsa propter hominem. Nempe quæ & uiuentia adiumento nobis sint, & mortua in cibum. Adde & in uestitu & in alios usus. Seruiunt enim nobis & lana, & corio, & elaboratis ossibus, ac multis alijs quæ nobis sunt vsui. Vnde. 2. Ethic. docuit idem Philosoph. hominem esse finem omnium. Quapropter citata illa Genes. 9. diuina concessio, Omne quod

Prima con-
clusio.

Aristo.

quod mouetur & uiuit, erit uobis in cibum: perinde est explicatio naturalis iuris, atq; al-
tera Genes. 1. Ecce dedi uobis omnem herbã
& uniuersa ligna fructifera ut sint uobis in
escã: nam tam naturales cibi nostri sunt car-
nes, q̃ terræ fructus. Vsq; adeo hæc uera est
cõclusio, ut sit etiam uerissima, & fidei catho-
lica confessio: cuius adeo contraria fuit Ma-
nichæorum hæresis, ut August. 1. de ciui. Dei,
cap. 20. refert, & 6. contra Faustũ Manichẽũ
edidit. Aiebant enim uesani illi, animalium
animas membra esse Dei. Et ideo impietatem
esse carnibus earũ uesci. Ait ergo contra Au-
gust. eodẽ. 1. de Ciuit. cap. 20. Nunquid cum
audiuimus, Nõ occides, uirgultũ uellere ne-
fas ducimus? & Manichæorũ errori infan-
simẽ acquiescimus? Et infra: Non illud acci-
pimus de fructibus, neq; de irrationabilib⁹ ani-
malibus. Nam iustissima ordinatione crea-
toris, & uita, & mors eorũ nostris usib⁹ sub-
ditur. Hæresis ergo hæc loco citato, Gene. 9.
cõdemnatur: Omne quod mouetur, erit uo-
bis in cibum. Atqui erat iam tẽpore Apосто-
lorũ oborta. Illos enim Paulus. 1. ad Timot.
4. uetare aiebat, abstinere à cibis quos Deus
creauit ad percipiẽdum cum gratiarũ actio-
ne. Et Actu. 10. Petro formidãti animalia cõ-
medere quæ ostensa illi fuerunt in linteo, re-
sponsum cõcelsus est, Quod Deus purifica-
uit, tu commune nõ dixeris. De hac igitur
conclusionẽ nemini dubitare licet. ¶ Hoc
autem in quæstionem acciri potest, utrũ
ante diluuiũ fuerit esus carniũ in usu. Vi-
detur uanque pars negatiua ex loco illo Ge-
nesis. 9. colligi. Cum enim tunc Noẽ è dilu-
uio emergenti Deus in alimoniam indulse-
rit omne quod mouetur & uiuit, grande ar-
gumentum est antea nondum id fuisse con-
cessum. Eò uel maximẽ quòd Genes. 1. so-
las herbas legimus, & terræ nascentia pari-
ter hominibus ac iumentis concessã. Mox
accedit coniectura ex eodem cap. 9. Nam
post citata uerba continuo subditur: Qua-
si holera uirentia tradidi uobis omnia. Ac si
dixisset, Et si hætenus nõ nisi holera uobis
in escam permisim, iam hinc perinde at-
que indulta holera, trado uobis animãtia in
edulium. Accedit insuper & subiunctũ uer-
bum, Excepto quòd carnem cum sangui-
ne non comedetis. Enim uero si antea in mo-
re erat carniũ uictus, aut illas cum sangui-
ne deuorabant, aut secus. Si prius dederis,
responde quæso cur non illic uisus horri-
dum illud facinus fuerit per mille sexcen-

tos annos prohibitum? Si autem posterius
concesseris: quid rogo tunc demum moni-
to opus erat? Fit ergo coniectura quòd an-
tea nullus erat usus carniũ: ob idque tunc
primũ indulto docuit Deus homines quẽ-
admodum eis sine sanguine, hoc est elixis
uel asis uerentur: non crudis, ut ferae. Fuit
enim & gentibus Pythagorico dogmate im-
butis solenne à sanguine abstinere: cõ quòd
animarum sedem arbitrabantur: semperq;
& uniuersis mortalibus horror fuit sangui-
nem sorbere. Arguitur de inderatione. Nam
ante diluuium uirtus in herbis uigebat ad
alenda, vegetandaq; & irroborauda mor-
talium corpora: quia nõdum erat terra allu-
uione illa stagnata: tunc ergo non erat car-
niũ usus necessarius, ut postea. Atque hæc
apparet ratio quare tunc temporis fuerint
concessã, sicuti & uinam: quia neque her-
bæ, neque aquæ pristinum vigorem reti-
nebant, & humana corpora languere coepe-
rant, & in uitam breuiorem ire. Quare de
illo omnium primo sæculo ait Naso,

Contentiq; cibus nullo cogente creatis.

¶ Præterea esus carniũ præ se antiquis fer-
re uidebatur nescio quam animi crudelita-
tem ac feritatem. Vnde idem Poëta libr. 15.
eiusdem Metamor.

Parcite mortales dapibus temerare ne-
fandis

Corpora: sunt fruges, &c. Et infra,
Carne ferẽ sedant ieiunia: nec tñ omnes:
Quippe equus & pecudes, armenta q; gra-
mine uiuunt. Et inferius,

Heu quantum scelus est in uiscere viscera
condi!

Congeltoque audium pinguescere corpo-
re corpus!

Alteriusq; animãtẽ animãtis uiuere letho!
Communis ergo ferẽ opinio est, ante dilu-
uium nullarum fuisse usum carniũ in ci-
bis. Tametsi sanctus Thomas. 1. 2. quæst. 102. D. Thom. 1.
articu. 6. cunctabundus dixerit. Videtur es-
sus carniũ post diluuium introductus.

Nicolaus uero Lyranus Genes. 9. incun-
ctanter id asserit. Sed Abulensis, Genes. 1. Abulensis
non id tantum, sed insinuat insuper prohi-
bitum fuisse tunc tale nutrimentum. Ait e-
nim Deum taxasse omnibus herbas in ci-
bum. Caieta. uero eodem loco Gen. 9. mediũ
se interponit dicens, neq; fuisse prohibitum
carnibus uesci, neque tamen fuisse in usu.
¶ Ego tamen mihi (ut sub aliorum censura
id asseruerim) suadere uideor hæc, q̃ sit hui⁹
articuli

Manichæi.
Augustinus

Vesania Ma-
nichæorum.

Augustinus.

Paulus.

Dubitatio.

Pythagoras.

Ouidius.

Lyranus.

Abulensis.

Caietanus.

Serena auto-

ris qua dif-

soluitur du-

biam.

Secunda con-
clusio.

articuli secunda conclusio. Ante diluuium non solum non fuit prohibitum carnes edere, verum est valde probabile illas post naturam lapsum illicò inter humanos cibos vsurpatas. Diuus enim Tho. neq; de prohibitione meminit, neq; asseueratèr vsum negauit. Dixerim autè, post naturam lapsum: Nam in statu innocentium facilius creditum est qd quantòuis sæculo durasset, nūquam vsurpatæ fuissent carnes in escam. Et ratio est qd fructus paradisi fuissent tum afflentissimi: tum & virtute solidissimi ad nutriendos, vegetandosque homines. Et cum in illa felicitàte nullus esset vitiatæ affectionis locus: nullus vteretur superfluis: sed fuissent necessarijs contenti. Atq; eò præsertim quòd esus ligni vitæ eos valebat incolumes seruare, vt possent non mori. ¶ Verū tamè de statu naturæ corruptæ probatur nostra conclusio. Esus carniū est vitæ humanæ post naturæ lapsum, eiusq; incolumitati quàm maximè naturalis: adeò vt Medici nihil salubrius in cibis ponant, tam ad bonam valetudinem q̄ ad viriū robur: hanc autem naturam statim à sua conditione carnes habuerunt. Arguitur ergo. Si mortales illi nunquam carnes degultarunt, aut hoc fuit quia fuerant illis interdictæ: aut quia earum salubritas & sapor nunquam eis fuerat cognita: aut quia non erant necessaria. Prohibitio autem nulla scripta legitur, neq; ratione naturali doceri poterat: imò (vt iam dicebam) contrarium natura docet. Quòd autem earum naturam ad cibum accommodatissimā in mille sexcētis annis nunquam speculando agnouerint, neq; experiendo deprehenderint, nullaten⁹ fit credibile: tantoq; min⁹ quanto illas gentes circa ortum humani generis credibile est ingenio & sagacitate præ suis posteris valuisset. Si dicas non fuisse talem cibum necessarium propter fructuum radicūq; abundantiam, virtutem, ac salubritatem: hoc satis euincere concedam qd si status innocentie durasset, nūquam in vsu fuissent, propter humanam tunc frugalitatem ac modestiam. Attamen vitiatæ natura, nullum est argumētum, quòd si carnes non erant necessariae, ideo non essent in vsu. Corruerat enim omnis caro viam suam. Quapropter cum homines illi ad malum proni peioribus se voluptatibus immergerent, fit impediō probabile & talibus etiam eis, atq; eduliorum delictijs ac lautitijs sese dedisse. Et maximè propè ante diluuium, quando (vt ait lib. 1. au

tiquitatum Iosephus) nulli parebatur vitio aut flagitio. ¶ Mox arguitur. Cuncta animalia facta sunt propter hominem: sunt autem complura quæ non aliter illis hominibus vsui esse poterant, quàm comesta: velut sunt pisces, perdices, gallinæ, & alia id genus. Præsertim quòd venatio (vt ait. 1. Politicor. Aristot.) naturalis est homini: atq; adeò agris sibus illis hominibus non dubiū quin fuerit in vsu. ¶ Tertio arguitur. Offerebantur tunc Deo animalium sacrificia, vt de Abelle gitur: quàm ob causam Noë dicitur clausisse in Arca de animalibus mundis septena & septena: sacrificia autem non fiebant de rebus inanibus, & quæ non possent sacerdotibus vsui esse: ergo sumebantur in cibum. Ecquid enim laudis commertuisset Abel qd optima & pingua gregis sui Deo litasset, si tantum pelles & lana in rem essent sacerdotum, non autè carnes: Præterèa credibile est vsos illos homines fuisse lacte: cur ergo non carnis? Iam cum tot animalium corpora in dies pellibus nudasset vt corio induerentur & lana, non est credibile, carnes canib⁹ ac volucris proiecisse. Imò fit maximè verisimile, igni tandem vt gustarent admouisset: nam & panē & herbaceos cibos igne apparabant. ¶ Neq; verò ad locum Genes. 9. respondere operosum est: imò dicendum qd cum Gene. 1. herbæ tantum in odò declaratæ à Deo fuissent in cibum propter ligna paradisi, in quo hominē Deus collocauerat, quæ illi statim affatim sufficiebant: & post naturam vitiatam humanum genus naturali iure carnes adhibuisset in cibum: & fortè prope diluuium eò hominum feritas euaserat, vt crudis carnis cum sanguine vterentur: Deus à diluuij periculo emeris concessit, tanquàm naturale ius, vt pisces & carnes ederent, excepto sanguine: hoc est vt non crudas, sed igne paratas intelligerent in cibum humanum cedere. Ob idq; Hebræi plus nimio carnes sanguine euacuabant. Et ideo horror illis erat vel in farcimibus vel in ferulis sanguinem gustare: quod gentibus erat in vsu. Atque capropter in eorum gratiam, Actuum. 15. indicta abstinentia fuit à suffocato & sanguine.

Argumenta verò in contrarium facili⁹ Ad primum
solutionis sunt. Ad primū enim respon- argumentū.
detur, qd etsi vita nobis cum cæteris animā-
tibus cōmuni sit: non tamen æquo iure: sed
sua est propter nostram. & ideo neque qui
suam

Probatio cō-
clusionis.

Aristot.

suam occidit pecudem vllificat iniuriã: neq; qui occidit alienam, vllam irrogat pecudi, sed possessori: neque Deus pecora pascit nisi propter nos. ¶ Ad secundum verò factis responsum est, neq; vllam esse feritatē aut crudelitatem carnibus vesci: tametsi illa Poëtæ ingenij gratia decantarent. At Manichæi erant quos August. libr. 6. contra Faustū curbitarum homicidas appellat: eò quòd arbitrabantur nefas esse mortificare viuentia.

ARTICVLVS. II.

Vtrum liceat maleficos occidere.

Brutis pecoribus, primus gra- dus in hoc articulo secun- do fit ad improbos homines, qui à sua degenerantes, in iu- mentorum naturam, Dauï- dis testimonio desciscunt. Quæritur ergo an illos liceat à viuentium cœtu morte re- scicare. Videtur enim nefas, hominem, quan- tunuis scelerosum vita multare. Exempla e- nim Christi amplectenda nobis sunt: pro- hibuit autem Apostolos, vt Matthæ. 13. legi- tur, extirpare zizania: hoc est filios nequã: nè vnà conuelleretur & triticum: ergo id nobis præceptum putandum est. ¶ Secundò. Deus (vt Ezechielis ore ipse testatur) nõ vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat: ergo eius exemplo neminẽ pec- cantium debemus extinguere: sed ad pœni- tentiam animare: tunc præcipue dum con- stat supplicium illi periculum creare perdi- tionis aternæ. ¶ Accedit tertio loco, quòd id quod genere suo malum est, nulla de cau- sa, vt ait. 2. Ethico. Aristo. fieri potest bene. Vnde Augustinus in lib. contra mendaciũ, probat ipsum nunquam esse licitũ: occide- re autem hominem per se est malum: adeò vt, sicut lib. 2. diximus, sit omninò indispen- sabile: ergo nunquã est licitum. Eo vel maxi- mē q̄ Christiana charitas nõ solum ad ami- cos, verũ & ad inimicos & malos protendit. ¶ In cõtrarium autem est citatũ illud Exod. 2. Maleficos non patieris viuere. Et Exod. 21. Si quis per iniuriam occiderit proximum suum & per insidias: ab altari meo euelles eum, vt moriã: quod citat in. c. 1. de homici-

uerrere oportet híc nõ de iustitiã præceptis iniri tractatũ: is nãq; lib. 2. vbi Decalogũ in- terpretabamur absolutus est: sed agimus de contrarijs iniustitiã vitij. Ad quæstionem ergo citra cõtrouersiã respondetur affirmati- ua conclusione. Iustum est malefactores in- terficere. Cuius rationē pulchrè diuus Tho- mas ex superiori articulo deduxit. Definitũ quippe est ob id animalia bruta licitè ma- cãri, q̄ in nostrũ vsum ordinata sunt: sicuti im- perfectius propter id quod perfectius est. Pari ergo iure cum omnis pars à natura fa- cta sit propter totum corpus, atq; adeò vbi salutis hominis necessarium est membrum putridum rescicari, nè contagione cætera, ac demum totum perdat: singuli autem ci- uium totius sint reipublicæ partes: conse- quens fit vt vbi incolumitati reipublicæ ex- pediuerit, ius eadem ipsa habeat ciuẽ mor- te rescicandi, nè totam inficiat. Nam vt ait. 1. Corint. Paulus, Fermentum modicum totã massam corrumpit. ¶ At verò hoc. occur- re cuique potest argumentum contra hanc veridicam assertionem. Prohibitio hæc, Nõ occides, est diuina, eadēq; generalis, quæ cun- ctos mortales nemine excepto occidere vet- tat: nemini autẽ inferiorũ facultas suppetit dispensandi in lege superioris: ergo nullo hu- mano iure cõstitui potest vt homo quantũ- uis peccator oecidat. Hoc argumẽto Scotus in. 4. d. 15. q. 3. persuasus, quatuor asseruit. Pri- mũ. Illud præceptũ esse generale. Nam Exo. 20. absolutè ponitur. Et Matt. 5. sub eadē for- ma refertur, Non occides. Secũdò ex hoc in- fert q̄ nullũ nocentium hominẽ priuata pu- blicæ autõritate interficere licet, nisi in ca- sibus veteri lege exceptis à Deo. Neq; verò lex humana vllũ potest aliud crimẽ morte vici- sci. Illud probat eodẽ argumento. Nam cũ hoc sit præceptum diuinum, nulli possunt homines super eo dispensare. Tertio infert non esse licitum furem interficere diurnum: scilicet illum qui latenter furatur. Hoc pro- bat: quia vt patet Exod. 21. vbi denarrantur crimina & scelera quæ erant capite pleñen- da, casus iste non connumeratur: quin verò cap. statim. 22. exprimitur vt nocturnus fur in flagranti delicto captus morte opprimatur: diurnus verò minimè. Et bullã, inquit, su per hac exceptione nullam audiuiimus. Quarto demũ infert, q̄ neq; inter Christia- nos adulteram interficere fas est: quoniam licet olim, Leuitic. 20. id præcipiebatur, tamen Ioannis. 8. Christum idem præceptum

Cõclusio v- nica.

Ratio cõclu- sionis. S. Thomas.

Paulus. Obiectio.

Scotus lapsus est in expla- natione huius pcepti, Non occides.

Ad secundũ argumentũ.

Primum ar- gumentum partis negati- uæ.

Secundum argumentũ.

Tertium ar- gumentum. Aristo. Augustinus

Scriptus. Dilutio.

Quæstio præfens alicui fortè postulas- se videat vt de prohibitione homicidij statim in fronte diceretur. At verò animad-

*Impugnatur
Scotus.*

reuocauit: vbi adulteram impunitam dimisit. Quare secundum Scotum, leges quæ contrarium præcipiunt non sunt iustæ. ¶ At verò falsa existimatione celeberrimi auctoris, ex falso fundamento non potuit non falsas elicere conclusiones. Falsum inquam est, præceptum illud, Non occides, ea esse generalitate intelligendum, vt cunctas in vniuersum hominum occisiones cõprehendat. Primũ enim inuaforẽ inculcata tutela trãsfigere, nullatenus illo præcepto prohibet, aliàs cũ in lege veteri nõ sit exceptũ, secundũ eius regulã nõ esset licitũ. Neq; legitima est respõsio, q̃ inuaufus nõ intẽdit aliũ occidere, sed se defendere. Nam etsi ita sit q̃ superior finis sit defensio, nihilo min⁹ tanq̃ mediũ sumit aggressorẽ occidere: potest nãq; q̃ se defendit hostis iugulũ recta intentione petere. Neque rursus solida est aliorum respõsio, quod ille nõ occidit priuata autoritate, sed publica aut diuina: quoniam profectò non alio, sed eo priuato iure quo quis potest ad seruandam vitam comedere, potest aggressorem interimere. Vnde qui ait publica autoritate occidi inuaforem, deberet dicere, publica etiam hominem comedere. ¶ Secundò arguitur cõtra id quod secundò inferit: nempe non licere reipublicæ alios occidere q̃ qui lege veteri excepti sunt. Primũ enim si præceptum illud, Non occides, ad eò erat generale, nõ erat cur Deus in tot casibus super illo dispensaret. Imò verò cùm præceptũ esset Decalogi, idq; negatiuum, neq; Deus potuit in illo dispensare, vt lib. 2. ostendebamus. ¶ Mox arguitur. Aut præcepta illa occidendi malefactorum, legalia erant, aut naturalia: si legalia, prorsus cessãrunt: quare neq; liceret modò homicidas occidere, neq; aliorum vllum qui illic capitali supplicio subditur. Si autem fuerunt, vt verè fuerunt, naturalis iuris interpretamenta: ergo lumine ipso naturali illi casus excepti erant ab illo præcepto, Non occides: vel potiùs non erant illo comprehensi. ¶ Et confirmatur ratione, ad quam mirandum est Scotũ non animaduertisse. Ante legem scriptam reipublicæ gentiũ scelera iure & merito, capitis supplicio vlciscabantur: & tamen id non faciebant quia excepti illi casus essent à lege scripta, quæ nondum erat. Imò verò seculo illo legis scriptæ illa non tenebantur: & nihilo minùs cædibus autoritate publica vindicabant scelera, idq; iustissimè: ergo ratio quare id reipublicæ licet non est exceptio scriptæ legis, sed

*Caligat in
bac re Sco-
tus nimis.*

ius ipsum naturæ. Id quod manifestissima demum ratione hæc patefit. Tam naturale est vt nocentes homines & in reipublicam pestilentes rescindantur, quàm quod non occidantur innocentes: ergo potestas hæc reipublicæ non pendet ex illa exceptione legis antiquæ, sed iure sibi naturæ conceditur. ¶ Ad hæc si reipublica modò ciuilibus facultatem non haberet naturale alios interficiendi malefactores quàm eos qui lege veteri excepti erant, neque liceret illos alijs excogitatis mortibus interimere, neque alios vlllo corporali supplicio afficere, puta fures flagellis cædere: neque alia enormia delicta mortis comminatione prohibere: consequens tamen absurdissimũ est, & contra tenorem Legis, capitalium. ff. de pœnis. vbi incendiarijs atque alijs pœna capitis decernitur: & parricidæ in dolium oclusi submerguntur: & hæretici exuruntur: & læsores maiestatis meritisimò dilaniantur: & alij flagellis vapulant: atque alij in exilium relegantur: quæ tamen pœnæ illic non erant positæ. ¶ Igitur nè rei explicationem diutiùs prolatemus, præceptum hoc, Non occides, sicuti cuncta Decalogi, vt lib. 2. ostensum est, id quod neque Scotus negare potest, præceptum est iuris naturalis: ex illo scilicet principio elicatum, Id nè facias alijs, &c. Quocircà legitimum eius sensum, ratio nos naturalis docet: atque ad eò consueque generale est quousque natura vitam vult humanam seruare. Quo autem casu ratio naturalis hois occisionem, aut iubet, aut permittit, idem casus eodem præcepto non comprehenditur. Ex quo fit vt aggressoris interfectio non sit eiusdem præcepti exceptio: quia neque tale homicidium vetitum à natura est, neque subinde vetari potuit. Atque eadem, imò æquiori ratione, neque malefactorum extinctio quæ publica fit auctoritate, exceptio est eiusdem præcepti: quoniam neque illo fuit vnquam comprehensa. Imò ipsa eadem natura nihilo minùs id iubet, quàm innocentium sospitatem. Quo enim se quisq; iure tueri potest cùm hostis internicie, & quo potest sibi membrum amputare vt ipse sit sospes, potest reipublica se incolumem per ciuis necem seruare. ¶ Sequitur subinde secundò, casus illos antiquæ legis non omnes fuisse mere legales, sed interpretationes iuris naturæ. Tãcti ingenio illius gentis cõgruens fuerit

*Explicatio
elegantiſſima
illius præce-
pti, Nõ occi-
des.*

vt aliqua tunc adhiberentur acerbiora le-
galia : vt fuit talionis pœna, & lapidatio-
nis adulteræ, atque alia id genus quæ non
in tota Christiana familia perdurant.

¶ Sequitur tertio quòd præter illa suppli-
cia potuit semper, potest quæ quisque prin-
ceps iusta ratione doctus, leges novas fa-
cere mortis infligtiuas : quoniam illud præ-
ceptum, Non occides, manus reipublicæ,
quatenus ratione ducitur, non alligat.
De tertio Sco. asserto, scilicet an liceat fures
occidere, commodius quæstio. 3. disputabi-
mus sub titulo de furto. ¶ Quartum verò
quod de adultera asserit, nempe Christum
reuocasse legem illius occidende, nescio qua
consequentia potest ex euangelio colligi.
Redemptor enim illic non induit iudicis
personam: imò negare visus est sibi, quate-
nus homini, illud competere sæculare iudi-
cium: sed tãquam minister ac rex regni cœ-
lorum admonitos illos curauit accusatores
vt si in aliquo essent crimine, respicerent: in-
telligentes cuiusq; iudicium à seipso inchoã-
dum esse. Hoc enim erat institutum regis
regni cœlorum: non autem sæculares cau-
sas iudicare. De adultera verò iterum articu-
lò proximo. ¶ Per hæc demum aliorum o-
pinio secunda recutitur. Sunt enim qui con-
tra Scotum in alterum extremum impin-
gunt. Aiunt enim dictum præceptum non
solùm non esse generale, sed hoc modo par-
ticulare, Non occides innocentem. Nam li-
cèt Exod. 22. absolutè positum sit, tamen sta-
tim cap. 23. subditur: Infontem & iustum nõ
occides. At verò neque hic modus dicendi
tutus est: quoniam & qui priuata autorita-
te fontem hominem & iniquum occidit, cõ-
tra idem præceptum peccat, vt articulo pro-
ximo patebit. Imò & autoritas publica si
eundem prætermisso ordine iuris occidat,
similiter contra idem ipsum peccat. Igitur
nullis opus est moderaminibus illum præce-
ptũ onerare: quia si opus illis fuisset, in De-
calogo fuissent expressa. Neque oportet
sub illa forma explicare, Non occides, ni-
si vbi causa fuerit iusta. Nam hæc forma
quædam apparetur petitio principij: sed ab-
solutè est intelligendum vt iacet: attamen
quatenus ratio id naturalis explicat. Simi-
lem enim effigiem præfert totus Decalogus,
Nolite iurare omninò: & tamen subin-
telligitur nisi ratio naturalis contrarium
exegerit. Et pariter interpretabimur illud,
Non furtum facies. Et hoc est quod docet

diuus Thomas. 1. 2. quæstio. 100. articu. 8. vbi
ait, homicidium quod in Decalogo prohibe-
tur. habere rationem: indebiti. Neque
hæc est petitio principij. Est enim sensus
quòd prohibetur id quod iure naturæ in-
debitum est: nempe id quod genere suo
est malum: sed nihilo minùs ex causa vsu
venire potest vt sit bonum. Causa verò ex-
plicandæ sunt dum quis inculpata tutela se
defendit, & quando iudex lege agit in ma-
lifactorem. Vnde cũ homicidiũ rē dicat in-
trinsecè malam, illè hominũ occisiones non
sunt nuncupandæ homicidia.

R Estat nihilo minùs argumenta diluere
quæ non sunt prorsus ambiguitate va-
cua. Ad primum quidem respondet san-
ctus Thom. cum sanctis interpretibus. Quo-
rum prima solutio est, quòd vbi improbi
absq; proborũ periculo interfici nequẽt,
abstinendum est. Id autem dupliciter vsu
venire potest. Primò si prauis adeò sunt cum
iustis commixti vt dignosci nequeant.

Quare si constaret in ciuitate maiorem e-
ius partem hæresi esse infectam, non li-
ceret ad puniendum crimen totam incen-
dere. Secus in aggressu hostilis vrbs: tunc
enim licèt sulphuris iactibus illam petere
cum innocentum periculo. Secundò, si puni-
ri non possunt nocentes sine grandi com-
motione innocentum, qui scilicet sangui-
ne vel alia necessitudine illis sunt coniun-
cti. Atque hæc est Augustini expositio con-
tra Parmenianũ. Quin verò aliud nobis do-
cumentum dedit Redemptor, vt potius sit
propter bonos parcendum malis: vt ange-
li pollicebantur Abrahæ, vt si decem iustos
Sodomis inuenirent, toti ignoscerent gen-
ti: quàm propter malos bonis incommo-
dandum. Tametsi prudenter regula hæc ad
humanam facultatem accommodanda est.
Humanus enim princeps non tam absolu-
ta viget autoritate quàm Deus. Ille enim
omnia ad postremum iudicium reseruat:
principi autem non licet quacunque de cau-
sa delictoribus parcere. Hoc enim in cla-
dem reipublicæ cederet. Quapropter quan-
uis multi scandalum accipiant, nihilo mi-
nùs si id commodè exequi potest, non de-
bet à malorum punitione cessare. Hanc e-
nim ob causam, vt ait Paulus, gladium por-
tat, vt tumultus ac seditiones exequutio-
ni iustitiæ obsistentes placare possit: & v-
bi opus fuerit, etiam contere. ¶ Ac pa-

D. Thomas.

Ad primum
argumentum.
S. Thomas.

Augustinus.

Paulus.

Ad secundũ
argumentũ.Pœna talio-
nis.Sensus præce-
ptorũ nega-
tiuorum De
calogi.

riformi modo respondetur ad secundum. Deus nanque arcanorum cordium scrutator atque humana salutis avidus, longanimi expectatione, ut ait Paulus, malos adducit ad poenitentiam: idque consulit san-

Paulus.

S. Thomas.

ctus Thom. & humanam iustitiam pro posse imitari debere. Ait tamen, pro posse, quando peccata non sunt publica, atque in aliorum perniciem vergentia. Nam alias, ut diximus, non habet amplam facultatem quam Deus. Quod dixerim ad obuiandum vulgatum interrogationi. Dubitare nanque quis posset, utrum dum iudex aut priuiceps indicij conijcit, si reum supplicio afficiat, perditum cum iri in infernum: si autem ei ignoscat mentem maturaturum profecturumque adeo per viam salutis, debeat ei parcere: hoc enim ratio eod suadere videtur quod vita corporalis in spiritualem est semper ordine charitatis referenda: cuius utique charitatis, iustitia non est inimica. Respondetur primo quod iudices, quatenus leges ferunt, multo esse debent in clementiam propensiores, quam in rigorem iustitiae. Ni hilo minus tamen quantum per reuelationem etiam constaret, supplicium reo causam esse damnationis aeternae, non est illi indulgendum. Alioqui facile cuiusque esset illa uti vafrice, ut se impoententem fingeret.

Punitio in bono publico ordinatur.

Ad tertium argumentum.

Et ratio est quod punitio publica non refertur in emendam neque in bonum ipsius qui punitur, sed in bonum publicum, ut alij tercantur: & quoniam bonum publicum praestantius est particulari, ordine charitatis praeter illo diligendum est: nam & ista via etiam consulitur salutem spirituali reipublicae. Ad tertium denique respondetur, quod hominem occidere non est eo modo intrinsece malum, ut mendacium: puta ita generale: sed quando est contra naturam: tunc autem est contra naturam quando homo dignitatem suam seruat: hoc est secundum rationem viuut: per hoc enim est liber ac propter seipsum existens: quando autem inde decidit, tunc in vilitatem seruitutemque; brutorum animalium degenerat: secundum illud Psalmi, Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis. &c. Ob idque perinde atque brutum licet eum occidere. Est enim corruptus homo, ut. 7. Polit.

Aristot. & 1. Eth. ait Arist. tanto fera bestia peior ac nocentior, quanto per ingenium & voluntatem pluribus abundat nocendi modis.

ARTICVLVS. III.

Virum scelerosum hominem, vnicuique libet priuato occidere licet.

AVD. satis est definiisse licitum esse homines nequam interficere, nisi & modum exploremus, nempe an id cuique liceat priuato cui. Arguitur enim

Primum argumentum partis affirmatiuae.

Secundum argumentum.

Tertium argumentum.

Augustinus.

Conclusio vnicuique.

primum a parte affirmatiua, ex illo Mosarico mandato, Exod. 32. Vnusquisque fratrem suum amicum & proximum occidat. Secundo arguitur ex eo quod articulo proximo corruptum hominem ac perditum cum bestiis conferebamus: syluestrem autem bestiam, ac praesertim si nocua sit, vnicuique liberum est occidere: pari ergo ratione & brutum hominem. Tertio, laude dignum est ut homo id etiam priuatim faciat, quod in commune comodum est: occiso autem malefactorum utilis est reipublicae: ergo illa etiam si priuatim fiat, iusta est & sancta.

Contra stant illa verba Augustini. 1. de Ciuit. Dei: Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur. Et tanto amplius, quanto sibi potestatem a Deo non concessam vsurpare non timuit.

Quaestio facilis est, quae hac vna negativa conclusione dissoluit. Soli reipublice, principiique, ac publico magistratui licitum est maleficos occidere. Conclusio in primis elicitur ex verbis Pauli ad Ro. 13. vbi solum publicum iudicem appellat in hoc Dei ministrum, atque eadem causa gladium portare, ut videtur in ira sit ei qui malum egerit. Et probatur ratione. Necessarium hominum interfectio non est per se bona, sed quatenus in bonum publicum refertur: ergo illi praesens incumbit, cui cura commissa est & custodia communis boni: quae modum amputationis membri quae proficua est corpori, medico praesens incumbit: cui cura infirmi demanda, ut iudicio secundum medicas leges id fiat. Cum ergo cura communis boni solis principibus eiusque ministris sit commissa, nisi vbi se reipublica per se ipsam regit, sit ut illis tantum id coepet, maleficos occidere. Hic primum omnium accuratius meditanda est ratio cur nulli priuatim fas sit alterum occidere, neque in vindictam sui ipsius, ut vulgaribus respondeamus qui vix id sibi persuadere possunt. Audias enim passim non solum blatero-

nes

nes quosdam, verum & ingenuos alios tantum suo protegendi honori tribuentes, ut iniustum arbitretur cohibitos esse homines proprias vindicare iniurias. Memini cuiusdam hanc audisse blasphemiam, Neque id Deum prohibere posse. Cum tamen et si Deus id non prohibuisset, ipsissimum naturæ ius vetaret. Imò diuina prohibitio explicatio est naturalis iuris. Et ratio est in promptu. Si enim eidem ipsi qui iniuriam passus, est vindictam natura commisisset, nemo non se ultra iustum vindicasset. Dolor enim illatæ iniuriæ & rationem obnubilat, & affectum in rabiem inflamat, atque adeo nemo se quod iuste deberet, sed quod posset maxime vindicaret. Documento nobis est manifeste perniciosus abusus nobilium, qui honoris ceremonias tam superstitiosè persequuntur, ut pro minima iniuria in mortem homines euocent. Igitur cum præclarissima iustitiæ virtus non animo perturbata, sed integro iudicio mandari debeat executioni, iuxta illud diuinum oraculum Deute. 16. Iuste quod iustum est exequeris: impendio quam maxime necessariū fuit ut non pars læsa, sed cõmunis persona, omniq; affectione libera iniurias vlcisceret. Quin verò neque hominibus id debuit prorsus concedi, uti Aristot. ait. 5. Ethic. cap. 6. sed rationi legibus instructæ. Qui hanc veridicam sententiam non plenè deprehenderit, non de re huc dicit dum iniuria ipse affectus est, iracundiaque illi dominatur: sed quando eadem ipse alium affecit, & ratio libera est ad iudicandum. Tunc enim non iustum censebit ut hosti suo modus committatur vindictæ. Quam ob rem neque correptionis gratia, licet patribus aut dominis filios aut seruos vel occidere vel certè mutilare: ut quæstio. 3. dicturi sumus. ¶ At verò conclusione hac nihil obstante, dubia nihilo minus existunt particularia. Primum de tyranno, an cuius ciuium liceat eum priuatim extinguer. Apparet enim id esse, natura magistra, legitimum: Nam vnicuique conceditur ius defendi sese. De hoc diuus Thomas. 2. sententia. distinctio. 44. quæstio. 2. articulo. 2. & opus. 20. de regimi. princ. cap. 6. optimè distulit. Summa autem disputationis secundum quosdam eius interpretes, atque alios Doctores, hæc est. Bifariam quempiam contingit esse tyrannum, videlicet aut potētatus acquisitione, aut sola eiusdem administratione quem iuste adeptus fuit. At qui in hoc secundo casu communis consensus est nemini li-

tere ipsum priuatim interimere. Et ratio est quod cum ius habeat ad regnum, non est illo nisi per publicum iudicium expoliandus, ut scilicet audiatur. Lata verò in eum sententia, quisque potest institui executionis minister. Præterea dum particulariter ciuem quempiam aggreditur, ut vel ipsum trucidet, vel sua rapiat, potest ciuis ille vim repellendo eum interimere: dum tamen constantissimum sit tyrannum. Nam si qui aliàs bonus est princeps, subito motu id semel inceptet: non perinde ac priuata persona periculo mortis obijciendus est. Igitur ut ad rem reuertamur, quando secundo modo princeps tyrannidè exercet, tunc verum habet illud momentum Petri, ut etiam dyfcolis dominis obtēperetur. Hæc enim, inquit, est gratia, si propter conscientiam Dei patiatu quis: tristitias patiens iniustitiæ. Quare si respublica superiorem habet, ille ad eundem est ut remedio succurrat: sin verò, illa potest in ipsum coarmari. Dum autē potēs non est, tunc Deus est orādus, in cuius manu cor Regis exiit: quicquid & propter peccata populi finit nonnumquam hypocritam regnare. Atque in hoc casu intelligenda est sanctio Concilij Constantien. sessio. 5. vbi tanquam hæresis condemnatur eorum error qui affirmabant cui libet licere tyrannum occidere. Si verò tyrannide inuafam rempublicam obtinuit, neque vniquam ipsa consensit, tunc quisque ius habet ipsum extinguendi: nam vim vim repellere licet: & quandiu ille rempublicam sic obtinet, perpetuum gerit in ipsam bellum. Adducitur exemplum de Aiod, Ind. 3. qui in viscera tyranni Eglon sicam abdidit. Eademque ratione Tullius lib. de offic. quem diuus Thomas loco citato auscultat, interfectores Cæsaris laude cõmendat: quippe qui per tyrannidem dominatum fuerat adeptus. Et pariter Decius Brutus commendatur, Decius Brutus qui extineto Tarquinio Reges exegit. ¶ At verò et si forsan summo rigore iuris hoc liceat, non tamen consilium est semper: nisi vbi respublica nulla alia patēte via, tum in extrema sit necessitate, tum præcipue in promptu habeat, ut illo extincto liberetur: quia aliàs huiusmodi interfectiones non solent prosperos habere successus. Imò interfectores quando id priuata autoritate exequentur, peius pestilentiusque in rempublicam debacchari solent, quam prior faciebat tyrannus. Quæ ratione Anus Syracusanus illa Syracusana incolumentum Dionysii cõsana.

Blasphemia
hominis tur
pissimi.

Perniciosus
abusus nobi
lium in vindi
candis iniu
riis.

Aristot.

Dubia parti
cularia.
Primum du
bium.

S. Thomas.

Tyrannus du
plex.

Bifida ad de
bium respublica

Cõcilij Cõ
stantien. ex
plicatur.

Aiod.

Cicero.
S. Thom. 2.

Decius Brutus

Limitatio bu
ius opiniois.

Anus Syra
cusana.

optabat, nè sicut ipse durior alteri tyranno successerat, ita & inhumanior tertius illi succederet. Frequentissima sunt passim scripta exempla. Et re vera historia Aiod parũ ad rem facit: tum quòd ille diuinitus fuit ad illud facinus electus, tum quòd & à populo etiam fuerat ad id missus. Et præterea non solum tyrannus ille erat gubernator, sed actu hostis. Qua ratione & Mutius Scæuola eatenus laude dignus est quòd Porcenæ exitium aggressus fuit: licet quòd flammis brachium adinouerit, non fuit virtutis opus: sed, vt ait Augustinus, inanis gloriæ cupiditas.

Mutius Scæuola.

Ad primum argumentũ.
Augustinus.
Dionysius.

AD primum igitur argumentũ cum Augustino. i. de Ciuitat. Dei, respondetur: quæ etiam Dionysij doctrina est. 2. cap. cœlestis Hierar. quòd dum quis quidpiam per ministerium, quod iubenti debet, facit, non ipse propriè facit, sed alter qui iubet. Et ideo cum Moyses legitimus esset loco Dei iudex ad uiscendam immanẽ illam idololatriam conflati vituli, & tanta esset facienda cædes, nempe vigintitrium milium, necesse habuit plures instituire executores ministros. Quare id quod ait, vnusquisque fratrem suum, &c. occidat, non est intelligendum quòd temerè ac promiscuè vnusquilibet quemlibet occideret: fuisse enim illa truculèta Andabatarum pugna: sed condemnatis illis qui fuerant in culpa numerosam copiam ministrorum destinauit: quibus ideo necesse erat vt amicus amicũ, & frater fratrem occideret. Præterquam quòd fratres appellabantur, non solum eodem parente geniti, sed omnes eiusdem populi. Ex hac autem solutione dubium enascitur, vtrum princeps possit quibuscunque priuatis facultatem facere occidendi malefactoris. Respondetur id non licere, nisi certis moderaminibus. Primum enim non posset generalem facultatem ciuibus facere, vt vnusquisque quem obuium haberet nocentem, absque alia condemnatione interficeret. Est enim contra ius naturæ vt contra inauditam partem, indictaque causã, sententia feratur: sed quicunque quantumuis perniciosus, audiendus est, vt Actuum. 25. habetur: nisi forsan publicus esset reipublicæ inuasor aut Regis: nam tunc liceret vnique vim in reipublicam illatam repellere. Secundum asserunt. Post latam sententiam licet quosque ministros instituire. Pri-

Andabata.

Dubium secundum.

Solutio.

mum in publicos latrones apertissimosque reipublicæ hostes, qui alia via comprehendi nõ possunt. De quibus habetur cap. pro humani. de homicid. volun. lib. 6. Et præterea filijs & fratribus concedi solet ministeriũ occidendi interfectorem patris aut fratris. Attamẽ hanc facultatẽ nõ valet inferior iudex concedere, sed tantum princeps. Imò neque id fieri passim debet, sed quàm rarissimè & in casibus egregijs. Nam præterquam quod ciuismodi executores vix expurgare conscientiam possunt odio atque iracundia, quare vt insidias condẽnatis tendãt alia accumulunt peccata, vsu sæpe venit vt sine sacramentaria cõfessione occidantur. Quocirca profectò nõ omnibus satis probatur Venetorum mos qui cum complures à patria exules habeant condemnatos, singulis facultatem faciunt, vt qui alium eorum interfecerit, vita ac libertate donetur. Subsequitur & de viro qui vxorem in flagrãti adulterio enecat, de quo nemini aut Theologorum aut Iuris prudentum in dubium cadit, quin contra prohibitionem homicidij mortaliter peccet ratione iam dicta: quia nemo antequã iudicetur adiudicãdus est morti, & eo casu intelligendus venit Canon Nicolai Papæ. Interfectores. 33. q. 2. vbi eiusmodi homines censentur homicidæ. At verò lege non puniuntur propter doloris grauitatem quem tunc ferre difficilimũ est: vt habetur. l. Gracch. C. ad. l. Iuliam de adul. & l. Marito. ff. eo. tit. Grauius autem dubium est, vtrum marito liceat vxorem sibi à iudice permissam occidere. Sunt enim qui hoc negãt, propterea quòd permisso illa nõ est præceptum, quali cogitur carnisfex ad executionem iustitiæ. Accedit citatus canõ, Interfectores. qui absque exceptione illos censet homicidas: & expressè canõ proximus, Inter hæc. explicat quòd quãquã liceat marito secundum mundanam legem vxorem interficere, tamẽ sancta ecclesia nõ stringitur eisdem legibus: vbi glossa annuere videtur quod semper est peccatũ. Duplex autẽ hic implicatur quæstio. Prior de lege, an sit licita. Antiquitus enim licebat patri filiam in adulterio captam interficere: vt patet. l. patri. & l. neque in ea. ff. ad. l. Iuliam de adulter. & l. castitati. C. eodem titulo. Postea verò mutata est lex, vt patet. C. eodem titulo. in Aucten. sed hodie. vt scilicet verberata in monasteriũ occluderetur. Et ista lex in vsu est nunc in Gallijs, & in alijs multis prouincijs respectu mariti: nam illa patris iam

Venetorũ cõsuetudo non probatur.

Nicolaus.

Tertium dubium.

Duplex quæstio.

iam oboleuit ab vsu. Sed tamen lex Hispaniarū sequitur antiquam: non quidem cum illo rigore vt adultera necessaria morte dāne tur, sed traditur marito cui facultas sit, si eā velit occidere. Et quod lex sit iusta, non est cur dubitetur. Nam præterquam quod crimen id videtur mereri, profectò Hispanorum de hac re ingenio vix fieri aliter posset satis. Neque vt paulò antea inter respondentium Scoto dicebamus, Christus illam legem reuocauit. Posterior verò sensus quæstionis est, vtrum eādem concessa marito libertate secundum conscientiam liceat ei id persequi: & re vera de hoc minor est dubitandi ratio. Nā etsi non instituat ut necessarius minister iustitiæ, instituitur tamē liber: quare ius ei fit vt illam occidat. Quapropter licet opus fuerit misericordiam illi parcere, tamen iustitiam neque coram hominibus violat, neque coram Deo. Et est porrò efficax argumentum, quod si marito citra peccatum non liceret eam iugulare, peccatum esset principi & iudici illam facultatem illi facere. Neque valet solutio si quis dicat, non illi permitti tunc vxoricidium, sed vt impune id faciat: quoniā illo priuilegio iam fruebatur, etiam si absque iudicio in flagrati delicto illam interficeret. Cum ergo solēni forma iudicij condemnata illi traditur, testimonium apertum est fieri illi ius occidendi eum ministro iustitiæ. ¶ Ad secundum principale argumentum respondetur, quod etsi homines à sua natura degeneres cum brutis conferantur, differunt tamen quod bestiarum natura sua sunt tales: ideoque & syluestres quisque citra iniustitiam occidit, & domesticas citra ipsarum iniuriam, licet dominis inferatur: peccator autem quia non est per naturam pecus, non debet nisi publico illius iudicio cui id incumbit damnatus interfici. ¶ Solutio autem tertij argumenti saluberrimum est documentum. Etenim vbi cunque proximo citra alterius nocumentum & iniuriam prodesse quis potest, laudabile officium est eius commodum procurare: vbi autem nocumentum alterius sese offert, quale est mors peccatoris, nō debet nisi iudicio illius ad quē functio illa pertinet intentari.

ARTICVLVS. IIIII.

Vtrum clericis etiam maleficos liceat interficere.

OST decisionem illius quod publicæ potestati non solum licitum, verum & sanctum est, maleficos extirpare, cōsequitur vt videamus an præfectis etiā ecclesiasticis idem sit licitum. Exiit enim à parte affirmatiua argumentum, quod secundum Paul. i. ad Corin. 4. imitatores eius ac perinde sanctorum esse debemus, sicuti ipsi fuerunt Christi. Deus autem maleficos perimere solet, secundum illud Psal. Qui percussit Aegyptum cum primogeniis eorum. Et Phinees quauis sacerdos interfecit Israëlitam cum Madianitide cōeuntem: vt legitur Nu. 25. Et Samuel Propheta interfecit Agag regem Amalech. Et Helias sacerdotes Baal. Denique Petrus Ananiam & Sapphiram. ¶ Secundò. Cum potestas spiritualis superior sit temporali, Deoque coniunctior, nō est cur habeat minorem facultatem occidendi eos malefactores qui sibi subduntur quàm secularis. ¶ In contrarium est illud. i. ad Timotheum. 3. Oportet Episcopum sine crimine esse, non vinolentum, nō percussorem. &c.

Primum argumentum partis affirmatiuæ.

Secundum argumentum.

Quæstio est soluta facilis, quæ hac vna conclusione neganter deciditur. Minimè clericis, quacunq; sint ecclesiastica potestate cōstituti, fas est vllum quātunuis criminofum morti addicere, aut mutilare. Probat duplici capite. Primò propter representationē. Cōsecratur enim altaris ministerio: vbi iugis sit memoria Passionis Christi: qui cum in ara crucis occideretur, percussus, vbi ait Petrus, non repercutiebat: cuius ergo imitatione non debet esse percussores. Nam vt Ecclesiast. 10. cōmonefit: secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Secundò id inde cōfirmatur quod in Evangelio, cuius clerici sunt ministri, nullū capitis supplicium aut mutilationis membri vlli vindicando crimini decretum est. ¶ Hic primū omnium animaduertendum quo iure clerici sanguinis effusione interdicanter. Haud enim interdictum hoc iuris est naturalis. Imò si merum illud consideres, non obstat quo minus episcopus subditos suos patibulo adiudicare possit. Dubium autem est, an sit de iure diuino. Ad hoc enim sunt qui distinguentes respondeant. Aiunt inquam duobus modis præceptum aliquod censerī posse de iure diuino. Vno modo, quia in sacra pagina scriptum est: altero verò, quia est à Deo ipso positum

Cōclusio vniuersa.

Ratio cōclusionis.

Responsio quorūdam.

Dilutio vtriusq; quæstionis.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

tanquam de re supernaturali: qualia sunt sacramentorum mandata. Sic enim. ad Corin. 7. distinguit Apostolus, dicens uxorem à viro non discedere, præceptum est Dei: quod autem fidelis ab infideli uxore secum habitare cõsentiente non discedat, ego dico, non dominus. Prohibitio ergo clericorũ nẽ sanguinẽ effundant, licet non posteriori, tamen priori modo, aiũt isti, est diuinum: quia extat apud Paulum loco citato. ad Timoth. 3.

Obiectio.

Quod si hæsites, num quicquid Paulus iussit pro præcepto habendũ est Dei? quandoquidẽ quicquid Apostoli tanq̃ apostoli loquebãtur quasi diuina organa proferebãt: Responderetur quod in assertionem fidei immediata reuelatione mouebant. Quare enũtiationes eorũ, vt diuina fides habentur: tamen in legibus aliquibus ferendis, licet Spiritus sanctus eis assisteret, sicut nunc ecclesiã, nihilo minus tales leges non sunt propriẽ iuris diuini, sicuti neque modò Papæ, & Conciliorum iussa. Vnde Actuum. 15. Visum est, inquit Petrus, non tantũ Spiritui sancto, sed Spiritui sancto & nobis: quia tunc in Concilio non utebantur immediata reuelatione, sed humana cõsultatione, Spiritu sancto, nẽ errarent, assisistẽte. Secus in fide proferenda: de qua admoniti sunt nẽ cogitarent quomodo aut quid loquerent, sed sola vterent reuelatione.

*Exclusiõ re-
sponsio illa
ad dubium.*

At verò quauis distinctio hæc ex re ipsa perspicẽde fiat, nescio tñ an ad propositum satis queat applicari cõmodè. Paulinũ enim illud verbum, attentè perspectũ, non huc spectare videtur, vt clericos inhibeat nẽ tanquam publicæ potestates malefactorum occidant: sed nẽ tanquam priuatæ personæ sint percussores. Vnã enim cõposuit, sobrium, prudentem, &c. non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum. Præterquam quod illic tantũ cũ episcopis sermo illi erat. Neq; verò inibi sæculares iudices eiecit, nẽ in sacerdotalem ordinẽ admitterentur: quod tamẽ ecclesia facit. Quapropter si huic tantũ loco insistas, profectò neutro superiori modo corum prohibitio hæc est de iure diuino.

Canillum.

Aliud autem argumentum posset validius ad propositum adduci: nempe quod Christus, vt præcedenti lib. q. 4. meminimus, non assumpsit sæcularẽ potestatem iudicandi, sed spiritualem regni cœlorũ. Vnde fieri videt cõsequẽs vt nec clerici possent illam exercere. Attamen neq; argumentũ hoc rem demonstrat: sed hoc tantũ, quod potestas ecclesiastica

ca, qua ratione spiritualis est, non se extendit ad iudicia sæcularia ferenda: nisi quatenus ordinem habent ad finem spiritualem. Huic tamen minimè repugnat quo minus clerici possent esse sæcularium principum ministri, vt eorum non in nocentium sanguinem effunderent. Imò verò neque repugnat quo minus episcopi eos possent gladio ferire qui spiritualem ipsum sinẽ perturbarent.

Ex his ergo sequitur (quod certò crediderim) prohibitionem hanc solũ esse de iure merito positum ecclesiastico. Neque verò sanctus Thomas verbum adduxit apostolicũ ac si esset habendũ pro lege, nẽ clerici in causa sanguinis iudices sederent, sed solũ per viã consequentiã & exempli: nẽpe quod postquam admonentur nẽ sint percussores, merito ecclesia cauit vt ab omni percussione abstererent.

Et in eodem sensu citat idem verbum Gratianus in fronte dist. 45. vbi ca. neminem. & can. episcopum. eadem habetur prohibitio. Et expressè cap. sententiam. nẽ clerici vel monachi. Et in titu. de clerici. percuss. Ratio ergo huius ecclesiæ sanctionis non fuit nisi decencia & honestas duplex, quæ ad cõclusionem allata est. Et præterea mundities quæ esse debet non solũ in sacerdotibus, verũ in vasis etiam sacris. Quapropter qui sacris initiantur, vt votum emittunt nẽ se femine polluant, ita & lege prohibentur nẽ contaminentur sanguine. Quæ quidem duæ sordium species, si in templo fundantur, illud quoq; pollutum relinquunt, & suo modo irregulare. Nomine autem clericorum in eiusmodi prohibitionem oēs promiscuè cõprehendunt tã minoribus ordinibus quã sacris initiati. Tamen quantum ad culpæ gradum non sit eadem omnium ratio. Nam qui in minoribus constitutus iudicatum sæcularem vsq; ad sanguinis effusionem exerceret, non peccaret mortaliter: quia ordines illi non sunt propriè sacri: qua tamen lethali culpa inficeretur qui esset in sacris: siue tanquam iudex, siue tanquam iustitiæ minister se cruentaret. At verò etiam in minoribus ordinibus nonnullum esset peccatum. Nam omnibus interdicta est sanguinis effusio.

Sed de irregularitate iure patentissimum est, occisores ac mutilatores fieri omnes irregulares, siue post susceptos ordines id fecerint, siue antè: vt patet can. Episcopum. distinet. 45. & distinet. 51. cano. aliquantos. & 23. q. 8. can. 1. & can. clerici. & can. quicumque. & de homi. volun. cano. de cætero. &

cau.

Solutio.

*Solutio vera
principalis
dubit.*

S. Thomas.

*Quos cõpre-
hendat ista
sanctio.*

*Quando in-
curratur ir-
regularitas.*

*Syluester.
Sola sanguinis effusio non est irregularitatis causa.*

ea. ad audientiam. & multis alijs locis. Quod late Syluest. tractat, verbo, homicidium. 3. Sed est notandum, qd licet citati canones, perculsores omnes, imo & arma fumentes, vt habetur dict. cap. clerici. irregulares esse discernant: intelligunt tamen doctores eorum tantum comprehendere qui occisores fuerint, aut mutilatores. Quare Panor. in cap. i. qui cler. vel vouen. Sola, inquit, sanguinis effusio non inducit irregularitatem. Et ita expressè habet gloss. Clem. vnica de hom. iuxta tenorè textus, Occidit aut mutilat. Sed de hoc standum est mori ecclesiastico. Caue tamè ne excommunicationis censuras cū irregularitate permisceas. Hactenus enim de clerico percussore aut seculari dictum est. Qui verò, vice versa, in clericū manus violentas iniecerit, licet neq; mutilator sit neq; sanguinis effusor, sententiam excommunicationis incurrit secundū Canonem, Si quis suadente. Quod si fuerit sacerdos & celebret, tunc fit irregularis, & pariter qui semen aut sanguinem in sacro loco effuderit: si modò effusio notabilis, vt aiunt, esset. Etenim qui pueri cū se inuicem pugno cadentes, parū sanguinis de naribus mittunt, non subinde sunt excommunicati. Homicidiū autem etiam citra sanguinis effusionem irregulare facit homicidū. Neq; requiritur vt eiusmodi actiones peccata sint vt sint irregularitatis causa. Imò etiam si sint virtutes, dum modò sint libera, id ipsum efficiunt: vt iudex eiusq; ministri, qui iussè iniquum interficiūt, irregulares sunt ad sacros suscipiendos ordines, atq; omnes ministri iustitie: quos glossa refert super dicto can. aliquantos. Dixerim autem, Dum modò sint actiones liberae & voluntariae: quoniam, vt in articu. 8. dicturi sumus, per homicidium casuale & per alias actiones quæ præter hominis voluntatem accidunt, nulla incurritur irregularitas. Imò cū quis se aut sua inculpata tutela defendendo alteri aut mortem infert, aut causam mortis: vt habetur Clem. vii. de homi. & eodem titulo, lib. 6. cap. prælati. Ex his fit consequens irregularitatem non esse culpam: imò neq; semper proprie poenam: vt lib. i. q. 6. adnotauimus: quia vbi nulla est culpa, nihil propriè habet rationem poenæ: sed est inhabilitas quædam & indecentia propter immunditiè ad sacrorum administrationem. Quapropter cū in pontificijs Bullis confertur facultas absoluedi à quibuscunq; peccatis & censuris, censuræ nomine non venit irregularitas. Quod si quis

Irregularitas non est culpa.

forfan ambigat, vtrum Pontifex Maximus super hac lege dispensare possit, tam quantum ad culpam quam etiam quo ad irregularitatem, facillimè colligitur ex superioribus affirmatiua responsio. Enimuerò cū lex sit merè positua, non solum quia, vt diximus, verba Pauli nõ faciunt illum sensum, verum etiam quòd quauis eum facerent, non esset lex diuina illius generis, quòd non cadit in dispensationem Pontificis: colligitur posse eundem pontificem iusta de causa dispensare, vt sacerdos, iudex secularis esse possit, & in bello miles: quibus functionibus annexa est sanguinis effusio.

Post hæc nulla restat difficultas ad argumenta quæstionis respondendi. Primiigitur responsio est, quòd Deus vniciq; secundum suam cōgruentiam imitandus est. Enimuerò neq; liceret sic totam urbem punire vt ipse puniuit Sodomam: Neq; verò (vt supra diximus) omnibus parcere quos ipse ad poenitentiam expectat. Sed vniciq; agendum est secundum præscriptam sibi legem: quæ in hac parte congruenter clericis legis gratiæ posita est. Sacerdotes namq; veteris testamenti non tractabāt spiritualia, sicut nostri: neq; ministeria occisi innocentissimi Christi. Sed erant legis ministri, qua corporalia supplicia, etiam mortis, maleficia decernebantur. Quod autem de Petro adductū est, nihil ad rem facit: quoniam neq; ipse coniuges illos occidit, neque eius iussu interfecti sunt: sed quasi ore Dei promulgauit sententiam, qua audita exanimati corruerunt. Ad secundum responderetur quòd potestas spiritualis clericorum non in hoc debet potestati principum præcellere vt corpora interficiat, sed vt animarum consulat salutem. Quæ utiq; ratio ne dicuntur principes terræ. Et per hoc soluitur tertium.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. V.

Vtrum alicui liceat seipsum occidere.

Vanis articulo tertio conclusum fuerit, nemini priuata auctoritate licitum esse quenquā occidere, quia id est contra iustitiam: restat nihilo minus scire vtrum cupiam id liceat in seipsum. Primum enim argumentum à parte affirmatiua est, quòd prohibitio homicidij est prohibi-

Primum argumentū.

bitio iustitiæ: vnde cum iustitia non sit nisi ad alterum, fit (vt quemadmodum ostendit Aristot. *5. Ethico. Arist.*) nemo sibi faciat iniustitiam, etiam si se occidat. ¶ Et accedit secundo loco quòd quando iudex qui alios habet interficiendi potestatis, ea est ipse dignus morte qua alios meritò condemnaret: apparet tunc & sibi ipsi eandem inferre posse. ¶ Tertio arguitur. Licitum est cuiuscunq; periculo minore maius curare: sicuti membrum sibi infectum refecare, vt vitam seruet: contingere autem posset vt quis seipsum occidendo à maioribus se malis eripiat, videlicet ignominia, aut periculo, aut turpitudine alicuius flagitij: ergò tunc id erit licitum. ¶ Quarto, Samson, vt legitur Iudicij. 16. seipsum ruina templi contriuit. Et Razias vt. 2. Maccha. 14. refertur, seipsum interfecit: eligēs potius nobiliter mori, quam iniquorum fieri subditū: quod & de Catone memorie proditum est. ¶ In contrarium est verbum August. 1. de Ciuitate Dei: quod refertur. 23. q. 5. si non licet priuata potestate hominem occidere, profectò etiam qui seipsum occidit homicida est. Et paulò post: Præstat vt de homine intelligamus illud quod dictum est, Non occides, neq; alterum: ergò neq; te. Neq; enim alium quam hominē occidit, qui seipsum occidit.

Vnica conclusio.

AD questionem vnica conclusione respòdetur. Nemini fas est seipsum occidere: & qui contra facit grauisissimi peccati mortalis reus fit. Idq; tribus rationibus comprobatur. Primò quòd si homo secundum seipsum consideretur, contra suam ipsius naturalem inclinationem atq; amorem, quem sibi ipsi naturaliter debet, facit, dum sibi vitam adimit. Secundò quòd si consideretur vt parsto tius reipublicæ, in bonum totius ordinatur: atq; adeò, vt. 5. Ethic. cap. postremo ait Arist. qui seipsum enecat, iniuriam irrogat reipublicæ. Tertio quòd si consideretur vt effectus est Dei, vita humana diuinum donum est, à Deoq; subinde pendens, tanquam eius possessio: ob idq; qui seipsum perimit, perinde in Deum peccat, cuius est seruus, atq; ille qui rem alienam vsurparet. Ad solū enim ipsum pertinet iudicium vite & mortis: secundum illud Deut. 23. Ego occidam, & ego viuere faciam. ¶ De conclusione nemo est qui dubitare possit: adeò est contra vniuersalem naturam vt sibi quisque mortem consciscat per quam vita priuatur, quæ omnium est fundamentum bonorum. Circa rationum autem

Primario conclusio.

Secunda ratio.

Tertia ratio

discrimen prius perpendendum est, qd si hominē absolutè in seipso cōsideres, nō est pro priè cōtra iustitiā vt se occidat, sed cōtra amorem quo res quælibet seipsam diligit. Si autē cōsideretur velut opificiū Dei, ac reipublicæ membrū: tūc quia ordinē habet ad alios, iniustus respectu eorū fit qui se occidit. ¶ De eadem tamen prima ratione dubium existit: haud enim efficacis satis apparet illatio, quòd si homicidium fiat contra propriam inclinationem naturalem, fit protinus peccatū mortale. Inclinatio nanq; naturalis, non omnis est bona: imò contra illam facere nonnunq; officium est. Enimverò inclinatio humana in bonum delectabile, naturalis est: quin etiā genere suo bona. Appetitus enim animalis suapte natura fertur in id quod est delectabile. Qua utiq; ratione natura necessarijs officijs conseruandi, tam indiuiduum, quam speciem delectationem immiscuit, vt essent appetibilia. Et nihilominus eadem inclinatio sepe numerò est mala: eademq; adeò refutere, bonum. Quapropter virtus temperantiæ ac fortitudinis secundum Arist. ad moderandū reprimendumq; naturales affectus nobis inferuiunt: ob idq; virtutis opus, laboriosum est ac difficile: nempè quòd eius conatibus cōtra naturalem inclinationem pugnamus, quæ superatu difficilis est. Adde quòd & iustitia originalis ad easdem infranandas naturæ affectiones donata primis parentibus fuit. Qua ratione, videlicet quia illæ naturales erant, iustitia ipsa fuit supernaturalis. Hac enim de causa Paul. ad Rom. 7. conquebatur aliam in membris legem præsentificare repugnantem legi mentis. Quòdnam igitur argumentum est, fit cōtra inclinationem naturalem, ergò est peccatum? Quòd si intelligas illam inclinationem esse bonam, id tibi restat probandum: quandoquidem ex hoc quòd sit naturalis, non cōuincitur. ¶ Ad hoc iam aliàs me dixisse memini. Habet enim hoc duo, easdemq; ambas naturales inclinationes: alteram ratione generis, alteram verò ratione speciei: quarum ideo prior materialis est, secunda verò formalis. Habetq; subinde hoc inter omnem creaturam corporalem singulare, quòd istæ inclinationes post naturam corruptam sint sibi inuicem contrariæ. Caro enim inquit Paul. concupiscit aduersus spiritum: & spiritus aduersus carnem. At verò quia id simpliciter rei naturale est, quòd formaliter & secundum speciem congruit illud autem quod competit, materialiter competit

Obiectio cōtra primam rationem.

Dilutio. Duplex inclinatio naturalis in bonum.

Paulus. Quæ dicat absolute iustitia naturalis bonis.

petit secundum quid: fit ut secundum rationem contra materialem, hoc est, contra sensualem inclinationem facere, ad hominis perfectionem pertineat. Igitur quando dictum est inclinationem naturalem ad vitam conseruationem ferri, atque eius amorem esse naturalem: intelligitur secundum rationem: ob idque facere contra illam inclinationem peccatum est, non solum inhumanum, verum & contra totum fundamentum naturæ. Quod enim viuere fit rationalis inclinatio, inde patet, quod rationalis natura est per rationis opera felicitatem consequi: quæ quidem opera nisi à viuente exerceri non possunt. ¶ Post hæc circa alias duas rationes explicandum est quomodo homo non sit suæ vitæ dominus, nisi hæc conclusio superiori libro. q. 3. satis fuisset à nobis demonstrata. Recolere autem id opus est quod ibidem demonstrare etiam curauimus: nempe rem publicam non proprie habere dominium vitæ ciuium, sicuti Deum. Haud enim princeps pro libito, velut ille, potest innocentem in mortem adigere, quod ad rationem dominij esset necessarium: sed tantum ut reipublicæ propugnator, iustique custos: ut inibi satis expositum est. Atqui hic applaudit exemplum totius, respectu partium. Homo enim non fungitur absoluto membrorum dominio, ut possit ea dum libuerit sibi amputare: sed ut custos vitæ potest illa obijcere ad defendendum totum: ac pariter dum putrescunt, rescindere. Sic ergo intelligendus est Aristot. 5. Ethico. cap. 11. vbi ait homicidam sui, iniuriam irrogare reipublicæ. Disputatio de hæc longa ingerebat, an liceat quempiam damnare ut seipsum occidat: nempe ut venenum epotet, aut fame pereat, aut de carcere non fugiat: hæc autem proprium locum inferius habent. q. 6. vbi de remedijs quibus reus uti potest, articulo 4. late disputandum est.

Reliquas ergo quæstionuculas huic principali adhærentes, inter soluendum argumenta dissoluere restat. Ad primum autem iam responsum est: nempe quod homicidium, peccatum est tum contra iustitiam, tum etiam contra charitatē. Quare qui mortem sibi consciscit, respectu sui non facit contra iustitiam, sed contra charitatem: respectu verò reipublicæ ac Dei, facit contra iustitiam. ¶ Ad secundum autem quod adijcitur dum iudex simul est morte dignus: Respondetur quod nemo constituitur sui ipsius iudex:

quia nemo de seipso recte iudicare potest. Quare sicut ægroti medico non est committenda sui ipsius curatio: ita neque malefactori iudici seipsum condemnare. ¶ Ad tertium argumentum Diuus Thomas respondet id quod præcedenti libro à nobis citatum meminimus: nempe quod cum homo constitutus per liberum arbitrium sit sui ipsius dominus, hoc est suarum actionum: de omnibus quæ eidem libero arbitrio subsunt disponere potest: non autem de vita, quæ Dei potestati, à quo illam recepit, tantum subditur. Et ideo ob nullam proorsam causam licitum vlli est sibi vitam adimere. Argumentum est quod locupletissimus August. disserit li. 1. de Ciuit. Dei: à cap. 17. vsq; ad. 26. Quare neque qui illo Pauli desiderio arderet dissoluendi, ut esset cum Christo: potest se illa causa necare. Neque ut extremas mundi huius calamitates suffugiamus. Nam cum secundum Philosophum. 3. Ethico. vltimum sit temporalium malorum, mors: qui illa se orbaret ut malis alijs careret, maius tunc contra naturam eligeret malum ut euitaret minus. Neque summa quis immanissimi criminis poenitudine percussus, potest in se nefarias manus iniicere ut se absumat. Neque verò ad euitandum atrocissimum scelus id licitum est. Quapropter Lucretiæ per mortem, quam sibi ipsa inferret, non licuit adulterium cauere: & multò minus postquam illam passa est iniuriam, ut Liuius lib. 1. refert, ignominia morte cõtègere: ut illic autor est August. Nam si resistendo, se à culpa liberauerat, non erat digna quæ se occideret: & si in culpam cõfenserat, non erat sui ipsius iudex. Occidit ergo sese ex pusillanimitate: quia ferre infamiam non valuit: sicuti & Cato, qui Cæsaris dominatum subire potens non fuit. ¶ Quod si hic obiter quæras quid ferre debeat pudica puella antequam in stuprum consentiat? Reuera quocumque genus mortis. At verò vtrum si non pro virili sua contra pugnet, membrisque resistat, sed immota manens nihil agat, cõsentire censeatur? Respondetur: In foro exteriori si immobilis tacensque maneret, rea stupri iudicaretur. Sic enim iubebatur, Deut. 22. ut puella quæ in virbe comprimeretur, quia tacerat, lapidibus obrueretur. Tamen in foro conscientiæ tantum tenetur non consentire, neque se sceleri ac commodare. Quare si metu tacet, non peccat mortaliter: dummodò nullum præbeat consensum. Neque verò manus in alterum tenetur iniicere. Tametsi quæ honesta est & ingenua

Aristot.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum. D. Thomas.

Augustinus.

Paulus.

Aristot.

Lucretia.

Augustinus.

Cato.

Quæstio.

Solutio.

Alteræ quæstio.

Responsio.

nua

nua, non debet facere quantum debet, sed quantum potest. Quæ autem inuita patitur, virginitatem non amittit: quia, vt Lucia aiebat, non inquinatur corpus nisi de consensu mentis. Vnde quæ se occideret vt stuprum caueret, maius peccatum faceret vt euitaret minus. ¶ Ad quartum de Samfone sunt qui respondeant per virtutem fortitudinis ei licuisse ad hostium cladem cum proprio periculo sese accingere. Ad hoc tamen iam lib. 2. q. 3. arti. 8. respondimus, quòd cum ille ausus, nõ fuerit humanus, sed supernaturalis: quia iam illi coma creuerat quam Deo dicauerat: dicendum est potiùs cum Augustino quòd id diuina reuelatione fecerit. Id quod eius oratio testatur, qua diuinitus suppetias petebat. De Eleazaro autè qui legitur. i. Maccha. 6. vt elephantè occideret, ab eodem oppreffus, facile, vt illic dicebam, crediderim virtute ac robore animi id aggressum fuisse. Razias autem non est cur excusetur, vt bene ait S. Tho. nam animi mollities fuit & læguor proprio gladio malle occumbere, quam vinci: Quod & Saùli vituperio datur, & Catoni. Vnde quòd historia addit, maluisse nobiliter mori. &c. non dicitur secundùm rei veritatem, sed secundùm eius exiltimationem. At verò de Apollonia, cuius historia refert quòd carnificù operas preueniens exiliuit in flamas, August. non est omninò certus. Si autè id verum fuit, vel dicendù est quòd erat iam tam rogo admota vt penè esset coniecta: vel quòd cum esset femina, acuminisq; adeò iuris inficia, per inuincibilem ignorantiam sit excufanda: vel ad hoc cum eodem Augustino recurrendum, quòd id diuino instinctu egerit.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum liceat vitam, pro defensione amici aut cuiuscunque virtutis, exponere.

ARTICVLO proximè præcedenti operæ pretium duximus hunc sextum adhibere: licet D. Thom. silentiò hic eum præterierit. Sunt enim apprimè affines & germani. Quæritur ergò vtrum vitam propriam liceat pro amico aut pro quacunque virtute morti offerre. Arguitur enim à parte negatiua. Vitam periculo mortis obijcere eodè recidit ac si quis seipsum occidat:

Primum argumentum à parte negatiua.

nam gubernator nauem nõ seruare dum potest, perinde habet ac si illam submergeret: occidere se autem nemini licet, cum non sit vitæ suæ dominus, sed custos: ergò neq; vitam pro alio exponere. ¶ Secundò. Ordine charitatis plus se quisq; diligere tenetur quàm aliterum: saltem nõ licet alterum plus diligere, mandante nobis Deo vt proximos sicut nos ipsos diligamus: qui autem propriam pro vita amici exponit, plus alium diligit quàm se ipsum, vt lib. de mend. cap. 6. arguit August. ergò id non licet: vt ipse ibidem concludit. ¶ Tertio. Sicut vita spiritalis ad spiritalè, sic & temporalis ad temporalem: nemini autem spirituale propriam licet pro spiritali totius mundi amittere: ergò neque temporalem propriam pro temporali amici. ¶ In contrarium est verbum Christi, Ioannis. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam quis ponat pro amicis suis.

Argumentum 2.

Augustinus.

Argumentum 3.

Quæstio est egregia: neq; solum Philosophis digna, verum & Theologis: tametsi nõ pro eius dignitate viderim ex professo disputatam. Tribus ergò conclusionibus absolendam duxerim. Prima est. Ponere vitam pro Deo, atq; in testimonium eius fidei, catholica fides iubet: cuius perinde cõtraria assertio, hæresis est manifestaria. Hoc patet ecclesiæ testimonio, quæ ob hanc præcipuam virtutem martyrum ordinem, ceu inter diuos præcipuum, vsque adeò colit, vt censat per actum martyrij omnia condonari peccata. De hoc ergò non pertinet ad præsentem locum disputare. Sed adiungimus eidem conclusioni, pariter pro tutela cuiusq; virtutis id ipsum licere. Ob id enim Ioannes Baptista martyr catalogo adscribitur, quòd de iniquitate incestuosum Heròdem redarguebat. Neq; solum in præceptorum tutamen, verum & ad defendendum consiliorum veritatem id ipsum laus esset: nempe vt quis defenderet consilium esse, vota religionis suscipere. Hæc enim omnia in custodiam propugnationemq; fidei referuntur. Neq; verò est qui negare possit quin etiam pro republica liceat periculum subire mortis: quandoquidem, vt antea sæpè diximus, res publica ad id potest ciues suos cogere: sicuti totum, membra, ad sui defensionem. Hæc ergò citra disputationem iacta sint fundamenta. ¶ Quo autem alterum, quod patentissimè etiam est, extremum, cum hoc ipso componamus, sit secunda

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

secunda conclusio. Nullatenus licet aut vitam spiritualement, hoc est Dei gratiam, amittere: aut minimam eius iacturam facere pro salute spirituali totius mundi. Imò, vt absit blasphemia verbo, si casus per impossibile accidere possit, neq; pro sanctorum defendenda gloria. Memini enim quosdam hoc in dubium reuocare: nihilo minus conclusio adeo per se nota est, vt cõtraria manifestam complicet repugnantiam. Enimuerò optare de gratia Dei cadere, vt alij in ipsa persistant, est eligere esse in odio Dei: quod autem hoc sit virtus, implicatio est cõtradictionis. Nam quòd est virtus, licet: per id autem quod licet, non perditur gratia. Item optare odium Dei est optare id quod intrinsecè est malum. Imò & minimum veniale peccatum licere admittere pro salute spirituali totius mundi, cõtradictionem inuoluit. Sed neq; optare minus diligi à Deo vt alij magis diligantur, fas esse potest: nam qui minus diligitur, minus diligit: optare autem minus diligerè, est quid optare contra naturam ipsam charitatis: atq; adeò implicatio cõtradictionis est illud esse opus charitatis. ¶ Contra hanc nihilo minus veritatem arguitur. Sequeretur neq; licitum esse vitam spiritualement periculo obijcere pro salute animarum: nam si illam neutiquam licet perdere, videtur sequi, neq; eius periculum subeundum esse. Consequens tamen est falsum: quoniam prudens charitatis feruor nonnunquam hominem animat vt ad conuertendas perditas mulieres cum aliquo suo periculo earum colloquiũ adeat: vel aliquò ad prædicandum pergat, vbi in maiori versabitur periculo vitæ spiritualis, q̃ si intra claustra se monasterij contineret. Respondetur, primam consequentiã nullius esse valoris. Nam iacturam facere gratiæ, detrimentum est ipsius charitatis: exponere autem illam periculo, adeò non est charitatis remissio, vt ex nimio eius ardore procedat.

Obiectio.

Solutio.

Tertia conclusio.

Augustin⁹.

¶ Tertia conclusio, ad cuius veritatem explorandam præfens mouetur quæstio, sit. Licitum est, & sapissimè officium, vitam corporalem exponere, non solum pro vita spirituali amici, verum & pro temporali: quin verò pro eius honore, & fama, & pro eius bonis temporalibus. At qui de hac quæstione Diu. August. diuersè locutus est: loco nanq; inter arguendum citato visus est ad partem negatiuam annuere. Tamen lib. de Amicit. cap. 10. expressè ait vitam corporis ponendam esse pro amico: vt sanxit, inquit, diuina authori-

tas. Nimirum ad verbum Christi alludens à nobis citatum, Maiorem charitatem nemo habet. &c. Et reuera nunquã mihi in dubiũ venire potuit, quin certò crediderim peregrinũ hoc esse amicitiam, ac subinde virtutis officium. Et primũ autoritas Christi, si meditatè perpèdatur, hunc planè sensum facit: tametsi nõ desint qui cauillantes dicant Seruatorẽ nostrum hunc tantũ docuisse, q̃ liceat vitam corporalem pro spirituali amici, sicut ipse fecit, exponere. Enimuerò quanuis ipse ad hoc propositum illud citauerit, nihilo minus dicitur illud vulgò inter philosophos circũferebatur: illud nimirũ vbiq; docentes, Amicus est alter ego. Quare eorum sensus nõ ad vitam spiritualement referebatur, sed ad hoc quod ius amicitiam sit cũ periculo propriæ vitæ bona amicitiam temporalia tueri. Quocirca Christus vulgatum allegans axioma, eundẽ sensum approbauit. Videlicet quod cùm charitas sit, dispendium ceterorum bonorũ amici gratia facere: hæc tamen summa sit, vt etiã vitam ponas. ¶ Adde quod Christus pro vita temporalis nostra propriã posuit. Nam sicut per peccatum, vt ait Paul. mors introiuit in orbem & redemptoris munus fuit liberando nos à peccato liberare etiam à temporali morte, donando nobis immortalia corpora. Quare eodem cap. 5. Paul. concludit: sicut regnauit peccatũ in mortem: ita & gratia regnat per iustitiam in vitam æternam. Et cap. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à peccato & lege mortis. ¶ Præterea illo verbo Christus voluit mortalium amicitiam sibi maxime conciliare. Ob idq; illud absq; vlla exceptione absolutè citauit: scilicet quòd in hoc maxime ostendatur charitas quod quis ponat vitam pro amico. Non enim ait pro hoc vel illo bono amici, sed pro amico, vbi tua ipse vitã indigerit. ¶ At verò vt ad rationes naturales descendamus, illa qua quidã vtuntur, non est satis firma. Arguunt enim ob id licere vitam exponere pro amico, quòd iustum est illam ponere pro virtute, & vera laude: & ponere vitam pro amico est virtus. Hęc nanque ratio principium petit. Nam hoc ipsum est in controuersia. Amicitia enim nõ est virtus, sed virtuti proxima, vt ait 8. Ethic. Philosophus: Sum enim alteri amicus, quia studiosus est. Sed de hoc est quæstio, vtrum ius amicitiam hoc permittat vt vitam cuiustu non es dominus, possis pro illo exponere. Eò præsertim quòd cùm vita sit bonorum omnium temporalium maximum, & amicitia

Maiorẽ charitatem nemo habet. &c.

Christ⁹ pro vita temporalis nostra propriã posuit.

Aristot.

amicitia

Ratio effi-
cax conclu-
sionis.

citia non sit nisi temporale bonum, videtur vita non esse pro amicitia commutanda. Ratio ergo conclusionis sic efformatur. Vita nihil altius est quam quoddam temporale bonum, quod non est supremus finis in quo nostra consistit felicitas: sed est tantum mediū ad ipsam consequendum & conseruandum: bonum autem vtile licitum est in defensionem alterius boni exponere, quod pars est nostræ felicitatis, etiam si per se consideratū minoris esset pretij. Potest enim iure optimo quisq; vitam periculo obijcere ad defendendum bona sua temporalia: eò quòd bona ipsa rursus ordinantur in cōseruationem eiusdem vitæ, atq; in statum eius felicem: vita autem amici mei est proprium meum bonum, ad meam etiam felicitatem pertinens: ergo eadē ratione mihi licebit, imò multò decentius, propriam vitam pro illa ponere: nam merito illam pluris facio quam bona mea: quandoquidem per ipsam felicem statum vitæ meę conseruo. Quin verò eadē ratione sequitur, vt possim illam exponere ad protegendum eius honorem & bona temporalia, si fuerint vsq; adeò ampla. ¶ Secundò arguitur exemplo Christi. Certum enim est vitam eius etiam temporalem præstantiorē fuisse nostra spirituali: nam erat vita Dei, per quam scilicet homo verè erat Deus: & tamē quia vita nostra æterna in eius redundabat gloriam, illam in pretium nostræ dispendit. ¶ Tertiò arguitur. Iure naturæ omnes mortales sumus eiusdem corporis membra: ergo sicuti membrum eiusdem corporis vnū pro alio exponitur vt inuicem se custodiant: sic licitum est inter homines. ¶ Quartò. Sicut pro republica debitū est vitam ponere, quia partes eius sumus, quam ideo conseruare tenemur: sic & pars se potest periculo alterius partis exponere: quandoquidem salus reipublicæ ex salute partium constat. ¶ Adde q̄ negare filium cum proprię vitæ periculo debere vitam patris tueri, seritas profectò esset, & barbaries: cum eandem vitam à parentibus receperimus. Concesso ergò semel quòd iure charitatis hoc liceat, non est descensus difficilis, vt etiam pro vxore, pro filio, pro patre, atq; adeò pro amico id liceat. Nam pro rege, nemo dubitat. ¶ Præterea nullus philosophorū sapientumq; physicorū non laudat facinus Pyladis atq; Orestis, siue historia, siue fabula, vt Cicero lib. de Amicitia, morabile factum insinuat. Tametsi mentiri vt alter pro altero haberetur, non fuit virtus. ¶ Sed quid in re

Pyladis atq;
Orestis me-
morabile factum
censet.

non dubia moramur: vox populi, vox naturæ est: & tamen nulla fuit, seu barbara natio, seu sancta, etiam si Christianā intelligas, in qua nō egregiæ laudi daretur, ac detur, q̄ qui hominē in periculo mortis coniectū viderit, eidem se offerat periculo vt proximi vitā, dum possibile apparet, eripiat. Dum possibile, in quā, apparet: nam aliās, temeritas esset. Exempli gratia: qui gladijs se inuicem impetentes aspectat, & potens cum aliquo suo periculo litem dirimere, non se medium infert etiam si non teneatur: profectò vt ignauus & infamis habetur: tantum abest vt si id fecerit perperam fecisse iudicetur. Idemq; ferè iudicium est de protegendo amici honore, atque alijs magnis bonis, quibus vita eius sustentatur & honor. In summa, qui hoc negat officium esse eximium amicitie, ornamentum profectò eius præcipuum de media re publica tollit.

Ad primum igitur argumentum negatur idem esse, vitam quempiam pro amico ponere, quod seipsum occidere: iam enim supra diximus, occidere se quempiā bifariam contingere. Vno modo directè & per se: & hoc nunquā licet neq; pro amico, neq; pro virtute ipsa. Haud enim poterat martyr stragulare seipsum pro fide. Altero verò modo id contingit per accidens: scilicet quando quis propriam vitam non seruat, quam seruare potest: & hoc non reputatur homicidium nisi quatenus ipsam seruare tenetur. Et quanuis homo non sit suæ vitæ dominus, sed custos: tamen nō tenetur eam omni possibili modo seruare. Potest quippe eam, vt diximus, nō solum pro virtute, verum & pro bonis temporalibus exponere. Quin verò etiam potest non vti optimo cibo ac regimine, aut optima medicina ad ipsam seruandā: eadē ergò ratione potest illam exponere pro amico. Sed tunc peccaret quando illam prodigeret: hoc est, pro nullo bono fine aut pro exiguo illam dispenderet. vt si ad defendendum valorem vnus scuti, periculo illam obijceret. ¶ Ex hac autē solutione oritur scrupulus, vtrum in naufragio vbi tantum vna est tabula quæ duos seruare nō potest, liceat vni alteri cedere: Et fac esse filii & patrem. Ex cōclusionē enim videtur sequi id esse licitū: ex hac autē solutione apparet contrariū colligi. Nam qui tabulam desereret, perinde haberet ac si se in mare proijceret: quod est se directè occidere. Profectò res est dubia. Respondetur

Ad primum
argumentū.

Occidere se
bifariam cō-
tingit.

Quitenta-
mur seruare
vitam pro-
prium.

Scrupulus.

spondetur ergò quòd antequàm tabulam filius capiat potest illam relinquere patri: quia non hoc est posituè se occidere, sed permittere se mori: postquam verò eidem insidet, re vera non apparet licitum esse vt se in fluctus deiciat. ¶ Ad secundum respondetur, qd ordo charitatis quo homo tenetur non plus proximum quàm seipsum diligere, attendendus est secundum vitam spiritualem: cuius ideo detrimentum homo nõ debet pati pro toto orbe: sed quantum ad temporalia non est ille ordo necessarius: quoniam temporalia per se non pertinent ad perfectam felicitatem, sed sunt tantum media, vt diximus.

Ad secundum argumentum.

D. Thomas.

Vnde S. Thom. 2. 2. q. 26. ar. 5. in solutione primi, ait, quòd cum vnum quodq; id sit quod in ipso præcipuum est, magis est proximus diligendus quantum ad spiritalia quàm corpus proprium: vt si simpliciter fuerit necessaria vita nostra pro salute spiritali eius, tunc sit nobis expendenda: vbi explicat ordinem qui est ex necessitate præcepti. Sed tamen inferius in solutione tertij ait, quòd licet non sit de necessitate charitatis quòd homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quo tenetur eius saluti prouidere: tamen quòd aliquis sua se sponte ad hoc offerat, pertinet ad perfectionem charitatis. Vbi non distinguit de salute spiritali & corporali, sed vtrunq; videtur intelligere.

Ad tertium argumentum.

¶ Postremum deniq; argumentum solutum est, vbi monstrauius non esse eandem rationem de spiritali & temporali salute. Quare falsum est eandem esse rationem spiritalis ad spiritualem quæ temporalis ad temporalem.

ARTICVLVS. VII.

Vtrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

OST nocentis homicidium, quod quemadmodum lege fiat dictum est, subsequitur in hoc septimo articulo, qui est apud S. Th. sextus, disputare vtrum liceat in aliquo casu innocentem interficere.

Primum argumentum.

Arguitur enim à parte affirmatiua. Abrahã hac laude inter cætera commendatur, quòd innocentem filiolum aræ destinauerat. ¶ Secundò. Si id licet quod maius nocementum infert, & id licebit quod infert minus: nam de illato nocemeto existimatur peccati gra-

Argumentum 2.

uitas: licet autem peccatorem occidere, etiã si periculo perditionis æternæ non nunquam exponatur, vt supra dictum est: ergò & innocentem quem certius creditur miserij huius sæculi solum ad æternam felicitatem aduolare. ¶ Tertio: quod secundum ordinem iustitiæ sit, nullum est peccatum: sed quandoq; iudex secundum allegata & probata innocentem in mortẽ adigere cogitur, quem scit falsis testimonijs delatum: & pariter minister qui eius dicto audiens esse tenetur: ergò licitum est quandoq; innocentem interficere. ¶ In contrarium autem est illud Exod. 23. Infontem & iustum non occides.

Argumentum 3.

Quaestio ista titulus de duplici innocentem, intelligi potest Primò de eo qui nõ solum re vera est innocens, verum etiam legitime: quia non probatur nocens: & de hoc præsens intelligitur interrogatio. Alius verò est, qui licet re quidẽ sit innocens, tamẽ legitime probatur nocens: de quo, cum grauior sit abstrusiorq; dubitandi ratio, inferius. q. 4. articulo. 2. mouebitur peculiaris quaestio. Hæc ergò facillimè vnica conclusione expeditur. Nullatenus licet hominẽ innocentem, cuius nulla habetur sinistra opinio, interficere. Probatio est peruia. Homo enim, vt ex dictis patet, & secundum seipsum consideratur, & præterea in ordine ad bonum commune. Et quidẽ secundum priorẽ considerationẽ, scilicet quatenus est rationalis naturæ, neminẽ interficere licet. Nam & iniquissimi etiam peccatoris natura, quatenus Dei figmentum, diligenda est: ob solam ergò causam communis boni peccator occiditur: in innocente autem nihil est curius rei publicæ fiat ipsum occidendi: quoniam præcipua est reipublicæ pars, atq; ad eius salutem præcipuè cõferens. ¶ De hac conclusione non est cur multum dubites: offeruntur nihilo minus nonnullæ, licet tenues, dubitandi rationes. Prima dum in obfessa à tyranno ciuitate cuius innocens est, cuius caput tyrannus ille petit: eo forsan qd sibi est aduersus. Historia est de Demosthene, quem, dum Atheniẽ. ciuitas obfisione opprimeretur, tantum dux ille hostis petebat, vt incolumẽ relinqueret ciuitatẽ. Tunc enim ille in senatu fabulam illam luporum retulit, qui ab ouibus canes deposcebant, illa vasticie vt securi postea possent in inermem pauidumq; gregem irruere. Dubium ergò est vtrum tunc pro salute totius reipublicæ licuisset innocentem in manus hostis per-

Titulus quaestio ista illustratur. Duplex innocentens.

Vnica conclusio.

Probatio.

Demosthenes.

pendendum

dendum tradere. Apparet enim fuisse licitū. Primum quia respublica ius habet exponendi ciues patenti morti pro salute totius: vt patet in bello: sicut totum, suas partes. Deinde quod & ipse tunc innocens, cuius morte salus totius ciuitatis agitur, tenetur se hosti dedere: ergo ad id potest respublica ipsum cogere. Nihilominus respondetur nequam id esse tunc licitum. Quare D. Tho. generalem statuit conclusionem. Nam, vt ad primum argumentum respondeamus, tunc respublica potest exponere ciuem quando necessarius ad pugnandum est & resistendū hosti: quia tūc est per se necessariū mediū: nō autē quando tantū est necessarius ex malitia alterius. Quoniam cū homicidiū per se non sit bonū, nunquā fit licitum nisi ex fine cuius est per se medium. Et innocentis mors nunquā est hoc modo reipublicæ necessaria. Quare sicuti, vt paululo antè meminimus, non licet tibi iubente tyrāno eruere tibi ipsi vnum oculum, vt alterum serues: ita neque tunc reipublicæ innocentem morti tradere. Nam, vt superioris dictum est, non est absolutè domina vitæ ciuium, sicut Deus: & ideo in innocentis vitam solus Deus potestatem habet. ¶ Sunt qui licet diffiteantur rempublicā tunc iussu tyranni posse eum occidere, fatentur tamen posse ipsum ciuem tradere ad occidendum. Porro autem idem est vtrunq; profus: atque adeo neutrum licet. Posset nihilominus eum illo casu nō defendere: quia respublica cum suū periculo nō tenetur defendere priuatum ciuē. ¶ Quod si contrā similitudine arguas: Si quis mihi mortē cōminaretur nisi manū aut linguam abscindēdā illi offerrem, possem membrum tradere vt vitam seruarem: licet: medium illud non sit necessarium nisi ex malitia alterius: ergo similiter posset respublica ciuem suū tradere. Negatur consequentia: quoniam membrum non habet esse distinctum ab esse totius: neque vllō modo est propter se, sed propter totum: neque per se est capax iuris vel iniuriæ. Homo autem quāuis sit pars reipublicæ, est nihilominus & suppositū propter se ipsum existens, atque adeo per se capax iniuriæ, quam respublica nō potest illi irrogare. ¶ Vnde ad secundū supra obiectionem argumentum respondetur, quod quāuis ipse teneatur tunc proprio se offerre periculo vt publicum caueat: non tamen ad id iure cogi potest: quoniam tenetur non de iustitia, sed de charitate. Sicut stat me in graui necessitate ad cleemosynā teneri ad quam cogi

non possum. ¶ Alius dubitandi casus est in bello: & quidem in communi aggressū, vbi permixti sunt innocentes cum nocentibus: non est dubium quin liceat hostes inuadere, cum innocentum periculo. Sed dubium est in singulari certamine. Video militem in me irruentem quem scio innocentem esse: puta qui certō credit bellum iustum contra me gerere. Videtur ratio suadere quod tunc non possim illum occidere. Nam bellum non potest esse iustum ex vtrāque parte. Si ergo ille iuste contra me pugnat, non possum ego iuste me defendere. Respondetur nihilominus licet. Primum quia iuste ambo pugnare possumus ex ignorantia, quando vterque putat se iustum defendere causam. Præterea licet tunc in conflictu vni militum constaret iustitiam ab alterius parte stare, potest se defendere: quia non tenetur illam pati mortem. Quare non solum tunc ex falsa præsumptione (vt quidam aiunt) nempe quia vterque putat alterum esse nocentem: sed etiam si sciat esse innocentem, licet tunc pugnare. Non posset autem alterum occidere nisi in suam defensionem. Sed rogas, vtrum miles possit alterum aggredi quem scit esse innocentem. Respondetur quod si bona fide credat, iustum se gerere bellum, etiam si alium putet esse innocentem; putat quia vel id ipse credit, vel iniustus in exercitu retinetur, potest illum aggredi: tum quod aggressus ipse in bello est defensio: tum etiā quod vnus princeps ius habet aggrediendi alterum. Qui autē miles crederet bellum se gerere iniustum, aggredi non posset.

AD primum autem argumentum in contrarium, lib. 2. satis responsum est. q. 3. articulo 8. Deus namque non tanquam legislator, vt Scotus putat, dispensare valet super homicidio: sed tanquam vniuersalis vitæ dominus, potest cuius potestatem facere alterum occidendi: sicuti fecit Abraham: cuius ideo obedientia laude digna fuit. Tamen si pro sua clementia id nō permiserit executioni mandari. Nemo autem mortalium hoc absoluto vitæ dominio. ¶ Solutio autem argumenti secundum notanda est apud D. Tho. nempe peccatorum grauitatem de se primò attendendam esse, non penes illatum nocentem, sed penes obiectum. Quapropter innocentis occisio scelestior est & maiori digna supplicio quam occisio impuri ac perditū hominis. Primum, quia huiusmodi occisor præstantius bonum lædit, quod magis est per se diligendū: qua-

Solutio.
S. Thomae.

Obiecto à similitudine.

Dilutio.

Soluitur ratio: contra obiectum.

Secundus
scrupulus.

Submouetur
dubium.

Tertius scrupulus.

Ad primum
argumentum.

Ad secundum
argumentum.
D. Thomae.

quapropter peius cōtra charitatem peccat. Secundo, quia & illi iniuriam facit qui minus erat illa dignus: atq; ideo iniquius iustitiam violat. Et tertio, quia rempublicam meliori priuat bono, ac subinde in bonum commune est pestilentior. Postremo & Deum ipsum impudentius spernit, qui iustos chariores habet, secundum illud Lucæ. 10. Qui vos spernit, me spernit. Quòd autem iusto mors in bonum æternæ gloriæ cedat, occisioni accidentarium est. ¶ A solutione autem tertij argumenti quod de innocente legitime probato nocente addebatur, superferendum est vsq; ad locum citatum. q. 6.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. VIII.

Vtrum ius sit vnicuiq; proprium inuasorem in sui defensionem occidere.

V M supra definitum sit nemini priuata autoritate licere malefactorem occidere, explorandum supererat vtrum saltem liceat aggressorem per modum defensionis interficere. Sunt enim nonnullæ sanctorum autoritates quæ id vitare videntur. Ait quippe August. ad Publi. De occidendis hominibus, ne ab eis quisq; occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles aut publica functione teneatur, vt non pro se hoc faciat, sed pro alijs accepta legitima potestate. vbi negare videtur, quipiam ne occidatur licere priuatim occidere. ¶ Et in. 1. de libe. arbit. Quomodo, inquit, apud diuinam prouidentiam à peccato liberi sunt qui pro his rebus quas cõtenti oportet, humana cæde polluti sunt? Et censet illas res in vniuersum esse cõtendendas, quas homines inuiti amittere possunt, in quarum numero est vita. ¶ Et Nicol. Papa, can. de his clericis. dist. 50. ait: De his clericis quibus consulistis, scilicet qui se defendendo paganum occiderant, si postea per pœnitentiam possunt ad pristinum statum redire, aut ad altiore ascendere, scitote nullam nos occasionem dare, neq; vllam tribuere licentiam eis quemlibet hominem quolibet modo occidendi. Cui quidem legicum ad mores pertineat, videntur & laici esse subiecti. ¶ Quarto. Homicidium est grauius q̄ simplex fornicatio: sed nemini hæc ad seruandam vitam est licita: ergo neque homicidium facere. ¶ Postremo. Si arbor est

Primum argumentum à parte negatiua.

Argument. 2.

Argument. 3.

Argument. 4.

Argument. 5.

mala: ergo & fructus, vt habetur Matth. 7. sed defensio ipsa videtur illicita contra illam Pauli monitionem ad Rom. 12. Non vos defendentes charissimi: ergo & aggressoris occisio erat peior. ¶ In contrarium autem est illud Exod. 22. Si effringens fur domum siue suffodiens inuentus fuerit, & accipio vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis: licet ergo aetiori ratione vitam propriam vsq; ad mortem inuasoris defendere.

AD quæstionem tribus cōclusionibus respondetur. Prima. Nemini licet aggressorem occidere nisi id fuerit necessarium medium: nempè si alia via se non potest defendere. ¶ Secunda. Vbi medium illud fuerit necessarium, licitum est vim vi secundum iura repellendo, cum moderamine inculpatae tutelæ illum occidere. Probantur simul ambæ cōclusiones. Ad quarum probationem supponitur contingere posse vt vnus actionis duo existant effectus: quorum alter ex intentione agentis proferatur, alter verò accidat præter eius intentionem. Vt dum quis fodiens vt vitem plantet, thesaurum reperit. Morales autem actus ex eo speciem sortiuntur quòd in intentione & proposito agentis extiterat: ab eo autem quod accidentarium est, nihil laudis vel vituperij recipiunt: vt si venator intendens sagittam in feram dirigere, hominem transuerberet, non est censendus homicida. Ad propositum ergo nostrum, vbi quis se defendit, duos est considerare effectus, scilicet & propriae vitæ conseruationem, & exitium alienæ: quorum prior fuit intentus, posterior verò accidentarius. Ille autem per se effectus ex quo actio speciem sortitur, nullam habet rationem reillicitæ: quippe cū hoc sit ius naturale vnicuiq; proprium: ergo inde nullatenus vitatur actio. Ex accidentario autem effectu qui ex illo subsequutus est sine, vitari nō potest, nisi vbi medium illud proportionem non habuit legitimam ad finem, hoc est non fuit necessarium. Fit ergo vtraq; cōclusio ex eodē syllogismo consequens: nempè q̄ vbi illud medium nō fuit necessarium iniusta fuit occisio: vbi verò fuit, nō fuerit nisi licita. Nam cum quisq; potius teneatur suæ propriae consulere vitæ q̄ alienæ, nemo tenetur iuri suo cedere, vt alienam vitam propriae anteferat. ¶ Tercia cōclusio. Nemini priuata autoritate licet ex intentione hominem occidere, vt propriam

Prima cōclusio.

Secunda cōclusio.

Tercia cōclusio.

Cc vitam

vitam seruet: sed illud tantum munus est publicæ potestatis, quæ talem occisionem in publicum bonum refert: ut patet in principe edicente alteri bellum: & in ministro malefactoris capiente. Probatur: quia occidere alium ex intentione, non est nisi publicæ potestatis ad conseruandum bonum commune.

¶ Hic in primis notandum est, conclusionem secundam quæ princeps huius quæstionis existit, in corde esse iuris naturalis. Vnde distin. 1. can. ius naturale. inter alia eiusdem iuris ponitur, violentiæ per vim repulsio. Idque patet. ff. de vi & vi arm. l. 1. Et. ff. de iust. & iure. l. 1. ut vim. ait Florent. Iure hoc euenit ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. & l. iniuriarum. ff. de iniur. Iuris exequutio non habet iniuriam: cum quisque ergo habeat ius se defendendi, nemini tunc iniuriam facit. In summa, cap. significati. 2. de homicid. & cap. si verò. 1. de sententia excomm. Vim, inquit, vi repellere, leges omniaque iura permittunt. Et. ff. ad l. Aquil. sed et si. expressè habetur quod quilibet alium ferro se petentem occiderit, non videtur iniuria occidisse. Adeo enim naturale est cuique rei existere, ut in id quod sibi noceat statim insultet.

*Declaratur
conclusiones.
S. Thomas.*

¶ Exigit autem istarum conclusionum declaratio ut à tertia inchoetur. Dubium namque statim existit, quidnam sibi D. Tho. voluerit ubi ait, nemini licere hominem ex intentione occidere ut seipsum defendat. Videtur namque negare illud medium esse licitum, atque adeo sibi ipsi contradicere. Nam si intelligit quando illud non est necessarium, iam id docuerat in prima, atque adeo repetitione utitur inutili. Si verò quando est necessarium, contrarium dixerat in secunda. ¶ Huius solutio apud Caiet. nisi amplius explicetur, metaphysicam obscuritatem præfert. Ait enim licere cuique, ut se defendat, hostem occidere: non quidem ut occisio illa eligatur tanquam medium, sicuti medicus ex intentione pharmacum porrigit ad consequendam salutem. Et hoc est quod asseritur in tertia conclusione. Sed ut sit defensionis effectus: quemadmodum debilitas infirmi non est in intentione medici, sed est curationis effectus qui præter intentionem sequitur. ¶ Hac autem regula nisi acutè legatur, multi decipientur. Arguitur enim contra: licitum est inuaso, dum videt aliter inuadentis manus euadere non posse, directo spiculo iugulum eius ex intentione petere, ut illum prius consternat: ergo regula falsa. Patet antecedens. Docet

Caietanus.

*Impugnatur
Caietani.*

namque Arist. 6. Ethico. ad efficacem voluntatem finis perinde sequi electionem medij, quod iudicatur necessarium, atque in speculabilibus sequitur ex præmissis conclusio: potest autem ille iure vel illum finem, quem rectè iudicat aliter assequi non posse: ergo & illud eligere medium. Inuenias aliquos etiam ex nostris hæc omnia negantes antequam concedant licere in conspectu illi qui inuaditur eligere alterius mortem. Sed profectò si licita est defensio, & iudicatur illud necessarium, nescio cur non liceat in hostis iugulum rectè dirigere enssem. Quin verò qui videt hostem in se rectè euaginato gladio tendere, & timet confertis manibus defendere se non posse, potest sagitta eminens iacta, vel globulo illum solo sternere. Hæc enim est defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ. Mens ergo S. Tho. clara est, & planè physica: censet enim tunc duntaxat homicidium ex intentione fieri propter defensionem, quando quis alterum aggreditur ipsum præueniens: vel ad vindicandam præteritam iniuriam: vel ad cauendam futuram. Et ideo optimè ait in tertia conclusione id tantum licere publicæ potestati, vel per bellum respectu exterorum hostium, vel per executionem iustitiæ respectu pestilentium ciuium, per quorum punitiōnem respublica sese defendit. Atqui hoc propriè censetur, medium eligere ad illum finem: quod quidem priuatæ personæ non licet. At verò quando quis inuaditur, tunc quomodo cumque inuasorem occidat inculpatæ tutelæ: quia videt aliter non posse eius manus euadere, etiam si directè sagitta aut alio iaculo iugulum aut cor petat, censetur id non intendere, sed solum sui defensionem. Et hoc sensu bene potest teneri quod illa occisio non est medium, sed cōseruationis effectus. Tametsi D. Thomas cōsueto sermone rectè etiam appellatur medium, eodemque nomine vititur Diuus Thomas in prima & secunda conclusione. ¶ At verò de tutelæ moderamine quidnam requiratur ut sit inculpatæ, dubitari etiam potest. Nam sunt qui aiunt illum qui inuaditur debere summum adhibere iudicium, an possit aliter quam per illam mortem se defendere: nempe vel fugiendo, vel pacem deprecando, vel leuiter hostem cædendo, antequam ei liceat illum transfigere. At verò licet ita sit quod haberi debet horum ratio si commode potest: tamen quod in conspectu agonizantem tanto negotio obligemus, nulla iubet ratio: tum quod melior est conditio illius

Aristot.

*Mes D. Tho.
aperta.*

*D. Thomas
semper sibi
constat.
Inculpatæ
rela.*

tio illius

rio illius qui inuaditur, postquã alter illi offert iniuriam: tum etiam quod illo temporis articulo metus non fuit iudicium liberum. De fuga autem post dicemus. Hoc dixerim quantum ad forum conscientia: De foro enim iudiciali iuris prudentes iudices sunt.

Obiectio contra scriam conclusionem.

¶ Existit autem nihilo minus argumentum permolestum, quippè quod rem valde facit ambiguum. Apparet inquam licere priuatæ personæ hostem occidere, idq; tanq̃ medium eligendo: nempe ipsum præueniendo & aggrediendo: quod in tertia conclusione negatum est. Faciamus enim eum qui per inimicitias diuexatur, oclusus esse in aliquo opidulo vnde nullatenus effugere potest, vel in eisdem ædibus vbi est hostis: qui & certissimus absq; vlllo dubio est eundem hostem eum decreuisse occidere: sed expectare horam, vel socios vel aliam iam iam instantem opportunitatē. Apparet enim eiusmodi miserum posse aliū præuenire, & dū securus est, eū opprimere. Vel fac innoxia mulierem cum marito eodem lecto iacentem euidenter scire eundem sub ceruicali abdidisse gladium, quo ipsam dormientem iugulet: neq; patere miseræ suffugij aliud: nunquid non ipsa possit eundem gladium furtim arripere, & fabulam anteuertere? Profectò res est dubia. Ad quam aliud responderi non potest, quàm quod dum actus ille, aggressio est, nullatenus est licitus. Si tamen est defensio, nõ est cur condemnetur. Vtrum autem eorum sit, non est lege aut scientia definiendum, sed arbitrio prudentis quocunque casu iudicandum. Seruit autem hoc ad pacandas cõscientias post factũ. Haud tamẽ est in publico hæc licentia prædicanda, nè rude vulgus, quod discernere nescit quãdo est aggressio, quãdo verò defensio, eã per abusum amplificet. ¶ At verò cõtra secundã conclusionem existit argumentum huiusmodi. Necessarius ordo charitatis exigit, vt modò dicebamus, vitam spiritualem proximi propriæ corporali præferre: quandoquidem spiritualis non solum perfectior est, verum & finis ipse ad quem temporalis refertur: quisquis autem priuata auctoritate alterum vi aggreditur, est in peccato mortali, quia id nemini licet: ergò alterũ idem ordo charitatis stringit vt mori se citius permittat, quàm alterum in infernum obtrudat: atque adeò neutiquàm licet eum occidere. Argumentum est quod non modò sciolos multos cogit vt eius conclusioni fidem adhibeant, ve-

Dilutio.

Argumentũ cõtra secundã conclusionem.

rũ & Gersonem, grauem alioqui auctoritatem: qui tract. de Eucharistia eam habet pro confessã. At verò hoc esset non solum naturale ius peruertere, verum & Christi iugum, quod suaue est & leue, acerbum facere, atq; importabile. Quænam enim iustitia esset in lege quæ subditos cogeret, vt vitam quam mortales tanti æstimant, cuiuscunq; temeritati & audaciæ dono darent? Si me tyrannus ad malum vrgeret, vitam pro virtute deberem ponere: sed tamen quòd cuiuncq; volenti me iniquissimè occidere id permittere cogar, intolerabilis res esset. Imò non solum vitam non cogor illi dare, verum neq; honorem, neq; famam, neq; bona mea. Est, verbi gratia, impurus homo & peruicax qui iurat nisi dederò ei pondus auri patratorem sese graue aliquod scelus, vtrum propterea ego stringar petitionem suam illi concedere? minime gentium. ¶ Ad argumentum ergò conceditur ordine charitatis magis esse diligendã salutem spiritualem proximi quàm nostram temporalem. Hæc autem charitatis lex solum obligat, vt quoties ad infirmitatem spiritualem salutem mea fuerit temporalis simpliciter necessaria, debeam illam periculo offerre. Exempli gratia. Laborat ciuitas aliqua vel persona ignorantia vincibili, quam ego solus possum tollere: deberem certe ordine charitatis cum periculo vitæ veritatem detegere. Item si mihi incumbit officio. Nam tempore pestis tenetur prælatus, & tempore belli princeps non deserere populum: quia hoc secundo casu non sola charitas, verum & iustitia concurrat. Vbi autem vita mea non est necessaria, sed ipsi sciunt se malè agere, & possunt cessare, & sua culpa non cessant: ego non teneor: sed ad perfectionem charitatis quandoq; id pertineret. Et hoc expressè docet sanctus Thomas in loco supradictò citato, in solutione ad. 3. & q. 25. eadem. 22. ar. 8. ait, quòd licet dilectio inimici in præparatione animi sit necessaria, quando necessitas occurrerit: tamen extralem necessitatem diligere inimicum non est, nisi de perfectione charitatis. ¶ Ad propositum ergo vt descendamus, qui me vi armata priuatum adoritur, sua culpa id facit: quare mea vita non est illi necessaria: & ideo nec teneor illi succubere. Aliàs occasio porrigeretur nefandis hominibus iustos inuadendi: nempe dum certi essent ab illis non se esse occidendos. Simili enim audacia Machabæorum hostes Sabbathis eos adoriebantur,

Gerson.

Solutio.

Charitatis lex quando obliget.

D. Thomas.

bantur, arbitantes tunc eos non posse pun-
gnare. Quare vt legitur. 1. Macchab. 2. de-
creuerunt etiam diebus illis sanctis sese ar-
mis defendere. Haud ergo est consequens:
Teneor diligere salutem proximi spiritua-
lem præ mea corporali: ergo teneor illam
extra casum necessitatis plus seruare. Vni-
cuiq; nanq; mandata est cura suæ vitæ suo-
rumque bonorum: non tamen alienorum,
etiam si pretiosiora sint. Sicuti seruare pa-
ter tenetur magis filium suum quàm extra-
neum longè meliorem. ¶ Hactenus de li-
bertate quam quis habet defendendi se. De
necessitate autem, vtrum scilicet quisque ad
id teneatur, ab aliquibus dubitatur. Imò
sunt qui id affirmant propter hoc quod à
nobis modò asserbatur. Hoc autem dubiū
articulo. 6. decisum est: nempè demonstra-
tum, licitum esse vitam ponere pro amico.
Vnde palā consequitur posse inuasum per-
mittere se occidi, nè occidat. Quin verò quā-
doq; tenetur. Quare tres ordines statuendos
de hac re arbitror in presentiarum. Est enim
vnus quo inuasus teneatur, vt reor, potiùs
mortem perpeti quàm inuasorem interfice-
re, etiã vbi aggressio iniuriosa esset. Etenim
si aggressor esset rex, vel dux, vel alia per-
sona quæ valde esset reipublicæ necessaria:
inuasus autem esset persona vilis, cuius vita
ad bonum commune nihil referret: profe-
ctò crediderim tunc inuasum illum charita-
te cogi vt lethum potiùs ferat, quàm alteri
inferat. Atqui per alterum extremum con-
tingeret casus vt teneatur inuasus sub pœ-
na peccati mortalis defendere se: vt si vice-
versa princeps aut quæuis alia persona rei-
publicæ per quàm commoda ab impuro ali-
quo & nefario impeteretur: tunc enim pro-
culdubio prodigalis esset vitæ nõ se illum
iniuria laceffitū defendere: etiam dum opus
esset laceffitentem occidere. In reliquis verò
medijs casibus & ius habet inuasus quisq;
defendendi se: & nihilo minùs ei liberum est
propter charitatem iuri eiusmodi renuntia-
re. ¶ Quid autem si quis me iniuria lacef-
feret, non armis, sed vi alia aut fraude? vt si
scirem iudicem decreuisse me per iniquita-
tem ad mortem adducere, aut testes iniquis
testimonijs: idq; mihi esset certissimum,
remq; iam esse in proximo, nunquid non
possem illos occidere sciens me aliter non
posse mortem fugere? Apparet enim idem
ius esse, ac si me gladijs inuaderent. Respon-
detur nequãquã licere, neq; idem esse iuris:

quoniam solùm licitum est vim vi repellere:
vis autem non est nisi in presenti aggressio-
ne. Aliàs (vt supra diximus) si tu praueni-
res, tu es qui aggredere. Quare tunc alia
tibi iuris remedia exquirenda sunt. Si autē
prætor aut alij ministri iustitiæ vellent in me
manus iniicere, constaretque mihi per in-
quitatem id facere, liceret mihi profectò
perindè vim vi repellere ac si essent personæ
priuatæ. Secùs tamen si id bona fide & lege
tentarent: nempè quia sunt indicia vel ali-
qua legitima accusatio. Tunc enim licet ego
essem innocens, non mihi liceret, quò me
eriperem, ministros vulnerare: vt infra quæ-
stione. 4. dicturi iterum sumus. ¶ De bonis
autem temporalibus dubium est, vtrum in
eorum defensam licet etiam latronem occi-
dere. Apparet enim hoc non licere: quia bo-
na hæc temporalia lubrica atq; adeo necessa-
riò peritura non sunt tanti faciendâ, vt vita
eorum gratia homo multandus sit. Eò præ-
cipuè quòd omnia hæc in vitæ humanæ sub-
sidium mortalibus collata sunt. Atq; ad id
facit autoritas Augustini ex. 1. lib. de lib. ar-
bi. secundo argumento citata. Quin verò &
illud Exod. 22. quod cap. 1. de homicid. cita-
tur de fure nocturno, adiuncta gl. Augustini
quæ citatur cap. si perfodiens. de homicid.
Glossa enim est, propter eà licere furem no-
cturnū in flagranti delicto morte opprime-
re, non autē orto iam sole, quò noctu discer-
ni nequit, veneritne ad furtū faciendū an ad
homicidiū, sicuti luce solis deprehendi potest.
Vbi significat August. solūm metu mortis li-
cere furem occidere, non autem metu amif-
sionis bonorum. Respondetur nihilo minùs
citra dubium licere furem etiam diurnū in
defensionem bonorum temporalium inter-
ficere si aliter illa eripi ab ipso nequeunt. Et
ratio est quòd bona mea, media sunt ad vi-
tæ sustentationem, & status, atque honoris.
Quapropter sicut vita fundamentum est o-
mnium bonorum: ita est & eorum tutrix.
Ad August. autem respondetur, aut quod illius
forfan fuit sententiæ quod ob solūm bona tem-
poralia non licet furi vitam haurire: vel me-
lius quod locutus est vt philosophus moralis:
quia vix accidere consuevit quin possint bo-
na eripi à diurno latrone citra eius mortem.
Et quando id fieri posset, certè iniquum es-
set illum occidere: sic enim habetur. 1. fu-
rem. ff. ad. l. Corn. de fca. furem nocturnum
si quis occiderit, ita demum impunè feret,
si parcere ei sine suo periculo nõ potuit: par-
cere

Quando sit
necessè occi-
dere aggressi-
orem.

Tres ordi-
nes aggressi-
onum.

Dubium.

Dilutio.

Alterum du-
bium.

Augustinus.

So. latio.

Augustinus
explicatur.

cere scilicet liberando res suas. & l. sed & si. ff. ad. l. Aquil. si quis cum furem apprehendere possit maluit occidere, iniuriam fecisse videtur. Idemq; habetur cap. Interfecisti. extra, de homicid. Vnde iurifconsulti inferunt quod etiam dum spes est via iuridica recuperandi furtum, non licet furem occidere. Et certe si spes esset certissima quod facilimo negotio recuperari posset, verum apparet. Vbi autem res esset dubia, posset liberum esse domi no iure uti suo. Vnde eodem cap. interfecisti. subditur: Si autem sine odij meditatione te tuaq; liberando huiusmodi diaboli membra interfecisti, si ieiunare volueris bonum est tibi. Quasi dicat, non teneris. De tempore autem defensionis, quandiu duret, praeterca forte dubitas. Nempè vtrum tunc tantum liceat resistere quandiu fur rem non arripuit: an verò etiam tunc dum tuis rebus onustus fugit, liceat tibi eum armis insequi: & si aliter deprehendi nequit, etiam iaceto telo sternere. Respondetur toto illo tempore flagrantis delicti licere vim vi repellere, etiam dum fugit: postquam verò aliquò se iam recepit, non licet eum vi aggredi, sed tenere quousq; iudex eum capiat. Attamen cum haec licere astruimus, nempè furem telo prosternere, sic intelligimus si bona aliquanti sint pretij. Nam pro re vilis, nempè pro valore duorum triumve ducatorum, vt vitam periculo exponere delictum esset, sic & alium interficere. Nam licet te tuaq; tuendi ius habeas, conferendū tamen est damnum quod tibi caues cum illo quod das. Quauis innocentis conditio melior sit. ¶ Superest autem de honore videre, vtrum ob eius defensionem liceat aggressorem occidere. Est verbi gratia ingenuus vir aut illustis, qui videns hostem ad se gladio appropinquare, fugiendo posset liberare vitam, vtrum fugere cum suo dedecore teneatur ne suam vel hostis periculo mortis obijciat. Apparet enim secundum ea quae dicta sunt ne utiquam expectare posse: quando quidem moderamen inculpatæ tutelæ requirit hostis necem necessariam esse ad seruandam vitam: quod in illo casu non est. Respondetur nihilo minus non tenere se in pedes conferre: quia moderamen hoc adhibendum est citra honoris detrimentū quod alicuius sit momenti. Quapropter sacerdotes & monachi fugere omnino in tali casu tenerentur: vtpote quorum honor non est consuetum illum expectare: quippè quos armorum vsus nisi in extrema necessitate non decet. Et idem est de

plebeio infimæ fortis, qui nullam profusio noris iacturam fugiendo faceret. ¶ Quod si hinc quispiam contra nos intulerit, licere tunc etiam lacesito & in duellum prouocato exire: quoniã sine honoris iactura aliud nequit facere. Respondetur nullam esse consequentiam. Nam tunc nulla vis inferitur, sicuti dum praesens est hostis. Et ideo qui exit in duellum non repellit vim vi, sed cooperatur ad iniustitiam qua alter ipsam prouocauit. Praesertim quod secundum rei veritatem & sapientium iudicio, non exire, non est dedecus: quia vbi virtus non defenditur, nullus est honor: quippe qui eius est praemium. Ob idq; cum exire ad occidendum priuata auctoritate, non sit virtus: sit vt neq; verè sit honor, nisi secundum vulgus. Et nomine vulgi quicumq; intelliguntur, qui non secundum rei naturam, sed secundum popularem opinionem de rebus iudicant. Sed de hoc nihil ad praesens. ¶ Vnde autem hic quispiam meditabitur forte sophisma. Videtur namq; nobili qui in conspectu vulnus accepit licere hostem cessare iam volentem repercutere: non quidem in defensionem vitae, sed honoris quem ei abstulit: nam si licet expoliato bona fugienti latroni vi eripere, cur non & isti eripere honorem? Respondetur disparem esse rationem: nam latro importat tua ipsa bona quae ab illo eripis: in casu verò praesenti ille qui te dehonestauit non secum portat tuum honorem: quare non potes illum iam vindicare nisi per vindictam quae soli publicae potestati licet. ¶ Ex his supra dictis fit qd si quis quempiam aggredere tur vt eum fuste leuissimè percuteret, posset id alter etiam hostem interimèdo repellere. Praesertim in Hispania vbi tam atrox illa iniuria reputatur. ¶ Vtrum autem eadem sit ratio de clericis quae est de laicis. Respondetur quantum ad ius naturae idem esse profusum: nisi quod de defensione honoris non est par ratio: vtpote qui illum non habent in armis. De iure autem Ecclesiastico, statim.

PRimum igitur argumentum pariter & secundum eadem solutione diluuntur. Loquitur enim planè August. in casu tertiae nostrae conclusionis: nempè nemini ex intentione, puta per viam aggressionis & prauectionis licere priuata auctoritate se defendere, neq; sua. Et ideo ait, pro his rebus, directam significans intentionem: excipiens nisi sit miles. ¶ Ad tertium verò respondet Diuus Thomas, quod cum irregularitas incurratur pra-

Submotio ca
ulli.Excluditur
alterum so
phisma.Ad primum
& secundum
argumentū.Ad tertium
argumentū.Quam diu
reus defen
sa duret.

Dubium aliud

Solutio.

ter culpam, vt patet in iudice, sit vt clericus etiam si se defendendo aliquem interficiat fiat irregularis. Loquitur tamen secundū ius quod suo sæculo erat in vsu. Postmodum nanq; Clemen. vnica de homi. prouidenter cautum est vt qui mortem aliter vitare non valens suum occidit vel mutilat inuaforem, im munis sit ab irregularitate. Præterq̄ q̄ in diēt cap. de his. nihil aliud habetur q̄ q̄ clerici ille qui paganum defendendo se occidit, multum sibi consuluit si ab officio sacerdotali recessit: quasi non esset necessarium. Adde q̄: d. fortè loquitur vt in præcedenti cap. Clericū. de eo qui in militia, nēpè obsidione inclusus paganum occiderat: debuerat enim in obsidione non manere. Vnde can. Interfeciisti. de homi. volun. presbyter qui se & sua defendendo inuaforem occidit, non deponitur, sed ad pœnitentiam admonetur: forsan propter exemplum, aut propter aliquam præsumptam culpam. Sed de irregularitate statim articulo proximo: vbi hæc verba S.

Ad quartū argumentū. Thom. emunctiūs examinabuntur. ¶ Quartum argumentum nullius est ponderis: quoniam neq; fornicatio neq; adulterium media sunt ad deserionē quemadmodum homicidium. ¶ Quintum verò super eodem nos loco Pauli tractauimus. Verbum enim Pauli, Non vos defendentes, idem est Græcè quod, Non vos vindicantes: vt eius verbale nomen statim subiunctum ostendit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Licet enim vim dum infertur repellere: non tamen illatam iniuriam, nisi per publicam auctoritatem, vindicare.

ARTICVLVS. IX.

Vtrum qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus.

Primum argumentum.

Lamech.

DOST voluntariū homicidiū sequitur de casuali, vtrum reū faciat homicidā. Sunt enim in partē affirmatiuā, testimonia tā sacra, q̄ sanctorū patrū. Legitur enim Gen. 4. de Lamech q̄ virū in vulnus suum occiderit. Et historia secundū sanctos interpretes fuit quòd cum in venatu credens interficere bestiam, hominem interfecerit, nihilo minus homicidium ei imputatum fuit. ¶ Secundò legitur Exod. 21. Si quis percusserit mulierem prægnantem & abortum fecerit: si mors eius fuerit subsequu-

Argumentum 2.

ta, reddet animam pro anima: abortus autē ille præter percutientis intentionē accidere poterat: ergò casuale homicidium non est absq; culpa. ¶ Tertiò. Dist. 50. & extrā de homicid. quā plures extant canones quibus qui clerici casu homicidia fecerunt, irregulares habentur: irregularitas autem vbi in pœnam ponitur, nō nisi propter culpam incurritur. ¶ Contrarius autem obuiam occurrit ad Publi. August. vbi sic ait, Absit vt que propter bonum aut licitum facimus, si quidem propter hoc præter nostram voluntatē quicquam mali acciderit, nobis imputetur: homicidium autem casuale est cum ei qui bonū intendit, malus accedit effectus.

Argumentum 3.

Augustinus.

AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est bimembris, eademq; cæterarum basis ac radix. Nihil casuale quatenus casu accidit peccatū est: sed quatenus quidpiam habuerit voluntarij, eatenus erit peccatum. Conclusio probatur secundum Augustinum contra Faustum: peccatum non est nisi quatenus voluntarium: casu autem secundum Aristot. 2. Physicor. est causa præter intentionem, atq; adeò præter voluntatem agentis: ergò casualia secundum illam rationem nihil secum afferunt culpa. ¶ Secunda conclusio. Nemo dans operam rei licitæ, neq; sinistram habens intentionem, dum modò debitam adhibuerit diligentia nē nocet, quīs ex actione sua sequat̄ homicidiū, reatum illius incurrit. Conclusio hæc præcedentis appendix est & corollaria. Nam eiusmodi homicidium nihil profus habet voluntatis, sed est simpliciter casuale. ¶ Tertia conclusio. Si quis dat operam rei illicitæ, vel dans operam rei licitæ debitā non adhibet diligentia, non est à reatu homicidij immunis, quod ex eiusmodi actione fuerit subsequutū. Probatur conclusio. Contingit id quod actu per se neq; volitum est neq; intentum, per accidens esse volitum atq; intentum: quatenus id non impedit quod impedire tum poterat, tum etiā debebat. Nam causa quæ prohibēs remouet, dicitur accidentaria. Quo fit vt qui causam vel actionem nō remouet atq; impedit quam tollere debebat, si sequatur homicidiū, reus eius cōstituitur. Hoc autē fit dupliciter. Vno modo quando operā nauat rebus illicitis, quas vitare debebat: altero verò quā uicinis rebus licitis diligentiam nō adhibet: ex cuius cōtraria negligentia subsequitur homicidium. Atq; hæc est asserta nostra cōclusio.

Prima conclusio.

Augustinus.

Aristot.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

¶ Ad

Illustratur conclusio. Ad planam verò rei intelligentiam recolendum est, bifariam aliquid esse voluntarium. Vno modo directè, quia intentum: & hoc simpliciter nuncupatur voluntarium, opponiturq; simpliciter casuali, vbi nihil est voluntarij: & alio modo contingit esse voluntarium per accidens: quia non impeditur: & hoc est medium inter simpliciter voluntariū ac simpliciter casuale. Sed nihilo minus ob carentiam directæ intentionis dicitur casuale. Requiritur ergò ad casuale homicidium primò qd non sit intentum: secundò vt imputetur qd reuera sequatur ex actione quæ tolli debebat: vt habetur cap. ad audientiam. de homi. & cap. presbyterū. Nam si aliunde sequatur, nullatenus imputatur agenti vt eod. cap. Ioānes. Vt si quem imprudenter incauteq; castigans vulnerasti: & homicidium, vel non est subsequutum: vel non ex vulnere, sed ex maligna curatione, vel alio accidente ille occubuit: non es in cōscientia homicidij reus, sed tantū incautæ pulsationis. Tertiò requiritur qd non solum posses talem actionem euitare, verum quòd deberes: licet enim venator excusare possit venationem, atq; adeò iactum reli quo præter intentionem factum est homicidium, nullam inde contraxit culpā. Similiter, vt paulò antè dicebamus, dum latro ex te pecuniam petit, comminatus nisi dederis, furtum aliunde se facturum: licet non dederis & faciat, nō est cur tibi furtum imputetur: quoniam non tenebaris. ¶ Atq; ex hoc sequitur quæstiunculæ solutio in præsentiarum moueri solitæ. Dubitatur nanq; vtrū homicidiū casuale quod per accidens est voluntarium, sit in vniuersum peccatum mortale. Apparet enim tale ex obiecto. Respondetur nihilo min⁹ nō habere eiusmodi homicidia plus culpæ quàm fuit in causa: siue causa fuerit datio operæ rei illicitæ, siue negligentia in relicta. Exempli gratia: Prohibitus est clericus equum equitare, illum tamen ascendit casu quo nō erat nisi venialis culpa, & hominē infortunio pessundedit, vt habetur in cap. Dilectus. de homicid. non esset nisi veniale peccatum. Pariter si dans operam rei licitæ: vt miles venator ex negligentia, quia non satis circumspexit occidit hominem, si negligentia non fuit nisi venialis, homicidium non erit nisi veniale. Haud enim diligentiam adhiberi semper necessarium est quàm maximè potest, sed quàm fuerit pro qualitate negotiorum congruens. Quòd si causa culpam habuerit mortalem, leuiorem

tamen quàm est genere suo homicidium, nō erit in ipso homicidio culpa grauior. Sententia est Augustini. 22. lib. contra Faustum: vbi ait, Loth, qui ebrius in cestum commisit, non fuisse reum incestus: eò quòd crimen illud non habuit plus culpæ, quàm in inebriatione præfuerat. ¶ At verò de irregularitate est dubium: & primò contra secundam conditionem supra positam est argumentum. Dicitur enim est quòd si quis lethaleriter incaute & ex graui negligentia quempiam percussit, qui tamen vel per egregiam curationem, vel fortè per miraculum mortem euasit, tūc percussor ille nō est reus homicidij. ¶ Arguitur verò contra. Si ex intentione illum tam grauiter vulnerasset, eadem culpa inficeretur ac si esset homicida: ergò & si id incautus ac negligens fecerit. Respondetur in primis irregularitatem non incurri, quæ homicidis posita est, nisi re vera sequatur homicidium. Quare etiam si miraculosa sit mortis euasio, satis est vt percussor non habeatur irregularis. Præterea quantum ad culpam est differentia. Nam qui ex intentione hominem vt occideret percussit, statim, quicquid sequatur, reus est apud Deum homicidij: qui verò non ex intentione, sed ex cautelæ defectu alium fauciauit, non fit reus maioris culpæ quàm quæ fuit in causa, vt modò dicebamus. ¶ At contra alterum membrum eiusdem cōclusionis quo dictum est, etiā si sequatur homicidium, non tamen ex vulnere, sed aliunde, tunc non imputari: arguitur. Si vulnus erat reuera graue, quanuis infirmus nō sibi satis caueret, vel non fuerit adhibita illa curatio, quæ si adhiberetur euaderet: nihilo minus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergò quanuis negligentia vel infirmi vel medici fuerit etiam in causa, ille nihilo minus est reus homicidij. Et confirmatur hoc inde, quòd neq; infirmus tenetur tanta cautela sibi cauere, neq; optimū exquirere medicum, neq; verò medicum tam solertem adhibere curationem: & ideo licet non simpliciter ex vulnere, sed adiunctis alijs negligentijs sequatur mors, nihilo minus percussori imputatur qui per iniuriam causam dedit. Adde qd forsan neq; chirurgorum copia haberi potuit, neq; alterius qui sanguinis exitum restingeret: qua de causa ille mortem obiit: tunc enim cum nullus præter percussorem fuerit in culpa, ille erit verè reus. Respondetur ad hoc qd quando homicidium subsequitur, iudicio medicorum standū est: vt cap. signi-

Impugnatur secundum de conditionibus prior pars.

Posterior pars oppositur.

Solutio.

Tres conditiones requiritur ad hoc quod casuale homicidium imputetur.

Dubitatio submouetur.

Quod peccatum sit casuale homicidium.

ficas. titul. 2. admonetur. Vtrum re vera vulnus, lethale erat, quo plurimū homines mori solent: & tunc non obstante à parte infirmi negligentia, homicidium vulneranti imputatur. Si autem non erat eiusdem generis, tunc quantum ad percussoris culpam nihil fortuitus euentus refert, quandoquidem tota præfuit in actione: sed quantum ad irregularitatem si citra alterius culpam sequuta est mors, homicidium ei imputatur. Si verò ob culpā vel infirmi vel medici, excusatur. Nam vulneratus postquam semel vulnus accepit iure naturæ tenetur suæ vigilanter salutis confulere, & Chirurgus etiam ob fidem sui muneris eidem prospicere. ¶ His præhabitis descendendum nobis restat ad irregularitatis modos. In primis enim quòd qui iuxta tenorem secundæ conclusionis operam dat rei licitæ, prudentemque adhibet diligentiam quempiam occidit, nullo irregularitatis notamine sordescat, multi sunt textus, extrā, de homicidio. vt cap. lator. & ca. dilectus filius. & c. significasti. & c. Ioannes. & cap. ex literis. extrā, de homicidio. atq; alij, dist. 50. Quoniā illic non solum nulla est culpa, verum neq; voluntaria occisio. Ex hac ergò conclusione collige, infirmorum custodes atq; infirmarios dum infirmum in lecto mouent vt vel aptius ei cibum ministrēt vel quietius iaceat, etiam si inde mors tantillum acceleraret nullam irregularitatem incurere: quia dant rei licitæ operam. Nisi tam immodica esset negligentia & iactatio illius, vt prudentū iudicio censeretur occiso, atq; adeò mortalis teneri tas. Audiui de Confessario qui cum reū quendam ad patibulū comitaretur, & casu iumentum quo ille vehebatur populisset, inde scrupulum irregularitatis conceperit, quòd sua causa properantius eum morti obtulisset. At verò hæc ridicula sunt. ¶ In tertia autem conclusionione duas causas irregularitatis posuim⁹: quarum prima erat dum quis dat operā rei illicitæ. Et quidē Caiet. hic & Syluest. in verb. homicidium. §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuersalē regulā astruunt, q̄ omnis qui dat operā rei illicitæ, quomodocūq; ex illa datione sequatur homicidiū, fiat irregularis. Atta mē regula hæc in primis nō habetur in iure, sed eius interpretes illam inferunt ex contrario sensu: nempe ex præfatis capitulis quibus qui dāt operā rei licitæ excusantur. Et potissimum ex cap. ex literis. 2. & ex cap. dilectus filius. vbi habetur q̄ qui non dat operam rei illicitæ, si nō est negligens nō est irregularis.

Inde nanq; tum alij, tum etiam S. Tho. intulit, quòd qui rebus vacant illicitis fiant ex eo homicidio irregulares. Debet ergò suis moderamine temperari vt verū habeat vniuersaliter. In primis si clericus in adulterio deprehensus inuaditur, & cum moderamine inculpatæ tutelæ inuaforem occidit, quāuis operā daret rei illicitæ, non debet irregularis censerī: quia homicidiū illud nō est tunc voluntariū. Nam quanuis adulteriū fuerit voluntarium, nō tamen fuit per se causa homicidij: sed vulneratio quæ nō fuit voluntaria. Rursus in dicto cap. ex literis. excusatur ille monachus ab irregularitate qui cū campanā de campanili deponeret, cadens lignū puerū oppressit. Fac opus illud fuisse seruilē, & forsā in die festo, aut contra præceptum Prælati deliquisse illo opere monachū: vtrum propterea esset irregularis? profectò minimè credendū est. Itē in dict. cap. dilectus. excusatur clericus qui sanitatis gratia ascendens equū inopinatō alterū interemit, vtrū si equitatio illa eidē clerico fuisset nocua & cōtra iussum medici deliquisset propterea esset irregularis? præfectò nulla est ratio vt credas. Nā peccatū quod fuit ī causa ex natura sua, nihil ad homicidiū referebat. Sed ais, neq; hoc dicūt Summistæ. Imò verò id asserit Syluest. in verbo, homicidio. 2. dub. 18. videlicet q̄ si quis cecidens arborē quæ erat sua, optimè circūspexit nē quenquā opprimeret: quanuis postea cadens arbor transeuntē fortē cōpresserit non est irregularis. Si tamē arbor nō erat sua, fiet irregularis: quoniā dabat operā furto. Et pariter habēt dicere q̄ si nobilis secularis in proprio nemore venatur, & merè casualiter hominē occidit, nō fit irregularis ad fuscipiēdos ordines: fiet tamē si nemus est alienū, & contra domini voluntatē illic deprædatur feras. ¶ Hæc autē profectò minimè credenda sunt: sed sic intelligēda est res illicita cui datur opera vt scilicet genere suo res illa causa esse soleat homicidij. Vt si clericus dat operā rei bellicæ: licet imprudēs & nesciēs aliū præter suā intentionē occidat, est irregularis. Et pari iure si torneamenta atq; alia pugnæ simulacra exerceat, quæ clericis vetita sunt. Itaq; vt homicidiū casuale ratiōe rei illicitæ causa sit irregularitatis, requiritur q̄ opus illud cui cōsulatō operā dabat genere suo sit periculosum. Quando verò illa opera nō sunt clericis ideò prohibita, neq; adeò illicita quia periculosa, sed aliā ob causam: tūc homicidiū quod merè est casuale nullus est irregularitatis causa.

Quando debeat irregularis censeri quod datur operam rei illicitæ.

Qui incurrit notā irregularitatis.

Factum videtur.

Explicatur tertia conclusio.

Syluester.

Quapro-

Quapropter Caietani hic sententia, quod de
ricus qui inter venandum homicidium ca-
suale fecit, similiter excusatur ac secularis,
nescio an sit vsquequâq; vera: nam si est ve-
natio talis q̄ clericis non ob id vetatur, q̄ pe-
riculosa est: verû habet: si autem propter pe-
riculum prohibetur: vt est venatio aprorum
quæ armis, & telis, & ferocibus canibus sit:
profecto fiet clericus irregularis: vbi secularis
non fieret. ¶ Et per hanc decisionē arbi-
tror explicari cuncta capitula q̄ de nauate o-
perâ rei illicitæ adduci possunt. In primis in
c. continebatur. de homic. vnde suam isti re-
gulam colligunt, Diaconus irregularis cen-
setur nō ob id qd̄ operam dabat rei illicitæ:
nam iacere baculos leuandi laboris gratia,
neq; erat clericis interdictum, neq; erat pe-
riculosum: sed propterea quod dum alter in
eum insiliuit, debuisse cauere nē falce qua
ipse erat accinctus vulneraretur: nam statim
cap. lator. clericus qui alterū in terrâ proie-
cit, quod opus de se magis videbatur illicitum
quia non ex sua negligentia cultellus
eius in alterum incidit, non condemnatur ir-
regularitatis pœna. Casu autem capituli: Su-
scipimus. non idcirco fit ille monachus irre-
gularis q̄ latrones in defensam propriæ vitæ
occidit, sed ob id quod pro rebus temporalibus,
quarum monachi non debent esse adeo
cupidi, eos ligauerat, ac perinde causam de-
derat homicidio. Sed & casus capituli, Tu
nos. eadem nostro asserto patrocinatur: Il-
lic enim decernitur clericum qui Chirurgiæ
pietatis gratia in curanda quadam muliere
operam impenderat, & præter eius intentio-
nem mortua est, non fuisse irregularem. Vn-
de à contrario sensu colligitur q̄ si quæstus
causa id fecisset, fuisset irregularis: eo videli-
cet q̄ propterea clerici ab illa arte arcentur,
q̄ est genere suo periculosa. ¶ Secundus mo-
dus quo casuale homicidium imputatur est
negligentia: quæ quidem si absq; vlla fuerit
culpa, nulla est irregularitatis causa: vt ca-
pitulis supra citatis habetur: quibus secun-
dam conclusionem diui Thomæ suffulsim⁹.
Nam etsi irregularitas citra culpam incurra-
tur, vt patet in seculari iudice, debet tamē vt
diximus, esse voluntaria: & vbi negligentia
extra omnem est culpam, effectus non cen-
setur voluntarius: quando quidem inuolun-
tariū, vt dictū est, in his quæ causæ sunt per
accidens, non est nisi vbi homo id facere o-
mnit quod facere debuit. Quapropter, vt
suprà diximus, prudenter cautū est Clemē.

vnicā de homicidi. vt qui aliter mortem eua-
dere non valens inuaforem occidit, aut mu-
tilat, liber ab irregularitate fit. Et pari iure
etiam clerici sacerdotes petentes in iudicio
seculari malefactorum emendam, & eorum
quibus expoliati sunt restitutionem, dum-
modò proteitentur se id ad vindictam non
facere, neq; ad sanguinis effusionem, quanti-
uis patibulo illi affigantur, ab irregularitate
sunt immunes: vt habetur de homicid. volū.
lib. 6. cap. Prælati. ¶ Id autem forsā scisci-
tari, vtrum vbi causa culpam non habuit ni-
si venialem, incurratur irregularitas. Caieta.
in præsentiarum ad partem annuit affirmati-
uam. Ait quippe casuale homicidium sem-
per imputari danti operam rei illicitæ, quo
ad pœnam irregularitatis, & culpam aliquā:
sed non semper quo ad mortalem culpam.
Vbi docet citra mortalem incurri irregulari-
tatem propter aliquā culpam. At verò quā-
uis hoc aliquam præ se ferat probabilitatē,
pro eo quod iam tunc homicidium est qua-
danvénus voluntarium, nescio tamen an om-
nino sit verum. Difficile enim est creditu-
quod irregularitas, quæ ceu pœna propter
culpam imponitur, incurratur ex sola venia-
li culpa. Quare ego vix illud credere queā.
Exempli gratia, Decernit Clemen. modò ci-
tata clericum qui se defendendo hostem oc-
cidit, non esse irregularem: quod ergo qui
per leuissimam culpam venialem, causam de-
dit homicidio, scilicet quia non vsque adeo
perspexit an citra illud poterat se defende-
re, irregularis fiat, nescio quis credat.

Primum igitur argumentum erat de La-
mech, qui Gen. 4. fatetur occidisse virū
in vulnus suum: nempe qui, vt omnes habent
interpretes, inter venandum, Cain latētem,
putans se feram occidere, iaculo infixit. Ad
hoc igitur respondetur, non satis circumspe-
xisset: vel, vt alij aiunt, cum oculi iam sibi ca-
ligarent ducatu pueri id incautē fecisset: ea
scilicet ignorantia quæ ipsum in culpam cō-
iecit. ¶ Ad secundum respondetur q̄ qui
mulierem pregnantem pulsat, idem iudiciū
subit, vbi periculum est abortus, atque ho-
micida. nempe quod si ex intentione faciat
mortaliter peccat: & si casu, tanta delinquit
culpa quāta fuit in causa. Quod si fecer⁹ erat
animatus, fit verē homicida, atque adeo irre-
gularis. ¶ Ad canones autē adductos in ter-
tio argumento, satis superque responsum
est. Neminem enim irregularitatis sen-

Dubitatio.

Canonicus

Solutio

Ad primum
argumentum.

Ad secundū
argumentū.

Ad tertium
argumentū.

Explicantur
multa capita
de homici-
dio.

Quando in-
curra irregularitas
propter negli-
gentiam.

tentia cōdemnant, nisi cum qui vel operam rei illicitā dederit, vel in relicta fuerit negligens.

Q V A E S T I O S E - cunda, de mutilatione membrorum.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæst. 65.

ARTICVLVS. I.

Vtrum quempiam suo mutilare mēbro sit licitum.

Quoniam animalis vita ex ea quæ in mēbris est constat, post homicidiū sequitur de membrorū mutilatione, vtrum sit villo casu licita. Et arguitur à parte negatiua.

Primum argumentū à parte negatiua.

Peccatum per hoc committitur, vt libr. 2. ait Damasc. quod receditur ab eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturā: secundum autem naturam, autore Deo, corpus decet esse suis membris integrum: ergo contra naturam est illud mutilare. ¶ Secundò. Sicut anima ad totum corpus, sic & animæ partes ad partes corporis: vt. 2. de Anima autor est Arist. anima autem hominem priuare nisi publica potestate non licet, ipsum occidendo: ergo neq; particularia membra nisi eadem publica potestate licebit suis animæ partibus, hoc est potētis, orbare. ¶ Tertio. Salus animæ saluti corporis præferenda est: nemini autem propter animæ salutem licet sibi membrum abscindere: puniuntur enim secundum præsentem Niceni Concilij statuta quise causa conseruandæ pudicitie castrauerunt: ergo ob nullam aliam causam amputatio vlla membri licita est. ¶ In contrarium est quod Exod. 21. iubetur, Oculum pro oculo, dentem pro dente, ac manū pro manu reddi.

Secundum argumentū.

Aristot.

Tertium argumentū.

Conciliū Nicenum.

Sensus quaestions.

Quæstio hæc duobus sensibus decidenda est: quatenus amputatio mēbri aut publica autoritate fieri potest, aut cuiusq; priuata. Nam & abscissionis causa, vel morbus esse potest spiritualis, puta voluntarium crimen, vel naturale corporis vitium. Respondetur ergo tribus cōclusionibus. Pri-

ma. Sicuti publica potestate quis licite ob graue crimen priuati potest vita: ita & propter leuius truncari potest membro. Probatur. Sicuti partes eiusdem humani corporis membra eius sunt, atq; adeo in eius seruitiū atq; adminiculum creata: sic & singuli ciues membra sunt totius reipublicæ ad eandem relata & ordinata: ergo licet de mēbris eiusdem corporis eo modo disponendū est qui salutem totius corporis est congruentior: sic & de ciuibus singulis quatenus salutem reipublicæ est expedientius: membrum autem sanū absque detrimento corporis abscindi nō potest: quia toti cōmodum est: sed tunc quando infectum nocet. Igitur si ciuis nocentem intulit reipublicæ, sicut posset reipublicæ illum prorsus dum crimen id mereretur extinguere: sic dum peccatum non est tam graue, potest ipsum mutilare: etiam si membrū qd' abscindit corporali sanitate vigeret, essetq; personæ vtile. ¶ Secunda conclusio. Rursus dum membrū aliquod naturali morbo corruptum fuerit, ex voluntate ipsius ægroti abscindi potest ad eius seruandam vitam. Probatur. Nam vnusquisque ius habet propriam seruandam vitam: ergo dum abscissio membri necessaria est, tunc perinde atq; alia medicaminū genera potest illam quisq; sibi optare. Quare & autoritate etiam patētis, aut alius gerentis eius curam, citra publicam facultatē id fieri potest. ¶ Tertia conclusio. Extra hos duos casus nulli per publicam autoritatem, neq; per consensum priuatæ personæ licita est mutilatio. Probatur: quia vita totius ex membris constat. Quare sicut homicidium nemini licitum est, ita neq; mutilatio. ¶ Adnotandum ergo discrimen est quod propter spirituale vitium licet quidem reipublicæ hominem mutilare, non tamen ipsi priuatæ personæ: sed vice versa, ob corporalem morbum licet infirmo sibi membrū consilio medici abscindi permitti, nō tamen hoc reipublicæ munus est vt eū cogere possit. Et ratio est: quia, vnusquisq; est suæ vitæ custos: reipublica verò boni cōmunis. Quo fit vt licet homicidium non nisi ob culpam fieri possit: mutilatio tamen licita etiam sit propter corporalem salutem. ¶ Sed nunquid non potest reipublica, aut pater, aut prælatus filium aut subditum cogere, vt dū ad salutem fuerit necessarium, membrum sibi permittat abscindi? Respondetur qd' reipublica in hoc nullum habet ius: prælatus verò cogere posset subditum propter singulari-

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Adnotandum discrimen.

Rogatio.

Solutio.

rem

rem obedientiam illi promissam, vt medicina admittat quæ commodè recipere potest. At verò quòd ingentissimum dolorem in amputatione mēbri aut corporis incilio neferat, profectò nemo cogi potest: quia ne mo tenetur tanto cruciatu vitam seruare. Neque ille censendus est sui homicida. Imò vera est illa Romani vox dum crus illi aperiretur, Non est tanto dolore digna salus.

Vox Marci.

¶ Tertia denum conclusio absque alia exceptione generalem continet veritatem.

Nulla enim de causa, præter iam exceptas, vlli licet à se membrum truncare. Summa enim videri potest ad extirpandos carnis agones: quam ob causam Origenes in Histo. Ecclesiast. lib. 6. cap. 6. fertur sese castrasse: quò ad literam, vt fortè arbitrabatur, verbum impleret euāgelicum de eunuchis qui se castrauerunt propter regnum cælorum. Quod tamen, flagitium illi fuit: vt decretum habet Concilij Niceni: cano. si quis à medicis. distinctio. 55. licet zelus & castitatis indicium, laudi sit illi tribuendum. Neque verò Marci factum qui, vt eius habet historia, pollicem sibi ex nimia humilitate refecit, nè inuitus sacris iniarietur, laude dignum est, nisi reuelatione aliqua protegatur.

Origenes.

Marcus.

Dubium.

¶ Hoc autem restat haud dissimulandum dubium, vtrum qui, vt exempli gratia dicamus, ferro manum haberet aut quoduis aliud membrum muro illigatum: si ignis flammam ipsum iam iam inuafuram, aut irruentes hostes aliter effugere non posset quàm membrum sibi amputando, id sibi liceret. Apparet enim nequàquàm id iure posse. Perinde enim casus huiusmodi habere videtur atque ille quem supra refutauimus. Videlicet si quis tibi mortem minaretur, nisi tu tibi ipsi membrum refeceres. Diximus enim id tibi non licere. Respondetur nihilo minùs non esse simile: imò in præsentis euentu, nisi meum me fallit iudiciũ, ius illi misero fauet vt illo modo mortem euadat. Nam quando alter tibi minatur mortem, ab extrinseco est abscessio membri necessaria: & ideo tibi non licet: quando verò alligatus es, iam est ab intrinseco. Quare sicut si te canis dentibus teneret posses partem illam incidere: & si occlusus esses, exilire de fenestra posses, cum periculo frangendi membri. Simile ius est in casu nostro.

D. ubi exclusio.

Quando incurratur irregularitas

¶ De irregularitate verò tam mutilantium quàm mutilatorum vt dicere pergamus, certum est mutilantem ir-

regularitem contrahere. Nam cum tot capitulis citatis in titulo de homicid. constitutum sit, homicidium irregularitatem inducere: & membrum quodcunque pars sit vitæ: consequens fit vt mutilator quandantenus homicida censeatur, hoc est membri occisor, atque adeò irregularis: vt optimè Doctores notant post glossam supra citatam in Clementin. de homicid. vbi ambo componuntur verba, occidere & mutilare. Quare non sufficit ad irregularitatem quòd quis membrum debilitet: imò fortè neque quòd ipsum citra detractionem mortificet. Nam poenæ sunt restringendæ, & iura non loquuntur nisi de mutilatore.

Opinio iuris prudentium.

¶ Adnotauit autem eadem gloss. intelligendam esse mutilationem membri principalis: atque hætenus rationi consonat. Ex eplũ autem quod subdit, nempe quòd abscessio digiti irregularitatem non inducat, non vsq; adeò veritatem continere videtur: tamen plerique Iurisconsultorum in eadem persistunt sententia, cum hac moderatione, quòd digitus ille non sit index aut pollex, quibus diuinum corpus apprehenditur. Et ratio eorum est quæ cæteri digiti non sunt principalia membra: vt pote qui præcipua non habeant officia: iuxta verbum Apostoli ad Roman. 12. vt est oculus, & manus, &c. At verò fortè probabilior est contraria Caietan. assertio:

Caietani opinio probabilior.

nam re vera digitus quisque officium habet, licet nõ ita præcipuum sicut pollex aut index. Qui autè particulam tantum digiti vel sibi vel alteri abscederet, eò non esset irregularis, quòd parùm pro nihilo reputatur. ¶ Quò autè ad mutilatos & truncos descendamus, id primùm adnotandum, ob aliam rationem eos haberi irregulares quàm mutilantes. Illi enim quia se cruentarunt, inhabiles facti sunt: isti autem quia suo ipsorum corporis habitu inepti, ac ferinde indocentes existunt, vt sacris altaribus administrèt. Nã & antiquitus vt Leui. 22. memoriæ prodium est, nullum animal quod cæcum esset, aut truncum, aut fractũ, aut testiculis secis aut tũsis, licebat offerre Domino. Etenim si ad principum mensas tales non admittuntur administri, multò min⁹ eos decet diuina mysteria tractare. Hac enim ratione in concilio Niceno eiusmodi corpore vitati ab ecclesiastico munere abacti sunt: vt can. si quis à medicis. 55. d. referit. Post quã sanctionem subsequuntur alia tam concilij Arclatenfis quàm Gelasij, atque aliorum pontificum: vt eadem

Concilium Nicenum.

Concilium Arclatense & Gelasius.

eadem

eâdem distin. can. Hi qui. atque alijs, legitur. Atqui illi præcipuè à sacris functionibus inhibentur, qui sinistrè Euangelium audientes, quò carni resisterent, volentes secti sunt: quibus canonibus post subscriptis Alexã. 3. toto titu. de corp. vitiat. Imò & deformitas si grauis sit in oculo, quæ sit natiuitatis vitium, promotionem prohibet. Qui autem sanitatis gratia medicorum consilio secantur, non ideo redduntur inhabiles ad sacerdotium: vt habetur eâdem distinctione, can. si quis pro ægritudine. & de corp. vitiat. vtroq; cap. ex parte. Neq; solùm membri principalis abscissio, qualis est manus, irregularitatem inducit: vt habetur cap. exposuisti. eo. titu. q. imò & si quis partem digiti sibi abscidit: vt habet can. qui partem. 55. distin. Sed intelligitur quod sit tanta vt sine scandalo tangere sacrosanctum sacramentum nequeat: vt exponitur de corp. vit. cap. 1. & cap. vlt. Et forsan leuior causa requiritur in mutilante vt fiat irregularis, quam in mutilato. Nam in mutilante abscindere digitum, vt diximus, forsan sufficit: quia membrum occidit: in mutilato verò requiritur quòd sit vel in signis deformitas: siue à casu, siue à natiuitate proueniat.

Ad primum argumentum. **A**D primum igitur argumentum principale respondetur, id quod est contra particularem naturam fieri posse secundum vniuersalem: vt ascensus aquæ ad replendum vacuum, testimonio nobis est. Quare etsi membri amputatio deformis sit corpori: cõgruere tamen potest tum salutis eiusdè, tum etiam bono communi. Verum est tamen quòd re publicæ bene institutæ, quam possunt maximè, abstinent ab huiusmodi supplicijs. Primum nè pœnam talionis à malefactoribus antiquo more exigant: scilicet oculum pro oculo, & dètem pro dente. Deinde nè dexteræ amputentur: quæ quidem de truncatio inutilem hominem reddit. Blasphemis autem optimo iure lingua abscinditur, & falsis testibus euelluntur dentes.

Ad secundum argumentum. **A**D secundum respondetur, quòd cum vita non ordinetur ad alium finem ipsius viuētis, sed solùm ad bonum publicum, nullatenus se homo potest illa priuare: sed sola re publica illam habet potestatem: membra tamen ordinantur ad vitam: & ideo persona ipsa quæ suæ custos est vitæ, potest membrum causa vitæ rescare. **A**D tertium deniq; respondetur, quòd abscissio membri corporalis eò est licita quòd necessaria esse solet

vitæ seruandæ. At verò ad salutem spiritua- lem nunquàm est necessaria. Nam peccatum per quod anima moritur, vbiq; & semper voluntati subiacet: aliàs non esset peccatum. Et fidelis Deus, vt ait Paulus, maiorem homini tentationem non permittit, quàm ipse per eius gratiam superare potest. Quapropter verbum illud, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum: & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam: nõ eò dictum est quòd esse possit vnquàm necessarium: sed vel hyperbole est, vel alium sensum facit moralem de occasionibus amputandis, vt sancti interpretantur: & nos etiam pro modulo illic nostro expositum reliquimus. Vnde super illud Matthæ. 19. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum: ait Chrysofost. Non per membrorum abscissionem, sed per malarum cogitationum interemptionem.

ARTICVLVS. II.

Vtrum liceat patri filios, aut dominis seruos verberare.

OS T mutilationem sequitur de alijs verberibus illi annexis dicere. Et quia non dubitatur quin re publicæ id sit licitum, inquiritur de patribus an liceat verberare filios. Ait enim Philo. 10. Ethico. c. 11. quòd patris præceptio vires nõ habet, neq; cogendi necessitatem, neq; vllius prorsus viri nisi sit princeps: verberatio autem quædam est coactionis species: ergo id patribus non conuenit, neque verò dominis. **S**ecundò arguitur. Si id parentibus ac dominis licitum esset, cum ad fraternam correctionem pertineat, cuiusq; personæ idem suffragaretur ius, vt quilibet verberare corripiendo posset. **I**n cõtrarium autem est illud Prouerb. 13. Qui parcit virgæ, odit filiũ suum. Et infra cap. 23. Noli subtrahere à puero disciplinam. Et Ecclesi. 13. seruo malleuolo tortura & compedes.

AD quætionem respondetur vnica con- *Cõclusio v-*
clusione. Patribus tantum ac dominis, *nica.*
aut paternam gerentibus curam, puta magistris ac pædagogis verberare licet subditos & flagellare: nequãquam tamen mutilare. Vtraq; conclusionis pars hac ratione probatur. Inter mutilationem ac verberationem hoc interest quod mutilatio vsq; adeò est ma-
ius

Alexãder. 3.

Chrysofost.

Primum argumentum patris negatiua ex Ari.

Secundum argumentum.

ius verberatione nocumentum, vt sit irrecuperabile: quale non est verberatio: vt pote quæ sensui duntaxat dolorem incutit: igitur cum vita totius ex vita membrorum cõster, fit vt ad eundem præcisè legitima mutilatio pertineat ratione criminis, qui in vitam ipsam habet potestatem: quæ quidem functio penes solam est rempublicam. Verberatio autem ad faciliorem castigationem, promptioremq; correptionem spectat: nihilo minùs & hæc quandam autoritatē exigat, quam verberas in eum qui vapulat exercet: hanc ergo cum primis pater habet in filios: post verò dominus in subditos: ac demum in discipulos & pupillos magister ac pædagogus. Nam de prælatis, quia publica vigent potestate, ambigi non potest. ¶ Res est facilima. At quanuis de patria potestate, scilicet quanta sit in filios, lib. i. q. statim prima dictum sit, nihilo minùs hic forsan studiosus roget quonam iure negatiua conclusionis pars fulciatur. Apparet enim iure naturæ liberum esse patribus, non solum verberare, sed etiam mutilatione, & si opus esset, cæde etiam in filios animaduertere. Nam illo iure illis incumbit liberos educare, & moribus instituire: quæ quidem institutio sæpissimè exposcit mutilationis mortisque vindictam. Secùdò arguitur. Statim in nũdi primordijs nõ erat alia respublica quàm domestica: nempe dum sola familia Adæ orbem possidebat: tunc ergo cum necessaria esset publica seclerum vindictio, consequitur vt patri id incumberet manus. Enimvero Cain dignuserat supplicio capitis nisi ei Deus peperisset: quod & reus ipse metu illo maximo, Qui inuenerit me, occidet me, testabatur. Illud ergo supplicium nemo ei poterat infligere præter patrem. Ad hæc, si aliqui essent mortalium sic dispersim viuentes, vt sub nullo agerent principe, sed vnæque domus seorsum viueret, tunc profectò ratio ipsa docere videtur vt eos qui cõmeriti essent mortem, pater posset vel auus eidè supplicio addicere. ¶ His verumtamen non obstantibus respondetur ius ipsum naturæ parentibus eiusmodi vltiones interdiceret, soli q; publicæ potestati tribuere. Idque iure gentium esse confirmatum. Vita enim humana vsq; adeo non debet absq; meditatiuõ iudicio & iuris ordine extingui, vt id non debeat tantæ multitudini committi quanta est parentum, qui neq; leges sciunt, neq; causarũ merita pendere omnes pos-

sunt. Quocirca sic parentibus educare filios natura concessit, vt tamen lineam præscripserit quousq; sua facultas procederet, & vnde publica inciperet: vt. l. si filius. cautũ est. C. de patri. potest. & l. Prætor. ff. de iureiur. §. præterea. Et ad secundum argumentum iam loco citato lib. i. q. i. respõdimus, Adam habuisse publicam potestatem iure dominij orbis quod penes se tunc temporis erat: aucto verò inortali genere, orbeq; iure gentiũ per familias distributo, vnãq; habuit suũ principem. Quapropter, vt ad aliud respondeamus, qui vagi nunc viuerent, seorsumq; & priuatim absq; respublica, contra hominis naturam degerent vitam: quippe qui suapte natura animal ciuile est, & gregatile. Quare ab illis nullum sumitur contra præsentem veritatem solidum argumentum.

¶ Mutilare ergo parentibus non licet, neq; mortalium vlli præter publicam potestatem, sed fuste cædere aufertula. Id enim est illis iure naturæ concessum. Homo namq; tribus vijs ad virtutem instituitur: nam & ratione ducitur, & metu cogitur, & allicitur præmio: antea ergo quàm rationis syd⁹ eluceat, natura prouidit vt puer & metu cogatur & afficiatur munusculis. Quapropter institutio paterna, quæ prima omnium est, his duobus vtitur. Vbi verò iam ratio suo fruitur lumine, lege tunc incipit & ratione viuere: atq; adeo sub publica potestate. ¶ At verò parentum verberatio nõ vsq; adeo atrox esse permittitur vt habetur citatis legibus. C. & ff. Quare Paulus ad Ephes. 6. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros. Et infra, Et vos domini eadem facite seruis remittentes minas. Vbi tam parentes, quàm domini admonentur, tum nè minis suos acerbis extimentur: tum præcipuè, vt dum bili correpti acerba minantur, non se obligatos adimplere arbitrentur: sed potius quæ perturbato animo cõminati sunt, sedato post condõnent. ¶ Ex quo fit patrem inter corripiendum filium posse lethali peccare: nempe si iracundia non illi sit rationis miles, sed dux, quæ illam suppeditet, & ad eandem iracundiam prouocet filium. Imò verò si ex odio in filium animaduertit, acrius hac ratione peccat quàm extraneus. Est enim apprimè animaduertendum discrimen inter patrem & iudicem. Publica enim potestas, vt supra dictum est, nõ tam reo ad emendam consulit, quàm communi bono ad vindictam: patri verò, ac domino,

*Qualis sit pã
rẽiũ potestas
in filios.*

Paulus

*Discrimẽ in
ter patrẽ &
iudicem.*

*Obiectio cõ-
tra cõclusio-
nem.*

Ratio altera

Solutio.

mino, & pædagogico non alia ratione verberare suos fas est, nisi quod ad eius emendationem salubrius ei consulitur. Quare & pro ætate, & pro cõditione, & ingenio pueri corripendus est. Imò & Quintili. & qui de educatione puorũ scripserunt, non consulunt vt nimio rigore parentes in suos natos inuehantur. Nam si sint bene nati, solent eos illo rigore ignauos facere ac meticulosos: si verò duri sint ingenij, duriores illos efficiunt.

Quintilianus
*Solutio alterius dubitationis præta-
ta.*

¶ Sequitur ex his secundò solutio dubitationis, an liceat parentibus vulnerare filios: aut dominis seruos. Quatuor enim sunt læsionum genera: scilicet interfectio, mutilatio, verberatio, & vulneratio, hoc est vulneris inflictio: quæ & fuste fieri potest, & gladio, per dyscrasiam & discontinuationem membri citra mutilationem: quare ad atrocẽ verberationem pertinet, quæ neque parentibus licet, neque verò dominis.

*Alter a qua-
stio.*

Syluester.
Panormita.

¶ Post hæc verò rogitas vtrum liceat etiam eisde œconomicis præsentibus filios aut discipulos verberare etiam clericos, & an incurrat canonem, Si quis suadente. De hoc loquitur Syluest. verb. excommunicatio. 6. §. 4. Et quidem Panormita. super cap. cum voluntate. de sent. excom. distinguit, quòd si sint in minoribus ordinibus licet eos verberare correptionis gratia. Atq; id videtur colligi ex eodem cap. §. si verò. Nam dicitur quòd possunt clerici seniores, zelo deuotionis adolentes in minoribus ordinibus turbantes diuinum officium leuiter percutere: tamen statim sine distinctione subditur quòd possunt etiam obtectũ prælationis & magisterij subditos scholares percutere: & expressè, ea. ex tenore. habetur qd Prælato liceat verberare inferiorẽ, etiam si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluest. quòd si prælato id licet, eodem iure liceat patri. Et sic dissectantur Iuris consulti de his subditis, qui sunt in sacris. Nam de minoribus nemo dubitat, quin verberari possint.

*Legitima solutio propo-
sita quæstio-
nis.*

¶ At verò his non obstantibus de prælato, nullatenus in dubiũ venire potest quin possit subditos etiam sacerdotes flagellis cedere more cõsueti: vt patet in Decretis, distin. 45. per totum. An verò ex bili arrepto fuste possit eos ferire, nescio an liceret: quia cum modus non sit consuetus, minimè apparet tam castigatio quàm iniuriõsa læsio. At tamen consequentia à prælatis ad parentes nõ est tam liquida quàm Syluest. arbitratur. Nam prælatis habent publicam potestatem ac iurisdictionem cum vi cõerciuã: parentes

verò ac reliqui non nisi œconomicam. Nihilominus nõ esset omninò condemnandum, quin magistri possint etiam discipulos ferula verberare, etsi essent in sacris. Sed de hoc stãdum est vsui & foro ecclesiastico.

¶ Si verò dubitas vtrum dũ corripiendo excelsus ferit, seu prælatus sit seu pater, canonis sententiam incurrat: Respondetur quòd quantum aliquo modo excedat, etiam vsque ad sanguinis effusionem, dum tamen id præter suam intentionem accidat, non est censendus incurrere: postquam dat operam rei licitæ. Neque potest homo tam attentus esse quo minus virtutis limitem transgrediatur. Quando verò vsq; adeò esset excelsus enormis, vt odij indicium existeret, tunc sanguinem fundens, canonem incurreret. Quapropter eadem distinctione, cano. cum Beatus Paulus. & can. disciplina. admonentur lenitatis prælati: nempe nõ tam immodicis verberibus quàm salutiferis verbis subditos instituant. ¶ De marito autem vtrum vxorem verberandi ius habeat, respondetur non esse illis denegandum: quandoquidem vir, vt ait Paulus, caput vxoris sit: vt tamen eodem iure dedecus est, atq; adeò nefas, nisi grauisima ingruente necessitate. Sunt enim barbari qui vxoribus vt mancipijs vtuntur: vt. i. Politic. autor est Aristot. Cum enim duo sint in carne vna, æqualitate quadã esse decet complexos.

Scrupulus.

Responsio.

Aristot.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi secundum Philosophũ pater vim non habeat cõerciuã: quia dominus non est perfecta respublica sicut ciuitas: id tamen duntaxat fit inde consequens quòd non possit aut occidere, aut mutilare, aut alia irrecuperabilia nocumenta infligere: haud tamen vetatur quin leuioribus verberibus possit vtiri. ¶ Ad secundum respondetur qd etsi vnicuique licitum sit disciplina alios instituere & fraterna correptione admonere si sua ipsi spõte audire velint, ad id tamẽ cogere nemo potest nisi qui curam alterius gerit: quales sunt parentes, domini, ac pædagogi: quibus ideo solis pertinet verberibus castigare. Adde quòd etiam iustorum potest eorum minister idem facere: sed præterea id nemini licet. Quare etiam si in flagranti delicto latronem tua deprædantem occupes, tantum tibi licet resistendo eum percutere, non tamen fugiẽtem per modum vindictæ: nisi adeò esset leuis verberatio vt pro nulla duceretur.

*Ad primum
argumentum.*

Ad secundũ.

ARTICVLVS. III.

Vtrum licitū alicui sit carceri quē-
piam mancipare.

D O S T cædes, vulnere, & verbe-
ra sequitur vt de carcere etiā di-
camus, vtrum licitum sit homi-
nem in ipsum includere. Argui-
tur enim à parte negatiua. Ho-
mo suapte natura est liber? secundum illud
Ecclesi. 15. Deus reliquit hominem in manu
consilij sui: libertati autem in carceratio ob-
uerfat: humana ergo natura repugnat, atq;
ad eò nemini licet. ¶ Secundò. Si hominem
carcere coërcere liceret, id maximè ad cohi-
bendum illum nè malefaceret: si autem illo
sine licitum esset, idem cuiunque cōpeteret
ius: nam cuiq; licet proximum suum à malo
cohibere. Consequens tamen est falsum: nā
inter alias iniurias connumeratur: quæ qui-
dem eo grauiores sunt quo in personam in-
feruntur quæ plures habet coniunctas: nam
tunc iniuria quæ vnum tangit, multos atin-
git: ergo id nequāquam licet. ¶ In contra-
rium est historia Leuit. 24. vbi quidam legit
in carcerē de peccato blasphemie intrusus.

Primum ar-
gumentum.

Secundum

Prima con-
clusio.

Probatio.

AD quæstionem duabus conclusionibus
respondetur. Prior est. Publicæ pote-
statī, eidemq; soli fas est subditos in carcerē
occludere: siue ecclesiastica sit, siue civilis.
Probat per vtraque conclusionis. In bo-
nis corporis tria per ordinem considerātur.
Primum eius integritas, cui per occisionem
ac mutilationem nocetur. Secundum, sen-
sualis delectatio ac voluptas quæ per ver-
berationem impeditur. Tertium: membro-
rum vsus qui per carceres, perque alia que-
cunque ligamina cohibetur. Primum au-
tem nocendum propter eius gravita-
tem soli reipublicæ, vt dictum est, reserua-
tur. Secundum verò, quoniam leuius est,
parētibus ac dominis permittitur: Tertium
ergo, cum non modò via sit ad primum,
verum & quædam eius inchoatio: nam ob
id reus carceri mancipatur vt vel auditus
supplicio deputetur, vel ob leuius crimen il-
lam luat poenam: condecens est, vt eidem so-
li reipublicæ sit deputatum, penes quam
potestas est vitæ & mortis. Quocirca neque
parentibus neque dominis id licet. ¶ Hinc
fit carcerum duplicem esse vsum in repu-
blica. Seruiunt nanque & ad conseruan-

Duplex vsus
carcerum in
republica.

dum malefactores dum eorum causa tra-
ctantur ac deciduntur: & præterea in poe-
nam: qua plurimum ecclesiastica potestas
vtitur, dum ad verbera procedere non po-
test. Et quod de carceribus dictum est, idem
& de exilio censendum. Pariter enim liber-
tati contrapugnat. Quin verò vt perpetui
carceres, ita & exilium morti iure æquipa-
rantur: atque ad eò parentes non possunt in
exilium mittere filios: licet possint ab eo lo-
co eos elongare, qui eorum moribus pesti-
lens est. ¶ Posterior conclusio. Qui ciui-
modi iniuriosas læsiones præter iuris ordi-
nem illis intulerint personis, quæ alias sibi
habent coniunctas, ex natura rei, si cæte-
ra sint paria, grauius delinquent, quam si
alijs quæ consanguineis careant & necessa-
rijs, easdem obtulerint. Tametsi aliunde,
nempe ex qualitate personæ possit etiam
aggruari peccatum. Personas coniunctas
in præsentiarum appellamus in primis con-
sanguineos & affines: vt patrem, filium,
generum, leuirum, &c. vel alia necessitu-
dine oeconomicam copulatos: vt maritum,
vxorem, patronum, & similes. Quin etiam
& extra domum amicos atque alios neces-
sarios. Conclusio est clara. Nam quanto
iniuria & detrimentum in plures profun-
ditur, tanto grauior est: omnes autem con-
iuncti quòdammodò eandem representant
personam. Nam filius est aliquid patris: &
vxor aliquid mariti: quin etiam amicus al-
ter ego. Quapropter quò vnū lædit, in omnes
iniurius est. Adde quòd etiam dum illi per-
sonæ cum qua delinquis iniuriam non in-
fers, potes & coniunctam lædere. Nam
dum tibi vxor in adulterium sua spon-
te consentit, aut puella in stuprum, licet
volentibus iniuriam non facias, illam ta-
men inferis marito ac patri. Quòd autem
aliunde possit excessus fieri, patet. Primum
ex dignitate personæ: vt si principem vel
optimum virum, vel viduam, vel orpha-
num, iniuria lacessas, inde grauius peccas.
Vnde Ecclesiast. 35. Non despicies preces pu-
illi, neque viduam si effundat loquelam ge-
mitus. Hic autem diuus Thomas nil de il-
lo in præsentiarum meminit, qui in alterum
sibi coniunctum iniurius est: vt si patrem
occidas aut fratrem (hæc enim scelera iam
speciem mutant) sed loquitur de personis
coniunctis ipsi læso: vbi species delicti non
mutantur sed per accidens crescit culpa.

Exilium.

Postrema
conclusio.

Ratio con-
clusionis.

S. Thomas.

Ad primum

Ad primum
argumentū.

Ad primum igitur argumentum respon-
detur, quod licet homo suapte natura li-
ber sit, tamen dum delinquit per abusum eius
dem voluntatis ius perdit quod habet ad me-
mbrorum usum: & ideo merito carceri manci-
patur. Exemplo nimirum Dei, qui licet fe-
cerit liberum hominem, quandoque eum ar-
ceat: iuxta illud Iob. 5. qui dissipat cogitationes
malignorum ne possint implere manus
eorum quod coeperant: licet quandoque per-
mittat eos suis obsequi animi morbis. Pari-
ter namque respublica non de omni culpa car-
cere tenet reum, sed de grauioribus. ¶ Ad
secundū.

Ad secundū.

Ad secundū respondetur quod soluin modo pa-
rentes retinere filios possunt, ac domini ser-
uos oclusos in paruum tempus, tam in pœ-
nam, quam ad eos cohibendos: nam inclu-
sio illa non habet rationem carceris. Alijs au-
tem priuatis id non licet. Quoniam etsi co-
hibere quisque possit fratrem à malo fraternè
corripiendo, neutiquam tamen inferendo
vim. Quin verò priuati carceres pro enormi
delicto iudicantur puniunturque in republi-
ca: sed tantū licet vnicuique delictorem qui si-
bi iniuriam irrogauerit ad horam detinere,
dum cum tradat iustitiæ ministris.

QVAESTIO TER- tia, de furto.

ARTICVLVS. I.

Vtrum furti definitio sit bona.

Secundum rerum ordi-
nem, si pretium earum
ac dignitatem estimas,
post homicidium quo
summum bonorum tem-
poralium admittitur, di-
cendum statim erat de
detractione ac murmuratione, quibus honor
famaque laeditur. Hæc enim plures habentur,
quam bona externa. Melior est enim, in-
quit Sapiens, nomen bonum quam diuitiarum
multa. Attamen lucidior fiet dispositio si
non hunc, sed alium cum sancto Thoma inse-
quamur ordinem: nepe si prius iniurias ex-
pediamus quæ facte committuntur, ac dein-
de ad alias discurremus quæ committuntur
verbo. Nam ratione operis criminiosior in-

iuria inest in facto, quam in verbo. Atqui
sanctus Thomas. q. 66. duos hic articulos de
dominio præmittit, quod nos ceu primum
fundamentum materiæ iustitiæ atque iniusti-
tiæ commutatiæ, superiori lib. præcicimus:
vbi per omnes suos numeros dominiorum
materiam deduximus. Primus enim articu-
lus diui Thom. est de rerum possessione in
genere: quæ homini statim condito diuini-
tus concessa est. De qua quidem re. q. 1. dispu-
tantes constitutum soli Deo in primis re-
rum dominium iure creationis competere:
non modò quatum ad earum usum, verum
etiam quatum ad earum naturas: quas vti-
que creare, annihilare, & alterare præter leges na-
turæ potest. In creaturis autem corporali-
bus solum hominem ostendimus esse rerum
dominum: ea scilicet ratione qua libertatem
suam habet actionum ac dominium: Bru-
tum verò minimè: ac multò minùs rem vllam
insensibilem. Secundum autem S. Thom.
adicit articulum de dominiorum diuisione,
quam. q. 3. factam esse monstrauimus iu-
re gentium: rationesque late subiicimus ob
quas collapsæ naturæ ac prauis affectioni-
bus subditæ diuisione talis congruat. Cum er-
go tam copiosè illic discussa hæc reliqueri-
mus, non est quod sit hic nobis de his articu-
lis verbum aliud faciendum. ¶ Primus er-
go articulus præsentis quæstionis, est de no-
mine ac definitione furti: qui apud diuum
Thomam est tertius. Et arguitur à parte ne-
gatiua, quod furti definitio quam sanctus Tho-
mas ac Theologi constituunt, curta mancaque
sit: videlicet, Furtum est occulta acceptio rei
alienæ. Furtum non solum in acceptione cõ-
sistit, sed in retentione: quandiu enim quod
furripuisti non restituis, furti teneris: ergo
non satis est dicere acceptio. ¶ Secundum.
Potest quis non modò alienam rem, verum
& propriam quam penes alium deposuerat
vel impignorauerat furtim capere: quod si
alterum telauerit, iniuriam illi irrogat: ergo
ad rationem furti non requiritur acceptio
rei alienæ. ¶ Tertio. Id quod peccatum ini-
nuit non constituit rationem culpæ: occul-
tè autem delinquere peccatum minuit: tum
quod indicium sit verecundiæ, tum quod scan-
dalum illa ratione caueatur. ¶ In contra-
rium est quod definitio debet esse breuis cõ-
pendiosaque; oratio: sed tribus illis vocibus sa-
tis furti natura depromitur: ergo definitio
pluribus onerata redundaret.

Primum argu-
mentum.

Secundum.

Tertium.

De

DE furti tam nomine quam definitione nonnullam inter Doctores varietatem reperias. Isidorus namque libr. 10. cō qd furtum clancularia acceptio sit, putat fur à furuo dici, id est à fufco & atro: nempe quod nocturno vitur tempore. Idem ait Varro de re rustica. libr. 14. Neque verò Iurisconsultus. ff. de furtis. l. 1. hanc reiecit etymologiam: quanuis & alteram subiiciat: vt scilicet à ferendo siue ab auferendo dicatur. Nam & Græci fures, φῆρας appellant à φῆρα. Perparum tamen refert. Attamen de definitione longius iuris interpretes à philosophis discrepant. Ait enim Paulus eadem. l. 1. furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam vsus eius, possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere. Et addunt alij quod sit contrectatio rei mobilis: propterea quod Institut. de vsucapio. §. quod autem. habetur furtum non fieri loci, aut fundi: ac tandem adiungit, inuito domino. Est tamen iuris Doctoribus in more dum genus aliquod definiunt species omnes in definitione subnotare: philosophi verò compendio rei naturam expriment, quam post diuisionibus explicatius euoluunt. Quare definitio autore Aristotele debet esse breuissima oratio quæ rei naturam compendio explicet: qualis illa est, Furtum est occulta acceptio rei alienæ. In primis enim cum contrectatio solum rei contactum significet, accommodatius dicitur, acceptio, hoc est, vsurpatio. Mox amplo nomine rei alienæ, copiosius res omnes furto captas comprehendimus, quam si dicas, rei mobilis. Haud enim tantum res mobiles, verum & immobiles furto capiuntur, dum subdolè possidentur. Quocirca nihil opus est exprimere, rei vel vsus: nam qui re aliena inuito domino vitur, rem quodammodò alienam capit: hoc est vsurpat. Atqui in hoc quod dicimus, occulta, fatis significatur fraudulentia: nam qui clam domino rem capit, fraudem necit. Atque eodem verbo designatur acceptio fieri inuito domino: nam ignorantia causa est inuoluntarij. Id autem quod adiicitur, lucri faciendi gratia: non solum superfluc, verum falsè adhibitum est: qui enim rem capit alienam, quam in flumen projiciat aut incendio tradat, furti reus est: tæti si dum id facit non lucri cupidus, sed vt iniuriam inferat id faciat. Igitur ad rationem

furti tria requiruntur. Primum quod rationem habeat iniustitiæ in cuius genere constituitur. Et hoc exprimitur cum dicimus acceptio. Intellegitur enim inuito domino, quæ contrariatur iustitiæ tribuenti vnicuique quod suum est: extenditurque adeò ad detentionem. Secundum est quod differat ab alijs iniustitiæ speciebus. Et hoc in specie designatur dum dicitur, rei alienæ: puta ab eo possessæ, qui eius est verè dominus. Nam qui vel membrum alteri abscindit, filiamve aut vxorem rapit, quibus abutatur: nõ fur, sed mutilator est, aut raptor, aut adulter. Tertiũ est quod propriã rationem furti cõplet, ac demũ illud à rapinã & latrocinio se iungit: videlicet quod clanculo fiat. Oratio ergo horũ triũ explicatrix, genuina est definitio furti: videlicet, Occulta acceptio rei alienæ. ¶ Hinc fit ineptè diuidi furtum in fraudulentam occultamq; acceptioem & rapiuã: Furtum quippe nõ est genus ad rapinã, sed species illi opposita. Iniuriosa ergo acceptio rei alienæ est: quæ primò diuiditur in furtũ & rapinã seu latrocinium: vt articulo proximo patebit. Vtraque tamen species ex parte obiecti in quatuor subsecatur. Nã si quod furto rapitur res est sacra, sacrilegium dicitur: si verò est possessio reipublicæ, dicitur peculatus. De vtroque legitur. 23. q. 4. cano. quid ergo. si autem furtum fit de grege disperso, dicitur abigeatus. Et qui pecora sic vel armenta abigit, nuncupatur abigeus. De quibus extat titulus. 47. libr. digestorum. Quarta denique species est plagiarium siue plagium: puta furtum hominis vt vëdatur. De quo etiã extat titulus ad l. Flau. de plag. Etenim qui seruum vel ancillam domino suo aufert, verè fur est: possidetur enim seruus vt pecus. Nisi ancillam in tempus caperet, turpitudinis gratia: nam ille fornicator esset, non fur. Sicut raptor est qui ea de causa rapit virginem. Quid autem si quis filios aut vxorem alicui auferret, vt venderet: vtrũ esset furtum: iam superiori libr. responsum est, quod cum pater non sit verè dominus filiorum neque vxoris, illud non est furtum, sed plagium vel captiuitas. ¶ Contra hæc autem forsitan quis arguat. Cum filius clam patre, vxorve nesciente marito aliquid ei furripit, accipit rem alienã: & tamen neuter censetur fur. Respondeo quod vbi res nõ est tanti pretij nõ censetur, filij acceptio, furtum: cõ quod non fiat inuito domino. Quicunq; enim parentũ iure præsumitur pro cõditione sua & statu in-

*Sciẽtia Isido
ride origi-
ne nominis.*

Varro.

*Definitio fur-
ri secundũ Iu-
risconsultos.*

*Vitũ Iuris-
consultorũ in
definiendo.*

*Reprobatur
præterita de
finitio.*

*Triarequis
tuad ratio-
nem furti.*

*Furtũ nõ cõ
plectitur sub
serapinã sed
est spēs illi
opposita.*

Obiectio.

Solutio.

Syluester.

dulgere filio minuitores sumptus, & multo iustius maritus vxori. Quādo verò res esset magni ponderis, ita vt merito pater aut maritus censeretur inuitus, profectò verè esset furtum, vt bene adnotauit Syluester verb. furtum. §. ii. & teneretur filius ad restitutionem si peculium haberet castrense: hoc est militaria stipendia, vel alia bona libera: vel saltem postea in diuidunda hæreditate id partefacere. Et pariter de vxore censendum. Tametsi quantum ad excommunicationis censuras nunquam præsumendus est pater tam acrispirituali mucrone aut vxorem aut filios fauciare.

Ad primum argumentum.

PER hæc ergo clarent argumentorum responsa. Ad primum nanq; respondetur quòd peccati occultatio esse potest aut causa ipsius aut circumstantia. Causa scilicet quādo delinquens occultatione vtitur vt tutius delinquat: vt patet in fraude & dolo. Quare tunc non diminuit peccatum, sed suam per se constituit speciem, puta furti (vt dictū est) vt distinguitur à rapina. Tunc autem occultatio est circumstantia quando is qui peccare decreuit ob verecundiam aut ob cauendum scandalum in tenebras se abdit vt suam expleat libidinem: & tunc diminuit rationē peccati. **C**Ad secundum argumentū respōdet diuus Tho. detinere alienū inuito domino, eandē habere rationem nocenti atq; iniustam acceptionem: ac perinde ad rationē furti reduci. super quo responso multa Caietan. cōmentatur. At verò cum bis lib. præcedenti, nempe. q. 6. art. 1. & q. 7. ar. vlti. hoc fatis fuerit à nobis discussum, non opus est plura hīc adhibere. Sed recale, præceptum restitutionis affirmatiuum esse, præcipiens bonum opus: includit tamen negationem retinendi quæ est prohibitio mali: qua ratio ne affinitatem habet cum furto. Igitur hoc quod est detinere, non adhibet peccatum nouum illi quod est accipere: sed est illius continuatio tanto grauior, vt illic diximus, quanto diuturnior. Si autem nouus adhibeatur positius actus, scilicet si proponas non reddere, aut si re aliena ad consumendum vtaris, non proponens damnum soluere, illi actus sunt multiplicata delicta, contra eandem negationem non retinendi inclusa in eodem præcepto. At verò contra affirmationem restituendi recenter peccatur quoties retinens alienum aut videt dominum egere, aut eum petere audit: nam

tunc nouo iuris merito restituere tenetur.

CAd tertium argumentum subobscure idē *Ad tertium.*
S. Doctor respōdet. Sensus eius tū est, q; qui *S. Thomas.*
rem suā quæ penes alium est, videlicet penes illum qui illā vel rapuit vel in deposito custodit, furtim rapit, fur ob id censendus est: quòd licet simpliciter sit sua, est tamen alterius secundum quid: scilicet vel quantum ad custodiam, vel quantum ad detentionem.

Videtur autem hæc solutio nonnulla complicare falsa. Primum quòd res rapta nullatenus raptoris est: res enim illius tantum esse dicitur, qui iure possidet, quod latroni nō competit: imò detinens mortaliter peccat.

Prima obiectio aduersus solutionē S. Thomæ.

Secundò hæc solutio sententia falsa est: *Secunda.*

nempe q; qui rem capit suam furtum faciat: quandoquidem nō solum vulgari sermone non reputatur fur nisi qui alienum capit, verum & iura id decernunt: vt patet. l. si is qui rem. i. ff. de furtis. vbi habetur quòd qui rem quam commodauit furtim rapit, non est fur.

Quapropter si postquam res quispian ex me sustulit, vi statim ab eodem extorqueā, non ero furti reus. Respondetur mentem sancti Thomæ legitimam esse, quam ipse statim arti. 5. eiusdem quæst. patefacit. Si enim ego apud quemdam rem meam deposui, vel ille mihi eripuit, & clam illo accipio, propterea censeor fur: quia ille nesciens me accepisse tenebitur ex conscientia mihi restituere: & eadem ratione si auferā à latrone ipso infcio. Atq; hac de causa ait rem illam quodammodo esse illius seruantis depositum: nempe quantum ad ius custodiendi: quintiam & illius qui rapuit: quia debet illam seruare ad restituendum. Quare ego non possum priuata autoritate vi aut fraude illam capere.

Solutio.

ARTICVLVS. II.

Vtrum furtum & rapina specie differant.

Vanis ex præcedenti arti. solutio huius quæstiūculæ facile colligatur: maioris tamen claritatis gratia de eādē differentia rursus quæritur. Nēpe an inter furtum & rapinam sit specifica differentia. Arguitur nanq; à parte negatiua. Primum q; non videtur differre nisi tanq; occultū & manifestum: quæ quidem qualitates in alijs peccatorum generibus non variant species:

Primum argumentum.

vt si in publicum peieres aut in secreto .
Secundū m. ¶ Secundo, quia differentia specifica à fine & formali obiecto sumitur, quod furti & rapinae idem esse videtur : nempe vsurpatio alienae rei. ¶ **Tertium.** Tertiò, sicut rapitur pecunia ad vtendum ea, ita & puella ad abutendum: raptus autem puellae siue publicè fiat, siue secreto, speciem non mutat: ergo neque raptus pecuniae. ¶ In contrarium autem est Philosophus. 5. Ethico. cap. 2. vbi furtum & rapinam diuersas species constituit.

Tertium.

Aristot.

**Cōclusio-
sponsiua.
Probatio cō-
sionis.**

AD quaestionem breuissima conclusio-
ne respondetur. Furtum & rapina dif-
ferunt specie. Probatur. Differentia specifi-
ca actuum attenditur penes formalem, ean-
demque proximam differentiam obiecto-
rum: haec aut in furto & rapina est speci-
fica: ergo eiusmodi crimina differunt spe-
cie. Probatur minor. Vitia haec ambo in hoc
conueniunt quòd sunt commutatiuae iusti-
tiae aduersa, quatenus per vtranque ista-
rum acceptionum iniustum fit, puta ius al-
ienum violatur: iniustum autem, vt illic ha-
bet Aristoteles, nemo nisi inuitus contraq;
suam voluntatem patitur: inde ergo actio-
nes istae iniuriosae sunt quòd contra volun-
tatem domini fiunt, qui ideo inuoluntarium
patitur: at verò inuoluntarium, vt
3. Ethico. author est Aristoteles, dupliciter
fit: nempe aut per ignorantiam aut per vio-
lentiam. Furtum autem ex sua ratione di-
cit acceptionem ignorante domino: rapina
verò eodem conscio ac vim patiente: ergo
furtum & rapina differunt specie. Itaq;
non ad rationem aliena aspicendum est quae
est materiale obiectum, sed ad rationem
inuoluntarij. ¶ Differentia est quam non
solum mōrales philosophi, verum & Iu-
risconsulti qui ex eadem philosophia suas
leges elicuerunt, agnoscunt: vt patet. l. sed
nouo iure. C. de seruis fugiti. & apud Vl-
pianum. l. fur. ff. de furt. Est autem nè quis
decipiatur meditātē consideranda. Cogita-
re enim quispiam posset aut in hoc consi-
stere quòd furtū fiat in tenebris: vt Exod.
22. habetur: rapina verò sub lucem diei.
Aut quòd furtum in absentia domini com-
mittatur: rapina verò in eius praesentia.
Cum tamen in neutra istarum ratione di-
scrimen consistat. Sed differentia est quòd
furtum fit absque violentia: rapina verò
& latrocinium violenter. Hinc enim vt ar-
ticulo ultimo videbimus, augefcit rapinae cul-

Aristot.

pa prailla quae est in furto. Ex quo fit vt
praesente domino furtum fieri possit: sicuti
& eodem absente, rapina. Exempli gra-
tia, si praesente patrono impurus homo in
aedes insulet, illumque vel resistentem op-
primat, vel nè resistat alliget, aut in cellam
includat, aut talem ei incutiat metum vt ta-
ceat: quauis inermis id faciat, habetur rap-
tor & latro: quia vim infert. Si verò pa-
tronus etsi non consentiat, tamen ob suam
modestiam taceat, latronis parcēs vel hono-
ri vel vitae, non erit rapina: sed furtum. Ean-
dem ratione si aedes quis vi aggrediatur, li-
cēt nemo sit intus, erit rapina. Quo fit vt la-
trones qui vias publicas obsident non fu-
res modò sint, verum & raptores. Distin-
ctio autem quae habetur. l. 2. de furtis. vbi
distinguntur duos furtorum genera: quo-
rum alterum est occultum, alterum verò
manifestum, nihil facit ad rem. Non e-
nim accipitur illic manifestum pro rapina,
sed pro eo casu quo fur in flagranti deli-
cto comprehenditur, vt continuò exponi-
tur. l. 3.

OMnia igitur argumenta soluta restāt. *Ad primū
argumētū.*
Ad primū enim respondetur quòd
peccata alia ab iniquitatibus iniustitiae non
habent pro obiecto inuoluntarium alte-
rius, sicut furtum & rapina: & ideo ex di-
uersa ratione voluntarij non variantur spe-
cie, sicuti haec. ¶ Et per hoc responsum e-
tiam est ad secundum, quòd etsi circa idem
versentur obiectum materiale & remotum
scilicet alienum: tamen formale & prox-
imum non est idem. ¶ Ad tertium respon-
detur quòd raptus puellae quantuncun-
que respectu aliorum occulte fiat, puellae tamen
semper est notus: & ideo quia illa semper
praesumitur restitisse, dicitur raptus. *Ad secundū.
Ad tertium.*

ARTICVLVS. III.

Vtrum furtum sit genere suo pecca-
tum mortale.

POST QVAM dictum est
quid sit furtum, quomodoque
à rapina differat, queritur de
vtriusque natura, an sit gene-
re suo mortale delictum. Et
quòd historiam filiorum Israël expolian-
tium Aegyptios toties iam expositam mis-
sam faciamus, arguitur primū. *Primū argu-
mentum.*

rem suam vel penes alium depositam vel furto sublatam furtim capit, vt fur iure habetur: & tamen non peccat, postquam iure vtitur suo: ergo furtum non est peccatum.

¶ *Secundò* arguitur: cum id quod quis inuenierit aut casu repererit nulli restituit, furtum committere videtur: & tamen si ad naturalem æquitatem spectes, nullum est peccatum: nam, vt habetur Instituit. & ff. de rerum diuision. quod nullius est, occupanti conceditur. & reuera quarum rerum dominus non comparet, nullius esse censentur. ¶ Quòd autem non sit genere suo mortale, tertio loco probatur. Tum ex illo Prouerbi. 6. Non grandis est culpæ dum quis furatus fuerit: tum quòd si est rei modicæ, non est cur sit mortale: tum maxime quòd si mortale esset, cum sit contra iustitiam & pacis quietem, dignum esset pœnæ mortis: illa autem non apparet digna quæ furibus infligatur, sed fatis est vt multiplicatum restituat furtum, secundum illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Idque habetur. l. sed nouo iure. C. de seruis fugiti. ¶ In contrarium autem est quòd nemo secundum diuinum iudicium, nisi ob mortale delictum, vehemèti percussit maledictione: fures autem acri animaduersione damnantur verbis illis, Zachariæ. 5. Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicuti ibi scriptum est, iudicabitur: & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur.

Cōclusio responsiua.
Ratio cōclusionis.

AD quæstionem vnica conclusione respondetur. Furtum, fortiori que ratione rapina, peccatum est, idque genere suo mortale. Probatur. Delictum mortale, vt identidem dicere consueuimus, inde penditur quòd charitatem extinguit, quæ vita est animæ: furtum autem est huiusmodi: ergo est mortale. Probatur minor. Illud delictum quod virtuti aduersatur, reipublicæ necessariæ, per quam scilicet pax quiesque eius seruatur, extinguit charitatem: furtum autem aduersatur iustitiæ, in qua tota mortalium fides, humanaque societas salua consistit. Nam per furtum ciues expelluntur iure suo, atque adeo pax ciuitatis perturbatur: est ergo contra charitatem: sed tñ tanto grauior rapina, quato vis peior est fraude. Dicitum autem est,

genere suo, propter rationem explicari solitam in leuitate materiæ quæ culpam attenuat. ¶ *Conclusio* clarissima ac perinde omnibus compertissima est: sed tamen de furti comparatione ad alia crimina posset quis, neque immeritò dubitare, vt rùm sit genere suo omnium peccatorum contra Decalogum minimū, an peiorem obtineat gradum. Primum enim de fornicatione affirmat Martinus tract. de Tempe. questio. 2. minoris esse culpæ genere suo quàm furtum. Cuius potissimum fundamentum est, quòd fornicatio non est natura sua mala, & ideo prohibita. Imò verò ob id tantum est mala, quia prohibita: nempe lege veteri, Deuterono. 23. Non erit meretrix ex filiabus Israël: & noua, ad Ephes. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus non habebit hæreditatem in regno Christi. Et eòdem applaudit Durandus. 4. Sententi. distinct. 33. quæsti. 2. Præterea quia furtum est contra iustitiam, fornicatio autem non nisi contra temperantiam: nam qui fornicatur, vt ait Paulus, in corpus suū peccat: iustitia verò præstantior est: quin verò, vt libro. 3. definitum est, omnium moralium præstantissima. At verò diuis Thomæ. 2. 2. quæsti. 154. artic. 3. contrariam habet sententiam: nempe fornicationem genere suo grauius esse flagitium, quàm furtum. Nam de adulterio nemo dubitat, propter iniuriam quæ fit alteri coniugi. Et reuera hoc nemo sanè doctus negare potest. Et primum ratio Martini ac Durandi peior est multo quàm eorum conclusio. Dicere nanque fornicationem non esse contra ius naturæ, error est hæresi proximus. Nam consequens inde protinus fieret, gentibus ante legem scriptam non fuisse delictum: quin verò neque post scriptam: quia lege Mosæ non tenebantur. Ratio ergo, vt fornicatio genere suo grauius sit peccatum, est quòd peccati grauitas potissimum ex obiecto est perpèdenda: malum autem fornicationis est nocumentum vitæ futuræ proli. Nam quæ ex vago concubitu nascitur, si ad rei naturam spectes, neque educari rectè potest, neque verò ali commode: vita autem præstantius bonum est exterioribus bonis quæ furto auferuntur: quare fornicatio nō solū natura sua est mala, verū & furto iniquior. Neque verò ratio quam contrā idē author obmoliē digna est morali philosopho. Ait quippe hoc esse accidentarium fornicationi quod malè

Dubitatio.

Martinus.

Prima ratio Martini.

Secunda.

S. Thome.

Ad primam argumentū Martini.

Ratio sancti Thomæ.

malè educetur alaturque proles: nam potest fornicarius tum facultatem habere maiorem, quam coniugatus: tum etiam propositum firmius alendi: quin verò ditandi suos liberos. Non inquam hæc ratio digna est philosopho. Quin verò id quod ipse dicit accidentarium est: hoc autem quod nos dicimus, conditioni vagi concubitus natiuum. Nam ex natura rei, qui non sunt matrimonio iuncti non possunt bene alere prolem. Etre vera si argutia Marti. vilius esset momenti, tunc sequeretur matrimonialem conjunctionem non esse vinculum naturale. Inde enim hoc habet quòd natura eius est, vt sit bene educatiua prolium. Et tamen vsu nihilo. minus accidit vt sæpe coniuges neque facultatem habeant neque verò voluntatem eas educandi. Est ergo existimandus actus ex natura & non ex accidente. Cum ergo dicimus bonam educationem, naturalem esse matrimonio, non autem fornicationi, non de actione loquimur. Nam illa aliunde impediri potest: vt iam modò dicebamus, sed de naturali potentia. Quin verò & simplex per molitium pollutio, eo turpior est ac peior, non modò furto, verùm & fornicatione, quòd seminatio nemini licita est nisi ad fructus ferendos: quare illa, quia frustranea est, maiorem habet iniuicitatem. ¶ Ad aliud verò Martini argumentum responderi potest quòd quanuis fornicatio non esset contra iustitiam, non tamen inde sequitur non esse grauius: quia neque si iustitia sit præstantior virtus, sit consequens vt omne opus iustitiæ excedat quòdunque temperantiæ. quoniam satis est fornicationem esse contra melius bonum puta contravittam. Sanior autem solutio est quòd fornicatio est etiam quodammodo contra iustitiam quæ erga futuram prolem seruanda est. Constituitur autem principaliter in specie intemperantiæ, non ex eo vt quodam audiui, quòd præcipuè in illo actu consideretur delectatio: nam & eadem est pariter in adulterio præcipua: & nihilo minus est contra iustitiam. Sed quia ille actus non est contra personam actu existentem: neque verò quæ præcesserit; sed contra illam quæ est tantum in potentia.

¶ Aliter tamen nos possumus contra nos ipsos arguere. Vitium furti expressè prohibitum est in Decalogo: non autem fornicatio: ergo furtum est peius. Mox. Nul-

la fuit vnquam tam barbara geis quæ ignoraret furtum esse peccatum, quatenus iniuriosum est: & tamen multæ ignorauerunt in lege naturæ fornicationem esse peccatum: imò verò vsque adeò aliquæ poterant esse agrestes, vt talis ignorantia esset illis inuincibilis: patentior ergo est culpa furti atque adeò grauior. Deinde. Furtum etiam nūc maiori infamia denotatur quæ simplex fornicatio: est ergo scœdius ac perinde atrocios. ¶ Ad primū tamen respondetur consequentiam esse nullam. Ponuntur enim, vt supra dixim⁹, in Decalogo præcepta quæ apertam habent iniustitiam: sicuti adulterium: nihilo minus fornicatio, quæ ad illam reducitur, peior est quàm furtum. Alioquin probares etiam furtum esse peius nefando crimine, quod illic non exprimitur. Ad secundum respondetur, quòd quanuis furti nequitia apertior sit, non tamen inde sequitur esse peiorem. Nam etsi ratio iniustitiæ latentior sit in fornicatione, militat tamè contra maius bonum. ¶ Ad tertium denique negatur maioris infamiæ esse furtum quàm fornicationem: nam honestè mulieri pudentius est fornicationem quàm furtum fecisse, sed viri propter corruptissimam consuetudinem minoris illam æstimant. Et quanuis minoris esset infamia, non inde fit consequens vt sit minus peccatum: quoniam Gregorio autore peccata carnalia sunt minoris culpæ & maioris infamiæ quàm spiritalia. Et blasphemia citra dubium peior est furto: & tamen non de illa tam pedefiunt homines quàm de furto. ¶ Hac autem veritate nihil obstante, nempe quòd fornicatio genere suo grauius sit peccatum, esse tamen potest in indiuiduo furtum quod sit: lōgè fornicatione scelestius: vel ratione quætitatis, vel ratione illatæ vis: quin verò grauius quàm adulterium: vt si decem milia ducatorum quis depredaretur. Quin imò & qui amplissimam domum ac familiam expoliaret grauius peccatum committeret quàm si faceret homicidium plebei hominis. Est enim fallacissima regula, collationem quæ est inter species virtutis aut vitiorū ad singula indiuidua applicare: quippe in quibus possunt esse aliæ qualitates augentes aut minuents rationem virtutis ac vitij. Pari modo infamatio & contumeliatio genere suo grauior est furto ex obiecto. In summa, cum bona externa sint inferiora quàm fama & vita, furtum ge-

Ad primam
obiectionem

Ad secundam.

Ad tertium.

Pulebra
lirato
pice
ritæ cōclusi-
onis.

Amolito

contumeliosus

nere suo minimum est peccatorum Decalogi.

Inter argumenta cōtra hanc conclusionē primum facit diuus Thomas de furto filiorum Israël in Aegypto, quod nullum fuit peccatum: sed iam libr. 2. satis dictū est illud nullam habuisse rationem furti. Nam praterquam quod Deus tanquā rerum dominus citra vllam dispensationem potuit illos eiusmodi bonis donare, tanquā rectus iudex soluit illis mercedē insumpti laboris in luto & latere. ¶ At verò vtrū liceat principibus Deum in hoc imitari vt aliquid occulte præcipiant quod citra publicum tumultum ministri teneantur exequi: Verbi gratia: Si princeps præciperet aulico aut bonis aut vita quēpiam priuatim expoliare, vtrū teneretur ille exequi. Respondetur quod si dicta causa lataque condemnationis sententia id faciat, citra dubium parendum ei est: quoniam expedit quandoq; eiusmodi executiones, secretas esse. Et tunc illud non est

furtum, sed executio pœnæ. Quod autē citra iudicij formam & ordinem id imperet, nefas est: neq; parendum est illi: quoniam & princeps tenetur iudicario ordine procedere. Siquidem non est Deus, qui errare non potest. Nisi forsan, quod quā rarissimè accidere solet, in aliquo casu: qui cum patētissimam haberet iustitiam, neq; moras ferret, neq; strepitum publicum. Quando verò publicitūs indicitur bellum, tunc nisi iniustitia causæ manifesta esset, iusio principis parere debet militū conscientias, vt Aug. 23. q.

Augustinus. *Ad primum argumentū.* 1. can. qd culpa admonet. ¶ Ad aliud verò quod primo loco posuimus argumentū de illo qui res suas proprias vel furatur vel rapit, ar. 1. partim dictū est, & partim modò dicendū superest. Restat enim dubiū illic prætermissum vtrū liceat cuiusq; autoritate priuata id quod sibi debetur recuperare. Ad quod S. Thio. respondet negatiuē: nam si rē illam apud illū deposueras quā ipso nescio furaris, aggrauas illū, vt tibi nescio furti restituere teneatur. Si verò ille contra ius vsurpauerat, inde peccas quod trāsgrederis iuris leges, priuatim vsurpando iudiciū quod publicæ potestati conuenit: quod quidē mortale delictū est: idq; ciuili lege acerrimè prohibitum. ¶ Sed tamen opere pretiū est hoc locupletius explicare. Quid enim faciet miser qui nullatenus res suas via iuris recuperare potest? Est nanque in regulis iuris lib. 6. qd nemo re aliena ditari debet. Respondetur

D. Thomas. ergo tam de culpa, q̄ de restitutione. Licet nāq; cuiq; priuata autoritate sua capere, dū modò iste adsint cōditiones. Prima, vt omnino procul dubio certissimus sit rem sibi esse debitam: nam vbi quidpiam est dubietatis, ne quāquam id licet iuris ordine prætermisso. Quapropter famuli siue principum siue inferiorū dominorū nullo iure possunt quidpiam furtim à suis heris surripere: eo obtentu quod non satis pro suo seruitio & famulatu repensum est illis. Solent enim creberimè hæc sibi apud confessarios obtinere. Quibus tñ respondēdum est, qd si pretium illud de quo inter ipsos conuentum est non possunt alia via extorquere, possunt quidē id latenter eripere: illud autem auctarium quod famuli ipsi putant sibi insuper adhibendum, nequāquam: nisi vi aut fraude coacti à dominis fuerint seruire. Volenti nāq; nō fit iniuria. Et ideo si non vis illo pretio seruire, abi. Secūda conditio est, vt omnia expertus certus sis te nō posse via iuridica rem tuā recuperare. Nam aliās publicæ potestati iniuriam faceres. At verò in tali casu distinctione opus est. Aut enim impossibilitas illa inde nascitur quod testibus instrumentisque cares quibus ius tuum probare possis: & tunc nequāquam licet per vim res tuas surripere: nam vim inferre nemini priuatim licet, nisi vt vim vi in flagranti delicto repellat. Quare si alia via rem tuam acquirere nequis, nullum tibi restat remedium: potius nanque publicæ quieti consulendum est, quā tuo priuato cōmodo. Quare vnusquisque sibi prouideat qua cautela res alienet suas. Si verò via latentis citra scandalum potes eiusmodi tibi debitum surripere, aut tibi compēsationem facere, licebit quidem: dum modò periculum caueas nē debitor ille tuus restitutionem iteratò faciat. Et hoc quantum ad excusationem culpæ. Nam quantum ad restitutionem, dum modò tibi euidenter cōstet rem esse tuam, licet contra ius non expectata publica autoritate etiā per violentiam illā debitor eripias, nihil restituere teneris. Neque ad excommunicationis censuras respōdere cōgeris: sed pœnas duntaxat condemnatus luere. Secundo modo contingere potest occludi alicui viam recuperandi rem suam, non quod probationes non sint legitimæ, sed propter iudicis iniquitatem qui renuit causam decidere: tunc enim ratio apparentius euincere videtur, licere etiam per vim vniciquem suam

Conditiones quas adesse oportet vt licet cuiq; priuata autoritate suare cuperare.

Scrupulus.

Solutio.

Augustinus. Ad primum argumentū.

D. Thomas.

Dubitatio.

suam capere: nam princeps hac ratione potest alteri bellum indicere: nempe quia alium non habet iudicem qui ius sibi reddat suum. Nihilominus respondetur, neque tunc fas esse rem per vim patenter aggredi. Sed si latenti via eripi nequit, vel ademptus est superior, vel si nullum aliud remedium superest, potius ferenda est bonorum iactura, quam vi rempublicam perturbare: ut in hac quæst. arti. 8. docere videtur diuus Thomas. Eò potissimè quòd similis casus vix contingere potest. Vbi tamen tam barbara esset respublica aut tanta tyrannide oppressa, ut nemo posset ius suum obtinere: tunc si citra armorum stridorem posset quis etiam cum aliqua violentia in suum se ius restituere, non profusum esset iniquitas. Dico in ius externorum bonorum. Nam vindicare se, nullo casu liceret. Vt si iniuriam passus es, etiam si obtinere ius nequeas, nequiquam tibi licet illam priuatim vindicare. Neque simile est de principibus. Nam ille penes quem est summa reipublicæ, non solum est eius iudex, verum & externorum hostium ad iniurias, non modò propulsandas, verum etiam

Ad secundū argumentū.
S. Thomas.
Duplex generū inuentarum.
 SECUNDUM autem argumētum materiam tangit inuentorum: ad quod sanctus Thomas per hanc distinctionem respōdet. Sunt quædam inuenta quæ nullius vnquam fuerunt propria: vt lapilli & gemmæ quas maritimum litus procreat. Et talium inuentores nulli restitutioni subdūtur: quoniam quod nullius vnquam fuit, occupanti conceditur. Insti. de rerum diuisione. §. feræ. & ff. eodē titulo. Atque eadem est ratio de inuentione vetusti thesauri: videlicet cuius domini nulla extare potest memoria. Nam iam tum ille thesaurus perinde habet atque aurifodina quam terra nutrit. Præterquam quod legibus ciuilibus medietas domino agri adijcitur, perinde ac si eius fructus esset. Quod quidem ciuile ius vetustissimum esse ostendit Evangelica Parabola de inuentore thesauri in agro alieno, cui ad prudentiam apponitur quòd illud prius coemerit quam thesaurum proderet: vt integer sibi obueniret. Sed alia sunt res inuenta in terræ superficie, vel alibi recenter perditæ, aut depositæ, quarum idcirco domini aut hæredes superlites esse censentur. Et istæ, ait sanctus Thomas, accipi nō possunt animo

retinendi, nisi constiterit dominum pro derelictis eas abieciisse, secundum verbum Augustini. 14. q. 5. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. ¶ Est tamē exponentibus nobis per singula discurrendum. Et primum quòd in lictore maris lapilli inuenti, sint inuentoris, expressa est iuris definitio, Insti. de rerum diuisione. §. lapilli. & ff. eodem titulo. Item lapilli. Et ratio est, quia littora iure gentium manserunt communia. Atque idē est iuris naturæ iudicium de auri aliorumque metallorum venis, quæ sunt in visceribus terræ. ¶ Dubitare hic tamen quis posset propter nostrates qui ad Occidentalem continentem auri gratia aduolant, an liceat cuiunque vnus nationis ad aliam quæsitum aurum peregrinari. Apparet enim id vnicuique eadem ratione licere postquam iure gentium non fuerint res istæ diuisæ. Respōdetur tamen hoc duntaxat iure non esse omninò licitum, nisi incolæ ipsi consentirent: aut pro derelictis eosdem thesauros haberent: nam regiones iure gentium diuisæ sunt: & ideo licet gentibus illius regionis sint res illæ communes, tamen non possunt aduenæ incolis inuitis easdem res usurpare. Neque enim valēt Galli hac de causa ad nos penetrare, neque nos ad illos ipsis inuitis: sed hoc aliud est loci disputare. ¶ De thesauris autem, vt bene ait sanctus Thomas, eadem est ratio naturalis. Thesaurus enim est, vt habetur in. l. nunquam. ff. de acquirend. rerum domin. vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Quapropter illos thesauros capere nullam habet rationem furti: vt habetur. l. falsus. ff. de furtis. Et ratio eiusdem legis est quòd non fit furtum, nisi fit cui fiat. ¶ Quapropter qui in fundo suo eiusmodi thesaurum inuenit, inuentori conceditur: vt habetur Insti. de rerum diuisione. §. thesauros. & C. lib. 10. de thes. l. vnica. At verò si quis id in alieno agro dedita opera in cōsultoque domino illud quæritando inuenierit, iure ciuili, vt habetur eisdem proximis citatis legibus, totus thesaurus est domini fundi: quia inuentor fur reputatur. Si autem forte aliud agens repererit, dimidiam partem, inquit lex, retinebit, atque alteram dabit domino. Idque forsitan ad seruandam pacem. Atque idem est ius de illo qui in ædibus quas emit thesaurum eiusdem generis inuenit: licet sint qui id negent. Nam profectò eadem est ratio: etiam si eandem ob causam

*Augustinus**Dubitatio.**Ratio dubitandi.**Responsio.**De inuentione thesauri.**vetusti*

ædes emerit, eadem vsus prudentia quam Christus in Euangelio laudi tribuit. Secus aut si in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam aut aliud quidpiam repererit, quod antiquus possessor illic posuisset & per obliuionē reliquisset: tunc enim eiusdem possessoris est aut suorum hæredum: vt habetur in l. à tutore. ff. de rei vendicatio.

Paludanus. ¶ Hinc fit opinionem Paludani in. 4. dist. 15. quæst. 3. dicentis iam ex consuetudine vniuersos thesauros, vbiuis reperiantur, esse principum, non esse auscultadã: vt bene ait Syluester in verb. inuentum. §. 13. quoniam talis consuetudo in republica bene instituta non est introducta. In Hispania nanque istæ leges citatæ ad literam seruantur: quare si contraria consuetudo alicubi obtinuit, est per vim, contra ius naturæ & gentium.

Habetur enim Institut. & l. citata, quod Adrianus naturalem æquitatem sequutus, ei concessit qui thesauros inuenerit. Et l. illa Codicis, de thesaur. Inuentori, inquit, liberam tribuimus facultatem, ne vterius Dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur.

Quæstio.

Solutio.

¶ Vtrum verò princeps quotam aliquam ab inuatore exigere valeat, quis forte dubitet. Respondetur autem nullam in tali exactione apparere iustitiam: & ideo in Hispania non est in vsu: neque vbi esset crediderim conscientias obligare, sed inuentorem secundum ius commune posse bona conscientia possidere. Nam dictus titulus Institut. nihil meminit principis: sed vbi ait quod qui repererit in loco alieno, medietatem det domino, subdit quod pari ratione si inuenerit in loco Cæsaris, dimidium det Cæsari: & si in fiscali loco vel publico det etiam medietatem fisco. Et idem legitur. l. non intelligitur. ff. de iure fisc. §. si in locis. Quæ quidem leges non loquuntur nisi vbi loca sunt propria principis aut ciuitatis. Quocirca princeps tanquã dñs non potest quidpiam exigere quando thesaurus inoffusus est in loco ciuis: nisi forsan ingruenti graui necessitate publica, tanquã gubernator potuerit id genus tributi petere: quod nescio an satis probarem. ¶ De metallorum autem venis vsus iam obtinuit, vt pars quinta obueniatur principi: eò quod venæ illæ sunt res naturales, quæ quodammo dò in bonum publicum metalla progignunt. ¶ Multò autem maius dubium est de rebus inuentis quæ non sunt thesauri, sed præsumuntur habere dominos. Est quip-

De metallorum venis.

pe ferè vnus consensus tam Theologorum quàm Iurifconsultorum, vt Summistæ adiunt, verbo, inuentum: quod sunt pauperibus restituenda. Hoc autem primum rei huius vt confessum supponamus, quod inuentor sedulo tenetur dominum perquirere bona fide, & præconio publico, atque alijs vijs pro rei quantitate commodis: alioqui furti reus habebitur. Illa autem adhibita indagine, licet ego non audeam contra communem opinionem asseueranter quidpiam affirmare, sunt tamen mihi grauisima argumenta quod inuentor possit sibi in conscientia retinere.

Probat: Iure naturæ & gentium illa sunt inuentoris: & nullum est ius, aut Evangelicum, aut ecclesiasticum, quod illa tribuat aut pauperibus aut cuius alteri: ergo potest inuentor sibi capere. Probat prior præmissa. Res, vt libro. 3. dictum est, ius naturæ non diuisit, sed permisit in communi possideri: ius autem gentium, id cuius nõ extat dominus, primo occupati permittit: res verò illa cuius dominus post legitimam diligentiam non comparere, perinde habet ac si nullius esset: ergo qui inuenit perinde acquirit eius ius ac si thesaurus esset antiquus. Enimverò antiquitas nihil aliud præstat quàm quod indicium est rem carere domino: hoc autem quod dominus non reperitur, eodem modo est causa ne alicui fiat iniuria: quia non apparet cui furtum fiat. Quod autem non sit posituum ius quod hoc pauperibus tribuat, probatur. Nam Iuris prudentes nullum afferunt nisi cap. cum tu. de vsuris. & similia, quibus vsuraria pecunia & simoniaca adiudicatur pauperibus. Iura autem huiusmodi non loquuntur nisi de rebus malè partis & acquisitis: vt habetur canon. Non sanè. 14. quæstio. 5. Inuentio autem non est iniqua acquisitio, sed licita: neque est clarum debitum sicuti quod mutuato aut credito recepisti. ¶ Secundò arguitur: Ante legem euangelicam iure naturæ verillimum est res inuentas fuisse inuentoris: sicuti antiquos thesauros: nam iura non faciunt aliam differetiam quàm quod si inueniatur res quæ dominos habere præsumitur, non capiatur nisi animo reddendi dominis. quod quidè ius solùm cogit vt dominus diligenter disquirat. Hic enim est sensus legis, falsus. ff. de furt. quæ ait furti reum esse qui inuentum accipit animo non reddendi: etiã

Opinio communis de rebus inuentis quæ non sunt thesauri.

Prima ratio authoris et proxima sententia.

Secundario

si dominum ignoret: nempe quia tenetur illum disquirere: quo utiq; non inuento nihil loquitur de pauperibus: non ergo est cur in lege Evangelica debitum fiat iustitiæ illis cõferedi. ¶ Sed ais eiusmodi res venire in ius cõmune reipublicæ, & ideo applicari pauperibus eius. Hoc autem profectò non satis probatur. Nam illud illic tantum supra ostendimus habere verum, vbi manifestum est quempiam aliquid debere ignoto domino: nempe quia iniuste accepit, vel sub fide reddedi: inuentio autem non est huiusmodi: imò beneficium est Dei, vt ait lex, rem aliquam reperire. Et profectò si eiusmodi res in ius cõmune reipublicæ vel pauperum cederent, non video cur non etiam & antiqui thesauri. Neq; obstat si dicas illum qui inuenit non amittere ius suum, sed velle vt des pauperibus, vt in eius bonum spirituale cedat. Nam si eo ipso quòd reperiri non potest, nulla ei fit iniuria, eo ipso caret executione iuris petendi. Item si constat mihi eum qui perdidit esse Turcam, quid illi proderit dari pauperibus: non ergo succedit ius pauperum propter bonum perdentis: poterat enim esse iniuquus: sed aliunde scilicet, quia sunt bona redundantia in republica. Quod tamen non satis probatur, cum non probetur esse debita. Et est porrò mihi magnum argumentum, diuum Thomam nihil hic de pauperibus meminisse: sed id tantum ait, quòd inuentor qui bona fide credit res haberi pro derelictis, non committit furtum sibi retinendo: & certè facta diligentia, pro derelictis habentur. Nam loquitur iam tunc non de thesauris, sed de illis rebus quæ de propinquo dominum habuerunt. Argumenta verò quæ ex Augustino & Hieronimo. 14. quæst. 5. afferuntur, nihil cõuincunt. Ait inquam August. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Et Hieron. can. multi. Peccatum, inquit, simile rapinæ est si quis inuenta non reddat. Planè tamen intel ligunt quãdo dominus haberi potest: & mala fide non inquiritur. ¶ Concludamus ergo primùm, quod vbi inuentor indigenus esset, capere tutò potest vel totum inuentum vel partem pro sua necessitate: id quod & fauto res contrariæ opinionis etiam fatentur: vt patet apud eundem Syluest. loco citato: dummodò id faciat de consilio prelati aut confessorij. quanuis neque id forsan sit necessarium. Secundò, si qui inuenit est diues, consilium est saluberrimum res inuentas quarum domini haberi non possunt, in pauperes aut

in publicos piosq; vsus erogari. Nam vt ait Greg. Timorati animi est, ibi culpam agnosce re, vbi culpa non est. At verò an sit necessaria præceptio, non satis audeam affirmare. Qui autem id adstruxerit, per hoc suam tuebitur opinionem, quòd iure naturæ illa quæ in republica redundant sunt indigentium, vt statim articulo proximo dicemus: quòd autem illa redundant inde quodammodo apparet, quòd non habent certos dominos: præsumuntur tamen habere aliquos: quod antiquis thesauris non conuenit.

Ad tertium argumentum respondetur, quod furtum censetur non grandis culpam dupliciter. Primò ex parte subiecti: quia ex necessitate furantis alleuiatur. Præterea quia si cut proximè diximus, genere suo est minimum respectu aliorum mortalium. Vnde ibidem subditur, fur deprehensus reddet centum: qui autem adulter est perdet animam suam. ¶ Ad secundum autem membrum respondetur, tam tenuis tamq; exile posse contingere furtum vt non sit mortale: propterea enim dictum est, genere suo esse mortale. Ratio hinc autem dubitandi resurgit, quomodo sit perpendenda furti quantitas quæ culpam non habet nisi venialem: respectu tunc, an absolutè. Eninuerò cum grauitas furti ex damno dato sit perpendenda, & indigo, verbi gratia, plus noccas vnum suffurando quadrantem, quam prædiuici à quo ducatū eriperes, consequens fieri videtur vt respectu uè sit æstimanda. In cõtrarium autem arguitur, quod si id verum esset, consequeretur, furari à Cæsare centum aureos nunquã esse mortale delictum: quoniam longè minus damnum inde ipse accipit, quàm misera vetula cui duo minuta raperes: quandoquidem & in Euangelio ob id cumulatiùs cõmendata est elemosyna illius anus, quòd plus respectu suæ facultatis in gazophylacium misit. ¶ Lis tamen hæc sic per distinctionem dirimitur. Est enim aliqua pecuniæ quantitas tanta, quæ per se absq; vllò personæ respectu causa est in furto peccati mortalis. Vt si verbi gratia dicamus duo trësve aurei ducati: quare etiã si à Cæsare surripiantur, licet illos ipse flocci pendat, nihilo minùs crimen est. Sed alia est tam exigua summa quæ secum ipsa non habet tantum culpæ: sed nihilo minùs ob paupertatem possidentis fieret mortale: vt si argenteum nummum aut duplum à misero surriperes. Augescit autem præterea damnum,

Ad tertium argumentum.

Dubitatio.

Ratio hesitanti.

Distinctio.

p dicit.

Altera ratio ad idem.

Sententia au iborvs.

etiã si per se parùm sit, dũ causa est maioris: vt si lora bouumpas quã ob causam agrico la diurnas operas perdit: aut aliud vile instru mentum ab artifice detrahas, cuius causa ab opere cessat. ¶ At verò forsã quis arguat, nunq̃ quantitatẽ furti tam pusillã esse posse, quin crimen sit mortale: Primò ex iure ca

Obiectio.

Hieronym⁹.

nonico, puta ex Hierony. 14. q. 6. can. fin. vbi ait furtum non solũ in maioribus, sed in minoribus etiam iudicari. Deinde iure ciuili ex Inst. de erum diui. §. Gallinarũ. Vbi de gal linã furto etiam datur actio. At verò ad Hie ron. respondetur quòd loquitur quando ani mus adest nocendi in maioribus: sic enim cõ tinuò subdit, Non enim quod furto ablatũ est, sed mens furantis attenditur. Ius autem ciuile nihil aliud habet, quã quod aucupiũ domesticarum auimũ sit furtum: sed tam parũ esse posset, vt ridiculus haberetur qui de illo ageret in iudicio. ¶ Adiecit autẽ in cal ce solutionis D. Thom. quòd qui habet ani mum furandi & inferendi inocumentum

Solutio.

D. Thomas.

proximis, etiam in talibus minimis potest peccare mortaliter: sicut in solo cogitatu per consensum. Sunt tamen amphibola verba, & ideò anceps sententia. Ait ergò Caiet. nõ esse sensum D. Tho. vt particula, in minimis, referatur ad nocumentum, quasi docuerit vt qui animo intendit in minimis nocere, mortaliter peccare posset. Est enim talis sensus, vt ipse putat, rationi dissonus: sed ait id tantũ voluisse quòd qui habet animum nocendi simpliciter, etiam si noceat in minimis peccat mortaliter propter extendentem se animum ad maiora. At verò etsi mens Diui Tho. non sit adeò perspicua, id tamen quod Caiet. refutat crediderim ego contrã esse verũ. Etenim si noui pusillanimi hominis inge nium qui minimis maximè offenditur, atq; animo perturbatur & affligitur, & fortè ad iracundiam concitatur, profectò si haberem ego animũ ei nocendi per illa minima, char itatem violarem, & amicitiam: nam de hoc esset ille mihi inimicus, atq; adeò mortaliter delinquerem: idq; non solum re eum læden do, verũ etiam verbo & gestu. Dico mini ma, quibus homines angusti cerebri vche menter offendi consueuerunt: nam tam pu silla esse possent, vt ludibrio haberet qui inde se reputaret offensum: & tunc eiusmodi læsio non esset culpa. ¶ Sed aliud prætereà argumentum restat, quod rem hanc furto rum paruularum rerum facere potest du biam. Si paruum furtum non esset mortale,

Caietanus.

Mens sancti Thom.

Obiectio al tera.

sequeretur q̃ neque si multoties iteraretur ad tantam culpam posset ascendere, vt esset mortale: nam peccata venialia quantumuis multiplicentur, vt sana habet Theologorum opinio, efficere nequeunt mortale. Contingeret enim tunc trásitus de genere in genus. Consequens tamen est falsum. Nam etsi famulus nunquã nisi minimum quadrantem ab hero vno furto furripiat, tamen dum cen ties id mutiplicat, reus furti iudicatur. Ad hoc respondetur consequentia preempta. Nam etsi pluralitas peccatorum venialium nunquã sit mortalis, nihilo minũs quando summa rerum incipit esse magna, tunc actus ille, etiam si non sit nisi acceptio vnius quadrantis, quia accessio damni est ad præcedẽtia, fit mortalis. ¶ At verò videre videor istu diosum lectorem cõtra hanc solutionem sic resurgentem. Sequeretur saltem q̃ si eiusmo di furta idem fur non ab eisdem personis faceret, sed à diuersis ita vt ab vno caperet obo lum atq; ab alio, ac subinde ab alio quadran tem aut aliam paruam monetam, nunquam mortaliter peccaret. Probat: quia nemini dat graue damnum. Neq; verò vlla est redar gutio quòd ipse recipit grande lucrum: nam furtum non est æstimandum ex accedente furi lucro, sed ex damno dato. Si autem con sequentia cum consequenti concedas, admit tis posse furẽ aliena substantia citra peccatũ mortale ditari: atq; adeò patrociniũ præstare istis publicis coemptoribus qui diuersos in paruis defraudant. Nam secundũ tuã opi nionem non peccarent mortaliter. Respon detur ergò quòd quanuis à diuersis exigua quis sustulretur, tamen cum summa incipit crescere, actus iam vnus furãdi præcedẽtibus accedens efficitur mortalis: nam, vt modò dicebamus, quantitas quæ per se est magna absq; vllò personarum respectu, siue à diuite accipias siue à pluribus, per se constituit pec catũ mortale. ¶ In quarto argumento tan gitur an capitale supplicium quod furibus decretum est, sit licitum. Et potest quæstio vel de potestate interrogari, vel de vsu. Sco tus nanq; quem quæst. i. retulimus, arbitrat ur talem potestatem non esse penes rem pu blicam: quia non valet, inquit, quenquam morti addicere, nisi in casibus expressis anti qua lege. Hoc autem fati illic me arbitror expugnasse. Potest enim iure naturæ, quod nusquam diuinitus reuocatum est, publica vlisci scelera prout viderit salubrius expedi re. De vsu tamen, an videlicet furti grauitas id me-

Solutio.

Replica.

An fures li cite suspen dantur. Scotus.

id me-

id mereatur, alia est quæstio: nam cum bona exteriora non sint tanti habenda præcipue inter Christianos, quos Christus admonuit vt petenti pallium relinquat & tunicam, nõ apparet ratio vt pro furto vita exigatur. Accedit & ius commune. Nam cum antiqui tuis pœna illa in legibus extaret, postea visa est atrox: quare cautum est nõ vllus de simplici furto capite plecteretur: vt habetur. l. sed nouo iure. C. de seruis fugit. & in Auth. vt nulli iudici liceat habere. & c. colla. 9. Sed publicitantiõ latrones digni illa morte censeantur. Et re vera sæculo sancti Thomæ non erat in vsu simplices fures, sed tantum latrones ad furcas suspendere. Nam ait non esse infligendam pœnam pro quolibet peccato mortali, sed pro eo quo damnus datur irreparabile: quale non est furtum. Quin verò in Hispania ius olim istud seruabatur: vt patet par. 7. titulo. 14. l. 18. sed tantum suspendebatur sacrilegi qui sacra deprædabatur, atq; alij id genus. Postea verò crescente perditorum hominum audacia, auctæ sunt pœnæ.

¶ Et arbitror Bal. in causa fuisse huius supplicij: qui super eadem lege, Sed nouo iure. duo asseruit. Primum quod etsi pro simplici aut geminato furto non sit fur morte dignus, tamen triplicatum iam reputatur atrociniũ. Secundo inde infert quod quando vnũ ingens est, tunc tribus æquipollet. ¶ Porro autem vt nihil ego cõtra leges obmurmurem, tamen ratio Baldi nulla est. Primum enim latrones non sunt censendi ex actum solum frequẽtia, sed ex modo: nempe quia vim inferunt & rapinis perturbant rem publicam, atq; illi duntaxat iure deputantur neci: fur autem licet identidem peccet, si tamẽ id semper latenter, ita vt neque publicas vias obfideat, neq; irruptionem in ædes faciat, nec eadem offerat, non censetur latro. Quare gaudere debet priuilegio ecclesiastico si se in sacrum recipiat. Atq; adeo multò minoris probabilitatis habet secundum assertum: quod quia ingens furtum æquipollet tribus, dignum sit morte. Nam licet æquipollet in quantitate, non tamen in modo: vt reputetur atrociniũ. Quamuis propter insignem audaciã imaginẽ eius gerat. Id autẽ quod tandem pro ratione asserti sui adducit: videlicet propter enorme delictum licere leges transgredi, indignum est iurisperito: nam transgredi leges peccatũ est: & peccatũ licere non potest: sed forsan transgressionem appellatum fit aliquid contra verba legis, non ta-

men cõtra mentem. Id veruntamen insuper adnotandum hic est, qd Baldi aut cuiusvis alterius doctoris assertio nullatenus haberi potest pro lege: imò verò neq; dictum ipsorum Iuriconsultorum: nisi aut principis auctoritate aut reipublicæ more & vsu eorum documenta pro legibus recepta sint: quippe cum, vt lib. 1. demonstratum est, sola auctoritas publica valeat legem condere, quæ vim habeat coercitiuam. ¶ Est ergo iam receptissimum vt fures pro simplici aut geminato furto, si non est magnum, aut flagellis casti, aut auro recisi, seu ferro iniusti relegentur. Pro trino verò aut pro vno enormi ad furcas suspendantur. Quæ quidem lex etiam Hispanis in more est: vt patet in lib. 4. regalis for. titu. 15. l. 6. qui furatus fuerit. 40. dipondia, nouies tantundem soluat. Quod si iteratò simile committat furtum, occidatur. Tamen si sub illo rigore nõ sit nunc eadem lex in vsu, vt pro decima parte vnus ducati quis suspendatur. Pluris enim tunc fortè æstimabatur illa quata, quàm nunc duplus ducatus.

Vfus iam recepit sententiam Baldi.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum ei qui egestate premitur furari liceat.

¶ Ostquã tam stricto iure ostensa est iniquitas furti, disputare cõuenit an aliquis sit inde excipiendus casus: saltem vbi extrema necessitas ingruit. Et arguitur primo à parte negatiua, de illo cap. supra citato, si quis. extrã, de furt. vbi habetur quod si quis propter necessitatem famis furatus fuerit vestem, cibarium, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres: quod non iubetur nisi furtum tunc illicitũ esset. ¶ Secundo idem arguitur ex Arist. 2. Ethicor. vbi ait quædam esse quæ confestum nominata conuoluta sunt cum malitia: & subdit exemplũ in furto: vbi significat esse intrinsecè malũ, atq; adeo nullo fine nullaq; de causa reddi posse licitum: cuius est in mendacio similitudo. ¶ Tertiò: homo debet proximum sicut seipsum diligere: nemini autem ad succurrendum per elemosynam proximo licitum est furari, vt libr. contra mendacium admonet August. ergo neq; ad subueniendum sibi. ¶ In contrarium autem est quod in necessitate, vt axiõma habet vulgare, omnia sunt communia.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Sententia Baldi.

Prima obiectio aduersus sententiã Baldi.

Secunda.

Conclusio responsiva. **Ambrosius.** AD quaestionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Res quæ homini re dundant, pauperum sustentationi iure natu ræ debentur. **Authoritas est Ambrosij** quæ inter decreta refertur, distin. 47. esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio & absolutio est, pecunia quam tu in terra defodis. Ratio autem naturalis sic colligitur. Nullum ius gentium aut humanum naturali potest aut diuino derogare, cum hæc superiora sint: iure autem natura, diuinaque, prouidentia institutum est vt res inferiores hominum necessitati subserviant, propter quos conditæ sunt: ergo ubi res huiusmodi redundantes possessori non seruiunt, nullo humano iure vetari potuit quo minus in egentium usum veniant. ¶ **Secunda conclusio.** Hoc tamen nõ obstante nemo citra extremam necessitatem ei cui affluunt, eripere sua bona potest. Probat: quoniam & si locuplex ille eadem teneatur bona diffundere, sunt tamen multi egeni, diuersis locis & temporibus occurrentes, quibus ideo charitativam illam erogationem per possessorem fieri conuenit. ¶ **Tertia conclusio.** In extrema necessitate, puta ubi euidens & vrgens est, tunc calamitosus ille licite potest alienis rebus sibi succurrere: siue clam sublatis, siue palam. **Conclusio sæpe iam est à nobis asserta:** quoniam tam innatum est homini ius seruandi sese vt illi alia cuncta cedant. ¶ **Primæ istarum conclusionum non intelligas obligationem sonare iustitiæ, sed tantum misericordiam:** vt libr. 4. q. de diu. rerum adnotauimus. Nam postquam diuise sunt res, quisque est suarum dominus: eatenus tamē persistit naturale ius commune, vt qui abundat, esse debeat in egenos beneficus. Quia ratione inde enascitur veritas conclusionis secundæ: nempe vt nemo quanuis grauius patiens, possit à diuite furari. Neque valet argumentum: Diues in tali casu (nempe grauis necessitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioan. in sua canonica, **Qui viderit fratrem suum necesse habere & clauserit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo?** ergo ille potest sua auctoritate eripere: quoniam obligatio illa non est iustitiæ, sed charitatis, ad quam nemo inuitus cogi potest. At verò materia hæc de elemosynarum obligatione non est præsentis loci. Tractat enim eam Diu. Tho. 2. 2. q. 32. ¶ **Circa tertiam autem conclusionem, quæ ad rem attinet præsentem,**

dubium est quænam necessitas sit extrema *Quænam ex* iudicanda. Vtrum ea tantum cum quis iam *rioma neces-* iam aut fame strangulatur, aut frigore aliave *sitas dicat.* calamitate absumitur. Videtur namque nomē ipsum, extrema, id designare. Respondetur *Responsio.* tamen non eam, vt vulgus arbitratur, expectandam esse. Sunt enim qui eam vocant extremam necessitatem cuius impossibile est tunc remedium. ille ergo censetur articulus necessitatis extremæ quando vides fratrem periculo appropinquare incurabilis infirmitatis, aut alius miseriam quæ homines solet cōficere. ille inquam dum præueniri potest caueriq; summa miseria. Necessitas verò quæ in periculo hominem constituit honoris, licet non censetur extrema, est tamen profectò grauis: quæ eum qui facultatem habet opem ferendi sub reatu mortalis culpæ obligat. ¶ **Quid autem si puella in periculo versetur amittendi pudoris ob victus inopia?** Videtur namque & illam censeri extremam: quippe qua non modò honor, verum & salus animæ periclitatur. Respondetur nihilo minus quòd quanuis illustre sit misericordiam officium eiusmodi miseris in orphanitate periclitantibus subuenire: non illa tamen censetur extrema vt possit puella alienum rapere: quoniam nulla est necessitas quæ cogere possit illam vt sui copiam alteri faciat: alias consensus ille non esset peccatum: sed perire potius debet quàm delinquere. Sunt autem ciuilia iura quibus iubetur vt extremè patiens ad publicum magistratum antea recurrat quàm aliena priuatim capiat. Hoc autem intelligendum est quando commodè id fieri potest. ¶ **At verò non deest forsitan qui** *Obiectio ad* contra nos in præsentiarum insurgat. Diximus enim tum aliàs sæpe, tum paulò antè, *nerius respō-* *sionem.* minem ad id cogi posse ad quod sola charitate teneretur: sed ad id tantum ad quod de iustitia obligatur: extremæ autem necessitati nemo tenetur succurrere nisi ex charitate: nam si obligatio esset iustitiæ, ille qui tunc non succurreret, teneretur ad restitutionem, quod non concedit: ergò neque publicæ potestas cōpellere tunc quempiam iure potest, neque qui in periculo est quippiam alieni priuatim capere. Respondetur parum referre an *Solutio.* dicas in tali necessitate aliquam iustitiæ rationem intercedere: propriè tamen profectò non est nisi misericordia: strictissimè tamen obligans. Quòd autem coactio tunc locum habeat, est propter singulare ius quod cuiuspiam competit suam seruandam vitam. ¶ **Appendenda**

pendenda hīc erat disputatio, an qui in articulo necessitatis alienum rapit, arridente foelicū postea fortuna, teneatur id restituere: nisi iam satis libro praecedenti sub titulo de restitutione, eadem à nobis absoluta esset disputatio.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

AD Canonē igitur adductum in primo argumento respōsum illic est quod intelligitur de necessitate quae nō est extrema: ubi aliqua est culpa furari. ¶ Ad secundum concedimus ingenuē, furtum esse actionem intrinsecē, malā inō talem, vt lib. 2. diximus, in qua Deus, vt legis naturęlator, dispensare non possit. At verō sicuti de prohibitione homicidij diximus q̄ illa generalitate, Non occides, eō quod praceptum est naturale, non includuntur casus quos ipsa natura includere non potest: neq; in illa, Non iurare omnino: sic neq; prohibitione furti vetari potuit acceptio rei alienae quam natura ipsa hominibus indulsit. Quocirca eiusmodi acceptio non est furtum, sed acceptio rei à natura concessę. ¶ Ad tertium deniq; respondetur cuiq; pari iure licēre in eadem necessitate alienum rapere vt indigenti succurrat. Sed citra illam vetat August. elemosynas de rapinis fieri.

ARTICVLVS. V.

Vtrum rapina vllō pacto fieri possit citra peccatum.

Primum argumentum.

Argument. 2.

Argument. 3.

FURTIUM in extrema necessitate licitū sit, tamen quia rapina atrocius est crimen, videre restat vtrum & illa quoque aliquādo sit licita. Arguitur enim à parte affirmatiua. Præda illata vi, fit, quod rationem habet rapinae: prædam autem accipere ab hostibus licitum iudicauit in libr. de Patriar. Ambro. ubi ait: Cum præda fuerit in potestate victorum, decet militare disciplinam vt regi seruēt omnia: scilicet tam ad belli sumptus quam ad militum præmia: ergo rapina est aliquo casu licita. ¶ Secundo arguitur. Terrarum principes multa à suis subditis iniuris extorquet, quod effigiem præ se fert rapinae, & tamen graue est illos delictores censere: ergo rapina non est vbiq; mortale crimen. ¶ Tertio arguitur. Id quod possessoris non est, licitè ab illo aufertur: infideles autem iniusti sunt sua-

rum rerum possessores: secundum illud Augustini in epistola ad Vincēt. Donatist. Res falso appellatis vestras, quas neq; iuste possidetis, & secundum leges terrenarum legum amittere iussi estis: ergo licitum apparet ab ipsis eadem eripere. ¶ In contrarium est q̄ tanquam de re iniquè parta prohibetur sacrificium vel oblatio de rapina fieri: secundum illud Esa. 61. Ego Dominus diligens iudicium, & odiens rapinam in holocaustum.

AD quaestionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Rapina nullatenus est licita, neq; priuato neq; publicæ potestati: itaq; sicut furtum nunquam est licitum: & ubi acceptio rei alienae licita est, non habet rationem furis sic, inō efficaciori ratione de rapina censendum est. Probatur: quie quid nomine suo innata habet rationem iniustitiæ, est sic intrinsecē malum, vt bene fieri nequeat: rapina autem id ipsum sonat quod violenta acceptio contra iustitiam: sicuti furtum, id quod fraudulenta: ergo rapina neutiqum esse potest licita. ¶ At verō ad maiorem huius explicationem adhibentur aliae duæ. Secunda ergo conclusio est. So-
Prima conclusio.
Secunda conclusio.
per violentiam potest citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere: quicumq; vero priuata autoritate per violentiam aliquid rapit, raptor est & latro, atq; adeo huius iniquitatis reus. Probatur vtraq; simul par. Violentiam inferre proprium est publicæ autoritatis munus: nam violentia idem est quod coactio: vis autem coactiua solum in republica residet atq; in principe qui eam repræsentat: sicuti non nisi totum animal potest cogere membra. Est enim hæc potestas ab ipsissima natura concessa ad cohibendos homines à malo, adducendosq; in bonum: quæ quidem concessio, vt supra diximus, non expediebat priuatis fieri, propterea quod permaturō iudicio mandari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, si via & ordine fiat, non habeat rationem rapinae: nempe si vel contra externos hostes, vel contra internos maleficos illa ex legis præscripto vtatur: in persona verō priuata semper eiusmodi violentia rationem habet rapinae. Atque hac de causa, articulo tertio etiam illi cui constat rem ab alio possessam, suam esse, idque legitime probare potest: tamen præ iudicis iniuriam nequit obtinere: negauimus per viam posse rem aggredi.

aggredi. Quòd si eum saltem obieceris, qui extrema patitur, illum arbitrò iure ipso natura exceptum esse ab hac lege. Adeò enim vitæ conseruatio naturalis iuris fastidium tenet, vt violètia tunc nō sit rapinæ caractere denotanda. ¶ Tertia cōclusio. Si princeps, aut iudex, aut alius quouis magistratus sua abusus potestate per violentiam quidpiam à ciuibus rapuerit, insigne rapinæ scelus cōmittit: & ad restitutionem tenetur. Tanto enim impudentius ac seuestius eiusmodi potētatus peccant quanto sanctiori fide iustitiam, cuius custodes existunt, erga oēs deberent immaculatam seruare.

DE cōclusionibus istis nulla est ambiguitas præter illas quæ per proposita argumenta insinuantur. Et quidem ad primum de bellica præda respondet diuus Tho. si iustum est bellum prædam esse licitam, neque ad restitutionem obligare. Tametsi peccatum cupiditatis contra charitatem committitur etiam tunc possit: dicente Augustino in lib. de verb. Domini. propter prædam militare, peccatum est. Si verò bellum est iniustum,

Bellum iniustum extrinseci capite. ¶ Bellum autem iniustum, sicuti lib. 3. de iudicio diximus, ex triplici capite contingit. Primum ex autoritatis defectu: nam soli principes habentes merum imperium ius habent bellum aut incendi, aut gerendi: reliqui verò magnates & potētatus regibus subditi, non item: sed tantum violentia possunt vt in malefactoribus subditos. Quare si extraneos armorum vi impetant, ceu priuatæ personæ censendæ sunt, & rapinam committunt: quanuis alioquin iustā haberent causam. Mox ad belli equitatem requiritur causa, non qualiscūq;, sed digna pro qua tā ingētia pericula subeantur, tamq; calamitosæ atque exitiosæ reipublicæ perturbationes cōcitantur. Bellorum nanque tumultibus non solum prophana omnia, verum & spiritalis reipublicæ salus, & sacra omnia, & fides ipsa, periclitantur.

Primum. Tertiò requiritur forma iuris, eademq; tanto exactius quàm in priuatis iudicijs, quanto periculosius de summa boni publici agitur: nempe vt nisi cunctis pacis rationibus prius oblatis, nō indjctur, neq; vltius proferatur, quàm fert æquitas. Sed de hoc aliàs. Præda ergo belli iusti nō solum ad refarcienda damna, verum vt inter milites distribuatur licita est. Et quanuis principi cura præcipua incumbat merita perpendendi iusti-

tiæ belli: qua vtique ratione licet ipse iniustū bellum conslet, milites nonnunquàm excusantur: tamen tam aperta esse possent iniustitia, vt etiam ipsos subditos excusatione nudaret. ¶ Ad secundum argumentū de principibus & magnatibus conclusiones ipsæ factis respondent: nempe qd si violètia vtuntur ad extorquendum ea quæ ad bonum commune conferunt, non est rapinæ crimen. Si autem vltra ius aliquid insuper exprimant, non sunt à crimine liberi: imò tãto nequius delinquit quanto eorum potestati non est qui resistere possit. Vnde August. 4. de Ciuita. Dei: Remota iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sunt nisi parua regna? Et Ezechiel. 22. Princes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam: Quo fit vt etiam ad restitutionem teneatur. ¶ Tertium argumentum latissimum, & his temporibus, nescio an dixerim necessariam disputationem offerebat de iure bellandi contra infideles: propter illum Occidentalem Orbem, quem nostrates nostro seculo reppererūt: sed bona causā, vt præcedenti libro sub titulo de dominio diximus, in hoc opere ab huiusmodi disputatione susperfedimus. Dabimus autem, si Deo dante nobis licuerit, libellum de Ratione promulgandi Euangelium: vbi hæc, si non pro rei dignitate, pro nostro tamē captu tractare adornamus. Interim tamen ad interpretandū Augustinum satis fuerit adnotare triplicem esse infidelium ordinē. Quidam enim sunt qui iure & facto sub ditione Christianorum principum vitam degunt: quales olim erant in Hispania Sarraceni & Hebræi: & nunc in Italia & Germania pe. seuerant Iudæi. Et de istis nemini in dubium venit, quin valeant Christiani principes lege in eos agere, suisq; adeò priuare bonis. Veritas enim hæc late patet, tam in Decretalibus sub titu. de Iudæ. & Sarr. quàm in Decretis, dist. 54. His proxime accedūt hæretici qui ex nobis, vt ait Ioannes, exierunt. Ac de his proprie loquebatur Augustinus. Erat enim eis sermo contra Donatistas: quos quidem vnuerfim hæreticos patentissimum est tam canonico quàm ciuili iure suis multari bonis: vt patet cap. Cum tu. de vsur. lib. 6. ¶ Alij sunt infideles qui licet non de facto, tamen de iure Christianis principibus subduntur: saltem quantum ad regnorum suorum possessionē: nempe qui terras vi possident quæ olim sub ditione nostra fuerant: vt sunt Afri, Sarraceni, ac Turcæ Græciam

Ad secundū.

Ad tertium.

Infidelium ordinum triplex. Primum.

Secundus.

Tertia conclusio.

Ad primum argumentū S. Thom. respondet.

Augustinus.

Secundum.

Tertium.

Graciam tyrannide possidentes. Et de istis certum etiam est posse bello à nobis laeferi, atq; adeò eisdem regionibus expoliari. Ni hilo minùs priuata auctoritate nullus nostrum per eos transitum faciens eorù bona aut deprædari aut diripere valet. Tum q̄ præter regiones bona domestica quæ sua industria lucrantur, sua sunt: tum præcipuè q̄ ad subigendum illos auctoritas publica requiritur. Quare nemo nisi facultate & concessione principis potest illis molestus esse.

Tertius ordo.
¶ Infideles autē tertij ordinis sunt, qui neq; iure neq; facto nobis subditi sunt: neq; verò nobis infesti: quales sunt illi qui vel Christianum nomen nō audierunt, vel quod eòdem recidit, per obliuionem omni memoria superiorem excusantur. Tamen si propriè excusatur nemo: quia cum vniuersus orbis teneatur fidei dum eius prædicationem audierint, suscipere, si rectè seruassent naturæ legem, Christus illis via aliqua sua irradiaret fide: licet excusari dicatur eò quòd dum nihil de ea audiunt, sua infidelitas nō est peccatum. Et de istis contestari lis solet, vtrum liceat nobis illos bello petere. Et quidem *Caictanus.* hinc inter interpretandum sententiam diu Thomæ negat vllum Christianis fauere ius illos de suis sedibus ac possessionibus deturbandi. Quoniam vt S. Tho. 2. 2. q. 10. arti. 10. ait, Fides naturam non tollit, sed perficit: atq; adeò possessiones quarum mortales iure gentium potiuntur nemini aufert: eò potissimum quòd species infidelitatis negatiuæ, scilicet eorum qui de Christiano nomine nihil audierunt, neq; est peccatum, neq; adeò villo supplicio digna. Imò verò ait quòd neq; olim filios Israël vllis infidelium bellum indixisse legitur: eò solum quòd infideles essent. de quo apud aliquos malè intellectus, malè audit. In primis enim non negat licitū eis fuisse infideles propter idololatriam Dei iussu debellare: sed tantū negat eò solū q̄ infideles essent, nēpè negatiuè: hoc est, eò solū q̄ fide carebant debellatos: secus ob idololatriam. Præterea si de bello cōtra possessores illos terræ promissæ gesto loquatur, sanum etiam potest habere intellectum. Vnde nāq; nonnullos digladiari vtrum gentes illas Deus pellere suis sedibus iusserit ob sua ipsarum scelera atq; idololatriæ impietatem, an verò solū vt pollicitationem impleret quam Abraham fecerat & semini eius, tradendi eis regionem illam. Cum tamen proculdubio certo certius sit, vtrāq; fuisse cau-

sam. Est enim illic & gentium expulsionem considerare, & introductionem diuini populi. Et quidem expulsionis causa iustissima, fuerunt sua crimina: introductionis autem, promissio illa populo facta. At verò cum Deus vniuersos idololatrias totius orbis eodem iure potuisset extinguere, illos tamen singulariter inde expulit vt illic suum plantaret populum. Quare fortè non solum ob idololatriam, sed vt Deus impleteret promissum, illud imperauit bellum. Atque hunc arbitror legitimum sensum illorum verborū Deuterōn. 9. vbi ambæ copulantur causæ: Quia illæ (scilicet gentes) egerunt impiè, introeunte te deletæ sunt: & vt impleteret verbum suum Dominus quod cum iuramento pollicitus est patribus tuis. ¶ At verò quaestio est punctum, vtrum nobis liceat infideles tertij ordinis qui nihil contra nos mouentur bello petere, non in hoc consistit, quòd impietas idololatriæ, aliorumq; suorum scelerum immanitas digna sit morte. Hoc enim nemini potest non esse confessum: quandoquidem Christiana res publica meritisimò eadem crimina morte vlciscitur. Quare incassum sese discruciant qui de hoc cōcertant. Veruntamē cum, vt lib. 3. dicebamus, ad rectum iudicium duo sint requisiti: nempè & iusta causa in crimine, & legitima facultas in iudice, ex hoc tota disputatio pendet, vtrum nos legitimi simus eorum iudices, suorumq; criminum vindicces. Nam ex hoc quòd Deus, totius orbis Dominus, quæcunque voluerit fuerit vniuersam vltus crimina, arguere quòd nos id ipsum in omnibus infidelibus possimus, perinde est ac si arguas, quòd cum rex possit in toto suo regno vniuersos maleficos extirpare, possit pariter vnusquislibet magnatum qui sub illo iurisdictionem habent territorium alterius ingredi ad id excercendum munus. Aliunde ergo demonstrandum est, si verū habet, nos tali facultate polle. Attamen, vt præcedenti libro sub titulo de domi. diximus, ab hac disputatione in hoc opere bona causa duximus superferendum. Si nobis forsan diuino fauore licuerit libellum de Ratione promulgandi Euangelium ædere, illic disputatio hæc pro captu nostro suis numeris absoluetur.

ARTI-

ARTICVLVS. VI.

Utrum rapina sit grauius furto.

QVONIAM de furto & rapina quaestione praesenti locuti sumus, quas duas commo- strauimus esse species: quaere- re in calce disputationis con- uenit, utrum istorum vitiorum alteri grauita- te praecellat. Et arguitur. Furtum esse peius, tum quod supra rapinam addit fraudem & dolum, quae per se rationem augent peccati: tum etiam quod verecundia & metus ex actus turpitudine nascitur: magis autem pudefit ut homines de furto quam de rapina: ergo il- lud est scelestius. ¶ Accedit demum quod delictum quo pluribus nocet, eo est iniquius: per furtum autem pluribus nocumentum infertur, nempè non solum magnatibus, ve- rùm & plebeis & cuiusuis classis hominibus. Violentia autem & rapina nõ nisi illis infer- tur potentatibus qui resistere possunt: gra- uius ergo est furtum quam rapina. ¶ In cõ- trarium autem est quod leges acerbius in la- trones atque raptores animaduertunt quam in fures.

AD quaestionem vnica eademque facilima conclusione respondet. Rapina grauius peccatum est furto. Conclusio per ea quae di- cta sunt liquidò constat. Dictum enim est hæc duo in hanc vnã rationem obiecti cõ- uenire, quod vtrunq; est acceptio alieni con- tra domini voluntatem: nisi quod furtum tollit voluntatem per ignorantiam, rapina verò per violentiam. Violentia autem è re- gione magis opponitur volutati quam igno- rantia. Nam violentia aperto Marte pugnat cõtra actum nolendi: ignorantia verò efficit inuoluntariũ per absentia actus. Qui ignorat enim non vult: sed qui resistit, cõtrarie vult. Hac ergo ratione rapina peior est. Accedit & ratio iniuriæ quae in rapina cumulatior est. Nam fur pluri facit rei dominum, quem scilicet per metum non avertit apertè aggre- di, sed latenter. Raptor verò multò cum mi- noris aestimat: siquidem absque metu eũ ado- ritur. Quare nõ solum in bonis lædit, verum & in honore per ignominiam. Qua etiam ra- tione contumelia (vt infra dicturi sumus) peior est quam murmuratio. Quin verò ac- cedit tertio quod non solum in bonis exter- nis atque etiam in honore iniuriam infert, ve-

rùm & vitæ periculum offert. Raptor enim & latro armis vtitur quibus resistentem peri- mat. Fur autem pauore & metu semper est pallidus. Atque hac de causa iura ipsa com- munia quae furibus vitam indulgent, latro- nes morti omnino adiudicant: adeo vt neque per fugium ad sacrum illis suffragari conce- dant. ¶ Et per hæc, argumentorum solutio- nes clarescunt. Nam etsi in furto aliqua sit fraus, peior est tamen audacia iniuriæque rapinæ. ¶ Ad secundum autem responde- tur quod audacia vulgò apud sensuales ho- mines pro indicio fortitudinis reputatur: & ideo fit vt etiam dum facinoribus perpetrã- dis exhibetur, minus de illa homines pude- fiant: cum tamen argumentum minoris cul- pæ sit in sceleribus metus, qualis est in fure. ¶ Ad tertium denique respondetur quod & si pluribus per furtum soleat nocumentum inferri, grauiora tamen per violentiam in- feruntur.

QVAESTIO QVARTA, De iniustitia iudicis.

ARTICVLVS. I.

Utrum liceat iudici eum qui sibi nõ subditur iudicare.

INIUSTITIAE quæ facta seu in per- sonam, seu in res commit- titur, proxima est spe- cies illa quæ verbis fit. Huius autem generis illa est iniquior, quæ in iudicijs versari consuevit: videlicet tam iudi- cum culpa, quam testiu, reliquorumque; iusti- tiæ ministroru. Sunt enim personæ quinq; videlicet Iudex, accusator, reus, testis, & ad- uocatus: quæ quinq; deposcunt quaestiones. Sed ex istis Iudex est cuius crimina graui- ora existimantur. Quatuor autem in iudice sunt necessaria: videlicet iudicandi potestas, veritas, & forma, & executionis vis: quæ qua- tuor articulis explicabuntur. Primum ergo vitium est si iudicandi, quam non habet, fa- cultatem vsurpet. Igitur vt istud hoc pri- mo articulo examinemus, Queritur vtrum possit quispiam eum qui sibi non subditur iudicare. Et arguitur à parte affirmatiua: Christus

*Primum argu-
mentum.* Christus, quippe qui Rex Regū erat, & Do-
minus dominantium, nulli erat creaturā
subiectus: & tamen Pilati iudicium pertu-
lit, qui de hoc reprehendi non solet, quòd
non subditum iudicaret, sed quòd innocen-
tem condemnaret: potest ergo quispiam in
Secundam. alienum ciuem ius dicere. ¶ *Secundò:* Da-
niel (vt eius historia cap. 13. refert) seniores il-
los falsi criminis testes iudicio condemna-
uit, qui tamen non perhibetur fuisse iudex:
Tertium. ergo. ¶ *Tertiò:* Iura sæpe iudici facultatem
tribuunt castigandi ratione delicti eos qui,
licet non sint sibi subiecti, delinquant ta-
men intra limites sui fori: ergo eum iudi-
care qui iudici non est subditus, non sem-
per est illicitum. ¶ *In contrarium est Gre-
gorius.* Gregorius super illud Deuteron. 23. Si intraue-
ris fegetem &c. vbi ait: falcem iudicij mittere
nemo potest in eam rem quæ alteri videtur
esse commissa.

Quæstioni huic, licet pro argumentorū
ratione pluribus videri possit indi-
gere, duæ tamen conclusiones satisfaciunt.
Prior est. Nemini fas est quempiam iudica-
re nisi eum qui sibi, vel simpliciter, vel tali ca-
su subditus sit. Probat. ¶ Sententia iudicis
est quasi quædam lex particularis de singu-
lari re prolata: lex autem (vt supra monstra-
tum est) vim debet habere coactiuam: ergo
& sententia: aliàs frustranea esset, nulliusq;
efficacia: hanc autem vim habere non po-
test nisi vel princeps, vel respublica eiusque
ministri, quibus ciues veluti partes totū sub-
duntur: ergo illum quisque solum legitime
iudicare potest, qui sibi subijcitur: quippe in
quem vices gerit reipublicæ. Idem enim pru-
dentix genus quod ferendis legibus necessa-
rium est, scilicet præceptorium, necessarium
quoq; est vt secundum illas ius dicatur. Nec
quicquid siquidē vis legib⁹ in esset coerciua, nisi
in earū applicatiōe persisteret. Hinc iura illa
dimanarunt, extra, de iudi. c. at si clerici. sen-
tētia à nō suo iudice lata, nō tenet. Et de con-
sti. lib. 6. c. vt animarū. Extra territorij ius di-
centi, non paretur impunē. Vnde iudex idē
est quod ius dicēs. c. forum. de verb. sig. & iu-
risdictio, tam facultas q⁹ territorij quod illa
cōprehenditur. Neq; Paulus nos iubet sub-
iectos esse nisi potestatis⁹ sublimiorib⁹: hoc
est illis qui nobis loco & potestate præfecti
sunt. Etenim sicut orbis celestis nō in supe-
riores substantias influit, sed in corpora quæ
sibi sunt loco subiecta: sic neq; homo potest

nisi sibi subditos legib⁹ ac iudicij gubernare. Hac enim de causa (vt supra diximus) ho-
mo ciuile animal in societate viuūt. ¶ *Poste-
rior cōclusio.* Quatuor modis cōtingit vnū
esse alteri subditū. Primò ordinariē, veluti il-
li qui per se potestatem habet: sicut oēs Chri-
stiani Papæ subduntur, & in sæcularibus totū
regnū regi. Secūdo modo quia potestatis ha-
bet delegatā: sicuti prouincia pro cōsuli sub-
ijcitur & prætori ciuitas. Tertiò eò q⁹ quis
sua spōte alterius se iudicio submittit: vt ille
qui arbitrū eligit, & q⁹ iudiciū quod retracta
re posset, subire mauult. Et quartò si quis in
alieno territorio &c, qd' aiunt, districto delin-
quat: vel alia via alienā iurisdictionē subiecit.

*Vltima con-
clusio.*

Per hæc ergo, obiectiones faciliè diluuntur.
Ad primū nihil aliud respōdet S. Tho. q⁹
q⁹ sua se volūtate Christus submisit Pilato a
quo iudicaretur, ex eplō corū qui arbitrum
eligunt cuius arbitrio parere, stata pœna,
obligatur. Est tamen in exemplo non nihil
ambiguitatis. Nam si ad viuū similitudo
existimetur, videtur tum S. Thom. sensisse
quòd Christus constituerit sibi Pilatum iu-
dicem conferendo ei nouam potestatem, quā
non habebat ordinariam: sicuti qui priua-
tam personā sequestrē sibi præfecit. Hoc au-
tem falsum est. Nam Pilatus potestatem il-
lā à Cæsare receperat, atq; ideo ab ipso Deo,
illa ratione qua lib. 4. q. 4. mōstratum est, ci-
uilem rem publicā per legem naturæ & gen-
tium à Deo deriuari. Idq; Redemptor signi-
ficauit Ioannis. 19. dicens, Non haberes pote-
statem aduersum me vllā nisi tibi datū esset
desuper. Hinc etenim sumitur argumentū
aduersus illos qui dicunt potestatem ciuilem de-
scēdere à Papa tanq̄ à vicario Christi. Enim-
uerò non ait, Nisi tibi datum esset à me: sed,
desuper. Christus enim, vt superiori lib. di-
ximus, non assumpsit temporale regnum,
sed temporalium vsū qui ad suum celo-
rum regnum esset necessarius. Solum ergo
vult sanctus Thomas quòd ea ratione qua
erat rex regni cœlorum, ac perinde rex regū
& dñs dominantium, exēptus erat ab omni
humano iudicio: in qua vtiq; exēptione reli-
quit vicarium suū Pontificē maximū, eiusq;
subinde inferiores sacerdotes, secundū illud
Matth. 17. liberi sunt filij. Et ideo quāuis po-
tuisset retractare Pilati iudiciū, ob nostram
tamen salutē sua se libera voluntate illi sub-
iecit, adigendum morti. Hinc Caiet. sibi col-
ligit, Pilatum nō peccasse vsurpatione iudi-
cij

*Ad primum
argumentū.
D. Thomas.*

Obiectio.

Solutio.

Caietanus.

*Prima cōclu-
sio.
Probatio.*

cij (nam quòd peccauerit innocentem condemnando, dubium esse nequit) ego tamen non id tam facillè colligerem. Sed si Augustus legitimus rex erat Iudæorum, non peccauit hac ratione Pilatus: quia Christus uoluit ut vnus ex Iudæis haberet. Si vero tyrannus erat, eodem modo deliquit iudicando Christum, quo iudicando Iudæos: quia Redemptor noster non indulsit ei peculiarem aliam facultatem. Neq; in hoc eum cogitauit S. Thom. cum illo conferre qui eligit arbitrum. Hic enim potestatem iudicis confert qui ea ante carebat. Christus autem nihil aliud fecit quàm quicquid de illo fieret libèter pati.

Corollarium.

¶ Ex hoc Christi exemplo fit consequens, Papam eius vicarium qui similiter exemptus est, posse nihilo seciùs subdere se alterius iudicio: idq; non modò in foro pœnitentiæ (quo res est comperta) verùm in foro iudiciali: quod fecit Leo Papa. iiii. qui, vt legitur. 2. q. 7. can. Nos si. submitit se iudicio Ludouici Imperatoris de rebus quibusdam iudicandus vt seipsum iustificaret.

Prima dubitatio.

¶ Duplex tamen de hac re enascitur dubiù. Prius quòd sequeretur generaliter de quibuscunque caulis posse alius sententia cogi, etiam anathematis: nam eadem apparet omnium ratio: consequens tamen doctores in. 4. senten.

D. Thomas.

Richardus.

Petrus de Palud.

Postrema dubitatio.

senten. consentienter negant: vt S. Tho. dist. 19. q. 1. ar. 3. & Richard. dist. 18. artic. 5. & Petrus de Palud. q. 2. Posterius dubium est de subiectionis modo. Videtur inquam quòd sic se possit alteri subijcere, vt eum sibi superiorem aut æqualem cõstitueret: id autè falsum esse inde mōstratur, quòd cum sit Christi vicarius nõ valet alterum eodem loco statuere. Consequentia verò probatur. Aut enim libera sua subiectio in necessitatem trãsit, ita vt cui se semel subdiderit, subducere durante iudicio nequeat: & tunc planum fit illum cui se subdidit esse superiorem: vt pote cuius potestas à Papa non pendet. Si verò subiectio non sit necessaria, superuacanea est. ¶ Ad prius istorum premissa consequentia respondetur. Haud enim consequitur, vt quicquid in aliquibus potest, possit in omnibus: sed est regula, quòd quamcunq; facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri committere. vt si fortallè inter se & alterum lis contestetur: qua scilicet debitum aliquod, vel alter ab ipso, vel ipse ab altero petit: vel de aliqua sententia quam ipse protulerit ad eundem ipsum prouocatio fit, tanquam ab iniusto

Ad primam dubitationem.

grauius: sicut potest tunc ipse de illis causis iudex sedere, sic potest & eisdem alteri committere, seq; submittere. Et hoc fecit in dicant. Nos si. Excommunicare autem seipsum nequit, neq; suspendere, neque seipsum propriè punire: & ideo neque valet constituere sibi iudicem qui se excommunicat, suspendat, aut puniat: sed solum qui sibi iubeat restitutionem facere, aut reuocare sententiam. ¶ Alterius argumenti pariter interimitur consequentia. Haud enim potest superiorem sibi aut æqualem constituere.

Ad alteram dubium.

¶ Quapropter tamen duplex sit necessitas: altera scilicet iustitiæ, atq; altera simpliciter coactionis, subiectio sua potest priori modo fieri necessaria: non autem posteriori. Potest inquam subiectionem suam pœna valere & itabilire: sicuti qui sequestrem eligit: teneturq; adeò subire sententiam, etiam in foro Dei. Itaque esset peccatum mortale nõ stare fidei suæ: obligareturq; pœnam soluere: quocirca non est vana subiectio. Attamen necessitate coactionis, ita vt potestas iudicis non dependeret à sua, nemini se potest subiugare: imò quoties vellet alterius sententiam retractare, illiusq; reuocare potestatem, etsi male faceret, teneret factum.

Argumentum.

¶ Existit tamen ingens argumentum quòd possit Papa alteri se submittere, non modò in minoribus causis, sed etiam vt anathemate aduersus illum procedatur vsq; ad depositionem. Supponamus enim ex cap. si Papa. dist. 40. quòd dū hæreficos labe fordescit, potest à Concilio conueniri & deponi: & cū deponendus nequãquam sit nisi auditus, poterit sub anathematis censura, vt compareat, cogi. Fac ergò ipsum vehementi infamia de heresi laborare, sic vt Concilium iam iam de illa re indicatur. Videtur ratio persuadere quòd possit iudicium circumspectis viris & grauitate insignibus delegare. Arguitur enim sic. Iam tunc iure potest fieri reus & cognita causa deponi, idq; fieri nequit sine magno episcoporum dispendio: ergò quòd illam caueat iudiciorum turbam, potest illis negotiũ committere, qui rem expeditiùs trãsigant. Secundo arguitur: Lite in concilio contestata possunt & concilium & ipse iudices delegare qui rem peragant: cur ergo ipse nõ poterit seorsum committere? ¶ Respondetur neutiq; hoc Papã posse. Enimvero potestas illa cogendi tunc Pontificem nõ est penes ipsum, quippe qui nõ potest vim coercitiuã in seipsum exercere: sed duntaxat penes conciliũ: & ideo nõ est in

Argumentum.

Solutio.

est in

est in arbitrio Papæ talis commissio : quia quam non habet potestatem nemini valet dare : neq; depositio per suos commissarios facta vllius esset valoris. Concilium autem potest & causam cognoscere & alteri delegare. ¶ Possit quis forsan idem & de inferioribus sacerdotibus hæsitare, An scilicet possent sibi sequitres iudices sua sponte præficere: pro eo quod iure vsq; adeo vetitum est in sæculare forum pertrahi, vt illis sit adempta potestas renuntiandi iuri suo: vt patet extrâ, de foro comp. c. si diligenti. & latius. n. q. i. inolita. & can. Placuit. Respondetur nihilo minus liberum esse quibuscumq; sacerdotibus iudicem sibi arbitrum constituere, cui parère teneatur. Quod enim illis interdicitur non est nisi vt non consentiant in sæcularium tribunalibus sisti. ¶ In secundo argumento de Daniele nihil est difficultatis, quoniam ipse instinctu afflatuq; Dei sententiam illam pronuntiauit. Legitur enim ibidem dominum suscitasse spiritum iunioris. ¶ Neq; in tertio argumento difficultas vlla est, quæ nunc debeat pertractari. Satis ergo hic fuerit concedere quòd qui in alieno territorio & foro delinquit, ratione delicti fit illis subditus: vt extrâ, de raptori. cap. i. & ff. de accusa. l. Alterius. Sed præter delictum sunt etiam aliæ causæ quæ ius faciunt iudici cõprehendendi castigandiq; alienum subditum, vt de foro cõpe. cap. licet ratione. Excipiuntur autem clerici qui in iudiciũ sæculare deferri nequeunt: de quibus latior pateret nunc campus disputandi si proprius esset hic locus.

ARTICVLVS. II.

Vtrum iudici liceat cõtra veritatem quam certò nouit, iudicare, quando legitime probatur contrarium.

OST autoritatem iudicis secundo loco ab illo exigitur iudicij veritas. Et idcirco secundo loco quæritur vtrum iudici liceat contra veritatem quam certò nouit iudicare, quando legitime probatur contrarium. Et arguitur à parte negativa. Legitur enim Deutero. 17. Venies ad sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæresq; ab eis, qui iudicabunt iudicij veritatem. Vñ autem venire solet vt innocens, cuius palàm iudici innocentia constat, testimonijs falsis ad eius tri-

bunal deferatur: ergo ob talia testimonia non debet veritatem deserere. ¶ Secundo arguitur. Homo debet iudicio suo diuinum imitari: diuinum autem semper fit secundum veritatem. Reuelabitur enim ex hoc iustitia iudicij Dei (vt ait ad Roman. 2. Paul.) quòd reddet vniciq; secundum opera sua. Et de Christo ait cap. 11. Isai. Non secundum visionem oculorum iudicabit: neque secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ: non ergo licet iudicij falsis testimonijs à veritate abduci. ¶ Tertio: Testimonia in hoc sunt necessaria vt veritas constet: quando autem res est manifesta, nullis opus est testimonijs, secundum illud Pauli. 1. ad Timoth. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium: ergo quando iudici res est manifestè comperta non opus habet alienis testimonijs. ¶ Quarto arguitur: Iudex condemnando innocentem facit contra scientiam: & conscientia nihil aliud est quàm scientia applicata ad opus: ergo facit contra cõscientiam: quod proculdubio semper est peccatum: ergo id minimè licet. ¶ In contrarium autem est autoritas Augustini super Psalme. Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronuntiat.

Quæstio hæc inter doctores tam Iuris quàm Theologiæ magna ambiguitate contouertitur. Et cum vtrinq; sit disputabilis, quàm maximè tamen refert eam sciri. Proposuius autem quæstionem sub tenore quo eam interrogat sanct. Thom. scilicet vtrum liceat iudici contra veritatem quam certò nouit iudicare propter contraria testimonia. Includit tamen titulus duas partes. Duplex quæstio sensus. Prior est, vtrum dam euidenter nosset eum qui vinculis tenet esse reum, non tamen legitime probatur, imò fortè legitimis testimonijs purgatur, possit eum condemnare. Et hunc sensum non interrogat S. Thom. quia D. Thomas. neque de illo dubitatum vnquam est: imò est extra contouersiam id non esse licitum: quoniam forum exterius non extenditur ad crimina occulta: & occulta illa iure censentur, quæ secundum regulas iuris legitime non constant: scientia autem iudicis nõ reputatur iure sufficiens testimonium, vt habetur cap. si sacerdos. de offi. iudic. ordi. nam iure naturali ac diuino, in ore duorum vel

Alterum dubium.

Responsio.

Ad secundum argumentum principale.

Ad tertium argumentum.

Argument. 2.

Argument. 3.

Argument. 4.

Augustinus.

Primum argumentum à parte negativa.

Sensus legitimi trium stat omne verbum. Alter verò est sensus contrarius: vtrum dum iudici palam constat eum qui reus sit & legitime criminofus probatur, innocentem esse, liceat illi eum condemnare. Et quanuis tantum quæramus an liceat, explorandum tamen est an aliquando teneatur. Porro autem quò ordine perspicaciori procedamus, ea præmittemus, quæ omnibus sunt in confesso, vtrum in vltimas redigamus angustias. Et constat responsio cõclusionibus tribus. ¶ *Primum do* *ckmentum.* Supponitur enim hic primum ex superioribus, iudicem non priuata, sed publica auctoritate fungi dum iudicat. Ex quo fit, non suo priuato iudicio, sed communi & publico debere informari. Huic autem subnectitur documentum alterum: videlicet duplici ipsum scientia vti: vt puta vniuersali iuris, & particulari facti: quæ quidem scientia via ordinaria à testimonijs petenda est. Habet enim iudicij quæstio duo membra. Alterum, vtrum fecit: alterum, quid ergo iuris. ¶ *Prima conclusio.* Est ergo prima conclusio. Scientiam vniuersalem iuris tenetur iudex sic sanctè sequi, vt neque suum proprium arbitrium, si contrarium est, audire possit, neque vllas in contrarium probationes admittere. Et ratio est: quia ipse non est legum iudex, sed custos. Non enim ad ipsum attinet iudicare an lex bona sit: sed quid iubeat. Et ideo si vel actor vel reus contendunt probare legem non esse iustam, non sunt audiendi. Neque verò in foro cõscientiæ dum lex edicto principis promulgata est, potest quispiam tutò illam transgredi, causatus non esse iustam: quia nemo est illius iudex: nisi fortè intolerabilem, eandemq; manifestissimam iniquitatem præ se ferret. ¶ *Secunda conclusio.* In particulari facto licet scientia à testium instrumentorumq; testimonijs petenda sit, potest nihilo minus iudex suo seingenio & prudentia iuuarè: scilicet in examinandis tam instrumentis quàm testibus. Idq; tunc maximè debet quando sibi constat innocentem calumniarum falsitate premi. Hanc conclusionem ratio ipsa naturalis, innocentia fauatrix, persuadet. Quamobrem impenditò quàm rarissimè vsu venire potest vt iudex omnino cogatur innocentem, cuius innocentia ipsi euidentis est, morti addicere. Nam tunc ipse sciet, non solùm testes esse falsos, verum & quibus vix possunt falsitatis apprehendi. Ob idq; poterit illos instantius interrogare, districtiusq; scrutari horam, &

locum, & formam illa nimirum prudentia vsus, qua Daniel presbyterorum iniquitatem deprehendit, vt Sufanna innocentia patetaceret. Quinetiã si Caicrano auscultandũ *Caicranus* est, debet tunc coram populo iurare illum esse innocentem: vt puta quem ipse eadem hora alio loco viderat. Neque vlla testibus tunc iniuria irrogatur. Imò cum ipsi sint iniurij, eorum iniuria refellitur. Et quanuis fortasse id bona fide facerent, nulla eis fit iniuria, dum miseri innocentia proteguntur. Haud tamen liceret occultum nocentem procedere. Addiderim ego verò tertium, quòd deberet tunc, si profuturum cerneret, in tempore exuere personam iudicis, & coram superiori personam agere testis. Quin etiam si citra scandalum, optimaq; dissimulatione id fieri posset, liceret ei carceres apertos secretò dimittere, vt innocens se in pedes conferret. Itaq; (vt dicebam) vix potest extrema necessitas ingruere innoxij hominis in mortem adigendi. De duobus autem remedijs ac suffugijs reliquis, scilicet an teneatur iudex, aut innocentem superiori remittere, aut officium dimittere, dicemus statim. ¶ Igitur vt ad punctum descendamus, vbi necessitas cõtingeret, tunc autores in diuersas dissecatur sententias: quæ numero sunt tres. Prima est *Prima opinio.* in vno extremo, omnino D. Th. cõtraria: Puta qd in nullo casu scilicet, neq; in causa ciuili, neq; in criminali licet iudici condemnare eum què euidenter scit esse innocentem: quantumuis legitime probetur reus. Nã citra euidentia, nemo ambigit sequendũ esse iudiciũ publicũ. Hanc opinionem ortũ traxisse arbitror & originẽ ex Hugone super legẽ Prator. ff. *Hugo.* de iuris. omni. iudi. Eandẽ tamẽ opinionẽ amplexi sunt *Calderinus.* & *Panor.* super. c. Pastoralis. de off. deleg. & *Sũma Angeli.* in verbo, iudicare. q. 7. & *Nico. de Ly. Exo. 23.* Secunda opinio vti distinctione. Nẽpẽ qd in causa criminali siue capitalis sit siue vllius mutilationis, nequit iudex cõdemnare innocentẽ secũdũ allegata & probata. Secũs autẽ in ciuilibus: puta cũ de pecunia agitur, aut de aliarũ rerũ possessione. Hęc autẽ opinio falsò tribuit *Calderi.* & *Panor.* qui certius fuerũt primæ sententiæ: sed fuit cuiusdã *Rodolphi* quẽ loco citato *Angelus* citat. In quã sententiam subscripsit *Imola* & alij Iuriscõsulti sup legẽ *Ioã. de Imo.* A diuo *Pio.* ff. de rei iud. & *Sũma Rosella,* & *Sũma Rosell.* Supplementũ. Et hæc media opinio est quæ *Adriano* pplacuit, in quoli. q. 6. ar. 3. Sed minor qd hãc asserat esse *Theologorũ* opinionẽ. *Adrianus.*

Cũ

Cum tamen ex antiquis nemo sit qui non indubiè teneat cum sancto Thoma : imò minis inter omnes habet probabilitatis.

Tertia opinio.

¶ Tertia ergo opinio est in alio extremo secundum quam statuimus conclusionem tertiam . Iudex in vltimas conclusus angustias debet in omni causa tam criminali q̄ ciuili contra veritatem sibi notam secundum hæc allegata & probata sententiã pronuntiare. Hæc inquam opinio est S. Thom. 2. 2. q. 67. ar. 2. & superius. q. 64. ar. 3. ad tertium, vbi exemplum protulit in causa mortis : nimirum q̄ potius est morti adiudicandus innocens, q̄ deferenda testimonia publica. Eademq; fuit sententia

Alex. Hal. Alexan. de Hales, Doctoris grauisissimi, in Richardus . 3. p. q. 40. memb. 6. ar. 2. & Richard. arti. 3.

Petrus de Tarantasia. Petrus de Tarantasia. Et fuit inter Iuriscōsultos opinio Bart. super l. illicitas. ff. de off. præsid. & Ioannis Andr.

Barolus. Barolus. in suis Nouellis, titulo de allega. vbi recitat

Ioan. Andre. Ioan. Andre. opinionem S. Thomæ in qua se asserit. Fuit

S. Thomas. S. Thomas. etiam sententia Petri de Palud. & Syluest. in

Petrus Palud. Petrus Palud. verbo, Iudex. ij. §. 5. Quam post plurimam auctoritatem citationem fatetur esse opinionem anti-

Syluester. Syluester. quorum omnium Theologorum, iurisq; vtriusq; interpretum: contra quam Adrian. affirmat. Cui re vera sententiæ & rationes cōstanter, & planè iura patrocinantur. ¶ In primis

Augustinus. Augustinus. iam supra citatus id asserit, quod boni iudex nihil ex arbitrio, sed secundum leges & iura pronuntiat. Eisdemq; id ipsum

Ambrosius. Ambrosius. prorsus verbis Ambr. super Psal. Beati immaculati. & refert. 3. q. 7. can. iudicet. Et. n. q. 3. c. summopere id quoq; Greg. & ff. de off. præsid. l. illicitas. §. veritas. i. iubetur præses. id sequi quod cōuenit eum sequi ex fide eorum

Gregorius. Gregorius. quæ probabuntur. Censent ergo iura iudici nefas esse, nisi secundum allegata & probata, iudicare. ¶ Ait verò fortasse quispiã hæc citata iura nihil aliud definire q̄ quòd iudex debet secundum leges & iura ius dicere: non tamen subinde censere q̄ debeat pronuntia re secundum allegata & probata: imò iubet vt sequatur scientiã iuris: porro autè ius ipsum (vt patet Exod. 23.) iubet in fontem & iustum non condemnari. Attamen cauillus iste repulsu facilis est. Idem est nanq; iudicare secundum iura, & iudicare secundum allegata & probata. Id enim iura per sanctè præcipiunt, vt nemo præiudicio, hoc est incognita causa condemnatur: sed per legitimos testes præcognita. Sed est lepida Calderini glossa super verbis legis citatæ, Illicitas. Iubetur ibi præses fidem eorum sequi quæ probabuntur. ait

Cauillatio.

Calderinus.

verò ipse q̄ tantum admonetur sequi allegata & probata, quando illa vera sunt. Sed respōdeat nobis, quæ via debet iudex cognoscere vera esse quæ probant, nisi per idoneorum testium iuramenta. Nam si liberū ei potestà relinquitur negare illa esse vera, frustra essent testimonia. Multò ergo melior est glossa super illo verbo, ca. 1. de off. iudi. ordi. quo admonentur episcopi iudicare secundum quod Canones censent: quæ quidē gl. inde planè infert, iudicem debere iudicare secundum allegata & probata. Id quod insuper cōfirmatur ex diuino documento, Deuter. 17. vbi admonitione præmissa q̄ in ore duorum vel trium testium peribit qui interficietur, subditur q̄ iudices sequantur in iudicio veritatem. Illic ergo docentur iudices illa sequi veritatem, non quam ipsi sciunt, sed quam ab ore testium venantur. ¶ Veruntamen, vt autoritates rationibus dilucidentur, arguitur ratione prima quæ omnium est basis. Nemo ius habet quempiam condemnandi auctoritate priuata, sed in quantum publica fungitur: adiudicium autem requiritur & scientia iuris, & facti: ergo & vtraq; debet vti publica, non priuata: nempe vt sicut in scientia iuris non debet sequi suam opinionem, licet reputet esse scientiam, sed auscultare debet leges : ita neq; in cognitione facti sequi potest priuatam suam scientiam: sed stare tenetur testium publicæ fidei, quam leges probant. ¶ Secundò arguitur. Per suam scientiam iudex neminem condemnare potest, vt supra dictum est, quantumlibet eum euidèter nouerit esse reū: ergo neq; potest quæpiã absoluere. Id quod & patroni contrariæ opinionis fatètur. Si ergo nō potest innoxium absoluere, sed debet perpetuis vinculis adseruare : & perpetua vincula morti æquiparantur: gratis profectò negatur quin possit eum, lotis ab eius sanguine manibus lege in ipsum agere. ¶ Sed obuias: ergo innocens fuit Pilatus qui secundum allegata Christū iudicauit. Nulla sanè est consequentia: quoniam adeò erat Christi innocentia non in modo ei, verum & publicitatis cunctis euidens, adeoq; subinde aperta testimoniorum falsitas, vt neq; Pilatum ipsum celaretur eorum iniquitas, sed posset eos facillè falsitatis reuincere. Vnde cum dixit, Innocens ego sum à sanguine Iusti huius: vos videritis: nō modò innocentiam Christi, verum & testimoniorum iniquitatem falsus est. Sed illum morti addixit (vt ex Euangelio comperitur) mē-

Primario

Secundario

Obiectio

Solutio

tu Cæsaris, qui vel nomen ipsum regis abhorrebat: & insimulatus est Christus quod se regem faceret. Quin verò & idem metus nè venirent Romani & Iudæorum gentem tollerent, eorum invidiam exacuit vt eum reum agerent. ¶ Tertio arguitur ex fine publica authoritatis. Publica iudicia ob tranquillitatem & quietum statum reipublicæ constituta sunt, atq; eo pacto vt nulla sit patula iudici via declinandi, vbiuis libuerit, à veritate. Si autem non teneretur secundùm allegata iudicare, pax illicò reipublicæ turbaretur. Nam cum populus de occultis non iudicet, videns non stari publicis probationibus, non posset non in iudicem proclamare. Tunc præsertim vbi de re atroci lis esset, vt de vrbis prodicione, aliâve simili. Præterea iudici semper relinqueretur via excusandi se ab executione iustitiæ, per hoc quod diceret sibi patere contrariam veritatem. In summa, necessarium est vt iudex qui in oculis ciuium ius dicit sententiam suam populo persuadeat, eatenus saltem vt conuincatur secundùm iura fuisse prolatam: quod facere nequiret nisi secundùm allegata iudicaret. ¶ Quarto, si (vt exempli gratia dicamus) certum esset duorum alterum, videlicet Petrum aut Paulum hæresim seminasse, lateret tamē vter eorum id fecisset, & Petrus verè reus, confiteretur sacramentaliter in aures iudicis hæreticæ prauitatis, & postea Paulus innocens deferretur de illo crimine, cuiusvitiq; innocentia eidem inquisitori cõstaret: tunc profectò inquisitor perplexitate teneretur anceps. Nam si Paulum cõdemnare nequiret, secretum confessionis reuelaret: fieret enim inde compertum Petri crimen. ¶ Sunt autem qui ex his omnibus elabuntur, respondentes quòd iudex in casu quo innocentem euidenter nouit legitimis testibus accusari, debet illum superiori remittere. Idq; sanctus Thomas quæstio. 64. articulo. 6. ad tertium, admonet. Hoc autem remedium quòd licitum sit, non est dubiũ. Nam quacunque causam potest inferior superiori remittere. Et fateor præterea quòd dum insignis persona de aliquo infami delicto accusaretur, illo diuerticulo pius iudex debet subterfugere postquam omnia alia intentata remedia nihil prodesent. At tamen quòd illud sit necessarium, non video. Nam primùm inferior iudex legitimam habet authoritatem terminandi causam secundùm allegata. Mox remedium

illud tenuissimum est, imò inane: quoniam cum superior rei nesciat innocentiam, non posset ob testimonium inferioris eum absolueret: sed deberet aliorum testium iuri iurando stare. Et ideo perinde esset superiori remittere, ac supplicio offerre. Quare si non liceret eum occidere, consequens apparet quòd nec deberet eum tradere superiori, sed eum liberare. ¶ Præterea quæstio instauratur de ipso supremo iudice apud quem delatus est miser, quem scit esse innocentem: accusatus tamen de grauissimo crimine, adeò vt citra graue scandalum nequeat illum vitâ donare. At verò supremus iudex multo plura habet remedia. Nam posset testes vrgentiùs deterrere: possetque excogitare alias vias quibus innocium à tanto eriperet periculo. Præsertim cum (vt articulo. 4. videbimus) possit etiam dånato ad mortem vitâ cõcedere. ¶ Alterũ subterfugiũ est, quòd debet tunc iudex magistratui cedere: Quin alij aiunt iudex citiùs omnium suorum bonorum disperdium facere, quàm illum occidere. Hoc autem profectò multò est improbabilius, quàm id quod proximè tractabamus: tum quòd medium illud inutile est, tum præcipuè quòd nemo tenetur tam ingenti suo incommodo damnum, quod ipse non dedit, in fratre cauere. Etenim quòd homo qui officio suo viuere debet tantam iacturam facere, durum creditur est. Eo vel maxime quòd si cum nequit supplicio tradere, potiùs debet mortem ipse petiti, q̄ in eũ capitis sententiã proferre. Quod nimis est creditu rigidum. Hinc fit nostrũ Syluestrũ, licet opinionẽ S. Thom. visus sit defendere, id tamē non optima fide fecisse. Ait inquam quòd iudex tenetur occidere innocentem, quando neque ipsum potuerit superiori remittere, neq; suum officium dimittere. Hoc etenim secundum sanctus Thomas nusquam dixit: Et tunc nulla profectò esset nostra opinio: quia cum quicunque possit officium suum dimittere, semper in promptu esset remedium hoc.

Sunt nihilo sciùs argumenta non infirma contra hanc sententiam. Diluamus autem illa priùs quæ S. Thom. adducit suis solutionibus. ¶ Ad primam authoritatem Deuterono. qua iubetur Iudex veritatem iudicare, iam respõsum est, veritatem illic eam censerì, quæ in ore duorum vel trium testium consistit. ¶ Et ad secundum respondetur quòd

Tertia ratio

Secunda ratio

Alterum subterfugium

Replica.

Quarta ratio

Quorundã euasio.

D. Thomas.

Syluester nõ satis plenè mentium D. Thom. affectus est.

Primaria ratio.

Ad primũ argumentũ.

Ad secundũ argumentũ.

quod Deus qui nullo extraneo indiget testi-
monio, sed sua infinita sapientia omnia pe-
nitissimè nouit, & pariter Christus in quan-
tum homo, rectissimè iudicant secundū pro-
priam scientiam. Secūs autem, humani iudi-
ces qui mendicatis publicis testimonijs sta-
re tenentur: quippe quibus iudicibus aliter
non haberetur fides. ¶ Ad tertium respon-
detur, q̄ quando res est manifesta, non iudi-
ci tātū, verūm publicitūs, non opūs est te-
stimonijs. Secūs quando soli innotuit iudi-
ci. ¶ Ad quartū sunt qui respondeant non
esse absurdum in persona publica facere cō-
tra conscientiam: secūs si esset priuata. Atta-
men isti non sunt in Theologorum scholis
versati. Quoniam agere contra conscientia
intrinsecè malum est: quia est agere id quod
agens existimat esse malum. Et ideo negā-
tur iudicem agere contra cōscientiam. Non
enim agit contra conscientiam qui tantūm
agit contra speculatiuam scientiam: sed qui
agit contra practicam. Iudex inquam facit
contra illam scientiam, hic est innocens: non
tamen contra istam, non est occidendus.
Imò rectè iudicat esse occidendum propter
idonea testimonia. Vbi verò iudex opinio-
nem haberet persuasam, nostrę contrariam,
censeretq; subinde neutiquam innocentem
esse condemnandum, nullatenūs posset cō-
tra talem conscientiam cum morti tradere.
Hic enim hanc tātūm veritatē definimus q̄
innocens in tali casu sit condemnandus: q̄
autem contra conscientiam facere nemini li-
ceat, altera veritas est. ¶ Accumulātur præ-
terea alia argumenta: nempe quintum, ex il-
lo Exodi. 23. Infontem & iustū non occides.
vbi Nicolaus negat opinionem sancti Tho-
mæ. Ad hoc tamen respōdet, priuatis perso-
nis simpliciter iussum esse: publicis autē po-
testatibus nō ille reputari debet insons, quē
publica testimonia fontem faciūt. Ob idq;
iudex cūm publico muneri impendit ope-
ram, quia tunc ex intētionē non occidit in-
nocentem, sed debitum officij sui, quicquid
sequatur persoluit, nullatenūs peccat, sed stu-
dio se agit: sicuti ille qui tutamine inculpatæ
tutelæ aggressorem interficit. ¶ Et per hoc
soluitur aliorum argumentum, arguentium
hoc esse contra ius naturale. Illi enim qui fal-
sō accusant, ius violant naturale, si scienter
hoc faciant: nam possunt id bona fide fa-
cere. Iudex autem potius ius idem transgre-
deret nisi debitū officij sui præstaret: quod
iure naturę ob commodum bonum consti-

tutum est. ¶ Hæc argumenta communia *Argumentū
secundum.*
sunt primæ ac secundæ opinioni. Aliud est
quo Adrianus peculiariter vitur vt suā me-
diam persuadeat. Nullus mortalium est do-
minus vitæ humanæ, sed solus Deus: nemi-
ni ergo fas est innocentem perimere. Secūs
inquit de bonis temporalibus, quorum ho-
mo est dominus. Potuit quippe, ait, popu-
lus consentire vt dum quisq; innocens ciuili
causa legitimè accusaretur, qua deberet bo-
nis præcisè externis multari, innocens ille cō-
sentiret propter allegata & probata. Hæc au-
tem opinio omnino est incōgruentissima,
neq; vllō sustentaculo fulcitur. Nam q̄ ait
neminem ius habere suæ vitæ aut membro-
rum, hoc duntaxat probat q̄ autoritate pri-
uata nemo potest se, aut, nisi vim vi repellen-
do, alium interficere. Secūs autem de perso-
na publica: quare iudici in tali casu publica
idoneaque testimonia ius faciunt occidendi
innocentem. ¶ Mox reuincitur Adrianus. *Ratio in A-
drianum.*
Si non posset innocens damnari in causa cri-
minali, profectō neq; posset in ciuili. Quia
sicuti iudex facultatem non habet vita pri-
uandi hominem, nisi pro crimine: ita neque
externis bonis. Vnde enim ipse illum popu-
li consensum piscatus est? Eō præfertim q̄
(vt sæpe dicere cōsueuimus) posset esse tam
ingens bonorum cumulus, qui vitam priua-
ti hominis adæquaret. Nullum ergo profe-
ctō argumentatio aculeū habet aut pondus
aduersus hanc D. Tho. quam pleriq; meriti-
simo amplexi sunt, opinio est, nisi illud
quod à pietate sumitur. Videtur enim ani-
mus extimescere innocentem morti adige-
re. Hoc autē solūm persuadet quod sit im-
pendiō quàm maxima adhibenda diligētia
& cura in eius tutelam: non tamē quod eius
causa deferendæ sint leges, tran-
quillitas publica. Est enim lex omnis huma-
na, quantūuis iusta, nihil aliud quàm cribrū
expurgandi tritici: quæ nequit sic exactè iu-
sta & iniusta discernere, quin cum purgami-
nibus nonnulla quandoq; decidant grana.
¶ Verūtū hoc non est prætereūdū argumen-
tum, quod posset quospiam decipere. Argu-
mentum autem est. Vbilis esset de aliqua
condemnanda propositione hæreseos nota,
& Doctores plurimi decepti illā damnarēt,
Papæ verò aut iudici episcopo, euident esset
illius veritas, neutiquam subscribere in alio-
rum sententiam posset, sed deberet constan-
ter suam retinere veritatem: ergo similiter iu-
dex nequit contra sibi compertā veritatem.

*Aliud ar-
gumentū cō-
tra conclu.*

Ad tertium.

Ad quartū.

*Primum ar-
gumentum
cōtra positā
conclusionē.
Solutio.*

Responsio. testium probationibus auscultare. Respondetur nulla in esse rerum similitudinem. Veritatem enim nullatenus abnegare licet: iudex autem dum morti addicere innocentes, nihil asserit falsi: nam pro toto mundo non deberet affirmare illum esse in culpa: sed factum profiteretur dammandum esse: idque verum est: quia testimonia illum morti offerunt.

ARTICVLVS. III.

Vtrum Iudex absq; accusatore possit quempiam iudicare.

PERTIVM quod ad iudicis rectitudinem requiritur, est forma iudicij. Circa qua queritur, vtrum absq; accusatore possit reum quempiam iudicare.

Primum argumentum.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Ambrosius.

Conclusio responsiva. Ratio conclusionis.

Argumentum

Et arguitur a parte affirmatiua, ta Deo exemplo quam sanctorum: Deus nulla preuia accusatione delictorum castigat: iustitia autem nostra a sua deriuatur: ergo & nobis id licet. ¶ Secundo idem ostenditur in Daniele, vt eius historia refert, cap. 13. qui accusator vnus fuit & iudex. ¶ Tertio arguitur. Accusator in hoc necessarius est, vt crimen in aures deferat iudicis: potest tamen alia via in eius notitiam peruenire: ergo non semper necessaria est accusatio. ¶ In contrarium est Ambrosius super Apostoli sententia de fornicatore. i. ad Corinth. 5. vbi ait: Iudicis non est sine accusatore damnare: quia Dominus Iudam cum fuisset fur, quia non est accusatus, minimè abiecit.

Reuersissima est quaestio, vnaque hac conclusione contenta. Iudex in criminibus nequit quempiam iudicio condemnare, nisi accusatum. Ratio est, quod cum iudex interpret sit iustitiae, ad quem secundum Arist. 5. Ethico. veluti ad animatum iustum concurratur: iustitia autem hominis non ad eundem ipsum, sed ad alterum sit, fit vt iudex inter duas partes iudicaturus sedeat, auctorem scilicet vel accusatorem & reum. Accedit auctoritas Actuum. 25. vbi ait Festus, Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem prius quam is qui accusatur praesentes habeat accusatores, locumque se defendendi accipiat ad abluenda crimina quae ei obijciuntur. ¶ Occurrit autem illico argumentum contra formam huius conclusionis, quae angusta strictaque; nimis esse videtur. Argui-

tur inquam contra. Eadem est ratio criminalium causarum & civilium: cur ergo strictum dictum esse, in criminibus, ac si in civilibus minimè esset accusatio necessaria? Respondemus, diuini nos Thomae tenuisse formam. Ipse autem, si Caietano fides habetur, exemplum in criminalibus posuit, eo quod in illis requiritur delictoris praesentia: & ideo euidentius illic patet accusationis necessitas. At tamen expositio haec non facit satis: deberet enim conclusionem ponere quam late patebat. Ratio ergo S. Thomae fuit quod licet in omni iudicio praeter iudicem necessariae sint duae personae: in causa tamen civili, vbi non petitur delinquentis supplicium, sed rerum restitutio, patentissimum erat iudicium iniri non posse sine parte res suas petente, quae quidem, accusator non dicitur, sed actor. Et ideo quaestio particulariter mota est de accusatore, de quo in dubium venire poterat, an esset necessarius: propterea quod iudex munere suo videtur posse crimina vindicare. ¶ Arguit autem praeterea contra conclusionem. Ius naturale non vetat quo minus possit potestas publica, nulla expectata accusatione, perniciosum hominem extinguere. Nam & pater familiam & monachorum praefectus potest familiam suam absque; illa iudicij forma castigare: nulla ergo debuit lex humana illud prohibere. Respondetur quod licet ius naturale id expressè non prohibeat, est tamen utroque; humano iure sanctè prohibitum: Vt extra, de accusa. cap. si legitimus. & l. illicitas. supra citata. ff. de off. praef. & ff. de iunue. & hono. l. rescripto. Si quis accusatorem non habet, ab honoribus prohiberi non debet. Et alijs Romanorum legibus quas insinuauit ille Festus loco citato in Actibus Apostolorum. Ad quas leges alludere visus est Christus Ioan. 8. Nemo te condemnauit mulier: neque ego te condemo. Et est naturali iuri apprimè consonum. Satis enim reipublicae pax custoditur & quies, si qui accusatione aut proclamatione delicti fuerint in iudicium, in conspectu populi afficiantur supplicio. Nam si iudex accusatoris simul & vindicis personam gereret, via calumnijs sterneretur. Debet ergo iudex tertius esse inter duas alias personas arbiter. Quare Arist. 5. Ethic. cap. 4. ait eum esse media

Caietanus.

Vera solutio

Argumentum 2.

Responsio.

Aristoteles.

Idque;

Idq; iuris habet pontificū concessione, quorum autoritate monachales institutiones firmitatem habent. Quin verò & extra religiones in leuioribus non opus est stricta accusationis forma: vt habetur. l. leuia. ff. de accu. vbi leuia audire & discutere de plano iubentur. At verò grauiā crimina quæ sine delinquentis infamia puniri nequeunt: nēpe vbi carceribus opus est, neque in monachorum claustris vindicari possunt nisi accusatione præuia.

Ad primum argumentū.

Respondetur ergo ad argumēta. Etenim quæ Dei sanctorumq; exempla in contrarium obiecta sunt, nihil contrā mouent. Deus siquidem nullo opus habet accusatore, eò qd & omnia nouit, & pro sua absoluta potentia, summāq; æquitate neq; minimam culpam impunè permittit. Tametsi nihil sine accusatore puniat. Creauit enim rationē nostram ad eò culpæ inimicam, vt conscientia ipsa criminosi ipsum ante diuinum eius tribunal iugiter accuset: vt ad Roman. 2. doctōr est Paulus. Præterea & factum ipsum, quod etsi sit latentissimum, ipsi tamen patētissimū est, pro accusatore est ante eius conspectum. Vnde Genes. 3. quasi Adæ præuariatio eum ad suum tribunal detulisset, in iudicium euocauit dicēs, Adam vbi es? & cap. 4. Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et cap. 18. in Sodomorum ultione: Descendam & video vtrū clamorem qui venit ad me opere compleuerit. Quin verò forma finalis iudicij futura videtur cū accusatione: vt habetur Matth. 12. Viri Nini uitæ surgent in die iudicij cum generatione ista, & condemnabunt eam. Regina Austri, &c. ¶ Atq; eādē ratione Daniel quoniā Dei agebatur autoritate & appulsu, potuit eos dē senes & reos accusando facere, & morti addicere condemnādo. ¶ Ad tertium responde-

Ad tertium.

tur, præter hominem, cuius propriū est accusandi munus, quatuor existere alias causas, quarum quælibet locum sibi vendicat accusatoris. Prima est manifestarium crimen, quod notorium appellat: puta vbi quis in conspectu populi vel iudicis cum legitimis testibus delinquit: tunc enim non alius præstolandus est accusator: secūdum illud Pauli. ad Corin. 5. Quorundam peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudiciū. Vnde glossa Augustini super locum citatum Genes. 4. de sanguine Abel: Et refertur extrā, de euidētia patratī sceleris clamore accusato-

Augustinus.

ris non indiget. Idemq; habetur. 2. q. 1. can. manifesta. Secunda causa est infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio. Hæc enim vicem habent quodammodò accusatoris. Nō quidem vt iusta sint causa, reum in supplicium rapiendi, sed via inquisitionis re prius explorata & discussa iuxta formam capitulorum, qualiter & quando. & Inquisitionis. extrā, de accusatio. Tertia causa est quando quis iudici denuntiatione iuridica denūtiatur, quæ ad vindictam tēdit: qualis fit inquisitoribus hæreticæ prauitatis. Tunc etiā via inquisitionis proceditur ad cognitionē causæ, & ultionem criminis. Est enim illa denuntiatio hoc tantum ab accusatione differens, quòd qui denuntiat non tenetur probare: aliàs nemo denuntiare auderet. Quarta deniq; causa est dum quis fraterna correptione præmissa euangelicè denuntiat fratrem prælato vt patri. Tunc enim si denuntiatus fuerit dicto audiēs, non licet prælato ad pœnas & infamiam procedere: sed illic cessare debet vbi correptus frater, correctus subinde apparuerit. Nam illuc tendit ille processus. Sin verò rebellis extiterit, tunc rebellio accusatoris vicem gerit vt possit prælatus in eum lege agere, vt infra limatius patebit. Hæc enim non est hic locus emunctiūs examinandi.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum iudici liberum sit pœnam iuris relaxare.

Quartum deniq; quod in iudice requisitum est, ad iudicij pertinet executionem. Et ideo videre restat an liceat iudici pœnā relaxare. Arguitur ergo à parte affirmatiua. Admonuit nos Iacobus cap. 2. iudiciū sine misericordia ei manere, qui misericordiam non fecerit: ergo non solum pœnam iudici misericorditer licitum est relaxare, verum etiam debitum. ¶ Secūdò id confirmatur Dei exemplo, qui (vt habetur Ezechiel. 18.) non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. ¶ Tertio. Id quod alicui prodest, nemini verò nocet, quicumq; iuste præstare potest: ergo saltem vbi qui iniuriam passus est, noxiam condonat, poterit & iudex remittere noxam. ¶ In cōtrariū sunt legis testimonia. Legimus enim Deuter. 13. de idololatrā: Non parcat ei ocu-

Primum argumētum.

Secundum.

Tertium.

Iustus tuus ut miserearis & occultes eum: sed factum interficis eum. Et de homicida. c. 9. Moriatur neque misereberis eius.

Distinctio.

AD quaestionem hanc quae facilima est, supposita distinctione per duas conclusiones respondetur. Alia enim est longè ratio summi iudicis, puta principis penes quem summa est imperii, à ratione inferioris, qui ceu eius minister, exequendis duntaxat legum sanctionibus deputatus est. ¶ Prima ergo esto conclusio. Antequam pars læsa iniuriam remittat, nullus iudicium, siue summus sit, siue infimus, remittere potest poenam.

Prima conclusio.

Probatio conclusionis.

Probatur. Duplici enim nomine tenetur iudex scelerosum supplicio tradere. Priori, quia causam definire debet inter ipsum & accusatorem: Posteriori, quia minister est reipublicae, qui non priuata, sed publica potestate vindex est iniuriarum, quae in ipsam fiunt. Nam qui cui iniuriam infert, reipublicae subinde eandem impingit. Igitur iudici duplex obstat impedimentum ne valeat à noxa absoluerè reum: alterum ex parte accusatoris: atque alterum ex parte reipublicae.

Quocirca quoad iudicium qui iniuria affectus est, in accusatione perstiterit, non fit iudici liberum reum indemnè seruare. Ob id quod, ceu iusti custos, tenetur unicuique ius persequenti suum reddere: & si contrarium faceret, perinde atque ille delinqueret, qui de alieno misericors est: tenereturque; subinde ad restitutionem tam iniuriarum quam damni. Vnde. 5. Ethico. Arist. cap. 5. Quando homines, inquit, videt non sibi per iniuria supplicia compensari iniurias, in seruitute se viuere arbitrantur.

Aristo.

Ultima conclusio.

¶ Posterior conclusio. Postquam accusator ab accusatione contentus destiterit, in arbitrio est supremi iudicis poenam iuris relaxare, aut commutare: tale autem arbitrium inferiori non committitur. Posterior hoc membrum inde fit planum, quod iudici inferiori praescriptus est à superiori agendi modus: & ideo sic legibus alligatur, ut nequeat earum praescripta exire. Vnde super illud Ioan. 19. Non haberes super me potestatem villam. ait

Probatio.

Augustinus.

Augustin. Talem Deus dederat Pilato potestatem, ut esset sub Caesare, ne ei omnino liberum esset accusatum absoluerè. Prius autem conclusionis membrum ex eo veritate sortitur quod princeps non tantum est legum custos, verum dispensator. Non inquam absolutus, ut posset illas pro arbitrio suo, veluti pallium suum disperdere, ac dissipare: sed ta-

men potest, ubi decere videbit aut bono publico expedire, in legibus dispensare. Quo fit, ut accusatore desistente, & veniam ei quae accusabat deprecante, non subinde obligatur princeps poenam condonare: sed est in arbitrio suo illam infligere. Quin verò merita rei debet perpendere. Et posset esse ille tam sceleratus, ut debeat supplicio eum addicere: quod si non faceret, iniurius esset reipublicae: ut puta quando publicus esset sicarius, aut latro, vel studio scelerosus. Secus quando vnum praeter humana fragilitate commisit crimen. Sed nunquid non posset reus qui vnicum fecit humanum delictum tam insigniter esse reipublicae utilis, ut etiam reclamante accusatore posset vita donari? Respondeatur hoc impendit quàm rarissimè licere: nihilo minus vsu venire posse, ut deceret principem (quod habetur. 2. q. 7. c. si quem poenituerit) accusationem abolere, & accusatorem compellere ut prudentum arbitrio alia satisfactione esset contentus, ut persona, vel ad bellum gerendum, vel ad alia munera egregie commoda seruetur.

Scrupulus.

Solutio.

AD primum igitur argumentum respondetur quod personis priuatis quàm rarissimè, imò vix potest in remittendis iniuriarum excessus contingere: adeo nos districtè commendauit Christus inimicorum dilectionem. Publicis autem magistratibus, quia patroni & protectores iustitiae sunt, praescripta est linea inclinandi in misericordiam. Debent quidem genere suo esse clementes, neque causas disquirere, technasque; innectere trucidandi homines. Imò quod Aristot. etiam. 5. Ethic. agnouit, & est inter regulas iuris, debet esse clementior ad minuenda mitigandaque supplicia: quatenus tamen fert ratio iustitiae & legis. Inde enim exilire, non est clementia, sed clades publica. Quin verò & illi qui pietatis obtentu nimium procurant malefactores è iudicum manibus eripere, non putent egregium pietatis opus exhibere: inferunt enim saepe iustitiae violentiam. Neque illic locum habet exemplum Christi, suis crucifixoribus veniam à patre deprecatis: quippe quod ad culpae remissionem pertinebat. ¶ Et perinde respondetur ad secundum, quod cum Deus sit in quem primum praecipueque; peccatur, potest remittere culpam & poenam, ut ei placitum fuerit. Tactus ubi ait, Nolo mortem peccatoris, de aeterna id intelligat: ob idque; subdit, sed ut magis conuertatur & viuat, videlicet

Ad primum argumentum.

Aristot.

Ad secundum.

Ad tertium. cet spiritali vita. Poenam autem nemini relaxat, praeterquam in sacramento, nisi secun dum opera & fructus poenitentiae. ¶ Ad tertium autem iam responsum est, quod iudex remittendo poenam, etiam accusatore cessante, nocumentum infert reipublicae, quantum metum de medio tollit, quo homines arcantur à malo. Vnde Deuterono. 13. Post poenam seductoris subiungitur: ut omnis Israël audiens timeat: & nequaquam ultra faciat quidpiam huius rei simile.

QVAESTIO QVIN-
ta, de iustitia accusatoris.

S. Tho. 2. 2. q. 68.

ARTICVLVS. I.

Vtrum quispiam teneatur alium
accusare.

ECVNDA perso-
na in iudicio est actor
vel accusator: nam nisi
ille qui noxius est ab
alio in iudicium defer
retur, nunquam ipse
veniret. In accusatore
autem quatuor sunt con
sideranda: scilicet obligatio, forma, iustitia,
& poena in inuictè accuset: de quibus ideo
quatuor extruuntur articuli. Primò ergo
quæritur vtrum quispiam teneatur quem
piam accusare. Et arguitur à parte negati
ua. Primò, quia Mat. 6. iubemur debitoribus
nostris dimittere debita. Et ad Roma. 12. Nò
vos defendentes, hoc est nò vos vindicantes
charissimi: sed date locum iræ. ¶ Secùdò: Ami
cum in iudiciù traducere amicorù fidei de
rogat: ergo id minimè fas est. ¶ Tertio: si ac
cusatio esset virtutis præceptum, nemo inde
exciperetur: multi autè ab accusatione repel
luntur: vt. 2. q. 7. latè patet, de excòmmunicatis
& infamibus: ergo nò est præceptù. ¶ Quar
tò: Si tale esset præceptù, illud potiùs officii
deberemus prælatis & amicis persolvere: sed
eàdem causa & q. prohibentur subditi, nisi
in certis casibus, Prælatos accusare. Et prate
reà clerici accusari à laicis & illos accusare: &
maximè in causa sanguinis: vt patet còcilio
Toletano quarto. 23. q. 8. can. his à quibus. &
Quintò. Accusator astringitur cri

Quatuor in
accusatore
còsideranda.

Primum ar
gumentum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Concilium
Toletanum.
Quintum.

men probare: aliàs poenà talionis subiret: ne
mo autè cogitur tantù subire periculù: ergo
nemo accusare còpellendus est. ¶ In còtra
rium est illud Leuit. 5. Si peccauerit anima,
& quis audierit vocem iurantis, testisq; fue
rit quòd ipse vidit aut conscius est: nisi indi
cauerit, portabit iniquitatem suam.

PRÆsentem quaestione in Relectione no
stra de tegend. & detegen. secretis, quin
tam fecimus, vbi eam ad amussim disputaui
mus. Nihilò minùs non possumus non huc
aliqua conferre nè ista lacuna intercifus ap
pareat præsens tractatus. Respondetur ergo
ad quaestionem, distinctione præmissa, dua
bus conclusionibus. Est enim differentia in
ter fraternam denuntiationem, & iuridicam
accusationem, quæ ex parte finis sumitur.
Denuntiatio enim illuc tendit, vt correptus
frater corrigatur & emèdetur. Quare (vt di
cebamus) illo obtento scopo, nò est ulterius
progrediendum. Accusatio verò ad hoc in
itur, vt reus puniatur, idque præsertim in bo
num publicum vt quies reipublicæ conser
uetur, neque eius decores sordescat. Vnde de
nuntiatio fraterna est criminis delatio ad
prælatum, veluti ad patrem correctionis gra
tia. Accusatio verò est criminis delatio ad iu
dicem, veluti ad personam publicam, vindic
ationis gratia. ¶ Prior ergo conclusio est.
Vbi quis scelus nouerit in reipublicæ per
niciem ire, quod idoneis testibus probare
potuerit, tenetur noxium accusare. Proba
tur. Criminum vindictæ quæ in hoc sæcu
lo fiunt, non propter ipsas expetendæ sunt,
veluti vltiones in odium exitiumque malo
rum: illiusmodi enim poenæ, infernales e
runt, vbi tempus aduenerit plenariæ retri
butionis: sed sunt tanquam medicinæ pro
curandæ, vel ipsius qui supplicio afficitur,
vel boni publici: nimirum vt earum metu
homines in officio cotineantur, nè com
mune bonum perturbent: quicunque au
tem bono communi succurrere constringi
gatur, veluti pars toti, vbi viderit vel con
tagione infici, vel sceleribus corrumpi:
id verò fieri non potest nisi per publi
cam potestatem, ad quam accusatione cri
mina deferuntur: ergo quisque in tali ca
su tenetur perniciosum accusare. Duæ
ergo conditiones coire debent vt obliga
tio enascatur accusandi, scilicet vt crimen
existat contra bonum publicum, & proba
ri possit. ¶ Atqui hinc consequitur poste
rior

Distinctio.

Quid denun
tatio frater
na.

Quid accusa
tio.

Prima con
clusio.

Probatio cõ
clusionis.

Gemina con
ditio quam
adesse oportet
vt quis
accusare te
neatur.

Postrema conclusio.

rrior conclusio. De peccato quod vel in cladem reipublicæ non vergit, vel idoneis testibus probari non potest, nemo iure naturali accusare tenetur. Prior conclusionis pars probatur. Nam cum quisque sit suorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, vt lib. 4. q. 2. ostensum est, potest illa remittere, tum vt dicto Christi audiens sit, quo nos tãtoperè ad dilectionem inimicorum animauit: tum etiam ad redimendum tempus. Et in hoc casu intelligitur lex vnica. C. vt nemo inuit. agere, vel accusa. cog. Et est expressa sententia sancti Thomæ. 2. 2. non solum. q. 68. vbi hoc tractat, verum. q. 73. art. 3. vbi ait, cuiusq; arbitrij esse detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum.

S. Thomas.

Secundam partem probat sanctus Thomas, quia nemo ad id tenetur quod perficere nequit: & ideo, cum in accusatione necessaria sit probatio, qui probare non potest, accusare non cogitur: eo præsertim nè periculum sibi creet vel talionis, vel alterius damni si in probatione defecerit. Dixerim iure naturæ, nè in litem aliam descendamus, vtrum hære des occisi teneantur iure ciuili homicidam accusare, secundum opinionem Bart. super legem, In eum. ff. de accusa. nè ius hæreditatis amittant. cuius tamen contrarium sentire videtur. l. diui fratres. eod. & C. citata, vt

Ratio S. Thomæ.

¶ At verò quò prior conclusio explicatiùs euoluatur, arguitur contra eam. Nullum est peccatum quod nõ afferat detrimentum publicum: neimpe vel scandalum, vel mali exemplum, vel aliquã persuasione confortis: ergo si conclusio vera est, nullam fert exceptionem, sed de quocunque peccato, cui pœna posita est, debet quisq; si probare id potest, delictorem in iudicium producere. Hoc argumentum plerosque multos conuincit. Attamen discretionem opus est. Haud enim omnia peccata sic in detrimentum censentur reipublicæ, vt sint necessariò, vel denuntianda, vel accusanda, vel tanquam talia inquirenda: sed illa tantum quorum proximum obiectum est commune bonum, quod illis expugnatur & conturbatur. Reliqua siquidem quæ aduersus priuatum bonum committuntur, priuata reputantur: nam ex obiecto actuum, species existimantur. Exẽpla sunt. Bona proximi furari, priuatum delictum est, sicuti & priuatum hominem occidere: compilare autem ararium publicum, sicuti & crimen læsæ maiestatis, hæc sunt quæ in publicum de-

Argumentum in priorẽ conclusionem.

Solutio.

trimentum vergunt. Pari modo mendacium perniciosum, quo fraus ciui extruitur, peccatum priuatum est. Hæresis verò qua cõmunis religio concutitur, crimen est cū primis publicum. Nam etsi scelera quæ in singulas reipublicæ priuatas partes cõmittuntur, quodam modò reipublicam attingant; non tamen ideo existimanda sunt publica. Latrones autem qui regias vias obsident, & Assini publicis criminosis adscribuntur.

¶ Secundum argumentum est. Quando talia crimina publica quis rescierit, satis est si illa denuntiet: non ergo necessaria est accusatio. Eò præsertim quò si denuntiat, non tenetur probare, sicuti ille qui accusat, Quare vt ab illo periculo deficiendi in probatio ne liberetur, satisfecisse videbitur dum denuntiauerit. ¶ Propter hoc argumentum tenet Summa Angel. contra sanctum Thom. qd nemo accusare tenetur: in quam sententiã citat Barto. super. l. in eum. ff. de accusa. Hic tamen est notandum denuntiationem, quantum ad rem attinet præsentem, duplicem esse scilicet Doctores canonici iuris plures præter accusationem distinguunt super. c. nouit. de iudi. & 2. q. 1. can. si peccauerit. quas eadẽ 5. q. de Ratio. tegan. & detegen. secre. diffusè nos explicuimus. Vna est enim denuntiatio fraterna, & euangelica, quam modò diximus ad fratris correctionem referri: sed alia est iudicialis, quæ bonum etiam publicum habet pro scopo: quæ ideo procedit etiã ad punitionem: sicut est illa quæ fit inquisitoribus: & seruus qui accusare non potest dominum, potest illũ denuntiare: & subditus etiã inferiorem prælatum superiori. Et illa est pe ne accusatio, hoc solo differens qd denuntians nõ tenet probare, sed iudex tũ tenet inquirere. Et hanc forsã hic sanctus Thomas nomine accusationis comprehendit. Tametsi vbi crimen esset valde perniciosum & contagiosum, ille qui testes posset afferre, accusare quoq; teneretur: & crimen probare, vt iudicem labore inquirendi in re tanti momenti releuaret. Quare quicquid sit de iure ciuili, nõ dubium quin in causa publica teneatur quisq; in conscientia accusare. Et Barto. solum loquitur in causa priuata. ¶ Tertium autem dubium est, vtrum sicut ante denuntiationem euãgelicam prærequiritur admonitio fratris: ita, & ante accusationem. Et arguitur à parte affirmatiua. In euangelio nulla fit exceptio accusationis vel denuntiationis: sed simpliciter præcipitur vt secreta ad-

Secundũ argumentum ad idem.

Summa Angelica.

Duplex denuntiatio.

Dubium.

Argumentum partis affirmatiua.

monitio

monitio præcedat. In contrarium tamen fa-
cit quod in.c.qualiter & quando.de accusa.
distinguitur inter denuntiationem & accu-
sationem, sub his verbis: Sicut denuntiationem
admonitio, ita & accusationem inscrip-
tio præcedere debet: vbi nulla ante accusa-
tionem admonitio exigitur. Propterea Du-
randus in.4. distinc. 19. q. 4. ait quod in foro
interiori & conscientia requiritur admonitio,
non tamen in foro exteriori. Et sanctus
Thom. eâ. distin. q. 2. art. 3. recitat ambas opi-
niones. Et quâquam Sylvester in verb. Accu-
satio. §. 3. existimet tenere partem affirma-
tiuam, tenere tamen apertius videtur negati-
uam. Scilicet quod non requiritur. Et ideo
Caietanus. 2. 2. q. 33. art. 7. dicit, quod quando
accusatio solum est licita, non tamen in præ-
cepto necessarium est vt admonitio secreta
præcedat: quoniam verò est in præcepto, tunc non
est necessaria. ¶ His tamē non obstantibus
rem sic ratio dilucidat, vt nullis opus sit cita-
tionib⁹, sed distinctionibus. Prima est: quan-
do accusatio alicui incumbit de re sua pro-
pria, nulla requiritur admonitio, neq; in fo-
ro exteriori, neque in conscientia. Ratio est:
quia scopus talis accusantis non est emen-
dare fratrem: ob idq; inanis esset & vana ad-
monitio: quoniam etsi sit emendatus, po-
test qui iniuria affectus est ius suum perse-
qui. Atque in hoc casu palam deficit opinio
Caietani. Ille enim non tenetur accusare, &
tamen potest sine præuia admonitione id fa-
cere. Quando verò crimen, modo nuper ex-
posito, pestiferū est reipublicæ, tunc distin-
guendum est. Enimuerò si ille qui rescierit
certissimus omninò sit quod per suâ ad-
monitionem sic frater emendabitur, vt dānum
publicum omninò sopitum cessabit, neces-
saria est admonitio. Et hoc non solum lege
charitatis, verum etiam iustitiæ: quia pesti-
lens ille scelerosus adhuc habet possessionē
honoris sui: ob idque si satis potest occurri
malo publico sine eius læsione, nō est in pu-
blico tradendus. Est enim (vt diximus)
accusatio, medicinalis: & ideo si excusari tan-
tum detrimentum potest, cauenda est. Si ve-
rò non sit omni firmitate certissimus q̄ sua
proderit admonitio, vel sit in mora pericu-
lum, illicò ad accusationem properandum
est. Vnde si inferperet ciuitatis proditionem,
aut regis exitium, aut super omnia hæreseos cri-
men, maximè in dogmatizantibus: præcep-
tum est statim ad iudices aduolare: quia ne-
mo debet existimare se posse tam ingentib⁹

periculis aliter occurrere. Quin verò etsi nō
existerent idonei testes ad probandum, festi-
nandum est ad denuntiationem iudicalem.
Sententia est expressa sancti Thomæ. 2. 2. q. 33. ar. 7. vbi ait oportere in talibus casibus sta-
tim procedere ad denuntiationē, vt huiusmo-
di nouimenta impediuntur. Nisi fortē, in-
quit, aliquis firmiter existimaret, q̄ statim
per secretam admonitionem posset huius-
modi mala impedire. ¶ Et hinc sumēda est
regula in Inquisitionibus generalibus, quā-
do edicto præcipitur, vt quisq; denūtiēt la-
tentia crimina. Etenim si omninò sunt emen-
data, cuiuscunq; sint generis, nemo tenetur
illa vel denuntiare, vel accusare: sed tantum
testis esse si eius testimonium in particulari
legitimè postuletur. Si autem non sint emē-
data, tunc aut sunt priuata, vt concubina-
tus, vel alia quæ non habent pro obiecto bo-
num publicum: & hæc tantummodò denun-
tianda sunt fraternè ad emendationem fra-
tris. Si verò sint in perniciem publicam: vt
proditio, hæresis, & si quis forsitan non ex in-
firmitate, sed studio & quasi publicis hostis
membra reipublicæ ad malum sollicitaret, vt
republicam corrumpere: & non posset
aliter obuiari illi malo, denuntiandus esset
denuntiatione iudiciali: quin verò accusan-
dus si probari res posset. Et pariter si immi-
neat periculum tertix personæ. Quauis in
his non ita crebrò vsu venit necessitas accu-
sandi: quia eiusmodi crimina frequētius pos-
sunt via correptionis fraternæ præueniri.
¶ Hic de fiscalibus examinandū esset in cau-
sis criminalibus. Etenim quod fisci procura-
tores instituantur, iustum est vt curam ha-
beant ærarij publici. Item vt criminum etiā
in perniciem publici boni (vt expositū est)
vergentium accusatores existant: quando-
quidē quilibet tenetur illa detegere. Sed ta-
men q̄ fiscales instituant scrutatores priua-
torum criminum, credo neq; S. Tho. neque
antiquiores sancti probassent. Quoniam ta-
lium scelerum vltionem & vindictam posse-
re, solis priuatis incumbit, qui iniuria percul-
si sunt. At postquam cōsuetudo hoc habet,
non est nostrum de hoc censere.

AD primum igitur argumentum secūda
conclusio respondit. Probant enim illa
testimonia, priuatis personis consilium esse
euangelicum suas priuatas iniurias condo-
nare. ¶ Ad secundum autem de amicorum
fide respondetur, amicos vsq; ad aras esse co-
lentos;

Durandus.

S. Thomas.
Sylvester.

Caietanus.

Solutio pro-
positæ dubi-
tationis.

S. Thomas.

Regula.

Ad primum
argumentū.

Ad secundū

ARTICVLVS. II.

*Vtrum necessarium sit accusationem
in scriptis exhiberi.*

DOST accusandi obligationem quæritur circa accusationis formam an debeat in scriptis exhiberi. Et arguitur à parte negatiua. Scriptura tunc est necessaria quãdo aut de præteritis loquimur, nè nobis memoria elabatur: aut loquimur abfentibus, ad quos verba non pertinent: accusatio autem fit & in præfenti tempore, & ipso præfente reo. Nã vt habet. 2. q. 8. can. accusatorũ. Nemo absens accusari potest: ergo scriptura non est necessaria. ¶ Secundo nihilo minùs per denuntiationem quã per accusationem crimen panditur alienũ: in denuntiatione autem nullus est libellus necessarius: ergo neq; in accusatione. ¶ In contrarium est Augusti. eodem can. citato, 2. q. 8. vbi ait, accusatorum personæ nunquã recipiantur sine scripto: neque absente eo quem accusare voluerint quibuslibet accusare permittatur.

*Primum argu-
mentum.*

Secundum.

Augustinus.

Facilima est quæstio ad quam vnica con-
clusionione affirmatiua respõdetur. Forma
accusationis est vt in scripto fiat. Conclusio
est iuris, non solum canonici loco citato, &
eãdem cau. & q. can. quifquis. & can. crimẽ.
verũ & iuris etiã ciuili. ff. de accusa. l. si cui.
Et quanuis ius naturæ id non planè præci-
piat, elicitur tamen inde naturalis ratio. Est
enim iudex (vt suprà dictum est) medius in-
ter duas partes, accusatorem scilicet & reum
cõstitutus: qui causam examinare debet, de
qua est sententiam prolaturus. Cũ ergo
ex vna parte memoria, quæ lubrica est, cun-
ctã diu verba adseruare nõ possit, & ex alte-
ra necessarium sit eadem vsq; ad definitiuã
sententiam retineri, necessarium est scripturæ
adminiculum. Adde quòd cũ accusa-
tor pœnæ, antiquitustalionis, & nunc etiam
non leui fiat obnoxius, si de calumnia fue-
rit reuictus, operapretium est accusationẽ
subscribere, quam postmodũ inficias ire
nequeat. Ad hæc cũ accusationi adhiben-
dæ sunt, tum defensiones & exceptiones,
tum etiam probationes, expediens est vt li-
belli caput occupet accusatio. Est tamen vt
habetur. l. Leuia. ff. de accusati. in leuibus de
plano procedendum est sine huiusmodi ce-
rimonijs.

*Cõclusio re-
sponsiua.*

*Ratio natu-
ralis pro cõ-
clusionẽ.*

Ratio scõda

Ratio tertia.

Ad tertium.

lendos: & ideo vbi res est de bono communi, hoc illis antefendum est. Neque ideo amicitia fides infringitur, etsi promissio præciserit seruandi secreti. Nisi sit sacrosanctum arcanum sacramentalis confessio- nis, quod neque pro toto mundo reuelare fas est. ¶ Ad tertium respondetur quòd infames & excommunicati (vt dicta quæstio. 7. habetur) ab accusatione repelluntur: non quidem in bonum ipsorum: siquidem accusare vbi & quando oportet, virtus est: sed in pœnam arcentur ab illo munere. Propterea quòd accusatio auctoritatem desiderat accusantis: quam illa fors hominum non habet. At. ff. de accusatio. l. qui accusare. multis alijs de causis alij prohibentur accusare: scilicet ratione sexus, & ætatis, conditionis, &c. ¶ Sed est dubium, vtrum saltem quando crimen est reipublicæ perniciosum, isti qui sunt iure repulsi admittantur ad accusationem. Respondetur neque tunc quidem esse admittendos: possunt tamen & debent iudiciali denuntiatione pericula patefacere: vt. 2. 2. quæst. 68. articu. 1. author est Caietanus. ¶ Et pariter respondetur ad quartum. Prohibentur enim eãdem causa & quæstio. eãdemque lege citata in. ff. filij, & subditi, & serui, suos superiores accusare. Hoc tamen glossat sanctus Thomas eãdem quæsti. quòd nihilo minus affectu charitatis possunt illos accusare: & maximè in causa communis boni: quia illi non cohibentur, vt alij, in pœnam: sed propter honestatem: quia accusatio præ se fert nescio quid odij, quod aduersus superiores dedecus est. ¶ De clericis autem respondetur, quòd in causa sanguinis, vt illa habent iura, nequãquam possunt esse accusatores: possunt tamen denunciare crimina, protestantes non se reuelare eiusmodi criminosos petendo sanguinis vindictam, sed vel ad obuiandum malo publico, vel ad recuperanda bona sua. Cum hac enim protestatione licitum illis est talia crimina in iudicium deferre: non solum illa quæ sunt contra bonum publicum, vt hæreseos impietatem, & læsã maiestatis: verum etiam illa quibus vel tertiæ personæ, vel sibiipsis iniuria fit, vel damnum datur: vt patet in cap. Prælatris. de homicidi. volunta. lib. 6. ¶ Ad postremum de pœna talionis inferendis art. 4. commodior dabitur respondendi locus.

Dubium.

Responsio.

*Caietanus.
Ad quartum
argumentũ.*

D. Thomas.

*Clerici qua-
liter possunt
accusare.*

*Ad postre-
mum.*

remonijs. Preterea in notorijs, in quibus cū (vt suprà diximus) non expectetur accusator, neque scripto opus est.

Ad primum argumentū.

AD primum igitur argumentum respon- detur quòd scriptura accusationis non est necessaria eò quòd de præteritis in eatur, sed vt in futurum debeat salua custodiri. Et ideo neq; obstat accusationē fieri in præsen- tia rei: debet em̄ tam reus q̄ accusator adese. vnde eadem causa & quæst. can. per scri- pta. iubet Stephanus Papa nē vllius accusa- tio per scripta suscipiatur. Non quòd non sit in scriptis porrigenda (vt dictum est) sed quòd non est ab absente accusatore in scri- ptis mittenda: sed debet ipse comparere. Quòd autē cauef nē reus absens accusetur, non sic stricte intelligendum est vt non liceat in eius absentia accusationē iudici exhi- beri: sed quòd non est sententia condemnā- dus antequam ipse præfens audiatur. Idque potissimum in causa criminali, atque adeò omnium maximè in capitali: vt cauetur lege, Absentem. **E**de accusa. si autem publico præconio vocatus noluerit comparere, sen- tentia quidem veluti in rebellem ferri po- test: postmodum verò captus, antequam execu- tioni mandetur, audiri debet. **S**ecundum verò solutio facillè ex dictis colligitur. In denuntiatione enim fraterna euāgelica, quia ad vindictam nō proceditur, sed tam iudex quàm denuntians soli consulit salutem fratris sine dispendio eius famæ, nulla est scriptura necessaria: secus in denuntiatione iudiciali. Atque hanc differentiam inter denuntiationem & accusationem denotat cap. super his. de accusation.

Ad secundū.

ARTICVLVS. III.

Verum accusatio per tria hæc redda- tur iniusta, quæ sunt calumnia, præua- ricatio, & tergiuersatio.

Primum ar- gumentū par- tis negatiue

Tertium quod in accusatore re- quiritur est iustitia. De hac ergo quæritur, vtrum tribus his vitijs corrumpatur, quæ sunt ca- lumnia, præuaricatio, tergiuersatio. Et arguitur à parte negatiue. Calumnia (vt habetur. 2. q. 3. can. si quem poenituerit) est falsa crimina scienter intendere. Contingit autem quempiam alteri calumniam ex-

truere ignoranter, leuitate tamen animi nō omnino excusante: ergo vel illa contra can- censenda est calumnia: iustitiam quoque est vitium quo accusatoris iustitia commaculat. **S**ecundò: præuaricari (vt ibidem sub- ditur) est vera crimina abscondere: in hoc au- tem non semper subest iniquitas: quia ne- mo tenetur omnia crimina detegere, neque sua neque proximi. **T**ertio: tergiuersari est in vniuersum ab accusatione desistere: hoc autem non semper est cum iniuria con- iunctum: imò verò in initio eiusdem capitis præscribitur, vt quem accusasse poenituerit de eo quod probare non potest, si cum ac- cusato innocente cōuenit, in vicem se ab- soluant. **I**n contrarium tamen est idem textus: vbi habetur accusatorum temerita- tem tribus modis detegi. Aut enim ca- lumniantur, aut præuaricantur, aut tergi- uersantur.

Secundum.

Tertium.

VNica conclusione ad quæstionem re- spondetur. Tribus nominatis vitijs con- tingit accusationem vitari. Conclusio est non solum iuris canonici textu citato, ve- rum & iuris ciuilib. ff. ad Senat. consul. Tur- pili. seu de abolitionibus. l. accusatorum. vnde eadem prorsus verba desumpsit cano, quem poenituerit. Numerus autem ho- rum vitiorum sic colligitur. Cùm accusa- tio in bonum commune referatur, sic ta- men, vt iusta fiat criminis ultio, vtroque pede claudicare potest accusator. Videli- cet aut reo fauendo, aut plus nimio rei- publicæ siue parti læsæ. In rempublicam inclinatur, cum reo crimen falsum impin- git. Et hoc est calumniari. Est enim ca- lumnia subdola rei vexatio per fraudem. Neque verò ille tantum calumniator est, qui falsum crimen imponit, verum & qui occultum, quod iure probari non po- test, in iudicio propalat. Nam iure quic- quid idoneis testibus vel instrumentis in- notescere nequit, falsum reputatur. Po- test secundò aecusator vice versa in rempu- blicam esse iniurius quando in causa est nē qui in bonū publicū delinquit, reprimatur. Et hoc cōtingit dupliciter. Vno modo frau- dē extruendo reipublicæ: nēpe inclinando in fauorem rei. Et hoc est præuaricari. Quo- niam varicari idem est quod flecti. Contingit autem hæc præuaricatio dupliciter: Vno modo dissimulādo oīa crimina quæ in com- modū reipublicæ detegere tenetur, atq; adeò proba-

Conclusio re- sponsiua.

probationes negligendo: & altero modo falsas admittendo excusationes & exceptiones. Quare præuaricator altero nomine dicitur collusio: quasi tunc accusator & reus simul illudant reipublicæ aut parti læsæ. Quocirca hoc vitium non tantum in accusatorē, verum & in aduocatū, & in alios ministros, quinetiam & in iudicē solet vsu cadere. Secundò modo ei cōtingit accusator fauere, prorsus & in vniuersum (vt ait lex) ab accusatione desistendo. Et illa dicitur tergiuersatio, quasi accusator terga causæ vertat.

Ad primum argumentū. **A**D primum igitur argumentum respondetur quòd criminis impositio nō censetur iure calumnia, nisi studio & consultò fiat. Nihilominus nemo debet accusator prodiere nisi prius tū certior factus sit criminis: tum etiam certam, paratamq; habeat probationē: Et ideo qui leuiter ac temerè ad accusandum profilit, non est à culpa immunis. Attamen non debet vt calumniator talione vel acri alio supplicio plecti: sed alia leuiori pœna. Nisi forsitan iusto errore fuerit motus: nam tunc nulla est dignus. Hæc autem omnia prudentia iudicis libranda sunt & æstimanda. ¶ Ad secundum respondetur q̄

Ad secundū. sua propria crimina nemo debet detegere nisi reus legitime factus à legitimo iudice interrogat. Neq; verò aliena nisi casu quo denuntiare vel accusare tenetur. Quando autē ob bonū publicū accusat, tunc tenet omnia detegere, quæ ad rem cōferūt. Quare si prece vel pretio vel alia causa cum reo colludat, præuaricator est. ¶ Pariter ad tertium respondetur, q̄ tergiuersari non semper est crimen, sed tunc prorsus quando accusator tenetur in accusatione persistere. Quare tribus

Tribus modis tergiuersari citra culpam accidere potest. Primò, cum quis in causa propria accusari cōtingit scilicet. Tunc enim licet liberè accusationem inscripsit, ita potest & quādo liberit, illam deferere. Secundò, quando accusauit in causa publica, leuiter tamen: tunc enim quoties timuerit in probatione deficere, potest cum reo conuenire & ab accusatione desistere. Et hic est casus dicti cap. si quem poenituerit. Tertio, autoritate principis, qui propter illustrem personæ dignitatem, & reipublicæ vtilitatem potest accusationem & in initio rescindere, & in processu abolere: vt eodem cap. subiungitur.

ARTICVLVS. IIIII.

Vtrum accusator qui in probatione defecerit pœna talionis teneatur.

QVartum quod de accusatore disputatum restat est, vtrum in probatione deficiens pœna talionis teneatur. Et arguitur à parte negatiua. Contingit aliquando iusto errore quempiam ad crimen falsum accusandū prodire: cui ideo Fabianus Papa. 2. q. 3. can. Si quis iratus. veniam concedit: non ergo omnis calumniator dignus est talionis pœna. ¶ Secundò. Si talis pœna iusta est, ob id iuste infligitur, quòd accusator damnus per iniuriam alteri intonat: igitur aut hoc est propter iniuriā reo illatam, & tunc non potest princeps eam remittere: aut propter illam quæ reipublice irrogatur, & tunc nequit eam remittere reus: potest autem eam vt terque remittere: ergo signari nō potest iniuria ob quam talis statuatur pœna. ¶ Tertio: ob vnam culpam nemo plectendus est duplici pœna, secundum illud Naum. 1. Nō iudicabit Deus bis in idipsum. calumniatores autem, infames habentur iure: vt patet. 2. q. 3. can. si quis circa. non ergo debent alterum subire supplicium. ¶ Sed in contrarium est Damasi decretum. 2. q. 3. Calumniator si in probatione defecerit, talionem recipit. Et alterū proximū Adriani: Qui non probauerit quod obiecerit, pœnā quam ipse intulit patiatur.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Damasi.

Adrianus Pa.

PRO solutione quæstionis notandū quòd talio vnde talio à tale dictum est: scilicet vt quisque tale patiatur, quale alteri contra ius moliebat. Id quod Arist. 5. Ethico. cap. 5. repassum appellat, secundum illud Rhadamanthi,

Si quæ fecit, patiatur & ipse, rectum fuerit iudicium. Statuitur ergo conclusio affirmatiua. Iustum est vt ille qui per accusationem in periculum quempiam induxit grauis pœnæ, similem & ipse ferat. Conclusio est nō solum canonici iuris loci citatis, verum ciuilib: vt patet. ff. ad sena. cōs. Turpil. l. mulier. & l. quæsitum. Cum ergo leges deficiant in probatione talionis pœnæ adiudicant, ostendunt non solum quem qui falsum crimē imponit, verū & qui occultum quod probari non potest detegit, eidē subiacere supplicio. Ratio naturalis est hæc. Accusator constituitur pars reo aduersa, con-

Talis vnde trabat originem.

Aristote.

Conclusio affirmatiua.

Ratio conclusionis.

tendens

tendens eum in supplicium adigere: iudex autē medius inter ambos sedet iustitiæ pro-
 tetor: sed æqualitas iustitiæ id exigere appa-
 ret, vt periculum qd' quis alteri per iniuriã
 creat, in ipsum recidat: ergo pœna talionis
 est iusta. Eadem cõclusio cõfirmatur. Nam
 lege veteri, quæ iustissima erat, eadem pœna
 stat scripta: scilicet Exod. 21. Oculum pro
 oculo, dentem pro dente. Et Deuterono. 19.
 Cùm diligentissimè perferantur inuene-
 rint, falsum testem dixisse contra fratrem
 suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo
 facere cogitauit. Haud tamen hinc infertur,
 vt quidam arbitrãntur, illam pœnam esse
 modò de iure diuino: illa nanque non erat
 moralis de iure naturæ, sed tantum iudicia-
 lis, quæ ideo prorfus cessauit. Non q̄ Chri-
 stus legem illam Matthæ. 5. peculiariter abo-
 leuerit: illic enim tantum retulit veterem le-
 gem, consulens nobis contrã nẽ nos vindic-
 icarem, sed inimicis remitteremus iniu-
 rias: at quòd tota lex illa vetus cessauit. Nisi
 quòd præcepta moralia, quæ erant de lege
 naturæ, confirmata sunt lege euan gelica: ce-
 remonialia verò sic cessãrunt vt, tanquã
 signa iam modò falsa, institui denuò non
 possint: iudicialia verò possunt quidem, si
 iustum censeatur, iteratò constitui. Atta-
 men lex talionis semper fuit vt trux durãq;
 exilimata, sed propter duritiẽ illius popu-
 li, & ad nectendas calumnias procliuis posi-
 ta fuit. Nam si naturalem rationem consu-
 lueris, satis est vt qui occidit occidatur. Qui
 verò occidere procurauit, non subinde, nisi
 summo iure, reus sit tanti criminis. Eò præ-
 fertim quòd tunc abstererentur homines
 plus nimio ab accusandi munere. Et ideo (vt
 habetur Institut. de iniur. §. pœna.) iam de
 desuetudine ferè abijt illa pœna: retinetur ta-
 men quadantenus in prouincijs bene mora-
 tis: potissimum in teste qui studio falsum te-
 stimonium dicit in causã capitali. Idq; maxi-
 mè quando illius causa innocens interfici-
 tur. Tãctsi debeant etiã extratalem casum
 iniqui delatores acri supplicio plecti.

Cõfirmatio.

Ad primum
 argumentũ.
 Aristot.

AD primum ergo argumentum respon-
 det Aristote. loco citato. 5. Ethico. quòd
 repalsionem, quam nos talionem appella-
 mus, nõ semp iustitia deposcit: quoniã valde
 differt vtrũ quis volũtariè quid faciat, an in-
 uolũtariè. Spõtanè enim iniurius dignus
 est pœna: qui autè inuolũtariè lædit, dignus
 est venia. Et ideo qui inculcata ignorãtia eũ

quem in crimine esse putat, reum facit, nõ
 habetur iure calũniator, vt suprà diximus:
 atque adeò neque talione dignus. ¶ Ad se-
 cundum respondetur quòd calũniator &
 in reum & in rempublicam iniurius est. Vn
 de Deuteron. 19. vtrunque præcipiebatur:
 scilicet prius, vt qui falsum testimonium cõ-
 tra fratrem dixisset, id pateretur quod fratri
 cogitabat facere: scilicet propter iniuriam il-
 li factam. Posterius, vt tales de medio popu-
 li auferrentur, vt audientes timorem habe-
 rent. Vbi insinuabatur iniuria quæ reipubli-
 cæ irrogatur. Ex quo fit vt quãdiu accusa-
 tus pœnam talionis non remisit, nequeat
 princeps illum remittere, vt superiore qua-
 stione dictũ est. Postquã vero illum igno-
 uerit, tunc in arbitrio principis restabit il-
 lam relaxare. ¶ Ad tertium respondetur *Ad tertium.*
 quòd pœnam talionis incurrit accusator ra-
 tione nocuenti quod proximo intenta-
 bat: infamiam autem propter culpam. Et
 ideo infamiam remittere ad principem per-
 tinet: vt si sit ecclesiastica, ad Papam, vt ait
 Gratian. 2. quæst. 3. can. Euthemium. vbi re-
 spondet ad illa verba Gelasij, Quãquã
 animas per pœnitentiam saluare possumus,
 infamiam tamen abolere non possumus: di-
 cens illud intelligi de infamia per ciuilem
 iudicem irrogata, quæ ad Papam non per-
 tinet. Quãuis fortasse perspicaciõ sit seu-
 sus de infamia facti. Nam labem illam, quæ
 turpifacõ annexa est, nemo delere potest:
 cùm ad præteritum non sit potentia.

Q V A E S T I O S E X-
 ta, de iniustitia rei.

ARTICVLVS. I.

Virum accusato liceat veritatem
 negare.

ERTIA persona in
 iudicio est reus: de quo
 quatuor disputanda sunt:
 scilicet an liceat ei verita-
 tẽ negare, calũnijs se
 defendere, iudiciũ decli-
 nare, aut post condẽna-
 tionẽ supplicio se capitali subducere. Et ar-
 guitur à parte affirmatiua primẽ quẽstionis
 illa celebri autoritate Chryso. quæ referi-
 tur

Primum ar-
 gumentum.

F f de pœ-

de poenitentia, d. i. can. quis aliquando. Non tibi dico ut te prodas in publicum, neque apud alios te accuses. Sic enim legedum est, non excuses, ut corruptalitera habet. Qui autem veritatem propriam criminis retereget, seipsum prode-
ret: ergo licitum est ei suum celare crimen.

Secundum.

¶ *Secundo.* Mendacium officiosum, scilicet cum quis mentitur ut alteri proferat, nemini nocens, non est peccatum mortale: qui autem mentitur ut se a morte protegat, officiosum mentitur ergo contra noxiam mortalem id licet.

Tertium. ¶ *Tertio* nullum est peccatum mortale nisi sit contra charitatem: qui autem mendacio sibi mortem cauet, neque contra charitatem Dei facit, neque contra proximum: imo secundum charitatem qua se diligit: ergo id non est lethale piaculum. ¶ In contrarium est illud Iosue. 7. quod dux ille dixit ad Acham, Fili mi da gloriam Domino Deo Israel, & confitere, & indica mihi quid feceris: ne abscondas. dare autem gloriam Deo tenetur quisque secundum illud. i. ad Corint. 10. Omnia in gloriam Dei facite.

Prima conclusio.

AD quaestionem hanc tribus conclusio-
nibus respondetur. Prima: quicumque legitime de proprio crimine interrogatur, tenetur sub reatu mortalis culpae crimen suum patefacere: etiam si merito eiusdem confessionis sit in mortem rapiendus. Cum aio legitime, intelligo a legitimo iudice, & secundum idoneam formam iuris. Ratio conclusionis est manifesta. Virtus enim iustitiae est ad salutem necessaria: ergo quicumque sub reatu mortalis noxae tenetur eam seruare: iustitia autem subditum compellit superiori obedire, secundum verbum Pauli, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. superior vero saepe numero ius habet subdito praecipendi ut proprium sibi detegat crimen: ergo tunc subditus parere constringitur. Quod autem hoc iudex aliquando ius habeat, patet: quoniam nemo, capitali praefertim sententia, quin imo neque alia communi ordine ob quaecumque indicia vel infamiam condemnari debet nisi confessus: saltem ei qui aliter condemnatur conceditur appellatio: ut. l. obseruare. C. quorum appellatio non recipi. Nisi sufficiens sit testium numerus quibus convincatur: idque via tantum accusationis. Atque id cauetur iure canonico. 2. quaest. 1. can. nos in quaequam. & can. iudex. ergo nisi reus ad confessionem compelli posset, nimis esset stricta via finien-

*Ratio conclusio-
nis.*

di iudicia. Et est intelligenda conclusio etiam cum quis citra iusurandum interrogatur: nam etsi periurium sacrilegij impietate mendacium accumulatur, nihilo minus simplex mendacium, in re graui contra vinculum obedientiae, crimen est genere suo mortale. ¶ *Secunda conclusio.* Quando vero quispiam non legitime etiam iuratus interrogatur, puta vel ab eo qui non est sibi iudex, vel contra canonum legumque sanctiones, non tenetur crimen suum confiteri. Quin vero simile affirmandum est de testibus in crimine alieno. Conclusio est clara: quia quicumque ius habet se suaque tuendi, nisi iure ad contrarium fuerit compellus: at vero quando quis praeter legis causas & ordinem interrogatur, nullo iure cogitur ergo neutiquam se convincitur prodere. ¶ *Tertia conclusio.* Nemini siue iure siue iniuria interrogetur, licitum est mentiri: quoniam mendacium adeo est natura sua malum & iniquum, ut nullam ob causam qui illud protulerit, inculpatus a culpa sit. Tametsi quando iniuste, ac citra iuramentum interrogatur, mendacium illud non sit mortale: quia non perniciosum, sed officiosum est. Secus autem si sit periurium. Postulabant hic autem secunda & tertia conclusiones, ut artem, prudentiamque subijceremus, quod se tunc iniuste requisitus posset protegere, ac citra mendacium eripere. Ad hoc autem articulo sequenti commodius respondebimus, postquam causas habuerimus inspectas, quibus reus convincitur veritatem proflare.

Tertia conclusio.

AD primum igitur argumentum respondetur *Ad primum argumentum.*
Chrysostrum loqui in casu secundae conclusionis, aut quando nemo reum percusat. Nam quando iuris ordine & merito interrogatur, non ipse se, sed infamia, vel testes, vel accusator eum producit: quibus resistere non licet. ¶ *Ad secundum.* Respondetur quod mentiri quaevis ad cauendum mortem, vel sibi vel alteri, si fiat sine alterius nocumeto, non est mortale: quoniam tamen quis iure rogatus culpam suam, mendacio se cõtegit, iniuriam facit, tum iudici cui obedientiam debet, tum accusatori & parti laesa. ¶ *Ad tertium.* Et pariter respondetur ad tertium. Negatur enim non esse tale crimen contra charitatem. Nocet enim & iudici & auctori: atque adeo aduersatur dilectioni Dei, qui iubet nobis parere maioribus. Nemo enim virtute iustitiae cõtemerat, qui charitatem non subinde violet, tam Dei quam proximi. Vnde super illud Psal. Non declines cor meum in verba malitiae, ad excusandas excusationes

Glossa. fationes in peccatis: ait glossa, Hæc est consuetudo impudentium vt deprehensi per aliquam falsam se excusent. Et Gregor. 21. Morali. super illud Iob. 31. Si abscondi quasi homo peccatum meum: Vsitatum humani generis vitium est, & labendo, peccatum committere: & commissum, negando abscondere: & conuictū, defendendo multiplicare. ¶ Percōtaris hīc autem verūm mēdacium in iudicio quando quis verum fateri tenetur, in vniuersum mortale sit crimen: an verò leuitate materiæ possit, sicut extra iudicium fieri veniale. Respondet Caieta. 2. 2. q. 69. artic. 2. Omne mendacium in materia etiam leuissima, in iudicio prolatū, esse mortale. Ratio eius est: quia talis mentiens vim infert iudicio, quod in mendacio fundatum fallum subinde fit. Itaque sicut periurium nullatenus tenuitate materiæ fit veniale, sed omne est mortale: sic mendacium in iudicio. Neque id tantum in iudicio sacramentalis confessionis, verum etiam in foro exteriori. ¶ At verò neq; Caiet. conclusio, salua eius egregia autoritate, veritatem præ se fert: neq; eius ratio probabilitate. Imò procul dubio crediderim posse illic etiam contingere veniale peccatum. Nam in primis hoc insinuat S. Tho. eadem. 2. 2. q. 70. ar. 4. vbi ait q; violare iustitiā mentiendo, est mortale in suo genere: vbi insinuat posse esse veniale. Itē in materia fidei, & charitatis, & religionis, potest exilitas materiæ attenuare peccatum, vt sit veniale: cur ergo nō in iudicio? Præterea potest illic fieri veniale mendaciū ex defectu plene deliberationis: quare ergo nō ex pusillitate. Adde q; tūc quicūq; alius defectus leuissim⁹ in iudicio esset mortalis: vt si quis rem exigui momenti taceret. Ac demum postremo arguitur. Peccata venialia nō sunt de necessitate confessionis: ergo illa illic negare non est mortale crimē. Conceditur ergo q; ipsum veniale mendaciū peius est in iudicio quam extrā: non tamen fit consequens vt sit omne, mortale.

ARTICVLVS. II.

Vtrum accusato liceat per calumniā se defendere.

ostquam afflicto reo, nec legitime interrogato licet veritate negare, neq; præter ius requisiti mentiri, consequitur vt videamus an saltem alterutro illorū

casu liceat ei per calūnias se defendere. Et arguit à parte affirmatiua. Secūdū iura ciuilia licet ei qui de capitali crimine delat⁹ est, trāsigere, hoc est cum accusatore pacisci, & ipsum corrūpere, qui desistat: vt. C. de trāsa. l. trāsigere. & expressi⁹. l. in capitalib⁹. ff. de bon. cor. qui ant. sent. mortē sibi cōsciū. ergo nō est illicitū calūnijs vt. ¶ Secūdō. Accusator qui in fauorē rei præuaricat pœna plectitur legibus cōstituta, vt superiori quæstione visum est: & 2. q. 3. patet: accusato verò nulla est pœna decreta, etiam si technis agat cum accusatore, eiq; imponatur: ergo id nō est iniustum. ¶ In cōtrariū est ius canonicum, extrā, de iuram. calum. c. inhaerentis. præcipiens vt iuramēto calūniæ in principio litis adstringantur tam reus q̄ accusator: vbi & ciuiles leges de re eadē citantur: iuramentum autem calumniæ, vt nomē sonat, est, q; neq; accusator, neq; accusatus vtetur calumnijs.

*Primum argu-
mentum.*

Secundum.

Quæstio est grauisima: quam nos in dicta nostra Relezione sexto loco per omnes, vt arbitror, suos numeros diduxim⁹. Sed nō possumus (vt supra dicebamus) hūc locū hac disputatione vacuū relinq̄re. Respōdebimus ergo hīc septē cōclusionibus. Prima est illa notissima quā articulo proximo constituimus. Esti nemini liceat veritatem mendacio negare, licet eam tamen nō nunq̄ prudentia contegere. Nam (vt modò dictū est) nemo tenetur veritatem propalare, nisi iure cōpulsus: ergo extra talem casum quiscumque poterit secretum, & præcipue suum, custodire. Rei autem articulus ac nodus illic occultitur, vt sciamus quando iudex, qui legitimus est, legitimē potest subditum de proprio crimine, etiam iure iurando interrogare. ¶ Ad hoc ergo explicandum sta-
Secunda con-
clusio.
tuitur Secunda conclusio. Tres sunt casuū differentia quibus iure potest iudex reuincari: in quibus subinde reus veritatem respondere tenetur: videlicet si infamia eius super aliquo crimine præcesserit, vel aliqua expressa apparuerint indicia, vel probatio interfuerit semiplena. Conclusio est sanct. Thom. 2. 2. q. 69. ar. 2. Et quantum ratione non subijciat, apertē tamē colligit ex superiori definitione. Nēpe q; iudex absque
S. Thomas.
Probatio.
accusatore, vel eius supplēte vices, neminem danare potest. Hæc autē tria sunt quæ præter expressum accusatorem vicem eius gerunt vt possit reus legitimē interrogari. Sed arguis, non omnes causas diuini Thomam

*Prima cōclu-
sio.*

*Ratio cōclu-
sionis.*

S. Thomas.

Probatio.

Obiectio.

connumerasse. Diximus enim quæst. 4. art. 3. crimen quoque notorium & manifestum ius facere iudici condemnandi reum. Conceditur id quidem: sed tamen tunc non opus est reum interrogare: nunc autem merito tantum quærimus quibus potest iudex secretum crimen inquirere. Igitur ad intellectum conclusionis supponendum est ex cap. qualiter & quando. de accusatione. tribus vijs patere ius ad cognoscenda crimina, compellendosque delictores ut sua propria confiteantur: videlicet via inquisitionis, denuntiationis, & accusationis. Et licet super eodem capitulo Iuris periti plures inquisitionis species discernant, satis est tamen duas dignoscere. Vna est enim generalis, atque alia specialis. Generalis est qua Prælati munere fungentes suo & (quod aiunt) officij debito, prouinciam, aut conuentum visitantes crimina disquirunt: quibus scilicet reuelanda sunt, eo ordine quo articulo. 1. quæstionis proximæ dictum est. Altera verò est specialis, qua scilicet particulariter inquiruntur crimina alicuius singularis personæ. Denuntiatio quoque (vt supra dictum est) altera est fraterna quæ procedit ad emendam fratris, & altera iudicialis, quæ tendit ad vindictam. Accusatio itidem duplex: altera in causa priuata, atque altera in causa publica. Sunt autem differentix multæ inter has vias.

Triplex via ad cognoscenda delicta iure præscripta.

Denuntiatio enim quæ fit per correptionem fraternam differt à iudiciali & accusatione quinque modis. Primò ex fine, vt saepe dictum est: quia hæc procedit solum ad emendam: alix verò ad vindictam. Et ex hac sumitur secunda, quòd denuntiatio fraterna est officium charitatis: iudicialis autem & accusatio pullulat ex iustitiæ debito. Ob idque sanctus Thomas de correptione fraterna tractauit in materia charitatis. 2. 2. quæstio. 33. de alijs autem in materia iustitiæ, quæstio. 68. & duabus sequentibus. Tertio differunt eandem ob causam quòd ad denuntiationem fraternam omnes, nemine excepto, tenentur: nam possunt subditi denuntiare prælatos, & filij parentes: neque infames aut excommunicati eximuntur sicuti in accusatione. Neque verò sacerdotes, vt habetur cano. tam sacerdotes. 24. quæstio. 3. Quarto differunt forma. Nam in correptione fraterna semper requiritur admonitio, in reliquis verò nõ semper, vt nuper expositum

est. Et quinto differunt ex parte termini: quia fraterna denuntiatio si frater emendatur cessat: sin minus, rebellio exinde habetur pro accusatore, & incipit forum iudiciale: vt diximus quæstio. 4. Iudicialis verò & accusatio non cessant vsque ad punitionem. Differunt autem iudicialis & accusatio primò (vt dictum est) quia denuntiator etiam iudicialis non tenetur probare sicut accusator. Præterea (vt habetur cap. inquisitionis. de accusatione.) licet denuntiatio hæc ad vindictam tendat, non tamen denuntiatio infligenda est tota poena iuris sicuti accusato. ¶ Descendendo ergo ad istarum specierum singulas, statuimus conclusionem tertiam. Ille qui fratrem denuntiat, tenetur prælato veritatem criminis sui fateri, tanquam patri. Si tamen non leuiter sed grauiter timet quòd tanquam iudex machinatur eum castigare, nequãquam tenetur. Conclusio hæc fit clara ex fine & scopo talis denuntiationis: quæ sola emenda est: non autem punitio. ¶ Quarta conclusio. Si denuntiatius fuerit rebellis qui neque tanquam patri vult fateri crimem, iure compelli potest. Hanc conclusionem statuimus membro secundo, quæstio. 4. de correptione. fratern. contra Altisiodor. lib. 3. tracta. 25. ca. 2. & contra Durandum in. 4. distinct. 19. quæstio. 4. qui putant si peccatum est secretum, nulla obstate rebellionem cessandū esse. Sed est nostra conclusio sancti Thomæ. 2. 2. q. 33. articulo. 8. ad primū argumentū. Moderatur eam tamen ipse, & cum ipso illic Caiet. & Palu. 4. d. 19. q. 4. duobus limitibus: videlicet casu quo crimen probari possit testibus adhibitis in secreta correptione vel alijs. Præterea si spes vlla restat emendæ fratris: nam illa spe cessante illic cessandum est, si peccatum est priuatū. Nam si serpat in pernitiæ publicæ, modo supra explanato, vel in detrimentū tertix personæ, etiã si nõ emendatur, imò propterea qd nõ iniquū propositū ille neq̄ expuit, progrediendū est. Et quibus Caiet. 2. 2. q. 69. arti. 2. contrarium videatur sentire, arbitror tamen illum denuntiantem, si est omni exceptione superior, valere pro teste in iudicio in futuro, & pro semiplena probatione. Nam propterea in euãgelio iubentur adhiberi vnus aut duo testes, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum: quia scilicet ipse denuntians valet pro tertio. Et hoc habet expressè ca. In omni. de testib. At verò quantum ad illam restrictionem, quã

Differentiæ inter denuntiationem iudicalem & accusationem.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Altisiodor. Durandus.

D. Thomas. Caietanus. Paludanus.

nos quoq; in Relect. de secreto. q. 2. membri 2. approbauimus: nempe quòd etiam si denūtiatus rebellis fuerit, nisi spes ei eius emēdæ non est iudicialiter procedendum, eò q̄ totus ille processus in bonum fratris tendit. At verò in cōtrariū videt̄ existere verbū euāgelicum: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus: cui astipulatur can. tam sacerdotēs. 2. 4. q. 3. vbi habetur q̄ tales incorrigibiles, ab ecclesia separētur. Quo circa arbitror quòd licet non sit citra spem emendæ ad alias iuris compulsionēs & pœnas progrediendum: sententia tamen excommunicationis est ab ecclesia fortè rebellis coram testibus denuntiationis separandum, do nec respiciat. Diximus quando crimen vergit in damnum publicum aut tertiæ personæ progrediendum esse ad forum iudiciale, intelligendū est tñ si aliter illud malū cauere non potest. Accidit enim tēporibus nostris vt quidā præmissa correptione fraternā denūtiauerit quēpiam qui alterius eadē moliebatur: denuntiavit autē tanq̄ patri: iudex autē nolēbat denuntiationē ceu fraternā audire, sed tanq̄ iudicalem, vt lege in illum criminosum ageret. De qua re Adrian. antequā esset Papa cōsultus, respondit non posse denuntiatorem illum cogi vt iudicialiter denuntiaret. Et fuit cōsultissima respōsio. Est enim sententia Augustini. 2. 2. q. 5. cano. hoc videtur. vbi ait in eiusmodi casibus occultū crimen illi esse reuelandum, qui prodesse potest, & non obesse. Intelligitur tamen si citra tale iudicium occurri poterat futuro homicidio: nam si aliter impediri nequuerat, commutanda erat euangelica denuntiatio in iudicalem. ¶ Quinta conclusio. Sicuti denuntiationem fraternam debet præcedere admonitio, sic & inquisitionem specialem vel infamia vel expressa indicia. Dixerim specialem: quia generalem (vt dictum est) suapte autoritate potest prælatus facere. Cōclusio est expressa in iure, extrā, de accusati. cap. cū oportet. & cap. inquisitionis. & cap. qualiter & quando. secundo. Cōfirmatq̄ illic eandem summus Pontif. sacris oraculis: vt puta illo Luc. 16. vbi villicus non fuit in iudiciū euocatus antequā infamia cum proderet. Et Genes. 18. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus, &c. Et ratio naturalis est quam supra tractauimus: quia sine accusatione non est in iudiciū deferendus. ¶ Est autē dubiū de obiectione infamiæ, vtrū fatis sit obortā esse de crimine, quod sci

licet vel notoriū, vel infamia publicū est, vt inquiratur persona quæ nulladū infamia læsa est. læcet (vt exempli gratia dixerim) cadauer occisi hominis: vtrūm liceat per viciniā disquirere quisnam interfecit. Et suffragantur affirmatiuæ parti hæc argumenta. Primum est consuetudo. Vbi enim notorium est crimen, statim disquiritur reus, licet nullus sit specialiter diffamatus: aliiq̄ vecors & negligens haberetur iudex: populusq̄, vt nunc mos est, scandalum acciperet, ac si iustitia dissimulatione langueret. Et extant præterea canones. 2. quæstio. 1. can. manifesta. Et de accusatio. c. euidentia. quibus habetur quòd euidentia patrati sceleris nõ indiget accusatore. Quin verò & patrocinari huic consuetudini apparet ius diuinum. Legimus enim Iosue. 7. quòd cum Acham anathēma occultus esset, crimen tamē notoriū, fortibus inquisitus est, ac deprehensus. Accedit & autoritas diui Thom. quem Caietan. 2. 2. q. 69. art. 2. refert: scilicet quòd cum Parisijs ipso Baccalauero, furtum factum esset, cōsilio suo inquisitus est ille qui latebat fur. ¶ His tamen non obstantibus iura canonica & euangelica, ratioq̄ ipsa consuetudini refragantur. Et ideo statuitur negatiua respōsio. Infamia delicti nõ sufficit nisi paucis exceptis casibus ad inquirendum reum, quem nulladum resperfit infamia. Verba sunt in dicto cap. cum oporteat. de accusatione. Nisi super prædictis famam ipsius, scilicet personæ, læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem non subitò procedatis. Et in cap. inquisitionis. iubetur nullum pro crimine super quo aliqua non laborat infamia puniendum. Et in cap. qualiter & quando. sic legitur: Si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendum est ad inquisitionem. Et in testimonijs diuinis supra citatis de Villico & de Sodomitis extat, personas ipsas fuisse infamia læsas. Deinde ratio id probat. Nam iura hæc fundantur in loco illo Matthæ. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Est autem temerarium iudicium de persona iudicare propter publicum crimen, ac subinde illam explorare. ¶ Sunt autem qui hinc tergiverferentur: dicentes quòd quanquā licitū nõ sit particulariter de singulari persona suspicari, atque adeò neque percontari: licet tamē in genere disquirere quisnam fecit. Attamē distinctio hæc fallax videtur. Etenim si qui interrogatur, tenetur particulariter reū pro-

Primum argumentum partis affirmatiuæ.

Secundum.

Postremum.

Responso.

Quorundā sententia.

Refelluntur præfati autores.

Adriani respōsio.

Augustinus.

Quinta conclusio.

Ratio conclusionis.

Dubium.

dere, eòdem recidit ac si particulariter seisciteris. Præterquam quòd etiam accidere posset vt inter cæteros reus ipse fortè interrogaretur: qui tamen nullo se iure prodere conuincitur: & tamè vix euadere posset, quo minus vel de rubore vultus, vel de verborum ambiguitate deprehenderetur. Accedit huc vrgentissimum argumentum ex ca. Inquisitio nis. de accusa. Iubetur enim illic quòd est duo vel plures iurati affirmèt cuiuspiam crimen, de quo tamen ille nulla infamia laborat, non procedatur in ipsum via inquisitionis. Si ergo hoc verum est, quomodo illi qui nondum iurati sunt interrogari possunt, vt quem nulla insinuauit infamia ipsi prodât? Possent tamen fortassè in tali casu indicia inquiri: vt scilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occisus, quibus armis, & similia. Et tunc si illa indicia aliquem in particulari infamia denotassent, posset de illo inquisitio iniri. ¶ Vnde ad autoritatè sancti Thom. dum iunior erat, bene Caieta. respondit non permanissè in illa sentètia: postquàm 2. 2. q. 69. ar. 2. eam non probauit. Quin verò fertur neque tunc fuisse magistrorum calculis approbatam. Iura autem quæ aiunt euidentiã patrati sceleris accusatore non indigere, intelligenda sunt quando & patrat ipse, vel manifestus est, vel infamia detectus. Id verò quod de fortibus antiquæ legis adiectum est, nihil mouet. Nam cum Deus cognitor sit vindicatorque vniuersorum criminum, potuit illum totumque populum fortibus illis deterere, quibus expectabatur reuelatio diuini numinis. Vnde sensus illius, Da gloriam Deo, illuc spectat, quòd postquam Deus ipse veritatem reuelasset, illè qui celaret, Deum subnotaret mendacij. Et ideo dare ei gloriã, erat veritatem confiteri, vt appareret quèadmodum Deus est occultorù cognitor: quod in gloriam suam magnopere cedit. Illud autem scrutinium per fortes iam modò non liceret. Sicuti neq; illud Num. 5. de inuestiganda muliere adultera citra infamiam. Consuetudinem autem contrariam non est nostrum vellicare ipsi viderint qui illam in vsum inuexerunt: inde enim iam nunc persuasum habent plebes, necessariã esse. Cum tamen nusquam iuris peritissimi illam induxisse videantur. Nisi in quibusdã casibus quos ad sex vel septè loco citato in Relecciónè nostra reduximus, atq; ad amulsum perpendimus. De quibus Barto. ad. l. Iuliam de adul. l. 2. post glossam. §. si publico.

Adpostremũ
argumentũ.

Adiura cita
ta adhibetur
responsio.

& super Extrauagã. ad reprimen. Et Doctores iuris canonici sup citatis tribus capitulis, de accusa tractat. Ex quib⁹ casib⁹ illi sunt pluriissimi qui contingunt in crimine heresis & in crimine læsæ maiestatis. Tunc enim obortumore criminis disquiri possunt personæ. De cæteris verò illic, cui libuerit, nostra legat. Non enim postulat hic locus tam longam de hac re disputationè. ¶ Hanc tamen regulam adhibendam hic docuerim, quæ infallibili (vt reor) certitudine casus omnes complectitur. Quibus licet notorio, diffamato, & crimine latente reũ inquirere. Ea autè est. Quòd ocium; accusare quisq; tenetur, puta dum crimen est in perniciem publicã aut tertiæ personæ: neque est emendatũ, sed pendet in futurum: iuste vnusquisque interrogari vt testis potest, & prodere reum tenetur. Quo fit vt solum ad vindicandum præteritum crimen nequãquam id liceat. ¶ Quòd si quis forsitan cõtra hoc arguat qd si infamia expectaret, multa crimina impunita manerèt. Anacletus Papa respõdet, can. si oia. 6. q. 1. qd permulta relinquenda sunt iudicio diuino. ¶ Illud tñ argumentũ quod ex can. quidã maligni. 5. q. 1. huic sentètiæ obijci tur, quia ei Caieta. super hac. q. S. Tho. 2. 2. q. 69. ar. 2. non (vt reor) pro dignitate satisfaci, nõ decet hinc præterire. Casus text⁹ est qd quidã libello nocturno secretario diui Gregorij infamix notã inusserat. & ait Caieta. sub cõditione latente illũ criminofum Põtificẽ excõmunicasse: scilicet si non se reuelasset. Addit tamen excõmunicationẽ illã non ferri super cõditionem, nisi se reuelauerit, sed super crimen: quia, inquit, potest delinquẽs pro elapso delicto absolutè excõmunicari. Et ideo benigne, inquit, cum illo actũ est: cum eius optioni relinq̄bat, vtrũ mallet se reuelare, q̄ sentètia excõmunicationis vtilerari. ¶ Hæc autè responsio (vt in dicta Relecciónè latius ostendimus) profectò (vt bona venia dixerim) non est tanto Doctore digna. Primum enim qd pro delicto præterito quis, nulla ante delictum præcedente monitione, sentètia excõmunicationis ferri possit, inauditũ est. Nam vt ex Euãgelio planè colligitur, nemo potest tali percelli censura nisi ob mortale peccatũ, idèq; inobediẽtiæ: quia scilicet rebelis nõ vult ecclesiã audire. Neq; Paul. Corin thiũ illum ob cõmissum incestũ Sathanẽ tradidisset, nisi quia incorrigibilis erat. Ideo em separauit illũ à cõsortio aliorũ: admonẽs illos nè cõmiserentur fornicarijs. Ob idq; postquam

Regula certissima.

Obiectio.

Responsio.

Argumentũ
perperãa
Caieta.
re. vno solu.
tum.

Prima ratio
in Caietan.

postquam correctus fuit, statim restituit reliquorum coetui. Quāuis mos ille excommunicandi forsitan non erat qualis nunc est, vt excommunicati priuarentur suffragijs ecclesiae, sed in torturam tradebantur Sathanæ, quod fieri poterat ob commissam culpam: separari verò non nisi nè contagione plebè inficerent. Quocirca nulla est licita excommunicatione nisi præuia monitione: vt sanctè cautum est cap. sacro. & cap. per tuas. extrà, de sententia excommunicationis. Ob id enim illi qui à iure præmoniti sunt, censurà excommunicationis ipso facto incurrunt. At cùm primùm parère parati sunt, veniunt absolvendi: quoniam coram Deo iam non sunt excommunicati. ¶ Hinc ergo palà fit vt neq; possit occultus peccator, qui nulla infamia denotatus est, sub illa cōditione, nisi se prodatur, excommunicari: aliàs cūcūta iura quæ inquisitionis formam & ordinem delineant, corruerent. Textus ergo Greg. planissimus est. Nunquàm enim sanctissimus Pontifex cogitauit illum latentem diffamatorem extorione excommunicationis in publicum pro ducere: sed hoc tantùm ei præcepit, ad quod iure naturæ ipse tenebatur. Nempe quòd vel produceret se vt crimen probaret quod alteri imposuerat: aut famam eì restitueret, quam nisi se proferendo restituere non poterat: sin minus, à sacrosancta Eucharistia sub poena excommunicationis deinceps abstineret. Excommunicat ergo nõ pro delicto præterito, neq; nisi se proderet: sed pro futuro sacrilegio si ab Eucharistia susceptio in peccato existens nõ abstineret. ¶ Atqui ex huius quæstiuicula respõsione facillè alteri solutio colligit: videlicet vtrū ille qui propriū factus est crimelicitè possit de complicibus interrogari, qui nulla infamia læsi sunt. Nam etsi consuetudo parti affirmatiue patrocinetur, ex his tamen quæ dicta sunt cõsequitur negatiua. Quin verò expressa est iuris vtriusq; determinatio: vt cap. cùm monasterium. de confessi. & ca. veniens. extrà, de testib. & 15. q. 3. cap. nemini. & C. de accusa. l. fina. & ff. de quaestio. l. l. repeti. quibus locis cauetur nè confessi super aliorum conscientias interrogentur: crimine læsæ maiestatis excepto: quo cõprehenditur & hæreseos impietas. Tametsi alios etiam Bartol. super eadem lege, repeti, excipiat: vt publicos latrones, & eos qui falsam monetam cudunt. De his autem satis illic à nobis dictum est. Et eadem regula quã nuperrimè statuimus huc similiter locum ha-

Germana in
interpretatio
cristati textus.

bet: videlicet quòd liceat reum interrogare de complicibus quando ipse teneretur accusare: nempe ad obuiandum futuro malo in damnum reipublicæ, vel egregiū tertie personæ: non autem ad vindicandum præteritum. Scio equidem contrariam vigere consuetudinem: nescio tamen quo orta sit iure. Profectò in conscientia interrogatus, parère non cogitur: vt Caiet. ait opus. 16. ref. q. 5. Sed tamen absit, vt qui tacere licitè potest, mendacium dicat, vt illic insinuat. ¶ Enascitur autem hinc dubium aliud, vtrùm vice versa quando persona diffamata est de vno crimine, interrogari possit de alijs occultis. Petrus enim de Palude in. 4. distin. 19. q. 4. affirmatiuè respondet. Cuius fundamentum est qd ratio ob quam non licet de abditis iudicare, non sumitur ex eo quòd peccatum sit occultum, sed inde quòd secretum sit peccator: qui ideo per vnus delicti cõfessionem detectus interrogari deinceps potest ac debet an alia commiserit. Verùm hanc tamen opinionem & Adrian. quolib. 11. & Caietan. 2. 2. q. 69. art. 2. meritò cõfutant. Nam expressè in canonicis citatis vtriusque infamia exigitur, ex qua ius inquirendi nascatur, scilicet tam delicti quàm delictoris. Eademq; est sententia sancti Thomæ. 2. 2. q. 70. artic. 1. & ratio est in comperto. Potest enim quis adulterij infamia obscurari: qui tamen circa furtum, aliaq; scelerum genera ferenum habeat nomen. ¶ Attamen duobus modis licet conuictum de vno crimine, de alio interrogare. Vno, quando notum crimen indicium est alterius: vt si quis infamatus esset cõuictusq; de adulterio, & adulteræ coniunx reperiretur in suo lecto necatus, interrogari posset an reus esset talis homicidij. Et si quis de homicidio conuictus esset, & cadauer nudum inueniretur, interrogari posset super spolio. Secundus casus est, quando vnum crimen, alterius est circumstantia: vt qui de consuetudine cum puella conuincitur, iure interrogatur an ipsam deflorauerit. ¶ At verò de hac infamia quæ viam inquisitionis antecedere debet, vtrùm sit certo numero testium destinata, non satis inter Doctores conuenit. Pleriq; tamen super illo cap. Inquisitionis. censent denarium numerum satis esse. Attamen de hoc numero nihil in iure habetur, sed id solum quòd propter dicta paucorum non debet quis infamatus reputari: nisi opinio eius apud probos & graues læsa existat. Quocirca an infamia sufficiens sit,

Dubium alterum.

Paludani sententia.

Fundamentum Paludani.

Adrianus. Caietanus.

S. Thomas. Ratio in Paludanum.

prudentum arbitrio æstinandum est: vt scilicet perpendant quando iam rumor sit frequens. Numerus autem ille denarius inde auctoritatem nactus est ad infamiam, quod *Regula.* sufficit populum constituere. Nihilominus nulla est alia regula certior quàm glossa dicti capituli, quæ ait, quod si rumor sit sparsus per maiorem partem viciniam aut collegij, aut vniuersitatis, illa est sufficiens infamia. Hanc enim commendat Barto. ff. de quæst. l. de minore. §. tormenta. vbi ait, fama est communis opinio, voce manifesta, ex suspitione proueniens: quæ si sit de malo, dicitur infamia. Requiritur ergo in primis bonorum opinio. Nam perditorum clamor atque hominum infamæ classis, legitimam infamiam non conflat. ¶ Hæc de infamia. Indicia autem, vbi non volat infamia, non qualiacunque ait sanctus Thomas, sed expressa esse debent, & quæ prudentia iudicis vehementer reum indicet antequàm ius emergat inquirendi. Vide quàm sancti sanctaque iura famæ & honori consultum curauere de litescens rei. sanè cum maluerint aliqua crimina impune fieri, quàm delinquentes occultos de possessione honoris sui, famæque, & vitæ temerè depellere. ¶ Semiplena autem probatio cæsetur vnus testis omni exceptione superior. Sed repetis fortè cõtra hanc definitionem argumentum supra factum, ex cap. Inquisitionis. de accusa. vbi cauetur etiã si duo vel plures iurati testes crimen pandant, nisi infamia reus laboret, non patere inquirendi ius. Respondetur autem argumentum concludere semiplenam probationem: quin verò plenam trium testium non sufficere ad inquisitionem: sed semiplenam probationem tunc facultatẽ facere interrogandi tam reum quàm alios testes, quando proceditur via accusationis. Atque hæc est mēs S. Tho. ¶ Ex his autem reliquũ fit dubium aliud, vtrum reus in foro aut exteriori aut conscientie compulsus sit veritatem respondere anteq̃ certior fiat, iudicem iure ipsum interrogare: an illic ei potius debeat simpliciter credere. Respondetur nequãquam compelli, quousque illi constet more & lege interrogari. Etenim qui bona sua, honorem, & vitam iure possidet: quousque ius alterum sibi innotuerit quo debeat illorum iacturam facere, non adstringitur illa dimittere: aliàs prodigus eorum esset. Atque id maximum in rebus grauioribus: sed in his potissimum quæ vitam in discrimen obijciunt. Nã

in leuioribus debet subditus prælato fidem adhibere, illi tamen profum quem probũ nouit, prudentem, & scientiam peritum. Igitur vbi primùm reo notum fuerit secũdũ iuris ordinem interrogari, sub pœna peccati mortalis detegere veritatẽ etiam iniurat tenet, multò tũ sanctiũs si iuratus interrogetur. Loquimur nunc modò ex genere rei. Nam ob leuitatem materiæ iam supra dictũ est fieri posse vt negatio veritatis etiam in iudicio venialis sit culpa. Quocirca reus qui veritatem negat, etiam illam qua in mortem adigitur, nullatenus est sacramento confessionis absoluentus quousque illam aperiat. Debent tamen confessarij considerata *Sana doctrina ad confessarios spectans.* maturitate tunc vti nẽ calamitosum morti temerè addicant: scientes in re dubia propendendum esse potius in fauorem rei. Et ideo nisi meridie clariũs lex illos cogat, non sunt miseri cogendi: maximè in causa capitali, aut honoris & famæ: dum ex altera parte nõ agitur de tanto periculo alius tertiæ personæ: sed debent prius rimari an iudex legitimus sit, an reus aliquo sit priuilegio exemptus, puta quia clericus: an denique plenè constet cuncta legis merita fuisse seruata. Præterea illa debent esse prudentia, vt et si reus auscultare nolit eorum sententiã, dissimulatisimè id ipsi extra cõfessionẽ celatam rem seruent. Solent namque sæpe iudices de confessarij facie delictũ expiscari. Ecce quando reus tenetur & iustus testis veritatem patefacere. ¶ Quod autem plus dubietatis & anxietatis affert est, nosse, quãdo vel reus vel testis præter iuris ordinẽ iniquè cogitur, cum nullatenus ei (vt supra dictũ est) menti licet, etiã si salus totius reipublice illic periclitaretur, qua se poterit prudentia defendere, quòve suffugio elabi. Hæc fuit in illa nostra Relectione citata mēbri. 3. questio. 3. vbi cuncta credo tetigim⁹ quæ à nro pusillo ingenio desiderare quis poterat. Vt autem summam dicamus, cõplures secretorũ gradus & ordines dignoscuntur. Quorũ summus est qui sacramentali confessioni debetur: ob idque de illo constitutissimũ est cõfessarium verè respondere se nescire quod in sacramento audiuit: quoniam huius contradictioni, scio, nescio, vtraque pars diuersis sensibus esse potest vera. Nam licet prior simpliciter vera sit, si scire pro eo vsurpes, quod relatu credis, posterior nihil m⁹ est vera in hoc sensu: quòd nescis tanquàm homo, vel quia nescis vt dicas: de hoc autem nõ est præsentis loci dispositio:

Qualia oportet esse indicia quæ inquisitionem antecedant.
S. Thomas.

Quid semiplena probatio.
Argumentũ.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

Multiplex secretorũ ordo.

tatio: illic enim satis superque dictum est.

¶ Vnum hic tamen repetere admonendo non cessabo, contra quod passim grauissimè peccari video: nempe quàm debeat esse reconditum, quamq; ab exteriori foro seorsum confessionis secretum. Video inquam seculares iudices, imò & peius ecclesiasticos suas sæpè causas ad confessarios remittere, à quibus rei informati veritatè postea fateantur in iudicio. Idq; præcipuè in causis matris moniorum quæ clam fiunt. Cum tamen multò minus esset periculi si mille essent illegitimi cõiugati & in perpetua fornicatione persisterent quàm illa via procedere. Arbitrantur enim isti iudices neminem posse in confessione sacramentali mètiri: & in adulterà & puella, imò vulgaris homo q; semel verita teni in iudicio negauerit, paratissimus est etiã in confessione id contegere: qua ideo ratione patentissima illis offertur occasio, vt sacilegium faciant mentientes in confessione. Et quando id non cõtingat, faciunt eiusmodi iudices confessionem odiosissimam. Nam cum videat indocta plebs per illam viam in iudicio compelli, quis non illam reformidet? Persuasissimum ergo Christianis esse debet secretum illud nulla prorsus ratio ne reuelari possit: magis quàm si Deus solus sciret. Aliàs apertissimo periculo exponeretur sacrosanctum sacramentum, vt homines non auderent sua illic patefacere crimina. Caueri ergo sanctissimè debet ab hoc sacrilegio nè iudices in suo foro sacramentum confessionis nominent. Neq; sacerdotes si qui ad illos inde remittantur, vilo modo eos audiãt. Imò & iudices ipsos acerrimè reprehendant. Interstat sacer limes inter vnum forum & alterum, quem transgredi sacrilegium est, in rem publicam Christianam pestilentissimũ. Sed quò ad rem de iudicio exterioris fori reuertamur. In eiusmodi secretis sunt etiam gradus quantum ad fidem quæ ipsis seruandis debetur. Etenim qui per iniuriam ab altero secretum extorsit, arctissimò nexu strigitur illud seruandi. Adeò vt si illius reuelatione periclitaretur alterius vita, dicere aude rem quòd deberet ipse periculum antea sibi repropria, quàm illum detegere. Post hoc est illud quod quis prudenter, vel tanquam prælato vel tanquam amico, alteri cõcredit. Tunc enim etsi nemo obligetur mortem optetere vt illud celet dum ab illo extorqueretur, tenetur tamen quàm possit maximè illum contegere. Deinde sequuntur alij gra-

*Iudicium hu
iustemporis
ignorantia.*

us remissioris obligationis. Vt si scis fecerit vel quod alter temerè effutiuit, vel quod casu vidisti. ¶ At nè quæstione sequenti de testibus eadem nos occupet quæstio, de omnibus tam reo quàm testibus cõstituitur sexta generalis conclusio. Licet cuiuscunq; præter ius requisito primùm non respondere, mox appellare. Quin verò & quò potuerit pacto se defendere, nè loquatur: sicuti cõtra priuatam personam. Nam iudex multò grauius mortaliter peccat (quòd apud primè animaduertere debent) dum tali vi fecreta exprimit, quàm si priuata esset personæ: eò quòd cum sit iustitiæ patronus & custos, eidem iustitiæ autoritate publica vim infert. Quamobrem dum per iniuriam extorsit crimen per illam confessionem nõ potest reum condemnare: quia ex iniuria nullum nascitur ius. ¶ Si verò nullũ aliud remedium interrogatis reliquum sit, pro tali casu est conclusio septima. Possunt ac debent sic contra ius requisiti quacunq; vti amphibologia, quam vñtatus sermo citra mendacium ferre possit. Nam si talia verba nullatenus sensum verum admitterent, mendacium parerent, quòd nullatenus licet. Et qui dem antiquus doctorum clypeus ille erat, vt interrogatus diceret, Nego proposita vt proposita sunt. Et re vera inter synceros iudices illa esset legitima responsio: sed tamen quoniam iam illa minimè contenti vrgentius instat, distinctiõne opus est. Dum enim testis de alieno actu interrogatur, facilius protegere se potest, quàm si interrogaretur de proprio. Arbitror enim, licet non sit eo gradu certus, quò in confessario, posse ritè respondere se nescire: vt si interrogetur an alius quispiã, puta Petrus occiderit, illudve aut aliud fecerit, fueritve tali hora in tali loco, aut quicquam simile, per quòd veniri possit in notitiam criminis. Enimuerò cum voces sint cõceptuum signa, oratio illa, nescio, recipere hunc sensum citra mendacium potest: Nescio vt tibi modò dicam. Quare non aduersatur alteri veritati, scio simpliciter: etiam si proprijs oculis id de quo interrogatur vidisset. Nam si tantum auditu illud teneret, dubium non est, quin posset respondere se nescire. Quandoquidem quòd credimus, non propriè scimus. Et confirmatur conclusio. Iudex sciscitari de occultis non potest: imò vt habetur. c. qualiter & quando. i. de accusat. debet interrogans excipere occulta crimina, admonens testem nè illa detegat: ergo

Sexta conclusio.

Conclusio. 7.

*Probatio cõ
clusionum.*

quanuis ipse astu exceptionem non explicet, legibus ipsis intelligitur expressa. Quocirca iuramentum calumniæ vel quodcūq; aliud testium, eo moderamine intelligitur, quod ille iuratus dicit veritatē secundum ius. Atque inter alias expositiones hæc optima est & textui genuina illius loci, Marc. 13. De illo die nemo scit, neque filius hominis. Cū enim Apostoli Christum sciscitarētur, Dic nobis quando ista fient: ipse respondit, De die illo nemo scit, neque filius hominis. Quasi dixisset, Ad finem redemptionis quam filius hominis operatur non pertinet illum manifestari: sed potius reticere. Quare filius hominis nescit ut dicat. ¶ Attamen dum interrogatio fit de proprio actu: ut scilicet si vel testis interrogetur an viderit, vel audierit, vel adfuerit tali loco. Et pariter si reus interrogatur an fecerit hoc vel illud, illic perplexior fit locus euadendi. Nam dicere, Nescio, ridiculum esset. Potest tamen dicere, Non memini: nam eundem sensum recipit, quem, nescio, scilicet, ut dicam. Si tamen res est tam proxima, vel tam insignis, ut illa responsio fiat etiā deridicula, difficilius si reus interrogatus. Nam dicere, Non vidi, vel, Non audiui, non mihi satis videtur eundem sensum admittere, quem, Nescio. Nec auderem sic ego respondere si vidissem. Quanuis in, audire, tolerabilius idem permittatur sensus. Nam etiā audimus ut dicamus. ¶ De reo autē multo est res grauius. Dū enim interrogatur an occiderit, vel furatus fuerit, vel de quocūq; alio proprio actu, eludere interrogationem nequit, dicēdo se nescire, neque (ut diximus) admittetur si dicat se nō meminisse. Quod autē liceat ei dicere se non fecisse, nullatenus est sustentabile: quoniam, Non feci, nullo modo amplecti potest sensum, Nō feci ut dicam: Facere enim non habet eandem connexionem cum eo quod est, ut dicam, quam habet, scire. In communi enim colloquio ubi sermo oritur de re aliqua quam secretò seruare volumus, licet quis respondeat se nihil scire, non existimatur mendax, etiā si credatur id secretò nosse. Si tamen sermo esset de re quam alter fecit: qui sciens rem illam fecisse, diceret, non fecit: aut, non ita res est, profectò mendax meritò haberetur. Idē enim est profusus, Non feci, & Nō ita res est. quod porrò nullo sensu à mendacio excusari potest. Scio Adrian. 4. feut. q. de sigillo confess. dicere, quod reus contra ius interrogatus potest etiam iuratus respondere non so-

*Qualiter in-
terrogat⁹ ini-
quē proprio
actu possit se
legitimē cri-
pere.*

*Sententia
Adria.*

lūm nihil de illa re nouisse: verūm interroga-
tus an fecerit, potest, inquit, secundū omnes
Doctores respondere se non fecisse. Nescio
tamen qui sint omnes illi Doctores: quia ne
minem vidi: imò indubius credo, id neutri-
quā licere. At quia neminē dico, est utiq;
Caiet. opus. 16. ref. q. 5. quē suprà citauimus:
qui ait, inquisitum præter ius de occultis cō-
plices respondere posse non habere com-
plices: quod si verum esset, consequēs fieret
ut de se quoque iniustè interrogatus respon-
dere posset non fecisse. Quod ego profectò
adduci non possum ut credam. Quoniam
nulla amphibologia valet eiusmodi respon-
sa à mendacio excusare. Et est mihi apertis-
sima demonstratio hæc, quod si illud non es-
set mendacium, vana tunc fuisset cura & soli-
citus omniū Doctōrum admonendi nō
licere neque pro vita seruanda in iudicio men-
tiri: quia nullum aliud mēdacium; cauere vo-
lunt, quā hoc quo quis apertè negat se fe-
cisse, quod fecit. Quæro enim ab istis, an si
iudex diceret tu occidisti, respondens reus,
non ita est, mentiretur: profectò non est dubium.
Quare nec adulteræ à marito nudo
gladio interrogatæ an amicum admiserit
dicere fas est non admisisse, si id modò fal-
sum est. Neque posset à mendacio excusari si
cūm eum admisisset nudius tertius, absolute
respondisset non admisisse: intelligens heri:
nā illa negatio vniuersalis est. ¶ Quid ergo
remedij est? profectò nullum: nam hominū
iniquitatib⁹, postquā semel iuris syncerita-
tem pessundant, nullis potest legibus obuiā
iri. Sed miseris necesse est mortē, velut mar-
tyres perpeti, antequā ius naturale & diu-
inum mentiendo transgrediantur. Quod e-
nim remediū excogitare potest misera puel-
la cūm mortem tyrannus ei minatur, nisi
secūm turpiter consentiat? profectò nullum:
sed gladio potius succumbendum illi est.
Eodem modo cui eandem mortem offerret,
nisi mendacium præferret, moriēdum esset.
Et talis est casus dum tyrannicè iudex reum
in tales angustias redigit, ut vel mentiri de-
beat, vel mori. Hæc truncatim de hac mate-
ria hic dixerim: quoniā nec res est quæ hoc
loco plenariè disputari deberet, & in dicta
nostra Relectione copiosè extat discussa.

*Ratio egre-
gia in Adri.*

AD primum igitur argumentum in con-
trarium responderetur, iura ciuilia multa
impunè permittere quæ non ideo approbāt
diuinæ leges: ut meretricia. Atque hac ratione
quia

*Ad primum
argumentū.*

Aristot. quia ferre mortem, quæ secundum Arist. 3. Ethico. terribilium omnium terribilissimū est, egregia virtutis est, illiusq; fortitudinis culminis quod rarissimi homines attingūt, leges humanæ nulla supplicia illis statuerunt, qui cum accusationibus transigerent vt se à morte eriperēt: licet ante tribunal Dei culpa non careat. ¶ Et similis est responsio argumenti secundi.

ARTICVLVS. III.

Vtrum reo liceat iudicium per appellationem declinare,

TERTIVM vitium rei est subdola cauilloſaq; appellatio. Arguitur ergo q̄ reo non liceat iudicium per appellationem declinare. Primum videtur hoc contradicere documento Pauli ad Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nam appellatio, quædam est recusatio iudicis, & ab eius obedientia exemptio. ¶ Secundò. Maior obedientia debetur ordinarijs iudicibus, qui publica potestate pollent, quàm alijs quos arbitrio tuo elegeris: sed ab electis communi partiū consensu appellare non licet: vt patet. 2. q. 6. can. à iudicibus. ergo nec ab ordinarijs.

Primum argumentum. Paulus.

Argumentum 2.

¶ Tertiò arguitur. Si appellare licitum esset, quocunq; tempore liceret: præſinitur autem à iure tempus decem dierum ad appellandum: vt patet. 2. q. 6. can. Anteriorum. ergo appellatio non est licita. ¶ In contrarium est exemplum Pauli, qui, vt refertur Act. 21. appellauit ad Cæsarem.

Argumentum 3.

¶ Reuisissima est atq; facilissima quæstio, ad quam duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Licitum est reo quando iustitiæ confidit, qui iudicis fortè grauiamine premitur, appellare: dum modò ad legitimum appellet iudicem. Conclusio est manifesta, etiam naturali iure: quoniã vt se suaq; quisq; defendat, tutela & beneficio vti potest quod ratio naturalis ei non denegat. quòd autem id nulla ratio naturalis vetet, patet: quia ea maximè esset, obedientia: hæc tamen non obstat: quia nemo obedire tenetur inferiori, nisi quatenus ille superiori subalternus est. Est enim iudicium ordo sicut causarum naturalium, quarum in suis influxibus alia est alijs subdita. Quare eadē cau. & q. can. Ois

Prima conclusio.

Ratio cõclusionis.

Oppressus. conceditur afflictis reis appellare, iubeturq; vt à nullo prohibeantur: sed fulciantur potius & audiantur. Et can. præcedenti, Appellanti non debet afflictio vlla carceris aut retentionis iniuriare custodia: Sunt autem multæ à iure præscriptæ ceremoniæ & formulæ appellandi de quibus nõ est præſentis loci præſius dicere. Quod autem habetur in can. Catholicus, videlicet quòd si quis fidelium ad iudicem prouocauit infidelē, excommunicetur: de Apostolica doctrina sumptum est. Obiurgat enim Paulus Corinthios in cap. 6. prioris epistolæ, quòd frater cum fratre iudicio contenderet, & hoc apud infideles iudices: cum inter seipso possent suas componere lites. Nam vbi fides nõ est, neq; rectum esse potest iudicium. Intelligitur autem illa prohibitio de illis catholicis qui inter catholicos viuunt: nam illi nostrates qui in terra infidelium negotiationis causa commorari permittuntur, nihil peccant si coram ipsorum iudicibus, vel actores comparent vel rei. ¶ Posterior conclusio. Appellare ad superiorem causa aut repellendæ aut differendæ iustæ sententiæ, iniustum, & iniquum est. Probatur: quia sicut imponere reo (vt supra diximus) calumnia est, sic imponere iudici: ille autem qui subdolè & vafre appellat, præterquam quòd obedientiã violat quam iudici debet, re ipsa imponit illi falsum, quasi iniustam sententiam tulerit: insuper & impedimento illi est nè suum persequatur munus: atque adeo eisdem de causis iniuriam illi irrogat. Quapropter in eadē cau. & q. can. quicunq; præcipitur vt tales appellationes non recipiantur. & can. omni nõ. cuiusmodi appellantes puniri iubentur. ¶ At verò sciscitaris circa priorem conclusionem vtrum licitum sit & condecens sic religionum familias instituere vt appellare prohibeatur. Apparet enim id neq; decere, neq; verò licere: tum quòd præcipuè in causa captiuis, quam tanto operè nos natura admonet vt defendamus, nemo debet naturali beneficio orbati, quo se tueri potest: tum etiam q, vt eadem cau. & q. habetur, vtroq; canone, Ad Romanam. Christianis vniuersis hoc indulgetur beneficiũ, vt quoties se quisq; premienserit, ad Romanam sedem tanquã ad caput prouocatione confugiat. Respondetur nihilo minùs perquam sanctè de religionibus abigi appellandi vsum: nam etsi fortasse accidere quandoq; possit vt monachus aliquis iniuria læsus astringatur, tamen ex alia parte

Paulus. thios in cap. 6. prioris epistolæ, quòd frater cum fratre iudicio contenderet, & hoc apud infideles iudices: cum inter seipso possent suas componere lites. Nam vbi fides nõ est, neq; rectum esse potest iudicium. Intelligitur autem illa prohibitio de illis catholicis qui inter catholicos viuunt: nam illi nostrates qui in terra infidelium negotiationis causa commorari permittuntur, nihil peccant si coram ipsorum iudicibus, vel actores comparent vel rei. ¶ Posterior conclusio. Appellare ad superiorem causa aut repellendæ aut differendæ iustæ sententiæ, iniustum, & iniquum est. Probatur: quia sicut imponere reo (vt supra diximus) calumnia est, sic imponere iudici: ille autem qui subdolè & vafre appellat, præterquam quòd obedientiã violat quam iudici debet, re ipsa imponit illi falsum, quasi iniustam sententiam tulerit: insuper & impedimento illi est nè suum persequatur munus: atque adeo eisdem de causis iniuriam illi irrogat. Quapropter in eadē cau. & q. can. quicunq; præcipitur vt tales appellationes non recipiantur. & can. omni nõ. cuiusmodi appellantes puniri iubentur. ¶ At verò sciscitaris circa priorem conclusionem vtrum licitum sit & condecens sic religionum familias instituere vt appellare prohibeatur. Apparet enim id neq; decere, neq; verò licere: tum quòd præcipuè in causa captiuis, quam tanto operè nos natura admonet vt defendamus, nemo debet naturali beneficio orbati, quo se tueri potest: tum etiam q, vt eadem cau. & q. habetur, vtroq; canone, Ad Romanam. Christianis vniuersis hoc indulgetur beneficiũ, vt quoties se quisq; premienserit, ad Romanam sedem tanquã ad caput prouocatione confugiat. Respondetur nihilo minùs perquam sanctè de religionibus abigi appellandi vsum: nam etsi fortasse accidere quandoq; possit vt monachus aliquis iniuria læsus astringatur, tamen ex alia parte

Paulus.

Postrema cõclusio.

Probatio.

Quæstio.

Ratio basis ratiõ.

Responsio.

parte

parte talia damna (quæ rarissimè contingunt) pace & quiete compensantur: neruus enim & decus religionis in hoc maximè consistit, vt altissimo inter se silentio, omnia veluti inter fratres, quæ sua est professio, planiter tractent, & transigant: neq; se sæculo prodant. Etenim vbi primùm religionum causæ claustrorum metas exierint, actum de illis est. Quocirca institutiones ipsas sic Pontifices confirmarunt, vt appellationes prohiberent. Non quòd per hoc summis ipsis Pontificibus obedientiæ quicq; sit ademptum. Quicunq; enim quantumuis inclusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet: verùm quòd sic consulum est religionum in columitati. ¶ Sed & circa secundam conclusionem dubium præterea restat, vtrum reo etiam dum iustè credit ab inferiori condemnari, liceat superiori eum interpellare: ea nimirum spe ductus vt superior, vel fauore, vel quia diuersam habet iuris opinionem, reuocabit sententiam, vel illa dilatione poterit se ipse eruere. Est enim à parte affirmatiua argumentum quòd postquam intra limites obedientiæ iure id permittitur, videtur posse illuc subterfugere: nam (vt dicemus statim) licet ei è carceribus fugere. Accedit & vsus: nam quicunq;, si potest, appellat. Respondetur tamen id certè non licere: sed esse peccatum genere suo mortale, vbi quis certissimus est merito esse condemnatus, etiam ad mortem, per appellationem iudiciū eludere: nam est contra iustitiam & in reipublicæ detrimentum: nam sæpissimè illis prolationibus iudices & ministri vellassantur, vel corrumpuntur: & restant scelera impunita. Secus si aliquo pacto de æquitate sententiæ dubitaretur.

Dubitatio.

*Argumentū
partis affirmatiuæ.*

Solutio.

*Ad primū
argumentū.*

AD primū igitur argumentum respondetur, quòd quando inferior iudex fines transgreditur iuris, exorbitat ab ordine superioris: & ideo subditus nullam transgreditur obedientiæ lineam si ad superiorem recurrat: quoniam nemo constringitur parère inferiori, nisi quatenus ipse perseuerat in superioris ordine. ¶ Ad secundum respondetur quòd in vtroq; esse peccatum vsu venit, scilicet in iudice perspicientiæ defectum per quem iustā causam dat reo æquiores aliū interpellandi: & in reo defectū constantiæ: quia non persistit in eo quod semel elegit. Vnde licet ordinario iudici firmior obedientia quam arbitro debeat, tamen quia ordi-

*Ad secundū
argumentū.*

narius non à reo eligitur sed eius autoritas pendet à superiori, sit vt quando ille ab eius ordine exit, possit reus citra inconstantiæ notam prouocare: quando verò litigantibus communi consensu sequestrè elegerunt, propter eorum inconstantiā non permittuntur appellare. Attamen si tres fuerint electi, & duo sine tertio sententiam tulerint, appellare licet: vt subditur statim in cap. sanè. ¶ Ad tertium argumentum respondetur quòd cum appellare officium sit virtutis constringi debet ab vtroq; extremo: nempe vt ita hoc beneficium reo concedatur, vt tamen non cedat in accusatoris iniuriam. Ob idq; antiquitus biduum aut triduum cōcedebatur reo vt posset appellare: post verò indultum est tempus decem dierum. Nam si quantocunq; elapso tempore appellare liberum esset, nulla esset firmitas in iudicio & sententia, sed semper esset ex arbitrio rei pendens. ¶ Atq; eandem ob causam interdictum est super eodē articulo tertio appellare. vt patet extrà, de appel. cap. Directæ. vbi permittitur appellare bis: & cap. sua nobis. vbi prohibetur appellare ter. Et est expressus titulus in Codice, lib. 7. nē liceat in vna eadēq; causa tertio prouocare. Iam verò Romæ inductus est contrarius mos: vt scilicet tres sententiæ expectentur cōcordes. Ea fortè de causa quòd technis fraudibusq; humanis in dies crescentibus, aliter satisfieri litigantibus non posse creditum est: nam cum hæc ex iure pendeant positiuo, potest Summus Pōtifex illa pro temporum varietate mutare. Ille autem non certissimus intolerabilisq; stylus est, vt litigatores permittantur causas in frustra lacerare, & novos articulos effingere, vt à quocunq; iudicis verbo appelletur, & de singulis expectentur tres sententiæ, atq; hac ratione lites immortales fiant.

*Ad tertium
argumentū.*

ARTICVLVS. IIII.

*Virum liceat cōdemnato ad mortem
se quacunq; via defendere.*

Rostremum remedium quod reo superesse videtur est, vt se defendat, tūc præsertim dum morti addicte est. Arguit ergo id illicitum esse. Naturalis inclinatio semper est licita, cum Deo auctore illa sit vniuersis rebus in dita: inter inclinationes autem naturæ, summa cunctis rebus inest vt sese

*Primum
argumentum.*

se se conferuent: inde enim nascitur vt sum-
mam exoptemus foelicitatem, in qua perpe-
tuò permaneamus: ergo ad tuendam vitam
quæcunq; nobis defensa licet. ¶ **Secundò**
perinde sententia fugiendo declinatur, atq;
resistendo: fugere autem licitum est, secun-
dum illud Ecclesi. 9. Longè esto ab homine
potestatem habente occidendi & nõ viuifi-
candi: ergo & resistere licet. ¶ **Tertiò.** Plus
homo sibi ordine charitatis tenetur quàm
alteri: licet autem alterum periculo mortis
eripere, secundum illud Prouerb. 24. Erue
eos qui ducuntur ad mortem: & eos qui tra-
hunt ad interitum liberare nõ cesses: ergo &
cuiq; licet seipsum à morte liberare. ¶ **In cõ-**
trarium est Apostolus ad Rom. 13. Qui pote-
stati resistit, ordinationi Dei resistit, & ipse
sibi damnationem acquirit. Etenim qui à
suo se iudice defendit, potestati resistit quæ
diuinitus ad vindictam malefactorum, lau-
dem verò bonorum iniurata est.

Argument. 2.

Argument. 3.

Paulus.

Distinctio.

Prima con-
clusio.

Ratio cõclu-
sionis.

Secunda con-
clusio.

Probatio cõ-
clusionis.

Prima du-
bitatio.

Quæstio hæc per distinctionem est dis-
soluenda. Contingit enim quæpiã,
aut iustè damnari aut iniustè. Et secundum
hæc duo membra duæ sunt secernendæ con-
clusiones. Prior est. Nemini iustè ac iudicè
condemnato licet se à legitimo iudice defen-
dere. Et ratio (præter testimonium citatum
Pauli) est quòd bellum nequit esse vtrinq;
iustum nisi vbi ignorantia alterutram par-
tium excusaret: iudex autem, iustè capit, te-
net, suppliciq; addicit legitimum reum: nõ
ergo reus iustè potest illi resistere: sed est suo
genere mortale crimen. ¶ **Posterior cõclu-**
sio. Cuicumq; iniustè condemnato fas est iu-
dici resistere, vbi tamen nõ daret scandalum
ex quo grauis turbatio timeretur. Conclu-
sio est nota: quoniam iniqua sententia nul-
lam subdito inducit obedientiam: quin ve-
rò iam tunc iudex non publica, sed priuata
vtitur autoritate: crescit autem inde eius
culpa quòd pretextu iustitiæ iniuriam in-
fert, & violentiam. Vnde Ezechi. 22. Princi-
pes eius in medio illius, quasi lupi rapien-
tes prædam ad effundendum sanguinem:
ergo sicuti à lupis, sic se quisque potest ab
iustis tueri, nisi graue inde metueretur scan-
dalum. ¶ **Emergunt tamen ex his conclu-**
sionibus rationes aliquot dubitandi. Et pri-
mum omnium offertur dubium de inno-
cente qui secundum allegata & probata
condemnatur: videlicet vtrum sit illis con-
numerandus quibus posterior cõclusio sus-

fragatur, vt se defendant: an verò illis qui-
bus refragatur prior, præcipiens vt pa-
reant. Nam quòd se possit defendere, ar-
gumentum est sua innocentia. Durissimum
enim est manus innocentis ligare qui per ini-
quitate accusatus est: id præsertim in cau-
sa mortis: cum natura cui libet ius facit de-
fendendi sese. Sed ex altera parte est nihilo
debilius argumentum, quòd illum iudex iu-
stè condemnauit. Et ponamus eundem
etiam iudicem credere illum esse nocentem.
Quare si damnato liceret se defendere, bel-
lum esset iustū ex vtrâque parte. ¶ **Res pro-**
fectò grauis est: & qui à parte innocentis
conferet, responderet ad contrarium argu-
mentum posset, quòd bellum simpliciter
est iustum ex parte innocentis: sed tamen
iustitia iudicis fundatur in falsa præsum-
ptione, quæ innocentius protectionis non
adiunit. Nihilo minùs non auderem ab hac
parte stare: sed crediderim (vt quæst. 4. di-
cebamus) quòd si eiusmodi innocens pos-
set citra graue scandalum, & citra vulne-
rationem iudicis eiusque ministrorum se
protegere, posset quidem: vtpote non so-
lum fugiendo, verum & includendo se in
locum munitum, & fortè armatis terri-
tando ministros iustitiæ: & dum capitur, con-
nitendo se eripere etiam pellendo mini-
stros. Attamen si non posset se defendere
nisi inflicis vulneribus, neutiquam credi-
derim id licere. Nam primùm id non fie-
ret sine grauisimo scandalo, quod peccata-
tum est. Secundò arguitur. Iudex in tali ca-
su non solum licite reum inuadit, verum &
iustitiæ præcepto ita compellitur, vt si non
faceret, grauius peccaret. Nam faciamus
testimonia esse legitima, & iudicem habere
illum pro reo: durissimum autem concessu
esset quòd iudex teneretur prælium contra
hominem aggredi, qui iustè posset etiam se
contra prælio defendere: nam etsi in bello
possent contra se inuicem duo hostes iustè
pugnare, quia alterum ignorantia excusat:
est autem longè dissimilis ratio: quia allega-
ta & probata secundum iura obligant iudi-
cem reum damnare. Itaq; iudex etsi decipia-
tur credens illum esse reum: tamen non deci-
pitur in hoc, quòd etiã si sit in secreto inno-
cens, tenetur illū damnare. Præterea q; ipse
sit persona publica & reus priuata, pluri-
mum ad rem facit. Adde quod si præto-
rem vel occideret vel vulneraret, licet postmodū
de eius innocentia constaret, nihilo secius
od id

Argument. 3.

Solutio pos-
se dubitatio-
nis.

ob id quòd illa se vi defendisset puniretur. Signum ergo est quòd in conscientia id ei minimè licuisset.

Ad primum argumentū.

AD primum igitur argumentum in principio quæstionis respondetur, quòd inter inclinationes naturales illa est potissima, vt rationalis homo nihil cōtra rationem inceptet. Ob idq̄e vniuersale desiderium omnium creaturarum conseruandi se, debet homo rationis moderamine exequi. Quapropter vbi citra iniuriam reipublicæ in suo se iure nō valet asserere, vitam potiùs quàm

Ad secundū argumentū.

rationis ordinem deserere debet. ¶ Argumentum autem secundum multa exigit diluenda dubia. Respondet enim S. Thomas quòd cūm nemo ita condemnetur, vt mortem sibi ipsi inferat, sed tantūm vt patiat, nullus tenetur facere illud vnde mors sequatur: quod contingeret si sua sponte maneret in carcere. Et ideo cūm ei fuga patet, arripere potest. Verūm tamen non potest resistere ministro iustitiæ: nam hoc nō solūm esset non agere suam mortem, verūm resistere nē

Primæ ratio.

patiat. ¶ At verò cōtra hanc solutionem sunt argumenta per multa. Primum, quòd nemo potest suam custodire vitam cum alio damno, quale daretur custodibus contra quos si fugeret, lege ageretur. Ad hoc autem responderetur hoc accidentarium esse: quòd ideo fugiens minimè tenetur cauere. Ipsi viderint custodes quomodò munus suum expleāt. Etenim si negligentes fuerint, illis imputandum est: nam fugiens, ius persequitur suū. ¶ Quòd si vrgentiùs arguas, sequetur si condemnato liceret se in pedes dare, q̄ liceret pariter & compedes rumpere, & infringere seras, & perforare murum qua se via eriperet: hoc tamen reprehensibile vulgò reputatur. Quin verò & legibus decretæ sunt illis

Solutio.

Secunda ratio.

pœnæ qui talia audent. Henricus Gandensis quolib. 9. ar. 25. negat illationem hanc: nimirum arbitratu hoc perinde esse atq; resistere iudici, eius percutiendo ministros. Vnde sicut licet tibi, inquit, per alienum agrum transire, haud tamen diruere sepem vt transas: sic condemnatus dum fores patent fugere potest, nèquāquam tamè vincula rumpere. At tamen etsi huic opinioni applaudere ciuiles leges videri possint, tamen contraria probabilior est: quam Caiet. 2. 2. q. 69. censet Diuo Thomæ consonam, dicenti q̄ licet fugere, sed nō resistere. Et ita credo in foro conscientiæ de quo præcisè tractamus.

Caietanus.

Cuius enim fugere licet: iustum subinde sit & se ab impedimentis, citra vim expedire. Est autem notandum vini propriè, neq; brutis animantibus, quæ neq; dominum vllum, neq; ius habent, neq; verò inanimis rebus inferri, sed solis hominibus. Et ideo condēnato non licet vel iudici vel custodi carceris resistere, manus in ipsos iniiciendo: vincula verò rumpere non est resistere, sed fugere. Sicut neq; quilibet leonibus esset traditus vim inferret iustitiæ, dum, vt se defenderet, illos interficeret. Qui autem custodem carceris ligaret, aut os illi nē clamaret obstrueret, vin faceret: non tamen si eum dum se teneret post se fugiens traheret. ¶ Sed arguis cōtra. Qui aedes rumpere vicini, vim inferret: ergo qui claustra rumpit carceris vt fugiat. Negatur consequentia: quoniam ille ius non habet ingrediendi, sicut hic exeundi. Fatemur tamen quòd teneatur in cōscientia de damno dato. Hic enim tantūm constitutus ius fugiendi, declarantes illic non inferri vim iustitiæ vindicatiua: quicquid sit de commutatiua. Quòd si arguas saltem rumpere vincula peccatum iniustitiæ est: Negatur consequentia: quia totum reducitur ad hoc quòd est fugere. Quare non tenetur ille de damno ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ. Enim verò si fune ligati possunt nodum dissolueri, imò & funem discindere. & habēt adulterinam clauem possunt seras aperire, fit vt & ferrea vincula limare, & perforare murum liceat: etiam si qui hoc facit, sciat oclusos secum alios exituros. Nam ipse suo vtitur iure: cui cura non incumbit custodiendi alios. Verūm tamen ex his non subsequitur quòd amici condemnati possent vinculo vel intrinsecus vel extrinsecus nauare operas suas vt vincula vel muros dirumpat, licet possint cōfulere vt fugiat. Nam ille tantūm cui fugere licet, viam sternere potest: cæteri verò in maiorem iniuriam facerent diruendo carceres, q̄ priuatam domum: essetq; in vtroq; foro capitale crimen. Et quanuis Caiet. 2. 2. q. 69. cōtraria sit sententiæ, arbitror tū nemini licere porrigere vinculo vel limam vel aliud instrumentum: quoniam iam hoc esset cooperari. Neq; vera est illa regula, quòd si nihil licet aliquid operari, liceat alijs me iuuare: quoniam vincula & carceres rumpere, solū est licitum sternenti sibi viam. Secus habet consulere alteri quòd ei licet. Custodibus autem carceris iustitiæq; ministris grauisimū esset infidelitatis scelus vel cooperari, vel cō-

Argumentū

Solutio.

Ratio altera Solutio.

Caietanus.

nuere,

niuere, vel dissimulare: imò credo, & consule. Neq; verò propterea quòd condemnatis fugere in foro conscientie liceat, aliquod patitur respublica detrimentum: nam satis obuiatur si carceres bene sint murati, & custodes vigilantes. Non enim est necessarium vt nullum sit impunitum crimen. ¶ Porro autem fateor cõtra hanc determinationem frangendi carceres, quam in foro conscientie veridicam arbitror, validissimum existere argumentum ex iure ciuili, quo pœna capitis effractoribus carcerum decernitur: vt patet. ff. de effracto. l. Deijs. & ff. de custod. & exhibitio. reor. l. in eos. secundum quas & alias particulares solent bene morata respublice adhibere. Nam tam grauis pœna nisi pro mortali culpa, iniusta sanè esset: secundum ea quæ lib. 1. quæst. 6. definita reliquimus: nempe pœnam, nisi pro culpa infligi non posse. ¶ Ad hoc nihilo minus respõdetur, quòd cum legum cõditores ciuiles non sint spiritualium iudices, vt pendere valeant culpas in foro conscientie: nihil mirum si putent esse culpam vbi culpa non est. Igitur vel illam sunt opinionem sequuti, quòd per se effringere carceres lethalis culpa sit, vel suas leges in præsumptione sua dauere. Præsumitur enim vis semper illata custodibus & resistentia, vbi verè inest culpa. Et ideo additur in dictis legibus: Si quis conspiratione facta cum ceteris carceres effregerit. vbi vis & resistentia custodibus illata insinuat. Subditur autem ibidem: Qui per negligentiam custodum euaserint, lenius puniantur. Et intelligendum est si vincula aut carceres rumpent: nam aliàs profectò nulla esset æquitas: cum citra controuersiam, nulla sit illic culpa. Tam etsi qui fugit, eo ipso criminis fit iure suspectus. Subdit autem eadem lex, In eos, quòd etsi effractoris inuenirentur postea innocentes ex eo crimine propter quod impacti sunt in carcerem, tamè puniendi sunt. At verò leges (vt dictum est) semper præsumunt resistentiam. Aliàs re vera innocentibus nulla est culpa vincula lacerare, nec tebrebrare parietes. ¶ Superest autem contra hanc eandem definitionem & aliud argumentum huiusmodi. Qui ad mortem damnatus est, eo ipso damnatur ad carcerem: facit ergo contra obedientiam dum fugit. Respõdetur per interemptionem antecedentis. Qui enim damnatur ad mortem, solum cogitur pati: & ideo subducere se potest. Ve-

rum est quòd leges ciuiles decernentes fractoribus pœnas, in virtute præcipiunt nè carceres effringant: quia legislatores præsumunt illic culpam (vt expositum est) aliàs nequirent reposcere pœnas. vt libro. 1. q. 6. dictum est. Possunt quidem & condemnare ad carceres sicut ad exilia, tenenturq; tunc rei in carcere manere, essetq; illis peccatum fugere, nisi immineret periculum mortis aut corporalis supplicij. ¶ An verò simul possit quis damnari ad carcerem & ad mortem, Caietan. loco citato innuere videtur, tales posse ferri leges, licet latæ non sint. Arbitror tamen quòd non essent iustæ: quia non potest miser illo naturali beneficio fugiendi priuari, quando ad supplicium destinatur corporale. Beneficium enim illud nascitur ex appetitu quem natura dedit rebus conseruandi se. Quapropter distinguendum est quòd in aliquibus non potest homo condemnari nisi vt patiat: puta in his quæ vel mortem vel corporale supplicium afferunt. Et tunc non potest condemnari nè fugiat. Diuersa autem ratio est in alijs, in quibus ad simile supplicium corporale non proceditur. Tunc enim potest reus condemnari non solum ad pati, verum & ad agere. Puta vt pecuniam soluat, in exilium secedat, in claustro maneat, vel in carcere: non solum ad tempus, verum & perpetuò. In his nanq; omnibus obedire tenetur & facere quod sibi iniunctum est. ¶ At verò ratio quam secundum Diu. Thom. assignauimus, nempe ob id licitum esse damnato fugere, q non tenetur facere id vnde mors sequatur, non apparet vsq; adeò solida: nam expectare reum in carcere, non est occidere: sicut aliàs minimè expectare liceret: quod falsum est: cum expectates martyres cõtrarij dederint documentum. Respondetur quòd neq; sanct. Tho. affirmat hoc esse occidere se: sed facere vnde mors sequatur: quod licet nemo virtute sententie teneatur facere, potest tamen sua sponte: quia æquanimiter pati vult sententie executionem. De martyribus autè alia est ratio. Nam aliquando tenentur ob confessionem fidei expectare. ¶ In eadem solutione ad secundum subdit Diuus Thomas similitudinem, dicens: Sicut etiam si aliquis sit condemnatus vt fame moriatur, non peccat si sibi cibum ministratum sumat: quia non sumere, esset seipsum occidere. Et quòd liceat ei cibum paratum sumere, nemo ambigit: quia damnari non potest

Argumentum

Responsio.

Argumentum alterum ad idem.

Solutio.

Dybium.

Caietanus.

Solutio.

Discutitur ratio S. Tb.

Mens S. Tb.

test nisi vt ei non ministraret. Restat tamen ambiguitas vtrum teneatur sumere. Et quidem Caietan. illic incunctanter asseuerat teneri: ita vt si non sumeret, peccaret. Cuius maximum argumentum colligitur ex verbis sancti Thomae: nam dicit hoc esse se occidere: quod nemini licet. Ego verò fateor nō esse mihi prorsus improbabile, quòd liceat ei non ædere. Nam si verè dignus est morte, et si licitè possit eam subterfugere, potest nihilomin⁹ nō subterfugere. Quis enim ambigat quin scelerosus homo suorū criminū cōficius, sciens prætorum venire ad se capiendum, possit illum operiri, atq; adeo in carcere aperto sine vllis vinculis mortem expectare quam meretur. Ergo, licet fatear non esse parem omnino rationem, haud tamen est longè dispar, quin & damnatus, vt inedia absumatur, possit à cibis contra iudicis iussū oblati abstinerere. Neque sanctus Thomas aliud ait quàm quòd nemo potest ad hoc condemnari. Et ideo neq; ille comedens, neque qui cibos illi porrigerent, nisi specialiter essent prohibiti, peccarent. Od idque laudi datur apud Valer. Maxi. lib. 5. Atheniensis Cimona, qui patrem suum tali damnatum morte, lacte pavit. Attamen nemo illis teneatur tales cibos suppeditare, sicuti extrema extra iudicium patientibus: vt. 2. 2. quæst. 31. articulo. 2. author est san. Thomas. ¶ Igitur vt ad ipsam diui Doctoris rationem reuerta mur: quando subdit quòd non sumere esset seipsum occidere, non intelligit positiuè, quod aiunt, & formaliter, sed reductiuè: sicut qui tenetur seruare nauim, si non seruat, censetur submergere. Et idcirco qui sine causa non seruaret vitam, se occideret. Puta si quando extra casus iudiciales ruit domus, vel irruit fera, vel appropinquat flamma, nō fugeret, suę esset vitę prodigus: quia sine causa eam negligit, suiq; adeo est interfector: sicuti & qui non damnatus non comederet. Qui autem legitima sententia proiectus esset leonibus, non teneretur se ab ipsis defendere, quanuis licitè possit: quia non se sine causa mori sinit: sed quia mortem meretur, vult eam à iudice pati. Sed ais, ille non est damnatus nè comedat: fateor: & ideo potest comedere. Sed tamen quia est damnatus, nè ei ministraretur esca quousq; exhâlet animam, potest (quod probabilereputo) nō comedere. Secus autem de illo innocetè qui immeritus condemnatus esset. Ille enim fortassè teneretur & de carcere fugere, & come-

dere si apponeretur panis. Præcipuè si vita sua utilis esset reipublicæ. Nam aliàs nescio an vt tale patientiæ speciem exemplo Christi præberet, liceret ei sententiam iniquam sponte sua ferre: saltem non fugiendo.

¶ Postrema autem dubitatio superest de eo qui ad epotandum venenum condemnatur: quo quidè mortis genere solenne Atheniensibus fuit ingenuos ac proceres enecare: quo & Socrates sublatus est. Videtur nanq; huiusmodi condènato id licere: quia hoc non est agere, sed pati: vt si vi aperiretur ei os cur non posset sponte sua aperire vt cruciatum effugeret? Et si esset, verbi gratia, quis condemnatus vt lingua particula ei abscinderetur, dareturq; ei optio vt vel paruum sibi ipsi abscinderet vel maiorem carnifex secaret, cur non posset minus detrimentum optare? sicuti de seipso Iosephus refert libro 2. de Bell. Iudaic. c. 27. q. data sibi optione maluit vnam sibi ipse manum amputare quàm permittere vt ambabus truncaretur. Et si quis cōdemnaretur ad sanguinis emissionem per venam quam licet aperire nesciret, cur si reus esset artis peritus id exequi tanquàm minister iustitiæ non posset? ¶ Ad hæc breuiter omnia respondet, in primis cuiusmodi leges atque sententias esse iniquas: quippe quibus condemnantur rei se ipsos vel occidere vel mutilare. Quapropter Christiana familia illas non permittit. Imò verò neque martyribus eiusmodi iudiciis parere liceret. Secus autem quando actio potius est passio: vt si reus lingua extrahat, manū vne aut collum licetori pareat, aut patibuli scalam ascendat. Hoc enim non est agere, sed ad crucem se hominem adaptare: sicuti dum in carcerem dūceris potes tu ipse ambulare. ¶ Ad historiam ergo Iosephi respondetur male fecisse: sicuti male faceret qui particulam linguæ sibi rescicaret vt euitaret maius damnum: quia illud medium non erat per se necessarium, sed ex malignitate alterius præcipientis. Secus si putridum haberes membrum: tunc enim tu tibi ipsi, si alius Chirurghi non haberetur copia, posses abscindere: sicuti alia quacunque via tibi ipsi mederi.

QVAE-

Caietanus.

Postrema dubitatio.

Iosephus.

Valerius Maximus.

D. Thomas.

Scrupulus.

Solutio.

Libri Quinti
 QVAESTIO SEPTIMA,
 De iniustitia testis.

ARTICVLVS. I.

Vtrum teneatur quandoq; homo testimonium ferre.

VARTVM locum in iudicio obtinet persona testis: de qua quatuor examinanda sunt: scilicet testium obligatio, sufficientia, repulsa, & culpa. Quaritur ergo pri-

mò vtrum quis aliquando teneatur testimonium dicere. Et arguitur à parte negatiua. Fraudulencia nemini licita est, quippè cui in diuidua malitia inest: qui autem occultum crimen reuelat, id præcipuè quod suæ fidei conceditur, infidelis est & fraudulencus, secundum illud Proverb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum: ergo nulli licet talia reuelare secreta, tantum abest vt quispiam teneatur. ¶ Secundò arguitur. Si testificari virtus esset, ea maximè conueniret sacerdotibus & clericis propter eorum maiorem autoritatem. His enim qui sacra tractant firmior debetur fides: & tamen clerici testes esse in causa sanguinis prohibentur: ergo testificari non videtur esse virtus. ¶ In contrarium est August. vbi ait, Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterq; reus est. Ille quia prode non vult, iste quia nocere desiderat.

Responsio quaestionis quatuor conclusio- nibus continetur. Discernendum enim est inter eum à quo testimonium requiritur, & eum qui nõ est requisitus. Prima ergo conclusio est. Quicumq; à legitimo iudice secundum formam iuris in testem adfiscitur, tenetur testimonium ferre. Conclusio inde patet quòd illud est obedientiæ munus: & obedire quicumq; subditus tenetur maioribus suis, iusta præcipientibus. ¶ Secunda conclusio. Qui occulta crimina interrogatur, de quibus neq; infamia præcessit, neq; alia iuris causa ex supra nominatis, non tenetur testimonium dicere. Hæc itidem est manifesta: quoniam quicumq; tenetur bono proxi-

mi nomini consulere, celando eius crimina: nisi legitime compulsus fuerit. Similes ergo sunt regulæ istæ à teste obseruandæ illis quæ reo præscriptæ sunt. Quando verò vel nullus te interrogat, vel ille qui tuus non est iudex, altera tibi est obseruanda distinctio. Enimverò si testimonium tuum necessariū est ad liberandum hominem, vel ab iniusta morte, vel à falsa infamia, vel ab iniquo damno: tunc

auscultanda est tertia cõclusio. ¶ Quicumq; ab eiusmodi periculis iniquè oblati tenetur testimonio suo proximum liberare. Probatur: quia charitatis mandato quicumque tenetur proximo suo malum cauere. Exemplum præstò est in elemosyna quam grauius patienti porrigere quisq; tenetur. Est enim & hoc, genus quoddam, idemq; præcipuum elemosynæ. Quapropter nõ solum petitus à suo proximo & rogatus obligatur, verum etsi minimè fuetit requisitus, tenetur quisq; vltro satagere vt suum denuntiet testimonium, vbi prodesse potest. Sic enim nos admonet Psaltes: Eripite pauperem: & egenū de manu peccatoris liberate. Et Sapiens Proverb. 28. Erue eos qui ducuntur ad mortem.

Et ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Vbi glossa, consentire est tacere cum possis redarguere. Et eadē ratione cum possis testificari. Quapropter cõclusio hæc multò habet patentiore veritatem in procedendis criminibus quæ in exitiū reipublicæ vergunt. Nam si tunc quicumq; tenetur esse accusator, multo æquius testis. ¶ Quarta conclusio. Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria vel rem publicam à periculo, solum causa condemnandi reum nemo tenetur sua sponte offerre se in testem, nisi iuridicè cõpulsus secundum ordinem iuris. Probatur: quia celare tunc veritatem, nulla est causa damni vel publici vel priuati. Quare neq; iustitiæ ratio neq; charitatis quempiam tunc cogit priuatum cuiem secretum pandere, quod in peccatore habet. ¶ At verò cõclusiones has, sic iuxta ordinem S. Tho. simpliciter assertas, necesse est exactius perpendere. Exiit enim statim argumentum contra primam, qd si teneretur testis euocatus à iudice testimonium ferre, sequeretur qd neutiq; ei liceret sese occultare ne accerseretur. Imò qd si vlla vteretur astutia ne verum testimonium ferret, teneretur restituere damnū quod vel actor vel reus acciperet, cui eius testimonium conducebat. Hæc enim illatio inde patet qd

Tertia conclusio. Probatio cõclusionis.

Paulus.

Glossa.

Quarta conclusio.

Probatio.

Argumentū cõtra primā conclusionē.

Primum argumentum partis negatiuæ.

Argument. 2.

Augustinus.

Distinctio.

Prima conclusio.

Sua dicitur cõclusio.

Secunda cõclusio.

Ratio cõclusionis.

ferre tunc testimonium, actus est iustitiæ: iustitia autem læsa restitutionem postulat. Quòd si argumento hoc conuincaris, consequens subinde apparet vt qui contra tenorem tertiæ conclusionis etiam à iudice non vocatus testimonio suo non succurrerit iniuriam patienti accipientive damnum, pari ratione teneatur restitutione id resarcire. Consequentia patet: quia dum S. Tho. testimonium Pauli adducit: Non solum qui agunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, opinatur illum tunc in damnum proximi consentire. Quòd autem id concedendum non sit, arguitur sic. Primò, nemo charitatis lege tenetur proximum à calamitate eripere, nisi extrema aut graui necessitate prematur: ergò licet quispiam testimonio meo indigeat, vbi ei damnum agitur pecuniæ aut famæ extra extremum aut graue periculum mortis, nisi à iudice cogar, non teneor obsequium meum ferre. ¶ Secundo: neq; verò eiusmodi periculis extremo aut graui eadem charitatis lege succurrere vllus compellitur cum detrimento suo. ¶ Tertio: etsi in talibus casibus quispiam charitatis negligens officium suum non præstiterit, obnoxius subinde non fit restitutioni. Conclusio ergo tertia non est vsq; ad eò vera, vt in superficie sonat. ¶ Hæc argumenta adducta sunt vt discrimen pateat quo inter primam tertiamq; conclusionem interest. Enimverò licet vtraq; vera sit, prima tamen iustitiæ lege: tertia verò solo charitatis debito. Per hoc ergo discrimen alia innotescunt. Qui enim se fraude & dolo subduceret nè à iudice vocaretur in testem, profectò si ita esset proximo suum testimonium necessarium, vt ibi tota periclitaretur causa: tunc & grauius peccaret, & restituere teneretur. Nam eiusmodi tunc homo contra iustitiam dedisset alteri damnum. Et multò peccaret grauius, tenereturq; arctius restituere si falsum diceret testimonium, ex quo alterius condemnatio sequeretur. ¶ Igitur ad primum argumentum contra tertiam hanc conclusionem respondetur quòd quanuis qui non accersitur à iudice non debeat ex iustitiæ lege, sed per officium charitatis testimonium suum: est tamen inter hoc atq; alias elemosynas differentia, quòd in alijs licet extra extremam & grauem necessitatem nemo stringatur dare quod suum est: tamen quando alter tuo indiget testimonio, quoddam ius habet ad illud: quia vnicuiq; mandatù est de proximo suo. Et ideo

si absq; vllò profus detrimento illud possis exhibere, etiam si alter non subeat periculum vitæ, sed famæ vel pecuniæ, obligaris charitatis amore. Quemadinòdum si haberes aliquam scripturam ex qua ius eius & causa dependeret, tenereris illam producere. Et accedit aliud vinculum singulare quòd alia est ratio necessitatis, cui succurrere tenemur quando illam quis patitur per iniuriam aut aliquam casualem cladem, quam si illam pateretur per solam inopiam. Etenim cum proximus domo caret, non obligor illi donare: quando verò domus eius ardet, etiam si sit diues, teneor si possum sine meo nocumento incendium extinguere. ¶ Secundo autem argumento concedimus suam conclusionem: videlicet quòd nemo cum suo graui periculo aut detrimento cogatur tale officium charitatis præstare: quin verò nec cū detrimento suorum. Vt filius esset cum patre meo non tenerer mea sponte contra eum prodire testis. Sicut si idem meus parens aggrederetur nudo gladio innocentem, quem defendere ego non possem nisi eundem parentem occidendo, non teneor. Et pariter ad tertium respondetur, quòd vbi solum charitatis obsequium & munus omittitur, nulla nascitur restitutionis obligatio. ¶ Præterea ex quarta conclusione non nihil exoritur difficultatis. Apparet enim quòd etiam extra casum liberandi innocentem, ad nocentis condemnationem compellatur iure quisq; nondum à iudice accersitus, offerre se in testem: tunc scilicet quando legitime accusatus est. Neq; solutio S. Thomæ vero similis est, vbi ait quòd neq; si accusatori periculum imminet, curare hoc debeat testis. Nam quando accusator accusare constringitur, videtur & testis ad testificandum subinde compelli: aliàs iniqua esset accusatoris conditio: scilicet qui teneretur immergere se in causam vbi in probatione deficeret. Respondetur q; S. Thom. præcisè loquitur vbi accusator nõ tenebatur accusare. Et ideo subdit: quia ipse in hoc periculum sponte se iniecit. Tunc enim nemo illi tenetur fauere, sicuti reo iniuriam contra suam voluntatem patienti. Et in hoc casu verum habet illud Augustini super verbo Abraham, Genes. 22. Dic quòd soror mea sis: veritatem celare licet, non mendacium dicere. 22. q. 2. can. Nè quis. Quando autem obligatio est accusandi, vt in criminibus bono publico exitalibus, tunc quicumq; tenetur etiam non vocatus proferre se in testem.

Primum argumentum in contrariam partem.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Legitimus sensus primæ ac tertiæ conclusionis

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

Augustinus

Ad primum
argumentū
principale.

AD primum igitur argumentum respon-
detur distinguendos esse secretorū gra-
dus (vt superiori quæstione dictum est) ligil-
lum enim sacramentalis confessionis, nul-
la esse potest, neque verò excogitari cau-
sa, nisi expressa esset Dei reuelatio, ob quam
detegendum esset. Et in hoc casu verum
habet prouerbium citatum. Esset enim il-
la sacrilega fraudulentia & infidelitas. Di-
xerim sacramentalis confessionis: Nam
vulgaris consuetudo detegendi alijs secreta
sub sigillo confessionis, etiam si genibus fle-
xis signum crucis & Confiteor præmittat:
nisi fiat integra confessio omnium pecca-
torum, non obligat ad sigillum confessio-
nis, sed ad sigillum sæcularis. Et ideo cum iu-
ridicè requiruntur, possunt ac debent talia
secreta nullo obstante iuramento seruandi,
reuelari iudici. Puta si sint pestifera reipubli-
cæ, debent statim accusatione deferri in au-
res iudicis. Etsi sint in periculū graue tertie
personæ, cui non potest aliter occurri: vel si
euocaris in testem. At citra tales causas tene-
tur quisq; seruare secretum: aliter ius nature
frangeret, essetq; mortale crimen, & in leui-
bus, venialis culpa. Quapropter extra casus
modò nominatos, in re dubia potius inclinā-
dum est ad seruandum secretum proximi, q̄
ad prodendum. Vt si iudex solūm à te quæ-
rat an scias aliquid, & tu tantum audisti, nō
vidisti, potes dicere, nescio: quia quod audi-
mus, non scimus. Si autem iustè interroga-
ris an audieris, fateri cogeris. Item vidisti fie-
ri homicidium, etiam cum alijs contestibus:
interrogaris tamen per viam inquisitionis,
non teneris respondere, nisi vel infamia præ-
cesserit vel indicia. Si autem procedatur via
accusationis, etiam si solus videris, teneris
adductus in testem testimonium ferre. Reus
autē tunc interrogari iustè non potest absq;
vno præiuro, iuratoq; idoneo teste. ¶ Ad se-
cundū argumentū.

Quæstione enim prima huius libri cau-
sam reddidimus quare clerici criminalium
iudices esse non possunt: videlicet nē qui sa-
cra tractant cædis cruore cōmaculentur. Ea-
demq; ratione. q. 5. diximus interdictum eis
esse in eisdem causis accusare, ac subinde mo-
dò dicimus nefas quocq; esse testificari.

ARTICVLVS. III.

Vtrum duorum vel trium testimo-
nium in iudicio sufficiat.

Equitur secundo loco de testi-
moniorum sufficientia, vtrum
duo vel tres satis sint. Et argui-
tur à parte negatiua. Testimo-
nium vt fidem faciat, concors
esse debet: contingit autem sapenmerò
duos & tres testes re aliqua discordare: eius-
modi ergo testimonium non est legitimum.

¶ Secundò in nonnullis causis non sufficiūt
tres testes: nam in obfignatis testamentis iu-
re ciuili requiruntur septem: vt patet Inst.
de testamen. §. fin. & C. eodem titulo. l. Hac
cōsultissima. Et in alijs perinde causis eadē
seruatur cautela. ¶ Tertiò, contra personas
in dignitate constitutas, & potissimū si sunt
Ecclesiæ Romanæ non satis est ternarius tes-
tium numerus. Legitur enim. 2. q. 5. ca. Præ-
sul. quòd Præsul nō damnetur nisi cū septua-
gintaduobus testibus, qui fuit numerus dis-
cipulorum Christi. Presbyter autem Cardi-
nalis non nisi cum sexagintaquatuor testi-
bus deponatur: Diaconus verò Cardinalis
vr̄bis Romę non nisi cum. 27. condemnatur.
Subdiaconus, acolythus, exorcista, lector;
ostiarius, non nisi septem. Et est tex. Syluest.
in Concil. generali. In huiusmodi autem Ec-
clesiasticis, quippe quorum crimina minūs
sunt toleranda, pauciorum deberēt testi-
monia requiri: ergo vrgentiori ratione in alijs
non sufficiunt tres. ¶ In contrarium est il-
lud Deuter. 17. In ore duorum vel trium
testium peribit qui interficietur. & cap. 19.
In ore duorum vel trium testium stat omne
verbum. Quod Christus Matth. 18. approbā-
do citauit. Idemq; Paul. 1. ad Corinth. 13.

Primum ar-
gumentum
à parte nega-
tiua.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

Paulus.

AD quæstionem vnica conclusione respō-
detur. Duorum testimonium, qui sint
homines fide digni, sufficiens est in iudicio,
& ad maiorem certitudinem trium. Conclu-
sio hæc trifario iure asseritur: Naturali scilicet,
diuino, & humano. De diuino enim iam
citata sunt testimonia. Et præterea Christus,
Ioan. 8. eadē ratione astruxit testimonium
suum, quod simul erat & patris, fide dignū
esse. Quo loco ait August. q̄ in hoc testimonium
numero est trinitas secundum mysterium
cōmendata: in qua est perpetua firmitas ve-
ritatis. Ius autem humanum patet. 2. q. 5. ca.
quod verò. & extrā, de testib. c. In omni ne-
gotio. & ff. eod. titu. l. vbi numerus. Ratione
autē naturali probatur. Certitudo (vt. i. Ethic.
autor est Arist.) nō est similiter in omni ma-
teria exquirenda. Ob idq; in actibus huma-
nis, qui

Conclusio
responsiua.
Suadetur cō-
clusio.

Augustinus

nis, qui in caducis & contingentibus versantur, & de quibus constituuntur iudicia, non ea exigitur certitudo quæ in scientijs demonstrabilibus: sed illa satis est quæ plurimum veritatem continet, raro autem deficit: probabilius autem est, certoque propinquius id quod à multis asseritur, quam quod asserit vnus. Ob idque vbi vni tantum reo neganti multi obijciuntur testes, rationi consentaneum est vt illorum potius testimonio stetur, quam rei negantis. At verò multitudo tribus comprehenditur, principio scilicet, medio, & fine, quibus continetur linea: item longitudine, latitudine, & profunditate, quibus cõcluditur corpus. Vnde Arist. initio. i. de Cœl. totum & omne de tribus primùm dicitur: nam de duobus solùm dicimus ambo: duo autem testes cum actore faciunt tres: quo autem absque auctore cui in iudicio non tanta perhibetur fides, testimonium absolutum sit ac perfectum, adhibetur tertius testis. Vnde Eccle. 4. Funiculus triplex difficilè rumpitur. Cùm ergo sub disunctione dicitur in ore duorum vel trium, prius membrum necessitatem designat & sufficientiam: posterius verò abundantius cõplementum. ¶ Quod si obijcias cur non vnus affirmans contra negantem vnus sufficiat, respondetur quod cum reus sit suæ vitæ suorumque bonorum possessor, & melior sit conditio possidentis, nõ existimatur vnus actoris affirmatio cõtra sufficientem, etiam si vno alio fulciatur teste, ad depellendum ipsum de sua possessione. Sed nunquid non quoadque vnus autoritas plurium testimonio præstat? Fatendum quidem est tamen, leges vt sæpè dici solitum est, non ea considerare quæ raro cõtinentur, sed quæ plurimùm. Quauis vnus eximie autoritatis, qualis est Imperator, testimonium, sufficiens iudicatur: vt habetur. l. omnium. C. de testam. Quin verò neque plurium semper affirmatio firma est. Nam vt legitur. 3. Reg. 21. Naboth plurimùm falso testimonio condemnatus est. Et innocentissimus Christus. ¶ Emergit autem ex hac conclusione argumentum cõtra ius humanum. Leges humanæ non possunt naturali derogare, ac multò minùs diuinæ: quod autem tres testes sufficiant, est de iure naturæ & diuino, vt dictum iam modò est: ergo leges humanæ non potuerunt testimonium trium infirmare, constituentes vt in testamento aperto requirantur quinque testes, & in ocluso septem: atque alijs causis item plures. Respondetur, ius naturæ & diuinum non vsque adeo

stabilire testimonium trium vt censeant nullam ob causam exigi posse plures. Enimvero quis nisi hominum malitia nimium exerceceret, duorum vel trium abundantem testimonium: mortalium tamē fide & iustitia deprauata, idem ius naturæ persuadet, vt testimonia firmiora requirantur: & maximè in defunctorum testamentis, qui suas voluntates post mortem assuerare nequeunt.

AD primum igitur argumentum respondetur, quod singulares testes non faciunt in iudicio fidem, sed illi tantum qui sunt contestes. Dicuntur autem singulares quando quisque suum actum seorsum cõtestatur. Sed est tamen de eorum discordia cum D. Thoma distinguendum. Nam si discordant vel in substantia actus, puta quod vnus ait reum percussisse alapa, alius verò fuste: vel in loco aut tempore quæ sunt proximæ actionum circumstantiæ: nempe quod vnus ait rem contigisse, aut manere aut domi, alius verò sero, aut in agro: testimonium tunc aut refutatur, aut non satis ad sententiam facere censetur. Videntur enim singulares esse, hoc est de diuersis actibus loqui. Præsertim si tanquam certa asserant. Nam si vnus dicat se non meminisse, non vsque adeo inficiatur eius testimonium. ¶ Sed est tamen regula quam prudenter sanctus Thomas constituit: videlicet quod si testes actoris & testes rei ab inuicem fuerint discrepantes, tunc cæteris paribus, standum est à parte rei: quoniam cùm melior sit conditio possidentis, iudex propensior esse debet ad absoluentem quam ad condemnandum. Si verò testes eiusdem partis inter se dissenserint, & pariter testes alterius inter se, tunc iudex vtri partium assentiri debeat ex multis potest perpendere: scilicet vel ex numero testimonium, vel ex dignitate, vel ex favore causæ: vt si agatur de libertate alicuius, & de alijs negotiorum qualitatibus. Multò autem iustius repellitur testis qui secum ipse diffidet: ac tunc maximè cùm de visu & scientia interrogatur. Nam qui de opinione requiritur & fama, non ideo reiiciendus venit, quod secundum diuersa visa & audita de re titubet. At verò quando in aliquibus discrepant circumstantijs quæ ad substantiam causæ exiguum asserunt momentum, non ideo testimonium inficiatur. Vt si alius dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta, vel quod tempus erat subnubilum

Aristot.

Obiectio.

Solutio.

Argumentum

Solutio.

Ad primum argumentum.

D. Thomas.

Regula sancti Thomae.

nubilum aut subclârum: aut si dômus pictu-
rata erat, aut secus: ad quas circumstantias
non solent homines esse attentî. Quinimò
(vt de concord. Euangel. Chrysoft. & Au-
gust. sapienter adnotauere) aliqua histo-
ricorum discordia solidiorem illis arrogat
fidem: quàm si vsq; ad minima essent con-
cordes. Tunc enim consultò & ex condito
videri possent conspirasse ad fingendum hi-
storiam. Præter hæc autem (& hoc cū Caieta-
no) lubenter in præsentiarum adnotaue-
rim quòd etiã si testes, singulares fuerint de
multiplicatis ab eadẽ persona eisdẽ actibus,
non debilem faciunt fidem: maximè in re-
ligionibus, vbi sincera debet esse & plana
cognitio criminum: vt si vnus attestetur ta-
lem commisisse vnum furtum, atque alius
eundem commisisse aliud. Tunc enim, licet
de rigore iuris non sit illis fides habenda, ta-
men in religionibus possent haberi pro in-
dicijs, vt procederetur ad aliquam inquisi-
tionem & ad interrogandum reum ipsum,
etiam cum genere aliquo leuis tormenti. Se-
cus autem in sæcularibus, vbi ad acerbiora
supplicia proceditur. ¶ Ad secundum iam
reddita est ratio cur in aliquibus causis cu-
mulatiua requirantur testimonia. ¶ Ad
tertium autem respondet sanctus Thomas
quòd illud cap. intelligitur de episcopis & re-
liquis ministris singulariter Ecclesiæ Roma-
næ. Tribus enim de causis tam ingens tes-
tiũ copia ante corũ condemnationem ex-
pectatur. Primum, quia ea debent splendẽre
sanctitate, ac subinde authoritate, vt plus fi-
dei eis adhibeatur quàm testibus multis. Se-
cundò, quia cum ipsi, iudices sint vniuersæ
Ecclesiæ, propter executionem iustitiæ inui-
diam contrahunt apud multos: & ideo fa-
cile possent aduersus illos falsa obijci testi-
monia. Præsentia tempora documento sunt
quantas hæretici in Romanam Curiam ex-
pulerint blasphemias. Tertia causa est quòd
ex illorum condemnatione multum deperi-
ret authoritatis Romanæ Ecclesiæ: quod pe-
riculosius esset, quàm aliqua illorum mala
citra scandalum tolerare.

Chrysoft.
Augustinus.

Caietanus.

Ad secundũ
argumentũ.
Ad tertium
argumentũ.
D. Thomas.

ERTIO loco dicendum est
de testimonio idoneitate. Quæren-
dum scilicet vtrum cuiuspiam
testimonium sit citra eius cul-
pam repellendum. Et arguitur

Primum ar-
gum. citum.

à parte negatiua. Ad ea quæ sunt reipubli-
cæ necessaria, ac subinde de necessitate salu-
tis præstanda, nemo repellî debet nisi pro-
pter culpam: testimonium autem ferre est
huiusmodi: ergo ab illo munere nemo reiij-
ciendus est, nisi illius sit sceleris notatus.
¶ Secundo: repulsio testis, aut in pœnam illi
decernitur, aut ideo fit, q; nõ datur illi fides:
pœna autem nemo dignus est nisi propter
culpam, neq; ob aliam causam indignus est
fide: quia quicumque præsumitur bonus,
quo ad usq; sua ipsum malitia prodat: ergo
nullo modo testis refutandus est nisi pro-
pter culpam. ¶ In contrarium est can. si tes-
tes. 4. q. 3. vbi complures hominum fortes à
testimonio ferendo citra culpam suam re-
pelluntur.

Argumen. 2.

AD quæstionem respondetur hac affir-
matiua conclusione, citato. c. consona.
Iure & merito homines à testificandi munere,
tam ob alias causas, quàm ob culpam re-
pelluntur. Conclusio hæc, præterquam iure
humano, ratione etiam naturali clarescit.
Enimuerò cùm certitudo humani testimo-
nij (vt proximè dictum est) non sit proflus
infallibilis, sed fallentis multis peruia, con-
sentaneum est vt quicquid testimonij fidem
infirmat refutetur. Infirmat autem huius-
modi fidem cum primis culpa, cuius causa
infideles atq; infames non admittuntur in
testes. Præterea & qui publici criminis rei
fuere. Præter culpam autem sunt & alij dese-
ctus probabilitatem testimonij debilitates:
vt rationis inopia ob quam pueri & ametes
recusantur, atq; etiam mulieres, nisi in certis
casibus. Secundò & causæ quæ plenæ liber-
tati obstant: vt inimici & amici, atq; adeò do-
mestici. Tertio & humilium conditio: vt pau-
peres qui causa leuandæ famis corrumpti pos-
sent. Præterea & viles, vt serui. Deniq; latissi-
mè huiusmodi defectus can. citato dinume-
rantur: videlicet ratione sexus, ætatis, crimi-
nis, conditionis, aliarumq; huiusmodi causa-
rum. ¶ Circa hanc conclusionem, nõ tam
dubitando quàm admonendo quærendum
supereft vtrum huiusmodi defectus, quando
latet in teste, liceat litiganti in publicum tra-
ducere, quò testimonium sibi contrariũ vel

Conclusio
responsiua.

Ratio cõclu-
sionis.

Quæstio.

ARTICVLVS. III.

Vtrum cuiuspiam testimonium ci-
tra eius culpam repellendum sit.

infirmet vel prorsus recusat. Et vt certissimum citra discussionem statuamus, cōstantissimum est nequiquam crimen falsum licere testi obijcere, neq; causa seruandæ totius reipublicæ. Nam si mentiri officiosè fas non est, quanto minùs perniciosè? Iniquissimus ergo vsus est, & qui in bene morata republica non esset ferendus, quia iam nunc temporis in iudicijs est frequens. Nempè dum aduocati flagitia, quæ neq; suspicantur quidē, testibus impingunt, dicentes vt iure suo ad suam redimendam vexationem. Cùm tamē mos ille plus habeat diabolicæ nequitix, q̄ iuris. Fatemur quidem causidicos illos procuratores minimum auctoritatis in hac re habere: nam meritissimò in his mendacissimi habentur: nihilo minùs vix inde emergit testis sine lēsiōe honoris & famę. Et ideo præter illam quam irrogant priuatæ personæ, in iuriam quoq; inferunt reipublicæ: nam illa ratione deterrentur viri probi, testes esse. Et nonnunq̄ legitimè excusantur, etiam dum à iudice requiruntur: quia nemo cum tanto periculo honoris sui & famę, tenetur obsequium præstare suum. Quare deberent isti taxatores, quos vocant testium, si in probatione deficerent, supplicio affici. ¶ At verò de crimine vero, occulto tamen, superest dubitandi ratio. Nam qui crimen occultum reuelat (vt lib. præcedenti. q. 5. dictum est) licet secundo gradu, nihilo minùs iure infamator habetur, sicuti falsi impostor. Nihilò secius responderetur genere suo non esse peccatum, reuelare occultum crimen testis, ob quod iure repulsam patitur. Nam postquam id ius cōcedit, licitū est cuiusq; eodem iuris beneficio vti. Attamen multæ sunt requisitæ cōditiones, vt talia detegere crimina, nō sit charitati contrarium. In primis requiritur vt reuelatio illa sit vincendæ liti necessaria. Quare si crimen non est ex illis quibus iure testimonium repellitur, nefas est illud propalare. Mox libranda est fœditas detegendi criminis, cum detrimento, quod si non detegeretur, dari posset. Nam si in causâ exigui momenti immane crimen testis patefaceres, ob quod vel periculum mortis subiret, vel infamis deinde viueret, profectò charitatem grauius vulnerares. Tertio & præcipuè perpendendum est, vtrum testis, vel sua culpa, vel sua sponte se ingesserit: nā tunc æquius posset ei crimen suū opponi, quo os illi obstrueretur. Quando verò, non solūm absque culpa sua, verūm cōpulsus testimonium di-

cit, periculosum esset illum infamare: tunc vel maxime quando non tam necessitate quàm ob vindictam id fit. Quarto denique perpendendum est vtrum quanquam aliàs improbus sit, probè tamen & candidè verū fert testimonium. Nam si constaret falsum esse, multò iustius esset, etiam cum eius infamia impudens illi os compescere.

Argumenta autem quæstionis facilima sunt. Ad primum enim respondetur q̄ illa testimonia sunt penitus reipublicæ necessaria, quæ bonū habent autoritatis pondus: quod quidem citra culpam alijs etiam defectibus diminuitur. Et ideo qui illos habent, refutantur. ¶ Et per hoc patet solutio secundi argumenti. Haud enim omnis testium repulsa, pœna est, quæ ob culpam infligatur: imò quandoq; est cautela. Ad alterum autem membrum respondetur quòd vbi res non vergit in nocumentum alterius, quicunq; præsumitur bonus, dum non probat̄ malus. Quando verò agitur in tertiam personam, nemini fit iniuria, dum necessaria adhibetur cautela.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum testimonium falsum semper sit peccatum mortale.

uartum quod in teste confideratur est culpa, si falsus sit. De qua ideo quaritur an semper sit mortalis. Et arguitur à parte negatiua. Primò sic. Quandoq;

testis non studio, sed facti ignoracione falsum dicit testimonium: ignorantia autem excusat à mortali labe: ergo non semper falsum testimonium peccatum est mortale.

¶ Secundò. Mendacium quod alicui quidem prodest, nulli verò nocet, quodq; ideo officiosum appellant, non est mortale: sæpè autem testimonium falsum huiusmodi mendacium est: Puta dum testis falsitate illa studet quempiam vel à morte liberare, vel ab iniuria, seu iudicis seu aliorum testium: ergo hoc genus testimonium non erit lethale crimen. ¶ Tertio: ideo iusurandum à teste requiritur vt timeat peccando mortaliter peccare: hoc autem necessarium non esset si ipsum per se falsum testimonium semper esset mortale: si ergo est citra iuramentum quandoq;

contin

Dubitatio.

Solutio.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.

Primum argumentum.

Argumentū.

Argumentū.

contingere vt sit veniale. ¶ In contrarium est illud Prouerb. 19. Testis falsus non erit im punitus. vbi cũ sermo sit de punitione apud Deum, culpa denotatur mortalis.

Quæstio hæc secundum triplicem gradum absurditatis quæ in falso testimonio accidere consuevit, tribus conclusio nibus dissoluitur. Consideratur enim & secundum sacrilegium periurij, & secundum iudicij iniustitiam, & secundum falsitatem dicti.

Prima conclusio.

¶ Est ergo prima conclusio. Omne periurium siue in iudicio siue extrà, quantumuis de re sit minima, peccatum mortale est. Nec potest vlla ex causa alleuari vt sit veniale: quia adducere Deum in testem cuiusuis falsitatis sacrilega impietas est.

Secunda conclusio.

¶ Secunda conclusio. Mentiri in iudicio violando iustitiam, etiam citra iusurandum genere suo est mortale.

D. Thomas.

Verba sunt sancti Thomæ quibus insinuat opinionem quam quæstione præcedenti contra Caietanũ. constitui mus: nempe quòd potest mendacium in iudicio esse veniale. Ob id enim adiecit, genere suo, quod potest in indiuiduo esse veniale.

Probatio conclusio.

Conclusio inde patet quòd præclara iustitiæ virtus est ad salutem necessaria: & ideo qui illam transgreditur, charitatem, in qua salus consistit, auerfat. Quamobrem Decalogi præceptum Exod. 20. sub illa forma constituitur. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Nam testimonium falsum in fauorem proximi, non est mortale: neq; adeò quãdo dicitur vt idẽ impediatur iniuriam facere: quoniam neq; hoc est contra ipsum, sed illud cõtra ipsum existit quod dicitur, vt tollatur ei ius suum.

Tertia conclusio.

¶ Tertia conclusio. Mendacium, si aliam non habeat maculam quàm falsitatis, non est genere suo mortale. Patet: quia neq; est contra religionem neque contra iustitiam: & ideo genere suo non expellit charitatem. Teneatur ergo in memoria differentia conclusionum istarum. Omne periurium, non solum in genere, sed in quolibet indiuiduo est mortale. Mendacium citra iuramentum, si sit perniciosum, genere suo est mortale, sed potest fieri veniale. Iocosum autem & officiosum genere suo non est mortale, potest tamen ex circumstantijs illuc vsque crescere. Quòd si scisciteris vtrum sit grauius, periuriumne quodcunque extra iudicium, an perniciosum mendacium citra iuramentum in iudicio: Respondetur ex obiecto gra

Quaestio.

uius esse periurium, vtpote quod aduersatur religioni, quàm mendacium, quod aduersatur iustitiæ. Attamen in indiuiduis pensandæ sunt circumstantiæ, quibus potest cõtra simplex perniciosum mendacium malitia exuperare aliquod periurium.

Solutio.

Ad primum igitur argumentum respondet S. Thom. Primum quòd nemo debet in iudicio asserendo testificari, nisi id de quo per vigilantem cõsiderationem certam habet scientiam: sed quod sub dubio habet, sub dubio debet proferre. Attamen si post prudentem vigilantiam pro certo id habet, ac subinde asserit, quod falsum est, non ideo mendacij reus habetur: quia non iuit contra mentem, quod nomen mendacij sonat. Quare neq; si iuratus id affirmet, periurus est. ¶ Ex hoc responso elicit Caiet. neq; vltima talis testis subire restitutionis obligationem. Etenim (vt lib. præcedenti dictum est) restitutio, vel ratione acceptionis nascitur, vel ratione rei acceptæ: cuiusmodi autem testis ratione acceptionis, in qua culpa nõ in fuit, non fit restitutionis debitor. Neq; verò ratione rei acceptæ: quia cum testis nõ agat causam propriã, id quod alter perdit sibi nõ accrescit. Hoc autem corollarium cum his temperamentis verum est. Primum quòd nulla præseruit negligentia aut leuitas & temeritas in credendo: nam tunc certè teneretur testis in parte pro ratione negligentia. Dein de qui omni procul culpa falsus est, quantumuis non teneatur de sua substantia restitutionem facere, tenetur tamen dictum suum retractare, si illa via prodesse poterit, vt qui iacturam fecit amissum recuperet: tunc præsertim cum de vita aut fama agitur alterius. Quin verò licet iure testis nõ admittatur testimonium retractare nisi in continenti & absq; mora, vt patet extrà, de testibus: cap. præterea. nihilo minus quia (vt gloss. illic habet) etiam post temporis interuallum robur prioris testimonij retractatione infirmatur: tunc maximè, dum testis bonæ est existimationis, de quo nulla est suspicio, consultò fuisse mentitũ: debet quantumcumq; elapso tempore testimonium mutare, si modo intellexerit quòd aliquo pacto poterit famam & honorem alterius resarcire. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, mendacium officiosum adeò genere suo non esse mortale, vt neq; in iudicio tale fiat. Quare dum innocens vel testium calumnijs accusatur,

Ad primum argumentũ. D. Thomas.

Corollarium Caietani.

Ad secundũ argumentũ.

tur, vel iudicis iniquitate vexatur, dicere contra aliquid veritatem, vt illa via ab iniquo iudicio innoxius eripiat, nisi iusurandum interueniat, non est mortale. Et ratio est (vt ait Sanct. Thom.) quia iudicium iniustum, non est iudicium: ideoq; nihil illic contra iustitiam peccatur. Dum autem vniuersaliter ait iudicium iniustum non esse iudicium, non loquitur more styloq; doctorum iuris, sed sermone philosophorum moralium, qui quicquid vitiosum est, nullum arbitrantur. Iuris enim prudentes non omnem sententiam iniustam pro nulla ducunt. Sententia enim apud illos duplici de causa est nulla, scilicet, vel quia dimanat à non iudice, vel quia errorem continet, tum intolerabilem, tum etiam manifestum. Attamen etiam si non sit nulla, accidit esse iniustam triplici de causa, vt author est Gratian. can. episcopus. 11. quæst. 3. scilicet aut ex animo: vt puta quia iudex ex odio procedit: tametsi hoc quidem nisi alia ad sit iniquitas, sententiam non vitiat. aut ex ordine: nempe quòd non seruetur necessarius ordo iuris. aut ex causa: nempe dum contra veritatem aut facti aut iuris sententia pronuntiatur. Atq; hæc est essentialis iniustitia: nam reliquæ, accidentariæ sunt. Et quæ dicimus de sententia, quæ terminus est iudicij, idem & de iudicio censendum est. At verò licet hoc pacto sit sententia iniusta: non tamen (vt dicere cœpimus) censetur subinde nulla, nisi error tum intolerabilis, tum etiam propatulus sit: ideo admonet Grego. ead. cau. & quæst. dicēs, Sēntentia pastoris siue iusta siue iniusta timenda est. Ob id scilicet quòd quando error nō est manifestarius, ad reum non pertinet de illo iudicare. Consideratē ergo perpende duo verba: sententia, & pastoris. Priori nāq; intelligit quòd non sit intolerabilis erroris: & posteriori quòd sit veri iudicis. Hæc autem omnia in foro iudiciali intelliguntur. Nam in foro conscientia, quisquis omni procul dubio rescuerit sententiam esse iniquam, hoc est contra veritatem, potest non parēre: dum id modò citra scandalum faciat. Et ideo sanctus Thomas omne iudicium iniquum censet nullum. ¶ Ad tertium faciliè respondetur, quòd ideo stringuntur testes iureiurando, vt maiori percellantur timore. Grauius enim est à Dei religione præuaricari, quam humanam fauciare iustitiam.

Gregorius.

Ad tertium argumentū.

QVAESTIO OCTAVA, De iniustitia Aduocatorum.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæst. 71.

ARTICVLVS. I.

*Vtrum Aduocatus teneatur gratis
prestare patrocinium pauperibus in
suis causis.*

POSTREMA denique persona in iudicio est aduocatus: de quo primò quæritur, Vtrum teneatur pauperibus gratis patrocinari. Et arguitur à parte affirmatiua. Patrocinium inter alia misericordiae opera connumeratur: sed opera misericordiae gratis debent impendi, secundum illud Exod. 23. Si videris asinum odientis te iacentem sub onere, non præteribis sed subleuabis cum eo: cum tamē molestius premitur pauper lite contra ius sibi cōflata, quàm asinus onere. ¶ Secundò accedit autoritas Gregorij, qui inter suas homilias exponens locum Euangelicum Matthæ. 25. de talento quod seruus nequam subitū terram infoderat, ait: Habens intellectum, curet omninò nē taceat: habens rerum affluenciam, à misericordia non torpescat: habens artem qua regitur, vsum illius cum proximo partiarum: habens loquendi vsum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. Hæc enim omnia talenti nomine reputantur: talentum autem abscondere culpa est, vt de pœna ipsa deprehenditur quam seruus ille pertulit: ergò patrocinium est in præcepto. ¶ Tertio, præcepta misericordiae sunt affirmatiua, quæ idcirco loco & tempore obligant quo calamitas ingruit: necessitatis autem tempus in paupere est quoties iniuria opprimitur: ergo tunc aduocatus tenetur suo patrocinio illi adesse. ¶ In contrarium autem est quòd necessitas cibi non est minor q̄ illa qua pauper in iudicio vexatur: non autem semper tenetur diues cibo pauperi subuenire: ergo neq; patronus suo patrocinio.

Primum argumentum partis affirmatiuae.

Argumentum 2. Gregorius.

Argumentum 3.

Sicuti de accusatore quæsitum est vtrum de iustitia teneatur quandoq; accusare: & de teste

de teste vtrum teneatur testificari: ita & de aduocato operæpretium est scire an officio misericordiæ teneat fauore suo miseris suppetias ire. Ad quam vtique quoniam gratis pauperibus patrocinari vnum est elemosynarum genus, perinde respondendum est ac de alijs misericordiæ officijs de quibus diuus Thomas. 2. 2. q. 32. disputauit. Est ergo conclusio quæ sola quæstioni sufficit. Aduocatus non semper causæ pauperum patrocinium suum gratis præstare tenetur: sed tunc duntaxat cum nõ in promptu apparet quomodo ei possit aliter subueniri. Probatur conclusio. Præceptum misericordiæ, vt modò dicebamus, est affirmatiuum: obligat ergo non pro semper, sed miseria id inopis exigente: igitur vbi in promptu est vt possit aliter pauperi succurri, non te præceptum constringit, sed consilium admonet. Eò potissimum quòd ad impossibile nemo obligatur: & nemo potest omnibus opem ferre: licet sit consilium dum potes, alium beneficiendo præuenire. At verò vbi non est in promptu per viam aliam subuentio, tunc extrema censetur necessitas, atq; ad eò obligaris. Vnde Augustinus in princip. de doctrina Christiana: Cum omnibus, inquit, prodesse non possis, his tibi potissimum consulendū est qui prolocorum & temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictiùs tibi tanquam quadam sorte iunguntur. vbi rationem reddit cur omnibus non tenemur: nempe quia non possumus. Mox affirmatiuum præceptum suis qualitatibus circumscribit vt sit obligatoriū. Primum ratione loci: quia non teneris quærere quibus beneficias, sed occurrentibus auxilio adesse: secundum illud citatum Exod. 23. Si occurris oui aut asino vicini tui erranti, reduce eum. Secundò etiam addit rationem temporis: quia non teneris prospicere in futurum causis pauperum, sed in præsentia eis opulari: secundum illud. 1. Ioannis. 3. Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clausit viscera, &c. Subiungit autem Augustin. vel quarumlibet rerum opportunitatibus: quia dum homo omnibus non sufficit, illis citiùs opem debet qui sibi sunt aliqua necessitudine coniecti: secundum illud. 1. ad Timoth. 5. Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit. Duo ergo requiruntur ad præceptum charitatis: prius vt hæc circumstantiæ conueniant: postèrius vt non sit in promptu via paratior subuentionis.

S. Thomas.
Cōclusiōe
sponsiua.

Probatio.

Augustinus.

Duo requisi
ta ad præce-
ptū charita-
tis.

Et quod de aduocato affirmatur, de medico pariter cēsendum est: ac de alijs perinde qui misericordiæ officio leuare ærumnas possunt, miserorūq; necessitatibus opulari, siue publicis siue priuatis. ¶ Primum autem circa hæc dubium existit, quomodo intelligatur excusatio hæc præcepti, quando in promptu apparet quomodo alteri necessitati subueniri possit, vtrum satis sit vt tu excuseris, alios esse qui necessitatem intuentes & meliùs quam tu possunt, & arctiori vinculo tenentur. Sic enim vulgus existimat: quare passim audias hoc sese pacto excusantes, Est talis qui meliùs facere potest ac debet: cur igitur ego tenear? Respondetur nihilo minus istis eiusmodi physicis potentias & naturales obligationes, nisi adsit actus, non excusare reliquos qui succurrere possunt. quid enim misero prodest quòd multi possint & debeant, si accurrat illi nemo? Verba ergo hæc, si in promptu apparet aliter subueniri posse, intelligenda sunt in proxima aptitudine ad opus: scilicet vt credas vt vera absque te subuentum iri statim per alios. Alioqui si tu non facis, aliorum culpa tuam non excusabit. ¶ Sed alterum deinde hic restat dubium. Videtur enim D. Thom. nõ satis rei fecisse: loquitur inquam de extrema necessitate, nihil autem de graui: & tamen dubium est vtrum citra extremam teneatur etiam aduocatus patrocinari pauperi in graui necessitate, aut medicus etiam infirmum curare. Et quidem Caietan. in præsentiarū solam extremam necessitatē arbitratur secum asserere præceptum obligans ad mortale. Distinguit enim tres gradus: Primū extremæ necessitatis cui sub mortali culpa succurrendum est. Secundum necessitatis grauis citra extremam: cui non occurrere venialis inquit culpa est. Leuioribus autem succurrere consilium est: sed illas prætermittere nulla est culpa. Mirandū est tamen quomodo suiipsius fuerit oblitus: nam. 2. 2. q. 32. arti. 5. legitimè diuum Thomam interpretatus duos confessus est casus præcepti elemosynæ sub mortali: videlicet necessitatem extremam de necessarijs, & grauem de superfluis. In cuius confirmationem tractatum postea composuit de elemosyna: vbi eandē sententiam adstruxit necessariam esse concessū. Ioannes nanque non tantum de extrema loquitur, sed de vrgenti necessitate. Qui viderit, inquit, fratrem suum necesse habere, & clausit viscera sua, &c. Viscera enim quæ

Primum du-
bium.

Responsio.

Dubium se-
cundum.

Caietanus.

Caietanus
suiipsi⁹ obli-
tus.

folā extrema necessitas aperit, ferrea sunt & obstrusiora quā sinit charitas. Igitur non est dubiū quin perinde atq; in alijs eleemosynis in patrocinio locum etiam habeat grauis necessitas, vt in loco citato ait sanctus

Solutio proximi dubii.

D. Thomas Syluester.

Thom. quod rectē Syluester agnouit in verbo, aduocatus. §. 28. Ecquis enim dubitet, quin si in opis hominis omni fauore destituti citra periculum vitæ periclitaretur, honor aliāve illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur & patronus suo illi adesse patrocinio. Et pariter medicus quāuis nō immineret egro toto periculum mortis. ¶ Hoc autē verum est quōd cū in graui necessitate non sit præceptum nisi de superfluo, pensanda est & necessitatis grauitas, & aduocati aut medici possibilitas. Et quidem grauitas ex obiecto perpenditur: periculum enim præsentissimum vitæ extrema necessitas est. Et quanq̄ non esset tam certum periculū mortis, posset esse grauis necessitas: vt in infirmo graui tento infirmitate: & si cui grauius periclitatur honor & fama. Superfluum autem in aduocato, quatenus aduocatus est: sicuti & in medico: est tempus quod sibi superest. Haud enim ad succurrendum grauib; causis citra extremam tenetur horas succidere quas in alēda sua familia collocare eget: sed satis fuerit si sit diues qui non tanto tempore pro se eget, vt qd' sibi superest, causis pauperū impendat. Si non omnibus illis potius quæ grauiora sunt. Nam inde quōd scientiæ locuples est, tenetur partem etiam impartiri egenis: sicuti si alijs diuitijs afflueret. Qui enim inuisos habet pauperes, non est cur sit in conscientia securus: quia neq; est in tuto. ¶ Et per hæc clarent argumentorum solutiones. Qui enim iumentum sub onere iacens obuium habet, videt suam opem esse illi necessariam, cuius ideo fit inde debitor. Et pariter ad Gregorium responderetur, quōd ta lentum abscondere est, vbi necessitas occurrat, auxilium subtrahere. Et quantum ad tertium attinet, iam exposita est illa quæ obligat necessitas, atque illa quæ sub consilio militat.

Ad argumenta partis affirmatiuæ.

ARTICVLVS. II.

Vtrum meritò sint aliqui ab aduocationis officio arcendi.

P O S T hæc quæritur de aduocatorum qualitate & dignitate, vtrum aliqui sint tanquā in idonei ab hoc officio abigendi. Arguitur enim à parte negatiua: ab operibus misericordiæ nemo arcendus est. ¶ Secundum. Eiusdem effectus neutiquā incongruè assignatur diuersæ causæ: vacare autem sacris & peccatis sordescere, contraria sunt: incongruè ergo ab hoc officio arcentur ex vna parte infames, atque ab altera clerici. ¶ Tertiò. Quisq; tenetur proximum sicut seipsum diligere: nemo autem cohibetur propriam defendere causam: ergo neque cohiberi vllus debet vteri causam proximi. ¶ In contrarium autem est quōd infames & excommunicati repelluntur ab hoc officio: vt patet. 3. q. 7. cano. infames. & etiam monachi, nisi de licētia Prælati in causis pijs. 16. q. 1. ca. monachi. & extrā, de postulatio. c. ex parte.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

A D quætionem supposita distinctione duabus conclusionibus responderetur.

Bifariam enim quis potest à munere aliquo repelli, scilicet aut propter impotētiam aut propter indecētiam. Sed differūt q̄ impotentia simpliciter excludit hominem, indecētia verò non item: quia potest per necessitatem quod indecens erat fieri concedens. Est ergo prior conclusio. Qui potētia caret aduocandi neutiquā patrocinari potest siue potentia desit in sensu interiori, quales sunt furiosi, qui sanum non habent sensum: atq; impuberes, qui ipsum non habēt integrum ac solidum: aut in exteriori, sicuti sunt surdi aut muti. Requiritur enim in oratore primum mens non solum sana, verum etiam extructa ad iudicandum: & deinde cū causæ in foro exteriori agantur, instrumenta ad exprimendum conceptus. ¶ Secunda conclusio. Duplex est qualitas quæ in aduocato existens, nisi necessitas adit, indecētem facit aduocationem. Prior est dignitatis excellētia. Posterior verò orbitas aliqua, aut defectus. Excellētia in quam dignitatis indecētes reddit sacerdotes, & maximè monachos vt in foro versentur. Qui enim sunt sacris ministerijs mācipati, orationiq; perinde & cōtemplationi addicti, eos minimè decet ad secularis causis demitti: quæ & impedimētō illis sunt nē possint spiritualibus vacare: & auctoritatem diminuunt, atque offuscant, nē pro sua conditione & statu in honore

Distinctio.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

nore

nore & existimatione habeantur. Orbitas autem aut corporalis esse potest & naturalis, aut quæ ex peccato proficiscitur: corporalis inquam ut cæcitas. Nam qui cæcus est, non est ad dicendum aptus. Nemo enim a criminationi habere potest nisi eos videat cū quibus loquitur. Nam per oculos & concionis attentione excitatur orator: & per eosdē spiritus quoque remittit quibus vegetatur oratio. Loquimur enim de oratore qui voce causas agit. Nam in illis qui scripto respōsa dant non tantū officit oculorum orbitas. Fœdior autem ac nocentior est qui corruptis moribus sordescit. Qua ratione repelluntur infideles hæretici, excommunicati, atque infames, qui grauioribus criminibus maculati sunt. At verò, ut in cōclusionē adiectum est, ingruere potest necessitas qua eiusmodi decentia compensetur. Quare & monachi pro suis ecclesijs, atque alij pro seip[s]is & sibi coniunctis, aduocationis officio fungi possunt. ¶ Primū ergo omniū in præsentiarū animaduertēdum est, quāta in aduocato req[ui]sita sit dignitas: quæ certè paulò minor desiderat̃ q̃ in iudice. Vnde cum in alijs cunctis actibus atq; officijs præscientiæ copia requiratur morum probitas, in orato repotissimū atq; in aduocato etiam philosophi id singulariter exigunt. Quare in descriptione Oratoris prius ponunt, Vir bonus, ac subinde dicendi peritus. Debet enim patronus cum primis summa fide cliētis curam suscipere: deinde cauere nē parti aduersæ iniuriam inferat, ac demum ea pollere auctoritate, ut non tantū iuris prudentia, verū & morum præcipuè integritate fidem sibi arroget. Nam prauis, ut ait lib. 12. Quint: etiā vera dicētibus fides deest: videturq; malus aduocatus malę causæ iudicium & argumentum. ¶ Interrogatio autem hic existat theologica, Vtrū dum quis se contra ius in hoc officium insinuat peccet mortaliter. ¶ Responsio. Respondetur quòd si defectus non multū ad rem referat, non est mortale crimen: imò potest fieri etiam citra veniale. Ut si mutus scripto consulat & emendatus infāmis, si tamen absq; vlla iuris peritia & negotiorum experientia ingereret sese, non esset à mortali culpa immunis: quandoquidem in illo periclitarentur causæ sibi concredita.

prodirent, & stulti ad consulendum, & inexpecti medici ad medicandū, & infames ad corripendum, potiùs pestilentes haberentur q̃ misericordes. ¶ Ad secundū respōdetur q̃ Ad secundū. sicut virtus inter duo extrema constituitur, ita & patrocinandi muneri alij per excellentiam non sunt apti, atq; alij per defectum. ¶ Ad tertium autem respondetur quòd necessitas non incumbit tanta succurrendi alienis negotijs quā proprijs: & ideo infames admittuntur in causis proprijs & non in alienis. Ad tertium.

ARTICVLVS. III.

Vtrū aduocato delictum sit iniustam causam defendere.

OST aduocati dignitatem sequitur de idonea aduocandi forma: nempe vtrū licitū sit causam iniustam defendere. Haud enim desunt à parte

affirmatiua argumenta. Etenim sicuti laus medicæ artis inde maximè relucet quòd desperatos morbos medicus sanat: ita & aduocatus inde præcipuè commendari assolet q̃ infirmas causas propugnat. ¶ Secundò. Si causam propter iniustitiam deberet deserre, non eò punirentur aduocati quòd causas perdunt: puniuntur autem tanquā præuaricatores, qui diuersam adiunant partem: vè patet cap. 11. quem pœnituerit. 2. q. 3. ergo licitum est susceptam causam contra iustitiam defendere. ¶ Accedit tertio quòd maior illic apparet culpa, vbi causa iusta iniuste defenditur: puta dum vel falsi producantur testes, vel leges allegantur falsa: quā iniustā causam via regia defendere. licet autem aduocato astutijs vti ac technis, sicuti militi ex insidijs pugnare: ergo iniustam causam protegere non est prorsus nefas. ¶ In contrarium autem est reprehensio illa. 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium: & iudicò iram Domini merebaris. Primum & Secundum. Tertium.

AD quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Aduocatus qui sciens & prudēs iniustam causam defendit, tum mortaliter contra iustitiā peccat, tum perinde ad restitutionem tenetur. Probatur. Qui ad malum cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, atq; ipse qui facit: secundū illud Pauli, ad Roma. 1. Digni sunt morte, non solum

Manus oratoris.

Quintilianus.

Interrogatio theologica. Responsio.

Ad primum argumentum.

AD primum igitur argumentum respondetur, non omnia opera misericordiae omnes decere. Imò si indocti ad docendum

Primum affirmatiua.

Secundum.

Tertium.

Prima conclusio.

Probatio.

Paulus.

solùm qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt: aduocatus autem & consilio & fauore cooperatur ei qui iniustam litem gerit: quin verò ipse est qui litem nutrit: ergo mortaliter peccat: ac subinde cùm peccatū sit contra iustitiam, nemp̄ in nocumētum alterius partis, ad restitutionem obligatur.

Postrema cōclusio.

¶ Posterior conclusio. Qui per ignorantia, iniustam tuetur causam, excusari pro ratione ignorantia potest, tam à culpa quàm à re stitutione. Conclusio in omnibus materijs clara est.

Dubitatio.

¶ Emergit autem ex priori cōclusionē dubitadi occasio de causa dubia. Vtrū aduocatus suscipere eam causam possit ac subinde defendere, quæ iudicio suo anceps est. Et quidem si in æquili brio dubitatio p̄deat, in promptu est affirmatiua responsio: quoniam iuris prudentis munus non aliud est quàm legum sensa bona fide ad alterutram partem applicare. Imò hinc omnes lites p̄cedent quòd res aut iure aut factò in dubio versantur. Sed ratio dubitadi potissima est, utrū etsi aduocatus intelligat aduersam partem maiorem habere iuris energiam, possit eam quæ minoris est probabilitatis defendere. Apparet nanq; id nō esse licitum: quoniam videtur nihil aliud quàm iniquitas iudicem in eam partē inclinare & trahere, contra quā pronuntiare deberet.

Argumentū.

¶ Respondetur nihilo minus sub distinctione. Quando enim est causa mortis, aut sanguinis, aut vbi honor, alicuius periclitatur: tunc actori contra reum patrocinari, nisi minimum tanta vigeat probabilitate accusatio, quanta defensio, profectò ingens esset scelus: quoniam melior est conditio possidentis: maxime in fauorem honoris & vitæ. Ac ferè idem est cùm quis reus sit vt de sua deturbetur bonorum omnium possessione. Imò in hisce casibus, potissimū in causa capitis, nisi reus perniciosissimus haberetur, pium esset eius suscipere patrocinium, etiam si eius causa minoris esset probabilitatis: dummodò nulli fraudi panderetur locus. In causis autem minoris momenti, tametsi vix absq; periculo possit infirmior causa defendi ac debilior: tamē si ad rigorem conscientia loquamur, non est cur omninò condemnetur: dummodò patronus clientem in primis suum admonitū curet, iustitiam non tam ei quàm alteri parti arridere: deinde nulla profus vtat falsitate: leges scilicet aut cōmenticias allegando, aut falsè interpretando, sed illis semper vtatur, quæ causæ suæ suffragantur: reliqua verò

subtriceat argumenta, quæ à parte contraria militant. Et ad argumentum in contrarium respondetur, quòd vnique licitum est ius suū absque vi & fraude experiri & persequi. Et ideo cū patroni munus sit suo clienti fauere, nemini iniuriā facit si merita suæ causæ patefaciat. Altera verò pars sibi viderit, cui patrono suam concedat causam: & iudex etiam sibi, vt quadratus stet, nè in partē nutet infirmiore. Tametsi vt dicebam similitum causarum defensio non caret periculo adulterandi leges.

Ad primum igitur argumentum respondetur disparē esse medici atq; aduocati rationem. Medicus nāq; qui desperatum morbum curandum suscipit nemini iniuriā irrogat, scilicet neq; tertio, neque verò infirmo, si ipse consentit. Aduocatus autem qui vnā partem sic propugnat vt alteram expugnet, licet scientia laudem mereatur, est tamen secundum voluntatem iniquus.

¶ Secundum autem argumentū de illo qui bona fide causam suscipit, quam post contestatā litem intellexit esse iniquam, abditioris est ambiguitatis. Respondet enim S. Tho. quòd non debet eam prodere vt alteram partem iuuet secreta iniustæ causæ retegendo: esset enim tunc præuicator, iuxta ca. si quem pœnituerit. 2. q. 3. quæ iam exposuimus: sed debet eam dissimulanter deferere.

¶ At verò solutio hæc ansam contra se affert arguendi. Si enim quis accusatori patrocinaretur contra aliquem in causa capitali, quem de

currente causa euidenter nosset esse innocentem, teneretur causam prodere, vt eū à morte liberaret. Imò verò agere testem eius innocentia, & transire ad defendendum eius causam. Nam innocentia tanto potitur iure, vt etiam iudex, vt supra dicebamus, cui illa esset cognita, ad id ipsum teneretur, nedū aduocatus. Conceditur ergo huius argumenti conclusio. Nec sanctus Thomas loquitur nisi in communi ordine & stylo iuris. Quin etiam si causa in re grauissima versaretur, quæ paulò minoris aestimaretur quàm mors. Vt si quæstio esset de celeberrima fama & honore, statuq; alicuius illustis, idem pro meo captu censerem. Hoc sub aliorum censura dixerim: dummodò aduocatus non sub dubio id nosset, sed certissima scientia. Et prætereà dum id posset facere absque scandalo, & præmissa fraterna admonitione, qua id comminaretur accusatori, nisi desisteret. Et

M̄s S. Tho.

dando

dando quam posset operam nè accusatoris vita periclitaretur. Sed tamen si vsque adeò ille nequam desiperet vt respiscere renueret, profectò cum eius periculo id posset facere. Imò si citra suum ipsius detrimentum id posset, arbitror teneretur. Et vice versa illi qui reum mortis defenderet, quantum nos fet iniuste se protegere, neutiq̃ liceret causam eius proderet: licet deberet deserere causam, si nullo eum colore tueri posset.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum licitum sit aduocato pretio patrocinari.

Equitur denique de stipendio patroni, vtrum sit licitum. Arguitur nanque a parte negatiua. Opera misericordie non sunt intuitu humanæ retributionis exhibenda: secundum illud Luc.

14. Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos neque vicinos diuites, nè fortè ipsi te reinuient. patrocinari autem vt articu. i. dicebamus, officium est misericordie: ergo gratis est impendendum. Eò potissimum quòd est spirituale opus: & spiritualia non licet temporalium æstimatione tribuere.

¶ Secundò arguitur. Iudici, quia persona est necessaria in iudicio, non licet quidpiam ab alterutra parte litigantium recipere, vt Augustinus ait contra Macedo. & refertur. 14. q. 5. can. non sanè. aduocatus est etiam necessaria persona: ergo neque illi id licet. ¶ In còtrariu est ibidè Augu. vbi ait q̃ aduocatus licitè vendit iustum patrocinium, & iuris peritus verum consilium.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Licitum est aduocato suum patrocinium pretio æstimare. Facilis est ex superioribus eius collectio. Nam quæ hominis propria sunt, neque alteri de iustitia debet, citra iniuriam potest vendere: quia nemo quæ sua sunt gratis donare tenetur. Sciètia autem iuris periti, & aduocati solertia & prudentia, sunt propria ipsorum bona, sicuti & sciètia medici & cuiusuis Doctoris alius facultatis: neque illa rigore iustitiæ semper alijs debet: ergo tunc poterit pretio illa æstimare ac vèdite. Posterior conclusio. Si quis istoru per improbitatem aliquid vltra modum extorqueat, mortaliter

peccat: idq; contra iustitiam. Patet conclusio in primis autoritate Augustini eodem loco: vbi ait quòd ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent: data verò per tolerabilem consuetudinem non solent, scilicet repeti. Et ratio deinde est in præptu: nam eismodi officia pretio sunt æstimanda: in his autem quæ pretio penduntur excessus pretij iniustitiam operatur. Cui quidem rationi applaudit lex etiam ciuilis. C. de postul. l. si qui.

¶ Circa priorem autem conclusionem dubitas forsan quomodò sit æstimandum huiusmodi patrociniu pretium: vtrum consistat in indiuisibili, an potius latitudinem permittat vt possit quisque pacisci quantum velit. Arguitur enim quòd tantum cuique petere liceat, quantum exprimere valuerit: quoniam re vera sciètia hominis est sicut margaritum quod nullo certo æstimatur pretio, sed pro voluntate contrahentium. Imò omni est magarito pretiosior, secundum illud Prouerbi. 16. Posside sapientiam: quia auro melior est. ¶ Respondetur nihilo minus aduocatorum pretium, perinde atque aliarum rerum duplex esse: vt lib. 6. dictur sumus: scilicet & legitimum, & naturale. Legitimum inquam quod lege taxatum est: consueuerunt enim lege taxari mercedes operarum ministrorum iustitiæ: videlicet tam scribarum, quàm aduocatorum, atq; aliorum: vt scilicet pro tali scripto tantum eis pendatur pretium: & pro tali, tantum. De quibus vtique pretijs dubitari non licet, quin sit peccatū iniustitiæ quidquã vltra ex pacto suscipere: & qui plus percipit, ad restitutionem tenetur. Si lex modò sit vsu recepta, neq; annuete principe abrogata. Quoniã vt lib. 1. dictum est, leges obligant conscientiam, atque ille potissimum quæ de rerum æstimatione iusta causa feruntur. Et est profectò iustissima, patrocinijs præstandis responsi sique ferendis mercedes lege publica statuere. Alioqui cum litigantes ab vna parte pudor suffundat, si parum conferant: ab altera verò vincendi auiditas extimulet: non possunt non esse inmodice. Quæ vtique ratione vsu maximè fieri solet vt lites nutriantur: & vtrauis pars vincat, maior tamen sortis portio causidicis obtingat. ¶ At verò quãdo mercedes nō sunt lege constitutæ, quia neque omnes commode possunt: tunc superest dubitandi ratio, vtrum iurisconsulto quantum exprimere potuerit exigere

Dubium

Solutio

Scrupulus

Primum armeniu par- tis negatiua

Secundum

Augustinus

Prima cõclusio

Ratio cõclusionis

Vltima conclusio

exigere liceat. Tunc enim militare videtur argumentum quod supra fecimus de rebus pretiosis, quæ tanti stant quanti vendi possunt. ¶ Respondetur nihilo minus id non esse licitum. Nam rerum, vt libr. eodem. 6. dicturi sumus, aliæ sunt non simpliciter ad vsum humanum necessaria: quæ autem licet tantum æstimentur quanti vendi possunt, non vergit in reipublicæ perniciem. Sed aliæ sunt humano vsui omninò necessaria: vt frumentum, vinum, lana, &c. quæ citra iniuriã distrahi nequeunt nisi iusto pretio, pro ratione temporum, & locorum. Atq; huius generis sunt forensia munera. Quare optime ait Augustinus.

Augustinus.

¶ Quocirca neq; scriba, neq; aduocat⁹, quãtũ libuerit, exigere potest. Imò verò neq; recipere. Nam etsi gratis auctiora illa pretia videantur conferri, nunq̃ tamen re vera cõferuntur, nisi coacta voluntate. Sunt fateor pensandi labores, quos studentes ad comparandã iuris peritiã exhauriunt, & quos faciunt sumptus, & præ omnibus ingenii eorum & scientia: sed tamen cum moderamine, habita qualitate & quantitate causæ, & litigantium possibilitate. Neq; verò audienda eorũ sunt hæc obtendicula. Aiunt enim non posse aliter suum sustentare statũ, cum tamen status eorum & cõditio non sit ipsorum iudicio æstimanda, qui illas sibi vsurpant fastuosas pompas. Si enim scribæ & vinctu & vestitu nobilitatem præ se ferre contendant, & aduocati illustrium statum: non debent illos splendores miserorum sumptibus sustentare. ¶ Vnum autem providenter iure cautum est, nè aduocatus de quota litis pacificatur: scilicet de medietate, aut de tertia, aut de duabus tertijs, &c. vt habetur C. de postulati. l. si qui. & illic Bartol. & l. item. C. de procura. & l. sumptus. ff. de pact. Et fuit optima ratio legis: nam illa via inferperent fraudes & technæ, quas aduocatus vt vinceret excogitaret. Imò verò eadem ratione, quicquid nonnulli Glossatorum in contrarium musitent, neque licet pacisci de aliqua certa quantitate sub condicione victoria, quæ sit tanquam honorarium. Nam eadem omninò offerretur tunc nefandis fraudibus occasio. Sed tantum licet pa-

Aduocat⁹ nõ potest pacisci de quota litis.

cisci absolute de tanta quantitate, in vtriusque partem euaserit causa.

Ad primum igitur argumentum iam supra responsum est. non quicquid homo potest, facere debere per misericordiam: sed hoc tantum nos admonet Euangelium, vt eorum quæ per misericordiam exercemus à Deo solo expectemus mercedem. Quare vbi causa pauperis te cogit ei patrocinari, id debes solo diuino intuitu facere. Non tamẽ, vt supra diximus, tenemur semper ad talia opera: sed vendere suum potest homo patrocinium. Nam etsi scientia res sit spiritualis ratione subiecti, non tamen illius est generis spiritualium quæ gratis accepimus, gratisque debemus: imò nostro sudore & vigilijs parta nobis est, vt lib. 9. sub titul. de sumo. liquidius fiet. ¶ Secundum argumentum

Ad primum argumentũ.

Ad secundũ. ¶ Secundum argumentum aduocatum. Nam cum singuli istorum veritatem prorsus tueri debeant, perinde scilicet aduocatus vt reliqui, nulla apparet ratio cur huic potius quam alijs pro defendenda veritate liceat mercedem recipere. Est tamẽ discrimen quod finis proprius iudicis actus est iustum & veritas in communi, sine respectu actoris vel rei: ob idque ob veritatem dicendam neutri illorum quidpiam recipere licet. Scopus autẽ aduocati non est iustum simpliciter, sed iustum clientis sui, cuius causam omnibus suis viribus protegit, altera neglecta: & ideo non solum, vt aliqui putant, pro labore, sed pro ipso patrocinio & defensione veritate potest mercedem suscipere: sicut Doctor pro veritate docenda quam dilucidat. Nihilo minus autem restat & inter iudicem & testem differentia, quod iudex non solum pro veritate pronuntianda nihil potest à litigantibus percipere, quia est communis vtrique: sed neque pro labore & studio id sibi licet, sed reipublica debet illi providere tanquam personæ publicæ. Non quod iure naturæ id sit prohibitum, imò si nullus existeret metus nè intuitu pretij in alterutram partem corruptus propendèret, ius naturæ non prohibet quin possit à litigantibus aliquid recipere, sed propter talem metum iure civili cautum est, vt ærario publico sustentetur. At verò testis quia non est vsque adeo persona publica, sed citatur ab illa parte cui interest, quanuis pro veritate dicenda nil possit recipere, quia cuiusque parti debet eam syncerè proferre: tamẽ pro labore

Ad secundũ.

Discrimen inter iudicem actus & aduocatum ad recipiendam mercedem pro tutela veritatis.

ad. ciuia

labore suo recipere potest pretium ab eo à quo citatus est. ¶ Cum autem iudici negamus quicquam recipere posse, inficias non imus quin pro subscriptione aut citationis aut sententiæ quidpiam ei cõstitui lege possit. Hæc em̄ meditatio nõ est præsentis loci.

Q V A E S T I O N O -
na, de contumelia.

Sanc̄t. Thomas. 2. 2. quæst. 72.

ARTICVLVS. I.

Vtrum contumelia consistat in
verbis.

Xpeditis verborũ iniurijs quæ forẽsi iudicio accidere solent, progrediendum nobis est ad illa etiam iniuriosa verba quæ extra iudicium vsu veniunt. Quæritur ergo primò de cõ-

tumelia, vtrum consistat in verbis. Arguitur enim à parte negatiua. Contumelia nomen est nocuenti: verbo autem nullum nocumentum videtur inferri, sed factis potiùs læditur vel persona vel honor eius: ergo contumelia non in verbis, sed in factis contingit. ¶ Secundo de honoratio quæ verbis fit, suũ habet peculiare nomen vituperij & conuiitij: hæc autem à contumelia differre videntur: ergo contumelia non consistit in verbis. ¶ In cõtrarium est quòd solum verbum auditu percipitur: contumelia autem ad aures pertinet: secundum illud Hierem. 20. Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia est in verbis.

QVinq̄ sunt capitales iniuriarum species verbalium extra iudicium: nempe contumelia, detractio, suffurrus, irrisio, & maledictio. Contumelia autem & detractio primò per se differunt ex obiecto: Cõtumelia enim est iniuria quæ contra honorem alterius fit: Detractio verò est famæ læsio. Dif ferunt nãq; honor & fama, quòd honor est reuerentia alicui propter aliquam excellentiã ac potissimùm propter virtutem exhibita: Fama verò, vt habetur in glo. c. vestra. de

cohabit. cler. & mulie. est illæsa dignitatis status, vita & moribus cõprobatas. Velsi cum theologis ac philosophis loquamur, est clara illa notitia quam alij de nobis habent. Itaq; esse potest honor sine fama, & è diuerso. Exhibetur enim reuerentia magnati quãdoq; propter sanguinis excellentiam, cuius tamẽ morum sinistra habetur existimatio. Ac vice versa esse solent priuati viri in angulis latitantes, honoribus orbi: quorum tamẽ vitæ clara habetur opinio. ¶ Hoc præiacto discrimine ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Contumelia propriè loquendo in verbis consistit. Probatur. Contumelia, vt modò dicebamus, idem est quod dehonestatio, reuerentiæ contraria, quæ honori exhiberi solet. Honor autẽ dupliciter alicui tollitur. Vno modo, vt si dicamus mediatè: puta dum id quod honoris causa erat, submouet. Qui enim diuiti substantiam, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripit, honorem eius contenebrat. Sicuti qui sapientis scientiam læsione cerebri aufert. Nam exinde incipiunt illi minoris haberi. Quapropter ille solus honor verus est, qui virtuti debetur: quippe qui ex nulla extranea causa præterquam ex Deo depèdet. Eiusmodi autem de honorationis non faciunt propriam speciem, sed referuntur ad alias iniurias: puta ad furtum, homicidium, & reliqua. Secundo autem modo auferet alicui honor directè & propriè. Et hoc fit dum quis quidpiam in notitiam alicuius deducit quod eius honori officit. Nam sicut honor excellentiæ debetur, ita & turpitudinis notitia causa est de honorationis: atq; in hoc propriè ratio contumeliæ consistit. Deducere autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationem signi: & cum secundum Augusti. 2. de doctri. Christi. verba, inter homines primas partes significandi obtinuerint: sunt enim secundum Aristot. 1. Peri. eorum conceptionum indicia quæ sunt in anima, consequens fit vt ratio contumeliæ propriè in verbis inueniatur. Vnde Isidorus in suis etymolo. Contumeliosus, inquit, ille dicitur qui velox est & tumet verbis iniuriæ. Allusio enim vocum est, tumet, & contumelia. ¶ Posterior conclusio. Contumelia extenso nomine etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi. Hoc patet: quia & rebus ipsis, vt illic docet Augustinus, conuenit signa esse aliarum rerũ. Quapropter & factis potest quis alterius vitium patefa

Prima conclusio. Probatio.

Primum argumentum.

Secundum.

Differentia contumeliæ & detractiois

Augustinus

Aristot.

Isidorus.

Postrema conclusio.

Probatio. Augustinus.

Glossa. patefacere. Vnde super illud ad Rom. 1. Contumeliosos, superbos, &c. dicit glossa. contumeliosos illos esse qui dictis & factis contumelias & turpia inferunt. Hinc fit nullum factorum, quatenus res sunt, rationem habere contumeliæ, sed quatenus vim habent significandi. Dum enim quis fores alienas effringit furandi animo, non contumeliosus, sed latro est. Si autem id in vituperium & vilipendium domini conetur, fit contumeliosus. Significat enim re illa dominum flocci pendere. Pariter si quis fuste agasonem cædat, non animo dehonestandi sed ferendi, non perinde contumeliosus est atque si nobilem pulsaret: nō vt dolorem incuteret, sed vt auferret honorem. Et eadem ratione qui uxorem vicini libidinis gratia sollicitat, non est formaliter contumeliosus in vicinū suū, sed si id tentaret vt honori mariti officeret. Designare enim tunc contendit turpitudine illa hominis vilitatem. Enimuero quantum ad rem attinet cōtumeliæ, non semper exigitur vt vitium quod propalari contenditur peccatum sit: quanuis huiusmodi contumelia sit insignior: sed satis est esse vitium generis, aliūve animi vel corporis morbū, aut quidpiam excellentiæ contrarium ob quam homines honori habentur. Vt si hominem denotes malignè natum, aut ignauium, &c. Neq; verò requiritur vt sis contumeliosus quòd hominem infames, vitium eius occultum detegendo: nam etiam si publicum cōcubinarium, aut coclitem, aut fordidè natum sic appelles, contumelia eum afficit: maiore autem si talia illi imponas. Præter hæc autem factorum genera, sunt alia per se ipsa contumeliosa: quia nihil aliud in se habent quàm significationem: vt nasum vel pollicem inter duos digitos demonstrare, aut linguam inter dentes. Significabant enim hæc, vt fertur, Romanis foedissimum vitium. ¶ Hæc autem contumeliæ descriptio occasionem offert sciscitandi, vtrū ad eius rationem necessariū sit vt verba aut facta in præsentia alterius fiant. Apparet enim id esse necessarium. Nam hoc differunt contumelia & detractio, quia illa vim affert & contemptum, hæc autem ad fraudē inclinatur & dolum: illa ergo fit in præsentia palam: sicuti hæc clam in absentia. ¶ Respondet perinde differre contumeliā à detractioe ac supra de rapina & furto diserebamus. Contumelia enim quia contemptum significat, & reuerentiæ quæ in præsentia fit ad-

uerfatur, ingenio suo in præsentia irrogatur: vel si fiat in absentia non est eò quòd cōtumeliosus illam celare velit vt detractor: imò ob hoc verba in absentem iactat, vt in eius perueniant notitiam. Quare consultò dixit sanctus Thom. contumeliam esse cum quis id quod est contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum: hoc est cum sua intentio est in faciem tale conuitium iactare.

AD primum argumentum respondetur quòd verba quatenus sonus quidam sunt naturalis, neminem lædūt nisi forsitan tenerimus sit auribus: at verò quatenus signa existunt, honorem & auferunt si sint honesta, & auferunt si sint turpia. Eò quòd honor de excellentia quæ in hominum notitia est ortū habet. Facta autē quatenus facta sunt, suas, vt diximus, habent vitiorū species: sed quatenus signa sunt, pro verbis reputantur. ¶ Ad tertium respondetur, per discrimen illud designari solitum inter contumeliam, conuitium, & improprium. Contumeliam enim, quæ literarum collusionem cum Isidorō nimium obseruant, à cōtumeo deriuari contendunt: cōtumeliosus enim tumens est & turgenti animo inflatus. Quauis vt Vlpian. vult. ff. de iniur. l. 1. à cōtemendo rectius dicatur. Quare sua primæua significatione solū significat dicti acerbitatem contra honorem alterius: sed tamen ex vsu accommodatione, apud Theologos illam speciem significat qua obijcitur alteri peccatū mortale: vt quòd sit hæreticus, aut latro, &c. cōuitium autem latius patet: vt sit maledictū quo alteri obijcitur, malū quod uis, seu culpæ, seu pœnæ. Vnde Cicero pro Coelio: Maledictum, inquit, nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantius iactatur, conuitium: si facetiū, vrbani-
Ad primum argumentū.
Ad tertium.
Interstitium inter cōtumeo & improprium.
Isidorus.
Vlpianus.
Cicero.

tas nominatur. ¶ Quod autē Labeo apud Vlpian. ff. de iniur. l. 1. Item apud Labeonem. ait: nempe conuitium perinde sonare atque conuocium: quasi plurium cōeuntes voces ad maledicta in vnū iactanda: sicuti. 4. Reg. 2. de puerorum vociferatione legitur aduersus Eliseum in clamantium, Ascende Calue: forsan non multum ad rem pertinet. Non enim, con, in hoc nomine tam concursum significat plurium, quàm vehementiam: sicuti in, conficio. Et crediderim ex, vitium, componi: conuitiari enim nihil aliud est quàm vitij alterum conspergere. Nisi dicatur à conuitando

Sciscitatio.

Ratio alteri partis.

Solutio.

Valla. uitando: vt lib. 6. ait Valla. Nam quæ conu-
tius profcindimus, procul à nostro cõtuber-
nio vitam? quasi illũ à nobis per cõtemptũ
abigentes. Hæc autẽ ad grãmaticos attinẽt.
Improperiũ verò aliam peculiariter speciem
cõuitij significat: nẽpe cũ quis alteri benefi-
ciũ obijcit quod à se receperat: secundũ illud
Ecclesi. 20. Exigua dabit, & multa improp-
erabit. Et apud Comicum: Istæ cõtemoratio
quasi exprobatio est immemoris benefi-
cij. Sed hæc tamen receptissimo vsu promi-
scuè vsurpantur. ¶ Quæstiũcula autẽ scho-
lastica fese hic lectori fortè offeret, vtrũ om-
nes hi atq; alij cõtumeliarũ modi eiusdem
sint speciei: an verò specie differant, sicut &
ipsa probra differũt quæ quis in alterũ iacit.
Crediderim cũ Caietano omnes esse eiusdẽ
speciei. Nam cõtumelia species est specialis-
sima, vt puta quæ vnũ habet honorẽ pro ob-
iecto, quæ ab eo aufert qui per vim patif in-
uolũtariũ: ab vna enim ratione formali obie-
cti vnica species cõstituit. Nihil minũ au-
geri tãtũ potest cõtumeliæ grauitas vt eius
expressio de necessitate sit cõfessionis. Vt si
quæ hæreticũ, aut traditorẽ, aut quid simile
appelles, id ipsum est cõfessione explicadũ.

ARTICVLVS. II.

Vtrũ contumelia, & generaliter
conuittium, sit genere suo peccatum
mortale.

VM contumelia in verbis vt
dictũ est cõsistat, quæ genere
suo nõ videtur tam enormem
habere læsionẽ: meritò quærit
vtrũ perinde atq; homicidiũ,
& furtũ, & adulteriũ, sit etiã genere suo mor-
talis culpa. Arguitur enim à parte negatiua.
Nullũ mortale crimẽ esse potest virtutis offi-
cium: cõuitiari autẽ est actus virtutis eutra-
peliã, ad quã secundũ Philosophũ. 4. Ethic.
pertinet bene conuittari: ergo cõtumelia nõ
est mortale peccatum. ¶ Secũdò arguitur.
Peccatũ mortale viri perfecti nõ admittunt.
quit tamẽ nonnũq; cõuitijs & cõtumelijs vtũ-
tur, vt patet apud Paul. ad Gal. 3. O insensati
Galatã! Quin verò & Christus Luc. vlti. O
stulti, inquit, & tardi corde ad credendum!
ergo contumelia nullum est peccatũ. ¶ Ter-
tio. Quauis id quod est ex genere & obie-
cto veniale possit ex fine & ex circumstantia
fieri mortale: vt mendacium quando fit per

niciofum: tamen vice versa id quod gene-
re & obiecto est mortale, fieri non potest ex
intentione veniale: quia suũ secũ affert obie-
ctum: quocunq; enim sine furẽris, mortali-
ter peccas: si ergo contumelia ex genere suo
peccatum esset mortale, nunquã posset ab
illo cadere gradu: quod tamen est falsum:
nam leue conuittium aut ex subreptione col-
lapsum, nemo vnquã pro mortali duxit.

¶ Quartò. Omne peccatum mortale vel est
capitale vel alicuius capitalis soboles: con-
tumelia verò nõ est capitale, vt per se liquet:
neque verò capitalis criminis germen: nam
maximã irã, vt Gregorius. 31. Moral. autor
est. Quod tamen falsum esse videtur: nam
potius aut ex superbia gignitur, secundũ
illud Prouerb. 10. Vbi superbia, ibi contume-
lia. aut ad stultitiã reducitur, secundũ aliud
Prouerbio. 20. Omnes stulti miscentur con-
tumelijs. ¶ In contrarium est, qd nihil eter-
nam commeretur pœnam nisi mortale sit
crimen: conuittator autem infernali pœna
dignus est, secundũ illud Matthæ. 5. Qui
dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ
ignis.

AD quæstionem tribus facilimis conclu-
sionibus respondetur. Prima est. Contu-
melia genere suo peccatum est mortale: idq;
atrocious quã furtum & rapina. Hic autem
animaduertendum discrimen est inter pec-
cata quæ in facto consistunt, atque ea quæ
in verbis posita sunt. In illis nanque pecca-
tis genus ex solo obiecto perpeditur: in ver-
bis autem non nisi ex adiuncta simul inten-
tione. Quare hinc, genere suo, non id tantũ
sonat quod est ex obiecto: sicuti in furto &
in homicidio, sed etiam ex intentione. Et
ratio est quòd cum verba re ipsa non offen-
dant, sicut facta, sed significatione: signifi-
catio autem ex intentione fiat aliquid expri-
mendi: non censetur formaliter contumelia
nisi quæ ex animo conuittandi procedit, vel
ex crassa ignorantia & negligentia aduer-
tendi quod dicis. Probatur ergo conclusio.
Illud peccatum est mortale quod est con-
tra charitatem: charitas verò per quodcun-
que peccatum tollitur per quod pax per-
turbatur & amicitia: tale autem est contu-
melia: ergo est peccatum mortale. Probatur
postrema hæc præmissa. Honor est inter bo-
na humana præstantius quã exteriora: se-
cundũ illud, Melius est nomen bonum q̃
diuitiæ multæ. Et cum honor sit positum in

Quartum.

Gregorius.

Prima con-
clusio.

Internallum
inter pecca-
ta quæ in fa-
cto versant
& ea quæ
in verbis com-
plentur.

Probatio cõ-
clusionis.

Tertius.

Quæstionem
la.

Primum ar-
gumentum.

Philosophus

Secundum.

Paulus.

Tertium.

excellencia potissimum virtutis, meritò plurius mortales faciunt honorem quam alia externa bona. Quin verò elegantes homines illis omnibus ut medijs vtuntur ad comparandos honores, illorumque bonorum dispendio illos sustentant. Est ergo contumelia ex genere suo grauius peccatum, quam furtum & rapina. Maluit enim homines alij priuari bonis quam contempui haberi: quauis tanta esse possit quantitas furti ut grauitatem exuperet contumeliæ.

Secunda conclusio.

¶ Secunda conclusio. Incontumelia conuicti & probri quæ fit præter intentionem contumeliandi, penfanda est quandoque ex intentione profertis: quandoque verò ex rei quantitate, & quandoque ex defectu cautelæ quæ adhibenda est. Vnde in triplici esse potest gradu: nempe ut sit quandoque virtus, quandoque venialis culpa, & nonnunquam mortalis. Probat. Cum vel pater, vel prælatus, vel maior natu corripiendo probro aliquo vtitur aduersus inferiorem, si moderamine vtatur, officium præstat. Dum autem quis conuictum graue per iracundiam euomit, mortale est. Vbi verò non nullus est cautelæ defectus, plurimum consuevit esse veniale. Ut sæpe inter mulierculas contingit & homines infimæ classis qui inuicem se conuictijs cõspargunt, vt in buccam veniunt, quibus perparum solet adhiberi fidei. At verò cum tantum semper fuerint homines honoris tenaces, consultissimè cuique, etiã prælatis, abstinentum est à conuictijs, quæ humanos animos amarulentiùs quam corporalia vulnera exulcerant. Atque adeò perparum solent ad correptionem conferre. Facillimè sunt conclusiones: neque ut illis amplius immoremur opus est.

Tertia conclusio.

Gregorius

¶ Tertia conclusio. Contumelia suo pte ingenio nascitur ex ira, vt Gregorius ait loco citato. Non quòd sola superbia vel odium quo quis alterum contemnit non quandoque sufficit ad contumeliam: sed quòd vitium inde censetur originem ducere, vnde plurimum oriri consuevit: contumelia verò ex ira plurimum nascitur: eò quòd maximam habet connexionem ad eius finem. Ira nanque finis est vindicta atque vltio: & nulla est præsentior compendiosiorque via ad vlciscendum quam contumelia. Qui enim potens nõ est vt re se vindicet, aut id non audet, statim in contumelias proflit, vt fœminarum ingenium testimonio est. Per hoc enim quòd quis verbis alij pessundat, quadantenus animo satisfacit suo.

Ad primum igitur respondetur quòd conuictiari secundum Aristotel. 4. Ethico. c. 8. eatenus est virtutis eutrapeliæ quatenus intra limites moderatæ facietæ continetur: quando scilicet vrbانيتatis venustas in conuictio adest: secundum illud supra citatum Cicero. Maledictum si petulantius iactatur, conuictio: si facietius, vrbانيتas nominatur. Quare isti aulici scurræ neutiquam permittendi sunt scommatibus vt quæ plus amaritudinis afferunt quam salis. Sic enim risus mouendus est, vt bilis non concitetur. ¶ Ad secundum respondetur, quòd sicut verberibus gratia disciplinæ vt licet, ita & moderatis verbis quæ suo acre delinquentis animum nonnullo dolore afficiant. At verò vt Augustinus lib. de Sermon. Domini in mont. admonet, raro sunt huiusmodi amarulentæ obiurgationes adhibendæ. ¶ In solutione tertij adhibendus animus est ad intelligendum illud verbum quod diuus Thomas tractauit. 2. quæ. 88. artic. 2. vbi docuit mendacium iocosum quod genere suo est veniale, posse ex fine fieri mortale: vt si referatur vel ad adulteriũ vel ad infamiã alterius: mortale autem ex genere, quod factò committitur vt furtum, ad quæcunq; finem referatur, etiam si fiat ad dandã elemosinam, est mortale. Itaque sententia diui Thomæ est, quòd intentio finis, licet veniale pertrahere possit ad mortale, non tamen mortale vsque ad veniale extenuare. Haud tamen negandum est quin quod genere suo est mortale, possit vel ex leuitate materiæ, vel ex surreptione fieri veniale. Contumelia verò, vt iam dictum est, quoniam significatione committitur, quæ ex intentione procedit, licet sit genere suo mortalis, nihilo minus potest ex ipsa intentione fieri venialis. Quin verò aliquando laudem habere virtutis. ¶ Ad quartum iam satisfactum est conclusioneteria. Est enim contumelia filia iræ: non autem superbiæ: nam peccatum quod ex alio nascitur, ad eundem debet ordinari finem: contumelia verò non ordinatur ad exaltationem qui est finis superbiæ. Attamen superbia disponit ad contumeliam: nam qui elatus est, facile alios spernit: & ideo ait Sapiens, Vbi superbia, ibi contumelia. Et rursus quia contumeliæ furor rationem obnubilat, addit dicens: Stulti miscentur contumelijs.

Intentio scilicet Thomæ.

ARTI-

ARTICVLVS. III.

Verum debeat quisque contumelias æquanimiter sustinere.

Ostquam de illata cõtumelia di-
cũ est, sequit̃ vt dicamus quo-
modo sit ferẽda. Est enim argu-
mentũ qd id non sit virtus. qui
enim probra cõuitiãq; sustinet
obloquẽtis, audaciã atq; petulentiã eius fo-
uet: quod reuera nullũ est virtutis officium.
¶ Secũdò arguitur. Plus se quisq; diligere te-
netur q̃ alterum: atq; adeò honorẽ suum plu-
ris pẽdere q̃ alienũ: nemo autẽ ferre debet vt
se præsentẽ honorĩ & famã amici detrahat:
secundũ illud Prouer. 26. Qui imponit stulto
filiũ, iras mitigat: ergo nullus sua ipsi^o pro-
bra sustinere debet. ¶ Tertiò. Nemini licet
sefe priuatim vindicare: qui autem æquo ani-
mo spũmã contumeliosi sustinet, sefe de illo
vindicat: quatenũs eũ spernere proficit: secũ-
dũ illud Chryl. super Mat. Si vindicari vis, si-
le: & funestã illi dedisti plagam: ergo id nõ li-
cet. ¶ In cõtrarium est illud Psal. Qui in qui-
rebant mala mihi, locuti sunt vanitates. Et
subdit: Ego autẽ tanq̃ surdus nõ audiebam,
& tanquam mutus non aperiens os suum.

*Primũ argu-
mentum.*

Secundum.

Tertium.

*Prima cõclu-
sio.*

Probatio.

Augustinus

*Vltima con-
clusio.*

*Ratio cõclu-
sionis.*

AD quæstionẽ duab⁹ receptissimis cõclu-
sionibus respõdetur. Prior. Vnusquisq;
teneat animum cõtumelijs ferẽdis habere pa-
ratũ, vbi cũq; fuerit expediẽs: nõ tamen eas
semper ferre. Probatũ vtrãque conclusio-
nis pars. Patientia, vt in his quæ contra nos
fiunt, sic & in his quæ cõtra nos maledicun-
tur necessaria est: in his autẽ quæ contra nos
fiunt tãtũ est necessaria in animi præpara-
tione: secundũ expositionẽ Augustini
super illud Matth. 5. Si quis te percusserit in
in vna maxilla, præbe illi & alteram: præpa-
ratio autem animi cũ affirmatiuo præcep-
to iubeatur, non obligat, pro quocunq;
tempore: sed pro illo articulo quo id ratio
exegerit: ergo & animũ debemus habere pa-
ratũ, & tñ non semper re ipsa tenemur cõtũ-
melias taciti ferre. Id quod ipsi⁹ Redẽptoris
exemplo edocũ sumus. Nam & à percutien-
te se rationem rogauit dicens; Ioannis. 18.
Quid me cædis? quod nonnullam reprehen-
sionis effigiem præ se ferebat. ¶ Posterior
conclusio. Quandoq; oportet illatam contu-
meliam repellere. Probatũ duplici ex capi-
te. Primo quidem propter bonum, eius qui

contumeliosus est: nempe vt tumentis eius
animi insolentia reprimatur, nõ illis iniurijs
affluẽt: at: secundũ illud Prouerb. 26. cita-
tum: & secundũ aliud ibidem, Responde
stulto iuxta stultitiam suam, nõ sibi sapiens
videatur. Secũdò propter aliorum bonum,
tam circumstantium quàm absentium, qui
contumelijs affectum nonnullam quàm solent
minoris reputare: atq; adeò eius doctrina &
monitis min⁹ inde proficeret. Vnde Grego-
rius super Ezechie. homil. 9. Hi quorum vi-
ta in exemplo imitationis est posita, debent
si possunt detrahentiũ verba compefcere: nõ
eorum prædicationẽ non audiant qui audi-
re poterãt: & ita in prauis moribus reman-
entes, bene viuere contentant. ¶ Hic primũ
omnium arbitror apud D. Tho. animadu-
erendũ esse quod lib. proximo. q. 6. verum iu-
dicauimus: nempe licẽre cuiq;, saltem priua
to, famã suã læsionẽ infamatori remittere.
Nam si eis qui honorem nostrũ cõtumelijs
denigrant, resistere non tenemur, nõ est cur
semper teneamur splendorem famã nostrã
alia via sustentare q̃ officijs virtutũ vacan-
do. ¶ Hoc autem solenne membrum prio-
ris cõclusionis, videlicet qd tenemur animos
habere paratos ad ferendas cõtumelias, vbi
id ratio tulerit, non nihil explicationis desi-
derat. Et primò queritur, vtrũ præceptũ
sic habere semper voluntatem, hoc est actua-
le propositum ferẽdi iniurias inferẽdas pro
loco & tempore. Nam præparatio talẽ actũ
significare videtur. Respondetur id non esse
necessarium: nam præcepta affirmatiua si-
cut non obligant pro quolibet tempore ad
extera opera, ita neque ad intimos actus:
sed satis est non habere propositum contra-
rium: atque in genere proposuisse seruare
mandata: nam illic virtute includitur hoc
propositum. Et est animaduertendum hu-
iusmodi præparationem non solum esse ne-
cessariam ad non vindicãdas autoritate pri-
uata illatas iniurias: nam id certissimum est
nemini licẽre, vt supra dictum est, sed ad nõ
resistendum vbi resistentia sine graui scãda-
lo & ingenti detrimento fieri nequit: & vbi
ratio fidei & boni publici sustentantiã exege-
rit. Quare qui in animo gerit de quacũq; cõt-
umelia se vindicatũ ire, & cuiuscũq; citra dele-
ctum obstiturũ, in statu est perditionis. At-
tamẽ citra illos casus quisq; potest & priua-
tim cũ virtutis moderamine resistere, & per
publicã potestatẽ iuris ordine vindicare se.
¶ Quæris autẽ an citra casus necessitatis, dũ

Gregorius.

*Priuat⁹ quis
que potest læ-
sionẽ famã il-
larã remitte-
re.*

Quæstio.

Responsio.

Hæsitatio.

Solutio. quis possit resistere, cōsiliū semper sit nō resistere: apparet enim id esse cōsiliū cū sit misericordiā opus. Sed ad hoc iam posteriori cōclusionē negatē respōsum est. Vtrūq; enim simul cōsultit Sapiens: scilicet & nē respondeamus stulto iuxta stultitiā suam, nē efficiamur ei similes: & rursus vt respondeamus ei nē videatur sibi sapiens. Quapropter prudentiā perpendiculo librandū est quando contumelianti nobis respondere oporteat: quādo verō minime. Est enim ei respondendum quādo ratio correptionis fraternæ id decēre monstrauerit: tunc enim p̄ceptū raritatis est animum eius sedare, eumq; sui furoris & stultitiæ admonere. Sed enim maior cura nobis adhibenda est nostri: nē scilicet alterius furor nostrū excitet: & qui cōpescere aliū deberemus, simili nos impetu feruētes eū potius iritemus. Leniter ergo admonere eū debemus ostendendo absq; causā & ratione cōcitari. Exēplo nimirū Christi, qui tantū dixit: Cur me cædis? hoc est nullā habebas cædendi causam. Quando verō cōtumeliā cōtra honorē fidei & religionis iactantur, tunc vicissim religio est acriori obiurgatione cōtra vt. Huc enim refertur q̄ Paulus Galatas in sensatos appellauit: & Christus alios stultos, atq; alios generationem nequā & prauam. Personæ autē publicæ etiā propter suū p̄priū honorē, vt dictū est, debēt cōuitijs resistere, vt pote q̄rū honor necessarius reipublice est: priuatæ autē licet non teneantur, possunt tamē. ¶ Postrema autē superest dubitatio vtrū quando resistere licitum est, tunc fas sit pro vna suscepta cōtumelia aliā reijcere. Appellat me quispiam latronem; appello eum sicarium. Notat meum genū, nō ego suū ingenium & mores. Respondetur in primis nunquā licere crimen falsum alteri obijcere: esset enim mendacium, idemq; perniciosum. Præterea neque crimen defectūve vllum vel occultū vel publicum per modū vindictæ licet in cōuitiatorem respicere: sed tantū per modum defensæ vim vi repellendo. Hoc est. Non licet illi obijcere crimen quod impertinens est ad obtinendam eius autoritatem: sed illud profus quod ad id est necessarium: vt si dicā eum esse hominem mendacem & ad eius confirmationem patefaciam aliqua eius mendaciā, vt in eo quod mihi impingit defringatur ei fides. Si autē me appellat concubinarium, non licet mihi eum appellare latronem: sicut neq; ius est percutientem repercutere.

AD primum igitur argumentum iam responsum est, q̄ licet audaciam cōuitiantis mitibus verbis comprimere, nē videatur sibi sapiens: non tamē acerbis, nē efficiamur ei similes. ¶ Ad secundum dicitur q̄ quando ei respondemus qui contumelias in alterum iacit, non videmur ex nimio amore nostri id facere, sed ex charitate, tam cōtumelias, q̄ eius qui contumelias perfert: & ideo id facere semper est officium. Quando verō cōtumelias nostras propulsumus, tūc non tam charitatem colere videmur, quā nostræ superbix succumbere, & iracundiam irritare. Quare tunc sapius cōsiliū est tacere. ¶ Ad tertium denique respondetur, quod si quis contumelias suas audiens astu taceret, eo scilicet animo vt alterum quasi spretum ad iracundiā exagitaret, peccatum esset vindictæ: si autem sibi consulens taceat & virtuti obsecundans, licet sciat alterum inde peius concitandum, nihil sua referre debet. Et hoc est quod Chrysofost. ait secundum Sapientis cōsiliū, Ecclesi. 18. Non litiges cum homine linguato: & non struas in ignem illius ligna.

QVAESTIO DECIMA, De detractioe.

Sanct. Thomas. 2. 2. quaest. 73.

ARTICVLVS. I.

Vtrum detractio sit denigratio alienae famae per occulta verba.

DOST contumeliam qua derogatur honori, sequitur de detractioe per quā famae detrahit. Et primo circa eius quidditatem queritur, vtrū sit denigratio alienae famae

per occulta verba. Arguit enim a parte negatiua. Occultū & manifestū circūstantiæ sunt non constituentes morum species: in definitione autem id tantū poni debet quod ad speciem pertinet: ergo non est quod in definitione detractioe ponatur. occultationis differentia. ¶ Secundo arguitur. Fama est publica illustrisq; notitia: ergo per id quod occultū est nō denigratur. Quare detractio quæ fit per occulta verba non est famae.

Postrema dubitatio.

Solutio.

Ad primum argumentū.

Ad secundū.

Ad tertium.

Chrysofost.

Primum argumentum a parte negatiua.

Secundum.

Tertium. famæ cōtraria. ¶ Tertio. Detractio idem est quod subtractio & dēptio ex aliquo toto: cōtingit autē famam denigrari nihil veritatis subtrahendo, sed occulta propalando criminæ: ergo non idē est detractio qd' famæ denigratio. ¶ In cōtrariū est illud Ecclesiasti. 10. Si mordeat serpens in filētio, nihil eo minus habet qui occultē detrahit: ergo occultē mordere alienam famam est illi detrahere.

Vnica conclusio.

Probatio.

AD quæstionē vnica sufficit cōclusio que ex superiori quæstione palā cōsequitur. Detractio est occulta denigratio alienæ famæ. Cōclusio iam ex superiorib' ostēsa est. Enimuerō sicuti factio noceri alicui bifariam solitū est, vt in furto & rapina ostēdebamus: nēpe aut per manifestā vim, aut per subdolā læsionem: ita etiā & verbo vsu venit. Nā manifestē quis alteri per cōtumeliam nocet: occultē autē, per detractiōem. Qui autē in alterius cōspectu manifestis verbis in eum inuehit, paruipēdere eum se proficit: quapropter honorem eius, vt diximus, ex professo lædit. Qua ratione cōtumeliam diximus honori aduersari. At verō qui in angulis absens aduersus quēpiā obmurmurat, non tā vilipēdere eū q̄ vereri se ostēdit. Ob idq; nihil cōtra eius honorē obmolitur, sed cōtra famā: puta cōtra bonam existimationem ab alijs de illo habitā, quā per cōtrariam opinionē, vel obnubilat, vel extinguit. Est ergo detractio nihil aliud q̄ alienæ famæ denigratio per occultaverba. Ex quo clarescunt differētiæ illæ supra positæ inter cōtumeliā & detractiōem: tū quātū ad modū, q̄ scilicet illa, manifesta sit, hæc verō occulta: tū quātū ad obiectū, q̄ illa scilicet honori, hæc verō famæ contraria est.

Ad primum argumentū.

Nihil est quod hīc ampliū immoremur, sed est solutio primi argumēti adnotanda. Differūt enim cōtumelia & detractio specifica differētia, nō tantū ratione obiectōrū materialium, puta honoris & famæ: vt multi etiā discipulorū D. Tho. arbitrātur: sed ratione formalis proximorū, puta ob rationem diuersam inuolūtarij: sicuti diximus de furto & rapina. Nā etsi tam raptor q̄ fur alienū capiant, tñ in furto patitur homo inuolūtariū per ignorantia: in rapina verō, per vim: quæ secūdū Arist. diuersæ sunt causæ inuolūtarij. Pari ergo modo qui per acceptā cōtumeliam iacturā facit honoris, patitur inuolūtariū per vim: qui autem detrimentū accipit famæ per detractiōem, patitur inuolūtariū

per ignorantiam. Respōdetur ergo ad argumētū, q̄ etsi occultum & manifestum abso-
lutē non varient speciem, vt in eo patet qui mētitur vel occultē vel manifestē: tamē quādo per hęc variatur ratio inuolūtarij, species subinde mutatur. ¶ Ad secūdum respōdetur q̄ detractor dicitur occultē obloqui, nō simpliciter, sed clām illo qui infamat: ad differētiā cōtumeliosi. Nihilominus loquit̄ coram alijs quibus bonā aufert existimationē quā de alio habebāt. Itaq; differētia inter detractiōem & cōtumeliam non cōsistit in hoc quod corā plurib' aut paucioribus fiat: sed in hoc q̄ fiat corā ipso qui læditur, aut clām ipso. ¶ Ad tertium deniq; respōdetur q̄ detractio non dicitur respectu veritatis, puta q̄ ei quidpiā subtrahatur: sed respectu famæ que semper minuit. Id quod octo modis contingit: quatuor nimirū directē, quatuorq; indirectē. Directē quidē primo modo quā falsum imponitur. Atq; hic est omnium pessimum. Secundo quādo vitium quis alienū suis verbis exauget: qui quidē stylus pestifer est, & blateronibus ac maledicis familiaris. Tertio, quando occultum reuelatur. Qua quidē pestē illi republicam inficiunt, qui auiditate noua docendi, nihil sciunt se continere secreti, sed rimarum pleni omnia profundūt. Quarto, quādo id quod bonū est ostendere quis cōmittit ex mala intentione profectū. Nam etsi hoc ad temeritatem quoq; iudicij spectet, nihil tamen obstat quin vnū peccatum in duabus sit malitiæ speciebus. Vnde quādo quis id facit ad denigrandū alius existimationē, infamator est: quatenus insinuat se aliunde intētiōnes hominis nosse prauas: vnde bona eius opinio obsceurescit. Indirectē autē ille quoq; est infamator qui aliena bona, vel negat, vel ex liuore reticet, vbi pro palāre debet. Dum enim me præsentē sermo de illo inicitur bonus, quem constat me optimē nouisse, & sileo, silentium meum indicium quoddam est illum nō esse tantę laudis dignū: quod est genus infamiæ. Et tertio id quoq; contingit quādo quis diminuit aliena merita. Et deniq; quartō cum malignē quis alium laudat: quæ quidē vfricties, infamiæ modus est non infimus. Vnde Favorinus apud Gelliū: Turpi⁹, inquit, est exiguē atq; frigidē laudare, q̄ insectanter grauerq; vituperare: quoniā qui maledicit, quanto id acerbius facit, tanto magis pro iniquo inimicōq; ducit: tantoq; minus fidem capit. Sed qui infacundē ieiunēq; laudat, à causa

Ad secundū.

Ad tertium.

Octo modis fame splendor minuit.

Signum

Quaestio. ipsa destituit videtur. Nam amicus credit ei⁹ quem laudare vult, sed nihil posse reperire quod in laudib⁹ ponat. ¶ Quod si quis, sicut de cōtumelia interroget, an modi illi diffamādi specie differāt, qd' apparet ex formarū varietate: Respōdetur eodē modo omnes esse eiusdē speciei. Est em̄ detractio, vt reor, species specialissima vt pote cuius obiectum sit infamia, modusq; iniustitia sit iniuriam inferre quā alter per ignorantia patit: sicut in cōtumelia accipitur per vim. Tacti vt de contumelia dictum est, tam ingens posset esse infamia, vt esset de necessitate confessio nis. Qui enim de heresi, aut de incestu, aut de alio deformi peccato ciuem infamauit, non satis peccatum suum explicat, nisi vitium exprimat cuius notam alteri iniussit.

ARTICVLVS. II.

Virum detractio genere suo sit peccatum mortale.

Primum argumentum.

Veniamus ad modū de contumelia, sic & de detractioe querit, an sit genere suo mortale crimē. Arguit em̄ à parte negatiua. Peccatū alienū quod occultū est, aut per correptionē fraternā aut p̄ accusationem detegere, est detractio: quippe qua aliena fama denigrat: & tū illud est officiu: ergo detractio genere suo nō est peccatum.

Secundum.

¶ Secūdo: nullū vitium quod toti mortali generi cōmune est, cēsendū est mortale: nam à peccato mortali, p̄cipuē inter Christianos, multi sunt qui abstinēt: sed venialia sunt qui bus nemo citra mēdaciū asserere potest nō habere: hoc autē specialiter vitio totū genus humanū periclitat: vt habet glos. super illud Prouer. 24. Cū detractorib⁹ nō cōmisceris:

Glossa.

ergo non est genere suo mortale. ¶ Tertiū.

Augustinus. Augu. in hom. de igne purgatorio minutionib⁹ peccatis annumerat qm̄ cū omni facilitate & temeritate maledicim⁹: ergo detractio non est nisi veniale peccatum. ¶ In contrarium autē est quod Paulus ad Roma. 1. vnā cōponit detractores ac Deo odibiles: cuius causam subdit glossa, nē detractio, eō quod consistit in verbis, leue quid putetur.

Paulus.

Prima conclusio.
Ratio cōclusionis.

AD questionē quatuor cōclusionibus respōdet. Prima. Detractio genere suo est peccatū mortale. Probāt praesupposito eo-

dē notamine quod de cōtumelia declarauimus: nēpe q̄ cū detractio sit peccatū in verbis, quā sola significatione nocēt, non solo obiecto sed ex intētionē significādi perficit: quare ille propriē dicit detractor qui ex intētionē vel crassissima negligētia rumorē hominis absentia disseminat, cui⁹ famā obscurat. Et dicit quis ex intētionē facere, nō solū quādo directē id animo proponit, verū & quando animaduertit quid dicit, & sine legitima causa nihilo minus verbū effutit. Hoc ergo supposito probāt cōclusio, vt similes demonstrari cōsuecunt. Illud vitium est cōtra charitatem atque adeo mortale, quō in re magni momenti proximus ledit: nam inde pax cōturbat: tale autē est detractio: quippe qua fama obnubilat quā meritō maiori habetur p̄tio, q̄ exteriora bona. secūdū illud Eccles. 41. Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi q̄ mille thesauri boni & pretiosi. ¶ Secunda conclusio. Quando quis verba aliqua profert, licet sint famā detractoria: tamen id non intendit, sed quidpiam aliud, prolatio illa non per se propriē censetur detractio, quod aiūt, formaliter: sed qua si per accidens. Conclusio hęc sequitur ex p̄cedenti. Nam cū intentio significandi sit detractioe natia, vbi illa abest, deest detractioe forma. ¶ Tertia conclusio. In tali casu quo scilicet iniqua intentio non adest, si bono animo cordatoq; zelo, & vbi oportet circūspēctē oblocutio illa fiat, virtus est: si autem ex animi leuitate loquendive libidine ore labatur, in summa propter aliquam causam non necessariam fiat, peccatum est plurimū veniale. Nisi fortē verbum adeo sit acerbum, vt sua ipsius ratione secum afferat mortalem culpam. Nam tunc adeo requirit prudens cautela, vt quāuis negligentia loquendi, nisi subitus sit mortus, mortale sit crimen. Et maximē inquit S. Tho. in his quā pertinent ad honestatem vitæ. Vt si quis alium de heresi aut de quouis alio crimine notet: p̄cipuē carnis: quæ licet sint, vt ait Gregorius, minoris culpa, sunt autē maioris infamia. ¶ Quare superuacanea videt Caietani disputatio ad quidnam referatur pronomen, hoc, apud sanctū Thomam, vbi ait, Hoc ex ipso genere verborum habere rationem peccati mortalis: vtrū scilicet referatur ad id quod est dicere verba contra honestatem alterius, an ad ipsum asseritū: vt sit sensus quod quoties quis asserit de aliquo peccatum mortale, assertio ipsa sit peccatum

Secunda cōclusio.

Tertia conclusio.

S. Thom. in.

Gregorius. Superuacanea Caietani disputatio.

peccatū mortale, propterea quod id quod de alio asserit est mortale. Manifestū enim est priorem esse sensum sancti Thom. non enim vult quoties affirmo alium peccasse mortaliter, pariter me delinq̄re. Nam quando id non profertur ex intentione, iam dixerat nō esse mortale. Sed vult dicere quod quando verbum à me prolatus est nimis graue, ipsa prolatio de se est mortalis, licet non fiat ex intentione, propter incircumspectionem. ¶ Quarta conclusio. Quicumq; alteri famam iniquē sustulit, tenetur ei ad restitutionem, illo ordine & modo qui lib. 4. q. 6. latissimē expositi sunt. ¶ Multa hīc dicenda fuissent nisi eodem lib. & q. fuissent à nobis pertractata. Nihilominus quia hīc cōmentatores diui Thom. nōnulla solent adnotare, recolare aliqua est operæ pretium. Haud enim Dominus Caiet. in praesentiarū infamiam reputat mortalem, cum quis occultum alienum crimen vii cordato viro secretò detegit, apud quem ita celabitur ac si mutò dictum esset. Quod ego profectò, salua eius pace, probare omninò non possum. Quin verò mallem crimen meū notum esse tribus aut quatuor, quàm vni grauissimo viro. Nam quāuis ex vna parte praesentius periculum immincat ab illis euulgatū iri, q̄ ab isto: tamē ex altera plures ego aestimo in bona esse existimatione apud illum grauissimū quàm plures alios minoris autoritatis. Quare infamia non est solum accipienda hic in rigore iuris quando est apud plures: verum & secundum rei naturam. Quocirca pessimē ac nocentissimē illi faciunt, qui, nisi vrgens sit causa corrigendi fratrem, vel vni quantunuis prudenti viro occultum alienū crimen reuelant. Nam etsi in suo id peccatore reconditū seruet, tamen alius apud ipsum magnum patitur honoris ac famæ detrimētum. ¶ Illud autē quod idem Caietan. subdit, videlicet recensere peccatum alterius unde ille nullam contrahit infamiam, non esse infamare, iam nos illic similiter confessi sumus. Vt si iuuenim amores referas, de quibus ipsi se iactant. In quo autē Scotò subinde cōsentit, nēpe q̄ qui non assertiuē rumores seminat, sed relatiuē, dicēdo sese hoc & illud audisse, non sit habēdus infamator: profectò cōsentire ego non possem. Imò vt iam illic diximus, genus hoc est infamandi. Nā non possunt illi qui aliās non audierunt nō nouam concipere opinionē finistram proximī. Qua vtiq; ratione, vt illic notauimus,

illo modo fama vires acq̄rit cūdo. ¶ Quod verò ibi tantum obiter tetigimus, examinandum hīc prescius restat: nempe vtrum eum qui vno loco infamatus est liceat in alio, vbi bono fruitur nomine, infamare. Caiet. enim in opus. 16. respons. respō. 9. id adstruit. Adrianus verò quotlib. 11. q. 1. negat. Et quidem ratio Caietani ea est prorpsus, quod cū quis priuatus sit iure famæ, nullam ei iniuriam irrogat qui idem detegit alibi crimen, ob quod famam perdidit. Secus autem si aliud quod occultum est detegeretur. Ratio verò Adriani, contraria est: nempe q̄ licet alicubi quis infamia laboret, potest alibi illam habere ilelesam: quare iniuria illi fit dum eadē nudať. Et confirmatur Adriani opinio. Quauis quis vitio sit publico infectus, siue ad mores pertinente siue ad naturā, nemini licet illud ei in faciē expuere: ergo minus licebit illud de quo alibi infamatus est, hīc disseminare. ¶ Hæc tamē discordia per distinctiones est cōcilianda. Bifariam enim quispiam potest alicubi labem infamæ contraxisse: videlicet aut publica autoritate & iudicio damnatus, aut priuatim per viciniam aut vrbe. Rursus dupliciter quis delinquere potest alterū infamando: scilicet aut contra charitatē aut contra iustitiam. His præhabitis dum quis priori modo honore suo & fama alicubi expoliatus est, nulla est iniustitia eum vbiq̄ de eodē crimine infamare. Et ratio est: quia ille iure, publicoque præconio in penā multatus est sua fama, atque ad eò cuiunque facta est facultas scelus illud propalandi. Quare qui hominem sic infamat, ad nullam tenetur restitutionem. Nihilominus peccatum est contra charitatem: quin verò posset esse mortale eiusmodi damnatis hominibus sua rursus pudenda nudare. Tunc potissimum quando emendati sunt, bonumq; nomen alibi recuperauerint. Nam bona fama quàm maximē hominibus adiuuētō est ad virtutem: qua perdita exanimantur. Non tamen tale infamandi delictum ad restitutionem obligat. Atque ad hoc facit text. l. eum qui nocentem. ff. de iniur. vbi habetur, eum qui nocētē infamauit, non esse bonum & æquum ob eam rem condemnari. Quando verò quis posteriori modo extra ordinē iuris in vno loco iacturam fecit famæ, non solum contra charitatem, verum cōtra iustitiā facit qui eundē alibi eadē infamia respertgit: & ad restitutionē, eo quo fieri potest modo, tenetur. Quandoquidē iure non sit illa

Quaestio.
Opinio Cai.
Adrianus.
Ratio Caiet.
Ratio Adri.
Cōfirmatio.
Distinctio. 1.
Secunda diuisio.
Solutio propositæ conclusionis.
Ratio conclusionis.

Sensus sancti Tho.

Quarta conclusio.

Caietani sententia.

Refellit proximam sententiam.

Alterū dictū Caietani in quo Scotò cōsentit. Ratio in Caietan.

priuatius. nam propter rumores, etiam si priuatim manifesti sint, nemo ius perdit honoris suæ ac famæ, si domiciliū mutet: sed reputatur ibi secretum esse delictū. Vnde ad Caietani argumentū atq; ad prius Adriani respōsum putato. Ad posterius verò respondetur diuersam esse rationem contumeliæ & detractionis. Nam per modū contumeliæ nequā quam licet impropere alteri suū crimē aut naturale vitium etiā si naturale sit. ¶ Post hoc subsequitur dubitatio alia, vtrū cum qui falsis cōmentitijsq; virtutibus, seu moribus, seu intellectualibus, famā per vaficiē in republica comparauit, licitum sit diffamare, Apparet enim id esse virtutis officium cum tales impostores reipublicam seducant. Ad hanc autem dubitationem, licet Adrianus loco citato absolutē respōdeat id esse licitum, cum temperamento tamen & distinctione respondendum est. Quando enim eiusmodi sycophantæ suis impostoris perniciousē reipublicæ offerūt, tunc nō solum licet, verūm expedit eorū crimina fallaciasq; reterege: vt si quis se optimū ementiretur medicū, aut theologū, qui populo essent pestiferi. Tunc enim docēdus esset populus veritatē. Si autem sunt mulierculæ quæ foris sanctitatē præ se ferūt, qua ratione elemosynis vititat, licet occulto aliquo crimine sint infectæ, neutiq; reipublicæ noxio, sed innocuē viuūt, non est cur debeāt infamari. ¶ De historicis autē dubitare meritō quis poterit, an liceat illis hominū crimina perpetuā memoriae prode. Ad quod cū grano etiā falsi respōdendū est. Primū, q̄ vbi nō denarrant infamia peccata & turpia, sed bella, & homicidia, & alia quæ viris illustrib⁹ dedecora nō sunt, nō est qd' sint cōdenandi. Mox quanq̄ aliqua turpia denarrēt quæ nō sunt omnino secreta, nō est illis vitio vertendū, sed officio potiū tribuendū. Debent enim optima fide quæ ad rē pertinet pernarrare. Nihilomin⁹ vbi inuidia moti aut alio prauo affectu quēpiā alicuius vitij notāt, non sunt à peccato liberi. Tunc potissimū dū generi alicui & pro sapiæ notā inurunt, quæ in perpetuā memoriā mansura est. ¶ Astrologos deniq; qui falsæ vitia hominib⁹ imponūt, puta latrocinia & alias turpitudines, non dubiū est nō esse ferēdos. Nā præterq̄ q̄ maxima pars eorū quæ sciunt, minima eorū est quæ ignorant: quā ob rem infinitis vtuntur mēdacijs: neq; tanta fides est astris tribuenda: neque illa via permittendum est crimina explorare.

Extat quidem. I. item apud Labeonem. vbi §. si quis astrologus. habetur, vt si astrologus consultus furem aliquem esse dixerit, qui non erat, iniuriarum cum eo non agatur: subiungitur tamen constitutionibus cum teneri: hoc est municipalibus legibus condemnari posse. Quocircā. C. de malefic. l. ne mo. cautum est vt nemo aruspicum aut mathematicum cōsulat. Porro ergo isti non solum tanq̄ impostores, verūm tanquam publici infamatores, essent in vltimas cruces adigendi. ¶ Celeberrimū hīc autē ac cognitu necessariū est, vtrū idem maiusve sit crimen seipsum quēpiā infamare q̄ aliū. Quod quidē in nostra Relezione de rat. teg. & de teg. fecr. tractauimus: & superius hic lib. 4. q. 2. & rursus. q. 6. in hunc locum reposuimus: quippe qui proprius est eius. Et quidē Caiet. hic & in sua Sum. verbo, detractio, indubius partē tenet affirmatiuā: quatuor nimirū asserens propositiones. Prima est. Quicumq; seipsum infamat, peccatum cōmittit genere suo mortale: idq; grauius q̄ si alienam famā læderet. Secunda. Illud peccatū nō modō contra charitatē, verūm contra iustitiā cōmittit: quia est contra ecclesiam & reipublicā cuius nostra fama est: vt i. Augu. ii. q. 3. can. nō sunt audiēdi. videtur dicere. Tertiū. Nemo ab huiusmodi peccato excusat: quāuis metu mortis id faciat. Quartū. Quicumq; se infamat, ad restitutionē tenet. Fundamētū opinionis hui⁹ est qd' p̄inde cēset de hominis fama, atq; de eius vita: vt sicut vitæ nō habent⁹ dñium, ita neq; nostræ habeam⁹ famē. ¶ At quāuis nō sim nesci⁹ hāc vulgō opinionē veridicā existimari, eius tñ fundamētū demonstratio adhuc semper desiderat: quia nusq; probat. Nā etsi à Sapiente admoneamur curā habere de bono nomine, nullatenus tñ inde fit cōsequēs, vt nō simus famæ nostræ dñi. Quoniā & bonorum exteriorū tenentur habere nonnullā curam, quorū tamen dñio fungimur. Igitur vt præsentī disputationi via & ordine satisficiamus, cōtrarium fundamētū cēsemus verum: videlicet vnū quēlibet suæ famæ habere dñium. Id quod præcedentibus. q. 2. quatenus materia fert moralis, demonstrasse me arbitror. Ex quo vtiq; fundamēto postmodū q. 6. clicuimus, in arbitrio esse cuiusq; priuatū restitutionem suæ famæ remittere. His ergo, vt illic ostensis, hic suppositis, Primū asseritum in præsentiarum lit hoc: Homine seipsum absq; causa infamare, peccatum est: tamen neq; cōtra iustitiā, neq; genere suo mortale.

Ad argumē-
ta Caietani. &
Adriani.

Dubitatio.

Ratio dubi-
tandi.

Adrianus.

Solutio dubi-
tationis pro
xime.

Dubiū de hi-
storiogra-
phis.

Aliterū de a-
strologis.

Questio eo-
gntu digna

Caiet. opinio

Prima pro-
positio Cai-
etani.

Secunda.

Augustinus.
Tertia.

Quarta.
Fundamētū
Caietani.

Fundamētū
Caiet. falsum

Prima asser-
tio ambrosa

Probatio prærite assertio nis. tale. Quod enim sit peccatum, patet, quia est præter charitatem. Tenemur enim nos nostraq; bona diligere: & fama bonum nostrum est: quare à Sapiente curâ boni nominis habere iubemur: quia pretiosus est diuitijs multus. Quapropter qui sine causa se infamat, prodigus est suæ famæ: quæ quidē prodigalitas peccatū est. Quod autē nō sit cōtra iustitiā patet: nā id maximē esset, q̄ nō sum⁹ dñi famæ: sed sicut vita nostra, sic fama reipublicæ est: cui eam dispendendo iniurij sumus. Hoc autē loco citato latē mōstrauimus esse falsum: contrariāq; argumenta diluimus: inferentes perinde nos habere honoris famēq; dominiū vt bonorū exteriorum, atq; adeo nemini illum iniuriam irrogare, qui suæ famæ prodigus est: neq; ad vllā restitutionem teneri, quoniā sibi ipsi nemo ad restitutionē tenetur. Atq; hinc fit rursus non esse genere suo peccatū mortale: & idcirco diximus esse, non contrā, sed præter charitatem: quoniam præcepto charitatis nō vsq; adeo hæc bona tenemur diligere, vt illa negligere sit mortale delictum. Quin verò, vt illic inter alia dicebamus, Christus Redemptor noster non sic nos instituit, vt honores ac famam, primos scilicet accubitus, & honorum splendores tanti faceremus. Imò admonemur infamiam patienter tolerare: vt Gregor. super Ezech. homi. 9. egregiè docet. Et Paul. parui æstimat ab iudicari ab humano die. Et Ambros. si vera est ei⁹ historia, mulieres ad se induxit, vt illa infamia episcopatum sibi caueret. Et Augu. atq; Ansel. sua peccata scriptis suis propalârunt. Et S. Thom. q. præsentiar. 4. ad prim. aitin arbitrio cuiusq; esse detrimentū suæ famæ pati. Idq; Adria. 4. q. de restit. fam. & lati⁹ quod li. ii. asseuerat. Quæ cer tēvera nō essent nisi dñium eius haberem⁹ aliter q̄ vitæ. De hoc autē locis citatis abūdè dictū est. Dixerim tamē genere suo non esse mortale. Nam qui iuratus crimē sibi falsum imponeret, reus esset perurij. Et prælat⁹ qui famā suā regendis suis subditis habet oblati tū, cōtra iustitiā faceret infamā dō sese. Sicuti qui familiā habēs alendā, aut pauperes videt grauius patiētes, sua bona in flumē proiiceret. Et qui heresin vel aliud nefandissimū sibi crimē, etiam citra iuramētū imponeret, propter insignē turpitudinē posset peccare mortaliter. Sed re vera citra eiusmodi casus mēdacia illa nō essent nisi officiosa. Non est ergo cur graui⁹, imò nec tantū delinq̄re censēat qui seipsum infamat, q̄ qui diffamat a-

lium: cū hoc sit cōtra iustitiā: illud verò minime. Et ad Augusti. iam illic respondimus, solum intelligere famā nostrā sic esse reipublicæ, vt bona nostra exteriora: nepe vt cū indigerit, teneamur ei per bonā nostrā famam seruire: sicut tenemur per nostrā pecuniā. At sicut nō tenemur seruare pecuniā pro futuris necessitatib⁹ reipublicæ, ita nec famā. Ad aliud eius dictū. i. de Ciu. Dei. c. 20. scilicet q̄ illo præcepto, Nō falsum dices: iubemur etiā nos ipsos nō infamare, respōdim⁹ verū esse quātū ad vim charitatis: non tñ quātū ad vim iustitiæ. Facit enim, qui suā obscurat famā, præter charitatē qua se diligere debet: nō tñ cōtra iustitiā, sicut qui alienā corrōdit. Et illud, Curam habe de bono nomine, inonitū esse diximus vt per virtutū culturā bonum procuremus nomē. ¶ Ex his igitur, vt gradū ad rem præsentē faciāmus, secūdū hīc asser tum colligamus. Quādo quis in quæstione cōtra ius de occultissimo suo crimine inter rogat, licet iure respōdere non obligetur, tñ si vt ab eculei pressura se cripiat illud infamādo se reuelat, non solū nō est illi peccatū, verū esse potest virtutis officiū. Conclusio est superioribus appēdix. Nā cū quisq; sit suæ famæ dñs, potest eius dispendiū ob causam facere: sicuti & aliorū bonorum tēporaliū: igitur vt in tali casu licitū misero est liberationē ab illis tormētis propria pecunia redimere, ita & sui criminis confessione, qua suæ famæ iacturam faciat. Secūdō id probatur. Potest esse tantus nūmorū aceruus, vt existimationē famæ vulgaris hominis adæquet: sicuti tātū esse potest argētī pōd⁹, vt aurū exuperet: qd⁹ profectō nemo dextri ingenij inficias ire potest: cū ergo cuiq; in illo casu dispendio magnæ pecuniæ eiusmodi cruciat⁹ effugere liceat, fit vt possit id etiā dispēdio suæ famæ facere. Tertiō id ipsum arguitur. Si quis cōtra ius eculeo exponeret, vt alienū crimē reuelaret, qd⁹ sub sigillo secreti susceperat: nō loquimur de sigillo sacramēti cōfessionis, qd⁹ anteq̄ sacerdos reuelat tene t ruculētissimā mortē perpeti: sed de alijs sæcularib⁹ nequaq̄ teneret tā grauiā tormēta perferre anteq̄ id detegeret: maximē si nō esset secretū regis aut reipublicæ, aut qd⁹ per iniuriā ab alio extorserat, ex cuius reuelatione vita illi⁹ pēderet: ergo à fortiori, nemo tene t tam acrem torturā ferre vt suū celet propriū crimē. ¶ Si autē de falso crimine interrogatur, maius dubiū est, an peccatum sibi esset mortale, illud sibi citra iuramentum impo-

Gregorius.
Paulus.
Ambrosius.
Augustinus.
Anselmus.
S. Thomas.
Adrianus.

Secunda asser tio.

Probatio.

Ratio altera ad idem.

Tertia ratio

Dubium.

ner: nam periurium nemo dubitat esse mortale. Nec verò dubitatur quin etiã citra iusurandum peccatum esset veniale, mentiri: atque adeò certum est succumbendum esse prius morti, quàm illud admittatur. Sed dubium est an mendacium illud citra iuramentum esset perniciosum, ac subinde mortale. Et profectò si quæ dicta sunt verum habent, non video cur esset perniciosum, neq; ad restitutionem obligatorium: quando quidem ille sui ipsius infamator, si persona sit priuata, nemini mentiendo facit iniuriam: postq̃ sibi soli famam auferit. Loquimur enim de illo priuato homine qui crimen quod sibi imponeret, non esset hæresis, aliãve enormitate aut fœditate grauissimum. Aliàs propter dignitatem personæ, vel propter enormitatem infamiæ, mortale esset. ¶ Existit tamen contra hanc sententiam argumentum, quando ex tali cõfessione delicti sequitur mortis periculum qua reus ille condemnaretur: nam tunc videtur ideo non licere, quòd tenemur vitã præ rebus omnibus seruare. Ad hoc autem compluribus respondeatur modis. Primum enim hætenus nihil de periculo vitæ locuti sumus, sed tantùm de iactura famæ. Mox confessio illa sic extorta non est cui fides sit adhibenda, vt propter illam reus adiudicetur morti: imò neq; vt pro priè pro infamia ducatur: vt patet. 15. q. 6. can. si quandoq; Deinde, etiam si mortis periculum immineat, non tenetur homo tantum cum cruciatu vitam seruare, sed potest breuiorem sibi permittere mortem, vt tam acerbam effugiat. ¶ Ad primũ igitur argumentum respondetur, quòd vbi ratio denuntiare aliquẽ vel fraternè vel iuridicè poscit, non est infamia occultum delinquentis reuelare crimen. ¶ Ad secundum autem respondetur, glossam illam non toti generi humano impingere notam huius vitij in gradu mortali. Nam primũ addit penè, deinde intelligitur de triuialibus murmurationibus, quæ in vulgus citra mortale serpere solent: quas Augustinus in tertio argumento citatus reputat minutiora peccata. Hieron. ad Gelantiam ratio nẽ vniuersitatis huius morbi adnotauit: vbi ait, Pauci admodũ sunt qui huic vitio renuntiant: raroq; inuenies qui ita vitã suã reprehẽ sibilem exhibere velint, vt nõ libenter reprehendãt alienam. Tantaq; luis mali libidines hominũ inuasit, vt etiam qui procul ab alijs vitijs recesserunt, in istud tamẽ quasi in extremum diaboli laqueum incidant.

Argumentũ
contra præ-
dicta.

Prima solu-
tio.

Secunda.

Ad primũ
argumentũ.

Ad secundũ
argumentũ.

Augustinus.

Hieronymus.

ARTICVLVS. III.

Vtrum detractio sit grauius omnibus peccatis que in proximum committuntur.

Veritur tertio loco de grauitate detractio: quoniam videtur omnium delictorum maximum quæ in proximum committuntur. Aitenim gloss. super illud Psal. Pro eo quòd me diligere, detrahebãt mihi: plus nocere in eius membris detraherent Christo, quia animas creditorũ interficiunt, quàm qui eius carnem mox resurrecturam peremerunt. Vnde fieri videtur consequens, detractioem tanto grauiorem esse homicidio, quanto vita animæ corporali præstat: cum ergo homicidium sit reliquis omnibus grauius, quibus proximum offenditur, fit vt detractio simpliciter sit omnium grauissimum. ¶ Secundo. Detractio videtur esse grauior quàm contumelia, pro eo quòd contumeliam facilius homo repellit quàm latentem detractioem quam ignorat: cõtumelia autem grauior adulterio: nam per adulterium coniunguntur duo in vnam carnem ad peccandum: contumeliosus autem disiungit eos qui amore coniuncti erãt: quatenus occasionem alijs præbet vt quem cõtumelijs afficit, odio habeant: ergo detractio est peior adulterio: quod tamen inter peccata quibus proximus læditur magnum habet pondus. ¶ Tertio: contumelia oritur ex ira, vt ex Gregorio articulo præcedente retulimus: detractio verò ex inuidia, vt eodem loco. 31. Moral. idem ait Diuus. sed inuidia grauius peccatum est quàm ira: ergò & detractio quàm contumelia. ¶ Quarto. Eo peccatum quodcumq; grauius est, quo nocentior em inducit effectum: detractio autem inter omnia peccata pestilentissimum inducit: scilicet mentis excæcationem, ex qua radice omnia pullulant. Ait enim idem Gregorius. 11. q. 3. Quid aliud detrahentes faciunt nisi quòd in puluerem sufflant, & in oculos suos terram excitant? & vnde plus detractioem sufflant, inde minus vident. Est ergò detractio inter ea quæ in proximum committuntur grauissimum. ¶ In contrarium est quòd scelestius est factò peccare quàm verbo: homicidium autem & adulterium sunt peccata in factò: detractioe verò intra verba peccatur.

Primum ar-
gumentum.

Argumentũ. 2.

Argumentũ. 3.
Gregorius.

Argumentũ. 4.

Gregorius.

Meritò

Meritò porrò crimen hoc in suspiciōe venire potest quòd sit omnium grauiſſimum, adeò est reipublice multimodè pestiferum. Nihilò minùs tribus conclusionibus ad quæſtionem reſpòdetur. Prima. Inter vniuerſa peccata quæ mortales aduerſus ſe inuicem committunt, est homicidium. Excepta enim hìc ſemper habemus peccata quæ Deū habent pro obiecto : qualia ſunt infidelitas, deſperatio, Dei odium, blaſphemia, periurium, & ſimilia. Probatur conſuſio. Princeps formalisq; vt aiunt, ratio vnde vnum quodq; peccatum quod contra proximum committitur malitiam fortitur, ſumitur ex nocumento illato : nam quo illud peius eſt, eo repugnantius eſt charitati: nocumentum autem tanto peius eſt quanto bonum quod per illud tollitur exiſtit maius: bonum autem quod alteri quis maximum adimere valet, eſt corporalis vita : ergo homicidium eſt peſſimum. Probatur hæc poſtrema præmiſſa. Bona humana in triplici ſunt gradu. Primum enim eſt bonum animæ: atq; ei proximum, bonum corporis: ac tertium id quod in rebus exterioribus poſitum eſt. bonū autem animæ, quanuis ſit omnium præſtantiffimum, nemo tamen poteſt illud alteri inuito adimere, licèt poſſit illi occaſionē eius porrigere: bonum enim animæ eſt gratia per quā uiuit, quæ ſolo conſenſu in peccatum mortale adimitur: in huiusmodi autem cōſenſum nemo poteſt alterum cogere. Et ideo quanuis alterum in peccatum inducere maiorem præſe ferat ex obiecto grauitatem quàm ſi illum occideres, tamē quia talis inductio nō eſt coactio, nō tā enormiter peccas, quàm ſi temporali morte illum interimeres. Ratio eſt qua lib. 4. q. 6. vſi ſumus aduerſus eos qui putabant grauius eſſe animam proximi per occaſionem occidere, q̄ illam corpori eximere. Reſtant ergo duo bonorum genera quæ quis alteri inuito vi aut fraude poteſt eripere: illorum autem præſtantius eſt bonū corporis, puta vita exterioribus bonis quæ primum eſt omnium fundamentum : ſit ergo vt homicidium crimen ſit genere ſuo omnium atrociffimum, quæ in proximum committuntur. ¶ Secunda conſuſio. Detraçtio ſecundum genus ſuum eſt maius peccatum quàm furtum, minus autem quàm homicidium & adulterium. Patet ex dictis: quoniā fama egregius eſt bonum quàm exterior ſubſtantia : inferius autē q̄ vita, quæ per homicidium tollitur, & per adulterium in futu-

ra prole læditur : nam per ſeloquendo filius qui incerto naſcitur parente, educari nequit commodè. Ex quo ſit & fornicationem ſimplicem eadē ratione, vt. q. 3. contra Mar. de Mag. conſtituimus, grauioris eſſe culpæ q̄ furtum. Et ſecundò ſequitur, contumeliam peiorem eſſe etiam furto: nam eſt detraçtione propter violentiā & contemptum acrior. ¶ Tertia conſuſio. His nō obſtantibus quæ per ſe rebus cōueniunt, poteſt accidentariè peccati grauitas aliundè, tum augeri, tum etiam minui. Nam qui deliberatè malū perpetrat, grauius peccat quàm qui ex infirmitate aut ignoraçione illud admittit. Qua vtiq; ratione peccata quæ intra verba cōtinentur, eò quòd linguæ velocitate expuñtur, aut leuiter ore decidunt, leuiora cæteris paribus reputātur. Qua vtiq; ratione paulò antè aſſerebamus peccata quæ in factò cōſiſtunt, grauiora eſſe q̄ verbalia. Intelligitur enim ſi rationem verbi cū ratione facti conferas. Nam ex parte obiecti aſſertum peculiariter eſt in ſecunda cōcluſione, detraçtionem qua fama obnubilatur, grauiorem eſſe furto, quo bona eripiuntur externa. Hæc autē ſemper intelligenda ſunt in ſpecie: nam in indiuiduo poteſt eſſe furtū peius q̄ detraçtio : & detraçtio peior homicidio: vt ſi quis Deo aut eius fidei detrahat: quod ad blaſphemiā attinet.

AD primū igitur argumentū per hoc poſtremū verbū reſpòdetur. Nam qui Chriſto detrahūt in ſuā obmurmurantes eadē, atq; adeò obſtates quo minùs qui credituri erāt illā ſuſcipiāt, in ei⁹ diuinitatē blaſphemi ſunt: atq; adeò quadantenus enormius peccāt, q̄ qui carnē eius vita in tempus priuarūt. Nam illā vitā gratia cōfirmandę fidei aſſumpſit. ¶ Inter ſoluendū argumentū ſecundū definit S. Tho. contumeliā peiorem eſſe detraçtione: licèt facilius repelli poſſit propter maiorem contemptū & violentiā: ſicuti rapi na peior eſt furto. ¶ Contra hoc autē quis forſan arguat. Fama excellentius bonum eſt in honore: ergo detraçtio peior eſt cōtumelia: quia nocētior. Reperias qui neſciētes hoc argumentū ad mentē Tho. diluere, negēt famā egregius eſſe bonū honore. Imò cū audiāt Tho. aſſerentē contumeliā eſſe peiorē, inferūt honorē præminere famæ. Cū tamē reuera cōtrā ſtet veritas. Obiecta em̄ propria & formalia cōtumelię & detraçtōis, vt ſuprà dixim⁹, nō ſunt honor & fama: ſed rationes inuolūtarij. Et inde colligitur cōtumeliā eſſe

Tertia conſuſio.

Ad primum argumentū.

Ad ſecundū argumentū.

Solutio ſar-maiores. Et Thoma. Tenetur ſo-lutio S. Tho.

Quorundā ſolutio.

Reprobatur proxima ſolutio.

accet

Prima conſuſio.

Probatio.

Secunda conſuſio.

Ratio cōcluſionis.

acerbiorē: nempè quia per eam quis patitur inuoluntarium vi, & per detractiōem non nisi ignorantia. Huic tamen decisioni minime dissonat quo minùs fama cuiuslibet sit bonum atq; illustrius quàm honor. Pretiosior enim est bona existimatio quam populus de tua habet probitate, quàm honor, putata reuerentia quæ sæpè mendaciter exhibetur & vafre neq; semper propter virtutem, sed quandoque propter alia minor bona. Quapropter Sapiens, non quidem honori, sed bono nomini, quo fama intelligitur, tres adscripsit præininentes qualitates. Primùm quantum ad pretium, quòd bonum nomen sit melius quàm diuitiæ multæ: Prouerb. 22. Secundò quantum ad suauitatem & loci dilatationem, quòd sit pretiosius quàm vnguenta, odore suo oblectantia: Eccles. 7. Et tertio quantū ad temporis diurnitatem, quòd diutiùs permaneat quàm mille thesauri pretiosi & magni: Eccles. 41. ¶ Sed & hoc rursus adnotandum, quòd etsi propter contemptum contumelia sit genere suo & obiecto peior detractiōe, sciatet nihilominus detractiō mille incommodis ac pestibus. Obte nebrat enim in primis virtutum gloriã, quæ illius cœlestis representatio est. Mox faciliùs committitur pluresq; inficit quàm contumelia. Nam cum in latebris fiat, impunè atq; adeò passim & quacumq; nacta occasio ne loquendi obrèpit: cum contumelia propter metum non sit adeò in vsu. Deinde detractores ex insidijs pugnant, ob idq; quàm difficilimè cauentur. Et maximè dum bilingues sint ac bistròtes: nempè qui in facie mulcent, in auresq; incantant, sed in dorso latenter commordent. Quo quidem proditiōnis genere nihil in republica pestilentius esse potest. Nam cum nemo eiusmodi homines caueat, sed sua illis pectora cuncti securi pandant, sanguinem alijs exugunt, quem in aliorum aures euomāt. Vnde Eccles. 28. Susurro & bilinguis maledictus erit. ¶ Accedit huc qd detractores non suas tantum animas perimunt, verùm & cunctis apud quos sua seminant scommata eandem spiritualem mortē inferunt: quatenùs eis odium eius ingenerant cui detrahunt, ac subinde pacem & amicitiam publicam, qua sydere nullo respública splendidiùs fulget, violāt & contenebrāt. Dicuntur autem peculiariter detractores, vt reor homicidæ, vti in quadam epistola ait Clemens, quæ refertur de pœnitentia, dist. 1. can. homicidium. quòd animam eius cuius

famam denigrant, virtutibus priuare & nudare contendunt, quibus spiritualiter viuunt. Et eòdem fortè refertur verbū. 1. Ioan. 3. Qui odit fratrem suum, homicida est. ¶ Ad tertium conceditur, contumeliam, vt superiori articulo dictum est, ex ira nasci: vt pote quòd ira correptus, vt. 2. Rhetor. author est Arist. in manifesto cupit vindictam, quam per contumeliã faciliùs adipiscitur. Et ideo detractiō, quia non ad eiusmodi manifestam vindictam tendit, non est iræ filia, sed inuidiæ. Detractor enim quia liuore tabescit, claritudinem alienarū virtutum conspurcare studet. Haud tamen consequitur, vt si inuidia peior sit quàm ira, filia eius sit peior q̄ filia iræ. Nā genitura ista vitiorum iudicantur ratione conuersiōnis ad eundem finem: ad quem scilicet & filia ordinatur & mater: malignitas autem & grauitas attenditur ex parte auersionis. Et quia inuoluntarium per vim inferre, quàm per fraudem, elongatior est auersio à charitate, contumelia est peior. ¶ Nihilominus & detractiō hac inter alias macula quodet, quòd ex inuidia nascitur quæ sordidissimum est vitium: quatenùs è regione maximè charitati opponitur. Charitas enim, vt ait Paul. non æmulari, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: quorum omnia contraria in inuidia continentur. Habet enim hoc inter cuncta vitia enormissimum, naturæq; rerum repugnantissimum, vt de malo, quod abhorrendum est, gaudeat: de bono verò, ac potissimum de alienis virtutibus quæ amore sunt potissimum venerandæ contristatur: id quod diabolicum est ingenium. Quapropter nemo est qui inuidiã cauere possit: quandoquidem omnes tenentur ad virtutū fastigia conniti: & quo quisq; altiùs euahitur, maiorem inuidiã liuidis concitat. Huius ergò hydryæ sobolem sese detractores agnoscant. ¶ Ad quartum igitur perinde conceditur, ingenium esse detractiōnis mentem excēcare: nam cum vnusquisque, vt Prouerb. 15. ait Sapiens, in sententia lætetur oris sui, qui detrahare pergit, amare dicta sua incipit, maleq; de bono sentire, ac probos subinde odio habere: per quam viam mens excæcatur. Attamen cum & idem ipse effectus alijs etiam vitij communi sit, vt gula, luxuriæ & cæteris: non inde arguitur omnium esse pessimam detractiōem.

Ad tertium argumentū.

Aristot.

Documentū.

Incommoda detractiōnis

Paulus.

Ad quartū argumentū.

ARTICVLVS. IIII.

*Virum audiens toleransq; detrahen-
tem mortaliter peccet.*

Propter perniciem detractio-
nis querendum demū restat,
vtrum qui detrahentes audiūt
mortaliter peccēt, nisi illis ora
compescant. Arguitur enim

*Primum ar-
gumentum.*

Gregorius.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

Hieronymus.

*Prima con-
clusio.*

*Probatio cō-
clusiois.*

Bernardus.

contrā: Nemo plus alteri quān sibi tenetur.
Laudi autem cuiusq; apponitur si suos fe-
rat detractores: secundū illud Gregorij su-
prā citatum super Ezechielem hō mil. 9. Lin-
guas detrahentium sicut nostro studio non
debemus excitare, ita per suam malitiam ex-
citas debemus. æquanimiter tolerare, vt no-
bis meritum crescat: ergo non est peccatum
detractoribus aliorū non obfisterē. ¶ Sec-
cundō, Eccle. 4. iubeatur non contradicere
verbo veritatis vllō modo: vsu autem venire
solet vt qui detrahit, à veritate non recedat:
ergo tunc non est virtus illi contradicere.
¶ Tertiō. Id quod in aliorum vtilitatem ce-
dit, nemo prohibere debet: detractio autem
crebrō in rem eorum est quibus detrahitur.
Vnde Pius Pontifex. 6. q. 1. can. Oues. Non-
nunquā, inquit, detractio aduersus bonū
conciat, vt quos vel domestica adulatio vel
aliorum fauor in altum extulerat, detractio
humiliat: ergo detrahentes reprimere nō est
ofīcium. ¶ In contrarium est Hierony. vbi
ait, Caue linguam aut aures habes prurien-
tes, vt aut alijs detrahas; aut alios audias de-
trahentes.

Ad quaestionem tribus cōclusionibus re-
spondetur. Prima. Quicumq; vel alium
ad detrahendū inducit, vel detractioe pro-
pter odium delectatur, nihilo minū quān
detrahens peccat: quin verō quandoq; ali-
quanto plus. Probatur conclusio ex illo ad
Romā. Digni sunt morte, non solum qui fa-
ciunt, sed etiam qui facientibus cōsentiant.
Eiusmodi enim consensus bifariam contin-
git: vno quidem modo directē, quando vel
quis alterum ad peccatum inducit, vel ei pla-
cet: & quidem qui isto modo cōsentit, omni-
no fit criminis particeps. Quin verō si indu-
cit, eo grauius peccat, quo in motore plus est
culpæ quān in moto: atq; adeo si letatur, for-
tē potest & grauius peccare si odium cumu-
latius habeat quān sit in detrahente. Ac de
istis intelligitur verbum Bernard. prope finē

secundi lib. de consi. Detrahere aut detrahen-
tem audire, quid horum damnabilis sit, nō
facile dixerim. Secundo autem modo con-
sentire quis dicitur indirectē: quia scilicet nō
resistit. Hoc autem dupliciter cōtingit. Nam
qui non resistit, aut munere suo proprio ac
publico officio resistere tenetur: aut priuata
persona est, cui id ex officio non incumbit.
¶ Sit ergo secunda conclusio. In priuata per-
sona detractioem aliorū non repellere pec-
catum est: multō tamen minū quān in de-
trahente: quod quidem plurimū esse solet
veniale. ¶ Tertia conclusio. Quandoq; nō
resistere detrahenti, peccatū esse potest mor-
tale. Primū in persona publica, puta in eo
qui detrahenti praest. Secundō propter pe-
riculum quod ille qui audit imminere ex de-
tractione videt. Ac tertiō si quis ob solum ti-
morem humanum obijcere se detractori for-
midet. Conclusiones sunt sancti Thomae. Et
vnica ratione amba cōiuntantur. Iam enim
suprà pluries monstratum est, vt quis sit in-
directē causa alicuius mali, nō satis esse quōd
vitare illud possit, sed praeterea exigī, quod te-
neatur. Teneri verō quēpiā accidit aut ex
iustitia aut duntaxat ex charitate. Priuata
autem persona rigore iustitiae non tenetur
malum proximi cauere, sed tantū ex chari-
tate si absq; suo detrimento potest. Et ideo
non est per se omnino charitati aduersum; à
tali infamiae detrimento proximum non li-
betare: vix tamen à veniali excusatur: vt in se-
cunda conclusione asseruntur est. Nam vbi-
cumq; detractio oboritur, potest quis facili-
negotio vrbane ac leniter detrahenti occur-
rere: atq; adeo si id nō faciat, negligere omni-
no censetur proximi famam. Attamen si de-
tractor ille vsq; adeo esset turgidus atque in-
tractabilis vt periculum ab illo immineret,
quicumq; excusaret, etiam à veniali. Hoc au-
tem quān rarissimē vsu venit. Adde & sola
verecundia excusari aliquē posse. Vt si
qui detrahit illustrissimus est: audiens verō
famulus eius aut aliā abiectā persona quae
mutire nō audet. Ex iustitia autem cum pri-
mis tenetur Praelatus, & ideo ille procul o-
mni metu & pudore tenetur subditos à de-
tractione corripere, si sit in re alicuius mo-
menti: cuius idcirco omisio peccatum est
mortale. Praelatus inquam detrahentiū: nam
praelatus eorum quibus detrahitur, non tan-
ta iustitia eos tenetur protegere: quia cura
praelati est cauere nē subditi peccent. Quan-
uis & quodammodò teneatur charitatis vin-
culo

*Secunda con-
clusio.*

*Tertia con-
clusio.*

*Suadetur v-
traq; cōclu-
sio.*

culo subditorum honorem tueri. Præterea priuata persona cum ex detractioe videt periculum imminere alicui mortis vel turbationem reipublicæ, cum aliquo suo detrimento tenetur occurrere. Metus autem humanus tunc ascenderet ad peccatum mortale, quando iacturam temporalium bonorum charitati quis anteferet. Non autem id facile censendus est, quoties metu humano cauere cessat proximi detrimentum, vt in secunda conclusione dictum est sed quando sua esset omnino necessaria renitentia ex præcepto. Vt si detraheretur fidei, aut religioni. &c. ¶ Ex his demum hoc colligamus saluberrimum documentum, vt intelligamus impendio quam maximè necessarium esse ad pacem & salutem reipublicæ, ac potissimum Christianæ familiæ detractoribus obuiam vbique prodire. Quod certe, vt dicebã, nemo non suo gradu facile potest perficere. Et quando id non poterit, prudentis officium erit colloquio abire: vt illa ratione detractorem pudore confundat. Vnde Hieronymus epistola ad Gelantiam, quæ est. 14. egregie tum detrahentes obiurgat, tum nihilo minus & eos qui eis non obfistunt: secundum illud Psalm. Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequer.

Documentum
saluberrimum

Hieronymus.

Ad primum
argumentum.

AD primum igitur argumentum respondetur quod maledicta quæ in præsentia eius cui maledicitur iactantur, nõ detractioes, sed contumeliæ sunt: & ideo ad virtutem humilitatis attinet illas ferre. Quando verò iam in alias aures inerpunt, detractiois rationem induunt. Et tunc ait S. Tho. id quod supra à nobis sæpe citatum est, in arbitrio eius esse detrimentum suæ famæ pat. nõ in periculum aliorum vergat. Dum autem in nostra præsentia absentis famam corrodit, non est nostri arbitrii infamatori parcere: quia nõ sumus domini alienæ famæ. Et ideo vitio nobis vertitur si nõ resistamus cum facile possumus. Nam si Deut. 22. præcipiebatur vt nemo iacentem alium proximi leua re negligeret, grauius erit periclitantem proximi famam non protegere. ¶ Ad secundum respondetur quod etsi dum detractor vera dicit, non sit ei contradicendum, est nihilo minus ei reprimendum verbum nõ aliena vulnera exulceret: aut saltem subrugata fronte illi ostendendum eius nobis displicere sermonem. Nam vt Prouerb. 15. legitur, ventus aquilo dissipat pluias, & facies tristis lin-

Ad secundum
argumentum.

guam detrahentem. ¶ Ad tertium demum respondetur vtilitatem & emolumentum quæ ex detractioe prouenit, non ex intentione detractantis proficisci, sed è Dei gratia mollioris alterius animum: & ideo perinde obfistendum est illi, atq; raptoribus & furibus: licet ex talibus incommodis, eis qui passim sunt meritum nonnunquam patientiæ accrescere soleat.

Ad tertium
argumentum.

QVAESTIO VNDECIMA, De susurratione & derisione.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 74. & 75.

ARTICVLVS. I.

Vtrum susurratio sit peccatum à detractioe distinctum.

CONTVMELIAE

& detractioe quæ inter verbalia vitia primas obtinent, alia adiunguntur quæ non sunt silentio prætereunda. Et primò de susurratione quaritur sit-

ne crimen à detractioe diuersum, an verò quippiam grauius. Primum enim arguitur à parte negatiua, nõ quod à detractioe nõ differat. Ait enim lib. Etymol. Isidorus. susurrone de sono locutionis appellari: quia non in facie alicuius, sed in aure loquitur detrahendo: vbi susurrare idem esse censet quod detrahere. Et Leuit. 19. Non eris criminator nec susurro in populis. Et Eccles. 23. vt supra citatum est, Susurro & bilinguis maledictus erit: criminator autem & bilinguis idem esse apparet quod detractor. ¶ Secundò arguitur, quod quanuis susurratio à detractioe differat, nõ tamen sit grauior: peccata enim oris à maledictione malitiam cõtrahunt: detractor autem mala simpliciter de proximo spargit: cum tamen susurrones satis habeant illa quæ apparentiam mali habent inculcare. ¶ Tertio. Qui detrahit fratri suo, vt habetur Iacob. 4. detrahit legi atq; adeo legislatori Deo. Vnde maiorem cõtrahit grauitatem quam

Primum ar-
gumentum
à parte negatiua.
Isidorus.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

quàm sit in suffuratione. ¶ In contrarium autem est illud Eccles. 5. Denotatio pessima super bilinguem: suffurratori autē odium, & inimicitia, & contumelia. Vbi peiores effectus tribuuntur suffurationi, quàm de tractioni.

& alia super vtili, atque alia super delectabili, sint etiam diuersae suffurationis species.

Respondetur negatiuè. Suffurro enim tantum contendit amicitias dissociare in genere. Tametsi dum alium scopum per illam

Solutio.

viam attingere contendit, tunc eius suffuratio potest diuersas malignitatis maculas contrahere. Vt si quis in aures principis aduersus alium suffurret, vt eius honorē obtineat: ambitiosus est vel auarus: & si de marito suffurret apud vxorem, vt amicitia inter eos

sublata, eius potius amplexu, erit adulter. Sed hæc extranea præsentem sunt. ¶ Posterior conclusio. Suffuratio genere grauius peccatum est detractio, atque etiam

Postrema conclusio.

quàm contumelia. Enimvero vti supra dictum est, inde veniamur peccatum esse grauius, quòd maius inferat nocumētum: eoq;

Ratio cōclusionis.

nocumentum maius censetur, quo bonum sublatum est præstantius: amicitia verò præstantius bonum est, quàm fama & honor:

ergo & suffuratio pacis perturbatrix peior est quàm detractio & contumelia. Probat

tur autem vltima præmissa tum autoritate Ecclesiast. 6. Amico fideli nulla est comparatio. tum & ratione. Nam bona fama &

honor in hoc vtilis est, vt multorum quis amicitiam conciliet, atque adeò per regulam posteriorificam amicitia præstantior est

Aristot.

quàm fama. Adde quòd post virtutes, ad felicitationem comparandam, vt. 8. Ethicor. ait Aristoteles nihil conducentius est quàm amicum copiam. Sanè cum non solum amicorū omnia sint cōmunia, verum oēs quadatenus homo vnus. Quare cui legitimi abundant amici, nihil deesse in vita potest.

¶ Sed arguitur etiamnum in contrarium. De quo vti supra dictū est, amicos etiam dissociat, sicut suffurro: non ergo differunt fine.

Obiectio.

Respondetur quòd etsi per detractioem amicitia nonnunquam euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantum fama deturpare quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus suffurronis est eadem inimicitias cōflare: & ideo est turpior.

Solutio.

¶ De hac autem conclusione duo se offerunt minutiora dubia. Primum de hac comparatione qua amicitia fama & honori præfertur. Apparet enim fama inde pretiosior,

Primum dubium.

tum quod latius extenditur: plures enim sunt quibus studiosus notus est, quàm quibus est amicus: tum etiam quòd est virtuti propinquior. Nam qui moribus præstat, illicò in aliorum notitiam venit: etsi non tam faci-

lè in

AD quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Suffuratio etsi tam forma quàm materia cum detractioe conueniat, sine tamen differt. Etenim tam suffurro quàm detractor mala in proximum obloquitur, idque clanculo, inque eius absentia: quare vtrunque à contumelia differt. Atque hac ratione promiscuè apud

Doctores ambo quandoq; vsurpantur verba. Vnde super illud Ecclesiast. 5. Non appellèris suffurro, ait Glossa, id est, detractor. Attamen si verborum etymologiam consulas, detractio idem est, vt supra diximus, quod famæ subtractio & diminutio.

Suffuratio autem solùm denotat clanculariam, atque adeò vitiosam loquutionem. Ob idque forsan ex vsu accommodatione illam significat oblocutionem, qua quis cōtendit non tam famæ detrachere, quàm amicitias dissoluere: & ideo differt sine. Quapropter etsi tam suffurro quàm detractor mala in genere de altero loquantur, tamen in specie detractor illa disseminat quæ verè sint mala culpæ. Nemp quibus fama commaculetur. Suffurro autè satis ducit illa proferre, quæ possint audientis animum ab alterius amicitia diuellere: etiam si sit bonum, dummodò vel malum appareat vel audienti displiceat. Vt si apud prodigum de eius amico suffurret quòd sit pecuniarum tenax: & apud festiuū & dissolutū obmuretur alterum esse nimis compositum ac modestū.

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. suffurrones, detractores. quæ ait suffurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suffurrone subtracto iurgia conquefcunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de suffurro ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immitet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrū cum multæ sint amicitiarū species secundum Philosoph. 9. Ethico. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,

Prima conclusio.

Glossa.

Probatio superioris conclusionis.

Scrupulus.

Solutio prioris conclusionis.
 lè in amicitiam: propterea quòd non omnes sunt virtutis amatores. ¶ Ad hoc in primis respondetur, neque famam, neque honorem, neque verò amicitiam, virtutes esse: atque adeò neq; spiritualia bona in quibus vera felicitas consistit: sunt tamen virtuti agnata. Vnde Arist. 8. Ethicor. Amicitia, inquit, non est virtus, sed virtuti proxima. Vbi de illa loquitur amicitia quæ hoc nomine vere gaudet, nempe quæ ex bono honesto, hoc est ex virtute proficiscitur. Nam quæ de utili aut delectabili iunitur, non est nisi secundum quid amicitia. Sicuti & bona ipsa, quibus nititur. Et quia amicitia non gignitur ex virtute nisi per eius notitiam, in qua fama consistit, inde fit amicitiam præstantiorem esse quàm famam, tanquam eius finem: nam frustra est virtutis notitia nisi homines ad studiosi amorem alliceret. Ac proinde in cœlesti beatitudine propterea notitia illa mutua beatorum ad beatitudinem spectat, quod omnes eodem amore cõglutinat. ¶ Vnde ad prius in contrarium argumentum negatur latius protendi famam, quàm amicitiam: nam quotquot notitiam habent integritatis hominis ac virtutum præstantiæ, nisi corruptis ipsi sint moribus, ipsum amant. Ac perinde ad posterius negatur propinquirem esse virtuti famam quàm amicitiam. Imò amicitia germanior illi est: quapropter sicut virtus nihil à fortuna pender, ita & habere amicos potius à virtute nascitur, quàm à fortunæ temeritate. ¶ Alterum dubiolum est de grauitate peccati susurrationis. Ad quod facile respondetur quòd etsi genere suo mortale sit crimen propter nocuenti grauitatem, potest tamen ex leuitate materiæ esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absque vlla culpa possit, Respondetur primum quòd susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modò citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis commemorantur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse deformem atque insulam. &c. At verò dissociare amicos quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum, & quidem mortale si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatem, esse potest veniale. ¶ An verò quis possit amicitiam aliquorum dissuere non quidem illa intentione vt sint inimici, sed tanquam mediũ vt se loco illius expulsi in ami-

citiam alterius insinuetur: quia videlicet praelatus aut princeps non hunc ad tantam familiaritatem admittet, nisi alter excludatur.

Respondetur primum quòd alterum infamando nequiquam licet: sed tamen narrando aliqua eius vitia naturalia quæ sunt publica, forsitan nullum est peccatũ: quia vnusquisque sine vi & fraude potest sibi commodum cuius dignus est procurare. ¶ Quòd si arguas, id est verum nisi alter non repellatur à iure suo: Respondetur quòd quando illud ius ei per iustitiam competit, nefas esset tali iure hominẽ expoliare: sed tamen quando gratuito in amicitia alterius retinetur, nõ fit ei iniuria.

AD primum igitur argumentum iam responsum est quòd susurro secundum illam generalem rationem qua male de alio loquitur detractor dicitur: differt tamen fine vt dictum est. Ad illud autem Leuit. 19. respondetur criminatorem vt nomen sonat tam à susurro quàm à detractore differre. Est enim ille qui aliena crimina præter ius, vel imponit vel denuntiat, vel auget & improperat: licet hoc etiam detractor aliquando susurroque faciat. Ad aliud verò Eccles. 28. concedimus & susurronem nonnunquam esse bilinguem: nam duorum amicorum vtrique dicit quod ei displicet. Atque adeò alteri vnũ ac subinde alteri aliud. tamen si & detractor alia sit ratione bilinguis, vt supra diximus: quia aliud in absentia, aliud in præsentia loquitur. ¶ Ad secundum respondetur quòd quanuis detractor semper quod malum est obloquatur, susurro autem non id semper, sed quod malum alteri apparet, est nihilo minus susurratio peior: quia peccatorum grauitas non attenditur ex illo materiali obiecto, sed ex fine & effectu qui peior est in susurro ne. ¶ Ad tertium denique; respondetur quòd qui detrahit homini propterea censetur detrahere legi, quòd agit contra legem de dilectione proximi. Quapropter & susurro amicitiarum extingit quia nocentius eandem dilectionis legem transgreditur, Deum penitus offendit: qui, vt habetur. 1. Ioã. 3. dilectio est. quapropter Prouerb. 6. Sex inquit sunt quæ odit dominus, & septimum (quasi omnium pessimum) detestatur anima eius. Atque illud septimum ille est qui seminat inter fratres discordiam.

ARTI-

*Aristot.**Amicitia prius famam.**Ad argumentum factũ.**al. famam**Postrema dubitatio. Responsio.**Scrupulus.**Solutio.**Obiectio.**Dissolutio.**Ad primum argumentũ.**Ad secundũ argumentũ.**Ad tertium argumentũ.*

ARTICVLVS. II.

Verum derisio sit speciale peccatum à præcedentibus distinctum, atq; adeò mortale.

POST hæc & de derisione etiam videre superest, quale quantumque peccatum sit.

Et arguitur primò quòd non differat à contumelia: nam subsannatio idem esse videtur quod derisio, eademque in contumeliam concidere. idq; & ex materia & ex illato nocimento componitur. Nemo enim deridetur nisi de aliquo turpi, quod quidem si in faciem ei obicitur, contumelia est: si verò clanculum, est vel detractio vel subsannatio. Item nocimentum quod per derisionem infertur aut contra honorem est, & tunc est contumelia: aut contra famam, & tunc erit detractio: aut contra amicitiam, & tunc erit susurrus.

¶ Quòd autem derisio non sit peccatum mortale arguitur: quia cū derisio ludo fiat, ac sæpe inter amicos, non videtur esse charitati contraria. Adde quòd neque derisio quæ in iniuriam Dei vergit esse apparet mortalis. Nam quicumque in peccatum recidit à quo per Dei gratiam resurrexerat, irrisor est eius: etiam si peccatum illud sit veniale: secundum illud Isidori, Irrisor est & non poenitens qui adhuc agit quod poenitet: & tamen non quicumque relapsus in veniale est veniale. Item & simulator irrisor Dei est: secundum illud Gregorij, Per structionem significatur simulator, qui deridet equum & ascensorem, id est Deum: & tamen non quæcunque reciduatio neque simulatio est peccatum mortale. ¶ In contrarium est quòd irrisio fit ludo: cætera verò serio: & ideo peccatū hoc ab illis differt. Et Prouerbior. 3. legitur quòd Deus deridet illusores: deridere autem Dei est æternaliter punire: vt testatur illic Psaltes, Qui habitat in cœlis irridebit eos. vnde colligitur esse peccatum genere suo mortale.

AD quæstionem tribus facilimis conclusionibus respondeat. Prima est. Peccatū derisionis distinguitur à cæteris supra nominatis. Probatur. Peccata quæ verbis committuntur, ex intentione, vt supra dictum est, exiistimantur: ergo diuersa eorum

intentio diuersas inter ipsa cōstituit species. Sicut autem contumeliator honori intendit derogare, & detractor famam diminueret, & susurrator amicitiam extinguere: ita irrisor erubescenciam & pudorem alteri offundere, qui quidem finis ab alijs discriminatur: ergo ab alijs specie secernitur. Differt præterea, vt dicebamus, quòd cætera serio: irrisio verò sub ludi forma scōmata sua tegit: vnde & lusus dicitur. Quare irrisio frequentissimè in ironia versatur: vt si deformem hominem pulchrum appelles: & infimè natum, ingenuum: & linguem, disertum & elegantem. ¶ Ad subsequendum autem conclusionum intellectum præmeditandum est quòd cū irrisio non sit nisi de aliquo vitio, aut morali aut naturali, prudenter discernendum est an malum illud per se ingens sit & graue, an verò per se paruum: si enim per se magnum sit, non est secundum naturam suam irrisionis materia: imò eius commemoratio vt seria impropertio natura sua reputatur. quare si in risum & iocum proferatur, hoc fit quia narratur vt paruum. Bifariam ergo vitium aliquod ceu exile & pusillum risu & lusu profertur: videlicet vel tanquam paruum & tenue secundum se, aut respectu personæ quæ parui penditur. ¶ Sit ergo secunda conclusio. Exponere peccatum alienum aut naturalem defectum irrisioni tanquam paruum, secundum se non est genere suo mortale, sed veniale, si aliquo inde modo alter pudeat: nam res esse potest tam exigui momenti, vt nullum sit peccatum. Conclusio est per se manifesta. Quoniam omne peccatum ratione leuitatis materiæ fieri potest veniale. Dixerim autem genere suo: quoniam si quis vitium non adeò per se magnum alteri illudendo obijciat: sciens irrisionem illum grauisimè laturum, peccatum contra charitatem committit. Vt si honestissimo viro ac religioso quis in facie diceret absque arbitris fuisse puellæ loquutum, vnde ille ingenti rubore suffunderetur, profectò non euaderet à mortali culpa illæsus. ¶ Tertia conclusio. Si vitium quodpiam sub risu & ioco in faciem hominis expuatur tanquam paruum, non quidem per se, quia magnum absolutè æstimatur: sed respectu personæ cui obijcitur, quæ pro vili habetur, & ideo pro nihilo ducitur talis eum vitij denotari, peccatum mortale est: idque

Primum argumentum.

Secundū argumentum quotematur altera pars agitata qua sionis.

Isidorus.

Gregorius.

Documentū.

Secunda conclusio.

Probatio.

Tertia conclusio.

gravius quàm contumelia, tantoque enor-
mius quanto personæ quæ illuditur maior
erat habenda reuerentia. Probantur sin-
gulæ partes: quoniam magnum vitium al-
teri in faciem obijcere peccatum est con-
tumeliæ: quod, vt supra diximus, culpam
affert mortalem: quod autem per ironiam
vel sub risu schemate proferatur, re vera
culpam non minuit: imò eò auget quòd
tali irrisione persona adeò denotatur vilis,
vt non magni pendatur tale vitium illi im-
pingere. Sicuti nihil æstimatur pueros stul-
tosque homines atque alios abiectæ sortis
similium vitiorum nominibus denotare.

Hoc enim ratione contèptus exauget: qua-
re grauius est crimen quàm si seruetur per con-
tumeliã talia obijcerentur vitia. ¶ Hinc pa-
lãm fit tertium conclusionis membrum q̄
quantum persona illa maioris erat reueren-
tiæ digna, tanto eiusmodi irrisionis scom-
mata grauioris sunt culpæ. Quocirca dum
in Deum eiusmodi irrisiones euomuntur,
aut in fidem & religionem enormissima exi-
sunt blasphemie crimina. Vnde Isai. 37.
Cui exprobasti, & quem blasphemasti, &
super quem exaltasti vocem tuam? Et sub-
ditur ad sanctum Israël. Post hanc secun-
dum locum obtinet irrisio parentum. vnde
Prouerbior. 30. Oculum qui subfannat pa-
trem & despiciat partum matris suæ effodiãt
eum corui de torrentibus, & comedant
eum filij aquilæ. Deinde tertio loco habe-
tur derisio iustorũ: nã cum honor sit virtu-
tis præmium, iusto subfannare est virtutib⁹
ipsis & quadantenus Deo iniuriam irroga-
re. Quin verò & hæc nonnunquam ob in-
signem viri sanctitatem excedere illam po-
telt quæ est in parentes. Et contra hos irri-
sores legitur Iob. 12. Deridetur iusti simpli-
citas. Quod quidem derisionis genus nocua
est & pestifera: quippe qua homines à virtu-
tum exercitio præ pudore retrahuntur. Vnde
Gregorius, Qui in aliorum actibus exo-
riri bona respiciunt, mox ea manu pestife-
ræ exprobrationis euellunt. ¶ Circa hanc
tertiam conclusionem, nam de alijs nullum
est dubium, scrupulum ingerit argumen-
tum quòd cum contumelia contra hono-
rem existat: derisio autem contra verecun-
diam, honor verò præstantius bonum sit
verecundia: videtur contumelia grauius cri-
men quàm derisio. Respondetur nihilo mi-
nùs quòd vitiorum grauitas non inde sem-
per sumitur vnde eorum species distinguun-

tur: fecernitur enim derisio à contumelia ex
fine diuerso, quæ scilicet erubescenciam &
pudorem efficit: grauitas tamen eius pen-
denditur ex maiori contemptu qui est in
derisore quàm in contumelioso. Illa enim
ratione diximus contumeliam peiorem ef-
se detractiõne, licet fama cui per detractio-
nem officitur, pretiosius donum sit quàm
honor. Adde quòd irrisio adiunctam sem-
per habet contumeliam: quippe qua in præ-
sentia irrisi impropertur eius vitium, sed
singulari modo. Quòd autè irrisio Dei, aut
fidei, aut religionis, aut cuiuscunque vir-
tutis sit nocentissima, inde patet, quòd
multi aliàs probatæ virtutis, nempe qui a-
lia vitiorum monstra debellãrunt: quoniam
à filijs huius sæculi hypocritæ nominan-
tur, atque ideo quòd egregie viuunt substan-
tantur, pudefiunt in publico egregijs virtu-
tibus nauare operam. Cuius ideo familiam
suam Christus admonitam prouide cur-
rauit. Primum Matthæ. 5. vbi singularem
beatitudinis gradum illis proposuit qui-
bus homines ob id maledicerent, quòd nun-
dum ludibrio haberent, & eius sapientiam
stultitiam reputarent, & veluti stulti in mun-
danorum oculis viuerent. Et Matth. 10. Qui
me confessus, inquit, fuerit coram homini-
bus, confitebor ego eum coram patre meo
qui in cœlis est. Et apertius Lucæ. 9. Qui
me eruberit, & meos sermones, hunc fi-
lius hominis erubescet cum venerit in ma-
iestate sua, & patris, & sanctorum ange-
lorum.

Ad primum igitur argumentũ respõdet
q̄ subfannatio & irrisio licet sine cõuen-
niant pudefaciendi, differunt tamen in mo-
do: quia irrisio solo fit verbo, & cachinnis, &
scommatibus potissimum ironiæ: subfan-
natio verò gestib⁹ alijs, vt detorto rugatõe
naso: vt habet glos. super illud Psal. 2. Qui ha-
bitat in cœlis irridebit eos. Aut prolatis la-
bijs, alijsve seu mēbrorũ seu rerum figuris
ostensis quibus vitium hominis subnota-
tur. Talis verò differentia speciem non va-
riat: eò quòd gestus illi omnes verborum vi-
ce funguntur. Differt tamen vtinque à con-
tumelia sicuti erubescencia à dehonora-
tione. Est enim erubescencia, vt ait Damasc. in-
honoratõnis timor. ¶ Ad aliud eiusdem
argumenti membrum respondetur, q̄ etsi
irrisio non sit nisi de aliquo turpi, quare in
materia cum cõtumelia & detractiõne con-
uenit:

*Suadet pos-
ita conclusio
quo ad oēs
sui partes.*

*Primus gra-
dus irrisio-
nis.*

*Secundus gra-
dus.*

Tertius.

Gregorius.

Scrupulus.

Solutio.

*Ad primum
argumētũ.*

*Ad aliud mē-
brũ eiusdem
argumenti.*

Tria sunt uenit: tamen effectu differt. Tria enim sunt
quae homo quae homo virtutū vsu apud homines com-
virtutū vsu meretur: scilicet & honoris reuerentia, & fa-
apud alios ma apud alios, & apud seipsum bonae con-
promeretur. scientiae gloria, secundum illud. 2. ad Corin.
 1. Gloria nostra haec est, testimonium con-
 scientiae nostrae: contumeliosus ergo & de-
 tractor turpia dicunt vt honori & famae of-
 ficiant: derisor autem & subannator vt per
 erubescētiā & pudorem gloriam conscien-
 tiae illi alteri adimat. ¶ Ac per hoc respon-
 detur ad tertium membrum. Nempe aliud
 esse detrimentum derisionis ab alijs: scilicet
 inquietatio ac turbatio tranquillitatis con-
 scientiae quae magnum bonum est, secun-
 dum illud Prouerb. 15. Secura mens quasi iu-
 ge conuiuium. Pabulum enim conscientiae,
 nempe quo homo animam suam saginat, co-
 gitatio est virtutum, quibus Dei fauore in
 eius gratia perstat. ¶ Ad secundum argu-
 mentum respondetur, quod etsi ludus de
 se nihil importet charitati contrarium, re-
 spectu illius personae cum qua lus initur:
 potest nihilo minus ratione materiae chari-
 tati aduersari propter contemptum. ¶ Ad
 tertium respondetur, quod neq; qui in pec-
 catum recidit etiam mortale, neque hypo-
 crita officium simulans directè irrisor est Dei:
 quoniam potest vel ex infirmitate vel ex igno-
 rantia relabi: sed interpretatiue talis habe-
 tur: quia quandam irrisoris effigiem praese-
 fert dum quod in poenitentia promissit non
 seruat. Adde quod venialia iterare non est
 propriè recidere, cum non sit à gratia Dei ca-
 sus: sed est dispositio quaedam ad casum. ¶ Ad
 quartum.

Ad tertium
membrum.

Ad secundum
argumentum
principale.

Ad tertium.

Ad quartum.

OSTREM A
 iniuria quae verbis in-
 fertur est maledictio:
 de qua primū que-
 ritur, vtrum sit quo-
 quo pacto licita. Ar-
 guitur enim à parte
 negatiua. Apostolus

*Primū argu-
 mentum.*
Paulus.

nanque (in quo Christus, vt. 2. ad Corint.
 13. ipse asserit, loquebatur) praecipit ad Ro-
 man. 7. dicens: Benedicite, & nolite male-
 dicere. & vt habetur Daniëlis. 3. Omnes te-
 nemur Deum benedicere. Ait enim, Be-
 nedicite filij hominum Domino. & tamen
 ex eodem ore, vt Iacob. Apostolus cap. 3. do-
 cet, non potest Dei benedictio & hominis
 maledictio procedere: ergo nulli licet alte-
 rum maledicere. ¶ Secundo arguitur rati-
 one. Nam qui maledicit, optare alteri
 increpareque censetur malum. Quae qui-
 dem animi affectio cum charitate pugnat.

Secundum.

Quin verò neque diabolus ipse malitia ob-
 stinatissimus licitum apparet vt maledica-
 tur: quippe cum Ecclesia. 20. legamus, Cum
 maledicit impius diabolum, maledicit ipse
 animam suam. ¶ Tertiò denique argui-
 tur. Si quempiam maledicere licet, hoc est
 quia malus est: tamen cum aliena corda ne-
 bis non pateant, hac ratione non apparet
 licita maledictio. vnde super illud Numer.
 23. Quomodo maledicam cui non maledi-
 xit Dominus: ait glos. Non potest esse iusta
 maledicendi causa, vbi peccantis ignoratur
 affectus. ¶ In contrarium autè existit ma-
 ledictio illa Deuterono. 27. Maledictus qui
 non permanet in sermonib⁹ legis huius. Et
 Eliseus, vt. 4. Reg. 2. legitur, maledixit pueris
 sibi illudentibus.

Tertium.

❁ **QVAESTIO DVO-**
decima, de Male-
dictione.

Sanct. Thomas. 2. 2. quaest. 76.

ARTICVLVS. I.

Vtrum cupiam sit licitum alteri ma-
ledicere.

Quanuis vsitatus sit multò, Maledicere
 alteri, quàm alteri: tamen inter mo-
 rales philosophos vsus etiam obtinuit vt ad
 explicandum affectum quem quis in alium
 exhibet, maledicere, cum casu etiam accu-
 sandi copuletur. Ad quaestionem ergo tri-
 mēbri diuisione praemissa, trina cōclusionē
 respondetur. Est enim maledicere idē quod
 malum dicere: id quod trifariam contingit.
 Vno scilicet modo sub forma enūtiationis,
 vitium alterius referendo: atq; hoc quidem
 nihil ad praesentē quaestionem attinet: sed ad
 vitium detractionis, aut contumeliae, aut a-
 liorū quae haecenus explicata sunt. Secundo
 verò modo maledicere aliquid cōtingit per

Diuisio tri-
membris.

modū causæ aut effectricis aut motricis: qua scilicet alius quispiã ad agendum mouetur. Atq; hoc idem primùm ac propriè Deo per excellentiã cõpetit, qui solo verbo condidit vniuersa: secundùm illud Psal. Dixit, & facta sunt. Quapropter Deo benedicere idem est quod bonū impartiri: & maledicere idem quod malū inferre. Secūdū autem Deū suo quoq; gradu & ordine cõpetit, etiã hominibus qui imperio suos mouët subditos ad ali quid exequendū, ad quē exprimendū affectum instituta sunt verba imperatiui modi. Tertio demū modo dicere expressio quædã est affectus id desiderãtis quod verbo exprimit: cui quidē affectui verbū inseruit optatiui modi. Et hic propriè mod⁹ vulgò appellat maledictio aut benedictio: puta boni malive impãtio. Ex quo fit qd dicere his duob⁹ postremis modis, velleq; id, qd dicit secūdū bonitatē & malitiã se consequunt: nempe vt qualis bonitas aut malitia latet in voluntate dicentis, talis depromat in dicto. ¶ His ergo præhabitis sit prima conclusio. Imperare vt alij malū fiat, optareq; aut imprecari malū quatenus malum illi est: nempe quasi illud proposito suo intendēs peccatum est genere suo mortale. Conclusio manifesta est. Nam malum alteri vel exhibere vel optare charitati apertè repugnat. ¶ Secunda conclusio. Malum sic imperare, optare, aut imprecari vt rationē induit boni, licitū est & quãdoq; necessariū officium. Probat. Nonnunq̃ malum peculiaris personæ vt medium concipit ad assequutionē boni: nã licet malū p se nō sit necessariū mediū boni finis, è malitia tñ hominum accidere potest vt sit cõducēs: tali ergo casu sicut voluntas eiusmodi finis bona est, ita & imperatio & imprecatio illi⁹ mediij, licet sit personæ incõmodū. Quapropter tunc eiusmodi affectio nō est per se propriè maledictio, sed accidētariè: quia tñc nō per se malum intendit, sed bonū, quæadmodū mors quã qui seipsum defendebat intulit. ¶ Tertiã cõclusio. Imperiū huiusmodi & impãtio mali bifariã potest rationē boni inducere. Vno modo quia rationē habet iustitię quæadmodū Deus ac subinde human⁹ iudex licitè malefactorem maledicit, supplicio cum adiudicãdo: quæadmodū & sancta ipsa ecclesia dū anathemate rebelles pcellit, iure & merito maledicit. Atque hæc ratione & prophetæ sæpe maledicūt, male peccatoribus impãcantes, diuinæ scilicet accõmodantes voluntati: vt est illud, Cõfundantur superbi:

quia iniustè iniquitatem fecerūt in me. ac totus Psal. 108. Cõstitue super eum peccatorē, & diabolus stet à dextris eius. & Psal. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperirēt de ciuitate dñi omnes operantes iniquitatē. tamen si eiusmodi imprecationes nonnunq̃ vim habeant propheticarum pronuntiationum. Secundo modo contingit malum alteri imprecari sub ratio ne vtilis: quã vtq; ratione licet ei imprecari qui moribus corruptus est egritudinem aliquam, aut aliam calamitatem, qua salubriter castigatus cautiùs resurgat. ¶ Circa has igitur conclusiones id ipsum recolendum est quod suprà de alijs verborum iniurijs adnotauimus: nempe ad iudicandum maledictio nis culpam perpendendum esse animi propositum. Quapropter cum parētes filijs maledicunt nullum intus habentes mali desiderium, nunquã est peccatū mortale: quãuis cõsuetudo profectò pessima est & hominibus infimæ classis peculiaris. Neq; ad correctionem quicquam conferens, præterquã quod ipse maledicendi impetus sæpe iram in odium concitat atque animum mutat, vt quicquid malorum imprecantur, ferè illis optēt. Ad hæc demū Diaboli appellatio qui illum cui maledicif importet, vix à mortali peccato excusari potest. Est em̃ blasphemie genus & scandalum, sempiternam mortem alicui imprecari. Neque verò quod maledicentem post euomitam maledictionem dicti pœniteat indicium est non præcessisse consensum atque adeo culpam: sed duntaxat est signum impetum illum non tam ex habitu quã ex passione emanasse. Leuioribus autem maledictiones plurimum sunt venialia peccata. Atqui vt articul. proximo de susurratione dicebamus, ex maledictionis obiecto peccatum ipsum speciem trahit. Qui enim imperat imprecaturve homicidium, homicida reputatur: & qui imperat furtum, fur: non autem qui imprecatur vt ab alio quis suis spoliatur nummis. ¶ Hoc autem adnotandum est discrimen inter maledictionem sub forma imperandi, atque alteram imprecationem. Qui enim imprecationis tenore alteri maledicit, si nullam habeat malam intentionem neque scandalum det, nullam committit culpam: qui verò vt malum fiat imperat, licet nihil habeat sinistra intētionis sed fictè id faciat, potest incautus causam damni dare: atq; adeo tantum cõmittere peccati quanta fuit cautelæ

Prima cõclusio.

Secunda.

Probatio.

Tertiã conclusio.

Documentum.

relax negligentia. Vt si quis famulis præcipiat vt nudis gladijs quenquam terrefaciant ex quo aliquid læsionis aut incõmodi subsequatur. Sed quia scandali meminimus, illud maximè datur ratione personæ maledicentis: prælatus enim aut quæuis grauis persona vix sine scandalo potest male subditis precari. Quòd autem filij parentibus aut inferiores superioribus maledicant, id quidem neq; per iocum licet. Eset enim non modò scandalum, sed contumeliæ genus: tanta est reuerentia quæ illis debetur.

Argumentũ contra tertiam conclusionẽ
 ¶ Contra tertiam demum conclusionem existit argumentum quòd personæ priuatæ non liceat optare alicui malum tanquã medium ad assequutionem boni: quoniam quod facere non licet, nemo videtur optare alteri posse: nemini autem priuatæ personæ licet illi qui corruptis est moribus damnum dare vt emendetur: ergo neque illud licet ei optare. Respondetur autem perempta priori præmissa. Nam quanuis mihi non liceat malum alteri inferre, quia non sum minister iustitiæ: licet tamen mihi optare vt Dei permisso penes quem summa potestas est aut publica autoritate malum ei obtingat, quo flagello respiciat. Neque verò solum ob spirituale bonum optare vitioso possumus temporale malum, verùm & ad cauendum aliud temporale peius. Eninuerò optare possumus dilapidatori suorum bonorum temporale aliquid incommodum, nè ludo ac lusu silla decoquat. Quinetiam & mortem alicui optare possumus, licet nobis constet viã perditionis ingressum ire, vt nostræ reipublicæ mala caueantur, paxque & tranquillitas contingat. Potest enim quisque Turcæ mortem, & clades omnes imprecari, vt ab eius tyrannide liberemur. Quin verò & Christianis hostibus qui nos iniuste persequuntur, quando alia non paruisset via, licitum est id ipsum optare.

Ad primum argumentũ.
AD primũ igitur argumentũ respõdetur sacris illis testimonijs hoc solũ conuinci, qd malũ quatenus malum est nemini licet imprecari: ac perinde ad secundum respondetur quòd qui malum alteri bono fine & proposito imprecatur, non illi malum simpliciter optat, sed bonum. ¶ Ad tertium respõdetur, quòd diabolũ quantum ad eius naturam maledicere non licet: quippe quæ Dei figmentum est. Tametsi propter eius culpam id licitum sit, secũdũ in illud Iob. 3. Ma-

ledicant ei qui maledicunt diei. Sensus autem citatæ autoritatis Eccles. 21. est quòd cum impius diabolo propter eius culpã maledicit, seipsum simili ratione iudicat maledictione dignum. ¶ Ad illud autem postremo argumento inductum respõdetur, quòd ille Balaam meritò renuebat populo Israëlitico maledicere: quippe cui constabat eidem populo Deum benedicere. Secus autem res habet de peccatoribus quorum culpas, licet eorum corda non inspiciamus, externis signis atq; documētis perpendimus: & ideo illis possumus in rem suam maledicere.

Ad postremũ argumentũ.

ARTICVLVS. II.

Vrũm creaturæ etiam irrationali maledicere liceat.

Vperiori articulo quæ de maledictionibus quæ in hominem iactantur definitum est, alterum de irrationali creatura subiũgitur. Arguitur enim quòd non liceat illam maledicere. Maledictio nanq; aut in pœnam licet, aut ad emendam culpã: creatura autem irrationalis neq; culpæ est capax, neq; verò pœnæ: imò nihil in creatura irrationali est nisi natura quæ Dei opificium est, eiusque instinctu appulsusq; agitur: quare qui ei maledicit, in Deum respersit iniuriam. ¶ In contrarium est qd Dominus, vt Matthæ. 20. narratur, ficulneæ maledixit. Et Iob dici natali suo: vt eius habet historia cap. 3.

Argumentũ partis negatiuæ.

AD quæstionem quatuor cõclusionibus respondetur. Prima quæ cæterarum est fundamentum. Benedictio ac maledictio per se proprie in solam potest conijci rationalem aut intellectualem creaturam. Probat. Benedictio & maledictio in eam tantũ rem competit cui bonum ac malum ad felicitatem seu infelicitatem pertinens contingere potest: id autem soli creaturæ spiritali aut homini congruit. Nam brutæ animantes quæ suarum actionum dominium non habent, vt libro. 4. quæst. 1. demonstrabamus: neque felicitatis capaces sunt proprie aut iustitiæ, neq; infelicitatis & iniuriæ. Consistit enim felicitas in assequutione vltimi finis quem creatura per suas actiones intendit: irrationales autem atque inanimæ creaturæ nec fines agnoscunt, neque illuc

Prima cõclusio.

Probatio.

quippiam referunt, neque ideo ius propriè ad rem aliquam per se habent: sed quicquid sunt, hominis sunt. ¶ **Obiectio.** Maior autem dubitatio est de priorè præmissa. Nam etsi irrationalibus creaturis neque bonum neque malum accidat ad foelicitatem pertinens suam, famescunt tamen, infirmantur, & moriuntur: quæ quidem mala possumus eis imprecari, atq; adeò eis maledicere. Ad hoc verùm tamen respondetur, bona aut mala quæ per benedictionem aut maledictionem imprecamur, non esse illius generis quæ merè sunt naturalia, & generalia Dei concursu lignis ac faxis cõtinentur: sed quæ sub speciali providentia Dei ad humanam foelicitatem referuntur: hoc enim imprecatio optatiui modi designat. ¶ Hinc ergo gradus fit ad conclusionem secundam. Benedicere ac maledicere irracionales creaturas, contingit in ordine ad hominem propter quem creatæ sunt: ita vt earũ maledictio aut benedictio in hominem ipsum refundatur. Probatio est qd earum bonum & malum ad nostram foelicitatem & infœlicitatem refertur. Tribus autem præcipuè modis relatio eiusmodi consideratur. Primo quidem per modum subventionis, quatenus scilicet eorum seruitio adiumentoq; vtimur. Et ideo qui agris sterilitatem imprecaretur, hominibus faceret iniuriam, quibus arua fructus ferunt: & qui armētis aut pecoribus optaret mortem, dño damnũ illud optaret. Quare & in pœnã delictorũ nostrorum sterilitates accidere solent, & iumentorum pestes. Atq; hac ratione Dominus Genes. 3. maledixit, dum ait, Maledicta terra in opere tuo: vt scilicet sudore vultus sui victum queritans pœnas suæ culpæ lueret. Et econuersò Deut. 28. eidẽ benedixit: vbi ait, Benedicta horrea tua. ac subinde maledixit dicens, Maledictum horreum tuum. Secundo modo irrationalis creatura homini per modum significationis inseruit. Quare ratione Dominus maledixit ficulneã, in significationem Iudaicæ sterilitatis. Tertio deniq; modo eadẽ irrationalis creatura ad nos per modum continentis refertur: vt tempus & locus. Atq; hac ratione Iob maledixit diei natiuitatis suæ. Non quidem male hominibus precando, vt ille facit qui aëris inclementiam in frugum detrimentum desiderat. Pecaret enim tunc: cum tamen Iob. 1. legatur qd in omnibus illis non peccauit. Et cap. 2. com monuit Deus Sathanam nẽ animam illius tangeret: sed maledixit illi diei propter amo-

rem potiùs humani generis, ac potissimùm Dei. Nempè propter culpã originalem quã suũ conceptione cõtinxit: & propter calamitates atq; ærumnas inde humano generi suc crescentes. Atq; ad hunc modum reducitur maledictio Dauidis. 2. Reg. 1. qua montibus Gelboë male precatus est: nempè vbi clades Saülis & populi contigit. ¶ **Tertia conclusio.** Maledicere autem rebus irrationalibus, imò & dæmonibus, vt supra diximus, quatenus creaturæ Dei sunt, blasphemia est. ¶ **Quarta demum:** Maledicere eisdem secundum se consideratis, otiosum ac vanum est, ab subinde illicitum. Conclusio hæc ex prima manifestè colligitur. ¶ **Ex his cordatissimus quisq; elicere nouerit quousq; liceat tempestates, æruginem, & locustã, aliaq; id genus portenta maledicere.** Absit enim tanta sacrorum irrissio, quãta fieri inter aliquos rusticos fertur: nempè quòd locusta & bruchus patrono illis ac procuratore, vt fertur, consignatis, in iudicium euocantur, & contestata lite causa vttrinq; agitur, ac demum anathematis censura exterminantur: quæ enim res maiori ludibrio digna contingere Christianis potest, q̃ cũ eiusmodi portentis ac vermiculis & volucris quæ mero naturali instinctu aguntur ferio res agere? Quod ergo in eiusmodi calamitatibus licet, id tantũ est vt diuinũ auxiliũ aduersus dæmones legitimis exorcismis imploremus, qui in vltionẽ delictorũ nostrorũ permitti diuinitus solèt eiusmodi in cursu inibus ac turbinibus nos infestare. Atq; hac fortè ratione licet terminos benedicere. Quãuis hoc nõ sit adeò necessarium: sed satis est Deum pro fructuũ prosperitate exorare. Benedicere autem campanas religionis habet prætextũ, sicut benedicuntur calices: quanq̃ in his nõ negauerim quin possit nonnquam superstitione nõ nihil commisceri. ¶ **Argumentorum ergo solutiones per ea quæ dicta sunt liquent.**

ARTICVLVS. III.

Vtrum maledictio, peccatũ sit genere suo mortale, idemq; detractio peius.

POSTREMO queritur de culpæ maledicentium grauitate: videtur enim non esse genere suo mortalis: tum quòd August. in homil. de igne Purgatorij inter leues culpas & hanc commemorat:

tura

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Rusticorum portentosa superstitio.

Qua via occurrentibus calamitatibus obuiandum sit.

Primum argumentum. Augustinus.

tum quòd malefacere peius est quàm maledicere: & tamen non quicumq; malefaciens mortaliter delinquit. Quod autem e contrario grauius sit peccatum quàm detractio, inde primùm apparet, quòd maledictio genus quoddam blasphemix est, vt habetur in glossa super illud canonice Iudæ: Quòd cum Michaël Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moyse corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemix: blasphemiam autem grauius peccatum est detractio. Adde quòd maledicens suo imperio causa est mali: qui autem detrahit, solum id malum significat quod existit: peius autem est causam esse quàm signum. ¶ In contrarium autem vtriusq; partis est, quòd nihil à regno excludit nisi mortale peccatum: à quo tamen maledictio excludit, secundum illud. i. ad Corinth. 6. Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Quod autem non adæquet detractio grauitatem ex eo constat quòd maledictio licita esse quandoque potest: detractio verò nunquam.

Argum. 2.

Prima conclusio.

Probatio conclusiois.

Secunda conclusio.

Corollarium

AD quaestionem quatuor cõclusionibus respondetur. Prima: maledictio secundum genus suum peccatum mortale est. Loquimur enim in proposito de maledictione illa quæ fit intentione mali: nam quæ bono fit proposito non adducitur in quaestionem peccati. Probatur conclusio. Imperare malum alteri infligendum, sicuti & illud cupiã imprecari, aduerbium est genere sui charitatis: cuius ingenium est bona dilectis optare: occidit ergo hoc vitium maledicentis animum. Quo fit vt tanto sit grauius quanto & personam charius amare tenemur: aut malum quod illi optamus, perniciosius est ac nocentius. Vnde Leui. 24. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. ¶ Secunda cõclusio. Potest nihilominus cõtingere vt maledictio sit veniale peccatum, vel propter exilitatem mali quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis: nempe vel quòd ex leui motu, vel iusu, vel fortè ex surreptione verbum ore labitur: verborum enim significatio, atque adeo culpa ex affectu potissimum pensanda est. ¶ Ex his id quod articulo. 3. diximus, aperius fit: nempe maledictionis peccatum multiplex esse speciei. Est enim perinde de illo ac de odio censendum: vnde si maledictio in genere fiat, nullo in specie explicato malo, vt si quis dicat maledicaris à Deo: tunc com-

mittitur generale maledictionis delictum: si verò vt dicebamus, mortem fueris alteri ex animo imprecatus, homicidium mente commisisti. ¶ Tertia conclusio. Maledictio quæ simplex exprimit desiderium, genere suo minoris est culpæ quàm detractio.

Tertia conclusio.

Ratio cõclusionis.

Probatur ex his quæ supra dicta sunt. Primum enim detractor, sicuti & contumeliosus, malum culpæ dispergit obijctive aduersus alterum: qui autem simplex est maledictor, non optat alteri nisi malum pœnæ, puta mortem, aut varias calamitates, aut fortè culpam sub ratione pœnæ: culpa verò grauius malum est ac nocentius quàm pœna: est ergo hac ratione detractio, ac subinde reliqua verborum peccata maledictione grauiora. Secundò & id confirmatur ex proferendi modo. Detractio enim & contumelia ac derisio est enuntiatio assertioque mali: simplex verò maledictio (nil enim modò de imperio loquimur) non est nisi solum desiderium: peior autem est enuntiatio & assertio quàm desiderium: nam desiderans non statim desiderio suo causa est mali, sicuti qui enuntiat causa est infamix: fit ergo vt detractio peior sit simplici maledictione. Attamen desiderium internum mali, malitia inficitur sui obiecti. Vnde Chrysolto. super Matthæ. Cum dixeris maledicere ei, & domum euerte, & omnia perire fac: nihil ab homicida differs. ¶ Quarta conclusio. Maledictio quæ per modum imperij fit, cum rationem causæ habeat, potest esse detractio grauior: si modò ingentius nocumentum inferat, quàm sit famæ denigratio. Erit autem tunc leuior, dum leuius damnum per ipsam detur. Hæc autem audienda sunt secundum id quod per se ad rationem horum vitiorum attinet: possunt namque alia considerari accidentia, quibus prædicta vitia vel incrementum accipiant, vel decrementum. ¶ Vnus tamen scrupulus reliquus fit circa tertiam conclusionem, qua dictum est simplicem maledictionem eò esse leuioris culpæ quàm detractioem quòd non est causa mali. Arguitur enim contrà. Maledictiones parentum in filios esse sæpe solent efficaces: nam hac ratione sunt extimescendæ. Deus enim nonnunquam cuiusmodi imprecationibus annuit: ac potissimum sanctorum: vt de Helia legimus. 4. Reg. 1. quòd ob suam maledictionem ignis de cœlo cadens deuorauit vnum, ac subinde alterum quinquagenarium. Et de Eli

Cõfirmatio.

Chrysolto.

Quarta conclusio.

Scrupulus.

seo

Solutio.

seo, cap. 2. quòd cum maledixisset pueris nomine Dei, egressi duo viri de saltu laceraverunt quadragintaduos. Respondetur primò quòd dictum Diui Thomæ intelligitur de verbis exterioribus: illa enim non sunt perinde causa sicut verba detractiōnis per quam proditur secretum peccatum alterius. Secundò intelligitur de maledictiōne quæ fit mala intentione: illa enim Deus

non eo modo exaudit quo iustas imprecationes parentum ac sanctorum. ¶ Ad primum igitur argumentum iam responsum *Ad primum argumentū.* est. Et ad secundum respondetur, quòd glossa illa intelligitur de maledictiōne qua creatura maledicitur, quatenus creatura est Dei. Et ad postremum, quod concludit maledictiōnem per modum imperij peiorem *Ad vltimū argumentū.* esse detractiōne.

✻ LIBRI DECIMI QUINTI,

atque adeò Primi Tomi de Iustitia & Iure

Fratris Dominici Soto,

FINIS.

FRATRIS DOMINICI

Soto Segouiensis, Theologi, ordinis

Prædicatorum, Cæsareæ Maieſtati à ſacris
confefsionibus, Salmantini Profef-
ſoris, De Iuſtitia & Iure

LIBER SEXTVS.

PROOEMIUM.

*Materia cõse-
quentium li-
brorum.*

O denique destinati operis peruentum nobis est, cuius præcipuè gratia de illo cœpi-
mus cogitare. Hæc inquam vsurarum, cõ-
tractuũ, cãbiorumque ac simoniarum sylvia
in animum potissimè nobis induxit, vt tan-
tam operis molem aggredere-
mur. Videmus enim instantia tempora huiusmodi in-
iustitiæ avaritiæque portentis vsque adeò
scaturire, vt vix reliqua nobis fiet spes verita-
tem persuadendi. Nauabimus nos ta-
men pro captu nostro suffragante Dei nu-
mine operas nostras: cæterum ipsius erit,
pectora eorum, quorum interest, tangere,
vt secundum veritatem afficiantur ad mo-
res, quorum nimirum gratia, auctore. 2.

Aristo. Ethicorum Aristotele, tractatio omnis mo-
ralis philosophiæ instituitur. Quò ergo
ad seriem dicendi identidem spectemus, in
capite superioris libri sic tractationem in-
iustitiæ cõmutatiuæ partiti sumus, vt (quæ
Aristoteles. 5. Ethicor. cap. 2. diuisio est) in
eodem præcedenti libro de iniustitia dice-
remus, quæ ab inuoluntarijs violentisq; acce-
ptionib; proficiscitur in hoc & subsequenti au-
tè subinde alterum iniustitiæ mēbrum ex-
plicaremus, quæ in his pactis atque con-
uentis versatur quæ homines sua sponte
faciunt. Hunc ergo Sextum librum de v-
suris & contractibus peculiariter expendi-
mus, quæ sub titulo de Iustitia & iure, in-
signem habet locum. Et quidem sanctus

Thomas duas duntaxat de hac re disputa-
uit capitales quæstiones: vnam scilicet de
emptione, atque alteram de vsura: in qui-
bus tota contractuum materia virtute con-
tinetur. Enimvero (quod ceu basis to-
tius tractatus prænotandum est) omnis in-
iustitia cuiuscunque contractus ad alte-
rum duorum capitum reducitur. Aut e-
nim pretium de re exigitur, quæ nullius
est pretio ciuili digna: & hoc in tempora-
libus reducitur ad vsuram: & in spiritua-
libus ad simoniam. Aut res pretio æstima-
bilis iniusto, per excessum traditur, per de-
fectumve recipitur, & hoc reducitur ad
iniustitiam vèditionis & emptionis. At verò
quia prædictas duntaxat quæstiones duas,
easdemque breuissimas tractare cõstituit, illam
de emptione alteri de vsura ordine prætulit:
eò quòd emptio dignior videtur contra-
ctus. Nobis autem qui de omni emptio-
nis specie cæterorumque contractuum na-
tura patientiorem locupletioemque tra-
ctatum instituimus, operæpretium est or-
dinem alterum sequi. Nam cum tota con-
tractuum iniustitia ad vsuræ figuram exi-
genda sit & ppendenda, necessum fuit eius
naturam in capite statim enucleare, nè si-
lum postea cõtractuum quæstio hæc nobis
interrumperet. Neque præterea ratio hu-
ius ordinis bona deest: vt pote quòd à ma-
iori iniquitate exordium sumat. Iniquius
enim est pretium inde quærere, vnde nul-
lum debetur, quàm vnde iustū debetur, iniu-
stum extorquere.

Fundamentū

Kk QVAE-

QVAESTIO PRI-
ma, De usura.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 78.

ARTICVLVS. I.

Vtrum usuraria mutatio genere
suo sit peccatum mortale.

Primum ar-
gumentum.

Secundum.

Tertium.

Drem ergo vt descen-
damus, quaritur pri-
mò an vsuraria mutua-
tio peccatum sit gene-
re suo mortale. Et ar-
guitur à parte negati-
ua. Primum exemplo
Christi qui nostrorum
est morum norma. Ipse enim Lucae. 19. seip-
sum affirmat vsuras exigere. ¶ Secundò
& lex diuina priscis patribus data, quã ideo
Dauid Psalm. 18. immaculatam appellat, q̄
prohibebat peccata, permittebat nihilo mi-
nùs vsuras. Legimus enim Deuter. 23. Non
foenerabis fratri tuo ad vsuram, sed alieno.
Quin verò & eo. lib. cap. 28. id ceu præmium
illis mortalibus proponebat. Foenerabis gē-
tibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies:
ergo foenerari ad vsuram licitum est. ¶ Ter-
tio & leges humanæ quibus iustitia inter ho-
mines constituitur vsuras permittunt: vt pa-
tet totis titulis de vsur. ff. & C. ergo illæ sunt
licitæ. ¶ In contrarium est præceptũ Exo.
22. Si pecuniam mutuam dederis populo
meo pauperi qui habitat tecum, non urge-
bis eum quasi exactor: neque vsuris oppri-
mes. Et Dauid inter eos qui habitaturi sunt
in tabernaculo Dei connumerat illum qui
pecuniam suam non dedit ad vsuram.

Multiplex
vsuræ acce-
ptio.
Cicero.

Cicero.

IN capite statim quæstionis de nomine v-
suræ, vt moris nobis est, hoc prænotemus,
quòd Latinis non dicitur quasi vsus æris, vt
illi autumãt qui syllabarum collisionem su-
perstitiosè rimantur: sed si primæuã eius si-
gnificationè spectes, idem est prorsus quod
vsus. Vnde Cicero aduersus Verrè: Cur pira-
tis lucis vsurã tã diuturnã dedisti? lucis ergo
vsura idè est qd' lucis vsus, puta vita. Mox
idè nomè ad id descendit significadum qd'
ex vsu cuiusq; rei tanquã eius fructus ac-
crefcit. Idem lib. de Senect. Terra nunquã
sine vsura reddit quod accepit: vbi fructus

appellatur vsura feminis. Et Tusc. quæst. li. Cicero.
1. Natura dedit vsuram vitæ sicut pecuniæ,
nulla præstituta die. Dicitur ergo ab vsu v-
sura, sicuti à fœtu fœtura, & à cultu cultura.
Quapropter secundum has significationes
non est nomen vitij. Verum tamen inde ter-
tio more & vsu accommodatum est ad signi-
ficandum id peculiariter quod ex vsu pecu-
niæ aut rei cuiusq; vsu consumptibilis forti
excrefcit. Et ratio forsitan accommodationis
huius est vt nomine ipso, rei peruersitas per
antithesin denotaretur. Nempe quòd cum
talium rerum vsus, quippe qui re ipsa absum-
mit, sterilis per se sit, veluti fructuosus æsti-
metur. Quocircã vsura secundum hoc signifi-
catum, ceu nomen delicti vsurpatur. Appel-
lat deinde & vsura, vt. i. Poli. cap. 7. autor est
Arist. fœnus. Et est allusio ad Græcam ety- Aristot.
mologiam. Quod enim nos vsuram, Græci
τόνος appellat: ἀπό τοῦ τήρας, qd' est pario. Sicut
enim animalia proles sibi similes pariunt, sic
& pecunia pecuniã. Quare maximè, inquit
Philosophus, contra naturã est hic acquiren-
di modus. Haud enim nũm' veluti terra, aut
pecus, fœcundus est, vt pariat. Dicit ergo Lati-
nè fœnus, quasi fœtus. Quãuis inter iuris do-
ctores tãtũ discriminis intersit, vt nomè vsu
re latius pateat, & vt dialecticè dicamus, su-
perius sit q̄ fœnus. Nempe q̄ fœnus dunta-
xat pro vsura strictè sumpta vsupetur: nimi-
rũ pro eo q̄ ex solo mutuo iniuste accrescit.
Vsura autè accipitur extẽsius pro quocũq;
augmento ex quocũq; cõtractu: etiã dũ licitũ
sit. Vt si quid credita pecunia vèdidisti: &
quia debitor in mora fuit, aliquid tibi ratio-
ne lucri cessantis auctũ est, accessio illa vsu-
raria quidè est, non autè fœnebris. Sic enim
habet iurisconsultus. l. cũ quidã. §. si pupillo.
ff. de vsuris. Vsura non propter lucrũ peten-
tiũ, (illè scilicet q̄ legitimæ sunt) sed propter
moram non soluentium infliguntur. Item
dum quis de hæreditate vel re aliqua etiam
de pecunia litigat, si vincit, addicit ei cũ sorte
quicquid vsu excreuerit: idq; vsura nũcupa-
tur. Sed tñ vbi de hac re quæstio non habet,
promiscuus est vsus fœnoris & vsuræ. Nos er-
go vt cõmunis vsus non solum Theologorũ
habet, verum & reipublicæ, dũtaxat accipi-
mus nomen pro illicita vsura mutui. Aded
vt vbi quidpiam vel in pœnam vel ratione
moræ vel aliter iuste soluitur, non existim-
etur vsurarius contractus. Quod autem
nos vsuram, Græciq; partim, id qui-
dem Hebræi morsum nuncupant. Vnde
Deut.

Quid inter-
sit inter vsu-
rã ac fœnus.

Deuteron. 23. vbi nos legimus, Non fœnerabis fratri tuo: Hebræi habent, Non morsum inferes fratri tuo: seu, Non fœnore mordebis fratrem tuum. Etenim ceu dentibus canis cadaucris viscera, sic fœnerator debitoris suis substantiam diuellit. Quò utiq; Chryso-
 sto. allusit super illud Mat. 7. (vt nos illic adnotauimus) & volenti mutare, &c. Similis est, inquit, pecunia vsurarij morsui Aspidis. Percussus enim ab Aspide quasi delectatus abit in somnum, & per suauitatem soporis moritur: quia tunc venenum latenter per omnia mēbra decurrit. Sic enim qui sub vsura accipit, sub tempore quasi beneficiū sentit: sed vsura per omnes suas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum. Hæc Diuusille. Igitur si hæc meditatē considerasti, vsura non more accidit nisi in solo mutuationis contractu, atque in alijs quibus mutui ratio inest. Et cum mutuatō non habeat locum nisi in rebus vsu consumptibilibus, in his duntaxat versatur vsura. Exemplum, Vendidi tibi expectato pretio rem meam: & vt te expectem auctarium posco: quia contractus hic perinde habet ac si idē pretium statim à te mihi solutū tibi in tempus mutuassem, vsurari⁹ est. ¶ Imò verò hæc regula, fallentiæ nescia, in capite istorum cōtractuum præfigenda est, quò ad perpendendum de vno quolibet contractu an vsurarius sit, explorandum est, an aliquam secū complicet rationem mutui, pro quo pretiū redditur. Tunc enim in vniuersum vsurari⁹ est: alioquin, minimè. Et ideo in titul. quæstionis pro eodem duximus, contractus seu actio vsuraria: & mutuatō vsuraria. ¶ In casum autē hauritur labor, quo nonnulli insudant, definitionē vsuræ perscrutantes: & nisi ego fallor, nunq̄ absolutā inueniētes. Accipitur enim dupliciter. Vno quidē modo pro actione, hoc est, pro mutuatione cum pacto quidpiā vltra sortē recipiēdi. Sic enim videt in cōci. Agathē. vsurari. 14. q. 3. cano. vsura. vbi habet, Vsura est vbi amplius requirit̄ q̄ quod datur. Alio modo accipit̄ pro pretio quod vsus estimatione sorti accrescit. Quod eadē di. c. pleriq; ait his verbis Amb. Quodcunq; accedit sorti, vsura est. Et hoc certē est natiuū nominis significatū. Nam cōventionalis actio potiū dicī vsuraria mutuatō, atq; vsuræ peccatum, q̄ vsura: sicuti tonsura est quæ ex tonsione restat. Itaq; vsura obiectum peccati est. Quapropter mutuator dicitur ad vsuras muturare, vsurasq; recipere:

mutuarius verò mutuum ad vsuras recipere, & vsuras soluere. ¶ Est ergo vsura (si exactam cōpendiosamq; vt esse debet, definitio nem cupis) vsus pretium mutuatæ rei. Per hoc enim quò dicitur, pretiū vsus, secludit̄ contractus emptionis, vbi non pro vsu tantum, sed pro re ipsa penditur pretium. Per id autem quò dicitur, mutuatæ rei, se mouetur à definitione cōtractus empytheusis, & locationis, quibus res nō mutatur. Rursus nomen pretij, præcurrens pactum designat in mutuatione, vel saltē q̄ receptio fiat ratione mutui. Ob idq; hoc selectiū posui, q̄ lucrum. Cōpingimus enim definitionē hanc vsuræ strictē pro maledictō fœnore. Et ideo vbi quid iuste seu ratione lucri cessantis, seu dāni emergentis, seu in pœnā accrescit sorti, est quidē extento nomine vsura: haud tamen vsuræ peccatum, de quo hīc agimus: quia illud, licet sit lucrum, non tamē est pretium: sanē cum non pullulet ex conuentione mutui. Neque verò si quid mutuarius honestatis gratia redonet mutuanti, est vsura: quia vbi non subest pactum, nullum est pretium. Item si pecuniam vel aurē, vel argenteam (vti ait S. Thom. in solutione sexti:) ad alium vsum, qui sibi est accidentarius: puta ad ostentationem vel ad ornatus commodes, indeq; pretium suscipias, vsura non est: quia pretium non obuenit ex mutuo, cum illic non transferatur dominium, sed ex locatione pecuniæ. Eodem modo excluditur à ratione vsuræ contractus societatis, vbi qui ponit sortem, quia non tradit dominium, nō mutat. Prætercā si id quod recipis aliās tibi debitum erat, etiam si ex conuentione mutui id recipias, nempe dum debitori tuo mutuas vt debitum soluat, non est vsura: quia non est pretiū vsus rei mutuatæ, sed recuperatio rei tuæ. ¶ Sors autem in præsentiarum dicitur substantia ipsa mutuatā, quæ scilicet te contingit, & lex tibi tribuit. Et arbitror ex contractu societatis pertractum esse nomen ad omnes generales. Illic enim quisque suam sortem, id est portionē in aceruū mittit: vnde omnes dicuntur cōsortes, id est suas vna participant sortēs. Græcè dicit̄, ἀρχαίων, hoc est principale: & ὑπελάτοι, hoc est capitale: q̄ etiā nō mina Latinis in vsu sunt. ¶ Ex hac definitioe clara colligit̄ distinctionis ratio inter vsurā externā & mentalem. Differunt enim non solum tanq̄ actus interior & exterior eiusdē obiecti, verum quòd externa dicit pactum

Definitio vsuræ.

Chryso.

Vsura in mutuo solūmodo cōtractu rebusq; vsu consumptibilibus locū habet.

Regula.

Vsura dupliciter.

Quid sors.

Discrimē inter vsuram externā & mentalem.

racitum vel expressum: mentalis autē (quod meditatē considerandum est) absque vllō intercurrente pacto committit. Statue ergo ante oculos tria hæc, mutuum, pretium seu lucrum, & pactum. Vbiq; interuenerit pactum, est vsura in opere, puta exterior: alioqui minimē. Atqui ad pactū exp̄ssum in foro Dei neque scriptura requiritur, neque testes: sed etiam dum absque arbitris explicas tuam voluntatem, scilicet mutuo tibi vt tantū vltra fortē mihi persoluas, est exp̄ssum pactum. Si autem non sic in forma, sed nutibus tuam in finuas voluntatem, censeatur tacitum pactum. Vt si dicas: Ecce mutuo tibi: tu autem scis vsurus: ego non habeo vnde viuā. Soles esse gratus alijs: vel quid simile. Etenim licet non sit pactum ciuile vt mutuatarium possis compellere, est tamen obligatio: & ideo vsura exterior. Vsuram autem mentalem sola spes cum intentione constituere sufficit absque vlla pactione. Vt si mihi mutuas sperans intendensque ratione mutui me tibi aliquid exhibiturū, vsura mentalis est: veluti intentio occidendi hominem, homicidium: quia obiectum, scilicet recipere ratione mutui, est obiectum vsuræ. Non ergo fallaris sic exteriorem interioreque vsuram discriminans, quod illa requirit exp̄ssum pactum, hæc verò tacitum: nam etiam tacita pactio vsuram facit exteriorem. Sed quando dico spes intelligitur dum illa est mutuandi causa & intentio, vt non mutuasses, nisi vt ratione mutui quiddam tibi lucrī accederet. Nam dum ex benevolentia mihi mutuas, esto inde suboritur tibi repensionis spes quam gratuito ratione amicitiaē facturus tibi sum, nulla subinde nascitur mentalis vsura: quia nec illa ratione accipere, vsura est realis. Sed de his artic. proximo redibit sermo.

Prima conclusio.

HIs de nomine vsuræ præiactis ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prima. Vsuraria mutuatio, hoc est pretium vsus mutuatæ rei ex pacto suscipere, peccatum est genere suo mortale, iustitiæ comutatiæ contrarium. Et quidem conclusio nulli non est in confesso: sed tamen quo iure fundamentum habeat, nonnulla est controuersia. Sunt enim (quod Ancharano tribuitur in quadam sua disputata quæstione) qui negant iure naturæ prohibitam esse vsuram: sed aiunt iuri duntaxat diuino aduersari. Et ideo fortē idem autor

Aliquorum sententia. Ancharanus

tenuit, q̄ tractare de vsuris non pertineat ad Theologos, sed ad Iurisconsultos: quia cernebat pendere naturæ ius, Theologorum esse munus. At negari non potest quin sit de iure diuino, cuius theologi interpretes sunt. Respondere ergo de iure exteriori de que fœneratorum pœnis decernere, relinquunt Iurisperitis: vsurarum autem naturā de suis principijs enucleare Theologorum est. **C**A diuerticulo autem vt reuertamur, opinio hæc quod vsura nō sit iuri naturali contraria, non solum planē falsa est, verum etiam periculo subdit cōclusionis veritatem, qua asseritur vsuram esse peccatū. Si ius in qua naturale femoueas, tenuissimū cōclusionis stabilimētū relinquis. Etenim licet antiqua lege multis locis vituperata imāmataq; vsura sit, tñ cum etiā illic Iudæis permilla fuerit, quā exerceret cū gentib⁹, aliūde debent illa præcepta irroborari: nē suspicio oriatur aliquo pacto esse licitā & iustā. Prætereā (q̄d rem vehementer vrget) tota illa lex, vt ad Hæbræos. 7. docet Paulus, impleta per Christum est, ac subinde abrogata. Quapropter nullum eius profus præceptum vim vllam in lege gratiæ retinet, nisi quæ vel sunt de iure naturæ, vel præcepta sunt rursus à Christo. Hoc enim sensu, vt dicere saepe confueuim⁹, intelligendū est, moralia præcepta permanisse, videlicet quia vigore iuris naturæ sustētata sunt, ac perinde in euāgelio cōfirmata. Igitur qui negauerit crimē hoc, esse cōtra ius naturæ, præcepta de hac re veteris legis enerauit. **C** Loc⁹ autē euāgelij Luc. 6. Mutuū dantes, nihil inde sperādo, cōsiliū propositū adduci cōsuetissimū, profectō nō illā habet energiā, quæ vulgō æstimat. Quā ob rem D. Tho. sacrorū sensuū oculatissim⁹ perspector, nō modō nō vsus est illo loco ad asserendā cōclusionē, verum ex illo quartū argumentū cōtra eandē obiecit. Agnouit enim nō esse prohibitionē vsuræ, sed consiliū mutuādi sine spe humanæ cōpensationis. Et ideo argumentatus est quod cum mutuare nihil inde sperādo, cōsiliū præcisē sit Christi, nō sit præceptum, nihil ex mutuo recipere. Tacti insolūtū nō reliquerit argumentū. Et re vera euāgelij est patentissimum. Cōmendat enim illic Christus dilectionem quam non solum amicis, verum & inimicis debemus. Admonetq; subinde nē ob fauorē humanum & gratiā quā homines rependunt, charitatis beneficia præstemus: sed solum diuinam intuentes mercedem. Et ideo ait si benefe-

Prima ratio in proximo sententiam

Secunda.

Tertia.

benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quae vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quae gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus foenerantur, ut recipiant aequalia. si loqueretur de usura, non dixisset aequalia: quia non est in more ut foenebre lucrum sit forti aequale: sed dixit aequalia, hoc est, paria bona, gratitudo refusa. Idem ergo est quod subdit: Veritatem diligite inimicos vestros, benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes: id est nullam ab hominibus gratiam, sed à Deo. Quare subdit: Et erit merces vestra multa, & eritis filij altissimi. Quare in epta glossa est, quod prius mebrum sit consilium, posterius verò præceptum. Neque sanctus Thom. in prima solutione illius quarti argumenti, dum dixit quod mutuum dare est consilium, & inde lucrum non petere, est præceptum: voluit illum sensum secundi membri extare in euangelio: sed quod est lex iustitiae, non expectare lucrum. Quare sensum legitimum statim subdit, scilicet quod illic non fit mentio de spe vsurarii lucri, sed de quacunque quae in homine ponitur. Nulla enim illic edicitur prohibitio iniustitiae vsurarum, sed commendatio fit misericordiae mutui, quae propter solum Deum est erga proximos declaranda.

Obiectio prima. Sed rogas, quomodo ergo ait Alexander Tertius in conci. Late. cap. super eo. de vsur. quod vsurarium crimen vtriusque testamenti pagina detestatur. Respondetur quod in veteri plana sunt testimonia, in nouo verò illud abunde interdictum Decalogi, Non furum facies: illa prohibet. Ais verò rursus, Urbanus tertius cap. consuluit. eo. tit. citat eundem locum, Date mutuum, nihil inde sperantes. ad confirmandam vsurarum prohibitionem. Respondetur quod Papa non, vbi cunque, citat testimonia sacrae paginae in aliquo sensu, intendit canonizare eundem sensum tanquam de fide: sed citat quandoque illud secundum Doctorum opinionem. Præterea illa euangelica sententia subministrat vim argumento per locum à maiori. Nempe quod si Christus consuluit ut neque gratitudo donum speremus ab hominibus; quod licite possunt repetere, à fortiori consequitur neque expectandum esse pretium vsus, quod iniustitia vetat. Deducitur ergo conclusio ex visceribus naturalis iuris hoc pacto. Rerum duarum sunt differentiae. Quaedam scilicet quarum visus est ipsarum rerum consumptio: ut cibus & potus. Quae utique ra-

Dilutio.

Obiectio secunda. Urbanus tertius cap. consuluit. eo. tit. citat eundem locum, Date mutuum, nihil inde sperantes. ad confirmandam vsurarum prohibitionem. Respondetur quod Papa non, vbi cunque, citat testimonia sacrae paginae in aliquo sensu, intendit canonizare eundem sensum tanquam de fide: sed citat quandoque illud secundum Doctorum opinionem. Præterea illa euangelica sententia subministrat vim argumento per locum à maiori. Nempe quod si Christus consuluit ut neque gratitudo donum speremus ab hominibus; quod licite possunt repetere, à fortiori consequitur neque expectandum esse pretium vsus, quod iniustitia vetat. Deducitur ergo conclusio ex visceribus naturalis iuris hoc pacto. Rerum duarum sunt differentiae. Quaedam scilicet quarum visus est ipsarum rerum consumptio: ut cibus & potus. Quae utique ra-

Responsio. tione in his non habet seorsum computari vsus à re ipsa. Et est notandum verbum sancti Thomae ad repellendam quorundam argutiam. Arguunt siquidem in contrarium. Cum vsus rei sit actio seu passio eius, res autem substantia, natura differunt, sicut res duorum praedicamentorum. His autem respondetur quod S. Thom. nil de distinctione meminit quantum ad rerum naturas. Et ideo cautus non dixit, vsus non differt à re: sed, non est seorsum computandus, scilicet pretio distincto, quantum ad humanum vsus. Et haec est causa quare istarum rerum per mutuum transferatur dominium. Nam si illud non transferas, nullum concedis vsus proprium panis, qui est edendi: Atqui hac de causa, ut habetur Institut. de usufruct. §. constituitur. & ff. de usufructu earum rerum quae vsu consumuntur. l. 2. quando legatur usufructus talium rerum, legatur & ipsarum dominium. Nisi quod legatarius tenetur cautionem praestare, post reituentum: ut sit quaedam effigies mutui. Aliae verò sunt res quarum vsus ab ipsis distinguitur: ut sunt fundus, domus, equus, vestis, &c. Possimus enim illis uti salua earum substantia. Quamuis vestis longo vsu atteratur: quia suaapte natura est consumptibilis, sicuti mista vniuersa. Et ideo talium rerum potest locari vsus retento dominio. Er vice versa transferri dominium retento vsu. Res ergo prioris ordinis sunt quae mutuo dantur, atque ideo inde elicitur conclusionis ratio sub hac forma. Siue eadem res bis vendatur, siue id vendatur quod per se nullius est pretij, vtroque modo contra naturalem rationem iniustitiae commutativae delinquitur: transferre autem dominium huiusmodi rerum sic ut rei pretio alterum pro eius vsu accumuletur, vel est bis vendere idem corpus: vel vsus, qui praeter rem nullius est pretij, vendere nouo pretio: ergo vsuraria mutuatio est peccatum contra naturam. In numero autem talium rerum potissimum censetur pecunia: quippe quae ut §. Eticho. auctor est Aristot. ad vsus permutandi res fuit inuenta. Et per hoc soluitur argumentum quod fieri hoc pacto conuenit. Mutuato pro illo beneficio dignus est cui mutuarius par referat: ergo potest illud in pactum ducere. Enimvero pro beneficio mutuandi (ut ait S. Thom. in solutione quinti argumenti) de iniustitia quidem non mihi plus debet quam ego do: centum verò aurei quos tibi mutuo nil amplius valent quam centum. Quare si amplius exigo, rem quodammodo videro plus

tione in his non habet seorsum computari vsus à re ipsa. Et est notandum verbum sancti Thomae ad repellendam quorundam argutiam. Arguunt siquidem in contrarium. Cum vsus rei sit actio seu passio eius, res autem substantia, natura differunt, sicut res duorum praedicamentorum. His autem respondetur quod S. Thom. nil de distinctione meminit quantum ad rerum naturas. Et ideo cautus non dixit, vsus non differt à re: sed, non est seorsum computandus, scilicet pretio distincto, quantum ad humanum vsus. Et haec est causa quare istarum rerum per mutuum transferatur dominium. Nam si illud non transferas, nullum concedis vsus proprium panis, qui est edendi: Atqui hac de causa, ut habetur Institut. de usufruct. §. constituitur. & ff. de usufructu earum rerum quae vsu consumuntur. l. 2. quando legatur usufructus talium rerum, legatur & ipsarum dominium. Nisi quod legatarius tenetur cautionem praestare, post reituentum: ut sit quaedam effigies mutui. Aliae verò sunt res quarum vsus ab ipsis distinguitur: ut sunt fundus, domus, equus, vestis, &c. Possimus enim illis uti salua earum substantia. Quamuis vestis longo vsu atteratur: quia suaapte natura est consumptibilis, sicuti mista vniuersa. Et ideo talium rerum potest locari vsus retento dominio. Er vice versa transferri dominium retento vsu. Res ergo prioris ordinis sunt quae mutuo dantur, atque ideo inde elicitur conclusionis ratio sub hac forma. Siue eadem res bis vendatur, siue id vendatur quod per se nullius est pretij, vtroque modo contra naturalem rationem iniustitiae commutativae delinquitur: transferre autem dominium huiusmodi rerum sic ut rei pretio alterum pro eius vsu accumuletur, vel est bis vendere idem corpus: vel vsus, qui praeter rem nullius est pretij, vendere nouo pretio: ergo vsuraria mutuatio est peccatum contra naturam. In numero autem talium rerum potissimum censetur pecunia: quippe quae ut §. Eticho. auctor est Aristot. ad vsus permutandi res fuit inuenta. Et per hoc soluitur argumentum quod fieri hoc pacto conuenit. Mutuato pro illo beneficio dignus est cui mutuarius par referat: ergo potest illud in pactum ducere. Enimvero pro beneficio mutuandi (ut ait S. Thom. in solutione quinti argumenti) de iniustitia quidem non mihi plus debet quam ego do: centum verò aurei quos tibi mutuo nil amplius valent quam centum. Quare si amplius exigo, rem quodammodo videro plus

iusto. Quandoquidem usus rei non valet nisi quantum res ipsa, quæ usu consumitur. Ex honestate autem debes mihi beneficiū, sed tamē gratis. Et ideo obligare te si illud est æstimabile pecunia, iniustitia est. Quod si instātiū vrgcas: Sciēti, & volenti non fit iniuria: mutuarius sua sponte se vult obligare: nullam ergo præfert effugiē furti, aut rapinæ. Respondet ad septimum sanct. Thom. quod mutuarius non sua sponte, sed necessitate compulsus se nexu illo implicat: sicut si necessitate etiā cōpulsus cogeretur rem plus iusto emere. Sed quid si non ob necessitatem, sed propter voluptatem quis mutuum petat: respōdetur quod necessitas intelligenda est hoc modo, quod quomodo-cunque mutuum petatur non possit obtineri nisi solvatur vsura. ¶ Ex hac conclusio ne fit vsurariam nequitiam, vti supra diximus, præcepto illo Decalogi esse prohibitam: Non furtum facies. Vnde Ambrosius 14. q. 4. Si quis, inquit, vsuram accipit, rapinam facit: vita non viuet. Quin verò Augustinus canone proximo, Quid dicam cum homicidio confert. Ait enim an crudelior est qui subtrahit aliquid vel eripit diuiti, quam qui trucidat pauperem fœnore? Nam inopi substantiam corrodere, trucidare est. Et in fine. 2. lib. officio. introducit Catonem Cicero, qui interrogatus quid esset fœnerari, respondit hominem occidere. Testimonia ergo veteris legis frequentissima: vt pote Exod. 22. Leuit. 25. Deuteronom. 23. Ezech. 18. & Psalmorum alia, quibus pestis hæc atq; humanæ societatis exitium, identidem condemnatur, iuris huius naturalis explicatoria sunt. Vsq; adeo vt vbi regius Pfaltere beneficia quæ nobis Messias præstiturus erat, exaggerare cōstituit, vnâ cōposuit vsuras & iniquitates, à quib⁹ nos esset liberaturus. Ex vsuris enim, inquit, & iniquitate redimet animas eorum. ¶ Quod si demum addubites quo gradu certū sit vsurariam mutuationē esse peccatum: Respōdetur, esse catholicam fidem: cuius perinde cōtraria negatio, hæresis esset: vt pote Clemē. vnica. de vsuris. condemnata. ¶ Secunda conclusio quæ prioris appendix est. Vsurarum lucrū obnoxium est restitutioni, etiā si non petat: quippe cuius dominium minimē fœnerator acquirit.

Secunda cō-
clusio.

Restat ergo tria argumēta, in capite quæstionis obiecta, dissoluerē: nam reliqua quatuor S. Thom. iam in superioribus soluta

sunt. At qui in primo nihil ambiguitatis est. Transtulit enim Christus nomē vsuræ à sæcularib⁹ ad spiritualia. Et ideo metaphorica est vsurpatio. Est quippe similitudinis plurimū, sed dissimilitudinis multū. Mutuat nāq; nobis Deus spiritualia charisimata eō q̄ gratis ac sine vllō nostro pretio donat: vult tñ vt nostro vsu officijsq; vel vti semina in nobis iacta per eius fauorem cœlestemq; rorē colamus, multiplicatosq; fructus, terræ more, feramus. Et quia hoc in gloriam eius cedit, appellat suas vsuras: vtilitas tamen præmiorūq; cumulus nobis accrescit, quasi nostra nos fœnora faciamus. Interstat autem hoc discriminis, quod pecunia temporalis vsu consumitur: & inde fit vitiosa vsura: dona verò spiritualia vsu crescunt: ob idq; eorum vsura commendatur apud Deum. ¶ In secūdo argumēto illius difficultatis expeditur solutio, vtrū in veteri lege eatenus fuerit vsura permissa, vt culpa vacauerit apud Deum: an verò præcisē quantum ad forum humanum permitteretur impunē. Nam S. Thomas quæstio. 78. articulo. 1. Et Alexander de Hales. 3. part. quæstio. 36. membr. 4. Et reliqui huius notæ autores posteriorem hanc sententiam tenent. Cōradus verò quæst. 24. licet ambas, vt probabiles referat, priorem tamen alteri præfert. Et iuniorum quidam illum sequuntur. Porro autē non modò opinio sancti Thomæ certissima est, & ideo suo iure & merito communi consensu Doctorū recepta, verū altera egerrimē est sustentabilis. ¶ Et primò suus loquendi modus, quo aiunt Deum dispensasse cum illis, falsus ineptusque est. Enim verò vitium vsuræ (vt nuperrimē ostendebamus) contra præceptū naturale est: quod scilicet vetat pretium de re illa suscipere, quæ nullius est per se valoris, qualis est pecuniæ vsus seorsum à pecunia considerati: præcepta verò naturalia neque à Deo ipso dispensabilia sunt, vt lib. 2. q. 3. demonstratū reliquimus. Id enim quod natura vetat tam intrinsicē malū est, quam est homini esse rationale. Cuius vtique contrarium non est factibile. Et eadem ratio neque quod natura vetat, licere potest. Et qui contrarium dicunt, ideo id autumāt, quod ignorant, vel quid sit præceptum naturale, vel quid sit dispensare. Igitur qui partem illam sustentare contendunt, non debent illam appellare dispensationem. Et Contra. omnium minimē, qui tam instructa argumentorū phalange probat, vsuram esse

Ad primū
argumētū.

Ad secūdū
argumētū.

S. Thom.
Alex. Halē.

Conradus.

Vsura nun-
quā fuit licē
ia.

contra

contra ius naturæ. ¶ At quod res pateat, reco-
lere opus est, vsurâ nõ laxa licentia, sed certo
modo fuisse illi genti pmissam, vt scilicet nõ
fœnerarētur proximis suis, sed alienigenis.
Sic enim habet Deut. 23. Nõ fœnerabis fratri
tuo ad vsurâ, neq; fruges, neq; quãlibet aliã
rem: sed alieno. Fratri autẽ tuo absque vsura
id quo indiget cõmodabis. Frater autẽ dice-
batur ille qui erat de populo: vt patet Exod.
22. Si pecuniam mutuã dederis populo meo
pauperi qui habitat tecũ, nõ vrgebis eũ quia
si exactor, neq; vsuris opprimes. Aiunt ergo
isti q̃ quia Deus cõcesserat Iudeis terrã gẽti-
liũ, permisit subinde eis vsuras ab eisde acci-
pere tanq̃ ab hostib⁹, quorũ bona in ius suũ
venerant. Sicuti posset, inquit, Cæsar suo cõ-
cedere exercitui vt sub vsurarum effigie ho-
stes expolient. Et adducit textũ Ambrosij
14. q. 4. can. Ab illo. vbi ait, Ab illo exi-
ge vsurã, cui meritõ nocere desideras. Cui iure infe-
runtur arma, huic legitime auferunt vsurã.
Sed in primis licet hoc illis largiremur, illa
nullaten⁹ fuisse dispensatio, sed donatio Dei,
q̃ vniuersalis est omniũ rerũ dñs. Quẽadmo-
dũ qñ donauit eis Aegyptiorum vasa, nõ di-
spesauit in furto, sed vel tanquã dñs eis tradi-
dit: vel quod probabilius est, tanq̃ iudex eis
adiudicauit, soluẽs eis laborũ operumq; mer-
cedẽ quibus Pharaõni seruerat: veluti dum
ego amico rem meã dono, neutiq̃ dispeso in
furto. Neq; verõ rex dispesat qñ per legẽ præ-
scriptiõis trãfert dñium. Dispesare nãq; in
vsura esset q̃ pro vsu pecuniæ quis licite p-
ciperet pretiũ, non illo vltro donante, qui do-
nare potest. ¶ At verõ lite super nomine
pretermissa, neq; credendus Deus est illas a-
lienigenarum vsuras sic Iudæis cõcessisse, vt
earũ constitueret eos dñs. Primõ quia ean-
dem prorsus vsurarũ speciem quã inhibuit
respectu proximorũ, permisit illis respectu
gentiliũ: quando autẽ inhibuit nẽ fœnerarēt
fratribus suis, prohibuit illã quã iure nature
interdicitur: eandẽ ergo vitiosã, & iniquã
permisit illis respectu gentiũ. Respõdet autẽ
Conrad. q̃ licet eadẽ fuerit in genere, non ta-
mẽ in specie. At profectõsi non erat eadẽ in
specie, neq; erat vsura in genere, sed erat vera
Dei donatio: & ideo illi nõ recipiebant nisi
quod suũ erat. Et tamẽ absurdũ est tam im-
modicã homonymiam & æquiouocationẽ in
eodẽ verbo scripturæ admittere. Ait nanq;
Non fœnerabis fratri tuo, sed alieno. ¶ Sec-
undõ, quod miror istos non animaduert-
tisse, Terra gentiliũ Iudæis donata, non

erat nisi vtraq; ripa Iordãnis quæ centũ sexa-
ginta miliarib⁹ in lõgitudine patebat, & se-
xaginta in latitudine: permissio autẽ vsura-
rũ multõ se lati⁹ dilatabat. Impunẽ quippe
vsuras suscipiebãt à qbuscũq; gẽtiliũ, qui re
motissimis prouincijs ad illos aduentãtes cõ-
mercia cum illis inibant. Adde q̃ eodẽ ipso
cap. Deut. 23. præceperat eis Deus nẽ abomi-
narentur Idumæũ vel Aegyptiũ: & tamẽ ab
illis impunẽ poterãt vsuras accipere: nõ er-
go in ratione hostilitatis fundabat illa per-
missio. ¶ Et tertiũ arguitũ est q̃ pfectõ per
tales technas suffurari hostiũ sublantia nõ
esset inter Christianos bonũ exẽplum, neq;
respublicã vlla bene instituta eiusmodi frau-
des permitteret. Haud ergo est credibile illa
de causa Deum hoc illis cõcessisse. Aliã in-
dulsisset pariter vt quacũq; via depredarent
eorũ bona. ¶ Itẽ quartõ. Propheta Dei vbi
ius naturæ, quod omnes seruare tenebant,
explicabãt, absolutẽ improbãt vsuras: vt
Ezec. 18. illa iusticia cũ alijs cõnumerabat: Si
quis ad vsurã nõ cõmodauerit. Et infrã: Ad
vsurã dãs: & accipiẽs amplius, nõ quid viuẽt?
Et cũ ait Dauid: Ex vsuris & iniquitate redi-
mes animas corũ. certẽ non de illis intelligen-
bat quas extorq̃bant à fratrib⁹ suis: quia nul-
las accipiebant: sed de illis quas sinebant ab
extraneis exprimere. ¶ Postremõ q̃ per
illã furti imaginẽ Deus illis nõ donauerit gẽ-
tiliũ bona apparet, tũ q̃ illi non cognoscẽtes
verũ Deũ, iniquitati tribuissent: tum q̃ si Iu-
dæi tanq̃ suũ accipiebãt, absq; modo & limi-
te illas corrasissent: atq; ideo gẽtiles absterre-
rent eorum cõsortio. Quare neutiq̃ fit aliud
credibile, q̃ q̃ Hebræis nefas erat, etiã à gẽti-
lib⁹ vsuras eripere, nisi vsq; ad certũ limẽ &
lineã, quã tamẽ non præscripsissent, si putã-
sent accipere quod suum erat. ¶ Accedit &
quod Euseb. lib. 8. de præparatione euãgelica
c. 2. vbi enarrat Mosaicæ legis præcepta, ab-
solutẽ refert illis fuisse illicitã vsurã, sub his
verbis: Non tollas quod nõ deposuisti: non
tãgas alienũ: nõ mutues fœnore. Et Ioseph⁹
legis peritissimus libr. 4. Antiquit. absolutẽ
quoq; refert præceptũ dicẽs: Nulli verõ He-
bræorũ licebat fœnerari, neq; cibũ neq; po-
tũ, &c. In quã etiam sententiã & Contr. citat
Rabinũ quendã legis interp̃tem. Cuius etiã
signũ est q̃ cùm crebrõ in lege inculcata fue-
rit prohibitio vsuræ, nullibi legitur permis-
sio illa fœnerãdi alienis nisi vno dũtaxat lo-
co Deut. 23. ¶ Permissio erga illa eadẽ pro-
sus ratione intelligẽda est facta Iudæis, qua

Tertia ratio

Quarta ra-
tio in Cõra.

Postrema.

Eusebius.

Iosephus.

Quorũdam
assertio.

Ambrosius.

Deus non di-
spesauit in
vsuris.

Reprobatur
altera asser-
tio Conrad.
Primum ar-
gumentum.

Primũ argu-
mentum.

Secundum.

ius ciuile modò eandē Christianis permittit. Nempē vt impunè fieret ad euitanda maiora mala: scilicet latrocinia: quia erant auaritia deditissimi. Quemadmodum & meretricis permittuntur ad euitanda adulteria. Simili nanque figura prædixerat eodem cap. Non erit meretrix de filiabus Israël nec scortator. Quasi dixisset, de gentibus impunè permitto. Quapropter S. Tho. in primo, inquit, verbo, Non foenerabis fratri tuo: denotatur ius naturæ: scilicet quòd cum mortales omnes naturæ glutino sint fratres, à nullo accipienda est vsura. Altera verò pars est permissio: vbi dissimulandam non duxerim quorundam calumniam imponentium diuo Thomæ quòd nomine fratris in illo loco intellexerit omnes homines: perspiciebat enim discrimen inter fratrem & alienū: sed intelligit, quòd licet nomine fratris speciatim intelligerētur qui erant de populo: tamē quia amplissima vocis significatione (vt

1. de doctrina Christi. c. 30. auctor est August.) omnes homines fratres sunt et proximi, in sinuatur illic naturalē vsuræ prohibitionē ad omnes homines protēdi. ¶ Sed neq; hoc silenter prætereūdū est, quòd nō defunt qui alterū sensum illi cōcessiōi, sed alieno, assue revelint: vt videlicet nulla sit permissio, sed potiùs inhibitio. Ac si dixisset, Fratri tuo nō foenerabis. Sed si quis pro alieno tibi ducendus foret, ille esset à te foenore premendus. Neminem tamen mortalium debes sic existimare. Quēadmodum inquit legendus est canō Ambrosij supra citatus. 14. q. 4. Ab illo exige vsurā cui meritò nocere desideras. Quasi dicat, secundum glossam illic adscriptā, sicut nulli nocere debes, sic à nullo debes petere vsuras. Quare ex verbo ibidem subiuncto, Cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur vsuræ: non est inferendū, vt communis infert opinio, quòd ab hostibus fas sit vsuras furripere. Quoniam reuera, vt paulò antea dicebamus, talis mos neq; specimen præ se fert honesti: neque Diuo illi inuenda est hæc nota, vt hoc cōsuleret. Sed voluit ex carnificare iniquissimā vsuræ naturā. Et ideo subdit, Sine ferro dimicat, qui vsuras flagitat: Sine gladio se de hoste vlciscitur, qui fuerit vsurarius exactor inimici. Est ergo non licentia sed consilium, quòd cum nemo se debeat de hoste vlcisci, neq; debeat vsuris illū affligere. Haud enim cum regibus loquebatur, quibus solis licet bella indicare: sed in vniuersum cum priuatis, quibus cōsi-

lium est vt fratribus iniurias cōdonent. Igitur quantū ad Ambrosium longè mihi est probabilissimū, hanc nobis exhibuisse mentē. Quòd autē idem sensus accōmodari posset textui Deut. 23. nouum esset, & credo, violentum: sed est sensus quem iam exposuimus. ¶ Illud autē quod obijcit eodē. c. Deut. cap. 28. Foenerabis à gentib⁹ multis, & ipse à nullo foen⁹ accipies: nihil ad rem pertinet. Accipit em̄ illic foeneratio pro eo qd' est simpliciter, mutare: iuxta illud Eccl. 29. Foenerare proximo tuo tempore necessitatis illius. Ob idq; nihil aliud illic Deus significauit q̄ bonorū affluentia, quā populo illi pollicebat. ¶ Ex his demū sequitur nō opus esse (quod

Corollarium
Cōtra Cōr. 4.

illam antiquā, dicēdo q̄ per euāgelium iam cessauit. Nā vsura illa culpā semper habuit: quòd autem impunè fiat, leges etiam nunc ciuiles illis permittunt sicuti alijs Christianis. Et ideo cap. quanto. de vsur. solū eisdem Iudæis inhibetur nē graues immoderatasq; vsuras Christianis extorqueant. Eodemq; pertinet, quòd cap. post miserabile. eo. ti. Papa principib⁹ iubet, vt Iudæos vsuras Christianis restituere compellat: nempe quòd immodicas diuellerant. ¶ Ad tertium argumentū de legibus ciuilibus vsuras permittentib⁹ pari modo respōdetur q̄ illas non permittit tanq̄ licitas in foro Dei: quia neq; possunt, cum sint cōtra naturam & cōtra diuinā mandata: vt cap. super eo. de vsur. sed sicut meretricia ad obuiandū latrocinij: quia mortalium, sicuti luxuria: ita neq; auaritia potest humanis legibus omninò restitui. ¶ Permissio autē vsurarū patet toto tit. de vsur. lib. 22. ff. oram. & c. eod. titu. potissimū. l. eos. vbi vsurarū quātitati modus præscribitur, quarū summa est centesima. Hanc enim iura appellāt maximam: vt. l. qui sine. ff. de negotijs gestis. eademq; appellatur grauissima. De qua fit quoque mentio cano. si quis. 14. q. 4. Deinde erant bes centesimæ, triens, & c. De quibus Bartolus diffusum composuit tractatum super legem, Si hæres. ad. l. Falcidiam. vbi. §. item. nominantur trientes vsuræ. In quo tractatu cōplures cōgerit opiniones. Multa enim de hac re nō nulli iuris interpretū hallucinātes multiplicarūt glossemata. ¶ Ad huius ergo intellectionem notādum in more fuisse Romanis, vsuras Calædis singulorum mensiū perfoluere. Vnde vsura centesima erat centesima pars sortis singulis mensibus aucta. Mutuo tibi dederam

Mēs S. Tho.

Augustinus

Explatur
locus ex Am
bro. citatus.

Ad tertium.

Leges huma
ne vsuras
permittunt.

Bartolus.

Budæus.

dederam centum aureos: singulis mensibus debebas mihi vnum. Budæus libro. i. de asse, arbitratur nomē inde cadere, quod centum mensibus reddebant duplam fortem: sed multò significatiùs deriuatur à parte aliquota, vnoquoq; mense soluta. Itaq; singulis annis obueniebant duodecim ex centum, vt mercatorū verbo vtamur. Et existimabatur hæc vsq; adeò grauis, vt non permitteretur nisi in traiectionis mercibus: Puta cum quis pecuniam mutuabat mercatori marino vt capitalis periculum ipse qui mutuabat subiret. Ab hac centesima denominabantur reliquæ, scilicet bes centesima: triens centesime, dodrans, &c. Nam omne totum iure dicitur

As dicitur omne totū.

as, qui diuiditur in duodecim vncias. Vnde triens est tertia pars, puta quatuor vnciæ: semis medietas, &c. Et sic dicitur quis hæres constitutus ex asse, ex femisse, ex besse, quæ sunt duæ tertiæ partes, puta vnciæ octo. Et dodrans, nouem. Quocirca triens vsura non est (vt quidam putant) tertia pars sortis: nec quadrans, quarta: alioqui longè maior esset quadrans quam centesima: cum eadem. l. eos centesima existimetur maxima: sed triens est tertia pars centesimæ: vt si pro centū aureis vnoquoq; mense solueretur tertia pars vnus aurei. Et simili proportione in cæteris.

Dodrans. Triens vsura.

¶ Existimandū ergo hic est quanto sit iam hisce temporibus licentior vsurarum rabies. Non enim solūm duodecim ex centum in annum parū existimantur, verūm neque quatuordecim neq; sedecim in singulas iudinas satis habentur. Præterea vsurarum vsura summo rigore prohibita erant: vt. ff. de vsur. l. placuit. Et. C. eodem titulo. l. vt nullo. Sic enim habet lex: Vt nullo modo vsuræ vsurarum à debitor exigantur. Vsuræ vsurarum dicuntur, quæ nunc maximè sunt in vsu. Suscepisti mutuo mille, pro quibus in vsuram debes centum: Non soluis fixa die, inde ergo priores vsuræ alias pariunt: scilicet vt pro illis centum soluas in super decem. Hoc sanè est quod neq; leges ciuiles vnquā permisissent. Et tamen modò vsq; adeò pestis hæc irrepfit, vt quid delicti nota reprehenderit, ceu ridiculus exhibetur. ¶ Sed dubium ex his sit reliquum quousq; extendatur permissio ciuili iuris, vtrum scilicet ad hoc tantū, vt vsurario nulla decernatur poena, sicut permittitur meretricium: an verò eousque vt vsuris læso denegetur in iudicio actio ad repetendum: sicuti de illo dictum est emptore qui citra dimidium iusti pretij

Vsura vsurarum olim summo rigore prohibita.

Dubium.

decipitur. An fortè vltius etiam vt qui vsuras promiserat, cogeretur in iudicio eas soluere. His quippe tribus gradibus intelligi permissio potest. Ad hoc ineundum responsum meminisse opus est distinctionis propositæ inter vsuras licitas & illicitas. Licite namque, vtpote quæ propter moram soluendi, ratione vel damni emergentis, vel lucri inuito domino cessantis soluuntur, non solūm lege permissæ sunt, verūm soluere eas cogitur qui in mora est. Et de istis intelligendæ sunt leges vsuras solui iubentes: Qualis est. l. prima. C. de vsuris. Si interrogatio præcedente permissio vsurarum rectè facta probetur, iure debentur. Rectè facta, id est iusta de causa, ac debito stipulationis modo. De vsuris autem iniquis, quæ fœnus dicebantur, arbitror nunquam sic fuisse permissas, vt qui promitterent pendere cogerentur. De quo notanda est lex tertia eiūdem tituli quæ sic habet: Quauis vsuræ fœnebris pecuniæ circa vinculum stipulationis peti non possint. Ecce fœnebres vsuræ non poterant in iudicio peti, tamen propter pactum, sicuti modò fit, soluebantur. An verò qui solueret possent in iudicio repetere, dubiū est. Sequitur enim statim in eadem. l. Tamen ex pacti conuentione solutæ, neque vt indebitæ repetuntur, neque in fortem accepto ferendæ sunt. Ecce non repetebantur. At verò quicquid antiquis in more erat, certè nõ esset iusta lex quæ actionē negare volenti repetere. ¶ Dicamus ergo quòd iura ciuilia rectè & ritè potuerūt vsuras permittere impunè: nempe quòd cū fur supplicio plectatur, fœnerator tamen ab illo sit immunis. Cogere autē mutuatarium vsuras soluere, nulla vnquam lex permisit: nec potuit. Sed & soluenti, actionem negare repetendi iniquum esset. Non enim est eadē ratio quæ in decepto citra dimidium. Nam cum hæc fraudulentia, vt suprà diximus, nõ semper facile constet, litium pesti panderetur aditus si actio daretur. In vsura verò patientissima est iniquitas. Item impedire volentem repetere, esset cõtra ius canonicum, quod læso per vsuras repetitionem cõcedit. Imò Clem. vnica de vsuris, sententia excommunicationis feriuntur quicunq; rectores, ac iudices, & officiales, qui impedimento fuerint volentibus vsuras quas persoluerunt repetere. ¶ Per hæc ergo facile dissoluitur alia dubitatio vtrum principes seculares permittententes vsuras sint iure canonico condemnati. Quæ quidem quæstio multos cõtortquet,

Solutio.

/

*Ius civile nō
aduersus ca-
nonico, cir-
ca cōtractū
vsurarum.*

arbitrantes ius canonicum hac parte obsta-
re ciuili. Quod tamen re vera nihil obstat. Si
enim ius ciuile assereret licitas esse in foro
Dei, hæresis esset in Clement. condemnata.
Id tamen non asserit. Item si vel compelleret
vsuras solui, aut solutas non repeti, non esset
ferendum: quia eidem Clementinæ aduersa
retur. Quare bene ait cum glossa Bart. super
l. cunctos populos. C. de sum. trit. quod iure
ciuili peti non possunt vsuræ, vt vsuræ: sed vt
interesse ratione moræ. At verò quod princi-
pes sæculares non plectant suis pœnis vsura-
rios, ius verò canonicum suis eos puniat, nul-
la est contradictio. Nam principes illa tan-
tùm vlciscunt, vt libr. 1. diximus, quæ paci &
quietudini rei publicæ officiant, præsertim
per vim. Papa verò & ecclesiastici Antistites
munere suo attentius conscientijs cōsulant.
Et ideo nil mirum si acris animaduertant
in vsurarios, quàm sæculares principes.

¶ Ius ergo canonicum vsurarios, tum multis
opprobrijs proscindit: tum & pœnis pluri-
bus accumulatur. Quas ad vndecim connume-
rat Syluest. in verb. vsura. 9. Prima etenim
est infamia: vt patet cano. infames. 13. q. 7. &
riorum iure 6. q. 1. Quin verò & lege ciuili aiunt esse infa-
mes. Attamen. l. improbum. C. quib. cau. in-
fami. irrog. non pronuntiantur infames nisi
exigentes vsurarum vsuras, quas ius ipsum
ciuile supradiximus vetare. Atq; illud appel-
latur improbum fœnus. Tres aliæ statuuntur
cap. quia in omnibus. de verbor. scilicet q̄
manifesti vsurarij non admittantur ad com-
munionem altaris. Quod sic strictè quidam
intelligunt, quasi non sint admittendi ad sa-
cra audienda. Veruntamen quia pœnæ non
sunt restringendæ, & illic non fertur in eos
excommunicationis sententia, non est audi-
endum nisi secundùm verborum sonitū,
quod scilicet non sunt admittendi ad susci-
piendam sacrosanctam Eucharistiam: eò q̄
sunt publici peccatores. Item quod non do-
nentur ecclesiastica sepultura. Deinde quod
sacerdotum nullus eorum oblationes acci-
piat: quia censentur rapinæ. Et qui acceperit,
est ab officijs suspensus. Reliquas verò cui
libuerit quæret loco citato. ¶ Ex his demū
palàm fit quàm fuerit superuacaneus labor,
quem Bald. atq; Bart. insumpserunt super. l.
cūctos populos. C. de summa trinit. quamq;
ab re longè ad quæstionem illam de Catho-
lico Iustiniano Cæsare responderunt. Vide-
licet quomodò duo hæc cohærent, quod
eādē lege præceperit cūctos populos sibi

*Syluester.
Pœnæ vsura
riorum iure
canonico ta-
xatæ.*

*Baldus.
Barriolus.*

subiectos in religione versari quam Diuus
Petrus Apostolus Romanis tradiderat: & ta-
men vsuras permiserit, quas fides catholica
docet esse illicitas: quasq; Ecclesia vetat. Ad
quod respondet Bald. quod præcepit teneri
fidem trinitatis, sed non respectu aliorum ar-
ticularum qui requiruntur ad salutem ani-
mæ. Profectò solutio non erat digna Baldo.
Nam Imperator præcipit omnes versari in
religione Ecclesiæ Romanæ, quæ non solum
fidem trinitatis, verum totam includit, & si-
mul etiam mores. Responso ergo est, quom-
iam declarauimus: nemp̄ quod Imperato-
ria vsurarū permissio nullatenus repugnat
fidei: quia non astruit esse licitum in foro
Dei. Hæc enim esset manifestaria hæresis.
Quod aut vsurarij ciuilibus pœnis nō subia-
ceant, non est contra fidem: sicuti neque id
quod meretricēs nullo afficiatur supplicio.

*Responso
Baldi fini-
stra.*

Vera solutio

ARTICVLVS. II.

*Vtrum ratione mutui aliqua possit
expeti commoditas.*

Voniam constitutum est ni-
hil ratione mutui posse in pa-
ctum duci, explicandum re-
stat, vtrum neq; commoditas
expeti vlla possit. Et arguitur

a parte affirmatiua. Eadem esse videtur com-
paratio dati ad datum, & mutuati ad mutua
tum: sed pro data pecunia licet ex pacto reci-
pere eandem vel eius valorem: ergo pro be-
neficio mutuati licet par expectare officium.
Vt scilicet mutuarius vincatur vt mutuati
remutuet. ¶ Secundò arguit. Si gener
pignus mutui accipiat, quod sit fructiferum,
vt hortum vel fundum, potest fructibus
eius vti, donec sibi de dote satisfiat: vt pa-
tet cap. salubriter. de vsur. ergo licet aliquid
recipere ratione mutui. ¶ In cōtrarium est
quod Ezechi. 18. inter ea quæ ad viri iustitiæ
requiruntur, ascribitur: si vsuram & super
abundantiam nō acceperit. Vbi nomine su-
perabundantiæ res omnis comprehenditur,
quæ pecunia æstimari potest. Accedit & ver-
bum Ambro. cap. pleriq; 14. q. 3. quodcunq;
accedit forti vsura est. Et Hieron. can. putat.
Omnia munuscula cuiuscunq; generis acci-
pere, vsura est.

*Primum ar-
gumentum.*

Argumentum 2.

*Ambrosius.
Hieronymus.*

AD quæstionem præsentem tribus cōclu-
sionibus de mente S. Thomæ responde-
tur.

Prima conclusio. **Prima.** Nihil ex pacto mutui vel recipere vel expetere licet, cuius pretium pecunia æstimatur. Conclusio clara est: quoniam secundum Philoso. 4. Ethicor. Omne illud cuius valorem pecunia metimur, pro pecunia habendum est. Cum igitur nõ liceat pretio mutuari, fit vt neq; ratione mutui quidpiam recipere, quod sit pecunia æstimabile.

Secunda conclusio. **¶ Secunda conclusio.** Accipere aliquid non conuentionis nexu vel tacitæ vel expressæ, sed quod gratuitò mutuanti rependitur, nullam impingit vsuræ labem. Probatur: quia beneficium mutuandi non solum non auerfatur amicitiam, verum conciliat & firmat: ergo neq; obstat quo minùs mutuator possit inunus quodcumq; suscipere, quo solent amici amicorum beneficia repensare.

Tertia conclusio. **¶ Tertia conclusio.** Nulla lex obstat quo minùs fas sit mutuanti illa ratione mutui conquirere & exigere, quæ pretio pecuniæ nõ penduntur: vt puta mutuatarij amicitia, ac beneuolentiam. **¶ Ex his cõclusionibus summatim colligitur iudicium quæstionis præsentis.** Tria enim requisita sunt, quæ mutuatione vsuraria macula inficiant. Primum vt id quod expetitur æstimabile sit pecunia: Secundum vt ratione mutui expectetur: & non quia aliàs debitum, vel alia via. Et tertium quòd ducatur in pactum, vel expressum vel tacitum. **Quod intelligendum est vt mutuationis actus sit re exterior vsura.** Nam etiam si in mutuatione non interueniat pactum, si postea receptio fit ratione mutui, est receptio vsuraria. Quare vsura mentalis, vt diximus, est mente intendere ratione mutui lucrum accipere. Per hæc enim prudentissimus quisq; de omnib; iudicabit. **¶ Contra tertiam verò conclusionem, qua dictum est, licere pro mutuo exigere id quod pecunia non æstimatur, obuium fit illicò sophisticũ argumentum, quòd liceret mutui obligatio nec exigere ab episcopo sacerdotium: si quidẽ spiritualia non sunt pretio æstimanda.** Responsio autem est, quòd conclusio loquitur de his quæ in humana ciuilitate ad gratiam & urbanitatẽ pntinent: videlicet quæ sub obligatione nõ veniũt, sed solẽt dari gratis: spiritualia verò alia ratione nõ æstimantur pecunia. Nempẽ qd non sunt eorum propria qui conferunt, sed sunt illis à Deo gratis cõmissa, vt tanquàm eius bona gratis dispensent. Ob idq; res huius generis crimen est, pretio, tam dare, quam recipere. **¶ At quia ait S. Tho. beneuolentiam & amicitiam nõ esse**

æstimabilem pecunia: Arguitur contrà. Secundum existimationem humanam vir probus pluri faceret bonorum amicitia, quam aliquem pecuniæ numerum. Quin verò & pretio illam emeret: ergo est æstimabilis pecunia. Respondetur qd non ideo censetur nõ æstimari pecunia, qd non sit pretiosior, qd illa: sed qd natura sua, neq; emitur, neq; venditur. Consistit enim in voluntate quæ non cogitur. Potes tu quidem collata pecunia emolli re hostis animũ, vt te diligat: emere verò, ceu panem, minime. Ob idq; non modò intuitu amicitia contrahendæ mutuari licet, verum & amicitia signa in pactum ducere: nam verum amorẽ, est impossibile. Vt puta quòd d mutuatarius non tibi noceat, affabilem se tibi præbeat, atq; vrbanius. &c. **¶ Quid autem si ad amicitiam illius adrepre per mutuum procures, qui tibi potest aut sacerdotium conferre, aut magistratum.** Puta si rex, ille sit, aut episcopus. Aiunt quidam quòd quando propositum non sit in amicitia, sed vltèrius ad lucrum progreditur, vsura est mentalis. Sed tamen de hoc iam regulam supra tetigimus, quam nunc confirmandam repetimus: videlicet qd vsura mentalis per obiectum perpendenda est: nõ per hoc qd sit principalis intentio vel accessoria. Nempẽ si per mutuum intendis mutuatarium allicere vt ratione mutui tibi quidpiã conferat: vsurã mente committis: quãuis illa fortè non esset principalis intentio. Si autem non intendis nisi amicitia eum deuinire, vt postea, nõ ratione mutui sed ratione beneuolentiæ id tibi cõferat, cuius tu dignus es, nulla est mentalis vsura, etiã si illa sit tua principalis intentio: puta facere amicũ vt postea bene erga te affectus gratuitò & liberaliter tibi aliquid donet. Itaq; totũ negotiũ hinc pendet quod spera rashabere, vel ratione mutui, vel ratione amicitia. Si autem illius officij quod speras indignus es, alia est noua iniquitas ratio. Sententia est S. Tho. q. 13. de malo. quã probè Caiet. quolib. 1. q. 3. sequutus est. Patet exemplis cõclusio. Dum æquisimum nosti episcopum, quem nullo alio respectu qd iustitiæ scis sacerdotia cõferre, licet tibi ei seruire ad venandũ eius beneuolentiã: vt postea gratis, & non propter impensa obsequia cõferat tibi beneficium, cuius es dignus: quia certus es neq; illũ propter obsequia daturum, neq; te recepturũ. Item si tu magistratu dignus es, sed tamẽ regi inuisus, potes illum muneribus placare, vt te ad eius amicitiam insinues & dignorũ

Argumentũ

Solutio.

Scriptulus.

Solutio. Vsura mentalis.

D. Thom. Caietanus.

albo

albo te adscribat: cur ergo nõ poteris etiam mutuato auro benevolentiam eius piscari? etiam si alioqui non mutuare nisi vt eius amicitia tibi esset frugi. In summa cum exterioris, mentalisq; vsurę idem sit obiectum, exterior est fidissima interioris regula. Accipere ratione mutui, vsura est in re: ergo id animo proponere, vsura est in mente. Accipere verò ratione amicitia, non est realis vsura: ergo neq; illud optare, est mentalis. Scio equidem responderi posse quòd licet illud simpliciter optare, non sit peccatum: tamen illam amicitiam per mutuum procurare, culpa non vacat. Attamen cum obiectum intentionis sit licitum, nescio quid culpę hęc lateat. Hoc tamen fatendum, quòd cum sit valde subtile discernere, quando intentio subest recipiendi ratione amicitia, aut ratione mutui, semper est talis intentio suspecta. Sed vbi vir prudens id discernit, nulla subest culpa.

Quaestio.

¶ Sed nunquid nõ poterò per mutuandı beneficiũ amicitia cum illo me cõiungere, cui debitor sum, vt mihi remittat? Vt si me quispiã de re aliqua in litem vocat, num mutuata pecunia possum cum illo fœdus inire, firmato pacto, vt liti cedat? Respondetur quòd si rem illam verè debeo, non possum in pactum ducere: sin verò per calumniã diuexor, possum quidem conuentione mutui meam redimere vexationem. ¶ Existit autem contra priorem partem argumentum. Si quem ego iniuria affeci, seu honorem eius lædendo seu famam, etiam si pecuniariam restitutionem ex me iure posset exigere, possum nihilo fecius ego mutuandi vinculo eum obligare.

Solutio.

*Argumentũ
contra solu
tionem.*

*Licet ratio
ne mutui in
iurię gratiã
petere.*

¶ Respondio. Quòd ego quidem procurem, vt ratione amicitia per mutuum genita mihi condonet, iam assertum est, licere. Quòd verò pacisci liceat, aliquantulo maior est herendi ratio: tamen rectè mihi videor id quoque concedere, saltem antequam sim in pecuniã condemnatus. Nam etsi honor & fama pecunia possit aestimari, tamen ex natura sua iure amicitia condonari solet. Quare illud pactum non est nisi amicitia fœdus. Suffragatur nobis Syl. verb. vsura. pri. §. ii. ¶ Queris autem fortè, nec immeritò, vtrum illa amicitia possit in pactũ duci, quæ turpis est vsus. Vtrum scilicet petulans iuuenis conuenire ex mutuo posset cum muliere de turpi obsequio. Et ratio dubitandi est: quia illa nihil aliud apparet, quàm amicitia. Respondetur quòd amicitiam per mutuum procurare, vt postmodum illa amore victa consentiat, nõ

est vsurę vitium: obligare tamen illam, nimè ab eodem vitio excusatur: quia illa obligatio aestimabilis est pecunia. ¶ Ecce de his quæ pecunia non sunt aestimabilia. Contra ergo ratione nihil pretio pecunia dignũ potest in pactum mutui constitui: vt non licet tibi ea conuentione regi mutuare, vt tributorum te pensione exoneret: siue per priuilegium subsignatum, vt fias nobilis, siue in tempus, nisi forsan in propatulo esset quòd per iniquitatem & tyrannidem exigeretur. Nam tunc quia illa non debeo, nihil ratione mutui recipio, sed vindico me ab iniuria defendendo quòd meum est. Eadem ratione nec possum ratione mutui principem obligare, vt opus. 21. ait S. Tho. qui mihi consecrat magistratũ aut rem aliam. Neq; possum mutuare centum eo pacto vt mutuarius illa vel eorũ partem suis expensis extorqueat ab illis meis debitoribus, à quibus difficilè extorquebuntur. Neq; si habeo frumentum decem miliaribus ab hinc lögẽ, possum mutuare, vt tu inde aduehas vel illic consumas: sed mihi id hęc perfoluas: quia te uestura agrauo. Neq; verò vt aliquod obsequium recipias vel à manu vel à lingua. Vt alius scilicet tibi adsit aduocatus in causa, vel sit tibi amanuensis. Imò verò neq; in pactum ducere vt mutuarius elemosynas faciat, vel alia opera misericordia. Hęc inquam non licet in pactum ducere, neq; expectare ratione lucri. Secus si alter gratuito referat. Neq; vt mutuarius coram te canat, aut saliat, aut negotia tua gerat, aut pro te oret principem. Nisi res essent tam exigua, pro quibus nõ confuevit pretium rependi. ¶ Atq; eandem ob causam neq; mercator citra notamẽ vsuræ mutuare sub eo vinculo potest vt vel totum mutuum vel partem in mercibus mutuarius suscipiat, etiam si iusto pretio vendat: dummodò illere vera mercium non egeat, sed cogitur emere ratione mutui: quoniam obligatio illa emendi aestimabilis est pecunia. Imò inde lucrum mercatori obuenit: nam licet merces tantum valeant, maiorem tamen copiam vendit, quàm vendidisset. ¶ Ex quo iniquissima mercatorũ fraudulencia proditur: qui indigenti regi stipendio militum, ea ratione ei mutuant, vt milites in mercibus tantum suscipiant, & tantum in pecunia. Est enim triplex aut quadruplex figura prauitatis. Prima quòd licet ipsi putet merces tanti valere, haud tamẽ ita res habet: quia emptorũ raritas extenuat pretium: & si

*Mercatorũ
signis frau
dulencia.*

& illi non distraherent inter milites, non tam citò nanciscerentur emptores quibus illo pretio diuenderet. Secunda iniquitas est, quòd quia credito vendunt, carius vendunt. Et cum à rege expectationis intuitu lucrum cessans nihilo minus corradunt: fit vt tempus bis vendant. Et tertio, cum miseri milites non indigeant eiusmodi mercibus, vilissimo eas statim pretio coguntur reuendere: atq; vt summatim dicamus pro decem milibus quæ rex soluit, vix milites sex milibus potiuntur. ¶ Sed percõtaris vtrũ possis mutuatarium ratione mutui ligare, vt tuum colat agrum iusto pretio: vel tuũ molendinum, aut furnum, aut tabernã frequentet. Sunt quippe qui astruunt id licere: vt Summa Angelica, & Adrian. q. de vfura, & quos Syluest. memorat in verbo, vfura. pri. §. 7. Quorum ratio est quòd cum huiusmodi mutuator nullum det damnum, nullum extorquet pretiũ. Attamen ab aduersa parte stat ratio quia illa ciuilis obligatio, est æstimabilis pecunia. Haud enim dubiũ est quin priuatio libertatis suapte natura digna sit pretio. Alij verò arbitrantur nullam committi vfuram si mutuum dederis illo termino soluendum quando mutuatarius cessauerit ad tuum molendinum venire, vel tibi alia via iusto pretio seruire. Sed re vera eòdem relabatur. Et ideo vfura palliatio est. Nisi forte tractus sit emptionis & venditionis: nil enim vetat quo minus possis constituto pretio obligare hominem vt ad tuũ veniat molendinum per tot annos, ac per totam vitam: etiam adiuncta pœna, vt quando defecerit certam tibi mulctã soluat. ¶ Hinc planè colligitur prædiorum dominos vfuræ fordidibus infici, dum eo pacto colonis pecuniam aut frumentum mutant, vt auctiori pretio fundos suos & prædia cõducant. Neq; verò excusantur dicentes prædiorum vsum tanti valere: sed quia non possunt colonos alia conditione inuenire, mutant: nam si non inueniunt, signum est quòd non tanti valet conductio. Ergo quando inuenires alium tanto pretio conducentem, tutum tibi esset tunc pauperi mutare, vt eodem pretio conduceret: aliter minimè. ¶ Sunt præterea qui vsuram in hac conuentione nullam agnoscent. Obliga tu te mihi meas in ætate demetere fruges pretio tunc temporis currente: vt ego tibi nunc soluã partem pretij. Nam hic nulla apparet mutui ratio, sed solutionis. At verò nõ auderem hoc admittere. Nam illa an-

ticipata solutio mutuatio quædam est pecuniæ per operas alterius soluenda. Quare obligatio ratio mutui fit. ¶ Sed arguis contrã. Dum mutuatarius iustum pretium suarum operarum recepit, nulla ei videtur deberi restitutio. Respondet Ioan. And. vt refert illic Adria. quòd debet fieri pauperibus. Nulla hoc tamen iubet ratio. Quoniam restitutio non cedit in ius pauperum, nisi vbi non potest haberi creditoris copia, vel vbi condẽnatur vt perdat, sicut in symonia. Sed illi est restitutum, quantum illa obligatio valet. Ex quo fit quòd si vt se colonus obliget, pretium aliquantulo statueretur ei maius, aut vt veniat ad molendinum aliquid remitteretur pretij molæ, nulla esset vfura. Item si etiã cõductor obligaretur ipsum conducere: nõ tũc quia obligatur vnus obligatur & alter, & nõ ex vi anticipatę solutionis. ¶ Et hæc de prima cõditione vfuræ, quæ est vt quod recipitur, æstimabile sit pecunia. Secunda verò est vt ratione mutui recipiatur. Quapropter si mutuatarius aliã mihi debitor est, possum illum pactione mutui districte de iure, vt cum mutuata pecunia aliam etiam mihi debitam soluat. Vt verbi gratia si absq; arbitris decem illi mutuo dedi, quæ in iudicio negare potest, possum ea lege decem insuper mutuare, vt coram tabellario syngraphã omniũ viginti mihi subserberis. Nã licet illa obligatio æstimabilis sit pecunia, mihi tamen illam debebat. Et eadem ratione excluditur à ratione vfuræ si vel ratione lucri cessantis, vel donationis, vel alia via illud recipiam. ¶ In calce tamen huius articuli expli candum superest in qua specie sit mutuum restituendum, vt iustitia citra vfuræ crimen, quod alterutra partium committat, obseruetur. Habet enim locum mutuatio in his duntaxat rebus (vt supra dictum est: & habetur. l. mutuum. ff. de reb. credi. si certum petatur) quæ vsu consumuntur. Mutuo ergo tibi modios frumenti decem quo tempore vilius venditur: vtrũ tempore reddibedi quo fortè carius erit eandem mensuram mihi debeas quam tibi dedi, an idem tantũ pretium quo æstimabatur dum tibi contuli. Et vice versa si pluris vendebatur dum tibi tradidi, vtrũ postea eandẽ præcisè mihi debeas mensuram, an, quo vendidissẽm, pretium. Idem est de vino, oleo, melle, & similibus. Tractat hoc Syluest. in verb. vfura. pri. §. 16. & 17. & alij multi, quos re vera nõ video scopum punctim ferire. Respõsio ergo hisce

Dubitatio.

Summa Angelica. Adrianus. Syluester.

Solutio pro posse dubitationis.

Corollarium.

Argumentũ

Ioan. Andr.

Solutio legitima.

Secunda cõditio vfuræ rii cõtract.

Quæstio cõ in lebris. Spe. Sit. restitutio

Solutio. distin.

distinctionibus sit clara. Primum discernenda est mutuatio à venditione. Etenim dum tu hyemali tempore decem modios frumenti credidisti, videndum est vtrum mihi eo pretio vendidisti quo tunc vendebatur: an verò mutuaisti. Si vendideras, non tibi frumentum, sed pretium debeo. Quapropter si tunc singuli modij valebāt ducatum, decem tibi ducatos debeo, quocunq; pretio post frumentum vaneat. Et ideo si inter nos cōuentum fuit, vt idem pretium frumenti rependerem, & postea valet modius non nisi dimidium ducatum, viginti tibi modios debeo. Res est clara. Si autē nō sit nisi mutuatio, tunc non pretium, sed decem tibi præcisè modiorum debitor sum, quocunq; vanundetur postea numino. Vt si mense Ianuarij frumentum suscepi, soluendum sequentis anni eodem mense, eosdem tibi decem modios eiusdem qualitatis remetiri teneor: Vt scilicet granū eiusdem sit bonitatis. Neq; refert, longēne maioris annona vanebat quando tu mihi dedidisti, an multò minoris. Et idem est vini iudicium atque aliarum rerum vsu consumptibilium. Etenim ratione mutui non tibi debeo pretium, sed corpora in eadem specie & qualitate. Quam ob rem si quādo ego tibi soluo non valet modius nisi dimidiū ducatum, quinque ducatis tibi satisfacio: licet quando à te mutuatus sum, decem modij emebātur ducatis decem. At verò si tu mihi mensus es frumentū vetustum, obligans me vt tibi remetiar nouum, vsuraria mutuatio est. Nam petis frumentum melioris qualitatis quā mihi tradis. Neq; refert vtrum nouum vilius vendatur. Et ideo isti reconditores frumenti caritatem exoptantes renouatorum nomine infamantur. Mutuant enim frumentum submarcidum, ac corruptioni proximum, vt reddatur eis nouum. Atque idem in oleo & vino & alijs cōfeto: vt si subacidum vinum mutuas, vt dulcius tibi reddatur. Hæc doctrina, quia rationis germana, ciuilibus quoq; iuris est: vt patet. ff. de rebus cre. si cer. peta. per totum. præfertim. l. vinum.

Dubitatio. ¶ Quæris autem quid si mutuo soluēdo nō sit designata certa dies, vtrum sit tunc mutuatori non repetere quando videt vilius vaneundari, sed operiri tempus quo sit maximi pretij, vt frumentum duplet aut triplet. Respondetur ex natura rei nullam prodi iniustitiæ effigiem. Esset tamen auaritiæ indicium euidentius quā charitatis. Dico non esse iniustitiam nisi mutuator operam daret, nē

alter antea solueret: tunc enim iniustitia fit. Alioqui mutuatorio imputatur, si non sibi consulit soluendo quando ex re sua fuerit. At verò dū pactū interuenit, vt solutio non fiat ante certum tempus, quando coniecturæ docent auctiori pretio æstimandum, vsu rarius contractus est. ¶ Contra hanc autem sententiam sumitur à monetarij æstimatione argumētum. Sequeretur inquam ex his quæ dicta sunt quòd liceret mihi mutuari tibi ducatos centum, quando minori argento vel ære æstimantur: & postea dum regis pragmatica aureorum valor augetur, idem auri pondus suscipere. Syluest. vsura. pri. §. 14. refert Doctores iuris dicentes quòd si verisimiliter dubitatur tempore solutionis posse valere minus plusve, tunc eadem aurea moneta est restituenda. Sed re vera vel me vel istos fallacia cæcat. Interstat enim, ni fallor, planissima intercapedo inter valorem monetæ, & valorem aliarum rerum vsu consumptibilium. Nam dum pretiū, verbi gratia, frumenti, vel vini, vel olei augetur, res ipsa in se immutata manet. Et ideo eadem est restitūda mensura quæ mutuo recepta fuit, modum iam exposito. Quando verò monetæ valor augetur, ipsa in se natura monetæ, quatenus moneta, hoc est rerū mensura est, augetur ac si augetur mensura frumenti: vt puta modius fieret maior. Et ideo si quādo à me tuatus es ducatum, non valebat nisi regalia vndecim: & post ad duodecim eius æstimatio aucta est: non debes ducatum integrum, sed vndecim argentea regalia. Quemadmodum prorsus si decem tibi vras frumenti mutuaem, dum vram duodecim tantū modioli explebat, & postea per legē aucta est vt capiat modiolos tredecim, non debes mihi nili vras quæ duodecim præcisè reddant. Veruntamen quod de variatione valoris pecuniæ diuersis temporibus in eadem prouincia dicimus, falleret quidem si pecunia traduceretur ab vna prouincia in aliam. Ducatus, exempli gratia, in Hispania quæ auri abundantior est, minori argento penditur quā in Anglia, vbi maior est argenti copia. Ob idq; vndecim hic argentea regalia plus valent quā illic. De hoc ergo reponenda est disputatio vsq; ad proximū librū, vbi de cambijs differendum nobis est.

Restat ergo vt ad argumenta respōdeam⁹ quæ tantum nos duo proposuimus. Primum enim sancti Thom. de lucro cessante statim

Obiectio contra dicta.

Syluester.

Discrimē inter pecuniæ & aliarū rerū valorem.

Solutio.

Tēperatiose peroris asserionem.

Renouatoris

Dubitatio.

Solutio.

statim articulo proximo enucleandum est. Secundum verò idem fermè est quod præcedenti articulo, quinto loco fecerat, atq; illic ideo solutum reliquimus. Est enim eiusmodi. Mutuatarius tenetur ex honestate beneficium compensare, ergo potest ad illud beneficium ratione mutui civiliter obligari. Iam enim suprâ negata est consequentia. Nam iustitiæ legi illa repensatio satisficit: qua tantum tibi redditur quantum mutuaſti: alia autem honestatis, libera esse debet: sicut tu liberè mutuaſti. ¶ Ad quartum ergo, quod nos primum fecimus, nempe an liceat ratione mutui obligare mutuatariū ad iterum mutuandum, respondet Ange. assertoriè. Ratio sua est eadem quæ paulo superius allata est. Nempè quòd in tali contractu nullum mutuatario datur damnū. At verò iam ibidem môstrauimus fallacem esse rationem. Nam licet beneficium mutuandi, officium sit liberalitatis & misericordie, tamen obligatio est æstimabilis pecunia. Ob idq; perspectè Diuus Thomas negat esse licitum. ¶ At verò utrū mutuaſti licet, ut in præsentia tu mihi aliā rem mutues: Scilicet mutuo tibi frumentum vt mutues mihi vinum? Nam ex dictis S. Tho. apparet licentia hæc colligi. vbi ait: licet simul mutuant vnum ali quod aliud mutuuum recipere: non autem licet cum obligare ad mutuuum in posterum faciendum, cum tamen discrepantia deprehendi vix queat: quòd cum non te possim ligare vt cas mutues, possim te obligare vt statim mutues. Neq; respōsio solida est, si dicas mutuationem de præsentia non esse æstimabilem pecunia: nam etsi hoc verum sit, tamen obligatio est æstimabilis. Respondetur ergo quòd neq; S. Thom. dicit quòd potest intercedere obligatio in præsentia, vt scilicet petenti ex te mutuo, non aliter concedas, quàm civiliter obligando vt statim mutuet. Sed supponit, vt res habet, quòd mutuationes de præsentia gratuito fiunt. Vt mutuaſti mihi, & ego tibi. Et ideo simpliciter ait quòd licet mutuū recipere. ¶ Quapropter placet mihi appendix illa Caietani hoc loco: nempe q; liceat fideiussori pretium recipere, vt fideiubeat. Quoniam illa obligatio qua se stringit tuo nomine soluere, æstimabilis est pecunia, ac subinde vèdibilis. Quòd si contrarius infurgas: fideiussio est quædam species mutui: sed si fideiussor mutuaſti amicum pecuniam, non possit pretium recipere: ergo neq; inde quòd pro eo fideiubeat. Nega-

tur tamen prior præmissa. Alia enim res est fideiubere pro te, quàm mutuaſti tibi. Ex quo rursum infertur quòd possit quis vt se obligaret paratū esse ciuibus mutuaſti quoties egerent, stipendium reipub. suscipere: hoc enim non est pro mutuo, sed pro obligatione. Ac demum ex his colligitur quòd non mihi licet mutui te nodo colligare, vt pro me fideiubeas. Quintum D. Thomæ argumentum materiam inducit contractus societatis: de qua nos infra longam disserturi sumus quæſtionem. ¶ Ad sextū ergo, quod nos secundo loco posuimus de pignoris vsu fructu, respondetur planiter quòd quando pignus est fructuosum, cõputandi sunt eius fructus in sortem. Aliàs ijdem reciperentur in pretium mutui, vnde vsuræ labes contraheretur. Cautio est vtriusq; iuris, vt extrâ, de vsur. cap. 1. & 2. & C. de distract. pigno. l. 1. ¶ Exurgit autem duplex difficultas ex eodem iure. Prima nascitur ex cap. cõquestus. vbi postquam præcipitur vt fructus pignoris ducantur in sortem, additur, Nisi terra ipsa de feudo sit monasterij vestri. Nempè quòd si ecclesia fundos aliquos in feudum seu in emphyteusim alicui tradidit, & postea feudatarius eidem ecclesiæ eosdem impignorat fundos, ecclesia potest recipere fructus non computando in sortem mutuatæ pecuniæ. Idem habetur extrâ, de feudi. cap. 1. Et tamen esse apparet manifestariæ vsuræ scelus. Sunt ergo qui non aliter hoc putant defendi posse, quàm quòd in utilitatem ecclesiæ permillum est. Verum tamen solutio hæc nõ satisficit. Nam ecclesiæ mos & consuetudo est potius non exigere vsuras: neq; vnde licite possit: vt patet in cap. fraternitas. 12. q. 2. Et ideo aliq; nequit reddi ratio quàm quòd hæc est natura feudorum conditio, vt quoties redierint ad verum dominum, redeant cum fructibus: sed tamen feudatarius absoluitur à solutione feudi: vt eod. cap. 1. de feud. habetur. Verum est tamen æquitati apparere confine, vt si feudatarius, quia meliorem reddidit fundum, plures colligebat fructus quàm soluebat, ille excessus semper obueneret ei, quantum ei impignorasset. Attamen quia exoneratur illo onere excolendi deinceps fundum, & meliorem reddendi, etiam illo excessu priuatur. ¶ Grauius tamen oboritur dubium ex cap. salubriter. de vsur. vbi habetur q; si socer tradidit genero pignus dotis fructuosum, iuste idem gener vsufruitur pignore, dum sibi dos non soluit: neq; fructus

Ad primum
argumentū.

Dubium.

Solutio.
D. Thomæ.

Caietanus.

Ad secundū
argumentū.

Prima diffi-
cultas de fru-
ctibus pi-
gnoris.

Solutio.
Feudorum
conditio.

fructus illos cogitur ducere in sortem. Idem permittit ius civile. l. Pater. ff. de doli mali & met. excep. ¶ Et quidem de cōclusionone nemo ambigit: sed tamen de ratione est dubiū.

Panormita.

Aiunt enim Panor. & ceteri super dict. cap. salubriter. rationem sumi ex sustentatione onerum matrimonij. Sed est Adrian. in. q. de vsura, cui causa hæc nō probatur. Argumentū eius est, quod in alijs quoq; cōtractibus contingit vt qui pignus recipit teneatur aliqua onera sustinere: & tamen non ideo potest percipere fructus extra sortem. vt si vendas annuam pensionem pretio mille ducatorum pro quo recipis pignus, teneris illa onera soluēdi pensionem sustinere: & nihilo minus debes fructus pignoris in pretiū numerare. Item qui stipendio regis viuunt, tenentur alere familiam: & tamen si pignus stipendij acciperet, teneretur fructus recipere in pretium: ergo ratio illa nulla est. Hinc ergo colligit Adria. quod non potest gener recipere illos fructus extra sortem nisi ratione interesse, putal ucri cessantis. Et miror ita alios esse hoc argumento deuinctos vt dicant hanc esse Theologorum opinionem: cum tamen nullus præter Adrian. extiterit qui hoc somniet. Enimuerò quod propter onera matrimonij illi fructus percipiantur, nō solum doctorum opinio est, sed expressa iuris sententia. Hanc enim rationem subdit præfatum cap. dicens, Cum frequenter dotis fructus nō sufficiant ad onera matrimonij supportanda. Atq; idem colligitur ex allegata. l. Pater. Quis ergo Theologorum id audeat negare?

Prima ratio in Adriani.

¶ Præterea causa illa lucri cessantis communis est in alijs etiam contractibus, & tamen leges aliquid peculiare tribuunt generi in fauorem matrimonij. Adde quod si illa esset tantum causa, locum nō haberet nisi vbi gener esset mercator, qui negotiatione deberet tractare pecuniam. Nam qui illam nō habet negotiationi expositam, agere de lucro cessante non potest: & tamen generis in vniuersum indultum est priuilegium hoc. Istæ rationes adeo remordent eosdem autores vt illic non persistant, sed dicant esse donationem fœderi. Hoc tamen responsum nullum habet fulcimentum: nam Papa cum interrogatus fuerit de iure, nihil respondit de donatione, sed quid ius ratioq; iubeat. ¶ Igitur Adrian. & qui eum sequuntur ideo seducti sunt, quod nullatenus intellexerunt quidnam esset onera matrimonij sustinere. Haud enim hoc, vt ipsi putant, id simpliciter est,

Secunda ratio.

¶ Præterea causa illa lucri cessantis communis est in alijs etiam contractibus, & tamen leges aliquid peculiare tribuunt generi in fauorem matrimonij. Adde quod si illa esset tantum causa, locum nō haberet nisi vbi gener esset mercator, qui negotiatione deberet tractare pecuniam. Nam qui illam nō habet negotiationi expositam, agere de lucro cessante non potest: & tamen generis in vniuersum indultum est priuilegium hoc. Istæ rationes adeo remordent eosdem autores vt illic non persistant, sed dicant esse donationem fœderi. Hoc tamen responsum nullum habet fulcimentum: nam Papa cum interrogatus fuerit de iure, nihil respondit de donatione, sed quid ius ratioq; iubeat. ¶ Igitur Adrian. & qui eum sequuntur ideo seducti sunt, quod nullatenus intellexerunt quidnam esset onera matrimonij sustinere. Haud enim hoc, vt ipsi putant, id simpliciter est,

Postrema.

quod vxorē familiamq; alere vt in alijs oneribus vsu venit: sed est eandem alere reseruatā semper dote. Tenetur enim semper maritus vxori de integra dote: & quia præter dotem debet illam alere, etiam si non sit negotiator, recipit iure fructus pignoris, dum soluat dotem: quia præsumitur quod aliquid illa dote emeret, vnde, illa salua, vxoriū onus ferret. Et ideo lex illa, pater, dote q; quando pater alit filiam, non potest gener recipere fructus pignoris. ¶ Sed quid si gener liberè concessit terminū solutionis socero? Respondeo q; si id concessit suscepto fructifero pignore, censendum est intellexisse secundum ius: ideoq; potest percipere fructus extra sortem. Nisi cōtrarium liberè expressisset. Nam cum posset quisq; indotatā sibi desponsare, potest & fructus remittere pignoris. Quo fit vt Almain. 4. sent. distin. 15. q. 2. immeritò remordeat iurisconsultus: dicens q; quando socer nō est in mora soluendi, non licet genero recipere fructus pignoris ultra sortē. Imò ipse nō penitus radicem iuris penetrauit, quo potest illos etiā tunc suscipere. ¶ Atq; hinc plañe fit, quod Panor. eodem cap. salubriter. sci tē vt arbitrator colligit, posse generum non solum fructuosum pignus, verum & certā pensionem quotannis recipere: dum dos nō soluitur. Illud enim nō recipit ratione expectatæ solutionis, sed quia, dote salua, tenetur familiæ providere. Neq; argumentū quorundam contrarium tenenti vllius est momenti: scilicet quod Papa non respondet nisi de fructibus pignoris. Nam ex eodem respōso colligitur quod potest alia via recipere vnde vxorios sumptos faciat. Syluest. autem moderatur sic sententiā vt non possit gener plures fructus suscipere pignoris quàm quibus sufficiat onera supportare. Et arbitrator cōditionē non longè à veritate aberrare. Etenim quod alij dicūt, scilicet tantū posse recipere quātum lucri cessat: inde refellitur, quod (vt probatū est) nō recipit ratione lucri cessantis. ¶ Atqui ex eadem radice soluitur alia quæstio, si interroges vtrū defuncto marito possit etiam vidua recipere fructus pignoris vel alia alimenta, seu à patre, seu à marito soluit dotem, seu à mariti hæredibus, si soluta fuerat. Apparet enim inde non licere, q; dissoluto matrimonio vidua non sic perfert matrimonij sumptus vt debeat seruare dotem: & ideo potest mutuum suscipere ex illa postea soluendum. Nihilo minus respōdetur, absq; dubio, seu pater debeat, seu coniugis hæres, alteruter

quod vxorē familiamq; alere vt in alijs oneribus vsu venit: sed est eandem alere reseruatā semper dote. Tenetur enim semper maritus vxori de integra dote: & quia præter dotem debet illam alere, etiam si non sit negotiator, recipit iure fructus pignoris, dum soluat dotem: quia præsumitur quod aliquid illa dote emeret, vnde, illa salua, vxoriū onus ferret. Et ideo lex illa, pater, dote q; quando pater alit filiam, non potest gener recipere fructus pignoris. ¶ Sed quid si gener liberè concessit terminū solutionis socero? Respondeo q; si id concessit suscepto fructifero pignore, censendum est intellexisse secundum ius: ideoq; potest percipere fructus extra sortem. Nisi cōtrarium liberè expressisset. Nam cum posset quisq; indotatā sibi desponsare, potest & fructus remittere pignoris. Quo fit vt Almain. 4. sent. distin. 15. q. 2. immeritò remordeat iurisconsultus: dicens q; quando socer nō est in mora soluendi, non licet genero recipere fructus pignoris ultra sortē. Imò ipse nō penitus radicem iuris penetrauit, quo potest illos etiā tunc suscipere. ¶ Atq; hinc plañe fit, quod Panor. eodem cap. salubriter. sci tē vt arbitrator colligit, posse generum non solum fructuosum pignus, verum & certā pensionem quotannis recipere: dum dos nō soluitur. Illud enim nō recipit ratione expectatæ solutionis, sed quia, dote salua, tenetur familiæ providere. Neq; argumentū quorundam contrarium tenenti vllius est momenti: scilicet quod Papa non respondet nisi de fructibus pignoris. Nam ex eodem respōso colligitur quod potest alia via recipere vnde vxorios sumptos faciat. Syluest. autem moderatur sic sententiā vt non possit gener plures fructus suscipere pignoris quàm quibus sufficiat onera supportare. Et arbitrator cōditionē non longè à veritate aberrare. Etenim quod alij dicūt, scilicet tantū posse recipere quātum lucri cessat: inde refellitur, quod (vt probatū est) nō recipit ratione lucri cessantis. ¶ Atqui ex eadem radice soluitur alia quæstio, si interroges vtrū defuncto marito possit etiam vidua recipere fructus pignoris vel alia alimenta, seu à patre, seu à marito soluit dotem, seu à mariti hæredibus, si soluta fuerat. Apparet enim inde non licere, q; dissoluto matrimonio vidua non sic perfert matrimonij sumptus vt debeat seruare dotem: & ideo potest mutuum suscipere ex illa postea soluendum. Nihilo minus respōdetur, absq; dubio, seu pater debeat, seu coniugis hæres, alteruter

Sententia auctoris.

Scrupulus. Solutio.

Almain.

Panormita.

Syluestri moderato.

Quæstio altera.

Ratio dubitandi.

alteruter tenetur, vel dotem soluere, vel illam secundum suum statum & conditionem alere: quia tenetur maritus iure matrimonij eam alere quousque; suam ei integram soluat dotem: quæ debet eius hæredibus, quàm maxime fieri potest, reservari. ¶ Hoc tamē mihi dubium in præsentiarum occurrit, ad rem minimè impertinens: vtrum possit quis filiam non aliter dotare quàm mutuando genero pecuniam: ita vt mutuetur quispiam decem milia ducatorum mercatori sub pacto & obligatione, vt suam duceret filiam.

Dubiam.

Apparet enim hoc esse licitū. Primum quia possit quisque; (vt dicebamus) indotatam ducere: ergo pro mutuo. Item quia ducere vxorem, videtur esse opus amicitie: nam illam deberet prudentissimus quisque sibi matrimonio adiungere, quàm haberet honestè charam: amicitiam autem pro mutuo poscere non est vsuræ, vt supra dictum est. Præterea si ille diligens esset & negotiationum peritus, pluri penderet decem milia mutuata, quàm donata mille. Respondetur nihilo minus non esse licitum. Nam dum mutui vinculo alium obligas vxorem ducere, cum illa obligatio graui sit estimabilis pecunia, vsum mutuatae pecunie seorsum consideratum, rependis in pretium illius obligationis: loco videlicet mille ducatorum quos ille in dotem reciperet. Neque refert, maiorisne ille æstimaret mutuum, an minoris. Et ad aliud responderetur quod quantum per amicitiam possit gratis vxorem ducere: tamē iam tunc non facit gratis, sed pro vsu pecunie, pretio æstimato. Ex his fit consequens Reges aut magnates nullatenus posse vrbibus aut villis quas in pignus mutui suscipiunt, extra fortem vsu frui: neque vlla ratione possunt ab vsuraria iniquitate excusari: Remedius est tamen vt non recipiant nisi emptas cum pacto retrouendendi. Tunc enim fructus emptoribus obueniunt. ¶ Hoc autem nihilo minus subtrahendum non est. Impignoras, verbi gratia, sterilem agrum, qui tibi neutiquam erat vsui: quia nec erat frugifer, neque viret scibat: neque illum colere cogitabas: alter autem, cui impignorasti, colit illum vt olera saltem inde colligat, fortè non est condemnandus vt in fortem ducat: quoniam cum tu nullum pateris detrimentum, non debet alterius industria in fortem computari: veluti si depositarius vsu pecunie tuæ lucretur, nihil tibi debet. Hæc autem prudenter pensanda sunt. Nam si emolu-

Ratio hest. ranti.

Responsio.

Ad argum. ranti.

mentum esset alicuius momenti: puta quod ager, non quod putabatur sterilis, sed domini incuria non colebatur: & postea cultus fit frugi, arbitror fructus in sortis solutione innumerandos.

ARTICVLVS. III.

Vtrum ratione damni emergentis aut lucri cessantis, liceat mutuatori quidpiam ultra sortem recipere.

¶ In contractu mutuacionis frequens habetur ratio damni emergentis & lucri cessantis. Et ideo queritur an horum ratione liceat mutuatori quidpiam super sortem accipere. Et arguitur a parte negatiua. Si hoc esset licitum, sequeretur quod nullum esset vsuræ vitium, eiusmodi lucrum in pactum ducere: consequens tamen est falsum: quia cum mutuatio opus sit charitatis, gratis debet fieri: ideoque dum suapte sponte suam quis pecuniam inmutat, debet eam subinde gratis à lucro diuellere. Alioquin non mutuet, postquam non cogitur. ¶ Secundo arguitur ex verbo sancti Thomæ, quæst. 78. articulo. 2. Id quod nondum quis habet, vendere non potest: mutuator non habet lucrum: imò multis periculum est periculis, quibus impediri potest: ergo pro illo nihil certi valet in pactum ducere. ¶ Tertio: si de lucro cessante possit mercator statim cum mutuatario conuenire, patientissima aperiretur via palliandis vsuris. Haud ergo licet talem concedere licentiam. ¶ In contrarium tamen est quod nemo tenetur ob præstitum beneficium sibi incommodare: contingit autem sepe vt cuiuspiam causa mutui & damnum accidat, & cesset lucrum: ergo licitè potest tunc incolumem se, indemnemque seruare.

Primum argumentum partis negatiue.

Argument. 2. D. Thomæ.

Argument. 3.

Quæstio hæc & inter doctores periculosa. Habet autem certi compertique; quicquid; atque; aliam partem dubiam. Ad eius ergo intellectum prænoscentia est terminorum significatio. Damnum quippe emergens est detrimentum quod mutuator causa solius mutuacionis patitur: vt si ruinosas ædes reficere parabat, aut annonam in æstate in totum annum emere: & amicus precibus im-

Dammum emergens.

probis mutuam ab illo pecuniam, quia ipse forte gravius indiget, euellit: & idem tunc mutuator cum damni commonfacit fuisse postea domus sine alia eius negligentia corrui, vel frumentum cogitur carius postmodum emere, vel per vsuras pecunias recipere, quibus alia sua debita soluat, illud dicitur damnum emergens. Lucrum verò cessans est si mercator pecuniam negotiationi expositam, precibus etiam victus mutuat: vel, quò citra dubium loquamur, ab inuito extorquetur, vel statò tempore non soluitur, lucrum quod augere potuerat cessat.

Quil lucrū cessans.

Prima conclusio.

¶ Respondetur ergo ad quæstionem quinq; cõclusionibus: ab his quæ certiores sunt iniitio sumpto. Prima: quando mutuatori inuito, videlicet contra suam voluntatem vel damnum emergit, vel lucrum cessat, iuste & absq; vilo vsuræ periculo illud potest exigere. Memento lucrum tunc duntaxat cessare,

Ratio cõclusionis.

quando pecunia erat mercatoris negotiationi dedicata. Et ratio est patentissima: quia quando quis inuitus est, vim patitur, ac perinde quasi rapinæ iniuriam. Atque huc pertinet. l. Cum quidam. ff. de vsur. vbi ait Iuriscõsult. vsuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentiũ insiguntur. Et. l. 1. habetur quòd si focus communem pecuniam in proprios vsus conuertit, teneatur socio vsuras præstare. Et. C. eodem. l. vsuras. cogitur emptor qui in solutionis mora est vsuras in super sol uere venditori. Conclusio ergo in dubium venire non potest. ¶ Sed vtrum statim ab initio posset sic licite inter ambos conuenire, vt si non solueris statò die, teneberis deinceps certum nummum vsurarum soluere.

Dubitatio.

Solutio.

Respondetur in primis quòd nomine pœnæ proculdubio potest. Nam cum mutuatarius teneatur in tẽpore soluere, iam inde mutuator inuitus caret suis nummis. Et ideo rigore iustæ multæ potest illũ cogere, sicuti & iudex eũ cogeret. At verò an idem liceat ratione cessantis lucri, & si aliquantulo sit maius dubium, tamen neq; negandum est licere: dum tamen in fraudem cõtendendæ vsuræ id nẽ fiat. Nẽpẽ si mutuator verè est mercator negotiatione victitans. Quoniã potest bona fide mutuari vsq; ad certum diem, admonitumq; ex tunc mutuatarium habere, quòd deinde suum non est propositum mutuari, sed quòd deinceps inuitus à suis negotijs cohibetur. ¶ Secunda conclusio. Si quis habet pecuniam negotiationi mãcipa-

Secunda conclusio.

tam, quomodocunque inuitus cogatur illam mutuari, non solum damnum emergens, verum & lucrum cessans potest iuste vltra sortem repetere. Dico inuitus: quia ei, vel aliqua vis inferitur, vel tenditur fraus. Exempla. Vt si quis mercatori mortem aut incommodum aliud comminetur nisi si sibi mutuet: vel si vasallus prudenter grauiterq; metueret, nisi domino suo mutuum daret diuexatum iri ab illo & molestias perpessurum. Hæc enim est quædam violentiæ species. Aut si fortè rex ingruente bello indigeret à mercatoribus pecunias mutuari: qua vtique ratione posset illos compellere: illique teneretur parère. In his equam atq; id genus accidentibus planũ est mutuatariũ propter tales coactiones se posse indemnem seruare. Atqui huic assertioni patrocinatur Pontificium ius, extrã, de fideiuss. cap. peruenit. & cap. constitutus. quibus iubetur quòd si fideiussor nomine illius pro quo fideiussit soluit, dispendiumq; aliud fecit, aut damnum accepit, tunc ille cuius gratia soluit, restituat eum in suum ius, reddatq; ipsum pro fus indemnem, ab omniq; immunitate iactura. ¶ Verum tamen quò ad rem descendamus, ibi latet quæstionis neruus vbi mutuator nullam speciem vis aut fraudis patitur, sed rogatus suapte sponte mutuat. De hoc igitur adhibetur conclusio tertia, paulò minoris certitudinis quàm superiores. Ille qui rogatus mutuat, potest præuisum formidatumve damnum emergens in pactum mutui ducere. Videlicet si domus ruinant timet, aut annóna caritatem, quam modò emere impeditur, aut si vsuras postmodum soluere cogitur pro are alieno in quo, vt mutuet, manet. Conclusio est sancti Thomæ. 2. 2. q. 78. ar. 2. alteriq; similis quam præcedenti quæstione de venditore asseruerat, qui rei pretio apponere damnum potest quod vèdendo incurrit. Ob idq; simili ratione probatur. Damnum enim quod talis mutuator patitur, sua interest: quod ideo ratione mutui accipere non tenetur: atq; ideo potest de sua incolumitate pacisci. Moderati autem consulto sumus conclusionem veluti de venditione dicturi sumus. Nempẽ q; rogatus mutuet, mutuatariumq; admoncat. Nam si vltro neus tacitusq; mutuat, sibi imputandum est damnũ: quoniam si alter rem sciret, nollet fortè sub illa conditione mutui accipere. Atq; hinc sequitur q; si damnũ non fuit præuisum, neq; timebatur, sed post fortè super-

Tertia conclusio.

S. Thomæ.

superuenit, non tenetur mutuarius de illo: utpote, qui reddere non cogitauit nisi simplex mutuū. Et per hæc intelligatur id quod diximus, rogatus: nihil enim aliud significauimus quàm quòd mutuarius sciēs & prudens tanquàm rem sibi commodam mutuari ab altero velit cum illo damno. Nam si ex re sua non esset, neutiquàm illud acciperet. Quo fit vt etiam si qui damnū passurus est alteri ex charitate tanquàm amico offerat conditionem, non ideo fit inhabilis vt damnū emergēs recipiat. Hoc dixerim, quia rogari vel offerre, vt statim dicturi sumus, per se nihil facit neque tollit rationis vsuræ. Hactenus plana sunt omnia. ¶ Totum ergo quæstionis pondus huc inclinat vtrū pariter possit lucrum cessans ab eodem mutuationis articulo recipi vltra sortem. Ad cuius examen præfigere operæpretium est distinctio hanc: Bisariam potest existimari pecunia: vno modo absolute secundū eius communem vsum. Et de hoc omnes consentiunt, nemini fas esse vltra sortem aliquid recipere ratione mutui. Cuius rei exemplum in vniuersis, qui negotiationi non vacant late patet. Nam hîc est vsus qui seorsum nõ venit computandus. Altero verò modo consideratur vt negotiationis industria subest: nempè quia possessor illam habet negotiationi expositā. Et de hac pecunia aiunt Conrad. coq; multi posteriores statim posse mercatorem pacifici vt lucrum cessans ad sortem sibi accumularet: etiam si non sit inuitus, sed rogatus mutuet. ¶ Nichilo minùs statuo ego met mihi hanc quartā conclusionem. Quod hoc modo possit lucrum cessans in pactum duci, non est adeò certum vt patroni assertionis huius arbitrantur: sed est tum minùs probabile, tum quàm plurimis vsurarū periculis expositū. Et quidem quòd non sit vsq; adeò certum, multis rationibus cõprobatur. Primum, nullam juris aut canonici, aut civilis legem inuenias, quæ hoc permittat: quod certè non est infimum argumentum. Nam cum tam frequentes extent quæ vsuræ ratione moræ pendi iubeant: videlicet dum mutuator, vel quiuis creditor inuitus re sua caret: si spontanea hæc lucri cessantis pactio tam planè licita esset, non defuisset lex quæ id insinuaret. Mox si priores doctores consulas, Diuus Thomas id negat, consultò dignoscens inter damnū emergens & lucrū cessans. Nempè quòd illud licet in conuentione ponere, hoc verò minimè. Cuius sen-

tentiæ accedit Scotus in. 4. dist. 15. q. 2. & Durandus in. 3. Senten. dist. 37. q. 2. & inter iuriscōsultos illustres Innocen. sup. cap. Nauiganti. de vsur. Imò inter antiquos grauesq; seu iuris seu Theologiæ doctores neminem inuenias, qui explicitis verbis id astruat, nisi ratione moræ aut alius culpæ debitoris. Qui autem eam affirmant, sunt Conrad. recens author, quæst. 30. eandemq; cum formidine & timore septem conditionibus circumsepiens. Post verò Syluest. verb. vsura. pri. §. 19. & Caietan. super S. Thom. 2. 2. q. 78. & in sua Summa affirmatiùs eandem defensant. Atq; Adria. in. q. de vsura: licet fateatur (vt suo verbò vtar) esse opinionem modernorum. ¶ Quòd si ratione agamus, vna est quæ vehementer apud me aduersus hæc opinionem depugnat. Lucrum cessare, vt nomē sonat, est hominem à lucro cohiberi: nemo autem cohibetur nisi sua impediatur voluntas: inuoluntarium verò, doctore. 3. Ethicor. Arist. sola vis, metùsue, aut ignorantia facit: ergo vbi nullum istorum intercedit, nõ propriè censetur cessare lucrum. Certè est res creditu difficilis: quòd si mercator qui negotiationi expositam habet pecuniam offert illam mutuo, non potest recipere lucrum cessans: & tamè per hoc solū quòd alter leuissimo verbo mutuum idem ab eodem petat, possit idem lucrum in pactum ducere: cum nihilo minùs spontaneus faciat rogatus, q̄ si alterum præueniret. ¶ Atqui per hanc rationem, omnes aliorum labefactantur. Primum enim patens est discriminē inter damnū emergens & lucrum cessans: nam illud non pèdet ex industria: sed est mera passio à qua idcirco se quisq; incolumem seruare potest: hoc autem pendet ex industria à qua qui si sua sponte suam abstrahit pecuniam, nõ est quòd impediri censetur. ¶ Arguunt præterea sic. Post moram licet recipere lucrum cessans: sed pecunia negotiationi exposita, tantæ utilitatis erat ante illam moram: ergo poterat idem lucrum absq; mora peti. Sed vides argumentum extra chorū saltare. Haud enim negamus illam pecuniam tantum valere ante, quantum post moram: sed tamè antè nõ impeditur, sicut postea. Nam illa iniuria: quæ fit post moram dimouet voluntatem inuiti mercatoris à sua negotiatione: & ideo debetur ei lucrum. Quando verò sponte mutuat, nõ propriè impeditur. Atq; hanc differentiã optimè perspexit D. Thomas quippe qui. 2. 2. q. 62. ar. 4. in solutione ad se-

Scotus.
Durandus.
Innocentius

Conradus

Syluester.
Caietanus.

Adrianus.

Ratio potissi
ma præteri
onem depugna
tionem cessare
sonat, est hominem
a lucro cohiberi
nemo

Aristot.

Primum argu
entium
contraria
opinionis.

Solutio.

Quæstionis
difficultas.

Distinctio.

Opinio Con
radi.

Quarta con
clusio.

Prima ratio
pro conclu
sione.

Secunda ra
tio.
D. Thomas.

- Caietanus.* cundum, fatetur quòd qui pecuniam creditoris ultra terminū praximum detinet, quia eum damnificat, tenetur ei refundere etiam lucrum. Ex quo inale infert ibidem Caietanū. eandem esse rationis vim ante moram. Nam quantum ad lucrum cessans non censet Diuus Tho. creditorem damnificari, nisi dum inuitus impeditur: quandoquidem postmodum. q. 78. negat ante moram idem lucrum licè recipi. ¶ Et per hoc aperitur fallacia alius istorum argumenti. Huius scilicet: Qui mercenarium à suis operis impediret, tenetur illi refundere lucrum cessans: ergo negotiatori mutuant. Negatur enim consequentia. Imò contrarium per hoc conuincitur. Si enim vi aut fraude illum impediās, teneris quidem: si autem tuis solis precibus ductus vult amore tuū cessare, nihil ei debes. Et simile nos dicimus in proposito. Si autem conuentione facta ob preuium ille cessat, nullū ad propositum affers exemplum. Atqui & in huius discriminis ignoratione latet deceptio. Operè enim mercenarij natura sua locabiles pretio sunt & conducibiles: pecunia verò minimè. Nam si aliquid plus valet, non à se habet, sed duntaxat ex adiuncta possessoris industria: ob idq; quando sua sponte mutuat, liberè nudat illam tali valore. ¶ Qua propter neq; est simile de illo qui impeditur nè beneficiū assequatur, cui restituitio debetur. Nam ille inuitus non assequitur. Neque rursus est par ratio de instrumentis. Arguunt enim: Opifex potest instrumenta suæ artis pretio locare: sed pecuniæ sunt etiam instrumenta negotiatoris ad lucrum: ergo potest illas locare. Est nanq; latissimum interuallū quòd vsus instrumentorum, quia non consumuntur vsu, scorsum est dignus pretio, sicut vsus equi, & domus: quæ idcirco locabilia sunt. Vsus autem pecuniæ per se non est ad illum vsum locabilis, quo consumitur, sed totus valor de tua nascitur industria, quem ideo recipere nequis nisi quando impediſis: impediſis autem solūm quando inuitus cessas. Aristot. nanque diuitias per se vocat felicitatis instrumenta: scilicet vt liberalitatis virtus vsum habeat: non tamen quòd sint sicuti aliarū artium instrumenta. ¶ Ac perinde patebit dissimilitudo de fato aruo. Arguunt siquidem præterea quòd sicut frumenti modius per se nō valet nisi modium: seminati verò atq; herbescentis pluris, propter potentiam æstimatur: ideoque non solūm quando per vim ab aliquo pessunda-

tur, verūm & ex conuentione potest vendi quātum valet cum illa potentia: sic vtiq; negotiator, aiunt, potest cum illa potentia mutare pecuniam. Porrò autem à venditione ad mutuū, nulla fit solida consequentia. Nam res vendibilis suapte natura valet pretium: mutuū autem gratis fieri debet: nam, vt identidem hoc dicamus, industria mercatoris non impeditur nisi quando eius voluntati seu per vim seu per fraudem obſistitur. Quare nec argumentum de iactu retis, qui l. si iactum. ff. de acti. emp. & vendi. declaratur esse vendibilis in spe, ad præſens propositum refert. Est enim res illa per se vendibilis. Hoc enim solūm concluderet quòd postquam mercator iam emit merces, quas ad nundinas misit, posset lucrū vendere, quod est in spe. Est enim tunc sicut satus ager: & ideo illud lucrum est vendibile. Quando verò nihil emis, sed sponte mutuas, nihil habes quod vendas. Ac multò minùs ad rem facit argumentum quod de genero fit suscipiente fructus pignoris extra fortem: siquidem iam probatum est non ratione lucri cessantis, sed propter vxorios sumptus illos recipere. ¶ Præter hæc alia sunt argumenta quibus palàm docetur quantum periculi ab illa opinione consletur. Circumvallat enim eam Conradus atque alij eius fautores multis conditionibus necessarijs, vt aiunt, vt contractus ab vsuræ periculis liberetur. Harum capitalis est quòd mercator potius expectare debet & optare negotiatione augere suam pecuniā, quàm mutuo. Per hoc enim putant impediri eius voluntatem. Nam si mauult mutuare, fatentur non impediri, atque adeò non licere lucrum cessans recipere. Sed quàm fit imbecilla hæc conditio, aperte monstratur. Id quod in re natura sua licitum est, nullum est peccatum desiderare: neque tale desiderium contractum vitiat: mercatori autem habenti pecuniam ad negotia paratam licet per hoc solūm quòd rogetur lucrum cessans recipere: ergo licet desiderare vt aliquis se rogatum accedat, vt illo modo impediatur negotiatione. Si ille sic apud se constituisset: Nisi quis à me mutuū petat, nolo mercaturæ in eum as committere, planum esset vsuræ vitium: quia non habet pecuniam expositam. Dum autem firmiter constituit negotiari, nisi quis ab eo mutuū petat, profectò nescio secundum istorū opinionem, cur desiderare, vt quis mutuū petat vt lucrum recipiat, vitium conslet vsuræ.

Atq;

Opinio Conradus nonnihil contra periculi.

Atq; adeò sequitur quòd per hoc solú quod mutuator rogatur, non propriè impeditur: quandoquidè illud optare licet. Quòd si hoc verú est, vide quàm lata sternatur vsuris via. Nam dicere quòd debet mutuator mutuare charitate victus, vt possit lucrum recipere, cõmentum est. Siquidem ad naturã vsuræ tollendam, nil facit charitas. Adde quòd tunc non opus est vt rogari expectet: nam maior esset charitas si amicum egère sciens offerret ei pecuniã mutuo, si vellet cum pacto lucri cessantis. Nam dum metus est damni emergentis, profectò licet habenti pecuniam eandem amico offerre, vt si ex re sua est, mutuatam cum tali periculo recipiat. ¶ Alia eorú conditio est quòd labores, & expensæ, & pericula deducantur à summa cessantis lucri. Attamen neque hæc conditio, si sua vera est opinio, firma est. Expensas quidem planum est esse deducendas: quia remanēt apud mercatorem. Sed tamen de laboribus & periculis non est eadem ratio. Sum ego, verbi gratia, mercator hac arte viuens: petis à me mutuo pecuniam meam. Arguitur ergo, si mihi liceret lucrum cessans iam nunc suscipere, possem etiam tantum recipere quantum si meas nauarem operas lucrater: nam paratus sum ego impendere labores meos: & malo laborando lucrifacere decem, quàm sine labore octo: volo etiã subire pericula. Si ergo solas preces isti censent esse impedimentum meæ voluntatis, vt lucrum dicatur cessare, profectò cum à laboribus meis & periculis impediatur, totum possum petere. Enimuerò si mercenarium impedires nè suas operas in vineam locaret, totum denarium debes ei sine deductione laboris: quia maluisset ille integrum denarium laborando, quàm decurtatum cessando. Ecce rationes quæ me semper de re hac dubium tenuerunt. Et fateor, hanc mallem sententiã tenere. At satis duxerim rationes meas aliorum iudicio relinquere: sed optarem habere patronos qui mecũ eiusmodi personata vsurarum portenta abigerent. Nam hæc lucri cessantis imago hiatus istũ & voraginem vsurarum non à multishinc annis patefecit. ¶ Nihilo feciùs, quia non mihi tantum arrogo vt primus opinionem illam prorfus refellam, sit nostra quinta conclusio. Non omnino probabilitate caret vt possit lucrum cessans in pactum duci ab articulo mutuationis: dum modò vera cesset, & nõ fiat in fraudem vsurarum. Verè enim cessare tunc penitus censendum est, nõ

quia poteras negotiationi pecuniam cõmittere, sed quãdo re vera iam firinus exponere cõstitueras, atq; eandem quã mutuas. Nam si habes viginti milia & nõ decreuisti mercaturæ nisi decem milia cõmittere, nequis ex aliorum mutuo lucrum cessans petere: eò qd illis quoq; negotiari potuisses. Ratio cõclusionis huius quæ vllã habet probabilitatẽ, hæc vna est, qd postq̃ illa pecunia tuæ mancipata industriæ tanti æstimatur: & alter sciens & prudens vult illam cum illo onere suscipere, vidèris tu posse de illo pretio pacisci. Et tunc S. Tho. sic interpretandus est qd non licet id integrum suscipere, quod refuturum erat in actu: quia nondũ est certum, ac multò minùs quantum poterat accrescere: quoniã hoc minus habet certitudinis, sed quantum est in habitu, puta in spe secundũ conieturalem prudentiam verisimili. Quãuis cui rationes nostræ alteram persuaserint sententiã, optimo se iudicio tuebitur, dicens, nunq̃ lucrũ, nisi in inuito propriè cessare. Et idcirco argumenta in capite quæstionis proposita ille dissoluet cuiã intererit.

Ratio cõclusionis.

Argumentũ contra opinionem recipientam.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum quicquid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxium.

OST hęc sequitur sermo de vsurarum restitutione. Et quia de illa ambigere nemo potest, quæritur ampliùs an quicquid lucri pecunia vsuraria peperit,

sit restitutioni obnoxium. Et arguitur à parte affirmatiua, secundũ Paulum ad Rom. ii. Si radix sancta, & rami: ergo à cõtrario sensu: si radix infecta, qualis est vsuraria pecunia, & rami, puta eius lucra, ac perinde restituenda. ¶ Secundò. Si fœnerator fœnebrĩ pecunia possessionem aliquã emit, vendenda illa est, vt iubetur extrã, de vsur. cap. cum tu. vt de eius pretio pecuniæ vsurariæ restituantur: ergo æquali ratione debet & lucrũ eiusdem pecuniæ domino reddi. ¶ Tertiò. Fœnerator non plus iuris habet in lucrum vsuraria pecunia comparatum, quàm in ipsam pecuniam: sed illius pecuniæ nullum acquirit dominium: ergo nec lucri, ac subinde pari iure tenetur illud domino refundere. ¶ In contrarium est ratio hæc. Id quod homo per suam propriam industriam nulla vetante lege acquisiuit, legitimè possidet:

Primum argumentum.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Quinta conclusio.

fidet: contingere autem potest vt vsurarius sua industria id acquirat, quod lex possidere non vetat: ergo illud nō tenetur restituere.

DE vsuraru restitutione vt in fronte quaestiois dicebam nemo dubitat, sed tanquam certū relinquitur. Nihilominus quia eius ratio non nihil habet dubietatis, & de hoc quoq; respōdendum est. Tribus autem conclusionibus constabit responsio. ¶ *Prima conclusio.* Quicquid pretij ratione mutui per vsuram receptū fuerit, manet restitutioni subditum. Conclusio iam supra articulo. i. ex altera illata est: inde videlicet quod vsura est peccatum iniustitiæ commutatiuæ: cō quōd illic vel pecunia bis venditur, vel semel vsus, qui seorsum nullius est pretij dignus. De lucro autem quod postmodum per pecuniam vel rem aliam vsuraria accrescit, distinguendum est cum D. Tho. Rerum nanq; vt dictū est, alia sunt quarū vsus est ipsarum cōsumptio: qualis est frumentum, pecunia. &c. alia verò quarum vsus non est earum cōsumptio: vt prædium, domus, & similia. ¶ *Est ergo secunda conclusio.* Quando res quæ vsu consumuntur per vsuram extorquentur, puta pecunia, grana, vinum, &c. tunc foenerator non tenetur restituere nisi tantum penitus, quantum accepit cum damnis, si quæ alia dedit: & cum lucro, si quod alteri cesset. Fructus autem qui per easdem res sua industria accumulauit, liberi sunt à restitutione. Extorsisti à mutuuario mille aureos per vsuram, quibus postea industria tua centum adiecisti: mille tantum illi debes: ac insuper damna quæ tua causa accepit: & lucrum si quod illi cessauit. Idem est si centum cados vini eripuisti, quibus venditis illos multiplicasti. Centum inquam tantum debes. Ratio est manifesta. Nullus debet alteri nisi quantum illi damni dedit: ergo qui mille tantum furripuit, simpla illa debet: nā quod illi per suam industriam accreuit, non erat alterius. Simile dicendum nobis infra est de emptore, qui non cogitur emere vtilitatem suam, sed venditoris damnum. Atq; idem omnino de depositario, qui si vsu depositæ pecuniæ alienæ lucretur, non debet nisi simplum depositum. ¶ *Tertia conclusio.* Si foenerator rem aliquā fructiferam per vsuram recepit, restituere eandem tenetur cum fructibus. Vt si recepit fundum, non solum ipsum, sed quotquot habuit fructus debet. Et si recepit domum, cuius locatione acquisiuit decem

nummos, eosdem vnā cum domo debet. Et ratio S. Thom. est quod rerum illarum quas foenerator per vsuram acquisiuit, non est dominus sed dominium manet apud mutuatorem. Quapropter non foeneratori sed alteri fructificant. Veluti de pignore dictum est. ¶ *Sed arguis:* nunquid non & vsurariæ pecuniæ dominium penes ipsum cōferentem pariter manebat: cur ergo lucrum illarum non eidem debetur, sicut aliarum rerum fructus? Respondetur planissimum esse interstitium: quod res illæ quæ vsu consumuntur steriles per se sunt: neq; pariunt: & ideo quanquam sint alienæ, tamen accedens lucrum totum debetur negotiantis industria. Illæ verò quæ per se fructificant, domino fructificant. Quod si arguas: Si foenerator illa pecunia vsuraria emerit fundū, teneretur ipsum cum fructibus restituere: si quidem cum alterius pecunia illū emerit, videtur perinde esse ac si eundem fundum per vsuram ab illo extorsisset: ergo eadem ratione tenetur restituere lucrum eiusdem vsurariæ pecuniæ. Negatur antecedens. Imò fructus illius empti fundi sunt ipsius foeneratoris ementis: vt puta suæ industriae debiti. Neq; tenetur restituere nisi pecuniam: veluti si depositarius aliena pecunia rus cōmeret, non debet nisi pecuniam. ¶ *At verò vt perspicacior fiat istarum conclusionū ac potissimum primæ intellectus, examināda est vetus illa quaestio, vtrum per vsurariam dationem transferatur dominium.* Fuit enim opinio glossæ illius textus Ambrosij, Si quis vsurā. 14. q. 4. quæ id asseruit. Cum qua consentit & Scot. in. 4. dist. 15. q. 2. ar. 3. & Palude ibidē, atq; Adrianus in quaestione de vsura: qui ait esse cōmunem opinionē Canonistarum. Et citat in eandē sententiam Henricum Gandens. in quol. 4. q. 27. Imò & D. Thomā in. 4. dist. 15. q. 2. ar. 4. Attamen S. Thomas nō ait illic nisi quosdā hoc dicere. Et ratio istius opinionis est, qd vnusquisq; liberā habet potestatem donandi quod suū est: mutuatarius autem liberè donat: ergo dominium transfert. Quod si respondeas, vt ar. dictum est, non esse omnino liberam dationem: quia ab eo fit qui necessitate compellitur, hoc non obstat: tum quod posset quis absq; necessitate accipere ad vsuras, tum etiam quod metus multo efficacius tollit voluntariū: & tamen nō obstante metu transfertur dominium: vt patet vtroq; iure. Nempē cap. Abbas. de his quæ vi metus. cau. fiu. & .1. metum. ff. eodem. licet detur repetitio,

Prima conclusio.

Probatio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Obiectio.

Solutio.

Replica.

Gravis quaestio.

Opinio glossæ.

Scotus.

Palud.

Adrianus.

Henricus.

Ratio preterita opinio.

Solutio.

Replica.

titio, & tales contractus sint in irritum reuocandi. Quinetiam contractus matrimonij, si metus non sit cadens in constantem virum, tenet. Et consonat Arist. sententia. 3. Ethic. de maritimo mercatore: qui metu abiicit merces. Vbi licet inuoluntarij quidpiã admixtũ insit, est nihilo minũs abiectio simpliciter spontanea. Item mutuarius non dat vsura pecuniam tanquã in deposito, vel in pignus, neq; per locationem, quibus contractibus non transfertur dominium: sed verè dat pro mutuo: ergo transfert dominium: Præterea si non transferret dominium, sequeretur quòd omnis cõtractus quem postea vsurarius illa pecunia cõficeret, essent casii: Perinde ac si latro pecunia furto sublata illos faceret. Ideoq; quicumq; vsurario panem vel vinum venderet, aut rem aliam, teneretur restituere pretium vero domino. ¶ His tamen non obstantibus opinio negatiua est indubiè vera. Quam quidem opinionem expressè hic tenet S. Thomas in vltimis verbis articuli: vbi ait fructus rei per vsuram extorti, eò fore restituendos, quòd qui eã dedit est eiusdem rei dominus. Et esset nihil aliud quã cauillus, dicere quòd licet rerum vsu non cõsumptibilem non transferatur dominium, transfertur tamen pecuniæ. Eadem quippe est vtrobiq; ratio. Quare D. Thomas in solutione tertij idem astruit de pecunia. Ob idq; non debuisse Adria. eum citare in suam sententiã, neq; verò omnes iuris doctores. Nam & vnus eorum, Syluest. in verb. vsura. sexto, dicit opinionem sancti Thomæ teneri communiter à doctõribus. Sed mos ipsorum est de hoc etiam rarò cõuenire quẽnam sit opinio communis. Et ideo parũm deterere debet illud suum verbũ, omnes. ¶ Opinionem autem sancti Thomæ cuncti amplexi sunt antiqui patres: vt Alexan. 3. p. q. 66. membro 4. & Altsiodorensis. 3. par. tract. 21. quæst. 1. & Richard. in. 4. distin. 15. q. 4. arti. 5. Et Caietanũ. quol. 1. fecit de hoc quæstionem tertiam. Atqui vt rationes sententiæ huius eluceant, supponendum est quòd nuda traditio rei non est certum signum translationis dominij. Sic enim habet. ff. de acqui. re. domi. l. Nunquã nuda. traditio enim transfert dominium: sed ita, si venditio aut iusta causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur. Hoc supposito arguitur sic. Si per vsurariam solutionem dominium transferretur, vel hoc esset rigore legis vel arbitrio voluntatis soluentis: quia non est alia via transfe-

rendi: lege autem non transfertur cùm lex omnis talem contractum veteret: voluntatem verò soluentis, iam dictum est non constare per hoc quòd voluntariè pecuniam tradidit. Supponimus enim nõ dare ratione amicitie merè gratis: hoc enim extra propõsitum est: sed ratione contractus mutui: contractus autem hic translationem non indicat: vt pote quo vsus pecuniæ emitur, qui nullo est seorsum pretio æstimabilis: ergo nullum est conuincens argumentum quòd voluntas soluentis sit dominium transferre. Cùm ergo nemo præsumatur donare, nisi planis documentis constet, fit vt nulla fiat illic dominij trãmissio. Eò potissimũ quòd in huiusmodi traditionibus quæ plenam nõ habent voluntatem, quã minima excogitari potest, credèda est alienatio. ¶ Quòd si exquiras, cur ergo mutuarius dat, postq; (vt supra argutum est) neq; dat in deposito, neq; in pignus. Respondetur eò dare: quia aliter non potest extorquere mutuum. Et si vrgeas: ergo decipit hominem: negatur consequentia. Imò fœnerator seipsum seducit. Nam postquã accipit quod nõ debet, ipse viderit quomodò recipit: illa enim traditio non habet peculiarius nomen, q̃ datio vsuraria. Et est nõ dissimile exemplum de illo qui in naufragio eicit merces in mare. Nõ enim ideo dominium ab se illarum abdicat. Quare si vndarum postmodũ impetu recijciantur in siccam, sui etiam tunc sunt iuris. ¶ Secundò presũs. Omnes (illi etiam qui sunt partis aduersæ) fatentur qd si fœnerator loco vsuræ extorsit aruum, tenetur idem, vt ait S. Tho. cum fructibus restituere: huius autem causa alia reddi nequit, q̃ illa S. Tho. scilicet qd eius dominium semper manet apud eum qui dedit. Nam si prædium verè esset fœneratoris, licet iniuste extorsisset, fructificaret sibi: neq; ampliũ teneretur q̃ prædium restituere. Quòd si dicas debere illos ratione more, quia alter impeditur, tunc sequeretur qd si mutuarius nõ deberet agrum colere, nihil fructuũ deberetur ei: quod est falsum. ¶ Prætereã tertio arguitur: cùm leges omnes vsuris recipiendis reclamant, quantum fieri potest, denegãdum est vsurario ius: si autem ei dominium concedatur, periculo exponitur restititio: nam si vera est illa donatio, posset quodammodò vsurarius tergiverfari, negãs teneri se restitutionis ligamine, saltẽ quousq; alter petat. ¶ Ad hæc in super quarto loco accedit qd solent leges dominiorũ translatio-

Aristot.

Solutio.

D. Thomas.

Syluester.

Alexander.

Altsiodorensis.

Richardus.

Caietanus.

Prima ratio in gratiam proxima asseritionis.

in articulo 3. in fine dicitur. Scrupulus.

Solutio.

membrum 5. q. 1.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

nem impedire in dationibus quæ fiunt pro re turpi & iniuriosa: vt si des Alfasino vt hominem occidat: aut corrupendo iudici, aut simoniacè: quia res illa non est vendibilis: cum ergo vsus mutuatae pecuniæ seorsum nullius sit pretij, signum est, leges illius contractus prohibitrices translationem dominij impedire. Mutuatarius autem qui dat, nõ ratione amicitia, sed ratione mutui, nunquam intendit aliter dare quam iura permitunt. Atq; huc forsã spectat ratio Altisiodorensis, inde probantis non posse mutuatarium ratione talis conuentionis donare: quia à Deo prohibetur: scilicet per leges naturæ ac diuinas contractum improbant.

Postrema ratio auctoris.

¶ Postremum autem egomet mihi argumentum excogito. Si vsurarius vsurariae pecuniæ esset dominus, consequens fieret, vt si haberet creditores alios antiquiores, quibus non per vsuras debitor erat, & postea æs alienum per vsuras contraheret, neq; haberet alia bona nisi illa vsuraria, prius deberet soluere antiquioribus. Nam si illa bona verè sunt illius, re vera antiquius debitum præferendum est: & tamen hoc nemo concedit. Ratio ergo cur vsurarum dominis facienda est prius restitutio, non est alia quam quòd vsurarius non acquirit earum dominium.

Ad primum argumentũ partis aduersæ.

¶ Primo igitur argumento in contrarium conceditur, illam esse causam cur non transferretur dominium: quia scilicet illic nõ est libera donatio, sed data propter vsum mutuatae pecuniæ, quæ nihil valet. Neq; refert (vt supra art. i. dictum est) si vsurarius strieta necessitate compulsus petat, an suo obsequatur animo: satis enim est qd postq̄ constituit mutuum petere, compellitur dare: quia aliter obtinere non potest. Atq; idem respondemus de datione per metum facta. Nam cum spontanea non sit, non est cur dominium in alterum transmittat. Neq; iura contrarium volunt: imò hoc planè ipsum docent: dum scilicet fanciunt, eiusmodi donationes esse, non irritandas, sed vt irritas declarandas. Fatentur quidè si latronis metu iures illi quippiam largiri, teneri de ratione iuramenti: sed tamen cum tradideris, minimè dominium traducis.

Dubitatio.

Solutio.

¶ Quid autem si mutuatarius, id foeneratore exigente, dicat, se suam pecuniã cum dominio tradere? Respondetur quòd si nõ det ratione meræ amicitia, sed mutui causa, quicquid dicat & iuret, nõ intelligitur dominium trajicere: quia iura prohibent: secus autem de matrimonio: vbi si metus non est

cadens in constantem virum, nõ fit consensus legitimus, quòd citra talem metum nemo debet seipsum tradere, tãq; cæco nodo illigare. ¶ Secundum autem argumentum solutum est. Sed tertium an videlicet vsurarius possit per vsuras acquisita, eo vigore alienare vt eius contractus sint validi, paulò inferius commodiùs tractabitur.

Ad secundũ argumentũ.

¶ Per hæc ergo respondetur ad argumenta in capite quaestionis proposita. Ad auctoritatem enim Pauli dicendam qd radices qualitas, seu bona seu mala, propterea redündat in ramos quòd habet ratione effectricis causa: pecunia verò vsuraria non est nisi sola materia industria: & ideo licet ipsa sit restitutioni obnoxia, non tamen eius lucrum. ¶ Et simili ratione respondetur ad secundum. Possessiones nanq; foenebri pecunia empta suæ ementis sunt, sibiq; fructificant: Sunt tamen obligatae vsurarum debitis. Et ideo cap. cum tu, iubentur vendi, si alioqui soluendo non sit foenerator. ¶ Ex quo sequitur glossam eiusdem cap. textum non intellexisse. Elicit enim inde qd res vsuraria pecunia empta, sunt restituendæ: cum tamen textus nõ hoc dixerit, sed qd sunt vendendæ. Et refert quàm plurimum. Nam cum possessiones ille in dominio sint foeneratoris, si plus valent quàm fuerat vsuraria pecunia, ille excessus, vt hic S. Tho. docet, non alterius à quo pecuniam extorsit, sed suus qui emerat est. Nisi forsã ratione vel damni emergentis vel cessantis lucri aliquid ei deberetur. Item si eadem essent restituendæ, & fructus quoq; earum deberent cum illis refundi: quod est falsum. Longissimè ergo differt res esse debitis obligatas, & easdem esse restituendas.

Ad primum argumentũ principale.

Ad secundũ argumentũ.

¶ Atque inde liquet tertij responsio, quo arguebatur non habere foeneratorem plus iuris in rem emptam quam in pecuniam ipsam. Falsum enim est: quippe cum ratione industriae ius habeat in rem, quod in pecuniam non habebat. ¶ Et per hæc dissoluitur alia quaestio, Vtrum scilicet omnia bona vsurarij sint subdita restitutioni: nam super eodem capitulo, Cum tu, aliqui affirmant (vt Panormit. refert) alij verò negant vt Panormi. ipse & Ioannes Andreas, dicentes quòd illa quæ per vsuram sunt extorta, obligata manent: reliqua verò legitime acquisita, minimè: quia nullum ius, inquirunt, id præcipit. At verò Sanctus Thomas in eadem solutione secundi, non modò illa

Ad tertium argumentũ.

Quaestio.

Panormita. Ioan. Andr.

D. Thomas.

quæ

quæ vsuraria pecunia empta sunt, verum omnia affirmat esse obligata. Distinguentur ergo est. Primum enim triplicia sunt vsurarij bona. Illa scilicet, quæ velut vsurarum pretium acquisita sunt: & ea quæ pecunia vsuraria fuerit empta: & præter hæc alia, si quæ legitima hæreditate, vel via quauis licita possidet. Rursus obligatio, altera est personalis, scilicet quæ ex persona descendit in possessiones: alia verò realis, quæ ratione rei ligat personam. Res ergo primi ordinis, puta quæ vsu non consumuntur, vsura vel furto sublata, obligatione reali manet restitutioni obnoxia: quippe quæ eadem numero reddenda sunt: eò quod dominium fixum permanet penes primum possessorem. Quocirca obligatio hæc quocumque cum re ipsa commigrat. Nempe siue vendantur, siue donentur, siue iure hæreditario possideantur, obligatur possidens eandem res ratione rei acceptæ restituere vero domino. Sed sunt alia: res siue vsuraria pecunia empta, siue legitime ab vsurario acquisita: verbi gratia, sunt patrimonialia. Et hæc non sunt obligatione reali restitutioni subdita, sed personali. Nam foenerator vsurarium æs per vsuras contrahens, fit restitutioni obnoxius: & ratione ipsius cuncta quæ possidet. Et est latissima differentia quæ hæc personalis obligatio non transit perinde atque realis cum rebus, sed tantum in illos qui loco personæ succedunt. Exempli gratia. Si vsurarius vendat suum patrimonium quoniam alia bona habebat quibus vsuras restitueret: post verò in pauperie lapsus, restituere non potest, illi emptores liberi sunt à restitutione. Nam bona quæ emerunt, vera erant foeneratoris. At verò si vita defunctus aliquam reliquit in bonis: siue illa quæ per vsuras acquisiuit, siue aliud legitimum, etiam si vsuraria substantiam totam perdidit: hæredes tenentur paternas vsuras soluere ratione obligationis: non quidem realis, sed personalis: quia succedunt loco defuncti. Ex his ita gradum facere possumus ad foeneratoris contractus, ut examinemus quoniam sint validi: qui verò minime: quod quodam superiori argumeto exquirebatur. Enimvero si vsurarius dominium non acquirit, consequens fieri videtur nullatenus possit vsuraria bona villo contractu abalienare. Ad hoc in primis per distinctionem illam superius positam respondetur. Res quippe vsu consumptibiles in pretium vsurariæ mutationis receptæ, alienari nequaquam ab vsurario possunt: esset namque alienatio irrita, quando quidem nunquam in suum ius venerunt. De alijs au-

tem, puta, quæ vsu consumuntur, alia est ratio. Enimvero si vsurarij, etiam si illas alienauerit, alia habet bona quibus restituat, contractus alienationis, siue gratuito fiat, siue oneroso vinculo, tenentur: quoniam non est necesse ut eodem numero restituantur. Si autem nihil prorsus habent nisi quod per vsuras corrasit: imò licet illa quæ habet, non sint vsuraria, sed legitima bona, quæ tamen debitorum summam non exuperant: tunc vniuersale ferme Doctorum responsum est, omnes eius contractus esse irritos: quia omnia illa bona sunt debitis obligata: vel obligatione reali, si sunt prioris generis: vel personali, si sunt posterioris: quia persona est restituere obligata. At verò tam vniuersale sententiam, nisi cum certo moderamine, non mihi videor satisfactorie probare. Etenim si sit gratuitus contractus, verbi gratia donationis, planè est non valere: quoniam tunc donatum illud ab vsurarum debitis eximitur. Si autem sit onerosus, tunc distinguenda sunt: nam si per illum nihil vsurarius recipit quod debitoribus soluat, fateor similiter casum esse: ut si filiam dotare: quia non sibi ad iustum superest quantum debet. Atque idem censendum si stipendia famulis persoluat, et si victualia emat, quæ certum est ab ipso consumenda fore. Vide ergo quantum sit periculi cum vsurarijs atque alijs qui credunt non alia bona possidere, quam illicitè acquisita, huiusmodi contractus inire. Si tamen vedat, dum modò id non fiat in fraudem, arbitror secundum ius naturæ contractum firmiter esse, emptoremque in conscientia nullatenus teneri ad restitutionem: nam venditor etsi rem vendidit, pretium tamen recepit, quare nihilo minus in bonis habet: & potest ex illo pretio soluere vsurarium debita, sicut poterat ex re ipsa. Itaque ad irritandum contractum, eò coniiciendus est oculus vtrum per ipsum vsurarij substantiam minor fiat, quam quæ soluedis debitis sufficit. Et patet hoc modo ratio nostra. Fac vsurarium non amplius habere pecuniam, quam est suum æs alienum: si tunc illi vendo meum fundum, contractus est firmus: quia tantum habet in rebus, quantum habebat in nummis. Si ergo iterum ego eundem fundum eodem nummo redimam, cur contractus eadem ratione non sit solidus? Ius quidem ciuile forsan, quia fraudem præsumet, illum rescindent: sed tamen in illo concluso non est cur conscientiam remoretur. Hinc protinus facilis est descensus ad foeneratorum hæredes. Ad illos enim non tantum obligatio realis deriuatur, verum & personalis defuncti. Non solum inquam dum in hæreditate

Bona vsurarij triplicia.

Distinctio.

Solutio præmissæ questionis.

Moderatio sententia communi.

Venditio facta ab vsurario valida est secundum ius naturæ.

no. 1.

De hæredibus foeneratorum.

tate res eadem permanent, quæ veluti præ-
 rium vsurarum acquisitæ fuerant, tenentur
 easdem propter obligationem realem, quæ
 cū ipsis migrat, dominis referre: verum etsi
 nihil illarum superfit, sed tamen defunctus
 aliquid vnde debita soluantur in alijs legiti-
 mis bonis reliquerit, tenent restituere quic-
 quid ille debebat, propter personalem obli-
 gationem: eò quod eius loco subrogantur. Tenent
 tur inquam in conscientia, si bona debitorum
 summam adæquant. Alioquin satis est si to-
 tam hæreditatem restituant. In foro autem
 exteriori, si hæreditatem acceptarent, cogentur
 in totum: nisi forsitan scriptorum præ-
 cise bonorum se hæredes pronuntiaissent.

Dubitatio.

¶ Reliqua iam demum fit dubitandi ratio,
 vtrum hæredum singuli in solidum teneantur,
 an duntaxat pro quota assis. Sunt enim & de
 hoc inter iuris Doctores placita diuersa. Et
 Syluest. arbitratur in verbo, vsura. 6. §. 10.
 se satis respondisse quod secundum illam opinio-
 nem quæ tenet omnia bona vsurarij esse obli-
 gata vsurarum debitis, vnuquilibet tenetur
 in solidum: si verò non sunt obligata, quilibet
 tenetur pro rata. At verò distinctio hæc
 parum ad rem facit. Nam, vt supra monstra-
 tum est, cuncta vsurarij bona obligata manent,
 siue reali siue personali obligatione. Et
 ideo sic potius censendum, quod res illæ quæ præ-
 tium fuerunt vsurarium, à quouis hæredum
 possideantur, reddendæ sunt domino. Et
 tunc cæteri cohæredes tenentur illi refundere
 pro ratione suæ portionis. Si autem sint alia
 bona, arbitror neminem teneri nisi pro
 quota assis: vt qui hæres fuit ex semille, teneat
 de vsurarum medietate: & qui ex triente,
 de tertia: & cæteri similiter de sua cuiusque
 portione. Et ratio est: quia personalis obli-
 gatio non transit in hæredes nisi ratione hæ-
 reditatis: ob idque obligatio disperitur secun-
 dum portionem hæreditatis cuiusque. Et hoc
 sentio etiã si bona illa, vsuraria pecunia fue-
 rint empta. Et hæc de restitutione eorum
 quæ per realem vsuram acquiruntur. ¶ Res-
 tat autem de vsura mentali respondere vtrum
 obliget ad restitutionem: vt cap. cõsuluit. de
 vsur. definiuit Urban. 3. Et in primis ex supe-
 rioribus constitutum supponamus, vsuram
 mentalem esse, quando etiam nullo præce-
 denti pacto aliquid speratur ratione mutui
 recipiendum. Nam quando duntaxat ratio-
 ne benevolentia speratur, nunquam cõtra-
 hitur vsuræ contagium: siue illa sit principa-
 lis intentio, siue secus. Hoc nanque iam supra

*Satis sit dubi-
 tationi pro-
 posita.*

*Ratio p̄fara
 assertionis.*

*Questio al-
 tera.*

*Primum fun-
 damentum.*

fatis non solo testimonio sancti Tho. sed cla-
 ra ratione monstratum est. Secundò suppo-
 nendum est, vsuram mentalem, licet semper
 peccatum sit cordis, nunquam tamen obli-
 gare ad restitutionem nisi dum vera subse-
 quitur vsuræ receptio. Quin imò etsi pactum
 interueniat & mutuator iniquè contendat
 vsuras exprimere, nisi recipiat, nulla emer-
 git restituendi obligatio: quia nihil debetur
 nisi Deo in satisfactionem pro culpa. Igitur
 cap. cõsuluit. vbi restitutio iubetur vsuræ me-
 talis, hoc pacto intelligendum est. ¶ At ve-
 rò nondum per hæc satis liquet eiusdem textus
 intellectus. Haud enim defunt qui censeant
 mentalem vsuram neminem restitutionis vin-
 culo innodare, nisi eum qui prauam suam
 mentem alteri insinuauerit. Imò Scot. in. 4.
 dist. 15. q. 2. arti. 2. id videtur sentire. Ait enim
 quòd animus sine villo pacto verbaliter alio
 signo æquiualeti ostendente debitori quod mu-
 tuans non mutuet sine spe lucri, non facit
 illum recipientem sine pacto habere alienum:
 & ideo nõ tenetur ad restitutionem. Et eius-
 dem sententiæ apparet esse Richard. eadem
 distinct. ar. 5. q. 5. vt puta si vsurarius, vt habe-
 tur in eodem cap. parabolam iuramenti, hoc
 est chirographum debiti reddere recuset quo-
 usque aliquid vltra fortem ei supererogetur.
 Et facere pro Scoto videtur Gregor. in Regi-
 stro. Et habet. 1. q. 2. c. sic. vbi ait, eius obla-
 tio, scilicet mutuatarij, nullam culpæ macu-
 lam ingerit, quæ non ex ambientis petiti-
 one processit. Porro autem hæc opinio, vt a-
 pud autores iacet, nulla probabilitate viget.
 Nam qui prauitatem sui propositi insinuat,
 non mentales, sed reales vsurarij censendi sunt.
 Quandoquidem licet pactum non ineant
 expressum, insinuant tamen tacite. Quare
 in dict. cap. cõsuluit. seorsum mentalis vsu-
 rarius fecernitur ab eo qui mentem suam il-
 lo modo significat. Item ratio est manifesta
 vt etiam sine tali significatione vsura obli-
 get ad restitutionem: nam quantum tuam auar-
 ram mentem celes, tamen dum scis alterum
 ratione mutui tibi dare, tunc planè intelligis
 dationem illius non esse liberam donatio-
 nem, sed fieri pro illo quod non est pretio di-
 gnum, ac perinde retines alienum inuito do-
 mino. ¶ Vt ergo res hæc lucidè pateat, no-
 tandum est quatuor modis posse contingere
 receptionem fœneratoris à mutuatario. Primo:
 si mutuator intendat ratione bene-
 uolentiæ recipere, eodemque modo recipiat:
 tunc enim planum est nullum conflare vsu-
 ram

Secundum.

Scotus.

Richardus.

*Morinũ Sco.
 Gregorius.*

*Sententia Sco.
 nullius pro-
 bilitatis.*

*Ratio in Sco-
 tum.*

727

ræ peccatum: tantum abest vt vlla exigatur
 restitutio. Secundò. Si intēdit recipere cau-
 sa mutui, & re vera ita recipit: & hoc, licet
 nullum interueniat pactum, neq; intentio-
 nis significatus, citra controuersiam, pecca-
 tum est restitutioni obnoxium: tum pro-
 pter rationem proximè factā: tum quia ex-
 pressa est determinatio dict. cap. consuluit.
Dubium. ¶ Vñ tamen offendit me dubium circa ca-
 pituli verba. Habentur nanq; ibidem hæc:
 Si non aliās mutuo esset traditurus. Ex qui-
 bus verbis omnes colligunt quòd intētio se-
 cundaria vsuræ non obligat ad restitutionē,
 sed dātaxat primaria & principalis. Videli-
 cet si tu non mutuares nisi ob eiusmodi spē
 & intētionem: nam si etiam sine illa mutua-
 res, aiunt hoc licēre: quia hoc est sinistrum,
 vt aiunt, oculus habere ad lucrum. Attamē
 profectò intelligere hoc non possum. Enim-
 uerò quanuis sine tali spe mutuares, ita vt
 hæc tua non sit principalis intentio, tamen
 postea dum recipis, noueris alterū tibi dare
 ratione mutui, profectò recipere tibi non li-
 cet. Sed esset peccatum nexu te implicans re-
 stituendi: quia recipis quod neq; est tuum,
 neque ille gratis dat. Quare non aliter perci-
 pio secundariam intentionem capituli, ex-
 celsantē à restitutione, quam dum nullo mo-
 do mutuo, vt ratione mutui aliquid recipiā:
 sed gratis: licet cogitatio obrēpat q̄ mutua-
 tarius supererogabit mihi aliquid: quod tñ
 ego sum certus non recipere nisi gratis con-
 tulerit. Alioqui quanuis secundaria intētio
 esset recipiēdi ratione mutui, esset delictum
 cordis. ¶ Tertio modo potest sic lucrū con-
 tingere, q̄ foenerator nō putat se recipere vl-
 tra fortē ratione mutui, sed fortē ratione be-
 neuolentiæ: nihilo minùs alter dat mutui cau-
 sa. Et tunc fortasse quispiam censeret nullā
 emergere restitutionis obligationem: quia il-
 la intentio nullum fuit peccatum. Nihilo mi-
 nùs discernenda moderandaq; est hæc sen-
 tentia: nam quandiu iste crediderit accep-
 se ratione beneuolentiæ, & à culpa & à resti-
 tutione est liber. Attamen cum primū re-
 sciuerit mutuatarium non dedisse nisi ratio-
 ne mutui, tenetur sub reatu peccati mortali
 reddere. Et ratio est, quòd iam inde agno-
 scit non fuisse gratuitam donationem. At ve-
 rò quia obligatio non nascitur ratione ac-
 ceptionis, sed ratione rei acceptæ, non tenetur
 restituere nisi id quod illi possidet, vel quo
 factus fuit ditior. Itaq; si quid bona fide con-
 sumpsit, putans esse suū, non debet. ¶ Quar

to modo contingere potest quòd mutuator
 corruptam habuit intentionem, sed tamen
 alter non est largitus nisi gratis ex liberalita-
 te. Et de isto membro sunt opinioniones diuer-
 se. Nam Hostien. & Panormita. in cap. con-
 suluit. de vsuris, & glos. cap. fina. de simonia,
 & Ioan. Andre. in Mercur. regul. pactum. as-
 firmant obligationem inde exurgere resti-
 tuendi. Et ratio eorum est, quòd cum illa in-
 tentio sit peccatum, receptionem vitiat, ac
 perinde quicquid recipitur, restitutionis de-
 bito implexum est. Et intelligūt etiā dum
 cōstiterit alterum dedisse beneuolē. Nam di-
 cunt quòd restituito tunc non est faciēda
 illi, postquam gratis dedit: sed pauperib; ra-
 tione peccati. Nihilo minùs in hac opinio-
 ne nihil profus probabilitatis inest: res em̄
 est clara. De peccato inquam in primis cogi-
 tationis, nulla est dubitatio. Secundò neque
 de hoc ambigendum, quin quandiu mutua-
 tor habeat consētiām, alterum ratione mu-
 tui dedisse, teneatur ad restitutionem: non
 quidem simpliciter, sed ratione errantis con-
 scientiæ: pro eo quòd putat se retinere alie-
 num. Et hætenus rectē dicunt prædicti aū-
 thores. Attamen quòd à parte rei teneatur,
 falsum est. Et ideo vbi cōstiterit alterū non
 dedisse ratione mutui, sed gratuito, quanq̄
 deprauatissima intentione illud receperit,
 nullo implicatur restituendi nodo. Et hoc
 manifestē probatur. Restituendi obligatio
 ex nulla alia infurgit causa quam ex damno
 alteri dato: hoc enim nomen ipsum aper-
 rit. Est enim restituere, alterum in suum
 ius statuere: quando verò mutuatarius ob-
 meram beneuolentiām quidpiam confert,
 nullum accipit damnum, nec depulsus est
 à iure suo: ergo alter nihil ei debet. Nam lu-
 crum quod foenerator acquisiuit, restituti-
 onem non inducit: aliās quod donatum tibi
 est, reddere obligareis. Deinde arguit. Dū
 ego rem meam ab altero eripio, quam arbi-
 tror esse suam, etsi tunc corde furtum cōmit-
 tam, tamen si postea mihi innotescat, rem ef-
 se meā, nullo restitutionis reatu teneor. Imò
 verò quanuis sua ipsius fuisset, si postmodū
 notum mihi faceret dono mihi dedisse, pro-
 fectò religatus essem iugo restituēdi: par au-
 tem ratio est in proposito. Illi ergo mutua-
 tario nihil debebatur. Si autem illi nihil de-
 betur, multò minùs pauperibus. Restitutio
 nanq; vt iam suprā dictum est, non cedit in
 ius pauperum, nisi vel quando copia credi-
 torum haberi non potest, vel quando datio

*Hostiensis.
 Panormita.
 Glossa.*

*Ratio p̄teri
 te opinions*

*Autoris iu-
 dicialium.*

Ratio dicti.

*Ratio altera
 ad idem.*

ipsa iure condemnatur, vt in simonia: datio autem illa beneuola nullatenus est prohibita. Dicere autem quod mala intentio sit digna illa poena, vt vsurarius elemosynā egenis erogat, profectō nullo solimento connitur. ¶ Ex his ergo collige solam receptionem ratione mutui atq; omnem in vniuersum, siue intentio primaria fuerit, siue accidentaria, obligare ad restitutionem. Igitur quando dixit Gregori. oblationem mutuatarij non ingerere culpæ maculam si ex foeneratoris petitione non processerit, intellexit, quod non impingit eidem foeneratori lahem, si neque petit neq; scit in pretium sibi propter mutuum rependi: nam dum sciens & prudēs illa causa recipit, eodem recidit ac si peteret. Et sic glossare debet Scotum, qui eius suscepit patrocinium. ¶ Porro verò postremum hic dubium dissimulandū non est: quippe quod multorū ingenia torquet. Videntur enim præfatum caput, consuluit. de vsuris. & cap. mādato, quod est finale, de simon. secum pugnare. Nam cap. hoc, vt expositum est, vsurarium mentalem nexu restitutionis perstringit. Illud verò de simon. ait quod simoniacus affectus, nullo intercedente pacto, per solam poenitentiam diluitur, neq; ad resignandum beneficium obligat, quod tali affectu susceptum est. Et tamē quicquid in tēporalibus vsura est, fit in spiritualibus simonia. Imò grauius est simonię crimen. ¶ Adrianus in illa. q. de vsura, hoc constituit discrimen, quod cum restitutio simoniaci pretij faciēda est ecclesię, Papa potest illam remittere: secus autē de vsura. Hęc autem solutio nulla est prorsus: quoniā Papa illic nullam facit debiti relaxationem: sed tantum de iure interrogatus respondet. Docet ergo nullam esse necessariam resignationem. Alij dicunt quod cap. consuluit. loquitur in conscientia, qua quisque tenetur vsuras restituere: sed cap. mādato. loquitur tantum in foro exteriori: quod scilicet simoniacus mentalis non compellatur in foro exteriori resignare beneficiū. At verò neq; hoc satisfacit. Nam etsi in humano tribunali nō cogatur, deberet ipse nihilo minūs in conscientia resignare: & tamen Papa illic pacatas curat conscientias per solam poenitentia. Panorm. & reliqui in illo cap. complures. cōmentantur glossas. Arbitror tamen quod quam conteltantur litē, nulla est. Etenim caput illud, mādato. fortē nihil aliud sibi vult q̄ quod si quis obseq̄a vel munera episcopo

obtulit ea intentione vt illorum intuitu & interuentu obtineret sacerdotium, postea tamen resciscit collatum sibi fuisse non ratione munerum, sola poenitentia deletur sibi præterita culpa: non tamen resignare tenetur: quia re vera collatio non fuit simonica. Sin autē sibi cōstaret collationem factam propter munera, forsità necessaria esset resignatio. De hoc tñ lib. 9. in loco proprio examinati. ¶ Post hæc demū dicendū superest de foeneratorum cooperatoribus, an teneantur etiam ipsi restituere ratione acceptionis: quanlibet vsurarium nihil apud ipsos fuerit. Quales sunt eius factores & ministri. Atqui in initio statim quæstionis statuitur regula. ¶ Quicumque verē est causa, vt quispiam per vsuras alterum lædat, tenetur in integrum ad restitutionem. Est enim regula iuris, quod qui causam damni dat, danū dedisse videtur. Estq; par ratio ac de concurrentibus cum fure. Nam cūm secundū Paulum ad Roman. i. non solūm qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt digni sunt morte, multo iustius qui re vera in causa sunt. Causa autem illi cum primis existimantur, qui mutuuarios ad soluendas vsuras compellunt, vt si principes in hunc errorem collaberentur, ac subinde iudices: etiam dum principū iussu id auderent: tales enim leges manifestariam haberent iniquitatē. Et pariter aduocati, & pariter quotquot in tale iudiciū cōcurrēt, ad restitutionē tenerent. Pari modo proxenetę & intercursores qui foeneratorios disquirētes inter ipsos ac foenatores foenorū pacta cōficiunt. Nam isti verissimē sunt causa. Item consultores, vt si quis filio vel amico persuaderet vt tale iniret viuēdi institutum, profectō perinde teneretur restituere, ac si latroni consilio faueret. Hoc dixim propter quosdam qui putant cooperari vsurarijs ad mutuandum, non iniicere restitutionis laqueum, sed cooperari ad suscipiendum lucrum. Nam profectō si ex mutuo sequitur lucrum, eadem est vtriusque ratio. Consulere autem mutuatario vt soluat vsuras, neq; culpa est, neq; ad restitutionem obligat: quia vsuras soluere non per se vetitum est. ¶ De ministris autem non est facile iudicare. Agentes enim quos vocant & factores, quibus vsurarij sua negotia committunt, quicq; illorum pecuniam foenori dant, omnino tenentur ratione acceptionis. Hęc & ipsi soluendo sunt. Tametsi dum vsurariū nihil

Corollarium.

Ad motiū

Scoti.

Dubium.

Adriani solutio.

Solutio Adriani nō satis apta.

Aliorum responsum.

Refellit proxima solutio

Solutio vera

Vltimum dubium.

Regula.

Qui dicatur causa vsurarie prauitatis.

Quid de ministris vsurariorū sit sensendum.

nihil in vsum istorum venit, consilium est vt dent pro sua virili operam qualiter vsurarij restituant. Quod si nõ profecerint, arbitror esse casum conueniendi creditores à quibus obnixè vel debitorum vel partis remissionẽ deprecentur. Est enim tunc misericordiã locus maximè, si illi ex aliqua ignorantia peccãrunt. ¶ At postquã de ignorantia incidit sermo, animaduertẽdum est, quod si hu-iusmodi ministros ea contingeret ignorãtia teneri, quæ prorsus ab omni eos culpa ppurgaret, nullo postea colligarẽtur restitutionis nexu. Nam cùm restitutionis obligatio nõ nisi ratione, vel acceptionis, vel rei acceptæ exurgat, si acceptio nulla fuit culpa, & res apud ministrum nõ manet, omnis cessat obligatio: veruntamen crimen est tam apertum, vt neminem possit ignorantia in totum excusare. Nisi forsitan in nonnullis casibus quorum sunt grauium Doctõrum opinionones diuersæ. Tunc enim quem conscientia in contrarium non remorderit, aufcultare Doctõribus poterit qui bonæ sunt auctoritatis. ¶ Præter hos nominatos sunt alij administri, qui propriè non censentur esse causæ: veluti famuli qui pecunias portant & feruant. Erat, verbi gratia, mutuarius soluturus: mittit fœnerator per famulum ad petendum & tradit alteri ad custodiendũ, illi non propriè sunt causa neq; restituere tenentur. Imò credo neq; amanuenses qui in commentariis rationes dati & accepti referunt. Nam isti tantũ memoriæ subseruiũt. At verò de publico scriba cuius instrumentum fidem facit, paululò sanè maior est dubitandi ratio. Nam ille publica fide pactum firmat quod vera est vsuræ causa. Et ideo saluberrimum esset consilium talia pacta non subsignare. Imò, si vigore illius instrumenti postea alter condemnaretur, non esset tabellio immunis à restitutionis debito. Quauis cùm tales vsurariæ lites non admittantur in forum, non tantũ inde imminet periculum. Nisi tabellio fraudem sciens, instrumentum vsurarium sub tacita nequitia subsignaret. Vt, si mutuum erat mille ducatorum, & centum vsurarum, fidem faceret mutuarium mutuo recepisse mille & centũ. Tunc enim reus est restituendi. ¶ Reliqua quæ de restitutione adhiberi hic possunt, non sunt hoc genus restitutioni propria, sed alijs simul cõmunia. Tenetur enim vsurarius de damnis quæ mutuarius propter vsurarias solutio nes accepit. Item fieri potest vsurarum recõ-

pensatio. Vt si ego à te eundem vsurariũ numerum recepi, quem tu ex me per similem iniuriã extorseras, neuter reltat alterius debitor. Imò cap. quia frustra. de vsuris, non permittitur ille qui vsuras soluit, repetere an tequam ipse quas accepit persoluat. Ad hæc si neque creditoris copia, neq; hæredum haberi potest, pauperibus facienda est restitutio: vt Alexãd. 3. statuit, cap. cùm tu. de vsur.

ARTICVLVS. V.

Virum liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura.

V M dare mutuum ad vsuras peccatum fit, & mutuarius causam eidem malo dare videatur, meritò subinde interrogatur vtrum liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura. Arguitur enim à parte negatiua. Pari iure cõdemnat Apostolus ad Rom. 1. eos qui malefactorib⁹ consentiunt, atq; ipsos qui malefaciunt: qui autem mutuum sub vsura accipit, non solum vsurario crimini cõsentit, verum & occasionem præbet, ac perinde scãdalum dat: ergo vndequãq; peccat. ¶ Secundò. Si hoc gen⁹ necessitas acceptionẽ excusaret, sequerẽt & excusare quoq; posse, vt quis pecuniã suam in deposito penes vsurarium collocaret. Nam æqualis esse posset necessitas: hoc autem à crimine nullatenus excusatur: nam perinde esset atq; gladium furioso committere, aut impudico virginem: ergo neq; licitum est mutuum sub fœnoris vinculo suscipere. ¶ In contrarium autem est Philosophus, 5. Ethico. vbi docet iniuriam pati non esse delictum, sed facere: mutuator autem iniustitiam irrogat petenti mutuum, si cum fœnore morficat: alter verò tantum patitur.

Primum argumentum.

Secundum.

Aristor.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Eum qui paratus non est fœnori dare, nemini licet inducere vt fœneret. ¶ Posterior. Ab eo qui paratus est fœnerato mutuari, licitũ est mutuari sub fœnore. Ambæ simul conclusiones vna bimembriatione comprobantur. Inducere quempiam ad malum, nemini licet. Præcipuum enim genus cooperandi ad malũ, est ad illud mouere & excitare: cùm ergo fœnerari malum sit, nemini in tale propositum quod ipse non habebat cõijcere potes. Attamen

Prima conclusio.

Secunda.

Ratio vtri- usq; conclusio- nis.

Quid de famulis pecunias fœneratori portantibus.
Quid de amanuensibus.
Quid de tabellione.

men vt alterius peccato in bonū, nihil absurdū habet. Nam & Deo hoc est in vsu. Vt tur enim peccatis nostris in bonū, vt in Enchirid. disertē docet Augustinus. Vnde idē facer autor ad Publicolam: Qui vtitur, inquit, fide illius qui per falsos Deos iurat, nō ad malum, sed ad bonum: non peccato illius se fociat quo per dæmonia iurauit, sed facto eius bono, quo fidem seruauit: si tamen induceret eum ad iurandum per falsos Deos, peccaret. Subiungit diuus Thom. exemplū Hierem. 41. decem virorum qui vt vitam ab Ismahele redimerent qui eos volebat occidere, thesauros suos ei obtulerunt. Quocircā veluti dum quis incidit in latrones, licet iniuriam ab illis patiatur volentibus eum trucidare, ipse tamen offerens aurum quo vitam redimat, non est prodigus: sic cēsendum de illo qui vt suæ necessitati provideat mutuū accipit fœnori obnoxiiū. ¶ Hic autē dubia non desunt minimē prætereunda. Primū est

Dubium. I.

vt r̄m sine vlla prorsus necessitate ab vsurario fœnerari, peccatum sit. Videtur enim diuus Tho. hoc affirmare: dum nō aliter huius modi mutui acceptiōnē excusat, quā dū fit ad subueniendum necessitati propriæ vel alterius. Hoc autem facilitæ solutionis est. Enimuerō ille qui vel nulla, vel nō iusta necessitate adductus fœnerato mutuatur ab eo qui paratus est, non alio peccato delinquit, quā prodigalitatē: quæ genere suo nō est mortale. Potest enim quisq; citra peccatum mortale sua profundere. Attamē ex circumstantijs fieri potest mortale. Nempe si familiam habet alendam & proles quibus debet in posterum prospicere: vel si esset Antistes qui scandalum daret. Quōd si scisciteris, quænam ergo necessitas ingruere debet

Solutio.

vt prorsus culpam abstergat? Respondetur non esse necessariam ita multum grauē, sed satis esse vt occurrat decentia status, & ornatus personæ: vt si magnates ad Torniaminis apparatus & ad similes celebrandas festiuitates sub fœnore mutuetur, non est peccatum. Quin verō si ob meram voluptatem facerent, non esset nisi veniale. Tametsi etiā in hac magnatum classe fieri cōtingat mortale: vt puta dum hac ratione ingens cōtrahunt es alienum in grauissimum liberorum detrimentum. Mox & inde arbitror grauius peccare, q̄ fomenta vsurarum subministrant, causaq; sunt vt omne genus inercaturæ deferatur, vertaturq; in vsurarium quæstum. ¶ Vtrum verō liceat mutuū sub fœno

Sciscitatio.

Solutio.

Scr̄ptulus.

re accipere ad exercendam mercaturam vel alias licitas negotiationes in eūdas, fertur diuus Thom. Florentino mercatori respondit *Solutio.* se peccatum esse: attamen nō est genere suo mortale. Imō verō forsā quandoque nullū. Etenim dum quis non aliam instituere valeat rationem viuēdi, non video cur non posset fœnebre mutuū petere quōd illa arte sibi suisq; prouideret. Verū tamen hoc tacendum in præsentiarum non est, quod in perniciem reipublicæ in dies ire pergit. Ingentē enim hominum turbam videas qui nihil in bonis habentes, vt alias effugiant mechanicas artes, nacta à fœneratorū facilitate occasione, sub vsuris mutua corradunt quæ negotiationi exponunt. Et de repente mercatores prodeūtes lauiorem vitam instituūt. Qua ratione & luxu breui suam inopiam produunt, & fracta creditoribus fide reclamant non esse soluendo. Hi profectō tanq̄ publica pestis essent arcendi, & ceu publici latrones existimandi. ¶ Hæc autem specialis ratio vtendi in bonū alieno peccato ad id nos euocat generalius perferendum, vt r̄m videlicet in alijs quoq; materijs pariter liceat. Et respōdetur per hanc regulam, quotiescunq; id quod petitur tum iustē fieri potest, tum & bona de causa petitur, quāquam scias alterum perperam facturū, licet tibi tuo vt iure. Exemplum est in re præsentati, dum mutuū ab vsurario petis, id tantū postulas, quod ipse possit tibi absq; fœnore præstare. Igitur si beneficium tibi fœnorat, sua est, non tua culpa. Similiter in exemplo Augustin. Dum ab infideli iuratam exigis fœderis conuentiue fidem, licet ipse possit per Deum verum iuratam præstare: si autē per falsos iurat, suæ impietati tribuitur. Veruntamen si id quod flagitas præstari ab altero iustē nequit, petitio tua iniqua est. vt si ab amico peteres vt quo tuis prouideret sumptibus furaretur: aut quō tuam iniuriā vlcisceretur, inimicum tuum vulneraret. Tametsi hanc regulam non vsq; adeo vniuersalis veritatis arbitror, quo minūs exceptionem citra violentiam patiatur. Etenim qui à misero prostibulo stato pretio turpē consensum petit, non est alius criminis condemnandus quā simplicis fornicationis: quippe cū id genus mulierē non censetur ille mouere: quādoquidem ipsa est quæ stui paratissima. Secūs si honestam sollicitaret.

Dubitatio.

Solutio.

¶ Hinc rursus ad rem proximē gradus sit ad *Dubiū grauius* aliud dubium exanimādum, quod grauius *ne.* est:

est: vtrum liceat minus malum ad peius euitandum consulere. Videlicet sicuti licet miuum petere sub vsuris vtendo alieno peccato in bonum: ita sit decens dissuadere alteri ne occidat: quod bonum est, persuadendo vt mitiorem vindictam sumat. Visus enim est hic Caietan. hoc negare, quod nos tamen super. 3. cap. ad Rom. obiter & quasi aliud agentes affirmauimus. Quapropter constituimus rem hic presius enucleare. Et a parte negatiua militare videtur primum omnium sententia Pauli loco citato: Non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Nam cum consulens causa illius rei sit quam consulit, sit vt qui minus malum consulit, idem censetur facere: & cum euitare maius malum quaedam sit species boni, vt. 5. Ethico. cap. 1. autor est Aristot. consequens apparet vt consulere minus malum ad euitandum peius, idem sit quod facere malum vt inde eueniat bonum. ¶ Itē alteri nō licet malum vllum facere, vt peius euitet: ergo neque tibi idem ei consulere. Et confirmatur. Si tibi fas esset tale consilium alteri praeberē, non esset nefas tibi ipsi idem assumere: quare liceret tibi facere malum vt peius caueres: quod est absurdum. Praeterea consulere minus malum, est inducere ad malum: at sanct. Thom. hic vniuersim negat licitum esse inducere alium ad malum: ergo nefarium est tale consilium. Ad haec secundum regulam positam non licet ab aliquo petere id quod licite ipse praestare nequit: sed nemo minus malum facere licite potest: ergo neque hoc est licitum ab aliquo petere. ¶ His tamen non obstantibus arbitror documentū esse non solum iustum, verum, & salutiferum, si res perspecta consideratione versetur. Enimvero quia res moralis est, debet casus in eas angustias restringi, vt cui tale consilium dederis, constitutissimum habeat, certissimusq; sit grauius scelus perpetrare: ita vt nullo non moto lapide, nulla fiat reliqua via diuertendi induratum eius animum ab illo proposito, nisi mollius inclinando in aliud, vbi virus euomat. Enimvero et si amicum tuum certis cōiecturis crederes crās commissurum. ad alterium, quod nondum constituit, nihilo minus nefas esset persuadere modo illi fornicationem, qua calorē restingeret. Neq; si haberet corruptam naturam in alterum sexū, licitum esset ad euellendum illum habitum persuadere illi conuersionem cum foemi-

nis. Nam ad praueiendum malum propositum, seu ad compescendum corruptū habitum, non licet hominem in alia inclinare vitia. Est enim regula Arist. 2. Ethico. c. 9. cum qui delinquit in vnum extremum, inclinandum esse in alterū: sed tamen intra virtutis lineam. Igitur consulere minus malum nō licet, nisi ad cōuellendum animum qui actu, firmoque proposito infixus est in malum. Fac ergo vnum hominem cōstitutissimū habere alterum trucidare, & accinctū esse operi: cui, vt dissuaderes nullam praeristi rationem. ¶ Quod huic ergo consiliū praeberē possis, vt mitiore laesione virus expuat, arguitur sic. Illud cōsiliū habet bonum obiectum & finem absq; sinistra vlla circumstantia: ergo est bonū. De fine nullū est dubiū: cum sit homicidiū euitare: sed & de obiecto idē probatur. Illud siquidē nō est, vt aduersarij falsō putāt, simplex illud remissius incommodum: puta, eade cum fuste, aut alapa, aut quid simile: sed hoc cōditionale, si alterū certus es facere, nempe ut occidere aut leuius vulnerare, citius hoc fac: hoc autem obiectū bonum est & rationi consonans. Nam vt Topicorum regula habet, Ex duobus malis minus est eligendum. Quod vniuersim, etiam in malis culpae verum obtinet: vt Gregorius. 3. distinct. cano. Neui. perspecte docet. Quapropter cū consulens duorū malorum minus, nihil aliud quam electionem illam suadeat, nihil mali committit, sed bonū consulit. Sed arguis: saltem non licet illud minus malum absolutē consulere. Distinguitur de, absolute. Si enim iutelligas extra talem casum, conceditur. At tamen casu quo ille certissimus est cōmittere grauius malum; quod illi dissuadendo persuadere nequis ne faciat, quauis. comparisonem non ex primas, sed alterum minus consulas, semper subintelligitur comparatio: scilicet si alterū facturū es. Secundō id etiam elucidatur: Si illud consilium, malum esset, inde maxime quod per illud alter inducitur ad peccandum. Quod autem id falsum sit, probatur. Nemo inducit alterū ad illud quod alter apud se habet cōstitutissimū facere: ille autē constitutū habet malū aut hoc aut illud facere: ergo cōsulēs nō inducit vt malū faciat: sed vt faciat minus malū: Nulla ergo est consequentia. Dimoueo illum a peiori, inclinando ad minus malū: ergo induco ad malum. Imō in tali casu inducere eum ad minus in alium, est inducere ad bonū. ¶ Tertiō ad hominem

Aristo.

Prima ratio praerati. a d. fortioris.

Gregorius.

Obiecto.

Solutio.

Secunda ratio.

Tertio.

Caietan.

Primum argumentum.

Secundū argumentum. Confirmatio.

Tertium.

Postremum.

Solutio.

minem arguitur contra Caietanū. Fatetur nanq; licitum esse in tali casu proponere illi materiam minoris mali. Fit ergo inde, vt licitum sit eandem ei declarare materiam: puta quòd mitius potest vulnerare hostem, atq; illo modo suum explere animum, suoq; honori satisfacere, meliusque sibi consulere; & maiora cauere pericula: sicut Loth exposuit filias nefandis Sodomitis, quòd caueret hospitum abusum: hæc autē materiæ propositio (vt eius vtamur verbo) planè consilium est & suasio. Nam quomodò aliquid aliter consulas quàm explicando rationes quibus alter moueat? Quin verò & hoc est inducere. Porro ergo figmētum est, perparum ad mores referens, concedere quòd licet proponere materiam minoris mali, & tamen negare consulendi licentiam. Quare Loth, non solum exposuit filias, sed ait, abutimini illis. Et dicere quòd illud fuit tantum permissio, est contra verborum schema, quòd apparet plus quàm consilij. Quapropter postea in sua Summa, verbo, tyrannis, concedit planè quòd licet consulere minus malum ad euitandum maius. Igitur vel putauit nō sibi contradicere. Nam 2. 2. ar. præsentī nūquam negauit licere consulere minus malum, sed licere inducere ad minus malum. Et forsitan aliquid discriminis commentus est inter consulere & inducere, quòd ego non petro. Vel fortè emendauit sententiam. Et Adria: quol. 1. quæst. 2. nostram amplectitur. Séd dimissio huiusmodi autoribus qui citra disputationem & examen simpliciter loquuntur, extat sententia Augustini in libr. Quæstionū super Exod. & refert. 33. q. 2. cano. si quod verius. vbi de coniuge adulteræ loquens ait: Si facturus est quòd non licet, puta vel uxorem occidere, vel dimittere, iam faciat adulterium, & nō faciat homicidium. Estq; expressa sententia Chrysolto. hom. 27. ad populū: vbi admonet consulendum esse illi qui assuetus est iurare, vt iuret per caput suum, nē iuret per Deum. Et ex Gregoriano cap. citato, Nerui. idem colligitur. ¶ Vnde ad primum argumentum in contrarium, concessio nō licere fieri mala vt inde eueniant bona, negatur inde consequi quòd liceat consulere minus malum: nam talis consultor, vt dictum est, licet sit causa minoris mali, non ideo est causa mali. Est enim fallacissima consequentia. Imò est causa electionis bonæ: quandoquidem eum qui infixus est scelestiori proposito, deflectere ad remissius, verè est bo-

num. Et perinde respondetur ad secundum. *Ad secundū.* Haud enim sequitur: Alteri non licet facere minus malum: ergo nec mihi licet cōsulere. Ille nanq; cum in sua habeat potestate neutrum facere, alterutrum faciat, reus est: mihi verò quia facultas non suppetit dimouendi illum ab vtroq; iustum est, minus consulendo à grauiori diuertere. Atq; inde fit consequens vt ego non possim mihi sumere simile consilium: nam semper in mea est potestate duobus delictis oblati, vtrunque cauere. Et quantum ad alia argumenta iam ostensum est, consulere minus malū nō esse inducere ad malum, imò ad bonum. Atque adeò nec talis consiliarius petit id quòd alter præstare iustè nequit: nam absolutè nō petit nisi vt grauius malum non faciat: ob idq; sua culpa est si acquiescere non vult, nisi in alterum impingendo malum. Cuius simile est, mutuum petere sub vfuris. ¶ Ex his ergo colligito nemini licere minimū veniale peccatum facere ad euitandum immanissimum malum in altero. Est enim contradictionis implicatio, malum esse & licere. Neque licet id vni tertio cōsulere. Quapropter dū mihi tyrannus mortem comminatur, potius debeo permittere homicidium quàm vt mentiar. Neq; ad euitandum grauisimum adulterium in iuvene liceret mihi secundam aliā viro solutā inducere vt illam cognoscendo, ab adulterio declinaret. ¶ At verò de Loth nondum per hæc quæ dicta sunt planè constare potest, veniātne eius factum excusandum. Porro Ambrosi. 32. q. 7. can. offerebat. videtur eius zelum excusatum habere. Et Petrus in secunda sua Canonica eum appellat iustum. Licet inde non fiat consequens, vt in illo singulari actu nō deliquerit. Tametsi etiam sit probabile eum peccasse. Nihilominus si factum natura sua perpendas, profectò nullatenus licitum fuit, nisi ignorantia illud excuset. Haud enim prudens fuit cōsilium, sed res indecens. Et ratio est quòd cum illi incumberet suarum filiarum cura, atq; adeò paterno iure teneretur earum custodire pudorem, non debuit illa via peiori malo ob stare. Nam iam dictum est neq; minimum tibi peccatū licere ad euitandum in altero grauisimum. Secus si consulendo dixisset, sunt in vrbe virgines foeminae, quibus vestram potestis libidinem offerre. Quapropter excusatio quam ei prætexit hīc Caietā. *Corollarium.* *Ad reliqua argumenta.* *An Loth offerendo filias deliquerit.* *Caietanus.* *Ad primum argumentū.* *Ad secundū.* *Caietanus.*

ciens. Primum quod re vera fuit inductio. Ab utrimque enim, inquit, eis. Deinde quod neque illa propriarum filiarum expositio eum decebat. Glossa ergo illius loci Genes. 19. quæ Augustini est, & refertur. 14. distinctan. qd' ait. nō cōsilio tribuit qd' fecit Loth, sed animi perturbationi: quæ partim eius culpā extenuavit. An verò prorsus excusauerit, perpendendū est secundum scientiam quam homines illius sæculi tenebantur habere.

Augustinus. Qualiter Loth sit excusandus.

Ad primum argumentū principale.

SVperest ergo tandem ad argumenta partit negatiuæ principalis quæstionis respondere. Et quidem primisolutio fati ex superioribus liquet. Negatur enim, eum qui sub vsuris mutuū accipit, vsurario consentire: tantum abest vt causam illi vel occasiōnem peccandi porrigat. Etenim cum ipse sit paratus facere, minimè eum petens mouet: vt modò de consulente minus malum dicebamus. Atque adeo ipse est qui scandalum dat: secus si paratus non esset.

Ad secundū.

Ad secundum verò eo pacto responderetur, quo superius de illis dictum est qui commercia cum vsurarijs ineunt. Si vsurarius inquam nullam aliam crederetur habere substantiā huius mundi quam vsuris acquisitam, profectò nemini liceret pecuniam suam apud illum deponere: nam perinde tunc esset ac si tuū esset propositum vt tuam quòque pecuniam scenori daret: quod quidem propositum, iniqum est. Si verò copiosiore pecuniam habet, licet tibi sana mentē tuam apud illum custodiendam deponere.

Quid mons pietatis.

Primum argumentū partit negatiuæ

ARTICVLVS. VI.

Vtrum Mons pietatis, vsurarius sit.

Mic quæstioni adhibedū articulum duxerim de Mōte pietatis, quod sub forma mutui vsuræ labē cōtrahere videt. Dicit enim mons pietatis cumulat⁹ eris aceruus, qui subleuadis per mutuū miserijs pauperū destinat: ea tñ lege vt mutuatarij quisq; exiguā pecuniā in singulos mēses cōferat: non quidē, vt aiūt, ratione mutui, sed veluti stipēdiū ministrorū qui ad seruāda executiēdaq; pignora, habēdasq; rationes datj & accepti deputant. Cū ergo in mutuo pietas insit, querit vtrū ab illo collato stipēdio vsuræ macula inficiat. Et arguit à parte negatiuā. Si quidpiā hic cōmitteret vsurarij iniquitatis, maximè inde qd mutuatarij aliqd vltra forte

erogāt: id autē nō faciunt ratione mutui, sed ad alēdos ministros, eidem negotiō necessarios: ergo procul hinc abest vsuræ peruersitas. Probat inquit. Acquū est vt illud arariū ab illis, quorū interest, seruet in colūmā: interest autē pauperū: nā diuitis qui illud erogauit, nihil refert postquā iam tali misericordiē illud mācipauit. Neq; refert rei publicæ, vt pōte cui nihil inde accreuit: solis ergo pauperib⁹, quorū cōmodo depositū est, incubet illud custodire. Neutiq; autē in custodia esse posset, nisi sub pignorū fide mutuarēt, atq; adeo adiectis eidē negotiō ministris qui pignora seruarēt, & post morā venūdarent, rationēq; singulorū bona fide retineret: ergo pauperū munus est tales ministros suis symbolis sustentare: atq; adeo illic omnis vsuræ cauetur. **I**n contrarium est qd reddere tantum in singulos menses, ac perinde tantò plus, quanto plus temporis prolatatur solutio mutui: atque id ad reddendum tutam mutuatam pecuniam, quæ certè cautela mutuantis negotium agitur, quādam habet effigiem vsuræ.

Institutum hoc Montis pietatis in Italia centum hinc annis ortū est. Nam Pius primus eius refertur approbator. Et postea Lateranen. concilio sub Leonē Decimo iterum fuit receptus: cuius vtiq; extat approbationis Bulla. At quoniam, vt Caieta. eiusdem sancte ecclesie Cardinalis, qui vt. 2. 2. q. 1. ar. 10. refert, eidem interfuit cōcilio, in Opusculo huius rei singulari commemorat, non cuncta eiusdem montis capitula fuerint per eandem bullam approbata: sed quatenus sacris canonibus non essent contraria, nulla irrogatur iniuria eidem apostolicæ sedi, si de eadem montis ratione controuersetur. Eo præsertim quod Papa & Concilium, in quibus authoritas residet summa cōdendi tum fidei articulos, tum & morum leges, non curant falcem suam mittere ad definiendas tamquam de fide philosophiæ disputationes, quæ non ex sacra scriptura, sed ex nuda philosophia eliciuntur: qualis illa est quæ instituitur ad examinandum quisnam contractus sit vsurarius, quis verò ab hoc crimine liber. Hoc enim non ex sacra scriptura colligitur, vnde suas veritates elicit sancta Sedes, sed ex media meraque natura rerum. Aliud denique est prohibere vsuras sub his aut alijs censuris: quod cum nō solum ex morali philosophia, sed ex

Institutio montis pietatis. Pius secundus. Concilium Lateranense.

omnino

etiam

sacra scriptura colligitur, proprium est Apostolicum munus: aliud vero examinare quoniam contractus sit usurarius, quod permittit ex sola natura rerum perpendi. Et ideo licet in eadem Bulla sententia, excommunicationis in eos feratur qui contra vel predicauerint, vel disputauerint, debet illa tam intelligi cum eadem clausula: scilicet si impugnaverint capitula, quæ sacris canonibus non fuerint contraria. Aliàs Caietan. fuisse damnatus: qui tamen cum tempore Leonis opusculum ædidi, quo montem non probauit, minime fuit reprehensus. Cum haec ergo quam facimus protestatione, quod decretis, vel concilij quatenus fuerit receptum (quoniam nam neque omnia acta illius Lateranensis recepta sunt) vel sanctæ sedis, nullatenus volumus contraire, sed eisdem sanctissime obedire: paratissimi retractare quidquid ecclesia catholica iusserit, nihil aliud quam operæ pretij arbitror explicare rationes quæ eundem montem oppugnare videntur: ac post subijcere quæ ratione eadem apostolica bulla sit interpretanda. ¶ Igitur Montis pietatis multis potest modis congeri. Primo si qui habet substantiam huius mundi, commiseratione ductus alicui urbi aut reipublicæ auri pondus tribuit: non quidem simpliciter in eius id transferendo dominium, sed huic mutationi vsui, dedicando. Secundo si reipublica vel ex publico ærario id tali vsui seponat, vel ciuium contributione cõficiat. Nam quantum ad rem attinet præsentem, nihil refert. Neque verò interest, pondusne auri sit an frumenti copia, rerumve aliarum vsu consumptibilium. Capitula autem montis sunt primum, vt non mutuo detur pecunia aut frumentum nisi in tempus certum: puta in annum. Aliàs in rem communem non cederet, sed apud paucos totum occuparet. Rursus neque decet absque pignoratitia cautione montem dispensare. Alioqui, cum mutuatarij pauperes esse debeant, sæpissime contingeret vt soluendo non essent: quæ utique dissipatione breui mons in nihilum abiret. Quapropter neque pignora ultra prefixum tempus seruanda sunt, sed illico sub hasta exponenda, vt cumulus reficiatur. ¶ His præhabitis radix huius disputationis, vna quidem est, sed tamen quæ diuersè intellecta diuersas parit opiniones. Radix in quâ est quod ille cuius interest capitalem illam summam pecuniæ seruare incolumem, debet suis impensis ministros sustentare. Sunt autem

qui censent pauperum interesse: ideoque im-
munè ab vsuræ vitio arbitrantur contribu-
tionem ab illis fieri: vt pote quæ alendis mini-
stris necessaria est. Alij verò quorum est Caietan.
putant hoc non interesse mutuatariorum, sed
mutuantis: cuius ideo onus esse debet suos
sustentare ministros: atque adeo quicquid
ultra fortem recipit, extorquere aiunt
ratione mutui, seu ratione dilata solutionis.
¶ Atque in hanc sententiam nostra conclusio
inclinat. Arbitror inquam eiusmodi rationem
montis neutquam ab vsuræ fortibus elui posse.
Et quod huius sententiæ veritas innotescat,
hoc primum omnium in vltimo exemplo,
quod esse existimo omnium regulam. Arguitur inquam: Si quis diues,
ac misericors homo: decreuisset cuiquam
petenti a se, euangelio auscultans, mutuarer:
non tamen nisi suscepto pignore, & vsque
ad certum tempus secundum iura Montis
pietatis, nequaquam posset quidpiam ultra
fortem recipere: ergo neque illa, quam
vocat Montis communitatem, id licite potest.
Demonstremus prius antecedens, vt in
de ad illationem descendamus. Homo huiusmodi
mutuator si pignus recipit, hoc non facit
in vtilitatem mutuatarij, sed in suam
propriam, vt tutam sibi faciat solutionem
pecuniæ suæ: ergo quod idem custodiatur
pignus, sua interest, non mutuatarij. Nam
mutuatarius mallet ipse retinere. Sed quia
mutuator aliter non vult pecuniam suam
ei credere, pignus recipit: atque adeo ratione
eiusdem acceptionis fit debitor idem reddendi
pignus. Idque adeo non solum vt depositarius.
Nam hic quia non in suam, sed in depositatis
vtilitatem depositum seruandum recipit,
non tenetur ratione acceptionis, vt lib. 4. sub
titulo restitutionis dictum est. Ob idque si
citra suam grauem culpam depositum perdat,
non tenetur illud restituere. At verò qui
pignus recipit, cogitur ratione acceptionis,
ob idque licet minori culpa illud perdat,
nihilominus restitutionis laqueo tenetur.
Dixerim minori culpa: quia si nulla sua
culpa dispereat, liberi manet. Apparet enim
hoc loco Caietan. falsus, qui tantum interualli
inter pignus & depositum iecerit, vt putet
eum qui pignus recipit perinde teneri ratio-
ne acceptionis restituere, ac si mutuo vel furto
reciperet: atque ideo etiã si absque vlla sua
culpa pignus pereat, manere semper restituti-
onis fune ligatum: cum sit latissima differ-
entia. Nam qui mutuum recipit, eius dominium
acquirat

*Cõclusio v-
nica qua sa-
usfit: qua-
stioni.*

*Prima ratio
pro cõclusio
ne.*

Mōs pietatis

*Capitula mō
is pietatis.*

*Radix p̄sen-
tis disputa-
tionis.*

acquirat. Quare quomodolibet perdat, si bi perijt. Dominium autē pignoris manet apud debitorem: sicuti dominium depositi apud depositorem. Quocirca eidem perijt debitori: vt patet expressa lege, pignus. de pigno. actio. Nisi aliqua culpa creditoris perierit: vt colligitur. l. quæsitum. ff. de distract. pigno. Ad nostrum ergo propositum satis est quod creditori incumbit custodia pignoris.

Obiectio.

¶ Quod si arguas: Beneficium mutuandi in utilitatem cedit eorum qui mutuū accipiūt: mutuator autem habet se incolumem seruare: ergo id potest aliorum sumptibus face re. Iam supra prodita est fallacia huius argumetationis. Beneficium enim mutui debet gratis conferri: & ideo qui mutuati recipere onera debet, quæ sunt mutuatiōni annexa: puta seruare pignus & reddere.

Solutio.

Aliās non mutuet. Hoc quidem verum est quod vbi pignus, tale sit, quod possit tinea corrodi, vt vestis: vel alia ratione perire, vt pote si est res p̄iosissima ac subinde custoditu periculosissima: debet mutuans protectione mutuatarium admonere, vt suo periculo pereat. Quod si voluerit pignus curari, suis fiat expensis. Est quippe accidentarium quod pignus illius sit nature. Et pari ratione si mutuator suam credere pecuniā recusat antequam mutuatarium publico se obliget instrumento, illud quidem debet expensis eiusdem mutuatarij à tabellione confici. Nam mutuator nil nisi fidem petit, quam alter tenetur dispendio suo exhibere. Atque hinc sumitur nouum contra

Secunda ratio contra montem pietatis.

Montem argumentum. Nempe quod hoc quod quibuspiam pignoribus accidentariū & peculiare est, non debet in legem duci vt quicumque mutuatarium ratione cuiusque seruandi pignoris stipendium soluat. Quod autem de mutuatiōne pecunia peculiaris domini censetur, constat & de illa existimandum cuius res publica dominiū habet: nempe q̄ eius est curæ eam tutò seruare. ¶ Sed tamen arguis. Esto ita res habeat dum mōs certum habet dominium: secus tamen in monte pietatis. Est enim ratio longè diuersa. Quare illatio supra facta, nulla est. Cumulus siquidem huiusmodi nullum habet præter mutuatarios proprium dominium: nam diues qui illum contulit, dominium à se eius abdicauit. Quare sua iam non refert eandem custodire. Neque verò res publica, siue, vt aiunt, communitas eundem tenetur seruare montem: quoniam nihil ei

Obiectio ad uersarios.

inde emolumentum obtingit: neque verò dominium eius habet. Fac enim montem illum non esse congestum subsidij ciuium, neque ex ærario publico, sed à diuite in illos vsus donatum, qui vel reipublicæ vel certis personis meram administrationem commiserit. Cùm ergo nullus sit alius dominus, consequens fit vt mutuatarij custodia eiusdem ærarij incumbat. Ecce argumentum contrariæ sententiæ: quod eius patronos seducit: si non contrariæ nos ratio falsos habet. Probatur ergo eodem relabi illam pecuniam domino alio: carere, ac si certum haberet. Illa nanque tunc pecunia mutuatiōni exposita, non est pauperum qui mutuum recipiunt. ¶ Patentissimum enim est nunquam in eorum dominium uenisse neq; illa ratione uentū ire, sed perinde sunt merè mutuatarij ac si illa pecunia alium haberet dominium: ergo non magis ad illos pertinet illam seruare, quam si esset vel particularis personæ, vel reipublicæ. Ex hoc igitur capite sumitur argumentum. Mutuatarij non tenentur illam seruare: ergo idem est prorsus iudicium illius stipendij quod ultra sortem tunc soluunt, quod esset si eadem pecunia esset particularis personæ: tunc autem iam ostensum est, non esse licitum illud extorquere stipendij: ergo neque vbi nuda administratio existit apud rempublicam. ¶ Sed quæris, quis ergo tenetur illam custodire? Respondetur: Si nullum alium habet dominium, illa seipsam. Itaque nullum restat remedium, quam quod expensæ ex eadem capituli pecunia subtrahantur. Sed præsius arguis: Tandem ergo exhauriretur? Fateor quidem ingenuè. Et hoc est quod fautores alterius opinionis decepit. Ex quo sequitur quod quicumque talem montem de sua substantia erigere cogitauerit, si voluerit fore perpetuum, debet stipendia statuere quibus sustentetur, vel rem publicam obligare vt montem sustentent: alioquin mons seipsum mutuando consumet. ¶ Sed contra: Mons ille tunc in perniciem tantum miserorum peribit, qui inde mutuabantur: ergo eorū referebat illum suis expensis seruare. Negatur consequentia. Simili enim ratione probares pauperibus incumbere suis expensis seruare diuitias hominis: misericordis: qui mutuata pecunia præsidio ipsis esse solet. Operas enim eiusdem ministrorum ideo censerit in fauorem fieri pauperum, q̄

Solutio p̄ieri te obiectiōis

Argumentū alterū ad idē

Quæstio. Solutio.

Replica. Solutio.

Obiectio altera.

Solutio.

ipſi mutuatiōnis beneficia ſuſcipiunt, atque hac ratione eos obligare vt illa contributione alant miniſtros, iam monſtratum eſt quā ſit fallax argumentum. Pari enim ratione, multas alias uſuras defendares. Enim uerò quotquot egeſtate coacti mutuunt ſub ſcœnore recipiunt, fauorabili beneficio potiuntur. Igitur vt iterum dicam, cum mutuatio gratuita ſit facienda, non debet penſari in cuius fauorem operæ cedant miniſtrorum Montis, ex eo quòd mutuum recipere, beneficium ſit pauperum: ſed mutuatiōne ſuppoſita ſpeculari oportet, cuiuſnam referat pecuniam ſeruare tutam. Quando uerò mutuarius eſt in mora ſoluendi, liquidum ſit ſuis expenſis ac diſpendio uanundanda fore pignora. Confirmant hanc noſtram ſententiam exempla ciuitatum quarundam Italiae, puta Mediolani, & Brixiæ, & aliarum, vt Caietanus refert, & nos illic audiuiſmus, in quibus publico ſtipendio ſuſtentantur Montis adminiſtri. ¶ Vnum tamen argumentum ſuper eſt quod uidetur contrariæ ſententiæ ſuffragari. Nam etſi pro mutuatiōnis beneficio nihil poſſit ultra ſortem recipi, tamen mutuandi obligatio, vt ſuprà aſſerebamus, digna eſt pretio. Poſſe quis inquam ſtipendium ſuſcipere, vt ſit mutuate obligatus: cum igitur mons ille tali ſit uinculo aſtrictus, licet à mutuatorijs aliquid pro illa obligatione exigatur. Reſpondetur in hoc nullo apparere uſuræ uitium: dummodò hac ſolum de cauſa tenuiſſima eſſet exactio & pro curatione pignorum, & pro ſcriptis rationibus dati & accepti, & pro alijs id genus operis nihil exigeretur.

*Confirmatio
ſuperiorũ
ra-
tionum.*

*Poſtremũ
argumentum.*

Reſponſio.

*Ad argumẽ-
tũ præcipua-
le.*

ET per hæc ad argumentum in principio quaſtionis obiectum patet reſponſio. Negatur inquam tales contributiones non fieri ratione mutui: niſi hæc forte tantum de cauſa fiant, quam modò adieciſmus. Ac perinde Bulla Concilij tres permittit ſolutiones. Prima eſt (vt cum debita obedientia id ac reuerentia dicamus) nõ omnia acta illius concilij more & uſu eſſe recepta. Nam illud ſeſſionis non eſt, quod fuit inter præcipua: nempe quòd non per ſoluentes diuinum officium fructus ſacerdotiorum pro rata reſtituerent, & poſt ſex meſes ſacerdotijs priuarentur nondum plane ſcitur an fuerit uſu ſeruatum. Quan-

uis ego quia iuri diuino quàm proximum eſt, non audeo omninò contra conſulere. Secunda ſolutio eſt, quam ſuprà dedimus. Videlicet quòd excommunicatio non fertur niſi cū illo moderamine vt diſputatio cohiberetur contra capitula, quatenus ſacris cañonibus ac naturalirationi non ſunt aduerſa. Nam ſimpliciter non fuit illic articulus fidei conſtitutus. ¶ Sed rogas, Nunquid non eſſet eccleſiæ conducens, vt caſus omnes de quibus dimicatur, ſint uſurarij, eccleſiæ autoritate definirentur? Apparet enim hoc ad ſalutem animarum neceſſarium. Reſpondetur minimè id expedire, vt tanquam de fide definirent: ſi tales ſunt qui non niſi ex mera philoſophia perpendi debeant: quoniam Spiritus ſanctus non curat eccleſiæ niſi ſcripturam ſacram exponere, & leges neceſſarias fancire. Et quando ſunt opiniones probabiles inter graues Doctores, utranque ſequaris, in tuto habes conſcientiam. Secus de immortalitate animæ ac ſimilibus ueritatibus, quæ licet inter philoſophos diſputentur, nihilo minùs in ſacris habentur vel inde colliguntur. Tertia uerò demum ſolutio eſt, quòd penſio quam Bulla in Monte pietatis approbat, ſit illa tantum quæ ſoluitur ratione obligationis ad mutuandum: atque hanc dicit cedere in miniſtrorũ ſuſtentationem. ¶ Aliæ uerò montium ſpecies quas in uſu eſſe uideo, longè patientiùs uitium ſuum produunt. Solet enim potiſſimum inter ruſticos aggeri copia frumenti quæ egen- tibus mutuo diſtribuitur ſine pignore, & ſine alijs negotijs quæ miniſtrorum operis egeant: illo nihilo minùs tributi onere, vt meſis tempore duodecimam partem menſuræ ſupererogent: nempe modiolum in fanecas ſingulas: quod proſectò non uideo quomodo defendi poſſit. Niſi omnes indiſcriminatim opidani & mutuum ſuſciperent, & quaſi gratuitum ſpontaneumq; tributum per capita illud ſoluerent. Nam ſi non ab omnibus, ſed ab illis tantum qui mutuato egent corradatur, palàm extorquetur ratione inuiti.

Quæſtio.

Diſſolutio.

*Aliæ montium
ſpecies quæ
ſunt in more
patientiores
pre ſeferunt
prauitatem.*

QVAE-

QVÆSTIO SE-
cunda, De generali ratione
contractus emptionis
& venditionis.

ARTICVLVS. I.

Vtrum cōtractus emptionis & ven-
ditionis sit reipubl. necessarius.

VO supra capita sta-
 tuimus quibus huma-
 ni contractus deprau-
 antur. Videlicet aut
 id vendere quod nul-
 li⁹ est pretij, aut quod
 pretiosum est, pluris
 iusto distrahere. De

priori vitio sub vsuræ nomine quæstione
 præcedenti disputatum est: consequitur ergo
 vt de posteriori disputationem prosequa-
 mur. Quæ quidem disputatio de cōtractib⁹
 inscribitur. Et quoniã omnium primus atq;
 aliorum index est contractus emptionis &
 vëditionis, quæstio hæc secunda instituitur
 de generali ratione huiusmodi contractus:
 atque adeo primus articulus, an sit necessa-
 rius reipublicæ. Arguitur em̃ à parte nega-
 tina. Quanto vita humana simplicius ac syn-
 cerius transigeretur, tanto quietius viuere^t
 ac foelicius: sed si solum esset rerum cambiũ,
 vt videlicet res non numisinate distraheren-
 tur, sed pro rebus commutarentur alijs, quic-
 rior esset mortalium vita, & à tumultis paca-
 rior quos negotiationũ turbulëtia secum af-
 fert: ergo cōtract⁹ emptionis tollendus de me-
 dio esset humanæ reipublicæ. ¶ Secundò ar-
 guitur. Sæcula multa, vt .j. Etich. & .i. Poli. c.
 6. autor est Arist. absq; nũmorum vsu trãsie-
 runt. Et Plinius lib. 33. c. 3. ait Seruũ Romano-
 rum regẽ primũ signasse æs nota pecudũ,
 vnde pecunia dicta est: & postea fuisse signa-
 tum argentũ, anno vrbis. 587. & longè post
 aurum. Et lib. 7. c. 56. ait Liberum patrẽ insti-
 tuisse emere ac vëdere: illis autẽ sæculis foelic-
 dinibus incolumior, q̃ modò nobis per istas
 negotiationes agere licet: ergo perniciosus
 est iste contractus, tantũ abest vt sit necessa-
 rius. ¶ In contrarium est idem Aristot. loco
 citato: vbi ait necessitatẽ humanæ vitæ num

mi fuisse inuentricem; qui esset velut men-
 sura & norma æquitatis rerũ. Id quod & Tu-
 risconsultus. l. ff. de contrahen. empti. diser-
 tẽ retulit.

Igitur quò quæstionẽ à genere ipso auspi-
 cemur, prima nostrã conclusio sit: Contra-
 ctus est actio inter duos ex qua vtrinq; obli-
 gatio nascitur. Sic enim Vlpianus ait. l. La-
 beo. 2. ff. de verb. ac rerum significa. Contra-
 ctus est vtrò citroq; obligatio. Quod Græci
 σβιπραγμα vocant: hoc est confectum. Quan-
 do videlicet quippiam ego causa tuã, tu ve-
 rò causa meã, accepta dataq; vtrinq; fide cõ-
 ficimus, ac ratũ habemus. Quapropter præ-
 dicatio illa cōtract⁹ est obligatio (vt sic loqua-
 mur) nõ est idẽtica, sed causalis, illũ exhibẽs
 sensum, quẽ nos in nostrã conclusionẽ expli-
 cuimus. Vt quia statò pretio paciscimur, me
 tibi merces traditurũ, te verò mihi idem pre-
 tium, mutua emergit ex venditione obliga-
 tio. ¶ Atqui hinc fit vt stricto nomine nullũ
 pactum dicatur contractus, nisi ex quo v-
 trinque oritur obligatio. Qualia sunt do, vt
 des: facio, vt facias: do, vt facias: facio vt des:
 quæ quatuor connumerantur. l. naturalis.
 ff. de præscriptis ver. Quẽadmodũ in ma-
 trimonio, inque venditione, mutuatione, &
 id genus reliquis. Contractus nanq; omnis,
 si de suo nomine rem perpendas, actus iusti-
 tiæ est, vtranque colligantque partem. Laxant
 tamen alij latius nomen vsq; ad illas actio-
 nes ex quibus ex altera tantũ parte oritur
 vinculum: veluti est donatio, & simplex pro-
 missio. Et ideo Bald. quem Syluest. citat in
 verbo, contractus. & Conrad. sequitur. q. 16.
 distinguit de nomine contractus, quòd acci-
 piatur propriè, quando obligatio oritur ex
 vtrãque parte, & impropriè pro eo ex quo
 oritur tantũ ex altera parte, & improprijs
 finẽ quando ex neutra nascitur. Sed re vera
 abusiue istæ acceptiones abusu essent abigẽ-
 dæ. Hoc enim est nomina à sua natia signi-
 ficatione abalienare: siquidem neq; donatio
 neque promissio simplex ad iustitiam atti-
 nent, sed sunt actus liberalitatis. Vnde Ari-
 stotel. 4. Topicor. Donum, inquit, est da-
 tio irredibilis. Mutuatio verò, quanuis se-
 cùs ibidem Conrad. sentiat & Syluest. nihilo
 à propria ratione contractus recedit: tũ q̃
 est datio vt reddat, tũ q̃ si fide data pollicit⁹
 es mutua re, tu teneris dare, atque alter redde-
 re. Quòd autẽ cōtractũ illũ etiã velint appel-
 lare, vbi nulla est obligationis vis, sed potius

Prima con-
clusio.

Stricto no-
mine nullũ pa-
ctum cõtra-
ctus dici va-
let.

Baldus.
Syluester.
Conradus.

Aristo.

Primum ar-
gumentum
partis nega-
tivæ.

Secundum.
Aristo.

Plinius.

Aristot.

obligationis relaxatio, merito fatentur esse (vt suo vtar nomine) improprie simū. Exemplum est in acceptilatione: puta quādo debitor creditorē interrogat an quicquid illi debeat acceptū habeat: & ille respōdet, acceptū habere: hoc est illi cōdonare. Hic nanq; potius est solutio debiti seu remissio, quod ex cōtractu ortū est, q̄ contractus. ¶ Sed & cōtractuū species, numerosius q̄ ars permittit, multiplicāt. Scotus enim. 4. d. 15. q. 2. octo species discernit, ac totidē Gerson in suo tractatu de cōtract. licet parū differenter. Antoninus verò. 3. p. tit. 8. cap. 2. duodecim: sed Cōra. quod suum ingeniū est, ad species numero 30. diuisionē inuitā pertrahit: quæ porro, species nō sunt, sed rerū potius cōnumeratio in quib⁹ confici contractus possunt. Eiusmodi autē materiales diuisiones cū arte nō cōtineantur, in infinitū abeūt. ¶ Sit ergo nobis secūda cōclusio. Septē sunt contractūū species, scilicet emptio, cambium, mutatio, emphyteusis, cōmodatio, permutata cōmodatio, & locatio. Tameſi prima ad secundam, sextaq; ad septimā quodāmodò reducātur. Missum enim hinc facimus matrimonij cōtractum, quæ mutua est personarū traditio. Nā reliquos tātū qui in externis bonis celebrant cōsideramus, quorū præſens tractatio instituit. Horū autem tres tantū ordines reperias. Etenim cū tria in huiusmodi reb⁹ sit meditari, videlicet dñium, vsum fructū, & vsum, vnus est contractuum ordo, quibus dominiū trāsfertur: alius verò eorū quibus cōceditur vsus fructus, atq; tertius eorū quibus cōceditur nudus vsus. Igitur vbi dñium rei trāsfertur, si gratis id fiat absq; vlla redditionis obligatione, nuda donatio est: quæ ideo contractus nomine nō cēsetur. Cui adiungit & liberū legatū: nimirū vbi nullū est iustitiæ debitū. Si autē trāſlatio nō gratis fiat, inde emergūt tres cōtractūū species: scilicet cābiū, venditio & mutatio. Cābiū est vbi res pro re cōmutat: vt panis pro vino, mel pro oleo, coriū pro panno, &c. Licet de numerū cābijs alia sit lōgē ratio, vt infra videbim⁹. Emptio autē est vbi dñium æſtimato pretio trāsfertur: sed mutatio vbi trāsfertur, vt idē vel tantundē reddatur. Quod in rebus vsu cōsumptibilib⁹ & potissimū in numismate vsu venit. Si autē saluo dominio trāſferatur vsus fructus non gratis, sed pretio, fit tertius contractus, qui est emphyteusis seu censualis pensio. Vt si fundum sub annua pensione, vel in tēpus, vel in perpetuum alteri tradas.

Quāq; dum fit in perpetuum, emphyteuta dominiū vtile dicitur habere, non tamen directum: eò qd̄ semper dependet à vero domino, si emphyteuta in commissum incidit. Et dicitur emphyteusis, hoc est melioratio: ob id quòd illa ratione inuentus fuit olim huiusmodi contractus, vt steriles agri quos dominus colere non poterat, alterius diligentia colerentur. Dum verò merus vsus trāsfertur, tunc exurgunt tres aliæ species. Nam si vsum rei gratis indulgeas, vt sola tibi restituatur substantia, est commodatio. Hæc enim secundum nomen differt à mutuatione, eò quòd commodatum in eadem specie redditur: vt equus & vestis &c. Mutuatio verò vel in illa vel in altera. Satis enim fit mutuant aurum, si ei restituatur argentum. Secundum verò rem specie differunt: quoniā mutuatione transfertur dominium: commodatione verò minimè. Si autem vsum non gratis concedas, sed pro vsu alterius rei, illa est permutata accommodatio: vt si alteri cōmodes equum tuum, vt suam tibi commodet mulam. Si autem vsum concedis, nō pro vsu altero sed pretio, illa est locatio, cui respondet conductio, siue domum, siue equum, siue proprias operas loces. Perspice ergo quemadmodum vt cambium ad emptionem, sic & permutata commodatio ad locationem reducitur. Cambium enim (vt habetur. l. i. de contrahend. emptio.) hoc tantum à venditione se iungitur, quòd in illo non fecernitur pretium à re, sicuti in emptione, sed vtraque existimatur alterius pretiū. Pari modo in permutata cōmodatione vsus vnus rei, est pretiū vsus alterius rei: ob idque est quædam locatio. Quare neutra istarum specierum peculiare habet difficultates præter illas quæ in alijs sunt, ad quas reducunt. Satis ergo fuisset quinque; dinumerare species, nisi quòd explanationē gratia duæ aliæ adiectæ sunt. Venditio nanque nullo probabilitatis colore seponitur distincta species ab emptione: sunt quippe nihil aliud quàm duæ correlatiuæ partes eiusdem cōtractus: sicuti locatio & conductio. ¶ Hinc fit neq; depositio neq; impignorationē, quippe quibus neq; dominium vllū trāsfertur, neq; vsus, esse per se contractū. Depositio nāq; est positio rei apud aliū solius custodiae gratia. Quare non est nisi quædam fidei cōmissio. Impignoratio verò est rei cuiuspiā temporaria positio apud alium ad cōfirmandā contractus obligationē. Quare ea ratione

Scotus.
Gerson.
Antoninus.
Conradus.

Secunda cōclusio.

Sufficientia
p̄ habitū diuisionis.

Donatio.

Cambium.

Emptio.

Mutuatio.

Emphyteusis

Cōmodatio.

Discrimē inter mutuationē & cōmodationē.

Permutata accommodatio.

Locatio.
Conductio.

Corollarium.

Quid depositio.

Quid impignoratio.

tione

tionem dicit contractus, quia est contractionis, utpote mutationis aut venditionis confirmatio. Quin verò neq; fideiussio est per se contractus inter fideiussorē & eū pro quo fideiubet: quoniā solum nascitur obligatio ex parte fideiubentis: alter enim nihil ei debet si amicus gratis fideiussit. Sed fideiussio talis, dicitur iure contractus: quia est robur contractus iure debitorē pro quo fit fideiussio, & creditorē cui fideiubetur. Atq; idem dicendum de stipulatione si pro fideiussione accipiatur. Si verò pro simplici cōmissione, nullus est contractus. Sed tamē, ut iure frequentius vsurpat, pro actione illa qua quis interrogatus stipem obligat, tunc si alter aliquā pollicetur conditionē, verissimus est contractus: quia vtrinq; paritur obligatio. Si autē alter ad nihil obligatur, tunc quia tantū stipulans obligatur, licet contractus iure dicat, reducitur tamē ad donationē. Ecce contractuum species quos voluit nominatim: quia suū quisq; sortitur nomē. Innominati autē licet plurimi sint, ad hos tamen reducuntur. Omnes enim cōprehenduntur sub illis quatuor speciebus supra positis, do, vt des, &c.

¶ Tertia cōclusio. Emptio & venditio sunt contractus reipublicæ maximē necessarii. Cōclusio est Aristoteli & iuriconsulti in locis citatis in argumento post quæstionē. In primordiis enim humani generis, tantū erat rerū cābiū: mos autē & vsus mōstrauit pene esse impossibile illa ratione posse transigi humanā vitā. Dū enim sutor domo indigeret, ingētissimo opus haberet calceorū aceruo, quē pro illa cābiret: quib⁹ vtiq; calces dñs edū fortē nō indigeret, sed reb⁹ alijs quibus carebat sutor. Et dū tu frumēto affluens, vino alterius egebas, fortē alter tuo nō egebat frumēto. Et ideo Aristoteli. Pol. c. 6. barbaras eas gētes appellat, penes quas etiā tūc cābia tantū absq; numismatis vsu durabāt: de quo li. seq. lati⁹. In hūc ergo vsu signatū est numisma: nepe ut tū norma esset exequādi res, tū etiā vas & fideiussor reipublicæ nomie, vt quoties illud porrexeris, reddant tibi res quārum idigueris. Atq; hūc arbitrator genuinū sensum illius Eclesiasticus. Pecunia obediūt omnia: nepe q̄ pecunia in virtute est omnis res. Pecunia enim qui possidet, vana lia cūcta habet. Hac ergo ratione ex cābio ortū habuit emptio & venditio. Ob idq; cū in illo contractu quia non distinguebatur res à pretio, ex vtraq; parte dicebatur cābium. In hoc autē traditio mercium est venditio: receptio verò repēto pretio, em-

ptio. Quare emptio est venditionis finis: quia contractus hic ad id ordinat, vt quisq; sibi necessaria prouideat. Ideoq; quali à digniori, denominat contractus emptionis. Ex his ergo cōpendiosa elicit venditionis emptionisq; definitio, in qua cōstituenda multi postq; se maecerāt, nihil exactū colligūt. Est enim venditio, rei pro pretio distractio: emptio autē rei pro pretio contractio. Sunt enim hæc verba iuris, quib⁹ generaliter significat translatio dñij illius rei quæ nō est reddibilis, vt. C. de resc. v. di. l. 2. Rem maioris pretij si tu aut pater tu⁹ distaxisti. Quocirca hoc verbo notatur discriminē inter hunc contractū & emphyteusin & locationē: in quibus nō dñium, sed vsus, vel vsufruct⁹ trāsfertur. Ea itē voce discernit hic idem contractus ab vsuraria mutatione. Nā licet illic trāsfertur dñium pecuniæ pro pretio, tñ cum eadē pecunia sit reddibilis, nō propriē distrahit. Particula autē, pro pretio, separat eundē contractū à cābio, quo res propter cōmutatur. Et per horū intelligentiā argumentatur in cōtrariū responsa patet. Humanū enim genus ab imperfecto ad perfectū progressum est. Et ideo in initio, dū rude erat, incōptumq; , ac pauciorib⁹ necessitatib⁹ implicitū, per rerum cābia sibi sufficiebat: post verò iam culti⁹ politiorē ornatioreq; vitā instituens, necesse habuit nouas excogitare commerciorum rationes: inter quas cōsultissima fuit cōmerciorū vsus: licet humana auaritia nihil non deprauat.

ARTICVLVS. II.

Vtrum negotiatio sit licita.

Vanis simplex rerum emptio & venditio, quibus quisq; suæ familiæ prouidet demonstrata sit reipublicæ necessaria, nō subinde claret negotiationem esse licitā, quæ est emere vt reuēdas: quæ vtiq; quæstio est si D. Tho. 4. arti. q. 77. sub cōpendio disputetur, hic tñ ordine quē nos institui⁹ videtur cōgruentius apponi: vbi aliquātulo fusi⁹ differenda est. Queritur ergo vtrum negotiatio sit licita. Et arguitur à parte negotiatiua. Emptio & venditio ideo ostensa est necessaria, q̄ nō omnib⁹ omnes abundat & ideo necesse quisq; habet, vt venditis quibus affluit, emat qd⁹ sibi deest: quare emptio (vt dictū est) venditionis est finis: negotiatio autē est cōtra hmōi emptiois naturā. Negotiator em̄ nō vendit, vt emat qd⁹ sibi deficit, sed

M m 4 peruer

Fideiussio cōtractus dicitur nequit.

Tertia cōclusio.

Aristoteli.

Vsus numismatum.

Genuin⁹ sensus loci sacri.

Definitio emptionis & venditionis.

Solutiones argumentorū.

Primum argumentum.

Aristo. peruersè emit vt reuendat: ergo negotiatio nõ est licita. Quapropter Aristot. i. Politic. c. 6. emptionè rerũ quæ necessariæ sunt ad vitã, vèditionèq; , ratione eiusmodi emptionis appellat contractus naturales: emptiones autè negotiarias appellat cõtra naturã, vt pote cuius finis nõ est vitæ sufficientia, sed lucrum.

Secundum Aristot. ¶ Atq; ex hoc sumitur secundũ argumentũ qd' inibi idè Philo. subiugit. Ars illa quæ nõ habet præfinitũ taxatumq; finem, non est licita: ars autè nũmularia & quæstuaria, q̄lis est negotiatorũ, nullum sibi præscribit finis modũ, sed lucro lucrũ accruare: ergo nefaria est.

Tertium. ¶ Tertio arguitur. Negotiatio in causa est vt rerũ pretia excrescant: tum q̄ merces ad paucitatẽ venditorũ reducuntur, quæ caritatis causa est: tum etiã q̄ negotiator cari⁹ q̄ emit, vèdit. Et ideo si omnes ad primos vèditores cõcurrerent, minoris emerent: id qd' rerũ vsu vbiq; experientia docet: ergo tanq̄ reipublicæ nocua interdicienda est negotiatio.

Quartum. ¶ Quartò: Actiones morales ex plurimũ contingentibus existimandæ sunt: plurimũ autè negotiatiões plene sunt fraudib⁹, technis, ac dolis: ergo genere suo prauæ sunt, atq; adeo de medio tollendæ. Hac enim de causa pessimè audit negotiatio, & in sacris literis & apud sacrorũ doctores. Vnde Dauid Psal. 70. Quoniã non cognoui negotiationẽ (secũdũ. 70.) introibo in potentias Dñi: Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Quasi negotiatorum iustitia nõ sit iustitia Dei. Et Chrysostr. sup illã historiã Christi apud Mat thæũ, eijcientis vèdentes & emètes de tẽplo, Et refertur. 88. di. can. eijciens. significauit, inquit, q̄ mercator nunq̄ potest placere Deo: & ideo nullus Christianus debet esse mercator: aut si voluerit esse, projiciat de ecclesia: dicete Propheta, Quia nõ cognoui negotiationes, introibo in potẽtias Dñi. Atq; hac de causa interdicta est clericis: vt patet eãd. dist. per totã. ¶ In contrariũ est August. sententiã in lib. Quæstionũ veteris & noui testamẽti: & refertur in eãd. dist. can. fornicari. vbi ait, Fornicari hominibus semper non licet, negotiari verò aliquando licet, aliquando non licet: laicis licet, sacerdotibus non licet.

Chrysostr.

Cõfirmatio.

Augustinus.

Fundamẽtũ.

PRO quæstionis decisioe notandũ est, ne goriũ otio esse cõtrarium. Est enim idem quod absq; otio. Vnde pro labore & occupatione accipit. Quæadmodũ dicim⁹, Negotium fore se aut familiare &c. Peculiariter autẽ negotiari idè est quod mercaturã exercere.

re. Et est forsan Antonomasia quædam, propterea q̄ arshæc solitudinib⁹ implicita ab otio est alienissima. Est ergo negotiari, emere vt reuendas. Vnde negotiatores cõemptores dicũtur pro eo q̄ ex omnibus simul locis emunt: & mercatores quia, mercari, cõmunivsu non tam est simpliciter emere q̄ lucrificari causa ad reuendendũ. Et dicũtur præterea in stitores eò (vt ait Vlpianus) quòd negotijs insistent. Vnde Prouerb. 31. Facta est fictus nauis institoris. ¶ Duplex autem negotiatio species distinguitur: videlicet vna qua res emitur vt per industriã mutata reuendatur. Sed hæc (vt eod. cap. eijciens. habetur) non est nuda negotiatio, sed inter alias mechanicas artes cõnumeranda. Quemadmodum enim mechanicus ex lana pãnũ texit, & ex ferro fabrefacit gladium: sic (vt exẽpli gratia dicamus) qui industrius est curandi, vel aues, vel equos, si rude emat vt cultiorem vendat, non tam negotiũ, q̄ artem exercere cõfetur. Nam qui pãnos tondet, aut attritas vestes cõemittit vt refectas vèdat, nihil amplius per suã artem præstat. Negotiatio igit̄ mera, de qua in præfentiarum loquimur, est qua quis quid mercat, vt nullatenus mutatu vèdens, lucrum cõparet. ¶ Respondetur ergo ad quæstionẽ quinq; cõclusionibus. Prima. Negotiatio neq; est de se, hoc est intrinsecè bona, vt charitatis virt⁹, neq; de se intrinsecè mala, vt mendaciũ: sed indifferēs: vt comẽdere, quod secundũ finis circũstantiãq; qualitatẽ potest bene maleq; fieri. Cõclusio patet ex citatis verbis August. Ait enim nõ esse vt fornicari, sed q̄ aliqñ licet, aliquando nõ licet. ¶ Secunda cõclusio. Si negotiationis finem per se cõsideres, qui nõ est nisi lucrari, quandã præ se fert turpitudinẽ. Cõclusio est S. Thom. q. 22. 77. ar. 4. quã quidẽ probat argumentũ secundum supra ex Aristot. desumptũ. Quoniã lucrari per se nil necessariũ, honestũve nominat. At verò si lucrum aliorũ ordinatur, licitè potest procurari. ¶ Et ideo subditur tertia cõclusio. Negotiatio est simpliciter reipublicæ necessaria. Haud em̄ ois prouincia ois⁹ abũdat qb⁹ indiget: sed pro climatum varietate alia affluit terræ fructib⁹ & opificijs, quorũ alia inops est. Et vice versa, alia est aliorũ locuples quorũ inopia alia laborat. Neq; possent indigentium singuli tam longa facere itinera, vt minutiora quibus indigent, apportarent: neque verò omnes qui abundant possunt vecturam exercere vt illa aliõ transportent: necessarij

Quid sit negotiari.

Duplex species negotiationis.

Prima cõclusio.

Secunda cõclusio.

Tertia cõclusio.

cessarij ergo sunt quibus ea sit cura vt mercium copias hinc inde transfuehant qua singulis minutius vendant. Et quod de loco dicimus, de tēpore etiā censendū. Vsu enim venire assollet vt vno tēpore redūdantia sit rerū, alio verò egestas: neque tamen pauper quis potest suos fructus adseruare. Quare nisi essent qui emerent vt in aliud tempus custodirent, non posset res publica seruari incolumis. Quin verò & dum mercimoniarū vel in maris portu vel in ciuitate exonerantur, necessarij sunt coēmptores qui earum copiam in tempus seruent: quia non singuli possunt sibi in futurum providere. Sed rogas: Nunquid prudentius esset vt respublica suos ministros conduceret qui hanc prouinciā subirent? Re vera non posset commodè tam multis mercimonijs hac via sufficere. Et ideo consultius ducit artem hanc inter alias permittere, quin etiam fouere. ¶ Atq; hinc sequitur quarta conclusio quam S. Thom. interrogat in dicto ar. 4. Licet negotiationis gratia merces carius vendere, quam emptæ sunt. Ratione impensarum, laborum, locorū, ac temporum: nam iustæ rei pretium, vel in melius, vel in locum, vel tempus mutata, excrefcit. Hoc autem non facile, quod quidam autumant, concedam: videlicet quòd negotiatori liceat carius eodem loco & tempore vendere propter officium quod habet, quam alteri cuiusq; nam pretij iustitia nullum respectum ad personas dicit, sed per se absolute pensatur. Scotus in. 4. dist. 15. q. 2. dicit quòd tantū deberent mercatores lucrari quantum stipendij respublica illis decerneret. Regula autem hæc neq; contemnenda porrò est, neq; tamē ad vnguem seruari potest. Sed de rerum pretio statim articulo proximo. ¶ Quinta conclusio. Ars negotiatoria, tum ex multis circumstantijs illicita fit, tum compluribus fraudibus est peruiatū subinde in plurimis versatur periculis. Fit enim primū illicita ex obiecto, vt puta si rem emas quæ vel natura sua est inuendibilis: vt sacramentum, aut sacerdotium, quæ cum gratis accipiuntur gratis dari debent: aut lege est prohibita vendi: de quibus habes. C. quæ res vendi non possunt. Secundò ratione personæ, siue quæ negotiatur, vt sacerdotes qui iure negotiatione interduntur: vt patet dist. 88. per totam: vel ratione personarū cum quibus negotiatur. Nam ad Sarracenos neque ad infideles licet Christianis arma deportare, vt patet extrā, de Iudæis. cap. Ita quorundam. & sequenti-

bus. Fit præterea indecens negotiatio ratione temporis. Vt si in die Dominica, vel in alio festo egregie solenni exerceretur, vt habetur cap. 1. de ferijs: vel in loco sacro. Quæ ratione Christus eiecit de templo vendentes & ementes. Istæ autem circumstantiæ temporis & loci, ratione scandali constituerent peccatum mortale: aliàs minimè. Vel si in ecclesia impediretur diuinū officium, quod Christus notauit dicēs: Quia domus mea, domus orationis est. Quæ ratione cap. decet. de immuni. eccles. lib. 6. negotiationes quæ in Ecclesijs præcipuè prohibentur, sunt mundinarum ac fori cuiuscunq; tumultus. Citra hos autem casus nō esset mortale. Nam in Ecclesia confabulando, citra expositionem mercium, negotiari, nisi sacrorum aut concionis tempore, non est tātum peccatum, quantum indecentia non careat. ¶ De alijs autem circumstantijs quæ non peculiariter negotiatio nes viciat, sed in omnes artes inserpunt, quales sunt mendacia, & fraudes, hoc singulariter adnotandum est, quòd mercatura, nescio quo suo genio, præ cunctis artibus & officijs inextinguibilem situm lucri generat. Agricola enim atq; opifices suis officijs viciantes contenti sunt: mercatores autem, tum quòd pecuniam præ manibus semper habēt, tum quòd hæc ars plurimum euentibus fortunæ patula est, auidissimè lucro inhiant. In hoc animinum aleatoribus similimi. Quæ quidē res aleatoribus auiditas animo absorbet, mendacia nutrit, & dolos nescit. Atq; hac de causa ait ibidem in solutione ad tertium S. Thom. quòd hæc ars habet speciem mali: & ideo interdicta est clericis. ¶ Inest præterea & in hac re pestis alia, quòd cum sine labore magno & sudore exercent, & maiore sit in honore quam mechanicæ artes, otiosi hominis & honoris cupidi, cætera deserentes opificia, in hoc se baratrum immergunt. Atq; adeò non vt merces loco traducant, aut in tempus reseruent, aut in melius mutant: sed meri gratia quæstus, vana cuncta coëmunt, vt statim lucrum expriment. Quorum subinde causa, quia liberum non permittunt forum, pretia augentur. Qui idcirco exigendi profligandiq; è republica essent: atq; alijs artibus quæ personis vacuæ sunt, mancipandi. De his autem loquimur qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt. Haud enim condemnandi illi sunt, qui postquam singuli sibi necessaria emerunt, redundantia mereantur, vt in tempore seruent. Neq; verò illi qui publicitè

Interrogatio.

Responsio.

Quarta conclusio.

Inextinguibilis situm lucri generat. Agricola enim atq; opifices suis officijs viciantes contenti sunt: mercatores autem, tum quòd pecuniam præ manibus semper habēt, tum quòd hæc ars plurimum euentibus fortunæ patula est, auidissimè lucro inhiant.

Negotiatorum animinum aleatoribus similimi. Quæ quidē res aleatoribus auiditas animo absorbet, mendacia nutrit, & dolos nescit.

Alia in cōmōda negotiatiois.

Quinta conclusio.

parati sunt illa coëmere, quæ pauperes necessitate coacti, nec emptores inuenientes, vendere volunt: vt vestes, libros, &c. Qui verò annonam emunt vt tempore futuro reuendat, licet quandoq; vtilis sint, quasi rerum necessariorum custodes, multò tamè pluries sunt pestiferi: vt pote causa immodicè augèdi pretia: & ideo nisi vbi necessitas aliud exposcat, meritisimò eiusmodi mercatus vetatur.

Ad primum argumentū.

PER hæc ergo, argumenta supra facta facilius solutionis sunt. Ad primum enim negatur, negotiationem cōtra naturā necessariorum emptionis pugnare: quin imò illi obsequens est. Ministerio siquidem mercatoris, res sunt veluti in penu, singulis indigentibus

Ad secundū argumentū.

exposita. ¶ Illa autem negotiatio quæ merum lucrum haberet pro fine, quia insatiabilem faceret animum, non solum necessaria non est, sed est impediō pestilens. Attamen hæc sitis in cuncta mortalium pectora se infinat. Et per hoc respondetur ad secundū

Ad tertium argumentū.

argumentum. ¶ Tertio verò cōcedimus necessarium esse hac ratione rerum pretia augeri: sed tamen ex altera parte maiora fieret dispendia si vnusquilibet deberet longa facere itinera ad queritandū quod in sua deest ciuitate.

Ad quartū argumentū. Augustinus.

¶ Ad quartum respondet Augustinus super Psal. 70. Et refertur eadem dist. 88. canoniam. quoniam. quod negotiatorum vitia nō sunt negotij, sed personarum. Etenim si propter eorum fraudes releganda essent negotia à re publica, eadem ratione & agricolas & omnes pariter artifices atq; opifices, proficere debemus profligareq; ab vrbe. Nam & mentitur quādoq; agricola vt grana sua vendat, & opifex vt pretium augeat. Qui autem negotiatores in sacris literis malè audiunt, declarat ead. dist. Casiodoro. can. quid est. Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles existimantur, qui iustitiam Dei minimè considerant, per immoderatū pecuniæ ambitum pollunt merces suas, plus periurijs onerando, quàm pretijs. Veruntamen negare non possumus, vt paulò antè declarabam⁹, quin huic arti multò plus periculorum à dolis & fraudib⁹ immineat, quàm cæteris. Vnde Ecclesiast. 26. Dux species difficiles & periculo sæ mihi apparuerunt. Difficilè exiit negotians à negligentia, & non iustificabitur cau po à peccatis labiorū. Et cap. sequenti: Sicut in medio compaginis lapidum palus figuratur: sic inter medium venditionis & emptionis, qui querit locupletari angustabitur

Casiodorus

peccatis. Quocirca Prouerb. 20. in vniuersum ait Sapiens: Malum est, malum est, ait omnis emptor: & cum recesserit, gloriatur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum rerum pretia, arbitrio mercatorum sint taxanda.

Voniam primum in emptione & venditione fundamentū iustitiæ est pretiū, de illo querendum est loco tertio, an mercatorū æstimatione sit taxandum. Et arguitur à parte affirmatiua. Primò.

Primum argumentum.

Axiōma inter iurisconsultos est & celebrata regula, Tantum valet res, quantum vendi potest: quam videlicet adnotant. l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. & l. i. §. si hæres. ad senat. cōsult. Trebellian. & alibi sæpe: ergo si fraus modò absit & dolus, mercatorum erit arbitrium pretia suis mercibus statuere. ¶ Secundo.

Argument. 2.

In vnaquāq; arte eiusdem peritis credendum est, vt. 3. Polit. cap. 7. author est Philosophus: & vt Iurisconsultus ait. l. in re madata. C. mandati. vnusquisque in re sua est moderator & arbiter. mercium autem artifices, sunt mercatores: ipsi ergo ipsorum iudicio deferendum est vt pretia ponant. ¶ Tertio.

Aristot.

vnusquisque dominium rerum suarum habet, ac subinde liberam potestatem: ergo potest quisq; tantum petere ac recipere pretiū pro sua re, quantum extorquere potuerit. id quod in gemmis & rebus pretiosis vsu fieri compertum est. ¶ In contrarium autem facit lex, Pretia. citata ad. l. Falci. cuius verba sunt: Pretia rerum non ex affectu neq; vtilitate singulorum, sed cōmuniter finguntur: hoc est communi æstimatione taxantur.

Argument. 3.

AD hanc quæstionem quatuor conclusio nibus respondetur. Prima: Pretia rerū non secundum ipsarum naturam æstimanda sunt, sed quatenus in vsu veniunt humanos. Conclusio huius ratio naturalis est, quod cum mundus & quæ eo continentur propter hominem facta sint, tanti ciuili æstimatione res valent quantum hominibus inserviunt. Quapropter Arist. 5. Ethico. cap. 5. ait indigentiam causam mensuramque esse humanarum commutationum. Si enim nullus alterius re vel opera indigeret, omnis cessaret commutatio rerum humanarum: ergo indigentia admetiri debemus rerum pretia.

Prima conclusio.

Ratio cōclusionis.

Aristot.

Viuentia

Viuentia enim genere suo præstantiora sunt vitæ expertibus:attamen (vt ait Auugustin. lib. 11. c. 16. de Ciuita. Dei.) mallet homo frumetum domi habere, quàm mures. Et solet domus plus vènire, quàm equus: & nōn quàm equus, quàm feruus: licet cum natura hominis nihil in corporalibus conferri ad æqualitatem valeat. Vbi autem indigentia nōminamus, ornatum etiam reipublicæ intelligimus: vt cūcta complectamur quæ hominibus præter vitæ necessitatem etiā ad suam voluptatem & splendorē vsui esse possunt. ¶ **Secunda conclusio.** Ad explorandum iustum rei pretium ex multis ducenda est ratio, quæ in triplici ordine. Primū enim attendenda est necessitas rei, mox copia & inopia: deinde negotiationis labor, cura, industria, & pericula. Præterea si merces vel in melius mutatæ sunt vel in deterius, vèditorumq; atque emptorum frequētia, atq; id genus alia, quæ prudentissimus quisque speculari potest. ¶ **Tertia conclusio.** Cūm pretium rerum iustum, duplex sit, aliud scilicet legitimum, & aliud naturale: iustum legitimum cōsistit in diuisibili: naturale autem seu arbitrarium minimè: sed in latitudine diuisibili. Iustum legitimum est illud quod lege principis positum est: arbitrarium autem seu naturale currit quando per legem non est constitutum. Distinctio est Arist. 5. Ethic. c. 7. de iusto naturali & legitimo. ¶ **Ad huius autem conclusionis intellectū notandum est quòd merita illa & causas statuendi rerum pretia existimare, per se quidem primū ad rem publicā & eius gubernatores spectat: qui scilicet omnibus supradictis p̄satis deberent sua singulis mercibus statuere pretia. At quia illud in omnibus impossibile est, relinquunt vendentium ementiūq; existimationi. Et illud nunc vocamus naturale: quia secundū rerum naturam vsui ac commodatam currit. Igitur vbi pretium lege positum est: nempe, vt modius aut tritici aut vini, aut vlna pannivèdatur decem, neq; vnus oboli accessio licita est: sed est peccatū mortale si excessus notabilis ageat, obnoxiumq; restitutioni. Et si excessus sit perexiguus, erit veniale. Et ideo dicimus in diuisibili consistere. Atq; hoc est quod ait loco citato Arist. iustum legitimum esse, quod licet antequam positum sit nihil referat, refert tamen postquam positum est. Pretium verò quod non est lege positum, non indiuisibile est, sed latitudinem habet iustitia: cuius vnū**

extremum dicitur rigidum: alterū verò piū: Pretium rigidum sed medium, moderatum. Vt quæ res iuste dū, piū, moderatum. vèditur decem, iuste quoq; vendit, tum vnde est quòd prudentia humana, qua per supradictorum considerationes de pretio existimatur, nequit p̄ctim attingere metam: sed arbitramento quodam. Sicuti. 2. Ethic. c. 6. de virtute ait Arist. q̄ consistit in mediō, vè definitur ipse prudens. Atq; adeo dū respública penes quam talis residet autoritas, punctum non indicat, laxior restat iustitia pretij latitudinem habens. ¶ **Ex quo fit primò cōsequēsvt infra illos extremos limites vèdere cuiunque liceat cariū pecunia credita, quàm numerata: inimico quàm amico: diuiti deniq; quàm pauperi. ¶ Sequitur secundò sensum illius legis, In causæ. ff. de minor. vbi. §. idem Pomponius. habetur licere naturaliter contrahentibus se decipere, cui simile habetur. Item si pretio. ff. locati. non esse (vt Conrad. & aliqui putant) infra latitudinem iusti pretij: quia intra hos carceres nullum habet locum deceptio: neque vlla opus est remissione (vt p̄dicti doctores autumāt) sanè cūm tota latitudo iusta sit. Sed (vt. q. proxima exponetur) intelligitur citra dimidium iusti pretij. Et ideo ait naturaliter, q̄ humanum ingenium lucri auidum, in causa est. Quare, licere, illic non est idem quod sine culpa, sed impunè in humano foro. ¶ **Sequitur tertio, multò tutiū, si fieri posset, cōsultum fore, tum cōemptorum negotiatorumq; conscientijs, tum etiam communi bono, si omnium pretia lege patērent: vnde. l. r. ff. de offic. præfect. vrbi. §. cura carnis. inter alias præfecti curas illa censetur vt rerū pretia statuatur iusta. Ob idq; quando in omnibus seruari nequit, quàm fieri posset maxime, deberent taxari. Enimverò negotiatores, cō præsertim q̄ (vt suprà dictum est) lucris sitienter inhiant, non solum præ sua cæcitate decipiuntur, verūm etiam propter suā auaritiam cōsultò astuq; decipiunt. Quam ob rem quādo lege nō est signatū pretium, non est itandū vniuscuiuslibet mercatorum arbitrio, sed prudētium iudicio, eorūq; qui sunt æquitatis cultores. Est em̄ fallacissima regula si quis semper quāto emit p̄tio, quātumq; laboris & periculorū subijit, tātū velit vendere cum lucri accessione. Enimverò si mercator, artis negotiorūq; ignarus pluri iusto emit, aut sibi fortuna aduersa reflauit: quia scilicet copia mercium insperata succre-****

Prima conclusio

Secunda

Tertia conclusio

Fallax regula in taxandis pretijs.

uit,

uit, non potest iuste extorquere expensas quas fecit. Et vice versa si industrius alius aut fortunator, cui vel contigit minoris emere, vel fauoris arrisit fortuna: hoc est in sperata rerum inopia post accidit, iuste sane potest carius vendere: etiam eodem die & eodem loco, idque nullatenus mercibus in melius mutatis. Nam cum negotiationis ars plurimum sit fortuitis rerum euentibus subdita, debent negotiatores & sinistra suo dispendio subire pericula, & dextram operiri fortunam. Loquimur cum Christianis de Fortuna, pro euentu nobis in sperato. Atque hic est sensus l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. Vbi habetur, pretia rerum non ex affectu aut utilitate singulorum, sed communiter fungi. Hoc est non secundum priuatorum existimationem, sed secundum communem prudentiam constitui. Et eodem alludit simile verbum. l. in lege 4. eodem titulo, ubi habetur rem non aestimari pretio formali, id est, a contrahentibus formato, sed secundum praesens, puta communi foro currens. Valor namque rei non secundum futurum quando res nondum est, sed secundum praesens, in quo res est, debet iudicari. Accipe horum exempla. Est frumenti caritas in Hispania: mercator tunc Siculus hoc audiens onusta frumento nauis ad nos adnauigat: quando huc peruenit, vel afflante nobis clementiori caelo, vel quia aliunde copiam grani habemus, longè in minutum est pretium: non potest ergo tanti vendere, quanti sibi stat merx: neque, verò si credito futura solutione carius venderet, ut saltem se indemnem redderet, immunis à peccato fieret, aut à restitutione liber. Et per hanc detegitur alia fallacia, quae in nundinis usu venire solet. Etenim in initio cum sit vberior emptorum copia, merces plura vaeneunt: in fine autem, contraria ratione pretium decrescit. Arbitrantur ergo tunc mercatores expectato in tempus pretio licite posse tanti vendere, quanti in initio: cum tamen numerata pecunia idem non possint extorquere pretium. Falluntur in caput suum. ¶ Vbi de numerum ad clariorem istorum notitiam animaduertenda est quarta conclusio. Mercium pretia, emptorum copia augent: penuria vero minuunt: sicuti e converso abundantia venditorum minuitur, raritate vero excrescit. Enimvero ubi merces affluunt, venditorum numerus amplior est, & emptorum minor. ¶ Atque hoc tibi responsum elicies, si haeritaeris an vendendi causa & modus pretii

variet. Etenim causa vendendi aut emendi nihil per se ad rem facit. Siue enim vendas necessitate compulsus, siue praefatitate rerum ipsas despiciens. Item siue ob necessitatem emas, siue propter voluptatem, nihil inde variatur pretii. Attamen quia venditoris necessitas in causa est, ut merces sub hasta veniunt exponat, sit ut paucioribus tunc existentibus emptoribus, pretium rerum vilescat: sicuti in bello parta victoria exiguo numero venditur praeda. Econuerso ubi publici mercatores emptores expectant: quia illo modo vendendi plures emergunt emptores, valor mercium crescit. Atque eadem ratione in initio nundinarum plurimum carius venditur quam in fine. ¶ Atque per hanc conclusionem lucet monopoliorum iniquitas, puta cum ipse vendat: vel duo aut tres reliquam mercatorum multitudinem anteuertentes, mercium acruum coemunt, ut vniuersi ad ipsos cogantur confluere: vel iurata fide constituunt ut nullus eorum nisi tanti vendat. Hinc enim raritate venditorum pretium crescit. Et eadem ratione, vice versa, licet non tam crebro accidere consuecat, emptorum monopolia, ad extenuandum pretia, essent nihilo minus iniqua. Ut si in portu cui pretiosissima nauis applicuit, illi qui emere possent sibi mutuo promitterent non emere nisi tanti, aut si in subhastatione alios ego ne licitarentur auerterem, vt minoris ego emerem, peccatum profecto esset, quod ante restitutionem non remitteretur. Et hoc est quod ait Cicero lib. de Officijs. Non licitatore venditor, nec qui contra se licitetur emptor apponet. Quando vero venditores monopolium facerent, tunc iuste emptores, quasi vim vi repellentes, contraria pariter possessione prudentia vti: puta conuenire inter se ut nullus nisi certo pretio emeret.

Restat ergo ad argumenta respondere. Ad primum argumentum. Et primum omnium regulam illam, Tantum valet res, quanti vendi potest. palam est, non habere tam vastum sensum, quantum verba sonant. Alias liceret vendere ultra medietatem veri pretii: quin verò duplo & triplo. Quod si illam sic modereris, ut intelligatur quantum iure & iuste vendi potest: nam id possumus quod iure possumus: tunc qua si principium petens, redderes illam inanem. Si enim quaerenti quanti vendere potest respondeas, Quantum iustitia fert: nihil respondes

Monopoliorum iniquitas.

Cicero.

Ad primum argumentum.

Fallacia quae frequenter negotiatores in nundinis videntur.

Quarta conclusio.

Solutio.

des quod ipse ignorabat. Sensus ergo est quod tantum valet res quanti vendi potest, seclusa vi, fraude, & dolo: quibus in emptore tollitur voluntarium. Et quantum eodem videatur responsum recidere ac si dixissem, iuste, non est tamen idem. Enimvero si quaerenti quid est homo, respondeas, esse hominem, nihil doces. Si autem respondeas esse animal rationale: licet idem sit, tamen quia definitum explicas, non petis principium. Ad secundum respondetur, perito artis credendum esse quando affectione rei propriae non est infectus: & unusquisque est arbiter in re propria, dum illa ad alterum nihil attineat: qui autem vendit, non rem propriam suam, verum communem sibi & emptori tractat. Et ideo non est legitimus arbiter. Ad quia de gemmis & rebus pretiosis mentio in tertio argumento fit, distinguendum de mercibus est. Quaedam enim sunt rei publicae minime necessariae: atque illas potest quisque tantum vendere quantum emptor sciens & prudens voluerit dare. Cuius generis sunt pretiosi equi, gemmae, accipitres, &c. Spectant enim ad ornatum decoremque, & splendorem nobilitatis: & ideo magnatum magnificentia est, res illas magno aestimare. Alii vero sunt rei publicae necessariae: ut quae ad victum, vestitum, & alios id genus usus attinent. Atque in his licet nihil fraudis dolive reperit, tamen est, quantum extorquere poteris, tanti illas diuendere.

QVAESTIO TERTIA,
De iniustitia quae in emptione
& venditione committitur.

Sanct. Thom. 2.2. quaest. 77.

ARTICVLVS. I.

Vtrum licite quis possit rem pluris vendere quam valeat.

RIBVS itaque articulis superiori quaestione praedictis, scilicet de emptionis, negotiationisque necessitate, ac de rerum pretio: sequitur tertia quaestio de iniustitia quae in huc contractum se insinuat. Hoc autem statim in capite tacitus non praeteribo de quo lector forte dubius apud S. Thom.

haerebit. Ait enim in distributione statim quaestiones, solas duas quaestiones tractandas assumere, de emptione, scilicet & de usura: eodem quod circa alias voluntarias commutationes nulla inuenitur iniustitia, quae non reduncatur ad rapinam aut furtum. In quibus verbis dubitatio est duplex: Prior quod eadem ratione potuisset & has omittere: Nam fraudulentia emptionis & usurae, genus quoddam furti est. Quod si dicat, has duas esse commutationes voluntarias; tunc emergit posterior dubitatio, quod eadem ratione deberet de locatione; stipulatione, & alijs tractare. Ad has autem simul dubitates respondetur, scientem fuisse ac prudentem considerationem D. Thomae. Iniustitia enim emptionis & usurae differt a rapina & furto; quia non sunt simpliciter inuito domino, sed spontanea tractante: hoc est transferente res suas in alium. Et ideo licet quantum ad iniquitatem pretii fuerit inuitus, est tamen contractus, qualis non est furtum. Et quantum eadem sit ratio de locatione, tamen iniustitia eius & quorumcunque aliorum contractuum ad istorum normam exigenda est & perpendenda: Omnes namque iniustitiae voluntariorum commutationum ad haec duo capita reducuntur: scilicet, vel si aliquo pretio rem vendas, quae nullo digna est, & hoc reducitur vniuersim ad usuram: aut quod pretio quod iusto, vel maius vel minus est, huc rem tuam siue usum transferas. Et de hoc indicandum est per regulas emptionis & venditionis. Est ergo primus articulus vtrum licite quis possit rem carius vendere, quam valeat. Quibus verbis implicatur, an possit contra vilis emere. Et arguitur a parte affirmatiua. Iustum in commutationibus iure civili constitutum est: idem autem ius permittit contractibus inuicem se decipere, ut habetur. l. rem. C. de rescindenda venditione. & l. in causa. 2. ff. de minoribus. §. idem Paponius. ergo licet pluris reuendere, minorisq; emere quod valet. C. Secundo. Comune omnium desiderium a natura videtur proficisci, ac subinde culpa vacare: vili autem emere & magno vendere (ut Mimus ille apud Aug. 13. de Trin. aiebat) commune est mortalium desiderium: cui & Sapiens consonat Prouerb. 20. vbi ait, Malum est, malum est, ait omnis emptor: & cum recesserit gloriatur. ergo licita est venditio iustum exuperans pretium, atque emptio idem non attingens. Tertio arguitur. Lex amicitiae secundum Philosophum. 9. Ethic. ea est ut rei utilis repensatio secundum utilitatem fiat,

Ad secundum argumentum.

Distributio.

Solutio.

Primum argumentum partis affirmatiuae.

Argumentum 2.

Augustinus.

Argumentum 3. Aristot.

fiat, quam qui beneficiū suscepit consequutus est: contingit autem vt emptor cumulatiū ex re empta beneficiū suscipiat, quā ipse res valebat, vt si equum emit quo hosti le periculum euasit: ergo licebit tunc venditori pluri rem illam aestimare. ¶ In contrarium est saluificū illud Redēptoris monitum: Quæcūq; vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Ex quo fit qd cum nullus sibi velit rem iusto carius vendi, nullus debeat carius vendere alteri.

NE institutum nostrum peruertamus, quod est sancti Thomæ sententiā ubiq; nostræ præmittere, quatuor eius conclusionibus ad quæstionem respondemus. Prima est. Fraude vtī & dolo, vt vel pluri res vendatur aut minoris ematur, sicuti in omni cōtractuum specie, delictum est, idemq; suo genere mortale. Primò patet autoritate Apostoli. 1. ad Thess. 4. vbi admonet nē quis fratrem suum in negotio circumueniat: quoniā vindex est Dominus, inquit, de his omnib⁹.

Et Cicero de Offic. Tollendum est igitur in rebus cōtrahendis omne mendacium: non licitatem venditor: neque qui contra se licitetur emptor apponet. Etenim vbi adest fraus, voluntarium abest: ac subinde iniustitia fit, charitati aduersa. ¶ Secunda conclusio. Si emptio & venditio secundum suam nudè naturam contempleris, neutriquā licet rem aut iusto maioris vendere, aut minoris emere. Conclusio est patētissima. Est enim hoc genus contractuum in cōmune bonum, æqualeq; commodum introductus: quod autem sic institutum est, neutri partium grauare debet, sed ad iustitiæ æqualitatem est conficiendum: mēsurā autem ac velut bilācium trutina est pretium, in cuius vsum numifina (vt supra diximus) inuentū est: ergo iustum pretium vel augere vel minuire peccatum est iniustitiæ, atq; subinde genere suo mortale. ¶ Potest nihilo secius venditio secundum accidēs existimari: nempe quatenus res vendibilis, aut in detrimentum vendentis, aut in ementis utilitatem cedit. Quo supposito adhibetur tertia conclusio. Licitum est in pretiū rei ducere damnū quod venditor accepit: ita vt non solum res aestimetur quanti in se erat, verum & quanti venditori valebat. Vt si meum solum per se non nisi decem valebat, mihi tamen, quia ades illic extruere commodissimum duco, valet duodecim: hoc ipsum ex te pretium

possum, tum petere, tum perinde recipere. Et ratio est plana: quia vnusquisque vendere totum potest quod suum est: & in tali casu non solum res, verum & eius emolumentum est vendentis. ¶ Quòd si contrā sic arguas: Postquam rei dominus suapte sponte distrahere maualt, quā emolumentū rei capere, sibi imputare debet, & non exigere plus quā emptori confert. Et præsertim quòd si hic rescisset, rem non tanti per se valere, forsitan non emisset. Respondetur, argumentū conuincere id nequāq; licere, nisi venditor rem patefaciat emptori: admoneatq; hominem vt videat an sibi expediat illa lege emere. Quādo enim emptor sciēs & prudēs, quia vel ipse tantam vel maiorem rei necessitatem patitur, vel suo vult animo obsequi, cum illo onere rem emere contendit, iustè venditor tanti vendit quanti sibi valebat: aliās minime. ¶ Quarta conclusio: commodum quod ementi accrescit, si nullum inde detrimentum vendens accipiat, non licet in pretium duci. Probatur ratione contraria: quoniam vēditor non potest nisi quod suū erat vendere: commodum autem emētis nō erat res vendētis, sed sua ipsius necessitas vel ars causa illius existit. Vt si quis equū emit qui non venditori, sed sibi ad bellum necessarius est, vel rem aliam qua per vsum suæ artis cumulatiū lucrū facere potest, quā fecisset venditor. Alioquin si utilitas ementis pretio accresceret, liceret pharmacopolis medicamenta tanti vendere, quanti valet salus in infirmo. Vrbano autē est, vt eiusmodi emptor grates venditori rependat. Et per hoc soluitur argumentum tertium ex Aristoteli sumptum. In commutatiua nanque iustitia rerum tantum æqualitas pensatur: in amicitia verò vtilis, quæ per donū gratificum rependitur. Vide q̄ sit falsa & falax regula Ioan. Maio. 4. dist. 15. q. 29. vbi asserit quòd quid secundum naturalem æquitatem debetur, potest in pactum duci. Nam tunc liceret mutuatarium obligare non solum ad remutandū, vt ipse fatei, sed ad emēdū à mutuantis officina & molendū in suis molis: & pariter emptorē ad augendū pretium ob suum emolumentum. ¶ Quereret hic autem attentus lector circa hanc conclusionē, an vice versa detrimentum quod emens patitur causa sit legitima vt pretij quidpiā detrahatur. Syluest. quidem verb. emptio. s. 7. asserendo respōdet. Vt si quis, inquit, tuarum operarum nihil egens, tuis victus precibus,

Ratio cōclu-
sionis.

Obiectio.

Solutio.

Quarta con-
clusio.

Probatio.

Regula Ma-
ioris falsa.

Quæstio.

Syluester.

Prima con-
clusio.

Probatio.

Paulus.

Cicero.

Secunda con-
clusio.Ratio cōclu-
sionis.Tertia con-
clusio.

bus, quia pauper es, te conducit, poterit operas tuas minoris redimere, quam si te ipse rogaret. Attamen huius certe causa non est emptoris detrimentum: sed quia (vt articulo præcedenti diximus) venditoris copia vilescit pretium. Et ideo cum emptorem rei tuæ quaris, vel tuarum operarum conductorem, minoris tu tuaque æstimantur.

Argumentū Aliud enim apparentius fieri potest argumentum contra eandem conclusionem. Sequeretur namq; ex illa quod neq; dum quis vsu alienæ pecuniæ, quam habet in deposito, quidpiam lucrifacit, teneatur dominio illud, partemve refundere. Conceditur autem plane conclusio. Neq; potest depositor cum depositario citra vsuræ crimen pacisci de parte lucri: nisi societatem faceret cum periculo fortis: de qua infra. Potest nihilo minus ac debet idē depositor per honestatem & comitatem illi esse, re etiam gratus: Neq; verò vsuræ culpa subest. Si tu pecuniã tuã apud gratum mercatorem deponas, quem tibi speras fore beneficium: neq; verò ille vsurarius censetur, si ea spe tibi sit munere gratus, vt tu iterum eius custodiã aurum tuum concedas.

Ad primum argumentū. Primum igitur argumentorū capitis quæstionis, dubij illius solutionem deposcit, quo scilicet pacto iure permittitur in venditione & emptione deceptio. Et quidem iam proximo articulo sensum illius legis exclusimus. In causã. 2. §. idem Pompo. ff. de minoribus. Vbi habet q; licet cõtrahentibus naturali ter se decipere. Cui simile cõcinit lex, Item si pretio. ff. locati. Haud em̄ intelligit infra latitudinem iusti pretij: quoniã illic nulla est deceptio. Intelligitur ergo citra medietatem iusti pretij. Id enim nõ solum ciuilia iam nunc citata: & l. 2. C. de rescindenda venditione. & l. si voluntate. eodem titulo: verum etiam iura canonica permittunt: vt patet cap. cum dilecti. & cap. cum causa. extra, de emptione & vendit. At vendere vltra dimidium iusti pretij, sunt qui, referente Conrad. q. 57. esse arbitrantur vendere vltra duplam: sed nulla se possunt probabilitate tueri: nomen enim ipsum rem explãnat. Est enim vendere vltra sesquialterum: vt res quæ valet decem habet latitudinem iusti inter nouem & yndecim: vendere autem eam sedecim, est vendere vltra dimidium veri. Sicuti emere citra dimidium est emere quatuor: nam quinque, sunt media pars. Sic enim habet lex illa citata, Rem maioris. in. C. Minus pretium esse vide

tur si neq; dimidia pars veri pretij soluta est. Est ergo quæstio vtrum lex id permittat tanquam licitum. De quo tres sunt opiniones. Prima est Durandi ordinis Minorum, quem & citat Conrad. q. 57. & reprehendit Anto. 2. par. titu. 1. cap. 16. tenentis; licet venditori in foro Dei exigere pretium iusto maius, etiam si immoedius sit excessus: dum modo non sit vltra dimidiũ. Et posset quis in fauorem opinionis huius sic arguere: Lex humana obligat in foro conscientie: potest ergo in pena imprudentem condemnare emptore illo excessu: sicuti facit in præscriptione. Secundò. Sententia iusta obligat in foro conscientie, nisi ex falsa presumptione procedat: sed si emptor venditorem in iudicium de hac re deferat, absoluetur venditor: ergo in tuto manet eius conscientia. Proxima huic est sententia Gersonis in tract. de contractu. & in suis Floribus: vbi ait q; huiusmodi deceptor, peccat quidem, idemq; moraliter, si excessus est notabilis, tamen ad restitutionem non tenetur. In tract. quidem de contractu. cunctatius id dicit, sed tamen in Floribus audacius id asseuerat. Et ratio sua est: quia scienti & volenti non fit iniuria. Tertia tamen opinio est S. Thomæ præfati loco 2. 2. Et quanuis dicat Gerson non esse de hoc concordiam inter Theologos: profecto in 4. Senten. q. 15. omnes communi consensu ita sentiunt. At forsã quis contraheret Scot. qui illic. q. 2. ait, durum esse inter cõtrahentes, si non semper intenderent aliquid de indiuisibili iustitia remittere sibi mutuo, vt omnem contractum cõcomitetur aliqua donatio: ex quibus fortasse verbis ille suus Durand. seductus est. At verò Scotus nihil sibi aliud vult, quam quòd vltra citraq; indubie sibibile pretium cõtrahentes, sibi mutuo intendunt remittere: infra latitudinem tamen iustitiae: vbi nos supra diximus nulla opus esse remissione aut donatione. Etenim inferius art. 3. ait quòd in fraudibus non est voluntaria donatio. Igitur quòd leges nec canonice nec ciuiles permittere velint deceptionem citra dimidium iusti, tanquam ratam in foro Dei; patet cum primis naturali diuinoq; illo præcepto supra citato: Id nõ facias alijs, quod tibi fieri nõ vis: nemo enim seduci astu vellet. Est quippe (vt dicebamus) contractus hic emptionis ac venditionis pro communi bono inuentus, quare neutra pars debet ab altera grauari. At demonstratio naturalis est hæc: Præceptis naturalibus nulla humana

Quæstio. Prima opinio Durandi. Conradus. Antonius. Primum argumentum præ Durando. Secundum. Sententia Gersonis. Ratio Gersonis. Tertia opinio S. Tho. Scotus. Suadet sententia S. Tho. Prima ratio lex

Argumentū

Responsio

Ad primum argumentū

Quid sit vendere vltra dimidiũ iusti pretii.

lex derogare potest: quia eiusmodi iussa (vt patet in Decalogo) non sunt dispensabilia: saltem nemo ambigit indispensabilia esse iure humano, quanto minus abrogabilia: seruare autem iustitiam in commutationibus est præceptum naturale, atq; adeò diuinum: quia præceptio naturalis ab aeterna lege deriuatur: ergo nulla humana lege potest abrogari. Minor porro præmissa tam nota est quàm Maior: quoniam iustitiæ obiectum est æqualitatem facere in rebus. Et ideo Arist. 5. Ethic. docet totam virtutem iustitiæ commutatiuæ in hoc versari, vt æqualitatem inter personas constituat: nempe vt quantum à te accipi tantum tibi reddam: neque tu ex me plus extorqueas: ergo recipere ultra latitudinem iusti pretij manifestè repugnat naturæ rationi iustitiæ. ¶ **Secundò.** Fraus (vt sæpè diximus) opponitur voluntario: illic autem est iniqua fraus: ergo emptor inuitus dat ultra dimidium, atq; adeò venditor genus furti committit. Et præterea est contra præceptum Pauli. 1. ad Thessal. 4. Nè quis fratrem suum in negotio circumueniat: vbi omnis fraudulentia condemnatur. ¶ **Tertiò.** Si liceret decipere citra dimidiam iusti, pariter liceret defraudare in mensura: vt si decem modios granum vendidisti, liceret tibi recepto integro omnium pretio sex tantum subdolè tradere. Patet: quia eòdem relabitur: hoc autem iniquissimum est, assertuq; absurdissimum, contra illud Deutero. 25. Non habebis in sacco diuersa pondera, maius & minus: neq; erit in domo tua modus maior & minor. ¶ **Ex his fit cõsequens quòd huiusmodi deceptor tenetur ad restitutionem.** Hoc competissimum est: quoniam peccatum iniustitiæ (vt identidem repetimus) natura sua obligat ad restitutionem: iuxta illud. c. si culpa. extra, de iniur. & dam. Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, iure super his satisfacere te oportet. ¶ **Atq; hinc fumitur quartum argumentum contra illam Durandis opinionem, & (si qui sunt, vt fert) doctores iuris qui illi patrocinantur.** Si deceptio medietatem iusti pretij superaret, obligatio inde emergeret restituendi: quod negare non possunt. Tunc ergo aut restituend' esset totus excessus ultra iustum pretium, aut non nisi ille qui est ultra iustum pretium cum dimidio. Hoc secundum dicere nequeunt. Siquidem ius etiam ciuile contractum rescindit, nisi integer excessus restituatur emptori: vt expressè habet præfata lex. 2. C. de rescinden-

da venditione. Si autem tunc restituendus est totus excessus, fit vt in deceptione citra dimidium restituenda sit illa pars. Mirabile enim est dictu quòd si rem valentem decem à te mercatus sum sedecim, tenearis mihi restituere sex. Dum autem mercatus eam sum quatuordecim, nihil mihi debeas. Quocirca multò magis est de Gersono mirandum, quòd de prima opinione: nam postquam agnouit eiusmodi deceptionem delictum esse, quomodo ignorare potuit præuaricationem esse iustitiæ: cuius vtique naturale est nexu restitutionis delinquentem illa queare. Neq; plane intelligitur quid sibi voluerit, regulam iuris allegando: Sciens & volenti non fit iniuria. Nam etsi emptor sciens & volens emit, celatur eum tamen iustus valor: at subin de seducitur, putans tanti rem valere quantum venditor petit. ¶ **Sed aiunt isti** (vt pro illis arguebamus) lex potuit humana venditorem à restitutione liberare, tradendo illi dominium, sicut in præscriptione. Profectò iuste non potuit: quia non subest tanta causa. In præscriptione namq; ratio quietis obuiandiq; litibus persuadet vt princeps qui custos est pacis priuet negligentes, qui diu rem suam deserunt: quia post longi temporis lapsum multæ oborirentur fallaciæ. In contractu autem emptionis nequeunt cuncti rerum pretia nosse. Et ideo illi qui bona fide emunt, non est cur propter iniquitatem inlitoris mulctentur illo excessu. Eò præsertim quòd in præscriptione possessor bona fide possidet: & ideo iniquum esset vt post tam longam temporis moram in quietaretur: fraudulentus verò mercator mala fide decipit: ob idq; nulla fert ratio vt de sua iniquitate emolumentum reportet, atq; id præsertim quod ab innocente extorquetur. ¶ **Igitur vt rei conclusionem faciamus, virtus humanarum legum in hac parte duplex est.** Vna quòd lèso citra dimidium non dat in iudicio actionem. Altera quòd non permittit contractum rescindi: vt habetur lege citata, Si voluntate. C. de rescind. &c. ¶ **At verò rogas cur ergo tali casu actio non datur?** Respondetur id consultissimè legumlatores fecisse. Haud enim illi mortales tanti aestimabant bona hæc temporalia, vt propter illa tantam fineret litigationum turbinem, quantam nunc videmus: contra documentum Christi admonentis, vt ad redimendum tempus petenti à nobis tunc, dimittamus & pallium. Ob idq; in præscriptione vbi maior erat causa ratione consulendi

Aristot.

Secunda ratio.

Paulus.

Tertia ratio.

Corollarium contra Gersonem.

Argumentum 4.

Obiectio.

Solutio.

Scrupulus. Responsio.

fulendi paci, dominiū adiudicatur possiden-
ti: in deceptione autem citra dimidiū, actio
petenti denegatur. Eò quòd illa deceptio in-
fra dimidiū iusti ægrè & lubricè potest sem-
per percipi: & ideo multas parturiret frau-
dis formas. Remittitur tamen ad forum Dei.

Et hac respōsione fit satis argumentum secun-
do suprà factò. Haud enim absolutio iudicis
in tali causa est sacramentalis. ¶ Sed allè-
get forsan contrarius axiōma illud: Qui pec-
cat legis autoritate, non peccat: sed quia cō-
tra legem agit. vt contra Pellicianum ait Au-
gust. 23. q. 4. can. Qui peccat. & idem fermè
habetur. l. Gracchus. C. ad legem Iuliam de
adult. Est autem delusoria hæc citatio. Illud

enim intelligitur de lege iussoria: secus autē
de permissoria. Ille in quā qui agit quod lex
iubet, nō peccat: secus de illo qui agit quod
lex humana impunè permittit. Non enim
omne illud permittit diuina. Alioqui mere-
trices, quia lege permittuntur, nō peccarent.

Vnde Chrysof. (vt habetur. 33. q. 1. can. hac
ratione) Quod permittimus, inquit, nolentes
precepimus: quia malas hominum volun-
tates ad plenum prohibere non possumus.
Et. ff. de regul. iur. Semper in coniunctioni-
bus (sic enim lex incipit) non solūm quod li-
cet considerandum est, sed & quod honestū
sit. Vbi glossa ponit exemplum in proposi-
to. Nam etsi liceat, inquit, contrahentibus se
decipere, non tamen conuenit bono viro.
Nullum ergo dubium restat quin huiusmo-
di vafri ac seductores, siue venditor sit, siue
emptor, teneantur restituere etiam non re-
quisiti. ¶ Quòd si insignem doctorem In-
nocentium contrā nobis obijcias, qui super
cap. quia pleriq;. de immunita. eccle. in gene-
re ait q. quando contractus iure tenet, pars
quæ lædit non tenetur restituere quoad usq;

pars læsa repetat, nullatenus contra nos pu-
gnat: quia id de contractibus prorsus intelli-
git, in quibus ius translationem dominij nō
vetat. Quæ ratione lucrum ex ludo non tene-
tur lucrator restituere nisi petatur: in præsen-
tiarum autem iure naturali & diuino inhi-
bitur translatio dominij. Quare idem egregius
author super cap. In ciuitate. de vsur. in hoc
particulari casu docet leges permittentes de-
ceptionem citra dimidium iusti pretij intelli-
gi iure fori, sed non iure poli. Idemq; Panor-
mit. suprà dicto. c. quia pleriq;. Atq; idē in-
signiter Bal. suprà cap. cum causa. de testib.
vbi allègans singularem illam glos. l. semper.
ff. de reg. iur. ait tales fraudulentos cōtractus

non esse licitos in foro conscientia: sed mer-
catorum animas in periculo versari. Quāuis
alibi variare videatur. Etenim qui nō rerum
causas introrsum rimant, non possunt sibi
constare. Attamen in eandem subscribunt
sententiam quotquot sunt iuriconsulti pre-
cipui nominis. ¶ Ad secundū argumen-
tum ipse ibidem Augustinus respondet, di-
cens quòd Mimis ille dicebat, scilicet carè
vendere, & vili emere, re vera vitium esse na-
turæ, ac latam viam per quam (vt Christus
testatur) multitudo vulgi incedit. Contra
quod tamen potest quisq; adipisci iustitiā,
qua illi resistat. Et subdit cuiusdam exem-
plum, qui venditori petenti modicum pre-
tium pro libro, iustum soluit. ¶ Ad tertium
autem supra responsum est.

Ad secundū
argumentū.

ARTICVLVS. II.

Vtrum vitium rei venditæ sic ven-
ditionem reddat illicitam, vt necessa-
rium semper sit illud detegere.

Ostquàm de substantia vendi-
tionis visum est, quæ in iusto
consistit pretio, subsequitur
vt eius conditiones explore-
mus. Secundum autem ac ter-
tium articulum S. Thome. q. 77. nisi qui ocu-
latè perspexerit, vix differre videat. Quærit
enim in secundo vtrum venditio reddatur
iniusta propter defectum rei venditæ. Cui
quæstioni postquàm affirmatiuè respondit,
adiicit quòd si quis in venditione scienter
fraudem fecerit, venditionem reddat illicitā,
& restituere tenetur. In tertio nihilo minùs
sciscitari pergat vtrum venditor teneatur vi-
tium rei venditæ dicere: quod videri potest
affirmando definitū in secundo. At verò di-
scrimen est huiusmodi, quòd vendere rem vi-
tiosam, aut contingit eodem pretio ac si in-
tegra esset & solida. Et in hoc sensu proce-
dit articulus secundus. At contingit pre-
tio duntaxat quod cū vitio valet. Et de hoc
adhibetur articulus tertius: videlicet vtrum
postquàm res non maioris venditur quàm
iuste valet, liceat venditori vitium subdice-
re. At verò adeò sunt istæ quæstiunculæ ger-
manitate connexæ, vt fortasse eodem simul
articulo commodiùs dilucidentur. Quæri-
tur ergo vtrum mercis vitium, sic venditio-
nem reddat illicitam, vt necessarium sit il-
lud semper detegere. Et arguitur à parte ne-
gatiua.

Obiectio.

Solutio.

Chrysof.

Innocentius

Mens Inno-
centii.

Panormita.

Baldus.

Primum argumentum.

gatiua. Tria sunt in quibus accidit merces deficere, scilicet substantia, quantitas, & qualitas. Defectus autem substantiæ qui omnium est nocentissimus non est cur semper contractum vitiet: puta si quis vendat argentum, aut aurum, alchimicum pro vero. Nam, ut ferunt illius artis magistri, ad eosdem ferè humanos usus confert, puta ad vasa celanda, cudendaq; numismata: ergo multo minus ob alios defectus qualitatibus & quantitatibus reddetur venditio illicita.

Argumentum 2.

Secundò ubi emptor emere non cogitur suo subest iudicio cognitio rei, ac perinde illi imputanda est deceptio: ergo venditor dum modò non mentiat, docere non tenetur emptorem. Alioqui illo stultitiæ genere notaretur, quod

Cicero.

retulit in Officijs Tullius ubi ait: Quid tam absurdum quàm si domini iussu ita præco prædiceret: Domum pestilentem vendo? Accedit huc tertio quod causa quæ vrgere posset vitium detegere, non est alia quàm ut pretium fiat minus: haud tamè tenetur venditor causas semper propalare quibus res minoris estimaretur: nam mercator præcisi mercium, quarum copia superuentura est, licet potest tacitus suas præuendere pretio currèti: ergo illa de causa non tenetur reuclare alia vitia.

Ambrosius.

In contrarium est Ambrosius lib. de Officijs: ubi ait, Regula iustitiæ manifesta est, quod à vero non declinare virum deceat bonum: neque damno iniusto afficere quenquam: neque aliquid dolo annexere rei suæ. Atque ibidem rursum: In contractibus vitia eorum quæ veniunt prodi iubentur: ac nisi intimaverit venditor, quanuis in ius emptoris transierit, doli actione euacuantur.

Tria in re venali consideranda.

Prima conclusio.

Ratio conclusionis.

CVM in duos sensus partiti quæstionem simus, scilicet utrum rem vitiosam pro integra, eodemque pretio vendere liceat: & utrum dum pretio valorem non excedente venditur, liceat eius vitium silere: de priori sensu tribus conclusionibus respondebitur, ac de posteriori alijs item tribus. In re autem venali (vt primo argumento dicebantur) tria sunt consideranda: videlicet substantia, quantitas, & qualitas. Est ergo prima conclusio. Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate contractum reddit illicitum: si pretio verè rei integræ & solidæ vendatur. Conclusio patentior est quæ testibus indigeat. Violatur enim tunc iustitia, atque adeo genere suo est peccatum mortale nisi rei pusillitas veniale faciat. Atqui in eum qui contra

facit quantum ad substantiam, proclamatur apud Isai. cap. 1. Argentum tuum versum est in scoriam: vinum tuum mixtum est aqua: Quantum ad qualitatibus verò mensuram adiungetur Deut. 25. Non habebis in saculo diuersa pòdera, maius & minus: neque erit in domo tua modius maior & minor: Et paulò post Abominatur enim Dominus eum qui fecit hæc, & auersatur omnem iniustitiã. Vbi natura peccati mortalis exprimitur. Et simile est de qualitate. Vt si quis morbidum iumentum pro sano firmoque vendiderit. De his omnibus extant præterea cautrices leges. Lege enim, In venditionibus. ff. de contrahend. empt. contractus rescinditur si substantia vna & corpus, vt aiunt, pro altera vendatur. Vt si mihi vnum fundum aut seruum vendas, & alterum tradas. De mensuris etiam, & de mercium qualitatibus leges abundant. Secunda conclusio quæ ad istam consequitur. Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulenter emptorè celauerit, contra iustitiã delinquit: qui verò rei nescius contractum fecerit, licet à culpa fiat immunis, tenetur tamen ubi primò defectus fuerit deprehensus, eundem contractum infectum reddere. Alioqui restitutionis funiculo ligat. Res est clara: atque eis etiam qui lippis sunt oculis peruia. Atque celare censetur qui ea verborum versutia vititur, vt vitium contentum relinquat. Vt isti proxenetæ dum equum vitiosum vendunt omnium morborum maculis eum depingunt, vt in acervo verum vitium contegant. Tertia conclusio. Similis sententia comprehendit emptorem. Vt enim venire solet vt venditor, substantiæ, aut qualitatibus, aut quantitate rei suæ ignarus, rem vendat emptori, qui veritatem nouit: qui ideo & pariter peccat, & pari nexu restitutionis innodatur, si minoris rem emit quàm valet. Atque hæc de prioris sensu. In secundo autem opus est distinctionibus. Aut enim vitium occultum est, aut manifestum. Et quando est occultum, aut in damnum vergit, periculumve emptoris, aut secus. Sic ergo quarta conclusio. Quando vitium mercis occultum est per quod emptori vel damnum datur vel creatur periculum, nefas est venditori illud celare: & ad restitutionem tenetur. Conclusionis ratio est hæc. Quanuis nò quisque lege iustitiæ cogatur consiliu auxiliu alteri præbere, quo à periculis dānisque eripiat, nisi quando vel ipsi ex munere proprio & officio incumbit, vel alter extreme laborat, tñ occasione periculi aut damni alteri

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Distinctio.

Quarta conclusio.

Ratio conclusionis.

Ratio Conradi & aliorum.

alteri dare nemini fas est: venditor autem eo ipso quod rem vitio aliquo affectam vānū exponit, occasionem damni dat, & periculi, quā nescius emens incurere possit: damnū quidem si res propter vitium minoris sit pretij quod venditur: periculum autē si propter idē vitii vīsus rei vel inanis sit, vel fortē nocuus. Ut si militi equum manū pro sano vendas, quo postea in acie vti nō posset: aut si domū ruinā minnātem venderes, aut pestiferum cibum: ergo talis occultatio manifestaria iniuriam sit: fraus est, ac perinde genere suo mortale, idemq; hominem restitutioni subiiciens.

Quinta conclusio. Si vēditor caueat dānum dare: puta qd nō pluris rem vendat q̄ cum vitio valet, neq; vllō emptorē obiciat periculo: & res sit emptori pro pretij ratione vsui, nulla lege cōpellitur vitium patefacere. Hāc conclusionem non ponit in forma de occulto vitio S. Thom. sed tamen aperte ex p̄ce dēti colligitur. Et ratio est: quia vēditor eate nūs tenetur emptorē admōnere, quatenūs nullius sit ei occasio vel damni vel periculi: sed tunc nullius est causa: ergo potest rei suę consulere, reticendo vitium. Nam si emptor sciret fortē, & iusto etiam pretio renueret emere.

Sexta conclusio. Quando vitium est manifestum: puta equus vnoculus est, vel à parte claudus, vel perforatā domus, nulla est necessitas euulgandi: quia nisi cæcus emptor sit, ipse potest videre. Quare si emit, p̄sumitur sciens emere. Itaq; vt summatim dicamus, si vitii est notum, nulla est necessitas diuulgandi: si verò occultum & periculosum, quantumvis pretiū extenues, illicita est venditio, nisi empto rem admoneas. Sed si non est periculosum, & pretiū ad vitij qualitatem admetiaris, non teneris reuelare. Attamen pluris vendere ini quitas est propter dānum datum. **Circa harū autem cōclusionum singulas minutio**

ra dubiola emergunt. In primis Conrad. q. 54 non plenē approbat conclusiones has S. Tho. et si fateat easdē esse Gerfonis, vt re vera sunt, in suis Regulis moralibus. Ait enim hoc egere moderamine, quod ceu regulā cōstituit: Si dum vitii est occultū vēditor probabili cōiectura scit, emptorē, etiam si vitii deprehenderet, nihilo seciūs rem empturū, tūc licitē vēditor tacito vitio æquo pretio vēdit: si autē coniceret qd non esset empturus, iniustē occultit vitium. Et eadem est opinio Panor. in. c. iniustum. de rer. perm. quē videtur Syluest. sequi, verb. emptio. §. 20. Et ratio

istorum est, quod dum alter nō esset empturus, inuoluntarius contrahit, ac perinde iniuriam patitur. Quin verò eādē ratione addunt qd etiam dum defectus est manifestus, si emptor non animaduertit, tenetur cum venditor admōnere. Atq; hanc sententiā sequitur fermē iunior. **C.** Sed tñ regulā hęc istorum quanuis sit ipsius constitutissima, non tamē habet in ratione fundamentum. Nam etiam si venditor sciret alterū empturū, fortasse ille nollet tanti emere quanti res valet: atq; adeo etiam dum scitur empturus, est nihilo minū ratione pretij inuoluntarius & iniurus. Et tamen ipsi fatentur quod potest tunc nihilo minū vendere pretio iusto tacendo vitium, nē alter pretium imminuat. Idq; ratione fateri vincuntur: nam venditor non tenetur dare occasionem deterendi suū iustum pretium. Quod si in tali casu ei licet vitium celare, profectō pariter id licet etiam si sciret quod alter non esset empturus: quia vititur iure suo. Negamus igitur vllam esse rei cōsequentiam, quod si emptori ignorantia in causa est vt inuoluntarius emat, venditor fiat illi iniurius. Etenim nemo dū vititur iure suo dat alteri causam damni. Quocirca, vt Diogenes apud Ciceronem lib. 3. Officiorum aiebat, aliud est celare, aliud tacere. Celas dum quod pandere teneris, non prodiscas dum loqui iure non cogeris. Quemadmodum ergo & si quis tertius sciens vitium non admōneret emptorem, non laberetur in culpam: maximē si sciret nec damnum illi nec periculum creari, ita neq; emptor est in culpa: quia suū seruat ius. Hoc tamen nos fatemur quod si nosset venditor illam rem fore profusam in utilem emptori, non potest vitium tacere. Vt si ego equum submancum vēdo nobili iuueni, cui in more est eques curfitare, quanuis vendam iusto pretio, iniustē tamē ago. At si vendo seni medico qui optat equum leniter gradientem, profectō nullam ei irrogo iniuriam. Et ideo posuimus tres cōditiones: scilicet qd caueatur periculū, & damnum, & res sit emptori vsui. Adde quod si creditur emptorem alteri post rem venditū ire: & quia vitium ignorat tantum petiturū, quāti absq; vitio vāniret, tenetur tunc prior vendens emptorem admōnitum facere, nē alterum fallat. Atq; hoc modo concordia conciliari potest inter Diogenem & Antipatrū, de quibus illic meminit Cicero. Ille enim vēditorem minimē stringebat vitii mercis detegere: hic verò cōtrā putabat. Quidnam sit

Ad argumentū Conradi.

Quinta conclusio.

Probatio.

Sexta conclusio.

Conradus nō vsquequaq; probat conclusiones p̄missas.

Panormita. Syluester.

de iure ciuili in foro exteriori, ad iurisconsul-
tos remittimus: quorum interest scire quan-
do est & venditori merces, & pecunia empto-
ri propter contractus vitium redhibenda.
Sed tamē iure naturæ cōclusio S. Tho. est ve-
rissima. At tūc potissimūm quando vitium
est manifestum, quis dubitat si emptor non
aduertat, quin ipse reputandus sit sui erroris
causa? ¶ Sed tñ scrutatores istī S. Tho. aliud
obijcere illi potuissent argumentū, quo mor-
daciorem iniicerent scrupulū. Etenim si hęc
eius sententia vera est, nō solum in rei quali-
tate, verūm & in quantitate mensuræ; & in
substantia ipsa, id pariter esset licitū. Profera-
mus quippe mercatorem in exemplum, qui
habet grana, vel vini genera, re vera pluris va-
lentia q̄ potest publico foro diuēdere: & ad-
de exemplum de rebus illis quæ vel numero
vel pondere vaneunt, sequeretur q̄ posset il-
le si iustus modius, verbi gratia, valet duos
aureos, sed nemo est qui det: & demus, iniū-
riam illi fieri, vel propter monopolium empto-
rū, vel quia iniquus gubernator vr̄bis hoc eū
grauamine premit. Posset inquam tunc ille
vendere minoris: sed tamē curtando mensu-
ram: ita vt quam ille quantitatem tradit, iu-
stissimē valet illud quod recipit pretiū. Quin
verō in substantia ipsa idem liceret. Est qui
vānale habet vinū optimū, cui⁹ amphora iu-
stissimē valet decem: sed tamē si populus cre-
deret nō esse Rhenense, non tantū daret pre-
tium: sequeretur eādē cōsequētia posse il-
lum, etsi nō sit illius vineti, tacendo vendere
decē. Adde q̄ eādē ratione & aqua posset
vinum diluere. Vt si nimia esset vini caritas
ita vt vira staret duobus aureis, quā ob cau-
sam nemo emeret, cur nō posset caupo aqua
illud miscere, vendende vrnā viginti argen-
teis, quæ re vera cum illa aqua tantum valet?
Et tamen illic est error in substantia: vt ait S.
Thom. secundūm illud Isai. 1. Vinum tuum
mixtum est aqua. Profectō conclusiones ho-
rū argumentorū magna cōsequētix energia
colligūtur ex dictis S. Tho. nam quantū ad
moralem vsum idem est tacere vitium in rei
qualitate, atq; in quantitate, & substantia. Pre-
sertim quando substantia nō est adeo diuer-
sa, quin eodem modo seruiat. Veluti si tu co-
gitas meū fericū esse Granatense, & pannū
Segouiensem, quod tamen nō est nisi mino-
ris notæ: sed tamen ego vendo quanti valet,
& est tibi vtile pro ratione pretij. ¶ Nē ergo
nihil ad hęc respondeamus: Primū omnīū
argumenta hęc nō militant vbi pretium est

legitimū, puta lege positum: quia tunc nulla
esse potest vel arbitratio contra ius: Sed si mi-
litant est, vbi pretium nō cōsistit in indiuisi-
bili. Secūdo nolumus cauponibus atq; alijs,
seu tabernarijs, seu alius generis cōemptori-
bus an fam portigere innectēdi fraudes: sunt
enim ini quisissimi suorū iudices, magni fanē
suas merces pēdentes. Et ideo subijcio tertiō
q̄ rei publicæ magistratus nō debent ad hęc
argumentorū pondera attendere, sed lege in
eos agere qui vel in mensura vel in substantia
publicā fidē violāt. Nihilominus in foro cō-
scientiæ, soli stando iuri naturæ, qui vir esset
alias syncerus & cādus, cōcurrentibus illis
tribus cōditionibus, videlicet q̄ periculū &
damnū euitaretur, & emptori esset merx se-
cundū rationē pretij vtilis, nō esset cur cōde-
mnare de istis memoratis occultationibus.
Leges nāq; naturales de æquitate mēsuræ &
de rei substantia intelligunt, vel quādo pluris
iusto vendit res, aut quādo res nō sunt adeo
de vsu accōmodæ. ¶ Hoc autē per se cōpertū
est q̄ mentiēdo nō licet vitium cōtegere. Qua-
propter si emptor interrogat rei qualitatem, te-
netur venditor veritatem aperire: si autē nō in-
terrogat neq; damnū accipit, sibi imputet.
Quāuis forsan venditoris mendaciū in tali-
bus casibus, si alioqui prædicto modo seruet
iustitia, nō est perniciosum. Secū autē si ta-
lis rei qualitate neutiq; emptor indigeret. Vt
si fortasse ad aliquā medicinā indigeret for-
tissimo vino, & venderetur ei lymphatū. Et
ideo inter pharmacopōlas nefandum esset
tale rerū cambiū. ¶ His autē expeditis restat
nihilominus dubitatio circa tertiā cōclusio-
nē: qua dictū est, simili iustitiæ ratione cōpli-
cari emptorē: qui scilicet pari iure venditorē
admonere tenetur, si minoris rē vendat q̄ va-
let. Cuius exemplū. 13. de Ciui. refert August.
Apparet nanq; in contrariū ratio. Haud em̄
videtur emptor tā strictē ratione contractus
ligari vt venditorē doceat, q̄ vice versa obliga-
tur emptorē docere venditor. Etenim qui suas
exponit merces inuitādo emptores, occasio
nē eis offert erroris nisi illos cōmonefaciat:
emptor verō nullā venditori occasionē porri-
git. Exēplis hoc patet. Vendit quis pretio-
sum lapillū, quē putat esse vel vitrū vel quid-
piā minoris pretij q̄ gemma. Incidit autē in
lapidariū rei illius gnarū, qui scilicet cogno-
scit gemmule pretium: Nunquid nō ille po-
terit tacitus tanti emere, quantū alter petit,
licet sit longē iusto minus? Idē est si aurifico
speciē offeras & corp⁹ quod nescis esse puris-
simum

Secunda.

Tertia.

Solutio facti
argumenti.

Dubitatio.

Augustinus.
Prima ratio
dubitandi.

Argumentū

Prima asser-
tio.

simum aurum: ille tamē nouit. Procedimus nanq; de venditoribus qui hæc non profecerunt, interrogantes vt doceantur rei valorē. Alioqui non ambigitur quin emptores teneantur eos docere: sed loquimur de illis qui nullatenus suspicantur quid in re deliteat: quia forsan neque illis plaris stat res. ¶ Et adhibetur altera ratio quæ id presius persuadet. Si quis vel arte vel alia via nouit in prædio tuo abditam esse aurifodinam, vel aliam venam, seu Iaspidis, seu aliis pretiosis lapidis, potest ad te prædium emptum accedere, tacitoq; mysterio, emere. Sic enim sæpè vsu venire solet. Quin verò Christus Redemptor noster, vt libro proximo. q. 3. dicebam⁹, idem velut licitum ac legale videtur recensere Matth. 13. vbi ait: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro. &c. id est, dominū agri secretū celat quousq; diuenditis vniuersis quæ possidet illum emat vt sibi totus thesaurus competat: veluti loco citato copiose disseruimus: igitur nequāquam emptor iure cogitur valorem rei venditori detegere. ¶ Ad hæc autem ipsa nihilo min⁹ respondetur, diuersam esse rationem agri atq; aliarū rerum. Nam agri pretium de sola expenditur superficie: quippe cuius natura est fructus ferre. Ob idq; qui agrum coemit, nō maiori vinculo tenetur detegere id quod in visceribus reconditum est, q̄ si alius quispiā esset qui non cogitaret illum emere. Aliæ verò res penduntur secundū id quod sunt: & ideo dum quis tibi vnum pro alio vendit, in primis si te interrogat, tenetur veritatem aperire. Sed præterea etiā nō rogatus, si illa es persona quæ nolles emere, obligarieris nihilo min⁹ charitatis vinculo fratrem admonere in re tanti momenti, possq; nihil tibi admonitio constat. Imò si grauem metue resiciaturam proximi, peccatū mortale esset non eum docere secundū charitatis regulas, quasi lib. proximo. q. de testibus explicuimus. At vero quando emere constituis, accedit in super & iustitiæ lex. Nam cum ille rei nefcius minoris tibi iusto rem suam vendit, inuoluntarij illo pretio distrahit, & ideo tenetur sub culpæ restitutionisq; reatu veritatis illum admonere. Tametsi in eadem specie grauius esset in venditore delictum: quia cum rem offert, arctius prohibetur decipere.

REstat ergo, ex conclusionibus argumentorum in contrarium responsa colligere. Primi ergo solutio est peculiaris de auro

& aurichalco, quod nunquam hoc ad puritatem pretiositatemq; illius pertingere potest: neq; ad dignitatem & omnes vsus. Præcipue quod naturā auri quæ corporum salubritati confert, nulla ars præstare potest. Et ideo citata lex, In venditionibus, illud pro vero distrahi vetat. An verò per Alchimiam ex primi posset verum aurum, sub iudice sancti Tho. relinquit. Et ideo subdit quod si id forte fortuna contingeret, non esset illicitū pro vero vendere: intelligas tamen rectis effectibus, quos artificiosum præstare non potest. Nihil enim vetat secūdum August. 3. de Trinit. quin arte dæmonum vtenium naturalibus causis veri naturæ effectus ingeneretur. ¶ Ad secundum verò respondetur, q̄ etiam si emptor vltro neus emat, incumbit nihilo min⁹ veditori rem eaten⁹ patefacere, quaten⁹ neq; damni sit causa neq; periculi. Nō quidem per præconem, quod Cicero irridet, sed tamen priuatiū inter se & emptorem. Alioqui non satis ei permittit iudicium rei, quam nisi per suam relationem cognoscere nequit. Secus dū vitia sunt manifesta. ¶ Ad tertium deniq; respondetur non eandem extare rationem de rerum vitio & de superuenturis mercibus. Rei enim valor æstimatur secūdum id quod in præsentia est: & ideo per vitium rei decrefcit. Qua vitio, ratione detegendum est. Merces verò post venturæ nihil reddunt viliorē æstimationem rei præsentis. Et ideo venditor non tenetur reuelare quid in futurū expectetur. Historia est Thales Milesij, quam J. Polit. cap. 7. Arist. enarrat. Philosophus enim ille, cum ei cœt opprobrium obijceretur, philosophiam pauperes suos alumnos efficere: & ipse per Astrologiā obuarum vbertatem, prospexisset, collecta exigua pecunia credito emit in hyeme sub confuso quantum quisq; collecturus esset olei, arhasq; dedit: postea verò, tum ingentissima copia proueniente, tum q̄ solus ipse esset venditor, amplissimam confecit pecuniam. Nimirum ostendens facile esse philosophis ditari: sed tamē sapientis esse diuitias despectui habere. Simile legitur de Ioseph, Gene. 41. qui diuinitus edoctus futura vbertatis annorum septem, quos subsequitūra erat, aliorum sterilitas, vili prius emendo, & post ea vendendo Pharaone ditauit. Exemplum est præterea Ciceronis lib. 3. de Officijs Alexandri nō mercatoris, vt nunc cum Rhodum annōnæ caritate laborantem frumentum numerum aduersisset, sciens se alios mercato

Secunda ratio.

Responsio.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

Historia Thales Milesij Aristot.

Gene. 41.

Ciceronis exemplum.

Ad primum argumentū.

res secuturos, teneretur ciues præmonere: an verò tacitus posset pretio tunc currenti dinendere. Antipater enim aiebat, Diogenes verò negabat. Cuius nos in præsentia sententiam cum S. Thoma amplectimur: sic tamen attemperatam, quòd cumulatioris esset virtutis si quidpiam pretij venditor ille subtraheret. ¶ De quarto articulo S. Thom. quaestionis. 77. post illa quæ quaestione proxima de negatione disseruimus, nihil nobis dicendum superest.

QVAESTIO QVARTA,

De emptione credito pretio.

ARTICVLVS. I.

Vtrum liceat rem carius vendere expectata quam numerata pecunia.

DOST generales emptionis ac venditionis leges quaritur in particulari, vtrum ratione crediti pretij liceat rem carius vendere. Et arguitur à parte affirmatiua. Pretium iustum rei secundum prudentum iudicium debet estimari, & secundum commune forum: duodecim autem nummi absentes, scilicet in futuro soluendi, non plus valent quam decem praesentes: ergo res quæ vendi potest praesenti pecunia decem, iuste potest credito vendi duodecim. ¶ Secundò. Venditor potest se indemnem seruire: quapropter D. Tho. 2. 2. q. 77. ar. 1. asseruare non est veritus, posse venditorem pretio damnum adhibere quod patitur. Porro verò ex dilata pretij solutione venditor multa subiit incommoda: ut pote lucri cessantis: secundò periculum ipsius capitalis, quod sibi fortè nunquam soluetur: & tertio periculum dispendiorum atq; expensarum quas fortasse antequam pretium recuperet facturus est: isti autem periculorum metus pretio sunt aestimabiles: ergo potest horum gratia auctiori pretio vendere. ¶ Pari passu contrarium currit argumentum

de emptore, qui ratione anticipata solutionis videtur iure posse minori pretio emere. Nam anticipata solutio pluris aestimatur, quam eadem prolata: & similia pericula subiit emptor antequam mercium compos fiat. ¶ Tertio denique arguitur. Sunt aliqua merces reipublicæ necessariae quæ nisi expectato pretio distrahi nequeunt, quod ex mercibus ipsis conficiendum est: ergo iustum ipsarum pretium est, non illud quod in praesenti, cæterum illud quod in futuro soluendum est. Suntq; alia econuerso quæ venditari nequeunt nisi anticipata solutione: ergo iustum pretium erit, non illud quod cum merces traduntur valent, sed quod anticipato tempore soluitur. Exempli prioris membri patet in maritimis mercibus: quæ nisi in magna copia aduehi non possunt. Enimverò cum totum nauis onus, si illa quæ plurimum contingunt species, vendi simul nequeat praesenti pecunia: sed expectandum sit tempus quo emptores eadem valeant merces minutius distrahere, iustum pretium erit quod in futurum promittitur: quanuis maius illo sit, quod statim numeraretur. Exemplum secundi membri profertur in lanarum mercatu. Nam cum, ut plurimum accidit, pastores nequeant pastum gregum redimere nisi lanarum pretium sibi anticipetur, apparet illud esse iustum quod anticipatur: licet minus sit quam quod dum traduntur valent. ¶ In contrarium est quòd pretium, ut quaestione secunda dicebamus, & habetur. I. in lege quarta, ad leg. Falcid. res secundum rei veritatem: hoc est secundum praesens pretium aestimandæ sunt. Verba sunt legis. Et idem colligitur ex subsequenti lege, Pretia.

Solutio quaestionis praesentis patula est: quippe quæ ex superioribus liquido colligitur. Respondetur inquam vnica negatiua conclusione. Nullatenus ratione crediti prorogatiq; pretij licet rem carius vendere quam in praesenti valet. Carius, scilicet ultra latitudinem iusti pretij. Nam infra illam iam supra dictum est id licite augeri posse. Conclusionem primò probat argumentum proximè insinuatam: quia neque rem pluris vendere licet quam valet, neq; plus valet quam est pretium in praesenti currens. Et ratio naturalis est, quòd pretij cuiusque rei, eius existentiam comitatur, ut tanti aestimetur quanti est quando

Argumentu. 3.

Conclusio negatiua.

Prima ratio pro conclusione.

Primum argumentum partis affirmatiuae.

Argumentu. 2.

do existit : nam tunc est hominibus vsui. ¶ Secundo id patet per regulam quæst. prima constitutam. Nempè quod ad perpendendum contractum an sit vsurarius, explorandum est an mutui quidpiam implicet, cuius ratione pretium recipiatur. Hoc enim in huiusmodi venditionibus reperias. Perinde quippe est rem, decem valentem, credito vendere duodecim, ac si decem statim connumerata emptori mutuo dares sub duorum foenore. Probatio est sancti Thomæ. 2. 2. quæst. 78. articulo. 2. ad. 7. Ex quo fit, vt quæst. 2. dicebamus, neutiquam posse venditorem sibi prætexere quod tanti sibi merces stent: neque aliter posse sumptos quos fecerat rescire, quam si credito vendat: quoniam negotiatio eiusmodi fortuitis euentibus subdita est. Quare in dissolutione nundinarum mercium pretia decrescunt, non potest mercator vendere credito quanti præsentis nummo vendidisset in emptorum seruire: quia res iam tunc minoris æstimatur. Et eadem conclusio emptores pari iure comprehendit: nempè quibus ratione anticipatæ solutionis fas non est vilius emere. Nam pretium legitimum est quo merces tunc æstimantur quando traduntur: & ideo si minoris emunt, contractus reducitur ad vsurarium mutuum: videlicet quod pecuniam venditoribus mutuam, auctuariam mercibus soluendam.

AT quia de conclusione nulla esse potest dubitatio, ad argumentorum solutionem descendamus. Et primum quidem tenuissimi momenti est. Negatur enim quod duodecim in futuro soluendi nummi secundum se non plus valeant quam decem præsentis: imò duodecim absentes idem valent atque præsentis. Et licet accidentarie in negotiature ratione industriae possint decem augeri vsque ad duodecim: tamen inde non crescit rei pretium, quod secundum eius naturam æstimatur præcisè decem. ¶ De alio verò membro, puta de lucro cessante, Richard. & Caietan. & quibus eorum probatur opinio, perinde censent atque de mutuo. Nempè quod licet mercatori pretium ob lucrum cessans augetur. Nam eadem est vtriusque ratio. Ego verò ægerimè in hanc sententiam trahi possum: eo sanè argumento ductus quod neque lucrum ei cessat, qui vendere non cogitur, neque vllus absque vi & fraude cogitur:

qui verò tantum rogatu vendit, vltro vendit. Quare neque Panormitan. cap. Ad nostram. de emption. & vendition. neque antiquorum vllus huiusmodi exceptionem approbat, sed simpliciter vsuræ reos faciunt quotquot credito carius vendunt quam numerato. Et Anton. 2. parte, titulo primo, cap. 8. §. 2. intrepidè negat ratione lucri cessantis licere cumulatius pretium exigere. Et revera ex isto capite lucri cessantis frequentiores crebrescent vsuræ in mercatura, quam in mutuo. Quare licet neque modò vsque ad eò asseueranter hanc refutare audeam opinionem, sed permanserim vt supra in mea formidine: tamen argumenta contrariæ opinionis non sunt tanti ponderis quam eius patroni putant. Quare ad auctoritatem Sancti Thomæ quam Richardus pro simili adducit, idem quod supra respondemus. Nempè aliud esse damnum emergens quod venditor patitur, quodque ideo vendibile est: aliud verò lucrum cessans, quod vera, nisi inuito non cessat. ¶ Multò verò improbabilius est quod quosdam Neotericos valde miror defendere. Nempè quod ratione periculi, cui venditor suas exponit merces, dum pretium in tempus credit, ius habeat carius vendendi. Conrad. quidem quæstione citata. 59. vbi hanc edisserit materiam, concedere hoc recusat: sed tamen iunior Metina, quæst. 38. de Restitutione, nescio quem imitatus, id audenter affirmat. At verò cum res vsuraria, Ethnico etiam Aristotele teste, tam sit odiosa ac perniciofa, nemo deberet eius occasiones offerre, nisi vbi patentissima ratio id euinceret. Porro autem in hac opinione, nulla, vel probabilis existit. Primum ergo omnium in contrarium arguit Conrad. nullam aut vix vllam esse huiusmodi venditionem in futuro soluendam, quæ non alicui subdatur periculo. Quocirca semper liceret aliquid vltra formam recipere. Sed tuebuntur se contrarij aucthores dicentes, non id opinari in qualicumque periculo, sed vbi est legitimum. Nempè quando mutuatarius vel pauper est, vel fraudulentus, vel quauis alia ratione male fidus: tunc quippe aiunt posse debitorem metum periculi pretio vendere. ¶ Secundum eius argumentum non est multò maioris efficaciz. Arguit quippe quod tunc non solum capitale, verum & illud quoque metus pretium periculo subest. Quare ratione illius liceret aliud recipere pretium. Verum

D. Thomas.

Ad primum

Richardus.
Caietanus.Solutio au-
thoris.

Panormita.

Antonius.

Metina.

Prima ratio
in præfatam
opinionem.Argumentū
2. ad idem.

tamen responderent aduersarij expectatione auctarij illius vltra sortem recipiendi, omnem compensari metum. ¶ Aliter ergo sic vrgentiùs reprobatur opinio. In primis mercator non vendit inuitus. Si ergo videt suas merces non tutò distrahi, non vendat credito, vel aliam accipiat cautionem. Cur ergo poterit metum illum vendere? ¶ Secundò arguitur: Venditor ille, vel fac esse mutuatore, nullum patitur emergens damnum, neque iacturam facit cessantis lucri, neque dispendium aut sumptus in recipiendo pretio. Hæc enim omnia cessare supponimus, quandoquidem de solo metu disceptamus: quo ergo iure poterit metus ille pretio vendi? Sed ais, quia est pretio æstimabilis. Fateor quidem: quoniam mallet homo alicuius pecuniæ dispendium facere quàm tali anxiani metu. Sed tamen non inde sequitur quòd sit illa ratione vendibilis: tum quòd venditor suapte sponte in illù se emergit: tum præcipuè quòd emptor non tenetur aliter leuare illum tali metu quàm soluendo mercis pretium: cui idcirco dum soluit, satisfacit. Et elucidatur etiamnum argumenti vis, si initio non fuisset facta timoris mentio, venditor tamen fuisset ob periculum vehementer metu vexatus: postea dum emptor soluit, nihil posset vltra sortem venditor recipere ratione præteriti metus ac periculi: ergo neq; in initio potuit in pactum duci. Profectò si vera esset talis opinio, conditio vendentis, puta si esset nimirum auarus ac perinde meticulosus, causa esset legitima recipiendi maius pretium. ¶ Perpendamus ergo argumenta quibus isti audent hæc perhibere vsurarum ansas. Primum est hoc: fideiussor (vt supra dictum est) pro obligatione illa qua astringitur alienum debitum soluere, potest pretium recipere: ergo licet venditori hæc verbis cum emptore pacisci: Quod fideiussori præbitur^o es, mihi exhibe, & ego subibo periculum: nulla enim apparet discriminis ratio. Nam etiam fideiussor in virtute videtur debitori mutuari: dum pro eo soluit. Respondetur latissimam esse discrepantiam: quoniam fideiussor non pro eo quòd mutuat, cum contingere possit vt nunquam pro debitore soluat: sed quia obligatur soluere, illà potest obligationem vendere: mutuator verò verè mutuat: quod ideo gratis tenetur facere. Et miror istos non esse sui memores. Cum enim fateantur, non quidem pro mutuo, sed tamen pro obligatione

mutuandi licere pretium recipere, similinè tercapedine deberent perspicere fideiussorem posse recipere pretium pro obligatione soluendi, seu mutuandi: non tamen mutuatores pro mutuo. Tametsi vterq; in eodem versetur periculo. ¶ Et pari modo recutitur secundum eorum argumentum de illo qui per contractum assicuracionis in se suscipit periculum alienarum mercium: iste enim nihil mutuat, sed pro illa obligatione soluendi merces si perierint, recipit pretium: sicuti ille qui per contractum societatis exponit periculo æs suum, non recipit lucrum propter periculum, sed propter negotiationem. Hic enim suam pecuniam non mutuat, sed negotiationi exponit: & ideo recipit eius lucrum. Quare ex istis nullum sumitur argumentum ad mutuantes: quippe qui mutuando gratis debet transferre in alterum dominiù: ea solummodò obligatione vt tantundem recipiat. Atq; hoc maximè cõfirmatur: quoniam mutuator non obligatur pecuniam suam perdere, sicut assicurator: vel qui facit societatem, si merces pereant: siquidem mutuarius semper est obligatus soluere: quare tale periculum non est alio pretio dignum, quàm vt mutuarius mutuum persoluat. ¶ Arguitur tertio. Qui equum suum homini locare à quo grauius timeret nè nimia eum fatigatione diuexaret, vel forsitan alio modo occideret, posset cum illo de pretio conuenire: vt si equus periclitaretur, sibi periret: ergo eodem modo in mutuata pecunia. Sed vides quàm nulla sit similitudo. In locatione enim equi non transfertur dominium: & ideo potest verus dominus de periculo rei suæ pacisci. Qui verò vendit aut inmutuat, transfert in alterum dominium: qui cum teneatur totum soluere, non est alio pretio grauandus ratione creditoris metus. ¶ Superest autem respondere vtrùm liceat venditori ratione impensarum quas probabiliter se timet antequàm pretium recipiat facturum aliquid vltra sortem in pactum ducere. Idem enim citatus author bifariam hanc licentiam concedit: scilicet quòd licet inter contrahentes de cõiecturalibus expensis conuentionem facere. Secundò quòd ratione anxietatis quam passurus est timore litis & laborum, potest etiã aliquid recipere. Hoc autem secundum iam satis repulsum est. Solus quippe metus & periculù absq; vllò labore & dispendio nullum ius tribuit aliquid eius gratia recipiendi.

At

*Prima ratio
auctoris.**Secunda ratio.**Argument. 2.**Responsio.**Argument. 3.**Solutio.**Questio 4.
tera.**Primum argumentum.**Solutio.*

Solutio. At quantum ad expensas res attinet, non est dubium quin quicquid creditor in recipiendo debito dispendit, possit à debitore exigere. Attamen multò est tutius dum hominis vafricitè & infidelitatè times, nil ei mutua-re nec credito vendere: vel dum mutuas, expectare solutionis terminum, an fortè sine vllò dispendio fiat. Nam expensarum anticipatè conventiones vix vsuræ suspitione vacant. Nihilò secius vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expensæ: nempe dum tuus debitor à tua vrbe loco distat: nulla est iniquitas de expensis & laboribus pactum cum illo inire, constitutumque pretiù recipere, etiam si nullos sit postea facturus. Nam etiam si esses plura expensurus, non posses amplius recipere, quàm fuit conuentione firmatum. ¶ De materia tertij argumenti variè etiam inter Doctores opinatur. Ab vna enim parte representatur vsuraria mutuatio, sed ex altera apparet emptio iusta. Et quia casus est confusus, decisus necessarius est. Igitur oculatiùs perspecta, arbitror sub distinctione respondendum. Quando enim debitum nulli esset prorsus subiectum periculo, sed absque vllò sumptu & labore certissimè speraret solvendum, neutiquàm liceret tale debitum minoris emere: quantum longum esset tempus expectandum: Esset quippe non solum palliatum, verum & detectum scænebre mutuum. Quoniam ratione dilationis temporis plus accipere quàm tribuas, vsura est. Neque refert quod creditori actionem videnti commodiora sint nunc decem quàm post annum duodecim. Non inquam hoc cõpurgaret ementè: quoniam non emptio sed certè mutuatio est. Quando verò solutio in periculo versaretur, nihil dubito quin liceret viliori pretio emere, quàm est totù debitù: vtpote dum militi stipendiũ regiũ debet, quod creditor timet aut non totũ, aut nõ sine magno negotio & molestia, aut non sine expensis se recepturum, potest quisq; tale debitum ab illo minoris emere. Quisq; inquã, absq; vi & fraude. Nã si quis regi à thesauris est, & qd' soluere debet minoris redimeret, vis esset. Exẽplũ asseri nostri est, si debitor in paupericem lapsus esset vel fugisset, &c. Illic enim nulla est ratio mutui, neq; in forma neq; in virtute: sed est emptio illi actionis: quæ re vera nõ tantũ valet, vt quidã putant, quanta est pecunia quæ debetur. Imò est sicuti emere fata, & emere actionem quæ ex lite pendet. Quod est emere

re rem in spe. ¶ Argumentum autem quod *Replica con-*
 è regione militare putaretur, est quòd tunc *tra solutionẽ*
 videretur debitor ipse felicitè suum ipsũ de-
 bitum minori pretio posse redimere. Nam
 quod alteri licet, cur non idem sibi licebit?
 Quòd autem illi non liceat, per id liquet qd
 qui non quantum debet soluit, æquitatem
 iustitiæ minimè seruat. Respondetur ergo, *Responsio.*
 argumentum nulla similitudine pugnare:
 quoniam debitor ratione præcedentis con-
 tractus totam summam debet; tertius verò
 quia nihil debebat, iustè emere potest actio-
 nem illam quanti valet. ¶ Sed oritur hinc *Argumentũ*
 argumentum aduersus id quod à nobis nu- *alterum.*
 perimè decisum est. Argumentum autem
 est hoc: Duodecim sub periculo non plus
 valent, quàm decem certã: quandoquidem
 actio illa decẽ iustè emitur: ergo qui numera-
 ta pecunia posset rem vendere decem num-
 mis; poterit eandem credito vendere tunc
 duodecim, dum probabile periculum solu-
 tionis imminet. Respondetur aliud esse tunc *Solutio.*
 emere quæ periculo subiaceret: aliud verò mu-
 tuare seu credito vèdere sub periculo. Nam
 qui mutuat aut credito vendit, cum nullam
 patiatur vim aut fraudem: quia ratione pro-
 rogatæ solutionis nihil posset recipere, vel
 cautionem capiat, vel non mutuet cum peri-
 culo. Quare si gratis vult illud subire, sibi
 imputet. ¶ Quartum demum capitale ar-
 gumentum diu me certè multumq; ancipi-
 tem tenuit. Nam secundum regulam vniuer-
 salem ac regiam, iustum rerum pretium est
 illud, quòd receptis mercibus in promptu
 soluitur. Verum tamen non mihi videor ne *Solutio quar-*
 gare posse quin in tali casu legitima fiat ex- *ti argumẽti.*
 ceptio regulæ, vt iustum pretium nõ sit, nisi
 quod in futurum expectatur. Merces enim
 quæ peregrè, & potissimè quæ maritimis pe-
 riculis traducuntur, nequeunt nisi in tanta
 copia traduci, quanta simul vendi non po-
 test numerata pecunia. Dixerim, nequeunt,
 si illa quæ plurimùm contingunt confide-
 res. Secundum quam cõsiderationem de le-
 gibus censendum est. Quam ob causam qui
 naues eiusmodi mercibus onerant, necesse
 est vt partim credito cõmentent. Ob idque &
 sperare eis licet etiam in portu alijs mercato-
 ribus eo simul pretio vendere, quod ex ipsis
 minutatim venditis conficiendum est. Ve-
 runtamen per hanc cõcessionem nullam co-
 gitamus porrigere mercatoribus ansam, qui
 in ciuitatibus merces distrahunt: quoniam
 tota ratio contractum excusans, est necessari-

tas vendendi & emendi tam amplam mercium copiam quæ nequit numerata pecunia vendi: ob idque venditur illis qui pretium inde sunt collecturi. Citra hanc autem necessitatem debent res æstimari pretio præsentis. Quapropter peculiari mercatores in nundinis sibi videant quomodo emant: porro intelligentes non posse reuendere nisi pretio præsentis. Nam nulla inde sumitur excusatio quæ empturi ciues non semper habeant pecuniam præsentem. Hoc enim esset illos cogere propter necessitatem emere ad vsuras.

¶ De secundo etiam membro quarti argumenti nihil est mirum si prudentissimus quisque ambigat. Nam verè lanarum mercatus qui anticipata fit solutione, effigiem præ se fert vsurarum: cum vilius illa ratione emantur. Attamen neque eiusmodi emptiones vsurias prorsus arbitror, si modò fraus absit. Nempe dum non anticipetur solutio nisi duos aut tres menses quando solet fieri herbarum solutio: aut plurimum intra eundem annum fiat quo sunt lanæ recipiendæ. Nam si anticipetur in alterum annum vtratione tam longè dilationis minoris emas, manifestaria vsura est. Ratio quæ me in hac cogit sententiam est quòd merces ipsæ natura sua hoc exigunt. Nempe quòd sumptus pacendi tam numerosos greges eorum domni ferre nequeunt, nisi ex ipsa nutrienda lana præsens sibi subsidium communiunt. Accedit quòd forma huiusmodi fori adeo iam more & vsu percrebuit, vt ipsi etiam pastores in quos grauamen inclinat, renuant aliter vendere. Et fortè in marino piscatu idem permittitur anticipatum pretium: non solum propter sumptus pauperum piscatorum, verum & propterea quòd piscatura seruari nequiret nisi emptores paratissimi essent iactum antea emptum recipere. Haud tamen inde exemplum ad alia minora deducitur, vt liceat ab agricola anticipata pecunia grana minoris emere. Nam accidentarium est quòd agricola ea sit paupertate, vt exiguos illos sumptus ferre nequeat: qua ratione cogitur ad vsuram mutuum quaritare. Parque iudicium est de alijs huiusmodi: nimirum quando necessitas personæ in causa est intempestiue vendendi. Etenim in lanis non tam accidentaria personarum necessitas inest, quam rei ipsius natia.

ARTICVLVS. II.

Vtrum liceat re credito carius quam præsentis pretio vendere, quando rei dominus non erat tunc venditurus.

Amet si regula generalis sit quam superiori articulo constitutam reliquimus, restat nihilo minus explorare an vlla admittat exceptionem: videlicet vtrum quando merces vendendæ non erant, vsq; ad tempus quod plus valituras sperabatur, carius licitum sit eas distrahere quam

præsentis numismate. Et arguitur à parte negatiua ex regula supra constituta: nempe quod rei pretium æstimandum sit secundum præsentem valorem: vt habetur. l. in lege. 4. ad l. falcid. ¶ Secundo arguitur. Si liceret carius tunc vendere, id maxime permetteretur ratione lucris cessantis, quod speratur ex pretij augmento: dictum est autem secundum sententiam nobis probatam, nemini propriè cessare lucrum, præter eum qui vim aut fraudem patitur: qui ergo suapte sponte vendit non potest de lucro cessante agere, atque adeo neque illa ratione carius vendere.

¶ Tertio. Si illa ratione carius liceret vendere, sequeretur quòd econuerso liceret rem emere cum pacto vt integra seruaretur quoad usque vel maioris æstimaretur, vel fructus ferret. Verbi gratia, liceret oues ante facturam pacto emere, vt venditor periculo suo eas custodiret, quousq; foetus suos æderent, a seumq; & lanam ferrent. Consequentia probatur: Nam si venditor potest futurum pretium quo in posterum valituræ sunt res ex nunc tutum facere, pari iure poterit emptor tutos quoque reddere fructus rei emptæ quos emit. Consequens tamen est falsum. Nam res lege non pereunt nisi domino. Vnde cum primum quis rerum acquirit dominium, sibi periclitantur, vt colligitur. l. incendium. C. si cert. petat. & l. pignus. C. de pignora. actio. ¶ In contrarium est cap. Nauiganti. de vsuris.

Articulus hic intellectum exposcit dicti capituli, Nauiganti. & cap. In ciuitate. de vsuris. Et quidem in cap. Nauiganti. tria sunt membra. In primo condemnatur vsuræ contractus quo quis nauiganti vel eunti ad nundinas pecuniam mutuatur periculum capitalis subiens, vt aliquid sibi vltra sortem repen-

Primum arguentium.

Secundum.

Tertium.

Cap. nauiganti. & cap. in ciuitate. de vsuris.

De lanarum anticipata solutione.

De piscatu marino.

pendatur: quæ quidem condemnatio inter pretamento indiget, vt verum exhibeat intellectum. Nam vt. q. 6. in arti. de societate, decisuri sumus, nihil vsuræ cõmittit qui pecuniam suam in societatem mittit vt inde lucrum speret quod periculum ingreditur capitalis: nam hoc nõ est ratione mutui, sed quia sua pecunia negotiatur: qui autem nauiganti proprio periculo pecuniã cõmittit suam, non omninõ mutuatur: quandoquidẽ si pereat sibi perit: videtur ergo contractus ille immeritõ illic dãnari. ¶ Respondetur, propterea cõdemnari quod cum mutuatio gratia fieri debeat, non aliter mutuare q̃ mutuatarium ad contractum assecurationis vel societatis obligando, vsura est. Quod si cõtrã redarguas: Qui mutuare nõ tenet, potest id renuere vt alios cõtractõ sibi cõmodos faciat: Respondeat hoc verũ esse: atñ vi mutui nõ potest aliũ cogere q̃ fortẽ assecuratione nõ egebat. Nã fortẽ illic nullũ imminabat periculũ, sed fingebat. Quod patet ex illa cõpositione nauiganti, vel eũti ad nũdinas. Nã euntes ad nũdinas nulli subsunt periculo: & ideo fortẽ habebat sermo de nauigatione quæ extra omne fieret periculũ. Sed de hoc illic rursus.

¶ Ad quæstionem ergo præsentem duabus cõclusionibus respondetur. Prior est: Licitũ est merces anticipata solutione vilius mercari quàm præsentis foro vaneunt. Si tamẽ cõiectura est tempore quo tradendæ sunt plus minusve valituras. Vt si quis in hyeme triticum emit, quod vsq; ad messem nõ est recepturus, etsi tẽpore contractus modius quatuor vedatur solidis, iustẽ potest tribus emi, si creditur plus minusve in æstate valiturum. Iste est casus secundus dicti cap. Nauiganti.

Et ratio est, q̃ cum res propter vsum emanet, id quod nunc nõ venit in emptionis vsu, non debet æstimari præsentis pretio: sed illo quo valiturũ est, dum ei traditur. ¶ Sed arguit, rationem id tantũ euincere q̃ liceat tunc emere in definito pretio: hisce videlicet verbis, Emo ex te tot modios tritici eo pretio quo æstimabitur tempore mæssis: quod autem nunc liceat certũ taxare, effigiem habet vsuræ: nam fortẽ valebit plus: & tamẽ cap. Nauiganti. de taxato pretio loquitur.

¶ Respondetur quod quando res in dubio versatur potest prudentia ac perinde conuentione definiiri. Quapropter iustitia huius cõtractus non in anticipata solutione fundatur: alioqui vsuram saperet: sed in cõiecturali æstimacione rei dubiæ. Ex quo fit vt

etiam dum solutio non anticiparetur, firma retur tamen sic contractus ac vt vtrinq; resultaret obligatio, equus esset ac probus. Quemadmodum si quis datis arhis statoq; pretio indefinitẽ emeret quantum olei vel vini est prouenturum: vt Aristot. de Thalete (quod supra meminimus) retulit, nullam committeret vsuram: licet multo plus sperato proueniret: neque venditor teneretur restituere, etiam si totum periret. ¶ Posterior conclusio. Qui suas non erat merces venditurus vsque ad tempus quo pretium auctum iri coniecturatur, potest pluri vendere quàm tempore venditionis valet, expensis deductis, laborib; ac periculis: & casu, quo, vt supra adnotatum est, scilicet rogatus vendat: vt qui vsque mensem Maiũ seruaturus erat granum suum, poterit sub Natalem Domini carius quàm tunc valet diuendere. Hic enim est casus tertius eiusdem cap. Nauiganti. Et ratio conclusionis superiori germana est: quoniam tunc non debet æstimari pretium secundum præsens, sed secundum tempus quo suas erat merces distraetur. Aliàs pateretur emergens damnum, à quo, vt supra dictum est, potest se iure venditor seruare incolumẽ. Quare nõ solum indefinitẽ vendere potest eo pretio quo mense Maii valituræ sint, verũ definitũ constituiq; pretium certum potest. Nam res dubia potest, vt modo dicebamus, per prudentiam terminari. ¶ Non est autẽ cur, yti in superiori casu, scilicet vtrũ liceat sic etiã carius vendere præsentis nummo. Quoniã qui sic emeret, metis vtriusq; pecuniæ egeret. Ecq; enim numerata pecunia, quas res vilius potest, cariẽ emat? Attamen si venditor emptorẽ nõ decipiat, sed ille velit tantũ dare, quanto ipse futuro tempore venditurus erat; genere suo non est vsuraria. ¶ At verò restat circa cap. In ciuitate. nõ paruum dubium. Arguitur inquam q̃ nõ illi modò qui seruaturus erat merces, fas sit pretiosius vendere, verũ & illi quoq; qui non erat seruaturus, si modò pretio credito vendat. Enimverò cap. In ciuitate. nulla cõditionis illius mentio fit, etsẽtne venditor seruaturus, necne. Sed absolutẽ respondetur quod seu piper seu cinnamomũ quod præsentis pecunia quinque venditur libris, citra peccatum potest vãnũdari sex: dum modò credatur solutionis tẽpore plus minusve valiturum. Caiet. hac commotus autoritate 2.2. q. 78. articulo. distinguit de huiusmodi contractu. Ait inquam solutionis dilationẽ bifariam

Postrema cõclusio.

Ratio cõclusio.

Argumentũ

Casus solutio

Dubitatio
circa primũ
mẽbrũ cap.
nauiganti.

Prima cõclusio.

Ratio cõclusio.

Obiectio.

Responsio.

bifariam posse considerare. Vno modo per se vt actionem ab emptione separatam: puta si contractus venditionis non simpliciter consideretur, sed tanquam mutuum habes annexum. Itaque venditio perfectè nunc absoluitur, sed quia expectatur solutio, ratione taciti mutui aliquid extorquetur. Et hoc, inquit, illicitum est, atque vsurarium. Secundo modo potest eadem dilata solutio considerari, non quidem per se, at tanquam pars venditionis, quæ nondum fuit completa: sed inchoata, & in futurum pendens. Et tunc, inquit, aliquid insuper recipere, quam fit præsens pretium, si res creditur plus valitura, non est vsura: quoniam venditio tunc censetur perfici quando fit solutio. Ob idq; ait ineptè exponi cap. in ciuitate. per alterum, Nauiganti. cum sint duo diuersi casus.

¶ Veruntamen contra hanc opinionem est argumentum, quod hæc Caietana distinctio abstrusior est quam vt facile possit intelligi. Cōtractus enim, vt supra citatū est. l. Labeo. ff. de verb. significat: est vltro citroque obligatio: ergo tunc contractus emptionis absolutus est & perfectus, quando venditor vel tradit vel tradere obligatur merces, atq; emptor vel soluit vel soluere obligatur pretium. Quo fit vt expectata solutio nihil vetet quo minus contractus perfectus sit. Quare ex illo capite nihil vltra præsens pretium recipi potest. ¶ Secundo. Venditionis forma quæ credito fit vnā est semper: scilicet vè do tibi hanc rem pretio tali tempore soluendo: nulla ergo restat discriminis ratio, vt dicatur aliquando contractus inchoatus & non perfectus, aliquando verò perfectus & includens mutuum. Imò semper includit mutuum, puta expectationem solutionis. ¶ Tertio. Si venditor non erat seruaturus merces, nil ei refert quantum sit valitura, atq; adeo nec damnum illi emergit, nec lucrum cessat: quare ratione illius nihil nisi pretium, quod in præsentem currit, percipere potest. ¶ Ob idq; profectò multò est tutior solutio, quod capitulum, Nauiganti. glossa. fit capituli, In ciuitate. scilicet quod nunquam liceat credito carius vendere, nisi quando seruanda erant merces. Nam licet capitulum Nauiganti. fuerit Gregorij Noni, & capitulum In ciuitate. Alexandri Tertij, explicuit nihilo minus Gregorius Alexandri mentem. Nihilo fecius nõ est prorsus Caieta. opinio improbabilis: præsertim si venditio fiat in deserto pretio. Enimvero si qui tempore Natipitatis grano abund

dat, rogatur credito vendere, quantum non esset seruaturus, potest venditionem renuere: & dare quasi mutuum decem modios recipiendos mense Maio, vel pretium quo tunc venierit. Veruntamen si est ceu mutuum, non potest emptorē cogere, vt mense Maio & non antè soluat. Atq; hac tunc ratione dicetur imperfectus contractus, quod non est taxatum pretium, sed in futurum pendens. An verò taxari possit dubium pretium auctiore æstimatione quam in præsentem foro currit, porro concedere illi nõ auferem, qui non esset seruaturus. Et ideo bene admoneatur eodem cap. quod licet ex forma contractus, non sit vsura: quia effigiem habet venditionis, tamen suspectus contractus est: ac perinde plebi interdicendus.

¶ Primum igitur argumentum iam solutum est. Regula namq; docens iustum pretium esse quod in præsentem foro currit, intelligit si tunc merces emptori tradantur. Nā aliās non sunt æstimandæ nisi tempore quo in emptoris vsu veniunt. ¶ Secundum autem valentius pugnat: nimirum dum quærit qua ratione qui seruaturus erat, pretiosius vendere potest: Nam si ratione id lucri cessantis, iam supra probabilius arbitrati sumus non cessare lucrum nisi inuito. Respondere ergo primò possumus q; potest recipere ratione dāni emergētis. Quod quidē etiā spontaneus venditor quando ob eomodū ementis vendit, potest, vt supra decisum est, in pactū ducere. Si autem huic responsò non acquiescas, eò quod videtur lucrum cessans, respondetur secundò euidentius, quod lucrum cessare dupliciter vsu venit. Vno modo quando res quæ alteri traditur, non plus per se valet, sed solū ratione negotiationis industriæ: qualis est pecunia. Et tunc censebā ego eum qui vltro à se alienat mutuatō, non posse lucrum recipere: quia proprie non impeditur, vt supra expositum est. Secundo contingit quod res ipsa quæ traditur, non modò ratione industriæ, verum suapte natura per se ipsa plus est valitura. Huiusmodi ergo res, licet quis sponte sua vendat, si rogatus facit, carius vendere potest, ob illum, qui speratur, valorem: expensis tamen ac laboribus, vt dictum est, inde subductis. ¶ Tertio argumento dubitatio submouetur de quodam vsitato contractu emptionis non satis tuto. Sunt enim qui miseris rusticis mutuate renuentes, mille innectant fraudes. Primum iumenta ab

Ad primum argumentū.

Ad secundū.

Ad tertium.

Ratio in Ca.

Secunda ratio.

Tertia.

Ad primum.

Solutio tutior.

Caiet. opinio non probabilis.

ab illis emunt, quæ non habent eademq; fi-
cæ eisdem locant. Nempe consignant rustico
viginti aureos, ceu pretium bouum quos
ille non habet, obligando illum vt saluos ac
rutos locatosq; custodiat, soluatq; mēstruū
locationis pretium. Hæc enim vsura est. Ni-
mirum cum in fine anni redhibentur iidem
viginti aurei: vt pote seruati boues, adiectoq;
insuper pretio dictæ locationis. Secundò, est
qui in autūno mille, verbi gratia, oues emit,
obligatis venditoribus vt vsque ad Maium
eandem saluas custodiant. Nempe vt ipsorū
periculo pereant. Et postquam totam foetu-
ram percipit, reuendit eisdem eandem eodē
pretio. In quo contractu multæ latēt iniqui-
tates. Primum enim si agricolæ obligantur
vt iterum eodem pretio emant, manifestaria
vsura est. Nam cum teneantur eandem pec-
uniam remeteri, mutuum est: cui augetur
pretium agnorum, casei, & yellerum. Rursus
obligare illōs vt illæsum seruent gregem, pal-
liatio vsuræ est: nam grex ipsis eumentibus,
tanq̄ veris dominis periclitari debet: quod
quidem periculū si venditores suscipiant, iu-
sta pecunia esset pro quātitate periculi æsti-
mandum: cum tamē neq; pro periculo, neq;
pro custodia recipiāt nisi perteneat fortē sti-
pendium. Negatur ergo argumenti conse-
quentia. Videlicet quòd si potest venditor
qui merces erat seruaturus, immunē se à da-
mino seruare, possit etiam emptor venditorē
arctare, vt merces seruet: nam cum primum
emit, suo sunt periculo peritura.

QVAESTIO QVINTA, De Censibus.

ARTICVLVS. I.

*Vtrum censuum emptio ac venditio
sit vsuraria.*

Postrema quaestione de
emptioe & venditio-
ne, quæ huius libri quin-
tum habet locū, interro-
gatur de censibus: quo-
rum contractus latissi-
mè in republica perece-
ruit. Est ergo articulus primus, vtrum hu-
iusmodi contractus emendi vendendiq; cen-
sus, sit vsurarius. Et arguitur à parte affirma-

tua. Numisma, vt supra dictum est, non est *Primum ar-*
vendibile, sed tandē mutabile: & qui vsum *gumentum.*
eius seorsum vedit, vsurarius est. Nam vt ex
5. Polit. c. 6. citabamus, solum inuentū est vt *Aristo.*
sit pretium rerum, non vt ipsum vendatur;
qui autem censum emit, pecuniam emit vl-
tra sortem sibi augēdam: ergo vsurarius est.
Probatur minor. Qui dat, verbi gratia, mil-
le ducatos vt singulis mēsisbus aut annis cer-
tam pecuniam recipiat, nihil aliud emit q̄ il-
lam pecuniam, quæ sibi vltra sortē accrescit.
Nam si quotannis recipit centum, in decen-
nio recuperat iustam sortem. Quare si cen-
sus redimitur, eandem duplat: si verò non re-
dimitur, quicquid vltra recipit, sorti accumulat.
¶ Secundò arguitur. Hoc genus con-
tractus pallium est & clypeus omnium vsu-
rarum: ergo deberet longè à republica rele-
gari. Probatur antecedens. Quicumque gra-
tis mutare recusat hoc astu vitur vt saluo
capitali redimibiles census coemāt: quod
perinde est ac si sub fœnore mutaret. *Secundum.*
¶ Terriò arguitur. Si census possent in rem
aut rerum fructus institui, possent pariter &
in personam, etiam quæ bonis careret: nam
sicut res, fructosæ sunt, ita & operis suis per-
sona fructificat: consequens autem videtur
condemnare cap. 2. de pigno. vbi habetur q̄
liber homo pro debito non tenetur, si res de-
fuerint. ¶ In contrarium est argumentum
quòd annui reditus in bonis immobilibus
iure censentur: vt patet Clem. Exiuit. de ver.
signifi. §. cumq; annui. bona autem immobi-
lia vendi emiq; iuste possunt. *Tertium.*

Questio præsens pluribus fortè opinio-
nibus controuersa est inter Docto-
res quàm res exigit. Est enim plana. Igitur
vt à nomine rem auspicemur, census, vt lib.
3. sub titu. de tributis dicebamus, à censendo *Census à cen-*
ducitur: eò quòd, vt habetur. l. forma. ff. de cē *sensendo dist.*
sib. facultates ciuiū recensendæ sunt, vt pro
sua quisque tributum soluat. Inde tamen se-
cundò deriuatum est, vt peculiariter tribu-
tum significet, quod pro capite exigitur: nè-
pe dum princeps vult personarum capita ca-
talogo esse recensita: vt quantum sit eius
imperium sibi innotescat. De quo Christus
interrogatus fuit an liceret censum dari Cæ-
sari. Cuius utiq; superbiæ poenas dedit Da-
uid. Nempe quòd populum numerauit, vt
legit. 2. Reg. 24. Terriò & census facultas, &
substantia cuiusq; dicitur, & patrimonij esti-
matio. Refert enim Lilius libr. 1. q̄ Seruius *Lilius.*
Tullus

Tullus Romanorum rex census ciuium constituit. At verò in presentiarum nomine census nihil aliud censetur, quam pensio quam quis super suis bonis aut persona constituit. Aut, quò significantius dicamus, est ius percipiendi pensionem siue in fructibus, siue in pecunia, vel re aliqua utili. ¶ Est nihilo minus secundò adnotandum, quòd census bifariam constituitur. Vno modo vt sit reueruatiuus: alio modo vt sit consignatiuus. Reueruatiuus est quando quis vel rem suam alteri confert reueruato sibi iure quotannis recipiendi partem quampiam. De quo extat lex fin. C. de rer. permut. vbi quisq; permittitur mille alteri donare, reueruato sibi, siue annuo, siue mensiuo censu. Et de huiusmodi censu meminit glossa super cap. constitutus. de re ligi. domib. Condemnatur enim in eodem cap. quidam abbas qui pensionem quam debebat multis retrò annis non soluerat. Condemnatur inquam non vt ius prædij amitteret, de quo pensioem debet; sed vt pensionem persolueret. Et tamen si fuisset emphyteusis, prædij ipso expoliandus erat: vt patet. l. 2. C. de iur. emphyt. Ait ergo bene glossa, quòd emphyteusis hoc modo differt à censu; quòd quando quis in emphyteusis dat alteri prædium suum, quia nõ transfert dominium directum, sed tantum utile, si nõ soluitur pensio, prædium redit ad ipsum dominum. Sed quãdo bona sua alteri sub censuali pensione, quia transfert dominium rei in alterum, quantocunq; tempore cesset ille pensionem soluere, non perdit ius prædij, sed debet pensionem. Ille ergo dicitur census reueruatiuus. De quo tamen in presentiarum non fiet amplior mentio: eò quòd non est vsq; adeò in vsu. Alter ergo est census consignatiuus: vt dum quis retentis suis bonis eorumq; vsu consignat alteri certam pensionem, quam obligatur singulis mensibus aut annis soluere. Hunc autem censum quàm plurimis diuisionibus more suo partitur Conrad. q. 7. Nam ex parte fundamenti in quo constituitur, alter est realis: puta qui in rem instituitur: atq; alter personalis, qui constituitur in personam. Mox ex parte rei quæ recipitur, alter est fructuarius: vt potè dum recipiuntur grana vel alij fructus: & alter pecuniarius, vt cum recipitur pecunia. Atq; hic est more frequentior. Rursum alter certus, puta cum taxati sint fructus seu pecunia: & alter incertus, dum non definitur nisi quota, puta vt tertiam partem vel aliam fru-

ctum recipias. Deinde alter est perpetuus, & alter temporalis. Præterea alter pro certo annorum tempore, & alter pro incerto; puta pro tota vita: quem appellat vitalitium. Ac demum alter est redimibilis, atq; alter irredimibilis. De quorum ferme singulis peculiariter submouentur dubia: licet nõ nulla parui momenti. ¶ Respondetur ergo ad questionem quatuor conclusionibus. Prima est. Vnusquisque potest realem fructuariumq; vt aiunt, censum in sua bona constituere, dummodò sint libera. Quod dixerim, vt illa excluderem, quæ maioratus vinculo sunt adstricta. Conclusio hæc in genere receptissima est, neq; est qui de ea dubitet. Est namq; perquam manifestum posse quenque bona sua gratis donare ac vendere, & quocunq; alio contractu alienare: poterit ergo pari iure donare aut quotam aliquam suorum fructuum, aut certam partem: perpetuò se vinculo perstringendo, eandem, vel præfinito tempore, vel certè in perpetuum persolueri: hoc autem est censum constituere, puta consignare. ¶ At verò dubium est, an sicut potest sub donationis forma institui: sic etiam liceat per contractum venditionis. Enimuerò ex Theologent Henri. quolib. 1. q. 39. vbi in suam sententiam allègat alios: & ex iure consultis Innocen. super cap. In ciuitate. de vsu. & ibidem Ioann. Andr. & Salicet. super Aucten. ad hæc. C. de vsu. vbi pro se citat Gregor. Arim. distinguetes aiunt qd antiquos annuos redditus, puta qui iam fuerant antea constituti, siue in res siue in personam, potest quisque emere. Haud tamen vllus iure potest sic tales redditus emere vt tunc constituant. Exempli gratia: liberè quisque potest constituere super bona sua aut super suam personam censum, quem dono det alteri: & postquam constitutus est potest vnus tertius ab illo donatario emere. Pari modo tributa regia quæ super ciues instituta sunt potest vnusquilibet emere: quæ dicitur iurium emptio. Attamen quòd ego à te emam censum quem modò super te aut super bona tua constitutas, iniquum est. Et ratio, inquit, est, quòd in emptione debet distinguere pretium & merx: vt habetur. l. 1. de contrahen. emptio. quando autem iam census est constitutus, ipse habet rationem mercis: si verò nõ est constitutus, nulla est merx, sed nummi nummis emuntur. Vnde ait Ioann. Andre. se nescire excusare talem contractum. ¶ Veruntamen, salua Doctorum autoritate qui egregia

Bifaria censis constitutio.

Prima conclusio.

Dubium.

Hærici solutio.

Innocentius.

Ioann. Andr.

Salicetus.

Greg. Arim.

Varia censis diuisiones. Conradus.

Ratio proxima opinionis.

egregia meritò pollent, nemini debet in dubium venire quin sicut via donationis, ita & emptionis possit census constitui. Et fit hic

Secunda conclusio. Hohenfis. Primario pro conclu.

secunda conclusio: quam cæteri omnes tam Theologi, quam super eodẽ cap. in ciuitate: Iuris consulti, vt Hostiẽ. & reliqui, intrepidẽ consentunt. Nam cum quisque liber homo bona sua diuendere possit, planè fit consequens, vt possit quoque vendere eorum fructus vel eorum partẽ, obligando se vel quotam eorum vel certam partem soluere: ita vt alteri ius vendat exigendi à se eosdem fructus. Secundo: si potest tale ius gratis donare, cur non poterit dare genero in dotem, atque ad eodẽ cuiusque alteri, vel pro seruitio vel pro pretio? Tertio id confirmatur. Potest quisque superioris iussu & lege cogi, vt partẽ suorũ fructũ annuatim soluat: vt patet in decimarũ tributorũq; exactio: ergo poterit sua se spõte taxatò pretio ad eandem solutionem obligare. Quarto. Potest quisque (vt nuperrimè vtroque iure monstrauimus) rem suam alteri donare, ac perinde vendere retento sibi censu: ergo potest vice versa retento dominio censum vendere.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Syluester.

Tertia conclusio.

Caetanus. Probatio. 1.

Ancharan.

Secunda.

Tertia ratio

Quapropter vt Syluest. ait, verb. vsura. 2. §. 12. fallitur contraria opinio non dignoscens hinc mercem à pretio distinctam: nam sicuti dum emuntur redditus antea constituti, emitur ius illud: ita & dum nunc constituitur, ius idem ipsum habet rationem mercis. ¶ At quoniã de pecuniario aliquantulo maior reputatur dubitatio, adhibetur tertia conclusio. Iure etiã quisq; potest pecuniariũ censum super suis facultatib⁹ constitui: nõ solũ donationis forma, verũ etiã vẽditionis. Hæc ex superiorib⁹ facillè colligitur: & est assertio Cõra. q. 75. Enimuerò si potest fructuari⁹ cẽsus constitui, & fructus æstimabiles sui pecunia, nulla vetat ratio quo min⁹ possit & pecuniari⁹ constitui. Neq; in hoc cõtractu mutuũ subest, vt Anch. illic à Syluest. citat⁹ autumat: imò est vera emptio: quia pretiũ illud nõ traditur vẽdenti cũ pacto redhibẽdi, sed in ppe tuũ. Secundo potest se quisq; gratis obligare ad numariã annuatim; solutionẽ, tradẽdo alteri ius petẽdi: ergo potest tale ius pecunia vendere. Tertio potest census super domũ cõsignari cuius fructus non est nisi pecunia: ergo potest taxari idem census pecunia. Re vera de reali censu, siue fructuarius sit & prædialis, siue numariis, res est apertior quàm vt pluribus egeat probationibus. Et præter rationes sunt etiã iura tã ciuilia quàm cano-

nica huiusmodi comprobantia contractus: Est enim Auctenti. Vt ij qui obligat. se habeat per res min. §. quoniam autem. vbi admodum minorum curatores redditus illis emere annuos. Et in regno nostro extat lex Tauri, 68. id permittens. Et super omnia sunt Extrauagantes duæ inter communes titul. de emptio. quarum prior est Martini Quinti, anno. 1423. & edita: posterior verò Calixti Tertij anno. 455. qui quidẽ Põtifices maximi interrogati de eiusmodi iure, sanxerunt licitos esse cõtractus: Neq; iura hæc distinguunt inter fructuarios & pecuniarios. ¶ Verum tñ de censu personali grauius emergit hinc dubium. Multi quippe Doctorũ qui cẽsus reales fatentur esse legitimos, id de personalibus diffident: vt est Ioãnes de Lignano super. c. in ciuitate. de vsur. & Abb. in disput. 5. & Sũ Angel. in verb. vsura. & diuus Anto. in. 2. parte, tit. 1. c. 8. §. 10. & Syluest. loto citato eodẽ propendet: dicẽs qd dum census statuitur super domũ, quẽ nõ locatur nisi quinq; nõ potest census constitui maior. Quare omnes isti auctores aiunt nõ posse constitui censum nisi supra rem cuius fructus minimum tãtundem valeat quantus est census. Fundamentũ huic opinioni hoc subiicere possum⁹, quòd emptor cum dominus fiat rei emptæ, debet eius subire periculum: vt patet. l. 1. C. de pericul. & commo. rei vendit. Si autem census supra personam constitueretur, nulli emptor subefferet periculo. Nam interemptis etiam rebus, semper maneret venditor obligatus. Esset ergo iniqua conditio quòd semper venditor in periculo versaretur: emptor verò in nullo. ¶ Secundo arguitur. Si cẽsus potest personẽ infixus remanere, eodẽ modo posset constitui & super cunctis eius facultatibus simul obligata persona, sic vt pereuntibus cunctis bonis nihilo fecius obligatus ipse superesset: talis autẽ cõtractus nõ apparct emptio, sed mutuatio sub fide pignoris: quoniam bonorum dominium non transit in emptorem, imò habent rationem pignoris: quandoquidem ipsis extinctis nihilo minus tenetur persona. Si autẽ est mutuum, vsura est censum insuper recipere. ¶ Fauere deinde videtur huic opinioni, tum cap. supra citatum; de pignorb. vbi habetur quòd homo liber pro delicto non tenetur, si res defuerint: tum præsertim & præfate constitutiones Martini & Calixti: in quibus habetur quòd super bonis, scilicet domib⁹, prædijs, &c. constituendi sunt census.

Dubitatio de censu personali.

Ioã. de Lign. Abb. Sũma Ange. D. Antonii Syluest.

Fundamentũ præterite opinio.

Secundũ arsgumentum ad idem.

Postrema ratio.

Et subditur quòd etiam possessionibus ipsis obligatis, interemptis, & destructis, non debent venditores astringi. ¶ His veruntamē non obstantibus adiicitur quarta cōclusio. Iustē quisque emere potest personalem censum: utpote quem venditor supra suam constituat personam. Conclusio est eiusdē Conradus. Ratio cōclusionis. Rad. q. 74. quam & q. 75. repetit. Probaturq; iudicio meo rationibus satis firmis. Potest se persona gratis obligare, etiam si bonis sit temporalibus destituta ad mensurā vel annuam pecuniā solutionem, gratuito ius alteri conferens petendi: idemq; ius genero filiaē conferendo: ergo poterit ius idem alteri vendere. Nam ut supra dictum est, emptor tunc pretium non mutuatur, postquam nō retinet ius repetendi: sed illo emit ius illud, quod habet rationē mercis. Secūdo potest se quisq; astringere ad aēs certum quotānis mercenario pro suis operis persolvendum: cur ergo non poterit eadē obligatio pecuniā aestimari, ac subinde vendi? Tertiò potest cēsus personalis principis lege constitui: ut patet. Nehem. 10. vbi Hebræi statuerunt super se tertiam partem sicii seu annuū censum personalem. Qua ratione in more nunc est aliquarum ecclesiarū, personales decimas exigere: de quibus mentio fit cap. Apostolicā. de decim. & de negotiatione soluuntur decimā: ut eod. in. c. Pastoralis. Et, ut supra diximus, potest princeps non solum ex facultatibus, verum ex capite recensione cēsus exigere: potestq; ratione delicti homo cogi ad annuum tributum: ergo poterit sua quisq; sponte tale super se ius vendere. Rursus liberum cuiq; iure est obligationem suarū operarum vendere. Nempe ut sit obligatus suo corpore servire: ergo pari iure vendere valet & personalem censum. Quid nī? Potest liber homo non solum alijs civilibus contractib⁹ obligari, verum & in seruitutē, ut lib. 4. monstratum est, sese vendere, & filium suum: potestq; super mancipium suum, sicuti super suas reliquas possessiones censum constituere: cur ergo non & super se vēdere queat pecuniarium ius? ¶ Et (quod hisce omnibus robur adhibet) quicunq; realis census annexam habet personalem obligationem: ergo ipsis etiam pereuntibus rebus superstes obligatio est in persona, atq; adeo constitui potest personalis census. Probatur primū antecedens. Tum quòd forma contractus semper sic habet, quòd vēditor obligat se & sua bona: quippe cum res inanimas nō nisi per

Metaphoram dicuntur obligari: sed dominus est qui obligatur & iudicio cogit: tum præcipue quòd per huiusmodi cōtract⁹ nec dominium rei transfertur, neq; fructus venduntur, sed ius illos petēdi. Quapropter bona illa super quibus cōstituitur census, non tam rei venditæ rationem habent quā pignoris atq; hypothecæ qua venditoris fides firmatur: iuxta tenorem legis, fundus. ff. de ann. legatis. Et probatur hoc ipsum. Quoniam si fructus illo contractu venderentur, consequens fieret, ut eorum periculum non venditor, sed emptor subiret. Quapropter quo anno fructus perirent, non deberent emptori, sed eidem ipsi perirent: quod tamē est falsum & contra vniuersalem vsū. Quia utiq; ratione & vsu ostenditur eum qui censum emit, non emere fructus, sed ius petendi: quippe cum vēditor periculo fructuum, seu rei suæ subditus maneat. Sunt namq; res cēsu obligatæ, in star pignoris, quo disparet, nō ideo creditor extinguitur agendi ius: ut. l. seruo. C. de pigno. admonet. Quod quidem inde rursus confirmatur quòd aliās nō possent emi pecuniarij census nullis consignatis fructibus: cuius contrariū supra probatum est. ¶ Ex hac conclusione subsequitur primò, census reales non solum constitui posse super certis designatisq; bonis, verum & super indefinitis, atque incertis: nempe super quibuscunq; quæ venditor seu possidet seu possidebit: eò quòd obligatio in personam resoluitur. ¶ Sequitur secūdo quòd potest institui census super re etiam cuius fructus non adæquent censum. Denique in huiusmodi emptio-nibus nulla vsura est. Neque verò iniustitia, si modò pretium sit iustum ad quod est attendendum. Perspice inquam an ius illud tantæ recipienda pensionis iusto emanatur pretio. Nam tunc si res supra quam constituitur tuta non sit, aut non tātum fructum reddat, in emptoris vergit periculum. Quomodo autem iustum pretium aestimandum sit, articulo proximo patebit. Quapropter Metynensis egrè sibi constat: quippe qui cum prius asseruisset cōtrariū huius corollarij, postea affirmauerit personales census. Nam si persona manet obligata, licet fundus fructū iustum nō suppetat, superest actio contra personā. ¶ Sed arguis. Quando res non satis soluendo censui fructificat, tunc census non est tutus: ergo tunc contenta subreptit vsura. Negatur consequentia.

Imò

Quarta con-
clusio.Conradus.
Ratio cōclu-
sionis.

Secūda ratio

Tertia.

Quarta.

Quinta ratio

Primum co-
rollarium.

Secundum.

Obiectio.

Solutio. Imò verò ex parte citius venditoris resultat iniquitas quam à parte emptoris. Nam emptor suo periculo censum emit in re malè fida: sed alter est qui non deberet vendere nisi super re tuta.

Ad primum argumentū.
REst ergo ad argumenta in contrarium respondere. Atque ad illa prius quæ initio quaestionis obiiciebamus: Ad primum respondetur: forsan iniri de nomine disputationem, an huiusmodi contractibus ematur pecunia. Tamen si propriè non emitur, nisi ius petendi pensionem: licet iuris eiusdem valor non sit maior quam ipsa pensio. Vnde & lingua nostra materna census super regijs tributis constituti, iura dicuntur. Dicuntur inquam vendi emiq; iura. At quauis pecunia annuatim soluèda emeretur, nihil aliud esset quam bonorum emptio immobilium: vt citata Clemen. exiuit. habetur. Neq; verò inde quòd tractu temporis exuperent capitale, existimandus est contractus vsurarius: differt enim à mutuazione ex diametro. Hæc enim est radix iustitiæ huius generis contractuum, quòd qui mutuatur, obligatur mutuatarium eandem sibi integram restituere pecuniam: qui verò census emit, minimè: sed in pretium eam dat perpetuum. Quare nihil obstat quo minus, veluti in cæteris emptio-nibus, temporū curricula fructus super pretium exuberent. Et per hæc solum restat argumentum secundum. Nulla enim in hoc genus contractibus occultitur vsuræ prauitas. ¶ Sed & reliqua quibus personalis census disuadebatur pari facilitate soluuntur. Conceditur enim priori fundamento emptorē nullum subire periculum. Imò licet super re staturæ census, nullo se periculo obiiceret: vel rei super qua constituitur census, vel fructuum: quia dominium in ipsum non migrat: sed venditor est qui pro recepto pretio sub eo permanet periculo tanquam rerum dominus. Nihilominus & emptor huic subicitur discrimini quòd etsi res perirent nunquā potest venditorem cogere redimere censum: & simili modo in censu personali, hoc ei periculum imminet, quod venditor ad pauperiam redactus soluere non possit censum. ¶ Ad secundū. Subinde ad secundū argumentum conceditur consequentia & consequens: ac proinde fatemur dum quis censum super suis bonis vendit, manente nihilo minus obligata persona, bona illa formam induere atque effigiè pignoris & hypothecæ. ¶ Capitulo autem

secundo de pignoribus, hoc tantum admonetur quòd liber homo non potest constitui in pignus debiti, veluti mancipium: vt patet. l. qui filios. C. quæ res pigno. obligari poss. Haud tamen inde subinfertur non posse census nexu, sicuti per alios contractus, obligari. ¶ Argumentum autem quod ego in meipsum contra personalem censum validius instruo, est hoc. Censum super re constitutum vsu consumptibili non est licitum, sed vsurarium: personalis autem census est huiusmodi: ergo iniquus est. Probatur antecedens. Si ego tibi mille porrigerem aureos, teque grauarem vt de eius vsu quotannis certum mihi quidpiam solueres, vsuram committerem: eò quòd vsu pecuniæ seorsum venderem. Minor autem patet. Nam perinde videtur facere qui super personam censum emit: videlicet vt pro vsu illius pecuniæ certam pensionem rependat. Verum tamen argumenti huius vtraque præmissa negatur. In primis inquam constituere censum super vsu pecuniæ, non est vsura, nisi saluo id capitali fiat: puta cum obligatione restituendi pretium: nam tunc esset mutuū. Si autem tibi in perpetuum mille conferre ducatos, nihil vetat quin posses de eorum vsu pensionem recipere. Idque patet. Primum, quia possum illos dare conuentione facta, vt tu eisdem emas fundum fructiferum: quæ si non emeris, tua erit culpa. Et hoc ipsum ait Baldus in feudis. Si de feudo vasallus. l. vnica. Præterea hoc habet vim contractus societatis. Secundò & altera quoque præmissa est falsa. Etenim personalis census non constituitur super vsu pecuniæ: sed est ius petendi, recipiendi que à persona talem pensionem. ¶ Neque verò Extrauagantes Martini & Calixti eandem quartam conclusionem nostram vllò pacto auersantur. At verò hoc in primis admonito opus est, quòd cum in Concilio Sūma, quæ reuerendus noster Miranda, neq; sine publico commodo, neque sine priuata laude cõpilaui, post dictas Extrauagantes in formā vnus redactas, appensas inspexeris, sex cõditiones ad æquitatem huiusmodi contractuum requisitas, non intelligas easdem in dictis Extrauagantibus vt necessarias extare, potèntiã auctoritate pollere. Sed autorem ipsum iudicio suo, quod peregrinum est, illas ceu necessarias collegisse. Earum autem conditionum Prima est, quòd censuales redditus cõsignandi sunt in rebus certis, puta domo vel agro,

quæ solæ maneant eisdem soluendis censibus obligatæ. Quæ quidem conditione refutantur personales census. Attamen conditio illa nequâquam ex Extrauagantibus colligitur. Bulla enim hoc in sola enarratione Pontifici propolita continet, quod res exprimantur quæ permanent obligatæ. Tamen postea in approbatione non excludit quin super personam possint influi. Enimvero illuc tantum fit mentio de rebus censibus, quos Bulla approbat: nulla tamen fit de personalibus, quos non subinde reprobatur. ¶ Secunda autem eiusdem auctoris conditio, nempe quod iusto pretio emanatur census, statimque tempore contractus integrum soluatur, idem soluatur pretium, pro priori membro vera est. Non quod si pretium non esset iustum, ea ratione fieret contractus vsurarius: siquidem res illuc vendibilis emitur: sed quod esset iniustus. Sicut dum res pretio digna, pluri minorisve iusto distrahitur. At verò quantum ad secundum membrum, nullam præ se fert probabilitatem. Nam licet in narratione Bullæ id quoque ponatur, non tamē in approbatione tanquam necessarium constituitur. Quid enim vetat quo minus, veluti in cæteris contractibus, veditor census emptori valeat pariter pretij credere? Neque quinta conditio ex eadem Bulla colligitur. Nempe quod si res super quibus constitutus est census perierint, emptor cogi deinceps nequeat ad soluendum censum. Nam Bullæ clausula id solum cauetur ne pereuntibus bonis cogantur venditores censum redimere. Haud tamen prohibetur quin possint cogi pensiones soluere. Imò si extinctis bonis liberi debitores restarent à pensionis debito, profecto id Pontifices explicuissent. Quare cum hoc tacuerint, insinuauerunt licitos quoque esse etiam personales census. Quauis quia non sunt vsque ad eum emptoribus tuti, non erant tunc forte in illis partibus in vsu. Et ideo Pontifices non fuerunt de illis requisiti. ¶ Et per hæc quoque monstratur, sexta conditio non esse necessaria, vt supra dictum est: videlicet, quod sit necessarium censum constitui supra rem fructuosam, atque adeo vt fructuum valorem non excedat.

ARTICVLVS. II.

Virum census tam temporales quam perpetui sint liciti.

A T I S erat in genere quæstionem decidisse: nisi quod nonnulla sunt tam de temporalibus quam de perpetuis peculiaribus dubia. Quæritur ergo an vtrunq; istorum genus sit licitum. Et de perpetuis arguitur à parte negatiua. Si essent liciti, sequeretur quod non solum veditor, verum & eius successores perpetuo manerent eodem pensionis iunciretiti. Consequens tamen videtur iniuicum: maxime postquam res perierint super quibus constitutus est census. ¶ Secundo arguitur contra conditiones quibus solet perpetuitas hæc firmari. Nepe vt veditor teneat prædia seruare super quibus constituitur: neq; illa possit absq; censuarij facultate abalienare: quod si eius facultate vendiderit, decima nihilo minus vel vigesima pars illi obueniat. Tertio, quod nisi statis terminis soluerit, rebus orbetur super quibus consignatus est census. Quarto, quod etiam si res ipsæ disperant, nihilo minus maneat obligata persona. Addunt & si deiusiores & sexcenta alia munimenta, quæ non satis apparatus æquitatis marita. ¶ Tertio contra temporarios arguitur. Si liciti essent, sequeretur non posse minoris emi quam sit omnium pensionum summa. Vt si in decennium censum emas aureorum decem, non valeris minoris q̄ centum emere. Nam aliàs quicquid vltra reciperes, forti adhiberes: & tamē cõtrarius est vsus. ¶ Quarto arguitur. Si liceret temporaneos emere census, perinde liceret, nõ solũ in tẽpus certum, verum & in incertum, vt puta sæculares: emere, quantum videlicet qui emptoris seculo vitaq; duraret, quos vitalitatis vocat: hoc autẽ tũ iniuriam appareret: quia cũ vitæ periodũ solus Deus nouerit, vsu sæpe veniret multo plus durare q̄ veditor credidisset: ac perinde grauiter læderet: tũ etiã inde periclitaretur charitas. Nã ciscere in quã inde occasionem venditor exoptandi emptori mortem.

D Vabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior: Non modò perpetui census licite emuntur, verum in illis minor est vsuræ suspicio quam in temporalibus. Cõclusio ex his quæ dicta sunt euidentiam sortitur: quoniam ille merus est venditionis emptionisq; contractus, ac si prædia emas, aut quis alia quæ iure hæreditario tuis posteris reliquas. Quo fit vt huiusmodi census neutiq; esse possint meri personales, sed debent esse nõ solũ reales, verũ & rebus immobilibus infixi.

Nam

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Prima conclusio.

Ratio cõclusionis.

Nam reliqua omnia collapsa tempore dilabuntur. Quapropter Clemen. supra citata, Exiuit. Annuus, inquit, reditus intra immobilia censentur à iure. Atque eò minorem præferunt effigiem vsuræ, quòd pretiū nunquam est emptori redhibendum. ¶ Posterior conclusio. Pari iure licet emere temporales census seu certi temporis, vt in decennium vel in alium quemlibet terminum: seu incertum, puta sæculares pro ementis vita aut filiorum. Conclusio est nota. Quia hîc etiã distinguitur à pretio merx: quæ est ius petendi pensionem. Quare nisi in pretio, de quo statim dicemus iniquitas insit, nulla macula talis contractus inficitur. Etenim sicut potest quisque fundum suum alteri in emphyteusin pro sua vita dare retenta pensione, ita vice versa potest & re ipsa retenta pensionem ad vitam vendere. Item vnusquislibet potest alienum prædium ad vitam conducere, cuius fructibus viuat: cur ergo non & ius super eodem prædio emere recipiendi taxatam pecuniam? Adde quòd & de bonis ecclesiæ id ipsum permittit Clem. i. de rebus ecclesiæ nõ alien. Nempe quòd ingruente necessitate possit prælatus pro sua vita possessiones ecclesiasticas alienare: ergo & potest emptor pro sua annuos emere reditus.

IN cõclusionib⁹ ergo nulla est ambiguitas præter illas q̄ per argumeta insinuant. Quã prima est in primo: vtrũ omnis obligatio ppetui cõsus ppetuò in hæredes descendat. Nã dũ cõsus sup ædib⁹, aut molarib⁹, aut re similiti cõstituit: ratio psuadere videt, vt re tali diruta nõ debeat illa obligatio amplius hæredes premere: & tñ supra dictũ est obligationẽ rei in personã refundi, qua ideo extincta nihilo min⁹ similiter teneri personã. Quòd si verũ esset deberet eadẽ obligatio ad hæredes permanere. Quod quidã absurdũ arbitrantur. Ad hoc tñ per hanc distinctionẽ respondetur. Quãdo perpetuus cõsus super bonis incertis cõstituitur: scilicet super his quæ homo possidet possessurusve est, tũc obligatio ad hæredes permeat: siue in bona quæ tunc vëditor habebat succedat, siue, illis interemptis, in alia: quoniã illa omnia sunt eidẽ solutioni obnoxia. Et ideo hæredes tunc ipsi sibi videat dum hæreditatẽ acceptat. Nã qui census vëdidit potuit cũcta sua præsentia futuraq; bona illo innodare vinculo. Quãdo verò cõsus cõstituit in rem hãc cõsignatã non prorsus perpetuã: qualia sunt ædificia: neq;

alia hypotheca cõtractus firmat, nõ prorsus censetur perpetuus cõsus, sed tantum quantum res duratura est, & persona quæ vendidit fuerit superstes. Nã illa personalis obligatio nõ succedit in hæredes nisi ratione illi⁹ signata rei. ¶ De pretio autẽ perpetuorũ censu dicere aliud nõ possumus, q̄ quòd non solũ quãtitas cõsus existimari debet, verũ stabilitas ac firmitas super quib⁹ cõstituit. Quare iura super castra, & perpetua pascua, & prædia, maioris sunt p̄tj. Quã vtq; ratione non potest lege vnũ in vniuersum p̄tj cõstitui. Sed illud est iustũ quo publici⁹ sine vi & dolovëdunt. Tametsi cõtingere possit vt vrges pauperũ necessitas eos cogat viliori iusto emere. Quare nõ apparet iusto emi vnũ redimibile nũmũ p̄tio decẽ: vt iã factitari int̄cipit. Quãuis vbi vsus inualuerit, nõ prorsus cõdõnã rẽ. ¶ Fuit autẽ cõsultissimũ frumetarios cõsus lege taxari. Nepe vt nõ in frumeto soluerentur, sed æstimato pretio, vnũ pro quatuordecim penderet. Emisti, verbi gratia, grani census cõtũ quadrangiam aureis. Lex ergo præcipit vt quoniã frumeti pretium latissimẽ variat, nõ tibi quotãnis soluat, nisi quantum frumeti decẽ aureis æstimatur. ¶ Circa secundũ argumetũ quo de cõditionib⁹ reliquis hinc cõtractibus apponi cõsuetis inquiritur, hoc statim in frõte firmissimẽ asseuerat, nullã ab illis cõtrahi vsurã maculã. Nam vsura, vt sæpe dictũ est, inde tantũ modò nascit, vbi res emit, quæ vëdibilis nõ est. Nihilominus hinc cõditionib⁹ inuadi potest iustitia, per iniquitatem pretij, & nimia venditoris oppressionẽ. In primis q̄ non possit vëditor bona illa super quib⁹ statutus est cõsus absq; cõsuarj facultate abalienare, nõ est iniqua cõditio. Nã cõtingeret aliã in aliũ possessorem demigrare, qui non esset vsq; adeò tutus. Quòd verò cõsuaris, dum talẽ facultatẽ confert, valeat partẽ pretij recipere, nihil meis aurib⁹ æquitate exhibet. Nã etsi in emphyteusi propterea q̄ qui pensionẽ recipit dñium rei directũ retinet illo iure gaudeat, tñ cõsuarj, qui nullum habet rei dominiũ pro mera facultate quã cõcedit vëdendi, quidpiã recipiat, profectò rationi nõ est cõsentaneũ. At si iure particulari regni permittit, nihil obloqui audeo. Itẽ q̄ ad stabiliedos decẽ aureos cõsus cogat vëditor sufficiẽtia hypothecare bona, ratio sanẽ poscit. Quòd autẽ sua bona, dũ amplissima sunt, debeat ad maiorem cautelã sic colligere, vt neq; illa diuendere, neq; impignorare, neq; vlla ratione de illis disponere queat,

Pretium censuum.

Ad secundũ argumentũ.

Quod cõsuaris recipiat partẽ pretij quia cõcedit facultatẽ vëdendi, iniquũ est.

Alterã cõuentio iniqua, quã in huiusmodi cõsibus solet apponi.

Posterior cõclusio.

Ad primum argumentũ.

profectò importabile onus est, quod miser ob solâ necessitatē subire cogitur. Itē q̄ qui vno vel duobus annis nō soluerit, eisdē obligatis possessionibus expoliet, nō est profusus genere suo iniquū: quoniam potest id quidem in pœnā imponi. Et est. l. Tauri. 68. approbatum. Attū vt pœna sit iusta, debet esse mode ramine ad culpā quantitātē tēperata. Nam si esset nimia, nō esset iusta. Illud autē postremum, nēpe q̄ rebus pereuntibus persona nihilo min⁹ obligata maneat, iam suprà ostēsum est licere. ¶ In tertio argumento dubiū submouetur de pretio tēporaliū censuum. Richar. enim. q. 80. tenet posse emi tēporalē pecuniariūq; censum certi tēporis minori pretioq̄ sit p̄sonū summa. Possunt, inquit, nonaginta aureis emi decē in cēsum vsq; ad decēniū. Ratio inquit est, q̄ tanti æstimant nonaginta nūc, quātī cētum in decēnio diuī sim soluti. Hæc autē ratio nulla est, nisi vbi vera sit emptio. Fallit namq; in mutuo: quoniam nō licet tibi mutuare nonaginta, vt illo modo recipias cētū. Vnde cū idē ipse autor metuat huiusmodi emptionē reduci ad mutuum, subiūgit tūc esse cōtractū licitū q̄n emptor inallet nō emere q̄ emere, sed rogatu vēditoris emit. Addit inquam hoc tēperamentum: arbitratus non licere decem illa recipe re vltra sortem nisi ratione cessantis lucris: quod antea dixerat tunc penitus licere quādo mallet mutuator non mutuare. At verò cū hoc lucrum cessans, vt crebrò suprà diximus, suspectum sit quando quis sponte mutuat: idque maximē in p̄sentiarum: nam qui census emit, non putat se mutuare: ob idque non solū rogatus, verū & rogans emit, negare non possum, quin huiusmodi contractus emendi pecuniariū cēsum certi temporis suspicionem p̄ se ferat, si minus sit pretium quā census. Neque verò sunt vsū frequētes, neque esse decet, nisi vbi aliquod subest dubium plus min⁹ve suscipiendi. Liceret inquam aureis nonaginta possessionem emere decennio duraturam, quæ singulis annis prolatura esset fructus decem aureorum, liceretq; adeò similes emere fructuarios census. Nam cū fructus sint in dubio, verè cognoscitur emptionis ratio: quæ ideo non vitatur quòd fructus tractu temporis superaturi sint pretium: cū autem nonaginta ducatis, non possessionem, sed ius petendi in pecuniā cētum emis, quæ in nullo versantur dubio: hoc enim supponamus, videlicet quòd neque timeantur ex-

pēnsa, neque labores, neque vllum existat periculū: profectò vix potest discerni, quin sit mutuum. Perinde atque si nonaginta nunc dares cum obligatione, vt post decennium redhiberentur tibi simul centum: vbi plana est vsura. Nam quòd soluantur per partes, vel simul in fine, nihil videtur discriminis afferre. Quocirca absque formidine approbare non auderem vt possint huiusmodi pecuniarij census certi temporis emi, nisi tanto profusus pretio, quanta est omniū pensationū summa: vt sit omninò forma mutui. Si quis autē iudicio suo discreuerit inter solutionem centum faciendam in fine decennij, & faciendam per annos, ipse sibi viderit. Tametsi de hac ambiguitate articulo proximo redibit sermo. De censibus autem incerti tēporis, puta ad vitam, vel quousque paternam ingreditaris hereditatem & similes, dubitari non potest quin sint liciti. Etenim cū illic dubiū sit quantū sis tēporis victurus, quātūve tuus parens, quātūq; subinde fructuum emptor percepturus sit, manifesta est emptionis vēditionisq; ratio.

Qualiter cēsus pecuniarij certi tēporis sint liciti

De vitalitatis censibus.

ARTICVLVS. III.

Vtrum licita sit emptio censuum cum pacto retrouendendi.

POSTREMA demum que inter præcipuas est dubitatio huiusmodi contractuum, versatur in pacto retrouendendi: vtrum sit licitum. Arguitur ergo à parte negatiua. Nullo cōtractu iustitia seruatur nisi sit in commune bonum vtriusque partis æquilibris: ergo si licita esset conditio qua vēditori facultas sit redimendi census, deberet & eadem facultas emptori concedi, vt venditorem posset cogere ad redimendum: aliàs esset p̄ illo grauatus: hoc autem emptori non est licitum: nam si venditor ei teneret pretium redhibere, mutuatorem censeretur, ac subinde vsura esset, emptorem quidpiam vltra capitale recipere. ¶ Secundo arguitur. Si huiusmodi conventiū legitimū esset, sequerēt & legitimas pariter esse adiectiones vt vēditor nequeat ante certū tēpus cēsum redimere, eundemq; non minutius per partes, sed simul totum. Item quòd non nisi vsque ad præfixum terminum sit ei integrum redimere: quo t̄rãfacto perpe-

Primum argumentum.

Secundum.

Adseruium.
Sententia Ric.

perpetuus maneat. Hæc autē omnia graua mina, tum iniqua per se videtur, tum & sanctionibus contraria prædictarum Extrauagantium Martini & Calixti. ¶ In contrarium autem est quod in nulla istarum committi videtur vsura. Quare nisi alia contractus iniustitia maculetur, non est cur repellatur.

PRO decisione quæstionis huius discerni culo illo primū omniū in huiusmodi contractibus opus est, cuius in superioribus me minimus: nempe duplicem esse in eis diuidendam prauitatem: scilicet vsuræ & iniustitiæ. Nam, vt supra dictum est, vbi res venditur, quæ nullo per se pretio est digna, vsura est: vbi verò res vendibilis iniquo venditur pretio, citra vsuram committitur iniustitia.

¶ Hoc præhabito fundamento, quatuor conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est. Nequāquam fas est censum emere cum pacto retroemendi. Puta obligando venditorem vt eundem redimat eodem pretio, vel minori, nisi fructibus in sortem computatis nihilo plus emptor recipiat, quam tribuit. Imò omnis talis contractus est manifeste vsurarius. Hæc est conditio Extrauagantium Martini & Calixti: quæ quanquā illic non haberet, est per se ipsam manifesta. Enimverò vbi cūq; traditur vel pecunia vel res quælibet vsu cōsumptibilis cū pacto eandem rursus vel eius valorem recipiendi, & aliquid vsura sortem, illic vsura, vel patet, vel latet. Dū ergo mille ducatis cēsum emis qui tibi quotānis quinquaginta reddit, venditorē cogēs vt iterum ex te redimat, tutum reddis capitale tuum: quod idcirco re vera mutuas & vltra sortem recipis rei fructus. Hæc ergo est ratio vsuræ in huiusmodi contractibus. Dixerim cum pacto recipiendi vltra sortem: quoniam nil te vetat rem emere sic cum venditore conueniens, vt si tibi infra certum terminum displicuerit, rescindatur contractus: dummodo perceptos fructus in sortem annue res. Eandē conclusionē lex etiā regni fanxit.

¶ Secunda conclusio. Licitum est censum emere cum pacto retrouendendi: neq; vlla illic subest vsuræ labes: nempe dum emptor eam obligatur reuendere, si venditori libuerit rem suam redimere: ita vt optio nō in emptore, sed in venditore sita sit. Quare nisi aliud iniustitia adsit, nihil erit iniquitatis in tali contractu. Hæc etiam est cōditio earundem Extrauagantium Martini & Calixti: quam & ratio ipsa naturalis patefacit. Quo-

circa per hoc pactum distinguuntur census redimibiles & irredimibiles. Quo fit vt omnes perpetui sint irredimibiles: non tamē contra. Nam etiam si non sint redimibiles, possunt vendi duntaxat in tempus, vt supra dictum est. Probat̄ conclusio. Si aliqua hic subesset vsuræ ratio, maximè quia

Probat̄io cōclusionis.

huc irreperet ratio mutui: at verò cum emptor ius sibi non reseruet cogendi venditorem vt pretium restituat, nullū est mutuum, sed vera emptio. Quòd autem talis emptio expersesse quoque possit alius iniustitiæ, patet: quoniam talis iniustitia vel committeretur propter venditoris grauamen: & hoc non, cum ex re sua sit illa libertatis cōditio: vel ob emptoris ligamen, & hoc minimè: quoniam opus illud, pretij attenuatione releuatur. Valent, verbi gratia, decē perpetui floreni ducatis ducentis: ob illud autem viculum iteratò vendendi minuitur pretium, vt emantur non pluris quam cētum quadraginta florenis. Quapropter cum obligatio illa qua emptor reuendere cogitur æstimetur toto residuo, nulla restat iniquitas.

Secūdaratio pro cōclusi.

¶ Secundo id probatur. Potest in contractu emptio nis grauamen aliud quodcūq; emptor vtro suscipere si fiat pretij remissio. Videlicet vt in emptis edibus non aperiat fenestras, vt certis personis non vendat, & similia: potest ergo & hoc reuendendi iugū suapte sponte subire. Conclusio est quæ lege etiā ciuili iusta censetur, vt patet. l. si fundum. C. de pact. inter empto. & vend. atq; l. c. ad nostram. de emp. insinuat quoq; iusta si pretiū sit iustū. Nam propterea illic similis contractus vsurarius censetur, quod qui redimibile cēsum emerat adeo exoluerat vile pretiū vt potius censeretur mutuum. Quòd si quis argumentū obijciat ex Leui. 25. vbi iubebatur vt si rem venditam venditor postea redimeret, percepti fructus reciperentur in sortem. Respondetur legem illam fuisse legalem sicuti alteram: vt anno Iubiliꝝ res omnes venditæ ad suos remigrarent venditores. Cauerat em̄ id Deus nē via venditionis fortes terræ promissionis in paucos aggerarentur, alijs in paupere derelictis: & ideo leges illæ cessauerunt.

Argumentū

Responsio.

¶ Tertia conclusio. Licitum etiam est, neq; vsuræ saporem habet, censum emere cum pacto retrouendendi: constituto tempore, tam illo, ante quod non sit venditori redimendi facultas, quam illo citra quod, si nō redimatur, nulla fiat reliqua vltra redimendi facultas: sed census maneat perpetuus. Con-

Tertia conclusio.

clusio est quæ eidem citato auctori eisdem Extrava-
gantibus Martini & Calixti condēna-
ta videtur. Hoc tamen est in eadem herere
salebria: nempe ex affirmatione negatiuam
inferre. Continet enim narratio propositio-
nis vt quoties venditori redimere liberuit,
facultas suppetat. At quauis propositioni
Pontifex annuit, non tamen subinde cen-
suit illam esse necessariam ad cauendam vsu-
ram. Imò propterea proposita illi est illa cō-
ditio quòd maiorem effigiem præferre vide-
batur mutui, ac subinde vsuræ, si quoties vel
let venditor pecuniam reddere, liber esset à
censu. Nam, vt supra diximus, quo minor
est in venditore redimendi libertas, maior
est in contractu ratio emptionis, ac subinde
minor vsuræ suspicio: nam propterea mino-
rem habet vsuræ repræsentationem perpetu-
us census, quàm temporalis. ¶ Probat ergo
vtraque conclusio pars manifesta ratio-
ne. Potest quis perpetuum censum emere
vbi omninò aufertur venditori facultas re-
dimendi: ergo potest facultas illa ei concedi
pro eo tempore quo inter ipsum atque em-
ptorem conuenit. Et confirmatur. Graua-
men illud quod emptor sibi imponit itera-
tò vendendi quoties alteri liberuit, pecunia
æstimabile est: & ideo minoris emit quàm si
emeret in perpetuum: quòd autem vendito-
rem astringat vt ante tale tempus emere nō
possit, nihil aliud mali habet quàm quòd ei-
dem emptori alleuiatur graua mē: atq; adeò
pluris æstimandus est tunc census, quàm si
integra libertas venditori relinqueretur: ergo
si ob hanc rem pretium augeatur ad ius-
tum, nulla est vsura. Imò licet pretium esset
minus iusto, non esset vsura, quauis esset ini-
iustitia quæ vsuram saperet: vt habetur cita-
to capitulo, Per vestras. Eadem ratione po-
test etiam emi concessa præcisè facultate re-
dimendi vsque ad præfinitum tempus.

*Suadetur v-
traque pars
cōclusionis.*

Cōfirmatio.

*Quarta con-
clusio.*

¶ Quarta conclusio. Licitum est & ab vsuræ
ratione semotum huiusmodi census redimi-
biles ea apposita conditione emere vt non
membratim & per partes, sed totum simul
redimatur. Neque obstat quod in narratio-
ne dictarum Extrava-g. proponitur, vt quo-
ties voluerit venditor totum vel partes redi-
mere, in suo sit arbitrio. Eodem enim modo
respondetur, quòd licet id concedatur, tamē
in concessione non excluditur aliud. Imò ra-
tio docet non fuisse excludendum. Nam si
eiusmodi pactio contractum vitiaret, eò ma-
ximè quòd faceret vt nō esset emptionis &

venditionis: hoc tamen non facit: nā si absq;
illa conditione ob id quod pretium daba-
tur in perpetuum sine obligatione restituen-
di, erat vera emptio (nā in hoc vera emptio-
nis ratio consistit) propterea quòd illa appo-
natur conditio non definit esse emptio. Pos-
set quidem esse iniustitia: quia minimè diffi-
tendum est illam conditionē alleuiare obli-
gationem emptoris de retrouendendo: atq;
illa de causa dignū fieri censum maioris pre-
tij: sed tamen effigies vsuræ nulla illic præfer-
tur. Nam si cēsus potest emi perpetuus, cur
non erit vera emptio si emptor noluerit gra-
uius se obligare quàm ad reuendum totum?
¶ Adde quòd si vera esset contraria *Ratio pro cō-
clusionis.*
opinio, consequēs fieret vt nullius certæ par-
tis posset apponi conditio, sed si ego mille
ducatis emi septuaginta in censum, ille pos-
set singulos ducatos quoties vellet redime-
re: quod re vera grauis esset emptoris incō-
modatio. Nam posset ille pecunia illa præ-
dium emere quo aleretur, saluo semper præ-
dio. Si autem tam minutatim pretium reci-
peret, id non posset. ¶ Ad hæc, accidenta-
rium est atque adeò extra rem quòd vendi-
tor non possit redimere sinul totū. Si enim
emi censum vnus tantum ducati, quis non
poterit totum simul redimere? Et si vēditor
diues est, quauis census cumulatior sit, po-
terit illum totū redimere: q̄ autē, vel ille pau-
per sit, vel census magnus, contractum non
mutat. ¶ Potest quidem, vt dicebam, ini-
iustitia committi ob defectum pretij: nam ob
huiusmodi conditiones quæ in graua men
venditoris, in leua men autem emptoris ver-
gunt, auctior esse debet census æstimatio.
Tamet si de hoc vsui prouinciæ absque vi &
fraude standum censco.

AD primum igitur argumentum respon-
detur, in primis duabus conclusionibus
& assignatum esse discrimen inter emptorem
& venditorem. Si enim facultas in emptore
maneret vt quoties ipse vellet teneretur ven-
ditor reddere pretiū, manifesta illic esset ra-
tio mutui, atq; adeò quicquid in censu ven-
ditor recepisset, esset vsurarium. Quòd au-
tem in solo venditore maneat libertas redi-
mendi, rationem non tollit emptionis: quia
potest ipse nunquam redimere. ¶ Ad secun-
dum verò responsum itidem est, duabus reli-
quis conclusionibus, eadem conditiones li-
citæ declarantur.

*Ad primum
argumentū.*

Ad secundū.

QVAE-

QVÆSTIO SEX-
ta, de Contractu so-
cietatis.

ARTICVLVS. I.

*Virum contractus societatis sit li-
citus.*

POST contractum emptionis & venditionis subsequitur de alio, qui vsu celebris est, contractu societatis. Arguitur nanque non esse licitum: Si licitus esset, sequeretur iure inter duosita contrahi posse societatem, vt alter totam suam pecuniam periculo exponeret: alter verò nihil aliud quàm operas. Nam vt habetur Institut. de societat. §. de illa. quorundam opera ita pretiosa est vt iustum sit conditione meliore in societatem admitti: consequens tamen apparet falsum: tum quòd iniquum esse videtur vt alter periculum subeat mille aut decem milium ducatorum, alter verò nullum: & nihilo minùs partem lucri recipiat: tum etiam quòd si contingeret nihil lucri accrescere, iniustum etiam apparet vt qui pecuniam contulit, nihil perderet, & tamen alter suas omnes amitteret operas.

¶Secundò arguitur: Si eiusmodi societas esset legitima, sequeretur lucri distributionem sic fieri debere, vt tanto maior pars illi obueniret qui pecuniam posuit quàm ei qui posuit solas operas, quanto pecunia illa maioris valoris est quàm alterius operæ. Consequens tamen falsum est. Nam si decem milia ducatorum conferantur cum opera & diligentia vniushominis, ferè totum lucrum deberet illi obuenire qui pecuniam posuit: cum tamen integrum suum feruet capitale: alter verò suarum operarum dispendium fecerit. **¶**In contrarium est. c. per vestras. de donation. inter vir. & vxor. vbi Innocentius Tertius contractum societatis approbat.

*Primum ar-
gumentum.*

Secundum.

*Qui dicatur
socii.*

Hic primùm omnium ante conclusio-
num assertiones notandum est, ex no-
mine ipso socios illos cenferi qui in vnam

coeunt negotiationem, vt suis quisque seu pecunijs, seu operis, seu expensis, particeps lucri fiat. Quin verò, vt supra diximus, ex hoc contractu nomen fortis deriuatum est: vt puta quòd singuli in commune partes suas conferant: quæ quidem partes fortes dicuntur. Secundò adnotandum, duplex esse societatis genus. Vnum scilicet dum simul multi mercatores vnù cumulum suarum pecuniarum congerunt, communesq; habent ministros. Itaque & pecuniæ, & operæ, & expensæ sunt communes. Quod quidem societatis genus illustribus mercatoribus in vsu est frequentissimum, Burgen sibus scilicet, Genuensibus, Brugensibus ac Londinensibus, & reliquis. Et in hoc nulla existit dubitandi ratio. Quicumque enim sua pecunia negotiatur cui periculù subit, quibus tam expensarum ratio pro rata suæ cuiusq; fortis obtingit, q̄ etiã lucri distributio. **¶**Sed alterum est genus vbi vnus pecuniam ponit, alter verò industriam & operas: vt habetur. l. societatem. ff. pro socio. vel industriam cum aliqua parte pecuniæ. Et de huiusmodi contractibus peculiater est quæstio: Est fortè vir honestus qui non habet negotiandi peritiam, habet tamen nummos, seu dotales, seu aliter acquisitos, quos apud mercatorem collocat, vt pro rata pars sibi lucri pendatur. De hoc ergo quæritur, sitne licitum. Quam quæstionem in duos articulos partiti sumus. Quorum prior est: Vbi qui pecuniam ponit, periculum eius subit: posterior verò, an etiam id liceat, saluo capite, si aut aliqua eius parte. **¶**Et quidem membrum prius vniuersa eademque indubiã conclusione facillimè expeditur. Si qui pecuniam ponit periculum eius subit, licitus est contractus: neque vllum subolet odorem vsuræ. Conclusio est primùm iuris Pontificij cap. citato, per vèltras. deinde & iuris Cæsarei, Institut. de societat. per totum, & c. ac. ff. pro soci. quæ quidem iura ex natura rei colliguntur. Enim verò cum negotiatio licita sit, nihil refert an tu ipse pecunia negotieris tua, an verò alteri eã cõmittas qui tuo noie ei negotiù ineat, dummodò sub tuo dñio pecunia maneat. Qui autem pecuniam suam in societatem ponit, dominium eius non transfert, sed penes se retinet, si modò eius periculum subeat: ergo licitè potest lucrum recipere quod pro illa pecuniæ forte sibi cõtulerit. **¶**Quomodò autè tunc debeat lucri distributio fieri, quod

*Duplex socie-
tatis genus.*

l. capituli

*Conclusio re-
sponsiuæ.*

*Qualiter fie-
ri debet di-*

*tributio lu-
cri in cōtra-
ctū socie-
tis, dū vnus
ponit pecu-
niā alter ope-
ras.*

secundo argumento petebatur, sic definiendum est. Debet quidem primū cumulus fieri omnium sortium, singulis æstimatis, vt de qualibet constet, quota sit pars totius cumuli. Vbi cauendum est nè quis, vt nonnullis accidit, fallatur, arbitratus totum valorem pecuniæ quam quis ponit ducendum esse pro vna sorte. Vt si, verbi gratia, Petrus industriæ & labores ponat: alter verò duo milia ducatorum: vna fors sit totus ducatorum valor. Nam tunc vix posset contingere vt industria tanti esset æstimanda quāti pecunia: cuius tamen contrarium habet textus Institutionum citatus. Nempe q̄ pretiosior est quandoq; opera quā pecunia. Et confirmatur q̄ valor ille non sit totus censendus ad percipiendum lucrū: quoniā qui pecuniam sic ponit, non illam expēdit, neque alteri tribuit: postquam est item sibi redhibenda: sed tantum exponit illam periculo. Quapropter solū æstimandū est eiusdem periculum pecuniæ. Vt si Petri operæ, & labores, & industria valet centum, forsitan periculum duorum milium ducatorum nō æstimatur pluris: nam si contractū cum alio faceres assurancementis, illo centenario pretio assuretur tibi illa duo milia: atq; adeo tūc lucrī æqua portio vtriq; obtingit. Et iste est casus. l. si nō fuerint. ff. pro soci. vbi habetur q̄ potest esse lucrum commune, licet vnus tantum periculum subeat. Vt si alter nauigat, aliosve labores assumit. Quin verò pos- sunt esse tres, quorū vnus ponat pecuniā: alter industriā: quippe cuius prudētia negotia- tio gubernetur, alter verò operas: & tūc sunt singula æstimāda. Per hæc quorundā deceptio detegit, q̄ arbitrātus posse quēpiā in societate ponere mille eo pacto vt quintæ par- tis tantū periculum subeat, quintāq; pariter recipiat lucrī: nam cū alter subeat periculum aliarū quatuor partū, illa ratione mere- tur alias quatuor partes lucrī: atq; adeo pro industria nihil recipere. ¶ Pari modo si qui industria ponit aliquā etiā simul apposuit pecuniā, percipere ex lucro debet quantum operæ suæ & industria valent, & præterea quāti periculū auri sui pēditur. Atq; hic est casus per quē intelligēdus est Paragraphus ille citatus, De illa. Insti. de socie. vbi sancitur posse alterū sociorū lucrī quidē duas partes suscipere: dāni verò nō nisi tertiā. Quod quidē Mutius condēnabat propter iniquitatē quæ prima frōte apparet. Sed præualuit Ser- uij Sulpicij sentētia, illud esse licitū. Vt si, ver-

bi gratia, Petr⁹ posuit bis centū ducatos: Paulus verò nō nisi centū: sed tamē posuit industria & labores valētes tercentum. Nempe quia negotiatio illa fortē obit, vbi parū periculi pecuniæ imminet, & industriæ plurimū est necessariū: vel vbi operæ & labores sunt magni: vt in nauigatione. Tūc enim cumulus valet sexcenta, quorū quatuor ponit Paulus: & ideo lucrī debet recipere duas tertias: Petrus verò vnā, q̄ posuit duo. In dāno verò Paulus nō subiit nisi periculū vnus: Petrus verò duorū. Et eodem alludit casus. l. so- cietas. C. de soci. ¶ Simili modo censendū de alijs societatib⁹, vt dum quis pecunia sua oves aut armenta emit, alter verò pascit & industria sua curat: si ille qui oves emit periculū subit tanq̄ suarū rerū, valor illius periculi conferendus est cū valore industriæ & laborū alterius. Nam si facis vt pastor periculū subeat, iam suprā diximus esse vsurariū mutuum: cū saluum stet domino capitale ouīū. Pariter si pecuniam das opifici vt tuo periculo artem suam exerceat, conferendū est periculum pecuniæ tuæ cum suis operis & laboribus: & illa ratione diuidendum lucrum. ¶ Sed nūquid nō poteris illi corium, *Dubitatio.* aut lanas, aut aliam materiā vēdere, vt postq̄ industria suæ artis pecuniā consecerit, auctius tibi pretium soluat q̄ lana aut corium venderetur præfente pecunia? Hic enim cōtractus in multis locis in vsū est: exillimaturq; propterea licitus q̄ in rem cedit & cōmodum opificis. Respondetur nihilo min⁹ esse omninō illicitum, etiam si vtile sit opifici, qui illa mutuata pecunia viuit. Nam est *Responso:* manifestum mutuum: nempe vbi res venditur carius pecunia credita. ¶ Ad primum igitur argumentum sunt qui respondeant, vbi nihil lucrī accreuit non debere qui operas posuit illas perdere: sed aliquid ei ex forte tribuendum. Nihilo min⁹ responderetur, quod quemadmodum si capitalis iactura fiat, totum amittere debet qui illud posuit: ita vice versa si saluo capitali nihil lucrī accre- scat, totum esse illius qui illud posuit: & alterum debere suas operas perdere. Quoniā hic fuit pactionis nexus vt alter subiret capitalis periculum: alter verò operarum. ¶ Ad secundum autem palam dictum est: videlicet quemadmodum sit distributio lucrī faci- enda: non æstimata tota pecunia, sed eius periculo. *Ad secundū.*

ARTI.

ARTICVLVS. II.

Vtrum licitum sit pecuniam in societatem exponere, saluo capitali.

DE societate contractus ubi legitima est societas, nulla extat dubitatio. Sed dubium tamen superest vtrum saluo capitali sit etiam permittendus. Arguitur enim à parte affirmatiua primò ex cap. Per vestras. citato, de don. int. vir. & vxo. vbi permittitur vt maritus dotalem pecuniam apud mercatorem collocet, vt eius lucro viuat: quod fieri non potest nisi saluum sit capitale: quandoquidem dos, vt supra dictum est, debet salua persistere. ¶ Secundo arguitur. Potest qui amplam pecuniam in societate ponit pacisci cum socijs, vt nò ipse totum eius periculum subeat, sed ipsi partem: ergo eadem ratione potest inter eos convenire vt alij periculum subeant: ipse tantum verò pecuniam conferat. ¶ Tertiò. Potest qui pecuniam in societate collocat celebrare cum vno tertio assecurationis contractù, qui periculù in se vertat: ergo potest eundem contractum celebrare cum socio: cui perinde periculù imminet, seruato ipso in tuto qui pecuniam contulit: ergo illud est licitum. ¶ In còtrarium tamen est. l. citata, societatem. C. pro socio. vbi cum illa societas approbetur vbi vnus pecuniam confert, alter verò operas: illa reprobari videtur, vbi vnus neq; periculù pecuniarum subit neq; operarum.

Questio licet controuersum sit inter doctores, perparum tamen habet ambiguitatis: vnica ergo conclusione respondetur. Neutiquam licitus est eiusmodi contractus vbi quis sic pecuniam ponit vt nulli se exponat periculo: sed alter tenetur quicquid accidat eundem seruare indemnem. Ratio est manifesta: quoniam hæc non est societas, sed verè mutuum. Eo enim ipso quòd alter periculum tuæ pecuniæ subit, efficitur pecuniæ dominus. Nam ille verè est dominus cui res perijt si perdat: & ideo quicquid ultra capitale mutuator ille recipiat, fit vfura: reus. Atque hinc fit nullam esse societatem. Nam ille verè nihil ponit, quandoquidem pecunia in virtute iam non est sua. In summa, qui neque operas neque pecuniã periculo exponit, non benè negotiatur. Illa enim est negotiatio vbi propria negotiantis pecunia negotio exponitur.

Primum argumentum patris affirmatiua.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Conclusio responsiua.

Ratio cõclusiõnis.

AD primũ igitur argumentũ sunt qui respondere concedentes in dicto capitulo indulgeri marito vt possit dotem saluo capitali apud mercatorem ponere, vt eius lucro matrimonij onera sustineat: sicuti supra genero permitti monstrauimus vt fructus pignoris extra sortem suscipiat: idemq; aiunt de bonis pupilli. Est tamẽ assertũ hoc, vt improbabilissimũ, sic pestilentissimũ: quoniã cũ recipere vfuras sit cõtra ius naturæ & diuinũ, nulla est ratio dispensabile, vt expressè habet cap. super eo. de vsur. neq; pro redimenda vita captiui. Neq; simile est de pignore cuius fructus iure censetur focer tribuere dũ dotem non soluit. Capitulum ergo illud tantum declarat quomodo maritus possit fructibus dotis viuere: nempe si illam apud tutum mercatorem collocet iure communi societatis: puta vt capitalis periculo sit expositus. ¶ Ad secundum concedimus posse quempiam decem milia, verbi gratia, ducatorum in societatem conferre eo pacto vt nò subeat periculum nisi sex aut octo millium. Attamen tunc non potest ex lucro recipere nisi illam præcisè partem quæ illi pecuniæ respondet, cuius ipse periculum subit: nam reliqua censetur socijs mutuare: quippè qui suo periculo illa suscipiunt: atq; adeo pars illa lucri quæ periculo illius prouenit illorum est qui eidem sese submiserunt discrimini. ¶ Tertium verò argumentum est, vbi maior latet difficultas, tractat illud prolixè nimis Ioannes Maioris in. 4. distinct. 15. quaest. 48. & 49. Et quidem Accursius. l. si non fuerint. ff. pro soci. & Panormita. cap. citato, per vestras. indubiè, idque meritò tenent nullatenus contractum societatis licitum esse vbi saluum est capitale: nam re vera est merè mutuum. Neque argumentum quo in contractarium arguit Maioris, vilius est momenti. Arguit enim, ex eo quòd alter sociorum pecuniam ponat, alter verò periculum subeat, nò satis colligi eandem pecuniam mutuam censei. Nam in contractu commodationis & locationis apparet infirmitas argumenti. Potest enim quis alteri commodare equum suum aut rem aliquam suæ supellectilis eo pacto vt commodatarius & conductor periculum in se sumat: & nihilo minùs non est mutuatio, cur ergo secus in pecunia? Hoc tamen, vt dicebam, argumentum nulliaseffibus taxato pretio rem alteri in quemcumq; vsu tradas, profectò contractus est vendi-

Ad primum argumentũ.

Ad secundũ argumentũ.

Ad tertium argumentũ. Ioan. Maioris. Accursius. Panormita.

tionis pretio credito : cùm ergo pecunia taxatum habeat pretium , vt puta quòd ipsa eadem salua restituatur : iam alter sit dominus , & potest quicquid ei libuerit de pecunia disponere , ac si sua esset , dummodò illam restituat cum lucro : est ergò verè mutuum . ¶ Quapropter neq; moderatio Hostien. & Ioannis Andreæ , qui illic ab eodem doctore citantur , faciūt rei fatis . Aiunt enim contractum esse licitum saluo capitali ea lege vt si per negotiationem dispareat teneatur negotiator illud restituere : non autem si casu fortuito . Et Maioris quidem prius approbat membrum . , reprobat verò posterioris : nam potest , inquit , taliter seruari capitale saluum , vt etiam si aduersa fortuna pereat , teneatur negotiator illud persoluere . Attamen proculdubio vtròuis modo pereat , nõ erit contractus licitus , si sit capitale ad æqua le restituendum . ¶ Ostendit ergo idem author dictum contractum esse licitum hac ratione , quæ iudicio suo manifesta est . Potest , vt exēpli gratia sic loquamur , Petrus apud Paulum negotiatorem ponere mille aureos quos potest tutos facere per contractum assecurationis celebratum cum Ioanne , pretio , verbi gratia , quinquaginta ducatorum . Deinde potest cum Titio assecurare , vt aiūt , lucrum : nempe vt ipsi eidem Petro det centum pro lucro . Qua ratione habet saluum capitale , & quinquaginta in lucro . Si ergo cum diuersis personis illis modis contrahere iste potest , quidnam vetat omnes simul facere cum eodem ? Do tibi mille in societate , ex quibus cape quinquaginta pro assecuratione , supponamus enim periculum perexiguum esse , & dabis mihi centum aut octuaginta pro lucro . Habet ergo hic saluum capitale , & nihilo minus recipit aliquid vltra sortem . Caietan. opus. 16. respon. quæst. 11. partim contractum reprobatur , partim verò approbat . Ait inquam , si illi contractus vnà simul cum eadem persona fiant , non esse licitos : scilicet cõtraho tecum societatem hac lege vt inter nos etiam cõueniat tam de pretio assecurationis quàm de quantitate lucri . Est enim tunc palliatum mutuum . Si autem inquit fiant successiue : itaq; qui ponit pecuniam non obliget tunc alterum ad eosdem contractus . Sed postquam pecunia communi lege societatis exposita est , ille negotiator socius vult facere eosdem contractus : nõ est cur condemnetur . Eiusmodi distinctio placuit eidem authori in personibus : nem-

pè quòd non potest constitui pensio cum pacto redimendi : sed tamen successiue non est inquit illicitum . ¶ At verò ea porrò est *Iudicium* *autboris.* exiguitas ingenij mei , vt videre aliud in his contractibus non possim quàm vsurarium mutuum : siue successiue fiant , siue simul . Neque distinctio hæc ad rem mihi quicquam referre videtur . Enimverò cùm simul fiunt , manifestum est mutuum . Nam eo ipso quòd Petrus pecuniam tribuit Paulo , conueniturque inter eos de lucro , & quòd capitale sit Petro per eundem Paulum saluum , tunc , vt nuper dicebam , potest de illa pecunia Paulus disponere ac si sua esset : puta prædia emere , dotare filiam , &c. ergo verè sit dominus pecuniæ . Vbi autem pecuniæ dñium tali forma transfertur , verè mutuum est , atq; adeò quicquid postea vltra sortem recipitur , vsurariam habet iniquitatem . ¶ Ex quo potentissima fit fallacia consequentiæ citati doctoris , dum à pluribus arguit ad vnum . Cùm enim ego vni trado pecuniam meam & cum altero pacifcor de assecuratione , neutri re vera mutuo : nam ille cui trado , non tenetur mihi restituere , atque adeò nõ transfero dominium in ipsum : alter verò qui restituere tenetur , non recipit meam pecuniam . Quando verò in eandem personam ambo concurrunt , nempe quòd idem ipse cui pecuniam trado obligatur mihi ad restitutionem , ex illis duobus oritur ratio mutui . Possunt quidem conuenire cum illo de quantitate lucri : quia per hoc non transfero dominium : nõ tamen simul cõuenire de seruando capitali . ¶ Ex hoc rursus palàm colligitur , idem prorsus committi vitium , quanquam successiue idem contractus cum eadem persona fiat . Nam etiam si ante mensem vel quoduis aliud tempus societatem cum aliquo legitime contraxi , numerando ei pecuniam meam meipsum periculo , quotiescunque tamen cum eodem de tuto capitali pacifcor , in virtute transfero in ipsum dominium , atq; adeò mutuo . Quod non contingeret si cum alio tertio eundem celebrare assecurationis contractum .

¶ Per hæc ergo quæ dicta sunt censei de quodam contractu potest qui alibi tunc scripsimè Romæ fieri solet . Habet Petrus officium , siue scriptor sit siue aliter seruiat , contingit summis egere , conuenit mercatorem aut quemuis alium qui illi tribuit centum aureos ducatos , pro quibus Petrus in suo

Hostiensis.
Ioan. Andr.

Argumentū
Maioris.

Caietan.

Reprobatio
distinctio.
Caietani.

Solutio ar-
gumentū fa-
cti.

Corollarium.

in suo officio decem annuos aut duodecim configuat: ea tamen lege vt si intra semestre tempus mercator ille qui pecuniam numerauit ab hac luce demigrauerit, capitalis iacturam faciat, neq; Petrus teneatur suis hæredibus restituere. Si autem post sex menses est vita superstes, protestatur debitori nolle amplius in societate remanere, ideoq; cum admonet vt nisi extemplò soluerit, inde ratione moræ soluturum eandem statutas vsuras. ¶ Est inquam contractus quem societatem appellant: sed profectò eius iustitia non est vsque adeò liquida. Primum enim non potest reduci ad rationem empti census: quia tunc deberet ille qui pecuniam tribuit, priuare se in perpetuum eius dominio: vt neque alter neq; eius hæredes in perpetuum tenerentur cæsum redimere: sed in suo esset arbitrio si vellent. Et tamen non ita fit. Imò verò in potestate tribuentis est capitale suū repetere: quin & re vera repetit. Et ideo eiusmodi contractus non appellant nisi societatis. Fingunt enim quòd si qui fructuosum officium habet, mille, exempli gratia illud emit: cuius fructus ascendunt vsque ad centum, mercator qui centum tribuit, inquit cum illo societatem: ponit scilicet decimam partem pretij vt decimam etiam fructus suscipiat. At verò hoc videtur à lege societatis distare, quòd ille non subijt capitalis periculum eo modo quo fieri solet in societatibus: videlicet exponendo se periculo si in negotiatione capitale perdatur, sed tantum illi periculo si mortem ante sex menses obierit. ¶ Igitur, vt de hoc, si quid valet, nostram aperiamus sententiam, quantum ad illud semestre tempus attinet, iustus apparere contractus: nam periculum illud quod centum conferens subijt, vt si vita tunc fuerit defunctus illud amittat, æstimabile est pecunia: atque adeò sicut in ludo atque itidē in alijs furtiuis fieri consuevit, iustè videtur pro illo periculo centum aureorum recipi sex. Attamen quòd post lapsum sex mensium ratione moræ recipiatur singulis annis duodecim, fraudem videtur sapere: tum quòd ab initio mora illa præuisa est, atque adeò videtur in fraudem mutui concessa. Tum præcipue quòd ratione moræ non potest supra capitale recipi nisi damnum emergens: lucrum verò cessans minimè: nisi eiusmodi pecunia licite negotiationi fuisset exposita. Quapropter si ita res erat, contractus forsitan est licitus: aliàs minimè. Quin verò vix

eiusmodi contractus approbare auderem, nisi sub forma empti census, aut planæ societatis: videlicet vbi pecunia periculo negotiationis exponeretur.

Q V A E S T I O S E - ptima, de Contractu as securationis.

ARTIC. VNICVS.

*Vrùm affecurationis contractus sit
licitus.*

POSTREMVS denique contractus nominatur affecurationis. Nam quanuis verbum non sit inter linguæ peritos latinitate donatū, est tamen iuris cōmentatoribus vsu receptum pro eo quod est in

tutorem constituere. At quòd huiusmodi contractus non sit licitus, decretum apparet in cap. nauigati. de vsu. ¶ Secundò & ratio id videtur probare: nam qui pro pretio periculum in se suscipit, verbi gratia, onustæ nauis, nihil emit aut societati committit: imò absq; aliquo negotio pecuniam lucratur: ergo pro nihilo aliquid percipit: quod vsuræ habet specimen. ¶ Accedit tertio quòd si contractus hic licitus esset, occasio porrigeretur temerarijs hominibus, vt etiam si nihil prorsus in bonis haberent, possent se affecutores exhibere: postquam nihil pecuniæ debent præsentem offerre: quod esset reipublicæ perniciosum. ¶ In contrarium est receptus vsus, idemq; tam Theologis quam Iurisconsultis probatus.

FAcilè ad quæstionem affirmatiua cōclusionē respondetur. Contractus affecurationis, si lege & more fiat, licitus est. Probat hęc conclusio ex obiecto. Pro quacūq; re quæ pretio æstimabilis sit, potest quisque mercedem recipere: in tuto autē se constituere, quæ periculis est exposita, pretio æstimabile: ergo quisq; potest illud pretio redimere, atque adeò qui periculum illud subijt, idē recipere pretiū. Atq; id ex eo potissimè quòd

*Primum argu
mentum.*

Secundum.

Tertium.

*Cōclusio re
sponsiua.
Probatio.*

quòd vterque se periculo summittit: videlicet tam dominus nauis soluendi pretium, si salua sit, quàm alter soluendi merces si pereant. ¶ *Secundò* arguitur à necessitate. Contractus eiusmodi est reipublicæ non infimè necessarius: ergò cum ex obiecto nullo inficiatur vitio, bonus est. Antecedens inde patet, quòd est necessariæ negotiationis adminiculum: multi enim mercatores metuerent naues cum tanto periculo mercibus onerare: & tamen cū pro exiguo pretio magnum auri pondus securum cōstituant, audent eiusmodi mercaturam obire: quæ quidem reipublicæ est necessaria. ¶ *Accedit* huc tertio quòd licitum est fideiubenti pro alio, quem non est adeò tutum soluendo fore, aliquid pro illo periculo suscipere cui se exponit soluendi. Persimile autem

Tertia ratio

Postrema ratio.

contingit in assecuratione. ¶ *Ad hæc* per viam depositionis, quam vadiationem nonnulli vocant, licet dubijs euentibus pecuniam exponere, vt illo periculo possint depositores quidpiam lucrari: vt de honesto ludo diximus. item an pluet cras vel non pluet, &c. ergo pari modo licet mille, verbi gratia, ducatos periculo exponere, cum spe lucrandi quinquaginta aut sexaginta. ¶ *Sunt* quidem qui stupidum illum censeant, qui spe lucrandi centum aut mille, periculum subeat nauis inflitoris valentis forsitan viginti aut triginta milia. His autem respondemus, de pretio quidem nihil nos decertare, potest quidem esse iustum, vel iniustum. Ipsi sibi contrahentes viderint. Sed vera nullus est stupor neque dementiæ nota, pretio currente eiusmodi pericula suscipere: quippe cum non sint tam euidencia, quin possint assecutores bene sperare. Et quauis aliquando iactura fit, aliquando accrescit lucrum: Eò potissimum quòd viri cordati aleam cum tanto periculo non iaciunt. Et vice versa vbi nullum profus immineret periculum, mente careret qui assecurationis contractum faceret suarum mercium. ¶ *Oriuntur* tamen hinc dubitationum culæ nonnullæ. Primum omnium nō sunt huc admittendæ vafrities & imposturæ quæ in alijs etiam contractibus vsu euenire possunt. Si enim qui nihil in bonis habet periculum se nauis suscipere ait: ea nimirum spe quòd si salua fuerit, habebit mercedem: sin verò perierit, abdet sese aut bonis cedet, iniustissimus est, postquam reuera nulli se exponit periculo: atque adeò mercede-

Vitia que in contractu assecurationis contingere possunt.

dem contra iustitiam poscet. Et cōuerfò si dominus nauis ad alium minus fidum portum rostrum dirigat, quàm ad illum qui fuerat in contractu expressus, alter non tenetur. Hæc enim omnia debent in contractu liquere. ¶ *Sed dubium* est si quis nauis vult vacua enauigare: quàm tamen vult assecurare, ac si esset onusta, vtrum licitus sit etiam contractus. Dabo tibi mille vt mihi viginti milia rependas si mea nauis fuerit submersa. Apparet enim non esse contractum legitimum ex parte nauigantis: quia non habebit tantam curam seruandam nauem, quæ vacua non valet nisi mille, ac si onusta esset haberet. Respondetur quòd si nauigator alterum decipit: quia forsitan non sunt in portu, dicens suam nauim mercibus esse plenam tanti valoris, cum tamen nullas habeat: profectò contractus non valeret: quia alter si rem sciret, non illum iniuret: timens non fore tantæ curæ nauigatori seruare nauem. Quin verò timenda esset fraus, nè scilicet consultò submergi eam sineret, vt lucraretur viginti milia. Si autem assecurator sciens & prudens id faceret, nullam patietur iniuriam: esset enim tunc genus vadiationis seu depositionis: Si salua euaserit nauis, dabis mihi tantum: sin minus, dabo tibi tantum. Eodem modo possent depositum facere alij ad quos nihil salus aut submersio nauis attinet: Si salua ad portum applicuerit, dabo tibi centum: sin minus, dabis mihi mille. ¶ *Pari modo* potest fieri assecratio in nundinis: largire mihi tantum, & ego tibi securum reddo quòd sis tantum lucraturus. ¶ *Dubium* autem hoc aliud gignit: nempe vtrum idem contractus in alijs quoque rebus quàm in mercibus sit licitus. Sunt enim nonnulli quos Syluest. verbo, *Negotiatio*. §. 4. citauit: qui negant posse quenquam assecurare alterius vitam. Nam esset periculum vt alter cuius interest optaret alterius mortem. At verò hic de iustitia loquimur contractuum, atque adeò de earum natura, an sint vsurarij: vitium autem contra charitatem huiusmodi naturam non mutat. Quare liciti semper ex obiecto manent. Quin verò aliquando sunt reipublicæ in vsu. Petit ex me mutuum filius familiars: qui si præmaturè prius parente suo mortem obiecit, mihi non soluet. Si autem fuerit ei superstitès, in tuto sunt mei nummi. Profectò tūc meritò formidabo, mutuatum ei quidpiam

Dubium.

Responsio.

Dubitatio altera.

Syluester.

piam concedere. Et tamen si mercatorem qui securam mihi faceret eius vitam mihi tribueret, nihil ei vereretur beneficium impendere. Eadem ratione licet assecurare quicquid incertum est euenturum: vt quod erunt prosperi terræ prouentus, quod nascetur prægnanti filius masculus, & similia.

*Ad primum
argumentū.*

AD primum igitur argumentum iam supra responsum est, illic neque condemnari contractum societatis, neque assecurationis, sed mutationem: quæ cum gratis fieri debeat, fit tamen cum pacto alicuius

obligationis. Vt si quis pecuniam nauiganti mutuet tali pacto vt secum assecurationis contractum faciat. Præterquam quod, vt supra diximus, forsitan non erat tunc assecuratio necessaria: vel quantum esset: tamen nauigator maluisset periculum ipse subire quam pretio redimere. ¶ Ad secundum verò iam responsum est, quod pro periculo quod ille subiit, illam potest mercedem suscipere. Atq; adeo ad postremum verbum; vbi diximus quod qui non habet unde id soluere possit quod assecurat, neque pretium valet percipere.

*Ad secundū
argumentū.*

FINIS LIBRI SEXTI

DE IUSTITIA ET IVRE.

LIBER SEPTIMVS

De Iustitia & Iure.

QVAESTIO PRIMA, De Cambio in genere.

ARTICVLVS. I.

Vtrum ars Campsoria sit licita.

CAMBIO RVM disputatio ad vsuræ tractatum attinet: imò bona eius pars ibidem expedita est. Quocircàque reliqua facta est, non potest non esse breuissima. Constituimus autem huic quantulo- cunq; fragmento, etsi multò sit breuius iusto volumine propter eius celebritatem, libri titulum indidère. Est enim materia hæc vt cognitu maximè necessaria, ita tū per se ipsa abstrusissima, tum etiam mercatorum nouis quotidianisq; inuentis intricatissima, ac subinde doctorum opinionibus plurimùm offuscata. Quamobrem complurium sum postulationibus improbè frequentatus, vt pus venenumq; huius pestis aperirem, quæ in dies magis ac magis in rempublicâ grassatur. Curabo ergò pro ea quæ mihi suppetit ingenij facultate, id tètare. Deus nobis quod veritas habet, suggerat. ¶ Igitur in ingressu libri, de arte primum campsoria sciscitatur, an sit licita. Arguitur enim à parte negatiua. Ars campsoria, nummularia est: nèpe nummorù cõmutatrix & auctrix: hæc autè Arist. 1. Polit. cap. 6. & 7. veluti cõtra naturam sit, condemnat: vt pote quòd in nummis cõmutandis nullum insit naturale commodum: sicuti in cõmutandis cibis, vestimentis, atq; alijs rebus ad vitam necessarijs. ¶ Accedit secundò quòd finis huius artis, vt superiori libro dicebamus, est diuitiarum conquisitio quæ in infinitum procedit: cum tamen temporalia desideria modum habere debeant: qua idcirco de causa est reipublicæ pestifera, vt experiètia ipsa testatur. Quare & Christus nummulariorum mensas euertit. ¶ Ter-

tiò per hoc claret, vt suprà dicebamus, esse contra naturam quòd per hanc artem maximè fit vt sterilis pecunia fructuosior sit q̄ terra ipsa: & inde campsores odium cõtrahunt apud homines. Atq; inde præterea, quòd ferè, homines sunt sedetarij: nempè qui otiosi viuunt, & tamè plus lucri corradūt quàm alij actiuosi labore manuum suarum insudates. Eò præcipuè quòd pecuniam suam nulli subijciunt periculo: sicuti in alijs fit negotiationibus. ¶ In contrariū tamen facit quod quodammodò hæc ars vsui est reipublicæ ad cambiendas traducendasq; monetas.

Primùm omnium nomen cambium latinū est. Nam cambire idem est quod rem vnā pro alia commutare. Sed est cum Aristot. loco citato, vt superiori libro partim ad notauimus, nunc emunxius recolendū, tres permutationum formas temporum curriculum ordine succreuisse. Cœperunt enim homines res ipsas primum cambire: puta vineam pro domo, vinum pro frumento, vestem pro calceo, &c. Quæ quidem cambitio synceritati naturæ est à suis primordijs natua. Sed tamen propterea minimè sufficiens quòd neq; res possunt aut in diuersa loca omnes asportari vt cambiantur, neq; in lōga seruari tempora. Et ideo successit secundum cambium: nempè nummus inuentus est qui rerum esset pretium, cumq; rebus ipsis cambiretur. Atq; modus hic cambiendi proximè ad primum accedit, illiq; omnino deseruit. Quare hoc porrò ad vitam sufficientiam satis erat. Ac verò inuento nummo humana sagacitas per auaritiā excitata, tertiam cambiorū progeniem peperit: vt videlicet nummū pro nummo commutaret. Quæ quidem commutatio inde primum ortū traxit, quòd auream pretiosiorēq; monetam necesse erat cum minorioribus cābire. Deinde verò quia in vna regione aurum numerosiori argento estimabatur quàm in alia: & negotiatores idem aurum pluris illic vendebant quàm in alia emerent. Atq; inde postea industria humana artificiosius eandem artem locupletauit. Hac ergo

Quid Cambium.

Triplex permutationum forma.

Primum argumentum à parte negatiua. Aristor.

Argument. 2.

Argument. 3.

ergo ratione nomen generale cambij quod
 è rerum commutatione. originem duxerat;
 tandem crebrescente vsu ad pecuniarum cõ-
 mutationem, quæ minùs est naturalis, accõ-
 modatum est. Quare cambium nõ est idem
 quod ars ipsa nummularia seu pecuniaria.
 Nam ars industriam negotiandi significat:
 cambium verò ipsam eius cõmutandi actio-
 nem. Sunt autem qui intelligere aliter non
 valentes cambij nomẽ quàm si inter res fiat
 diuerfas, aiunt propriè cambium non posse
 intelligi nisi inter monetas aut diuersi me-
 talli aut diuersi signi. Hac autem conditio-
 ne ratio cambij nullatenus eget: imò in cam-
 bio ratione loci, vt infra patebit; idem pro-
 priè nummi pro diuersitate loci cambiun-
 tur. ¶ His ergo præhabitis ad quæstionem
 forsan alicui videbitur propter rationes fa-
 ctas negatiuè simpliciter respondendum: sci-
 licet huiusmodi artem non esse licitam; ple-
 ric; tamen contrà respondent, non solum li-
 citam esse, verùm & vtilem. Crediderim ta-
 men tali esse conclusione respondendũ. Ars
 campforia quam nummulariam Aristot. ap-
 pellat, si per se nudè secundum sonum vocis
 existimetur, in malum sonat: non tamen sic
 habet penitus intrinsecam malitiam, quin
 bono fine & circumstantijs fieri possit licita.
 Quatuor enim actionum genera libro tertio
 distinximus. Alia enim est genere suo bona;
 vt virtutis opus: alia indifferens, vt ambula-
 re: alia verò sic intrinsecè mala vt neutiquàm
 fieri queat licitè, vt mentiri. Quarta verò est
 quæ per se nudè considerata in malũ sonat:
 attamen non repugnat quo minùs sine ali-
 quo & circumstantia fieri possit licitè: vt plu-
 ra simul retinere sacerdotia. Atq; huius gene-
 ris, si rem conijcio, est ars campforia. Nomen
 enim nummulariæ artis, vt Arist. loco citato
 docet, duo significatione sua præ se fert ab-
 surda. Primum ratione materiæ, quòd præ-
 ter pecuniæ primæuum vsus, qui est vt re-
 rum sit pretium, cambitur vna pro alia. Se-
 cundò ratione finis: quia scilicet eiusmodi
 commutatio non ad prouidentiam proximi
 est necessariorum vitæ: sed propter lucrum
 fit, quod infinitam gignit appetendi sitim.
 Atq; adeò sic nudè considerata, male sonat.
 Accedunt & eidem arti eadem etiam incom-
 modorum periculorumq; genera, ac subin-
 de fraudes atq; alia mala quæ superiori libr.
 quæst. 2. negotiationis ostendimus annecti:
 imò verò hæc pluribus est delinquendi occa-
 sionibus exposita. Nam reliquæ negotiatio-

num species quæ in emptione & venditione
 versantur, plus habent naturalis commercij:
 cum res illic cambiantur ad vitam necessa-
 riæ, plusq; exigunt industriæ, diligentia, ac
 laborum: pluribusq; periculis capitale sumi-
 mittitur: quibus quidem rationibus hone-
 stantur. In hac verò arte nullum illorũ inest.
 Præterea maius habet illectamentum ad ex-
 piscandum aliena bona: porrò cum prodi-
 gi homines qui suis volunt voluptatibus in-
 feruire, paratam à campforibus habent viã
 breui suas substantias decoquendi. At quo-
 niam huius artis vitia in libri decursu tractã-
 da sunt, de his modo fatis. ¶ At verò secunda
 cõclusionis pars nihilò minùs sic probatur.
 Hæc eadem ipsa ars aliqua reipublicæ affer-
 re potest eniolumenta: ergo si illis vitijs ex-
 purgetur, in finemq; referatur honestum, li-
 cita erit, atq; adeò vtilis. Antecedens inde pa-
 tet quòd necessarium quandoq; est ciuibus
 pretiosiore monetam cum vilioribus cõ-
 mutare: vt in subsequenti bus compertum
 fiet. Quòd autem ab illis maculis quibus sor-
 det elui possit, liquet: nam potest campfor
 non absque modo, at honestum optare lu-
 crum. ¶ Sed neq; nummulariam cõmutatio
 quæ earum institutioni aduersari videtur,
 est omnino eius naturæ contraria. Nam si-
 cuti in alijs rebus Aristot. eod. 6. cap. 1. Poli-
 tico. duplicem dignouit vsus: sic & in pecu-
 nia licet. Est enim calcei, vestisq; ac reliquo-
 rum vtensilium, duplex vsus: vnus primæ-
 uus cuius gratia inuentus est. Quem admo-
 dum calcei vsus est calceatio, & indumentij
 indutio; atq; equi equitatio. &c. Alter verò
 emptio & venditio. Horum autẽ licet prior
 sit proprius; posterior tamen non est repu-
 gnans. Ordinatur enim venditio calcei ad
 priorem vsus. Pari ergo modo etfi nummo-
 rum proprius vsus & finis sit rerum æstima-
 tio, ac pro illis commutatio, nihilò minùs
 eorum inuicem cambium non est omnino
 absurdum, si eatenus permittatur quatenus
 est reipublicæ necessarium. In summa, si
 quod in huiusmodi cambio subesset pericu-
 lum mutui, id maximè ex parte campforis:
 nam ab altero qui pecuniam in alterum lo-
 cum trajcere optat, id non timetur: pluri-
 mum tamen, imò semper campfor prius re-
 cipit pecuniam quàm reddat: vbi omnis
 abstergitur effigies mutui. ¶ Et per hæc,
 responsio clarescit argumenti in capite quæ-
 stionis obiecti.

Probatio cõ-
 clusionis

Aristo.

ARTICVLVS. II.

Vtrum plures sint cambiorum species.

DE cambio in communi, qui titulus est præsentis quæstionis, secundò explorare restat cambiorum species. Arguitur enim non esse plures. Nā cambium nihil aliud sonat quàm rerum permutatio: propterea autem quòd materia, hoc est, res quæ commutatur diuersæ sint species, actiones ipsæ non variant species. Eadem enim artis species est, vestem vel ex serico vel ex panno facere. ¶ Secundò. Neque propterea rursus variantur quòd cambium fiat ratione loci, vel ratione temporis, vel ratione monetæ: quandoquidem in his omnibus eadem cambitur moneta. ¶ In contrarium autem est receptissimus, non modò vulgarium, verùm & scholarium vsus, discernentium diuersas cambiorum species.

Primum argumentum.

Argumentum 2.

Prima conclusio.

AD quæstionem quinq; conclusionibus respondetur. Prima: Si res ipsæ quatenus res sunt existimentur, cambium non est genus plurium specierum. Conclusionem hanc profectò argumentum modò factum satis ostendebat. Eadem enim est actio cambire vinum pro oleo: & aurum pro domo: & argentum pro auro, aut pro alio metallo: siue signata sint numismata, siue rudis metalli massa. Actiones enim non ex materia, sed ex obiecto speciem mutant. Eadem enim est statuaria ars siue in ligno sculptio fiat, siue in lapide. Atq; in moribus eadem est species furti auri & vestium. Quare, vt diximus, furtum species specialissima est: differens à rapina sola ratione inuoluntarij, quæ est in obiecto: quia vnum fit per fraudem, & aliud per vim. Imò verò neq; quantū ad rationem iustitiæ aut iniustitiæ, mutatur species. Nam vt in tribus cambiorum generibus superioris articuli exemplum ponamus, eadem est ratio iustitiæ & iniustitiæ, cambire vinum pro oleo, & pecuniam pro frumento, atq; aureum nummum pro argenteo. Nam æqualitas in his omnibus seruata eandem habet rationem commutatiuæ iustitiæ: in æqualitas verò, eandem rationem iniustitiæ. Quapropter physice loquendo non sunt diuersa cambiorum genera, neq; diuersæ species: sed dicuntur latine diuersa genera propter diuersas materias: & præterea propter diuersam accommo-

dationem ad ciuilem vsum. ¶ *Secunda conclusio.* Si moneta, non vt naturalis res, sed quatenus numisma est, atq; adeò legale rerum pretium existimetur, commutatio rerū pro pecunia, cōtractus est specie ciuilitè differens à cābio primi aut tertij generis. Cuius vtq; rationē superiori libro assignauimus. Nam commutatio hæc peculiariter est cōtractus emptionis & venditionis: vt habetur l. 2. de contrahen. empti. eò quòd illic distinguitur pretium à re: cum in cambijs cæterorum generum inuicem res vna sit alterius pretij. ¶ *Tertia conclusio.* Cambium tertij generis quæ actio est nummulariæ artis, species est etiam ciuilitè, atq; in genere morum distincta à cambio primi generis: nam illic nō est nisi simplex rerum cōmutatio æqualis valoris ad vitæ prouidentiam & sufficientiam naturaliter instituta: hinc autem non res naturales, sed legales nummi, idq; non ad vitæ necq; vestitum, sed ad lucrum. Quare nescio an propria species sit negotiationis: quoniam negotiatio est rem emere vt reuendas: quod non sonat in malum: hinc autem, vt diximus, non est propria emptio vbi pretium à re distinguitur: dicitur nihilo minùs negotiatio, quia est nummorum permutatio gratia meri lucri. ¶ *Ex his fit cambium,* de quo præsens initur tractatus, à reliquis cōtractibus ratione distare. Iam enim monstratum est non esse emptionem. Neq; verò est locatio aut commodatio, cum hinc dominiū transferatur, quod non fit in illis. Sed neque est mutatio: quia non transfertur dominiū simpliciter, hoc est vt fors simplex restitatur: sed cum lucro, & scenore, aut pretio. ¶ *Quarta conclusio.* Cambiorum de quibus loquimur complures nominantur species: quæ quidem siue re vera sint species, vt philosophi, seu naturales, seu morales de speciebus loquuntur: siue vulgari negotiatorum forensiumq; vsu: perparui ad præsens negotium refert. ¶ *Igitur quoniā in genere moris prima consideratio in id fertur, quod est æquum aut iniquum, prima in præsentiarū cambiorū diuisio est in reale & siccum.* Vix enim reperias horū nominū rationes apud autores explicatas. Et tamen reale, quod à re dicitur, idem est quod cambium in re: hoc est legitima cōmutandi ratione factum: seu ratione diuersarum monetarum, seu ratione loci, seu aliud sit quodcunq; legitimū: veluti in processu patebit. Siccum autem idem est quod cambium quod in re non est cambium,

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Differentia cambii à cæteris cōtractibus.

Quarta conclusio.

Prima diuisio cambii.

Cambium reale.

Cambium siccum.

bium, sed fictum & vsuræ palliatum : quod ideo è regione reali opponitur . Et dicitur siccum , id est sterile , & humore carens ad fructificandum . Non quod campfori non indelucris fiat accessio : sed quod , vt superiori libro diximus , contra rerum naturam pecunia pariat . Dicitur etiam siccum : quia merum est ac nudum scœnebręq; mutuũ , quod nihil habet legitimi contractus . ¶ Quapropter hæc duo cambiorũ genera , licet in eadem versentur naturali materia , puta in pecunia : tñ in genere morũ contraria prorsus diametraliq;e linea specie differunt : sicuti iustum & iniustum . Sub vtroq; ergo istorum membrorum multæ subsceantur species : siue modos dixeris cambiorum . ¶ Sit ergo quinta conclusio . Omnes cambiorum formæ & modi , vt tam illicita quàm licita comprehendamus , ad tria capita commodè reducuntur : quorum aliqua manifestam habent iniustitiam : alia verò manifestam iustitiam . Sed alia sunt quæ in dubium reuocari possunt . Cambium enim monetæ non nisi propter aliquam diuersitatem fit : videlicet aut ipsorum nummorum , aut locorum , aut temporum . Non enim alia varietas inuenitur quàm in substantia , vel in loco , vel in tempore . At verò quoniam monetæ diuersitas bifariam causa esse potest cambij : scilicet aut quia ad vsum humanum pretiosiores cum vilioribus cambiuntur : vel quia reuera vna venditur pro alia ratione auctioris æstimationis ob loci aut temporis diuersitatem , ad quatuor capita reducimus cambiorum genera . Iam enim deinceps nihil philosophicè disputabimus , siue genera sint , siue species , siue modi : sed more latino promiscuè his nominibus vtémur . ¶ Primum ergo cambiorum genus est quod minutum vocant : hoc est dum aurea moneta pro argentea vel ærea commutatur : vel è diuerso . Inde enim nomen sumpsit , quod minutiores nummi pro pretiosioribus , aut è diuerso , commutantur . Secundum genus est ratione loci : vt dum qui alibi pecunia indiget quam hic habet , hic numerat vt sibi alibi consignetur . Et hoc solet appellari cambium per literas , ad differentiam superioris quod potest dici manuale . Illud nanque presentĩ vtinque pecunia fit manu numerata . In hoc autem qui pecuniam recipit literas tradit , quarum fide alibi solutio fiat . Atq; hæc duo genera si nihil doli admisceatur , realia sunt , ac subinde planè iusta . Ter-

tium genus est ratione temporis : vt si quis pecuniam nunc recipiat quam certa die ratione expectati temporis cum scœnore restituat . Et hoc est cambium manifestè siccum , ac proinde iniquum : de quo lib. præcedenti abundè dictum est . Ista ergo duæ radices disputationem cambiorum inuentibus ob oculos primùm omnium præfigendæ sunt , ad discernendum inter iustitiam & iniustitiam cambiorum . Vbi enim ratione præcisè loci cambium fit , hoc est ea duntaxat ratione vt pecunia transmittatur , cambium reale est & legitimum . Vbi autem aliqua se ingessit ratio expectati temporis , siccum est & vsurarium . Solet etiam distingui cambium purum ab impuro : purumque nonnulli appellant cambium minutum , cui nullũ aliud admisceatur . Cambium verò impurum vbi aliud commisceatur , vel ratione loci , vel ratione temporis : ac subinde fatentur cambium esse posse impurum , sed nihilo minùs legitimum . At verò quoniam impurum in malum sonat , significantius dicitur purum omne cambium reale siue minutum , siue ratione loci : impurum autem cui aliquid iniustitiæ permisceatur , vel ratione temporis , vel quauis alia iniqua . Quartum verò cambij genus est ratione monetæ : non inquam quod minutum cambiuntur , sed quia reuera pecunia vnus loci pro pecunia alterius cambitur diuersis vtiusque loci æstimationis pretijs . Et in his genus cambijs potissimum versatur cambiorum disceptatio : quippe quæ , cum in vsu potissimum mercatoribus sint & campforibus , quàm plurimos parturiunt scopolos , humanas conscientias cruentantes : atque adeo tum confessarios perplexos reddunt & varios : vt videre est apud Caietanũ . in singulari cambiorum opusculo , & apud Syluest . verbo , vsura . 4 . & apud alios multos . Vtinam non idem nobis inuratur character ! D . enim Thom . de hac re nihil ex professo scripsit . Nam tractatus ille vsuræ , vt supra diximus opusculo . 73 . nullum præ se fert specimen sancti Thomæ ac multò minùs cap . 13 . vbi de cambijs breuis fit sermo . ¶ Ad argumentum ergo principale in fronte quæstionis positum , prima conclusio respondit .

Pulcherrũ documentũ ad discernendã iustitiã aut iniustitiã cambiorũ.

Cambium purum.

Cambium impurum.

Caietanus.

Syluester.

PP QVAE

Quinta conclusio.

Cambium minutum.

Cambium per literas.

QVÆSTIO SECVN-
da, De cambio minuto.

ARTIC. VNICVS.

Virum minutum cambium sit li-
citur.

Primum ar-
gumentum.

VANVIS MI-
nutum cambium obi-
ter assertum sit licitū,
restat nihilo minū, vt
à clarioribus & certio-
ribus auspicemur, id
suis rationibus patefa-
cere. Arguitur enim
non esse licitum. Numismata ad hoc publi-
co signo cuduntur, vt sint iustum legiti-
mūque rerum pretium: illud autem pre-
tium quod legitimum, hoc est, lege posi-
tum est, vt superiori libro monstrauius, in
indiuisibili consistit. Si ergo, exempli gratia,
ducatus vndecim regalibus lege æstimatur,
non potest cum maiori argento commuta-
ri. ¶ Secundò si id liceret, sequeretur cuique
priuatæ personæ licitum esse, atque adeo in
emtionibus & venditionibus cuiunque
ementi liceret: eò quòd pretium in aurea mo-
neta soluit, vilius emere. Et vice versa, si ven-
ditor dum recepto auro refundit quod su-
perest pretij, minutor, atq; ad vsū magis
accommodata moneta, posset perinde atq;
campus aliquid pretij recipere: consequens
autem concessum viam panderet ad euer-
tendam pecuniarum æstimationem. ¶ In
contrarium autem est receptus vsus, qui neu-
tro foro aut exteriori scilicet aut interiori cõ-
demnatur.

Argument. 2.

AD intelligentiam non modò quæstio-
nis præsentis, verum & omnium subse-
quentium animaduertendum est, pecuniam
cum in metallo cudatur duplici ratione in
pretio haberi: scilicet & tanquam res & tan-
quam signatum numisma. Propterea enim
quòd sigillum publicum impressum habet,
valor metalli non mutatur. Sed est illud ve-
lut signum alijs mensuris ac ponderibus pu-
blica autoritate inscriptum, quod sit testi-
monium valoris monetæ. Quo fit vt si ali-
qua prouincia plus auro abundat quam ar-
gento, aurum illic minore argento æstima-
tur, quam in alia quæ ditior esset argenti q̄

Fundamen-
tum.

auri. Et idem est de cupro & ære. Tanta enim
posset esse raritas auri & argenti, tantaq; co-
pia aliorum metallorum, vt illorum æstima-
tione multò pluris penderetur aurum & ar-
gentum, q̄ in alia regione quæ copia auri af-
flueret aut argenti. Atqui eadem hæc ratio
in cudendo numo habetur: æstimatur enim
apud nos ducatus vndecim regalibus argen-
tejs, propterea quòd secundum copiam quæ
apud nos est vtiusq; metalli, illa est legiti-
ma æstimatio. Et in Italia æstimatur duode-
cim Carolinis, atq; alibi maioris aut minoris.
Quo fit vt licet moneta non esset signata,
idem pondus haberetur pro pretio rerum.
Imò vt Aristot. loco citato ait, priusquam si-
gnaretur, pondere æstimabatur: sed res publi-
ca illo signo testatur metalli valorem. ¶ Duo
bus ergo modis licet cambire vnā moneta-
tam pro alia. Vno scilicet si cõsideretur sub
ratione metalli: atq; altero sub ratione mo-
netæ. Quapropter tribus conclusionibus ad
quæstionem respondetur. Prima est. Cam-
bire diuersas monetas secundum metalli na-
turam, etiam si parum aliquod supra valo-
rem signati numismatis recipiatur, nullum
habet specimen mali. Vt si qui auro indiget
vel ad deaurandum, vel ad medicamen ali-
quod cõficiendum, vel ad ornamentum, vel
ad alios vsus ad quos natium habet iuu-
amentum, potest quis ei ducatum optimi au-
ri vltra valorem quo ceu numisma æstima-
tur vendere: dummodò augmentum illud
nō sit nisi exiguum. Conclusio est Syluestri,
verbo, vsura. 4. §. 3. & Caietan. in suo opuscu-
lo: & apparet manifesta: quia sicut tunc pos-
set ille rude aurū egenti vendere, sic & illud
quod est signatum. ¶ Haud tamen desunt
qui non ita gratis conclusionem fateantur:
quorum est Ioannes Metinensis qui in suo
cambiorum tractatu eam nō recipit. Cuius
argumentum est, quòd Rex dum monetam
cudit æstimat auri valorem quo ad omnes
eius vsus: veluti dum sua Pragmatica pre-
tium taxat frumento: ergo sicut post aalem
legem non licet neq; obolo pluris frumen-
tum vendere: ita neq; signatum aurum. Re-
spondetur tñ non taxari monetā nisi sub ra-
tione pretij: quāuis etiā habeat ratio valoris
metalli: & ideo nihil obstat quo min⁹ aliqua-
tulo pretio cãbiū fiat auri cum argento, pro-
pter metalli commoditates. Imò esse potest
tam pulchra moneta, vt ceu gēma æstimet̄.
Quare nō est simile de frumēto quod nō ha-
bet aliam naturam aut vsū q̄ frumenti.

Aristot.

Duplex cõse-
deratio nu-
mismatis.

Prima con-
clusio.

Syluester.
Caietan.

Argumentū
Metinensis.

Solutio.

¶ Secunda

Secundae conclusio. ¶ **Secunda conclusio.** Licitum perinde est numismata qua ratione numismata sunt cambire, nonnullò ab alterutra parte concessò alteri pretio. Hoc patet in cambio minuto, quòd suprà manuens nuncupabamus: nimirum dum nummularius aut aurum dat pro minuto argento, aut vice versa.

Probatio conclusiois. Hoc inde probatur, quòd hoc genus cambij legi nullatenùs aduersatur de numismatum aestimatione: aestimatio enim illa non est nisi quatenùs sunt rerum pretia: minutum autem cambiù ob id permittitur quòd illic nulla est emptio aut venditio, sed còmutatio ad vsum humanum utilis. Est enim fortè pauper qui minutim pecunias expendit, pro quibus ideo aurum exhibet vt sibi ad sumptus familiares vsui sint: & fortè est diues qui argento ad fabrefacienda vasa opus habet. Et vice versa, est alius cui transportare expedit grandem pecuniam: vel cuius fert animus thesaurum recondere: qui ideo nè tanto sit sibi oneri magnum pondus vel argenti vel aëris, cum exiguo auri commutat: cum ergò ad istos vsus seruitium sit & obsequium reipublicæ, varias habere paratas monetas quæ sine sumptu & labore congeri nequeunt, seruariq; & exhiberi, potest persona publica qui huic muneri suas impendit operas, iustum percipere pretium. Quin verò non solùm ob istos vsus, sed habes forsàn monetas vetustate exefas quæ vix signum repræsentant, neq; facillè à mercatoribus recipiuntur: quare vt illas cum alijs integris commutes, æquum est vt auctarium pretium soluas. Debet autem pretium tum tenue esse tum etiam vsu receptum, vt via fraudibus occludatur.

Caictamus. ¶ **Caictam.** autem in illo suo tractatu hanc facultatem solis campforibus concedit, propterea quòd publici sunt reipublicæ ministri: quare ait inter priuatas personas non esse licitum. Non autem video cur non etiam priuatum liceat. Nam si genere suo cambio illa aestimabilis est pecunia, cur non licebit cui-cunque: Quòd si non esset pretio aestimabilis, profectò nec liceret campforibus: nam vt infrà apertius monstrandum est, antequàm sumptus & labores sint digni pretio, pensanda res est ex obiecto, licitane sit an non. Hoc tamen est verum, quòd si ego debeo duodecim regalia, non possum propterea quòd aurum soluam vno ducato satisfacere: & idem est in pretijs. Tametsi qui libere sine vi & fraude rem suam vendit, ni-

hil obstat quo minùs sua spòte minoris vendat aureo pretio quàm argenteo vel æneo. Et tunc alter iuste potest oblato puro & optimo auro minoris emere. Hacenus de hoc genus cambio secundùm legem natura.

¶ **Tertia conclusio.** Potest respublica & princeps eiusmodi minuta cambia inter personas priuatas interdicerè. Quòd consulti-simè lege cautum iam dudum est in Hispania: tum ad obuiandù iniustitiæ, quæ ex pretij cremento statim obrèpit: tum praesertim ad inhibendum nè aurea moneta in exterà regna transportetur: quòd re vera absque graui reipublicæ detrimento non fit. Quapropter eiusmodi lex si recipiatur, obligat in conscientia sub reatu peccati mortalis: & qui monetam auream cambiret pro alia super legalem aestimationem signati auri, fieret restitutioni obnoxius. ¶ **Ad primum igitur argumentù iam responsum est quòd quanuis in cambio minuto nummi tanquàm moneta cambiantur, non tamen vt rerum pretia, sed ad alios vsus qui ad emptio-**

Tertia conclusio.

Ad primum argumentù.

Ad secundù argumentù.

¶ **Ad secundum pariter responsum est, hoc genus cambij priuatis etiam personis esse licitum, dum modò in emptionibus & venditionibus fraudibus nõ aperiatur aditus. Nec verò sit ciuili lege interdictum.**

QVAESTIO TERTIA,
De cambio ratione loci & ratione temporis.

ARTICVLVS. I.

Virum cambium ratione loci sit licitum.

S S E R T V M quidem iam est cambium ratione loci nihil præ se ferre iniustitiæ: sed tamè vt id presus examinetur, arguitur de more à parte gatiua. In omni commutatione requiritur æqualitas iustitiæ: mo-

Primum argumentum.

netæ autem suum habent aut natiuum aut

signatum valorem : ergo vbiunque existat debent ad æqualitatem cõmutari : atq; adeò ratione loci non potest pretium recipi. ¶ **Secundò** arguitur . In eiusmodi cambijs ratio latet mutui : recipit nanque vnus dominium pecuniæ in vno loco vt eandem restituat in alio : sicuti recipitur in vno tempore vt restituitur in altero ; ratione autem temporis nihil licet recipere : ergo neque ratione loci. ¶ In contrarium autem est quòd hoc cambium seruit traducendis pecunijs ab vno in alterum locum ; quod reipublicæ vsui est.

Duplex sensus questionis.

Titulus questionis huius duos sensus auri- bus exhibet. Vnus est, vtrum cum eadem moneta in diuersis locis inæquali valore æstimatur, liceat illam hic numerare vt eadem vbi plus valet restituat : qui quidem sensus subsequenti disputationi referatur : nam in hoc intelligendo tota cambiorum machina posita est. Alter autem sensus est simplicior, vtrum ratione transportationis transmissionisve monetæ ab vno in alterum locum equum sit pretium recipere : quod supra diximus appellari cambium per literas : ad quem vnica affirmatione respondemus.

Conclusio responsiva. Probatio cõclusionis.

¶ **Licitum** inquam est ratione huiusmodi transmissionis pretium recipere. Conclusio est plana : quoniam sicuti merces aliq; rerum genera expedit sæpe ad diuersa loca transfuhere, sic etiam expedit pecuniam traducere : tum ad alia transigenda negotia, tum præcipuè ad cõmendandâs mercès quæ ab vna in alteram prouinciam necessarium est asportari. Cum ergo munus hoc necessarium sit pecuniq; æstimabile, cuiq; licet mercedem idem percipere. Secundò arguitur. Si quidpiam iniquitatis res hæc haberet, maximè quia effigium habet mutui : at, re vera non est mutuum : quia qui hic pecuniam confert vt alibi recipiat, non simpliciter transfert dominium vt alio tempore restituat : sed vt alio loco. Itaque temporis expectatio accidentaria est huic contractui : nempe quia non possunt innotescere literæ in alio loco vt pecuniæ exhibeantur nisi in tempore. Tempus inquam quod genus hoc cambijs non vitiat, atque adeò accidentarium existimatur, est illud quod necessarium est ad transmittenda chirographa. Nam si longius interueniat, illud iam impurum reddit cambium : hoc est cum temporis expectatione commissum, ac subin-

de vsuram redolens. Quapropter ad explanandam huiusmodi cambijs legitimam, rationem statui assolet tempus solutionis, protinus visis perlectisq; literis. Id quod in subsequentibus fuisius elucebit. ¶ **Et** probatur tertio eadem conclusio. Possit agaso & nauta vt transportaret pecuniam perinde pretium recipere, atque ob aliarum rerum vesturam : qui autem hic dat vt alibi recipiat, idem efficit : transfert enim pecuniam aliunde huc. Sicuti qui hic recipit vt alibi redat ; transfert eam hinc illuc : ergo id potest pretio æstimari. Accedit quòd pecuniarum traductio maximè ab vno regno in alterum multis subiicitur periculis, tam bellorum q; latronum : atq; etiam submersionis si mari & ventis committatur. Imò ob id quoque quod sæpissimè inhibatum est numeratam pecuniam à regno extrahi : quibus vtique de causis expedientissimum est vt campores existât qui in diuersis prouincijs pecuniam habeant, aut fide polleant, & quod aiunt, credito : vt scilicet absq; auri & æris transportatione pecuniam per literas transmittant.

Quòd si id necessarium est, iuste subinde huic negotio stipendium constituitur : siue campor hic tibi pecuniam numeret quam tu illi redditurus es Romæ vel Brugis : siue tu illi id numeres vt tibi aut Brugis reddat aut Romæ. Nam priori modo transfert tibi pecuniam tuam aliunde huc : posteriori verò hinc aliò. Vnde fit notum id quod supra diximus ; non esse de intrinseca natura cambijs in diuersis fieri monetis. Nam hoc in eisdem fieri potest. ¶ **At** licet conclusio

certissimæ veritatis appareat, dubitas forte vtrum si ei qui Metinæ, quod exempli gratia dicamus, pecuniam alteri numerat, vt Romæ aut Brugis recipiat, expedit illuc suas asportare pecunias : Itaque pretium ipsi transmissori penderet, liceat pro eodem cambio pretium recipere. Apparet enim neutiquam licere : quia non modò nullum suscipit laborem neque periculum, verum & rei suæ sibi que consulit. Respondetur nihilo minus id esse licitum : quia numerando alteri pecunias Metinæ, numerandas sibi Brugis, trãsfert illi suas à Brugis Metinam. Itaq; licet & Petro expeditet suam pecuniam à Metina trãsmittere Brugas, Paulo verò suas inde asserre Metinam, vterq; illorù, nempe qui ab altero prauenitur, potest ab ipso praueniente pretium recipere. Pro-

Tertia ratio

Dubitatio.

Responsio.

Probatio.

batur responsio hæc. Nam in his omnibus quæ

quæ de cambijs dicenda sunt, oculus semper habendus est ad obiectum ipsum contractus: nempe si res est, primum quæ malitiam non inuoluat, mox quæ sit pretio æstimabilis: tunc enim vniuersim potest pro pretio fieri.

Primum collarium. ¶ Ex quo fit, labores & reliqua omnia esse accidentia, quæ rei naturam quantum ad vsuræ labem non variant. Accidentalium inquam est quod cum labore aut sine labore, aut cum meo commodo aut incommodo viciibus meis fungar: siue pecuniã alibi numeratam habeam, siue tantum fidem apud aliquem qui pro me respondeat: dum tamen id pro te faciam quod est æstimabile pecunia.

Secundum. Nam in his industria plurimum valet. Sequitur deinde non solum illis si qui essent per rem publicam ad hoc munus conscripti, verum & quibuscumque; priuatis cambium hoc iure naturæ permitti nisi fortè ciuili lege esset interdictum. Hoc inde patet quod res ipsa genere suo est licita & pretio æstimabilis. Quin verò nulli sunt per rem publicam ad hoc deputati, sed quibuscumque; mercatoribus in vsu est hoc modo cambire.

Documentum. ¶ Hoc autem ad rem maximè in præsentiarum pertinens, admonitio opus est, quod vbi pecuniæ transmissio re vera non fit, sed fingitur, vasa est: neque palliata, sed certè depudenda vsura. Est verbi gratia, illustrium quispiam nummis in Hispania egens: conuenit mercatorem qui sibi mutuato auro succurrat, reuinit ille: offert tamen hic vt sibi in Flandria rependat. Arbitrantur ergo mercatores & campsores quibus non est tanta suæ salutis cura. Nam qui timoratae sunt conscientie, non se huiusmodi imposturis contaminant. Arbitrantur inquam huiusmodi contractus non esse illicitos. Aiunt enim, Ego qui hic pecuniam cõfero recepturus in Flãdria, illam cogito inde huc isti traducere: cuius idcirco pretium recipio. Cùm tamen re vera nobilis ille neque vllam habeat in Flandria pecuniam, neque huc eam somniet asserre, sed suæ hic providere necessitati. Aiunt tamen campsores nihil sua referre, neque illis studium incumbere an alij pecuniam habeant necne. Attamen nullo profusus furo in crustare possunt cãbia ista, quin sint manifestè vsuraria. Quoniam fundamentum iustitiæ huius contractus de quo in præsentia tractamus, non est aliud quam quod re vera fiat pecuniæ transmissio: aliàs apertum est mutuum, atque adeo quicquid vltra sortem percipitur extorquetur ratione temporis. Alius autem clypeus quo se prote-

gunt, eo est iniquior, quo putant illo figmento omniscientem Deum fallere. Petunt enim ab illis qui pecuniã recipiunt literas in Flandriam: qui quidem eas exhibent diriguntque; ad eos ipsos ministros eorumdem campsores ac si illi pecuniam ipsorum nobilium haberent: qui quidem ministri tanquam eorum factores, postea remittunt Metinam sub no uo sœnore. Cùm tamen re vera eiusmodi cõfictæ missions ac remissions non nisi expectando tempori inseruiant, ac perinde exaugendo sœnori, ad exugendam debitorum substantiã. Et re vera si hæc non esset vsura, liceret etiam quibuscumque; priuatis qui nullam exercent negotiationem, neque alibi pecuniam habent, eodem quoque modo contra here. Nolo tibi mutuare, sed tamen numerabo tibi hic vt tu mihi renumeres in Flandria tali pretio. Satis ergo homines ducant hominum illudores esse, nec sint etiam Dei. Adde quod pecuniæ transmissio esse debet nõ ad quemcumque; proximum locum: vt si à Metina ad alteram Metinã vel Toletum singatur transmitti. Nam traductio quæ fit intra regnum, non est pretio digna, sed expectati temporis palliatio. De quo inferius latius. ¶ Ad primum igitur argumentum respondetur, quod in hoc genus cãbio nullatenus iustitiæ æquitas violatur: redditur namque pecunia eadem vel æqualis recepta, sed pretium in super traditionis. ¶ Ad secundum verò iam responsum est, non esse profusus mutuum: imò maiorem habet depositionis formam. Collocat enim iste pecuniam suam hic apud istum, vt eam vsque; ad alium locum deferat.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

ARTICVLVS. II.

Vtrum ratione temporis licitum sit cambij pretium.

Negatiua responsio huius quaestionis satis est superiori libro demonstrata. Attamen non modò quia in præsentia dicendorum fundamentum est, verum quia multi aliter sentire videntur, opere pretium fuit hic rursus in disputationem repetere. Arguitur ergo à parte affirmatiua. Dictum est superiori libro licere pro mutuandi obligatione mercedem recipere: nam illa obligatio est æstimabilis pecunia: cambium autem ratione temporis

Primum argumentum.

nihil aliud est quàm quoddam genus mutui quod apparet emolumentum afferre mercatoribus ipsis: atque adeo recipere pro illo publico munere, licitum est, pretium.

Argumentum. 2. ¶ Accedit quod multi labores campsores in sumunt, expensasq; faciunt: & supra hæc omnia lucrum etiam eis cessat, quod illa pecunia mercaturam exercendo possent conquire: horum ergo causa posse videntur, habitata ratione temporis quo sua carent pecunia, aliquid percipere. ¶ In contrarium autem est definitio naturalis iuris quam superiori libro monstrauimus: nempe aliquid pro usu pecunie ultra eius substantiam recipere, usuram esse.

Cōclusio r. sponsum. **R**esponso ut modò dicebam non potest non esse omnibus receptissima ad partem negatiuam. Quare vnica hic sufficiat conclusio. Cambium ratione temporis ne utique potest esse licitum: quippe quod manifestam habet rationem mutui: cuius ideo pretium apertam habet usuræ iniquitatem. Quapropter demirandum est doctores aliàs non infimi nominis huiusmodi cambia non reprobare, propter rationes quas inter arguendum huc attulimus: videlicet propter labores, & sumptus, & lucrum cessans. Enim uerò ut labores & sumptus in aliquam functionem impensi mercede digni existimentur, perspicuum prius est an functio ipsa & negotium genere suo & obiecto iustitiæ munus sit: nam aliàs neque labores neque sumptus vlla digni sunt retributione: imò supplicio. Alioqui vniuersos usurarios habere remus excusatos. Ecquis enim illorum est qui in sua exercenda arte labores non collocet & sumptus? Quin uerò latrones ipsi publici nonne improbas latrocinij exercendis operas nauant? igitur campsores, cum mutuum indispensable iure naturæ & diuino reprobetur, si ratione temporis ex mutuo aliquid percipiunt, nullos labores aut sumptus sibi præterire possunt, quorum de causa mercedem recipiant. ¶ Sed aiunt artem esse reipublicæ necessariam, ob idq; esse licitā. Ecce aliā fallaciam: prius enim ex natura rei perpendendum est an negotiatio licita sit, quàm asseratur esse necessaria: nam quod natura sua non licet, ad nullum iustum finem esse potest necessarium: peruersa ergo illatio est dum per hoc quod res ab aliquibus iudicetur necessaria, inferatur esse licitam. ¶ Sed obtendiculo quod de lucro ces-

sante adhibent, multò minus eorum valet vsuras fucare: Nam in primis si quod in superiori libro non absq; magna probabilitate disputauimus veritatem habet, qui sua sponte, hoc est absq; vi & fraude suam à sua industria alienat pecuniam, non potest ante moram solutionis de lucro cessante pacisci. At uerò ut in sententiam contrariæ opinionis subscribamus, tamen in campsores nulla fingi potest causa lucri cessantis. Vniuersis enim in confesso est nemini licere lucrum cessans exigere, nisi qui expositam habet negotiatiōni pecuniam, à qua negotiatiōne alterius rogatu illam euellit. Campsores autem nulli alij negotiatiōni habent pecuniam expositam, sed illi potius cambiendi muneri mancipatam: à nulla ergo licita negotiatiōne impediuntur. Nam etsi dicant se posse alia negotiandi forma lucrum conficere, omnes doctores, lucri cessantis partem cōsentienter reclamabunt. Aiunt quippe illam potentiam non satis esse ad petendum lucrum cessans, sed requiri quod sit iam pecunia negotiatiōni destinata. Sed ais, non solum campsores qui arti duntaxat nummulariæ suam dedicarunt pecuniam, uerum alij mercatores licitis mercaturis vacantes, cambia faciunt: illi ergo possunt rationem habere lucri cessantis. Respondetur neque illis profus licere. Eiusmodi nanque mercatores suam pecuniam minimè cambiunt alibi percipiendam, nisi illam quæ postquam suas emerunt merces sibi superest. Quin uerò sunt qui destinatam habent pecuniam mercaturis, atque aliam ineundis cambijs. Adde quod idem etiam mercator qui alteri Metinæ pecuniam numerat, recipiendam in Flandria, ab altero etiam recipit ibidē soluendam: prout sibi videtur ex re sua esse. Cum igitur cambia hæc, negotiatio per se sint, secundum nullam opinionem vlla potest haberi ratio lucri cessantis. Atqui hoc est quod lectorem obscuro attentè hic præforibus perspectum habeat, ut legitime cambiorum disputationem ingrediamur. ¶ Per hæc ergo, argumenta supra facta diluta restant.

Scrupulus.

Solutio.

QVAE-

Ad secundum argumentum.

QVAESTIO QVARTA,

De pretio soluendi numerata pecunia.

ARTI. VNICVS.

Vtrum campfori liceat, vt pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat, mercedem aliquam recipere.

DIST hæc sequitur vt receptissimam consuetudinem examine mus, qua campfori permittitur, quod pecuniã numeret, pretium aliquod recipere. Est enim à parte negati-

ua argumentum, quod numerare pecuniam officium est proprium debitoris. Nihil enim aliud apparet pecuniam numerare quam illam soluere: ergo sicut nulli licet ob id quod debitum soluit aliquid recipere, ita neq; id liceat vt debitam pecuniam numeret. Idque adeo inde confirmatur, quod certe præter campfores nemini aliorum ciuium id liceret tanquam pretium recipere: qui enim cuius alteri æs aliquod deberet, quantumuis ingentis summe, nihil exigere posset pro numeranda pecunia. Cum enim numerat, rei suæ confidit. Nam si non vult numerare, id creditori confidat. ¶ In contrariu est quod lege principum id permittitur.

Postquam fundameta superioribus questionibus præstituimus, quibus machina disputationis huius subnititur, campum baltharumq; cambiorum ingredientibus per necessarium est radices eorum & venas aperire. Nam præter negotiatores rari sumus; etiam inter scholasticos, qui facta ipsa intelligamus. Quamobrem non possumus circa ius ipsum non hallucinari. Igitur animaduertendum initio est, primam radicem artis numulariæ excogitandæ eam fuisse, quod proceres mercatores qui amplo ære negotiantur, non possunt pecuniam aut in bursa ad nundinas deferre, aut in arca habere præsentem. Esset enim onus & impedimentum maxime eam ad tam diuersa, distantiaq; loca euehere. Sed omnia chirographis transigunt. Ob idq; introducti sunt campfores qui eius-

modi chirographis responderent: nempe in quorum cambio mercatores pecuniã consignent. Secundo notandũ quod huiusmodi chirographorum solutiones minimè, nisi in nundinis, fieri consueverunt: atq; adeo in illis quæ ratione eiusmodi solutionum sunt illustres: in quibus scilicet stata sunt solutionibus tempora, vt infrà patebit. Quam obrem mercator qui ante nundinas merces emit illis tunc temporibus soluendas, præsentem pecuniam soluere censetur. Exempli gratia: Dum negotiator merces emit quarum pretiũ chirographo suo apud campforem consignat proximis nundinis soluendũ, non existimatur credito emere, sed præsentem pecuniam. At rursus sciendum quod dum creditor est qui super fidem campforis bona sua venderunt; chirographi ei repræsentat, bifariam illud recipiunt debitum. Vno modo absente pecunia, Recognoscit inquã campfor chirographum, manetq; obligatus soluere æs illud, cuiuscunq; idem creditor suo rursus chirographo consignauerit. Atq; isto modo omnia sunt chirographa: & quæ vocantur credita. Si autem eiusmodi creditoribus opus est numerata pecunia, soluere tenentur campfori quinq; in singula milliaria. Hoc ergo querimus an liceat. Sunt enim qui ratione huius iustitiæ eam esse cogitant quod pecuniã numerant. Sed re vera argumentum supra obiectum, sententiam hanc vehementer impugnat. Nam cum debitoris interfit debita numerare, nihil pro illo labore ei licet percipere. Et ita Caieta opusculo citato indubiè asserit. ¶ Sed & præter hoc argumentũ existit etiam alia manifesta, quod pretium illud non recipiatur pro negotio & labore numerandi, sed propterea quod pecunia soluitur in numerato quæ pluris æstimatur. Primum quod profecto creditor mallet ipse numerare quàm illa quinq; soluere. Secundo quod qui vice versa campfori soluit nil recipit vt numeret. Et tertio præcipue quod quãdo in nundinis inopia laboratur numeratæ pecuniæ, pretiũ ipsum numerandi augetur vt soluatur in numerato. Adeo vt aliquando exhibeantur decem & forte triginta in singula milliaria. Non ergo pretiũ penditur pro numeratione: sed re vera quia pluris æstimatur pecunia præsens. Neq; satisfacere videtur ratio, quod id recipiatur tanquam stipendium custodiæ: eod quod est pecuniarum custos. Nam si pecunia illa, sua est propria, sibi in cubit custodire. ¶ His nihilominus nõ obstantibus, affirmatiua respondetur conclusione.

Caietanus.

Conclusio
responsiua.Primũ argu
mentum.

Cõfirmatio.

Primã radicem
vnde ars numulariæ ducit ortum.

Eiusmodi scilicet pretium iure posse recipi. Non quidē, vt reor, ob rationes illas iam modo refutatas: sed ob hoc q̄ cum campsores sint veluti mercatorum depositarij ac fideiussores, ob necessitatem iam modo explicatam, huius muneris & obsequij gratia constitutum illis censetur hoc genus stipendij: vt quoties pecuniam numerauerint, illa quinque in singula milliaria suscipiant. ¶ Ex hoc ergo fit, nihil eos posse vltra recipere q̄ quod lege nihil permissum est. Nam eatenus censetur publicum stipendium, quatenus lege publica vel proborum consuetudine permittitur. At si propter inopiam numeratæ pecuniæ, aut ob aliam causam plus recipiant, profectò vsura est: quippe cum pro solutione illius quod verè debent, pretium extorquent. Nam postq̄ mercatorum fideiussores instituuntur, tenentur illa lege soluere, vel à munere illo & officio recedant. ¶ Et per hoc argumentū in cōtrarium responsum censeo. Pretiū enim illud nō recipiunt quasi numeratores pecuniæ quā simpliciter debent, sed quasi numeratores illius quam ceu fideiussores debent, atq; adeo tanquam publicum stipendium illius necessarij muneris. Quo fit vt personis priuatis id non liceat. ¶ Habet autem præterea istorum vsus, vt fertur, q̄ si mercatorum quispiam in cambio numeratam pecuniam deponat, campso pro maiori illius gratia respōdeat. Numerauim campso ri decem milia: fidem habebō apud ipsum, & creditū pro duodecim, & forsā pro quindecim: quia campso habere numeratā pecuniam bonum est lucrum. Neque verò quicq̄ vitij in hoc foedere apparet. Nam fideiubere pro alio, æstimabile est pecunia, atque adeo campso idem potest facere pro beneficio quod ex tali suscipit deposito.

QVAESTIO QUINTA, De nummorū cambio ratione diuersæ eorum æstimatio- nis in diuersis locis aut temporibus.

ARTICVLVS. I.

Vtrum liceat pecuniam vnus regionis pro pecuniā alterius vbi plus valet commutare.

V. O ad vsitata cambi-
biorum genera nos in-
sinuemus, quæritur
an licita sit cambitio
pecuniarum diuersa-
rum regionum, quæ
sub eodem pōdere &
numero diuersi sunt

valoris. Et arguitur à parte affirmatiua. Qui tribuit ducatum vnum pro alio eiusdem auri eiusdemq; ponderis, legitimum facit mutuum. Nam nihil sibi petit restitui nisi id quod confert: ergo illud est licitum perinde ac si frumentū mutues eadem tibi mensura reddendum, etiam si tempore solutionis pluris vneat. ¶ Secundò: Si ego tibi decem mutuo ducatos quos mihi elapso anno restituas, quanuis tempore solutionis pretium ducati fuerit lege auctum, possum ex te eundem ducatorum numerum recipere: ergo pari modo si pluris in alio loco æstimetur aurum, possum percipere idem pondus. ¶ In cōtrarium est quòd iustitia non fert vt plus recipias quàm tradidisti, nisi sit pretiū pro re aliqua licita: si ergo ducatum hinc contuleris valentem vndecim regalia argentea, debitor non tenetur restituere valentem duodecim.

INgressu statim materiæ cambiōrū que super commutatione monetarum fundantur ratione diuersi valoris, in quibus tota versatur cambiōrū ambiguitas, adnotandum in primis est nō esse commiscendas diuersas ambiendi rationes. Modò enim non disputamus vtrum pro translatione pecuniæ ad alium locum fas sit pretium exigere. id enim iam constitutum est. Sed tantum querimus vtrum illa ratione seclusa liceat cambire monetam hinc minus valentem cum eadem pluris alibi æstimatam. Secundò notandum est quatuor modis contingere posse vnam monetā plus in vno loco aut in vno tempore (vt de ambobus vnà dicamus) q̄ in alio valere. Primò ratione gradus auri vel argenti: nempe quòd in Anglia, verbi gratia, purius est altiorisque gradus, aut in Lusitania quàm in Gallijs. Sicuti reuera Anglicum argentum pretiosissimum est. Secundo modo, quia rarius est aurum in vna regione quàm in alia: aut vice versa argentum vel aliud metallū quo nūmi cudent, abūdātius. Tertio modo, quia princeps dū reipublice expedit pretiū augeat eiusdē monetæ: quare

vno

Deductio.

Ad primum
argumentū.

Primum ar-
gumentum.

Argumentū 2.

Sensus quæ-
stionis.

vno tempore plus aestimat q̄ in alio. Et quarto modo, quia pecuniae in toto genere maior est copia in vno loco quam in alio, atque adeo illic minoris penditur: vbi autē maior est inopia, maioris aestimatur. De tribus prioribus modis praesenti articulo dicere adornamus: dicturi de quarto in subsequenti, vbi cambiorum natura potissimum est explicanda. Ad quaestionem ergo praesentem tribus conclusionibus respondetur. Prima: cambire monetam minoris valoris, hoc est inferioris gradus auri vel argenti, pro alia superioris nisi compensatione intercedere, est manifesta iniquitas. Hoc patet primum si in eadem fiat ciuitate: vt si coronas, quod deterius est aurum, pro auro ducatorum aut Castellano aurum eiusdem ponderis quod longē purius est commutares. Nam perinde est ac si triticum, aut vinum, aut es, aut cuprum pro alio cambires quod esset ex natura sua melius. Idē ergo est si Parisijs mille scuta Gallica aliis quis numeraret, vt sibi in Hispania tot puri ducati rependerentur. Res est plana si excessus est alicuius momenti. Nam cambire ducatum Hispanum pro Hungaro, quod licet sit pretiosior eodem apud nos argento aestimatur, nihil habet iniustitiae. ¶ Secunda conclusio. Cambire monetam minoris valoris vt idem profusus pondus recipias, etiā cum eius valor lege auctus fuerit, iniquitatem praefert vsurariam. Hanc conclusionem praecedenti libro quaestione prima constituimus, sed vt cunctas rationes diuersitatum innoterentur simul componeremus, repetendam duximus. Et intelligitur conclusio contra opinionem Syluestri in verbo, vsura. §. 14. siue auctio illa praeuisa fuerit, siue inopinata. Etenim dum decē tibi ducatos mutuo quorū singuli vndecim regalibus argenteis aestimantur: si postea lege publica constituantur valere duodecim, non plura mihi debes argentea regalia quam centum ac decem. Atque adeo idem est si in alia prouincia, vbi mihi soluturus es, cumulatior est aestimatio monetæ. Neq; est simile, vt tibi dicebamus, de monetæ ac de alijs rebus. Nam dum frumenti valor augetur, eadem profusus remanet, quæ secundum naturam suam non habet nisi vnicum vsus: & ideo quot modios tibi mutuaui, totidē mihi debes: etiā si plus valeant: monetæ verò valor cum augetur, licet non mutet naturam metalli, mutat tamē naturam monetæ quatenus rerum mensura est. Ac si faneca nostra quæ duodecim mo-

diolis expletur, augetur vt tredecim caperet: tunc enim si mutuaui tibi illā dum duodecim tantum capiebat, non debes mihi nisi aliam eiusdem quantitatis. Illic satis, vt arbitror, conclusionem confirmauimus. ¶ Tertia conclusio. Cambire monetā in vna prouincia, vt eadem in alia rependatur vbi propter raritatem metalli pluri aestimatur quam vbi fuit numerata, iure non licet, sed est vsura. Exēpli gratia, Ducatus aureus apud nos valet regalia vndecim argentea, & apud Italos Carlinos tredecim qui sunt regalia nostra: vel faciamus disputationis gratia rem sic esse in more, neutiquam licet hic centum numerare ducatos, siue mutuo siue cambio, soluēdos Romæ, aestimare tredecim Carlinorum: nisi forsan crementum illud in pretium cederet traducendi pecuniam: de illo quippe nil modō loquimur. Res est liquida: quoniam perinde est ac si pro mille hic ac centum regalibus quæ huic confers, velles Romæ recipere mille ducenta. Dixerim si Carlini eiusdem sit profusus valoris apud illos cuius est apud nos regale: nam forsan non est eiusdem valoris. Et ideo idem est forte recipere duodecim Carlinos, quod vndecim regalia. Quæ forte ratione liceret cambire ducatum valentem in Hispania tercentū septuaginta quinque dupondia, vt redderetur in Gallia quadringenta quadraginta Turonuli. Nam Turonus Galliae non est tanti valoris quam dupondium Hispaniae. ¶ Contra hanc nihilo minus conclusionem existit duo argumenta, quibus via ad subsequētia minime obscure panditur. Prius est. Possent quis in Sicilia, verbi gratia, centum modios tritici mutuae, restituēdos sub eadem mensura in Hispania, vbi pluri aestimatur frumentum: ergo eadem lege potest centū mutuae ducatos soluēdos vbi plus valent. Secundò arguitur. Potest quis deferre suā auream monetam à regione vbi minus aestimatur, ad illam vbi pluri habetur, atque illic eodem modo cambire quo pretio illic currit, sicuti potest merces minoris emere in vna regione & pluri vendere in alia: ergo eadem ratione possunt centum ducatos alicui in Hispania mutuae, restituēdos vbi auctioris sunt valoris. ¶ Ad prius argumentum istorum distinguitur antecedens: potest nanque contractus ille frumenti & rationē habere mutui & rationem cambij: quorum differentia est quod mutuū fit ratione temporis quo expectatur solutio. Eò quod qui

Tertia conclusio.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Syluester.

Primum argumentum.

Secundum.

Ad primum argumentum.

ab altero mutuatur, re caret in presenti: cá-
bium verò non nisi ratione loci. Petrus reve-
ra habet frumentum in Sicilia, Paulus in Hi-
spania: fit inter eos cambiū vnus pro alio.
igitur vbi mutuum est. Si non scitur quan-
ti valiturum in Hispania sit tempore solutio-
nis, licitus est contractus. Si autem fieret mu-
tuatio ea lege vt quando carius in Hispania
vānret tunc restitueretur, iniquū esset atq;
vsurariū, vt superiori lib. dictū est. Cambiū
ergo duarum rerum in diuersis existentium
locis, siue grana sint siue quæcunq; aliæ res,
neutiquam fieri licet si plures in vno loco q̄
in altero æstimentur. Claret enim tunc ini-
quitas iniustitiæ. Et pari modo censendum
de pecuniarum cábio. ¶ Ad posterius deni-
que argumentum conceditur, cuique libe-
rum esse ex natura rei, nisi ciuili lege sit in-
terdictum, pecuniam suam ad locum alium
transportare vbi maioris æstimatur, & il-
lam illic currente loci æstimatione distra-
here. Et pariter quisque alteri potest aurum
suum concedere, quod quidē sibi alibi red-
dat. Nam hoc non habet rationem cambij.
Quandoquidem in mutuo & quodammo-
dò, vt dictum est, in cambio transfertur do-
miniū, & ideo non potest recipi nisi res eius-
dem valoris. ¶ Ex his fit consequens quòd
cum in nundinis inter mercatores, vt infra
narraturi fusiūs sumus, scutum cremento sa-
pe valoris ac decremento varietur, cauendæ
sunt vsuræ quæ in mutuis hac ratione deli-
tescunt. Si quis, verbi gratia, vt aliarum nationum
sermone loquamur, centum alteri
ducatus mutuet, pretio ciuili foro in vrbe
currente, vbi, verbi gratia, ducatus viginti
octo grossis æstimatur, vt restituantur pre-
tio in nundinis Lugdunensibus, mercatori-
bus taxato, vbi penè certum est ducatum va-
liturum grossis triginta, vsura est manife-
sta: siue mutuatio in auro fiat, siue in argen-
to. Nam in singula scuta recepturus est tunc
mutuator duos grossos vltra sortem. Et vice
versa si in nundinis quis mutuet mille ducen-
ta argentea regalia: numeret ea tamen in au-
reis ducatis æstimatione duodecim argenteo-
rum regalium: quo pretio inter mercatores
currunt: itaque non annuerat nisi ducen-
tos ducatos. Eo tamen pacto, vt mille ducen-
ta regalia recipiat vbi vsu forensi ducatus
non æstimatur nisi vndecim argenteis, vsu-
ram committit. Nam cum non dederit nisi
centum ducatos, vult supra recipere centum
regalia. ¶ Et est notandum in hoc latere fal-

laciā, quòd dum inter mercatores ducati
aut scuti valor crescit aut decrescit, non est
propter raritatem auri, de quo tertia nostra
conclusio loquebatur: imò eius nummus in
foro semper habet suam argenti & æris æsti-
mationem: atque adeò inter mercatores qui
dederit vnum aureum, non recipiet nisi, ver-
bi gratia, vndecim argentea regalia: sed fin-
gunt illa scutorum ac ducatorum nomina
quæ maiori minorive pretio æstimant. Et
ideo qui mutuatur aureū scutū æstimatū nun-
dinarum pretio, maiori illud argento æsti-
mat dum mutuatur, quàm dum illud recipit.
Mercatores nanque nullam habent auri rati-
onem aut argenti: vt statim clariūs pate-
bit. ¶ Atque hinc colligitur responsio pri-
mi argumenti in fronte quæstionis obiecti.
Dum enim decem ducatos mutuas siue in
auro siue in argento, nihil amplius tibi debe-
tur quàm pecunia eiusdem valoris. ¶ Ac
perinde secundi argumenti antecedens, con-
clusio secunda ostensum est falsum. Non
enim possum crescente valore aureæ mone-
tæ nisi illum recipere quo dum mutuauit vel
cambiū æstimabatur.

Ad primum
argumentū.

Ad secundū.

ARTICVLVS. II.

*Vtrum licitum sit monetarum cam-
bium, quæ in diuersis locis propter co-
piam & inopiam totius generis mone-
tæ inæqualis sunt valoris.*

EST AT hic de quarto modo
variati monetarum valoris di-
sputare. Fac, verbi gratia, in Flá-
dria modò propter bella quæ il-
lic geruntur, aut Romæ, multò
esse strictiorem inopiam numeratæ pecu-
niæ quàm in Hispania: qua ratione pluris il-
lic æstimatur ducatus quàm apud nos, vtrū
liceat hac ratione pro scutis quæ illic nume-
rantur, plus in Hispania recipere. Apparet
nanque in proximo articulo definitam esse
quæstionem ad partem negatiuā. Sanè cum
tertia conclusione negatum sit licere cambi-
re monetam aureā, vbi minus valet, restitue-
dam vbi pluris, propter raritatem auri æsti-
matur. Eadem enim ratione non licebit ma-
iorem pecuniam recipere, vbi propter pecu-
niam copiam minoris æstimatur, quàm
illic vbi pecunia fuerat collata. ¶ In con-
trarium est, quia rerum copia pretium earum
minuit: qua ratione licet pro vno mo-
dio

Argumentū
partis negati-
uæ.

Ad secundū
argumentū.

Corollarium.

dio frumenti vbi duplo pluris aestimatur duos suscipere vbi duplo minoris venditur. Sic ergo erit in monetis.

Peruentum nobis tandem ad locum est vbi cambiorum natura quae mercatoribus in vsu habentur, explicanda est. Quam profecto, si ego non fallor, nusquam haec nus apud auctores intellectam legerim. An verò scopum ego tetigerim, alij iudices sunt. Igitur post ea quae in superioribus iacta sunt fundamenta, mercatorum modò praxis ante oculos constituenda illis est qui eiusmodi cambiorum moresprehendere cupiunt. Dicitur enim est, chirographorū solutiones quibus mercatores sua transigunt negotia in nundinis statim temporibus celebrari: quae quidem solutiones ac si tunc fierent praesenti pecunia quando res vendunt, ita reputantur. Subiiciamus ergo in nostratibus exempla quae illis similia sunt, quae in alijs provincijs, siue Venetijs siue Genue, siue Lugduni siue Londini vsu fiunt. Sunt ergo apud nostrates quaternae statim nundinae: quibus sub eodem numero aliae respondent in Flandria. Primae celebrantur Campensis Metinae sub mensem Maii: vbi campforum mensae ad soluendum sternuntur, vel, suo idiomate, cambia aperiuntur, quinta decima Iulij, durantque solutiones vsque ad decimam Augusti. His respondent aliae in Flandria sub mensem Septembrem, vbi cambia solutionibus faciendis panduntur decima Nouembris, durantq; solutiones toto illo mense. Secundae nundinae fiunt Metinae Rini Sicci: vbi cambia incipiunt decima quinta Septembris, finiuntur autem decima Octobris. His respondent aliae in Flandria, quae celebrantur sub Natalem Domini: in quibus cambia incipiunt decima Februarij, durantq; per totum mensem. Tertiae fiunt apud nos eadem Metina Campensi sub mensem Octobrem, cuius cambia durant à mense Decembri vsque ad initium Ianuarij. Cui respondent in Flandria nundinae Resurrectionis: in quibus cambia incipiunt decima Maij, durantque toto mense. Quartae nundinae fiunt apud nos in Villalon, quarum cambia fiunt Quadagesima dimidiata vsq; ad Pascha: quibus respondent in Flandria nundinae Iulij, quarum cambia durant ferè toto mense Augusti. Igitur cambiorum praxis est haec, vt tres menses post receptam pecuniam Metinae, restituatur in Flandria. Nam campfor qui in nundinis Maij Metinae in

initio Augusti pecuniam numerat, recepturus est in Flandria nundinis Septembris, vbi solutiones, vt diximus, fiunt toto mense Nouembri. Et qui Metinae Rini Sicci pecuniam annumerat in initio Octobris, eandem recipit in Flandria in nundinis Natiuitatis, puta mense Februarij. Et simili analogia de alijs censendum. Aiunt enim illam temporis intercapedinem necessariam esse vt chirographa possint illuc commodè peruenire, & parari pecunia. ¶ His circa praeticam intellectis, ecce cambiorū punctum. Quando in Fladria vel propter bella vel alia quacunque de causa numorum penuria laboratur, ille qui hinc illuc suam vult inter mercatores transmittere, pretium pendit: qui autem vice versa pecuniam in Flandria numerat, Metinae sibi restituendam, non modò nihil pendit, verum & plus lucratur, quam ille pendit qui in Hispania numerat vt in Flandria recipiat. Exempli gratia. Nunc temporis quo propter continua bella Caesar pluribus indiget apud Flandriam talentis, raritas est pecuniae illic maxima. Itaq; minor pecunia tanti habetur quāti apud nos maior. Sicuti vbi caritas esset tritici, vnus modius tanti venderet, quanti alibi duo. Quaestione enim sequenti arti. i. i. narraturi sumus causas augendi cambiorum pretia. Hac ergo de causa mercator qui Metinae alteri quadringentos ac decem denariolos nostros, quos dupondia appellamus, Itali quatinos, Galli turonos, non plures in Flandria recipit quam trecentos sexaginta. Itaq; pro transmissione perdit quinquaginta: quāuis, vt supra dixim⁹, nō iactura, sed lucrum est. Qui autem è conuerso in Flandria numerat trecentos, recipit in Hispania trecentos septuagintaquinque. Itaq; plus lucratur in remittenda hinc pecunia quam pederat, dum hinc illam illuc transmiserat. Simile fermè nunc cōtingit inter Hispaniam & Romam: vbi angustior est solito pecuniae inopia. ¶ Per haec ergo, vt obiter adnotemus, patet eiusmodi cambia non esse à Doctorib⁹ intellecta: ac proinde in diuersas sententias disident. Caietan⁹ namq; in suo illo opusculo, cap. 7. fundamentum huius cambij illud excogitat, quòd pecunia loco absens minoris habetur quam si esset loco praesens: & eidem applaudit Syluest. verb. vsura. 4. Nam quae loco, inquirunt, distat, pluribus est subiecta periculis: quo circā potest minor quae tutior est iuste pro maiori cambiri quae minus est tuta. Et quidem si re vera haec

Caiet. vms.

Syluest.

existe-

*Refutatur
proxima sen-
tentia.*

existerent pericula, inficias non irem. Falsi enim supra sumus, æs alienum quod ille debet, à quo vel propter pauperiæ vel propter fidei tenuitatem nõ est recuperatu facile, minoris vendi posse, quàm sit eius quantitas: neque mei ces infanis vndis commissæ tanti emerentur quàm si essent in portu. Attamẽ inter mercatores nulla sunt, aut vix vlla huiusmodi pericula. Nam illi qui Metinæ recipit apud Flandriam soluturo, tanta habetur fides quàm si pecuniã haberet in Hispania. Quare hanc illis licentiam facere est plus illis indulgere quàm ipsi petunt. Adde quòd si hæc esset horum cambiorum basis, tunc ille qui modò Metinæ pecuniam numerat, recepturus in Flandria, minoris deberet illam Flandrensem emere: hoc est auctior illi deberet in Flandria restitui: cum tamẽ multò minus illic recipiat. ¶ Alij ergo arbitrantur rationem qua huius cambij iustitia fundatur, eam esse quòd aurum pluris peditur in Flandria. Et ideo aiunt hoc non licere nisi commutatio fiat diuersarum pecuniarum, scilicet argenteæ pro aurea, vel penea. At verò hoc iam supra diximus, merè gratis esse dictum. Nam cambia ratione loci non est fieri necessarium in diuersis monetis. De quo cambio superiori articulo tertia nostra conclusio loquebatur. Imò, vt proximè dicebamus, nulla inter mercatores auri vel argenti vel aris habetur ratio. Sed fac nullũ esse aurum vel argentum præter æneos eosdemq; minutissimi denariolos. Ex his nanque qui modò Metinæ confert quadringentos decem, in Flandria recipit non nisi tercentum supra sexaginta. Et vice versa, qui illic cõfert tercentum, hic recipit septuagintaquinque supra trecentos. Vnde cum amplius sit lucrũdum prius pecunia numeratur in Flandria reddenda in Hispania, quàm dispendium si Metinæ numeretur redhibeda Brugis, vnũ ex frugiferis negotijs est thesaurizare pecuniam apud Flandriam, hoc est illam à nobis illuc transmittere, in hunc potissimũ usum vt inde huc rursus remittatur. Fit enim lucri accessio. 25. dupòdiorum in singulos ducatos. Quauis illud etiam q̄ dispendium facere videtur qui plus Metinæ videtur prius cõferre quàm post recipit in Flandria, re vera non est iactura, verum etiam sepe lucrũ. ¶ Sed & hoc demum nosse oportet quòd quanto exuberantior est Metinæ pecunia, tanto vilius cambitur: hoc est qui pecuniam numerat soluẽdam sibi in Flandria, auctius

pendit pretium: quia rariores inueniuntur qui Metinæ egeant. Et quanto angustior, tanto minus pendit: quia plures sunt recipientes Metinæ vt consignent in Flandria.

¶ Quæstio ergo præsens est, vtrum cambia hæc sint licita. Et præter argumentum in capite quæstionis factũ, arguitur hoc modo. Si hoc cambium, reale esset ac licitum, id maxime, vel quia esset diminutum cambiũ, vel ratione loci: nempe quia pecunia ab vno in alterum traducitur: minuti autẽ nullum habet specimẽ. Haud enim illic pretiosior moneta cum viliori cambitur: sed denarij pro denarijs. Neq; verò totum eius fundamentũ est ratione loci: nam tunc sicut pro trãslatione ab Hispania vbi copiosior est pecunia ad Flandriam pretium soluitur: ita & conuersò pro translatione solueretur quæ fit à Flandria in Hispaniam: quod tamen, vt in practica ostensum est, non fit, sed accedit lucrum. Adde quòd qui in Flandria pecuniã confert quæ sibi in Hispania referatur, porò id non facit quia indiget huc suam transmittere pecuniã, quia forsan illã hinc trãstulerat: sed propter lucrum. ¶ Secundò arguitur. Genus hoc cambij manifestam oculis exhibet speciem vsuræ. Nam qui Metinæ, verbi gratia, pecuniam numerat, restituentam sibi in Flandria, dominium eius in illum transfert absolutũ, quam perinde alter ibidem dispendit ac si simpliciter esset mutuũ. Et (quod rem probabiliorẽ facit) ille qui recipit, non ob id videtur facere vt quam habet in Flandria, Metinam transferat: quia fortè nullam illic habet: sed quia Metinæ indiget: & quòd expectetur solutio, fucatur illo colore quòd soluatur in Flandria. Accedit quòd si quis alteri in Hispania re vera mutuetur pecuniã quam mutuatarius in Flandria esset repensurus: quia ambo illuc fortè proficiscuntur, propterea quòd in diuerso loco esset soluenda, nihil de natura mutui amitteret. ¶ Et confirmatur hæc ratio. Vt cambium ratione loci sit licitũ, nulla debet temporis mora de necessitate interuenire. Sed ego, verbi gratia, habeo hic pecuniam præsentem, & tu Romæ etiam præsentem, admetior tibi hic vt tu mihi Romæ remetaris. Itaq; si possibile esset me hodie exiltere Romæ, hodie mihi illic rependeres: sed requiritur tempus, quia non potest nuntius illuc aduolare. Attamen in istis cambijs habetur ratio temporis. Si enim qui hodie recipit Metinæ, cras deberet soluere in Flandria,

Primum arguuntur.

Secundum.

Cõfirmatio.

dria, vel intra hebdomadam: si statis succu-
farijs equis nuntius euolaret, iste qui recipit,
re vera vel non reciperet, vel non nisi viliori
pretio. Cum ergo hoc verum habeat, signū
est expectationem trium mensū esse in eam
fam lucri huiusmodi cābiorum. ¶ Præter-
ea ex notabili superius posito elicitur etiā
num recens argumentū. Nam si secundum
copiam aut inopiam pecuniæ quæ est in nū
dis eam cambiorum pretia variantur, iudiciū
est eadem cambiam rationem habere mutui.
Etenim si mercatoribus, reliquis negotijs
peractis amplior pecunia superest, facilius
eam conferunt, plusque perdunt: si verò ma-
ior est penuria, difficilius conferunt & cum
maiori lucro. ¶ Quod si negemus esse mu-
tuum, illuc relabi videbimur vt cōcedamus
(quod quidā arbitratur) venditionem esse
emptionemq; pecuniæ: ita vt pecunia in Hi-
spaña vbi est maior copia minori æstima-
tur pretio: similis autem in Flandria maiori.
Quemadmodum oliuæ quæ apud nos na-
scuntur, non autem illic. Et hæc ratione pec-
uniæ quæ est Metinz venditur illius pretio
quæ est in Flandria. Et è diuerso. Pecunia
autem cum sit rerum pretiū, non potest pre-
tio alio diuendi. ¶ Hæc profecto dubiam
rem faciunt. Imò apud illos qui eius tantū
superficiem aspiciunt, meritò demonstra-
bunt iniquam. Nihilominus quantum pro
captu meo coniciere possum res aliter ha-
bet. Quare ad quaestionem hac conclusio
respondetur, licitum est pecuniam ab vno
in alterum locum cambire, habito respectu
copiæ quæ est in vno, atq; inopia quæ in al-
tero: vt scilicet pro maiori numerata vbi est
copia, minor recipiatur vbi est inopia: dum
modò nulla præterea temporis habeatur ra-
tio quàm illius quod necessarium est ad tra-
ducenda chirographa (pro quo, vt infra pa-
tebit, nec pretium augeri potest) omneque
fraudis doli que genus absit. Enimvero nisi
mea me coniectura fallit, hoc quantū coniu-
cere possum, est cambiorum fundamentū,
quæ hac nostra tempestate vsu celebrantur.
Probatio cō-
clusionis.

quaginta, vt illic tibi quadringenti reddan-
tur. Exemplum profertur in oleo, vt modò
dicebamus, cuius copia est apud nos: aut in
vino, quod à nobis illuc defertur. Nō enim
pluris apud nos habentur, imò minoris cen-
tum cadi quàm sexaginta aut septuaginta
in Flandria: ergo sicut potest quis maiorem
hic mensuram huiusmodi liquorum pro mi-
nori apud Flandriam soluenda cambire: ita
fieri potest in pecunia. Et vice versa, sicut po-
test quis pauciores Metinz vnas lini cam-
bire pro pluribus soluendis in Fladria: quia
lini apud nos maior est caritas: sic potest
modò mercator apud Flandriam, minorem
cambire pecuniam pro maiori in Hispania
redhibenda. ¶ Et confirmatur præterea in-
de conclusio, quod si quis vellet cābire sim-
pliciter ratione loci: nempe transfutere pec-
uniam suam ex Hispania Romam, sed tam-
men vel propter bella vel propter alia præ-
sentissima pericula, nulla alia pateret via, ni-
si cābendo hanc pro illa: & Roma nūmorū
angustia grauitè premeret, liceret minorē il-
lic reddere: eò q̄ tanti habetur quāti hic ali-
quantulo maior. Nihil ergo in hoc cambio
iniquitatis apparet. Quod si hoc licitum est,
nihil refert an obiter quis illud faciat, & præ-
ter consuetudinem, an verò ex officio. Nam
quod natura sua iustum est, quisque potest
consultò exercere. ¶ Contra hanc nihilo
minus conclusionem hoc se statim offert ar-
gumentum, à loco ad tēpus. Sequeretur in-
quam eadem ratione quæ liceret cuiq; modo
in Flandria suo ciuū numerare, verbi gratia,
decem Scuta, quorum singula æstimantur
tercentū denariolis siue in auro siue in de-
narijs: quia nihil refert, hæc legevt quando
esset affluentia pecuniæ quanta est in Hispa-
niā vel maior, reciperet pro singulis scutis
tercentū septuagintaquinq; denarios, quos
modò recipit in Hispania. Nam si hoc licet
propter copiam quæ est in Hispania, cur nō
erit licitum quando tanta fuerit abundātia
in Flandria? Respondetur, hanc quæ appa-
ret, non esse similitudinem: quoniam trans-
ferre nunc dominium pecuniæ vt designato
post tempore restituatur, non potest non ef-
se mutuum: & ratione mutui nihil potest
pretij extorqueri: sed quando habetur ratio
diuersitatis, non tēporis sed loci, non est mu-
tuū, verum cābitio duarum rerū præsentiu,
quarū valor modò aq̄lis est. ¶ Ex his ergo
facile moderamina colligunt ac tēperamēta
cōclusionis, quib⁹ est ei⁹ veritas circūscriben-
da.

Cōfirmatio.

Argumentū
contra cō-
clusionem.

Solutio.

Moderami-
nāposita cō-
clusionis.Tertium ar-
gumentū.Cōclusio re-
sponsiua.Probatio cō-
clusionis.

Regula.

da. Primū enim diximus, cauēdū esse nē ratio huc tēporis obrēpat, quæ indicium sit palliati mutui. Ad cuius vtiq; rei notitiam, hāc cenfeo statuendam regulam. Non potest virtute huiusmodi cambij aliud quidpiam recipi, quā si duæ res in præsentī existētes cābirentur. Hoc est non potest qui pecuniā in Flandria numerat quantum est ex genere suo plus in Hispania recipere, quā si eodem puncto quo pecuniā illic confert fieri pollerēt vt eandem reciperet in Hispania.

Exemplum esto. Si ille admetiens pecuniā in Flandria certus esset eadem die ministrū suum eandem recipere Merinæ: nēpe quia per literas antea & nuntios inter eos sic conuenit fuerat, & ratione asserta conclusio nūc amplius recipit q̄ confert, tantundē prorsus valoris neq; aliū præterā obolū recipere potest, siue solutio faciēda sit post mensem, siue post tres, siue post decem. Hanc in quā regulam constabiliendam hīc quā maxime necessarium arbitror. Nam si tam vera est quā in vera cenfeo, infallibilis est iustitiæ index huiusmodi cambiorum. Modificati autem sumus cōclusionē, dicentes quantum est de genere suo: quoniam nō perinde in pecuniarum cambio cenferi potest tempus illud præsens quo æstimandus est valor pecuniæ in alio absente loco, atque in alijs mercibus: vt articulo proximo declarabimus.

Altera ratio pro cōclusio ne.

¶ Porro autem eius veritas ex dictis sit comperitissima. Fundamentum enim iustitiæ horum cambiorum atque adeo testimoniū rationem mutui huic nō abdi, est q̄ cambitur maior pecuniā pro minori: aut vice versa: quoniam in vno loco tātū æstimatur minor quāti in altero maior: ergo ratio valoris huiusmodi pecuniarum ad eundem temporis articulum referri debet, & perinde ac si res præsentēs sint earum cambium existimari: atq; adeo nulla tēporis ratio interuenire valet, q̄ pretiū vel vnus augeat vel alterius minuat. Et quoniam cōclusionem similitudine aliarum rerum fulciimus, earum exemplo in eius explicatione vtamur: Licet quidem mihi existenti in Hispania vbi frumentum pluris vānundatur duos modios cābire pro tribus in Sicilia, quos scio eodē æstimari pretio quo duos in Hispania. Hæc autem cambitio non est licita, nisi pro eodem tempore: Nempe quia tu habes frumentum in Sicilia, & ego in Hispania. Quare ex illo puncto quo ego tibi in Hispania meū cōfero, id quod tu in Sicilia habebas factū est meū.

Nam si tu illic nullum habes modō frumentum, sed expectas habere, & quō te expectem reddis mihi pro duobus tres, manifestum est vsurarium mutuum. Ad propositum ergo, si ille qui recipit in Flandria reddit tibi post trimestre plus quā redderet si eādē die qua tu confers in Flandria redderet tibi in Hispania, manifestum est hoc nō esse syncerum cambium rei pro re: sed aucta rium illud ob id adhiberi, quōd illo tempore illum expectas dum pecuniā quam paratam non habet conficiat: atq; adeo ratione mutui quod illic contegitur. ¶ Et per hoc patebit vitium illius rationis quā sibi mercatores obtendunt. Fatentur namq; vnā causam cur expectentur toto trimestri esse, vt ille qui in vno loco recipit, parare possit; & fortē conficere pecuniā ad soluendum.

Hoc inquam indicium est manifestum mutui. Nam vt simplex sit cābium, requiritur (vt crebrō repetimus) vtriusq; rei existētia: atque adeo vt ille qui recipit, in prōptu habeat pecuniā. Quare si in præsentī non habet, palām fit pro expectatione dum cōquirat augere cambij pretium. ¶ Sed ait mercator, chirographum non est volucris, quæ possit subito euolare: atque adeo tempus requiritur. Fatemur quidem, vt suprā falsi sumus. Attamen cū tempus illud non nisi illi necessitati inferuiat vt cambium innotescat, ratione illius nihil pretij extorqueri potest. Et hoc est punctum quod consideratissime in editandum est. Si enim cambiū est rei pro re, ad idem est reducendum punctū: pro tempore ergo notificandi nihil recipi potest. Quare vbi diximus admittēdum esse tempus necessarium ad transmittēda chirographa, non eo pacto intelligendum est vt haberi eius ratio possit ad recipiendum pretium: quia tunc profectō pro eiusdē temporis expectatione reciperetur: sed intelleximus illud necessarium tempus non esse, vt quidam arbitrantur, vsuræ indicium. ¶ Sed ait rursus qui partes mercatorum defensat: Si iste qui pecuniā aliō transmittit, cursori eandem concederet transferendam, inducias illi temporis concederet, tunc pro tēpore pretium solueret. Respondetur non vnā solum fallaciam in argumento latere. Primū enim qui sic arguit immiscet diuersas simul cambiorū species quod in præsentis quaestionis fronte cauēdū admonuimus: nunc enim non disputamus de cambio ratione loci, hoc est qd' sit sola ratione transmittēdi pecuniā

*Exploditur mercatorum cauillatio.**Obiectio.**Solutio.*

cuniam qua alibi indiges: sed de cōmutatio-
ne pecuniæ vnus loci pro pecunia alterius,
propter copiæ inopiæque varietatem. Nam
qui pecuniam dat in Flandria recipiendā in
Hispania, nihil dispendit, vt diximus: sed lu-
cratur. Item qui pecuniam concredit curso-
ri non transfert in ipsum dominium, vt fit
in cambijs. Atq; adeo nulla illic abdi potest
ratio mutui. Et quod ad rem pertinet, pre-
tium non illi cōstituitur pro tēpore, sed pro
labore: cābire ergo pecuniam quæ est Meti-
næ pro illa quæ censetur esse in Flandria, nō
debet illa norma iudicari quæ est mera trāf-
latio per cursorē. Eo vel maximè quòd pre-
tia non cōueniunt. Transportaret enim cur-
sor ab Hispania in Flandriam quatuor mi-
lia ducatorum, pretio centum: & tamen qui
prius recipit in Flandria repensurus in Hi-
spania, soluit quintā partem, & eo amplius,
capitalis. ¶ Sed arguat sic forsitan contrā cā-
psorum quispiam: dum bella vel obstacula
alia in impedimento sunt nē pecunia transfer-
ri posset, multo auctius esse debet translatio
nis pretium: ergo id ego possum supra illam
rationem suscipere qua vna moneta cambi-
tur pro alia. Nam cum duarum cambiōrū
specierum per se vtraque licita est, nulla est
iniquitas, si altera alteri adhibeatur. Ad hoc
respondetur, & est iudicio meo apprimè no-
tanda responsio, quòd si cambium de quo
in præsentiarū loquimur licitum est, nempe
vt pecunia vnus loci pro pecunia alterius cā-
biatur, hæc, nihil bellis obstantibus, strata
est paratissimaq; via traducendi monetam:
& ideo iniquissimū est ad lucrum huiusmo-
di cambij pretium aliud insuper adhibere,
ratione translationis de loco ad locum. Sed
alterum eligendum est: vel si quidpiam pre-
tij ratione secundi adhibeatur, id debet esse
tenuissimum. ¶ Ex quo fit quòd cum inter
mercatores non habeatur ratio nisi prioris
cambij, scilicet cōmutationis monetæ si
cambium fiat cum alio ciue qui nō est mer-
cator neq; negotiator, & præter hanc habeat
etiam noua ratio pretij propter transla-
tionem, iniquum esset. Crediderim ergo cer-
tissimam esse nostram conclusionem: videli-
cet ex cambio de quo in præsentiarum agi-
mus nihil amplius posse recipi quàm si eā-
dem die in vno loco paretur, & in alio reci-
peretur, vel perexile insuper quidpiam.
¶ Ex quo fit tandem, vt in calce totius quæ-
stionis hoc adnotemus, nondum patere dif-
ferentię huius æquitatē. Nempe quòd cum

ille qui pecuniā Metinæ pri^o capit, reddit au-
tem post in Flandria, non lucretur nisi quin-
quaginta: ille qui e conuerso eodem tēpore
in uariataq; pecuniæ estimatione prius con-
fert in Flandria; recepturus in Hispania, lu-
cretur septuagintaquinq;. Enim uero quòd
prius cambium licitum fit, id in causa exi-
stet q̄ tercetum sexaginta quæ iste qui Me-
tinæ recipit reddit in Flandria, tanti æstimā-
tur quanti quadringenta decem quæ recepe-
rat: & e diuerso. Igitur qui vice versa tercen-
tum sexaginta prius confert in Flandria, nō
est cur postea recipiat Metinæ nisi quadrin-
genta decem. Nam idem est valor. Quare
nihil referre deberet quòd prius quis reci-
piat Metinæ, vt soluat in Flandria: & quòd
prius annumeret in Flandria; vt postea reci-
piat Metinæ.

REstatigitur argumentis responsa subii-
cere, quatenus contrā hanc nostram as-
sertionem militare videntur. Ad primum er-
go in vertice quæstionis oppositum respon-
detur, diuersam esse rationem quando pre-
tium auri augetur vel minuitur æstimatio-
ne argenti aut æris, propter solius auri rari-
tatem: & quando tota pecunia pluris mino-
ris æstimatur propter eius in genere co-
piam vel inopiā. Nam priori mōdo qui du-
catum, verbi gratia, confert in Hispania, nō
confert amplius quàm vndecim argentea re-
galia. Si quidem idem est, in auro tribuat an-
in argento. Qui autem illud recipit Romæ,
æstimatio Romana recipit illic regalia tre-
decim: non ob id quòd tredecim regalia nō
pluris illic habeantur quàm vndecim apud
nos, sed q̄ aurum carius æstimatur. Sicut si
frumentum valens vndecim, cambiret quis
pro alio valente tredecim. Attamen quando
maior est copia pecuniæ totius in genere in
vna prouincia quàm in alia, non pluris æsti-
mantur vbi maior est copia pecuniæ trede-
cim regalia, quàm vndecim in altera vbi est
penuria. Et ideo potest, verbi gratia, dare
quisq; in Flandria tredecim in quacūq; mo-
neta, siue aureos ducatos, siue argenteos, si-
ue æneos nummos, recepturus tredecim in
Hispania. ¶ Ad primum autem eorū quæ
proximè ante cōclusionem adiecit, iam
satis responsum est, iustitiā huiusmodi cam-
bij monetæ pro moneta non in eo fundari
q̄ sit cambium mutuum vel merum ratione
loci, id est, vt nummi transferantur: sed pro-
pter differentiam valoris in diuersis locis.

Quare

Argumentū

Ad primum
argumentū.

Responsio.

Primum co-
llarium.

tertium.

Quare non inde variatur contractus quod fiat non ob necessitatem transferendi pecuniam, ad alia negotia quam ratione lucri, sicuti in alijs mercibus accidit. ¶ Ad secundum verò negatur hoc esse mutuū, vt declaratum est: quia non fit sic hoc cambium, vel fieri non debet, vt ratione temporis aliquid petatur: sed est cambitio duarum presentium pecuniarum: Quocirca ingenuè concedim⁹ eum qui cambit, transferre in alterum dominium suæ pecuniæ, vt quo libuerit vsu illam dispendat. Vnde tamen non fit consequens, vt quidam neoterici censent, esse mutuum: nam in cambio etiam transfertur dominium, vt dum merces quaslibet tuas cum alijs commutas. Neq; refert, vt idē autor cogitat, pecuniam redditum iri in moneta diuersi metalli aut eiusdem. ¶ Ad aliud verò quod illic adhibebam, nempe accidere nō nunquam quod qui Metinæ recipit, nullas habet pecunias in Flandria, iam etiam dictū est in tali casu, si iste non est soluturus in Flā dria, omninō esse palliatum mutuum: quia non cambitur res pro re, sed soluitur pretium pro inducijs ad restituendum indultis.

Ad secundū.

Ad tertium.

Ad quartū.

Ad quintū.

Ad postremum.

¶ Ad aliud autem etiam respondetur, quod recipere hic & soluere in Flandria, non tollit rationem mutui si fiat ratione temporis. Si autem fiat ratione diuersitatis valoris, nō est mutuum, sed cambium. ¶ Sed & ad confirmationem satis responsum est vbi eius cō clusionem concessimus: nempe non licēre plus recipere ratione huius cambij, quam si eodem die quo in vno loco confertur pecunia referretur in altero. ¶ Ad aliud verò de augmento & decremento cambiorum statim dicturi sumus articulo proximo. ¶ Ad vltimum denique negatur sub hoc cā biorum tegmine pecuniam emi aut vendi: quia neutra habet rationem pretij alterius, sed est mera rerum permutatio.

eius pretium cū reliquarum mercium aliquo modo mutari, nisi sola picipis lege augentis minuentisve eius valorem. ¶ In contrarium autem est celeberrimus cambiorū vsus qui reprobari hætenus non consuevit.

Questio hæc ad superioris claritudinē apprimè est explicatu necessaria.

Cū enim definitum sit monetas diuersorum locorum propter diuersam æstimationem iustè cambi, operæpretium est nosse vtrum in nūdinis variari iustè possint inter mercatores pretia. Ad quā idcirco quæstionem duabus conclusionibus respondetur.

Prior. Accidere possunt causæ quarum merito seclusi fraudibus ac dolis possint cambiorum pretia variari. Conclusio hæc ex superiori articulo non obscure fit cōsequens.

Enimuerò si raritas non auri vel argenti, sed pecuniæ in genere in causa est vt aliquantulo minor tanti æstimetur, ac maior vbi pecunia abundat: consequens est vt si in nūdinis, verbi gratia, Metinæ. vel quia rex pecuniam corrasit, aut propter aliam calamitatē cussi eris penuria laboratur, & nihilo min⁹ ad mercaturam aliasq; negotiationes reipublice necessarias, operæpretium est ab Hispania in Flandriam, & vice versa, pecuniam per cambia traducere, potest qui illam Metinæ annumerat, meliori conditione recipere in Flandria: & vice versa, si Metinæ abundantior est pecunia potest etiam qui ibi recipit, meliori conditione recipere. Atq; hic modus vsu tantissimus est augmenti & decrementi cambiorum: nēpe vt nulla habetur ratio auri vel argenti. ¶ Caieta. autē in suo Cā

Prima conclusio.

Ratio cōclusionis.

Caietanus.

ARTICVLVS. III.

Vtrum cambiorum pretia inter cam piores variari possint.

Vbsequitur vt de varietate cā biorum pretij quæramus, an sit licita. Arguitur nanque q̄ inter mercatores nequeant eiusmodi pretia variari. Nam cū pecunia non sit vendibilis, non potest

re quam ab alia negotiatione cessare, qua plus lucrabitur. Ego verò neq; credo hoc genus cambij in vsu haberi: neq; si haberetur, illud auderem approbare: quoniam (vt sæpe diximus) inter mercatores nullum est discrimen auri & argenti, neq; augment valorē scuti

scuti vel ducati ratione auri vt rex cum auri pretium lege exauret: sed vtuntur nominibus illis, scuti vel ducati, vt supra diximus. Et hoc fortè dicere voluit Syluester verbo, vsura. 4. §. 6. vbi ait non vti mercatores moneta vt vulgus. Præterea quando in vsu versaretur, profectò pro vsura ducendum esset. Nam illa non est venditio auri, sed restitutio mutui cum vsura. Eius enim qui pecuniam prius dedit, nihil interest solutionem in auro recipere vel in alia moneta, dum modò auctiorem extorqueat dilationis gratia. ¶ Dixerim autem hoc esse licitum, fraudibus exclusis ac dolis, quæ profectò creberrimè inter augendas monetas inserpunt. Nam qui huiusmodi cambiorum lucris omnem posthabent religionem, perinde atque in alijs mercibus monopolia exercent. Confœderantur nanque duo aut tres qui omnem abradunt pecuniam. Recipiunt scilicet ab omnibus initio nundinarum pecuniam, soluendam partim in Flandria, partim Lugduni, aut Londini, aut Genuæ, &c. Atq; adeò qui postea in eisdem ineundis cambijs indigent, nempe præsentì Metinæ pecunia cum alia non pateat Bursa nisi monopolii, coguntur eo pretio recipere quo illis libuerit. Est nocentissima pestis, neque esset vllò modo ferenda. ¶ Verù tamen præcipua dubitandi ratio de hac cõclusionione est circa causas, quibus legitimè pretium cambiorum variari potest. Et quidem quòd raritas atque abundantia pecuniæ legitimè censerì possit in causa, compertissimum est, esseque debet constitutissimum. Penuria verò hæc atque affluentia, bina esse potest. Nempè absoluta & respectiua. Absoluta inquam, vt supra dictum est, si propter bella aut quosuis alios ingentes sumptus rex vndique pecuniam colligeret, aut propter aliam calamitatem re vera angustior esset. Et econuersò si ob aliquam prosperitatem afflueret. Et de hac dubitari non potest quin sit causa legitima. Alia verò est de qua meritissimò inter prudentes multum est hæsitandù. Videlicet utrùm frequentia paucitasque indigentium, atque adeò pctentium pecuniam in forma cambij, augeat & minuat cambiorum pretia. Et quidem Caietanus in illo suo Opusculo cap. 7. id nihil formidat asserere: cui & Metinensis quoq; subscribit: de quo hoc obiter adnotauerim qd secù gratis pugnare videtur. Concedit enim

secundùm accipientium numerum variari cambiorum pretia, & nihilo minùs negat copiam aut inopiam pecuniarum legitimam posse æstimari causam vt eadem cambiorum pretia varientur: cum tamen ob id numerus accipientium pretia augeat aut minuat: quòd cum sint plures, pecunia reputatur angustior, respectu eorum: cum verò pluris, reputatur amplior, sicuti in alijs mercibus. ¶ Porrò ergo dubia est hæc causa variandi pretiù. Primùm quòd pecuniam cum alijs mercibus hac ratione conferre, non est adeò legitimum. Nam pecunia non est vendibilis, atque adeò neque videtur pretio more aliarum mercium æstimanda. Secundò (quod attenda consideratione speculandum est) si hanc campforibus licentiam indulgeas, fraudibus aditum aperis. Nam solent bursas in nundinarum initio claudere, expectantes quo pretio cambia currant. Et dum prosperum vident forum, illam in cambia producant: alioqui seruant. Et quanuis primo aspectu nulla se illic prodant iniquitas, eò quòd quisque potest rem propriam suo arbitratu aut seruare aut distrahere, prout ex re sua fuerit: tamen si res oculatiùs inspiciatur, illa eadem causa est eadem augendi cambiorum pretia. Nam propterea plures sunt qui cambia quærunt, quòd rarior est pecunia: est autem rarior, quia abscondita est: imò illa ratione abscondita vt augentur pretia. Et re vera si ad normam aliorum pretium, vt mercatores volunt, varianda est cambiorum æstimatio, debent eidem subdilegi quæ solet à republica in alijs mercibus obseruari. Dum enim multi sunt qui horrea obserant vnde annonæ caritas nascitur, compelluntur eadem aperire, & legitimo diuendere pretio: imò quanuis non compellerentur, peccatum esset: eò quòd cum res sint reipublicæ necessariæ, non possunt eorum domini communem iniuriam illo modo populum affligere. Si ergo mercatores ita fatentur cambia esse necessaria, profectò suo se mucrone iugulare videntur, dum pecuniam abscondent. Eò potissimum quòd vix fieri potest sine aliqua specie monopolij. Nam si inter illos non conueniret vt bursas obserarent, vnus & fortè alter aperiret cambium. ¶ Profectò res est mihi non satis comperta: nihilo minùs in hanc partem mihi ipsi propendere videor, quæ sit posterior conclusio.

Syluester.

Causa quib⁹ legitimè augeti potest cambiorum pretium.

Caietanus.

Metinensis.

Vberior accipientium copia genere suo si calliditas omnis & verfugia caueatur, causa esse potest augendi cambiorum pretia, sicuti & raritas causa minuendi. Conclusio inde suadet. Primùm quòd cambire monetam vnus loci pro moneta alterius, non solum licitum monstratum est, verùm & necessarium. Mox quòd nummorum penuria vnus regionis causa est vt minor tanti æstimatur quàm alibi maior: cum ergo auctior numerus recipientium cambia, causa sit vt minor habeatur pecuniæ copia quàm dum rariores sunt qui capiunt, colligitur vt hac etiam ratione augeri possit pretium. At verò adeò sunt multæ technæ ac doli qui hac se statim ratione ad augenda pretia insinuabunt, vt non absque formidine & metu sit conclusio in vsum admittenda. Est enim res quæ non tam in scientia posita est quàm in scientia & prudentia: & ideo optimorum cuique iudicio deferendus est huiusmodi vsus. ¶ Ad argumentum ergo quod in vertice quæstionis proposuimus respondetur; quòd etsi pecunia non sit vendibilis, atque adeò neq; proprio pretio æstimabilis: ob id autem quod est campsiibilis & commutabilis, potest pluri minorisque æstimari, vt cum alia alterius loci commutetur. ¶ Ad aliud autem quod insuper de fraudibus adiecimus, nihil aliud respondere possumus quàm quòd, vt dicebamus, cuique timoratæ conscientiæ iudicio relinquatur. Nam etsi condemnandum simpliciter non sit vt quis pecuniam suam veluti reliqua bona in tempus seruet, quòd còmodius ac magis è re distrahere possit: vix tamen, vt dictum est, absque fraude fieri potest.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum cambium ad incertam solutionis quantitatem sit licitum.

X articulo proximo hinc nascitur, vtrum scilicet cambiari possit pecunia præfens ac certa pro futura, cuius valor incertus sit. Vt si quis alteri centum ducatos numero et eo pacto vt solutio fiat secundum æstimacionem cambiorum proximarum nundinarum: aut Metinensium, aut Lugdunensium, aut Londinensium; parum enim refert. Et apparet

inde non esse licitum, quòd iustitiæ bilances periculo exponuntur: aut quòd minus referatur quàm collatum est: aut (quod multò frequentius vsu venit) plus. Nam alterutrum contingat, violabitur iustitia. ¶ In contrarium autem est, quòd cum liceat pecuniam ambiguo euentui committere vt in ludo patet, & in fortibus: non est cur id non liceat in forma cambij.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Si omnis fraus atque dolus procul absit, nullam per se habet rationem vsuræ quòd aliquis Mediolani, vel Parisijs, vel alibi, pecuniam alteri conferat: nempe centum aut mille ducatos, siue in auro siue in argento (iam enim sæpe dictum est nihil referre) pretio cambiorum primarum nundinarum redhibendos. Confessio est etiam Caietani in suo cambiorum opusculo: vbi procul absit fraus. Nempe primùm quòd sit æquilibre dubiū pluri minorisve ducatum æstimandum. Secundò quòd ille qui confert, non sit ille qui augendæ pecuniæ operam daturus est. Et ratio est plana: imò id licitum esse potest sub forma mutui. Est enim sicut depositio, quam vadiationem appellant: hoc est expositio pecuniæ periculo futuri euentus: vt etiam diximus de assurance. Accipe hac lege centum: & si cambiorum pretia aucta fuerint, solues mihi plus: sin verò, minus, vel æquale. Nam vtraque pars eidem subest alea. ¶ Quin verò Caietanus in suo opusculo capit. 6. aliud quid addit, quod nescio an tutò affirmari possit, satisque doceri. Nempe bifariam hoc posse contingere: Vno modo in incertum, restitutionem relinquendo, vt hac nostra conclusione assertum est: Altero verò pacto, vt quod in dubio est, certa quantitate taxetur. Exẽpli gratia: credo tibi ducatos nunc centum, valentes argentea, verbi gratia, regalia mille: de quibus tamen dubitatur vtrum in nundinis valituri sunt mille, an forte mille ducentos. Potest inquit inter nos conuenire vt mihi referas mille centū, quod est mediū illi excessus supra capitale. ¶ Huius autem cõtractus æquitatem profectò videre mihi non video: imò circa dubium id minimè licere crediderim. Primùm enim asserita nostra cõclusio verum non habet, nisi eius moderamine temperata: nempe quòd sit æquale dubium, monstã plus quàm modò

Probatio.

eo. primans
cientia

Ad primum
argumentū.

Ad secundū.

Prima conclusio.

Caietanus.

Caietanus.

Argumentū.

dò valituram aut minus: iuxta monitum capituli, In ciuitate. de v furis. Vt si nunc centum ducati valent mille argentea: æquale sit dubium, valorem æstimandum in nundinis mille centum, aut nongentis: tunc enim æqualis est alea. Si autem certum est quòd sint vel quanti modò valent vel pluris pendendi, non autem minoris: vt casus habet Caietani: nequâquam profectò licet. Nam illud cambium diximus habere rationem depositionis, aut, quam vocant, vadiationis, aut ludi: in quibus debet euentus equa liter in vtranque pendere partem. Item casus hic secundus manifestum inuoluit mutuum cum lucro. Nam si cambium sit, non potest nisi res pro æquali cambi: sicut si modò tibi frumentum mutuarem. Quare non est simile de alijs mercibus iuxta tenorem capitu. Nauiganti. quòd qui seruaturus est merces potest illas pluris vendere, si tempore quo à possessore erant vendendæ plus erant valituræ: quoniam pecunia nequâquã vendi potest, sed cambi. Quocirca si taxatur lucrum, mutuum est, quod vsuræ formã induit. Veluti si modò tibi frumentum mutuarem, & quia creditur plus valiturum, eo te vinculo obligarem vt pro decem modijs vnde decem mihi restitueres.

Secundum.

Documentum

Ad argumẽ
ta facta.

¶ Ex his hoc colligamus documentum, quòd neque secundum tenorem nostræ secundæ cõclusionis, licet genere suo vera sit, tutum est huiusmodi cambia ad incertam solutionem facere. Nam semper illic abditur anguis: eò quòd perquam rarissimè, imò possumus dicere, nunquam, dum hæc cambia fiunt, timetur minus pretium: sed semper certum est auctũ iri. Neq; fiunt nisi ad personandas vsuras. Adit enim qui indiget mercatorẽ aut campforem, à quo pecuniam mutuatur: ille autem non renuit nisi rependatur pretio currenti postea in nundinis, quia certus est lucrũ. ¶ Argumenti igitur in capite quæstionis obiecti cõclusio conceditur. Nempe secundum id quod plurimum contingit non esse cambium licitum: quia iustitia periculo exponitur: argumentum autem in contrarium id tantum probat, quòd si contingere posset æquale dubium futuri pretij in minus quam valet dum fit cambium, vt in maius, licitum esset.

ARTICVLVS. V.

Vtrum cambium huiusmodi, quod intercalatis ac prætermisiss primis nundinis in alias subsequeutes fit, sit licitum.

N hoc tandem postremo articulo, concludere negotium restat totius campforum practica: quod vt lucidius reseratur luculëtiusq; examinetur:

Arguitur, quòd liceat sic eiusmodi cambia celebrare vt propterea q in tertias aut quartas nundinas fiant, pretium augeri possit. Etenim si hæc conditio cambium vitaret, id præsertim quod ratione dilata solutionis ali quid percipitur: hoc autem minimè accidit: ergo est licitum. Probatur posterior præmissa: quoniam id pretij, vt campfores sibi obtendũt, non recipitur ratione temporis, sed ob id quòd cãbia quæ in lógius fiunt tempus minus sunt cãbienti fructuosa. Nam si quã tibi Metinæ numeravi pecuniam, non mihi in Flãdria in tempore renumerat, cohibeor id cum lucro huc opportune remittere, atq; adeò pro illa quã facio iacturã, possum ex te amplius recipere lucrũ. ¶ Secunda ratio auctioris exigendi pretij dum solutio prorogatur, est, vt aiũt, q dũ cãbia laxiora sunt, hoc est plus tẽporis ad soluendũ indulgetur, plures sunt qui illa recipiãt: vbi aut sunt strictiora, multo sunt rarioris: quo aut qui recipiãt plures sunt, eo cãbiorum pretia merito augẽtur: sicuti in reliquis mercibus. ¶ Tertia: quia quo plus temporis collator cambij cõcedit debitori ad soluendum, minus ei negotium exhibet ad parandã alibi pecuniã: quandoquidẽ maiori tẽpore facilius poterit parare. Ob idque non est iniqua accessio quæ hæc ratione ad pretium fit. ¶ In contrarium autem est quòd in huiusmodi cambijs manifeste augetur pretium ratione temporis: quod indicium est vsurariæ mutuationis.

Primum argumẽtum.

Secundum.

Tertium.

IN campforũ praxi inter probos, atq; eos qui sunt circũspecta virtutis, nunquã non malè audiuit cambium, quo, vt eorum sermone loquamur, nundinæ transiliunt: hoc est proximis intercalatis ac prætermisiss, solutio vsq; ad tertias vel quartas prorogatur. Nihilominus verò inter eos de quibusdam ambigitur, quas intercalare & transilire necessarium ducunt: atque adeò existimant

Eūdamentū.

ratione illius dilati temporis augeri posse cambiorum pretia. ¶ Rememoranda ergo sunt nundinarum tempora quas secundo retulimus articulo. Diximus nanque à nundinis Maij Metinensibus, hoc est à fine Iulij, in vsu esse cambiri ad Flandrenses Septembris: id est ad mēsem Nouembrem, intercalatis nundinis Iunij: quarum solutiones fiunt toto mense Augusti, ob id quod cum solutiones Metinē decima die eiusdem mensis absoluantur, nequeunt commodè chirographa eodem mense transmitti. Item in nundinis proximis Riui Sicci, quarum solutiones absoluantur mense Octobris, nō cambitur ad Flandras Septembris, quarum solutiones durant toto Nouembri: quia nō satis existimatur tempus illud ad transmittenda chirographa: sed cambitur ad nundinas Natiuitatis, quarum solutiones fiunt in Februario. Ac denique à nundinis Octobris, quarum solutiones fiunt in Decembri, plurimum cambitur ad nundinas Resurrectionis quæ Bergis celebrantur: quarūque solutiones fiunt in Maio. Et de hoc est maior dubitatio. Nam dimidiata quadragesima fiunt etiam in Flādria cambiorum quædam solutiones: licet non sint nundinæ: in quod igitur tempus apparet cōmodè mense Decēbri cambiri potuisse. Prætexunt sibi tamē mercatores hanc excusationem, quod tempus non est satis lōgum: tum præcipuè, quia non fiunt tunc nundinæ in quibus debitores æs possint ad soluendum cōficere: & idcirco protelatur solutio vsque ad mensem Maium. Aiunt ergo q̄ cum trimestre tēpus necessariū sit ad mittēda chirographa, nihil aliud q̄ æquitas est ratione illius tēporis pretium aliquod recipere, quod alteri indulgetur vt commodius soluat. Et adhibent rationes quas proximè nos denarrauim⁹. ¶ Atq; huic potissimum opinionioni ansam porrexit decretum quorundam Parisiensium, anno Domini. 1517. quo ad tria mercatorū quæstiones respondentes, eam in tertia responsione illis indulserunt licentiam, vt ratione tēporis pretium possent recipere propter lucrū cessans, ac labores, & industrias. Atq; adeo adierunt quod si intercalatis nundinis solutio in alias differatur, tunc quo longius fuerit tēpus, plus recipi potest. Fuerūt Coryphæ illius negotij duo fratres Cononelli, ciues nostri: alias profectò non penitentæ eruditionis & famæ: sed tamen in hoc, ipsorum etiā mercatorum confessione ab scopo, vt salua

Parisienſium
decretum.

corum autoritate id dixerim, tam de facto q̄ subinde de iure, neq; absq; vlcere conscientiarum mercatorū, aberrarunt. ¶ Ad quæstionem ergo hac respondetur conclusione: quæ profectò nulli qui rem attentè perspexerit, posse videtur in dubium venire. Non modò nullatenus licet ob nundinarum intercalationem & prætermissionem pretium recipere: imò si ex ipsa temporis conditione res perpendatur, neque propter illud tempus quod inter cambium interstat & proximas nūdas. Conclusio ex superioribus elicitur: quin verò articulo secundo est expressè demonstrata: sed maioris tum elucidationis, tum confirmationis gratia hīc resumitur. Nempe vt ostendamus argumentis suis campsores contra seipſos pugnare. Aiunt nanq; non recipi pretium pro illo trimestri tempore quod intercurrit inter Hispanas nūdas atq; Flandras: sed quia nō possunt chirographa citius mitti. Haud enim necesse est habere statos equos quibus euolent: imò bellorum tēpore fieri non potest. Nos autē fatemur equidē tēpus ad id muneris necessarium. Attamen tempus illud non debet in hoc seruire, vt diximus, vt qui pecuniam recipit soluere possit commodè. Nam si de præſenti non habet, fit vt propter expectationem pretium soluat: si verò habet, potius ei tempus seruit qui pecuniam contulit. Nam sua interest pecuniam recuperare, ac proinde chirographa mittere: quare nihil ratione illius temporis potest recipere. Itaque dicere ob id quod temporis intercapedo est mittendis contractus instrumentis necessaria, licere cambium carius fieri, repugnantiam inuoluit. Imò quomodo cunq; propter tempus illud quidpiam pendatur, significatur mutuuum, atque adeo vsura. Accipe aliarum rerum exemplum. Si ego frumentum meum, aut vinum, aut quiduis aliud cum tuis similibus rebus commutarē, quas alibi habes eiusdem omninò existimationis cuius meæ sunt: adicerem tamen, propterea quod tempus requiritur quo contractus ministris tuis innotescat qui meis restituant, quidpiam mihi pretij solueres: profectò iniqua esset vsura: nisi per exiguum illū sumptum reciperem, quē in mittendis literis facerem. ¶ Sed persistunt etiam tunc in sua defensione, dicentes: Fatemur illū qui in Flādria cābiū recipit, nō habere in prōptu pecuniā Metinē, sed expectare in nundinis, vendendo suas merces quas illuc mittit collecturum

Cōclusio re-
sponsiua.

Probatio. i.

Secunda.

lecturum. Porro autem confessio hæc pus aperit rationemque mutui: quando quidem ob indigentiam temporis alter recipit, non loci. Sicuti nobilis civis ideo ab usurario mutuatur: quod suos expectat proventus quibus soluat. Et supra sub titulo de societate, diximus, usuram esse si quis opifici lanam vel aliam materiam mutuet aut vendat; vt cum fenore soluat quando ex suo artificio pecuniam collegerit. Eadem ergo usura est, indigenti mutuari vt sua negotiatione pecuniam congreget vnde soluat. ¶ Ad practicam ergo vt descendamus: Cambium quod Metinæ fit, mense Decembri, nihil profus, vt reor, refert quando sit soluendum. Porro inquam siue cambiatur ad nundinas Natiuitatis quarum solutiones fiunt in Flandria in Februario, siue ad dimidiatam Quadragesimam, siue ad nundinas Maii, non potest neque obolus recipi plus minusve propter temporis prorogationem: nisi id forte quod in mittendis literis recuperandaque pecunia dispenditur: quod ferè nullum est. Et idem pro comperto habet Caieta. cap. 6. sui tractatus: nempe ex hoc quod pecunia diutius occupata sit, non posse pretium exigi: quia non inde fit res ipsa pretiosior. Qua vtiq; ratione S. Th. 2. 2. q. 78. ar. 2. negavit licere rem carius vendi credito quam numerata pecunia: nisi forte debitor in mora sit: hoc est stato die non soluat. ¶ Quod si qui camporum partes agit respondeat solutiones fieri commodè non posse nisi nundinis, atque adeo faciendæ solutioni necessarium esse tempus illud præcedens: hoc idem ipsum nos lubet cõfitemur. Sed hæc eadem sua nostraque confessio à nobis pugnat, cambiumque usuram cõiungit, si pretium ratione illius tempore petat. Si enim eius qui Metinæ pecuniã cõtulit nihil refert vt illa primo mense aut secundo sibi rependatur vsque ad primas nundinas, non est quod debeat quidpiam pretij auctius recipere quam si eadem sibi die solueret. Nam vt ipsi fatentur, nunci qui in proximis nundinis solvuntur, pro presentibus habentur. ¶ Si autem demum vel lucrum cessans, vel alios labores, vel industriam sibi prætexat ad incrustandam hoc pretium ratione temporis, iam supra. q. 3. logicè me arbitror hæc omnia exuissasse. Lucrum enim cessans nulla possunt ratione petere: etiã si milies rogati cambiant: tum quod sua sponte faciunt: tum præcipue quod à nulla alia colubentur licita negotiatione: cum, vt illic declarauimus, solis cambijs expositam habeat pecuniã. Atque adeo si genere obiecti vitiosum est cam-

bium, nulla industria, nullique labores digni mercede sunt. Quod quod si doctores illi celeberrimi Parisienses supra notati fuissent considerati? meditati, nunquam tam patulam usurarum occasione mercatoribus obtulissent. ¶ Sed ecce vnde præcipit fit in huiusmodi cambiorum barathrum. Nam etsi dociles campores, qui res perspicenter habuerint exploratam, hæc forsitan omnia nobiscum fateantur, tamen multa comminiscuntur & causant quibus se protegant. Primum (in quo rei nodus consistit) dicere forte pertendent quod etsi non liceat hoc genere cambij pecuniã nisi presentem pro presenti permutare, tamen hæc ratio presentis non potest hic perinde atque in reliquis mercibus perpedi. Primum quod forte dum Metinæ cambitur ignorat cambiorum forum quod in Fladria currit vel Romæ. Secundum, quod est vrgētius, quanuis modò id notum esset, nescitur tamen an quãdo faciendæ est apud Flandriam solutio aliquo inopinato euentu, malignior futurus sit pecuniæ proventus, an verò benignior. Qua varietate crescere valor pecuniæ solet aut decrescere. Tertium, quod horum est confirmatio, eiusmodi estimatio pecuniæ non fit in alia intercapedine quæ est inter nundinas, sed in nundinis. Et ideo dum cambitur, verbi gratia, Metinæ mense Octobris, necessarium est vt referatur solutio ad aliquas Flandrenses nundinas aut Lugdunen. Nihil enim refert. Quare perinde est cambire à nundinis in nundinas ac si presentem pecuniam cambires pro presentibus: ob idque nulla hic latet iniquitas. ¶ Quod si quis in contrarium hoc argumento exurgat: Si quando in Hispania fit cambium, tunc de valore non constat Flandrensium, aut Genuensium, pecuniæ, fiat cambium in incertum: vt art. proximo dicebamur: & tamen non sic fiunt: sed certo pretio. Do tibi tantum in Hispania, dabit tantum in Flandria. Numero tibi tantum in Flandria, reddes mihi tantum cum fenore Metinæ. Ex quo consequens fieri videtur, quod non possint campores illo incertitudinis clypeo satis se tutò protegere. ¶ Ad hæc autem respondendum, quod illa ratione patientior fieret usurarum campus. Nam tunc qui pecunias Metinæ numerassent, ea vterentur calliditate vt pecunia postea apud Flandriam minoris pendere-tur, quod locupletius eis lucrum obueniret. Et præterea si cambia non nisi in incertam quantitatis solutionem fieri possent, porro vel nulla essent vel quàm rarissima. Nam quot inuenias qui velint

Suffugium mercatorum.

Argumentum

Caietanus.

S. Thomas.

Argumentū
alterum.

suam pecuniam sic fortuitæ alex committere? ¶ Imò verò & horum maximum adhibetur ex superiori articulo argumentum, quòd cambia huiusmodi in incertum non sunt licita, nisi quando sunt in vtranque partem ambigua: videlicet quò plus sis recepturus quàm confers, vel minus. Et tamen cambia quæ sunt in vsu, non sunt nisi cum certissimo lucro illius qui prius pecuniam numerat. Nam & qui in Hispania prius confert denariolos quadringentos, recepturus in Flandria non nisi trecentos quin quaginta, licet perdere videatur, lucratur tamen: vt suprâ dictum est. ¶ Haud igitur absque causa diximus, hinc fieri præcipitium in cambiorum spinetum, vnde neque dicendo extricare se homo potest: quanto minus ab eorum se periculo eripere qui in re ipsa versantur? Profectò prudenter ac salubriter Alexander tertius, capitu. In ciuitate. de vsuris. ad interrogatum Genuensis Archiepiscopi respondit. Nempe quòd etsi vendere maiori pretio credito quàm numerato, quando dubium est an sint plus minusve valituræ, non habeat figuram vsuræ: tamen consulendos fore ciues nè istis se fluctibus propter præsentanea pericula immergant. Nam vix ibidem possunt non latere fraudes quæ Deum non celantur. Et ideo meritisimò quotquot sunt sancti & prudentes viri, ab ista nummularia quæstuarisq; arte deterrent homines: & qui illi se dedunt, malè audiunt apud populum. ¶ At verò, nè nihil dicamus, neu totum cambiorum vsu stirpitus videamur conuellerè, dicã quæ in re tam lubrica pro meo captu admonere possum. Primum huiusmodi câbia fieri non possunt in incertam solutionis quantitatem: propter argumentum modò factum: nempe quia semper est certum non minus sed plus valituram restituendã pecuniam quàm illa quæ prius confertur: & nisi certi essent campsores aliquam sibi facturi lucri accessione, nunquàm câbirent. Secundò hoc fit etiam constitutissimum, quòd temporis illius expectatæ solutionis nulla est ratio ducenda ad augendum pretium, siue in proximis, siue in tertiis, siue in decimas nundinas cambitio fiat. Neque de hoc, ego saltem pro meo ingenio dubitare possem. Tertio & hoc etiã in præsentiarũ admonuerim, quòd dum aliqua fit nundinarum intermissio vt cambium in illas proferatur

Alexãder. 3.

Prima assertio.

Secunda.

Tertia.

in quibus speratur cambiorum pretium auctum iri, vsura metuenda est. Verbi gratia, cã pforum praxis est in nundinis Octobris, quarum solutiones Metinæ sunt mensē No uëbri, ad nundinas Resurrectionis quæ sunt Bergis mense Maij câbire: eò quòd cum illæ sint ditiores, pluresq; adeò sint qui cambia succipiant, plurius illic æstimatur pecunia. Atque hac ratione cambia quæ Metinæ in illas nundinas prolantur, pretiosiora sũt. Nam iam tunc non cambitur pecunia præfens pro præfenti, sed pro illa quæ in futurũ auctior speratur. Præterquam quòd semper ratione maioris dilationis plus in super recipitur. Hæc ergo omnia vsuraria sunt cambia. Et confirmatur hæc ratio: quoniam si illa futuri valoris ratio haberi possit in cambijs, eadem ratio duci posset in cambijs proximorũ locorũ eiusdem regni, imò & eiusdem loci. Possët inquam quis numerare pecunias in nundinis Maij Metinæ, restitutas ibidem in nundinis Octobris, eadẽmqu; cum lucro: propterea quòd speratur tunc auctum iri pretium: quæ tamen patentissima esset vsura: vt quæstione etiã proxima repetentes monstrabimus. Quocirca intercalatio solutionum dimidiatæ quadragesimæ, profectò non potest non esse suspecta.

¶ Igitur nullam aliam videre mihi videor legitimam cambiendirationem quàm si ex præcedentibus nundinis illius loci ad quem cambitur, & ex præfentibus cõiecturis æstimetur absque fraude & dolo pecuniæ valor qui est in præfenti aut in proximis nundinis: & secundum illud solutio cambij constituitur. Hoc enim esse censeo cambire præfentem pecuniam pro præfenti. Et præcipuè dum cambitur ad Romiam & ad quencunq; locum, vbi non expectantur nundinæ. Ex quo fit quòd præteritio nundinarũ nunquam fieri præsumitur nisi cum vsurarum fraude. Quòd si dicas, forsan tempore facienda solutionis res fore variatas: Respondetur quòd eiusmodi pericula oportet te subire. Nam hæc est negotiatorum cõditio & fors. Etenim si vis pecuniam tuam adeò in tuto collocare, iam non est negotiatio, sed verè inuatio: cuius gratia pretium iure percipere nequis.

Descendamus ergo ad superiorum argumentationum responsa, quibus se ipsi mercatores iugulant. Quauis illi qui rationem suarum habent cõscientiarum bene vident

Legitima câbitorũ ratio.

dent nullius esse momenti: sed illi hæc cogitant qui suam volūt vsuram fucare & incurstare. Ad primum igitur respondetur, quòd etsi cambia ad longius tempus nō sint ad eò frugifera, neque tam cominoda conferenti prius pecuniā, non tamen ideo fit consequēs vt possit illius dilationis gratia pretium recipi. Aliās omnes vsurarum nequitias excusare à culpa valeremus. Nam vsurarius propterea ex longiori tēpore amplius petit pretium, quòd diutius habet suam pecuniā impeditam. Igitur qui noluerit hoc expectādi beneficium gratis conferre, non faciat eiusmodi cambia: quia neq; si improbiſsimè ab alio rogetur, excusabitur à peccato. Exponat ergo pecuniam suam aliā negotiationi. Imò qui illam causam allēgat, recipiendi pretium, ore proprio, suā fatetur nequitiam, ac si lucrum cessans recipere posset, quod vt superius ac rursus nuperrimè dicebam, iustè nequit. ¶ Secunda verò ratio, nempe quòd quo laxiora sunt cambia plures sunt qui recipiant, & ideo pretium augeri licet: non est præ sua scēditate audienda. Primum quia non sunt cambia aliarum mercium trutina perpendenda. Præterea quādo accipientium multitudo inde emergit quòd plus temporis expectatur solutio: iam supra explicuim⁹ quemadmodum non sit iusta causa augendi pretia: eò q̄ radix manifestissimū in fronte inscriptum habet vsuræ titulum. Quare ridiculum est quòd in tertia ratione adhibetur: videlicet illud auctius nō recipi propter longius tempus, sed quia indulgentur recipienti maiores induciā, vt possit in loco solutionis parare pecuniam. Nam profectò idē est profus recipere ratione expectati tēporis, atque ob id recipere vt alter possit solvendam pecuniam parare quam in promptu non habet. Hac enim profus de causa qui ad vsuras recipit, maiores soluit quanto longius illi tempus conceditur.

Q V A E S T I O S E X - ta, De reliquis cambio- rum generibus.

ARTICVLVS. I.

Vtrum cābia ad proxima loca eiusdem regni sunt licita.

Densioribus ergo cābiorum spinetis emerſi, reliqua quæ decisiſſiſſa faciliora sunt, in hac postrema quæſtione proponamus. Et primò arguitur, licitum esse pro cambio inter

duo loca eiusdem regni pretium recipere. Nā loci distantia huic negotio accidentaria est, atque adeò licet iustitia pretij violari possit, si non pro ratione distantia taxetur, vsura tamen non potest committi: quandoquidem & trāsferre pecuniam ab vno in alium locum, pretio quoq; æstimari potest. ¶ Secūdo: quia cum dictum sit posse cambiri pecuniam vnus loci pro maiori alterius quando pluris illic æstimatur, eādē ratione id fieri potest in nundinis eiusdē regni. Vt si cambium fiat Metinæ ad nundinas de Villalon, vbi speratur auctum iri pretiū, potest illud in pactum duci Metinæ. ¶ In contrarium est q̄ eiusmodi cambia meritò apud viros probos vsuræ caractere inuruntur.

Primum argumentum.

Secundum.

AD quæſtionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est. Si res syncerè & candidè, vt simpliciter sonat, cōsideretur, potest quidem pro cambijs inter quæcunq; loca quantunvis propinqua pretium recipi. Hanc enim conclusionem prior earum rationum quas proximè faciebamus demonstrat. Si enim magnū pecuniæ pondus trāsmittēdum tibi esset à Metina Hispaliū vel à Florētia Romā, posset q̄ illā Hispali haberet vel in numerato vel in debitjs, candē à te Metinæ accipere: & quia cōsignat eam tibi Hispali, pretium recipere. At verò non ampliū quam exiguum illud quo per nuntium posset mitti: nisi fortè non fictum sed verum latronum vel alius generis periculum itineri immineret. Nam tunc aliquantulo cumulatius esset iustum. ¶ Hæc autem pretia adeò sunt exilis momenti vt nihili apud campsores fiant. Quocirca adhibetur secunda conclusio. Pro cambijs intra regnum soluendis nulla potest æquitate pretium recipi: De illis enim loquor pretijs tantæ æstimationis, quanta campsores in vsu esse solet. Probat: quoniam illa non finiūt causa trāsferendæ pecuniæ. Quoniam ad id neq; labores necessarii sunt neq; propter itinerum pericula industria aut diligentia, quæ sint aliis quo pretio digna. Et ideo manifestum est

Prima conclusio.

Ratio cōclusionis.

Secunda conclusio.

Probatio.

eiusmodi focus pro ratione temporis exigi quo differtur solutio. Neque de hoc vllus eorū qui bene morati sunt ambigit. ¶ Tertia conclusio. Cambia quæ re vera eodem loco aut parū distant in eadem provincia reddibenda sunt, licet fieri fingantur ad nundinas aliorū regnorum, ne utiquam ab vsuræ labe elui possunt: sed inter ea quæ propriè dicuntur sicca, primum habent locum. Quare illa quæ Mediolani, verbi gratia, sūt, per Genuam, aut Venetias, aut per Brugas: & Metinæ per Lugdunum, aut per Flādiā: si re vera qui Mediolani aut Metinæ recipit non habet in illis locis pecuniam, neq; sperat habere vt illic soluat: sed vbi recipit indiget, & illic est soluturus: quicquid campsores fingant, impudentia cambia sunt: vt supra sub titulo de cambio ratione loci adnotauimus. Hæc enim sunt figmenta & palliamenta quibus campsores nobiliū bona deglubunt. Sciunt enim dum ciues qui mercaturam non exercent cambia ab ipsis exposcunt, nullos habere apud Flādiā nummos, & nihilo ininūs cogunt eos vt ad suos ipsorum campsores ministros literas dirigant qui cambia remittant. Non solum ergo hominibus vt illic diximus, imò & Deo ipsi imponere isti p̄gunt. At verò aiūt, nihil mea refert soluturusne sit mihi alibi an nō. Porro autem his Syluest. respondet, verbo, vsura. 4. §. 9. quòd quando cāpsor id scit vel præsumit, in vsuræ vitium mergitur: quia bene scit nullum recipere pretium nisi pro tempore: sicuti ille facit qui fictitios boues à rustico emit quos non habet, eosdemq; illi locat qui saluos sustentet, & operarum mercedē soluat. Et quòd vsuræ huius venenū apertius patecat, fac ciuium quemlibet qui non est campsor illa calliditate tribuere alteri suam pecuniam auctiorem sibi restituendam, nunquid nō vt manifestarius vsurarius haberetur? Cur ergo nō etiam campsor? Multo autem impudētius eadem fiunt cambia à Metina in Villalon, aut in alteram Metinam: quanuis in virtute eodem recidat, etsi nominentur per Flādiā aut per Lugdunum. Nam, vt dicebamus, si in nundinis Hispanis, facienda est solutio eodem recidit. Quapropter illa cambia quæ in Italia intra eandem provinciam fiunt, nempe Mediolani per Flōrentiā aut per Genuam, nescio quo possint modo perionari ne appareāt vsuraria: cum planè pretium non ratione loci, sed ratione temporis, augeatur.

Ad prius igitur argumentum iam respondesum est. Ad posterius autem respondetur, vt superius dicebamus, quòd intra eandem provinciam fieri non potest cambium præsentis pro præsentis pecunia diuerso valore æstimata. Sicut inter diuersas provincias & regna. Nam in diuersis provinciis varietas inde prouenit, quòd in vno loco pecuniæ inopia laboratur: in alia verò vbertate fruitur. In eodem autem regno discrimen hoc haberi non potest, nisi habita ratione diuersorum temporū: vt si modò maior sit copia & timeatur in futuris nūdinis inopia: & sub hac spe cambiari, vsura esset ratione tēporis, vt superiori quæstione explicatū est.

ARTICVLVS. II.

Virum cambia quæ licet ad primas nūdinās fiant tempore & loco distantes, tamen quo lōgius distant pretiosius fiunt, sint licita.

POTREMV S deniq; cābiorum scrupulus est, vt r̄m quo proximæ nundinæ alterius loci distantiū absunt, pretiosius fieri possit cambium.

Et arguitur à parte affirmatiua. Cambire in primas nundinas quantocunq; tempore distantes, nulla est vsura: vt supra declaratū est. Quòd si fiant extra regnum, potest maior pecunia pro minori, & econuerso cambiari, vt est etiam definitiua: quo autem distantes sunt tēpore nundinæ, plures sunt qui cambiorum pecuniā petant: ergo nihil obstat quo ininūs cambium pretiosius fieri possit. Quandoquidem vberiore recipiētium numerum pretium cābiorum auget, si ex corrupta radice non pullulet. ¶ In cōtrarium est quòd augmentum hoc prouenire videtur ex hoc quòd diutiū expectatur solutio: quod vsuræ testimonium est.

HVNC articulum ob ea potissimū cambia adiecimus, quæ apud nostros in more sunt. Nempe propter cambia quæ inter Castellanos ac Lusitanos celebrantur. Enimverò si cambium ad nundinas eiusdē provincie fiat, iam satis dictum est non esse licitum plus recipere, propterea quòd nundinæ plus distent. Nam illic sola temporis ratio habetur. Quando verò cambium extra provinciam fit, tunc est dubium, eò quòd

Ad primum
argumentū.
Ad secundū.

Primum et
secundum.

Tertia conclusio.

Syluest.

quod vel valor pecuniæ diuersus in altero loco, vel translatio videtur cābiū iustificare: dum nundinæ distantiores sunt tempore. Praxis ergo cambiendi à nobis ad Lusitaniam est, quod cum illic non sint nūdinæ, sicut de Roma dictum est, non cambitur nisi ad certum tempus. Diuersimodè tamen à nobis ad ipsos quàm econuersò. Campsor enim penuria quæ Metinæ inscipitur, soluēda est Olyssipponæ post integrum mensem: & cum illic, vt de Flandria hoc tempore dictū est, non sit tanta pecuniæ copia, pluris apud illos quàm apud nos æstimatur: ob id quæ ille qui Metinæ mille numerauit, licet aliquātulo minus reciperet Olyssipponæ, tamē sicuti de illo diximus qui Metinæ modò numerat & recipiat in Flandria, tantum recipit. Et si tantundem in forma recipiat, plus tamen recipit in valore. Et ideo cambium lingua nostra vocatur ad par: hoc est quod idem prorsus recipitur quod cōfertur: cum tamen illud par Lusitanix valore sit maius. Sed dicere possunt mercatores, ratione translationis pecuniæ illud lucrum esse licitum. Attamen in remissione quæ illinc ad nos fit, venenosior latet anguis. Remittitur enim ad primas nostratū nūdinæ. Sed quo plus distans, plus mercedis exigitur, & solēt plurimum quatuor mensium induciæ concedi. ¶ Obtendunt autem campsores non illud plus recipere propter tempus, sed quia plures tunc sunt qui cambia recipiant. Et quidem Caietanus in illo suo celebri opusculo cap. 7. huic campsores causæ apertè fauet: admonet siquidem diligētè notandū, non esse sufficiens signum iniusti contractus minus dare pro cambio, dum tempus multum interiacet ante nundinas, plusque quando proximæ sunt nundinæ: hoc est campsores qui prius numerat minus dare quando distantiores sunt nundinæ: plus autem quando sunt propinquiores: vt eandem recipiat pecuniam: id est plus lucrari propter longius dilatum tempus. Sic enim est obscura eius litera explicanda. Nam forsitan, inquit, hæc consuetudo introduci potuit, propterea quod ad longius tempus pauciores sunt campsores qui locum habent venditorum, pluresque cambia recipientes. At verò profectò nisi ego grauiter decipior, non possum nō mirari quod hanc indulgentiam vir tantæ eruditionis campsores obtulerit. ¶ Ad quæstionem ergo duabus conclusionibus respondetur, ad cambia quæ ad Lusitaniam

sunt peculiariter accommodatis. Prior. In pretium missionis pecuniæ hinc illuc, recipi quicquam nequit, nisi quanti æstimaretur simplex translatio pecuniæ, iuxta formam explicatam quæstione secunda. Itaque si centum ducati qui Metinæ mille centum argenteis regalibus æstimantur, valent Vlyssipponæ mille forsitan tercentum, campsores non potest recipere Vlyssipponæ nisi mille centum: & tantillum fortè insuper quātum valeret illa translatio: quæ profectò dum per literas fit, non magno æstimanda est. Quocirca cum, vt vsus habet, longè plus recipiatur, eiusmodi cambia culpa non carēt.

¶ Posterior conclusio. Neque remissio pecuniæ illinc ad nos maiori prorsus digna est quàm eiusdem pecuniæ transportatio valeret. Has simul conclusiones vnica ratio ex superioribus collecta satis probat. Pecunia enim vnus loci non potest in alium cambiari nisi altero duorum modorum, vel ratione translationis pecuniæ, vel qui in vno loco propter eius raritatem pluris æstimatur quàm in altero, in quorum neutro nulla haberi potest temporis ratio, sed laboris in transportando, & præsentis æstimationis amborum locorum. Sed resurget hic lucentius ratio ocluditurque magis via palliandi vsuras, propterea quod nullum hic patet suffugiū ad nundinas: quæ quidem in Lusitana non sunt, vt expectetur quantum illic sit valitura pecunia. Præterea quod in remissione inde ad nos manifesta comitatur vsura, palā inde fit, quod quanto maius est temporis interstitium vsque ad nundinas, maioris æstimantur cambia. Et quo ad argumentum à nobis præfactum, ac perinde ad opinionem Caietani, respondeamus: Manifestum est quod numerosior multitudo recipientium cambia non aliunde nascitur quàm quod laxiores indulgentur ad soluendum induciæ.

Quare illa de causa augere pretia, manifesta est iniquitas. Secus si, vt quæstione præcedenti diximus, idem receptorum numerus aliunde aueretur. ¶ Præterea & inde detegitur vsuræ facies quod campsores Metinenses propterea ad id cogunt cambiorum receptores ad soluendum primo mense, vt inde postea longior sit temporis distantia vsque ad proximas nundinas vt locupletius remittatur. ¶ Sed rogant fortè campsores quomodo cambient: quia non potest primo mense sibi Vlyssipponæ pecunia solui in numerato, propter eius qui illic est raritatem,

Prima conclusio.

Posterior conclusio.

Probatio vtriusque conclusionis.

Scrupulus.

Explicatur quæstio proposita.

Caietanus.

Solutio. sed in remissiuus chirographis: & ideo coguntur illo tempore cābire quo proximæ nundinæ longè distant. Respondetur autem ita iuste cābire posse si nullam prorsus temporis rationem habeāt: hoc est eodem prorsus pretio cambiant, dum nundinæ per quatuor menses absunt ac si intra mēsem essent. ¶ Haud equidem nescio quā plurimos ab alijs multiplicari cambiorū modos, quos nos cōsulto misso fecimus: tum quod adeo sint obscuri vt nullatenus possint lectorem informare: tum etiam quod omnia summam fundamenta me arbitror tradidisse, per quæ de singulis potest quisq; oculatissimus iudicare. Nam fateor nisi qui mediocri fuerint ingenij, & attenta consideratione rem fuerint speculati, præterea ab ipsis campforibus instructi, non possunt ad tanta quanta hac arte accidunt ambigua, respondere. Beliorum enim calamitas, quam ciuium peccata in rempublicam inuhere solent, in causa potissimum esse consuevit vt reges pecuniā vndique & maxime ex famolis nundinis cambiorum via corradant. Atq; hac de causa cambiorum turba & sæpe præter legem permittitur. Sed fieret multo consultius, si in tali calamitate Rex secum tantum eadem fineret cābia fieri: cæteris verò interdiceret: nā cū nō sit par in cæteris ac in ipso necessitas, non debet fieri consequens, vt si cum rege fiant, fieri debeant cum cæteris: Quauis quæ personatæ vsuræ sunt, neq; cum rege licitæ fiunt.

De cābiorū ministris. **D**E ministris autem cambiorum; per ea quæ superiori libro de vsurariorum famulis dicta sunt, iudicari potest: quauis in cambijs celebrādis noua quæpiam de illis adnotanda supersunt. Est enim dubium an qui cābium nomine aliorum recipit, tutò id faciat. Exempli gratia. Sunt locupletissimi mercatores qui regi potissimum pecunia succurrunt, neque absque ingenti fœnore: sed aiunt tanquā eius ministros se ex multis locis campforiam colligere pecuniam, quam ei contribuant: & ideo mundos esse ab omni vsuræ labe, si quas vsuras soluunt ab ipso recipiant. ¶ Hic autem multa sunt consideranda. Accipere enim nomine regis dupliciter contingit: imò verò vno tantum contingit re vera modo, sed ipsi alterum fingunt. Ille inquam propriè cābium accipit nomine regis, aut alius magnatis, aut mercatoris, qui tanquā eius fanu-

lus id exequitur: puta quia eius œconomus est, vel à secretis, &c. ita que ipse non fit debitor cambij quod recipit, neque postea tanquam suum tribuit regi: sed rex est qui per illū recipit. Et talis minister nullam vsuram cōmittit, sed accipit vice domini ad vsuras: quod vigente necessitate licitè fit. Sed alius est qui licet fingitur minister regis, non est tñ: nēpe mercator aut campfor qui aliūde ad vsuras accipit vt regi sub eisdem vel maioribus tribuat. Exempli gratia: Petrus accipit à Paulo & à Ioanne &c. & dat regi: itaq; rex nō cambit cum Paulo vel Ioanne, sed cum Petro: qui fit dñs pecuniæ. Hic ergo personatus fit regis minister: cū officium campforis exerceat: & ideo accipere ad vsuras, peccatū illi est: non solum quia id facit absq; propria necessitate, verum quia ad vsuram illi citum accipit: ac perinde ea sub vsuris regi tribuere, aliud est ei nouum peccatum vsuræ. Id quod ex alio eorum vsu fit etiam apertius. Aiunt enim quod qua ratione possunt aliūde sub fœnore pecunias disquirere quas regi tribuant, possunt & suas tribuere proprias. Hoc ergo non faciūt noīe alterius, sed proprio. Quare de istis citra dubiū vllū si cābia faciāt vsuraria, verè vsurarij sunt. ¶ De cambiorū autē proxenetis, hoc est de intercurrentibus constituentibusq; inter partes cambiorum pretia, non dubito quin adeo sint vsurarum ministri vt eodem cōuoluantur vitio: quauis peius illi qui factores campforum sunt, & ipsorum nomine cambia faciunt. ¶ De his ergo factoribus qui aliorū nomine cambia faciunt, magna est dubitandi ratio, quando & quomodo ad restitutionem teneantur: Ad quod ideo in calce huius disputationis respondere pro captu nostro est operæ pretium. Et quidem si scientes ac prudentes vsuraria cambia faciunt, ad restitutionem indubiè tenentur: idque ratione acceptionis, quæ illis peccatum est: etiam dum nihil sibi lucri acquisierint. Si autem ignoranter & bona fide arbitantes cambia effelicit, vsq; adeo, vt (si accidere potest) ab omni sint culpa incolumes, liquidum est nō teneri ratione acceptionis: teneri tñ videntur ratione rei acceptæ, cū postea cambiorū iniquitatē rescuerint. Saltē dubio procul tenentur quādo aliquid lucri apud ipsos remāsit. Si verò nihil illis prorsus ex lucro prouenerit, dare in primis tenentur solertissimè operam vt illi quorum nomine cambia fecerūt, restituant. ¶ Si autem id perficere nequeāt, *Dubitatio.*
tunc

tunc meritisimò dubitatur, an iidem ipsi re-
stituerentur. Neq; dubium facilis so-
lutionis est. Enimuerò quòd nullatenùs te-
neantur, ex illis radicibus argumentum ex-
truitur quas lib. 4. sub titulo de rest. iecimus.
Haud enim aliunde quàm ex altero duorù
capitum vinculum restitutionis nascitur: sci-
licet aut ratione acceptionis, aut ratione rei
acceptæ. Qui autem accipiendò nullã prorsus
commisit culpam, non tenetur ratione
acceptionis, nisi in mutuo & similibus, vbi
promisit reddere. Hoc patet vtroq; iure: nã
tota lex Aquilia, quæ de iniur. & dam. dato,
scripta est, nemini actionē dat nisi cõtra. eũ
qui in culpa fuerit. Et extrã, de iniur. & dam.
dato, can. li. culpa. nõ dicitur si causa tua, sed
si culpa tua datum est damnum. Vnde neq;
in practica, neq; in foro exterioris iudicij, vl-
lus damni aut iniurię condemnatur nisi qui
in culpa fuerit, saltem leuissima. Accedit &
quod suprà diximus, quòd si quis à latrone

partem furti dono susceperit quod consum-
pserit, neq; factus fuerit inde ditior, nullatenùs
teneri: isti ergò factores ratione acceptionis
non tenentur, neq; apparet teneri ratione
rei acceptæ postquam nihil prorsus lucri
eos tetigit. Hæc argumenta hanc profectò
negatiuam partem concluderent, nisi quòd
ignorantia iuris nunquam, aut vix vnquã,
prorsus excusat, nisi homo sit agrestis, & ius
valde reconditum. Cambiorum autem vsus
ad eò publicitus malè audit, vt nemo sibi præ-
texere queat excusationis clypeum, nisi peri-
tos bona fide consulat, quin verò peritissimos
atque homines præcipui nominis: ad eò
omnes clamãt periculosissimam artem esse.
Quocirca ego non auderem istos prorsus sal-
tem à toto excusare. Sed si soluendo sunt, te-
nentur creditores conuenire, & cum ipsis de
re componere vt aliquid soluant: aliquid ve-
rò eis condonetur.

Solutio:

Primum ar-
gumentum
a parte nega-
tiua.

Argumen. 2.

FINIS LIBRI SEPTIMI

DE IUSTITIA ET IVRE.

LIBER OCTAVVS

De Iustitia & Iure.

QVAESTIO PRIMA, De substantia voti.

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 88.

ARTICVLVS. I.

Vtrum votum sit alicuius rei possibile, ad quã vi præcepti non tenebamur.

ACTENVS

de iustitia & iniustitia, earũq; partibus subiectiuis, hoc est speciebuis huic virtutis generi subiectis, dictũ est. Amodò de partibus eius potentialibus, id est illi annexis, subsequitur vt dicamus. Dicitur enim pars potentialis virtus illa quæ cum non sit eius directè subiecta species, eò quòd non omnimoda ratione cum illa conuenit, nihilo minùs propter aliquid, quòd vtriq; cõmune est, ad illam ceu ad capitalem reducitur. Exempli gratia. Absoluta iustitiæ ratio tria comprehendit. Primum quòd est vnus ad alterum: secundum quòd versatur circa debitum: ac tertium quòd æqualitatem soluti ad debitum cõstituit. Liberalitas autem licet non versetur circa debitum, est nihilo minùs ad alterum cui per ipsam beneficium confertur. Ob idq; licet non sit iustitiæ species, reducitur tamen ad illam ceu pars eius potentialis. At religionis virtus quæ inter nos & Deum consistit circa debitã quidem reuerentiam & famulatũ quem ei debemus versatur. Sed tamen quia Deo, vt author est 5. Ethi. Arist. æquale reddere non possumus: hac ratione, à vera ratione iustitiæ deest: qua propter reducitur ad iustitiam: tamen si ratione obiecti longè sit quàm illa præstantior. De liberalitate autè ac misericordia: deq; id genus cæteris, quæ longius à iustitia distant, nihil præsentis Opere tractare decreuimus: sed de religione. Neque verò de cunctis eius

partibus: abiret enim Opus in immensum: Sed de his tantum quæ cum iustitia coniunctiorem habent affinitatem: nempe de voto: quippe quòd reddere ad fidem pertinet, quæ est iustitiæ fundamentum: ac de decimis, & simonia: quæ, nisi quòd materia differt, similia est vsuræ, sacrilegæq; iniustitiæ species: & postremò de his quæ ipsi vicissim, præsertim episcopi, tum populo, tum ecclesijs debent, tam in elemosynis quàm in refectoria. ¶ Præfens ergo Octauus liber in voti sermone versabitur. Neq; nobis vitio dandũ est quòd ordinem quodãmodò D. Tho. nõ insectamur. Nam tum quòd decimarum tractatus Simonie disputationi affinis est, quæ voti sermone subsequitur, tum etiam quia spontaneæ promissionis consideratio illam antecedit, qua obligatio cõsideratur reddendi id quòd debetur: in hoc octauo agere cõstituimus de voto quo Deo aliquid vltro promittitur, & in subsequenti de oblationibus, ac decimis quæ eidè debita sunt. ¶ Atq; eapropter hunc statim in fronte articulum proponimus: Vtrum votum sit rei alicuius possibile, quam antea vi præcepti non debemus. Nam si nihil est quòd Deo non sit vi gore præcepti debitum, inanis est vouendi religio. Et arguitur à parte negatiua. Nihil operis præstare Deo possumus quod ei non sit à nobis tenore præcepti dilectionis super omnia debitum: ergo vanum est quidpiam vouere. Probaturs antecedens: tenemur eum diligere ex toto corde, ex tota mente, & ex totis viribus: ergo nihil est quòd virtute huius maximi mandati non illi debeamus. ¶ Secundò. Ille nos de nihilo creauit, suaq; misericordia pascit, & sustentat: ergo quicquid sumus, atq; adeò quicquid operari possumus, illi debemus. Imò verò, vt etiã Ethnicus ipse Arist. 5. Physi. agnouit, nihil ei possumus pro susceptis beneficijs par rependere: nihil ergo ei aliàs indebitum spondere possumus. ¶ In contrarium autem reclamatione tota scriptura sacra, vt Deute. 23. Cum votũ voueris Domino Deo tuo, nõ tardabis reddere, & Psal. 75. Vouete & reddite Dño Deo vestro.

Hanc

Primum argumentum.

Aristo.

Aristot.

Hanc quæstionculam, licet scholasticis insolitam, quam superficie tenus in calce secundi libri tetigimus, toti huic nostræ disputationi præforibus affiximus, vt Lutheranis obuiam occurreremus qui hanc vouendi religionem futilem & commentitiā contendunt. De qua re illos lib. 3. de natu. & gra. cap. 2. in iudicium detulimus. Lutherus inquam in suo damnato Opere De votis monasticis, demoliri nititur morem hunc ecclesiasticum: quoniā res est, inquit, sine autoritate & exemplo scripturæ, merumq; ac perniciosum hominum inuentū. Audi monachum quauo impetu suum euomat institutū: idq; postea Lutherani in suis dogmatibus confirmare studuerunt. Fuit enim Lutherus omnium hæresum Vuicleffidus atq; impudens renouator. Ille quippe molinien hoc fuit antea molitus. Contra quem celeberrimus Thom. Vuald. tomo. 5. de sacramentalibus, titu. 9. c. 83. & 84. doctissimè ditissimèque de hac re disseruit. Sed vt alios omittamus, rationem originemq; erroris huius, vt nos loco citato explicuimus, ex duobus fontibus Lutherus deduxit. Primus fuit, quod putauit præcepto dilectionis Dei super omnia teneri nos ad omnia opera officiaq; illi offerenda, quæ facere possumus: vt in primo argumento dicebamus. Vnde continuo intulit, non solum nullum esse opus quod non sit natura sua præceptum, verum nullatenus mortales in hac vita posse illud præceptum satis implere. Quapropter ait quemcunq; quantumcunq; iustum in omnibus operibus delinquere, vt articu. 31. & 32. ad Leonem adstruit. Quoniam arbitrabatur hunc dilectionis modum quocunq; præcepto concludi: quem quidem modum cum pro ratione præcepti adhibere non possumus, quocunq; opere delinquimus. Sed tamen misericordia, inquit, Dei est quod non nobiscandem omissionem imputet. Ex quo sibi ipsi inferunt nullum esse supererogationis opus, quod esse queat peculiaris materia voti. Alter istorū putidus fons extitit, quod opera iusti debent liberrimè fieri: votum autem necessitatem infert ac subinde libertati obstat. At secundi huius capituli error quæsti. subsequenti monstrabitur. Primū tamen expugnauimus loco citato. Nimirum ostendentes quemadmodum in illa blasphemia persisterant, quod Deus nos ad impossibile obliget. Hæc autē expugnatio nihil ad præsens. Sed idcirco de hoc errore meminimus,

vt radicem panderemus ex qua illas in nos blasphemias depromunt: porro quod distinguamus à præceptis consilia: cum tamen omnia sint præceptis cōprehensa. Item quod putemus aliqua esse opera supererogationis, per quæ homines & nos præcipue monachi satisfacere gloriamur: nō solum pro nostris, verum pro alienis delictis: de quibus subinde supererogationis operibus vota emitimus. Fuit tamen hæresis hæc aduersus Pelagianos condemnata: vt refert August. in epistola ad Pauli. Vbi ex decem eorum erroribus illum quantum facit quod diuites baptizati tenerent renuntiare omnibus diuitijs. ¶ Respondetur ergo ad quæstionem catholicam conclusione. Præter opera præceptorum supersunt alia non debita quorum votum emitte iustum est, ac celebre religionis officium. Conclusio tum frequentibus vtriusq; instrumenti testimonijs stabilitur, tum etiam locupletissimis sanctorum exemplis, ac subinde ineluctabili ratione. Oracula enim veteris legis iam cœpimus ex Deut. 23. citare: & ex Psal. 75. Extat & Num. 6. lex: Vir siue mulier cum fecerint votum vt sanctificentur, & se voluerint domino consecrare, à vino & omni quod inebriare potest abstinebunt. Et Eccles. 5. Si quid vouisti Deo, nē moreris reddere. Et Prouerb. 20. Ruina est homini denotare sanctos, & post vota retrahere. Neq; verò se satis ab his iaculis ab clypeo illo protegent, quod vetus lex iam pridem cum suis præceptis est antiquata: nam hæc non ex ceremonialibus habentur, aut iudicialibus quæ abolita sunt: sed planè inter moralia quæ naturæ iure perdurant. Imò verò quod istorum cæcitas, apertius deprehendatur, Ethnicorum mos locupletissimo testimonio est ipsissimum naturæ iure hæc vouendi religionem fundari. Sanè quibus semper vbiq; terrarum solenne fuit tam rebus afflictis, quam pro lætis victorijs vota suis delûbris nuncupare. Vnde Liuius lib. 1. Tullius, inquit, in re trepida duodecim vouit Salios, fanaq; Pallori & Pauroi. Et Psaltes legē prospiciebat Euāgelicā vbi aiebat, Immo la Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Sacrificium enim laudis sacrosanctum conuiuium nostrum est, cui composuit reddere vota. ¶ Mox & patrum exempla perpetuo durant vt illa imitemur. De Iacob autem legitur Genes. 28. votum vouisse Deo. Et de Anna Samuëlis matre. 1. Reg. 1. Et vt reliquos fileamus, ex illo Luca. 1. Quo-

niam

Augustinus

Conclusio
catholica

Prima pro-
batio.

solle primus

Probatio se-
cunda.

Lutherus.

Vuicleff.

Thomas
Vualdensis.

Geminus
vnde Lutherus
præter
sum errorē
hausit.

Autor libro
denaturat
natia.

niam virum non cognosco. clarè colligitur sacratissimæ Virginis votum, uti August. asserit in lib. de nuptijs & concupiscentia: & refertur. 27. q. 2. can. sufficiat. Et in noua lege de Paulo legitur, Actu. 18. totondisè sibi caput in Cenchris, quòd haberet votum. Et in Euangelio Matth. 19. constat votorum instituta Christo esse probatissima. Ait enim primum esse eunuchos qui se castrauerunt: hoc est sua spòte absq; legis vinculo, propter regnum cælorum. Et nè contrà cum Lutheranis existimaretur præceptum, subdit: Qui potest capere capiat. Cuius instar ait. 1. ad Corinth. 7. Paul. De virginibus præceptum non habeo: consilium autem dō. Deinceps subsequitur adolescentis historia: qui Christum interrogatione pulsans quid faceret vt vitam haberet æternam, responsum accepit, vt seruaret mandata. Cui rursus dicenti cuncta à iuuentute custodisse, respondit Christus: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & sequere me: vbi apertè perfectionis statum à præceptorum materia discreuit. Ait enim primum: Si vis ad vitam ingredi, tanquam de re necessaria. Quare vt legitur, Mar. 10. postquam adolescens respondit omnia seruasse, intuitus eū Christus dilexit eum. Vnde fit consequens non fuisse mentitum, licet Hieron. & Orig. ad contrarium annuere videantur. Ob idq; Dominus cupiens eum ad vberiore frugem prouocare, culmen ei perfectionis monstrauit, quo post præceptorum fundamentum in consilij prominet. Quocirca illicò Petrus publico Apostolorum nomine subdit: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? Super quo loco August. lib. 17. de Ciuitate Dei, cap. 4. ait: Hoc votum potentissimi vouerant, iuxta illud. 1. Reg. 2. Dans votum vouenti. Constat ergo Apostolos voto se obsequio Christi cōfecrasse. Hæc autē non est loci præsentis locupletius disserere: quæ rursus. q. 5. sub titulo de voto religionis in mentē redibunt. Sed expe diebat statim in libri vestibulo rationem patefacere cur extra præcepta materia pateat multa vouendi, quæ non sunt lege debita.

¶ Ratio ergo cōclusionis de contrario principio, quam quo Lutherani nituntur, ducitur hæc. Plurima extant opera ad quæ nullum nos cogit præceptū, multaq; alia à quibus neq; legis prohibitio nos arceat: ergo voto possumus & ad illa nos obligare, & ab his nos cohibere. Probatur antecedens. Proui-

dentissimus Deus in ædendis legibus quibus nos cogeret, non tantum ad id aspexit, quod nos illi procreationis beneficio deberemus, quodq; à nobis posset absoluta autoritate exigere: sed cum omnia sua uiter pro cuiusq; conditione disponat, ad id prorsus quod vniuersi mortales secundum imbecilem naturam nostram præstare sufficebamus: nam lex omnes æquè obligare debet: atq; ad id maximè quod tum ad eius cultū, tum ad nostram mutuum charitatem necessarium erat. Hoc autem non est quicquid vnusquilibet totis suis viribus efficere potest, sed ea prorsus quæ in Decalogo continentur, & quæ illi tanquam ibidem implicita appendent: ergo reliqua omnia in nostra sunt posita libertate, facerēne ea velimus an secus. ¶ Idq; apertius confirmatur. Deus naturæ autor præter sacramentorum decreta nihil nobis aliud edixit quam quod ipsa præcepisset: natura autem non obligat vniuersos vt vnusquisq; quantum potest faciat: ergo neq; Deus. Alias non omnes ex æquo suis legibus obligaret: cum nō omnes æqua valeant. Est ergo nihil minùs quam vesaniam sic de Deo sentire vt isti prædicant. Colligamus igitur multa nobis esse extra præceptorum lineam arbitraria & libera, quæ sint nobis votorum materia. Adde quod votorum materia, vt paulò inferius patebit, non modò sunt consiliorum opera, verum & præceptorum. Sed hæctenus locuti sumus de illa peculiari quæ nō nisi voti obligatione fit debita.

Ad primum igitur argumentum in contrarium, negamus maximo illo dilectionis mandato omnia cōplicari opera quæ quisq; exhibere potest: sed satis est sic tota mente, & anima, & viribus Deum diligere, vt nihil eidem dilectioni aduersum admittamus: quod quidem in hac vita per Dei fauorem & subsidium implere possumus. Duplitem quippe vt. 2. q. 44. ar. 6. author est S. Tho. præceptum hoc impleri potest. Vno modo perfecte: scilicet dum ad finem peruenitur quem Deus intendit: qui sanè est, vt homo se illi omnimodò amore coniungat, vt neq; venialiter delinquere, nec alium admittere amorem queat. Atq; hoc fiet in patria quando secundum verbum Apostoli. 1. ad Corinth. 13. Deus erit omnia in omnibus. Vnde August. lib. de perf. iust. Illa, inquit, plenitudine charitatis patriæ præceptum illud implebitur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto

Augustinus.

Hieronymus.
Origenes.

Augustinus

Ratio con-
clusionis.

Confirmatio.

Ad primum
argumentum.

D. Thom. 2.

Augustinus

toto cordetuo. Sed alio modo impletur imperfectè: quando scilicet etsi non perueniatur ad finem, tamen à regula non receditur, quæ illuc ducit. Et isto modo impletur in via. Quare impletio hæc non eò dicitur imperfecta quòd non sufficiat ad euitandam culpam, sed quòd per ipsam non assequimur finem. Vnde idem August. lib. de spiritu & lit. cap. 26. inter militantem vitã & triũphantem sic discernit quòd ad iustitiam huius vitæ quæ illo dilectionis mandato præscribitur, satis est non peccare. Neque id, inquit, deputandum est culpæ, quòd nondum potest hic esse tanta Dei dilectio, quanta illius erit, dum à nobis conspicietur. ¶ Ad secundum autem respondetur quòd licet quicquid simus, figmentũ Dei simus: non tamẽ quicquid operamur, ei virtute præcepti debemus: utpote qui suas leges naturæ nostræ tenuitate admetit us est.

ARTICVLVS. II.

Vtrum votum in solo voluntatis proposito perficiatur.

Vpposito, votum esse possibile propter liberam materiam quæ extra præceptorum obligationem supersit, quæritur de eius substantia quæ per definitionem innotescit. Atqui ordine peripatetico prima inuestigatio est de genere: ac subinde de forma definitionis: secunda de materia. Primum exploratur in hoc articulo, atq; alterum in sequenti. Compertissimũ ergo cum sit, votum esse actionem humanã, quæritur cuiusnam sit potentie actus, vtrum scilicet sit voluntatis propositum, an verò intellectus promissio. Et arguitur quòd sit propositum. Est enim multis recepta definitio voti, quòd sit conceptio boni propositi cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid, vel faciendum vel non faciendum se Deo obligat: propositum autem huiusmodi firmum solo voluntatis motu perficitur: ergo votum in tali proposito consistit. ¶ Secundò & vox rem ipsam ostendit. Dicitur enim votũ à voluntate: nam id quisq; proprio voto facere dicitur quòd voluntate facit: cum ergo promissio non nisi rationis opus sit, sit consequens vt in voluntate votũ consistat. ¶ Tertio. Illic votum perficitur, vnde obligatio nascitur: nam hæc est voti ge-

nuina virtus: obligatio autem ex solo proposito absq; vlla promissione exoritur: ergo illic votum consummatur. Probatum minor. Per hoc quòd quis mittit manum suam ad arãtrum, obligatur ad opus, secundum illud Luca. 9. Nemo mittens manum suam ad arãtrum & respiciẽs retrò, est aptus regno Dei: nempe quòd obligationem frangit: per hoc autem quòd quis opus proponit, mittit manum ad arãtrum: ergo illic fit obligatio, atq; adeò votum. ¶ In contrarium est illud Ecclesi. 5. Si quid vouisti Deo, nẽ moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Vbi quòd prius nominatur votum, illic nuncupatur promissio: in qua ideo eius est substantia posita.

AD quæstionis elucidationem hoc primũ de nomine notandum est, quòd est latine celebre: idque duplici significatus. Est enim verbi illius nomen, quod est, vouere: hoc est promittere: nõ cuiq; sed Deo, vel diuis. Promittere siquidem, polliceriq; & spondere, communia verba sunt pollicitationum quæ vel Deo fiunt, vel hominibus: vouere autem eam præcisè significat quæ fit Deo. Est namq; votum, vt in subsequentiis patebit, religionis promissio, ac virtus qua soli Deo eiusq; sanctis seruiamus. Vnde Cicero ad Atticum: Ego me maiore religione quàm quisq; fuit vllius voti, obstrictum puto. Quocirca vota nuncupare est diuis voce polliceri, & destinare pro felici rerum euentu. At verò quia id quòd à Deo votis, hoc est oblati promissionibus deponimus valde desideram, inde vsu venit vt desiderium ipsum votum dicatur. Vnde voti cõpotes dicimur, & pro voto succedere gaudemus. dum nostra assequimur desideria. Et vota facere idem est quòd optare, auerere, & precari. Hic autẽ non vsurpatur nomen in hoc posteriori, sed in priori significato: vt vouere sit vota emitte-re, & quòd latine dicitur, vota suscipere: hoc est aliquid Deo sanctè polliceri. ¶ His præhabitis ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Ad votum tria ex necessitate requiruntur. Primò quidem rationis deliberatio. Secundò verò propositũ voluntatis. Sed tertio promissio in qua ratio perficitur voti. Probatum: votũ obligationẽ secum affert ad aliquid faciendum vel cauendum: obligatio autem quæ ex propria voluntate nascitur (nam secus de illa quæ oritur ex lege) per modum promissionis fit: ergo ante

Ad secundũ argumentũ.

Primum argumentum.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Prima voti acceptio.

Cicero.

Secunda acceptio.

Prima conclusio.

Probatio cõclusionis.

promissionem nullum est votum. Probatur minor. Obligat se homo alteri non aliter quàm ordinando se illi, offerendoque id ad quod obligatur: ordo autem est opus rationis. Quare sicut imperando (qui est actus prudentiæ) ordinat homo ac disponit quid fieri à suo famulo debeat, & deprecando quid sibi per superiorem fiat, sic promittendo ordinat quid ipse pro alijs facere disponat: atq; adeò in hoc rationis actus consistit obligatio, ac subinde votum. Promissio autem ex faciendi proposito proficiscitur: proposito verò, cum sit actus deliberatæ voluntatis, deliberatio rationis antecedit: ergo tres isti actus sunt ad votum ordine necessarij. Adde quòd cum ex promissione obligatio emergat, debet ei innotescere cui fit. Est autè hoc inter homines ac Deum interstitium, quòd cum nobis non nisi vocijs aut exteris nutibus aliena mens innotescat, non potest homo homini, nisi voce aut signis quicquam promittere. Vnde Prouerb. 6. Illaqueatus es verbis oris tui. Deo autem, cui intima cordium patent: secundum illud. 1. Reg. 16. Homines vident ea quæ parent, sed Deus intuetur cor: per solam mentis loquelam fieri potest promissio. Quo fit, vt si voti essentiam ac necessitatem spectes, in intellectu absque vlla voce consumatur. ¶ Posterior conclusio. Solent nonnunquam duo alia superaddi voto, quæ sunt illi accidentaria. Sed nihilo minus ad eius attinent expressiorem firmitatem. Vt puta externa oris pronuntiatio: secundum illud Psal. Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea. Quæ quidem verba non sunt respectu Dei necessaria, sed respectu nostri: sicuti vocalis oratio, ad expegefaciendos nostros animos, excitandosq; mentis oculos in Deum. Secundò etiã acciri solet aliorum testimonium, vt non solum Dei metus, verum & humanus pudor firmiores nos reddat, nè voti fidem defringamus. Quò forsan allusit sententiarum Magistrus in. 4. dist. 38. vbi ait quòd votum est testificatio quedam promissionis spontanæ, quæ Deo & de his quæ sunt Dei, fieri debet. Tamet si & de testificatione interna fortè loquatur, qua se homo Deo debitorem contestatur. ¶ At verò quanuis hæc lucida sint, nihilominus plusculæ lucis indigent. In primis circa tres actus prioris conclusionis recollendum est ex Philos. 6. Ethicor. cap. 9. & 10. tres esse prudentiæ actus, scilicet consilium, & iudicare seu sententiam ferre, ac tertio iun-

perare. Supposita enim finis intentione quæ ex virtute morali proficiscitur, verbi gratia, temperatè viuendum est, voluntas intellectu vitur ad consultandum de medijs, conferendumq; difficultates quæ sunt in religione cum illis quæ sunt in coniugio, illaq; mediõrum collatio est cõsiliũ. Inuentis autem medijs per synesin fertur sententia: quæ est melioris commodiorisq; mediõ approbatio. Significato ergo deliberationis, ambo comprehenduntur, tam consilium quàm sententia. Atque hoc est proprium voti fundamentum. ¶ Restat tamen de huiusmodi deliberationis maturitate, quanta esse debeat indagare. Vtrum antequàm votũ obliget cuncta sint consilio deliberanda, quorum ignoratio cohibere hominẽ possit à vouendo. Hæc enim apparet esse quorundam Iuriconsultorum opinio: in quorum cõetu esse videtur Richardus lib. 4. dist. 38. ar. 1. Vbi ait quòd vbi non est plena deliberatio, & si sit semiplena, inde nullum oritur voti ligamen. Et arguitur pro hac opinione. Votum, cum à voluntate dicitur, debet esse spontaneum & voluntarium: ignorantia autem voluntarium tollit: ergo vbi non omnia plenè librantur, non est plena libertas, atq; adeò nec votum. Secundò. Vota hæc qua facilitate fiunt, subinde franguntur: ergò periculosa sunt, neq; succedere valent prosperè: atq; adeò tutius est illa irrita reputare. Quapropter non defunt qui dicant, referente Syluestro in verbo, votum. 2. §. 13. quòd iratus aut bene potatus vouēs aut iurans ingressum religionis, non tenetur: quia quod calore iracundiæ fit, pro non factò haberi debet. ¶ His tamen nihil obstãtibus sentiendum arbitror cum Palude. 4. dist. 38. q. 1. & cum Caietan. presenti articulo, quòd ad votum requiritur plena deliberatio. Plenitudo tamè deliberationis bifariam intelligi potest. Vno modo vt opponit subreptioni: motui scilicet subitaneo, seu merè naturalis sit, què vocat primo primum, vbi nulla est ratio vel culpæ vel meriti: seu secundo primò in quo sola esse potest venialis culpa: & talis deliberationis plenitudo necessaria est ad votum. Alio modo plena deliberatio est qua nihil quod deliberari poterat omittitur, quæ quidem non est necessaria. Probatur prior pars. Votum debet esse non modo spontaneum, verum sic deliberatum vt sub mortali reatu obliget: motus autem primo primus nullatenus est voluntarius: & secundo primus, qui est absq; plena aduertentia,

Quæstio de liberationis

Richardus.

Motuum Recharã.

Alterã ratio ad idem.

Syluester.

Palud. Caietanus.

Probat proxima sententia.

Postrema cõclusio.

Magister Sententiarũ.

Documentũ Aristot.

rentia, esse non potest mortalis : ergo talis voluntatis actus ad voti obligationem non sufficit : quandoquidem votum sub mortali culpa hominem deuincit. Hæc autem plena deliberatio in hoc consistit quòd homo iudicio cognoscat quid faciat. Et confirmatur. Per motum vbi sola esse potest venialis culpa, votum non frangitur : ergò neque per talem motum firmatur. Posterior verò pars probatur ratione contraria. Ad voti nexum satis est quòd sit opus spontaneum : sed prior deliberatio ad hoc sufficit, puta iudicare quid facias : ergo posterior non requiritur. Secundo id confirmatur. Talis promissio homini facta obligaret : vt si eo iudicio pecuniam polliceris, aut uxorem tibi sponderes : ergo obligat etiam respectu Dei. Non enim remissior Deus in exigendis promissis est, quàm homo. Tertiò illa prior deliberatio sufficiens est ad meritum & ad mortalem culpam : ergo ad voti obligationem. Enimuerò si quis in repentino periculo mortis constitutus votum suscipiat rei bonæ, meretur, & non nisi per virtutem religionis : ergo talis voti susceptio est verè votum. Item si esset rei illicita, esset lethale crimen : ergo dū materia est debita, obligatio voti emergit sub reatu mortali. Quarto si religiosus iudicio illo ac deliberatione quæ opponitur surreptitio motui contra votum faceret, illud violaret & frangeret : ergo eadem deliberatio sufficiens est ad votum cõfirmandū. ¶ Colligamus ergo quòd si quis ira percitus, aut calore, aut mortis metu, quæ rationis iudicium tolleret, votum emitteret, non obligaretur : vbi tamen illa rationis lux perstat, quæ facere potest aut meritum aut mortale delictum, votum obligat. Eam ob rem fallax est apud Angelum Regula in verbo, votum. ad perendum an subitum votum fuerit validū. Nempè quòd si transacta angustia periculi eum qui vouit, facti poenitet : vel, vt ipse ait, est male contentus, signum est votum non tenere. Fallit in quã grauius regula. Nam etiam si diu deliberes, potest te post facti tædere. ¶ Fulcitur præterea conclusio auctoritate canonica : vt cap. sic nobis. de regula. vbi clericus qui nimia ægritudine laborans religionem vouit, ad habitus susceptionem compellitur. Et. 17. quæst. 4. can. sunt qui opes. illi etiam qui tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuas opes ecclesiæ contulerunt, & de voti leuitate taxantur : & nihilo minùs

tanquàm sacrilegi habentur si eas reuocant. ¶ Addiderim tamen huic sententiæ hoc temperamentum, quòd talia vota, repentina deliberatione suscepta iustam secum afferunt dispensationis causam. Id quod doctè Pannonitañ. admonuit super cap. veniens. de voto & vot. red. Quin verò cap. ipsum id clarè docet. Tametsi neque monitum hoc præterierim quòd vbi votum Deo nuncupas qui te siue in mari, siue in lecto, siue alibi à præsentaneo periculo eripiat, postea saluus profectò iniquè & infidè dispensationem procuras. Nam licèt repentina deliberatio id sinat, tamen causa vouendi, beneficiumq; receptum ingratitude in te redarguunt.

¶ Ad primum igitur argumentorum in cõtrarium respondetur, quòd cùm quis rationis iudicio cognoscit quid facit, satis ignorantiam abstergit, quæ voluntarium tollit : licèt non cuncta consideret quæ considerari possint. Et confirmatur inde solutio quòd labores & difficultates quæ sunt in religione, nunquam satis citra experientiam percipiuntur. Quare si cuncta essent perpendenda, nullum simplex religionis votum citra rei experientiam obligaret. ¶ Sciscitaris autem quid si te aliquis deciperet, affirmans in tali religione non seruari ciborum delectum, nec ieiunia, aut quidpiam aliud difficile, quod si prænosces nunquam voueres, vtrum cùm ita seductus voues iugo subiaceas ? Respondetur quòd si deceptio est circa illa quæ tu ferre non posses, votum non obligat : quia est grauis iniuria. Cuius signum est probationis annus, in quo ius vult vt rei grauitatem perpendas.

Sed tamen si deceptio est circa alia minutiora, nihilo minùs obligaris. Pari modo si quis rusticum falleret, dicens Hierosolymas citra nauigationem adiri posse, aut Romam non longè distare, quam ob causam peregrinationem voueret, votum non teneret. Secùs si affereret maiorem esse iterum amoenitatem quàm re vera est. Hic videri cuipiam posset de metu protinus & vi quæ voluntarium tollunt dicendum : veruntamen cùm tantùm hïc de deliberatione fiat sermo, qua ignorantia cauetur, commodiùs de metu tractabitur quæstione sequenti sub titulo de obligatione voti. ¶ Sequitur ergo de secundo actu qui est propositum voluntatis. Nam quòd id sit voto necessarium, ambigere nemo potest. Quandoquidem ci-

Temperamentum præfatæ sententiæ. Pannonita.

Ad primum argumentū.

Scrupulus.

Solutio.

Prima probatio alteri pars.

Secunda.

Tertis.

Quarta.

Fallax regula Summe Angelicæ.

tra voluntatis actum nulla esse potest promissio voluntaria, atque adeo neque obligatorium votum. Igitur post deliberationem, quæ est in intellectu, necessarium est in voluntate propositum: hoc est electio & consensus quo voluntas iuxta deliberationis sententiam proponit operari. ¶ Arguitur autem quod hoc propositum non sit necessarium, sed sufficiat promissio. Nam dum quis vel Deo vel homini quidpiam pollicetur aut iurat, etiam si non proponat seruare promissum, obligatur: quandoquidem ex ipsa promissionis natura, fides promittentis astricta manet. Respondetur trifariam contingere promissionem fieri. Vno modo dum quis proponit tum promittere, tum etiam seruare promissum. Et de hac neutrquam ambigitur quin sit obligatoria. Tunc enim tam deliberatio quam propositum, quam promissio est de opere ipso: cum scilicet opus deliberasti, proposuisti, promissisti. De qua igitur ait sanctus Thomas: Promissio procedit ex proposito faciendi. Alia est promissio per contrarium extremum, scilicet dum quis neque intendit facere quod promittit, neque verò promittere quod dicit, sed nugari aut seducere. Quam ob rem neque de hoc casu vlla est dubitatio, sed certum est talem promissionem apud Deum non obligare, eo quod promissio signum est propositi & intentionis, qua dum caret, vana est. Sed tamen foro exteriori tam Ecclesiastico quam Ciuili, siue Deo promissio fiat siue homini, compellitur sic vouens aut promittens seruare fidem: quia Ecclesia de interioribus non iudicat. Aliàs si vnusquislibet allégans non habuisse propositum obligandi se audiendus esset, protinus res publica perditum iret. Vnusquisque enim contemderet non esse monachum, neque matrimonium contraxisse. Requiritur ergo quod quicumque hoc causari cogitauerit ante iudicis tribunal, legitimè id prober. ¶ An verò qui tale votum verbo tenus emisit, aut matrimonium contraxit, teneatur parère sententiæ. Respondet hic Caietan. quod ratione Ecclesiæ & scandali tenetur. Hæc autem sententia grano salis condienda est. Nam si id quod iubetur, fieri nequit licitè, porrò quia intrinsecè malum est, potius mortem perpeti ille debet quam obedire. Vt si quis post clandestinas nuptias secundò publicè contraxit, & si foro exte-

riori compellatur debitum reddere, obedire nequit. Esset nanque fornicator. Si tamen id licitè fieri potest: vt fictum monachum habitare in conuentu, habitumque gerere, tunc obtemperare tenetur: vbi citra scandalum suffugere non valet. Nam si subripere se posset, in aliamque se conferre prouinciam, vbi quia non esset notus citra scandalum quiret exemptus viuere, non teneretur se sententiæ summittere quæ in falsa præsumptione fundabatur. ¶ Tertio, eodemque medio modo potest quis votum emittere, intendens quidem verè promittere, non tamen seruare promissum, aut intendendo iurare, non tamen iuramentum seruare. Quod re vera accidere potest in militaribus religionibus, atque in alijs vbi obtentu citius bonorum temporalium quam religionis solent talia vota celebrari. Et de hoc voto posset quodammodò dubitari an sit obligatorium. Facere enim in contrarium videtur quod non præcessit propositum faciendi: & tamen sanctus Thomas dicit quod ex proposito faciendi procedit obligatoria promissio. Respondetur nihilo minus quod illic est vera voti obligatio. Nam promissio est natura sua parit obligationem. Quare si est humana, id est volita, ligat. Vnde fit vt sic promittens grauiter peccet: quia id ad quod ligatur, facere non proponit. Et simile est de illo qui intendit iurare. Manet enim obligatus. Nec sanctus Thomas hoc inficiatur. Quoniam non loquitur nisi de regulari vouendi via. Sed quid, si quis proponat intendatque promittere, aut iurare, sed tamen non intendat se obligare? Apparet enim tunc nullam oriri obligationem: postquam obligatio non est volita. At nihilo secius responderetur obligationem oriri pro eo quod est naturalis effectus promissionis. Et ideo satis est causam esse volitam. Nequis enim laqueum tibi iniicere, quin illaqueeris. ¶ Sequitur de promissione in qua dictum est votum perficere. De qua quæritur an sit post propositum ad voti obligationem necessaria. Sunt enim nonnulli ex iure consultis qui super cap. consulti. de regularibus, affirmat sufficere propositum absque promissione, saltem quando res iam incepta est. Vt dum quis cum proposito permanendi in religione, induit habitum: nam ille est casus illius cap. in quo, quisquis ille erat, iubetur esse religiosus. Et arguitur pro hac opinione, vt quid

Argumentum

Solutio.

Questio.

Solutio Caietani.

Qui vouet animo promittendi non tamen sanctus promissio manet verè ligatus. D. Thomas. Dubitatio.

Solutio.

Questio.

Opini Iurisperitorum.

Primum argumentum præteritæ opinionis.
Argument. 2. vt quid sit propositum aperiamus. Propositum quippiam faciendi, est animum habere applicatū ad opus : applicatio autem animi idem esse apparet quod obligatio. Secundò. Propositum faciendi est affirmatio de futuro, faciam: ergo qui post propositum non facit, mentitur : siquidem reddit propositionem falsam: mendacium autem in re graui esse peccatum mortale: ergo qui religionem, vel peregrinationem, vel quid simile proponit, si non faciat mortaliter peccat, ac perinde obligatur facere: quæ quidem obligatio sufficit ad votum. ¶ His tamen non obstantibus responderetur, propositum ad votum non sufficere, sed necessariam esse promissionem. Et primò patet ex receptissima voti definitione. Nam vt Ecclesiastæ. 5. citatum est, votum est promissio. Et Magister Sententiarum ait, votum esse testificationem spontaneæ promissionis. Vnde vota nuncupare, est aliquid Deo polliceri. Sed ratio ne id etiam confirmatur. Votum non est nisi quod alteri fit: ordo autem vnus personæ ad alteram, vt ait Diuus Thomas, non est nisi per rationem qua se homo alteri vel sua subijcit & mancipat: ergo tantummodò fit per rationem: sicuti præcipere & precari. Tertio, quo punctim res tangitur, votum est illud vbi ligatur fides, quæ, vt ait 1. Offic. Cicero, est fundamentum iustitiæ: fides autem, vt ipse & Augustinus aiunt, est quia fit quod dicitur: ergo votum non habet vim nisi id dicitur, quod faciendum est: dicere autem est opus intellectus: ergo in promissione consistit obligatio: & non antea. Et confirmatur sententia hæc ex cap. literaturam. de voto & voti redemptione. Vbi quidam qui in infirmitate constitutus dixerat, Non morabor, proponens in animo religionis habitum, absoluitur à voto: quia non promisit. Et sunt verba expressa in cap. si bona. 17. quæst. 1. aliud esse propositum concipere in corde: & etiam ore nuntiare, aliud subsequenti obligatione se reum facere voti. Quare illic Gregorius illum qui propositum absque promissione habuerat, absoluit à voto. Et iure ciuili ex pollicitatione nascitur obligatio: vt. ff. de pollicita. seru. l. pactum. ¶ Vnde pro solutione contrariæ rationis notandum est discrimen inter propositum & promissionem. Propositum nanque cum sit in voluntate, neque affirmatio est neque locutio, sed est consensus seu voluntas quæ exprimitur per

simplicem intellectus affirmationem futuri, scilicet faciam. Hæc autem simplex assertio non facit illum sensum: Promitto facere: sed est simplex affirmatio illius quod quis tunc in animo gerit. Et ideo non est mendacium: quia mentiri est contra mentem ire. Ad formam igitur argumenti negatur quòd si postea sic proponens non faciat, mentiatur: licet faciat propositionem fuisse falsam: quia potuit mutare propositum. Itaque licet falsum dixerit, neque mentitus est quando protulit: quia tunc dixit quòd putabat facere, nec quando postea fecit contrà: quia non tenebatur non mutare propositum. Superueniens autem promissio sic firmat propositum, ligatque animum alteri, vt absque fractione fidei & iustitiæ non valeat illud mutare: promissio ergo est necessaria. Neque contrarium colligitur ex dicto cap. consulti. sanè vbi solum sancitur quòd qui profuit per ingressum religionis Deo famulari, persecueret, vel in suscepto habitu vel in alio laxiori. Loquitur nanque illic Innocentius consueto more de proposito promissione firmato. ¶ Restat tum demum postremum argumentum. Promissio pertinet ad illam partem prudentiæ vbi est imperium & deprecatio, vt verbis sancti Thomæ supra dicimus: imperium autem & iussio prudentiæ antecedit electionem, vt sanctus Thomas sentire videtur. 2. 2. quæstio. 47. articulo. 8. electio autem idem esse videtur, quod propositum voluntatis: ergo promissio non sequitur, sed præcedit propositum. Caietanus hinc distinguens respondet: videlicet quòd imperium quo quis sibimet præcipit, antecedit electionem. Nam post deliberationem intellectus per prudentiam imperat voluntati vt eligat. Imperium autem quo quis præcipit alijs, electionem subsequitur, & pariter deprecatio ac promissio. ¶ At verò è contrario, vt reor, stat sententia tam Aristot. quam sancti Thomæ, ac subiit de veritas. Nempè quòd imperium, siue respectu alterius siue respectu ipsius imperantis semper electionem subsequatur. Etenim post deliberationem statim sequitur electio. Sed post electionem nõ sequitur opus, nisi prudentia imperans, voluntatem ad operandum applicet. Imperium enim non est, Elige: sed, fac. Et ita illic dicit sanctus Thomas quòd consistit in applicatione consiliatorum & iudicatorum ad operandum.

Ad primum argumentum.

Argumentum

D. Thomæ.

Caietanus.

Reprobatio Caietani solutio.

Propositum non satis est ad votum.

Probatio . 1.

Secunda.

Tertia.

Cicero.

Cõfirmatio.

Gregorius.

Discrimen inter propositum & promissionem.

Similiterque ideo promissio sequitur propositum. ¶ Ex his si definitionem voti, quæ vniuersa comprehenderet, tam vana quam solida, tam iniqua quam legitima, elicere cuperes, satis tibi esset dicere quòd votum est promissio facta Deo. Attamen illa quæ legitimo tantum voto congruat definitio, articulo proximo commodius constituetur. ¶ Circa verba autem sancti Thomæ inter probandum priorem conclusionem dubitabit forte lector an simplex promissio obliget, & an solo actu intellectus oriatur inter homines obligatio. Sed hæc questione sequenti inter agendum de obligatione voti commodius disputabuntur: portò vbi ex pro fesso id tangit S. Thomas.

Ad primum argumentū. AD primum igitur argumentum iam negatum est, conceptionem propositi sufficere sine promissione. Quare qui dicunt, votum esse cōceptionem propositi cum animi deliberatione firmata, voce, firmata, intelligunt per promissionem. ¶ Ad secundum respondetur quòd votum non dicitur à voluntate, eò quòd sit actus eius, sed quia nascitur ex eius proposito. ¶ Et pariter ad tertium negatur quòd per solum propositum quis dicatur manum mittere ad aratum. Nam manum mittere, est animum operi admouere: quod non nisi per promissionem fit. De promittete ergo ait Christus, quòd si respiciat retrò, non est aptus regno coclorum.

ARTICVLVS. III.

Vtrum votum semper fieri debeat de meliori bono.

D R A E C E D E N T I A R ticulo determinatum est genus & forma voti: subsequitur ergo eius materiam explorare. Vtrum scilicet debeat semper fieri de meliori bono, quod vocant supererogationis: nempe cuius obligatio non cadit sub præcepto. Et arguitur à parte negatiua. Baptismus, vt habet glossa super illud Psalmi. Vouete & reddite, est votum: & tamen est opus præcepti. Et Iacob legitur Genes. 28. vouisse Domino quòd

futurus ei esset in Deum: quòd nihilo minus est de necessitate salutis: ergo non semper fit de opere supererogationis. ¶ Secundo: Iephte, vt legitur Iudicum. 11. voto astrictus occidit filiam: quem nihilo minus Paulus ad Roman. 11. inter alios sanctos connumerat: & tamen illud non modò non fuit melius, verum neque bonum. ¶ Tertio nonnunquam emittuntur vota quæ in detrimentum personæ redundat: vt cum quis se voto implicat, vt ieiuniorum ac vigiliarum quæ immodicè vitâ hauriunt obseruatione, affligat sese. Et nonnunquam de rebus indifferentibus ac inutilibus: vt dum quis pollicetur non lauari aut comi, aut iter arripere certis diebus: hæc autem non sunt meliora bona: ergo illud non est ad voti obligationem necessarium. ¶ In contrarium est illud Deuteronomij. 23. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Vbi materia voti designatur esse illa quæ non est in præcepto.

AD quæstionem hanc, vt seriem Diui Thomæ etiam teneamus, quinque conclusionibus respondetur. Nam cum votum multis qualitatibus vestiatur, secundum illas expendenda est eius materia. Eapropter ex illis quæ cogitari possunt vouendi virtuti subterni, quædam manifestam habent rationem, cur non possint voto offerri Deo: quædam per contrarium manifestam quoque, cur licita sint eius materia: sed alia sunt de quibus est dubium. Cuncta autem in genere sunt numero quinque. In quorum primo gradu ea collocantur quæ sunt Deo vel aduersa & contraria, vel saltem in consona & inuisa. Nempe delicta, seu mortalia seu venialia. ¶ De his ergo statuitur prima conclusio. De re nulla illicita fieri licite potest votum: puta neque de homicidio, neque de leuissimo mendacio. Probatur supposita natura voti, quæ est promissio Deo facta. Promissio est rei quam quis in alterius gratiam facere disponit: hoc enim à comminatione, quæ sibi contraria est, differt, quòd comminatio est rei alteri iniuriose aut perniciose. Promittere enim alteri quòd sis eum occisurus, aut quo modocunque læsurus, comminatio potius est: promissio ergo non est nisi beneficij: delicta autem in iniuriam Dei cedunt: ergo qui occidere voueret aut furari, potius id Deo comminaretur, quam polliceretur.

Quare

Primum argumentum a parte negatiua.

Prima conclusio.

Probatio.

Quare tale votum non esset obligatorium. Imò illud emittere, peccatum quidem esset, idemq; post implere cumulatus crimine.

Secunda conclusio.

¶ Huic proxima est conclusio secunda. De re indifferenti: nempe quæ nihil secum emolumenti affert neq; diuini honoris, nullum religiosè potest emitti votum. Vt si quis voueat vngues die Sabbathi non rescindere, aut iter die Martis non arripere. Probatur conclusio. Quia cum votum in gratiam honoremq; Dei fieri debeat, non solum de re illi inuisa emitti non decet, quod esset iniquum, verum neq; de re quæ illi non est accepta: quippe quod, cum Deo in gloriam non cedat, vanum est: quin verò tunc etiam superstitiosum, dum numen aliquid in rebus illis inesse creditur. ¶ Ex his autem quæ Deo neq; contraria sunt neque dissona, alia sunt vel impossibilia vel necessaria: alia verò contingentia, in nostraq; posita facultate. De illis prioris generis statuitur tertia conclusio. De re seu necessaria seu impossibili, fieri non potest votum. Stupidus enim esset qui se vel moriturum voueret, vel nunquam moriturum. Primum siquidem necessarium est, atq; alterum impossibile. Sicuti qui voueret, aut nunquam volaturum, aut volaturum aliquando. Ratio conclusionis est, quod votum debet esse non solum vltro factum, verum & à prudentia profectum: impossibilia autem & necessaria nostræ voluntati non substant: non ergo sub voti obligatione incidere possunt. ¶ Eorum verò quæ in nostra sunt potestate neque Deo aduersa, alia sunt ad salutem necessaria: nempe vniuersa præceptorum opera: alia verò minimè. Cum audis necessaria: nomen ad illa etiam extende quorum contrarijs à via salutis remoramur: vt non solum præcepta quæ simpliciter talia sunt, nempe sub reatu mortali obligantia, verum & illa includas, quæ obligant sub veniali.

Tertia conclusio.

¶ De istis ergo subiicitur quarta conclusio. Opus præcepti quatenus est necessitatis, non est materia voti, bene tamen quatenus est in nostra voluntate. Materia enim voti est illa quæ eius ratione fit debita: ergo quatenus opus est, legis obligatione debitum, non cadit sub voto: quia non pendet ex nostra voluntate vt fit debitum, sed ex legis necessitate. At verò quia præcepti necessitas non est simpliciter necessitas, sicuti illa tertiæ conclusionis, quæ est mori, aut non volare: sed voluntariè illud imple-

Ratio cõclusio.

mus, aut transgredimur, hac ratione cadere potest sub voto. Non quidem vt ad id obligemur ad quod non tenebamur, sed vt ad id ad quod tenebamur, gemina simus obligatione constricti. Tenebaris inquam præcepto temperantiæ, non fornicari: cuius transgressio vitium erat tantum luxuriæ: emisisti eiusdem rei votum: obligaris ergo virtute in super religionis. ¶ De illis demum quæ neq; necessaria sunt ad finem, neq; indifferentia: sed tamen conducetia & expeditentia, vt consilia, adhibetur quinta conclusio. Opera consilij sunt propria peculiarisque materia voti. Concurrunt enim in talia opera conditiones omnes & qualitates legitimi voti. Prima quippe voti qualitas est, quod non sit de re Deo aduersa: propter quam exclusiuus peccata: neque de re vana: propter quam abegimus indifferentia. Et tertio quod prudenter fiat: quam ob rem explosimus impossibilia & necessaria. Quare primum votorum genus est iniquum: secundum vanum: ac tertium stultum. Opera autem præceptorum licet quodammodo sint materia voti: non tamen omnimodè, quia simpliciter eorum obligatio non pendet à nobis, sed ex legis necessitate. In operibus autem consiliorum cuncta conueniunt. Sunt quippe in primis Deo gratissima, atq; in nostra potestate constituta: eorumq; obligatio non ex legis necessitate, sed ex mera voluntate nostra pendens. ¶ Hęc ergo hunc in modum constituta operæpretium est pressius expendere, emunctiusq; collinare. Et quidem circa primam cõclusionem hoc primum meditantium superest, quod quicquid peccatum Deo vouet, eius id maiestati cõminatur: quæ ingentissima blasphemia est. Enim verò cum quicquid peccatum sit, cõtra eius legem & voluntatem fiat: perinde est vouere hominem occidere, aut furari, ac si Deo ipsi cõminareris idem malum. Vide ergo quanta hęc sit peruersio. Nempe quod cum votum actus sit religionis quo gratissima ei obsequia dedicanda sunt, eousq; religionem conuincias, vt obsequium in cõminationis audaciam conuertas. Ex hoc fit quod cum votum Deo fiat, atq; ad primū Decalogi mandatum spectet, plus absurditatis habet Deo rem illicitam vouere, q̄ homini subiuramento iniuriam cõminari. Nam iuramenti violatio cõtra secundum præceptum est. Atq; ex eisdem rursus cõsequitur, vt vouere Deo materiam peccati mortalis, in vniuersum sit pec-

Quinta conclusio.

Quarta conclusio.

Explicatur conclusio.

catum mortale. Etiam si non fieret cum proposito implendi votum, dummodò ad sit intentio vouendi: quia obiectum de se est mortale. ¶ Percontaris autem utrùm votū emittere venialis culpa, puta ioco mentiendi, aut otiosè loquendi, sit semper mortale. Et arguitur à parte affirmatiua. Qui aliquid Deo promittit quod tenetur non facere, grauem inferre ei videtur iniuriam. Atq; id vrgentiùs roboratur. Votū, vt modò dicebamus, maioris est vinculi cūm Deo sit, q̄ iuramentum quod sit homini iuramentū autem promissorium venialis cōmittendæ culpæ, videtur mortale: quoniã qui iurat tenet illud facere falsum: ergo & votū. Nihilominus respondeatur, votum de re veniali nō esse nisi veniale: quoniam ipsum implere nō est nisi veniale. Quare homo non se exponit periculo mortalis. Vnde ad priorem rationem negatur quòd promittere Deo id quod sub culpa veniali teneris non facere, sit tibi mortale. At verò de iuramento quod posterior ratio tangit, in libello nostro de iuramento cap. 9. asseruimus non esse nisi veniale, quando sit de re veniali, propter eandem rationem: quia scilicet implere illud non est nisi veniale. At tamen non est mirum si quis opinetur esse mortale. Et ratio potest sic extrui. Omne iuramentum falsum est peccatum mortale, quantumcumq; in re leuissima: ergo iuramentum facere, quod postquam emisseris teneris facere vt sit falsum, etiam si non teneris nisi sub veniali, videtur ex obiecto esse mortale: quando quidem obligationis obiectum est falsitas iuramenti. Vnde qui hanc voluerit tenere opinionem, negabit consequentiam quæ fit ex iuramento ad votum. Nam licet votum sit maius vinculum, potest nihilominus esse eius transgressio ratione materiae veniale delictū. Falsitas autē iuramenti in quolibet indiuiduo est mortale: falsitas verò nascitur ex eo q̄ quis id iurat facere quod tenetur nō facere. Nihilominus semper est susceptatu facilius vt nec iuramentum huiusmodi sit nisi veniale: quoniã facere cōtra tale iuramentū nullū peccatū est, atq; adeo neq; vllū mendacium. Facere enim contra iuramentum quod non est obligatorium, nullatenus est illicitum. Vt si iuras non audire missam in die paschatis, quam postea audis. Sed tota culpa committitur dum iuras, eò quòd iuras quòd teneris facere falsum. Et ideo idcirco teta culpa debet perpendi ex obiecto, non quidem obligationis, sed iuramenti.

Obiectū autem iuramenti est veniale, quare neq; iuramentum ipsum nō implere est nisi veniale. ¶ Circa secundam conclusionem de re indifferenti dubiū inde emergit quòd multa sunt indifferentia de quibus emitti votum potest. Est enim indifferens transire per vicium, aut ad ium limina penetrare, & tamen sunt nōnunquam salutaria vota quibus se homo à similibus operibus arceat. Ad hoc facilius respondetur quòd indifferentia quatenus indifferentia sunt, id est, sub sua indifferentia perseverantia, dicari Deo aut diuis voto non debent. Et hoc pacto intelligitur conclusio. Si verò pensata ratione aliqua, aut sine, pertinentia ad bonum fiant, tunc votum eorum nihil aliud quàm religio est. Dixerim ratione aliqua vel sine. Nē quis putet propterea tantum quòd res quælibet vouetur, illicò ratione voti de impertinentibus ad pertinentia cōmigrare. Exempli gratia: Vouere rescindere vngues, vel nō rescindere illicitum est: quia etiam post votum res est indifferens: nempe ad nihilum fructuosa. Et eadē ratione si absq; alio sine voueres non transire per vicium, aut non ingredi domum. Sed si illa opera occasionem tibi offerunt peccandi, puta inspectandi foeminam vel alium inimicum, tunc fiunt ad rem referentia, ac subinde voti materia. Eadē ratione muliercula vouens die Sabbathi in honorem Virginis non coquere panem, sed tamen non abstinere ab alijs operibus, vanum emittit votum: quia alios te infumante labores, nil Dixit Virginis refert hos aut illos infumas. Si autem voueas omni opere feruili abstinere, legitimum votum est. Sunt tamen aliqua quæ prorsus neq; probantur neque reprobantur. Vt si quis voueret die Sabbathi indui albo in memoriam virginitatis Deiparæ, non omnino esset vanum. Itaque existimandus est finis vel causa quæ opus facit ad rem pertinere. ¶ Ex his fit consequens quòd dum votum de similibus rebus emittitur, non obligat nisi quandiu finis ille conduit, & causa durat, quæ votum fecit legitimum. Illa enim cessante, cum opus ad suam redeat indifferentiã, desinit esse materia voti, atq; adeo cessat obligatio. Vouisti vicini limina non calcare propter periculū quòd intus latebat: illo cessante nō te diutius votū tenet. Hoc probatur: quia votū nō plus obligat quàm si lex esset: Lex autem cessante in vniuersum eius causa & sine, cessat: ergo pariter votum. ¶ His demū instructus documentis, cen

Dubium alterum.

Responsio.

Pulchra de dicto.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Solutio.

Ad argumentum.

tis, cenfere de votis quifq; potest quæ de huiusmodi indifferentibus rebus passim emittuntur. Loquebaris fortè cum homine & in colloquio aliquid tibi ingratum accidit propter quod vouisti nunquam amplius cum illo inire sermonem. Et forsam ludèbas, & ideo vouisti nunquam deinceps cum illo ludere, vel non ludere chartis, vel non ludere in tali domo. Si illa nullius tibi occasio sunt mali, neq; aliqua existit causa vt ad bonum inferuiant, tunc talia vota nullatenus tenent.

Sed vouere fuit vanitatis peccatum. Si autè loqui cum tali persona occasio tibi est mali, votum tenet. Sicut si voueas non ludere propter dispendium quod facis rei tuæ, aut propter alia pericula. Neq; horum vlla esse potest dubitatio quæ hominis conscientiam vltimo pacto saueat. Sed absq; vlla dispensatione, qui vota huiusmodi rerū indifferentiū fecit, potest contra illa facere: satisq; illi est voti poenitere.

¶ At verò de iuramento propter eius reuerentiam, quia omne periurium peccatum est mortale, possèt quispiam animi hæere. Enimuerò si illud quod metu mortis extorqueat implendum est, vt quod quis in memore latronibus metu mortis percussus fecit, vt doctores sentiunt, ratio videtur strictiùs persuadere vt iuramentum de re etiam indifferenti sit seruandum: aliàs fieret falsum. Nihilominus respondetur, iuramentum promissorium huiusmodi rerum nulla prorsus causa aut fine ad rem aliquam conferens, nõ magis obligare, quàm votum.

Quoniam tale iuramentum nihil aliud est quàm promissionis ac voti confirmatio. Et ideo si votum non obligat, fit vt neq; iuramentum. Iurasti nunquam te amplius cum tali homine colloquuturum: aut nunquam amplius transire per limen ad quod pedem fortè offenderas: aliãve similia quæ nullius sunt emolumentis: peccasti quidem cum iurasti contra secundum præceptum: veruntamen, iuramentum nullatenus fit obligatorium: quare absq; dispensatione facere contra ipsum nullum est peccatum: atque adeò neq; mendacium: quoniam, vt supra dictum est, tota istorum iuramentorum malitia patrat dum fiunt. Iurasti non audire missam die festo: facere contrà, quia non est malum, non fit tunc mendacium: licèt efficias fuisse falsum. Et quod non sit obligatorium, patet: quia veluti si homini id promitteres, nihili tuam faceret promissionem: ita neque Deus. Quare Eccles. 5. vtraque pro-

missio dicitur Deo displicere, scilicet infidelis, & stulta. Vbiverò dubium esset an res esset aliquo modo utilis, tunc timorati animi esset dispensationem procurare. Neq; simile est de iuramento extorto quando cadit super materiam, quæ est alicuius emolumentis: latroni autem promissam pecuniam exoluere, res est conmoda, atq; adeò ex natura sua iuramenti materia. Quapropter, licèt sit extortum, propter reuerentiam diuini nominis est implendum: materia verò vana non est iuramenti subiectum, ac proinde neque obligationis capax. ¶ Circa tertiam conclusionem nulla est dubitandi ratio, sed de quarta sequitur explorandum quidnam contincat veritatis. Est enim argumentum, quòd materia præceptorum non sit materia voti. Nam cum votum sit opus consilij, & materia debeat respondere formæ, fieri videtur consequens vt eius materia debeat similiter esse arbitraria & consiliorum: & ideo vbi lex obligatos nõ habet, vanum fit votum. Imò verò quodammodo Deo ingrati. Nam qui vouet facere quæ Deus aliàs iubet, maiorem vim suæ videtur attribuere voluntati quàm Deo iubenti. Item adhibere præcepto votum, ex animi languore procedere iudicatur: nempe quòd homo viribus sit destitutus, vt quod Deus iubet, ex plere nequeat. Insuper & dæmonem lacessit vt pugnatiùs cum tentamentis inuadat.

¶ Respondetur nihilo minùs præceptorum materiam esse quoque posse votorum. Et ratio sancti Thomæ est, quòd non est simpliciter necessaria sed à nostra pendet voluntate. Quare possumus nos ad talia opera arctiori vinculo astringere. Nulla enim inter ambas obligationes existit repugnancia. Secundo id solenni Ecclesiæ vsu probatur. Vo-

uentes enim religionem, nouo nexu deuinciuntur ab adulterio & fornicatione abstinere, à quibus diuina lege erant prohibiti. Idq; à clericis dum sacris maioribus iniantur exigitur. Tertio licitum est & sanctum ad id ad quod lege tenebaris iureiurando te insuper innodare: vt cum mutuum recipis, aut depositum, aut alium iuris contractum: ergo simili modo potes voto candem confirmare fidem. Quarto quanuis lege teneamur non occidere, non furari, &c. nihilo minùs malefactoribus supplicia decernuntur, vt quos virtutis honestas non sufficit, metus poenæ cohibeat: ergo nulla est repugnancia legis obligationi alteram voti adhibere.

*Scrupulus.**Solutio.**Prima ratio S. Thomæ.**Secunda ratio.**Tertia.**Quarta ratio.**Dubitatio.**Solutio.*

Sunt qui quasi de nomine disceptantes dicant, hoc genus promittendi non esse propriè votum, ob id quòd materia non est propriè apta: nihilo minùs qui sic promittit, duplici modo peccaret si promissum non solueret: videlicet contra legè & contra promissionem. At verò profecto non est cur negetur esse propriè votum, postquam est vera promissio Deo facta. Et confirmatur sic esse fatendum. Nam qui tale votum transgreditur, vt supra dicebamus, verè contra religionem peccat: non autem sic peccaret nisi verè faceret contra votum. Nam si in hac obseruantia substantia religionis, quæ est genus, continetur, fit vt & substantia voti contineatur quæ eius existit species. Potest ergo quisque de materia singulorum præceptorum votum emittere. ¶ Vnde ad primum in contrarium argumentum respondetur, quòd etsi vouere sit opus consilij, non tamen requiritur vt materia sit propria consilij: nam potest esse consiliū vt actiùs nos ad id perstringam⁹ ad quod lege te nebamur. Quòd si huc fortè verba sancti Thomæ ex .4. distinct. 38. quæst. 1. contra nos afferas, dicentis, huiusmodi vota largè ita dici, non propriè: Respondetur, largè, non accipere pro eo quod est abusuè, sed pro eo quod est communiter: quemadmodum illic Magister loquitur. Haud enim negat quin propriam habeant rationem voti: sed tamen quia materia communis est & votis & præceptis, ad quam subinde omnes homines in communi tenentur, ait huiusmodi materiam non esse propriam, id est, peculiare voti. Quare hic exactiùs loquitur. Et elicitur hæc materiæ distinctio ex verbis Augustini. 17. quæst. 1. vbi ait: Sunt quædam quæ etiam non vouentes debemus, quædam etiam quæ nisi vouerimus non debemus. Neque in hoc plus tribuimus nostrè voluntati quàm Dei, sed religamus eandem diuinæ religioni vt firmiùs id quod nobis præcipit persoluamus. Et quanuis in hoc profiteamur nostram imbecillitatem, illam tamen consolidamus. Atqui vt demones inde ferociore in nos insultant, ita & diuina subsidia locupletiora nobis mittunt. ¶ Tametsi vt verum fatear vota hæc operum præceptorum nunquam aut vix vnquam alicui suscipienda aut consulenda sunt: quia neque crebrò solent bene succedere. Quare vel nõ fiant, vel cassanda sunt vel facillè dispensanda: nisi quando persona prudens & cõstans

est, ad rem tamen aliquam procliuis, quæ occasio illi est mali grauisissimi aut scandali. Et cura nihilo minùs vigilantius adhibita, cauere illud potest malum. ¶ Vtrum verò votum nunquam venialiter peccandi sanæ sit mentis. Ad hoc respondetur, eiusmodi votum insanum esse neque vllò pacto obligare: quoniam est de re hominibus impossibili. Si enim dixerimus (vt ait Ioannes) quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Vouere autem nunquã peccare, moraliter non est genere suo malum: quoniam id per Dei gratiam possibile est. Attamen neque hoc prorsus confulerem: quia res est perdifficilis, tum factu tũ præsertim & cognitu: potissimùm de peccatis cordium. Crebrò enim scrupulus pungit consensuris in mortalem culpam: votum autem debet esse de re compertã & de opere cuius transgressio in propatulo habeatur. A singulis autem cauere, hoc vouere permittitur: vt non fornicari, non ioco mentiri, & similia. Quæris autem vtrum si quis emitteret votum nunquam peccandi, teneretur ratione voti euitare illa saltem peccata quæ potuerit, vt iocosa mendacia. Offert se nanque ad id ratio. Nam qui promissit dare decem, si cuncta non potest, tenetur tamen ea conferre quæ potest. Et qui promissit ieiunare aduentum, si nequit totum, tenetur nihilo minùs in quantum potest. Respondetur tamen tale votum ad nihil obligare: quia stultum est. ¶ Hoc tamen postremum superest decidere. Vtrum transgressio cuiuscunq; talium votorum sit mortalis. Vt si quis vouit non mentiri iocose. Patrociniatur nanque affirmatiuæ parti ratio hæc, quòd tunc mentiri esset religionis violatio quæ à genere suo est mortale. Solutio autem huius pendet ex articulo subsequenti, vbi disputabitur vtrum transgressio voti ex leuitate materiæ fieri possit venialis. Illic ergo & hoc examinabitur. ¶ Ex quinta autem conclusionem, tametsi certissima sit, dubia emergunt multò grauiora. Et primum an licitum illa sit malo sine vouere. Vt si quis, quemadmodum nuper dicebamus, religionem Cruciatorum militiae profiteretur opulentia causa præbendarum: aut si quis quod creberrimè vsu venit, fieret sacerdos, non propter status sanctitatem, sed propter sacerdotia: nimirum ditari magis cupiens, quàm sacrificare. Apparet enim votum non esse licitum, atque adeò nec obligatorium.

Ad primum
argumentū.

Quæstio par
ua.

Solutio.

Ad secundū.

Primum de
bium.

Ratio hæs-
tan. i.

torium. Nam malus finis obiectum vitiat: de malo autem obiecto (vt conclusione prima dictum est) iniquum est votū. ¶ *Dubiū* hoc et si doctè hoc loco differat Caieta. accuratoris tamē eget examinis. Multimoda enim distinctione vt in praesentiarum oportet. In huiusmodi inquam votis melioris boni triplex fieri contingit relatio in malum finem. Potest quippe vel obiectū ipsum voti in malum referri: vel applicatio animi ad vouendum, vel votum ipsum. Exempli gratia. Si quis hanc faceret animo oblationem: Voueo dare eleemosynam propter vanam gloriam: tunc vocula, propter, moderari, &, quod aiunt, determinare potest aut verbū, dare, aut verbū voueo. Et qd̄ priori modo obiectum ipsum voti quod est, dare, refertur in malum finem, à quo ideo datio ipsa cōtaminatur ac deprauatur. Et de hoc sensu est prima assertio, eiusmodi votū nullum esse: sed est inter illa quae prima conclusione condegnantur. Nam dare propter vanam gloriam est malum obiectum, & multò erit iniquius vouere aliquid facere propter malum mortale, vt si voueas ad ecclesiā ire ad sollicitandam puellam. Nam ire ipsum tunc malum est, quod est voti obiectum. Exemplum secundi. Vt si quis intendens pingue sacerdotium cuius nō est dignus, fieret sacerdos, vbi est implicitum votum castitatis vel praecipuum, de quo modò nō disputamus. Aut cum nobilis tali animo induit militaris religionis habitum. Hic enim obiectū voti non refertur ad malum. Si enim hic dicat, voueo esse sacerdos propter beneficium expiscandum: praepositio, propter, nō modificat rem quae est esse sacerdotem, sed hoc quod est, voueo. Haud enim pōt sacerdos aut miles effectus opera facit suae religionis, puta nec orat, nec celebrat, nec obedit propter malum finem, sicut qui dat eleemosynā propter vanam gloriam: sed tantum professus est propter malum finem. Et de hoc intellectu fit assertio secūda: Vorum sic factum tenet. Et ratio est, quia obiectū eius res licita est & bona, scilicet esse militē, aut sacerdotē: nempe militare, orare, sacrificare: quae quidē nō referuntur in sinistrum finem. Pari modo si quis profiteretur religionem, peruerso sine adductus: porrò vt posset postea res conuentus suffurari. Ille enim obiectū voti, puta vigiliās, orationes, & obedientias non refert in malū, sed finis vouēdi fuit malus. Quare votū, quia de bono est obiecto, solidū est & fir-

mū. Ad rei autē perspiciorē intellectum arguitur. Sicut dare eleemosynam propter vanam gloriā peccatū est: & corrupto fine ire ad ecclesiā: sic & malo fine votū facere: ergo sicut votum primi generis est malū, quia de malo obiecto, sic & votum secundi generis, quia malum habet finē. Quòd si vtrūq; malum est, fit vt neutrū teneat. Pro solutione argumētī hoc apprimè in praesenti materia notandum est, quod lectorem minùs attemptum fallere valde posset. Nempe non esse in vniuersum verū q̄ omne votum illicitum & malum sit irritum: neq; hoc à nobis assertum est, sed hoc tantum q̄ omne votum de obiecto malo est irritum & cassum. Cōcedimus ergo q̄ vouens sacerdotiū aut religionē malo fine, peccat quidem vouendo: tamen quia votum, bonū habet obiectū: (nam est votum referatur in malum finē, tamen obiectum non refertur in eundē) votū tenet. Negatur igitur postrema consequentia, votum factum malo fine malum est: ergo non obligat: sicuti si haberet malum obiectum: quoniam res Deo deuota bona est: licet malo fine dicata. ¶ In tertio autē modo plusculū latet ambiguitatis. Exēpli gratia: Rex sciens & prudēs iustū indicens bellum, vouet Deo auri talentum, si victoriā obtineat. Hic obiectum voti, puta dare pondus auri, bonū per se est: finis tamen voti, puta obtinere iniquā victoriā, est malus: de hisce igitur votis distinguendū hoc pacto est. Si tale votū fiat vt Deuseiusmodi victoriā concedat, non est religionis actus: imò omninò religioni contrarius: eò q̄ qui sic vouet, Deum facit auctorem mali: pro qua turpitudine, quā Deo impingit munus illi spondere: ob idq; nullū est votum, sed graue impietatis blasphemiaeq; peccatū. Atq; adeò longè scelestius, q̄ si esset votū de re illicita. Multò enim enormius est Deum facere authorē mali, q̄ rem illi diuersam vouere. Pari modo si quis voueret Deo munera vt compotem eum faceret optati adulterij aut homicidij. Quocirca nihil refert votum antè facias quam rem inceptes, an postquā fueris optatis potitus. Nam etiā si post partā victoriā aut patratum adulterij Deo quidpiā ob id voueas, quo te tui cōpotē desiderij fecit, aut victorē iniquū, votū nō tenet: quia eadē impietatis lue sordescit. Neq; si id voueres in gratiarū actionē: quia neq; pro illo gratum Deo est gratias audire. Neq; verò interest tale votū emittas, nō exprimendo vt Deus tibi in iniquitate patro-

*Solutio Cai.**Distinctio.**Prima assertio Caietan.**Tertia. fortelias. in lū**Secunda.*

cinetur, sed merè conditionaliter, hoc tenore: Si victoriã hanc obtinuerò, aut si compos desiderij mei fuero, hanc faciam elemosynam. Quoniam nullus sic sub mera conditione vouet nisi vt Deum sui sceleris patronum ac fautorem compellans. Et aliud excogitare, esset casum insolentem effingere.

Quare vota hæc absurda omnia sunt & nullius vigoris. ¶ Quòd si contra insurgas: Similes stipulationes hominibus factæ iure natura tenent: nam quod quis scorto pollicetur, soluere astringitur: ergo & solidè erunt respectu Dei. Negatur consequentia: quoniã potest homo ab homine turpe obtinere obsequium, pro quo mercedem debeat: à Deo autem nemo id recipit quod absurdum est, neque pro illo debet illi quidpiam rependere. Quare neque tenebit votum, etiam si quis ignorans putet talia vota esse licita: quoniam ex natura rei sunt impia & blasphema. ¶ At verò quoniam in re mala aliquid boni inesse potest cuius citra impietatem potest Deus autor inuocari, secundo modo fieri hæc vota sanctè possunt. Nèpe si rex bellum ad ortus nefarium pro sui exercitus incolumitate aliquid voueat, votum tenet. Sicuti si in duellum descendens quidpiã sponderit si saluus euaserit: quia effectus hos Deo ascribere non est nisi virtus. Quapropter talis finis votum nõ vitiat. Secus si pro eo voueat, vt hostem iniquè occidat. Nam licet Omnipotens causa sit omnium entitum: vtpote delectationis quæ est in flagitio & similibus: neutiquam tamen peccati. Pari modo si quis voueat si prolem ex adulterio susceperit. Nam licet adulterij causa Deus non sit, conceptio tamen partusque foetus naturalis est, Deoq; ascriptus. Neq; idem est de victoria: quippe cũ id ipsum quod est iniquè vincere piaculum sit. Simili iure si vsurari⁹ aut lusor pro parto lucro votum voueat, illud quidem tenet: iuxta verbum Christi: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.

Cum eo tamen id moderamine intelligitur, vt votum ex ære alieno quod aliter restituere nequit, non expleat. Cõtingeret enim tunc de rapina elemosynam erogare. ¶ Validiori denique ratione votum tenebit vbi illud emiseris ad puniendum malum, vel quo ab illo cautius cohibearis. Vt si huiusmodi emiseris votum. Si tale flagitium admisero, talem faciam elemosynam, aut peregrinationem, aut seculo religiosus valedicã. Huiusmodi enim vota vel sunt quasi opera pe-

nitentiæ, patrati iniquitatis vindicatoria, aut patranda prohibitoria, atq; adeò conditione posita tenent. De quibus inferius emũctiũs. ¶ Secundum dubium circa eandem conclusionem existit de operibus quæ sunt consiliorum, aut directè contraria, aut impedimenta. Disscuntur hæc autem in tres ordines. Quædam enim sunt prorsus contraria: de quibus respondetur, nullatenus licere votum emittere. Haud enim licet vouere non ingredi religionem. Nam licet nemo ingredi teneatur, liberum debet esse cuiuncq; & semper integrum. Quapropter votum contrarium non ligat: atque adeò iniustum est, nõ solum tanquam vanum, verum & tanquam de re Deo odibili: quandoquidem consilia sua impendio sibi placeant. ¶ Sed arguis. Nõ omnia opera quæ in seipsis cõsilia sunt, cunctis hominibus cõsiliũ est facere: & ideo qui certus est non esse ad religionem aptus, vel ad peregrinationem, vouere potest non facere. Respondetur, tale votum non posse à culpa excusari. Nam qui impotens est faciendi, incaustum vouet non facere: & qui quoquo pacto sperat posse, iniquus est dum se voto cohibet. ¶ Ob eandem causam nemini licet vouere aut iurare se nunquam aut ieunaturum, aut peregrinaturum, mutuaturum aut fideiussurum, aut quæuis alia misericordiæ officia nunquam indignis impensurum: quandoquidem eafacere, sepe lit cõsiliũ. Nè tamen complures condemnemus qui hoc consueuerunt, hoc intelligimus quando ea facere consiliũ fuerit. Nam omnibus mutuo dare & pro omnibus fideiubere, non est consilium. Quare qui sic voueret: Non omnibus indiscriminatim mutuo dabo, nihil mali voueret: sed qui diceret, Nulli neq; vllò casu. ¶ Ex his fit cõsequens, neq; licitum esse votum non vouendi: quoniam vouere in genere consilium est. At quoniã nõ cuiuncq; est semper consilium, licet votum facere non vouendi, nisi coram tali persona aut cum talibus circumstantijs. Nihilominus si eo non obstante voueas, quantum pecces, tenet tamen votum iure diuino & naturali, cui tu non poteras derogare. Colligamus ergo nemini licere huiusmodi, seu vota seu iuramenta facere: quoniam neq; facta tenent. Deus namq; ascensionem, teste David, disponit in cordibus nostris: non descensionem. Quocirca vouendi religio suoapte ingenio & natura instituta est ad promouendos homines in sublime, non ad retrahendum.

¶ Secun-

Obiectio.

Dilutio.

Secunda dubitatio.

Responsio.

Obiectio.

Solutio.

Vota peccata.

Secundus gradus operum quae sub voto comprehendi possunt.

¶ **Secundus gradus operum** est, quae licet non secum compatiatur maiora bona, ipsa tamen per se, officia sunt, neque ipsorum vota votorumque impletiones impediunt, quin ascensus fieri possit ad sublimiora. Quocirca talium vota solida sunt. Vt si quis voto se pauperum seruitio in hospitali mancipet, etiam si dicat perpetuo manebo. Hoc inquam, votum est obligans. Neque proinde obstat quominus ille si libuerit citra ullam dispensationem religiosus fieri queat.

Tertius.

¶ **In tertio vero ordine** ea collocantur quae quauis non sint formaliter religioni contraria, sunt tamen suapte natura eius obstacula: ut coniugale foedus. Qui enim matrimonium semel consummauit, commigrare ad religionem viuente coniuge nequit. In dubium ergo vertitur, utrum fas sit votum emittere in eundem coniugium. Et arguitur hoc esse licitum, postquam obiectum est bonum, ac virtuti legitimum: & cuiusque ante emissionem voti religionis integrum sit eligere quod maluerit viuendi institutum. Item fas cuique est celebrandas a se nuptias iurare: quo quidem iure iurando deinde tenetur: ergo & quisque potest earundem votum emittere.

Dubium.

Ad primum argumentum.

¶ **Nihilominus respondet** eiusmodi vota genere suo & obiecto non esse licita: utpote per quae Deo offertur id quod illi non est acceptum. Non aio ob id solum, quod impediunt maius bonum: nam & matrimonium contrahere & consummare impedit religionem: sed quia per votum offers quod Deo non placet, quatenus offers impedimentum sui consilij. Itaque potes contrahendo matrimonium obstaculum religioni opponere: non tamen illud voto Deo dicere. Nam etsi vouere nemo iure cogatur, compellitur tamen vnusquisque, viam Spiritui sancto per impossibilitatem non occludere, quousque statum mutes & firmes, si ei forsitan aliquando assilare dignetur. ¶ **Sed ais**, saltem licere votum emittere conubialis consortij citra copulae consummationem: quoniam illud nulli est religioni impedimento. Respondetur quod qui simpliciter votum emittit matrimonij, ex natura rei obligat se consummare: aliam castum deceptoriumque matrimonium esset: ob idque dum absolute emittitur, semper est illicitum: si autem contingere posset ut quis matrimonium voueret quale fuit inter Virginem & Ioseph, alteri videlicet voto perpetuae virginitatis utrinque; adiuncto, nihil aliud esset quam religionis officium. ¶ **Contra hanc autem decisionem** arguitur. De ma-

Argumentum contra pteritiuam definitionem.

trimonio bifariam meditari possumus. Vno modo ut est ingenerationis officium, & tanquam status quidam ac viuendi institutum. Atque hoc modo indubie fateamur nemini licere voto se illi astringere: quoniam est status inferior excellere impediens, atque adeo abusus est voti, quod esse debet semper felicioris frugis, aut saltem minimè illi obstat. Sed altero modo consideratur in remedium ad compescendam illegitimam libidinem. Et hoc pacto arguitur quod sit eius votum licitum. Nam carnis illecebris obuiare iustum & sanctum est, & coniugale conuercium ad hoc est etiam munus permissum: nihil ergo in tali voto absurditatis inest. Propter hoc argumentum Caietan. art. praesenti intrepidus asseuerat licere in tali casu ac tali causa votum emittere matrimonij. Et asciscit contra se argumentum ex S. Thom. in 4. dist. 31. cui multi adherent, adstruentes quod non liceat solum ad vitandam fornicationem coniuge uti. Esset enim tori coniugalis abusus: qui in officium tantum concessus est. At nihilo minus respondet se nihil absurdi in tali vsu agnoscere, quin obiectum esse possit voti. Veruntamen quicquid sit de vsu, dato inquam esset sola causa cauendae fornicationis licitus, non tamen fit inde consequens fas esse tale votum emittere. Non enim ratio quare non liceat ea sola est, quod obiectum per se non sit bonum, sed quod est impedimentum maioris boni. Et miror Caietanum hoc non aspexisse. Liberum enim cuiusque est ac licitum matrimonium inire, imò aliquando consilium: quia melius est, ut ait Paulus, & consultius nubere quam vri: & tamè ratio quare non licet votum emittere est, quod quando quis matrimonium non contrahit, liber esse debet, ut si Spiritus sanctus magis ei prospere assilauerit, mutare mentem possit. Et ratio Caietani fallax sit, patet: nam alias sequeretur quod liceret vouere matrimonium quatenus est in officium: siquidem bonum est. Si ergo non licet quia est impedimentum religionis, eandem ob causam non licebit ut est in remedium alterius mali. Et confirmatur non obstante tali voto. Posset vouens mutato proposito ad religionem transgredi, ergo vanum est atque adeo illicitum. Et ideo non possum de hac Caietano non refragari.

Caiet. solutio

Prima ratio in Caietan.

Confirmatio.

Ad primum argumentum.

¶ **Vnde ad primum argumentum** superius factum iam responsum est, quod etsi conubiale foedus obiectum sit bonum & legitimum, tamen hoc tantum concluditur quod potest

test quisque illud inire, non tamē quòd possit votum eius emittere: quoniam vanum esset: quandoquidem eo non obstante posset ille religionem profiteri. ¶ Et pariter ad secundum respondetur quòd etsi liceat futuras nuptias iurare, nihilominus non obstante iuramento, licet iuranti monachalem habitum induere: neq; aliter illud tenetur implere quàm si religiosus esse non maluerit, aut sacerdos, qui melior etiā status est: Quoniam istæ conditiones à iure semper intelliguntur profluere. ¶ Superest autem postremum dubium: quantum scilicet grauitatis in huiusmodi votis insit quæ fiunt cōtra cōsilia. Videtur enim nunquàm pertingere ad peccatum mortale: ob id quòd nullum obligat, atq; ad eò neque vllum sunt excelsioris frugis impedimentum: sicuti de illo dixim⁹ qui se hospitali voto addixit. Respondetur autem tria in ipsis pensari. Primū est obiectum ipsum & intentum. Cū enim dare eleemosynam & similia consilia, nonnunquā ad limen præcepti pertingāt: tenemur enim quādoq; eleemosynam facere: si quis ita vouerit vt proponeret nūquā eam largiri, manifestè peccaret mortaliter: quia proponeret facere contra præceptum. Secundò etiā consideratur in talibus votis repugnātia diuinæ volūtatis: qua ratione quis vouet Deo tanquàm gratum id quod ingratum est. Et qui hoc sciens ac prudēs faceret, non dubiū quin peccaret mortaliter. Eset enim manifestarius abusus voti. Posset tamen ignorās excusari. Attamē si considerentur solū tanquā impeditiua maioris boni, non habent aliam malitiam quàm vanitatis: quia reuera non tenent. Quare non vidētur genere suo mortalia nisi in odium fierent religionis. Nam impia essent. ¶ Quòd si arguas, nullū prorsus habere, magis quàm si voueres seruire hospitali: Negatur simile. Quādo enim obiectum voti etiam dum est executioni mandatum maiori bono non obstat, votum nihil habet culpæ. At verò licet votū coniugij ante eius consummationem non impediat, tamen quia consummatio impedit, votum vitiat. Quòd si arguas, licet iurare futuras nuptias quia semper intelligit exceptio, nisi iurās vouerit esse religiosus: ergo simili modo licet vouere matrimonii. Respondetur qd quando promissio fit homini, etiam sub iuramento, iure intelligitur exceptio diuini cōsiliij: sed quia votū fit Deo, illicitū est rem illi contrariā eiusdē cōsiliij polliceri: nisi palam

expromeres exceptionē, scilicet voueo Deo matrimoniū, nisi de me ipse salubrius quidpiam disposuerit. ¶ An verò votum licitū sit, dum pro fine bonorum tēporaliū emittitur, ambigere nemo potest. Vt si quis quid voueat, si Deus illi prosperum iter dederit, veluti Iacob, Genes. 28. Aut si dederit maritum, aut proles, aut victoriam. Tamet si nonnulli nos hæreticorum irrideant, dicentes hoc esse cōmere & mercari à Deo: cū tamen non sit nisi profiteri cuncta nobis ab ipso prouenire: & ideo ecclesia orat pro huiusmodi bonis: quia vilia nobis sunt ad vitam æternam. Quare si votum fiat sub conditione: puta si hoc mihi illudve acciderit, tunc ante impletam conditionem obligationem non parit. Secūs si absolutè fiat. Nā tunc etiam si intentio tua sit temporale illud adipisci, quauis non adipiscaris, teneris. ¶ Ex his demum in calce quæstionis quam de voti substantia instituiimus, venari quisq; potest definitionem quam multifariam Doctores. 4. d. 38. constituunt. Debet enim definitio & genus & differentias compendio continere, quæ subinde tam formam explicet quàm materiā. Est ergo votum promissio deliberatæ voluntatis, Deo de his quæ Dei sunt facta. Genus enim est promissio ex deliberatione & proposito proficiscens. Per hoc autem quòd dicitur, Deo facta, vbi intelligit, vel diuis, separatur à promissione quæ fit hominibus, constituiturq; in religionis genere. Adiectum autem est de his quæ Dei sunt, ad explicandum consiliorum materiā quæ propria est ac peculiaris voti: licet extendatur ad præceptum.

AD primum igitur argumentum in contrarium respondere videtur S. Thom. quòd in baptismo fit votum: quauis illud non sit opus supererogationis, sed necessitatis. Dicitur autem, inquit, votum quia voluntariè fit: sicuti cū quis rem præceptivo ut. Quod quidem baptismi votum Magister Senten. 4. d. 38. appellat votum commune. ¶ Attamen vt bene hîc differit Caieta. non est propriè votum, quasi præcepto adiectum: idq; multis rationibus comprobatur. Primū quòd Christianus transgrediens Christianismi præcepta, nō duplici, sed simplici peccato delinquit: quod manifestum signū est illie nos non obligari nisi lege simpliciter, nullo superaddito voto. Mox ex verbis illic prolatis constat. Interrogat enim

Licitū est vouere pro fine bonorum tēporalium.

Voti definitio.

Ad primum argumentū. S. Thomas.

In baptismo nō emittitur votum.

Prima ratio proxime assertionis.

Secunda.

cate-

Ad secundū.

Dubium alterum.

Solutio.

Obiectio.

Replica.

catechumenus an abrenuntiet Sathanæ, & an velit baptizari, & an credat? & respondet, Abrenuntio, volo, & credo. Illa autem verba tantummodò sunt professionis legis, & religionis Christianæ, & assumptionis noui status: quæ quidem non sunt signa noui voti. **Postrem.** Et postremò id confirmatur: quia baptizari est necessariæ obligationis præceptum: vouere autem est liberum arbitriumq; opus consilij. At non pluribus opus est. Nemo enim vnquam cogitauit sic baptismum esse votum, vt sit obligatio noua obligationi præcepti adhibita. Sicuti dum sacerdos vel monachus sua statuta profitentur nodo seruandæ castitatis, quæ est in præcepto, noui per votum adiungunt: sed dicitur votum commune, pro eo quòd Christianismus est quedam religio ad quam omnes homines tenentur: atq; ideo in baptismo eandem cuncti profitentur religionem, sua nimirum nomina in talem militiam conseruantes. ¶ De Iacob autem cum Deo vouit quòd futurus ei esset in Deum, dicendum est, vel quòd se voto ad id ad quod lege tenebatur religiosius astrinxit: vel certè vouit nouum consilij cultum. Vnde subdit, Cunctorum quæ dederis mihi decimas soluam tibi. ¶ Ad secundum de Iephte cū Hieronymo respondetur, fuisse in vouendo stultum: quia discretionē non habuit: atque in reddendo impium. Sunt enim, vt ait D. Tho. nonnulla quæ non modò genere suo bona sunt, verū in omnē euentum: qualia sunt virtutis opera. Alia verò nō solum mala in genere, verū & omni casu: veluti illa quæ sunt genere suo mala. Quorum ideo priora tuto quisq; absolute vouere potest: posteriora verò, nullo pacto. Sed alia præterea existūt quæ ctsi genere suo sint bona, & secundū hęc legitima voti materia, possunt tamen in euentum exire finistrū: & tale fuit illud quod Iephte vouit. Vbi nota opus illud non fuisse indifferens: nam indifferentia iam suprā abacta sunt à materia voti, imò fuit genere suo bonum: vt pote immolare Deo. Veruntamen quoniam immolationis materia non fuit ab ipso præfinita, sed dixit, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, eum holocaustum offeram domino, votum prudenti caruit discretionē. Et similia sunt indiscreta vota cum sub nota vniuersalitatis proferruntur. Videlicet voueo quicquid à me pau per petierit illi porrigere. Nam forsan à te gladium petet ad patrandum homicidium,

vel aliud quod largiri non decet. Eapropter huiusmodi vota in illis euentibus quæ iure nature licita non sunt, ne utiquam obligant. Atque hac de causa impius fuit Iephte votum implens. Quoniam illud suapte natura de pecude intelligebatur, vel armento, de quæ alijs animalibus sacrificio offerri consuetis. Neque videtur vlla posse ignorantia excusari: eo quòd non modò hominem cōtra ius nature, verū & gnatam truculentæ adigit morti. Eapropter quòd in eius historia præmittitur, videlicet, Spiritus sanctus factus est super Iephte: neq; ad voti emissionem, neque ad eius solutionem est referendum: sed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hostes adortus est. Et quanuis eum inter iustos antiquæ legis Paulus commemoret, non inde fit conlequens nullum admisisse delictum. Recenset enim & Samsonem & Dauidem: quos constat nonnunquam fuisse collapsos, tum, quòd aliàs iusti fuere, tum propter egregias eorum victorias. ¶ Ad tertium respondetur neque votum macerationis corporis, neque aliud quodcunque tenere: nisi quatenus est virtutis opus. Quare dum prudentiæ lineam exorbitant, obligare cessant. Quocircà Paulus ad Roma. 12. suos alūnos commonefacit, vt exhibeant corpora sua hostiam sanctam, viuentem, Deo placentem. Ac tum demum addit: Rationabile sit obsequium vestrum. At verò quia homines, inquit sanctus Thom. in his quæ ad seipos attinent plus sibi nimio iudicantes indulgent, consultius est, vbi de hac re dubiū ingruerit, præferti iudicio subdi. ¶ Percontaris autem quòdnam erit iudicium transgressi lineæ in huiusmodi votis? Respondetur non esse aliud q̄ dum ius nature reclamation. **Solutio** Non dico q̄ vbi ius nature nō præcipit talia ieiunia & operū asperitate non sint talia vota licita: aliàs neq; quadragesima esset licita: sed quando id quod facis, legi nature aduerfatur: nempe quando afflictatio in homicidium vergit, tum voti obligatio aboletur. ¶ De alio verò argumenti membro, nempe de rerum indifferentium votis, iam responsum est nihil valere. Quare aliquando deridicula sunt & muliercularum ludicra. Quin verò aliquando execranda: vt pote quando sunt ceu sortilegia, & superstitio-num vel deliramenta vel sacrilegia.

QV AE.

Iephte impi
in reddendo
voti.

Ad tertium.

Paulus.

Scrupalium.

Solutio.

Postrem.

Ad secundū.

QV AESTIO SECVN da, De voti vigore ac virtute.

Sanct. Thomas. 2. 2. q. 88. ar. 3.

ARTICVLVS. I.

Vtrum omne votum obliget ad sui obseruationem.

ONSTITVTAVoti substantia, subsequitur de eius vigore & virtute indagare. Ac primum queritur de eius vi obligandi. An videlicet omne votu sit obligatoriu.

Primum argumentum. Et arguitur a parte negatiua. Votum vt dicebamus, est promissio Deo facta: promissio autem simplex qua fit hominibus non obligat. Nam iure ciuili non omne promittens soluere cogitur: Deus autem cum bonorum nostrorum non egeat, non censetur vrgentior promissorum exactor quam sit homo: ergo neq; semper votum obligat. Secundum. Si votum esset obligatoriu fequeretur quod nullus vouentium metus a voti prauaricatione valeret eos excusare: quia sicuti nullam Dei legem metus causa violare licet, ita neq; vllum suscipere votum quod non optima fide soluas: consequens tamen est falsum: eo quod votum, spontaneum esse debet: voluntati autem, autore Aristotele, metus obstat. Tertium. Nemo ad impossibile obligatur: vsu autem nonnunquam venit vt qui aliquid vouit explere votu nequeat: nempe aut quod ex alio dependet: vt si religionem vouit ad quam monachi cum admittere renuunt: aut si mulier quam virginitatem vouerat, lapsu deinde amisit: vel dum qui pecuniam vouerat, ad mendicitatem redactus est: ergo non semper votum obligat. Praeterea quartum: Si votu omne soluendi nexu colligat vouentem, fequeretur quod omne votum illicod esset implendum: nam quod debes, statim reddere cogis: non tamen omne votum statim reddere necessum est, vt puta quando sub conditione fuerit emissum: ergo non omne votum obligat. Quintum arguitur. Si votu omne obligaret, consequens fieret tum quod quis

posset subditum obligare, vt pater filium: tum etiam quod qui per se non posset implere, teneretur id per alium facere: quod videtur absurdum. In contrarium autem est illud Eccles. 5. Quodcunque voueris redde. Multoq; melius est non vouere, quam post votum promissum non reddere. Nam vnus est consilium non capere: alterum vero iustitiam prauaricari.

Questionis solutio facilis est & clara, quae in vnica conclusionem consistit. Votum genere suo & obiecto sub reatu lethalis criminis sacrilegijq; obligat. Probat. Naturalis ratio conuincit vt promissi fides feruetur: vnde vt Cicero. 1. de Off. ex quo id Augustinus in epistola. 19. ad Hieronymum desumpsit, Fides, inquit, duabus suis syllabis significat, vt fiat quod dicitur. Quod si homines hac lege inter se tenentur, longissime constrictius tenentur Deo: tum ratione dominij, quod creationis iure in nos habet: tum etiam ratione beneficiorum, quibus nos in dies accumulatur. Ex his namq; arctissimum fidelitatis vinculum nascitur, quo homines tenentur sua Deo promissa persoluerere. Vnde Sapiens, displicere, inquit, maxime Deo infidelem promissionem. Hinc ergo fit votum obligare sub reatu culpae mortalis. Nam etsi vouere opus consilij sit, nihilo minus reddere est actus iustitiae, quae citra charitatis iniuriam violari non potest: cum sit inter homines maxime necessaria. Quicquid autem charitati aduersatur per quam anima viuunt, est peccatum mortale. Et secundum reatus augetur ratione vulneratae religionis. Promissio quippe facta hominibus obligat iustitiae vinculo: illa autem quae fit Deo, in super ratione religionis. Ergo vt vouere Deo, religio: atque adeo id reddere, iustitiae actus, religione insignitus. Ex utroq; ergo capite votum genere suo obligat sub reatu mortali. Nihil in conclusione reliquum fit ambiguitatis: sed hoc vnum quod omnibus praecipis vniuersale est, explorare istud possumus de voto. Vtrum ratione leuitatis materiae fieri possit, vt voti transgressio non sit nisi venialis culpa. Videtur enim a parte negatiua id facere quod votum strictioris est vinculi quam iuramentum, maioremq; adeo sanctitatem pra se ferit: iuramentum autem falsum nunquam ratione materiae sit veniale, sed in omni indiuiduo est mortale. Ex altera vero parte, cum commune sit omni pra

Conclusio responsiua. Probatio.

Cicero. Augustinus.

Secunda ratio.

Dubitatio.

al. hic

Solutio.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

cepto posse fieri veniale, apparet & idem huic competere. Atq; ita indubiè confitemur arbitror. Etnè quis forsan propter religionis sanctitatem id credere reformidet, egomet mihi sic probo. Votum est quædã lex quæ ex hominis volûtate dimânat, quã scilicet quisque sibi ponit: ergo non aliter obligare debet quàm si lex esset ab ecclesia vel à Deo ipso posita. Imò vrgentior videtur legis necessitas quàm voti: Lex autem etiam si genere suo obliget sub reatu mortali, ratione tamen leuitatis materiæ rigorem remitti: vt eius transgressio non sit nisi venialis. Furari enim genere suo est mortale: sed nihilo minùs furari vnum obolum, non est nisi veniale. Aequa ergo ratione si ego voueo non furari, tunc vnum obolum surripere non erit nisi veniale. Quòd si dicas religionis celsitudinem hoc nõ permittere: profectò id non video: quandoquidem præceptis fidei & charitatis id minimè repugnet. ¶ Secundo: transgressio voti quando nõ est plena deliberatio, potest inde fieri venialis: ergo & ratione materiæ. ¶ Tertio. Si quis vouit quotidie recitare Rosariũ, propter eã quòd omittat vnum Ave, aut duo, non peccaret mortaliter: quia neq; lex ecclesiastica, imò diuina cum tâto rigore nos obligat statos psalmo persoluere. ¶ Cõclusio ergo nõ est dubia, vbi præmittitur tenuis particula illius quod voueras. At dubium superest quando totum id quod vouisti est res leuis. Vt si spondidisti erogare pauperi vnũ obolum, aut dicere vnum tantum Pater noster, vtrũ horum omisio sit mortalis. Et facit pro parte affirmatiua quòd tũc cum totum omittas, fidem frangis. Nihilo minùs arbitrator huiusmodi omisionem non esse nisi venialem. Nam dum materia leuis est, nihil refert, totũne sit obiectũ voti, an pars. Quocirca si votum emisisti quotidie dicendi vnũ Credo, etsi id quotidie omittas, nunquã mortaliter delinqs. Secº si fortasse voto sponderis quotidie obolũ erogare pauperibº. Tunc enim licet nec vnus solutionis nec duorum omisio sit mortalis, tamen quòd hodie non tribuis, eras teneris. Quare vbi debiti summa excreuerit, mortalis fit culpa. ¶ Per hæc ad id quod supra tetigimus respõdemus. Nimirum quòd si quis voueat vnũ veniale cauere peccamen, tunc illud cõmitte re, gemina erit venialis culpa: quoniam in hisce lege vetitis non se homo cogitat obligare nisi legis instar. Vnde si lex non obli-

gat nisi sub reatu veniali, videtur vouens nõ aliter se obligare. Enimuerò (quod hic consideratiùs meditari debes) non est in vouentis arbitrio situm sub reatu se mortali aut veniali obligare, sed culpæ qualitas ex quantitate & necessitate obiecti perpẽdenda est.

¶ Contra hoc autem est argumentum. Stat quòd ludere, verbi gratia, decem aut viginti ducatos ante emissum votum non fit nisi veniale: quoniam prodigalitas genere suo non est nisi venialis: & tamen post emissum votum, fit mortale sacrilegium. Respondetur nos non ire inficias quin id quod antea erat veniale, efficiat qñq; mortale per votũ. Nam quod non erat malum, puta non dare elecmosynam, emissio voto esset mortale. Imò fortè ludere illam pecuniam esset virtus ante votum, & post votum mortale. Sed dico quòd est respiciendum ad quantitatem. Vnde postquam iam non ludere, virtutem constituisi in genere religionis, ac iustitiæ in quo antea non erat, perpẽdenda est obiecti quantitas: & dum illa est grauis, erit mortalis.

Difficultas ergo quæstionis non in ipsa, sed in argumentorum solutione tota consistit. In primo quippe insinuatur dubium superiùs actum, an videlicet simplex promissio homini facta sit obligatoria. Et cum simplicem audis promissionem, illam intellige, quæ nec ratione alicuius debiti præcedentis fit, nec iuramento firmatur: sed cum quis sua sponte simplici verbo quippiam amico pollicetur. Et quidẽ quòd in hmõi promissione quẽdam semp fit obligatio, nemo est qui ambigat: quoniam ad minus est assertio, quam si re nõ compleas, mentitus es: mendacium autem vniuersum delictum est, saltẽ veniale: sed dubitatio est in genere suo obliget sub mortali reatu. Et quidem Caietanus. 2.2. cùm. q. 88. tum euidentiùs. q. 13. non aliam vim obligãdi agnoscit in simplici promissione quàm hæc modo insinuata. Putat inquam promissionis obligationem non ad aliam pertinere virtutem quàm ad illam quæ est moralis veritas: scilicet verũ dicere: ob idq; nõ adimplere genere suo nihil aliud est, inquit, q̃ mendaciũ. Quapropter ex obiecto non est mortale: nisi si aliunde fiat perniciosum: vt si vouisti rem quæ multũ alteri referebat, puta suppetias amico ferre aduersus hostem, aut filia eius ducere, quod non re compleueris. ¶ At verò in contrarium stare videtur veritas. Nempe

Argumentum.

Responsio.

Quæstio in primo argumeto præta.

Casi. sententia.

Promissio simplex generat pe

Suadet proxima assertio.

Secunda ratio.

Tertia.

Dubium alterum.

Solutio.

resuo obligat sub mortali.

Probatio.

pe quòd promissio simplex genere suo obliget sub reatu mortali, nisi ex leuitate materiae efficiatur venialis. Et ratio habet contrariam eidem Caietano radicem. Enimuerò promittere non pertinet simpliciter ad virtutem veritatis, sed reducitur ad commutativam iustitiam. Non enim est utcunque verum asserere, sed obstringèdo alteri fidem.

Cicero.

Quare ut ait Cicero in. 1. de Offic. fides hæc non solum ad iustitiam attinet, verum est ipsissimum iustitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta conuentaque nituntur. Ex hoc ergo arguitur. Peccatum quod genere suo charitati aduersatur, est mortale: eiusmodi autem est promissum non soluere: quandoquidem est iustitiæ subuersio, quæ ligamen est ciuilitatis humanæ. Est ergo genere suo peccatum mortale, utpote per quod ingens detrimentum proximo infertur, qui suam fidem promittenti adhibuit.

Ratio altera

Insuper promissio Deo facta obligat sub reatu mortali, non solum quatenus cultus est religionis, verum etiam quatenus officium est iustitiæ: ergo illa quæ fit homini: quia quantum ad hoc, eiusdem sunt generis. Ad hæc vniuersarum gentium exultimatio est fidei violatorem, veluti scelestum hominem execrari: vox autem publica, est vox naturæ: ergo obligat sub reatu mortali. Vnde quòd ait Salomon, Deo displicere infidelem promissionem, vbi notatur mortale delictum, ad omnem extenditur, etiam quæ fit homini.

Postrema.

¶ Quòd si verbū sancti Thomæ obicias, dicentis hic promissionem obligaretantum secundum honestatem: vbi videtur excludere obligationem iustitiæ: nam sic solet vsurpari honestas pro eo quod non est ad iustitiam necessarium. Respondetur quòd non accipit honestatem, ut excludat iustitiam, sed ut excludat ciuile forum. Non inquam negat quod sit obligatio iustitiæ, sed inlinuat quòd quantum ad ciuile tribunal, non sufficit simplex promissio: nisi sit vel iuramento vel scripto vel testibus firmata. Imò & quantum ad honestatem iustitiæ in foro Dei, accidere condiciones possunt quæ vim obligationis tollant. Ut si quod tibi promisi tibi postea fit inutile, aut nocuum: ut si gladium tibi promisi quo postea video te velle abuti. Aut si promittenti factum est impossibile aut perniciosum: ut si promisi pecuniam quam postea ob infortuniū reddere non possum.

Obiectio.

Solutio.

¶ Contra hanc autem promissionis obligatio

Argumentum

¶ Contra hanc autem promissionis obligatio

nem stare videtur testamētorum ritus. Quā diu enim testator viuuit, legata omnia mutare liberè potest, neque obligatus censetur illa soluere: & tñ legatū, quoddā videt̃ promissio gen^o. Respōdet̃ autē legata nō esse propriè promissiones, quæ vllam habeant firmitatē vsque ad testatoris mortem, quā, ut ait Paulus, testamentum confirmatur. Quare omnia ad illum sunt articulum referenda.

¶ Præter hæc ex superioribus recolendum est, simplicem assertionem futuri non esse semper promissionem. Si enim dicas faciā, id tantum exprimes quod in proposito habes, non subinde obligaris nisi illo id sensu proferas quod est, Promitto facere: vsputa dum quis ex te quidpiam petit, & respondes, faciā. Aliās iam supra diximus posse te mutare propositum.

¶ Aliquantulo autem difficilius dubiū est an promissio quā apud te sola mente homini facis, sit obligatoria. Visus est enim sanctus Thom. artic. 1. id negare: dicens promissionem quæ ab homine fit homini, non posse fieri nisi per verba. Cui & ratio suffragatur. Nam obligatio

Difficultas altera.

est inter duos: homo autem nō loquitur homini nisi verbis aut exteris signis: ergo non se aliter valet alteri deuincire. Hoc fortè problēma est, stando in iure mero naturæ & in conscientia. Nam in foro exteriori manifestum est mentalem obligationem, imò neq; omnem quæ fit absenti, ligare. Sed in conscientia de utrāque fortè parte opinari quisq; potest. Et quanuis rarissimè id vsu veniat, nihilo minus si cōtingat, necesse est scire an promittentis conscientia ligata maneat. Et quòd sit obligatoria, profectò sunt argumenta non pœnitenda. Primum: Voces sunt ficta conceptuum: si ergo vox obligat, nō est nisi ex vi cōceptus. Et cum mētalis promissio, locutio verè sit, non potest si non impleatur carere mendacio, quod intrinseca ratione delictum est. Mox quando solum mente de re deliberaſti, illamq; facere proposuisti, nondum obligatus es: ergo si his mente loquendo adhibeas, Promitto tali indigenti amico talem pecuniam: aliquid obligationis ad præcedentia adieciſti.

Ratio dubitandi.

¶ Tertio. Si talem promissionem in mente iuramento firmasses, vincetus remaneres ad soluendum: & tamen iuramētum promissorium non obligat nisi virtute præcedentis promissionis: ergo promissio obligabat. Quarto. si postea nullam aliam concepiſſes mente promissionem, sed illam amico postea notificares, dicens

Sua detur sequētibz rationibz altera pars quæ stionis proximæ.

Primum argumentum. Secundum.

Tertium.

Quartum.

cens

cens: Nihil tibi nūc promitto, sed tamē heri tibi apud me hoc pollicitus sum: vide an promissum acceptū habeas: tūc obligatū videre ris: ergo virtute prioris promissionis. *Quintum.* Quin to. Si furdo nihil audiētī aliqd verbo promittas, similiter si in praesentia vnus dicas, Ego tali a bsenti amico hoc promitto: promissio in cōscientia videtur tenere, quicquid sit de foro ciuili: ergo etiam si fiat in mēte quae est promissio in absentia. ¶ Quod si contrā arguas: Promissio pendet ex acceptatione alterius: ergo anteq̄ ipse nouerit nō tenet. Fateor equidē: sed tñ quod contēdimus nō est aliud q̄ q̄ ille qui alteri mente promissit, tenetur id ei significare: & si uoluerit acceptare, tenet ei reddere. At verō qñ promissio est mutua: puta, do vt des: facio vt facias, vt est cōiugalī cōsensu: tunc nō sufficit mentalis nisi vtriq; parti exteriū cōstet. Et pari iure nullus alius cōtractus teneret: puta emptionis aut vēditionis, nisi externē significarentur cōsensu. De simplici autē promissione vident argumēta nōnulla suadere probabilitate: at probabilius fortē est eam quae sola mente fit non obligare: nam anteq̄ alius sciuerit, potest rescindi & mutari, vt lib. 4. q. de translatione dñiorum me dixisse memini: ob id q̄ cum naturale sit hominib⁹, verbis aut signis suos significare conceptus, ante significatam promissionem nulla videtur obligatio resultare. ¶ In secundo argumento tāgitur de metu. Hoc enim constitutissimum est q̄ votum debet esse voluntariū. Voluntati autem ignorantia, vis, & metus obstant: vt. 3. Ethī. autor est Arist. Et quidē de ignorantia ar. 2. dictū fati est. De metu ergo restat in praesentiarum hoc pacto respōdere. Primū in confesso est metum ob stare nē votū obliget ratione iam dicta: quia tollit voluntarium. At verō cum metus multiplex sit, dubium restat vtrū omnis eandem vim habeat impediendi: nam solenne est in mortis periculo vota facere: quae quidem nefas esset re non complere. Distinguitur ergo duplex metus: alter forinsecus in cussus: alter verō ab intrinseco ortus. Et quidem forinsecus imminens impedit nē votum obliget nisi post liberē ratum habeatur & firmum: ille autem qui est ab intrinseco, obligationē non tollit. Distinctio est receptissima, non modō Theologis, verū & Iureconsultis: vbi patet apud Panormita. cap. sicut. 2. de regula. Quin verō ambae istae conclusiones, sanctiones sunt iuris canonici. Prima si-

quidem habetur in cap. Relatū. de his quae vi metūve caus. sūt. vbi mulier quae coniugis metu votum emiserat religionis, absoluitur. Secunda verō habetur eodem citato cap. sicut. de regula. vbi clericus qui nimia aegritudine monachatum vouerat, cogitur esse monachus. ¶ Sed est respectē expendendum quisnam in praesentiarum censetur metus ab extrinseco qui excuset. Haud enim satis est vt à re extrinseca incutiatur: nam votum emissum in naufragio metu turbati maris, tenet. Neque requiritur incutus ab homine: nam qui in vincula coniectus aut in suspendium raptus votum emitit, licet metus sit ab homine, ligatus manet. Sed requiritur quod incutiatur per iniuriam. Neque verō id satis est: nam si Turca te habet captiuum & Deo votum facias aut diuā Virgini quae te inde eripiat, reuera tenet. Et similiter si inuasus ab hoste in in conflictu votum facias vt illusus euadas. Requiritur ergo quod incutiatur ab homine per iniuriam intendente extorquere tale votum. Puta si dicat: Occidam te nisi ueris. Quocirca inde ratio huius discriminis elicitur, quod metus ab intrinseco exortus, à Deo offertur, qui nemini facit iniuriā: ille autem qui ab homine infertur, ex iniuria nascitur. Sed licet forsā eodem recidat, genuina ratio est quod votum per metum ab extrinseco non est voluntarium sicut alterum: qui enim vouet extrinseco metu percussus nulla id ratione gratum habet quod vouet: & ideo non sua sponte illud acceptat: sed quō se ab hoste defendat: quando verō metus est ab intrinseco, quia nulla existit pugna cum hoste, gratum habet illud vouere vt patrociniū mereatur diuinum, quo liberetur à periculo. Et ideo est alia ratione voluntarium quam prius. Et exemplo insuper ab hominibus ostenditur id tenere. Dum enim grauius iacens metu mortis amplam medico si euaseris polliceris mercedem, ideo votum tenet quod illud mediū eligis vt ferueris: multo ergo melius tenebit votū emissum Deo. ¶ Huic nihilo minus veritati nonnulla obiciuntur argumenta. Primum est. Iuramentum extortum per metum etiam cadentem in constantem virum prorsus obligat: votum autem genere suo, quia fit Deo, maiori rigore ligat quam iuramentum: ergo simile votum obligat. Negatur consequentia. Nam etsi votum propterea quod fit

Explanatio
superioris
asseritionis.

Primum argumētum
c. sicut
contra dicta. Si iurando
et v. c. auctoritate
q. 6. vbi ab illis

Sf Deo

Quintum.

Obiectio.

Solutio.

Duplex metus.

Panormita.

Deo coactius vinciat quam iuramentum quod fit homini: tamen iuramentum aliam habet obligandi naturam quam votum. Nam voti obligatio ex nuda pendet puraque *uolentis voluntate*: & ideo metus eidem voluntati obiectus tollendo voluntariū tollit obligationem: vinculum autē iuramenti non ex voluntate iurantis, sed ex natura iuramenti resultat ac pendet. Est enim reuerentia hæc debita diuino nomini vt quod iuras, nunquam falsum esse sinas, quomodo cunque id iures: dum modò sis mentis compos.

Secundum
argumentū.

Aristot.

met. fo. 19
c. maioru & item
uic. de cap. 9

Secundum argumentum est: Consensus per metum forinsecis expressus, verè consensus est? Ait enim Aristot. 3. Ethico. quòd qui in naufragio fluctibus suas merces committit, simpliciter vult, licet conditionaliter nollet: ergo votum simpliciter est voluntarium, atque adeò tenet. Non desunt è Iure consultis qui huic argumento manus dent: nimirum fatentes quòd si vouens habuit consensum quocunque fuerit metu coactus, tenet in conscientia apud Deum. Secus autē in foro ecclesiastico. Opinio est Panor. in cap. cum locum. de sponsa. cui astipulatur Syluest. in verbo, metus. §. 8. vnde ad illud cap. relatum. de his quæ vi, metu sive cau. fi. respondeo quòd Papa mulierem illam quæ metu vouerat absoluit, præsumens nò habuisse consensum: similique ratione absoluit ecclesia eos qui legitime timorem probant: quos vtique si constaret habuisse consensum, non absolueret. At verò salua Doctorum grauium existimatione, malè coniuiciunt: imò quanuis reus fateatur se habuisse consensum, si tamen metum legitimis comprobet testibus, in more est vt absoluat. Et simili probatur exemplo in matrimonio, quod quoties metu cadente in constantem virum celebratur, irritum habetur in foro ecclesiæ: vt patet cap. cum locū. & cap. veniens. de sponsal. & 33. quæst. 5. canon. notificasti. Et ratio est, quòd cum voti obligatio non nisi ex arbitrio vouentis ortum habeat, naturale est vt dum voluntas illa necessitate compellitur, votum non sit legitimum, eò præsertim quòd votum est opus consilij, cui metus visque repugnat. ¶ Ex quo fit vt idem metus qui impedit dum votum emittitur nò obliget, culpam etiā eiusdē transgressionis excusatione abluat. Exempli gratia: Si vouisti die Sabbathi ieiunare, aut

Solutio Pa-
normita.

Chrysost.

Refutatur so-
lutio Panor.

Corollarium.

non ludere, aut elemosynam clargiri, & postea tibi metus mortis incutitur vt contra facias: tunc contrafaciendo excusaris, nisi in contemptum religionis tyrannus tibi eam minaretur. Nam causa quæ promissioni obstaculo est nò obliget, excusationem secum eadem affert transgressionis. Et præterea id probatur ratione supra formata: nempe quòd votum nò obligat nisi ad modum legis: lex autem ecclesiastica ad ieiuniū non eo rigore cōpellit vt nos contendant pro sui obseruatione in mortem adigere, nisi infidelis tyrannus eam nobis in legis contemptum comminaretur. ¶ Grauius autem intricatusque dubiū in presentiarum est, vtrū hoc quod dictū est, nempe metum extrinsecus per iniuriam oblatum voti obligationē impedire, in vniuersum de omni metu sit intelligendum, siue grauis sit siue leuis. Et in primis consensus est omnium vniuersalis, metum omnem cadentem in constantem virum, illam tollere voluntarij rationē quæ ad obligandum est necessaria: sed nondum satis est apud omnes cōpertum quisinā cōsensus sit metus cadens in constantem virum. Vulgaris enim quorundam Iuriconsultorum, imò & Theologorum opinio est, quæ prima fronte imaginem veri præ se fert: nempe metum cadentem in constantem virum eum esse cui vir constans non succumbit vt faciat quod non debet. Hæc autem definitio tum falsa est, tum & principium petere apparet. Fieret enim inde consequens nullum metum quantumuis atrocissimæ mortis ob quem homo naturalem legem ac diuinā transgredere, cōsensus esse cadere in constantem virum: quoniam qui villo impulsus metu talem transgreditur legem, non est vir constans. Obligat enim nos virtutis ratio vt potius in mortem feramus quam furari, aut mentiri, aut quid simile, quod intrinseca ratione malum est. Et tñ profectò metus mortis genere suo cadit in constantem virum, vt res ipsa per se patet: cū terribilium omnium terribilissimū sit. Et quod definitio eadem principium petat inde liquet, quod cum quæstio esset an metus aliquis matrimonij aut voti obligationem tolleret ob id quod cadens esset in constantem virum, facile pateret subterfugium dicenti talem metum in constantem virum non cecidisse, propterea quod ob talem metum id fecit quod non debuit. Igitur descriptionem legitimam eiusmodi metus, vox nos ipsa docet. Metus enim ille est

Græue du-
bium.

Opinio Iu-
ristconsultorū

Prima ratio
in proximā
opinionem.

Secunda.

le est

Quid metus le est cadens in constantem virum, quem
cadēs in vi- viri constantia secum patitur: scilicet quem
riū cōstantē. stat virum constantem sine suæ fortitudi-

nis vituperatione habere: ita vt non repugnet esse virum constantem, & sic metuere: nam vna pars fortitudinis est, timere vbi oportet. Sed est apprimè animaduertendum, quòd nullus metus quantumuis in virum constantissimum incidere solitus, à culpa transgressionis excusat diuinæ legis & naturalis. Vnde et si mortis metus puellæ oblati vt stuprum patitur, verè sit cadens in constantem virum: quia fortissima id foemina metuere posset: nihilo minùs si ob talem metum cōfentiret stupro, non esset constans. At verò si eiusdem causa metus ieiunium frangeret ecclesiasticum, vel Missam die festo cessaret audire, non esset inconstans: quia huiusmodi leges ecclesiasticæ cum tanto rigore non obligant, vt illarum semper gratia mortem oppetamus. Non ergo ob id quòd quis metui succumbat, desinit esse cadens in constantem virum: quoniam tunc metus excusat vt succumbens non ideo faciat contra id quod debet. Tale ergo metuum genus est quod voti obligationem tollit. ¶ Haud tamen hic pacabitur lectoris solertia: sed quæret fortè vlterius,

Solutio dubi-
tationis pro-
positæ.
Scrupulus.

vnde perpendendus est metus vt cadere cognoscatur in constantem virum, Vtrum scilicet in indiuisibili is metus consistat, idemque sit vniuersis? Ad hoc ergo respondetur, Trinum esse caput vnde tale iudicium sumendum est. Primum scilicet ex parte obiecti, Timor enim mortis, quæ omnium est temporalium truculentissimum malum, cadere existimatur in constantem virum. Atqui nomine mortis exilium quoque & perpetui carceres comprehenduntur. Quin verò & insignis infamia quam homines formidare nihilo minùs quam mortem asolent. Secundò id pensatur ex parte modi quo metus incutitur. Si enim foemina tibi, vel puer, vel inermis homo mortem comminaretur, metus ille non caderet in constantem virum. Sed tertio (quod attentè hic considerandum est) id etiam perpenditur ex parte subiecti. Etenim virorum iusta constantia non consistit in indiuisibili, sed suam habet latitudinem. Haud enim aut Thesei aut Herculis strenuitate pollere omnes, aut debent, aut possunt. Est nihilo minùs linea extra quam non ef-

set constantia. Metus ergo qui secum illam compatitur constantiam, quæ intra illam includitur latitudinem, est cadens in constantem virum. Quocirca metus qui foeminam excusaret, aut senem calore sanguinis iam destitutum, non excusaret virum aliū. Vnde nomine viri intelligitur animi robur pro cuiusque conditione. Ex quo fit quòd si puella religionem ingreditur parentum metu, pro eius cōditione atroci: nepe quia illam & verbis & re nimium tractant asperè nisi in monasterium se permittat obtrudi, certè votum tali consensu emissum non teneret. Sibi ergo suisque liberis parentes consulant, vt eiusmodi rigorem cogendi remittant. Quò ergo tandem rem concludamus, metus leuis, puta remissior quæ qui cadit in constantem virum, nec voti obligationem impedit, nec eius transgressionem excusat. Quòd si arguas neque eiusmodi vota esse prorsus spontanea, cum ratione metus fiant: Respondetur metum leuem in rebus spiritualibus, puta in voto & matrimonio nō existimari metus nomine. De iure autem & foro ciuili nihil hic di sputamus: sed ad leges & iudicia lectorem remittimus, quisnam metus contractum vi tict, quis verò minimè.

Obiectio.

Solutio.

Tertium argumentum quod apud diu Thom. secundum habet locum, complures aperit dicendi materias. Prima est de illis quibus possibile non est votum implere: seu quòd citra suam culpam in tali sunt impossibilitate constituti: seu quòd sibi viam præcludunt seruandi promissum. Et primum membrum ad illum spectat qui religionem vouit, quam sibi refragantibus monachis profiteri non est possibile. De quo ceter S. Tho. distinguendū esse. Aut enim eiusmodi hoīs intetio fuit vouere religionem in genere & principaliter: licet ex peculiari deuotione hanc postmodū elegerit: aut princeps eius propositū fuit se obligare ad hanc religionē vel ad hunc locū. Atqui priori casu tenet ingressum illius monasterij bona fide & diligentia procurare. Quòd si illic nō admittatur, tenet adire aliud: ac demū si ad illā religionem non pateat sibi aditus, tenetur aliam ac subinde aliam tentare, vt per se non stet quo minùs habitum induat. Sin verò vouēdi intetio nō fuit nisi ad talem domum, vel ad talem religionē, inde vel repulsus vel exclusus non tenetur aliam adire: sed

Materia ter-
tij argumētū

*Illustratio
ra S. Thom.*

liber est à voto. ¶ In his ergo primùm omnium perpendendum est obiectum voti. Vouisti religionem in genere. Itaq; in obiecto voti non posuisti hanc vel illam: tunc licet magis in vnam sis quam in aliam propensus, nõ tamẽ ad illam magis es obligatus quam ad aliam. Si tamen in obiecto non solum genus religionis, sed hanc expressẽ statuisti, illam debes prius aggredi, & inde repulsus aliã adire. Igitur si votum tuum fuit, hanc singularem domum ingredi, fortẽ in qua studium viget: & repulsam à monachis pateris, nullatenus aliã explorare teneris: etiã eiusdem ordinis, quanuis obseruatione præstantiorẽ: neque vllum in contrarium scrupulum tibi vllus iniiciat: quia votum tuum non fuit emissum alio religionis intuitu q̃ huius conuentus. Quare licet eadem vigeat in alio religio, nihil ad te. Pari iure si vouisti talem religionem, nempe nostram, aut diui Francisci, aut singulariter aliam: teneris quidem conuentus aliquot circumire, & si non admittaris, non teneris ad aliã. Si autem in genere vouisti religionem, tunc teneris alias tentare. ¶ Sed est dubiũ vtrum teneris circumire omnes conuentus & religiones. Apparet enim sic esse: nõ postquam votũ emisisti quod ex omnibus pendet, explorare omnes debes à quibus votum tuum pendet. In contrarium facit, quod tunc deberes orbem totum peragrarẽ: quod quàm molestissimum onus esset. Item si in conuentibus bene institutis non esses receptus, deberes cum ingredi vbi religio iacet: quod tuã saluti non esset tutum. Respondetur ergo primùm quod vnusquislibet suam cum primis debet intentionem consulere, qualisnam fuerit: nam si tantũ fuit illis religionibus se addicere quã sibi erant circumstantes & notã, non tenetur nisi easdem discurrere. Quin imò licet quis sic suam intentionem non restrinxerit, sed absolutẽ vouerit religionem, non tenetur regiones omnes peragrarẽ: quoniam neque Galli vnquam hac de causa ad nos permeãrunt, neque ex nostris vllus ad illos. Aliã deberes etiam vsque ad Græciam & Insulas eandem ob causam oberrare. Enimuerò ius nos ipsum naturã circumspicẽ docet vt eiusmodi vota intra regnum nostrum & linguam sint adimplenda. Equis enim voueret si ob id teneretur ignotas gentes inuisere? Quod si instantius scisciteris, vtrum omnes saltem con-

uentus in regione propria circumire cogaris. Apparet enim id saltem ratio postulare: quando quidem votum ex omnibus illis dependet. Respondetur, neq; tam latẽ pro tendi obligationem: dum enim religioni te certã deuoueris, tantũ teneris illam bona fide adire. Haud tamen metaphysico, aut dialectico significato sic tota est adeunda, vt vnuerfi conuentus visitentur: sed morali modo. Ille enim sic dicitur totam religionem explorasse, qui bonã partem circumiuit: nempe si quinque aut paulò plures conuentus ambiat. Nam licet ex paucis iudicium ceterorum venari. ¶ Ex his quã dicta sunt palãm sequitur illum qui aliud quod habet impedimẽtum religionis quod vel quando vouit non considerauit, vel post votum siue citra culpam siue vna culpa incurrit, liberũ fieri ab eiusmodi voti obligatione: quoniã ad impossibile nemo iure cogitur. Vt si fortẽ eam religionem peculiariter vouisti vbi neophyti non admittantur: cum id primùm rescueris, neque illam neque aliam ingredi teneris. Idem si morbo laboras perpetuo, aut alij perpetuo impedimento subiectus es, quorum causa te iura repellunt, tutus es in conscientia: neque vlla eges dispensatione. Secus si impedimenta non sint nisi temporalia: vt si laboras quartana febre, illa abeunte teneris. Vbi axiõma illud theologum, cuius sanctus Thomas. 4. distinct. 38. artic. 3. meminit, memoriam mandandum est: nempe, quicquid faciendum votum impediret si præsens esset, etiam emissõ voto obligationem auferre. Veruntamẽ nõ quempiam decipiat, ad obligationem voti referendũ est, non ad impedimentum voluntatis vuentis. Exempli gratia: ille morbus, qui si dum vouebas, adesset, obligationẽ impediret, adueniẽs post votum, eiusdem obligationẽ tollit. Attamẽ licet emissõ voto aliquid difficultatis experiaris, quam si prænosces non vouisses, non ideo voti obligatio cessat. Aliã omnia dirimerentur matrimonia, omniaque expoliarentur religionum claustra. ¶ Quid autem si repelleris quia nescis grammaticam: aut nescis officium aliud vt recipiaris inter professo laicos, an teneris grammaticam discere, aut aliud officium? Ad hoc non est simpliciter respondendũ, sed cum discretionẽ. Enimuerò dũ quis votũ edidit religionis, pponẽs illi esse ordinis q̃ sacris initiant, bona tñ fide arbitrabat nõ requi Latine scire: si id

Solutio.

Deductio.

Dubium.

Responsio.

Scrupulus.

si id

si id postea ab illo requiratur, re vera non apparet obligatus Grammaticam discere: neq; tenetur ad ordinem laicorum intrare: quoniam sua ignorantia videtur hominem excusare. Ac perinde si religionem vouit laicorum, non tenetur aliquod discere officium scitu difficile: quia putabat non esse necessarium. Quando verò quis communi lege religionem vouit, tunc arbitror teneri Grammaticam discere: si modò facultas superpetit: quia sciebat id esse necessarium: vel tenetur intrare vt laicorum ordini deputetur.

Dubium egregium.

¶ *Dubium* autem egregium superest, Vtrū repulsam passus aut à religione exclusus teneatur religionis regulam in quantum possit seruare, ac munera religionis implere.

Dixerim repulsus aut exclusus. Nam repulsus est qui non admittitur: exclusus autem qui ob incorrigibilitatem habitum exutus pellitur. Neque idem est vtriusque iudicium. De priori ergo prius disputemus. Et loquimur de illo qui bona fide procurauit religionem profiteri: minimè verò potuit.

De quo pro parte affirmatiua, scilicet quòd nihilo minùs ad id quod potest obstrictus maneat, arguitur. Puella quæ votum emisit virginitatis, si postea illum florem sua amisit culpa, debet nihilo minùs perpetuam seruare continentiam: vt hic sanctus Thomas & consentienter Doctores asserunt: in voto autem religionis perinde ac in voto virginitatis includitur castitas: ergo qui religionem vouit, licèt repellatur, tenetur perpetuam seruare continentiam: atque ad eò petere saltem debitum non potest. ¶ *Secundò*. Si quis voueat pauperibus decet erogare, aut Aduentus ieiunia sustinere: non autem totum persoluere queat, tenetur quantum potest: ergo idem est ius de ijs qui religionem vouerunt.

Secundum.

Tertium.

¶ *Tertio*. Dum quis votum solenniter confirmat, tenetur ad omnia officia & munera quæ in eadem sunt religione constituta: votum autem simplex habet pro obiecto votum solenne: nam qui simpliciter vouet, tenetur iuridico tempore votum solennitate stabilire: ergo pariter tenetur eadem religionis officia in quantum valuerit exhibere ac soluere. ¶ *Quarto*. Accedunt & textus de conuers. coniugatorum. canon. Quidam. & cano. Placet. in quibus eadem sententia definitur. Casus enim prioris capituli est quòd quidam inuita vxore religionem ingressus, ac subinde ea ipsum

Quartum.

repetente in sæculum reuocatus, post eiusdem vxoris mortem cogitabat ad secundas se transferre nuptias. Alexander autem tertius de eadem re consultus, licèt eum non rursus in claustra religionis coegerit, inhibuit tamen nè secundam vxorem duceret. Idem deciditur in secundo cap. de muliere quæ putans maritum obijisse vitam monasterium ingressa est: atque inde postea à coniuge extracta, orbata postea viro, tentauit secundò nubere, & tamen prohibita est. ¶ His nihilo seciùs non obstantibus sub distinctione respondetur, quòd si qui religionem vouit continentiam in suo proposito expressit, tenetur in sæculo permanens idem seruare: si verò nihil aliud quàm religionem vouit ad quàm non recipitur eouque liber est, vt nihil in sæculo teneatur religionis præstare.

Solutio dubitationis proxima.

Probatio.

Probatur. Si huiusmodi persona, vel ad castitatem teneretur, vel ad aliud religionis munus, aut hoc esset virtute eiusdem voti, aut quia repulsam passus impossibilis ei fit ingressus: neutrum istorum: ergo. Probatur minor. Si enim teneretur ratione voti, illa obligatio statim à tempore eiusdem emissi inciperet: hoc autem vsus ipse falsissimum ostendit. Equis enim astruat vt qui votum simplex Carthusiensium suscepit, illicò perstringatur & Psalmos recitare, & à carnibus abstinere. Quòd autem ratione repulsæ teneatur, multò est improbabilius. Nam illa repulsæ non fuit in eius potestate. Quare neque ipsum nouo vinculo irretiuat: nullo ergo pacto tenetur in sæculo vllum religionis munus soluere. ¶ *Secundò* id arguitur, vt legitima causa patefiat. Nemo virtute voti obligatur nisi ad id quod est proprium eius obiectum: illius autem qui religionem simpliciter vouit proposita fuit tantum religio: ergo ad id tantum tenetur: quod si soluere non potest, immunitus à voto fit. At verò contrarius forte insurgis: Qui obligatur ad aliquid, simul & ad id obligatur quod inde subsequitur: cum ergo ex religione subsequantur religionis instituta, is qui religionem simpliciter vouit, cuncta alia in virtute vouit. Hoc autem argumentum non solum non est contrarium, verum & fauet sententiæ nostræ. Etenim qui statim aliquem pollicetur assumere, non se obligat ad leges illius status quousque statim illum re vera assumat: quia

Secunda probatio.

Obiectio.

Solutio.

non exprimit in suo voto obligationem ad peculiare leges illius status. Cum ergo religio, status quidam sit, licet illum fueris assumere pollicitus, quousque illum assumes, non teneris ad eius leges: quippe quæ non obligant nisi eiusdem status professores: utpote qui ad illas se expressè obligarunt. Exemplum est in Christianismo. Vniuersi enim mortales Christianismo suscipere tenentur: & tamen quousque per baptismum illum profiteantur, non tenentur ad leges nostrorum sacramentorum, neque ad alias nobis peculiare quæ non sunt de iure natura. Eodem itidem pertinet illius exemplum qui emisit votum suscipiendi sacros ordines: haud enim tenetur ecclesiasticos psalmos recitare antequàm sacris initiatur, atque adeò neque castitatem seruare nisi quatenus diuina lege prohibetur. Idè ergo est de illo qui religionis simplex votum fecit. Potest enim mutuum ius non solum coniungi reddere, verùm & sibi vicissim petere. ¶ Et per hoc soluitur argumentum superius obiectum. Haud enim valet consequentia. Votum solenne obligat ad singularia religionis statuta: & illud est obiectum voti simplicis: ergo & simplex ad eadè obligat. Nam votum solenne est cõpletium, quod aiunt: nē pe status professio quo quisq; expressè dicit vouere obedientiã, castitatem, & paupertatē: & leges obligant professos: simplex autè nõ obligat nisi vt statum suscipias. Ac perinde respõdetur ad illos canones supra citatos de cõuersione coniugatorum. Illi namq; vota solenniter ediderant promittēdo explicitè castitatē: & ideo inquantum se inuito cõiuge potuerunt obligare, astricti erāt. Potuerunt autè se obligare vt nunq; conjugalem vsum peterēt: & idcirco prohibiti sunt ad secundas trãire nuptias. Sed quia quantum ad alia votum nõ tenebat, non sunt, defunctis cõiugibus, in religionem reuocati. ¶ De alio autè argumentum. nēpe de illo qui multum vouit: qui perinde si totum nõ valet, debet soluere partem, nullum ad rem affertur exemplum: quoniã qui vouit totum, formaliter vouit partem. At verò de illa quæ suam virginitatem Deo dedicauit, distinguendum est. Bifariam enim vouere quis potest virginitatem vno modo ad ipsam, propriè respiciens: ita vt sua non fuerit intentio nisi à prima Venere abstinere: nã vsu hoc venire solet. Et tunc illa perditã non tenetur ampliùs ad castitatem: quia suum penitus propositum non fuit, nisi vt carnis

integritatem custodiret. Si autem simpliciter & absque vllò moderamine votum emisit virginitatis, tum illa etiam corrupta nihilo minùs tenetur ad castitatem: quia votum eiusmodi est simpliciter negatiuũ: puta virum nõ cognoscere. Quare quoties illum experitur, votum violat. Ob idque nullum inde exemplum ad illum deducitur qui religionem vouit. ¶ Quod si hic obiter scisciteris, vtrum illa quæ vouit nõ nubere, teneat subinde ad votum castitatis: vt quoties fornicetur dupliciter peccet: apparet enim inde sic esse, qd ideo mulier non nubet vt castè viuat. Respõdetur nihilo minùs eiusmodi votum ex sua natura, nisi aliud exprimat, nõ obligare ad castitatē. Est enim castitatis materia duplex. Altera quæ opponitur luxuriae. Et hæc est communis materia præcepti & voti: ad quam idcirco se obligat qui religionem proficitur. Altera verò est supererogationis quæ est propriè materia voti: utpote à toro coniugali abstinere. Et quæ tantum vouet non nubere, ad hanc solã se obligat: scilicet non opponere religioni obstaculum. Quapropter si fornicet simplici ilagitio delinquit. ¶ Quid autè si eo proposito non nubere voueret, vt licentiùs scortaret? Respõdetur votum hoc nullatenus esse obligatorium: eò quod est de re mala: obiectum enim tunc quod est non nubere, refertur in malum finem: atque adeò vitiat. Eapropter neque nubendo neque fornicando trãgreditur illa votum. ¶ Hactenus de illo dissertum est qui citra suam culpam impossibilitatem incurrit implendi votum. Sequitur ergo vt de illo dicamus qui sua sponte illud fecit impossibile. Vtrum videlicet qui post emissum simplex religionis votum vxorem duxit, teneatur in quantum potest castitatem seruare: puta debitum non exigere. Videtur enim hæc ratio id persuadere. Nemini sua culpa suffragari debet, neque suus patrocinari dolus: eiusmodi autem homo sua culpa viam occlusit implendo voto, ac perinde in eius fraudem vxorem sibi associauit: manet ergo in quantum potest ligatus. Atq; hanc opinionem propter hanc rationem amplexantur Iurisconsulti. Vnde Sylue. in verbo, votum. 2. §. 1. cum cæteris Summistis ait eiusmodi personam impediri à complemento voti: quia ad debitum reddendum tenetur: quasi compertum habens, non posse petere. Nihilo minùs cõtraria sententia, nēpe quod possit etiam petere,

Questio.

Responsio.

Scrupulus.

Solutio.

Questio altera.

Ratio partis affirmatiue.

Syluester.

Solutio questiois.

ample

Ad argumentum facta in contrariũ.

Ad secundum argumentum.

Ad primum

Caictanus. amplectenda est: quam hoc loco Caictanus merito statuit: quando quidem ratio proxime facta eisdem viribus de vtroque militet, seu citra culpam seu ex culpa impossibile fecerit votum religionis implere. Tenebatur enim ille duntaxat vt præmissimus statum illum suscipere: qui penitus fuit sui voti obiectum. Nam cum statuta religionis solos professos præstringant, ad illa non tenetur quoad illa fuerit expressè professus. Idq; iam insuper sic confirmatur. Religio tribus votis constat: scilicet obedientiæ, paupertatis, & castitatis: qui autem simpliciter vouet, illa non explicat: sicuti qui vouet solenniter. Quare ad illa nondum tenetur. Quis enim te audiat si asseueraueris quòd qui religionem diui Francisci vouit postquam rei vxorix mancipatus est, teneatur bonorum dominium & possessionem abdicare? teneaturq; ad ieiunia & alia obedientiæ munera quæ in sæculo præstare potest? Si ergo ad alia duo non tenetur, fit vt neq; ad votum castitatis. ¶ Ex hac autem definitione alia emergit dubitatio, vtum scilicet qui nõ modo religionis ingressum vouit, verum & perseverantiam vsq; ad mortem, citra solennitatẽ tamen: & nihilo minus suapte sponte matrimonij se nodo implicuit, ad aliquid præ illo tenetur qui non nisi ingressum vouit. Et ratio dubitandi est quòd iste formaliter vouit suum votum solennitate firmare: & ideo apparet ad castitatem sibi possibilem teneri: scilicet vt vxorium debitum ei petere nõ liceat. ¶ Caictanus de hac re multa infumit verba, iudicio meo superuacanea. Fateor enim me non percipere quidnam nouæ obligationis votum perseverantiæ voto religionis accumularet. Triplici enim forma fieri votum simplex potest religionis. Vno modo vt quis voueat tantum ingredi: non quidem animò perseverandi: aut solenniter proficendi, sed statim exeundi. Et hoc arbitror esse vanum, vt ait Paludanus. 4. d. 38. q. 4. Nam etsi obtendatur id fieri gratia tantum verecundiæ, nihil ad religionem hoc refert. Secundo modo vt in obiecto voti ponatur perseverantia & solennis professio. Et tertio vt simpliciter voueat religio. Et censco secundum votum nihil tertio adhibere vineuli. Nam qui religionem absolute vouit, votum illud secundum iura emittit, tam diuina quam humana: ius autem diuinum est vt voueat ea intentione vt verè efficiatur religiosus: atq; adeo vt perseveret vsque ad

mortem: iura autem ecclesiastica tẽpus indulgent probationis, vt si experimento bona fide didicerit non sibi religionem congruere, non suscipiat quod ferre nequit. Quapropter etsi terq; quaterq; vouendo addas, perseverare, semper intelligitur, nisi tempore probationis experientia te aliud admonuerit. Atq; adeo post tale emissum votum, seu ad professionem sine tua culpa non admittaris, seu tua sponte matrimoniu contra xeris, non artius in seculo restas obligatus quàm si simplex emisisses religionis votum. Et ad argumentum in contrarium responderetur, quòd quauis voueris perseverare seu religionem profiteri, non te obligas nisi ad proficendũ secundum iura. Et ideo quousq; fueris professus, neq; ad castitatem teneris; neq; ad alia statuta. ¶ Superest hic demum de illo dicere qui post solenne votum, ceterum incorrigibilis à monasterio pellitur, vtum tutus maneat in conscientia, postquam vi expulsus est, & abiectus. Respondetur quòd quando ipse steterit quo minus recipiatur, non est tutus, sed tenetur emendare sese, & in viam redire: quoniã cum ex culpa sua fuerit exclusus, quãdiu in illa perseverauerit versabitur in periculo. Si autem cor recta vi ad claustra redies nõ admittatur, tutus manet in sæculo. Quòd si scisciteris an teneatur in sæculo religionis vota seruare: Respondetur. A voto quidem obedientiæ absolutus manet: postquam prælatus eam reiecit, ac subinde à voto paupertatis: quando quidem conuentus eum nõ alit. Ac perinde à persoluẽdo officio diuino, nisi fuerit in sacris, atq; à ieiunijs & alijs annexis religionis: si quidem illoruni nõ fecit votum expressum, neq; ad illa tenebatur nisi ratione religionis à qua expellitur. Sed tamen à voto castitatis non eximitur: eò quòd expressè illud emisit, nec prælatus potuit ab eo illum liberare. ¶ Quid autem si ante indutum habitum vouerat religionem in genere, vt quàm sic exclusus ab hac religione teneatur ad aliam correctus transmigrare? Re vera ratio id videtur conuincere. Nam sicut ille qui nõ huc admittitur, tenetur aliam religionem explorare: ita ille teneri videtur, qui post professionem expellitur. Et ita libentius censuram. Quauis forsan dici posset quòd per votum solenne huius religionis cessante illud simplex generale: & ideo si huc postea non recipitur, liber ille est prorsus. Sed tamen prior sententia mihi probabilior est.

Argumentũ

Dubitatio de excluso à monasterio propter icorrigibilitatẽ. Solutio.

Dubitatio altera.

Ratio dubitandi.

Solutio.

Ad quartū. **I**N solutione ad quartum summouetur du-
 bium de tempore adimplendi voti. *Ad*
S. Thomas. quod sanctus Thomas solum respondet q̄
 qui se obligare proposuit vt omni procul
 mora illud impletet, tenetur statim: qui ve-
 rò ad certum tempus vel sub certa condi-
 tione id proposuit, tenetur tunc. Verun-
 tamen si exactius responsum desideras, sic
De tempore
quo votum
reddēdū est. accipito. Trifariam quis potest votum æ-
 dere: scilicet aut tempus constituendo, aut
 conditionem supponendo, aut simpliciter
 absque villo additamento. Et quidem pri-
 mum membrum subdistinguendum est.
 Nam si vouisti certo tempore quicquam fa-
 cere, idque temporis illius intuitu, ex deu-
 otione scilicet illius: vt cum vouisti ieiun-
 are in vigilia Corporis Christi, vel Aduen-
 tum, teneris tunc temporis sub pœna mor-
 talis culpæ: quod si tunc non exolueris, non
 teneris alio tempore ieiunium supplere: cō-
 quod animus tuus ad illud fuit tempus pro-
 pensus. Perinde enim tunc censendum de
 voto est, atque de lege, quæ singulariter
 quadragesimale ieiunium iubet. Si verò ad-
 iectio illius temporis non fuerit propter e-
 ius affectionem, sed vt principali voto li-
 men poneret, tunc teneris quidem illo tem-
 pore: sed nihilo minùs illo transacto obli-
 gatio nō aboletur, quin alio tenearis. Vt si
 vouisti religionem intra annum ingredi, de-
 lecto tibi dabitur nisi illo anno promissum
 reddas Domino Deo tuo: & nihilo minùs
 illo præterito eandem teneris suscipere reli-
 gionem. Res est clara. ¶ *Conditionale au-*
tem votum non vno sed duobus fit modis.
 Est enim alterum syncerè conditionale: alte-
 rum verò pœnale. Conditionale est quo-
 tiescunque homo ad rem aliquam affectus
 est: sed quia impedimentum sibi obstat vel
 facultas non suppetit, vouet sub conditio-
 ne. Vt si voueas post mortem matris quæ
 tiberat impedimento religionem intrare:
 aut post mortē patris suppetētibz tibi nū-
 mis peregrinari: aut si tibi tale Deus benefi-
 ciū cōtulerit, orphanā dotare. Pœnale autē
 est quando non eras tali rei affectus, neque
 tibi erat cōrdi: imò quia exosa est & inui-
 sata tibi, adigis te voto in illam crucem si in-
 re tibi forte aliqua peccare contigerit. Vt
 cum voues si luseris, aut si adulterium fece-
 ris religionem ingredi. Hoc enim licet for-
 mām habeat conditionalis voti, est tamen
 pœnale: quoniam directè votum non est re-
 ligionis: sed non ludēdi aut non adulterādi:

pœnā enim adiecisti vt vel caueres, vel post
 factum, te ipsum castigares. Eapropter inter
 hæc vota vna est cōpertissima differentia: &
 vna item aperta cōuenientia: sed vna restat
 cōtrouersia. Differentia inquā est quod ante
 positā cōditionem q̄n votum est religionis
 aliudve ex tribz Pontifici Maximo referuā-
 tis, sup purè cōditionale non potest nisi per
 ipsum Pontificem vel per Cōcilium dispēsa-
 ri. In pœnali autē potest per ep̄m. Ratio est,
 quod in priori illud quò directè fertur votū,
 est religio: votū autē pœnale non rectā fert,
 vt premisim⁹, nisi in illud proximū obiectū:
 quod est nō ludere, aut nō adulterari. Qua-
 re qui in illa dispensari potest, valet etiam in
 pœnam ex transuerso appositam, quātun-
 vis sit religionis. Cōuenientia verò est quòd:
 vtrunq; posita conditione obligat: neq; de
 hoc villo pacto controuertitur. Quod ergo
 sub iudice restat est, vtrum posita conditio-
 ne pœnale votum nequeat nisi à summo Pō-
 tifice dispensationem suscipere: perinde at-
 que aliud conditionale. De quo quaestione
 4. sub titulo dispensationis, arti. 3. dicturi su-
 mus. Videtur enim eodem modo esse indi-
 spensabile: quandoquidem virtute voti obli-
 gatio iam tunc religionis exorta est. ¶ *Ad*
quintū
facilè
respondetur. In primis ne-
 minem posse alium suo voto obligare: neu
 filium, neu seruum, neu aliter subditum:
 quoniam votū est religionis actus qua quis
 suam propriam offert Deo voluntatem.
 Quare si vouisti filium alicui templo offer-
 re, teneris illum ducere: ille autem solum ti-
 bi filiali obedientia tenetur parēre: nullate-
 nus tamen ex vi religionis. Rursus, qui per
 se votum implere non potest, si personale
 est, nullatenus id tenetur præstare per aliū:
 tum quòd in voto semper intelligitur pos-
 sibilitatis conditio: tum quòd personale vo-
 tum fit propter propriam macerationem
 aut afflictionem corporis, aut ad excitandam
 deuotionem, vt patet in voto ieiunij,
 aut peregrinationis. Hæc autem nemo per
 alium allequitur. Secus si non est votum
 merè personale: vt si in subsidium belli He-
 rosolymitani personam vnām vouisti, & tu
 non potes, debes aliam mittere. Rursus si vo-
 uisti monasterium ædificare, aut virginem
 dotare, quod viuens non persoluisti, tene-
 tur hæres tuus si bona illi relinquis, vt ait
 Paludanus. 4. distinct. 38. quaest. 3. Pro quo
 facit. l. 2. ff. de pollicita.

Differentia
inter voti
cōditionale
& pœnale
quātū ad di-
spensabilitatē

Ad quintū
principale.

Votū pœna-
le.

Paludan⁹

ARTICVLVS. II.

Vtrum vtile sit expediensq; vouere.

DOST virtutem voti obligandi sequit de alia qua est eius utilitas. Vtru scilicet aliquid nobis emolumentum afferat. Et arguitur a parte negatiua. Nemini expedit priuare se optimo bono, quale est libertas. Hac enim homines cæteris animantibus præstamus: quare nullo est auro æstimabilis: hac autem homo per voti necessitatem nudatur: ergo vouere non est expediens. ¶ Secundo. Nemini consilium est periculosis sese obijcere: qui autem vouit, periculo exponitur extra quod erat. Vnde August. in epistola ad Armentar. & Paul. Quia iam, inquit, vouisti, iā te obstrinxisti. Aliud facere tibi non licet. Non talis eris si non feceris quod vouisti, qualis mansisses si nihil tale vouisses. Minor tunc esses, non peior. Modò autem tanto (quod absit) inferior si fidem Deo fregeris, quanto beator si persolueris. ¶ Tertio arguitur. Consilium est Pauli. ad Corinth. 4. vt imitatores eius simus, si cut ipse est Christi: Christus autem nullibi legitur aliquid vouisse, neq; Apostolorum vllus: ergo nihil in vouendo emolumentum inest. ¶ In contrarium autem est Psalm. ille, Vouete & reddite Domino Deo vestro.

Primum argumentum unum a parte negatiua.

Argumentum 2.

Augustinus.

Argumentum 3. Paulus.

Conclusio responsiua.

Probatio.

Argumentum 4.

Augustinus.

AD quaestionem hanc vnica eademq; cõpertsissima cõclusionẽ respondetur. Vouere vtile quidem est: non tamẽ Deo, sed nobis. Probatur. Alia ratione homini quidpiã promittitur quã Deo: homini enim aliquid promittimus, quòd non solùm beneficium conferre, vtile illi est, verùm & ipsum ei polliceri. Nam sicuti re ipsa collata iuuatur, sic & promissione fit certior futuri beneficii vnde spem generat quã pro alio beneficio ducit. Quapropter non solùm conferentiu verùm & promittenti gratia exhibentur. Deo autem vt nihil inde commodi accersit, quòd aliquid ei conferimus, eò quòd nostro rum honorum non indiget: ita neque vtile est, vt ei aliquid polliceamur. Scit enim oculatius quã nos, quidnam ei simus exhibitur. At verò vtrunq; nobis vtile est: nam per hoc quòd ei aliquid exhibemus, nobis ipsi augemus præmia, ei verò tantum extensior fit gloria. Vnde August. in eadem epistola, Benignus exactor est, & non egenus: &

qui non crescat ex redditis, sed qui in se faciat crescere redditores: nam quòd ei redditur, reddenti additur. Inde autem quòd illi quidpiã polliceamur hoc nobis accrescit lucrũ, quòd voluntatem nostram in bonum dirigimus & firmamus, vt mutare iure nequeamus animũ. Est ergo ex re, nõ quidẽ sua, sed nostra, vouere. ¶ Corollarium conclusionis huius est, salutare esse alijs consulere vt uoeant. Attamen tam conclusio quã corollarium intelligitur in genere & ex obiecto: nam speciatim non singularis est semper com modum. Quòd quidem non ex natura & qualitate voti descendit, sed ex imbecillitate & defectu personarum: nempe quia sibi non sunt constantes vt voti arduitate cuiuscere valeant.

Corollarium.

IGitur inter Catholicos ad eò res hæc euidens est, vt nisi cum hæreticis nulla nobis pugna reliqua fiat. Est ergo primum supra factum argumentum, quo hæretici, vt nouissimẽ Lutherus in impio suo libro De uotis monast. contendunt, perniciosum esse vouere: tantum abest vt sit vtile. Verba sunt Lutheri in eodem libro. Et paulò post: Votum inquit, castitatis & totius monasticę, si pium est, debet necessariò secum inuoluere libertatem rursus somitendi. Et potest hæc hæresis fucari ex verbis Christi: Qui potest capere capiat. Si vis perfectus esse. Et ex illo Pauli Præceptum Donuũ, non habeo consiliũ autem do. Et ratio, inquit, est: quia priuamus nos libertate qua iusti debent seruire Deo, & non sicut mancipia. Et inde inscripsit aliũ nefariũ librum de Captiuitate Babylon. sic enim appellat Ecclesiasticas traditiones. Respondet ergo S. Thom. quòd sicut non posse peccare non diminuit libertatem, ita neq; necessitas firmatæ voluntatis in bonũ: qualis est necessitas voti. ¶ Ad huius autem liquidiorem intelligentiam notandum est, duplicem esse necessitatem agendi alteram quidem naturalem, qualis est in brutis animantibus & in rebus inanimis. Et hæc prorsus tollit rationem laudis & meriti. Altera est necessitas obligationis. Et hæc non tollit meritum, sed auget. Alias in consulti atq; in nostrã perniciem nos Deus legibus obligasset. Quòd si altissimam rei huius rationẽ desideras, ex fine libertatis tibi liceat perpendere. Enimuerò etsi liberas nostra, naturalis nobis sit, tñ autor ipse naturæ Deus, in hoc nos atq; angelos liberos creauit vt opera no-

Lutherus.

Motiuum Lutheri.

Solutio sancti Thomæ.

Fit liquida solutio sancti Thomæ.

stra digna essent laude, & præmij merita apud ipsum. Opera enim naturalia, vt modo dicebamus, merita esse nequeunt. Ad hoc igitur nostram condidit libertatem, vt cum malum facere possimus, facientes bonum mereamur vitam æternam: quam si nobis absque vllis profus meritis incho; nostris neque; Christi contulisset, flore illo accidentario gloriæ caruisset, quod est mereri quod habes. Nam præstantius est mereri quod non habes, quàm id habere quod non mereris. Vbi ergo libertas nostra in bonum figitur, vt non peccet nihil libertatis perdit: quia figitur in id ad quod creata est. Quapropter neque; Apostolorum voluntas in bonum confirmata vllam perdit libertatē: ac multo minus beati: longēque; minimè Christus: qui licet ad vtrumlibet habuerit libertatem, non tamen ad id quod malum est in sensu composito. Vnde August. in eadem ipsa epistola: Fœlix, inquit, necessitas est quæ in meliora compellit. Vnde illæ autoritates supra citatæ quibus Christus ostenditur liberam reliquisse familiam suam ad consiliorum opera, perperam ab hæreticis intelliguntur: quasi nos prohibuerint nō voto nos ad illa consecrarem. Legitimus enim sensus est quod noluit nos illorum præceptionibus deuincire. Qui tamen voto se voluerit ad illa præstringere, hoc ipsum consilium est saluberrimum. Alioqui nullus esset monachorum fixus status, si cuiuslibet pro libito fas esset abire: sed hoc ipsum est quod ipsi moliantur. Aliquem tamen tibi forte scrupulū verba sancti Thomæ iniiciam quibus comparat necessitatem voti illi quæ est non posse peccare: cum tamen votum de opere supererogationis sit cuius contrarium non est peccatum. Respondetur tamen non eō illa quidē verba retulisse vt affirmaret votū esse firmitatem non peccandi: sed vsus est similitudine, quod sicut stabilitas non peccandi in Apostolis & beatis non minuit libertatē, ita neque; firmitas faciendi opus consilij quod est maius de maiori bono. Ad secundum respondetur per distinctionē. Duplex enim est periculum: alterum quod ex ipso facto nascitur: cui quidem te obijcere non est consilium. Vt cum quis se ponti committit ruinam minanti, aut inter cornua se proicit trucidis tauri. Sed alterum est periculum non quidem ex facto ortum, sed ex hominis fragilitate & languore. Et huic se hominem gratia melioris boni offerre, non solum non est semper temerarium, verum & nonnunquam

expediens: vt equum ascendere vt expeditius iter absolvas: licet ob segnitiam tuam possis inde cadere. Item neque; est temerarium periculis te committere quæ ex euentu solent euenire. Ait enim Sapiens Eccles. 11. Qui obseruat ventum, non seminat: & qui considerat nubes, nunquam metet: periculum autem voti non est prioris generis, sed posterioris, puta quod vir constans & strenuus superare potest. Vnde in eadem epistola August. Non te, inquit, vouisse poeniteat: imò gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Ad tertium respondetur quod Christo nulla ratione vouere congruebat: tum quod Deus erat: tum quod in quantum homo constantissimam habebat voluntatem in bono, ceu comprehensor existens. Vnde illud Psal. Vota mea reddam in conspectu tuorum eum: non de sua ipsius persona, sed de corpore, quod est Ecclesia, intelligitur. Apostoli verò vota paupertatis & reliqua susceperunt, vt Matth. 19. colligitur: vbi ait Petrus, Ecce nos reliquimus omnia & sequimur te: quid ergo erit nobis: De quo latius quæst. 3. & 6.

Augustinus.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. III.

Vtrum votum sit actus latræ siue religionis.

VM in quæstione hac de voti virtute sermo versetur, quaeritur cuiusnam sit virtutis officium. Et arguitur primum quod nullius sit specialis opus. Omne opus cuiusque; virtutis, vt supra dictum est, potest esse voti materia: eiusdem autem virtutis esse videtur promittere, & facere: ergo cuiuscunque; virtutis est solum vouere opus, atque; adeo non est specialis virtus. Secundo. Illa est solum religionis virtus, vt in de Offic. autor est Tullius, qua cultum Deo ceremoniamque; offerimus: qui autem vouit nondum aliquid Deo vouet, sed tantum promittit: ergo non est religionis actus. Tertio. Religionis cultus solum Deo exhibendus est cui latræ debetur: votum autem non solum Deo, verum & sanctis sit, imò & prælatis quibus religionem professuri obedientiam promittunt: ergo votum non est religionis actus. In contrarium est illud Isai. 19. Colent eum in hostijs & muneribus, & vota vouebunt Domino & soluent. Vbi colere, quod est religionis, per id explicatur quod est vouere.

Primum argumentum.

Argumentum 2. Cicero.

Argumentum 3.

AD

Augustinus

Scrupulus in verbis sancti Thomæ.

Solutio.

Ad secundum argumentum.

Fundamentum. AD intellectum quaestionis huius notandum est, actum quemlibet studiosum bifariam esse posse alicuius virtutis. Videlicet & elicitus, & imperatus: ille enim actus elicitor à virtute qui est obiectum formalis eiusdem virtutis. Sic enim credere est actus elicitor fidei, & resistere alienum actus elicitor iustitiae. Instar actuum potentiarum. Visio enim elicitor à visu: quia est sensatio coloris. Ille autem actus imperatur à virtute, qui elicitor per imperium illius mouentis aliam virtutem propter suum finem: vt ieiunium quod elicitor à temperantia, tunc imperatur à charitate, quando mouetur homo ad ieiunandum, non solum quia actus est temperantiae, sed propter amorem Dei. Sicuti & in vitijs: Dum quis furatur propter moechiam, furtum quod elicitor ab iniustitia, imperatur à luxuria. Dum ergo quaritur de aliquo officio cuiusnam virtutis sit, non inuestigatur cuius imperio fiat. Nam à multis potest imperari: sed cuiusnam sit actus elicitor. Et hoc est quod de voto in praesentiarum percontamur. Ad quod vnica conclusione respondetur. Vonere est actus elicitor religionis, tanquam Dei cultus. Probatur. Votum est ordinatio quaedam & oblatio eorum quae homo vouet in obsequium cultumque diuinum. Hoc enim sonat ipsum quod est Deo promittere: ordinare autem & offerre quodcumque; opus in Dei cultum, est actus religionis: ergo eiusdem virtutis est vouere. Monstratur minor. Opus cuiuscunque virtutis Deo potest ceu sacrificium offerri: vt ieiunium, elemosinae erogatio, & quicumque actus, seu fortitudinis seu temperantiae, &c. Huiusmodi autem ordinatio & oblatio non tribuuntur ipsis virtutibus imperatis, à quibus illi actus elicuntur, sed virtuti imperanti: qualis est religio: ergo vouere est actus elicitor religionis. ¶ Vna autem tibi forsitan dubitatio cula ex his oboritur. Quod cum ordinare & referre aliquid in Deum non solum religionis virtuti, verum & charitati, eidemque; praecipue competat, non magis inde colligat, vouere esse actum religionis, quam charitatis. Respondetur autem hoc non inferri ex eo quod vouere sit ordinare, & referre aliquid in Deum: sed ex hoc prorsus quod sit aliquid offerre Deo ad eius reuerentiam & cultum. Itaque; prima differentia est quod charitas refert opera in Deum tanquam in finem. Ieiunamus enim, oramus, &c. propter Deum: quae quidem praeposita, finem designat.

Sed tamen vouemus eadem opera Deo vbi Deum non exprimimus sub forma finis, sed sub forma illius cui aliquid offerimus. Itaque; Deus ponitur in obiecto religionis, sicuti in obiecto fidei. Secundum discrimen est quod charitas habet Deum pro obiecto tanquam rem amatam: id est cui bonum in communi volumus, & nolumus malum: religio autem tanquam id cui reueremur & obsequimur, nos nostraque; illi cultu offerentes: votum ergo non solum ordinatum in Deum, sed in reuerentiam eius & in cultum.

Ad primum argumentum. PRIMUM igitur argumentum veritatem conclusionis apertiore facit. Respondetur enim quod etsi id quod cadit sub voto tanquam eius materia, vt ieiunare, & seruare continentiam, sint actus eliciti aliarum virtutum: tamen illorum votum non elicitor nisi à religione. Contingit tamen nonnunquam vt non solum votum, verum & actus ipsi deuoti elicantur à religione: vt cum voues orare, & sacrificare. Nam orare est actus religionis. Itaque; quandoque; votum est actus religionis solum ratione formae, quia ipsa promissio elicitor à religione: quandoque; vero ratione formae & materiae, scilicet quando actus ipsi promissi ab eadem elicuntur virtute. ¶ Emergit hinc autem dubitandi ratio, vtrum vlla sit voti transgressio quae duas includat culpas: alteram scilicet contra specialem virtutem à qua elicitor, atque; alteram contra religionem, per quam Deo offertur. Exempli gratia: Vouisti ieiunare, vtrum non ieiunans & contra continentiam delinquas, & contra religionem? Item vouisti Deo vt obedires praelato, vtrum & virtutem obedientiae violas quae est iustitiae, & rursum voti religionem? Est enim argumentum, esse peccatum duplicem: eo quod, vt antea praediximus, votum est quaedam particularis lex quam sibi vouens praescribit: lex autem quicquid praecipit constituit in aliquo virtutis genere: vt dum praecipit quadragesimam ieiunare, constituit illum actum in genere abstinentiae. Sicuti & lex diuina praecipiens coniugibus non se inuicem defraudare, constituit illum usum in genere continentiae: ergo & ieiunium vouens constituit illud in eodem virtutis genere. Et praeterea in genere religionis: quare eius transgressio geminum erit delictum. ¶ In contrarium autem est quod communi iudicio non censetur nisi vnicum peccatum contra votum. ¶ Ad hoc respondetur quod transgressio

Dubitatio.

Argumentum.

Solutio.

sio

Dubitatio cula.

Solutio.

Conclusio
responsiva.
Ratio conclusionis.

fit voti ex natura sua vnicum est peccatum. Vbi adnotandum est quòd actus ille qui voto, vt materia substernitur, potest esse constitutus in genere virtutis, aut per legem aliam seu diuinam, seu naturalem, seu humanam: aut per solum votum. Si priori modo, congemminatur peccatum: si verò posteriori, nõ est nisi simplicium. Vouisti honorare parentes, aut cõfiteri, aut ieiunare Quadragesimam: quia iam secluso voto opera erant singularium virtutũ; si transgredieris, bifariam peccas. Vouisti autem ieiunium in vigilia corporis Christi. Fateor quidem te constituisse illud opus in genere abstinentiæ, sed tamen quia non aliter quàm per votum, ruptio ieiunij nõ est nisi simplex peccatum. Pari modo si puellæ dotem pollicearis, cum iam humana sis astrictus fide, si eandem pollicitationem religionis voto confirmes: tunc fracta fides duplum erit peccatum: scilicet tam contra humanam iustitiam, quàm contra religionem. Dum autẽ soli Deo vouisti elemosynam facere, si non facis, solum contra votum peccas. Hinc ergo fit simplicium esse religioso crimen, non obtemperare præfecto: quia licet illud obsequium cõstituerit in genere obedientiæ, non tamen nisi per solum votum. Haud enim obedientiam prælato voues, sed Deo quòd eris prælato obediens.

Ad secundũ
argumentũ.

¶ Ad secundum respondetur quòd licet ille qui vouet nõdum det, si dare ad promissum referatur, quia nondum dat quod promittit, dat tamen illud in causa: quia obligat se: quæ quidem obligatio virtute continet rem promissam. Tamen si etiam reuera det suam mentem, suamque voluntatem, quàm Deo mancipat. ¶ Tertium argumentum quærit vtrum votum quod fit sanctis vel prælatis, ad religionem pertineat: quando quidem religio solum Deum habet pro obiecto. Et quidem de re nemo hæsitat, sed modus latet.

Ad tertium
argumentũ.

D. Thomas.

Atqui sanct. Thom. nihil discriminat inter votum quod fit prælatis, & illud quod fit diuis. Nam vtrunq; censet promissionem factam hominibus, quæ non pertinet nisi ad humanam fidem. Sed vtraque, inquit, esse potest materia voti, quatenus id ipsum quod homini vel Sancto promittimus, offerimus Deo. Itaque votum quod facimus Beatæ Virgini, vt in sanctorum culmine exemplũ statuamus, non est votum nisi quia quod ipsi promittimus, offerimus Deo: nimirũ ei pollicentes quòd hoc vel illud faciemus in honorem Virginis. Sicuti si Deo me vouerem

puellæ largiturum dotem, aut alium habitum honorem. ¶ At verò non est mirũ si hanc Diui Thomæ doctrinam alicui, nõ quidem falsa, sed tamen curta censetur: nam vsus vouendi sanctis aliam præterea rationem præ se fert. Haud enim cum quis vouet Virgini, aut Diuo Petro, aut Diuo Iacòbo peregrinationem, vouet formaliter Deo, talem honorem Diuo exhibendum. Non inquam hoc illo pacto vouet, quo religiosus dum ait Præposito, Voueo Deo quòd ero tibi obediens: sed voueo Virgini, & voueo Petro. Quinetiã religiosi vnã cum Deo componunt sanctos: dicentes, Promitto obedientiam Deo & Beatæ Virgini, & beato Dominico, aut Francisco. Dicamus ergo, sanctos duobus modis existimari. Vno ceu homines aut angelos, qui puræ sunt creaturæ. Et isto modo vera est sententia sancti Thomæ, quòd promissio illis facta non est votum nisi offeratur Deo. Secundo verò modo considerantur vt Deus est in illis: nõ quomodocunq; per gratiam, vt in viatoribus, sed per gloriam, quasi in his qui ratione status suam ipsius præsentem diuinitatem participant. Et sic vouere sanctis, est vouere Deo, qui est in ipsis. At verò sanct. Tho. hunc modum forsã non inconsultè præterijt, sed eò quòd sicut orare sanctos non est orare Deum, sed diuersa est ratio: ita alia est ratio vouendi sanctis, quàm Deo. Sed tamen vbi de catholico sensu conuenit, vana est de nomine disceptatio.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum magis sit laudabile & meritum facere aliquid ex voto quàm absq; illo.

VM articulo secundo definitum fuerit, vouere esse vtile, & in tertio, esse actum religionis, aptissima subsequitur quæstio, vtrum opus voti cumulatior sit laudis ac meriti quàm si fieret absq; voto. Nam ex illis apparet hoc subsequi. Arguitur nihilo minùs a parte negatiua auctoritate Prosperi, lib. 2. de vita contempla. vbi ait: Sic abstinere & ieiunare debemus, vt nõ nos necessitati ieiunandi subdamus: nõ iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus: votum autem necessitati nos subdit: ergo præstantius est absque voto operari.

Primum argumentum.

¶ Secundo arguitur ex illo Apostoli. 2. Corinth. 9.

Argumentum. 2.

rinth. 9. Vnusquisq; prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hi laudem enim datorem diligit Deus. Votum autem, vt crebrò vsu venit, tristitiam generat: idq; ob necessitatem. Nam vt. 5. Meta. tex. 6. & 1. Rhet. cap. 1. author est Aristot. necessitas eò quòd voluntatem premit, tristitiam infert: ergo excellentius est opus absq; voto. ¶ Tertiò: votum ad hoc est necessarium vt voluntas in eo firmetur quod spondet: firmari autē immobilis nequit, quàm dum rem facit: ergo melius est sine voto face re. Nam tunc firmior est res, quàm dum promittitur. ¶ In contrarium autem est monitum illud Dauidicum: Vouete, & reddite. Cuius solennis interpretatio est, vouere esse consilij: consilium autem, vt præmissimus, de meliori est bono: ergo melius est ex voto operari quàm citra votum.

Titulus vtrunq; de opere voti meditato quærit, scilicet vtrum sit magis laudabile, vt quando extra gratiam est moraliter bonum: & an sit magis meritorium, vt puta quando fit in charitate. Et S. Thom. vnica respondet affirmatiua conclusione: quam tribus rationibus corroborat. Conclusio est. Maiori laudi ac merito tribuitur opus ex voto, quàm absq; ipso exhibitum. Primò probatur ex virtutis obiecto. Opus nanq; nobilioris virtutis, excellentioris est tã laudis quàm meriti: quare actus inferioris virtutis, dum à superiori imperatur, præstantior fit: vt si ob charitatem temperatè agas: virtus autem latræ, in qua hoc quod est vouere collocauimus, est virtutum præcipua, vt puta in cultu Dei posita: ergo actus ab illa per votum imperatus præstantior est, quàm qui fit sine voto. Vnde August. lib. de virg. Neq; ipsa, inquit, virginitas, quia virginitas est, sed quia Deo dedicata est, honoratur: quam fouet & conseruat continentia pietatis. Secundò id rursus confirmatur ex ea re quæ exhibetur. Nam qui opus citra votum facit, solum actum Deo impendit: qui verò ex voto, non actum modò, verùm & potestatem: addicit enim ei mancipatq; suam voluntatem ac libertatem, vt deinceps iure nequeat secus facere. Sicuti qui fructiferam arborem alteri conferret, vt in lib. 1. de Similit. author est Ansel. plus elargiretur quàm qui solos donaret fructus. Quæ utiq; ratione promittentibus gratiæ singula res debentur, præter illas quæ illis aguntur, dum conferunt. Tertiò & id confirmatur ex

modo agendi. Enimuerò per votum figurè asseriturq; voluntas in bonum: facere autem aliquid ex maiori animi stabilitate & cōstantia, laudabilius est. Vnde Philosoph. 2. Ethic. Aristot. nullum officium, virtutis nomine censet, an tequàm ex firmato habitu proficiatur.

¶ Restat autē ante descensum ad argumentorum solutiones conclusionem explanare. Catholicorum nanq; nemini dubia est, sed tamen solet male intellecta in abusum venire. Arguitur igitur contrà. Sequeretur si vera esset, quòd deberent semper monachi in quocunq; obeundo obedientiæ munere exigere expectareq; superioris scriptum præceptum. Nempè vt ex maiori voti energia opus factum maioris esset meriti: sicuti transgressio peioris esset culpæ. Sic enim faciunt religiosorum multi, quibus nos hîc eò consulitū pergitimus, quod à parte contraria stet ratio. Nam quo libentius maioriq; animi pròptitudine obtemperas, illustriorem præstas obedientiam: promptius autem facit qui vrgens præceptum non expectat, sed simplici iussioni audiens est. Respondetur ergo sub distinctione. Quando res ardua est eademq; dubia, vt ad Indos adnauigare, aut regiminis onus suscipere, aut quid simile, consilium est vt monachus non iniussus suo proprio iudicio tales subeat prouincias, sed præfetti mandatum præstoletur. Quando verò res nō est ambigua, tunc aut vanum est aut certè delictum, cogentem præceptionem expectare. Etenim si paratus es facere, sed compulsiuū præceptum ob id solum requiris, vt officij tibi meritum augeatur, vanum est. Nam virtute voti obedientiæ, promptitudo est magis meritoria. Præceptum enim nō ponitur nisi aut rebellibus aut in dubio hærentibus. Si autem re vera facere renuis nisi præcepto cogaris, tunc meritum non solum non crescit, verùm adeò diminuitur, vt nonnunquam vertatur in culpam. Conclusio ergo non sic est intelligenda, sed quòd omnia opera quæ sine nouo præcepto, ex voto tamen facis, maioris sunt meriti & laudis quàm si faceres sine voti necessitate: maiorisq; adeò quàm si præcepti coactionem attenderes.

AD primū igitur argumentum ex Pròsperi sententia sumptum respondetur, Ad primū argumentū. quòd necessitas coactionis, vtpote quando quis inuitus operatur, quia voluntarium tollit, laudem minuit & meritum. Imò nonnunquam prorsus aufert. Et de illa loquebatur Prosper

Aristot.

Argument. 3.

D. Thomas.

Conclusio.

Primario pro quæstione.

Augustinus.

Secunda ratio.

Anselmus.

Tertia.

Aristot.

Argumentū

Solutio

Ad primū argumentū.

Prosper ubi aiebat: Nè iam non deuoti, sed inuiri rem voluntariam faciamus: necessitas autem voti, quo voluntatem penitiùs in bonum asserit, eo deuotionem auget. ¶ Sed arguis fortè vrgentiùs, vt hæretici putant. Qui absq; voto operatur, in singulis actionibus habet libertatem, vt citra iuris violationem cessare possit: qui autem voto illaqueatus est, etsi liberè vouerit, tamen in singulis post actionibus illa caret libertate: liberiùs ergo facit qui non est voto alligatus: libertas autem laudem auget & meritum: ergo conclusio falsa. Qui rem superficie tenus cernebat, responderet fortè concessio maiorem inesse libertatem in eo qui facit sine voto, quia semper illi est integrum non facere. Sed tamen diceret ex altera parte, nimirum ob rationes ad conclusionem allatas, auctius crescere meritum in eo qui fecit votum. Legitima tamen solutio non est hæc: sed qd maior est libertas in eo qui vouit. Enimuerò qui uere reformidat, eò non vouet quòd tam liberum suisq; dominium nõ habet, quàm ille qui vouit. Vnde sicut illustrior esset in illo libertas (vt in Anselmi exemplo persistimus) qui non solum arboris fructus quotannis daret, verum totã semel arborem, quàm ille qui solos fructus donaret: sic præclarior est magnificentiorq; libertas, Deo non modo opera tua, sed ipsam voluntatem semel dedicare. Quare libertas illius primi actus tanquam ex radice diffunditur ad singula opera, vt pretiosioris sint libertatis, quàm si fierent sine voto. ¶ Ad secundum argumentum ex illo Pauli ascitum, Non ex tristitia, & ex necessitate: tria sub distinctione respondet S. Thom. Primum quòd necessitas coactionis est, quæ cum sit voluntati contraria, tristitiam parit: de qua proinde loquitur Aristot. Et hanc iam concessum est non esse bonam. Eandemq; perinde condemnat Paulus. Secundum est quòd necessitas voti in his qui sunt bene dispositi, ob contrariam causam, videlicet quia voluntatem habent bono affixam, tristitiam non generat, sed planè gaudium. Vnde August. in eadem citata epistola ad Arment. Non te, inquit, vouisse poeniteat: imò gaude iam tibi id non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Et quidem circa hæc duo assera nullus superest scrupulus. At verò tertio, qd etsi quãdoq; opus voti secundum se consideratum triste & inuoluntarium reddatur post votum, dum tamen inconcussa maneat implendi voluntas, non

solum non est malum, verum est magis meritorium, quàm si fieret sine voto: pro eo quòd procedit ex religione, quæ potior est virtus quàm abstinentia: à qua exempli gratia damus illud opus elici, puta ieiunare. ¶ Hoc tamen documentum non caret ambiguitate. Et idcirco explorandum est, vtrum poenitentia voti sit quandoq; delictum: & quale genere suo, veniale an mortale. Nam ex vna parte videtur perinde esse poenitere voti, ac si ante votum nolles vouere: quæ quidem notitio, cum non sit rei ad salutem necessaria, non est mala. Idem enim est obiectum vtriusq; actus. Nolo vouere, & nollem vouisse. Sed ex alia parte est argumentum, quòd poenitentia rei bonæ mala est: quoniam poenitentia esse non debet nisi de malo: vouisse autem est bonum: ergo illius poenitentia est mala. Et ita consuevit vitio tribui. Caietani responsioni suæ triforem præiacit distinctionem. Aitenim quenquam poenitere posse, aut voti, id est, promissi: aut vouisse, puta animum applicuisse ad vouendum: aut tertio, bonorũ operum quæ ex voto fecit. Poenitere, inquit, voti, est dolere de promissione: qui enim, inquit, sic dolet, promissionem non seruat: poenitere autem vouisse, est poenitere quòd se subiecerit voto: qui quidem non ideo animum mutat. At verò licet inter mutare & non mutare propositum clarum sit discrimen, non tamen inter verba ipsa, poenitere voti & poenitere vouisse. Nã profecto latinè idem est. Etenim si poenitere voti intelligas abstractè, id est, nõ illi⁹ à te facti, impossibilis est hæc poenitentia. Quandoquidẽ neminẽ nisi facti sui poenitere potest. Si autem id contractè vsurpes, tunc poenitere voti id est profus quod poenitere te vouisse. Sicut poenitere peccati, & poenitere te peccasse. Haud ergo distinctio ex parte voti & vouisse, sumenda est, sed à verbo ipso, poenitere, quod ambiguus est significatus. Poenitere enim voti, aut vouisse, vno modo accipitur, pro eo quòd est, retractare propositum. Dicitur enim ille poenitere facti, qui mentẽ mutat. Et de hac significatione non habetur in præsentia sermo. Est enim citra controuersiam, genere suo esse lethale peccatum, vt dictũ est, tum contra iustitiã, tum etiam contra religionem. Secundo autem modo, idq; vilitatius, accipitur poenitere, pro eo quòd est nolle fecisse. Et de hoc est præsens dubitatio. Ad quam respondetur, eiusmodi poenitentiam, licet absolute considerata sonet in malum,

Obiectio.

Solutio.

vnde leg. liberati
421.Ad secundũ
argumentũ.Solutio sancti
Thome.Aristo.
Paulus.

Augustinus

Ambiguitas
orta ex solu
tione S. Tho
mae.Caietani re
sponsio.Exploditur
Caietani di
stinctio.Solutio am
biguitatis
proxima.

lum, tamen dummodò propositum facien-
di sit firmum, posse ex circumstantibus qua-
litatebus ab omni culpæ macula esse munda.
Sonat inquam in malum, sicut occidere,
quia vouisse est bonum: tamen sicuti iudex,
vimq; repellens non peccat, sic non semper
qui vouisse poenitet. Idq; præsertim vbi ma-
teria voti res est ardua, ac perpetua, & qui
votum suscepit experimento difficultatem
sentit: quam si prænosset, votum non fecisset.
Quare sicut initio nolle vouere, ita &
emisso voto nolle vouisse, nullum est vitium.
Quoniam hoc non tam ex animi languore
quàm ex ipsius natura obiecti contingit.
Vnde ad argumentum supra factum respõ-
detur, quòd poenitentia rei bonæ, quando
non est absolutè necessaria, nõ est per se ma-
la. Et de hoc ait S. Tho. esse præstantius ex
voto id facere cum tali mœstitia, quàm citra
votum. At qui huius veritas inde patet, quòd
hanc ob causam vouere est vtile & salubre,
vt animus obligatione firmetur, nè postea
rei difficultas & mœstitia non nos ab opere
absterreat, sed omnibus impedimentis su-
peratis in proposito persistamus. Addide-
rim tamen quòd licet eiusmodi poenitentia
per se non sit reproba, potest tamen ratione
periculi ad vitium inclinare. Qui enim cre-
bros eiusmodi mœtores voti admittit, labe-
factari incipit, vt à proposito desistat. Quare
dum quis experitur propositum suum lan-
guescere, non potest citra venialem culpam
eiusmodi poenitentiam non recutere. Mor-
talem autem citra consensum frangendi fi-
dem voti, non est quòd metuas. ¶ At verò
quando vota non sunt perpetua, neq; de re-
bus arduis, sed de minutoribus, tunc poeni-
tere vouisse, durante tamen implendi propo-
sito, nõ solum non est culpa, verum rarò est
periculum: quia potest qui vouit propositũ
in melius mutare. Vt si vouisti peregrinatio-
nem, aut prolixos recitare Psalmos, quòd
obex tibi fit, vel ad studium reipublice com-
modum, vel ad alia misericordie opera: nul-
lum est periculum poenitere voti. Tameñ si
absq; dispensatione propositum demutare,
nefas sit. ¶ Tertium membrum est, dum
quis postquam opera ex voto fecit, puta in
religione degit vitam, se poenitet sub tali in-
stituto vixisse. Et de hoc distinguendũ est.
Aut enim eum illius transactæ vite poenitet,
præsupposito voto: hoc est poenitet eum per
soluisse opera quæ ratione voti debebat. Et
hoc manifestarium est mortale crimen: nam

cum si non persoluisset lethaliter peccasset,
fit vt huiusmodi poenitentia sit de re ad salu-
tem necessaria, atq; adeò mortaliter iniqua.
Si autem poenitentia huc fertur quòd est te
vouisse, nihil curans an illis caruisses fructi-
bus, incidit in secundum membrum proxi-
mè tractatum: vt non sit genere suo mortale,
quanuis plusculũ habeat grauitatis. Nam
postquam fructus feceris, nõ potes citra cul-
pam illorum poenitere. Nisi vota essent de re
leui & temporalis. Quoniã tunc nihil habet
absurditatis, poenitere q̃ illud tempus in cõ-
modioribus alijs negotijs non collocaueris.
¶ Ad tertium deniq; argumentum respon-
detur quòd etsi dum quis re ipsa officium
aliquod præstat, firmatam tunc habeat vo-
luntatem in illo præsentis opere, non tamen
in futurum, sicut ille qui vouit. Et præsertim
si vouit, iugiter eadem opera frequentare.

*Ad tertium
argumentũ.*

ARTICVLVS. V.

*Vtrum votum per susceptionem sa-
cri ordinis, perq; professionem religio-
nis, fiat solenne.*

NTER virtutes voti sum-
ma est in voto solenni: vt pote
quòd matrimonium non mo-
dò impedit, sed dirimit. Qua-
propter potissimum vtorũ
discrimen dignoscitur inter simplex & so-
lenne. Quæritur ergo vtrum votum per su-
sceptionem sacri ordinis, & per professionẽ
religionis, fiat solenne. Et arguitur à parte ne-
gatiua. Votum, vt præfati sumus, fit Deo qui
nouit intima cordium: solennitas autem in
extera cerimonia consistit, quæ fit in con-
spectu hominum: ergo huiusmodi solenni-
tas non est voto necessaria, sed accidentaria,
vt iure diuino nouum afferat vinculum.

*Primum ar-
gumentum
à parte nega-
tiua.*

¶ Secundò: si eiusmodi forinseca solenni-
tas esset de substantia voti, omnibus compe-
teret votis in quacunq; materia: quando qui-
dem substantia generis in cunctis participa-
tur speciebus: sunt autem multa extra ordi-
num susceptionem professionemq; religio-
nis: vt peregrinatio, ieiunia, &c. quæ non cõ-
suescunt solennitate firmari: ergo huiusmo-
di solennitas ad substantiam voti non perti-
net. ¶ Tertio. Solenne idem esse videtur
quod publicum: sed possunt fieri multa vo-
ta in publico coram testibus, quæ non sub-
inde sunt solennia: & vice versa, potest fieri
votum

Argumentũ. 2.

Argumentũ. 3.

*Poenitentia
voti in mo-
nachis qua-
le crimẽ sit.*

votum religionis & sacri ordinis in secreto : ergo solennitas non est necessitas in voto. ¶ Quarto deniq; peculiariter contra clericorum votum arguitur. Si sacris ordinibus solenne votum eilet annexum, vsu contingere posset vt quis ante legitimum pubertatis annum, quin verò ante iustam rationis vsuram posset funiculo perpetuæ castitatis illigari. Quod re vera nulla videtur admittere ratio. Consequentia verò inde constat, quòd cum ordinis sacramentum caractèrem impri- mat, quocunq; tempore conferatur, suscipitur. Quod quidem absurdum à voto religionis cautum est, cum ante quartumdecimum annum fieri nequeat solenniter. ¶ In contrarium est quòd huiusmodi duntaxat vota, matrimonium & contrahendum impediūt, & contractum derimunt: quod solius est voti solennis.

AD quæstionem sanct. Tho. duabus respondet conclusionibus. Prior est: Solennitas voti attenditur secundum aliquid spirituale: puta secundum benedictionem aut consecrationem, quæ ex institutione Apostolorum adhibetur. Probatio. Solennitas rei debet eius naturæ & conditioni admetiri & accommodari: vt patet in rebus corporalibus: solennitas enim nuptiarum consistit in conuiuiarum apparatus: solennitas verò no- uæ militiæ, in apparatu eorum, militumq; concursu: vt potissimum in Germania videre est, dum quis creatur Elector: & in alijs regnis, dum creatur auratus eques. Votum autem cum Deo fiat, est res spiritualis: solennitas ergo eius debet subinde spiritualis esse: puta benedictio aliqua: qualis in religionibus fieri consuevit, & in consecratione: vt dum quis sacris initiatur. Quæ quidem religio à tempore Apostolorum ortum habuit: vt apud Dionysium constat. Nam de ritu sacrorum ordinum meminit. 2. cap. Eccles. Hierarch. Et de monachis, cap. 6. ¶ Posterior conclusio. Votum fit solenne tum in professione certæ regulæ, tum & in maiorum ordinum susceptione. Probatur. Solennitas fieri non consuevit nisi dum quis per susceptionem noui status rei alicui incipitur. Haud enim solennitas nuptialis celebriter adhibetur nisi dum vterq; coniugum alteri se mutuo tradit, statumq; matrimoniale profitetur qui publicitus innotescere debet. Per susceptionem autem sacri ordinis, puta subdiaconatus, diuino se homo addicit ministerio, fir-

rum statum suscipiens clericalem. Similiter in professione certæ regulæ: quando per abrenuntiationem sæculi propriæq; voluntatis, statum quis perfectionis assumit: igitur tunc fit votum solenne. ¶ Hic primum omnium Doctores tam Iurisconsulti quàm Theologi innumeras voti diuisiones aggerant: vt peculiariter apud Palud. in .4. distin. 38. quæst. 2. est videre. Vbi vsq; ad duodecim illas multiplicat. Nam & Magister Sentent. aliquas ponit. Alterum enim est votum personale, vt continentia: alterum reale, vt elemosynæ: atque alterum mixtum, vt peregrinationis, vbi sumptus sunt necessarij. Item alterum est temporale, hoc est in tempus certum: alterumq; perpetuum. Item alterum est commune, vt quando materia cõmunis est præcepto & voto. Cuius exemplum Magister ponit in baptismo: atq; alterum proprium: vt de opere supererogationis, quod est propria materia voti. Hæc autem atq; id genus aliæ sectiones parum ad rem conferunt. Sed illa satis nobis est, qua diuiditur in simplex & solenne. Horum enim vincula & obligationes multum differunt. ¶ Rursus adnotandum est discrimen inter simplex votum & solenne si ex effectu pendatur, hoc esse quod simplex matrimonium impedit contrahendum, haud tamen dirimit contractum. Impedit inquam, quia peccatum est mortale post emissum votum simplex religionis, connubialia foedera celebrare. Tenet tamen matrimonium. Solenne autem non modò matrimonio contrahendo obstat, verum & contractum dirimit. Non quòd sit propria diremptio, quia matrimonium nullum est, sed dicitur eò dirimere quòd personas inhabiles ad contrahendum reddit. Discrimen hoc extat apud Bonif. 8. de voto & vo. redempt. cap. vnico, libr. 6. Tertio insuper supponendū est, votū solenne in duabus tantum materijs habere locum: scilicet in professione religionis, & in susceptione sacri ordinis: vt potè diaconatus, vt idem Pontifex ibidem definit. Non quòd definitio hæc illic fuerit primùm sancita. Nam sanctus Thomas viginti annis Bonifacium octauum antecessit, qui tamen, ceu rem prisecam illam commemorat. ¶ His suppositis in lite versatur in quonam consistat votum esse solenne, hoc est matrimonium dirimens: vtrum videlicet de iure sit merè positiuo, an verò de iure diuino. Neq; parum refert vtra pars vera sit. Nam si est de iure

Palud.

Multiplex diuisio voti.

Discrimen inter votū simplex & solenne ex parte effectus.

Quæstio.

Prima conclusio.

Probatio.

Postrema conclusio.

Probatio.

de iure diuino nequit à Papa super voto solenni dispensari: secus autem si sit de iure positiuo. Caietan. ergo hic tres de hac re opiniones recenset. Prima est quòd voti solennitas consistat seu in benedictione, qualis fit in religione seu in consecratione, cuius vsus est in susceptione ordinum. Hæc autem opinio multis rationibus confutatur. Primò quia professio tacita, scilicet cùm annus probatio nis, annuente neophyto elabitur, est in virtute solenne votum, & tamen absq; omni benedictione. Secundò quia in aliquibus religionibus, vt in nostra, non benedicitur ille qui proficitur, sed scapulare: idq; fit postq; in manibus prælati professus est: ergo illa benedictio neq; est de essentia, neq; requisita. Tertio neque illa, neque consecratio sufficit. Græcorum nanq; sacerdotes consecrantur, & tamen non astringuntur solenni voto castitatis: idq; perinde Ecclesia de nostris discernere posset. Quapropter sublato Ecclesiæ statuto posset quisq; dum sacris initiaretur, & (vt aliqui putant) religionem profiteri, faciendo simplex votum castitatis aut nullũ. ¶ Antea verò quàm vltius transeamus, ad monitum volo lectorem hanc opinionem nusquam fuisse sancti Thomæ, imò neminem reor sic intellectam illam fuisse cõplexum: nam D. Thom. in priori conclusione (quod meditatè considerandum est) non astringit substantiam voti solennis in benedictione aut consecratione consistere: sed præcisè ait quòd solennitas voti attenditur secundum benedictionem, & consecrationem. Itaq; tantum vult dicere quòd illa benedictionis solennitas adhibetur in signum voti: sicuti solennitas nuptiarum non est de essentia matrimonij, sed est eius testimonium. Quare non vult quòd illa ceremonia sit simpliciter de essentia, sed tantum explicat ritum qui re vera nunc in ecclesia viget. Quauis de susceptione ordinum alia sit ratio. Nam eo ipso quòd subdiaconus ordines suscipit, vnà suscipit & votum. ¶ Secunda opinio est quòd voti solennitas consistat in exhibitione personæ. Itaq; substantia solennis voti à simplici hoc differat, quòd simplex est tantum promissio rei tradendæ: solenne autem sit traditio personæ: siue promissa fuerit, siue secus. Et quanuis opinio hæc à Caietan. reprobetur, arbitrator tamen esse verissimam. Et est expressè opinio sancti Thomæ in .4. dist. 38. quæst. 1. ar. 3. & expressius hoc loco. Et vt comparatione ad aliam fulgentius

elucescat, tertia opinio quam Caietan. amplectitur est, votum esse solenne in hoc consistere quòd Ecclesiæ autoritate statutum est per tale votum hominem fieri inhabilem ad matrimonium. Neq; est peculiaris Caietan. sed est Scoti in .4. dist. 38. Probationes autem Caietani hæc sunt. Prima quòd Ecclesia posset statueri vt quicunq; coram tribus testibus continentiam voueret, faceret votum solenne, sicuti ille qui ordines sacros suscipit aut religionem proficitur: quod vtq; signum est totum pendere ex arbitrio ecclesiæ. Secunda, quòd vice versa licet quispiam quacunq; solennitate profiteretur tria vota in religione non approbata per sedem Apostolicam, non resultaret votum solenne ex solo defectu ecclesiasticæ autoritatis. Quinimò verba sunt Pontificis loco citato de vox. lib. 6. videlicet quòd voti solennitas ex sola constitutione ecclesiæ est inuenta. ¶ Hanc veruntamen opinionem reprobat S. Tho. in .4. loco citato hoc argumento: Si solenne votum religionis solo statuto ecclesiæ faceret religiosum matrimonio inhabilem, & hoc nõ ellet de iure diuino, sequeretur quòd ecclesia posset contrarium statuere: videlicet quòd posset dispensare in illo solenni voto castitatis: quod tamen falsum est, vt postea disputabimus. Respondet hic autem Caietan. nescio qua metaphysica: videlicet quòd etsi neque votum seorsum sine statuto Ecclesiæ sufficiat ad irritandum matrimonium, neq; per se præceptum, tamè ambo simul sufficiunt. ¶ Solutio autem hæc dupliciter claudicat. Primò si neq; per votum ea ratione quæ quis se tradit, neq; per præceptum efficiatur inhabilis, intelligi neutiquam potest quomodo ratione vtriusq; efficiatur: hoc enim declarandum restabat. Et arguitur sic. Clarum est quòd quanuis Papa sæculari præcipiat, etiam sub poena excommunicationis lætæ sententiæ vt uxorem nõ ducat, videlicet quia alia in eius tribunali eum petit, nihilo minus si ille non est alteri coniugio mancipatus & cõtra iussionem pontificis contrahat, licet peccet; matrimonium tenet: quoniam iubere nõ cõtrahat, non est inhabilem facere. Igitur si votum eò quòd est personæ traditio, non facit eam connubio inhabilem, neq; superueniēs præceptum id perficit. Præterea neq; respõdet sancto Thomæ. Si enim solum statutum ecclesiæ in causa est vt votum religionis inhabilem faciat religiosis ad matrimonium, potest eadem ecclesia facere, primum quòd

Tertia opinio Caieta.

Scotus. Prima ratio pro opinione Caietani & Scoti.

Secunda ratio.

Argumentum D. Thom. ut præteritam opinionem.

Solutio metaphysica Caietani.

Argumentum in Caieta.

Argumentum 2.

Caietanus. Prima opinio.

Prima ratio in primam opinionem. Secunda.

Tertia.

Mens sancti Thomæ.

Secunda opinio.

fit vera religio sine illa inhabilitate: quando quidem ablato statuto votum per se manet simplex: itē poterit in tali voto solenni postquam emissum est dispensare. Profectō ad hoc non responderet, sed fit ei consequens conclusio. Et ita tandem, vt postea videbimus, concedit quod Papa potest dispensare in voto solenni. Illa enim opinio natium germen est huius radice. ¶ Igitur opinio sancti Thomæ de indispensabilitate voti solennis sustinenda est, vt arbitrator ceu antiquissimam doctorum confessionem sustinendam, sic censendum est de voto solenni, vti dicere recipimus quod substantia eius consistit in hoc quod fit traditio: cum votum simplex sola sit promissio. Quam quidem opinionē tam in 4. quā hīc expressē tenet: dum per similitudinem nuptiarum ait quod sicut in illis eō fit solennitas quod vterq; coniugum totaliter mancipatur rei vxoriā, ita per susceptionem sacrorum ordinum mancipatur homo diuino ministerio, & per abrenuntiationem sæculi & propriæ voluntatis statum perfectionis assumit. Ex hoc enim discrimine nascitur aliud: videlicet quod simplex potest fieri soli Deo sine aliquo eius ministro, solenne autem non nisi per eius ministrum. Et ratio est quod promissio cū nō sit datio, non habet pro correlatiuo solēnē receptionē, sed solū quia Deo promittis, tua restat ligata dicitur. Traditio autē nō fit nisi vbi ille qui traditur solēniter recipit. ¶ Sed ais, Deus etiā te recipit si tu te illi dedas. Ecce in quo stat punctum. Cū tradere se hominem mutando statum, renuntiandoq; suæ propriæ voluntati, sit res maximi momenti, fieri non debet sine iudicio & examine: quod quidem iudicium non est illi committendum qui vouet, sed ecclesiæ quæ exploret, an qui tradere se adornat, idoneus aptusq; ad illū statum sit. Ob idq; ecclesia neminem ante tempus probationis ad religionem recipit. Neq; verō ad sacros ordines absq; examine: vt patet in titu. de etat. & qual. ord. præfici. Itaq; in hoc quod est hominem Deo se per illum tradere à quo nomine Dei recipitur, consistit substantia solennis voti: quia tunc abdicat à se ius transeundi ad alium statum: ille autem Ecclesiasticus suscipiēdi modus quæ solennitas est voti: est de iure positio. Veluti si quis secundum iura antiqua alteri se venderet, eo ipso iure gentiū esset eius mancipium: sed tamen posset rex ciuili iure sancire, vt nemini liceret se vendere, nisi tali

solennitate: aliās traditio non teneret. Et hoc est quod ait Bonif. in dicto cap. scilicet quod voti solennitas ex sola constitutione Ecclesiæ est inuenta. Non enim dicit quod substantia solennis voti, puta quod quis se tradit non possit matrimonium contrahere, sit inuentum Ecclesiæ, sed quod modus ille tradendi, sit decretalis Ecclesiæ constitutio. In summa, vt ad præfatam obiectionem respondeamus, nemini cōstare potest à Deo recipi per votum solenne, nisi per iudicium Ecclesiæ. Et hoc est quod ait sanctus Thomas in dicta distin. 4. articulo. 2. quæstioncul. 3. Scilicet quod votum nunquam est solenne quantumcunq; quis profiteatur nisi seruato ordine positui iuris. Atque eapropter, nempe quia in alijs votis scilicet peregrinationis & ieiuniorum nulla fit traditio, neq; status mutatio, non possunt fieri solennia. Item neque in religione quæ non fuerit ad hunc effectum per Ecclesiam approbata. ¶ Sed interrogas, ex quo loco scripturæ inferatur votum solenne in iure diuino dirimere matrimonium? Respondetur, hoc syllogismo id concludi: Quicumque se alteri tradit, suam illi voluntatem mancipando, iure naturæ & diuino fit inhabilis ad alium statum: qui vouet solenniter tradit se: abdicando ab se ius ducendi vxorem possidentiq; propria, &c. ergo fit ad coniugium inhabilis. Maior est de iure naturæ ac diuino: quod patet: nam si dominium rei tuæ alteri tradidisti, nullatenus illam rursus contra furtum potes surripere: secus si promissisti: quoniam tunc cū nondum dominium à te alienaueris, causæ, vt supra dictū est, superuenire possunt cur non reddas. Pari ergo modo si te ipsum tradidisti, ius naturæ diuinumque vetat nē tui ipsius furtum facias. Minorem autem esse de iure diuino in religione patet: quoniam religio debet esse status sequendi Christum: secundum illud, Si vis perfectus esse, vade & vende, &c. & sequere me. Nam nisi hoc institutum per modum status acceperis, non est firmum: status autem non firmatur per promissionem, qualis est votum simplex, sed per traditionem. Vtraq; ergo præmissa est de iure diuino atq; adeo cōclusio. ¶ Discernito ergo inter solennitatem & votum solenne: Solennitas enim, hoc est illa ceremonia non est de iure diuino, sed Ecclesiastico: sed tamen votum solenne dirimere matrimonium est de iure diuino, eō quod est traditio.

Ad motu
Caietani.

Dubitatio.

Responsio.

Substantia
voti solennis.

Obiectio.

Solutio.

¶ Et

Ratio altera in Scot. ¶ Et licet pergere videar molestus esse, id contra Scotum & Caietan. confirmatur. Sequeretur enim ex eorum opinione quod Papa posset dispensare in matrimonio rato non consummato. Probatur sic. Votum solenne dirimit matrimonium eiusmodi: & tota vis voti solennis (vt autumant) est institutum Papæ, quod est ius posituum: ergo pari auctoritate poterit illud matrimonium absq; tali voto per solam dispensationem dirimere. Ecce argumentum Caietani quod reuera secundum suam opinionem concludit: atq; adeo eodem de iure concessit conclusionem. Sed profecto, vt bona venia grauisimi authoris dixerim, adeo est absurda conclusio & nullo vnquam sæculo admittenda, vt antequam illam concederet, dimouere animum deberet ab illa ratione solennis voti, quam hic refellimus. Negamus ergo minorem: scilicet quod votum solenne virtute Ecclesiastici statuti dirimat matrimonium ratum, sed dirimitur iure diuino: quia est mutatio status inferioris in superiorem. Ob id enim etsi consensus in matrimonium statum cõstituat, licitum est tamen inde, quando non est cõsummatum, ad meliorem frugem conscendere: consummata verò copula, quia ex natura sua est procreatiua prolis, ascensum propter iniuriam quæ educandæ proli irrogaret, prohibet. Ecce ergo in quo votum solenne consistat. ¶ Contra hanc autem conclusionem arguitur primum omnium argumento Scoti, qui loco citato hanc opinionem ait minus omnibus valere. Homo, in fit, per propriam voluntatem dominium suum habet: ergo per eandem solam potest illud transferre: per votum autem simplex quod soli Deo facit suam obligat voluntatem: ergo per ipsum Deo dominium suum confert, ac per votum solenne. In hoc ergo non potest esse discrimen. Respondetur autem hoc esse negare manifestissimam naturam promissionis & dationis. Enimvero quod pecuniã aut equum a amico dare pollicetur, non ideo ab se dominium abdicat: nam si postea alteri daret, teneret datio tanquam à vero domino profecta: aliàs deberes dicere quod quicumq; alteri aliquid debet, iam non esset dominus illius: quæ quidem assertio esset contra omnem legem & forensẽ usum. Concedimus ergo qd homo per voluntatem potest transferre dominium: non tamen per solam promissionem, sed per dationem. ¶ Secundò arguit Caiet. Si Ecclesia constitueret, vt si quis coram tribus testi-

bus votum faceret, illud dirimeret cõtrahendum matrimoniũ, illud esset solenne sine receptione. Respondemus duo: primum quia illud esset tunc receptio Papæ: nam quomodo unq; ipse statueret esse solenne, censeretur recipere votum. Secundò adijcimus qd Spiritus sanctus nunquam Ecclesiam permittet traditionem hominis per votũ suscipere, nisi iudicio adhibito & examine: aliàs vergeret in religionum & sacerdotij exitium. At verò transacta probationis anno per suum decretum tacitam professionem recipit. Et econuersò quando religionem non approbat, tunc quantumvis vota tria exprimentur, non est solenne votũ: quia Ecclesia illud non recipit. ¶ Tertiò arguitur. Prope Apostolorum ætatem, vt est videre apud Dionysium. 6. cap. eccle. Hierar. vigeant monachorum ordines, votorum solennitate (vt creditur) firmati: & tamen non erant sicuti modò sunt. Nam post Antonius & Benedictus hanc religionum formam Ecclesiæ auctoritate instituerunt. Respondetur quod si vota ædebant solennia; auctoritate Ecclesiæ & forsitan in manibus episcoporum illa ædebant. A sacratissima vero Virgine nullũ accersiri potest contra nos argumentum: nam si votum emisit solenne id fuit ex peculiari Dei reuelatione. An verò ad eò sit religioni intrinsicum votum castitatis vt neq; per Ecclesiam fieri possit vt absq; illo sit vera religio. q. 5. disputandum est. Illic enim & q. 6. reuertendum nobis ad votũ solenne explicandum restat, tam religionis quam sacerdotij.

Ad primum argumentũ. ¶ Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur, qd voti solennitas licet fiat in oculis hominum, pertinet nihilo minus ad Deum in quantum per eius ministros hominis voluntas recipitur, transferentis ius suum in Deum, abdicantisq; à se facultatem & arbitrium mutandi statum. Quapropter eatenus conceditur votum simplex perinde obligare apud Deum atq; solene, qd vtriusq; transgressio est mortalis. Sed tamen vtrunq; in suo ordine. Simplex enim obligat sicut promissio: cuius ideo transgressio est non reddere quod promissisti. Sed tamen solenne obligat sicut traditio: ob idq; qui illud transgreditur peccat auferendo quod tradidit vel abutendo voluntate Deo mancipata. Vnde fit vt sit grauior transgressio voti solennis, qd simplicis. ¶ Quòd si arguas votum solenne perinde esse promissionem atque simplex:

T t 2 nam

Solutio.

Argument. 3. Dionysius.

Responsio.

Ad primum argumentũ.

Obiectio.

Primum argumentum Scoti.

Solutio.

Argumentum Caietani.

nam pari modo ait qui profitetur, Promitto obedientiam Deo q̄ ero tibi obediens. Respōdetur differentiam esse q̄ qui solenniter vouet, licet promittat obedientiam quantum ad officia religionis exequenda, nihilo minus promittit illam seipsum suamq; voluntatem & totum ius tradendo addicendoq; & mancipando Deo. Votum autem simplex nō est traditio voluntatis, sed promissio qua obligatur eā tradere statumq; mutare. ¶ Et per hęc decidetur quæstio quā hīc tractat Caietan. vtrum distinctio voti simplicis & solennis sit specifica, & pariter trāsgressio sit alius speciei. Respondet enim sub distinctione. Nemp̄ quod si distinctio attendatur ex parte subiecti, differunt speciei: eō q̄ qui simplici ter vouit non est inhabilis ad cōtrahendum matrimonium, sicuti ille qui vouit solenniter: quemadmodum primo de Anima affirmat Auerr. oculum hominis differre specie ab oculo leonis, propterea quod animæ sic differunt. Si autem, inquit, differentia attendatur ex parte obiecti, tunc nō differunt specie: sicuti neq; hac ratione differunt oculus hominis & oculus leonis: quoniam eiusdem sunt formalis obiecti, perq; eadem media sentiunt. Nam eadem, inquit, vis est obligandi in vtroq; licet in solenni maior in eadem specie. Et certē si tota differentia cōsisteret in statu eeclesiæ, ita dicere debuit. Attamen tenendo quod vnum est promissio & alterum traditio, proculdubio specie differunt ex ratione formali obiecti. Atq; ita forensi vsu cōferetur. Alia quippe actio est promissio, atque alia transactio dominij. Et ita S. Thom. in. 4. ait differre sicut vegetatiuum & sensitiuum: quod differunt ex obiecto. Tametsi ad mores parum hęc discrimina referant: dummodo certus sis grauius committi peccatum cōtra votum solenne quā contra simplex.

¶ Ad secundum iam vtique, responsum est, q̄ cum per vota aliorum operum non fiat mutatio status, non est cur fiant solenniter. Et ad tertium demum responderetur aliam esse distinctionem publici & secreti: aliam verò solennis & simplicis seu priuati. Non enim ob id quod votum in publico fiat est illicò solenne, sed quia fit secundum statutum Ecclesiæ recipientis vuentē. Quo quidem statuto seruato, etiam in angulo potest fieri solenne. ¶ Ad quartū tandem, vbi maior est difficultas, respōdere restat. Et in primis ambigi non potest quin etiam si ante vsum rationis ordo suscipiatur charactērem impi-

mat, atq; adeò verè suscipiat: vt S. Tho. in. 4. dist. 25. q. 2. & illic Richard. & Theologifaten tur: quia ad susceptionem sacramenti impietatis charactērem, vt est Baptismus, Confirmatio, & Ordo, non requiritur actus in suscipiente, atq; adeò neq; certa ætas de necessitate sacramenti: secus de necessitate præcepti nequeunt subdiaconi ante decimum octauū annū creari, neq; sacerdotes vngi ante vigesimum quintum, sub reatu peccati mortalis & poena suspensionis. Quapropter quidam qui arbitrantur sacramentum ordinis non suscipi in quacunq; ætate, repelluntur, vt ait illic S. Tho. quia eorum assertum neq; ratio ne vlla neq; autoritate firmatur. ¶ Hoc ergo supposito consequens planè esse videtur id quod quarto argumento inferitur: nemp̄ ante legitimum rationis vsum posse quenq; voto castitatis complicari. Neq; hoc absurdius est quā de obligatione matrimonij. Puella nanq; cuius malitia supplet ætatem, etiam si ante duodecimum nubat, vinculo matrimonij tenetur: vt patet cap. De illis. de despons. impub. Quapropter etiam si quis consensu extorto per metum cadentem in constantem virum sacris initiatur, voto etiā eodem castitatis tenetur: secundum dexteriorem opinionem, vt bene ait Syluest. Syluester.

¶ At verò distinguendum est, vt reor, de huiusmodi clerico ante ætatem ordinato. Si enim vsum habebat rationis, puta quia decimum vel duodecimum annum attingerat, & fortè in octauo: quia liberè initiat, cogendus est votum seruare. Si verò nullum prorsus habebat rationis vsum, sed nesciens quid de illo fieret ordinatus est: Profectò rationi est maximè cōsentaneum vt detur ei optio: nemp̄ vt si voluerit in ordinis functione permanere, abstineat: sin minus, omni prorsus officio suspensus vxorem ducat.

QVAE-

Solutio.

Quæstio vtilata d. Caietani.

Refellitur de fimitio Caietani.

D. Thomas.

Ad secundū argumentū.

Ad quartum argumentū.

QVÆSTIO TERTIA,
De his qui vouendi facultatem habent.

Sanct. Thom. 2.2. quæst. 88. arti. 8.

ARTICVLVS. I.

Vtrum illi qui sunt alterius potestati subiecti, vouere possint.

OST voti substantiā & virtutem, subsequitur circa eius subiectū indagare quīnam sunt quibus facultas suppetat & arbitrium vouendi. Et primò de his qui

sub aliena sunt potestate arguitur quòd vouere possint. Minus enim vinculum à maiori superatur: obligatio autem qua quis homini subditur minus est quàm quo obligatur Deo: ergo & obligatio prior nequit posteriori impedimento esse. ¶ Secundo. Filij qui sub cura degunt paterna, neque ab illa sunt mancipati, arbitrium habent absq; parentum voluntate religionem profitendi: ergo illos qui alienæ potestati sub sunt, nihil à vouendi virtute cohibet. ¶ Tertiò. Maior desideratur ad faciendum quàm ad promittendum facultas: religiosi autem possunt absq; maiorum facultate aliqua religionis opera exhibere: vt Psalmos recitare, inediaq; se atque alijs afflictationibus macerare: ergo subiectio minimè adimit vouendi facultatem. ¶ Quartò: Quicumque id tentat quod iure facere prohibetur, delinquit: subditi autem vouendo non peccant: quandoquidem nullibi prohibitum reperitur: ergo videntur iure vouere posse. ¶ In contrarium facit illud Numer. 30. Si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, non tenetur reavoti, nisi pater eius consenserit: & idem subditur de muliere habente virum: quod. 33. quæstione 5. can. manifestum. & can. noluit. refertur. Ex quibus perinde pari ratione colligitur neq; alios quicumq; alienæ potestati subdantur, voto se posse absque superioris arbitratu deuincire.

DE sunt hominum conditiones quibus non plenaria suppetit ad vouendum facultas: nempe subditi, qui alijs habent mancipatā voluntatem: & pueri quibus per ætatem non licet rationis luce fati illustrari. De prioribus dicendum in hoc articulo: ac de posterioribus in subsequenti. Ad quæstionem ergo vnica conclusione, eademq; negatiua respondetur. Nemo qui sub alterius sit potestate, valet de ijs rebus in quibus ei subijcitur votum vllum suscipere, quod citra eius assensionem solidum sit ac firmum.

Conclusio est clara. Votum quippe, vt in superioribus patet, est promissio quæ Deo fit: Deus autem qui author est naturalium legum non vult aliena surripi vt sibi tribuantur. Quare neque elemosynas quæ de rapina fiunt, gratas habet: qui autem sub aliena est potestate, non est sui iuris: ergo nihil Deo vouere potest, quod domino suo aut maiori debet: sed est omninò ab eius potestate pendens: fit ergo vt eiusmodi votum absque eius consensu non sit validum: sed irritari à superiori possit. ¶ Primum omnium, quia quæstio hæc, iste inquam & subsequens articulus de votorum irritatione instituitur, supponamus irritationis nomini id significatum supponi quod est nullum, ac perinde cassum haberi ac si nihil esset factum. Quomodo enim differat à dispensatione, & commutatione, & redemptione, quæstione proxima quæ de dispensatione subsequitur, commodius explicabitur. ¶ Prima ergo hic causā dubitandi est de fundamento authoritatis prelatorū irritandi subditorum vota, vtrum scilicet tantum iure humano, an etiam diuino & naturali ea sibi competat autoritas. Et ratio dubitationis est quòd locus citatus Numero. 30. solum loquitur de muliere quæ est sub cura parentis, aut sub viri potestate: quemadmodum August. illic exponit. Et refertur 33. quæst. 5. can. noluit. inferre autem inde generalem regulam subditorum, non apparet qua ratione firmetur. Nā subiectio vxoris & filiorum est naturalis: subiectio verò religiosorum, licet sit diuina, tamen non videtur extendi nisi ad obseruantiam trium votorum & suarum constitutionum. Eò potissimum quòd cum religiosi statum profiteantur qui via est ad perfectionem, non videntur diuino iure arceri quo minus sui sit arbitrij recentibus se votis vrgentiùs ad meliorem frugem promouere. Adde quòd

Conclusio responsiua.

Ratio conclusionis.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Augustinus

Primum argumentum.

Argumentum. 2.

Argumentum. 3.

Argumentum. 4.

mandatū illud apparet in numero esse legalium, quæ per presentiā Euāgelij extincta sunt. **¶** Haud ergo defunctū quæ censent solū humano iure ademptā esse monacho vouēdi facultatē, citra maiorū assensum: nempe cap. illo, monacho. 20. q. 4. At verò cum illud non habeat authoritatem aliam quàm Basilij, ceu authoris, & Gratiani decreta colligentis, nō potest habere vim legis, quippe quā Concilium tantū vel Papa adere potest. Quocirca nisi iuri diuino aut naturali authoritas illa conniteretur, non inde satis esset collecta. Respondetur ergo interdictum hoc monachorum à iure diuino & naturali promanare. Nam eo ipso quo quis religionem proficitur, addicitur per obedientiam arbitrio prælatis, atque ad eō iure naturæ non potest inde absq; eius iniuria suam dimouere uoluntatem. Quapropter non modò tanquàm spiritualis prælatus ex vi iurisdictionis dispēfare super uotum subditorum potest, uerū & tanquàm dominus uoluntatem eorum perinde ac secularis pater eadem irritare. **¶** Sciscitaris autem utrū in omnibus prælatis similis sit irritandi facultas, quibus adest dispensandi autoritas? Videtur nanq; affirmatiua pars uera: quandoquidem dispensatio, utpote quæ spiritualis sit functionis munus, maiorem exigit potestatem quàm irritatio. Respondetur nihilo minùs non ita rem esse. Episcopi enim dispensare possunt: irritare uerò minimè: quia non sunt absoluti domini libertatis subditorum, sed tantū iudices. Imò uerò neq; Pont. Max. potest secularium uota irritare: secus religiosorum: quorum non solū iudex est, uerū & peculiaris prælatus. Est enim sicut generalis minister, aut magister cuiuscunq; ordinis, & sicut Prouincialis, & sicut Prior. Quare & in hoc etiam fallit regula, quòd si episcopus id quod plus esse ualeat, perinde possit & quod est minus: quia nō sunt eiusdem generis. Illi ergo qui facultatē habent irritandi uota præter religiosorum prælatos, sunt iure naturæ parentes ac tutores utriusq; sexus, & domini feruorum qui sunt mancipia. Nam paterfamilias nō eadem autoritate fungitur in suos famulos: utpote quorum uoluntatum non habet dominium. **¶** De usu autem huiusmodi potestatis, an uidelicet absq; ulla prorsus de causa dū maiori liberit possit quæcunq; uota irritare, ambigitur. Archid. nanq; quem Syluest. uerbo, uotum. 3. & citat & imitatur, & Palud. in. 4. d. 38. q. 4. vsq; ad eō absolutio-

rem censent potestatem irritandi q̄ dispensandi, ut credant sine ulla prorsus causa fieri posse irritationem, licet non dispensationē. Et ratio, inquit, est quòd dispensatio non fit, quia uotum non erat validum: & ideo requirit causam: irritatio uerò fit quia non erat validum absq; superioris assensu, & ideo putant in mero esse arbitrio superioris absq; alia causa irritare: sicuti qui uouet, absq; ulla causa poterat non uouere. At uerò hæc sententia moderatione temperada est: nam etsi discrimen sit quòd irritatio nulla intercedente causa, sit ualida: quod in dispensatione nō sic utiq; facile conceditur: nihilo minùs prælatus absq; ulla omnino ratione uotum irritans profectò non esset à culpa saltem ueniali liber: nam cum irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicacia uti antequam irriter: ut perpendat utrū sit uilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tã absoluta libertas in superiori ad irritandum postquam subditus proposuit auctq; uouere, quàm in subdito antequàm à superiori facultatem exposcat. **¶** His de potestate irritandi præhabitis secundum continuò subsequitur dubium circa illud cōclusionis temperamentū, uidelicet. In quibus alteri subijcitur. Nempè ut illa perferretur in quibus monachus superiori subditur. Nam apparet nulla opus fuisse exceptione. Quoniã, ut modò dictum est, simpliciter totam prælato tanquàm Dei vicario cōsecrauit uoluntatem. Ad huius intelligentiam notandum est quadrifida esse monachorum opera. Primū enim genus est eorū quæ solemnī uoto cōprehēduntur, ut sunt tria uota essentialia & peculiaria statuta. Et in his dubio procul subijcitur prælato monachus. Apparet nihilo minùs posse de his uotū uoto ita firmiter adijcere, ut illud prælatus irritare nequeat: ut si uoueat in ordine nostro nunq; carnes gustare, & nunq; locis & horis uetitis silentiū rūperre: quoniã postquā licuit uotū solēne de illis emittere, uidet posse, & arctius se astringere ad ea seruanda. Respōdetur nihilo minùs & hæc etiã posse prælatum irritare uota: quin uerò & debere: quia hæc vinculorū cōgeminationio super eadem materia uix unquā prudenter fuit. Potestas autem inde patet q̄ cum super oibus cōstitutionibus & regulæ statutis præter tria essentialia uota ualeat p̄fectus ex causa dispēfare, cohibere potest subditorū arbitriū ne de hisce statutis recētia adāt uota.

*Ratio præfata
re opinionis*

*Moderatio
præterita
sententia.*

Dubium. 2.

*Quadrifida
monachorū
opera.*

Prima assertio.

Nam

Responsio.

Scrupulus.

Solutio.

*Archidiaconus.
Syluester.
Palud.*

Nam & illa super quibus dispensare potest dum dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro causa nonnunquam iubere, scilicet vt subditus silentiū rumpat, aut religionis ieiunium: ac perinde valet horū vota cassare.

¶ In secundo ordine sunt opera libera, id est quæ neq; lege sunt præcepta neq; sub voto cōcluduntur: vt orare, atq; noua superadde-re ieiunia. Atq; ad hæc quidē præfectus pro suo libito cogere nequit subditum: secundū illud verbum Bernardi: *Votum meum non augeat Prælatus sine mea volūtate.* Tametsi nonnunquā in casu necessitatis iubere possit orationes & fortē ieiunium: quod ad rem modò non pertinet. Potest ea tamen impedire quando liberit, atq; adeò hæc peculiari-ter proprièq; sunt opera quorum vota Præfectus irritare potest. **¶** Tertius operum ordo est quæ prorsus Prælati autoritate exu- perat: vt transitus ad arctiorem religionem. Hoc enim cū ad exitum spectet subditi ex eiusdem obedientia Prælati non comprehen- ditur sub illa: quo fit, vt bene ait Caiet. votū quod monachus eiusmodi transitus emise- rit, nō posse à Prælato irritari. Atq; adeò hoc operum genus exceptum putes illo conclu- sionis verbo in his in quibus alteri subijci- tur. Haud tamen crediderim huiusmodi vo- tum transeundi ad altiorē religionem omni- nō exire autoritatem Prælati, vt idem autor insinuare videtur: sed tantū quo ad irrita- tionem: imò arbitrari posse eundem Prælātū super idem dispensare. Quorum discrimen quæstione sequenti articulo tertio subijcie- mus. **¶** Quartum operum genus est eorum quæ ad salutem sunt necessaria: vt legis præcepta seruare: neq; verò illa modò, sed & quæ ad charitatis seruorem attinent, quorum cō- traria sunt venialia. Atqui horū votum cen- set idem Caiet. irritari à præfecto non posse: vt si monachus votum Deo vouerit non fu- randi, aut non mentiendi. Ratio eius est quo- niam hæc materia non est prælato subdita: quandoquidem super his ipse, veluti super regularibus statutis, dispensare non valeat. Ait nihilominus posse prælatum eiusmodi votum nomine Dei cōmutare. Quare & hoc quoq; exceptum arbitratur in conclusione. At verò nō facilè illi de hac re subscriberem. Nam etsi quantum ad necessitatem imple- di dispensatio istorum sub potestate prælati minimè comprehendatur, nihilominus illa noua obligatio qua subditus sua sponte reli- gare se cogitat, nō video cur nō possit à præ-

lato irritari. Nam quantum ad spontanea, dominus est subditarum sibi voluntatum.

¶ Tertium subinde dubium circa eandem *Tertium du- bium.* conclusionem est de illo verbo: videlicet quod eiusmodi votum rei in qua subditus superio- ri subijcitur nō est sine eius consensu firmū. Est inquam dubium vtrū anteq̄ accedat superioris consensus votum subditi teneat, an verò cōtrā ipso factō sit nullum. Et dubi- tationis articulus est, vtrū cū in voto subdi- ti semper includatur superioris cōditio, sub- intelligatur affirmatiuè: si ille consenserit, an verò tantū negatiuè: scilicet nisi dissenserit. Nam priori modo votum ante eius consensum nullū est: posteriori verò valet quousq; per ipsum irritum fiat. Et quidem Richard. *Richardus.* 4. sen. d. 38. ar. 4. quem multi Summistarum sequuntur, distinguunt inter religiosorum vota, atq; alia aliorum subditorum: puta filij familiās, & vxoris, &c. Et de religiosis ge- neralem absolutamq; asscuerat conclusionē: nempe sic esse per votum solenne inhibitos noua ædere vota, vt quodcunq; cuiuscunq; generis absq; expresso consensu superioris faciant, ipso factō irritū sit & cassum. Quare non solum eius transgressio, nullum est pec- catum, verū & vniuersio nō nulla est noxia. Nam incassum vouere, culpa est. Quin ve- rò arbitratur Richard. eiusq; comites hanc esse sententiā D. Thomæ propter verba pos- trema solutionis tertij quartiq; argumenti: vbi ait votum religiosi non esse firmum nisi superiori placuerit, aut nō renuerit. Afferitq; in eandem sententiam can. Monacho. 20. q. 4. Et supra hæc adhibet rationes duas. Prior est, quod cū religionis onus sit valde gra- ue, neq; decet, neq; verò licet professionis vo- tum nouis sarcinis onerare, nē religiosus one- ri succumbat. Posterior, quod cū idem reli- gionis votum tantæ sit altitudinis vt omnia præcedentia in ipsum cōmutata extinguat, fit vt etiam subsequētia eiusdem virtute ir- ritentur. Quare de filio familiās & vxore nō negat quin possint facere aliqua vota de his quæ sibi nō sunt prohibita. **¶** Huic autem *Contraria opinio Syl- uest.* opinioni, vt bene Syluest. verbo, votum. 3. §. 3. ait, neq; S. Tho. suffragatur, neq; arri- det ve- ritas. Quare Petrus à Palud. & Innocen. illic ab eodem Syluest. citati, ingenuè fatentur re- ligiosos qui quidpiam vouerint, quo prælati obedientia non impeditur, reos esse voti, nisi dum per prælatum irritum nō habetur illud impleant. Et ratio profectō est in promptu. Nam si alij subditi citra fuorū maiorum in- iuriam

Prima ratio Richardi.

Secunda ratio.

Contraria opinio Syl- uest. Pet. à Palud. Innocentius

Ratio opi- nionis.

iuuriam possunt ipsis inconsultis votum suscipere conditionale, quousque; superiores ipsi renuerint, vt Richar. ipse fatetur, non est cur religiosus eadem facultas interdicator. ¶ Secundo arguitur contra eius rationem. Non obstante religionis onere potest religiosus habitus prælati facultate alia superaddere vota: ergo nihil obstat quo minus ipso inconsulto de materia quæ sibi non est prohibita possit idem suscipere: dummodo paratus sit causa voti nunquam abesse officij obedientiæ: & quoties superiori votum displicuerit, ab ipso cessare. Capitulum autem, monacho. nullatenus aduersarij, imò nobis patrocinatur. Haud quippe ait illic Basilius quòd votum monachi sine consensu Abbatis sit nullum, sed quòd sit frangendum: vbi insinuat ante fractionem solidum fuisse. Quauis neque illa admonitio illo est rigore audienda vt quicquid religiosus vouerit illicò sit frangendum, sed illud prorsus quod vel ei vel prælato sit graue & molestum. ¶ Ad sensum igitur sancti Thomæ descendamus, qui videtur sentire votum ante consensum prælati emissum nullatenus esse obligatorium. Nam & in conclusione & in solutione tertij & quarti dicit, tunc nondum esse firmum: quod sonare videtur non esse obligatorium. Huius autem verbi sensum Caieta. docta distinctione enucleat. Materia enim voti respectu religiosi duplex esse potest: altera scilicet prohibita: vel in genere, sicut constitutionum interdicto ne quis monasterij septa egrediatur, prohibetur votum peregrinationis. Aut in particulari, sicuti si prælatus bona causa inhiberet ne quis suorum de tali aut tali re votum emitteret. Altera verò est materia non interdicta: vt orare quibus horis vacat: & studere, ieiunare, &c. Secundum quam distinctionem ad dubium respondetur, quòd cum votum de materia prioris generis emittitur, subintelligenda est affirmatiua conditio: videlicet si prælatus ratum habuerit. Si verò materia sit posterioris speciei, tunc conditio subintelligenda est negatiua, scilicet nisi prælatus irritum fecerit. Et ratio discriminis est quòd votum debet fieri de re licita: quando verò materia est prohibita, non est licita nisi fiat super illa dispensatio: quapropter qui tale fecit votum, non obligatur quousque; assensus prælati accesserit. Attamen quòd materia non est prohibita, apta est ad votum. Et ideo religiosus votum faciens orandi, vel ieiunandi, vel non mentiendi, ipso facto astrictus est

quousque; præfectus votum irritet. Qua forte de causa sub distinctione ait in solutione. 4. S. Tho. quòd in votis religiosorum intelligitur debita conditio, scilicet si suis superioribus placuerit renitatur vel non: vt prius membrum referatur ad materiam prohibitam: posterius verò ad liberam. Quare cum dicit votum absque assensu prælati non esse firmum, si sit votum prioris generis, intelligit non esse validum: si verò posterioris, plane intelligit quòd etsi valeat, non tamen sic solide, quin semper eius irritatio ex voluntate pendeat præfecti. ¶ De vtroque autem membro superest dubietatis non nihil: ad quod operæpretium est respondere. De priori inquam est dubium, quòd votum de re illicita ipso facto est nullum, imò peccatum: votum ergo religiosi de re prohibita, neque sub conditione valet, imò est peccatum. Respondetur per distinctionem antecedentis. Quando enim res est prohibita, quia per se mala, tunc votum illius iniquum est: quando verò tantum est mala quia prohibita, potest sub dispensationis conditione materia esse voti. Sed quæris vtrum sic vouens teneatur id denuntiare prælato: videtur enim postquam non est voto ligatus, non teneri. Respondetur ideo teneri ne vanum sit votum quod absque eius licentia implere nequit. Sed de hoc statim apertius. ¶ De posteriori etiam membro dubitatur, vtrum religiosus qui liberam materiam vouit (puta orare, aut ieiunare) teneatur rem Prælatum celare, ne votum irritet: an verò cõtrahit licitum ei sit eidem id patefacere, vt insecutum reddat. Videtur enim hoc posterius in fraudem voti cedere. Respondetur licere rem detegere. Nam in hoc vitur iure suo. Quin verò si graue est votum, potest molestiam suam & grauiam ei aperire, vt irritet. Neque fit voto iniuria: quando quidem munus maiorum est subditorum temeritates corrigere. Tamen quòd votum non est acerbum, salubri est libetere illud persolvere. ¶ At verò rursus circa prioris membrum dubitatur, vtrum religiosus qui votum rei prohibite emisit satisfaciat petendo à suo præfecto facultate operis obeundi non exprimendo votum. Apparet enim hoc satis esse. Nam postquam sensus superioris ad hoc requiritur vt tantum materiam dominus illam permittat: qua ratione dicebamus quòd cum votum materiam non inhibite mittit, statim tenet, fit vt si ipse opus inhibeat, videlicet ne peregrineris, satis illud est ad nullitate voti. Multa hic non necessariam metaphysicam accumulât Caieta. res enim

*Dubitatio.**Solutio.**Scrupulus.**Solutio.**Dubium alterum.**Responsio.**Hesitatio.**Caietanus.*

perspi-

perpiciator est quàm vt tot verbis indigeat. In primis hoc est certissimum, quòd si prælatus, voti nescius, tantùm prohiberet opus, non ideo votum fieret irritum. Nam subtra here materiam ad tempus, non est votum irritare. Etenim cùm irritatio actio sit iuridica quæ rei notitiam exposcit, debet idè prælatus votù nosse vt ipsum casset. Atq; hinc palàm fit cõsequens, teneri subditum anteq sit in mora illud eidem patefacere. Quare Numcr. 30. requiritur in patre notitia voti si lix, vt consentiat vel dissentiat. ¶ Quòd si contrà arguas: Marita mulier quæ votù simplex continentix fecit, non tenetur coniugi illud detegere: sed potest licitè, dùm modò debitum reddat, non petere: ergo pariter potest tacere subditus. Respondetur, nulla similitudine argumentum pugnare: quoniã eo ipso quòd mulier est viro coniugata, adèpta illi est potestas vouendi non reddere, etiam sub conditione: & ideo votum suũ non inteligitur nisi de non petendo: quod potest facere in scio viro: sicut religiosus clam prælato implere votum orandi. Vbi autem materia prohibita vouetur sub conditione, tenetur vouens id dispesatori notum facere: aliàs incassum voueret quod in Dei ludibriũ vergeret. ¶ Maiori autem ambigendi occasio ne interrogatur, vtrum postquam religiosus cum facultate prælati votum de re aliqua suscepit, maneat nihilo minùs penes eundè superiorem irritandi facultas? Apparet enim nullam fieri reliquam. Quod Richardus loco citato opinatus est: imò dubitat an dispesare tunc possit: sed ait euoladum ad Papã. Nam cùm ad voti firmitatẽ in subdito nihil ampliùs requiratur quàm prælati consensus, fit vt postquam illo firmatum est, nulla super ipso illi supersit irritandi potestas. Nihilo minùs responderetur tunc etiam in præfecti arbitrio permanere, illud irritare. Et ratio est: quia etiam emissio voto religiosus nihilo minùs simpliciter manet subditus: atq; adeò neq; prælatus sua orbatur autoritate. Quin verò adde quòd nõn unquam, etsi bona causa facultatem concesserit, poterit nihilo minùs ritè & rectè mutatis rebus id quod semel ratum habuit reuocare. Patrocinator huic documento August. super Num. qui refertur. 33. q. 5. ca. noluit. vbi docet, votù quod puella paterna facultate firmiter susceperat, posse postea à viro irritum reddi. Adde q; quanuis absq; vlla causa votum idem casset, etsi peccet, nihilo minùs votum est cassatũ.

Atq; huic assertioni suffragatur idem ibidè Augustin. eadẽ cau. & q. can. manifestum. vbi ait expressè, quòd si vxor autoritate viri votum emisit, quod ipse, neq; citra suam culpam postmodum cassauerit, nihilo minùs vxor parère tenetur. Quin verò textus ipse facer id ipsum continet. Quòd autem vir & pariter prælatus sine causa reuocando peccet, non solùm illic August. verùm & textus ipse Num. 30. contestatur: vbi ait quòd etiã dum conuiuere visus fuerit maritus, sed postea cõtradixerit, tũc vxor non tenebit voti rea, sed vir ipse portabit iniquitatem eius. Et ratio est, quòd etsi superior facultatẽ habeat irritandi inferioris votum, non tamen vsq; adeò absolutam, vt suprã diximus, quin ratione & iudicio id debeat facere. Et ideo postquam facultatem concessit non debet absque causa reuocare. ¶ Confirmatur hæc manifestè de religiosis sententia, ex simili à muliere maritata desumpto. Enimverò si vxor præmissa etiã viri facultate munus aliquod vouerit sacro alicui? Diui, semper dum non soluit in arbitrio est viri dictũ retractare: quòd si retractauerit, quãuis ipse in culpa sit, nihilo minùs ipsa non poterit non obedire. Expressa est sententia Ambrosij in lib. de Paradiso: qui refertur can. nec illud. 33. q. 5. vt illic Gratian. infert. Et ratio est, quòd illa facultatis concessio non est absoluta trãslatio dominij illius rei in vxorem, sed solum ius offerendi sacro: quapropter quousq; res ipsa tradatur, semper est à superiore dependens, si reuocare libeat. Neq; tua cõsequencia vlla est si arguas. Superior peccat retractando se: ergo subditus minimè ei tenetur obsequi. Illatio in quã nulla est: Quoniam non est subditi examinare iussa maiorum in his quæ non sunt per se mala, sed ex ipsorum arbitrio dependent: secùs vbi remper se illicitam iuberent: vti furari, vel mentiri. ¶ At verò sicuti de religiosis monachis suprã quæsitum est, sic & de vxore respectu viri quærendum superest, vtrum in vniuersum possit vir cuncta vxoris vota irritare. Et quidem Caieta. pari modo excipret votum non peccandi, puta non mentiendi: quia in illa materia non videt subdita vxor. At verò crediderim & illud irritare posse. Nam licet quantum ad necessitatem legis non sit subdita, est tamen subdita quantum ad vltroeam obligationem. Quare nullo excepto vir potest vniuersa vxoris vota irritare: & si aliquod esset qd irritare nequiret,

Prima assertio.

Obiectio.

Solutio.

Quæstio.

Richardus.

Solutio.

Augustinus.

Ambrosius.

Quæstio altera.
Caietanus.

Solutio.

dispensare notissimum est neuti quàm posse: quia vt quæstione proxima videbimus, illud proprium est spiritalis prælati. ¶ *Atta* mē vice versa, vtrum etiam vxor irritare possit votum mariti, in dubium euocatur. Apparet enim ab vna parte nullam habere huiusmodi facultatem. Nam vt scriptum est, ipsa sub viri potestate erit: non e conuerso. Respondetur quod cum in fide coniugalis tori pares sint, vt. i. ad Corint. 7. ait Paulus: quia vir non habet potestatem sui corporis, sed vxor: sicuti neq; vxor sui, sed vir, neuter absque alterius permissu votum facere potest simpliciter castitatis: imò illo non obstāte tenetur vterq; debitum alteri reddere: vt bene collegit Gratian. cano. manifestum. 33. q. 5. ¶ *An* verò possit alteruter votū facere non petendi, maior est dubitandi ratio. Nā in hoc nullam, quantum ad fidem tori, irrogat alteri iniuriam. Nihilominus quod vir possit eiusmodi votum vxoris irritare, non debet esse in ambiguo: non vtiq; propterea quod est contra fidem thalami matrimonia lis: sed quia ipsa verè est subdita. Et ita expressè ait Augustin. in eodem cap. manifestum. Quod autem vice versa simile votum mariti possit vxor irritare, latentius dubiū est. Nam propterea quod sit contra fidem, non potest: postquam paratus est debitum reddere. Neque verò ratione subiectionis: quia vir non est vxoris subditus. Respondetur, in primis tale votum prægrauè esse vxori, & penè maritali fidei aduersum. Nā cum mulieres præ pudore petere vix audeant debitum, si vir petere esset prohibitum, in fraudem matrimonij resultaret. Et ideo non longè ab scopo aberraret qui diceret tale votū absque consensu vxoris non tenere. Saltem hoc certum est, quod deberet per Antistitē omnino ad tollendos scrupulos dispensatio ne aboleri. ¶ *An* verò extra hanc materiam vir habeat absolutam potestatem vouendi inconsulta vxore, fortè quæris. Apparet enim veritas sic habere, postquam non est vxori subditus. Sed tamen ab altera parte argumentum nihilo minus existit, quod in his quæ ad communem vtriusque familiam attinent, non possit. Vt si longam peregrinationem voueret per quam officium coniugale suo defraudaretur fructu: aut si amplam voueret pecuniam, quæ ipsi vxori & filijs alendis necessaria est. Profectò non prorsus pbabilitate caret, id nō posse: qñ quidē

nus respondetur irritadi facultatē simpliciter non esse vxori permittendā, respectu viri: maximè in bonorum dispensatione. Nam etsi illa reclamante ipse voluerit bona prodigere, quanuis malefaciat, factum nihilo minus tenet, postquam absolutus est eorū administrator: atque adeo eiusmodi votum non subest vxoris potestati. Nihilominus si votum in vitium prodigalitatē aut iniustitiæ impingeret, ipso facto non haberet vim obligandi: & sic nulla egeret irritatione. Simile dicendum est de absentia. Potest enim vir citra fraudem matrimonij peregrè proficisci, atque adeo si causa exigeret votū emitte: neque in hoc subditur vxori. Si tamen non esset causa legitima, pariter non teneret: sed peccatum esset vouere. ¶ *Potissimū* hic autem dubium est, quin verò solutu nō facile, vtrum postquam vterq; cōiugum cōmuni consensu votum castitatis emisit, possit maritus, quam fecit vxori, facultatem reuocare, atq; adeo eius irritare votum: ac pari iure vxor quam facti forsan pœnitet, suā etiam quam viro dedit retractare, debitūq; ex illo petere. Est enim sententia Gratiani in eodem can. manifestum. negatiua. Nam postquam vterq; suo renuntiauit iuri, vterq; fit ab altero liber. ¶ *Argumentum* autem quod rem dubiā facit est huiusmodi. Postq̄ vir facultatem fecit vxori continentiam vouendi, videlicet non petere debitum, potest illam reuocare, vt autoritate non solum diui Augusti. verum & diuinæ scripturæ, & ratione modò confirmatum est: quod autem pleniorē concesserit, nempe vt neq; peteret, neq; redderet, non tollit quin vtranque pari ratione possit retractare: ergo vir saltē annullare potest eiusmodi votum vxoris. Et cū hoc iure par sit marito cōiux, ipsa etiā posse videt retractare cōcessam facultatem. Accedit quod vsu venire potest vt vterq; in periculo versetur carnis illecebræ, atq; adeo consultius sit iuxta monitum Pauli. i. ad Corin. 7. ad vsu coniugij redire. Quod si dixeris, eò quod ambo communi consensu votum emiserint priuatum esse vtrunq; potestate reuocandi, profectò ratio huius non est adeo patens. Si enim maritus reuocare facultatē valet quam dedit vxori quando vxor non eandem ei vicissim contulit, nō apparet cur eò quod vxor eandem contulerit, priuatus sit vir facultate sua. Profectò argumentum videtur rem dubiam facere. Nihilominus respondere possumus q̄ cum in illo officio pa-

Dubium graue.

Sententia Gratiani.

Argumentū ad alterā partem.

Paulus.

Scrupulus.

Responsio Paulus.

Augustinus.

Dubitatio.

Solutio.

in vxoris pernitiē vergit. Ad hoc nihilo mi-

Solutio. res sint coniuges quando vicario mutuoq; cōsensu vterque vouet, est genus quoddam mutui contractus: facio vt facias: id est renūtio iuri meo vt tu renunties tuo. Quocirca ob id quod vxor viro suo renuntiat debitū exigere, priuatur maritus non solum iure petendi, sed & facultate reuocandi factum: quapropter vtriusque votum censetur abso lutum castitatis. ¶ Aliud post hæc dubium sequitur, Vtrum votum semel à superiori irritatum, si postmodum ab eius cura & seruitute exeat, reuiuiscat. Ad hoc sunt qui distinguant, votum impuberis irritatum non reuiuiscere. Si tamen pubes iam erat quando illud fecit, nempe si quartumdecimum excesserat annum, quantum ir ritetur: nam si reale est, vt supra diximus, etiam tunc vsque ad vigesimum quintum ir ritari potest: tunc aiunt cum taliter vouens fuerit emancipatus, teneri. In hanc sententiam solet citari Innocen. in cap. scripturæ. devot. & vot. redempt. Attamen ipse nihil amplius dicit quam quod impuberes vouentes, vel qui sunt sub cura parentum, tenentur cum fuerint emancipati implere: cum ergo non explicet, etiam si fuerint cassata, non est credendus id sentire. Sed Paludan.

*Postremum
dubium.*

Innocentius

*Paludani sen
tentia.*

*Reprobatur
sententia præ
fata.*

Panormita.

tametli ambiguus, annuere ad hoc videtur in. 4. distinet. 38. quæst. 4. Attamen salua au toris existimatione, contraria sententia pro culdubio amplectenda est: quam Syluester tenet verbo, votum. 3. §. 2. Nempe quod in vniuersum, votum quodcumque, siue vxoris, siue filij, siue serui, siue religiosi semel irritatum, nullam deinceps virtutem retinet qua vlllo tempore obligari possit nisi iteratò fiat. Extat enim regula iuris, quod obligatio semel extincta instaurari non potest: Codice, de remissione pignoris. l. cum ex causa. Atque huic sententiæ libentius arri det Panormitanus super eodem capitulo, scripturæ. citato. Imò & textus capituli, quidam. & cap. placet. de conuersio. coniuga. id confirmant: quippe vbi habetur quod coniunx religionem intrans quatenus alterius coniugis reclamacione cassatum est, post obitum eiusdē coniugis non amplius ligat. ¶ Molestior autem dubitandi ratio existit dum vxor, verbi gratia, votum emit teret executioni tunc mandadum, si maritū vita superauerit: & idem de filio si dū sub cura parentis ageret votum emitteret, post suam emancipationem explendum: & pariter seruus sub conditione si fuerit libertate

donatus, vtrum & eiusmodi vota possint etiā iidem superiores irritare. Videtur nanque pars negatiua inde cōfirmari quod eiusmodi vota fiunt pro tempore quo vouentis libertas sub aliena potestate non constringitur. Præterea quia votum vxoris tunc nullatenus marito nocet. Ad hoc posset trifariam responderi. Primò sub distinctione. Eiusmodi nanque vota alia sunt quæ fiunt superiori grauiā & incommoda: alia verò quæ non nisi in vouentis grauamen vergūt. Illa quæ sunt prioris generis non possunt ab illo irritari si pro tempore facta sunt quo fuerit ipse vita defunctus: vt si vxor religionem vouerit, aut castitatem: quia illa nullam habent incommoditatem, præterquam quod coniugali officio superstite viro quādamtenus videntur ob stare. Si autem incommoda sunt vouenti, itaque irritatio in bonum eius cedit: tunc videtur posse maritus & pater illa irritare: vt si vouerent longam peregrinationem, aut longos sumptus. Alij verò scrupulosius respondent, neutrius generis vota illo pacto edita irritari posse: ac subinde consulunt ad dispensationem recurrere. Syluest. verò verbo, religio. 2. §. 15. contrariam per aliud extremum sequitur opinionem: nempe quodcumque votum quod quisque dum sub alterius est potestate emisserit, posse durante illo tempore irritari: vt si puer decimotertio anno intrare decimoquinto vouerit religionem: & pariter si ante vigesimum quintum quidpiam vouerit, post illam ætatem exequendum: potest illicò ea pater irritare: videlicet illud personale ante quartumdecimum: & alterum reale ante vigesimum quintum, vt articu. proximo videndum est. Et re vera non est eiusmodi sententia metuenda. Apparet enim inde tuta quod eum voluntas subditi illo tempore simpliciter sit superiori arbitrio alligata, quacunque conditione id vouerit, irritari tunc potest. Adde quod ratio huius potestatis quæ superiori inest, illic fundatur vt subdito consultum curet: propterea quod non præsumitur eius voluntas idonea rationis luce illustrari, vt vouere possit. Quapropter etsi conditionem apponat implēdi postq̄ fuerit liber, eadem poscit ratio vt superior iudicio suo tunc dum sui iuris est, perpendat, an id illi congruat: atque adeo in sua est potestate tunc quando votum editur, irritare. Eò vel maximè quod nullū est votū quod in grauamen ipsius vouentis non cedat.

Syluester

dat. Quare distinctio in prima responsione facta, superuacanea videtur. ¶ Vtrum verò si durante ætate quo filius est sub potestate parentis nunquam fuerit irritatum, postquam eandem ætatem transierit possit ab eodẽ patre irritari, multò maiori perplexitate ambigitur: sed tamen articulo proximo aptius dissoluetur.

Ad primum argumentũ.

SVperest ergo tandem ad argumenta initio quæstionis obiecta respondere. Primi autem responsio iam suprã explicata est. Nã etsi obligatio quæ fit Deo maior sit quàm illa quæ fit hominibus, nihil sibi tamen offerri optat nisi quòd sub dominio sit offerretis. Nam obedientia quæ parentibus debetur, obligatio etiam est diuina, & quam subditi debent prælatis: quare non habet gratum vt contra eiusmodi maiorum voluntatem subditi quicquam voueant. ¶ Ad secundũ respõdetur quòd postquam filij ad annos pubertatis peruenierint: puta quartum decimũ annum masculus excesserit, & foemina duodecimũ, nisi seruitia sint & mancipia, sui sunt iuris, quantum ad ea quæ suam attingunt personam: nempe vt vel religionẽ profiteantur, vel matrimonia contrahant: manent tamen sub cura parentum quantum ad bonorum dispositionem. Quare reale votũ quod ante vigesimum quintum emittitur, irritari à superiori potest: vt articulo proximo videbitur. Seruus autem quia in potestate domini est, neq; ad religionem se vnquam obligare valet, neq; ad peregrinationem, neque ad aliud per quod domini obsequio subducatur: vt Doctores super cap. scripturæ. extrã, de vot. & vot. redem. annotant. ¶ Ad tertium verò respondet sanctus Thom. quòd etsi plus sit facere quàm promittere, atque adeò religiosi multa inconsultis prælatis facere queant, nihilo minùs non possunt firmiter absq; eorum consensu vouere. Et ratio, inquit, est: quia nullum est tẽpus exceptũ in quo prælati nõ possint eũ circa aliqd' officium occupare. Veruntamen hanc rationem Cõrad^o loco citato non approbat. Arguit enim hoc nõ euincere quin possit subditus aliqua vouere, quorum contraria non potest iube- re prælatus: vt non mentiri, non maleloqui &c. At verò sanctus Thomas non intendit illam pro ratione adæquata inducere. In contextu nanq; quæstionis causam reddiderat cur subditus inconsulto prælato vouere non potest: nempe quia habet voluntatem

Ad secundũ.

illius arbitrio alligatam: & eandem explicat in initio responsionis: scilicet quia religiosus subditus est prælato quantum ad suas operationes, secundum professionem regulæ. Alia autem subiuncta causa solum est particularis, respectu illorum operum quorum contraria prælatus potest præcipere. Nam cum potestatem habeat quocunq; tempore præcipiendi, libera esse debet subditi voluntas ad obtemperandum: & ideo vouere contra non potest. At verò neq; de huiusmodi operibus tam euidenter hæc ratio rem cõuincit, quàm illa prius enarrata. Nam cauillare quis posset, dicens quòd quanuis prælatus potestatem habeat quocunq; temporis articulo occupare subditum, non inde euincitur quòd possit eius vota irritare: sed tantum quòd non obstante voto debet ei contrarium iubenti obedire. Sed nihilo minùs votum perstat firmum, obligans subditum secundum ipsum facere quandiu prælatus opus contrarium non præceperit. Itaque autoritas prælati extendatur ad impediendum aliquando executionem voti: non tamen ad irritandum votum. Attamen nihilo minùs est congruens ratio, quòd si potest quoties liberit executionem impedire, possit & votum tollere: quod quadantenus liberæ obedientiæ obuiare videtur.

Ad tertium.

¶ Ad quartum denique respondetur, quòd etsi votum subditi sine consensu prælati emissum non sit omnino firmum, nihilominus quia eius permissu mandari potest executioni, non peccat subditus vouendo: siue religiosus sit, siue vxor, siue filius. Ex quo verbo colligitur votum statim esse obligatorium, si de materia sit non prohibita: licet à prælato pendulum. Secus si sit prohibita. Sed neque tunc est peccatum vouere postquam fit sub conditione, si prælato placuerit: sicuti alterum cum conditione, nisi renuerit.

Ad quartũ.

ARTICVLVS. II.

Vtrum pueri religionis voto se possint obligare.

ECVND A hominum cõditio de quibus dubitãt, an se possint voti iugo subdere, est puerorum. De quibus igitur arguitur, quòd nulla se possint

sint

Obiectio Cõrali.

Solutio.

*Primum argu-
mentum.* sint vouendi religione vincire. Ad firmitatem requiritur deliberatio: quae cum absq; rationis luce fieri nequeat, amentibus & furiosis non accidit, ac perinde à religione vouendi excluduntur: pueris autem aut nullus affulget rationis radius, aut malignior atq; exilior quam vt deliberare queat: ergo quid vouerint, cassum est. ¶ *Secundo arguitur.* Id quod fieri rectè potest, nequit ab alio haberi irritum: votum autè religionis quod vel puer vel puella ante pubertatis annos susceperit, potest à parentibus retractari, ac perinde à tutore: vt. 20. q. 2. cano. puella. prospectum est: ergo videtur eiusmodi pueri ante legitimos eosdem annos non posse ritè vouere. ¶ *Tertio.* Propterea religionè ingressis annus permittitur probationis, vt maturo consilio perpendant quid ferre valeant humeri: hæc autem matura perpenſio non competit pueris: ergo non possunt legitimè vouere. ¶ *In contrarium est idem ipse citatus canon, puella. vbi admonetur votum puellæ, nisi intra annum à parentibus reuocetur, validum esse: quod testimonium est antè fuisse ritè factum. Nam quod non ritè fit, etiam si non reuocetur, nunquam fit illa ratione solidum.*

Secundum.

Tertium.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

AD quaestionem quatuor cõclusionibus respondetur. Prima est: Si puer & puella ante pubertatis annos non ea vtantur rationis luce, vt deliberare queant, nullo se voto potest constringere. Ante probationem autem cõclusionis recollere ex superiorib⁹ opus est, alterum esse votum simplex, alterũ verum solenne: quorum differetia est quòd solenne sola ecclesiæ autoritate firmatur: eò q̄ in benedictione aut consecratione, ad modum superius expositũ, secundum ecclesiastica decreta solidatur: votum autè simplex efficaciam non habet aliã quam quæ à deliberatione vouentis exurgit, qua se obligare intendit. Hæc autem deliberatio duplici de causa, vt dictum est, infirmatur, nè robur habeat: Vno quidem modo ex defectu rationis: vt de furiosis & amentibus dictũ est, dũ suo paroxismo tenentur: altero verò modo ex eo quòd voluntatem habet alterius arbitrio colligatam. Ex priori ergo membro fit consequens nostra conclusio: quòd si puer nondum vsu rationis fungitur, nequãquam se potest voto perstringere. ¶ *Secunda cõclusio.* Si puer ante pubertatis annos munde rationis fruatur, potest quidem quantum

in ipso est voto se obligare: sed nihilo minùs ex parentũ arbitrio pendet, aut eius qui pueri curam gerit, vt possit ab ipsis irritari. Probatur conclusio. Nam pueri ante legitimam ætatem vtroq; memoratorum modo impediti sunt: nempe & ob rationis defectum, & ob ligamen, quo eorum voluntas sub iugo est parentum. At verò quia, etsi non crebro, tamen quandoq; vsu venit vt lux festina rationis ante consuetam ætatem aliquibus affulgeat, fiantq; subinde doli capaces, idonei tunc fiunt, vt ritè possint quantum in se est vota edere: manet nihilo minùs impedimentum alterum: puta dependetia ab aliena voluntate, cuius arbitrio irritari possunt.

Probatio cõclusionis.

¶ *Tertia conclusio.* Votum solenne nemo, quantumcunq; sit doli capax, ante pubertatis annos potest suscipere. Cõclusio nõ alia indiget probatione quam ecclesiæ autoritate: nam sola est causa huius asserti: quæ quidem masculis quartumdecimum annũ præscripsit, fœmellis verò duodecimũ. ¶ *Quarta conclusio.* Post annos pubertatis quisq; se potest religionis voto nihilo minùs solenni quam simplici, quantumuis parentibus reclamantibus, firmissimè obligare. ¶ *Hic primũ omnium tres sunt discernendi ætatis limites: videlicet infantia, quæ durat primo septennio: quo tempore infantes cõsentur nullo fungi rationis ductu, atq; adeò eorum vota nihili penduntur. Atq; ad hoc tempus alludit prima conclusio. Mox sequitur pueritia, quæ vsq; ad quartumdecimum annum maribus protenditur: vbi pubertas aduenit. Et illa ætate possunt pueri esse doli capaces: sed tamen durat tunc potestas parentum ad irritandum puerorum vota, etiam si sint personalia, puta religionis: vt habetur cap. non solũ. de regul. lib. 6. Fœmellis autem præscribitur annus duodecimus, vnde pubertas illi incipitur: vt habetur citato can. puella. 20. q. 2. sed quãtum ad vota realia, quibus scilicet res vouentur aut sumptus: deinde subsequitur tertia ætas, puta adolescentia quæ dicitur pubertas: quo tempore adolescententes sunt sub cura parentum, vt de suis bonis sine eorum autoritate dispensare nequeat: vt habetur. ff. toto titul. de minor. 25. annis. ¶ *Hinc autè forsan nos obiter interrogans interpellet, cur puellis minus sit tempus ante pubertatem præscriptũ quam maribus. Nam cum fœminæ leuiores sint iudicij & prudentiæ, contrarium videbatur ratio flagitare. Nempè vt longius eis pon-**

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Tres limites ætatis.

Interrogatio.

ponc-

Responsio.

poneretur ad consultandum tempus. Respon-
detur forsan in causa fuisse quod in foeminis
acceleratiùs festinat rationis vsus: fructus en-
nim quo excelsioris sunt naturæ, seriùs ma-
turefcunt. Sed tamen legitima causa fuit q̄
in viro qui præesse debet vxori, præstantior
requiritur prudentia quàm in foeminis qui-
bus gubernatio familiæ nõ adeo incumbit.
Præstantior enim sapiëntia requiritur ad gu-
bernandum quàm ad obediendum. ¶ Hic
verò admonito opus est quod puer qui an-
te pubertatem non habet rationis vsurã vo-
uere nequeat, non est tantum intelligendũ
ante septennium. Nam etiam vñdecimo an-
no, & puer terdecimo, qui illo caret, eadẽ
ratione prohibetur. Et vice versa iuxta teno-
rem secundæ conclusionis si ante septenniũ
eundem haberet vsum, quod quidem pru-
dentum discerniculo perpendendũ est, obli-
gare se posset voto, nisi parentes renuerent.
Illi ergo annorum limites designãtur secun-
dum præsumptionem iuris: atq; adeo quan-
do res est dubia, ex illis sumendum est iudi-
cium. ¶ Sed est hic præterea notandum, q̄
quando ante legitimum tempus pubertatis
quis emisit votũ, etiã si sit religionis, quod
postmodum neq; irritatum fuit, neq; legiti-
ma ætate iteratò confirmatũ: tunc vtille se-
cundum conscientiam reus votũ iudicetur,
non sufficit quæcunq; opinio, tunc habuisse
vsus rationis quando vouit: sed requiritur
rem esse adeo certam & compertam vt nul-
la aut tenuissima apud viros prudentes reli-
qua fiat dubitatio contrariæ opinionis. Mo-
nitum hoc pro captu meo hic ob id appen-
di, quod vulgò existimatur dum res est du-
bia, potius esse in fauorem voti iudicium fe-
rendum: nempe obligare. Crediderim nãq;
prorsus contrarium: nam cum iure eiusmodi
puer præsumatur non habuisse vsus rati-
onis, non est in contrariũ adigendus nisi
luculenter id ratio conuicerit. Melior siqui-
dem est possidentis conditio: & hominẽ ma-
nere liberum, censetur manere in sua posses-
sione. Imò hoc semper arbitrat us sum in fa-
uorem voti facere, ac potissimum religionis:
quippe q̄ cũ res sit grauis momenti, nemo
debet in illam nisi ratione cogente obrudi.
Et confirmatur: quia nemo ante illud legiti-
mum tempus tenetur ecclesiasticis legibus,
puta sacramentorum aut ieiuniorum: non
ergo est cur teneatur voto quod ex sua me-
ra voluntate pendet, nisi planè constet esse
doli capacem. ¶ Ex his sic dispositis ætatũ

*Primũ docu-
mentum.**Secundum.*

limitibus, colligitur tam cõuenientia quàm
diferimen inter votum personale & reale. *Discrimẽ
cõuenientia
inter votum
personale &
reale.*
Personale enim est quod ad personam atti-
net: vt est religionis, orationis, aut ieiunij: rea-
le verò quod pertinet ad res: puta vbi sum-
ptus requiruntur. Ambo ergo in hoc cõueni-
unt quod ante rationis vsus neutrum po-
test emitti: illo tamen præsentē, vtrunq; sim-
plex. Nam solenne religionis, non nisi post
quartũdecimum. Rursus cõueniunt quod
ante pubertatis annos, nepe ante quartũde-
cimum in puero, & duodecimum in puella,
vtrunq; potest à parentibus vel tutoribus ir-
ritari, etiam si sit religionis: quo irritato, nul-
la eius obligatio in perpetuum refurgit. Dif-
ferunt tamen quod votum personale post
quartũdecimũ irritari non potest. Et ratio
est: quia iam puer habet rationis vsus vt
suam obliget personam: votum autem rea-
le vsq; ad vigesimum quintũ irritari potest.
¶ Circa prius autem horum membrorũ for-
san quis dubitet, an de omni personali voto
sit intelligendum. Nempe si puer anno deci-
mo quinto voueat ieiunium, aut quotidianã
orationem, vtrum perinde ac si esset religio-
nis nullatenus irritari possit. Est enim à par-
te affirmatiua argumentum: quoniam cano-
nes irritationem non prohibet, nisi voti reli-
gionis: quod in eius fauorem videtur factũ.
Neq; S. Thom. in. 4. de alio voto loquitur.
Item si vxor similia ederet personalia vota,
posset à viro irritari, & pariter prælatus om-
ne votum subditi: sed tantam habet pote-
statem pater in filium, quantum vir in vxo-
rem: ergo & hæc valet cassare pater in filio
qui nondum vigesimum quintum annum
attigit. In contrariũ est quod ratio quæ con-
uincit religionis votum tunc ætatis irritari
non posse, est, quod iam tunc est plenus rati-
onis vsus: quæ quidem ratio idem conuin-
cit de quocunq; alio personali. Quare non
facile credam illam exceptionem esse factã
in fauorem religionis: imò est declaratio na-
turalis iuris. Et ideo cum illud quod obser-
uatu difficilius est, maioremq; exigens deli-
berationem irritari vetatur, consequens appa-
ret, minora minus irritari posse. Igit libẽ-
tius negatiue ad quæstionẽ respondere: videli-
cet nullum personale votum filij pubertatẽ
ingressi posse à patre irritari. Nam Docto-
res idem iudicium de omni personali profe-
runt. Neq; simile est de vxore: quoniam illa
non prohibetur vouere propter rationis de-
fectum, sed propter subiectionem ad virum,
qui

*Dubitatio**Ratio dubi-
tandi.**S. Thomas.**Solutio.*

qui omne eius votū irritare potest: sicuti prelatuſ omne votum ſubditi: filius autem poſt pubertatem quo ad libertatis uſum nō uſq; adeo ſubditur patri: ſed dūtaxat in diſpenſatione bonorum. Et ideo in tali caſu nō aliud quā diſpenſationis remedium ſuppedit.

Quōd ſi quis contrarium cenſuerit, probatiorem rationem excogitet. ¶ Contra tertiam deinde cōcluſionem qua negatum eſt votum ſolēne ante quatuordecim annos ualidum eſſe, arguitur. Matrimonium eorum qui ſunt doli capaces tenet: ut docemur. c. de illis. de deſponſatio. impuber. ergo & votum ualere deberet: ſiquidem maioribus priuilegijs foueri debeat q̄ matrimoniū. Adde q̄ etiam ordo facer: quod. q. præcedenti dicebamus: ſi quis ante legitimū tempus illi inietur, tenet. Cui quidem ordini annexū eſt caſtitatis votum: ergo nō eſt cur non ualeat ſolenne votum. Neq; ſatis eſt reſpondere ſic eccleſiæ placuiſſe: nā cū ſpiritu ſancto regatur, nihil temerè conſtituit. Quærimus ergo eiufmodi rationē decreti. ¶ Reſpondetur, q̄ ſacramenta non ſubſunt eccleſiæ iudicio ut ſecundū eſſentiā mutantur: & ideo ubi cōpetens ſubſtat materia, non poteſt illa ſacramenta irritare. Vnde cū uir & ſcēmina liberè conſentientes poſſint iure naturæ ſe matrimonio coniungere, ſit ut ſi malitia etatem ſuppleat, nepe ſi non modo rationis lux utriq; præfulgeat, uerū & ſcēmina idonea ſit uiro, atq; ipſe poſſit matrimonium conſummare, nō potuit eccleſia tale irritare matrimonium poſtquam illic ſacramentū perficitur. Et ſimilis parq; eſt de ordinis ſacramento ratio. Attamen quoniam religio nō eſt ſacramentum, poteſt eadem eccleſia ſolenne religionis votum irritare: idq; adeo cōſultiſſimè ante quartumdecimum annū caſatum duxit. ¶ Quōd ſi rurfus interroges, an ſaltem tale votum religionis exiſtimandū eſſet pro ſimplici, apparet nanq; ſic eſſe: quoniam cū eccleſia ſolam ſolemnitatem denegat, uidetur ille in quantum potuit obligatus remanere, puta voto ſimplici. Simile enim habetur cap. quidam. & cap. placet. de conuerſ. coniuga. Coniunx enim qui altero reclamante abſtractuſ eſt à religione, quāuis à voto ſolēni abſolutus ceſſeatur, ligatus tñ manet nē altero deſuncto ad ſecūdas trāſeat nuptias: quia obligatus eſt carnis debitū non petere. ¶ Nihilominus nō obſtate argumenti ſimilitudine, quæ nonnulla eſt, cre-

*Argumentū
cōtra ſcētū
cōcluſionem*

Solutio.

Scr̄ipſulus.

Solutio.

diderim in præſentiarum rem ſecūſ habere:

nempe ſi ante quartūdecimū quis fecit ſolēne votum, qui nunq̄ ſimplex aliud neq; antè nec poſt egerit, nullo ligari neq; ſimplicis voti fune: quandoquidem votum illud irritum per eccleſiam habetur: ut habetur cap. non ſolūm. de vot. lib. 6. Neque ſimile eſt de coniuge: nam in voto ſolēni cōiugis includuntur tanq̄ duæ partes, & non reddere debitum, & non petere: & ideo licet ab altero coniuge ſub cuius eſt poteſtate impediatur eius uoluntas reſpectu prioris, ſuperſtes nihilo minùs fit ei poteſtas obligādi ſe reſpectu poſterioris. Ille autem qui ante ætatē ſolēniter uouet, non impeditur: quia alligatam habet alteri uoluntatem: ſed propter ætatis defectum: & ideo ubi ſimpliciter irritatū eſt ſolenne votum religionis, non eſt cur uirtutem ſimplicis retineat. ¶ Poſtremum denique dubium eſt quod ſuperiori articulo tetigimus: nempe utrū ſi pater votum filij dum ſub ſua eſt poteſtate non irritat, integrum ſibi ſit, poſtquam emancipatus eſt, idem eius votum irritare, quod dum ſub ſua erat cura emiſerat. Exempli gratia: Puer tertiodecimo anno votum fecit ſimplex religionis, quod neque pater ante quartumdecimum irritauit, neque filius ipſe poſteā amplius confirmauit: in decimo autem quinto anno, voti eundem filium poenitet: utrū factus tunc perduret in patre illud caſſandi: quandoquidem ſi tunc uouiſſet, certum eſt non poſſe. Pariter votum reale ante uigefimum quintum annum emiſſum à filio, utrū poſtq̄ eodē elapſo tēpore emancipatus eſt filius, poſſit à patre irritari. Profectò reſ eſt dubia: gratius tamen in partem negatiuam inclinare: nam eſt tēpore emiſiſſi voti pater irritare illud poterat, eadem ei poteſtas non perſtat niſi uſque ad præſinitum lege tempus. Quare ſi illa intra idem tēpus non fungitur, poſteā non ualet illam exequi. Idq̄ eſt à ſimili confirmatur. Nam ſi ſeruus dum eſt rat ſub alterius dominio votū emiſit quod nūquam dominus irritauit, poſteā libertus non poteſt ad dominum recurrere qui illud irritet. Neque irritatio teneret.

*Poſtremum
dubium.*

Solutio.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, ſolūm concludere pueros quibus nōdum rationis uſus illuxit nequāquam uere poſſe: ut prima aſſeruit conſuſio.

*Ad primum
argumentū.*

¶ Ad ſecundum negatur prior præmiſſa. Enimuerò quanuis in poteſtate ſit patri liberorum vota infecta reddere, nihil tamen ob-

Ad ſecundū.

ſtat

stat quo minùs vouere possint: nam intelligitur negatiua conditio: nisi à parente vel tutore irriteretur. Quare quandiu non irriteretur, tenetur filius, vt de religioso diximus, illud exequi. ¶ Tertium denique de voto solenni currit: quod iam dictum est ante annos pubertatis suscipi non posse.

Ad tertium.

❧ QVAESTIO QVARTATA, De dispensatione & cōmutatione voti.

Sanct. Thomas. 2. 2. q. 83. ar. 10.

ARTICVLVS. I.

Vtrum in voto possit fieri dispensatio.

DOST irritationē voti eorum qui firmiter vouere nequeunt, sequitur quaestio de eorū dispensatione, quæ firma sunt vota. Arguitur ergo de more, quòd nulla in eiusmodi vota cadere possit dispensatio. Minus est votū commutare quàm super illud dispensari: votum autem commutari non potest, vt verbis illis Leuit. 27. insinuat: Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non poterit: neque melius malo: neque peius bono: ergo multò minùs potest super votum dispensari.

¶ Secundò, in his quæ de lege naturæ sunt aut diuina, non potest per hominem dispensari, ac multò minùs in præceptis primæ tabulæ quæ ad dilectionem Dei spectant: quæ autore Paulo omnium est præceptorum finis: votum autem semel emissum, re ipsa explere, est ius diuinum ad religionem atinens: ergo nulla in illud incidere valet dispensatio. ¶ Accedit tertio quòd redditio voti pertinet ad fidē quæ Deo firma debetur, postquæ illi est impignorata: super hoc autē dispensare absurdū apparet: ergo non est licitum. ¶ In contrarium existit argumentum quod maioris roboris est, id quod ex cōmuni voluntate procedit habentis publicam auctoritatem, quàm quod ex voluntate singularis personæ dimanat: sed in lege quæ ex communi

consensu reipublicæ stabilimentum habet, dispensari potest, vt libr. 1. ostensum est: ergo super voto quod solo vouentis arbitrio firmatur.

AD intellectum quaestionis præsentis recolenda est illa distinctio quam libr. 1. q. vltima præmisimus, inter dispensare, irritare, abrogare, & interpretari: adde etiã in voto, commutare, & redimere. Irritare nanque, siue in lege siue in voto id mediteris, est illud cassum habere per subtractionem materię. De lege illic exemplum posuimus: & de voto. q. proximè præcedenti multa produximus. Commutare autem, vt nomen sonat, est vnum in aliud quiddam mutare: vt si peregrinationis votum in ieiunium commutetur. Atque idem est redimere: nisi quod redemptio cōmutationem sonat in pecuniã, vel in aliud pecunia æstimabile: vt dum votū peregrinationis quod ad sacrū Iacobi edidisti, in aurum mutatur quod eidem templo offeras. Abrogatio verò non habet locum nisi in lege, quando cessante causa legis ipsa subinde cessat. Sed interpretatio atque epiciccia, perinde atque in lege habet locum in voto, quæ est quando declaratur legem aut votū in tali casu non tenere: vt paulò post videbimus. Dispensatio verò in lege, est exceptio, vt illic diximus, personæ ab vniuersali obligatione: vt cum aliquis priuilegio excipitur nè Quadragesimam ieiunet. Voti autem dispensatio, vt quod singularem tantū personam obligat, non sic commodè definiiri potest: sed est sublatio voti: ob id quod causa qua factum est, minimè iam tunc decere videtur. ¶ Vt autē hæc clariùs elucescāt, ad responsionem quaestionis descendamus quæ hac continetur conclusione. Votum quodcūq; simplex potestati subest ecclesię, tam vt super eo dispenset quæ vt ipsum in rem aliã commutet. Probatur cōclusio. Voti dispensatio in stat dispensationis legis perpēdi debet. Dispensare autem, secundū vocis sonum; idem est quod cōmunia ad singulares personas pro cuiusq; gradu & ordine applicare: quod œconomus in familia exequitur. Et per hoc clarescit dispensatio legis. Etenim cum lex, vt libr. 1. latè monstratum est, non ponatur nisi habita consideratione boni communis & eorum quæ plurimū contingunt, accidat autem id in aliquo casu & persona deficere, oportet per eum qui publicam gerit potestatem discernere in tali casu

Irritatio voti.

Cōmutatio.

Redemptio.

Abrogatio.

Primum argumentum.

Secundum.

Cōclusio responsiua.

Probatio.

li casu non esse seruandam. Pari ergo modo de voto censendum. Nam qui vouet, quandam sibi constituit legem: ob id quod bonum sibi censebat, ac Deo cum primis gratum: vsu autem venire potest vt rebus mutatis id quod sibi bonum erat, vel malum simpliciter fieri, vel in commodum, vel foelicius frugis impedimentum: quod est contra rationem voti. Qua ratione expediens est vt penes illum qui spiritualement habet iurisdictionem potestas sit iudicandi, satius esse aut votum non esse seruandum aut in rem aliam mitiorem commutandum. Atqui aetio prior dicitur dispensatio: quæ maioris est potestatis: posterior verò, commutatio: quæ facilius fieri potest. Vnde ratio cur huiusmodi autoritas in ecclesia fuerit necessaria, explicat Innocentius ad Ianuarium. i. q. 7. ca. dispensationes. vbi prudenter ait, dispensationes nonnunquam cogere ex rigore debito aliquod remittere, inftar nauigantium, qui tempestate urgente quædam exonerant vt cætera salua permancant. ¶ In præsentiarum tres tantum causas iustæ dispensationis refert diuus Tho. Scilicet si voti materia mala sit, aut inutilis, aut maioris impeditiua boni. Tertio autem articulo locupletius omnes sunt explicandæ dispensandi rationes. Nā in præsentia fat erat exemplum proferre. ¶ Circa hanc conclusionem nihil aliud notandum superest quod perspicuum fiat discrimen inter illa quinque, vel sex quæ dicta sunt. Et primo inter dispensationem & commutationem liquida est differetia. Nam per dispensationem vinculum prorsus voti enodatur ac tollitur: in commutatione verò minime. Ipso enim eodem vinculo quo ad peregrinationem, verbi gratia, coactus eras, obligaris subinde ad orationem in quā votum commutatum est. Itaque ad orationem illam non teneris virtute præcepti illius qui commutauit: quia ille nihil iubet, sed mutat. Neque verò nouum suscipis votum: sed virtus prioris manet in secunda materia. Ac perinde eadem est religio seruare illud in secunda materia, atque in priori. ¶ Mox neque inter dispensationem & irrationem obscura differentia est. Nam irrationem est sublatio materiae, atque adeo obligationis voti quod nondum firmum erat, sed pendulum ab irritantis voluntate. Quæ ideo non solum ad spiritualement pertinet potestatem, sed pater & maritus idem possunt. Dispensatio verò est religatio & ablatio vinculi quod firmum erat: quæ ideo functio ad spi-

ritualement potestatem attinet. Neque sine causa & iudicio fieri potest, quo iudicetur causam vouendi inutilem iam esse. Quod ad irrationem non est necessarium. ¶ Attamen inter dispensationem & epieikeiam seu interpretationem, non tam clarum est interualum. Nam qui dispensat, nihil aliud videtur facere quam interpretari & declarare votum iam tunc in illo casu non obligare. Ad hoc autem loco citato libr. i. cum de legis dispensatione diceremus, respondimus. Interpretatio enim voti, sicut legis, exigit vt eius impletio sit rationi naturali contraria: ad dispensationem verò satis est quod legis & voti ratio in tali persona deficiat. Ex quo fit interpretationem pro illo articulo nullam exigere prælati autoritatem, vt illic declarabamus, si recursus ad ipsum non pateat. Accipe exemplum. Vouisti carnes non edere: tamen in eum locum incidisti, vbi nisi eas comedas, peribis: tunc quoniam res accidit naturali iuri contraria, tu ipse autoritate priuata potes non obstante voto illas comedere. Haud tamen ideo à voti vinculo absolueris: sanè quod eadem necessitate præterita seruare teneris. At verò fortè tibi aliquo modo ieiunium nocet, vel impedimento tibi est nè tam attentè possis studio literarum incumbere: non ideo potes per epieikeiam contra votum facere: sed tantum potest esse causa quare prælatus tecum dispense, vtique obligationem vel ad tempus vel in perpetuum tollat. Quocirca dispensatio non est interpretatio, votum tunc non tenere: sed etiam si votum teneat, illud tollere. Quo fit vt aliquam habeat similitudinem cum abrogatione legis, quæ fit principis autoritate, cessante causa. Quauis plus requiratur ad dispensationem: nempe quod materia voti sit, vt diximus, vel inutilis, vel mala, vel impeditiua melioris boni. Est præter hæc omnia & voti cessatio quæ nulla indiget dispensatione: de qua quæstion. i. meminimus: nempe si vouisti certam domum nunquam intrare, & causa fuit propter periculum quod illic tibi imminabat, cessante prorsus illa causa cessat & votum. Nam non intrare domum, res est vana, atque adeo indigna materia voti. ¶ Igitur vt ad conclusionem redeamus, quod concedens fuerit ecclesie prælatus tali fungi autoritate in votum quali in legem, compertissimum est: nam cum neque vouentis prudentia tanta semper sit, vt votum matura consulta-

Discrimē inter dispensationem & irrationem qua.

Ratio altera conclusionis.

Quantū interuersit inter dispensationem & irrationem.

tione suscipiat: & res præterea humanæ quotidianè subinde mutantur, sæpe sæpius rationi consonat id quod quis vouerit retractandum fore. Et quoniam per votum fides Deo obligatur, & priuatus homo esse non potest idoneus iudex in causa propria, ratio ipsa à natura profecta docebat vt qui vices Dei gerit tali fungeretur arbitrio & iudicio. Quapropter Christus hanc ecclesiæ suæ auctoritatem reliquit. Tota autem rei huius difficultas in causis consistit quibus dispensatio iustificatur: de quibus articu. 3.

tate vouentis ortum duxit. Quòd enim homo reus sit voti, ex duabus præmissis colligitur. Nempe quia vouit, & quia lex est vt votum reddatur: dispensans autem non tollit hoc secundum, sed prius: puta obligationem quatenus ex voluntate istius emerit: quæ, vt supra diximus, quodammodò est lex humana. ¶ Ac pari modo respondetur ad tertium, quòd qui non perfoluit votum quod præfectus censet incommodum, nullam frangit Deo fidem: imò eius vicario obsequitur.

Ad tertium.

ARTICVLVS. II.

Vtrum super voto solenni continentie religionis fieri possit dispensatio.

VANVIS ecclesia potestatem habeat, vt dictum est, dispensandi in voto perinde atque in suis legibus: tamen propter singulare priuilegiũ voti solennis, explorare restat vtrum vsque ad hoc etiam eadem potestas extendatur.

Et arguitur à parte affirmatiua. Vna earum ratio quæ supra relatæ sunt dispensandi in voto est, si pretiosiori bono obstat: sed hæc in voto etiam solenni continentie reperiri potest. Nam bonum commune, teste Aristot. diuinius est quàm peculiare cuiuspiam: potest autem in voto continentie alicuius personæ periclitari commune bonum: vt si per matrimonium illius qui continentiam solenniter vouit, perpetua regni successio seruaretur incolumis, ac subinde afflictæ republica paci confunderetur publicæ: ergo tunc religio esset super tali voto dispensare. ¶ Secundò: Latrã nobilior virtus est quàm castitas: potest autem super voto latræ, puta offerendi sacrificium aliquid, iusta de causa dispensari: ergo super voto solenni castitatis. ¶ Tertio: Sicut votum abstinentie periculum vitæ offerre potest vouenti, sic & solenne votum continentie: sed causa seruandæ vitæ licita est dispensatio prioris: ergo & posterioris. ¶ Quarto: sub voto solenni religionis nõ solum castitas, verum & paupertas & obedientia continentur: horum autem duorum dispensatio legitima esse potest & iusta: ergo & castitatis. Minor

Primum argumentum & parte affirmatiua.

Aristot.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

nor

Ad primum igitur argumentum respondetur, idem discrimen in lege veteri inter animalia constitutum quæ templo offerrebatur, perinde apparere inter votum solenne & simplex. Animal enim oblatum quod immolationi idoneum erat, iam inde existimabatur quasi diuino cultui mancipatum: qua de causa redimi pretio nequebat. Ac pariter, vt statim dicturi sumus, in votum solenne, quo se homo diuino tradidit cultui, dispensatio non cadit: animal vero quod sanctificari per immolationem nõ poterat, redimi iubebatur: & pariter nunc super voto simplici dispensari ab ecclesia potest. ¶ Ad secundum respondetur, quòd quauis super his quæ iuris naturæ sunt ac diuini, dispensari per hominem non possit: tamen non minus tenetur homo legi maiorum mandata toque parere, quàm explere votum. Nam & hoc quoque naturale ius est ac diuinum. Quapropter etsi implere votum sit de lege naturæ ac diuina, tamẽ dum superior dispensat nihil contra votũ ipsum fit, sed tollitur: eò quòd iudicatur non debere in tali casu ligare. Quemadmodum quando princeps in lege humana dispensat, non id fit vt subditus legi non obtemperet, quod esset contra ius diuinum, sed hoc prorsus vt quod erat lex, in hoc casu cesset. Quare prælatus dispensans in voto, non dispensat super ius diuinum aut naturale: hoc enim faceret si manente voto licitum censeret opus contrarium. Quòd si tibi hoc videatur petito principij, atque adeò sic arguas: Lex diuina & naturalis non potest per hominem tolli: reddere votum est lex diuina: ergo non potest illa tolli, atque adeò neque eius obligatio. Respondetur quòd dispensans non tollit legem diuinam, quæ est vt dum votum firmum manet seruetur, sed tollit obligationem quæ ex mera volun-

Ad secundum.

Obiectio.

Solutio.

nor patet, dum quis ex monachatu ad functionem episcopalem assumitur: tunc enim ille & à p̄fessionis obediētia eximit̄, & in diuitijs p̄mittitur viuere. ¶ In cōtrariū autē est illud Eccles. 26. Omnis p̄deratio non est digna animæ continētis: id est nihil est quo cōtinentiæ status cōpensari possit. Cui applaudit & c. cū ad monasteriū. de stat. mona. Cuius postrema verba sunt, Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeo annexa est regulæ monachali vt contra eam neq; summus Pontifex possit indulgere.

AD quæstionē trib⁹ refutatis opinionib⁹ respōdet D. Tho. per suā, quā quinq; cōclusionib⁹ explicat. Ad materiæ autē intelligentiā prænosse oportet tria esse in voto cōtinentiæ cōsideranda: nēpe materiā, perpetuitatē, ac solēnitatē. Tres ergo opiniones, videlicet duæ priores & quarta, in cōclusionē capitali eadēq; negatiua consentiunt: nēpe sup votū solēne cōtinentiæ neutiq; per ecclesiam dispensari posse: sed de causa disidēt. Prima enim quæ est antiqui Altisid. & glo. c. cū ad monasteriū. de stat. mona. & sup. c. 1. de vot. & vot. redemp. causam ad materiā reducit. Aiunt in quā eius autores hmōi solenne votū idcirco nō esse dispensabile, quod excellētia cōtinentiæ virtutis æquā non recipit cōpensationē, vt autoritas Ecclesiastæ citata insinuat. Rationē autē eam assignant q̄ homo per continentiam tum de demerito triūphat inimico, nimirū de carne, quæ diabolo & mūdo molestior est: tū & angelorū representat naturā, Christoq; secundū animæ puritatē & corporis assimilā. Hęc autē ratio non admodū vrget: nā animæ bonū, vt cōtemplatio & oratio, præstātius est, viciniūq; nos Deo reddit conformes q̄ bona corporis. Id quod & Apost. 1. ad Cor. 7. cōtestatur: vbi cōtinentiā mediū existimat fouēdā cōtemplationis quæ eius est finis. Ait enim q̄ innupta mulier cogitat quæ Dei sunt: & ideo cōiugibus ob id cōsulit à cōmuni toro in tēpus sciūgi, vt possint orationi vacare: & tñ super voto cōtemplationis & orationis dispensari potest. ¶ Ob id ergo alij, quorū fuit Alber. Mag. in. 4. d. 38. ar. 7. rationē eiusdē cōclusionis à perpetuitate voti deducūt. Aiunt scilicet idcirco hoc votū dispensationi nō subdi, quod prætermitti nequit, nisi per id quod omnino est contrariū: id autē quod voto contrarium est, eius perpetuitati repugnat. Attamen ratio hęc nullā habet energiam: nā etiā votum

abstinēdi p̄petuò ab esu carnū p̄mittere nemo potest nisi edendo carnes: & tñ potest in illo dispensari. ¶ Igitur tertia opinio cōclusionis sententia differt: asseuerat enim votū solenne cōtinentiæ esse dispensabile propter cōmunem reipublicæ vtilitatem: vt suprà argutū est. Attamē his nō obstantibus, D. Tho. respōdet quatuor præambulis p̄positionib⁹: ex quib⁹ quintā colligit capitalē cōclusionem. Prima p̄positio est. Nullus ecclesiæ prælatus, vt summū atq; minimū cōprehendamus, efficere potest vt qui votum solenne emisit ab eo desistat ad quod cōsecratus aut benedictus est: nempe vt sacerdos non sit sacerdos: aut religiosus non sit religiosus. Probatur ex illo Leuit. vlt. Illud quod semel sanctificatum est dño, non potest in alios vsus cōmutari: quoniam iam dicatū est Deo: ecclesia autē nō potest sanctificationem illius quod semel sanctū est tollere, neq; in rebus ipsis inanimatis: nequit enim efficere vt consecratus calix, aut tēplum, aut ara, non sint consecrata: atq; adeo multò minū vt homo semel Deo consecratus aut dicatus, desinat esse consecratus: atq; adeo neq; potest ab illo vsu abducere ad quē consecratus est aut benedictus, atq; alijs applicari. Solennitas autem voti, vt q. 2. dictum est, consistit in cōsecratione & benedictione vouētis: fit ergo cōsequens assertio nostra: nēpe fieri non posse vt qui semel sacerdos aut religiosus est, desinat esse talis. Tacti sacerdos functione & executione ordinum suspēdi possit. At quia hoc de sacerdote propter charactērem certius est, nonnulli Iuriste id de religioso negarunt: dicentes posse fieri non religiosum. Sed tamē hoc, inquit sanctus Thomas, ignoranter dixerunt. ¶ Hac ergo prima p̄positione præfixa, vt ad votum continentiæ descēdamus, speculari restat vtrū cōtinentiæ votum illi sit muneri essentialiter annexum, ad quod per votum solenne consecratio fit aut benedictio: nam si ita sit, quæ ratione qui cōsecrat⁹ est, esse nequit nō consecrat⁹ aut benedictus, fit vt neq; vlla queat super tale cōtinentiæ votū fieri dispensatio. Sin autem tali muneri continentia non sit indiuiduè annexa, dispensari potest vt huiusmodi consecratus aut benedictus continentię voto soluatur. Res est apertissima. ¶ Subneſtitur ergo secunda p̄positio. Ordini sacro debitum continentia non est essentialiter annexū, sed statuto ecclesiæ: vt superioris iam nobis cōstitit. Hoc patet: quia non

Prima p̄positio dicit Thomæ.

Probatio.

Secunda p̄positio.

Ratio.

Tria in voto cōtinentiæ cōsideranda
Altiſidor. Glossa.
Ratio proximi manō admodū vrgens. Paulus.
Ratio Alberſi Magni.
Refutatur ratio Alberſi.

est de essentia sacerdotis castitatem seruare: quandoquidē Græci etiā ab ecclesia Latina permittitur in coniugij fœdere permanere.

Tertia propositio.

¶ Ex hac ergo protin⁹ sequitur tertia. Videtur ecclesia dispētare posse in voto continentię, quod per susceptionē sacri ordinis solēniter suscipit. Patet postq̄ nō secū in eodē pugnat, sacerdotē esse & nō cōtinere.

Quarta propositio. Probatio.

¶ Quarta propositio: Debitū cōtinētię statui religionis essentialē est. Probat: homo per religionis statum saculo prorsus abrenūtiat, totū se Dei seruitio mācipādo: ergo illo voto ab se rescindit quicquid eiusmodi obsequio obstaculo esse potest: hoc autem maximē est cōiugalis sarcina: vt per quā homini necessitas incumbit familię curādā: secundū illud Apostoli. i. ad Cor. 7. Qui cū vxore est sollicitus est quæ sunt mūdi, quomodo placeat vxori: & diuisus est: ergo religionis voto essentialē est castitatis debitū. Idq̄; nomine ipso confirmat.

Paulus.

Nam monachus ab vnitate sic nuncupatur: nēpe quia solus viuūt, atq; vnico Dei negotio incūbit, neq; ad vxorem vel ad alia sęcularia diuisus est. ¶ Ex his tādē clici quinto loco capitalis cōclusio, quæ ad quæstionem respondet. In voto cōtinētię quod religionis professione fit solēne, nequit ecclesia dispensare. Cuius rationē Decretalis citata subdit: nēpe q̄ custodia castitatis annexa est regulæ monachali.

Cōclusio responsiua.

¶ De tertia ppositiōe S. Tho. quæ ad votū sacerdotale spectat, nemo dubitat, quin sit ab illo separabilis cōtinētia. Sed de hoc forsan tyrūcul⁹ hereret, vtrū votū castitatis quod sacerdotes modo statuto ecclesię suscipiunt, sit de castitate intelligendum, quæ rei vxoriæ opponit: an verò de illa quæ simpliciter omni copulæ aduersat, siue cōiugali, siue fornicariæ: multū enim refert: nam si tātū de priori intelligit, tunc fornicatio sacerdotis nō esset nisi simplex peccatū: si autem de posteriori, erit etiā fractio voti.

Scr̄pulus.

Apparet autē non intelligi nisi de priori, scilicet q̄ tantū voueāt nō ducere vxores: nam hoc est quod suo statui fati esse videtur. Respondet nihilominus, simpliciter esse intelligendum de castitate, sicut est votū religionis: nam ad functionē suā qui cōsecrando venerabili sacramēto mācipant, omnis mūdities cōdecet: qua ratione ecclesia ordinib⁹ sacris illud adnexit votū. Quare fornicatēs, duplici culpa maculātur.

Responsio.

¶ At sciscite forte quispiā, quomodo possit Papa super huiusmodi voto dispensare: videlicet vtrū anteq̄ fiat: nēpe abrogādo nunc legē positā: vt qui amodo initiari

Quæstio.

voluerint sacris, nō sūt voti castitatis obnoxij: an verò etiā cū illis qui iā votū solēne fecerunt. Apparet enim modus hic secundus nō licēre: nēpe vt qui votum solēne fecerūt, vxores ducāt. Respondetur, vtroq; id modo posse facere: quādoquidem huiusmodi votū vim aliam non habet q̄ ex ecclesię statuto: cum ex natura rei, votū cōtinētię non sit ordini sacro annexū. Et simile. q. 6. de militari⁹ religionibus dictū sumus. ¶ De capitāli autē cōclusionē multi sunt qui à sentētia S. Thom. defleunt: tenent ecclesiam perinde in voto solēni cōtinētię religiosorum dispensare posse atq; in voto sacerdotum: vt est Henri. Gauden. quodlibe. 5. q. 25. & 26. & Richard. in. 4. d. 38. art. 9. & Durandus eād. d. q. 2. Et ex nostris Palud. q. 4. Quin etiam ipse D. Tho. aliquādo cōtrariā sentētiā non respuit: vt patet in. 4. d. 38. q. 1. arti. 4. Imò verò, quod non possum nō mirari, Caiet. in præfentiarū non solum cōtrariam sentētiā asseuerat, verum & asserit opinionem hęc sancti Thomæ de huiusmodi dispensabilitate non esse eius ab solutē, sed opinatiuē: quia illum, inquit, sensum ex Decretali hausit: quem tamē ipse non censet esse legitimum. Idemq̄ contendit & in opusculis. q. 12. primi quolibeti. ¶ Igitur pro examine præfentis quæstionis attentē notādum est quæ admodum sanctus Thomas ex prima propositione & quarta colligit dispensari non posse in voto solenni cōtinētię religionis: quæ est capitalis conclusio. Sic scilicet fieri per ecclesiam nequit, vt qui semel in religionem benedictus est, desinat esse religiosus. Sicuti fieri non potest, vt qui in sacerdotem consecratur, desinat esse sacerdos. Continentia verò perpetua est de intrinseca ratione & essentia religionis: ergo super illa fieri non potest dispensatio. Qui autem sententiam hanc impugnant, vtrāq; præmissam demoliri cōpantur. Imò nō solū extranei, verū & hic Caietan. priorē nō approbat: quia nō idē de religioso quod de clerico in sacris censet: eò quod per sacros ordines imprimatur indelebilis character, vnde fit impossibile eū qui semel est sacerdos, desinare esse talis, etiā si degradet. In religione autē nullus character imprimit, sed sola adhibet benedictio. Quare etsi fieri nequeat religiosum nō fuisse benedictū, nihil tñ vetat quominus pro legitima causa eiusmodi religiosus distrahatur ad alios vsus: puta dispēsetur cum illo vt à cœlibatu ad nuptias demigret.

Solutio.

Henrici opinio.

Richardus.

Durandus.

Paludanus.

Caietanus.

Caietanus

studet de mo

liri rationē

S. Thomæ.

Veluti

Veluti & cōsecratus calix potest per dispensationē in alios assumi vsus: nā & sacros positionis panes sacerdos legis veteris Dauidi porrexit quō suorum famē leuaret. Hęc oīa à Palude mutuatus est. ¶ Ex quo subinde infert D. Thomā Decretalē, Cū ad monasteriū. nō citasse legitimo sensu. Illic enim solū habetur q̄ nō possit religioni sine voto castitatis religiosum permanere: haud tñ inde, inquit, colligit q̄ nō possit à religione extrahi. Imō ait q̄ si autor vidisset summos Pōtīfices eādē Decretalē sic fuisse interptatos, procul dubio nō suscepisset onus huius opinionis ad defendendā illā Decretalē: sanē cū pluries à Romano Pōtīfice dispensatū sit in voto solēni: vt cū rege Aragoniæ refert Petrus de Palu. in. 4. d. 38. & Papa Coelestinus dispensauit cū sanctimoniali Cōstantia filia Rogerij regis, vt monasteriū post professionē exiens, Hērico Sexto Regi nuberet: vt historiā tradunt. ¶ Alij autē Thomistæ vt D. Thomam defendāt, fingūt nescio quā qualitātē religio so per benedictionē primī indelebilē: qd' de ridiculū signētum est. ¶ Igitur quod Caietanus de S. Tho. censet, videlicet q̄ si sensus Decretalis intellexisset nō perstitisset in hac sententiā, id ipsum ego de eo cēfuerim: nempe q̄ si mētē D. Tho. penetrare voluisset, non tam faciliē ab illo recessisset. Vis enim rationis D. Tho. ad probandū religiosum fieri non posse nō religiosum, nō persistit in eius benedictione tanq̄ in prima radice: sed in legitima traditione: quia scilicet dū solēniter proficit, dedit traditq̄ se in alterius possessionē: hoc est in alienā potestātē: nēpe quia religio ni se dedicat perinde ac si qs in mācipiū sese traderet dño: vt. q. 2. ar. vlt. declarauim⁹. Sed quia illa traditio sub forma benedictionis celebratur, ea vtitur quasi traditionis signo. Nā in ordine nostro antea fit professio q̄ benedictio. Vnde in. 4. d. 38. q. 1. arti. 2. expressē ait tum votū solēne fieri qm̄ quis præsentialiter sese Deo tradit; diuini se præsceptis mācipando: vel in sacro ordine, vel in religionis professione. Et ar. 3. inter soluendū tertiu argumentū postremā quæstiūculę, propterea ait per votū solenne dirimi matrimoniū, qd' nō fit per simplex, quia votum solēne habet actualē exihibitionē proprij corporis. ¶ Hęc autē ratio profectō nō est tam debilis q̄ Caieta. & alij arbitrantur: nā si quod est in hoīs dño & possessione per humanā potestatem auelli ab illo iustē nō potest, nec verō cōiūx ab altero coniuge, multō fit probabilius vt qui iam se Deo in hoc obsequiū mācipauit,

amoueri inde nō valeat. Quę quidē ratio tāti tēpore D. Tho. habebat, vt præter ingenitā sibi cōsuetūssimamq̄; vrbānitātē & mode stīā, nō fuerit dicere veritus, eos qui sentirent religiosum posse fieri nō religiosum, ignorāter id dixisse. Hoc em̄ profusus argumēto D. Matth. vsus est aduersus regē illū, qui sancti monialem Ephigeniā ducere volebat: q̄ cū coelestis regis spōsa esset, nefas pmittere existimauit, quāuis dimidiū regni illi offerret: Ad quā auctoritatē Caiet. respōdere nequiuit nisi negādo historiā. ¶ Et rationis fundamētū est quod. q. 2. arti. de solēni voto, declarauimus: nēpe q̄ etsi cerimonia solēnitatis voti cōstitutio sit humana, eius tñ obligatio ius est diuinū ac naturale: videlicet vt qui reuera iam se alteri perpetuō mācipauit, ne queat inde citra iniuriā diuelli. Quod autē religio sit perpetua traditio, patet ex illo euāgelico: Vade & vēde oīa quę habes, & sequere me: perpetua scilicet animi firmitate. Igitur qui cōtrariā opinioni patrocinant, in eo, nisi nos fallimur, decipiuntur, q̄ cū cerimonia professionis sit de iure ecclesiastico, inde inferunt vinculū nō esse de iure diuino. Quod si verū esset, profectō tā faciliē posset super voto solēni dispensari q̄ super simplici: quod tñ absurdū est. Quocirca Altisiodorēsis & Albertus Mag. in. 4. d. 34. ar. 17. & Alexā. Hal. in. 3. par. & Bonauētura etiā in. 4. in fin. d. 38. atq; alij huius classis pro cōstitutissimo semper hoc habuerūt. Ob idq; D. Tho. opinionem cui in. 4. visus est cōiungere, postea in Sūma re oculatiūsp̄specta, demutauit: cōtrariāq; quicquid Caietan. dixerit, affirmatissimē cōplexus est. ¶ Et est mihi profectō in confirmationem eius sententię argumentū minimē debile: nā si religiosus per dispensationē fieri valeret nō religiosus, non esset firma ratio vt per professionē religionis matrimonium ratū nō consummatū dirimeret. Fac enim maritū antē copulā religionē profiteri, atq; vxorē alteri se cōiugio copulare, tunc si iste fieri posset non religiosus, trāsire posset ad alias nuptias: quandoquidē priores dissolutę fuerāt. Vnde vsu veniret vt post ratū matrimoniū de præsentī, viro liceret habere aliā vxorē, & vxori aliū virū. Hęc in corroborationē attulerim prioris pmissę: nēpe religiosum fieri nō posse secularē. ¶ Ex his fit S. Tho. Decretalē, cū ad monasteriū. nō ad id citasse ad qd' Caiet. putat. sc. ad cōfirmādū q̄ religiosus nō potest fieri nō religiosus: nam bene videbat, hoc illic nō definiri. Sed hoc aliud dē cōstitutō citauit illā ad asserendā alterā pmissam:

Altisiodor.
Albertus
Magnus.
Alexā. Hal.
Bonauētura.

Firmissima
ratio pro o-
pinione san-
cti Thom.

Explanatio
rationis san-
cti Thom.

videlicet perpetuam continentiam sic esse religioni annexam, ut neque per ecclesiam fieri possit ut sit vera religio sine continentia voto. Et certe hoc mirandum est per Caietan. apud diuum Thom. hoc non perspexit. ¶ At verò & secundam premissam non desunt qui inscienter: nimirum arbitantes continentiam non sic penitus natiuam esse religioni quam absque; illa possit vera esse religio. Imò verò Caiet. licet hic aliud affirmare & defendere videatur, tamen illis suis verbis q. 88. ar. 7. quod solo ecclesie statuto religio sus in habilis fit ad matrimonium, quod pariter Scotus ait, videtur id sentire. De hac autem re in subsequenti questione singularis nos manet artic. 3. ubi de militaribus religionibus disputabimus, an verè sint religiones: cum eiusmodi milites matrimonia contrahant. Interim tamen satis sit nobis expressum decretum Innocentij iam citatum: ubi ait nec per summum Pontificem indulgeri posse ut absque castitatis voto verus sit monachus. ¶ Per hæc ergo argumenta contrariæ opinionis diluunt. Simile namque, quod a sacerdotio ad religionem afferunt, nullum est: videlicet quod si potest Papa super continentia sacerdotis dispensare, possit cum monacho: nam castitas non est illi muneris indiuidua, veluti huic. Sed arguunt sic præterea. Id quod voto non fieret obstaret, causa est legitima ut factum tollat: si autem græde reipublice periculum immineret nisi vnus quispiam dum liber est matrimonium contraheret, id potius eligere deberet quam religionem: ergo si eadem necessitas postquam est religiosus, incubit, tunc etiam extrahendus est. Negat autem prior assumpta. Respondeant enim mihi qui hoc vtuntur Achille. Si salus omnino reipublice inde esset dependens quod qui uxorem habet legimam alteram duceret, vtrum dimittere quam habet deberet ut aliam sibi copularet? omnino negabunt. Et tamen si res esset integra, hoc est si ille liber esset, deberet illam sibi adiungere quæ ad publicam salutem conferret. Simile ergo nos de religioso respondemus: quippe qui fortiori est vinculo colligatus. ¶ Rursus, Palude arguit quod in omni voto excepta subintelligitur autoritas Papæ, si dispensare voluerit. Atque alij eadem rationi aliam adiungunt: videlicet quod homo à iure nature nullatenus se valet eximere: quapropter nullo obstante voto si naturalis lex casum obtulerit necessarium, parendum est: atque adeo omnino cum religioso dispensandum. Negat verò illud documentum. Imò sicut potest homo sic se per matrimonium alteri addicere ut neque per Pontificem possit ab illo dissociari, ita se potest & per votum religioni inancipari. Quocirca falsum est quod in voto solenni illa sub-

intelligit exceptio. ¶ Reliqua istorum argumentum nullius sunt prorsus momenti præter illud, quod licet merito plura habeat, non tamen perinde cogit atque ipsi putat. Et est illud quod hic Caiet. ineluctabile existimat: nempe quod Pontifices supra memorati cum religiosis dispensant, ut religionem cum matrimonio committant. Ad hoc autem in primis responderi potest, vtundè autoritas historiarum illas, saltem illam Regis Aragonum non esse vsque; adeo certam: haud enim in Chronicis illius regni extat: nec verò in sacro canone: sed à Palude citat. Secundò, vt Sylue. in verbo, votum. 4. refert, sunt qui assueverunt religiosum illum Aragonem non fuisse professum. Idemque astruunt de sanctimoniali Constantia. Vel forte allegarunt non vsque; adeo spontaneos solenniter vouisse: quod creberrime vsu venit. Præterea idem Syluester magister Palatij sacri non veretur dicere alia multa Pontifices factitare neque secundum ius, neque sine scádalo. At verò non opus est huc confugere. Sed cum de re hac diuerserit iam pridem opinatum, Papa dispensans sequutus est opinionem illam quæ probabilè ceteris: Haud tamen subinde sit consequens ut illam tanquam de fide decreuerit. Nam facta Pontificum minimè articulos fidei constituunt. Quod miror tum alios, tum præcipue Caietanum non animaduertisse. Quapropter si Cælestinus dispensauit cum Constantia, non dubium quin hoc D. Tho. notissimum fuerit: successit enim ei paulò post. Et nihilominus non fuit cur vereretur contraria probare sententiam. Neque in hoc cõdemnabat Papam: utpote qui arbitratu fuerat suam opinionem fuisse probabilè. Quare si D. Tho. fuisset Papa, nunquam dispensasset, nec citra culpam potuisset, nisi sententiam mutasset. ¶ Quin age id expeditum quod Caietanus arbitratus est. Ait quippe quod cum Innocentius Tertius, illius Decretalis auctor, cum ad monasterium Cælestino Tertio proximè successerit, qui cum Constantia dispensauerat, non est vero simile antecessoris sui factum condemnasse. Ego verò cõicio diuum Thomam aliter sensisse: qui paulò post scripsit: videlicet Innocentium ob id illum canonem edidisse, quod diuersa esset sententia quam fuerat Cælestinus. Quod quidem citra eius iniuriam ratione iam dicta facere poterat. Nam Cælestinus non fecerat canonem quasi de fide. Et ideo sanctus Thomas Innocentij potius canonem amplexus est quam Cælestini factum sequutus.

Ad primum igitur argumentum respondetur, causam illam dispensandi quando votum impeditum est maioris boni, de

Ad alia argumentum vtundè autorum.

Caiet. affirmatio.

Solutio.

Ad primum argumentum.

de

Ad primum argumentum.

Replica.

Solutio.

Alteratio Paludani.

Solutio.

de simplici tantum intelligendam esse: nam solenne perinde ac matrimonium fit indissolubile. Quare nullam permittit dispensandi causam. Unde optime ait sanctus Thom. periculis humanarum rerum per eandem res humanas obuiandum esse, non autem per hoc quod res diuine in vsu profanentur humanos. Quocirca cum religiosi omnino sint mundo defuncti, nulla de causa aut euentu sunt illinc reuocandi. Vide quam affirmiter hanc diuus Thomas opinionem habuerit imbibitam, contra quam Caietanus censuerit.

Ad secundum.

Ad secundum respondetur id tantum conuincere, quod sicut potest in voto orationis aut sacrificij dispensari, quæ excellentiora sunt obiecta, potest & in voto simplici continentia, siue temporalis siue perpetua. Attamen dum solenniter fit, non censetur indispensabile propter dignitatem obiecti castitatis, sed, ut identidem repetimus, propter traditionem & mancipationem voluntatis: cuius gratia opus castitatis sit excelsioris virtutis, puta religionis & patriæ.

Ad tertium.

Ad tertium responderetur latum esse inter abstinentiam & continentiam discrimen. Cibus nanque per se medium est ad conseruationem vitæ indiuidui: coitus autem non nisi ad conseruationem speciei: ob idque continentia, vbi in periculum vergit manifestum ac præsentissimum vitæ, etiam citra dispensationem, ut supra diximus, non obligat. Sed per epieikeiam potest qui votum suscepit, illud frangere. Ac perinde vbi res est dubia, locus dispensationi patet. Nam in homini calibus continentia desinit esse materia voti. Vbi autem coitus salutis indiuidui medicinalis censetur, quia non per se ad talem vitam ordinatus est, non ideo esse desinit materia voti: atque adeo dum solenne est, tolli per dispensationem non potest: sed tali periculo per alias medicinas vel abstinentiam est succurrendum.

Ad quartum.

Ad quartum denique sanctus Thomas respondet, quod monachus dum episcopali infula insignitur, non magis à paupertatis voto absoluitur, quam continentia: quia nihil habere tanquam proprium debet: sed sicut dispensator communium bonorum ecclesiæ. Similiter neque à voto obedientie liberatur: nam quod prælatis religionis non obediatur, inde accidit quod superiores non habet præter Papam: sicuti generalis magister, licet nemini in religione obediatur, non censetur exemptus.

Ad aliud argumentum.

Ad illud autem verbum Ecclesiastici. contra quaestionem citatur, quatenus primæ supe-

rius repulsæ opinioni astipulari videtur, respondendum restat. Videtur enim continentia illic propter eius pretiositatem indispensabilis censeri: quod si verum esset, nec votum eius simplex dispensari posset. Respondetur ergo id tantum illic doceri quod nec carnis fecunditas nec bonum aliquod corporale comparandum est continentia, quæ bonum est animi. Sed nihilo minus si votum est simplex, dispensari potest. Id autem quod hoc loco diuus Thomas de episcopo monacho affirmat, profecto difficultate non caret. Primum enim ambiguum reliquit an nihil voluerit discriminis inter episcopum monachum, atque alios ex seculo assumptos in paupertate colitue re: an verò soli monacho censuerit non licere habere proprium: reliquis verò id licere. Nam si peculiariter id de monachis astruxerit, id porro mori & vsui videtur contradicere. Quoniam monachus in episcopum creatus perinde fit dominus decimarum ac proventuum qui sue functioni destinati sunt, ac si ex seculo assumptus esset. Si autem voluerit nullum episcoporum vllum habere dominium suorum reddituum, sed tantum dispensationem, res esset creditu longè durior: quod lib. 9. tractaturi sumus: & 10. pro captu nostro presius diserturi. Crediderim namque cum episcopales fructus stipendia sint episcoporum, dominium illorum habere: licet iure misericordiæ largiores teneantur elemosinas fundere quæ seculares, tanquam pauperum patres. Alioquin si dominium non haberet, quicquid superflui expenderent, contra iustitiam vsurparent, & ad restitutionem tenerentur: quæ quidem sententia acerbissima esset. Sed quia hic articulus illic habiturus est proprium locum, super sedendum interim. Fortasse verò hic diuus Thomas inter episcopum ex seculo assumptum, & illum qui assumitur ex religione, noluit discriminari quantum ad redditus episcopales, sed quantum ad alias proprias possessiones. Concedit enim. 2. 2. q. 85. art. 6. secularem episcopum posse habere proprium, quod denegat religioso. At verò forsitan non est tam indispensabile votum paupertatis in religioso quam castitatis. Nam postquam creati sunt episcopi, nonnunquam hac parte cum illis dispensatur. Et illos qui ad primam apostolicam sedem assumuntur, notum est propria possidere: licet à voto castitatis, religioni augeo, non sint absoluti.

*Ambiguitas
in litera sancti
Thome.*

Solutio.

ARTICVLVS. III.

*Vtrum ad cōmutationē vel dispēfatio
nē voti requiratur prælati auctoritas.*

Ostquàm visum est autorita-
tem cōmutandi dispēfandiq;
vota in ecclesia existere, vide-
re restat an penes solos præla-
tos sita sit. Et arguitur à parte
negatiua. Potest vnusq; liber homo absq;
prælati licētia religionē ingredi: per votū au-
tē solēne religionis à quibuscūq; votis in sæ-
culo editis absolui: vt habetur. c. scripturæ.
extrā, de vot. ergo citra prælati autoritatē fit
votorū absolutio. ¶ Secundò: dispēfatio voti
in hoc cōsistere videtur q̄ præpositi iudicio
decernatur votū non esse obseruādum: at si
prælatus id perperā decernat, nō subinde vi-
dēt subditus à voto absolutus: quia nemo cō-
tra diuinū præceptū soluendi promissum di-
spensare valet: ergo prælari autoritas nō suf-
ficit. Imò verò nec requiri vidēt. Si enim qui
voto irretitus est, rectē censeat in tali euentu
non esse seruandum, cōtinuò fit liber: siqui-
dem votum eo casu non obligat quo ma-
lum est ipsum seruari: non ergo ad hoc mu-
nus auctoritas prælati necessaria est. ¶ Ter-
tiò. Si dispensare in voto, præfactorum es-
set potestas, tunc omnibus competeret: non
tamen cuncti facultatem dispensandi habēt
in quocunq; voto: ergo hæc non est præla-
torum potestas quateniūs prælati sunt.
¶ In contrarium existit quòd votum perin-
de ac lex obligat: ad dispensationem autem
legis necessaria est superioris autoritas: ergo
& ad dispensationem voti.

IN præfenti articulo tametsi de sola dispen-
fandi cōmutandiq; autoritate interroge-
tur, de causa pariter legitimè dispensandi re-
spondendum est. Quare duabus est operæ-
pretium conclusionibus respondere. Prior
est. Ad votum dispensandum necessaria est
superioris autoritas. Nam vt hoc obiter ver-
bum in tyronum gratiam non præterierim,
non hîc loquimur de absolute à trāsgres-
sione voti: quanuis enim postquàm castita-
tem voueris lapsus carne fueris, tuus te pa-
ræcius valet absolueret. Sed de dispensatio-
ne probatur conclusio. Votum, vt in supe-
rioribus commonstrauimus, est promissio
quæ de re aliqua Deo fit quæ illi accepta
est & grata: quòd autem Deo acceptabile

fit & gratum, ex eius pendet arbitratu: atq;
adeò & iudicio præpositi qui in ecclesia vi-
ces eius fungitur: ad illud ergo spectat su-
per votis dispensare: secundum illud. 2. ad
Corinthios. 2. Nam & ego si quid donauì,
propter vos, in persona Christi. ¶ Posterior
conclusio. Ad voti dispensationem ac perin-
de ad cōmutationem quæ in minus fit bo-
num, requiritur causa. Probatur primò au-
toritate modò citata. Nam vbi ait Paulus,
in persona Christi, autoritatem designat:
vbi verò subdit, propter vos, causam sub-
signat legitimè dispensandi: quæ quidem in
bonū ecclesiæ referri debet: alioquin in ho-
norē Christi nō cedit: Hoc enim iam suprā
in fine secundi libri de legis dispensatione
demonstrauimus: nam cū lex non nisi
propter bonum publicum statuatur, fit vt
nisi eiusdē gratia licitè dispensari queat. De
voto autē non lōgè dissimilis est ratio: nam
postquàm quis fidem suā Deo obstrinxit,
non debet eius vicarius promissum remitte-
re, nisi in bonum ecclesiæ cui ipsum Chri-
stus præfecit. Aliàs non esset fidelis dispen-
sator, sed dissipator iniquus. ¶ Circa prio-
rem conclusionem discrimen in primis re-
colendum est, quod suprā inter eos consti-
tuimus qui irritare vota possunt, atque eos
quibus solum incumbit dispensare. Fun-
ctio enim prior potestatem ecclesiasticam
non exigit: quare parentibus, maritis, & do-
minis conuenit. Posterior verò solis incum-
bit prælatis: qui tamen irritare non perin-
de valent nisi religiosorum præpositi: quon-
iam his vtraque competit facultas. ¶ At
de cōmutatione rimandum est vtrum ci-
tra superioris autoritatem priuatim fieri
queat. Syluester nanque verbo, votum. 4.
§. 7. in partem negatiuam inclinat: nimirum
affirmans quòd nec cōmutatio in melius
absq; prælati autoritate fieri possit. Haud
tamen opinio hæc veritate pollet: quoniam
nec eius testimonia firma sunt. Distinguen-
dum igitur. Aut enim simplex votum in il-
lud mutatur quod manifestum est esse me-
lius: aut in illud de quo id quoquo pacto
ambigitur. Si enim liquet cōmutationem
in melius fieri, tunc superioris autoritas
non exigitur: vt Caietanus hic probè cen-
ser. Huic nanque veritati & rationes suf-
fragantur & testes. Est enim assertio, tum
capituli, peruenit. 2. extrā, de iure iurando.
propositum aut promissum non infringere
qui in melius illud cōmutat. Et in capitulo

*Vltima con-
clusio.
Probatio.*

Dubitatio

*Opinio Syl-
uestri.
Resellit
Syluester.*

Verasolutio

Caietanus.

citato,

*Primum ar-
gumentum
à parte nega-
tiua.*

Secundum.

Tertium.

*Prima con-
clusio.*

*Ratio prae-
ritæ assertio
nis.*

citato, scripturæ. de voto. ob id vota in sæculo facta extingui censentur per solenne religionis, quod omnia mutantur in melius: quæ quidem commutatio priuata fit auctoritate eius qui se religioni addicit. Sed & ratio nihilo est minus efficax. Cum enim voti obligatio ea sit prorsus vt quod vouisti reddas, quando id persoluis quod constat, tum melius, tum perinde creditori acceptius & gratius, cumulator fit à te solutio. Cum ergo Deum qui ineffabili infallibiliq; iudicio perpenfor est rerum, constet quo res meliores sunt, gratiores acceptioresq; habere, non est dubium quin qui votum in melius commutat, cumulatius ei soluat, atq; adeo nulla indigeat prælati auctoritate. Accipe ad rem confirmandam exemplum. Si quis cereum, verbi gratia, Deo vouit, aut ouem, aut bouē, & loco illorum argenteum calicem ecclesiæ largiatur, quis ambigat voto satisfecisse, æditiūmq; & tutorem ecclesiæ imprudēter atq; infideliter agere, si solutionem repellent. Nec verò iura ciuilia huic obstant veritati: nam. l. mutuum. ff. si certum petatur. solum habetur quod aliud pro alio inuito creditore solui non potest: nam inter homines non quicquid melius est, acceptius fit creditori: vel quia non est ei tam vtile: vel quia non est tam gratum: vel alia de causa: quod respectu Dei contingere non potest. Imò dum nobis constat rem esse meliorem, constat eum magis acceptam habere: atq; adeo semper in talem solutionem consentire: iuxta illum Institutio. titu. quibus modis tollitur obligatio. Consentiente creditore, aliud pro alio solui potest. Adde quod fortè si certum esse posset rem esse æqualis apud Deum valoris, inconsulto prælato posset fieri commutatio. Sed tamen nõ esset adeo tuta: quia dum agitur de qualitate, alienum requiritur iudiciū. Nam commutatio si solo debitoris arbitrio fiat, auctiorem solutionem videtur exposcere. Nec verò simplex modò votum commutari in melius potest auctoritate priuata, verum & solenne religionis in arctiorem aliã, ac perinde altiorem: vt promittitur. c. licet. de regularibus. Haud tamen commutari in aliud votorum genus. Sicut nec dispensari. ¶ At verò quãdo in dubio est vtrū mutatio in melius an in minus bonū fiat: nempe vbi compertissimum non sit opus esse excellentius, semper est auctoritas prælati necessaria. Quocirca votum simplex castitatis mutari priuatim non potest: quia nihil in votis me-

lius æstimatur. Nec votum Hierosolymitanæ peregrinationis: nam postquam hæc soli Papæ referuntur, nullus alius ea commutare potest. Quin verò nec votum abstinentiæ, nec alia personalia tutò citra præpositi decretum mutantur. Eò potissimum quod quoties votum in leuius mutatur, non nihil habet dispensationis admixtum: quandoquidem remissius fit vineulum. ¶ Qui sunt autem prælatorum ordines quibus facultas adfit dispensandi, ex iure canonico explorandum est. Primum omnium Antistites omnes nisi per Pontificem Maximum prohibiti essent, suo ordinario munere super omni voto in sua quisque Diocesi, veluti Papa in toto Christianissimo, dispensare possent. Attamen quoniam maiores fidei causas, vt extrã, de baptismo & eius effectu, admonetur: ad summum ecclesiæ caput Christi vicarium deferri decet, quinque votorum species ipsi sunt iure reseruatæ. Nempe votum religionis, & votum castitatis perpetuæ, votumq; peregrinationis Hierosolymitanæ, Romanæq; ac Compostellanæ. Tametsi Romanum Compostellanumq; votum solum est vsu reseruatum Romanæ curiæ: nam iure solum excipitur votum Hierosolymitanum: vt patet. c. quod super his. & ca. ex multa. extrã, de voto. Imò verò cum reseruatiõis ratio ea illic supponatur quod eiusmodi votum in subsidium terræ sanctæ suscipitur, adnotauit tibi Panormita. illud tantum esse Papæ reseruatum, quod illa ratione suscipitur. Quare si fiat, inquit, ex deuotione & non pro subsidio, episcopus posset dispensare. Attamen consuetudo aliter habet: cui ideo standum est. Quare dispensatio episcopi non teneret. ¶ Præter hæc ergo vnusquisq; episcoporum potest super oī voto simplici suorum parocianorū dispensare. Hæc autē in archiepiscopo facultas, ad diocesces sibi suffraganeas non extenditur: quoniam cura ei non incumbit animarum ordinaria nisi in sua diocesi: etsi in causis forensibus ad ipsum fiat prouocatio. ¶ Abbatēs item & religionum præfecti non solum generales ac prouinciales, verum & conuentuales eadem vigent dispensandi auctoritate: nam hac parte veluti antistites ordinarij suorum sunt subditorum. Haud tamen ad vota sæcularium qui sibi sunt subditi, eadem facultas nisi de speciali priuilegio protenditur. Et est generalis regula quod dispensandi facultas eadem vbiq; est cõmutandi: quandoquidem Diuus Thomas ait, maior est disp-

Panormita.

Regula generalis.

Panormita. **P**anormitani super capitulum, Proposuit. de concessione præbendæ. videlicet Papæ dispensationem, absolutam esse relaxationem totius obligationis: episcopum autem non prorsus vota commutare, sed relaxare, nullum habet aut iuris aut rationis fundamentum. In illo namque capitulo sic Papæ conceditur dispensandi facultas, ut episcopis non interdicitur. Paræcij verò curati, quia iurisdictionem non habent, eadem dispensandi autoritate carent. Nec verò archidiaconi eadem funguntur. At de his iura sunt consulenda. ¶ Ex his fit consequens, episcopum super voto castitatis non perpetuæ sed temporalis dispensare posse. Nam cum ordinaria potestate omnia ob causam posset tollere vota, cohibitiones & exceptiones restringendæ sunt ut sonant: & ideo quia non eis excipitur nisi votum perpetuæ castitatis, fit, ut temporalia illis relinquuntur. ¶ Sequitur subinde etiam religionum præpositos posse in votis subditorum dispensare transeundi ad altiore religionem: quanuis illud, ut in quæstione superiore diximus, irritare nequeant. Est enim latum interstitium: quod irritare est voluntatem alterius coercere: dispensare verò non nisi spontaneæ petitioni subditi annuere: Prælatus autem prohibere nequit subditum transire volentem ad feliciorum frugem. Si autem ille vult sub eius obedientia permanere, poterit tum super eiusmodi voto ab eodem prælato dispensari: quandoquidem illud non est simpliciter votum religionis, quod Papæ reseruat, sed votum transitus ab vna ad alteram: & huiusmodi exceptiones, vt modò dicebamus, restringendæ sunt. ¶ Vnum verò dubium quæstione. 2. in hunc locum reposuimus de voto pœnali religionis & peregrinationis Hierosolymitanæ, vtrum perinde reseruentur Papæ, ac si absoluta essent. Vouisti, verbi gratia, à tali peccato vel à re qualibet alia quæ tibi erat incommoda cauere: adhibita cautione si contrà faceres, monachale institutum suscipere, aut Hierosolymam ire. Quod quidem votorum genus, vt frequētissimè inter inconstantes adolescentes in usu est, ita maximè in Dei despectum & vilipendium fit. Quia nemo est qui illud impleat. Quare huiusmodi vouentes acerbissimo pœnæ rigore essent à confessarijs vulnerandi. Dubium ergo est, vtrum postquam (vt semper accidit) malū illud admiseris, dispensatio sit Pa-

pæ reseruata. Etenim negatiuè argumenta hæc pugnant, quòd tale votum non est propriè conditionale, veluti illud: si pater obierit, monachus siam. Nam illi qui hoc secundo modo vouet, cordi est religio, ad quam ideo eius dirigitur intentio. Quare posita conditione votum fit firmum: qui autem in pœnam sibi ingressum religionis comminatur, non est ad religionem affectus, neque voti intentio illuc fertur, sed in cautionem illius mali: puta vt à ludo vel mœchia sese cohibeat. Quapropter citra dubium est, ante illud admissum malum posse ab episcopo dispensari, & à quocunq; prælato qui autoritatem habet super illud votum directum. Hæc ergo ratio probabilem hanc partem facit, quòd etiam post commissum illud malum sit ab eodem prælato citra Papam dispensabile: quandoquidem non est directum votum religionis. At nunquam mihi hæctenus hoc potui satis persuadere: nam etsi non sit votum directum religionis, nihilo minùs posita conditione fit obligatio ad religionem quæ ex vi voti alia est & cõfirmata. Et ideo omninò timeo aliud asserere quàm quòd sit Pontifici Max. reseruat. Tametsi fatear non tantam causam ad eius dispensationem requiri, ac si votum esset absolutum. ¶ De

Solutio.

De causis dispensandis & commutandis votis.

Dubium.

Dubium Caietani.

videtur

videtur enim id sanctus Thomas in solutio-
ne secundi affirmare: vbi ait quòd si præla-
tus in voto simplicis religionis dispensat, nul-
la apparenti causa obstantè, dispensatio nõ
tenet. In contrarium autem facere videtur
quod commutatio sine vlla obstante causa
fit licitè: & tamen idem apparet vtriusq; iu-
diciũ. Item quia nonnunquam votum di-
spensatur, etiam si impleri possit, propter al-
quod publicum emolumentum. ¶ Ad isto-
rum ergo dilucidationem per hæc responde-
tur documenta. Primum ad voti dispensa-
tionem necessaria est causa obstat. Vbi no-
tandum tripliciter posse causam obstat: v-
delicet, vel ex natura materiæ voti, vel ex par-
te vouentis, vel ratione communis boni. Ex
parte materiæ: Primum si illicita fit. Et tunc
malignitas eius obstat. Si verò sit inutilis, in-
utilitas etiam ipsa quodam modo impedit.
Nam opus vanum non est Deo gratum. Et
in his casibus non opus est quòd causa illa
dispensandi præstantius sit bonum quam
voti vinculum absolute consideratum: sed
quàm vinculum talis voti, scilicet mali, vel
inutilis: quod proinde minini est pretij: &
ideo in rem parui momenti mutari potest
aut prorsus tolli. Potest secundò impedimen-
tum intercedere ex parte vouentis: puta eius
infirmas aut debilitas ob quam commodè
non potest illud implere. Et tunc etiam in cõ-
mutatione pensanda est illa infirmitas, vt cõ-
mutatio remissior fiat & clemẽtior. Imò tan-
ta esse potest vt sit obligatio simpliciter dis-
soluenda. Sed potest tertio obstaculum ex
parte communis boni existere. Vt si vouisti
ieiunium quod tibi impedimentum est stu-
dendi aut prædicandi: omnia enim talia bo-
na cedunt in bonum commune. Et tunc ve-
rum habet regula, quòd bonum illud voto
obstans, propter quod fit dispensatio, debet
æstimari pretiosius quàm erat materia, &
ipsum voti vinculum. Pariter si Hierosoly-
mitanam peregrinationem voueris: & expedi-
dit ecclesiæ vt aliter ei inseruias. Vel si voto
simplicite ad religionem obstrinxisti: sed ad
communem pacem reipublicæ confert vt
vxoem ducas. Tunc enim licitè fit dispensa-
tio: quia commune bonum tui obstat voti
executioni. Si autem in tuum tantum bonũ
particulare cederet, minimè eadem dispensa-
tio liceret. ¶ Ex istis consequitur, ad cõmu-
tationem, quæ mera est commutatio, hoc est
quæ in melius fit, nullam exigi prorsus ob-
stantem causam, sed satis est vt ad finem ma-

gis conducatur. Exemplum extat in. c. Quod
super his. de voto. vbi mulierum vota vilitã-
di terram sanctã permutari sinuntur in elec-
mosynas: non quòd executioni voti quid-
piam obstat: sed quòd in subsidium terræ
sanctæ, plus mulierum pecuniã quàm præ-
sentia cõfert. Quando verò commutatio fit
in minus bonum, semper requiritur causa
obstans. Quoniam tali commutatio ad-
mixta est dispensatio: nempè nonnulla voti
relaxatio. ¶ Hinc ergo fidelis dispensator
& prudens colligat vt dum voti impedimen-
to satis per cõmutationem succurritur, illo
vtatur citra dispensationem: remedio: aliàs
infidelis esset: nam omnimoda dispensatio,
citra necessitatem, culpa non caret: neq; di-
spensantis reatus peremptum excusat quin eo-
dem complicitetur. Tamen si maior sit in di-
spensante. ¶ Hic autem forsitan sedulus le-
gator inquirat, vtrum sit maiori cum difficul-
tate dispensandũ, lexne an votum? Vtrinq;
enim extant argumenta. Lex nanq; quia in
commune bonum ponitur & vniuersos ci-
ues ligat, apparet sanctius esse custodienda
quàm votum. Econtrariò verò quia votum
fit Deo, atq; adeò ad virtutem attinet religio-
nis, videtur maiorem causam dispensandi re-
quirere. Vix ergo respõdere ad hoc certa re-
gula possumus. Igitur aliqua esse potest lex,
quàm dispensatione violare perniciosius sit
quàm particulare votũ tollere. Aliquod ve-
rò econuersò potest esse votum, cuius dispen-
satio maius sit religionis offendiculum. Cau-
sæ autem legitimæ dispensandi latè. i. q. 7. cõ-
mendantur: can. requiritis. & ibi glo. & can.
necessaria. & subsequenti. Sunt enim pensan-
da tempus, vtilitas, persona, & rei qualitas.
¶ Vtrum verò illa dispensandi causa, ceu le-
gitima & idonea admittenda sit, quòd illi qui
voto tenentur, graue molestumq; fit illud ex-
plere, iam loco citato in fine libri primi re-
spondimus: quòd quando molestia ac diffi-
cultas ex re ipsa nascitur, nempè quia res est
ardua & viribus impar, tunc causam offert
ad dispensandum legitimam: tamen quan-
do ex corrupta affectione & morbo vouentis
procedit, profectò nõ est legitima causa: nã
cũ in hunc finem voueris vt morbo tuo
prauoq; habitui medearis, id ipsum in cau-
sam proferre, vt ab eodem religeris voto, nõ
est fidei sinceritatem seruare. ¶ Post hæc
de priuilegijs quæ in diplomatibus Crucia-
tæ ad votorũ dispensationem indulgentur,
hoc notandũ est, quòd non sunt perinde
intelli-

Primum do-
cumentum.

Dubitatio.

Solutio.

intelligenda atq; facultas absoluēdi à peccatis referuatis. Facultas enim in peccata ad illa etiā extenditur quæ quifq; postq̄ Bullam susceperit commisit. Priuilegium verò dispensandi in voto, illudve commutandi, non nisi de illo voto intelligitur quod antè edideras quàm diplomata susceperis. Nam dispensatio voti nihil ad forum pœnitentiæ attinet: sed est alia distincta facultas, quam Pontifex suscipienti Cruciatæ bullam tunc super votum quod cōmiserat indulget: ac si tunc dispensationē ipse postulasset. Etenim cūm vōta ad religionem pertineant, tantq̄; subinde æstimata semper fuerint in Ecclesia, in cōgruens esset vt alicui antequàm votum emiserit, facultas fiat vt quoties emiserit, possit ab illo per dispensationem liberari. ¶ Rursus circa eadem diplomata animaduertendum est, quo tenore eadem indulgeatur facultas: nam si exprimitur vt super nullo voto dispensatio fiat, nisi eleemosyna in subsidium belli erogata: tunc nō tam facultas dispensandi, quàm commutandi aut redimendi votum: atq; adeo talis eleemosyna pro ratione voti per prudentiā dispensantis taxanda est. Si autem facultas simpliciter fiat dispensandi, tunc admoniti sint dispensatores, non illis fieri absolutam dispensandi licentiam, sed si legitima intercesserit causa: nam verbum absolutè prolatum, secundum tenorem iuris intelligendum est. ¶ Neq; id demū tacitus præteribo, quod crediderim nullo diplomate in fauorem alicuius monasterij, aut hospitalis, aut subsidij indulto, facultatem fuisse vnquam concessam dispensandi in voto religionis, aut perpetuæ castitatis.

Virtute diplomatis nequit dispensari nisi in votis antecius susceptione emissis.

Nullo hæc te nõcessa est facultas dispensandi in voto religionis aut perpetuæ castitatis. Hoc propter Bullam admonitū duxerim, quæ in fauorem D. Antonij. circumfertur: vbi si verba cortice tenuis audias, eadem illic facultas comprehenditur videtur: quandoquidem generale conceditur priuilegiū dispensandi in voto, exceptis illis Hierosolymitanæ Romanæq; peregrinationis. Attamē eodem verborum contextu accuratiùs perspecto cōstat minoris voti exceptionē liquidū esse testimoniū exceptionis maioris. Sed hic latet fallacia q̄ votū religionis & perpetuæ castitatis ab ipso vetustissimo iure excepta sunt. Et ideo nisi exprimat facultas super eisde dispensandi, non cōprehenduntur sub generali clausula, sed semper intelligūtur à iure excepta. Votū autem Hierosolymitanū, quia recentiori iure excipitur, necesse habet expressè excipi, quando non conceditur.

AD primum igitur argumentum quæstio nis conceditur omnia vota quæ in sæculo sunt cessare per solennem religionis, vt capitulo citato habetur. Haud tamen prorsus illa cessatio fit priuata autoritate vouentis. Imò fit per legem ecclesiæ, quæ optimè censuit vt qui vitam sæcularem in monachatu mutauerit, ab illis particularibus votis liberetur: quæ ad directionem eiusdem secularis vitæ ediderat: nam particularia in illo vniversali clauduntur, quo tota vita perpetuè mancipatur religionis obsequio. Præterq̄ quod religionis onus alias secum sarcinas nō fert. Quæ ratione suprâ dictum est, illa etiam quæ post professionem monachus emittit, irritari posse à prælato. ¶ Inter respondendum autem ad secundum confutat primò Diuus Thomas quorundā opinionem, qui aiebant prælatos omnes pro suo libito perinde posse super vota subditorum etiam sæcularium dispensare, vt dictum est posse parentes illa irritare quæ filij illegitimæ ætatis emiserint: nulla scilicet interueniente causa. Quorum ratio erat, quod in omni voto intelligitur exceptio autoritatis prælati. Imò verò Pal. in. 4. d. 38. q. 5. hac eadem ratione vtitur ad probandum Papam dispensare posse super voto solenni. Huic ergo opinioni assueuerant D. Thomas contradicere, vbi fundamentum istorum subuertit: nam prælatus, nec verò maximus, dominus est absolutus aut legum aut voluntatum subditorum, sed merus dispensator: idemq; nō in destructionem, sed in ædificationem corporis Christi: vt. 2. ad Corint. 10. ait Paul. Et ideo sicuti præcipere non valet quæ Deo displicent, nempe peccata, ita nec illis, nisi fiat obstat, quæ Deo sunt accepta. Quare vnusquisq; subditorum absolutam habet potestatem vouendi, à prælato independentem: ac perinde in voto, nulla subintelligitur superioris voluntatis exceptio: nisi parentis, (vt diximus) ac prælatorum religionum. At verò spectat potestà ad episcopum prudenti maturoq; iudicio perpendere, an causa aliqua interueniat dispensandi. ¶ Ex his infert D. Thomas tripartitā regulā. Nempè quod in manifestis, videlicet vbi manifestus est error prælati, tunc dispensatio nō excusaret à culpa. Vt si prælatus, sine apparenti saltē obstàte causa, super votum religionis dispensaret. Si autem, inquit, esset causa apparēs per quam res in dubiū verteretur, staret tunc posset iudicio prælati dispensantis vel commutantis. Non tamen

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū. D. Thomas.

Palud.

men

men iudicio vouentis proprio, quia ipse Dei vicem non gerit. Nisi forte casu quo voti materia manifestè illicita esset, neq; ad superiorem opportunus pateret recursus. Quoniā tunc, vt dictum est, epieikeiā locus pateret.

Prima dubi ratio circa assera D. Th. ¶ Circa hæc autem sancti Thomæ assera nonnulla occurrunt dubitandi rationes. Prima circa illationem illius enthymematis: Prælati prohibere nō potest virtutum officia: ergo neque pro libito dispensare. Etenim aut nomine virtutis intelligit materiam voti, aut idipsum quod est vouere. Prior enim sensus esset huiusmodi: Prælati non potest cohibere subditos, nē ieiunent, aut orent, aut peregrinentur, &c. ergo nec potest pro libito tollere vinculum huiusmodi operum. Quæ quidem argumentatio, dupliciter peccaret. Primò quia nulla est illatiōis vis: nā etsi monasticus pfectus nequiret impedire quin liberè quis oraret, aut ieiunaret, posset nihilo minùs impedire votū: sicut maritus, licet iniquè ageret, impediendo nē vxor oraret, nihilo minùs posset irritare votum. Pariter ergo episcopus, licet non obstarit subdito quin liberè exerceret virtutum opera, nihilo minùs tollere pro libito posset vinculum, vt scilicet non se nouo funiculo perstringeret. Secundò & antecedens eiusdem illationis est falsum. Potest enim prælati in religione aliquādo opus vnius virtutis propter aliā prohibere: videlicet nē orationi monachus vacet, sed infirmitas seruiat: nē ieiunet, sed studeat. Si autē nomine virtutis, intelligit ipsum vouere, nec tunc solida erit argumentatio, quæ est hæc: Non potest præcipere peccata, ergo neque prohibere nē vota fiant, aut facta pro libito tollere. Infirmitas enim sequentia patet in religionis prælato, & parente respectu filij: qui non potest ei præcipere peccata, & tamen potest eius vota cassare. ¶ Ad horum ergo intellectum notandum, alteram esse rationem superioris qui habet dominium voluntatis subditi, quales sunt, maritus, pater, dominus, & prælati religionis: alteram verò prælatorum populi qui eiusmodi non habent dominium, sed tantum spiritualem iurisdictionem. Et Diuus Thomas non loquitur hic de priore superiorum ordine, quorum est vota irritare: nam de illo rem iam articulo. 8. & 9. expediuerat: sed loquitur de prælati tantum quatenus prælati sunt, spiritualesq; iudices: quibus idcirco non irritandi, sed dispensandi suppetit facultas. Et de istis consuetudine per-

git quòd cum non sint domini voluntatum subditorum, non sunt eorundem vota ex ipsorum voluntate pendentia: atq; adeò neq; in eiusmodi votis excepta subintelligitur Antistitis autoritas, vt sint conditionalia, si episcopo aut Papæ placuerit: sicut votum filij, aut vxoris, aut monachi. Quod quidem documentum per se est manifestum: & ideo Palud. atq; alij qui contrarium sentiunt in hoc sunt cæcutienter hallucinati. Pontifices nanque non sunt domini subditorum, nec eorum voluntatum. Quare sicut matrimonia alij: ciuium cōtractus, ita & eorum vota iisdem episcopis inconsultis firma & solida sunt. Hac ergo voti firmitate supposita, optinè procedit ratio sancti Thomæ in vtroque sensu eorum quos nuper impugnabamus. In priori scilicet quòd sicut non potest episcopus prohibere virtutum opera, puta ieiunare, orare, religionem ingredi, &c. ita neq; potest eos prohibere quin eadem opera absolutè voueāt: quando quidem non est dominus suæ voluntatis. Quare nullum est argumentum quod de parente & vxore faciebamus. Item & in posteriori sensu, vt nomine virtutis votum ipsum intelligat, procedit etiam argumentatio: videlicet quòd sicut non potest episcopus aut Papa subditis peccata præcipere, ita neq; potest opera virtutum, puta vota, quippe quæ absq; ipsius superioris consensu firma & solida sunt, pro libito impedire, atq; adeò neq; horum nodos & vincula rumpere. Atque hanc secundam arbitror legitimam esse mentem Diui Thomæ. ¶ Sed dubium de sensu conclusionis restat, qua ait, dum prælati sine vlla saltem apparenti causa dispensat, eiusmodi dispensationem non excusare à culpa. Triplicem enim intelligentiam verbum hoc parturit: nempe quòd prælati dispensans non excusetur à culpa: & de hac non dubitatur quin vera sit: nam peccat vel contra prudentiam, vel contra fidem dispensandi. Secundò quod nec subditus dispensationem procurans culpa caret: quod etiam certum est. Nam qui rem iniustam procurat, reus est noxiæ. Sed tertius sensus esse potest quòd etiam post dispensationem non excusetur à culpa si illa vta, quasi dispensatio non teneat. Et de hoc sensu suboriri alicui potest dubitatio: nam postq̄ dispensatū est, videtur subditus absolutus. At verò D. Thomas omnes tres sensus astruxisse videtur: nam ait, quòd sicut non potest prælati peccata præcipere, ita neque

Solutio.

prohibito dispensare. Præceptum autē illud nullius esset vigoris: ergo neq; dispensatio. Et in hanc partem in calce lib. i. sententias se cuti maiorum subscripsimus: nempè quòd si Papa vel Episcopus in legibus suis dispensat, quantis aliquando iniquè id faciat, nihilo minùs dispensatio tenet. In his autem quæ de iure diuino pendent, quale est votum, & promissorium iuramentum, vbi manifestè cõstat nullam intercessisse causam, euanida est dispensatio: quoniam cum iam res debita Deo sit, non potest Papa illud gratis sine causa quæ Deo saltem appareat accepta, condonare. ¶ Ad tertium denique respondetur, nullam esse consequentiam, quòd si ad prælatos functio dispensandi spectet, omnibus æquo iure competat. Maximus enim Pontifex qui vicem Christi gerit, plenariam habet in ecclesia potestatem in omnia vota, quæ sint dispensabilia: quod Diuus Thomas ad excipiendum solenne votum religionis apposuit. In ea verò quæ inferiora sunt, potestas se inferiorum prælatorũ prolatat: vt pote ad quos necesse est identidem recurrere. Quare excepto voto religionis & perpetuæ castitatis exceptarumq; peregrinationum dispensare valent: nempè in votis orationum ac ieiuniorum, reliquarumq; peregrinationum. Sed sanctus Thomas non excipit nisi Hierosolymitanam: quia forsan sua ætate nulla alia erat excepta. ¶ At forsan hîc quispiam eundem sanct. doctorem contradictionis redarguat. Dixit enim in. 4. distinct. 38. quæst. i. articulo. 4. omnia vota perpetua referuari Papæ: hîc autem ait super votum ieiunij posse ab alijs prælatis dispensari, & pariter orationis: quæ nihilo minùs possunt in perpetuum fieri. Respondetur autem vota illic appellare perpetua quæ per se dum absolutè eduntur per petuitatem habent annexam: vt est votum religionis & castitatis: qui enim absolutè castitatem vouit, perpetuum intelligit. Votum autem ieiunij & orationis nisi perpetuitatis conditio exprimitur, non affert illam ex sua natura. Et ideo quanuis in perpetuum fiant, possunt ab inferioribus prælatis dispensari.

*Ad tertium argumentũ.**Scrupulus.**Solutio.*

QVAESTIO QVINTA, De religionis voto in particulari.

ARTICVLVS. I.

*Vtrum religionis votum ad statum
perfectiõnis atineat.*

QVONIAM BIFARIAM quæstione. 2. dicebamus votum fieri solenne: videlicet vel per religionis susceptionem, vel per clericorum consecrationem: neque de eiusmodi solennitate, alijs se ad dicendum insinuantibus, satis illic nobis dicere licuit, operæpretium duximus, nè truncum tractatum hunc relinqueremus, singulas quæstiones de huiusmodi votis hîc tandem adhibere. Alteram scilicet de voto religiosorum, ac de voto clericorum alteram. Arguitur ergo statim quibus nos hæretici argumentis oppugnant, religionis votum nihil ad statum perfectiõnis attinere. Religionistum vox, tum etiam res ipsa, vniuersæ Christianæ familiæ sunt communes: est nanq; religio cultus latræ: secundum illud Cicero. i. de Officijs, Religio est quæ naturæ diuinæ cultum & religionem affert: quod quidem non solum Christianis omnibus, sed etiam cunctis mortalibus cõpetit. Quòd si aliquibus per Antonomasiam tribuendum hoc nomẽ esset, soli sunt sacerdotes, sacrorumq; administri, qui Hierarchias religionis actiones exequuntur: falso ergo nomen hoc sibi monachi arrogant. ¶ Secundò arguitur. Perfectus in hac vita nemo esse potest: nam vt. 3. Physicorum author est philosophus, perfectum est cui nihil deest. In hac autem vita, vt habetur Iacobi. 3. in multis offendimus omnes: vnde Paulus. i. ad Corinth. 13. Cum venierit, inquit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: temerarium ergo est atq; impiũ nomẽ perfectiõnis in hoc lubrico sæculo nobis usurpare. Quòd si aliquid in terris perfectiõnis existit, illa in charitatis culmine & fastigio posita est. Secundũ illud ad Coloss. 3. Super omnia charitatem habet, quæ est vinculum perfectiõnis. Non ergo in monasticis consilijs perfectio eminet. ¶ Tertio deniq; ad rem proximè arguitur.

*Primum argumentum.**Cicero.**Argumentum 2.**Iacobus. Paulus.**Argumentum 3.**tur.*

tur. Si religiosorum status ad perfectionem pertineret, eò præsertim quòd in consiliorū exercitio quæ monachi profitentur, perfectio collocaretur: hoc autem falsum est: imò Christus sic nos Matth. 22. instituit, vt in illis duobus magnis mandatis, dilectionis Dei & proximi, pendere intelligeremur vniuersam legem, & prophetas. ¶ In contrarium est quod vetustissimus Dionysius. 6. capite cœlestis Hierarchiæ post Antistites religiosi quoque perfectionē tribuit: quos monachos, & suo idiomate triapēdas, id est Triadi perfectè famulantes nuncupat. De quibus subinde ait eos qui nominantur Dei famuli ex Dei puro seruitio & famulatu vniri ad monachalē perfectionem.

Dionysius.

D. Thomas.

Argumentum quæstionis huius locupletè D. Thom. vt pleraque omnia & luculenter edisserit. 2. 2. q. 84. & infra summam: hinc verò & ad rem præsentem accommodè octo conclusionibus respondebimus: quibus ab ijs qui monachos dilacerant, eorum instituta protegamus. ¶ Est ergo prima conclusio. Perfectio Christianæ vitæ, ad cuius fidem suscipiendam, adorandam, & colendam vniuersus obligatus est orbis, in solo charitatis culmine secundum suam essentiã & substantiam posita est. Conclusio liquida est. In hoc namque vniuscuiusque rei perfectio consistit, quòd suo supremo fini vniatur: per vnã autem charitatem & angeli & homo Deo vniuntur, qui vtriusque creaturæ finis est: ergo in charitatis fastigio nostra consistit perfectio: Secundum illud citatum Apostoli, Super omnia charitatem habete, quæ est vinculum perfectionis. Cum verò audis, vniiri, non intelligas, adipisci, assequi, & comprehendere: hoc enim per visionem Dei fit in qua posita nobis est nostra felicitas. Nam quando diu in hoc corpore positi sumus, vt ait Paul. peregrinamur à Domino: atque adeo ipsum non attingimus: sed voluntatem habemus præsentem fieri ad ipsum: quod cum faciem eius conspexerimus obtinet nobis. Per charitatem autem sic cum ipso conglutinamur, vt cum anima corpus, secundum illud Ioan. 4. Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet & Deus in eo. Nam si Physicam consulas, tam in anima corpus est, quàm in corpore anima: sed diuersimodè. Est enim corpus in anima tanquam contentum in continente: hoc est in eo à quo esse & quicquid est recipit. Et eo modo nos sumus per chari-

Prima conclusio.

Probatio.

Paulus.

tatem in viuificante nos Deo. Sicuti secundum naturam in eo viuimus, mouemur, & sumus. Sed est vicissim anima in corpore tanquam forma in subiecto, atque per quandam similitudinem: sic Deus in nobis per charitatem est: quæ forma existit qua nostra perficitur anima: secundum illud Ioan. 14. Qui diligit me, diligitur à patre meo: & ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus. In hoc ergo vicariè charitatis glutino, qua & nos prior Deus diligit, ac subinde à nobis vicissim diligitur, fastigium nostræ perfectionis consistit. Vnde. 1. Ioan. 3. Nos scimus quod translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Et subditur, Qui non diligit, manet in morte. Consultò tamen diximus secundum essentiam & substantiam: quoniam quodammodo ex aliarum quoque virtutum famulatu eadem perfectio pædet: nempe quorum adminiculo nutritur ac protegitur: secundum illud ad Ephesi. 6. Accipite armaturam Dei vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Armaturam autem Dei appellat continentiam, qua lumbos succincti, in veritate persistimus: loriceam iustitiæ, & scutum fidei, &c. ¶ Secunda conclusio. Eadem perfectio in præceptis duobus magnis charitatis consistit: scilicet, Diliges Dominum Deum tuum: & proximum sicut teipsum. Neque verò quenquam conturbare debet quòd & in charitate perfectionem consistere profitemur: & rursus in eius præceptis. Prioris enim sensus est, eandem ipsam charitatem nostram esse perfectionem: posterioris verò per præceptorum obseruantiam cõseruari, foueri, & augeri. Conclusio hæc tamen testimonio Christi supra citato stabilitur, In his duobus mandatis omnis lex pendet & prophætæ: tum etiam ad superiorem protinus consequitur. Etenim si charitas ipsa perfectio est nostra, cõsequens est, vt ex eius obseruatione præceptorum eadem perfectio salusque nostra dependeat: secundum verbum Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Tametsi nõ eodem gradu. Essentia namque perfectionis nostre, in charitate Dei sita est: secundum tamē hanc in charitate proximi. Quin verò ob id secundus charitatis gradus ad eandem attingit perfectionem quòd dilectio proximi nihil aliud quàm quidam Dei amor est: iuxta illud. 1. Ioan. 4. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt,

Ratio conclusionis.

videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Etenim cum Deus omnium sit parens nostrum, quos intime charos habet, nemo eum ex corde diligit nisi & filios eius diligit, quos ipse diligit. ¶ Tertia conclusio. Præcepta hæc charitatis nullum nobis præfingunt diligendi modum. Probat: quoniam præcepta admetiri debent ipsorum fini: iubemur ergo eiusmodi præceptis sic Deum diligere & proximum, ut vterq; diligibilis est: modus autem diligendi Deum, ut ait Bernardus, est sine modo diligere: ergo eius præceptum nullum præfingit modum, scilicet ut hoc aut illo gradu à nobis ametur, aliive sic, alij verò aliter, sed absoluta est diligendi præceptio. Nec verò exemplum huius deest quod nobis natura profert. Etenim ut. i. Politicorum acutè Aristoteli perspectum est, sic inter finem & media differt quòd finis, cum sit per se bonus, absq; modo & termino diligitur: nemo enim sibi præfinit quantum sibi salutis velit: sed quia quo maior, eo melior, si ne limite exoptatur: medicamina verò quia totam bonitatem à fine fortiuntur, non quo maiora sunt, eo meliora: ob idq; non infinitum, sed sub pondere & mensura, tum ab ægro to optantur, tum & applicantur à medico: Deus ergo quia supremus est finis, sine modo iubetur amari: atq; hoc illa verba sonant, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis. Proximus autem, tamen si non vsq; adeò absq; modo sit diligendus, sed modus ille præscribitur, Et proximum tuum sicut te ipsum, tamen & modus ille quandam præfert infinitatis imaginem: nam homines etiam quadantenus absq; modo se ipsos diligunt: imò verò dum vere se diligunt, illam sibi debent æternam foelicitatem absque vllò modo exoptare, eandemq; reliquis. Consistit igitur essentialiter nostra perfectio in illis mandatis quibus absq; modo iubemur Deum proximumq; diligere. Vnde Augusti. lib. de perfectione iustitiæ: Cur ergo, inquit, non præciperetur nobis ista perfectio, quam in hac vita non habet, scilicet in gradu perfectissimo quæ nec venialem offensivam admittit. ¶ Existit autem contra conclusionem hanc argumentum. Si perfectio Christianæ vitæ in eiusmodi charitatis præceptis consistit, quibus sine modo diligere Deum & proximum iubemur, cum eisdem præceptis cuncti teneantur mortales, vniuersi cogentur in culmine perfectionis viuere,

re, atq; adeò nemo esse valeret à culpa liber: quod impium est concedere, diuinæq; benignitati aduersum. Ad hoc autem respondetur non sic esse intelligendum, absq; modo & termino positum esse charitatis mandatū, ut quemcunq; obligent fastigium charitatis tenere: sed ut vnusquisque intelligat quòd debeat diligendo conari. Quare, ut transgressionis delictum quis euitet, satis est ut nihil contrarium charitati eiusq; præceptis committat: ut in solutione ad secundum luculentius patebit. ¶ Quarta conclusio. Reliqua omnia præcepta, tam illa quæ in Decalogo expressa sunt, quam vniuersa quæ ad ipsorum rationes reducuntur, atq; adeò cuncta consilia ad perfectionem ipsam charitatis assequendam referuntur: ac perinde in ipsis tanq; in instrumentis perfectio nostra consistit: diuerso tamen modo in præceptis quam in consilijs. Nam præcepta sic charitati inserviunt ut impedimenta tollant, quæ vel ei contraria sunt: ut, Non furtum facies, Non moechaberis, & reliqua quæ sub reatu mortali obligant: vel eandem tepefaciunt, ut venialia peccamina. Consilia verò, ut supra dictū est, illa rescindunt, quæ etsi licita sint, nec charitati prorsus inimica, tamen, nonnulla sunt ad culmen progredientibus obstacula: qualia sunt rerum possessiones & matrimonia, quæ mortalibus innumera faciunt negotia. ¶ Valeat ergo qui monachorum institutis petulanter oblatrant: haud enim, uti nobis imponunt, sic in operibus consiliorum exercendis perfectionem collocamus, ut eius substantia & essentia in illis suspicemur subsistere: neq; verò eadem consilia præceptis anteferimus: utpote quæ non perinde atq; illa necessaria existimamus: sed sic prorsus monachatum ad perfectionem spectare profitemur, sicuti accliuus cõpendiariaq; via ad perfectionem obtinendam expeditior est. Accliuus inquam incipientibus: nam proeclioris planissima est. Atqui hic fortè non sinister est sensus illius verbi Christi, Matth. 5. Qui fecerit mandata hæc minima, & docuerit sic homines, magnus vocabitur in regno celorum. Qui quidem sensus Chrysolomū non latuit: & ideo à nobis illic per amplius locupletatus est. Apparet enim illic Christus consilia quibus Apostolicum ordinem instituebat, minima appellare mandata: & nihilo minus asseruit eorum cultores magnos appellari in regnum celorum. Vnde nonnulla repugnantia prodire videtur: nam si minima sunt,

Solutio.

Quarta conclusio.

Chrysost.

Tertia conclusio.
Probatio.

Bernardus.

Aristot.

Augustinus.

Argumentū.

sunt, quomodo eorum cultores magnos reddunt? aut si magnos reddunt, quomodo minima? Responso ergo est, cōsilia idcirco cenferi minima quòd non sunt ad salutem necessaria veluti præcepta: quæ proinde maxima censentur: quippe ex quibus nostra pendet salus: sed tamen qui hæc faciunt, eò magni vocabuntur, quòd non solum præcepta seruatur necessaria, verùm illa quæ etsi licita sint, obstarè nihilo minùs ei possunt nè tantò compendio gradibus charitatis ad eius perfectionem conari valeant. Vide quem admodum non in consilijs perfectio constituitur, imò tam ipsorum quàm etiam præceptorum perfectio in charitate posita est. Quare de ambobus ordinibus ait simul in Enchiridio August. Quæcunque mandat Deus, ex quibus vnum est, Non moechaberis: & quæcunq; non iubentur, sed speciali consilio monentur: ex quibus vnum est, Bonum est homini mulierem nō tangere: tunc rectè fiunt referuntur ad diligendum Deum, & in hoc sæculo & in futuro. Et Abbas quidam Moyses, vt in Collationibus Patrum legitur, Ieiunia, inquit, vigilia, meditatio scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum, non perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt: quia non in ipsis consistit disciplinæ finis, sed per illam peruenitur ad finem. ¶ Quinta conclusio. Consiliorum obseruatio non solum rationibus alijs, verùm & hac etiam adminiculū est ad altiore obtinendum charitatis gradum, quòd cautionem præstant, vt præstantius ac tutius custodiāt præcepta. Non dixerim cōsilia eum habere finem. Votum quippe castitatis non in hunc scopum refertur, vt euitetur adulterium, vel fornicatio. Neque votum paupertatis refertur ad cauendum furtum. Imò plurimi qui hæc vouēt ab illis sceleribus liberi sunt. Quāuis aliquem eadem ratione contingat eiusmodi vota suscipere. Sed tamen hoc certum est quòd cōsiliiorum exercitium, clypeus præceptorum existit. Qui enim paupertatem ex animo delegit, elongatior est à perpetrando furto: & qui uoto se castitatis obstrinxit, abstractior etiam ab adulterijs. Et qui pōpis sæculi vale dixit, à cædibus est alijsq; inferēdis iniurijs tutior. ¶ Quare nulla arbitror violētia vaticinium illud Isaia. 26. in hunc sensum adduci. Vbi propheta de vrbe fortitudinis loquens, cui est Saluator comparatus, ait: Ponetur in ea murus & antemurale. Muri enim appellatio

ne quid nisi legis præceptiones intelligamus, quibus salus nostra circumscripta protegitur? Antemurale ergo, & vt sic dicamus, legis pomœrium, haud ineptè consiliorum exercitium est, quibus Seruator noster legē Euangelicam circumuallauit. Ecce quomodo monachi non in suis institutis perfectionem collocāt. Sed vt Augustini verbis in de moribus ecclesiæ, vbi de ipsorum vita loquitur, vt amur, charitas inter eos si legitimi sint, præcipuè custoditur, Charitati virtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. ¶ Sexta conclusio. Votum religionis in paupertate consistit, castitate, & obedientia. Ratio huius est quòd religio in hoc vt dictum est collocatur, quòd sæculum deferas, vt Christum sequens gradibus charitatis proficias. Huc enim attinet Paulinum illud verbum ad Galat. 6. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Voluit enim eos qui Apostolicum institutum amplexuri essent, sic mundum post terga relinquere, vt non solum eū profusus obliuioni traderēt, verùm & operam sedulo darent, vt mundus ipsorum vicissim obliuisceretur. Atq; adeò vterq; alteri sic esset alienus, ac si duo essent cadauera: hæc autem abdicatio mundi non aliter fit quàm si illa relinquamus quibus nos mundus retinet. Hæc verò, vt. 1. Ethicorum autor est Aristoteles, tria sunt genere bona: nempe externa, & corporis, atq; animæ: de quibus in sua 1. cano. Ioannes, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Hæc ergo bona nē sua exorbitantia, vel charitatem propellant, vel eius seruorem tepefaciant, præceptorum lineis ac normis limitantur. Quare qui præcepta seruat, illis potest bonis licite vitæ: nani iustitiæ limina non egreditur. Attamen quia etiam tunc non possunt non multa alendæ charitati creare pericula, saluifica Christus adiecit consilia: vt illis prorsus impedimentis eiectis expeditiores suam sequeremur cruce. Quòd enim ijs etiam qui præceptis obtemperant possessio sæcularium bonorum periculosa sit, enarrauit diuinè Christus Luca. 18. in illa parabola triplicis malignæ terræ. Quòd enim feminantis verbum in terra iactum sit, legis præcepta designat, humanis mentibus suscepta. Sed vel superbia vitæ eorum qui secus viam ambulant, hoc est cunctis mundi honori-

Sexta cōclusio.

Ratio cōclusionis.

Paulus.

Aristot.

Augustinus

Quinta conclusio.

bus inhiant, vel cordium ariditas eorum qui carnis desiderijs madentes in spiritualibus arescunt, vel eorum sollicitudo qui pungenti bus diuitijs implicantur, semen idem saluiferum, aut dæmonibus exponunt, aut roris inopia exiccât, aut deniq; rerû auaritia suffocant. Hac igitur de causa Christus legifer noster dū in môtem ascendens, vt Matth. 5. refertur, vnde eum mundus audiret, non hominum, aut angelorum, sed os suū aperiens leges orbi ponere adornaret, statim vt optimus architector, ab ipso legum fine, nempe à beatitudine exorsus, Beati, inquit, pauperes spiritu: beati mites: beati qui lugent. Vbi tria monachorum vota delineauit. In triplici nanq; vt. i. Ethico. author est Arist. sapientes huius mundi versabantur errore de suprema fœlicitate. Alij quippe in diuitijs eâ collocabant, alij verò in honoribus, atq; alij in voluptatibus. Eorum ergo tumultentam vesania in trina sententia Redemptor retundit. Cùm enim totus mortalium orbis fœlicitatem quam nullus nō auet, vbi sita esset scire percuperet, cōmuni omniū desiderio primo verbo obuiam exiuit. Optatis, inquit, beatitudinē cognoscere quò lex omnis ducit: Beati ergo pauperes spiritu: hoc est spon tanci. Ac si dicat, Tantum abest immodicâ rerum exuberantiam homines beare, vt iustitia in earū potiùs moderato vsu consistat: beatitudo verò in eorum prorsus neglectu & abiectu. Mox, beati mites: nempe qui nō satis habent iusto honorū moderamine vt, verum altiori se obedientia religantes, ab eorum tumultu perfugiant. Beati qui lugēt: hoc est nō qui voluptatibus submergantur, fœlices sunt: sed qui legis præscripto eis fruuntur, illi iusti. Qui vero vsq; ad lutum illas repudiauerint, illi beati. Et quò id quod paulò antè diximus clarescat, Nempe consiliorum exercitia ad egregiam mandatorum custodiam magnopere conducere, subdit: Beati qui efuriunt & sitiunt iustitiam: & beati misericordes. Etenim qui consiliorum votis sese perstringunt, non satis ducunt præcepta iustitiæ ac misericordiæ vt cunq; præcare, verum sitientissimè. Et quoniam tam consilia quam præcepta ad fastigium, vt dictum est, & perfectionē charitatis perducit qua corda mundantur: cordiū verò mundities ad Deū videndū mentis aciem purificat & exacuit, in qua visione beatitudo cōsistit, subdit: Beati mundi corde: quoniã ipsi Deū videbunt. Et quoniã in omnimoda illa defi-

deriorū satietate & tranquillitate positū est, vt iuxta Ioan. verbum filij Dei nominemur & simus: tandem concludit, Beati pacifici, quoniã filij Dei vocabūtur. ¶ Quòd si trinū hoc consiliorū votū quod vno hoc loco stabilitur dispersum per Euangeliū desideras, diuersis illud locis inuenies. Est enim pauper tas horū ordine & vsu prima: quod Ambros. super Lucā adnotauit. Nā vt rerū facultates instrumenta sunt omniū vitiorū, sic earū ablegatio generatrix est nutritrixq; omniū virtutū. De qua in signe plenissimūq; extat Christi documentū, Matth. 19. vbi adolescentem, qui vitā aternā sitiebat, gradatim instituit. Primū enim quod necessarium erat, admonuit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Mox cū se illa à iuuentute seruari respondisset, adiecit: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Haud enim vendere quæ habes, si nudè id cōsideres, cōsiliū est: sed pauperibus erogare. At quia neq; in consiliorū vllò perfectio cōsistit, verum in eo quod a seclis Christi, ac perinde charitatis cultor, subdit: Et sequere me. ¶ Sūt fateor Hieronymus & Orige. illuc annuente q̄ adolescens ille præcepta non seruaret, cuius nonnullū inde sumitur argumentū quod subditur: Impossibile est diuitem intrare in regnū cœlorū: vnde Lutherani colligunt nullā illuc perfectionē designari, præter illā quæ in præceptorū cultura sita est. Re tamē penitiùs cōsiderata, præferenda est aliorū patrū sententia. Videlicet verè respōdisse, dum eam dixit ab incūte ætate seruasse, tamen nō adeò id feruè fecisset. Refert enim Marcus tum eū Christum intuitum dilexisse: quod nisi verè loquutum intellexisset, non fecisset. Adde q̄ si Christus nosset mentitū fuisse, vel id ipsi significasset, vel nō tanq̄ altio rem gradū supra mandatorū culturā adieciisset: Si vis perfectus esse. In summa, cū tanto verborū discrimine prius dixisset, Si vis ad vitā ingredi, serua madata. ac subinde, Si vis perfectus esse, vde omnia quæ habes: quod re vera ad ingressum vitæ nō est necessariū, citra dubiū mandatorū necessitati adiecit spōtanea cōsilia: quæ vtq; ad perfectionem tutior cōpendiosiorq; via est. Quod quidē Petrus planè intelligēs protin⁹ noie oīm interrogauit: Ecce nos reliquimus oīa & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Ex quibus verbis, vt questione sequenti visuri sumus, edocti sumus Apostolos votū suscepisse, quod modò religiosi eorū exēplo edūr.

Votorū numerus deducit ex sacris literis. Ambrosius.

Hieronymus. Origenes.

Aristot.

Quòd

Quòd autē iuene consiliū renuente Christi adiecit, nempe diuitibus difficilem esse ingressum regni caelorum: exaggeratio fuit periculorum quae à diuitiarum possessione possessoribus imminet. Nam si ille qui cum praecipua utcumque seruasset, tanta aueritate Christum, quem magistrū confitebatur, conuenerat, qui se uiam regni doceret, ante eius consiliū quā diuitiarum possessiones repudiavit: quid de alijs sperandum? Ecce quemadmodum paupertatis votum nō est perfectio, sed perfectionis medium, quae in Christi obsequio charitatisq; ardore collocatur. Idem ergo & de voto castitatis censendum. Hoc enim & alterum uerbum eiusdem Redemptoris in eodem capitulo denotat: Sunt eunuchi qui se castrauerūt propter regnum caelorum. Idemq; docet Paul. i. ad Corinth. 7. Qui sine uxore est, sollicitus est quae domini sunt: quomodo placeat Deo: Et mulier innupta & uirgo cogitat quae dñi sunt, ut sit sancta & corpore & spiritu. Quibus locis nō in castitate, sed in charitate perfectio ponitur. Atq; idem de voto obedientiae facile est elicere ex uerbo Christi, Luc. 9. Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suā quotidie, & sequatur me. Et enim cum hominis natura quae caeteris animantibus praestat, de libertate penitus dignoscatur, secundum quam factus est ad imaginem Dei, idem est se hominē ipsum abnegare quod propria libertatem alterius arbitrio uoti nexu subdere. Sed nec in hoc perfectio figitur nisi Christū sequaris, ubi sita est charitas. Consulto autem septimam hic addiderim conclusionē. Abrenuntiatio saeculi eo pacto quod explicatum est, non modo in iure diuino existit per Christum legisferum nostrum constituto, uerum ex uisceribus naturalis iuris depromitur. Atq; adeo Christi praedicatio, legis naturalis declaratio fuit. Probatur. Christus qui autor fuit naturae, ut crebro in superioribus diximus, illā neq; destruxit, neque mutauit, sed sua lege tum declarauit, tum etiā, ubi ipsa deficiebat, perfecit: consuluit autem nobis eandem saeculi renuntiationem: ergo id ipsum in iure naturae latebat: licet non omnibus esset notū. Secundo ad idem arguitur. Deū, dum homo factus in hunc uenit mundum, maxime decebat, ut il lud uita institutū nobiscum uideretur iniret, quod secundum naturam quā ipse condiderat, optimum esset: elegit autem eam uita quae in consiliorum exercitio posita est, nem-

pe paupertatem, & in accessum castitatis culmen: nam obedientiam quae castitatis voto annexa est, cum caput esset ecclesiae, nemini praeter parentem suum praestare potuit: ergo haec est à natura sua optima uita. Sed forsitan quis respondeat, Non quòd secundum naturam optima est eam elegit uita conditio nē, sed quòd cum nobis esset ad uita aeternam expeditior, decuit ut non solum uerbis, sed exemplo nos suo sic institueret. Fuit enim condecens, ut facere inciperet, quod uerbo docturus erat. Hic autem cauillus neruum argumenti non rumpit. Imò illud confirmat. Si enim nobis haec uita expediebat, signum est, ex natura rei esse expeditiorem: alioquin aliter nos instituisset. Quoniam nē rerum naturam mutaret, docuit nos eius ueritatem. Atq; id demū legitima ratione & causa commonstratur. Ille est secundum naturam optimus uita status, qui ad seipsum iterum felicitatem assequendam aptior est & expeditior: quòd autem eiusmodi status in renuntiatione saeculi consistat ex natura rerum, planè colligitur: quandoquidem iam monstratum est, temporalia bona, uxorūq; ac familiae apparatus humanos animos inescare atq; irretire, nē ad spiritualia suo ferantur impetu. Quòd si nos quis fortē redarguat, haec bona temporalia Deo auctore in gratiam humani generis esse creata, nobisq; in usum indulta: quare legitimum eorum usum propius ad perfectionem accedere, quā omnimodam eorum abiectionem: Respondetur, argumentum concludere quòd si in eo statu hominū genus perstitisset in quo Deus illud condidit, nihil periculi ab eiusmodi bonis nobis immineret: sed potius ad inflammandum diuinū amorem nobis esset obsequio: atq; adeo tunc neq; castitas uirtutis munus esset, neq; uerò paupertas: Attamen post lapsus eiusdem nostri generis, illa quae nobis salubria erant, facta sunt nocua. Non quia ipsae naturas suas mutauerint, sed quòd nos nostram deprauauimus. Sicuti uinum quòd sanis uisum est, aegrotis est nocuum: inedia uerò quae firmis validisq; hominibus nocet, febrem patientibus medela est. Octaua demiq; postremaq; conclusio sit: Ad perfectiōis statum, qualiter in consilijs consistere explicatum est, nec sufficit nec uerò requiritur ut re ipsa legitime custodiatur: sed in hoc eiusmodi status consistit, quòd perpetua uoti solennis obligatione stabiliat. Conclusio hanc contra eandem Lutherānorum haerem-

Solutio.

Replica.

Obiectio.

Solutio.

Octaua conclusio.

Paulus.

Septima conclusio.

Probatio conclusionis.

Argumentum 2.

Lutheri cr-
ror.

sim, sic enim eodem citato lib. De votis monasticis, religionis vota permittit, vt tñ non sint perpetua: & quo hominem de suis verbis agnoscas, sic inquit: Monachus vouendum esset: Voueo obedientiam, castitatem, & paupertatem, secundum regulam Diui Augustini vsque ad mortem liberè. Hoc est, vt quando mihi visum fuerit, mutare possim. Vide temulentam verborum pugnantiam, vsque ad mortem, vt mutare possim. Si enim vsque ad mortem, quomodo mutari potest? nam vinculum quod ante mortem abrumptur, non est vsque ad mortem firmum. ¶ Agitur cõclusio hæc è duobus pendet. Prius est, vt rùm legitime ac decenter tale votum facere quis possit perpetuum. Posterius, an ad statum perfectionis sit necessarium. Et quidem priorem partem, nemo nisi mente cæcus negare valet. Enimuerò cum se homo ciuilibus contractibus in perpetuum obligare queat, cur se non poterit Deo æternum mancipare? vt quod antea integrum erat, atq; ad eò sibi liberum facere, deinceps, per datam fidem in vinculum præcepti trãseat? Potest inquam quisque res suas in perpetuum vendere, potest & libertatem suam connubiali fœdere coniugi obligare, vt nexu inde restet insolubilis: imò verò & secundum ciuiles leges potest quis sese in perpetuum seruum alteri vendere: atque ad eò alijs multis modis suam alteri sine perpetuum impignorare fidem, vt citra culpam nullus ei pateat ad libertatem regressus.

Quid ergo obstat quo minus se Deo, cui seruire, regnare est, se quisque; possit seruum offerre: idq; insolubili vinculo sanctissimè cõfirmare. Accedit huc quòd sacerdotes decenter etiam se irreuocabili fœdere sacerorù ministerio alligant. ¶ Adde quòd qua ratione isti negant posse se quenquam legitime & congruè in perpetuum obligare, negare coguntur id fieri posse in tempus aliquod certum ac præfinitu, quantumcunq; sit paruum. Nam si potest se homo in annu deuincire, poterit & in duos, & in decem, & perpetuò. Quòd si nò potest in annu, sit vt neq; in mensem, neq; in diem, neq; in horã. Quod est totam voti naturam denegare. In summa, isti nullã obligationem in voto cognoscunt. Haud ergo ad suã strenuissimã respõdendum est, nè eis cõtra sapientis documẽtũ, similes videamur. ¶ An verò consiliorũ exercitiũ citra perpetuũ votũ nò mereatur status nomẽ, monstrandũ nobis reliquũ sit.

Prima ratio
in Lutheri.

Secunda ra-
tio.

Id quod sic elucidatur, status, idem sua voce esse indicatur quod cõditio libertatis, aut seruitutis. Dicitur enim status matrimonialis propter vinculu fidei inter cõiuges: que que dã est seruitus, & status mulieris solura propter libertatem: status autem spiritualis, siue seruitutis sit siue libertatis, non solũ internã obligationem, quã Deo patens est, requirit: verũ & externã solennitatẽ in cõspectu ecclesie. Non enim hic de statu gratiẽ aut peccati nobis sermo est, qui in foro tantũ Dei decernitur, sed de illis statibus atq; ordinib; quib; ecclesie pulchritudo cõpagnatur: quã ceu regina spõso à dextris asidet, circumamicta varietate. Exemplum in ciuilibus patet. Haud enim ob id quòd quis alteri seruiat, in statu seruorũ est: nã potest quisq; liberè alteri inseruire: sed quia solenniter se in seruũ tradit. Nec verò in statu libertatis asseritur, propterea q; qualitercunq; à seruitute se eripiat: nã potest fugere: sed quia publico instrumento libertate donat. Pari vtique modo & si quisq; absq; solẽni voto possit consiliorũ exercitiũ proficere, atq; ad eò illum charitatis gradũ ac meritũ apud Deũ attingere, quẽ religiosorũ multi nondũ fuerint assequuti, statu tamen perfectiõis nemo absq; perpetuo vinculo habet. Et vice versa, quãuis religiosus nò pro ratione & dignitate sui instituti fuerit charitate progressus, nihilo minùs ratione solennis voti in statu est perfectiõis. Ob idq; vbi cetera paritate habeat, idẽ opus religiosi, vt. q. 2. dictũ est, cumulatoris est apud Deũ meritũ. ¶ Confirmatur autem eadẽ nostra cõclusio aduersus istos hæreticos. Nam nisi perpetuo voto religio constaret, multa essent Evangelica testimonia quã nullum haberent legitimum sensum. Illud enim Lucæ. 9. Nemo mittens manum suam ad arã: rum & respiciens retrò, aptus est regno Dei: et si de Christiana religione in vniuersum veritatem habeat, peculiariter tamẽ vitã monasticã sancti applicant: sicuti & illud Lucæ. 7. Memores estote vxoris Loth. Et tamen si citra culpã liceret à cœnobio in sæculum retrogredi, nihil iuris regni Dei illa ratione deperiret. Et illud supra citatum Leuit. 27. Omne quod Domino cõsecratur, siue homo fuerit siue animal, nò veniet nec redimi poterit, sed sanctum sanctorum erit: haud inceptẽ, vt supra vidimus, sacerdotibus ac monachis assuitur. At quid cũ istis disputamus? nisi religionũ instituta solẽni voto firmarentur, quidnã essent aliud religiosorum claustra, q̃ hominum ludibria: nempẽ

Cõfirmatio
in Lutheri.

nempè hodie plena, cras vacua. Et qui hodie cucullam gestaret, cras esset opifex coniugatus. ¶ Restat autem cōtra ea quæ dicta sunt postremum argumentum soluere. Inter cœnobitas nihilo seciūs distinguendi sint tres hominum ordines, quàm inter sæculares: videlicet incipientium, proficientium, & perfectorum: non ergo omnes sunt in statu perfectionis. Ad hoc verò per ea quæ circa postremam cōclusionem modò dicebamus respondetur. Nam etsi antecedens verum sit, consequentia tamen est nulla. Dicuntur enim esse in statu perfectionis, non propter progressum ad culmen, sed propter votum. Quāuis pudore deberent monachi omnes suffundi, qui non ad eum cōnituntur scopum, quem habitu & cremonijs profitentur. ¶ Igitur qui monachorū statum, sic explicatum, perfectionis esse denegat, in ius omne, naturale, scilicet, diuinum, & humanum iniurius est. Haud enim vnquam vlla fuit mundi ætas, in qua non essent aliqui à reliquo populo vitæ instituto semoti: qui specimen aliquod religionis præ se ferrent. Initio namq; statim nascentis orbis, inter cæteros mortales legitur Genes. 5. Enoch peculiariter ambulasse cum Deo: Quare non refertur morte sublatus, sed non apparuisse. Et inter Philosophos Pythagoreorum schola ac Diogenis asseclæ vitam agebant à communi cœtu secretam: ab ijs vī delicet abstinentibus sæcularibus fruitionibus, quæ votis monasticis abijciuntur. Et Romæ erant sanctimoniales, quæ Vestæ virginis tatem voto consecrabant. Et Hiere. 35. cōmemorantur Rechabita, quorū religionis professio erat, vinum nō bibere, neq; domos extruere, neq; sementem serere, neq; plantare vineas. Et de Elia atq; alijs Prophetis refert Paul. ad Hebræ. 11. quod circumbāt in melotis, in pellibus caprinis: egentes, angustiatī, afflicti: quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in cauernis terræ. Et, vt capite. 3. super Matthæum è Iosepho lib. 18. antiquitatum retulimus, ante aduentū Christi debebat in deserto Iudææ Essenorū collegium à reliquo populo in cellulis segregatū: videlicet à matrimonijs abstīnēs, parcissimōq; cibo vtens, eodem deniq; instituto, quo Christianorum Anachorētæ iurifica sanctitate viuentes. Inter quos fertur Ioannes Baptista nutritus. ¶ At quādo in hunc diuū incidimus, qui snā eum respiciens in religiones audeat obganire: Hic nāq; Domini Præcurfor, antea san-

ctus quàm natus, non aliter appropinquans regnum cœlorum prædicare tentauit quàm ab humano conuictu semotus, habitusq; & victus horrore significantiūs quàm verbo, illius pœnitentium vitæ nos admonens, quam pro sua virili monachorum institutores imitari fategerūt. De Apostolis autem angustia loci dicere non sinit quem ad modū à magistro suo prima susceperint semina, primaq; iecerint fundamenta cœnobiticæ vitæ. Alij enim fuerunt, inter quos Thomas Vvaldensis. 2. & 5. tomo de sacramentalibus aduersus Vvicleff, argumentum hoc ditissimè locupletauerunt. Mihi autem is tantū animus fuit, vt scholastico stylo rem vtunq; summam dilucidarem.

Thomas
Vvaldensis.

Ad primum igitur argumentum respondetur, religionis nomen communi vulgariq; significato vnuerfos comprehendere mortales, ac præcipuè Christianos, quatenus Deum virtutum officijs secundū legis præcepta colūt. At verò per antonomasiam illis tribuitur, qui super præceptorum culturam consiliorum statum capessunt, siue religio à religādo dicitur, vt August. ait, in de vera religione: nempè q̄ præter præceptorū nexum arētiori se religant: siue, vt Cicero in lib. 2. de natura Deorum visum est, religiosi à relegendo dicti sint, quippe qui omnia quæ ad cultū Dei pertinent retractent & tanq̄ relegant. Sacerdotes autem hoc pariter nomine, videlicet sacerdotum: quod sequenti lib. iterum dicturi sumus, per similem antonomasiam appellantur: eò quòd inter Christianos qui suo modo se suaq; Deo sacrificant, propriè sacrificia offerunt. Quare antiqui Patres monachorum religionem, nō verebantur perfectā appellare, vt est apud Vvaldensem tomo. 5. cap. 83. videre. ¶ Ad secundū argumentū, egregiè August. respōdit in lib. de perfectione iustitiæ, perfectionē charitatis in hac vita absolutè vnuerfaliterq; nobis præcipi: adeò vt sub illo generali præcepto, Diliges Dñm Deum tuum ex toto corde tuo, dilectio etiā patriæ comprehendatur. Enimuerò, sicuti in inferno nunq̄ à Dei odio desistitur, quod illic etiā peccatū est, licet nō sit maioris pœnæ demeritoriū: ita & in patria vbi nunq̄ à Dei amore cessatur, mādato dilectiōis obeditur: tametsi meritū gloriæ nō augeatur. ¶ Ex hoc autem Augustini asserto Lutherus suū illud delirū dogma elicit, Quòd nemo in hac vita dilectionis mandatum implere valet. Ex quo

Ad primum
argumentū.

Augustinus.

Cicero.

Ad secundū
argumentū.

Lutheri pe-
stiferum do-
gma.

Argumentū

Solutio.

Paulus.

Iosephus.

quo rursus intulit, q̄ cū singula opera ad normā eiusdem mādati exhibere teneamur, quocunq; opere cuiuscunq; virtutis peccamus. Hoc enim erat illius hominis ingeniu, vt passim pugnancia diceret. Haud siquidē cæcus videre potuit, quemadmodū diceret, Deum nos ad impossibile obligare: quod ex

Hieronym.

sententia Hieronymi assertu impium est, vt lib. 3. de Natura & gratia, cap. 4. latissimē demonstrauimus. August. ergo illic se planē explicat: vbi duplicem charitatis perfectionem dignoscit: nempē viæ & patriæ: per charitatē enim viæ, tendimus in illam quæ est patriæ. Quare perfectio huius nostræ est, recta ad brauium currere, vt dicit Paul. perfectio autem patriæ est in Deo ipso quiescere. Atque adeo in hac vita implemus præceptum tanq̄ viatores, vt ex toto corde, idē sit quod nihil charitati aduersum mentis assensu concipere. In patria verò, tanq̄ cōprehensores, vt ex toto corde idem sit quod cōtēnter sic amare vt nihil de amoris feruore neq; per minimā negligentia vnq̄ remittamus. Quin verò nō solū impletio mādati charitatis in hac vita esse potest quæ incipiētibus cū aliquo coluctat timore, verū & perfecta charitas quæ secundū Ioannem foras mittit timorem: quia vt ipse ait. 1. Cano. cap. 2. Qui seruat verbum eius, verē in hoc charitas eius perfecta est. Et Christus nos admonet vt simus perfecti, sicut eius pater. Et Paul. 2. ad Corinth. 13. De cætero fratres gaudete, estote perfecti. In summa, vt Lutheranis satisfaciamus, nō August. modò, verū & Paul. ad Philippē. 3. vtrunq; perfectionis gradum, nempē viæ & patriæ planē distinxit: ait enim primū: Nō quod iam acceperim, vt iam perfectus sim, scilicet triumphantium perfectione. Sequor autem si quomodo comprehendam. Perfectio ergo viæ sequi est: de qua protinus subdit: Quicunq; ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Igitur. 1. ad Corinth. 13. de perfectione patriæ loquebatur, per quam illa quæ cū fide viatrix est euacuabitur. Iacobus autem intelligit etiam perfectos in via, in multis venialibus offendere: quæ charitati non aduersantur. ¶ Ad aliud autem ad Colossenses. 3. iam cōcessum est, perfectionem quidem in charitate consistere. In consilijs autem tanquam instrumentis. Ad tertium argumentum per secundam conclusionem satisfactum est, nempē in illis duobus mandatis, tanquam in conseruantibus, eandem sitam esse perfectionem.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. II.

Vtrum paupertas ad mendicitatem vsque ad perfectionem vite monasticæ pertineat.

OST QVAM in genere de perfectione cænobitici instituti dictum est, congruit, vt de singulis trium votorū nonnihil disputationis adhibeam.

Et primò de paupertate quæritur, vtrum vsque ad mendicitatem sit congrua: videtur enim Apostolus. 2. ad Corinth. 8. modum Christicolis elemosynarum præstitueret. Si voluntas, inquit, prompta est, nō secundū id quod non habet: non enim vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. Vbi sic Christi alumnos, ad elemosynas animat, vt simul admoneat nē se tribulatione paupertatis premant. Et glossa super illud ad Timotheum. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur: ait, non esse hæc temporalia abiicienda. ¶ Secundò, qui se periculo obijcit impatientiæ, in culpa est: qui autem se in mendicitatem adigit, tale subit periculū: ergo id nō est virtus. Secunda verò præmissa, multis testimonijs comprobatur. Ait enim Sapiens Prouerbiorum. 30. Mendicitatem & diuitias nē dederis mihi: sed tribue tantū victui meo necessaria: nē egestate compulsus furer, & periurum nomen Dei mei. Et Ecclesiast. 27. Propter inopiam multi deliquerunt. Et Philosoph. 4. Ethic. Videtur, inquit, diuitiarum corruptio perditio quædam ipsius hominis: quippe cum homo diuitijs viuat. ¶ Tertiò, virtus, vt. 2. est Ethicorum, in medio consistit, mendicitas autem extremum est. Eò potissimū quòd diuitiæ felicitatis instrumenta sunt, vt. 1. Ethicorum author est Philosophus: cui & Ecclesiasticus capite. 31. astipulatur. Ergo mendicitas aduersatrix potius est perfectionis, quàm nutritrix. ¶ Quartò, esto consiliū sit cuncta prorsus propria abijcere: non tamen inde fit protinus consequens, vt medicare liceat, sed tenentur tunc monachi manibus laborare, sicuti Paulus. 1. ad Corinthios. 4. se fecisse testatur: & Actū 20. Ad ea enim, inquit, quæ mihi opus erant ministrauerunt manus istæ. Et. 2. ad Thessaloni. 3. Si quis nō vult operari, nec māducat.

Primum argumentum.

Glossa.

Argument. 2.

Aristo.

Argument. 3.

Argument. 4.

¶ *Quin-*

Argumens. ¶ Quintò, quando hæc omnia cessarent, cōducentius ad monachorū quietem esset, aliquid saltem in communi possidere, quàm vt victum quæritans inter sæculares oberrarent. ¶ Accedit postremò quòd episcopi altiori sunt gradu genere suo quàm cœnobitæ: quorum tamen perfectioni mendicitas non congruit. ¶ In contrarium autem est verbum Christi, Matth. 5. Beati pauperes spiritu: vbi textus Græcus habet, Beati medici.

Quantis in superioribus assertum fuerit paupertatē perfectioni charitatis inferuire, scire nihilo minus superest, quoniam gradu fit capeſſenda. Duplex nanq; paupertatis genus inter religionum cultores inuenias: alij nanq; sunt quadripartiti, quorum primæua institutio fuit, mendicitas, hoc est, vt neq; priuatim ab vllò monachorum, neq; in communi à toto cœnobio quicquā possideretur: sed quotidianis eleemosynis victitarent, siue oblati, siue quæsit, & postulatis. Vtra autem istarum paupertatum ratio fit alteri præferenda, non desunt qui disputent. Imò nec defuerūt hæretici qui vtrāq; refutarent. ¶ Respondetur ergo tribus conclusionibus. Prima. Omnimoda mendicitas: nempe vt neq; priuatim neq; in cōmuni aliquid possideatur, si genere suo existimetur, plus habet dignitatis, & meriti apud Deum, quàm in communi possessio. Prima conclusionis ratio, ex rerum natura, vt suprà dictū est, proficiscitur: est enim religionis monasticæ institutio, illam amplecti disciplinam per quā ad perfectionem charitatis expeditiūs ascendatur. Vnde August. in lib. trigintatium quæst. Nutrimentum charitatis est diminitio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Esset ergo tutius nunq; amorem in hanc rerum lubricitatem infixisse. Attamen secundum hunc aliter est gradus ab eisdē cū possidentur animi euellere: quod lōgè est difficilius. Quo circa idem August. ad Paulinū & Therasiā: Terrena, inquit, diliguntur arctiūs adepta, q̄ concupita. Nam inde iuuenis ille Euangelicus tristis discessit, q̄ magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa

nanq; velut extranea repudiantur: ista verò velut membra præseinduntur. Non igitur inconsultò legislator noster inde legiferam suā concionem orsus est, Beati pauperes spiritu. Quapropter quanq̄ nihil aliud laudis in sancta paupertate cōperiretur, hæc esset præclarissima, quòd primum verbum quo Deus, legem orbi positurus, os suum aperuit, fuit felicitatem in ipsa collocare. ¶ Quòd autem hæc paupertas vsq; ad mendicitatē & nuditatem sit Christi alumnis cōmendabilis, magnificè Paulus exaggerat in posteriori epistola ad Corin. cap. 8. Scitis enim, inquit, gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cū esset diues: vt eius inopia vos diuites efficitis. Si ergo, vt suprà diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, consiliuina est diuitibus, in pauperes sua bona distribuētes egenos fieri, vt cœlestibus diuitijs perfruantur. ¶ Accedit & eiusdem Seruatoris exemplum, q̄ nihil possedisse legitur, nisi quod illi in diem suæq; familiæ porrigebatur. Vnde Matth. 8. Filius, inquit, hominis non habet vbi caput suum reclinet. Accedit in super & eius institutio, Matth. 19. Ois qui reliquerit domum, vel fratres, vel sorores, vel patrem, vel matrē, vel vxorem, vel filios, vel agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitā aternā possidebit. Vide quàm cunctis rebus eū denudet qui optauerit esse perfectus. Quare Apostolis quos lucē mundi, & sal terræ esse voluit: Nolite, inquit, possidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniā in zonis vestris. ¶ At verò propter cauillam quarti argumenti subtextitur secunda conclusio. Religiosi qui proprijs renuntiârunt, non tenentur manuum labore victum quærere: sed iustissimè medicare possunt. Conclusio est de qua D. Augustinus iustum volūmen de opere monachorū inscripsit: quā subinde D. Thomas opusculo. 19. cap. 5. locū plenissimè simul ac disertissimè contra religionum hostes dilucidauit. Graphicè nanq; glossa super caput Exodi quintum, hæreticos, qui monachos in manuales labores adiungunt cum Pharaōne componit: quæ Moysen & Aaron obiurgabat dicens: Quare sollicitis populum ab operibus suis? ite ad onera vestra. Probatur ergo conclusio, iure naturæ, & gentium, & cum primis diuino. Finis spiritualium bonis temporalibus præstantior est: sed in republica milites & equites, atq; ad eò iudices qui ad bella gerenda, aut

Mendicitas in sacris literis commendatur.

Secunda conclusio.

Augustinus.

D. Thomas.

Glossa.

Probatio conclusionis.

Prima conclusio.

Prima ratio conclusionis.

Augustinus.

ad tuendam iustitiam, aut deniq; ad rempublicam administrandam deputati sunt, com muni bus stipendijs populi sustentantur : quod & Paulus ad Rom. 13. iure etiam diuino iustum existimat. Ideo enim, inquit, tributa præstatis: Ministri enim Dei sunt. Religiosi autem monasticè viuentes, spiritualiũ functione Reipublicæ inseruiunt: quod multo est magis ipsi necessarium, quàm temporaliũ administratio. Ergo nihil aliud quàm naturæ ius, & gentium, ac diuinum est, vt populi elemosynis sustententur. Illi nanq; qui verbi ministerio incumbunt, digni sunt mercede sua: nam studij gratia, necesse habent à manualib⁹ operibus eximi. De quibus ideo Paulus. 1. ad Corinth. 9. Per exempla complura à naturalibus desumpta colligit eos qui spiritualia feminant, ius habere metendi temporalia. Sic enim, inquit, Dominus ordinauit his qui Euangelium annuntiant de Euangelio viuere. Vbi glossa: sic Deus rationaliter disposuit de prædicatoribus, vt expeditores sint ad prædicandum. Imò verò & Christus Matth. 10. id ipsum explicuit. Ob id enim discipulos sine pera prædicatum dimisit, quòd dignus est operarius cibo suo. Et quando hanc prouinciam non suscep rint, quæ tamen mendicantium ordinibus solennis est, vacant etiam sacramentalibus confessionibus audiendis. Imò verò his etiã cessantibus ob id quod statos Psalmos soleniter persoluunt, precesq; assiduas pro populo fundunt, & supra hæc omnia sacrorum studijs diuinaq; contemplationi vacant, ius habent diuinũ & naturale vt populi stipendijs viuant. Vnde August. opere illo citato: Si Euangelizæ, inquit, sint, potestatem habent de sumptibus fidelium viuendi: sin ministri altaris, eandem non arrogant, sed plane sibi vendicant potestatem. Quin etiam Apostolus ipse loco citato rem ad certum officium non perstringit, sed in genere ait, Nescitis quoniam qui in sacratio operantur, quæ de sacratio sunt edunt? & qui altario deseruiunt, cum altario participant? Quo fit vt qui monasticos religiosos operum sollicitudinibus implicare contendunt, Marthæ opinionem sequantur, quæ sororem suam ad pedes Christi contemplatione fruente diuellere inde conabatur, vt se iuuaret. Quam quidem Christus opinionem ipsi retudit, dicens: Porro vnum est necessarium. Ob idq; bene glossa illud Matthæi. 6. Respicite volatilia cœli, non laborant, &c. & tamen Deus

pasceat ea, sanctis contemplationi vacantibus attribuit: qui ita à mudo sursum cuccti sunt, vt nil in terris agentes aut laborantes, sola contemplatione in cœlo degant. Merito ergo Hieronymus in prologo super Iob, eos obiuirat qui malunt monachos fiscellâ iunco texere, aut palmarum folia complicare vt in sudore vultus panem edât, quàm vt iuxta sententiam Seruatoris diuinorũ cibum operentur qui non perit. Accedit supremè quod mendicitas ad humilitatem non parum confert, qua ratione Alexio atq; alijs sanctis laudi datur quòd splendidas facultates ab se abdicauerint, vt mendicata stipe viuerent. Impietas ergo est sanctam mendicitatem impugnare, atq; ad cõperegrium charitatis officium monasticos mendicantes alere. ¶ Tercia conclusio. Quauis genere suo mendicitas omnimoda præferenda sit, potest nihilominus ratione finis aliarumq; circumstantiarũ pro tempore & loco conducentius esse ea in cõmuni possidere, quæ monachorũ victui sunt necessaria. Cõclusio est quæ ex D. Tho. colligitur. 2. 2. q. 188. ar. 7. Atqui in primis quæ eiusmodi possessio nihil de religionis perfectione deterat, tum canon, expedit. 12. q. 1. ait, tũ ex superioribus palàm fit. Haud enim in paupertate perfectionem sitam esse môstrauimus, sed in charitate. Cũ ergo in paupertate ea tantũ ratione consistat quæ rerũ amorè sollicitudinẽq; præscindat, ea paupertatis species in vnaquaq; religione præstantior est, quæ ad eius finẽ aptius cõfert. Etenim vt instrumentũ ac medicamen nõ eo melius quo maius, sed quo ad finẽ accõmodatius: sic & de paupertate censendũ. Vnde si ordo institutus est ad cõtemplationis opera & prædicationẽ, quod quidẽ munus altæ mentis quietẽ requirit: & tempora extãt vbi à populo non facillè religiosorũ egestati succurritur, non solũ perfectioni nõ repugnat aliquid habere in cõmuni, verũ cõfert. Quoniã illa monachorũ diuagatio quæ ad victũ querendũ necessaria est, otium nõ secũ perimit quod ad eiusmodi spiritualia munia exercẽda est operè pretiũ. ¶ Secũdò & ex eadẽ tẽporũ inclemẽtia alia oriri potest cõmoditas eiusmodi possessionis in cõmuni. Nempè quæ postq̃ charitas refrixit, mendicantes molesti sunt populo & onerosi. Qua ratione religio vilescere in eius oculis incipit. Præterea nimia egestas cogere in medicos aliolet aliqua negotia cũ secularib⁹ tractare, & aliquibus qnq; improbitatib⁹ victũ extorquere, quæ eorũ instituta obscurãt. ¶ Adde

Paulus.

Hieronym⁹.

Tercia conclusio.

D. Thomas.

Prima ratio cõclusionis.

Augustinus

Secunda ratio.

Glossa.

Tertia. ¶ Adde quòd quando religiones in illa syn-
cera mèdicitate institutæ fuere, multa eidem
instituentæ suffragabantur quæ ab aliqui-
bus iam temporibus languere videmus. Pri-
mū enim summa victus parcitate vestitusq;
vilitate contenti erant. Ad eò vt elemosynæ
quæ nunc vix viginti religiosiis sufficiunt, plu-
ribus tunc q̄ centum satis erant: nam & cor-
poris natura facta est imbecilior, & spiritua-
les vires remissiores. Legimus nanq; in histo-
ria diui patris nri Dominici, quandoq; æco-
nomum obiurgasse, quòd sæpius quamū par-
erit pitanciam cõuentui porrigeret. Quod
argumentum est perrarum quidem fratrib;
fuisse ouorum aut piscium vsum, sed legu-
minibus victitasse. Mox & charitas tunc po-
puli locupletior erat ac syncerior. Et. quod
citra pudorē vateri monachi non possumus,
nostra tunc vita aliam q̄ modò splendorem
habebat, vt populares animos alliceret.

Obiectio. ¶ Sed ais, Rerum possessiones non possunt
non possidētium animos sollicitare, tum ad
culturam, tum etiam vt augeantur. Fatemur
equidem: sed tamen hoc perpendēdum est,
Solutio. vt rānam sollicitudo animos acerbius angat
ac diuexet, quaritarēne quotidie necessaria,
an curare quæ in communi possidentur: nā
sollicitudo possessionum præter vnum aut
alterum qui illas procurat, ceteros vel non
tangit, vel quàm tenuissimè: sollicitudo autē
quotidiana plurimos occupat. Quòd si
Christo institutore nostro exemplum sume-
re lubet, quanuis, vt dictum est, indigētis vi-
tam delegerit, nihilo minùs elemosynas sibi
oblata in diē referuabat. Habebat enim
loculos Iudæ commissos. Nā Ioannis. 4. dici-
tur quòd abierunt discipuli in ciuitatem vt
cibos emerent. Et Ioan. 13. iustus est Iudas ea
emere quæ ad diem festum opus erāt. Quan-
uis non nisi exiguos horariosq; numinos
seruari sinebat. Quare ad emendos panes fa-
tiandæ turbæ pecunia discipulis defuit. Et
nē illa quæ in victum tantum & in pauperū
subsidia seruabantur in prophanos vsus
verterentur, noluit inde tributum solui, sed
Petrum ad piscem misit qui ei didrachma
ore porrigeret. Et nonnunquam præ ino-
pia eosdem discipulos spicas collectum mi-
sit. ¶ Absit ergo vt aduersus omnimodam
mendicitatem oblatæ velim: vt pote quā
suis non inibus superiùs illustrauerim. Fue-
runt enim olim nonnulli quos diuus Tho.
opusculo. 18. c. 14. cõsultare persistit, qui pau-
pertatem reproabant, nisi necessaria in cõ-

muni possiderentur: quibus subscribere, er-
rorem existimo. Imò qui syncerè & candidè
supremam seruant mendicitatem, suspicien-
di sunt & exosculandi. Sed tamen hæc dicta
sunt, tum vt causa possidentium in commu-
ni defendatur: tum etiam vt mendicantes om-
nes admonitos habeam quanta esse debēt
parcitate contenti. Propere enim asseren-
te Christo Deus pascit volatilia cœli, quib;
vtiq; religiosi cõparant, vestitq; lilia agri: q̄
cibo illa simplicissimò, hæc vestitu conten-
ta sunt. Porro ergo diuus Benedictus altissi-
mè contemplantium quieti studens, consul-
tè possēsiones recepit sibi oblatas, atq; alij
deinceps religionum institutores. Sed tamē
humanum ingenium, mediū tenere nesciū,
eiusq; eorum opes auxit, vt celeberrimū or-
dinem non parum de suo fastigio deiecerit.
Quare in ordine nostro hætenus nisi causā
studij non est dispensatum possēsiones ha-
bere: sed sunt frequentia monasteria quibus
in antiqua mèdicitate viuunt. Vtinam nos
Deus, quantum est hoc maxime sæculo
Christianæ familiæ necessarium, sustineat.

Ad primum argumentū.

AD. Primum igitur argumentum respon-
detur, illic Paulum neutiquam conde-
mnare, si quis cūcta quæ habet in pauperes
voluerit erogare, sed humanæ imbecillitati
indulget. Rarissimi enim sunt qui arduum
hoc consilium capiessant. Et ideo ait neminē
cogere vt ficalienis miserijs consulat, vt sei-
psum necessarijs destituat. Et eòdem perti-
net citata glossa ad Timoth. nempe nō esse
prorsus abiicienda temporalia. ¶ Ad secun-
dum respondetur, eum qui vltro tempora-
lia bona propter Christum deserit, nulli se
periculo nec temporali nec spiritali obiice-
re. Spiritali inquam: quia quòd homo bo-
na causa sponte sua facit, periculum non af-
fert pœnitentiæ ac tristitiæ: sed quando quis
inuitus suis expoliatur. Imò verò à diuitia-
rum possessione præsentis periculum im-
minet: iuxta illud. 1. ad Timoth. vltim. Qui
volunt diuites fieri, incidunt in laqueum dia-
boli. Nec verò periculo corporali subdūtur.
Nam vt ait Psaltes, Diuites eguerunt & efu-
rierunt: inquirentes autem Dominum non
minuentur omni bono. Qui enim nos soli-
citos esse prohibet in crastinum, curā gerit
nostri. Salomon autem suū præsentis in-
genium, non se audebat extremæ paupertati
committere: ob id quæ mediocritatem vite
postulabat. Nam ethi, vt supra diximus, opū

Ad secundū.

affluentia nocua sit homini corruptæ naturæ, tamen rari sunt qui inopiam ferre queat: Sicuti infirmilicet videant vinum sibi nocere, nihilo minus non semper se continere possunt, quin tantillum gustent. Quæ de causa propter inopiam multi deliquerunt. Accedit quod Salomon erat rex, quare non poterat absque diuitiis viuere. ¶ Ad tertium respondetur, virtutis medium, secundum Philosophum. 2. Ethic. non secundum quantitatem, sed secundum rationem esse sumendum. Et ideo quicquid ex rationem præscripto fit, ab eodem medio non deflectit. Relinquere autem temporalia bona, vt expeditius Christum sequaris, ratio docet. Nam & lumine naturali doctus Socrates, vt ad Paulinum ait

Ad tertium.

Hieronymus.

Ad quartum.

S. Thomas.

Labor manualis ad quatuor vs.

Hieronymus, auri pondus abiecit, vt eodem plationi liberius vacaret. ¶ Ad quartum autem argumentum respondet diuus Thomas. 2. 2. q. 187. artic. 3. q. manualis labor (qua voce humana omnia officia comprehenduntur, siue manibus, siue pedibus, siue lingua fiant: eò quod manus organorum illustrissimum est) ad quatuor est utilis. Primò quidem ad victum querendum. Vnde primo homini mandatum est, vt in sudore vultus sui panem esceretur suo: & in Psalmo, Labores manuum tuarum quia manducabis. Secundò comodus est ad vitandum otium, quod multorum est causa malorum. Vnde Ecclesiast. 33. Mitte seruum tuum in operationem, ne vacet: multam enim malitiam docuit otiositas. Tertio referatur ad concupiscentiam refranandam: quatenus labore corpus maceratur. Vnde. 2. ad Corin. 6. In laboribus, in ieiunijs, in castitate. Quarto & labor frugifer est ad eleemosynas erogandas. Vnde ad Ephe. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Per hæc ergo quatuor membra, ad omnia Pauli loca respondetur, quibus manualement laborē videtur, seu præcipere, seu commendare. Illud namque citatum. 2. ad Thessal. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, non est nisi naturalis admonitio: vt scilicet qui aliunde non habet vnde viuatur, manibus victum querat, vt furta & illicita negotia cautè fugiat. Quo utiq; sensu dudum epistolam ad Ephe. citauimus. Huic tamen veritati non obstat quo minus religiosi diuinis vacantes, ius habeant eleemosynis viuendi. Hoc enim ipsum eodem loco docet Apostolus. Nam postquam dixit, non gratis panem manducasse ab ali-

quo, sed in labore & fatigatione operans ne quem illorum grauaret, subdit: Non quasi non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Quare illud. 1. ad Thessal. 4. Operamini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, non est generale præceptum, vt impugnatores religionum aiunt, quod monachos etiam conuoluat: sed eos tantum complicans, qui aliter sine scandalo viuere non valent: quod patet ex subiunctis verbis: vt honestè ambuletis ad eos qui foris sunt. Religiosi autem sine scandalo possunt stipem suscipere & postulare.

¶ Secunda etiam utilitas corporalis laboris ac subinde tertia. Nempe otii euitatio & afflictio corporis, non est in præcepto nisi quando aliter eisdem incommodis obuiri non potest. Monachi autem per alia salutaria exercitia otium cauent, & corpus edomant. Quartum denique: Nempe eleemosynas erogare, non est in religiosis virtus: quippe qui semel cuncta largiti sunt. Nisi casu extremæ necessitatis pauperum: quo quidem euentu perinde atque seculares, tenerentur manibus laborare. Hæc fermè diuus Tho. loco citato.

¶ Ad quintum denique argumentum tertia conclusione responsum est. *Ad tertium.*

ARTICVLVS. III.

Vtrum votum castitatis sit de intrinseca ratione religionis.

ECVNDEM membrum voti monastici est, castitas. Sed vt eius ratio patetior fiat, arguitur illam non esse de intrinseca ratione religionis. So-

Primum argumentum.

la ecclesiæ institutione, vt prædicebam, inuenta est solennitas voti: ergo si ecclesiæ tale statutum abrogaret, profiteri quis posset religionem absque voto solenni castitatis.

¶ Secundum. Sacerdotium ac religio hac ratione adæquantur, quod utrobique fit votum solenne castitatis. Sacerdotalis autem ordo verus & legitimus existere potest absque huiusmodi voto, vt in Græcorum sacerdotibus videre est: quod pariter posset ecclesiæ de nostris etiam decernere: ergo & religio sine tali voto esse potest. ¶ Tertio: Militare cruciferorum institutum est vera, vt aiunt, religio: emittunt namque explicitè tria vota: & tamè dispensatum iam est cum illis vt in religione perseverantes, vxorum scedus inire valeant: ergo

Secundum.

Tertium.

huius-

Quartum.

huiusmodi votum non est de intrinsecara-
 tione religionis. ¶ Quartò deniq; arguitur.
 Omnis perfectio vitæ Christianæ apostolis
 secundum Christū in more esse cœpit: Apo-
 stoli verò non videntur continentiam seruaf-
 se: nam de Petro Christi vicario legitur Mat-
 thæi. 8. socrum habuisse: ergo castitas nõ est
 de intrinseca ratione religionis. ¶ In con-
 trarium faciunt verba capituli suprâ citati,
 Cùm ad monasterium, de stat. monachor.
 in cuius calce habetur, Abdicatio proprietatis,
 sicut etiam custodia castitatis, adeo anne-
 xa est regulæ monachali vt contra eam neq;
 summus Pontifex possit indulgere.

cuius se manus vouens tradidit, eum illegiti-
 mum fecit ad matrimonium: quorum simi-
 libus verbis vtitur Caietan. vt. q. 3. vidimus
 2. 2. q. 88. arti. 7. Vnde elicitur in potesta-
 te ecclesiæ situm esse vt religiosi simul pos-
 sint cum coniugio religionē retinere, perin-
 de atq; sacerdos suos ordines. Conclusio ta-
 men nostra contraria planè ab Innocentio
 capitulo citato, Cùm ad monasterium, as-
 ferta videtur. Nempe vbi insinuat castitatē
 iure diuino annexam esse religioni. Et quòd
 ita sit probat ratione: Religio nomine ipso
 nihil aliud significat quàm quod Christus
 euangelicum adolecentulum docuit: Si vis
 perfectus esse, vade & vende &c. & sequere
 me. Et quod subinde Petrus subiunxit: Ec-
 ce nos reliquimus omnia & secuti sumus
 te, &c. qui autem connubiali nodo se semel
 innexuit, nomine quidem potest, sed tamē
 re ipsa non reliquit omnia, imò neque sæcu-
 lum: ergo non est verè euangelicus religio-
 sus. Media propositio probatur ratione san-
 cti Thom. 2. 2. q. 186. artic. 4. Res enim vxor-
 3. Ethic. commonitor est Aristoteli. vnde Augu-
 in primo Soliloquiorum: Nihil, inquit, sen-
 tio quod magis ex arte deiciat animum vi-
 rilem quàm blandimenta fœminæ, corpo-
 rumq; ille contactus sine quo vxor haberi
 non potest. ¶ Nec verò naturalis ratio val-
 de est recondita. Etenim cùm contemplatio
 subtilissimis purissimisque spiritibus foueas,
 carnalisq; ac brutalis ille vsus spirituum mul-
 titudinem infumat, sanguinemq; à corde ve-
 hementer distrahatur, cuius collectio ad men-
 tis attentionē necessaria est, fit vt idem vsus
 hebetudinem mentis efficiat. Qua vtique de
 causa Paulus. 1. ad Corinth. 7. coniugibus cõ-
 sulebat vt orationis tempore toro separarentur.
 ¶ Altero autem cornu status coniuga-
 lis religioni colluctatur, quod est administra-
 tio sollicitudoq; rei familiaris. Vnde eodem
 loco Paulus: Qui sine vxore est, sollicitus est
 quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo:
 qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ
 sunt mundi, quomodo placeat vxori: & di-
 uisus est. Vbi si meditatiùs attendas, ad viuū
 expressit religionis faciem, eamq; è regione
 opposuit

Caietanus.

Prima pro-
 batio cõclu-
 sionis.

Secunda.

Res vxoris
 cum religio-
 ne è diamet-
 ro pugnat.

Aristo.
 Augustinus

Duplex qua-
 sitionis sen-
 sus.

QVæstio hæc duos habet sensus. Prior
 est vtrum re vera nunc votum casti-
 tatis annexum sit religioni, idque decentissi-
 me: cuius affirmatiua conclusio definitio est
 ecclesiæ contra hæreticos, vt habetur capit.
 Quod votum, de voto. lib. 6. Fuit enim Iou-
 nianus qui matrimonium cœlibatui adæ-
 quabat: qui de eadem hæresi perinde conde-
 mnatus est, atq; de alia Vigilantius, quòd di-
 uitias exaquabat paupertati. Posterior verò
 sensus est, vtrum cùm solennitas voti, hoc
 est vouendi cerimonia sit de iure ecclesiasti-
 co, vt illic refertur, sic & annexio ipsa casti-
 tatis ad religionem sit de iure ecclesiastico, ita
 vt per ecclesiā fieri possit vt religio absq;
 castitate vera maneat religio: an verò sit de iure
 diuino vt p̄ ecclesiā institui vera nõ possit
 absq; castitate religionis substantia. ¶ At quo-
 niã solu nobis est anim⁹ de secundo sensu cū
 catholicis disputare: quoniã prim⁹ orthodo-
 xus est, ac perinde nemini nisi hæreticis du-
 bios: vnica conclusione sub probabilitate,
 quæ mihi quàm maxima est, respondetur.

Cõclusio re-
 sponsiua.

Sic est castitas religioni annexa, vt nulla hu-
 mana dispensatione fieri possit, vt religio
 absq; castitate rem habeat suo nomini con-
 gruam. Haud ergo hic disputamus vtrum
 valeat Papa super voto solenni religionis di-
 spensare: hoc est vtrum eximere professum
 queat à sua religione: de qua re quæstione
 præcedenti satis disertum est. Sed hoc tan-
 tummodò in præsentia sub doctiorum cen-
 sura negamus, quòd religiosus verè persistēs
 euangelicus monachus, in coniugio possit
 eiusq; vsu permanere. Et quidem conclusio
 est sancti Tho. vt. q. 4. vidimus. Apparet tñ
 eam negare Scotus. 4. dist. 38. vbi non alia de
 causa sentit solenne votum religionis matri-
 monium dirimere, quàm quod ecclesia in

S. Thomas.
 Scotus.

Secunda ratio.

opposuit coniugio: quasi maritali nequeat. Quocirca monachi, hoc est soli, inde potissimè nomen trahunt, quòd à coniugali confortio semotiviuūt. ¶ Secundò id apertius explicatur. Duo alia vota, scilicet paupertatis & obedientiæ, adeò sunt à voto castitatis pendentiæ, vt hoc sublato reliqua continuò sustuleris. Matrimonialis quippe sarcina votù legitimæ paupertatis procul respuit. Qui enim fieri potest vt vxorẽ quis & liberos atq; familiam illis appendicem alere in paupertate valeat? Eò præsertim quòd non solum debet liberis in tempus providere, sed in perpetuum prospicere, ac perinde possessiones & primogenituras ambire quas illis relinquat. Adde quòd neque legitimæ obedientiæ, de qua Christus ait, Sequere me, vxorius vir vacare poterit. Quare Paulus Christi assecclas peculiariter optabat manere sicut ipse erat, absque vxore. Eo ergo ipso quòd ecclesia votum castitatis à religionibus sciungeret, synceritatem ipsam religionum euangelicam funditùs conuelleret. Quare id certè, vt sub eius censura loquar, non est factibile. ¶ Hinc discerniculù colligìt quo iudicandù est sitne quæuis religio verè absolutoq; nomine religio, hoc esse vnicum, vtrùm intrinsecè annexum habeat, matrimonium contractum seu potius attētātù dirimere: quod quidem nulla habet religio nisi auctoritate ecclesiæ instituentis solennitate voti: vt habetur in dicto cap. vnicò, de voto. libr. 6. ¶ Quapropter religiosi tertij ordinis diui Francisci, & nostræ, solenne votù non emittunt. Quauis expressiùs inculcatiùsq; dicant se facere tria vota. Hoc dixerim de iure antiquo: nam iam Sixtus Quartus per suã Bullam declarauit eiusmodi fratres facere solenne votù. Et postmodùm alij summi Pontifices idem etiam decreuerunt de quibusdam sanctimonialibus nostris eiusdem ordinis, quas Beatas appellamus: quæ inclusè uiuunt. Illæ autem quæ clausuram non seruāt, eidem Bullæ non subduntur. Multò autem minùs isti Eremitæ qui hac nostra tempestate in montibus dispersim degunt. Nam etsi episcopo promittant obedientiam, non intelligunt nisi pro tempore quo voluerint illic commorari. Imò neque de ratione illius instituti est vt votum suscipiant simplex castitatis. Tacti citra illud nõ esēt admittēdi.

Ad primum igitur capitalium argumentum, concedit voti solennitatem, vt ha-

betur in dicto cap. vnicò, de voto. libr. 6. ab ecclesia cõstitui, hanc aut illã instituẽte approbanteq; religionem, ex qua matrimonij impedimentum sequitur. Sed iam quæstione proxima negata est consequentia, qua inferretur connexionem castitatis cum voto religionis non esse de iure diuino. Est enim in potestate ecclesiæ vt hæc aut illa habeat pro religione: attamen postquàm constituitur religio, de iure diuino est vt habeat castitatẽ annexam: secundùm illud, Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me. Nemo enim statum habere potest vt consiliorum sequendi Christum, nisi sit ab vxore liber: atq; hoc ex intima rei natura. ¶ Ad secundum respondetur, sacerdotalem ordinẽ nullatenùs esse religionem: aliàs citatus canon & Doctores non sub duorum forma explicuissent solenne votum: dicentes consistere & in susceptione sacri ordinis, & in professione religionis. Ex quo fit hoc inter sacerdotium & religionem differre, vt diuus Thomas loco citato arti. 1. edocet, quòd votum castitatis non est de intrinseca ratione sacerdotij perinde atque aliud religionis. Imò sacerdotale ministerium seruari absq; eodem voto potest. Hanc ob rem qui sacris initatur, non perinde atq; religiosus expressè ait, voueo. Quare non est votum explicitù, sed implicitum: porrò in ipsa ordinù susceptione abditum. Votum inquam tātùm castitatis. Cætera nanq; religionis nec implicitè facit. Haud enim paupertatem vouet aut obedientiã, sed fit sui episcopi subditus: etiam si absens sit: non autem ordinantis. ¶ Quo fit vt Græci eiusdem sint nobiscum generis sacerdotes. Sequitur subinde secundò Romanam ecclesiam posse idem tollere votum salua re ipsa sacerdotum. Negatur ergo consequentia quæ inde extruitur ad probandù religionem absq; tali voto posse consistere. ¶ Sed infer s contrã: Ergo incongruè sacerdotale votum dicitur solenne. Negatur consequentia: sed tamen id ingenuè fatemur quòd non est votum solenne de iure diuino tanq; religioni essentiali, sed est solene de iure positiuo: hoc est tantùm statuto ecclesiæ sacerdotis illegitimos reddens & in idoneos contrahendo matrimonio. ¶ Contra hoc autẽ remergere videtur argumentum suprã à nobis informatum. Vili enim hïc sumus concedere tantùm esse præceptum ecclesiæ nè mariti siat. Quòd si ita est, licet malè facerēt absq; licetiã cõtrahẽdo, teneret tñ matrimonium:

Primum collarium. Secundum.

Obiectio. Solutio.

Argumentum

Solutio. niū: vt paulò antè argumentabamur. Respōdemus autem non solū esse præceptū, sed statutum inhabiles eos reddens ad matrimonium, perinde atque consanguineos. Habet sese ergo medio modo inter meram præceptum & solenne religionis votum. Ea propter ecclesia perinde atq; prohibitionē in quarto gradu, posset hoc tollere votum à sacerdotibus. An verò liceret, quaestione proximè sequenti disputabitur. ¶ Ex his sequitur, matrimonium ratum non consummatum non dirimi per susceptionem sacrorum ordinum, sicuti per religionis professionem. Quod & Caietanus. q. 12. quotl. 1. fatetur. Et causa est, quòd sacerdos non sit simpliciter inhabilis ad aliud contrahendum matrimonium, sicuti religiosus: eò quòd cum illo dispensari potest. ¶ Quod cum verum sit, nescio quid Paludanus sibi voluerit in. 4. d. 38. q. 3. vbi ait, quòd si post matrimonium ratū non consummatum vir sacris initiatur, & vxor in seculo permanens votum faciat simplex, inhabilis ipsa redditur ad secundas nuptias, etiam post mortem viri. Nam in primis susceptio illa ordinū non est licita: cum matrimonium non dirimat. Secundò: nulla est ratio nisi apparētia quòd votum simplex vxoris in tali casu fieret solēne, vt ipse putat. Quare si mortuo coniuge alteri nubat, licet peccet contra votum simplex, nihilo minùs matrimonium tenet: quod ipse negat. ¶ Tertium autem argumentum de militaribus ordinibus est, quòd præcipuum hic habet au bigendi momentum. Equites enim isti cruciferi vulgò habentur religiosi: nam faciunt tria vota: & nihilo minùs vxoribus scedere matrimoniali copulantur: coire ergo possunt ambo status: religionis scilicet & matrimonij. Idq; potest ratione ex superioribus deducta corroborari. Nam ratio qua supra monstrauius cōiugium cum religione pugnaire, erat impedimentum cōtemplationis & orationis: religio autem militum non hūc habet scopum, sed militare, vbi nulla est necessaria cōtemplatio. Nihilo minùs propter rationes supra allatas sua vim habere nunq̄ potui, eiusmodi religiones, simpliciter esse religiones. Et ratio est, quia non solam castitatem isti non seruāt, nam rei vxorū perinde ac ceteri seculares inseruiunt: eosdem scilicet ambientes honores, easdemque facultates suæ soboli procurantes: quòd toto cœlo à religionis instituto distat: verum neq; paupertatem, neq; obedientiam, nisi solo nomi-

ne profitent. Non quidē de sacerdotibus cruciatu loquor, qui intra septa monasteriorū vitam degunt. De istorum namque legitima religione nihil ambigendum est: sed de commendatarijs equitibus. Nam quænam paupertas quæ est relationem tantum magistro facere suarum facultatum: ex quibus si vel obolū eis adimeret, perinde reclamarent ac ceteri regni nobiles. Obedientia autē est per totam ferinē vitā nullum superioris mādātum audire, nisi dum eorum comitia sūt. ¶ Sed aiunt, hæc est nostra religio: nec ad aliud tenemur. Ad hoc dupliciter respondeamus. Primum id negantes si primæuam eorum institutionem respiciamus. Nam tunc non nullum clausuræ genus incolebant multoq; crebriora obedientiæ persoluebant munera: lōgeq; aliam habebant paupertatis rationem. Sed postea lapsu temporis eousque labefactatæ sunt eorū religiones, vt iam synceram religionis naturam exuerint. Ob idq; secūdo dicimus quòd si non strictior q̄ hæc, est sua religio, non est illa euangelica quæ in cōsiliiorum exercitio posita est. Porro enim si nostra aut diui Francisci (quod Deus avertat) in eum locum collaberetur, vbi nō plus paupertatis, castitatis, aut obedientiæ vigeret, religio esse desineret. Non dico q̄ vbiuis statuta non seruātur statim esse desinat religio: nam possunt forsā ex incuria & culpa præsidentium ea quæ mala reputantur non puniri. At si in illum locum aliqua deiicere tur religio, vbi non maior exigeretur obedientia, aut paupertas, aut castitas, quàm inter huiusmodi equites, non esset euangelica cōsiliorū religio. Et nē prius ego videar hanc asseruisse sententiam, eandem apud diuum Thom. inuenies loco citato. 2. 2. q. 186. arti. 4. ¶ Arguit enim tertio loco quòd continentia ad perfectionem religionis non requiratur: eò q̄ aliqui sunt religiosi qui vxoribus vtuntur. Et respondet, illos viuendi modos, vbi est matrimonialis vsus, non esse simpliciter & absolutè loquendo religiones: sed secundum quid: in quantum scilicet aliqua participant quæ ad statum religionis pertinent. Hæc diuus Thom. ¶ Ex his ergo militum ordinibus meritò exceperim equites diui Ioannis: sanè qui pro suo instituto conuentum habent & obedientiæ specimen: neque matrimonia contrahunt. Quare non est cur non vt religio habeantur. ¶ Quòd si contra superiorem assertionē arguas, Si isti equites connubiale foedus absq; pontificio priuilegio

S. Thomas.

Limitatio super
perioris asser
tionis.
Obiectio.

legio

Solutio. legio inire tentarent, matrimonium non teneret: quod non aliunde emanare videtur q̄ à ratione religionis. Respondetur non inde prouenire quòd sit vera religio, sed ex Pontificis statuto: vt modò de sacerdotibus dicebamus. Quapropter multò minùs matrimonium ratum non consummatum per ingressum huiusmodi ordinis dissoluitur, quam per ordinis susceptionem. ¶ Ac per hec alia diluitur quæstio de qua ante quindecim hinc annos decertanter in Hispania fuit disputatum. Quæ quidem bimebris erat. Primū vtrūm expediens esset dispensatio vt huiusmodi equites vxores sibi possent copulare. Secundò vtrūm etiam cum illis qui vota solenniter ediderant dispensare liceret: quæ quidem fuit multò molestior. De priori ergo pro meo captu semper eiusmodi dispensationem expedientē arbitratus sum. Quòd si eiusmodi religiones pro legitimis ducere, impossibile reputarem. Commoditas autē dispensationis hæc est, q̄ castitas in eiusmodi vitæ instituto si humano loquamur more, non est seruatu possibilis. Viuunt enim lautè & splendide, domi seruitrices habētes, forisq; cum aulicis mulieribus iuge habētes commercium: torneamenta aliq; militaria exercitia meditantēs. Qua ergo ratione isti voto castitatis astringendi essent? Eadem ferme de causa quæstio secunda affirmatiuè soluta est. Nam cum votum illorum non sit legitime religionis, sed statuto Pontificis matrimonium impediens, non est impossibilis dispensatio si legitima causa fiat: vt de sacerdotū voto proximè dictum est. ¶ Ad quatuor argumentum quod de Apostolis petebatur, an votum castitatis susceperint, quæstione proxima commodiùs respōdebitur.

Solutio posterioris quæstionis.

Ad quartū.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrūm obedientiæ votum sit de essentia religionis.

ER T I V M deniq; membrum monasticæ professionis est, obedientiæ: quam vt suis numeris cōmendamus, arguitur de more nō esse necessariam.

Primū argumentum.

illa enim obsequia Deo maximè placēt quæ ex libertate, non ex necessitate fiunt: secundū illud. 2. ad Corinth. 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate: illa autem quæ fiunt ex obedientiæ voto, simul cū necessitate tristi-

tiam afferunt: ergo non est consilium obedientiam vouere. ¶ Secundò: cum hominē Deus liberum creauerit non est prudētia vt à se suam abdicet libertatem, præterquam vbi Deus eum iusserit obedire: in euangelio autem nullum extat eiusmodi obedientiæ vouendæ mandatū. Quòd enim Paulus ad Hebræ. 3. iubet dicens: Obedite præpositis vestris & subiicite eis, ad omnes attinet Christianos. ¶ Accedit tertio q̄ Christus, vt ad Ro. 8. ait idē Ap̄stus, liberauit nos à lege peccati & mortis, ac subinde ad optionem filiorum nobis commertus perfecta nos libertate donauit. Ex quo fieri consequēs apparet vt Christiana perfectio in summa libertate consistat: atq; adeò obedientiæ votum, non sit consilium. ¶ In contrarium est quòd perfectio, vt suprā dictum est, ea reagitur vt Christum sequamur & imitemur. Id autem quod in ipso præcipuè commendatur, vt patet ad Philp. 2. est obedientia. Factus est enim obediens vsq; ad mortem, propter quod & Deus exaltauit illum, &c.

EX tribus votis quibus monastica religio constat, potissimum est obedientia. Nam possessionum renuntiatio & castitatis votū in hoc præcipuè ordinantur, vt liberrimè indissolubiliq; obsequio obedire possimus. Quo fit, paupertatē, vt suprā diximus, primā quidē esse executione: obedientiā verò primā in intentione. At verò vt obedientia omnium est officiorum præstantissima, ita, quod hæreticorum ingenium est, Luthero fuit execratisima. Vnde in lib. suo de votis monasticis, & in altero de libertate Christiana, nullis non conuitijs monachalē obedientiam proscindit. Ait enim libertati euangelicæ è diametro obistere: vt pote quòd eadem euāgelica libertate sublata sunt vniuersa hominum mandata, & quicquid in externis ceremonijs seruari potest. ¶ Nihilominus ipso renuente Luthero, suoq; magistro Vuicleff, sua veritate solida est conclusio, nullòq; hæreticorum vento nutabunda. Religiosorum status, qui euangelicum consilium est, obedientiam cum primis requirit, quæ peculiari præfecto nomine Dei voto est offerenda. Et ratio est manifesta. Nam si perfectio in eo consistit vt omnibus relictis sequamur Christum, necesse est, vt. 2. 2. q. 186. artic. 5. ait diuus Tho. aliquem eligere præpositum qui nomine Christi vouentem dirigat, etiam imperio (si opus est) vt quod Christo pollicitus est,

Conclusio responsiua.

Ratio cōclusionis.

Duae radices Lutherani erroris. est, bona fide soluat. ¶ Sed ecce radices duae Lutherani erroris. Prior, quod non admittit, votum spontaneè susceptum in necessitatem transire præcepti. Nam hoc dato necesse est eum qui solenniter vouet obedientiam alicui præstari à quo legitimè cogatur si opus fuerit. Altera verò eius ignorantia est quod satis esse putat Christo obedire, homine quemcunque neglecto. At verò non videt quemadmodum homines non possumus à Christo, qui in caelis est, nisi per homines gubernari. Egeinus enim præfente ductore qui humano more vices Dei erga nos fungatur. ¶ Sed ait forsitan quispiam, Satis sunt episcopi, atque alij ordinarij prælati. Negatur tamen. Imò per hoc luculentius claritas huius veritatis patescit. Prælati nanque ordinarij non sunt nisi legum custodes, quare neminem nisi secundum diuinas leges & humanas cogere possunt. Vnde cum vota, de operibus supererogatis suscipiantur, ne esse est vt qui vouet, vel ipsi episcopo singulariter (vt in primitiua ecclesia fortasse consuetum fuit) vel singulari præposito (quod conducentius iam nunc existimatur) obedientiam præstet, vt supra ea quæ legibus præcipiuntur ad id etiam quod ex voto tenetur, ducatur & compellatur. Id quod Christus verbo illo supra citato, Qui vult venire post me abneget semetipsum, tollat crucem suam & sequatur me, demonstrauit. Abnegare enim semetipsum, est propria voluntate per quam homo est homo, abnegare, quod re vera nisi obligatorio voto alteri eam sic tradas, vt in tua nõ supersit facultate eandem rursus tibi vsurpare, fieri non potest. ¶ Quid autè cum Lutherò depugnamus? illa enim sua libertate, quam euangelicam vocat, non solum cœnobiõrum præpositos, verum & seculares omnes principes & ecclesiasticos de medio sublatos pertendit. Sic enim postea docere perrexit, nos esse à Christo liberatos, vt ab omni nos humana potestate exemerit, vt sibi soli seruiremus. Quæ quidem libertas Sathanica potius, & (quod idem est) Lutherana appellanda est. Nam si hierarchicos ordines, obedientiasque omnes quæ iubente Deo hoib⁹ præstamus de republica summo ueas, omnesq; adeò malefactorum vltiones ad postremum diem iudicij referuaueris, humanos mores, quin humanam iuersa statim necesse est perditum iri. Nam quanto quæso plures sunt qui metu poenæ quam hone-

si amorẽ virtutes colant? Et præter rationẽ hanc quæ abunde rem demonstrat, tota euangelica scriptura apertis testimonijs Lutheri impudentiæ reclamat. Alibi enim audias: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Alibi: Subditi estote præpositis vestris, etiã dyscolis. Et Christus: Qui vos audit, me audit. Imò vsque adeò idem Redemptor voluit nos esse maiorem dicto audientes, vt nos sedulo admonuerit, quod quauis illi qui super cathedram Moysi sedent, hoc est cuncti nostri præpositi, illa faciant quæ imitanda à nobis non sunt: nihilo minus quæ nobis iubent incunctanter expleamus. Superuacaneum tamen est in hoc peruulgato argumento diutius remorari.

AD primum igitur argumentum respondetur; necessitatẽ coactionis quæ inuoluntarium facit, illam quidem & tristitiam parere, & rationem laudis ac meritũ excludere. Illa autẽ necessitas quæ ex voto sponte propter Deum emissio nascitur, primum tristitiam non affert: mox etiam si non nunquam illam parturiat, nihilo minus meritũ non imminuit: nam prima vouendi libertas, in omnibus actionibus virtute perdurat. ¶ Ad secundum respondetur quod libertas in qua homo suapte natura creatus est, in hoc nobis seruire debet vt nostro creatori seruiamus. Quare eam in eius obsequium dedicare, non contra naturam est, sed maxime secundum naturam. ¶ Ad tertium denique respondetur, ex eo quod Christus nos à lege peccati liberauit, non fieri consequens, perfectionem Christianam in exemptione ab omni obedientia consistere: sed in hoc omnino quod sumus à peccatorum retinaculis liberi. Vnde cum vsque adeò sumus periculosè animi nostri obsequentes, propriæq; voluntatis amantes, ad eandem libertatem asserendam præcipue cõfert nostram voluntatem alterius gubernaculo submittere. Nã si seruire Deo regnare est, quo pluribus eius nomine obsequimur, perfectius regnamus. Tutius nanque carnis illecebris atq; in multis dominamur, atq; adeò cœlestem Hierusalem referimus: vbi vt foelices illi necessitate quadam confirmatissimi sunt nõ delinquere valeant: ita summa libertate perfruuntur.

Ad primum arg. vnicũ.

Ad secundũ.

Ad tertium.

**QVÆSTIO SEX-
ta, De voto & continen-
tia Sacerdotum.**

ARTICVLVS. I.

*Virum ecclesiæ decōro & stabilita-
ti, sacerdotale votum cōtinentiæ con-
gruens fuerit ac necessarium.*

IN calce demum libri huius, in quo de voto pro nostra virili disputauimus, postremam quæstionem de continentia sacerdotum diximus adhibendam: hoc est de voto, quod dum sacris inuitantur, secundum Occidentalem Ecclesiæ institutum implicitè suscipiunt. Enimuero inter alia Lutheranorum molimina, quibus ecclesiam Dei funditus demoliri nituntur, hoc vnum est, quod totis viribus cœlibatum à clero abigere cõtendunt. Quo circa cum me apud Casarem in Germania agente de componenda cum ipsis pace tractarem, hoc mordicè retinere pertendebant, vt sacerdotes non modò vxorio confortio non interdicerentur, imò cogèrentur vxores ducere: adeo impossibile ducunt, hominem absque Veneris vsu viuere posse. Quod re vera si illis semel esset cõcessum, fieri non posset minus, quin protinè eadè cõcessio in totum serpens Christianismum, sanctam ecclesiam radicè subuerteret. Hac ergo de causa mutilum reliquissè tractatum hunc de voto, nisi & hanc ei quæstionè adhibuissè. De hac autem re, vt de vnaquâq; alia, secundum Philosophum in Posterioribus Analyticis tria esse possent quæsitæ: scilicet an sit, & quid sit, & propter quid sit. Quid autem sit, nempe in quo sacerdotale votum consistat, quæstione proxima demonstrauimus: constituentes esse votum, non quidem explicitum sed implicitè: neque de intrinseca ratione ordinibus annexū vt votum religionis, sed ecclesiæ statutum matrimonium irritans. Duo ergo hic restant articuli. Prior scilicet de conuenientia huius ecclesiastici instituti. Nam in moralibus idè est quærere, an sit, & propter quid. Quod enim esse non cõuenit, superfluit. Posterior,

quàm sit antiquum: an videlicet à primordijs statim nascentis ecclesiæ fuerit in vsu. ¶ Arguitur ergo prior quæstio negatiuè. Et primo quidem noua & vetera ad colorandum errorem adducendo. Primum enim exemplum Christi legiseri nostri à parte negatiua pugnat: quippe qui apostolos non cœlibes, sed certè maritos elegit: vt Petrum cuius forsuscus mentio fit in euangelio: Andream & ceteros, quos opinabile est vxoribus fuisse copulatos. Quin imò vnum Ioannem quem virginem elegit; de medio nuptiarum thalamo fertur euocasse. ¶ Mox & magistri exemplo discipulorum consentiunt documenta. Ait quippe Paul. i. ad Timot. 3. Oportet episcopum esse vnus vxoris viri, filios habentem subditos in omni castitate. Et ad Titum 1. Si quis sine crimine est, vni vxoris vir, &c. hunc scilicet constituas presbyterum: sicut disposui tibi. ¶ Tertio est loco exemplum sacerdotum veteris legis: qui figuram nostri præferebant. Aaron enim ac deinceps Leuitarum sobolem constat suam cõstituisse tribum, atq; adeo coniugali fœdere vixisse: vt etiam Luca. 1. de Zacharia progenitore Ioannis Baptistæ legitur. Quorum quidè instar suos habent Græci sacerdotes institutos: nempe qui per vices & rei sacræ administrant, & nihilo minùs rei vxoriæ dent operã. Adde si figuris agere volumus, quod Arca Noe, vt in priori sua Canonica ait Petrus, figura fuit ecclesiæ, seruantis nos à peccatorum illuuiè: cui quidè ecclesiæ sacerdotes præsumunt: illam autem nulli cœlibes, sed octo animæ matrimonio coniuncte ingressè sunt: non ergo est cur vxorium institutum sacerdotibus inhi-beatur. ¶ Quarto arguitur ratione. Connu-

bia in ipso statim mundi primordio instituta sunt in officium humano generi impendiò què maximè necessarium: cum ergo sacerdotibus qui primò obtinènt in Christi familia locum, tanta religione interdicitur, videt ecclesia, vt saluo eius honore, contra diuinum naturalemque pmissum nuptijs cum Martione & Manichæo detrudere: quos Apostolus. 1. ad Corint. 4. erroris subnotauit, quod nubere essent prohibitori. ¶ Quinto ad rem proximè arguitur: Votum castitatis res est perquam difficilis obseruatu. Adeo enim prouida natura propagandæ speciei consultè prospexit, vt vehementissimum vixque adeo eluctabilem eiusdem muneris appetentiam cunctis animantibus indiderit: quæ quidem appetitus rabies, post naturam corruptam inter omnium species

Primum arguendum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

species

species longè ardentius humanā exurit. Sacerdotale autē officium adeo est ecclesiæ necessarium, vt absq; illo consistere Christiana familia minimè valeat. Imò eidem obeundo muneri tantus est numerus necessarius, vt pars populi paulò minor decima vel duodecima, eidem sit mancipata: tantum ergo populum in tam difficilem religionem adigere, nihil mirum si plus iusto rigidum coactumq; videatur. Enimuerò monachatus, vt sanctum institutum est, non tamen administrandis sacramētis ac sacrificijs simpliciter est necessarius: atq; adeo nec est tam numerosus: quare nihil rigoris est si qui liberè uoluerint permittantur monasticis votis addici: tam ingentem uerò sacerdotum multitudinem eodem rigore cogere, uideri cuiquā potest non vsq; adeo consultum. ¶ Sexto: castitatis uotum adeo, vt dicebamus, est difficile, vt non nisi inclusis & eis qui sint claustris circumsepti permittendum uideatur: qua ratione se monachi in monasteria abduunt: sacerdotes autem proprios habēt lares neq; uiuere satis possunt cōmodè sine ancillis nec absq; sæculari tumultu: tanto ergo periculo uotū castitatis permittere, non appareret esse prudentia: nō ergo id concedens est. ¶ Septimò, & id euentus ipsi docent. Sunt enim frequētissimi cōcubinarij alienisq; toris infidiantes. Quam ob rem & populo inuisi sunt; & sacramētis quæ tractant iniurij: uidentur ergo melius fore rei utriq; consultum, si suam quisque haberet uxorem: vt nullo se commacularent flagitio. Nam quo longius à carnis usu arcentur, spurcius defœdantur. ¶ In contrarium est solennis & laudabilis mos Occidentalis Ecclesiæ secundum Pontificum sanctiones, vt antiquissimi Calixti. 27. distinction. canon. Presbyteris. ac Syricij. 82. distinctio. canon. plurimos. & aliorum complurium.

Pestiferæ huius hæresis, continentia sacerdotum oblatratis, duo sunt membra: prius quod eis concedit licentiam matrimonia contrahēdi: posterius uerò quod etiā cogit, vt id faciant. Et sunt inter neotericos qui eius primum faciant parentem Lutherum: nam Iouinianus, inquit, et si nuptias uirginitati æquauerit, non tamen sacerdotes uxoris uere carentes reprehendebat. Quin uerò ipse, vt Augustinus libr. de hæres. cap. 82. refert, connubio abstinuit: non propter meritum, sed vt uxorias molestias sibi ca-

ueret. At uerò horum opinione non obstantē, dubitari in primis non potest quin concessiois, hoc est, vt sacerdotibus maritos esse liceret, Iouinianus fuerit primus autor: quandoquidem in cœlibatu nihil egregij meriti nouerit. Quin uerò omni pudicitia generi adeo apertum bellum indixit, vt uirginitatem, ad Deiparam uirginem, ueluti ad sacram arcem confugientem, inde conatus fuerit impudentissimè deturbare. Sed neque alterius impudentioris membri Lutherus fuit primus autor: scilicet vt sacerdotes non modò permitterentur, uerum & cogerentur coniuges sibi adiungere. Successit namque Iouiniano eius discipulus Vigilantius: qui in hanc euasit impudentem insaniam, vt neminem sineret sacris initiari atque uxorē duceret. Vnde Hierony. epistola. 2. aduersus ipsum ad Riparium: Proh; inquit, nefas, ep̄os sui sceleris dicitur habere cōsortes: si tñ ep̄isopi nominandi sunt, qui non ordinent diaconos, nisi prius uxores dixerint: nulli cœlibi credēs pudicitiam. Fugerunt, vt arbitror, & Nicolaitæ eiusdem hæresis autores: quorū impudicitia meminit Augusti. libr. de Catalo. hæreticorū. c. 5. A quib; Niceta quidam Græcus institutū Græcorū deduxit, vt art. sequēti uidebimus: nam etiā illi sacerdotes non ordinant nisi prius uxoris copulentur. Quam quidē iamdiu sopitā sepultāq; hæresin, reuocare in lucē curauit hæresiarcha ille Vuicleff, vt Thom. Uuald. 2. tom. de sacramētis. c. 128. fideliter refert: quā subinde hæresin in proximis capitulis profligatā curauit. Ab his ergo suis patriarchis contagionē hanc traxit Lutherus, vt sacerdotum continentia nō modò non probaret, uerum immani petulatia, quæ sibi natiua erat, condemnaret. Vnde in libro suo illo identidem condemnato, De abroganda Missa priuata, de illo præcepto, Nō mœchaberis, edisserens, hæc euomuit diabolica uerba: Nusq; sic insanit Sathanas per Papam atque in castitate & libidine tractanda. Primum, et si non prohibet uerbo castitatem; & scortari docet: cogit tñ scortari decreto suo intolerabili, & perditissimo de cœlibatu totius sui sacerdotij tam latè patentis: cum tam rara & angusta sit castitatis gratia. Et subdit: quod cum continere neque possint neq; debent, rabies est Sathanica. & plus quàm sacrilega eos ab uxorib; arcere. Videte quousq; ingenium bestia erat ad conuitia effrane. Hoc itaque dogma adeo suorum cordibus altè

Iouinianus omnium primus docuit sacerdotib; licere nuptias.

Hieronymus.

Vuicleff. Thomas Uualdensis.

Lutherus.

Sextum.

Septimum.

Augustinus

impresit, vt nulla sit potestas quæ ab ipsis illud queat eradicare. Neque verò hæretico rum tãtum animos error hic occupauit, sed vsque ad catholicos irrepfit. Fuit enim Panormitanus inter Iuris canonici interpretes illustrissimus: qui tamẽ super cap. cum olim. de clericis coniugatis. consultum iri ecclesiæ arbitratus est, si sacerdotibus abstinere nolentibus facultas fieret vxores sibi associandi: quia cum quotidie, inquit, illicito coitu maculentur, facere ecclesia deberet vt bonus medicus: qui dum videt medicinam potiùs officere quàm prodesse, eam tollit. ¶ Contra hunc ergo errorem statuitur catholica conclusio. Vsq; adeò sacerdotum continentia, non modò congruens, verùm necessaria est ecclesiæ Christi vt absq; illa neque decorem seruare possit, neque legitimam Christi effigiem retinere. Et quoniam subsecuens nos monet articulus, in quo antiquitas sanctionis huius, tum ecclesiasticis testimonijs, tum sacris oraculis corroboranda est, in præfenti, quod titulus eius postulat, duntaxat nobis est vtendũ rationibus, quibus ostendatur quàm fuerit congruens ac necessaria. Octo nanque aut nouem possumus meditari capita ex quibus rationes huiusmodi deducamus. ¶ Primũ, vt sicut obiectiones, sic & probationes Christi exemplo exordiamur. sacerdotes instar Christi spirituali connubio ecclesiæ copulatur: Christus autem virgo deque virgine natus vnica sibi, candidam, immaculatamque columbã ecclesiam copulauit: cuius sacramentum auctore Paulo, coniugium primorum parentum gessit: quapropter adiectũ illic est, Propter hanc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ. Hæc est ergo vnica vxor propter quam sacerdotes, non solum patrem & matrem, verùm & carnales vxores sunt merito relicturi. Si enim ecclesia virgo casta, vt cum Paulo. 2. ad Corinth. 11. loquamur, desponsata est Christo, & sacerdotes eius sponfos castos esse condecet: Alioquin spirituale connubium suam non teneret sinceritatem. ¶ Secundũ, quod huic sancto instituto suffragat, est mundities quæ sacerdotum functioni in sacro sancto potissimũ altaris sacramẽto perficiendo necessaria est. Enimverò, vt semp ecclesia decentissimũ duxit, vt ministri illius sacramenti vbi innocẽtissimus agnus immolat, nullò effuso sanguine contaminarent, sed etiã illi qui secul: reuertiã administrarent, irregulares fieret ad or

dines suscipiendos: sic multoque iustius decuit, nè carnis vsu foemineoq; cõmercio polueretur. Etenim postq; cõiugalis amplexus tradux esse cœpit originalis culpæ, qua genº nostrũ inficit, illã subinde cõtraxit fœditatẽ, vt nõ possit hoies non pudefacere. Vnde pu denda mēbra nomẽ hæreditarũ. Quocircã cū carnalia spiritualibº è regione sint opposita, nullus carnis vsus spiritualiũ nitori lic aduersat ac fordidus iste. Vsq; adeò q; locũ etiã sacrũ, vt sanguinis, sic etiã feminis effusio poluat. Neq; huius defuit antiquus religionis figurã. Legit nãq; 1. Reg. 21. q; cum Dauid à facie Saũl fugiẽs, venisset ad Abimelech sacerdotẽ Leuiticũ, postulatsetq; ab eo sibi fuisq; refectiois panes, respõderit: Non habeo laicos panes ad manũ: sed tãtum panẽ sanctũ: scilicet qui mēsa sanctuarij in vsum sacerdotũ suppositus erat. Si mũdi sunt pueri, maxime à mulieribº, mãducent. Neq; verò mãducare permisi sunt, anteq; Dauid certiorẽ eũdẽ faceret, dicẽs: Cõtinuumº nos à mulieribº ab heri & nudius tertius: & fuerũt vasa puerorũ munda. Si ergo panẽ illũ in quo nil aliud diuinitatis latebat q; sacramẽtum, hoc est, figura erat sacrosancti panis qui de cœlo descendit, edi nefas erat nisi ab his q; essent ab vxoribus mũdi: quãto ergo iustius idẽ nitor illos decet q; ipsam sacramenti veritatẽ tractat: hoc est quotidie sub specie panis Dei corpº mãducant. ¶ Accedit & alia figura q; legale agnũ nisi succictis renibº cœnare nõ licebat. Quod Greg. hom. 22. sup euangelia exponẽs ait, in renibus delectationẽ carnis sedere: ob idq; illic significatũ esse, vt qui pascha comedũt, voluptates edomare debeãt, & carnẽ à luxuria relinguere. Igit cū sacerdotes euãgelici quotidie agnũ immolet immaculatũ, par est suoq; muneri decentissimũ, vt abstinẽtia carnis perpetua fulgeãt. ¶ Adde & rei huius tertiam eãdẽq; peculiarẽ vmbra in sacerdotibº antiquæ legis. Legit enim Exod. 28. Porro si lijs Aaron tunicas lineas parabis. & infrã: Facies & foemoralia linea vt operiant carnẽ turpitudinis suę à renibus vsque ad foemora. Quod quidem venerabilis Beda, libr. 3. de tabernaculo, interpretatus ait, foemoralia illa castimoniam, quæ appetitum copulæ coniugalis prohibet, proprie designasse: sine qua nemo, inquit, vel sacerdotiũ suscipere, vel ad altaris potest ministeriũ cõsecrari. i. si nõ aut virgo pmãserit, aut cõtracta vxore cõiunctionis fœdera soluerit. At verò sicuti res ecclesiæ aurea sunt catena cõnexę, sic vno defracto

Panormita.

Cõclusio catholica.

Prima ratio cõclusionis.

Secunda.

Planissima prateruã cõclusio figurã.

Secũda figurã Gregorius.

Tertia eiusdẽ veritatis vmbra.

Beda.

defraeto nodo, omnes dissoluuntur. Propterea ecclesia hanc à suis sacerdotibus san-
ctimoniam requirit, quòd inconcussè cre-
dit corpus Christi verum ab ipsis tractari:
postquam ergo Lutherani eiusdem corpo-
ris sacramentalem veritatem diffitentur, nil
mirum si eundem candorem à suis sacerdo-
tibus non desiderent. ¶ Tertium decen-
tiar huius caput sumitur ex altissimo me-
ditationis, orationisque culmine, cui sacer-
dotes dedicantur. Debent namque sacræ scriptu-
ræ legendæ ac relegendæ se totos dedere:
vt sicut nubes. in sublimi volantes saluifi-
cam pluuiam populo suppedient. Vfus au-
tem vxoris non modò corpus conspurcat,
verùm & mentem deprimit & obnubilat:
atque adeò supernorum contemplationi
ineptissimam reddit. Vnde Apollolus. 1.
ad Corinth. 7. vbi coniuges admonet nè se
inuicem coniugali officio defraudent, excep-
tionem nihilo minus faciens ait: Nisi forte
ex consensu ad tempus, vt vacent ora-
tioni: nimirum docens quanto sit impedi-
mento officium illud eleuandæ in Deum
menti. Cum ergo sacerdotes iugi sint me-
ditationi & orationi pro se & populo con-
secrati, debent ab illo officio, atque adeò
ab illo foedere esse ppetim alieni. Vnde si ab
ethnics etiã licet testimoniũ petere, peripa-
teticus Theophrastus in lib. de nup. sapiẽter
scripsit, per cõiugium impediri studia philo-
sophiæ: neque posse quenquam libris &
vxori pariter inservire. Et, quòd ad sacerdo-
tes reuertamur, Origenes hom. 23. super lib.
Numer. eundem Paulinum locum edisse-
rens, sic colligit: Vnde mihi videtur quòd
illius solius est offerre sacrificium indefinẽs
(de sacerdotibus porrò loquens) qui indefi-
nenti & perpetuæ se douerit castitati.
Et Ambrosius in tertio caput. 1. ad Timo.
Si enim, inquit, plebeis hominibus ora-
tionis causa ad tempus abstinere iubetur,
quanto magis Leuitis aut sacerdotib⁹, quos
die noctuque pro plebe sibi commissa opor-
tet orare? Et Hieronymus libr. 1. contra Iou-
inianum eadem ferinè repetẽs verba (quæ
ambo ex Epiphano, tomo. 1. libr. 2. in hæ-
resi Catharorum desumpsisse vidẽtur) sub-
dit: si sacerdotibus semper orandum, sem-
per ergo illis cauẽdũ est matrimoniũ. Neq;
verò huius exemplum in sacerdotibus de-
fuit antiquæ legis. Hac enim de causa, vt
1. Paralipom. 14. à Dauide institutum est,
& Luca. 1. memoratum, per vices ministra-

bant templo: illoque tempore vxorum con-
sortio intra templũ clausi abstinebant: nẽ-
pe quòd cum eorum orationes sicut incen-
sum quod ad altare cremabant, in conspe-
ctu Dei ascendere profiterentur, vnã confi-
rebantur non posse illas nitidè fundere, ni-
si essent ab coniugibus sequestrati. Vnde
Beda super eundem locum exemplum colli-
git quòd sacerdotes nostri, quibus non per
vices, sed semp altari seruire iubetur, perpe-
tuæ esse debeant castitati addicti. ¶ Quar-
tus deinde fons eiusdem institutionis est;
quòd sacerdotes euangelici, qui, vt Paulus
ad Colossen. 1. admonet, ea implent quæ de-
sunt passionum Christi, delicta iugiter de-
bent lugere populi, perpetuæque adeò fa-
cere pœnitentiæ fructus. Hanc enim ob-
rem, vt Osee. 4. legitur, peccata, hoc est,
oblationes pro peccatis comedunt: luctui
autem nihil magis è diametro reluctatur
quàm venere voluptas: vt pote quæ spiri-
ticus omnes exhãlans, animam in carnem
transformat. Propter quod de homine an-
te diluuium dictum est: Non permanebit
spiritus meus in homine: quia caro est. Vin-
de si pœnitentibus, vt Iouã. 3. legitur, iei-
uniorum mœores congruunt, & illis qui
antiquitus cultui templi offerebantur, vin-
num, & ficera, & omne quod inebriare po-
terat interdiceretur: multò congruentius eu-
uangelicis sacerdotibus Venus prohibetur;
quæ vino truculentius inebriat. ¶ Adde ra-
tionem quintam: qm̃ nisi impudẽtissimus hæ-
reticus, negare non potest, cœlibatũ, præ-
stantem esse virtutem: quam potissimum sa-
cerdotes populo prædicare & commendare
debent, viduasque & reliquos continentes
ad castitatem animare. Quomodò autẽ po-
test hortator esse viduitatis, virginitatis, aut
castitatis, qui ipse coniugij lege viuat?
¶ Ex sexta insuper radice ortum habuit san-
cta hæc institutio: nempe ex cura quam sa-
cerdotes gerere tenentur populi. Tenentur
enim & pauperum, & viduarum, & orpha-
norum patrocinium sustinere, & inter ege-
nos sua bona distribuere: huic autem perfol-
uendo munerì nihil pugnatiũ obstat quàm
cura rei familiaris, vbi vxor est, & liberorum
germina. Vnde Paulus. 1. ad Corinth. 7. Volo,
inquit, vos sine sollicitudine esse. Qui sine
vxore est, sollicitus est quæ Dñi sunt, quomò-
dò placeat Deo. Qui autem cum vxore est,
sollicitus est quomodò placeat vxori, & di-
uisus est. Quo loco Ambrosius: Amputata,

Yy 2 inquit,

Tertia ratio

Beda.

Quarta ra-
tio.

Theophra-
stus.

Quinta ra-
tio.

Origenes.

Sexta.

Ambrosius.

Paulus.

Hieronym⁹.
Epiphanius.

Ambrosius.

inquit, sollicitudine rei vxoriae, quæ sola in mundo cæteris grauior est, ad Deum promerendū animus eruditur. Hæc ille. Inter oēs ergo mundanas sollicitudines res vxoria molestissima est, & negotiorum anxietatibus occupatissima. Nam huic cætera cuncta seruiunt, non solum vt in præsentī illa onera sustinetur, verum vt perpetuæ successioni prospiciatur. Quæ vtique ratione Iouinianus ipse pudicitia: osor, vt diuus Augustinus lib. de hære. cap. 82. refert, licet non ob meritum, tamen vt eiusmodi molestiarum sarcinam sibi caueret, noluit se matrimonio addicere: eiegit qui vxori alligatus est, nulla sit reliqua libertas, quæ tamen sacerdotum functioni maxime est necessaria.

¶ Septimus locus huius persuadendæ ecclesiasticæ sanctionis desumitur ex autoritate qua sacerdotes in ecclesia Christi ad sacramentorum ministerium pollere debent, atque ex honore illis debito: secundum illud Ecclesi. 7. Honora Deum, & honorifica sacerdotes. Quod de nostris potissimū intelligendum est: quippe qui non tantum diuina, verum & Deum ipsum sacramento tangunt. Hæc enim autoritas inde illis maxime adnascitur quod sint egregio loco, hoc est extra plebis gregem. Si autem mariti essent, in media versarentur plebe: quare neque honor illis haberetur egregius, neque reuerentia. Imò pudor esset mysteria diuini corporis & sanguinis in manibus maritati hominis adorare: & metus, peccatorum confessionem illis credere cui vxor semper assisteret: nam inter virum & vxorem, nihil secretò seruatur. At verò Lutherani, vt supra dicebam, quia hæc omnia sacramenta denegant, nihil mirum si neque suis sacerdotibus vllam venerationē impendant.

¶ Octauum vtique caput, idque non in inferioribus habendum huius instituti est; tum sacerdotalis alimonie prouidentia, tum & pax atque tranquillitas, quæ ex vxorum concessione turbarentur. Enimvero si vxorum proliumque turba obspirentur, tunc sacerdotia illis ac præbendæ non sufficerent. Essent enim honeste alendi. Etenim Leuiticis, quæ duodecima pars erat populi, eò decimæ sufficientes erant, quod integræ illis obueniabant. Et præterea quod non tot erant tunc vnius templi ministerio necessarii, quot nunc tantæ ecclesiarum multitudini. Ex qua re cõsequens fieret vt deberent esse opifices & coloni, quales erant fortè Leuitæ, qua-

lesq; Lutherani suos optant habetque sacerdotes. Vnde in quatuorvilipendiu eorū ordo apud nos veniret, vnus quilibet secū repeteret. Insuper si sacerdotibus cõiuges adhererent, tunc totā suam sollicitudinē & vigilantiam illuc congererent, vt sua sacerdotia quasi hæreditario iure in filios transfunderent. Hoc enim nobis sacerdotū ambitio documento est qui filios habet. Si enim quibus nefas est & pudor filios suos præbendis ditare, nihilo minus id tanto opere satagunt, quāto illi id facerent libentius & audacius, quibus non pudor, sed honor esset longa liberorū serie abudare? ¶ Ad hæc demū accedit quod si sacerdotes cõiugati essent, tunc ad episcopatus non nisi magnates, puta Duces & Cõmites, ac cæteri sæculares principes assumerentur, & ad pingua beneficia alij seculares nobiles. Quare omnia litibus essent discordijsq; ac bellis plena, cū etiam quæ adeo res ecclesiasticæ susq; deq; cõfusæ. Hæc sunt quæ de hac re meditari soleo.

¶ Ad primum igitur argumentum in contrarium respondetur, quod eò Christus Apostolos de matrimonio sumpsit quod tunc cœlibatus religio non perinde atque nunc in consilio, in vsuque erat. Attamen vt doceret quod transacta lege (vt apostolica verba quæ sunt ad Hebr. 7. permutemus) sacerdotū ratio erat simul mutanda, illos ad cœlibatum euocauit, Ioannemq; adeo de medijs nuptijs ad virginitatē. Quauis, vt Hiero. lib. 1. cõtra Iouinia. autor est, de solo Petro certū sit habuisse vxorem, de alijs autē non ita constet. Illo tamen ex superfluo admissio ambigi non debet, vt ait ibidem Hieron. quin annuentibus vxoribus vota fecerint castitatis. Id quod ex illis verbis Petri Matth. 19. colligitur: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Alludit em̄ ad id quod ab ore Christi adolescenti dictum audierat: Si vis perfectus esse, vade & vende &c. & sequere me. vbi religionum instituta fundantur. Ad secundum verò argumentum, quod ex Paulinis verbis accersebatur, artic. proximo commodius respondebitur. ¶ Ad tertium de antiquis sacerdotibus, quod ad rem præsentem attinet, respondetur, cõrurationē latissimè à nostra distitisse. Primū quod illi non sacramentorū veritatē, quibus nunc Christus offert, ac Spiritus sancti cõferat gratia, sed horū penitentiæ umbras tractabat: quare non tanta ab illis desiderabat mundities. Tæcti lotionibus quæ illis erant frequentes, candorem qui in nostris debet sacerdotibus splendere, præsi-

Augustinus.

Septima ratio.

Octava.

Postrema ratio.

Ad primum argumentum.

Hieronymus.

Ad secundum.

Ad tertium.

praesignabant. Præterea, vt Leuitic. 21. legitur, summus sacerdos virginem ducturus erat, non autem viduam, aut repudiatam, aut fordidam: & cum templo seruebant, vt dictū est, ab vxoribus abstinebant: quod nonnullum erat candoris iudicium. Vnde

Ambrosius.

1. ad Timoth. 3. Ambrosius veteribus, inquit, idcirco cōcessum est sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multū tempus otio vacabant à ministerio. Multitudo enim erat sacerdotum vt per vices seruire possent: nunc autem iugiter esse debent in ministerio. Ad hæc, tunc nondum prodierat cœlibatus consilium. Adde quod Leuiticus ordo suam per se duodecimam tribum constituebat, apostolici numeri prognosticā: ob idq; necesse habebat suam sobolem vxorio munere procreare. nostris autem sacerdotibus sola commissā est spiritalis genitura: videlicet animas in Christo renatas, suo verbo, ministerioque, & studio lactare, fouereque ac nutrire. Id quod egregiè Arator in suo illo carmine, quo Apostolorum Acta contexit, hisce versibus declarauit:

Ecclesiæ nunc alma fides sine fine pudicos Pontifices iubet esse suos: & quaerit in omni Cauta tribu, quos ritè probet: neque sanguinis iste,

Sed meriti successus erit.

Quocirca Græci Leuitarum institutum imitantes, multo fecissent consultius si Latinis Christianorum functionibus auscultaarent. Sed de ipsis inferiùs repetendum nobis est. ¶ Ad quartum latè contra Iouinianum Hieronymus respondet, quod ecclesia cœlibatum auteferens, matrimonium minime damnat: sed docet, vt illud ad propagandum humanum genus necessarium est, ita & sacramentorum ministros cœlibatum decere. Sicuti non condemnat iustitiæ ministros, licet suos sacerdotes à cruento illo munere arceat. Hoc autem commune argumentum est, & satis à patribus locupletatum. ¶ Quintum autem argumentum est quod cum subsequenti bus punctim rem tangit. Fatemur nanque castitatis votum nō esse obseruatu facile, sacerdotumq; ordinem, ecclesiæ necessarium, perquam numerosum esse. Et (quod in sexto argumento obtendebatur) agnoscimus inluper in priuatis ædibus non vsque adeo tutè seruari posse eiusmodi votum, quam in monachorum claustris. Neque verò inficias imus, vt septimum argumentum admo-

Ad quartū.

Ad quintū.

Ad sextum.

Ad septimū.

nebat, crebros esse in clero concubinarios & adulteros. Sed tamen ad hæc multimodum responsum damus. Primò. Reipublicæ & maxime ecclesiæ statuta ex sine iurisdictione. *Prima solutio.* Cū ergo ad sacrosanctum altaris ministeriū cadorē illum & animi & corporis in sacerdotibus florere deceat, congruum fuit sic illos instituire: non obstantibus carnis insultibus, quos humanam fragilitatem necesse est quocunq; statu perpeti. Alioquē & lex diuina quæ omnem libidinem inhibet, iniqua esset. Innumeri sunt qui carnis lapsū polluantur, quam plurimique adulteri. Delēantur ergo leges hæc prohibentes. ¶ Secundò: *Secundā.* Nemo ad sacerdotium compellitur: imò si sacros canones consulas, neque vllus nisi maturo iudicio admittitur: nempe qui ætate sit legitima, vt sibi videre deliberatè possit, quid valeant humeri: mox vt morum probitate rerumque cognitione ac scientiæ lumine fulgeat, vt præter alias complures sanctiones videre est apud Alexand. tertium toto titulo de ætat. & qualita. & ordine præficiendorū. Ob id enim ait ad Timoth. Paulus, oportere episcopum, atque adeo sacerdotem, testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, nè in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Et eundem discipulum admonitum curauit, nè cui citò manus imponeret: & Titum docuit quantis splendere deberet virtutibus qui ad sacerdotium assumendus esset. ¶ Tertio respondemus, humanam naturam non esse vsque adeo imbecilem & lubricam quin vigilantia cura cautelaque adhibita, valeat se à carnis incursionibus per Dei gratiam tueri. Hanc enim ob rem sancta Nicæna Synodus, vt. 3. eius cano. videre est, omnem extraneam mulierem à testis sacerdotum abegit, abactasque subinde voluit Syricij decretum: quod est. 81. distinctio. canon. foeminas. videlicet vt non nisi mater, aut foror, aut aua cum ipsis commorentur. Attamen hæretici, vt Hieronymus super tertium Hieremiæ caput sapienter adnotauit, cum habitent in Aquilone, vnde omne malum panditur, perditio calore fidei audire illud Apostoli non possunt: Spiritu feruentes. Vnde voluptatibus sese tradentes, castitatis inimicis, non possunt non esse pudicitiae hostes, naturæque infamatores, asserentes non posse homines

Prima solutio.

Secundā.

Paulus.

Tertiā.

Nicæna synodus.

Syricius papa.

Apostolorum sæculo permissum fuit vt qui coniugali commercio impediti erant, nihilo minus sacris initiarentur. Id quod nullo alio opus habet testimonio quàm illo bis iam citato Pauli. i. ad Timot. 3. & ad Titum. i. vbi ait oportere episcopum esse vnus vxoris virum. Haud enim eludere loca illa possumus, dicentes intelligi de his qui cùm fuissent matrimonio mancipati, iam essent vxoribus vdiui. Paulinus enim contextus planè cõmonstratillos esse intelligendos qui in matrimonio durabant: tum quòd vnus vxoris vir, hoc ipsum sonat quod vxorem habes: tum etiam quòd inter alias eius virtutes hãc etiã ponat, vt sit suæ domui bene præpositus. Sed in hoc confirmando, non est cur immo remur. Nam si ille non esset sceleris Pauli, nunquàm postmodùm ecclesiastica iura cõiugatis permetterēt fieri sacerdotes: quod tamen permittunt: vt can. quoniam. suprã citatus, distinct. 31. & can. si quis. distinct. 32. & mos ipse Græcorum, contestantur. Quare quod in eius loci expositione ait Hierony. videlicet, Non dicit qui vnam ducat, sed qui vnam habuerit, nõ sic est intelligendũ quasi tunc non haberet, sed quòd aliam antè nẽ duxerit. Hoc enim docuit propter sacramẽtum Christi, qui vnicam sibi ecclesiam desponsauit. Ratio autem asserti in hac conclusione est, quòd cùm Oriens tunc ecclesia copia ministrorum egeret, neq; cõelibatus fuisset tunc tanta religione auditus, constringebatur ex ordine coniugali philosophos asciscere, & senes atq; alios qui prudentia valerent, quibus sua ministeria & functiones interim committeret: quousque adulta aliud posset sibi sanctius constituere. ¶ Secunda conclusio. Receptissimum est nusquàm sacerdotibus licuisse postquàm essent sacro ministerio additi, vxorio se negotio implicare. Conclusio est quã inter alios celeberrimus Vualdensis vigilatissimus antiquitatis scrutator affirmat tomo. 2. qui est de sacramentis, cap. 129. & to. 5. de sacramentalib⁹ cap. 66. Et Iodocus Clithoueus, non pœnitendus autor, lib. de contin. sacer. cap. 4. ait eandẽ fuisse sententiam probatissimorum autorũ, in qua omnes sancti patres vno cõsensu conueniunt. Citamus istos autores eò quòd cùm conclusio hæc negatiua sit, eademque historialis, inde potissimùm fidem cõmeretur q̃ si contrarium in vsu quandoq; & more fuisset, non defuisset eius historia: quæ tamen nulla extat. Tametsi eadem conclusio ex ca-

nonibus proximè citatis non obscure colligatur: qui ambo sunt sextæ Synodi Constantinopolitanæ. Nam in cano. quoniam. quo sacerdotes in coniugio permanere sinuntur, duntaxat fit mentio de contracto antefacros susceptos ordines. Et canon, si quis. distinct. 32. sic habet: Si quis eorum qui ad clerum accedunt, voluerit nuptiali iure muliericopulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Vnde à contrario sensu infertur, postea non licere. Et in Concil. Neocæsæ. quod refertur dist. 28. Presbyter si vxorem duxerit, ab ordine deponi debet. Attamen vt integra fide cuncta referamus, sunt verba Stephani Papæ in cano. aliter. eadem dist. 31. quæ rem videntur facere dubiam. Ait enim quòd Græcorum sacerdotes diaconi & subdiaconi in matrimonio copulati. Ob quæ verba Caietan. 12. q. primi quolibet. audenter ait, quòd etiam post susceptos ordines quondam sacerdotibus licuit matrimonio copulari. Nimirum glossam eiusdẽ capituli ineptam reputans: quæ vbi textus ait copulantur, exponit, copulato vtuntur. Porro autem propter illum textum non debuisset vniuersalem confessionem Doctorũ deferere, quæ in citatis. modò iuribus egregie fundatur, optimaq; corroboratur ratione: & Græcorum more, vt fertur, comprobatur. Nam Latinè verbum passiuum non solum actionem præsentem, cæterum & præteritam significat. Nulla ergo est violentia dicere, copulantur, id est copulati permanent: vt non sit sensus quòd liceret illis nouo connubio copulari, sed copulatos viuere: vt habetur cap. cùm olim. de cle. coniuga. Hoc tamen fateor negari non posse, quin olim diacones & subdiacones permitterentur etiam post ordinem sacrum ad nuptias peruolare: dum tamen id in ordinẽ susceptione protestarentur, vt est tex. Synodi Anchyritanæ. 28. distinct. can. Diaconi. Ad sacerdotium tamen non admittebantur nisi cõuersionis proposito confessi essent castitatem: quæ verba sunt Cõcilij Arelat. 4. Quod eadem dist. refertur, can. Præterea. ¶ Rationem conclusionis huius illam Doctores afferunt, vt Clithoueus refert, quòd cùm opus sacerdotale præstantius sit coniugali, neque diuino iuri neq; naturali consentaneum patres vnquàm duxerunt, vt à sacerdotio ad coniugium retrò cederetur: fieret enim iniuria, tũ sacrosanctæ functioni, tum etiam ecclesiæ, cum qua sacerdos nuptias celebrat. Hanc

Cõcilij Neo
caesariensis.

Stephan⁹ Pa
pæ.

Caietanus.

Diaconus ac
subdiaconus
olim permis
sum erat
post susceptũ
ordinem nu
ptias celebra
re.

Synod⁹ An
chyritana.
Cõcilij Arel
atensis.

Ratio positæ
conclusionis

Ratio cõclu
sionis.

Secunda con
clusio.

Vualdensis.

Iodocus Cli
thoueus.

inquam ob causam qui vxoribus soluti sacros ordines expetebant, cogeantur si sacerdotes creari libenter, votum cedere castitatis, vt modò fit. Quauis propter personarum tunc inopiam, vt prædiximus, coniuges etiã sine tali voto admitterentur: vt habet citatus tex. quoniam. dist. 31. ¶ Iste ergo conclusio nes citra controuersiam in confesso cunctis sunt catholicis. Neq; vllus secundum nisi Io uinianistã, & Vuicleuistã, ac demũ Lutherani abnuunt. At verò quod orthodoxorum nonnulli, quorũ est Clithoueus in præalleg. lib. cap. 13. affirmant, scilicet votum sacerdotalis continentię esse indispensabile, neque Summi Pontificis autoritate relaxari posse, vt qui semel sacerdos est vxorem ducat, eger rimẽ fieri potest probabile. Nam si id intelligant ante idem votum emissum, ita vt nequeat ecclesia statutum abrogare, falsum planẽ est. Nam Græci qui iuxta sanctiones sextæ Synodi sacerdotes vnã sunt & mariti, verè ac legitime sunt sacerdotes. Quare non dubium quin idem ecclesia de occidentalibus sancire possit: vt sanctus Thomas. 2. 2. quæstio. 88. articul. 11. confitetur: eò quòd castitas non est intrinsecè annexa sacerdotio, sicuti religioni. Quod prædicti authores non animaduertentes, argumenta quæ propriè de religione militant, ad sacerdotium applicant. Quare posset pariter statuere vt post susceptos ordines ad matrimonia aduolarent, persisterentque simul in sacerdotio: quoniam hoc totum ad ius pertinet ecclesiasticum: quippe quòd lex nulla neu naturalis neu diuina vetat. Si verò suam sententiam de voto solenni iam emissio intelligant, ita vt cum sacerdotibus qui nunc in ecclesia sunt occidentali dispensari non possit, aliquantulo probabilius loquuntur: sed tamen neque prorsus quod demonstrare proponunt, factis comprobant. Nam cum statutum illud ecclesiæ non de intima sit ratione sacerdotij, nulla ratio necessariò negare cogit quin possit etiam super hoc Papa dispensare, licet, vt superiori articulo monstratum est, exitiosissima esset ecclesiasticæ rei clades. ¶ Hoc autem est quòd præfens hæc nostra disputatio festinat: vt illum illcò ab ecclesiæ ortu mosinoleuerit, vt qui ex coniugio ad sacerdotium recipiebantur non prius reciperentur quàm annuentibus vxoribus perpetuam castitatem vouerent. Haud enim ad conuincendos istos

hæreticos nosse hoc parum refert. Et existit vtrinque pugna argumentorum acies, quæ me semper penè tenuere perplexum. Affirmauerim hinc autem sub probabilitate quæ mihi perquam maxima est, conclusionem tertiam, nempe quòd circa Apostolorum tempora cunctis fuerit sacerdotibus vxorius vsus interdictus: licet mos postea fuerit corruptus. Existit enim apud me hoc ab ista parte argumentum: Sacerdotium euangelicum nunquam non fuit præstantius habitum quàm Leuiticum: illi autem sacerdotes quando templo feruiebant, vt panes propositionis dignè ederent, ab vxorum contubernio abstinebant: vti articulo præcedenti monstratum est. Qui ergo credi potest vt diuini Apostoli eorumque discipuli ferrent panem viuum qui de cœlo descendit eorum manibus contrectari, qui de vxoris latere illa die surrexissent? Adde quòd si hæc meditatio posteris in animum induxit, nempe occidentali ecclesiæ vt sacerdotes à coniugali commercio arcerentur, quæ potuit esse necessitas quæ primitiuos illos patres excusaret, nè id ipsum prouiderent? Sed ais, raritas tunc erat virorum quibus sacerdotalis prouincia demandaretur. Fa-teor equidem: sed tamen neque ecclesiarum tanta erat frequentia, quin feruente tunc Christi sanguine inueniri possent homines ætate prouecti, literis & probitate præditi, qui illam castimoniam vxorum consensu profiterentur. Et confirmatur: Si Græci, Latinorum de hac institutum non suscipientes nunquam ausi sunt quando templo administrant vxores inuisere, nonne testimonium est ab ipsis ecclesiæ incunabulis aliquid sanctius in more fuisse? ¶ Secundum autem & quod me vehementer vrget argumētum est, quod ex superioribus conclusionibus egomet mihi excogito. Constitutissimum enim cunctis est statim ab ecclesiæ incunabulis coniugatos quidem ad sacerdotium admitti: sacerdotes verò à ducendis vxoribus fuisse cohibitos. Hoc autem discrimen nulla quiuit alia eniti ratione quàm quòd neutri illorum vsui matrimoniali indulgere sinebantur. Alioquin si qui in matrimonio erant poterant vxoribus vti, quidnam quæso vetabat nè & sacerdotes possent pariter inire cõubia? Nam si fateamur coniugatos vxorio vsu fuisse interdictos, palàm fit ratio

Tertia conclusio.

Argumentum pro cõclusio-ne.

Cõfirmatio.

Secundum argumentum.

cur

Sententia Clithouci.

Prima ratio cõtra proximã sententiã.

cur post sacerdotium interdiceretur contra-
ctio matrimonij: nempè quia vouebant ca-
stitatem sicuti ceteri qui erant vxoribus co-
pulari. Adde quòd illa disparitas vt alij vxor-
io fruerentur complexu, alij verò minimè,
nequisset non decòrum Ecclesiasticum de-
turpare. ¶ Profectò quando nulla extaret
authoris assertio, rationes me vehementer in
hanc cogere sententiam: sed extant nihilo
minùs sanctorū patrū testimonia quæ consi-
deratiùs pensata, rem aperiūt. Est quippe in
primis autoritas antiquissimi Epiphaniij, en-
comijs Hieronymi atq; Augustini illustrissi-
mi: cuius verba sunt, tom. 1. lib. 2. in hæresi Ca-
tharorum: Reuera non suscipit sancta Dei
prædicatio post Christi aduentum eos qui à
nuptijs mortuaj forum vxore secundum nup-
tjjs coniuncti sunt, propter excellentem sa-
cerdotij honorem ac dignitatem. Et hoc cer-
tò sancta Dei Ecclesia cum syncretitate obser-
uat. Sed & adhuc viuente & liberos gigen-
tem vnus vxoris virum nō suscipit: sed eum
qui se ab vna cōtinuit aut in viduitate vixit,
diaconum, & presbyterum, & episcopum, &
hypodiaconum: maximè vbi syncreti sunt ca-
nones Ecclesiastici. Et subdit: At dices mihi
omniñò in quibusdam locis adhuc liberos
gignere presbyteros, & diaconos, & subdia-
conos. At hoc non est iuxta canonem, sed
iuxta hominum mentem, quæ per tempus
clanguit, & propter multitudinem: cum nō
inueniretur ministerium. Hæc ille atq; alia
subsequenter accumulatur ad confirmandum
nunquam fuisse licitum sacerdotibus vxori-
bus vt: quanuis essent maritati: nisi vbi pro-
pter libidinem canonum syncretitas non ser-
uaretur. Et tomo. 2. lib. 3. circa finem, vbi ec-
clesiasticam disciplinam scribit, expressè ait
nō esse ad sacerdotium admittendos nisi ex
his qui aut virgines sunt aut continentiam à
proprijs vxoribus seruant, aut ab vnjs nup-
tjjs viduitatem custodiunt. Eòdem accedit
Hieronymi testimoniū, vbi ait: Quid facient
Oriētis Ecclesiæ: quid Aegypti & sedis Apo-
stolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt,
aut continent: aut si vxores habuerint, ma-
riti esse desistunt? En tempore Epiphaniij Sa-
lamine episcopi in Cypro, & Hieronymi qui
in Oriente vitam degerat, quanq̃ sacerdotes
vxores alerent, earū tamen vsu abstinēbant.

Epiphanius.

Hieronymus.

Ambrosius.

frā: Iam de cætero se ab vsu sceminae cohi-
bentes. Atq; ibidem Haymo: vnus vxoris id. Haymo.
est, quòd non sit digamus: postea verò peni-
tus abstinerere debet. Et suprā citatus venera-
bilis Beda, lib. 3. de taber. asseruit tunc tempo-
ris nemini licuisse in sacerdotē creari, nisi aut
virgo permanisset, aut contracta vxore cō-
iunctionis fœdera soluisset. Accedant demū
verba Concilij Carthaginensis, quæ referun-
tur. 32. distin. can. Placuit. Hęc scilicet: Placuit
episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos,
secundum priora instituta etiam absti-
nere ab vxoribus. Et verba subinde Leonis
Pontificis can. seriatim proximo: scilicet, Si
quis ex coniugatis desiderat ad subdiacona-
tum ascendere, non potest sine cōsensu vxor-
is suæ vt fiat de carnali deinceps spiritali
conjugium: nemine cogente eos. Neq; per-
mittitur postea vxor iungi eidē marito suo
carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut
post mortem illius. Nempè quia vxor tene-
batur etiam facere votum perpetuum casti-
tatis. Et hoc concilium appellatur priora cōsi-
tuta: scilicet, vt arbitror, sæculo Apostolorū
proxima. Quin verò & canon ipse sexta Syn-
odi, Quoniam. 31. d. quo se Græci tuerunt,
id planè docet: vbi ait quòd clerici tempore
ordinationis suæ castitatem profiteri nō co-
gantur: illic inquam docentur in primitiua
ecclesia ita cogi. Ecce quæ mihi faciunt con-
clusionem impendiō quam maximè proba-
bilem: imò certam: & præterea quòd nunq̃
tantum postmodum ecclesia cōmixta fuisset
castitatis voto sacerdotes obstringere, nisi à
sanctis ipsi Apostolis id fuisset edocta.

Beda.

Concilium
Carthaginense.

Nihilo minùs neq; abnuendum est esse
aduersus hanc sententiam non exilia
argumenta, quibus aliqui putant, vt est Cli-
thoueus, contrariam constitui. Et primum
est locus Pauli in superiori articulo & in præ-
fati allegatus: Oportet episcopū esse vnus
vxoris virum: qui aliter quidem ab hæreti-
cis, aliter verò à catholicis nobis objicitur.
Ab illis quidem in hoc sensu quòd sit neces-
sarium antequam quis sacris initiatur vxor-
em ducere. Sed hic adeò Paulinis verbis re-
luctatur vt non alio indigeat mucrone. Alte-
ro verò mitiori q; sensu à catholicis opponi-
tur. Videlicet vt inde inferant licuisse tunc
torum etiam cum vxoribus communicare.
Ambo tamen satis per illorum sanctorum
testimonia exclusi sunt, quos nuperrimè ad
confirmandā proximam conclusionem at-

Primum ar-
gumentum
Cithouei in
præfata sen-
tentiam.

Solutio.

tulimus: quippe qui non solum negant necessarium fuisse ut qui sacris initiaretur vxorem duceret, verum astruunt eis qui matrimoniali antea fœdere tenebantur, non licere vxoribus ampliùs vti. Et præterquam in loco citato, audiamus rursus expõsitõrẽ Hieronymum lib. 1. aduersus Iouinianũ vbi nostram tertiam conclusionem apertissimè cõfirmat. Ait enim: Non dicit, (scilicet Paulus) eligatur episcopus qui vnã ducat vxorem & filios faciat: sed, qui vnã habuerit vxorẽ & filios in omni subditos disciplina. Certè confiteris non posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat. Alioqui si comprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. Aut permitte sacerdotibus exercere opera nuptiarum, vt idem sint virgines quod mariti: aut si sacerdotibus vxores non licet tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam virginalem. Hæc Hierony. ¶ **Quin** age prætermisissis expõsitõribus perspiciamus an Paul. ipse id minimè obscurè insinuauerit. Nã vbi dixit, vnus vxoris virum, statim subdit, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum: quod profectò non de pudicitia matrimoniali, sed de omnimoda intellexisse videtur. Quod & clariùs ad Titum censuisse apparet: quippe vbi ait, iustum, sanctum, continentem. Quasi dixisset, perinde cum coniuge atq; cum sore habitantem. Nam eum qui rei vxoriẽ operam nauat, quis continentem appellauerit? Accedit quòd beatus Ioãnes, episcopus fuit Ephesi: qui tamen virgo electus est à Domino, & virgo in æuum permansit. Quin verò crebros alios reperias sanctos patres attestantes tempore Apostolorum obseruatum fuisse sacerdotalem continentia. ¶ **Sed** est præterea argumentum contra hanc nostrã probatissimã assertionem quòd inter canones Apostolorum ille extat qui refertur dist. 28. Si quis docuerit sub obtentu religionis propriam vxorem contemnere, anathema sit. Cui cõsonat canon quintus Apostolorum: Nè episcopus aut presbyter vxorem suam prætextu religionis eiiciat. & can. si quis docuerit. 28. d. Ad hoc autem respõderi potest, quicquid hæretici dicãt, quibus Clithoueus minimè debuisset fauere, solũ illis locis prohiberi nè sacerdotes sic vxores contemnerent, vt eis, liberisq; & familiae non prouiderent, sed domo pellerent. At verò citra contemptum communi toro ex amborum consensu abstinebant. ¶ **Ve**hementius tamen

argumentum primo aspectu fumitur ex historia Casiodõri in Tripar. lib. 2. cap. 14. que citatur à Gratiano. 31. dist. can. Nicena synodus. Verborum sententia est, nè cuncta referamus: quòd cum synodus sancire adorna-ret nè presbyteri cum coniugibus quas ante consecrationem duxerant non dormirent, Panutius, licet nuptiarum esset inexpertus, patribus persuasit nè talem ponerent legem: asserens esse grauem fornicationis occasionem. Cui quidem sententiã statum est: atq; adeò non in necessitate, sed vnus cuiusq; voluntate positum. Ad hanc autem historiam primùm respondetur non esse relata inter acta Concilij, sed sola Casiodõri autoritate vigere. Imò mirum est si hoc verum sit quòd in tertio canone eiusdem concilij, vbi sacerdotibus interdictum est mulierem extraneã secum habere, nisi fortè mater esset aut soror, aut auia, aut amita, aut matertera, non fuerit inter istas exceptas & vxor cõmemorata. Sed tamen vt autoritatem historiẽ nõ repudiemus, adhibenda est secunda responsio: nempe id solum conuinci quod nos in conclusione adiecimus: scilicet post Apostolorum sæculum corruptis sacerdotum moribus dissimulata fuisse, vt ex Epiphanio citauimus, obseruatiam sacrorum canonum. Et quia tunc Nicena synodus cogitabat sacerdotum ad antiquam formam reuocare, Panutius consuluit potiùs esse propter corruptum sæculum conuiendum, sicut nunc facit ecclesia cum Germanis. Et eodem modo respondendũ ad canonem Concilij Gangrẽsis, Si quis discernit. eãdem. 28. distin. vbi iubetur quòd sacerdotes nolentes abstinerẽ, non sunt ideo à sacris arcendi. ¶ **Deniq;** vt cuncta quæ diximus patentiora fiant, statuitur quarta conclusio. Decretum Ecclesiasticum quod modò in Ecclesia Occidentali viget: vt scilicet neq; post sacerdotium coniugia contrahant, neque coniugati sacerdotes fiant, non solum ante Nicenam synodum factum est, verum quàm maximè fit probabile, proxime sæculum Apostolicum fuisse in vsu. Probatur ex illo citato canone Calixti, Presbyteris. 27. dist. vbi eadem extat constitutio. Et subditur iuxta sacrorum canonum definitionem: vbi docetur iam antea fuisse canonicum. Antecessit autem Calixtus Nicenam synodum annis centum. Sedit quippe anno. 214. vsq; ad. 20. Synodus autem Nicena sub Syluestro celebrata fuit anno. 315. Post Calixtum eandem constitutionem cõfirmavit

Hieronym.

Prima respõ
sio.

Argumen. 2.

Quarta con
clusio.

Solutio.

Probatio.
Calixtus.

Argumen. 3.

Syricius. firmavit Syricius qui falsò ab aliquibus censetur fuisse prin⁹ eius institutor, Anno. 388. cuius decretum extat. 82. dist. can. Plurimos. Pòst verò anno. 408. eandem sanctionē suo decreto stabilivit Innocen. primus, in epistola ad Exuperium: quæ refertur eadem dist. can. Proposuisti. His adhibentur & duo eiusdem rei canones, Diui Gregorij videlicet, Nullum. dist. 28. Et ante triennium, dist. 31. quibus sanctè prohibet nè quis in subdiaconum ordinem nisi perpetuam castitatem voto profiteatur. Extant & quàm plurima huius rei testimonia quæ operosum molestumq; esset huc congerere. Et hæc de latinorum sacerdotum instituto.

Quinta conclusio. Igitur vt ad Græcorum institutum gradum hinc faciamus, quinta postremaque presentis articuli conclusio est. Græci non modò Romanū institutum repudiârunt, verū illud amplexati sunt, quod ex nullo profus vel Apòstolorum vel Conciliorum permissu elicerunt: imò omni ecclesiæ antiquitati omninò repugnat. Haud enim tantum eos qui rei vxoriae mancipati sunt sacris initiant, imò nullum ad eundem ordinem admittunt, nisi rogatus responderit coniugatum esse. Ad literam ergo Vigilantij errorē sequuntur: de quo Hieronymus ad Ripariū in fronte quæstionis à nobis citatus lamentatur: nempè quòd neminem continentium in sacerdotem crearent. ¶ Quo ergo hæc li quidò pateant, rem auspicemur à canone, Quoniam. d. 31. quem argumento secundo in Græcorum fauorem atulimus: qui habetur inter canones sextæ synodi Constantino politanæ. Et quoniam si synodali ecclesiæ auctoritate polleret, vt Gratianus & qui ipsum de prima facie iudicant, vehementer contra nostram tertiam conclusionem pugnaret, ac perinde hæreticis permagnum præstaret patrocinium, qui Græcorum institutum Romano anteferunt, contenduntq; adeò expedire vt à Latinis recipiatur, operæpretium q̄ maximè duximus hoc absq; censura nò præterire: nempè vt Græcanicū morem, quàm sit sacris Apòstolorum institutis aduersum, perpendamus. Oportet ergo priùs verba canonis adnotare quæ subsequuntur. Quoniã in Romani ordine canonis esse cognouimus traditum, eos qui ordinati sunt diaconi vel presbyteri confiteri quòd non suis iam copulentur vxoribus: antiquum nos sequentes canonem Apòstolicæ diligentia & con-

stitutiones sanctorum virorum, legales nuptias amodò valere volumus: nullo modo cū vxoribus suis connubia dissoluentes: aut priuantes eos familiaritate ad inuicem in tempore opportuno. Et infra: Neq; etiã tempore professionis suæ castitatem profiteri cogantur, quod abstinere debeãt à legalis vxoris familiaritate. Item oportet eos qui altario ministrant, in tempore oblationis sacrorum continentes esse in omnibus: vt à Deo possint consequi quæ simpliciter postulant.

¶ Hæc ergo ait Gratianus omnia intelligi de Orientalibus sacerdotibus. Haud tamen absq; acriori censura rem præterire debuisset. Quem ergo nò piguit verba canonis cuncta audere, non tædeat singula perpendere quantum habeãt roboris: sunt enim ea, quæ si penitiùs perspiciantur, manifestè falsitatis sese redarguunt. Vsq; adeò vt ante nos alij minime sint affirmare veriti, eundem canonem profanum esse, insolentia impudentiaq; plenum: & ab eis æditum qui castitatis Romanorum sacerdotum aperti essent hostes. Fuit quidem in primis Albertus Pighius vir egre *Albertus Pighius.* & eruditionis in propugnanda ecclesia Romana, qui auctoritatem illius Synodi non infimis rationibus labefactare conatus est: quippe quæ Honorium Romanū Pontificem eiusdem hæresis immeritò damnauit, cuius ipse cõdemnauerat Sergium. Et personam etiam Origenis pronuntiauit hæreticam: qui profectò, licet in aliquo errore lapsus, non censetur studio contra Ecclesiam fuisse pertinax. Ego verò Pighio omninò non suffragor, neq; verò refragari modò institui: quia non est locus. Attamen etiam *Reprobatur Pighii censura.* ipsi qui apologias pro eadem Synodo cõtra ipsum scriperunt, quorum fuit Franciscus *Franciscus Torrensis.* Torrensis, negare nequeunt, quin verò plane fatentur eundem canonem qui ordine illic est. 13. nò solum apocryphum, verū & corruptissimū esse: huius enim verba sunt quæ nuperrimè referebamus. Et primùm omnium notum est eiusmodi canones non fuisse editos in eadem. 6. synodo, sed vel, quem admodum Tharasis, act. 4. septimæ synodi refert, quinque post annis illuc reuersis episcopis: vel, quod verisimilius est, vt ex. 3. can. eiusdē sextæ synodi colligitur, viginti septem trãfactis. Quare licet Adrianus postea eandem sextam Synodum, quatenus Romanis institutis non repugnaret, susceperit, non tamen censetur eisdem canones auctoritate catholica donasse: quippe qui neque in Concilio editi

editi sunt, neq; sub legato Romano. Quòd autem dictus canon nò solùm tanta, verùm neq; vlla sit autoritate dignus, sua ipsius facies præ se fert. In primis enim quænam erat Cõcilij maiestas, in præsentia Romani legati, si præses sedisset, recitato Romano decreto? è regione statim subdere contrariã censurã: dicendo, Antiquũ nos sequentes canonẽ Apostolicã diligentia. Ecquis enim est ille canõ? aut vbi extat? nam quòd ait glossa illud referri ad Paulinum verbũ, nẽ coniuges se inuicem defraudent, minimẽ textui congruit: si quidem subdit, & constitutiones sanctorum virorum: vbi planè Concilium secundũ Carthaginense denotatur, quod refertur. 31. distinctione. Canone, Episcopos. & 84. canone, cùm in præterito: ac subinde Concilium quintum. Quis autem credat sanctam aliquam synodum Concilii provincialis œcumenico Romano antetulisse? ¶ Sed quod apertè falsitatem eiusdẽ canonis detegit est, quòd nullum Carthaginense Concilium sic decreuit vt eodem canone refertur, sed totũ contrarium: Canon enim secundus secundũ Concilij expressè iubet, quæ Aurelij sententia fuit, omnes antistites, sacerdotes, & leuitas continentes esse in omnibus, etiã ab vxoribus: quòd possint simpliciter quòd à Deo postulant, impetrare: verba sunt expressa. Perperam ergo hic canon citauit illum: ad dens vt tempore oblationis continentes essent. Hoc enim Paulus cunctis etiam secularibus edixerat. Sed vide quomodò isti impostores deprauarunt Carthaginense Concilium quintum: cuius can. 3. ad literam sic habet: Cùm de quorundam clericorum, quauis erga vxores proprias, in continentia referretur, placuit episcopos, & presbyteros, & diaconos, secundum propria instituta etiam ab vxoribus continere. Omissus est subdiaconatus: qui tũc fortè nò habebatur ordo sacer. Verbũ autẽ, secundũ propria instituta, quod ad literã intelligitur secundũ legẽ sacerdotali ordini congruam, quæ scilicet ab Apostolis vsque ea erat, vt nullus coniu sacris initiaretur nisi votum emitteret castitatis, ipsi prauaricati sunt, dicentes: Cùm instaret tempus sacrificij. Et propterea addiderũt vt sui sacerdotes tempore ordinationis profiteri castitatem non cogentur, neq; ab vxoribus abstinere. Quod nos bene suprã notauimus, tanquã testimoniu, quòd ille esset mos antiquus ecclesiæ. Vide ergo quã nò liceat quicquid inter decreta à Gratiano fue-

rit relatum, vt moris est Canonistarum, tanquã oraculũ adorare. Imò potiùs vel ipse debuisset vel sui glossatores radicatus historias consulere, vt rerum medullas eruerent. At verò vt gratis donaremus eundem canonem legitimum esse, haud tamen in eo continetur vt sacerdotes ad id muneris non admittant nisi fuerint priùs cõiugati, vt Græcorũ mos habet: sed hoc solùm qd nò cogantur castitatem vouere. Cui accinit & alter eiusdẽ synodi canon qui refertur. 32. dist. cuius verba sunt: Si quis eorum qui ad clerum accedunt voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Et canon subsequens Carthaginensis Concilij quarti: Lectores cùm ad annos pubertatis veniũt, cogantur aut vxores ducere, aut cõtinentiã profiteri. ¶ Meritò ergo à multis, vt idẽ ait Torrẽsis, creditur Græcos à Nicolaitis hæreticis eũ morẽ contraxisse. Horũ enim parens Nicolaus, vti in catalogo hæreticorũ ait citatus iam August. cùm pulcherriam haberet vxorem, quæ perinde apud ipsum in suspitionem impuditiæ venerat, neq; satis procos abigere domo posset, communem vsum vxorum suis persuasit discipulis: qui quidem postea multa in illum errorem deprauarunt. Inter quæ decimum septimũ canonem mendosè supposuerunt sexto libro Institutionũ Apostolicarum Clementis: quem quidem canonem quidam postea author Græcus Niceta, Pectothoratus nomine, defendit, Græcisq; persuasit. Canon verò, vt Vmbertus Leonis legatus in libro contra ipsum refert, sic habet: Episcopũ, & presbyterum, & diaconum dicimus, qui vnã habet vxorem, ordinari, nec licet eos post manus impositionem innuptos esse. Ex quo canone suam Græci consuetudinem traxere. Hæc omnia patent apud dictum Vmbertũ Cardinalem. Is enim à Leone nono circa annum Millecimum quinquagesimum Constantinopolim de hac re delegatus cõtra eundem Nicetam scribens, has omnes Græcorũ prauaricatiões patefacit. ¶ Haud ergo Græcorum mos censendus est alicui orthodoxæ Synodi cõsentaneus, sed tanquã error inter alios eorum tolerari ab ecclesia præsentia. Nam antiqua nunquam eis permisit, vt non ordinarentur nisi coniugati, sed id penitus quòd illi etiam secundo gradu post continentes admitterentur. Et fortassè idem fuit Niceta ad quem idem Leo direxit canonem, seriatim. 32. Atqui eodem modo intelligendus est

Hæresis Nicolaitarum. Augustinus.

Canon aliter corruptus.

Roboratur præterita assertio.

Fragmentũ concilii Carthaginensis quinti deprauatum.

duſ eſt textus Innocentij tertij, cùm olim de clericis cõiugatis. nempe quòd propter Græcorum duritiã permiſſum eorũ ſacerdotibus eſt nẽ votum caſtitaſ emittant: haud tamen quòd cogantur eſſe coniugati. Igitur vt ad noſtros Lutheranos, à quibus profecti ſumus, reuertamur, nullatenũ ſe poſſunt Græcanicò inſtituto protegere.

eſſe præceptum ac prohibitionem nẽ cui ante conſummatum matrimonium liceat ſaceris initiari. Quod alij, vt cãueret absurdum, negatiuè legerunt, non nouerint: cùm tamẽ non ſit niſi affirmatiuè legendum: at verò non truncatè, ſed ſi ſemper continere noluerint. Hoc eſt ſi non fuerint virgines, aut continentes, ſed coniugati, ea lege ad ſacerdotium recipiãtur, vt vſq; ad illud tantũ tempus vxores nouerint. Quali dicat: deinceps autẽ ab illis abſtineant: vt in tertiã conſiſione monſtrauimus. ¶ Secundũ autẽ argumentum, de cap. quoniam, iam ſatis ſolutum eſt. Tertium verò quòd illi authoritati nititur quæ Auguſtino tribuitur, nempe vbi apparet dicere continentiam ſacerdotũ poſt Apoſtolica inſtituta ab Eccleſia fuiſſe adiectam; nullatenũ contra tertiã noſtrã conſiſionem pugnat: tum quòd illud non eſt verbum Auguſt. Sed quia initium illius cap. Cũ agitur, eſt illius: ſcioli legunt totũ tanq̃ Auguſtini: cùm tamẽ ſit Gratiani. tum quòd Gratianus hoc tantũ ait quòd continentia ſacerdotum eſt opus conſiſij: quia cõſilium eſt, vt ſiãt ſacerdotes: ſed tamen poſtquã ordinati ſunt, iam ſit illis præceptum. Quod autẽ ait poſt Apoſtolorum inſtituta fuiſſe adhibita, ſi vult tempore Apoſtolorum nondum fuiſſe illud in more, authoritates ſanctorum ac rationes ad eandem tertiã cõſiſionem allatæ ei refragantur: quæ ideo plũs æſtimandæ ſunt.

Correſtio ad
tertius cano-
nis.

Ad ſecundũ
argumentũ.
Ad tertiũ
argumentũ.

Ad primum
argumentũ.

EX his argumenta in capite quæſtionis obiecta, ſoluta reſtant. Primum enim ex Paulo hæretici acceſſunt: intelligentes illud verbum, Oportet epiſcopum eſſe vnus vxoris virum, quaſi præceptum, quo ſacerdotes cogantur connubia inire. Sed iam ſuprà nõ ſtrauimus quã diuerſè ſancti idem interpretentur verbum. Fuit enim tantũ prohibitio nẽ digami aſſumerentur in ſacerdotes, & præterea propter ſacerdotũ inopiam permiſſio, vt etiam coniugati initiarentur: ſed vt monſtrauimus, præmiſſo, conſentiente vxore, caſtitaſ voto. ¶ Simili prauitate & calumnia intelligunt quintum Apoſtolorum canonem nẽ preſbyteri aut diaconi prætextu religionis vxores eiciant quaſi præceptum ſit vt illis vtantur: contra quam à nobis ſuperiũs expoſitũ eſt. ¶ Et pariter verbũ epiſtolæ cuiuſdam quæ dicitur Clementis detruncantes, ad ſuam libidinem pertrahũt. Verba enim epiſtolæ ſunt. Miniſtri altaris ad Dominica tales eligantur officia qui ante ordinationes coniuges ſuas nouerint. Quod quidem ipſi, perpende abſurditatem, aiunt

FINIS LIBRI OCTAVI

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER NONVS

De Iustitia & Iure.

PRO O E M I V M.

N superiori libro, vbi religionis argumentum ingressi sumus, de voto à nobis disputatum est: nempe de his quæ homo Deo suapte sponte pollicetur, atq; adeo de sacerdotibus qui diuinis peragendis sacrificijs mâcipantur. Subsequitur ergo secundum ordinem ibidem propositum, vt de illis dicamus quæ mortales religionis vinculo eidem optimo Deo reddere cõstringuntur: vt potest de oblationibus ac de decimis, quæ substantia sunt & alimonia sacerdotum: ac subinde de vitio simoniæ, quoaditus eiusdem sanctæ ecclesiæ pollui solent. Oblationum autem decimarumq; tractationem nequimus aliunde aptius ac subinde pulchrius auspicari, q̄ ab earum radice & fundamento: nempe à sacrificijs, quæ non modò Christiani, verùm vniuersi mortales Deo suo iugiter offerre tenentur. Est enim sacrificiũ, oblationum suprema ad quã reliquæ vniuersæ referuntur. Quare duas sacrificiorũ quæstiones præmittere operæpretiũ duximus: vnam in genere, atq; alteram in singulari.

QVAESTIO PRIMA, De Sacrificio in genere.

S. Tho. 2.2. quæst. 85.

ARTICVLVS. I.

Vtrum Deo sacrificare, sit de lege naturæ.

Primum argumentum à parte negatiua.

PRIMVS IGI-
tur articulus quæstionis de sacrificio est, vtrum sacrificiorũ oblatio sit de iure naturæ. Arguitur nanq; negatiue. Ea quæ sunt iuris naturæ, cunctis sunt mortalibus communia: sa-

crificia autem Deo offerre non fuit semper vniuersis mortalibus commune & vnum: Abel nanque legitur obtulisse de grege suo: Cain verò de terræ frugibus. Atqui Melchisedec, vt Genes. 14. relatum est, panem & vinum: alij verò alia animalia: ergo sacrificiorũ oblatio non est de iure naturæ. ¶ **Secundò.** Ea quæ ius naturæ docet, minimè crederelictur iustos homines præterisse: de Adam autem nusquam sacrificium obtulisse legitur: neq; verò de Isaac: cum tamen de eodem primo parente Sapientia ipsa cap. 10. cõtestetur eduxisse eum à delicto suo: vbi potissimum sacrificij oblatio videbatur congruere. ¶ **Ter-
tiò.** Sacrificia, vt. 10. de ciuit. Dei. autor est August. in quadam significantia offeruntur: significare autem quod vocibus primum (vt .2. de doctr. Christ. idem est author) deinde rebus congruit, humano beneplacito instituitur: non ergo sacrificia à lege naturæ dimanârunt, sed à iure humano. ¶ **In contrarium** autè est quòd omni ætate semper fuit apud cunctos mortales aliquid sacrificandi specimen: quod autem mortales omnes docuit sunt, natura magistra didicerunt.

Argument. 2.

*Argument. 3.
Augustinus.*

CV M res sit per se ipsa euidens, sacrificia, seu Deorum seu veri Dei, ab ipso statim mudi primordio more & vsu inter mortales celebratissima: superuacaneum fuisset quærere an fuerint. Sed prima quæstio de eorum fonte & origine instituitur: nempe vtrum sit hominum inuentum, an potius documentum naturæ. Vbi primum omnium non est prætereundum, vt res ipsa, sollemnissima semper Latinis fuit, ita & nomen eisdè esse receptissimum. Est enim sacrificiũ idem quod factio sacri: & sacrificare idem quod sacra facere. Quapropter, vt sciens D. Tho. præsentia quæst. ar. 3. adnotauit, sacrificium non idem est prorsus quod oblatio. Nam quicquid in Ecclesia offertur, oblatio dicitur, etiam si nihil circa rem ipsam fiat. Sicut dum offeruntur nummi, aut panis, aut res aliæ: sacrificium autem non fit nisi vbi circa res ipsas Deo oblatas aliquid exercetur.

*Quid sacrificium.
D. Thom. 4.*

Quales

Quales erant præcis animalium immolationes: & nobis dum sacrosanctum panem benedicimus, frangimus, & consumimus: hoc enim est sacra facere. Vnde apud gentes præter sacerdotes sacrificia offerentes, erant sacrifici qui illa exercebant opera. Est ergo sacrificium, peculiare sacerdotum munus. ¶ Ad quæstionem igitur vnica conclusio respõdetur. Sacrificiorum oblatio non solum diuini iuris est & humani, verum & ex eorum numero, quæ in iure naturæ sunt posita. Probat. Ratio ipsa naturalis magistra ex his quæ in se homo experitur eum planè docet alicui superiori esse subditum. Miseriæ nanq; ærumnæ, & calamitates quibus indefinenter afflictitur, eum commouent aliu de sibi, hoc est de super opem ferri. Atq; adeo sentit aliquem sursum existere cuius auxilijs egeat: idq; quicquid sit, omnes pro Deo habent. Rursus & ex rerum ipsa natura discit sublimitaria hæc: quia coelorum influentiam suscipiunt eisdem esse loco subdita, eademq; ratione terræ cæteris elementis: utpote quorum rore aëreque iuuatur: ac perinde se etiam ipsum Deo, cuius ope uiuit, subiectione debere atq; honorem. Modus autem sensuali homini cõgruens est, ut reuerentiam quam Deo debet non modo intus animo referat, verum & sensilibus signis eandem foris exhibeat. Hac igitur naturali ratione docti atq; admoniti sunt vniuersi mortales quælibetq; ratione Deum nouerint, eidem sacrificia offerre, in signum debitæ reuerentiæ & subiectionis. Quemadmodum & inter homines mos subditorum est, dominis, quasi eorum dominium cõfidentes, munera offerre: hoc autem ipsum in præsentiarum sacrificij nomine intelligimus. Fit ergo nostra conclusio cõsequens: nempe sacrificiorum oblatione esse de iure naturæ. Et est notanda conclusionis persuasio: quæ non de sacrificio tantum que mente intus offertur procedit, sed etiam de externo. Nam etsi verus Dei cultus, qui spiritus est cordiumque inspector, intus in corde potissimum consistat, iuxta illud Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus cõtribulatus: id quod tum Christus ipse Ioannis. 4. testatur dicens, Venit hora & nunc est quando veri adoratores, adorabunt in spiritu & veritate: tum etiam Apostolus. 1. ad Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo & mente: tamen cum nos corporei simus, utroque homine debemus eum colere. ¶ Ex his vtiq; colligitur quantum ad Dei cognitionem attinet, neq; exterum sa-

cificium esse necessarium, neq; verò vocalem orationem, veluti inter homines, quibus non nisi externis signis aliena corda innotescunt. Neq; verò exterius cultus laudi datur nisi quatenus ad internum refertur. Attamen non ideo non est magno pretio æstimandus. Valet enim tum ad excitandum, tum etiam ad testificandum mentis affectum. Quare sicut ad non caret egregio merito. His nanq; quæ ex animo redundant, debitum Deo secundum nostram naturam persoluimus. Quare sanctè institutum est ut publicitatis in tēplis res diuina celebriter fiat. ¶ Arguat verò quispiam contra conclusionis rationem sic: Naturalis ratio, etsi nos nostrorum defectuum admoneat, tamen non ab altiori principio nos docet subsidia nobis prouenire quæ à naturalibus causis. Nam si lumen dumtaxat naturale consulas, quantum ad corpus per orbis cœlestes naturales philosophi docuerunt nobis esse à natura prouisum: quantum verò ad animi cognitionem per intellectuale lumen: sed quantum ad affectus pro liberum nostrum arbitrium. Respondetur quòd vbi naturalis ratio omnibus est nebulis expurgata, clarè monstrat hæc ipsa naturalia adminicula non nobis sufficere ad medendum omnibus miserijs quas corpore & animo patimur: atque adeo saltem in confuso aliam indicat superiorem causam homines pro Deo habent. Quòd si aliqua reperiantur tam barbaræ nationes quæ non nisi vel cœlorum vel alia inferiora præsidia cognoscunt, solari syderi aut cuiuspiam alteri creaturæ honores pendunt diuinos: ac subinde sacrificia. ¶ Conclusio ergo cum sua ratione adeo est lumine naturali nota, ut nulla vnquam fuerit natio quæ non Deum coleret, sacerdotesque haberet, atque adeo sacrificia. Duo enim hæc paria cogitare soleo quibus quibus semper constitit res publica: videlicet sacrificium & sacerdotium: lex & gubernator. Nam rei publicæ institutor quem primū illic scopum ciuium oculis præfigere consuevit, fuit Deus, quem populus veneraretur. & à quo subsidia posceret. Mox, quibus coleretur, sacrificia instituere. Deinde leges cõdere eidem religioni cõgruas: ac subinde magistratus penes quos sita esset legum custodia. Sic enim Linius tradit, Numam illum secundum Romanorum Regem instituisse rempublicam. Vnde Arist. 6. Ethic. cap. vlt. inter magistratus sine quibus constare nequit res publica, connumerat sacerdotes qui publicis sa-

Solutio.

Solutio.

Aristot.

cis sa-

Conclusio
responsiua.

Probatio.

Paulus.

Cervollariv.

cis sacrificijs addici debent: quorū quidem praesidentes, tum reges sacrorum dicuntur, tum Pontifices Maximi. Idq; repetit lib. 7. cap. 8. ubi in primo magistratuū gradu eodem collocat sacerdotes. Et Ethii. 8. cap. 9. ad rationem alludens nostrae conclusionis, ait sacrificia vetusta post perceptionem frugū fuisse fieri solita. ¶ Quod si historias tam nostras quā profanas perlustras, statim ab orbe condito, Abel, Noë, ac Melchisedec, in lege naturae videas oblationes & sacrificia obtulisse. Et ante legem datam, Abraham etiam & Iacob. Et in sacra praeterea historia, Genes. 47. extat sacerdotum Aegyptiorum memoria, qui erant regalibus priuilegijs insignes.

Ad primum argumentū.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod sacrificiorū oblatio, si eam in genere mediteris, eūctis fuit gentibus semper communis: quod autem his vel illis vterentur, constitutiones fuerunt humanae secundum hanc aut illam Dei cognitionem quā vnaquaeq; gens attingebat. Hac enim ratione dicebamus libro proximo & secundo, humanas leges à naturali deriuari: scilicet per modum determinationis generis ad species. Est enim lex naturae vt malefactores supplicio pleantur: quod autem hoc aut illo, lex sanxit humana, secundum cuiusque nationis ingenium. Et idem est de cultu &

Ad tertium argumentū.

sacrificijs. ¶ Et per hoc respondetur ad argumentum tertium: videlicet quod suos significare conceptus; naturale est homini: his autem aut illis vocibus & signis, cuiuslibet est nationis placitum. ¶ Ad secundum verò respondetur nō esse dubitandum, quin Adam & Isaac, sicut & ceteri iusti, sacrificiū obtulerunt: maximè cum Adae sua innotuērit culpa, atq; Isaac sua etiam originalis: quae quidem culpa secundum Gregorium antiquis patribus per sacrificiorum oblationes remittebatur. Sed non opus fuit vt vniuersa in sacram historiā essent relata. Et fortè confuldō. Nam cum in Adam initium habuerit culpa, non est tanquā oblator sanctificantis hostiae nominatus: sed filij sui Abel & Cain in quibus sacrificiorum disparitas quae semper fuit in orbe placitum & displicentiū Deo, notata fuit. Sacrificij autem quod Isaac obtulerit, ideo forsitan non habetur in sacris memoria, quipse fuit à patre in sacrificium oblatus, tanquā hostiae Christi prognosticum, quod vniuersorum apex radixq; fuit.

ARTICVLVS. II.

Vtrum soli Deo sit sacrificium offerendum.

VONIAM dicere visi sumus, Deo, cuius ope indigemus, sacrificia à nobis deberi, arguitur q̄ non illi sit soli sacrificijs litandū. Sancti homines, iuxta verbum Petri in. 2. Canonice diuinae efficiuntur confortes naturae. Praeterea angeli, vt patet Iob. 1. filij Dei nominantur: ergo vtrisque decet sacra litare. ¶ Secundo: Maior illis quā terrenis principibus debet honor: sed homines principibus honores deferunt & munera offerunt: ergo licitum est, vt sanctis sacrificia fiant. Eò potissimum q̄ aras illis templaq; & altaria erigit Ecclesia. ¶ In contrarium est illud Exod. 22. Qui immolat dijs, occidetur, praeterq̄ Domino soli.

Primum argumentum.

Argumentum 2.

Ad quaestionem simplici conclusione negatiua respondetur. Nemini praeter quā vni summoq; Deo fas est sacrificia immolare. Conclusio praeter allatum testimonium triplici ratione probatur. Prima autē ex superiori facile colligitur. Dictum enim est sacrificium exterius, ceu testimonium offerendū esse interni illius quod est in anima: nam religio exterior in hoc potissimum seruit: anima verò se illi in sacrificiū addicit, penes quae, vt dicebamus, situm esse cognoscit suū praesidium & subsidiū: ille autem solus est Deus: ergo illi tantum sacrificia debentur. Probat hanc postrema praenissa. Homo sicuti & rerum vnaquaeq; praeter Deum & ab aliquo principio emanare se cognoscit, & in aliquo vltimum tendere finem, qui sua est suprema felicitas: Deus autem solus est & principū hoc, & subinde finis, atq; ad eò ab ipso veluti à primo fonte, & quicquid habemus recepimus: & ad id quò tendimus adiuuamur. Soli ergo ipsi fas est sacrificia libare. Accedit secundò q̄ illi tantū licitū est sacrificare apud quem licitū est orationibus nostris ac precationibus accurrere, tanquā ad illū vnde nos, nostraq; vtriusq; hominis salus pendet. Hac autē ratione solū Deū oramus, vt nostri miseretur, nobisq; opē ferat. ¶ Ad idem facit tertio exemplū quod inter homines cernimus. Regi enim, summo reipublice capiti, illi dicuntur honores: quos alteri inferiori deferre, crimen esset laesae maiestatis: debet enim praeciuis cunctis in ea esse excellentia, vt ei quempia

Conclusio negatiua.

Prima ratio conclusionis.

Secunda ratio.

Tertia.

quempiam exequare, citra eius iniuriam fieri nequeat. ¶ Hæc igitur nos conclusio docet, sacrificare, officium esse cultus latræ, hoc est seruitutis & subiectiōis quæ soli Deo debetur. Id cuius nos Paulus ad Rom. i. plânè curauit admonitos: vbi impudentissimâ illam gētū idololatriam obiurgabat, arasq; eorum, & lucos, ac subinde nefaria sacrificia abominabat: quæ cum honores essent soli immortalī Deo iure proprio debiti, vilibus creaturis impendebant. Et est præterea conclusio D. August. 10. de Ciuitate Dei: quam cap. 4. & subsequētib; luculenter edisserit: vbi rationes D. Th. insinuat. Deus nanq; sacrificia nostra nō ideo quod illis indigeat. à nobis exposcit: est enim, teste Dauidē, De? qui nostrorum nullatenus bonorum eget: sed significatiōis gratia. Primum scilicet vt exterioribus rebus vera cordis sacrificia expromamus. Vnde sacrificium, inquit, visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum est: hoc est sacrum signum. Interna autem sacrificia protestationes esse debent, quibus Deū profiteamur, eum esse vnū, à quo salus nostra, totaq; rerū summa, ac demū sup̄ma nra fœlicitas pendet. Quare dum peccamus, confidentes cum Propheta ei soli peccasse, corda nostra conterimus & contribulamur, atque orationes ei veluti suauiissimū incensum adolemus: cuius utiq; sacrificij signa erant illa quæ sub antiqua lege in victimis atq; incenso offerebant. Vbi pfecto egregie sacer ille pater vesiculum illum poenitentis Dauidis interpretatur: Si voluisses sacrificiū, dedissem: utiq; holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus nō despiciet. Admonet enim nos propheta ea ratione Deum nolle sacrificia qua vulgus eum velle arbitrat: scilicet quod in pecudum trucidatione delectet: aut quod illis cibis indigeat: quas quidem dementiū cogitationes in alio Psalmo refundit dicens: Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorū, aut sanguinem hircorum potabo? Quasi diceret: Ego quidem esurire non possum: & ideo tauris tuis & hircis in cibum non egeo. Neq; verò si esurire possem, tuo indigerem pastu: nam meus est orbis terræ & plenitudo eius. Non ergo hac ratione vult sacrificia. At quia non omnino ea renuit ac despicit, sed grata habet, tanquam signa spiritualis sacrificij, subdit: Sacrificium Deo, spiritus contri-

bulatus. &c. Per hæc ergo ratio elucidatur Ratio per-
priscorum sacrificiorum: nempe immolatio rum fuerit
nis animalium, emissionis hirci, ac cetero- ciorum.
rum. Ratio inquam erat: quod non offerre-
bantur tanquam res simplices: sed tanquam
signa. ¶ Duo autem ex his sunt reliqua du-
bia. Prius de sacrosancto sacrificio alta-
ris nostri, quod re vera non tantum vt signū
à nobis offertur, sed veluti res nullo aestima-
bilis pretio. Sanè cum Deo Deum ipsū in
pretium debitorum nostrorum offeramus,
vt quaestione proxima dicturi sumus. Ad
hoc autem respondetur, rationem huius iam-
mæ hostiæ longè esse à reliquis diuersam:
nā est cōmemoratio pretij humanæ redem-
ptionis. Tamen si nihilo minus signum sit ser-
uitutis nostræ, quo profitemur totum no-
strum genus, tum præuaricatione in Deum
fuisse collapsum, tum eius beneficio serua-
tum: atq; adeo eiusmodi expiatione in eius
gratiam reuocatū. Sed de hoc statim latius.
¶ Alterum verò dubium est, quod dicitur
Christianorum mores præsentī conclusioni
contradicere: nam & Deiparæ Virgini cate-
risque diuis in more nobis est munera offer-
re, locaq; habere designata quorum deuotio-
ne diuersis sanctis nos ipsos nostraq; offeri-
mus, atq; id etiam sub forma sacrificij: nam
& sanctis thura adolemus, & cereos incendi-
mus, & reliqua facimus quæ imaginem præ-
seferunt sacrificij. Hoc autem dubium, argu-
mentorū responsa dissoluent.

Ad primum
argumentū.
Ad secundū
argumentū.
Ad tertium
argumentū.
Z z
tici,

Ad primum igitur respōdetur, quod et si
Angelis ac sanctis diuinitatis nomen per
Dei gratiam cōmunicetur: iuxta illud, Ego
dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes: nempe
in filiorum ordinē adoptati: tamen hæc non
est diuinitas per naturā & equalitatem Dei.
Quare nemini præter ipsum par est honores
deferre diuinos: atq; adeo neq; sacrificia fa-
cere rationem iam dictā. ¶ Et ex hoc deriuat
solutio argumētī secundi: nempe qd et si prin-
cipibus humanis maiora offerantur, quam
quæ antiquitus, & præter sacrificium alta-
ris, modo offeruntur Deo: tamen pretiositas
sacrificij non aestimatur secundum rem quæ
offertur, sed secundum cultus subiectiōnisq;
significatiōem: & ideo sicut illa qua homi-
nes Deo subduntur, obedientia & veneratio
nemini præter ipsum impendi potest, sic nec
vlla sacrificij ceremonia. ¶ Ad tertium demū
respondetur, ex hac veritatis cōfessione nul-
latenus fieri consequens, vt non modò hære-

Paulus.

Augustinus.

Prima debet
tatio.

Solutio.

Dubium. 2.

tici, verum & alij arbitrantur qui nolunt illo nomine censerī, vllam idololatriæ imaginē hac religione palliari, quod diuisa munera offerimus: nam in primis illa non sunt sacrificia, sed meræ oblationes. Etenim verum sacrificium altaris soli Deo offerre fas est. Vnde August. 8. de Ciuita. Dei: Non constitui- mus martyribus templa sacerdotalia: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit, offero tibi sacrificium Petre vel Paule: sed Deo dicimus, Accipe oblationem quam tibi offerimus. Sanctoꝝ autem memoria fit in Missa, tum quia de eorum victorijs Deo gratias referimus, tum quia eos oratores atq; intercessores nostros apud eundem Deum nostrum cōstituiamus. Præterea & simplicia munuscula quæ sanctis offerimus, in Deū laudem & honorem referimus: quippe qui amat in sanctis suis laudari, quatenus eius sunt filij ad æternā iam hæreditatem recepti. Quemadmodum quo regis famulos honore dignaris, regem ipsum colis. In summa, sicuti sanctos sola dulcē adoratione colimus, non latriæ: & oratione pulsamus, nō vt nostri miserentur, sed vt pro nobis orent: eodem interstitio oblationes illis facimus, non sacrificia. ¶ Hinc fit absurdē eos errare qui licēre negāt & eleemosynas in honorem Virginis & sanctorum, aut petere aut porrigere. Nam primum nihil aliud est quam gratitudinis virtus si sanctorum ipsorum amore eleemosynas ob id cōferamus, quod nostri sunt interuentores apud Deum: vt suo charitatis officio par respondeamus. Et præterea eleemosynę quas in honorem sancti pendimus, perinde ac de alijs oblationibus dictū est, in Dei honorem cedunt.

ARTICVLVS. III.

Vtrum sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus.

Ostquā visum est de substantia, & obiecto, seu fine sacrificij, quæritur quā latē pateat. Primum in hoc articulo quantum ad actus, an videlicet omnia opera omnium virtutum, sint sacrificia. Et subinde articulo sequenti quantum ad personas, quæ ad sacrificia obligantur: vtrum vniuersi mortales ad hoc obligentur. Quæritur ergo vtrum offerre sacrificia

ad specialem pertineat virtutem. Arguitur enim negatiuē. Primum ex Paulo. Admonet quippe sic nos ad Roman. 12. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, Deo placentem, &c. & ad Hebræos vltimo: Beneficiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Exhibere autem corporum membra in hostiam, ad corporis affectionem attinet, cuius maceratio per plures fit virtutes: nempe per abstinentiam & ieiunium, per castitatis continentiam, & per fortitudinem in martyrio. Et pariter beneficiæ, quæ officium est charitatis, per misericordiā exercetur, & per liberalitatem: nō ergo sacrificare officij est singularis virtutis, sed omniū. ¶ Huc secūdo accedit August. lib. 10. de Ciui. Dei: vbi ait verū sacrificij esse omne opus quod agit vt in sancta societate inhiereamus Deo. ¶ Adde tertio quod sacrificij id omne censetur quod offertur Deo. Offerimus ei autem tum mente deuotionem & orationē, tum etiam corpore res: vt decimas, primitias, & holocausta. &c. quæ variarum sunt virtutum officia. ¶ In contrarium est quod singularia præcepta nō dantur nisi de actibus singularis virtutis: & in Leui. singularia sunt de sacrificijs posita.

Veritatem huius quæstionis pluris iam propter Lutheranos scire refert, quānt elapsis temporibus referebat. Negant enim non minùs obstinanter quā impudenter aliquid esse familiæ Christianæ singulare sacrificij, ad certā attinens virtutem & cultū: sed dicūt omnia virtutum officia nihil aliud esse quā sacrificia quædam: atque adeo in Christianismo nullum dignoscunt singularem sacerdotum ordinem: sed aiunt vniuersos Christianos vtriusque sexus esse promiscuē sacerdotes: iuxta verbum Petri, in sua prima Canonica, vniuersos appellantis regale sacerdotium. Ac perinde inſiciantur sacro sanctum altaris sacramentum esse sacrificium. De quo quidem expugnando errore constituta hic nobis est proxima, quæ subſequitur, quæſtio. ¶ Vt igitur hic articulo eiſdem sit quæſtionis subſterniculū, respondeat ad præſentē quæſtionē tribus cōclusionibus. Prima: Sacrificiorum oblatio ſecundū ſuā propriā rationem, eſt actus ſpecialis virtutis: nempe religionis: ſuā inde nanciscens laudē, q̄ in diuinā ſit reuerentiā. In hoc enim, vt lib. 2. dictū eſt, propria ratio religiōis cōſiſtit. ¶ Secūda: Cuncta officia vniuerſarū virtutū partici-
ticipatiuē

Primum argumentum.

Argumentum 2. Augustinus

Argumentum 3.

Lutheranorum error.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Augustinus

Licetum est eleemosynas in honorem Virginis ac sanctorum petere et porrigere.

icipatiuè & ab extrinsecò quatenus per religionis virtutem in diuinum honorem & cultu referuntur, sunt quedam sacrificia. Exemplo ambæ simul cõclusiones patefcunt. Virtutum singulæ ex suis proprijs obiectis fortiuntur speciem : vt alia sit fortitudo : & alia iustitia : & sic ceteræ. At verò dum per charitatem referuntur in Deum, quandam charitatis speciem participant : sed nihilo minùs charitas suum habet proprium obiectum & actum, qui est Deum sub ratione bonitatis eius diligere, ac subinde eadẽ ratione proximum. Similiter in vitij furtu per se est peccatum : attamen dum fit propter mœchiam quandam, inde maculam eiusdem vitij contrahit, vt. s. Ethicorum autor est Aristot. Pari ergo modo propriu religionis obiectu est, Dei excellentia & omnipotentia nobis opitulãdi, quã sacrificijs & hostijs protestamur : significantes nos illi esse subditos, & tanquã domino tales debere honores. Quapropter corda nostra altaria ei constituimus, in quibus & per pœnitentiam cruentas peccatorum victimas ei cedimus, & per fortitudinẽ pro eius veritate martyrio nos cõsecramus : & per charitatis feruorem incensum ei adolemus : ac perinde per misericordiã eius amore pauperibus subuenimus : & per temperantiam corpora maceramus. Cũ hæc in quã omnia in Dei cultum & honorem virtute religionis referimus, sacrificiorum rationem participant. Et hoc pacto intelligendus est August. libro allegato de Ciuitate Dei, cap. 4. vbi quãdam horum exempla congeminat. Et illud Osee vltimi : Reddemus vitulos labiorum nostrorum. Et ad Hebræo. vltimo : Per ipsum (scilicet Christum) offeramus hostiã laudis semper Deo : hoc est fructibus laborum, eius celebrantes nomen. ¶ Tertia conclusio. Sunt tamen actiones quãdam & officia quæ nullam habent aliunde laudem quàm quòd in diuinã reuerentiam significandi gratia exhibentur. Et hæc maxime proprie dicuntur sacrificia. Exempli gratia : Eleemosynas erogare, temperatè ac fortiter agere, etiã si nõ per virtutẽ religionis sacrificia fierent, essent nihilo minùs per se virtutes. Attamen vetus illa animaliu occisio, & aspersio sanguinis, pinguedinumq; incensio, si significationis rationem semoueas, nullam per se haberet virtutis rationem : & ideo hæc peculiariter dicuntur sacrificia : quasi nõ aliam promerentia quã religionis laudem. ¶ Argumenta igitur in cõtrarium allata, per

has tres conclusiones dissoluuntur. Probant enim officia aliarum virtutum esse, non intraneè suapteq; natura sacrificia, sed extrinsecus propter relationem in reuerentiam Dei. Quo tamen non obstante, sacrificandi munus officium est specialis virtutis religionis.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum vniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo.

Ostquam visum est quo modo sacrificandi virtus cæteris virtutibus imperet, vtpote quasi in suu ipsius finem eas referens, videre restat quàm late se ad omnes mortales extendat. Arguitur nihilo minùs à parte negatiua. Inde sacerdotis nomen trahunt quod litandis sacrificijs sunt adscripti, non autem omnes sunt sacerdotes : ergo neq; omnibus incumbit sacrificandi munus. ¶ Secundo : sacrificare proprium est populi sub lege Dei peculiariter agētis. Nam vt ait Apostolus ad Rom. 3. quæcunq; lex loquitur, his qui sub lege sunt loquitur : & lex vetus fuit vbi priuò populus est ad sacrificandum vero Deo institutus, vt patet in toto Leuitico : ergo gentiles, qui sola viuunt lege naturæ ad nulla tenentur sacrificia. ¶ In contrarium autem est quod sacrificijs Deum reuereri ac venerari est de lege naturæ : ad ea autem quæ sunt legis naturæ, vniuersitas mortalium tenetur.

Primum argumentum.

Argumentum 2.

Paulus.

Ad quæstionẽ sub distinctione quatuor conclusionibus respondetur. Est enim sacrificium, aliud intraneum quod mente immolatur : aliud verò extraneum quod re foris exhibetur. Atq; hoc extraneum rursus duplex, vt superius dictum est aliud scilicet quod sic specialiter est sacrificium vt nullam habeat aliunde laudem, aliud verò quod per se quidem officium virtutis est, licet relatum in reuerentiam Dei fiat sacrificium : qualia sunt cuncta virtutum munia. ¶ Est ergo prima conclusio : Ad sacrificium mentis internum nõ solum antiqui lege scripta, Christianiq; sub lege gratiæ, verum & mortaliu vniuersitas lege naturæ tenetur : nemo enim viuentium existit qui quatenus creatura Dei est atque ad ipsum tanquam ad supremum finem condita, non teneatur illam

Duplex sacrificii genus.

Prima conclusio.

Ratio vtri-
usq; conclu-
sionis.

Aristot.

Tertia con-
clusio.

Ad argumẽ-
ta facta.

intus reuerentiam illi exhibere quæ primo rerum principio supremoq; fini debetur.

Secunda conclusio. Ad illa sacrificia quæ sola significatione virtutem religionis induunt, soli illi tenentur qui sub lege scripta Dei agunt: vt patres ad suum sacrificiorum numerum: nos verò ad vnicum nostrum.

Paulus. Hoc enim probat locus ille Pauli citatus ad Roman. 3. nam lex illa solum obligabat suos subditos sicut nos nostra. *Tertia conclusio.* Nihilominus solo naturali iure viuentes, quocunq; sæculo fuerunt futuriq; sunt, eodem semper astricti sunt iure ad aliquod exhibendum sacrificium, quo secundum legitimam cognitionem quam de vna prima causa habere tenentur, profiteantur se illi esse subiectos, honoresque diuinos debere: per cuius quidem sacrificij protestationem in lege naturæ ablueretur eis originalis macula. Conclusio est manifesta: quoniam eo ipso quo quis nouerit vnum primum rerum parentem, intelligere debet illi esse subiectum, atque ad eò, non solum mente, verum & corpore obligari eum colere. Eò potissimum quòd nunquam Deus humanum genus remedio destituit abluendæ originalis culpæ: nisi mentis cæcitas aliquibus mortalibus impedimento fuerit ne illud deprehenderet. *Quarta conclusio.* Sacrificia quæ ab extrinseco sic dicuntur, hoc est cuncta virtutum opera vniuersi tenentur Deo offerre, vel actuali, quod aiunt, vel virtuali relatione: nam tenetur quisq; proponere vni seruire primæ causæ supremoq; rerum fini, declinando à malo & sequendo bonum: ac subinde eidem officia cuncta offerre & obsequia sua, cui vniuersa bona tenentur accepta referre. Hic autem non est locus quo hæc debeant altioribus principijs disputari: in hoc quippe duntaxat, hic commemorata à nobis sunt, vt literam Diui Thomæ per conclusiones distribuentes, viam sterneremus ad quæstionem proximam quæ de peculiari est nostro sacrificio. *Et per hæc ad argumentum respondetur.* Nam quatenus homines virtutum omnium officia in Deum referunt, Petrus Apostolus Christianos vniuersos appellauit sacerdotes: tamen illis propriè nomen conuenit, qui propriè sacrificant: hoc est illas ceremonias in quibus diuinus cultus consistit peragunt. *Argumentum autem initij quæstionis id prorsus conuincunt, quòd non singuli mortalium propriè offerunt sacrificia: & idcirco nihil*

definitioni quæstionis præsentis obstant: nimirum qua id tantum constitutum est, quod iure naturæ vnaquæq; res publica tenebatur per suos sacerdotes quos huic muneri mancipare debet, Deo Optimo Maximo genus aliquod offerre sacrificij.

QVAESTIO SECVNDA, De ineffabili sacrificio altaris in particulari.

ARTICVLVS. I.

Virum sacrosanctum Sacramentum altaris sit verè sacrificium.

V M S A T I S demonstratum sit, sacrificiorum ritum ad religionem iure naturæ pertinere, consequens fit vt ad ineffabilem Christianorum hostiæ descendamus:

nimirum cum primis interrogantes, sitne aliquod peculiare sacrificium Christianæ familiaræ, idemq; sacrosanctum altaris sacramentum. Videtur enim Paulus huiusmodi confessioni ad Hebræos. 10. refragari: vbi confersens Christum supremum sacerdotem nostrum cum antiquis, qui hostiarum multitudinem quotidie frequentabant, ait: Hic autem, scilicet Christus, vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera Dei. Et è vestigio iterum: Vna enim oblatione consummauit in æternum sanctificatos. Ac subinde rursus voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam nõ relinquitur, pro peccatis hostia. Quibus vtique assertis contestari videtur vnicam fuisse veram victimam quam Christus in cruce obtulit: atq; ad eò altaris sacramentum nõ esse sacrificium. Alioqui non vna, sed quam plurimam existerent hostiæ, quæ peccantibus nobis essent à Christo relicte. *Adde secundò quòd cum hæc altaris cerimonia nihil aliud sit quàm memoria illius Christi passionis, vt illud eius commemonstrat mandatum: Hæc in meam memoriam facietis: nõ modò abusus videtur*

Primum argumentum.

Argumentum 2.

Quarta conclusio.

Ad argumentum facta.

videtur vocis, verum & temeritatis audacia, appellare illud sacrificium: memoria siquidem rei non est noua res, sed antiquæ representatio. Etenim dum memoriam Natiuitatis aut Resurrectionis festiuè celebramus, non vtiq; consideramus tunc Christū nasci aut resurgere: Quare neque dum in altari eum offerimus, ipsum tunc fingere licet crucifigi aut mori: sed in memoriam reduci-mus, quemadmodum se ipse obtulit. ¶ Ad hæc tertio: Christus non se obtulit sub speciebus panis & vini: ergo nostrum sacramentum, non est sacrificium, sed sacrificij memoria. Præterea August. lib. 10. de Ciuitate Dei, cap. 20. lib. 4. de Trinitate: In immolatione, inquit, Christi idem est sacerdos offerens, & ipsa oblatio: quod in Missa non vsu fit. ¶ In contrarium est solennis ecclesiæ confessio in venerando canone, qui omni est antiquior memoria. Nam ante venerabilis sacramenti consecrationem perhibet sancta Ecclesia offerre se diuinæ maiestati, sancta sacrificia illibata: ac subinde post consecrationem protestatur se eidem diuinitati offerre hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam: panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis æternæ.

Sacro sanctum sacramentum altaris adeo est religione nostra ac fidei confessione perspicuum, esse sacrificium, vt nisi in diabolo diuinitus permissa tanta esset potestas homines dementandi, nullus posset Christianorum catenâ desipere, vt id vnquam inficias iret. Attamen ille Vvicleff Anglus, Sathanica furia correptus, cum omnes ritus ac sacramenta Ecclesiastica è medio tollere pertenderet: & hoc etiam diuina maiestate plenum demoliri conatus est. Et quatenus sacramentum est, & quatenus sacrificium. De quo articulo venerabilis Vvaldensis contra ipsum egregiè disputauit, libro secundo de sacramentis: ac de hoc peculiari puncto an sit sacrificium, cap. 31. & 32. Põit verò Lutherus qui in omnia eius verba diabolicè iurauit, idem sacramentum negat esse sacrificium. De qua ideo re virulentum edidit libellum, cui titulum fecit, De abroganda Missa priuata. vbi postquam inanibus rationibus, quas nos modo retulimus, visus sibi est rem demonstrasse, amarulentis nos scõmatibus proscidit: dicens quòd qui sacramentum altaris sacrificium vocamus, idololatra impietate

cõmaculamur: imò eodem verbo ait nos negare, Christum semel tantum fuisse mortuum. Nam suam, inquit, mortem vnicum esse voluit sacrificium. Infert ergo subinde nullum esse peculiare sacrificium in Ecclesia Christi, sed cuncta Christiana opera, nempe elemosynas, orationes, atque oblationes, & reliquarum virtutum officia esse nostra sacrificia. Et quoniam sacerdos ab immolando sacrificio dicitur, eadem ratione rotam Ecclesiasticam Hierarchiam subuertit, negans distinctos esse gradus episcoporum, sacerdotum, & laicorum: sed quotquot Christiani sunt, ait esse sacerdotes: iuxta illud primæ Petri. 2. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, &c. Ob idq; vnumquemque suum offerre sacrificium sacramentaque; ministrare posse, etiam altaris. ¶ Contra hanc autem absurdissimam hæresim, non duæ dicam constituuntur modò conclusiones, sed ostenduntur legitime ab Ecclesia constitutæ. Prior. Adorandum altaris sacramentum nõ solū vti cætera sacramentum est, verū proculdubio viciima & sacrificium: idemq; Christicolis vnicum. Probat-ur conclusio primū omnium naturali iure. Nulla enim vnquam fuit; vt quæstione proxima dicebamus, mortalium res publica quæ secundum existimationem, quam vel Dei vel deorum haberet, non peculiaria sacrificia institueret, vt illo potissimum ritu ab alia republica dignosceretur. Quapropter alia erant Atheniensibus sacrificia, alia verò Lacedæmonijs, atque alia Romanis: Adeo vt illis quatuor confessum vbiq; semper fuerit, constare rempublicam scilicet sacrificio, sacerdotio, legibus, & gubernatore. Cùm ergo nos per Dei Gratiam tam alta insigniti simus veri Dei cognitione, non modo impium, verum & barbarum est prorsum ambigere, quin peculiare sit nobis sacrificium, in quo nostra religio consistat. Quòd nisi hoc altaris consistamus, nullum inter Christianos sit reliquū, quod propriam habeat rationem sacrificij. Enimvero oblationes aliarum, nempe decimæ & primitiæ: in summa, reliqua opera virtutum, vt quæstione præcedenti dicebamus, non sunt secundum propriam speciem sacrificia, sed relatione extrinseca: quia per virtutem religionis in honorẽ Dei referantur. Sacrificium verò, quo proprie in signum subiectionis Deum colamus, si hoc altaris sustuleris, nullū sit reliquum.

¶ Mox ex lege Moyfi secundum sumitur

Argumen. 3.

Augustinus.

Vvicleff.

Vvaldensis.

Lutherus.

Prima conclusio.

Prima probatio.

Secundaria ratio.

argumentum. Iubebat enim lex illa numerosissimam sacrificiorum hostiarumq; obligationem, quibus tum suam subiectionem erga Deum commendabat, tum etiam nostram præfigurabat legem. Ergo nisi legem illam nostræ velis dignitate præferre, necesse est Euangelium professis peculiare esse sacrificium: quod vt identidem repetamus, præter illud altaris nullum est propriè.

Quæstio Lx - iheri. ¶ At verò respondet Luthèrus hæc omnia probare aliquod esse sacrificium Euangelicum: hoc tamen, inquit, non fuit nisi illud quod Christus in ara crucis semel obtulit. At tamen responsio hæc minimè rationibus nostris satisfacit. Enimuerò sacrificiū, quod religioni peculiare est, tandiū durare debet, quam diu religio perstat: illud autem Christi in propria specie nō iteratur. Nam vt ait Paul. Christus semel mortuus est, siquidem resurgens ex mortuis, iā non moritur: Mors illi vltra non dominabitur. Necessarium ergo fuit sacrificiū institui, quod religio Christiana quotidie Deo suo offerret, tum pro alijs ab eo receptis beneficijs, tum præcipuè, pro illo redemptionis insigni. Alioqui vt dicebamus, inferior obscuriorq; hac parte esset lex nostra, nō modò quàm vetus, verū & quàm lex naturæ.

Tertia ratio ¶ Tertium subinde argumentum est, quod Christus, vt in Psalteris prophetauit, tum Paul. interpretatus est, fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedec: qui obtulit panem & vinum. Cū ergo in cruce nō has corporum species, sed suum propriū corpus moriens immolauerit, documentum est maximum, hoc quod nos, qui sua membra sumus, sub eisdē speciebus quotidie offerimus, legitimum esse nostrum sacrificium. Quare se ipsum, panem de cœlo descendentem nuncupauit. At qui ceu huius præfagiū, præter Agnum paschalem, quem secundum legis mandatum Exo. 12. antiqui patres semel quotannis in figuram Christi passionis immolabāt, iuebantur & Numeri. 28. offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocaustum: nempe vt doceremur, non modò quod Christus obtulit, sed & quod nos quotidie offerimus legitimum esse sacrificium. ¶ Quarto loco arguitur. Quicumq; vt paulò antè dicebamus, peculiare aliquod ac nostræ religioni propriū reuerit esse sacrificium, debet perinde & peculiarem sacerdotum ordinem ac pontificum, vt Luthèrus fecit, prorsum denegare: quo vtq; sublato speciosissimus ecclesiæ de-

Quarta ratio.

cor & pulchritudo cōfunditur ac perturbatur: quod quàm sit Christi prouidentia indecens, nullus est vel mente captus qui non planè videat. Cū enim, vt Diuus ille vultissimus Dionysius in lib. de Cœlesti Hierarchia testatur, triumphantium cœtus, angelorum Hierarchijs pulcherrimè disponatur, cur quæso sancta militantium Ecclesia quæ propheticò testimonio vt regina Christo à dextris asidet circumamicta varietate, nō simili ordinum dispositione, functionumq; discretionem, vt idem ipse Dionysius in libro Ecclesiasticæ Hierarchiæ optimè col legit, non sit distincta? Augetur & huius rationis vis exemplo ciuilibus reipublicæ: quæ cū distinctis magistratibus vsq; ad regem ascendat, testimonio est quòd nisi Ecclesia sic esset disposita, prouidentiam eius nō referret qui illā instituit. Quin verò cū Deus orbem ipsum tam multiuga cœlorum, elementorumq; ac rerum varietate constare voluerit, cur eadem simili pulchritudine suam orbasset Ecclesiam? Adde quòd & lex vetus Euangelij vmbra distinctis ordinibus sacerdotum, ac Leuitarum, quibus Summus præsidebat Pontifex, diuinitus est instituta. Vmbra illo decore honestauit, cur & veritatem ipsam promiscua confusione dehonestasset? ¶ In summa, erant gentibus suæ religionis peculiare sacerdotes, quare non in nostra, quæ sola legitima est, diffiteantur isti peculiarem existere gradum ordinemq; sacerdotum? Accedit enim & Pauli analogia primæ ad Corinth. 12. vbi declarat quemadmodum & humanum corpus, sic & Ecclesiam varijs membris compingi. Vnde ad Ephesi. 4. dedit quosdam quidem Apostolos, quosdā autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & Doctores: ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Igitur cū palam constet singularem esse in ecclesia sacerdotum ordinem, fit vt & peculiare quoque sit sacrificium, quod eorum est munus. Colligamus ergo qd vt Christiani omnes generali nomine sacerdotes ob id dicuntur secundum Petrū Apostolum qd officia virtutum quæ extrinsecus communiq; nomine dicuntur sacrificia offerunt: sic per antonomasiam ex proprio munere illi dicantur sacerdotes qui singulare propriumq; immolant sacrificium. ¶ His præterea rationibus accedunt sacrosanctæ Ecclesiæ decreta: nempe antiquissimi in pri-

Dionysius.

Cōfirmatio.

Quinta ratio.

Postrema.

Paulus.

Concilium Nicenum. mis Niceni Concilij, vt habetur dist. 93. c. peruenit. Cuius verba sunt: Hoc neque regula, neque consuetudo tradidit, vt hi qui offerendi sacrificium non habent, potestatem his qui offerunt corpus Christi porrigant. Et Inno. tertius in Conci. Lateranensi, vt de sum. Trini. & si. ca. c. firmiter habetur. Vna, inquit, est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quam nullus omnino saluabitur: in qua idem ipse sacerdos est & sacrificium Iesus Christus. Et ne putes ad mortem eius tantum allusionem fieri, subditur: Cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter continetur. Quasi dicat: Quod ipse semel sub carnis forma immolauit sacrificium, nos quotidie sub speciebus panis & vini offerimus.

Ad primum argumentum.

AD primum igitur argumentum ex Paulo ad Hebraeos. 10. desumptum, respondeatur, Apostolum illic sermonem prorsus habere de hostia quam Christus in ara crucis, videlicet proprium corpus idemque sub specie carnis moriens obtulit. Quae quidem vnicuique fuit, eademque infinito modo sufficiens ad delictorum omnium remissionem. Quae ratione iterari neque debet, neque potest. Eadem tamen veritate nihil obstante, & hoc quod quotidie offerimus verè est sacrificium, quatenus à Christo, ceu eiusdem sacrificij memoria institutum est. Vnde Ambrosius super eodem loco, Semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Quid ergo nos? nonne per singulos dies offerimus? Sed ad recordationem mortis eius & vna est hostia, non multae. Quomodo est vna, non multae? quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius: id ipsum semper id ipsum: proinde hoc idem est sacrificium. Sicut id quod vbique offertur vnum est corpus, & non multa corpora. Ecce quomodo sacramentum verè sacrificium est: atque idem quod Christus obtulit. ¶ Sed hinc emergit vis secundi argumenti. Sacramentum hoc nihil aliud habet vt sit sacrificium, nisi quod est illius commemoratio: memoria autem non est vera res: aliam memoria natiuitatis esset natiuitas. Quod si dicas, vt ait ad Simplicium August. consueuisse imagines, nominibus ipsarum rerum appellari: quod D. Thomas. 3. parte. q. 83. arti. 1. ad hoc propositum citauit, parum profecto ad rem confert: tum quod imagines appellari nominibus rerum, non est esse res ipsas: & tamè nos

Ambrosius.

Augustinus.

D. Thomas.

profitemur sacramentum nostrum esse verum sacrificium: tum etiã quod eadem ratione in victimis quoque antiquae legis potest censeri Christus sub figura immolatus: iuxta illud Apocalypsis. 13. Quorum nomina non sunt scripta in libro vitae agni, qui occisus est ab origine mundi. Si autem dicas nostram oblationem ob id censeri sacrificium quod per eandem efficitur participes passionis Christi: vt ibidem S. Thomas subiungit, neque hoc porro satisfacere videtur: nam quodcumque sacramentum eundem habet effectum. Videntur ergo haeretici Lutherani non exiguam occasionem nacti negandi sacramentum nostrum verè esse sacrificium, asserendique solum esse signum commemoratiuum illius passionis, instar comicae representationis. ¶ Respondeatur nihilominus radicem huius intelligentiae esse hanc ecclesiae veridicam confessionem, quod corpus sanguisque Christi realiter sub his speciebus panis & vini contineri, eademque Christus in caena consecrasset: hac enim negata veritate catholica, palam fit consequens mysterium altaris non esse sacrificium, sed nudum memoriale signum. Quare Lutherani ex priori posterius collegerunt: catholica verò confessione supposita, res fit protinus liquida. Est enim idem Eucharistiae sacramentum ob id victima & sacrificium, quod idè realiter corpus eundemque sanguinem quem Christus in cruce obtulit, nos perinde offerimus. Quare nulla est similitudo cum festo Natiuitatis aut Resurrectionis: illic enim non habemus Christum praesentem qui tunc vt natus aut resurgens offeratur. Nec verò sacrum hoc facientes profitemur tunc mori: falsa enim esset tunc nostra confessio: sed tamen quia corpus ipsum crucifixum & sanguinem fufam in memoriam passionis offerimus, verè & proprie absque villo figmento sacrificamus. ¶ Atqui ex his colligitur tertij argumenti solutio. Distinguiamus enim Christum non se obtulisse sub speciebus panis & vini. In ligno enim crucis verum est, sed tamen in caena dum nostrum sacrificium instituit, sese vt nos modò ipsum, obtulit. Ad verbum autem August. quod in Christi immolatione idem est sacerdos & sacrificium: Respondetur quod quia sacerdos nomine Christi sacrificium libat, eiusque vice fungitur, quanuis non tam proprie quam dum Christus se obtulit: tamen neque inepte in nostra immolatione conceditur idem esse sacerdotem & sacrificium.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

ARTICVLVS. II.

Vtrum altaris sacrificium pro pluribus oblatum perinde singulis ad satisfactionem prosit ac si duntaxat offerretur pro vno.

VONIAM superiori articulo definitum est sacrosanctam Eucharistiã vnã esse & sacramentum & sacrificium, res ipsa postulat vt quemadmodum sit satisfactorum exploremus. Apparet quippe nihilo parcius ad satisfactionem singulis prodesse q̃ si singulis oblatum, quam si præcisè offerretur pro vno. Primò quia cum hoc sacrificio, vt dictum est, corpus ipsum verum sanguisq; Christi offerantur, videtur perinde esse infiniti valoris atq; res ipsa quæ offeruntur: cò potissimum quòd est memoriale, vt dictum est, passionis Christi: quæ fuit quantum ad sufficientiam infiniti valoris: valor autem infinitus non inde in singulis minuitur quòd pluribus applicetur: ergo pars affirmatiua quæstionis vera. ¶ Secundo in eadem sententiam applaudere videtur Diuus Thomas. 3. parte, quæst. 79. arti. 5. vbi ait quòd quamuis hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna: tamen fit satisfactoria tam offerentibus quam ijs pro quibus offertur secundum quantitatem suã deuotionis, & non pro tota pœna: vbi quantitatem valoris videtur infinitam designare: sed limitari censet secundum quantitatem deuotionis suscipientium: deuotio autem vnus non impedit deuotionem alterius: ergo ex numero eorum pro quibus offertur, non minuitur singulorum fructus: sicut eorum qui in conspectu solis sunt, nihilo minus caloris singuli suscipiunt, propterea quòd in plures irradiet. ¶ Tertio arguitur ex ecclesiæ ritu. Offert enim sacerdos ecclesiæ nomine pro Papa, pro Rege, & pro astitibus: in summa, pro viuus ac defunctis: & tamen non apparet dicendum, quo pro pluribus offertur, eo minus prodesse singulis: nam vt ait Hieronymus de cõsecratione, dist. 5. can. nõ mediocriter. Cum pro cunctis animabus Psalmus vel Missa dicitur, nihilo minus q̃ si pro vno quodlibet ipso diceretur, accipitur. ¶ In contrarium est q̃ et si ipsa passio Christi quantum ad sufficientiam infiniti fuerit valoris, tamen quantum ad effi-

ciam, per singula sacramenta sub certo limitatoq; gradu applicatur: quod & Sacramento altaris etiam congruit: per distributionem autem finiti, quo inter plures dispersitur, minus singulis obtingit.

Quæstio præfens celebris est inter Theologos: nec tã explicata facilis q̃ utilis scitu. Scotus enim quolib. 20. ad partem arripet negatiuã: nẽpè Missam pro multis oblatam nõ tantum singulis prodesse q̃ si singulariter offerretur pro vno. Et Syluester in verbo, Missa. §. 9. in eadem sententiã ex iurifconsultis plurimos citat, inter quos cõnumerus videtur Palud. quippe qui in. 4. d. 45. q. 2. eisdẽ apparet conuincere. Ipse tamen Syluest. medio quodã modo incedit: nẽpè q̃ si sacerdos generali oblatione pro multitudi- ne offerat, tunc nõ tantum singulis prodest. Si verò sigillatim ad singulos peculiariter referat intentionẽ, nihilo satisfactionis minus singulis obtingit. Caiet. autẽ. 2. 2. q. 79. art. 5. & ex professo latissimè quolibet. Iuo. 1. q. 18. absolute affirmatiuam respõsionem sustentat: videlicet perinde singulis prodesse si offeratur pro pluribus, imò etiã pro infinitis ac si præcisè pro vno. Eandemq; arbitratur esse opinionẽ D. Tho. Neq; desunt qui magno fauore eandem amplectũtur opinionem. At verò vt meã ego incitiã fatear, semper sum arbitratus non solum falsam esse, verum antiquissimo ecclesiæ vsui cõtrariam: ac subinde, vt à peiori verbo abstinemus, parum ex citandæ plebi ad elemosynas pro celebrandis missis elargiendas conducens: vt infra notum fiet. ¶ Ad quæstionem ergo vt respondeamus, supponendum est ex superioribus in hoc sacrificio tria cõsiderari: nẽpè sacramentum, & sacrificium, & preces quæ Deo funduntur. Quorum tertium nõ est de essentia aut sacramenti aut sacrificij. Sacramenti enim consecratio in illis solis verbis consistit: Hoc est corpus meum. & Hic est calix sanguinis mei, &c. vsus autem in sumptione. His autẽ ambobus ratio sacrificij addit oblationem. Ecclesia verò consulte adhibuit orationes, & sanctorũ laudes, vt in canone est videre. Et quidẽ de ratione sacramenti nihil ad locum præsentẽ. Prodest namq; tantum summentibus: quibus ceu alimonia spiritalis vitæ gratiã cõfert, & dulcedinem, atq; adeò deuotior em excitat. At verò tanq̃ sacrificium, de quo præfens est quæstio, non solum summentibus, verũ & offerentibus & pro quibus offertur

Scotus.

Syluester.

Palud.

Caietanus.

Tria cõsideranda in al-
tissimo sacra-
mento, & sacrificio,
& precationibus
quæ mystice
Deo funduntur.

rio.

Primum ar-
gumentum.Argumen. 2.
D. Thomas.

Argumen. 3.

Hieronymus.

offeritur. Nec verò tantum sacerdos offerens censetur, verum & astantes & elemosynam largientes, vt infra patebit. Prodest inquam illis ad satisfactionem pro peccatis: nempe ad poenarum remissionem corum criminum quorum culpa deleta est. ¶ His igitur suppositis tribus conclusionibus respondetur. Et quoniam vnicum fundamentum Caietani est, hoc sacramentum esse infiniti valoris: Prima sit hæc. Res contentæ in hoc sacramento, nempe corpus sanguisque Christi, infiniti ex se valoris sunt: nam sunt corpus & sanguis Dei, per quæ quantum ad sufficientiam, peccatis totius mundi satisfecit. ¶ Secunda cõclusio. Sacrificium quod per sacerdotẽ, Christi ministrũ cõsicitur, nõ est infiniti valoris. Hoc enim hic primũ animaduertendum est: videlicet huic nomini, sacrificium, nõ præcisẽ corpus sanguinẽq; Christi supponi, sed hæc dum offeruntur. Enimvero dum in pixide referuantur, non sunt sacrificium, licet sint sacramentum: sed dum a sacerdote, cõsecratione, oblatione, & sumptione celebratur: quare sacrificium actionem sacerdotis suo significato completitur. Probatur ergo conclusio. Quantitas sacrificij, quandoquidem rei oblationẽ importat, nõ solũ ex parte rei oblatæ, sed ex dignitate quoq; intentioneq; offerẽtis ppendi debet. Haud enim sacrificium Christi quod in cruce obtulit, sola ratione rei oblatæ infiniti valoris fuit, sed quia offerẽs ipse Deus erat, ac perinde patri infinitum gratus: sacerdotis autem qui ministri sunt Christi non habent illam virtutem, neq; illis diuinitus collata est. Profecto æquiparare sacerdotis sacrificium in valore oblationi Christi, non est apostolicis verbis consonũ quæ superius ex. i. ca. ad Hebræ. retulimus: porrò vbi ait vna oblatione consummasse in sempiternũ sanctificatos: quæ ideo oblatio nec potest nec debet amplius iterari. Quod re vera de nostro sacrificio, etsi commemoratio illius sit, non asseruisset. ¶ Secundo vt res hoc pacto patentior fiat, arguitur. Infinitus valor satisfactionis Christi solũ æstimatur quantum ad sufficientiam: at verò quãtum ad efficaciam per sacramenta non operatur nisi finitè: & ideo singulis, etsi instrumeta eiusdẽ passionis existant, non nisi sub gradu finito tribuit ad certam mensurã esse causas gratiæ: vt patet in baptismo & ceteris, ex opere, quod aiunt, operato: nempe virtute sacramenti. Id quod & ipsi eucharistiæ sacramento cõ-

mune est: quippe quod etsi corpus & sanguinem veraciter contineat, non nisi limitatum gratiæ modum ex sua institutione confert: cum ergo idem sacramentum, quatenus sacrificium virtute etiam ipsius operis, sicuti cætera sacramenta, gratiam conferunt, sic satisfactionem efficiat: planè fit consequens vt ex sua ipsius ratione operis, scilicet ratione institutionis Christi, qui non discipulit per instrumenta suæ passionis operari nisi finitè, non sit ad satisfaciendum infiniti valoris: sed certè finiri. ¶ Sed hoc est biuium vnde Caietanus à nobis, & vt arbitror, à veritate declinat: nempe quòd huic sacrificio nullam ex opere operato vim cõfert, sed totam satisfactionis mensuram censet ex solo deuotionis gradu, seu offerentium, seu pro quibus offertur taxari. Quod re vera sanctus Thomas quem se sequi existimat, neq; opinatus est, neq; opinari potuit: nam cum non solũ quatenus est sacramentum, verum & quatenus sacrificium, instrumentũ sit passionis Christi, vtrãq; ratione manifestum est virtuti operis, seu quod aiunt, operi operato respondere certum terminatũq; satisfactionis gradũ. ¶ Tertio etiãnum ad maiorem explicationem arguitur. Cuncta sacramenta per intentionem conferẽtis potissimum perficiuntur: ergo eucharistia, etiam in quantum victima est, per Christi & ecclesiæ ministrum, perq; eius ad eò intentionem fit sacrificium: nempe quia minister illud secundum intentionem ecclesiæ offerre intendit. Vnde rursus consequitur quòd seclusa quacunque particulari deuotione, sacrificij per intentionem ministri oblato respõdeat certus satisfactionis gradus. Et hoc est punctum in quo veritas sententiæ, quam defendimus, si vera est, cõsistit. Quod quidẽ punctum inde confirmatur, qd etiam dum sacerdos & cuncti astantes qui offerunt essent in peccato, imò etiam illi pro quibus singulariter offertur, nihilo minus verum esset sacramentum: ac perinde sacrificium, idẽq; satisfactorium. Qui quidem fructus, si illis non prodesset, in thesauro ecclesiæ recondetur. ¶ Sed arguat forsã contrã discipulus quispian diui Thomæ, quòd idem sanctus Doctor loco citato. 3. p. quæst. 79. artic. 5. totam satisfactionem admetri quantitãtẽ deuotionis videatur. Respondeo autẽ sic Caietanum eum intellexisse, indeq; hausisse opinionem suam: at tamen diuus Thom. hoc non sensit: quippe qui tantum ait ma-

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Prima ratio conclusionis.

Secunda.

Caieta. bal lucinatio.

Tertia ratio

Obiectio.

Solutio.

gis in oblatione attendi affectum offerētis, quā quantitatē oblationis: vt non neget ipsam sacrificij sacerdotalem oblationē, suum per se habere valorem: eundemq; suo gradu taxatum: vt Christus, ceu in cæteris sacramentis disposuit. Et patet eodē ipso exemplo quod sanctus Thom. adduxit de vidua quæ duo ænea minuta in gazophylacium misit: nam licet ex eius affectu paupertatisq; respectu auctum est illi meritum, nihilo minus ipsa per se minuta à quocūq; oblata, aliquid valebāt. Quin verò fortasse hoc quod valor huius sacrificij crescat ex deuotione offerentis aut recipientis, non est ei singulare, sed omnibus sacramentis commune. Fortasse inquam gradus ille gratiæ qui in baptismo sacramentali virtuti respondet, crementum accipit ex deuotione suscipientis, si sit adultus: nam beneficia gratiæ conferuntur quantum ad hoc, instar operū naturæ: puta vberius ei qui aptius preparatur. Imò neq; defunt qui dicant crescere etiā ex sanctitate ministrī: licet hoc secundum mihi non sit ita multum probabile. At verò multò est compertius valorem sacrificij crescere ex deuotione quā valorē sacramentorum, ratione oblationis quæ est actus offerentis: nam in alijs sacramentis nihil offeritur. Et hoc significat diuus Thomas. ¶ Ex his ad rei elucidationem consequitur non crescere valorem sacrificij omninò secundū proportionem deuotionis offerentiū: nam ille gradus respondens sacramento, semper manet idem. Exemplum in baptismo accipito: Gratia (verbi gratia) ex opere operato est vnus gradus, quo quidem paruulus ante rationis vsū suffunditur: si ergo duo adulti sacramentum suscipiant, vnus dupla deuotione & merito quā alter non subinde gratia baptismalis duplabitur: eò quod non duplatur tota causa: quando quidem sacramentum idem confertur vtrique. Pari ratione etsi vnus sacerdos dupla deuotione consecrat quā alius, non duplabitur illi satisfactio quæ prouenit ex sacramento: quia non duplatur sacramentum ipsum, nec eius efficacia quam ex Christi dispositione habet: quæ quidem multò est maior, q̄ quæ ex deuotionibus accedit: licet plus obueniet melius offerenti. ¶ His insuper addiderim, verbum aliud sancti Thom. quo ait, oblationem sacrificij ex sua quātitate sufficere pro omni pœna, scilicet offerentis vel eius pro parocinari.

Explatur locus alius S. Thom. qui videt Calet. parocinari.

niti valoris: nam hoc etiam conuenit baptismo, imò & sacramento pœnitentiæ de se quatenus instrumentum est passionis Christi. Ei enim qui optima contritione resurgere, omnis condonaretur pœna. Haud ergo vnquam sensit sanctus Thom. sacrificium hoc nisi in Christo esse infiniti valoris. Sed vbilibet vel ipse vel alius appellauerit infinitum, intelligit præcisè quantum ad rem oblatam: at tam sacrificium actionem sacerdotis suo significatu, vt dictum est, comprehendit: cū qua Christus, vt dictū est, nō nisi finita mēsurā & modo cōcurrit. ¶ Igit vt summatim cōcludamus, non dicitur hoc sacrificiū memoriale illius Christi: eò quod dum sacerdos consecrat, censeatur tunc Christus vt olim infinitum quo ad sufficientiā satisfacere, sed quod quantum ad efficaciam per idem corpus & sanguinē finito opereatur modò vt in cæteris sacramentis, tam ad satisfactionem, quā ad gratiam. Nam vt planè intelligas sacrificium nostrum, nō est Christi passio, sed eius applicatio. ¶ Tertia conclusio qua ad quæstionem responderetur. Ineffabile sacrificium Missæ quo pro pluribus offertur, minus singulis ad satisfactionē prodest. Cōclusio hæc corollaria est, appendixq; superioris: nam quo res finita in plures disperditur, minor vnicuique contingit portio: sed præterea eadem conclusio per assertionem ipsius Caiet. tum declaratur tum etiam confirmatur. Fatetur enim quod si ille qui sacrificium offert, nepe vel sacerdos, vel astant, vel elemosynam soluens, tantam habeat deuotionem cui vnus satisfactiois gradus in sacrificio respondet, eandemque duobus impartiat, non prouenit singulis nisi pro medietate illius gradus: & si tribus, pro tertia parte: &c. Eadem ergo similitudine nos bifariā arguimur. Primò. Id qd' ipse ait de deuotione, longè efficaciori ratione intelligendum est de intentione sacerdotis: nam si omnes astantes & qui elemosynam conferunt offerre censeantur: longè tamen differētius sacerdos qui rē diuinā ceu ecclesiæ minister peragit. Ille etenim solus consecrat, & ecclesiæ verbis offert, & infumit. Quare suæ particulari functioni & sumptioni quibus victima perficitur correspondet, certus limitatusq; satisfactiois gradus ex opere, quod aiunt, operato, vt per aliorū sacramentorum analogiam monstratū est: etiam si sacerdos in peccato mortali consecret absq; vllò deuotionis valore. Quare diuus

Tertia conclusio.

Probatio.

uus Thom. in. 4. dist. 45. quaest. 2. articu. 1. loquendo de Missa mali sacerdotis: quæ certum est illis prodesse pro quibus offertur, pro ratione subdit, quod ipsum opus operatum, puta sacrificium altaris sicut reliqua sacramenta etiam per malum ministrum oblatum prodest. Et iste est gradus essentialis sacramenti: nam qui ex deuotione aliorum offerentium adiungitur, accidentarius est: maior aut minor. Atque adeo hic est quem qui elemosynam porrigit applicari sibi optat: vnde fit consequens vt quo pluribus distribuatur, minor sit in singulis. ¶ Adde argumentum alterum eiusdem rei minimè debile. Sacerdos tanquam minister ecclesie si legitime consecratur, non solum intentionem, verum & deuotionem afferre debet: iuxta verbum Canonis, Quorum tibi fides cognita est & nota deuotio. Quare qui suam confert elemosynam vt pro se offeratur sacrificium, merito iustitiam petit, vt sacerdos non solum ex intentione, verum ex deuotione proficiat: praesertim secundum ipsum Caietanum: nam cum inopinabile aliud sit, quam quod aliqua actio sacerdotis sit de intrinseca ratione sacrificij, & tota ipse oblationem in deuotione ponat, fit vt illius sit debitor: deuotio autem secundum eundem quo pluribus applicatur, minus singulis prodest: ergo conclusio nostra fit plane consequens. Hoc autem argumentum ad hominem ex eius assertis procedit: nam re vera actio sacrificij necessaria, est oblatio cum intentione: quæ etiam in sacerdote dum in peccato consecratur reperitur. Quare de rigore iustitiae absque deuotione satisfacit ei qui elemosynam porrexit. Quamuis sane noua sit culpa nisi ex deuotione ipsam obtulerit, pro qua elemosynam suscepit. ¶ Vnum tamen argumentum facit Syluester, quo putat contrarium concludere: quod rariè à nobis pugnat. Arguit enim sic. Quo plures sint offerentes sacrificium, eo id ipsum fit auctius: ergo nullus per consortium aliorum suo defraudatur fructu: aliàs consultius esset illi sacrificio interesse, cui pauciores assisterent. Et subdit exemplum in baptismo: nam etsi vno sacramento baptizarent plures, nihil minus reciperet vnusquisque gratia. At verò non videt vt baptismus secundum eorum multitudinem qui baptizant multiplicetur: nam si ego vna asperzione quatuor vel decem baptizare, tot essent sacramenta baptismi quot essent baptizati: sacrificium autem non multiplicatur propter multipli-

cationem offerentium, sed est vnum solum propter vnicam oblationem atque intentionem sacerdotis quæ est de essentia sacrificij. Et ideo licet verum sit, quo plures offerunt sacrificium quodam modo augetur extensiuè: nam vnusquilibet suam satisfactionem fortitur: tamen valor ille sacramento intrinsecus non crescit eadem proportione qua multitudo offerentium est maior. Quare illa distinctio eiusdem Syluestri de oblatione sigillata aut confusa, non vsque adeo eum iuuat: nam etsi per sigillatas distribuatur, minores singulis portiones obueniunt. ¶ Potissimum autem argumentum propter quod contraria opinio esset repudianda, est, quod si illa vera esset, liceret sacerdoti pro vno sacrificio à duobus & à tribus pitantias (quas vocat) suscipere: quin verò à triginta & à trecentis: nam si sacrificium tantum tunc singulis prodest ac pro vno oblatum, neminem suo defraudat fructu, atque adeo nulli facit iniuriam. quod quidem adeo apparet concessu in congruum vt nemo id auit adhuc concedere.

Imò Scotus & Paludè loco citato omnino negant: licet hic nonnullos casus excusatorios subiiciat. Quin etiam neque Syluester id admittit. Quocirca neque Caietanus argumentum hoc debuisset dissimulanter actacite præterire: quia si quis respondeat id non esse licitum propter scandalum, ad minus contra scandalum secretè posset id sacerdos facere. Item scandalum ex falsitate illius opinionis nascitur: nam si vera esset, persuaderique posset plebi, nullum scandalum daret. Et ideo in ordine nostro sanctè cautum est ne fiducia illius opinionis à pluribus elemosynæ pro eadem Missa recipiantur. Imò verò qui ab eadem opinione assensum dimouere nequiuerit, nihilo minus neque eiusmodi numerosas pitantias suscipere potest: nam cum illa neque fides sit, neque scientia, sed obscura opinio, nemo se eius persuasum debet periculo iniustitiae obicere, plura stipendia pro vna Missa recipiendo. Imò aliud argumentum quod ipse contra seipsum inducit non debite pugnat: nempe quod posset sacerdos per vnam Missam illi satisfacere cui decem debet, saltem si tantam illuc afferret deuotionem, quantæ essent dispersæ decem. Modò verò nihil de elemosynis pro Missarum solennijs recipiendis definimus, ad quæ posunt quantitatè & numerum recipi: quippe quæ doctrina ad proximam, quæ de oblationibus est, quaestionem attinet. ¶ Supra

Potissimum argumentum contra opinionem Caietani.

Prohibet eadem opinio.

hæc

Ratio altera pro conclusione.

Argumentum Syluestri.

Solutio.

hæc autem & illa non est prætereunda ratio quæ ad sacrificij præparationes attinet: nam & hæc idem autor inficiat. Ratio autem est hæc. Quicumque erogata elemosyna Missam pro se offerri poscit, non solum sacrificij satisfactionem, verum & ecclesiæ preces ab ecclesiâ institutas, sibi iuste optat elemosynæ suæ merito applicari: sacrificium namque per modum solutionis debiti satisfacit: oratio vero prodest per modum impetrationis veniæ: quorum ideo utrumque; elemosynam offerenti singulariter applicandum est: oratio autem eadem atque una non multiplicata, minus prodest singulis si pro pluribus fundatur: huius enim veritatis mos ipse Christianorum atque ecclesiæ documētū nobis est. Primum namque in ipso canone non sine causa post oblationem pro ecclesia in genere subditur, nominatim pro Papa, &c. Item quando aliqua irruit calamitas, illius peculiariter auersionem precamur: siue in ecclesiam ingruat, siue in singularem amicum: nam et si Deus tam facile plura donare possit quam vnum quodlibet beneficium: nihilo minus quando aliquem videt ad rem aliquam singulariter affectū, in quam precando incumbit, si iusta est, magis, ut more nostro loquamur, flectitur: ergo cum in Missa orationes illæ statutæ ab ecclesia non multiplicentur, fit ut dum sacrificiū pro pluribus conficitur, minus singulos iuuat, quam si singulariter pro vno offerretur.

Obiectio. Quod si Augustini sententiam nobis obiciat. i. quaestione. 8. vbi contrarium videtur sentire dum ait, tanto plus singulos de oratione gaudere, quanto pro pluribus funditur: ad hoc respondet diuus Thom. in. 4. distin. 45. q. 2. ar. 2. inter loquendum de suffragiis, quod et si suffragiorum valor (quibus orationem annumerat) quatenus à charitate procedunt per quam membra ecclesiæ vniuntur, maior quodam modo sit: quia eandem vnitatem præstantius representat, atque adeo maius gaudiū ingenerat singulis. Attamen si consideretur per modum satisfactionis quæ quis alteri applicat, valor idem diuiditur inter eos quibus applicatur. Et ideo qui pluribus tribuitur, minus singulis obuinit. Idque adeo in solutione tertij de oratione spatium confitetur. ¶ Accedit huc demum quod hac ratione pij fidei cultores particulares Missas vel certis Christi mysterijs, vel diuorum solennitatibus proprias offerri pro se volunt, propter singularem affectum quem habent & iuuamina quæ inde participant:

quare neutiquam posset tunc sacerdos pro singulis vnā celebrare Missam. ¶ Ad vnū demum Hieronymi verbum restat respondendum supra à nobis argumentum tertio citatum, de consecratione. distin. 5. cano. Non mediocriter. videlicet, cum pro cunctis animabus Psalmus vel Missa dicitur, nihil minus quam si pro vno quolibet diceretur accipitur. Quod variè Syluester atque alij interpretantur. Sed primum omnium in hoc nobis potissimum astipulat quod Psalmus cum Missa confert, dicens utrunque perinde pro pluribus oblatum perinde valere atque pro vno: nam compertissimum est psalmum non esse infiniti valoris: quare non insinuat Missam illa de causa quod infiniti sit pretij, non minus prodesse singulis dum pro pluribus offertur. Duo ergo glossæ illi textui subscribuntur. Prius quod referat ad meritum offerentis: nempe quod non minus meretur qui pro pluribus illum offert, quam qui pro vno. Posterior (quod superficie tenus præcedentibus verbis quadrare videtur) quod tantum prodest singulis vnus psalmus ex attentione & animi ardore pro pluribus oblatum, quam ex tempore pro vno. At profecto ingratis glossas istas textus amplexatur, sed arbitror eodem modo soluendum, quo secundum sanctum Thom. ad aliud nuperrimè dicebamus: nempe quod si oblatio æstimetur ex radice charitatis vniens membra ecclesiæ, non minus prodest singulis si offertur pro multis: hoc est meritum charitatis offerentis æqualiter singulos iuuat: quia extensione non minuitur: si tamen consideretur in ratione satisfactionis ac solutionis debiti ad tales personas applicatæ, non tantum prodest ac si singulis applicaretur. Haud enim negaret Hieronymus quin si hunc psalmum pro vno recitares, mox eundem rursus pro, alio atque iterato pro alio, plus prodesset singulis quam si vnum diceres pro omnibus tribus.

Primum igitur argumentum eorum quæ in capite obiecta sunt, illic solutum est: vbi diximus quod et si res in hoc sacrificio contentæ infiniti sint valoris, tamen sacrificiū cum sacerdotalem actionem includat per quam Christus non nisi finito modo certaque mensura operatur, finitum est. Quare non idcirco memoriale passionis Christi dicitur quod æqualis sit virtutis, sed quod idem offert quod illic oblatum est. ¶ Ac perinde ad secundum quod ex verbis diui Thomæ colligitur, pariter

Ad primum argumentū.

Ad secundū.

Quarta ratio pro conclusionem.

Obiectio.

Solutio. S. Thomæ.

Postrema ratio.

ter satisfecimus: quando quidem monstrauimus nequâquam negasse sacrificium de se alicuius esse certi finitiq; valoris, quem virtute sua si suscipiētis obex non semper exercet, sed nihilo minùs pensanda etiam esse offerentium deuotiones secundùm quas sacrificium crescit. Haud tamen secundùm totam proportionem illarum, vt explicatũ

Dubium.

est. ¶ Circa hanc autem deuotionem dubium restat vtrum non solùm conscientiũ & offerentium, verùm & eorum pro quibus offertur sit æstimanda deuotio: nam diuus

S. Thomas.

Thom. loco citato priùs non loquitur nisi de affectu offerentis: quod exemplo euangelicæ viduæ declarat: & in .4. Sententiãrum distin. 12. q. 2. art. 2. ait hoc sacrificium poenam tollere in toto vel in parte, secundùm mensuram poenæ debitæ ex deuotione qua sacramentum offertur. Nihilo minùs eodem loco .3. part. q. 79. statim videtur subiungere qd est satisfactorium illis pro quibus offertur, secundùm quantitatem suam deuotionis: idemq; repetit artic. 7. in solutione secundi: & in .4. Sententiãrum, dist. 43. q. 2. arti. 1. Ab vtrâque verò parte extant argumenta: nam qd pensanda sit illorum deuotio pro quibus offertur, argumentũ est quòd quæadmodũ natura, verbi gratia ignis, quo materiam aptiorem nascit, eo efficacius formã producit: & in republica digniorib; cumulatiõra conferunt beneficia: ita intetio Christi ac subinde ecclesiæ suæ esse videtur vt paratioribus benignius sacrificium hoc rem suam conferat. Quare Augustinus ad Renatũ: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis qui sunt membra Christi? Nihilo minùs verò à parte negatiua stat argumentum quòd dum quis priuatim æqualia ieiunia aut æquales elemosynas in satisfactionem applicat duobus amicis, bonitate disparibus, æquè illis prodest.

Augustinus.

Vnde non inepta videtur collectio, qd dum sacrificium quod sua ipsius ratione æquale est pro pluribus offertur, licet illi inæqualis sint probitatis, æqualiter nihilo minùs illis

Qui sacrificio inter sunt et qui elemosynas pro eo prædant offerentes censendi sunt. Solutio dubitationis propositæ.

conferat. ¶ Ad horum igitur intelligentiã notandũ cum primis, offerentes censerentur non solum sacerdotẽ qui rem facit diuinam, verùm etiam astantes omnes atq; illos qui elemosynas pro Missa pendunt, vel quomodocunq; fauent vt Missa celebretur: licet longè præstantiùs (vt diximus) ac propriùs sacerdotẽ. Ac de istis non ambigitur quin eorum deuotio in causa sit percipiendi maiores fructus. Etenim cum verè sint offerentes, inde

valor ipse sacrificij extensiuè augetur. Et forsã vbi ait sanctus Thom. deuotionem illorum pro quib; offertur augere sacrificij fructum, id de deuotione sentit eorum qui Missam celebrant. Quandoquidẽ actualement afferunt deuotionem: & sunt veluti offerentes. Quare de circumstantibus peculiari-ter habetur in Canone, Quorũ tibi fides cognita est & nota deuotio: quasi illi actu ad sacramentum sint affecti: atque ad eò Deus cui eorum sunt deuotiones notæ, secundùm earum mensuram tribuat vnicuique.

Alij verò sunt qui actualement deuotionem nunquam habuerunt ad hoc indiuiduum sacrificiũ quod hodie in hac Basilica celebratur: vt pueri ante usum rationis, & alij Christi-fideles qui hoc nunquam cogitarunt: pro quibus nihilo minùs ecclesiã offert: vt quamprimum dicturi sumus. Et isti non dicuntur offerentes nisi quodã fortè generalissimo modo per modum habitus: quatenus membra sunt corporis ecclesiæ quæ offert. De istis ergo nulla porrò esset absurditas cõsistere quòd omnes æquales percipiant portiones sacrificij: licet in æquali vigeant charitate: nã cum nihil profus vel egerint vel cogitarint circa hoc in indiuiduum sacrificium, apparet nihil eis obtingere, præter nudam portionem quæ illis ex opere operato prouenit: veluti de gratia baptismali certum est quæ infanti bus ante usum rationis confertur. Qui autẽ aliter senserint, suum sequantur iudicium. Quapropter argumenta vtrinq; facta arbitrio eligentium relinquuntur soluenda.

¶ Tertium autem argumentum, omnium maximum est quæ contrariæ sententiæ patrocinantur. Ecclesia namq; pro multis offert: primum in communi pro pace & regimine ecclesiæ: secundùm illud canonis: Pro ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, &c. Mox pro Papa, pro Antistite, pro Rege, & pro circũstantibus, qui pro se & suis offerunt. Neq; solæ orationes pro illis offeruntur, verùm & satisfactio ipsa sacramenti: nam subditur: Pro redemptione animarum suarũ. Deinde pro animabus quæ igne purgatorio detinentur. Cum ergo ecclesiã sacrificium pro tot offerat, non est vero simile vt minus idcirco satisfactionis singulis obueniat. Alioqui vix minima particula quenq; contingeret. Quòd si dicas ecclesiam sic offerre pro multis vt nihilo minùs singuli nanciscantur, secus autem sacerdos in singularibus applicatiõibus, hæc discriminis ratio desideratur.

*Ad tertium
arguens.*

desideratur. ¶ Respōdetur ergo nullatenus hac parte ecclesiam à sacerdote discriminari: quippe qui, ceu eiusdē ecclesiæ minister sacrum conficiat atque offerat. Sed est ex superioribus colligendum, sacrificio Missæ nudè considerato, hoc est vt actionem dicit sacerdotis cum sua intentione faciendi quod Christus instituit, respōdere ex opere operato certā satisfactiōnis quantitatem, sicut cæteris sacramentis, gratiam: verbi gratia vt decem: nam arbitror esse amplā. Quæ quidem secundum ecclesiæ institutum applicatur. Ecclesia igitur ipsa certā illius portionem illis qui in canone nominantur distribuit: licet illam non nomen: alteram vero relinquit singulari intentioni sacerdotis secundum suam peculiarem obligationem applicadā. Ex illa ergo portione ecclesiæ vna particula prouenit toti simul corpori mystico, alia Papæ, alia Antistiti, alia Regi, &c. & quauis minima in quolibet sacrificio vnicuilibet obtingat, tñ secundum ingentissimū sacrificiorum numerum quæ quotidie in tota ecclesia offeruntur, ditissimus congeritur cumulus. Præterquam quod singularis memoria singularū quæ in precationibus habetur, permultum eis confert. Portio ergo quæ sacerdoti relinquatur, perinde atq; altera ecclesiæ, quo pluribus applicatur, minus singulis sufficit. Et si pro se etiam, semper ius habet applicandi. An verò alia ratione plures pro vna Missa elemosynas recipere queat, siue parochus sit siue vagus sacerdos, illic quæstione proxima videbitur.

*Oblatio
generalis ec-
clesiæ ad par-
uulos fideles
extenditur.*

¶ At quia dicere de illis cœptū est pro quibus sacrificiū offertur, nomine ecclesiæ ad quam primò refertur oblatio, comprehenduntur etiam paruuli ante vsum rationis sacro fonte intincti: nam etsi in satisfactiōnem pœnæ quam nullam debent, oblatio non sit necessaria: refert tñ ad solatium viuorū & ad repræsentandū mysticū Christi corp⁹ eiusq; redemptionem, quæ ad illos vsq; pro manauit. Veruntamen quauis eadem ecclesiæ generalitate scelesti quoq; & criminosi Christiani contineantur, nulli tamen charitate carentes participes eiusdem sacrificij sunt quatenus satisfactorium est: nam satisfactio remissionem præexigit culpæ. Vnde ad Renatum Augustinus: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis qui sunt membra Christi? Vbi certè de viuis membris loquitur. Nihil tamen obstat quo minus pro illis qui hæretici non sunt nec legiti-

Augustinus

mè excommunicati, orationes inibi fiant. Eapropter error esset Capellaniam institueret aut Missas pro infidelibus: qui quidē casus ad me, de quo respōderem, allatus est: nam institueret Missam est institueret vt sacrificium pro illis offeratur, atque ad eodē eius applicetur eis satisfactio: quod nefas esset. Nihil tamē vetat institueret vt oratio in Missa pro eorū conuersione fundatur. ¶ Pro excommunicatis autem & hæreticis orari non potest si verè sunt excommunicati. In die autem Parasceues ex dispensatione ecclesiæ, quæ illos excommunicauit, oratur pro hæreticis. ¶ Offeratur etiam sacrificium pro illis, vt diximus, defunctis qui loco purgatorii ignis deputati sunt: non quod ecclesiæ nomine intelligantur, vtpote cuius gremio & iurisdictione non comprehenduntur: sed forsitan illo verbo canonis, vnà cum animabus viuientium designantur: vbi legitur, Pro redemptione animarum suarum. Etenim vbi habetur circumstātes pro suis offerre, etiam includuntur sui defuncti. Quidquid autem de illo verbo sit, postea exprimuntur in secundo memento, vbi precatio pro illis funditur, qui cum signo fidei in somno pacis dormierunt. Nam etsi per modum orationis dicatur, Vt indulgeas de pœcamur: subintelligitur tamen, acceptando sacrificij huius satisfactiōnem. Vnde Augustinus in libro de agēda cura pro mortuis: Non parua est, inquit, vniuersæ ecclesiæ qua in hac consuetudine claret auctoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum etiam suum habeat cōmendatio mortuorum. Quæ quidē consuetudo, vt Damascenus in quodā sermone de suffragijs mortuorū refert, ab Apostolis demanauit. Ait quippe discipulos Saluatoris & sacros Apostolos, tremendis & viuificis mysterijs memoriam fieri eorū, qui fideliter dormierunt, sanxisse. Id quod & vltimo capite cœlestis Hierarchiæ Dionysius refert. ¶ At ne nihil ad quæstionem attinens immotum relinquamus, dubium hîc restat postremum de intellectu verbi Augustini in eodem lib. de agenda cura pro mortuis, & in Enchiridio: quod Gratianus. 13. q. 2. cano. Non æstimes. & canon. Tempus. relatum duxit. Ait enim tam sacrificium altaris quàm reliqua suffragia pro defunctis oblata eis prodesse, qui cum viuerent, hoc sibi vt possent prodesse meruerunt. Et rationem dubitandi solus Caietan. offert in suo opusculo vigintiunius quæstionum

*Error esse
Capellaniam
institueret
pro infidelibus.*

Augustinus.

Dionysius.

Dubium.

Gratianus.

Solutio Cair.

quæstionum

quæstionum, quæstio. 5. ubi generale hoc verbum Augustini speciatim sic contrahit vt nemini defunctorum in purgatorio existentium, sacrificia, suffragia, aut indulgentias quicquam prodesse censcat: nisi in hac vita deuotionem ad ecclesie clauas & indulgentias habuerint, aut sollicitudinem ad satisfaciendum pro peccatis, aut studium ad suffragandum defunctis, aut quid simile. Saltem specialia sacrificia pro eis oblata ait nihil eos iuuare. At profectò, quauis me tedeat viro doctissimo & mihi colendissimo tota ista quæstione obuiam prodire: tamen quia neque hoc, si credatur, ad pietatem eorum qui in defunctos benefici sunt quicquam confert, non mihi videor hic debuissè tacere. Enimuerò cum hoc neque ex euangelio neque ex vllò ecclesie decreto colligatur, quin verò contrarium, sanè cum ecclesia pro oibus qui in charitate sunt indiscriminatim offerat, & indulgentias conferat, non erat sic facile asserendum in eorum præiudicium qui piè in Christo dormierunt.

Canonis enim oblatio nullum excipit, sed generaliter ait: Memento famulorum, famularumque tuarum qui nos præcesserunt cum signo fidei & dormiunt in somno pacis. Et illicò: His & omnibus in Christo quiescentibus. Quòd si huius omnes sacrificij participes fiunt, non est cur non & vniuersis priuata suffragia opitulentur. ¶ Secundo: Quicumque est in charitate eo ipso quòd amicus Dei est, vt satisfacere pro se potest, sic & ius habet vt quicumque iustorū sibi quamcumque applicet, si voluerit, satisfactionem. Quare supra August. pro omnibus Christi membris, nempe viuīs asseruit sacrificium offerri. Vnde quod locis citatis ait, videlicet illis defunctis prodesse suffragia, qui dum viuerent, vt prodesse sibi pollent meruerunt, ipse statim planè exponit: vt est videre apud Magistrum in. 4. distinct. 45. eos siquidem omnes docet id meruisse qui in fide per charitatem operante, atque ad eò in communionem corporis & sanguinis Christi defuncti sunt. Quocirca quauis quisquam neque ad indulgentias neque ad defunctos affectionem habuerit, neque ad satisfaciendum diligentiam, si tamen in charitate Dei discesserit, non est cur vindictrixque eius iustitia, vt ait Caietanus, obflet, quo minus per sacrificia eis, per que suffragia & indulgentias ferre valeamus opem. ¶ Et quò rem suprema ratione concluda-

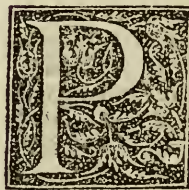
mus, Christus Dominus suum ipsius sacrificium, nempe passionem omnibus fide præditis per charitatem operante efficaciter applicat: ergo & altaris oblatio, & perinde quodcumque, seu commune seu speciale suffragium sibi placet eis applicari. Quare illa Caietani distinctio quòd defunctum caritatem esse alienæ satisfactionis sibi applicatæ, non ad meritum essentialia, sed ad accidentarium attineat, puta vt defunctus ad illa supradicta affectus fuerit, nullas præ se fert fundamenti radices.

QVÆSTIO TERTIA, De oblationibus & primitijs.

S. Thom. 2. 2. q. 86.

ARTICVLVS. I.

Vtrum homines de necessitate præcepti ad oblationes teneantur.

OST sermone de sacrosancto sacrificio, quod oblationum omnium Christiane familie apicem obtinet, superest vt hac quæstione de oblationibus & primitijs: subsequenti verò de decimis que ad eiusdem sacrificij celebritatem suppeditantur, mentionem subdamus. Primò ergo de oblationibus queritur, vtrum sint de necessitate præcepti. Arguitur enim negatiuè.

Oblationes vetustæ legis inter ceremonialia præcepta connumerabatur: nam Exod. 23. ad modum & formam celebrandi ceremonialia festiuitates adhibetur: Non apparebis in conspectu meo vacuus. ceremonialia verò cuncta per euangelium cessarunt: ergo Christiani ad oblationes non cogimur. Id quod Christus Matthe. 5. designare videtur, dicens: Si offers munus tuum ante altare: quasi offerentium arbitrio id reliquerit. ¶ Secundo arguitur. Quicumque ius aliquod ecclesie debet, si non soluat, potest sacramentorum subtractione ad id cogi: acerbum autè esset renuenti oblationem soluere, sacramenta ecclesiastica denegare: iuxta canonem

Prima ratio in Caietani.

Secunda.

Solutio du-bii. Magist. S. S.

Postrema ratio.

Primum argumentum.

Secundum.

canonem illum sextæ Synodi. i. q. 1. Nullus qui sacram communionem dispensat, à percipiēte gratiam aliquid exigat: sin verò exegerit, deponatur: ergo ad oblationes ex vi præcepti nullus tenetur. ¶ In contrarium autem est illud Gregorij Septimi, de consecrat. dist. 1. Omnis Christianus procuret ad Missarum solennia aliquid Deo offerre: & ducere ad memoriam quod Deus per Moysen dixit, Non apparebis in conspectu meo vacuus.

Gregorij. 7

Quid nomen oblatio, definitur.

IN proloquio quæstionis presentis notanda est nominis significatio. Enimvero oblationis verbum actiones omnes suo significatu ambit, quibus res quæcunque ad diuinum cultum exhibentur. Quo fit vt oblatio, latior sit patentiorq; vox, quam, sacrificium. Quicquid enim sacrificium est, censetur oblatio: haud tamen consequentia recurrit. Etenim cum aliquid offertur quod integrum est permansurum, hoc est quod sacrificio ipso non infumitur, nec circa illud aliqua fit ceremonia, sed ecclesie offertur, siue in fabricam siue in ministros cedat, oblatio quidem est: vt si nummos, vel cereos offeras, vt in exequijs panem aut vinum: aut forte prædium. Sacrificium autem, vt diximus, non est nisi oblatio rei quæ immolatur: vt animalia olim, & nunc sacrificium altaris. De primitiis nanque decem quomodo ab his differant, suo loco dicemus. Vnde Exodi. 29. Offeres totum arietem in incensum super altare. Et sequitur, Oblatio est Domino odor suauissimus victimæ Dei. Et Leuit. 2. Anima cum obtulerit oblationem sacrificij Deo, simul erit eius oblatio. ¶ His suppositis duabus ad quæstionem conclusionibus respondetur. Prior est. Oblatio naturali sua significatione vltro eam exhibitionem designat: offerre enim est vltro munus quodpiam donare. Quo fit vt res per se, si nudè pefetur, opus sit supererogationis ad cultum religionis attinens: quippe qua, vt supra diximus, obedientiam subiectionemque Deo profitemur. Vnde Exodi. 25. Loquere filiis Israel vt tollant mihi primitias: ab omni homine qui offert vltro neus, accipietis eas. ¶ Posterior conclusio. Oblationes quadruplici de causa sub præceptum cadere possunt. Primò quidem ex præcedenti conuentione: vt dum ecclesia fundum aliquem cui confert retenta pensione, statis temporibus referenda. Quæ quidem pactio, census ra-

tionem induit. Secundò propter præcedentem deputationem: quia res donatione, vel pollicitatione, aut testamenti legatione debetur. Tertio, quod ad rem propinquius accedit, propter ecclesie necessitatem: nempe si aliunde ministri alii sustentarique non possent. Quarto propter consuetudinem, quæ in ius transit: vt scilicet si consuetum est certis solennitatibus hoc aut illud offerri. Quauis nonnunquam his postremis duobus casibus oblationis quantitas relinquatur videntis libertati. ¶ Circa posteriorem conclusionem, quoniam prior planissima est, nonnulla existunt, licet exigua adnotamenta. Prætermisso enim priori obligationis membro ad rem parum attinente, quia est velut census, de secunda extat textus. 13. dist. 2. cano. qui oblationes. & duo sequentes: quibus sub anathematis censura coguntur, quibus incumbit vt defunctorum oblationes, seu donatas seu legatas facile & absque mora persoluant. Sunt enim planè debite. Et generaliter de omnibus oblationibus extat canon, Præter hoc. 32. dist. & canon, Statuimus. distinctio. 16. quæst. 1. quibus eandem animaduersionem retinentibus debitas oblationes ecclesia comminatur. Tertia verò ratio obligationis est adnotanda quæ præcipuè legitima est. Etenim cum Christianorum religio in sacramentorum susceptione, sacrificijque oblatione posita sit: ad quæ iure naturali ac diuino, eodemque, vt sanctissimo, ita & strictissimo to-

Primum documentum.

Populus iure nature tenetur ministris ecclesie alere & templum struere.

Paulus.

Dubium.

Prima conclusio.

Posterior conclusio.

¶ Dubium autem deinde offert textus ille citatus Gregorij, Omnis Christianus. vtrum scilicet ad Missarum solennia teneatur

tur

Hugo. tur vnusquisque aliquid in templum afferre quod offerat. Hugo nanque, vt Hostien. in rubrica de parœc. & alien. parœc. ait, omnem Christianum tenore eiusdem capituli teneri ad oblationes in Missa sub reatu criminalis culpæ. Quare potest, inquit, qui non fecerit, ecclesiastica censura compelli. Idque

Hostiensis.

idem Hostiæ. hoc adhibito moderamine fateretur, quòd intelligatur in præcipuis duntaxat festiuitatibus. Alij verò id durum arbitrati, censent solum intelligi de interna animi oblatione per deuotionem. Hęc autem glossa longissimè à Canonis mente aberrat: citat enim Gregorius textum ipsum antiquum quo oblationes temporalium rerum iuebantur. Ommissa ergo opinionum recitatione, res est clara. Etenim vbi cuiuspiam oblationis consuetudo vsque adeò inoleuit, vt vim legis obtinuerit, ibi præcepti obligatione firmata est: vt diuus Thomas ratione quarta docuit. Vbi autem neque lex extat, neque eiusmodi viget consuetudo, nullum metuendum est præcepti vinculum. Consul- to dixerim: vbi consuetudo vim legis obtinuerit. Nam vsu teneri potest consuetudo per modum liberę deuotionis: quę ideo nõ- quàm, quantũcunq; diuturna vim ingerit præcepti. ¶ Quòd si aliquod scisciteris indi-

Solutio.

*Iudicium ad dignoscen-
dũ quãdo cõ-
suetudo of-
ferendi obli-
gat sub præ-
cepto.*

ciũ quo eiusmodi consuetudines dignoscan- tur, forsan hoc nõ est adeò fallax quòd vbi decimę in vsu non sunt, neque alia ministris iusta stipendia constituta, ibi consuetissimę oblationes censentur in præcepto esse. Et pariter si consuetudo sit populi omni memoria vetustior, stas solennitatibus aliqua munera ecclesię, vel ad fabricam, vel ad alios sumptus offerre. At verò vbi decimarum solutio more seruatur quę ministris sufficit, re vera quotidianę oblationes, quę vel in profectis diebus, vel in festiuitatibus, quantumuis præcipuis offeruntur, existimari non debent, præcepti obligationi esse obnoxias. Neque verò vilo colore in contrarium obtendi potest, quòd legitimi pastores omnes decimarum fructus, gregem deglubentes, sibi vsurpant, miserisque mercenarijs quotidiana illa munuscula, quę ad altaris gradus offeruntur, relinquunt: nam postquam decimis pastores faginantur, ipsis incumbit primum presentes seruire: mox si officio abesse iuste vel iniuria permittantur, vicarios cum iusto stipendio sibi substituere. Quare in hanc rem optimè per concilium Tridentinum.

prospectum est, vt parœcijs non residen-
tibus tertia pars fructuum adimatur, quę
vicarijs adiudicetur. Haud tamen arbitren-
tur curati exoneratos subinde esse anima-
rum cura, excusatosque nõ residere tenean-
tur: nam cum ad hoc iure diuino natu-
ralique irretiantur, sanctum Concilium nul-
latenus excusare illas cogitauit, sed eccle-
sijs quàm minimè male potuit prospice-
re. ¶ Inter oblationes autem vna est quę
offertur pro Missa. De qua duplex super-
est dubium. Vnum, an liceat sacerdoti pro
Missa celebranda de pretio pacisci: quòd
quidem cum ad titulum simonię pertineat,
quæstione sexta disputabitur. Secundum,
vtrum licitum sit plures, vt aiunt, pitantias
pro vna Missa recipere. Nã ratio illa quod
pro plurib; oblata tantũ singulis pro-
fit, iam superiori quæstione explosa est: sed vtrum
alia de causa id liceat, iam nunc ambigitur.

Dubium.

Apparet enim si illa nõ sit legitima, nullam fieri reliquã: nã quicunq; illa causa eleemo-
synam largitur, contendit sibi totum sa-
crificium applicatum iri. ¶ Nihilo minùs
hic in primis distinguendum est de ple-
bano pastore, & de alijs mercenarijs qui
neque parœcij sunt neque eorum vicarij.
Parœcij nanque iure decimarum quotidie
celebrare tenentur pro sua parœcia, si mo-
dò fructus satis sint ad ipsum alendum: sin-
t minus, pro eorum quantitate vel ter vel
quater in hebdomada: ad iudicium Anti-
stitis, quod tutius est: vel ad arbitrium petens alios
prudētuni. Quotidie inquam pro huma-
na fragilitate: nam licet vno aut altero die
cesset, seu quia non se presentiscit, ido-
neum vel animi laxandi gratia, non ideo
constituitur in culpa. Vnde & monitum
hoc adhibendum est, quòd legitimus pas-
tor si per fas vel nefas non relideat, tene-
tur iustum alimentum vicario suppedita-
re, vt possit tot Missas celebrare quot ipse
teneretur: nõ vicarius causari possit non
sufficere sibi victum, nisi aliunde pitantias
corradat. ¶ Ex hoc fit, pastorem parœcię
inseruientem non posse peregrinas pitantias
ab alijs, præterquam à suis parœcianis perci-
pere. Hoc enim esset in fraudem sacrificio-
rum quę pro sua parœcia offerre tenentur.
Attamen non obstante obligatione qua te-
netur pro parœcia offerre, potest particula-
res pitantias ab eisdẽ parœcianis vltro obla-
tas recipere, dũ modò illas nõ extorqueat:
ideinque sacrificium potest & pro parœcia

*Parœcij quo-
tidie celebra-
re tenentur
pro sua pa-
rœcia si com-
petentes alios
habent redi-
tus in eadem
ecclesia.*

*Corollarium
primum.*

Secundum.

& simul pro tali parœciano facere. Idemq; censendum de defunctorum exequijs & testamentorum Missis. Ratio huius est quod defunctos sepelire & piorum Missas offerre, propria est functio ipsius pastoris: neq; debent parœciani foras exire sacerdotes ad hoc minus quæsitum. Quocirca hæc non sunt incompatibilia. Hoc autem documentum, vt cuncta moralia, cum moderamine temperandum est: videlicet nè Missarū prouentus immodicè sit exuberans: nam tunc deberet pastor qui curam habet animarum auxiliariesacerdotes ad se adiungere. ¶ Sed & hoc præterea cōsultari assolet, vtrū possit pastor qui curam habet animarū, cuique subinde incumbit huiusmodi functio expi tantijs portiunculam sibi vsurpare: imminutasque mercenarium porrigere. Et reuera si iustum stipendium mercenario relinquatur, nō video in hoc apertam iniuriam: quandoquidem pitantiæ omnes parœcio conferuntur: qui subinde, vt Missarum debitor, quo potuerit honesto stipendio, potest mercenarios ad eas celebrandū conducere.

Dubitatio altera.

Solutio.

Tertium dubium.

Prima responsio.

Secunda responsio.

¶ Subsequitur ergo membrum alterum eiusdem dubietatis ad vagos sacerdotes attentens: qui aliàs functionem suam celebrandi alligatam non habent: vtrū plures valeant pitantias pro eadem Missa percipere. Huius autem prima responsio esto: quod si Antistites in clericorum ordinatione iura castè seruarent, non tanta hinc emergeret ambigendi ratio. Si inquam neminem sine legitima bonorū possessione ac titulo sacris initiarent, non cogerentur sacerdotes mendici esse, & exigua Missarum mercede viuere: quod porrò tum reuerentiam sacramento debitam non tenuit obnubilat: tum etiā periculum eisdem sacerdotibus offert plures celebrandi quàm fortè pro sua puritate par esset. Ceterum quia rei huius per exigua habetur cura, sed plurimi effectis titulis ordinantur, in questionem meritò vertitur vtrū hac ratione, vt necessarium sibi victū & quibus tegantur habeant, recipere plures pitantias possint: nam ratio infinitatis sacramenti iam suprā repulsa est. ¶ Respondetur ergo quod vbi non est in vsu cam pro vna Missa eleemosynam erogari, quæ diacono victui sufficiat, potest sacerdos duplicem saltem percipere: dum tamen latius non se hæc licentia proferat: quoniam status apparatus non licet sacerdotibus hac ratione sustentare, sed pauperem vitam ducere. Hac

enim ratione iure cautum est vt absque aliqua bonorum possessione ad ordines non admittatur: & ideo qui sua culpa pauper ordinatus est, paupertatē æquo animo ferat: Dū autē sacerdoti abundat vnde honestè & forsan ornate viuere possit, videtur nequire vti hoc subsidio: quandoquidem ob leuandam necessitatem permittitur. Sed nihilominus respōdetur, quod etsi non adeo id ipsum eiusmodi sacerdotem deceat: tamen secundum rigorem iustitiæ nulla esset iniquitas: quoniam iudicium non est de rebus ferendum secundum id quod accidit, sed secundum rei naturam. Quare vbi per se satis pitantia non sufficiat, vniciuique eodem iure licet amplioem suscipere. ¶ Quod si contra sententiam hanc argumento suprā facto resurgas: Qui pitantias largiuntur, sibi volunt totum sacrificium applicari, atq; ita faciendum putant: ergo sacerdos secus faciens, illos decipit. Respōdet, cum silere posse, quid alij credat: nam vt iure suo quo potest de altario viuere. Secus autē si alter expressè postulet pro se solo ipsum sacrificiū offerri: nam tunc si sacerdos annuat, tenetur seruare pacti fidem.

Obiectio.

Solutio.

AD primum argumentum questionis respondet diuus Thomas iuxta illa quæ lib. 2. diximus, sub titulo, de cessatione legalium: quod quauis legalia sic cessauerint vt quasi iudicia legis veteris seruare nobis non liceat: tamen non obstat quin possint ab ecclesia alia ratione institui. ¶ At verò si oblationes inter legalia duntaxat haberentur, solutio satis faceret: sed tamē habētur, vt ipse ait, etiā inter ceremonialia: nam sacrificare, ceremonia est, & festa colere, atque adeo in eisdē festiuitatibus quidpiā offerre: & vt illic expositū reliquimus, ceremonialia sic cessauerūt, vt ea nobis instituire minimè liceat. Ad hoc autē, sanctus Tho. infra art. 4. ad pri. respōdet, duas ceremonialiū species discernēs. Illas quæ ceremonias instituire nequit ecclesia que vel statū Hebræorū referūt, vt obseruatio Sabbathi: vel aliquid futurum in nostra lege prædicebant, vt circūcisio, eiusque agni paschalis, & similes: nā essent iā nūc mēdacia, eadēq; in fidē pniciosa: vt pote significātia figuras illas nō esse cōpletas. Veruntū sunt alie ceremoniarū species sic ad diuinū cultū pertinētes, vt citra vllū mendaciū possint ad eundem finem institui: vt thurificare, consecrare in azymis, purificatio puerperæ:

Ad primum argumentum.

Replicatio.

Solutio Cate.

Nab. in Ma.
25 n. 92. fol.
Ob. per. tu. 91.
pauper. leg. 20. Maria?
opinione. Ar. in. 2.

puerperæ: quæ non condemnatur, extrâ de purificat. post part. cap. vnico. Et tales sunt oblationes. ¶ Aliud autem verbum Christi: Si offers munus tuum, &c. solum probat non omnes oblationes esse de necessitate præcepti: nihil tamen obstat quin aliq̃, vt dictum est, eidem subiiciantur necessitati. ¶ Ad tertium denique respondetur, quod propter voluntarias oblationes nulla ferri potest excommunicationis censura: secus autem propter illas quæ iure debentur. At verò sacerdos priuatus qui sacramentum administrat, vt excommunicare non potest, ita neque illud rebelli subtrahere: sed postquam fuerit à superiori iurisdictionem habente excommunicatio lata, tunc sacramenti subtractio erit legitima. ¶ Textus autem sextæ Synodi solum vetat sacramenta pretio vendi: quæ labes est fœmoniacæ.

ARTICVLVS. II.

Vtrum oblationes solis sacerdotibus debeantur.

ROST oblationum vinculum sequitur vt de illis dicamus quibus debentur. Apparent enim non solis sacerdotibus conferendæ. Etenim illud est in oblationibus præcipuum, quod hostiarum sacrificijs deputatur: hostiæ verò pauperibus ascribuntur, secundum illud ad Hebræ. ultimo: Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus: ergo & oblationes eisdem largiendæ sunt pauperibus. ¶ Secundò: In multis paucioribus monachi oblationum portionem sortiuntur: cum tamen alia sit secundum Hieronymum clericorum cura, quam monachorum: ergo non solum sacerdotibus sunt oblationes erogandæ. ¶ Tertio: & laici oblationes, nēpe panē & vinū, in proprium vsum à sacerdotibus cōmūt: non ergo illis solis earum vsus permittitur. ¶ In contrarium autem est canon Damasi. 10. quæst. 1. Oblationes quæ intra sanctam ecclesiam offeruntur, tantum modò sacerdotibus qui quotidie Domino seruire videntur, licet comedere & bibere: quia in veteri testamento prohibuit Dominus panes sanctos comedere filijs Israël, nisi tantum Aaron & filijs eius: vt patet. 1. Reg. 21.

AD quæstionem duabus conclusionibus *Prima conclusio.* Respondetur. Vna est: Vniuersarū oblationum quæ à plebe Deo exhibentur dispensatio ad sacerdotes pertinet. Probatur. Oblatio genere suo non est nisi rei quæ Deo ad cultum religionis dicatur: est enim nobis de sacris, non de secularibus oblationibus sermo: inter homines autem & Deū sacerdos est sequester constitutus, & suo gradu secundum Christum mediator: vt de Moyse Deuteronomij. 5. legitur: nam illi incumbit tum diuina dogmata per Deum reuelata populū docere: tum etiam & sacramenta per ipsum instituta eidem populo ipsius nomine administrare. Et vice versa eius est functio à parte populi coram Deo stare: eius scilicet preces apud ipsum fundere: sacrificia ei offerre: dona quæ, & oblationes, & munera præsentare: secundum illud Apostoli ad Hebræos. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis: ergo omnium munerum quæ populus Deo dicare constituit, vsus, administratio, & dispensatio, ad eundem pertinet sacerdotes. ¶ Quod si extem *Scrupulus.* plò dubitandi ratio irrepserit, multa Christianam familiam, non sacerdotibus, sed ad templorum fabricas utensiliumque ornamenta ecclesijs dedicare, quæ ideo sacerdotibus vsui esse non debent: Respondetur propterea nos consultò non asseruisse oblationes omnes in eorum transiisse dominium, vt in proprios vsus possint cuncta consumere: sed eorum dispensationes illis incumbere. ¶ Quare adiungitur altera conclusio. Sacerdotes trifariam possunt *Solutio.* ijs quæ ad diuinum cultum offeruntur vti. Primùm in fabricam reparationemque ecclesiarum, & rerum apparatus: quæ ad diuinum cultum attinent. Secundò in suum ipsorum proprium victum: quoniam, vt Paulus supra citatus ait: Qui altario seruit, de altario viuere debet. Tertio in subsidium pauperum, quos concedet bonis ecclesiasticis pacisci & sustentari. Conclusio est nota. Nam quicquid Deo exhibetur, cum nostrorum ipse bonorum non egeat, ad duo tantum vtilia sunt: scilicet aut ad templorum vel ædificia vel ornamenta, aut ad sacerdotum alimoniam. Quicquid autem superest erogare debent pauperibus. Præterquam quod antiquitus, vt sub frequentia demonstrabunt, aliqua etiam solebāt eccle-

Ad secundū.

Ad tertium.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Damasus.

fiis conferri peculiariter in vsus pauperum. Eorum autem quæ ad ecclesiæ sumptus dedicantur, episcopus est administrator ac dispensator, vel canonicorum collegium, secundum morem qui legitimus sit. Quapropter verissima est sic exposita prior conclusio, quod omnes oblationes ad sacerdotes pertinent. Res est clara: quæ si ullam habet dubietatem, libro sequenti tractanda est, inter explorandum sintne sacerdotes suorum fructuum domini: quomodoque sint ab ipsis bona ecclesiastica expendenda.

Ad primum argumentum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod elemosinæ in pauperes erogata, licet quadantenus oblationes dicantur ac sacrificia: eò quod in Deum referuntur: non tamen aut sacrificia proprie sunt aut oblationes. Hoc enim nomen solis illis congruit quæ officia sunt religionis. Elemosinæ autem non sunt nisi misericordię operæ: fiunt tamen, ut dictum est, iidem egeni & per sacerdotum dispensationem sacrarum quoque oblationum participes. Ad secundum respondetur, monachos partem quoque earundem oblationum triplici de causa sibi posse vendicare: porro aut sacerdotum largitate tanquam inopes: aut ratione mercedis, si illis sint adiutores: aut si aliqua eis fortulerit commissa parcœcia. Ad tertium denique respondetur, quod oblationes postquam consecratae sunt, non possunt rursus in sæcularem usum reuocari: ut ara consecrata aut calix. Sed tamen si non sint consecratae, possunt sacerdotum arbitrio & permisso ad sæculares reuerti.

Ad secundum.

Ad tertium.

ARTICVLVS. III.

Vtrum oblationes de rebus omnibus quæ licitè possidentur facere liceat.

EQVITVR tertio loco postquam de oblationum dispensatoribus dictum est, de earum quoque materia dicere. Haud enim omnia quæ homo possidet materia esse videntur oblationis idonea. Etenim meretrix iuste ea possidet quæ turpiter lucratur: ut patet. l. idem ob stuprum. ff. de condi. ob. turpem cau. & tamen Deuteronom. 23. legitur: Non offers mercedem prostibuli in domo Domini Dei tui. Continuoque ibidem prohibetur

Ratio à parte negativa.

& pretium canis offerri: quod tamen animal iuste venditur. ¶ Et Malach. 1. Si offeratis claudum & languidum, nonne malum est? Non ergo quicquid iuste possidetur, perinde offertur iuste. ¶ In contrarium autem est illud Prouerbiorum. 3. Honora Dominum Deum tuum de tua substantia. Quæ vna voce cuncta quæ possidentur concluduntur.

Ad quæstionem tribus respondetur conclusionibus. Prima. De ijs quæ iniuste acquiruntur & possidentur nulla fit Deo oblatio licite. Probatur. Oblatio cum virtus sit religionis, esse non debet iustitiæ violatio: nam eadem virtus sub præcepto est Dei: & licet vero, ut ait Aristotel. omnia vera, sic & cuiuscumque diuino mādato cætera consonant: cuncta autem iniuste parta, iustitiæ lege, atque ad eò Dei restitutioni obnoxia sunt: ergo nequeunt eidem Deo dicari. Huius rei Augustinus in lib. de verbis Domini pulchrum affert exemplum. Si deprædaueris, inquit, aliquem inualidum, & de spolijs eius dares alicui iudici qui pro te iudicaret, tanta vis est iustitiæ ut & tibi displiceret. Non est talis Deus tuus: qualis non debes esse neque tu. Hæc ille. Vbi affabrè rationem rei exerit. Oblatio enim ad propitiadum placandūque Deum fit: qui iudex est virtutum omnium, legumque custos. Cum ergo te condemnaturus sit nisi quicquid debueris restituas, genus est diuinæ contumeliæ, si eadem re illum propitiari contendas de qua te certus est condemnare. Vnde & Ecclesiastici. 34. Immolantes ex iniquo, oblatio est maculata. ¶ Secunda conclusio. Quantum ad rei per se naturam attinet, de re quacunque iuste possessa iuste fieri potest oblatio. Patet: nam & eiusmodi rerum homo est verè dominus aut possessor legitimus: quorum ideo habet legitimum usum, eundemque sibi præstante Deo: potest ergo vnusquisque, atque ad eò debet cum prudentiæ moderamine eorum quæ ab ipso recepit partem ei rependere: secundum illud primi Paralipom. cap. vltimo: Quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi. ¶ Tertia conclusio. Ex his quæ rei accidunt, cõmaculari oblatio potest, etiã eorū quæ licite possidentur. Probat: quia ad operis studiositatem non satis est genere suo esse bonum nisi & quæ circumstant sint perinde honesta: accidere autem potest vnde eiusmodi oblatio sit mala.

Prima conclusio.

Probatio.

Augustinus.

Secunda conclusio.

Ratio cõclusionis.

Tertia conclusio.

mala. Et primū cultoribus prisce legis, qui bus omnia in figura contingebant, multa erant legalia, vel propter significationem, vel propter id quod illi reipublicā immundum ac turpe habebatur, offerri nō licebat: quæ quidē prohibitionis ratio sub lege nostra cessauit: nam vt ait Paulus ad Titum. 1.

Paulus.

Omnis creatura Dei reputatur munda. Posunt nihilo min⁹ & nostris oblationibus alia cōtingere incommoda: vel quia id quod licitē possidetur, per misericordiam debetur potius alteri, quā offerri debeat in tēplo: vel propter scandalum: vel propter contempum: vel propter aliud quidpiam. Obiurgat enim Christus Matthæ. 5. Phariseos qui plebi persuasum contēderent vt potius subueniendis parentibus abessent quā faciendis oblationibus. Et meretrix dum turpe lucrum offert, scandalum dat: & qui quod despectui habet, Deo offert, eū ipsum despicit. ¶ Contra primum autem membrum tertiæ huius conclusionis, quo dictū est nonnunquā deberi potius res vel parentibus vel egenis erogari, quā templo offerri, arguitur, in vniuersum conducentius esse atque ad diuinum cultum accommodatius, bona nostra ad conficienda celebrandaque sacrificia elargiri, quā in egenorum subsidia. Apparet enim vulgo licentari: eò quod per sacrificium Deo propius reipsa accedimus. Cui tamen vulgari opinioni miserorum egestas nonnunquā reclamat. ¶ Ad hoc sub distinctione respondetur. Opus enim virtutis è duobus inter alia quantæ sit perfectionis æstimatur.

Argumentū

Primum ex obiecto, vnde suam speciem fortitur. Secundò ex necessitate, cui charitas semper succurrere satagit. Igitur si ad priorem rationem spectemus, oblationes sacræ, ac perinde sacrificia, reliquis elemosynis longè præstant: nam religio, vt. 2. 2. quaestio. 81. auctor est diuus Thomas, quippe quæ Dei reuerentiam pro obiecto habet, excelsior est virtus: non modò misericordia, verum & moralibus vniuersis: vtpote quæ non nisi erga proximos versantur. Atque huc pertinet verbum Christi, Matthæ. 21. vbi officium & causam Magdalene, quæ ipsum dispendio pretiosissimi vnguenti vnixerat, aduersus indignantes discipulos defendit. Sanè qui opus misericordie pluris pendebant. Docuit enim opus illud in reuerentiā personæ ipsius Dei exhibitum, religione sua antefendum. Et ideo

Distinctio.

non condemnauit misericordiam in pauperes, imò commendauit maximè: dicens, Pauperes semper habebitis vobiscum. Attamen declarauit quòd oportunitatem illam vt elemosyna cum tam excessu gradu religionis esset adiuncta, nunquā deinceps foret mundus habiturus. Atque ideo ait, Me autem non semper habebitis. Religio autem fuit, tum diuinitatis maiestatem atque immortalitatem pretioso illo incorruptibiliq; vnguento confiteri: tum etiam & incorruptionem humanitatis præsignare. Scriptum enim erat: Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Idque fortasse verbo illo cœlestis Redemptor declarauit: Ad sepeliendum me fecit. Hoc est: Sic ista protestatur me verè mortuum sepeliendum, vt quasi spirita propheticò singularem meum sepulturæ modum prænuntiauerit: vbi non meum corpus communi lege est in cineres abiturum. Adde inter huiusmodi religionis officia potissimum esse atque optatissimum sacramentum, vbi nihil min⁹, quā Deus ipse immolatur.

¶ Nihilo min⁹ tamen hoc verissimum est, quod vtinam, vt est certissimum, ita esset Christianæ familiæ persuasissimum, quòd necessitatis pondus vnde virtus ac potissimum misericordie incrementa suscipit, efficere potest vt ad Dei cultum conferentius sit, atque adeò optatius open ferre miseris, quā oblationes & sacrificia facere. Et ratio est, quòd sacrificia, vt dictum est, non in Dei vtilitatem, quæ bonorum nostrorū non eget: sed in eius duntaxat gloriam, nostramque deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. At verò tanta est Deo pauperum cura vt eorum vtilitatē sæpenumerò pluris ad sui charitatem, ac subinde gloriam æstimet, quā reliqua sacrificia. Idque maximè postquā idem ipse Deus cum diues esset, vt ait Paulus, propter nos egenus factus est, nostrasque miseras & erumnas vsque adeò suas fecit, vt in die illa tremenda coram angelorum hominumque vniuersitate confiteri non sit veriturus, seipsum apud nos esuriuisse, nudumque fuisse, & mendicum: ac tandem quicquid vni ex minimis indigentibus fecimus, quasi ei ipsi in propria persona fecisse. Vnde Matth. 9. nec verò citra indignationem Phariseos obiurgat, quòd propheticum oraculum non intellexissent. Euntes enim, inquit, discite quid est, Misericordiam volo, & non sa-

crificium. Sic enim scriptum extrabat Osee .6. cui Propheta adiecerat: Et sapientiam Dei plus quam holocausta. ¶ Quapropter postquam Paulus epistolam ad Hebraeos, qui tam erat sacrificijs frequentandis dediti, in hoc penè insumperat, ut singulare Christi Pontificis nostri sacrificium commendaret, cuius praesentia illa omnia aboleuerant, nè inde colligerent ob illud dimittendam semper fore misericordiam pauperum, illum tandem Epistolam colophonem adhibuit, ut communitos beneficentiae eos apprimè curaret. Caritas enim, inquit, fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim lauerunt quidam angelis hospitio receptis. Et infra: Beneficentiae & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Ad argumentum igitur contrarium respondetur, nihil vetare quo minus virtus quae altera genere suo inferior est, quandoque ob necessitatem sit pretiosior. ¶ Haec propterea tam multis inculcauerim, quòd sunt qui falso omnia putent sua bona, potissimum dum ab hac luce recedunt, in amplissimum Missarum numerum & in Capellanas expendenda. Nam etsi in ecclesiae ortu illa essent impendiò necessaria, & vbi modò defunt consulenda sint: tamen vbi diuinus cultus satis est celebris, multò est consultius egenorum calamitates leuare: longè enim crebrius in euangelio huius nos Christus misericordiae admonitos curauit, quam vt eleemosynas in sacrificia conuerteremus. Nam quanuis oratio satisfactioque sacrificij acceptissima sit, tamè eleemosyna quae praecipuum est charitatis officium, & pauperum orationes valde sunt, testante Christo, efficaces, vt nos in aeterna recipiant tabernacula.

Ad primum argumentum.

AD primum igitur argumentum respondetur, in veteri lege mercedem prostribuli offerri esse prohibitam, propter immunditiam: quae ratio cessauit in noua. Effet tamen scandalum talem recipere oblationem: quia viderentur facerdotes ad mere tricium turpitudinem conuertere. De pretio autem canis, Iosephus lib. 2. vt inter tractandum de legalibus dicebamus, sic legem interpretatur, quòd canum operae, sicuti in modo asini & equi ad foecundandas equas, redimi solebant pretio ad impræguandas ca-

nes: quare pretium illud propter turpes fordes quoque ab oblationibus repellatur. Et fortitur inde probabilitatem interpretatio, quòd vnà componuntur prostribuli merces & pretium canis. Altera verò à Doctorib⁹ adhibetur interpretatio, quòd cum primogenitum animalis mundi sic esset in templo conseruandum, vt non redimeretur: animalis verò immundi primogenitum, redimebatur pretio. Canis autem sic reputabatur abiectus, vt non esset quinque siclis dignus, quibus eiusmodi animalia redimebantur: & ideo aiunt quòd extra templum occidebantur. Porro autem expositio haec neque rationi neque textui est consona. Si enim propter eius vilitatem ad nihil erat commodum, ad quid erat in templo praesentandum? Quocirca melius est dicere, simpliciter fuisset offerri prohibitum, tum propter animalis vilitatem, tum etiam quia forsitan, vt ait sanctus Thomas, in vsu erat Gentibus ad sacrificandum idòlis. Ratio ergo illa cessauit in euangelio. ¶ Ad tertium respondetur quòd animal caecum, aut aliter truncum, aut debile, ad oblationem ineptum erat. Primum quia oblatio debebat esse immaculata. Secundò quia esset vilipendiù atque opprobrium. Præterea ratione voti quod debet Deo optimè solui. Quare oblatio Caini non fuit Deo accepta sicut Abèlis. Quae quidem rationes vim suam in lege nostra retinent. Qui enim vel acidum vinum vel putrem farinam ad rem diuinam celebrandam offerret, prauè quidem faceret: nam illa non sunt conficiendo sacrificio congrua. Et qui vasa aut indumenta sordidissimis vsibus seruiencia, templo dedicaret, ex quibus vestes sacrae & vasa fabrefierent, contemptor eorundem sacrorum censeretur. Et qui animal voto Deo deuoueret, & claudum vel caecum vel alia de causa vilissimi pretij solueret: vel decimas ex pessimo grano & musto: profectò non castè seruaret fidem quam Deo habet obligatam.

Ad tertium.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum ad primitiarum solutionem homines teneantur.

Inter

Iosephus.

Primū argu-
mentum.

Secundum.

Tertium.

N T E R alias oblationum species cōnumerantur primitiæ: de quib⁹ ideo inquit, utrū vi præcepti debeatur. Est em̄ cōtrariū testimoniū supra citatū, Exod. 25. vbi ait Dominus ad Moysen vt primitias ab homine qui vltroneus offerret acciperet. Et Exod. 13. data lege primitiuorum quæ legitimè erant primitiæ, subditur: Erit quasi signum in manu tuæ: vox autem signi ceremonialia designat, quæ in nostra lege cessarunt: ergo sicut non tenemur primogenita offerre, ita neque aliarum rerum primitias. ¶ Secundò: primitiæ olim Deo reddebantur vt de singularibus beneficijs ab ipso susceptis gratias ille populus eidem rependeret. Habetur enim Deuteronom. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias: accedesque ad sacerdotem qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor coram Domino Deo tuo quòd ingressus sum terram pro qua iurauit Deus patribus nostris vt daret eam nobis: ergo neque extraneæ nationes, neque verò nos tenemur illas prohibere. ¶ Tertio: Si lex esset primitiarum coactrix, tunc præscripta esse deberet taxaque solutionis quantitas, sicut in decimis. At verò in neutro testamento talis habetur taxationis lex: ergo sub nullo comprehenduntur præcepto. ¶ In contrarium autem est canon Gregorij Septimi, Decimas. 16. q. 7. Cuius verba sunt: Oportet congruentius nos decimas & primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus, ab omni populo accipere: quas fideles Domino præcipiente offerunt.

Quadruplex
differentia
primitiarū
cæteris obla-
tionibus.

Primitiæ singularem in genere oblationum locum obtinent. Differunt enim à reliquarum generali ratione quatuor modis, quos hic diuus Thomas dignouit. Primo iuxta vocis sonitum differunt materia. Nempè quòd de primitiuis rerumque opimis inijs offerebantur. Quauis sint qui nomine primitiarum, non prima, sed optima intelligant. Quemadmodum de Abèle refertur quòd obtulit de pinguedine gregis. At verò textus Numer. 18. utrūque insinuat. Nam quod primum est, censetur optimum. Vnde ibidem: Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti: quicquid offerunt primitiarum, tibi dedi: scilicet, Aaron. Et subdit: Vniuersa frugum initia quæ gignit humus & Domino depor-

tantur, cedent in vsus tuos. Secundò ratione causæ à reliquis distant, quòd reddebantur Deo ex causa speciali: nempè vt homines diuinum beneficium recognoscere, profiterenturque adeò quicquid ex terræ fructibus percipiunt, Deo auctore illis prouenire: cui adeò iuxta verbum citatum. i. Paralipomen. vltim. quæ de manu eius acceperunt, reddere debent. Tertio differant & in modo, quòd cum aliqua ceremonia offerebantur. Legitur enim Deuterono. 26. post verba supra citata offerentium primitias: Suscipiens sacerdos cartallum (quod est canistrum primitiarum de manu eius qui defert primitias) ponet ante altare Domini. Et infra commemoratis Dei beneficijs, subduntur offerentis verba: Idcirco nunc offero primitias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi, &c. ¶ Quarto denique differunt ex parte eorum in quorum vsum exhibebantur. Nam cum Deo pro beneficio rependerentur, inter quem (vt diximus) & populum sacerdos est sequester, in eius singulariter vsum cedebant: ad differentiam decimarum quæ totam Leui tribum contingebant. Vnde loco citato Numer. 18. ait Deus Aaron: Omnes primitias sanctuarij quas offerunt filij Israël Domino, tibi dedi, & filijs ac filiabus tuis, iure perpetuo. Et subditur: Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israël in possessionem pro ministerio quod seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. ¶ His ergo præhabitis ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est. Primitiæ præcepto legis naturæ & scriptæ Deo debentur, eiusque ministeris: atque adeò iure pontificio, ex eadem prisca lege diuina deriuato. Probatur conclusio ratione illa iam insinuata. Ius naturæ eam nos docuit gratitudinem vt benefactoribus gratias redderemus: Deus autem est primus naturalium omnium beneficiorum auctor: illi ergo primas debemus pensiones eorum omnium quæ nobis natura confert. Quòd si quis cauilletur id ei deberi non de præcepto sed de honestate, redarguitur sic. Iure naturæ cogimur Deum nostri nostrorumque auctorem profiteri: quandoquidè in eo viuimus, mouemur, & sumus. Nam si parentibus à quibus vitam accepimus, vt quarto nos loco Decalogus admonet, de his quæ ad victum nostrum possidemus, dum egēt, succurrere strictè cogimur, longè stri-

Prima con-
clusio.

Probatio cō-
clusionis.

et iore Deo eandem debemus recognitionem: non quidem propter eius indigentiam, quia nullā habere potest, sed propter nostrum commodum & eius gloriam. De hac itaque ratione sic mortalium vniuersitatem natura erudiuit, vt ethnicis etiam fuerit cunctis sæculis (vt supra dicebamus) notissima. Ob idque non speciatim quæsiuimus hic an Christiani, sed vtrum homines, scilicet cuncti mortales primitias soluere teneantur: ad quos idcirco vniuersos responso protenditur. Vnde Romani, vt Plinius in eorum historia libr. 18. cap. 2. refert, nihil antea de terræ nascentibus degustabant quàm sacerdotes nouarum frugum ac vini primitias libarent. ¶ Sed occurret hinc fortè nobis obuius quispiam, rationem hanc non esse ad debitum primitiarum concludendum propriam, sed hoc tantum euincere quòd teneamur Deo religionis lege sacrificia offerre, vt supra dictum est. Quibus cum conditorem nostrum profiteamur. Primitiæ autem lōgè à sacrificijs distant, cum simplices sint oblationes. Respondetur autem aliter nobis naturalem rationem sacrificia persuadere, aliter verò reliquas oblationes, ac singulariter primitias. Nam Deo quatenus Deus est, supremum scilicet per se bonum, honores debemus diuinis, atque adeò obedientiā. Qua vtiq; ratione rem illi diuinā facere & sacrificare tenemur. Sed pterea quia fructus terræ nobis quotidie suppeditat, colligimus ad eius honorē accedere, de his quæ nobis donat partem illi libare, & singulariter rerum primitias: quibus profiteamur illum esse primum supremumque auctorem cuius nutu & solis circuitu & aëris clementia hæc nobis affatim progignunt. ¶ Altera conclusio. Etsi ius nature antiquitus diuina lege expressum nos huiusmodi primitiarum oblationis admoneat, tamen qualitates & circumstantiæ: nempe personæ quibus tradendæ sunt & materia: videlicet an de primis omnino fructibus: atque adeò quantitas legibus humanis patriæque vsu & more nobis compertæ & legitime sunt. Olim nanque primitiæ singulariter sacerdotibus obueniebant: decimæ verò Leuitis. Iam verò nunc decimæ vice versa sacerdotū sunt: primitiæ verò plurimū sacrilis sacerdotumq; edictis deputantur. In aliquibus tamen ecclesiis in fabricæ sumptus cōsignantur, & nonnunquàm ipsis eisdem sacerdotibus. Neq; verò tam exactè deponitur vt de primis soluantur fructi-

bus. Neq; de holeribus aut leguminibus, sed de frugibus tantū. Illa enim omnia antiquis patribus legalia erant: quibus nos ideo modò minime obligamur. Tanta enim cōmendatione ius illud decimarū ac primitiarū Deus illo sæculo indixit populo suo, vt quemadmodum Exo. 34. legitur, hebdomadarū solennitatem in primitijs frugum mensis triticeæ celebrari præceperit: quæ nobis non est in vsu. ¶ De quantitate autem primitiarū nihil vel in veteri vel in nouo testamēto scriptum legitur: præterquàm illud Ezech. 45. Hæc sunt primitiæ quas tolletis: sextam partem Ephraim de coro frumētī, & sextam partē Ephraim de coro hordei. Mensura quoque olei Batus de quolibet coro. Super quibus verbis Hieronymus declarat illud ad decimas pertinere: nam Ephraim decima pars cori erat: sicut Batus in liquidis. Qui quidem corus triginta continebat modios. Subdit autem idem sacerdos verba istæ, quæ extrā, de decimis, cap. 1. referuntur. At verò primitiæ quas de frugibus offerrebant, non erant speciali nomine definitæ: sed offerentium arbitrio derelictæ. Traditionem quoque accepimus Hebræorum, non lege præceptam, sed arbitrio magistrorum inolitam: quòd qui plurimum, sexagesimam partem dabant sacerdotibus: qui minimum, inter. xl. & lx. licebat quodcumque voluissent offerre. Hæc in antiqua lege. In noua autē nulla signata est quota. Sed in Hispania si cui proventus vltra decem modios obuenerit, vnam soluit: etiam si vsque ad mille aut decem milia ascenderit. Et in alijs locis magis est tenuis solutio. In hoc enim plurimum consuetudini defertur. Quin verò vbi decimæ ad totum ecclesiarum cultum affatim abundarent, nisi consuetudo aliud contineret, non esset cur & primitiæ legis obligatiōe exigerent: nā quod diximus naturale ius primitias solui iubere, decimæ tunc satis supplerent.

AD autoritatē ergo supra positā Exo. 25. Ad primum argumentū. Respondeo, quod nomine illius primitiarū, vt li-
tera planè docet, intelligebantur oblationes quas populus ad templi ornamenta fabricanda adhibebatur facere: videlicet vt vnusquislibet aurum conferret, aut argentum, aut hyacinthum, aut purpuram, aliamque id genus pretiosam suppellectilem ad vasa paramentaque templi fabricanda. Quòd autē Exo. 13. primitiuorū oblationes, signa, hoc est

Plinius.

Obiectio contra proximam rationem.

Solutio.

Vltima conclusio.

Hieronymus. Ephraim decima pars cori: sic Batus in liquidis.

Ad primum argumentum.

est ceremoniarum appellatur, S. Thomas non negat, sed respondet vt art. 1. de oblationibus in genere respondebamus. Nemp̄ illas præcisè ceremonias sanctæ Christianorum Ecclesiæ nõ licere ex lege veteri instaurare, quæ figuræ futurorum erant: eò quòd iam nõ munda essent. Aliàs tamen quæ duntaxat in recognitionem beneficiorum Dei adhibebantur, cum eadem apud nos ratio permaneat, non est quòd nobis non liceat instituerè. ¶ Ad secundum respondetur quòd primitias vetus populus Deo non solum debebat ob fructus quos terra Dei benignitate profert: verum & ob terras ipsas quæ eius beneficium illis promissæ fuerat, tum etiam donatæ. Hæc ergo secunda causa non est apud nos superflua: sed prior. Tamen cum & mundum ipsum Deus ob nostri gratiam condiderit, nobisq; subinde in possessionem donauerit, iuxta illud Psalmi: Terram autè dedit filiis hominum. hæc etiam de causa debentur illi primitiæ. ¶ Tertium autem iam solutum est, vbi diximus quantitatem primitiarum non esse lege præscriptam: quia cum intra oblationum lineam comprehendantur, deberent saltem spontanei aliquid retinere.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

ralia eò referri nequit, quòd moralia natura iubet: quæ tamen non decimam potius q̄ vel vñdecimam vel nonam partem præcipit. Si autè ceremoniale fuerit aut iudiciale, iam satis lib. 2. monstratum est, quemadmodum illa fuerint antiquata. ¶ Secundò. Illa sola Christianis, quorum fidem vniuersi mortales suscipere tenentur, sub præcepto concluduntur, quæ Christus vel eius Apostoli nobis indixerunt: secundum illud Matthæi vltimo, Docentes eos seruare omnia quæcũq; mandauì vobis. Et Paulus Actuum. 12. Non subterfugi, quo minus annuntiarè vobis omne consilium Dei. Sed neque inter Christum neq; inter Apostolorum documenta obligatio vlla legitur decimarum. Quod enim Dominus de decimis Matth. 20. meminit, Væ vobis qui decimatis menthã, & rutam, &c: hæc oportuit facere: ad tempus præteritæ legis referendum censetur: secundum illud Hilarij super Matth. Decimatio illa horulorum quæ in præfigurationem erat utilis, non debebat omitti: ergo tempore gratiæ dissolutum nobis est decimarum iugum. ¶ Tertio. Tempore gratiæ ea solum ex lege veteri nobis relicta sunt, quæ nobis natura iubet: quare neq; ad plura tenemur quam gentes ante illam legem: illis autem sæculis non exhibebantur ex præcepto decimæ, sed ex voto. Legitur enim de Iacob, Genesis. 8. quòd votum Deo vouerit, dicens: Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, &c. cunctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi: ergo neq; nos arctius decimas debemus. ¶ Quarto. Sub illa præscripta lege trinæ solvebantur decimæ. Præmissa quidem tribui Leui: de quibus, vt articulo proximo dicebamus, legitur Numero. 18. Leuitæ decimarum oblatione contenti erunt: quas in vsu eorum & necessaria separauit. Secundæ, de quibus Deuterono. 14. refertur: Decimam partem separabis de cunctis frugibus tuis quæ nascuntur in terra per annos singulos: & comedes in conspectu Dei tui in loco quem elegerit Deus. Ac demum tertie, de quibus inibi protinus subiungitur: Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur eo tempore: & repones intra ianuas tuas, venietque Leuitæ qui aliam non habet partem neq; possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, quæ intra portas tuas sunt: & comedet & saturabuntur. A secundis autem atq; à tertijs lex gratiæ nos absoluit: ergo pari modo ab

Secunda ratio.

Hilarius.

Tertia.

Quarta ratio.

QVAESTIO QVARTA, De Decimis.

Sanct. Thomas. 2. 2. q. 87.

ARTICVLVS. I.

Vtrum homines teneantur dare decimas ex necessitate præcepti.

OST oblationes sequitur de decimis sermo. Apparet enim nõ oēs homines ex necessitate præcepti ad earum solutionem teneri. Illud enim præceptum extat Leui. 27. vbi legitur, Omnes decimæ terræ, siue de frugibus siue de pomis arborum, Domini sunt. Et infra: Omnium decimarum ouis, & bouis, & capræ, quæ sub pastoris virga transeunt: quicquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. hoc autem præceptum inter mo-

Prima ratio à parte negatiua.

Quinta ratio. illis primi generis. ¶ Quintò. Quicquid absq; tēporis determinatione præcipitur id nisi tempore congruo solvatur, in culpa constituit negligētē: ergo si necessitas eos qui Evangelium profitentur ad decimarum solutionem vrgeret, fieret subinde consequens vt quibus terris eadem solutio nō est in more, criminalis delicti rei essent, non modò nō soluentes; verùm & ecclesiæ ministri dissi-mulantes: quod non est dignum vt facile cōcedatur. ¶ In contrarium autem est Augustini testimonium. 16. q. 1. canone, decimæ. vbi ait, decimæ ex debito requirūtur: & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

Augustinus.

Discrimē inter decimas & reliquas oblationes.

IN quæstionis vestibulo appendendū statim discrimē est inter decimas ac reliquas oblationes. Differunt quippe secundum omnem causarū genus. Primum scilicet ex parte finis per quem de cæteris iudicatur, quòd reliquæ oblationes Deo in eius honorē immediatē, vt cum scholasticis loquamur, deditur: quanuis in vsu ministrorum dein de redundant: quippe qui nomine ipsius eas suscipiunt, vti in sacrificijs expositum est, quorum ceremonia diuina maiestas colitur: atq; in primitijs quæ pro susceptis fructibus eidem rependuntur. Decimæ verò, veluti hic ait D. Thomas, ceu ministrorum stipendiū sunt peculiariter institutæ. Hoc vtq; lib. 3. sub titulo de acceptione personarum satis superque monstrauimus. Sic enim habetur Numero. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas Israël in possessionem pro ministerio quo seruiūt mihi in Tabernaculo fœderis. Et infra de eisdem decimis: Pretium est pro ministerio quo seruitis in Tabernaculo testimonij. Et Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meū, vt sit cibus in domo mea. Et eadem ratione sub lege gratiæ solvuntur sacerdotibus pro altaris obsequio, sacramentorumq; administratione, secundū verbum Christi, Lucæ. 10. Dignus est operarius mercede sua: & illud sæpe citatum. 1. ad Corinth. 9. Nemo suis stipendijs militauit vnquam. Quod Innocentius Tertius in eadem sententiā, extrā, de præbend. citat, cap. Cū secundum Apostolū. Atq; hoc, quod loco citato satis superq; indicauimus, fundamentum est eorum maximum quæ nō modò hic dicenda sunt, verùm & lib. sequenti repetenda. Ex hac sequitur secunda differentia ex parte materiæ: nempe quòd cum reliquæ oblationes non sint ex rebus omni-

Innocentius

bus necessariæ: decimæ tamē ex cunctis quæ vel domi vel in agro procreantur secundum strictum ius perfoluuntur. Ac demum tertia differentia sumitur ex parte formæ: quæ cum reliquæ oblationes vltro offerantur, vel saltē quo ad quotam, Decimæ tamen rigore præcepti, eademq; sub illa quota quam nomen sonat, debentur. ¶ His sic tenuiter prænotatis, quatuor conclusionibus ad quæstionē respondetur. Prima. Decimarum solutio ex præcepto iuris debetur, partim diuini ac naturalis, partimq; humani. Nam quòd in genere ecclesiæ ministri populi sumptibus sustententur, naturale præceptū est, atq; adeò in lege veteri moralium numero cōprehensum. Quòd autem pars fructuū decima eisdem sumptibus mancipetur, iudiciale tunc ius erat, atq; adeò in nostra lege pontificiū. Vtraq; pars patentissima est. Si modò tamē illud inter moralia iudicialiaq; discrimen recolas, quod li. 2. latè dilucidauius. Est enim morale præceptum, quodcunq; ex naturæ principijs ceu syllogismi conclusio elicitur: veluti illud, Non occides: ex illo generali, Id nē facias alijs, &c. Iudiciale autem est illud ad quod speciatim arbitrato quodā ab vniuersali descenditur: vt si vniuersale illud, Ali quid Deo est offerendum, sic arbitreris, vt bimam vitulam offeras, aut aliud quoduis animal. Hoc ergo discrimine supposito, facile cōclusio liquet. Et quidem prior pars præcedenti quæstione sub titulo de religiosorum paupertate satis est nobis demonstrata. Etenim quicunq; reipub. in re necessaria administrant & seruiunt, ius habent stipendium ab eadem reipub. suscipiendi, imò & exigendi: administratio autē diuini cultus reipub. necessaria est: imò verò multò plusquam secularium magistratum: ergo eiusmodi administris stipendiū reipub. debet, idq; multò æquius quàm quæ principibus ac militibus conferuntur: nam diuino ordine temporalia spiritualibus inferuiunt. Quare Deus iure optimo ecclesias earumq; ministros instituit: in quorū sustentationem tanquam rerum Dominus imperare populo potuit quam ipse iustam censeret bonorum suorū portionem. Hoc ipsum naturale ius docet Pau. 1. Cor. 9. Altera verò cōclusio pars nihilo patet obscurius. Ius etenim naturæ non nisi ministrorum pro eorum numero & dignitate sustentationem iubet. At verò qualis esse debeat populi pensio, id arbitrio prudentiæq; reipub. pro rei qualitate statuenda

Prima conclusio.

Probatō cōclusionis.

dum relinquit. Deus autem qui populum illum prisco peculiari cura gubernabat, quoniam è duodecim tribubus vnâ diuino cultui administrando mancipauit: quæ idè agriculture vacare nõ poterat, atq; adeo nec propriam fortem in terra promissa erat possessura, nè minus reliquis, imò aliquantulo plus tanquam honorator de terræ fructibus perciperet, decimam partem singulis reliquarum tribuû in eorundem Leuitarum subsidium imperauit: vt patet Leui. 23. & alibi crebrò. Atq; ob id etiã quòd cum forsan solutio nõ tam exactè fieret, paulò plus obueniebat illi tribui quàm cæteris. Nam ex centum decem quæ vndecim simul tribus quotannis in horrea cõderent, vndecim reddebant Leuitis: atq; adeo aliarum singulæ retinebant non nisi nouem. ¶ Ex quo fit præceptum illud de quota, fuisse, vñ ait sanctus Tho. iudiciale veluti alia multa ad seruandã populi æquitatem & decorem. Tametsi ex consequenti aliquid etiam in futurum significabat: sicuti & ferè cuncta eorum gesta: secundum illud ad Corinth. 10. Omnia in figura cõtinebant illis. Decima enim pars perfectionis symbolum est: quippe quum denarius digitorum sit numerorum supremus limitis, cunctos concludens. Qua ideo quota protestabatur ille populus legem suã & statum non esse perfectum, sed eius cõplementum à Christo fuisse dependens. At verò licet hac ratione quodammodò præceptum illud cū ceremonialibus conueniebat, tamen non erat eiusdem generis: quia non præcipue significandi gratia erat constitutum. ¶ Secunda conclusio. Inter ceremonialia & iudicialia legis præcepta sic differebat, vt circa finem secundilib. demonstrauimus, & paulò antehac repetiuimus, q̃ ceremonialia non licet post Euangelium integrare: iudicialia verò quãuis quãtũ ad vim illius legis fuerint prorsus antiquata: possunt nihilo minus nonnulla Christianis instaurari. Quemadmodum lex talionis: & quòd qui ouem deprædatur quatuor reddat, potest à principe modò lege institui. ¶ Tertia conclusio. Determinatio decimarũ ad istiusmodi quotam est de iure ecclesiastico & pontificio: quod prouidentibus considerationibus institutũ est. Atqui in primis quòd id posset ecclesia constituerè, haud dubium est, cum non fuerit ex eo ceremonialium genere quod aliquid nouæ legis præfigurabat: sed iudiciale, idq; ad cultũ diuinum pertinens: quod apud nos excellen-

tius permanet. Sed quòd eandem debuerit imperare quotam, Probatur tam ex parte *Probatio* populi quam ex parte sacerdotum. Ex parte quidem populi: quia Euãgelicus antiquo dignitate præstat, abundantiorq; est iustitia præditus: secundum illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus q̃ Scribarũ & Phariseorũ, non intrabitis in regnum cœlorum. Ex parte quidem sacerdotũ: quoniã longè sunt excellentioris dignitatis quàm antiqui, excelsiusq; tractantes sacramentũ: vt. 2. ad Corinth. 3. inõstrauit Apostolus. Decimarũ ergo genus ex iure naturali ortũ habet: species verò ab humano per ecclesiã merito sancita est. ¶ Quarta cõclusio. Hæc decimarũ quota pro tẽporũ, locorũq; & personarũ qualitate & opportunitate maior potest minorq; secundum ecclesiæ iudiciũ institui: conclusio est superioris appendix. ¶ Circa corollarium primæ conclusionis, qua assertum est decimas ad iudicalem ordinem spectare, ambigere quis forsan posset: tũ ex eo quòd cum ad diuinum cultum attineat, ceremonia potius esse videntur: tum præcipue ex cap. Tua nobis. de decimis. vbi Innocentius Tertius ait Deum sibi in signum vniuersalis dominij reddi præcepisse: vnde fit vt ad cultus religionem spectent. ¶ Ad hoc tamè *Solutio.* facile per ea quæ dicta sunt respondeat. Haud enim Deo immediatè sicuti sacrificium offeruntur, sed ministris tanquã merces soluntur, perinde atq; principibus tributa: itaque non sunt ipsa cultus, sed ministrorum stipendia cultui qui deputant: secundũ verbũ Malachiæ citatũ, vt sit çibus in domo mea. Quare statim Propheta subdit, propterea q̃ decimæ non soluebantur, inhibuisse Deum pluuiam, famèq; populum oppressisse. At verò quia Deus ecclesias, sacramentaq;, eorumq; ministros instituit quibus stipendia hæc cõsignauit, ideo ait Pontifex in signum vniuersalis dominij Deo exhiberi. Cõfirmatur hæc nostra solutio: quia quota tam nostris q̃ antiquis ecclesiæ ministris ad æqualitatem in populo seruandã, atq; adeo ad humanitatem plebis, honoremq; qui sacerdotibus debetur constituta est: quod est iudicium in ordine existere iudicialiũ. ¶ Aliud *Argumentũ.* autem ex eodem canone argumentũ sumitur: nempe nõ modò decimas secundum genus & substantiam, verum & quotas esse de iure diuino: nam Papa illic de decimarum integritate loquebatur: sed de hoc statim in solutione postremi argumenti, vbi iterum dicere

*Corollarium.**Dubitatio.**Solutio.**Secunda conclusio.**Tertia conclusio.**Argumentũ.*

dicere repetemus quotam nō esse de iure diuino : quippe quā lex vetus nil nos obliget, & de huiusmodi quota nihil in nouo sacro eloquio scriptum sit, sed extant ecclesiasticæ & pontificiæ constitutiones, instar antiquæ legis factæ: vt patet toto titulo de decimis. & 16. q. 1. & alibi crebrò. Obligant nihilominus eadem sancta decreta sub reatu lethalis criminis: ita vt vbi defuetudo culpam non excusaret, sacrilegium esset eandē quotam non persoluere. ¶ Ex his subinfertur, vt in quarta conclusione diximus, eandem quotam variari posse, & dispensatione pontificis & minui & tolli. Dum tamen id quod iuris naturalis est, sit semper superstes & saluum : nempe vt alicunde ecclesiarum ministris pro sua dignitate & munere alimenta suppetāt, reliquaq; vitæ subsidia. Hoc enim nulla defuetudo vel dispensatio violare potest. ¶ His ergo quæ patentia sunt prænarratis, potissimum hic dubium, idemq; explanatione dignissimum, tertia nobis offert conclusio. Nam si hanc quotam, vt compertissimum est, neq; lex Evangelica neq; vlla perinde diuina nobis imperat, videtur ecclesia nimium à Christiana familia pro suis ministris exegisse, atq; adeo neq; æquitatem seruasse antiquæ legis; neq; humanitatem quā noua debuisset inducere. Nam si in illo Hebraico populo decima templi ministris adiecta fuit, ratio id postulabat. Erant siquidē Leuitæ duodecima pars populi. Quocirca etsi vndecim decimas perciperet, non erat enormis excessus, cum reliquarum singulæ retinerent nouē. Eò potissimum quòd vxores habebant & alendam familiam. Clerus autem Evangelicus curatorum, quibus solis (si Caietano credamus) debentur pro suo ministerio decimæ, fortè nō est decima pars populi: aut plurimū quinquagesima: quod ergo à reliquis quadraginta nouem totidem recipiat decimas, singulisq; ceterarum non fiant nisi nouem reliquæ, nulla ferre videtur æquitas. Atq; ob id maximè quòd neq; vxores, neq; sobolem habere debent. Et ex alia parte decimæ Christianis etiam personales imperantur, quæ antiquitus nō erant in vsu. ¶ Ex quibus fit cōsequens neutram earum rationum quibus tertiam conclusionem sanctus Thomas fulciuit, esse solidam. Nam etsi populus Christianus iustitia præstare debeat Hebræo, non est necesse in hoc abundare vt supra iustum sacerdotibus suis effundat. Et quanuis sacerdotes sint præ antiquis

honorandi, non tamen tanto stipendiorum aceruo. ¶ Hæc sunt rationes quibus tum alij, tum præsertim hoc loco Caietanus conuicti, non aliam iustitiam in decimarū quota reperiunt, quàm quæ clericis non pro ipsis solis, sed pro pauperibus quibus ecclesiæ fructus dispensare tenentur, persoluitur. Et quidem si id duntaxat auctores isti sentirent quæ ecclesiasticis strictiori longè sanctioriq; misericordiæ vinculo quàm laici tenentur in pauperes esse benefici, assertio esset certissima: contendunt tamen decimas illis non omnino tanquàm dominis solui, sed tanquàm dispensatoribus concedi: quarum partem rigore iustitiæ tenentur egenis refundere. Imò tanta obligatione, ait Caietan. quanta eis eadem debentur decimæ. Vnde fit istis auctores consequens, vt secus facientes, sint restitutioni obnoxij. Hoc ergo profectò non tanta probabilitate pollet, quin contrarium sit longè probabilius: imò, ni fallor, certa ratione verum: vt libr. sequenti constabit: vbi de hac re amplam disputationem adornamus: à qua ideo in præsentiarum supersedendum nobis est. At verò quoniam hoc potissimum eorum est argumentum quo aduersarij suā opinionem fulcire contendunt, respondere hac de re illis est nunc operæ præteritum. ¶ Pri-
mum ergo contrarium fundamentum si fieri potest affirmemus: nempe decimam sub hac quota non exuperare iustum stipendium ministeriorum ecclesiæ: etiam si tantū veris dominis tota eis adiudicetur. Et probatur cōtraria ratio illius qua aduersarij vtuntur: Iustus numerus clericorum qui ad cultū diuinum in lege gratiæ necessarij sunt, non tanta proportione minor est reliquo populo vt iniuste decimam suscipiāt. Imò forsan duodecima est pars populi, sicut olim Leuitica tribus, aut plurimū quintadecima, vel multò minor quàm vigesima. Probatur hoc. In lege veteri vniciū erat duntaxat templum quò omnes duodecim tribus ad sacra confluebant: neq; nisi quater in anno: nam tot erant duntaxat præcipuæ solemnitates: in nostra verò ecclesia vix sunt centum domus quæ non habeant vnū templum, cui quotidie ab omnibus sacerdotibus seruitur: nam illi per vices hebdomadatim seruebāt. Si ergo in seruitiū vnus præcisè templi duo decima pars populi erat conscripta, quidnā miraculi est si æqualis nunc pars tantæ templorum multitudini administrandæ mancipetur? quandoquidem ratio mediorum à fine su-

Solutio Caietani.

Corollarium.

Dubium graue.

Solutio propofiti dubij.

Ratio primæ assertionis proxime.

ne sumitur. Sed ait Caietañ. solis clericis qui curam habent animarum, decimas deberi: cuius profectò assertionis nescio quòdnam habere potuerit fundamentum: nam attulit nullum. Enimuero si tempò illi quo nò nisi Arca testamenti custodiebatur tam numerosa cantorù aliorumq; ministrantiù copia, vt in libris Paralipomenon legitur, deputata fuit: cur nò in templis nostris, quibus corpus Christi adoratur & colitur, non præter paruos amplior sacerdotum numerus deditur: quibus, vt iuxta verbum Malach. ci bum habeant in domo Dei, decimæ contribuâtur? ¶ His autem insuper adiungamus, sacerdotes nostros multò esse sublimioris dignitatis quàm illos: vt pote in quibus amplifsimus esse debet Antistitum numerus: mox & Canonicorum quibus ecclesiam præfulgere cõgruit, qui adeò necesse habent ministros & familias habere. Nam si quis nobis obijciat debere omnes in paupertate viuere, profectò nemo esset qui huic sententiæ refragaret, si possibile esset vt tantus clericorù numerus, quãtus necessarius est, decenti sanctitate polleret: nã tunc citra aliù ornatù populo haberet in p̃tio. At quia id fieri nò p̃t, necesse est conditioni humanæ indulgere: Haud em̃ esse oēs possunt vt D. Martin⁹ aut Nicolaus: atq; adeò sic sacerdotes familia & autoritate honestare, vt popul⁹ eos nò despicetur, sed tanq; præcipuos reipub. colat. Quare nulū est indecòrū si ep̃i, ceu alij magnates viuât: & canonici, sicuti alij nobiles: & sacerdotes, velut alij ciues. Etem̃ documentū hui⁹ rei manifestū est q̃ in illis prouincijs vbi sacerdotes nimia egestate premuntur, vilescūt in conspectu populi: atque inde sacramenta & res sacræ cò inclinant, vbi in opprobrio habentur. Quocirca vt aliud incamus argumentum, non condecet sacerdotes nostros propter sacramentorum dignitatem opifikes esse, manualesq; operas exercere, quod Leuitis licebat. Colligamus ergo quòd si tantum esse decet tamq; præclarum ecclesiasticum ordinem, cunctosq; adeò eius gradus cum suis familijs perpendamus, non minor est pars in populo quàm duodecima, seu vt dicebant, quintadecima. ¶ Præterea sacerdotis nostri vacare debent literarum studio, atq; adeò hoc negotio patrimonia sua insumere. Quare reperiri non possent qui absq; aliquo proposito præmio tãtos facerēt sumptus, tantumq; & ætatis & laborum dispenderet. Nã qui hoc religionis duntaxat amo-

refacerent, quàm rarissimi essent. Quapropter consulere ecclesia debuit humano ingenio, cuiusq; imbecillitati conuiere. Fateor equidē ingenuè ecclesiastica sacerdotia iniquissimè esse distributa. Quare alij abundant, neque esse citra scandalum pompis ac rerū luxurie exuberant, alij verò esuriunt: tamē si ad normam diuini iuris pro qualitate & dignitate personarum eiusmodi fierent distributiones, constaret liquidò sanctionem ecclesiasticam de decimarum quota nò esse superfluam, sed æquisimam. Atq; hac ratione in primitiua ecclesia vbi sinceriùs colebatur fides, multi de sua substantia ecclesias locupletabant. ¶ Accedit huc quòd decimæ non ita exactè vbiq; exoluuntur, sed multis in locis exiliores: suntq; cœnobita multa atq; hospitalia illarum fructibus fundata. Supra hæc & ingruente aliqua ecclesiæ calamitate necessarij sunt ampliores sumptus: qua ratione & regibus ad iudicatus iam est bonus decimarum cumulus. Hæc igitur cuncta ecclesia maturè prospexit, dum decimas edixit. ¶ Haud ergo ad iustificandum hanc legem est ad id suffugere opus, quòd clerici diuitia teneantur sua bona elemosynis dispendere. Quare meditati simè D. Tho. hanc rationem inter probandum conclusionem tertiam non commemorauit, sed illarum tantum meminit quòd noster populus iustior esse debet antiquo, nostriq; sacerdotes amplioris dignitatis. At verò quia lex misericordiæ restrictiùs clericos cogit, subdit idē sanctus Doctor bis aut ter in hac quaestione quòd decimæ dantur sacerdotibus vt sint in pauperes effusiùs benigni. ¶ Et quò potissimi

Tertia ratio.

Postrema.

Secunda ratio.

Cõfirmatio.

pars

pars populi in hanc descendere sententiam, quòd Clerici teneantur de iustitia sub pœna restitutionis sua stipendia pauperibus impartiri. Nam res tanti momenti absq; ecclesiæ expresso decreto certè non est affirmanda. Dixirim excogitatum proportionem: nam vt summatim cuncta cõplectar, si experientiam, qua moralis scientia nititur, confulas, nulla est ciuitas aut insigne opidum. vbi nõ multò plures reperias ditiores quàm sint sacerdotes. Fictitiũ ergo est dicere quòd habeat ipsi quinquagintanouem decimas: & singuli in reliquo populo nouem.

Ad primum argumentũ.
Ad secundũ argumentũ.

Primum igitur argumentũ satis superq; discussum est atq; dilutum. Ad secundum verò respondetur, decimarum præceptum, qua parte naturale est & morale, illic esse à Christo designatũ: vbi Luc. 10. ait dignum esse operarium mercede sua: locupletius aures. 1. ad Corinth. 9. ab Apostolo inculcatũ: vbi tam multis naturalium ciuiliũq; exemplis constituit vt qui altario seruit de altario viuat. Sed quantum ad quotam, cõmissum fuit ecclesiæ iudicio & sententiæ. **A**d tertium respondetur, ante tempus antiquæ legis ab Adam vsq; semper viguisse idem mādatum quatenus naturale est. Fuerunt enim semper in quacunq; repub. bene instituta sacerdotes qui seruntur fuisse primogeniti. At verò quia nõ erant certo numero decreti, quotã vnaquæq; repub. suo arbitrio instituebat, vel aliunde suis prouidebat sacerdotibus. Abrahã autem, vt legitur Gen. 14. prophetico instinctu decimas obtulit Melchisedec: qui, teste Paulo, figuram nostrisacerdotij præferbat. Et eodem fortè spiritu Iacob eisdem non certis sacerdotibus, sed Deo vouit. **A**d quartum respondetur qd cùm in illo quondam populo tam frequentia iterarentur sacrificia, necesse habebant præter decimas Leuitis soluendas, secundas etiam ad sacrificia offerenda referre. Quæ nobis quibus iam illã victimæ cessarunt, nõ imperantur. Tertium verò decimarum genus quæ cum pauperibus diuidendæ erant, in noua lege mandato misericordiæ augeatur: quo nos identidem Christus admonuit vt essemus in pauperes profusi. Ait enim Luc. 11. Quod superest, date elemosynam. Ad dit autem D. Thomas, & decimas quæ ministris ecclesiæ dantur per eosdem debent in vsus pauperum dispensari. Quod non intellexisse de præcepto iustitiæ sed misericor-

Ad tertium argumentũ.

Ad quartum argumentũ.

diæ, inde constat, quòd hoc cum altero præcepto elemosynarum adiunxit. **P**ostremo verò argumento illa tangitur dubitatio, vtrum per desuetudinem abrogari ius possit decimarum: quæ ex altera pendet, An decimæ sint de iure diuino. Et quidem nonnulli interpretũ canonici iuris super cap. in aliquibus. de decimis. censent omnino esse de iure diuino, etiam quantũ ad quotam: nam postquàm illic dicitur decimas cum integritate esse soluendas, subditur: quia debentur ex lege diuina, vel ex loci consuetudine approbata. Et cap. Parceianos. eodem titulo, legitur decimas non ab homine, sed ab ipso Domino esse institutas. & cap. tua nobis. supra citato: & cap. Reuertimini. extra, de decimis. idem apparet insinuari. Et quanuis aliorum dicta doctorum glossari possint quòd intelligant de decimis quantum ad substantiam, Hostiensis tamen in sua Summa, titulo de decim. §. 7. expressè sustentat etiã quotã esse de iure diuino: dicens tum illud quotæ præceptum fuisse morale, tum legem illã non prorsus cessasse: plurimis id inculcans auctoritatibus: subannansquæ adeò Raimundum & Theologos contrã sentientes. At verò nõ est res quæ in controuersiam venire possit: cùm planissimum sit, decimarũ quotam in lege veteri iudiciale fuisse præceptum: non morale. Quod Hostiensis nunq; negasset, si suę fuisset facultatis rationem discriminis nosse inter morale præceptum & iudiciale. Morale enim (vt sæpe dictum est) conclusio est principiorum naturalium: ex quibus quanuis eliciatur alendos esse ecclesiæ ministros, quod ad decimarum genus & substantiam attinet: tamen quòd hæc aut illa fructuum quota contribuatur, nulla lex naturæ præcipit, sed quòd id tantum tribuatur quantum eisdem sufficit. Sed glossa quã Paulino verbo ad Hebræ. 7. assuere connititur, est annotanda. Ait Paulus: Transacto sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Cuius sententia est, legem illam cum Christo expirasse: atq; adeò illa cessasse legalia. Et respondet ipse nõ facere illum sensum: quia nullo modo, inquit, cõcedendum est legem illam omnino cessasse. Sed sensus est, inquit, ius Leuitarum petendi decimas in Euangeli cos sacerdotes transfisse. Vide quàm facerent consultius qui Theologiam nõ profitentur, ab interpretamento scripturæ sacræ calamũ abstinere: neq; de diuino naturalive iure tractare: quod ipsis mensis aliena est. Cessauit enim

Quæstio primo verò argumento præfata.
Sententia Inristarum.

Hostiensis.

Reprobatur proxima sententia.

enim omnino lex illa, vt latissimè lib. 2. com
monstrauimus: præter id quod vel lex natu
ræ retinuit, vel ecclesia sanxit. Quotam ergo
hanc certissimum est nõ esse de iure diuino.
Sed si quæ inter Decretales & Canones sa
cros offendantur verba, quibus decimæ di
uino iuri tribuantur, vel intelligenda sunt
quantum ad substantiam: vel si de quota ha
beatur fermo, glossandus est vt sit de iure di
uino exemplariter, hoc est exemplo vetustū
iuris constituta. ¶ Igitur vtrum per desue
tudinem aboleri possit decimarum obliga
tio, D. Thomas negare omnino in præsen
tiarum videtur: nam respondet in Italia, in il
lisq; terris vbi decimæ non soluuntur, ob id
solum incolas à culpa eripi, quod ecclesie mi
nistri indulgere illis censentur non petendo:
sicuti Paulus se fecisse. 1. ad Corinth. 9. testa
tur. Nam vbi postquam demonstrauit pote
statem habuisse sustentamina ab illis peten
di, subdit, nõ esse vsum eadem potestate, nõ
quod offendiculum daret Euangelio Chri
sti. ¶ Est autem responsio hæc D. Thomæ
non vsq; adeo clara. Ad cuius igitur intelle
ctum distinguendum est de decimarum de
suetudine. Aut enim pensatur quantum ad
quotam, aut in totū. Et priori quidem mo
do forsan quis arbitraretur solum desuetudi
nem sufficere, vt non debeantur: propterea
quod quota non est nisi de iure positio. Ac
perinde censebit D. Thomam intelligere de
cessatione in totum. Sed profectò vtrunque
est falsum: primū quidem, non vtique pro
pter rationem Hostiensis, atq; aliorum qui
dicunt quotam esse de iure diuino, sed quia
licet sit de iure pōtificio, nihilo minus quia
ius illud tum tanta æquitate pollet, tum etiā
instar antiqui diuini iuris positum est, nulla
contra illud censetur præualere desuetudo
quin possit ecclesia, vbi oportuerit, vt iure
suo: nisi annuerit, ac dissimulauerit. Et hæc
est mens S. Thomæ. Noī enim decimarum
quotā intelligit. Et eodē pacto intelligendus
est quotilibet. 2. ar. 8. vbi eodem modo respō
det. Et quod de quota loquatur, confirmat
ur: nam desuetudo decimarum in totum
nullatenus ab ecclesia permitti potest: quan
do quidem, vt iam monstratum est, ius exi
stat naturale, & præceptum morale, strictissi
mèq; diuinū, vt sint ecclesie, vbi res celebre
tur diuina, sacramentaq; dispensentur ac mi
nistrentur, sacerdotesq; adeo & ministri po
puli sumptibus alantur. Quare super hoc to
tū ecclesia non habet auctoritatem dispen

sandi: neq; ab Spiritu sancto id vnquā facere
permittetur. Id quod & vsus ipse palam ostē
dit: quoniam neq; in vllō Italię angulo, neq;
alibi vsq; gentium reperitur Christianorū
locus vbi non sint sacerdotes, quibus vel pro
uentus annui statim sint, vel populi stipendia.
¶ At verò contra prius solutionis membrū
existit argumentum, q, vt ait August. 16. q. 1.
canone, decimæ carū pensio tributū est ani
marū egentium: & qui eas, inquit, dare no
luerint, res alienas inuadūt, & pauperes pro
pter illam penuriam fame percempti, ab his
qui nõ soluūt occisi sunt. Quare ecclesia nõ
videtur cōtra ius pauperū dissimulare posse.
Quod si dicatur id ob cauendum scandalū
finere: inde fit cōsequens, nõ liberè id facere:
quare nõ soluētēs minimè videntur à culpa
excusari. Ad priorem locum argumenti re
spondetur, illud ius pauperū nõ esse iustitię,
sed misericordię: nõ solum in soluentibus de
cimas, verum & in ipsis clericis: & ideo eccle
sia potest dissimulare illā via casdem eleemo
synas extorquere. Ad posteriorem autē re
spondetur, q, etiam si id ad cauendum scan
dalum permittat, & nõ detur, vt ait Paulus,
impedimentū Euāglio, nihilo minus subdi
ti excusantur: quia laudabiliter id facit eccle
sia, spiritualibus temporalia posthabēs. Vbi
autem populus animi obstinatione indure
sceret, nõ petenti ecclesie obtemperare vellet,
tunc culpa nõ vacaret. Si autem gens aliqua
ea lege vellet in Christianismū sua nomina
dare, vt decimarū tributo nullatenus onera
retur, respōdet Caietanus ecclesiam posse ac
debere eandem cōditionem recipere. Quod
si intelligatur quantum ad quotam, verum
est. Attamen vt nullo modo tenerentur mi
nistros ecclesie alere, profectò ecclesia finire
non posset, nisi aliunde ipsa vnde viuere
provideret: nam aliās illa conditio contraria
esset naturali diuinoq; iuri in re quæ apud
Christianos præcipui est momentū.

ARTICVLVS. II.

Vtrum de omnibus teneantur Chri
stiani decimas soluere.

OST decimarum substan
tiam subsequitur vt earū ma
teriam perpendamus. Appa
ret namq; non de rebus omni
bus deberi. Decimarum nāq;
pensio ex veteri instrumento originē duxit:

illic

Argumentū
Augustinus

Ad argumē
tum.

Primum ar
gumentum.

Solutio Diui
Tho. ad præ
cipuam que
stionem.

Mens S. Tho
mæ.

illic autem nullum personalium præceptum legitur: nempe earum rerum quæ homo propria industria & negotio acquirit: quales sunt mercatio; & militia, & similia. Ergo de istis nullæ debentur decimæ. ¶ Secundò. De male acquisitis (vt supra dictum est) nulla fieri potest oblatio: ergo neq; decimarum solutio. Nam cum oblationes propinquius ad diuinum cultum accedant, illæ potius de omnibus fieri debent. ¶ Tertio. Leuitici vltimo vbi decimarũ scripta est lex, non nisi defrugibus & arborum pomis ac de animalibus quæ sub virga pastoris transeunt iubentur: ergo de minoribus herbis quæ hortorum cultura feruntur non debentur. ¶ Quarto. Nemo nisi quod in sua est potestate soluere potest: sed non omnes fructus qui de prædijs percipiuntur in domini potestate permanent: nam quædam coloni dominis fundorum pendunt: quædam in mercedem famulis: quædam etiã principibus in tributa. Et sæpe aliqua vel furto vel alia via pereunt: ergo de illis nihil debetur. ¶ In contrarium est legis exemplum, Genes. 28. in Iacob, qui aiebat: Cunctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi. cuncta autem quæ homo habet diuinitus ei donantur: ergo de omnibus decimæ debentur.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

Argumen. 4.

Conclusio
negatiua.

Probatio.

AD quæstionem vnica conclusione respõdetur, de vniuersis tam ex terræ prouentibus quàm ex personarum labore partis, si merum ius perpendas, nec consuetudo obstat, debentur decimæ. Probatur. Iudicium vniuersiuisq; rei ex eius proprijs causis radicibusq; sumendum est: natia autem decimarum radix est, quòd secundum Apostolum. 1. ad Corinth. 9. spiritualia seminantis ius competit metendi carnalia. Si nos, inquit, spiritualia seminamus, non mirum est si carnalia vestra metamus: hoc enim est instituti ecclesiastici fundamentum: vniuersa autem quæ homo possidet, carnalium voce comprehenduntur: ergo de vniuersis soluendæ sunt decimæ. ¶ Conclusio quidem præfens multis locis canonici iuris constituta est, vt cap. Tua nobis: de decim. & cap. Reuertimini. 16. q. 1. sed expressius canone, decimæ: qui est August. vbi ait de negotio, de militia, de opificio, ac deniq; de rebus omnibus soluendas esse decimas. Idemq; ait Coelestinus Papa cap. Non est. extra, de deci. vbi habetur quòd etiam de venatione debentur. & cap. peruenit. etiam de piscaturis, & de mo-

lendinis, &c. & cap. nuntio. additur etiam de apibus. Quapropter celebris esse solet decimarum distinctio, in reales seu prædiades, ac personales. Reales enim sunt quæ de rebus debentur: puta de prædiorũ fructibus quos terra per solis aërisq; clementiã natura sua progignit. Personales autem quæ ex personarum operis ac negotijs sine terræ ope exercitis soluuntur. ¶ Quicquid autem veritatis conclusio contineat, ratio tamen D. Thomæ non magna energia pollere videtur. Colligit enim vniuersalem ex particulari: nempe quòd si ius suppetat clericis metendi carnalia, de cunctis carnalibus debeantur eis stipendia. Respondetur primò rationem hanc factum Thom. adduxisse ad declarandum potius defendendumq; ius ecclesiasticum, q̄ ad eius necessitatem demonstrandã. Secundò. Cum ius naturæ, vt dictum est, clericis suppetat temporalia pro spiritualibus metendi, non eousq; ratio ad aliqua temporalia præponderat, quin eadem ferè de omnibus intelligatur. Nã quòd afferri contrã solet, ex agri fructibus iustius deberi decimas quàm de opificijs, pro eo quòd fructus illos Deus naturæ author creat: opificia verò aliaq; negotia ad humanam industriam attineant, licet quandam præ se ferat probabilitatem, non tamen necessitatem. Quoniam & in agricultura industria adhibetur, & in negotijs non deest naturalis Dei concursus. Eò potissimũ quòd decimarũ obligatio, si quæ dicta sunt respicias, non in illo naturali Dei beneficio fundatur, sed in eo potius quòd populus ministris ecclesiæ sustentare tenetur, à quibus sacramenta suscipit. Et ideo quia vniuersi plurimi qui non agriculturam, sed aliam artem exercent; iidemq; pariter sint sacramentorũ participes, non est quòd ab exactiõne tributi ecclesiastici excipiantur. Quare verbum Pauli quo carnalia nominat, vniuersalem videtur sensum auribus exhibere. ¶ His tamẽ nihil obstantibus seiscitaretur quispiã vtrum desuetudo, legitima esse posset præscriptionis causa super personales decimas, nõ soluatur. Seiscitaretur inquam propter Hostiensis in sua Summa, loco citato, atq; alios iuris interpretes super cap. In aliquibus. de decim. Qui porrò inter decimales personalesq; decimas sic dijudicant, vt contrã istas inolere posse credant præscriptionem: cõtra illas verò non item. Quorum fundamentum est illas esse de iure diuino: has verò minime: quippe cum loco citato Leuitici vltimo non nisi

Decima alie
personales
alie reales.Obiectio cõ
tra ratiõne
S. Thomæ.

Solutio.

Dubitatio.

Hostiensis
sententia.Fundamentũ
superioris
sententiæ.
nisi

nisi de frugibus, & arborum pomis, & animalibus indicantur decimæ. At verò iam factis de hac re contra istos depugnatum est. Illud namq; ius antiquum quod iudiciale erat, iam quantum ad illius legis vim expirauit: ob idq; non est tantum discrimen inter has species meditandum. Neq; quantum ad huiusmodi præscriptionem sanctus Thomas inter eas distinguit. Igitur, vt in calce proximi articuli dicebamus, siue prædiales siue personales decimas existimes, nulla defectu do aut præscriptio obtinere contra ecclesiam villo tempore potest, quo minus dum ad alendos ecclesiæ ministros nulla alia pateret via, posset siue ex fundis siue ex personis tributa imperare, quæ eidem muneri honestè sufficeret. Porro cum dissimulare non posset quin erigantur templa, addicanturq; illis ministri. Hoc autem nihilo minus discriminis non est diffidendum quòd iustiùs paratiùs; alio ex terræ prouentibus, quàm ex opificijs ac negotijs decimæ exiguntur: eò quòd fructus illi magis sunt naturales. Quo circa si satis suppetūt, præscribi cõtra personales potest: hoc est: nisi consuetudo soluen di illas vigeat, dignum non est vt exigantur.

*Solutio autò
vni.*

*A seruitori-
bus nõ sunt
decimæ exi-
gẽdæ nec ab
agricolarũ
famulis nisi
de hoc vige-
ret consuetu-
do.*

Quapropter quòd à seruitoribus de sua mercede decimæ exigantur: nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, nulla apparet æquitas. Ac multò minor ab agricolarum famulis, quibus ex decimato aceruo merces soluitur, vt ex Diuo Tho. in solutione quartæ colligitur. Sententia enim August. quòd ex negotio & militia soluantur decimæ, illic forsan suam retinet vim, vbi prædiales non sunt adeò vbères ac pingues. Quare in Hispania ex opificum negotiatorumq; lucris nullus est vsus soluendi decimas. ¶ Vtrum verò agricola ex aceruo ante decimationem operas suas & sumptus, aut saltẽ semina excipere possit, non video cur dubitetur, neq; de hoc ratio permittit consuetudinem valere: adeò id certum est non licere, vt cauetur cap. Non est. & cap. Tua nobis. & cap. Pastoralis. Quoniam existimandum in præsentia est genus quoddam societatis inter hominem & Deum. Homo enim semina sua laboresq; & sumptus ponit: exponitq; Deo confisus periculo. Cum ergo Deus sua benignitate cumulatam frugem conferat, satis est si homo pro suo periculo nouem relictis partibus decimam Deo reddat.

AD primum igitur argumentum respondetur. In veteri populo rationem ob id poposcisse vt personales decimæ non exigentur, quòd singulæ vndecim tribus suas habebant prædiorum sortes quarum decimæ satis erant tribui Leui, quæ sorte carebat. Eò potissimum quòd Leuitæ ab alijs opificijs negotijsq; secularibus non arcebantur: ob idq; iniquum erat, vt ex similibus artificijs ab alijs corraderet. Secus autem in Christiana familia, vt dictum est: vbi neq; cuncti possessiones habent ex quibus decimas soluant, neq; clerici implicare se debent mundi negotijs, vt. 2. ad Timoth. 2. admonet Paulus.

*Ad primum
argumentũ.*

¶ Ad secundum respondetur, male acquisita in duplici esse ordine. Quædã enim sunt quorum acquisitio iniusta est & iniuriosa: vt furtũ, & rapina, ac perinde vsura. Et hæc quia in integrum veris dominis restituenda sunt, decimari non possunt. Secus de arborum fructibus quæ vsuraria pecunia empta fuerint: nam illi, vt lib. 6. ostensum est, nulli sunt restitutioni subiecti: sicut neque lucra eiusdem vsurariæ pecuniæ. Alia verò dicuntur male acquisita: nõ quòd acquisitio iniuriosa iniustæ sit, verum quòd turpi causa comparentur. Vt sunt meretricum, histriorum, aliorumq; id genus lucra. Et istorum, inquit sanctus Thomas, decimæ debentur. Loquebatur tamen secundum sui temporis regionisq; morem, vbi Augustini sententia ad plenum in vsu erat. Iam verò modò nullibi, quod audierim, eiusmodi perstat decimarum obseruatio. ¶ Ad tertium respondetur, quòd cum decimæ in fortem Leuitarũ olim penderentur, debebant honestè & absq; fordibus exigi: ad sordes autem attinet, vt. 4. Ethico. cap. de liberalitate, auctor est Arist.

*Ad secundũ
argumentũ.*

*Ad tertium
argumentũ.*

Aristo.

minimorum esse hominem exactorem: non erat Leuitis cõgruens ex minutis holeribus exigere decimas. Sed Pharisei qui iustitiæ splendorem præ reliquo populo ambiebãt, de illis etiam decimas persoluebant. Nec verò Redemptor de hoc illos obiurgauit quòd mentham, anethum, & rutam decimarent, sed quòd illa pluris quàm maiora præcepta æstimabant. Imò quadam tenus commendauit, cum subiungit: Hæc oportet facere, sed alia non omittere. vbi non tam præcepto q̃ consilio eiusmodi decimationem attribuit. Sub lege autem Euangelica immemorialis consuetudo obseruanda est. Imò vbi aliq̃ frugum viniq; decimæ malignè prouenirẽt, exigi de nouo possent hortorum decimæ: vt re-

vera, extrà, de decimis, cap. non est. exiguntur. Præsertim de illis hortis quorum diuenditis holeribus hortulani viuunt. Nam de exiguis priuatis sicuti de minutissimis holeribus non sunt exigendæ: vt notatur ex cap. ex multiplici. extrà, de decimis. ¶ Ad quartum deniq; respondetur, qd si granum agricolæ ante decimationem sublatum est, tunc decimas, nisi culpata sua negligentia furtum accideret, non debet. Idem profectò arbitror si vel fruges vel iam excussus grani acruus alluione aliqua in area perierit. Si enim graui sua culpa diu illud reliquit in area, profectò non esset à decimarum debito immunis. Secùs si esset à culpa liber: nam quanto tempore sub dio est granum, sacerdotibus etiam periclitatur. Postq; verò in horrea conditum est, iam inde dominus est decimarum debitor: quacunq; strage aut calamitate dispareat. At qui granum aut vinum non decimatum vendit, manifestum est reum teneri soluendi decimam. Quin verò & emptor si sciuerit, nihilo minùs obligat ecclesiæ quousq; venditor restituat. ¶ Cæterum notandum est qd cum decimæ ex rebus diuino munere partis soluantur, nulli subduntur aut mercedi aut tributo: ob idq; agricola, neque famulorum mercedem, neq; regis tributum excipere ab acruo potest, anteq; totius decimam exoluat. Et arbitror nomine tributi comprehendere D. Tho. etiam pensionem quam colonus alieni fundi domino soluit. Itaq; si rigorem legis spectes, agricola qui fundum colit, siue proprium, siue alienum quod ad culturam conduxit, tenetur in integrum de decimis: nisi aliter inter eundem colonum ac fundi dominum fuerit conuentum. Quare si dominus non soluit, ecclesia conuenire colonum potest. ¶ Hinc superioris colligebamus, si mercenarium qui ex decimatis mercedem recipit, nullam inde aliam debere decimam. Ac perinde & de fundi domino idem colligendum apparet ex suis prouentibus quos colonus post decimationem ei soluit.

ARTICVLVS. III.

Vtrum decimæ solis clericis debeantur.

POST decimarum materiã sequitur de personis quibus iure & more debentur. Arguunt enim qd non debeantur clericis: cuius contrarium ex superioribus colligitur. Decimæ antiquis Leuitis addicebantur, vt ex Nu-

mero. 18. iam sæpe citatum est: eod qd forte promissæ terræ carebāt: in nostra verò Christiana familia clerici patrimonia nonnunq; habent, & præter decimas oblationes recipiunt & primitias: supflere ergo illis videtur decimæ. ¶ Secundo. Si clericis iure decimæ deberetur, fieret inde sæpenuerò cõsequens soluendi perplexitas. Nam vsu venire potest vt incola vnus parocciæ fundos alterius colat, aut fundos in alia habeat quos illius parociano colèdos locat. Contingit etiã & pastorem eodẽ anno in pascuis vnus episcopatus aut parocciæ gregẽ suũ pascere: partim verò in pascuis alterius: vel forsã ipse moratur in vna, & ouile habet in alia. Quare perplexi istiusmodi hoies essent cuius ecclesiæ deberent decimas. ¶ Tertio. Consuetudo sæpenuerò habet vt seculares laici decimas in feudũ possideant: & nõ nullis etiã monachis cõferuntur: nõ ergo solis debentur clericis. ¶ In contrarium est quòd, vt Numero. 18. legitur, solis Leuitis adiudicabantur: quibus in nostra succedunt clerici.

AD quæstionẽ distinctione præmissa duabus cõclusionibus respondet. Duo nãq; in decimis est cõsiderare: nẽpe & ius illas petendi, & res ipsas. Prior ergo cõclusio est. Ius petendi decimas clericis dũtaxat merito suo cõpetit. Probatur. Ius spirituale solis cõgruit clericis: vt pote qui spiritualiũ sunt administratores: ius autẽ hoc est spirituale, secundũ illud Pauli, Cũ spiritualia femineim, nihil mirum si carnalia vestra metamus: ergo ius hoc proprium est clericorum. Posterior cõclusio. Res ipsæ quæ hoc iure clericis obueniunt, nihil vetat quo minùs eorũ cõcessione in ius laicorũ demigrẽt. Probatur: quia res ciuimodi, vt frumentũ & vinũ, non sunt spirituales. ¶ Hic primũ omnium cõsideratẽ discernito inter ius petendi & res ipsas. Alioqui falli potes. Enimuerò feudatarius, imò verò reges & principes quibus pars decimarũ adiudicata est, nõ solũ decimas possidẽt, verũ ius videntẽ habere petendi: atq; ad eũ seculares ipsi sint, ius habere videntẽ spũale. Hęc autẽ fallacia diluit, si in præsentiarũ noie iuris petẽdi facultatẽ prorsus intelligas petẽdi à parocciãnis decimas, tanq; propriũ stipẽdiũ p spũali officio: hoc enim ius in sola existit ecclesia, eiusq; ministris qui spũalia dispensant. Feudatarius autẽ nõ nisi eiusdẽ ecclesiæ noie easdẽ petit decimas. Et pariter Rex & secularis Princeps ex priuilegio & concessione eiusdẽ ecclesiæ.

Argument. 2.

Argument. 3.

Duo in decimis cõsideranda.

Prima cõclusio.

Probatio cõclusionis.

Postrema cõclusio.

Ratio cõclusionis.

Ad quartum argumentũ.

Documentũ.

Primum argumentum.

ecclesiæ. Et habere tale priuilegium non est habere ius petendi pro proprio spirituali officio, sed rebus frui: vel quia res ipsas ab ecclesiâ redemerunt: vel aliud ei impenderunt obsequium, seu infideles debellandi, seu aliud simile, ob cuius respectum merito tali premio donati sunt. ¶ Caictanus in præsentiarum in sua existens sententia quam antea retulimus: nempe solis clericis curam animarum gerentibus deberi decimas, ait ius hoc petendi duo simul prærequiri: nempe & altaris ministerium, videlicet sacramentorum administrationem, & præterea spiritualium seminationem: hoc est Euangelij prædicationem, quorum vtrumq; per se personæ incumbat. Quare alij clerici aliter altari seruietes & monachi, quibus accidentariè & nõ ex proprio munere cõuenit prædicare, eodem iure ceu proprio non funguntur. At verò iam supra diximus nõ solum decimas ob sacramentorum administrationem deberi, verum & ob alia altaris obsega: puta cõtare, vt canonici, & ipsi sacrosancto sacrificio altaris administrare: quod diaconorum munus est: idemq; spirituale. Imò & Leuitis olim decimæ propter templi ministerium cõferebantur: cum neq; in ipsis, neq; verò tunc in sacerdotibus quicquam esset propriè spirituale. Tamet si omnino fatendum sit curatorum munus functionum spiritualium apicem tenere: cuius subinde causa potissimùm debentur decimæ. Nihilominus & canonici, & archidiaconi, atq; id genus ceteri, nõ sunt negandi suo gradu & ordine ius idem participare. Sacerdotes verò mercenarij qui nulli sunt addicti particulari ecclesiæ, sicut neq; monachi, eodem iure non funguntur nisi ex priuilegio.

¶ Atqui ex hoc documẽto & discrimine inter ius petendi & res ipsas eodem iure acq̃sitas possidendi, elicienda est regula ad perpendendũ quæ nã sacerdotia ecclesiasticq; præbendæ sint sp̃uales: quod quidẽ fundamentum est & basis disputationis de simonia, quam sumus quæstione proxima ingressuri. Illa enim præbenda quæ spirituali muneri annexa est, censetur spiritualis. Munus autem spirituale non solum est sacramentorum administratio animarumq; cura, verum & alia nonnulla ecclesiæ munia. Cuius contrariũ miror quisnam possit asserere. Aliàs canonicatus & alia peregrina sacerdotia ad ecclesiæ unũ seruitium instituta, non essent spiritualia: ac perinde neque simoniæ materia: quod concedere error esset.

AD primum igitur argumentum sanctus Thomas respondet, quòd Leuitis non dabantur decimæ vt ex illis elemosynas præ reliquo populo facerent: nam aliud decimarum genus in hanc pietatem decretum erat. In noua autem lege decimæ nõ solum in clericorum victum, sed & in elemosynarum vbertatè pro egenis cõferuntur: & ideo licet præter decimas alias clerici possessiones habeant, siue patrimoniales, siue quas populi benignitas & pietas ecclesiæ contulit, quas Leuitæ non habebant: non ideo decimarum solutio redundat. Vtrum autem S. Thomas hoc quod de clericorum elemosynis affirmat ad iustitiæ rigorem pertineat, ita vt negligentes ad restitutionem teneantur, an verò ad singulare misericordiæ officium, lib. proximo examinabitur. Interim tamen nõ arbitror de rigore iustitiæ loqui, sed de misericordia ad quam clerici nostri præ Leuitis obligantur: cum vxoria onera nõ sustineant. ¶ Ad secundũ respondetur, personales decimas illi ecclesiæ deberi cuius quisq; parœcianus est: vt habetur extrã, de deci. cap. Ad Apostolicæ. prædiales autem, si rerum naturã nudè perpendas, eidem videntur ecclesiæ deberi, vbi prædia iacent. Nihilominus ecclesiâ maualte se ad consuetudinem referre: vt patet eodem cap. & cap. Cum sint homines. extrã, de decim. itaq; si agriculor est in vna parœcia, colit autem terras alterius, præcipitur in olita consuetudo obseruari. Nam vtraq; ecclesiâ potest ius suũ allegare. Altera scilicet quòd personæ sacramenta dispensat: altera verò quòd in suo territorio prædia iacent. Quare multis in locis solent tunc decimæ diuidi. ¶ Pari modo si nobilis ciuis qui ciuitatis parœciã incolit fundos in aliquo castro aut pago possidet, quos illic colendos locat, ratio videtur deponere, imò vt plurimum vñs habet, vt decimæ diuidantur: vbi autem præscripta consuetudo aliud iusserit, sequenda est. Idem Diuus Thomas de pastore respondet, qui verno tempore gregem habet in vna parœcia, hyemali verò in alia: vt scilicet prora vtrique pendat ecclesiæ. Est tamen alibi in vñs vt vbi foctura gregis tollitur, nepe vbi vel tondetur, vel partus ædit, illic sit decimandum. At verò sanctus Thomas contrarium hîc videtur sentire: dicens quòd quia ex pascuis fructus gregis proueniunt, potius vbi sunt pascua decimandum est, quàm vbi ouile locatur. Hæc omnia adno-

Caictani asseruo.

Refutatur Caictanus.

Ad primum argumentũ.

Ad secundũ argumentũ.

Regula ad dignoscendũ quæ nã præbendæ sint sp̃uales, quæ verò minime.

tanda sunt, non ad euellendas inueteratas consuetudines, sed ad sciendum ubi manifesta consuetudo non viget, quinam sint secundum rationem eligendi. ¶ Ad tertium denique respondetur, quod sicut res nomine decimarum partas possunt clerici diuendere, & quomodocumque distrahere, ita possunt & laicis facultatem facere, vt dandas in futurum decimas accipiant, vel ecclesie referuato censu, vel in subuentionem pauperum: sicut pontificio priuilegio decimarum hospitalibus & monasterijs annectuntur. ¶ Quibusdam autem religiosis, inquit Diuus Thomas, cura solet adiungi animarum, atque adeo decerni decimarum. De hac autem re pro vtraque parte suasuæ rationes existunt, vtrum videlicet congruat sacerdotia cum curis animarum monasterijs annecti: nam ex vna parte videntur monachi solertiùs ac vigilantius posse regi prospicere: ex altera verò propinquiùs Euangelio videtur vt proprius parroecius sit in sua parroecia: qui cum suis subditis conuersetur, eos denique consilij, ope, & elemosynarum largitate iuuet. Cum tamè monachi non nisi per vicarium rem administrare possint. Et certè hæc ratio apud me

Nō cōgruit monasterijs annecti sacerdotia cū animarū cura.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum clerici etiam ipsi decimis solvendis sint astricti.

DOST substantiã materiãque decimarum, atque eorum cognitionem quibus debentur, subsequitur tandem vt videamus quinam mortalium illas debeant. Et primùm quod ipsi etiam clerici sint decimarum debitores, arguitur. Ius commune est vt parroecialis ecclesia de cunctis prædijis quæ intra suum territorium iacent decimas percipiat. Contingere autem assolet vt clerici possessiones etiam habeant, eademque, vel in sua parroecia, vel fortè in aliena. Et similiter quod patrimonium vnius ecclesie in alterius territorio sit: in huiusmodi ergo casibus clerici, quin & ipsa ecclesia

Primum argumentum.

pecimas debere videntur. ¶ Secundo arguitur. Religiosi inter clericos nominantur: & tamen decimas ratione prædiorum debent ecclesijs in quorum sunt territorio: vt patet in cap. dilecti. & cap. licet. de decim. ¶ Tertio. Numero. 18. Leuiticæ præcipiuntur summo sacerdoti decimas decimarum soluere: ergo eadem ratione clerici Leuitis succedentes, easdem Pontifici Maximo debent. ¶ Quarto. Decimarum non solum, vt dictum est, in sustentationem clericorum soluuntur, verum & in pauperum subuentionem: ergo si clerici à decimarum solutione essent exempti, pariter essent & pauperes: hoc autem falsum est: ergo neque illud est verum. ¶ In contrarium autem est cap. secundum de decim. ubi ait Paschalis Papa: Nouum genus exactiois vt clerici à clericis decimas exigant.

Argument. 2.

Argument. 3.

Argument. 4.

AD quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est. Clerici in quantum clericus, hoc est, in quantum de decimis, quas pro suo spiritali munere recipiat, & de ecclesie fundis, quorum fructibus clericali iure viuunt, nullas tenentur soluere decimas. ¶ Altera. Clerici non quatenus clerici, sed qua ratione sæculari iure, vel hereditario, vel emptionis, vel quouis alio terras possident sæculares, decimarum sunt debitores: videlicet ex fructibus qui inde sibi proueniunt. Probantur ambæ simul conclusiones. Neutiquam idem esse potest fundamentum & ratio quidpiam dandi ac recipiendi. Est enim contra naturam vt idem sit agendi patiendique principium. Ignis quippe quatenus calefactiuus est, non est calefactibilis: clerici autem propter spirituales functionem ius habent recipiendi decimas, ac perinde fructus prædiorum que ecclesia possidet: ergo eadem ratione nihil debent decimarum refundere. At verò nihil obstat quo minus in eadem persona diuersa sint principia, alterum agendi, alterum verò patiendi. Sicuti aqua quatenus frigida, infrigidat: & quatenus materialis, calefit. Pariter ergo in clerico non obstante spiritali principio recipiendi decimas, inueniri potest spiritalis possessio, ex qua eadem debeat. ¶ Conclusiones receptissimæ iure sunt: de quibus ideò nihil restat dubitandum, nisi quod contra tenorem secundæ conclusionis aliquibus concessa extant priuilegia. Cisterciensibus namque & hospitalia

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Suadetur vtrique conclusio.

forte, tempo ralis

spitalarijs concessit Alexander Tertius vt de praedijs quæ quomodocunq; possiderent, si proprijs manuum laboribus illa colerent, decimas non soluerent. Idemq; concessit Adrianus, vt patet cap. Ex parte. extra, de decim. & intelligebatur etiam si illa colerent per suos famulos. Quare cæterorum nulli, siue clerici, siue monachi eximuntur, quin illas debeant etiam si ipsi arua sua colant. Nisi simili eximuntur priuilegio. Dum autem terras eadem colonis locant, multo minus dubium est quin eiusmodi decimarum sint debitorum: vt illic habetur cap. Licet. & subsequenti, Ad audientiam. Quauis & super his consulenda sit etiã consuetudo. ¶ At verò postquam de personis hic loquimur quæ ad decimarum pensionem tenentur, quæritur vtrum non modo Christiani, verum infideles, ad ecclesiasticas decimas teneantur. Ecclesiasticas inquam: quoniam quod in iure naturæ quæcunq; respub. veridica Dei cognitione illustrata, teneretur suo more eidem sacrificare Deo, atq; ad id muneris magistratus instituire, alia est ratio. Tenebatur enim, vt ex superioribus colligitur. Sciscitatur hanc autem quaestionem propter nonnullos iurisperitorum ac potissimum propter Panormitanum, qui super capitulo, de terris. extra, de decim. affirmatiuè quaestionem decidit. Iubentur enim in praefato cap. Iudæi de illis quas colunt terris decimas persolvere: & cap. quanto. de vsuris. perinde coguntur de domibus ac possessionibus quæ antequam in eorum venirent dominium eidem oneri subdebantur, decimas reddere. Ex his ergo Panormitanus, Odoardum sequutus, infert omnes infideles vbicunq; gentium vitam degant, iure compelli posse si factu esset possibile, vt decimas soluerent. Neque verò tantum prædiales, verum & personales. Saltem, inquit, tenetur ad id Iudæus, quod Christianus loco suo habitans solueret. Aliàs, inquit, ecclesia defraudaretur. Imò ait dum ad Christianismum accedunt, posse cogi vt quas in infidelitate agentes reddere renuerunt, persoluant. ¶ At verò siue textus consulas, siue diuinum ius, siue naturalem rationem, siue probabilitate, vt cum venia tanti doctoris dixerim, huiusmodi opinio fulcitur. Primum enim de iure diuino nullum est dubium: non solum quòd, vt sæpe diximus, ius vetus de quòta iudiciale erat, iamq; adeò antiquatum est, verum etiam si in naturali ac morali persistamus. Quoniam decimæ an

triquitùs solum in stipendium ministrorum templi, & apud nos pari ratione in alimoniam clericalis ordinis ecclesiæ ministrantium iustæ sunt. Itaq; nisi ecclesiæ essent, nulla esset ratio illas exigendi. Cum ergo infideles non sint in ecclesiæ gremio, neq; illis sacerdotes quidpiã spirituale dispensent, nullum eis ius suppetit, auctore Paulo, petendi ab illis carnalia. Sed ait Panormitanus: Tenentur tamen sacramenta suscipere, & in Christianismum nomina sua dare. Ecce quomodo isti ius tractant diuinum. Enimvero quanuis tota mortalium vniuersitas ad fidem suscipiendam teneatur, tamen quoad usque illam, homo profiteatur, neque nostris tenetur legibus, neque nostris praelatis obedire: secundum verbum Pauli: De his qui foris sunt nihil ad nos. Quemadmodum qui votum religionis emisit, licet perstrictus sit religiosus fieri: tamen quousque fuerit professus, ad peculiaria religionis mandata non tenetur. Ecquis enim qui ius diuinum calleat, affirmare auit Turcas eo delinquere quòd non consentunt sacramento nostro, Eucharistiam non gustant, festa ieiuniamque nostra non seruant? ¶ At verbum illud supra citatum, auctores huiusmodi opinionis seducit, quod habetur cap. Tua nobis. & cap. Cum non sit. de decim. Deum scilicet in signum vniuersalis dominij sibi decimas seruasse. Inde enim colligunt quoscunq; mortales, cum omnium sit dominus, eadem debere. At verò si talem sensum verbum illud faceret, pontifices ipsi aut ecclesia eundem nobis alicubi tradidisset: quod nusquam fecit. Et profectò eodem modo colligeretur vniuersos olim mortales decimas etiam debuisse Leuitis. Quod concessu esset absurdum. Sensus ergo legitimus est quòd in signum vniuersalis dominij voluit Deus semper sacrificijs à quacunq; repub. coli: ac subinde vt sacerdotes sustentarentur. Sed quia Leuitis Mosaiici populi illa congruebat sustentationis moderatio, per iudiciale præceptum indixit eidem populo, vt decimam fructuum eis soluerent. Id quod & ecclesia pro suis sacerdotibus instar illius præcepti imperauit suis subditis. Quo ergo præcepto eos qui eius fidem nunquam amplexi sunt, non comprehendit. Neq; capitulum, de terris. neq; capitulum, quanto. quoquo pacto contra facit. Nam illic peculiariter habetur de Iudæis sermo, qui inter Christianos commorantur, possessionesq; habent, quas

Solutio Panormita.

Replica.

Deceptio Panormita.

Quaestio.

Panormitani opinio.

Opinio Panormitani nulla fulcitur probabilitate. Argumentum in Panormi.

à Christianis vel emerunt, vel aliter receperunt. Et quanuis sermo ad illas quoq; prolataretur terras, quæ nunquam fuissent Christianorum, quod tamen non facile credam, alia est tamen fortè ratio de Iudæis qui non alia ratione permittendi sunt inter nos viuere, quàm sic, vt ecclesiam suo territorio non defraudent. Attamen quòd infideles terras possidentes, quæ nunq; sub nostro fuere dominio, priusq; sint fidem professi cõpellantur decimas soluere, non dubito quin antiquis patribus sacrorû peritis quàm alienissimum ab Euangelio fuisset existimatû. Quo circà sub hoc tituli obtentu ab illis quibus fides prædicatur, non video quomòdò possint decimæ exigi: vtrum verò ratione prædicationis ad concionatorum sustentationem possit aliquind ab illis tributi exigi, ipsi quibus id scire incumbit viderint. Ego nanq; in hoc libro, vt aliàs dixi, nihil de occidentalibus insularis dicere constitui.

Ad primum argumentû.

VT ergo ad rem redeamus, Primum argumentum in capite quæstionis obiectum, duas habebat partes. Prior erat de bonis clericorum quæ sæculari titulo possidēt. Ad quam respondet D. Tho. iuxta tenorem conclusionis secundæ, quòd tenentur illiusmodi fructuû decimas pendere, etiam si ipsi sint eiusdem ecclesiæ clerici. Huic autem decisioni nonnulli argumentum obmoliuntur ex citato cap. Nouum genus. de decim. vbi habetur, illos clericos qui à clericis spiritualium ministeriorum accipiunt decimas, eisdem debere. Cùm ergo clerici ab alijs clericis eiusdem ecclesiæ non recipiant ministeria, sed simul omnes populo administrent, non est quòd alij alijs decimas debeant. Ad hoc autem respondetur, verbum illud non esse exclusiuum. Assertitur inquam quòd clerici (& forsan, vt habet glossa, intelligitur de cõiugatis) ob id quòd sacramenta suscipiunt decimarum pensioni sint obnoxij. Haud tamen excluditur, quin alia ratione, nempe propter terras quæ peculiariter possident, maiores etiam clerici easdem debeant. Vnde, vt ait S. Thomas, Aliud est aliquid habere vt proprium, ratione cuius debentur decimæ: aliud verò habere cõmune ecclesiasticû, ratione cuius non debentur. Præter hanc autem solutionem altera est, q; clerici à clericis eiusdem parocciæ nonnunq; sacramenta percipiunt præter Curatum qui non nisi à suo vicario illa suscipit: sed nihilo minùs de suis

Solutio.

temporalibus fundis decimas debet. **¶** Posteriorius membrum eiusdem argumenti ecclesiã tangebatur, quæ prædia fortè habet in alia parocciã: ad quod contrario inodo q; ad priorè partem D. Thomas respõdet: nempe eiusmodi ecclesiam nullas de suis possessionibus debere decimas. Et ratio est, q; eo ipso quòd fundus sit ecclesiæ, efficitur ecclesiasticus: hoc est, spirituali muneri aut ecclesiasticæ fabricæ mancipatus. **¶** Quòd si quis cõtrà infurgat, per hanc legem vlti venire posse vt aliqua ecclesiæ omnibus profus suis decimis expoliaret: vt si parocciã sua bona alienis ecclesijs donarent: Placet responsio domini Caietani. q; lex hæc eo temperamento & moderamine condienda est, vt res in tantû detrimentû ecclesiæ non vergat. Quare tunc trãsi re deberent fundi cum suo decimarû onere. Exemplum extat cap. suffegestum. de decim. Nam cùm cuidam ordini indultum priuilegium esset nè decimas solueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorum accessio vt aliæ parocciæ magnum damnum acciperent, iustum est vt fieret super hac re cõpositio. Quare in tali casu clerici clericis per accidens decimarent: id est ratione prædiorum. Neq; obstaret capitulû, Nouû genus. quippe quod intelligitur nè clerici à clericis in quantum clerici decimas exigant. **¶** Ad secundum respondetur, eos religiosos quibus est animarum cura iniuncta, ius habere recipiendi decimas, non autem illa ratione obligationem soluendi. Reliqui verò de iure communi decimas debent prædiales, nisi vltro sint priuilegio exempti: vt suprã citatum est ex cap. ex parte. de decim. **¶** Ad tertium respondetur quòd cùm in veteri testamento Leuita quibus decimæ decretæ erant, sub sacerdotum obedientia viuere, & sacerdotibus non nisi primitiæ obuenerent, congruens fuit Dei præceptum vt decimarum decimam Summo sacerdoti penderent. Quã utiq; nunc ratione Summus Pontifex iusta ingruente necessitate decimam decimarum à clero exigere valet. Imò verò vltimam vniuersalis eademq; perpetua toti clero imponeretur: si tamen illa ratione omnis alia occluderetur in perpetuum via & modus alia commentandi iura, aliasq; excogitandi artes sustentandi Apostolicam sedem: quibus Ecclesiasticæ leges non possunt non periculosissimè aritari. **¶** Ad quartum denique respondetur, quòd etsi decimæ in subsidium etiam pauperum tribuantur clericis,

Solutio sancti Thomæ.

Replicata.

Solutio Caietani.

Ad secundum argumentû.

Ad tertium argumentû.

Ad quartum argumentû.

clericis, qui præcepto misericordiæ ad eleemosynas tenentur erogandas: tamen quia eiusmodi eleemosynæ ipsorum dispensatione fieri debent, non perinde atq; clerici, à decimis exoluendis pauperes eximuntur.

QVAESTIO QVINTA,
De peccato Simonix
in genere.

Sanct. Thom. 2.2. quæst. 100.

ARTICVLVS. I.

Vtrum Simonia sit studiosa voluntas emendi vendendiq; aliquid spirituale, vel spirituali annexum.

TERTIA PARS libri præsentis, quam post tractatum de sacrificijs, alterumq; de oblationibus, primitijs, ac decimis, polliciti sumus, est de Simonia: de qua disputat

D. Thomas. 2.2. q. 100. Huius ergo tractatus prima quæstio, quæ quintum hic habet locum, instituitur de simonia in genere: cuius primus articulus definitionem inuestigat: nempe vtrum simonia sit studiosa voluntas emendi aut vendendi aliquid spirituale aut spirituali annexum. Et arguitur à parte negatiua. Primum de nomine. Vitium hoc tam in venditione consistit quàm in emptione spiritualium. Simon autem, vt Actuum. 18. videre est, nihil vendere voluit, sed tantum Spiritum sanctum emere: non ergo à Simone fati congruè nomen deducitur: sed congruentius duceretur à Balaam: qui, vt legitur Numero. 22. Moabitibus suas locauit operas vt per donum Dei populo malediceret. Quæ Petrus in sua can. cap. 2. criminis huius reum facit. Et rursus Iudas apostolus: Vel à Iesu, qui vt legitur. 4. Reg. 5. Naaman donum sanitatis pretio vendidit. Deberent ergo dici Balaamitæ aut Iesitæ, cuius Iesi ad hoc propositum mentio fit. 1. q. 1. can. qui studet. Imò & Iudas immanius commisit sacrilegium Christum autorem omnium spiritualium charismatum vendendo, quàm Simon magus. ¶ Secundò. Multa sunt spiritualia bona quæ citra simoniæ labem vendi possunt: vt consilia, vt habetur can. Non licet. 11. q.

Primum argumentum.

Argumentum. 2.

3. & pariter artes & naturales scientiæ: ergo illa non est legitima definitio. ¶ Tertiò. Simonia vt ex registro Gregor. 1. q. 1. can. cos. legitur heresis est. Tolerabilior enim, inquit, est Macedonij impia heresis quàm Simoniaci. Illi enim creaturam & seruum Dei patris & filij spiritum sanctum deliberando fatentur: isti verò eundem spiritum sanctum efficiunt seruuum suum. Omnis enim dominus quod habet si vult vendit, siue seruum siue aliquid eorum quod possidet. Heresis autem non in voluntate sed in intellectu est: ergo. ¶ In contrarium sunt verba can. qui studet. 1. q. 1. qui studet donum Dei pretio mercari in sacro ordine nulla ratione de cetero remanere aut reuocari non posse dubium non est. à verbo nauq; studet, deriuatur studiosa voluntas.

Argumentum. 3.

Prima conclusio.

Prima ratio

Secunda ratio.

Tertia ratio

AD quæstionem tribus respõdetur conclusionibus: prima de nomine, secunda de materia: ex quibus tertia colligit, de definitione simoniæ. ¶ Prima ergo est. Nomen vitij huius à nullo significatius deduci potuit quàm à Simone illo mago cum quo Petro contentio fuit. Primum quod Balaam & Iesi ad historiam veteris testamenti attinent, cuius sacramenta non cõferebant gratiam vt nostra, atq; adeo non erant tanto gradu spiritualia. Secundò quod illi gratias tantum gratis datas, vt donum sanitatis & arcendi per maledictionem hostes, quod Moabitæ à Balaam petebant, vendiderunt: Simon autem nihil minus quàm ipsum spiritum sanctum emere voluit. Non quidem in sua persona, nã talis meditatio insanissima esset, sed eius donum: vt habetur. 1. q. 3. can. Saluator. puta gratum faciem eius gratiam quæ spiritualium donorum culmen per essentiam tenet. Tertiò, vt ad primum argumentum respõdeamus, illi tantum vendiderunt, nihil ementes: Simon autem emere spiritum sanctum ambiuit, vt venderet. Sic enim habet historia: Cum vidisset Simon quod per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus (dabatur namq; tunc visibiliter) obtulit eis pecuniã dicens: Date mihi hanc potestatem, vt cuiuscuq; imposuero manus accipiat spiritum sanctum: nempe pretio quo oblatam posset cum vsuris pecuniã reciperet: vt habetur eodẽ can. Saluator. Iudas autem et si Christum autorem spiritualis gratiæ vendiderit: cuius eodem can. qui studuit. Greg. ad hoc propositum ineminit: tamẽ quia ipsum non vendidit tanquam donum ementibus vile, imò vt morte perimendum, non est ab illo nomen huius sacrilegij tractum, sed à Simone co-

girate emere ac videri Spiritu sanctu, cui oia tribuunt diuina dona, eundemq; ab apostolis, ecclesie secundu Christu fundatoribus: que vtiq; ecclesia hoc proprie inficitur crimine. Itaq; sicuti artes a suis primis inuentoribus noia fortiri cofueuerunt, sic et simonia ab eo q primu ea excogitauit.

¶ Secunda conclusio. Res spuales sunt ppria simonie materia, sed no cuiusq; generis. Vbi aduertendu est q sps idem est quod aialiu halit, quae aspirado respiradoq; viuunt: inde autem per similitudine significat quemcunq; venti flatu. Sed quia ventus atq; spiritus inuisibilia sunt, & ad sensum incorporea, inde translatus est nome ad cuncta significanda quae corporu expertia sunt: vt Deu, angelos, & anima: ac perinde ac cidetia spiritualia. Quocirca sunt qui in praesentiaru duo spualiu genera distinguunt: alterum eoru quae deriuantur ab spiritu creato: alteruq; eoru quae ab increato dimanant. At veru quia etiam naturalia ab increato effluunt, in quibus, vt illic patebit, ratio simonie no constat, accommodatiu ad rem secernas alteru genus spiritualiu naturale: cuiusmodi sunt intellectus, acq; scietia, ac virtutes: alteru veru supernaturaliu, vt sunt ta gratia gratis data q gratu faciens, sacramentaq; & sibi annexa sacerdotia. Quocirca pleriq; doctoru arbitraru spiritualia vniuersa tam prioris q posterioris generis, materia esse simoniae. Qui subinde doctores astruunt, vendere scientias & artes vitium esse simoniae.

Huius opinionis fuere Altisiodoren. libr. 3. tracta. 21. coauiusq; suus Alexand. Halen. 2. parte. q. 185. mebro. 3. & est gl. cap. Non licet. n. q. 3. & ferme doctores canonici iuris: vt est Syluester. videre apud Syluest. in verbo, doctor. & in D. Thomas. verbo, simonia. §. 10. Quinetia & S. Tho. in. 4. dist. 25. q. 3. ar. 2. Et probatio Altisid. qui hac posteris opinionem propinauit, prima fuit autoritas Prouerb. 23. Noli vendere sapientia, & doctrina, & intelligentia. Secunda, quia vt August. in lib. de magisterio docet, Spiritus sanctus est qui interius homines edocet scietias, etia naturales. Quare qui illa diuendit, dona prophanat Spiritus sancti. Nihilo scietis contraria opinio absq; formidine credi vera potest: nempe q licet scientias naturales vendere. Haud quidem per se, vt panem aut pannu, stultu enim hoc esset dictu. Cum in nullius potestate sit sua in aliu traducere scientia veluti rem alia coporea. In quo sensu illud legendu est Prouer. 17. Quid prodest stulto habere pecunias: cu scientia emere no

possit? Sed loquimur de venditione doctrine: hoc est q licet pretio docere, sicuti cofulere, &c. In primis em opinio est q no caret autorib: quoru est Durad. 1. 4. d. 25. q. 3. & Palud. ibide. q. 5. & Adrian. qlib. 9. & ex antiquioribus Armacha. lib. 10. c. 8. & Richar. in. 4. d. 25. Imo & S. Tho. 2. 2. q. 100. ar. 3. ad tertiu, ab eadem opinione no abhorret: vt infra eodem loco videbim. Sed qn nullu haberet patronu, ratio ei satis patrocinatur: loquimur em de scietijs naturalib. Primu igit arguit. Vitiu simoniae quale sit, ex Euangelio venit vestigandu: at veru Matth. 10. vbi Christus gratiaru dona Apostolis contulit, quae plebi comunicaret. Infirmos, inquit, curate, mortuos suscite, leprosos mudate, daemones eijcite: gratis accepistis, gratis date: vbi de naturalibus nihil comeninit. Itē Ioā. 2. vendentes & ementes de templo eijcens, tantu significauit sacroru venditione & cambiū, esse sacrilegiū. Et Actū. 8. in Simone illo Simoniacoru primatu no danatur nisi q spiritū sanctū eiusq; gratias emere voluit. Hoc naq; illic appellatur donū Dei: cum ergo nullibi bonoru naturaliu mentio fuerit habita, non est q eoru venditio labe simoniae denotetur. ¶ Secūdo arguit ratione. Si scietia & artes naturales vendere no liceret, maxime qa dona sunt Spūs sancti: haud tamē sunt dona per speciale influxū, de quibus. 1. ad Corinth. 10. loquitur Paul. Sed per generalem cōcursum: ergo ex hoc capite danari no debet eiusmodi venditio. Alias nulla alia bona naturalia fas esset vendere, neq; grana scilicet, neq; vinū, neq; oleū. Itē sequeretur q neq; docere pretio artes mechanicas artēme scribendi liceret: quod esset cōcessu absurdū. ¶ Et p hoc respōdetur ad argumentū Altisiodoren. Nam licet Spūs sanctus doceat omnē veritatē: aliter tamen supranaturales, vt scripturae mysteria. De qua re peculiariter intellexit Christus vbi ait, Ipse vos docebit omnia. Aliter veru naturales: & certē has vendere non est simonia: quia neq; gratis habētibus datur, vt gratis non habentibus comunicentur. ¶ Tertio arguitur. Si non liceret huiusmodi scientias vendere, fieret cōsequens vt neq; liceret pro labore pretiū recipere, quo doctor docendo defudat. Nam quādo res verē spiritualis est, vt sacramēti administratio, neq; pro labore licet quicq; recipere: idem quippe esset recipere pretium pro labore baptizandi, seu ministrandi ordines sacros, & recipere pro ipso opere, quod est administratio sacramēti: Labor

Secunda conclusio. Vocabulum spūs multipliciter usurpatur.

Duplex genus rerū spiritūalium.

Altisiodor. sententia. Alexā. Halē. Glossa. Syluester. D. Thomas. Fundamentum prioris sententia.

Opinio Durand. Palud. Adrianus. Armachan. Richardus. D. Thomas. Prima ratio.

Secunda ratio.

Ad argumentū Altisid.

Tertia ratio

bor enim nō distinguit ab opere. Quomodo autē sacrorū ministris recipere alimoniam liceat, infra patebit. ¶ Et postremō qñ tēpora lespūali annexū est, nō licet pro re illa auctius suscipere pretiū q̄ sine illo spiritali valeret: non inquam licet calicem aut vestes sacras pluris vendere, quā si non essent cōsecratae: licet autem, vt manifestum est, pretio suū vendere vnam scientiam quā aliam: quanuis minus laboris fuerit ibidem impensum. Imō vnus atque idem Doctor quo doctior, etiā si minores fecerit sumptus minoresq; exhausterit labores, pretiosius suas locare operas potest ad docēdū. Quare etiā si sine labore posses suā sciētiam in aliū trāsfundere sicut flatū, posses p̄tiū recipere. ¶ Illud autē Prouer. 23. nihil cōtra nos pugnat. Imō quod habet illic, est: veritatē eme: & noli sapientiam videri. Ac si dixisset tati est pretij vt qui nō habet, emere illā debeat: & qui habet, nunquam vendere: id est nunquam illa priuari. Et glossa illa cap. Non licet. aduersat̄ textui: quippe quo asseritur q̄ potest aduocatus vendere suum consilium, & patronum suum patrocinium. Et idem tenuit sanctus Thom. 2. 2. q. 71. vbi videtur reuocasse suam sententiam quam in. 4. Alexandrum sequutus asseruerat. Quare impertinens est ad labores recurrere qui in docendo hauriuntur. ¶ At verō de Theologia peculiariter dubitatur. Propterea quōd videtur priori modo spiritalis. Per donum enim Spiritus sancti panduntur scripturæ, quæ sunt Theologiæ principia. At tamen neq; hanc scientiam pretio de cathedra scholaribus prælegere, simonia est: etiam si citra vllum laborem & expēsas fiat: hæc enim accidentaria sunt. Et ratio est, quōd licet fides & arcanorum reuelatio donum Dei sit, scientia tamen Theologiæ humano sudore conquiritur. Quocirca quōd Hostien. ait super cap. Nonnullis. de magis. nempe Theologo publicum habenti salariū non licere pro extraordinaria lectione quicquam recipere, alioqui simoniam committere: gratis dictum est, & absq; vlla ratione. Quid enim quæso refert, salariū me publicū recipias, an peculiarem mercedē pro peculiari lectione? Hoc autem est verum q̄ concionatori theologiam de suggesto docenti neutiquam recipere, alioqui simoniam licet prædicationis pretium ex conuentione recipere. Et ratio discriminis est: quia Theologia tantūmodo intellectum erudit, sicuti aliarū quilibet sciētia: prædicatione verō per se ad anima-

rū salutem fit, commouendosq; sursum animos. Et ideo pertinet ad donum prophetiæ: quod Paulus ad Corin. 12. inter alia connumerat. Licet autem prædicatori sustentationis subsidium sicut cæteris ecclesiæ ministris recipere. ¶ Colligamus ergo, spirituale in definitione simoniæ non accipi pro naturali munere, sed pro supernaturali: hoc est pro gratia & sacramentis, atq; alijs Spiritus sancti donis, quæ ad æternam nos felicitatē promouent. Appositio autem illa, vel spiritali annexum, illa significat quæ non per se, sed per ordinem ad spiritalia idem contrahunt nomen. Vtpote sacerdotia & præbendæ, quæ sunt sacerdotum stipendia: & ius patronatus, atq; alia iura eligendi ecclesiastica supposita. ¶ Ex his fit consequens (id quod asserit sententiā euentius confirmat) quōd dare aliquid spirituale pro doctrina alicuius scientiæ, quātūlibet sit Theologia, est simonia. Vt si episcopus ordines aut beneficium Doctori conferat, vt ipsum doceat. Cōfert enim tunc spirituale pro doctrina, quæ est pecunia æstimabilis. ¶ Per hæc rursum dirimitur lis alia quam Doctores contestari solent, vt r̄m extra ecclesiā apud infideles contingere possit simonia. A parte enim affirmatiua existit argumentum q̄ inter illos est sacerdotium, quo secundum ipsorum iudicium Deum colunt: ergo si illud vendunt, est simonia. A parte autem negatiua offertur alterum nihilo infirmius, q̄ apud illos nihil est propriè spirituale: Durand. ergo & Palud. respondēt verè illos nō committere simoniam, sed solūm quantum ad suam existimationem. Nihilo minùs cū distinctione est meditatiùs respondendum. Enimuerō ante Christi aduentum extra dubium est, inter patres veteris testamenti verè cōmiti potuisse simoniam. Erat enim tūc verum donum prophetiæ, quod si venderetur, simonia fuisset: vt patet ex verbis Hieronymi quæ citantur cano. Nūquam. 1. q. 1. Item & corum sacerdotium quanquam per illud nulla tunc conferretur gratia, spirituale tamen donum erat, ad diuinum pertinēs cultum. Quare Ieroboam. 3. Reg. 13. insimulatur quōd sacerdotes pretio crearet. Quin verò & lege naturæ erat sacerdotiū: quæle fuit in Melchisedec: Et quidem pro illo saleculo legitimum: quod perinde si pretio cōferret, simonia emergeret. Spirituale em̄ suo modo censetur, quicquid Deus & natura quocūq; mortalium statu pro animorum salute ad

Postrema ratio.

Quaestio peculiaris de Theologia.

Solutio.

Ratio asserti.

Prædicatori euāgelico nō licet promerere prædicationis pretiū ex conuentione recipere.

Corollarium.

Quaestio altera. Argumentū partis affirmatiuae.

Hieronymus.

*Solutio que
sionis.*

Dei cultum instituit. At verò post Christia-
nam redemptionem nihil iam extra ecclesiã
superest quod sit legitime spirituale. Nisi si
fortè sunt qui inuincibili ignorãtia legis no-
strã laborant. Illos enim eadẽ excusat igno-
rantia, si naturalibus tantum ritibus vtan-
tur. Quocirca extra ecclesiam iam nulla ef-
se potest simonia, nisi secundum humanam
existimationem. ¶ Tertia denuin con-
clusio est, quam de definitione promissimus.

*Tertia con-
clusio.*

Probatio.

Probè illa præfixa definitione exprimitur
natura simonię. Probatur. Definitio illa &
obiectum vnde vitium vel virtus speciẽ for-
titur, explicat, & pariter subiectum eius &
modum: ergo bona est. De obiecto quidem
iam constat: subiectũ verò iustitię, ac perin-
de iniustitię, omniumq; eius partium est vo-
luntas: vt sanctus Tho. 1.2. q. 56. sapienter se-
cundum Aristot. docuit. Hoc enim interest
inter virtutes quę hominem in ordine ad sei-
psum componunt, atq; illas quę ipsum di-
sponunt in ordine ad alterum: quòd cum vo-
luntas ad proprium personę bonum per se
sit propensa & determinata, respectu illius
boni nulla virtute indiget præter illas quę
sunt in potentijs, quę affectionibus, passio-
nibusq; turbantur. Enimverò si nulla esset
passio neq; in irascibili neq; in concupisci-
bili, nulla esset in voluntate difficultas pa-
rendi rationi. Ob idq; temperantia in con-
cupiscibili sita est, & fortitudo in irascibili:
quibus eiusmodi morbi turbidq; affectus
sedantur: vt. 2. Ethic. author est Aristote. At
verò quoniam hominis volũtas non sic per
se est affecta & propensa in alienum bonũ,
fit vt quantiis nullas patiatur sensuales affe-
ctiones, virtutibus nihilo minũs indigeat ad
perfoluenda proximis debita officia. ¶ Sed
est tamen contrarium argumentum apud
Scotum in. 3. distinct. 33. illa potentia est vir-
tutis ac vitij sedes, cuius actione consumma-
tur ratio laudis & vituperij, seu meriti & de-
meriti: hæc autem potentia est voluntas, vt
pote cuius electione tam virtus quam pec-
catum consummatur: ergo illa est omnium
virtutum subiectum. Negamus tamen cum

*Argumentũ
Scoti.*

Solutio.

Aristotele priorem præmissam. Hęc enim
opinio non sancti Thomę tantum, imò ma-
nifestissimè est Aristotelis. 2. Ethic. Non ergo
virtus in ea potentia est quę electionem
facit, aliãs fides esset in voluntate: quippe in
cuius assensione consistit eius meritum: sed
debet potius existere in illa potentia in qua
tota consistit difficultas bene eligendi: & cer-

tè affectionibus appetitus sensitiui pacatis,
liberrimè sit volũtatis electio: atq; hac ratio
ne virtus est habitus electiuus. Ad propo-
situm ergo cum iustitia sit virtus ad alterum,
fit vt in voluntate sedeat: vt Aristote. 5. Ethic.
docet: atq; adeò religio, & similes. Cum er-
go simonia vitium sit & iniustitię & contra
religionem, consequitur vt sit in voluntate:
ob idq; in definitione dicitur studiosa vo-
luntas. ¶ Quòd si arguas, auaritiam in cau-
sam esse simonię, vtpote quę iustitię affi-
ciji obstitit: auaritia autem est in concupi-
scibili: Respondetur non esse renuendum,
quin alia vitia sint à quibus simonia impe-
retur: elicitur tamen ab illo quod est in vo-
luntate. ¶ Existit autem alterum argumen-
tum aduersus id quod dicitur, studiosa: Nã
cum studio peccare idem sit quod peccare
ex malitia: tale autem peccatum fit contra
Spiritus sanctum, consequens fieret simo-
niam in vniuersum esse peccatum in Spiri-
tum sanctum: quod nemo concessit vnquã.
Respondetur non id significare, studiosa,
quod ex malitia, sed id quod consultò, puta
quòd non excusatur ignorantia: imò scienter
fit vel ex malitia vel ex passione. ¶ Pa-
normi. autem super cap. Nemo. de simonia
Hostiensis sequutus addit definitioni vt
opere emptio subsequatur: idemq; ait Ri-
chard. sequutus glossam dicti cap. qui stu-
det. quę ait cum effectu. Attamen hoc esset
nomen ad solam externam simoniam acta
re: Cum tamen ex æquo commune sit etiã
internę. Nam vt infra patebit, peccatũ simo-
nię intus committitur, etiam ad restitutio-
nem obligans. Consultius ergo dicitur, stu-
diosa voluntas, absq; adiectione. ¶ Subil-
lis autem verbis emendi & vendendi, cuius-
modi vsurarios contractus intelligit: puta
permutationem & cambiam præbendarum
sine autoritate Pontificis, atque alia obse-
quia quę loco pretij existimantur.

Obiectio.

Responsio.

*Argumentũ
secundum.*

Solutio.

Panormita.

Hostiensis.

Richardus.

EX his ergo quę dicta sunt, primo secun-
doq; capitali argumẽto satisfactum est.
Ad tertium autem quo ex verbis Grego. ar-
guebatur, simoniam heresin esse, atq; adeò
in intellectu existere, sanctus Tho. duo dat
responsa. Prius quòd etsi simoniacus non
sit propriè hereticus, quoniam absque intel-
lectus errore potest præ auaritia in hoc vitium
labi: tamen re ipsa & factò profiteri videtur
dominium Spiritus sancti esse penes homi-
nes: qui est hereticus error. Atq; hoc quidẽ
respondum

*Ad tertium
argumentũ.*

responsum amplexus est Gratianus in can. ventum. i. quæ. i. Secundo, ac si non satis sibi hoc placeret dicit sanctus Thom. Simonem Magum præterquam quod voluit Spiritum sanctum coemere hæreticum etiam fuisse, in eo quod credidit mundum non fuisse à Deo creatum. Attamen propter hoc simoniaci non dicerentur heretici: quo tamē ferro crebro inuruntur in iure. Et ideo forsandicendum est, quod Simon ille propterea voluit Spiritum sanctum emere, quod credidit esse venale, & pretio posse ab Apostolis dari: quod quidem apostolica responsio palam docet. Pecunia tua tecum sit in perditione: quonia donum Dei existimasti, hoc est credidisti, pecunia possideri. A qua porro hæresi tanquam à proprio fonte vitium ipsum nomen contraxit.

ARTICVLVS. II.

Vtrum vitium simoniæ, genere suo sit peccatum mortale.

Vpposita definitione simoniæ queritur de eius qualitate, an sit mortale crimen. Et arguitur à parte negatiua. Inter cuncta spiritualia quæ creata sunt, regnū cœlorū culmen tenet: utpote quod cætera alia referuntur: ipsum autē vendibile est. Vnde Gregor. Regnū cœlorū tatum valet quantum habes: ergo non est simonia velle emere aliquod spirituale. ¶ Secundò. Si simonia genere suo peccatum esset, sequeretur quod etiam Papa spiritualia vendens eodem vitio commacularetur: fertur tamen non posse esse simoniacum: quia princeps non ligatur suis legibus. ff. de legib. l. Princeps. ergo non est genere suo mortale. ¶ Tertio. Spiritualia cambire, videlicet vnum pro alio permutare: ut calicem pro ara: quin imò sacramentum pro sacramēto: ut si sacerdos nolle alterius sacerdotis confessionem audire, nisi vicissim audiret ille suam: aut si catechumenus nolle alterū baptizare nisi cum pacto ut se mutuo baptizarent, non apparet esse simonia: ergo nec spiritualia vendere. ¶ In contrarium autem sunt sacri cano. Habet em̄ in Regesto Gregor. quod Paschalis. 2. refert. i. q. 3. Altare, vel decimas, vel Spiritum sanctum emere, vel vendere, simoniacam hæresim esse nullus fidelium ignoret. & dicitur hæresis ad exaggerandum eius gra-

uitatem. Et cap. sicut. de simonia. Simonia ca pestis sua magnitudine alios morbos vincit. Et cap. proximo: Tanta est labes huius criminis, quod etiam serui aduersus dominos, & quilibet criminosi admittuntur ad accusationem.

AD quæstionem vnica eademq; cunctis *Cōclusio re-*
receptissima conclusione respondetur. *sponsua.*
Simonia est genere suo crimē mortale. *Prima ratio*
Probat. Emere aut vendere id quod nullo pre- *cōclusio.*
tuo vendibile est, genere suo est mortale cri-
men: vt sub titul. de vsur. dicebamus. Nam
cum sit iustitiæ contrarium, quæ virtus rei
publicæ quàm maximè est necessaria, fit
subinde vt etiam sit contrarium charitati, in
quo ratio consistit peccati mortalis. Excre-
scit tamē feligi ofitas in simonia ratione con- *al. vitiositas*
taminatæ religionis. Probat. autem mi-
nor ex triplici loco. Primò ex ratione obie-
cti: Res enim quæ modo supra exposito spi-
rituales sunt, nullo estimari possunt terreatio
pretio: utpote quod supernaturalia sunt, in-
ter quæ & terrena, nulla est proportio. Vn-
de de diuina sapientia Prouerb. 3. asseritur:
Pretiosior est cunctis opibus: & omnia quæ
desiderantur, huic non valent comparari.
Quod utiq; respiciens Petrus, ait Mago illi:
Pecunia tua tecum sit in perditionem: quo-
niam donum Dei existimasti pecunia possi-
deri: id est estimari. ¶ Secundò idem ex eo *Secunda.*
probat. quod etsi spiritualia per se venalia
essent, neutiquam tamen possent à præse-
ctis ecclesiæ vendi: neminem enim iuste rem ven-
dit nisi cuius est dominus. Si enim œcono-
mus rem patris familiæ iniussu illius distra-
heret, iniquus esset: præfecti autem ecclesiæ
non habent spiritualium dominium, sed
sunt meri dispensatores, secundum Pauli con-
fessionem. i. ad Corinth. 4. Sic nos existimet
homo vt ministros Christi, & dispensatores
ministeriorum Dei. Tertio idem ex origine *Tertia ratio*
confirmatur, qua spiritualia nobis obue-
niunt. Id enim quod gratuitò à Deo colla-
tum est, non quidem in peculiare commo-
dum illius cui confertur, sed in bonum pu-
blicum totius ecclesiæ, nemo potest iuste ve-
nūdare: quia non est suum, sed illorum qui-
bus vendit: talia autem sunt spiritualia do-
na Dei. Atq; hoc Christus admonitos cura-
uit Apostolos Matth. 10. vbi ait, Gratis acce-
pistis, gratis date. Idq; illo verbo denotauit,
Luc. 12. Quis putas est fidelis dispensator &
prudens? Fidelis scilicet, vt quod gratis acce-
pit,

Primū argu-
mentum.

Gregorius.

Secundum.

Tertium.

pit, gratis largiatur. Et prudens: hoc est, qui oculato iudicio merita personarum discernat, vt pro cuiusq; dignitate cuncta dispenset. ¶ Fit ergo ex his cōsequens, simoniam, peccatum esse, non solum contra iustitiam, verū & ratione materiæ, quæ spiritualis est, contra religionem. Ob idq; adeo nuncupatur sacrilegium. Nam læsio est sacrarum rerum. ¶ Hic primū omnium circa conclusionē hanc cum suis rationibus inuestigandum occurrit quænam iure simonia sit prohibita, vtrum diuino tantum an etiam naturali. Ad quam quidem dubitationem peruia est responsio, simoniam spiritualium donorum supernaturalium, tam naturali iure quam diuino esse prohibitam. Et quidem ius diuinum in vtroq; testamento manifestum extat. Nam Matth. 10. connumeratis eiusmodi donis subdit Christus: Gratis accepistis, gratis date. Et Ioannis. 2. in figuram eius flagello eiecit ementes & vendentes columbas è templo: Columba nāq; Spiritum sanctum, eiusq; dona significat. Et Actuum. 8. idem patet in historia quæ Petro aduersus Simonem contigit. Et Num. 22. idem notatur in historia Balaam, quem ceu donum Dei vendentem obiurgat, tum Petrus, tum etiam Iudas in sua Canonica. Tæsi postea diuinitus admonitus non fecit quod Moabitæ volebant. Et Ieroboam. 3. Reg. 13. reus fit quod sacerdotes pecunia creabat: quantum illi non essent verè sacerdotes, sed Balaam. Et. 4. Reg. 5. opprobrio etiam datur Iesi q̄ pro dono sanivitatis quicquid receperit. ¶ An verò sit etiam contra ius naturæ, dubiū idcirco est quod spiritualia quæ eius sunt materia, res sunt supranaturales ad quas naturalis lex non videtur pertingere. Nam hæc ratione præcepta sacramentorum non sunt naturalia, sed suprâ. Nihilominus contrarium est asserendum. Idq; inde primò probatur quod ius omne diuinum in euangelico expressum præter partem illam quæ ad fidei sacramenta pertinet, nihil continet nisi quæ iure naturali necessaria sunt. Atque hæc vna est ratio cur dicatur lex libertatis: vt lib. 2. q. vlti. adnotauimus, ar. 1. Cum ergo simoniæ prohibitio ad sacramenta non pertineat, fit vt in euangelio non nisi tanquam res naturalis sit prohibita. ¶ Secundo id rationes confirmant, quibus peruersitas simoniæ demonstratur. Nam et si spiritualia bona supranaturalia sint, tamen quia natura sua non sunt vænalia, neq; Antilites eccle-

siæ domini eorum sunt: sed gratis acceperūt, gratis dare debent: ius ipsum naturæ eorum venditioni reclamatur. ¶ Et tertio, nisi iure naturæ prohibita esset, Balaam non peccasset vendens, neq; Rex Moabitarum emens: quia Gentiles erant: qui non alio quam naturali iure tenebantur. Quia verò eadem ratione neq; Simō Magus peccasset: quoniā eum in Christianismo neophytus esset, nisi ius naturæ suum ausum condemnasset, poterat euangelici mandati ignorantia excusari. Ad argumentum ergo in contrarium negatur consequentia. Materia simoniæ fit talis iure diuino: ergo ipsa non est cōtra ius naturæ. Et est meditanda consequentiæ fallacia. Nam vndecunq; res fiat spiritualis, fit subinde vt non sit vænalis: vānum autē exponere quod vænale non est, ius naturæ vetat. ¶ Aliquantulo autem grauior dubitandi ratio existit, vtrū aliqua sit simonia quæ neque diuino iuri neque naturali contraria sit, sed solum quia humano iure est inhibita. Rationem quippe hanc dubitandi offert nobis glossa in cap. ex parte. 1. de off. deleg. quæ distinguit inter simoniam prohibitam quia mala est, vt est illa quæ iure euangelico talis est, atque aliam quæ non est mala nisi quia iure positio prohibita: quæ subinde distinctio Doctoribus canonici iuris solennis est: vt est videre apud Syluest. in verbo, simonia. §. 4. Quin verò & multis Theologis. Durandus autē in. 4. dist. 25. q. 5. duabus rationibus hæc distinctionem refellit, nullam nimirum admittens simoniam contra ius merè positiuū. Prior est. Circa illud quod non est per se malum nisi quia prohibitum, peccare non contingit nisi peccato inobediētiæ: vt dum tibi præpositus rem aliā indifferētē iusserit, si non pareas, nihil aliud quam inobediens sis: si ergo sola est humana prohibitio nè hoc aut illud vendas, inobediētia erit non parere, non autem simonia. Posterior eius ratio est, quod simonia est rei spiritualis venditio: ecclesia autem nō potest rerum naturas mutare vt faciat spirituale quod antea non erat: nam hoc ad solum pertinet ius diuinum. ¶ Nihilō fecius medio modo inter has opiniones censendū est. Primū enim contra secundam rationem Durandi certum est posse ecclesiam aliquid facere spirituale quod iure diuino non fuerat. Hoc patet in consecratione ecclesiæ, & aræ, & in benedictionibus calicum, corporalium, & ornamentorum. Hæc enim iure diuino

Simoniam naturalem diuinoque iure prohibitam.

Dubitatio.

Glossa.

Durandus.

Prima ratio Durandi.

Secunda.

Prima ratio adsuadendū simoniæ esse iure naturæ prohibitam.

Secunda.

Ecclesia potest aliquid facere spirituale quod prius non erat.

diuino

diuino spiritualia non sunt. Nam quantum ad rei essentiam, consecratio corporis & sanguinis Christi fieri posset etiam si vasa & ornamenta non essent consecrata aut benedicta.

¶ Secunda assertio. Nihilominus horum venditio & emptio, si ratione consecrationis pluris vendantur quam res ipsa valet, est simonia contra ius diuinum & naturale. Nam vtrunque ius prohibet quod venale non est pretio vendi: cum ergo illud sit spirituale, quantumvis iure positiuo factum sit spirituale, iuri nihilo minus diuino & naturali repugnat eius venditio. Et confirmatur: quia qui vendit benedictionem calicis aut aquam benedictam, vendit certè id quod gratuito donatur in bonum publicum: est ergo huiusmodi simonia iure diuino prohibita. Secundò ad idem arguitur. Minores ordines non sunt de iure diuino: quin verò neque diaconatus habebatur olim vt ordo facer: quod patet ex verbis Innocentij Tertij in cap. A multis. de ætat. & qualita. & ordin. præf. sed sunt de iure merè positiuo, & tamen ista vendere est peccatum simoniae iure diuino prohibita: ergo licet res iure positiuo fiat sacra, nihilo minus eius venditio est contra ius diuinum. Sicuti nuper rimè fallacem esse diximus consequentiam illam: Spiritualia sunt de iure diuino: ergo illa vendere non est contra ius naturæ.

¶ Ex quo fit illos Doctores qui in huiusmodi rebus consecratis exemplum collocat simoniae de iure merè positiuo, paralogizari, inde id nimirum inferentes, quòd materia eius iure positiuo sit constituta: veluti & supra de solennitate voti dicebamus, quæ est de iure positiuo: & nihilo minus obligatio ad perpetuam castitatem, quæ ex illo voto solenni resultat, est de iure diuino. ¶ Sed interrogando vrget, an detur aliqua simonia ad ius merè positiuum attinens? Respondetur aliquam esse. Primum vbi venditur officium ecclesie annexum quod de se non est spirituale. Hoc patet ex cap. Saluator. supra citato. i. quaestio. 3. vbi Urbanus prohibet nẽ vendatur officium economi ecclesie, aut sacristæ, aut protectoris: citans Concilium Calcedonen. hæc autem officia vendere non est contra ius diuinum aut naturale: siquidem personæ non sunt aut res per se sacræ. Neque ecclesia facit eas sacras sicut templa, & vasa, & personas, puta sacerdotes consecrationi sacramenti eucharistie dedicata: sed quia sunt sacrorum custodiæ de-

putati. ¶ Eiusdem autem simoniae exemplum sunt qui proferant in commutatione præbendarum. Prohibetur enim. c. quaestio. de reru perm. nẽ sine licetia episcopi præbenda cum pacto permutetur. Attamen prohibitio hæc non est merè positiuua, sed significatio diuini iuris. Nam qui attentaret præbendas priuatum permutare, nihil faceret. Potest enim quisque suo renuntiare sacerdotio, sed id tamen facere debet in manibus prælati: constituere verò alterum in iure præbendæ, neutiquam iure potest, nisi solus Pontifex & episcopus: aut prælati quorũ est facultas cõferre. Quod autem illic Papa iubet est, nẽ quis pactum permutationis faciat: quia hoc labem sapit simoniae. Attamen si fiat sub conditione, si Papa consenserit, nulla est culpa. Illa tamen cõditione prætermissa, simonia resultaret. Quocirca si conditio esset iuri diuino contraria: vt si pactum esset supererogandi pecuniam, vel aliud pretium pro maiori præbenda: tunc simonia esset contra ius diuinum: nam talis permutatio mixtam haberet emptionem præbendæ. Si verò tantum esset contraria iuri positiuo: vt si esset pactum soluendæ pensionis absque Papæ concessione: tunc simonia esset cõtra ius positiuum. Enim verò permutare res sacras & spirituales, præsertim si tales sint iure tantum positiuo, non est contra ius diuinum: vt si cambium fiat calicis pro calice, aut pro sacro vestimento. Quin verò neque, in his quæ spiritualia sunt de iure diuino: vt si sacerdos confessionem alterius sacerdotis audire noluerit nisi alter audiat suam: licet Richard. secus censeat, de quo statim: ergo cum præbendæ non sint adeo spirituales, pactum illarum permutandarum non est contra ius diuinum. Secundò id confirmatur: Si esset contra ius diuinum, neutiquam Papa posset super eadem re dispensare: & tamẽ Papa, eiusmodi permutationes cõstitutis pensionibus permittit. Præterea si huiusmodi venditio perinde esset prohibita iure diuino atque venditio sacramentorũ, nõ liceret de illo pacisci, etiã adhibita cõditione si Papa consenserit: quia hoc certè in sacramentis non licet: & tñ talis pactio in præbendis cũ tali cõditione nõ cõdennatur. Iam vt rem cõcludamus, in euangelio non est prohibita talis commutatio, sed de solis Spiritus sancti donis habet: Gratis accepistis, gratis date: nõ ergo huiusmodi pactio est cõtra ius diuinum. Nihilominus tamen quædam est simoniae species de iure positiuo.

Vnde

Prohibitio permutatio- nis pben. larũ nõ interuenit superioris autoritate nõ est merè positiuua sed significatio diuini iuris

Moderatio superioris assertiois.

Secunda assertio.

Ratio assertiois.

Secunda ratio ad idem.

Hesitatio.

Dissolutio.

Vnde ad primū Durandi argumentū duobus modis respondetur. Primò negamus illud suum assertum quòd vbiuis res prohibetur quæ alioqui non est mala, transgressio non est aliud peccatum quàm inobediētia. Imò verò ecclesia dum abstinentiam quadra gesimale indixit, ieiunium illud cōstituit in virtute abstinentiæ: & ideo non solū ille contra obedientiam peccaret, qui ieiuniū ex contemptu frangeret, verū & ille cōtra abstinentiam, qui non ex contemptu, sed præ gula id faceret. Et pari modo ecclesia potest actum quempiam in vitio simoniæ cōstituire. Secundò respondetur, quod officium Sacristiæ vendere, aut pactum facere cōmutandi sacerdotia contra ius ecclesiasticum, non definiuit ecclesia esse propriè simoniā, sicuti vendere sacerdotia: sed dicitur simonia, quia simoniæ pœna vindicatur.

Ad primum
argumentū.

Per hæc facilis fit argumentorum solutio. Ad primum quippe respondetur, regnū cœlorum venum esse expositum: nō si venditionis nomen propriè vsurpes, sed per Metaphorā, sicut dicitur vim pati. Quòd enim propriè non sit vendibile, primū inde patet, quod cum sit supernaturale, nullo est pretio æstimabile. Vnde Paul. ad Roman. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Et loquitur de operibus filiorū Dei per gratiam: significās opera nostra ex obiecto exstimata, non esse regni cœlorū pretium: sed quatenus procedunt ex gratia. Quod autē gratis datur, non venditur. Tum etiam quod ex nostris obsequijs Deo nihil accrescit: siquidem bonorum nostrorum non indiget. Vnde Isaia. 52. Gratis vānundati estis, & sine argento redimemini. Dicitur autem per Metaphoram emptio, iuxta verbum eiusdem Prophetæ, cap. 55. vbi ait Sapiētia ipsa: Sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate & emite: venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione lac & mel: hoc est regni cœlestis dulcedinem. Metaphora autem in eo consistit, quod operibus iusti regnum cœlorum proponitur, tanquàm merces: vt patet in Parabola conducentis operarios in vineam, constituto denario diurno. & in verbo Psalmi: Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem. ¶ Ad secundum argumentum licet inter interpretes Canonici iuris de Papa litigium sit an possit esse

Ad secundū.

se simoniacus, per illa tamen quæ dicta sunt peruia fit responsio. Enimuerò de simonia quæ iure diuino naturaliq; talis est, nullam esse licet controuersiam, quin illam possit committere. Si, inquam, sacramenta pretio administraret, donumve quoduis aliud Spiritus sancti dispenseret, ambigere nemo posset, quin simoniacus esset. Ageret quippe contra ius diuinum: super quo ipse dispensare nequit. Neq; istiusmodi donorum dominus est, sed merè dispensator. Imò verò tanto grauius maioriq; scādalo peccaret, quanto eminentiorem locum in ecclesia tenet. Vnde Petrus primus Christi vicarius hoc sibi crimen à Simōne vigilantissimè cauit. Quin etiam si templa, vel vasa, vel vestimenta sacra pretio consecraret: quanuis talis ritus iure sit positiuo sancitus, nihil minùs, quia eius vnalitas est contra ius diuinum, simoniacus esset. Et pari modo si sacerdotiū aut præbendas vānundaret: vt pote quorum dispensator est tantū: neutiquàm tamen dominus. Si autem admittas officium sacristæ & œconomi ecclesiæ vendere, non esse simoniā nisi de iure positiuo: quia propriè non sunt personæ sacræ: illud ipse posset citra peccatū pretio cōferre, nisi obstaret scandalum: quia potest super suis legibus dispensare. Et eadem ratione pœnas iuris simoniacis decretis incurrere nequit. Etenim quanquàm sacerdotia venditaret, neq; excommunicatus esset, neque suspensus: quoniam princeps est & quantum ad vim coactiuam suis legibus non subditur. ¶ Sed hoc tamen superest hic dubium, vtrum si sacerdotium cuiquam venderet, factò ipso censendus esset super pœnis iuris cum illo dispensare: vt neq; excommunicatus emptor ille esset, neq; teneretur renuntiare præbendam. Quidam enim, vt Palud. d. 25. q. 4. affirmant: alij verò in quibus est Adrianus quot. 9. negāt. Profectò res est quæ meancipitè tenet. A parte quippe negatiua est argumentū Ioānis Andræ in Mercurialibus: quod si episcopus ludum aliquè sub pœna excommunicationis inahiberet clericis, licet postea eorum aliquem ad ludèdum induceret, non ideo dispensaret in lege, nisi illam exprimeret: quia vel posset esse illius oblitus, vel ad malum illum inducere. Rursus quanuis excommunicato osculum pacis porrigat, non ideo illum absoluit. A parte autem affirmatiua est argumentum quòd non est censendus Papa tam insigniter peccare vt præbendam

Papa simonia potest cōtrahere.

Dubium.

Paludan.
Adrianus.

Argumentū
à parte negatiua.

dani cogitet sacerdoti vendere, quam neque emere ille neque retinere citra excommunicationem, atque adeo citra culpam nequit.

Papa beneficium alicui de cetero censetur cum eo dispensare in peccatis simonia.

Ad tertium.

Porrò ergo huius ambiguitatis affirmatiuam hanc partem præ altera eligerem. Nam forsitan & episcopus inducens ad id subditum quod lege sua prohibitu est, quidquid Ioannes Andreas censet, dispensare creditur: perinde ac si præciperet. Deinde quicquid hoc veritatis habeat, tamen de Papa quando præbendam vendit cum ipse sit qui dat, omnino videtur habilem alium reddere ut recipiat. ¶ Ad tertium denique respondetur cum diuo Thom. nomine emptionis quamcumque aliam commutationem comprehendit spiritualis pro temporalis. Quare sicut præbendam numis emere simonia est, ita & sæcularem illum fundum pro illa commutare. Quin verò (vt supra diximus) neque præbendam pro præbenda absque facultate Pontificis commutari citra simoniam potest. Tametsi vt expositum est, non esset simonia nisi de iure positiuo. Quocirca res alias sacras commutare, quia tali iure minimè prohibetur, nulla est simonia: dum modò folius rei valoris habeatur ratio, neque pro consecratione quicquam pendatur. Potest inquam calix pro calice commutari. Imò tantum tantum quanti materia & forma absque consecratione æstimaretur: atque adeo alteri ecclesiæ locari. ¶ De sacramentis verò Conradus. 4. distinct. 25. artic. 3. negat vnum pro alio commutari posse: nam licet nõ sit, inquit, tam illicitum quam simpliciter illa vendere: est tamen aliqua venditionis effigies: quia vnum tunc censetur alterius pretio. At verò profectò non video quidnam venditionis aut pretij admisceatur si vicarie operæ in pactum ducantur: Baptizabo te si me baptizaueris: & si meam volueris audire confessionem, tuam vicissim audiam. Et orabo pro te si tu mihi vicissim par rependeris beneficium.

Sacramento vnum commutato licita.

Q V A E S T I O S E X -
ta, De materia simoniæ.

ARTICVLVS. I.

Vtrum quandoque liceat pro sacramentis pecuniam seu dare seu accipere.

Onstituta definitio- ne & culpabili qualitate simoniæ, sequitur vt seriatim de eius materia disputemus. Et primò de sacramentis arguitur quòd liceat nonnunquam illa pre-

tio redimere. Baptismus ianua est sacramentorum: & nihilo minus dum iniustus facer- dos iam iam morientem puerum absq; pretio baptizare nequit, neq; pater manus habet aut linguam quibus ipsum tingere valeat, consultius videretur pater facere si pecuniam offerret sacerdoti, quam si animam prolis suæ perditum ire lineret: ergo licet sacramentum mercari. ¶ Secundo. Eucharistia est sacramentorum maximum, pro quo tamen conficiendo & offerendo licet pecuniam offerre, oblatamq; accipere: ergo facilius est concedendum alia sacramenta redimi pretio posse. ¶ Tertio. Pœnitentia est sacramentum necessitatis quæ absolutionem ab excommunicatione præexigit, sed pro absolutione ab excommunicatione in more iudicibus est pecuniam recipere: ergo id nõ est sacrilegium. ¶ Quarto. Consuetudo in causa est vt quod antea delictum erat licitè fiat. Qua vtiq; ratione ait Augustin. plures habere vxores quando mos erat, non fuisse crimeh: viget autem apud quosdam consuetudo vt pro consecrandis episcopis, benedicensq; abbatibus, inungendisq; sacerdotibus aliquid pro chrismate & oleo datur accipiaturq;: ergo illud est licitum. ¶ Quinto. Ius habet vnusquisq; suam redimendi vexationem: sed vsu sæpe accidit vt quispiam ab episcopatu vel alio sacerdotio pro iniuriarum arceatur: ergo licebit eiusmodi vexato numis se ab illa iniuria eripere. ¶ Sexto. Matrimonium est quoddam sacramentum, sed datur pro matrimonio pecunia, nempe vxoris dos: ergo licet pro Sacramento pretium dare tum etiam percipere. ¶ Contrarium admonetur canone illo. 8. Synodi. 1. q. 1. Qui per pecuniam consecrauerit, vel ab alio consecratus est, alienus à sacerdotio fiat.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Sextum.

I Am supra inter spiritualia quæ materia sunt simoniæ, atq; alia spiritualium genera discriminatum est. Illa nanq; spiritualia quæ naturalia sunt, neq; nobis gratis vt largiamur donantur, simoniæ vitio non subternuntur: sed illa profus charisinata quæ dono

Quadruplex differentia rerū spiritualium.

dono diuinitus suscipimus ad gratiam quoquo pacto spectantia. Hæc autem quadruplici differentia diuiduntur. Quædam quippe sunt spiritualia per essentiam: vt gratia quæ ipsissima est vita spiritualis animæ: & charitas quæ est habitus quo officia & opera vitæ exhibentur. Et hæc nullatenus in quæstionē accessiri possunt an vendi emisse queant: sunt enim vsq; adeo Dei munera, vt dementia esset cogitare quæquam posse in alterum illa siue dono siue pretio transfundere. Secundo ordine sunt spiritualia: quæ hisce velut causa proximè antecedunt. Quæ sunt sacramenta, quæ ceu instrumenta passionis Christi effectricia sunt gratiæ. Tertio gradu spiritualium sunt actus charismatum, quæ gratiæ nuncupantur gratis datæ: quales sunt dona prophetiæ & linguarum quibus annumerari possunt & orationē & religionem. Quarto deniq; loco accedūt & spiritualia per annexionem: quæ sunt sacerdotia & præbendæ, quæ spiritualium functioni inferuiunt. Prætermisso ergo primo membro, de singulis aliorum trium singuli sunt hic articuli examinandi. ¶ Igitur in hoc primo, qui apud diuum Tho. secundus existit, respondetur de sacramētis duabus conclusionibus. Prior: Pro spirituali sacramentorum gratia pecuniam accipere, crimen est sacrilegum simoniæ: vsq; adeo naturali diuinoq; iuri aduersum, vt nulla possit consuetudine excusari. Sanè cum nulla eiusmodi iuribus præiudicari possit. Et quidem pecuniæ nomine iuxta Philosophi documentum. 3. Ethic. quicquid nummo estimatur, intelligitur. Conclusionis probatio manifestissima est. Nam sacramenta nouæ legi quàm maximè sunt spiritualia: quippe quæ gratiæ, spiritualisq; vitæ causa existūt: quæ quidem virtus priscis illis Mosaicis nõ inerat: gratia autem, vt nomen ipsum personat, gratis nobis confertur: alioquin autore Paulo non esset gratia: nemo ergo mortaliū pro eius collatione pretium percipere potest. Etenim præterquam quod ius naturæ iniquissimè violaret, id vendens quod neq; suum est neque vllò est pretio æstimabile, in Deum esset impientissimè iniurius. Porro quod id vendere cogitaret quod solus ipse altissimus sua benignitate confert. Atq; hic primus est simoniæ apex vnde & nomē traxit. Nam vt supra dicebamus, munus hoc Spiritus sancti conferendum erat, quod malus ille Simon emere cogitabat. Huc accedunt canon Leonis, Gratia. i. q. i. & plerique multi eiusdem Causæ. ¶ Posterior conclusio. Ministris ecclesiæ stipendia populi alimentaq; ad sui sustentationem accipere nullo est simoniæ vitium, neq; verò peccatū vllum. Prior conclusio adeo est clara vt nullo nobis dubium relinquat. Posterior verò sæpe & sæpius supra demonstrata est ex verbis Pauli. i. Corinth. 9. Quibus & illud accedit. i. ad Timo. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Vbi Augustiniana glossa: Accipiant, inquit, sustentationem necessitatē à populo, mercedem dispensationis à domino. Permagno ergo sacerdotes iure pollent, non vt qualitercunq; sed pro sua dignitate decenter sustentari.

Prima conclusio.

Probatio conclusionis.

¶ Quod hic igitur dubitandum restat, est: Vtrū pro his quæ sacramentis annexa sunt, nempe pro valorum vsu, pro materia: & potissimum pro labore ipso possit pretium suscipi, idq; ex pacto. Apparet enim nullum interuenire posse pactum quod non sit simoniacum: vt diuus Thom. arti. 3. ad secundum argumentum astruere videtur. In contrarium autem est vsus ab ecclesia permissus. Consentit enim presbyterum de stipendio pacisci, vt Capellaniæ seruiat, ter scilicet in hebdomada, aut quotidie in tali loco celebrare colligetur. Cui quidem mori & ratio, vt hic ait Caietanus, fragatur. Quoniam si velle stipendium in sustentationem licet, vt secunda conclusio assertum est, nihil vetat quod minus id procurari atq; in pactū duci possit. Nam materia est quæ contractum facit simoniacum. Quare cum eadem sit materia absque pacto & cum pacto: nempe temporalis sustentatio, fit vt si absq; pacto id licet optare & accipere quod ad vitam necessarium est, sine quo spiritualia ministrari non possunt, nullum sit vitium de pretio conuenire. ¶ Res est inter Doctores, potissimum iuris Canonici, plurimum controuersa: de qua Summistæ in verbo, simonia. variè loquuntur: & Adrianus. quotli. 9. cum Altissiodorensi antiquo Theologo complures allègat Iurisperitos in sententiā affirmatiuam: nempe quod liceat pro labore administrationis sacramentorum, de pretio pacisci: iuxta apostolicam doctrinam in superioribus allegatam. Cui consonare videtur can. vltimus. i. q. 2. vbi astruitur quod clerici stipendia accipere possunt, iustis laboribus merita. Quin verò & euangelium, vbi ait Christus, Dignus est operarius mercede sua.

Vltima conclusio.

Dubitatio.

Adrianus. Altissiodor.

Durandus. sua. Et est vulgaris opinio Durand. tñ in. 4. distin. 25. quæst. 1. omnino reuicit pro labore administandi sacramenti quicquam recipi posse. Et Caietanus & hic & in sua Summa, verbo, simonia: & quæst. 9. primi quotlibeti, permulta de hac dirimenda lite doctè differit: si modo res paulò explicatiùs & cõpendiosius colligatur. Placet ergo ad rei intellectum tripartita distinctio inter pretium spiritualium & stipendium ad sustentationem, & mercedem pro locatis operis. Et quidem de primo membro nemini ambigitur: adeò perspicuum est pretiũ pro re spirituali aut ei annexa percipi non posse: veluti suprà explicatum est: Ob id quod tales res non sunt pretio vendibiles. Neque verò duorum cæterorum membrorum distinctio vsq; adeò est intellectu difficilis vt prima frõte apparet. Merces em̄ operi adæquatur, de qua Mat. 20. Redde operarijs mercedem suam. Stipendium verò sustentationis, licet tandem referatur ad ministrorum operas, tamen proximè non fit nisi ad necessariam sustentationem ministri. Et possumus distinctionem hanc quantum ad duo mēbra hoc exemplo elucidare. Si enim quispiam artifex, cuius opera digna essent magno pretio, sic cum domino aliquo conueniret: Da mihi victum, & operas omnes meas tibi impendam quantum fuerint pretij dignæ: Tunc non æstimarentur operæ, sed tantum necessaria sustentatio. Econtrario dum diues artifex pro imagine aut alia fabrica quantum officium valet petit, non æstimat necessitatem victus, sed valoris operis. Quare Augustinus super primè citatus acutè distinxit dicens: Sustentationem necessitatis recipiant à populo: mercedem autem dispensationis, id est equalem valorem operis, à Domino. Igitur quòd clerici stipendium sustentationis recipere possint, non est dubium. Idque possunt dupliciter. Primò autoritate publica ecclesiæ: quæ quotam decimarum taxauit. Ac perinde episcoporum constitutionibus: sanè qui taxare possunt quanto stipendio ille dignus sit qui tali seruitio ecclesiæ mancipatur. Secundo modo priuata libertate. Potest namque & ipse sacerdos victus indigens, cum ad seruitium conducitur capellanæ; aut vicariatus pacisci de stipendio sustentationis secundum loci, temporisque dispensationem. Hoc autem non ego eadem facilitate approbarem quæ à Caieta-

no asseritur: nempe q̄ quando sustentationis stipendiũ superioris autoritate decretum est, potest illud sacerdos, siue pauper sit siue locuples, percipere: Nam idem sacerdotium potest diues sacerdos nihilo minori iure suscipere quàm egenus. Quando verò eiusmodi stipendium non est legè constitutum, sed priuata cõuentione constitutum, tunc inquit pauper pacisci de illo potest: diues verò minimè. Quoniam cum aliud sibi sustentatio suppetit, indicium est conuentum facere, non pro sustentatione, sed pro operarum mercede. Hunc tamen ego inquam censendi rigorem non facile probarem. Nam si ex rei natura ad sustentationem ministri tali functioni mancipati talis sustentationis moderatio necessaria est, tunc ex natura rei nulla emergit simonia: atque adeò neque ex qualitate sacerdotis creatur. Intentionis nanque Deus solus scrutator est. Quòd autem tale stipendium sustentationis gratia sit licitũ, suprà satis lege naturæ & diuina demonstratum est: quamq; debeat sacerdotalis ordo decenter sustentari. ¶ An verò in mercedem pro labore liceat aliquid etiam recipere, quod fuit tertium distinctionis membrum, hoc est de quo inter doctores ambigitur & controuersatur. Quauis non sit tantum dubium quantum multi auctores putant. Imò per distinctionem adeò omnes conciliantur, vt disidere nequeant. Labores enim & operæ aliæ sunt antecedentes sacramentum, atque adeò illi accidentes: aliæ verò concomitantes: imò verò de eius substantia. Priores ergo locari possunt stato pretio. Posteriorès verò minimè. Est, exempli gratia, infirmus cui à longinquo accersendus est sacerdos qui eius audiatur cõfessionem, vel Missam celebret, vel rem faciat diuinam. Potest profectò sacerdos pro itineris labore pretium exigere. Alius est labor & operatio sacramento intrinseca: puta Missæ celebratio, aut baptizandi opus, aut quæuis alia sacramenti applicatio. Et pro his laboribus & operis manifestum est nihil pretij posse recipi. Sed de his ait Augustinus, mercedem dispensationis à Domino recipiat. Perinde enim esset ac si reciperetur pro gratia sacramenti. Baptizatio enim & baptismus pro eodè reputantur: sicut Missa & celebratio Missæ: veluti qui domum fabricat, idem pretium pro domo & pro eius fabrica recipit. Nec potest duo recipere, alterum pro re, alter

Potest sacerdos locare operas auccedentes nõ subsequetes.

Clerici stipendiũ sustentationis recipere possunt.

rum verò pro opere. ¶ Cùm autem pro huiusmodi functionibus adstruitur nihil posse mercedis recipi, non negatur quin pro eorum obligatione percipi possit. Quemadmodum etsi pro mutuandi officio nihil pretij possis exigere, tamen pro mutuandi obligatione non est illicitum. Licet inquam sacerdoti dum ad seruitium parœciæ conducitur, pro obligatione his aut illis diebus celebrandi, confessionibusque audientibus assistendi, de stipendio conuentum iniire. Cui quidem assertioni astipulatur cap. significatum. de præbendis. ¶ Per hæc & de vasorum vsu atque de materia sacramentorum facile vnusquisque iudicabit. Ne fas enim esset pro vsu calicis aut corporaliū illum qui consecrat aliquid deposcere præmij: nam vsus ille de intrinseca est ratione sacramenti conficiendi. Quauis, vt diximus, possit vna ecclesia alteri calicem, sicut vendere, ita & locare. Nam locatio illa est accidentaria, longè antecedens ad sacramentum. Pari modo si nullum esset oleum in vrbe posset vna ecclesia oleum consecratum tanti vendere quanti si non esset consecratum. Imò & chrisma posset vnus mercari in vno loco & vendere in alio. Nam omnes illi contractus similes sunt actionibus quas nuper diximus accidentariè antecedere ad sacramentum. Nisi hoc in iniuriam & contemptum rei sacræ fieret: vt pote si consecratio ipsa venderetur. Attramen sicuti neque actio ipsa quæ est de essentia sacramenti, neque labor qui est illi annexus vendi potest, ita neque vsus materiæ sacramenti quæ ad substantiam eius attinet. Hoc est: Sicut neque episcopus pro labore confirmandi, neque sacerdos pro labore & opere vngendi infirmum, mercedē recipere potest: ita neuter pro vsu Chrysmatis aut olei, quod illic consumitur, potest quicquam suscipere. Et quod de actionibus sacramentorum dictum est, id pariter & de sacramentalibus sentiendum. Nequit enim sacerdos pro exorcismis & catechismis, aut pro benedictionibus nubentium quicquam percipere præmij, loco mercedis. Ad canonem ergo vltimum. 1. quæstione. 2. respondetur, quòd loquitur de stipendijs sustentationis: sicuti & verbum Christi. Quare quod ait Lucas, Dignus est operarius mercede sua: aut Matthæus, cibo suo.

¶ Ex his denique colligitur, quàm sit ab-

surdus vsus quamque sacrilegè simoniacus pro ordinum exhibitione pecuniam aut munus aliquod exigere: qui quidem per titulares episcopos inuectus est: nam cum proprii & legitimi, aut non sint residentes, aut celebrare ordines, quod pudendum est, non dignentur, rituales ad id munus accerferunt: & quod absurdius est, non tam iustum eis stipendium pendunt vt possint illos ab omni exactione prohibere. Est ergo iniquum cogere illos qui ordinantur, vt non modò candelas, verùm & pecunias offerant. Imò verò arbitror neque pro literis testimonialibus quicquid posse exigi.

AD primum igitur capitale argumentum diuus Thomas sic respondet vt vniuersa perlustrans remedia, nunquam concedat licere mercedem pro actione sacramentali exhibere. Ait enim quòd si baptizandum nondum est rationis vsu ingressus, & sacrilegus sacerdos nolit absque pretio baptismum dispensare, perinde censendum est ac si nullus adesset sacerdos, atque adeò sicuti in casu extremæ necessitatis vbi quilibet est minister, à quocunque est citius tingendus, quàm sacerdotis sacrilegio assentiatur. Quauis aqua, quæ elementum est, possit ab illo emi: Si autem sit adultus, neque vllus alius adsit à quo sacramentum suscipiat, potius est illi absque sacramento de vita migrandum, quàm baptismum emat. Tunc enim baptismus flaminis satis ei erit ad salutē. ¶ At verò rem in extremas angustias non cogit. Faciamus enim nequam sacerdotem præsentem paruulo, soloque parente, eodemque trunco & ad baptizandum inepto, suam exprimere corruptam mentem: videlicet nequàm sacramentum administrare vel le nisi pretium sibi pro ipsa sacramentali functione pendatur: vtrum fastum sit patri, tale illi porrigere pretium. Apparetenim ratio non infirma id persuadere. Vnicuique enim vt paulò antè dicebamus, licet suam vexationem redimere: ille autem parens qui liberi vicem gerit, ingentem patitur iniuriam, & grauiorem paruulus: quippe cui ius diuinum, naturaleque suffragantur, & humanum, vt teneatur ille nequam sacrilegus ipsum baptizare: potest ergo pater illam pretio redimere vexationem. Exemplo nobis ille est qui ad vsuras tempore necessitatis petit: quod re

Ad primum
argumentū.
Solutio S.
Thomæ.

Dubitatio

vera

vera citra culpam facere potest. Imò longè efficacius videtur huic patrocinari ratio. Nam cum iura omnia ad animarum salutem referantur, neque vllum aliud misero infanti remedium suppetat, potius est vexatio illa pretio repellenda, quam infans à regno cœlorum in æternum repellatur. Cùm ergo dubitandi rationem hucusque diuus Thomas non perstrinxerit, restat nobis ad hoc respondere. Et quidem Paludanus in. 4. distinctio. 5. sacrilegium omninò reputat, etiam in tali casu pretio emere sacramentum ad redimendum vexationem. Et fortè id propter diuum Thomam adstruxit, qui in. 4. eadè distinctio. quæstio. 2. probabilius id arbitratur.

Paludani solutio.

Alex. Halé. Richardus.

Quod & ante ipsum Alexandri fuerat opinio. 2. parte, quæstion. 189. membro tertio: & Richardi in. 4. distincti. 52. articulo. 3. Et subdit Paludanus rationem. Nam redimere, inquit, vexationem, bifariam vsu venire potest. Vno modo ab illo qui obesse potest, prodesse verò non item: altero verò ab illo qui obesse potest & prodesse. Et prioris, inquit, vexationis redemptio licita est: posterioris verò nequãquam. Exempla eius sunt. Episcopus electus potest ab illis qui suam possessionem & confirmationem perturbant, vexationem redimere: non tamen à confirmatore. Et ratio diuersitatis est, quòd priori casu non venit in suspicionem quòd episcopatum velit emere, cum illi non possint dare.

Posteriori verò eadè suspicione respargitur. Et ideo cum sacerdos prodesse baptizando possit, nequit ab illo, inquit, vexatio redimi. Lepidam autem glossam super cap. Baptizandis. 1. quæstione. 1. audi. Postquam enim ait neutiquam posse in tali casu pretium pro baptismo pendi, subdit: Ego tamen potius darem pecuniam quam puerum sic dimitterem mori: & bene: licet non deberem facere. Perpende si non deberet, quomodo bene faceret. Igitur Panormitanus super cap. Cùm in ecclesiæ. extra, de simonia. atque alij quos Richardus loco citato refert distinguunt inter in fantem & adultum, probè concedunt debere eum qui paruuli curam gerit, vexationem pretio redimere propter extremam necessitatem: non tamen adultò qui per baptismum flaminis seruari potest. In quorum sententiam Caietanus subscribit: idque, vt reor, merito. Nam quòd paruulus ex-

Panormita.

Solutio propositæ dubitationis.

tremam patiatur necessitatem, in dubium nemini venire debet. Etenim dicere quòd intentio volentis baptizare sufficiat paruulo, & quòd Deus vicem baptismi suppleat, non solum temerarium est, nullaque ratione fulcitum: imò & peiori nomine dignum. Nam cum nemo alteri mereri possit gratiam sine ipsius actu qui recepturus est, nulla intentio baptismi censetur baptismus flaminis, nisi solum propria ipsius qui baptizari cupit: & lex est, sine baptismo aut sanguinis, aut flaminis, aut fluminis, saluum fieri neminem. Cùm ergo sacerdos in casu nostro tam stricto iure baptizare hunc paruulum teneatur, ac perinde paruulus tam insignem patiatur iniuriam, licet illa vexatio pretio redimitur. Neque est simile de electo episcopo respectu confirmatoris: quia neque illi tanta ingruit necessitas vt confirmetur: neque alter simili iure confirmare cogitur. Quare tunc pater pueri pecuniam non eo pendit sine, vt beneficium sacramenti emat: sed vt iniuriam propulset. ¶ At verò quòd res explicatiùs pateat, vrgentiùs arguitur. Sit ille vel sacerdos, vel alius quispiam infidelis, vsque adeò peruersus vt nolit antea baptizare puerum quam pater perferentè iuret pretium largiri, non ad redimendam vexationem, sed emendum sacramentum ipsum, & gratiam sacramentalem: vtrum tunc liceat. Et apparet non esse licitum: nam tunc pretium conferens, idem videtur efficere quod Magus ille Simon tentauit. Caietanus hic non videtur huc annuere vt liceret pro sacramento dare: & quæsti. 9. primi quotlibet. id apertius videtur denegare. Porro cum censeat tam intrinsecè malum esse rem spiritualem emere quam vendere. At profectò ista iudicio meo non sibi inuicem coherent: nam si sacramentum emere, esset perinde ac mentiri, intrinsecè malum, neque ad redimendam vexationem licitum fieret. Quoniam pretium ad redimendam vexationem est sacramentum emere, tanquam medium ad propulsandam iniuriam: nam etsi suprema intentio in emptionem sacramenti non feratur, nihilo minus illud accipitur tanquam mediū quod ad cauendam vexationem refertur. Veluti qui ad redimendam vexationem emeret fauorabilem sententiam iniqui iudicis. Et confirmatur hæc ratio: quoniam quantunvis ille me iurare cogat quòd pe-

Argumentū.

Caietanus.

Argumentū contra Caiet.

cuniam pro sacramento tribuo, nihilo minus salua est mea suprema intentio quòd hoc facio ad redimendam vexationem: ob idque nulla subest in iuramento falsitas.

Quapropter nisi mea me fallit incertitia, sententia hæc de redimenda vexatione non aliter defensari potest, quàm per distinctionem emendi vendendique sacramentum.

Itaque & si vendere sacramentum & rem quamcunque spirituales sit penitus intrinsecè malum, adeò vt neque ad redimendam vexationem, neque vlla excogitabili causa fieri possit licite: pretium tamen pro illo offerre dicendum est non vsque adeò esse intrinsecè malum, quin extrema necessitas illud permittat. Cuius aliquale exemplum est in mutuatione sub scœnore, quæ intrinsecè mala est, & in receptione quâ potest excusare necessitas.

¶ Neque vllum potest contra argumentû peti à Simone Mago, qui de emptione gratiæ condénatur. Nam ille ideo emere voluit vt potestatem haberet reuendendi. Qua ratione scœdisimâ gratiæ irrogauit iniuriâ. Qui autem ratione modò dicta pretium pro sacramêto offert, non ea intentione id facit, sed ex veneratione præcepti baptismi & summa æstimatione gratiæ sine qua credit neminè seruari posse. In summa, sicut dare pretiû pro sacramêto extra extremam necessitatem non liceret, sic extrema necessitas id efficit licitû. Hæc autè omnia eatenus affirmauerim, quatenus ille qui baptismum vendere pertenderit, id nê faciat in religionis contemptum. Nam si esset hæc reticus aut tyrannus qui in religionis ludibrium simoniacam prauitatem persuadere vellet, illudque pretium tanquam confessionem illius falsitatis exigeret, neutiquam tunc liceret eidem pretio dato connuere. Nam esset fidem diffiteri. Secus si non illa ratione peteret, sed vel propter auaritiam, vel inducens, vt ipse arbitraretur, alterum ad malum.

¶ Per hæc de adulto facile iudicium sumitur. Si enim arguas, adultum qui baptizari optat perinde habere ius vt ab altero baptizetur atque paruulum, eandemque subinde iniuriam perpeti, atque adeò eandem redimere posse vexationem, negatur omninò esse simile.

¶ Quoniam in spiritualium simonia multò est adhibenda maior cautio quàm in temporalium vsura. In vsura nanque grauis necessitas à recipiendi culpa liberat. Sed tamen in spiritualibus propter eorum ex-

cellentia sola extrema necessitas excusat, nê pretiû offerès consentire in alterius simonia videatur: atque adeò nê efficiatur eius particeps: adultus verò nò laborat necessitate extrema. Neq; verò vrget si redarguas forsan il-

lum nò habere nisi attritione, quæ per baptismum fieri possit cõtritio. Nam sua culpa est si dum videt alterû nolle nisi sacrilegè baptizare, nò se mente fatis per Dei suppetias ad ipsum vertit.

¶ Cautè tamè prudens, vlla te ex his quæ dicta sunt suspicio tangat, licè cuiuspiam, quãuis dignissimo, ad suam redimendam vexationem, vel electoribus vel Antistiti quidpiã tẽporale offerre vt eligatur: esset enim aperta simonia, vt infra patebit. q. proxima.

¶ Ad secundum argumentû bene sanctus Thom. respondet, sacerdotè pro Missæ sacrificio nò pretium aut mercedem operæ suscipere: sanè quod simoniacû esset: sed eleemosynã ad sustentationem. Ad illam nanq; superiùs præfixam distinctionem respiciendum est inter sustentationem & mercedem operis pro labore.

¶ Sed nunquid fas erit de eleemosynæ quantitate ad sustentationem pacisci? Apparet enim non licè. Quoniam suspicio inde suboriretur, sacerdotem pretio rem diuinam æstimare.

¶ Respondetur, si rem nudè secundum suam naturam expendamus, non videtur esse illicitum, quòd sacerdos nollet celebrare nisi vbi victus suppeditaretur: idque ei explicaret, qui pro se petit rem fieri diuinam. Quæ utique ratione suprâ concessimus posse sacerdotem duas pitantias pro vno faciendo sacro suscipere. Attamen de quantitate contendere vix citra scandalum fieri posset, propter ratione adductam.

¶ Quapropter id superest in præsentiarum admonendum de vsu quodam insperere incipiente, quod si antiquis patribus innotuisset, arbitrò dehortarentur obnixè & execrarentur. Fertur nanque in nonnullis ecclesijs ab episcopis eleemosynam quæ pro vna Missa offerenda est, sic taxari, vt sacerdotes sub anathematis censura inhibeat nê minorem suscipiant.

¶ Quòd si quis in testamento eleemosynas pro certo Missarum numero legauerit, taxata pro singulis eleemosyna sub eadè censure hæredes testamentorûq; executores cõpellunt, vt eandè augeant eleemosynã. Quod profectò nescio quomodo citra scãdalû, citraq; iuris violationem fieri queat. Fateor equidè posse debereq; episcopum plebem instantiùs admonere, vt pro

Replica.

Solutio.

Ad secundum principale.

Scrupulus.

Responsio.

Solutio autem.

Ad argumentum factum.

Limitatio solutionis pro prima.

Argumentum alterum.

Solutio.

sua quisque facultate, proque temporum ratione eleemosynam Missæ augetur quod se sacerdos sustentare valeret. Sed tamen lege & plebem perstringere, & plebanos arcere ne minori pretio celebrare possint, e diametro rationi eleemosynæ aduersatur, quæ libera esse debet, & imaginem induit pretij mecedisque pro sacrificij celebratione. Nota verbum sancti Thomæ in præsentii quæstio. articul. 3. inter soluendum secundum argumentum: Illicita enim, inquit, esset ordinatio. Quod si redarguas, Antistitem posse sustentationis stipendium taxare: Distinguitur. Etenim quod id possit pro obligatione qua se sacerdos stringit ad capellaniam, & ad seruitium in tempus, vel in perpetuum, fateor: sed tamen taxare pro singulari Missa, quæ non est obligatio, sed simplex actio: Do ut celebres: idque sub tali censura, ne minus dari aut recipi possit: profectò ius non video sed scandalum.

Ad tertium.

Ad tertium respondetur quod in absolute ab excommunicatione pecunia non penditur in pretium rei sacræ, sed in pœnam delicti. Ad quartum respondetur quod ubi prisca inoleuit consuetudo ut pro eiusmodi actibus hierarchicis aliquid retribuat: credendum est illud ceu sustentationis stipendium fuisse introductum.

Ad quartum.

Quia ideo ratione illud nefas non esset percipere. Vbi autem id quasi actionis pretium soluitur, nulla consuetudine fit licitum: ut habetur cap. Cum in ecclesiæ. de simonia. ubi pro vniuersis huiusmodi actionibus prohibetur quicquam percipi. Nam cum simonia vitium sit contra naturam, nulla in contrarium vim habet consuetudo. Quare huiusmodi moribus attentè cauenda est species mali: secundum verbum Apostoli. 1. ad Thessalonicenses. 2. Ab omni specie mala abstinete vos.

Ad quintum.

Ad quintum respondet diuus Thomas, antequam quippiam iuris ad episcopatum, vel ad aliud quoduis sacerdotium, vel dignitatem per electionem vel provisionem acquiratur, simoniacum esse crimen aduersantium obstacula pecunia propellere. Sic enim viam sibi homo sterneret ad rem spiritualem mercedandam. Sed postquam ius alicui acquisitum est, licet per pecuniam iniusta impedimenta remouere: nempe si aliqui obstarent ne electus confirmatorem adiret, aut in possessionem admitteretur. Priorem autem partem sic intelligito, ut quemad-

modum libro quarto de impediendo ab assecutione beneficii dicebamus, illos excipias qui vim inferunt. Si enim quis etiam ante electionem ne dignitatem peteres te in carcerem obruderet, aut electorū quemlibet, ne te eligeret, porrò pecunia illam redimere posses iniuriam. Secus si per ambitum & palpationem, & quam subornationem dicunt, te procuraret excludere.

Licet pecunia non mere vexationem ab eo qui per vim electionem studet impedire.

Neque verò, ut supra diximus, confirmatorem qui te confirmare renueret pecunia emollire posses: ob id, ut supra dicebamus, quod non solum potest obesse, verum & prodesse. Quapropter largitio illa, emptionis specimen exhiberet. Quod in alio qui te impediabat non reperitur. Et forsitan neque ab illo qui te in possessionem missurus est, vexationem redimere licet: nam possessio aliquid est spirituale, quod tu mercari videris. Quauis de possessione non sit res adeò certa, ac de confirmatione.

Dubitatio.

Circa hæc autem insurgit non subticendum dubium: Vtrum ad cauendam iniquam electionem, quæ ecclesiæ nocua est & perniciofa, liceat pecuniam offerre. Caietanus in illa nona quæstio. primi quotlibeti asserere non formidat, in electione Pontificis maximi, si liquidò constiterit electionem in indignum inclinare & ecclesiæ pestilentem, licere oblato pretio eiusmodi electionem cauere: hoc enim esset ecclesiæ vexationem redimere. Sed tamen ad eligendum, inquit, bonum, id non licet. Et quidem vsque adeò in priorem sententiæ partem arbitror consentiendum, ut etiam posteriorem crediderim esse temperandam: Enimuerò tanta pernicies est, & atrox ecclesiæ deuexatio si non eligatur dignus, ac si eligatur indignus: quoniam inter hæc non est medium. Quocirca ubi duo essent tantum inter quos nartaret electio, quorum vnus esset dignus & alter indignus, ut liceret pretio indignum repellere, liceret profectò electionem ad dignum inflectere: quia repulso vnus, esset alterius electio. Arbitror enim, ut supra dicebam, quod licet huiusmodi spiritualia vendere omninò sit intimè malum, redimere tamen non vsque adeò, quin extrema necessitas licitum id possit facere. Quapropter ubi multi essent digni, nequitiam liceret pretio ambire vnus electionem. Imò quauis alij essent alijs digniores, non liceret id in fauorem dignissimi facere: quoniam

Caietani assertio.

niam ubi dignus speratur eligendus, non ingruit extrema necessitas eligendi alium, quæ sola huiusmodi largitionibus simoniam abstergit. ¶ Ad sextum denique respondendo reprehendit diuus Thom. quosdam, qui pro matrimonio affirmant licere pecuniam recipere, ac si non esset sacramentum, gratiæ collatiuum. Et fuit opinio Bernardi in Apparatu, super cap. Cum in ecclesiæ. de simonia. ubi ait quòd quantum pro benedictionibus nubentium pecuniam recipere non liceat, tamen pro matrimonio non est illicitum: eò quòd etsi sacramentum sit, gratiam tamen non confert. In cuius opinionis suspensionem venit apud quosdam Magister Sententiarum: propterea quòd in. 4. distincti. 26. non explicat idem sacramentum aliter quàm in remedium esse institutum. Sed neque Durandus super eandem distinct. eidem opinioni conuiuere est veritus. Est tamen error plus quàm falsus: vt inibi Doctores ferè concludunt: Dotalis ergo pecunia vxoris, pro matrimonio confertur, non quatenus sacramentum est, instrumentalisque adeò gratiæ causa: sed quatenus est officium naturæ, cuius vtique onera sine sumptibus fieri nequeunt.

ARTICVLVS. II.

Vtrum pro spiritualibus actionibus dare accipereque pecuniam sit licitum.

ONSEQUENTER de alio spiritualium ordine arguitur: nempe quod pro actionibus spiritualibus fas sit pecuniam tum dare tum etiam accipere. Vfus enim prophetiæ est actus spiritualis: pro quo tamen quondam aliquid offerebatur: vt. 1. Regum. 9. de Saule legitur: & 3. Regum. 13. de Iosia: ergo non est illicitum. ¶ Secundò: Oratio, prædicatione, atque adeò diuinæ laudes actiones sunt inter spirituales præcipuæ: sed ad imperandum orationis suffragia licet munus benevolentiae viros iustos, præsertim egenos, conciliare: iuxta illud Lucæ. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Mox, & verbi ministris: puta prædicatoribus spiritualia seminantibus, temporalia: secundum Apostoli constitutionem

1. ad Corinthios. 9. debentur. Deinde & diuinis celebrantibus laudes, & Psalmos, & ecclesiastico ritu processiones & mortuorum exequias, aliæque id genus facientibus, sua quoque stipendia decernunt: & nonnunquam annui redditus: nulla ergo iniquitas est pro eiusmodi spiritualibus actionibus stata percipere præmia.

¶ Tertiò. Scientia est res quædam spiritualis, cum sit ad docendum facultas: sicuti prælati potestas ad corripiendum, suumque dispensandi munus: tamen pro vsu scientiæ mercedem suscipere, nihil habet absurdi: licet enim & Doctori, & aduocato, & medico suas pretio locare & vendere operas: ergo pariter prælatus pro sua spirituali functione recipere potest pretium.

¶ Quartò denique arguitur. Religio status est spiritualis perfectionis: & tamen solent in monasterijs, præsertim sanctimonialiũ, non aliter ad religionem virgines admitti quàm si dotes secum afferant: ergo licitum est pro huiusmodi actibus rem aliquam tribuere, tum etiam accipere. ¶ Contrarius autem extat canon Concilij Toletani vndecimi. 1. quæ. 1. cuius initium est: Quidquid inuisibilis gratiæ consolationi tribuitur, nunquam quæstibus vel quibuslibet præmijs vanundari debet: dicente Domino: Quod gratis accepistis, gratis date. hæc autem spiritualia quæ recentita sunt, per inuisibilem gratiam tribuuntur: ergo nefas est pretio illa dispensare.

POST sacramenta quibus gratia gratum faciens confertur alium spiritualitatis gratum obtinent (vt supra diximus) actiones illæ quæ ad gratias gratis datas spectant: quæ videlicet vel ex eadem gratificante gratia procedunt, vel ad illam adispicendam animum præparant. De quibus ideo eisdem duabus conclusionibus, quibus de sacramentis, respondetur. Prior est: Non modo licet, verum necessarium est eos qui huiusmodi actionibus spiritualia charismata administrant, à populo sustentari. Hæc iam supra satis superque demonstrata est: tum naturali ratione, tum etiam & Paulino testimonio. 1. ad Corinthios. 9. ubi ait: Quis militat suis stipendijs vnquam & de lacte gregis non manducat? ¶ Posterior. Vendere aut emere id quod in huiusmodi actionibus spirituale est, sacrilegium simoniacum existit. Hoc palam est: neque alia post superiorum

Ad sextum.

Magister Sententiarum.

Durandus.

Tertium.

Quartum.

Concilium Toletanum.

Primum argumentum.

Secundum.

Prima conclusio.

Paulus.

Postrema conclusio.

superiorum intelligentiam probatione indiget. In his ergo ait diuus Thomas primum omnium cauendum esse ne intentio emptionis aut venditionis spiritualium animinum occupet: cuius tunc maximè indicium prodiret si vsque adeo exigeretur premium, vt offerre nolentibus spiritualia ipsa munera subtraherentur, quæ exhibenda essent. At verò postquam gratis priùs exhibentur, licitè, inquit, possunt statutæ consuetæque oblationes à nolentibus & valentibus soluere., autoritate superioris exigi. ¶ Circa conclusiones istas aliquantulo maior sese offert dubitandi ratio, an pro laboribus huiusmodi muneribus annexis liceat aliquid pretij recipere, quàm pro administrationibus sacramentorum: nam in istis videntur labores & operæ quodammodo esse distinctæ ab spiritualibus: vt pote cantare, siue vocibus, siue organis, aut alijs instrumentis: ire processionali-ter ad deducendum funus, aliasque illi celebrare exequias quæ simpliciter ad sepulturam non sunt necessariæ. Item studere ad prædicandum, ad consulendum, ad visitandum subditos, cognoscendasque eorum causas: qui quidem omnes labores videntur posse mercede locari. Quapropter authores offendas complures concedentes pro eiusmodi laboribus posse pretium recipi, quantum est ex natura rei: nisi quia exterius præ se ferunt effigiem mali. Attamen opinio hæc non est fatis circumspecta. Nam pacta in istis non sunt solum mala, quia ab ecclesia prohibita: sed quia sunt ex natura sua mala, ideo prohibita. ¶ Ergo primum omnium supposita illa trifida distinctione superiori, quæ inter pretium spiritualium, quod neutiquam licet, sustentationemque sacerdotum & operarum mercedem posita est: notandum restat discrimen inter administrationem sacramentorum, & alias spirituales actiones: nempe quod in sacramentali functione neutiquam carere, posset specie simoniæ, alia soluenda iura, & oblationes institui præter decimas, vel illos redditus qui ad sustentationem instituti sunt: pro alijs verò actionibus secundi ordinis solent alia institui, mercedis formam habentia: vt pro exequijs mortuorum, pro cantoribus: quin etiam pro prædicatoribus, pro processionibus, atque id genus alijs. Et ratio discriminis est, quod eiusmodi actiones non

sunt tam necessariò annexæ spiritualibus: haud enim tanta funeris pompa ad sepulturam est necessaria: neque cantores musici ad rem celebrandam diuinam. In huiusmodi ergo actionibus, quibus miseri affolet temporale quidpiam, discerniculo opusest. Nam quando temporale illud non est ad spirituale necessarium, nulla interuenit simoniæ species si pro mercede ex pacto fiat. Quare cantores & organorum musici absque scrupulo possunt suas locare operas. Est enim officium illud spiritualibus accessorium. Atque huius membro Caietanus & nonnulli alij adiungunt aduocatorum doctorumque operas: de quibus tamen illicò nos in solutione tertij. Quando verò id quod principaliter queritur est spirituale, non licet pro illo quicquam, mercedis loco percipere: vt pro Psalmis ipsis diuinis, pro necessarijs orationibus, & pro mortuorum necessarijs exequijs. ¶ Sed tamen hæc ad medendum ignorantium conscientijs ad normam conclusionum supra positarum expendenda sunt. Diximus enim secundum diuum Thomam quod oblationes dictis actionibus constitutas non licet eo rigore exigere vt non solventibus spiritualia subtrahantur, quæ exhibenda sunt. Exempli gratia: si Plebanus nollet mortuum sepelire nisi iura sibi consueta priùs penderentur: quia sepultura necessaria est, scandalum daret, speciemque simoniæ præ se ferret. Si autem illi qui funus curat volunt cum magna pompa suum humare mortuum, non tenetur pastor gratis illud exequi: & ideo licitè potest consueta iura exigere. Sed tamen quia & hæc ordinem etiam spiritualium suo modo attingunt, cauendum est scandalum: saltem antequam sepultura officium persoluatur: vt hic admonet diuus Thomas. ¶ Hic autem admonendum merito duximus quàm sint scandalose ac sacrilegæ extorsiones clericorum aduersus monachorum iura, Christianorumque libertatem. Reperies enim diocesibus ubi clerici nolunt eum qui in monasterio sepulchrum optauit, cum pompa illuc ducere: adeo vt nonnumquam neque cruce importent, neque Psalmos canere velint: quod profecto religio Christiana abhorret. Nam cum vicini que liberum sit sepulchrum pro sua deuotio: ne ubi maluerit eligere, non sunt defunctorum voluntates per illas extorsiones cohi-

Solutio proximæ dubitationis.

et dicitur in iudicio

Clericorum sacrilegæ extorsiones.

monitum est

Dubium graue.

Ratio dubitandi.

Discrimen inter administrationem sacramentorum, & alias spirituales actiones.

*Postremum
dubium.*

bendæ. ¶ Postremum hic dubium restat triuale de canonicis atque alijs clericis qui ad horas canonicas in ecclesiam non nisi stipendij gratia concurrunt, vtrum simonia vitium contrahant. ¶ Ad hoc diuus Thomas quolib. 8. quæstio. 6. seu articulo. 11. respondet: quod si stipendium sit finis intentionis celebrandi diuinum officium, simonia committitur: quoniam tunc stipendiū habet rationem pretij, quo non est licitum vendere rem spiritualem, quale est diuinum officium. Si autem principalis intentio non sit nisi diuinus cultus: temporalis verò fructus sit accessorius, tanquam ad sustentationē necessarius: non est simonia. ¶ Hæc autem solutio nisi sanè intelligatur, scrupulis punget humanas conscientias. Videtur enim hic diuus Thomas, vt simoniaco: condemnare quotquot ad ecclesiam ire pergunt, intuitu numulariæ distributionis, aliàs nequāquā ituri: quod profectò durū est creditu. Itē, vt supra de receptione puellarum ad velum moniale arguebamus, necessitas rei familiaris impertinens est, vt quod alioquī simonia non esset, eodem notetur vitio. Nam simonia in hoc profus consistit vt spirituale vendatur, siue à paupere siue à diuite. Quare idem propositum quod locupletem faceret simoniacum, faceret & inopem: & quod excusaret inopem, excusaret locupletem: saltem à simonia: quicquid sit de avaritia. ¶ Resolutio ergo est, quod ire ad ecclesiam tempore quo clericus aliās non tenetur, tantū distributionum causa: ita vt aliās non iret, non est vera simonia, nisi intenderet pro spirituali pretium recipere modo supra exposito. Peccaret ille clericus nihilo minùs grauiter contra suum ordinem & institutionem qui nūquam vel raro ecclesiā viseret nisi illa de causa: & qui in genere non haberet præcipuū propositum frequentandi ecclesiā propter diuinum cultū, cuius solius gratia præbedarū iura instituta sunt. Imò verò qui cultum ad temporalem mercedē tanquā ad finem referret, peruersam sacrilegamque: habet intentionem contra legitimum rerum ordinem, qui est vt beneficium sit propter officium.

*Ad primum
argumentū.*

Ad primum igitur respondetur quod quædam modum nos pro rebus sacris, ita prisci solebant bonis Prophetis spontanea munera offerre, vt Hierony. super Micheam adnotauit: sicuti & de Damiano eius tradit histo-

ria, qui pro dono sanitatis vtronea munuscula penè inuitus accepit. Petere autē nefas est, vt patet de Giezi quem Eliseus de postulato à Naama pretio pro dono sanitatis acriter obiurgauit. ¶ Secundum argumentum trifforme erat. Ad cuius primum membrum de elemosynis quæ pauperibus pro eorum suffragijs precationumque subsidijs erogantur: Respondetur, non esse licitas in pretiū eiusmodi subsidij: quod re vera spirituale est: sed donantur in ipsorum pauperum alimoniam. Vtrum verò tertio modo quasi pro locatis operis ad orādum liceat de mercede pacisci, aliquis forsitan hæsitaret: quādoquidē cantoribus musicis id liceat. At verò hoc affirmare non auderem. Est enim discriminis multum. Quoniā musica (vt diximus) non est ad sacrorum celebrationem necessaria. In oratione verò non distinguuntur labor & opera ab ipso spirituali munere. Imò labor est ipsissimū spirituale officium. ¶ De prædicatoribus autē in dubiū euocari nō debet vtrū possint pretiū pro functione ipsa recipere: esset enī aperta simonia, vt de oratione modo dicebamus. Neque est simile de sciētia, quæ vēdi potest: nā in sciētia etiam Theologiæ, humanitùs acquisita, nō estimatur nisi merū subsidium tēporale: puta intellectū dirigere, instituere, & illustrare. Munus autē prædicationis est nō solum intellectū illuminare, sed id facere secūdum donū Spiritus sancti, atque adeò secūdum eius gratiā expurgare corda, animosque: sursum prouehere, diuinoque amore cōsolidare & perficere. De quibus ideo Doctoribus intelligit verbū illud apostolicum ad Ephe. 4. Et ipse dedit quosdā Apostolos, alios pastores & doctores, ad cōsummationē sanctorū in opus ministerij, in edificationē corporis Christi. Et ad Rom. 10. Quomodo prædicabūt nisi mittantur? Itaque ex duplici capite nequit prædicationis functio pretio vēdi: scilicet & quia spiritualis res est, & quia diuina delegatio: quod ideo officium illorū spiritualiū numero comprehenditur, de quibus ait Christus: Gratis accepistis, gratis date. Vnde glossa super illud ad Timo. 5. Qui bene præfunt psbyteri. &c. Necessitatis est accipere vnde viuunt: charitatis est præbere: nō tñ venale est euāgelii vt pro his prædicet. Quocirca, vt de oratione nuper rimē dicebam, nō potest cōcionator laborē ipsum prædicandi & operā quā insumit profecundo verbū, mercede locare: quoniā labor ipse res spūalis est. Solū ergo potest honestā sustenta-

Ad secundū.

*Prædicationis
functio
ex duplici ca
pite nequit
pretio vēdi.*

sustentationem recipere, & pro victu qui ad laborem studij sustentandū necessarius est, & pro librorum sumptu. Neq; verò simoniacam labem contrahit si quando prædicatione non est profus necessaria, maullt verbū seminare vbi melius sustentetur. Imò & si illic concionari renuat vbi victū sibi non sperat succeditandem, culpam nō committit. Est tamen semper cauedū scandalum, idq; potissimum monachis. ¶ Tertium demum membrum erat de laudibus diuinorum officiorum, tam pro viuus quàm pro defunctis: de quo satis dictum est. Pretium nanq; nunquam est licitum, sed sustentationis stipendia: atq; alia præterea iura (vt explicauimus) quasi mercedem operarum, quæ non sunt omninò necessaria, sed ad pompam pertinentes. Sed & verbum nihilo minùs Diui Thomæ notandum est: scilicet quòd non licet pactum facere, neq; mentem habere recipendi pretium emptionis. Vnde illicita est, inquit, negatoria illa lex, quòd processio in funere nullatenùs sine certo pretio fieret: quippe qua via præcluderetur nē gratis eiusmodi pompa fieret. Atq; adeò specimen haberet exactiōnis: quod quidem, vt diximus, multò esset absurdus in celebratione Missarum. Non tamen haberet eandem absurditatem affirmatoria conditionalisq; lex. Vt si quis talem obtulerit elemosynam, talis ei pompa, quæ non est necessaria, exhibeatur. Haberet quippe eiusmodi lex speciem gratuitæ retributionis. ¶ Ad tertium argumentum, quia prælatorum hierarchicas functiones cum doctorum scientia & aduocatorum consilij conferebat: per distinctionē respondetur, quando quidem diuersa est ratio. Antistites nanq; cæteri q; ecclesiastici præfecti, virtute potestatis sibi commissæ, rationeq; stipendij ad ipsorum sustentationem constituti, obligantur suas administrare prouincias. Quocirca qui pro vsu eiusdem potestatis aliquid vltra recipere, non tam pro operis quas gratis debent, id intelligeretur suscipere, quàm vendere vsum spiritualis gratiæ. Vnde colligit Diuus Thomas pro nulla dispensatione licitum eis esse quidpiam accipere; neq; pro hoc quòd vices suas committant, neq; pro correctione, aut pro eo quòd non corrigant. Nomine autem dispensationis, non solum legis relaxationem intelligas vt vulgò verbum sonat, sed omnem etiam spiritualem administrationem: Pretium ergo recipere vt cum aliquo subdito dispen-

setur in lege, manifestaria simonia est: nam pro causa dispensare, ad spiritualem gubernationem attinet: quæ per gratiam fit Spiritus sancti. Est enim pastoris officium, de quibus ait Paulus: Alios autem constituit pastores: & ideo gratis fieri debet, sicuti correctio & eruditio. Si autem absq; causa sit, iniqua est, atque eo longè deterior quòd pretio venditur. Neq; verò vllus est pastor tam itentis inops, à minimo vsq; ad maximum, qui hoc non intelligat. Sed exactiōnes illas quæ in dispensationibus fiunt, nescio quo alio modo in crustant. Appellant enim compositiones, & quasi commutationes legis: vt qui à legis vel voti onere excipiunt, alterū vbi beati ipsi viderint. At verò pretio cum subdito pacisci vt non corripiatur, magis esset nefandū facinus: puta cum licentia illi fieret impune delinquendi. ¶ Addit autem Diuus Tho-

D. Thom. 44.

*Visitatio
stipendia
licitè percipiunt
per sci-
psos visitant
or aliunde
nō habet cō-
gruā sustentationem.*

D. Thom. 45.

*Explanatur
mens S. Th.*

re pretium pro veritate aut scientia, sed qua-
si operas suas locans. At verò potius nobis fa-
uet, tantum abest vt sit contrarius. In primis
enim veritatis doctrinam non omnino cen-
set spirituale, aliàs neq; operas locare liceret:
vt de sacramentis, & prædicationibus, & ora-
tionibus, dictum est: sed tantum sustentatio-
nem recipere. Et tamen doctore etiam ditissi-
mo licet operas ad iustum locare. At qui vbi
scientia est, excellentior: & qui docet peritior
& luculentiore, carius easdē estimare. Item
et si pro veritate, dicenda nihil pretij liceat re-
cipere (vt lib. 5. quæst. 8. de teste diximus) eò
quòd cum mentiri nefas sit, nemini licet ni-
si verum facere, aut docere. Tamen pro eadem
veritate ex suis principijs eruenda, ac subin-
de differenda, elucidanda, prælegendaq; &
relegenda, non dubium quin liceat pretium
recipere. Quin etiam (vt suprā diximus) etiā
si sine vlllo labore id fieri posset, liceret illud
vendere. Sicuti si quis alium doceret scribere
aut pingere: quia illud non est spirituale
de quo loquimur, scilicet quod gratis accepi-
mus, vt gratis demus: sed tantum ratione subie-
cti. Imò verò neque Theologia sic est spiri-
tualis: quoniam et si scripturarum fides do-
num sit gratis datum, atque etiam scientia
Apostolis ad prædicandum infusa, quam
ideo vendere illis nefas fuisse: tamen illam
quam in scholis discimus, humanitatis acqui-
rimus. Idem & de aduocatore cōsilio cen-
sendum: vbi certè nihil spiritualitatis vitia-
tur, etiā si ditissimus pretio illud perhibeat
in causis agendis. Imò quauis pauperibus
pretium extorqueat, nullam committit simo-
niam: tamen si præceptum misericordiz vio-
let. Secus de correctione fraterna & consilio
ad leuandum incorem afflicti hominis: ta-
lia enim officia, porro quæ per se ad salutem
animæ referuntur, spiritualia quidem sunt, &
ideo gratis impendenda. ¶ Secundum item
verbum D. Thomæ, scilicet quòd qui ex of-
ficio docere tenetur, non potest pretium re-
cipere. Hostiensis super cap. Quia nonnullis,
de magist. eoufq; protendit, vt sentiat nemi-
ni qui publico stipendio prælegit fas esse pe-
culiarem aliam mercedem exigere: hoc autē
gratis dictum est. Nihil enim vetat quo mi-
nus qui non tenetur nisi vnam facere lectio-
nem, pro alia pretium recipiat. Sed quod Di-
uus Thomas ait, exemplo ipse protinus pan-
dit secundum tenorem dicti cap. quia non-
nullis, nempe quòd vbi ecclesia habet cano-
nicatum, aut certum stipendium decretum

Hostiensis.

pro cathedra, ille qui illam regit, gratis doce-
re obligetur pauperes. Neq; tamen contra
faciēs, vlla ideo simoniæ labe denotatur: sed
qui pro facultate quam facit doctore ad le-
gendum, pretium exigit, à beneficio Eccle-
siastico iubetur esse alienus. ¶ Ad quartum
argumentum, de religionis ingressu, triper-
ta est responsio. Primum enim constitutissi-
mum est, pro ingressu, hoc est pro professio-
ne, neutiquam fas esse pretium aut exigere,
aut offerre: porro quòd religionis cultus res
sit spiritualis, ad quam ideo prælati volen-
tes gratis gratanterq; recipere debet: vt pote
quòd illud sit institutum beneficium diui-
nū. Textus enim extant in cano. Quam pio.
1. q. 2. & in cap. de regularibus. & cap. quo-
niam. de simonia. id declarantes. Itaq; spiri-
tualitas per quam in ingressu religionis at-
tenditur simonia, non est inde perpenden-
da quòd religiosi aliqui ex decimis viuāt &
bonis Ecclesiasticis: possunt enim decimæ ti-
tulis sæcularibus applicari, puta regibus, aut
ducibus, ad propugnandam ecclesiam: præ-
terquam quòd sunt religiosi nullis talibus
fruentes decimis aut spiritualibus oblati-
onibus. Sed ratio spiritualitatis in hoc consi-
sit, quòd professio ipsa & religio institutio
Christi est, vt volentes eum sequi gratis ad-
mittatur. ¶ Secundum assertum est, quòd
vbi monasterium est: tenue, nec ad tantum
numerum nutriendum sufficiens, nulla est
simonia aliquid pro victu & vestitu recipere.
Exemplum qualecunq; possumus in ma-
trimonio ponere. Pro illo namq; quatenus
est sacramentum, nil potest vir ab vxore re-
cipere: potest tamē id admittere ad sustinen-
da eius onera. Ex hoc tertio fit consequens,
neq; esse simoniā si illa inter moniales liben-
tius suscipiatur, quæ ex sua deuotione largas
elemosynas monasterio fuerit elargita. Si-
cut & conuerso licitum est monialibus tem-
poralia impendendo beneficia, sæculares ad
deuotionem allicere, vt sanctimonialem ha-
bitum induant. Tamen si non possint pre-
tium dare vt tale capebant religionis institu-
tum. ¶ Circa secundam conclusionem du-
bia exurgunt exigua. Primum, vtrum quan-
do monasterium est locuples vt possit perso-
nas quæ recipiuntur alere, simoniacum sit
pretium exigere. Extat enim à parte affir-
matiuæ argumentum, quòd cum non alia ra-
tione eiusmodi exactio iusta sit quam pro-
pter monialium alimentum, vbi illud aliunde
suppetit, apparet pretium pro ingressu re-
ligionis

*Ad quartum
argumentū.*

*monialis: &
vbi tenuis.*

*Primum du-
bium.*

Argumentū.

Solutio.

ligionis exigi. Quod quidem argumentum doctores ferè canonici iuris, vt est videre apud Syluestrum, verbo, simonia. §. 15. in eadem affirmatiuam sententiam cogit. Respõ detur nihilo minùs, opulentiam monasterij nihil prorsus facere, vt quæ in paupere non erat simonia, sit in diuite. Et ratio est patentiissima: nã simonia ex obiecto speciem fortitur: nempe quia spiritualibus venditur, puta profectio ipsa & locus in religione. Si autem illud cauetur, & pecunia non nisi pro victu recipitur, etiam si monasterium illo subsidio nullatenus egeat, poterit quidem esse peccatum auaritiæ, non tamen simoniæ. Sed hoc tantum fatendum est, quod tunc præsumitur simonia: nam si victus est abundans, præsumitur pecuniam recipi pro ingressu, vt probè illic conuincit Syluest. ¶ Quocirca monasteria ditissima quæ pauperes recipere absq; pretio renunt eodemq; ingenti, profectò citra scandalum facere id non possunt: tunc maximè quando videntur pecuniam recipere, non pro sustentatione, sed alijs de causis: nempe quia puella nõ est tam bono sanguine orta, aut alia notata infamia aut deformitate. Hæc enim pretio in cõuentu æstimare, vix à simoniæ macula elui potest: atq; hoc demum, si conuentus vt suam amplitudinem & magnificentiam clariorem reddat, auctiora exigunt pretia.

QVAESTIO SEPTIMA,
De Simonia, in sacerdotijs
ac dignitatibus conquirendis.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 100. arti. 4.

ARTICVLVS. I.

Vtrum pro sacerdotijs atq; alijs præbendis quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere.

POSTQVAM DE rebus spiritualibus, puta de sacramentis deq; alijs spiritualibus actionibus disputatum est, subsequitur vt ratione simoniæ circa sacerdotia, præbendasq; ac dignitates, quæ eisdem

functionibus mancipantur, examinemus. Apparet enim istorum mercatum, nulla for-
Primum argumentum.
descere simoniæ macula: quoniam si hæc emere aut vendere simoniacum esset, eò vel maximè quod sunt spiritualibus actionibus coniuncta: sed hac ratione nullam rem temporalem liceret vendere: quia cum omnia temporalia mundi fuerint propter spiritualia condita, cuncta censentur spiritualibus annexa. ¶ Secundo: sacrorum vasa sacra-
Argumentum 2.
taq; vestes, inter ea quæ spiritualibus connectuntur, connumerantur: calicem autem ad occurrendum Ecclesiæ necessitati vendere licet & sacras vestes: ergo liceret etiã Pontifici Maximo, vbi Ecclesia graui premitur necessitate, episcopatum aut quoduis aliud sacerdotium, pretio conferre: dummodò conferretur digno. ¶ Tertio arguitur: Inter spiritualibus annexa ascribuntur ius sepulturæ, ius patronatus, & secundum antiquos ius etiã primogenituræ. Eò quod tunc ius sacerdotale erat illi coniunctum. Sed Abraham emit ab Ephron speluncam duplicem in sepulturam, vt Genes. 23. memoria proditum est: & Iacob à fratre suo iniisera lenticula ius emit primogenituræ, vt eodem libro, cap. 25. legitur. Ius præterea patronatus transit cum re vendita, & in feudum conceditur. Item decimæ quibusdam sunt regibus ac militibus concessæ, à quibus rursus & redimi possunt. Deinde & prælati præbendarum fructus quos alijs conferunt, in tempus retinent: vt Papa medieta-
Argumentum 3.
tem annatis: etiam si præbendæ spiritualibus sint annexæ: ergo sacerdotiorum mercatus in vitium simoniæ minimè impingit. ¶ In contrarium autem facit canon Paschalis Pontificis summi. 2. quæstione tertia, cap. si quis obiecerit. Cuius verba sunt: Quisquis eorum venderit alterum sine quo neque alterum prouenit, neutrum inuentum derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiam, vel præbendam, vel aliquid Ecclesiasticum: vt pote sine quo spiritualis actio non prouenit. Hæc ibi.

AD quæstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bi-
Distinctio.
fariam enim accidit temporale quidpiã spiritualibus esse annexum. Vno quidem modo, tanq̃ id quod ab spirituali dependet: sicuti sacerdotia habere Ecclesiastica, quod cum clericali officio cõiunctum est: de quo vtiq; annexionis genere, statuitur prior cõclusio. Neuti-

Prima conclusio.

Neutiquam id quod hoc pacto spiritualibus anneſcitur, eſt pretio vèdibile. Imò eiufmodi venditio eſſet ſimoniaca. Et ratio eſt clara iuxta tenorè citati canonis. Nam eùm eiufmodi temporale ſine ſpirituali nõ tranſeat, dum illud venditur, ſpirituale coniunctum venditur. ¶ Alio verò modo id quod temporale eſt, ſpiritualibus eſt cõiunctum, in quantum ad huiufmodi ſpiritualia ordinem habent: cuiufmodi eſt ius patronatus: vtpote cuius munus eſt clericus ad Eccleſiaſtica ſacerdotia præſentare. Et vaſa veſtimenta; ſacrorum vſui deſtinata: de quibus poſterior adhibetur conclusio. Illa quæ hoc pacto ad ſpiritualia referuntur, nulla eſt ſimonia vendere: dummodò non quatenùs ſacrè ſunt vendantur, ſed quatenùs res quædam.

Poſtrema cõclusio.

Probatur contrario modo: nam cùm temporalia hæc nihil ſpirituale præſupponant, trãſire in alterius dominium poſſunt, qui nihil habeat ſpiritualitatis: vt ſi quis ſæcularium villam emat cui ius patronatus annexũ eſt. Et ſi calix in maſſam argenti refundatur, & formam perdat, poteſt in alterius trãſire dominium, qui ex eãdem maſſa poteſt profanum vaſ fabricare. ¶ Circa priorem conclusionem dubium emergit, tum quòd ſub obſcura eſt eius ratio, tum etiam quòd nec ſatis videtur ſolida. Quare ad luculentiorẽ eius explicationem inquiritur, quo iure emptio venditio; præbendarum, ceu ſimoniaca ſit vetita: vtrum ſolum Eccleſiaſtico, an verò diuino. Nam etſi quæſtione. 5. de ſimonia in genere ſimilem quæſtionem diſputauerimus, vbi venditionem ſacramentalium actiõnem decifum eſt iure diuino eſſe ſimoniam: nihilo minùs de præbendarum dignitatũ; mercatu non eſt tam compertum. Apparet quippe huiufmodi ſimoniam ſolo humano & pontificio interdicti: nam ſacerdotia hæc nihil aliud ſunt quàm decimarũ fructus, quæ quidem res ſunt merè temporales: ergo nõ obſtante quòd ſint ſpiritualibus annexæ, poſſunt ab illa ſpiritualitate ſemoueri, & vendi: ſicuti calicis materia, dummodò conſecratio non vendatur, vendibilis eſt. Mox & ſi decimarum ſubſtantia iure diuino ſit ſpiritualibus functionibus addiſta, quota nihilo minùs, vt ſuprà monſtratum eſt, iure humano eſt conſtituta: poterit ergo Papa ſi ſacerdotium valet centum, ius medietatis vendere, alteram; Eccleſiæ relinquere. ¶ De hac quæſtione interpretes canonici iuris in diuerſas ſententias diſſecantur: quas

Dubium.

Caieta. quotlib. i. q. 9. ad tres reducit. Prima enim eadem; extrema eſt, huiufmodi ſimonia in vniuerſum eſſe de iure humano, quæ ortum habuit ex gloſſa in cap. ex parte. de off. delega. i. quam illic Antonius de Butrio & Cardinalis cap. i. de ſimonia. comprobãt. Secunda per aliud extremũ eſt, omnem eſſe prohibitam de iure diuino, quam D. Thomas docere hic videtur. Et tertia eſt Panormitani eodem cap. i. de ſimonia: & rursus in ſua repetitione, ſuper cap. extirpandæ. de præben. vbi ait, venditionem præbendæ cui annexa eſt ordinis adminiſtratio, vel clauũ executio, ſimoniam eſſe de iure diuino: quia id cui anneſcitur, eodem iure eſt ſpirituale. Venditio autem præbendæ quæ non eſt talibus ordinibus ſacris mãcipata, tantũ eſt ſimonia de iure poſitiuo: quales vtique ſunt illæ quæ adminiſtrationibus hoſpitalium deſtinatæ ſunt. Caieta. verò hoc ſolo ab hac tertia Panormitani opinione diſſert, quòd ait, non ſolum illam præbendã quæ annexa eſt executioni ordinis ſacri aut clauium, iure diuino ad ſimoniam pertinere, ſi vendatur, verũ & illam quæ annexa eſt cuius; clericatui citra ſacros ordines, puta primæ tonſuræ aut minoribus ordinibus. Et ratio eius eſt, quia clericatus inquit eſt de iure diuino, ſanè cùm omne clericale officium in ſpiritualibus actibus cõſiſtat: etiam prima tonſura. ¶ Arbitror autem iſtarum opinionum ſuo ſingulas cõdimento opũs habere. In primis quod ait Caieta. omnem clericatum vſq; ad primam tonſuram eſſe de iure diuino: non eſt adeò probabile, quin contrarium ſit probabilius: imò plurimis certum, vt in. 4. Sententiarum diſputatur: quãdo quidem non ſint de ſacerdotis eſſentia. Sed nihilo minùs inde non colligitur opinio Panormitani, q̄ nulla venditio præbendæ quæ non eſt mancipata functioni ordinum maiorum aut clauium, ſit ſimoniaca iure diuino. Imò cum Caietañ. crediderim ſatis eſſe vt ſit annexa ſimplici clericatui: nõ quidem propter eius rationem, ſed quòd quãuis minores ordines ſint de iure poſitiuo, nihilo minùs poſtquã re vera ſunt res ſacræ, vendere ius præbendæ illis addiſtæ, eſt contra ius naturæ: atq; adeò diuinum: ſicuti de calice & ara dictum ſuprà eſt: quæ quidem res licet iure poſitiuo ſint ſacræ, vendi tamen pluri ratione conſecrationis nequeunt quin ſit ſimonia contra diuinum ius. Prima autem opinio gloſſæ citatæ capituli, Ex parte. nullam vim in cõtrarium habet:

Caietanus.
Prima opinio.
Gloſſa.
Antonius de Butrio.
Cardinalis.
Secunda opinio.
D. Thomas.
Tertia opinio Panormitani.

Non ois clericatus vſq; ad primã tonſuram eſt de iure diuino.

Probat opinio Caietañ.

habet: nam in cap. illo nulla fit mentio simoniae, sed hoc solum habetur quod si quidam Archidiaconus renuntiare suæ vellet præbendæ, daretur certæ personæ: unde infert glossa quod si in alterius fauorem renuntiaret, aliàs non renuntiaturus, esset simonia de iure positiuo. In qua glossa duplex est peccatum. Primum quod falsum asserit: imò dum modò fiat de consensu Pape, nulla est simonia: nam talis est vniuersalis vsus. Secundo inde inferre, venditionem præbendæ esse simoniam de iure positiuo, nullam habet apparentiam. Quauis neq; hoc in glossa habeatur.

Duplex peccatū glossæ.

Fundamentum prioris cōclusionis.

¶ Igitur quò ad declarandā vim rationis huius prioris cōclusionis descendimus, fundamentum eius est, quòd præbendæ & sacerdotia ex decimarum fructibus sunt constitutæ. Decimæ autem iure diuino & naturali nulla alia ratione imperatæ sunt, quàm vt sint stipendia alimentaq; clericorum pro spiritualibus functionibus. Quocirca conferre alicui præbendam, nō est solum conferre illi fructus: nam eiusmodi fructus laico possunt vendi: sed cōferre ius decimarum: quod quidem est Ecclesiasticum, atq; adeò spirituale: quandoquidem suo opte instituto propter munus Ecclesiasticum exiguntur. Et hic est sensus canonis Pontificis citati, scilicet quòd vendita præbenda venditur res ipsa spiritualis, puta ius ipsum clericale.

Obiectio.

¶ Quòd si quis contrarius sic nos coarguat: saltem illi qui iam est sacerdos, nō esse simoniam sacerdotiū emere: nam eo vel maxime quòd cum præbenda simul acquirat ordines quibus annexa est. Sed hoc non: quia iam erat sacerdos. Et faciamus esse præbendam, quæ non habeat animarum curam: nè dicas tunc illam spiritualitatem acquirere. Item confertur nonnunquam ex dispensatione præbenda puero antequàm ordinetur: ergo cum illa nihil spirituale transit, atque adeò vendi potest. Respondetur (vt dictum est) ipsissimum ius petendi decimas esse spirituale: & ideo siue ille cui confertur fuerit clericus, siue futurus sit, semper venditur spirituale.

Solutio.

Scrapulus.

Solutio.

¶ Quid autem de fundo præbendæ mancipato? Ille enim non est pars decimarum. Respondetur quòd vendi non potest cum illo Ecclesiastico titulo: vt scilicet clericali iure possit emens eosdem fructus recipere: potest tamen ab illo sacro titulo emancipari & vendi: sicut materia calicis, seclusa consecratione. ¶ Vnde prius superiorum argumentum, nullius erat roboris: nam emere præ-

Ad primum argumentū.

bendam, non est tantum emere fructus, sed ius spirituale. Ad posterius autem de decima rum quota, quæ solo Ecclesiastico iure videtur constituta, Respondetur: & est notanda solutio, quòd eiusmodi pontificia sanctio non est per se alia distincta à diuino iure, quo præcipitur decimarum substantia: sed est ipsius determinatio & moderatio. Quem admodum Ecclesiastica præcepta de celebrandis his illisve festis, & de annuali confessione, nihil aliud sunt quàm determinationes diuini iuris. Et ideo non solum vendere ius decimarum in totum cum titulo clericali, verum & quo ad quotam, est simonia contra ius diuinum. ¶ At vero nō negamus quin alia qua fit simonia de iure positiuo: nempe quæ non est prohibita quia mala, sed mala quia prohibita: vt habet eadem glossa: puta quando præbenda non est annexa clericali muneri, sed alijs officijs: vt pote hospitalium seruitio, aut sacrorum ceditus, Ecclesiæve œconomio: vt quæst. 5. arti. 4. declarauimus: nam eiusmodi munera & officia nō sunt proprie spiritualia: sed sola pontificia lege eorū venditio est inhibita: vt patet cap. Saluator. l. q. 3. ¶ De præbendis autem quas Præstameras vocant, audio aliquos hæsitare an sint mere spirituales. Haud tamen est cur in litem euectur: quoniam non sunt vt pensiones quæ sine titulo conferuntur. Imò habent verum titulum. Et cum ille non sit secularis, sequitur quòd sit clericalis, ac perinde spiritualis. Quòd enim aiunt sola ratione stadij esse subductas à communi decimarum cumulo, nō habet in iure fundamentum, neq; huius veritas liquet: sed à quibusdā configitur. Quare in re dubia standum est iuri decimarum communi, videlicet vt eiusmodi titulus, spiritualis sit. Quare ambigere non possum quin eiusmodi titulus obliget ad persoluedum diuinum officium: atq; adeò emptio & venditio ipsius simoniam proculdubio germinat. Secus de alijs titulis secularibus, quales habent seculares principes & reges ad decimas: vt statim articulo sequenti patebit. ¶ In calce demum quæstionis commendandum memoriæ est, tunc duntaxat simoniam pululare cum quippiam quasi pretium confertur. Nam vt bene ait Caietan. in Summa, in verbo, simonia. cum multis rationibus ac modis quippiam consueuerit temporale, dum spirituale recipitur, retribui: scilicet vel per modum sustentationis Ecclesiasticorum ministrorum, quam supra diximus esse necessa-

Ad secundū argumentū.

Preben. le quas Præstameras dicunt spirituales sunt et obit gās ad persoluedū diuinem officium.

riam,

riam, vel per modum liberalis honestatis ad gratiam vel referendam vel in eundem: vel fortè quasi ex lege ob laudabilem consuetudinem: atq; alijs præterea modis nullus simoniam procreat, nisi quippiam per modum pretij rependatur. Neque vice versa eum qui spirituale confert quicquam retributionis quouis aliorum modorum expectans, simoniacus sit. Imò verò etsi antequàm illud conferat illud postulet quod ex laudabili & firmata consuetudine ei debetur, vt litem caueat quam post ad recuperandum timet, vllam contrahit simoniæ labem. ¶ Postrema denique dubitatio sit, vtrum saltem ad redimendam vexationem liceat temporale pro præbenda largiri. Arguitur enim à parte affirmatiua ex superiori decisione, qua assertum est nullam esse simoniam ad redimendam vexationem pro baptizando paruulo iam animâ exhalaturo pretiû porrigere. Cùm enim sacramentum maiorè habeat spiritualitatis rationem, quam præbenda, videtur vt pro ipsa sit etiam licitum. Respondetur nihilo minùs sub distinctione, vexationem redimere duobus modis vsu venire potest. Vno modo, vt diximus, cū quis per vim aut fraudè impedit præbendâ petere: vt si quis te vi detineret nè ad cõpetendû canonicatum pergeres: aut si timeres aliquè falsa de te sparfurum vt tuam electionem impediret: & hoc licitum est pretio redimere: quandoquidem quicumq; idoneus tale habet quæsitum ius. Alio modo si quis putaret præ alijs candidatis dignitate pollere, & ideo putaret iniuriam ab electoribus pati contra suum honorem si non eligeretur: & idcirco electoribus aut alio intercurtori pretiû porrigeret. Et hoc proculdubio non licet: nam etsi quisque ius habeat petendi, non tamen par ius habet vt eligatur. Sed hoc debet inane in libero arbitrio eligentium. Quare caueat prudentissimus quisq; hoc sibi palliamentum prætexere: esset enim vera emptio spiritualis. Secus autem de baptismo in extrema necessitate, in quo casu paruulus ius habet vt baptizetur propter sacramenti necessitatem. Quod quidem acquisitum ius respectu præbendæ nemo habet. Præterquã quòd nemo nõ fallitur dum de propria idoneitate iudicat. Neq; polliceri liceret pensionem super futuram præbendam: etiamsi exprimeret de consensu Papæ: Totum enim hoc esset tẽporali spirituale cõemere. Secus in permutationibus aut resignationibus.

Dubitatio.

Solutio.

Possum siquidem ego permittere pensionè super beneficium quod in meum fauorem relignas: vt statim articulo sequenti patebit.

PRimi capitalis argumenti dilutio subobscura apud D. Thomam apparet: concedit nanque temporales omnes possessiones spiritualibus sicut fini annecti: nam vt corpus propter animâ, ita temporalia propter spiritualia condita sunt. Colligit autem inde vendi posse, non tamen eorum ordinem què habent ad spiritualia. Quod est dicere, Sicut quisq; sæcularium sua vendere potest, quia illa non vendit quatenus ad spiritualia referuntur, sed quatenus in vsu humanum assumuntur: ita & sacerdotum fructus suarum decimarum vendere possunt: ordinem tamè ad spiritualia, puta ius decimas percipiendi, quatenus clericali functioni mancipantur, vendere, simonia est. ¶ Pari modo responderet ad secundû, vasa sacra quatenus res materiales sunt, vendi posse: consecrationem verò, nequãquam. Si autem vendantur in profanos vsus, pro Ecclesiæ vel pauperum necessitate: tunc aut infringi aut effundi debent, vt desinant esse sacra. Si autem vna Ecclesia vendat alteri ad sacrum vsu, potest quidem sine fractione, dum modò nihil pro consecratione recipiatur. Et idem est de vestimentis. Etenim per dilacerationem possunt perdere formâ, & tunc vendi, etiã in vsus sæculares. ¶ Tertium verò argumentum plura habet membra. Primum de spelunca Abraham quã emit in sepulturâ ab Ephron. Ad quod bifariam Diuus Thomas respondit. Primò quòd forsan terra illa nondum erat in sepulchrum dedicata: quare neq; vlla fuit simoniæ culpa illam emere: sicuti neque vlla est solum emere profanum, vbi cœmeterium extruatur. Præfert tamen solutionem alteram: nempe quòd cùm etiam apud gentiles officium sepulturæ religio esset, si Ephrò speluncam què in sepulturam destinata erat pretio vendere intendebat, simoniaca contagione infectus fuit. Non autem iustus Abraham: vt qui non intendebat nisi terram emere communem: aut vexationem redimere. Quauis neque Ephron apparet nisi gratis obtulisse eam, neq; verò Abraham nisi pretiû gratis retulisse, quãto terra æstimaretur. Vbi id quod. q. 5. dicebamus annotandum est: nempe apud infideles quãdantenus illis sæculis rationem rei spiritualis viguisse, ac perinde simoniæ notam. ¶ At verò cùm nõ esset

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

D. Thomas.

Questio.
esset

esset tunc talis templorum consecratio qualis est modò, dubium restat utrùm apud nos loca cœmeterij sepeliendis mortuis pretio vendere sit simonia. Apparet enim id iure prohiberetur, cap. Abolenda. de sepulturis. & capit. qui in Ecclesia. de simonia. Et ratione id ipsum confirmatur: nam ius sepeliendi mortuos ad religionem attinet: si ergo illa de causa gentilibus nefas erat sepulchra vendere, maiori ratione erit & nobis, ut qui cœmeteria consecramus, aut benedicimus. Imò apparet esse simoniam de iure diuino & naturali: nam eodem iure religio virtus est. ¶ Nihilominus respondetur per hanc distinctionem. Ut officium sepeliendi mortuos quantum ad id quod necessitatis habet nequit contra simoniæ labelem vendi, ut supra propter hanc modò factam rationem constitutum est: ita & pro loco necessario in cœmeterio pretium exigere simonia esset: utpote si clerici nullo loco sacro vellent mortuum humare, nisi pro terra aliquid penderetur: nam profectò eadem est ratio officij sepeliendi, & necessarij soli: quandoquidem religio Christiana est, ut cadauera in cœmeterio recedantur. Et hoc est quod ait sanctus Tho. etiam apud gentiles fuisse simoniacum. At verò si quis honoratiorem locum in Ecclesia ceu pompam non necessariam affectat, non profus simoniæ condemnandum est, si aliquid pro illo loco ad Ecclesiæ fabricam exigatur: sicuti de superfluis pompis supra diximus. Unde ubi talis viget cõsuetudo, quæ iam est pro lege recepta, contra scandalum potest taxatus numus postulari. Quare sententia Hostiensis super cap. Audiuimus. de simonia. negantis licitum esse huiusmodi pactum, non est necessaria. Quoniam re vera si nihil pro consecratione aut benedictione loci recipiatur, sed vendatur terra sicut materia calicis, nihil illic spirituale venditur: sed humanus temporalisq; honor: Dum modò scandalum caueatur. Quemadmodum & loca in Ecclesia honoris gratia ad sedendum certis prosapijs destinata esse consueuerunt. Quauis distindum non sit quin isti honoris tituli in locis sacris nimium affectati deformem habeant vanitatem. ¶ Ad capitula verò citata respondetur nihil aliud prohibere quam ne id vendatur quod est de necessitate sepulture, compulso scilicet pacto ut non sepeliatur qui terram non emerit. ¶ Ad historiam. autem Iacob respondetur, nequãquam simoniam cõmississe pro eo quòd diuinitus indultum illi

fuerat ius primogenituræ, atq; adeò sacerdotij: secundum illud Malachie. 2. Iacob dilexi Esau autem odio habui. Esau verò quem idem mysterium celatum erat, peccauit vendens: secundum Apostolum ad Hebræ. 12. Ne quis fornicator aut profanus ut Esau qui propter vnam escam vendidit primitiua. ¶ Haud tam responsio hæc omnem lectori dubietatem eximit. Primum enim non constat tale mysterium quod Esau opertum erat, apertum fuisse Iacob. Mox, etiam si eisuisset notum, non ideo eluitur à culpa: tum propter inhumanitatem reuenticus indigentis fratri porrigere pulmentum: tum quod Esau ad peccandum induxerit, cum ipse non esset, ad modum vsurarij, paratus vendere. Imò cum iure naturæ bona fide possideret primogenituram, nullatenus vexabat Iacob: quare non est excusatio legitima dicere redemisse suam vexationem. ¶ Ad horum primum respondetur ex textu sacro colligi Rebeckæ innotuisse mysterium, aut nuptu patris aut alio diuino modo. Aliàs nunquam id persuasisset nato suo minori, dicens: Super me sit fili ista maledictio. Quæ ratione & Iacob id ipsum intellexit. Et ideo iure suo usus est. Dicens enim, vende mihi, idem intellexit quòd, da quod meum est. Nec tenebatur mysterium fratri suo reuelare: quia tunc ille fraternæ suasioni non acquieuisset. Quocirca licet non esset Iacob paratus vendere, non idcirco censetur Iacob eum induxisse: nam qui iure suo utitur, nemine inducit. Quare cum alter possideret alienum, bene dicitur ipsum Iacob vexasse, postquam alia non pateret ei via recuperandi quod suum erat, ac perinde Iacob redemit vexationem suam. Præterquòd quòd Esau non necessitate sed gula affectabat lenticulam: quæ ratione Iacob ab inhumanitate defenditur. ¶ De iure autem patronatus, ut extrà, eodem titulo patet, perinde ac de spirituali censendum est: ita ut simonia sit illud per se pretio vendere: sed transit cum villa aut castro cui est annexum. Quocirca qui iam vendit nequitiam propter ius patronatus potest auctius pretium exigere. ¶ Circa aliud membrum de decimis, primo notandum est duo in ipsis considerari: nempe fructus ac proventus, quæ res sunt merè temporales: & ideo, ut dictum est, vendi possunt, ut patet de publicanis qui constituto pretio eisdem fructus mercantur. Et hoc est, inquit Diuus Thom. quòd Papa cõcessit secularibus dominis ac principibus.

Qua

Ratio dubi-
sanda.

Responsio.

Refutatur
Hostiensis
sententia.Iacob emer-
do primoge-
nituram abAd primam
obiectionem.Ius patrona-
tus vendere
simonia est.Decimarum
proventus
vendi pos-
sunt.

Qua ratione Regi nostro concessæ sunt ter-
 tia in bellorum subsidium contra infideles.
 Secundò norandum consideratè est ius spi-
 rituale illas petendi: & hoc laicis indulgeri
 non posse: quoniam est ius sacerdotale.
 ¶ Contra hoc autem est argumentum quòd
 Rex & quicumq; sæcularium habent huius-
 modi decimas, quales sunt qui templariorũ
 bona possident, idem ius habent eas peten-
 di, quòd clerici ipsi: nam Rex ex comuni
 decimarum cùmulo tertias capit: & alij do-
 mini totas decimas perinde atque episcopi.
 Imò ipsi sunt qui parocchie suam consignatã
 fortem tribuunt. Ad hoc bifariam responde-
 ri potest. Primò quòd recipiunt nomine Pa-
 pæ. Secundò ad rem accommodatiùs, quòd
 Papa cùm decimarum partem principibus
 adiudicat, illas sub sæculari titulo, puta de-
 fendendi Ecclesiam, constituit. Et ideo prin-
 cipes ius quidem habent petendi, non tamè
 spirituale, quòd tantum Diuus Thomas ne-
 gat posse cõcedi laicis: sed ius sæculare quòd
 ipsi possunt alijs vendere, & ceu alia sæcula-
 ria bona quomodocunq; distrahere & alien-
 are. ¶ Ad vltimam deniq; particulam res-
 ponsionis perpendenda est solutio D. Tho-
 mæ: videlicet quòd si Papa ante beneficio-
 rum collationem ordinauerit particulã pro
 sua iusta sustentatione; aut pro alijs pijs vs-
 bus adinendã, rectè id quidem potest. Sed
 nota, ordinauerit, id est cõmuni & æqua le-
 gefanciuerit, pro causa iusta: nam profectò
 si pro libito absq; lege id fecerit, suspectum
 est. Et hac ratione lege in Hispania recepta
 & in alijs nonnullis prouincijs constitutum
 est vt à natis hoc est à tempore quo quis ob-
 tinet sacerdotium, dimidiatos fructus illius
 anni soluat. Et posset si necessitas ingrueret,
 vt supra diximus, decimas decimarum sibi
 retinere, si modò illa ratione reliquæ omnes
 exactiones & compositiones extingueren-
 tur. Sed id maximè notandum, quòd Diuus
 Thomas subdit: si verò enim inquit ab eo
 qui beneficium confert præter positam an-
 teã legem requirat aliquid sibi exhiberi de
 fructibus illius beneficii, id est ac si aliquid
 munitus ab eo exigeret: & ideo non caret vi-
 tio simoniæ. Quam quidem sententiam ego
 mihi plurimum obseruo in cõfirmationem
 nostre, quam lib. 3. de pensionibus declarau-
 mus. Quemadmodum enim nõ potest pro
 se Papa pensiones iniungere: ita neque pro
 alijs: nisi tanquam stipendium pro officio
 & obsequio seu spirituali, seu sæculari: quòd

Ecclesiæ est cõmodũ. ¶ Quòd si quis cõtra-
 rius sic arguat: Quicquid alteri concessione
 Papæ conferri potest, sibi ipse valet applica-
 re: quandoquidem ipse est bonorum Eccle-
 siæ dispensator: potest autem commutans
 aut renuntians eius autoritate pensionem
 sibi retinere: ergo eandem potest sibi & Pa-
 pa adiudicare. Respondetur fallaciam in ar-
 gumento latere: nam etsi autoritate ponti-
 ficis commutanti ac renuntianti conceda-
 tur pensio, non est tamen eadẽ causa in ipso
 pontifice vt sibi retineat: quandoquidem
 ipse nõ est præbendæ dñs velut ille qui com-
 mutat aut renuntiat: sed duntaxat dispen-
 sator: qui ideo debet suã pro iusta causa inter-
 ponere autoritatem.

Obiectio.

ARTICVLVS. II.

Vtrum præbendarũ permutatio absq;
 simonia fieri possit.

Præbendarum permutatio ear-
 um venditioni affinis est: &
 ideo quaritur an absq; simo-
 nia fieri possit. Arguitur enim
 à parte negatiua. Primum ex
 glossa supra citata, capi. ex parte. 1. de officio
 delegati. vbi habetur quòd si quis in gratiã
 alterius sacerdotium renuntiauerit, aliã nõ
 renuntiaturus, simonia committitur contra
 ius humanum: cùm ergo vniuersæ commu-
 tationes illo pacto fiãt, simoniam redolent.

Primum ar-
 gumentum.

¶ Secundò arguitur: si eiusmodi permuta-
 tiones iure essent permisse, sequeretur quòd
 liceret, dum exilior pro pinguiori commu-
 tatur, tantam retinere pensionem super pin-
 guiori, quanto excessu alteram superat. Id
 autem falsum esse sic mōstratur: quòd tunc
 pariter sequeretur, si vna nullòs haberet fru-
 ctus, sed tantum personalem titulum; altera
 verò fructibus abundaret, posse quantitate
 pecuniæ refusa quanti sunt fructus illius di-
 uitis fieri permutationem: nam quòd de par-
 te permittitur, nõ est cur de toto interdica-
 tur: & tamen contractus iste emptio videtur
 esse præbendæ. ¶ Tertiò potissimum argui-
 tur. Si tales permutationes iuri essent confo-
 nã, consequens inde fieret vt eiusmodi pen-
 siones possent numerata pecunia aestimari
 & redimi: vt annua pensio ducatorum. 10.
 octoginta aut. 100. numeratis redimeretur.
 Conclusio tamen si vera est, aditum venden-
 dis sacerdotijs patefacit. ¶ In cõtrarium est
 cap.

Argumentu. 2.

Argumentu. 3.

Argumentu.

Solutio.

D. Thomas.

cal. cm.

cap. quæsitum. de rerum permut. ubi solum vetantur permutationes cum pacto sinelicitia episcopi: conceditur tamen episcopo facultas easdem faciendi: quod quidem non concederetur si simonia esset.

AD quæstionem iuxta argumentorum numerum tribus conclusionibus respondetur. Prima. Resignatio præbendæ in manus legitimi Antistitis in fauorem alterius designatæ personæ, & non aliâs, si non aliud interueniat pactum, siue fiat per modum permutationis, siue per modum simplicis renuntiationis, nullam habet rationem simoniæ: neque iure diuino neque iure humano. Conclusio hæc supra à nobis contra citatâ glossam asserta est. Quod si glossam subglossaueris quod id sentiat quando renuntiatio aut commutatio sit sinelicitia Papæ aut Prælati, inanis tunc esset, vt. q. 5. diximus: nã cum nemo possit præbendam dimittere nisi in manibus prælati, cuius est beneficia conferre, neq; autoritate priuata alteri adiudicare, illa nõ esset simonia nisi fortè mentalis: quia nihil fieret. Quod autem cum illa conditione renuntiare nulla sit simonia, patet manifestè: quoniam cum prælato sacerdotiorum collatio incumbat, nullo prohibetur iure in eius arbitrio ponere, si voluerit conferre Petro: quod si noluerit, aliter ille qui iure possidet non renuntiat. ¶ Secunda conclusio. Commutare præbendam cum pacto, nisi in pacto ponatur, cum consensu Pontificis, simonia est: vt verbi gratia, si duo de commutatione paciscantur, & qui minorem præbendam habet alteri polliceatur pensionem: Papæ autem non referant nisi simplicem commutationem, neq; ipse eandem pensionem concedat, simonia est apertissima: & tamen apud idiotas frequentissima. Et pariter si quis non per viam permutationis, sed simpliciter renuntiat in fauorem alterius, nõ reuelando Prælato pensionis pactum: quod inter eos interuenit. Est autem simonia de iure positio: nam commutare præbendas retenta pensione, non est iure diuino prohibitum, sed pontificio: vt patet in cap. Ad quæstiones. de rerum permutatione. Sed fieri nequit nisi consentiente prælato, vt illic patet, & cap. citato, Quæsitum. Quare dum Papa non concedit pensionem illam, reputatur vt pretium commutationis. Ac perinde profecto crediderim talem collationem, etiam si à Papa, pactum ignorante fiat, non tene-

ri. Quod si pactum contra ius diuinum intercesserit, scilicet vt quis pro tali renuntiatione pecuniã numeret, tunc nec Papa dispensare absq; culpa posset vt tali modo fieret renuntiatio. Quare qui illo modo præbendam obtinisset, inhabilis fieret ad possidendam, nisi postea pacto pro infecto habito, Papa, qui solus potest, eum idoneum redderet & habilẽ. Adde, pensiones, vt habet mos Romanus, nullum prælatum Papa inferiorem constituit valere, neq; in permutationibus, neq; in simplicibus renuntiationibus. Quod autem eiusmodi pensionum pacta in commutationibus assensu eiusdem Pontificis fieri possint, expressè habetur cap. citato, ad quæstiones. ¶ Est, tamen excessus christianè cauendus. Audio namq; in huiusmodi commutationibus non solum fructuum quantitatem estimari, verum per se etiam honorem & dignitatem sacerdotij: vt cum archidiaconatus aut decanatus illustri ecclesiæ pro simplici præbenda permutatur, etiam si fructus pares fuerint, alia insuper pensio pro dignitate exigitur: quod quo modo fieri possit non vi deo: quippe cum dignitas res spiritualis sit: & in dicto cap. proxime citato, expressè caueatur nõ misceatur permutatio dignitatum cum compensatione fructuum, sed per se simpliciter sacerdotium pro sacerdotio, & dignitas pro dignitate permutetur absq; aliqua refusione pecuniæ: & seorsum fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compensentur. ¶ Præterea & fructus omnes pro pensione statuere, præcipue in sacerdotijs habentibus annexum seruitium, atq; omnium potissimum in curatis, nescio quis probet: non solum quod iure cautum sit nõ pensio tertia fructuum partem exuperet, verum quod diuino iuri & naturali aduerfetur vt quis seruitio sit absq; vllò stipendio addictus. Quare pro minori absurdo duco vt quis duo sacerdotia cum animarum cura retineat, quam vt alterum, retentis fructibus, relinquat. Nam qui duo habet, potest alternatim ambo visitare, & eleemosynas suis parocianis dispartiri: qui verò fructibus beneficium expilat, in causa est vt qui titulum habet, neq; curam possit gerere animarum, neq; eleemosynas facere: nam cum cogatur victum aliunde queritare, quo modo functioni suæ adesse potest? ¶ De tertio membro quæstionis quod argumento tertio tactum est, puta de redemptione pensionum, variè à doctõribus opinatur. Caic. namq; in opusculo. 16. responsionum

Prima conclusio.

Nullus prælati Papa inferiori p̄stio nes cõstrine re valet.

In præbendis cõmutandis dignitatis earum nulla est habenda ratio.

Iniquum est i sacerdotijs habentibus annexũ seruitiũ fructus oēs propensione statuere.

Quæstio.

quæstio. 10. in vniuersum affirmat peptuas pensiones numerata pecunia redimi posse: alij verò recentiores, quorum est Ioannes Maior in. 4. distinct. 25. quæst. 5. in vniuersum negant. Varietas autem hæc ex fundamentorum diuersitate suboritur. Caietanum enim censet pensionem esse rem merè temporalem, solos scilicet fructus respicientem. Alij verò censent ius pensionum esse clericale ac perinde spirituale. ¶ Inter has ergo opiniones statuitur tertia conclusio. Pensiones functionibus spiritualibus adiudicatae, neutiquam redimi pretio possunt. Secus autem illæ quæ sub seculari titulo conceduntur: Vtraque pars non tam probatione, quam solo exemplo indiget. Enimverò si primum pensionum morem spectes, nunquam concedebantur nisi spiritualibus functionibus annexæ. Non sufficiebat, verbi gratia, episcopus vniuersam diocesim visitare & gubernare: accerserat sibi auxiliarem qui sibi esset adiumento: cui ideo certam pensionem in suis fructibus consignabat. Atque huiusmodi pensiones, sicubi modò in more sint, vt vèdi non possunt, ita neque redimi. Habent enim præbendarum effigiem quæ spiritualibus annexantur. Et fortassè idem est ferendum iudicium de pensione quæ daretur seni ac bene merito episcopo aut presbytero propter exhaustos labores, si quoniam vires eum ad seruiendum deficiunt, renuntiare vellet sacerdotium suum. Hoc enim lib. 3. legitimum sumus arbitrati pensionum genus: videtur enim huiusmodi pensio clericali iuri annexa. Alij verò sunt pensiones quas iam diximus titulis secularibus applicatas: puta principibus ac militibus: & has non est dubium posse redimi: quandoquidem, vt dictum est, vendi possunt. Si enim militi constitutur pensio super episcopatum, potest eam episcopus redimere. Sed aliæ sunt quæ non nihil habent dubietatis: vtpote quæ in commutationibus aut simplicibus renuntiationibus interueniunt: Renuntio in tuum fauorem meum beneficium, retenta certa pensione. Videtur enim hoc genus pensio esse merè temporalis: nam vt lib. 3. diximus, ad nullum officium Ecclesiasticum talis pensionarius tenetur: nec titulum habet, sed solum ius à possessore petendi fructus. De his ergo inquit Caietanum, quòd si vnico contractu vtrunque conficias: constituas scilicet pensionem decem ducatorum, octoginta redimendam, simoniacus est contractus. Si verò diuisim post constitutam pen-

sionem illam velis redimere, nullum tibi ius obstat. ¶ Et primo de commutationibus citatum capitulum, Ad quæstiones de rerum permutatione, in eautum lectorem fallere possit. Illic namque nulla habetur mentio pensionis, sed hoc solum quòd quando inæquales sunt præbendarum fructus, potest illi qui maiorem habebat, pecuniarum quantitas refundi: vbi apparet quòd possit pecunia præsens tota numerari: & per consequens pensio vnico contractu constitui & redimi. Inò sine pensionis nominatione, si tua valet centum, mea nonaginta, numero tibi pro tuis decem, simul octoginta, videtur illic contractus probari. Quod profectò non est concedendum: aliàs liceret & præbendam emere. Vt si ego nullam haberem præbendam, possem octoginta ducatis emere tuam, quæ valet decem. Textus ergo intelligendus est de quantitate pecuniæ quæ habeat rationem annuæ pensionis. At verò quòd illa possit redimi, videtur ex dicto textu colligi. Nam habetur & iubetur seorsum fieri permutationem præbendarum simpliciter, & postea æquiparari fructus. Quare iam illa pensio videtur dari sine clericali iure, & ideo forsitan illa redimi potest: Tametsi ingenuè fateor non posse me discrimen illud percipere domini Caietani. inter duos seorsum contractus & vnum. Nam si constitutam pensionem ob id redimere possim, quòd est res sine titulo Ecclesiastico, nescio quando constituitur, postquam tunc extrahitur ab eodem Ecclesiastico titulo, cur non possit simul de redemptione pacisci. Sed nè tantam largiamur licentiam, dicendum quòd talis contractus habet vehementem suspicionem emptionis & venditionis. Quare non potest non scandalum dare. De alijs pensionibus quæ in vsu modò sunt, scilicet quæ pro libito sine aliquo titulo conceduntur, illi qui licitas existimant respondeant. Ego namque, vt libro tertio dicebam, deuorare ius illud nequeo vt possit pensio poni, nisi pro titulo aliquo Ecclesiastico vel seculari, aut pro commutatione, aut dum in lite dubium dirimi. Aliter inquam non potest. ¶ Per hæc ergo, argumenta quæ in fronte quæstionis proposita sunt, soluta restant, præter secundum quod in gratiam Caietani adiecimus. Concedit namque in commutationibus licitam esse compensationem excessus maioris præbendæ, dummodò altera fructus habeat:

Capitulum ad
quæstiones.
exponitur.

Maior.

Tertia conclusio.

Explanatur conclusio.

Ad argumentum
ita facta.

hæret

hæret autem ambiguus quando altera nullos habet fructus: propterea quod talis commutatio quandam habet emptionis imaginem. At verò non est cur dubitetur quin talis commutatio perinde atque altera, licita sit: ideo nihil absurdi argumentum concludebat.

ARTICVLVS. III.

Vtrum liceat spiritualia pro munere conferre quod est vel à lingua vel ab alio quouis obsequio.

VANVIS constitutum fuerit spiritualia non esse pretio æstimanda, apparet nihilo minus pro alijs muneribus posse conferri. Ait quippe in Regesto Gregor. Ecclesiasticis vtilitatibus deseruietes, ecclesiastica dignum est remuneratio ne gaudere. Ecclesiasticis autem vtilitatibus deseruire, est munus ab obsequio: ergo licite pro eiusmodi munere rependuntur Ecclesiastica sacerdotia. ¶ Secundo. Tam sordidum & carnale est intuitu confanguinitatis beneficium conferre, quam si pro suscepto munere & obsequio daretur: illud autem non apparet couisq; sordidum, vt sit simoniacus: ergo neq; hoc secundum. ¶ Tertio. Quod precibus cõceditur, gratis fieri videtur, ac perinde à simonia est alienum: vtpote quam sola venditio emptioq; constituit. ¶ Quarto. Hypocritæ spiritualia opera foris exhibent vt per munus linguæ laudem aucupentur humanam: neq; tamen eiusmodi hypocritis simoniæ tribuitur: ergo munus à lingua simoniæ non parit. ¶ In contrarium est verbum Vrbani Papæ, canone, Saluator. 1. q. 3. Quisquis res Ecclesiasticas non ad quod institutæ sunt, sed ad propria lucra munere linguæ, vel obsequij, vel pecuniæ largitur vel adipiscitur, simoniacus est.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Simonia perinde committitur si res spiritualis pro aliquo temporali munere vel obsequio seu exhibitio seu exhibendo tribuatur, ac si pro pecunia quis eam vel numerata vel promissa largiretur. Probatio est clara: quoniam nomini pecuniæ vniuersa supponuntur quæ pecunia æstimari possunt. Manifestum autem est, eiusmodi obsequia, quippe quæ ad commodum aliquod referuntur, pretio pensari posse: nam &

nummio operarij ministri cõducuntur. ¶ Posterior conclusio: Sicuti suscepta pecunia aut alio quouis munere simonia contrahitur: ita & per munus à lingua. Exẽpli gratia: Si quis episcopus precibus ad temporale vtilitatem captanda inflexus sacerdotium cõferat, ea scilicet intentione vt fauorẽ capter, ex quo sibi aliqua possit ratione collationis prouenire vt litas. Probatur eadẽ ratione, quia hoc etiã est pecunia æstimabile. ¶ Circa istas conclusiones post illa quæ de vsura decisa sunt, nihil ferme annotandum restat: nam propemodum quod vsura est in temporalibus, id in spiritualibus est simonia. Quare sicuti mutuum dare pro aliquo munere vsura est, ita & sacerdotium pro eodẽ munere largiri est simonia. Neq; verò refert munus alijs genere suo honestum sit necne. Si quis enim propter turpẽ familiaritatem cum mulierculæ fratri eius aut alteri quasi in pretium sacerdotium penderet, simonia esset: & qui reciperet, resignare teneretur. Secus si ob amicitiam, licet turpiter contracta, gratis illud cõferret. Adde quod etiam si non ille qui sacerdotium recipit, sed alius, quantumuis ipso nescio, pretium pro ipso obtulerit, simonia emergit: vt patet cap. Nobis. de simonia. Quapropter quum primũ ipse rescuerit, tenetur sacerdotium renuntiare: quia collatio nulla fuit.

¶ Quæris autem eadẽ ratione si qui præbendam ambit, non episcopo, sed alijs interuentoribus qui ipsam ei procurerent elargitur, vtrum talis sit simonia vt teneatur præbendam deserere. Apparet enim ex vna parte non esse rationem parem. Nam si episcopus nihil pretij recipit, neq; preces pecunia æstimabiles, vt in solutione tertij declarabitur, gratis sanè confert, ac subinde collatio tenet. Ex altera verò apparet eandẽ esse rationem: nam vt quæstione sequenti explicaturi sumus, diuino naturaliq; iure non solum datio spiritualium pro pretio prohibita est, verum & receptio. In casu autem præsentis licet episcopus gratis secundum suam opinionem cõferat, nihilo minus alter non gratis recipit, sed pretio. Est etiam tanti apud me vigoris hæc secunda ratio, vt ei libentius quam priori assensum præbuerim. Si quæ autem alia dubiola emergere hinc possunt, propositis argumentis attinguntur.

AD primũ igitur respondetur, sententiam Gregorij huc tantum pertinere: Quod si clericus vel ecclesiæ vel prælato honestum impenderet obsequium ad ecclesiæ commodum vel aliud spirituale negotium conducens, eo

Postrema conclusio.

Sacerdotium largiri pro munere etiã turpi simonia est.

Quæstio.

Solutio.

Ad primum argumentum.

Primum argumentum. Gregorius.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Argumentum 4.

Prima conclusio.

Probatio.

ipso idoneus fit cui sacerdotium conferatur: sicut respectu aliarum virtutum conferri potest. Obsequiū autem & munus quod iure cōdemnatur, illud est profusus quod a carnalia referē: puta si quis seruit prælato aut suis agnatis vel amicis ad temporale cōmodum vt sacerdotium, tanq̄ merces eiusdem obsequij rependatur. Quod idcirco addiderim q̄ episcopus qui iustam mercedem temporalem suis famulis persoluit, nihil absurdum facit si gratos habeat, atq; adeo erga eos gratiosum animum gerens, dum idonei sint, etiam in præbendarum collatione se illis beneficū exhibeat: quia tunc illud obsequiū nō reducitur ad temporale commodum, sed ad gratiam quam famuli possunt per idonea gratiq; obsequia cum hero sibi conciliare. Quare seruire Antistiti propter Ecclesiasticum sacerdotium, non est in vniuersum culpabile, nisi quando illud quodāmodo ad emptiōnem reducitur, scilicet cū spectatur tanq̄ pretium obsequij. Nam vt articulo primo dictum est, cū multiformā quidpiam alteri cōferri possit, scilicet per modū liberalis vel doni vel obsequij, & per modum reuerentiæ & honestatis, vel quasi debitū ex laudabili cōsuetudine, nihil istorum vitium simoniæ parturit, sed sola ratio pretij aut mercedis.

Ad secundū
argumentū.
D. Thomas.

Ad secundum respondet D. Thomas negando eandem esse rationem de consanguinitate quæ de alijs carnalibus obsequijs: nā hæc quandam habent rationem pecuniarij pretij, quæ non inest in consanguinitate. Quare qui alioqui gratis suis consanguineis sacerdotium confert, etsi id tali respectu faciat, erit quidem culpa collatio: haud tamen simoniaca. Secus si in altero sacerdotiū collocaret ea de causa vt suis consanguineis beneficium remuneraret. Huic autē sententiæ non defunt qui contradicant. Enimvero Altisiodorensis antiquus autor. 3. parte, tractatu. 21. quandam refert Parisiensem cantorem collationem sacerdotij ratione cōsanguinitatis vitio simoniæ tribuentem, licet ipse eidem opinioni non subscripserit. Sequuntur autem eam Durandus & Bonauentura in. 4. dist. 25. & Adrianus. Quin verò & inibi D. Thomas in eandem opinionē inflexit. In cuius gratiam arguere sic possumus: Beneficia debent gratis conferri: qui autem personam consanguinitatis respectat, non dat profusus gratis. Nam vt lib. 3. diximus, acceptio est personarum. Quin verò cōsanguinitas pretio videtur æstimabilis. Quis

Altisiodor.

Durandus.
Bonauentura.
Adrianus.

Ratio præterita opinio-
nis.

enim non super aurum æstimet, consanguineum illustri esse pro sapia ortum? Quæstio ergo hæc quia scrupulorum nutritrix est, subiectis propositionibus eliquidatur. Prima est. *Prima propositio.* Etsi cōferre beneficis cōsanguineo indigno crimē sit genere suo mortale: digno autē propter consanguinitatē, peccatū etiam nōnolum: neutrum tamē est simonia. Prima pars *Probatio.* lib. 3. satis probata est: nam est peccatum iniustitiæ cōtra fidem episcopalis officij. Mox & secunda etiam nota. Quoniam cū sacerdotia pro illis qui dignē seruiant sint instituta, si conferantur alio respectu, acceptio est personarum. Haud tamen erit mortalis si digno fiat collatio, sed tantum venialis, cō quod nulla violatur iustitia. Tertiam autem partem bene asserit D. Thomas: nam vbi non est spiritualium venditio, nulla est simonia: illic autem nullum interuenit pretium. Id quod à simili vsuræ deducit. Quod enim in tēporalibus vsura est, id in spiritualibus, vt dicere solemus, est simonia. Et tamen mutuum dare consanguineo, & tali respectu, nulla est vsura. Accedit quod in cap. Saluator. vbi Urbanus simoniæ causas enumerat, *Urbanus.* nullam consanguinitatis mentionem fecit. Idq; inde præterea confirmatur quod propter talem personarum acceptionem nemo incurrit pœnas iuris in simoniacos decretas. Propter argumentum ergo proximè factū distinguitur q̄ qui dat consanguineo, non dat gratis. Si enim intelligatur, nō dat simpliciter ea ratione qua debet, verum est: si autē intelligatur pro pretio, id negamus: nam etsi præclara consanguinitas super aurū æstimetur, vt Sapiens de sapientia inquit, nullo est tamen foro vendibilis: sicuti possessiones & ministrorū operæ. *Secunda propositio.* Conferre sacerdotium consanguineo digno ratione dignitatis ac probitatis, tantum abest à ratione simoniæ, vt sit etiā laudabile: quoniā cōsanguinitas de genere bonorū est, veluti amicitia. Et ideo illius de causa nemo fit deterior qui aliās dignus est. Imò ceteris paribus si scandalū caueat, ille præferendus est veluti ceteri honesti amici. *Ultima propositio.* Antistites q̄ in proposito habēt, aut vniuersa sacerdotia, aut cuncta quæ pinguiora sunt cōsanguineos & affines, p̄fundere, etiā si adiunctā habeāt intentionē nō cōferendi nisi dignis, nō habent conscientia tūcā: imò vix possunt à mortali macula elui. Primū, q̄ qui hoc pacto affecti sunt, facile à suo affectu decipiuntur, vt eos pro dignis ducant qui *verē*

Cōfirmatio.

Secunda propositio.

Ultima propositio.

verè non sunt. Mox quòd non possunt non scandalū dare. Deinde quòd alijs qui digni sunt, & forsan digniores, non parum iniurię irrogant. Quin verò illis occasionem offerunt: nè cū fauore & p̄mio sint destituti, segriores sint ad literarū studia, atq; ad probitatis studia exercenda. Quare bene inter alias iniquitates veterum sacerdotum ac iudicum deplorabat Micheas, capite tertio, q̄ ædificarent Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitate. ¶ Ad tertium plura Diuus Thomas respondit: nempe tria. Primū est quòd qui in collatione sacerdotij munus principaliter à lingua intendit, puta vel laudem aucupari, ac perinde humanum fauorem, vel preces, aut ex quibus idem fauor manus acquiritur, aut contraria inuidia vel odium cauetur, simoniacā labem contrahit.

Ad tertium argumentū. Prima assertio D. Tho.

Obiectio.

¶ Quòd si contrā quis arguat: Qui dat propter laudes, aut precibus victus, gratis dat: quare neq; pœnas incurrit iuris, perspectè ponderet verba. Non enim D. Thom. laudis intentionem, etiam si sit principalis, nec precum causam simonię simpliciter tribuit: sed quando per hæc aliquod emolumentū temporale pretio æstimabile contenditur: vt si episcopus sacerdotiū regis famulo, aut eius precibus ductus conferat qui se apud regem laudibus efferat, quo hamo pinguiorem Ecclesiam possit expiscari. Imò verò neq; tunc est simonia nisi quando id principaliter intenditur, cuius iudicium est quando collatio fit indigno: nam cū tunc principalis intentio non sit idoneitatis personæ, conuincitur esse emolumentum temporalis. Quare crimi tunc iniustitiæ & infidelitatis adhæret insuper simonia. Atq; adeò recipiēs præbendam tenetur eam relinquere, nisi denuò integretur prouisio. Quando verò non nisi simpliciter laudes Antistes affectat, aut per preces amicitia & gratiam, tunc nulla est simonia. Imò verò quando quis confert digno, præcipuè propter dignitatem, licet simister oculus non modò ad humanam laudem & fauorem spectet, verū & ad temporale emolumentum & lucrum, simonia nō inficitur. Quòd si Innocentiū cosulas super cap. Tuā. de ætate & qualit. ord. similia suo more docet. Cui & Caiet. in sua Summa, verbo, simonia, ascriptulatur. ¶ Secundum igitur assertum est quòd dum preces pro digno porriguntur, tunc collatio non est ex genere suo simoniaca: quandoquidem legitima subest tam precandi quàm cōferendi causa. Potest

Secunda.

nililo minùs illuc irrepere simonia mentalis si collatio non propter dignitatem fiat, sed præcipuè propter fauorem & emolumentum pretio, vt dictum est, æstimabile. ¶ At quia in sermonem de precibus & fauore incidimus, altera nos occupat dubitatio: Vtrū collatio metu extorta sit simoniaca, ita vt qui beneficiū tale recepit, resignare ipsum teneatur. Idem enim præfatus cātor Parisiensis, referente eodem Altisiodorensi, tenet. Altisiodorensis. Quoniam metus, inquit, pecunia est redimibilis. At verò eodem modo quo de confanguinitate & amicitia, respondetur: videlicet quòd etsi metu conferre indigno peccatum sit genere suo mortale: digno verò, nonnulla etiam culpa, quia collatio non fit legitimo fine: neutrum tamen est simonia: quoniam dare metus causa non est dare pretio. Nam etsi quis pretium daret ad propellendum metum, nihilo minùs qui metuit, nil recipit. Imò verò nec sacramenta conferre propter metum vllò cōdemnatur iure: vt si quis metu confessionem audiret. Nec verò vulgò talis episcopus haberetur simoniacus. Sed tamen quando ille metus incuteretur qui esset modo exposito pretio æstimabilis, tūc esset simonia: vt si rex vel eius aulicus comminaretur episcopo quòd nisi sacerdotium tali personæ conferret de gratia regia excideret, neque ad aliam esset ascensurus sedem. Qui enim tali metu sacerdotium conferret, id ad veniendum episcopatum faceret: ac perinde simoniacus esset. Secus si metus ei incuteretur amittendi vitam, aut temporalia bona quę possidet: nam tunc metuens nullum habet respectum lucri. ¶ At quoniam dictum est ob metum indigno conferre, peccatum esse genere suo mortale, non quidem simoniæ, sed iniustitiæ & infidelitatis. Postremus superest scrupulus: Vtrū nullus metus talem culpam excuset. Responsio. Tamen nullum esse in tali re excusantem metum: nam cū & diuinum ius & naturale id vetet, atque adeò facinus sit intrinsecè malū, potius gladio succumbendū est, quàm illud patrandum. ¶ Tertium dictum diui Thomæ est: Quenquā pro se rogare ad obtinendum sacerdotium cui animarum cura subiungitur, præsumptuosum est, ac probe per suas ipse preces indignus redditur: atq; adeò peccat pro indigno rogans. Si autem sacerdotium absque tali sit cura, ipse autem vitæ sustentatione indigeat, citra simoniam potest id petere. Ratio prioris membri est, quòd

Dubitatio.

Altisiodorensis.

Solutio.

Scrupulus.

Responsio.

Tertium assertum.

Ratio assertionis.

quod dignitatem quæ ad animarum curam requiritur, si quis in se non agnoscat, iniuste appetit: si verò habere se crediderit, insolentia turget: id quod libr. sequenti clariùs patebit. Secùs autem de alijs simplicibus sacerdotijs. ¶ Hæc veruntamen sententia Diui Thomæ nil mirum si nimium appareat rigida. Enimvero si de sola episcopali cura ila fuisse prolata, maximam haberet probabilitatem, vt libr. sequenti visurum sumus. Exigit enim episcopalis professio in eo culmine perfectionem, vt possit episcopus ceteros perficere: vt Dionysius ait in lib. Ecclesiasticæ Hierarchia. Et ideo, vix non solum procuratio, verum appetitus potest esse sine culpa: aut iniustitia, si appetens nõ se agnoscat idoneum: aut præsumptionis, si id facile credat. Cura autem animarum in parocianis Ecclesijs non tam excelsum expositulatum perfectionis gradum. Et ideo non apparet tanta præsumptio si quis se dignum existimet. Secundò ad id arguitur. Potest esse tanta eorum raritas, qui ad parocias regendas sint idonei, tantaq; Ecclesiarum necessitas, vt viro cuius egregia in populo habetur existimatio tam doctrinæ quàm vitæ, non modò non sit præsumptio, verum sit charitatis virtus se ad id munus offerre. Tertio. Potest etiam contingere tanta in prælatis corruptio, vt dignis posthabitis Ecclesijs omnes indignis committant: quo certè casu non esset aliud quàm officium charitatis ad occurrendum tali pesti illum qui communi vulgi opinione idoneus habetur, & qui in se nullum crimen agnoscat, prodire, vt per suipsius electionem alij impediretur. Nam quauis nemini de se credere liceat, nec leue aliquod peccatum habere, possunt nihilo minus multi iustam habere probabilitatem suæ dignitatis, atque adeò ardore charitatis labores sistere qui administrationi Ecclesiæ sunt necessarij: ac perinde cum Isa. dicere, Ecce ego: mitte me. Accedit & cap. tua nos. de simonia. quòd pro se rogantem vt in Canonico eligeretur, reum non facit simonia. De hoc autem latius libro sequenti in tractatu episcoporum. Interim autem de parocianis presbyteris sic est sententia Diui Thomæ moderanda. Primum non ait, vt de episcopo dicturus est, quòd appetere talia sacerdotia sit præsumptuosum, sed pro se rogare: quod certè vix potest carere scandalo. Secundò id etiam sentit si res per se consideretur: nempe si prouisores sacerdotiorum

diuinam legem ad vnguem obseruarent, digniores semper antefereendo. Item in provincia bene instituta in qua viri non desunt idonei. Tunc enim rogare pro se quenquam præsumptuosum esset & scandalum proximum: quia talem tunc virum non tam publica necessitas quàm priuata voluntas ad id adducere videretur. Imò verò non dicit Sanctus Thomas huiusmodi præsumptionem semper esse mortale delictum: quoniam potest esse leuius. ¶ Ad quartum respondetur secundum Diuum eundem, quòd hypocrita non confert spirituale propter temporalem laudem, sed solum seipsum talem demonstrat. Quare per talem simulationem potius furtiue surripit laudem humanam, quàm emat: quapropter illa non est simonia. ¶ Huic autem responsioni affine est disputare, vtrum qui per hypocritam aut aliam simulationem aliquid acquirat, teneatur illud restituere. Vt si quis nequam simulata sanctitate, aut diues efficta paupertate, elemosynas aut beneficia acquirat, vtrum teneatur ea quæ sic acquisiuit suis dominis refundere. Fuit enim assertio antiqui Alexandri & Altisiodorensis: illius quidem quarta parte. q. 86. membro. 3. huius verò lib. 4. capite, De restitutione. In quorū sententiam se contulit Adria. eo. lib. in titulo, De restitutione. Et fundamentum istorū est, quòd hypocrita fraude seducit populū, atq; adeò quicquid sibi illa vafritie acquirat falso titulo adipiscitur, ob idq; nullum fortitur dominium. Perinde ac si ego Petro pecuniam deberem cuius personam mentitus Paulus illam à me extorqueret. Nec oïno opinio hæc quibuspiam probabilitate carere videtur: tametsi nimium sit acerba. Arguunt autè cõtra se ipsi hoc pacto: Si episcopus occulto criminoso, aut alteri aliàs indigno, quæ crederet esse legitime idoneū, beneficiū cõferret, collatio teneret: quauis falsus titulus in causa ei⁹ fuisset: ergo eodẽ pacto dominium acquirat hypocrita. Respondet Alexander antecedente cõfessione, iustificatio cõfessionis. Quoniã qui indone⁹ est sacerdotio, nõ fingit probitatẽ illo sine ficuti hypocrita. Quapropter hypocrita fur est & latro. Alter verò etiam ecclesiã ingrediens indignus sit, ingressū tamen legitimum habet. Ex hac tamẽ istarū solutiõne duo sequunt. Primum cõtra ipsos, qd nõ ois hypocrita tenet ad restitutionem eorū quæ taliu intuitu illi erogantur, sed ille præcisè qui intentione & causa illius lucri hypocrita fit: nam par esse debet

Ad quartum
argumentū.

Questio.

Alexander.
Altisiodor.

Adrianus.
Fundamentū
proxime opi-
pinonis.

Argumentū
cõtraprescri-
ptam opi-
nionem.

Solutio Ale-
xandri.

Replica con-
tra solutio-
nem.

ratio

Prima ratio
in. D. Tho.

Secunda ratio.

Tertia ratio

Moderatio
sententiæ S.
Thome.

ratio illius atq; alterius qui sacerdotiū suscipit. Quocirca ex eorum solutione sequitur secundo: Quòd si quis sanctitatem qua caret ea intentione simulat vt ab episcopo sacerdotium aucupetur, si moniam similiter cõmittat, restitutioni obnoxiam: quod re vera nõ esset assertu securum. Aliàs: multi essent qui mala fide præbendas possiderent, atq; ad eò multi curati, quin verò episcopi qui verè nõ essent tales: quod qui cõcederet, multas Ecclesiasticas functiones suspectas redderet; atq; inualidas. ¶ Igitur prædicta opinio si quid veritatis habet, his est moderaminibus temperanda. Primùm de culpa nemo dubitat quin sit grauis, tali visco inescare populū ad extorquendā eius substantiā. Sed quantum ad restitutionem animaduertendū est, aliud esse quicquam alteri porrigere sub cõditione: hoc est, do si sis talis qualis appares. Aliud verò absolutè donare: etsi motiū sit illa qualitas quæ apparet. Collationes autē sacerdotiorū dignitatūq; ecclesiasticarū am bigere nõ licèt quin absolutè fiāt, & abq; vl la prorsus cõditione: perinde atq; sacramentorū dispensationes. Alioquin nihil esset in ecclesia firmū neq; solidū. Quare qui aliter hæc munera dispensare cogitaret, non id faceret quod ecclesia intendit. Quo fit vt etiam si qui ad Ecclesiam assumitur, illa intentione mendosam sanctitatem venditasset, nihilo minùs collatio teneret. Et quis post adeptio nē dignitatis, aut cuiuscunq; sacerdotij quis vitam suam corruptis moribus cõtaminet, nihilo minùs verè possidet, neq; ad restitutionē tenetur fructuum. ¶ Per hæc ergo fermè de eleemosynis iudicandum est. Enimue rò si qui eleemosynam aut hypocritæ aut diuiti personato pauperi largitur, sub tali conditione id faceret, si verè est quod apparet, certum est non transferre dominium, illa nõ assistente conditione. At verò non illo pacto conferri censetur, sed absolutè donantur: tametsi motiuum sit falsum: & ideo re vera credendum est transferri earum dominium, etiam in hypocritas & falsos pauperes conferantur. Quòd autem absolutè donentur inde apparet quòd homines propter Deum eleemosynas largiuntur. Inò quodammodo Christo ipsi in pauperibus. Nam quòd vni, inquit, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et ideo non debet tam exacta fieri inquisitio dignitatis personæ ad porrigendū stipem. Et confirmatur: nam vt Adrian. ipse concedit quando causa finalis est vera, licèt

motiua sit falsa, translatio dominiij non im-peditur: vt patet in alijs negotijs. Si enim quis famulum quem putat esse bonum con ducat, licèt non sit talis, nihilo minùs acquirit mercedis dominium: dummodo seruiat, quæ fuit causa finalis: quamuis non tam bene seruiat, vt herus putabat. Eleemosynarū autem finalis causa est charitas Dei, qui solem suum oriri facit super bonos & malos: ergo licèt motiuum sit falsum, scilicet personæ dignitas, non impeditur dominium. Aliàs quælecuq; mendacium diceret pauper, sub mitteretur restitutionis iugo. Et postremò ex alio istorum asserto arguitur: Si hypocrita & nectus pauper tenetur restituere, queritur cui faciendā sit restitutio. Respondet Alexan. non illis qui eleemosynas porrexerunt: quippe qui propter Deum earum à se dominium alienarunt, sed faciendā est reipub. vel alijs pauperibus quibus fuissent fortè colata. Sed contrà redarguitur. Si qui eleemosynas largiti sunt à se dominium abdicarūt, fit vt in ipsos transtulerint quibus tribuerunt: nam in Deum non transtulerunt nisi in istos quibus eius causa donarunt. Porrò ergo opinio illa non est necessaria. Quòd si nios rursus vrgeas: Illi eleemosynas porrigentes non sponte fecerunt & voluntariè: quandoquidem ignorantia fuit in causa, quæ secundum Aristote. facit inuoluntariū. Quare D. Thomas ait hypocritam furtiue surrepere laudes. Inuoluntaria autem donatio nõ valet. Negatur prior præmissa: non enim omnis ignorantia facit inuoluntarium quando non ignoratur potissima causa operis. Sciunt autem omnes misericordiam officium esse charitatis, quod nõ indiget tanta exploratione meritorum personæ: quoniam licèt pauper non sit dignus, nulla tamen fit meritorum iactura. Et ideo quanq; eadē dignitas ignoretur, nihilo minùs spontanea est misericordia. Hoc in quotidianis eleemosynis astruxerim: nã si insignis impostor eximia vel sanctitatem vel necessitatem effingeret, vt graue æris pondus exprimeret, crediderim talem pessimum ad restitutionem teneri: nam tunc ingens eleemosyna illa nõ esset censenda spontanea, sed per fraudem extorta. ¶ Soluta ergo restant argumenta in contrarium. Conceditur enim talem hypocritā deceptorem esse, & quodammodo falso titulo qui in eo sit corralisse eleemosynas: sed negatur nihil minùs, propter rationes dictas, dominium nõ acquisiuisse: quoniam vltro-

Qui simula-
ta pauperi-
te eleemosy-
nam extor-
quet ad resti-
tutionē non
tenetur.

Confirma-
tio præteri-

Ratio altera
ad idem.

Solutio Alex-
andri.

Replica.

Obiectio.

Solutio.

Limitatio su-
perioris di-
cti.

neē in illum translatum est. Neq; simile est quando vna persona pro altera supponitur. Si enim quis mihi diceret esse Petrum, cui ideo id tribuerem quod non nisi Petro largi rer, si non est Petrus, non tenetur datio: sicut non teneret matrimonium. Error autem in moribus aut in bonis fortunæ nō habet eandem efficaciam ad elidendum contractum.

QVAESTIO OCTAVA, De restitutione Simonia & pœna Simoniaci.

ARTICVLVS. I.

*Vtrū quicquid per simoniā vel datur
vel recipitur, sit restitutioni obnoxiiū.*

POSTREMA DEMUM quaestio de simonia, vt restitutionem ac reliquas poenas exploret oportet. Apparet nanq; non esse necessarium vt quisquis per simoniam praebenda aliqua aut dignitate potitur, debeat illam relinquere. Sunt enim spiritualia quaedam quæ semel obtenta abijci nequeunt: vt characteres qui per sacramentalis consecrationes imprimuntur: ergo illi licet simoniace acquirantur, non sunt restituendi. ¶ Secundò. Contingit episcopum simoniace esse promotū, cuius subinde poena est suspensio: & tamen ipsum subdito sub anathemate iubere vt à se ordines suscipiat, qui ideo videtur ad obedientiam obligari: nemo tamen ab eo qui potestatem nō habet conferendi, intenta re debet recipere: ergo episcopus per debitum simoniae ab illa episcopali potestate non suspenditur. ¶ Tertio. Nemo pro illo delicto puniendus venit quod se neq; sciēte neque volente factum est: siquidem poena soli voluntario delicto debetur: contingit autem nonnunquam vt quis spirituale quiddam accipiat, alijs clam ipsum id procurantibus: ergo non est quod ille debeat collatione sibi facta priuari.

¶ Quarto. Nemo pro sua culpa debet cōmodum reportare: vsu tamen venire assolet vt si simoniacus id quod sic acquisiuit resignaret, in rem eorum cederet qui fuerunt simoniae participes: vtpote quando praelatus aut

totum collegium cui facienda est restitutio in simoniam consensit: ergo tali euentū nulla est restitutio facienda. ¶ Quintò. Dum quis per simoniam ad solenne votum religionis admittitur, nō potest ab eodem se voto religare: ergo ab eius restitutione quod per simoniā adeptus est absoluitur. ¶ Sextò. Exterior poena in hoc saeculo nō debet pro intimo cordis motu infligi: quippe qui soli Deo patet: accidit autem simonia nō solum foris in opere, verū & intus in corde: qua ratione, vt supra patuit, per voluntatem definitur: ergo eiusmodi simonia nulli est restitutioni obnoxia. ¶ Septimò arguitur. Multo plus est ad altiora promoueri quàm in susceptis permanere: Quandoq; autem cum simonia sit dispensatio vt ad sublimiora euehantur: ergo nō semper debent susceptis orbari. ¶ In contrarium est sententia illa canonis, Si quis episcopus. i. q. i. Qui ordinatus est, nemo ex ordinatione vel promotione quæ est per negotiationem facta proficiat: sed sit alienus à dignitate vel sollicitudine quam per simoniam acquisiuit.

AD quaestione vnicā cōclusionē respondetur: Quicquid per simoniā acquisitum est, siue pecuniario pretio, siue munere alio perinde valente, restitutioni subiectū est: videlicet, neq; qui spirituale emit retinere illud potest, neq; pretiū ille qui vedit. Probat cōclusio. Nemo id retinere potest quod contra voluntatē Dñi acquisiuit: vt si dispensator res heri sui distraheret, neq; ipse posset retinere pretiū, neq; res emptores retinere. Dñs autē, cuius dispensatores sunt Ecclesiarū prefecci, lege cauit nē spiritualia quæ gratis ipsis in commune bonū collata sunt, pretio distri buerent: secū dūm illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date: ergo si pretio eodē spiritualia dispensantur, neq; venditor pretium neq; emptor spirituale retinere potest. ¶ Circa hanc cōclusionē cū eius, quæ S. Tho. est, probatiōe, primū dubiū est quo iure vigore habeat veritatis: diuinōe & naturali, an verò solo pōtificio. De hoc nāq; nulla extat dubitatio. Totū em̄ canonicū ius id cōclamat: vt patet canone citato, Si quis ep̄s. vbi qui dignitatē per simoniā emit, ab eadem iubetur esse alienus: & can. presbyterū. cā. cau. & q. qui per pecuniā Ecclesiam obtinuerit, priua rēa iubetur. Et vice versā, cap. de hoc. de simonia: Reges qui pretium vt in electionem consentirent acceperint, idem pretium restituere

Argumen. 5.

Argumen. 6.

Argumen. 7.

Conclusio
responsiua.Probatio cō
clusionis.

Dubium.

Primum ar
gumentum.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

Argumen. 4.

Martinus. 5. restituere coguntur. Et in Extrau. Martini 5. quæ extat inter acta concilij Constantienfis, sessione. 43. Sancitū est vt electiones, postulationes, & quæuis prouisiones simoniacæ nullæ sint ipso iure. Vnde fit vt neq; præbendæ neq; pretium pro ipsis pensum retineri valeat. Id quod & Paulus Secundus in sua Extrau. cum destabile. cōstantissimum esse voluit. Præterquàm quod eiusmodi simoniaci prælati perpetuè damnationi perpetuè adiguntur, & excommunicati ab ordinis officijs suspenduntur: vt patet ibidem, & cano. Si quis dator. & cano. Si quis episcopus. 1. q. 3. Quin verò mediatores, & intercurrentes, ac procuratores omnes excommunicantur ibidem. Vtrum verò iurè etiam naturali, ac perinde diuino vtraque restitutio, scilicet tam præbendæ quàm pretij sit iusta, ambigitur. Et quidem quòd qui sacerdotiū vendidit ad pretij restitutionē teneatur, manifestè ex naturali, diuinoq; iure colligitur. Nam cum spirituale non sit natura sua vendibile, sed gratis dari iussum, vt per verbum Christi proximè citatum constat, palàm est iniquè recipi: sicuti de vsuraria pecunia supra monstratum est. Quòd autem ille qui præbendam vel quippiam spirituale pretio recipit teneatur diuino naturalive iure illud relinquere, nulla videtur ratio conuincere: nam vt in exēplo conclusionis persistamus, bifariam dispensator potest res domini contra eius voluntatē alienare. Vno modo quia dominus nullatenus id præcepit: & tunc iure naturæ ille cui hæc traduntur non acquirat dominium. Altero modo quia herus præcepit, vt gratis dentur: verbi gratia, pauperibus distribuatur frumentum. Et tunc etsi dispensator, id pauperibus diuēdens teneatur pretium reddere: tamen pauperes qui gratis erant accepturi, etsi quidpiam pretij rependant, nullatenus tenentur res ipsas restituere. Pari modo Dominus præcepit dispensatoribus suis spiritualia gratis distribuere: ergo qui idonei erant, etiam si emerint, non tenentur id quod emerunt restituere iure diuino neq; naturali: sed ratione ecclesiastici iuris cassantis huiusmodi prouisiones. Id quod exemplo vsuræ confirmatur. Etenim quauis qui dat ad vsuras restituere sit obligatus, qui tamen pro mutuo vsuram soluit, non tenetur. His rationibus probabile fortè quibusdam fiat in iure diuino & naturali non fundari, vt emptor spiritualium teneatur illa resignare. At verò secus res habet: nã

in primis diuus Thomas & Doctores ex illo diuino iure, Gratis accepistis, gratis date: inferunt spiritualia empta esse resignanda: imò nō Doctores modo, verum & iura ipsa: Demonstratur ergo non modò pretij, verum & spiritualium restitutionem fundamentū à iure diuino ducere, licet parum differēt. Spirituale non solum vendere, verum ipsum emere est simonia: ergo in iure naturæ eius fundatur restitutio. Probatur antecedens. Spirituale est mera gratia Dei: Gratia autē non modò gratia esse desinit: quia non gratis datur, sed quia nō gratis recipitur: vt probè Leo Papa adnotauit in ca. Gratia. 1. q. 1. vbi ait: Gratia si non gratis datur vel recipitur, gratia nō est. Et Urbanus cap. Saluator. 1. q. 3. dicens: Qui Dei Dona quæ gratis accipiuntur vt gratis dentur propter sua lucra vendit vel emit, cum Simōne donum Dei possideri pecunia existimat. Imò Simon in hoc prius quòd spirituale emere voluit, contra Spiritus sancti gratiam, atq; adeo contra ius diuinum peccauit: licet postea eandem gratiam vendere cogitaret. Neq; solum gratiæ emptio diuino iuri aduersatur, verum & contra ipsam est rerum naturam: nam gratia non pretio, sed gratis possideri debet. Itaq; etsi Christus tantū dixerit: Gratis accepistis, gratis date: in eo tamē quòd dixit, gratis date, intellexit quòd omnes gratis debēt accipere. Vnde non minori iniuria ei infert qui emit, quàm qui vendit: nam vult Deus gratiam suā sibi soli dari: & qui emit, proficitur se non à Deo ipso, sed à venditore recipere. Quocirca non solum vendere, verum emere, quia est contra diuinam gratiam, peccatum est, vt supra diximus, contra religionem. Atque in hoc simonia ab vsura differt. Vsurā enim solum prohibetur in bonū proximi: puta ad cauendum iniustitiam nē pretium pro eo quod non est vendibile recipiatur: quare vsura solum ex parte accipientis, & nō ex parte dātis est iniustitia. In simonia verò ex vtrâq; parte peccatur contra religionem & contra Dei iustitiam: quippe qui non tantum dispensatoribus suis iussit gratias illa donare, verum cunctis inhibuit nē aliter quàm gratis illa reciperent, vt illa ratione confiterentur à solo se Deo suscipere. Et per hoc liquent eorum argumentorum solutiones quæ proximè faciebamus. Igitur si spiritualia emere, simonia est, contra ius diuinū & naturale: nēpe cōtra rationē gratiæ: & ideo ibidem iactum est restitutionis spiri

*ualia tenē
resignare iure diuino.
Ratio asserti*

Quis sacerdotiū vendit diuino ac naturali iure teneatur restituere pretiū.

Emens spiri

tualium fundamentum. Dixerim, iactū fundamentum: quoniam modò id solūm constituimus, quòd tam emptio quàm venditio sit iure naturali ac diuino simonia: an verò eodem iure impediatur translatio tam præbendæ quàm dominij pretij, vt restitutio ipsa perinde atque in vsura sit de iure diuino, in responsione sexti argumenti inter enarrandum cap. mandato. de simonia. dilucidabitur. ¶ Post hæc ad penitentiorem conclusionis intelligentiam recolenda est, sicuti vsuræ, ita & simoniæ celebris distinctio, in realem ac mentalem. Simonia realis est illa quæ pacto fit, vel expresso vel tacito: hoc est nutibus significato. Quauis nisi postea re vera sequatur executio pacti: hoc est si nõ soluatür constitutū pretiū, tunc venditor ad nullam in conscientia restitutionem tenetur: vt de vsurario etiam diximus: quandoquidem nihil recipit. Vtrūm verò qui præbendam recipit teneatur illam resignare, statim examinabitur. Simonia verò mentalis est internum propositum & intentio dandi aut recipiendi spirituale pro temporalis: ad cuius percipiendum intellectum ad id recurrit quod lib. 6. de vsura mentali diximus. Est enim lubrica fallaxque illa regula, quòd principaliter intendatur pretium aut minus principaliter: sed est philosophico more ex obiecto mens perpendenda: Nimirum vt illa præcise mentalis simonia censeatur, cuius obiectū est simonia realis: scilicet intentio dandi recipiendive spirituale pro pretio temporali. Vnde si quis episcopo ex sua liberalitate ad conciliandam eius amicitiam seruit & certus sit neque se recepturum neque episcopum largiturum pro seruitio, sed speret quòd factus amicus forte id gratis dabit, cuius ipse est dignus, nulla est mentalis simonia: quia obiectum ipsum, scilicet, dare ratione amicitie, nulla est simonia realis. Neque si cogitet dare aliquid liberali honestaque datione, quasi gratias referens, aut quasi aliquid ex laudabili consuetudine debitum. Neque vice versa si episcopus taliter intendat recipere. ¶ Colligit autem Caietan. in sua summa trinam simoniæ speciem. Prima consistit in sola intentione absque villo opere: Nempe cum quis mente decreuit spirituale vendere aut emere: quæ quidem certissimum est non esse pœnis iuris subiectam: cum ecclesia de illis nõ iudicet. Secunda verò est, de qua Doctores loquuntur, dum quis foris munera offert intentione praua, sed latente. Dum scilicet ce-

lat qua intentione id facit. Et dum prælati corrupta etiam intentione quam occultat, spirituale confert. Tertia, inquit, quando pactum interuenit, sed non mandatur executioni. Imò antequàm collatio fiat vtrinq; à præcedenti conuentione desistitur. Hæc autem non tam mentalis dicenda est, quàm realis nondum perfecta. Propter quam licet peccatum sit graue, nemo pœnas iuris incurrit. ¶ Dubium hinc autem non dissimulandum exurgit: Vtrū sicuti contingit simonia mentalis absque reali, ita vice versa contingere realis possit absque mentali. Est, verbi gratia, deceptor quispiam atque impostor qui pretium episcopo pro sacerdotio pollicetur, idque instrumento confirmat: absque vlla tamen implendi intentione. Apparet tunc ex vna parte simoniam oriri: quandoquidem si hoc innotuisset ecclesiæ, pœnis ille iuris adigeretur expoliareturque sacerdotio. Ex altera verò nulla videtur simonia: vt pote cum externa operatio ex intentione sit pefanda, à qua specie fortit. Dicendum ergo re vera nõ esse simoniæ: neque in foro conscientie præbenda donatū teneri eã relinquire: vt Caiet. ait. q. 10. primo quoli. Ecclesia tñ certior rei facta, quæ de exterioribus iudicat, legitima præsumptione eum condemnaret. ¶ His denique prælibatis conclusio in primis restitutione imperans, omnem complectitur realem simoniam, vbi pretium verè solutum est. Vbi autem pactum præcessit, sed non subsequutum est pretium, iam dictum est venditorè ad nihil teneri, sed solūm ad delicti pœnitentiam. Vtrūm verò emptor teneatur sacerdotium dimittere, distinguendum est. Si enim ante collationem explicat se pretium non daturum, non dubium quin collatio, si fiat, teneat: neque opus est dispensatione habilem eum reddente ad suscipiendum. Et vsque ad hæc veritatem intelligendum est veridicum illud dictū, cuius modò meminimus: Quòd si pactum nõ mandetur executioni, non incurrit in pœnas iuris: Si verò sub tali pacto collatio fiat, nullatenus hæsitari debet quin collatio nulla sit. Id quod propterea tam asseueranter affirmamus, quòd video nonnullos de hoc deceptos. Et in primis assertio fuit sancti Thom. in articulo præcedenti: nõ ob id consultò expressit, quòd si aliquis det rem spiritualement pro aliquo temporali obsequio exhibito vel exhibendo, simonia est. Et ratio est manifesta: nam illic est expressa emptio & venditio. Qui enim creditò vedit,

Dubium.

Solutio.

Omnis simonia realis ad restitutionem obligat vbi prius solutum est.
Dubitatio.

Distinctio
si monia.

Illam simoniam
mentalem cen-
senda est, cu-
ius obiectum
est simonia
realis.

Triplex spe-
cies simoniae

verè

verè vendit. Adde quòd collatio non depen-
det ex futuro contingenti, sed supposito pa-
cto, protinùs absolutè fit. Quare iam in-
deest simonia quidquid postea subsequar-
tur: videlicet siue pretiù solvatur, siue secus.
Aliàs nunquam sub pollicitatione commit-
ti posset vsura: quod est falsum. Neq; refert
pactum scripto & cum iuris solennitate fue-
rit celebratù, an solo verbo inter duos absq;
arbitris: dùmmodò fidem tuam impignores
pollicitus te daturù pro præbenda: quãdo-
quidè inde exoriretur ciuilib obligatio que
in alia materia firma esset & valida: secus si
non interueniat talis obligatio, sed aliqua
spes fiat alicuius referendæ gratiæ de hone-
state. ¶ De simonia verò mentali, obligetne
ad restitutionem, in responsione sexti dicen-
dum est. Interim ergo de reali dicere conse-
quitur, cui, quomodoq; sit restitutio facien-
da. Et priùs quidem de pretio, mox de præ-
benda aut re alia spirituali suscepta. Et qui-
dem quando ante rei spiritualis collationè
præcedens pactum dissoluitur, etiam si pre-
tium fuerit solutum, nullum est dubium
quin restitutio eidem sit faciendà qui pretiù
largitus est: siquidem, ut postea dicebamus,
ob illam simoniam nemo fit reus pœnarum
iuris. Confessio est Caietani in sua Summa.
At verò si simonia executioni mandata sit,
scilicet collatio tam pretij quàm præbendæ
facta, tunc est dubium. Omnes enim in hoc
consentire videtur, etiam diuus Thom. in so-
lutione quarti, q̄ restitutio pretij sit facien-
da vel ecclesiæ in qua simonia confecta est,
aut pauperibus. Augustinus enim, ut habe-
tur cap. Non sanè. 14. q. 5. restitutionem ma-
lè acquisite pauperibus adiudicat: cap.
verò, de hoc. & cap. audiuimus. de simonia.
cuiusmodi pretia simoniaca ecclesijs restitui
iussit legimus. Idemq; expressè Cæsar impe-
rauit in Authentica de sanctissimis episcop.
Attamen si res penitiùs inspiciatur, distin-
guendum est. Etenim post condemnationem,
extra controversiam faciendam esse cõ-
stat restitutionem ecclesiæ vel pauperibus;
aut quemadmodùm Papa iusserit: quo-
niam & qui dedit ob crimè, mulctatur ære
quod dedit: & qui recipit, dominium non
acquirat. Verùm tamen dum crimen nõ est
delatum, sed in foro conscientiæ latet, per-
suadere aliud mihi nõ possim quàm quòd
restituatur pretij faciendà sit eidem qui dedit.
Et ratio est quòd lex pœnalis, ut lib. 1. dispu-
tauimus, ante condemnationem reum non

ligat, ut ipse teneatur exequutorem esse sui
supplicij aut mulctæ. Cùm ergo illa præbē-
dæ emptor ob crimè veniat suo pretio mul-
ctandus, fit ut ante condemnationem de cri-
mine non amiserit vel dominium vel posses-
sionem, ut illic declarauimus: ac proinde cū
dominiur translatum non fuerit in recipiē-
tem, fit ut suo sit domino redhibendum:
Neq; quicquam refert iurè diuino & na-
turali, an solo ecclesiastico impediatur trãsla-
tio dominij. Possent enim forsàn in præsentia
rum quibusquàm cõminisci trãflationem pre-
tij non esse prohibitam diuinò iure aut na-
turali: nã licet Dominus noster iusserit gra-
tis spiritualia cõferri, nihilo minùs quia præ-
benda res est æstimabilis pecunia, quanquã
vendere peccatum sit, nihilo minùs iure na-
turali acquiritur pretij dominium, pariter
ut præbendæ: sed quia ecclesiæ annullauit
casuãtq; tales contractus, ut patet iuribus
suprà citatis, proclamantibus esse nullos, po-
tuit ipso facto pretium applicare pauperi-
bus. Huiusmodi autem commentum bifari-
am, ut reor, pœccat. Primùm enim arbitror
iure diuino & naturali dominium pretij nõ
transmitti. Nam cùm Deus gratis dare ius-
serit pretiã, pro re non vendibili datur.
Quidquid sit de collatione præbendæ. Se-
cundò etiam si talis annullatio contractus
ex solo statuto ecclesiæ ortum habuisset, nõ
potuit eadem sancta ecclesiæ simoniacũ em-
ptorem indicta causa in pœnam adigere,
quousq; esset de crimine condemnatus. Ex
his ergo sequitur quòd qui tale pretium re-
cepit, perinde atq; vsurarius debet absque
vlla mora nullaq; expectata iudicis senten-
tia restituere illud tanquàm alienum, cuius
dominium non habet: dummodò cautionè
capiat nè postea cùm fiscus rescuerit, cogat-
ur iteratò soluere. Quauis illi qui dedit re-
petitio iure non permittitur: quandoquidè
re cognita pretio mulctabitur. ¶ De resti-
tutione autem præbendæ longè diuersa est
ratio: etenim si collatio facta est, restitui im-
mediatè priori possessori non potest. Quo-
niam dum prælatus secundùm suam æstima-
tionem Petro cõtulit, Paulo simpliciter ab-
stulit. Quare neuter eius dominus est: videli-
cet neq; Paulus, quia illi fuit adempta: neq;
Petrus, quia ratione simoniæ inidoneus fa-
ctus est recipiendi. Quocirca Paulo restitui
aliter nõ potest nisi resignatione in arbitrio
prælati facta qui ei reddat: præuia tñ dispen-
satione super irregularitate per simoniã con-
tracta.

*De restitutio-
ne præbendæ.*

*Quãdo ante
rei spiritua-
lis collationē
pactū præce-
dēs dissoluit
restitutio ac-
cepti pretij
ei faciendā est
qui soluit.
Caietanus.
Dubium.
S. Thom.*

Augustinus.

*Simoniacus
post cõdēna-
tionem resti-
tuere debet
ecclesiæ vel
pauperibus:
quod dedit:
aliàs ei qui
dedit.*

*Ratio proxi-
mæ assertio-
nis.*

tracta. Quauis recta Papæ simonia, qui solos simoniacos habiles reddere valet, nihil obstat quo minus Petro denuò prouideat. Sed est aduertendum quòd quauis simonia cum solo iure pontificio irregularis sit atque inhabilis ad recipiendum sacerdotium vel rem spiritualem, atque adeò eodem iure impediatur translatio dominij, vt artic. proximo apertius fiet: nihilo minus ius illud cogit vt nulla spectata sententia protinus resignet præbendam: vt pote cuius non est legitimus possessor. De fructibus autem perceptis in solutionibus tertij & quarti dicendū.

Ad primum argumentū.

AD primum igitur argumentum multa diuus Thomas respondet. Primum quod etsi qui sacro ordine simoniace initiatur characterem propter sacramenti efficaciam suscipiat, haud tamen sacramentali gratia propter obicem simoniæ suffunditur. Secundò subdit quòd ab ordinis executione suspenditur ob id quòd quasi furto contra domini voluntatem characterem surripit. Vbi id quòd antea diximus recolendum est: nempe quòd non solùm dare, verùm recipere spirituale pretio, delictum sit simoniæ. Tertio addit suspensionem ordinis eò protendi vt non modo suspensus non liceat ordinis munere fungi, verùm neq; alijs fas sit eis in tali executione communicare, siue delictum publicum fuerit siue occultum. Itaq; dū quis pretio quantumuis occulto, hoc est nondū in ius foras delato, sacerdotalē ordinem suscipit, neque celebrare potest, neque alij, qui id sciuerint eius celebrationi interesse. Quarto subiungit talem simoniacum repetere nō posse pretium. Intellego hoc autem in publico foro, vt nuperrimè dicebam: nam priuatim ante condemnationem arbitror eidem esse restituendum. Quintò deniq; concludit, quòd simoniacus inde factus quòd ordinem simoniace contulit, aut præbendam vel dedit vel recepit, vel mediator fuit, si delictū sit publicū, puta iudiciali foro, iure suspēdit & quo ad se & quo ad alios: si verò secretū, tunc duntaxat est suspensus quo ad se. Notanda ergo hīc est differentia quòd in collatione beneficiorum, nec dans nec recipiens, quando delictum est occultum, est suspensus quo ad alios, sed tantū quo ad se. In collatione autem ordinum, licet conferens eadem liberetur lege: scilicet vt crimine occulto, non sit suspensus nisi quo ad se: recipiens tñ, etiā si sit occultū, vtroq; modo est suspen-

fus. Sententia est antiqua, quam Panormit. *Panormita.* super cap. tanta. de simonia. comprobata. Et *Ratio asserti* arbitror eam esse rationem quòd cum in suscipiendo radix ipsa infecta fuerit, non solū ipsum ab executione voluerunt iura arcere, verūm & quoscunq; priuatim id sciētes: quauis crimen occultum esset: hoc est non in publicum iudicium pertractum. Dator verò si legitimè erat ordinatus, satis duxerunt, vt ipse abstineret, reliqui verò non tenerentur eum euitare, nisi publicitū esset condemnatus. De istis suspensionibus extāt iura in Extrauagante Martini supra citata, *Martinus. 5.* Sacro. quæ est in concilio Constantien. & in Extrauag. damnabile. eiusdem Martini. & Eugenij. & in alia. Cū detestabile. Illa autē quæ de aliorum cōmunicatione cum simoniacis hīc recēsentur, ad sæculum diui Thomæ referenda sunt: nam postea ad consulendum timoratis conscientijs decretum est in concilio Cōstantien. vt nemo excōmunicatum vitare teneatur, nisi nominatū, vel eum qui fuerit publicus clericorum percussor. Nec satis est quòd sit nominatus generali nomine criminis: puta simoniacus, aut hæreticus: sed requiritur quòd sit de proprio nomine expressus. Aliās non esset delicatus cōscientijs satis succursus. Quare cū omnis excōmunicatio suspensionem secum afferat, sit vt etiam à suspensis antequam publica sententia nominatū sint, possint legitimi subditi sacramenta suscipere, etiam absolutionis. Imò verò subdito suum ius perpetente paroccius potest sine culpa illi sacramentū administrare: quia hoc totum in fauorem subditi indultum est. Dum modò tamen non celebret: id quòd peccator citra immane sacrilegij crimen facere non potest. ¶ Ad secundum pari modo respondetur quòd ab episcopo simoniace promotus non solū propter præceptum, verūm & propter eius excōmunicationem nemo debet ordines suscipere absq; dispensatione. Idque, vt diuus Tho. ait casu etiā quo subditus probare crimen non possit. Aliās recipiens participaret cum illo in crimine. Hoc autem simili modo quo proximè dicebamus venit intelligendum: loquebatur enim secundum leges sui sæculi. Iam quippe nunc nisi talis episcopus nominatim sit excōmunicatus, potest subditus iuxta dictum decretum ab ipso petere sacramenta. Si tamen ei sit necessarium. Neq; verò episcopus tunc administrans delinquit. Secus si sua se sponte ingereret: vt si subdito

Cōcilij Cōstantiensis.

Ad secundū.

subdito non petente præcepto cum ad recipiendum vigeret: aut si extraneos ordinaret. Quare tunc subditus non tenetur ei parere. Ab episcopi autem communione qui aliter quam per sui promotionem simoniacus est, nisi crimen esset iuridicè publicatum, neque secundum iura antiqua vllus tenebatur abstinerere.

Ad tertium.

Ad tertium respondetur bifariam quænam, veluti de vsurario & fure dictum est, ad restitutionem teneri. Vno modo ratione acceptionis: quando scilicet peccauit accipiendo. Altero vero ratione rei acceptæ, quando videlicet rem possidet quæ non est sua. Igitur dum quis sciens & prudens, sua sponte vel ordines vel ordinibus adiunctas præbendas suscepit, tenetur tunc ratione acceptionis. Quapropter non solum ijs priuata quæ accepit: nempe ordinis executione & beneficio cum perceptis fructibus, verum & alios quos forte non percepit: potuisset tamen alius legitimè possessor percipere, restituere tenet: quia omnia damna per iniuriam dedit: deductis tamen expensis causa fructuum factis: et si quos in ecclesie utilitatem legitimè, vt tenebatur, fecit. Quando vero se nesciente neque volente per simoniam promotus est, tunc quidem solum tenetur ratione rei acceptæ: & ideo cum primum rescuerit, ab ordinis executione suspensus esse debet: sed tamen eos tantum fructus restituere, quibus factus est ditior. Haud tamen eos insuper, quos suis vsibus bona fide insumpsit. Si vero ille qui pecuniam eius nomine obtulit in fraudem id fecit atque actu, vt postea ipse expoliaretur: tunc nisi ipse consenserit nullatenus expoliandus est.

Ad quartum.

Ad quartum respondet diuus Thomas quod tam pecunia vel possessio, hoc est, prælato impetrata, quam etiam fructus simoniacè percepti sunt ecclesie restituendi, etiam dum prælatus vel aliquis collegij in simoniam consensit. Si autem totum collegij fuerit eodem contractu infectum, tunc per facultatem prælati facienda est restitutio, vel alteri ecclesie vel pauperibus. Et quidem id quod de fructibus asserit, ad verbum verissimum est secundum antiqua iura: tamen si iam nunc mos habet Romanus vt Papæ obtingat ad suos sustinendos apostolicos sumptus. Quare cum illo fieri super eos potest cõpositio, ab illoque obtineri remissio. Quod autem de simoniæ pretio addit, intelligendum arbitror eo modo quo supra à nobis expositum est: Nempe postquam quis fuerit criminis condemnatus:

Mens sancti Thomæ.

nam dum res est occulta, existimo ei qui dedit redhibendum. In solutione ad quintum enarrat diuus Thomas decretum Lateranensis concilij sub Innocentio Tertio quod proximè eius tempora celebratum est, referaturque cap. quoniam. de simonia. vbi qui ad religionis professionem simoniacè sunt recepti, nisi sustentationis gratia (vt supra explicatum est) non quidem solennis voti obligatione liberantur: quia nequiuertant: sed tamen de suo monasterio repulsi ad perpetuam penitentiam in arctiori regula subeundant addicuntur. Quod autem subsequitur, nihil ad presentia tempora attinet, sed ad illos qui ante eiusmodi decretum fuerant delinquentes: qui scilicet tantum cogebantur in alijs cõuentibus eiusdem ordinis comorari:

Ad sextum.

Sextum denique argumentum quod in presentiarum longe plus ambiguitatis affert, ad explorandam naturam mentalis simoniæ adhibitum est: obligetne ad restitutionem dum foras opere non prodit. Et quidem si qui præbendam recepit nullum reuera tribuit pretium, tunc collator, etsi pretium ex pacto sperasset, ad nihil teneretur: vt de vsurario diximus. Sed dubium est de illo qui præbendam suscepit si citra pactum credit se eandem per simoniam recipere, videlicet vel quia collatorem spe pretij allecctum arbitrat eandem contulisse, vel quia munera præmiserat praua intentione, quæ etiam prælatus nihilo saniori receperat. Tunc inquam dubium est neque parum molestum vtrum teneatur resignare præbendam: & pariter prælatus quicquid receperat restituere: nam si leges vsurariis consulas, dum vsurarius mente concipit id quod ab altero sibi ultra sortem porrigitur, non gratis, sed ratione mutui porrigi ad restitutionem tenetur. Tamen in contrarium existit textus, vt multis apparet, expressus in cap. mandato. quod vltimum est tituli de simonia. Vbi habetur quod quando sic inter duos contingit, vt alter ab altero spirituale quidpiam, scilicet locum in monasterio, alter vero scilicet cõuentus temporale recepit, vtrinque tamen corrupto affectu, videlicet quia vterque apud se credidit id sibi simoniacè collatum, imò forte vterque eandem intentione largiebatur: dum modò nullum exterius interuenerit pactum, nullaque expressio corruptæ mentis, neuter ad restitutionem, vt plerique rentur, obligatur: sed satis vtrique est per solam penitentiam

Dubium.

nitentiam suo satisfacere creatori. Hoc ergo capitu. quatenus aliter sentire videtur quam de vfura definitum est, prægrande Doctore bus facesit negotium ad explicandum. Vn de Hostien. super eodem cap. distinguens ait, ea quæ per simoniam contra ius diuinum acquiruntur necessaria esse quæ restituantur: quæ verò per simoniam de iure positio, hoc est malam quia prohibitam, esse à re stitutione libera. De quibus, inquit, Papa il lic loquebatur. Consentit Hæricus Ganden sis quolib. 6. q. 26. in quibus in dicto cap. sermo inueni haberi, non de illo qui pro ingres su religionis pecuniam contulerat, sed de il lis monachis qui honorifica loca coëmerat, puta Abbati propinqua. Attamen si legitimum significatū inrospectas, locus in mo nasterio pro eodem vsurpatur quod est ad missio ad religionem. Quare illic proculdu bio de simonia cōtra ius diuinum initus est sermo. Vnde statim subtexitur mentio resi gnationis spiritualium. Quocirca Panorm. illic credens nullum simoniæ mentalis ge nus ad restitutionem obligare, etiam si munus sinistra intētionē & detur & recipiatur, hoc discriminis inter vsuram & simoniam comminiscitur quòd in odium vsurariorū iusta est restitutio vsuræ mentalis: nè scilicet illo palliamento crimen obtegeretur: non autem restitutio simoniæ. At verò maiore sanè debet restitutio inuidiæ pātere quam vsura: utpote quæ virulentior est. Addit ergo secundo quòd forsan dictum capitulum est intelligendum quando principalis inten tio non est simoniaca. Verum tamen neq; hęc valet solutio: quia in vsura, vt suo loco declarauimus, quacumq; intentione recipia tur aliquid vltra sortem pro vsu pecuniæ, est

Hostien. solutio.
Henricus Gandens.
Exploditur præterita solutio.
Panormita.
Solutio altera eiusdē Panormita.
Obiectio cōtra solutionē

Ioan. Andr.
Resutatur in interpretatio Ioan. And.

vsura. ¶ Ioannes Andreas super dicto cap. aliud. minoris probabilitatis affert discrimen: nempe quòd in vsura sola mens vsurarij est deprauata, exigentis aliquid vltra sortem: non autem alterius soluentis. Et ideo iubetur ei fieri restitutio. In simonia verò vtriusque animus est corruptus. Nam tam emi quam vendi spirituale prohibetur: & ideo cæteris paribus melior est conditio possidentis vt vterque permittatur id possidere quod recepit. Præterquam, inquit, quòd per vsuram magis vulneratur charitas. Sed tamē quòd hæc cōficta interpretatio minùs sit ad rem accommodata, inde patet quòd deprauata mens nemini debet suffragari. Quare multò minùs simoniacus deberet dominium

acquirere, quam vsurarius. Nam aliàs etiam si pactum interuenisset, deberet vterque do minium acquirere. ¶ Caietanus ergo longè *Caiet. solutio* alia via procedit. Ait inquam secus habere simoniam quam vsuram: nam vsuram inquit qui soluit, inuitus dat. Quare alter ne utiquam dominium acquirat. In simonia verò vterque dat vltro neus: nam cum præben da suapte natura æstimabilis, vt ei videtur, sit pretio, lubenter eam recipiens pretium soluit: quare nisi ecclesia prohiberet transla tionem dominij, teneret vtrinque datio: & quia citra pactum non impedit, vterq; euadit dominus. Sed neque ista solutio hærenti animo satisfacit: nam perinde simoniacus *Ratio in Caiet.* inuitus videtur conferre pretium, atque ille qui accipit ad vsuras: siquidem mallet gratis accipere, vt iure diuino alter tenebatur cōferre. In numeræ deniq; sunt expositiones alie huius textus, qd' iudiciū magne ob scuritatis est. ¶ Igitur vt rem quam maxi me ego possum perspicue explicare pergā, *Sententia au thoris.* totum dubium ex illo pendet quòd ex præ cedētibus huc reposuimus enodandū: nempe vtrum restitutio tam pretij simoniaci q̄ rei spiritualis, sit de iure diuino & naturali. Et primū omnium hoc confessissimū sit, quòd vtrinque contra ius diuinum commit titur simonia: scilicet tam ex parte emētis q̄ ex parte videntis. Quæ ratione, vt supra ex posuimus, simonia differt ab vsura: quoniā non solum vendens, verum & emens aduer satur naturæ gratiæ spiritualiū: scilicet quæ gratis debent non solum dari, sed etiam tan quam Dei donū recipi. Secundo & hoc cō pertissimum est, quòd restitutio ex vtrâque parte in simonia hætenus est de iure diuino, quod in tali diuina prohibitionē vendē di & emendi fundat: sed hoc est quod apud neminem disputatū reperio: cum ab omnibus huius capituli interpretibus examinari deberet, videlicet vtrum iure diuino sit im pedita trāslatio tam rei spiritualis pretio re ceptæ, q̄ dominij eiusdē pretij. Nam si iure di uino simoniacus inhabilis sit ad recipiendū, tunc ecclesia nullatenus facere potuit vt simoniacus mentalis, puta credēs aliquid sibi datum in pretium, dominium acquireret. Si autem trāslatio eiusdem dominij so lo iure ecclesiastico est impedita, potuit quidem ecclesia illud impedire interueniente pacto: permittere autem vbi nullum interce deret. Et quidem Caietanus hanc secūdam *Caietanus.* viam est ingressus. Arbitratur enim quòd *etli*

et si spiritualia iubeantur gratis dari & recipi, nihilo minus ex natura sua esse pretio æstimabilia. Quare qui pretium sua sponte pro illis confert, licet peccet quidem contra diuinam prohibitionem, nihilo minus dominiū transfert, nisi ubi translationem ecclesia impediuerit. Et fateor hoc modo planam fieri textus intelligentiā. ¶ Porro verò ex altera parte suadere contendam, nescio an persuadere potero trāslationem dominiū, saltē pretij iure diuino impediri: nam de re spirituali empta non est tanta persuasio. Et quò à prohibitione ipsa diuina auspicemur, Christus dicens, Gratis accepistis, gratis date: omne ius sublatum voluit aliquid recipiendi pro spirituali. Si autem nullum reliquit ius recipiendi, fit vt pretium recipiens, nullatenus, deo veritate, efficiatur dominus: sanè cum nisi alio quo iure, nemo rei dñs constitui valeat. Secundò. Qui mutuū dat propterea tenetur vsuras restituere, q̄ gratis mutuare debet. Tenuerit autē prælatus diuino iure eodē pacto spiritualia conferre: ergo eodem inhabilis fit vt dñs fiat. Quòd si dixeris non ob id vsurarium teneri, sed quia seorsum vsum pecuniæ vendit, qui nullus per se est pretij. Pariter arguitur de spirituali re, nam neq; hæc quidem, vt omnes fatentur, est pecunia æstimabilis. Quòd si respondeas ex natura sua esse æstimabile: saltē ubi est fructiferum sacerdotium: coarguitur nihilo minus hæc nõ esse vendibilia. Nam dum quis pro aliquo magistratu administrado publicū suscipit stipēdium, ea lege vt gratis illū administret, si quid vltra pretij recipiat, non fit dñs, sed ad restitutionem tenetur: Prælati autem ecclesiastici sunt huiusmodi: ergo si quis eorū pro collatione spiritualium quidpiam recipiat, iure diuino reddere perstringuntur. Eò potissimū q̄ neq; Papa, neq; Antistitum vllus, dominus est spiritualium, sed merus dispensator rerū dñi sui: qui gratis id facere cunctis iussit. Quare nec tāquam domini nec tanquā dispensatores dominiū pretij acquirunt. Accedit huc præterea vrgens admodum argumentum, q̄ si solo iure pontificio prohibita esset trāslatio dñi in simonia, sequeretur q̄ si quis quid pro administratione sacramentorū, præter sacros ordines, reposeret, verè perciperet dominiū. Nam iure pontificio eiusmodi translatio solū legitur prohibita, vt ait in præfenti articulo diuus Thom. in ordinum & beneficiorum collatione & ingressu religionis: in quibus pro

nullis habentur contractus, vt supra dictum est. Profectò ergo quàm maxima probabilitate pollet, vt in hoc etiam sensu iure diuino fuerit in simonia restitutio iussa. Id quod antiqui semper crediderunt: vt Henricus Gandensis quotlib. 6. quæst. 26. & Henricus Armacha. lib. 10. cap. 23. quibus & quotlib. 9. articulo. 3. Adrianus adherescit. Imò & sanctus Thomas idem hinc videtur sentire: si qui dem obligationem restituendi in simonia non aliunde deducit quàm ex verbo Christi: Gratis accepistis, gratis date. Quauis Caietanus hinc & in sua Summa, verbo, simonia: & illic Syluester. §. 2. Panormitanum supra citatum sequuti, contrarium censeat. ¶ Dixerim autem non tantam esse persuasionem de acquisitione simoniaca rei spiritualis, quòd nulla sit iure diuino. Tum q̄ licet dans pretium peccet contra naturam gratiæ, tamen dum id sua dat sponte, non videtur inhabilis subinde fieri ad recipiendum. Tum præsertim quòd si iure diuino nulla esset, nullatenus posset Papa super eo dispensare, & tamen cõmunis est omnium consensus, quòd si alicui simoniace conferret beneficium, licet vterque pessimè faciat, collatio tamen teneat: vt articulo proximo disputabitur. Tenendo ergo, vt quàm longissimè certius censeo, iure diuino iussum esse in simonia restitutionem, restat ad allegatum capitulum respondere: quod nõ est facile. Alijs ergo prætermisissis solutionibus, duæ sunt quæ alicuius momenti haberi possunt. Vna quòd etsi qui tanquā pretij aliquid obtulit prælato, sed tamē nullo expresso pacto, dominiū in ipsum non trāsulerit: tamen quia restitutio non illi facienda est, sed ecclesiæ, potuit Pontifex illam eidē prælato indulgere, atq; adeò ipsum à vinculo liberare. At verò mihi nullatenus fit probabile posse ecclesiam condemnare quenquam ad pœnam ante cõdemnationem de crimine: & ideo neq; illum qui pretium dedit priuare suo iure potuit quandiu eius lateret crimē. Ob idq; probè ait Adrian⁹ loco citato quotlib. 9. Papā non posse restitutionē cuiuspiam remittere quæ faciēda est parti quæ dedit, sed illam quæ faciēda est ecclesiæ. Quauis & hoc non prorsus improbabiler potest ad textum applicari: nam illi monachi mentales simoniaci cum dispensationem peterēt, delictum suum probebāt. Quocirca iā ecclesia poterat eos q̄ dederāt eodē p̄tio multare, tribuereq; ecclesiæ, atq; adeò

Pretium rei spiritualis iure diuino restitutum est.

Henricus Gandensis. Armacha. Adrianus. S. Thomas.

Caietanus. Syluester. Panormita.

Prima interpretatio præfati cap.

Ratio in proxima solutiõnem.

Adrianus.

Ratio prima in Caieta.

Secunda.

Tertiatio.

ad eò restitutionem ei remittere qui possidebat. Attamen ob id solutio hæc nõ omninò quadrat textui, quòd illic Papa nullum indulgentiæ beneficium apparet conferre: sed prorsus id respòdere quod est de iure. ¶ Alia ergo est solutio Adriani loco citato quæ profectò atter tẽ perspecta, vt meum fert iudicium, perplacabit. Ait siquidem illic Pontificem nullatenùs decernere in simonia mentali non esse necessariam resignationem spiritualium, aut temporalium restitutionem: imò contrarium docet: sed lectio quæ punctum & cõma ineptè collocat, errorem generat. Vulgò nanque post narrationem casus, responsum in duo diuiditur: videlicet vt post verbum, extendi, fiat rubrica. & inde quasi noua clausula sic legatur: Et ad resignationem spiritualium & temporalium quæ nullo pacto sed affectu animi præcedente: in quo casu delinquentibus sufficit per solã pœnitentiã suo satisfacere creatori: eos pro simonia huiusmodi nõ teneri. Ita vt hoc vltimum verbum referatur ad præcedentia: scilicet non teneri ad resignationem temporalium & spiritualium. Quod profectò Papa non apparet sensisse: qui erat Gregorius Nonus. Nam Gregorius Primus, vt patet canone, Si quis neq; .i. q. i. cõtrarium statuisse videtur: vbi admonet quòd qui fraudulento munusculo ecclesiasticam dignitatem acceperit, tenetur illam sub pœna damnationis resignare. Fraudulentum enim munusculũ, planè significat illud quod fraudulèta mente absq; pacto expresso supponit: nã vbi cõuentio interuenit, non est fraus, sed aperta iniquitas. Igitur non est credibile Gregor. Nonũ contrarium voluisse docere. ¶ Igitur vt rectè textus legatur, præmittendus est casus capituli. Quidam enim dato praua intẽtione pretio absq; pacto recepti sunt ad religionem: & forsan dederant monasterio aliquam præbendam, & insuper aliquod temporale. Postmodũ verò compuncti Romã miserunt vt cum illis fieret dispensatio. Papa verò misit mandatum vt eadem fieret. Sed tamen dubitauit postea eius Abbas de extensione mandati quantum ad duo: nempe vtrũ extenderetur facultas vsq; ad abbates, vt ipse posset cum illis dispẽsare: item vtrũ extenderetur etiam ad dispensandũ super resignationibus, nè ex alterutra parte fierent: vt scilicet conuentus resignare non teneretur, sed omnia posset retinere, quæ monachi contulerant. Respòdet ergo ad vtrũq;

Pontifex affirmatiuè: dicens, Mandato nostro recepto, vt cum monachis qui per simoniam dato aliquo (scilicet munere tam temporalis quàm spirituali) locum in monasterio sunt adepti secundũ constitutionem generalis concilij (videlicet Constantiensis: vt habetur cap. quoniam. paulò autè in eodem titu. relato) & infra. Sequitur responsio: Consultationi tuæ breuiter respondentes dicimus, mandatum apostolicum (id est facultatem dispensandi) ad abbates extendi (vt scilicet ipsi valeant dispensare) & ad resignationes spiritualium & temporalium. Itaque verbum, extendi, fertur in hoc quod sequitur: sed interlita rubrica rem obscurauit, peruertitque subinde lectionem, vt intelligeretur non teneri ad resignationes. Debes ergo sic legere: Extendi ad abbates vt ipsi possint dispensare, extendique ad resignationes, tam temporalium quàm spiritualium, si modò nullum interuenit pactum: nempe vt abbas possit dispensare: nè resignatio tam temporalium quàm spiritualium, quæ aliàs necessaria erat, non fiat. Addit verò: quæ vtrinq; taliter acquiruntur: vt pote quòd dispensetur nè vel monasteriũ restituat quæ perceperat, neque verò monachi inde abire cogant: id quod alioqui iuxta tenorem dicti concilij facere tenebant, & trãsi re ad aliud monasteriũ. Ait ergo Papa quòd in illo casu, id est facta dispensatione; delinquentibus sufficit per solam pœnitentiã suo satisfacere creatori. Verbum ergo, solã, non excludit quin ex natura simoniæ faciẽda esset tam resignatio spiritualium, quàm restitutio temporalium. Imò cum dicat mandatum dispensandi ad id extendi, palàm docet super his dispensationem fuisse necessariam: sed excludit illa quæ in dicto concilio iubentur: scilicet nè exeant monachi à monasterio, sed maneant in suo loco cum sola pœnitentiã. Profectò apud me perq; abundè videtur responsio hæc, capituli vim explicare: atque ad eò cum communis opinio, quòd simonia mentalis non obliget ad restitutionem in eodẽ solo cap. fundetur, nõ est cur ei adhibeatur fides. ¶ At sanctus Th. est cui respondendum superest: quippe qui in præsentis solutione ait sufficere simonia mentali de mala intẽtione pœnitere. Cui igitur respondetur non loqui de simonia mentali vt communis opinio intelligit dictum capitu. mandato. aliàs cum inter pontificia decreta iam tunc extaret, ipsum citasset.

Secunda solutio quæ autor probat.

Qualiter legendus citatus textus.

Obiectio ex S. Thoma. Solutio.

set. Sed vocat simoniacum mentalem eum qui intendit pretio dare aut accipere rem spi- rituali, tamen verè non dat. Colligamus ergo id quod sentimus. Si prælatus aliquid pro collatione rei spiritualis receperit, etiam sine pacto, credens illud in pretium sibi dari, profectò nõ magis dominium quàm vsurarius acquirit: atque adeò restituere tenetur eidem qui dedit: si tamen postea resciverit id nõ sibi datum in pretium, retinere potest: Atqui si quando confert beneficiũ scit in pretium sibi munera esse impensa, non tenet collatio. Si autem quando contulit nõ credebatur sibi dari in pretiũ, collatio ex parte sua tenet: sed tamen si postea sciuerit ceu pretium sibi data, restituere tenetur: & collatio cõstat ob inhabilitatẽ emetis fuisse inualida. Et profectò quousq; me vel ecclesia vel sapientes aliud docuerint, egomet mihi aliud persuadere nequeo.

ARTICVLVS. II.

Vtrum summus Pontifex possit super poenis simoniæ dispensare.

Primum argumentum.

Ostremò denique quæritur vtrum poenæ simoniæ sint per pontifices dispensabiles. Et arguitur negatiuè. Quidquid Papa potest in tota familia Christiana, potest antistitum quicũq; in sua dioecesi: nullus autem ipsorum dispensare super eiusmodi poenis valet: ergo neque Papa. ¶ Secundo. Vna, potissimaque poena, vt articulo proximo differebamus, est spiritualium resignatio, temporaliumq; restitutio. Super hoc autem dispensare nullus videtur mortalium posse: cum eiusmodi restitutio iure appareat diuino imperata.

Secundum.

¶ Accedit tertio, quòd si talis esset in Papa facultas, inde peruius pateret aditibus ad simoniarum barathrum: nam & Papa secum ipse dispesaret vt dum vellet sacerdotia venditaret: quorum nihil minus collationes tenerent. ¶ In contrariũ est textus in cap. mādato. proximè expositum, de simonia. vbi Papa facultatem indulgit dispensandi super simoniam. Id quod celeberrimo vsu confirmatur.

Tertium.

Prima conclusio.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna. Poenæ vitio simoniæ decretæ, sunt numero quatuor aut quinque. Prima, si verè poena dici potest, est spiritualiũ resignatio, tẽporaliumq; restitutio. Hoc

patet cap. supra citatis, si quis episcopus. & cap. presbyterũ. l. q. 1. & cap. de hoc. & cap. audiuimus. de simonia. Et in extrauagãtib⁹ Martini, Eugenij, & Pauli Secũdi, cum detestabile. quibus cõtractus simoniacos habet vt nullus: siue declaratio ea sit diuini iuris, vt arbitrator, siue ecclesiastica sanctio. Vbi autẽ contractus est nullus, inde profinitus restitutionis vinculũ exurgit. Quare nõ propriè cõsenda est poena, sed naturalis obligatio vt quisq; alienũ relinquat. Quã ob rem nulla est (vt supra diximus) expectanda sententia. Secũda poena est, Papalis excõmunicatio: vt eisdẽ Extrauagãtib⁹ patet: & cano. reperiuntur. l. q. 1. quæ quidẽ (vt lib. 1. expositũ reliquimus) ipso factò incurritur per sententiam ipsam iuris, eiusdemq; admonitionẽ. Tertia est suspensio ab ordinum functione qui per simoniam recipiuntur: vt patet eodem cap. si quis episcopus. &, reperiuntur. & in eisdẽ Extrauagãtib⁹ Martini & Eugenij. Atqui excõmunicationis poena cõmunis est etiam mediatoribus: vt inibi patet. Itaq; illi qui suo negotio causam præbent, vt alij simoniacè cõtrahant, sunt ipso factò excõmunicati. Quin verò & quotquot certa scientia testes essent simoniæ, iure antiquo tenebantur sub anathematis poena reuelare: neque antequàm reuelarent absolui poterant: vt in Extrauagant. Martini legitur. Sed tamen, vt in verbo, simonia. §. 19. Syluester admonuit, de illis tantũ intelligebatur qui præsentibus esse in Curia Romana. Imò verò neque illo modo temperata lex vim nũc, inquit, habet vllam: quoniã est per vsum iam abrogata. Poena autem irregularitatis non est sub hoc termino iure expressa, neq; in Extrauaganti, cum detestabile. vbi omnes poenæ percensentur, exprimitur. Nihilomin⁹ suspensio ab officio illius qui ordines simoniacè suscepit aut cõtulit, quoddam genus irregularitatis est. Præterea cum simoniaci oēs sint excõmunicati, si postea celebrẽt, tunc lege cõmuni excõmunicationis manẽt irregulares. Imò verò quãuis non celebrẽt, quãdiu excõmunicati sunt nequeũt ad alios ordines promoueri: quæ est alia irregularitas. Quare diuus Tho. art. 6. in respõsione septimi maximã dispesationem quæ cũ simoniaco fieri potest, arbitratur, vt in eadẽ ecclesia maiores ordines cõsequatur: vbi denotat simoniacos esse irregulares. Postrema deniq; poena est infamiæ, vt habetur 15. q. 3. can. Sanc. & de accusationib⁹. cap. in-

Iure antiquo quotquot certa scientia testes essent simoniæ, tenebatur sub anathematis poena reuelare. Syluester.

Postrema cō
clusio.
Ratio cōclu
sionis.

quisitiones. ¶ Posterior conclusio. Cum eo qui simoniæ labe infectus est summus Pōtiffex, idemq; solus dispensare valet. Prior pars inde patet q̄ cum plenissimam habeat potestatem remittendi peccata, sit vt eorū quascūque pœnās valeat pro causa remittere: aliās Christiana familia remedio esset orbata. Accedit q̄ pœnæ quę verè sunt pœnæ, videlicet vna excepta restitutione, omnes sunt ecclesiasticò iure decrete: in quod ipse plenissima fungitur potestate. Posterior verò cōclusio nis pars nō est vsq; adeò certā: imò diuus Tho. loco proximè citato art. 6. di. 6. secūs cēset. Ait quippe solūm Papam cum eo qui scienter est simoniacè beneficiatus dispensare posse. In reliquis verò casibus posse etiam episcopum. Quin verò ordinaria potestate episcopus valet à quouis commissio crimine absolueri: nisi Papa id sibi reseruans eius cōcederet potestatem. Quocirca vt communis habet Dōctorum sententia, quos Syluester refert, verbo, dispensatio. §. 14. contra canonem Papæ aut concilij episcopus dispensare non potest. Cū ergo simoniacè pœnæ omnes sint conciliorū aut summorū Pōtifficum decretis constitutæ, vsus iam habet vt solus Papa vel cōcilium dispeset. Saltē in simonia ordinis aut collati beneficij scienter acquisiti non est dubiū quin soli Papæ hoc sit reseruātū: vt habetur in Extrauagā. cum detestabile. Pauli. 2. & idem arbitrādū est de ingressu religionis: vt patet in dicto cap. Mā dato. vbi constat ad solum Papam de hac re fuisse recursum, & Martinus. 5. in sua Extrauag. etiam receptionem monasterij simoniacam anathematis mucrone iugulat: cuius ideo absolutio ad solum attinet Papam. Sin verò simonia susceptione aut ministratione aliorum sacramentorum quidpiam simoniacè aut detur aut recipiatur, sanctus Thomas posse censet episcopum dispensare. At tamen recentior Extrauagans, cū detestabile. omnem prorsum simoniam excōmunicatione ferit libi soli reseruata. Ait enim qui quomodolibet dando vel recipiendo simoniā cōmiserit, aut q̄ illa fiat mediatores extirerint, seu procurauerint, sententiā excōmunicationis incurrant: à qua nisi à Romano Pōtifice absolui non possint, nisi in articulo mortis. Cū ergo ait quomodolibet, nullius prorsus simoniaci cōscientiam pacare aude rem, anteq̄ summum Pontificē vel eius vicarium aduerit. ¶ Sunt autē dispensationis gradus, super simonia quondam consueti,

Excōmunicatio oīs simoniaci Papæ reseruātū iure nouo.

numero quatuor: quos diuus Thom. eodem articulo. 6. recenset. Erat enim parua dispensatio, magnaq; maior, & maxima. Parua quidem vt ad laicorum cōmunionem simoniacus admitteretur: Magna, vt post pœnitentiam in alia ecclesia in suo ordine remaneret; Maior verò vt remaneret in eadem ecclesia, sed in minorib⁹ ordinibus: Sed maxima vt in eadem etiam permaneret, atque ad maiores ordines posset promoueri: nusquā tamen vsq; ad p̄fecturæ dignitatem. Hæc enim olim nunquā concedebatur. Quin verò, vt illic ait idem sanctus Dōctor, nullū de dispensatione verbum audiebatur, prius quā, tum temporalīū, tum etiam spirituaīū restitutio fieret. Nunc verò tēporis super his omnibus facile dispensatur.

Ad primum argumentū.

Ad primum igitur argumentum respondet: Quidquid episcopi ordinario iure possunt, Papa nihilo min⁹ merito huiusmodi dispensationes & absolutiones ad seipsum in odium simoniæ aduocauit: nē si diceciani eadem omnes potestate fungerentur, hiatus simoniæ propter dispensandi facultatem patentior fieret. ¶ Ad secundum respondetur dispensationē super simonia bifariā cōsiderari posse. Vno modo post factū: Altero verò vt fiat. Et quidem post factum nullatenus cōtrouertitur quin possit Papa super omnibus pœnis dispensare, simoniacumq; in pristinum restituere honorem & locum. Atq; adeò non solum de fructibus, verūm & de pretio simoniaco arbitrato suo disponere. Nam postq̄ crimen in sum est forum delatum, restitutio non est ei faciendā qui dedit, sed cui Papa constituerit. Posteriori autem modo neutiquā sic Papa dispensare potest vt quis rē spirituaīē pretio emat, quin talis emptio & venditio sacrilegum sit & immane scelus: quando quidem iure sit diuino & naturali interdicta: siue cum alio, siue secum dispensare aulit. Imò quotiescunq; spirituala pretio venderet, tam ipse quā emēs eodem complicaretur simoniæ execrabili vitio. Potest tamen dispensare super excōmunicatione & infamia, atq; alijs ecclesiasticis pœnis: vt scilicet citra earū reatū possit cōtractus simoniac⁹ celebrari. ¶ At verò de restitutioe dubiū restat, vtrū scilicet si vel ipsosvel alio pretiū recipiente spirituale cōferret, eaten⁹ dispensatio valeret, vt collatio teneret, & pretium maneret à restitutione liberum. Et re vera nescio an antiq̄ patres id

Ad secundū.

Dubium.

id

Solutio. id confiterentur. Nam sanctus Thomas nõ aliter dispensationem admittit quàm præmissa resignatione spiritualiam, temporaliumque restitutione. Quauis dici posset non esse locutum nisi delegitima dispensatione. Dicendum ergo quod si ea sententia vera sit, quod iure diuino sit simoniacus inhabilis ad recipiendum præbendam, nõ est in Pontificis facultate illam collationem efficere validam. Et ideo qui antecedens crediderit, eum necesse est id quod sequitur confiteri. Et fateor nisi communis opinio reclamaret, sic dicerem. Nihilominus admittamus, vt supra hæsitantes insinuauimus, collationem illam pretio emptam, atque adeo iniquam, non vsque adeo iure diuino impediri, quin teneat: esset tamen insigniter iniquus, vt absit impietas verbo, Pontifex ille qui tale patraret scelus. Quod si venderet, ambigere nequeo quin pretium semper restituere teneretur: quandoquidem (vt sæpe numero dictum est) illius translatio dominij, iure diuino est nulla. ¶ Hinc ergo gradus fit ad solutionem tertij. Concedendum enim est huiusmodi facultatem dispensandi, vt sacerdotiorum collatio simoniaca firma sit, suapte natura præcipitum esse ad simoniacum barathrum. Est tamen hoc Deo fidentum quod nunquam vel quàm rarissimè in tam absurdum sacrilegium suum vicarium collabi permittet. ¶ Vtrum verò eo ipso quod Papa secum dispense vt sacerdotium vendat, pariter cum emptore dispense, vt percipiat: non dico quantum ad culpam, quia non potest, sed vt verus sit possessor: iam quæst. 5. affirmatiuum cum Palud. con-

Ad tertium.

Hæsitatio.

Solutio.

tra Adrian. responsum reliquimus. Caietan. verò hic eidem sententiæ prius refragatur, licet postea videat suffragari. Nã re vera ratio quam contra potissimã obmolitur, non est præcipui momenti. Arguit enim quod cum illa Papæ venditio non sit expressa dispensatio, non est præsumenda nisi recta id ratio persuadeat: quæ quidem potius suadet oppositum: quoniam ex tali præsumptione fieret consequens, vt omnes passim adirent Pontificem ad emendum sacerdotia: quo nihil esse perniciosus potest. Quare etsi iniquitas sit, inquit, in Papa, vendere, peior esset si vendens præsumeretur dispensare: quia peccatum duplaret. Respondetur autem rationem rectam potius suadere quod eadem semper præsumatur dispensatio: quoniam si sine dispensatione præsumpta venderet, peius ei duplaretur facinus. Non enim tantum sacerdotium vendere attentaret, verum & iniquiorem adhiberet fraudem: scilicet quod pretium recipiens nihil conferret: siquidem nisi emptorem ab excommunicatione immunem redderet, & habilem constitueret, collatio non teneret. Neque isto modo patentior fit aditus ad simoniam. Tum quod si dispensatio ipso facto non præsumeretur, qui iniquus Pontifex esse veller, tam facile venderet, vnaque expressè dispensaret, quàm sine dispensatione venderet. Tū præcipue quod etsi tanta insit in Papa facultas, tamè cum eius vsus tam sit detestandus, non est de ipso tam malè timendum vt per talem occasionem fiat ad ipsum, vt sacerdotia vendat, sacerdotum concursus.

Ratio Caiet.

Solutio.

 FINIS LIBRI NONI

DE IVSTITIA ET IVRE.

*Eec 2

Liber

LIBER DECIMVS

De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

Argumentū
libri.

IBRVM decimum, qui huius nostri destinati operis cōclusio est, de Episcoporum ordine, deque eorum potissimum in suis dioecesebus residentia polliciti sumus. Nam postquam in septem prioribus cunctas iustitiæ iniustitiæq; species quæ illi generi directè substant, absolvimus, in tribus subsequētibus religionis materiã, eidem iustitiæ annexã, subtexere tulit animus. Sic enim arbitrati sumus totum negotiū de iustitia & iure, quem titulū eidē operi inscripsimus, pro virili nostra ad iustum pertractare. Nō ergo, tum vtilius ac pulchrius, tum etiã ad rem accommodatius colophōnem operi adhibere duximus, q̄ si extremam manū ad Antistitum dignitatē & functionem admouerimus: in quibus sacrosanctū iustitiæ columē super omnes qui Christiana cēsentur religione eminentissimè promicare cōdecet. In quinque ergo mēbra & quæstiones præsentē librum dispersitum sumus. In quarū prima, dignitas institutumq; epōrum quale sit, quoq; iure institutum, elucidatur. In secunda de episcopali provincia adeunda differitur. In tertia de eorum residentia. In quarta de ratione & modo quo tenentur ecclesiasticos prouentus dispendere ac dispensare. Ac demum in quinta de officio diuino, cuius solutione clerici eosdem promerentur futūs.

Partitio li-
bri.

QVÆSTIO PRIMA,

de episcopali instituto & iure quo institutum est.

ARTICVLVS. I.

*Virum episcopalis dignitas fuerit
in ecclesia super sacerdotalem necessaria.*

INITIUM ergo disputationis nostræ inde nobis aucupandū est, vt rationem episcopalis culminis ppēdamus. Apparet namque præter sacerdotale dignitatem neuitquam fuisse episcopalem ecclesiæ necessariam. Dignitas enim facultasque ministrorum eorum functione perpenditur: Functio autē sacerdotalis est sacrosancti corporis Christi cōsecratio ac dispensatio, quo null⁹ sacer act⁹ esse potest maior. ¶ Secūdo: Si ad figuram id referre lubet, sacerdos effigiem Christi in ecclesia gerit, quatenus se pro nobis in ara crucis obtulit: Christo autem in ecclesia nemo altior excogitari potest: vtpote qui caput ei⁹ est: atq; adeo neq; representatio esse potest sublimior: ergo nulla est præstantior sacerdotali potestas. ¶ Tertio, vt ad quæstionis titulū alludamus, etiam si gradus ille superior possibilis esset, nō erat necessarius: siquidē per singulos sacerdotes oīa possent ecclesiastica munera administrari: ad quos perinde expeditior foret accessus, cum quicumque parociani ad suum Plebanum facillimè accederent, qui suas causas definiret. ¶ In contrarium autē est traditio Dionysij Apostolorū seculo scribētis: qui, 5. c. Ecclesiasticę Hierarchiæ Pontificalem dignitatē sacerdotali præfert: dicēs sacerdotū esse populum purgare, & illuminare: pōtificum verò hæc ipsa & supra hæc, ipsum perficere.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Dionysius.

INgressu statim præsentis tractatus proponendus ob oculos est pontificum gradus, institutumque adeo & functio. Quod quidē, vt de nomine primum expendamus, ab Hieron. græcè perito, in epistola ad Euarium, quæ refertur. 93. cano. legimus episcopos supintendētes appellari. Επισκοπῶν nāq; idē est quod superintendere. Idemq; ait August. super epistolam ad Timot. & refertur. 8. q. 1. cano. qui episcopatum. Quamquam & vis verbi Græci, vehementiã attentionemq; mentis explicat: vt idem sit quod inspicere,

Hieronym⁹.

Quid vocabulū, episcopus, Latine sonet.

Augustinus

tere, & tota mentis acie atq; animi solertia aduigilare: vt ep̄m esse, idem sit quod in perpetua specula persistere indefesseq; suo gregi inuigilare ac prospicere. Quocirca vt ad resistentiæ obligationē iam hinc oculos intendere ordiamur, nemo sese interpretamento Hieron. & August. seducat: videlicet arbitratus propterea ep̄m superintendentē appellari, quod cum sacerdotes simpliciter dicatur intendentes, satis sit ep̄o super ipsos, hoc est eorū tantū mores intendere, gregēq; reliquū eis cōcredere: esset quippe hæc nocentissima fallacia. Non enim hoc tantū illud, super, significat: sed perspectiorē curā, vigilantiorēq; solertiam, quam non solū sacerdotibus, verū & toti gregi debet: quæ longē maior est, quā illa quam simplices habere debent Plebani. Quomodo enim aliter veritatem verbum Cr̄isti contineret, quo optimum pastorem inde commendat quod de facie & voce, tum suas cognoscat oues, tum etiam vicissim cognoscat ab ipsis. ¶ De nomine ergo proprium natiuumq; ep̄scopi officii & in unum deprehenditur. Est enim nihil aliud q̄ pastor: hanc enim metaphorā & analogiam Christus toto euangelio cōsultissimē obseruauit. Quin verò re perspecta nō quidē solū metaphora, sed proprietas forsitan est: nam mentis eruditio morumq; institutio verē pabulum animi est. Cum multi ergo essent alij præfectorū subditorumq; ordines, neq; regē se neq; ducem, quod poterat, neq; prætorē neq; cōsulem, sed pastorem, quod verissimē existebat censerī voluit: videlicet qui rem de cælo & nomen detulit. Etenim cum illic meridies sit vbi sanctę mētēs ineffabili otio recubātes diuinitatis pascu perfruūt, quē vtiq; meridiem ostēdi sibi sponsa inter Cātica efflagitabat, quasi pastor se Deus ipse, relictis illic reliquis. 99. ouibus, centesimam quæ perierat quæsitum ad nos descendisse profiteretur. Quare vt pastor fuerat vēturus decantatus: Isai. 40. Sicut pastor gregē suum pascet. Ob idq; primū eius natiuitatis nuntiū ad vigilantes pastores super gregem suū Angeli detulerunt. Ac subinde pastori se optimo solē niter assimilauit, qui etiā animā pro suo grege ponere nō dubitaret. In eadē igitur persistens rei figura, non in aliā dignitatem vicarium sibi substituit, q̄ vt esset suarum ouium pastor. Pasce enim, inquit, oues meas: quo vtiq; verbo ep̄scopale munus significatissimē expressum est. Non ob id mo dō q̄ tum

cuncta beneficia quæ Antistites suis populis debent, tum & damna quæ illis aut per auaritiam, aut per socordiam, aut per crudelitatem eis dat, cum illis quæ in pastoribus & opilionibus insunt genuinam habēt similitudinem, vt subsequens sermo latissimus luculentiū declarabit, verū q̄ pastorale otium præ cunctis reipublicæ exercitijs pacem ac tranquillitatem supremam, quam Christus mundum docere instituerat, penitissimē refert. Regum enim & ducū nomina licēt magistratus designent suo pte munere iustos, adeo vt Homerus Regem, pastorem etiā esse adstruxerit: tū non possunt non sæpe bellis perturbari. Si autem consulem dicas aut aliud iudicum genus, necesse illos est litibus obrui: Pastoris verò munus ab omni est tumultu longissimē alienum, ouium innocētia, taciturnitate, & simplicitate dulcissimū: ac subinde præ se ferens tum silentium illud quo suam Christus familiam voluit à terrenis abstractam cælestium negotio vacare: tum & synceram & silentissimam obedientiam quam sine vlla respōsatione oues suas Christus voluit suis ministris exhibere.

¶ Igit̄ nè præter scopū pcedētes cōsueti moris nostri obliuiscamur, ad quæstionē vnica affirmatiua conclusione respondetur. Necesse sarium fuit ex sacerdotibus ep̄scopos institui, qui dignitate, autoritate, & functione ceteris præminerent. Probat̄. Dux sunt natiuæ sacerdotali dignitati facultates. Altera scilicet prima & præcipua conficiendi ministri: quod corpus & sanguinem Christi: quod tota ecclesiastica religio refertur. Altera verò eidem subseruiens ad præparandum ad aptandumq; populum, vt pro rei dignitate sacrosanctam illam synaxim suscipiant: videlicet ad purgandum ipsum à peccatis, doctrināq; illuminandum, atque adeo gubernandum. Et quidem quantum ad primum, sacerdos eo ipso q̄ sacro illo ordine initiatus est, à nullo amplius dependet, sed caractere ipso Christi ad id muneris plenissimē pollet, vt quotiescunq; consecrare tentauerit, verē sacrum conficiat: ad quod igitur nullo opus habet superiori. Sed quantum ad secundum decentissimum fuit iurique naturali consonantissimum, vt inter sacerdotes vnus in tota esset diocesi qui totam gubernaret, atque adeo à quo sacerdotalis iurisdictione dependeret: nè videlicet presbyteri quoscuq; obuios à peccatis absoluerē temerē possent: quod ad facultatem præpa-

Pastoris non multo re
ctius ceteris
functionem
ep̄i exprimit
Homer. I.
Iliados.

Cōclusio re
sponsiua.

Ratio cōclu
sionis.

Ep̄scopi mu
nus idem
quod pasto
ris.

randi populorum attinet, nisi iurisdictione ab episcopo inter ipsos dispersita. Est ergo episcopus, licet non in consecratione corporis & sanguinis: tamen in iurisdictione sacerdotibus superior. Quod autem hoc fuerit rationi naturali germanum, patet. Primum si supracœlestia suspicias, inter beatas illas mentes ordines sunt hierarchiæque distinctæ: nempe vt inferiores per superiores illuminentur. Inter quas idem sunt angeli, & archangeli, & principatus, &c. Rursus & corporalia Deus, qui prima est omnium causa, per sublimes cœlorum orbis & astra res sublunares gignit & procreat. Et in ciuilibus politijs necessarij etiam sunt magistratuum ordines: vt videlicet plebs iudicibus: iudices autem principibus ac regibus subdantur. Sed ecce radicem vnde huiusmodi ratio ortum ducit. Ad populi gubernationem permagna necessaria est tum prudentia & sapientia, tum etiã morum probitas, atque ad eò authoritas cogendi errantes in viam. Hæc autem tantæ sacerdotum multitudini suppetere non possunt: necesse ergo fuit tum populo tum etiam ipsi clero episcopum præficere qui eis esset sicut sol ad illuminandum, & sicut norma ad regendũ. Hinc ergo perpende quantum sit dignitatis ac sanctitatis tũlmen episcopo necessarium. Sed de hoc alius nos locus inferius expectat. Quod si peculiare prætereà exemplum ab antiqua lege petere lubet, eosdem illic gradus distinctos inspicies. Nam cum tota tribus Leuitica, vt Magister Senten. in. 4. distinct. 24. adnotauit, diuino esset cultui mancipata: soli tamen Aaron & filij eius erant sacerdotes: neque verò omnes pares: sed pater erat Põtifex, cui tantum licebat semel introire in sanctas: filij autem eius simplices sacerdotes. Quare alijs ornamentis indutus erat Aaron (sicut modò episcopi) aliãque vnctione consecratur, quàm cæteri: vt Leuiti. 8. legitur. Cuius ideo in consecratione episcopi mentio fit per illum Psalmsi versiculum: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbã Aarõ, quod descendit in oram vestimenti eius. Nam tanta erat vnguenti effusio, vt vsq; ad ima defunderetur.

episcopalis dignitas superior quantum ad aliam facultatem præparandi populum. Nã sacerdos in absolutione à peccatis ab episcopo dependet quantum ad iurisdictionẽ. Solutio est sancti Thomæ in. 4. Senten. dist. 24. q. 3. articu. 3. Vbi ergo non videtur concedere simpliciter episcopalem gradum superiorem esse sacerdotali, sed solum quantum ad iurisdictionẽ. Scotus verò eãdem distinct. articu. 2. & Durand. ibidem quæst. 5. atque alij simpliciter concedere pergunt ordinem episcopalem esse simpliciter digniorem: eò qd includit facultatem sacerdotale. cõficiendi corpus. Nam vt cap. ex literis, de excessib. præl. cautum est, nemo antequàm sit sacerdos in episcopum potest consecrari. Addit autem tum superiorem facultatem iurisdictionis, tum & potestatem conferendi ordines, consecrandiq; ac benedicendi templa, vasaque & vestimenta ecclesiastica. At tamẽ parum refert, & eòdem recidit. Etenim si dignitatem nudam consecrandi consideres, nulla est in episcopo maior. Quare id quod episcopus supra sacerdotem habet, non est sacerdotali dignitate præstantius. At quoniam idem episcopalis splendor sacerdotalem præsupponit, tota eius amplitudo maior est sua parte. ¶ Ad secundũ verò respondetur quòd cum Christus caput esset ecclesiæ, perinde erat omnium ecclesiasticorum numerum exemplar, atque Deus est omnium naturalium rerum: vnde, vt Magister Senten. inquit loco nuper citato, omnes ecclesiæ magistri, scilicet singuli suo ordine Christum secundum diuersa quæ gessit representant: illi tamen perfectius, qui secundum altiore qualitatẽ ipsum referunt. Sacerdotes ergo representant ipsum secundum peculiarem actum & personalem, quose in cruce pro nobis obtulit: episcopi verò non solum in hoc quatenus sacerdotes sunt, verum quatenus episcopi, etiam secundum id quod caput erat, institutorque ecclesiæ. Vnde & sacerdotes ipsos consecrant atque omnes ministros: quod fecit Christus: & omnia alia ecclesiastica præparamenta benedicunt, quæ ipse instituit: atque ex plenitudine Spiritus sancti baptizatos confirmant.

ARTICVLVS. II.

Vtrum episcopatus sit ordo natura sua à simplici sacerdotio distinctus.

Non

Ratio con-
gruens.

S. Thomas.

Scotus.
Durandus.

Elucidatur
conclusio.

Ad secundũ.

Ad primum
argumentũ.

Ad primum igitur capitaliũ argumentum respondetur, quòd et si sacerdotali functione in consecrando sacrosanctas species nulla esse queat maior, est nihilo minus

ON fatis est nosse episcopū excellentiori fungi munere quàm simplicem sacerdotē: sed rimari oportet vtrum ex rei natura differant. Apparet

Primum argumentum.
Hieronymus.

enim non esse ordinem ex natura rei distinctum à sacerdote. Ait quippe Hieronymus in epistola ad Euagrium supra citata: & rursus super epistolam ad Titum: quod refertur. 95. d. can. olim. idem quodam fuisse episcopum quod presbyterum. Id quod multis sacrorum testimonijs confirmat. Ait namq; Paulus in salutatione epistolæ ad Philippē. Paulus & Timo. serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu qui sunt Philippis cū episcopis & diaconibus. vbi presbyteros (nā in vna ecclesia non erant episcopi plures) appellat episcopos. Quare simul componit episcopos & diaconos. Et Actuum. 20. Attendi te vobis & cuncto gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos. Et ad Titū, postq̄ inquit ob id ipsum reliquisse Cretæ vt constitueret presbyteros per ciuitates: subdit: Oportet enim episcopum sine crimine esse. Et Petrus, qui erat episcopus, ait in epistola 1. Presbyteros compresbyter precor. Haud ergo episcopalis dignitas à sacerdotali ex natura sua & instituto differt.

Secundum argumentum.

¶ Secundo arguitur: Si episcopus ordine à sacerdote distaret, eiusmodi ordo esset verum sacramentum, atque adeo sicuti sacerdotalis character atque diaconi, sic differēt. Quod falsum esse inde constat, quod tunc plures essent quàm septem ordines. ¶ In contrarium est autoritas Augustini in epistola ad Hierony. quæ refertur. 2. quæst. 7. cano. Quanquam. vbi ait secundum honoris vocabula iam tunc vsus obtinuisse quod episcopatus presbyterio sit maior.

Augustinus.

Distinctio.

AD præsentis quæstionis intelligentiam prænotandum est, bifariam in intelligi posse episcopum reliquis sacerdotibus dignitate præstare. Vno modo in eodem genere: nempe intra lineam sacerdotis. Alio modo ac si sit in altiori genere. Exempli gratia sacerdos differt à diacono in alio genere: quia est distinctus character, distinctaque consecratio. Archidiaconus autem à diaconis, & archipresbyteri à presbyteris eodem genere: quia scilicet vnum eligunt qui sibi præsit. Nec refert quod Papa illis an illi sibi eū præficiant. Hieronymus ergo hoc tantum secundo modo, puta in eodem genere arbi-

Sæctia Hier.

trari videtur olim episcopum altiolem esse presbyteris: nēpe quod in schismatis remedium factum est vt ex presbyterorū numero vnus cæteris præponeretur: qui ideo non erat nisi magis presbyter. Est enim presbyter nihil aliud quàm senior, ac pro sua ætate venerandus & colendus. ¶ Igitur nē per homonyma & æquiuoca procedam⁹, ordinis nomē bifariam in vsu est. Vno modo secundum eius significatus amplitudinē, quo latinissimè omnē gradū & dignitatem significat. Dicitur enim senatorū ordo, & doctorum, & ducum. Vnde Cicero sepius aliū ordinem appellat cōsulum, atq; alium tribunorum, &c. Altero verò modo per solēnem vsus Christiani Theologi nomē accommo-

Nomen ordinis bifariam est in vsu.

Cicero.

dârunt ad significandum vnum ex septem sacramentis: quales sunt ordo sacerdotalis, diaconi, &c. ¶ Quo supposito ad quæstionē duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Secundum priorem significationem episcopalis potestas natura sua semper fuit singularis ordo: hoc est gradus & dignitas sacerdotali sublimior. Conclusio hæc primū omnium fundamentum habet in autoritate Dionysij, qui ætatē Apostolorū attigit, Paulq; institutore potitus est. Is enim loco supra citato, de eccle. Hic. cap. 5. planè lateque distinguit ex rei natura inter episcopos ac reliquos sacerdotes. Nam ait pōtiffices integrè sacerdotalis perfectionis participes esse: quasi reliqui nō habeāt integrā perfectionē. Et subdit: Pontificū itaq; ordo sacrator, primus est diuina speculatiuum ordinū, idemq; & summus & vltimus: quippe in quē perficitur & implet sacerdotij nostri distinctio oīs. Sicut enim Hierarchiam omnē in Iesum terminari conspiciamus, ita vnamquanq; functionem in diuinum Pontificem propriū. Vide quomodo instar Christi præfert Pontificē relicto clero. Est ergo arctioris generis. Et apertius subdit secundū aliam translationē: Discretē autē huic vltra cæteros ordines in sua operatione diuina lex distribuit diuiniore sacrificaciones. Hæc autem sunt perfectrices diuinæ virtutis imagines: consummantes omnia diuina symbola & omnes sacras dispositiones. Quoniā neq; sacerdos sacrū baptismū operabit sine diuinissimo vnguentō, sed neq; ipse sacerdos erit, nisi à pōtifficib⁹ id muneris fuerit sortitus. Vide q̄ latè & disertè explicat differentiā inter ep̄m & sacerdotem: idq; diuino iure: quandoquidē nullus sacerdos sine episcopo ordinatur,

Prima conclusio.

Probatio.

neq; chrismate vt potest nisi ab episcopo cōfecto, neq; vestib⁹ aut vasis nisi ab ipso cōsecratis aut benedictis: præter iurisdictionem quā altiorē habet. Quod demū ait diuina lege esse fancitū. Nā vt art. 4. videbimus, diuina lege institutus est episcopatus: licet chrismatis cōfectio & aliæ eiusmodi ceremoniæ traditione Apostolorum instituta credantur. ¶ Ex his ergo Dionysij verbis talis colligitur ratio: Ille est cōsecratus distinctus ordo, hoc est gradus & dignitas in ecclesia, cui aliqua propria inest & peculiaris spiritualis functio ad sacramentum eucharistiæ ordinata: talis autem est episcopalis gradus: nam ad ipsū, vt dictū est, spectat sacerdos te ceterosq; ministrare, ac deniq; & chrismata & tēpla consecrare, atq; ad eō & plebē confirmare: quæ quidē simplices sacerdotes perficere nequeūt: ergo suapte natura est ordo & gradus à sacerdotali distinctus. ¶ Et confirmatur hæc ratio: nam ordo & gradus huiusmodi ac potestas ex sua ipsius solenitate dignoscitur. Episcop⁹ autē præter sacerdotalem vñctionē solenniū inungitur & cōsecratur: quasi nouam in sacrorū administrationem potestatem suscipiens. Nam cum sacerdos solum inungatur manus ad cōsecrandū sacramentū, episcopi vngit caput: sicut Aaron: ad denotandum esse caput ecclesiæ suę inftar Christi: vt proximē Dionysius aiebat. Nisi q̄ Christus nō solum hominibus, verū & angelis vniuersæque creaturæ ceu caput præfectus est. ¶ Tertiō id arguitur. Episcoporum cœtus status est perfectionis, longē altior quā monachorum. Profitent enim solenniū, nō doceri, sed docere perfectionē: est ergo per se ordo. Accedit & exemplū antiquæ legis: nā dignitas Aarō diuino iure excelsior erat q̄ reliquorū sacerdotum. In summa, ep̄alis dignitas nō ratione solius iurisdictionis constituitur per se in altiori gradu, neque illa de causa opūs habebat aut vestis aut vñctionis differentia, sed ratione spiritualium functionum. Quocirca episcopus ante cōsecrationem iurisdictione fungi potest: quauis ordine tunc episcopali non polleat: vt habetur cap. supra citato, ex literis. de excessibus prælatorum. ¶ De altero verō ordinis significato cōtrouersum est inter Doctores, vtrū episcopatus sit ordo, hoc est sacramentū. Partem affirmatiuā credit Durā. in. 4. Sē. d. 24. q. 5. Et eadē. d. Scotus ait esse Canonistarū opinionem. Cōtra quos statuit posterior cōclusio. Episcopatus

non est ordo, qui septē sacramentis cōnumeratur. Sentētia est Hugonis grauisimi autoris, qui post numerationem septē sacramentorum vsq; ad sacerdotium, subdit: Hic gradus dispares in eodem ordine habet dignitates, vt episcopalem, &c. Eādē sequitur Magister Sentē. eadē. d. 24. ac diuus Thomas ac reliqui eius interpretes. Et ratione comprobatur. Episcopus nullum recipit characterem in ordine ad corpus Christi & sanguinem conficiendum: ergo cum in hunc scopum omne sacramentum ordinis referatur, episcopatus non est ordo. Probatur antecedens. Quoniam si talem reciperet characterem, aut esset minor sacerdotali aut maior: non quidē minor, nam eiusmodi characterum functiones omnes sunt administratrices in cōsecratione sacrosancti sacramēti: vt in diacono patet & subdiacono. Episcopus autem de sua natua ratione non sic administrat sacramēto. Neq; verō esse potest excelsior character respectu eiusdem qui sacerdotalis est. Quoniā cōsecratur sacramentū, quod quilibet potest sacerdos, fastigiū tenet & culmen quō omnia referuntur sacramēta. ¶ Secundum huc adhibet diuus Tho. argumentum loco citato. Natura sacramenti est q̄ à præcedenti quantū ad eius necessitatem non dependeat: episcopatus autem dependet à sacerdotio: nam vt iam antea dictū est, cōsecratio episcopi, antē q̄ sit sacerdos, nō valeret. Hoc autem argumentum Scotus in 4. distin. 24. eludit potius quā impugnat. Ait quippe inde quod episcopatus sacerdotium prærequirit, argumentū potius sumi q̄ sit perfectior. At verō hoc nihil ad rē. Haud enim de pefectione hīc disputamus, sed de natura sacramēti ostēdim⁹ inde nō esse sacramentum, quod aliās etiam absq; præuio sacerdotio cōsecratio episcopi esset valida: sicuti cōsecratio sacerdotis, etiam si non fuerit diaconus suum inprimis characterem: vt dist. 52. can. sollicitudo. & extrā, de clerico per sal. ordina. c. vt tuæ literæ. decretum legitur. Accedit huc & ritus ecclesiæ, quod sacramēta ordinis in sabbatho cōferuntur: episcopus verō, tanq̄ legitimus eius sp̄sus, die Dñica cōsecratur. Est ergo opinio hæc, vt dictū est, non modò diui Tho. sed Alexandri & Bonauēt. & oīm cōmunis. Scotus verō loco citato ait Canonistas cōtrarium tenere propter hoc argumentū, q̄ nisi episcopatus ordo esset, posset funditus auferri: nam tunc non restat quid aliud sit quā iurisdictione iurisdic-

Ratio altera pro cōclusi.

Cōfirmatio.

Tertia ratio

Vltima conclusio.

Secūdaratio Janſi Tho.

Solutio Sco.

Refutatio.

Postrema ratio.

Alexander. Bonauent. Argumentū Scoti.

iurisdictione autem quicūq; priuari potest : quandoquidem propter crimen hæreseos atq; alia, priuatur sua ecclesia episcopus. Et quidem Scotus de iurisdictione hac ratione videtur. Annuit enim concedere quòd si non sit sacramentum, nihil in eo superest nisi auferibilibi iurisdictione. At verò profectò nulla est rerum consequentia. Imò quanuis non imprimatur sacramentalis character, nihilo minus adhibetur sacerdotalisabilitas quædam & facultas indelebilis, atq; ab ep̄o inamobilis, vt ait loco citato Bonauentura. Quare depositus ep̄us si iterum in suum ordinem restituitur, non opus habet denuò consecrari.

*Solutio.**Durandus.*

¶ Sed & Durand. quoq; eadem dist. q. 5. alia via negat hanc nostram conclusionem. Concedit inquam episcopatum sacramentū esse: non quidem à sacerdotio distinctum, sed illud ipsum perfectum. Itaq; simplex, inquit, sacerdos, licet simpliciter habeat characterē sacerdotalem, non tamen est omninò completum & perfectum. Et subtextit exemplū, quòd sicut confectiones corporis & sanguinis vnum constituunt perfectum sacramentum, ita consecratio sacerdotis & cōsecratio episcopi. Quare subsequenter confitetur episcopatum characterem imprimere perfecti completiq; sacerdotij. Argumentum autem quo sibi hoc habet persuasum, est quòd pariter, imò perfectius episcopalis dignitas ordinatur ad sacramentum Eucharistiæ quàm diaconatus aut subdiaconatus cū ministros ipsos instituat. Ex quo concludit esse perfectius sacramentū.

*Argumentū Durandi.**Solutio argumenti facti*

¶ Ad ipsum autem atque ad suam rationem pariter respondentes fatemur ingenuè dignitatem episcopalem perfectionem sacerdotij adhibere, quod supponit & includit: sed illa tamen perfectio non est de essentia sacerdotij, sed illi accidentaria & accessoria: quæ ideo non constituit vnà cum illo verum sacramentum, neq; est pars integralis eius. Nec verò est intellectu facile duos imprimi sacerdotales characteres, alterum simplici sacerdoti, alterum verò episcopo. Quocirca nulla est rationis eius illatio. Episcopatus est in ordine ad corpus Christi verum: ergo est sacramentum. Requiritur enim ampliùs quòd sit potestas ad id proxime pertinens: nempe quòd eius functio sit vel missæ celebratio: vel eius ministratio, seu diaconatus & subdiaconatus. Functio autē episcopi non est eiusmodi, sed instituire ac præparare ministros. ¶ Quòd si cōtrà rursus arguas: Episcopus quatenus episcopus

Obiectio.

aliqua sacramenta cōfert, puta ordines: quæ non posset in quantum sacerdos: ergo eius propria potestas est sacramentum: quoniã potestas in vnum sacramentum, sacramentum alterum est. Negatur consequentia: sed solum concluditur quòd episcopalis potestas sacramentum sacerdotale præsupponat. Nisi enim esset sacerdos, nequiret ordines cōferre. Porro autem Altiſiodorensis non solum eodem quò Durandus inclinatur, verum vltèriùs progressus ait quòd archiepiscopatus est etiam sacramentum distinctum ab episcopatu: qui ideo in articulo sequenti in disputationem est accersendus. ¶ Per has igitur conclusiones conciliantur iura sanctorumq; asserta quæ variare videntur. Quoties enim legeris quempiam in episcopum ordinari, non ità propriè intelligas atq; ordinatur sacerdotem. Atq; id pariter quod. 21. dist. can. cler. ait Isidorus: quòd scilicet ordo episcoporum quadripartitus est. Sed tamen, vt in priori conclusione asseruimus, nil est cur cunctis verè vocare ordinem. Tametsi alij ad ambiguitatem tollendam non ordinem, sed dignitatem appellent: vt Hugo de sacramentis supra citatus. Et Magister Sen. lib. 4. d. 24. vbi extra numerum sacramentorum ait, Sunt & alia quædam, non ordines, sed dignitatum nomina, vt episcopus.

*Solutio.**Altiſiodorensis opinio.**Hugo Magister Sententiarum.*

AD primum igitur argumentum respondetur, fortasse Hieronymum illa fuisse affectum opinione, quòd episcopus & presbyter solo diuino iure consulto eadem esset res, sed humano arbitrio vnum ex presbyteris fuisse cæteris præfectum. Nam præter citata testimonia subdit quòd Alexandria à Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium presbyteri semper vnum ex selectum, in excelſioremq; gradum collocatum, episcopū nominabant. Et subdit exemplū: vt diaconi eligunt archidiaconū. Tametsi Hieronymum non planè intelligam: quandoquidem subdit, episcopum conferre ordines posse, non autem sacerdotem simplicem: vbi distinctione ex natura rei insinuat: nisi velit hoc tantum esse ex ordinatione ecclesiæ: vt in fine eiusdem citati cap. olim. ait. Cuius verba, vt ait Durand. maiori sunt admiratione digna. Ait si quidem episcopos cōsuetudine magis quàm dispensationis dominicæ veritate presbyteris esse maiores, & in cōmuni regere debere ecclesiam. Cùm tamē citatus supra Dionys. iam tempore Apostolo

Ad primum argumentū.

Augustinus rum diuina lege astruxerit episcopum à simplici sacerdote distingui. Quin verò Augusti. in libro de Hæc. Arrianos inquit ea fuisse infectos quòd dicerēt presbyteros ab episcopo nulla differentia debere discerni. Haud tamen tam infami nota verba Hierony. inuenda sunt: nam ipse, quocunq; id iure factū sit, differentiam & in conferendis ordinibus & in loci eminentia agnoscit. Sed in hoc tamen lubentiùs Augustinum atq; alios sanctos patres auscultare debemus quòd illa realis differentia ex institutione diuina per apostolos originē traxerit. Ad ea verò loca sacra quæ Hieronymus affert, Respondetur, hoc inde tantum concludi quòd olim nomina episcoporum & presbyterorum promiscua erāt: vt tam episcopus diceretur presbyter, quàm presbyter, episcopus. Itaq; vtrūq; erat commune nomen ad significandum duas diuersas dignitates. ¶ Ad secundum satis superque secunda conclusione satisfactum est. Concedimus enim episcopatum esse ordinē secundum amplitudinem suæ significationis. Negamus verò esse sacramentum.

*Hieronymus.**Ad secundum argumentum.*

ARTICVLVS. III.

Vtrum episcopi inter se perinde differant atque ipsi à simplicibus sacerdotibus.

DOST QUAM visum est episcopalem dignitatem à sacerdotali suo pte instituto differre, explorare cōsequens est an episcopi similiter inter se differant. Apparet enim sic esse: nam archiepiscopo ex proprio incūbit officio episcopum consecrare, quod episcopo non nisi ex commissiōe videtur cōpetere: vt patet cap. Quod sedem. de off. iudi. ordi. vnde & pallio vtitur, quod episcopo non est indultum: ergo specie differunt. ¶ Secundo: Papā saltem dignitatis specie cæteris est excellēior: quandoquidem Petri successor est, cui peculiariter Christus vniuersam gregem commisit. Quare & singulariter etiam si fuerit aliās episcopus, in Papam cōsecratur, singulariq; Tīara vtitur. Quocirca disti. 21. ait Pelagius Romanam Ecclesiam non Synodicis constitutis cæteris ecclesijs esse prælatā, sed Evangelica voce Domini Saluatoris nostri primum obtinere. ¶ Sed in contrarium est qd in ijs quæ ad consecrationem corporis & san-

*Primum argumentum.**Argumentum.*

guinis attinent, nihil potest vnus episcopus quod singuli non possint: vt patet in ordinū collatione atq; in ipsorum inmutua consecratione: nam vnus alterum consecrat. Quin verò Hostien. cōsecrat Papam, & tamen si inferioris esset potestatis id nequiret: iuxta illud ad Hebræ. 7. Sine vlla contradictione quod minus est à meliore benedicitur.

Questionis huius duo insinuātur membra. Primum de episcopalibus officijs & functionibus. Atq; alterum de ipsorum distinctione: quippe quorū posterioris cognitio à prioris notitia pendet. Duabus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior est: Vniuersæ functiones quæ ad perfecti pastoris officium attinent, sunt episcopo peculiare & propria. Iam enim supra artic. 1. ostensum est, genuinum episcopi munus, officium esse pastoris: in cuius testimonium dum consecratur traditur ei baculus pastoralis. Imò verò antè designatur esse pastor, quàm anulo fiat sponsus Ecclesiæ. Oēs ergo functiones quæ pascendo gregi accom-

Prima conclusio.

modantur sunt dignitati episcopali, quatenus cunctis communis est, partes & qualitates. ¶ Sed ais, nunquid non & plebani sacerdotes suarum sunt etiam parocchialium ecclesiarum pastores? Sunt quidem. Haud tamen vndequāq; absoluti & perfecti. Quare non omnibus vniuersa pastorum officia ratione suæ dignitatis incumbunt: sed quaedam. Ad cuius intellectum notandum primum pasto-

Scrupulus.

ris officium esse vitam præbere gregi, eundemq; alere, sanare, & sustentare. Functiones autem huiusmodi ad tria genera & ordines reducuntur. Primum nanq; id potissimum fit per administrationem omnium sacramentorum. Baptismo enim regeneramur: deinde confirmati eucharistia alimur: & per poenitentiam sanamur, &c. Illa ergo sacramenta quæ ad huiusmodi sunt vitam prorsus ne-

Solutio.

cessaria & cōgrua, incūbit cuiusq; plebano sacerdoti administrare. Qualia sunt baptismus, eucharistia, poenitentia, & sacra vnctio: & præterea benedicere spōsōs. Attamen ordinare ministros incumbit ep̄o: & præterea ob vberantiores copiam Spiritus sancti cōfirmare plebem. In administratione ergo sacramentorum primum incipit pastorale officium locupletius ac perfectius esse in episcopo quàm in plebano sacerdote. Tum scilicet quod sacerdotes non omnia conferre possunt: tum etiam quòd quæ possunt, ex sola iuris-

Pastoris officium.

iurisdictione ab episcopo concessa habent.

Ad officium pastorale pertinet docere populum. ¶ Secundum ad idem pertinens pastorale officium est, fidem docere populum. Huius autem functionis duo sunt gradus. Alter illos explicare articulos qui sunt ad salutem necessarij. Et hoc proprie parocianis sacerdotibus curam gerentibus animarū incumbit. Quare profectò huius muneris, vbi grande est negligentia, peccatum est illis mortale. Tenentur enim plebem Articulos docere fidei & Decalogum. Imò verò & orationem Dominicam: illa videlicet quæ poenitentes, amfiant, sunt interrogandi. Scire enim debet Christianus quisq; quidnam sibi credendum, quidq; agendum, & quid à Deo petendum. Alter gradus est altiora fidei mysteria explicando sacram scripturam propalare, ac morum probitate gregem imbueri & instituire. Et hoc proprie pertinet ad officium episcopi: Cui ideo in consecratione tradito Euangeliorum libro sub forma præcepti dicitur: Vade & prædica populo Dei. ¶ Tertium quod ad idem pastoris officium spectat, est gubernatio & correctio: nam & hoc pacto vita gregis seruatur. Et facultas hæc, planum est, quàm sit in quolibet episcopo plenaria: nisi sit per Papam coercita: in plebano verò nulla est aut quàm tenuissima. Potest enim plebi vt statis temporibus sacra audiat, sacramentaq; suscipiat, præcipere. An verò excommunicatione aut alia poena in foro exteriori cogere, paulò inferius dicemus. ¶ Et per hæc intellectus est capiendus doctrinæ Dionysij supra citati, distinguentis tres hierarchicas, hoc est sacri principatus actiones, puta purgare, illuminare, & perficere. Quorum primum ait ad diaconum pertinere: secundum ad sacerdotes: ac tertium ad episcopos. Purgare enim est purum ab impuro separare: vt triticum cribro, & farinam discerniculo. Venientes enim ad baptismum diaconus examinabat, an vellent vitam pristinam deserere, erroresq; abiurare: & sic separabat illos qui baptismum digni erant ab alijs. Sacerdos verò fidei catechismo illos erudiens, fonte sacro tingebat: vbi per gratiã gratū facientē illos illuminabat. Sed eps confirmabat: hoc est gratia perficiebat. Deinde autē ipsorū prædicatione quæ de sacra scriptura hauserat, illos per amplius ad diuinum amorē instimabat, in quo Christiana perfectio cōsistit. Haud ergo negandū est quin sacerdotes plebani curā verè gerant animarum, quarum etiam exhibituri Deo sunt exacta

rationem, verèq; sint pastores. Perfectum tamen absolutumq; nomen solum congruit episcopis: vt de suo ipsorum nomine adnominentur. ¶ Per hæc subinde fit etiam liquidum quemadmodum episcopi omnes sint ac soli qui proprie loco Apostolorum successerunt, eorumq; funguntur vicibus: vt habetur can. in nouo. distin. 21. & can. ecclesiæ principes. dist. 35. Id quod can. quorū vices. d. 58. autoritate August. fulcitur, in quientis: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Patres misi sunt Apostoli: pro Apostolis filij nati sunt episcopi. Ad huius tamen intelligentiam notandum est, tria esse munera in quibus res & ordo Apostolorum consistit: vt Diuus Thomas super illud verbum Pauli. ad Corinth. 12. Quosdam posuit Deus in ecclesia primò apostolos, adnotauit: Videlicet autoritatem gubernandi fidem populum, facultatem docendi fidem & Christianos mores. Tertiò potestatem miracula faciendi ad confirmationem doctrinæ, secundum illud Luca. 9. Conuocatis Iesus duodecim Apostolis dedit illis virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent, & misit illos prædicare regnū Dei. Quo postremo verbo intelligitur vt eos qui verbum susciperēt, gubernarent: secundum illud Luca. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Et quidem quantum ad primum munus, episcopi sunt illis subrogati. Tametsi illorum singuli in vniuersum Christianorum orbem potestatem haberēt. Episcopi verò non nisi in suas diceceses: sed solus Papa qui substitutus est Petro vniuersalem retinet iurisdictionem. In secunda autem eiusdē potestatis virtute, quæ est prædicare fidem, gradus sunt dignoscendi. Apostoli nanq; eousq; illa pollebant virtute, vt (quod in sua. 2. Canonica Petrus ait) firmissimum habentes sermonem propheticum, quicquid ipsi prædicarent, eò quod ipsi id assererent, fides esset: vt pote qui cum organa essent per quæ Spiritus sanctus loqueretur, non opus haberent cogitare quomodo aut quid loquerentur. Qui quidem gradus in Ecclesia post Apostolos & Euangelistas non permansit. Potest quidem Papa & Concilium articulos fidei explicare: sed tamē eos qui in sacra scriptura impliciti sunt, vel ex traditione Apostolorum ore tenus firmissimè habentur: vtendo scilicet fundamento Christi, ac subinde Apostolorum. Illi verò si ne scripturæ perscrutatione à Spiritu sancto

Soli epi succederunt loco Apostolorum.

Tria in quibus ordo Apostolorum consistit. D. Thomas.

Gubernatio & correctio ad pastorem spectant.

Explanatur Dionysius.

Sacerdotes plebani verè sunt pastores.

dinat & consecrat, sic & archiepiscopus ex proprio officio habet ordinare episcopum. Episcopi autem non nisi ex commissione. Nihilominus conclusio à nobis asserta indubia esse debet. Primum siquidem quantum ad id quod ait episcopalem dignitatem esse sacramentum, iam supra satis reprobatum est. Cæterum & quod eiusmodi ordines episcoporum inter se genere non differant, sed sint eiusdem generis & speciei, probatur. Nam quicquid potest archiepiscopus & Patriarcha, potest episcopus in sua diocesi, etiam episcopos consecrare & Papam. Et quantum hoc faciant forsitan ex commissione, hoc accidit propter iurisdictionis defectum: non autem ex defectu episcopalis dignitatis. Quemadmodum ob solum defectum similem non potest sacerdos quencumque absolueret cum virtute characteris quoscumque; posset indiscriminatim. Et per hoc solum restat eius argumentum. Ad secundum autem de Pontifice maximo pariter negatur, dignitatis specie cæteris sibi subditis antecellere. Sed quantum ad iurisdictionis universalitatem, iura omnia illi primatum perhibet. Nam quantum ad dignitatem, etiam episcopus Hostien. ipsum consecrare consuevit. Neque quidpiam spirituale est ad corporis Christi consecrationem relatum, quod Papa efficere potest, quod non queat etiam simplex episcopus quantum ad suam spectat dignitatem, nisi sit ratione iurisdictionis ab ipso Papa cohibitus. Itaque habet se inter episcopos summus Pontifex (quantum ad dignitatem episcopalem) sicut Petrus inter Apostolos, quorum quatenus ecclesiam representabant, caput erat: Tametsi quatenus erant Apostoli essent pares: ut can. in no. supra citato habetur, distin. 21. Neque verò quatenus episcopi ordinati ab ipso fuerunt, sed à Christo constituti. Præminent ergo episcopi sacerdotibus altiori dignitatis genere: Papa verò episcopis in eodem genere: sed tamè quatenus Christi vicarius, omnium est caput: vnde illi singulariter prius dictum est, Tibi dabo claves regni cælorum: Matth. 16. licet postea Ioan. 9. oibus data sit: etique peculiariter dictum est, Pasce oves meas: licet in ipso euentis sit episcopis dictum: qui per ipsum erant ratione iurisdictionis in orbem distribuendi. Decuit enim maximè ut Christus suam potestatem vni committeret capiti ut tota Christiana politia imaginem regni spiritualis præ se ferret, quæ omnium est politiarum optima.

Probatio septæ conclusionis.

Ad secundum argumentum.

ARTICVLVS. IIII.

Virum institutio episcopalis dignitas sit de iure diuino.

POST hæc tandem ut hæc tota quæstio absoluat, Queritur utrum episcopi sint iure diuino instituti. Apparet enim aliter res habere. Primum quia præter Apostolos neminè legitur Christus instituisse episcopum: sed Apostoli ipsi sua autoritate illos instituebant: ut patet de Timotheo & Tito, quos Paulus constituit: ergo pariter episcopi non debent ceteri iure diuino creati: sed à Papa iure positivo penes quem diximus summam iurisdictionem ecclesie esse. Secundo, id confirmatur factò ipso Christi, Petrum sibi substituentis. Ipsi enim singulariter iussit dicens, Pasce oves meas. Ac si dixisset: Tibi summam rei huius concedo: tu ipse pro tuo arbitratu de illa dispone: ergo episcoporum institutio non Christi, sed Petri est, eiusque successoris. Vnde vox illa ipsius in 1. eius cano. cap. 5. Pascite qui in vobis est gregem: non diuina, sed humana, nempe Petri præceptio apparet. In contrarium est illud Pauli Actuum. 20. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.

Primum argumentum.

Argumentum 2o.

Paulus.

Constitutum quidem supra reliquimus dignitatem episcopalem ab Apostolorum sæculo à sacerdotio propria dignitate & muneribus fuisse secretam. Delideratur autem quam maximè ad rei præsentis elucidationem, nosse quo fuerit iure instituta. Nam cum Papa sit epòs eligere, videtur eius institutio. Id quod ad persuadendam ipsorum residentiam tanti refert scire, ut inde sint præcipua argumenta petenda. Et qui cauillari eludereque rationes pertendant, quibus saluberrimum illud ac diuinum residentie ius fultur, non alio se protegent æneo clypeo quam quòd aiunt non à Deo immediatè, sed à pontifice episcopos fieri. Sic enim quidam coarctauit sese in defensionem, ut ipse arbitratè est, episcoporum: videlicet ut eos à iure diuino residendi liberaret: ut. q. 3. fusiùs luculentiusque patebit. Quemadmodum enim inquit episcopus iure diuino residere

Catharini fundamentum ad inficiendam residentiam.

residere teneatur, cum nullus à Deo immediate fiat episcopus, sed à Pontifice? Ipsius enim est diuidere dioceses & particularia ouilia, & imponere curam. Multaq; alia id genus subdit quæ illic amplius disceremus. ¶ Hic ergo more nostro duræ sunt conclusio nes asserendæ & irroborandæ: utpote quæ basis futuræ sunt ac fundamentum illius disputationis. Duobus enim modis cõminisci quis potest episcopatus particulares: nempe summo inferiores, non esse de iure diuino. Vno quod dignitas ipsa non fuerit à Deo ipso instituta: veluti sunt sacramenta, sed à Papa, ut est quadragesimalis abstinentia, particulariumq; obseruatio festorum, & annua lis cõfessio. Altero verò quod eorum electio quæ per pontificem fit non sit diuina: hoc est de iure diuino: quorum vtrunq; est aperte falsum. ¶ Sit ergo prior conclusio. Episcopalis ordo, hoc est gradus & dignitas, institutio prorsus diuina est, quæ Christus ore suo proprio fecit: hæc iam satis in superioribus est demonstrata. Christus enim ipse Apostolos elegit, cui muneris annexa est episcopalis dignitas, puta Christianum gregem pascendi. Illam autem dignitatem, præter spiritum propheticum quo illos imbuit, non in tempus instituit, sed vt perpetuò in Ecclesia perduraret: ergo episcopalis dignitas & gradus qualis nunc in ecclesia perseuerat, ipsissima est Christi institutio. Posterior quidem præmissa nemini in dubium venire potest: quãdo quidem Christus Ecclesiam fundauit perpetuò duraturam, perpetuoq; pastu gubernationisq; adminiculo indigentem: cui adeò in singulis prouincijs fides morumq; norma perpetuò esset elucidanda: non ergo in tempus, sed in perpetuũ hanc instituit dignitatem. Huc secundò accedit testimonium Paulinum ad Ephes. 4. Et ipse dedit quosdã Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei. Pastorum autem nomine episcopi potissimum, vt dictum est, censentur: ergo illi necessarii sunt in ædificationem corporis Christi: atq; adeò à Christo instituti sunt: vt quantum Ecclesia, tantum essent duraturi. ¶ Tertio: Sacerdotium Euangelicum præstantius est Moisaico, plusq; adeò necessarium: illud autem in pontificem & sacerdotes diuisum pro to-

to legis tempore diuinitus institutum est: ergo & nostrum sacerdotium in quo episcopi sacerdotibus præferuntur à Christo est vsq; ad finem mundi institutum. Id quod Paul. ad Hebræ. contestatur, dicens: Translatio sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat. Nisi quòd cum sub illa lege vnus duntaxat populus vnq; tantum synagoga degeret, vno præcise opus erat pontificis: ecclesiæ verò Euangelicæ in totum orbem late patenti, quàm plurimis. ¶ Id etiam quartò ratione patet. Christus fuit solus Ecclesiæ fundator. Vbi enim ait Paulus fundamentum neminem posse aliud ponere quàm quod positum est, quod est Christus Iesus: non solum personam designat, verum & eius leges & politiam. Vnde ad Petrum ipse ait: Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Ad foundationem autẽ ecclesiæ non solum necesse erat fidem sperandarum rerum, quò ceu in scopum tendendum nobis erat, docere, & leges illuc ducentes condere, verum & magistratus instituire, qui ecclesiam secundum easdem leges gubernarent. Qui quidem nõ alij sunt quàm episcopi, qui secundum verbum August. pro patribus Apostolis nati sunt nobis filij: ergo episcopalis functio institutio Christi est: aliàs non satis firmiter fundasset ecclesiam. ¶ Quintò: Sacramenta & quæ illis necessaria sunt, Christus ipse per se instituit, ac perinde sacramentorum ministros, quare ipse sacerdotes ordinauit. Episcopi autem soli proprio nomine habent quædam sacramenta administrare: nempe ordines & confirmationem. Haud ergo dubium est vllum quin Christus, non solum Papatũ, verum dignitatem episcopalem quã latissime ad omnes Antistites patet, instituit. ¶ Sextò. Dignitas episcopalis, vt in præcedentibus monstratum reliquimus, eiusdem generis est in omnibus episcopis: nam sola iurisdictionis latitudine inter se distat: ergo quatenus Papæ & reliquis episcopis cõmunis est, eodem autore Christo institutus est. ¶ Septimò: Episcopalis dignitas inter charismata numeratur, quibus Christus spõsam suam Ecclesiam dotauit. De quibus nimirũ ait Paul. 1. ad Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationsũ sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operum sunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus. ergo episcopalis dignitas donum Dei est per ipsum ecclesiæ donatum, secundum verbum Pauli ad

Prima conclusio.

Ratio cõclusionis.

Ratio altera

Tertia ratio

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Sexta ratio.

Septima ratio.

Paulus.

1. ad Tim. 4. Noli negligere gratiã quæ in te est: quæ data est per prophetiã, cū impositio ne manũ presbyterij. ¶ Postremò deniq; id confirmatur. Cùm Papa episcopum eligit aut confirmat, non magis instituit episcopalem dignitatem quàm instituit Papalis dum ipse eligitur, sed sola persona ad eandẽ dignitatem applicatur. Accedit tum demũ & Pius Papa qui can. oues. 6. q. 1. contestatur hanc veritatem, dicẽs q̄ episcopos Deus sibi oculo elegerit. Est ergo certo certius, & si sic de his quæ sunt fidei loqui liceret, luce euidẽtius Christum instituisse dignitatem episcopalem, quæ modò in ecclesia viget. Ecquis enim credat tam insignem magistratum in arbitrio Papæ posuisse vt ipse illum crearet? Et ita omnes Theologi tenent in. 4. dist. 24. omnesq; iuris canonici interpretes, qui id ipsum confessissimum habet. Qua vtiq; ratione Paulus nõ hominis ministros, sed Dei prorsus Apostolos, ac perinde eius successores episcopos, ac demũ sacerdotes existimãdos docet. Sic enim, inquit, nos existimet homo vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. cùm Papa episcopos creat aut episcopi sacerdotes ordinant, nil aliud faciunt quàm ceu Christi ministri, Dei mysteria dispensare. ¶ Hanc ergo conclusionem tam multis duximus asserendam, non quòd vllus de illa dubitare credendus sit, sed vt per illam falsitas apertius innotescat assertionis illorum quos supra citauimus: in quibus est Catharinus. qui aiunt episcopales functiones eorumq; obligationes ad residendũ ob id esse de iure duntaxat pontificio, quòd Papa est qui illos eligit applicatq; ad suas singulorum ecclesias. Cuius contraria in præsentiarum asseritur talis conclusio. Episcoporum electio, atque adeò obligatio ad sua exercenda munera, est de iure diuino. At verò sunt qui hanc conclusionem, quanuis veram, non satis ex suis principijs deducunt: quorum est Torrensis ille, alioquĩ non poenitendus author, quem supra libr. 8. citauimus. Qui quidem plus inferunt quàm veritas permittat. Existimãt inquam ob id eiusmodi episcoporum electiones esse de iure diuino, quòd fiunt à Papa quatenus est Ecclesiæ minister. Quæ profectò causa ad id colligendum non satis est firma: neq; exemplum quod subdunt talem habet in vniuersum efficaciam. Aiunt enim quòd sicut baptizatio, quia fit à ministro Dei eius ipsius nomine, est de iure diuino: sic electio episcopi,

quam facit Papa. Sed possent qui contrariũ defendunt hoc pacto rationem hanc debilitare. Christus Papæ & Concilio non modò administrationem commisit eorum quæ ipse instituerat, verum & facultatem tradidit nouas condendi leges & ritus. Quare obseruatio quadragesimæ festorumq; multorum merè sunt positui iuris: nempe pontificij. Et idem meritò censerit solet de consecrationibus Ecclesiarum altarisq; ornamentorum. Quocirca nulla est collectio hæc si in vniuersum fiat, Pontifex quasi Dei minister hoc aut illud facit: ergo est de iure diuino: nisi antecedenti adhibeas illa facere tanquam institutionem ipsius Dei, vel quam Apostolis ipse explicuit vt ecclesiæ verbotenus traderent. Quocirca ceu fundamentum huius posterioris conclusionis priorem antecediemus. ¶ Est autè prius nostra nobis explicanda conclusio. Episcoporum enim electiones esse de iure diuino, bifariã intelligitur. Vno modo in genere quod singulis ecclesijs secundum ecclesiasticam diuisionem sui applicentur episcopi. Alio modo quòd hic Petrus aut Paulus huic aut illi. Et quidẽ in hoc secundo sensu notum est hanc huius personæ electionem non esse de iure diuino eo pacto quo electio Matthiæ ac subinde Pauli: si cuti aliorum Apostolorum fuit à Deo facta: sed ex humano eligentium iudicio, aut Papæ. In priori ergo sensu intelligenda est conclusio veritas. Quæ quidem faciliẽ est præcedenti sic colligitur. Dum Dei minister id quod ipse instituit ipsius iussu dispensat, actio est de iure diuino censenda: cum autè Papa episcopum confirmat & consecrat, aliquidq; attribuit ecclesiæ, id exequitur quod Christus in genere instituit, quòdq; ei facere iussit: ergo id iuris diuini censendum est. Posterior quidem præmissa superiori conclusione satis est demonstrata. Prior verò in sacramentorũ administratione perspicua fit. Baptizatio nanq; & sacramentalis absolutio & similia licet per ministros ecclesiæ immediate (vt isti loquũtur) fiat, nihilo minus ob id iuris diuini sunt, quòd Christus illa instituit, eiusq; nomine fieri sic ac dispensari iussit. Et hoc est quod Paulus in priori ad Corinth. epistola admonitum esse curauit, vbi illa sugillat diuersa symbola: Ego quidẽ sum Pauli, ego autem Apollo. &c. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? & infra. c. 3. Quid igitur est Apollo: quid verò Paulus: ministri

Bifariã intelligi potest eorum electiones esse de iure diuino.

Probatio cõclusionis.

Postrema ratio.

Pius Papa.

Secunda conclusio.

Torrensis.

eius cui credidistis : & vniciq; sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit. Deus ergo per ministros sacramentorum gratiam dispensat. Et pariter omnino de episcoporum electionibus censendum est: pariq; modo nos docuit Paulus loqui. Sic enim locus supra citatus ait: Christus posuit quosdam Apostolos, alios verò pastores & doctores. &c. Et alibi: Attendite vniuerso gregi in quo vos posuit Spiritus sanctus. Et cum Exod. 28. Deus Moysi iusserit dicens: Applica ad te Aaron & filios eius vt sacerdotio fungatur mihi: Nunquid propterea quòd per ministrum Dei illa facta fuerit applicatio, continuo fit consequens non fuisse diuinam? Nonne & de episcopis qui à Pontifice summo creantur assertio vera est quòd sint serui quos dominus constituit super familiam suam? Vide consecratoris verba. Ait enim inter alias benedictiones ad Deum loquens: Sit fidelis seruus & prudens, non quem ego aut Papa, sed quem constituas tu Domine super familiam tuam: vt det illi cibum in tempore opportuno, & exhibeat omnem hominem perfectum. Hæc est enim episcopalis functio, perfectionem tum docere, tam etiam persuadere. Seductorium ergo argumentum est, Electiones episcoporum distributionesq; ecclesiarum per pontificem fiunt: ergo id nõ est de iure diuino. Enimverò cum Christus permanens nobiscum non esset in aeternum, vt nos exteriori functione, vt dum inter mortales agebat, gubernaret, sed Spiritus sanctus quem nobis in hoc misit vt intima mentis tantum motione ecclesie consideret, fieri nequiuisset aliud quam vt quæ Christus instituerat, ministris committeret, qui externo foro & iudicio nomine ipsius perhiberent. Vnde Paulus non simpliciter, sed per externam ceremoniam: nempe per manuum impositionem Timotheum ac Titum ordinauit. Id quod Hieronymus⁹ commentarijs super Isai. adnotauit Hieron. inquiens ordinationem non tantum precibus, sed manus impositione perfici, nõ vocis tacita imprecatio clericos ordinet nescientes. ¶ Adde, id quod isti aiunt, immediate eiusmodi electiones per pontificem fieri, æqui uocatione laborare. Imò verò secundum Philosophum libr. i. Posteriorum Analyticorum, illa causa dicitur immediata quæ est omnium prima: sicuti immediata principia sunt in quæ vltima fit resolutio. Quare Deus est qui immediate huiusmodi facit electiones per

Deus immediate facit

suos ministros. Sed tamen esto causa secunda dicatur immediata, eò quòd inter ipsam & effectum nihil mediat. Sicut dum quis baculo mouet lapidem, baculus dicitur immediate tangere lapidem: nam & hoc quoque pacto permittitur inter philosophos, locutio, inepta tamen est illatio: Quicquid Papa immediate faciat, continuo excludere à iure diuino: tunc scilicet, quando Deus qui illud instituit & fieri præcepit, & tanquam primus author charismata potestatesq; confert: veluti episcopo vsu venit qui eligitur & consecratur. Sed alia consulenda est ratio ad explorandum sitne id quod Papa facit de iure humano: nempe vt supra dicebam, sitne institutio ecclesiastica per potestatem à Deo traditam nouas instituendi, tum leges, tum etiam ceremonias. ¶ Et quò tandem aduersarios de sua ipsorum confessione reuincamus, quæritur: Cum episcopus ex Papæ confessione alium eligit & consecrat, vtrum illa electio & consecratio censeatur Papæ, an illius episcopi qui eius fungitur vicibus. Profectò non negabunt quin sit potius Papæ delegantis, quippe cuius auctoritate fit, quam delegati. Pari ergo modo dicendum quòd cum Papa eligit, vel consecrat, illa electio est de iure diuino. Id quod postremo isto testimonio corroboratur. Nam si dignitas episcopi effectus esset Papæ, posset quidem eum illa priuare: vt potest cum eum deponit, ecclesiastica spoliare iurisdictione. Et tamen quicquid Papa post consecrationem attemptet, non potest dignitatem illam auferre: perinde ac si character esset sacramentalis. ¶ At fortè non desit qui ex nostra nos confessione hoc pacto coarguat. Quæuis electio in genere fit de iure diuino, nihilo minus hæc quæ fit huius personæ, non fit nisi humano arbitratu: ergo hoc sufficit vt electiones simpliciter dicantur de iure positio. Id quod inde confirmatur quòd sicut multi regnant, vt Deus per Prophetam cõqueritur, & non per ipsum: ita Hierem. 23. lamentatur, quod pastores dilacerant gregem pascuæ suæ: & in Euangelio quòd intrant non per ostium, sed vt fures & latrones aliunde: qui ideo nõ Dei numine, sed humana voluntate eliguntur: atq; adeò non diuino iure, sed humano. ¶ Ad hoc responderetur, aliud esse ius, aliud iuris vsus. Ius enim est facultas & præceptio faciendi id quod Deus ipse instituit. Quod ideo diuinum est. Vsus autem est exercitium quod in facto consistit: & hoc relinquatur prudentiæ

Ratio altera ad idem.

episcoporum electiones.

prudentiæ & iudicio eligentiũ & cõfirmantium. Quocirca potestas episcopalis, nisi fiat clauẽ cõtra iura errante, vt puta q̃ irregularis nõ eligatur, semper iure diuino cõfertur. Quod autẽ bonus vel malus eligatur, hoc de pendet ex factõ & vsu humano: ex quo pro cedere contra Dei voluntatem potest electio mala. Atq; in hoc de quo nos aduersarij decipi arbitrantur, ipsi falluntur. Censent in quã nos inde seduci quod ex eo q̃ episcopatus est de iure diuino, elicimus electiones episcopales eodẽ fieri iure. Hæc autẽ nõ nostra est fallacia, sed sua: qua ex eo quod vsus iuris fit arbitrio & iudicio humano inferunt electiones esse de iure humano. Audiãt quãso Leonẽ Pontificẽ in sermone de assumptione sua. Dignatio, inquit, cœlestis gratiæ gignit Antistitẽ. Et Ambros. in Pastoralis cõtra eos qui pretio ordines cõferũt. Quis, inquit, dat gratiã episcopalẽ, Deus an homo? Et respondet, Sine dubio Deus: sed tñ per hominẽ dat Deus. Homo imponit manus, Deus largitur gratiã. Ep̃us ininitat ordinem, & Deus tribuit dignitatẽ. Si homo in ordine nihil ampliũ operatur, nisi seruitiũ, quod ei creditur, cur Deo totũ negat, qui ipsum ordinẽ tibi largitur? Hęc ille. Electio ergo iure diuino fit. At nõ de noĩe disputare videamur, dicimus q̃ quicquid potestatis Papa eligens cõfert, iure diuino Deiq; noĩe cõfert: atq; adeo quicquid tunc ei præcipit, iure diuino præceptum est existimandũ. Exempli gratia, cùm cõsecrator ait: Accipe Euangeliũ, & prædica populo tibi cõmissõ. Illi cõtrarij nobis autores vocẽ esse aiunt nõ Dei immediatẽ, sed Papã. Quare ordinatus inquit ep̃us arbitrio Papã id exequi tenetur: vt si Papa voluerit nõ ille resideat, aut si nõ curauerit vt episcopus munus rectẽ exerceat, ipsi Papã imputandum est, nõ autẽ ep̃o. Atq; in hoc puncto status litis cõsistit. Ecquis autẽ hoc ferat audire? Ecquis in quã vllõ modo ambigere queat quin vox illa perinde habeat ac si illam Christus proprio ore protulisset: quandoquidẽ quod ipsissimus instituit, iussuq; suo, ore sui organi profertur: Deum ergo id loquentem debet ep̃us auscultare: diuinoq; subinde id iure sibi imperari. Nam retrocedamus paulõ antẽ in cõsecratione. Cùm ait cõsecrator: Accipe baculũ pastoralis officij vt in corrigendis vitijis piẽ sæuias, iudicium sine ira teneas, &c. Quo nomine illa proferuntur? Nonne Dei? Nunquid non ipse est qui per suum ministrum illã confert potestatem & charisima

tis donũ quod ipse instituit? Vide quemadmodum id planissimẽ subiuñcta precatio explanet, quã ad Deum funditur. Subdit nanq; qui cõsecrat: Creator & cõsecrator hu mani generis, dator gratiæ spiritualis, largitor æternæ salutis: Tu Domine emitte tuam benedictionem super hunc anulum, vt quicunq; hoc sacrosanctæ fidei signo insignitus inceslerit, in virtute cœlestis defensionis ad æternã sibi proficiat salutem. Et quasi iam Deus ad precatõnẽ annuerit: Accipe anulum: fidei scilicet signaculum, quatenus spõsam Dei, sanctam videlicet ecclesiam in teme rata fide ornatus illibate custodias. Deusergo est cuius nomine fit electio, & potestatis donatio. Id quod ex illo verbo Numero. ii. fit notius. Iussit enim Deus Moy si dicens: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israhel. &c. & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis vt sustentent tecum onus populi, & nõ tu solus graueris. Re vera, illa institutio fuit diuina. Quod autem ait, Auferã de spiritu tuo, nõ sic est audiendum q̃ donũ Moy si collatum curtandum esset, sed q̃ de eodem spiritu quo illum donauerat, donaret etiam suis auxiliariis. Quare idem genus gratiæ cõfertur omnibus episcopis. Vnde cõsecrator: Propitiare, inquit, Domine supplicationibus nostris: & inclinato super hunc famulum tuum cornu gratiæ sacerdotalis, benedictionis tuæ in eum infunde virtutem. ¶ Ex his ergo fit planẽ cõsequens, episcopum nõ Papã, sed ipsissimo Deo fidem suã obstringere. Quare facta electione, nõ Papã, sed ipsi redditurus est animarum rationem sibi cõmissarum. Ecce in quo veritas ab eorum opinione quos hic redarguendos duximus distat, & quõ quæstionẽ præsentẽ perducere constituimus: Videlicet electionem quã fit à Papa eatenus esse de iure diuino, vt eius vinculo ille qui personam induit episcopi, & residere teneatur in sua ecclesia, & alia exhibere perficereq; munera quã suæ pastoralis dignitati incumbunt. Atq; adeo hinc sumendum nobis restat initium quæstionis tertie de eorum residentia.

AD primum igitur argumentum eorum quã in frõte quæstionis proposita sunt, respondetur: quod etsi nemine in Christus legatur instituisse episcopũ præter Apostolos, vbi eos prædicatũ misit: nam illi functioni episcopalis erat annexa: & singulariter Petrum sub pastoris nomine: tamen cùm can-

dem auctoritatem, vt dictum est, perpetuò permanens fundasset, eo ipso facto in Apostolis, & singulariter in Petro singulis futuris episcopis locutus est. Itaq; quòd Petro dixit, Pafce oues meas: cùctis qui per ipsum creandi essent episcopi dictum voluit: nempe vt eo ipso quòd quisq; creatus esset, idem sibi datum diuinitus præceptum intelligeret.

Ad secundum argumentum.

¶ Ad secundum responderetur, propterea singulariter dictum fuisse Petro, Pafce, quòd quantum ad iurisdictionis plenitudinem singulariter ipsum caput constituat. Quocirca sicut illi peculiariter permissæ sunt clauis regni cælorum: Matth. 16. quas postea Ioan. 9. cunctis dedit Apostolis: quin verò & Ioã. 20. cunctis suo gradu sacerdotibus in foro confessionis: sic hoc quòd ipsi dixit, Pafce, cùctis factus est. ¶ Ad aliud autem verbum eiusdem Petri, Pafcite qui in vobis est grege Dñi: negamus catholicè idemq; firmissimè vocem esse præcipue Petri. Imò id noie Dei admonuit. Quin verò mirari satis istos nequeo q cõtra riu putat: videlicet vocẽ esse perinde a Petro platã ac si epus suis præciperet subditis, aut prælatus monachis aliud quidpiã quòd sua esset ordinatio & præceptio. Cùm planum sit ac perspicuum ceu diuinum organũ esse locutum: perinde nimirũ atq; Paulum vbi aiebat: Attendite vobis & vniuerso regi in quo vos Spiritus sanctus posuit. Consultò nãq; dixit, Pafcite gregem Dñi. Nam si oues sunt Dñi, cuiusnam pastores nisi Domini, & cuius præcepto pascere tenentur, nisi Domini? Vnde Hieron. ad Nepotianum: & refertur, dist. 95. can. esto. Petrus secundum Dñi præceptum illud dixisse.

❁ QVAESTIO SECVNDA, De episcopatu optando, ineundo, & cõferendo.

Sanctus Thomás. 2.2. quæst. 185.

ARTICVLVS. I.

Vtrum liceat episcopatum appetere.

CONSTITVTO ergo quidnã sit, quòq; iure dignitas episcopalis fuerit instituta, subsequitur secundum rerum ordinem de eius desiderio, optationeque &

collatione sermonem subtexere. Et nè Diuo Thomã honorem quem hætenus deculimus adimamus: nempe vt vbi ipse loquitur eius interpretemur mentem, exponenda nobis est quæstio eius. 185. secundã secundã.

Primum argumentum.

Arguitur enim quòd desiderare affectareq; episcopale munus, sit non modò licitum, verum & laudabile. Ait enim primum omnium Paulus. 1. ad Timoth. 3. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: desiderium autem boni operis, dignum est laude: ergo & episcopatum optare.

Argumentum. 2.

¶ Secundò. Episcoporum status præstantior est & excellentior quàm monachorum religio: monachatum autem expetere pietas est & religionis officium: ergo optatius erit ad episcopatum anhelare.

Argumentum. 3.

¶ Tertio. Proverb. 10. legitur: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem super caput vendentium: ille autem qui vita & scientia pollet, atque adeò episcopali muneri idoneus est, videtur spiritualia frumenta abscondere, si se eadem muneri subducatur: cui si se subdat, eadem spiritualia frumenta salubriter dispensare potest: ergo idem munus retractare vitio dandum est, optare verò laudi tribuendum.

Argumentum. 4.

¶ Quarto. Sanctòrum exempla ceu documenta nobis ad imitandum proponuntur, secundum illud ad Roman. 15. Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: legitur autem Isai. 6. eundem Prophetam ad munus se prædicationis obtulisse: vbi ait, Ecce ego: mitte me: ergo illud nulla reprehensione, imò præmio dignum est.

¶ In contrarium facit verbum illud August. 19. de Ciuit. Dei: Locus superior sine quo populus regi non potest, etsi administretur vt decet, tamen indecenter appetitur.

¶ In contrarium facit verbum illud August. 19. de Ciuit. Dei: Locus superior sine quo populus regi non potest, etsi administretur vt decet, tamen indecenter appetitur.

AD quæstionem, vt literam sancti Thomæ consuetò more in conclusionibus colligamus, supposita triforini diuisione, quinque conclusionibus responderetur. Est enim in episcopali munere tria considerare. Primum scilicet, quòd omnium est caput & finis, episcopalis operatio & functio, per quã communi salutis populi consulitur: id quòd verbo illo designauit Christus, Ioan. vltimo: Pafce oues meas. Secundum est, ordinis gradusq; celsitudo & eminentia, ad quam episcopus assumitur, secundum illud Matth. 25. Fidelis seruus & prudens quem constituit Dominus super familiam suam. Tertium deniq;

Tria in episcopali munere consideranda.

deniq; in eodē munere tanq̄ cōsequēs annexumq; attēditur, honor reuerentiāq; ac temporalium prouentuum affluēs copias: secundum illud Apost. 1. ad Tim. 5. Qui bene p̄sunt p̄sbyteri, duplici honore digni sunt: nempe & apud Deū, & apud hoīes. ¶ Hac ergo substra ta distinctione, prima conclusio, vt à postremo membro exordiamur, est: Ep̄atū intuitu affectuq; temporalium bonorum appetere, manifestarium crimen est ambitioſe cupi ditatis: nam cūm bona temporalia non sint nisi subsidia & sustentacula, ad finem administrationis instituta, eadē temporalia p̄cipua intentione appeti, peruersa appetitio est. Cuius quidem criminis obiurgabat Pharisæos Redemptor, Matthæ. 23. vbi aiebat: Amat primos accubitus in coenis, & primas cathedras in synagōgis, salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. ¶ Secunda conclusio circa secundū distinctionis membrum. Episcopatum ratione celsitudinis & eminentiē ambire nihilo minū est criminofum: nam eiusmodi gradus altitudo, consequens est ad operis functionem: quare cūm illa primū appetitur, p̄p̄ostera est appetitio. Vnde & idem Seruator noster, Matth. 20. vituperio illud tribuit, vbi ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum: vos autem nō sic: sed qui maior est inter vos, sit tanquā minister. Vbi Chrysostomus, per hoc, inquit, ostenditur gentile esse primatū cupere, & sic gentium comparatione eorum æstuantem animam conuertit. ¶ Tertia cōclusio. Episcopatus functionem ad animarum salutem illum qui dignus existimatur appetere, studiosum officium est, egregiaq; laude cōmendandum. Hoc enim est quod Paul. laudat: quoniam affectus ex obiecto perpenditur: & illud per se opus, charitatis existit officium. ¶ Quarta conclusio. Eiusmodi opus episcopale etiam ad consulendū proximorū vtilitati expetere: ob id q̄ grad⁹ celsitudo illi adiungit, p̄sumptuosum videtur: atq; ad eō reformidandum est: nisi vbi manifesta id necessitas exegerit. Vnde Gregor. 1. parte Pastoralium, cap. 8. Tunc, inquit, laudabile fuit episcopatum querere, quando per hunc quenquam dubium non erat ad supplicia grauiora peruenire. Quibus verbis scienter explicuit, ipsūm per se bonum opus esse, vbi culmen celsitudinis non habet annexum. Quare tunc temporis rari erant qui id oneris sibi imponi cuperent: nemp̄ illi duntaxat qui charitatis zelo

ad id diuinitus excitabantur. Qua vtiq; ratione ibidem Gregor. cap. 7. Isai. zelum offerentis se commendat. ¶ Quinta conclusio. Nihilo minū potest quispiam absq; illa p̄sumptione appetere se esse episcopatu dignum, prouinciamq; illam dignē administrare, siue infula insignitus sit, siue antea quā ad id muneris assumatur: ita vt desiderium non in celsitudinem & primatū, sed in obsequium ipsūm Dei, gregisq; beneficiū feratur. Conclusio est tertiæ appendix. Vnde super Matth. Chrysost. Opus quidē de siderare bonum, bonum est: primatum autem, hominis vanitas est concupiscere: primatus nanq; fugientem se desiderat, desiderantem se horret. ¶ Assertiones tamen si veræ sint, plusculum tamen lucis appetunt. Et primū circa duas priores ambigitur, quantum culpæ in eo immoderato affectu insit, dum quis aut temporales prouentus, aut humanos honores p̄ ipsa episcopali functione desiderat: vt r̄m scilicet genere suo mortale sit crimē. Apparet enim sic esse, eō q̄ est peruersus affectus erga res sacras: Sed nihilo minū ab altera parte pugnant argumentum, quod cūm illa iusta sint illius officij p̄mia, moueri eorū affectu ad optandum episcopatum: dummodò paratus homo sit, rectē & ritē ipsūm administrare: nulla videtur aut perexigua culpa. Nam cūm honos, vt ait ille, alat artes, consulto eiusmodi p̄mia proposita esse videntur, vt homines ad studia allecti digni fiant huiusmodi dignitatibus adeundis. ¶ Respondetur bifariam contingere appetere episcopatum propter temporalia bona. Vno modo vt hæc ordinis peruersitas sit obiectum appetitus. Itaq; vox, propter, designet bona temporalia esse finem episcopatus. vt cūm dicis, Appeto episcopatū propter bona temporalia, affectus appetēdi feratur in illum inuersum ordinem, scilicet episcopatum propter bonū temporale. Est vera hoc genere suo existit peccatum mortale: quia rerum ordo eis diuinitus inditus peruertitur. Est enim debitus ordo, vt episcopatus propter functionem legitimā appetatur. Subsidia verò temporalia ad sustentationem, vt rectē possit iniunctū onus administrari. Quod quidē S. Tho. statim in capi. quaestionis docere cogitauit, dicens, Principale & finale in episcopatu esse episcopalem operationem, per quam proximorum vtilitati intenditur. Quare ad argumentum proximē factum respondetur. Primū

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Chrysostomus.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Gregorius.

Quinta conclusio.

Dubitatio.

Solutio.

D. Thomæ.

mū q̄ etsi eiusmodi homo in animo habeat rectē episcopatū administrare, nihilo minū præsentiſſimo exponitur periculo præcipuā habendi curam deglubendi gregem, procurandi; honorem & fastum, posthabendi; animarū curam: nam qualis ordo est in appetitus obiecto, talis est in opere metuendus. Præterea, Etsi nullum tale immineret periculum, appetitio ex suo ipsius obiecto peruerso vitaretur. Secundo autē modo contingit episcopatum appeti ratione temporalium quæ ei annectuntur: non q̄ ratio illa constituitur finis episcopatus qui concupiscitur, sed quod fuerit prima ratio mouendi appetitū. Et huiusmodi affectio non apparet genere suo mortalis: cum per illam non constituat peruersus ordo in rebus. Possunt em̄ bona temporalia mouere hominem ad appetendum episcopatum: etsi ipsa functio episcopalis non ordinetur in finem illum. Imò potest amor temporalium mouere hominē ad amandū Deum propter se, atq; adeo episcopatū. Sicuti & timor inferni potest quem quā mouere ad diligendū Deū ipsum p̄pter seipsum. Nihilo minū quia cōcupita nō eodē ordine appetitū mouēt, quem inter se habēt: eiusmodi appetitio nō caret culpa, saltē veniali. At quanq̄ hæc in scholis vtūq; explicari valeant: tñ in affectu & vsu ægrè distinguunt. Etenim qui primo à tēporali p̄mio mouet, adeo faciliē ordinē peruertet, vt discerni nequeat, quin episcopatū propter huiusmodi p̄mia cōcupiscat: atq; adeo in periculo sit peccati mortalis. Quare alia est cōsulenda regula: nēpē vt qui certus sit in ecclesiæ administratione nullū propter bona tēporalia admisū ire crimē, sed officio suo secundū leges seruitū ire, licet tēporaliū appetitū moueat, extra metū est peccati mortalis. Sed tñ profectò rarò ista coharēt. ¶ Secunda ambiguitas est in distinctione duarū istarū conclusionū: vident q̄ppe in idē coincidere. Nā etsi appetere bona tēporalia ad avaritiā spectet, appetere verò dignitatis celsitudinē ad præsumptionē: tñ appetere honores, quod primæ cōclusioni appositū est, ad præsumptionē etiā attingere videtur: cuius mentio fit in secūda. Respondet autē diuersum esse appetitū honoris, qui est ambitio, ab appetitū celsitudinis, q̄ est p̄sumptio. Nā altitudo & honor habēt se vt causa & effectus. Est siquidē honor excellētū effectus ac subinde testimoniū. Quare ambitio, vt. 2. 2. q. 31. ait S. Th. est inordinatus appetitus honoris: vt puta

vel cū quis testimoniū excellentiæ appetit quā nō habet, vel nō ad vtilitatē aliorū appetit: nam honor nō propter se sed tanq̄ aliorū cōmodum appetendus est. Præsumptio autē, est immoderata spes: nempe cōcupiscētia alicui⁹ dignitatis aut loci, qui vires appetēt s̄ excedit. Quæ quidē vitia in appetitū epatus diuersa sunt. ¶ His tñ sic expositis in surge

Obiectio.

re quis cōtra poterit: nēpē q̄ huiusmodi bona p̄pter ipsa appetere nō sit peccatū. Quoniā, vt ab avaritia incipiamus, duplex est ei⁹ species, vt S. Tho. 2. 2. q. 118. docet. Altera scilicet quæ opponitū iustitiæ: Nimirum cū quis aliena iniq̄ cupit: quæ quidē ex genere suo est mortalis. Altera verò est quæ opponitur liberalitati: cum quis scilicet nimis cupit bona temporalia: quod sanē nō est peccatū, nisi quatenus periculū affert, aliquid contra charitatē appetēdi. Potest autē quis sp̄ia bona tēporalia spiritalib⁹ annexa cōcupiscere: qui tamē firmū habeat propositū, rectē eadē bona tēporalia dispensandi. Eadē ratione aliquis potest cognoscere in se virtutis ac scientiæ dignitatē, in cuius excellentiæ testimoniū potest rectē appetere honorē, atq; adeo poterit in se vires præsentificare, vt citra præsumptionē valeat appetere celsitudinē loci. ¶ Hæc veruntamē argumēta ex superiorib⁹

Solutio.

soluuntur: nisi q̄ luculentius eandē elucidat. Etenim loci altitudo natura sua nō est propter se appetenda: sed vt quis super candela-brū erectus luceat oībus qui in domo sunt. Et suo modo est de sæcularibus magistratibus sentiendū. Enimuerò ad hoc huiusmodi loci sunt instituti. Qui ergo in hunc finē talem locū concupiuerit, genere rei nihil mali committit: nisi propter periculum, vt quarta cōclusio declarauit. Qui autē propter celsitudinē episcopatū appetierit, eo ipso se indignū profitetur: quando quidē peruersum habet affectū, atq; adeo supra vires id appetit suas: quod est præsumptio. Pari modo de honore sentitio: qui nō est nisi ob testimoniū virtutis expetendus, vt alijs profis. Et pariter de bonis tēporalibus rei sp̄iali annexis quæ nō debēt appeti nisi in sultationē vt possis officio in aliorū cōmodum fungi. ¶ De tertia cōclusione nulla apparere potest dubitandi ratio, adeo perspicuū est licitū esse appetitū cōsulendi vacandi; animarum saluti. At verò quarta est meditatē cōsiderāda, qua ait D. Tho. id ipsum propter annexam gradus celsitudinē præsumptuosum videri: nisi vbi manifesta necessitas extiterit. Etenim quibus non

Secunda ambiguitas.

Responsio.

non omnino eiusmodi appetitum condēna re videatur, ait tamen praesumptuosum videtur. Subsequitur ergo ex his conclusionibus, Praesulatus appetitum si ad salutem animarum non referatur, genere suo peccatum esse, vel mortale, vel veniale, vt explicatum est. Attamen ad huiusmodi salutem relatus, genere suo nec malitiam habere innatam, nec verò esse per se bonum: nam si per se bonus esset, nulla egeret circumstantia quæ ipsum excusaret. Si verò per se malus, nulla eum redderet excusatum. Quocirca propter annexum periculum, nisi causa aliud exigeret, malus est: causa verò exigente fit licitus. Quemadmodum si quis in rapidum flumen aut aliud quemuis periculosum locum sine causa se inferret, peccatum committeret: cuius tamen culpam nonnunquam causa posset abstergere. Causam vero Diuus Thomas non aliam agnoscit quàm necessitatem: non quidem personæ propriam, sed communem ecclesiæ. ¶ Quod si quis eum redarguat, præter illam accidere posse alteram: puta si quis sobrium se & pudicum & doctum, ac denique irreprehensibilem nouerit: qualem Paul. 1. ad Timoth. 3. depingit episcopum. Hic enim nihil culpæ contrahere videtur si episcopatum salutis gratia animarum concupierit: etiam dum necessitas ecclesiæ non ingruat. Ad hoc respondetur, consultò Diuum Thomam hanc causam subtrixisse: eò quòd nemo id de se credere debet nisi diuinitus, vt ait in solutione quarti argumenti, fuerit attentus: vt patet exemplo Isai. nam vt capite eius. 6. refertur, prius angelus tetigit os eius, vt omni eum iniquitate permundaret, quàm diceret: Ecce ego: mitte me. Et de Samuele legitur. 1. Regum. 3. diuinitus esse à somno excitatum, vt faceret verbum Domini in Israel. Et de cæteris Prophetis similiter est sancto numine dispositum. Et in lib. Dialogorum de Equitio monacho refert Gregorius fuisse linguam sibi à Deo tangi vt deinceps continere se à diuinis eloquijs non valeat. Hæc autem supernaturalia & rarissimè contingentia, non sunt in ordinem doctrinæ redigenda. Adde quòd neq; diuina ista prouidentia nisi necessitatis tempore nunquam accidit. Igitur quòd rationem summam colligamus, cur episcopatus desiderium, aut iniquum semper sit, aut de praesumptione suspectum. Primum ante oculos constituenda eius est sublimitas. Est enim status non vt cunq; perfectionis, vt religiosorum

qui perfectionem discunt: sed qui illud requirit perfectionis culmen vt gregem suum eandem doceat. Sanè cum tanquam Apostolorum successores, vt dictum est, sint animarum custodes quas Christus proprio sanguine redemit. Ob idq; eadem esse debent tum scientia, tum etiam vitæ eminentia instructi: vt quod de Christo ait Paul. valeant ecclesiæ suam sine ruga & macula Deo in die iudicij præsentare: pro quo perfoluendo munere, mortem etiam, si oportuerit, oppetere. Hoc ergo scopo ob oculos posito si quis hoc munus propter bona temporalia cupit, iam dictum est quàm peruersum habeat affectum. Si verò id propter animarum salutem appetat, tunc aut dignum se atq; idoneum sentit, aut secus: si non se arbitratum idoneum, iniquus est: puta iniustitiæ crimine implexus. Si autem idoneum se esse censet, vix liber esse debet à praesumptionis metu: nam vix vllus citra culpam valeat tantum sibi dignitatis adscribere, quantum munus hoc exoptulat. Quando verò palam est ecclesiæ virorum inopia laborare, qui ei pro rei dignitate inferuire possint: tunc qui planè se videt ad eandem prouinciam aptum, licet illam ob salutem animarum optet, eadem necessitate poterit excusari. Igitur si episcopatum mente expetere peccatum est, quanto deformius illud opere procurare & ambire: Porro ergo depudendum est quòd tam licet tamq; perfricata fronte praefecturæ huiusmodi petantur, procurentur, & ambiantur.

Ad primum igitur argumentum ex dictis colligitur solutio, quæ bifariam exponenda venit. Primum vt illo loco Apostolus legitimum episcopatus desiderium definire voluerit: quasi dixerit, qui ritè & rectè episcopatum desiderat, non nisi opus desiderat quod bonum est: nempe operas suas saluti animarum nauare: quod in tertia conclusionem tanquam licitum assertum est & laudabile. Vnde August. 19. de Ciuita. Dei: Augustinus
Apostolus illic, inquit, quid episcopatus sit exponere voluit. Est enim nomen operis, non honoris. *Sic enim* namq; speculari est, & intendere: atq; ad eò episcopi item quod super intendens: de quo iam supra nos diximus. Quare vt paulò antea dixerat, non episcopatus honor amandus est & potentia, quæ per se vana sunt: sed opus. Quare Grego. in Pastoralibus: Tunc, inquit, Apostolus illud dixit quando ille qui plebibus praerant, primus ad tormenta

Cibicatio.

Solutio.

Gregorius.

Vnde episcopus desiderium reddat iniquum aut de praesumptione suspectum.

Augustinus

Gregorius.

Interpretatio altera Paulini loci.

menta martyrij ducebatur. Quapropter nihil tunc episcopis quàm bonum opus in votis erat. ¶ Secundò autem paulò differentius idem Apostolicum verbum & fortè syncerius interpretandum est: vt tanq̃ admonitio intelligatur, qua id muneris cupientibus pauorem incutiat. Ac si dixisset: Qui episcopatum desiderat, sibi caueat, sibiq; quidnã desideret prouidèter videat. Desiderat enim opus non vticumq; bonum, sed eoufq; egregium vt vix vllus sit qui illi obeundo sufficiat. Quem quidem sensum subiuncta verba planè commendât. Subdit enim: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, vnus vxoris virum, sobrium, prudentem. &c. Vnde Gregor. ibidem laudans, inquit, desiderium boni operis in pauorem vertit protinus quod laudauit. Quare prudenter Diuus Thomas terciæ conclusioni quartam adiungit.

Ad secundũ argumentũ.

¶ Secundũ pariter argumentum in superioribus solutum est. Sanè vbi diximus aliter præfulum statum quàm monachorũ perfectionis esse: nam religiosi solùm tanquàm discipuli eiusq; sequaces illam profitentur: Episcopi verò tanquàm doctores quasi illam iam assècuti. Nam adolescentulum quem Christus ad religionem inuitauit, nõ est sciscitatus an perfectus esset, sed vtrum vellet esse perfectus. Petrum verò non antea pastorem sui gregis instituit, quàm terciò interrogaret, an se plus illis diligeret: hoc est an cæteris esset perfectior? Vnde Dionysius elicit perfectionem episcopo actiue tanq̃ perfectiori cõgruere, monacho verò passiuè tanq̃ perficiendo: velle autem perfici non est præsumptuosum, vt velle perficere, neq; eidẽ periculo expositum. Adde præterea q̃ monachus alijs se subdit ad spiritualia capessenda. Quod secundũ August. 19. de ciui. Dei, cuiusq; est laudabile: à studio enim, inquit, cognoscendæ veritatis nemo prohibet, quod laudabile otium est. Ille autem qui personã episcopi induit alios eligit sibi esse subiectos, à quo appetitu omnes dehortatur Apost. ad Hebræ. 5. vbi ait: Nec quisquã sumat sibi honorem, sed qui vocatur à Deo. Et Chryso. super Matth. Primatũ ecclesiæ cõcupiscere, neq; iustum est, neq; vile. Quis enim sapiens vult vltra se subijcere seruituti & periculo tali, vt det rationẽ pro omni ecclesia, nisi fortè qui nõ timet Dei iudiciũ, abutens primatu ecclesiastico sæculariter: vt scilicet seipsum cõuertat in sæcularem. ¶ Ad tertiuũ optimè etiam D. Tho. respondet, q̃ frumentorũ di-

Dionysius.

Augustinus

Chryso.

Ad tertium argumentũ.

spensatio fieri nõ debet cuiuslibet arbitrio: sed primũ diuina dispensatione, mox & maiorum iussu & ordine: secundũ illud. 7. ad Corinth. 4. sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorũ Dei. Et ad Rom. 10. Quomodò prædicabunt nisi mittantur? Quapropter cui neq; ex munere proprio incùbit, neq; id à superiori iniunctum est, is non censetur abscondere frumenta: sed ille prorsus qui vel officiu quod assumpsit negligit, vel pertinaciter recipere renuit: vnde August. 19. de Ciuit. Dei: Orium

Augustinus

Argumentum.

ARTICVLVS. II.

Vtrum episcopatum iniunctum liceat omninò recusare.

QVONIAM à virtutis linea versus vtrũq; extremũ declinare contingit, & visum est quantum in episcopatus appetitu insit aut peccati aut periculi, sub-

quitur vt videamus an in eius refutatione peccatum esse contingere possit. Arguitur enim à parte negatiua ex Greg. in Pastoralibus: vbi ait per actiuam vitã prodesse proximis cupiens Isai. officium prædicationis appetit. Per contemplationem verò Hieremi. amoris cõditoris sedulo inhærere desiderans, nè miti ad prædicandum debeat contrã dicit. Ex his nanq; verbis sic arguitur. Amor Dei amor proximi præstat: sicuti & vitæ actiue contemplatiua: nemo autem vt meliore potatur fruge inferiorem renuens culpa denotatur: ergo omnino licet episcopatum contemplationis gratia refutare. ¶ Secundò. Ex definitione superioris articuli arguitur. Nemo nisi purgatus, quod Isai. exemplo monstratum est, debet episcopalem subire prouinciam, sed id quenquam de se cognoscere, velut ibidem inquit Gregor. perdifficile est: ergo nemo tutò nisi fortè id diuinitus no-

Primum argumentum. Gregorius.

Argumenta. 2.

uerit

uerit debet se permittere episcopali functioni addici. ¶ Tertio de beato Marco in eius prologo ait Hieron. quòd dicitur post susceptam fidem amputasse sibi digitum vt illa orbitate ineptus sacerdotio fieret. Nec desunt qui emissio voto sese arcent, nè episcopi creari possint. Obstacula autem huiusmodi sibi quenquã obtendere, grauius est, quam dignitatem ipsam recusare: ergo vniciue subducere se licet nè eligatur. ¶ In contrarium occurrit August. in epist. ad Eudoxiũ, quæ est numero. 81. hisce verbis: Si qua, id est, aliqua ratione, operam vestram inater Ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo: cum mansuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mãuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus ecclesiæ præponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quonodò nascere mini, non inueniretis.

Argumẽt. 3.

Augustinus.

Conclusio
responsiua.Explanatur
conclusio.

Augustinus

Duo incommoda corum

AD quæstionem vnica conclusione respondetur. Quemadmodũ ad inordinationem volũtatis pertinet vt proprio motu sese vllus gubernandi periculis subdat, ita & eius prauitas est superioris iudicio & præcepto se subducere. Probẽ enim hĩc Diuus Thomas duo in episcopatus assumptione meditanda dignouit: nempe quid hominem deceat sua spõte appetere, quidq; maiorum iussu acceptare. Propria enim voluntas hominis illuc debet esse mente intenta vnde sua propria pendet salus: quia hæc sibi propriẽ cura incumbit, atq; adeo cauere nè se illic immergat, vnde sibi periculum imminet. Sed tamen cum superioris vigilantia ad bonum commune debeat potiũs attendere, ex eius arbitrio & dispositione debet subditorum quisque publicam administrationem capessere. Hinc ergo fit nostra conclusio nota: videlicet vtrinq; subditi voluntatem periclitari: nempe & dum proprio motu ad episcopatum sese infert, & dum à superioribus iussu se aufert. Quare optimẽ post citata verba subdit August. Sicut inter ignem & aquam tenenda est via, vt neque exuratur homo, neque demergatur: sic inter apicem superbix & voraginem desidiæ iter nostrum temperare debemus. Sicut scriptum est: Non declinantes neque ad dexteram neque ad sinistram. Duo autem iniuriosa incommoda Diuus Thomas refert il-

lius qui se plus nimio subtrahit. Primum; qui iniquum quòd charitatem repudiat proximorum; quibus frugi esse potest. Nam vt ait supra citatus August. Negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Secundum, quòd humilitatem violat, & obedientiam quam superioribus debet. Vnde Gregor. in Pastor. Tunc inquit ante Dei oculos vera est humilitas, cum ad respuendũ hoc quod vtiliter subire præcipitur, pertinax non est. ¶ Sunt autem hæc digna quæ paulò altiũs expendantur: Primũ enim differẽtia illa de propria subditi & aliena superioris voluntate non videtur rationi consona. Nam cum bonum commune præstantius sit particulari, non solum magistratus & persona publica, verum quicumque priuatorum debet illud suo priuato commodo anteferre. Vnde licet quis maiorem recreationem & dulcedinem in oratione sentiat & abstinentia, vbi tamen nouerit bonum publicum periclitari, suum propriũ otium debet sua sponte etiam iniussu deserere, vt ad prædicandũ prodeat, vel ad aliud commune bonum: etsi opus ad id fuerit solidiori cibo vti. Ad hoc respondetur quòd etsi bonum commune sit præstantius particulari, tamen cura eius ex proprio officio soli personæ publicæ incumbit. Salus autem spiritualis cuiuscunq; sibi ipsi propriẽ commissa est. Et ideo subditus quicquid sua propria autoritate inceptauerit, debet facere secundum quod expeditiũs conducentiũsq; ad suam propriam animæ salutem fuerit arbitratus. Quare licet videat quàm maximẽ posse bono communi prodesse: si tamen prudenter timeat, periculum suæ salutis spirituale inde offerri, quod vtique putat non posse vincere, nequãquam se debet illi committere. Prælatus verò econuerso secundum indigentiam boni cõmunis iudicare debet quid cuique imperet. Et ideo metuenda est illinc vtique superbia, atque hinc rursus inobedientia. ¶ At verò sciscitaris vtrum vtrinq; timendum sit tanquam genere suo malum. Apparet enim non sic esse: quoniam non obedire, genere suo peccatum est mortale: & tamen quòd sua se quis sponte ad episcopatum offerat, supradictum est, non esse suo genere peccatum. Imò potest id fieri licitè si circumstantiæ suprà explicatæ concurrant. Ad hoc duas subdit Caietan. solutiones. Primam quòd forsã Diuus Thomas noluit similitudinem secundum omnia constituere, sed fatis est quòd vtròbique po-

Obiectio.

Solutio.

Dubium.

Duplex solutio
Caietan.

test esse peccatum. Secunda quòd fortasse in priori membro loquebatur de appetitione episcopatus peruersè: vt pote non propter opus, sed propter honores aut fructus: quòd genere suo est mortale. Hæc autem posterior solutio menti Diui Thomæ non congruit: quia in priori membro non constituebat peccatum propter peruersionem finis, sed eò quòd quis sua sponte se ingerat. Neque prior adeò est vero proxima: nam vtrobique videtur aliquid ex genere malum agnoscere. Et ideo fortè dicere voluit quòd quia episcopatus nullatenus esse potest sine periculo, ex genere suo habet quandam malitiam: scilicet quòd quis se periculo obijciat: licet non sit adeò innata quin per alias circumstantias possit omnino excusari. Eodem modo de inobedientia est censendum. Est enim genere suo peccatum, quare esse non potest inobedientia quin sit peccatum: sed tamen concurrere possunt in persona tales circumstantiæ propter quas nulla sit inobedientia non parère prælato, subditum ad episcopatum adigenti: vt in solutionibus argumentorum explicare festinamus.

*Refelluntur
solutiones
Castani.*

*Solutio au-
toris.*

*Ad primum
argumentū.
D. Thomas.*

AD primum igitur trimembrem solutionem affert Diuus Thomas. Cuius prima pars est, quòd etsi vita contemplatiua excellentior sit quàm actiua: tamen ex altera parte bonum commune præstantius est particulari: & ideo tenetur homo cum ad episcopatum accersitur, etiam cum aliquo spiritualis otij detrimento iussa capeffere. Quòd si responsio hæc còclusioni ipsi eiusq; nostræ expositioni aduersari cuiquam appereat, eò quòd diximus priuatæ personæ magis propriè incumbere custodiam propriæ salutis spiritualis quàm boni communis, etiam spiritualis: intelligat nullam esse repugnantiam. Illud enim solum còcludit quòd spontaneè nullus se debet ingerere. At vero quando superioris mandato accersitur, iam tunc salutis suæ magis expedit obedire: tum quòd etsi ratione actus contemplatio sit melior, tamen ratione obiecti seruire communi bono excellentius est: tum etiam quòd virtus non solum ex obiecto existimanda est, sed ex necessitate, quæ in tali casu ingruit. Quemadmodum elemosyna esse potest præstantior virtus quàm oratio. Vnde Paulus ad Philippen. 1. Coarctor, inquit, è duobus: desiderium habens

*Mens sancti
Thome.*

Paulus.

dissolui & esse cum Christo: multò magis melius. Permanere autem in carne, necessarium propter vos. Quare Augustinus in verbis citatis: Non otium, inquit, vestrum necessitatibus ecclesiæ præponatis. Additur autem secundo ad maiorem huius explanationem hoc ipsum ad maiorem dilectionem Dei pertinere. Optatius enim Deo est & charius vt cura suarum ouium quas suo sanguine redemit impensè habeatur, quàm vt suæ ipsius contemplatione vacetur. Vnde Augusti. super illud Ioann. ultimo, Christi ad Petrum: Pascere oues meas: Sit, inquit, amoris officium pascere dominicum gregem, sicuti fuit timoris indicium negare paltorem. Adijcitur demum tertio quòd neque episcopus sic est addictus vitæ actiue, vt à contemplatiua sit prorsus alienus. Imò debent esse sicut nubes volantes: nempe diuinorum contemplatione pluiam concipientes, qua prædicando subditorum animos fecundent. ¶ Inter respòdendum autem ad secundum, primum omnium Diuus Thomas præiacit fundamentum, conclusionem scilicet, quòd nemo tenetur in his quæ illicitè sibi præcipiuntur, dicto obtemperare: nam obediendū est Deo magis quàm hominibus. Subdit autem tria impedimentorū genera obedientiæ obstantia. Primum scilicet quòd subditus ipse amouere potest: vt si sit in peccato mortali quòd quidem tunc amouere tenetur, vt obediat. Secundum quòd non ipsi, sed prælato aufeendum incumbit: quale est irregularitatis aut excommunicationis. Et tunc debet eodem prælato ipsum patefacere vt iudicet si expedit dispensare. Quemadmodū de Moy se legitur Exod. 4. Obsecro Domine non sum eloquens ab heri & nudius tertius. Cui Dominus: Ego ero in ore tuo, doceboq; te quid loquaris. Tertiū verò est, cui neq; subditus neq; prælatus mederi potest, vt si archiepiscopus cum electo super irregularitate dispensare nequeat: & tunc ad Papam conuolandū est. ¶ Et quidè circa duo vltima nihil restat dicendum. De primo autè id primum animaduertendum est, quòd qui in peccato est mortali, quòd Pau. crimè vocat, indignus est qui episcopatum antea suscipiat q̄ animam ab illo diuellat: nam qui Dei iussu probitatè debet eius gregem docere, contra eius voluntatem prouinciam subit, qui, vti ait Paulus, nõ est sine crimine. Vnde nõ dubito quin ille qui cū animo perseverandi in peccato

Augustinus

*Ad secundū
argumentū.
S. Thomas.*

*Existens in
peccato mor-
tali indignus
est episcopus
ante pecca-
to.*

cato

cato episcopatum acceptat, eodem ipso facto mortaliter peccet. Sed nihilo minus si aliâ idoneus est & non vult sibi sordes abluere vt obediat, etiam in hoc admonet diuus Thom. ipsum peccare: quandoquidem ait ipsum teneri peccatû amouere. Sed hoc profectò paulò accuratori indiget meditatione. Primùm enim non est intelligendum nouum esse peccatum ab inobedientia distinctum: sed vult q̄ qui vt in peccato persistat, obedire renuit, non habet legitimâ causam vt inobedientia crimine abluatur.

Dubisatio.

¶ Quæstio hæc tñ illicò legentis animû mouere potest: Vtrum si homo ille qui eligitur ea est affectuum pestilentia corruptus, quâuis latenter, vt turbulentiam suæ conscientie pacare nequeat, sed prudenter timeat se idēdem ab illis fore superandum, proponendo vt cumq; exire à peccato, teneatur electori parere. Apparet enim ratio id conuincere, quandoquidem impedimentum habet primi generis: nempe quod ipse potest excutere.

¶ Re vera ambigua res est. At verò cum possibile in præsentiarum nō dialecticè, sed secundum prudentiæ regulas, & quod aiūt, moraliter sit vsurpandû: pro eo etiã quod perq̄ difficile est, ille qui sentit se posse feritam suorum affectu nō edomare, profectò non teneretur parere: imò delictum esset apud Deum tanto se discrimini obijcere. Secus autem si in idoneum se quātum ad scientiam vel alias qualitates, quæ foris patefunt præ sua modestia existimaret: nam si hæc prælatus prudens & probus cognoscit, illi deferendum est iudicium: atq; ad eò obtemperandum. ¶ Sed percontaris quānam censendus est prælatus cui est de necessitate in hac parte auscultandum: an solus Papa electionis episcopi confirmator, & episcopus in collatione sacerdotij, an etiam electores? Videtur quòd soli Antistites: nam electores non sunt Prælati. Imò reges iam sunt qui electorum loco præsentant. Responderetur quòd quantum ad rigorem iuris solus prælatus qui ritè iurisdictionem habet necessitatem infert vt citra inobedientiæ crimē nequeas eius iussa retractare: imò tunc dūtaxat quādo in virtute obedientiæ id præceperit. Atta men quando electores viri sunt probi qui sancto zelo electionem faciunt, non opus est electum difficilem se gerere. Imò consultius est electionem acceptare: diuinmodò religio suscipi nē faciat nisi facultate prælati præmissa: quandoquidem suum sic habet institu-

tum. Enimuerò in eiusmodi honoribus fungiendis circumspectus esse quisque debet: nã solent vt Schyte fugientes in tergū periculo suis vulnerare: solent inquam sæpe istarum dignitatû despectores peiori inde superbie raptu corripi, quàm si acceptarent metuerent. Adde quòd etsi huiusmodi celsitudinis loca omninò respicere actus esse possit heroicæ virtutis, nihilo minus potest fidelis feruus & prudens in administratione ecclesiæ creberrima præstare officia quæ simul multò sint apud Deum cumulatoris commendationis quàm vnica humilitatis actio. Viris igitur probata vita sic est prudentia modestiaq; in amplectendis magistratibus exhibenda, vt in nihilo sit minor in reuendis adhibenda cautio. Tunc vel maxime, dū præsulum, qui digni sint, inopia laboratur, atque ad eò ecclesia Christi bonorum opus habet obsequio: vt paulò nos antea citatus

Augustin. admonebat. ¶ Ad tertiu respon detur. Cum episcopatus simpliciter non sit de necessitate salutis, vt sacramenta ac virtutum officia, sed tunc tantum quando ratio id obedientiæ exegerit, nihil per se implicat iniquitatis vt voto quis aliò obice sese præpediat, nē capiat. Quem admodum trāsitus ad secundas nuptias non ideo est illicitus q̄ ordinibus suscipiendis obstat: dummodò votum nunquam acceptandi episcopatum sic habeat restrictam intētionem quòd hoc quantum in se fuerit neq; procurabit neq; accipiet. Nam si proponeret nulli prælato de illa re obedire, delictum esset: neque tale votum eousque esset obligatorium. Ad id autem quòd de beato Marco allatum est, si res ita habuit: nam Hieronymus nō profusus affirmat, sed ait, dicitur: necesse est fate-ri diuina id reuelatione fecisse: nam quempiam se tali sine membro mutilare, delictū esset, vt ex concilio Nicæ. cano. si quis. d. 55. innotescit. ¶ Hoc autem hic non est silentio prætereundum, Vtrum licitum sit desiderare & exoptare eum qui creditur omnium optimus vtilissimusq; ecclesiæ in præfulem creari. Quauis propter rei arduitatem vehementissimè de propria ipsius salute timeatur. Est enim casus creberrimè contingens: nempe quòd quis in magistratus administratione non sit totum facturus quod debet, & tamen inter omnes qui esse possunt sit minimè malus, & reipublicæ maxime utilis. Apparet ergo id expetere non esse licitum. Nam quippiam alicui optare quod illi

Ad tertium argumentū.

Hieronymus?

Concilium Nicænum. Dubitatio.

Solutio.

est ad salutē tam periculōsum, & probabili-
 fimē nocuum, videtur ad odium pertinere.
 ¶ Ad hoc nihilo minū respondetur. Primū
 quōd nemini licet cum tam ingenti pericu-
 lo publicam prouinciam subire: neque verō
 in illa perdurare si metū excutere non po-
 test. Nam quid prodest homini si vniuer-
 sum mundum lucretur, animæ verō suæ de-
 trimentum patiatur? Imō ē diametro repu-
 gnat̄ charitati Dei salutem spiritualem pro-
 priam saluti totius orbis posthabere. Secun-
 dum assertum sit: Nō solum licitum est, imō
 laudabile desiderium, vt ille sit Antistes qui
 ecclesię est magis idoneus, seu minū incom-
 modus, quantuscunq; de eius salute habeat-
 ur metus. Non dico quōd possis hoc illi cō-
 sūlere vt accipiat: nam ipse tūc nequiter acci-
 peret aut retineret, sed quōd licitum sit tibi
 id de altero desiderare: quin verō & procura-
 re: & ideo quantumvis tibi alter esset amicitia
 tua aut alia necessitudine cōiunctissimus, id
 debes optare. Et ratio est manifestissima:
 quoniā bonū vniuersale præstantius est par-
 ticulari: atq; ad eō, proprio excepto, magis
 est optandum quā bonum spirituale cu-
 iuscunq; amici. Atque hoc ipsum confir-
 matur: nam si elector esses, deberes illum eli-
 gere: ipsi enim electo examinare incumbit
 quid sibi expediat.

Laudabile
 est eū exper-
 re in Antisti-
 tē qui eccle-
 siæ est magis
 idoneus, etiā
 cū formidi-
 ne aduersæ
 valetudinis.

Ratio asserti

ARTICVLVS. III.

Vtrum oportet eum qui ad episcopa-
 tum assumitur, esse cæteris meliorem.

DOST appetitum episcopa-
 tum & temperatam obedi-
 tiam eius qui eligitur, subse-
 quitur de electoribus & con-
 firmatoribus explorare, vtrū
 semper teneantur eligere eum qui sit cæte-
 ris omnibus melior. Apparet enim q̄ hoc
 nos Christus factō docuerit. Petrum enim
 non antea ecclesiæ suæ præfexit, quā trina
 interrogatione examinaret an se plus cæte-
 ris diligeret. Meliorem autem simpliciter so-
 la facit charitas: ergo nunquā nisi melior
 eligendus est. ¶ Secundō: Symmachus Pa-
 pa. i. q. i. vilissimus inquit cōputāds est nisi
 scientia & sanctitate præcellat qui est digni-
 tateq; præcellit melior simpliciter censetur:
 ergo nemo nisi qui morum probitate cæte-

Primū argu-
mentum.

Secundum.

ris præstet est eligendus. ¶ Tertiō: In quo-
 libet genere minora gubernantur per maio-
 ra, sicut corporalia per spiritualia, & inferio-
 ra per superiora: vt. 3. de Trinita. August. est
 autor. Sed episcopus assumitur ad regimen
 aliorum, ergo debet esse cæteris melior.
 ¶ In concrarium est textus Decretalis, de
 elect. cap. scriptum. dicēs quōd sufficit elige-
 re bonū, neque oportet eligere meliorem.

Tertium.

ET si quæstionem istam libro tertio de
 omnibus ecclesiæ magistratibus latissi-
 mē discusserimus, tamen quia hic à diuo
 Thom. de episcopis peculiariter inferitur, or-
 do nos rerum cogit illam repetere. Summa
 ergo responsionis diui Thom. supposita di-
 stinctione duabus conclusionibus continetur:
 In electione enim, inquit, ad episcopa-
 tum, aliud est ex parte eligentium, atque
 aliud ex parte electi pensandum. Est ergo
 prior conclusio. Nemo eligere tenetur meli-
 orem, si nomen melioris secundum pro-
 prium significatum vsurpes: sed cum qui ad
 munus pastorale fuerit expedientior & ap-
 tior. Bonus enim nemo simpliciter nisi ob
 solam charitatem existit. Potest enim, vt ali-
 aliās diximus, esse bonus artifex sine virtute
 morali: sola autem hæc facit hominem sim-
 pliciter bonum. Vnde cū charitas sit om-
 nium virtutum forma, ab illa homines
 apud Deum boni denominantur & sunt:
 & quo quisque sit illa prouectior, eo melior
 est. Probat ergo conclusio. Electio perso-
 næ ad sedem episcopalem ex eius functione
 perpendenda est, vtpote quæ finis est pro-
 pter quem persona eligitur, & bonitas me-
 dij est à fine. Latissimē nanque lib. 3. q. cita-
 ta ostendimus decimas stipendiaq; ecclesia-
 rum non tanquā præmium qualitatis bo-
 nitatisq; personæ fuisse instituta. Illud enim
 præmium in cœlis nos apud Deum manet,
 sed tantum, vt ecclesijs rectē administretur:
 secundum illud. i. ad Corinth. 14. Ad ædifi-
 cationem ecclesiæ petite, vt abundetis. Vn-
 de non, inquit, qui boni sunt presbyteri, sed
 qui bene præfunt, duplici honore digni
 sunt. Ad eiusmodi autem obsequia obeun-
 da & perficienda non solum morum probi-
 tas & charitas, quæ simpliciter facit meliorē,
 necessaria est, verum & virtutes aliæ tam in-
 tellectuales quā naturales: vt scientia, pru-
 dentia, efficacia, & grauitas. Non ergo necesse
 est simpliciter eligere meliorē, sed eum
 qui ad ecclesiæ regimen est expedientior.

Distinctio.

Prima con-
clusio.

Probatio cō-
clusionis.

Vnde

Vnde Hierony. Quidam, inquit, non quæ-
runt eos in ecclesia columnas eligere quos
plus cognoscât ecclesijs magis prodesse, sed
quos plus ipsi amant. Hæc tunc ille. Quod
quidem ad acceptionem personarum atti-
net. Vnde super illud Iacobi. 2. Fratres mei
nolite in personarum acceptione habere fi-
dem domini gloriæ. Ait Augustin. Quod si
ad honores ecclesiasticos referatur, non est
putandum leue peccatum. ¶ Posterior cõ-
clusio. Ille qui ad sedem assumitur, nõ se te-
netur cæteris meliorem reputare. In super-
biam enim & præsumptionem talis cogita-
tio hominem adigeret: sed satis est si non in
se crimen aliquod agnoscat, per quod nefas
ei sit sedem occupare. Quare etsi Petrus per
cõparationem fuerit interrogatus, an plus
cæteris diligeret: non tamen nisi simpliciter
respondit, Domine tu scis quia amo te.

¶ Hæc omnia adeò latè ac fusè lib. 3. q. 6. per
decem conclusiones elucidauimus, vt nil ad
rem pertinens possimus nunc adhibere: sed
satis fuerit textum diui Thom. in eius gra-
tiam non præterijisse. ¶ Duo verò aut tria
sunt in eius verborum textura mente per-
spicienda. Primum quòd cum ipsa electio-
nis vox collationem inter plures designet,
quorum reliquis posthabitis vnus assumitur,
elector de suo nomine admonetur non
satis habere eum explorare quem idoneum
eligat, sed plurius debere merita expende-
re ponderareq; vt præstatiorem ecclesiæ tri-
buat: non solum probitatis vitæ ratione ha-
bita, verum reliquorum quæ ad publicam
functionem sunt expedientia. Tæt si loco cita-
to admonitum curauimus qd primò idoneita-
tis suam admetum probitas esse debet. Nã eum
qui prauus est, nullæ aliæ qualitates efficere
possunt, vt eligatur, idoneum. Vnde Pau-
lus tanquam necessarium in episcopo requi-
rit vt sufficienti testimonio sine crimine ha-
beat. Quod quidem nomen non leuioris
est culpæ, sed mortalis. Quæ autem præ-
ter charitatem in episcopo requirantur, ad

Augustinus.

Posterior cõ-
clusio.

Electores ex
debito offi-
cii tenentur
explorare ac
ponderare me-
rita eligendo-
rum, & melio-
rem ecclesiæ
tribuere.

Tria præter
charitatem in
episcopo re-
quisita.

Obiectio.

tria quæ hîc sanctus Thom. refert reducuntur:
quæ sunt instruere plebem fide & moribus,
& ab hæreticorum aliorumq; periculis, qui
mores peruertunt defendere, ac demum pa-
cificè gubernare. Nam scopus gubernatio-
nis est pax mentium & corporum. Hac enim
ratione Dei filij suum retinent nomē. Nam,
beati pacifici: quoniam filij Dei vocabun-
tur. ¶ De illo autem notando verbo quo
ait sanctus Tho. diuina mysteria, atq; adeò

stipendia non dari hominibus quasi præ-
mium suæ charitatis & probitatis, dubitare
quis posset: eò quòd & naturalis ratio, & ec-
clesiastica iura reclamare videntur: quippe
quæ volunt clericos qui de ecclesia bene me-
riti sunt, ab ipsa remunerari. ¶ Responde-
tur autem dictam sententiam nullo opus ha-
bere interpretamento. Nam vt iacet est vé-
ra. Non enim negat eos qui integrè sunt vi-
tæ præbendarum ac dignitatum ecclesiasti-
carum dignos esse, verum id tantum, quod
nos loco citato lib. 3. non leuiter demonstra-
uimus: nempe sacerdotia, eorumque stipen-
dia non esse instituta ad remunerationem bo-
norum, sed duntaxat ad ecclesiarum serui-
tium. Si enim hoc in familia Christiana ne-
cessarium non esset, certè, neq; essent impe-
rata decimæ, neq; stipendia cõstituta. Qua-
re si hæc tribuenda sunt dignis, non est ea
suprema causa quòd suæ bonitati sint debi-
ta, sed quòd elector debet ecclesiæ idoneum
ministrum pro ratione sui stipendij prouide-
re. ¶ Reliqua loco citato lib. 3. si lubet re-
uise. Demonstratum enim illic curauimus
quòd etsi quantum ad rigorem exterioris
fori & restitutionis vinculum satis sit dignum
eligere, tamen quantum ad forum poli ne-
cessè est eligere digniorem. Quod si in omni-
bus sacerdotijs & præcipuè in habentibus
animarum curam necessum est, quanto id
magis necessarium in episcopis præficien-
dis: vt pote quorum administratione tota sa-
lus spiritualis Christianæ reipublicæ pericli-
tatur: ac perinde ipsissimus Christi sanguis,
qui per ipsorum, non modò iniquitatem &
fraudem, verum inscitiam, ignauiam, & fo-
cordiam frustrari potest, & sæpissimè solet
suæ redemptionis fructu. Sibi ergo videant
quibus id muneris incumbit quantum de-
beant solerter oculis perlustrare eorum me-
rita quos Apostolis ipsis diuinitus electis
substituunt. Atqui eos præsertim cauere de-
bent qui huiusmodi honores ambiunt. Illi
enim non pastores ouium habedi sunt, qui
pro ipsis sanguinem fundere anhèlent: sed
lupi qui ipsarum sanguinem sitientes nihili
pendunt eorum animas extinguere.

AD primum igitur argumentum respon-
det diuus Thom. quòd cum Christo no-
tissimè essent aliq; Petri qualitates ad ec-
clesiæ gubernationem idoneæ, ob id de ampli-
tudine dilectionis eum præcisè examinauit,
qd vbi aliq; insunt conditiones, hæc debet exi-
stimari

Ad primum
argumentum.

Secunda solutio.

stimari præcipua. Sed potest huic altera etiã supponi solutio, quòd cum aliæ partes Petri ad regimen requisitæ, cunctis circumstantibus propatule essent, charitas autem in corde intus delitescat, hanc voluit cunctis etiam constare: vt, quemadmodum lib. 3. diximus, manifestum in foro exteriori fieret optimi electionem fieri. Hoc autem loco citato lib. 3. fusius explanauimus. ¶ Ad secundum respondetur, verbum illud Symmachi non de illo intelligi qui eligendus est, vt potest quòd nisi sanctitate & scientia præcellat vilissimus sit in electione existimandus: sed de illo qui iam electus est. Quo ideo verbo episcopi admonetur quòd etiam si dum in minoribus agebant, non profusus ea sanctitate fulgebant quæ episcopu decebat. Tamen postquam in candelabru erecti sunt, satage profusus debent vt nomen & locum suum re ipsa expleant: aliàs non possunt non in cõspectu populi vilescere. ¶ Quæ autẽ scientia in episcopo sit requirenda: Theologiæ sci licet an Canonici iuris, loco citato lib. 3. vt cunq; disputauius. Haud enim res digna est quæ in disputationem deberet accerliri: est siquidẽ indigna sententia quæ audiatur, illic præcisẽ theologum esse præferendum, vbi hæreses serpunt. Tum quòd cum oporteat hæreses esse, vbiq; & semper timendę sunt, atq; ad eò docta prædicatione coarmandus populus, nè vnquam labasci possit: tum præcipuẽ quòd Christus episcopos pastores instituit qui doctrinę pabulo quam ipse docuit suum gregem saginarent, moribusque quos ipse instituit intingerent: non præcipuẽ Doctores legum quas homines postea adiecerunt & lirim iudices. Eò præcipuẽ q canones ex Theologiæ fonte deriuati sunt. Id quod eius bicornis mitra designat. Vt enim in eius consecratione patet, caput episcopi cornibus non vtriusque iuris, sed vtriusque Testamenti armatur: vt terribilis appareat, non aduersantibus sibi mutuò in foro, sed aduersarijs veritatis. ¶ Ad tertium respondetur discrimẽ esse inter regimen rerum naturalium & gubernationem in spiritualibus quæ ad supernaturalem gratiam spectant. In naturalibus enim eo ipso quòd res sit simpliciter sublimior, suapte natura magis est ad regendum idonea: vt coeli quã elementa: & alia elementa quàm terra. In donis autẽ gratiæ, quæ vt in priori ad Corin. ait Paulus, Spiritus sanctus diuidit pro vt vult, nil prohibet vt qui inferior simpliciter

Sciẽtia Theologia maxime in epõ de sideranda.

Ad tertium.

est secundum charitatem, cumulatoribus gratijs ac donis sit ad regendum instructus. Et ad hunc gratiæ ordinem pertinet ecclesiasticum regimen. Imò verò nõ hoc solum, sed etiam ciuile. Quare neq; in magistratibus ciuilibus eligendus solum, vt in. 3. Politicorum ait Aristo. attendenda est integritas viri, inquantu persona est priuata, id quod charitas facit: sed quòd sit bonus ciuis. Quare aliæ qualitates regum & iudicum suo etiam gradu ad gratiarum diuisiones attinẽt.

Aristot.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum episcopo liceat cura episcopali desertã ad religionem se conferre.

ROST qualitates eorum qui eligendi sunt & eligetium obligationem, sequitur disputare vtrum episcoporum status ita sit firmus, quem postquam episcopus assumpserit, deserere nequeat. Arguitur enim id ei non licere: nam maxime religionis intuitu: sed hoc non licet, quoniam a perfectiori ad minus perfectum retrospicere damnabile est: secundum Domini sententiam, Luc. 9. Nemo mittens manum ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Episcoporum autem status altior est monachorum instituto, vt paulò antè dicebamus: ergo sicut de monachatu ad sæculum nefarius est regressus, ita & de episcopali ad religionis claustru. ¶ Secundo. Ordo gratiæ decentior est ordine naturæ, secundum autẽ naturam nihil contrarijs motibus cietur: vt lapis qui naturaliter descendit, nequit ascendere naturaliter: at secundum ordinem gratiæ à monachatu ad episcopatum licitus est ascensus: ergo contrarius descensus, illicitus.

Primum argumentum.

¶ Tertio. Nihil in operibus gratiæ debet esse otiosum: ille autem qui semel in episcopu consecratur, perpetuò retinet potestatem ordinis conferendi, aliæque id genus perficiendi. Hæc autem potestas si quis curam pastoralem deferret, otiosa remaneret: ergo id minimè licet. ¶ In contrarium est quòd nemo ad id quòd illicitum est cogi potest: qui autem cessionẽ à pastoralis cura petit, postea si cedere cunctetur, ad id cogitur: vt patet cap. Quidam. de renuntiatione: ergo non est episcopo illicitum episcopatu abscedere.

Secundum.

Tertium.

Ad

AD quæstionem quatuor cõclusionibus respondetur. Prima quæ cæteris vt fundamentum substernitur, est: Tam diu obligatur episcopus pastorem retinere curam, eiusque agones perferre, quàm diu spes aliqua illi durat quòd possit plebi prodesse. Probatur. Episcopalis status in hoc consistit quòd aliquis ob diuinam dilectionem proximorum saluti curandæ seipsum mancipat: id quod Christus dum Petrum elegit planè docuit. Haud enim præmisit, Diliges gregem plus his: sed, diliges me. Nulla enim dilectio nisi ex diuina deriuetur, sufficit ad subeundos labores, persistendumq; in vigilia & solitudine quæ episcopali functioni est necessaria. Quare episcopus non ecclesiæ tantum aut populo, sed Deo ipsi fidem suã obligat: vt tanquàm fidelis dispensator & prudens gregẽ suum gubernabit. Quæ quidẽ obligatio genus votirest, vt sanctus Tho. in calce quæstionis ait. Atq; huc illa consecratoris interrogationes alludunt: Vis ea quæ ex diuinis scripturis intelligis plebẽ & verbis docere & exemplis? Vis beato Petro Apostolo eiusq; successoribus fidem & obedientiam exhibere? Itaq; licet non emittatur nouum votum castitatis præter sacerdotale, neque vllum aliud quod sit solenne super quod Papa dispensare nequeat: emittitur tamen obedientiæ votum quod à solo summo Pontifice est dispensabile. Quòd si votum est, vt diuus Thom. ait, non Pontifici tantum, sed Deo ipsi fit. Atq; ad eò, vt conclusio asserit, perpetuo vinculo obligatus restat episcopus ecclesiæ suæ quam sibi per anulum fidei desponsat. Quapropter diuortium esset, si non cum illa perpetuo permaneret. ¶ Secunda conclusio. Nequit eandẽ ecclesiã neq; propter dulcedinẽ contẽplationis, neq; propter quoduis euitandũ incommodum, neq; propter cõmodũ proprium lucrãdũ relinquere. Probat: nã Paul. quem supra ad Philip. 1. citauimus, quasi duobus perplexus & quid illorum eligeret nescius, etsi iudicaret dissolui & esse cum Christo multò melius: tamẽ videns necessarium esse manere in carne propter fratres, subdit: Et hoc confidens scio quia manebo. Et Christus Ioan. 10. Bonus, inquit, pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Meditatiùs ergo perspexeris quanta cum energiã omnia cõmoda atq; incommoda quæ personam episcopi propriè tangere possunt, excludantur. Nam si fruitionem sempiternæ fœlicitatis,

quæ etiam in paruum tempus omnia quæ desiderari possunt indicibiliter exuperat, iustam causam Paulus non iudicabat vt posset fratres in eorum necessitate suo præsidio & munere destituere: quãnam excogitari potest propria commoditas quæ episcopũ excuset? Etsi Christus vitam etiã ipsam admonet pastore vt exponat pro grege, quod fit reliquum detrimentũ, cuius cauendi causa possit grex deferi? ¶ Tertia cõclusio. Possunt nihilo minùs aliqua accidere impedimenta quæ propter cedere episcopus possit episcopatu: quæ quidem Innocen. Tertius cap. Nisi cum pridem. de renuntia. percõset. Sed hæc tñ impedimenta pensanda sunt respectu functionis, quæ fieri non potest debet: vt si sit spiritalis defectus personæ: aut corporalis: nempe crimen, vt simonia, aut homicidiũ, aut hæresis, aut aliud quodcũq; propter quod episcopus deponi debet: aut per quod infamiam contrahit: qua quidem resperfus, quanuis poenitentiam egerit, auctoritate caret ad regẽdum: cuius gratia plus officit quàm profit. Enimuerò si purgare infamiam potest, tenetur quidem sub poena peccati mortalis si in dignitate vult persistere. Nam quo iure tenetur ad rectam administrationẽ, tenetur & obstacula amouere dum potest: etiam si citra suam culpã eam contraxerit. Quando verò infamiam sordes eluere non valet, tunc si absq; sua culpa illis infectus est, nõ tenetur episcopatum renuntiare. At si causam verè dedit eiusdem infamiæ quæ tam obscura sit vt verè sit functionis impedimentum, profectò tenetur præsulatu decedere. Et idem est si sit vir seditiosus aut scandalosus. Nam vt ait Apostolus. 1. ad Corinth. 8. Si scandalizauero fratrem meũ, non manducabo carnes in eternum: Dummodò sit scandalum datum, non acceptum: nam qui scandalum leuiter accipiunt, relinquendi sunt, ait Christus, tanquàm cæci & duces caecorum. ¶ Vel potest esse defectus in sciẽtia & prudẽtia. Haud em̃ sibi se vllus persuadeat si omninò sacerdotio indignus sit, propterea habere conscientiam securam, quòd à legitimo iudice sic fuerit ei collatũ, vt collatio teneat. Imò vt acceptatio peccatum est, maxime si curam habeat animarũ, sic & illud retinere in dies fit absurdus crimen, & ascendere ad aliam ecclesiã multò scelestius. Vnde Osee. 4. Tu, inquit Dominus, scientiam repulisti: & ego te repellam, nõ sacerdotio fungaris mihi. Si autem irregularis

Prima conclusio.

Ratio cõclusionis.

S. Thomas.

Tertia conclusio.

Innocentius. 3.

Secunda conclusio.

Probatio.

Paulus.

gularis

gularis tunc erat quando ad sacerdotium assumptus fuit, non dubium quin collatio fuerit nulla: si autem postquam obtinuit illam incurrit, iam dictum est quemadmodum sine dispensatione non possit dignitatis munere fungi. ¶ Si autem impedimentum est corporale, vtputa aut senectus nimia aut infirmitas, non est necessaria abdicatio ecclesie: sed posset esse consilium, retenta aliqua sustentatione. Sed ad minus secundum antiqua iura debet persona digna in adiutorium illi adiungi. Tanta tamen posset esse autoritas in se ut consultius esset in magistratu persistere & sua umbra gubernare, quam alteri committere: vt eod. tit. de renun. can. literas. ait idem Innocē. ¶ Postremo deniq; ex parte subditorum potest esse defectus non quicunque: nam propterea qd aliquantulo sit populus durior, non illico per desperationem respuendus est, sed diuino presidio confidendum. At tunc relinquere eos licet, tamen si ad id nulla emergat obligatio, quando nulli sunt inter improbos prohibiti: sed labor omnino existit infrugiferus ac perinde superuacuus. Solet enim ob defectum populi inepta esse Presulis predicatio: secundum illud Ezechie. 5. Linguam tuam adherere faciam palato tuo: quia Dominus exasperans est. Quocirca secundo dialogorum Grego. Ibi equanimiter portandi sunt mali, vbi inueniuntur aliqui qui adiuuentur boni. Vbi autem omnino fructus de bonis deest, fit aliquando de malis superuacuus. Vnde sæpe agitur in anima perfectorum, qd cum laborem suum sine fructu esse considerant, in locum alium ad laborem cum fructu migrant: iuxta illud Pauli: Ecce conuertimur ad gētes: quia verbi Dei vos indignos fecistis. ¶ Quarta conclusio. Quantumuis causæ adsint ad iuste cedendum, nihilo minus cessio citra auctoritatem prælati fieri non potest: puta Papæ, si episcopus vult cedere: quippe cui soli facultas suppetit, vt ait diuus Thom. in illo voto dispensandi. Paroecialis autem sacerdos posset de licentia episcopi cedere. Sententia est eiusdem Innocē. in vltimis verbis eiusdem capituli. vbi ait: Et si pēnas habeas quibus satagas in solitudinem auolare, ita tamen strictæ sunt nexibus præceptorum, vt liberum non habeas absq; nostra permissione volatum. Imò neq; ad religionem demigrare absq; Papæ facultate episcopo liberum est: vt patet cap. licet. de regula. Et ratio est, quòd sicut nemo ad ecclesiā

absq; iudicio superioris assumendus est: ita neq; absq; eius arbitrio vlli licet illam destituere. Sed est demum meditata cautio capitu. quidam. suprā citati. Quòd si qui cessionem petit retrocedit, cogendus est. Consueuerant enim aliqui & consuecunt episcopatum renuntiare pauperiorem, aut aliās sibi minus commodum, vt vberiorē possint expiscari. Et ideo cum vident suis technis frustrari, retrocedunt. Merito ergo illi cedere compellendi sunt, & ab ecclesia repellendi.

AD primum igitur argumentum respon- *Ad primum argumentū.*
detur. Cum perfectio monachi sit propriæ salutis studere: Episcopi verò perfectio eò sit excellentior, quòd proximorum salutem debeat incumbere: consequens fit vt quādiu vtilis esse possit ecclesie, eidem muneri debeat impensæ suas nauare operas. Ob idq; si tunc ad religionem commigraret, retrocedere censeretur: nempe quòd cum non ad suam tantum, verum & ad subditorum utilitatem procurandam se obligaret, suæ solū vacare studeat. Vnde Innocen. cap. citato, *Innocētius.*
Facilius, inquit, indulgetur vt monachus ad præfulatum ascendat, quam præsul ad monachatum descendat. Attamen quando iam ecclesie inutilis fit, aut forte pestifer, consilium est, vt quò suæ salubrius cōscientiæ consulat, in monasterium sese recipiat. ¶ *Ad secundū.*
Ad secundum per idem fundamentum respondetur: quòd per nullum impedimentum homo curam propriæ salutis præterire debet, quod ad religionis statum pertinet. Potest tamen à negotio alienæ salutis impediri: Et ideo monachus quidem ascendere ad episcopatum potest, vbi propriæ salutis periculum non paratur. Et pariter episcopus vbi cohibetur ne alienæ salutis absque propriæ detrimento incumbere quierit, intra claustra monasterij sese conferre. Cessante autē impedimento, potest rursus ad prius institutū remeare: nisi forsan ob crimen aliquod fuerit episcopatu priuatus, & in monasterium ad peragendos poenitentiae fructus obtrusus. Quemadmodum illud intelligitur decretum. 7. q. 2. Præcipit sancta Synodus vt quicumq; de pontificali dignitate ad monachorum vitam & poenitentiae descenderit, nequāquam ad pontificatum resurgat.

¶ Ad tertium demum respondetur, quòd quemadmodum in naturalibus infirmitas efficit vt potentia maneat suo vsu orbata,

Gregorius.

Quarta conclusio.

Ratio cōclusiōnis.

bata, vt caligans oculis: ita neque incongruum est vt episcopalis potestas propter spirituale impedimentum maneat ab vsu colligata.

QVÆSTIO TER tia, de Episcoporum residentia.

ARTICVLVS. I.

*Vtrum episcopi in suis diocesisbus reside-
re iure diuino teneantur.*

ER T I O loco libri præsentis quæstionem polliciti sumus hanc insignem, de residentia Episcoporum ac sacerdotum curam habentium animarum.

Apparet enim diuino iure non esse indicta. Ius enim hoc, illud præcisè censetur quod in euangelio aut loco alterutrius Testamenti, tanquam diuini præceptum legitur: vt est præceptum baptismi: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: aut quod inde planè colligit. Huiusmodi autem residendi præceptio nõ est huiusmodi: ergo non est sanctio diuini iuris. ¶ **S**ecundò, Soli Petro commissæ sunt clauces regni cœlorum: illique soli dictum, vt vniuersum Christi gregem pasceret: ergo illi soli commissæ sunt summa rei huius, ac subinde pascendi modus. Ad modum autem pascendi attinet residentia: atque adeò non est de iure diuino. ¶ **T**ertiò. Timotheus Ephesus episcopus crebrò Pauli iussu impulsus est per alias ecclesias diuagari: diutiusque propriæ abesse: ergo id nõ est de iure diuino. ¶ **I**n contrarium autem est quòd episcopi sunt pastores: secundum illud euangelicum: Pasce oues meas. pascere autem gregem officium personale est quod personæ præsentiam exposcit: ergo eodem euangelico iure tenentur suis ecclesijs residere.

Quæstionem hanc temporum iniquitas celebrem fecit: nam eius affirmatio, si vel de solo pastoris noie existimetur, adeò perspicaciter veritatè suâ oculis obijcit, vt in quæstionè quocari penitus renitatur. Qua-

re apud antiquos, admonitâ quidè vbilibet videre poteris, disputatâ verò vix vsquam. At cū ecclesiastici mores de florido illo prisco-ruin loco tam miserè deciderint, eandem veritatem eousq; in quæstionè reuocârunt, vt iam nõ sit persuasus facilis. Atqui Caiet. loco præsentis, scilicet. 2. 2. q. 187. veluti rē cõpertâ breuib; absoluit. Tẽpore autè Tridentinæ cõcilij peregre gius frater Bartholæus Mi-

rada necessitudine religionis, ac ibi tũc tẽporis societatis mihi coniunctissimus, eandem quæstionè tum plurimòs sacrorum testimonij, tum etiã rationib; adstruxit: idq; ita locupletè ac disertè, quod suum ingenium est ac solertia, vt laborè alijs potuisset excusare: nisi Reuerendus Catharinus Minorieñsis ad cõtradicendũ prodijisset. Haud in quâ negauit quin præfides residere teneantur: sed tñ asseuerare perstitit, humano quidem iure, hoc est potificio, ad id obligari nõ autem aut naturali aut diuino. ¶ **E**x quo inferre perrexit, curâ illam soli Papæ incumbere vt illos residere faciat: ipsos autè non aliter teneri q̃ ipse dispouerit. Ego verò litem cū homine cõtestari nolo. Est enim vir, alioqui quidem religiosus, attamè acerrimi ad contradicendũ ingenij: cū quo mihi prius de certitudine gratiæ, & postea in Cõmētarijs super Paulũ de prædestinatione controuersa fuit. Qua de re, vt

audiui, nam legi nunq̃, multis me, quæ sibi genuina sunt & natiua, scõmatum figuris resperisit. Et re vera si tantum suis assertis cõfirmandis insudaret, quantũ huiusmodi innectedis cõiunctis assolet, foelicus suũ celebrasset nomẽ. Sed putat simpliciter suis dictis veluti oraculis auscultandũ. Et cū egre ferat q̃ omnes velint esse magistri, nil ipse veretur omniũ prodire magister. At verò non cõstitui, quia neq; theologicũ neq; Christianũ est, malũ pro malo reddere. Et egrius fero q̃ episcopus similia de aliquo euomat, q̃ q̃ de me quisq̃. Eò presertim q̃ neq; ea in me expuit mala quæ multa opus habeat ad ferendũ lóganimitate. Rẽ ergo tantũ pro meo ingenio dilucidare satago: nõ cū homine cõtendere. ¶ **I**gitur quòd lineã aliquã omnibus cõfessissimã præstitam, vnde disputationè auspicemur, cõclusionem primã vniuersis literarũ professoribus receptissimã præfigamus. Constantissimum est, ecclesiarum Præsules, imò & animarũ omnes pastores vsque ad paroccios inter suos greges residere teneri: Sed quod in quæstionem vertit est de iure ad id cogente, sitne tantum humanum, an verò

Caietanus.

Bartholæus Mirada.

Catharinus

Primum argumentum partis negatiuæ.

Secundum.

Tertium.

Prima conclusio.

*Suadetur po
sita cōclusio*

verò diuinū etiam & naturale. Ecquis enim mente sanus in quæstionem compellet, vtrū ianitor cui iura claudendi recludendique commissa est, ad ianuam assistere debeat? & cui naui gubernatio incumbit, ad clauum federe? Et vtrū dux in bello, dum geritur, & miles in acie debeat existere? Quin verò non modò humanæ leges hoc de episcopis in quæstionem traduci non sinunt: verum & diuina & naturalis dementiæ nobis, certum est; adscribunt, quòd ipsum intentamus. Etenim si Deus, vt ipsi contrarij fatentur, quia diffiteri nequeunt, episcopalem dignitatē, quā latē in ecclesia patet, instituit, nōne & officium ipsum pascendi instituit? Pascere autem num non naturale ius apertè clamat personalem requirere præsentiam? ergo quauis illis largiremur electiones iure tantum humano fieri, nunquā inde obtinerent vt Papa mutare possit quin officium pastoris sit iure diuino per se pascere, ac subinde residere. At nē dicendi impetus sine dispositionis atque œconomice lucē in viscera nos disputationis inferat, supposita prima fundamētali cōclusionē, quod in quæstionem accersitur est, quo iure hæc residēdi obligatio innaturatur. Et primus articulus est de diuino. Debet autem sacrorum tractator, vt primo de doctrina Christiana autor est Augustinus, documētum patrisfamiliās auscultans, de thesauro scripturæ proferre, primū noua, deinde vetera. Qua de causa peculiare hic titulū fecimus, de diuino iure tam euangelico quā antiquo: ex quo primū petendum est rei præsentis fundamentum: & articulo proximo de naturali: ac tertio de humano. Tametsi adeo istæ iuris species sibi inuicem merite sint, adeoq; se vicariè elucident, vt testimonia sacra, nisi naturali statim ratione & iure explicent & cōfirmēt, debiliora videri possint: & ideo necesse erit sæpenuerò pmissim ab omni iure argumenta accersere. ¶ Ad horum ~~autem~~ autem perspicacem intelligentiam meminisse ex lib. 1. & 3. opus est, primū diuidi ius in naturale & positium: deinde positium in diuinum & humanum. Ius enim naturale est quod nos ipsa natura docuit. Ius autem positium quod vel ex hominum conditō, vel ex principis iussu legis habet vigorem. Et quia summus princeps Deus est, sit vt ius positium diuidatur in diuinum & humanum. Quo fit consequens vt minimè repugnet aliquid esse de iure na-

Augustinus.

turali simul & diuino: vt patet in Decalogo, quem, etiam si Deus non scripsisset, natura nos ipsa docuisset. Sed tamen quia scripto Dei expressus est, censetur etiam de iure diuino. Vnde fit vt distinguatur ius diuinum in naturale, & positium. Vt positium sit quod nos Deus præter aut supra cognitionem naturæ docuit: vt sunt sacramentorum mandata. Et de hoc genere diuini iuris loquimur in hoc articulo: nempe quod in sacra pagina scriptum est. Id quod bifariam contingere potest: nempe aut quod expressis verbis sit scriptum, vt, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Et, Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta. Aut quod ex verbis scripturæ expressis planè colligitur. Et quidem quod sub hoc verborum tenore expressum sit in euangelio vt episcopi resideant, nemo affirmat: quia nusquam legitur. Sed tamen quòd verbis æquipollentibus eandem prorsus habet significationē, id sit in eisdem sacris Biblijs assertum, hoc persuadere contendimus. ¶ Sit ergo secunda conclusio:

Obligatio Antistitum ad residendum, omniumq; pastorum parœcialium ecclesiarum, est de iure diuino. Et cum primis, postq; diui Thom. interpretes agimus, sua est conclusio præsentis quæstionē, quam exponendam hic duximus, art. 5. Vbi ex testimonio Christi quòd bonus pastor animam suam teneatur pro ouibus suis ponere, infert, ob nullum temporale periculum licere præfili de sua ecclesia decedere. Materiam autem illius articuli, in. 4. nos huius quæstionis disputaturi sumus. An videlicet aliquæ sint causæ quæ huiusmodi decessum excusatum faciant. Interim autem conclusio præsens affirmatiuè est demonstranda. Atqui solet quidem ab officio pastoris initium demonstrationis sumi: est tamen illud altius petendum. Episcopus nanque non est propter quem ecclesia est constituta, sed ipse potius est propter ecclesiam institutus. Mundum quidem Deus fecit propter hominem: nempe vt ei esset subsidium vitæ: ipse autem nō propter ipsum, sed creatus est tanquam eius dominus. Et patres familiās sæculares diuitijs suas domos propter suos successores amplificant. Itaq; in eiusmodi familijs nō personæ propter domos, sed domus propter personas sunt extructæ. In rebus autem publicis diuerso modo se res habent. Regnum enim non est factum propter regem, sed rex propter

*Secunda conclusio.
S. Thom.*

*Prima ratio
conclusionis*

propter regnū. Et in hoc, vt li. i. dicebamus, rex differt à tyranno, quòd ille omnibus ob publicum bonū vtitur: hic verò regno propter se abutitur. Multò id autem certius est in episcopis. Christus enim qui propter nos homines descēdit de cœlis, propter seipsum ecclesiās fundauit & propter ipsas, tū alios pastores, tum præcipuè episcopos. Nisi q̄

Duplex discrimē inter ciuile ecclesiasticū; rē publicam.

est discrimen duplex inter ciuilem & ecclesiasticā rempub. Vñ scilicet ex parte finis ex quo in modo ministrandi alterū deriuatur. Finis nāq; proximus ciuilis rei publicæ, vt in superioribus adnotauimus, est pacificus tranquillūq; eius status, et si in supracœlestem subinde referatur. Finis autem proximus ecclesiasticæ est sempiterna fœlicitas, ad quā nos Christus ecclesiæ fundator per suos ministros perducere appetit, & omnimodè cōtendit. Alterum autem discrimen est q̄ seculares principes in modo sui regiminis effigiem habent dominorum: episcopis verò nullam præ se ferre licet, nisi ministrorum atque omninò seruitum. Principes enim gentium, ait Matthæ. 20. dominantur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Sic filius hominis non venit ministrari sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Vnde Augustinus super Isaiam homili. 7. Qui vocantur ad episcopatum, non ad principatum vocantur, sed ad seruitium totius ecclesiæ. Ecce ergo episcopalis institutionis fundamentum quod constitutissimum est esse de iure euangelico: nempe quòd vt seruus quidquid est, domini est, sic episcopus quidquid est, sit ecclesiæ. ¶ Hinc conlequitur episcopalem dignitatem non esse institutam nisi propter officium. Est enim dignitatis pastoralis officium, pascere.

Ad quam veritatem penitissimè commendandam nunquam dignitas in sacra pagina nisi officij nomine designatur. Nam vt conclusionem ab eo primū loco demonstrare ordiamur, qui est Ioann. 20. Pascere oues meas, vt pote quo episcopalis dignitas planissimè declaratur, non ait Christus, Sis præsul aut episcopus. Imò nec, sis pastor: nam & pastores fœcordes esse possunt, & gregi indormientes. Sed pascere hoc est docere, institue, atq; adeò gubernare exemplo meo meas

oues. Et vbi apostolos prædicatū dimisit nō dixit: Messis quidem multa est: ij autē qui metēdi docti sunt, pauci: sed, operarij: nēpe qui vsu potestatem exercent. Nil enim refert qua doctrina aut facultate præditi sint sacerdotes, nisi munere suo fungatur. Misit ergo Deus non qui operari possent, sed qui operaretur. Similiter enim instituerat Deus Aaron, Leui. 28. Applica enim, inquit, ad me Aaron & filios eius: Nō ait vt sacerdotes mihi sint, sed vt sacerdotio fungatur mihi: & vt supra in Paulo adnotauimus, Qui episcopatum, inquit, desiderat, bonum opus desiderat: id est si legitimum est eius desiderium, nō ad dignitatē, sed ad opus referēdū est. Quare illico subiunxit, Oportet episcopū doctorem esse: quo nomine non designatur habitus seu facultas & dignitas, sed vsus: hoc est oportet vt doceat. Vnde ad Paulinū supra citatus August. & refertur. 8. q. 1. can. qui episcopatum. Exponere, inquit, voluit apostolus quid est episcopatus: quia nomē est operis non honoris. Et ad Honoratum Hieron. Qui episcopatum desiderat, opus desiderat: hoc est non dignitatē aut delicias, sed opus & laborem. ¶ Ex hoc secundo vt per gradus descendam tertium colligitur: nempe decimas & primitias, vt lib. 3. latè demonstrauimus & sepius repetimus, non esse in hoc populo imperatas vt sint bonorū præmia, eò q̄ vel boni vel docti sunt. Sed in hoc potius vt bene ecclesijs præsent, vt ait Paulus, & inseruiat. Haud enim me pigebit hoc inculcātissimè repetere quod ad rem penitissimè attinet: q̄ si hoc ecclesiasticum seruitium Christianis non fuisset necessarium, nulla fuisset à Christo habita personarū, quæ idoneæ sunt, ratio, quātū ad decimarū impositionē. Haud ergo arbitrentur vel nobilissimi vel doctissimi vel sanctissimi sibi vlla ratione debere ecclesiastica stipēdia neq; eorū gratia fuisset instituta: sed eò prorsus q̄ ad ecclesiarum obsequia Dñs ip̄sis personis opus habet. Reuisito, nē sim morosus, quæ lib. 3. q. 6. ar. 2. in huius demonstratōne attulimus. Etenim Nume. 18. non alia de causa Deus decimas legis instituisse, q̄ pro ministerio quo Leuitæ ac potissimū sacerdotes tabernaculo serueiebāt. Et cū Christus apostolos dimisit vt messores esse voluit qui pro operis digni sunt mercede sua. Et Paul. 1. ad Corin. 9. omnia naturalia exēpla ad hoc propositū congerit. Vt de milite qui nō militat suis stipēdijs: & de tritu

Corollariū.

Paulus.

Augustinus

Episcopalis dignitas nō est instituta nisi propter officium.

cēset p̄m̄io ecclesiastico dignos quia boni sunt, sed quia bene p̄sunt. Et si ius cōsulas canonicū, Innoc. 3. c. cum secundū apostolū. de p̄aben. eisdē vsus sacris oraculis idē prorsus constituit q̄ stipendia ecclesiastica atq; adeo dignitates solū propter opus cōferunt: ac tandē. c. fin. de rescrip. beneficiū asseritur non dari nisi propter officium. Communia sunt hæc, sed in p̄sentiariū etiam vsque ad nauseam repetēda. ¶ Ex his ergo colligitur nostra cōclusio illatione illa quā paulō antē insinuabamus. Christus non alia prorsus ratione q̄ propter ecclesias, hoc est propter earum obsequia atq; administrationes pastores instituit, quorū subinde officiū propriū esse voluit pascere: & in huius tantum mercedem & stipendia populo imperatæ sunt detimæ: ergo quantum est ex rei natura diuināq; institutione, ipsis per se incumbit gregem pascere. Hoc autē absq; personali p̄sentiaria fieri nō potest: ergo residentia est de iure diuino: nā quo quisq; iure obligatur ad finem, obligatur ad mediū sine quo nequit illum cōmodē attingere. Primum antecedēs nemo est qui neget, sed primam consequentiam efficiari moluntur aduersarij. Quoniam inquit Papa episcopos creat: illi ergo incūbit disponere vt per se vel per alios pascere debeāt. Quod autem cauillus hic nullū p̄ se ferat vel probabilitatis colorem, palā ex superioribus colligitur. Primū enim iam satis cōstitutum est, creationem episcopi, licet fiat per Pontificem, nihilo minūs iure diuino fieri: quippe cū institutio Dei sit, per ipsumq; fieri iussa, perinde atque sacramentorum administratio. Sed nē de nomine nos angat disputatio, esto Papa immediatē vt aiunt electionem faciat, num consequens subinde fit vt naturam ipsam quam dignitas à Deo istituta proprio significato declarat, possit Papa mutare? Vnde rogo duarū rerū cōsequētia quæ tam sunt disparatæ? Nunquid dum Papa episcopum eligit & cōsecrat efficere potest vt non sit pastor, magis quā cū sacerdotem initiat efficere vt non sit sacerdos. Potestne inquam efficere vt functio episcopi non sit sacramenta ordinum administrare, populūq; docere, ac morib⁹ inslituere: & quod nomē eius sonat, gregi inuigilare? Quisnam hoc vel fari queat? cū hæc oīa ep̄ali muneris sint diuino iure annexa: quin verō ipsi sint eodē iure sint dignitatis substantia. Profecto si Dei institutio eandē vim habeat quā natura per

ipsum instituta, planē fit vt sicuti qui morum serit efficere nō potest vt prunus inde aut alia arbor germinet, q̄ morus: ita neq; qui ep̄m facit efficere potest vt eius natura diuinit⁹ instituta nō sit per se pascere. Haud enim modō disputamus an vlla de causā efficere iustē possit vt ipse per se non pascat, sed per aliū. De hoc enim alia nos disputatio manet. Sed rei tātū naturam cōstitui-mus: docētēs vt quēadmodū qui scānum fabricat aut arcā, efficere nō potest quin figurā habeat scāmi aut arcæ: aut qui facit calceum, efficere nō potest quin rem faciat formam habentem pedis: ita qui facit episcopum, quæ res diuinit⁹ instituta est, efficere non potest quin eodē iure quo est instituta officium habeat, atq; adeo obligationem per se ipsum pascendi ac subinde residendi: quidquid postea forinsecus accidere possit. ¶ Etenim nē nobis pastoris homonymia & equiuocatio negotiū amodō facessat, intelligere ep̄us debet pastore esse secūdū propriā noīis notionē, & nō secūdum illā abusiua quam gregū domini pastores dicuntur. Solent enim & pastores nūcupari, pecudum, armētorūq; domini: eō q̄ sua substantia & peculium pecorarium sit: quēadmodum rogati filij Iacob à Pharaōne quid haberēt operis respōderūt, Pastores sumus: puta hæc est nostra diuinit⁹ possessio. Et isti per se nullam exercēt ouilis curam, nisi per suos famulos: sed duntaxat vellere, caeco, focturā quefruentes, delicatē ac molliter vitam degunt. Episcopi autem non sunt sic instituti pastores gregis Christi, sed prorsus velut ministri, qui gregum vigiliis perferre tenētur, & per prætā scripturæ sacre gregem deducere, eiusq; fontibus potare, atq; oleo scabiē inungere, eisq; lupum cauere, & quidquid vllō pacto nocere poterit. ¶ Neq; enim est quod huic sanctæ veritati quis obmoliatur, soli Petro dictum esse, pascere: in hoc enim verbo aliud quid est singulare Petro dictum, aliud verō cūctis p̄suli bus generale. Singulare inquit vt tanq̄ vniuersalis pastor suo gradu & ordine vniuersum gregem pasceret: non quidem vniuersis assitendo ecclesijs, sed suis constitutionibus & fidei ac morum sententijs vniuersos illustrando & instituendo: dignosq; adeo ministros cuiuscq; ecclesiæ adscribēdo. Generaliter autem explicata est ep̄alis functio, quæ in apostolis & in ipso per ipsissimū Christū ecclesiæ institutionē constituta est: vt scilicet cū primū vnusquisq; crearetur,

Innocentius 3.

*Ratio pro cō
clufione.*

Solutio.

Replica.

*Illustratur
amplius con
clufio.*

*Ep̄s pastor
est secūdū
propriā no-
minis notio-
nem.*

*Solutio taci
te obiectio-
nis.*

tur,

tur, iussum ab eodē Christo putaret vt simi-
liter suum peculiarem gregem pasceret. Ait
quippe August. c. 13. in lib. de pasto. ob id Pe-
tro singulariter Christum id quod omnib⁹
erat cōmune, iussisse, vt vnitatem cōmen-
daret. Multi enim erant, inquit, apostoli, &
vni dicitur: Pasce oues meas. Hactenus ille.
Ac si dixisset: In vno cunctis potestatem de-
dit. In vno cunctis generalē regendi formā
expressit, atq; adeo in vno cunctis idem ius-
sit. Et Ambros. in Pastora. Nobis, inquit, in
verbis diuinis credita est dispensatio, gregēq;
Christi alendū suscepimus. In verbis inquit
diuinis: Alludēs ad illa Petro dicta. Et infrā:
Repetitum est à Domino tertio, Pasce oues
meas. Quas oues & quem gregem non solū
tunc beatus suscepit Petrus, sed nobiscum
illa suscepit: & cū illo nos suscepim⁹ omnes.
Iussit Dominus Petro pascere oues, per quē
ad reliquos omnes potestas & autoritas pas-
cendi manat à Deo. Hæc ille. ¶ Ex his er-
go fit consequēs, peruersam esse, calumnio-
samq; interpretatiōē, vt vox illa cōsecratoris,
Vade prædica pp̄o tibi cōmissio: p̄inde itel-
ligatur, ac si solius sit Papæ. Est enim illius
tanquā organi Dei, atq; adeo expressio &
quasi repetitio verbi ipsius Christi, Pasce o-
ues meas. Quò planē alludit Paulus Actū
20. dicens, Attendite vobis & vniuerso gregi
in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos,
&c. Haud enim aduersariorū glossa vl-
lius est pretij, qua scilicet aiūt propterea tan-
tū dixisse, Spiritus sanctus posuit, q̄ eccle-
sia etiā quo ad ius positiuū eius nutu guber-
nat. Nā. i. ad Cori. 7. distinguit inter ea quæ
Deus præcepit & quæ ipse: & hīc propriam
actionē & iussum Dei designat. Nō em̄ ait se
illos posuisse, sed Deū. ¶ At verò quò res etiā
num patētior fiat explicare paulò ampli⁹
opūs est spiritualis pastoris officii. Dicitum
enim iam suprā reliquimus esse spiritualis
ouiu vitæ impensissimā curam gerere. Quæ
quidē cura tripartita est: videlicet vt ep̄us sa-
cramentis plebē in vita spirituali generet &
nutriat, atque adeo prædicatione foueat &
prudencia gubernet. Quæ sub alijs nomi-
nibus sanctus Tho. expressit, puta instituire,
defendere, & gubernare. Nomine autem sa-
cramentorū etiā sacramentalia quædam
intelliguntur, quæ quidem can. quauis. di-
stinc. 68. Leo Papa recenset. Incumbit enim
eis presbyterorū ac diaconorū cæterorūq;
ministrorum altaris, & virginum consecra-
tio. Mox constitutio altaris, & benedictio

& vnctio, atq; adeo omnium vasorū indu-
mentorumq; ad idem altare pertinentium,
ac denique baptizatos chrismate confirmare.
Omnium autem maximē propriū eius
munus est prædicare: hoc est non de sugge-
sto modò, sed peculiariter etiā sacra ora-
cula interpretari, & de ambiguitatibus res-
pōsa dare. Vnde super illud Paul. ad Ephes.
4. Alios pastores & doctores: adnotauit Hie-
ronym. consultò non dixisse alios pastores
atque alios doctores, sicut dixerat alios apo-
stolos & alios prophetas: sed alios pastores
& doctores: scilicet q̄ idem est in ecclesia pa-
stor, qui & doctor. Idēq; August. in epist. 58.
Paulino sciscitāti quo pastores à doctolib⁹
differēt, respōdet: videlicet nullo differre di-
scrimine: quod eodē apostolico verbo cōfir-
mat. ¶ Tertium demū eiusdē muneris mē-
brum est gubernatio, quibus nō infimē ad-
iūgitur pauperum, viduarum ac pupillorū
cura. Hæc autem expressi⁹, tum Gregori⁹
lib. prioris Pastor. tum etiā alij sancti patres
per Ezechi. prophetam explicari autumant
c. 34. vbi ait Dominus: Fili hominis prophe-
ta de pastoribus Israël qui pascebāt semeti-
ipsos. Nō inne greges à pastoribus pascuntur?
Lac comedebatis, lanis operiebamini. His
em̄ duobus cūcta designantur quæ ad victū
vestitumq; spectant. Quæ quidē ad sustenta-
tionē episcopis populus suppeditat. Sed ad
designandā eorum luxuriē subditur: Quod
crassum est, occidebatis: vbi summa iniqui-
tas pastoris insinuatur. Cū enim officium
eius sit gregem doctrinæ ac morum pingue-
dine saginare & pinguefacere: eius potius
substantia ipsi curat pinguescere. Et gregem
meū non pascebatis. Quid autē sit pascere,
explicare pr̄sequitur, dicens: Quod infir-
mum est, non consolidastis: quod egrotum,
non sanastis: quod contractum, non alligastis:
quod abiectū est, non reduxistis: &
quod perierat, non quaesistis. ¶ Hic autem
primū omnium animaduertendum est,
oracula antiquæ legis non eandem prorsus
energiam ad rem præsentem habere quam
testimonia nouæ. Etenim sacerdotium no-
uū longē ab illo differentius ac perinde
sublimius existit quàm quo illiungebant.
Nam cū illorū sacramenta nullā cōferret
gratificamentum gratiam (nil de illa loquimur
quæ sub signo circumcisionis cōferebatur)
neq; clauium illi potestatem habebāt ad re-
mittenda peccata, neq; subinde curā, vt no-
stri sacerdotes, gerebant animarum: quæ po-

Gregorius

Prior locus
veteris in-
strumenti pro
conclusionē.Oracula an-
tiquæ legis
nō eandē ha-
bent energiā
quæ testimo-
nia nouæ ad
suadendā cō-
clusionē præ-
sentem.

tissimum est fundamentum vt nostri præla-
 ti residere teneantur. Petuntur autem inde ad
 propositum argumenta. Tum ratione figu-
 ræ, in qua, vt ait Paul. omnia contingebant
 illis: nempe q̄ illud sacerdotium prælagium
 erat nostri. Tum etiam per modum exempli:
 nam si illis tanto vitio tribuebatur quod cu-
 ram non gerent gregis, & in excubijs tem-
 pli perpetuò esse cogebantur. Iustum enim
 legitur Num. 18. Aaron filijsq; eius ac Leui-
 tis: Excubate in custodia sanctuarij: multò
 efficacius conuincitur pastores nostros ani-
 marum custodes, debere semper præsentem
 gregi prospicere. Quauis, vt ad præsentem
 locum Ezechi. reuertamur, non solùm sacer-
 dotes illic, pastorum nomine, denotantur,
 sed omnes iudices & gubernatores populi.
 Tametsi iam tunc temporis, gubernationis
 sceptrum penes sacerdotes esset. ¶ Affabrè
 ergo Propheta illa quinaria oratione pasto-
 ris munus delineat, quantum ad ea saltem
 quæ in grege medèda sunt. Quinq; enim in-
 còmodis Christianus grex periclitari còsue-
 uit. Primùm est in fide: quæ totius Christianæ
 vitæ fundamentum est: nam sine fide impossi-
 bile est Deo placere. Primùm autè detrimen-
 tum fidei est, lãguor & imbecillitas: quando
 scilicet homo propter magnitudinẽ creden-
 dorũ nutabundus vacillat. Quare Paulus ad
 Roma. 4. laudi tribuit Abrahæ q̄ nõ fuit in-
 firmatus in fide. Et ad Roma. 14. Infirmũ in
 fide assumite, (id est) nõ cadat sustentate.
 Hæc ergo Antistitis, qui doctor est fidei, pri-
 ma functio est: nẽpe vt fidei scrupulos men-
 tibus gregis eximat, dubia scilicet explican-
 do: ac subinde animos affirmando & conso-
 lidando vt intellectum, quemadmodum ait
 Paulus, captiuẽt in obsequiũ fidei. Aegritu-
 do autè ad mores attinet; cũ quis corruptis
 affectibus infectus est. Etenim, vt intellectus
 scrupulis fidei infirmat, sic & appetitus af-
 fectuum tuinultu egrotat. Quare sicut illud
 doctrinæ luce est consolidandum, ita & hoc
 salutaribus monitis sanandum. Confractio
 verò iam ad discordiam inter fratres atti-
 net: videlicet cùm populus aut varijs opi-
 nionibus, aut litibus & iurgijs inter se dis-
 sidet. Tunc enim ligamine pacis atque vni-
 tatis confœderandus est: amicitiaque con-
 glutinandus. Ex his enim fracturis, nisi in
 tempore colligantur, hæreses solent intume-
 scere. Quod re vera, vecordia & inertia præ-
 sulũ, ac potissimum absentia à suis ecclesijs
 creberrimè accidere, præsentia tẽpora docu-

mẽto nobis sunt. Quocirca id quod subdit,
 abiectũ, ad manifestariã hæresim & apostasi-
 am refertur. Dissensio enim populi semi-
 nariũ est heresum: per quas ab ecclesia exit,
 & vsq; ad huius etiã medicamina prælati cu-
 ra protèditur: vt saltẽ vna atq; altera moni-
 tione, vt docet Paulus, enitendum ei sit abie-
 ctos in ecclesiã reducere. Còcludit demũ, Et
 quod perierat non quæsistis: exemplo illius
 qui de cœlo quæsitu venerat quod perierat.
 Perit autem homo per quodcumq; mortale
 delictum: insigniter verò per obstinationẽ.
 Sed neq; de illo prorsum desperandum est,
 quin omnis adeatur quærendi ipsum via.
 Atqui effectus porrò isti, gratiæ Dei eiusq;
 singulari fauori referuntur accepti. Attamen
 quia ipse eiusmodi gratiã ministerio sacer-
 dotum nobis suppeditat, sit vt propter corũ
 negligentia vsu veniat vt populus eadẽ gra-
 tia priuetur. Id quod protinũs ibidẽ Deus
 apertè admonet, dicens, Et dispersæ sunt
 oues meæ eò quòd non esset pastor: &
 factæ sunt in deuotionem omnium be-
 stiarum agri: hoc est ab omnibus vitijs
 pestiundatæ sunt: omnique errore concul-
 catæ. Qua de causa statim comminatur
 pastoribus: Requiram gregem de mani-
 buseorum. Hac eadẽ enim ratione ait
 ad Hebræos vltimo Paulus, præpositos
 sic debere super gregem inuigilare, qua-
 si rationem pro eius animabus sint reddi-
 turi. Porrò ergo nisi hæc episcopi munera
 & officia tam essent obliuione sepulta,
 nemo esset, arbitror, qui vel hæsitare pos-
 set tenerentur ne iure diuino episcopi per
 se illa præstare, ac perinde in suis dioce-
 sibus residere. Etenim non solùm publica
 concione, si suum bene noscunt institutum,
 hæc perficere debent, verùm priuatis visi-
 tationib; exhortationibus, recreationibus,
 consilijsque adeò & còsolationibus. Imò nõ
 verbo tantum, verùm & exemplo, ac deniq;
 re ipsa iuuando: nempe egentium causas ne-
 gotio etiam tuẽdo, & eleemosynis adiuuan-
 do. Ecce sacerdotis officii qua parte debet
 nocumẽta gregi cauere. ¶ At verò qua parte
 ipsum ad perfectũ promouere tenet, altiùs
 eius prominet functio. Hac quippe ratione
 appellat eos in suis antecessorib; Christus lu-
 cem mũdi. Vide quanta largitate sua ipsius
 nomina illis impartitur: vt si in officio non
 perstiterint, eos peius in die iudicij pude-
 faciat. Quin verò, vt suprã diximus, Pius
 Papa, cano. oues. 6. q. 1. veluti oculos Deum

*Expenditur
locus citat.*

Paulus.

Paulus.

*Pastores ec-
clesiæ lux
mundi.
Pius Papa.*

illos

illos instituisse ait. siue per quos Deus ipse gregi suo prouidet, siue per quos populus quæ diuina sunt suscipit. Appellat etiã illos ciuitatem supra montem positã: quia nõ solum doctrinæ lumine de candelabro lucere debent, verum prominenti vitæ exemplo in cõspectu populi: & veluti sal terræ mores cõdire. Perpende an eiusmodi officia absentes exhibere, vt decet, valeant. **Quin** age vt cuncta complectamur, episcopi in ea perfectionis sublimitate esse debent, vt perfectionem non discant, sed quædam modum in sua cõsecratione admonent, omnino doceant. Quid demum perfectionem doceant? ceu Christi ministri ecclesiam suã sic expurgent, sic promoueãt, sic citãt; exornet, vt sine macula, vt Christi ipsam decet, Deo patri offerant. Ecce primum locum euãgelicũ, Pasce oues meas. ¶ **Secundus locus** ex quo veritas præsentis cõclusionis elicitur, extat Ioan. 10. vbi Christus naturam boni pastoris sub hac verborũ exaggeratione cõmendat: Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animã suã dat pro ouib⁹ suis: mercenarius autẽ fugit. Intelligere aut̃ nequeo qua vlls fronte deludere huc possit locũ, dicens non intelligendũ esse generaliter de pastorũ vniuersitate: quippe q̃ Christus de seipso particulariter, vt aiunt, id asseruit. Haud enĩ opus est sanctos huc interpretes compellare, qui hunc sensum recutiãt. Præstat nãq; semper scripturã sacram, vbi id fieri possit, ex suis ipsius verbis elucidare. Perpende ergo verborũ cõtextum: Ego sum pastor bonus. ecce assertionem. Haud verõ satis duxit simpliciter id asserere, sed de monstrare perrexit. Quomodò autẽ demonstrauit? Quia bon⁹ pastor animã suã pro ouib⁹ suis dat. Hoc ergo nõ de se peculiariter & propriè asseruit: aliã id quod dixerat per idem ipsum probasset: nempe, ego sum pastor bonus, quia ego ipse pastor bonus animam pro ouibus meis pono. Per illam ergo probatoriã propositionẽ naturã ingeniũq; & substantiã boni pastoris definitione patefecit: nepe vt sic colligeret: Ille profus qui animã suã dat pro ouibus suis, bonus est pastor: ego autem animam meam, hoc est vitam do pro ouibus meis: ergo ego sum bonus pastor. Generalem ergo regulam præfixit per quam bonus pastor ab ijs qui non sunt boni, discernendi sunt. Vnde Gregori. in homilia: Eius, inquit, bonitatis formam quam nos imitemur adiunxit: dicens, Bonus pastor animam suã pro ouibus suis

ponit. Fecit quod monuit: ostendit quod iussit, &c. Et Augustinus de verbis Domini, sermo. 5. Pastor bonus, Christus. Quid Petrus? nonne bonus pastor: nam & animam suã pro ouibus suis posuit: quid Paulus? quid ceteri Apostoli? &c. Itaq; si attentè verba respicias, non tantum Christus exemplum sese perhibere oculis nostris voluit quod imitemur, secundum illud Ioan. In hoc cognouimus charitatẽ Dei, quoniã ille pro omnibus animã suã posuit: & nos debemus pro fratribus nostris ponere. Et sicut ait ad Honora. Augustin. q̃ instante persecutione episcopus non potest fugere: quia exemplo Domini tenetur bonus pastor animam ponere pro ouibus suis. Hæc enim quodammodo possent aduersarij cauillari, dicentes q̃ licet Christus de se peculiariter id diceret, posuit nihilo minus de se imitandũ exemplum. Sed insuper affirmamus posuisse regulã & definitionẽ, per quã se probauit esse bonum pastorem: quamq; adeo licet ipse per impossibile non seruasset, teneretur vniuersi præsumes iure diuino & naturali seruare. ¶ **Agendum** idem ex subiunctis verbis corroboremus. Subdit enim: Mercenarius autem & qui nõ est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupũ venientẽ & dimittit oues & fugit. Quomodò rogo illic vsurpauit mercenarij nomẽ: vtrum peculiariter pro aliquo? Re vera non nisi generatim: ergo eodem modo acceperat vocem boni pastoris. Aliã nõ è regione apponeret illi mercenarium. Vtriusq; ergo naturã amborũ oppositione explicuit. Nisi admittere absurdè malis q̃ naturã explicauerit mali pastoris: non autem boni. Neq; cõtentus fuit id simpliciter enuntiare, sed natiuam subiunxit causam: Mercenarius enim, inquit, fugit: quia mercenarius est, cuius non sunt oues propriæ: & ideo ad eum de ouib⁹ non pertinet: quia nõ sunt, inquit, eius propriæ: vt pote q̃ cũ ei non sint à Christo cõmendatæ, fit vt eas non diligat: ni mirũ ea dilectione qua ex Petro requisit an se præ ceteris diligeret. ¶ **Sed** & vrgentissimum præterea argumentũ quod hoc Dominus ac Redẽptor noster non de se tantum propriè, verum tanq̃ cunctis qui legitimi sunt episcopi necessarium enuntiauerit, est, quod ex hoc loco Sancti omnes & Doctores colligunt (vt articulo. 4. videbimus) teneri episcopum dum necessitas gregi suo ingruerit, vitam exponere antequam inde recedat. Quam quidem veritatem cum ipsi

Roboratur
amplius pro
xima ratio.

Pastor eccle
sia ciuitas su
pra. mōrem
posita.
Idē sal terra

Secūdus loc⁹
pro cõclusi.

Refellitur
quorũdã in
terpretatio.

aduersarij negare profectò non audent, inde debent colligere resentmentiam esse de iure diuino: idque adeò ex hoc loco inferri, aliàs ecclesia non cum tanto periculo eos residerere constringeret. At de hoc illic presius. ¶ Hic ergo pedem sistere cuperem si pro rei dignitate mihi facultas ad persuadendum suppeteret, rogareque colendissimos episcopus, expenderent, vtrum potuerit Christus significantius rem aperire, vehementiusque ipsos nò mercenarijs suis greges consideret dehortari. Quo modo enim diligere animas vsq; ad sanguinis effusionem possunt, quas vt proprias non habent? & nisi ita charas in Domino habeant, quomodo possunt eis legitime prospicere. Abundè se nanque mercenarij fecisse arbitrantur, quando pro ratione stipendij quod recipiunt audiendis litibus horas aliquot infumunt. ¶ Prosequitur autem Christus eandem boni pastoris naturam etiamnum patefacere. Ego, inquit, sum pastor bonus & cognosco oves meas, & cognoscunt me meæ. Haud ergo locus iam vltus sit reliquis descedendi, vt quis dicat de se proprie Christum loqui. Imò eandem demonstrationem insinuat: nempe ob id quòd ingenium, fides, & cura boni pastoris sit, vt mutuo se defacie & voce ipse & oves cognoscant: se, in quæ hæc cõpetunt, bonum esse pastorem. vbi Theophylactus: Hoc loco, inquit, agnosco differentia pastoris & mercenarij. Nã mercenarius quidē nescit oves: quod cõtingit quia nò sape illas inuisit &c. Qui enim per Dei dilectionē non sibi ecclesiã desposuit, nò potest eius conspectu & familiaritate magnoperè se oblectari. Præterq; neq; officia pastoris gregi præstabit, nisi cuiusq; ovis faciē & balatū nouerit, vt non per relationē aut per aliū, sed de vultu, gestu, & voce animi morbū deprehēdat. Neq; verò grex cum vicissim satis diligere, eiusq; tum exēplū imitari, tum & auscultare mādatis valet, nisi de vultu & sermone eū agnoscat. Quocirca hoc quod istī dicunt Christū de se proprie affirmare, q̄ sit falsum inde constat, q̄ fortasse ad illud prouerbiū Salomōnis allusit qd' ipse tū propter priscos pastores, tum in nostrorū figurā illius ore iam pridē protulerat. Ait enim Prouerb. 27. Diligenter cognosce vultū pecoris tui, tuosq; greges cōsidera: nò enim habebis iugiter potestātē: sed corona tribuetur tibi in generatione & generationē. Vbi hebraicè habet, Cognoscēdo cognosces seu cui dēter agnosce faciē pecoris tui: & vt dicitur,

Theophyla.

Prouer. 27.

facie ad faciē, & pone cor tuū ad greges. Vbi nò adeò ad rē accōmodè quidā cōminiscuntur, verbo illo appone, allusionem fieri ad illud Christi, Bonus pastor animā suā ponet. Nam præterq; q̄ verbū euangeliū nò significat nisi, dat, manifesta est rerū discrepātia: nam verbū Salom. ad internā curam & sollicitudinē quam pastor habere debet erga gregē, referē: vt scilicet cor impensissimè habeat ad singularium ouium necessitatem attentum. Vox autē Christi ad testimoniū amoris: vt scilicet si opus fuerit mortē eius gratia oppetat. Nam si cura bruti gregis illam mutuat agnitionē exposcit, quanto magis studium quod erga Christianam familiā impēdendū est: sanè eū quot sunt subditi, tot sint & morborū genera. Alius enim cōsolatione indiget, alius consilio, alius reprehensione, alius deniq; alio elemosynę subsidio. *Cōfirmatio.* Quare protinūs in initio eiusdem cap. Ioā. vbi se Christus ostium esse ouium dicere adornabat. Qui non, inquit, intrat per ostium, sed aliundē, fur est & latro: qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Muic ostiaris aperit, & oves vocem eius audiunt: & proprias oves vocat nominatim, & educit eas: & cum proprias oves emisit, ante eas vadit, & oves illū sequuntur, quia sciunt vocem eius. Vide quomodo lex boni pastoris nò tantū in hoc cōsistat q̄ quis ad dignitatē secundum Christi leges accedat, verum & q̄ eius exemplo eandē administret: Nempe cognoscendo oves singulas de nomine, easque exēplo vitæ antecedendo, quod ipse sequatur. Id quod absentes quoniam pacto præstare perficereque possint, ipsi viderint. Vnde sequitur: Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt vocē alienorū. Vbi alicui appellatione nò solū eos qui nò legitime ingressi sunt censet, imò & qui illegitimè rē administrant: sci licet tam mercenarios, q̄ eos qui illa que præ miserat nò seruant. Et quidē Apostoli non cognouerūt quid loqueretur eis, scilicet mysterium fidei ipsius: per quam solam ingressuri erant quotquot veris pascuis essent potituri: quia non est aliud nomen sub sole in quo possint homines salui fieri. Nobis autē qui illud iam certò per eandem fidem cognoscimus, aliud restat constātissima fide tenere: nempe q̄ qui ab ipso instituti sunt pastores, ei⁹ instar necesse habēt munere suo pfungi. Vnde Damasus Papa in auctorea sua epist. 4. vbi de depellēdis chorepiscopis

Damasus.

pis

pis locupletè differuit, hoc Christi testimonio vehementer inuehit in episcopos qui alienis suis plèbes educandas concredunt: cū Christus bonum pastorem asserat vitā pro ouili suo ponere: mercenarium autem ingruente lupo oues destituerè. Sed de hac epistola statim artic. proximo. ¶

Obiectio ad uerfariorū.

Habeant ergo aduersarij & contrā sic arguant: Quidquid homo per suos administratos facit, per seipsum cęsetur efficere: ergo cū episcopus vicarium ecclesię suę delēget, residere non tenetur, sed pro sua satisfaci obligatione.

Solutio.

Videant autem huiusmodi argumentatores quanta eos responsa persequantur. Primum omnium, ut supra diximus, hic non disputamus an causa possit aliqua intercedere propter quam dispensari cum episcopo absenti queat: de quo artic. 4. repetendus est sermo: sed rei naturam cōstituiimus, & ea quę diuina lege episcopo iussa sunt. In primis ergo si factum spectemus, absentes episcopi non sibi vicarium ad omnia sua munera substituant, sed eum tantum qui ad lites audiendas sedeat: quod re vera non est præcipuum. Et præterea visitatorem qui diocesim circūuolet: cū neq; ista in ipsorū absentia fieri possint commodè, neque alia illo modo, ad quę præcipuè tenentur. Potissima enim pars spiritalis pastoris: ut in cōcilio Carthagi. 4. licet breuioribus verbis admonetur: nempe cui animarū longè maior cura incumbit, q̄ temporalium, in hoc posita est ut lites quę sine iudiciorū strepitu definiri possunt, cōponere satagat, pacareq; & extinguerè procuret, ut tempus secundū Christi mandatū redimat, qd̄ oues in Christianis exercitijs collocent. Quod quidē nemo sine episcopi autoritate & grauitate & amore quo gregem profequi tenetur, atque adeo sine eius præsentia perficere ualet. Item

Visitationes nec possunt fieri ite posse. Haud enim criminibus sola peccuniarum multa aut excommunicatione medendum est, sed profectò verbo, nunc placido, nunc acerbo, ac alijs denique adhibitis remedijs, quorum visitatores, quia mercenarij sunt, nulla tangit cura. Adde quod eleemosynę quę inter episcopales operas tam altum locum tenent, Oportet enim episcopum, ut ait Paulus, esse hospitalem, nisi per præsentem Antistitem fieri nequeūt commodè. Conspectus nanq; pauperis, egenorūq; clamor viscera cōmouens, vel eleemo-

synam exprimit, vel aliam saltem consolationem qua suam possit miseriam leuare.

Huc enim illa spectant quę modò circa verbum Christi tractabamus: nimirum quantū referat vultum pecoris visu agnoscere; & vocem auditu. Sed ais, quid si episcopus hęc omnia atque alia per alium rectè dispense?

Obiectio altera.

Accidere enim potest ut alij efficaciores sint prædicatores ipso episcopo, atque alij ad alia munera doctiores & aptiores: quos cū suffecerit, munus suum expleuit ut absens ecclesię suę viuere possit. Huius autem vna responsio est, esse impossibile. Altera præcipuè notanda quòd episcopi vicarij non sunt perinde constituti ac si sint futuri præfules, sed quasi præfulum adiutores. Et ideo non per hoc excusatur eorum residentia. Debent enim vicarij esse sicut mēbra in corpore, ipse verò sicut anima. Christus em̄ non eos ut operariorum cōstitutores, sed ut operarios misit. Et Paulus non ait oportere ep̄m esse doctoris substitutorem, sed esse doctorem: & 2. ad Timo. 2. Sollicitè, cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibile, & rectè tractatè verba veritatis. Vbi cōfusione eum Antistitem aspergit, qui operarius nō est. Et alibi admonet ut qui non operatur, nec manducet. In summa, non videt isti qui munus ep̄orū, in hoc collocāt ut bonos sibi habeant subrogatos ministros: quemadmodum leges vniuersas electionis episcoporū & pastorū de medio tollāt. Quid enim opus est tantā sollicitudinē & vigilantiam adhibere ad digniorē eligendū, quantā iura omnia clamant, si factis ep̄o est alios ecclesię suę ministros delegare? Ergo si iura illa certa ratione cōstituta sunt, planè colligitur personalem industriā in episcopo eligi, atq; adeo per se residendō teneri munia sua explere. Quare non est cur nobis Valerium obiciāt qui Augustinum sibi substituit. Id enim fecit ingrauescentem iam ætate quando vires sibi non suppetebant. Imò nec tunc credendus est sic cessasse quin id quod posset efficeret. Imò hinc sumitur argumētum quā sit necessaria præsentia personæ. Hac enim de causa Petrus Apostolus ut Theodorè? refert in li. de. 70. discipulis: & antiquissim⁹ Epiphanius to. 2. c. 26. nēpe quia illi necesse erat tanq̄ Apostol⁹ per alias ecclesias diuagari, substituit sibi episcopū Romanum: nō qui esset Papa, sed qui sibi esset auxiliaris vicarius. ¶ Ad eorum ergo argumentationem respondetur

Primā responsio.

Secunda.

Paulus.

omni. 20. 2.

Ad argumētum factum.

quòd etsi unicuique liberum sit de suis proprijs bonis, vt liberit; per famulum dispo-
nere, in quo casu quod quis per alium facit,
ipse facere censetur: in publicis tamen admi-
nistrationibus longè res secus habent. Pu-
blici enim magistratus, atque illi potissi-
mum quibus ob personalem functionem ius-
ta stipendia decreta sunt, non ad iustum
per vicarium administrantur. Eorum enim
in consulem, aut prætorem, aut ducem crea-
tur, vt per alium rem administret: imò verò
in rebus priuatis quis oconomum, pincer-
cerna, imò vel coquū, vel qd rei magis arri-
det, nauclerum vel certè aurigam conduxit,
qui non inunus eiusdem personæ requirat?
Quòd si magistratus alij hanc habent resi-
dendi naturam; quis non videat episcopatu,
qui animabus prospiciendis, quas Deus
& ad suum ipsius consortium condidit, &
proprio vitæ dispēdio redemit, primum hu-
ius legis obtinere locum? Vnde Paulus. 2. ad
Corinth. 9. Væ mihi si non euangelizauero:
necessitas mihi incumbit. ¶ Sed vide quo-
modo aduersarij cauere hanc plagam con-
tendunt. Aiunt enim apostolis per seipos
necessarium fuisse prædicare: quoniam in
ipsis personalis industria electa fuit. Episco-
pi autem non illis successerunt in apostola-
tu, sed in episcopatu. At verò, vt fateamur vir-
gentiorem fuisse in apostolis prædicandi
obligationem propter reuelatam eis doctri-
nam, tamen quis neget in episcopis persona-
lem etiam industriam, quatenus in episco-
pato ipsis successerunt, eligi? Sed neque
aliud istorum commentum illis admitten-
dum est, nempe quòd apostoli iussi sunt so-
lis infidelibus prædicare, epi verò solis sub-
ditis: imò Paulus sæpe prædicauit conuer-
sis, quod certè ad eorum confirmationē fa-
cere debebat. Nec episcopo dicitur, vt aiunt,
vade, prædica populo Dei: sed, populo tibi
cōmisso: cui non repugnat quin aliquando
possit & debeat infidelibus prædicare.
¶ Alius verò cauillus istorum est, quòd etsi
Pape dictum sit, Pasce oues meas, nō tamen
inde colligitur quòd residere teneatur in
omnibus ecclesijs: atq; adeò neque de singu-
lis colligitur quod teneatur in suis reside-
re. Quòd autem cauillatio hæc peiori sit no-
mine digna, quis nō planè videat? Iussus em̄
est Papa per seipsum pascere, atque adeò in
sua ecclesia, quæ Romana destinata est, resi-
dere: vel vbi expedire visum esset. Decet au-
tem propter cōfluxū orbis illuc nē per alias

diuaget, sed suos singulis vt Deus ei iussit,
epos consignet: qui codè diuino iure tenean-
tur in suis dioecesibus residere. Vnde Paulus
ad Thessal. 5. Rogamus, inquit, vos fratres vt
noueritis eos qui laborant inter vos, & præ-
sunt vobis in Domino, & monēt vos vt ha-
beat is illos abūdantius in charitate propter
opus illorum. Non ergo propter dignitatē,
sed propter opus quòd residentes personali-
ter exercēt. ¶ Alia deniq; eorū argutia nō
est respōso digna. Arguūt em̄ qd cum Papa
possit ep̄m à sua dioecesi dimouere atq; alte-
ri adscribere, fit vt despōsatio ep̄i cum hac
ecclesia nō sit de iure diuino, atq; adeò nec
residentia. Iam enim supra ostēsa est infirmi-
tas cōsequentiæ: nempe quò licet Papa possit
epos summuntare, nō tñ eorū naturā & fun-
ctiones quæ iure diuino annexæ sunt digni-
tati. ¶ Sed rogas nōne multa ep̄s potest per
ministros dispēsare? Apparet enim posse: vt
ordines cōferre, & cōfirmare: benedicere tē-
pla, & ornamenta &c. Itē permulta sunt ep̄i
scopalia officia quæ nō nisi statis tēporibus
eadēq; rarò fiūt: vt chrisina cōficere, & sacris
initiare: quæ ideo iugē residentia nō exigūt.
Respōdetur inter ep̄alia munera gradus esse
dignoscēdos. Quædā enim sunt quæ licet nō
ita decēter fiant, tñ nō vsq; adeò absurdū est
per substitutos illa exercere. Vt sunt chris-
matis cōsecratio, & tēplorum ornāmētōrūq;
cōsecratio. Est inquā in his, dum per titula-
res epos fiunt, in decōrū quiddā, quòd non
tāta grauitate, vt docet, celebrātur. Præterq;
q̄ antā inde porrigitur titularib⁹ ep̄is intro-
ducēdis. Verū tñ non ista sunt munera quæ
vrgenti simè residentia ep̄i requirūt: sed alia
suprà cōmemorata que assiduā presentia,
sedulāq; diligentiā exposcūt. Imò verò, ex iā
dixim⁹, propterea ep̄i obligationis residēdi
obliti sunt, qd non putant alia sibi incūbere
onera, q̄ lites audire, & semel in anno ordi-
nentiu regulā, afflictōrū suffugiū, egētūq;
subsidiū ac præsiidiū (vt verè sunt) esse cogno-
scerēt, nō grādi opus esset negotio, vt ius resi-
dēdi persuasissimū haberent. Multa alia hic
missa facim⁹ scripturarū testimonia: nimirū
satis rati ea quæ p̄cipui sunt momēti attulisse.
Multasq; aduersariorum argutias silētio
præmittim⁹: ad quas vtiq; molestius esset
respōdere, q̄ vtile. ¶ Quod autē de ep̄o asser-
tum curauimus, de cūctis etiā paroccialib⁹
pastoribus subinde est intelligendum. Sanc-
cūm & allata testimonia idem sibi velint:
licet

Pulchra ratio.

*Aduersari-
rū subterfu-
gium.*

*Refellit pro-
xima solutio*

*Cauillus al-
ter.*

Scrupulus.

Solutio.

et iam

*Etiā pasto-
res paroccia
residere so-
nentur.*

licet multò efficacius episcopus vrgeant.

¶ In apice autem istorum quæ dicta sunt, hoc licet per seipsum euidentissimum sit, nõ erit admonitu superuacaneum: nempe quòd residendi obligatio sic præceptum est, vt non sit præcepti finis. Videas enim præfules in suis quidem ecclesijs residentes: sed tamen adeò ofcitanter & segniter in administratione verbi, in gubernatione, in afflictorum cõsolatione, & pauperum subsidio sese gerentes, vt nihil referat absentes nõ sint an presentes. Residencia enim propter hæc necessaria est, quæ si non fiant superuacanea, imò quoadque causa vt episcopus maiori opprobrio & vilipendio à sua plebe habeatur.

Ad primum argumentum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, verba illa formalia quòd episcopi residere teneantur, nullã fuisse necessitatẽ, vt in Euangelio exprimerentur. Sanè cū euidentissimè ex ipsa episcopali functione diuinitus instituta colligantur: quod etiam secundum aduersarios satis est vt eadem residentia sit de iure diuino. Nam vbi Christus ceu operarios miserit prædicatũ Apostolos ceu alios. 72. discipulos quibus episcopi & parochiales sacerdotes successerunt: & vbi iubet in Petro cunctis episcopis vt gregem pascant: & vbi docet bonũ pastorem esse qui nominatim cognoscit oues: & vbi ait Paul. episcopus esse doctorem & hospitalem: & vbi admonet Timoth. vt seipsum operarium inconfusibilem, verbum veritatis rectè tractatẽ exhibeat: & vbi admonet præfules vt vniuerso gregi attendant in quo eos Spiritus sanctus posuit episcopus ad regendum ecclesiã Dei: atq; in id genus alijs locis vsq; adeò luce clariùs residentiam pastorum præcepit, vt factum sit expressiora verba requirere. ¶ Ad secundum iam satis responsum est, quòd etsi summã ecclesiã iurisdictionem Petro eiusq; successoribus singulariter cõmiserit, vbi ait, Pasce oues meas: atq; adeò facultatem eligendi pastores: modum tamen pascendi non reliquit suo arbitrio vt eum mutare posset. Haud enim in arbitrio est Papæ facere vt episcopus non sit doctõr, non sit hospitalis, nõ sit vigilator super gregem, quibus muneribus intimum est vt resideat. ¶ Ad tertium deniq; respondetur quòd si Timotheus & alij forsan episcopi iussu Pauli à suis nõnquam ecclesijs peregrinati fuerint, id tamen ob ecclesię vniuersalis necessitatẽ factũ est, atq; adeò per interpretationẽ eiusdem diui-

Ad secundũ argumentũ.

Ad tertium argumentũ.

ni iuris & naturalis. Haud enim secum pugnant residentiam esse de iure diuino, & nihilo minùs posse casus accidere in quibus non solùm licitum, verùm expedientissimum sit episcopum à sua ecclesia in tempus abscedere.

ARTICVLVS. II.

Vtrum residentia episcoporum iure naturali fundetur.

Monstratum sit residentiam episcoporum de iure esse diuino, subsequitur vt videamus an ius etiam naturæ suas rationes eidem veritati submi-

nistret. Arguitur nanq; à parte negatiua. *Primum argumentum.* Euangelicus episcopatus, ordo est supernaturalis: quippe cùm fundatio ipsa ecclesiæ super naturam fuerit à Christo instituta: non ergo episcoporum residentia in iure naturali fundatur. ¶ Secundò: Si iure naturali eiusmodi residentia iuberetur, nulla ratione posset super eo dispensari. Nam vt lib. 2. de Decalogo pronuntiauius, ob id indispensabilis est, quòd indiuiduũ habet à natura obligandi vinculum: & tamen, vt in cap. 4. patebit, ingruere ea necessitas potest, vt legitimè à sua ecclesia episcopus absens fiat. ¶ Tertio deniq; arguitur. Eito de residentia præceptũ agnoscamus: natura tamen præceptorum affirmatiuorum est vt non obligent, (quod aiunt) pro semper: Non ergo iugis cõtinauq; residentia necessaria est. ¶ In cõtrarium est quòd cùm ius naturæ autore Deo mentibus nostris insculptum sit, explicandis etiam fidei legibus ab eodem Deo promanantibus multum inferuit. Nam diuinæ leges naturalium perfectrices existunt. *Argumentum 2.* *Argumentum 3.*

¶ In supra dictũ est naturale ius esse quod natura nos docuit atq; adeò minimè repugnare, vt quod diuino iure sancitum est, naturali etiam quadantenus roboretur. Respondeatur ergo ad quæstionem affirmatiua hac cõclusionẽ. Obligatio residendi quàm proximè est naturali iuri affinis. Enimuerò quãuis episcoporum institutio iure sit facta diuino: tamẽ vt supra dictum est, rationibus naturalibus eius congruentia innotescit: atque adeò modus episcopalis administrationis eisdem rationibus elucidatur: quas quidem in superioribus adeò insinuauimus, vt hæc

Conclusio responsiua.

Prima ratio

non sit nisi explicatio repetitio. Primum igitur argumentū sumitur ab officio. Enimvero cū pastoris officium, vt dictum est, sit spiritali animarum saluti prospicere: functio hæc bipartita est. Nempè vel respectu gregis infirmantis ac deficientis, vt iuuetur saneturq;: vel respectu eiusdē sani, vt ad perfectionem promoueatur. Defectus autem & quantum ad intellectum accidere potest, & quantum ad affectum. Est ergo pastor ignorantū lux. Nam Vos, inquit, estis lux mundi. Lucem autem natura docet nisi præsentē lucēre non posse. Illis autem qui de via decedunt, est ciuitas supra montem posita, cuius vitæ sydus aspiciens populus recto tramite incedere debet: in conspectu autem populi nisi resideat esse non potest. Condiendis verò corruptis affectibus est sal, qui in operibus virtutis ostendere saporem debet. Deniq; ægrotis est medicus. Nam talem se appellauit Christus, vbi ait: Non est opus valentibus medico, sed male habentibus. Perspice ergo quæso te vtrum si rex selectissimū medicum eligat, cui iusta stipendia pro ratione suæ facultatis exoluat, ferre queat vt vbi corporalis sibi vita periclitatur per aliū feruiat? Si ergo in medico corporali industria personæ expeditur & optatur, quis neget tato id iustius in medico spiritali, quanto temporali vitæ spiritualis præstat? Est denique episcopus, vt supra diximus, auriga, nauclerus, dux, fidelisq; seruus ac dispensator mysteriorum Dei. Et tamen si ad rem publicam civilem spectes, quisnam mortalium permetteret hæc per vicarios exhiberi? Cur ergo Deus id permittat? Re vera naturæ ius aperte reclamant. Sunt etiam ad arcendū hostes, custodes & vigiles, quod absentes esse nequeunt. Respectu autem gregis etiam si sanus esset & ab hostibus tutus, summum episcopi officium est, vt iam supra diximus, & in sua cōsecratione habet, ad perfectū plebē perducere, quod de Baptista Lu. legitur: vt sit sine macula & ruga: ac perinde digna quæ in cōspectu Dei appareat. Ad hæc autē ratio naturalis manifestè demonstrat industriā, atq; adeo præsentia personæ requiri. ¶ Secundus locus idem naturaliter demonstrandi sumitur ex stipendio, quod, vt supra satis probatum est, non pro scientia aut morum probitate, aut nobilitate, aut dignitate episcopali; sed pro præsentia & functione, atq; adeo pro exercitio ipso & opere & vsu penditur: vt Num. 18. admonitio diuina habet: & .i. ad Co-

Secunda ratio.

rinth. 9. docet Apostolus: Vbi namq; stipendium pro opere penditur, naturalis ratio illico demonstrat non satis esse vicarium constituere, etiā si digniorem teipso substituas. Est enim ille velut auxiliarius, qui ideo episcopum non excusat quin præsens quod valuerit efficiat. ¶ Sed tertius locus sumitur ex detrimentis quæ episcoporum absentia progignit, & parturit. Horum autem potissimum est, idq; nisi omnifensu careant pastoribus extimescendum, quod propter eorum negligentiam creberimè multa animæ perpetua morte pereunt: quæ quidem si secundum suam obligationem diligentes essent, sempiterna foelicitate fruerentur. Reuise illud supra citatum oraculum, Ezechiel. 34. Postquam enim ait Deus, Væ pastoribus Israël. eorumq; negligentiam in consolidandis infirmis, &c. recenset, subdit: Et dispersæ sunt oves meæ, eò quod non esset pastor: & factæ sunt in deuorationem omnium bestiarum agri. Ecce, eò quod non esset pastor. Non quod nullus esset: aliās non dixisset, Væ pastoribus Israël: sed quod nullus legitime suā expleret curam. Et ideo subdit: Et ego de manibus pastorum meorum oves meas requiram. Huc vellem attentos habere Christi pastores. Si Rex charissimos filios negligentia prædalogi custodisq; eorum trucidatos conspiceret, quisnam regiam iracundiam ferre posset? Cū ergo Deus (quod sepe & sepius ac sepius in usu venire solet) pastorum incuria priuatum se viderit animarum contubernio, quas vt sua ipsius gloria fruerentur condiderat, quorumq; gratia filium suum qui pro illis moreretur huc demisit, eademq; in infernorum abyssu perpetuo trucidandas conspexerit, quænam rogo non suppliciorum genera ab infidis illis & tam insigniter sacrilegis pastoribus non reposcat? Quin verò non solum in pastores ipsos prauos indignari solet Deus, verum & ob ipsorum prauitatem indignatio eius dimānat in populum. Sic enim legitur Num. 18. Excubate in custodia sanctorum & in ministerio altaris, ne oriatur indignatio mea super filios Israël. Non quod ob alienā culpam populus æternaliter puniatur, sed quod vel ex eo quod in populo nunquam ingentissimus delinquentium numerus deest, qui prælatorum suffragiis sustentari debet, illis cessantibus indignatur Deus in populum ob sua ipsius crimina: vel quod cessantibus episcopis manus cum Moyse ad cælum cum precibus leuare, atq;

Proficua ac salubris meditatio Ecclesiasticis pastoribus in genter merito versanda.

atq; adeo negligentibus populi curam, facile à suis hostilibus cupiditatibus proflernitur, dignusque adeo fit indignationis Dei. Cum ergo ex absentia pastoris tam praesentaneum moderato gregi emineat negligentiae periculum, naturalis profecto ratio planissime demonstrat, quam debeant praesentes aduigilare. ¶ Mox & praeter gregis detrimentum eadem praesulum absentia indecorum aliud in Christiana republica peperit. Nam cum ob personalem residentiam ius cogat unicuique; ecclesiae suum mancipare episcopum, ubi persuasum habent licere sibi absentes esse, pro inconuenienti non ducitur ut quis plures habeat ecclesias quarum si mul fractus vnus percipiat. Id quod in Concilio Lateranensi prohibitum est: vt patet, cap. Quia nonnulli. de reg. & 21. q. 1. can. clericos. Ac deinde protinus mos in ecclesiam ingestus est episcoporum titularium: per quos quemadmodum ordines atq; reliqua episcoporum sacramentalia perficiantur, experientia ipsa testimonio est. Inde enim emanauit vt eiusmodi spiritalia venundentur, adeoque tractentur abiectione, vt in conspectu Christiani populi despectui habeantur. ¶ Accedit quartò quòd cum episcopi cultores instituti à Deo sint animarum, messorumque; adeo spiritualium frugum missi, ipsi per se deberent in conspectum Domini portare manipulos suos: quod re vera qui per alios gubernant minimè faciunt. Ipsique talèti sui vfuras quas per se accumularent Deo reddere, & tanquam legitimi pastores ex èplo caelestis illius qui illos instituit, oves suas proprijs humeris baiulare, proprijsque; manibus cõtrètare. Sic enim de illo praecantauerat Isai. cap. 40. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo cõgregabit agnos, & in sinu suo leuabit: foctas ipse portabit. His nanque atq; id genus alijs exemplis Damas. Papa, vt in illa supra citata epistola. 4. videre est, chorepiscopos explorere sanctè curauit: qui quidem nõ ita multum ab istis titularibus differebant, vt. 68. d. can. ecclesijs. & duobus sequentibus explicatur. Et potissima causa eos abigendi & extinguendi fuit quòd legitimi episcopi illis suos greges pascentes committebant: vt otio ipsi torpescerent: instar, vt ait ille sanctus Pontifex, meretricum: quae statim vt pariunt infantes suos alijs nutricibus tradunt educandos, vt suam citius libidinem explere valeat. Sic enim miserandi episcopi faciunt dum sibi commissos populos vicarijs educandos con-

credunt, vt liberius ipsi secularibus curis inhiant. Perspice ergo quam ratio naturalis persuadeat, vt qui ecclesiae desponsantur, proles Christi sanguine per se progignant suisque; proprijs vberibus lactent. Nam sponsa, vt in Canticorum capite legimus, spõso vbera tribuebat: eademque; super vinum vngentibus optimis fragrantia. Quae profecto cum in episcopo sine vsu sunt, vitore Deo, desiccantur. Sed ò tempus calamitas! Istarum nanque; omnium necessitudinem obliuio obligationem residendi obscurauit. Quis enim iam se vt sponsum ecclesiae suae gerat, & vt subditorum patrem? Paul. quidem inter suos episcopales labores & Ecclesiarum sollicitudinem id potissimum. 1. ad Corinth. 9. commemorat, quòd & Iudaeis Iudaeus fieret, & gentilibus gentilis, & infirmis infirmis, ac denique; ad omnium se accommodaret affectus, vt omnes Christo lucrificeret. Et in posteriori ad eosdem Corinth. Quis infirmatur & ego non infirmor? quis scandalizatur & ego nõ vror? lam verò itunc temporis hic charitatis gradus adeo aboleuit ab vsu, vt nullibi zizaniorum seminator peiora scãdala, quam inter episcopos & capitularia sua collegia seminauerit. Id quòd episcoporum multi causantes sibi praetexunt, vt suam absentiam excusent. Cum tamen enitendum illis summo per primò esset canonicos paternis visceribus lucrari: quòd si perficere nequirent, non ideo illis esset de dioecesi decedendum. Nam propter paucorum culpam non esset grex totus deserendus. Imò adeo vigilanter curandus & colendus, vt clericorum proceres pudore conuicti deuinetas eis manus offerret.

ET per hæc ad argumenta in capite quaestionis proposita responsum nobis centasetur. Prioris enim solutio est, tum quòd episcopalis dignitas non vsque; adeo est supranaturalis, quin sit rationi naturali germana: tum etiam quòd etsi sit supranaturalis, illa tamè supposita, tunc ratio naturalis modum quo administranda est plurimum elucidat. Posterioris autem responsio arti. 4. patebit: vbi constabit ius etiam ipsum naturale ac diuinum nonnunquam causas offerre, ob quas licet episcopis suas dioeceses exire. ¶ Ad tertium denique; respondetur, praecipua affirmatiua propterea non obligare pro semper quòd obligant pro loco & tempore & cum reliquis circumstantijs: quam ob rem nec episcopus obligat semper praedicare aut ordinare. &c.

Attamen

Concilium
Lateranense

Paulus.

Cõfirmatio.

Quarta vi:
ad demonstrã
dam praeteri
tam conclu
sionem.

Damasus Pa
pa.

Ep̃i qui ab
sunt à grege
instar meret
ricum.

Ad argumẽ
ta proposita
in capite qua
estionis.

Attamen quia multa eius munia sunt quæ non habent determinatum tempus, sed creberrimè & præter spem eorum necessitas offertur, tenetur in sua semper esse diocesi, nisi in casibus quibus ius ipsum diuinum & naturale ei absentiam indulget.

ARTICVLVS. III.

Virum Episcopi iure humano, hoc est pontificio, residere teneantur.

QUANTUM post diuinum ius & naturale nõ ita multum nosse de humano referat, conducit tamen ad omnimodam obtinendam victoriam. Arguitur nihilominus de more ab utrâq; parte. Aut enim residendi obligatio iure diuino ligat, aut secus: si iure diuino, superfluebat ius Ecclesiasticum: quoniam humanum vinculum vrgentiuse esse nõ potest diuino: sin minus, videtur ecclesia rigidius iusto id præcepisse. Nam cum res sit tam grauis, vt præfules arbitrantur, nõ debuit ecclesia diuinum ius onerosius reddere. ¶ Secundò arguitur. Si residentia, iuris diuini est, tunc præceptiones de illa pontificiæ, esse non possunt nisi eiusdem iuris declarationes, atq; adeò dici nõ potest vt sit de iure humano. ¶ In contrarium est totus titulus de cleri. non resident. nempe. c. Quia. & cap. relatum. & reliqui: vbi qui absentes à suis sunt parocchialibus ecclesijs, anathemate atq; alijs pœnis plectuntur.

QUOD tandem nullum suffugium reliquum fiat, sed palam pastoribus sit citra vllam controuersiam ad residendum esse perstrictos, adhibetur in hoc. 3. articulo. postrema conclusio. Residentia episcoporum ac perin de sacerdotum animarum curam gerentium iure humano, puta ecclesiastico sancita est, & sub pœna peccati mortalis cõstituta. Hęc autem conclusio non perinde intelligenda est, vt quòd singulis annis fiat confessio, & quadragesimalis abstinentia, singulorumq; festorum, multarumq; ceremoniarum obseruantia. Ista enim licet ab Apostolorum seculo censentur instituta: haud tamen ab ipso Christo immediatè, sed ab ecclesia per potestatem illi ab ipso collatam condendi leges. Præceptum autem Ecclesiasticum residentia est explicatio diuinæ institutionis. Distinguit enim Paul. 1. ad Corinth. 7. inter hęc

duo, vbi ait: Ijs qui matrimonio iuncti sunt præcipio, non ego, sed Dominus. Nam cæteris ego dico, non Dominus. Est ergo differentia quòd quæ sunt de iure humano, etiam si per potestatem diuinitus traditam sint constituta, nulla tamen vi pollerent obligandi nisi ab ecclesia essent præcepta. Quæ autem sunt de iure diuino, etiam si ecclesia de illis nihil decreuisset, obligassent. Huius ergo secundi generis est obligatio qua præfules ac pastores residere coguntur: siquidem vt dicebamus, lex diuina est. Dicitur autè de iure humano propterea quòd Ecclesiasticis sanctionibus ius idem diuinum explicatur. Imò vsq; adeò eisdem sanctionibus iubetur, vt etiam qui proterua obstinatione ius diuinum agnoscere noluerint, cogantur nihilo minus ius pontificium fateri. De hoc enim nemo doctorum aut Theologiæ aut canonici iuris hæc sitaui vnquam: sed solum pastores quorum id nosse confiteriq; potissimum refert, facto ipso diffitentur. Nam vsq; adeò, nõ quidem tuti, sed securi à suis ecclesijs peregrinantur, ac si omni essent iure liberi. Cum tamen hoc citra vllam controuersiam confessissimum esse debet, quod etiam si solo iure pontificio residere tenerentur (quod ius procul dubio planum ac firmum est) nequeant absq; dispensatione, eademq; ob legitimam causam petita & obtenta notabilem moram extra suas dioceses protrahere. ¶ Conclusio ergo plurimis iuris testimonijs irroboratur. Primò enim, vt dicebamus extrâ, de cleri. nõ resident. cap. quia nonnulli. Concilij Lateranensis. sancitum est vt ecclesiasticum ministerium nequitiam committatur nisi personæ quæ residere in loco, & curam ecclesiæ per seipsum valeat exercere. Quam ob rem arctissimè illic inhibetur, vt nemo duas parocchias quibus per sese residere non possit, retinere valeat: neq; fructus earum percipere. & in cap. 32. eiusdem Concilij eadem prohibitio repetitur: nempe vt qui parocchiam ecclesiam habuerit, non per vicarium, sed per seipsum illi deseruiat: nisi forsan præbendæ vel dignitati parocchialis ecclesiæ sit annexa. De qua quidem exceptione statim cap. proximo redibit sermo. Idemq; subinde Alexander Tertius, cap. relatum. eodem tit. confirmat. Idemq; Cœlestin. cap. ex parte. & Inno. cap. qualiter. & alij duobus subsequentibus. Et in Concilio Antiocheno, cap. 21. strictissimè inhibetur episcopus à sua diocesi exire. Et in Concilio Sardicensi, canon. 14. prohibetur,

*Primū argu-
mentum.*

Argumentum 2.

*Conclusio
responsiua.*

*Explanatur
conclusio.*

Paulus.

*Prima pro-
batio cõclu-
sionis.*

*Alexander
Tertius.
Cælestinus.*

tur, nè episcopus in aliena prouincia ultra tres dominicas commoretur. Idemq; habetur in Concil. Agathen. quod refertur. 7. q. 1. can. si quis. & can. 9. Et duobus sequentibus eiusdem Concilij Sardicen. prohibentur accessus episcoporum ad principum curias. Sane quæ sine inuidia hominum & reprehensione esse non possunt. Adeoq; illud prohibitum est vt si quæ iustæ emerferint causæ: videlicet pro pauperibus, aut viduis, aut pupillis tuendis, tunc diaconum mittat vt ipsi in suo grege permanean. Idemq; habetur in sexta synodo, cap. 18. & 80. Atque in Concilio Romano sub Syluestro & Constantino: can. 17. arctissimè idem accessus ad curiam interdicitur: quia curia, inquit, à cruore dicitur: quoniam immolatio est simulachrorum. Et in Concilio Calcedonen. can. 17. quod. 92. distin. refertur: Si quis episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit, & præesse populo constitutus ministerium subire neglexerit, neq; acquieuerit ad ecclesiã sibi commissam redire: hunc oportet cõmuniõne priuari donec susceperit coactus officium. Hæc autem poena ingentis criminis indicium est. Et. 21. q. 1. can. Clericus. residentia gratia prohibetur nè quis in duabus ecclesijs connumeretur. Idq; diuino testimonio confirmatur: quia nemo scilicet potest duobus dominis seruire. Et in. 8. synodo, can. 19. prohibetur nè quis archiepiscoporum aut metropolitanorum relinquat propriam ecclesiã, vt sub occasione quasi visitationis ad alias accedat. Et in Concil. Cartha. 5. quod refertur. 7. q. 1. can. placuit. habetur, vt nulli sit factus, relicta principali cathedra in aliqua ecclesiã in diocesi constitutam se cõferre: vel in re propria diutius quàm oportet constitutum curam & frequentationem propriæ cathedræ negligere. Et eadẽ cau. & quæstione can. Sciscitaris. ait Nicolaus Papa, perinde iuri naturali aduersari episcopum in persecutione ecclesiã deferere, ac si nauta in infantiõibus fluctibus nauim destitueret. Et. 10. q. 1. can. decreuimus. iubentur episcopi annuatim diocesim visitare. Quin verò. 82. di. can. episcopis. iubentur saltem die Dominica esse in ecclesia. Plura deniq; sunt iura q̄ vt possint referri. Et quò rem tandem concludamus, eadem demum veritas nouissimo decreto sancita est in Concilio Tridentino, sessione. 6. quo definitum est, nullos episcopos, quouis gradu & dignitate fulgentes (vt Cardinales etiam comprehenderentur) excusari

à personali residentia episcopali in suis ecclesijs: nisi legitima habeant impedimenta: nèpe quæ iure ipso naturali probentur. De quibus statim ar. proximo. ¶ Iuri insup canonico apertè & imperatoriũ. Primo in Authetico, quomodò oporteat eos, &c. coll. 1. §. & hæc. versicu. & illud. vbi sic legitur: & illud etiam definimus, vt nemo deo amabilium episcoporum foris à sua ecclesia plus q̄ per totum annum deesse audeat, nisi hoc per Imperiale fiat iussione. Idq; latius cauetur in Authetico de sanctis episcopis. colla. 9. §. interdicimus. vbi arctissimè prohibent suas proprias relinquere ecclesias, nisi de consensu patriarcharum aut metropolitani. Similis enim sanctio habetur in Cõcilio Antiocheno, can. 11. Permittitur tamẽ vt possint per annum manere in curia Casarea. Sed de hoc statim articulo proximo. ¶ Quòd si post cõcilia sanctos etiam patres de hac re audire non piget, vide Damasum in epistola citata de exigendis chorepiscopis: & August. in lib. de pastor. & Grego. Nazian. in oratione de statu episcopali: & Chryso. in lib. de sacerdotio. Et Grego. Nazian. atq; Ambro. in suis Pastoralibus. Sed latissimè Hieron. in. 2. epistola ad Oceanum, super illud Pauli ad Titum: Oportet episcopum sine crimine esse. Vbi multa ad propositum differit: concludens quòd non fat est episcopis innocentibus esse, nisi & latratu sint canes. Absentes autem latrare nõ possunt. Vnde Bernardus sermo. 77. super Cantica. Qui dimittit, inquit, oves in pascua absq; custodẽ, pastor est, non ouium, sed luporum. Ibidemq; complura præclare aduersus pastorum negligentiam diseretè congerit: qui re vera successores, inquit, Apostolorum esse cupiunt, sed imitatores non item: quia neq; sunt tam vigilantes ad curam quàm alacriter currentes ad cathedrã. Et lib. citato de pastori. August. cap. 10. docet quòd episcopi non laborantes in prædicatione verbi nõ debent percipere fructus ex ouibus: nam Paul. Si Euangelizauero, inquit, mercedem habeo: nempe tam apud Deum quàm apud homines. Quasi dicat: Si nõ Euangelizauero, non sum mercede dignus. Et Origen. super Iosue, homilia 7. cessantes esse cum ouibus reprehendit exemplo pastoris Christi, qui relictis. 99. ouibus in cœlo, quæsitum venit illum que perierat. Sed pergo esse molestus: cum omnia persequi quæ de hoc argumento apud patres scripta sunt, sit prorsum impossibile: & sic frustatim pauca decerpere, parum vile. Concludamus

ergo

Concilium
Agathense.
Concilium
Sardicen.

Sexta Syno-
dus.
Concilium
Romanum.

Concilium
Calcedonen
se.

Octaua sy-
nodus.

Concilium
Carthaginẽ
se quintum.

Nicolaus Pa-
pa.

Concilium
Antiochenũ

Damasus.
Augustinus
Grego. Na-
zianzenus.
Chryso.
Gregorius.
Ambrosius.
Hieronymus.

Bernardus.

Augustinus.

Origenes.

Bernardus. ergo cū Bernardo de persecutione sustinenda. c. 3. super illud, Mercenarius vidit lupum venientem, & fugit: Vtinā hodie quicumq; pastores non sunt, mercenarios gregi vellent se exhibere, non lupos! Vtinam ipsi non læderent! Vtinam non fugerent nemine persequente! Vtinam non exponerent gregem donec venientē lupum viderent! ¶ Taceant ergo qui aiunt quæstionem istam nouam esse. Fuit enim, vt ex locis citatis apparet, antiquissima, ac potissimum ex Athana. epistolis quas articulo proximo appendere pergitur. Antiqua inquam: non quòd in dubio apud probos verfaretur: sed quòd qui cōtrā faciebant obiurgabantur.

Ad primum argumentū.

AD argumentum ergo prius à parte negatiua præpositum respondetur q̄ quantum ius diuinum sit quo eiusmodi residentia indicitur, non tamen fuit superuacaneum, imò ex re plurimum communi ecclesiasticis cōstitutionibus explicari: vt nemo sibi eius ignorantiam prætexere posset. Præterquàm quòd etiam si diuinum ius nō extaret in sacris literis, natura ipsa pastoralis officij ecclesiam admonerat vt id ipsum strictissimè præciperet. Neq; verò huiusmodi præceptio tā est rigida, quàm vel auaritia & ambitio, vel luxus & fœcordia episcopis mentiūtur. Nam præterquàm q̄ fructuū temporalium pinguedo digna est illo labore, Christi charitas qui illis suos greges cōcredidit deberet in primis rem illis dulcorare. Ecquid enim cuiq; suauius quàm in domo propria sponsum cum sponsa, patremq; cum filijs commemorari? ¶ Ad posterius verò argumentum iam responsum est quomodò hoc dicatur ius humanum. Haud enim intelligendum est per exclusionem, ac si non sit diuinum aut naturale, sed quòd sit horum explicatio.

Ad postremum argumentum.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum aliqua emergere possit causa ob quam liceat episcopo à grege sibi cōmisso abesse.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 185. arti. 5.

LN calce demum præsentis disputationis ad expositionē Diui Thomæ reuertendum nobis restat: nempe ad articulum. 5. eiusdem quæstionis. 185. vbi disputat vtrum aliqua possit causa intercede-

re propter quam liceat episcopo gregem sibi commissum deserere. Sumitur enim argumentum à parte negatiua: primum ex illo loco Ioā. 10. supra iam exposito: vbi ait Christus bonum pastorem animam suam dare pro ouibus suis: Mercenarium autem viso veniente lupo gregē relinquere & fugere. In cuius homilia Grego. Lupus, inquit, super oues venit, cūm quilibet iniustus & raptor fideles quosq; atq; humiles opprimit. Si ergo episcopus ingruente tyrāni persecutione gregem suo præsidio destituat, mercenarius & non pastor reputabitur. ¶ Secundò. Inter Proverbia, cap. 6. sic legitur: Fili si spoponderis amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Et subdit: discurre, festina, suscita amicum tuū. Quod quidem idem Grego. in Pastoral. ad propositum exponens: Spondere, inquit, pro amico est animā alienam in periculo suæ conuersationis accipere. Qui autem ad viuendum alijs in exemplum præponitur, nō solum vt ipse vigilent, sed & vt amicum suscitet, admonetur: hoc autē facere nequit nisi qui corpore præsens adsit gregi: ergo tempore persecutionis nemini pastorū licet se subducere. ¶ Tertiò. Ad perfectionem episcopalis status pertinet animarum curam gerere: nemini autem perfectionē professus licet ea quæ ad perfectionem attinent ob vllum periculum deserere: ergo episcopo, cūm statum perfectionis profiteatur, nullatenus neq; in periculo mortis constitutus potest, vbi suum officium exigitur, terga vertere. ¶ In contrarium est illud Christi mandatum Matth. 10. ad Apostolos: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.

Primum argumentum.

Gregorius.

Argumentum 2.

Gregorius.

Argumentum 3.

AD quæstionem Diuus Thomas duabus *Prima conclusio.*

conclusionibus respondet. Prior. Neuti quàm episcopo aut pastorem vlli vbi subditorum salus eorum exigit præsentiam, licet illis se personaliter subtrahere: neq; propter aliquod commodum temporale, neq; propter quoduis periculum imminens. Probatur conclusio. Obligatio cuiuscunq; personæ ex fine eiusdem obligationis (quod cuiusq; mediū natura est) debet perpendi: finis autem episcopalis muneris, atq; adeo obligationis episcopi est spiritualis salus populi: ergo vbi illa præsentiam eius exegerit, nullum periculum eum excusabit, quo minus adesse teneatur. Id quod testimonio Christi cōfirmatur: nam si animam pro ouibus ponere tenetur

Probatio.

tenetur, quod, ut ait Philosophus, terribilissimum est omnium terribilium: nullum minorum periculorum culpam excusabit atque adeo neque vllum temporalium commodum: quando quidem natura facilius indulgeat de trimenta euitare corporalia, quam commoda procurare. ¶ **Secunda conclusio.** Quando legitimus pastor satis potest saluti plebis per alium providere & consulere, tunc non erit ei nefas, etiam ut proprium personae periculum euitet, à sua ecclesia in tempus secedere. Imò verò ubi id ex re fuerit ecclesiae, expediens erit ut faciat. Conclusio ex superioribus colligitur: nam tunc fini obligationis nullatenus aduersatur. Vnde in epistola ad Honoratum August. Fugiant, inquit, de ciuitate in ciuitatem serui Christi: quando eorum quisque specialiter à persecutoribus queritur: ut ab alijs qui non ita queruntur non deseratur ecclesia. Cum autem omnium est commune periculum, hi qui alijs indigent non deserantur ab his quibus indigent. Idem supra citatus admonet Nicolaus. 7. q. 1. can. sciscitaris. ubi non negat quin quandoque liceat praesuli per fugam cauere tyrannum. Attamen quando populus sua praesentia indiget, perinde, ait, delinquet, ac si nauta in periculo nauim deserat. Quin verò tanto enormius quanto salus spiritualis praestantior est corporali. ¶ **Hic primò omnium animaduertenda est sententia S. Thomae** quae ex visceribus Euangelij desumpta est. At quò perspicacius fiat, queritur, vtrum fides quam episcopus ecclesiae suae, imò Deo vobstrinxit, vsque ad mortis persequens eum, vt residet, obliget. Apparebit enim hoc scielis prima fronte creditu durum: quoniam obligatio subeundae mortis, quae mortalibus summa est, affirmari non debet nisi diuinum de hoc mandatum palam constiterit. Et tamen ubi ait Christus, bonum pastorem pro ouibus suis animam dare, consilium magis significare videtur quam praecipit. Verbum enim illud, Bonus pastor, non videtur necessitate, sed supererogationem praese ferre. Accedit quòd martyrium tunc duntaxat ubi fides periclitatur confessionemque sui exigit, necessarium est. Obligare autè episcopos ad martyrium ubi fidei tale periculum non imminet, temerarium apparet. ¶ **Nihilo minus** indubiè tenenda est pars affirmatiua quam hic expressè Diuus Thomas in priori conclusione affirmat: quando quidem ait propter nullum imminens personale periculum licè

re episcopo ecclesiam suam tempore necessitatis deserere. Idque confirmat testimonio Christi: quod ideo in sensu praepertorio intelligit: sic scilicet quòd nemo sit bonus pastor bonitate quae ad gratiam amicitiamque Dei retinendam necessaria est, nisi vbicunque; necessitatis casus occurrerit, cum periculo vitae gregi suo fauore & auxilio praesens vsque; ad mortem adfuerit. Idque Aug. supra ad Honoratum citatus asseueranter enuntiat: dicens quòd instate persecutione episcopus non potest fugere, sed exemplo Christi debet animam pro ouibus suis ponere. Verbum namque, non potest, necessitatem praeperti significat. Vnde sanctus Thomas. 2. 2. q. 26. ar. 5. ad tertium argumentum, ubi ait non semper charitatis necessitatem obligare hominem ad offerendum vitam pro amico, casum excipit; quo tenetur eius saluti providere: Ad officium potissimum episcopi alludens. ¶ **Ab hac ergo veritate,** de qua nemo vnquam ambigere quiuit, peregrinum argumentum sumitur; resistentia esse de iure diuino. Nam si non esset nisi de iure positiuo, cum pontificia praeperta, vt quae dragesmale ieiunium, & festi obseruatio, vt lib. 1. scriptum reliquimus, non consueuerint vsque; ad periculum mortis obligare, non facile persuaderes teneri episcopum in periculo mortis residere. Eò potissimum quòd, vt supra visum est, praedicti autores verbum Christi de se proprie assertum arbitratur: & tamen si illud verbum reges vim habere praeperti, nullum relinquit, vnde inferatur teneri episcopum tempore necessitatis vitam pro suo grege ponere. Quae tamen omnium est generalis confessio. ¶ **Ad argumentum ergo in contrarium respondetur,** huiusmodi praepertum non esse censendum atrox: quin verò cum tota salus temporalis orbis mediū sit ad spiritualem promouendam, idque vsque; adeò sit certum, vt Deus ipse temporalem vitam, corporalium praestantissimum, pro salute nostra posuit, naturalis ordo diuinusque; postulabat, vt qui pastores animarum futuri essent eodem tenerentur praeperto. Neque vllus antea ad id muneris eligeretur, quam idoneus esset inuentus qui illud optima fide completeret. Imò verò & rex tenetur pro sua republica vitam ponere. Quocirca sicuti ubi fidei confessio id monuerit, martyrium est mortem oppetere: sic & ubi haec ratio iustitiae id ipsum postulauerit. Cuius nobis Ioannes Baptista documentum reliquit, qui iustitiae defendendae caput obtulit. ¶ **Hinc facit**

gruente necessitate vs gregi prospiciat. Quòd Augustinus. D. Thomas. Argumentū Ad argumentum factum. le ad

Secunda conclusio.

Ratio conclusionis.

Augustinus

Nicolaus.

Dubitatio.

Ratio hestandi.

Tenetur eps propria vi-tate discrimē subire in-

*Causæ legiti-
ma ob quas
licet ep̄o ab-
esse a grege
nō respectu
ipsius sed ec-
clesiæ pen-
sanda sunt.*

*Prima causa
absentiæ bo-
nestatis.*

lè ad posterioris conclusionis expositionem descenditur: nam ex his quæ dicta sunt elicitur, causas omnes ob quas licet ep̄us potest à sua ecclesia abscedere, nullatenus existimandas esse respectu suæ propriæ personæ: quandoquidem & vitam ipsam ecclesiæ debeat, sed tantum respectu boni ecclesiæ, cui fidem habet obligatam. ¶ Quare etsi Caietan. in præsentiarum easdem causas sub tribus generibus cōplectatur, quæ sunt: Necessitas impeditenti: qualitas negotij: & cōditio personæ: ad commodum tamen ecclesiæ sunt omnes referendæ. Atqui impedimentum, aliud est quod ab intrinseco provenit, & aliud quod ab extrinseco. Ab intrinseco scilicet: vt est aduersa ep̄i valetudo: ratione cuius solū & aërem mutare debet. Et quòd hoc etiam debeat respectu ecclesiæ pensari, patet. Nam si etiam tunc ecclesia necessitate præsentis Antistitis premeretur, occumbere potius debet morti, quàm exire, secundum legem boni pastoris à Christo præscriptam. Quando autem non vsq; adeò ecclesia afflicta, in rem eius vergit quòd episcopus suæ salutis consulat, vt expeditius ei serui repossit. Neq; verò solius valetudinis gratia, verum & animi recreandi suosq; visitandi necessarios ius naturale indulget, vt possit exigua tempora succidere, quæ his, aliisve id genus suis negotijs possit impedere. Nam eiusmodi obligatio non est intelligenda ac si deberet esse in carceribus, cōpedibus vincetus. ¶ Pari modo censendum si impedimentum forinsecus ingruat: vt cum tyrannus ecclesiæ infestus est. Nam si non singulariter in odiū præsulis, sed in ecclesiā ipsam grassatur: tunc persistendum illi est vsq; ad mortem. Et ad hanc necessitatem applaudunt exempla August. ad Honora. supra allata. Et de verbis Domini ser. 5. de Petro & Paulo, ac cæteris sanctis martyribus qui pro suis ecclesijs exemplo Christi tyrannorum gladijs occubuerunt. Si autem ob particularem inuidiā prælati tyrannus est infestus ecclesiæ, tunc etiam ex re eiusdem ecclesiæ est vt in tempus sese inde auferat: sicuti ibidem idem ait August. nè subditi fugere cogantur. Cuius exempla nobis extant in Ioanne Euangelista, qui precibus suæ ecclesiæ, vt expediebat, fecerit. Et in Cantuariensi Thoma. Sed tamen postea dum opus fuit, ad easdem sedes cum periculo vitæ remcârunt. ¶ Qualitas autem negotiorum similiter respectu eiusdem ecclesiæ pensanda est, vt legitima inde petatur absen-

Secunda.

tis excusatio. Est enim triplex particularis ecclesiæ habitudo animaduertenda. Consideratur inquam generalis vtilitas Salmanticensis ecclesiæ ad singula eius ministeria, vt prædicare, visitare, &c. vt totum ad singula membra. In ordine autem ad vniuersalem ecclesiam Romanam: sicuti membrum ad caput, seu ad totum corpus. In ordine autè ad alias ecclesias, sicut vnum membrum ad reliqua eiusdem corporis. Et omnes istæ necessitudines, iustas possunt episcopo afferre causas secedendi ab ecclesiæ: etiam iure diuino & naturali. Quando ergo ecclesia particularis in aliqua est calamitate cōstituta, tunc ob primam habitudinem totius ad partes potest eius episcopus ab alijs muneribus & officijs cessare, & accedere curiam vel Romanam vel Regiam ad protegendam suam ecclesiam: idq; iure diuino & naturali. Quandoquidem non solū alia particularia officia, verum etiam hoc, idemq; præcipue ei debet. Dum modò per alios id perficere nō possit. Si autem necessitas vniuersalis ecclesiæ absentiam episcopi expetiuerit, nemini dubium, quin diuino iure & naturali cogatur abscedere. Nam sicut membrorum singula naturali ordine se salutis tuendæ capitis obijciunt: ita & ecclesiæ particulares sese tenentur offerre, atq; adeò suos episcopos communi bono. ¶ Perplacet autem hic adnotamentum domini Caietani: non solū ob suam doctrinam, verum & ob suam dignitatem, qui Cardinalis erat Romanus. Ait quippe iudicium hîc esse adhibendum quo discernatur an personalis opera & industria episcopi sit ecclesiæ vniuersali necessaria. Nam si uersalis Ecclesiæ gregē necessaria non est, non excusatur eius absentia. Exempli gratia: Dum Conciliū œcumenicum aut prouincialis synodus indicitur, cōstantissimum est debere iure diuino episcopos illuc commeare. Nam Concilium est ecclesiarum coetus: & nomine ecclesiæ venit episcopus. Pari modo si citra concilium expeditur Papæ propter egregiam doctrinam aut singularem authoritatem personæ aliquem episcopum accerere, cuius consilium in commune bonum capiat, licebit quidem ad tempus eum è sua sede euocare. At verò si quia eleganter scribit aut pfallit vult illo pro amanuensi aut cantore vt: vel vult eum esse auditorem cameræ aut rotæ, cum id non sit necessarium per episcopū exequi: imò abundant qui eiusmodi prouincijs obeundis præstò ad sint, profecto non est legitima apud Deum

*Caietanus.
Licetum est
pastori pro
comodo vni-
uersalis Ec-
clesiæ gregē
alteri com-
mittere.*

Deum excusatio. Eò potissimùm si residentia, vt verè res habet, iure diuino sit necessaria. Nam inde cèrtum fit non posse Papam dispensare nisi idem ius naturale ac diuinũ interpretando: quod quidem nisi in vera & legitima necessitate neminem excusat: qualis in similibus casibus neutiqum occurrit.

Iureconsultorum fallacia.

¶ Haud equidem nescio nõnullos iuris prudentũ huc nobis obuiam exituros, qui aiũt eos qui Romæ resident residentibus cenferi in suis ecclesijs: nempe quòd qui residet in capite, residet in membro. Attamẽ hoc esse merum figmentum, neq; Caietanus, iuris non ignarus, affirmare veretur, neque vllus iuris aut Theologiæ peritus nõ planè videt. Cũ enim ius diuinũ sit vt vniciq; diœcesi suus mancipetur episcopus: idq; vt demonstratum est propter peculiarem curam & vigilantiam quæ eidem ecclesiæ est necessaria, planè colligitur quòd residere Romæ, nõ solum non sit residere Salmantice, verũ neq; absentiam non residentis excuset: nisi legitima id exigente necessitate. Quam ob rem sic in Germania nõnulli episcopatus, quos ego vidi, instituti sunt, vt episcopus nullos habeat alios fructus præter victum & honestissimam suæ familiæ in omnibus necessarijs sustentationẽ dum fuerit præsens: absentis verò nihil tribuitur. ¶ Per hæc vtq; de Reuerendissimis Cardinalibus episcopis censendum est: sua enim se ipsi lege iudicare debent. Haud enim frustra lege ab ipso sacro senatu cautum est nõ episcopi ad illam insignem dignitatem assumantur: nempe quòd iudicãrunt residentiam episcoporum esse de iure diuino: cuius idcirco dispensationem nisi alia eiusdem iuris interpretatio, puta grauitas necessitatis, nõ admittebat. Quæ quidem lex vsq; adeò summo pòtiffici sancta habetur, vt nullatenus super illam dispensare in animam inducat. Et nihilo minùs electo Cardinali cõmendatur sine titulo ecclesia: quod, vt lib. 3. dicebam, si fas est minimo modo, Christiano tamen, de refari Christiana, apertam præ se fert legis elusionem. Quasi non tam stricto iure obligetur, cui ecclesia commendatur, illic residere, ac si esset legitimus episcopus. Aufertur Cardinali ecclesiæ titulus eò solum quòd residere non potest, & tamen non timetur eandem ipsissimo commendare. Vtinam hoc non sit Deo imponere! Porro ergo quod diuinum ius consulerit, primùm hoc æquisimè iudicabit vt nemo episcoporum Cardinalis creetur. At

verò si cõtrariũ fiat, multò minor est culpa: imò forsau nulla, si vt in sua ecclesia persistens, nunquam Romam visat, quàm vt in curia commoretur, suam deserat ecclesiam. Si quis diœcesim proximam haberet Romæ, quam crebrò visitare posset, & ea esset doctrinæ autoritatisq; excellentia vt plurimũ ad ecclesię bonum referret sacro interesse senatui, forsã suam posset defendere causam: hac nanque ratione, vt aiunt, permittuntur sex episcopatus, Romæ circumiacentes, Cardinalibus esse mancipati. Extra hos tamen casus ipsi sibi viderint: nobis enim non licet hos ponere in cœlum, nisi quatenus ipse cœli Dominus perstrinxerit. ¶ Huic demũ sententiæ maximè astipulatur decretum Innocentij tertij in cap. Bonæ memoriæ. i. de postulatione præla. vbi noluit exhibere Cardinalem in archiepiscopum Rauēnatem: quia necessarius erat ecclesiæ Romanæ. Quo fit vt nisi in tali casu, scilicet propter excellentiam, tum autoritatis tum etiam probitatis personæ, & propter ecclesiæ vicinitatem, nõ sit audienda sententia Panormi. super eodẽ cap. nempe Episcopatum & Cardinalatum esse dignitates compatibiles. Quæ ratione in Concilio nuperrimo Tridentino (vt supra dicebamus) vbi decretum est nullos episcopos excusari à personali residetia, adiectum est, Quouis gradu vel dignitate fulgeant. ¶ Præter hæc necessitas etiam vnus particularis ecclesiæ potest alterius episcopo charitatis iure in animum inducere vt illi succurrat: quando id sine detrimento propriæ plebis facere potest. Sumus enim omnes, vt ait Paul. eiusdem corporis membra, atq; adeò cùm singuli aliorum ope indigerint, mutuo se possunt ac debent iuuare: vt quod in Symbolo de Sanctorum communionem scriptum est, opere referatur. Maximè cùm præstantius membrum inferioris auxilium expostulat. Atq; hac de causa Paul. Titum ac Timoth. aliosq; discipulos nonnunquam à suis ecclesijs abire, in alias iussit: propter raritatem quæ tunc erat similibus suppositorũ ecclesiæ, & propter necessitatem promulgandæ fidei. ¶ Per hæc respondetur aduersariorum argumentis, si quis potius quàm legitimis. Arguunt quippe nonnunquam episcopos necesse habere ad conciliũ ire, aliaq; pontificis capessere iussa: & Apostolorum discipulos à suis ecclesijs diuagatos. Sed hæc nihil conclusioni aduersantur: sanè cùm residetia propter salutem ecclesiæ sit in situta. Quare

Limitatio superioris sermonis.

Innocentius Tertius.

Concilium Tridentinũ.

Argumentũ aduersarium.

Solutio.

H h vt ei-

Cardinalis inhibitiõne suæ sp̃i.

vt eidē consulatur fini, ipsum naturale ius ac diuinum eiusmodi exceptiones, non solum permittit, sed iubet. Eadem ratione potest episcopus ad infideles in tempus transire & legatus ad componendam pacem, aliudue id genus exequendum munus ecclesiæ necessarium abire. Secus si legatio de re esset temporalis, quæ per alium posset absolui. Tunc enim abusus esset episcopalis dignitatis in detrimentum ecclesiæ: quandoquidem vetitum sit nè Deo militans implicet se negotijs sæcularibus. ¶ Tertium demum caufarum genus quibus potest episcopus nonnunq̄ se ecclesiæ suæ subtrahere, est cōditio personæ, adiunctis tamē temporis ecclesiarumq̄; qualitatibus. Vt si raritas esset personarum quibus ecclesiæ demandari possent, & persona existeret excellenter idonea, & ecclesiæ proximæ, quibus fructuosior esset vicissitudo visitationis talis præfulis, quā perpetua aliis residentia. Tunc enim vni personæ duarum possent ecclesiarum tituli cōmitti: vt patet can. Illud. 21. q. 1. vbi archiepiscopus Tarracensis permixtus fuit episcopus esse Fundensis. Hoc autem accidentarium est, & quàm rarissimè vsu cōtingens. Præter hæc de iure cōcessum est dum parœcia annexa est superiori dignitati, vt qui in superiori ecclesia residet per vicarium seruiat parœciæ: vt habetur in Concilio Lateranen. can. 32. supra citato: iubetur tamen idoneum & perpetuū habere vicarium canonicè institutum. & voce perpetuum, designari videtur vt sit quasi curam habens animarum. ¶ In calce demum præsentium exceptionum sciscitabitur quis forsan vtrum possit Papa præter has causas super hoc iure dispensare, peruia tamen est solutio: quippe quæ ex superioribus planè colligitur. Quem enim opinio tenuerit hoc esse tantū de iure humano, subsequenter respondebit, perinde Papam super hoc dispensare posse, atq; super ecclesiastico ieiunio, aut quavis alia id genus lege. Itaq; nõ solum poterit interpretari ius, nepe q̄ ad talem casum nõ extendatur, verū & obligationē prorsus singularis personæ tollere. Qui verò ius hîc diuinum & naturale cōfessus fuerit, quod non solum probabilius, verum certo certius est, subsequenter respondebit, pōtificem dispensare non posse, sed ius interpretari diuinum ac naturale: scilicet declarandum talem casum ab ipso eodem diuino iure excipi. ¶ Quod si quis sic cōtra redarguat: Reddere votum simplex est etiã de iure diuino, super quo tamē

Papa dispensare potest: ergo poterit residentia vinculum pariter dissoluere. Negatur cōsequētia: nam etsi redditio voti manente voto sit de iure diuino, cuius contrarium Papa permittere nõ potest: tamen quia obligatio voti nascitur ex peculiari vouentis voluntate, super illo Papa potest dispensare: videlicet, vt factum votum, pro infecto habeatur. Lex autem diuina iubet episcopū residere. Quare dum manet episcopus, per nullam potest pōtificis dispensationem ab eodem residentia nexu religari. Vide quanti referat sic aut sic loqui. At tamen licet in illa vix probabili opinione persistas quod residentia tantum sit de iure humano, nihilo minùs Papa pro libito dispensare non valet, sed legitima id causa exigente. Neq; aliter ille cum quo fuerit dispensatum, tutò potest eadem dispensatione vt. ¶ Iuxta hoc ergo documentū hæsitabit quis forsan vtrum ratione ciuili administrationis reipublicæ possit episcopus licitè in curia regia vel alibi vitam agere. Et arguitur à parte affirmatiua. Primum iuris autoritate in Authenticis supra citatis, Quo modò episcopos. & de sanctis episcopis permittitur vt possint per annū in curia manere atq; diutius de Cæsaris facultate. Et ratio id patet: quia bonū, quo cōmuni⁹ est, eo præstantius. Administrare autem reipublicam regni vniuersalius est, quā ad gubernaculū vnius ecclesiæ sedere: vt exempli gratia, si episcopus fiat prorex, aut curiæ præses. Nam verisimilius est per episcopum eiusmodi magistratus sanctiori fide & iustitia, vigilantioreq; cura administrari quàm per sæculares administratores. Et supra hæc si fiat generalis fidei protector aduersus hereticā prauitatem: nam eiusmodi prouinciæ præfici cōmodius ac decētius nemo potest q̄ ecclesiasticus præsul propter illustrē autoritatē ecclesiasticam ad idem munus requisitū. ¶ Ad hoc autem discreta distinctiōe respondendū est. Quod enim episcopus ob causam cōpensationis pacis aut aliã nõ fictā, sed verè honestā, regia legatione fungatur ad aliū principem: Item q̄ inquisitor fiat hæreticæ prauitatis, profecto nullū refragatur ius: imo equitas ipsa suffragatur. Quod vero annorū curriculo maneat, ciuilibus magistratibus, atq; administratio nibus micipati, tum iura citata cōsentienter reclamant: tum & ratio sublimitatis, ac peride fidei qua se suis ecclesijs miciparūt, & iustitia insup suscepti stipēdij nullaten⁹ ferre possunt. Primū enim eiusmodi administrationes

Tertium genus caufarū quibus se potest episcopus ecclesiæ subtrahere.

Questio.

Solutio.

Obiectio.

Hæsitatio.

Ratio hæsitandi.

Solutio.

Suadet possitã respõsio.

tiones non solum necessarium non est vt per episcopos fiant, verum neque suum statum concedet. Possunt enim in primis viri sæculares illas optime exequi: Antistites verò nõ fatis dignè. Cùm Timotheũ Paulus ad moneat neminẽ qui Deo militat implicari debere negotijs sæcularibus, ecquis rogo ratum ducat episcopum qui tam sancto spiritali muneri addictus est, in discordijs ac liti bus sæcularibus audiendis totum tempus prodigere? Quod re vera vel altissimo contemplationis silentio deberet vel suis ouibus docendis educandisq; impendere? Euocauerat Romam Nicolaus Papa episcopos quosdam qui erant apud Carolum Cæsarem: causante verò Imperatore quòd contra maritimos piratas inuigilarent & ideo ire non possent, respondet, vt patet. 23. q. 8. quòd reprehensibile id valde constaret: nam cùm militum, inquit, Christi sit Christo seruire, milites sæculares debent seruire sæculo.

¶ Potissima tamen ratio quæ huic abusui re clamat, est, quòd etiam si eiusmodi munia melius ac salubrius per episcopos quam per alios exhiberentur, nõ tamen hoc est talentum quod Deus illis augendum commisit, neq; id quod eis iussit: & pro quo tam ampla decimarum stipendia ipsi percipiunt: neq; de quo rationem est ab illis exacturus. Quid enim particulares ecclesiæ reipublicæ ciuili debent vt tantam decimarum copiam pro seruitio rependant, quod episcopi nõ sibi sed sæculo impendunt? Aut quomodò dũ Christus ab illis in die iudicij effusi sanguinis sui rationem repoposcerit, quo animas redemit, quas illis seruandas confidit: respon debunt se alijs vacasse negotijs, non sibi ab ipso cõmissis. Pependant si rex à suo duce male ducti exercitus rationem interrogaret, cui ille responderet, rei aulicæ dedisse operã, quomodo responsum ferret. Si qui in agone sæculari contendunt, se ab omnibus abstinere, vt ad Corinth. 9. ait Paul. vt se totos suo muneri tradant: qui Christo tam insigniter militant, perpende quàm se debeant à cunctis alijs subtrahere vt tanto negotio integri adsint. Et si qui inuitati ad nuptias male in Euangelio ob id audiunt, quòd quia vel villas vel iuga bouum emendunt cõiuuium detrectauerant, quanto putas peius sint apud Deum audituri præfules qui ad conuocandum cõiuuias missi sunt: imò qui secundũ Christum sponsi & ipsi existunt ecclesiæ qui sunt cõiuuium celebraturi, si alijs sese micipent nego-

tij, quibus illa vel defraudetur vel remittatur cura? Regi Ozia, vt legitur. 2. Paralipo. 26. conuicio & sacrilegio dabatur q̄ thuribulo incensum adoleret Domino. Cui sacerdoti impropèrantes aiebant, Non est tui officij Ozia vt adoleas incensum Domino, sed sacerdotũ. Sed longè iustiùs vice versa sacerdotibus ac maximè episcopis opprobrio tribuendum est quòd officium suum adolendi incensum deserentes thurificet sæculo. Non enim est ille spiritus quem Deus illis dum cõsecrantur suggerit, sed quo spirituales proles progignant ac nutriant. Audi Moysen Numero. 11. quanta verborum significantia si miles curas quas Deus animarum pastoribus committit exaggeret. Cur enim, inquit, posuisti pondus vniuersi populi huius super me? Nunquid ego cõcepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam vt dicas mihi, Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum: & efferes in terram pro qua iurasti patribus eorum? Profectò multò maiorem curam & solertiam requirit Christus à Præsulibus, animabus quas suo ipse sanguine progignit impendendam: ad quod propriè spiritum fauoremq; supeditat. Quo circa illic statim subditur: Cõgrega mihi septuaginta viros. &c. & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis vt sustentent tecum onus populi. Aliqui volunt imminutũ fuisse tunc spiritum Moysi, sed forsã, vt supra dicebam, nõ ille est sensus: quandoquidem illi nõ fuit culpa auxiliares sibi poscere: & ideo neq; pœnam cõmeruit. Sed sensus est fortè, Auferam, id est, capiam eiusdem generis spiritum quem illis infundã. Nam, vt ait Paul. diuersa sunt gratiæ & spiritus munera, quæ Deus suis disperditur iuxta officiorũ necessitatem quæ illis cõmittit. Quare in episcoporum consecratione ab ipso petitur vt super eũ qui consecratur de oleo sacerdotali infundat. Horsum ergo horũ meminimus vt episcopi intelligant non sibi diuinitus aliã gratiam & fauorem atque spiritum impertiri, q̄ quo ad suam regendam ecclesiam opus est. Sed humanæ appetitiæ & conatus sunt, qui illos in alia sæcularia negotia submergunt: vt nauim quam illis Deus ceu prorētis, vt ait in quadam epistola Clemens, ad regendũ concredidit summergi sinant. ¶ Neq; verò diffidendum est hanc pestem quæ ecclesias præsentia suorum pastorũ expoliat, inde latius inperpissit, ex quo episcopi à suis capitulis seli cõperunt pasgi delierunt, cõperuntq; in curijs, vel Roma

Paulus.

Nicolaus.

Paulus.

Paulus.

*sia dispoſitū
residentiæ.*

na vel regijs creari. Non quidē est quod prorsus contra principum indulta obmurmurē. Nam eō iam vsq; euasit humana malitia vt si penēs capitularia collegia potestas electio nis duraret, omnia essent discordijs plena; cruentisq; dissensionibus dilacerata. Sed tamen quia, vt est humanū ingenium, nullū remedium rebus adhiberi potest, quod secū non aliquid incommodi afferat, inde cœperunt curiæ, tum Romana, tum potissimum regiæ episcopis crebrefcere: qui spōsis pauperioribus neglectis cū ditionioribus aduleria cōmittere semper inhiant. Quod quidem malū non est recens. Hac enim de causa, vt Hieron. in epistola citata ad Ocean. refert, in cōcilio Nicen. cautum fuit nē isti episcoporum ascensus ecclesiarumq; cambia permitterentur. ¶ Porro autem quo ad finem iam demū quæstionis properemus ex huiusmodi episcoporum, tum absentia à suis ecclesijs, tum frequentia in curijs, cœpit vulgus eorū dignitatem despiciari. Cœptum inquam eis est & à sæcularibus parū reuerentiæ, & à clericis minus obedientiæ exhiberi, & à ciuilibus curijs & foris plurimum iudiciorum adimmi. Nam, vt ait super vltimū cap. ad Hebrę. Athanasius, quem admodū necesse est vt præsentibus populus obsequentem se præbeat, ita & sacerdotem oportet vt aliorū aīas curet, & nocēs ducat in infomnes. ¶ Acquisitima ergo est vindicta vt qui suum negligunt locum sensim de illo decident. Hæc enim vltio fuerat de sacerdotibus à Malachia præcantata cap. 2. vbi ait: Et nunc ad vos mandatum hoc, o sacerdotes: Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercitū, mittam in vos egestatem, & maledicam benedictionibus vestris. Ecce ego projiciā à vobis brachium (seu armum) & dispergam super vultum vestrum ventriculum solennitatum vestrarum. Et infra: Ego dedi vos contemptibiles & humiles in omnes gentes pro eo quod non custodistis vias meas. Perpende maledictiones: Mittam in vos egestatem, hoc est subtraham vobis doctrinæ lumen & gratiæ fauorem quibus vberes fructus ferre soletis in populis. Et maledicam maledictionibus vestris. Fortasse idem est. Nam sacerdotum benedictiones sunt fructus quos populus per ipsorum doctrinam & fauorem captat. Quare maledicere benedictionibus, est vt malignos fructus ferant. Quauis etiam si ad sacramenta id referatur, quodam

*Incommoda
quæ ep̄is ex
frequenti
ne iuris ob
ueniunt.
Asbanasius.*

modo verum est. Nam etsi sacramentorum fructus, mali esse non possint, tamen sæpe cū per ignaros & auaros dispensantur, non tenent: nempe ordines quos conferre attentant propter irregularitatem non verè conferunt, & crebrò quos non possunt, à delectis absolunt: quod sæpenuerò propter absentiam prælatorum accidit. Adde quod maledicere idem quoq; sonare potest quod permittam vt maledicantur. Quod lamentabili vsu accidisse in Germania & Anglia atq; alijs regionibus experti in malum nostrum fuimus. Nam propter ignauiam & perniciosissimam episcoporum aliorumq; pastorum incuriam cuncta sunt hæreticis plebna, qui sacramenta omnia execrantur, blasphemijsq; conspurcant. Vnde sequitur: Et ecce projiciam à vobis brachium seu armū, quod est robur dignitatis vestræ, & regiminis baculum. Ac demum dispergam super vultum vestrum ventriculum solennitatum vestrarum. Alia litera pro ventriculo impudentiori voce, sed tamen significantiori, habet, stercus. Et fit allusio ad Mosaiica sacrificia, quibus animalia mactabātur. Nam iam apud hæreticos adeò sacramenta nostra fetere cœperunt, vt sacerdotum vultus stercore sordescere existimantur. Simile est apud alium Prophetam: nempe Zachariæ. 11. O pastor & idolum derelinques gregem. Ad viuum profecto exprimit naturam ingeniumque pastoris derelinquentis gregem. Est enim nil aliud quam pastoris idolum: nempe imaginem tantum præ se foris gerens & personam pastoris, vt sculptus lapis, re tamen ipsa carens. Gladius super brachium eius: hoc est super regiminis potestatem & super dextrum oculum eius: puta super rectum sensum & iudiciū. Nam postquam libido sua eos cogit ecclesiæ gubernaculum deferere, illicò eis suadere incipit non ea obligatione teneri quam sapientes docent: quod est oculum dextrum eis eruere. Vtinam ille qui lux venit in mundum quotquot super candelabrum ecclesiæ suę erexit, sic illuminet & inflāmet, vt iura sui muneris, tum clarè cognoscāt, tum & charitatis ardore moribus exhibeant! ¶ Argumenta ergo in fronte quæstionis proposita, quoniā ad id militabant, quod neuti quam episcopo liceat de diocesi sua decedere, facilitæ sunt solutionis. Ad primum enim respondetur quod non omnis qui à sua ecclesia sese in tempus aufert, fugere

Radix & origo Germanica Anglica que stragis hoc nostro sæculo edicta.

Ad primum argumentū.

vt mer-

ut mercenarius censetur, sed ille prorsus qui ob peculiare commodum id facit: videlicet salutem spiritualē populi corporali suæ post habens: secundum illud Grego. in eadem homilia: Stare in periculo ouium non potest, qui in eo quod ouibus præest non oues diligit, sed lucrum terrenum quærit. Et ideo opponere se contra periculum trepidat, nè hoc quod diligit amittat. Ille ergo qui absq; detrimento gregis recessu suo periculum sibi cauet, non est mercenarius. ¶ Pariter ad secundum ex Prouerb. 6. respondetur quod qui fidem suam alteri spondet, si legitime est impeditus, satis per alium seruit. ¶ Ad tertium denique respondetur quod cum episcopus in altiori sit gradu perfectionis quam monachus, dum ab illius functione impeditur, non tenetur se religioni mancipare.

Tamet si pro captu nostro disputatione hanc & forte prolixius iusto absoluerimus, non suppedabit fragmenta quarundam epistolarum Athanasij subscribere, quæ ante nos alij, tum traduxerunt, tum præsentis quæstioni appensas curarunt. Sunt enim profecto dignissimæ quas præfules vniuersi cordi altissimè haberent impressas. Quem ergo legere non pigebit, eundem profecto neq; poenitebit legisse: qui verò tædio iam confectus legere recusauerit, non grauabitur scriptas habere. Sanè ut constet quàm hæc quæstio fuerit antiqua, quàmq; sanctissimis illis patribus affirmatiua eius veritas, sanctissima, quàmq; duxerint episcoporum residentiam ad animarum salutem & perpetuatæ Christianismi necessariam. Irreperat enim iam tunc mos ut episcopi Imperatoriam urbem Constantinopolim, cuius Athanasius patriarcha erat, frequentare. ¶ Primam ergo scripsit episcopo Cretæ: qui dum absens à sua esset ecclesia: proponebat illuc proficisci: quod quidem propositum præcipuis laudibus & rationibus commendat. Charissime enim, inquit, miserator & comminister; gratia tibi & pax à Deo. Consilium istud tuum ac voluntas quæ ad aures meas perlata est, fortis virilisq; animi, ac sursum tantum aspicientis, verè ac legitime certantis, & nomini ac vocationi suæ respondentis visa est: non autem mercenarij, & fugientis, non solum si lupum videat, sed si vulpem: vnde gregi Christi principis pastorum dannum creet, & animæ suæ infinitos præparet cruciatus. Attende verborum emphasim. Et sequitur:

Cur enim iste, scilicet, qui in sua non permanet dicecisi, non potius vitam priuatam viuere maluit, si cogitabat succumbere, seq; non oues pascere, pro quibus sanguinem suum Christus profudit? Quemadmodum non venit huic in mentem eius qui maledicto eum affecit qui opus Domini facit negliger? Quauis facere nomine simulet, in cuius alioqui animo insidet, quod de insipiente scriptum est, qui dixit in corde suo, non esse Deum. Neq; enim Deum ponunt, qui hæc in conspectu eius facere audent. Audi, Deum non ponunt, quia eum factis esse negant. Ex quorum numero & ordine faxit Deus nè simus, adscribatq; nos inter fideles dispensatores, concedatq; benigne, ut præsto simus principi pastorum ad perficiendum quæ oportet, ponamusq; animas pro ouibus eius, qui simul id & exemplo demonstrauit & edicto sanxit. Præceptum ergo in verbis Christi Ioan. 10. agnouit. Et paucis interiectis: Quam ob rem, inquit, veris pastori bus non est tutum non vigilare, & non circumquaq; omnia lustrare, ouesq; errantes solum quærere, ac non magis sollicitos esse pro ijs quæ non errant, perterritos horum temporum tenebris, quæ iusto Dei permisso ac iudicio nobis illatæ sunt: quia scilicet non ita viuimus, vt eum decet, qui nos vocauit. Sed ô animarum nostrarum detrimentum! O ingentes pœnas nobis ob nostras libidines, & perturbatas voluntates, quæ hoc malum pepererunt, infligendas! hoc inquam malum vt gens sancta, per omnes campos & montes vitio pastorum absentium dispersa ac dissipata esset! Debent ergo hoc facere, (hoc est in suis dicecesibus residere) omnes boni pastores, quicumq; hoc nomine digni sunt: ita vt qui cessarint, non sit impune cessaturus. Etenim si quisque pastor in dicecesi quæ sibi obtigit, vel biduum moretur, experiri liceat per multa peccata, & damna nõ esse futura in populo. Perinde nanq; esse videtur gregem abesse à pastore, vt cœcum duce carere. Sanè augetur oues, & in tuto sunt, cum præsentunt veri pastores: non autem qui solum ebibant lac, & lana tegantur: omniq; studio, & arte seipos, non oues pascant. Hæc atq; alia id genus multa in illa epistola. ¶ Secunda eiusdem epistola missa episcopo Sardeni: vbi statim à proloquio sic incipit: Scio te non ignorare, quæ à sanctis Apostolis de constitutione rerum Ecclesiasticarum sancita sunt. Ex quibus vnum est, vt quisque pastor, intra suos

Gregorius.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

Prima epistola Athanasij ad firmandam residentiam episcopi Cretæ designata.

fines insistat propter pacem, & charitatem; quarum est Iesus arētissimum vinculum, quod solui non potest. Scis præterea, vt quales nos essemus, apparet, quibus nobis verum pastorē designantibus magnus ille Pontifex Christus munus pastoris definierit: nēpe mutua in illū charitate. Alludit ad illud, Diligis me plus his? Deinde nō ignoras ornatum egregij pastoris, qui sit animas suas euidēter cogniturus, Hoc est de facie: de quo in Prouerb. scriptum est quod bonus pastor de facie cognoscere gregem debeat. Et infra: Intellexisti etiā quis sit mercenarius & qualis, de quo pudet me tum dicere, tum tacere: cum satis ipse status temporum, & rerum, eum ostendat, atq; coarguat. De quo si attentē audiam prophetas, cum in mei similes pastores his verbis inuehūt, Pastores pascūt seipfos, nō oues. Et illud: O pastores qui perditis oues pascuēt! Item, sacerdotes legem Domini occultarunt, & legem meā violarunt, & sancta mea profanarunt. Item illud, Lanis ouium indui, & mactare quod pingue est, lac bibere. Hæc inquam attentē audiens, quid faciam, nē metuam eos, qui me redarguunt, & clarē ob oculos mihi ponunt, qualis sim? Quæ si fabulas putat, qui in ignem illum extremum non intuetur, mihi fabulæ non certē, sed ita horribilia omnia esse videntur, vt horrore excedant, consumantque medullas. Neque tamen curamus, facere pro viribus, nē propter aliquod ex his vitium, ac scelus, constricti vinculis arētissimis, pœnis sempiternis afficiamur. Sed quod subinde sequitur est notatum dignum. Ait nāque quod cum à principio constitutum esset vt bis quoquo anno synodus haberetur, postea commodius visum est haberi semel, nē oues propter crebram absentiam pastorum faciliē à lupis inuadi possent. Vide quantæ illis patribus curæ erat residentia, vt eius gratia à synodo celebranda abstinerent. Et sequitur ad mores nostrorum temporum accommodē contra illos episcopos qui desertis suis gregibus in curia Constantinopolitana verlabantur: de quibus ait, Denique maluerunt breui voluptate contenti carni indulgere, quā cum populo Dei laborare contemptis legibus diuinis, quæ prohibent nē paulisper quidem impuniē à grege abesse. Ausculta, lege diuina eam sic esse iustam residentiam, vt nē paulisper quidem liceat impuniē à grege abesse. Et subdit: Ac nisi, vt Apostolus ait, inimicus vi-

deret, verum eloquens, possem aliquid verē dicere: Quid, quæso, iuuat istos episcopos, & pastores in vrbe morari, nisi (omittant alia) vt patriarchas, alios moueant, alios eligant, nē si idem diu sit patriarcha, res omnes ecclesiasticæ cōpositæ sint: quod præclarum facinus ex eo tempore facere isti consueuerunt, ex quo Constantinopoli potiti sumus. Quod quidem cum reliquis malis non est ambiguum & incertum quin iram Dei nobis augeat. Certum enim est pastores qui gregem negligunt non impunitos inultosq; discessuros: tamen si fortasse non ita videatur ijs qui sponte velamen obtendunt, nē limatam Euangelij veritatem aspiciant. Hæc ille. ¶ Et in alia tertia epistola ad episcopum Apameæ, inter alia sic illum admonet: Vt debet verus episcopus resideas sanctē ad sanctam aram, de qua tibi participandum est, sicuti Dominus pronuntiauit, Dignum esse operarium mercede sua. Quam ob rem non est existimandum, licere tibi diu quauis de causa abesse: quin potius faciendum tibi est, vt celeriter ire possis ad eam ecclesiam, quæ tibi ad dicta est, & commendata vt ei præsis. ¶ Sed in alia ad eundem quæ quarta est, verba etiamnum maioris emphasis accumulatur. Ait quippe: Ego verò eum, cui grex Christi commissus est, si dignitatem muneris nōrit, iniquum esse arbitror, non vsq; ad sanguinem ei studere & incumbere nisi fortē ignoraueris Deum esse qui dixerit, Petre amas me, pascue oues meas. Sed he mihi non iam pastores oues pascūt, sed ouibus tanquā pane pascuntur! iam horribilia illa mala pastorum, quæ propheta Ezechiel describit, summa licentia irrepsērunt! Quæ si talia tamq; grauiā vobis videntur, agē optime vir contentus esto tua diocesi, permane in ea, fac sis cū ouibus tuis, vt vsq; ad sanguinem illis affixus, quas quidem nunc in frutetis, inter ficus & rosas, atq; in montibus diuina prouidentia custodit. Neq; enim quod certissimum est, virga, & baculo tuo pastoralis fit, vt in pascuis virentibus pacis, & bonorum cœlestis Hierusalē ex sint. Scis enim qui amplius sex mensibus à diocesi abfuerint, nisi eos grauis morbus teneat, canonibus & legibus firmatū esse, vt sacerdotiū & gregē amitterēt. Verū nouū consilium, & sceleratum hīc à nostræ ætatis hominibus excogitatum est, scilicet mittitis aliquem qui sciat mulgēre gregē, ipsi verò in vrbe Constantinopoli spectatus propter præfecturas

Tertia epistola ad episcopum Apameæ.

Quarta epistola.

fecturas ciuiles, subscriptiones, intèpestiuas ordinationes: adde etiã bullas, & decreta. Nostra hæc sunt tempora. Et tanquam impune sit vobis futurum, ita procul à dicecesi vobis cõmissa receditis, & alia huiusmodi vt cuiq; libet committitis: oportebat potius cunctis episcopis vndiq; in vnum congregatis, suam cuiq; dicecesim funiculo distributionis circumscribi, atq; ita patriarchæ partem suam à vobis assignari, aut vos à patriarcha priuari. ¶ Alias præterea de eadem re subnectit epistolæ, quas nè fastidio esse persistã misissas faciam. Sed & ad Imperatorem qui Constantinopoli sinebat episcopos degere, nec cogebat eos ad suas ecclesias abire, multa etiã commemorat: inter quæ ait: Si tu oues pasto-ri committeres, deinde illas quidem derelictas cerneres, illum verò quieti suæ, suisq; cupiditatibus indulgere & seruire, dic obsecro, relinqueresne pastorem impunitum? Non patimur oues pecudes impune negligi, & patiamur pastores animarum impune seipfos pascere, non oues? Quid quæso apud Deum excusabimus? Vtinãne illud nobis exprobre- tur: Omnes quærunt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. ¶ Deinde aliam de eadem re ad eundem hoc tenore subtextit: Si verum est quod dici solet, qui gregem pastore priuat, vtriq; periculum creare, profectò graue supplicium manet eum, qui pastorem arceat ab ouili: debetq; qui pastor est, vsq; ad sanguinem pro grege Christi non relinquendo labores perferre: nisi cum opus fuerit in synodo singulis annis ad agendũ de rebus necessarijs paulisper abesse: quibus conclusis celeriter redeundũ illi sit, si crediderit se redditurum rationem summo pastori Christo, & si dignus est nomine pastoris. Nisi fortè etiã propter necessitatem ad vtilitatem animarũ pertinentem, ab Imperatore aut à patriarcha statim rediturus vocetur. Quòd si aliter episcopis aut Imperatori videatur, siue quid secus fiat, minimè ipse sequar, neq; assentiar vllò modo. Neque enim rationem habebit Deus causationum nostrarũ & cupiditatum, sed rationes reposcet de veritate, iustitia, diuinisq; legibus, & statutis. ¶ Ac demum in alia breuiori sic habet: Memento scripturæ quæ iubet contristari potius homines quàm Deum, tibi verò Imperator, cur graue videatur iustitiam, temperantiam, misericordiam populis tuis sancire, & inde nõ modò nullum incommodum reportare, sed potius operibus bonis conciliare Dei misere-

ricordiam? Quid iustius, quàm si episcopus quisq; iubeatur, velit, nolit, ad dioecesim suã redire? an non hoc debitum soluere tenentur? idq; canone sancitum est? Video fusiũ rem hanc diduxisse quàm cuiquàm fortè par censèbitur: haud me tamen prolixitatis poenitet.

QUAESTIO QUARTA, De vinculo & modo quo episcopi & sacerdotes tenentur sua bona dispensare.

ARTICVLVS. I.

Vtrum episcopo liceat aliquid proprium possidere.

QUARTAM præsentis libri quæstionẽ proposuimus de vinculo & modo quo sacerdotes, & præcipuè parocij ac potissimũ episcopi bona ecclesiastica dispensare tenentur. Quæ quidem quæstio vsque adeò me diu multumq; anticipem habuit vt maluerim alios audire qui me satis docerent, quàm meam explicare sententiam. Verum tamen ea proferam quæ de hac re meditatũ sum: alij verò iudices sunt. Est enim res abstrusa & perplexa, vtrinq; porrò suis subnixæ rationibus ac testimonijs. Præterea cognitu perquàm necessaria. Primus ergo articulus est vt ordinem Diui Thomæ non deseramus, vtrũ episcopo liceat aliquid proprium possidere. Est enim Christi oraculum apud Matth. cap. 19. Si vis perfectus esse vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni & sequere me. vbi paupertas voluntaria ad perfectionem requisita docetur. Episcopi autem statum perfectionis profitentur: ergo non iustius possunt propria possidere quàm monachi. ¶ Secundò episcopi, vt supra satis comprobatum est, & glossa habet Luca. 10. Apostolorum locum tenent: Apostolis autem rerum dominium Christus interdixit Matth. 10. Nolite enim, inquit, possidere aurum neque ar-

Primum argumentum.

Argumentum 2.

gentium neque pecuniam in zonis vestris. Cuius obedientiam Petrus Matth. 19. confessus est: dicēs, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: ergo episcopi nullum possunt habere dominium rerum. ¶ Tertiò. Cleros Græcè vt ad Nepotianum Hieron. author est, & refertur. 12. q. 1. can. Cleros idem est Latine quod fors. vnde clerici ideo sic appellantur, vel quòd de sorte Domini sunt, vel quòd fors eorum Dominus: cuius autem possessio Dominus est, nihil extra ipsum possidere debet. Nam si aurum, si argentum, si possessionem, si variam supellectilem habet, cum istis participibus non dignatur Dominus pars eius fieri. Hæc ille: ergo videntur episcopi rerum dominio interdicti. ¶ In contrarium est can. Episcopi. Concilij Agathens. eadem causa & quaestione vbi habetur quòd episcopi de rebus proprijs, vel acquisitis, vel quicquid de proprio habent, hæredibus suis si voluerint relinquunt.

Argument. 3.
Hieronymus.

Concilium
Agathense.

Duo bonorum
genera quæ
episcopi possident.

Titulus præsentis quaestionis, generalis est: quippe quo non distinguitur inter ecclesiastica bona atq; alia quæ naturali ciuiliq; iure obtinere potest episcopus. Duo nanque sunt bonorum genera quæ episcopus possidet: videlicet alia quæ iure, seu hæreditario, seu donationis, seu quouis alio sæculari, illi obtingunt, atq; alia ecclesiastica. Et de illis prioris generis nulla est ambiguitas, quin propriè ac priuatim illa possidere valeat, sed de posteriori erit tota rei disputatio. In hoc ergo primo articulo solū disputatur an episcoporum status sit status paupertatis sicuti monachorum: ita vt nequeant propriū possidere. Ob idq; perspicua est ac facilis solutio, quæ vnica conclusione continetur. Episcopi quauis statum perfectionis profiteantur, non tamen quemadmodum monachi vt absq; proprio viuere obligentur. Conclusio inquam plana est & constantissima: ob id quòd nihil in particulari de bonis Ecclesiasticis affirmat. Quare inde potest veritatem sortiri quòd iure sæcularis acquisitionis potest episcopis dominium rerum competere. At verò consultò cum D. Thom. est à nobis generaliter asserta. Arbitror nanq; vt in solutione secundi planè quisq; adnotare potest, & articulo sequenti planius fiet, veram etiam illam sensisse de bonis ecclesiasticis, pro ea portione quæ ipsis ratione stipendij obtingit. Probatur ergo secundum istiusmodi generalem sensum. Ad ea quæ sunt super-

Probatio.

erogationis nemo nisi specialiter se ad illud voto astringat cōstringitur. Ait enim in epistola ad Paulinam & Armentariū August. Quia iā vouisti, iam te obstrinxisti: & aliud tibi facere non licet. Prius quàm esses voti reus, liberum fuit quòd esses inferior: viuere autem absq; proprio, opus est supererogationis: nempè non sub præcepti vinculo, sed sub optione cōsilij comprehensum: vt patet Matth. 19. Nam post necessitatem mandatorum, Si vis ad vitam ingredi, adiectum est vt qui velit perfectus esse, omnia quæ habet relinquat vt sequatur Christum: episcopos autem manifestum est nō se eiusmodi voto irretire: quia neq; id ad pastorale munus necessarium est: sed satis est vt Christum egregie diligant: ergo episcopus secundum leges suæ dignitatis non arceatur quo minùs dominio possit rerum fungi. ¶ Hic nulla emergit dubitandi ratio, sed hoc solū est memoriæ mandandum quòd cum episcopus religionis votum non emittat, fit vt nec votum faciat peculiare castitatis, præter id quod sacerdotio adiunctum est, neq; votum paupertatis: sed tantum promittit obedientiā Papæ, fidemq; suam huic ecclesiæ, à quo ideo vinculo nisi autoritate ipsius pōtificis dissolui nequit. Et ideo quatenus episcopus quisq; est, nō ei repugnat proprium possidere: nō solū hæditario vel alio quouis ciuili iure, verum neq; ecclesiastico. Haud enim ex parte suæ dignitatis ei repugnat iustum stipendium pro ratione suæ functionis percipere, cuius fit verè dominus, sicuti olim erant sacerdotes & Leuitæ: Vtrum verò tale ecclesiasticum dominium alia ratione sit eis prohibitum: nempè vt nullū in decimarū portionem habeat quæ sibi prouenit, articulo proximo & subsequenti examinandum est. Nunc ergo satis sit cōstitutū, habere dignitatem episcopalem non esse paupertatis statum, atq; adeò neq; episcopo repugnare habere dominium rerum quæ possidet.

Augustinus

Documentum

AD primum igitur argumentum negatur propositio illa quòd ad naturā perfectionis aut ad perfectionis statum generaliter & absolutè necessaria sit paupertas, sed tantum est necessaria ad peculiare perfectio nis statum religiosorum. Quòd enim ad perfectionem non sit necessaria, iam supra lib. 8. satis constitutum est: vbi monstrauimus perfectionis rationem in copia charitatis consistere, ad quam quisque quocunque statu

Ad primum
argumentum.

statu progredi potest. Ad statum autem religiosorum ob id est paupertas necessaria quod profitentur perfici (hoc est) perfectionem discere & comparare, cui quidem insitutum rerum possessio oneris est & impedimentum. Episcopi autem non profitentur perfici, sed perficere. Quocirca eas debent in charitate radices icisse vt à nullo vento possint inde radicari: nempe neq; ab amore diuitiarum, quas possident, neq; ab alio quouis humano affectu. Exemplo Grego. in cuius vita ad Heremitam responsum diuini oraculi refertur, quod plus ipse suam catam quam suas ille diuitias diligeret. Quare adolescenti non dictum est, Si perfectus es: aut, si vis esse perfectior: sed, si vis perfectus fieri, vade & vende &c. A Petro vero dum pastor insituitur nulla exigitur paupertas, sed charitatis culmen. ¶ Ad secundum tres applicat diuus Thomas respondendi modos. Vnus est Hieronymus. idemq; mysticus: vt sub nomine auri & argenti prohibiti sint prædicatores sapientiae atque eloquentiæ huius sæculi inniti. Alius vero est Augustinus. in libr. de consensu Euangelistarum: nempe vt illud: Nolite possidere, &c. non habeat vim præcepti, sed potius permissionis. Ac si dixisset: Non opus est vobis auro & argento. Permittitur enim vobis tanquam operarijs victum suscipere. Vnde subdit: Dignus est operarijs mercede sua. Nam quod noluit Paulus, vt. r. ad Corinth. 9. refert, aliquando vti oblata sustentatione, opus erat supererogationis. Sed tertia responsio est Chrysofost. vt in inhibitio illa intelligatur peculiariter facta discipulis dum ad prædicandum Iudæis mittebantur: tum vt populus ille facilius alliceretur, tum etiã vt ipsi firmiorem haberent fiduciam, quod diuina subsidia non essent eos defectura. Ex quo ideo neq; ipsi neque eorum successores obligantur absque proprijs sumptibus euangelium prædicare. Quare Paulus, vt. 2. ad Corinth. 11. de se meminit, ab alijs ecclesijs stipendia mendicabat, quod posset gratis prædicare Corinthijs: quæ ideo aliunde sibi misa iure possidebat. Confirmat præterea inde diuus Tho. solutionem, nempe posse episcopum propria possidere, quod stultum esset sanctos illos Pontifices Athana. Ambro. & August. eiusmodi præceptum sanctitatis fuisse transgressos. ¶ Duo hic tamen circa hanc solutionem non sunt dissimulanda: Vnum est quod solutio neq; vera in totum apparet, neq; argumento satisfaciens. Appa-

ret enim negare verè apostolos fuisse profectos paupertatem: quod falsum esse ex auctoritate ab ipso citata constat: Ecce nos reliquimus omnia. Quare nec satisfacit eidem auctoritati quam in argumento assumperat. ¶ Ad hoc respondetur hic diuum Thom. nõ disputare de apostolis vt rùm tria vota, vt modo religiosi, emiserint, tãquam religionum futurarum exemplaria: quod quidem idem diuus Thom. vt lib. 8. vidimus 2. 2. q. 88. artic. 4. concedit: sed modò tantum de illis disserit quatenus apostoli erant & episcopi. ad quem quidem statum non necesse attinet paupertas. ¶ Alterum hic maximè adnotandum est quod hic affirmare videtur: imò planè affirmat quod potest episcopus habere dominium, non solum rerum alio iure acquisitarum, verum stipendij ecclesiastici quod suæ functioni deputatum est. Nam argumentum erat quod episcopi quatenus episcopi, hoc est verbi prædicatores, debent esse pauperes. Et responsio est illius negatio. Vnde cum paupertas in negatione dominij consistat, & in hoc neget debere esse pauperes quod possunt functionis suæ stipendia possidere, concedit eis illorum dominium, paupertati contrarium. Sed de hoc presius artic. 3. ¶ Vt autem plenè solutio tertij intelligatur, notandum est quod Deus dicitur pars clerici, non vt dicat respectum ad aliam partem ab ipso clerico possessam, sed sicut vnus hæres possidet partem hæreditatis quæ sibi est tota substantia, quæ dicitur pars respectu alterius quæ alteri hæredi obuinit. Exempli gratia: debet clericus contentus esse Deo quem possidet, vt cum illo nihil aliud possideat: non quod nequeat possidere famam, & honorem, & salutem, & aliqua bona temporalia, sed quod reliqua omnia ad nutum eius possideat. Itaque studium erga Deum nullatenus per curam aliarum rerum diminuat. Hoc enim esset secundum Hieronymum. aliquid extra Deum possidere. Qui verò sic Deum possidet, Deus est sua pars: hoc est tota sua possessio respectu reliqui vniuersi, quem alijs possidendum relinquit.

ARTICVLVS. II.

Vtrum episcopi mortaliter peccent si bona ecclesiastica quæ procurant pauperibus non largiuntur.

Gregorius.

Ad secundum.

Hieronymus.

Augustinus.

Chrysofost.

Paulus.

Scrzepulus.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

Primum arguementum. Ambrosius.

E filium diui Thom. rumpamus quæritur secundò vtrum episcopus mortaliter peccet si bona ecclesiastica quæ procurat pauperibus non largiatur. Apparet enim Ambrosius id definire inter exponendum illud Lucæ. 12. de homine diuite cuius ager vberes attulit fructus. Ait quippe, Nemo proprium dicat quod est commune: plus quàm sufficiat sumptui, vtolenter obtentum est. Et paulò post, Neque minus est criminis habenti tollere, quàm cū possis & abundas denegare indigentibus: alicui autem violenter tollere criminale delictum est: ergo episcopi qui quæ sibi superfunt in pauperes non effundunt, lethalter delinquent. ¶ Secundò super illud Isai. 3. Rapina pauperum in domo vestra. ait Hierony. glossa quòd bona ecclesiastica sunt bona pauperum. Idem ad Damas. 16. q. 1. cano. quoniam. quod iam ceu prouerbium vulgò susceptum est: quicumque autem id quod alterius est, vel sibi vsurpat, vel in alios vsus dispendit, mortaliter peccat, atq; ad restitutionem tenetur: ergo cū episcoporum bona, ecclesiastica sunt, fit vt si quæ sibi redūdant, aut sibi retinent, aut confanguineis largiantur, ad restitutionem teneri videantur.

Secundum.

Tertium.

Hieronymus.

¶ Tertio. Multò magis sacerdotibus licet de rebus ecclesiæ ea accipere quæ sibi necessaria sunt, quàm superflua augere. Ait verò in epistola ad Damasum Hiero. & refer. 1. q. 2. clericos illos còmodè stipendijs ecclesiæ sustentari, quibus parentum & propinquorū bona nulla suffragantur: qui autem bonis parentum & opibus proprijs sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium committunt & incurrunt. Hæc ille. Vnde Apostolus. 1. ad Timoth. 5. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, & non grauetur ecclesia: vt ijs quæ verè viduæ sunt sufficiat: ergo multò est certius tunc episcopos mortaliter delinquere, cū ea quæ sibi de bonis ecclesiasticis exundant, pauperib⁹ non profundant. ¶ In contrarium est episcoporum quorundam vsus qui ea quæ superfunt non cuncta pauperibus erogant: Sed ad ampliandos redditus ecclesiæ, idq; (vt apparet) laudabiliter expendunt.

Opera pretium est in fronte disputationis nostræ textum diui Thom. in conclusiones distribuere, quas explicatiōis lucis gratia septè numero consuetum. Persistē-

dū autè est in ea distinctione inter episcopi bona quæ propriè, puta aut hæreditario aut alio ciuili iure possident, & bona ecclesiastica. Est ergo prima conclusio. Propriorū bonorum, hoc est quod iure sæculari episcopi possident, verum habent dominium. Hæc iam suprà art. 1. satis est confirmata ex eo qd status episcoporum nò est paupertatis professio. Quo fit vt ex rerum ipsarum conditione & natura non teneantur iustitiæ lege ea pauperibus vel alijs erogare, sed & retinere possunt, & vt libuerit elargiri. ¶ Secunda conclusio. Quauis possint in earū dispositione sicuti sæculares ciues peccare, nempe aut propter auaritiā contra debitum charitatis eas retinendo, vel indignè prodigendo, nemini tamen ad restitutionem obligantur. Enimuerò vt. 4. libr. sæpe diximus, vbi iustitia non violatur, nulla inde restitutionis obligatio emergit. ¶ Tertia conclusio. Episcopi bonorum ecclesiasticorū sunt dispensatores vel procuratores. Hoc patet ex verbis Augu. ad Bonifaciū Comitē: q̄ referuntur. 2. q. 1. can. vltimo. Si priuatum possidemus quod nobis sufficiat, non illa bona nostra sunt, sed illorum quorum procuracionem gerimus: proprietatē nobis vsurpatione damnabili vindicemus. Hinc fit bona illa optima fide esse ab illis dispensanda, secundum illud primæ ad Corinth. 4. Hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Hæc de bonis in communi possessis intelligitur, vt subsequentes declarabunt. ¶ Et ideo de eorum distributione subtexitur quarta conclusio. Eiusmodi bona ecclesiastica non solum in vsu pauperum, verum & in diuinum cultum, & in ministrorum supplendis necessitatibus sunt expendenda iuxta tenorè decreti Simplicij Papæ. 12. q. 2. qui ait, De redditibus ecclesiæ vel oblatione fidelium solis episcopis ex his vna portio remittatur. Dux ecclesiasticis fabricis & erogationi pauperum profuturè à presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur: vltima clericis pro singulorū meritis diuidatur. ¶ Quinta conclusio. Vbi distincta sunt bona quæ debēt in vsu episcopi cedere ab alijs tribus quæ pauperibus ac ministris & cultui addicuntur, si episcopus aliquid de his tribus portionibus retinuerit, non dubium quin contra fidem dispensationis mortaliter delinquat, & ad restitutionem teneatur. Conclusio per legem commutatiuè iustitiæ innotescit: nam in tali

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Augustinus.

Quarta conclusio.

Simplicij Papa.

Quinta conclusio.

tali

tali casu verè furtum alienæ rei committit.

Sexta conclusio. ¶ Sexta conclusio. De his quæ specialiter vsui episcopi deputata sunt eadem ratio videtur quæ de proprijs bonis: vt scilicet per immoderatū affectum & vsuū peccet quidem si immoderata sibi retineat, & alij non subueniat, sicut requirit debitum charitatis.

Correctio libri ad D. Tho. Corrigendæ sunt impressiones quibus deest vltimum hoc verbum, Sicut requirit debitum charitatis. Imò vehemens opinio tenet deesse etiam quod ad restitutionē non teneatur. Contra quam dixerat in superiori conclusione: quandoquidem ait, Eadem ratio videtur quæ de proprijs bonis: quorū prodiga consumptio restitutionē non exposcit. ¶ Septima conclusio. Si verò non sint prædicta bona, distincta, eorum distributio fidei episcopi committitur. Deest etiā in multis impressionibus totum illud, Si verò non sint prædicta bona: in quibus ideo legitur, non subueniat distincta. quare fit litera inintelligibilis. ¶ De his ergo indistinctis adhibet expositio cōclusionis: nēpe q̄ si in modico distributio vel deficiat vel redūdet, potest id quidem fieri absq; bonæ fidei detrimento: Siquidem nequit homo p̄ctum vbiq; virtutis tam certum tenere quin pro humana conditione in alterutrum vergat extremum. Si verò sit multus excessus, tunc neq; latere potest, neque à peccato mortali excusari: quoniam tūc bona fides violatur: atque adeo distributiva iustitia. Vnde tres denotantur maculæ infidelis serui, Matthæ. 24. vbi sic legitur: Si dixerit malus seruus in corde suo, moram facit Dominus meus venire: quod pertinet ad diuini iudicij contemptum: & coeperit percutere conseruos suos: quod pertinet ad superbiam: Manducet autem & bibat cum ebriosis: quod pertinet ad luxum, cuius gratia mala fide fit dispensatio: veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & diuidet eum, scilicet à societate bonorum: & partem eius ponet cum hypocritis, scilicet in inferno. Ecce literam diui Thom. quam in fronte disputationis expediebat ob oculos ponere. Enucleanda verò est in articulo sequenti, vbi inter alia & argumenta quoque ex Ambrosio & Hieronymo in capite quæstionis proposita dissoluentur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum episcopi ac reliqui sacerdotes verum ac legitimum habeant dominium fructuum ecclesiasticorum qui illos pro sua portione contingunt.

PRÆ IACTA ergo sententia sancti Thom. subsequenter circa singulos eius articulos, qui generales sunt, mouentur singuli in particulari. Et primò circa priorem quo disputatum in genere est, vtrum episcopi possint habere rerū dominium, quæritur in particulari circa sextam conclusionē, vtrum tam ipsi quam reliqui sacerdotes verum legitimūque habeant dominium eorum fructuum ecclesiasticorū qui se pro sua portione contingunt. Sunt enim innumeræ autoritates quæ à parte negatiua militare videntur. Illæq; in primis sacræ pagine. Nam etsi status clericorum non perinde atque monachorum votum habeat paupertatis annexum, saltem eorū quæ ipsis pro clericali functione ministrantur, nihil eis videtur competere, præter victum & vestitum: iuxta verbum Domini, Dignus est operarius cibo suo, & verbum Pauli. i. ad Timo. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti sumus: ceu boves, quod ait alibi, aream triturantes. Quocirca apostoli misi sunt ad prædicandum sine pera, iusi non possidere aurum neq; pecuniam. Atq; eam ob rem in libro præcedenti sub titulo de simonia monstrauimus, nihil debere clericis, neque ipsi quicquam alio iure posse à plebe pro administratione sacramentorum & reliquis spiritalibus functionibus percipere, quàm iure sustentationis. ¶ Secundò accedit huc & sanctorum patrum numerosissima testimonia. Nam præter loca Ambrosij, Hieronymi, & Augustini proximè citata, grauissimus Prosper. 12. q. 1. can. expedit. ait, facultates ecclesiæ non esse proprias, sed in communi possideri. Et in cōcilio Agathen. vt illic refertur, can. episcopi. habetur quòd quidquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia in iure ecclesiæ sunt seruanda. Et Urbanus Papa ibidem in can. res. ait, Res ecclesiæ non quasi proprias, sed vt communes, non in alios quàm in præfatos vsus, puta in subsidium pauperum, & ministrorum, &

& cultus diuini esse dispensandus. Et eadem causa & quaestione, cano. episcopus, qui est concilij Antiocheni, habetur, quòd episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum in omnes qui indigent cum summa reuerentia & honore Dei: participet autem & ipse quibus indiget: si tamen indiget. Et inter Canones Apostolorum est trigessimus nonus, talis: Omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat, & eadem ut Deo contemplante dispenset: neque illi liceat ex his aliquid omnino contingere, aut parentibus proprijs quæ Deisunt condonare: quòd si pauperes sint, tãquam pauperibus subministret. Et supra citatus ad Nepotia. Hieronymus ait clerico rum hareditatem solum esse Deum, cum quo nihil aliud debent possidere. Et ibidem eadem causa & quaestione, cano. quia. aiunt Imperatores Carolus & Ludouicus: iuxta sanctorum patrum traditiones nouimus res ecclesie vota fidelium esse, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. Et cano. decimæ. ait Augustinus. quòd qui decimas dare noluerit, quanti pauperes in locis suis ubi ipse habitat, illo decimas non dante fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante æterni iudicis tribunal apparebit: quia rem à Deo pauperibus erogatam, suis vltibus reseruaui. Quare idem de sacerdotibus censendum erit si illas non dispensauerint. Multa huiusmodi sunt sanctorum loca. Et Hieronymus ad Damasum: & refertur ca. quoniam. 16. q. 1. clerici qui secularibus bonis affluunt, non possunt bonis pauperum ali.

¶ In contrarium autem facit textus in cap. vnico, de clerico non residente. ubi habetur quòd qui diuinis officijs non interfunt, nisi infirmitas seu iusta & rationabilis necessitas, aut euidens ecclesie utilitas releuet, non sunt domini quotidianarum distributionum: neque faciunt eas suas, sed ad restitutionem sic perceptorum obligantur. Vnde è contrario sensu colligitur quòd residetes verum dominium earundem distributionum acquirant, atque eadem ratione aliorum ecclesiasticorum fructuum.

Questio præfens, ut initio dicebam, nimium ambigua est. Sanè cum sanctorum testimonia primò verborum sonitu diuersè appareant illam definire quam ratio penitus inspecta videtur permittere. Missa ergo hinc faciamus episcoporum ac sacer-

dotum bona secularia: de quibus, ut articulo proximo conclusum est, nemo ambigit: sed omnes consentiunt priuato domino à sacerdotibus possideri. De ecclesiasticis verò tres, ut sepe numero assolet, versantur opiniones. Vna est Alexandri de Hales grauisimi autoris. 3. parte. q. 36. membro. 5. ar. 2. Et Richar. in. 4. dist. 45. artic. 3. q. 1. qui expressè aiunt fructuum ecclesiasticorum clericis solum habere usum, & non proprietatem. Atque hanc fermè amplexi sunt doctores iuris canonici: ut Archidia. super cap. statutum. 6. affessorum. de rescript. lib. 6. vbi ait hereticum esse in iure quòd ecclesiasticus acquirat sibi verum dominium fructuum præbendæ vel ecclesie. Cui accedit Panormi. in. c. cum effes. de testamen. Et Dominicus in. c. præfenti de offi. ordin. Et, qui non est in postremis habendus, eidem opinioni ad stipulatur, Tho. Vualden. tomo. 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor subsequenteribus. Vbi multis patrum testimonijs videtur sibi constantissimè probare nullum penes clericos esse ecclesiasticorum bonorum dominium. Secunda nihilo minus opinio est quam hic tenet sanctus Thomas: videlicet quòd illius portionis quæ particulariter applicata est episcopo perinde videtur dominus atque aliorum bonorum quæ seculariter possidet: ut patet in sexta conclusione. Secus si omnia bona ecclesie in communi possiderentur, & eius essent dispositio ni mandata: ut patet in tertia & septima. Et eandem opinionem amplectitur Adrianus in 4. in materia de restitutione. Tertia est Caietani. loco præfenti, quam etiã supra infirmaui, ut lib. præcedenti sub titulo, de decimis, vidimus. Partim enim tenet cum sancto Tho. nempe quòd regulariter episcopi sint domini suæ portionis, postquam facta est bonorum distributio in quatuor partes. Meditatus est tamen eam exceptionem, quòd quando portio illa quæ ipsos contingit est notabiliter abundans, tunc tenentur duas partes eiusdem portionis in pauperes & fabricam refundere. Et quauis expressè non affirmet vtrum teneantur iure charitatis an iustitiæ: tamè sentire videtur quòd teneantur de rigore iustitiæ, sicuti antea quàm essent diuisa bona. Ex quo fit consequens secundum eum neutiquam esse verè dominos eiusdem portionis, sicuti non erant tunc totius acerui. ¶ At verò secunda opinio adeo mihi semper pro meo exili iudicio persuasiva fuit, ut quandiu ecclesia contrarium non def-

Prima opinio Alexandri.

Halen.

Richardus.

Archidiacono.

Panormita.

Dominicus.

Tho. Vualden.

Secunda opinio S. Tho.

Tbo.

Adrianus.

Tertia opinio Caietani.

Caietan.

Probat opinio S. Tho.

S. Tho.

merit,

nerit, nescio an de illa decidere possem. Eo potissimum cum sanctus Tho. eam teneat: neq; vllus eiusdem ordinis pater contrariū expressē dicat. Non quòd clerum aut certē episcopos ab elemosynarum vinculo absolueri in liari. Imò quā eos crediderim eidē mandato esse obnoxios, arti. sequēti expromam. Sed quòd vbiq; cuperem vnā quamlibet rem suo loco & iure pro meo modulo collocare. ¶ Ad plenam ergo rei intelligentiā diuò statim præ foribus prænotare oportet. Vnum scilicet de diuersis ecclesiæ bonis, atq; alterū de varijs eius statibus. Hæc enim summoperè rem dilucidat. Et quātū ad primum, quatuor sunt bonorum temporalium genera quibus fruuntur clerici, vel olim in penu ecclesiastico reponerentur. Prima videlicet erant quæ Christi fideles in primordijs ecclesiæ in commune conferebant vt inde tam clerici quàm pauperes alerentur. De quo ritu Actuum. 4. scriptum est, non fuisse quenquam egentem inter illos. Nam quotquot possessiones agrorum aut domorū habebant, vendentes offerrebant pretia eorum quæ vendebāt, & exponebāt ante pedes apostolorum. Diuidebātur autē singulis prout cuique opus erat. Et quanuis illud institutū Hierosolymis ortū habuerit: inualuit mos tamē inde in christianismo vt partem saltem bonorum in coetum clericorum eodem sine Christiani conferrent, neque possessiones venderentur, sed permanerent in ecclesia. Ait enim Melchias Papa in can. futuram. 12. q. 1. quòd cum apostoli futuram ecclesiam in gentibus præuidissent, idcirco prædia in Iudæa minimè sunt adepti, sed pretia tantummodò ad fouendas gentes. At verò cum ecclesia succresceret, omnes, vt maximè de Constantino Cæsare constat, non solum pretia, sed possessiones ecclesiæ conferebant. Et Urbanus cano. statim proximo: Videntes, inquit, summi sacerdotes plus utilitatis posse conferre si hereditates & agros quos vendebant ecclesijs quibus præstebant episcopi traderent, eò quòd ex sumptibus eorum tam præsentibus quàm futuris temporibus plura & elegantiora ministrare possent fidelibus communē vitam ducentibus, quàm ex pretio ipsorum, coeperunt prædia & agros quos vendere solebant matricibus ecclesijs tradere, & ex sumptibus earum viuere. Hæc ille. Forsan enim tunc nondum per totam ecclesiam inoleuerat tam exacta decimarum solutio, sed il-

lis fortè distributionibus contentus erat clerus, parcissimè tunc viuens. Alia sunt bona quæ postmodum offerri etiam ecclesiæ coeperunt: non solum in fabricæ aut pauperum subsidium, sed tanquam stipendium alicuius perpetuæ capellanæ. Imò verò fortè præcisè ad hoc tantum onus: quæ quidem in ecclesijs nunc collegialibus dicuntur anniuersaria, quorū institutiones extant: in quibus nullius oneris habetur mentio aut fabricæ: aut pauperū, sed solius anniuersariæ memoriæ perpetuò celebranda. Quibus adiunguntur & quæ episcopalis sedi bus denotata sunt: nempe castra & vasalli de quibus artic. 5. redibit sermo. Tertium genus bonorum ecclesiasticorum est quotidianæ pitantiæ & oblationes vel pro sacris celebrandis, vel quæ ad pedem altaris fiunt. Quartum denique idque solennissimum est decimarum quota iuri clericorum addita: vt habetur cano. decimas. 16. q. 1. & alijs illic pluribus. Et extrà, de decimis, per totū. ¶ Secundo & id quoque meminisse opus est quòd nascens clericorum ecclesia; coepit in commune viuere: in quo vitæ instituto non nihil temporis adoleuit. Ille enim erat decentissimus eorum status si perdurare posset: vt patet ex cano. Clementis; Dilectissimis. & cano. citato Urbani; Videntes. & cano. Scimus. & multis alijs. 12. quæstio. 1. Nam cum paucitas tunc existeret clericorum & ecclesiarum, poterant sic commodè viuere. Imò & in multis ecclesijs cathedralibus etiam nunc specimen aliquod eiusdem vitæ communis retinetur. Quando autem omnia erant in commune, tunc facultati & potestati episcopi tanquam legitimi distributoris erant mancipata, vt clero & fabricæ & pauperibus secundum cuiusque necessitatem illa distribueret: eaq; etiam sibi quibus egeret perciperet: vt habetur cano. citato; episcopus. 12. quæstio. 1. Vbi legitur quòd episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum erga omnes qui indigent, cum omni reuerentia & timore Dei. Et cano. statim proximo, Præcipimus. qui est inter canones Apostolorum, habetur quòd si animæ episcopo tradita sunt, multò magis oportet eum curā de pecunijs agere: ita vt potestate eius indigentibus omnia dispensentur. Idemque continet can. citatus trigessimus nonus eorundem Apostolorum. At verò exaucto paulò plus clericorum numero,

Quatuor bonorum temporalium genera quibus clerici fruuntur.

Melchias Papa.

Urbanus.

Documentū.

Clemens Urbanus.

Quando bona ecclesiæ possidebantur in commune, ad eam pertinebat eorum dispensatio.

mero, vix illa communis vita tolerari poterat. Vnde tempore iam Augustini. in lite erat & sub iudice, vtrum deberent sacerdotes initiari nisi qui vellent in communi viuere. Quoniam vt primo articulo definitum est, eorum institutum id necessariò non exigit. Sanè cum paupertatis votum non habeat annexum; neq; verò obedientie, quam non quisque in domo sua prestare episcopo possit. Vnde idem August. vt citatur eadem causa. 12. q. 1. can. certè. fatetur de se statuisse, nullum ordinare clericum nisi qui secum vellet manere: aut si vellet à proposito recedere, illi clericatum tolleret. Sed ecce, inquit, in conspectu Dei & vestro muto consilium. Qui volunt habere aliquod proprium quibus non sufficit Deus & ecclesia eius, manent vbi volunt & vbi possunt: non eis aufero clericatum. Nolo habere hypocritas, &c. Cum autem clerici non cum suo capite vitam communem degerent, coeperunt episcopi infideliter communia illa distribuere. Quare videntes Pontifices non posse vitam retineri communem, facta bonorum ecclesie partitione in quatuor portiones singulas singulis addixerunt. Episcopo scilicet vnam, reliquo verò clero alteram, & fabricę necessitatiq; ecclesie tertiã, ac deniq; quartam pauperibus. Idque fieri cœpit circa annum Domini quadringentesimum septuagesimum: nempe in consinibus temporum Hieronymi, & Augustini. Tunc enim sedit Simplicius Papa, cui⁹ est ille can. de re ditib⁹ 12. q. 2. vbi hæc habetur diuisio. Et post viginti annos sedit Gelasius, cuius sunt canones, Vobis enim. & Quatuor. quibus eadem diuisio confirmatur. & postea anno ferè sexcentesimo sedit Grego. cuius sunt canones, cognouimus. & mos. quibus eadem refertur partitio. Hęc tempora eò denotauerim vt sententię quę de hac re August. & Hieron. extant de tempore illo, intelligantur quando in communi viuerebatur, omniaq; erant sub episcopi dispensatione. ¶ His præmeditatis ad quæstionem tribus conclusionibus respõdetur. Prima est. Si quę modò alicubi extant illius generis bona quę Christianus populus in subsidium pauperum offerebat, certum est neq; illa neq; eorum fructus posse vel ab episcopo vel à clero in totum vsurpari, sed lege iustitię debere distribui: quæ si non distribuuntur, ille qui distributione omittit, ad restitutionem tenetur. Libro enim quarto declarauimus iuxta verbum sancti

Thom. 2. 2. q. 62. arti. 1. quòd qui ex debito distributionem omittit, illico fit lege communitatiq; iustitię restitutionis reus. Idè & quidè certius asserendū est de bonis quę hospitalibus sunt mancipata. Et hic est vnus verus sensus quintę conclusionis sancti Thomæ. Quocirca si quippiam bonorū istorum reperiat̃ur episcopi vsurpasse, suaq; applicuisse sedi, ambigi non potest quin ipsa cum fructibus restituere teneantur. Hęc tamen censura limites præsentis negotij exit. Vbi em̃ contraria iustitia non constat, ille qui bona fide possidet, ab omni restitutione est liber. Quauis nõnulla sit suspicio quòd castra, & ville, & alię ecclesiarum possessiones fortasse aliquo respectu pauperum fuerint ecclesie tributa. ¶ Secunda conclusio ad rem magis pertinens: Prædia, & castra, & vniuersę possessiones, siue episcopali sedi siue canonico collegio siue cuius alij præbende ecclesiasticę annexę, non transeunt in absolutū dominium episcopi neq; sacerdotis præbendam possidentis: sed tantum sunt earundè possessionum administratores. Probat̃ur conclusio. Quia illa neq; vendere neq; alienare possunt nisi de consensu episcopi & capituli, atq; eorum quorum interest: imò sepe nisi Romanę sedis accedente consensu: idque in bonum & in perpetuitatem ecclesie. Hic est sensus canonis Bonifacij. 12. q. 2. Nulli liceat ignorare, Omne quod Domino consecratur, sanctum sanctorum erit Domino, & ad ius pertinet sacerdotum: propter quod inexcusabilis erit omnis qui illud à Domino vel ecclesia auferit, vastat, inuadit, &c. Et 12. q. 1. can. expedit. ait, Prosper, facultates ecclesie non proprias, sed communes esse. Vnde eadem causa & quæstione, cano. multi. & 16. q. 1. can. possessiones. & per totam quæstionem: & extrã, de reb. eccle. non alienan. arētissimè cauetur earum alienatio. Hęc conclusio intelligitur de quibuscunq; bonis quomodocunq; ab ecclesia possessis: seu ratione anniuerfarię capellanie seu cuiuscunq; alius clericalis obsequij. Res est clarissima: & de istis in vno sensu intelligenda venit conclusio tertia sancti Thom. Nam de duobus primis nil restat disputandum. ¶ Tertia conclusio. Fructuum ex possessionibus prouenientium, quæ ratione alicuius obsequij clericalis annexę sunt ecclesie: nempe anniuerfarij aut capellanie, clerici pro sua quisque portione sunt verè domini: sicuti & quotidianarum pitantiarum quæ illis pro Missis

Augustinus.

Partitio bonorum ecclesie facta est anno Domini quadringentesimo septuagesimo.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Probatio conclusio.

Explicatio proxime conclusio.

Tertia conclusio.

vel alijs diuinis exequijs offeruntur. Et hic erit vnus sensus sextæ conclusionis sancti Thom. Conclusionem hanc nescio quis infiriari potest. Enimuerò si eleemosynarū quæ pauperibus erogantur dominium acquirūt pauperes, non est cur dubitetur quin & eleemosynarum quæ fiunt sacerdotibus fiant & ipsi domini. Eò potissimum quòd, vt dictum est, nullum susceperint paupertatis votum. Dominia nanq; vt lib. 4. diximus, non alio equiori titulo transferuntur quàm libera voluntate transferentis: sed qui eleemosynam pro Missa celebranda vel pro exequijs mortuorum largitur, liberrimè pro illo spiritali obsequio confert: ergo clericum in vero dominio constituit. Neq; vilo pacto refert temporalésne sint tales eleemosynæ & quotidianæ, an verò perpetuæ: scilicet fructus prædiorum & possessionum dominium: ergo & illa quæ clericis pro suis obsequijs & muneribus erogantur: cum ipsi multò pretiosius reipublicæ seruiant. ¶ Quòd si arguas, spiritalia non esse vendibilia, iam tibi superiori lib. responsum est posse clericos ad sui sustentationem stipendia suscipere, & iura quæ sibi pro mortuorū exequijs & alijs officijs stata sunt percipere, atq; adeò eorū dominium acquirere. ¶ Ex his colligitur quarta conclusio de episcopis. Quòd si castra & prædia quæ habent, de quibus arti. 5. dicturi sumus, constet illis non esse adiudicatas sub conditione & modo vt pauperes alāt, sed absolutè ad deferendum eorum fedi honorem & autoritatem: quanuis collatores crediderint beneficos eisdē fore Antistites in pauperes, nihilo minùs fructuū earundem possessionum sunt veri ac legitimi domini: neque contra rigorem iustitiæ faciunt quomodo cunque illas dispendant. Et in hoc sensu etiam verificatur eadem sexta conclusio sancti Thom. Et probatur. Quoniam si eiusmodi possessiones dono illis datæ sunt absq; vlla conditione & oneris vinculo, nisi quòd maneat in perpetu a possessione succedēti in sede, nulla est ratio iustitiæ quæ illis prohibeat esse annuorum fructuum dominos. ¶ Contra hæc profectò nescio quis firma aliqua ratione reclamare

possit. De decimis autem tempora distinguenda sunt. Nam de illo quo pro diuiso possidebantur, & sicubi nunc temporis eo modo possidentur, statuitur Quinta conclusio. Tunc non erat penes episcopum ita plenum dominium quin distribuere partē pauperibus teneretur: sicuti & suam clero, & fabricæ suam. Hęc fuit septima conclusio diuini Thomæ. Nihilo minùs ambiguitate non caret vtrum totum decimarum dominium esset tunc penes clerum, an pars penes pauperes. Itaq; tam equum ius pauperes haberēt ad partem suam tanquàm verè illius domini, quàm clerus ad suam, an potius totum dominium esset penes clerum, cum illo tamē onere, vt vel misericordiæ iure, vel etiam iustitiæ, tenerētur illis dare partem. Et quantum conijcio, communis opinio priorè modum tenere cogitat. Tum quòd tanta fructuum copia non censetur soli clero esse ad dicta: tum quòd diuisio quæ postea facta fuit attestari videtur, partem semper fuisse pauperum. At verò re oculatiùs inspecta, posterior modus non solum est multo credibilior, verum, vt arbitrator, certissimus: nempe quòd dominium non erat nisi penes clerum. Atq; huius prima ratio hęc est quæ ex superiori lib. colligitur. Decimarum finis alius non fuit quàm ecclesiarum seruitium, sacrorumque ac sacramentorum administratio. Hoc enim sublato quòd ecclesiæ non essent, profectò nullè essent populo imperatæ decimæ. Atqui eadem ratio inde confirmatur quod ea de causa exiguntur à populo euangelico decimæ, quo à Mosaico: illic autem; vt Numer. 18. constat, solum soluebantur Levitis & sacerdotibus, neq; alia ratione quàm ob ministerium templi: atque illius legis in star taxata est ab ecclesia decimarum quota: nempe quòd ecclesiæ nostræ ministri excellentiores sunt antiquis, vt ait sanctus Tho. 2. 2. q. 77. artic. 1. vbi nullam assignat rationē pauperum. Hinc ergo planè colligitur decimarum dominium penes clerum etiam tunc fuisse. Nisi dicas nullum habuisse dominum præter Deum: quod profectò falsum est: quia Deo non nisi clericis conferuntur, & pro eorum obsequio. ¶ Secundò ad idem arguitur. Ius petendi decimas, vt omnium est vna cōfessio, ius ecclesiasticum est: quod ideo penes solos sacerdotes existit: non autem penes pauperes. Inò, vt supra diximus, neq; ipsi quantuncunq; inopes ab earum solutione liberantur: nullum ergo vnquam penes

Ratio prima
cōclusionis.

Secūda ratio

Obiectio.

Solutio.

Quarta conclusio.

Probatio.

Quinta conclusio.

Decimarum dominium ante earū partitionem solū est penes clerum. Prima ratio proxima adsertionis.

Cōfirmatio.

Secūda ratio

penes pauperes fuit decimarum dominium.

Tertia. ¶ Accedit huc tertio inuincibile argumētum. Quòd si intentio ecclesiæ tunc temporis fuisset pauperes in partem dominij decimarum mittere, profectò non solùm signata esset illis sua quota, verùm neq; episcopo fuisset eius solutio commissa. Imò populo præciperetur vt singuli ex suis decimis partem adimerēt, quæ pauperibus largirētur. Sicuti in antiqua lege, vt libro superiori vidimus, quilibet separabat decimas pro peregrinis. Quidam enim opus erat id quod verè erat pauperum, nempe cuius ipsi erant domini, episcopo committere vt illis refunderet? Nunquid non Spiritus sanctus cuius nutu regebatur ecclesia bene nouerat non ita multos ferè antistites qui fideles essent futuri dispensatores? Quid ergo illis alienū committeretur? ¶ Accedit deniq; quod elemosynarum ratio, alia est à decimarum. Illa enim, vt elemosynæ vox testatur, tota est posita in misericordia: cum decimarum solutionem ipsissima iustitia exigat. ¶ Ex his ergo fit consequens, decimarum dominium penes clericum semper fuisse, perinde atque in antiqua lege fuit penes Leuitas. Nā cum neq; alio paupertatis voto sint sacerdotes nostri impediti, neque eis minores, imò multo maiores, si vigilanter seruiant, labores incūbant, non est cur nō perinde atq; illi efficiantur suorum stipendiorum domini. Attamen cum tunc clericus nō esset multum numerosus, & in communi viuens paucis esset contentus, quàm æquissimum erat vt pauperes pro sua facultate alerent: & ideo tenebatur episcopus illam facere distributionem. ¶ Sed adhuc non sedatur animus quo minùs sciscitetur quo ad id iure teneretur: iustitiæ an misericordiæ. Ex vna enim parte videtur nomen distributionis iustitiæ legem insinuare: ex altera verò, si dominium penes clericum erat, non apparet qua iustitia pauperibus deberentur, sed sola misericordiæ: quæ solet etiam sub reatu mortalis delicti obligare. Enimverò lex iustitiæ tunc solum locum habet quando aut alienum possides, vt apparet in furto, aut sub ea suscepti fide vt reddas, vt apparet in mutuo: quorum neutrum locum habere in præsentiarū videtur. Respōdetur ergo quòd radix illius distributionis ex misericordia profecta est, non ex iustitiæ debito. Nec parum hoc scire refert, vt in subsequētib; liquebit. Sed tamen quia de superfluo elemosynam da-

re præceptum etiam est misericordiæ, vt. 2. 2. q. 32. autor est diuus Tho. & clericorum collegijs superfluere tunc decimarum quota videbatur, adiunctum præceptum creditur, vt sacri canones docere videntur, vt illo modo fieret distributio nulla pro tunc designata quota pauperibus. At quia præceptum semper intra limites misericordiæ cōtinebatur, vehementer suspicor, libenterq; credere qd omisso pro tunc eiusdem distributionis nō obligabat ad restitutionē. Et nē videar primus id asserere, non modò Adrianus astruere videtur, verùm & mihi sanctus Thom. in præsentiarum insinuare. Nam cum in quinta conclusione asseruisset quòd vbi distincta sunt bona & sua singulis adiudicata, si episcopus quod alienæ sortis est sibi surripiat, nō solum mortaliter peccat, verùm ad restitutionem tenetur: in explicacione tamē septimæ, quæ vbi non sunt distincta loquitur, primum ait quòd modicus defectus nō creat culpam: secundo quauis grandiosem defectum culpæ attribuat mortalitatem: tamen de restitutione nullum adiecit verbum. Quod quidem etsi Caieta. nescio quo aliorum diuertat, certò tamen crediderim consultò de restitutione subticuisse: eò quòd vbi bona indistincta sunt, solum præceptum misericordiæ agnouit: non autem iustitiæ. Sicuti vbi portio aliqua hospitalib; adiudicata est, aut fabricæ, aut aliter pauperibus. ¶ Sexta conclusio ad quam præsens disputatio festinabat, tandem constituitur. Post factam ecclesiasticorum fructuum diuisionē episcopus verè est dominus portionis quæ sibi contigit: neq; vllò iustitiæ vinculo quicquā illius pauperibus aut cuius alteri debet. Conclusionem hanc, vt supra dicere coeperam, non eo animo affirmauerim vt ad minores elemosynas eos crediderim obligari, quàm qui in diuersa sunt opinione, vt articulo sequenti patebit. Sed quò legitimū ius ab eo quod legitimum non est pro meo captu discernā. Est autem contra duas non nihilo differentes opiniones asserenda: primum videlicet contra primam recitatarum Alexandri & quorundam iurisperitorum, qui hæreticum in iure arbitrantur vllum penes clericos esse ecclesiasticorum fructuū dominium. Deinde contra tertiam Caietan. qui opinionem diui Thom. moderatus, excipit casum vbi decimarum copia exuberans est. Et primum quòd hæc fuerit sancti Tho. opinio, clarissimè ex sexta eius conclusione cōstat:

S. Thom.

Adrianus.

Sexta conclusio.

*Postrema ratio.**Corollarium.**Dubitatio.**Ratio dubitandi.**Responsio.*

quæ fermè idem est quæ hæc nostra: quippe ubi ait: De his quæ specialiter episcopi vsui deputata sunt, eadem esse videtur ratio quæ de proprijs bonis: vt illic declarauimus. Et vt arti. 6. vt in solutione tertij adnotauimus, cum argutum esset episcopos, saltem quantum ad stipendia suarum functionum, debere esse voto pauperes, id negauit, ac perinde concessit eorum habere proprium dñium, quod voto paupertatis opponitur. At verò nō est sola diui Tho. autoritas, quāuis sola esse possit quæ hanc opinionem persuadeat.

Prima ratio
cōtra priorē
opinionē ne-
gantem ep̄s
dñium sua
portionis.

¶ Arguitur ergo primo cōtra primā opinio-
nē quæ omne profusū eiusmodi dñium ne-
gat, ex ipsa iuris diuisione. Diuidere nāq;
ecclesiasticos fructus in quatuor partes; nihil aliud
effingi potest fuisse q̄ suę cuiuslibet domi-
niū adiudicare: ergo sicut reliquus clerus do-
minium habet suę partis, & fabrica suæ, &
pauperes suę (vbi designata est) ita & ep̄s ha-
bebit suæ: Nam profectō discriminē excogita-
ri nequit vllū. Sed probatur antecedens. Et
em̄ quia ecclesia, vt dicebamus, more & vsu
experiebatur ep̄os in distributione fidē frā-
gere, abstulit eis distribuendi arbitrium: &
ideo nē plus iusto caperent, cōsignata est il-
lis portio qua viuerent: atq; adeo suo domi-
nio addicta, sicuti & suæ lingulis aliorum.

Glossa. Et ita tenet glossa super eap. duo sunt. 12.
q. 1. Et facit ad id cap. peruenit. extra, de fi-
deiusl. vbi præcipitur de beneficiorum fru-
ctibus satisfieri clerici creditoribus: quod si
non essent fructuum dñi, nō præciperetur.

Secūda ratio

¶ Secundo arguitur. Si per illam diuisionē
non esset episcopo suæ portionis dominiū
adscriptum, sed perinde teneretur eandem
distribuere, atque antea totum, frustra nea
profectō esset diuisio. Cum ergo non fru-
stra facta sit, sed vt cuique sua certa esset por-
tio, manifestè colligitur perinde ei applica-
tum esse dominium suę fortis, ac reliquis do-
minia suarum. Vnde in cap. citato, vobis e-
nim. 12. quæstio. 2. eiusdem verbis explicatur
episcopi portio atque aliorum. Ait enim
Gelasius. Gelasius: Antistes, de quatuor portionibus
vnam sibi tollat, aliam clericis pro suo iudi-
cio & electione dispertiat, tertiam pauperi-
bus, fabricæ verò quartam. Quid ergo est, si-
bi tollat, quàm sua sit: sicuti & reliquæ alio-
rum. Vnde postea successū temporis factū
est vt episcopo profusū fuerit adempta di-
stributio, sed ex ipso cumulo fabrica suam
partem capit, & clerus suam. ¶ Tertiō ar-
guitur. In cunctis reipublicæ magistratibus

creandis illa semper habetur ratio vt stipen-
dia eis discernantur iusta, quorum porro
domini fiunt. Cum ergo episcopatus inter
omnes tam ciuiles quàm ecclesiasticos præ-
stātissimus sanè sit, ac maximè necessarius,
iniquissima esset eius conditio si non eodē
iure episcopo decretū esset stipendiū cuius
verè esset dominus. Neque obstat q̄ sit ipse
pater pauperū. Necessitudo enim hæc eam
illi obligationem adiungit, quæ admodū ar-
ticulo proximo explicabimus, vt in paupe-
res sit de sua substantia præ sæcularibus di-
uitibus beneficis & misericors. Nam &
diuites huius sæculi, vt ait Paulus, tenen-
tur etiam in pauperes esse beneficii: de suo
tamen. Quin verò si in similitudine per-
sistere volumus, pater etiam omnium quæ
tribuit filijs, verè dominus est. ¶ Quarto, *Quarta ra-*
id quæ porro vehementissimè, arguitur. Si *tio ad idem.*
vera est opinio omnino negantium episco-
pis ecclesiasticorum fructuum dominium,
consequens subinde fit (quod ipsi libere fa-
tentur) nullam eis certam partem esse appli-
catam, sed tantum indultum vt pro ratione
sui status fructibus vicent: quicquid autē
supererit rigore iustitiæ, tanquam veris do-
minis, egenis conferant: hoc autem conse-
quens profectō incredibile est. Fac enim
quartam partē fructuum episcopi attributa-
tam, decem milia ducatorum valere. Et quæ-
rō an totam summam possit suis vsibus in-
sumere? Cōcedis forte vbi pro ratione sui sta-
tus illud fuerit necessarium: sin minus, non
potest, nisi quātum est ei necessariū. Quod
autē solutiō hæc cōsistere nō possit, probat.
Primū non cōstituis certam regulā per quā
debeat status decentia iudicari: nam si regu-
la sit, ecclesiæ amplitudo & maiestas, profe-
ctō illa nō est certa: nā solet aliqua ecclesia
esse magnæ auctoritatis, ac numerosissimi
populi, quæ tñ non ita est prouentū tem-
poralium diues: atq; alia multo minoris au-
toritatis, longè tamen diuor: Quapropter
ep̄s qui ditior est, non est cur non possit am-
pliores alere familiam, & maiores facere
sumptus. Ecquis enim renuat, quin episcopi
Hispani possint splendidiorem domum su-
stetare, q̄ Itali: quippe qui bis & ter decuplo lo-
cupletiores habent ecclesias. Si autē decetia sta-
tus pro ratione fructuū estimari debeat, profe-
ctō neq; illa est satis fida regula: nā posset vi-
ce versa ecclesia esse tā parue auctoritatis, vt
nō req̄reret in ep̄o maiorē, etsi ditior esset.
Sed hoc admissō neq; de potest haberi certi

tudo. Nam quis debet sumptus quos episcopus potest facere admetiri. Etenim si dicas ad prudentiam boni viri id esse defendendum, inter bonos & prudentes est opinionum varietas. Exempli gratia de episcopo Saluantino forsan quis prudens satis iudicabit ut sumptus faciat quatuor milium ducatorum: & alius concedet ei sex, & alius octo. Cuiusnam ergo sententia debet episcopus stare? ¶ Imo, quod euidentius est argumentum, demus secundum omnes prudentes posse consumere octo milia: quare si habeat duodecim, satis est ut in mendicos quatuor milia effundat. Forsan vult parcius viuere, & non expendere nisi sex milia. Tunc utrum illa duo milia quae superflua te neatur de iustitia dare pauperibus: Si negatiue responderis, iam illum concedis habere plenum dominium octo milium ducatorum qui ad suum statum sunt necessarii, atque adeo si voluerit fraudare genium suum, illam superfluum quotam poterit pro suo libito expendere, vel in consanguineos, vel in alios licitos usus citra scandalum: quod nos probare contendimus. ¶ Si vero responderis quod debet de iustitia pauperibus: eadem ratione affirmare perrexeris quod si ex octo milibus quae expendere in proprios usus licite poterat, non vult, quia parcissimus est, expendere nisi quatuor: continuo debet pauperibus reliqua quatuor: & si non vult expendere nisi duo, debet reliqua sex. Ex quo consequitur, eorum respectu suorum honorum nihil aliud esse quam conuiuiam sedentem ad alienam mensam, cui tantum comedere licet quantum libuerit, sed nihil amplius percipere: quod profecto nescio quis quantum ad rigorem iustitiae concesserit. Nam de officio misericordiae nihil modo loquimur. Porro enim si ecclesiam cum bona in quatuor partes diuisit, hoc facere cogitasset, non illam praestitisset prudentiam, quam certum est instinctu Spiritus sancti habuisse: nam legem iustitiae quae constitutissima esse debet, in ambiguo reliquisset: ut pote in humano arbitrio, quod maxime est variabile. ¶ Sed ecce aduersariorum Achilles: Populus Christianus ad nihil amplius sacerdotibus tenetur quam illos alere ac sustentare: ergo non aliter illis debuit providere quam quod necessaria caperent: reliqua vero pauperibus redderent. At vero illatio haec fallacissima est: nam etsi nihil plus eis debeatur quam sustentatio, tamen ratio prudentiae exigebat ut certum stipendium arbi-

trio ecclesiae illis ad eandem sustentationem destinaretur: porro cuius essent veri domini, ut illis neque liberum sit quantum libuerit capere, neque rursus inquieta conscientia metum incutiat an plus capiant, quam sibi congruat. Sic enim res habet in republica civili. Nil inquam amplius publicis magistratibus, nempe senatoribus, ac iudicibus, quin verò regibus debetur quam sustentatio pro ratione & obsequio quod reipublice impendunt: & tamen singulis decreta sunt praescriptaque certa stipendia: aliis enim non esset bona prouidentia. ¶ Quinto arguit. Si episcopus omne adimitur ecclesiasticorum fructuum dominium, eadem ratione & reliquis sacerdotibus & toti clero adimi debet: quod profecto nemo audeat dicere: imò Caie. hic reliquos sacerdotes fatei habere verum dominium, nec teneri de iustitia sua distribuere bona. Quod tamen eadem sit ratio, patet: quonia non est cur episcopus vi lioris ac parte sit conditionis quam reliqui parociani si sacerdotes, atque alij aliarum dignitatum. Eo vel maxime quod sua eis quarta addicta est, sicut reliquis suis. ¶ Item vix percipere istorum possum opinionem. Aiunt enim episcopus non esse dominus suae portionis: nihilo minus satis esse ut quarta parte det pauperibus. Quid ergo vbi pauperes suam habent quartam? Imò si non habeant, cur non ex toto cumulo illa quarta succidatur, ut ante quam fieret diuisio, sed ex sola episcopi portione. Adde quod iam aliarum trium faciunt eum dominum. ¶ Sed aiunt: Creduntur episcopi forte pauperum sibi applicuisse. At verò hoc non ita certa ratione constat. Imò (quod non crediderim ratione vacare) cum illa quarta pars pauperum, fundamentum ut supra diximus, non habuerit in decimarum iustitia, sed tantum in misericordia: utpote quia ipsarum cumulus superfluere censebatur, fortasse in alia ecclesiastica beneficia mutata est: & ideo disperijt. Est enim hoc ad istorum intellectum apprimè obseruandum, quod alere ex decimis pauperes, non est ius diuinum, neque naturale, sed merum ecclesiasticum positiuum, idque misericordiae: ob idque ecclesia potest illud variare. Nam pauperes naturali ac diuino iure alia via sunt praeter decimas sustentandi. Ad cuius quidem coniecturam accedit quod praeter sortem episcopi, & fabricae, & clericorum, videmus plures alias à decimarum acervo decimas: ut sunt sacerdotia quae appellant praestimonia: quae quidem multo maior pars est, quam quae episcopum contingit. Nam esse plurimum consuevit tertia pars totius acervi: quae quidem beneficia nulla extat memoria

Confirmatio

Quinta ratio.

Suffugium aduersariorum.

Obiectio ad aduersarios.

Solutio.

memoria qua fuerint ratione instituta : sed suspicari solet (nā certa cōiectatio nulla est) q̄ ad alendos pauperes in studio fuerit desti nata. Etenim quid aliud in ecclesia isti face- re teneātur, non legitur. Vnde cōiectura fit q̄ illic fuerit portio pauperū assumpta. Imò verò forsan et si sub prætextu studij fuerint illa præbēda instituta, suspitione minimè caret, nō aliam habuisse radicē, q̄ q̄ exuberantibus ecclesiasticis prouentibus ambitio humana ad illos anhelauit, & sedē apostoli- cā improbitatib⁹ deicit, vt illas p̄bendas ex decimarū trūco amputaret. Præterea iam in Hispania & alijs prouincijs bona portio pro regib⁹ excipit. Nō ergo est cur iam modò to- tū onus alēdi pauperes ex fructib⁹ ecclesiasti- cis, quantū ad rigorē iustitiæ attinet, in ep̄os reiciat. Quāuis suauissimo, eis dēq̄; peculia- ri misericordiæ onere, non sint exonerandi.

Postrema ra- tio. ¶ Postremū deniq̄; & quod rem concludat argumentū cōtra aduersam opinionē infor- metur aduersus restitutionē ad quā isti aiūt ep̄os teneri, si quidquid illis superest, paupe- ribus non restituāt. Qui enim dicunt rigore iustitiæ, tanq̄ veris dominis, pauperib⁹ id de- beri, subsequēter dicere coguntur q̄ aliter fa- cientes ad restitutionē teneātur. Quòd autē cōsequens ineptē, atq̄; vt bona venia dixerim, inaniter concedatur, arguitur. Valeat verbi gratia, vt dicebamus, Salmātinus epi- scopatus pro quarta parte quē sibi sorte ob- tingit decē milia ducatorum, quorum sex ad suam sustentationem secundum suam dignitatem necessaria sunt. Et hac reliqua quatuor quæ pauperibus debebat, illis præ- senti anno subtraxisse, & in alios prodegisse proprios vsus: Tunc anno susquenti vnde restituet? Nam sex pro sua sustentatione indiget & alia quæ supererunt quatuor, pau- perum sunt: nil ergo habet vnde restituat. In summa, Si quidquid episcopo quotan- nis supra necessarium redundat, pauperum lege iustitiæ est, vnde quæso ep̄s, quod pau- peribus semel ademit postea restituet? Nisi forsan alia habuerit bona patrimonialia: aut nisi dicas debere de parte sibi necessaria suum fraudantem genium illa quæ paupe- ribus debet abscondere: quod non est con- cessu dignum. Porrò ergo opinio hæc nulla tenus videtur rationi consona. ¶ Ex his diluta euadit alia quæstio: videlicet vtrum illi quibus episcopus sua bona fuerit malè elargitus, siue consanguinei fuerint, siue alij extranei, ad restitutionem teneantur.

Illi nanque qui episcopum non faciunt do- minum, id quidem affirmant: nisi illi tan- quàm pauperes illa receperint. Attamen *Ep̄us bona sua portio- nis prodigēs ad restitutio- nē minimè te- netur, neque suis illi quibus sunt collata.* si episcopi verè sunt domini, vt probatum est, quauis contra præceptum misericor- diae, exiguitate & nimia paritate elec- mosynarum mortaliter delinquant, & sua bona aliter profundant, etiam in malos v- nus, verè dominia transmittunt. Quo- circa qui illa recipiunt, ad restitutionem minimè tenentur. Atque idem ante nos sentit Adrianus. Et patet exemplum. Dum enim quis cuiquam in extrema necessitate constituto succurre prætermittens, id quod illi præbere tenebatur, alteri diuiti prodigē contulit, neque ipse neque ille qui recipit vllatenus fit restituendi reus. ¶ Restat ergo examinanda Caietani opinio quam su- præ diximus medium tenere locum. Vti- tur enim hac distinctione: nempe quòd dum redditus episcopales aut tenues sunt tan- tumque sufficientes episcopo, aut medio- cres, ita vt sint parum abundantes, non te- netur de iustitia illos distribuere. Sed omni- nò inquit iudicandum est tunc de istis ac præbendis aliorum clericorum, quæ ad ipsorum sustentationem deputatae sunt. Atque hastenus videtur tenere cum sancto Thoma: videlicet quòd perinde illorum bo- norum sint episcopi verè domini, vt alio- rum quæ sunt sibi propria. Quando ve- rò huiusmodi fructus supra id quod eis ne- cessariū est, multū redūdāt, tenētur, inquit, etiam quotam quē sibi obtingit, in tres par- tes diuideri, quarū vnam largiatur fabricæ, atq̄; alterā pauperibus: siquidē clerici iam habent suā. Probatio eius est duplex. Prior, *Ratio prima Caietani.* quòd tunc in sapientis animum cadere non potest, q̄ tanti fructus ep̄o sint assignati pro sua sustentatione: & ideo fabrica & pauperes nō sunt, inquit, fraudādi in sua quota. Posterior verò ratio est quā tetigerat. 22. q. 77. ar. 1. vbi censuit decimā partē fructuū longè illā proportionē exuperare, qua se habet clerici ad Christianū populū: quippe qui vix sint quadragesima eius pars. ¶ At verò opinionē hāc in primis Caietani. ex diuo Tho. elicere ne- quiuit: quippe qui in. 6. cōclusionē simpliciter ait, de his quæ ep̄i vsui sunt deputata, eā- dē videri rationē quæ de proprijs bonis. Et diuus Antonin⁹, 3. par. titu. 20. c. 8. idē simpli- *Antoninus.* citer sentit. Quā verò hæc opinio Caieta- noua est, quæ præter ipsum neminē habuit auctorem. Si quidem omnes in altero duorū

extremorū simpliciter persistant: nepe aut q̄ episcopi nullum habeant dominium, aut q̄ sue portionis simpliciter dominio fungantur. Præterea diuersa Caieta. immiscet in hac opinione. Primum enim ex eo solum q̄ fructus episcopi sint multum abundantes, videtur colligere q̄ teneat illos in fabricam & pauperes dispertiri. In ratione autem qua id probat aliorum diuertit: nempe quod fabrica & pauperes non sunt defraudandi à suis partibus: nimirum in sinuans, fabricam tunc & pauperes nullas habuisse partes. Quò ergo perspicue cõtra ipsam arguam⁹, interrogatur ab illo quomodo intelligat fructus episcopi esse nimirum abundantes. Aut em̄ intelligit q̄ ei⁹ quota maior sit quàm quarta: nepe quia fabrica & pauperes nullam habent portionem, vt ratio eius insinuat: & tunc ratio que illud cogit & fabricæ & pauperibus prospicere, nõ est q̄ fructus eius nimirum abundet, sed q̄ præsumat portiones fabricæ & pauperum sibi iniuncte applicuisse: cui tñ nõ inde semp̄ cõiectura cõperta fit. Nam forsitan portio pauperum, vt supra diximus, in aliud beneficiũ fuerit mutata: aut fortasse canonici sibi surripuerunt; aut fortasse fabricæ & pauperibus aliter fuerit prouisum. Hoc autem accidentarium est ad propositum. Si autem intelligat eiusmodi fructus nimirum esse abundantes, non ratione diuisionis: nempe q̄ maiorem quotam habeat q̄ deberet: sed quia ecclesia ipsa est pinguis, & ideo portio episcopi crescit sicut aliarum portiones: tunc grauare potius episcopum q̄ clerum vt de sua portione rigore iustitiæ debeat prouidere fabricæ aut pauperibus magis q̄ alij cleriei, nulla persuadet ratio. Nam id quod accidentarium est, non mutat substantiam iustitiæ: quod autem fructus vno anno sint benigniores, alio verò maligniores, aut q̄ vna ecclesia sit alia pinguior aut exilior: poterit quidem augere aut minuire vim præcepti misericordix, si plus minusve superfluit: non autem rationem iustitiæ. Ecclesia namq; non fecit diuisionem ex futura varietate pendentem, sed absolutè dedit episcopo quartam, quidquid in futuro foret euentu: & ideo vbi pinguiores sunt decime, pinguior etiam est episcopus: & pluris episcopus secundum suam decentiam indiget. Quocirca, vt ad priorem rationem Caieta. respõdeamus, negatur hoc non posse cadere in sapientis animum.

Secundum argumentum in Caietan.

¶ Secundo arguitur. Si eiusmodi fructuum exuberantia iustitiam mutaret, sequeretur q̄ etiam si pauperes haberent suam portio-

nem & fabrica suam, nihilo minus de iustitia episcopus teneretur de sua illis portione conferre: Imò verò si postquam semel eis contulit, id quoq; quod restat esset superfluens, eadem lex iustitiæ cogeret vt iterum daret: & sic relabendum esset in primam opinionem, que omne episcopo dominium denegat: sed asserit quidquid illi superest, de iustitia deberi pauperibus. Quare profectò illa media opinio Caiet. ægrius sustineri potest, quàm prima. ¶ Ad secundum autem argumentum Caiet. in hoc persistentis q̄ decimarum quota exuberans sit respectu proportionis quam clerus habet ad reliquum populum, partim lib. 9. sub tit. de deci. partim nunc proximè respõsum est. Vellẽ em̄ ab illis q̄ hoc opinantur cõsiderari q̄ cum in illo tam numeroso populo q̄ iustum faciebat regnum nõ nisi vnicui esset tẽplum in quò nec sacramenta gratiæ cõferentia ministrabant, neq; corpus sanguisq; Dei adorabatur, & nihilo minus duodecima gentis pars eius seruitio erat mancipata, decimaq; pars fructuum non in subsidium pauperum, sed liberè tanq̄ eius stipendium addicta: cur in nra sacrosancta religione in qua tam innumera sunt tẽpla, & in quibus tam longè excellentius Deus colitur, excessus existimabitur si tot sint episcopi, eaque dignitate & auctoritate viuãt, tam ampliusq; nutriatur clerus qui non tantum administrandis sacramentis, curæ quæ animarum gerendę sufficiat, verum ecclesijs assistendo cantandoq; seruiat. Tolle maiestatem illam sacerdotum in cathedralibus reliquisq; ecclesijs, illosq; cõtus qui sine sacerdotum numero modulatur esse nequit: & animo perspicue quo loco haberetur Christiana religio. Quod si talis religionis apparatus necessarius est, profectò neq; decimarum quota superfluit: Eò vel maximè q̄, vt proximè dicebam⁹, tantarum portiones ad sæculares titulos sint inde succisæ. Fateor equidem, vt illic dicebam, tum in ordinatione sacerdotum, tum etiam in sacerdotiorum præbendarumque prouisione, quàm maximè abusus patere. Attamen si pro rei dignitate secundumq; diuina iura hæc fierent, ipsique ministri loca sua fideliter tenerent, atq; in pauperes essent misericordes, nulla fieret occasio reliqua aduersus decimarum quotam & nonnullas ecclesiarum diuitias obmurmurandi. ¶ Per hæc rursum quaestio dissoluit, que ad me aliquando plata est. Sũt enim multa bona ecclesiastica in titulum sæcularẽ transmutata: vt patet de regijs tertijs. Quin verò totę decimę aliquorum ecclesia

rum:

rum: vt patet de templariorū bonis & multis alijs quæ illustribus dominis adiudicata sunt, ac iure successione à sæcularibus possidentur. Dubitari ergo potest an illa de iustitia sint pauperibus pro sua portione obnoxia. Sed est responsio negatiua. Nam totum ius quod pauperes ad decimas habent est positium & ecclesiasticū, super quo Papa dispensare potest: & ideò cū ratione aliqua bona ecclesiastica sæculari titulo asserbit, libera relinquit.

Bona ecclesiastica in titulum sæcularium trāsata pauperibus nullatenus sunt obnoxia.

Ad primum argumentū.

Duplex modus auaritiæ apud sacros doctores.

Pro solutione autem argumentorū: nempe autoritatum sanctorum quas vim magnam ostentare prima facie fateor, Notandum est primò quòd cū avaritia, vt aliàs diximus, altera sit iustitiæ contraria, quæ proprie furtum & rapina nominatur, altera vero liberalitati, sanctis patribus illa familiaris est Hyperbole, vt auaritiā contra liberalitatem ac misericordiam, quæ est erga pauperes exercenda, rapinæ etiam nomine denotent: propterea quòd in necessitate omnia communia cenſeant quo ad vsum. Idq; non tantum in clero, verum etiam in sæculari populo. Quauis de hac re acerbius merito sugillent clericos, ac potissimum episcopos, vt articulo proximo videbitur: eò qd̄ elemosynarum præcepto arctius perstringuntur. Quare hoc genus rapinæ, restitutio nis vinculum minime secum affert. Item notandum, multa apud sanctos patres reperiri dicta de statu clericorum in cōmuni viuendum, quæ temporis factæ diuisionis non congruunt, multaq; alia quæ cōsilia duntaxat sunt, licet illa sint emphasi exaggerata vt formam præferant præceptorū. Per hæc ergo argumenta dissoluntur. Nam vt ab auctoritate Ambrosij exordiamur, in fronte præcedentis articuli citata, & distinc. 47. cano. Sicut hi. quæ rem plurimum elucidat, qua ait: Proprium nemo dicat, quod est commune: manifestum est non proprie de clericis aut episcopis loqui, sed generaliter, vt ait diuus Thom. de omni Christiana familia. Ad quem cūque enim auarum ait, Quid propria dicis quæ in hunc mūdum non attulisti? Ad omnes ergo subdit: Proprium nemo dicat, quod est commune: Plus quàm sufficiat sumptui, violenter obtentum est. Cuius simile ait Hieronymus, vt refertur. 42. canon. hospitalium. Aliena, inquit, rapere conuincitur qui ultra necessaria retinere probatur. Erat

enim illorum sanctorum idiōma vt quidquid superflueret, commune cenſerent, quantum ad vsum. ¶ Quocirca id etiam quod in secundo argumento eiusdem articuli citatum est, ex eodem Hierony. super illud Isaia: Rapina pauperum in domo vestra: videlicet quòd bona ecclesiastica sunt pauperum, propemodum de sæcularibus etiam dixisset: nam verbum Prophetæ de omnibus intelligitur qui elemosynas subtrahunt, quando erogare debent. Quauis alia sit glossa quam diuus Thomas insinuat: nempe quòd nomine pauperum nō solum sæculares pauperes veniant, verum & clerici ipsi. Vnde sicut dum in communi episcopi cum suis viuebant necessaria sibi capere poterant, ita dum facta est diuisio, de qua Hieronymus non loquebatur, episcopus dominium acquirit suæ portionis, sicut & reliquus clerus suarum portionum. ¶ Similiter respondendum est ad ea quæ in fronte præsentis articuli nos obiecimus. Ad primum nanque respondetur verbum Domini, Dignus est operarius mercede sua, aut cibo suo: non tollere quin possit episcopus dominium acquirere illius portionis quæ arbitrio ecclesiæ pro eius sustentatione taxatur. Verbum autem Pauli quòd habentes alimenta & quibus tegamur contenti simus, non de clericis tantum, sed vniuersaliter de omnibus etiam sæcularibus intelligitur. Loquitur enim illic contra diuites huius sæculi. Ad aliud autem quòd Apostoli sine pera missi sunt, iam supra responsum est. ¶ Ad secundum, nempe ad auctoritatem Prosperi, cano. expedit. 12. quæst. 1. videlicet facultates ecclesiæ nō esse proprias, sed in cōmuni possideri: & ad similes canones eiusdem causæ & quæstionis respondetur intelligi quantum ad possessiones, quas, vt dictum est, neque distrahi neq; alienari licet nisi in bonum ecclesiæ. Quòd si intelligatur de fructibus, vt loqui videtur can. episcopi, vt scilicet quòd quidquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia iure ecclesiæ sunt seruanda: referendum est ad tēpus quo clerici in communi viuebant. De quo etiam loquuntur canones. res. & episcopos. ¶ Dictum autem Augusti, quod est ad Bonifacium comitem, & citatur. 12. q. 1. cap. final. Profertò etsi ad ecclesiasticos illud applicet, etiam ad sæculares propemodum atinere sentit. Nam inducit in illa epistola misericordiz

S. Thom. 4.

Ad secundū.

Ad August.

præceptum, quo singuli quæ propria possident, communia quantum ad usum facere debent: sed quia loquebatur illic contra Donatistas qui conquerebantur bonis suis multari, ait, quod si ad ecclesiam reuerti uoluerint, omnia illis fient communia, etiam illa quæ priuatiu ecclesia possidet. Quod autem ipse ait in cano. decimæ. 16. quæst. 1. nempe quod qui decimas non soluit pauperes enecat, ad tempus referendum est quomodo in communi uiuebatur: Tunc enim decimis pauperes tam seculares, quam clerici alabantur. ¶ Postrema auctoritas Hieron. ad Damasum, quæ refertur. 16. q. 1. c. quoniam. singulare iurisconsultis negotium facessit, utrum non solum episcopi, uerum alij clerici qui bonis paternis aut alio ciuili iure acquisitis abundant, possint de bonis ecclesiasticis uiuere. Ait quippe illic Hieron. clericos qui secularibus bonis affluunt, non posse bonis pauperum ali. Imò sacrilegium committere, & per abusionem talium iudicium manducare & bibere. Cuius simile habetur in cano. clericos. & can. pastor ecclesiæ. 1. q. 2. Est autem apud Panor. dubium quartum. q. 4. in libello suarum quæstionum. Sed profectò non erat quæstio digna tam longa disputatione: quandoquidē uniuersalis ecclesiæ usus illam affirmatiuè decidit. Præterquàm quæ rationes & canones eandem sententiã confirmant. Enimuerò cum ecclesiasticæ præbendæ seu stipendia sint ecclesiasticarum functionum, nil obstat quo minus clericos, et si aliunde ualeant vitam ducere, possint, uti ait Paul. tanquam triturantes boues de area pasci. Vnde. 1. q. 2. ex concilio Agathen. can. clerici. habet sine exceptione, quod clerici omnes qui ecclesiæ fideliter uigilanterque deseruiunt, stipendia sanctis laboribus debita consequantur: iuxta uerbum Apostoli, Qui spiritalia feminat, non est magnus si temporalia metat. Et iure permittit ut sacerdos propria bona possit, si libuerit, hereditibus relinquere, & de euangelio uiuere. Imò sic habet usus. Quare episcopi debent illa quæ ad sua patrimonialia pertinent scribere, ut habetur can. manifesta. & can. sint manifeste. 12. q. 1. ubi permittit ut eis si libuerit liceat ea suis agnatis ac necessarijs relinquere. Accedit & diuisio facta in cap. quatuor. & de re ditionibus. ubi absque discrimine episcopo adiudicata est quarta pars. ¶ De duabus ergo solutionibus, licet Panor. plures congerat, dicti canones sunt contenti. Prima est quam diuus Thom. arti. 7. reddit:

nempe dicta illa Hieron. intelligi in extrema pauperum necessitate. Cum enim tunc etiã seculares teneantur quidquid possunt elargiri: multo equius episcopi patrimonijs pollentes debent ecclesiasticæ pauperibus impertiri. Altera forsan est solutio quæ colligitur ex dicto cap. sacerdos. 1. q. 2. & ex ca. illi autem. 12. q. 1. nempe quod Hieron. loquebatur de illo ecclesiæ statu quando clerici in communi uiuentes omnia sua bona in unum acruum conferebant. Dabatur enim eis optio ut uel bona quæ habebant parentibus suisque necessarijs relinquere, & de ecclesiæ fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent, aut si mallent, sua retinerent quæ illis sufficerent: sed tamen sumptui parcerent eorum quæ in communi possidebant.

ARTICVLVS. IIII.

Utrum singulari iure teneantur episcopi præ secularibus diuitibus ad elemosynarum subsidium.

ostquam de dominio ecclesiasticorum fructuum usum est, sequitur ut de elemosynarum iure quo episcopi tenentur, quartus subdatur articulus. Arguitur enim quod non arctius ecclesiastici teneantur quam seculares: nam si perinde veri sunt suorum fructuum domini ac seculares suorum, nulla superesse uidetur ratio quæ illos arctius perstringat quam seculares. ¶ Secundò: Officium misericordie extra extremam necessitatem non obligat nisi de superfluo: sunt autem multi seculares diuites, quibus affluentiora sunt bona, plusque suo statui superfluentia quam episcopis: ergo non ipsi in uniuersum districtiori elemosynarum iure tenentur. ¶ In contrarium autem est quod episcopi peculiariter sunt patres pauperum: Vnde ad Nepotianum Hieronym. quod re-

Primum argumentum.

Secundum.

Hieronymus.

Actenus de rigore iustitiæ loquuti sumus: secundum quæ pro captu nostro aliud censere nequiuimus, quod quod episcopi suæ sint portiones domini. Nam propter nullum misericordie opus ueritas iustitiæ, aut neganda est, aut occultanda: sed nihilo minus,

Panormita.

Clerici alij dē idoneū habētēs uictum possunt de bonis ecclesiasticis uiuere.

Concilium Agathense.

Gemina solutio citati canonis. D. Thom. 1.

vt illic dicebam, non erat nobis animus in eadem confirmanda veritate, episcoporum, sacerdotumque conscientias eouſque eleuare vt maligniores ſint, cordisque durioris in pauperes. Imò verò, vt meum de hac re iudicium expromam, longè eos vrgetius, ſi id mihi auctoritatis arrogaretur, altringerem, quàm multi alij quos vidi alteram opinionem ſequutos. Conueni inquam multos tenentes, episcopos non eſſe dominos, ſed de iuſtitia quidquid eis exundat debere pauperibus: nihilo minùs ſatis eſſe aſſeuerantes ſi ſextam aut quartam partem egenis largiantur. Imò audias aliquos qui prælatum habentem centum milia ducatorum, ſatisfeciſſe exiſtiment ſi ſex aut decem milia tribuat: quod profectò ego mihi perſuaſum habebò nunquam. ¶ Tribus ergo conſiſionibus ad quæſtionem reſpòdetur. Prima eſt quæ ex ſuperiori articulo ſubinfertur. Neque episcop⁹ neq; ſacerdotum vllus illius portionis quæ ſibi contingit, ea iuſtitia lege ad eleemoſynas obligatur, vt ſi quas omiſerit, ad reſtitutionem teneatur. Enimuerò ſi verum eſt quòd per celebrem eccleſiæ diuiſionem adiudicatū eis eſt ſuæ portionis abſolutū dominium, non alio iure tenentur de illa ad eleemoſynas q̄ de alijs bonis: vt ſexta noſtra conſiſione, quam etiam monſtraui muſe ſancti Tho. adnotatū à nobis eſt. Exceptus hinc tñ cēſendus eſt ſemper caſus quo vehemētī ſuſpicionē laboratur, ep̄m alia qua bona ſeu fabricæ ſeu hoſpitalib⁹ aut alia ratioē pauperib⁹ cōſignata, ſibi applicuiſſe. Tunc enim certum eſt, iuſtitia lege ad reſtitutionem teneri. Extra tamen eiuſmodi caſus liberi ſunt ab illa diſtributionis forma & vinculo, quo dum in communi viuēbant tenebantur: atq; adeò nullo conſtringūtur iuſtitia præcepto. ¶ Secunda cōcluſio. Mandato miſericordiæ quo vniuerſi, vt. 22. q. 32. autor eſt ſanctus Thom. & grauium Theologorum pleriq; ad eleemoſynas coguntur, episcop⁹ inter omnes Chriſtianos, ac ſubinde inter omnes mortales arctiſſimè perſtringuntur. Cōcluſio hæc multis nominibus cōprobatur. Primū, vt modò dicebam, q̄ ep̄i eſſe tenentur viduis fauore & auxiſſo ceu iuriti, orphanis tanq̄ patres, ac denique vniuerſis mendicis & inopibus ſingulare præſidium ac ſuffugium. Enimuerò cum virtutū cultus animarumque ſubinde ſalus ſepenuerò in rerum temporalium egeſtate periclitetur: qua ratione Salomon, vt diuitiarū

abundantiam, ſic & rerum inopiam metuebat: & episcop⁹ paſtores ſint animarum, non modò verbo & exemplo paſcere promouereque gregem tenentur, verum & re ipſa indigis ſuppeticas ferre. Vidu arū enim honeſtas ac virginum pudor, rei familiaris penuria vehementer arietatur: & famem patientes, furandi; peierandi, decipiendi, multaq; id genus incommoda intentandi periculis ſunt expoſiti. Quib⁹ cauendis Antiquiſtes pro ſua quiſque facultate proſpicere vigilantiffimè debent. ¶ Secundò accedit quòd quanuis propter collabentem clericorum vitam facta ſit illa diuiſio, qua cuique ſua portio adiudicata eſt, nihilo minùs episcop⁹ exuere non debent antiquam illam eccleſiæ pulchritudinem, quæ in ſubſidio pauperum elucebat: nimirum quando Apoſtoli diaconorum miniſterio tam impenſè viduarum, orphanorum, indigentiumque curam gerebant. Neque verò debent proſus de memoria delere eccleſiaſticos fruſtus ſpirituales eſſe, gratiaque diuini cultus, & peculiariter in honorem Chriſti impenſos: cui tam cordi fuit pauperes ſuæ familiaris commendare, ac potiſſimum paſtoribus quibus illam fidenter commiſit.

¶ Tertio accedit huc quòd caput ipſum præcepti miſericordiæ, nempe rerum redundantia & ſuperfluitas, cæteris parib⁹, multò maior eſt aut eſſe debet in episcop⁹ quàm in ſæcularibus. Primū enim frugaliùs viuere debent, multoque cum minori poimpa quàm diuites huius mundi. Neque enim conuiuiorum ſplendor & iuſtitia illis eſt licita, neq; alius domeſticus apparatus. Nā, vt ait Hieronymus, de altario illis viuere faſeſt, non luxuriari. Prætereà cum vxoribus careant, eximio inde ſumptu eripiuntur, quo mariti premuntur. Atque adeò cum neque proles habeant quibus debeant maioricatus inſtituere, aut aliter in perpetuum prouidere, non alios debent habere filios quàm pauperes: neque conſanguineis aliter prouidere quàm pauperibus. Haud enim his debet erogare quibus ſua ſufficiunt: vt habetur cano. paſtor eccleſiæ. 12. Moderatio quæſtio. 1. ¶ Quanuis documentum hoc non ſummo rigore intelligendū eſt, ſed grauoſalis, hoc eſt naturali equitate cōdiendū. Haud enim, vbi ſcandalum caueri poteſt, vitio eſt proſus vertendum ſi episcop⁹ qui pingui eccleſiæ præſectus eſt conſanguineos anteà indigos quadam victus me-

Secūda ratio

Tertia.

Moderatio
proxime af-
ſertionis.Prima con-
cluſio.

Probatio.

Secunda con-
cluſio.Prima ratio
cōcluſionis.

diocritate honestet: non pro sua tantum vita, sed pro suis successoribus in perpetuum. Non inquam ut locupletia creet primogenitorum iura, sed ut quadantenus statum illi mutare possint, ut absque necessitate deinceps vitam ducant. Si enim qui viginti aut coplura, imò qui decem, vel quindecim habet ducatorum milia, quartam partem in pauperes & pios usus erogauerit: profectò ab omnibus censetur suo debito fecisse satis. Et si tertium in tales usus dispensauerit, nihil ab eo amplius, quantum ad cauendam culpam res attinet, desiderabitur. Cum ergo residuum absque villo scandalo possit licite in proprios usus consumere, cur non ei licebit ex reliquis sumptibus tantillum quotannis adimere, ut possit honestam sustentationem, eandemque perpetuam alicui consanguineo relinquere? Sed fateor scandalum attentè semper esse cauendum. Quod tunc utique cauebitur dum subditi amplas procius facultate viderint Antistitem eleemosynas profundere, & quod dat consanguineo de suis proprijs sumptibus succidere: neque verò ipsum eoque locupletare ut de humilimo statu ad illustrem subleuet. Hoc igitur non quòd superbis & ambitiosis velim indultum iri, dixerim, sed ut quod mihi rei veritas offert, non dissitear. ¶ Tertia conclusio. Præceptum hoc eleemosynarum quo episcopi perstringuntur, non potest inuersum secundum quartam aut quintam, maiorem aut minorem aliquotam partem existimari: sed secundum iudicium prudentum, pensata, tum prouentuum quantitate, tum & pauperum indigentia, ac temporum calamitate. Conclusio cunctis liquida fiet, qui ratione præcepti misericordie fuerint perscrutati. Est enim ut de superfluo fiat: superfluum autem respectu status tam possidentis quam indigentis venit existimandum. Exempli gratia: sunt Itali episcopi, qui cum decimas non habeant vix habent unde viuere queant. Illis ergo nullus aut perquam exiguus iniiciendus est scrupulus, si eleemosynas non faciant. Imò & præter illos sunt etiam qui quanuis decimis fruantur, proueniunt illis tamen adeò tenues & malignæ ut si sextam aut minorem partem in pauperes refundant, satis sint fecisse censendi. Qui autem duo triaue milia ducatorum, & eo amplius habent, profectò nisi vel quintam vel saltem sextam partem distribuunt, non debent exi-

stimare, se abundè præceptum compleuisse. Quorum autem reditus viginti aut triginta milia exuperant, profectò maiorem debent elargiri partem. Hæc autem exempli gratia dicta sint: nam & temporum calamitas, ut dicebam, & pauperum frequentia rigorem potest augere præcepti. Quod autem de episcopis dictum est, id de reliquis etiam sacerdotibus suo gradu intelligendum: ac de ijs præsertim quibus animarum cura incumbit: atque adeò de religiosorum monasterijs quibus prouentus redundant. ¶ Quocirca non debent episcopi ob id securius pacare conscientias si in elemosynis erogadis remissiores sint, quòd vinculo iustitiæ ad restitutionem non teneantur: satis se proinde facturos arbitantes, si in mortis articulo sacramento pœnitentiæ eiusmodi culpas abluant. Nam cum etiam præceptum misericordie, de quo præfati sumus, sub reatu mortalis criminis obliget, inde satis debent exterreri, ut fidem Deo suo illaxam seruent. Præterquam quòd quanuis lex eos iustitiæ ad restitutionem non obliget, debent profectò eorum confessarij tam durante vita quam in mortis articulo, eis quos pauperum negligentes nouerint, per modum sacramentalis satisfactionis largissimas elemosynas imponere, ut eòdem propemodum res incidat ac si lege iustitiæ ad restitutionem tenerentur. ¶ Modus autem eleemosynarum Christo gratissimus est, ut in præsentibus pauperes sint diuites benigni. Non quidem inficias icrim quin ubi hospitalia extructa non sunt, laudabile episcopo sit eorum fabricis vacare: atque adeò ecclesiarum ruinas reficere. Attamen quòd ut suum nomen perpetuò celebret, in ædificijs ampliandis & perornandis ea insumat, quibus presentibus pauperibus succurri posset nefame perirent, non solum vanum, sed profectò perniciosum & Christo ingrattissimum est. Quòd enim ait, Pauperes semper habebitis vobiscum: id moniti auribus exhibet ut cura nos eorum pauperum angat qui nobiscum sunt, futuris enim miseris per futuros Deus misericordes prospiciet. ¶ Atque ex his argumentorum solutio colligitur, quæ in vertice quæstionis posita sunt. Ad primum nanque responderetur quòd etsi lege iustitiæ non magis episcopi vinciantur quam diuites seculares, tenentur tamè strictiori misericordie nexu.

¶ Ad

Tertia conclusio.

Explanatur conclusio.

Modus eleemosynarum Deo gratissimus.

Ad secundū argumentū. ¶ Ad secundum autem respondetur, quòd et si accidere possit vt laicus præ nimia diuitiarum exuberantia vrgentiùs ad eleemosynas obligetur quàm episcopus: tamen episcopi cæteris paribus ratione sui status presens ac vehementiùs vrgentur.

ARTICVLVS. V.

Vrùm ecclesiastico statui condecēs sit inter alias possessiones castra, vasallosque, ac iurisdictionem ciuilem habere.

QUONIAM articulo. 3. inter alia ecclesiastica bona de opidis meminimus, non ab re fuerit de hoc possessionum genere articulum quintum adhibere. Apparet nanq; ecclesiasticis Antistitibus atque alijs dignitatibus minimè congruere castra & opida possidere, aut vasallos ciuili iurisdictione gubernandos. Primum quòd ecclesiasticus status, spiritalis est, atq; adeò Christi obsequio totus mæcipatus: ciuilis autem status totus est sæcularis, atq; in rebus temporalibus positus, vbi plurimum iniquitatis commiscetur. Quare vt lux & tenebræ, differre videntur. Ait autem Paulus. 2. ad Corinth. 6. Quæ participatio iustitiæ cū iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem cõuentio Christi ad Belial? ¶ Secundo ecclesiasticus ordo in secessu potissimum silentioq; contemplationis positus est: ciuilis autem litibus, fraudibus, atq; alijs id genus negotiorum turbinibus expositus, quibus necesse est Antistitū mentes à sua quiete sæpenuerò deturbari. Eò potissimū quòd causæ sanguinis in illo foro agitantur: quibus nè se cruentet omnis clericus prohibetur: non ergo illis congruit eiusmodi turbulenti rebus præesse, sed illa omnia posthabe

Primum argumentum.

Paulus.

Argumentum. 2.

Argumentum. 3.

Argumentum. 4.

re. ¶ Tertium de prisco more antiquæ legis sumitur argumentum. Leuitis nanq; nulla possessionum fors cõsignata fuit, sed solum decimarum subsidium. ¶ Sed & de Christi exemplo quartū adhibetur. Nam, vt libr. 4. sup. titulo de dominio, dicebamus: & super cap. primum Matthæi, latius commonstrauimus, nullum ipse sæculare regnum huius mundi accepit, sed tantum fuit rex regni cœlorum. In res autē temporales ea fuit præcisè, quatenus homo, potestate cõtentus, vt in or

dine ad finem redemptionis quando ad eundem finem opus esset quibusuis temporalibus vteretur. Id quod illic significauit, vbi dixit, Regnum meum non est de hoc mundo. Et vbi Lucæ. 12. petenti vt inter se & fratrem iudicaret, respondit: Quis me cõstituit iudicem aut diuisorem super vos? Et alibi sæpe: ergo neq; suos ministros ciuili iurisdictione decet. ¶ Quinto: Eiusmodi iurisdictionis & sæcularis in vasallos potestas ad superbū fastum & mundi extollentiã episcopus exagitat, quæ humilitati ac modestiæ qua illos Christus instituit è diametro aduersantur: secundum illud eius admonitum, Matth. 20. Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui maiores sunt potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos: sed quicumq; voluerit inter vos maior fieri sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Non ergo ecclesiasticis dignitatibus decòrum est, sed plurimum indecòrum eiusmodi sæcularibus iurisdictionibus splendescere: multoq; minùs conuenire videtur religiosi monasterijs per quorum ingressum sæculo renuntiantur, omnesq; sæculares pompæ post terga relinquuntur. ¶ Sexto demum arguitur. Ciues illi sunt præsidibus in causis ciuilibus & criminalibus committendi, à quibus decentiùs gubernentur. Sæculares autem non possunt in eiusmodi causis per ecclesiasticos ritè & rectè gubernari. Tum quòd illos non decet ciuilibus legibus esse inibutos, tum præsertim quòd illa autoritate non pollent vt subditi sint terrori, qui ad arcendam humanam audaciam perquam necessarius est. Imò vsq; adeò videtur precario in rebus ciuilibus præsidere vt despicientes eos subditi ad regias curias suas causas deuoluāt. Qua ratione admo net in Timotheo nos Paulus vt nemo militans Deo implicet se negotijs sæcularibus. Et Christus duobus gladijs fuit contentus qui essent distincti: & sicut in cœlo, ita & in terra voluit duo esse luminaria: nempe auctoritatem sacram Pontificum, & regalem potestatem: vt habetur. 96. d. can. duo. haud ergo expedit ciuilem iurisdictionem cum ecclesiastica commisceri. ¶ In contrarium est Christianorum vsus à Syluestri & Constantini sæculo per sanctissimos patres atque orthodoxos Cæsares & reges approbatissimè, per quem constat non solum primam ecclesiæ sedem, verum & alias inferiores eiusmodi

Argumentum. 5.

Argumentum. 6.

Paulus.

Syluester. Constantinus.

di dotationibus esse decoratas : in quibus permulti habentur vasalli, non solum episcopis, verum & monasteriorum abbatibus subiecti.

Questionem hanc non solum quia prae sens tractatio eam exigebat hic attexere statuimus, verum quia hisce diebus de illa controuertitur. Duo tamen sunt eiusdem quaestionis membra. Vnum vtrum ad ecclesiae decorum concedens sit eiusmodi ciuili autoritate fungi. Secundo vtrum propter aliquam emergentem necessitatem reipublica ecclesiastica vel ciuilis expediat eadem castra & vasallos saecularibus vendere. Et quidem de secundo non constitui ad dicendum me ita multum insinuare : quia cum negotium sit ad Summum Pontificem atque ad Caesarem attinens, non est meum nisi interrogatum respondere. **C**Ad priorem ergo quaestionis partem vna eademque affirmatiua conclusione more nostro respondetur. Consentaneum ecclesiasticae auctoritati fuit inter alias rerum temporalium dotes & hac quoque insigniri, vt castra, imò verò vrbes cum potestate vtriusque gladii sub suo habere dominio. Conclusio haec vel inde maximè probatur quod Christianissimi Imperatores tempore sanctissimorum Pontificum eiusmodi dotationibus ecclesiam honestauerunt. In primis Constantinus ille Magnus, maximusque Christianae religionis cultor & fautor, inter alia priuilegia quibus ecclesiam accumulauit & hac etiam eam auxit auctoritate vt Romam cum alijs urbibus Apostolice sedi donauerit. Et Theodosius postea tempore Ambrosij, atque alij deinceps multi catholicorum Caesares id genus donationibus ecclesiam locupletauerunt : quas quidem nisi vt sanctum haberetur, neque ipsi obtulissent, neque illi sancti antistites acceperissent. Accedit quod, vt nostratum Annales tradunt, Christiani Hispaniarum reges cum Mauros ex prouincia bellis depellerent pro partis victorijs de eisdem castris atque opibus quae de hostium manibus eripiebant offerebant ecclesiae, non solum episcopales sedes illo modo augendo, verum & monasteria vtriusque sexus fundando & ditando. Quod ergo illi Christi amantes fecerunt, omni potius ratione defendendum est, quam aliquo pacto condemnandum. **C**Ratio ergo quam illi ecclesiarum fundatores sibi in animum inducebant, haec erat, quod cum temporalia

condita sint : & homines (quod nostrum siam multis ingenium est) rerum istarum splendore maxime moueantur : nam cognitio nostra, vt natura docet, a sensu incipit : opere pretium existimauerunt ecclesiam non solum sanctis legibus instituere, verum & rerum facultatibus instruere & fulcire, vt Christiano populo illam representans maiestatem, maiori haberetur in pretio & veneratione. Eadem enim de causa, vt nobiles atque illustres sacris initiarentur qui ecclesiae essent stabilimentum, iura permittunt vt duo possint habere sacerdotia : vt habetur cap. de multa. de praeben. **C**Haud equidem nescio statim obmoliri quenquam posse huic sententiae argumenta. Primum ab Apostolorum exemplo & praeceptorum praefulum qui huiusmodi factus praenimia sua humilitate abigebant. Secundo ab absurdo : vsu namque & experimento compertum est huiusmodi saeculares episcoporum possessiones multa attulisse incommoda : videlicet non solum bella & eorum defensionem, sed etiam haesum turbas & rebellionum insultus : aduersus ecclesiam Germaniae namque atque Angliae hoc in causa etiam ponitur turbatarum rerum, quod neque principes saeculares ferre ex quo animo poterant episcoporum potentatus, neque vulgus monasteriorum diuitias. Imò & religiones ipsas inde plurimum videmus labefactatas quod in modicis diuitijs abundat. **C**Ad primum autem respondetur, vt lib. 9. sub titulo de decimis, dicebam, quod si omnes episcopi & ecclesiae praelati essent, vel sicut Petrus vel sicut Augustinus aut Martinus aut Nicolaus, vt sua sanctitate possent a Christiano populo beneuolentiam ac reuerentiam captare, forsitan non esset opus ecclesiae eiusmodi subsidijs temporalibus fulciri. Sed tamen quia tam numerosam multitudinem episcoporum ac sacerdotum quam est ecclesiae necessaria, illa religione pollere, non est possibile, consultum alio modo est, vt existimatio ecclesiae conseruetur : & sint qui quodam modo ad virtutum, literarumque culturam horum respectu animentur. **C**Ad secundum autem respondemus, vt sepe confueuimus, quod humanis moribus non potest vlla vel ratio vel prudentia ita prouidenter mederi, quin temporum iniquitas omnia corruptat. Negari enim non potest quin ecclesiarum diuitiae multa spiritualibus rebus pericula consertent : sed forte maiora crearet paupertas : nisi, quod impossibile est, sacerdotes & populi omnes sancti essent.

Duo quaestiones membra.

Conclusio responsiua.

Probatio.

Ratio quare Christiani principes olim eccle-

Prima obiectio contra praefatam assertionem.

Secunda.

Ad primum obiectio.

Ad secundam.

eti essent. Experiunt enim ubi episcopi pauperes sunt, in nullo haberi pretio: & mendicantes sacerdotes præter eos qui intra claustra nutriuntur, vilipendio haberi: & sic omnia ecclesiastica pessundari. Etre vera antistites nisi ullam sæcularem etiam habeant potestatem, vix possent vitia castigare. Imò etiam in Germania, nisi catholici ecclesiarum præfules potentatibus sæcularibus subnixi essent, omnia essent iam fortasse à tyrannis & hæreticis obtrita, & consumpta. Quocirca, vt argumentorespondeamus, principum sæcularium ambitio & inextinguibilis litis, qui ecclesiasticis sua bona semper inuident, quibusq; eos expoliare armis ac technis cupiunt, licet causa fuerit vt ecclesiasticum statum contenderint demoliri, nullum est argumentum quòd ecclesiam non deceat eiusmodi facultatibus pollere. Tametsi diffidendum non sit quin excessus in hoc, sicuti in omnibus alijs rebus accidere possit: videlicet vt nimium plusq; iusto locupletentur ecclesie. Nam vt historia Exod. 36. prodit, cum videret Moyse tanta animi promptitudine populum aurum, & purpuram, & reliqua ad ornatum & cultum tabernaculi necessaria afferre vt exuberaret, præconis voce cataru iussit ac prohiberi nè vir aut mulier quicquam vltro amplius offerret in opus sanctuarij. Adiungitur in fauorem eiusdem conclusionis ius etiam naturale. Nam cum reges cuncta per se gubernare nequeant, sed necesse habeant Ducibus, Comitibus, atq; alijs potestatibus partem iurisdictionis committere, dum tamen semper penes eos suprema potestas residet, non est cur ecclesiastici Antistites ab huiusmodi functione abigantur. Sanè cum ipsos, si eorum statum spectes, credendum est, tum iustius & æquius, tum etiam mitius & maiori cum beneuolentia subditorum lites & causas, aut cõposituros, aut iudicatuos: maioriq; ex charitate vitia vindicatuos. Hac enim confidentia freti antiqui reges, huiusmodi iurisdictiones illis committebant: nempe quia fore certo sperabant vt tanquam patres filios, essent subditos tractaturi. Quapropter præclare secum agi ciues existimabant, cum ecclesie iurisdictioni subdebantur. Etre vera, vt absit inuidia verbo, nisi ubi ecclesiasticus dominus corruptissimus est, experiementi didicimus multò minoribus exactationibus ecclesiasticorum subditos premi, quam sæcularium dominorum. Nihil in reges obloquimur penes quos est summa

potestas. Atq; adeo ecclesiastici qui secus faciunt in peiori sunt crimine, maioriq; digni reprehensione. His veruntamen nihil obstat, quin plures multò ciuiles iurisdictiones sint sæcularibus committendæ, quam ecclesiasticis: nam illis ratione sui status natium est illud regimen: ecclesiasticis verò, accessorium. ¶ Accedunt huc & sanctorum testimonia. Aug. nãq; in illa quinquagesima citata epistola ad Bonif. conuitem, egregie laudat Constantini religionem, vel inde etiam quòd ecclesiam eiusmodi donationibus locupletauit: idemq; latius Hom. 6. super Ioan. & Melchiasde Papam eiusdem factum plurimum commendat, can. futuram. 12. q. 1. nempe quòd sedem Imperiale relinqueret, & beato Petro suisq; successoribus profuturam concederet. Et Urban. in canone statim proximo, videtes: itidem institutum laudat, quòd possessiones ecclesie tradita non vendatur. Inter quas non dubium quin etiam essent vasalli. Patrocinantur eidem conclusioni & omnia testimonia supra citata, obnixè prohibetia nè ecclesie bona alienentur. Idemq; cõmendatur vtroq; can. Constantinus. 96. d. & Iustinianus in Authentico, de rerum ecclesiasticarum alienatione. collatione. 5. mirificè constabilire consolidareq; studet immobiles cunctas ecclesiarum possessiones. ¶ Imò verò adeo sancta habenda est hæc veritas, quòd ecclesie liceat immobiles possessiones nullo excepto genere habere, vt Vvicleph vel de hoc etiam habitus fuerit hæreticus quòd Constantinum eò vituperabat quòd ecclesiam tam amplè dotasset: vt refert Thomas Vvaldens. Tomo. 1. libr. 4. cap. 39. Aiebat enim impius ille quòd cum voluntas supremi Domini Christi ex Euangelio non constaret huiusmodi approbantis donationes, vituperio potius quam laudi dandum esset Constantino factum illud. Ex quo subinferebat ex illo tum temporis articulo ecclesiam cõpisse labascere. At verò cum vniciuique liberum sit sua bona donare, & ecclesia non sit recipere inhibita, quanuis aliud non esset in Euangelio testimonium; hoc satis esset ad illius egregium facinus cõmendandum. Eò potissimum quòd, vt iterum atque iterum diximus, tam sancti Pontifices non solum eas susceperunt, sed & conferentes vt facerent animarum: & nè vllus illas vel alienare vel inuadere auderet, sanctissimè dehortati sunt. Male ergo de fide Catholica au-

dire

*Ciuiles & rris
distingoes freti
quoniam saecularibus qua
laribus qua
ecclesiasticis
cõmmeade
sunt.*

Augustinus

Melchiasdes.

Urbanus.

Iustinianus.

Vvicleph.

Vvaldensis.

*Id est naturale
p. atrocitat
p. atrocita ad
se. ritioni.*

dire illum necesse est qui eiusmodi ecclesiasticas possessiones, aut contra ius diuinum donatas ecclesiæ dixerit, aut non omni rationi & religioni esse consentaneas. Id quod per solutiones argumentorum clariùs elucebit.

¶ Si autem hæc, vt res habet, vera sunt, attentas oportet, Christianasque considerationes adhibere antequàm ecclesiasticæ sedes & sacra collegia de eiusmodi possessionibus deturbentur. Nihil enim aduersus reges obmurmurandum est, quem non est credibile aliter quàm extrema necessitate constrictos quippiam quod aliquem mali colorem præferat, à sede Apostolica petere: neq; contra Pontificem Maximū, quem minus est opinabile quidpiam aliquid quàm maturo cōsilio concedere. At tamen res est vsque adeò magni momenti, vt nisi permultis priùs in consilio adhibitis considerationibus non sit decernenda. Fatemur equidem calamitosa tempora, ea posse Christianæ reipublice creare pericula, vt etiam ex ecclesiasticis redditibus sint ad illa propulsandum auctoritate Apostolica conquirenda subsidia. At verò antequàm huiusmodi ecclesiæ dotationes secularibus diuendantur, primū omnium explorandum summa fide est an causa ingruat verè necessaria. Mox oculatè meditandū an aliquo modo inde decoloretur ecclesia, aliquòdve honoris detrimentū accipiat: nam si res ita habet, omnia sunt temporalia posthabenda: eis potissimū temporibus quando heretici, & factis ecclesiam suis dotibus denudare cōtendunt: atq; adeò paupertate obscurare. Si enim catholicorū facta eorum ausibus responderint, approbare eorum dogmata videbimur. Deinde & id quoq; consideratè attendendum, vtrū regia maiestas & ciuilis respublica inde maius capiat emolumentū: nam si quæ ecclesijs auferūtur, regi aut reipublicæ accrescerēt, inde posset ratio huiusmodi venditionis vires aliquas acquirere. Tamen quòd in alios sæcula res dominos transfundantur, videndum est an expeditius sit regi. Eò potissimū quòd illa pretia quæ ecclesijs refunduntur, ex regijs possessionibus subtrahūtur, sed magnates sunt qui illa ratione pinguescunt. Tertio, & id quoq; ex charitate pensandum, vtrū eiusmodi venditiones in rem sint subditorū: Nempe an credendum sit cum tanta beneuolentia & charitate tractandos fore à secularibus possessoribus, quàm ab ecclesijs supportantur. Et quartò, nihilo minori consilio

perpendendum, quòd cum Papa pater sit ecclesiatum, reges autem patroni, licet possint ab ecclesiasticis subsidia percipere, id tamen tunc faserit quando secularium tributa nõ suffecerint. Sunt enim præ omnibus qui vel ratione sanguinis vel alijs priuilegijs à tributorum exactiõne eximuntur, immunes custodiendi. Supra hæc aut omnia quando ad ecclesiasticos recurrere necesse esset, deberet ab omnibus equa libra eiusmodi subsidium exigi. Vnde si qui vasallos habent ob id præ alijs grauentur, nulla id ferre valebit æquitas: nam cum vasalli pretio neq; modico estimentur, illos suis dominis eripere, nõ repenso pro illis pretio sed præcisa prouentuum compensatione facta, iustitiæ lex ferre non videtur. In summa, consulendi sunt sanctorum canones, qui, vt supra diximus, istiusmodi alienationes omnimodè vetant. Ait enim Bonifa. 12. q. 2. Nulli liceat ignorare, o-

Bonifacius.

mine quod Domino consecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quicquid semel fuerit cōsecratum, sanctum sanctorum esse Domino. Et ideo inexcusabile qui illud eriperit vel inuaserit: nempe quia non hominibus tantum, sed Deo ipsi consecratum est. Quare Gregor. capite subequenti, excō-

Gregorius.

municacioni cum vult subiacere, qui etiam concessione regis quidpiam tale possederit. Idemq; sanctissimè cauit Nicola. Papa, can. de rebus. eadem causa & quæstione: videlicet vt si quæ semel Deo contributa atq; dicata sunt, & postea sub occasione principum inuaduntur atq; diripiuntur, excommunicationis vindicta vsq; ad emendationē possessor coërceatur. Hæc nõ dubium quin sanctissimus Papa & iustissimus quisq; regum diu ac multum sint meditaturi, antequàm tam antiquis tamq; sanctis iuribus ecclesiæ expolient: nimirum inter alias Dei vltiones & hanc quoq; extimescentes, nè & ipsos de suis permittat Deus deturbari. Nam si olim reges hæc suarum victoriarum vota esse ducebant, vt tum Deo gratias refererēt, tum ecclesiasticum ordinem, qui pro se preces funderet, gratum haberent, timendum est nè si eodem honore, & rerum possessione, ecclesiæ priuentur, & orationes priuatorū tepescant, & regum victoriæ non sint adeò frequentes.

Nicolam.

AD primum igitur argumentum respondetur quòd quantumuis ecclesiasticus ordo spiritualis sit, atq; in hoc à ciuili tēporaliq; re publica distans: nulla inde tamen repugnancia emer-

Ad primum argumentū.

tia emer-

tia emergit, quo minùs possit ecclesiasticus præful ciuibus ciuiler præsidere. Nam virtus iustitiæ, adeo rebus spiritualibus nõ obuerfatur vt inde maxime vires splẽdoremq; accipiat. Neq; locus Pauli adductus huc pertinet, sed ad commercium fidelium cum infidelibus. Ait enim, Nolite iugum ducere cù infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? &c. vnde cõcludit, Aut quæ pars fidei cum infidei? ¶ Vnde similiter ad secundum respondetur, quòd etsi episcopalis dignitas plurimum debeat contemplatio ni vacare, potest nihil minùs homines probatæ vitæ ac eruditionis causis sæcularibus audiendis præficere, qui ad se sæpe recurrât. Debet enim episcopus & Mariam agere, & Martham. Quod quidem sine hoc quòd sanguinis sententiam per se proferat perficere potest. ¶ Ad tertium autem respondetur disparem rationem inter legem nostram & Mosaicam inter nosci. Etenim cùm terram illam Deus populo donasset, voluit tribum Leui, vt templo esset totus addictus, à negotio agriculturæ subleuare, atq; hac ratione nulla est consignata eis fors. In nostra tamen præter decimas possunt Christiani sua bona ecclesiæ donare. Et quantum ad iurisdictionem non vetabantur sacerdotes illam habere. Imò multum temporis penes sacerdotes regimen populi perdurauit; quoniam sacerdotium illud non illum gradum spiritualitatis annexum habebat quem nostrum.

Ad secundũ argumentũ.

Ad tertium argumentũ.

Ad quartum argumentũ.

Ad quintum argumentũ.

Ad cõfirmationem.

quibus claustra mendicatum exire nõ licet, necesse est auctioribus opibus abundare: nè eos inopia de sua quiete perturbet. Fuerunt enim semper illa religionis instituta quàm maxime ecclesiæ vtilia, quæ si suũ decorem seruent, maximo sunt fauore fouenda. Et inter alias ratio cur illis opida cùm iurisdictione oblata sunt, fuisse creditur vt expeditiùs possent ac quietiùs suos prouentus colligere. Neq; profectò eorum instituto repugnat eiusmodi vasallos peridoneos ministros gubernare. De qua re quæplura loquũtur iura. ¶ Ad sextum denique & postremum quod diltrictiùs videtur virgere, respondentes fatemur, quòd nullatenùs ecclesiastici valēt suos vasallos, nisi regio fauore regere ac gubernare. Nam si rex penes quem summa sita est potestas, iurisdictionibus sua inferioribus non fauet, necesse est omnes corrungere. Sed si hoc argumentum alicuius esset energix, pari vigore probaret quòd neq; antistites decet ecclesiasticas habere iurisdictiones: quoniam, nisi per regiam auctoritatem sustententur, fatius esset de medio tolli. Si autem rex ecclesiasticorum tribunalia, siue ciuilia siue ecclesiastica, perinde atque reliqua omnia, quasi sua propria, à suisq; prædecessoribus indulta cõfoueret, nihilo minori decentia & auctoritate ecclesiastici suos subditos gubernarent, quàm sæculares. In vtroq; enim ordine sunt qui bene, sunt quoq; qui male suos magistratus administrent.

Ad sextum argumentũ.

QVÆSTIO QVINTA,
De Clericorum debito officio.

ARTICVLVS. I.

Vtrum inter officia eorum qui sacris initiuntur, peculiare, ad quod oēs generatim tenentur, sit cõstitutos Psalmos statis horis persolvere.

VM præcedēs quæstio de ecclesiasticis bonis ac stipendijs fuerit instituta, res ipsa postulat vt clericorum officia quorum gratia eadem ecclesiastica bona constituta sunt, quibusq; ea promereri debent, perpendamus.

damus. Apparet nanq; clerum, neq; qui in sacris est, ad statas horas persoluendas minime teneri. Enimuerò cum horarum canonicarum pensio graue nimis censetur iugum, non apparet ab ecclesia vniuerso clero licite imponenda: nisi talem Christi aut Apostolorum institutionem prius in sacra pagina legisset: quæ tamen nusquam inibi reperitur. Imò verò Christus, Matth. 6. non aliam nos orationem docuit quam, Pater noster. Non ergo tenentur clerici ad horas

Primum argumentum. Canonicas pendendas. ¶ Secundo arguitur. Oratio in hoc seruit vt mensin Deum eleuetur. Deoq; nostra desideria aperiamus, quæ largitate suæ misericordiæ expleat: ad hoc autem nulla opus est voce, cum Deo nostra patentia sint corda: ergò non opus est vocali oratione: Sed satis est, vt Christus docuit, Ioan. 4. adorare Deum in spiritu & veritate. Et vt ait. 1. ad Corinth. 14. Paul. Orare spiritu, orare & mente. ¶ Tertiò. Clerici, saltem quibus animarum incumbit cura, ad hoc potissimum munus instituti sunt, vt sacramenta populo administrent, verboq; eum ac doctrina pascant, & prudentia gubernent ac moderentur: illi ergo saltem nõ est cur alios persolvere Psalmos obligentur. ¶ In contrarium est textus concilij Agathen. extra, de celebratio. Missarum. cap. presbyter. vbi omnes presbyteri iubentur vt expleto matutinali officio, pensum seruitutis sue, videlicet primam, tertiam, sextam, & nonam vesperamq; persoluant. Et postea demum additur Completorium: vt iuxta verbum Prophetæ, Septies in die laudes dicamus Deo.

Argumentum. 2.

Argumentum. 3.

Concilium Agathense.

CV M multa sint obsequia & munia quibus clerum sua stipendia meret: quæ sunt sacramenta administrare, prædicare, visitare, iudicare, & id genus reliqua: de illis, vt pote quæ ad rem præsentem nullam afferunt difficultatem, sed alia poscunt quibus disputentur loca, non fert animus in præsentiarum dicere. Esset enim opus in immensum protrahere: sed tantum de Psalmorum pensione, quas horas Canonicas appellant: quæ quidem obligatio vniuersum clerum in sacris agentem comprehendit. Cuiusq; ideo omissione dominiū prouentuum ecclesiasticorum, modo inferius explicando, amittitur: de quibus præcedenti quæstione disputatum est. Assertiua autem huius quæstionis veritas, & aduersus hæreticos asserenda est, & pro catholicis disserenda. Nun-

Fit planus questionis titulus.

quam enim à primordijs nascentis ecclesiæ hæretici defuere qui hoc sacrosanctum institutum concusserint, demoliriq; contenderint. Fuit quippe antiquissima hæresis quæ Pelagiani infecti sunt, vt August. lib. de hæresibus, cap. 88. refert, qui orationes ecclesiasticas deltruebant. Imò omnem necessitatem orandi negabant, sed satis existimabant bonam ducere vitam: eò quòd gratiam non Deo referebant acceptam, sed proprijs viribus tribuebant. Eandemque hæresim sustinuit Vvicleph, vt Thomas Vvaldens. in initio quinti toni de sacramentalibus refert, dicens, satis esse bonam vitam. Primus autem qui in mundo semen illius hæresis iecit, fuit famosus ille Nemrod, de quo refertur Genes. 10. De illo enim suisq; asseclis legitur Ecclesiastici. 16. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes qui destructi sunt, confidentes suæ virtuti. De quo Nemrod Iosephus etiam lib. 1. Antiquitatum sic ait: Cum esset audacior & manu fortissimus, suadebat suis vt non Deo ascriberent quòd hominibus per illud foelicitas eueniret, sed quòd hoc eis propria virtute præberetur. Cum enim orationis vis illic subnitarur quòd nihil nobis boni nisi à Deo prouenire potest: qui necessitatem diuini subsidij diffitentur, nullam possunt in oratione religionem agnoscere. ¶ At verò non est præsentis instituti de oratione in genere, quatenus ad priuatas & solennes ac publicas cõmune noinen est disputare. Hoc enim aliud est loci: sed tantum de publicis quas ecclesia clerum persolvere iubet. Qui enim religionem orandi Deum diffitetur, non est dignus qui inter rationales creaturas ascribatur. Haud enim humanam tantum naturam ignorat, quæ à Deo prorsum est pendens, verum & diuinam propriam gloriam adimit: imò Deum ipsum de rebus sublatum contendit. Prima enim summaque orationis virtus non est respectu nostri estimanda: nempe quòd per eam cuncta nobis bona imprecamur & obtinemus, tam temporaria quam æterna, sed respectu Dei: videlicet quòd per ipsam confitemur profitemurque perennem omnium bonorum fontem in Deo existere: vt pote qui totius bonitatis substantia sit: ex cuius nutu cuncta dependent, quæ extra ipsum existunt. Hanc enim confessionem qui oraturus ad Deum accedit, debet primum caput orationis constituere. Quæ quidem maxima omnium est quæ Deo possunt esse gratissimæ,

Augustinus.

Vvicleph. Thom. Vvaldens.

Iosephus.

Prima orationis virtus.

per quamq; adeo summa ab ipso beneuolentia captatur. Vnde quod tantoperè à nobis efflagitat vt ab ipso aliquid petamus, & quod Christus tam sitienter optat vt in nomine eius quicquid nobis opus fuerit postulemus, non tam ob nostrum commodum quam ob ipsius gloriã desiderat. Vnde Ioã. 16. agrè conqueritur, dicens: Vsq; modò nõ petistis quicquam in nomine meo: petite & accipietis. Quasi dicat, nondum mihi istam tribuistis gloriã quã tanquam vero Deo ab omnibus mihi deberet. ¶ Respondetur ergo Pelagianis & Vvicleffistis, quòd non solum bona vita sine oratione non sufficit, imò neque existere potest. Nam bona vita quæ Deo grata est ex sola gratia & fauore ipsius supranaturaliter procedit, quã quidem per orationem impetramus. Ipsi autem quia tale supranaturale auxilium vt suis viribus subnixi, necessarium esse negant, virtutem subinde orationis ignorant, sed proprijs meritis fidunt. Horsum ergo hæc dixerim, quòd qui orationem abnegant, vel diuinam profus de medio tollunt prouidentia, vel omnia putant ex necessitate contingere: quare digni non sunt cum quibus vlla in eatur disputatio. ¶ Ad rem ergo præsentem reuertentes, cum duplex sit oratio: vna priuata ad quam quisque præcepto illo, Petite & accipietis, tenetur: atq; altera publica quæ per ministros ecclesiæ fit: non de illa, sed de hac peculiariter præsentem inimus questionem. Hanc autem idem Vvicleph, vt ibidem Vvaldè refert, hac ratione repudiabat, quòd ceu sanctissimum fundamentum ducebat, vt primo argumento, quod suum est, significabamus, nihil esse profus inter ecclesiasticas ceremonias permittendum, quod in sacra pagina non sit expressum. Quod quidem fundamentum fuit antè ipsum Lollariorum, & multò antè Arrianorum, & nunc etiã est Lutheranorũ. Reliqua enim omnia appellat Pharisæorum traditiones. Quapropter præcisa verba consecrationis totam esse Missam aiunt: cætera verò, adiectitia: nempe tam vestes quàm lectiones atq; orationes inuenta esse hominum: atq; adeo horas canonicas penitus è suis ecclesijs eradicarunt. Quare esto, inquiunt, orare bonũ sit tanquã pars bonæ vitæ: debet esse tamen in cuiusq; libertate tam tempus orandi q̃ modus. Quã quidem hæresim Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum antiquioribus Vvaldensibus iungit: qui dicebant in horis ca-

nonicis cantandis frustra tempus teri. ¶ His ergo præcensitis catholica veritas quinque conclusionibus constituitur: tum quantum ad substantiam rei spectat: tum etiam quantum ad orationum numerum, & statas horas attinet. Prima sit: Impendio quàm decem *Prima conclusio.* Christiani populi quàm maximè necessarium, clerum instituere cui præter sacramentorum administratione id etiã proprio munere incumberet, vt quotidie Psalmos Deo nomine totius populi offerret. Ratio namq; *Ratio conclusio.* naturalis manifesta est. Enimuerò cum inter omnia reipublicæ munia & functiones religio cultusque diuinus apicem teneat: cuius præcipua pars est Deũ laudibus extollere, precibusq; nobis placare, multò sanctissima æquitate per sua sum esse debuit Christianis, vt sicut militiæ milites mancipati sunt, & iudicibus iudices atque alijs functionibus sui magistratus & ministri, sic & clerici deputati sint, vt non solum sacramentis populũ sanctificent, doctrinaq; & exemplo promoueant, verum qui publico populi nomine, qui alijs artibus, opificibusq; & muneribus ac negotijs occupatus id iugiter facere nequit, incessanter Deo laudes dicat, precesq; fundant, tanquam inter Deum & populum mediatores: qui videlicet vt ministerium gerunt deriuandi ad populum gratiam per sacramenta, sic & nomine populi gratias illi vicissim rependat: & quæ illi necessaria sunt subsidia poscat, ac potissimum peccatorum remissionem. Hac enim de causa, vt est cap. 4. apud Oseam, Sacerdotes peccata populi comedunt: hoc est populi eleemosynas, quas in peccatorum remissionem offert. Accedit huc ratio secunda, quòd cum *Secunda ratio.* huiusmodi laudum precumq; celebratio ea debeat lingua, arteq; ac rerum peritia celebrari qua tota plebs pollere non potest, necesse est personas esse destinatas que sicut in cæteris artibus fit, doctæ sint faciendi. ¶ Secũ *Secunda conclusio.* Non solum personas apprimè decuit esse huic muneri destinatas, verum & statata tempora & horas quibus Psalmi eiusmodi & laudes celebrètur. Cuius plures existunt rationes. Prima quæ quãdo temporis articuli cuiq; negotio fixi non sunt, neq; ordo esse potest neq; vlla subinde perpetuitas. Est enim hoc ingenium nostrum, quòd vbi tempore non cõstringimur quod nos rei faciendæ admonet, libertas statim laxatur differendi negotia: qua ratione mos facillè disperiit.

Bona vita sine oratione existere non potest.

Duplex oratio.

Mortuum Vvicleph ad exterminandam orationem publicã.

Aeneas Syluius.

rijs. Quare qui perpetuò durare constituit, vt tempora figat opus habet. ¶ Secundò & illic nos huius ad Thessalonicen. admonitus curauit; vbi ait: Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione. Et expressiùs cap. 5. Sine intermissione orate. Hæc enim intermissionis prohibitio intelligi nequit adeò absolutè vt nullū tempus refectioni aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est nulla hora ad id cõstituta prætermisla. Vnde cum singulis plebis eundem ordinem, euocantibus alijs curis, tenere nequeant, necesse fuit certo hominum ordini eandem demandare curam sine intermissione orandi. ¶ Tertiò. Id patet: quoniam, vt ait Sapiens, omnia tempus habent, atq; vnaquæque res suum proprium: quod profectò orationi q̄ maximè congruit. Cum enim inter omnia negotia altissimum silentium exigat, non omnia tempora talem habent ad orandum aptitudinem. Noctis enim tranquillitas ad orationem inuitat maximè, quæ ratione Dauid: Media, inquit, nocte surgebam ad confitendum tibi. Quo fit vt horæ antemeridianæ quo sunt auroræ viciniores, eo sint orationi congruentiores: pomeridianæ verò, quo nocti magis accedunt. ¶ Quarto demum id potissimum inde cõfirmatur, quòd cum populus ad eandem laudem celebrationem concurrere debeat, nisi tempora statata essent quibus ad eundem cultum accederent, non possent omnes simul concurrere: neq; scirent quomodò negotia familiaria deberent disponere vt orationum religioni non essent impedimento. ¶ Ex his demum consequitur conclusio tertia: nempe quòd & loca sita esse decet quibus eiusmodi laudum Psalmorumque oblatio fiat: tum quòd cum cultus res sit sacratissima, locus ille consecrari debet, atq; adeò vasa vestimentaq; & alia ornamenta quibus maiestatis quæ adoratur representatio fiat: tum etiã quòd cum oratio in cõmuni fieri debeat: nam vbi sunt vnus, duo, vel tres, nomine Christi congregati, illic se ipse astiturum pollicitus est: nisi locus designatus sit, commodè orari non potest. Hanc enim tertiam conclusionem adiecimus, eò quòd brutalis Vvicleph, vt Vvalden. tomo. 5. de sacris. titulo. 17. cap. 43. refert, tẽpla abominabatur. At quãdo historię tam

lia conferenda, & scholæ ad docendū, quin & theatra ad ludos spectandum: nulla ei restabat ratio templorum religionem abnegandi, quibus populus in vnum cõgregatus Deum suum adoraret. ¶ Sed ecce argumētum suum. In statu innocentie non fuissent templa sicuti neq; vestes, vt nuditas primorum parentum ante peccatum attestatur: Christus autem voluit nos ad illum statū reuocare: ergo neq; nostrum statum eiusmodi fabricæ decent. ¶ Vide q̄ sit brutus hominis syllogismus. Primū quãuis in illo statu æris inclementia nullam necessitatē tegumentorum induxisset, forsan propter pulchritudinem & artiū exercitiū aliqua fuissent opificia fabricata. At esto tẽpla nõ fuissent structa, nihilo minùs mortales illi Deum coluissent: atq; adeò, vt plus quàm credibile est, in vnum ad Deum adorandum laudandumq; conuenissent. Quare secundum nostrę naturę statū necessaria sunt tẽpla quibus eandē religionē colamus. Sed de huiusmodi probationibus statim latius. ¶ Quarta conclusio, ad rem maximè propriam. Quemadmodū

Argumentū
Vvicleph.

Solutio.

Quarta con-
clusio.

Probatio. 1.

Probatio. 2.

Tertia ratio

Quarta ratio.

Tertia conclusio.

Vvicleph.
Vvaldensis.

Probatio cõ-
clusionis.

personas, templaque, & reliqua ornamenta definita esse condecuit & præscripta, sic & Psalmos, orationes, ac preces cõstitutatas esse, fuit ad eundem cultum necessarium. Probatur: quoniam eiusmodi laudum cultū oportuit doctrina maxima & prudentia esse præfinitum: quæ quidem eruditio in singulis esse non potest. Quare opus fuit ab ecclesiæ primoribus, imò à toto cœtu cui spiritus sanctus præest, fuisse inuentum legeq; firmum, sicuti & reliquas leges necesse est non à singulis ciuibus, sed à tota republica institui. ¶ Secundò: quia vt in reliquo cultu, sic præcipuè in gratiarum laudumq; actione, atque in orationibus, & preceationibus, necessariū fuit vt totus Christianus populus vnitatem representaret, vt hac maximè ratione, quod ait Paul. vnam fidem, vnum baptisma, atq; vnum Deum profiteremur. Hæc autem concordia & vnitas seruari non potuit nisi Psalmorum corpus & substantia lege constitueretur, quæ esset vniuersis Christianis seruanda. Dixerim corpus & substantia: quia nihil incongruit: imò est congruentissimum vt variæ prouinciæ in horarum solutione non nihil varient: vt ecclesia, quemadmodū eam Sapiens depinxit, reginam referat à dextris sponsi assistentem, circumamictam varietate. ¶ Hæc de publicis orationibus quantum ad personas & reliquas circumstantias temporis,

poris, locique & modi, tenuiter affirmata, antè quàm ad quintam conclusionem de septenario horarum numero descendamus operæpretium est firmiori antiquitatis molimine & vallo confirmare ac præmunire. Hæc enim omnia naturali iure & vtriusque testamenti diuino, ac subinde humano corroborantur & constabiliuntur. Primùm quippe omnium natura ipsa quæ figmentum est Dei, vniuersos mortales sola eius lege viuentes, vtcunque de deorum varietate perditè ac impiè opinarentur, nihilo minus docuit quicquid deorum colerent, sacerdotessè necessarios, & lucos, templaq; & designatas aras, quibus stasis horis constitutisque ceremonijs religionem colerent. Cuius bona pars erat psalmos suo more concinere, precesque tam in bellis quàm in quibuscunque alijs negotijs rebusque gerendis ad Deum fundere, tum vt eum sibi propitiarentur, tum vt eidem gratias referrent. Cuius ritus tum alij, tum Maximus Valerius lib. 1. cap. 1. commemorat, vbi ait: Maiores stas solennesque ceremonias Pontificum scientia explicatas curasse, vt prisco instituto rebus diuinis daretur opera: videlicet cum aliquid commendandum esset precatione aut exposcendum voto, aut gratulatione exoluendum. Neq; solùm prophanæ historiæ, imò & sacra id contestatur: quippe quæ non solùm de Abraham, Isaac, & Iacob ante scriptam legem refert altaria Domino extruxisse, verùm & Melchisedec diuerso sacerdotij genere fuisse perfunctum: de quo ambigendum non est quin stas Deo laudando haberet horas & ceremonias. ¶ At nè diu in profanis percensendis immoremur, mos antiquæ legis abundè deberet omne os hæreticorum obstruere. Porò cum illic Deus tam attentata cura, etiam dum per desertum illi mortales castrametantes diuagarentur, tabernaculum fabricari iussit. Ac mox terra promissa potitis magnificentissimum templum quod omni auro omnimodaq; gemmarum varietate splendesceret. Deinde summum sacerdotem vestium ornamento insigniri, aliosq; sacerdotes ac numerosissimam Leuitarum multitudinem, vt Exod. 26. & subsequenti bus legitur: qui quidem non solùm sacrificandi muneri, verùm & orandi addicti erant. ¶ Sed aiunt omnia illa, ceremonialia fuisse, atque adeò cessasse. Fatemur equidem id quod ceremoniale erat ab vsu aboleuisse, sed tamen

cũ hymnis, laudibus, & precationibus Deũ colere in iure sit naturali positum, non solùm hoc aboleri nõ debuit: imò tanto maiori religione lege Euangelica retineri, quanto excellentius veritas quàm vmbra id deposcebat. Omnia enim illis in figura contigebant diuinæ veritatis corporis & sanguinis Christi, quæ sub sacramento nostris templis continetur, adoratur, & colitur. ¶ Quod autem ex his ad nostram Euangelicam legem descendamus, à templorum religione sumamus exordium, quæ cum sint publicarum orationum loca, hæreticis non placent. Attamen quàm Christo placuerint, testatus ipse est, non solùm paruulus ad templum creberò delatus, & cum esset vir illuc ad festa creberimè conscendens: verùm & flagellorum verberere negotiatores inde depellens, eisq; improperans quòd domum patris sui domum negotiationis faceret: Ioan. 2. Et apud Lucam expressiùs, Domus mea domus orationis est. Eadem enim est domus patris & sua: quia eadem orandi religione trinitas in ea colitur. Nam quàm fuerit Deo gratum in templis habitare, patefecit ipse. 2. Regum. 7. vbi quasi conquestus ait: Neq; enim habitauim in domo ex die illa qua eduxi filios Israël de terra Aegypti vsq; in diem hanc: Sed ambulabam in tabernaculo & in tentorio per cuncta loca quæ transiui cum omnibus filiis Israël. Qua ergo fronte hæretici negare possunt orationis domos quas Deus olim tanti fecit, & Deus idem Christus ab omni negotiatione semotas huic muneris sacras esse voluit: Quin verò & ipsum proculdubio creditur constitutas habuisse orationis quibus utebatur. Consueuerat enim, vt habetur Lu. 6. pernoctare in oratione Dei. Et Matth. 26. habetur quòd hymno dicto exijt in templum orare. Quibus verbis certus designatur hymnus quo in gratiarum actione utebatur. Et Lucæ. 18. Oportet, inquit, semper orare & non deficere. quod vt supra de alio Pauli, Sine intermissione orate, diximus, intelligi nequit nisi de orationibus quæ stasis horis dicuntur. Et. ad Corinth. 11. ait idem Apostolus quòd omnis vir oras aut prophetas velato capite, deturpat caput suum: mulier autem non velato. Vbi secundum Ambrosium & alios interpretes iam tunc tempore Apostolorum mos erat Christianis præscriptis verbis tum fidè confiteri, cuius Symbolium ipsi constituerunt: hoc enim appellat prophetare: tum etiam certis orationibus

Prima ratio in hæreticos citatos.

Hæretici tẽpla azerantur.

Prima ratio in præteritũ errorum.

Valerius Maximus.

Secundario.

Ambrosius.

Evasio hæreticorum. Replica.

Cōfirmatio. orare. Idq; manifestè confirmatur ex illo Luca. ii. quod Apostoli tanquam rem arduam neq; omnibus peruiam vno ore petierunt à Domino: dicentes, Domine doce nos orare sicut docuit Ioan. discipulos suos. Et subdit: Sic autem vos orabitis: Pater noster, &c. Haud ergo negari potest quin Apostolorū tempore essent certæ orationes constitutæ.

Suffragiū hæreticorum. ¶ Sed aiunt hæretici, Non fuit nisi illa quæ Christus docuit, Pater noster. Profectò falsum est. Alias enim quaspiam designat, Paul. i. ad Timoth. 2. vbi ait: Obsecro igitur primū omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus & pro regibus. &c. Duo enim illic designantur. Primum quod essent differentes orandi modii iam tunc constituti. Secundū quod hoc clero potissimū incumberet. Vnde Chryso. eodem loco: Quod, inquit, est hoc? Primum omnium, hoc est in cultura quotidiana & hoc primū sciunt presbyteri qualiter orationes per vnāquāq; diem fiunt, & serò & manè. Et Isidorus lib. i. de Officijs, cap. 8. precibus nobis Dominū deprecari Christus Dominus & docuit & cōstituit. Cū enim Apostoli nescientes orare petierunt à Christo, dicentes, doce nos orare: id est compone nobis preces, quas Christus statim docuit, exinde producta est consuetudo ecclesiæ: scilicet vti precibus: instar earum quas instituit Christus: quas quidem primi Græci cœperunt componere. Per hæc ergo Isidori verba diluitur hæreticorum argutia: videlicet non esse vtendum alia oratione præter illam quam Christus protulit. Haud enim intentio Christi fuit, ad illam præcisè sic populum constringere vt neutiquam aliam adhibere fas esset. Sed illud ecclesiæ proposuit exemplar, vt quicquid orationum aut precationum & laudum institueret, ad aliquod illorum membrorum reduceretur. Quare laudum psalmodia petitur ad id, Sanctificetur nomen tuum: Petitiones autem gratiæ & remissionis peccatorum ad illud, Adueniat regnum tuum. &c. Christo ergo orationem toti populo necessariam congruebat instituire: reliquas verò ecclesiæ instituendas illius instar commisit. ¶ Hic autem publicus orandi modus, cū, vt supra dicebam, doctrina & arte esset persolucendus, certas personas quibus id incumberet exigebat, quales sunt clerici. Vnde idem ipse Apostolus in priori ad Corinth. cap. 14. Cū conuenitis, inquit,

(nempe ad publicas orationes) vnusquisq; vestrū psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet. &c. Quasi dicat, vnicuiq; diuersum incumbit munus: vt scilicet alij psalmos intonent, alij doceant: alius, scilicet concionator, apocalypsim, hoc est, reuelationem interpretetur. Vnde subdit, siue lingua quis loquatur secundum duos, aut multum secundum tres: id est illi qui publice horas soluunt, ordine, numero, & vicissitudine id exequantur. Si verò non fuerit interpretes, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur: id est, qui non habuerit munus loquendi aut cantandi, alios auscultet, tacitus Deum oret. Ecce circa conclusiones quatuor in capite præfixas quàm omnes ab antiquo fundamenta trahant: nimirum ab Apostolorum tempore: nempe & personas fuisse ad orandum decretas, & psalmos, & templa, atque orationes certas. ¶ De temporibus autem atque diei horis ad orandum constitutis, quod præsentis disputationis precipuum est punctum, adhibetur demum conclusio quinta. Septenarius numerus horarum Canoniarum, vt antiquissima est Ecclesiæ institutio, ita & congruentissima atque decentissima: nempe vt post matutinarum nocturnum officium horæ diurnæ sex sint numero: videlicet prima, tertia, sexta, nona, vesperti, & completorium. Et primū quod nocturnum officium ab Apostolorum sæculo originem duxerit, testatur Hieronymus super illud Matthæ. 25. Media nocte clamor factus est. Ait enim quod cū traditio Iudæorum esset Messiam media nocte venturum, in similitudinem Aegyptij temporis quando Pascha celebratum est & exterminator venit, traditio Apostolica vt retur permansit, vt in die vigiliarum Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceret spectantes aduentum Christi. Vnde & Psalmista dicebat, Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Hæc ille. Sed quando in hunc Psalmi versiculum incidimus, multi alij sunt ciuismodi, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Ait enim alibi idem Psalteres, Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et alibi: Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo Altissime. Ad annuntiandum manè misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Atque alibi: Memor fui nocte nominis tui Domine.

Quinta conclusio.

Hieronymus.

Et

Et quod in Completorio canimus, In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Non ergo ab Apostolis tantum mos nocturnæ orationis originem duxit, sed à Prophetarum oraculis. ¶ Præterea & eundem nos morem Christus institutor noster re ipsa docuit. Erat enim in oratione pernoctans, vt Lucæ. 6. refertur. Et, vt habetur Matthæ. 26. media nocte in montem Oliueti ad orandum exiuit: vbi discipulos increpans quod non possent vna hora secum vigilare, & à Iuda traditus est, & à Iudæis captus. Quæ quidem mysteria omnino debent Christianum populum in nocturnis orationibus continere. ¶ Igitur quoniam Vvicleffista: vt eodem cap. 25. idè Thomas Vvalden. refert, huiusmodi nocturnos psalmos cõtrèctant, causantes quod cum noctem ad quietem nobis Deus indulserit, nos eam vigilijs infumètes, religionem Christianam grauem reddimus: vt eorum blasphemiam conteramus, respondemus: Primum, eandem nocturnam quietem, vt supra diximus, ad cõtemplationem, atq; adeò ad orationem naturaliter inuitare: eò quod tunc sensibus à suo vsu cessantibus mens introrsum pacator est. Secundo & Prophetarum oracula & Christi exemplum eiusdem rei nos admonent. ¶ Sed tertio, quod in primis ducendū est, id antiqui patres ob id sanctum duxerunt quod in primitiua ecclesia infestissimæ erant nocturnæ dæmonum incursiones, contra quas ideo nocturnas vigilias orationibus instructas instituerunt: vt lib. de Offi. cap. 19. peregre tradidit Isidorus. Milites namq; in exercitu, sicuti & in navi nautæ, quatuor stationes nocturnas ordinant, quas vigilias appellant: nimirum singulas tribus horis durantes. Tres enim horas ab occasu solis quando sopor cubare homines cogit, primam vigiliam appellant: tresq; deinceps vsq; ad mediam noctem, secundam: & à media statim nocte appellant tertiam: atq; deinde vsq; ad diluculum, quartam. In quibus, alijs dormiētibus, alij excubantes inuigilant. Huius ergo instar, in primitiua ecclesia, nimirum ab Apostolorum sæculo, clerus in tres partes diuiditur: quarum vna in prima vigilia primum canebat trium psalmorum nocturnum. & alia in secunda secundum, atq; alia in tertia tertium, vt tam in singulis quàm in omnibus trinitatem profiterentur: ac demum diluculo in quarta vigilia omnes simul ad lau-

des concinendas conueniebant. Vnde August. de verbis Domini, serm. 14. Venit inquit ergo Dominus ad visitandum discipulos suos qui turbabantur in mari quarta vigilia noctis. Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis est: vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias. ¶ Et nè hæretici putent eiusmodi vigilias sanctorum patrum inuentum fuisse, perspiciant in ipsissimis Christi verbis fundamentum habuisse: vt est videre & Lucæ. 12. vbi secunda & tertia vigilia nominatur: & expressius, Marci. 13. Vigilate enim, inquit: nescitis enim quando Dominus veniat: serò, hoc est prima vigilia, an media nocte an gallicantu, hoc est secunda aut tertia, an mane, hoc est hora laudum: nè cum venerit, repente inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate. His ergo instructa edocetq; ecclesia, suas stationes atq; vigilias collegit. Vnde Valerianus lib. 1. c. de matutinis. Vigilias, inquit, tribus horis dispersimus nocturnis, vt non solum verbo, sed & factò tres vigilias prædicemus: de quibus ait Dominus: Beati sunt serui illi quos cum venerit Dominus inuenerit vigilantes. &c. Quare cum Vigilantius hæreticus illius esset perfidiae author, quod nox quieti & somno indulgentia esset, nõ autem orationibus terenda: ista occasione Hieron. vt in epistola ad Riparium videre est, peruerso nomine pro Vigilantio cum Dormitantium appellauit. Ait quippe: Quod dicis eum execrari vigilias, facit & hoc contra vocabulum suum, vt velit dormire Vigilantius: & non audiat Saluatorem dicentem sic, Non potuissis vna hora vigilare mecum? Quapropter sequenti statim epistola appellat eum Dormitantium. Vnde idem Hieron. ad Eustochium virginem: bis, inquit, nocte terq; ad orandum surgendum est. At verò quoniam postmodum aucto clero tantum pondus humana imbecillitas ferre nequiuit, vicissitudo illa cessauit & à toto simul clero tres omnes nocturni cum laudibus vnà cani cœpti sunt: idq; in diebus festis: nam in profectis non canitur nisi vnus, sicuti & in Paschali tempore. Et quanuis alij primam vigiliam elegerint, alij verò tertiam, plurimæ tamen ecclesiarum ac religionum mediam noctem cõstituerunt tanquam orationi, iuxta Dauidis testimonium, aptiorem. Haud quippe vti Ambros. super Psalmum centesimum decimum octauum author est, in consultò dixit, Media nocte. tunc

Augustinus

Valerianus

Vigilantius

Hieronymus

Ambrosius

Obiectio
Vvicleffista
rum noctur
num officii
damnantiu.

Prima solu
tio.

Secunde.

Tertia.

Isidorus.

Ratio decan
tandi officii
diuum in
primitiua ec
clesia.

enim feruet carnis illecebra, coquitur cibus, potusq; digeritur. Quia occasione tentator multis tentamentis & carnem illidit & animum occupat. Hæc ille. Vnde Petro inter punctum mediæ noctis & gallicantum ardor fidei refrixit, & calori temporalis ignis admotus Christū negauit. Quocirca huius temporis relaxatio non tam facile aut peti aut concedi deberet. Ferè enim iam cathedrales ecclesiæ sanctum illum priscorum rigorem remittentes, indulta ab Apostolica sede impetrant matutinos psalmos appeten te nocte soluendi. Sic enim omnia labascūt.

De horis diurnis testimoniū è sacris literis accersita.

¶ De horis autem diurnis testimonia quoq; sunt & rationes non minoris energiæ. In primis tres horæ, nempe tertia, sexta, & nona, uiuentibus ipsi Apostolis celeberrimæ erāt ad orandum. Extat enim Actuum. 1. memoria, quemadmodum post ascensionem Domini Apostoli essent Hierosolymis unanimiter in oratione perscuerantes, neq; dubium sit quin in oratione solenni, quæ sicut modò in choro ab omnibus celebrabatur. Vnanimiter enim nõ tantum cordium unitatem, verum & uocum concordiam designat: ac tandè hora tertia, vt. 2. cap. legitur, Spiritus sanctus illis apparuit, linguarum cordiumq; inflammator. Quocirca ambigi non debet quin illa tunc hora destinatos psalmos dicerent. Qua de causa ecclesia illo tunc uitur hymno: Nunc Sancte nobis Spiritus. &c. De sexta verò legitur Actuum 10. nimirum ubi Petrus refertur circa horam sextam in superiora, vt oraret, ascendisse. Sed de nona mentio etiam fit Actuum. 3. Habebatur enim quòd Petrus & Ioannes ascende bant in templum ad horam orationis nonam. Quin verò easdem horas more & vsu Hebræis fuisse celebratas, præter coniecturam quæ maxima est, authores non desunt, qui altruant. Cyprianus namq; in calce lib. de oratione Dominica: In orationibus, inquit, celebrandis inuenimus obseruasse cum Danièle tres pueros in fide fortes, & in capti uitate victores, horam tertiam, sextam, nonam. Alludit tum ad illud Danielis. 2. quòd illi tres quasi ex vno ore laudabant, glorificabant, & benedicebant Deum. Et ad id potissimum Daniélis. 6. ubi refertur quòd contra Hierusalèter in die flecebat genua sua, & adorabat confitebaturq; coram Domino Deo suo, sicut & antè facere consueuerat. Erat enim prophetis solennis, fixis stasque horis concinendi vsus. Vnde Primi Regum

Cyprianus.

10. ait Samuel Saùli: Cum ingressus fueris ibi urbem, obuium habebis gregem Propheetarum descendentiũ de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosq; prophetas: hoc est spiritu prophético psallentes. Et insiliet in te Spiritus Domini, & prophétabis cum eis. Vnde in prouerbiũ exijt, Nunquid Saul inter prophetas? Addit præterea illic Cypria. illis tribus horis mysterium trinitatis fuisse præsignatũ, quod in nouissimis temporibus manifestandum erat. Eundem prorsus horarũ numerum, scilicet tertiæ, sextæ, & nonæ, eodem Danièle fundat Isidorus lib. 1. de Offic. cap. 19. Illo ergo tunc Apostolorum sæculo non reperitur mentio nisi illarum trium horarum ante meridiem, prima subtrita. Quare Hieron. super eodẽ loco Daniélis. 6. Has, inquit, tres horas, scilicet tertiam, sextam, & nonam, ecclesiastica traditio intelligit. Hæc ille. Coniicio namq; quòd illo tunc tempore quo ter ad nocturnos psalmos surgebatur, laudesq; in aurora cantabantur, superflua ducebatur alia hora vsq; ad tertiam. Vnde idem Hieron. ad Eusto. de horis ad orandum diuisis loquens, horam inquit tertiam, sextam, nonam, diluculum quoq; & vesperam, nemo est qui nesciat. Vbi diluculi nomine laudes forsan intelligit. Et quò coniecturis agere pergamus, Calsianus libro. 3. de institutis monachorum, cap. 4. cuius Isidorus meminit lib. 1. de Offic. cap. 23. Sciendũ, inquit, hanc matutinam quæ obseruatur in occidentis vel maxime regionibus, canonicam functionẽ nostro tempore nostròq; monasterio primitus institutam. Matutinam ergo fortè appellat quam nos primam. Quò etiam referri videtur verbum Cypriani loco citato: scilicet, Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas orandi, nunc & spatia & sacramenta creuerunt: nam & manè orandum vt resurrectio Domini in matutina celebretur. Antiquas ergo horas appellat tertiam, sextam, nonam: cui addit & primam. ¶ Atqui horæ istæ per diuisionem artificialis diei sunt intelligendæ vt quocunq; anni tempore ab ortu solis incipiat prima. Tertia autè finitur in tertia diei hora: & sexta etiam ab eodem solis ortu. Sic enim intelligendæ sunt illæ horæ, Matth. 20. nempe q̄ paterfamilias exijt summo mane conducere operarios: deinde hora tertia atq; hora sexta. ¶ De vesperis autem & completorio ait loco citato D. Hieron. nemiñ esse, qui nesciat: quasi res

Horarum diurnarum numerus in veteri testamento fundatus. Isidorus. Hieronymus.

Calsianus. Isidorus.

De horarum diuisione et exordio.

si res esset antiquissima & vniuersis Christianis receptissima. ¶ Atqui de completorio ait loco citato Ambro. venire illi in mentem auium recordationem quæ cum eunt cubitum quasi peracto letè munere athera cantu mulcère confucuerunt. Quod velut à surgente & occidente die semper instaurare cōfueuerunt, vt vel decursu vel adorto nocturno diurnoq; tempore, iustas laudes suo referant creatori. Vnde magnum incentiuum excitandę deuotionis fumendum nobis est. ¶ Igitur vt quæ dispersim commemorauimus, collectim ad nostram confirmandam conclusionem applicemus. Tribus de causis

*Trimadecau
sa septem ho
ra Canonica
in ecclesia
instituta.*

septenarius iste numerus canonicus institutu Spiritus sancti sanctissimus est Christiana familia. Prima scilicet eademq; ad literam potissima, vt iuxta Christi præceptum & Paul. monitū, iugis neq; intermissa in nobis persistat Dei memoria, lausq; & gratiarum actio, ac demum deprecatio & fauoris petitio. Nam cum in die naturali sex sint horarum ternarij, cum in singulari stas habemus psalmos, perpetuo circulo in oratione persistimus. Mox & Trinitatem quæ nostrę est fidei confessio, trinis quibusq; horis profitemur: nam pari ratione eodem numero & psalmos & orationes distribuimus. Accedunt deinde tertio & mysteria, tum alia, tum etiam Christi: quæ glossa colligit super cap. presbyter. de celebra. Missar. Quod quidem est Concilij Agathen. celebrati sedente Zozimo Papa, sub anno Domini quadringentesimo vigesimo: vbi prædictæ omnes horæ tam diurnæ quam nocturnæ persolui iubentur. Cauenda autem est deceptio ne quis putet, vt hæretici blasphemare attentant, tunc primum fuisse institutas. In hoc enim superiora adduximus testimonia vt eas de antiquitate & tempore Apostolorū deducemus. Quare illicitamquam res antiqua confirmatur. Mysteria autē sunt quod septem existunt hebdomadæ dies, quibus mundus fuit creatus: septemq; Spiritus sancti dona, quibus recreatur: ac septem mundi ætates, quibus duraturus est: septemq; adeo petitiones dominicæ orationis, quibus eadem dona postulamus. Christus autem matutinali hora captus est, & per reliquas dici passus. Vnde versus: Hæc sunt septenis propter quæ psallimus horis: Matutina ligat Christum, qui crimina purgat: Prima replet sputis, causam dat tertiæ mortis: Sexta cruci necit, latus eius nona bipertit. Vespera deponit, tu-

mulo completa reponit. Ex his ergo cunctis quæ dicta sunt colligitur, septeni esse Canonicas horas: secundum illud Psal. Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic dies pro naturali, vt noctem includat. Quare non sunt audiendi qui matutinum à laudibus separantes, octo connumerant.

AD primum igitur argumentum supra obiectum vnicuique, vsq; adeo negatur horarum canonicarum pensum graue esse, vt affirmemus esse suauissimū. Ad illud autem quod insinuat non esse in ecclesiæ facultate aliquid sancire, quod in altero duorum testamentorum expressum non sit, plura respondemus. Primum illud est hæreticum fundamentum, atq; illius bestię quam Ioã. Apocalyp. 3. vidisse scripsit, quæ cum agnus videretur cornua gerens in fronte, draco tamen erat. Super quo loco ait August. sermo. 11. hæreticam illic ecclesiam significari: quæ cum, ceu agnus Christi, duo in fronte cornua, hoc est, duo testamenta præferat, draconis tamē morfu Ecclesiã Catholicã dilacerat. Hæc ille. Habet enim ecclesia catholica potestatem à Christo Apostolicam qua leges possit condere, quas vel ex sacra pagina elicit, vel ad Christianorum ornamentum necessarias ducit. Instar nimirum Apostolorū qui suis vestimentis iumenta illa strauerunt quibus Christus Hierosolymam ingressurus mollius incederet. Ait quippe super eodem loco Hieron. quod vestis Apostolica, vel doctrina virtutum vel editio scripturarum intelligi potest: sicut ecclesiasticorum dogmatum varietas, quibus nisi anima instructa fuerit, sefforem habere Dominū non meretur. Et Anselmus: Vide inquit quod super iumentum ponebāt Apostoli vestimenta sua, sed cætera Iudaicã turba sub iumentis pedibus: quia mandatis Apostolorū instruitur & ornatur: legis autem antiquæ mandata conculcamus, dum carnales obseruationes & circuncisiones reprobamus. Adde quod Ecclesia non solum intus per Spiritum sanctum edocta, sed viua voce Apostolorum & Christi illustrata eiusmodi horarum religionem amplexa est. ¶ Ad secundum respondetur quod in orationibus priuatis non opus est voce, sed satis est mente orare, nisi ad excitandam deuotionem. Quod autem Christus & Paul. secundum ipsum ait, Spiritu & mente orandum, nihil aliud edocent quam quod orantis psallentisq; vox non debet esse

Ad primum argumentū.

Augustinus.

Anselmus.

Ad secundū argumentū.

sicut auium garritus: sed mente & spiritu plena. ¶ Tertium argumentum articulo tertio plenius dissoluetur, vbi monstrabitur clericorum sacris initiatorum officium, etiam si curam gerant animarum, esse horarum munus persolueri.

ARTICVLVS. II.

Vtrum congruens sit & decorum vt hora Canonice, Psalmorum, Hymnorumq; alto cantu psallantur.

OST horarum Canoniarum substantiam & institutionem subsequitur modo explorare vtrum canticis & hymnis sint persoluedæ. Nam idem Vvicleff,

vt eodem tomo. 5. cap. 16. Thom. Vvalden. refert, & de hoc catholicos subfannabat, quòd alto cantu laudes & preces ad Deum inclamarent. Quam quidem hæresim Lutherani suscitârunt, obridentes ceu ridiculis nobis quòd vocibus in templis obstrepamus Deo. Argumentum istorû est quòd Deus non est surdus aut dormiens, vt clamoribus nostris, quibus excitetur, indigeat. Quocirca nos Baaliticis appellant, hoc est sacerdotibus Baal similes: quos vt. 3. Regum. 18. refertur, deridens Elias vt altius inclamarêt irritabat, subdens: Deus enim vester forsitan cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur. Et me dum inter illos agerem quandoq; de eadem re sic conueniebant: Nunquid si tu cum Cæsare cantando colloqueris, aut aliquid ab illo altissimis vocibus & musico artificio deposceres, non deridiculus esses: Quid ergo corâ Deo facere non veremini quod non auderetis corâ Cæsare? ¶ Secundò arguitur exemplum illius matronæ Samuëlis matris, quæ vt initio lib. 1. Regû refertur, presis labijs adeò silenter orabat, vt temulêta apparerêt. Quod quidem exemplum quasi orantium figura inter sanctos celebratissimum est. Vnde author in perfecti homilia. 13. Possumus inquit intelligere, vt ostium domus, os corporis, vt non clamosa voce oremus Deum, sed desiderio tacito. Nã ex clamosa inquit oratione multa mala nascuntur: maximè hæc tria. Primum quòd clamosa voce orans non credit Deum vbiq; esse & secreta audire. Secundum quòd mysteria secretarum suarum petitionum, quæ fortè non oportebat alte-

rum præter Deum scire, auribus honorum & malorum audienda committit. Tertium denique quòd clamosè orans alterum iuxta ipsum astantem orare non sinit. Id quod experientia testatur. Nam dum in Ecclesia canitur, non possunt astantes orare, vocibus eorum sensus rapientibus. Accedit postremo quòd musica qua seculares in suis festis vtuntur, sacra prophanare videntur. ¶ In cõntrariû est autem illud Dauidis Psalm. 149. Cantate Domino canticum nouum. Et rursus: Laudent nomen eius in choro. Cui accedit & Concilium Toletan. quartum, de consecretiõne, dist. 1. cuius verba sunt, De hymnis canendis, & Saluatoris & Apostolorum habemus exemplum.

CVM tantoperè isti rerum nouatores ecclesiasticarum rerum perturbatores ecclesiasticos cantus, vt modò dicebam, propellere à Christiano cõtatu contendant, non satis rei præsentis fecissimus nisi hunc addidissimus articulû. De quo sanct. Tho. 2. 2. q. 91. non nihil retigit. Ad quem vnica eademque ecclesia receptissima responderet conclusione. Cantus ecclesiastici quibus hora Canonice solemniter celebrantur, vt in ecclesia sunt optima ratione constituti, ita sunt & antiquissimi. ¶ Et quòd rationibus testimonia clarescant, ab ipsis est nobis fundendum exordium. Sed est cum primis adnotandum, horas Canonicas in quibus religio colendi Dei consistit, tres habitudines inter nos & Deum continere. Prima est diuina laudatio, quam quidem ei propter se ipsum tanquã summo bono debemus. Hac enim de causa illa à nobis debetur confessio, quòd sit summè infiniteque bonus, iustus, misericors. &c. atque adeò cunctipotens, omniscius, & quicquid boni in rebus existit immensa sua continet essentia: & propterea concinimus ei Hymnos & Psalmorum laudes. Secunda earundem horarû ratio est vt quicquid nobis ad vitam salutemq; tam temporalem quàm spirituales necessarium est, ab ipso petamus: confitentes nos suas ipsius esse creaturas, atq; nil nobis boni nisi ab illo posse contingere. Tertiu deniq; officium quod illi orando persoluimus, est gratiarum actio pro receptis beneficijs. ¶ Hoc autem supposito, rationibus pluribus demonstratur conclusio. Primum enim omnium, laudum conditioni adeò cantus non repugnat vt maximè ei congruat.

Nam

Ad tertium argumentû.

Vvicleff. Vvaldenf.

Primû argumentum.

Argumentum. 2.

Postremum argumentû.

Concilium Toletanum.

Conclusio responsiua.

Prima ratio cõclusionis.

Nam si naturale hominū ingenium consulamus, inde heroica carmina ortū habuere ut ipsis sonoro metro decurrētibz, Herōū laudes & gesta canerētur. Quod & Poeta Aenci dū principio significās ait: Arma virumq; ca no. Quare Arist. 8. Poli. c. 5. & Boēti. in Prol. Musicę, permultū Musicā cōmēdant, ceu rē ad morū affectus plurimū cōferentē. ¶ Imò verò, ut secundū subnectamus argumentū, symphonia in eiusmodi canendis laudibus adeo est naturalis, vt etiā authori ipsi nature in cœlis eodē modo cōcini referantur. Vnde Apocalyp. 4. de sanctis animalibus refert Ioan. quod requiem die ac nocte non habebant, dicentia, Sanctus, Sanctus. Vnde in Missæ Præfatione seipsam ecclesia cohortatur vt quemadmodum cœli cœlorumq; virtutes, Cherubim quoq; & Seraphim focia exultatione clamare nō cessant: ita ipsa cum eis concinat. Quare & Deo supplicat vt suas etiam cū illis voces admitti iubeat, dicentis: Sanctus, Sanctus, &c. Quapropter nō immeritō sunt qui fateantur veris vocibus, licet supernaturalibus, Deum in cœlestibus laudari. Atque rei huius testimonium terris angeli desuper attulerunt: vbi pastoribus nato Domino, non solum cum splendore diuinæ gloriæ affulserunt, verum & cantantes intōnârunt: Gloria in excelsis Deo. Vnde circa finem secundi lib. de Epipha. Greg. Cum pastoribus, inquit, venerare, cum Angelis hymnum dicito, cum Archangelis choros ducito. Sit nobis ista communis solennitas terrestribz cum cœlestibus cōmunitas. Qua ergo oris impudentia hæretici hæc laudum præconia negare possint? Hac enim de causa militans ecclesia, nempe quod societatē cū triūphante initā referat, in duos choros cle rum partitur, qui alternis vocibus laudes intonent, atq; altero sedente alter stet: videlicet vt qui stat, militantium aciem repræsentet: qui verò sedet, triumphantium requiem. Quare cū vterq; alteri respondeat, ambo, nempe angelicus atq; humanus chorus eundem Deum pulcherrima concordia venerantur. ¶ Tertium post mortalium naturam & immortalium cōditionem argumentum sumitur ab antiqua lege. Eundē nanq; canendi ritum eodemq; diuino numine affulsus Dauid, psalterium cithara composuit, quo canere diuina mysteria consueuerat. Cantabiles enim, inquit, mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. Quo quidem ritu non solum Deo quicquid

animo gerebat intinabat, verum & ad pellendos obsessores dæmones vtebatur, vt patet. 1. Reg. 16. Nimirum futuram ecclesiam admonens, vt Psalmorum concentu insultantes dæmones fugitaret. Quocirca & in domo Dei, vt legitur. 1. Paraliponi. 23. quatuor milia Psaltes constituit, canentes Domino in organis quæ fecerat ad canendum. Obidq; Psalmo. 148. & duobus sequentibus omnimodē sanctos Dei admonet, vt hymnis & canticis, omniq; musico instrumēto Deo laudes resonent. Accedunt & in rei confirmationem celeberrima illa spiritualia cantica quæ sancti Prophetæ & Patres illius legis spiritu sancto dicenti cecinisse leguntur, & nunc ecclesia per hebdomadam cōcinit. Vt cantica Moyfi, Annæ, Delboræ, Isaia, Ezechia, cæterorumq; Prophetarum. ¶ Neq; est cur quispiam reclamet, cantiones illas templo illi non nostro congruere: nam cū illud figura fuerit nostri, multo nos magis concedent. Vnde, quod quartum sit argumentum, cū Christus Hierosolymam ingreditur, vbi ingressus in ecclesiam nostram designabatur, concentu puerorum psallentium & cātantium, Hofanna fili Dauid, exceptus est. Atq; obmurmurantibus Iudæis Dominumq; interpellantibus qui illos tacere iuberet, respondit: si tacuerint, lapides clamabunt. Igitur si horæ Canonice quatenus laudes diuinæ sunt existimentur, congruentissimum est vt canticis persoluantur. ¶ Quod si, vt gratiarum actiones proferantur, non minus eis cantio congruit. Id quod Christo ipsi, ex quo quintum sumitur argumentum, in more & vsu fuisse testatur: Matth. cap. 26. vbi postremam enarrans cœnam ait: Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Vnde colligitur Christum cum suis gratiarum actiones cantando fecisse. Ait enim Isidorus lib. 6. Etymolog. cap. 34. quod hymni sunt cantica laudantium Deū. Quare si sit, inquit, laus, & non Dei, non est hymnus: & si sit & Dei & laus, & non canteur, non est hymnus. Qua de re August. in illo libello quem de laude spiritualium canticorum inueni scripsit, ex eo quod Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli Gloria in excelsis Deo, intōnârunt, & pueri Hierosolymitæ Hofanna in clamauerunt, & Christus hymnum cum discipulis concinit, sic colligit: Quis iam habito tali documento de psal morum & hynnorum religione dubitauerit: quando ille qui a cœlestibus adoratur, &

Secundario.

Gregorius.

Tertia ratio

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Isidorus.

Augustinus

psallitur, ipsum cū discipulis hymnum cantasse perhibetur? Et Ioan. inquit in Apocalypsi, refert se spiritu reuelante vidisse & audisse vocem aquarum multarum, & tonitrum multorum dicentium Alleluia. Hæc Auguf. ¶ Neq; verò si solennè orandi religionem sub præcū ratione mediteris, decriit Apostolicum exemplum, vt canōra melodia fiat. ¶ Est nanq; sextum argumentum, id quod Actu. 16. legitur: nempe quòd cū Paulus & Silas in carcere custodirentur, adorantes media nocte laudabant Dominum, nimirum suam causam illi proponentes. Et audiebant eos qui in custodia erant, & subito terrēmōtus factus est magnus, omniaq; ostia aperta & omnia soluta vincula. vbi secundū Bedam alia litera habet quòd hymnum dicebant. Quo loco hymnorum psal-

Argument. 6.
pro conclusio
ne.

Beda.

morūq; vim idem doctōr adnotauit: admonēs vt quicūq; fidelium in tentationes varias inciderit cum Paulo & Sila, inter carceris tenebras hymnizet, & cum Psalmista Domino canat, Tu es præsidium meum à pressura quæ circumdedit me. In qua item Apostolica autoritate illorū trium differentia meditanda est: nempe hymnorum, psal-morum, & canticorum. quam & ad Colofsen. 3. repetit vbi ait: Conin. enentes vosmet ipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris. Quo loco in suis annotationibus Hieron. Hymnis, inquit, vt trium puerorū, psalmis vt Dauid, canticis vt Moyfi & aliorum. Hæc ille. Canticum enim simplicem vocum in-tonationem designat: hymnus carmen: psalmus verò est, qui instrumēto musico psallit. ¶ Adde & quòd ad Ephes. 5. idem admonet Apostolus: Implemini enim, inquit, spiritu sancto, loquentes vobismetipsi in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallētes in cordibus vestris Domino, gratiam agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi. Vobis inquit metipsis, id est in choro vestro alternis vocibus: & in cordibus vestris, hoc est vt spir-ritus ex corde profectus cantum viuificet.

Antiphonas
primi Græci
cōposuerunt
Ise Ididor.
Eusebius.

¶ Antiphonas verò, vt Isidorus lib. 1. de Offi. cap. 7. auctor est, Græci primi cōposuerunt: quos postea Ambrosius imitatus Latinas excogitauit. Sicut & hymni, vt Eusebius lib. 1. Ecclesiastice historię, c. 8. refert, in cōuentibus sancti Marci in Alexandria compositi sunt multi: quibus & idē Ambrosius & Hilarius plures addiderunt, vt illic cap. 6. ait Isidorus. Re-

sponsorio verò ibidem Isidorus cap. 8. tradit ab Italis longo antè tempore sunt reperta, & inde sic vocata quòd vno canente chorus cōsonando respondeat. Lectiones enim, vt de institutis clericorum, cap. 80. ait Rabanus, antiquissimæ religionis à Iudæis deriuatæ traditio est vt choro sedente, ab vno stante legantur: qua finita chorus concinendo respōdeat: & inde dicta sunt respōsoria. Quin verò, vt Cassiodorus lib. 10. historię partitè refert, Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius post Apostolum Petrum episcopus, atq; adeò cū ipsis Apostolis conuersatus, vidit angelorū visionem quomodò per antiphonas sanctæ Trinitati dicebant hymnos. Itaq; modum vsionis Antiochenæ probatur tradidisse ecclesiæ: & ex hac ad cunctas trāsiiuit ecclesias. ¶ Multa deniq; alia commemorari possent, quibus antiqua hæc ratio laudandi Deum canticis confirmaretur, quatenus ad naturā rei atinet laudandi, deprecandi, & gratias agendi. Sed illis prætermisissis ad alios arguen-di locos descendamus, qui ex parte nostra sumuntur. Cantus enim ecclesiastici, præter quàm q̄ sic cōmodè Deus laudatur, permagnam habent energiam ad nostram excitandā deuotionem. Nam cū sensus sint mentis organa quos musica suaete natura demulcet, illa ratione mens in sublimē rapitur ad diuinam maiestatem contemplandā. Vnde Rabanus de institutis clerico. cap. 76. Psalterium inquit idcirco cum melodia cantilenarum suauit̄ ab ecclesia frequentatur, quò facilius animi ad cōpunctionem flectantur. Et August. lib. 9. cōfessio. cap. 7. refert quem admodum tempore suo Mediolanēsis ecclesia genus hoc cōsolationis & exhortationis celebrare susceperit vt fratres vocibus & cordibus magno studio concinerent, ad depellendum nocerorem quo propter heresim Arrianorum Christiani animi tabescebant: tunc enim, inquit, & psalmi vt canerentur secundum morem Orientalium partium, nè populus in æroris tædio contabesceret, institutum est. Quod non est sic intelligendum ac si noua tunc fieret institutio: Imò erat in lauratio illius quam illi heretici depulerant. Et libro. 10. cap. 33. voluptates inquit aurium tenaciùs me implicauerant & subiugauerant, sed resoluisti & liberaisti me nunc in sonis quos animat eloquia tua, cū suauit̄ & artificiosa voce cantantur. Et infra cū Athanasij Alexandrini ep̄i morē meminisset, qui tã modico flexu vocis faciebat sonare

Responsoria
vnde insti-
tuta.

Rabanus.

Cassiodorus

Ratio prima
pro casibus
ecclesiasticis
ex parte ho-
minis sum-
pta.

Rabanus.

Augustinus.

sonare lectorem psalmi, vt pronuntianti vicinior esset quam canenti, subdit: verum tamen cum reminiscor lachrymas meas quas fudi ad cantus ecclesiae tuae in primordiis recuperatae fidei meae, & nunc ipse commoueor, non cantu, sed rebus quae cum liquida voce & conuenientissima modulatione cantantur, magnam instituti huius utilitatem rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum salubritatis, magisque adducor, non quidem irretractabilem sententiam proferens, cantandi consuetudinem approbare in ecclesia, vt per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat. ¶ Quin aliam egomet mihi rationem adhibeo eiusmodi cantiones extollendi. Valent enim & ad amorem erga nos Dei magnificandum: nam quis non vel de hoc Deum suum amet, qui religionis officium tam necessarium, sed tamen quod ex alia parte non nihil posset afferre molestiae suo sancto nuntie instituit, vt talis a nobis melodia impenderetur, quae & laborem leuaret, & animum recrearet ac demulceret. Adde quod & clementiorem cum nobis eiusmodi spirituales cantilenae exhibent: nam qui fert vt crimina nostra quibus suam iustitiam offendimus, quaeque adeo lugenda potius essent & omni moreore plangenda, harmonico cantu ad suas perferamus aures, quomodo cum non credamus patentissimis esse in nos visceribus, atque ad nobis indulgendum paratissimum? Vnde Lactantius lib. 6. Diuinarum institutionum. c. 22. Postquam secularem melodiae suauitatem quae humana nos animos labefactare solent reprobauit, paulo inferius subdit: Itaque si voluptas est audire cantus & carmina, laudes Dei canere & audire iucundum sit. ¶ Postrema vero horum nostrorum argumentorum clausura, quae sane rem planissimè patet, ab experientia fumitur. Qui enim has cantandi caeremonias condemnant, interesse catholicis ecclesijs cupere, in quibus concentus cum venustate & religiosa modestia canitur, & postea vt haereticorum templa viserent, vbi silentium nihil aliud quam ecclesiarum cadauera refert, vt illo discriminis interstitio de vtroque iudicarent. ¶ Hoc verum tamen non est, quod, vt in reliquis sanctis ceremonijs accidit, ita & in hanc potest absurdus excessus obrepere: nempe si profana interspirituales cantiones admittantur, vel aliqua

quae pias aures offendat, vt in natalitijs Domini & in alijs festis diebus alicubi consuevit. Aut si ex praefectorum incuria ineptissimi ad canendum admittantur qui aures obtundant & attentionem perturbent. Quae quidem Hier. vt. d. 92. can. Catates referit, reprehedit. Quamuis hoc pro ratione populi expendendum est. In villis enim & rusticanis opidis etsi haberi non possit vrbic^o canticus, non ideo est absurdus existimandus. ¶ Organorum autem vsus neutiquam est repudiandus, cum & sacristestimonijs comprobetur, & vbi que sit celebris. Tamen in Cappella Pontificis Summi non sit admissus. Alia vero instrumenta neque prorsus approbanda sunt, neque omnino respuenda, sed consulenda est prudentia quoniam illorum locum sanctitatis deceat. De quibus S. Th. q. citata, nil aliud inquit, nisi quod antiquo populo magis quam nobis congruebant.

Organorum vsus.

Indicium de aliis instrumentis musicis.

Ad primum igitur argumentum respondetur, vel de hoc haereticos esse blasphemos quod ecclesiasticos cantores cum sacerdotibus Baal componunt. Haud enim de hoc Elias illos irridebat quod canerent, sed quod lapides, & marmora, & mortuos homines, ac denique daemones illa ratione colerent, quos arbitrabantur clamoribus esse ad audiendum excitandos. Qui vero ad animi letitiam & deuotionem excitandum canunt, seu vt Deo illum referant honorem, laude digni sunt, non vituperio. Sicuti Hierosolymitae Christo acclamantes Hosanna. Et pueri in fornace, angelorum instar, Hymnos pallentes. Quare neque aliud simile quod ab humana maiestate ad diuinam afferunt, quidpiam ad rem attinet. Eo enim non decet coram humanis principibus preces cantando fundere, quod non sunt vt dii colendi: tamen & heroum laudes, vt supra diximus, in ipsorum praesentia, cani soleant. ¶ Secundum autem argumentum ab Anna Samuëlis parente deductum, de priuatis tantum orationibus procedit, atque adeo sanctorum documenta quibus iubemur silenter orare. Secus autem se res habet de solenibus quae nomine publico fiunt. Neque vllum est absurdum vt dum in choro canitur, populus, si orare nequit, auscultet. Ad postremum autem verbum respondetur quod secularis musica in ecclesijs non est licita: ecclesiastica vero non est profana.

Ad primum argumentum.

Ad secundum.

Ad postremum.

Ratio altera auctoris.

Lactantius.

Postrema ratio.

In ecclesijs istis cantibus excessus immodicus & vituperabilis esse potest

ARTICVLVS. III.

Vtrum tam illi omnes qui sunt sacris initiati quam qui titulum habent ecclesiastici sacerdotij, ad horas dicendas teneantur.

In primo articulo monstratum est quemadmodum ad orandum solenniter necessarium fuerit quatuor esse constituta: nempe personas, orationumq; substantiam, loca, & tempora: quibus & ex ipsa natura rei quintum intelligitur adhiberi, videlicet intentionem atque attentionem. De primo ergo, scilicet de personis, in isto articulo: de reliquis vero in subsequētib; dicendum est. At quod non omnes qui sacris initiati sunt teneantur ad diuinum officium, arguitur argumēto illo quod supra tetigimus. In ecclesia dispersita sunt clericorum munia: alij nanque animarū curæ sunt micipati, alij verò vel ad prædicandum, vel ad alia negotia quæ ad rem ecclesiæ attinēt: ergo illi qui alijs sic impediunt, non est cur ad horas canonicas obligentur. ¶ Pari modo arguitur secundò, quod neque omnes sacerdotia habentes ecclesiastica ad horas soluendas teneantur: tum quod beneficia propter diuersa officia sunt instituta: vt præstimoniam, quæ, vt fertur, ratione studij constituta sunt: tum etiam quod eadem ratione qui in religione ante professionem probantur, canonicum officium pendere tenerentur, eò quod illis fructibus pascuntur quib; populus propter eiusmodi spiritualia officia religiosus erogat. Quod tamen non est rationi consonum. ¶ Tertio denique arguitur. Si eiusmodi clerici ad horas dicendas tenerentur, id maximè esset de iure diuino, in quo religionem horarum canonicarū fundatam esse supra monstratum est. Quod si verum est, consequens fieri videtur vt Papa super his dispensare nequeat: cuius tamen contrarium mos habet & vsus. ¶ In contrarium autem est cap. Presbyter. de celebratione Missarum. quo omnes presbyteri obligantur ad diuinum officium: vbi nomen presbyteri secundum glossam extenditur ad omnes clericos: iuxta tenorem cap. Si quisquā. de cohabitatione cleric. & mulier.

DE hac quæstione quædā sunt inter Doctores constituta, quædam verò quæ vix

possunt certa ratione definiri. Dux inquam *Dux causa* causa pro certis habentur quarum per se *ex quib; ori* traque ad pensum horarum canonicarum *tur obliga-* obligat: nempe ordo sacer & ecclesiasticum *tio ad persol* beneficio. ¶ Ad quæstionem igitur dua- *vidas horas* bus conclusionibus respondetur. Prima: O- *canonicas.* mnis clericus in sacris, puta subdiaconus & *Prima con-* illo superior tenetur officium persolvere di- *clusio.* urnum ac nocturnum. Conclusio est quam

tenet glossa, complectiturque Panormita. *Glossa.* & reliqui Doctores canonici iuris præcipui *Panormita.*

nominis, super dicto cap. presbyter. de celebra- *D. Thomas.* tione Missarū. Est & sententia diui Tho- *mæ* quotlibeto. 6. art. 8. & vnanimiter Theo- *logorum.* Nam quamuis in dicto cap. quod,

vt supra diximus, est concilij Agathen. de so- *Innocentius* lo presbytero mentio fiat: tamen Innocent. *cap. dolentes.* minores etiam clericos exprimit. Et dist. 92. cap. finali expressius obligan-

tur presbyter, diaconus, & quilibet clericus *Ratio cõclu-* ad quotidianum officium. Ratio autē, quæ *sionis.* optima est iuris interpres, inde emergit, q̄ *qui sacris initiatur,* qui sacris initiatur, singulari Dei cultui micipatur, atq; in illo constituitur statu qui ad diuinas laudes institutus est: iuxta illud Isai. *43.* Omnem illum qui inuocat nomen meum, in laudem meam creati illum. laudum autē ordo & modus, vt supra diximus, ab ecclesia lege sancitus est: ergo eo ipso quod quis in clericorum ordine suscipitur, tali est vinculo obligatus. Quapropter, hoc quæm maximè cupio cunctis clericis esse persuasissimum, vt quidquid negotij eis incumbat, siue literarum studium, siue gubernandi aut legendi munus, aut etiam prædicandi, constitutissimum habeant nunquam villam interpolare canonicam horam: certò videlicet scientes hoc esse proprium genuinumque eorum officium, atq; adeo cunctis alijs præferendum. Eò præsertim quod tempus istatis orationibus dicatum, ex quocunque alio succidatur negotio, nunquam impedimento est, Deo sic disponente, quo minus bene expediatur. ¶ De clericis autem qui in minoribus sunt ordinibus constituti, quique nulla potuerunt ecclesiastica præbenda, quæq; Panorm. loco citato in alteram partem pro-

pendeat, absq; dubio credendum est ad nul- *litas teneri canonicas horas.* Neque eius ratio *canonicas re-* vllius est momenti: videlicet quod, vt ipsum *cent, contra* nomen clerici sonat, assumuntur in fortem *Panormita.* domini. Haud enim sic assumuntur, vt statum firmiter mutant: nam quandiu integrum illis est matrimonio se copulare, statum nõ mutant,

Primum argu-
mentum.

Secundum.

Tertium.

Clerici in
minorib; cõ-
stituti, ad
nullas horas
canonicas re-
cent, contra
Panormita.

rant. Item quia functio illorum ordinum in solo præparamento templi vasorumque finitur: neque ordinem habet proximum ad eucharistiæ sacramentum: cœu officium diaconi & subdiaconi. Et quanuis Palud. in. 4. distin. 15. q. 5. dicat quod ad aliquid plus teneantur quàm laici, non est credendum de præcepto: ita vt eius omisio aliqua sit culpa: sed forsan de honestate si voluerit. Quare non solum qui prima tantum tonsura ordinati sunt, verum neque alij aliorum graduum infra subdiaconatum tenentur ad canonicum graduum. Neq; vlla est lex & consuetudo quæ talem iniiciat scrupulum: neq; episcopus ad hoc potest obligare. ¶ Secunda conclusio. Quicumq; habet ecclesiasticum beneficium aut præbendam sub clericali titulo, tenetur sub reatu letalis criminis ad plenum horarum canonicarum officium. Et est intelligenda conclusio cum præcisione sicut præcedens. Itaq; si cut facer ordo sine beneficio obligat, ita & beneficium absq; ordine sacro. De hac quidē cōclusionē exp̄ssum iuris textū nō vidē: annotatur tamen cap. fina. dist. 92. cuius verba sunt, quod presbyter, aut diaconus, vel quilibet clericus ecclesiæ deputatus, ad quotidianum officium tenetur: vbi verba, deputatus, intelliguntur per titulum alicuius beneficii, vt distinguatur à prioribus membris presbyter, & diaconus. Facit & verbum cap. finalis de rescrip. lib. 6. Beneficium non datur nisi propter officium: nam peculiare ac proprium clerici officium, vt supra diximus, est horarum canonicarum pensum. Facit & cap. cum secundum Apostolum. de præbendis. vbi fauicatur, clericos omnes ad onus eligi, atq; adeo non esse à mercede depellendos. Ac subinde iubetur neminem sine titulo aut beneficii aut patrimonij esse ordinandum: aut si secus fiat, q̄ episcopus ei victum præbeat. Cum ergo merces propter onus debeatur, & proprium onus clerici sit dicere officium, fit vt ex quacumq; præbenda nascatur hæc obligatio. Atq; hac de causa sic sumus conclusio nem moderati, vt talis præbenda possideatur clericali titulo: nam qui titulo sæculari decimas percipiunt, vt reges & equites: & cōcionator & lector: non tenentur ad huiusmodi horas soluendas. Quam ob rem eos qui præstimonialia sacerdotia possident, licet aliter sentiant, excusare non audeam ab officio diuino persoluendo. Eo quod ille titulus, clericalis est, & non sæcularis. Nam q̄ dicunt illa fuisse instituta tantum ratione stu-

dij, nō ea pollet iuris autoritate, vt ob id sint ab eiusmodi munere exonerandi. Quare de concess. præb. cap. quoniam. lib. 6. præstimonialia inter cæteros ecclesiasticos titulos cōnumerantur. Quocirca non tenetur opinio Laurentij, vt bene ait Syluest. verbo, hora. §. 3. dicentis, clericis in maioribus ordinibus beneficiati qui per alios seruiunt, excusari posse ab officio diuino: nō fatius ait Panor. loco citato q̄ cum horas pendere, officium sit personale, semper ad illud tenentur. Et quauis Ioannes Andr. in Nouellis dicat q̄ libenter videret, si ecclesia ratione studij liberaret huiusmodi beneficiatos in minoribus, non habentes animarum curam, & vt tantum recitent officium Virginis, profectō non esset salutare consilium: eo quod ecclesiastica stipendia præcipue, vt diximus, propter huiusmodi officia penduntur. ¶ Illos autē qui tantum habent pensiones, quia nullum habent ecclesiasticum titulum, sed merum ius petendi ab illo qui titulum habet, iam sepe diximus minime ad canonicas horas teneri. ¶ Dubium autem restat quādo præbenda est tenuissima. Sūt enim qui eatenus hæc conclusionem affirmant, vt etiam dum beneficium tenuissimum sit, adeo vt neque ad miseram ducendam vitam sufficiat, nihilominus obligare cēseant. Imo verō & si merum titulum sine fructibus quis habeat, non excusetur à culpa si horas canonicas prætermiserit. Atq; hoc sequitur Syluest. ver. hora. §. 3. Et quidam è recentissimis Theologis. Sed profectō multo libentius in contrariam sententiam subscriberem. Nam cum clericus contra subdiaconum ad officium nō alia ratione quàm stipendij ad officium diuinum teneatur, quando beneficium adeo est exiguum vt ferè pro nihilo reputetur: non est cur talem obligationem inducat. Nec vincit obiectio dicentium illi esse imputadum, qui illud recepit: nam tenuissimum beneficium ex natura sua non obligat. Quare qui illud recipit nō obligat. Dixerim tñ tenuissimum, vt ferè pro nihilo reputetur: nēpe si his temporibus summā saltē octo ducatorum non attingeret: nā si ditius est, quauis nō sufficiat ad victum: si tamen pauperi clerico bona esse possit pars sustentationis, non omnino possidens excusatur. De hoc ergo sapientum prudentia consulenda est. ¶ Pari modo de illo censendum qui vel litigiosam, vt ait Palu. me-

Reprobatur opinio Laurentij.

Syluester. Panormita.

Io. Andr.

Pensionarius tñ nō tenet ad horas.

Dubitatio.

Syluestri solutio.

Resolvitur solutio Syluestri.

Qui solū harum habet titulum præbendæ sine fructibus, nō tenetur ad officium sine fructibus.

Paludanus.

Secunda conclusio.

Probatio prima conclusio.

Moderatio conclusionis.

Qui præstimonialia sacerdotia possident, ad officium diuinum tenentur.

fructibus non tenet ad officium diuinum. Etus alteri referuantis, itaq; in sua potestate non sit illos percipere: vt ait Caieta. in Sum. verb. hora. quandoquidem obligatio non

Caietanus.

emergit nisi ex sacro ordine, vel ex perceptione mercedis. Neq; in contrarium solida est superior obiectio, videlicet illi esse impu-
tandum qui tale beneficium accepit: nam quod autoritate sit Papæ, alteri non imputatur. Cum ergo sacerdoti fructibus suis priuat, videtur possessorem ab obligatione ab-

Limitatio superioris assertionis.

soluere dicendi horas. Secus res haberet si per illum qui præbendam possidet staret ut fructus non perciperet: utpote si vel alteri gratis daret, aut propter excommunicationem, aut quia non residet, illis priuaretur: tunc enim non esset ab orandi ligamine absolutus. ¶ Petrus de Palude loco citato eos propterea excusat qui Breuiarium non habent neque emere pollunt. Quauis dicat quod debent officium addiscere. Porro verò eiusmodi excusatio non est cur admittatur. Etenim cum nemo sit in clericalem ordinem admittendus, qui non habeat vnde viuat, nemo clericorum excusatur si Breuiarium non habeat: imò antequam haberet, non esset ordinandus. Eò potissimum quod Palude loquebatur antequam essent imprecisiones. Modò nanq; vilius emuntur: Diuersa verò est ratio vbi fortuito casu quis Breuiarium perdidit: neq; est in loco vbi haberi possit. ¶ Addiscere verò officium vt memoriter dici possit, nemo lege cogitur: quia res est non omnibus bene possibilis: satis enim est si legere sciat. Quare si quis esset aut inter infideles aut in prouincia vbi Breuiarium neutiq; reperiret, legitima obtegeretur excusatione. Eadem ratione excusantur & cæci, aut ita oculis caliginantes vt legere nequeant. Tametsi dum aliquas horas memoriter proferre possent, fortasse tenerentur. Quauis neq; omnino sim certus an essent rigore cogendi: quandoquidem tenacitas illa memorie accidentaria sit: licet tutius esset vt se obligatos censerent. ¶ Pari modo qui sic esset impeditus aut circa infirmos, aut aliter, vt nullatenus posset orare, itidem excusaretur. Quauis fraus semper cauèda est, eò potissimum quod huiusmodi obligatio arctissima est, à iurèq; diuino descendens. Imò verò si vlla mihi adhibenda est fides, cõiicio vt qui ex choro mittuntur ad thurificandum altari, simpliciter non teneantur Magnificat & Antiphonam dicere: quia neque coguntur memoriter scire, nec alium tunc se-

Paludanus.

Exploditur p̄terita sententia Paludæ.

Impediti nõ tenentur &c.

cum portare librum. Eò præsertim q̄ dum illi in reilla ad celebratam eiusdem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet: Imò nescio an ille qui organis choro respondet teneatur postea officium pendere: quia in primitiua ecclesia tantum erat vnus liber in choro. ¶ In infirmis autem atq; in alijs similiter impeditis manifesta est excusatio, dum modò absq; omni fraude ad prudentiam boni viri impedimentum existimetur esse legitimum. Quauis re dubia cõsiliu medici, autoritasq; plati vt in ieiunijs, intercedere debeat. ¶ At de alijs iuris impedimentis hæsitare quis posset: videlicet vtrum excommunicatus, irregularis & degradatus, ab orandi vinculo immunitas fiat. Apparet enim inde sic res habere quod ab alijs officijs iure cohibentur. Sed nihilo minus respondetur nullatenus excusari. Nam vt habet glo. can. legi. 16. q. 1. nemo ex suo delicto facit conditionem suam meliorem. Et ideo isti tenentur ad ea quæ sunt oneris: licet illis priuentur quæ sunt honoris. Debet tamen excommunicatus solitariè officium soluere: quia non potest se publicis officijs ingerere. Tametsi nisi sit nominatim excommunicatus, aut manifestus clericorum percursor, non tenetur alij, vt aliàs diximus, ipsum euitare: sed potest quisque cum illo orare. Irregularis verò & degradatus qui ex cõmuni catione non est irretitus, in choro etiam potest cum alijs officium soluere: quoniam solum impediuntur ab administratione sacra mētorū, & executione ecclesiastica iurisdictionis, & a susceptione ordinū. ¶ Post hæc autem, quod omnium maximum dubium ingerit, est de religiosis, qui nondum maiores ordines susceperunt. Maximū inquam dubium: non quod nõ sit omnium opinio, vt ait Syluest. loco citato, & Panormita. & omnes Iurisconsulti: & diuus Antoninus. 3. par. tit. 13. c. 4. Neq; est qui contrarij afferere audeat, neq; ego auderem. Sed dubium est de iure, aut ratione. Nam cum neutrum superiorum capitum: nempe neque ordo sacer, neq; beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio. Quapropter Caieta. in sua Summa, verbo, hora: Cer

Infirmi ab horis recitandis excusantur

Questio.

Solutio. Glossa.

Dubium de religiosis.

Syluester, Panormita. Antoninus.

Ratio prima inefficax ad colligendū religiosis vt teneantur diuinū officium persolvere.

tē inquit nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenentur ex professione. Hactenus ille. Quod enim aiunt teneri ratione voti ex cap. licet. de voto. non satis habet cogēdi vim. Illic enim solū habetur q̄ si quis quid vouit, teneat illud soluere: religiosis autem

autem tria tantum suscipiunt essentialia vota: & pollicentur viuere secundum suas constitutiones. Vnde Hieron. ad Heliodorum: & refertur. 16. q. 1. Alia est inquit causa monachi, alia clerici: illi de altario viuunt &c. Et ad Rusticum monachum: Sic viue in monasterio vt clericus esse merearis: cum in clericum te populus elegit, age ea quæ sunt clerici. Hoc ergo differt religiosorum ordo à clericali quod clerici deputantur ecclesiarum seruitio: religiosi verò non nisi contemplationi. Cui quidem discrimini applaudit diuus

Hieronymus.

S. Thomas.

Secundario etiam inefficax.

Argumentum.

Thom. 2. 2. q. vlti. art. 8. ad secundum. Secunda verò ratio, quæ oibus est celeberrima: videlicet quod viuunt ex elemosynis, quæ propter diuinum cultum ipsis à plebe erogantur, nihil maius habere videtur vigoris pondus. Decimæ namque sunt propria merces seruicium ecclesijs: reliquæ verò elemosynæ non habent illud onus annexum: at qui rari sunt cõuerti ex decimis viuentes. Præterquam quod tales decimæ potuerunt illis, sicut reliquis pauperum hospitalibus absque tali onere adieciari. Et qui absque decimis viuunt, licet elemosynas percipiant, erogantur illis, tamen sicut ceteris pauperibus. Et esto pro benefactoribus orare teneantur, non tamen ideo canonicum persoluere officium. ¶ Quod autem mihi argumentum occurrit, omnium molestissimum est. Si religiosus choro deputatus, qui tamen non est in sacris, teneretur ad officium, non posset absque Papæ dispensatione illo onere eximi: & tamen si in eadem religione fiat laicus, quos nos Conuersos vocamus, non tenebitur amplius ad officium canonicum: illa autem mutatio nulla indiget Papæ dispensatione, sed per solum prælati assensum fieri potest. Mirabile ergo cuiuspiam fortè apparebit quod solus prælatus possit monachum liberare ab officio persoluendo, ad quod tenebatur. Nam si dicas pariter qui beneficium habet, teneri, à qua tamen obligatione si illud relinquat, liberat, nullam præ se fers rei nostræ similitudinem: nam illa obligatio tantum erat propter mercedem: obligatio verò monachi debet esse ratione status quæ relinquere nequit. Quare qui ex choro subductus sit cõuersus, status religionis non mutat. Si ergo cõuersus non teneretur, apparet quod neque ille qui deputatus est choro: nisi sit in sacris. Et simile argumentum, imò validius fit de sanctimonialibus quæ ex choro distractæ sunt laicæ. ¶ Quod si nos vicissim redarguas, saltè eiusmodi reli-

giosos teneri vinculo suæ regulæ, de hoc non cõtendimus. Obligabuntur enim tunc saltè in ordine nostro, non ad culpam, sed ad poenam: vt de religiosis laicis illicò dicendum. Quæstio autem est de præcepto quale est in subdiaconibus & supra. ¶ His verò non obstantibus, etsi negari nequeat, si vim tantum rationis consulas, permultum mouere, haud tamen negandum est celeberrimam, eandemque laudabilem consuetudinem, vno antiquorum patrum consensu approbatam, vim habere præcepti: videlicet vt nullus religiosorum, qui choro dedicati sunt, ab eiusmodi obligatione soluendi diuinum officium excipiantur. Imò verò neque nuda hic confitenda est consuetudo, verum & lex etiam est agnoscenda.

¶ Arguitur ergo in confirmationem præsentis sententia. Vniuersi & singuli monachorum conuentus cuiuscunque spiritalis ordinis qui sub ratione solemnem voti ab ecclesia sunt approbati, tenentur in cõmuni diuinum officium celebrare: ergo quotquot eidem munerati additi sunt, quoties choro defuerint, tenentur idem officium pendere quod illic publice canerent. Antecedens profectò nemo posset, neque vllus auderet negare: nam vbi ecclesia religiones secundum euangelium instituit, eas videlicet quas rei spiritalis gratia admittit, easdem diuinis laudibus mancipauit: quippe cum illud sit præcipuum contemplationis munus: atque adeo, si vbi fieri potest, præfecti negligentia tale officium in cõmuni non fieret, citra dubium mortale illi esset crimen. Loquor de religionibus antiquis: nam si alius religionis modus citra huiusmodi obligationem admittatur, certè vix nomen religionis meretur: quippe quæ maximo splendore religionis careat. Consequentiam verò argumenti fortasse quis neget, cogitans sat esse eos qui sunt in sacris tale officium soluere: reliquos verò dum affuerint choro. Attamen consequentia inde maximam habet probabilitatem, quod tota religio eidem munerati mancipata est: atque adeo sicut clericus ratione ordinis, ita & religiosus choro mancipatus, ratione religionis ad officium tenetur. Quare S. Tho. loco nuper citato. 2. 2. q. vlti. in sol. ad secundum, quicquid Caieta. autemet, solos laicos monachos excipit ab officio clericorum. ¶ Quod si hoc de viris religiosis verum habet, idè est & de sanctimonialibus cõfendendum. Nempe quod teneantur in cõmuni, vbi fieri potest, ad officium diuinum: sin minus, priuatum.

Solutio posita et conclusio.

Suadet proxima assertio.

Prælati negligentia circa soluendum diuinum officium in cõmuni, peccatum mortale est.

S. Thomas.

Ad primum argumentū. tim. ¶ Quocirca ad primum argumētum respondetur, quòd et si monachorum status sit contemplationi addictus, contemplatio tamen in officio diuino persoluendo potissimum consistit. Saltem ille, potissimus est contemplationis effectus. ¶ *Ad secundū.* ¶ Ad aliud verò argumentum, quod fateor esse difficile, respondetur quod ea ratione qua quis est choro deputatus obligatur statas horas persolvere: sed quomodo cūque inde amouetur, ab eodem fit vinculo liber. Hanc enim liberandi facultatē apostolica sedes in institutione religionum, earū præfectis indulgit. Et quādo rationes satis dissolui nequirent, nihilo minùs præualere deberet, tum consuetudo quæ vniuersis religionum patribus vim censetur habere præcepti: tum etiam quòd hac facta licentia vt religiosi ac potissimū sanctimoniales ad diuinum officium non teneantur, nullum eis fieret reliquum exercitiū spirituale, quo tēpus pro ratione sui instituti expendere. Et re vera de me fateor nescio quid erroris præsentiscere dum mihi cogitatio animum subit negandi tam illustrē consuetudinem vim habere præcepti. ¶ Eos autem qui nondum professi sunt, quanuis Petrus de Palu. loco citato in .4. dist. 15. q. 5. duplici capite eosdem obligari censcat, videlicet & quòd elemosynis sustententur, & quod priuilegijs religiosorum gaudeant, vt patet de sent. excommu. lib. 6. c. religioso. tamen cū hæc assertio nullo iure fundetur, vt probè ait Syluest. loco citato, non est cur recipiatur. Enimuerò cū nec religionis habeant statum, neq; clericalem, nulla super teneantur ad officium diuinum, contra Paludan. Augustinus de Anchona Antoninus. Syluester. De monachis laicis auctoris indicium.

Ad primum argumentū capitale.

Ad primum igitur capitale argumētum respondet quod vt cunq; dispersita sint alia

clericorum officia, vniuersis tamen commune est horarum canonicarum p̄sum. Et pariter respondetur ad secundū quod qualescunq; quis possideat sacerdotium sub titulo clericali, etiam præstimoniale, tenetur ad officium persoluendum: vt circa secundam conclusionem monstratū est. Et de religiosis non professis iam declaratum est, quod non teneantur.

Ad secundū.

¶ Ad tertium denique in quo de dispensatione super hoc vinculo interrogabatur, Respondetur obligationem hanc partim esse de iure diuino, partim de iure positio. Nā in genere quòd omnes clerici sacris initiati ad aliquod officium diuinum persoluendum teneantur, ius diuinum est, super quo Papa dispensare non potest. Quòd autē hoc aut illud dicatur, ius est positium ecclesiasticū, vt statim articulo proximo patebit, super quo ad cō Papam, ratione id legitima exigēte, dispensare potest.

Ad tertium.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum ordo & modus sit aliquis persoluendo diuino officio necessarius.

Ostquā visum est quinā sint illi qui diuinum dicere officium tenentur, sequitur de alijs tribus circumstantijs: nēpe quid, quando, vbi: nam de modo articulus subsequens adhibendus est. Et quòd quantum ad substantiam nullum sit officium determinatum, arguitur: nam, vt habetur can. in die. de consecratio. dist. 5. diuersæ ecclesiæ & religiones diuersa canūt. Et cano. placuit. dist. 12. prohibetur monasteriorum cōsuetudines cum sæcularium ecclesijs commiseri: nil ergo certi statutum est omnibus necessariò canendum. ¶ Secundò. Nec tempora sunt necessaria: quia ordo non est defectiua, vt ferè vsus habet clericorum: & cap. presbyter. de celebrati. Missarum. insinuat, præcipiens vt ruralis sacerdos post matutinum officium pensum statim aliarum horarum persoluat, antequā infirmos visitet & in rus exeat: non ergo temporalis horarū ordo necessarius est. Imò neq; circumstantia loci, quia vbi cunq; quis officium soluat, etiam extra ecclesiam implet præceptum. ¶ In contrarium tamen faciunt canones, de his. & placuit. 12. distinet. vbi præcipitur vt idem ordo psallendi secundam metropolitānam ecclesiam ab omnibus teneatur.

Primum argumentum.

Secundum.

Et

Et in dicto cap. Dolentes. præcipitur deuotio & attentio.

Quinq̄ proposuimus in superiori articulo de horis canonicis disputada: nempe qui teneantur, ad quid, quando, vbi, & quomodo. Vnde cum primum illic fuerit expeditum, & quintum singularem articulum exigat, superest vt ad præsentem quæstionem secundum aliorum numerum tribus conclusionibus respondeamus. Prima, ad orationum substantiam spectans, est: Ea quæ horis canonicis canenda recitandaue statuta sunt, nõ eadem profus in omnibus ecclesiis & religionibus existunt. Radix conclusionis est illa quam articulo proximo tetigimus: videlicet q̄ et si pensio officij diuini iure diuino ac naturali præcipiatur, tñ q̄ hæc aut illa dicant, spontificiũ est: q̄ ideo pro diuersis anni tẽporibus, pro diuersisq; prouincijs & hominum ingenijs variantur. Vnde cano. in die. de cõsecratio. distin. 5. ait

Prima conclusio.

Gregori^o. 7

Gregorius Septimus, in tempore paschali tres tantum psalmos totidemq̄ lectiones cantari. Cuius causa intelligenda est duplex aut triplex: scilicet ad recreandos animos à quadragesimali labore: & ad significandum tum dies quibus Christus in sepulchro remansit: tum etiam Resurrectionis lætitan. Alijs verò festis nouem psalmi cum eodem lectionum numero: in profestis autem satis sunt lectiones tres. At monachi nigri duodecim psalmos canũt, & alij octodecim: sed alij toto anni circulo tribus contenti sunt psalmis. Quod, vt illic ait Papa, non ex regula sanctorum patrũ, sed ex fastidio & negligentia comprobantur facere. Vnde cap. no uit. d. 12. idem Pontifex Augustinum Anglorum admonet vt ex multis ecclesijs colligere ea fatagat quibus ecclesiam illam nouam salubritis instituat. ¶ At verò et si ecclesiæ non nihil variet, nihilo minùs lex illa seruanda est quæ eadem distinctione, cano. de his. & can. placuit. constituitur: nempe vt vnus sit psallendi modus secundum morem ecclesiæ metropolitane: atq; in religionibus secundum sua cuiusq; statuta. Et quanuis nõ nullorũ opinio sit vt possit q̄sq; sequi vsum ecclesiæ Romanæ, non facillè crediderim id

Lex canonica de psalterio in horis.

Non est liber singulis personis sed qui vsum Romanũ in

singulis personis sine autoritate Pontificis esse liberum: nam quod in cap. nouit. citato admonetur August. Anglorum vt consuetudinem ecclesiæ Romanæ consulat, id intelligitur ad faciendas leges illius nouæ ecclesiæ:

non autem vt eandem quisque licetiam priuatim accipiat. Quare licet non profus contradicere a usim Caieta. sententia, inquietis in sua Summa non esse reatum mortalem solui officium de sanctis, die qua deberet de feria: neq; solui iuxta ritum Romanæ ecclesiæ dum deberet iuxta monachale institutum: haud tamen culpa omninò caret: nec tam laxè remittendæ sunt in re eiusmodi habere. Imò debent Antistites & religionum præfecti omninò eiusmodi ausus cohibere: videlicet nõ vllus clericorum aut religiosorũ aliter priuatim officiũ pendat quàm in choro faceret. ¶ Illud nãq; Directorij documentum, quòd qui ad titulum patrimonij ordinatus est potest quod libuerit officium diuini soluere, nullum habet iuris fundamentum. Obligatio enim orandi non nascitur solum ex beneficio, sed ex clericatu: & ideo tenetur quisque & in hoc quoque matri ecclesiæ suæ esse subiectus, nisi dum in alia ecclesia sacerdotium obtinuerit: nam tunc illius more canere, atque adeò orare debet. Et si in plurib⁹ ecclesijs habeat beneficium, illam debet sequi cui magis tenetur seruire. ¶ Fateor equidem prolixitatem nimiam psalmodiarum, molestissimamq; precationum inculcationem aliquarum ecclesiarum subditos sepe numero ab officio illo pacto soluendo abstertere, atq; adeò in causa esse vt compediòsius Breuiarius exquirat. Hoc enim, vt lib. 1. dicebamus, cum primis latores legum animo prospicere debent, nõ illas leges ferant quas temporis longinquitas propter ipsarum intolerantiã corròdat. Putant enim homines magis pij quàm prudentes bene rei consulere si psalmos ad psalmos, orationesq; ad orationes lege accumularent: cum tamen occasione potius offerant, vt breuius eiusmodi orandi instituta pereant. Fuit olim sanctissimè institutum vt creberrimè de tempore penderetur officiũ: qua ratione totum Psalterium hebdomatim recurrebat. Auçta tamen postmodum sunt tot viuorum ac mortuorum suffragia, preces, ac litanie, vt itum iam fuerit ad breuissima sanctorum festa excogitanda: adeò vt neque in Quadragesima vel tribus dieb⁹ officium de sanctissimo tẽpore celebretur: qd^o profectò, præsertim inter religiosos, neq; ratione studij decòrum est. In ordine autem nostro sic consultum semper fuit medio-critati, vt officium nobis temporis vsu sit frequentissimum. ¶ Per hæc, si vera sunt,

Directorij documentũ nullũ habet iuris fundamentum.

perpendere

Césura Breuiarii Romani. pendere ea quisq; potest quæ de nuperi-
mo Breuiario Romano lib. 1. adnotare cœ-
pimus. Primùm quòd finis orandi non est
Psalms addiscere, aut sacrarum scriptura-
rum studium, vt illic habetur, sed laudes
Deo dicere, precesque fundere. Quare non
sunt responsoria, antiphonæque, & hymni,
atq; aliæ cantiones aspernanda, quæ non so-
lùm tam lōga sanctorum patrum series, tan-
ta cum meditatione & cōsultatione pro sin-
gulum temporum rationibus constituit,
verùm & angelicus chorus cœlitus attulit.
Enimuerò si, vt eodem loco dicebamus,
ciuilis legis antiquitas tātùm sit honoris di-
gna, vt nisi vrgentissima necessitate sit mu-
tanda, multò id minus permitti debet in sa-
crorum legibus & institutis quibus popu-
lus ab antiquo imbutus est. ¶ Sed aiunt,
Breuiarium illud non esse excogitatum, vt
publicitùs in ecclesijs cantetur, sed vt priua-
tum quisque horarum pensum soluat. Hoc
autem obtendiculum multorum profectò
est incommodorum causa. Primùm enim
cùm clericorum cœtus ex omnib⁹ cōstet, si
singuli semel illo orandi modo assueuerint,
facile eū admittēt in publicum. Quod iam
in aliqua ecclesia Hispaniæ intentatum est.
Quod Tridenti in concilio non sine mœro-
re & scandalo fuit auditum: nam cùm po-
pulus in Quadragesima & sancta hebdoma-
da consueta officia non audiret, non potuit
non vehemēti tristitia & scandalo pertur-
bari. Et quando hoc non existeret pericu-
lum, vsque adeò iam canonicis ecclesiarum
vsu receptum est domi per illud Breuiariū
horas pendere, vt in choro muti sedeat, &
vtinam tam attenti quàm sæculares: nimiū
obliti stipendia, non vt adsistant, & dunta-
xat sint numerus: sed re vera vt psallant, reci-
pere. Nam beneficium, vt ait lex, non datur
nisi propter officium. Imò verò eò res per-
uenit vt canere dedignentur, putentq; suæ
maiestati derogari: sed capellanis inferioris
classis id committunt. Vide quàm sint sui
officij immemores: ego ipse ab eorum qui-
buspiam rogatus sum vtrùm debito soluendi
horas satisfaciant si domi eas non soluāt,
sed in choro cantando. Quod profectò au-
diens, hinc risu, inde mœlittia afficiebar.
Perspice ergo quanta sit habenda cura vt ne
mo aliter priuatum diuinum officium solu-
uat, quàm in choro soluitur. Præterquàm
q̄ tres tantùm psalmos canere, quod illud
habet Breuiariū, vt cano. in die. suprà citato

*Obtendiculum.**Refellitur
proximum
suffragium.*

ait Gregorius, ex negligentia nascitur & fasti-
dium diuini officij, contraque sanctissimū
antiquissimūq; ecclesiæ morem trium no-
sturnorum quem primo articulo common-
strauimus. Nunc ergo maximè temporis
quando hæretici sanctissimum orandi insti-
tutum ab ecclesia deturbare contendunt, oī
cura & vigilatīa esset asserendum, & si qua
parte claudicat, instaurandum. ¶ De offi-
cio beate Virginis cōuertitur itidem inter
Doctores, vtrūm etiam sit in præcepto:
eò quòd hac de re nullum extat ius, sed sola
consuetudo. Imò verò si historias consulas,
res non est antiqua, sed fortè à trecētis hinc
annis. Nam ante Bernardi tempora & reli-
gionum Mendicātium institutionem, non
increbuerat tanta Virginis deuotio. Quo-
circa si coniecturis agere licet, hæc consuetu-
do non cœpit tanquam vini habens præcep-
ti: aliàs alicubi legeretur: sed ex pietate &
deuotione, qua sanctissima Virgo dignissi-
ma erat. Atq; huius nonnullum iudiciū est,
quòd in institutione nostri ordinis iustum
est vt surgentes fratres, illic in Dormitorio
officium Virginis nocturnū recitando solu-
uāt: quod si præceptum esset ecclesiasticum,
in choro iuberetur solui. At verò de cursu
temporis consuetudo adeò inualuit, vt nul-
lus doctorum aut sanctorum patrum nega-
re audeat vim habere præcepti. Quare neq;
debit omninò ab ecclesiastico more abigi:
quanuis Breuiarium illud citatum, cuiusmo-
di vinculū dissoluerit. Iam enim clerus adeò
sacerdotia ecclesiastica quasi sæculari sibi iu-
re possident: videlicet quia vel successores à
p̄decessorib⁹ hæreditāt, vel propria solertia
& pecuniæ dispendio conquirunt, vt vix ar-
bitrentur ad officium teneri: sed illud cun-
ctis alijs negotijs posthabentes, in dies pro-
curent leuius reddere. ¶ De officio autem
mortuorum idem est censendum: quanuis
mos iste, vt diuus Thom. quotlib. 6. artic. 8.
insinuat, potius introductus est ratione præ-
bendarum quas clerici possident, quàm
ratione meri ordinis. Ad officium nanque
animarum post die festi omnium sancto-
rum manifestum est omnes clericos in sa-
cris teneri, cùm sit illius dici proprium: sed
ad aliud officium quod secundum diuersa-
rum ecclesiarum consuetudines diuersimodè
aut dietim aut hebdomadatim soluitur,
apparet non teneri nisi eos qui decimis vi-
uunt: puta beneficiatos, vt illic censere san-
ctus Tho. videtur, etiam illos qui in scholis
existunt:

*De officio
beate Virgi-
nis contro-
uersia.**Officiū be-
ate Virginis
sub præcepto
debetur.**De officio
mortuorum
D. Thom. 4.*

existunt: nam retribuitur pro bonis quæ mortui ecclesijs reliquerunt. Et ideo in religionibus tenentur singuli clerici secundum sua statuta, vt reor, sub pœna peccati mortalis illud exoluere. Sæculares autem clerici qui nullum ecclesiasticum habent beneficium, non est ita constans ad eiusmodi onus lege cogi: tametsi cum iam sint factis mancipati, videntur more teneri ecclesiæ cui subduntur. ¶ De litanijs demum quæ in profestis diebus nocturno officio adhibentur, bene arbitror censere, qui aiunt eiusmodi consuetudinem non habere vim præcepti. Non enim habent formam vt sint pars diuini officij, sed sunt præcationes quædam ad sanctos adhibita, qui solum munus Deo offerunt. Et fortè ortum habuerunt inter religiosos propter satisfactoria flagella quibus tunc vapulabant. Quare iam nunc in ordine nostro sancitum est, vt chorus duntaxat Litanias dicat: qui autem priuatim orant, ab illis dicendis sint absoluti.

¶ Sequitur de tempore & ordine horarum Secunda conclusio. Quauis in communi adeo sit necessarium, officium statis per ecclesiam horis persolui, vt eius omisio culpa sit mortalis, tamen priuatim tempora & ordinem mutare, licet culpa nonnulla esse possit, non tamen mortalis. Prima conclusionis pars inde constat, quod, vt articulo 1. monstratum est, sanctissimis rationibus ecclesia horas publicis dicendis laudibus statuit: & præsertim vt sciret populus, quo tempore in ecclesiam confluere deberet. Quapropter si ordo ille intermitteretur prægrauem offensam ecclesia pateretur: ex grauitate autem obiecti æstimatur culpæ magnitudo: esset ergo mortalis. Vnde Clementi. 1. de celebratio. Missarum. Graui, inquit concilium, turbatione mouemur, quod nonnullorum rectorum negligentia &c. Quo fit, vt eiusmodi delictum præfectis esset impingendum: atque illis quibus cura publica incumbit vt officium diuinum in communi fiat. Vnde ad significandum quantum hoc referat, subdit concilium: Sancimus vt illi ad quos id pertinet &c. Et infra: vt cathedralibus, regularibus, ac collegialibus ecclesijs horis debitis deuotè psallatur. ¶ Secunda vero pars conclusionis probatur. Nam quod à priuatis personis tempus & ordo mutetur, cum in conspectu populi non fiat, non præ se tantum fert absurditatis vt lethalem obducat maculam. Imò verò licet

cum sine causa sit, leui saltem culpa non careat: tamen aliquando nullâ prorsus affert. Qui enim inquam absq; vlla causa horâ constitutam prætermittit, absq; dubio saltè venialiter peccat. Nam quod sepe & sepiùs inculcare non vereor, cum hoc sit propriū clericum munus, illud debet cunctis alijs negotijs anteferre: nempe vt quando in choro canitur, ipse officium soluat: vt cum alijs orare censeatur. Eò vel maximè q; si semel horam legitimam prætermittat, periculum imminet, vt vsq; ad noctem rem prolates, & tunc potius murmurado q; orando debitum indignè soluas: qd' foedū est. Quare vt notatur. c. presbyter. de celeb. Missa. satius illi est qui impedimentum timet, horas præponere q; postponere. Igitur cum apud aliquem Summissam legeris horarum ordinem non esse in præcepto, duobus moderaminibus illud attemperas: scilicet quatum ad eos qui priuatim orant. Et rursus quod illos sub mortali reatu, non obligat. Attamen qui vel ex culpa vel absq; illa horam, exempli gratia, primam aut tertiam, imò etiam nocturnum officium dicere quando debuit omiserit, si postea occurrat tempus quo potest choro interesse, consultius est vt inibi posteriores prius persoluat, & postea priuatim priores, quam si vt ordinem seruet, choro absit. ¶ De ordine præterea missæ inter alias horas meminit Veruecensis, quæ Syluest. refert, verbo, Missa. s. 6. qui ait eum qui ante nocturnum officium, puta matutinos Psalmos & laudes, Missam celebrat, mortaliter peccare: quod idem Syluest. ait omnes Summissas tenere. Et Antonii. 3. par. titu. 13. c. 4. citat in eadem sententiam Hostien. & alios, quibus non refragatur. Hoc autem absq; vilo iure & rationis fulcramento dictum est. Nec consuetudo censenda vilo pacto est tale præceptum inuolueret: nam sacrificium Missæ non connumeratur inter canonicas horas: cum tantum sint septem: sed per se antiquitas sua habebat statuta tempora, saltem Missa solennis, quam maiorem appellat, scilicet diebus festis post tertiam. de consecratio. dist. 1. cano. nocte. & in profestis post sextam, vt illic can. solēt. & in diebus ieiunij post nonam. De priuatis autem nihil est cautum, præterquam quod nisi ex priuilegio, neque post meridiem celebretur, neque ante lucem, excepta nocte Natalis Domini. Si ergo soluere nocturnum officium sexta aut nona hora diei non est mortale, nescio vnde inferatur quod

Explicatur
celebris Summissarum officio.

ff.

Veruecensis
Syluester.

Antoninus.
Hostienensis.
Nō est mortales culpa
Missam celebrare ante matutinū officij persoluerum.

De litanis
nocturno officio adiectis

Secunda conclusio.

Probatio prius partis conclusionis.

Suadetur altera conclusio partis.

celebrare prius Missam sit mortale: quandoquidem distincta sint officia, neque vnū habeat necessarium ordinem ad alterum. Forsan ob consuetudinem, venialis esset culpa, vbi fieri posset cōmodē, si non prius nocturnū solueretur officium: nā ob causam aliquam ordinem anteuertere, nulla est culpa: utpote si illi qui nondum matutinas dixit, causa incumbit celebrandi: quia vel prælatus præcepit, vel aliquis elemosynam offert ut statim dicat. Imò verò si quis propter morbum aliquem legitimam haberet excusationem soluendi officium diuinum, non video cur non posset sacrum Missæ facere: quanuis neq; dixerit neque dicturus esset cæteras horas. ¶ De prima autem nullus restat scrupulus. Qui enim in conuentu auroræ Missam & reliquas ante primam dicere iubentur, melius facient post Missæ celebrationem interesse choro ad primā, quàm illam ante Missam soluere: nisi eos obligare velis ut bis eandem dicant: quod esset ridiculum. Igitur ordo legitimus est ut diuinū officium suis horis persoluas: priuatam verò missam quando fuerit expedientius.

Quanuis decōrum est ut si post primam celebraueris, illam prius soluas. ¶ Post hæc de loco vbi horæ dicendæ sunt tertia conclusio superioris ferè instar constituitur. Horæ quidem in communi & solenniter in ecclesia sunt de præcepto celebrandæ: priuatim verò vbiq; dici possunt. Prima pars similiter ut superior nota est: nam templum in hoc extructa destinataque sunt, ut illic horæ celebrentur sicuti & Missarum solennia. Quare in Clement. graui. de celebratio. Miss. in ecclesijs iubentur horæ psalli. Nihil tamē obstat quo minus in aulis principum eadem canantur officia, atque alibi ex priuilegio. Quanuis Missa profectò non deberet domi permitti. De hoc autē aliàs. Priuatim verò nulla est culpa, vbiuis, dū modò locus nō sit adeò indecens, horas pēdere. Quāuis Innocent. & Hostiensis, quos Syluest. verbo, hora. §. 3. refert, censent beneficium clericum teneri singulis diebus horas dicere vel audire in ecclesia, nisi iusto impedimento excusetur: aliàs si in camera dicat, debitum inquit non reddet. Sed re vera vsque adeò hoc est rigidum, ut non sit tenendum. Verū tamen eatenus Innocentij sententia verum habet, quòd qui stipendiū ecclesiastico fruitur, quod propter officium ei suppeditatur, non debet cau-

fas absentia excogitare & fingere, ut ecclesia suo seruitio defraudet ad quod tenetur, cuius alimentis viuit. Alioquin iniustitiam committeret: imò tam apertè hac parte posset esse iniustus, ut ad restitutionem teneatur. ¶ Nihilominus tamen etiam illi qui priuatim diuinum officium canonicè sol-
Diuine pccs loco honesto persoluenda.

uunt, curare debent ut si non in ecclesia, saltem domi oratorium habeant pro sua facultate destinatum, vbi attentè & deuotè tam egregium religionis officium Deo valeant exhibere. Nam illud in foro aut in vicis more aliorum negotiorum seculariū præstare, præterquam quòd attentioni impediunt obijcitur, non habet illam honestatem quàm res pro sua dignitate deponit. Adde quòd locis indecentibus, ut vbi profana fiunt & inter comptandum, & dum natura ceditur, esse non potest absq; culpa. Quare multò est congruentius, tempus orandi differre quàm illis locis aut temporibus orare. ¶ Argumenta igitur initio quaestionis obiecta, soluta restant.

ARTICVLVS. V.

Vtrum ad soluendum canonicè diuinum officium requiratur attentio.

VINTVM denique circa orationem meditandum, est orandi modus: qui in deuotione attentioneq; adhibenda positus est. Arguitur ergo quòd huiusmodi attentio sit per totum officium necessaria. Oportet enim, ait Redemptor Ioannis. 4. cum Deus spiritus sit ut ij qui adorant eum, in spiritu & veritate id faciant: quare oratio dicitur ascensus intellectus in Deum, vbi autem non est attentio, neque spiritus adest quo in Deum conscendi possit: ergo illa est semper necessaria. ¶ Secūdo arguitur: Orationi, quippe quæ actus religionis existit, necessarium est ut omni careat peccati macula: qui autem absque attentione Deum aliquid oraret, potius eum deridere appareret quàm honorare. Cuius exemplum Basilius in libro de vita perfecta, capite secundo, à principe humano depromit. Attentione enim, inquit, oranti in primis opus est: nam si ante principem confis-

Primum argumentum.

Secundum.

Basilius.

Melius est post Missam celebratam choro interesse ad primam quàm illam ante Missam soluere.

Tertia conclusio.

Probatio.

Innocentius Hostiensis Syluester.

stas, negligentius te habendo, minimè audiendo; minimè respondendo, minimèque aspiciendo: sed aliò versum oculos flectendo, non solum non placabis, sed ad iracundiam eundem prouocabis. Quanto magis ante Deum qui tuam conscientiam intrus & in cute nouit, & qui si quid vacillas statim deprehendit. ¶ Tertio, & eidem consonat præceptum Innocentij cap. Dolentes. de celebrati. Missa. ubi districtè præcipit in virtute obedientia vt diuinum officium quantum nobis Deus dederit studiosè celebremus pariter & deuotè. ¶ In contrarium tamen est quòd id quod in hominis potestate situm non est, neququam nobis ad culpam imputatur. Tenere autem fixam mentem vt non diuagetur, non semper nobis est possibile: imò propterea Dauid lamentatus aiebat, Cor meum dereliquit me.

Potissima orationis consideratio est de deuotione & attentione, quæ illi partim necessaria, partim verò maximum ornamentum est. Et vt res est pretiosissima: ita tum difficilima, tum subinde rarissima. Ea enim natura est omnium rerum quæ excellentissimæ sunt. Formauimus autem articulum de attentione orationis in genere, eo tenore quo eum diuus Thomas tractauit. 2.2. quæstion. 83. cuius est articulus 13. vt inde ad attentionem horis canonicis necessariam descendamus. Vnde quòd eius mentem præmittamus ait bifariè aliquid esse necessarium, vt. 5. Metaphysicor. Philosophus author est. Vno modo per quod melius & decentius peruenitur ad finem: sicut equus ad peragendum iter. Atque altero simpliciter: vt pote sine quo res suum finem attingere nequit: veluti cibus ad vitam. Pari modo attentionis necessitas duobus modis existimatur: Vno vt tam diu perseueret quandiu oratio durat: atque altero vt cum quis ad orandum se accommodat, attendat quid facere aggreditur. ¶ His præhabitis ad quæstionem septem conclusionibus respondetur: quinque ad genus orationis vniuersim spectantibus: & duabus ad horas canonicas propriè attinentibus. Prima, attentio priori modo, hoc est per totam orationem necessaria est ei: si necessarium, priori etiam ratione vsurpetur. Est enim splendidissimum orationis ornamentum & decus singulis verbis attendere,

quis, quid, cum quo loquaris. ¶ Si autem posteriori modo, hoc est simpliciter necessitatis nomē accipias, tunc in oratione trinus est considerandus effectus. Primus vt actus sit moraliter bonus si extra gratiam fiat, idemq; meritorius si ex gratia procedat. Et de hoc statuitur secunda conclusio. Vt actus sit moraliter bonus, atque adeò meritum apud Deum, non est simpliciter necessarium vt attentio toti orationi adsistat: sed satis est vt qui oraturus accedit, animaduertat quid operis inceptet: tunc enim vis illius attentionis virtute per totum durat, vt faciat illum actum esse humanum. ¶ Secundus orationis effectus est impetratio. Et de hoc similis constituitur tertia conclusio. Neque ad istum effectum simpliciter necessaria est attentio quæ totam orationem comitetur: imò si quis initio attendat quid petit, impetrare poterit. ¶ Tertius denique effectus orationis est, idemq; præcipuus, spiritualis quædam mentis resectio, dulcissimaq; recreatio quæ ab eloquio cū Deo inito intillat. Et de hoc adhibetur quarta conclusio. Ad huiusmodi effectum in allequendū necessaria simpliciter est attentio quæ sit totius orationis indiuidu⁹ comes. Est enim attentio huiusce effectus causa cõxua: quippe quòd cum primum illa cessat, effectus quoque euanescit. Et ratio est quæ huiusmodi mentis resectio non in habitu, sed in actu spiritualis vitæ consistit: Quare nisi attentio præsentis, extare nequit. Vnde Paul. 1. ad Corinth. 14. Si orem lingua (scilicet sola) mens mea sine fructu est. ¶ Quinta conclusio attentionis explicatoria est. Triplex est attentio, quæ vocali orationi adhiberi potest. Prima vt quisq; ad verba duntaxat attendat, nè prolatione erret. Secunda qua attenditur ad verborum sensa. Tertia qua attenditur ad finem orationis: scilicet ad Deum & ad rem pro qua oratur: quæ quidem est maximè necessaria. Et hanc etiam possunt habere idiotæ. Imò verò & docti sic per hanc Deo possunt mente affigi, vt aliarum obliuiscantur. Hæc diuus Thomas, quæ generalia sunt omni vocali attentioni, scilicet tam spontaneæ populi, quàm clericorum canonicæ. ¶ Quò autem antequàm ad eam quæ horis canonicis necessaria est descendamus, ista explicatiùs euoluuntur, notandū quòd attentionis quæstio in vocali oratione locū habet: nam in mentali, cum ipsa eadem attentio sit ipsissima oratio, vanum est quærere vtrum illic re-

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Ratio cõclasionis.

Quinta conclusio.

Primum documentum.

Tertium. Innocentius

S. Thomas.

Bifariè aliquid est necessarium.

Prima conclusio.

quiratur attentio. Est enim repugnantia, mente orare & non attendere: cum enim primum diuagari mens incipiat, orare desinit. Imò ob id mentalis oratio: sepe uerò optatior est, quòd cum mens ad uerba non effunditur, diuinis hauriendis mysterijs liberius uacat. Quare sola uocalis oratio est quæ attentione carere potest: nimirum dum aliorum cogitatione diffuente, lingua dat sine mente sonum. ¶ Secundò notandum quòd attentio & deuotio, præsertim ut uulgus nomen deuotionis usurpat, res sunt diuersæ. Uulgus nanque deuotionem eam esse putat, quam in quarta conclusione diximus mentis esse refectionem & recreationem: cum tamen Latine aliud auribus insonet. Deuouere nanque est aliquid sanctè promittere. Vnde deuotio (vt. 2. 2. quæstio. 82. ait sanctus Thomas) est quædam animi in alterius obsequium propensio, & applicatio: nempe dum quis paratissimus est & promptissimus, Deo uel diuo obsequi. Sic enim dicitur quispiam sacrosanctæ Virgini deuotus. Imò cum mortise quisque pro re aliqua destinauit, dicitur animum deuouisse. Attendere uerò nihil aliud sonat quàm mentem habere præsentem ad id quod dicitur: nempe ut quod lingua foris personat, mens simul intus concipiendo loquatur. Et, quod ait Aug. hoc uersè in corde, quod proferri in ore. Vnde illic Paulus mentem appellat uerborum animam. Quæ siue anima inquit sunt uocem dantia, siue tibia, siue cithara &c. Est enim, ceu uox tubæ, ille qui sine attentione orat. Et ideo subdit inferius: Orabo spiritu, orabo & mente. Distinctæ ergo res sunt deuotio & attentio. Stat enim aliquem destinatum habere animum ad Dei seruitium, qui tamen mente dum orat non fit attentus: & fortè uice uersa. Tametsi deuotio suapte natura causa sit attentionis. Nam qui animum procurat diuinis obsequijs habere præsentem, ille & in oratione attentum cum habebit. At uerò quoniam ex illa mentis præsentia & attentione destillat, ut diximus, spiritualis quædam dulcedo qua anima reficitur & recreatur, hanc uulgus appellat deuotionem: cum tamen potius sit deuotionis attentionisque effectus & fructus. ¶ Ex quo fit illarum trium attentionis specierum postremam esse fructuosissimam. Prima nanque, puta attentio ad uerborum prolationem, infimus est attentionis gradus: quem habere non po-

test nisi qui linguam morit. Ob idque clerici omnes saltem debent esse Latini: aliàs rectè & congruè efferre uerba nequebunt. Secundus autem gradus, puta ad sensum attendere, non omnibus Latinis congruit, nisi Theologiæ peritis. Tertius uerò spiritua libus est familiaris: etiam si sint idiotæ. Isti nanque qui alia mysteria non callent, attendunt dum orant, tum ad diuinam maiestatem cum qua loquuntur, tum ad suam exiguitatem qui loquuntur: & præterea ad eorum necessitatem quæ postulant. ¶ Supremus autem scopus orandi esse debet, cor & mentem quàm maximè fieri queat deificare. Quocirca si possibile esset, in deitatem ipsam, satius semper foret attendere. ¶ Quòd si uel in alios sanctos uel in sacram Virginem attendatur, non sic debet illic mens gradum figere ac si ultimus esset scopus: de quo indocta plebs sæpissimè errat: sed debet id tanquàm medium accipi per quod ad diuinitatem, quantum Deus dederit, ascendatur. ¶ Quapropter oratio à sanctis sic describitur, ut sit ascensus mentis, non in diuos neque in alias supremas substantias, sed in Deum ipsum. Quin uerò meditatio passionis Christi ceterorūque eiusdem humanitatis mysteriorum dum oratur, etsi sanctum sit consilium, haud tamen illic sistenda est mens tanquàm in fine, sed tanquàm medio utendum, quod omnium supremum est ad diuinorum amorem. Cuius quidem nos ineditatissimè ecclesia admonet in præfatione Natiuitatis. Per incarnati enim, inquit, uerbi mysterium, noua mentis nostræ oculis lux tuæ claritatis infulsit: ut diu uisibiliter Deum cognoscimus, per hunc in inuisibiliu amorem rapiamur. ¶ Ex quo fit rursus quòd attendere ad id quod petis, si temporale est, quanuis quædantenus liceat, periculo tamen non caret, nè diuinam maiestatem illuc referas. Et ideo non est illic diutius immorandum. Imò uerò cum inter ea quæ à Deo nobis efflagitanda sunt, sempiterna gloria, ac subinde gratia & uirtutes quibus illuc promouemur, apicè & culmen teneant: tñ neque in istis est finis orationis constituedus. Etenim, etsi propterea quod Deus ipse eorum obiectus est, saluberrimū sit postulare: tñ intentionis uertex in Deum ipsum, eiusque gloriam, qua ipse beatus existit, referendus est. Videlicet ut id ipsum quod eius conspectu frui expetimus, nõ tam ad nostrum bonum, quod ad amorem attinet concupiscentiæ, quàm ad suum

Secundum.

Deuotio & attentio res distinctæ.

Corollarium.

Supremus orandi scopus.

Orationis ratio.

Secundum corollarium.

fuum ipsius, quod amor est beneuolentia, referamus: nempe non tam ad id quod nostra voluntas, quam ad id quod sua expleatur, qua uoluit suam propriam fecunditatem in nos effundere. Quam ob rem in horis singulis dum inchoantur, post petitionem diuini adiutorij statim initio canitur, Gloria Patri &c. tanquam scopus quò tota referatur oratio. Hæc autem alius est loci, fufius disserere. ¶ Hinc ergo ad propositum reuertentes, statuimus sextam conclusionem. Attentio est in præcepto, non solum clericis canonicè canentibus & orantibus, sub reatu mortali obligante, verum & suo modo secularibus, dum spontanea fundunt preces. Vtriusque partis ratio ex ipsa rei natura profiscitur: nam cum orare sit actus virtutis, neque verò cuiuslibet, sed religionis, necesse est ut fiat, quando, & ubi, ac potissimum quomodo oportet: quibus circumstantiarum ornamenta vnaquæque virtus secundum Philosophum veltitur: modus autem nullus est naturæ orationis germanior, quam attentio. Quatenus autem ad horas canonicas res attinet, conclusio peculiariter probatur ex verbis Innocentij in concilio generali: cap. dolentes. de celeb. Miss. ubi ait, Districte præcipimus in virtute obedientia, ut diuinum officium noturnum pariter & diurnum, quantum eis (nempe clericis) Deus dederit, studiose celebrent pariter & deuotè. Verba nanque illa, districte in virtute obedientia, planissime ostendunt præcepti vim, obligantis sub reatu mortali. Neque vllius est apparentia eiusmodi cauillatio quod præceptum illic non fertur super modum attentè deuoteque orandi, sed super substantiam, ut diuinum officium integrè persoluatur. Nullius, inquam est apparentia: nam cum præceptum illud iam pridem, ut dictum est, in ecclesia extitisset, nulla erat in Concilio oborta de illo quæstio: sed quia modus dicendi sensim in præcepit, curatum est sub præcepto illum instaurare. ¶ Adiectio autem illa, quantum eis Deus dederit, ansam prima fronte offerre potest dicendi quod attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio. Attamen non sic se res habet: sed sensus eius est quod nemo teneatur summam adhibere attentionem ac deuotionem: sed tamen apparare sese, modo statim explicando, ut per se non

stet quo minus Deus deuotionem atque animi refectionem influat. ¶ Quod si aduersus huiusmodi sententiam inde arguas quod ecclesia de actibus animi inter-
Obiectio.
nis, utpote quos minimè nouit, iudicare non debet: Respondetur quod quantum per se, si illos seorsum spectes, sub ecclesiæ iudicium non cadant, nihilo minus tanquam exteriorum radicem aut circumstantiam, mandare de illis potest. Dum enim annualem confessionem indixit, subsequenter iussit ut mente de peccatis cogites, illaque in memoriam reuoces. Imò in Clementi. multorum. de hæretic. eos qui odio vel amore hæreticos inquirunt, aut inquirere præmittunt, excommunicatione ferit: quam non incurrit nisi ex huiusmodi affectionibus delinquant. Pariter ergo præcipere potuit attentionem quæ orationis ingenio & conditioni natua est. ¶ At nè quis nimium mandati rigore perterreat, adhibetur conclusio septima. Præceptum attentionis in officio diuino canonicè persoluendo, duo includit: videlicet ut orandi initio quisque attendat quid agere aggreditur. Præterea ut talem attentionem inter orandum consultò & ex professo non interrumpat: hoc est nil consultò & meditatò agat per quod animum à priori attentione distrahi deprehendat. Quin verò ad prius membrum satis est ut virtute alicuius præcedentis intentionis & consuetudinis fiat. Ut si quis, dum signum ad horas datur ad chorum de more vadit, aut secum priuatim, faciendo id quod solet, recitare inchoet per illud satisfacit præcepto. Secundum autem membrum declarat diuus Thomas articulo citato in solutione tertij. Si quis enim inquit ex proposito in oratione mente vagetur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructum. Peccatum inquit est: ubi præceptum denotat. Et fructum orationis amittit, puta non solum animi refectionem, quam supra diximus non durare nisi quandiu attentio durat, verum & meritum & impetrationem: quia studio dimouetur ab attentione. Et in hoc, inquit, sensu accipendum est illud Augustini in regula, Psalmis & hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Euagatio verò mētis quæ fit præter propositum, orationis fructum non tollit. Intellige meritum & impetrationem, ut supra exposuimus: nam ani-

*Solutio.**Septima conclusio.**D. Thomas.**Augustinus.**Sexta conclusio.**Ratio conclusionis.**Innocentius.*

Basilius.

mirificatio non provenit nisi dum ad rem attendis. Vnde Basilius loco citato de vita perfecta: Si debilitatus, inquit, à peccato fixè nequis orare, quantumcumque potes, teipsum cohibeas, & Deus ignoscet: eò quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes ut oportet assilere coram Deo. Hæc ille. Vbi nota quòd ex negligentia crassa mentem diuagari permittere, eòdem relabi

Quid mētis diuagatio.

tur ac si consultò id faceres. ¶ Est enim diuagatio mentis cum cogitatio à proposito auersa absque vllò scopo oberrando discurret. Cuius quidem causa multiplex est. Prima quidem quam Basilius significat, scilicet mentis debilitatio & languor quem ex peccato originali contraximus, per quod frænū originalis iustitiæ amisim⁹. Vt enim qui non est poplite firmus non potest fixè incidere: ita neque mens nostra firmiter propositæ meditationi adhærescere. Et sicut sol dum fluctuantem aquam irradiat, non potest radios solidè illic insigere, sed videntur titubare: sic se habent diuini radij in mentibus nostris. Præterea & prauus habitus nostrorum scelerum & inolita consuetudo mundana cogitandi. Nam sicut corruptus humor corporeus quò semel fluere incipit, illuc semper ac pertinaciter decurrit: sic & lubrica nostra cogitatio. Accedit & supra hæc omnia demonum infestatio, quæ nobis in oratione qua cum Deo tam familiariter conuersamur, infestissimi sunt. Quapropter nec nobis demirandum est quòd mentem in oratione retinere non possumus, neque tamen desperandum: sed tanquam in re, ut pretiosissima, ita & difficilissima omni potius diligentia enitendum, ut orantes præfentes animosimus. Primùm diuinum fauorem contra dæmones imprecando. Hæc enim ratione nos instruxit ecclesia quæ canendi exordium inde auspiciatur: Domine labia mea aperies. Et, Deus in adiutorium meum intende. Deinde & cogitatricem mentem aliunde, quantum in nobis est, dimouentes, ad diuina assuefaciendo. ¶ Quò autem

Quoties quis debita opera mentē ab attentione non dimouet, orandi præceptū nō omittit.

ad rem redeamus, quoties quis debita opera mentem ab attentione non dimouet, præceptum orandi non omittit. Vt autem rei perspicuitate timoratis conscientijs consulamus, nemo censendus est ab attentione ex professò distrali, nisi hæc concurrant: videlicet ut dum horas pendit, alio negotio occupetur, quod suapte natura oratio-

nis attentioni aduersetur. Vt si quis, verbi gratia, tunc legat, aut scribat, aut pingat, aut id genus aliquid faciat, quod attentionem requirit. Quare si dum quis orat manus lauat, aut se induit, aut aliud quidpiam facit, quod non tantam animaduertentiam expostulet, etsi contra orationis dignitatem malefaciat, & forsitan venialiter peccet, haud tamen contra præceptum mortaliter. Dixerim, forsitan venialiter, quoniam non semper est peccatum. Imò in ordine nostro præceptum nobis est ut surgentes officium Virginis dicamus: & ut antiqua indicat Dormitorij dispositio, inter induendum se fratres illud inchoabāt: videlicet ut iniqua fantasmata quæ in ipsa expergefatione occurrere assolent, abigerentur. Rursus requiritur quòd qui aliquid facit aut cogitat, quod ab orationis attentione extraneum est, aduertat per illud ab eadem attentione dilabi. Quare etsi vltro & voluntariè alia cogitet (ut bene ait in sua Summa Caietanus) quousque inspicat se distrali, semper reputatur inaduertenter diuagari, atque adeò excusatur ab omissione præcepti de attentione, impletque adeò subinde orandi mandatum. Tametsi diffidendum non sit, propter dignitatem orandi & propter periculum, crebrò venialem culpam irrepere. ¶ Supra hæc autem adde quòd non quoties per attentionis omissionem mortaliter delinquitur, necessitas incurritur restituendi: ut articulo proximo dicturi sumus. Emergit autem obligatio iterum eandem horam repetendi. Quòd si contra hoc postremum verbum sic arguas: Qui ecclesiam ad audiendum sacrum die festo incesat, cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrum audiat præceptum implet: ergo qui psalmodum substantiam profert, etsi sciens & prudens vaga mente id faciat, pari ratione satisfacit debito. Negatur consequentia: quia præceptum audiendi Missam non obligat nisi taliter audire ut sit actus humanus: qualis esse potest, etiam si aliud simul adsit finistrum propositum. Soluere autem officium diuinum obligat ut fiat attentè. Quare sublata attentione præceptum non impletur. Cōvincit autem præfata argumentatio quòd si quis attentè oret, quāuis id faciat adiunctam habens vanam gloriam, imò quāuis simul habeat propositum aliud mortale, satisfaciet præcepto, quantum ad substantiā:

*Caietanus.**Obiecto.*

ita

ita vt non teneatur officium iterare. Hæc ad pacandas conscientias dicta sint: nihilo minus nemo esse debet cõtentus sic orare: imò, vt nuperrimè dicebamus, adhibenda est cura & diligentia vt attentio per totam orationem perseveret: & magis ac magis mens reficiatur. ¶ At verò quoniam conclusio nis

tenore sæculares etiam liberè orantes complexi sumus, adnotādum est & illos suo modo ad attentionem teneri. Primum quia aliquando occurrit eis quoq; orādi præceptū: vt. c. 6. & 7. super Matth. in illo Christi verbo, Petite, & dabitur vobis. adnotauimus: Tamen si cū sit affirmatiuum, non obliget pro semper, sed pro tēpore & loco: quod nō est præsentis loci discutere. Vnde quando quis in tempus incidit eiusmodi explendi præcepti, perinde ad attentionem tenetur atq; clericus. Quare diuus Tho. loco proxime citato generaliter ait, ex proposito in oratione mente vagari, peccatum esse. ¶ At verò dubium est, vtrū dum quis liberè & sua pte spōte orat, teneatur etiam mente attendere. Apparet namque minimè teneri: nam si hoc ego tempore nullatenus orare obligor, nulla apparet culpa si orare ad meū libitum velim: etiam consultò mentem aliorum vertendo. Exempli gratia: Cū opifex & mercenarius dum manibus operatur profana canit, cur non etiam tunc orare poterit; tamen si dedita opera totam attentionem manuali operi habeat defixam?

Respondetur collectionem nullam esse: Nō teneor orare: ergo quanuis orem, non teneor attendere. Nam quanquā licitum mihi sit ab opere religionis nonnunquā vacare, tamen dum facio, ex ipsa natura virtutis obligor debitè facere. Sicuti in operibus otiosis cōtingit. Nā, licet nō teneor operari: tñ dū operor, teneor sine aliquo honesto id facere: aliās nonnulla est culpa. Pariter ergo dū oro teneor pro rei dignitate orare: nè cōtempor & irrisor apud Deum habeat. Dixerim, dum oro: nam, si quis quidquid negotij faciat, vult Psalmos recitare vt alias caueat cogitationes, non est cur vitio detur: quia illud non per modum orationis eligitur, sed tanquam mentis retinaculum. ¶ Sed rogas nunquid perinde erit peccatum mortale, attentionem orationis aut negligere aut dimouere dum quis. citra præceptum orat, ac si clericus in horis canonicis id faceret? Apparet enim sic res habere: eò quòd, vt modo dicebamus, di-

gnitas orationis attentionem exigit. Respondetur nihilo minus non perinde peccare: nam vbi præceptum interuenit orandi, eodem præcipitur attentio. Vbi autem liberè & citra obligationem oratur: sola est culpa venialis indecenter orare: quare distractio, etiam meditata, nisi cōtemptio adfit nunquā erit mortalis.

Argumenta ergo quæ in capite quaestionis proponebātur, non necessitate præcepti procedunt: aliās efficacia essent, vt conclusione sexta assertum est, & in septima declaratum. Sed dirigebātur ad probandum attentionem necessariam esse per totam orationem: quod re vera non probant. Et ideo ad primum respondetur, illud in spiritu & veritate orare, qui in spiritu sancti secundum diuinam & ecclesiasticam sanctionem ad orandum se accommodat: etiam si ex animi languore mens postea aliorum diffuat. Et idem sufficit vt oratio sit ascensus mentis in Deū. ¶ Ad secundum satis inter explicandam septimam conclusionem respōsum est: nempe quòd non quicūq; mente dum orat diuagatur, Deum irritat: sed ille duntaxat qui id vel consultò vel negligentia crassa facit. Autoritati autem capituli, Dolentes. sua est conclusio concessa: nempe, præceptum esse attentionis: non tamen quæ necessariò totam orationem debeat commitari.

ARTICVLVS. VI.

Vtrū episcopus & clericus id facere prætermittens quod facere tenetur, ad restitutionem aut præbendam aut fructuum obligetur.

VM decimas clerici, vt supra ostensum est, stipendij loco propter officium suscipiāt, ordo præsentis disputationis vt exploremus exposcit, vtrū ecclesiastici, seu episcopi sint, seu inferiores sacerdotes & clerici, ad restitutionem toties teneantur, quoties id quod debent non faciunt. Et arguitur à parte affirmatiua. In primis cap. Licet. de electione. lib. 6. sanctum legimus in concilio Lugdunenſi sub Gregorio Decimo, vt ille cui ecclesia parocchialis demandata est, nisi in-

Primum argumentum.
Concilium Lugdunenſe.

Seculares orantes in suo modo ad attentionem tenentur.

Dubitatio.

Solutio.

Hæsitatio.

Bonifacius.

tra annum sacerdos fiat, vt residere in ecclesia valeat, nulla præmissa monitione sit præbenda priuatus. Cui Bonifacius cap. commissa. eodem titulo, adiecit, vt si meritem non habuerit ad sacerdotium promouendi, teneatur ad restitutionem fructuum. ¶ *Secundò.* In Concilio Lateranensi sub Leone Decimo, sessione. 9. decretum est, vt qui diuinum officium canonicè non persoluerit, pro rata teneatur perceptos fructus restituere: quod si supra dimidiatum annum in eadem negligentia perstiterit, beneficio priuetur: quippe quod propter officium datum erat. ¶ *Tertiè.* Non solum qui horas canonicas non pendit, imò qui corruptis moribus est, videtur ad restitutionem obligari. Sanè cum fructus ecclesiasticos populus clericis tâquam pretium suorum peccatorum & vota apud Deum offerat: vt habetur. 12. quæstion. 1. cano. videntes. quare, vt Osee. 4. legitur: & refertur. 1. quæstio. 1. can. ipsi sacerdotes peccata populi comedere dicuntur.

Tertium.

Qui autem aliorum intercessores sunt apud Deum, tenentur pura mente integram vitam viuere. Quare si aliter viuunt, ad restitutionem tenentur: secundum tenorem tituli, de condition. caus. dat. & non sequuta. ff. ¶ In contrarium facit, quòd neque stipendia, neque verò decimæ conferuntur sub ea conditione vt quocunque actu stipendiatus famulus defecerit, ad restitutionem teneatur. Nemo enim, quæ fragilitas humana est, tam inculpatè famulari potest. Præterea, quòd, vt lib. 1. disputabamus, qui pœnam incurrit, non tenetur ante condemnationem illam luere.

Quatuor capita controuersæ præsentis.

Quatuor capita sunt de quibus in præsentiarum cõtrouerti potest, vtrùm clerici ad restitutionem, seu præbendæ, seu fructuum teneantur: quæ argumentorum ordine designata sunt. Primum cum qui sacerdotium possidet, in animo non fert sacerdos aut clericus fieri. Secundum cum prædictos ordines in tempore non recepit. Tertium cum officium canonicarum horarum non pendit. Et quartum cum honestam vitam, vt clericum decet, nõ viuunt. Haud enim hic de simonia, aut de homicidio, aut de alijs sceleribus, ob quæ vel irregularitas contrahitur ad obtinendum beneficium, vel priuationis multa incurritur. Illorũ enim disputationes ad alia loca spectant diuersa. Sed

ea hîc duntaxat disputamus, quæ ad promerendos decimarum fructus atque alia stipendia sunt clericis necessaria. ¶ Ad quæstionem ergo, licet supra prædictum numerum, sex conclusionibus respõdetur. Prima est expressa assertio prædicti cap. commissa. de elect. lib. 6. Qui parocchiam habet ecclesiam, non intendens ad sacerdotium promoueri, ad perceptorum fructuum restitutionem tenetur. Parocchiam inquam quæ curam habet animarum annexam: secus de collegiata, vt habet illic glossa. Et ratio est: quoniã, vt cauetur in citato cap. licet. eodem titulo, tenetur eiusmodi clericus in ecclesia sua residere, per seq. ecclesiæ famulari: quod antequam sit sacerdos, non valet. Quocirca eadem lege comprehenditur episcopus. Et quanuis textus loquatur de receptione, pari ratione intelligitur de retentione. Quæ admodum inquam si dum parocchiam suscipis promoueri ad sacerdotium non cogitas, fructus restituere cogis, quandiu mentem non mutaueris: ita licet dum illam suscepisti sanum habueris propositum, si tamẽ id postea mutes, discernens non fore sacerdos, ab illo tẽporis articulo teneris fructus restituere. Itaque quocũq; tẽpore non intenderis sacerdotium suscipere, fructus illius tẽporis non facis tuos: nã par est de acceptione & retentione ratio, vt illic scitè in glossa notatum est. ¶ Et nota, Non intendens: quo verbo comprehenditur etiam ille qui dubio est animo: nam qui hæsitat, non intendit. Quocirca si qui parocchiam suscipit nondum de vita deliberauit, sed pẽdès est animi: vt si res alia via felicius successerit, habitui clericali sit renũtaturus, profectò non tuta conscientia fructus recipit. Si autem intentionem quidem habuerit sacerdotij suscipiendi, sub cõditione tamẽ, nisi per mortẽ primogeniti fratris hæreditas paterna sibi obtigerit, aut aliud quippiã seculare prosperè successerit, fortasse erit, qui dicat eũ posse eosdẽ fructus ecclesiasticos percipere: eò quod cõditionalis intentio, quodãmodò est intentio. At neq; huiusmodi profectò conscientiam sanam esse arbitraretur: quoniã cũ textus ait, Nõ intẽdens. absolutã intentionem expõscit. Et ratio etiã suffragatur: nam qui absolutè percipit fructus, absolutam habere debet intentionem. Alio qui fraudulenter, vt ait textus, eos recipit. Paræthelis verò illa textus (nisi si voluntate mutata promotus fuerit) non licet astutè intelligenda est, quòd cum voluntate mutata ad sacerdotium promotus fuerit, possit

Prima conclusio.

fructus

fructus illius temporis recuperare, quo propositum sacerdotij non habebat: sed quod cum proposuerit promoueri, iam inde suos illos faciat. ¶ Percontaris autem utrum in eiusmodi restitutione faciendâ expectandâ sit iudicis condemnatio, an verò nulla expectata sententia sit exequenda. Apparet namque sententiam esse prætolandam: eò quòd lex illa videtur pœnalis. Respondetur nihilo minus nulla opus esse iudicis cognitione: sed eo ipso quòd quis non habeat propositum suscipiendi sacerdotium, fructus nò facit suos: quoniam lex illa non est pœnalis. Imò collatio parœcialis sacerdotij, licet absolutè fiat, confertur tamen cum illa obligatione, ut cui cõfertur, sacerdos fiat: aliàs fructuum dominium nò acquirit. Quo ergo casu locum habet Digestorũ titulus supra citatus, de cond. cau. data & nò sequu. ¶ Sed est præterea adnotandum quòd etiam si ille non intenderit promoueri. Imò licet propositum habuerit rei se vxorix implicandi, titulum præbendę secundum rigorem textus non perdit. Imò quotiescunq; sacerdos esse voluerit, absque noua prouisione eandem valet retinere præbendam. Porro verò, saltem ille qui firmato animo nunq; sacerdotalem ordinem suscipiendi parœcialem ecclesiam possidet, præterquam quòd fructus, ut ait textus, non facit suos, non est immunis à delicto iudicandus: imò crediderim mortali, nisi illam reliquerit: quandoquidem ecclesiam occupat cui seruire non cogitat, quod profectò absq; exitia lianimarum detrimento, quarum cura eidem præbendæ annexa est, fieri non potest. ¶ De alijs autem beneficijs quæ extra animarũ curam sunt, etiam si seruitium habeant annexum, nihil sanctum est. Quare neq; temerè asserendum quòd etsi absq; clericali intentione possideantur, obligatio restitutionis fructuũ inde emergat: nam odiosa iura, ut habet Regula iuris, refringenda potius sunt, quam amplianda. At verò neq; arbitrator culpa mortali esse mundum qui beneficium habet cui annexum est clericale obsequium, nisi propositum habeat, si non sacerdotalem, saltem illum ordinem suscipiendi qui ad tale seruitium necessarius est. Aut si nullus requiratur ordo, saltem intentio necessaria est, clericorum more viuendi. Absurdissimũ enim esset qui canonicum aut aliud eiusmodi beneficium, obsequio ecclesiastico deputatum, retineret cum animo ad matrimonium conuolandi, aut sæculari-

ter viuendi. Quin verò neque præstimoniam, quæ vocant, absq; culpa cum eiusmodi sæculari animo & habitu possidentur: quandoquidem, ut sæpe antea diximus, istiusmodi titulus, clericalis est. ¶ De pensionibus autem alia est ratio: quippe quæ sine ecclesiastico titulo conferuntur. Quauis nisi propter aliquem famulatum ecclesiæ concedantur, absurditate non caret. Sunt enim qui cum sacerdotiorum potiantur, mutato animo eadem, retentis pensionibus, resignant, quas quidẽ coniugati retinent, quibus vxorem, & proles, & sæcularẽ fastum sustentent. Quod quidem ad eò est instituto ecclesiastico absonum, ut cur ecclesia ferat non viderim. ¶ Secundum caput restitutionis quod posuimus erat, dum parœcialis clericus intra annum sacerdotium nò suscipit. De quo in dicto cap. licet. de electio. lib. 6. extat conclusio, quæ hîc sit nobis secunda. Qui titulũ habens parœcialis ecclesiæ intra annum ad sacerdotium non promouetur, nulla etiam præmissa monitione, eadem est præbenda priuatus. Et est similiter intelligenda ac præcedens: nempe quòd non opus est alia priuata sententia: eò quòd lex illa non est pœnalis, sed cõventionalis. Enimverò cum nulli esset animarum cura demandanda, nisi sacerdos esset qui illic suam prouinciam administrare posset, sanctũ ecclesiæ duxit nemini eiusmodi præbendam indulgere, nisi cũ illa conuentione, qua non seruata, eo ipso sit priuatus. Quòd si arguas: Ille facta prouisione verè & absolutè est præbendæ dominus: ergo nisi audiatur, non est expoliandus. Negatur consequentia: quia eiusmodi collatio semper quodammodo est à futuro pendens. Sicuti si tuam tu pecuniã alicui sub aliqua obligatione & pacto conferres, eo ipso quòd ille pacto non stet, tenetur eandem tibi reddere. Illum autem canonẽ postmodum Bonifacii. cap. cum ex eo. eodem titulo, sic moderatus est, ut dũtaxat ratione studij, quo posset postmodum sacerdos esse ecclesiæ fructuosior, valeat episcopus cum eiusmodi clericis per septennium dispensare. Nunc verò temporis quacũq; de causa dispensatur. Circa hanc ergo conclusionem nulla extat immorandi causa. ¶ Tertium ergo caput restitutionis ecclesiasticorũ fructuũ ex omissione ortum ducit persoluendi diuinum horarum officium, in quo plura complicantur dubia. Et primũ est, An qui officium diuinũ nò soluit, ad restitutionem teneatur, & quo

Quid de præstimonis.

Quid de pensionibus.

Secunda conclusio.

Ratio cõclusionis.

Obiectio.

Solutio.

Limitatio Bonifacii ad præteritam conclusionẽ.

Dubium.

Quæstio.

Solutio.

*Primū argu-
mentum.* iure. Et incipiēdo à naturali & diuino, appa-
ret in priuuis nō teneri: q̄a in cap. presbyter.
de celebr. missa. & alijs suprà citatis, vsq; ad
Cōcil. Latera. sub Leone. 10. nulla extat resti-
tutionis mentio: sed tantū præcipitur vt sol-
uatur officium diuinū. Si autem restitutio
diuini esset iuris, non fuisset ab ecclesia tam
longo silentio dissimulata, sed expressis ver-
bis explicata: nam per hoc quod orare præ-
uisum est, nō satis exprimitur quod aliter fa-

Argumentu. 2. cientes ad restitutionem teneantur. Item be-
neficia nō propter horarum officii solum,
verūm & pro alijs impenduntur clericis: qui
autem alia prætermiserit, vt si plebanus in
sua cura fuerit negligens, non ideo iure diui-
no ad restitutionem tenetur. ¶ His tamē nō

*Tertia con-
clusio.* obstantibus statuit. 3. conclu. Qui sub titulo
clericali stipendium habet ecclesiasticū, nem-
pe ex decimis aut similibus oblationibus,
nisi diuinum officium soluerit, ad aliquam
restitutionē tenetur. Hoc patet: quia huius-

Probatio. modi stipendia licet nō quantum ad quotā,
tamē iure diuino, quin etiā naturali, institu-
ta sunt tanq̄ stipēdia ecclesiasticarū functio-
num. Munus autē maximē propriū clericis
est, vt suprà diximus, officii diuinum certis
horis pēdere. Quare in Concil. Lateranenē.
ad hoc propositū allegatur q̄ beneficiū da-
tur propter officium: ergo qui nō penderit,
iugo restitutionis eodem iure subiicitur: eò
quod non vtcurq; sed contra iustitiam deli-
querit. Non dixerim, si hoc aut illo modo
officium non soluerit, neq; q̄ ad talem aut
talem restitutionem teneatur: nam hæc oīa
sunt de iure positio: sed quod sub pœna ali-
cuius restitutionis teneatur clericorū quisq;
ad orandi munus. ¶ Atqui in huius cōclu-

Cōfirmatio. sionis confirmationem facit, non esse aliud
credibile, quā quod ante nuperrimum La-
teranenē. concil. mos fuerit ecclesiæ, vt qui of-
ficium diuinum non diceret, ad aliquam re-
stitutionem teneretur: aliās præfatum Con-
cilium non sic repente tam insigne præcep-
tum protulisset: & tamen vt dicebamus,
expressa restitutionis mentio non habetur
antē in iure: ergo præceptum ipsum orādi,
secundū naturale ius & diuinum sub ali-
cuius restitutionis pœna interpretabatur.

*Quarta con-
clusio.* ¶ Subtextitur nihilo minùs quarta cōclusio.
Non quicunq; defectus in persoluendo diui-
no officio, imò neq; omnis qui culpam in-
ducit mortalem, ad restitutionem obligat.
Vt, si incōgruē proferas: aut versus aliquos,
etiam ex supina negligētia & oscitantia in-

terpoles. Probatur: quia hoc esset nimium *Probatio.*
irretire conscientias: cum vix cadauca, labi-
lisq; hominum vita sine huiusmodi negli-
gentijs transigi queat. Imò verò & si inatuti-
nale officium, aut aliam horam, seu ex culpa
bili obliuione seu dedita opera prætermise-
ris, quod fortē semper est mortale: aut si totū
diem orare prætermittas, quod certē est le-
thale: non ideo ad restitutionem rigore iuris
teneris. In primis enim qui non ratione be-
neficij, quia nullum habet, sed ratione ordi-
nis orandi lege tenetur, non est quod resti-
tuat. Qui verò ratione beneficij fuerit obli-
gatus, quāuis collatum eis fuerit propter offi-
cium: non tamen ad eò minutatim responde-
re debent stipendij portiuicula singulis ca-
nonicis horis, vt cuiusq; prætermisio ad re-
stitutionem illius portionis obliget. Quo-
niam neque in ciuilibus familijs tam exactē
requiritur seruitium, neq; Spiritus sanctus,
cuius nutu ecclesia regitur, tales voluit suis
ministris scrupulos iniicere. Ex quo fit q̄ &

Corollarium. si dum oras attentionem studio & meditatio-
inde dimoueas, licet mortale crimen sit, vt su-
prā diximus, ad restitutionem tamen non
obligaris: quoniam neq; si officium præter-

mitteres, obligatus esses. ¶ At verò dubiū *Dubitatio.*
de illis restat qui longiori tempore orare ca-
nonicē prætermittunt: maximē si præben-
das habeant ecclesiasticas. Et dubitandi ra-

tionem nobis offert sessio. 9. citata Latera-
nen. Concilij. Cuius verba sunt: Statuimus
& ordinamus, quod quilibet habens bene-

ficiū cū cura vel sine cura, si post sex men-
ses ab obtento beneficio diuinum officium
non dixerit, legitimo impedimento cessante

beneficiorum suorum fructus non faciat,
pro rata omisionis officij & temporis: sed
eos tanquam iniuste perceptos in fabricas
ecclesiarū huiusmodi beneficiorum, vel pau-

perum eleemosynas erogare teneatur. Si ve-
rò vltra dictum tempus in simili negligentia
contumaciter permanserit, legitima moni-

tione præcedente; beneficio ipso priuetur:
cū propter officium detur beneficium. In-
telligatur autem officium omittere, quo ad
hoc quod est beneficio priuari posse, qui
per quindecim dies illud bis saltem nō dixe-

rit. Hæc in Concilio. In hac verò, vt iacet ver-
borum serie, partim nimia videri cuiuspiam
potest relaxatio, partim verò nimia perfr-

ctio. Nam quod vsq; post sex menses ab ob-
tento beneficio non cogatur clericus sub ali-
qua pœna officium dicere, nimia relaxatio
est.

*Expenduntur
verba Coci-
lii Lateranē.*

est. Rursus quòd qui postea vno aut duobus diebus orare cessauerit, teneatur pro rata solvere, nimium apparet rigidum. Præterea, quod urgentius est, nec verba concilij vt iacent satis sunt intelligibilia. Habetur enim prius, quòd qui post sex menses ab obtento beneficio nõ orauerit, pro rata restituat. Postea verò subditur: Si vero vltra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, &c. Quæ quidè verba prioribus nõ gratè coherent: nam hæc postrema, in simili negligentia, aperte denotant negligentiam priorum sex mensium ad restituendum pro rata obligasse: quando quidem post illos rigor cogendi per comminationem priuationis beneficij adhibetur. ¶ Cõsiliu ergo, imò certò crediderim illud verbum Concilij non esse, post, sed, per: videlicet vt sensus sit, quòd qui per sex menses ab obtento beneficio vel quamlibet eorum partem officium non dixerit, solùm teneatur ad restitutionem pro rata. Elapso verò semestri, si post admonitionem in quindecim diebus non bis orauerit, beneficio priuetur. Itaq; primum semestre non datur tanquam induciæ, vt clericus non orans nulli subiaceat pœnæ: esset enim omni rationi dissonum: sed, vt nõ priuetur. Et hoc pacto verba sunt intelligibilia: alioqui minimè. ¶ Colligitur ergo ex hoc Cõsilio quòd quæcunq; horarum omisio cum primùm quis habet beneficium, eum ad restitutionem obliget: Imò si rigorem verborum spectes, quanuis vnã duntaxat horã prætermittat, restituere compellatur. Porro autem hic censendi rigor, nimium ius apparet. Eò vel maximè quòd etsi præcipuum clerici officium sit horarum pensum, nihilo minus beneficium pro alijs etiam officijs tribuitur: & ideo ratio non exigit vt vsque ad huiusmodi minutias fiat restitutio. Neq; ius diuinum ad id cogit, neq; synodus credenda est tam districto rigore sua protulisse verba. ¶ Igitur quòd rem summam comprehendamus, concilium, saltem hoc capitulum nondum plenè, quòd sciã, vsu & more receptum est. Fuit em̃ Synod' illa nimium proluxa, & aliqua continens quæ nõ erãt tanti momenti. Quapropter salua illa autoritate quæ concilij summa debetur, nescio an sit omninò necessarium ad rigorem selsionis huius omnites vnũ aut duos dies ad restitutionem obligare. Enimuerò neque altera pars, nempe q̃ qui vltra semestre officium diuinum nõ soluerit, priuatione beneficij mulctetur, in vsu

(quod audierim) vsipiam est. Neq; admonitio illa quæ illic fieri iubetur, fieri consuevit. Haud enim est ipso facto priuatus, vt de illo supra diximus, qui in animo non gerit ad sacerdotium promoueri, aut non intra annum promouetur. Sed, si concilium seruaretur, esset priuatus. ¶ Quod ergo cõsiliu egomet mihi ex his colligerem est, pro vno aut duobus diebus nemini restitutionis scrupulum iniicere: quanuis peccatũ sit mortale. Saltem eos qui relaxationibus cruciatæ Bullæ gaudent, quibus ab horis male pensis absolutio continetur, satis crediderim esse tutos, quauisciusinodi paruas negligentias commiserint. Quando verò orandi omisio vlteriùs procedit, tunc compositio cum summo Pontifice, aut eius legato locũ haberet. Id quod propter autoritatẽ Concilij dixerim. Nam stando iuri diuino, cum episcopo fieri posset. Enimuerò huiusmodi restitutiones, si idè diuinum naturaleq; ius, imò si pontificium priscum consulas, ecclesiarum fabricis ad iudicandã essent, aut in pios vsus infumendæ. Etenim cum decimarum stipendiaries sint propriæ ipsarum ecclesiarum, ministri qui nõ seruirent, eisde ipsi debent restitutionem. Quin verò idem Lateranen. concilium eisde ecclesijs aut pauperibus fieri iubet. Attamẽ, iam nunc temporis, vt aliã diximus, summi Pontificis suis vsibus necessarias esse ducit: & ideo cum illis de restitutione paciscitur. ¶ Postremum deniq; dubium huc pertinet superest de illis qui ecclesijs famulari tenentur: non tamen pro dignitate satis inseruiunt. Nempe de canonicis qui in intrando chorũ, indeq; excundo, constitutum signum punctum obseruant: videlicet vt neq; antè ingrediantur neq; post permanceant: vtrum ad restitutionem pariter teneantur. Petrus nanq; de Palud. in. 4. dist. 15. q. 5. istorum conscientias flagellat, dicens quòd si residuum temporis negotijs ecclesiæ impendunt, bene qui dem: qui autè otiose & sine bona causa spon te abest, non est tutus, etsi ecclesiæ statutum aut consuetudo eum excuset. Quoniam tale statutum irrationabile erit: quòd ideo conscientia sedare non sufficit. Maximè in anni uersarijs: eò quòd qui sua bona sub tali vinculo ecclesijs legarunt, non ea censentur canonicorũ statutis, nisi rationabilius, subdidisse. ¶ Nihilominus contra eiuusmodi serupulum subiicitur quinta conclusio. Vbi nõ est manifesta statuti peruersitas quicunque choro iuxta tenorem institutionum suæ ecclesie

*Consiliu au-
toris contra
proximam
dubitationẽ.*

*Postremum
dubium.*

Petrus Palu.

*Quinta con-
clusio.*

clerice

*Explanatur
Concilium
in modo ci-
tatum.*

*Concilium La-
teranense mo-
re & vsu re-
ceptu nõ est
quo ad resti-
tutionẽ fru-
ctuum benefi-
cium pro rata
omisiois of-
ficii diuini.*

clerici inseruiens bona fide & cōscientia fructus facit: neq; ad vllam tenetur restitutionem. Conclusio est per se liquida: nam postquam totū collegiū more & vsu legem cōdidit nisi manifestariē prauitatem & corruptelā praeferat, nemo eiusdē societatis, tenet amplius de legis ratione discutere, sed cā seruando satisfaciēt. ¶ Quartum deniq; ac postremum caput restitutionis bonorū ecclesiasticorum ab aliquibus, vt supra diximus, constituitur, si clericus moribus & vita non sit ille, quem esse decet. Quam quidem opinionem Adrianus amplexari videtur in illa supra citata quæstione de restitutione: vbi ait quòd clericus perditē viuens & Deum cōtinuò prauis moribus stimulans, aut officii debitum pratermittens tenetur restituere quicquid de fructibus ecclesiasticis expenderit. Cuius argumentum supra in fronte quæstionis tertia sede collocauimus. Opinio tamen hæc esse non potest nisi quorumpiam forsan iuriconsultorum, qui ex sancto potius zelo quàm consulta ratione philosophantur. Nā Alexan. Halensis. 3. p. q. 36. cuius illam inscribit, non loquitur nisi de eo qui ecclesiæ non seruit: de quo ait, quòd sicut cōductus agricola non laborans non est mercede dignus, ita neq; clerici non seruientes. Contra illam ergo opinionem subnectitur sexta conclusio. Quauis clerici ratione sui status moribus inter sæculares effulgere debeant, atq; adeò tanto præstantius quāto quisq; altiori insignitur dignitate: tamē sola vitæ corruptio eos ad restitutionem nõ obligat: nam eius stipendia minimè ei sub tali cōditione, conferuntur, sed vt ecclesiæ seruiat. Tenentur enim etiam & reges & quicunq; publici magistratus morum integritate præpollere: tamen quis dicat sub tali pacto eos stipendia suscipere? Adde quòd si vlla esset in tali opinione probabilitas, laqueum hominum conscientis iniiceret: nam in tanta multitudine clericorum innumerati sunt qui in dies lethaliter delinquunt. Et quod res manifestè demonstrat, ecclesiæ præscribens crimina, nempe simoniæ, homicidii, aliq; id genus de quibus clerici suis præbendis exponantur, manifestè animum suum patefacit, non esse ab reliquorum quodpiam suo sacerdotio priuare. ¶ Ex dictis ergo colligitur responso quæstionis quæ neq; omnino est affirmatiua, neque omnino negatiua, sed media. Primo ergo argumento ex capitulis, licet. & q. oniam. libr. 6. composito, suas

concessimus conclusiones, quæ fuerunt nobis prima & secunda. Tertio verò id quod probare contendebat, in sexta negauimus: Atq; adeò eisdem argumentis satisfactū est.

ARTICVLVS. VII.

Virum religiosi creati episcopi ad obseruantias regulares teneantur.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 185. ar. 8.

VO NIAM in superioribus quæstione D. Tho. centesimā octuagesimā quintam de episcoporum statu tractare aggressi sumus, sed tamen meditatio canonicarum horarum quam altera de clericorum bonis nobis obtulit, paulisper nos diuertere, licet non abs re, compulsi, opere pretium duximus ad postremum eiusdem quæstionis articulum, quem missum feceramus, reuerti: vt decimum hunc librum, qui præcipuè de episcopis institutus est, consideratio monachorum qui episcopali dignitate fulgent, concludat. ¶ Arguitur ergo quòd eiusmodi religiosi in episcopos promoti ad obseruantias regulares non tenentur. Habetur enim can. statutum. 18. q. 1. quòd monachū electio canonica à iugo regulæ monasticæ professionis absoluit, & sacra ordinatio de monacho episcopum facit: obseruantia autem regulares sub iugo monasticæ institutionis cōtinentur: ergo illi qui episcopi creatur, ab illis eximuntur. ¶ Secundò. Ille qui ab inferiori ad altiorem gradum assumitur, videtur à vinculis inferioris absolui: eò quòd homo non potest tot sarcinis esse onustus. Quemadmodum qui monasticam profitemur vitam ab omnibus votis religantur qui buserant in sæculo obligati: status autē episcopalis sublimior est monachali: ergo religiosus illuc promotus ab omnibus canonicis institutis liberatur. ¶ Tertiò. Insolubiliores monachorum nexus sunt obedientiæ & paupertatis: episcopus autem ab obedientia suorum prælatorum fit exemptus: & q; ab altero etiam paupertatis funiculo enodatur, apparet sentire præfatus canon: vbi ait eiusmodi monachum creatum episcopū, legitimè posse paternam hereditatem adire. Adde quòd etiam illis conceditur testamenta contricere: ergo & ab alijs etiam obseruantijs liberatur. ¶ In contrarium videtur face-

Primum argumentum.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Quartum caput restitutionis bonorum ecclesiasticorum.

Alexander Halensis.

Sexta conclusio contra reiectam opinionem.

Ratio pro conclusione.

re canō Innocentij, de monachis. 16. q. 1. quo ait, De monachis qui diu immorātes in monasterijs postea ad clericatus ordines peruenierint, statuumus nō debere eos à priori proposito discedere.

Sententia Diui Thomæ de hac quæstione tribus conclusionibus continetur. Prima. Ad eas religionis obseruantias quæ pontificiæ functioni nullo esse possunt impedimento, imò esse possunt adiutorio, perinde tenetur monachus sedem episcopalem adeptus atq; dum erat in claustrō. Huius generis sunt, continentia, paupertas, atq; ad eō religionis vestitus: qui est eiusdem obligationis signum. ¶ Secunda conclusio. Si quæ vero inter regulares obseruatias existunt quæ pontificiæ administrationi obstaculo esse possunt, ab illorum iugo eximitur per episcopatum religiosus. Cuiusmodi sunt solitudo, silentium, grauesq; abstinentiæ atq; vigiliæ quæ corpus debilitando possent episcopum suo muneri ineptum reddere. ¶ Ambas has simul conclusiones hac ratione commoustrat. Cùm uterq; locus, tam religionis scilicet, quàm episcoporum, sit status perfectionis, hoc tamen differunt, quod status religionis viam ad perfectionem sternit: tamquam eius discipulatus: status autē episcoporum est ceu perfectionis magisterium: dispositio autem ad aliquam formam per illius perfectionem non cessat nisi quatenus eius fuerit impedimentum: vt lectio ac meditatio discipuli cessare non debet dum fit magister: imò hoc impensius facere debet. Non tamen amplius debet audire, sed docere: quia illud esset huius impedimentum: Pari ergo modo illæ obseruantie religionis quæ functioni episcopali non obstant, in monacho episcopo nō cessant, sed illæ prorsus quæ obstant. ¶ Tertia conclusio. Aliarum obseruantiarum à quibus non absoluitur, potest eiusmodi episcopus dispensatione nonnunquam per suā autoritatem vi, sicuti in religione id poterat autoritate prælati. ¶ Hæc Diuus Thomas: quæ quidem aliquando indigent maiori amplificatione. Et primum omnium iuxta numerum conclusionum tria denotat in religioso operū genera, quæ in eius assumptione ad episcoporum ordinem sunt meditanda. Quædam scilicet quæ non solum nō obstant, sed conferunt: vt castitas & paupertas atq; obedientia: quam nō relinquit, sed mutat: vt qui præfecto religionis obediēbat, de-

inde obtemperet Papæ: Quædam verò sunt manifeste repugnantia: vt solitudo, & silentium, & immodicæ abstinentiæ. Aliæ verò medijs generis, quæ scilicet nō semper obstant, sed aliquando: vt si dicas reliqua moderata ieiunia, & lanis ad cutem indui, in ipsisq; dormire. Ad illa ergo primi generis ait teneri episcopum monachum: ad alia vero secundi, ipso iure absolui. Sed in reliquis, licet nō prorsus ab illis absoluat, posse tamen secum dum expedierit dispensare. ¶ De singulis ergo nō nihil sese offert dubietatis. Primum enim membrum trinum includit votum: scilicet castitatis, obedientiæ, & paupertatis. Et de primo nullatenus dubitatur quin monachus illi maneat astrictus: non solum sacerdotum lege, verum & religionis. Quare licet cū alijs episcopis, vt lib. 8. explicimus, dispensare ecclesia posset super continentia: non tamen cum episcopis monachis. Neq; de secundo vlla est ambiguitas. Nam sicut dum religiosus in generalem magistrum aut ministrum ordinis assumitur, non obstante obedientiæ voto, soli Papæ manet subiectus: sic monacho accidit dum fit episcopus: Nō inquam deserit, sed mutat obedientiā. ¶ De voto autem paupertatis restat sanè dubiū, nec solutu facile. Primum enim sanctus Thomas in hac secunda secundæ, tum quæstione. 88. ad quartum argumentū: tum hic clarissime defendit monachum factum episcopum nullatenus à voto paupertatis absolui. Nam & in prima conclusione exemplum ponit continentie & paupertatis. Et in solutione tertij ait, religiosum episcopum nō posse habere proprium. Et ratio apparet plana: nam, vt lib. 8. dictum est, votū religionis est indispensabile quod tria includit vota. ¶ In cōtrarium autem est argumentum quod illic insinuauimus, & hic apertius vim suā demonstrabit. In epō, vt supra dictū est, duo cōsiderantur bonorū genera: nempe sæculariū & ecclesiasticorū. Omnis ergo modo sæcularibus, de ecclesiasticis arguitur. Reliqui epī ex sæculari clero assumpti post factā portionū diuisionem dominiū habent suæ: vt. q. 4. multis modis cōfirmabamus: episcopis autem ex religionibus euocatis eādem prorsus ratione & modo adiudicatur sua portio, sicuti & alijs qui ex reliquo clero eliguntur: ergo perinde eiusdem portionis dominium habent atq; reliqui. Fateor equidem ad hoc argumentum ine respondere nescire: quoniam neutram præmissarum video quomodo

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Ratio vtriusq; conclusio.

Tertia conclusio.

Tria operū genera in religioso.

Dubitatio.

Argumentū.

dò negare valeam. Nam quòd eodem modo omnes fiant episcopi, dubitari non potest. Neq; verò D. Thomas quantum ad hęc bona ecclesiastica aliam paupertatem tribuit religiosiis episcopis, quam reliquis. Imò articulo sexto præsentis quæstionis, vbi constituit episcopum non teneri ad paupertatem, cum secundo loco argumentatus esset quòd Apostoli fuerunt pauperes, respondet ad illam paupertatem nò teneri episcopum. Idq; cõfirmat exemplo Athanasij, Ambro. & Augusti. qui fuerunt vni & monachi & episcopi. vbi palàm ostendit monachos episcopos perinde possidere ecclesiastica bona ac reliquos seculares. Cum ergo idem Doctor sanctus articulo statim septimo dixerit quòd de his quæ vsui episcopi deputata sunt, eadē esse videtur ratio quæ de proprijs bonis, profectò id monachis episcopis nò denegat. At quoniam semper habuit oculū ad illud tempus quo clerici in communi viuebant, propterea simpliciter ait monachū factum episcopum, non absolui à paupertatis voto. Dicendum ergo sub peritiorum censura, quòd sicut obediētia monachi dum fit episcopus sic mutatur vt soli sit Papa subditus, ita & eius mutatur paupertas, vt decimarum portio reliquaq; episcopalia bona illi sicuti & reliquis episcopis adiudicentur. Nimirum vt & ipse sustentetur, & singulari misericordie præcepto, quod præ alijs episcopis religiosos ligat, subsidio sit pauperibus. ¶ Quantum ad aliud verò bonorum genus, scilicet sæcularium, dubitari non potest, quin etiam paupertatis votum quadantenus ei mutetur: vt patet ex can. statutum. 18. q. 1. vbi monachus qui in monachatu hæres paternus esse non poterat, idoneus declaratur eidem aedundæ hereditati: qua vtiq; potest superflite vita perfrui. Et in causam adducitur quòd ipsum electio canonica à iugo regulæ monasticæ religionis absoluit: & sacra ordinatio de monacho episcopum fecit. Quin verò si vsum qui iam receptissimus est, consulas, Papa cū episcopis monachis nonnunquam dispensat vt sæcularia bona emant quæ postea quibus volunt relinquunt. Qui quidem mos si legitimus est, profectò ostendit non esse tam indispensablem paupertatis votum, quam continentie aut obediētie. ¶ Circa secundum autem obseruariarum genus, scilicet illorū à quibus monachus eo ipso quo fit episcopus absoluitur, adnotauit hic Caiet. non solum illas comprehendi quæ manifeste epi-

scopali functioni aduersantur, vt silentium & solitudo, verum & quæ eiusmodi dignitati dissonant, aut congruentia nō sunt: quod quidem concessu facile est: sed tamen exempla quæ subdit nescio an sint ad eò congruentia. Ait enim quòd absoluitur à ceremonijs habendi socium ordinis bibendi sedendo, cum duabus manibus, & benedictione, & similibus. At tamē licet forsitan ita sit, propterea quòd res sunt parui momenti: non tamē propter causam quam ipse affert: videlicet quia episcopum illa non decet. Imò verò cum talis episcopus habitū religionis exueret nō debeat nisi summus fiat Põtifex, ad eò huiusmodi monachales ceremonie ipsum non dedecent, vt eius habitū decorēt. In Italia quidem vbi monachi ad quemcunq; pauperem episcopatum assumentur, habitum vel prorsum abijciunt, vel alia figura incrustant, omnes monasticas ceremonias cum illo deponunt: quia Itali non dignantur episcopos in habitu monachali videre: quæ quidem pestis ad alias iam nationes in se sparsit. Et inde Caietani. iudicium sumpsit. Tametsi nō pro se, qui etiam Cardinalis cum habitu monachali semper religiosissimè vixit. Igitur episcopus religiosus socium sui ordinis qui autoritate vigeat sibi adiungat, & ceremonijs quibuscunq; religionis, ac religiosorum idiomate vtatur, ad eò non est indecens, vt qui contrā faciunt oculos prudentium sæcularium offendant. ¶ De tertio verò ceremoniarum ordine à quibus sanctus Thom. ait religiosum non absolui, licet super ipsis secū possit dispensare: qualia sunt lineis non vti, regularia ordinis ieiunia seruare, etsi sit ordinis nostri vel Carthusiensium esu carniū abstinere, dubium est, idemq; in præsentiarū præcipuum, quo vinculo religiosi episcopi ad horum obseruantias teneantur, vtrum scilicet legali debito, an solum morali. Legale enim debitum est quando quis lege per vim coactiuā tenetur: ita vt qui contrā fecerit, legis pœnis obligetur. Vinculum autem morale est quando quis sola vi directiuā legis obligatur: non autem pœnis subditur. Exemplum est in principe qui non tenetur vi coactiuā, sed directiuā. Et quòd monachus teneatur vtrāq; vi legis, videtur hic D. Tho. sentire, dicens quòd in istis potest tantum secum dispensare. vbi insinuare videtur quòd perinde obligatur atq; quando erat in claustro. ¶ Nihilominus placet mihi Caiet. sententia quā in præsentiarum protulit, sed

Non probatur
ratio Caiet.

Solutio.

Paupertatis
votum.

Caietanus.

Dubium.

Solutio.

sed expressius in singulari opusculo quod de hac re intitulauit: nempe in libello viginti unius quaestionum. q. 19. Sententia verò est quòd non tenetur ex debito legis, sed ex morem honestate: tum quia id significatur citato statutum illis verbis: A iugo regulæ monasticæ religionis absoluitur, & de monacho fit episcopus: iugum enim vim coactiuam designat. Item postq̄ eximitur à subiectione prælatorum ordinis, quia nullatenus nisi per Papam puniri potest, indicium est quòd neque poenis regularium statutorum subiacet. Quòd autem ex debito morali & de honestate teneatur, patet: nam postq̄ monachatum professus est qui perfectioris est disciplina, condecens est vt magister perfectionis factus eandem seruet disciplinam: nam licet non per vim coactiuam, liberè tamen: quemadmodum discipulus licet factus doctor ferulæ metu alijsq; coactionibus quibus ad studium compellebatur liberetur, debet nihilo minus sua sponte eisdem studijs incumbere. Neque est ineptum exemplum quod à naturalibus sumitur. Quando enim calor in ligno ad formam ignis disponit, vi quadam coactiuâ agentis retinetur: adueniente autem substantiali forma, fit naturalis, atq; adeo suapte spòte in igne permanet. Ex quo fit vt debitum morale religioso episcopo propterea qd de religione assumptus est maius sit quàm in episcopo seculari. ¶ Sequitur nihilo minus securò quòd religiosus factus episcopus quanuis ferijs sextis peculiari instituto religionis, etiam si sub reatu mortali obliget, vt in ordine diui Francisci obligari fertur, factus episcopus potest in die Natalis Domini, si illa feria occurrerit, carnibus vesci, & ieiunium frangere. Oppositum dicit in præsentiarum Caietan. sed in opusculo cordatius mutauit sententiã. Nam capitulo, explicari. extrà, de obserua. ieiuni. vbi cunctis Christianis illud priuilegiũ indultum est, non excipiuntur nisi qui ex voto aut ex regulari obseruantia ieiunare astricti sunt. Et intelligitur ex regularis obseruatix legali debito, quod non manet in episcopo nisi morale. Neq; votum abstinentiæ fecit singulare, nisi vouendo religionẽ. Igitur S. Tho. hoc pacto intelligendus est sensisse monachum episcopum non absolui à dictis obseruantijs sicut quantum ad morale debitum. ¶ Sed contra: ergo neq; ad castitatẽ tenetur sub reatu moralis criminis: quia debitum morale nõ videtur sub tali reatu obli-

gare. Negatur consequentia: quoniam votũ castitatis expressè fecit: virtute cuius, etiam si cesset vis coactiuâ obseruantix regularis, obligat. Cætera verò non vouit formaliter nisi vouendo religionem: cuius vis cessat in illo quo ad legale debitum. Verum est tamẽ quòd poenis quæ in religione decretæ sunt transgressoribus trium votorum essentialiũ nõ manet subiectus. ¶ Sed vt rãm illud morale debitum plus obliget episcopum religionis D. Francisci, quam nostri ordinis: eo qd ipse ad aliquas obseruatias tenetur sub culpa mortali: nos verò ad nullas. Et princeps quanuis non tenatur vi coactiuâ, tenetur tamen fortè aliquibus suis legibus sub reatu mortali. Respondetur quod si vera est hæc opinio, episcopi Diui Francisci, non magis quàm nostri obligantur: quia æqualiter absoluntur à legali debito: Quare de hoc nõ nulla est in principe differentia: quia licet non cogatur, lege tamen illa durante, si ad se pertinet, tenetur illa. ¶ Debent autem religiosi vt in aedeundis episcopatibus multò esse cunctatiores quàm seculares: ita & in administrandis longissimè vigilantiores. Qui enim sese in claustra, mundo vale dicentes, abiderunt, non debent sicuti vxor Loth retrò, hoc est, ad sæculares splendores respicere. Nam præter Dei offensam sæculari populo scandalo sunt, ac subinde vilipendio & ludibrio: nisi palam constet tum renitentes vi fuisse à suis claustris extractos, tum ecclesijs cum omni timore Dei famulari: alijsq; abstinere pompis quæ non fuerint ad ornamentum suæ dignitatis necessaria.

Primum igitur argumentũ in capite quæ Ad primum
stionis ex cano. statutum. obiectum, iam argumentũ.
sua declaratione solutum est. ¶ Ad secundum
respondet D. Tho. quòd vota in sæculo
facta non ex eo præcisè per professionem
religionis dissoluntur, quòd sit ascensus ab
inferiori ad superius: sed quòd illa habent se
ad religionem sicut particulare ad vniuersale:
puta sicut ille qui partem sui Deo obtulit
ad illum qui se offert totum. Pars autem in-
cluditur in toto, & ideo adueniente toto su-
perfluit. Ascensus autem à religione ad epi-
scopatum, est sicut à dispositione ad perfe-
ctionem: dispositio autem non cessat adue-
niente perfectione. Intellige, vt diximus, quã-
tum ad debitum morale sicuti calor dispo-
nens ad ignem permanet in illo. ¶ Ad tertium
autem quantum ad id de obedientia
iam

Primum co-
rollarium.

Secundum.

Argumentũ.

Ad secundũ
argumentũ.

Ad tertium
argumentũ.

iam responsum est, quòd non reliquitur, sed mutatur: & pariter quantum ad paupertatē.

Dubium.

¶ Restat nihilo minùs dubium quòd diuus Thomas illic insinuat circa illud cap. statutū. de hereditate paterna quam monachus episcopus acquirit, cuiusnam post eius mortem obueniāt, monasteriōne an episcopali ecclesiæ? Verba quippe capituli obscura sunt: nihil enim aliud explicant nisi quòd quæ monachus acquiserat, monasterio relinquat: quæ verò factus episcopus acquisuerit, ad altare ad quòd sanctificatus est restituat. Sensus ergo istorum verborū est quem

Solutio.

vsus declarat: nempe quòd quæ acquiserat in sæculo, relinquat monasterio: quòd autē episcopus factus adiecit, relinquat episcopali ecclesiæ. Bona verò religiosorum qui titulares episcopi fiunt: quia sedem non habent licet acquisita eis sint in episcopatu, monasterijs obueniunt. ¶ Testamenta autem cõ-

Episcopus religiosus testamenti cõdere non potest absq; fa-

dere manifestum est non posse sine Papæ dispensatione. Et tunc ait D. Thomas, si episcopus religiosus est, non sibi cõcedi vt tantquam de proprio testamentum faciat, sed quia Papa eius ampliat facultatem dispen-

sandi sua bona, vt eadem facultas duret post mortem. At verò postquam ita liberè dispensatur cum illo atque cum alijs episcopis, parum refert quomodò fiat.

¶ Ecce Opus decem Librorum quòd de Iustitia & Iure polliciti sumus: & in Quæstione septuaginta tres, Articulos verò ducentos septuaginta vnum partiti sumus: per varia ac lubrica, perq; ardua ac difficilia rerum genera, aspirante diuino flamine, ad optatum portum perductum est Anno Christianæ salutis Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo quarto.

In quo si quid per incitiam nostrā & ignorantiam, aut certè per negligentiam & oscitantiam à nobis peccatum est (nam studio per Dei misericordiam certus sum neuitquam deliquisse) Deus ipse misericordiarum ignoscat. Si quid verò præstitimus quòd in rem Christianæ familiæ esse possit, eidem soli Deo acceptum referendum est: Cui laus sit & perennis gloria per infinita sæculorum sæcula.

Amen.

Tomii secundi, atque adeò totius Operis Librorum decem de Iustitia & Iure, exoptatus
FINIS.

INDEX SVMMARIVS

generalis, Operis decem Libro rum, De Iustitia & Iure.

Arnoldus Schurerius Corrector Candido Lectori Salutem.

EN TIBI sincere Lector Indices duos eximij huius Operis Librorū decem: quod ab vtilitate, commoditate, pietate, omni iuga eruditione disciplinae Theologicae, Philosophicae, Iurisperdentiae vtriusq; ac denique authoris sui autoritate, nemini non summo perē (si modō Christiana esse p̄re volet) probatum iri haud est ambiguum. Porro Indicium prior, Librorum, Quaestionum atq; Articulorum, vnā cum omnibus summam pertractandis, in singulis libris, seriem numerumq; edoccebit. Atqui Articulorum quisq; (id quod nosse, cum primis operæ pretiū fore existimauimus) membra plus minus tria complectitur: e quibus primum obijcit, alterum respondet, postremum autem decidit. Hic namq; Index in eum est adornatus finem, vt festino Lectori, nihil, quod illi negotium facesseret, in inquirendo quod optaret, se exhiberet. Alter Indicium demum, rerū & verborum, ac Sententiarum vniuerso Operi, ceu flosculorum, in persarum, cornucopiae vberimum est futurus. Quare inestimabile hoc Opus haud ita magno compara, vtere, fruce re, ac viue foelix, Lector Amice mi tu. Salmanticae Sexto Calendas Maias.

¶ Liber Primus, edifferit de

Iure seu Legibus, quæ suprema sunt Iustitiæ regula: hoc est de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis: per quas homo ad finem naturalem destinatur.

PRO OE M I V M Operis. pagina. 5.

OPERIS Titulus ac Diuisio in Libros decem: atq; ad eō summam quid in singulis disceptetur. pa. 6

LI B E R porro Primus in Quaestiones secatur Septem. pagina. 6.

PR I M A agit de Lege in communi: Complectitur autem Articulos quatuor. pag. eadem.

Primus, An vlla definitionum Legis à Doctōribus constitutarū legitima sit, sciſcitur. ibidē.

Secundus, Vtrum lex semper in commune bonum destinetur. pag. 10.

Tertius, Sitne cuiuslibet ratio, legis effectrix. 12.

Quartus, Nunquid promulgatio sit de ratione legis. pag. 13.

QV A E S T I O Secunda, De legis effectibus: Articulus sortitur duos. pag. 17.

Primus, An effectus legis sit imperando ac vterando reddere homines bonos. pag. eadem.

Secundus, Nunquid legis actus congruenter asſignentur. pag. 19.

QV A E S T I O Tertia, De lege æterna, Articulus

absoluitur Quatuor. pag. 21.

Primus, An lex æterna à naturali, humana, ac diuina distingatur. pag. eadem.

Secundus, Nunquidnam lex æterna sit summa ratio in Deo existens. pag. 22.

Tertius, Vtrum leges vniuersæ ab æterna promanent, an non. pag. 24.

Quartus, Creatane cuncta, tam necessaria q̄ contingencia, æterna legi subijciantur. pag. 25.

QV A E S T I O Quarta, De lege naturæ: Articulus sibi vendicat Quinque. pag. 28.

Primus, An lex naturalis sit habitus in nobis existens. ibidē.

Secundus, An lex naturalis complura contineat præcepta. pag. 30.

Tertius, Omnesne virtutis actus, sint de lege naturæ. pag. 32.

Quartus, Nunquid lex naturæ cunctis sit mortalibus vna. pag. 34.

Quintus, Vtrum lex naturæ mutari aboleriue possit, an non. pag. 36.

QV A E S T I O Quinta, De lege humana in genere: Articulus habet quatuor. pag. 37.

Primus, An præter legē naturæ necessaria nobis fuerint humanae. pag. eadem.

Secundus, Omnisne humana lex à naturali deriuetur. pag. 40.

Tertius, Nunquid legis humane qualitates recte ab Isidoro describantur. pag. 41.

M m m *Quartus,*

Index Librorum,

- Quartus, Conuenienter ne Isidorus & qui illum sequuntur, ciuiles leges, iusq; humanum diuidant. pag. 44.
- QVAESTIO Sexta, De potestate legis humanae.** Articulus comprehendit octo. pag. 46.
- Primus, An lex humana in communi debeat constitui. pag. eadem.
- Secundus, Vtrumne ad legē humanam pertineat omnia vitia cohiberi. pag. 47.
- Tertius, Nunquid lex humana omnium virtutum actus precipiat. pag. 48.
- Quartus, Lex humana imponatne subditis necessitatem in foro conscientiae. pag. 50.
- Quintus, Vtrum omnis pœnalis lex obliget ad culpam, an non. pag. 55.
- Sextus, Lexne pœnalis in foro cōscientiæ ante iudicis cōdemnationē obliget ad pœnam. pa. 58.
- Septimus, Omnes subiiciantur legi necne. pa. 69.
- Octauus, Subditōne liceat præter verba legis agere, necne. pag. 71.
- QVAESTIO Septima, De mutatione & varietate legis humanae.** Articulus cōtinet tres. pagina. 73.
- Primus, An lex humana debeat quoquo pacto mutari. pag. eadem.
- Secundus, Vtrum cōsuetudo vim legis obtinere valeat an non. pag. 76.
- Tertius, Nunquid rectores multitudinis in legibus dispensare possint. pag. 78.
- per temporalium premiffiones & cōminationes debuit suosul dios inducere. pag. 99.
- QVAESTIO Tertia, De moralibus præceptis.** Articulis superbit duodecim. pag. 102.
- Primus, An omnia præcepta moralia pertineat ad legem naturæ. pag. eadem.
- Secundus, Num præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum. pag. 104.
- Tertius, Nunquid oia præcepta moralia veteris legis ad decē Decalogi reducantur. pag. 105.
- Quartus, Præcepta Decalogi conuenienter distinguantur. pag. 107.
- Quintus, Vtrum præceptorum Decalogi numerus congruat, an non. pag. 109.
- Sextus, Præcepta Decalogi debitōne sint ordine disposita. pag. 111.
- Septimus, Præcepta Decalogi congruenti modo tradantur, necne. pag. 112.
- Octauus, Præcepta Decalogi sintne dispensabilia, an non. pag. 114.
- Nonus, Num modus charitatis cadat sub præcepto. pag. 120.
- Decimus, Modus charitatis cadatne sub præcepto diuinæ legis necne. pag. 123.
- Vndecimus, An alia præcepta moralia quæ extra Decalogum vagantur, congruenter tum distinguantur, tum etiam ad eundem reducantur Decalogum. pag. 127.
- Duodecimus, Num præcepta moralia veteris legis iustificarent. pag. 129.
- QVAESTIO Quarta, De præceptis Decalogi in singulari.** Articulus conficitur sex. pagina. 133.
- Primus, An præcepta Decalogi sint præcepta iustitiæ. pag. eadem.
- Secundus, Nunquid primum præceptum Decalogi congruenti sit modo traditum. pag. 134.
- Tertius, Secundum præceptum conuenienti sit forma positum, an non. pag. 137.
- Quartus, Vtrum tertium præceptum de sanctificatione Sabbathi sit rectè positum, an non. pag. 140.
- Quintus, Anne quantum præceptum de honorandis patribus congruè tradatur. pag. 147.
- Sextus, Nunquidnam sex reliqua præcepta conuenienti ordine & modo tradantur. pa. 149.
- QVAESTIO Quinta, De præceptis ceremonialibus.** Articulus est contenta quatuor. pagina. 150.
- Primus, An ceremonialia præcepta quadrifida fuerint: scilicet sacrificia, sacramenta, sacra & obseruantia. pag. eadem.
- Secundus, Nunquid singulis istis ceremonialibus speciebus reddi possint legitima causa. p. 152.

Tertius,

¶ Liber Secundus.

SECUNDVS, De lege diuina, qua ad supernam foelicitatem promouemur: in Quaestiones finditur nouem. pag. 82.

QVAESTIO Prima, De lege veteri: continet Articulus quatuor. pag. eadem.

Primus, An præter naturalem legem & humanam quæ ab aeterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria. ibidem.

Secundus, Anne lex vetus fuerit bona. pa. 84.

Tertius, Nunquid lex illa soli debuerit populo Israël poni, illūq; duntaxat obligare. pa. 85.

Quartus, Vtrum lex vetus congruenter data fuerit tempore Moysi, an non. pag. 92.

QVAESTIO Secunda, De præceptis legis veteris in genere: Articulus cōstat tribus. p. 94.

Primus, An lex vetus vnicum tantum continuerit præceptum. pag. eadem.

Secundus, Vtrumne præceptorum legis veteris tria sit differentia: nempe moralium, ceremonialium, atq; iudicialium. pag. 95.

Tertius, Nunquid lex vetus ad sui obseruantia

Quæstionum, & Articulorum.

Tertius, Vtrum legis antiquæ ceremoniæ, vel ante legem existerint, vel sub lege iustificarent. pag. 155.

Quartus, Ceremoniæ veteris legis sicne in Christi morte cessauerint, ut inde citra mortale crimen nequeant obseruari. pag. 157.

QVÆSTIO Sexta, De iudicialibus mandatis: Articulos habet non plus duos. pag. 167.

Primus, Anne præcepta iudicialia rectè a ceremonialibus distinguantur. pag. eadem.

Secundus, Vtrumne iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispersita. 168.

QVÆSTIO Septima, De lege Evangelicæ quantum ad eius substantiam. Articulis de natur quatuor. pag. 172.

Primus, Vtrum lex noua sit lex scripta, anne potius cordibus indita. pag. eadem.

Secundus, Nunquidnam lex noua iustificet. pag. 174.

Tertius, Annon lex noua debuerit dari à principio mundi. pag. 175.

Quartus, Lex noua sitne vsq; ad finem mundi duratura, necne. pag. 176.

QVÆSTIO Octaua, De collatione legis nouæ cum veteri: Articulis perstringitur duobus. pag. 178.

Primus, Nunquid non lex noua sit veteris complementum. ibidem.

Secundus, Lex noua grauior ne sit quàm antiqua, an non. pag. 181.

QVÆSTIO Nona, De his quæ in lege noua continentur: Articulis est prædita tribus. pag. 183.

Primus, Anne lex noua actus exteriores sufficienti ordine instituerit. pa. eadem.

Secundus, Nunquidnã lex Evangelicæ interiores nostros actus sufficienter cõposuerit. 185.

Tertius, Vtrumne congruè lex Evangelicæ consilia nobis quadam adiecerit. pag. 188.

¶ Liber Tertius.

TERTIVS, De iure, quatenus obiectum est Iustitiæ: deq; virtutis huius substantia & sibi annexis, ad iustitiam distributiuam vsque: Quæstionibus gloriatur Sex. pag. 191.

QVÆSTIO Prima, De Iure: Articulos possidet quatuor. pag. eadem.

Primus, An ius sit obiectum iustitiæ. ibidem.

Secundus, Vtrum diuisio iuris in ius naturale & posituum, sit generi congruens, an non. pag. 194.

Tertius, Nunquid ius gentium sit idem cum iure naturali. pag. 196.

Quartus, An non ius paternum ac dominatum & à iusto politico & inter se vlla ratione distinguantur. pag. 198.

QVÆSTIO Secunda, De iustitia: Articulos complectitur octo. pag. 200.

Primus, An definitio iustitiæ à iurisperitis sit rectè constituta. pag. eadem.

Secundus, Iustitia sitne virtus quæ habentem ad alterum ordinat. pag. 202.

Tertius, Nunquid iustitia sit virtus. pag. 203.

Quartus, Vtrumne iustitia sit in voluntate. pag. 204.

Quintus, Annon iustitia sit generalis virtus. pag. 206.

Sextus, Iustitia particularè mne habeat materiam, an verò circa aliarum passiones & materias versetur. pag. 209.

Septimus, Nunquidnam medium iustitiæ sit medium rei: eiusq; actus, ius viciniqu; suum tribuere. pag. 212.

Octauus, Iustitia inter morales virtutes sit eminentissimã, necne. pag. 214.

QVÆSTIO Tertia, De iniustitia: Articulis duntaxat tribus expeditur. pag. 220.

Primus, Anne iniustitia sit speciale vitium. pag. eadem.

Secundus, Nunquid quicumq; iniustum facit, cõtinuo censeatur iniustus, an non. pag. 221.

Tertius, Vtrumne quis possit iniustum pati volens. pag. 223.

QVÆSTIO Quarta, De iudicio: Articulos sibi vendicat sex. pag. 225.

Primus, An iudicium sit actus iustitiæ, an nō. pag. eadem.

Secundus, Nunquid iudicare sit licitum, an nō. pag. 226.

Tertius, Anne iudicium temerarium, puta ex suspitione procedens, sit licitum. pag. 229.

Quartus, Dubia sintne in meliorem partem interpretanda. pag. 234.

Quintus, Vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum, an non. pag. 236.

Sextus, Nunquidnam vsurpatum iudicium sit semper peruersum. pag. 239.

QVÆSTIO Quinta, De diuisione Iustitiæ: Articulos vult quatuor. pag. 240.

Primus, An particularis iustitia rectè in distributiuam & commutatiuã diuidatur. ibidẽ.

Secundus, Nunquid idem sit medium distributiue ac commutatiue iustitiæ, an nō. pag. 243.

Tertius, Vtrumne eadem sit materia distributiue ac commutatiue. pag. 245.

Index Librorum,

- Quartus, Eademne sit vtriusq; iustitia forma, necne. pag. 247.*
- QVAESTIO Sexta, De acceptione personarum: Articulus sibi poscit septem. pag. 249.*
- Primus, Vtrum personarum acceptio, iustitia distributiva contraria, crimen genere suo sit mortale. pag. eadem.*
- Secundus, Nunquid in spiritualiu dispensatione possit acceptio personarum contingere. pa. 251.*
- Tertius, Beneficiorum pluralitas sitne iure permissa. pag. 262.*
- Quartus, An in collatione secularium magistratu subesse possit crimen acceptiois personarum, an non. pag. 266.*
- Quintus, Nunquidnam in iudicijs dicendis interuenire possit personarum acceptio. pa. 271.*
- Sextus, An non in priuatis honoribus deferendis interuenire possit personarum respectus. pag. 273.*
- Septimus, In tributis exigendis peccarum possit acceptio personarum. pag. 275.*

¶ Liber Quartus.

QVARTVS, De preambulis ad iustitiam commutatiuam: nempe de dominio ac restitutione: Quaestiones sibi fuit Septem. pag. 278.

- QVAESTIO Prima, De dominio in genere: Articulus constat duobus. pag. eadem.*
- Primus, Vtrum dominiū idem sit quod ius & facultas rerum, an non. ibidem.*
- Secundus, An non tantū Deo, intellectualibusq; ac rationalibus creaturis competant rerum dominia. pag. 283.*
- QVAESTIO Secunda, De rebus quarum homo est dominus: Articulus explicatur tribus. pag. 285.*
- Primus, An rerum omnium quae sunt in mundo, sit homo iure aliquo dominus. pag. eadem.*
- Secundus, Nunquid homo homini dominus esse possit. pag. 288.*
- Tertius, homo sitne vita sua ac fama dominus. pag. 291.*
- QVAESTIO Tertia, De rerum diuisione: vni ci est Articuli. pag. 295.*
- Vnus, Anne humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa. pag. eadem.*
- QVAESTIO Quarta, De peculiari quorundā dominio: duorum est Articulorum. pag. 300.*
- Prior, An hominum qui spiam totius sit orbis dominus. ibidem.*

Alter, Nunquid Imperator sit dominus orbis. pag. 303.

QVAESTIO Quinta, De translatione dominiorum: Articulus instruitur quatuor. pagina. 307.

Primus, Vtrumne sua quisq; voluntate, naturali iure valeat rei sua dominium in alterum transferre. pag. eadem.

Secundus, Nunquidnam per ludum dominium transferatur. pag. 312.

Tertius, Per contractumne qui nullus est iure civili, transferatur dominium. pag. 317.

Quartus, An praescriptio dominium in possessorem transferat. pag. 322.

QVAESTIO Sexta, De restitutionis substantia: Articulus continet quing. pag. 327.

Primus, Anne restitutio sit actus commutatiua iustitia. pag. eadem.

Secundus, Nunquid sit ad salutem necessariū, rei quae ablata est, restitutionem fieri. pa. 330.

Tertius, Vtrumne omnia in vniuersum quae quis vel ab alio abstulit, vel inuito domino retinet, teneatur restituere. pag. 333.

Quartus, Satisne sit id simpliciter restituere quod iniuste sublatum est. pag. 351.

Quintus, Debeatne aliquis id quod non abstulit restituere, an non. pag. 354.

QVAESTIO Septima, De circumstantijs restitutionis: quatuor est Articulorum. pa. 356.

Primus, Semperne oportet ei restitutionem fieri a quo res sublata fuit. pag. eadem.

Secundus, Ille qui accipit teneatur semper restituere, necne. pag. 367.

Tertius, Vtrum illi etiam qui nihil acceperunt restituere teneantur, an non. pag. 372.

Quartus, Nunquid qui debet, statim restituere teneatur. pag. 377.

¶ Liber Quintus.

QVINTVS, De iniustitia quae ex iniuriosa actione nascitur: nempe de homicidio & reliquis: Quaestionibus locupletatur Duodecim. pag. 382.

QVAESTIO Prima, De Homicidio: Articulis dotatur nouem. pag. eadem.

Primus, An aliquod viuentium quae perfecta sunt, occidere liceat. ibidem.

Secundus, Licetne maleficos occidere. pagina. 385.

Tertius, Vtrum scelerosum hominem vnicuilibet priuato occidere liceat, an non. pag. 388.

Quartus,

Quæstionum, & Articulorum.

- Quartus, Nunquid clericis etiam maleficos liceat interficere. pag. 391.*
- Quintus, Alicuius liceat seipsum occidere, an non. pag. 393.*
- Sextus, Vtrumne liceat vitam pro defensione amici aut cuiuscumq; virtutis, exponere, necne. pag. 396.*
- Septimus, Nunquidnam liceat in aliquo casu interficere innocentem. pag. 399.*
- Octauus, Iusne sit vnicuique proprium inuasorem in sui defensionem occidere, necne. pagina. 401.*
- Nonus, Anne qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus. pag. 406.*
- QVÆSTIO Secunda, De mutilatione membrorum: trium est Articulorum. pag. 410.**
- Primus, An quempiam suo mutilare membro sit licitum. pag. eadem.*
- Secundus, Vtrumne liceat patri filios, aut dominis seruos verberare. pag. 412.*
- Tertius, Licetumne alicui sit carceri quempiam mancipare. pag. 415.*
- QVÆSTIO Tertia, De furto: Articulos continet sex. pag. 416.**
- Primus, An furti definitio sit bona. pagina eadem.*
- Secundus, Furtum & rapina specie differant, necne. pag. 418.*
- Tertius, Vtrumne furtum sit genere suo peccatum mortale. pag. 419.*
- Quartus, Nunquid ei qui egestate premitur furari liceat. pag. 427.*
- Quintus, Anne rapina villo pacto fieri possit contra peccatum. pag. 429.*
- Sextus, Rapina sitne grauius furto, an non. pagina. 432.*
- QVÆSTIO Quarta, De iniustitia iudicis: Articulis peragitur quatuor. pag. 432.**
- Primus, Licetne iudici eum qui sibi non subditur iudicare. pag. eadem.*
- Secundus, An iudici liceat contra veritatem quam certo nonit, iudicare, quando legitime probatur contrarium. pag. 435.*
- Tertius, Nunquid iudex absq; accusatore possit quempiam iudicare. pag. 440.*
- Quartus, Vtrumne iudici liberum sit penam iuris relaxare. pag. 441.*
- QVÆSTIO Quinta, De iniustitia accusatoris: Articulos possidet quatuor. pag. 443.**
- Primus, Anne quispiam teneatur alium accusare. pag. eadem.*
- Secundus, Vtrumne necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi. pag. 446.*
- Tertius, Nunquid accusatio per tria hæc reddatur iniusta, quæ sunt calumnia, præuariçatio & tergiversatio. pag. 447.*
- Quartus, An accusator qui in probatione defecerit, pœna talionis teneatur. pag. 448.**
- QVÆSTIO Sexta, De iustitia rei: Articulis fulcitur quatuor. pag. 449.**
- Primus, Accusatione liceat veritatem negare, an non. ibidem.*
- Secundus, Nunquid accusato liceat per calumniam se defendere. pag. 451.*
- Tertius, An reo liceat iudicium per appellationem declinare, necne. pag. 459.*
- Quartus, Vtrum liceat condemnato ad mortem, se quacunq; via defendere. pagina. 460.*
- QVÆSTIO Septima, De iniustitia testis: Articulis pertractatur quatuor. pag. 465.**
- Primus, Vtrumne teneatur quandoq; homo testimonium ferre. pag. eadem.*
- Secundus, Duorum vel trium testimonium, an in iudicio sufficiat. pag. 467.*
- Tertius, Nunquid cuiuspiam testimonium citra eius culpam repellendum sit. pag. 469.*
- Quartus, An non testimonium falsum semper sit peccatum mortale. pag. 470.*
- QVÆSTIO Octaua, De iniustitia Aduocatorum: Articulos exigit quatuor. pag. 472.**
- Primus, Aduocatus teneaturne gratis prestare patrocinium pauperibus in suis causis. pagina eadem.*
- Secundus, Vtrumne merito sint aliqui ab aduocationis officio arcendi. pag. 474.*
- Tertius, Nunquid aduocato delictum sit iniustam causam defendere. pag. 475.*
- Quartus, Licetumne sit aduocato pretio patrocinari, an non. pag. 477.*
- QVÆSTIO Nona, De contumelia: Articulis declaratur tribus. pag. 479.**
- Primus, An contumelia consistat in verbis. pagina eadem.*
- Secundus, Vtrum contumelia, & generaliter conuiuium, sit genere suo peccatum mortale. pag. 481.*
- Tertius, Nunquid debeat quisq; contumelias aquanimiter sustinere. pag. 483.*
- QVÆSTIO Decima, De detractioe: Articulos postulat quatuor. pag. 484.**
- Primus, Anne detractio sit denigratio aliena fame per occultata verba. ibidem.*
- Secundus, Vtrumne detractio genere suo sit peccatum mortale. pag. 490.*
- Tertius, Nunquid detractio sit grauius omnibus peccatis quæ in proximum committuntur. pag. 490.*

Index Librorum,

- Quartus, Audiens toleransq; detrahentem an mortaliter peccet. pag. 493.*
QVAESTIO Undecima, *De susurratione & derisione: Articulorum tantum est duorum. pag. 494.*
Prior, Vtrum susurratio sit peccatum à detractione distinctum an non. pag. eadem.
Posterior, Anne decisio sit speciale peccatum à praecedentibus distinctum, atq; adeo mortale. pag. 497.
QVAESTIO Duodecima, *De maledictione: Articulis adornatur tribus. pag. 499.*
Primus, Nunquid cuiquam sit licitum alteri maledicere. eadem.
Secundus, An creatura etiam irrationali maledicere liceat. pag. 501.
Tertius, Vtrumne maledictio, peccatū sit genere suo mortale, idēq; detractione peccati. pag. 502.

TOMI PRIMI FINIS.

Tomus Secundus.

¶ Liber Sextus.

EXTVS, disceptat de usuris & contractibus: in Quaestiones distractus Septem. pagina. 505.

- QVAESTIO** Prima, *De Usura: Articulis exornatur Sex. pag. 506.*
Primus, An Usuraria mutuo genere suo sit peccatum mortale. pag. eadem.
Secundus, Nunquid ratione mutui aliqua possit expeti commoditas. pag. 514.
Tertius, Vtrumne ratione damni emergentis aut lucri cessantis, liceat mutuatori quidpiā ultra sortem recipere. pag. 521.
Quartus, Quicquid lucri pecunia Usuraria peperit, sitne restitutioni obnoxium. pag. 525.
Quintus, Licetne mutuo pecunia accipere sub Usura. pag. 533.
Sextus, Nunquidnam Mons pictatis Usurarius sit. pag. 537.
QVAESTIO Secunda, *De generali ratione contractus emptionis & venditionis: Articulis enucleatur tribus. pag. 541.*
Primus, An contractus emptionis & venditionis sit reipublica necessarius. pag. eadem.
Secundus, Nunquid negotiatio sit licita. pagina. 543.

- Tertius, Vtrumne rerum pretia, arbitrio mercatorum sint taxanda. pag. 546.*
QVAESTIO Tertia, *De iniustitia quae in emptione & venditione committitur: duorum est Articulorum. pag. 549.*
Prior, Nunquidnam licite quis possit rem plurius vendere quā valeat. ibidem.
Alter, Anne vitium rei vendita sic venditionem reddat illicitam, ut necessarium semper sit illud detegere. pag. 553.
QVAESTIO Quarta, *De emptione credito pretio: Articulis sortitur duos. pag. 558.*
Vnus, Vtrumne liceat rem carius vendere ex parte etata quā numerata pecunia. eadem.
Alter, Anne liceat rem credito carius quā presentī pretio vendere, quādo rei dominus non erat tunc venditurus. pag. 562.
QVAESTIO Quinta, *De censibus: Articulis enodatur tribus. pag. 565.*
Primus, An censuum emptio ac venditio sit Usuraria. ibidem.
Secundus, Nunquid census tā temporales quā perpetui sint liciti. pag. 570.
Tertius, Vtrum licita sit emptio censuum cum pacto retrouendendi. pag. 572.
QVAESTIO Sexta, *De contractu societatis: Articulis est contenta duobus. pag. 575.*
Prior, Nunquid contractus societatis sit licitus. pag. eadem.
Posterior, An licitum sit pecuniam in societatem exponere, saluo capitali. pag. 577.
QVAESTIO Septima, *De contractu affectionis: Articuli est vnus. pag. 579.*
Vnicus, Nunquid affectionis contractus sit licitus. ibidem.

¶ Liber Septimus.

- SEPTIMVS**, *De Cambijs: Quaestionibus armatur Sex. pag. 582.*
QVAESTIO Prima, *De cambio in genere: Articulis perficitur duobus. pag. eadem.*
Vnus, Vtrum ars capsoaria sit licita, an nō. ibidē.
Alter, Plurēsne sint cambiorum species. pagina. 584.
QVAESTIO Secunda, *De cambio minuto: vnicum duntaxat vult Articulum. pag. 586.*
Vnicus, Anne minutum cambium sit licitum. ibidem.
QVAESTIO Tertia, *de cambio ratione loci & ratione temporis: suslinct Articulos duos. pagina. 587.*

Prior,

Quæstionum, & Articulorum.

Prior, Nunquidnam cambium ratione loci sit licitum. *ibidem.*

Posterior, Vtrumne ratione temporis licitum sit cambij pretium. pag. 589.

QVÆSTIO Quarta, de pretio soluendi numerata pecunia: gaudet *Articulo* unico. pagina. 591.

Unicus, An campiori liceat, ut pecuniã in suo cambio consignatã in numerato soluat, mercedem aliquam recipere. pag. eadem.

QVÆSTIO Quinta, de nummorum cambio ratione diuersa eorum estimationis in diuersis locis aut temporibus: *Articulis* præfulget quinque. pag. 592.

Primus, Vtrum liceat pecuniam vnius regionis pro pecunia alterius vbi plus valet, commutare, an non. pag. eadem.

Secundus, An licitum sit monetarum cambiũ, quã in diuersis locis propter copiam & inopiam totius generis moneta, inæqualis sunt valoris. pag. 594.

Tertius, Nunquid cambiorum pretia inter campiores variari possint. pag. 600.

Quartus, Cambium ad incertamne solutionis quantitatem sit licitum. pag. 602.

Quintus, Nunquid non cambium huiusmodi, quod intercalatis ac prætermisus primis nundinis in alias subsequentes fit, sit licitum. pagina. 603.

QVÆSTIO Sexta, De reliquis cambiorum generibus: *Articulis* finitur duobus. pag. 607.

Prior, Vtrum cambia ad proxima loca eiusdem regni sint licita, necne. pag. eadem.

Alter, Nunquid cambia quã licet ad primas nundinas fiant tempore & loco distantes, tamen quo longius distant pretiosius sunt, sint licita. pag. 608.

¶ Liber Octauus.

OCTAVVS, De Voto: Quæstionibus adornatur Sex. pag. 612.

QVÆSTIO Prima, De substantia voti: *Articulis* excolitur tribus. pag. eadem.

Primus, An votum sit alicuius rei possibile, ad quam vi præcepti non tenebamur. *ibidem.*

Secundus, Nunquid votum in solo voluntatis proposito perficiatur. pag. 615.

Tertius, Votum semperne fieri debeat de meliori bono. pag. 620.

QVÆSTIO Secunda, De voti vigore ac virtute: *Articulis* vult quinque. pag. 630.

Primus, An omne votum obliget ad suã observationem. pag. eadem.

Secundus, Vtilene sit expediensq; vouere. pagina. 641.

Tertius, Nunquid votum sit actus latrã sue religionis. pag. 642.

Quartus, Magisne sit laudabile & meritoriũ facere aliquid ex voto quã absque illo. pagina. 644.

Quintus, Vtrumne votum per susceptionem sacri ordinis, perq; professionem religionis, fiat solenne. pag. 647.

QVÆSTIO Tertia, De his qui vouendi facultatem habent: duorum est *Articulorum*. pagina. 653.

Primus, An illi qui sunt alterius potestati subiecti, vouere possint. pag. eadem.

Alter, Nunquid pueri religionis voto se possint obligare. pag. 660.

QVÆSTIO Quarta, De dispensatione & commutatione voti: *Articulis* capit tres. pagina. 664.

Primus, Vtrumne in voto possit fieri dispensatio. pag. eadem.

Secundus, Anne super voto solenni continentia religionis fieri possit dispensatio. pagina. 666.

Tertius, Nunquid ad commutationem vel dispensationem voti requiratur prelati auctoritas. pag. 672.

QVÆSTIO Quinta, De religionis voto in particulari: *Articulis* occupat quatuor. pagina. 678.

Primus, An religionis votum ad statum perfectionis attineat. pag. eadem.

Secundus, Nunquid paupertas ad mendicitatem vsq; ad perfectionem vitæ monasticæ pertineat. pag. 686.

Tertius, Vtrum votum castitatis sit de intrinseca ratione religionis, an non? pag. 690.

Quartus, Obedientia votum sine de essentia religionis. pagina. 694.

QVÆSTIO Sexta, De voto & continentia sacerdotum: duobus duntaxat *Articulis* absoluitur. pag. 696.

Prior, Nunquidnam ecclesia decõro & stabilitati, sacerdotale votum continentia congruens fuerit ac necessarium. pag. eadem.

Posterior, Sacerdotalisne continentia ab ipsis statim ecclesia incunabulis cæperit, an non? pagina. 702.

¶ Liber Nonus.

NONVS, De Decimis ac Simonia:
Quæstionibus ditatur octo. pag. 710.

QVÆSTIO Prima, De sacrificio in genere:

Articulis fruitur quatuor. pag. eadem.

Primus, Vtrumne Deo sacrificare sit de lege natura. ibidem.

Secundus, An soli Deo sit sacrificium offerendum. pag. 712.

Tertius, Nunquid sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus. pag. 714.

Quartus, Anne vniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo. pag. 715.

QVÆSTIO Secunda, De ineffabili sacrificio altaris in particulari: vnum atq; alterum habet articulum. pag. 716.

Vnus, Nunquid sacrosanctum Sacramentum altaris sit verè sacrificium. pag. eadem.

Alter, An altaris sacrificiū pro pluribus oblatum perinde singulis ad satisfactionem proficit ac si duntaxat offerretur pro vno. pa. 720.

QVÆSTIO Tertia, De oblationibus & primitiis: Articulos obtinet quatuor. pag. 727.

Primus, An homines de necessitate præcepti ad oblationes teneantur. pag. eadem.

Secundus, Nunquid oblationes solis sacerdotibus debeantur. pag. 731.

Tertius, Vtrumne oblationes de rebus omnibus qua licitè possidentur facere liceat. pag. 732.

Quartus, Ad decimarum solutionem an homines teneantur. pag. 735.

QVÆSTIO Quarta, De decimis: articulo quarto perficitur. pag. 737.

Primus, Hominesne teneantur dare decimas ex necessitate præcepti. pag. eadem.

Secundus, An de omnibus teneantur Christiani decimas soluere. pag. 743.

Tertius, Nunquid decimæ solis clericis debeantur. pag. 746.

Quartus, Vtrum clerici etiam ipsi decimis soluendis sint astrikti, an non? pag. 748.

QVÆSTIO Quinta, De peccato Simonia in genere: duorum tantum est Articulorum. pag. 751.

Vnus, An Simonia sit studiosa voluntas emendi vendendiq; aliquid spirituale, vel spiritali annexum. pag. eadem.

Alter, Vtrumne vitium Simonia genere suo sit peccatum mortale. pag. 755.

QVÆSTIO Sexta, De materia Simonia: Articulos est nacta duos. pag. 759.

Primus, An quandoq; licet pro Sacramentis pecuniam seu dare seu accipere. pag. eadem.

Alter, Nunquid pro spiritualibus actionibus dare accipereq; pecuniam sit licitū. pag. 766.

QVÆSTIO Septima, De Simonia, in sacerdotijs ac dignitatibus conquirendis. Articulos est adepta tres. pag. 771.

Primus, An pro sacerdotijs atq; alijs præbendis qua spiritualibus sunt annexa, liceat pretiū percipere. pag. eadem.

Secundus, Nunquid præbendarum permutatio absq; Simonia fieri possit. pag. 776.

Tertius, Vtrumne liceat spiritualia pro munere conferre quod est vel à lingua vel ab alio quouis obsequio. pag. 779.

QVÆSTIO Octaua, De restitutione Simonia & pœna Simoniaci: Articulos sortita est duos. pag. 784.

Vnus, An quicquid per Simoniam vel datur vel recipitur, sit restitutioni obnoxium. pagina eadem.

Alter, Nunquid non Summus Pontifex possit super pœnis simonia dispensare. pag. 793.

¶ Liber Decimus.

DECIMVS, deniq; ac Postremus, de statu, ordine, atq; residentia Prælatorum, ac de horis Canonicis: Quæstionibus absoluitur quinq; pag. 796.

QVÆSTIO Prima, De Episcopali instituto, & iure quo institutum est: articulus contentus est quatuor. pag. eadem.

Primus, Anne episcopalis dignitas fuerit in ecclesia super sacerdotalem necessaria. ibidem.

Secundus, Nunquid episcopatus sit ordo natura sua à simplici sacerdotio distinctus. pa. 799.

Tertius, Episcopi inter se perinde differat atq; ipsi à simplicibus sacerdotibus. pag. 802.

Quartus, Vtrumne institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino. pag. 805.

QVÆSTIO Secunda, De episcopatu optando, incundo, & conferendo: Articulus sibi usurpat quatuor. pag. 810.

Primus, Licetne Episcopatum appetere, necne. pag. eadem.

Secundus, An Episcopatum iniunctum liceat omnino recusare. pag. 814.

Tertius, Nunquid oportet eum qui ad Episcopatum assumitur, esse ceteris meliorem. pag. 818.

Quartus, Vtrum episcopo liceat cur. Episcopali deserta ad religionem se conferre. pag. 820.

QVÆ-

Quæstionum, & Articulorum.

QVÆSTIO Tertia, de episcoporum residentia: Articulus exposcit quatuor. pag. 833.
*Primus, Nunquid episcopi in suis diocæsis re-
sistere iure diuino teneantur. pag. eadem.*
*Secundus, Anne residentia episcoporum iure
naturali fundetur. pag. 833.*
*Tertius, Vtrum episcopi iure humano, hoc est
põtifício, residere teneantur, an non. pag. 836.*
*Quartus, Aliqua emergerene possit causa ob
quam liceat episcopo à grege sibi commisso
abesse. pag. 838.*
*QVÆSTIO Quarta, de vinculo & modo
quo episcopi & sacerdotes tenentur sua bo-
na dispensare: numero Articulorum quina-
rio concluditur. pag. 847.*
*Primus, An episcopo liceat aliquid proprium
possidere, an non. pag. eadem.*
*Secundus, Nunquid episcopi mortaliter peccent
si bona ecclesiastica quæ procurant pauperi-
bus non largiuntur. pag. 850.*
*Tertius, Vtrumne episcopi ac reliqui sacerdotes
verum ac legitimum habeant dominium fru-
ctuum ecclesiasticorum qui illos pro sua por-
tione contingunt. pag. 851.*
*Quartus, Singularine iure teneantur episcopi
præ secularibus diuitibus ad eleemosynarum
subsidiu. pag. 862.*
*Quintus, Nunquidnam ecclesiastico statui con-
decens sit inter alias possessiones castra, va-*

*sallosq, ac iurisdictionem ciuilem habere.
pag. 865.*

*QVÆSTIO Quinta, quæ nouissima, de cleri-
corum debito officio: Articulis clauditur fæ-
luciter plus minus septem. pag. 869.*
*Primus, An inter officia eorum qui sacris ini-
tiantur, peculiare, ad quod omnes genera-
tim tenentur, sit, constitutos Psalmos statis
horis persoluere. pag. eadem.*
*Secundus, Nunquidnam congruens sit & de-
corum vt hora canonica, Psalmorum, Hymno-
rumq, alio cantu psallantur. pag. 878.*
*Tertius, Vtrumne tam illi omnes qui sunt sa-
cris initiati quàm qui titulum habent eccle-
siastici sacerdotij, ad horas dicendus tenean-
tur. pag. 882.*
*Quartus, Anne ordo & modus sit aliquis per-
soluendo diuino officio necessarius, necne.
pagina. 886.*
*Quintus, Ad soluendum canonici diuinum of-
ficiu, requiraturne attentio. pag. 890.*
*Sextus, Episcopus & clericus id facere præter-
mittens quod facere tenetur, ad restitutionem
aut præbendæ aut fructuum obligetur, necne.
pag. 895.*
*Septimus, usq, postremus, qui omnibus finem ac
colophonem imponit, Nunquid religiosi crea-
ti episcopi, ad obseruantiam regulas tenean-
tur, an secus. pag. 900.*

Indicis Prioris, qui Librorum, Quæstio-
num, & Articulorum, Finis.

Errata, quæ non nihil lectorem remora- ri poterant, fidei diligentięque nostrę argu- mentum futura, ita eradūtor.

Pagi.col. linea,	legendum,	Pagi.col. linea,	legendum,
5 1 à summo.ii.	vindicat.	478 2 ab imo.3.	cuiã interest.
8 2 à summo.4.	conformari.	483 1 à summo.8.	obloquentis.
12 2 ab imo.5.	neque respublica.	485 2 ab imo.ii.	dignum.
14 1 à summo.21.	C.de legib. & const.	487 1 à summo.23.	muto.
25 1 à sum.20.	communis est.	496 1 ab imo.26.	fortè, famiam.
39 2 ab imo.9	cohibeat.	550 1 ab imo.4.	meum solum.
41 2 ab imo.4.	distinct.4.	556 2 à summo.22.	Hoc autem.
29 1.&c.2.	synteresis.	556 2 ab imo.7.	vel vitrum.
48 1 ab imo.14.	coercendam esse.	574 2 ab imo.22.	magnus.
54 1 ab imo.2.	leges humanæ.	575 2 ab imo.20.	capitali.
56 1 ab imo.24.	ad culpam.	588 1 ab imo.2.	fortè, ipurū reddit.
56 2 à sum.ii.	comminatio.	596 2 à summo.12.	Haud enim.
57 1 à sum.26.	indicium sit.	602 1 à sum.2.	fortè, q̄ in cōsciētia.
59 2 ab imo.2.	de pœnis, lib.6.	613 2 ab imo.25.	denotare. & linea.
64 2 à summo.15.	c. cum secundum.		26. tolle, ab.
65 1 à sum.2.	in. d. c. cum.	620 1 ab imo.14.	debeat.
69 1 à sum.16.	ff. de legibus.	Ibid. 2 ab imo.22.	fit.
77 1 à sum.ii.	extiterit lex.	622 1 à summo.13.	promissorium.
80 2 ab imo.17.	quæ à suo.	623 2 à sum.22.	nos habet.
99 2 ab imo.3.	ac territamenta.	624 1 à sum.4.	proprie.
107 1 à summo.25.	quatuor primæ.	625 2 ab imo.28.	fortè, iniustum.
149 1 ab imo.20.	tis motu.	627 1 à summo.26.	respondetur.
169 2 à summo.26.	l.2. q.105.	630 2 ab imo.10.	explorare hęc. & li.
192 1 ab imo.15.	iustificari.		16. Est igitur.
224 1 à summo.20.	extortum.	634 1 à sum.29.	Respondet.
234 2 à sum.17.	indicia non.	Ibid. 1 à sum.4.	fortè, vouentis.
238 1 à sum.ii.	l. Iulianus verum.	Ibid. 1 ab imo.12.	c. cum locum.
238 1 à summo.19.	de concess. præb.	Ibid. 2 à sum.29.	tolle, non,
245 1 à sum.25.	Oligarchia.	636 1 à sum.ii.	in qua.
246 1 à sum.29.	<u>tolle, in vniuersum,</u> ac lege, voluntaria spontaneam.	Ibid. 1 ab imo.8.	Alias.
	sine dimi. conf.	637 2 ab imo.1.	statum.
256 1 ab imo.4.	consumptibilibus.	646 1 à sum.25.	fortè, liberalitas.
281 2 à summo.5.	brutę aut animates	662 2 ab imo.21.	quantam.
285 1 à sum.22.	In li. de rerū diuisi.	669 1 à sum.8.	posset.
298 2 à sum.3.	& C. de.	699 1 ab imo.16.	deouerit.
303 2 à sum.19.	esset contraria.	707 2 à sum.16.	audire.
319 2 ab imo.25.	connumeratur.	740 2 à sum.2.	Hęc sunt.
331 1 à summo.2.	correctionis.	Ibid. 2 à sum.18.	facientes.
335 1 à sum.7.	dcest verbum, oues:	748 2 ab imo.6.	fortè, temporalis.
352 1 ab imo.6.	iniuste.	755 2 à sum.17.	tamen vitiositas.
361 2 ab imo.3.	externo.	775 2 à sum.22.	nutu.
378 1 ab imo.28.	vulgarium.	762 1 ab imo.11.	titulares.
388 1 à summo.12.	melius.	818 1 à sum.6.	cui beneficium.
416 1 ab imo.8.	vetustissimum.	824 1 ab imo.12.	metum.
423 1 ab imo.10.	l. absentem. C. de.	832 2 ab imo.17.	dele, aurum.
447 1 à summo.22.			Imò verò, vt iam.

INDEX ALPHABETICVS

librorum decem de Iustitia & Iure

Fratris Dominici Soto. Numerus paginarum
indicat : A. columnam priorem, B.
verò posteriorem.

A

Bigatus, furtū de grege disperso. 417. b.

Abrahā non suo merito, sed Dei misericordia electus est: unde Christum originem duceret. 90. b.

Abrahā & Saram pro-

babilius est fuisse fratres quā fratruelles. 120. a.

Abrenuntiatio sæculi non solum diuino iure existit, per Christum cōstituto, verū ex iuris naturalis viscerib⁹ depromit. 683. a.

Abrogatio quid sit: & utrū differat à dispēfatione & irritatione. 79. a.

Acceptio personarū nomen est apud sacros interpretes latinitate donatū: quod & respectus personarum dicitur. 250. a.

Acceptio personarum est iniustitiæ crimen quo in distributione non causæ ad rem pertinentis, sed personæ ratio habetur: quod ideo genere suo mortale crimen est. ibidem. b.

Acceptio personarum non est qualitatem personæ considerare, quæ eius vel meritū vel crimen auget. 251. a.

Acceptio personarum in spiritualibus genere suo grauius est quā in temporalibus. 253. b.

Acceptio personarum tunc præ se fert manifestarium crimen quādo idoneo prætermisso eligitur indignus. 254. b.

Acceptio personarum crimen cum magistratus indigno confertur ad restitutionem obligat quæ facienda est populo. 267. a.

Acceptio personarum sæpe in iudicijs dictis committitur. 272. a.

Acceptio iniustæ pœnam nemo ante cōdemnationem pendere tenetur. 351. b.

Acceptio causa nouem modis potest aliquis esse. 373. a.

Acceptio rei trifariā consideratur & dupliciter contingit: scilicet directè & indirectè. ibidem. b.

In actione praua aliter ratio mali cōsideratur quā culpæ. 370. a.

Actus studiosus bifariā cēsetur esse alicuius virtutis. 643. a.

Accusare quis & quando teneatur. 443. b. & 444. a. & b.

Accusare, ex cōmunicatis & infamibus est semper prohibitum, licet dum crimen est reipublicæ, perniciosum, denunciare tenentur. 446. a.

Accusare subditi suos maiores prohibentur & clerici in causa sanguinis. ibidem.

Accusationis forma est vt in scriptis fiat. ibidem. b.

Accusatio tribus vitiatur, nēpe calūnia, præuaricatione, & tergiversatione. 447. b.

Accusatorem qui non habet, ab honoribus prohiberi non debet. 440. b.

Accusatore manifestarium crimen non indiget. 441. a.

Accusatoris vicem habent infamia, & indicia, & clamorosa insinuatio. ibidem. b.

Accusatore opus non est vbi iuridica adest denuntiatio, sicut neque in fraterna correctione. ibidem.

Adā fuit princeps eo iure quo primus parens, atque adeò totius orbis dominus. 298. a.

Adæ præuaricatione omnes pœnam mortis incurrimus. 19. b.

Admonitio nulla requiritur cum alicui de re propria accusare incumbit. 445. a.

Admonitio necessaria est, etiam si crimē reipublicæ sit pestiferū: quando quis omnino procul dubio certissimus sit per suā admonitionem emendandum fratrē cessandum quā publicum damnum. ibidem. alioqui in eiusdē magnis sceleribus cōtra publicum

Index Alphabeticus.

- publicum bonum reipublicæ absque vlla admonitione ad iudicialē seu accusationem seu denuntiationem procedendum. ibidem. b.
- ¶ Adultera quæ falsam prole marito supponit, quando teneatur se prodere nè legitimos filios hæreditate defraudet. 371. a. Et vtrum teneatur cum periculo mortis. ibidem. b.
- Adulterinus filius non semper tenetur matri credere, & ab se hæreditatem abdicare. ibidem.
- Adulter qui ex aliena vxore prolem suscepit quam ipsa marito supposuit, non tenetur rigore iustitiæ eidem marito ad restitutionem. ibidem.
- ¶ Aduocadi potentia siue in sensu interiori siue exteriori carens, neutiquam patrocinari potest. 474. b.
- Aduocatorum iniquissimus vsus impingentium testibus crimina quæ neque suspicantur. 470. b.
- Aduocati falsa crimina testibus impingentes præter illam quam personæ irrogant, reipublicæ quoque iniuriã inferunt. ibid.
- Aduocatus non semper causæ pauperũ gratis patrocinari tenetur. 473. a.
- Aduocatus etiam citra extremam necessitatem tenetur præstare pauperi patrocinium in graui & vrgenti de superfluo, tam eius possibilitate, quàm pauperis necessitate pensata. ibid. b. & 474. a.
- Aduocati requisita dignitas. ibidem.
- Aduocatus qui sciens iniustam causam defendit, & mortaliter contra iustitiam peccat, & ad restitutionem tenetur. 475. b.
- Aduocato quousque licitum sit dubiam & infirmio rem causam defendendam suscipere. ibidem.
- Aduocatus clientis causam an prodere debeat, necne. 476. b.
- Aduocato licitum est suum patrocinium pretio aestimare, sed tamen per improbitatē aliquid vltra modum extorquens, mortaliter cõtra iustitiam peccat. 477. a. & b.
- Aduocatorum pretium duplex. ibidem.
- Aduocatorũ improbitas immoderata quæ sit. 478. a.
- Aduocatus de litis quota aut de certa quantitate sub conditione victoriæ pacifici nõ potest, sed de certa quantitate, in vtrãuis partem causa euaserit. ibidem, & b.
- Aduocati testis & iudicis discrimen quantum ad recipiendam mercedem. ibid. b.
- Aduocationem excellentia dignitatis aut orbitas aliqua reddit indecentem, nisi adsit necessitas. 474. b.
- Aduocationis officium qui absque vlla iuris peritia & negotiorum experientia exerceret, non esset à mortali culpa immunis. ibidem.
- ¶ Affirmatio omnis negationem includit, non è conuerso. 113. a.
- ¶ Agere contra conscientiam, intrinsecè est malum. 439. a.
- ¶ Aggressio quando sit, quando de defensione, arbitrio prudentis diiudicandũ est. 403. a
- Aggressorem occidere licet eligendo tanquàm medium eius mortem, dum modò sit necessarium. 401. b.
- Aggressorem occidere tenetur inuasus quando ipsemet est reipublicæ necessarius. 404. a.
- Aggressorem occidere non potest inuasus quando aggressor est reipublicæ necessarius. ibidem.
- Aggredi & præuenire hostē, scelus est. 402. b
- ¶ Ambrosij factum vt se infamaret nè eligeretur in episcopum. 294. a.
- ¶ Amicitia pecunia nõ aestimatur, ac subinde in mutuo illam conquirere nõ est vsura. 515. b.
- Amicitiam turpem in mutuo intendere, nõ est vsura. 516. a.
- Amicitia præstantius bonum est quàm fama & honor. 455. b.
- Amicitia, fama, & honor, non sunt virtutes neque spũalia bona, sed virtuti agnata. 496. a
- Amicitia quæ de bono honesto proficiscitur, verè est amicitia: quæ verò de vtili & delectabili, secundum quid. ibidem.
- Amicitia finis est famæ & germanior virtuti quàm illa. ibidem.
- Amicitiam aliquorũ diluere, vt ipse expulsus loco, in alterius sese insinuet amicitiam, si illum non infamet, non est peccatum. 496. a. & b.
- ¶ Andabatarum pugna. 390. a.
- ¶ Anima in corpus habet principatum dominicum. 279. b.
- ¶ Animalia bruta homini in multis deseruiunt. ibidem.
- ¶ Antichristi tyrannide defecturi non sunt Christi proceres, qui pro fide atrocissimas mortes oppetent. 177. b.
- Antistitē appetere eum qui ecclesiæ est magis idoneus, laudabile est, etiã cum formidine adueris valetudinis. 818. a. vide, Eps.

Index Alphabeticus.

¶ Apollonia quòd se in rogū coniecerit excusatur. 396. a.
¶ Apostoli singuli habebant iurisdictionem in vniuersum Christianorū orbem. 803. b.
¶ Apostoli à Christo fuere ordinati episcopi. 805. a.
¶ Apostoli docuerunt familiam Christianam omnem veritatem ad salutem necessariā. ibidem.
¶ Apostolis ratione status consilia necessaria erant. 189. a.
¶ Appellare ad legitimū iudicē licitū est ei qui iudicis grauiamine premitur. 459. a.
¶ Appellans ad iudicem infidelem, excommunicatur. ibid. b.
¶ Appellare ad superiore[m] causā repellendā aut differendā iustitiā, iniustum est & ini- quum. ibidem.
¶ Appellandi vsus in religionibus pernicio- sus. ibidem.
¶ Appellare antiquitū non licebat nisi intra biduum aut triduum: modò verò indultū est tempus decem dierum. 460. b.
¶ Appellare tertio super eodem articulo, in- terdictum est. ibidem.
¶ Appellare tertio Romæ, iam introductum. ibidem.
¶ Appellare à quocunque iudicis verbo, sty- lus est nocentissimus & intolerabilis. ibidem. b.
¶ Ars campforia. vide Cambiū & Campfo- ria ars.
¶ Archiepiscopus ex officio habet ordina- re episcopos. 805. a.
¶ As dicitur omne totum quod in duode- cim uncias diuiditur. 513. a.
¶ Assurationis contractus omninò est li- citus. 314. b. & 580. a.
¶ Assurationis contractus multis modis vi- tiatur. 580. a.
¶ Assurationis contractus etiam in alijs re- bus quàm in mercibus licitè fieri potest. ibidem.
¶ Assurationis cōtractus cum socio celebra- tus quo asscuratur fors illi in societatem tradita, vsuram sapit. 578. b.
¶ Astrologi falsa sepe vitia hominib⁹ infe- rētes ferēdi non sunt: sed tanquàm publi- ci infamatores, essent in vitimas cruces adigendi. 488. a. & b.
¶ Aethiopum seruitus quomodò illicita. 289. a. vide, Seruitus.
¶ Auaritia duplex est. 314. b. sed latius 861. a.

¶ Audacia apud sensuales homines pro in- dicio fortitudinis reputatur: & ideo fit vt dum facinoribus perpetrandis adhi- betur, minùs de illa homines pudefiant. 432. b.
¶ Auferre alicui quippiam, stat dupliciter. 355. a.
¶ Auium tres sunt differentiæ. 354. a.
¶ Auium venatio quarum sit permissa. ibid.

B

¶ Bata, quas sic appella- mus, votum solennè emittunt quæ clausū rā seruant: non aliæ. 692. a.

¶ Bellum ex vtraq; par- te non esse iustum ni- si forte ignorantia adfit. 461. a. b. & 400. b.

¶ Bellum ex triplici capite iniustum esse po- test. 430. a.

¶ Belli publici subditi num causas inquirere debeant. 422. a. 430. b.

¶ Bellandum vt in pace viuatur. 11. a. & 219. b. & 400. b.

¶ Benedicere irracionales creaturas, contin- git ex ordine ad hominem. 502. a.

¶ Benedicere Deo quid sit. 500. a.

¶ Benedictio per se propriè in solam potest ferri, rationalem aut intellectualem crea- turam. 501. b.

¶ Benedictio[n]is relatio irrationalium creatu- rarum in hominem, tribus modis consi- deratur. 502. a.

¶ Benedictio[n]em vulgò poni imprecatio est. 500. a.

¶ Benedictio vendi non potest. 775. b.

¶ Benedictio ad professionem non semper est necessaria. 649. a.

¶ Benedictio terminorum, campanarum, &c. 502. b.

¶ Beneficia ciuib⁹ & qui inde sunt ori- undi distribuere, æquum est: etsi extra- nei præstantiores meritis aliquando in- ueniantur. 258. b.

¶ Beneficia non sunt conferenda pueris. 262. b.

¶ Beneficia plura habere tali⁹ potest ornari circumstantijs vt licitum sit. 273. a.

¶ Beneficiorum pluralitas incommoda mul- ta adducit. 272. b. 15. b.

Beneficia

Index Alphabeticus.

Beneficia ecclesiastica non dantur praelatis
 vt premia quia boni sunt, sed vt bene pre
 sint. 825. b. & 834. a. b.

Beneficia plura citra dispensationem qua
 possint obtineri, & qua non. 264. b. &
 255. a.

Beneficia qua residentiam requirunt etsi
 curam non habeant animarum, non de
 bent eidem coarceruari. 265. a.

Beneficia qua curam habent animarum no
 possunt tuto in conscientia plura posside
 ri. ibidem.

Beneficiorum mutatio ascensus gratia, vi
 tanda. 257. b.

Beneficiorum dominus non est Papa. 260. a.
 & 758. Vide, Papa.

Beneficium resignans vt indigno confera
 tur, peccat. 261. b.

Beneficium propter officium datur. 253. a.

Beneficium possidentis iniusta sententia, re
 stitutiōi est obnoxius. 238. a.

Beneficium quod sit spirituale, quod vero
 minimè. 747. a.

Beneficium curatum no annectendum mo
 nasterijs. 748. a.

¶ Bigamus cur irregularis. 57. b.

¶ Blasphemia eatenus nefanda est quod
 hac forte de causa Deus in lege eam non
 nominauit. 140. b.

Blasphemia Deo vindicanda relinquatur.
 49. a.

Blasphemiae prohibitio. 128. b. & 138. a. 491. b

Blasphemo lingua abscinditur. 412. a.

Blasphemia furto grauior. 421. b.

Blasphemus quando sit detractor vel deri
 sor. 481. b. & 498. a.

Elasphemus quando sit creaturis maledi
 cens. 502. b.

¶ Bonum dupliciter dicitur simpliciter bo
 num. 213. b.

Bonum commune priuato praestat. 78. b. b.
 815. b. & 816. a.

Bonum nomen melius diuitijs multis. 345. a

Bonum intellectus quomodo praestat vo
 luntatis bono. 235. b.

Bonitas quid sit. 203. b. & 235. a.

Bonus pastor quo pacto animam suam pro
 ouib⁹ suis ponere debeat. 839. a. vide, Eps.

Bonus vnusquisque semper praesumitur, ni
 si oppositum probetur: quando res non
 vergit in detrimentum alterius. 470. b.

Bona ecclesiastica quare prohibeantur alie
 nari. 310. b.

Bona ecclesiastica quo anno partita sint.

854. a. vide, Diuisio.

Bona ecclesiastica multa sunt in titulum sa
 cularem transmutata. 860. b.

Bona ecclesiastica in titulum saecularem
 translata, pauperibus non sunt obnoxia.
 861. a.

Bona ecclesiastica esse pauperum quomo
 do intelligatur. 861. b.

Bona animae triplicia. 334. a.

Bona animae qua possunt & debent resti
 tuti. 334. a.

Bonorum animae diuisio. ibidem.

In bonorum temporalium defensionem licet
 latronem occidere. 404. b.

Bonorum nostrorum triplex est genus. 293.
 a. 243. a. & 291. a. 681. b.

Bona incerta auctoritate Papae pauperibus
 addicta sunt. 363. b.

Bonorum praecipio non tam late patet q̄
 malorum prohibitio. 113. b.

¶ Bulla nulla dispensat circa religionem &
 castitatem. 676. a.

Bullae irregularitatem non tollunt. 393. a.

Bullae cruciatum compositio. 363. a. & 364. a.

C

Alumniator est qui vel
 falsum crimen impo
 nit, vel occultu in iu
 dicio ppalat. 447. b.

¶ Cambire cambium.
 582. a.

Cambium quid sit. 582.
 & quomodo ab arte campforia seu num
 mularia differat. 583. a.

Cambiorum plura mala. ibidem. b. & 589.
 a. & b.

Cambij multiplex consideratio, & quomo
 do à ceteris contractib⁹ differat: & de eius
 diuisionib⁹, & de Cābio sicco. 584. a. & b.

Cambiorum formae & modi ad tria capi
 ta reducuntur. 585. a.

Cambium minutum quomodo licitum &
 quomodo illicitum. ibidem. b. & 587.
 a. & b.

Cambium per literas. 585. a. & latius. 588. a.

Cambium per literas in quo transmissio pe
 cuniae re vera non fit, iniquam vsuram cō
 tinet. 589. a.

Cambire diuersas monetas secundum met
 talli naturam, etiam si parum aliquid su
 pra valorem signati numismatis recipia
 tur,

Index Alphabeticus.

- ur, iniquum non est. 586. b.
- Cābire** numismata, qua ratione numismata sunt, nonnullo ab alterutra parte concessio alteri pretio, licitum est. 585. a. & hoc etiam inter priuatas personas. ibid. a. b.
- Cambire** an liceat nummos eiusdem ponderis & numeri, valoris tamen diuersi in diuersis regionibus. 592. b.
- Cambire** pecuniam inferioris gradus auri vel argenti cum alia superioris, citra compensationem, iniquitas est. 593. a.
- Cambire** monetam hac lege etiam si tempore solutionis auctus fuerit valor, secundum priorem valorem pēdatur, vsura est. ibidem.
- Cambire** ita vt eadem pecunia reddatur vbi plus valet: minimē licet. 593. b.
- Cambire** pecuniam ab vno in alium locum habito respectu copiae vnius loci, atq; inopiae alterius, licitum est: modō tēporis ratio nulla habeatur. 597. a. 598. a.
- Cambium** ratione temporis licitum esse nō potest. 590. a. 604. b. Neque ibi est aliqua ratio lucri cessantis. 605. a.
- Cambium** duarum rerum in diuersis existētium locis, neutiquā fieri licet si pluris in vno q̄ in altero aestimetur. 594. a.
- Cambij** pretium legitimē variat abundantia vel raritas pecuniae. 601. a. & etiam frequentia & raritas indigentium. 602. a.
- Cambium** ad incertam solutionem etsi aliquo modo licitum sit, non tamē tutum. 602. b. 603. a. 606.
- Cambij** legitima ratio. 606. b.
- Cambia** an ad proxima loca eiusdem regni sint licita. 607. b.
- Cambiendi** mos Lusitanorum & Castellanorum. 609. b.
- Campforiā** artis radix & cinitium vnde. 591. a.
- Cāpfor** qui Metinā pecunias numerat, iuste cum lucro illas Romā recipit, etiam si ipsi cāpfori ex pediret illuc asportare. 588. b.
- In** campfore industria pluris valet quā labor: imō sine labore multoties pretiū recipit. 589. a.
- Campfori** licitum est aliquid recipere vt pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat. 591. b. non tamē vltra id quod lege taxatum est. 592. a.
- Campfor** dominium pecuniae in illum cui dat transfert. 600. a.
- Campfori** nullo modo licet ob nundinarū intercalationem & pratermissionem pretium recipere. Imō neq; propter illud tēpus quod inter cambium interstet & proximorum nundinas. 604. b. 606. b.
- Campfor** ratione lucri cessantis nihil recipere potest. 605. a.
- Campforum** ministri quomodo sint in culpa, & ad restitutionem teneantur. 610. b. & 611. b.
- Cantus** ecclesiastici non studij sed diuinae laudis gratia instituti. 74. b. vide, Horas.
- Capellaniā** statuere ad celebrandas Missas pro infidelibus, error est. 726. b.
- Capituli**, nauigati. de vsuris. optima explicatio. 262. b. & aliorū capit. vide, Expositio.
- Carcerum** effraetoribus poena capitis decernitur propter praesumptionem illatae vis. 463. a.
- Ad** carceres condemnati, tenentur ibi manere & non fugere nisi inueneret periculum mortis vel corporalis supplicij. ibi. b.
- Ad** carceres & ad mortem simul condemnari nullus iuste potest. ibid. b.
- In** carcere spectare mortē aliquando tenentur martyres ob confessionem fidei. ibid.
- Carceres** quare adinuenti. 415. a.
- Carcer** perpetuus nisi æquiparatur. 415. b.
- Carceri** mancipare quempiam nisi reipublicae aut principi non licet. 215. a.
- Cardinalis** episcopali fulgens dignitate potius tenetur esse praesens suae ecclesiae quā Romae. 264. a.
- Cardinalibus** inhihibitum est ne fiant episcopi. 841. a.
- Celare** vitium rei & tacere, maximē differunt. 555. b.
- Census** quid, & vnde dicitur. 565. b.
- Census** bifariam constituitur. Alius enim est referuatiuus: & alius consignatiuus. 566. a.
- Censum** realem fructuariumq; vnusquisq; potest in sua bona constituere, dummodo sint libera; non solum via donationis, verum etiam venditionis. 566. b. 567. a.
- Census** realis annexam habet personalem obligationem. 568. a. imō bona super quae census constituitur rationē solū habet pi gnoris & hypothecae. ibi. b. & 569. a.
- Census** realis non solum constitui potest super certis signatisq; bonis, verum & super indefinitis: imō & super re cuius fructus

Index Alphabeticus.

- Etus census non adæquant. 568. b.
 Census realem emens non fructus rei obligata emit, sed ius exigendi censum. ibid.
 Censum personalem, utpote quem venditor supra suam constituat personam, iuste quisq; emere potest. 568. a.
 Censui personales & super incertis bonis etiam non fructificantibus constitutos, Extrauagantes Martin. & Calix. non damnant. 569. b.
 Census pecuniarium iure etiam quisque potest super suis facultatibus cõstituere, non solum donationis forma, verum etiã venditionis. 567. a.
 Census super vsum pecuniæ constitui potest. ibidem. b.
 Censui pecuniarij temporales temporis certi cuius pensio maioris valoris est quàm sit pretium, suspecti sunt & relegandi. 572. a. b.
 Censui perpetui non modò licitè emuntur, verum in illis minor est vsuræ suspicio q̃ in temporalibus. 570. b.
 Census perpetui obligatio quando census constitutus fuit super incertis & indefinitis bonis ad hæredes pertinet: si verò consignatus fuit super certa re, non nisi re illa permanente: qua perempta hæredes amplius non tenentur. 571. a.
 Censui temporales licitè emuntur. 571. a.
 Censui vitalitius licitus. 572. b.
 Censui redimibiles licitè emuntur: apposita conditione ut non membratim & per partes, sed totum simul redimatur. 574. a. a.
 Censum emere cum pacto retroemendi, nequaquam fas est: puta obligando venditorem ut eundem redimat eodem pretio vel minori. 573. a.
 Censum emere cum pacto retrouendendi, licitum est. ibid.
 Censum emere cum pacto retrouendendi constituto tempore, tam illo ante quod non sit venditori redimendi facultas, q̃ illo citra quod si non redimatur, nulla fiet vltrà redimendi facultas, sed census maneat perpetuus, licitum est. ibid. b.
 Censum quod pretium dicatur iustum. ibid.
 Censum multæ conditiones iniquum reddunt. ibidem.
Ceremonia vnde dicatur. 97. a.
 Ceremonialia ac iudicialia præcepta per quã illationem à iure naturali descendãt. 113. a.
 Ceremonialia legis opera non conferebant gratiam sicuti nostra. 132. a. b.
 Ceremonialia præcepta & iudicialia quare ad decalogum non pertineant. 134. b.
 Ceremoniæ veteris legis quæ ad Dei cultum pertinebant, Christum & eius legem figurabant. 151. a.
 Ceremonias veteris legis multiples fuisse concedens fuit: quæ ad quatuor capita reducuntur. 151. b.
 Ceremoniæ omnes veteris legis quæ ex debito sine ducebant suas causas, literalem & mysticam sensum habebant. 153. a.
 Ceremoniæ & ritus apud omnes gentes semper fuere ad diuinum cultum ratione naturali magistra. 155. a. Quinimò multi proceres fuere inter gentes quibus super naturalem instinctum diuinus radius afflatus sit. 156. a.
 Ceremoniæ veteris legis à solis carnis fordibus corpus emundabant. 156. a. cuius emundationis ratio potissima erat in nostro mysterio posita. ibid. b.
 Ceremoniæ veteris legis an in Christi morte cessauerint. 157. a.
 Ceremonias legis veteris nullo modo licet post euangelij promulgationem obseruare. 158. a.
 Ceremonialia obseruando quomodo fuerit Petrus reprehensibilis. 164. b.
 De cessatione legalium dissidium Augu. & Hierony. 158. b.
Censio syluæ vetatur in bonum reipublicæ. 352. b. vide, Ligna, Sylua.
Cædens ligna in nemoribus alienis furtim quando teneatur ad restitutionem. 352. a.
 Cedere bonis quando liceat. 381. b.
Circuncisio non conferebat gratiam vi sacramenti, sed per fidem quam populus protestabatur. 132. b.
Charitas quid sit. 121. a. ad præceptum charitatis requisita. 473. a.
 Charitatis actus bifariam considerantur. 124. a.
 Charitatis actus ut singularis virtutis est, cadit sub singulari præcepto. ibid.
 Charitatis actus ut est vniuersalis modus omnium virtutum non cadit sub præcepto. ibidem.
 Charitatis lex iuxta diui Tho. sententiam statim obligat cum quis limen rationis ingreditur. 126. a.
 Charitas cum sit omnium aliorum præceptorum

Index Alphabeticus.

ceptorum finis quare astruatur vt singulare præceptum. 127. 126. a. b.

Charitatis præcepto occurrente tenemur cū cetera quæ tunc facimus in Deum referre vt in finem supra naturalē. 127. a.

Charitas nō est titulus rerū possessorū. 287. b.

Charitatis præceptū dupliciter impleri. 614. b.

Charitatis lex & ordo quā nos obliget. 403. b.

Christus vt homo non est rex potestatis secularis. 301. a.

Christus idem regnum quo functus est ipse reliquit vicario suo Papæ. ibid.

Christus secundū quod homo iure redemptionis est rex regni cœlorum. 300. b.

Christus caput ecclesiæ ac perinde omnium munerū ecclesiasticorū exemplar. 798. b.

Clericus in quantum clericus nullas tenet soluere decimas. 748. b.

Clericus quatenus seculari iure terras possidet secularis debitor est decimarū. ibid. & 75. a.

Clerici possunt recipere stipendium substitutionis. 761. a.

Clericus diues potest pacisci de stipendio substitutionis cū non est lege constitutum. 771. b.

Clericus non est simoniacus cū tantum distributionum gratia diuinis interest, peccat tamen grauiter. 768. a.

Non omnis clericatus vsq; ad primam tonsuram est de iure diuino. 772. b.

Clerici quatuor generibus bonorum temporalium fruuntur. 853. a.

Clerici in nascenti ecclesia cœperunt in cōmuni viuere. ibid. b. vide, episcopus.

Clerici licet aliud victum habeant idoneum possunt tamen de bonis ecclesiasticis viuere. 872. a.

Clericorum multa sunt obsequia quibus sua stipendia merent.

Clerici denunciare possunt in causa sanguinis cum protestatione. &c. 446. a.

Clericis quare non licet malefactores occidere & quo iure. 391. b.

Clerici qui dicantur. ibid.

Clerici qui petunt bonorum suorum restitutionem in iudicio dummodo protestentur se id non facere ad vindictam & sanguinis effusionem non incurrunt irregularitatem, licet malefactores occidantur. 49. b.

Clericorum votum castitatis, vide, sacerdos.

Cognitio diuinorum in seipsis soli Deo & beatis cōpetit: nobis verò non sic quo loco genuina Pauli loca explicantur optimè. 23. b.

Commutationum alia uoluntaria, alia uoluntaria. 246. a.

Commutationis nomē non simpliciter dationē, aut receptionē importat sed dare vt recipiant, recipere vt reddant. 246. a.

Commutatio uoluntaria spontaneā quādam & uoluntariā actionem tam ex parte offerentis quā recipientis importat. 246. a.

Commutatio inuoluntaria, inuoluntariā supponit actionem ex parte patientis quā auferentis. 246. a.

Commutationes inuoluntariæ diuiduntur & in eas quæ occulte & ignorante domino per fraudem fiunt & eas quæ per uolentiam manifeste. 246. b.

Commutationes uoluntariæ per sua quoque membra subsecantur. 246. b.

Compensatio quæ fit facienda pro uita ablata. 337. b.

Cōpensatio in fama optimè potest fieri. 346. a.

Communes debent esse res quantum ad usum per misericordiam & liberalitatis benignitatem. 297. b.

Communitas rerū triplex esse potest. ibid. a.

Commodatum & mutuū quo pacto discriminetur. 379. a.

Concilij Apostolorum, Actuum. 15. explicatio. ibid. a.

Conclusio practica quod est singularibus uiciniore eò minus habet certitudinis. 35. b.

Condemnato ad mortem licet fugere & se ab impedimentis expedire. 462. a. & b.

Condemnato ad mortem iuste non licet instrumenta cōferre ut se uinculis expediat & fugiat. ibid. b.

Condemnatus iuste ut fame pereat potest abstinere à cibis sibi oblati cōtra uolentiam iudicis. 464. a.

Condemnato à legitimo iudice iuste & iuridice non licet se defendere. 461. a.

Cōdemnato iniuste fas est iudici resistere ubi tamē non scādalum daret ex quo grauis perturbatio timeretur. ibid. a.

Cōdemnat' legitimis testimonijs, sed tamē sine causa aliqua, quia est innocens, si non potest se defendere nisi inflictis uulneribus tenetur obedire sententiæ iudicis. ibid. b.

Confessi crimen propriū, super aliorum conscientias non interrogantur, excepto crimine læsæ maiestatis & hæreseos. 455. a.

Index Alphabeticus.

- Consilium** non habet rationē legis vt pote virtute carēs coerciua. 21. a.
- Consilia** multa sunt de iure naturæ. 188. b.
- Cōsilia euāgelica** atq; adeò omnia naturalia, ad tria reducunt genera: scilicet paupertatis, continētīæ, & obedientīæ. 189. a.
- Consilia noua** in euangelica lege adhibita: sunt virginalis puritas, & confirmato voto cuncta relinquere. ibid. b.
- Cōsilia illa** quæ sunt de iure naturæ sepe accidunt vt sint in præcepto. 190. b.
- Consilia** ideò censentur minima quia ad salutem non sunt necessaria. 681. a.
- Cōsiliū p̄stās** vsurario vt sub vsuris mutuet ad restitutionem tenet. 532. b. vide, vsura.
- Consulere** minus malū quomodò liceat, optima disputatio. 535. a. & 876. b.
- Consentire** facientibus dupliciter cōtingit. 493. a.
- Consuetudo** quid sonet. 76. b.
- Cōsuetudo trina** pollet virtute. ibid. a.
- Cōsuetudo & mos** qualiter differant. ibi. b.
- Cōsuetudo ex seip̄sa** vim legis nō habet nisi q̄ten⁹ à principis cōsensu dimanat. 76. b.
- Consuetudo ligat** non solū tanq̄ signū promulgationis nouæ legis, sed aliq̄n etiā est signum quod olim talis vigerit lex. 77. a.
- Consuetudo tam legis robur** nanciscitur vt cōmuni hominū iudicio & arbitratu peccatum esset facere contra illam. 77. a.
- Cōsuetudo q̄ ex principis** socordia, aut ipotentia obrepit, legi non derogat. 77. a.
- Cōsuetudo q̄ ex animi** feruore ac pietate tā tū ortū habet, non habet vim p̄cepti: nisi postea vti sub p̄cepto custodiatur. 77. b.
- Consuetudo quæ illicitū** habuit ortū legem potest antiquare, quin & apud posteros vim legis obtinere, non tamen quandiu peractus prauos increbrescit. 78. a.
- Consulens** minus malū ad maius euitandum non obstringitur restitutione. 876. b.
- ☛ **Cōstitutiones prædicatorum**, id ad quod obligant non habet rationem pœnæ, sed conuentionis. 58. a.
- Contemplatiua** vita sit ne melior q̄ actiua. 816. a.
- Contractui** quādo deest solennitas iuris essentialis, potest q̄ legis vti beneficio. 318. a.
- Cōtractus est actio** inter duos ex qua vtrūque obligatio nascitur. 541. b.
- Cōtractus & pactū** non cōuertuntur. ibid. b.
- Cōtractus strictè actus** est iustitiæ. ibid.
- Contractuum species septē** sunt, scilicet emptio, cābiū, mutatio, emphiteusis, cōmodatio, pmutata cōmodatio, locatio, 542. a.
- Cōtract⁹ assicuratiōis**. 579. vide, assicuratio.
- Contractus cum bij**, 582. vide, cābiū, cābire.
- Contractus emptionis & venditionis**. 541. a. vide, emptio & venditio.
- Contractus ab vsuratio facti** qui sint validi. 529. a. b. vide, vsurarius.
- Contrahentibus** quomodò liceat ad iniucē se decipere. 547. b. 551. a.
- Contumelia** à cōuitio & improprio differt. 480. b. & 481. a.
- Cōtumeliarū modi** oēs sunt eiufdē sp̄ei. ibi.
- Contumelia genere suo** est peccatū mortale idq; atrocius q̄ furtum aut rapina. ibid. b.
- Contumeliæ grauitatē**, quantitas furti exuperare potest. 482. a.
- Contumelijs ferēdis** animum habere paratum vnusquisq; tenetur. 483. a.
- Contumelias illatas** q̄n ferre teneamur, q̄n repellere oporteat. ibid.
- Contumelia peior** est furto. 491. b.
- Contumelianti respondendum** est quando ratio correctionis fraternæ id decere demonstrauerit. 484. a.
- Cōtumeliātī honori** fidei, & religionis religio est acriori respōdere obiurgatiōe. ibi.
- Contumeliātī quæ crimina** liceat obijcere: quando resistere licitum. ibid.
- Contumelianti alijs**, respondere semper est officium. ibid. b.
- Contumeliosus quis dicatur**. 476. b.
- Cōtumeliæ & detractionis discrimina**. 479. a. & 485. a. & 488. a.
- Contumelia propriè loquendo** in verbis cōsistit. 479. b.
- Contumelia, extēso nomine**, etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi. ibid.
- Contumelia esse potest** etiam si vitii quod propalatur peccatum nō sit, quauis huiusmodi sit insignior. 480. a.
- Contumelia esse potest** etiam si occultum vitium non detegatur. ibidem.
- Contumelia illa maior** est in qua vitia imponuntur. ibid.
- Conuitium** vnde dicatur. ibidem. b.
- Conuitij actio**, quæ fit præter intentionē
contu-

Index Alphabeticus.

contumeliandi quæ culpa sit. 482.a.

Coniuriari eatenus est virtus quatenus intra limites moderatæ faciei cõtinet. ibi. b.

Cor est prima pars in qua anima uiuit. 135.a.

Creaturæ oēs irrationales lege Dei æterna aguntur. 27.a.

Criminator à fufurrone & detractore differt. 496.b.

Culpa leuis quæ sit & quæ grauis. 37.b.

D

Damnū emergens quid sit. 521.b.

Dānū emergens qñ mutuatori iuito emergit, iustè exigit. 522.a.

Damnū emergens iustè petit qui mutuarè cogitur. 522.b.

Damnū emergens præuisum & formidatum, qui rogatus mutuarè iustè potest à principio in pactum ducere. ibid.

Damnū datum in re quæ erat in potētia, nō est perinde restituendū, ac si fuisset in actu: quisq; tenetur ad integrū resarcire. 355.a.

Damnū dantes graue iunctim quomodo contrahant restitutionis debitum. vide, restitutio.

Dationes licitæ triplices sunt. 361.a.

Debiti duplex est ratio, secūdū qd' aliq; res dicitur hominis. 241.b.

Debita incerta naturali iure in vñsus reipublice cōmunes cedunt. 363.b. vide, restitutio.

Decalogus cōpendium fuit totius naturalis legis. 85.a.

Decalogi & reliquorum præceptorum discrimen. 106.a.

Decalogus nō exp̄ssè cõtinet p̄cipia de dilectiōe Dei & proximi: sed q̄re hoc. 106.b.

Decalogi præcepta distinguntur in tria primæ tabulæ & septem secundæ. 107.b.

Decalogi primū præceptum licet negatiui formam præferat, affirmationem tamē amplectitur. 109.a.

Decalogi præceptorum numerus congruentissimus est. 109.b.

Decalogus nullū cõtinet præceptum de virtutib; hominē in ordine ad seipsum, cōponentibus. 110.b.

Decalogi præcepta recto ordine sunt dispo-

sita. 112.a. Et congruēti modo tradita. 113.a.

Decalogi præcepta omnia; tam primæ q̄ secundæ tabulæ sunt prorsus etiā per Deū indispensabilia. 116.a.

Decalogi præcepta non omnia includunt modum charitatis: ita quod sit peccatum nisi in gratia fiant. 124.b. 125.a.

Decalogi præcepta data sunt nobis vt legis capita: sapientibus autem cōmisit Deus vt de alijs nos erudirent. 134.b.

Decalogi p̄cepta ante legē scriptā vt cūq; de iure gētū poterāt ceteri tãcti non nisi naturalib; post verò de diuino dicuntur. 45.a. vide, præcepta Decalogi.

Deceptio intra dimidiā iusti p̄tj, pmis-
sa est, nō tamen licita. 551.b.

Deceptor quare ad restitutionē teneat. 552.a.

Decepto q̄re non deest actio in iudicio. 552.b.

Decimarum aliarumq; oblationum discrimen. 738.a.

Decimæ quo iure debeantur. ibidem. b. & 739.a. & b.

Decimæ ad iudicalem ordinem olim spectabant. ibidem.

Decimarū quota non exuperat iustū ministrorū ecclesiæ stipēdiū, etiam si tanq; veris dominis eis adiudicentur. 740.b.

Decimarum quota non est de iure diuino. 742.b.

Decimæ an per desuetudinem abrogari possint. ibid. & 744.b.

Decimæ quib; de reb; debeant. 744.a. & b.

Decimæ alie personales alie reales. ibidem.

Decimas à seruitoribus de sua mercede exigere, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, non est æquitas. 745.a.

Decimæ soluēde sunt ab agricola ita vt non possit ante decimationem operas suas & sumptus nec femina excipere. ibid.

Decimæ personales non exigebantur in veteri populo: & quare. ibid. b.

Decimas ex minutis olerib; &c. Leuitē non exigebant, secūs autē Pharisei. ibidem.

Decimas non debet agricola, si absq; sua negligentia ante decimationem granum ei sublatum sit. 746.a.

Decimam totam debet soluere agricola antequam vel suorum mercedem vel regis tributum excipiat. ibid.

Decimas soluere in integrū tenetur colon; alieni fundi antequam pensionem excipiat quam agri domino soluturus est nisi aliter inter eos conuentum fuerit. ibid.

Decimarum non tenetur mercenarius qui

Index Alphabeticus.

ex decimatis merce dem recipit. *ibid.*

Decimarum non tenetur dñs fundi ex suis prouentibus quos colonus post decimationem ei soluit. *ibid.*

Decimas petere clericis duntaxat proprio iure cōpetit merito suo. *ibid.*

Decimas exigere non est idem quod res ipsas quæ decimantur petere. *ibidem.*

Decimæ in lege noua non solum in clericorum victum, sed etiam in elemosynarum vbertatem pro egenis conferuntur. 747. b.

Decimæ personales illi ecclesiæ debentur vbi quisq; parœcius est. *ibid.*

Decimæ prædiales videntur deberi eidem ecclesiæ vbi prædia iacent. At ecclesia mauult se ad consuetudinem referre. *ibid.*

Decimas soluere non tenentur infideles præter Iudeos. 750. a. & b.

Decimæ decimarum congruenter Dei præcepto in veteri lege summo sacerdoti Leuiticę pendebant. *ibid.* b.

Decimarum ius est merè spirituale. 773. a.

Decimarum dominium ante earum partitionem solum est penes clericum. 855. b. & 856. a. quo iure. *ibid.*

Decimæ multarum ecclesiarum totę sunt in titulum saccularem transmutatę. 860.

Defensa vitæ & bonorum temporalium quādiu duret. 405. a.

Defendere aliquando pro vindicare. 406. a.

Ob defensam vitæ & bonorum temporalium licet occidere. Vide, occidere, & aggressore.

Deliberatio comprehendit cōsiliū & sententiam. 616. b.

Deliberatio quanta sit necessaria vt votum obliget. *ibid.*

Delicta triplici via à iure præscripta cognoscuntur. 452. a.

Denuntiatio fraterna quinque modis distat à iudiciali.

452. a.

Denuntiatio iudicialis quomodo differat ab accusatione. *ibid.*

Denuntiatus fraternæ tenetur prælato veritatem fateri nisi grauius timeat quod eū tāquā iudex machinatur castigare. Alioquin ad confessionem cegi potest. *ibid.*

Denuntians fraternæ si sit persona omni exceptione maior valere potest pro teste in iudicio inde futuro. *ibid.*

Denuntiatio duplex est. 444. b.

Denuntians fraternę si rebellis sit & citra

speciem emendæ excōmunicatiōnis sententia ab ecclesia coram testibus denuntiatiōnis est separandus. 433. a.

Sicuti denuntiatiōne fraternā debet præcedere adiutorio, sic inquisitione specialem vel infamia, vel expressa indicia. *ibid.*

Depositarius tenetur negare depositum quando dominus petit in abusum iniuriosum. 358. a.

Depositarius amittens rem citra magnā culpā suā nō tenetur ad restitutionem. *ibid.*

Depositio non est contractus. 542. b.

Depositum habens si quid sua industria deposita pecunia lucratur restituere non tenetur. 551. a.

Derisio à cōtumelia, susurratiōe, & de tractatiōe differt. 497. a. & 499. a.

Derisio sub ludi forma scomata sua tegit. 497. b.

Derisio frequentissimè in ironia vertat. *ibid.*

Derisionis materia quæ sit. *ibid.*

Derisioni exponere peccatū alienū, aut naturalē defectum tanq̄ paruū, genere suo est mortale, si inde alter pudeat. *ibid.*

Vitio quod est imitatio secundū se magnū, paruū vero respectu illius cui obijcit aliquē denotare, peccatum est mortale. *ibidem.*

Derisiones eiusmodi grauiora peccata sunt quæ cōtumelię et si in Deū aut fidē euomant enormissima blasphemię crimina. 498. a.

Derisionis gradus. *ibid.*

Derisio & sublatio sine conueniunt, modo differunt. 498. b.

Derisor Dei quis dicatur. 499. a.

Detinere rem alienam inuito domino peccatum est furti. 418. a.

Detinere rem alienam nullam addit malitiam supra accipere, sed est continuatio peccati. *ibid.*

Detractio quid sit. 485. a.

Detractio respectu fratris, non respectu veritatis dicitur. *ibid.* b.

Detractio genere suo est peccatum mortale. 486. a.

Detractio per accidens quę sit. *ibid.* b.

Detractio per accidens quando virtus, quādoque peccatum sit. *ibid.*

Detractionis vitium quomodo vniuersis cōmune sit. 490. a.

Detractio secundū genus suū grauius peccatum est quāam furtum: leuius homicidio & adulterio. 491. a.

Detractio in indiuiduo leuius peccatū esse potest

Index Alphabeticus.

- potest quàm furtū & grauius homicidio. *ibidem*.b.
- Detractionis** proprium obiectum, est ratio inuoluntarij. *ibidem*.
- Detractione** peior est contumelia. 492. b.
- Detractio** est inuidiæ filia. *ibidem*.
- Ad detractionem** alium inducens, aut qui propter odiū illa delectatur, grauius peccare potest quàm detrahens. 493. a.
- DetraCTOR** quis dicatur proprie. 486. b.
- Detractores** quare homicidę peculiariter dicantur. 492. a. b.
- DetraCTOR** quæ verè sunt mala culpa disseminat. 495. a.
- Detrahenti** alijs nõ resistēs qñ peccet quādove excuset. 493. b.
- Detrahenti** dum vera dicit non est contradicendum sed reprimendum est illi verbum. 494. a.
- Deum** velle aliquid extra se stat dupliciter. 117. b.
- Deus** aliqua necessaria vult. *ibidem*.
- Dei** legislatoris & humani discrimen. 118. a.
- Deus** duas habet potestates in vniuersum orbem *ibidem*. b.
- Deus** legitima iudicis autoritate vsus est vasa Aegyptiorum Iudæis tradendo. 119. a.
- Deus** forsân cõciliauit animos Osę & mulieris fornicariæ vt in matrimonium consentirent. *ibidem*.
- Deus** iubens Abrahæ filium immolare ne utiq̃ in homicidio dispensauit. *ibidem*. b.
- Deus** non solūm vt dominus sed vt iudex potest innocentem à culpa actuali occidere. *ibidem*.
- Deus** solus gratiã confert quã non adimit: sed homo ipse per propria scelera. 53. b.
- Deus** potest occultè rem alienã alteri donare non tamen princeps nisi dicta causa & lata sententia. 422. a.
- Deus** solus est dominus vitæ. 292. b.
- Deus** cum absolutus sit dñs vitæ, nunquã tamen hac vsus est potestate aut in vitã aut in bona reliqua. *ibidem*.
- Deus** nemini relaxat poenam præterq̃ in sacramento nisi secūdum opera & fructus poenitentia. 443. a.
- Deo** primūm ac proprie per excellentiam cõpetit maledicere per modū causæ effectricis. 500. a.
- Deū** benedicere ac maledicere quid sit. *ibidem*.
- Diaboli** appellatio qui illum cui maledicatur importet vix à peccato mortali excusari potest. *ibidem*. b.
- Diaconatus** olim non habebatur vt ordo sacer. 757. a.
- In die festo** quæ sint licita sex modis venari possumus. 145. a.
- Dies festus** quomodò spirituales actiones permittat. *ibidem*. b.
- In die festo** opera corporalia quæ fiunt, licet fiant pro mercede, festum non violant. 147. a.
- In festo** quomodò licet segetes metere & texere & mulionibus & alijs iter agere. *ibidem*. b.
- Dies festus** ad audiendum sacrum (quod Missam dicunt) obligat. Multi tamen ex varijs causis ab auditione excusantur. *ibidem*.
- Difamans** aliquem de vero crimine contra iuris ordinem necessarium qualiter & ad quam teneatur restitutionem. 341. b.
- Differentia** inter potestatem ecclesiasticam & ciuilem quo ad vinculum vtriusq̃. 53. b. & 54. a.
- Dignioris** non est habenda ratio quãdo quis sacerdotium instituit vt certis personis obueniatur. 258. a.
- Dignum** se esse ad præfulatum præsumere debet nemo, ni diuinitus fuerit attentus. 813. a.
- Dilectionis** ad inuicem debitum nunquam cessat. 332. a.
- Dilectio** proximi nobis notior est ad sensum quàm Dei. Hæc autem illius ratio & causa est. 112. b.
- Diligendus** est à nobis Deus plus quàm nos ipsi. 217. a.
- Dispensatio** quid sit. 79. a. & b.
- Dispensandi** munus tametsi plenariè penes solum legislatorem sit interdum tamen inferioribus competit. *ibidem*. b.
- Dispensationis** legitima causa. 80. a.
- Difficultas** ex natura rei promissæ orta idonea potest esse dispensandi causa: secūs si ex habitu prauo uouentis proficiatur. *ibidem*. b.
- Dispensatio** citra causam in his quæ sunt iuris diuini nulla est: secūs in his quæ sunt positivi. *ibidem*.
- Dispensatio** voti purè conditionalis, si sit religionis, ad summum Põtificem spectat. 640. b.

Index Alphabeticus.

Dispensatio voti pœnalis ad episcopum potest pertinere. *ibid.*
 Dispensat Papa cum emptore cum ei vendit beneficium eo ipso quod ipse vendit, & efficitur emptor verus possessor. 795. b.
Diffensio populi seminarium est hæresum. 828. b.
Distribui non potest semper ciuibus secundum æqualitatem meriti. 244. a.
Distributiua iustitia in actione qua homines in suam gratiam primum recipit, nullo loco habet. Secus in meritis condigni. 251. a.
 Distributio fiet à Christo diuinorum bonorum in die iudicii, non solum secundum proportionem geometricam, verum & secundum Arithmeticam. 244. a.
Diuisio aliqua dominiorum iure naturali facta fuit. 297. b.
 Diuisionem primam rerum quis fecerit. 298. a.
 Diuisionem rerum negare hæreticum est. 297. b.
 Diuisio prima rerum externarum facta fuit iure gentium licet postea civili iure plures accesserint. *ibid.*
 Diuisoriae sortes licite sunt. 314. b.
Dominium inceptit ab orbe condito. 297. b.
 Dominium non est tam vsu frequens quod dominatus ac dominatio. 278. b.
 Dominium fundatur in libertate. 280. b.
 Dominium non transfertur in necessitate extrema. 283. a.
 Dominium quarum rerum habeat Deus, quarum Angelus, quarum homo. 284. a. b.
 Dominium quadruplex, naturale, diuinum, iurifigentium & iuris ciuilibus. 286. a.
 Dominium & ius in regnum, quod habuit Dauid diuinum positium erat. *ibidem.* b.
 Dominium est habitudo inter possidentem & possessum. 280. b.
 Dominij legitima definitio & explicatio. *ibidem.* a. & 279. a.
 Dominium, vsus, & vsusfructus quo pacto differant. 281. a.
 Dominium habere rerum solis vigentibus intellectu & libero arbitrio conuenit. 284.
 Dominiorum innumera genera statuentes exploduntur. 286. a.
 Dominio multiplici abundat homo etiam iure humano. 287. a.

Dominium differt ab eius titulo. 28. b.
 Dominij, ac iuris nomē, pro eodem vsurpari non debent. 279. a.
 Dominij ac iuris, nihilo plus habet in rem alienam existens in gratia, quam in peccato. 287. b.
 Dominium an transferatur per actum interiore. 309. b.
 Dominium duobus tantum modis transferatur. *ibid.* & 308. b.
 Dominiorum diuisio necessaria fuit in statu naturæ lapsæ. 296. a.
 Dominium habet homo naturale, non solum in omnes terræ fructus verum etiam quodam pacto in elementa cœlestesque orbis. 286. b.
 Dominiorum translatio omni iure fieri potest. 299. a.
 Dominij translationis, definitio. 308. b.
 Dominij aliena, definitio exploditur. 279. a.
 Dominij, correlatiuum seruitus. *ibid.* b.
 Dominus est homo honoris & famæ. 293. a.
 Domini quibus Rex opida cum nemoribus largitur quas possint condere sanctiones circa nemora. 352. b.
 Dominium an acquirit vsurarius in ea que per vsuram corrasit. 526. b. & 527. a.

Donatio facta absenti non obligat antequam alter acceptet, ideoque reuocari potest sine iusta causa. 246. b.

Donatio si fiat absenti solemniter & coram testibus, obliget necne, statim est iuri ciuili. *ibidem.*

Dubitare de bonitate alterius ubi cõiecturæ ad prauum iudicium inclinant laude dignum est. 233. a.

Dubitare de bonitate alterius ex leuitate cõiecturarum culpa est. *ibid.*

Dubitare de bonitate alterius citra assensum, aliquando mortale est. *ibid.*

Duellum illicitum. 401. b.

E

Ecclesia non tenetur de suis possessionibus reddere decimas. 750. b.
 Ecclesia aliquid potest facere spirituale quod prius non erat: quod ideo si vendiderit plus, ratione consecrationis quam valet, contra

Index Alphabeticus.

- tra ius est diuinum & naturale. 736. b. & 757. a.
- Ecclesia** non perinde habet modò potestatem faciendi miracula ac in Apostolis extitit. ibidem.
- Ecclesia** potest omnes dies festos quos ipsa stabiliiuit tollere vel mutare, aut saltem factum teneret quod tamè s. f. non permittet. 144. a.
- Ecclesia** quare olim multis fuerit temporalium dotibus à principib⁹ ditata. 866. a. b.
- Ecclesia** licet immobiles possessiones, nullo excepto genere habere. 867. b.
- Ecclesia** bona optimo iure ei concessa sunt, & qui contradiceret malè audiret de fide. 868. a.
- Ecclesia** conducens non est vt casus omnes de quibus dimicatur sint ne vsurarij, eius authoritate definiatur. 540. b.
- Ecclesiastica** bona non mirum si ob nimiam temporum calamitatem quandoq; à regi bus exigantur. ibidem.
- Ecclesiasticis** consentaneum fuit castra vassallosq; habere in possessione sicut alias dotes. 866. a.
- Eleazarus** tanquam vir fortis absque vlla reuelatione diuina elephantem impetiuit. 120. a.
- Elemosynam** conferre in pretium orationis simoniacum est: non tamen si dentur in sustentatione pauperum. 768. b.
- Elemosynam** pro vna Missa offerendam taxare vt sacerdotis sub anathematis censura inhibeat ne minorè recipiant, execrabile est. 764. b.
- Elemosynarum** modus puta quòd fiant in presentes pauperes, Deo gratissimus. 864. b.
- Elemosynas** petere in honorem sanctorum & eas porrigere licet. 714. a.
- Eligere** digniorem in foro conscientie & poli preceptum est. 254. b.
- Elegit** Christus non alium qui suus sibi vicarius succederet, quam omnium tunc temporis Apostolorum optimum. 255. b.
- Eligere** dignum prætermisso digniore mortale non est etià in rebus maioribus quando excessus meritorum non est tantus vt videatur ad rem multum pertinere. 256. b.
- Electi** sunt à Christo domino homines literarum rudes ad euangelicam functionem duplici de causa. 260. a.
- Electio** vt canonica sit solidaq; ac valida habenda secundum exterum ius fori, satis est eligere dignum. 254. b.
- Electio** nem, dum non est aliud medium licet pretio ab indigno remouere & ad dignum inflectere. 765. b.
- Electio** nis spiritualis beneficij, antequam fiat, non licet obstacula pecunia propellere: tamè electione facta licet iniusta impedimenta per pecuniam remouere. 765. a.
- Electio** nem perimere Papa vel inferior in fauorem dignioris non potest, si electus ille sit quem iura non repellunt. 254. b.
- Electores** non debent suo calculo indigno suffragari. 257. b.
- Electores** licet possunt prætermittere dignissimum qui eligi non potest, vt dignior eligatur. ibidem.
- Electores** episcopi an teneantur meliorem eligere? 818. b.
- Electores** episcopi quid ex officio suo explorare debeant. 819. a.
- Emere** an liceat minoris quam ipsa in se sunt, vtique licet si sunt in periculo. 566. a.
- Emere** merces, vt lanas anticipata solutione vilius quam in presenti foro veniunt licitum est: si tamen coniectura est tempore quo tradendæ sunt plus minusve valituras etiam si pretio à principio taxentur. 563. a.
- Emptio** & venditio sunt contractus reipublice maxime necessarii. 543. a.
- Emptio** & venditio vnus reputatur contractus. ibid. b.
- Emptio** est rei pro pretio contractio. ibid. b.
- Emptio** ab emphyteusi & locatione differt. ibidem.
- In emptione** & venditione pretia rerum non secundum earum naturam aestimanda sunt sed quatenus in vsus veniunt humanos. 546. b. vide, pretium.
- In emptione** & venditione fraude vti & dolo hoc est plus vendere vel minoris emere peccatum est ex genere mortale. 550. a.
- Emptio** nis quidam pessimus contractus & vsitatus. 564. b.
- Emptor** qui substantiam rei vel quantitatem vel qualitatem agnoscit, venditori nescienti tenet veritatem manifestare. 554. b.
- Emptor** agnoscens thesaurum esse in agro absconditum an iuste emat agrum à venditore nesciente absq; mysterij reuelatione. 557. a.
- Emptor** personales census etiam super nudam personam constitutos emendo ini-

Index Alphabeticus.

quitatem non committit. 568. a.

Epiceia quid sit. 79. a.

Epiceia ad solum principē spectat: nisi quando difficilis ad eū esset aditus, aut instaret periculum apertum & subitum. 72. a.

Epiceia vt differat à dispensatione. 79. a.

Episcopus in ieiunijs dispēfare potest in diē aut breue tēpus non tamen per totam vitam. 80. a.

Ep̄s idem q̄ superintendens. 796. b. 797. a. & episcopalis dignitatis necessitas. ibidem.

Episcopus non solum ad sacerdotum mores debet attendere, sed ad reliquū gregē. ibi.

Ep̄s iurisdictionib⁹ sacerdotū superior est nō tñ i corporis et sāguinis cōsecratione. 798. a.

Episcoporum sacerdotumq̄; diuersitas vnde sumatur. ibid.

Episcopum reliquis sacerdotibus dignitate prætare bifariām intelligi potest. 799. a.

Ep̄s die Dominica consecratur. 800. b.

Episcopale munus tria includit cōsiderāda. ibidem.

Ep̄s deposit⁹ si iterū in suū ordinē restauret, non opus habet denuō consecrari. 801. a.

Ep̄s reali differe ntia discernit à psbytero licet Hier. cōtrariū videatur asserere. 802. a.

Episcopales dignitates non sunt specie diuersæ. 804. b.

Episcopus solū ex cōmissi one habet ordinare episcopos. 805. a.

Episcopalis potestas natura sua semp fuit dignitas sacerdotali sublimior. 799. b.

Episcopalis dignitas perfectionem adhibet sacerdotio quæ tamen perfectio sacerdotio accidentaria est. 801. a.

Episcopalis dignitas institutio prorsus diuina est. 806. a.

Episcopalis dignitas electæ personę, nisi fiat clauē contra iura err ante semper iure diuino confertur. 809. a.

Episcopalis dignitas non nisi propter officium instituta est: ad quam veritatem designandam, semper in sacra pagina dignitas, officij nomine, designatur. 825. a.

Episcopatu indignus est, existens in peccato mortali. 816. b.

Ep̄atum desiderare quo casu liceat. 811. a. b.

Episcopatū desiderare, quod Paul⁹ ait, quomodo intelligatur. 813. b.

Episcopatum iniunctum, licitum sit recusare necne. 815. a.

Episcopatū acceptās cū animo perseverandi in peccato mortali, mortaliter peccat. 816.

Ep̄atum non acceptans quia sic est affectuū peste corruptus vt cōsciētia suę turbulentiā pacare nequeat non peccat. 817. a.

Episcopatum desiderare vt ait Paulus quomodo intelligatur. 825. b.

Episcopatum & beneficiū mutationes maximē cauendæ sunt: aliquando tamen expediens est vt vnus episcopus ad aliā se dein commigret. 257. b.

Episcopatus non est ordo qui septem sacramentis connumeretur. 800.

Episcopatus appetitus si ad salutem animarum non referatur genere suo peccatum est mortale. 83. a.

Episcopatus, nomē operis est non honoris: ac proinde non episcopatus honor, sed opus amandum est. 83. b.

Episcopi verum habent eorum dominium quæ iure sæculari possident. 850. b.

Ep̄i & reliqui clerici sunt verē dñi fructuum ecclesiasticarum possessionum. 854. b.

Sunt itidem dñi decimarum portiones quæ post factā diuisionē illis obtingit. 856. b.

Episcopi arctius perstringuntur præcepto eleemosynæ quàm sæculares. 861. a.

Episcopi debent ea quæ ad sua patrimonia spectant scribere vt eis liceat suis agnatīs relinquere. ibid.

Episcopi vbi nimis sunt pauperes in nullo habentur pretio. 867. b.

Ep̄i munus idē quod pastoris est hęc enim methaphorā Christus toto euangelio cōsultissimē obseruauit. 796. b. 797. a.

Episcopi dignitas ac sanctimonia quanta debeat esse. 798. a.

Episcopi representant Christum vt caput erat ecclesiæ aliorum ordinum magistri singuli suo modo. 798. b.

Episcopi ac sacerdotis differentia explicatur. 799. b.

Ep̄i functio est præparare ministros. 801. a.

Ep̄i soli successerūt loco Apostolorū. 803. b.

Episcopi præpollent sacerdotibus altiori dignitatis genere. 805. a.

Episcopi secundū propriā nominis notionē pastores dicunt: non abusuē, sicut gregū domini pastores appellantur. 826. b.

Episcopi nō solum publicatione, verū etiam priuatis exhortationibus instruere debent plebem suam. 828. b.

Episcopi vt anima in corpore: vicarij autē eorum vt membra. 831. b.

Episcopi quædā sunt munera quæ iugē residentiam requirunt: alia non ita. 832. b.

Episcopi

Index Alphabeticus.

Episcopi abſetia quæ mala parturiat. 834. b.
 Episcopi qui abſunt gregi inſtar meretricû.
 835. a.
 Episcopi licet ſtatum profiteatur perfectio-
 nis non tamen vt monachi : ita vt abſque
 proprio viuere obligentur. 848. a.
 Episcopi verum hadent dominum eorum
 quæ iure ſeculari poſident. 85. a.
 Episcopi & ſi peccare poſſunt ſicut alij ſecu-
 lares in diſpenſatione bonorum ſuorum:
 nemini tamen tenentur ad reſtitutionem
 ea non diſtribuendo. nec de bonis eccle-
 ſiaſticis pro ſua portione ſibi contingen-
 tibus: ſed expreſſius. 863. a
 Episcopi bonorum eccleſiaſticorum ſunt
 diſpenſatores quæ & quomodo habent
 diſtribuere ibidem, & 851. a.
 Episcopi habeant ne verum dominium fru-
 ctuum eccleſiaſticorum variæ ſunt opi-
 niones. 752. a. b. ad quod reſpondetur.
 854. a. b. & 856. b.
 Episcopo conueniebat bonorum eccleſiaſti-
 corum diſpenſatio quando clerici viu-
 ebant in communi. 853. b.
 Episcopo dum conſecratur quanuis nõ im-
 prima ſacramentalis character nihilomi-
 nus adhibetur ſacerdotalis habitus ei in
 debilis. 801. a.
 Episcopo peculiareſunt & propriæ functio-
 nes vniuerſæ quæ ad perfecti paſtoris offi-
 cium pertinent. 802. b.
 Episcoporum ſtatus longè altior eſt quàm
 monachorum. 800. a. & 803. b.
 Episcoporum electio atq; ad ſua munera ex-
 ercenda obligatio eſt de iure diuino : qd'
 biſſariam intelligi poteſt. 807. a. b.
 Episcoporum vita ſine macula eſſe debet.
 803. a
 Episcoporum, cura episcopali deſerta, ad
 religionem ſe conferre ſit ne licitum. 821.
 a. b.
 Episcopus in ſuis legibus eadem pollet au-
 thoritate qua. ſummus Pontifex in eas
 quas ipſe condidit. 80. b.
 Episcopus non facit peculiare votum caſti-
 tatis præter id quod ſacerdotio adiunctû
 eſt. 848. b.
 Episcopus cui ſcientiæ incumbere debeat
 Theologiæ an iuri canonico. 820. a.
 Episcopus quibus de cauſis poſſit cedere
 Episcopatu licitè. 822. a. b.
 Episcopus ppter eccleſiam inſtitutus eſt, nõ
 vice verſa. 824. b.
 Episcopus medicus eſt cuius induſtria vti in

medico corporali expetitur. 834. a.
 Episcopus quibus de cauſis licitè gregi ſuo
 poſſit abeſſe. 838. b. 839. & 840.
 Episcopus tenetur propriæ vitæ diſcrimen
 ſubire ingruente gregis neceſſitate. 839. a
 Episcopus religioſus quomodo ad obſeruân-
 tias regulares teneatur vide religioſus epſ.
 Eſus carniū, fuit in vſu hominibus ante di-
 luuiū. 383. a. b.
 Euangelium Chriſti facultatem re-
 linquit eccleſiæ adden-
 di ſanctiones nouas, qua temperatiſſime
 vti debent antiſtiſtes. 181. b. 182. a.
 Euangelium dupli- citer intelligitur diuulga-
 ri. 178. a.

Excluſus à religione tenetur ſe ſe corri-
 gere, & quantum in ſe eſt eni-
 ti, vt iterum admittatur. 639. b
 Excluſus à religione voto caſtitaſis dumta-
 xat manet ligatus ibidem.
 Excluſus à religione fortè tenetur aliam re-
 ligionem adire ſi votum religionis in cõ-
 muni amiſerat ibidem.
Excommunicare propter furtum
 non cenſendus
 eſt pater vxorem & filios. 418. a.
 Excommunicare ppropria autoritate, ſolius
 eſt episcopalis muneris. 804. b.
Exempla ſanctorum quid doceât nos
 in cuitandis præſulatus.
 814. b.
Exilium perpetuum morti conſertur.
 415. b.
Expoſitio C. quidam maligni. 5. q. 1.
 455. a.
 Expoſitio optima. c. quoniam. 31. 8. 707. a.
 Expoſitio. c. mandato de ſimonia. 791. b.
 Extrauagantes Martini & Calixti perſona-
 les cenſus etiam ſuper nudas perſonas cõ-
 ſtitutos & non damnant. 569. b. vide cen-
 ſus.

De litera. F.

Abula de lupis pe-
 tētibus canes
 ab ouibus. 399. b.
Facultas vnde dica-
 tur. 280. a.
Fama laſa non eſt
 neceſſario re-
 ſtituenda, niſi quando iniuſtè aufertur.

Index Alphabeticus.

Famæ & honoris restitutio optimè potest fieri pecunia. 344. a.

Famæ restitutio vt obliget oportet necessario fuerit ablata vel obscurata. 340. a.

Famæ alienæ restitutio obligat, etiam cum famæ propriæ detrimento. 342. b.

Famæ restitutio postulat vt labor faciat plenam fidem coram quibus læsit. 348. a.

Fama læditur iniuste quando verum crimen deregitur cõtra iuris necessarium ordinem. 341. a.

Famæ restitutio vt obliget requiritur quòd fuerit ablata per iniustitiam. 340. b.

Fama & honor differunt. 479. a.

Fama quid sit. 479. a. b.

Fama sine honore esse potest & ediuersò. 479. b.

Famæ splendor quot modis minuat. 485. b.

Famam suam obscurans præter charitatem, non contra iustitiam facit. 489. b.

Fama non pretenditur latius quàm amicitia. ibidem.

Famuli ab heris furtim accipere quidquid non possunt præter sua stipendia, causantes se minutissima accipere stipendia. 422. b.

Feras custodientes de damno dato in integrum tenentur. 353. b. & de illis qui illas occidunt. ibi, & in subsequentiibus.

Festus dies fieri hos vel illos ceremoniale est, in quod subinde ecclesia ius habet. 344. a. vide, dies festus.

Fideiususio contractus non est. 143. a.

Fides est credere quod non vides, quomodo intelligatur. 201. a.

Fides nõ solum desuper naturalibus articulis nos erudit, verum & de aliis quos natura docet. 99. a. 104. a.

Fidei præceptum non est intra decalogum, sed eius præambulum. 109. a.

Filij quomodo debeant à parentibus corripiri. vide, Pater.

Filij quando clam accipit rem aliquam à parentibus, si non sit tanti pretij non committit furtum: neq; excommunicatione comprehenditur. 417. b.

Filiorum libertas prædicata à Christo quando nam sit. 303.

Filij familiæ lucrans amplius quàm ludere poterat an teneatur ad restitutionem. 716. a.

Finis legis non cadit sub præcepto. 123. a.

Fœnerator quod sua industria pecuniam furaria acquisiuit, re-

sistit non tenetur. 526. a.

Fœnerator restituere tenetur cum fructibus & damnis fructuum vel domum per usuram extortam. 526. a. vide, usura.

Fornicatio iure natura prohibita est & oppositum asserere est error hæresi proximus. 420. b.

Fornicatio grauius delictum est quàm furtum. ibidem.

Fornicatio in individuo potest esse leuius delictum furto. 421. b.

Fornicatio ex natura sua nocet vitæ prolis futura. 420. b. 421. a.

Fornicatio & contra temperantiam est & contra iustitiam. 421. b.

Fornicatio quare constituatur principaliter in specie intemperantiæ. 421. a. b.

Fornicatio nõ inde leuior est furto quòd nõ de illa tantum pudefunt homines. 421. b.

Fortitudo præstantior est temperantia. 218. a.

Fortitudo non est necessaria nisi ad iustitiæ præsidium. 219. b.

Fratres mendicantes non sunt domini rerum quas possident. ibidem.

Fraterna correctio habet pro fine particulari emendationem fratris. 322. a.

Fraude aut vi qui alterum in crimine coniecit tenetur docere veritatem & liberum permittere. 334. b.

Furtum quid. 417. a. & b.

Furti definitiones iurisperdentium excluduntur. ibidem. b.

Furtum & rapina specie differunt. ibidem. & 419. a. b.

Furti diuisio in fraudulentam acceptionem & rapinam inepta. 417. b.

Furtum est species iniuriosæ acceptionis. 419.

Furtum in quatuor species diuiditur, scilicet, sacrilegium, peculatus, plagium, abigeatus. ibidem.

Furtum est detinere rem alienam inuito domino. 418. a.

Furtum est accipere rem propriam occultè quæ penes alium est siue sit raptor siue depositum custodiens. 418. b.

Furtum ex genere suo peccatum mortale est 420. a. tametsi minimum peccatorum cõtra decalogum. 422. a.

Furtum non committit qui bona propria recuperat ab iniquo possessore si via iuris habere

habere

Index Alphabeticus.

habere ea non potest. 422. b.
 Furtum leuius peccatum quam fornicatio. 420. & leuius quā rapina. 432. a.
 Furtum in diuiduo potest esse fornicatione scelestius, quin verò gruius quam adultrium vel homicidium. 421. b.
 Furti rationem non habet, spoliare quempiā priuatim & occulte, autoritate principis, dicta causa, lataq; sententia condemnationis. 422. a.
 Furtim surripere à suis heris, quādo liceat famulis quorumcunq; dominorum & quādo non. 422. b.
 Furtim sua recuperare quomodo liceat, etiā aliquando sit licitum palam personæ priuatæ. ibidem.
 In furto aliqua pecuniæ q̄titas tāta est, q̄ p se absq; vilo psonæ respectu, causa est peccati mortalis vt duo, tres vè aurei ducati. 425. b.
 Furti grauitas augetur etiam si parum sit quod ablatum est dum causa est maioris damni. 426. b.
 Qui furatur minima ab homine pusilli animi, qui in minimis maximè offenditur, si habet animū ei nocēdi p illa minima, charitatem violat & peccat mortaliter. ibidē.
 Furari à diuersis exigua tunc incipit esse peccatū mortale quādo quātitas accepta per se est magna absq; vilo personarum respectu. ibidem.
 Furū scelera, iure naturæ, respublica potest prout viderit salubrius expedire, punire ibidem.
 Furtum, permanēs sub ratione furti, fieri licitè nō potest dispensatione diuina. 119. b.
 Pro furto secūdum Euāgeliū, etiam secūdū ius commune vita non exigitur. 427. a.
 Fures olim in Hispania nō occidebātur, sed sacrilegi qui sacra deprædebantur. ibidem.
 Quod fures modo vltiō suplicio afficiātur, Baldus ī causa fuit, ob idq; ab auctore reprehenditur. ibidem.
 Fur gaudere debet priuilegio, si se in sacrum recipiat. ibidem.
 Furari bona aliena vel eripere, etiā ab illo qui bonis affluit, nemo potest citra extremā necessitatem. ibidem.

De litera. G.

Galileos ceteris mortalibus prætulit Christus in Euāgelica functione propter mysterium. 260. a.
 Gener fructus pignoris pro dote traditi in fortem non cōputando in iusti

tiam minimè committit. 520. b.

Genus in peccatis que in facto consistūt ex solo obiecto pendit. 481. b.
 Genus in peccatis quæ in verbis posita sunt ex obiecto adiuncta simul intentione, pendendum est. ibidem.

Gratiam amittere non licet pro salute mundi spirituali. 397. a.

Gratiam licet exponere periculo aliquñ. ibi.

Gradus preceptionum & prohibitionū humanarum. 47. a.

Grauitas delictorum ex obiecto primo pensanda est. 400. b.

De litera. H.

Habens rem alienam apud se inuiste, tenet de damno emergente & lucro cessante. 368. b.

Habitus principiorum naturalium nō distinguuntur à potētis quibus in sunt. 30. a.

Hæredes veditis censum perpetuum illo mortuo ad quid teneantur. 571. a. vide censum.

Hæredes vsurarij ad quid teneantur. 529. b.

Hæredes quibus debent restitutio occisi qui cinseantur. 339. b.

Hæredes triplices sunt. 362. a.

Hæres psonam veri dñi defuncti gerit. 357. a.

Hæreses quibus dānis aut fracturis solent intumesce. 82. a.

Hæresibus nouis obortis temporū curriculum ecclesia magis ac magis illuminat. ibid.

Hæresis stultissima est post euāgelium regni cœlorum aliud prætolari. 178. a.

Hæreticus verè dominus vsq; ad condemnationem: tamen si legis vigore impediatur bona alienare. 65. b.

Hæreticus quīs ab articulo patrati criminis dominium perderet, possessionē tamē tuto retinet legis autoritate, quæ cōsileationē prohibet ante sententiam. 65. b.

Hæreticus ante condēnationē utiq; puniū, cū bonorū distractio sit illi inibita. 65. b.

Hæreticus iuxta iuris normam requisitus si iniquè veritatem inficietur, sit reus poenā hæreticos decretæ. 66. a.

Hæretici condēnatio retrō agitur vsq; ad articulum quo omni ignorantia nudatus studio hæresim aseruit. 64. b.

Hæretic;

Index Alphabeticus.

Hæretici aliqui negarunt missionem spiritus sancti quã Christus pollicitus est, cõpletam fuisse in die Pentecostes. 177. b.

Historiographis quatenus liceat a-liorũ gesta hominum memoriã tradere. 488. a.

Hypocrita irrisor Dei interpretatiuè habetur. 499. a.

Homo vti perfectione suscepta optimũ est cunctorum animalium : ita si alienus fiat à lege, omnium est pessimum : seuisima enim est iniustitia quã tenet arma : quã homini per innatam prudentiã contingunt. 38. b.

Homo in practicis æterna Dei lege bifariam illuminatur. 39. a.

Homo beneficio protegendi vitam propriã priuari nequit, ac proinde neq; damnari, vt necem sibi inferat aliã uel læsionem corporalem : nisi esset earũ quã homines religionis ac pœnitentiã gratia sumere solent. 66. b.

Homo peccato pollutus non est dignus pane quo vescitur per modum meriti. 288. a.

Homo non est dominus suã vitę sed custos. 291. a.

Homo priuatus aut respublica aut princeps nõ sunt dñi absolute vitę subdito rũ. 292. b.

Hominũ tres ordines secundũ Socratẽ. 297. **Hominum** quisq; ius habet naturale donãdi & quomodolibet alienandi res quarum legitime est dominus. 308. b.

Homo dominus est suã famã. 345. a.

Hominem ad super naturalem felicitatem creari ineffabile beneficium est : licet eam suo Marte pertingere nequeat. 84. a.

Hominum tres sunt ordines quantum ad tẽporalium cupiditatem distincti. 101. b.

Homo hilari animo tenetur legem adimplere diuinam, humanam vero & cum trilitia adimplere potest. 123. a.

Hominem occidere non est intrinsece malum. 388. a.

Hominem qui occiderit aliud agens si non debitam adhibuerit diligentiam siue dãs operam rei licitę siue illicitę à reatu homicidij non est immunis. 406. b.

Hominem qui occiderit aliud agens si debitam adhibuerit diligentiam ne homicidiũ sequeretur siue daret operam rei licitę siue iniuste non est reus homicidij. ibidem.

Homo improbus fera bestia peior. 388. a.

Homicidium grauisimum peccatũ est inter vniuersa quã

homines aduersum se inuicem committunt. 491. a.

Homicidium dicit rem malam intrinsece. 387. b.

Homicidium quod prohibetur habet rationẽ indebiti. ibidem.

Homicidium simpliciter causale qui committit non est reus homicidij. 406. b.

Homicidium vt imputetur causale tres conditiones requiruntur. 407. a.

Homicidiũ si non sequatur ex actione mea non imputatur mihi. ibidem.

Homicidium quod de per accidens voluntarium est quale peccatum sit expendendũ est ex causa. ibidem.

Homicidij poena uide irregularitas.

Homicidium, quando subsequatur ex actione mea iudicio medicorum standum est. 407. b.

Honor quid sit. 479. a.

Honor dupliciter alicui tollitur. 479. b.

Honor ille solus verus est qui virtuti debetur. ibidem.

Honorem fugientes cunctispecti esse debent. 817. b.

Honor satis hic restituatur petendo veniam, differitur. 346. a.

Honorem acquirẽdi pulcher modus. 294. b.

Honoris & famę differẽtia constituit. 346. a.

Horas canonicas statim temporibus & locis clericis recitare quã fuerit necessarium populo Christiano, quibusque hoc munus conueniat. 871. b. 872. a. b.

Horas aliquas soluere in cultũ Dei & ius naturale & diuinum ac subinde ius humanum nos docet. 873. a.

Horas canonicas esse in numero septenario & antiquissima ecclesię institutio est, & eiq; quam decentissimum. 874. b.

Horas canonicas nocturnas damnant uiceliffistæ : eò quòd Deus noctem nobis ad quietem indulserit. 875. a.

Horæ canonicæ canebantur in ecclesia primitiua per certas noctis uigilias cuius ratio assignatur. 875. a.

Horarum quã die recitantur numerus & ratio ex utraq; sacra pagina sumitur. 886. a. 880. b.

Horæ diuinæ quibus horis singulæ recitandæ sint. 876. b. 877. a.

Horæ canonicæ trina de causa sunt in septenario numero. ibidem.

Horæ canonicæ optima non minus quã uetusta

Index Alphabeticus.

vetusta constitutione per cantus ecclesia-
 sticos, solenniter celebrantur. 878. b.
Horarum responsoria vnde fuerint insitu-
 ta. 880. b.
Horarum canonicarum antiphonæ compo-
 sitæ sunt à Græcis imò & per Angelos
 cœlo delatæ. ibidem. b.
Horarum canonicarum hymni vnde ortum
 habuerint. ibidem. a.
Horis canonicis laudibusq; diuinis nō sunt
 immiscenda profana, quæ vt in die Nata-
 lis domini cantari solent. 881. a. b.
Horæ canonicas soluere ex duplici capite
 homines tenentur. 882. b.
Horas canonicas soluere qui teneantur. 882.
 b. 883. a. b.
Horas canonicas non recitare in communi
 in aliqua religione prelati negligentia pec-
 catum mortale est. 885. b.
Horas canonicas soluere tenentur moachi
 professi choro emancipati: etiam si non
 sint in sacris, & sanctimonialibus. 885. b. Nō
 autem illi qui non sunt professi neclai. c.
 886. a.
Horas canonicas soluere partim de iure diui-
 no partim est de iure positiuo. 886. b.
Horæ canonicæ non iisdem Psalmis aliisq;
 ad hoc pertinētibus omnibus in ecclesiis:
 & religionibus, celebrantur: potest enim
 hoc iure Pontificio permutari. 887. a.
Horarum canendarum modus is esse debet
 qui in ecclesia Metropolitana seruatur atq;
 in religionibus secundum cuiuscunq; sta-
 tuta. ibidem.
Horas canonicas soluere sequendo morem
 Romanum non singulis personis absque
 pontificis auctoritate liberum est. ibidē.
Horarum canonicarū nimia prolixitas mo-
 lestissima est, sicut breue nimis earum cō-
 pendium esset fugiendum. 887. a. b. & hic
 ponitur consensura Breuiarij Romani.
Horæ beatæ virginis recitandæ vim habent
 præcepti iam ex consuetudine. 888. b. idē
 est de officio mortuorum.
Horas canonicas soluens, mentem, non debi-
 ta opera, dimouendo ab attentione, oran-
 di præceptum non frangit. 894. a.
Horas canonicas soluens & si ob attentionis
 omisionem mortaliter peccet, nō ideo ne-
 cessitatem incurrit restituendi. ibidem.
 b. & 898. a.
Horas canonicas non soluere per vnum aut
 duos dies non debet iniicere scrupulū re-
 stitutionis, licet peccatum mortale sit, &

quidem qui relaxationibus cruciatæ bul-
 læ gaudēt credendum est esse tutos. 899. b.
Horarum soluendarum omisio si vltra duos
 dies procedat, tunc compositio cum sum-
 mo pontifice locum haberet, imò & cum
 episcopo stando in iure diuino. ibidem.
Horæ canonicæ quæ in communi recitatur,
 statis per ecclesiam temporibus per soluē-
 dæ sunt, aliàs culpa mortalis est. At priua-
 tim tempora mutare & ordinem non est
 mortale. 889. a.
Horarum ordinem nō esse in præcepto duo-
 bus temperamentis intelligendū est. ibid.
Horæ quæ in communi soluuntur in ecclesia
 sunt de præcepto celebrandæ, priuatim ve-
 rò vbiq; dici possunt. 890. a.
Horæ quæ priuatim soluuntur loco decenti
 & honesto dicendæ sunt. ibidem. b.
Horæ canonicæ dum soluuntur qualē quan-
 tanq; exigant attentionem. 891. a. b.

De litera. I.

Iacob vouit Deo, qd'
 futurus sibi ca-
 rat in Deum. 629. a.
Iacob emens primo geni-
 turam ab Esau nō pec-
 cavit. 775. b.

Ieiunium frangens
 ex gula
 non solum contra obedientiam, sed & cō-
 tra abstinentiam peccat contra Duran-
 dum. 758. a.

Iephte in vouendo stultus & impius in
 reddendo. 629. a.

Infamia non præcedente alicuius perso-
 næ cum in manifestum est cri-
 men disquiri possunt personæ in sex tan-
 tum casibus. 454. a. & b.

Infamia quæ nam sit sufficiens ad disquisitio-
 nem criminis prudentium arbitrio æsti-
 mandum est. 456. a.

Ad infamiam inde denarius numerus autho-
 ritatem nactus est, qd' sufficit populum
 constituere. ibidem.

Infamiam legitimam non constat perditorū
 hominum clamor, sed bonorum opinio.
 ibidem.

Infamiam per ciuilem iudicem irrogatā Pa-
 pa abolere non potest. 449. b.

Infamare se ex genere suo est peccatū. 284. b.

Infamatur aliquis iuste duobus modis. 241. a.

Ille qui

Index Alphabeticus.

Ille qui iniuste infamatus est, & si suum crimen non confiteatur, non tenetur informatori ad restitutionem. 342. a.

Infamans aliquem referendo quod audiuit, ad quam restitutionem tenetur. 342. b.

Infamando alterum bifariam quis delinquere potest. 487. b.

Infamare alium, quando contra charitatem tantum, quando verò contra charitatem simul & iustitiam sit. i. ibidem.

Infamare, & licet, & expedit si cophantas quàm suis imposturis reipublicæ perniciem adferunt. 488. a.

Infamare nos ipsos an sit licitum. 488. b. & 489. a.

Infamia est mortalis occultum alienum crimine vni, etiam cor dati viro, reuelare. 481. a.

Infamia delicti non sufficit, nisi paucis exceptis casibus, ad inquirendum reum quem nullares pergit infamia. 453. b.

Infideles non tenentur decimas soluere. 750. a. b.

Infidelium ordo triplex. 430. b.

Infideles Afri, Sarraceni ac Turce, de iure Christianis principibus subduntur. ibidem.

Infideles Afros, & Saracenos certum est posse à nobis suis regionibus expoliari: & si nemo nostrum eorum bona priuata auctoritate deprædari aut deripere valeat. 431. a.

Infideles qui nihil de Christo audierunt neque nobis infesti sunt, non sunt nobis subditi de iure. ibidem.

Ignorantia difficultatis rei de qua votum emittitur, excusat hominem à voti solutione. 617. b. & 637. a.

Ignorans, non ad implet præceptum quia ad hoc requiritur libertatis ratio. 122. a.

Ignorantia omnino excusans in præceptis de calogi locum habere non potest.

Imperator aut princeps vllus non est propriarius dñs. 301. b.

Imperator quo pacto sit superior Christianis regibus. 305. a.

Imperatorem, arbitrates mundi dominum, vnde id sibi persuaserunt ostenditur. 305. a.

Imperatoris electio pontificia auctoritate à Græcis ad Germanos translata est. 206. a.

Imperare vt alij malum fiat, optareque aut imprecare malum, quatenus malum illi est peccatum est genere suo mortale. 500. a.

Imperare optare aut imprecari malum vt rationem induit boni, licitum est & quæque; necessarium officium. quod bifariam contingit. ibidem.

Imperans vt malum fiat sicte quantum peccet. 500. b. & 501. a.

Imperatoria magestas non fulget totius orbis domino. 303. b.

Imperium aut impræcatio mali bifariam potest rationem boni induere. 500. a.

Imponens sibi ipsi falsum crimine quomodo peccet. 489. a. & 490. a.

Imperium actus est intellectualis non voluntatis vt planissimè Aristoteles docuit. 8. a. b.

Imperium neque; est propositio apprehensiva neque; iudicatiua, sed iudicium quod electionem sub sequitur. 9. b.

Impediens aliquem à beneficio vt digniori vel æqui digno detur citra vim & fraudem, non tenetur ad restitutionem. 348. b.

Impediens aliquem à cathedræ consecutione certa vi aut fraude tenetur ad restitutionem in toto vel in parte. 350. b.

Impignoratio quid sit. 542. b.

Imagines à Christiana religione esse relegendas quos prior dicere ausus fuerit, & qui destrutores, qui earum fuerunt defensores. 136. b.

Imagines quomodo adorandæ sint. 137. a. b.

Inclinatio appetitus sensitiui ad legem naturæ pertinet. 32. a.

Inclinationis naturalis diuisio. 394. b.

Inclinationis duæ in homine sibi aduersantes. ibidem.

Inclinatio hominis in bonum delectabile, bona est secundum se ibidem.

Cōtra inclinationem naturalem quando sit peccatum agere. 395. a.

Indicta causa quemquam iudicare contra ius naturæ est. 390. a.

Inducens alium scienter & prudenter in peccatum non est subiectus restitutioni. 235. a.

Infirmus quomode possit cogi vt abscindatur ei membrum vide mutilare.

Iniuriæ satisfactio quomodo sit facienda. 339. a.

Iniuria quod modis & quando homini irrogatur. 382. a.

Iniuria maior est in facto quàm in verbo. 416. b.

Iniurias proprias vindicare cur prohibentur. 389. a.

In iniuriis vindicandis pernitiosus ab vsu nobilium

Index Alphabeticus.

- bilium.** ibidem.
Iniuriosa acceptio diuiditur in furtum & rapinam. 417. b.
Iniurius cui sit qui se occidit. 395. a.
Innocens duplex est. 399. b.
Innocentem de quo nulla est sinistra suspicio occidere flagitium est. ibidem.
Innocentem tradere tyranno excidium ciuitati minanti, iniustum est. 400. a.
Innocentem potest respublica non defendere. ibidem.
Innocentes in bello licet aggredi & occidere. 400. b.
Innocens probatus nocens condemnandus est. 341. a.
Inuasus tenetur occidere aggressorē quā inuasus est reipublicæ necessarius. 404. a.
Inuentum quando nullius fuit, occupanti ius sit in regionibus illis quibus isthæc inuenta reperiuntur. 423. b.
Inueniens thesaurum si retineat, furtum non committit. 423. a.
Inuenienti thesaurum in agro proprio licet eum sibi retinere. Inueniens autem in agro alieno ex industria queritudo in scio domino nil potest sibi retinere. Inueniens verò, aliud agens dimidiam partem debet habere. ibidem.
Inueniens quæ præsumuntur habere dominos, summam diligentiam in inueniendis dominis adhibere debet: quæ facta, nec inuento domino sibi retinere potest. ibidem.
Inuenti lapilli in litore maris inuentoris sunt. 423. b.
De inuentis in superficie terræ quotam aliquam, principem exigere iniustum est: neque lex de hoc lata in conscientia obligat. ibidem.
De inuentis inuenis terræ, vt sunt metala, vsus obtinuit vt quinta pars principi obueniat. ibidem.
An inuenta quorum domini non comparantur sint pauperibus restituenda necne, pulchra disceptatio. 424. b. & 425. a.
Innitus nemo potest poenitentiam sibi iniunctam implere. 122. b.
Irregularitas quæ sine delicto contra hitur non habet rationem poenæ. 57. b.
Irregularitas sicuti & excommunicatio ipso facto incurritur. 68. a.
Irregularitas non est culpa, neque proprie poena. 393. a.
Irregularitas quia proprie non est censura, non intelligitur in bullis quando conceditur facultas absoluedi ab omnibus censuris & poenis. ibidem.
Irregularitas quando incurritur & propter quæ ibidem.
Irregularitatem non incurrit qui alium occidit se defendendo, quāuis tempore diui Thomæ in vsu erat contrarium. 406. a.
Irregularitas incurritur propter homicidium quod sequitur etiā de per accidens ex opere percutientis. 408. a.
Irregularitas non incurritur propter homicidium nisi verè sequatur homicidium etiā si miraculosè homo ille non moriatur. 407. b.
Irregularitas non incurritur quando datur opera rei honestæ & studiosa adhibetur diligentia. 408. a.
Irregularitas vt incurritur, debet esse homicidium voluntarium. 409. a.
Irregularitas non incurritur à clericis petentibus bonorum suorum restitutionem in iudicio: etiam si malefactores patibulo affigantur. 409. b.
Irregularitas non incurritur propter culpam venialem. ibidem.
Irregularitas non ob id incurritur quod sanitatis gratia absceduntur membra. 412. a.
Irregularitatem non incurrit qui in verberando filium clericum vsque ad sanguinis effusionem processit. 414. b.
Irritationis vocabulū quod designat: et qualiter à dispositione & ceteris discriminet. 79. a.
Iubens & consentiens non semper tenetur ad restitutionem. 375. b.
Iudæi in solo opere exteriori se esse culpam censebant, minimè autem in affectu. 187. a.
Iudæi dupliciter errabant circa iudicialia. ibidem. c. b.
Iudæi cur nimis euacuant carnes sanguine. 384. a.
Iudæis condecens fuit vt temporalium permissionibus ad legis obseruantiam adducerentur. 100. a.
Iudæis an fuerit vsura permessa. 511. a. 512. a.
Iudex non debet rei euidentiā expectare sed humanam cettitudinē quæ per idoneos testes fit. 232. a.
Iudicis arbitratui relinquuntur quæ legibus comprehendi non valent. 40. a.
Quoties iudex reum condemnat iusta ac iuridica

Index Alphabeticus.

- iuridica sententia ad pœnam quæ non est mortis, læsionis uve corporalis inflictiua, tenetur reus ipse sententiam exequi etiam si ad agendum damnetur. 66. a.
- Iudex** ex iudicio concepto per coniecturas quæ virum probum inducunt non debet ad punitionem procedere sicut neq; Salomon processit. 232. b.
- Iudici**, irretito occulto & grauisimo scelere, licet subditos cõdemnare etiam de eodem crimine nisi excommunicatur sit aut, suspensus. 228. b.
- Iudicem** decet vt talẽ gerat quales vult subditos esse. ibidem.
- Iudex** in peccato existens, alium de simili cõdemnando, ostendit se dignum esse qui simili sententia cõdemnetur vt habet Paulus ad Roma. 2. qui enim iudicas. 229. a.
- Iudex** publicus peccator alios condemnans mortaliter peccat ex genere suo si sit grauioribus aut similibus criminibus: fecus indissimili materia & non infami. ibidẽ.
- Iudex** duplici scientia vtitur, & vniuersali iuris & particulari facti. ibidem.
- Iudex** tenetur sic sancte sequi scientiam iuris vniuersalem, vt neq; suum proprium arbitrium, si contrarium est, consulere possit. ibidem.
- Iudex** in particulari facto potest se suo ingenio & prudẽtia iuuare in examinandis instrumentis & testibus quod maximẽ tenetur facere cum innocẽs sibi notus accusatur. ibidem.
- Iudex** tenetur damnare innocentem probatum nocentem. 341. a.
- Iudex** debet in omni causa contra veritatem sibi notam euidenter secundum allegata & probata sententiam pronuntiare. 437. a.
- Iudex**, qui innocẽtem sibi cognitum, probatum tamen nocentem idoneis testimoniis condemnat, non agit contra cõscientiam. 439. a.
- Iudex** in criminibus nequit quempiam iudicio condemnare nisi accusatum. 440. a.
- Nullus** iudex siue sumus siue infimus anteq̃ pars læsa iniuriam remittat, potest pœnã condonare. 442. a.
- In** iudicis supremi arbitrio est, non itẽ in arbitrio inferioris postquam accusator ab accusatione desisterit pœnam iuris relaxare. ibidem.
- Iudex** supremus aliquando accusatore reclamante potest accusationem abolere. ibi. b.
- In** iudice quatuor sunt necessaria, videlicet iudicandi potestas, veritas & fama & executionis vis. 432. b.
- Iudex** condemnare non potest quem euidẽter ipse scit esse reum quando reus nõ probatur legitimis testimoniis. 435. b.
- Iudicis** scientia non reputatur sufficiens testimonium. ibidem.
- Iudicatus** aut loca eorum qui regi sunt à consiliis vedere illicitum est atq; scandalum. 270. b.
- Iudicare** quempiam nisi eũ qui iudici vel simpliciter vel in tali casu subditus est non est licitum. 433. a.
- In** iudiciali foro quatuor modis cõtingit vni alteri esse subditum. ibidem. b.
- Iudicando** Christum Pilatus peccauit. 434. a.
- Iudicio** diuino nõ sunt p̃ multa delicta relinquenda. 454. b.
- Iudicium** actus est maximus propriæ iustitiæ. 225. b.
- Iudicij** nomen primo significat rectam finitionem iustorũ: deinde rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta. ibidem.
- Iudicium** rectũ duas virtutes requirit, & que iuditium præferat, & quæ potentiam iudicantis disponat ad iudicij rectitudinem. ibidem.
- Iudicium** particulare studiosi in reliquis virtutibus solum requiritur: in materia autẽ iustitiæ necessarium est etiam superioris. 226. a.
- Iudicio** speculadum est an tale sit malum qd̃ alter agrius ferret de se audire quã si esset peccatum mortale. ibidem.
- Iudicium** vt rectum sit tria exigit: nempe vt procedat ex iudicis autoritate, & ex iustitiæ affectione & ex prudentiæ rectitudine. 226. b.
- Iudicij** substantiam subuertit quisq; iudicũ si iuri alterius partis quidquã addimat qd̃ alteri truat. 227. a.
- Iudicium** sine præsentis autoritate vsurpatum: sine iustitiæ substantia, iniquum: sine prudẽtia, & iuris ordine suspectum: si verò ex læuitate & non legitima probatione, temerarium dicitur. ibidem.
- Iudicij** singularium conditionũ defectus genere suo facit peccatum mortale. ibidem.
- Iudicium** ex malo affectu prolatum est peccatum secundum affectum. ibidem. b.
- Iudicium** temerariũ quadrupliciter est æstimandum, primo de sua substantia secundo de causis. tertio ex coniecturis. quarto ex obiecto

Index Alphabeticus.

- ex obiecto. 229. b.
- Iudicij** temerarij quatuor sunt gradus. 230. a.
- Iudicij** temerarij primus gradus est quando animus est pendulus, neutri conditionis parti, assensum præbens. 229. b.
- Iudicium** temerarium idem est quod sine legitima causa consultò conceptum. 230. a.
- Iudicij** temerarij duo primi gradus, licet à diuo Thom. sub primo comprehendantur, tamen inter sese non parum dictat interualli. 230. a.
- Iudicium** temerarium vt sit mortale crimē tria exigit, scilicet vt sit certum, vt ex leuioribus colligatur coniecturis, vt sit de re grati. 231. b.
- Iudicium** certum in speculatiuis, hoc vnum requirit, vt nihil prorsus habeat ambiguitatis admixtum: in moralibus autem parum pro nihilo reputatur. 232. a.
- Iudicium** temerarium si sit repōtinum mortale non est: sed postquam sedato animo ex deliberatione sententia confirmatur. ibidem.
- Iudicium**, quando ex leuitate causarum fiat mortale, non potest stabiliri certa regula. ibidem.
- Iudicium** à culpa excusant illę coniecturę & indicia, quę virum prudētem & probum vt sic iudicaret inducerent. 232. b.
- Iudicium** vtrū veniale an mortale sit non potest certa diffiniri regula. ibidem.
- Iudicij** grauitas ex infamia penditur. ibidem.
- Iudicium** de peccato quod non est infame non est mortale. ibidem.
- Iudicium** de malo, quod non est peccatum sed naturale, potest esse, delictum. 232. b.
- Iudicandum** non est secundum legem scriptam, quando legi nature aduersatur. 238. b.
- Iudicare** propinquius cōuenit rationi, & prudentiæ, à qua profertur, sed potissimum conuenit iusticiæ vnde habet vt sit rectū. 226. a.
- Iudicare** circa diuina charitati cōuenit. 226. a.
- Iudicium** actus est maximē proprius iusticiæ. 225. b.
- Iudicii** nomen primo significat rectam finitionem iustorum, deinde rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta. ibidem.
- Iudicium** rectum duas virtutes requirit: scilicet, & quę rationem perficiat, & quę voluntatē bene afficiat. ibidem.
- Iudicium** particulare studiosi, in reliquis virtutibus solum requiritur: in materia autē iusticiæ necessarium est, etiam superioris. 226. a.
- In iudicio speculandum est an tale sit malū quod alter ægrius ferret de se audire, quā si esset peccatum mortale. ibidem.
- Iudicium** nullū sine certitudine esse nisi veniale, exceptionem habet, quando grauissimum malū de honestissima persona suspicatur. 233. a.
- Iudicium** temerarium non est malum quia prohibitum: sed prohibitum quia malum. 233. b.
- Iudicium** temerarium est ex his quę sunt cōtra ius naturæ. ibidem.
- Iudicium** temerarium esto in publicum nō perdeat per se est peccatum mortale. ibid.
- Iudicium** de re dubia feredum nō est sed dubium in meliorem partem interpretandū ibidem. b.
- Iudicium** vsurpatum non solum peruersum est, verum & nullum. 239. a.
- Iudicialia** præcepta, partim cum melioribus, partim cū ceremonialibus, cōueniūt. 99. b.
- Iulius** Cæsar per iniuriam obtinuit dominatum. 306. a.
- Iuramenti** obligatio differt à voti vinculo. 634. a.
- Iuramentum** de re prorsus vana, nō inducit obligationem. 623. a.
- Iuramentum** per vim ex tortū à latrone, obligatorium est. ibidem. b.
- Iuramentum** ducendi vxorem licitum est: nō tamen seruādum, dum maius bonum impedit. 628. a.
- Iurare** legitime, officium virtutis est. 138. a. b.
- Iurare** prohibuit Christus non solum p creaturas sed per Deum. ibidem.
- Iurandi** officium non est per se ipsum virtus, nisi cum suis comitibus. 139. a.
- Iurare** ī statu inocetię nulla esset virtus. 139. a.
- Iuramentum** nobis Dei beneficio concessū est natura lapsa, ad fidem nostram roborandam. ibidem.
- Iuramentum** à iure dicitur. ibidem.
- Iuramento** præmisso iniuria fit Deo si aliud testimonium exquiratur. ibidem.
- Iuramenti** tres comites. 139. b.
- Iuramentum** de re iniusta implere, peccatū est. ibidem.
- Iurare** aliquod patrare peccatū mortale. quāuis non perpetretur est mortale. ibidem.
- Iurare** aliquod facere peccatum veniale, etiā si non impleatur peccatū est veniale. ibid.

Index Alphabeticus.

Iurandi frequentia præsentissimum habet peculium per iurandi. 140. a.

Iurare falsum etiam i re minima, peccatū est mortale. i. h. idem.

Iurisdictiones ciuiles frequentius secularibus quàm ecclesiasticis committendæ sunt. 867. b.

Ius dupliciter accipitur. 191. a.

Ius est obiectum iustitiæ. 192. a.

Ius, aliud naturale, & aliud scriptum. 193. a.

Ius est in rebus, ars verò boni & equi in intellectu docente operari iustum. i. h. idem.

Ius primum omnium diuiditur in naturale, & positium. 194. b.

Ius omne naturale est diuinum. 196. a.

Ius gentium & à naturali distinguitur, & sub positio continetur. i. h. idem. b.

Ius gentium, & ciuile, trifariam distinguntur 197. a. b.

Ius omne quo ciuitas vtitur vocat̃ ab Arist. ius politicum. i. h. idem. b.

Ius paternum quo, ad naturalia, semper manet inter parentes & filios emancipatos: sed quo ad ciuilia ius simpliciter, & iustū, est inter illos. 200. a.

Iuris gentium aliquando est licita dispensatio, & aliquando non. 198. a.

Iure naturæ homines esse seruos, quomodo sit intelligendum. i. h. idem.

Iuris ignorantia non tollit omninò culpam, neq; omnis ignorantia facti. 222. b.

Iurisconsulto præferendus est Theologus ad episcopale munus cæteris parentibus. 259. a.

Ius in liberos non dicitur dominium. 279. b.

Ius humanum duplex. & ius ciuile, & ius gentium. 286. a.

Ius nature, & ius gentium penes quid discriminantur. 298. a.

Ius gentium, & ius ciuile quo pacto differat. i. h. idem.

Ius legitimum Christiani imperij quod sit. 306. a.

Ius gentium multorum nequiuit dispertiri dominia: sed semper remanent communia iure naturæ. i. h. idem.

Iure gentium propriè dominia diuisa sunt, vt meum & tuum audiretur in hora. 287. a.

Iure gentium constituta est successio hæreditaria filiorum in bona paterna. 299. a.

Ius primo genituræ quare masculina seriè transfunditur. 171. a. vide maioratus.

Ius dicere non potest, neq; legem ferre Tyrā-

nus, nisi per scriptione, aut reipublicæ consensu fuerit legitimus princeps. 239. b.

Ius, vsusq; iuris, non sunt idem. 808. b.

Iustitia originalis. 394. b.

Iustitia dupliciter sumitur. 191. b.

Iustitia in tribus differt à reliquis virtutibus. 192. a.

Iustitiæ reſtitutio, reperiri pot̃ vbi adest mala intentio, & finis prauus. reliquarum verò virtutū reſtitutio, nō manet vti deest aliqua circumſtantia. 192. b. 193. a.

Iuste diffinitio, quæ à iuris peritis assignatur bona est, si sanè intelligatur. 201. a.

Iustitia duplex, infusa & acquisita. 130. a.

Iustitia aliter paruulis, aliter adultis infunditur. 130. b.

In iusticia distributiua nulla est repaſſionis forma. 247. b.

Iustitiæ commutatiuæ non semper fit iusta reparatio, vbi offensor idem præcisè perperitur quod alter ab illo perpeſus fuerat. 248. a.

Iustitia distributiua non attendit quid ciues contulerint. 249. a.

Iustitia commutatiua nō propriè est i Deo. i. h. idem.

Iustitia distributiua, non id tribuit quod debet, vt antea propriè à ciue possessum: sed quod est totius reipublicæ, cuius ciues sunt partes. 344. b.

In iusticia commutatiua debitum inde surgit, quod res fuit possessio alterius. i. h. idem.

In iusticia tam distributiua quam commutatiua qualitas personæ attenditur: sed diuerſi modè. i. h. idem.

L.

Abor manuum ad quatuor est vllis. 690. a.

Laceſſito non licet in duellum exire. 40. 1. b.

Laicus non potest præſcribere ius exi-gendis dicim̃s. 324. a.

Lanarum mercatus qui anticipata fit ſolutione, aliquando licitus est: etiam ſi ea ratione lanæ vilis emanatur quàm ſi ſolutio non anticiparetur. 562. a. 563. a. Vide emere.

Lamech

Index Alphabeticus.

Lamech reus homicidij quia non sufficientem adhibuerit diligentiam 407.b.

Lateramense concilium nõ est in omnibus receptum. 540.a.

Latronem occidere ob defensionem bonorum temporalium, iustum est. 404.b.

Latrones publici capite plectuntur. 427.a.

Legalium obseruatio quãdo post Christi passionem fuerit licita, 165.a.

Legalia obseruando quomodo Petrus fuerit reprehensibilis & peccauerit. 165.a.b.

Legis multiplex diffinitio. 6.b.

Lex in intellectu tanquam proprium eius opus insidet. 7.a.

Lex à legendo vel à re eligendo dicta. 7.b.

Estque æquitatis iniquitatisque regula. ibi.

Lex est vniuersitatis præposito ac dictamen rationis practicæ per modum habitus inharrens. 9.a.

Lex non est voluntas eius qui vicem populi gerit. 10.a.

Lex omnis quo solida sit & firama in comune bonum debet subditos promouere. 11.a.

Leges condere reipublicæ est, aut eius vicem gerentis. 21.b.

Leges sapientum iudicio ex visceribus naturalis iuris eliciuntur: cæterum firmitatem non ab eis, sed ab his qui iurisdictione polent fortuntur. ibidem.

Lex bifariam est in homine. 13.a.

Lex vim habet coercitiuam. 12.b. & 13.b.

Lex antè promulgationem nullum habet vigorem. 14. Et quando cõfenda sit satis promulgata. 14.a.

Lex post idoneam promulgationem obligat vniuersos: tamen si citra culpam ignorantes excusantur contra Panoamitanum, & alios. 14.b.

Legis diffinitio è iure ciuili de prompta explicatur. 15.b.

Leges Romanorum Imperatorum post duos menses valere incipiunt in reipublica, vt iure ciuili sancitum est. 15.a.

Leges pontificiæ irritationis ab articulo promulgationis robur habent, nisi cõtractus irritati per eas essent tales, quod cederent in iniuriam tertij. ibidem.b.

Leges, priuilegiorum reuocatione, nulla vi pollet quoad fuerint promulgatæ, non solum in prouincia, sed etiam in diocesi. ibi.

Legis effectus reddere homines studiosos. 17.a.

Legis actus quatuor. 20.a.

Lex nonnulla permittit mala ab obuiadum grauioribus incommodis. 20.b.

Legis species quatuor, & earum inter se discrepantia. 21. 22.a.b.

Lex fomitis non est proprie lex, sed per metaphoram. 22.b.

Lex tam diuina quam humana duplicem vim habet in translatione dominiorum. 308.b.

Lex potest & voluntatem domini cohibere, & ipsum inuitum suorum dominio priuare. 309.a.

Lex nõ ob quamlibet causam, etiam iustam, mutanda est: sed cum fuerit tanta vt detrimentum quod ex legis mutatione suapte natura accedit, abude compensetur. 74.a.

Lex non est idem quod ars boni & æquius. 193.a.

Legi omnes subiiciuntur, etiã princeps ipse, quantum ad vim directiuam. 69.a.

Legi non subduntur iusti, quantum ad vim coercitiuam: similiter neque princeps. 69.b. 70.b.

A legeliber non est iustus, vt lutherus impie dogmatizauit. 71.a.

Lex quæ communi bono officit nullam habet obligandi vim. 71.b. & 72.a.

Legem in particulari deficere, non est idonea ratio vt quis ei possit contra venire: bene tamen si cessat in genere: sed neque tunc vim perdit ligandi quo ad princeps aut cõsuetudo eam aboleat. 72.b.

Legis præuaricator est qui seruatis in cortice eius verbis mente circumuenit. 73.a.

Lex tota absque gratiæ subsidio speciali, impleri nequit vt longo tempore absque peccato viuamus. 125.

Lex æterna summa ratio est in Deo existens. 23.a.

Neque cum diuina conuertitur. ibidem.b.

Lex æterna solis hominibus post angelos nota. 23.b.

Lex æterna ratione differt à rationibus rerum quas ideas in Deo dicimus. 24.a.

Lex omnis ab æterna deriuatur. 24.a.

Lex non dicitur præcisè æterna quia neque habuit principium neque habitura sit finem, sed præsertim quia est immutabilis omnisque variationis expers. 24.b.

Lex diuina positiuæ, effectus ac participatio legis æternæ. 24.b.

Index Alphabeticus.

Lex fomitis quid sit, & qualiter deriuetur ab æterna. 25. a.

Leges iniquæ non sunt dicendæ leges, ac proinde neque ab æterna dimanant, nisi quatenus præ se ferunt quandam potestatis imaginem. 25. a.

Lex permissiua etiam ab æterna lege ortum ducit: illa scilicet quæ malum impunè per mittit. 25. a. b.

Legi æternæ necessaria cuncta creata præter Deum subsunt. 26. a. nõ autem diuinæ per sonæ. ibidem. b.

Legi æternæ vniversæ actiones humanæ subiiciuntur. 27. b.

Lex æterna brutis & insensibilibus rebus, promulgatur, per sigillationem instinctuum & virtutum actiuarum: qui tamen instinctus non habent propriè rationem legis. 28. a.

Legi Dei æternæ, monstra & casualia & id genus reliqua, subduntur. 28. a.

Quo sensu Paulus, dixerit eos qui spiritu Dei aguntur, non esse sub lege. 28. a.

Sub lege æterna non solum sunt viatores sed beati & damnati. 28. b.

Lex naturalis in hominum animis insculpta est. Quæ nequè potentia est, nequè habitus, nequè passio, nequè idem quod sinderesis. 29. a. licèt insit per modum habitus. ibidem. b.

Lex naturalis vna est. 31. b.

Lex naturæ quoad prima principia, non sic est mutabilis, vt id quod fuit iuris naturæ cesset esse talis iuris: bene tamen quantum ad conclusiones: tàmetsi id rarò eueniat. 36. b.

Legem naturæ cūcti mortales tenebatur. 91. b.

Lex naturæ, natiuo instinctu & lucæ, promulgata est. vnde fit de primis principis naturalibus neminem posse ignorantiam prætexere. 16. a.

Lex naturæ quantum ad prima principia nequit prorsus ex animis hominum extirpari: secus quantum ad conclusiones. 37. a.

Præter legem naturæ necessarium fuit humanas condere & hominis naturæ congruentissimum. 38. a.

Lex naturæ malefactorum conscientias, exulcerat, quo sensu dixit Augustin. inordinatum appetitū poenā esse peccati. 39. a.

Lex naturæ dictabat Iudæis præcepta moralia: fuit tamen opus ea in tabulis legis antiq̄æ describi. 99. a.

Lex diuina duplex. 82. b.

Lex alia altior præter naturalem & humanam necessaria fuit, quæ diuina positiuam nuncupatur. ibidem.

Lex diuina positiuam in duas secatur: licèt specie non distinctus. 83. b.

Legis diuinæ positiuæ & æternæ differentia. 83. b. 84. a.

Lex diuina non censetur promulgata, cum eam Deus alicui reuelat: sed cum ille solènter eam euulgat. 16. a.

Lex diuina de vniversarum virtutum operibus ex æquo præcepta ponit. 104. b.

Lex vetus per legem Christi cessauit. 157. b. non modò quantum ad legalia, & ceremonialia, verum si vim eius obligatoriam spectes tota tunc temporis antiquata fuit. 158. a.

Lex vetus tempore passionis cessauit: & tunc non cœpit. 160. a. 163. b. 16. a.

Lex vetus tot virtutes instituit, quot Christus expressit in lege noua. 105. b.

Lex vetus non conferebat gratiam. 99. a.

Legis antiquæ custodes per fidem Christi premia conseq̄ebantur æterna, transgressoresq̄; perpetuis afficiebantur supplicis. 100. a.

Lex antiqua quare testamētum vetus dicta sit, nostra autem noua. 102. a.

Legis veteris & nouæ supplicia, discriminantur. ibidem.

Lex vetus sancta iusta atque bona fuit. 85. a.

Legis veteris author Deus. 86. b. & 87. a.

Legis veteris & nouæ discrimen. 85. b. 86. a.

Lex cum dabatur Moyfi, quaritur nõ Deus angelus vè loqueretur ei. 88. b.

Lex vetus soli populo Israël data est. 89. b.

Legis antiquæ præceptorū distinctio. 91. b.

Legem veteri corrente, gentiles, sine ipsa, sicuti ante ipsam, potuerunt salutem obtinere. ibidem.

Lex vetus eò quod ad plura obligaret, non fecit Iudæorum deteriorẽ conditionem, quam gentium. 92. a.

Lex vetus data est sub initium quartæ ætatis: quæ tribus ætatibus permanfit in mūdo. 93. b.

Legis veteris duo fines ad vnum tantum relati. ibidem.

Legis antiquæ trina præcepta necessaria. 96. b. 98. a.

Legis veteris nomina omnia reducuntur ad tria. 98. b.

Lex scripta

Index Alphabeticus.

- Lex scripta** sicut nihil roboris iuri naturali præstat, sic neq; robur eius quòquò pacto minuit. 238. b.
- Legis scriptæ vigor** non exigit melius id esse quod discernit, quàm contrarium. 238. b.
- Lex** quamuis iuste sit posita si tamen in euentibus particularibus est cõtra ius naturæ, licet contra illam facere. 238. b.
- Lex noua** in cordib' isculpta est & hoc à veteri quæ in tabulis scripta erat differt. 172. b. 163. b.
- Lex Euangelica** quomodo dicatur iustificare. 178. b.
- Legẽ nouã** ab initio mundi dari non decuit. 175. b.
- Lex Euangelica** vsq; ad finem mundi persistet. 176. b.
- Legis nouę** status nihil vetat quominus mutetur perinde atque status legis veteris. 177. a.
- Legis nouæ** status & si latior patentiorq; expectetur, nullus tamen futurus est vbi gratia copiosior sit quàm hæctenus præcessit. ibidem.
- Lex Christi** antè finem mundi ab omnibus est exosculanda. ibidem.
- Lex Euangelica** neq; prorsus est alia à veteri, neq; omnino eadem, sed sic ab illa distans vt perfectum ab imperfecto. 179. a.
- Lex vetus** lex timoris erat, noua verò amoris & charitatis. 179. b.
- Lex antiqua** quare dicatur testamentum vetus: & lex euangelica testamentum nouũ. ibidem.
- Lex vetus** quare dicebatur lex factorum nõstra verò dicitur lex fidei. 180. a.
- Lex nostra** fuit antiquæ complementũ. quantum ad finem & quantum ad præcepta. ibidem. b.
- Lex nostra** continebatur in veteri non quidem actu sed virtute. ibidem. b.
- Lex repudij** non præcipiebat vxorem repudiare, sed id permittebat. idq; noua correxit vt nõ haberet locum nisi quoad thõrũ. ibidem. 181. a.
- Lex antiqua** grauior erat quàm noua si difficultas ex parte obiecti pendatur. ibidem.
- Lex Euangelica** præter naturæ legem non nisi sacramenta im perauit. ibidem.
- Lex nostra** quodam modo grauior est veteri, si difficultatem ex modo agendi existimes: illis tamẽ præcipuẽ qui non sunt virtutum habitibus imbuti. ibidem.
- Lex Christi** tria tantum continet, moralia scilicet præcepta, sacramenta & consilia. 182. a.
- Lex euangelica** à veteri duodecim differentiis distat. 182. b. & 183. a.
- Lex euangelica** in operibus exterioribus seu fundamenta iecit septem sacramenta. 183. b.
- Legis euangelicæ** maiestatem nõn docuit vt aliæ ceremoniæ per ipsam instituerentur, quàm quę administrandis sacramentis erant necessariæ. 184. a.
- Lex euangelica** à ppe llatur à Iacobo lex perfectæ libertis propter trinam rationem. 185. a.
- Lex euangelica** vniuersos humanos mores intus & incutẽ perfectimẽ informat. 186. a.
- Lex euangelica** miro ordine procedit ad institutionem hominum circa actus interiores & exteriores. ibidem.
- Lex euangelica** iudicialia præcepta aliqua correxit, ceremonialia verò minimẽ sed ablegauit. 187. a.
- Lex noua** nõ modo naturalia consilia explicauit, verum & alia receter adhibuit. 188. b.
- Lex noua** quo temporis articulo cepit obligare. 16. a. b. 160. a. 163. b.
- Leges** quatuor distinctæ apud Paulum. 10. a.
- Lex humana** non ea viget certitudine, quæ cõclusiones speculatiuæ. 39. a.
- Legem** satius est quam hominem dominari: idque rationibus æregiis suadentur. 39. b. a.
- Lex** omnis humanitas posita, si sit recta à lege naturæ deriuatur. 40. a.
- Legis humanæ** ex naturali deriuatio, per viã conclusionis, potius est explicatio principij naturalis, quàm noua præceptio virtutis. 41. a.
- Legis humanæ** qualitates ab Isidoro tractatæ explicantur. 42. a. b. 43. a.
- Legum** multitudo vitiosa. 43. a.
- Lex** plana esse, & obscuritate vacare debet, nõn mucipule more, capet ignorates. 43. b.
- Lex** & consuetudo vt differant. 43. b.
- Lex** quare asimilitudo regulæ Lesbicæ. 44. a.
- Lex** debet in communi constitui. 46. b.
- Legis humanæ** quadruplex diuisio. 44. a.
- Lex** non respicit ea quæ raro sed quæ frequẽter eueniunt. 46. b.
- Lex humana** ea præsertim scelera animaduertit quæ reipulicæ, tranquillitati sunt aduersa. 48. a.

Index Alphabeticus.

- Lex humana** omnis virtutis actus præcipit, tametsi non singulos. 48. b. 49. a.
- Lex** non præcipit habitum sed actum. 49. b.
- Lex humana** dissimiliter se habet circa præceptionem virtutum, & prohibitionem vitiorum. 49. b.
- Lex humana**, siue ciuiliſ sit siue canonica: Si modo sit iusta vi, pollet ligandi subditorum conscientias. 50. b.
- Legis iustitia** ex omnibus suis causis perpendenda. 50. b.
- Lex humana iniusta** non obligat in conscientia. 50. b.
- Licet leges**, quæ humano tantum bono aduersantur, non obligent in conscientia, aliquando tamẽ illis parendum est, ratione vitandi scandali: secus si bono repugnent diuino. 51. a.
- Lex humana** ad suam custodiam astringere valet, etiam cum proprii capitis detrimento. 54. b.
- Legem humanam** mutari quandoq; licitum est. 73. b.
- Leges humanæ** de solis iustitiæ actibus primaria intentione præcipiunt: de reliquis verò virtutibus non nisi quatenus ad iustitiam referuntur. 104. b.
- Legis humanæ** rectitudo non est ad modum naturalis rectitudinis, in quãtitatibus corporis repertæ. 75. b.
- Legum artiumq;** discrimen quantum ad variationem. 75.
- Lex** si decerneret nullam in futurum consuetudinem contra eam fore valituram, nulla consuetudine abrogaretur. 77. a.
- Quandiu legis ratio** durat, nequit consuetudo contra præualere. 78. a.
- Super lege humana** ille cui regimen incumbit, potestatem habet dispensandi. 78. b.
- Lex canonica** & ecclesiastica obligat sub reatu mortalis noxæ, q̄ assertio fidei contra aliquos hæresichas satis roboratur: de ciuili autem lege non est par fidei certitudo. 51. b. 52. a.
- Lex ecclesiastica** pariter & ciuiliſ homines deuinciunt: & non tantum quatenus diuinæ interpres vt commentus est Gerson. sed quatenus humanæ. 52. b. 53. a. b.
- Lex ecclesiastica** non obligat cum discrimine mortis, nisi cõtemptu legis aut iniuria fidei interueniente. 55. a.
- In legibus** quæ ecclesiæ quàm maximè referunt. Papa nec concilium dispensare possunt, sicvt eas protinus mutant. 75. a.
- Leges ciuiles** quid de filiis clericorum & religiosorum statuât 311. b. & de filiis nothis secularium. 310. b.
- Leges** non prohibent dominij translationẽ in ludis. 315. a. vide, ludus.
- Legum obligatio** omnis, auctore Deo est. 329. b.
- Leges vestigialiũ** obligat in cõscientia. 352. a.
- Leges pœnales** omnes ad culpã obligat, nisi contrariũ expresserint, siue mixtæ sint, siue merè pœnales. contra Henricum. 56. a. 57. a.
- Leges pœnales veteris legis** contra fures ac mechos. Exod. 22. & Leuit. 20. ad culpam obligabant, similiter & nunc canonicæ. 58. a.
- Leges pœnales** ob id quod dicat ipso facto, vel ipso iure, aut quid simile nõ obligant ad pœnam ante sententiã à iudice latam sic vt teneatur reus illam offerre. 60. b.
- Lex** quando ipso facto pœnam decernit nõ opus est sententiã quæ feratur super pœnam, sed super crimen. 62. b.
- Leges pœnales collegiorum** obligant ante condemnationem ad pœnam, si eorum institutor sub hac forma tales leges sanxit. 67. a. b.
- Leges pœnales Salmantinæ** academiciæ in præfatos & ambitores lata, non ligant ante condemnationem: nisi dum iuridicè interrogatus quis iniquè veritatem denegat. 67. b.
- Leges præscriptionis** non sunt merè pœnales. 68. a.
- Lex** est iniquissima quæ præcipit vt condemnatus ad pœnam corporale illam ipse exequatur. 464. b.
- Libertas** per obligationem voti nõ minuitur. 636. a.
- Libertas Christiana** in quo consistit. 695. b.
- Litaniæ** quæ in profestis diebus officio nocturno adhibentur, nec ex consuetudine vim habent præcepti. 889. a.
- Loth** filias offerendo rem turpem fecit: ac proinde peccauit: nisi forte ignobrius erat. 407. b.
- Loth** non deliquit peccato incestus, quia e-rantia excusetur. 536. b.
- Lucretia** delinquit se occidendo. 395. b.
- Lucri** cupiditas si citra dolũ fraudẽmve se contineat non est mortalis. 314. b.

Index Alphabeticus.

Lucrum cessans quid sit, & quomodo dicatur cessare. 522. a.

Lucrum cessans quando mutuatore inuito cessat, absque periculo vsuræ exigitur. ibidem.

Lucrum cessans iustè petit qui mutare cogitur. ibidem. b.

Lucrum cessans post præfixum diem solutionis pecuniæ mutatæ, iustè à principio in pactum ducitur. 522. a.

Lucrum cessans cur liceat exigere. 356. a.

Lucri cessantis optima disputatio, an videlicet possit qui non coactus mutuat illum à principio in pactum ducere. 523. a. 559. a. quod fieri posse non est omnino improbabile. 525. a. 559. b.

Ludus in genere rem de se iure nature licitam sonat, imò virtus esse potest. 33. a.

Ludus sicut ex multis accidentibus honestatur sic & explorimis vitiatur. 33. a.

Ludo acquisita in dominium lucrantis transfereunt. 34. a.

Ludens absente pecunia fide in pignorata tenetur nec eam solvere. 36. b.

Ludo perdens amplam pecuniam, an possit latenter ab illo suffurari illam. 37. a.

Ludere secundum ius nature neque mortale est, neque vlla inde nascitur restitutio. 515. a.

Ludere alea reliquisque ludibus lege inhibitis, neque contraria consuetudine subrogatis, peccatum est. 33. b.

Clericis precipue sacerdotibus ac maxime episcopis contra vetitum ludere, vix citra mortale contingit. 34. a.

Lutherus vota perniciose esse asseuerat. 33. a. 641. b.

Lutheri dogma quod in hac vita impleri nequit dilectionis mandatum. 685. b.

Lutherus debachatur contra obedientiam monachalem. 694. b.

De litera. m.

310. a. 171. a. 310. a.

Maleacquisita in duplici differentia. 745. b.

Andata diuina quam modo institutiones appellantur. 505. b.

Maioratum institutio nis causa redditur.

Maledicere quid sit, & quotupliciter contingat. 499. b.

Maledicere sub forma enuntiationis ad contumeliam, aut ad detractionem aut ad irrisionem pertinet. ibid.

Maledicere alijs si nullum sit intus malum desiderium non est peccatum mortale. 500. b.

Maledicere rebus irrationalibus in ordine ad hominem contingit. 502. a.

Maledicere rebus irrationalibus & demonibus, quatenus creatura Dei sunt, blasphemia est. 502. b.

Maledicere tempestates, eruginem, locustas, aliaque id genus portenta, quousque liceat. ibid.

Maledictio proprie, vulgo mali imprecatio est. 500. a.

Maledictionis culpa ex animi proposito iudicanda est. 500. b.

Maledictio per se proprie in solam potest conijci rationalem, aut intellectualem creaturam. 501. b.

Maledictio quæ intentione mali fit, secundum genus suum peccatum est mortale. 503. a.

Maledictionis sub forma inprecandi, & imperandi discrimen est. 500. b.

Maledictione reliqua verborum peccata sunt grauiora. 503. b.

Malefactores occidere honestum est. 385. b.

Malefactores occidere non expedit quando sine proborum periculo id effici nequit. 387. b.

Malefactores cui liceat occidere. 388. b.

Manichæorum extremus furor de animantibus non occidendis. 383. a.

Manichæi, cucurbitarum homicidæ appellantur. 385. b.

Manichæorum hæresis repudiantium veterem legem tanquam à principe tenebrarum conditam. 87. a.

Marcus quod pollicem sibi refecit nulla laude dignus nisi fecit reuclatione diuina. 402. b.

Maritus quando vxorem occidere licite potest. 390. b. a. 391. a.

Matrimonium ratum non consummatum neutiquam est per Papam dispensabile, neque qui contrarium sentit audiendus est. 651. a.

Pro matrimonio illicitum est pecuniam recipere. 766. a.

Index Alphabeticus.

Matrimonium quandiu consummatū non est licitum est inde ad meliorem frugem conscendere: consummata verò copula nequaquam, quia irrogaretur iniuria proli. 651. a.

Medici prudentia inutilis nisi artis ad miniculo directa. 39. b.

Medicum suas opiniones proprias & existimationes arti anteferre periculo & temeritate non vacat. 39. b.

Membrum, ex voluntate egroti abscondi potest, quod corruptio ni corporis nocet. Non tamen ad id potest auctoritate reipublicæ cogi secus de prælato. 410. b.

Membrum proprium abscondere sibi ipsi potest iuste qui aliter mortem euadere nequit. 411. a.

Mendacium si aliam non habeat maculam nisi falsitatis, genere suo non est peccatum mortale. 471. a.

Mendacium non omne in iudicio est peccatum mortale. 451. a.

Mentiri in iudicio violando iustitiam etiam citra iururandum genere suo est mortale. 556. b.

Mendicitas omnimoda ex genere suo plus meriti habet apud Deum, quam in communi possessio. 687. a.

Mendicitas in sacris literis commendatur. 687. b.

Quauis mendicitas omnimoda secundū se præferenda sit: potest tamen ratione finis & circumstantiarum conducentior esse in communi possessio. 688. b.

Mendicantes religiosi nequeunt quicquam præscribere. 324. a.

Mensura aliquando citra iniustitiam à priuato minuitur. 556. b.

Mercator subvulsis mutuum recipiens, ad exercendam mercaturam mortaliter non peccat. 534. b.

Mercatorum insignis fraudulentia in mutuo. 516. a.

Mercatorum praxis in cambijs. 595. a.

Mercenarius qui ex decimis mercedem recipit nullam inde aliam decimam debet. 746. a.

Meretrici accipere licet pretium suæ turpitudinis. 359. a.

Metus veluti seta quæ filum amoris inducit. 21. a.

Nulla metu quis cum consanguinea con-

trahere potest quia non est materia sacramenti. 55. a.

Metus qui ab alio incultus voti obligationem potest impedire: non item intrinsicè ortus. 633. a. b.

Metus cadens in virum constantem, is est quem viri constantia sine vituperio secū patitur. 635. a.

Metus quantumvis magnus & cadens in constantem virum non excusat à transgressione legis diuinæ aut naturalis. ibid.

Metus cadens in virum constantem ex triplici capite expendi potest. ibid.

Ministris sacramentorum & spiritaliū, quid liceat recipere pro suis functionibus. vide, simonia.

Minister sacramentorum sanctitate quam alijs præstat pollere debet, secus in iudice. 228. b.

Ministri vsurariorū, qualiter ad restitutionem teneantur. 532. b. & 533. a.

In ministro ecclesiæ præter morum compositionem requiritur sacrorum scientia, prudentia, solertia, & reliquæ virtutes ad gubernandum. 254. a.

Mynisteria ecclesiastica cuius arbitrio dispensanda sunt. 814. b.

Minus malum quomodo liceat consulere. 535. a. Illud tamen facere nunquam licet. 536. b.

In Missa cur fiat sanctorum memoria. 714. a.

Missæ valor quantus sit. 721. a.

Missæ pro pluribus oblata non singulis tantū prodest, ac si pro vno offeratur. 720. a.

Neque quātum ad satisfactionem. 722. b.

Pro vna missa dux possunt pitantiæ recipi. 730. a.

Qui missæ interfunt & qui eleemosynas pro eis pendūt, offerentes sunt. 725. a.

Pro missæ sacrificio licet sit simoniacum aliquid recipere: tamen de eleemosynæ quantitate ad sustentationem pacisci licitum est. 764. b.

Missam celebrare ante officium nocturnū non est mortale peccatum. 889. b.

Missam celebrare ante Psalmos nocturnos: & etiam post missam alias horas non soluere legitima excusatione persoluendi officium diuinum interueniente licitum est. 890. a.

Missam auroræ, vel reliquas ante primam in conuētu diciturus melius faceret si post missam

Index Alphabeticus.

missam interesset choro ad primam quæ illam ante missam soluere. 890.a.

Missæ audiendæ præceptum non obligat nisi taliter audire ut sit actus humanus qualis esse potest etiam si aliud adsit similiterum propositum. 894.b.

Moderamen inculpatæ tutelæ quam diligentiam requirit. 402.b.

Moyses videritne, ut Paulus in raptu, faciem Dei sub iudice est. 89.a.

Moyses potuit ægyptiū, quem in fragranti delicto occupavit, per modum defensionis occidere: si autem id in vindictam fecit, à culpa non excusatur: nisi diuina reuelatione id fecisse dicatur. 240.a.

Monachi perfectio, est proprie salutis studere. 822.b.

Monachus potest ascendere ad episcopatum ubi propriae salutis periculum non paratur. ibidem.

Monachis non congruit sacerdotia annexi cum animarum cura. 748.a.

Monachi, quibus est iniuncta animarum cura, ius habent decimas recipiendi: non autem illa ratione obligationem soluendi. 750.b.

Monachatus summam esse libertatem ostenditur. 336.b.

Monachatum dissuadens, etiam iniquo animo, non tenetur ex iustitia ad restitutionem cuiusdam. 336.a.

Monasterium etiā si sit pingue, non est simoniacum à spirituali exigere pecuniam ad sustentationem: habet tamen speciem mali. 771.a.

Monopoliorum iniquitas. 548.b.

Mons pietatis quid sit. 537.a. & quibus modis congeri potest, & eiusdem modis leges & capitula. 538.a.

Mons pietatis usuram sapit. ibidem. b. & 540.b.

Moralium præceptorum ordo triplex. 128.a.

Moralia per se præcepta, neque in lege veteri poterant, neque modo possunt in nobis efficere iustitiam. 131.b. Sed per gratiæ auxiliū. 132.a.

Mos trifariam accipitur. 76.b.

Mos ut legis autoritate polleat logeus esse debet. 77.b.

Mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur, olim lege naturæ, tenebatur

à viro abstinere. 66.b.

Mulier non meretricia, sed maiori verecundia sui copiam faciēs, potest recipere pretium. 360.a.

Mulier nupta, sicut & virgo potest pretium suscipere. ibidem.

Mulier maritata teneatur ne pretium sui corporis viro reddere, ostenditur. 360.b.

Mulier extorquens superfluum per dolum, vel fraudem, tenetur illud restituere. ibi.

Mundus propter hominem creatus: homo autem, ut mundi dominus. 824.b.

Mutilare aliquem membrum publica potestas potest, quando expenderit reipublice. 410.b.

Mutilatio licita est propter corporalem salutem: homicidium verò nunquam. ibidem.

Mutilati & trunci poenā vide, irregularitas.

Mutuuum in solis rebus usu consumptibilibus locum habet. 507.a.

Mutuuum recipere sub usuris à non parato non licet. 533.b. 534.b. vide, usurarius.

In mutuo, pretium rei mutuatae non attenditur, plus minusve tempore solutionis valeat, quod mutuatur, sed eadem mensura quæ datur reddenda est. 517.b.

Mutuata pecunia, cuius tempore solutionis mutatus est valor, quomodo sit exolucenda. 518.b.

In mutuo iuste poena imponitur, si statim die non solvatur: imò & de lucro cessante post præfixum diem iuste à principio præcisitur. 522.a.

Mutuatarius dominium suæ pecuniæ in foeneratorem non transfert. 527.a.b. cætera vide, usura.

N

Necessitas naturalis neque laude digna est, neque premio. 641.b.

Necessitas voluntariæ obligationis meritum auget. ibi. & 645.b.

Necessitas coactionis meritum & laudem ac vituperium tollit: At necessitas præcepti rationem virtutis non excludit, quanvis meritum supererogationis respuat. 204.a.

Necessitas grauis quæ sit. 474.

Necessitatis, alia ratio est, cui succurrere tenemur,

Index Alphabeticus.

nemur, quando illam quis patitur propter iniuriam, aut casualem cladem quã si propter inopiam. 466. b.

Qui necessitatem euidentem & vrgẽtem patitur, potest clam subripere, siue palam, ea quibus indiget. 427. b. Neque illud est furtum. 429. a.

Necessitas extrema quæ dicitur. 428. b.

Necessitas quæ constituit miserum in periculo honoris licet non sit extrema, est tamen grauis: & obligat sub reatu mortalis culpæ habentem facultatem vt opem ferat. ibidem.

Necessitas extrema non cõsetur, si puella in periculo versetur amittendi pudoris, ob victus inopiam. ibid.

Necessitate extrema laboranti subuenire non est obligatio propriæ iustitiæ, sed misericordię. ibid.

In extrema necessitate cuique pari iure licet alienum rapere, vt indigenti succurrat. 429. a.

Negotiatio duplex. 544. b.

Negotiatio neque est intrinsicè bona, neque mala, licet eius finis per se consideratus turpitudinem quandam præ se ferat. ibi.

Negotiatio simpliciter est necessaria reipublicæ. ibid.

Negotiationis causa licitum est merces carius vendere quàm emptæ sunt. 545. a.

Negotiatoria ars tũ ex multis circumstantijs fit illicita, tũ in multis versatur periculis. 545. a. & 546. a.

Negotiatores inextinguibilẽ sitim habent lucrandi: similes enim sunt aleatoribus. 545. b.

Negotium otio est contrarium: & pro quo negotium sumatur. 544. a.

Numisma seu nũmus est norma, seu vas, ac fidei iussor reipublice. 543. a.

Nũmus idem est quod lex, norma & regula. 248. b.

Nũmorum sunt duo vsus. 228. b.

Nũmi valor non profusus ex natura rei æstimandus est: sitne aurum vel argentum, sed statuto, aut signo reipublice, aut principis. ibidem.

Nũmus necessitatis tempore in materia vilissima sculpi potest. ibidem.

Nũmorum æstimatio non debet augeri sine

magna necessitate. ibid.

O

Bedientiæ tria obstaculia impedimenta. 816. b.

Oblationes quã sent in præcepto esse. 729. a.

Oblationum dispensatio ad sacerdotes pertinet. 731. b.

Oblatio de his quæ iniuste acquiruntur, aut possidentur illicita est. 732. b.

Oblatio de re quacumque iuste possessa, iuste fieri potest quantum ex natura rei. ibidem.

Oblationes nonnunquam potius debent expedi in pauperum egestatem quàm ecclesijs offerri. 733. a. b.

Oblatio importat vltionem exhibitionem. 718. a.

Oblationes codunt sub præcepto ex præcedenti conuentione, aut deputatione, aut propter ecclesiæ necessitatẽ, aut propter consuetudinem. 728. b.

Occidere qui prohibeantur illo præcepto, non occides. 386. b. &

387. a.

Occidere malefactores licet. 385. b.

Occidere hominem non est intrinsicè malum. 388. a.

Occidere tyrannum quando licet. 389. b.

Occidere malefactores non cuius committendum est à principe. 390. a.

Occidere vxorem vir, quando sine peccato potest. ibidem. b.

Occidere malefactores, clericis quare sit prohibitum & à quo iure. ibid. & 391. a. & b.

Occidere seipsum scelus est. 394. a.

Occidere se, bifariam contingit. 398. b.

Occidere innocentem, quem constat esse innocentem, semper est flagitium. 399. b.

Occidere aggressorem, quando est medium necessarium ad seruandam propriam vitam, iustum est. 401. b. & 402. b.

Occidere ex intentione, id est, præueniendo, nulli licet, præterquam reipublice & principi. 402.

Occidere aggressorẽ, eligendo tanquàm medium eius mortem, honestum est. ibi. a. b.

Occidere aggressorem tenetur inuasur quãdo publicè valde necessarius est. 404. a.

Occidere

Index Alphabeticus.

Occidere aggressorem non potest inuasus, quando aggressor est reipublice necessarius, inuasus verò infimus. ibid.

Occidere aggressorem, atque illi parcere, potest inuasus in reliquis casibus. ibid.

Occidere eum, qui fraude & arte perdere mentatur nō licet: quia esset aggressio ex parte occidentis. 401. b.

Occidere latronē, ob defensionem bonorū temporaliū, licet. 404. b. explicat ibi Auguf.

Occidere aggressorē ob honoris defensionem licet hominibus alicuius autoritatis: monarchis verò & clericis non licet. 405. a.

Occidere hominem fortē, quando sit peccatum, vide. homicidium casuale.

Occidere animalia bruta licitum, secundum fidem. 342. b. & 383. a.

Occisores tyrannorum laudantur. 389. b.

Occultatio aliquādo nō minuit peccatum. 418. a.

Officijs publicis præficiēdus moribus debet ornari probis. 267. b.

Officia publica si nudē & speculatiuē considerentur, vendi possunt licitē. 268. b.

Officia publica non habent potestatem vendendi magnates & domini, qui sub ditio ne sunt regia. 269. b.

Officia publica si practicē cōsiderentur nō licet vendere. 270. a.

Officia scribarum ab ecclesiasticis prælatis vendi iniustum est ac foedissimum. 271. a.

Omnia facta esse propter hominem cognouit etiam Aristoteles. 342. b.

Optare licet alteri quod facere non licet. 501. a.

Optare possumus mortem alicui, ut nostrę reipublicę mala caueantur: licet nobis constet viam perditionis illum ingredi sumiri. ibidem.

Optare quomodo liceat Turcæ & alijs hostibus etiam Christianis mala. ibid.

Organorum vsus neutiq̄am est repudiandus in ecclesia. 881. b.

Orationes Christus credit cōstitutās habuisse quib⁹ utebat. 873. b.

Orationes aliquę erant constitutę, ad orandum Deum, tempore Apostolorum præter, Pater noster, quā solam orationē admittunt heretici. 874. a.

Orationis prima virtus quę sit. 870. b.

Oratione cessante, ac de medio sublata, bona vita existere non potest. 871. a.

Oratio duplex. ibidem.

An pro locatis operis ad orandum liceat patris dubium est. 768. b.

Oratio, Pater noster, fuit nobis à Christo instituta, nō ita præcisē vt alias adhibere nefas esset, sed vt exemplar ad quod ecclesia si volet alias orationes astrueret. ibid.

Orādi modus publicis certas personas per quos psolueret exigebat, vt sunt clerici. ibid.

Ordo ante vsum rationis susceptus characterem imprimit, atq; adeo verē suscipitur. 652. a. & b.

Ordine sacro initiatus, cōsensu extorto per metum cadentem in virum constantem, tenetur voto castitatis. ibid. b.

Ordine sacro initiatus, si vsum habeat rationis, cogendus est votum seruare, secus verò si nullum habeat prorsus. ibid.

Ordines minores non sunt de iure diuino. 757. a.

Ordinis nomen bifariam est in vsu. 799. b.

P

Actum etiam tacitum vsuram exteriorē facere potest. 508. a.

Papa alterius iudicio se subdere potest iudicandum etiā in foro exteriori, ad exemplum Christi. 434.

Papa quamcunq; facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri committere. ibid.

Papa excommunicare seipsum non potest, neque suspendere, neque seipsum propriē punire. ibid. b.

Papa non potest sibi superiorem, aut æqualem constituere. ibid.

Papa non potest causam depositionis suę alicui committere, etiam cum est suspectus de heresi. 435.

Papa solus dispensare potest in pœnis simoniaci. 794. a.

Papam eligi non posse, nisi è cardinaliū grege mio falsum est. 261. a.

Papa dispensans in pluralitate beneficiorū sine causa, grauiter peccat, & possidens à culpa non liberatur. 265. b.

Papa qui Petro substitutus est, vniuersalem retinet iurisdictionem. 803. b.

Papa ingruente necessitate decimam decimarum à clero exigere valet. 750. b.

Papa

Index Alphabeticus.

- Papa beneficia alicui vendens censetur cum eo dispensare in pœnis simoniæ 759. a.
- Papa simoniam potest contrahere. 758. b.
- Parœcialis** sacerdos potest de licentia ep̄i curæ pastorali cedere. 822. a.
- Parœcialib⁹ sacerdotib⁹ nõ residētib⁹ in suis parœcijs, tertia pars fructuum adimenda est. 729. a.
- Parœcij cotidie celebrare tenentur pro sua parœcia, si competentes habeant redditus in eadem ecclesia. 729. a.
- Parœcij possunt particulares pitâtias vltro oblatas à parœcianis accipere. ibid.
- Parœcij possunt ex pitantijs sibi collatis aliquam portiunculam sibi vsurpare, in minusq; mercenario porrigere. 730. a.
- Pascere** gregem quid sit, iuxta Dei sententiam. 827. b.
- Pasce oves meas, quod Petro dictum est, quomodo intelligitur. 826. b.
- Pascentes greges in pascuis alienis, quando teneantur ad restitutionem. 352. a.
- Pastores** quare receperit ab angelo primum Natiuitatis nuntium. 797. a.
- Pastores ecclesiæ, lux mundi. 828. b.
- Pastores parœciales etiam residere tenentur. 832. b.
- Pastoribus animarum meditatio perquam salubris depingitur. 834. b.
- Pastoris nomen multo rectius cæteris, functionem episcopi exprimit. 797. b.
- Pastoris officium describitur. 802. b. & explicatur. 827. a.
- Pastoris omnium maximè proprium munus, est prædicare. ibid.
- Pastoris munus pulchrè, quinque nominibus designat Ezechiel, iuxta quinque incommoda, quibus Christianus grex periclitari solent. 828. a.
- Pastoris boni natura multis nominibus designatur. ibid. & 830. a. b.
- Pastori ecclesiastico licitum est, pro comodo vniuersalis ecclesiæ, gregem alteri committere. 840. b.
- Pastor bonus dat animam suam, quo pacto sit intelligendum. 829. a.
- Paterfamiliâs** obligare potest liberos: quin & vxorẽ ad mortale, reliquã verò familiã non itè. 55. a.
- Paterfamiliâs nequit veras sancire leges. 13. b.
- Pater verberare potest filios. 412. b. & 413. a. licet eos nimium deterrere nõ debet. ibid. b. & 414. a.
- Patri vulnerare filios non licet. ibidè. Eosdè tamen etiã clericos verberare potest. ibi. b.
- Pater vel prælatus, qui in verberatione vsq; ad sanguinis effusionẽ procedit, si id bono animo faciat irregularis non est. ibid.
- Pauperes** non acquirunt dominium bonorum quæ carent domino, quoad vsq; sint tradita illis. 363. b.
- Pauperum sustentationi iure naturæ debentur res, quæ reipublicæ redundant. 428. a.
- Pauperib⁹ grauiter egētib⁹ superflua nõ debent de iustitiâ ex misericordia. ibid.
- Paupertas nõ est absolutè necessaria ad perfectionis statum, sed est necessaria ad peculiarem statum religiosorum. 848. b.
- Pauperes p̄sonati, id est, qui simulata paupertate elemosynas extorquent, ad restitutionem non tenentur. 783. a.
- Peccato** alterius vti, quomodo liceat. 534. b.
- Peccare propriè sumptum, in solum Deum contingit. 229. b.
- Peccatum non proinde grauius est, quod plus nocet, nisi cætera sint paria. 334. b.
- Peccata illa censentur in detrimentum reipublicæ, quibus commune bonum impugnatur. 444. a.
- Peccatum veniale, intentio finis ad mortale vsque pertrahere potest: non tamen mortale vsq; ad veniale extenuare. 482. b.
- Peccata quæ intra verba continentur leuiora cæteris paribus reputantur, quàm quæ in factis consistunt. 491. b.
- Peccatum, voluntarium debet esse. 406. b.
- Peccata quæ non prohibentur in decalogo expressè, maiora sunt aliquando quàm quæ prohibentur. 421. b.
- Peculatus** acceptio rei communis est. 417. b.
- Pecudes** nullum ius, neq; dominium habent ad pabulum, sed tantum appetitum & potestatem. 285. a.
- Pecunia** bifariam existimari potest. 523. a. & 586. a.
- Pecuniæ quomodo obediunt omnia. 543. a.
- Pecunia quætor de causis plus potest in vno loco, vel tempore, valere quàm in alio. 592. b.
- Pecuniæ restitutio obligat aliquando etiam cum famæ detrimento. 343. a.
- Pelagianorum** hæresis horas ecclesiasticas refutantium. 860. a.
- Pœnæ** vitio simoniæ decretæ quot sint. 793. a. vide, simonia.

Index Alphabeticus.

Pensiones solus Papa constituere potest. 777. b.

Fructus omnes pro pensione statuere, iniquissimum est. ibidem.

Pensiones functionibus spiritualibus ad iudicandam nequitiam redimi pretio possunt: secus verò illarum, quae sub saeculari titulo conceduntur. 778. a.

Pensiones multae, quae non sunt in usu iniquae videntur. 778. b.

Pensiones non habent annexos titulos ecclesiasticos. 271. a.

Pensiones omnium beneficiorum periculosissimae sunt. ibid. b.

Pensiones nisi ob aliquam ecclesiae famulatum concedendae non sunt. 897. b.

Perdenti in ludo, data facultas repetendi intra octo dierum spatio. 315. b.

Periuriorum series & gradus. 140. a.

Permissio euangelica, ut vir possit ad alteram dimittere, potius est conuentionalis quaedam licentia, quam poena. 67. a.

Permutata comodatio quid sit. 542. a.

Permutationum forma triplex. 582. b.

Perpetuum dupliciter sumitur. 201. a.

Personae illustri sat est, si quam obtinebrauit alterius famam, pecunia vel alia ratione compenset. 343. a.

Personae in dignitate constitutae non facile notandae sunt criminibus. 296. a.

Petro singulariter dictum est, pasce oves meas, cuius ratio assignatur. 810. a.

Petrum non antea Christus pastorem sui gregis instituit, quam tertio interrogaret. 814. a.

Petrus verè fuit reprehensibilis, & peccauit in obseruatione legalium. 165. b. non autem peccauit: quia legalia non essent licita. 165. a.

Pignus in frugiferum colens, an fructus liberè percipere possit. 521. a.

Pignoris fructus computandi sunt in sortem. In pignore verò genero pro dote tradito, & in feudo contraria est ratio. 519. b. & in vidua. 520. b.

Plato contendebat omnia esse communia, etiam liberos & uxores. 296. a.

Plato, Aristoteles, fuerintne ingressi salutis viam, vnde perpendendum est. 91. b.

Platonem in Dei gratiam fuisse receptum verisimile est. 92. a.

Pollutio per molliciem fornicatione, & furto grauior est. 421. a.

Pontifex facere potest, ut collatio simoniaca teneat. 795. a.

Pontifex summus non habet auctoritatem in legibus principum, nisi quatenus pugnaverint contra spirituale bonum. 321. b. vide, Papa.

Populus iure naturae tenetur, ministris ecclesiae alere, & templum struere. 728. b.

Possessio rerum in communi praeterquam vxorum concors erat statui innocentiae. 296. a.

Possessor male fidei nunquam praescribit. 323. b.

Possessor bonae fidei clauso legitimo tempore optime praescribit. 324. a.

Possessio bonae fidei quatuor debet habere. ibidem.

Potestates omnino distinctae sunt saecularis & spiritualis. 301. b.

Potestas saecularis subest spirituali à qua coerceri potest ne diuinas & ecclesiasticas dilaceret leges. ibid.

Potestas imperatoria ceterorumque principum diuina constanti sanctione. 302.

Potestatem spirituales perpetuò ecclesiae duraturam Christus contulit suo vicario. 302. a.

Potestas spiritualis immediatè à Christo domino est instituta. ibid.

Potestas ciuilis constat naturali iure. ibid.

Potestas omnis, etiam quae penes infideles est, à Domino Deo est. 302. b.

Potestas ciuilis non sic pendet à spirituali, ut ab illa instituitur suamque accipiat facultatem. ibid.

Præbendae quae sint spirituales, quae verò non. 747. a. Et an sit contra ius diuinum eas commutare. 757. b. 759. a.

Præbendae, quas, praestameras vocant, spirituales sunt, & obligant ad perfoluendum officium diuinum. 773. b.

Præceptum non est, reddere Deo quidquid pro eo facere possumus. 189. b.

Præceptum generale diuinae dilectionis specialia cuncta continet. 95. b.

Præcepta omnia ad decalogum reducuntur. 106. a.

Præcepta primae & secundae tabulae quot sint, opinio est triplex. 107. a.

Præceptis omnibus, quare non sint sua singulis proposita premia. 114. a.

Præceptum tertium inter cetera singulariter

Index Alphabeticus.

ter commendandum est. *ibid.* b.

Præcepta decalogi omnia sunt indispensabilia, quæ verò extra vagantur nihil obstat quominus dispensari valeant. *16. a. vide, decalogi.*

Præceptū nō est lex, sed explicatio legis. *12. a.*

Præcepta cūcta decalogi explanationes sunt naturalis iuris. *138. b.*

Præceptum tertium non ad internam dilectionem, sed ad exteriorem cultū extenditur. *142. b.* Duoq; habet mēbra, alterum affirmatiuum, alterum negatiuum. *143. b.* violatur autem per quodcumque peccatum quātum ad finem, nō tñ quantū ad substantiam præcepti. *ibid.* Estq; partim ceremoniale, ac patim morale. *144. a.*

Præcepta Dei nimis suauia. *ibidem.*

Præceptū tertium in sensu literali creationis beneficiū: in sensu autē allegorico requiē Christi in sepulchro significabat. Sed in sensu tropologico significabat cessationē à peccatorū operibus: in anagogico sempiternam requiem præsignabat. *144. a. b.*

Præceptū Dei impleri potest quantum ad substantiā operis absq; relatione in ipsum Deum, vt in finem spirituale. *125. a.*

Præcepta oīa dēpto etiā illo magno charitatis, absq; gratia implere nō possumus. *127. b.*

Præcepta decalogi omnia ad iustitiam pertinebant. *133. b.*

Præcepta decalogi non sunt simpliciter prima principia, sed cum restrictione, id est, intrinseca legi. *134. a.*

Præceptum primum decalogi congruenti forma traditum est. *135. a.*

Præceptum secundum decalogi optimo est & modo, & loco positum. *138. a.*

Præceptum, non furaberis, est merè negatiuum. *333. a.*

Præceptum restitutionis est merè affirmatiuum implicans negationem. *ibid.*

Præceptū quartū decalogi de honorandis parentibus congruentissimè tradit. *148. a.*

Præcepta reliqua decalogi, debita ratione, prohibitionis tenore posita sunt. *149. b.*

Præcepta ceremonialia ad Dei cultum pertinebant. *151. a. vide, ceremoniæ.*

Præcepta iudicialia, in quatuor mēbra optime distribuuntur.

Præceptum Domini, nō occides, explicatur elegantissimè. *386. b. & 387. a.*

Præcepta primæ tabulæ decalogi, non dicuntur simpliciter ius diuinum positiuū. *196. a. cætera vide, decalogus, & lex.*

Pretium rei non secūdum ipsius naturam estimandū est, sed quatenus in vsus venit humanos. *546. b.*

Pretium rei, vt iustum sit ex multis perpenditur. *547. a.*

Pretiu iustum duplex, naturale & legitimū. *ib.*

Pretium naturale triplex, rigidū, pium, moderatum. *ibid. b.*

Pretium omnium rerum si fieri posset à lege deberet taxari. *ibid. b.*

Pretiu nō dicitur iustum cuiusuis arbitratu, sed secūdum prudentum existimationē. *ibid.*

Pretium multoties fit iniquū, si vendens ad expensas rei venditæ considerationem in venditione habeat. *ibid.*

Pretiu gemarū, & aliarū rerū, quæ reipublicæ necessariae nō sunt, tātū erit quātū emptor sciēs & prudēs voluerit dare. *549. a.*

Pretia rerum emptorum copia auget, raras verò minuit. *548. a. 551. a.*

Pretium læsionis non debet aestimari ad libitum læsi. *339. a.*

Prædari militibus in bello iusto, licitū est. *430. a. in bello tamen iniusto, rapina.* *ibid.*

Prædicatio vendi non potest. *768. b.*

Prædicare parocciaribus sacerdotibus conuenit ex officio, quibus tñ si theologie ignari sunt id munus committere periculatissimū est. *804. a.*

Præscriptionis definitio ponitur. *322. b.*

Præscriptio, nisi quadragenalis in rebus ecclesiæ non habet locum: neq; contra ecclesiā Romanam, nisi centenaria. *ibid.*

Præscribere potest quis illam rem, quam à latrone emit. *324. b.*

Prælatas negligens famam propriam, delinquit mortaliter. *345. b.*

Prælati famam dilacerans, cui teneatur ad restitutionem. *345. b.*

Prælatas pro libito & sine causa dispensans, infidelitatis, aut in prudētia peccato delinquit. *78. b.*

Prælati non licet pro functionibus suis aliquid accipere. *769. a.*

Prælatas trifariam potest res ecclesiæ occupare. *366. a.*

Ob prælatorum absentiam à suis ecclesijs hærefes subortæ sunt. *828. a.*

Præmium & poena duo maxima humana vitæ præsidia. *21. a.*

Præuaricatio non tantū in accusatore, verū in aduocato & iudice

Index Alphabeticus.

& in alios ministros & in iudicem solet
vfu cadere. 448. a.

Primatum ecclesie cupiens quāto se
periculo subijciat. 814. a.

Primitiæ quatuor modis differunt à re-
liquis oblationibus. 735. a.

Primitiæ quo iure debeantur Deo, suisque
ministris. ibid. b.

Primitiæ in quota parte, ac de quibus rebus
redelendæ sunt. 736. b.

Primogeniture cur fuerint illo vin-
culo colligatæ ne
possint dispendi. 310. a. & quare masculina
serie transfundatur. 171. a. & institutionis
earum causa redditur. 310. a.

Princeps non potest alteri præcipere, vt
ipsummet perimat. 224. b.

Princeps potest super se iudicem cõstituere,
qui se iure perimat. ibid.

Principatus ecclesie & ciuilibus, quo pacto di-
scriminantur. 304. b.

Princeps potestatem habet ferendarum legũ,
quibus coërceat rempublicam. 302. b.

Princeps dũtaxat in eos recte imperat, quos
commodè administrare potest. 304. b.

Princeps nõ cogi suis legibus, iniqua potius
conditio est, quàm gratia. 70. a.

Principẽ oĩ veritate decet esse ornatum. 19. a

Princeps suis legib⁹, non solũ ciuium probi-
bitati decet prospicere: sed ad reliqua offi-
cia debet animum intendere. ibid.

Principum pedagogi cũ patronos suos ve-
rẽtur incesse, virtutum leges & iustitias
legendas porrigant; quæ inuidiam non
generant & mores insituant. 39. b.

Principiorum naturalium ad intel-
lectum practicũ perti-
nentium numerus & ordo. 31. a. b.

Probatio semiplena quid sit. 456. a.

Professum extrahens à religione non
tenetur alium subrogare,
nec ipse intrare. 337. a.

Promissio ex genere suo obligat sub
reatu mortali. 632. a.

Promissionẽ metalem homini factam obli-
gatoriam esse, problema videtur. 632. b.

Promissio facta sanctis, quonam pacto vo-
ti rationem habeat. 644. b.

Propositum sine promissione non
obligat. 619. a.

Propositũ q̄lere quati⁹ votis emittẽdis. 618. a. b.

Propositionis per se notæ duplex ge-
nus. 31. a.

Præstimonialia absq; intẽtione cle-
ricali possidere, cul-
pa non caret. 897. b.

Prouisor tenetur ecclesie dignum pro
uidere ex iustitia commutati-
ua. 347. b. vide, electio.

Prudentia inter morales virtutes pri-
mas optinet. 215. b.

Prudentiæ triplex actus. 616. a.

Puellam vitians, teneaturne in totã do-
tem. 360. b.

Puellæ quid debeant pati antequàm in stu-
prum adigantur. ibid.

Pupillus ante ætatẽ legitimam dñium
habet rerum suarum. 280. b.

Pupilli & minores quã possint ludere quan-
titatem. 315. b.

Punitio in bonum publicũ ordinatur.
388. a.

Puniri debet homo nequã, etiam si indicijs
manifestis appareat eum perditum iri in
infernum. ibid.

R

Rapina nullatenus est li-
cita, neque priuato,
neq; publice potesta-
ti. 429. b.

Rapinæ caractere vio-
lentiã nõ est denotã-
da, qñ ab eo infertur

qui indiget. 430. a.

Rapina grauius peccatum est furto. 432. a.

Ratio non est prima regula; sed ipsa met
lex naturæ. 39. a.

Ratio practica & speculatiua dissimiler di-
scurrunt. 35. a.

Rectores & senatores nõ habent ius vẽ-
dendi locum suum quem pe-
cunia emerant. 271. a.

Rectores vrbium nequeunt suffragia sua vẽ-
dere, in electione scribarum. ibid.

Rectores, seu senatores isti, non possunt sti-
pẽdia iuraq; scribarum per modum pen-
sionis dispartiri, aut cogere scribam, vt ali
quid certum alteri soluat. ibid.

Regimen rerum naturalium, & guber-
natio spiritualium discrimi-
nantur. 820. a.

Regnum quod quidã hæreditario iu-
re tribuunt Christo, iam na-
te ipsum natum cessarant. 301. a.

Regnum Christi est prædicare & docere fidem &c. 301. a.

Religio superstitiosa Gentilium nõ cul panda. 97. b.

Religionem esse optimam iustitiæ partem, quomodo intelligatur. 134. a.

In religionis ingressu, quomodo liceat pecuniam accipere. 770. b.

Religioni nullam facit iniuriam, qui bona intentione impedimeto est volenti esse mo nachum. 336. a.

Religionem expolians persona frugi, forsitan tenetur de damno dato. 337. b.

Religio an sit vera religio, vnde perpèdi debeat. 692. a.

Religioni, res vxoria ex diametro õpponitur. 691. b.

Religio, si vera est religio iure diuino habet annexam castitatem. 692. b.

Religiosorum status obedientiam in primis requirit. 694. b.

Religiones militares præter ordinem beati Ioanis, nomie tenus sunt religiones. 693. a.

Religionu militariu equitibus, expediens est dispensatio, vt copulet sibi vxores. 694. b.

Religiosus repulsus à religione non tenetur vltra ad statuta religionis. 637. b.

Religiosi non tenentur manuum labore victum quærere, sed iustissimè mendicare possunt. 687. b.

Religiosus ep̄s ad q̄s religionis obseruantias teneat. 901. a. b.

Religiosus ep̄s essentialia vota nõ relinquit, sed mutat. 902. a. b. quo fit, vt Papa in voto continentia cum ipso dispensare non valeat. ibidem.

Religiosus ep̄s soli Papæ manet subdit. ibi.

Religiosus ep̄s ex equo tenetur ad debita, à quibus nõ absoluitur assumptus ex ordine Prædicatorum, aut Minorum. ibid.

Religiosus ep̄s, cui bona q̄ acqrit reddere teneat: & an testametu cõdere possit. 904. a.

Repalsio ex prima qua significatio est contra volutate passio. 247. b.

Repalsio ex abusu significat spontaneas mutationes. 247. b.

Residètia ep̄orum apud antiquos monita nõ disputata: apud neotericos autè eò vsq; reuocata est in quaestionem, vt sit iam suauis difficilis. 823. b.

Residentiam prælatorum iure diuino, naturali, & humano esse sancitam, innumeris testimonijs comprobatur. 824. & in-

frà, vsq; ad. 838. ob cuius defectu innumere sunt hæreses in ecclesia subortæ. 828. a.

Residere in ecclesia propria, segniter tamen & oscitanter, quandoq; peius quàm non residere. 833. a.

Res spirituales quadruplices. 700. a.

Reipublicæ quadruplex regimẽ. 45. b.

Respublica tota nõ potest expoliare principem iure regni, nisi ob tyrannidis corruptionem. 302. b.

Respublica erudita diuinitus creauit principes. ibidem. a.

Respublica nõ eò melior quò maior. 304. b.

Respublica quonã pacto ciues in rectis vsibus contineat. 309. a.

Respublica, vel princeps dupliciter potest dominiorum translationẽ impedire. 318. a.

Respublica quibus titulis possit ab inuitis ciuibus bona auferre. 322. b.

Resurrectio patribus legis veteris reuelata fuit. 100. a.

Restitutio est actus iustitiæ commutatiua. 328. a.

Restitutio nõ est vbi ratio debiti abest. ibid.

Restitutio & satisfactio septẽ differentijs discernuntur. 329. a.

Restitutio de quibus debeat fieri. 329. a. 333. b.

Restitutio quibus fiat. 329. b.

Restitutio quæ dicatur proprie. 331. a.

Restitutio, vt obliget requirit tres conditiones. 341. a.

Restitutionis ratio, ibi solũ est, vbi res iniuste, vel auferitur, vel retinetur. 331. a.

Restitutio quo pacto sit facienda ab eo qui rem alienam secretò vsurpauit. 370. b.

Restitutionis vinculum obligat sub mortali culpa. 331. a.

Restitutio in his quæ secundum speciem reparari nequeunt debet fieri ad arbitrium prudentis. 338. b.

Restitutio quantum ad actum animæ interiorẽ quando obliget. 333. a. 337. b.

Ad restitutionem an teneatur qui trahit alium ad ludum. 316. b.

Restituere an teneatur, qui abducit monachum à religione. 337. b.

Restitutionis obligatio transeatne ad heredes. 340. a.

Restitutio secundum morẽ legum nõ obligat cum detrimento vitæ. potest tamen euenire qñ obliget etiã cū tali periculo. 343. b.

Restitutionẽ famæ remittere ex genere suo

nō est mortale, imō aliquñ laudabile. 344. b.
 Restitutionem eidem fieri à quo res sublata
 est, nempe domino necessum est. 357. a.
 Restitutiois cuiuscūq; obligatio orit̃, aut ra
 tione acceptionis, aut ratione rei acce
 pte. 368. a. b.
 In restitutione tria obseruanda. 357. b.
 Restitutioni obnoxius ratione rei acceptæ
 tenetur illam & omne id quo per ipsam
 ditior factus est restituere. ibid.
 Restitutio quā primū adfuerit facultas obli
 gat. 377. b.
 Restituere nollens, cum potest, an peccet no
 uo peccato. ibid. b.
 Restitutioē an liceat differre & qñ. 379. a.
 Restituere quomodo teneatur qui impedit
 aliū à beneficij cōsecutione. 348. b. 346. a.
 Restitutionem procrastinantes in quanto
 versentur periculo. 380. a.
 Restitutio qñ arbitrāda est ipsibilis. 381. a.
 Retrahēs, seu extrahēs, quēpiam vi, minis,
 vel fraude, a religione ad quam restitutio
 teneatur. 336. b.
 Restitutio cui sit faciēda, quando creditor
 ignotus sit omnino. 362. b.
 Ad restitutionem quando teneātur, qui bo
 nis ceserunt. 381. b.
 Restitutio cui faciēda quando nec domi
 nus, nec hāres comparent. 362. b.
 Restitutio quomodo faciēda sit qñ plures si
 mul ad idem dānum concurrunt. 376. b.
 Restitutio vsurę, creditori non pauperibus,
 est faciēda. 517. b. vide, multa vsura, & vsu
 rarum restitutio.
 Restitutio simonię. vide, simonia, & simo
 nię restitutio.
 Restitutioni obnoxio⁹ est pceptorū fructuū,
 qui parociale habens ecclesiā nō intēdit
 ad sacerdotiū promoueri: quod intelligi
 tur etiā sine iudicis cōdēnatione: quia lex
 illa nō est pœnalis. 896. b. 897. a. b. de alijs
 beneficijs quæ extra animarū curā sunt,
 quid sit dicendum. ibid. & 898.
 Ad restitutionem nō tenent̃, qui ecclesijs suis
 iuxta earū statutū tenorem inseruiūt, nisi
 manifesta sit peruersitas, quanuis videan
 tur nō pro dignitate inseruire. 899. b.
 Restitutioni non sunt affric̃ti clerici solūm
 ob vitæ corruptionem. 900. a.
Reus interrogari iuste non potest absq;
 vno præiūo, illoq; iurato, idoneo te
 ste. 467. a.
 Reus respōdere iudici non tenet̃ quousq; illi
 constet more & lege se interrogari. 456. a.

Re⁹ legitimē de crimīe interrogat⁹, sub reatu
 mortalis culpę tene⁹ crimē suū pateface
 re, etiā si ob hoc sit i mortē rapiēd⁹. 450. a
 Reus non legitimē interrogatus nō tenetur
 crimen suum fateri. ibid. b.
 Reo siue iure siue iniuria interrogetur, nun
 quā licet mentiri. ibid.
 Reus in trib⁹ casib⁹ tene⁹ respōdere veritatē
 iudici interrogātī de proprio crimīe. ibi. b.
 Reus ac simul actōr nemo tenetur esse. 339. a.
Rex propter regnum instituitur, nō ē cō
 uerso. 824. b.
 Rex est anima regni. 304. b.
 Rege simpliciter superior in temporalibus
 nemo censetur. 305. a.

S

Abbati nomīe, reliquę oēs fe
 stiuitates intelliguntur. 111. a

Sacerdotes plebani sua
 rum sunt pa

roccialiū ecclesiarum pasto
 res, non tñ perfecti. 802. b. Neq; vllam habent
 vim coactiuā quantum ad forū iudicialē. 804. b.

Sacerdos potest locare operas antecedētes sa
 cumentū, non tamen sequentes. 762. b.
 Sacerdoti licet pacisci de mercede pro obli
 gatione celebrandi. ibidem. a.
 Sacerdotib⁹ religiosi & at̃istib⁹, citra morta
 le, vix vti licet ludis vetitis. 314. a. vide, lud⁹
 Sacerdotes habēant verū dominium fru
 ctuum ecclesiasticorum. 854. a. b. De quo
 varię sunt opinionēs. 852. a. b.
 Sacerdotes arctiūs perstringuntur pcepto
 elemosynarum q̃ sæculares. 871. a.
 Sacerdotibus iure permittitur propria bo
 na suis hēredibus relinquere. 862. a.
 Sacerdotes teneāt ūrne singulari iure p̃re
 sularibus ad elemosynarum subsidium.
 863. a. & 864. a.
 Sacerdotū negligētia dispungunt greges. 828. b.
 Sacerdos an possit plures pro vna Missa pi
 tantias recipere. 730. a.
 Sacerdotes trifariā possunt his, quæ ad diui
 num cultum offeruntur vti. 731. b.
 Sacerdotes antiquæ legis, quomodo à no
 stris differebant. 700. b. Et eorum sacerdo
 tium à nostro. 827. b.
 Sacerdotes nouæ legis sublimioris dignita
 tis sunt, quā legis antiquæ. 741. a.
 Sacerdotum numerus magnus requiritur
 in noua lege. ibid.
 Sacerdotes nō decere magna in paupertate

Index Alphabeticus.

vitam degere. *ibid.*
Sacerdotibus præter decimas alias possessiones habere licet. Quas leuiticè non habebant. 747. b.
Sacerdotes negligentes in erogandis elemosynis, non tenentur ad restitutionem de iustitia, sed de misericordia. *ibid.*
Sacerdotalis ordo à religione in quo differat. 692. b.
Sacerdotum votum medium est inter præceptum merum, & votum solenne. 693. a.
Sacerdotum continentiam improbat & damnat Lutherus. 697. b.
Sacerdotum continentia vsq; adeò est necessaria vt absq; illa nequeant legitimam Christi effigiem retinere. 698. a.
Sacerdotum continentia multis præsignata fuit in Veteri testamento. *ibid.* b.
Sacerdotes ex cõiugatis cõstitui permissum fuit, circa Apostolorum tempora. 703. a.
Sacerdotib⁹ postquam additi essent sacro ministerio, nunquam licuit vxorio negotio se implicare. *ibid.* & 704. b.
Sacerdotum votum dispensabile est à Romana ecclesia. 704. a.
Sacerdotes non contrahere coniugia, neque coniugatos assumi in sacerdotes, ecclesiæ præcepto constat. 706. b.
Sacerdotes Græci non modò repudiârunt Roman. institutum, sed amplexati sunt illud, quod ex nullo Apostolorum, aut conciliorum permisso elicerunt. 707. a.
Sacramenta veteris legis à solis carnis fordidibus, & quas dicunt irregularitates, corpus mundabant. 156. a.
Sacramentorum gratiam spiritualement pecunia vendere, symonia est. 700. a.
Sacramentum altaris adorandum & vnicum sacrificium Christicolis. 717. b.
Sacrificium quid sit, declaratur. 710. b.
Sacrificiorum oblatio non solùm diuini iuris & humani est, verùm etiam naturalis. 711. a.
Sacrificium quomodò distinguatur ab oblatione. 710. b.
Sacrificij oblatio ex iure naturæ est. 711. a.
Sacrificium & sacerdotium, vt lex & gubernator, semper in omni republica fuerunt. *ibidem.* b.
Sacrificiũ nemini offerendum, nisi ipsi Deo. 712. b.
Sacrificia cur Deus nolle dicatur. 713. a.
Sacrificiorum oblatio, secundum suam propriam rationem, est actus specialis virtutis. 714. b.

Sacrificiũ dicitur quodlibet opus virtutis, vt refertur in diuinum honorem. 715. a.
Sacrificium maximè id dicitur quod nullam habet aliunde laudem quàm quod in diuinam reuerentiam exhibetur. 715. a.
Ad sacrificium internum vniuersitas hominum lege naturæ tenetur. 715. b.
Ad sacrificia quæ sola significatione virtutis religionis induunt, solùm tenentur qui sunt lege Dei scripta agunt. 716. a.
Ad sacrificiũ aliqd' Deo exhibendũ, oēs, etiã solo iure naturali viuētes quocũq; sæculo fuerint, tenebant, secundum cognitionem quã de vna prima causa habere tenebant. *ibid.*
Sacrificium Christicolis proprium est eucharistia. 717. b.
Sacrificiũ per sacerdotẽ Christi ministrum oblatum non est infiniti valoris. 721. a.
Sacrificij valor non crescit secundum proportionem deuotionis offerentium. 722. a.
Sacrificium altaris, vt reliqua sacrificia pro mortuis oblata, eis p̄sunt, quocũq; hinc viueret meruerunt, vt hoc sibi prodesset: sinistrè aliq; intelligunt: & quãlitem intelligendũ. 726. b.
Sacrilegium quo casu committatur. 143. b.
Salus spiritualis cuiuscunq; sibi ipsi propriè commissa est. 815. b.
Salutis propriæ curam per nullum impedimentũ homo præterire debet. 822. b.
Sanctio reuelatione diuina hostes peremit. 120. a.
Satisfactio extra gratiam nihil pœnæ remittit. 329. b.
Satisfactio nõ inficiantur Lutherani. 331. b.
Satisfit si simpliciter restituatur quod ablatum est. 351. b.
Satisfactio de quibus fieri debeat. 329. a.
Satisfactio quibus fiat. *ibid.* b.
Scientia etiam Theologiæ vèdi potest. 768. b.
Scholares præstantes suffragia non tenent, sed electores sunt. 350. a.
Scholares bifariam iniustitiam suffragando committunt. *ibid.* b.
Scholares non scripti albo, & ambiētes possent ne præstare suffragium? *ibid.*
Scholarum Magister potest nouas adhibere pœnas scholaribus, vt seruet leges tam vniuersitatis quàm alias. 319. a.
Scholarum Magister non habet potestatem condendi vllam legem. *ibidem.*
Scopũ attingere vno tantum modo contingit, aberrare verò infinitis. 187. a.
Senten-

Sententiam ferre secundum probabiliorem opinionem semper est necessarium, etiam si altera opinio probabilis sit. 275. b.

Sententia iniqua quæ in falsa præsumptione fundatur nõ obligat in foro interiori. Cui tamen reus licet auscultare potest, si dũtaxat legi humanæ sit cõtraria: secus si diuine. 55. b.

Sententia excommunicationis ipso iure ligare solet, & qua ratione id eueniat. 64. a.

Sententiam iniustam philosophi morales nullam vocant. 472. a.

Sententia iniusta apud Iuriconsultos quæ sit. ibidem.

Sententię iniquæ, quicunq; eam iniquã esse rescuerit, parere nõ tenetur in foro cõscientiæ: quamuis in sæculari teneatur. ibidem.

Secretorum multiplex ordo. 456. b.

Secretum confessionis quantum debet esse reconditum, & ab exteriori foro secretum. 457. a.

Secretum ab alio qui per iniuriam extorsit arctissimo nexu attingit seruandi illud. ibidem.

Seruis quando liceat fungere. 289. b.

Serui, quibus rebus tanquam proprijs valeant uti, & qui serui hoc possint. 290. a.

Seruitus duplex, legalis, & naturalis. 288. b.

Seruitus legalis item duplex. 289. a.

Seruitus vendentium se felicitata est. 289. a. vbi de Aethiopijs Portugaliæ disputatur.

Seruitus mancipiorum licita & pia est. ibid.

Seruitutis species plurimæ sunt. 289. b.

Seruitus contra primariam naturæ intentionem est, non tamen contra secundariam. 290. b.

Seruitus quomodo iure gētium, quomodo imperatorum sanctione constat. 291. a.

Seruitus naturalis, quæ per peccatum introiuit, non incidit in statu innocentia. 290. b.

Simon Magus donum Spiritus sancti emere voluit, à quo simonia nomen deriuatum est. 751. b.

Simon Magus hæreticus fuit, non ex simonia, sed quia credidit mundum non fuisse creatum. 554. b. & 755. a.

Simonia genere suo peccatum mortale est. 755. b.

Simonię materia res spirituales sunt, sed nõ cuiuscunq; generis. 752. a. & b.

Simonia vitium quale sit ex euangelio venit vestigandum. 751. b.

Simoniã cõmittit prædicator euãgelicus, si pro munere prædicationis pretium ex cõuentione recipiat. Non ita est de docente scientias naturales quascunq; 753. a. & b.

Simonia non reperitur proprie extra ecclesiam catholicam. ibidem.

Simonię definitio approbatur. 754. a. & b.

Simonia ab alio vitio imperat, ab alio elicif in distincta potentia existente. ibidem. b.

Simonia naturali diuinoque iure prohibita. 756. b. a.

Simonia aliqua est ad ius merè posituum attinens. 754. a.

Simonia duplex, mentalis, & realis. 786. a.

Simonia non est, resignare præbendam in manus prælati in fauorem alicuius, & nõ aliã. 777. a. Commutare verò cum pacto nisi in pacto adducatur consensus Pontificis simonia est. ibidem.

Simoniam sapit in pmutatione præbendæ ad honorem & dignitatem præbendæ respicere, ita vt honorabilior pluris aestimetur, si aliã fructus sunt æqles. ibid. b.

Simonia verè committitur, si res spiritualis pro obsequio tẽporali, vel munere tribuatur. 779. a. & etiam pro munere à lingua, & pro turpi obsequio. ibid. b.

Qui pecuniam alicui confert, vt præbendã ei procuret, etiam collatore inscio simoniam fortassis committit. 779. b.

Simonia non est ratione cõsanguinitatis beneficii conferre: ratione verò dignitatis, ac probitatis consanguineodare laudabile est: in hoc tamen antistites periclitãtur maximè. 780. b.

Simonia in non committit, qui metu alicui beneficium confert. 781. b.

Simonia realis sine mentali aliqñ est. 786. b. simonię pœnẽ. 793. a. vide, pœnẽ simo.

Simonia mentalis est illa, quę pro obiecto habet realem & hæc pœnis iuris non subditur. 786. a.

Simonię mētalis optima disputatio. 779. b.

Simoniæ restitutio & quod per simoniã acq-

sita restitutioni sunt obnoxia. 784. b. simoniæ pœnẽ. ibid. & 788. a. b. & 793. a.

Spirituale quicq; vendens naturali iure, restitutioni subditur. 785. a. & 791. b. emens verò an teneatur. 785. a. & 791. b.

Index Alphabeticus.

Simonia omnis realis in qua pretium solum est, ad restitutionem obligat. 786. b. & ad resignationem præbendæ, quæ cum tali pacto collata fuit, et si pretium solutum non fuerit. ibid.

Simonia acquiritorum restitutio facienda est illi, qui pretium dedit, quandiu per sententiam non sit condemnatio. 787. b.

Simonia mentalis an ad restitutionem obliget, pulchra disputatio. 789. b. obligat utique. 789. b.

Simoniacus tam ratione rei acceptæ, quàm ratione iniustæ acceptio nis, restituere tenetur. 789. b.

Simoniacum est ob ordinem exhibitionem munus aliquod exigere. 792. b.

Simoniacum non est, cum pro actibus hierarchijs, ut pro inungendis sacerdotibus, & consecrandis episcopis, aliquid retribuit. 765. a.

Simoniacum est vendere ius præbendæ, & contra ius naturæ. 772. b.

An simoniacus fuerit Abraham emens sepulturam. 774. b.

Simoniacum est nolle conferre locum sacrum ad sepeliendum mortuum, nisi pro pecunia: at verò si quis honoratiorem locum affectet, ab illo pecuniam ad ecclesiæ fabricam exigere, simonia non est. 775. a.

Societas, seu societatis contractus duplex genus. 575. a. b.

Societatis contractus licitus est, si qui pecuniam ponit periculum eius subit. 575. b.

In societatis contractu qualiter distributio lucri facienda est, dum vnus pecuniã ponit, alius industriam. 576. a.

Societatis quidã pessimus contractus. ibid. b.

Societatis contractus, ubi quis sic pecuniam ponit, ut nulli se exponat periculo, neutiquam licitus est. 577. a. b.

Societatis quidã implexus contractus. 577. b.

Societatis contractus in quo socius contractum assicuracionis capitalis, & vendicionis lucri, cum suo socio facit, siue à principio, siue successiuè, vsuram sapit. 578. b.

Societatis quidã periculosus contractus. ibid.

¶ **Socij** qui dicantur. 575. a.

Socius qui centum societati committit, licite potest quinquaginta tantum periculum subire: dum tamen illam precise partem lucri suscipiat, quæ illis quinquaginta respondet. 577. b.

Solicitududo necessaria non est interdicienda, sed superflua. 188. a.

Solutione anticipata quomodo liceat vilius emere: ut in lanarum

negotio fit. 563. a. vide, emere.

Solutio expectata nihil verat, quominus contractus à principio perfectus sit. 564. a. licet oppositum, ut Caietano placet, non sit omnino improbabile. ibid.

Sors idem quod capitale, seu principale. 507. b.

Spiritualia quare pecunia non estimetur. 515. a.

Spirituale & illi annexum, & quod ab spirituali dependet, non est pretio vendibile. 772. a.

Spuriorum quatuor esse genera, & quoniam succedat in hereditate, & quoniam non, & de clericorum notis filijs ostenditur. 311. a. b.

Statuam quã vidit Daniel cap. 2. quid significet. 305. a.

Stipendia vniuersitatis non sunt in re personarum, sed in stipendiis ministrorum. 350. b.

Stipulatio, an sit contractus. 543. a.

Stipulaciones turpes nulli sunt momenti. 361. b.

Studiosus quisque debet tres habere conditiones. 121. a.

Studiosus aut prauus non dicitur, nisi qui ex habitu operatur. 222. a.

Subsanatio à derisione & contumelia differt. 498. b.

Subsanator turpia dicit, ut gloriam conscientie alteri adimat. 499. a.

¶ **Subditum** esse vnum alteri in foro iudiciali quatuor modis contingit. 433. b.

Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui, explicatur. 279. b.

Superbia humana de duobus extollitur. 93. a.

¶ **Sufurratio** genere suo grauius peccatum est contumelia & detractione. 495. b.

Sufurrare ad dirimendas amicitias, quando peccatum fit, & quando virtus. 496. b.

Sufurronis & detractoris discrimen. 495. a.

T

Tacens & non obstitas quoniam dicatur causa. 375. b.

Talio unde trahat originem, & quod fit. 448. b.

Taliois poena iusta. ibid.

Talionis lex quare posita sit populo Iudeorum. 449. a.

Talione dignum non est, quod inculcata ignorantia, quæ

Index Alphabeticus.

quē in crimine esse putat reum facit. ibi. b
 Talionis pœnam princeps remittere nō potest: quādiu accusatus non remiserit. ibid.

Templi vnus iudeorum literalis & mystica ratio. 554. a. b.

Templa non placent hæreticis cū sint publicarum orationum loca. 873. b

Templa quātum Christi placuerint, multis locis ostenditur. ibidem.

Tempus sacrum non violatur per peccatū, sicut locus sacer. 143. a. b.

Tergi versari tribus modis citra culpam, accidere potest. 448. a

Testamentorum solemnitas describitur. 318. b.

Testimonium conferre tenetur qui cunq; à legitimo iudice, secundū iuris formam in testem afficitur. 465. a

Testimonium dicere non tenetur, qui occulta crimina, de quibus neq; infamia, neq; alia iuris causa præcessit, interrogat⁹ fuit. ibidem.

Testimonium quando quis sponte propria offerre teneatur. 466. a. b.

Testimonium conferēdi, & aliarum eleemosinarum discrimen. ibidem. a.

Testimonium duorū, qui sint fide digni, sufficiens est in iudicio: & ad maiorem certitudinem trium. 467. b.

Testimonium duorum vel trium, non vsq; adeo iure nature stabilitum est, vt nullam ob causam exigi possint plures, quando mortalium fides, & iustitia deprauata est. 468. a. & b.

Testimonium hominum iure et merito, tam ob aliās causas, quā ob culpam, repellitur. 469. b

Testimonia illa reipublicæ necessaria sunt, quæ bonum habent authoritatis pondus. 470. b.

Testimonium falsum quando mortale sit, & quando non. 471. a. b.

Testis extra causam necessitatis liberandi innocētem aut reipublicam, potius inclinare debet ad seruandum secretum proximi, quam ad prodendū. 467. a.

Testes singulares non faciunt in iudicio fidem. 468. b.

Testium in ipsa actus substantia discordantium testimonium, aut refutatur, aut non satis ad sententiam facere censetur. ibidē.

Testibus actoris & rei ad inuicem discrepantibus, ceteris paribus stādū est parti rei. ibi.

Testibus vtriusq; partis inter se dissentientibus, vtri partium assentiri debeat, ex multis iudex potest pendere. ibidem.

Testes singulares de multiplicatis ab eadem persona eiusdem actibus, quam fidem faciant in regionibus. 469. a.

Testi crimen obiicere, quando liceat, & quādo non. 470. a. b.

Testium non omnium repulsa pœna est, sed quandoq; cautela. 470. b.

Testis in iudicio asserere nō debet, nisi id de quo per vigilantem considerationem habet certam scientiam. 471. b.

Testis asserens quod post prudentem vigilantiam pro certo habet, & si falsum sit, nō est reus mendacii. ibidem.

Testes iure iurando stringuntur vt maiori percutiantur timore. 472. a.

Testis pro veritate dicenda nihil recipere potest: bene tamen pro labore. 478. b.

Testes simoniæ iure antiquo tenebatur sub anathemate reuelare, nec ante poterāt absolui. 793. b.

Thimoteus & alij episcopi quare iussu Pauli à suis ecclesiis nō nunquā peregrinati fuerint. 833. a

Titulus quid sit explicatur. 281. a.

Traditio per votum non fit, nisi ille qui traditur solemniter recipiat. 650. a.

Trahens alium ad ludum an teneatur ad restitutionem. 316. a.

Tributi scilicet, Alcauala ratio iusta ne sit, & quomodo obliget in conscientia. 352. a.

Tributa debentur principibus in conscientia. 276. b.

Tributorum libertatem Rex potest hominibus rusticis precio donare urgente necessitate. ibidem.

Turcæ cæcitas de dominio vitæ subditorum, describitur. 293. a.

Tiranus censendus est qui leges in proprium cōmodū constituit. u. b.

V

Valor rei æstimandus est, secundum id quod in præfenti est. 557. b.

Valor rei iustus vt sit, prudenti iudicio, nō cuiusuis metiendus est. 547. b. vide prærium.

Index Alphabeticus.

Varietatis tres sunt gradus. 139. b.

Venans alienas feras, quādo tencatur ad restitutionem. 353. b.

Venatio homini est naturalis. 384. a.

Venatio iure gentium communis est. 353. a.

Venatio triplici de causa vetatur. 353. a.

Venationis custodiēda sui gratia, nō est per ratio in rege, & in magnate. ibidem.

Vendere licet pretio rigido, pio, & moderato. 547. b.

Vendere re mviciatam præcio integræ & solidæ, iniquitas est. 554. a.

Vendens bona fide rem emptam à latrone, quid debeat facere. 369. a.

Vendere non licet, ratione crediti pretij, carius rem quā in præfenti valet. 558. b. & 564. a. Et vide venditor.

Venditio est rei pro pretio distratio. 543. b.

Venditio cum deceptione intra dimidium in iusti pretij; iniqua est, & si permiffa. 551. b. vide deceptio.

In vëditione, falsiffima regula est si quis semper quanto emit pretio quantumq; laboris & periculi subiit tanti velit vendere, cum lucri accessione. 547. b.

Venditio ab vsurario facta qualiter fit valida. 529. b.

Venditor qui rei defectum cognoscēs eundem fraudulēter emptorem celauerit, contra iustitiam delinquit: & idem de emptore dicendum. 554. b.

Vëditōr si caueat damnum dare, puta quod non pluris rem vëdat quā cum vitio valet, neq; vllō emptorem obiicit periculo, & res sit emptori pro pretij ratione vsui, nulla lege compellitur vitium patefacere. 555. a.

Venditor mensuram fraudando, vel rei substantiam vitians: & si iniustitiam non committat, vtputa quia ex pretio demit quod in mensura tollit, vel in substantia vitiat, iuste tamē à publico magistratu punitur: licet hæc aliquando absq; crimine facere possit. 556. b.

Venditor nō tenetur reuelare quod in futurū expectatur. 557. b.

Venditori nullo modo licet, credito pretio carius vendere rem ratione crediti pretij, quā in præfenti valeat. 558. b.

Venditori nihil licet exigere ratione periculi soluendi pretium in futurum. 559. b.

Venditori an liceat quando credito pretio vendit, de expensis in recuperando pretio à principio pacisci. 560. b.

Venditor qui suas merces venditurus non erit, neq; ad tempus quo pretium auctum iri conuicitur, potest pluris vendere quā tempore venditionis valet: deductis tamen expēsis & laboribus: etiam casu quo rogatus vendat. 563. & quod hoc locum habeat, etiam si non esset seruaturus merces, non est omnino improbabile vt Caietanoplalet. 564. a.

Venditori licitum est in pretium rei ducere damnum quod accipit: quare res æstimatur, nō solum quanti in se valebat, verum & quanti venditori. 550. a. emptore tamen admonito. ibidem. b.

Venditori non licet in pretium ducere com modo dum quod ementi ex venditioni accrescitur. ibidem.

Verberare possunt patres & qui curā gerunt paternam: nō tamē mutilare. 412. b. & 413. a. & subsequētibus.

Verberare maritus quomodo possit. 414. b.

Verbum stare in ore duorum vel trium quid sit. 321. b.

Veritates perpetuę qualiter subsint legi Dei æternę. 26. b.

Veritatem nullatenus ab negare licet. 440. a. imo eam confiteri tenet reus cum periculo uitę, si iuridice interrogetur, aliās non est absoluehdus. 456. a.

Vidua fructus pignoris pro dote ei traditi in sortem ducere nō tenet. 520. b.

Violenter respub. & princeps possunt citra iniuriam aliquā à suis ciuibus extorquere, quōd si persona priuata id faciat, raptor est & latro. 429. b.

Vim vi repellere licet. 404. b. & 346. a.

Vir qui vxorem in fragranti delicto encat peccat. 390. b.

Vir potest accipere pretium turpitudinis à muliere. 359. b.

Vir potestatem sui corporis non habet sed mulier, explicatur quo pacto. 279. a.

Vir non habet ius dominicum in vxorem. 280. a.

Virtutis duplex consideratio. 33. a.

Virtutes humanę sunt in vniuersum delege naturę: hoc est, secundum hominis naturam, si generalē rationem virtutis cōsideres: si autem materias actuum ipsorū mediteris

Index Alphabeticus.

- mediteris non omnes sunt de lege natura. 33.a.
- Virtutes** consentaneæ diuinæ legi, non dicuntur simpliciter de lege natura, sed potius supra naturales. 34.a.
- Nulla est virtus cuius non aliquis actus ad commune bonum referri valeat. 49.b.
- Virtus** colenda est. 345.a.
- Virtutum** opera tenemur Deo offerre formali aut virtuali ratione. 716.a.
- Virtutis** opus quantæ sit perfectionis è duobus æstimatur. 733.a.
- Virtutes** quæ hominem componunt in ordine ad seipsum discriminantur ab eis quæ illum componunt in ordine ad alterum. 754.a.
- Virtus** non est in ea potentia quæ electionem facit, contra scortum ibidem.
- Virtutum** præcepta dignitatis ordine debent ante ferri prohibitionibus vitiorum contrariorum. 112.b.
- Virtutem** vñã aliis imperare quid sit. 207.b.
- Virtutes** Cardinales dupliciter accipiuntur. 211.b.
- Virtutis** diuisio & subdiuisio. 214.a. & 215.a.
- Virtutes** intellectuales digniores sunt moralibus. 215.a.
- Virtutes** morales plus habent de ratione virtutis quam intellectuales: & ideò faciunt habentem simpliciter bonum. 216.b.
- Virtutum** collatio inter se fieri debet inter genus & genus, aut inter supremum actum vnius & supremum alterius. 216.b. & 218.b.
- Virtus** est id cui proprie honor debet. 274.a.
- Visitationis** stipendia quò Episcopis liceat recipere. 769.
- Visitandi** greges non per alios quam per episcopos. 831.a.
- Vita** omnium bonorum fundamentum. 393.b. & 394.a.
- Vitam** corporalem pro quibus liceat ponere. 396.b.
- Vitam** temporalem an liceat pro amico ponere. 397.b. & 398.a.
- Vitam** spirituales amittere non licet pro salute spirituali totius mundi. 397.a.
- Vitam** spirituales licet aliquando exponere periculo ibidem.
- Vitium** rei venditæ qualiter venditione illicitam reddat. 554.b.
- Vitia** aliqua peculiariter dicuntur contra naturam. 34.a.
- Voluntas** promittendi aut iurandi absque proposito ad implendi, obligationem parit. 618.b.
- Voluntas** non est regina, sed ancilla intellectus. 8.b. & 10.a.
- Voluntarium** duplex. 407.a.
- Voluntarium** nisi ad sit, peccatum esse nequit. 406.b.
- Voluntarium** de per accidens quid requirat. 407.a.
- Votum** est actus religionis elicitus. 643.a.
- Votum** rectè fieri de operibus non debitis ex sacris vtriusque paginæ testimoniis comprobatur. 613.b.
- Voti** nomen dupliciter usurpatur. 615.b.
- Votum** definitur promissio de libertate voluntatis Deo, de his quæ Dei sunt facta. 628.b.
- Votum** requirit tria: scilicet rationis deliberationem, propositum voluntatis, & promissionem. 615.b.
- Voti** substantia in rationis actu, nimirum in promissione, consistit. 616.a.
- Votum** exteriora signo per accidens requirit. ibidem.
- Votum** quibus de rebus suscipi debeat, & de quibus non debeat. 620.a.b.
- Voti** materia possunt esse præcepta. 623.b.
- Votum** non est de re prorsus indifferenti. 622.a.
- Votum** de obiecto aliàs bono, in malum finem relato, non obligat. 625.a.
- Votum** ad quod suscipiendum mouetur homo malo fine, si tamen obiectum bonum est obligat. ibidem.
- Votum** non peccandi venialiter stultum est: neque obligat. 624.b.
- Votum** contra opus consilij peccatum est: neque obligat. 626.b.
- Votum** ineundi coniugij nullatenus ligat sed semper est illicitum contra Cai. 627.a.b.
- Votum** virginitalis dupliciter fieri potest. 638.a.
- Votum** non nubendi non obligat ad castitatem. ibidem.b.
- Votum** quatenus attinet ad tempus implendi, tripliciter fieri potest. 640.a.
- Votum** simplex & solenne differunt. 648.b. & 652.a.
- Voti** solennis substantia consistit in hoc quod sit traditio, stando in opinione. S. Thom. de dispensabilitate voti. 650.a.
- Votum** solenne iure diuino dirimit matrimonium, eò quod est traditio. ibidem.b.
- Voti** solennis transgressio grauior est quam simplicis. 650.b.

Index Alphabeticus.

- Voti solennis & simplicis distinctio** est specificata. 652. a.
- Voto castitatis** potest quisq; innodari , ante legitimum rationis vsum. ibidem. b.
- Votum nullum suscipere potest** qui alterius est potestate de his rebus i quibus sub iicitur, quod citra eius assensionem solidū sit ac firmum. 653. b.
- Vouēdi facultas interdicta** est monachis de iure diuino & naturali. 654. a.
- In iure suorum subditorū potest** episcopus dispensare: non autem potest illorum vota irritare. imo vero neq; Pontifex maxi. potest secularium vota irritare, secus re ligiosorum. ibidem.
- Voti dispensatio iure naturæ** pertinet ad parentes respectu filiorum, & ad tutores respectu illorum quorum cura illis commissa est, & ad dominos respectu seruum. ibi.
- Voti religiosorum irritatio**, & dispēfatio, in quibus casibus fieri possit ad prælato. 654. b. & 655. a.
- Votū à religiosis emissum**, quo prælati obedientia impeditur, nō tenētur implere dū per prælatum irritum non habetur. 655. b.
- Votum quod religiosus emisit** de materia libera, potest ipse prælato detegere, & si graue sit potest molestiam suam & grauamē ei aperire vt irritet. 656. b.
- Votum suū quod religiosus emisit** de re prohibita, tenet patefacere prælato ante quā sit in mora. 657. a.
- Votū emissum à religioso cū facultate prælati** potest nihilominus ab ipso prælato irritari. ibidem.
- Vota vxoris vniuersa pōt vir** irritare. 657. b.
- Votum emissum à viro** de non petendo debitū, an teneat sine consensu vxoris. 658. a.
- Votum castitatis emissum ab vtroq; coniuge** communi consensu, non potest rursus per ipsos irritari, sed vtriusq; votum censetur absolutum castitatis. 659. a.
- Votū quodcūq; siue vxoris siue filij siue religiosi** semel irritatū nullam deinde virtutē retinet, qua vilo tempore obligare possit, nisi iteratō fiat. 659. a.
- Votum emissum ab vxore** executioni tūc mandandum si maritum vita superauerit, & idem de filio si dum sub cura parentis egerit votum emitteret post suam emancipationem explendum, & pariter seruus sub conditione si fuerit libertate donatus: an eiusmodi vota possint superiores irritare. 659. b.
- Nullō voto se potest constringere puer, aut puella** ante pubertatis annos, si non eavtā tur rationis luce vt deliberare queat. 661. a.
- Votum solenne nemo quantūcūq; sit doli capax** ante pubertatis annos potest suscipere. 661. b.
- Voto religionis solenni & simplici quisq; se potest firmissimē obligare** post annos pubertatis, quantumuis parentibus reclinantibus. ibidem.
- Inter votum p̄sonale & reale discrimen & conuenientia.** 662. b.
- Voto se p̄cipere quominus quis accipiat episcopatum**, nihil per se loquendo implicat iniquitatis. 817. b.
- Votum emissum à filio dum erat sub potestate patris** neq; tunc à patre irritatū post quā emācipatus est, non potest ab ipso patre irritari. 663. b.
- Votum quodcūq; simplex potestati subest ecclesiæ**, tam vt super eo dispenset, quā vt ipsum in rem aliam commutet. 664. b.
- Voti dispensatio non tollit diuinam legem** sed tollit obligationem, quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit. 666. a.
- Votum quod fit in susceptione ordinis sacri** dispensari potest per summum pontificē anteq̄ fiat, nempe abrogando nunc legem positam: & postquam factum est cum illis qui iam votum solenne fecerunt. 668. b.
- Super votum solenne religionis nulla cadit dispensatio.** 699. a. & b.
- Ad votum dispensandum necessaria est superioris auctoritas.** 672. a.
- Ad voti dispensationem ac perinde ad commutationem quæ in minus fit bonum, requiritur causa.** ibidem. b.
- Ad voti commutationem in melius nō exigitur superioris auctoritas:** quando manifestum est id in quo mutatur esse melius. ibidem. Imō fortē neque ad mutationem in rem æqualem. 676. b.
- Vota in seculo facta extinguuntur per solenne religionis:** obijt quod omnia mutantur in melius. 673. a. & 676. b.
- Votum solēne religionis in altiore** aliam ac perinde altiore commutari potest p̄ propria auctoritate, non tamen in aliud votum genus. ibidem.
- Super omni voto simplici suorum paroccorum vnusquisq; episcopus dispensare potest.** Hęc autem in Archiepiscopo facultas ad dioceses sibi suffraganeas non extenditur. Eadem quæ est in Abbatibus, & religionum

Index Alphabeticus.

- gionum quibuscūq; præfctis auctoritas dispensandi in votis suorum subditorum. 673. b.
- Votū dispēfandi facultas, eadē vbiq; est ad commutandum. 673. b.
- Vota subditorum de transeundo ad altiorē religionem, dispensari possunt p suos prælatos. 674. a.
- Voti poenalis religionis, & peregrinationis Iherosolimitanæ dispensatio Pōtifici maximo referuatur. ibidem. b.
- Ad voti dispensationem necessaria est causa, si autem in melius sit nulla exigitur prorsus obstans causa. Sed satis est vt ad finem magis conducatur. 675. a.
- Votum nequit dispēfari aut commutari priuilegio cruciatæ bullę, nisi ante eius susceptionem sit emissum. 676. a.
- In votum simplex religionis aut perpetuę castitatis dispēfari, nullo hactenus cruciatę diplomate concessum est. ibidem. a.
- Votum sacerdotum dispēfabile est ab ecclesia. 704. a. & 692. b.
- Votum religionis in paupertate consistit, castitate & obedientia. 631. b.
- Votum monachorum tria delineauit. Christus Matth. 5. 636. a.
- Vouendi modus quem statuebat Lutherus. 684. a.
- Voti trāsgressio ex genere suo peccatum est mortale sacrilegiumq; 630. b.
- Votum religionis simplex post contractum matrimonium non vltra quicquam obligat. 638. b.
- Voti poenitentia potest esse peccatū, et quomodo non est peccatum. 347. a.
- Vfucapio** quanto tempore fiat. 323. a.
- Vfuræ** multiplex acceptio. 506. a. & 507. a.
- Vfura multis modis committitur. 516. b.
- Vfura à scēnore differt. 506. b.
- Vfura idē qd' partus & quod morsus. ibid. b.
- Vfura solūmodo in mutationis contractu, atq; in aliis quibus mutui ratio inest, locū habet. 507. a.
- Vfura est pretium vsus mutuatę rei. 507. b.
- Vfura non est, pretium quod recipitur pro pecunia ad ostetationem vel ornatum locata. 507. b.
- Vfura interna atq; externa quomodo discernuntur. 507. b. & 516. a.
- Vfura externa, vbi cunq; pactum interuenit expressum. 508. a.
- Vfura peccatum mortale est, iustitię cōmutatiuę contrarium. 508. a. & oppositum est manifesta hæresis. 510. a.
- Vfuram non esse naturali iure prohibitam, periculosum est asserere. 508. b. ethoc multis ostenditur. 510. b. & 511. a. quo fit vt vsura nunquā Deus dispensauerit imò neq; factibile est. ibidem.
- Vfurarium crimen vtriusq; testamenti pagina detestatur. 509. a. & 510. a.
- Vfura certo quodam modo fuit Iudæis permissa, non licita: neq; in vsurarium lucrū dominium vnq; illis fuit cōcessum à Deo 511. a.
- Optima explicatio illius loci non sceneraberis fratri tuo. 512. a.
- Vfuræ à lege ciuili permittuntur quemadmodū meretrices. 512. b. & quo pacto permittantur. 513. b. neque vero ciuile ius vsuras permittendo canonico aduersatur. 514. a.
- Vfuræ vsurarum olim summo rigore prohibitæ. 513. a. Quicquā ex pacto vel recipere vel expetere vsura est, accipere vero aliquid non cōventionis nexu sed quod grauito mutuanti rependitur nullam impingit vsuræ labem, sicut necq; amicitiam & benevolentiam ex mutuo conquirere & exigere. 515. a.
- Vfuram committit qui ratione mutui in pactum deducit vt mutuarius iustæ liti cedat. 516. a.
- Vfuræ vitio innodatur q ratione mutui turpes amplexus exposcit: secus vero q amicitia procurat, vt mulier amore victa turpi rei acquiescat. ibidem.
- Vfuræ labem incurrit qui mutuatarium cogit, vt vel totum mutuum vel partem in mercibus suscipiat: etiam si iustum pretiū merces non excedant. Idq; vsu venire solet mercatoribus regi mutuantibus, nō sine magna militum iactura. ibidem.
- Vfuram committit qui ratione mutui, obligat ad emendum, molendum, laborandū, etiam iusto ex soluto vel non excesso pretio. 517. a.
- In mutuo in pactum ducere quod aliās iustē debetur, vsura non est. ibidem. b.
- An vsura sit, ratione mutui obligare mutuatariū ad mutuandum. 519. a.
- Vfura an committatur vendendo carius credito precio. 558. b. & 564. a. Vide vendere & venditor.
- Vfuram committit qui fructus pignoris nō computat

Index Alphabeticus.

computat nisi pignus sit de feudo, vel pro dote genero vel viduę traditum . 519. b. & 520. b.

Vfuram sapit mutuarium obligare ratione mutui ad ducendam vxorem. 521. a.

Vfura ratione lucri cessantis. vide lucrum.

Vfuram inuoluit mons pietatis. 528. b.

Vfuraria datio an dominium trāsferat, optima disputatio. 526. b.

Vfurarum dubitationes omnes per ecclesiā definiri non est conducens. 540. b.

Vfuramentis quomodo ab exteriori differat. 507. b. & 516. a.

Devfura mentali optima disputatio. 530. a.

Vfura mentalis quomodo à simonia mētali differat. 532. a.

Vfurę mentalis restitutio quomodo & quando necessaria. 530. a. & 531. a.

Vfurarum restitutio ^{necessario} ^{faciēda e-} tiam nullo petente. 510. & 526. a.

Vfurarum restitutio solum necessaria cum ratione mutui quicquā recipitur. 522. a.

Si per vfuram res quę vfu consumuntur extorqueantur, fœnerator facit satis restituendo tantum quantum accepit cū damnis & lucro: si quod alteri cesset, fructus vero qui per easdem res sua industria accumulauit, liberi sunt à restitutione. 522. a. b. & 528. b. secus verò in fructibus domus vel prædij per vfuram extorti. ibidem.

Ad vfurarum restitutionem non modò vfurarius sed iudices cogentes vfuras soluere, etuocati consulentes, ministri aliqui, & c. etiam tenentur fœneratori non restituenti. 532. b. De hoc vide mutuuum, & lucrum cessans.

Vfurarius non acquirit dominium in ea quę per vfuras corrasit. 527. a. & si mutuatarius se velle ipsam dominium transferre asseueret, dum tamen ratione mutui det. 528. a.

Vfurarius dominus fit possessionis quę per pecuniam vfurariam emit: quo fit vt ipse restituere non teneatur: manent tamen de

bito obnoxia. 528. b.

Vfurarij bona quomodo sint restitutioni subdita. ibidem.

Vfurarij bona in triplici sunt differentia. 529. a.

Vfurarij omnes contractus sunt validi, iure natura, per quos uon fit minus potens ad soluendum vfuras. 529. b.

Ab vfurario pecuniam vfurariam vel quidq̄ aliud recipiens emptione vel alio quocūq; contractu tutus est in conscientia: si vfurarius non fiat illa ratione impotens ad soluendum. ibidem.

Vfurarij heredes ad quid teneantur. ibidem.

Vfurarij multis modis potest lucrū à mutuatario recipere. 530. b.

Vfurarij pecuniā à mutuatario vltra fortē recipiens, quocūq; prauo animo, si mutuatarius rationi mutui nō dedit, restituere non tenetur, nisi fortē ex conscientia erronea. 531. a.

Vfurarij cooperatores & ministri ad quid teneantur. 532. a.

Vfurarium non paratum, ad mutuandum sub vfuris inducere non licet, à parato vero licet sub vfuris mutuuum recipere. 533. b. & 534. b.

Vfurarius mutuatarium obligans ratione mutui ad contractam societatis vel à securacionis faciendum, vfuram committit. 563. a.

Vfurarios ius canonicum tū multis opprobriis proscindit tum & pœnis pluribus accumulatur. 514. a.

Vfus à dominio rebus vfu consumptibili bus, an distinguatur controuertitur ad longum. 281. b.

Vfus rerum comestibilium & vtensilium distinguitur quodā pacto à dominio. 282. b.

Vfus rerum duplex est, & iuris & facti. 282. a.

Pro vfu vasis aut calicis sacri non licet aliqd recipere, licet ipsum locare & vendere possit ecclesia. 762. a.

Vti quempiam iure suo biphariam contingit. 359. a.

FINIS INDICIS.

Series Chartarum Operis.

a. b. c. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. v. x. y. z. Aa. Bb. Cc. Dd. Ee. Ff. Gg. Hh. Ii. Kk. Ll. Mm. Nn. Oo. Pp. Qq. Rr. Ss. Tt. Vv. Xx. Yy. Zz. Aaa. Bbb. Ccc. Ddd. Eee. Fff. Ggg. Hhh. Iii. Kkk. Lll. Mmm. Nnn. Ooo. Ppp. Omnes sunt Quaterniones, præter li. qui est duerno, & Ooo, qui est ternio.

